ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADES QVATVOR CVM DIMIDIA:

His accessere

IOAN. SAMBVCI ALIQVOT APPENDICES, & alia: vna cum priscorũ Regum Vngariæ DECRETIS, seu constitutionibus: quarum narrationes Bonfinii obiter meminere: & quæ pagina 16. indicat.

TERTIVM OMNIA RECOGNITA, EMENDATA, & aucta per IOANN. SAMBVCVM, Cæsar. Maiest. consiliarium & historicum.

CVM INDICE COPIOSISS.

HANOVIÆ

Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium, & hæredes Ioannis Aubrii.

M. DCVI.

Cum gratia & priuilegio S. Cæs. Maiest. ad decennium.

Rodolpho II.
Imp. D. Maximill. II.
F. virtutum, Imperiiq; ſucceſſori feliciſs. Domino ſuo clementiſs. &c. Hanc Bonfinii auctam, recenſitamq; à ſe editionem, vna cum appendicibus, ſubiectiſsime dedicabat eiuſdem Maieſtatis clientulus, conſiliarius & hiſtoricus, &c. Ioan. Sambucus D. 1581.
Viennæ.

INVI-

INVICTISS. POTENTISSIMOQVE CÆSARI,

MAXIMILIANO II.

VNGARIÆ, BOIEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, &c. REGI; ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &c. DOMINO, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO: DEINDE PONTIFICIBVS, COMITIBUS, Baronibus, Equitibus, populoque Pannonico, &c. Dominis & popularibus suis, S.

OMNIS hominum vita & memoria, quędam est Historia. atque vt præteritorum exemplis ætas nititur sequens: ita præsens, cum quid non leuiter aggreditur, vtrunque tempus cõiungit. Sed vt hominum tria veteres genera prodidere: qui ipsi rebus suis volunt, ac possunt consulere: qui alienum, perpetuumque subsidium expetunt: qui nec ipsi quicquam ingenio valent, neque amicorum ope vti solent: Ita qui negligunt quæ præteriere, sua parum norunt instituere: qui futura, velut sortem expectãt, aliundeq; pendent, serui quodammodo naturâ videntur, & multa præter opinionem sustineant, necesse est: de tertio illo prorsus ignauo, & inerti ordine, nihil dico Qui igitur vetustatis capiuntur obseruatione, cumque iis, quæ occurrere possunt, componunt, ad primum sunt aggregandi numerum: qui lectionibus modo fidũt, & quæ abiicere, tanquam κατακλυσμὸν γεγενῆσθαι, arbitrantur, aliorumq́; se imperio, ac sensui obiiciunt, ad secundum: qui penitus omnem solicitudinem ab animo excludunt, ne quidem hominis illi merentur appellationem. Etenim cum natura laudis stimulos, æternitatisque cupiditatem nobis ingenerarit, qua aliis præstare, præesse authoritate velimus: relictos à mente, & iudicio, qui nocitura declinare, aut præsentire secutura nequeunt, existimo: quod hominis, sibi cauere, sit: & ex disciplina Christiana, cum reliquo tempore quæ vsui sunt, communicare. Verum enimuero, post debilitatam vitio naturam, quando memoria nostra ea non sit amplitudine, & fide, complecti vt cuncta, & longius absentibus vel annis posteritateque consecuturis, laudum vitiorumque facta impertiri facile possit (omnis cum in tenebris præsertim vita laboret) literis illa testibus, simul & custodibus, mandantur: vt quæ

prouidentia ſummi Dei, vel hominum recta mente, aut ambitione, & prorupta audacia ſuſcipiuntur, aut geſta ſunt, velut in ſpeculo imagines, ita hiſtoriæ nobis, cum initiis, cauſis, progreſſibus, euentis, mutationes imperiorum, conuerſiones, translationes, ſingulorum quoque horrendas pœnas, virtutes omnium laude maiores repræſentent: quibus velut ducibus, & adminiculis, noſtra conſilia & negotia formemus, & corroborati perſequamur, in amicorum rebus proſpiciendo vehementer cupiamus. Sunt igitur vetuſtatis pronunciatores omnino neceſſarii, ſemperque vel ante Moſen fuere: alioqui vnde conſtitutionē vniuerſi nobis ille tam dilucide & plene ob oculos poſuiſſet, vimque intelligentiæ noſtræ quæ ſuperant, intime aperuiſſet? Ac iure memoriam cum gratia illis præſtamus: quod qui digni ſunt, laude eos non fraudent ſua, noſque ad ſimilia, & immortalitatem inuitent. Quare cum S. T. Maieſt. in primis, vos quoque Patres, popularesque ſtudioſiſſimos hiſtoriarum, vſu rerum etiam confirmatos, ac exemplar illuſtre rerum eſſe minime ignorem: facile amicorum ego cohortationibus adductus ſum, vt Bonfinium à me recognitum, & quindecim libris, aliiſque multis auctum, ornatumque, iterum edendum curarem: vt ſi quæ nondum cognoſſetis, hinc peteretis: exteræ vero nationes, quid Pannonii olim valuerint, qua occaſione infracti, depoſitique ſint, ſecum expenderent: quæ ſpes reliqua ſit, voſque populares maiorum exemplo, quid optare, tanti Cæſaris & regis auſpiciis MAXIMILIANI II. Domini noſtri clementiſſimi, & omnis Europæ ſocietate, adiunctaque ope conari debeatis, certius conſideraretis. ſtudia enim vel remotiſſimarum gentium deeſſe nobis, haud conqueremur. Verum tua, Cæſar Inuictiſs. clementia, veſtraque, Proceres, ac alii Ordines, venia, de hiſtoriarum proprietate, vſu, ratione, ſi quid hîc interpoſuero, non inepte facturus, propter rudiores, videbor: deinde ad T. S. Maieſt. voſque Patres, populareſque mea redibit, ipſumque Bonfinium oratio. Hiſtoriam omnem quidam narrationem, cognitionem, inſpectionem, audita quæ referuntur, definiunt: idque multiplici vocis poteſtate. Sed in Euterpe Herodotus αὐτόπτην καὶ ἱστορεῦντα non obſcure diſiungit. Plato in Cratylo ab ἵστασθαι τὸν ῥοῦν notationem ponit: quod memoriam labilem, tanquam fluuium perennem ſiſtat, & cuſtodiat: quo & Cicero alluſit Quod ſi etymo nitamur, fortaſſe vim eius, ſi ἀπὸ τοῦ ῥεῖν τὸν ἱστὸν, quod eſt filum vel penſum ducere, currereque, ducamus, melius expreſſerimus: ſiquidem tracta & fluens eſt ipſius oratio, perpetua, & velut texta Sed rem ipſam propius inſpiciamus, deque proprietate vocem coerceamus. Ex Liuii veſtibulo definitionem hanc colligere poſſum, vt ſit, rerum geſtarum varia, præſertim publicarum, ordinata, intellecta, vtilis, vera, & cum breuitate dilucida narratio: quod ipſum & alii multi, & Tullii encomium comprobat. Nec vero quis hac ſententia illis Herodoti verbis demoueri patiatur, ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα πείθεσθαι γέ μὴν, οὐ πάντα πᾶσι ὀφείλω. Id enim de quibuſdam obſcuris, variaque iactatis opinione, quomodo & Liuius & alii quædam dubie narrant, non de vniuerſæ hiſtoriæ dignitate accipiendum eſt. Nam tria ſunt in rerum geſtarum, omniſque antiquitatis an-

nota-

notatione præcipua, quæ reiici debent: cum res ficta, & mendax est: cum temporibus nō consentit: quando studii morbo affecta, proprioq; corrupta est iudicio. Certe si quid nescias, aut fingas, nihil fidenter constitutoque animo ex eiusmodi narratione proficiscetur: si erratum in ordine & tempore sit, fidem recusat posteritas: si etiam officio nimio, studioque obsequendi, aut calumniandi imbuta sit, non id sanabile vnquam vulnus erit, minus expositoris consilium æquum. Ea re, quando historia pura, vera, quod opus est, collocata, cum breuitate perspicua, minime affecta, vel multiplex scribi debeat: qui ad hoc scriptionis genus se contulêre, quanti sint faciundi, quiuis animo comprehendere potest: cumque actiones humanæ, præsertim ciuilibus negociis, aut singulorum moribus, aut familiæ administratione definiantur, terminatæ narrationes, vt doceant: non ementitæ, ne decipiant: non turbatæ, ne offendant. veræ, ne noceant: breues, expositæque, vt gratæ sint, memoriaque sepiantur: non ad gratiam cuiusquam, vel odium quæsitæ, ne suspectæ lectorem alienent: ab alio, quam rerum gestarum authore, si fieri potest, confectæ, ne scrupulum ambitionis, fideiq; animis commoueant: compertæ, testatæque, ne vanæ in errorem inducant: verbis & oratione congruæ, nō omnino cultu posthabito: digressionibus, nisi necessariis, & ad percipiendū reliqua insertis, nunquam cumulatæ: concionibus liberæ, iudicio scriptoris & damnatiunculis vacuæ: nisi ex persona aliorum, & exemplo, vt quid verum sit appareat, id modice fiat. Cohibebit narrator suum iudicium, epilogos, episodia, epiphonemata: nihilominus vitiosa, reprehensioneque digna, quæ ex virtute sunt collocanda, Lector putabit: vt magistra sit vitę, lux veritatis historia. Adde, ne minima quæque dramatis more inutiliter consectemur: quibus omissis, fraudi nihil contextui rerum fiat. in quo peccare etiam Liuius fertur, cum alibi, tum in Hannibalis transitu, minutissime 3. Dec. descripto. Ita Xiphilinus è Dione, in T. Vespas. de Domitiano, quod muscas eum captasse narrauit, veniam recte postulasse ait. Adulatio vero, vt pestis fugienda historico est: quod ea corrumpantur omnia, obscuritatem rebus prætendat, dubitationem vel maxime claris obiiciat. à qua ne Thucydides quidem in Atheniensium rebus liber fuisse, Diodoro Siculo teste videtur. Vetus est, δεινά τοὺς δούλους ἐλευθέρους ποιεῖ. Posteritatis ergo vsibus, ac intelligentiæ fideli inseruiendum, nomina gentilium familiarumque apponenda. In qua parte mirari quosdam emendatores hodie soleo, qui de Græcis interpretibus & transcriptoribus, priora Latina corrigere nituntur, vimque & confusionem linguarum idiomatibus afferre non verentur, nomina & cognomina variant. Ordo, vti quæque accidêre, seruetur: nitor non omnino excludatur: redundent pauca verba, vt deliberationi ansam præbeant: pars tamen vt oratoriæ ipsa facultas esse deprehendatur, efficiendum. Ἀμέθοδος sit dispositio, & temporibus certa: expositio tamen artificiosa constet. Narrat quidem orator, sed quia vehemens est, & victoriam quærit, in digressionibus, & tenendis auditoribus, liberior, effusiorq; est, vt vel ad fabulas interim, persuadendi sensu, delabatur. At historico solum τὸ πρᾶγμα proponitur, velut crassior, & priuatis exemplis ostensa cognitio: & breuiter συνετον

rerum, καὶ δύναμιν ἑρμηνευτικὴν debet expositor nõ vulgarem possidere. Dramata, & reliqua poemata, fictas actiones singularium prosequuntur imitatione: morũ & vitæ circunstantias, quæve naturæ conuenienter fiunt, de moribus disputatores pertractant. Historia, nisi vtilia, vera, & publica, nihil sumit: & ad politiarum consuetudinem plerunque, & gubernationem reuocat. Poetæ sola, certaque deligunt, delectatione condiunt, & suauitate auditores morantur: Historia plura, sine perturbatione, recto simplicíq; modo explicat. etsi non desint poetæ mixti fabulis, & rebus gestis, quibus extra hos aliquid cancellos, dum tecti ambiguique historici videntur, permittendum sit: cuiusmodi Lucanus, Virgilius, Statius, Silius, Valerius, de Græcis Homerus, Apollonius, Orpheus, fuere. Ordinis quoque, & συνθήκης poetarum ab historia ratio diuersa obseruatur, dum scenæ aliter, quam posteritati iudicaturæ, præsentibusque testibus sit satisfaciendum. Dialogi inter hos medium, & quiddam magis philosophum sapiunt: siquidem eis res plerunque graues, controuersæ, fictis etiam personarum sermonibus, qui nunquam fuere, adducuntur: genus tamen dicendi tenuius, nec ἠθογραφίας vsquequaque congruens: ne ex vmbris & scholarum suggestis, in forum & subsellia elapsi dicatur. Quare poeta semper imitator, pugnax orator, & argumentosus: historicus simplex, planus, certus, tutus, vtilis, nihil ἔξω τοῦ πράγματος accersens. ideo licet Homerus & Virgilius historias contineant, manent tamen poetæ: & poetæ, quales vix recentioribus historiis interdum postponas. Sed & in historicis quidam vniuersa, publicaque edunt: alii membratim, atque continuitate quiddam separatum proferunt: nec pauci, propter vnum scopum, multa & varia indidere. quidam singulorum vitas recitarunt, nonnulli temporum rationem singularibus conseruarunt. reperias qui contextui quasdam rerum ἐξηγήσεις copularunt, vt facile dicas, hos Chronicos esse; alios Chronologos, topicos alios, & βιογράφους, καὶ τοὺς περὶ τὰ τῶν προσώπων: alios περὶ πράξεων καὶ τῶν πραγμάτων, multos παλαιολογικοὺς, καὶ φυσιολογικούς. Iam ex his generibus sequitur, quid vtilitatis custodia rerum, & veritatis testimonia nobis præbeant ac Lucianus breuissime admonuit, cum ait, ἱστορίας ἔργον καὶ τέλος, τὸ χρήσιμον: vt prosit, doceat, moneat, informet, constituat, quod salutare, eque publico bono & separato videtur, in medium efficiat, atque suppeditet. nec abs re Nazanzenus in quadam oda συμφερτὴν σοφίαν vocauit: quod vel oratores plus exemplis, quam vllis coactis suis, & conglobatis sententiis obtineant. Ac mihi quidem illud in VII. Strabonis, de libera à coniugio vita, non male ad ignaros historiarum referri posse videtur: qui cœlibes semiuiuos dixerit, vitæ humanæ parum vtiles, & dubiæ lucis: quod pulcherrimum ille thesaurum se possidere censeat, qui ad vicissitudines, casusque humanos ratione exemplisque munitus, aliis prodest, aduersa lenit: communia, non priuata duci, priuata moderari, leuare dolorem, diuturnitatem malorum præsentia & breuitate repræsentare didicit, secundis non effertur, fortunæ memor est. eamque ob rem Thucydides, κτῆμα εἰς ἀεὶ ξυγκείμενον historiam pronunciauit. Et, vnde quæso, vel Aristoteles sua Rhetorica, morum rationem, & huius generis, nisi de elogiis Isocraticis, & historiis inuestigauit? Iureconsultorum tot volumina quid, nisi causarum perpetua est commemo-

memo-

memoratio: circumsistentibus tamen & gentium varietate, Imperatorum iussis confirmata exempla? Nec eos vnquam probabo, qui vel pro tribunali ius dicendo, vel patrocinium aliis impartiundo, citra historiarum negotium, laudem professioni quærunt, πῆλον ταῖς χερσὶ φυρῶν, ὥσπερ εἰς ἀρτοποιίαν τοῖς ποσὶ τυγχάνοντες: quod ἱστορία φιλοσοφία τις παραδειγματώδης sit, rationes morum & indolis, consiliorumque progressus philosophis & legibus concedens, nudum πρᾶγμα καὶ τὰ συμβεβηκότα ipsa retineat: vt philosophus vult ad Eudemum. Nec puto vllam esse ætatem, aut vitæ genus, quod magis quam ista cogitatione à molestiis auocetur, iucunditate morbos laxet, curis expediatur: nec vllius philosophi acumen ad diuinitatis maiestatem, naturæ obscuritatem, & opum, quas miramur, scientiam propius, quam historici grauis, sibique & aliis parata memoria, penetrarit: quod τὰ ἠθικὰ minus, quam singularia instruant, & condocefaciant. Verum satis hæc sint de Historiæ laude, seu potius nimis multa, repetita. De Bonfinii nostri vita, patria, monumentis, ipse in 4. Decade prolixe meminit. quantum vero ingenio, non ad hoc argumentum modo, sed ad omnem omnino philosophiam excelluerit, Dialogi eius de pudicitia coniugali vulgo testantur, Herodianus, Hermogenes Latini: nec vino huic opus est hedera. Præterire tamen nequeo, paucarum esse gentium historias, copia & stilo pares: quantuis alii Iouium suum faciunt, pronunciatorem grandem, nescio quam sincerum. Ac memini, clarissimum & consultissimum D. SEEDIVM sæpe dixisse, nullo se in scriptore, post Liuium, & æquales eius, quam ipso hoc Bonfinio, vacuas horas libentius ponere solitum. Qui vir, si hæc reliqua eius, & quæ nostris vigiliis accessere, vidisset, omnibus fortasse recentioribus facile hunc antetulisset. Nam XV. libros adieci, quorum decem è Bibliotheca Dominorum Reuaii, cum aliis (credo) communicati, ad me peruenêre: quinque posteriores nobilissimus ac doctissimus antistes Varadiensis, Franciscus Forgatz, &c. ante paucos annos Oporino, typographo Basiliensi, à Cristophoro Trecio primum communicatos, liberaliter mihi detulit. Hunc nostrum laborem maximus quoque archiepiscopus Nicolaus Olahus, &c. suo Atila, per ocium olim in Belgis, dum consiliis & fisco reginæ Mariæ præfuit, conscripto, non difficile cumulauit. Quę in extremo sunt, nostris lucubratiunculis, velut maiorum vigiliarum specimen, prodeunt. Cæterum vt Bonfinii laudes non sunt obscurę: ita dissimulare nequeo, nonnihil ipsum officii sui interdum oblitum, in mores priuatos & vitam calumniose, impotentiusque effusum: secus quam Liuium, Salustium, Tacitum, Suetonium, in Romanos orbis dominos gentemque togatam, fecisse constat: idque fortasse redempto à Matthia iudicio, & calamo eius, quę rerum seriei nihil detrahunt. Nec Matthiæ tamen pepercit: quem impudentem, voluptuosum, theatris deditum, ambitiosum, ferum, in adiungendis amicis præcipitem, in relinquendis facilem, adulatoribus benignum, immemorem beneficiorum, ausus sit dicere. Quid grauius in tantum regem dixeris? vt mihi, ætatū contrariorum vitia exaggerare, more Philosophi in secundo Rhetoric. potius, quam eis locis texere historiam voluisse, sit visus: quod ἐξ ἠθοποιΐας, causæ occasionesque bellorum facilius Lectori patere soleant. Ac potuissem sane quædam iuste litura

inducere, niſi aduerſariorum ſtilum & intemperantiam metuiſſem: qui proni quauis de cauſa, in legem Cornel. de infamia facile ruunt: ac conſtaret, bonos viros τὰ ἔργα, οὐ πάρεργα conſiderare debere: noſtro vero hoc ſæculo grauius etiam in manifeſtis, & heri actis rebus, odio vel precio in hiſtoriis peccari. Ac in ea ſum ſpe, V. C. M. omniumque bonorum gratiam his vulgatis mihi adiunctum potius, quam vllam creatum iri offenſam. ſupplexque oro T. M. voſque populares, vt meis propriis huius generis conatibus benigne adſitis: quod per ſe hæ vigiliæ, ſeu πραγματεῖαι non ſint πολυτάλαντοι, T. M. principumq; liberalitatem exigunt: quam nulla in parte mihi defuturam, omnino mihi polliceor. Itaque vt ſit, Deum Opt. Max. intime precor: qui V. M. ad ſalutem communem, ſuorumque diu tueatur: vos vero, populares, ad patriæ antiquam laudem facinoraque excitet, in amore & cultu tanti regis perpetuo conſeruet. Valeat V. C. M. voſque Patres, & Ordines reliqui afflictæ Pannoniæ: meumque ſtudium, qui XXII. annis peregre verſatus, admodum iuuenis primitias ingenioli edere ſim auſus, annis iam maturi, & laboribus conſueti, boni conſulite. Viennæ in feſto Ioann. Baptiſtæ, natalis mei: quo XXXVI. annum ætatis agebam, σὺν Θεῷ Amen.

S. Cæſ. Regiæq; M.

Clientulus, Aulæq; familiaris & hiſtoricus, &c.

Vobiſque, Patres & populares, deditiſsimus, &c.

Ioan. Sambucus.

GENERO-

GENEROSO ET MAGNIFICO DOMINO, D. FRANCISCO *à Reuua, Comiti Turocensi, sereniβimi Romanorum, Vngariæ, Boemiæ, &c. Regis consiliario, regnique Vngariæ Palatino, Domino suo obseruandiβimo, Martinus Brennerus Bistriciensis Transsyluanus*

S. P. D.

VVM anno abhinc tertio Lippi Brandolini ad Matthiam inuictissimum Vngariæ Regem Dialogum edidissem, vir ornatissime, multaque ibi de rebus Vngarorum præclare gestis occurrissent: gentis nostræ exordia tacitus mecum cœpi perpendere, quibus artibus tam opulentissimam regni possessionem acquisiuissent retinuissentque (artibus enim eisdem acquiruntur regna, & retinentur) quibusque, subsidente paulatim à Matthiæ regis morte maiorum disciplina, Turcarum id libidini cessisset: non mediocriter dolere cœpi, tot fortia maiorum nostrorum facta, totque præclaras victorias ab Occidentis primum populis, Turcis deinde (quorum impetum, postquam infausto hi sidere ex Asia primum in Europam traiecerunt, nullis externis auxiliis adiuti, à centum annis soli fere sustinuerunt) magno sudore & sanguine partas, à nullo (quod equidem sciam) Scriptore lumine orationis illustratas fuisse. Vngarorum enim Annales, præter nudam simplicemque rei veritatem nihil in se continent: vereque magis, multis in tanta imperitia negligentiaque omissis, quam diserte sunt conscripti. Nam literarum studia nostris hominibus (qui ab eo tempore, quo relictis sedibus suis, in Pannonias migrarunt, semper aut externis bellis distracti fuerunt: aut vicinis quiescentibus, sua in se arma, Scythica eos feritate subigente, converterunt) nunquam patuêre. Quare non mirum, in tanto armorum strepitu raros, aut nullos, apud nostros, qui tam honestam scribendi prouinciam susciperent, extitisse. Illud magis mirandum, vicinas nationes, apud quas in altissima pace optimarum artium disciplinæ semper floruerunt, doctisque hominibus honori, laudi, emolumentoque fuere, tam pulchram scribendi materiam, in qua eruditionis & eloquentiæ ostentandæ latissimus campus patebat, quaque vix alia ad immortalem gloriam nominis acquirendam erat præclarior, neglexisse. In his quum essem cogitationibus, non sine mente, reor, ac numine diuum, Franciscus Abstemius, archidiaconus, canonicusque Albæ regiæ (vir præter solidam, quam in se habet, eruditionem, multis præclaris virtutibus instructus atque ornatus, mihique amicitiæ vetustate coniunctissimus) collegii Albensis, in quo agit, cuique ego, quæ habeo, omnia libenter me debere fateor, ad serenissimum Ferdinandum regem Viennam venit. Qui quum pro amicitiæ iure me accessisset, salutassetque, de præsenti rerum Vngaricarum statu à me interrogatus, complura Albensium (qui post occupatam à Turcis Budam, etiamsi in tanta vicinia crudelissimum hostem quotidie fere vrbis portis insultantem viderent, in fide regia permanserant) fortia facta enarrare cœpit. Eos leuibus in prælijs vbique fere superiores fuisse: crescenteque inde audacia, ciuitate egressos, ex Budæ suburbanis, Turcisque, qui secundum Danubium Budã ascendunt, prædas egisse: ex quibus multos cæsos, complures vinctos Albam pertractos fuisse. Vngaros sitis, inediæ, æstus, frigoris, laboris patientissimos, vitæ prodigos, in mortem & vulnera ruere: vix aliam gentem esse, quæ Turcarum furori æque posset resistere, si eorum virtus multitudine hostium non obrueretur. Hæc quum ille grauiter, vt solet, compositeque dissereret, multumque amici hominis oratione afficerer, temporum inscitiam, hominumque ingratitudinem ipse detestari, quod vetera recentiaque Vngarorum acta, quæ ad excitandos in tanto periculo principes Christianos haud parum valerent, à nemine conscriberentur. Nec enim sermonibus hominum omnia pro rei magnitudine ac dignitate, ad gentes procul dissitas perferri: omitti multa, multaque interdum vana admisceri. Res gestæ (inquit ille) nostrorum temporum, in tanto doctorum, quibus seculum istud abundat, prouentu conscribuntur fortassis. Cęterum quæcunque ab Vngaris ab eo tempore, quo Tanai paludeque Mæotide emensa, primum in Europam peruenere, gesta sunt ea omnia ad Matthiæ regis vsque tempora, Antonius Bonfinius triginta Libris elegantissime complexus est: cuius libri, inquit, copiam Paulus Isthuanfius, vir & literis & genere ornatissimus, superioribus diebus, dum Quinqueeclesiis agerem, mihi fecit. Eo dicto mirifice exhilaratus, hominem rogare, daret operam, omnemque moueret lapidem, vt thesauro tanto potiremur: quod illi quidem haud difficile factu fuit. Nam Isthuanfius ea qua est eruditione, candore, humanitate, adeo facilem se nobis hic præbuit, vt misso celeriter libro, vltro etiam ad edendum me hortaretur. Quanquam autem liber imperitia librariorum, qui ex Budensi exemplari αὐτογράφῳ hunc descripserant, multis in locis deprauatus esset, quibus castigandis restituendisque non parum operæ mihi insumptum est: neque tamen in tanta temporis angustia, qua bibliopolis nostris, ad mercatum Francfordiensem profecturis, edendi libri prouincia demandanda erat, pro dignitate quæque à me restitui potuerunt: editionem tamen longius differre nolui, ne (vt labilis fluxusque est rerum humanarum status) intercideret aliquid, quod editionem interturbaret, remoraretur que, Historiæque studiosos tantarum rerum cognitione fructuque fraudarem. Hoc enim affirmare ausim, Boemos, Germanos, Italos, cæterosq; quibus nostra primum tempestate Turcica arma cognita esse cœpere, multis vix periculis, Turcarum in armis morem, bellandi ritũ, insidias, fraudes, astum, celeritatẽ ita percipere posse, quemadmodum hic oculis subiecta propositaque cernuntur: posseq; Imperatores non prorsus ἀγυμνάστως inde instrui, quomodo cum Turca deinceps bellandum sit: nimirum, si posteris nostris recte consultum liberisque esse volumus, nullis vt cladibus deterriti, fractique, Mithridatis Pontici exemplo, veterumque Rom. more, fortiores in hostem insurgamus, eorum vim audaciamq; tolerantia ac assiduitate frangamus: ad hæc, milite quam hactenus instructiore, laboris patiente, magisque in armis exercitato vtamur. Quibus si disciplina, sine

qua haud quicquam prospere vnquam gestum est, seuera accedat, tum sane de victoria bene sperandum foret. Neque enim Deus in finem crudelissimis nos hostibus irridendos & conculcandos obiiciet: si eo primum placato, fortia consilia fortesque animos induerimus, nullumque hostibus fracti & debilitati animi signū dederimus. Nam qua alia re Vngari Mahumetem, expugnata Constantinopoli, eiusque Imperatore occiso, Græcia vniuersa domita, ad hæc Thracibus, Thessalis, Illyriis, Bessis, quos nunc Bosnenses vocant debellatis, longo rerum successu elatum & exultantem, cum innumeris Asiæ Europæq; populis in se venientem, tot exercitibus eorum ab Amurathe prius occidione cæsis sustinuerunt, nisi inuicta animi fortitudine, audaciaque incredibili? Quam parua Huniades manu, post Merulæ statim, Varnensemque, atrocissimas clades, multa Turcarum milia cecidit? An non Mahumetem, eundē qui destructo Græcorum imperio, Hydrunto in Italia expugnato, ad hæc in Asia Trapezuntio Imperatore è medio sublato, Orbis terror dici volebat, Belgradum cuniculis, bombardis, omnique telorum genere quatientem, facta derepente cum paucis eruptione, turpiter ab oppido reiecit: castrisque exutum, amissis impedimentis, in fugam turpissimam coniecit? Cuius filius Matthias rex, patre suo haud deterior, Iaiczam Bosnæ regiā, Sabaczque munitissima castra duo, exiguo sane exercitu, virtute magis quam numero militum suorum fretus eidem Mahumet vi ademit. Quem nisi domesticæ seditiones, vicinorumque principum intempestiua bella detinuissent: ipseq; Ladislaus, qui illi in imperio successit, pulchre institutam à Matthia militarem disciplinam seruasset, eiusque tot præclaras victorias persequutus fuisset: nę nos calamitatem omnium, quæ postea sequutæ sunt, quibusque nunc inuoluimur, expertes, tranquillam & felicem in pręsentia vitam duceremus. Sed rex ocio deditus, leges præscribere, responsa dare maluit: quam suos in armis, ad q̄ tractanda appositi maxime esse videntur exercere. Quæ remissio tantum mali attulit, quantum à viginti annis vidimus, perpessiq; sumus. Sed quando, vt ille ait, præterita reprehēdi magis q̄ corrigi possunt. quum eo iam deuentum sit, vt pestem in horas nobis imminentem, non nisi fortiter pugnando effugere liceat: agendum certe, si salui esse volumus in tanto periculo magis quam consultandum est: omissaque anxia nimis & solicita conseruandæ vitæ cura, mors imminenti seruituti turpitudiniq; anteponenda. Audacia enim magis quam lentis consiliis (quibus tamen in bello ita funesto, fortibus saniśq; semper locus erit) hostis iste deterrendus est. Alioquin si qua cœpimus, via pergemus, horret animus dicere, quę nos pericula calamitatesq; manent. Verum hęc non sunt huius temporis locique: multa enim à doctis excellentibusque viris, ducibusq; fortissimis in hanc rem sæpe dicta scriptaque sunt, scribunturque quotidie complura. Ad Bonfinium redeo. Quē aut morte præuentum, aut re quapiam graui impeditum, arbitror tanto operi non potuisse extremam limam inducere. Quamuis enim absolutum opus, quod ad Historiā attinet, vndequaque sit: pleraque tamen concisa abruptaq; sunt. nisi librariis indoctis, qui librum descripserunt id velimus attribuere. quod etiam ipse vt credam, facile adducor. Multorum enim manus in Exemplari agnoscebatur: vnde furtiuis & succisiuis operis, alicuius episcopi iussu clam descriptum fuisse puto. Nam quantum Author ipse dicendo scribendove valuerit, libri ab eo conscripti, eque Græco traducti, satis declarant: ex quibus Hermogenis Rhetorica, clarissimo Matthiæ regi nominatim inscripta & dedicata, nuper vidimus. Ipse autē præter has Decades, quas rogante iubenteq; Matthia rege se aggressum fuisse dicit, Philostratum & Herodianum è Græco transtulisse se, Beatricisq; Symposium scripsisse, hoc in volumine testatur. Talem igitur, tamque præclarum Auctorem quum emittere decreuissem magnificæ Dominationi vestræ multas ob causas nuncupare volui: quarum præcipuę sunt, quod me, hominem aliàs sibi ignorum, ad se sæpe vocarit, honorifice exceperit, opemque suam (si qua re egerem) liberaliter obtulit, maioremque quam ipse à tanto viro vel sperare vel optare ausus fuissem promisit. Quæ omnia animum generosum, virtutis amatorem & admiratorem eximium, in primis ostendunt. Hac .n. magnificentissima humanitate, candore, liberalitate, doctissimi quique Germaniæ viri, optimarum artium, veręque pietatis ceu lumina quædam, allecti, missis crebro literis, fauorem beneuolentiamque tuam insignissimam demereri student: eiusque prudentiam eximiam, vitamque, in tanto honoris, ad quem præclaris virtutibus suis aditum sibi patefecit, fastigio, ab omni fastu alienam passim prædicare. Quas tu sane, tanquam κειμήλια preciosissima diligenter seruare hisque longe magis quam auro aliisque gemmis (quæ tamen in tanta dignitatis eminentia tibi fortunatissimo deesse non possunt) oblectari, probatisque quandoque viris soles ostendere. Non enim solum, vt ille ait, *Principibus placuisse viris, non vltima laus est:* sed & doctis, præclaris virtutibus instructis & ornatis viris placuisse, ab iisque laudari, ea vero egregia laus est. Habes autem, vir præclarissime & prudentissime, Principis serenis. Ferdinandi regis (virtutum omnium censoris eximii grauissimiq;) amplissimum etiam de te testimonium: qui in tanto procerum nobiliumque Vngariæ numero te solum maxime dignum esse putauit, cui summa absolutaque, & qua maior post regem apud Vngaros non est, Palatinatus dignitas potestasq; crederetur, committereturque. Quare ita multorum animi exhilarati erectiq; sunt, vt in calamitosissimo præsentis regni statu, hac parte felices se putent, gaudeantque cordatum, sapientem, iuriumque regni peritissimum moderatorem se nactos esse, qui è nobilitate complures opibus potentiaque sua magna confisos, sublatis legibus, licētia abutentes, in ordinem sit redacturus. Neque vero spe sua hi frustrabuntur, vbi Deus optimus maximus, pro sua misericordia, hostibus à ceruicibus nostris depulsis, modum tot calamitatibus imponere dignabitur. Te itaque, decus nostrum splendidissimum, bene & feliciter valere cupio: cui me, vt patrono meo singulari, diligenter commendo. Viennæ, Calendis Septembribus, Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo tertio.

ANTO-

ANTONII BONFINII DE REBVS VNGARICIS AD DIVVM VLADISLAVM, SERENISSIMVM VNGARIÆ BOEMIÆque Regem,

PRÆFATIO.

ONTEMPLANTI *mihi sæpe, quam felix & fausta vniuersæ Pannoniæ, Maiestatis vestræ fuit electio, Princeps serenissime, & quantum illa vtilitatis affert, in dies profecto maior occurris, opinionem superas, & animum in altiorem trahis admirationem. Iam illud sat exploratum habeo, quod ex Apostolico ore proditum est, omnem à Deo esse potestatem. Omnia enim, vt diuus inquit Iamblicus, ita instituta sunt, vt nusquam vel minima quæque à Deo desertantur. Vbique Diuina vnitas viget, per quam res quæque consistunt, ac perpetuo quodam mutuoque circulo ad Deum ipsum, à quo & in quo sunt, mirabiliter rediguntur, alioquin in nihilum cuncta prorueręnt. Ab vnitate Diuina omnia prodeunt, prodeuntiaque vnitatem quandam ipsis impressam retinent, Diuinæ vnitatis imaginem, qua & reuocantur in illam; & reuocata perficiuntur. Deus igitur, quum nihil ordine duceret antiquius pulchriusque, cum ne qua res confusione turbarentur, illis imposuit. Varia edidit Angelorum agmina, vt aliis alia præsiderent, eosque non solum cælorum orbibus, sed corpora quoque cælestia inferioribus præfecit, vt suum res quæque sortita moderatorem, ritè gubernaretur. Multa quoque vltro nascuntur, è cæloque sunt sortita semina. Præterea non modo curandis variis rerum generibus diuersas Angelorum præfecturas imposuit, & suum cuique homini Cacodæmona dedit, verum etiam vt res humanæ rite gererentur, gentibus terrarum Principes delegauit, quos quidem eos esse voluit, qui homines, quanto cæteris animalibus præstant, tanto hi reliquis hominibus sapientia & probitate præcellerent, hos Populorum Pastores appellat Homerus. Quorsum igitur hæc Rex inclyte, nisi vt te, quod quotidie facis, non tam hæreditario iure, & humana optione, quam Diuino iudicio, tot gentibus ac regnis intelligas esse præfectum? Per me Reges regnant, & imperant, inquit Deus. Quanquam præ competitorum inuidia, bello carere nequiuisti, à pace tamen & pietate, item religione, clementia & mansuetudine, fluctuantissimi regni gubernationem auspicatus es. Atque vita, quam his tuarum virtutum comitibus carere maluisti. Contrà nonnulli, à ferocia & crudelitate sumendum initium esse duxerunt, diutinoque bello defatigandos & exhauriendos populos arbitrati sunt. Tu quum nihil pace duceres antiquius, laboriosa quietis fundamenta iecisti, & duobus circiter annis effœtæ Pannoniæ, quod antehac nunquam illa nouerat, otium peperisti. Tanta in omnes à Maiestate tua integritas cum æquitate est exhibita, vt ab æquo nunquam examine declinaueris. Obaudis factiosos, delatoribus aures occludis, non credis quicquam temere, multa dissimulas, dissidentes componis animos, inexplebilem auaritiã coherces, ambitionem reiicis anhelantem. Deprehendis artes hominum, deprehensasq́; subrides. Ad hæc, inter omnes Proceres amorem concordiamq́; disseminas, nõ mutua refers odia, sed exulcerata curas pectora, quod pleriq; Principes, qui Tyranni potius, quã Reges appellandi sunt, vt inter discordes & infectos Proceres facilius imperarent, sane contempsere. Dum hac fida veteris taciturnitate, quæ certo paterna dici potest, exploratas tibi omniũ mentes habes. Dum reconditum tuum & occultum semper habes animum, mentemque omnibus abstrusam, cum mira grauitate coniunctam, nemo vnquam est, qui sapientiæ tuæ altitudinem expiscetur. Accessit ad hæc clementia singularis & mansuetudo ingens, qua omnes, qui à tua fide defecerant, & qui aduersariorũ partes secuti sunt, haud dissimiliter sunt impunitate donati. Ex quo factũ est, vt hac pientissimi, tanquam patris indulgentia oẽs sibi conciliauerit inimicos, qua quidem indulgentia, si quis in posterũ abutatur, is profecto nõ tam aliis, quã sibi parabit interitum. His igitur artibus, Princeps serenissime, fluctuantem Vngariam pacasti, & totius quietis fundamenta iecisti, Numam Pompilium imitatus. Romulus namque à bello Vrbem fundare cœpit, & armis amplificauit, contra Pompilius, quam fundatam accepit,*

pace religioneque muniuit. Nemini bellum, præter quam Turcis immanibus indixisti, quibus cum perpetuo dimicare decreuisti. Ne satis quidem adhuc tuæ pietatis officio factum esse putabas, nisi de mortuis non secus ac de viuis hominibus bene mereri viderere, Diui Platonis verbis admonitus, qui, Si vita defunctis, inquit, ex inferis redire liceret; nulla profecto re alia mallent, quam vt si bonum inter viuos nomen haberent, melius præstarent, sin vero malum, mutatis moribus, bonum efficerent. Seruatis ditionis tuæ populis, qui nunc viuunt, ad antiquorum memoriam reuocasti, effecistique, vt cum his illi æque viuerent, quin etiam perpetua vita fungerentur. Nam Vnnorum Historiam, qui Vngarorum fuere progenitores, à Matthia Rege mihi delegatam, & paulo ante eius obitum initam, vt conscriberem, ab origineq; mundi ad hæc vsque tempora, quæcunq; memoratu digna intercessere, memoriæ traderem, iussu tuo factum est. Omnia facile interitura reputabas, nisi quæ literarum viuerent monumentis. Eo tandem tuæ gloriæ nomen euectum est, vt omnes te viuos & mortuos iuxta promeruisse prædicent, & vtrique, immortales beneficentiæ tuæ gratias debere ingenue fateantur. Opus igitur hoc Maiestati tuæ, summa eloquentia & eruditione præditæ, vt par est, iure dicamus, vt cuius beneficentia singularis ad scribendum impulerit, id eius Principis numini dedicetur. Sed vtinam materiæ dignitati, auribusque tuis labor iste satisfaceret. Verum quum te non tã iudicem elegerim, quam appellauerim assertorem, religiosa hac dicatura ne parum quidem fortasse proficiam, quippe quæ omnẽ iudicii seueritatem, & inuidorum maledicentiã declinabit. Ego autem hic ne Anaxilaum quidem & Theopompum imitabor, ne quid præter meum agam institutũ, qui in Historiarum proœmiis Scriptores alios variis calumniis sugillarunt. Sed mecum seuerissimo cuique Censori mitius est agendum, quandoquidem eam scribere sum iussus Historiam, quæ grauius & recondita est, ac nullis fere Scriptoribus illustrata, & si qui reperiuntur, hi perquam pauci sunt, ac ineptissime barbareq; scripsere. Quis igitur gentis Scythicæ gesta, variaque imperia in tanta bonorum Scriptorum inopia facile scripserit? Proinde quanti momenti sit res ipsa Scytharum, facile hinc intelligi potest. Assyrii, qui se primũ regnasse gloriantur, exiguam Asiæ partem tenuerunt, quibus exactis, Medi in regno, vix ad quartam vsque progeniem permansere. Succedentes Persæ, vniuersæ Asiæ, quamuis infestata Europæ parte, vix ducentos circiter annos dominati sunt. Macedones, fractis Persarum viribus, post Alexandri auctoris imperii mortem facta secessione, amplissimum dominatum labefactarunt. Athenienses oris tantum maritimis, quæ intra Pontum Euxinum, Pamphiliumq; pelagus fuere, annos vix duodeseptuaginta imperarunt. Lacedæmones Peloponesum, reliquamq; Græciam adepti, imperium in Macedoniã vsque protulerũt, mox à Thebanis afflicti, ne triginta quidem annos regnasse dicuntur. Romani, domitis Carthaginensibus, rerum potiti, diutissime vniuerso orbi, quacunque adiri poterat, iura dedere. Gens denique Scythica (aliorum pace dixerim, ne imperii Romani Maiestatem lædere videar) hæc omnia superauit, & præsertim Gothi, Vnni & Vandali. Gothi nanque propriis sedibus ab Vnnis eiecti, in Asiam & Europam prorumpentes, Romanum fere imperium deleuerunt, & in occupata adhuc Hispania imperant. Vnni Vngarorum progenitores, qui adhuc late dominãtur, non modo Pannonias, & Illyricum, sed cum magna Italiæ parte, Germaniã Galliamque euerterunt. Vandali per Europam aliquandiu grassati, primo Hispaniã, deinde Aphricam sibi occuparunt. Quid Sauromatæ, tot gentium auctores, quid Longobardi, quid denique Sclauones, per tot nationes & linguas ample diffusi gesserint, à senioribus potius, quam Scriptoribus accepimus. Quorsum igitur hæc? nempe vt omnes intelligãt, me ne leue quidem onus subiisse, hoc Volumine tot populorum gesta complexum. Quin & illud accedit, vt aiunt, imaginem nostri animi esse orationem. Proinde, Princeps pientissime, opus tibi dicatum æquo animo accipe, & immortales Deos imitare, qui paruo thure placantur, nec minima quæque sacris operantium munuscula abominantur. Sibi si quid laude dignum inueneris, id serenitatis tuæ numini tribuendum, quæ ad scribendum impulit, & aspirauit: sin vero quid ineptum, rei magnitudini, imbecillitati meæ, ac temporis breuitati imputandum, quæ fœtus edidit immaturos. Vale igitur felix, & Libros perlege, vbi cuncta Maiorum tuorum gesta, non sine voluptate summa, recognoscere licebit.

LECTO-

LECTORI S.

SECVTI sumus hac editione priores tres Decades Bonfinii, ex regio illo Dn. Reuaiorum ac Brenneri codice: ac, ne cui fraus facta videretur, varietatem ex Oporini impressione, quæ aliquot locis ex codice Polonico (forte Lasciano) & aliis quos laudat Bonfinius, lacunulas nominaq; subiecerat, sine disputatione hic apposuimus. Tu hoc studium boni consules, atque erratula leuicula, præsertim typica, si occurrent, æque accipies. Vale.

Pag.8.v.32. Oporiniana editio habet Dromichetem *pro* Dromicherem. *sed id leuiculum: sicut* Amaxobii *pro* Amassobii, *versu 35. Et legitur quoque* ss, *pro* x. *Pag.9, vers. 24.* è Scandia primum effluxisse *pro* primum eduxisse, *scholiolum videtur: nec Bonf. habet, nec effluxisse congruit. Pag. 18, v.10.* nimis *pro* cuiuis. *hoc aptius ob* multitudo adoriatur. *Pag. eadem, v. 35.* quem ab auibus è lect. *recte additum sequentia monent, licet C. careat. Pag.23, v.17.* vicis. *malo* viribus, *quod ea reguncula ea nobilitate excellat. Pag.32, v.25.* Danastrum *pro* Deneper: *sic hodie Moschi: alii Danistrum. Pag.42, v.3.* tantæ rerum amplitudini, imminentiumque peric. *Pag. eadem, v.29. Bonf.* Euiani, Chumi. *alii*, Et iã Chuni. *Ibid. v. 32.* minuerant *melius quam* muniuerãt. *Pag. 44, vers. 45. alii* Balthorum & Balthiorum, *quasi ad Balticum sinum: licet ex Bathoriorum familia nunc sit rex Poloniæ. Ibid. vers. 53. lacunam non ita necessariam video: ita tamen explet Opor.* impetrarant, ac deinde Gothorum metu in Gallias se receperant, maiori formidine nunc affecti, in Hispaniam traiiciunt: quo pacatam Ataulphus Galliam inuenit. *P.49, v.43.* regio me munere dignum iud. *pro* regis me mun. iud. *idem est. Pag.53 v. 55.* adsciueram, mecumq; pariter regnare iusseram, præ, &c. *sed epexegesis suspecta videtur. P.55, v.22. in Opor.* Vnnerico *legitur pro* vitrico & *v. 23,* spicioné nares abscidisset, turpique vulnere deformatam patri, *quæ Bonf. Cod. non habet. licet verum ex Græcis quoq; sit. P. 56, v. 15. post* Henricum *Oporini editio* Rothanerim *adiungit. Pag.59, v.1.* oratione *pro* occasione. *idem est. P.60, v. 45.* supplicio *pro* iudicio. *quod Sallustianum est. P. 67, v. 46.* bellicis diei lab. *epitheton redundat. P. 68, v. 11.* imperatoriam gratiam. *Pag. 77. v. 48 alii* fatum *pro* statum. *sed quid ad coniugium? P. 81, v. 45. rectius* mortem *reposueris pro* vitam: *quanquam hoc sit in Brenneri & Oporini editione. P.84, v. 24. quidam malunt* Isinacum, *quidam* Isinacum, & Isinacum. *R. Elysæ sedes est. P. 85, v 40.* Meroueum *melius. P. 88, v. 6. additur post* Atila, *ex Lasciano Cod. non necessario*, partim quia loci benignitate delectabatur. *P 89, v. 11.* vrbe Delminio *credo legendum: quamuis Lucinum extet. Ibid. v. 37.* vici *malo pro* viri. *Pag 90, v.8. Opor.* equestre Argos, *pro* equestres agros. *vtrumque consistit. Pag. 94, v. 37. adde* tradunt *ex Opor. post* esse. *Pag. 95, v. 44 Lasc.* quod consternaret. *Pag. 10., vers. 3. lege* dum *loco* quum. *Post vers. 6.* non tantum à Val. *Ibid. v. 20. male* immitissima gente. *P. 03, v. 9. Lasc.* abstinere iubemur. *P.105, v.20 quidam* recepisse *malunt pro* fecessisse. *P. 106, v. 32.* gratissimo animo *Opor & pag. 08, v. 12.* Andoini, 22. Etelina, 53 Rugorum quæ. *P.109, v. 21 mallem* Nesitanam. *alii* Naissitanam. *Pag. 110, v. 55.* Margum amn. *aliis arridet: vbi Margenfeld. Pag. 114, v. 45.* arua rec. *Opor. P. 110, v.34.* superueniente Chacanno *ex Ranzano. Pag. 120, v. 33.* Adoloaldus & Aldoaldus *quibusdam. P.121, v.30.* satiando appetitui. *irrepsit participium ex margine. P. 126, v.39.* Ne eius quidem pop. Rom. *Bonf. habet: sed recte loci nomen additur, vt sit,* Ne Forum quidem populi Rom. *Pag. 128, v. 48:* Luitprandus. & *v. 53. pro* Æmylio *legitur etiam* Miluio & Moluio. *P.130, v. 22.* sedem. *Opor.* fidem: *tolerari potest. P. 131, v 46.* rediere *post* maximo *interserendum ad sensum. P. 132, v. 49. quidam* suo *pro* se & ei *stat vtrumque. P. 134, v. 37.* Chacorum *vel* Chyacorum *idem. P. 135, v. 15.* propulsare Scyth. *sed* propagare *sensui conuenit. P.137, v.20.* indignus *melius quam* iniquus. *P.141, v.11.* conspicati *habet Opor. Bonf. vero* auspicati, *id est, diuinantes. P. 142, v.12.* conscia *placet, non* conscita. *P.143, v.47.* Ringinum: *quidam* Rhegium, *alii* Rhagurium. *P. 144, v. 11.* Campulo, *vel* Pampulo: & correpserat *pro* correxerat. *Ibid. v. 13.* diui Erasmi *Ranz.* & *v. 20.* pontem Moluium *Sallustio ab Æmylio Scauro fuit ædificatum. P.147, v.6.* dimisit *probatur, non item* diuisit. & *v.10.* Benonem *Bonf. alii* Benoniam. P. 149, v. 39. sed cumulatas. P 150, v. 22. Sabba *legitur in Opor. pro* Halba. *Sed* Salba *verum.* P. 151, v. 25. Callo: *quidam* Caluo, *alii* Balbo. *hoc probius.* P. 157, v. 38. exil. egit. *additur ex alio Cod.* neque Hugoni sat prouidentiæ fuit: nam qui nuperrime mulctati fuere. Arnold. *Pag. 160, v. 27.* gerebatur *aptius quam* ferebatur. P. 164, v. 19. feritatem *pro* seueritatem, & v. 31. exuerent *pro* eximerent, *eodem sensu.* P.169, v.17. Grammaticis præc. *virgula differatur.* Pag. 171, v. 19. sibi *pro* sæpe, & 26. mentes *pro* nationes *est in Opor. editione sed vtrumque bene. Ibid.* v. 53. fatuum inducere religionem. *Bonf. placent: quia de suo idolo intelligo.* P. 177, v. 34. *non malum,* Pro continentiæ. *Pag.* 179, v. 33. impatientius *pro* intemperantius *irrepsit in Opor.* P. 180, v. 38. properauit. *Ex Lasc.* ac mox ante aram in terram procidens, ingentes Diuæ gr. *V. C. caret.* P. 183, v. 26. *alii legunt* si quid regis culpa pat. *aut* si quod regi patratum facinus. P. 184, v. 45. *post* reuocaturos, *additur in Opor.* verum etiam tyrannidem facile assecuturos: & *post* adhiberetur, *vers. seq.* tecto gladio in cubiculum regis clam ingreditur. P. 187. v. 2. *nostra editio* quot *habet: Opor.* & quantus. & v. 17. neque creuisse, neque decreuisse. *quod posterius forsan irrepsit.* P. 189, v. 48. & Albuinus & Albanus *pro* Albonius *alibi legitur.* Pag. 193, v. 3. *est* Ouoras. *Opor.* Ouaras. *nonnulli* Odalas. *Ibid.* v. 11. dimissus *pro* admissus *Opor. habet. vtrumque ferri potest.* v. 25. Vinceslaus. *Æneas Byzeslaum qui Pragam cepit, ponit.* P. 195, v. 25. *alii* omnia diruere vexarique perm. P. 197, v. 14.

Scunum *recte. non* Secundum. *vel* Secanum. *Et v.* 30. more suo, *Plinii est*: mole sua. *alterius. P.* 209, *v.* 17. *lectionem impressam. vt quæ est in V. C. retineo. licet Opor. haud inepte post* desiliit, *addat*: cumque securi quam Vngarico more gestabat aggressus trucidauit. Nonnulli virginem à tergo Chunum cum Ladislao colluctantem surrepta securi perc. *P.* 213, *v.* 43. Rapezanip *pro* y. *P.* 220, *v.* 26. Bratislai *f. sic V. C. alius* Bladislai, *melius*: *& Opor.* Bratislai & Conradi fratrem Geysæ regis ac Ladislai sor. *Et v.* 40. à pugna abstineat. *stat lectio. Opor. tamen*, se pugna abstinerent. *P.* 223, *v.* 44. *nonnulli reponunt* item *pro* in quem: *quod multo peius. Ibid. v.* 50. redegisset, si resipiscentem quandoque fratrem intellexisset. *videtur scholion. P.* 226, *v.* 38. Robertus, *V. Bonf. alii* Henricus III. *P.* 228, *v.* 52 *sententia requirit vt legatur*, confusus, concitato in hostem fertur equo. *P.* 231, *v.* 12. oppido *legit Opor. pro* populo. *P.* 233, *v.* 38. *hæc inserta sunt ab aliis*: asseuerat. Itaque de patinæ dominio controuersia nascitur. *Hactenus Brennerii editionem ad amussim sequuti sumus: in sequentibus non pauca, præsertim ad lacunas complendas, ex Oporiniana adsciuimus. Quæ ergo immutata, queq; aliunde adhibita fuerint, ne quis in malam partem studium nostrum interpretetur, fideliter indicabimus, leuioribus tamen omissis. Ergo pag.* 237. *v.* 31. suspicio *reposuimus pro* discordia *Ex suspicione enim simultas orta, vt est vers.* 34. *P.* 239, *v.* 21. tribus eam mensibus igni ferroque vastasse: *V. C. Bonfinii. Matthiæ Roblatius, non habet. P.* 247, *v.* 28. *Bonf.* mandatum fac *Opor.* tantum fac. *P.* 249, *v.* 55 Bezendum eius imp. coerc. contendit, *ex Opor. Pag.* 251, *v.* 38. extremum postulaci, *non est in Bren. edit. P.* 261, *v.* 55 patientissime. *prius* pientissime. *P.* 268, *v.* 7. talis imperii ac *tam modo accessit. P.* 281, *v.* 6. protinus *V. C. alii* proximos *illud magis genuinum. P.* 287. *v.* 9. Persida. *nonnul.* præsidia. *Ib. v.* 52. quæ non sine r[...]gione ac reuerentia illæ confingunt, *aberant a Bonf. P.* 288, *v.* 41 rependere: *antea* respondere. *P.* 289. *v.* [...] *alio aliter legitur in Opor.* alios polito supra saxum collo lapidibus excerebrāt. nonnullis collum saxis vsque, &c. *P.* 292, *v.* 9. extremo: *& v.* 34. vndecunque potuit etiam auxilia ecocauit *in Bonf. C. non sunt. P.* 299. *v.* 5. *quidā* Canesios. *P.* 300 *v.* 10. *Opor* porcorū instar. *P.* 303, *v.* 19 Rapezam *Ranz. ms. P.* 306, *v.* 9 cœpit *suppl. ex Opor. P.* 307, *v.* 49. Steph. Quinto *ex sententia Ranzani. & v. seq.* auiæ *Opor. pro* Annæ. *Pag.* 312, *v.* 6. Cansuinor *alii* Cansignor. *P.* 325, *v.* 37. Licius *aliis* Circus *dicitur. P.* 333, *v* 44. *Bonf* Impetrata fides: *nonnulli præferunt* intemperata vita. *P.* 339. *v.* 2 Auersæ *additū ex Opor. P.* 343, *v.* 41. *alii malunt* Triusanus. *P.* 346. *v* 46 ineunt *rectius videtur quam* inuenit: *vt est in Bren. P.* 354. *v.* 9. noctu *Opor. abundat. P.* 358, *v.* 11. *V. C.* arctiore. *alii* altiore. *Pag.* 365, *v.* 29. clamore Mariam regem exclamat *Opor. P.* 370, *v.* 24 *eadem* intonans *pro* matronas. *P.* 374, *v.* 7. reuerētius. *V. C.* vehementius. *P.* 379, *v.* 16. Nicopolitana clades, in inuidiā Mariæ obitus. *Bonf. caret. & v.* 55. disseminatis: *Bren.* dissimulatis. *Pag.* 388, *v.* 23. coniunctis animis *pro* cum aliis: *& v.* 32. pacatior *pro* paucior *ex Opor. reposui. P.* 397, *v.* 51. *vetus edit. habebat* bello: *& v. antepen.* conseruarēt. *nostra* prælio, *&* consternaret. *P.* 398, *v.* 18. *adhibuimus hæc verba*: Nam cum os moresque bouis Dux ille præferret. *P.* 406, *v.* 9. delegi *Bren. non habet. P.* 408, *v.* 35. omnes *antea.* viuens *sanius videtur. P.* 413, *v.* 12. Boemiæ *explicationis gratia adiectum. P.* 419, *v.* 38. natum *abest in Bren. P.* 425, *v.* 51. ædib *ex Opor. P.* 431, *v.* 34. coniugem. *Bren.* Gingeui. *P.* 433, *v.* 39. *loc⁹ paulisper immutatus. Vetus lectio erat.* Dum laborantem vbiq; suorū aciem Mezethus aliquātisper duceret, part. *P.* 437, *v.* 47. acriq; *prius* atque. *P.* 445, *v.* 20. & prouinciā vtramque Turcarum periculo liberatā: *epexegesis non adeo necessaria. P.* 446, *v.* 12. *ab* alterum *vsque ad* item *ex Opor. deprompta. P.* 454, *v.* 8. in occursum effunduntur. Pontifices cum sacerdotum *in Bren. nō legebantur.* P. 634, v. 20. scirent propitia, &c. *vsque ad* verterent *aliunde sunt inserta.* Pag. 465, v. 42. *a* Mox ambo, *vsque ad vers.* 1. *pag. sequentis*, Mox dū, *ex Opor. in nostram editionem transcripsimus. Videbatur enim orationis series hic paululum hiare.* P. 469, v. 15. regiæ electionis exponerent, deinde suum *a V. C. absunt.* P. 471, v. 21. influit: *antea* inuenit. Pag. 474. v. 54 Benedictus *ex aliis assumptum.* P. 482, v. 35. iuuenem: *alii* inermem. *P.* 485, v 5. inscius *melius quam* iustius. P. 490, v. 52. extemplo: *Opor.* ex composito *habet.* P. 492, v 37. fidendum *V. C. quidam* inuidendum. P. 493, v. 13. iucundus: *Bonf.* rotundus P 494. v. 52 sensit: *prius* agit P. 495, v. 23. *Opor. legit* nemini competitori: *vers.* 29. ipsum *pro* primum *& v.* 55. factis aderat: *quæ lectio veteri contraria est.* P. 500, v. 5. Quum in Morauia Georgiū adhibuissent, nec: *Opor sunt* P 501, v. 40. spiritum, *& v.* 48 supra millesimum, *ascititia.* P. 505, v. 3. ingenium *Opor.* P. 506, v. 46. omnes *in Bonf. non reperitur.* P. 507, v. 51. *nos* rependit: *Bren.* respondit. *illud rectius.* P. 514, v. 29 *V. C.* immorant: *Opor.* numerantur. P. 517, v, 42. P E. *nonnulli* P. F. Pag. 521, v 36. *pro* Rosgone *quidam* Regii. P. 525. v. 20. Hinc longius: *antea*, Quæ long. *Ibid.* v. 24. trucidant. Demum ad internecionem *si sustuleris, habebis V. C. lectionem.* P. 526, v. 14. ab omni: *Bonf.* ab auûm. P. 528, v. 10. tristitiæ: *V.* tristi ore. P. 532. v. 25. ocyssime *pro* occasione, *ἰμφανικώτερον.* P. 534, v. 24. coronas *insertum ex Opor.* P. 534, v. 19. *V.* Turcico: *alii* truci. *sed perinde est.* P. 535, v. 36. dudum. *Opor.* iam iam. *eiusdem sunt generis. Hæc sunt quæ maxime notanda ducebamus: cætera satis constant.*

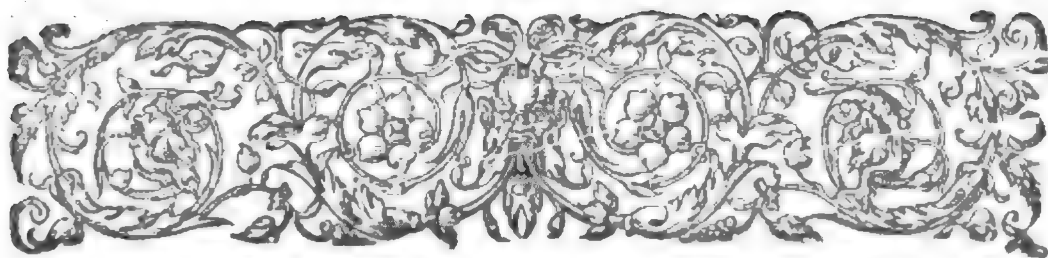
CATA-

CATALOGVS AVCTORVM QVORVM TESTIMONIO BONFINIVS in suis Decadibus vsus est.

Ablanius scriptor Gothicus
Æneas Syluius
Ammianus Marcellinus
Annales Boemorum
Annales Polonorum
Annales Vngarorum
Apollodorus
Apollonides
Appianus
Aristobulus
Biblia
Blondus
Callimachus
Cornelius Nepos
Cornelius Tacitus
Crescentinus Metropolita
Criton
Damasippus
Diodorus
Diogenes Laertius
Dion
Dion Pruseus, qui Getica scripsit
Dionysius
D. Hieronymus
Ephorus
Eratosthenes
Euripides
Eutropius
Franciscus Petrarcha
Guihelmus
Hecatæus
Hegesippus
Herodianus
Herodotus
Homerus
Hypsicrates
Iordanis
Iulius Capitolinus
Leoprandus
L. Florus
Menander
Metrodorus Scepsius
Onesicritus
Otho
Palmerius
Paulus Aquileiensis
Paulus Diaconus
Paulus Orosius
Philemon
Philostratus
Pitheas
Plinius
Plutarchus
Polycletus
Pomponius Mela
Possidonius
Procopius
Ptolemæus
Richardus
Rogerius canonicus Varadiensis
Sichardus
Strabo
Suidas
Symmachus
Timæus
Trebellius Pollio
Trogus Pompeius.

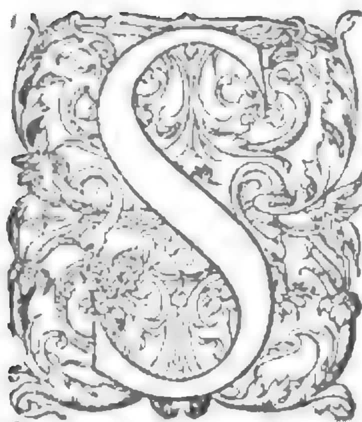
INDEX EORVM QVÆ HOC OPERE PRÆTER tres Bonfinii priores decades exhibentur: asteriscus vero nunc demum adiuncta designat.

ANT.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ

LIBER PRIMVS.

SCYTHIA in parteis duas à Tanai fluuio tota diuiditur, qui è Riphæis montibus oritur: altera Europica, Asiatica vero altera: ab occasu Germania, Vistulaque amne, qui è Sarmaticis montibus in Oceanum rectà contra Scādiauiam insulam defluit, eodemque mari terminatur: à meridie Danubio, qui è Germaniæ iugis exoritur, & Illyricū attingit, Bessorum lingua Ister appellatur: sexagintaque fluminibus auctus in Pontum denique Euxinum, septem ostiis plane deuoluitur: item Ponto, Hiberia, Albania & Perside: à Solis exortu ad Araxem fluuium, & Seres vsque protenditur. Hæc fœcundissima gentium officina semper habita. Quin & insulis longe fœcundioribus prædita, in primis Scancia, quam Scandiauiam Ptolomæus appellat, in quatuor insulas sane diuisa: cuius occidentalia, Chaedini: orientalia, Phauonæ & Phiresi: meridionalia, Gutæ & Daucione: media Leuioni tenent. Item prȩter hos Cresemiæ, qui ferarum ac auium pecorumq; carne victum trahunt, panis vsum ignorant: & Suetani, qui eximiis equis, preciosisq; pellibus abundant. Præterea Themices, Vagothi, Perdiones, Hallini, Liothidæ, qui feracissimos campos colunt, & Aluuli, Fumaitæ, Feruiri, & Scāthigothi bello asperrimi: ad hæc Euagres Ottingis admixti, qui cum præruptis rupibus ferino ritu inhabitent, hoc nomine donati. Exterius Ostrogothæ, Rauaricii, Vinouilethi, Suetidi, Cogeni, corporum proceritate præstantes: ex quibus Daui promanarunt, qui propriis sedibus Herulos eiecerunt, & Daci deinde dicti sunt. Neque desunt Grannii, Ganzii, Eunixi, Ethelcugi. Hinc illa Gothorum innumera multitudo defluxit, quæ Berigo Rege in littus Oceani egressa, superatis eiectisq; Vlmerugis, qui maritimam oram possidebant, Gothiscanciam appellauit: mox finitimos Vandalos, quos pari virtute compererat, sibi conciliauit. Philmero Duce, dum sedes meliores quærunt, facto ponte, interiectas paludes traiecit: nondum media pars exercitus forte transmiserat, quum pons ipse non sine magna hominum pecudumque iactura diffringitur: nam neque qui traiecerant, redire, neque qui remanserant, subsequi potuere. Quum locus is tremulis paludibus & ingenti voragine occluderetur, diu armentorum illic mugitus, & hominum ploratus (vt aiunt) auditus est. Philimerus cum reliqua manu Spalios sibi obuios aggreditur, mox ad extremam Scythiæ partem, quæ pontico mari adiacet, si Albanio Gothico scriptori credimus, recta descendit. Regionem quæ ad Arcticum polum recedit, Adogitæ incolunt, qui in feruentissima æstate quadraginta diebus, totidemq; noctibus perpetuas luces habent: contra, sæuiente hyeme, pares tenebras. Ad Septentrionalem Oceanum insulæ sunt, quas congelato mari quum lupi adeunt, præ maximo frigore ocu-

los amittunt, quin & in partibus his apes quicquam moliri nequeunt. Vistula igitur fluuius Sarmatiam Europicam, quam nunc ex parte Poloniam dicimus, regionem latè diffusam, innumerabilibusq; gentibus refertam à Germania diuidit ab occasu, à meridie Iazyges Metanastæ disterminãt, qui Amadocis montibus eiecti, ad Danubii ripam confugerunt: & quicunque inter Danubium, & Sarmaticos Carpathiosque montes ac inter Germaniam, Tibiscumq; clausi, vniuersumq; tractum accolunt Item ab Austro eam separant Sarmatici Carpathiiq; montes, à fructu nimio dicti: post hos continuata iuga ad Boristhenis vsque ostia, ab exortu Isthmus, Carcinitusq; amnis, & cum Buce Mœotideq; palude, Tanais, incognitaq; terra circumscribit. Sarmatæ, iidem & Sauromatæ ex lacertinis oculis appellati: ad Vistulæ ostia Gythones, Phinni, & contra amnem ascendendo Sulones, Phrugunidiones, Auarini, à leuitate dicti, Ombrones ab imbribus appellati: item Anartophracti, Burgiones, Arsyetæ, Samboci, Piengitæ, & Bessi: qui omnes ab exortu Venedicis Peucinisque montibus clauduntur, & communi nomine Poloni vocantur: præter Gythones, Venedicumq; sinum, Pruteniumque. Prusia, Liuoniaq; maritima, nunc illa regio dicitur: & à Riphæis, Alaunis, Budinis, Venedicisque montibus à tergo circumdatur. In his Chromus fluuius, Rubon, Iurmites & Thesenus: item Sturni, Vibiones, Nasci Acibi, Borusci, Sabari, Pagoritæ, Agathyrsi, Sali, Carcotæ: & in Sarmatici Oceani littore Veltæ, Osii, Carbonesque populi. Nunc maritimum huius Oceani tractum à Prutenis Liuoniisque habitatum, Indioari è variis nationibus coacti: atque Esti pacatum genus hominum, & Aiaziri sane bellicosissimi, qui pecoribus tantum & venatu victitant, occuparunt. Ammianus Marcellinus his Armephos nimia placiditate cognitos admiscet, quos Chronius Vistulaque præterfluunt, & in Prusia hodie continentur. Armephis Massagetæ, qui maiores Getæ interpretantur, adiacent. Item in mediterraneis Alani, Sargetæ, Amaxobii †, qui & Essedones, à curribus, quum erratiles domos habeant, vocati sunt, & Bodini veteres, qui ad Boristhenis fontes habitarunt. Omnes hi, montibus vndique circumsepti. Lithuania post Poloniam est, Venedicis Bodinisque montibus obducta. E Noruegiorum namque iugis Boristhenes oritur, vt plerique coniiciunt, primogeniis fontibus copiosus, deinde multis amnibus adolescens, haud procul à Chersonneso in Ponticum mare deuoluitur. Lithuaniam Galindæ prius, Sudenique tenuerunt. Bodini, Gelonion vrbem ligneam habitant. Iuxta Thyssagitæ, hoc est, sacri Getæ, à sacrificando dicti, vastas syluas occuparunt, venatu aluntur, quibus iustissimi mores, alimenta bacæ, maribus nuda capita, nemora pro domibus: quum sacrosancti habeantur, iustisimum confugientibus suo iure præbent asylum. Vltra Riphæus mons ipse consurgit, vnde Tanais fluuius oritur, quem cadentes assidue niues inuium vsque adeo reddunt (veluti Pomponius ait) vt intendentium aciem non admittant: ditissima deinde regio, sed inhabitabilis, quando Gryphi, sæuum & pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egestum, mira solicitudine custodiunt, neque quenquam id attingere patiuntur. Circum Arimaspi, Essedones, qui & Amaxobitæ, quum plaustra pro domibus habeant, nuncupati: & (vt paulo supra diximus) cœruleo capillo, Agathyrsi, quibus mos est ora artusque pingere, veluti quisque maioribus præstat: & his quidem notis, vt ablui nequeant: item chrystallorum, adamantis, smaragdorumque copia non mediocris, ac lapillorum, qui sint omnium preciosissimi. Neruis, qui & Neuri fontium Boristhenis accolæ, statum singulis tempus est, quo pro arbitratu suo, in lupos, iterumque in eos, qui fuerant, mutentur. Essedones, hæc vltima pietatis officia parentum funeribus exoluunt, vtpote qui eorum corpora laniant, pecorum visceribus immiscent, abominabili mox voracitate absumunt: capita vbi affabre expoliuere, auro culta, pro poculis vsurpant. Hostium cutibus equos seque Geloni vestiunt. Melanchlęni atra veste vtuntur, vnde nomen illis inditum. Mars, omnium Deus est, cui pro simulachro enses & tentoria dicant, humanoque sanguine sacra faciunt. Plinius aliquantulum ab Ammiano dissentit, dum Neuros apud Hypanis fontes, Gelonos vero & Thyssagetas,

Nunc Moschouitæ.

sagetas, Budinos, Basilidas, & Agathyrsos ad Boristhenis ortũ fuisse asserit. Basilides ab Hercule & Echidna genus ducũt, quibus mores Regii. & sagittę tantum arma, atque ideo tale sibi nomen compararunt. Gerrus Basilidas, Nomadasque separat. Hypanis per Nomadas & Hyleos fluit, qui à syluis sumpsere nomen, & manufacto alueo in Bucem descendit. Super Agathyrsos sunt Nomades, deinde Anthropophagi, qui humanis Carnibus vescuntur, & idcirco execrabile nomen sortiti. A Mœotitarum tergo, à quibus palus nomen accepit, vltimi sunt Arimaspi. Postea Riphæi montes (vt paulo supra dictum) vbi assiduus niuis casus in pinnarum speciem. hæc regio Pterophoros appellata, quia pinnarum more casus niuium, homines interficiant, vbi densa caligo, ac gelidis aquilonibus perpetuus rigor. Post eos vltra aquilonem Hyperborei, qui quum vltra vitę terminum degant, hoc sibi nomen inuenere. Regio eorum aprica, fœlice temperie, nullus hic noxius afflatus. pro domibus nemora, luci, cultusque deorum, publicam priuatamque discordiam ignorant, item morbos. longo æuo satiati, è quadam rupe se in mare deturbant, hoc sepulchri genere vtuntur. Quidam eos in prima parte littorum Asiæ posuere. alii medios fecere eos inter vtrunque Solem, antipodum occasum, exorientemque nostrum. quod nullo modo fieri posse, tam vasto mari interueniente, Plinius asserit. Si qua scriptoribus danda fides, semestrem hi lucem habent, matutinis serunt, metunt meridie. quum Apollinem præcipuè colerent, primitias frugum Delon mittere solebant, quas virgines hospitiis gentium per aliquot annos venerabiles ferebant. at vbi hospitii fides violata fuit, in proximis accolarum finibus ea deponere constituêre. Vltra Riphæos montes in littore septentrionalis Oceani, vnius diei nauigatione Bannonia est insula, in qua Veris tempore fluctibus iaciatur electrum, si Timæo credimus. deinde est Amalchium (vt Hecatæus ait) à Paropanisso amne, quod illius gentis lingua congelatum mare significat. Philemon Marmarussam à Cymbris, id est mare mortuũ, asserit appellari. Hęc est Cronium, & Baltiam immensæ magnitudinis insula. quam Pythias, Basiliam, quasi Reginam insularum nominat. Sunt & Oomæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ viuunt. Neque desunt aliæ, in quibus equinis pedibus homines oriuntur, Hippopodes dicti. Itẽ & Sanesiorum insulæ, vbi nudi homines & alię, in quibus pręgrandes ipsorum aures tota corpora tegant. Mox quum Oceanus in Sarmatiam Germaniamq; curuatus, Codanum sinum faciat ingẽtem, Scantiam (quam plerique Scandiauiam vocant) incomparatæ magnitudinis insulam ostendit. cuius portionem. vbi Hilleuionum gens per quingentos diffusa pagos, habitat, orbem alterum appellant. Quare si Getæ inde promanarunt, quos Gothos dicimus, & totam fere Scythiam inundarũt, nemini profecto mirum videri debet. Hæc ad Vistulam vsque fluuium à Sarmatis, Venedis, Scyris, & Hirris quondam habitata, cuius sinus Cylipenus dictus est. Subsequens verò Lagnus, Cymbris conterminus. Prima nũc eius Sarmatiæ partis, quæ Polonia dicitur, ciuitas est Graccouia †, à Gracco ciue Romano nominata. innũmerę́q; aliæ, quibus parietes & muri sunt lignei. sed Graccopolis, clarissimum habet scientiarum omnium gymnasium. Nostro autem tempore, Prima Sarmatiæ pars, quæ Iazygibus est finitima, Polonia dicitur. quæ verò ab ostiis Vistulæ per sinum Venedicum extenditur, Prussia nominatur. Libonia per idem littus post eam in septentrionem propagatur. Lithuania, à Prussiæ tergo Venedicis Bodinisq; mõtibus circumducitur. Post Poloniam, versus Tanaim, Amaxouitæ, quos Massagetas esse dicimus. Vltra Lithuaniam versus Tanaim, Tartaria vera est, id est, Alania. A mediterranea Sarmatia descendendo ad Mœotida, Tartaria falsa. Post Poloniam & Massonitas, si flectatur ad mare Ponticum & Mœotidem, Russia est, vel Rutenia: eiusque populi Ruteni, ad Tanaim vsque, inter montes ac mare, Mœotidaque paludem protenduntur: iidem olim Roxani, Roxolaniue dicebantur. Peucinorum & Basternarum regio est, quæ à Peucinis Carpathiisque montibus incipit, & inter Istri Boristhenisque ostia ad mare Euxinum protrahitur. Cæterum vbi de Sarmatia Europica satis di-

† *Cracouia.*

ctum est ad Iazygas reuertamur: ac regiones, quę Danubium, Pontum, Mœotidem, Tanaimque tangunt, quando de mediterraneis Scythis nonnulla retulimus, rite prosequamur. Iazyges, quos inter Germaniam & Daciam supra diffiniuimus, patriis sedib. eiecti, Metanastæ, id est exules, cognominati sunt: quibus olim oppida hæc Vscenum, Bormanum, Abiuta, Parca, Triscum, Candanum, Passium & Partiscum, & nunc Agria, innumerique pagi. Agria, ab Agrianis Illyrici populis, qui a Triballorum tergo habitabant, & condita & nominata est, qui traiecto Danubio in Partisgotum agro consedere haud procul à Tibesco amne. Aliqui ab interfluente fluuio, vel quod gens agrestis fuerit, & inurbana, nominatam putant. Tempestate nostra hanc Vrbanus Pontifex Agriensis excoluit, qui diuo Matthia imperante claruit, vir tanti consilii ac sapientiæ compos, vt apud Principem illum inuictissimum, primum locum obtineret, omnia regeret, quæsturam perpetuam † gereret, & per multos annos prætorii præfecturam, quem Palatinatum dicunt: nec Viennæ quidem Alamanicæ pontificatu caruit: procero corpore ac obæso, aspectu liberali ac venerando, probitate summa, moderatione non mediocri, inaudita negociorum laborumque tolerantia, profusa liberalitate, & amore fuit in studiosos non mediocri: vniuersas Principis curas obibat, imperium, & omnia è sententia gerebat, nullius vnquam ocii particeps, vt æternam domini sibi gratiam compararet: iniuriarum suarum dissimulator egregius, & præ animi magnitudine, iræ ac indignationis victor indomitus, omnia æquo animo perferens, vtriusq; fortunæ pari æquanimitate tolerator: amantissimus suorum, amicis deditissimus, vir gratissimus omnium & cumulatissimus relator gratiarum: cui triginta millia circiter aureorum quotannis prouentus erant, ex quibus præter corporis necessaria, nil recondere voluit: aulam semper frequentissimam nitidamque habuit, maxima nobilium principumque familia refertam: in mensa lautissimus, parcissimus in vestitu: vestem solennem nunquam tulit pluris, quàm quæ triginta aureis vęniret, octo aureorum toga forensi & domestica vtebatur. In cæteris vero rebus, quæ vel ad diuinum honorem, vel ad humanam pietatem beneficentiamque facerent, vsque adeo magnificus & profusus, vt neminem illi parem eo tempore Pannonia viderit. Prætetea liberalitate, æquitate, temperantia, religione, misericordia, comitate, magnificentia, fide, ac dignitate tanta, vt omnes in amorem obseruantiamque sui iure conuerteret, & alliceret. Sępe patrem illum optimum dicętem audiui, se nil pręter lautum victum, corporisque tecturam, sibi ex hac vita vsurpaturum, cætera quæ superarent, se in Dei honorem, & alienam vtilitatem erogaturum. Nobilia pascebat & fouebat ingenia, pauperes & calamitosos mira beneficentia complectebatur: in literario ludo multos alebat, templa ædesque magnificas erigebat: suas Ecclesias superbis non modo ædificiis, verum etiam aureis vestibus, scyphisque argenteis mirifice exornabat. Ita vixit, vt non suæ, sed alienæ vtilitati vixisse videretur: & semper esse, quam videri maluit. Nemo quanti fuerit Vrbanus admiretur, quum tantum Regem sapientię suę pręceptorem habuerit: & qualis ille fuerit, hinc quisque coniiciat, quantæ molis erat diuo tam abunde satisfecisse principi. Hic igitur nō solum virtute ac dignitate summa, sed optima nepotum turba vir omnium iudicio fœlicissimus potuit appellari: è quibus Stephanus Crispus erat, nunc Syrmiensis (vt aiunt) Episcopus declaratus, humanitate summa, moribus nobilissimis, item magna bonarum artium doctrina præditus, qui Vrbanum auunculum omni ex parte referebat. Post Agriam, vt ad diuerticulum redeatur, Cassionia est, à Cassio Romano ciue nominata, vrbs Hercle clarissima. Et ad Metanastarum caput, Pisonium in Danubii ripa situm, quod pari modo conditoris nomen referre gloriatur, non parum Romanæ redolens nobilitatis. à Pisone namque nominatum, qui Pannoniis præfuit, & Thraces ad Mysios deficientes domuit, quorū captiui in vincula cōiecti tantę feritatis erant (vt ait L. Florus) vt catenas dentib. morderent. aliqui à Pisone, Frugi etiā cognomēto, qui à Valēte fuit interfectus, vocatū opinātur. Hinc triginta millibus

† Thesaurarium vocat.

bus passuum Trenauia, & remotius in mediterraneis Nitria Bochi fluminis accola præcipiti cursu Danubium influentis. paulo superius in eadem ripa Golgotium, quod Scythica lingua Libera ciuitas interpretatur: item Trenconiũ, & Zolinum, sub Pisonio. Quum Danubius in plures alueos diuidatur, variæq; insulæ fiant, ex his nobilis habetur Samaria, quæ Scythia dicitur, & Comeron, priscorum Scythiæ Asiaticæ populorum nomina referentes. Arx ibi ad caput munitissima, & diui Matthię Regis ingenti sumptu elaborata, horti quoq; Regii, & viuaria multa, amœnissimique pagi. Deinde vnius diei iter Vatia, à Vato Eremita, in Danubii eremo degẽte nominata, vel à Bacia quondam iuxta Butrotum sita: ego autem à Vacianis puto, superioris Pannonię populis, quos Ptolomæus plane commemorat. Hæc suo antistite Nicolao Bathoreo, viro nobilissimo, oratore summo, Italicis moribus & disciplinis ornato nũc maxime gloriatur. Vetus namque Bathoreorum familia apud Vngaros magni semper habita, quam a proprio plærique pago, nonnulli à Batho Pannoniæ Rege (cuius memor est Strabo) vna cum pago & Batia ciuitate dictam esse arbitrabãtur. At Stephanus Bathori Dacorum transalpinorum Dux gestorum bellorum gloria haud minus nunc domum illustrat: qui cum vna cum collega suo Paulo Kinisio, diui Matthiæ ductu & auspiciis in Turcorum expeditionem proficisceretur, deleto ingenti hostium exercitu, perpetuam sibi laudem comparauit. A Bathia triginta millibus passuum in eadem ripa remotum est Pestũm †, in Bu- *Pesth.* dæ nouæ conspectu situm: ac Pesti Italici quondam nomen imitatũ, & à Pestanis fortasse militibus, vigente quondã imperio Romano ædificatũ. In montib. vero Sarmaticis qui, Metanastas à Polonis diuidũt Cremnicia, Scemicia †, Solium †, Bistricia: in quibus auri sunt altissimæ argentique fodinæ, Regicæ Bea- *Selmecz.* trici Matthia Rege dono datæ. Post Iazygas iuxta Danubium Dacia succedit, inter Tibiscum & Hierassum Tyramque effusa, & ab Axiace fluuio à tergo à *Zoliom.* Sarmatia diuisa: in qua inprimis Marmacia, vnde Tibiscus oritur, in Carpathiis montibus collocata, quam Marmaruissam nunc appellãt; vbi sal marmoris instar effoditur, & tanta quidem copia, quanta vniuersæ Scythiæ satis esse posset: ne procul quidem hinc aqua inuenitur, in qua demersum ferrum vertitur in cuprum. Vetusti Dacię populi fuere Thaurisci, Cœstoboci: sub his Prędannesii, Ratascesii, Cauconesii, Potulascesii, Saldesii, Cragissii, Biephesii, Sẽsii, oppida quoque vetera Rauconium, Zerabora, Lizissis, Tibiscum, Decidaua, Vlpianum, Vlpi Traiani colonia. Eodem nomine aliud Vlpianum in Mysia superiore commemorant: nam Crinitus Vlpius Traianus quum Mysios & Dacos domuisset, in suæq; victoriæ monumentum Nicopolim in Istri ripa condidit, & præ cæteris has colonias deduxit, quas à suo nomine denominari iussit. Item in Danubio pontem erexit, opus perquam admirabile, vt Dion in Traiano scribit, cuius hodie quoque pilæ nonnullæ spectantur: ad quem in vlteriore parte Danubii Seuerinum, † est oppidum, à Seuero Imperatore conditum: *Zewrin.* quod magno adhuc præsidio aduersus Turcorum impetum Vngari tenent. Et Singidada, Acmonia, Arcina, Zeugma, Dierua, Druphegis, Parolissũ, Napuca, Patruissa, Prætoria Augusta, Salinæ, vbi nunc fortasse Marmaruissa, quæ olim Marmacia: item Marcodaua, Appulum, Ziridata, Aquæ, Amutrium, Pinum, Argidaua, Comidaua, Sornum, Triphilum, Ramidaua, Thyassum, Carsidaua, Paridaua, Vtidaua, Petrodasa, Zusidaua, Notindaua. Trans montes Carpathios extrema Daciæ regio ad Axiacem † fluuium vsque producta, quam nunc Transsyluaniam † vocant, pecoris, vini, frumenti, item auri & argenti fe- *Hazack.* racissima, vbi amnes nonnulli aurea ramenta ferunt, aurique fragmenta quandoque sesquilibralia trahunt, quum montibus sit vndique circumsepta in co- *Septem castra.* ronæ speciem. in syluis iubati boues, & vri, ac syluestres etiam equi: vtriusque eorum mira pernicitas, at equi iuba sunt ad terram vsque demissa, domesticis per se est mollis alterno crurum explicatu glomeratio. Regionem hanc habitant Scythæ †, partim Saxones & Daci, mitiores hi, asperiores contrà illi. Olim *Zeckel.* Romanis Sarmaticisque colonis, ante Gothorum & Vnnorum eruptionem to-

ta Dacia complebatur, vt multis antiquorum lapidum inſcriptionibus coniicere potui, & ex hac præſertim, quæ in Tranſsyluania nuper inuenta eſt.

L. ANNIO FABIANO TRIVMVIRO CAPITALIVM, TRIBVNO LEGIONIS II. AVG. QVAESTORI TVRBANTIVM, TRIB. PL. PRAETORI, CVRATORI VIAE LATINE, LEGATO LEGIONIS X. FRETENSIS, LEGATO AVGVSTALI, PRIMO PRAEFECTO PROVINCIAE DARCOLOMARVM, VLPIANARVM, TRAIANARVM, SARMATICARVM D. M. CIVIS SABINIVS, MILES LEG. XIII. GLIBRES A RATIONIBVS VIXIT ANNIS XXX. CIVI VALENS DVVMVIR COLETCOMINIA, FLORENTINA, PARENTES INEFFICACISSIMI PEVRIO SATVRNINO, LEGATO AVGVSTALI PRAEPOSITOQVE CONSVLARI COLONIAE DACIAE, SARMATICAE L. D. D. D. Vltra Axiacem fluuium Peucini, Carpiani, Baſternæ ſunt, & Chuni, qui natali ſolo eiecti in Vngariam venerunt, & a diuo Matthia Danubii inſulam impetrarũt. Pauco poſt tempore ſpõte ſe orthodoxa fide noſtra initiarunt. Getæ vero, quos Valachos nunc dicimus, Pius † Flaccos appellat, à Tranſsyluania incipientes inter Tyram & Boriſthenem fluuium, ad Euxinum vſq; mare latius effunduntur, Pars vero quę intra Tyram, Ieraſſum & Danubium includitur Moldauia, quaſi mollis Dacia, à iunioribus nominatur: ſed Iſtro propior Montanina, nũc dicitur. Daui enim & Daci iidem ſunt, ac vna lingua vtuntur. In Tranſsyluania quondam hæc fuere oppida, Carcodunum Metonium, Elpedana nõ procul a Tyra, cuius accolæ Tyrogetæ dicti: item Vibantenarium, Eractum, & Metropolis eius Alba Iulia, à Romanis prius cõdita, deinde ab Albanis Scythis inſtaurata Ladislao Epiſcopo, prępõtifice Vngarico nobiliſſima Gereborum familia nato, viro quidem probitate ſumma, non mediocri doctrina, pari eloquentia, regio nunc iſta cenſetur. hic cum fratribus quãtæ ſapientiæ fuerit, & dignitatis, in Beatricis ſympoſio ſcripſimus: & ſi vita ſupererit, in hac hiſtoria ſuo loco referemus. Vltra Peucinos Ruſſia, quæ Rutenia nũc dicitur tranſalpina regio, quã olim Bodini Amaxobiique, nunc Ruteni incolunt: quorũ Leopolis a Leone Imperatore pro parta Barbarorũ victoria nominatur, metropolis profecto nobiliſſima, vbi celeberrimũ vniuerſę Scythię celebratur emporium. In mediterranea vero Dacia Varadinum, quod ſuo nũc antiſtite Ioanne, præſtanti Bohemorũ familia nato, tantopore gloriatur, ne iniuria quidem, quando ſummo & libero fuit ingenio, animo excellenti ac magno ineffabili comitate, liberalitate ſingulari, ac fide in diuum Matthiam, cuius ſupremus conſiliarius erat, conſtantiſſima: nemini vnquã nocuit, profuit quibus potuit, inimicos iniuriarum obliuione & officio ſemper ſibi reconciliare ſolitus: maxima quæq; ſui Domini mandata è ſententia, prę nimia ingenii dexteritate, peregit: vbicunq; fuit, ſemper oſtendit, quanti principis fuerit alumnus: nullã legationem obiuit, quam non honorificentiſſime geſſerit: quare diuo Matthiæ ita gratus eſt habitus, vt perpetuo eius animum ſibi obſtrinxerit. Varadinum Chryſus † fluuius interfluit, à Carpathiis montibus dimiſſus, qui quum ramenta aurea deducat, ab auro nomen accepit. Cæterum haud ab re futurum arbitramur, ſi de Dacis aliquid vlterius exponemus. Daci iidem & Daui ſunt, Getisq; cognati, quando idem vtriſq; ſermo, quin etiam ex eodem loco prodiere: ſed aliqui ex Scandinauia (quibus Iordanis, ac multi ſcriptores aſtipulantur) vna cum Getis, quos Gothos dicimus: pleriq; a Dais, qui ſunt in Scytia Aſiatica, veniſſe contendunt. Daæ namque vt auctor eſt Strabo) Hircaniæ finitimi ſunt populi qui Vnnorum, cæterorumq; Scytharum ritu, meliores ſedes quęſiuere. Quare Daci & Getæ, non è Scandinauia, ſed ex Aſiatica Scythia, cũ Occidentalibus Orientales populi vetuſtiores fuerint, rectius proueniſſe reputantur. Quin & Dauorum & Getarum, ſeruorum nomina Athenis tantopere celebrabantur. Solebant enim ſerui, vt Cappadoces & Syri, à ſuis regionibus appellari. Nec deſunt, qui Dacos & Dauos, à δαΐς hoc eſt pugna, quum bellicoſiſſimi fuerint, nomẽ accepiſſe velint. Getas vero à geſis (quũ s in r. more Gręco ſępe mute-

Æneas Syluius.

Sympoſium Beatricis.

χρυσός.

mutetur) quæ Romana pila sunt, appellauere. Gesus enim, longus cõtus est, vt in Geticis Criton scripsit. Getæ in exortum ad pontum vergunt: Daci contra, versus Germaniam ac Istri fonteis. Quod Daci, Daui sint, antiqua eorum oppida testantur, vtpote qui in daua potissimum exeant, veluti Comidaua, Sergidaua, Decidaua, Marcidaua, quasi Daua Marci, Decii, & Sergii. Sed Getæ Græcis notiores, siquidem frequentius ad vtramque Istri ripam cõmigrabant, & modo Mysis, modo Thracibus immixti versabantur. Triballi quoq; Thraciæ populi quum idem eis obuenerit, easdẽ sæpe transmigrationes tolerarunt, & eo potissimum tempore, quum finitimi aduersus inferiores insurgerẽt. Dion Pruseus, sophista doctissimus, qui Apolonii Thianæi & Eucratis Tyrii temporib. floruit, in Getas, tanquam exul peregre profectus, Getica edidit, vt Philostratus ait: ex quibus res Getarum, quanti habitæ fuerint, facile possent intelligi. Cæsar Augustus aduersus Dacos, quinquaginta millium olim exercitũ misit, ac vix Danubii ripa prohibere potuit. Aucto igitur plurimũ Getarum & Dacorum imperio, ad ducenta hominum millia exercitum amplificarunt, traiectoq; Danubio prouincias pop. Romani grauissimo bello infestarunt. Curio Daciatenus populi Romani signa tulit, sed tenebras saltuum expauit. In Sarmatas vsq; Appius, Piso Rhodopen, Caucasum penetrauit Lucullus, ad terminum gentium Tanaim, lacumq; Mæotim. nec aliter cruẽtissimi hostium, quam suis moribus domiti: quippe quum in captiuos igni ferroq; sæuitum: sed nihil barbaris atrocius visum est, quam quod abscissis manibus relicti, pene superstites viuere cogerentur. Domitianus Imperator vnam in Sarmatis expeditionem, cæsa cum legato simul vna legione, & in Dacos duas necessario suscepit: primam, Opii Sabini viri consularis gratia, quem ab hostibus oppressum senserat: secundam, Cornelii præfecti cohortium prætorianarum, cui belli summam ipse cõmiserat. De Dacis, post bella varia bis triumphauit: de Sarmatis, lauream Capitolino Ioui retulit. Tũc aras Flauianas †ei dicatas Viennæ crediderim, quãdo Flauiæ gentis ille fuit: deinde quum Daci iterum defecissẽt, eos Traianus in ditionem suam redegit: & quum assiduo bello res Daciæ exhaustæ forent, multas illic colonias deduxit, in hodiernum vsq; diem Romanam linguam referentes. *ad S. Petri fanum.* Neq; diutius id profuit: nam Galieni Imperatoris temporibus amissa est, quæ Aureliano deinde dedit originem: sed Aurelianus Daciam, quã Traianus prouinciam vltra Danubium fecerat (vt Suidas & Eutropius ait) intromisit, omni Illyrico Mysiaq; vastata: desperans eam posse retineri, Romanos ex vrbibus & agris Daciæ abduxit, eamq; in media Mysia collocauit, ac Daciam appellauit, quæ nunc superiorem inferioremq; Mysiam diuidit: & quum illa ante in læua Danubii fuerit in mare fluentis, nunc in dexteram ab Aureliano trãslata. Quin & Licinius Imperator à Galerio declaratus, è Dacia fuit oriundus. Daci quondam superatis bello Bois & Tauriscis, totam fere Illyrici regionem desolarunt: & Scordiscos, olim Galatas appellatos cum Illyricis & Thracibus promiscue viuentes, grauiter infestarunt, deinde in belli societatem acceperunt. Getæ, à Romanis (vt ait Plinius) Daci dicti sunt, de quibus infra latius differetur. Dacia, Gothia, & quum à Gepidis Gothorum cognatis deinde occupata fuerit, etiam Gepida dici potest. Galieno imperãte Gothi Græciam, Macedoniã, Pontum & Asiam deuastarunt. Danubius è Germaniæ montibus oritur, haud procul a Rauracis iugis, limitibus Rhœticis, per latiorẽ orbem protentus, receptis sexaginta fluminib. fere nauigalibus, bis decies circiter millibus passuum vagatus, septenis tandem ostiis in Euxinum mare deuoluitur: à dextra, Rhœtos, Vindelicos, Noricos, item Pannonias, Mysias: ad læuam, magnam Germaniam, Iazyges, Metanastas, Dacos & Getas habet. Nilo duntaxat inferior, glacie congelatus onusta plaustra, ingentemque exercitum sustinet: & tunc a naturæ deficit officio. Nam quum ad Pannoniarum defensionem, tutelamque imperii Romani, naturæ iussu iam emerserit, ne à sæua Barbaria incursaretur, vesaniente bruma, vt Germanis & Scythis aliquantulum blandiatur, quando sui sunt accolæ, eorum pedibus calcari patitur. Quum Illyricum attingit, Ister, ab Istro

Rege nominatur cuius duo filii, Elorus & Actæus, quos Philostratus (quem in Nouæ ciuitatis obsidione, diui Matthiæ iussu é Græco traduximus) scribit, ex Homeri sententia, clarissimos quondam habitos, Mysis Troianisque auxilio fuisse: item in bello quod ad Troiam gestum est, maximus Aiax aduersus Mysos se, & vna cum Patroclo Achillem, aduersus Hemum filium Martis, Diomedem, Palamedem, & Stelenum, aduersus eos, qui ex Istro venerunt, Atridas & reliquos opposuit. At Istri filii, Scytharum duces, qui Hectoris instituto quadrigis pugnabant, quum in hosteis forti animo irruerent, Aiaxque scuto acriter insonuisset, deterritis, resilentibusque equis, curribus excussi, palantes Scythæ fugitabant: isti vero quum obstinacissime pugnarent, ambo cæsi. Ante eruptionem, Peuce est insula, quam quum Basternæ occupassent, Peucinorum accolæ montium, insulam quoque Peucen appellarunt. à picearum syluarum multitudine, Peucini dicti sunt. inferius & superius insulæ multæ, nõ pari magnitudine: quare præ cęteris celebratur primum Istri ostium. Et Peuce deductum, Hierostomon dictum, quasi sacrum os: neque procul Istripolis, ab amne nominata. Iuxta Peucen, magna palus oritur: supra Istripolim quoq; lacus est tribus & sexaginta millibus passuum ambitu, quem Halmirim vocarũt, In Peucinis igitur, interamnis Achillea † vrbs est à Turcis nuper occupata, Achillis religioni dedititissima: quam Leuca, Dromus quoq; (vt inferius ostendetur) affirmat. Secundum, Narcostomum, à cõgelatis stupidisque piscibus, quorum magna ibi copia capitur, appellatur. Tertium, Calostomũ, a lignis vel bonitate vocatum. Contra a falsitate quartum, quod Pseudostomum nuncupant: & inde insula Conope, quæ a culicum multitudine sibi nomen inuenit, & Diabasis, a transitu nuncupata. Quintum, Boriostomũ, quod spectat ad Boream. Stenostomum vero sextum, sed angustum. Spirestomum denique septimum, quod spiras latius obducat, à palude nigra defluẽs, quam Tisagolam Ptolomæus appellat: non procul, Arpis est ciuitas. Post sacrum, tria ora sunt exigua & angusta, Ephorus quinque tantum Istri ostia ponit, post septena Istri ora pręter mare Ponticum vasta planicies aperitur, aquarum indigna. Quam quum Darius Hystaspis filius intrasset, traiecto Istro, quum aduersus Scythas bellum gereret, parum abfuit, quin cum exercitu toto deleretur: deinde Lysimachus in expeditionem contra Dromichetem Getarum Regem profectus, eadem necessitudine adactus, in hostis potestatem deuenit: at quum clementem hostem nactus esset, incolumitate donatus abiit. In hac solitudine, omnes Scytharum sunt gẽtes, vt Plinius ait: quarum alias tenuere Getæ, alias Samatiæ, vt post e Hamaxobii, aut Aorsi: aliàs degeneres Scythæ qui a seruis orti sunt, aut Troglodytæ. mox Alani sunt, & Roxolani. Ab ostiis Istri ad Tyram noningenta stadia interiacent: in medio spacio lacus duo, & quidem ingẽtes: altero portus loco vtilicet, ore caret alter. Planiciei vastitatem Britholagi † habitãt, à leporum grauitate nominati: oppida vero Trumes, Cepolium: montes Macrocremii, Claros, & prope Tyram Hermonactus. Sed hinc historicorum magna dissensio: aliqui sunt qui Getas, quos Gothos dicimus, è Scandia profectos, insulam fuisse contendunt, tempore Tyberii. Ælius Cato, ex transistriana regione, quinquaginta Getarum millia in Thraciam habitatũ deduxit. quę gens, Thracum lingua vtitur, & adhuc habitat, Mysique vocantur. Gręci, vt auctor est Strabo Getas Thraces esse arbitrabantur, veluti Mysi: quandoquidem vtrique Thraces, & quos nunc Mysos vocant, à quibus Mysi quoque illi promanarunt, qui in Asia, inter Lydos, Pyrgas & Troas habitant. Item ipsi quoque Phryges, è Thracibus duxere genus, quum olim Bryges dicerentur, quemadmodum Medobithynos, Bithynos, & Thynos nominatos accepimus. Possidoni9 de Mysis, Thracibus & Getis multa refert admiratione dignissima: quando religioni dedititissimos, a carnibus abstinentes, perpetuique cœlibatus non parua ex parte obseruatores fuisse scribit: melle tantum, ac lacte caseoque vesci solitos, atque idcirco Deicolas, & Capnobabas, id est fumi conscensores, appellatos. nonnullos è Thracibus, qui sine mulieribus vitam exegerint, Ctistas vocatos, quasi creatores

Philostratus.

Kilie.

Herodotus lib.4.

Niul Biawerk.

res, honorisq; gratia sacrosanctos habitos, & omni denique libertate donatos. Menander ille Comicus idem sentiens, Thraces (inquit) vniuersi, nos præsertim Getæ: nam eorum indigenam esse, me ipse glorior, præ cæteris continentiam nimis agimus. Et subdit, E nobis vxorem ducit nemo. Quare Getis maximum fuit diuinarum rerum studium, quod carnium quoque abstinentia vehementer auxit. Post hæc, e Getarum gente quendam Zamolxin nomine Pythagoræ seruiuisse ferunt: ab eo ne mediocrem quidem diuinarum rerum cognitionem didicisse: ad Ægyptios peregrinatum, nonnulla suis artibus addidisse: in patriam reuersum, in summo honore apud suos habitum: auguria, prodigia, somnia præsagiuisse: proinde Regem Getarum vltro animum induxisse, vt optimum diuinæ voluntatis interpretem, sibi in regni societatem hunc Philosopum adsciscerct: inprimis peculiaris Dei sacerdotem fuisse designatum, deinde pro Deo habitum: speluncam subterraneam, ac aliis inuiam subiuisse: nemini præterquam Regi, regiisq; ministris colloquendi fecisse potestatem: ibi Decorũ more, oracula reddidisse: edicta edidisse multa. Demum morem hunc ad Tyberii vsque tempora perdurasse, quo semper aliquis sanctissimis præditus institutis inueniretur, qui Regi Cõsiliarius foret, & pro Deo à Getis coleretur. Cęsaris Augusti tempore, qui aduersus Byrebiscam Getarũ Regem comparauit exercitũ, Deceneas hoc honore in Sacro mõte, cui Cogeono nomen erat, fũgebatur. Quare si Gręcis credimus, magna authoritate prędítis, & Getæ, quos pro Gothis habemus, è Thracibus duxere genus, quonam pacto è Scandia, siue Scantia prorupere? Imo Iordanem, cæterosq; scriptores qui eum sequuti sunt, mentitos esse cõfitebimur: nisi fortasse Thraces quondã Getarum Mysorũq; progenitores, è Scãdia primũ effluxisse eos dixerimus aut Apollodorum, Eratosthenemq; sequamur, qui Homerum cæterosq; scriptores antiquos Gręcarum tantum rerum notitiam habuisse fatẽtur, reliquarũ vero longe positarum peritia caruisse, quumq; flumina circiter quadraginta Pontum influãt, neque Istri, neque Tanaidis, neq; Boristhenis, neq; Hyppanidis, neq; Phasidis, neque Thermodontis & Alidis. qui celeberrimi sunt, fecisse mentionem: ne de Scythis quidem quos claros quosdam equarũ mulsores Lactiphagos Abiosq; nuncupat: & fortasse non immerito, quando ea tempestate mare illud nulli patuit nauigationi. Proinde Axenon, inhospitabile nuncupatum, ex frequenti procella, & Scytharum immanitate, qui hospites immolare, humanis carnibus vesci, & caluarias pro poculis vsurpare solebant. Pontus quondam inaccessibilis erat, at vbi Iones in littore vrbes condidere, Euxinus, benignus hospes appellari cœptus est. At quisnam Homerum Scythas ignorasse dicere ausit, si Lactiphagos, Abios & iustissimos nominarit, quum carros pro domibus haberent Nomades & Pastores essent, nulla laborarent auaricia, onus pro onere darent, vxores cum liberis è Platonis instituto communes haberent, nihil priuatum præter cyathum & ensem possiderent, miræ simplicitatis homines, nulla malicia & ambitione laborantes, contentos paucis, & longe nobis continentiores? His quondam moribus Scythæ præpollebant. At vbi mare à nobis nauigari cœptum, maritimi Scythæ nostris moribus coinquinati, eos continuo deliciæ, voluptates, maliciç magnitudo, auaritia, malarum artium officina protinus inuasit: mox deteriores effecti, hospites mactare, agere latrocinia, luxuria mollescere, tractare sordida lucra, dum mansuetiorẽ exterorum vitam gustant, effœminari, corrumpere priscorum mores, pro simplicitate maliciam inire, immutate fere omnia. Quare viri quondam sanctissimi fuere Scythæ, vt Strabo astipulatur, ac tales, quales ab Homero describuntur. Quin etiã Scythicam simplicitatem Persarum, Ægyptiorum, item Babyloniorum & Indorum testantur epistolæ. Anacharsis Philosopus, & Abaris, qui ab Auaribus Vnnorum sociis duxit originem, & plerique alii in Græciam sapientiæ cupiditate peregrinati, perpetuam idcirco laudem sibi compararunt: qui gentile quoddam prę se ferentes insigne, ingenitam iusticiã, facilitatem, lenitatemq; redolebant. Alexander in expeditione aduersus Thracas, quum Triballos incursasset,

Syrmiumque Triballorum Regem persequeretur, in Peucem Istri insulã confugiẽtem, vnde Syrmium postea denominatum est, nauigiorum inopia remoratus est: trãsgressus in Getas, captam eorum vrbem subuertit: mox acceptis ab illa gente & à Syrmo Rege muneribus, è vestigio se recepit ad suos. Dromicheres Getarum Rex, quum successorum Alexandri temporibus Lysimachum infestantem cœpisset, ne mortalibus (inquit) talibus bellum infer, sed potius pro amicis habeto. deinde hostem malè meritum hospitaliter donatum dimisit, talique beneficio eum sibi perpetuo obligauit. Anacharsis vero, vt Ephorus asserit, è Sacarum genere fuit, qui Asiaticam Scythiam frugiferam incolũt: hic moderatione, prudentia, ingeniique præstantia inter septem sapientes annumerari meruit. Folles ignis exsuscitatores, bicipitem anchoram, rotamq; figularem inuenit, de quo multa Diogenes ipse scribit. Sed quando in Getis & Scythis aliquandiu fuimus immorati, nunc ad diuerticulum redeamus. Harpis non procul à palude Thyagola, vrbs quidẽ vetustissima, cui ab Harpyiis nomen inditum. Phęneus enim (vt auctor est Homerus) ab Harpyiis in terram Lactiphagorum, id est Getarum, ductus est, qui sobrio victu sunt & parco, sanctis legibus vtuntur, externis inexpugnabiles & inuicti, ac nullo auariciæ morbo laborantes. Post Istri ostia maritimam Ponti versus Tanaim peragranti oram, Tyras inprimis fluuius occurrit, à cuius ostio quingentorum stadiorum interuallo insula Leuce, Achilli sacra, prospicitur: de qua multa Philostratus è Prothesilai verbis cognitione digna scribit: Neptuno Tethida pro nouo solo supplicasse, vt aliquam his qui è Thessalia forent incolendam insulam daret. Hũc reputantem Ponti longitudinem, nullam inhabitabilem inuenisse, quum Istrum, Boristhenem, & Thermodonta, qui immensis perpetuisq; gurgitibus in Pontum deferuntur, reputasset, vni ex his amnibus profluentẽ exaggerasse, in Pontoque insulam statuisse, eius longitudinem triginta fuisse stadiorum, quatuor verò latitudinem: mox ibi pteleas albasque arbores fuisse ortas, vnde insulæ nomen inditum: alias templum in mirum amœnitatis ornatum circũstare: hęc Deum Achilli ac Helenæ incolendam dimisisse, ibi templum vtriusq; religiosissimum, & vtriusque statuas fuisse positas, quæ se mutuo non conspiciunt: nam Helena spectat ad Ægyptum, quin & Neptunum & Amphitritas, item Nereidas, cæterosque amnium dæmones, qui in Mœotidem Pontumq; conueniunt, ibi sua coniugia frequentare: albas adhęc aues insulam habitasse, & confirmasse nomen. omnes Græcos, cæterosque Barbaros Ponti accolas, tali sese hospitio abstinere. Achillem & Helenam, ibi conuiuia agere, in cantibusque quotidie versari: mutuum amorem, Homerumque præconem, perpetuo cantu resonare. Præterea esse famam, mercatorem quendam hanc insulam quandoque frequentasse, huic apparuisse Achillem, retulisse quæ ad Troiam gesta sunt: grato hospitio, & lauto prandio excepisse: mox imperasse, Ilium nauigaret, Troademque puellam adduceret, quæ vna è Priamidum sanguine supererat: quod quum ille fecisset, ab Achille mirifice laudatum, ac iussum, vt eam (quando Leucen mulieribus adire nefas erat) in sua naui custodiret: mercatorẽ ab eo, non sine multa pecunia dimissum: neque adhuc stadium abnauigantem puellæ vlulatus audiuisse immaniter ab Achille discerptæ. De his hactenus: nunc ad Tyram fluuium reuocetur oratio. In eius ostio turris Neoptolemi, & vicus Hermonactis appellatus. Nam Achillis filius, vt aliqui opinantur iuxta paterna monumenta, ipse quoque aliquid ædificare voluit: quod non assentior: imo à Neoptolemæo Mithridatis filio nomen assumpsit, qui æstate nauali, hyeme verò equestri prælio Scythas superauit: & vt exitũ Tyra Getis obstrueret, in Tyræ ostio turrim erexit. Tyras à Tyriis mercatoribus dictos arbitror, qui lucri cupiditate ducti non modo primi cum Ionibus mare Ponticum, sed Hispanum quoque & Gaditanum penetrarunt, vt argentum, syluarum incendio conflatum, è Pyrenæis montibus purpuræ commercio referẽtes, se ditarent. Phœnices, Primi cymbam, & syderum in nauigando obseruationem inuenerunt. ad amnem vrbs Tyros, quæ etiam Ophiussa dicitur, quum Ophœnicum

nicum dici debeat, à Phœnicibus nuncupatum. Aduerso namque flumine nauigantibus, à dextra Niconia, à læua est Ophiussa. Getæ, Tyræ accolæ, Tyrogetæ vocantur. Neque procul est insula Parthisama, quam Tyragetæ incolunt, à Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum sane remotam. Mox Axiace fluminis cognomine vocati: hi quum sagittarii sint egregii, quasi sagitta digni haberi debent. Vltra istos Crobogigi, ac Rhode flumen: item sinus Sagaricus, & portus Ardesus, à Tyra centum viginti millibus passuum Boristhenes abest, quem Boreæ robur interpretantur, quando inde defluit: nauigationi commodus, dulci aqua, piscibusque optimis præditus. Huius lacus ingens, & oppidum, quod quindecim millibus passuum à mari recedit, eodem nomine appellatum: hoc à Milesiis conditum modo Olbiam, propter diuitiarum beatitudinem, modo Miletopolim vocarunt: optimum hic solebat haberi emporium, quo Græci Scythæque omnes confluebant: item in littore portus Achæorum. Ab Achillis insula Leuce, centum vigintiquinque millibus passuum Cheronnesus abest, in gladii formam porrecta in transuersum, quam ab exercitatione Ducis Thessali Dromon Achilleum nominarunt. Agrippa eius longitudinem octoginta millibus passuum constare asserit: vniuersum illum tractũ Taurisci, Scythæ & Sarmatæ tenent. Succedit deinde Syluestris regio, & Hyleum mare à sylua, qua circumdatur, nominatum. Vniuersa igitur regio (vt ait Strabo) quæ inter Boristhenem Istrumque superiacet, prima Getarum est solitudo, postea Tyrogetæ, quos Sarmatæ subsequuntur, cognomento Iazyges, & qui Basilici dicuntur, & Geurgi, quorum pars maxima Nomades, & pastores, pauci terram colunt. Basternæ mediterranea tenent, Tyrogetis, Germanisq; vicini, & à Germanis fortasse originem ducunt: diuiduntur in vicos plures, ac nationes, Nam Adnobi quidam dicuntur & Syndenes Basternarum: Qui Peucen Istri insulam occuparunt, Peucini dicti. Roxani, ad Aquilonem recedunt, inter Tanaim & Boristhenem campestria pascuntur. Totus ille tractus Aquilonaris, è Germania ad portas vsque Caspias, campester & planus. Hanc planiciem, Rusciam nunc vocant, in Albam Nigramque distinctam. Contra Roxanos expeditionem Mithridates Eupator misit, Tasio Duce, cum his pugnatum, qui maxima ex parte trucidati sunt. Ex crudis boum coriis thoraces & scuta conficiunt, item ad lædendum ense, arcu lanceaque vtuntur. Ex hoc genere plures sunt gentes. Nomades in curribus vitam degunt, per herbosam planiciem vagantur, tentoria ferunt pilo contexta, pecora secum ducunt, vnde victum carpant, quum lacte, caseo carneque vescantur: & hos nunc plerique Tartaros vocant: hyeme ad Mœotim præ frigore descendunt, æstateque per mediterraneos campos diuagantur: idcirco asinis carent, quum animal sit frigoris impatiens: boues quoque cornua non habent, quum algori sint obnoxia: equi pusilli, magnæ contra pecudes: hydriæ congelata aqua, quamuis æneæ, tamen scinduntur. Itaque vt hæc ordine referamus, inter Boristhenem & Hypanim, à montibus incipiendo Lenium est oppidum, Amadoco, Barsacum, Niossum, Azaaria, Sarurum, Serinum: Metropolis est Olbia. Inter Hypanim & Carcinitem Tauroschytæ, Tamyraca. Deinde Achillis exporrecta peninsula in fasciæ speciem, quemadmodum supra diximus, vbi Bonus portus, Cephalonesus, Mysiaris, Dianæ lacus, & Sacrum promontorium. A Dromi tergo sinus Carcinites, qui peninsulam à Taurico Cheronneso diuidit. Inter Carcinitem fluuium & Pasiacem Nauari, Nauarumque oppidum, deinde Taracaua, Pasyris, Hercabum, Tarocca, Carcina & Neontichum, quod Noua mœnia interpretamur, & mox Isthmus Tauricæ Cheronnesi, inter Carcinitem sinum Biciamque paludem interiacentis, in quo Traphros inprimis oppidum, deinde Eupatoria, Batrace, Dandaca, Paruula, Cheronnesus, Criumetopon, in arietis frontem eductum promontorium, Corax, Lagyra, Istrianus, fluuius, Theodosia † vrbs præstantissima, Nymphæa, Panticapeum, Myrmacæum promontorium, Parthenium, Zenonis, Cherõnesus, & Heraclium à Romanis libertate donatum, Megarice quondam appellatum, quod quinque mil-

Αξιοι τῆ ἀκίδων.

nunc Caffa.

libus passuum ambiente muro Græciæ mores custodiuit. In mediterraneis verò peninsulæ Tauricæ sunt, hæc Cimmerium, Bion, Parosta, Taurona Pastesgia, Illurata, Tyrictica, à Tyris possessa, Zephyrum, Partacra, Chyteum, Argola, Tabana. Heraclium autem Heracliensium est colonia, qui Pontum accolunt. Eodem nomine Cheronnesus dicitur, quæ à Tyro fluuio stadiis quater millibus & quadringentis, si per mare nauigetur, distat. Parthenium, à virgini cuidam dicato sacello cum statua, nuncuparunt promontorium : centum stadiis ab vrbe abest, tresque portus efficit, vbi Cheronnesus exciditur. Pactorum portus est, angusti quidem oris, in quo Tauri gens Scythica, aduenientibus insidias latronum more tendere solent: post hunc alius portus est, quem Conuntem vocant: post hunc Cheronnesus est, vrbs à parua Cheronneso, in qua sita est, nominata: libera quondam, ac suis vsa legibus, deinde à Barbaris infestata, eò necessitudinis adducta, vt Eupatorem Mithridatem aduersum Barbaros bellaturum, sibi præsulem & propugnatorem elegerit, qui simul in Cheronnesum misit exercitum, & contra Scythas arma tulit: receptoque Scyluro cum filiis octoginta (vt Apollonides asserit) in Bosporanorum Regum ditionem eam redegit. Contra Criumetopum promontorium vltra Cimmericum Euripum, Carambis opponitur Paphlagonum promontorium. In eadem regione etiam Cimmerius mons, vbi magnus olim Cimmeriorum apud Bosporanos fuerat potentatus. Et nunc iuxta Euripum Cimmericum est Capha nobilissima Genuensium colonia quæ vniuersæ nunc Sarmaticę Cheronneso suum nomen dedit. Panticapæum olim Bosporanorum metropolis erat. Cimmerii namque ad Ponti dexteram, mediterraneam regionem incolentes, in Ioniam vsque discurrebant, deinde à Scythis eiecti sunt, & Scythæ à Græcis, qui has ciuitates habitarunt, vocantur. Bospori fretum inter Panticapæum & vicum Achilleum est viginti stadiorum, & congelato freto pedibus vtrinque transitur. Quare quodcunque Mœotidis ostium continet, Cimmericum sinum appellant. Contra hunc obstare Trapezũtem montem ferunt, qui ciuitati ad Tyberaniam & Colchidem pertinenti nomen dedit. Post hunc Theodosia in vberrimo loco sita, & à conditore sortita nomen, cui portus est centenarum capax nauium: deinde Panticapæa ciuitas Bosporanorum, in Mœotidis ore posita. Interuallum, quod inter Theodosiam & Panticapæum est, quingenta & triginta stadia non transcendit, multis vicis, insignibusq; habitaculis, & mira fertilitate præditum: in medio Nymphæum cum optimo portu. Panticapæi arcem à Milesiis conditam legimus: hæc Leuconis, Sagauri & Parisadæ temporibus, vna cum vniuersa Mœotidis ora sub regali imperio regebatur. Parisades autem Regum vltimus, quum grauissima Barbaris tributa pendere nequiret, Mithridati tradidit imperium: ipse inter deos deinde relatus, victo Mithridate in populi Romani ditionem venit. Os Mœotidis, quod Bosphorus Cimmericus appellatur, in angustissimum terminatur Euripum. Achilleus vicus Parthenio, qui in Asia est, obiicitur. Cheronnesi regio in mare declinans, Theodosiam vsque, tota frugifera & campestris, vbicunque colitur, ter decuplum legitur, centum & octoginta modiorum millia frumenti, nomine vectigalium Mithridati Eupatori soluebantur: quin & cum Asiaticis locis circa Syndicen attingentibus, argenti talenta circiter ducēta millia Gręci veluti à Mœotide salsamentaria, ita frumentarios hinc commeatus accipiebant. Leuconem Cheronnesi Regem ducentas ac decem modiorum myriadas Atheniensibus è Theodosia ferunt transmisisse. Quum supra peninsulam Tauricam sint Nomades qui equinis carnibus aluntur, & variis incursationibus non persoluta tributa vindicabant. Assandrũ, Hypsicrates, in Isthmo murũ mille trecentorum & sexaginta stadiorum spacio ad meridiē vsque duxisse, ad singulaq; stadia turres decem erexisse scribit, vt barbarorum impetum propulsarent: qui agros colebant, maiore comitate, melioribusque moribus esse: contra qui in maritimis obuersabantur, lucri cupiditate, à latrociniis ac iniuriis minime abstinere. Scylurus, suique filii arces duas erexerunt, quibus ad discursandum aduersus Mithridatis Duces vtebantur: quorum Palatius alter, alter Chabus di-

ctus

ctus est: contra vero Diophantes, qui Mithridatis Eupatoris ductu & auspiciis in peninsula Taurica bellum gerebat, Neapolim ædificauit & Eupatoriam. A Cheronnesitarum muro quindecim stadiis iuxta promontorium lacus salsus est, salinasque multas reddit. Augusti tempore hæc omnia Bosporanis Regibus, quos populus Romanus instituerat, obtemperabant. Sarmatarum item & Scytharum mos est, equis, vt obtemperatiores habeant, testes exsecare: quoniam parui sunt, & miræ pernicitatis & peruicaciæ: venatione delectantur, in palustri regione ceruos & apros, contra in campestri capreas & onagros habẽt: item beluam albo corpore, velocitatis eximiæ, magnitudine inter ceruum & arietem, tantum naribus haurientem aquarum ac seruantem, quantum ad carpendum in aridis campis pabulum satis esse possit: hanc colon dicunt. Taurica igitur peninsula, quam triginta quondam populi incoluere, eiusque iuga Scythotauri tenuere, Peloponneso perquam similis visa est. Post hanc Bece palus est, à Mœoti petroso dorso diuisa. Panticapæum, Bucum & Gerrhum, è diuersis regionibus confluentes recipit. Gerrhus enim Basilides Nomadesque separat, Hypanis vero Nomades ab Hyleis, vt Plinius ait. Inter Bucum & Gerrhum Torecadæ habitant, vbi Acra oppidum: & vltra Gerrhum, Cnema Agarusque fluuii. Deinde Lucus & Porites amnis, inter quos Roxolani, cum Hygreo oppido. Ad poritis ora, Caria est, Tanaidis ostiis vicina. Tanaim vero Tanitę accolunt. Mediterranea vero, Osyli, Ophlones & Idræ, item Alexandri Cæsarisque aræ. Interiora loca montibus circumsepta, ad Boristhenis caput, Neuri, Geloni, Tyssagetæ, Budini, Basilidæ, & (vt supra diximus) Agathyrsi. Super eos alii Nomades & Antropophagi, à Buce supra Mœotim Sarmatæ & Essedones. Reliquum est, vt postquam Europam descripsimus, nunc ad Scythiam Asiaticam transeamus. Vltra Tanaim Asiatica Scythia sequitur, apud scriptores plerosque amplissimos sortita fines. Nam ab occidente Tanai, à meridie Corace Caucasoque monte, & sinu Caspio à Septentrione, ac Solis exortu vtroque Oceano occupatis seribus terminatur. Hæc bifariam diuidetur, altera intra Imaum, extra Imaum montẽm altera collocata: quin & à meridie Colchide, Iberia & Albania circumdatur. Sub aquilone si declinetur ad exortum, Hyperborei montes occurrunt, quorum accolæ sunt Basilici, Sarmatæ & Zachatæ: ex his fluuius *nunc Volga.* Rhas † defluens post longos errores in Hyrcanum denique mare demergitur. Sub Zachatis, Sbardeni, Perierbidi, Chenides, Saraceni, Iaxamatæ, Plessii, Themeotæ, Nauari prouincia Mithridatis, item Tyrambæ, Asturcani, Zyngi, Archi, Conopseni, Meteni, Agoritæ, Saranæi, Thusci, Hyppici montes & Ceraunii, Columnæ Alexandri, Melanchlæni, Sapothrenæ, Scymnitæ, Sirrhani, Sacani, Amazones, Orinæi, Bali, Serui, Diduri, Vdi. Omnes Tanaim & Rhan fluuium interiacent, qui quum Sarmatæ sint omnes, Scytharum more degunt, ciuitatibusque carent, præterquam iuxta Tanaim, & in maritima Mœotidis ora Exopolis, quasi vrbs extra amnem posita, & Nauaris, Paniardis, Patarua, Azara, Azabites, Tænia, Tyraniba, Gerusa, Mapeta. In mediterraneis verò, Anthis, Duruba, Corusia, Ebriapa, Saraca, Abunis, Nasimia, Almia. Mœotidem ab Asiæ parte, à Tanai ad Achilleum vsque vicum Cimmericum & Syndam, amnesin fluunt, Marubius, Theophantus, Rhombites maior & minor, Atticites, Badis & Bardanes. Ad Tanaim lacus est & ciuitas inter duo amnis ostia, septuaginta inter se stadiis distantia, eo nomine appellata à Bosporanis Græcis condita, quam Polemo Rex nactus, haud facile imperata præstantem, Tyberii tempore diripuit. Nomadum Asiæ & Europæ, qui pelles & mancipia ferebant, item nauigantium Bosporanorum commune fuit emporium. Contra vero insula iacet Alopecia, mixtorum hominum domicilium, quæ à vulpium multitudine sibi nomen inuenit. Terrestri itinere euntibus Rhombites maior & minor occurrit, vbi optima piscium conditura. Tanais, qui Nilo contrarius fertur in Mœotida, vt ait Strabo, certis fontibus caret, posteri vero Cosmographi, è Riphæis hunc montibus promanare affirmant. Nomades, frigora, regionisque difficultas facit, ne super eius ostia versentur indigenæ. Alexander

superato Caucaso monte, victo Dario, Sogdianis Bactrisq; in potestatem redactis, ad Tanaim amnem peruenit, vt subacta Asia, Europę manum iniiceret, vbi quum Macedones incomposito agmine discurrerent populatum, a Scythis, qui de proximis montibus decurrerunt, grauiter oppressi sunt, pluresque capti, quam occisi. potiti victoria captiuos in montes deferunt, vbi latronum circiter viginti millia versabantur. At hi mox ab Alexandro obsessi, dum fundis & sagittis cum Macedonibus pugnam conserunt, Imperatorem grauissimo cruris vulnere afficiunt, deinde facinoris pœnitentia ducti, missis legatis & captiuos reddiderunt, & se vltro dedidere. Quarto post die quum ad vrbem Marupenta venisset, stadiorum septuaginta ambitus, Auii Scythæ Barbarorum iustissimi, & à Cyri tempore hucusque liberi, missis oratoribus ab eo pacem impetrarunt. Ad Europicos deinde Scythas Penindam amicum mittit, cui mandata dantur, locos contemplari, præsertim qui supra Bosporum incolunt, condendæ in Tanais ripa vrbis sedem eligere, explorare regiones, populorum multitudinem & vires considerare. Quod vbi factum est, post redactos in ditionem, qui defecerant, Bactrianos, vrbem in ripa fluminis septem dierum spacio mira celeritate perfecit, captiuis qui incolerent, repente dominis precio compleuit, eamque Alexandriam appellauit. Scythæ, qui trans Tanaim habitabant, suis eam ceruicibus impositam rati, Carchasim Regis fratrem cum magna copiarum manu: ad diruendam nouam vrbem mittunt. In ripa tunc Alexander tabernaculum habebat, nondum obducta vulneris cicatrice, ad traiiciendum Tanaim rates, quibus equites, & vtres stramento refertæ, quibus leuioris armaturæ milites imponerentur, excogitarat. Quum hostes in aduersa ripa constitissent, oratores mittunt, qui Alexandro consulant, ne indomitam gentem de eo nunquam male meritam, & Asiæ Europæque dominam adoriatur, neue clarus tantum lubricæ Fortunæ confidat, vt alterius subinde ruat: res præcoces semper fore momentaneas. Quum re infecta dimitterentur, ratibus triduo confectis, quæ duodecim millium numerum adæquarunt, equites imponit, equos rostris alligari, & natare oneratos leuius, armatis vtres, obiectas rates subsequi iubet. Infestis hostibus Tanaim traiicit, mox eos non modo à littore, repellit, verum etiam quum certatim vnusquisque pugnaret, passim fundit fugatq; arasque vltra Tanaim in Europa, ad perpetuum victoriæ suæ monumẽtum posuit. Vrbem Alexandriam eam esse reputarim, quam Exopolim Ptolomæus appellat. Rhas fluuius, quem è montibus Hyperboreis defluere diximus, mediamque interlabi Sarmatiam, è duplici fonte oritur, occidentalem alterum, alterum orientalem vocant. Inter fontes Modoche † ac Hippophagi iacent, qui equino sanguine carneque vescuntur. Subduntur his vltra Rhan, Vassæi, Phthiriophagi, & regio Nesiotis. Asiaticam igitur Scythiam sicut ab occasu Tanais amnis, ita à meridie Caucasus mons ab externis nationibus longe lateque tuetur, quippe qui suo dorso perpetuoque iugo diuidit Asiam, atque hinc mare Cilicum, illinc Caspium & Araxem, cæteraque Scythiæ deserta spectat: & quum huic Taurus connitatur, ex hoc fit, vt omnia Asiæ flumina aut in Caspium & Ponticum, aut in Rubrum Persicumque mare deferantur. Alexander septendecim diebus Caucasum superauit, in Scythiamque prorupit, vbi rupes est stadiorum quatuor altitudinis, vndique excisa, in qua religatum Prometheum fuisse ferunt. Ad radices nouam vrbem posuit Alexander, quam septem senioribus Macedonum dedicauit, & Alexandriam appellari iussit. In Caspio monte portæ sunt duplices, vnde Scythæ & Amazones prorumpentes, per totam Asiam sæpe grassari, sæua imperia in AEgyptum vsque gesserunt: alteræ inter Iberiam & Albaniam, ad mare Hyrcanum spectāt alteræ. Præterea vltra Rhan, ad Imaum vsque montem iuxta Hyperboreos, Alani, Scythæ, Seciani, Rhobosci, Asmani, Pamardi, Canodipsa regio, Coraxi, Mologeni, Samnitæ, Orgasi, Erymni, Ascitæ, Norosbes, Rhymnicus mons & fluuius, Daix amnis, item Norossi, Aorsi Isartæ, Cathagæ, Scythæ, Ariacæ, Namastæ, Iaxartes fluuius, & Iastes, Sagarancæ, Danabatæ, Latii, Oxii montes, & Oxindrangæ. Deinde, Sogdianorum Bactrianorumq;

Madachia.

ctrianorumque regio, vbi Caricharta, Salate, Tribracta, Cabaris, Curiandra, Astatagna, Maracanda, Comara, Comi: item Alicodra, Aziata, Arate, Nigęa, Parmide, Antiochia, Massagetæ, Margiani: iuxta quos sex oppida modicis inter se stadiis in frenum domitarum gentium Alexander erexit, quæ nunc suæ originis oblita seruiunt, quibus olim imperarunt. Haud procul hinc mons fuit, præruptus vndique & excisus, triginta stadiorum altitudinis, qui vna tantum semita, eademque angustissima poterat adiri, vix centum & quinquaginta stadiorum circuitum amplectebatur: quo quum Arimazæus Sogdianus cum triginta millibus armatorum confugisset, commeatus biennii contulisset, vt hoc modo se à Macedonum seruitute vindicaret, mira Alexandri arte ac ingenio est ex illa petra cum vniuersa multitudine deturbatus: submissis namque trecentis clam per rupem iuuenibus, inaccessibile iugum occupauit. Item iuxta Sogdianos & Bactrianos, Dacæ sunt, vnde Daci, qui Danubium attingunt, in Europa, veluti & Comara, originem duxere, deinde Chari, Oxiani, Drepsiani, Sabadi, Scordæ, Varni, Chorasmi, Alexandrini, Oxiani, & postremi, cæterique populi, qui intra Sogdianos, Caucasiosque montes includuntur. Ad aquilonem Norosii Aspasiique montes recedunt, post quos Macheregi, Tybiace, Zarathæ, Tabieni, Iastæ, Saxones, Aspasii, Scythæ, Galactophagi, qui lacte nutriuntur, & Saxones: vlterius Alabanni montes, post quos Maslæi, Suboci, Abauorsi & Suebi: deinde Tapyræi montes, Suebi, Auaræi & Arcatanecæ, qui Imaum montem attingere conantur. Inter montana Comedorum & Imaum montem Sacæ sunt, qui ciuitatibus carent, in syluis tantum & speluncis habitant, & Nomades iure nominantur, quando pastores sunt, ex quibus Massagetæ, Cararæ, Comari, Gruæi, Scythæ ac Byltæ, montibus vndique circumsepti. Scythiam vero quæ extra Imaum montem sita est, ad Aquilonem Abii, Anthropophagi, Garinæi, Rhabanæi, Sizyges, Damnæ, Anzacites habitant: item Aniba & Anzacia mons, deinde Seres & Offeres, Pialæ, Asmitæi, Issedones, Throani, Casia regio, Ithardæ, Ithaguri, Cathæ Scythæ, Chaurani Scythæ, Batæ, Aspacatæ, Baucius amnis, Sera metropolis, Solana, Ottorocora, Onosana, cæterique populi, qui Ariam, Gedrosiam, Arachosiamque attingunt. Offeres, Latinè syluarum nobiles, qui perfusa aqua, frondium caniciem depectũt, vnde geminus nostris mulieribus datus est labor, fila retorquendi, rursusq; texendi, tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitus, vt in publico (vt ait Plinius) matrona pelluceat. Seres vero mites sunt, ipsisque dissimiles, qui reliquorum mortalium cœtum fugiunt, quum commercia expectant. Hęc igitur Scythia est, quę extra Imaum, quem illi muscosum interpretantur, effunditur. Sed vniuersam Asiæ Scythiam temporibus nostris tyrannus quidam occupauit, quem Magaum canem more patrio nominant. Sacas, qui Comedo monte, & Iaxarte amne occluduntur, à Persis hoc nomine donati, ita bellicosos fuisse ferunt, vt vsq; in Hyrcaniam & Parthiam vagari, atq; inde prædas agere consueuerint: neq; deserta siccaq; regione remoratos, quin & Parthos magnis vectigalibus ab his pacem mercari solitos finitimos & remotos æque multis incursationibus infestasse, Bactrianos inuasisse, occupasse magnam Armeniæ regionẽ, eamq; Sacasman appellasse, mox Cappadociam & pontum graui bello solicitasse, ex hostium manubiis celebrasse festa, demum à Persarum Imperatoribus fuisse deletos. Hãc Cyro Persarum Regi, gloriam esse datam, eum Sacas astu superasse. Simulata namq; hostium formidine, his castra lautissima opulentissimaque reliquisse: hæc vbi occupauerunt, in crapulam & temulentiam incidisse: Cyrum ab insidiis incautos adortum, ad internecionem vsque omnes cecidisse: diem illum patriæ Deo dedicasse, quotannis Persas hæc solennia Bacchanalia ad stuporem vsque producta celebrasse. Athasios & Chorasmos è Sacarum & Massagetarum genere plerique volunt: ad quos Spitamenes vnus ex Persis, qui Alexandro resistere cõtenderunt, sane confugit: sed hi postquam se ab Alexandro vsquequaque peti cognouerũt: aliquandiu per deserta vagati, ad placandam tyranni iram Spitamenem obtruncarũt, caput ad eum miserunt, talique facinore belli finem inuenere. Massagetæ, qui Mar-

gianis vicini sunt, è Nomadum genere promanarunt, campos, montes, paludesve habitant, bello asperrimi, quando Cyrum non expauerunt. Per hos Margus amnis è Sariphis montibus defluens iuxta Rhibios, in Hyrcanum mare deuoluitur. Equum Soli sacrificāt, quem vnicum esse Deum ducunt: sua cuique vxor, suspensa è curru pharetra, in propatulo coeunt: senio confectos in frustra cædunt, abominabili voracitate in humana viscera recondunt, rati illud sepulturæ genus esse pientissimum: qui morbo perierint, auibus & feris exponunt, haud aliter ac si humanis sepulchris indigni forent: vtūtur arcu, gladio, thorace, ęneaque securi, eorum ornamenta zonæ aureæ, aureaque ephippia: ferro carent, & argento, magna ęris & auri copia: qui insulas colunt, herbarum radicibus, fructiqusque agrestibus vescuntur, vestes è libris arborum contexunt: qui paludes tenent, pisces edunt, è marinorum coriis taurorum sibi indumēta parant. Contra, montani religiosius degunt, quando carnibus non vtuntur: ne lacte & lana careant, famem baca sedant. Campestres ouibus ac piscib. nutriuntur, bellicosissimi semper habiti, alioquin simplices & puri, & in commerciis rerum nō astuti. Anthropophagi quibus humanæ carnis cibus est, mare accolunt, quod Tabin † vocant, tristissima solitudine immanitatis suæ causa circumuenti, Saxones Asiatici Europicis fortasse dedere genus, quamuis è Macedonum gente promanasse contendunt. Hyperboreos & Arimphæos multi Asiæ, Europæ nonnulli adscribunt: de quibus fabulosa multa Diodorus refert, cognitu minime necessaria. Inter Iaxartem, & Sariphos Paropanisosque montes, Sogdiani & Bactriani iacent, Oxo † amne discreti: Ocus per Bactrianos fluens, in Oxum tandem delabitur: vtrique quum ab Alexandro defecissent, graui bello domiti. Neque procul ab his Gordiani, qui quidem omnes & vita & moribus parum à Nomadibus differūt: quamuis Bactriani aliquando mitiores. Ne Onesicritus quidem vera scripsisse reputatur, qui Bactrianos senio, morbo ve confectos, canibus ad hoc ipsum alitis, quos sepulchrales vocant, adhuc viuos exponi solitos fuisse refert. Macedones, vt Alexandri gloriam augeant, apud Othum olei fontem se inuenisse testantur. Fluuius per Sogdianos labitur. qui irrigata diu regione, in desertam tandem arenosamque terrarum delitescit. Id ipsum de Ario, qui Arianæ regioni nomen dedit, Cosmographi referunt. Oxi alueum (quem in plerisque locis in septem stadiorum latitudinem effundi tradiderunt) Alexander dum Bessum insequitur Darii sui Domini interfectorem, ponte ex vtribus facto traiecit. Bactria sub imperio Macedonum, qui Persas deleuere, ad secundum vsque Seleucum Antiochi Nepotem retenta est: deinde Theodotus præfecturæ titulum mutauit in regnum successorem sui nominis reliquit, qui cum Arsace Parthorum Rege contra Seleucum coniurauit, regnum defendit: quod imperante Eucratide, nimis auctum & amplificatum est. Is enim à Demetrio Indorū Rege grauiter obsessus, audaci vsque adeo fuit ingenio, vt cum trecētis tantum militibus crebertimis eruptionibus, sexaginta hominū millia vicerit, soluerit obsidionem, quintoque mense maximam Indiæ partem in suam potestatem redegerit: in regnum se recipiens, à filio, quem Regni socium fecerat, interficitur: supra eius corpus, ne patrem, sed hostem, interfecisse videretur, non modo currus actus, sed sepulchrum fuit interdictum. Vltra Sogdiam oppidum Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro edita, vbi aræ sunt ab Hercule & à Libero patre constitutæ, item à Cyro, Semiramide & Alexandro. Finis ab illa parte terræ, à Iaxarte flumine includitur, quem Scythæ Scyttim appellant. Alexander militesque eius hunc tantum esse putauerunt, quem Demonax transgressus est, Seleuci Antiochique Dux, qui hic Didymæo Apollini aras posuit. Margiana Bactris finitima, desertis vndiq; campis circūdatur, quam Antiochus Soter admiratus, delectum mille & quingentorum spacium stadiorum perpetuo muro circumsepsit: ibique vrbem, quam Antiochiam appellauit, erexit: vites hic optimæ, quarum truncos vix duo viri complectuntur, duorum racemi cubitorum. Tapyris mos est, post tres quatuorve filios, proprias aliis viris vxores (Martiæ & Catonis exemplo) sponte concedere. Hyrcaniam planam & opulentam

Tenger.

Obr.

lentam, item pulchris exornatam vrbibus aiunt, quarum Talabrota, Samaria, Carta & Cape sunt potissimæ: vitis vna, vini fert metretam: ficus, modios sexaginta: frumentum è semine culmis decidente, sine cultu nascitur, & adolescit: maxima mellis copia ex arborum foliis defluit, in arboribusque mellificatur. Quum in Hyrcania ageret Alexander, Thalestris Amazonum Regina, quam alii Myrinthearn appellant, ei cum trecentis mulieribus protinus occurrit, liberos à Rege quæsitura, tertiodecimo post die vtero completo discessit. Hyrcanũ mare a Septentrione Scythæ: à meridie Medi, Hyrcani: ab oriente Margiani, Derbitæ ac Rybii: ab occasu, Armenii & Albani circumstant: Scythæ, à Caspio mari incipientes, magna ex parte Dai nominantur, vt ait Strabo: qui magis ad Solis exortum recedunt, Massagetæ, Sacæ, communiter Scythæ, frequẽtius Nomades vocantur. Ex Dais alii Parui, alii Xanthii, alii Pyssuri dicti sunt. Parui, Hyrcanis & eorum mari proxime adiacent: reliqui in Arianam vsque regionem extenduntur. Ex his igitur Dacos Istrianos promanasse opinamur: neque illis astipulamur, qui hos ab Istrianis promanasse putant: ne sententiæ quidem nostræ Strabo refragatur. Polycletus, lacum ibi esse, habere dulces aquas, serpentesque nutrire asserit. Contra cæteri sentiunt Cosmographi quando id Borealis Oceani sinum esse volunt, vnde in mare vsque Indicum, nauigare licet: ostii vtrãq; ripam tenere Scythas, reliqua vero littora Scythas Scytharumve cognatos, vtpote Albanos, Causios, Nariscos ac Mardos, par eius cum Ponto magnitudo Claudius, inter Mœotim Hyrcanumque mare centum & quinquaginta millia passuum tradit esse interuallum: idque perfodere eo tempore Nicanorem Seleucum excogitasse, quo à Ptolomæo Ceraunio fuit interfectus: nonnulli trecentorum septuaginta quinque millia passuum esse dicunt: Cornelius Nepos, ducentorum quinquaginta millia. Nunc autem Isthmum Colchi, Iberes & Albani tenent, per quem Caucasus † mons, quem Scythæ Graucasum, *Kaucasum.* quasi niue candidum appellauere, vsque in Indiãm excurrit. Pompeius Magnus, vt auctor est Plinius, ex Iberia ad Bactros vsque ad Aliertum flumen octo diebus ipse peruenit, vbi Oxum influit, per quem deinde in mare Caspium deuectus, ad Cyri amnis ostia penetrauit, qui Armeniæ Iberiæque fines interfluit: à Cyro quinque tantum diebus terrestri itinere subuectis nauibus in Phasim amnem descendit, per quem secundo in Pontum alueo delatus est. Aristobulus multas inde merces in Hyrcanum mare per Ocum amnem vehi solitas prodidit: deinde in Albaniam & Iberiam per Cyrim & Phasim in Euxinum fuisse delatas. Ocus enim in Oxum defluit, qui diu vagatus, in Caspium mare demergitur. Albani, qui sunt Caspii, maris accolæ, Nomadibus non modo genere, sed vita quoque proximi, pastorales sunt, & bello non inepti, mira soli fœcunditate prædıti, ac Cyri præsertim amnis interfluuio: terra sementem omnem etiam domesticum sponte fert, sine labore culturave, bona omnia parit: semel sata, bifera triferave efficitur. Ægypti feracitatem exuperat: aeris mira temperies: vites quinquenio putantur: in bimatu, nouellæ fructum ferunt: adultæ vsque adeo fœcundæ, vt post magnam vini copiam, maximam in palmitibus luxuriam edant: ne minori quidem fœcunditate sunt pecora, homines pulcherrimi, ac magni corpore, ab albedine capillorum nomen sortiti. Trogus ab Albanis Italis, qui interfecto Geryone Herculem ex Hispania redeuntem, ex Albano monte sequuti sunt, appellatos esse censet, & idcirco in bello Mithridatico sui generis non immemores, Pompeii exercitum fraterno nomine salutarunt: simplex his ingenium, mercaturæ & cupiditatis expers: numerum supra centenarium non norunt, ponderum, mensurarum, vrbanitatis, agriculturæque ignari: iaculatores sunt & sagittarii, arma, clypeus & thorax, item ferina galea: Solem, Lunam ac Iouem colũt, præsertim Lunam, cuius templum Iberiæ proximum: eius antistes post Regem, venerationis obtinet principatũ, sacris præest seruis & regioni: è seruis multi numine afflati mãticinãtur: diuinaturus, per syluas discurrit, hunc sacerdos persequitur, sacraque catena deuincit, per annum alit, alitumq; ad aram deæ cum cæteris victimis, ducit in medium, mox à latere immissa cordi

eius hasta perfodit, & ex moribundo captat auspicia, quæ populo referat: seruum igitur mortuum, in piaculi speciem omnes supergradiuntur. Albani senectutem præcipue venerantur, in vita defunctos pientissimi, præsertim in parentes: cum mortuis pecunias defodiunt, ex quo fit, vt pauperes sint, & patrimonio careant. Quum ex Iberia in Albaniam ingressus sit per Amysenam regionem quidem asperam & siccam, ad flumen Alazonium letiferos serpentes habent, item scorpios & araneas, quarum alteræ cogunt ridendo mori, contra verò flendo suorum desiderio alteræ: canes etiam excellentissimos suapte natura venatorios. In his regionibus viginti sex linguæ sunt, vnde fit, vt Regum quoque multitudo adoriatur, neque nimis inuicem misceantur. Sub imperio Persarum fuit Albania, postea Macedonum, deinde Romanorum. Traianus Imperator his Regem dedit, nunc sub Magni Canis potestate degit. Ab his Albani quoque orti sunt, quorum pars hoc tempore in Peloponneso, pars in Macedonia iuxta Dyrachium plane consedit. Quum Gothi Græcorum imperium afflixerunt, in eos pariter militarunt, deinde tædio militiæ affecti in Adriatico littore quieuere. Supra hos Ceraunia sunt iuga, à tactu fulminum appellata. Quin etiam ea his adiicienda censuerim, quæ de Barbaris circa Caucasum, cæteramque montis huius regionem habitantibus vulgata, non sine admiratione referuntur: neque mentitum aiunt Euripidem, qui natum (inquit) hos lugere propter ea in quæ venit mala: at contra mortuum, quasi vitæ laboribus perfunctum, efferre lætitia plurima ac iocis. Sunt qui pro magno sæpe facinore neminem interficiant, sed cum liberis exigant in exilium. Contra sunt Derbices, qui pro quibusdam minimis delictis vita mulctant: terram venerantur, fœmininũ nullum mactant, eduntve: eos iugulant, qui annum excesserint septuagesimum, consanguineorum carnes absumunt, strangulant anus & sepeliunt: humant quoque illos, qui septuagesimum nonum annum nacti obierint. Signini in cæteris rebus Persarum mores æmulantur; pusillos quidem & hispidos equos habent, qui equitem ferre nequeunt: quadrigis coniugantur, quarum mulieres à teneris annis exercitatæ sunt aurigæ: in qua quidem arte quæcunque edocta inducitur, potestas datur, vt cuicunque velit, nubat. Tapyrorum mos est, atras ferre vestes, demissasque comas: mulieres contra, candidas breuesque crines. Inter Derbycas hi habitant, & Hyrcanos: fortissimi hac optione donãtur, vt quãcunque velint, vxorem ducant. Caspii septuagesimum annum excedentem fame perimunt, in solitudine namque illum exponunt, euentumque longius prospectant: fœlicem putant, quem ab auibus è lecto distrahi conspicantur: contra, à feris & canibus, quam miserrimum: si à nullo prospexerint infestari, infelicem
» ducunt. Sed de vtriusque Scythiæ descriptione hactenus, quamuis id neminem
» latere velim, regionum fines pro regnorum fortuna & vetustate mutari. Nunc autem quum lingua Sclauonica, non modo Dalmatiam & Illyricum, ac non mediocrem magnæ Germaniæ partem occuparit, sed per Sarmatas & Getas effusa, Tanais quoque ripam attingere conetur, præter Vngaros ex interiore Scythia oriundos, qui se penitissimos Scythas inficiari nequeunt, quando eorum sermone vtuntur, vt mercatores plerique testantur: Ceni in Sarmatia, emporiis vtriusque gentis glossema acceperunt, Scythiam vltra Tanaim retulisse videntur. Nostro autem tempore Vngaria ab Vnnis oriunda, cuius lingua quum Scythica sit, ab omnibus finitimis nimium videtur esse diuersa, Pannonias & vltra Danubium Iazygum & Dacorum regionem ferè omnem occupauit: tellus quidem summa vbertate soli, & rerum omnium copia à natura donata, vbi aurum, argentum, sal, lapillos, colores effodere licet: pecorum mira fœcunditas, inprimisque boum & equorum, item frumenti, pabuli, leguminis & pomorum abundantia, vnde Pannoniam, à Pane Deo pastorum, vel à soli vbertate dictam arbitrantur. Aliqui verò (quibus Appianus assentitur) à Pæone Antari filio, quem Pannona nonnulli dixerunt, Pannoniam nominarunt. Antarus autem ab Illyrico genitus est, quem ex Polyphemo & Galatea natum esse ferunt: quare multi Pannoniam & Pæoniam non temere idem esse credidere: nam

Nam quam latini Pannoniam, Pæoniam dixere Græci: neque deest amnicorum copia piscium & cupri confectura, in plerisque fluminibus auri optimi ramenta inueniuntur: quin & in vitibus aurifero solo satis, aurum quandoque legunt. Antiquæ vrbes, Romanæque coloniæ, quas vltra citraque Danubium quondam spectare licebat, nequaquam hodie præter vestigia videntur: neque in Pannonia superiore, quæ à monte Cetio inter Albanum montem & Danubium ad Arabanem vsque fluuium effundebatur, qui apud Iaurinum Danubium illabitur: neque in inferiore, quæ inter Ribios montes & Istrum ad Taurunum & Danubii confluenta protenditur: quamuis Vngariæ ratione, vtramque Pannoniam inter Drauum & Danubium nunc collocant: priscos populos & oppida recognoscimus. Ad Septentrionem olim Azali, ad meridiem Latobici, ad exortum Victiani & Oderiates ad Iassi, ad occasum Coletiani: iuxta Danubium Iuliobona, Carnus, Flexum, Certobalum, Bregetium: in Mediterraneis autem Sabaria à Sabauaro fluuio nominata, item Rhispia, Sala, Murela, Sacarbaucia, Bregetium, Prætorium, & Polentium: sed Prætorium, à Prætoriana legione dictũ, quæ pro imperatoris prætorio & tabernaculo in castris semper stare solebat. Inter Sauum & Drauum, Nouidunum, Bononia, quæ à Bois Galliç populis nomen accepit, Lentudum, Corrodunum, Sisopa, Magniana & Zagabria, cui à terrę fœcunditate iure nomen est inditum: huic Osualdus nunc pręest antistes, nobilissimo Vngarorum genere natus, vir tanta modestia, grauitate ac eloquentia prædictus, vt nihil in eo inueneris, quod non sit perquam laudabile, in sermone pręgustatus multo altius sapit, quam ostendit, suam prę humanitate dissimulat sapientiam, æque scit vtramq; tolerare fortunam: & quum studiosissimus sit vbiquę decori obseruator, & quum consilio ac ingenii dexteritate polleat, potius rebus magnis agendis, quam sacro ocio foret idoneus, Sed Zagabria, olim Vicus Italicus dicebatur. Inter Albanum montem & Sauum Patauium † interiacet, & Audatonium, item Vinudria, Sciscia & Olimacum, Sogora & Visuntium. *In Carinthia.* At Sciscia, cuius pulchra adhuc extant monumenta, in Insula quasi sita est: quam dum bifido alueo Sauum ingreditur, Colopis efficit, & quasi à scindendo sibi nomen venari voluisse videtur. In inferiore autem Pannonia, sub Arabane Amantini, Hercuniates, Arabosci: & Danubii hæ quondam ciuitates erant accolæ, Curta, Salua, Carpis, Aquincum, Saluium, Lussonium, Lugionum, Vocontium †, Teuthoburgium Teuthonum oppidum, Acumnicum †, Syrmium, *Barkmonostra.* Rhittium, & Taurunum, à Tauriscis Gallorum genere, natis appellatum. *Kamanez.* Berbas vero Iuollum, Mursella, Mysia colonia, Cibalis, Cornacum, Scordiscorum, sunt oppida, quæ vna cum Syrmio Sauum Drauumque interiacent. Inter Bebios montes & Sauum, Breuiarum sunt oppida, Certissa, Marsania, Bassiana, Salis & Tarsum. Plinius lacum Peisonem, quem Balathonem nunc appellant, & deserta Boiorum, item Lentudum, diui Claudii coloniam, & Sabariam Iuliam, & Sacarbantiam Noricis annumerat: in Pannonia Scisciam & Emoniam colonias commemorat, item Arabiates, Azalianos, Antibelgites, Cataros, Carnicates, Eraniscos, Hercinates, Laconicos, Osseriates, Vartianos, Claudium montem cum Scordiscis & Tauriscis: præterea Metunarim Saui, insulam amnicarum maximam, Insulamque Segesticam, vbi Scisciam esse diximus, & Acuntium amnem, qui in Sauum iuxta Syrmium, Syrmiensium & Amantinorum oppidum emittit, Draumque refert, è Noricis orientem à violento cursu nominatum, ex Sauum, quasi longe placidiorem, magisque salutarem appellatum, & ex Alpibus Carnicis, quam regionem Carniolam nunc vocant, centum viginti millium passuum interuallo in Danubium plane deferri. Verum hic Strabo valde fallitur, qui dum nauigationem ex Aquileia & Naupacto per amnes in Istrum memorat, Sauum in Drauum, eumque in Noarum penes Segestam Istrum influere tradit: quod non modo ex Plinii dictis, sed quia nostris vidimus oculis, à veritate videtur nimis esse alienum. Paulo enim infra Peucen ciuitatem, à Peucinis Sarmatarum populis cõditam, quam Quinqueecclesiensem nunc vocant, Drauus Danubio admiscetur. Quonam modo Stra-

bonis verba, accuratissimi alioquin scriptoris, tueri possumus, haud facile dixerim: Naupacto (inquit) proximus est fluuius Corcorus, qui onera excipit, Sauum hic intrat, Sauusque Drauum ingreditur: hic vero in Noaron penes Segestam: hinc Noarus accepto Calpi, quum ex Albio monte fluat, per Lapithasque vagetur, Albii accolas, ac Scordiscos Istrum influit. Sed quum omnia lustrasse nemini liceat, solusque Deus falli nequeat, facile doctissimo scriptori venia dabitur. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Boii, Taurisci & Scordisci, quum à Gallica natione promanassent, non solum regionem Drauo Sauoq; munitam incoluere: sed Scordisci cum Illyricis & Thracibus promiscue se habuere, omnium quoque Thracum immanissimi, quando eorum ritu hostili sanguine Diis litare, ex eorum caluariis pocula fingere, grauidarumque mulierum partus tormentis extorquere, pro nullo facinore reputarunt: callidum & robustum genus hominum, syluarum ac montium situs non parum ingenii asperitatem augebat: Catonis exercitum non fuderunt modò & fugarunt, sed totum pene interceperunt: à Didio, dum libera populatione vagantur, in Thraciam reiecti sunt: à Druso quum grauius arcerentur, Danubii transitu inhibiti, à Munatio vehementius afflicti, dum peruium glacie flumen equitarunt, Boii & Taurisci à Dacis sæpe bello victi, deleti tandem sunt. Cretosiro quondam subiecti, quos Parisius quidam, amnis patriæ nomen referens, qui è montibus per Scordiscos Istrum intrat, sane disterminat. Scordisci à Dacis, deinde in belli societatem accepti sunt, nomenque à discordia inuenere. Nam redeuntibus ex Asia Gallis, quum res haud prospere successissent, quum per Mysias & Pannonias iter facerent, spectata loci amœnissimi fœcunditate, inter eos è vestigio est oborta seditio: redeundum in patriam alii, nonnulli in Pannoniis desidendum, incolendumque solum, quod feracissimum nacti fuerant: diuersa quoque diuersi censebant: quare qui ibi remansere, ab orta discordia Scordisci dicti sunt. Segesta non procul à confluentis est, quæ Saui insulæ nomen dedit, vbi Scisciam esse diximus, vetusta quondam ciuitas, nunc ipsa vestigia vix extant: ea Dacorum incursionibus absumpta, in mediterraneam Draui & Danubii regionem, qui superfuerant, vt tutius viuerent, se receperunt: eumq; pagum nunc amplissimum,

Segesta. Segestum † vocant. Propè autem Syrmium est, in via situm, quę in Italiã contendit, & à Syrmo Triballorum Rege appellatum, non tam vino clarum, quã quod Probi Imperatoris fuerit natale solũ, qui Marmaridas in Africa superauit, Francos inuiis paludibus strauit, Germanos & Alemannos à Rheni longè ripis plane submouit, item Sarmatas, Gothos, Parthos, Persas & vniuersum deniq; Põti tractum in suam ditionem redegit, quadringenta hostium millia cecidit, omnia ab hostibus occupata recuperauit: tantum prędæ retulit à Barbaris, quantum illi quondam abstulerant: vt Syrmicam regionem, feraciorem redderet, paludem quandam siccare statuit: quam vt exhauriret, innumerabilem militum multitudinem ad effodiendam fossam conuocauit. suborta militari ob laborem indignum seditione, in ferrata turri, quam speculæ gratia latius altiusque exædificarat, facinorosè cæsus: qui mox elatis aggeribus pœnitentia ducti, ingens cum

Ex Fl. Vopisco. inscriptione sepulchrum dicarunt: HIC PROBVS IMPERATOR ET VERE PROBVS SITVS EST, VICTOR OMNIVM GENTIVM BARBARARVM, VICTOR ETIAM TYRANNORVM. eius statua in Veronensi agro locata, de cœlo tacta, colores prætexta mutauit. Decium quoque Imperatorem ex inferiore Pannonia, Budaliæ natum legimus, qui bellum ciuile in Gallia suscitatum pacauit: filium suum Cæsarem pronunciauit: Romæ thermas erexit, in Christianos facinorosissime sæuiit, diuum Laurentium diro affecit incendio: quare in Barbarico tumultu cum filio interfectus, demersusque in paludis gurgite, nunquam vt sepulturæ traderetur, potuit inueniri. Pannonia imperante Galieno à Sarmatis & Squadis depopulata est. Bathon Pannoniorum olim Rex Breucis, Audizetiis, Dicionibus, Piruscis, Mazæis, Desiciatis imperauit. Secundum Pannoniam ad Hadriaticum mare sunt Lapithæ, bello quidem accommodatissimi, in Albio monte siti, qui Alpibus posterior est & perquam

quam excellens: atque hinc ad Pannonios & Istrum, hinc Hadriaticum mare prominet: ab Augusto expugnati, halica & milio vescũtur ritu Gallico: Illyricoque more ac Thracio amantur: eorum oppida Metullium, Arupinum, Monecium & Vendronum. Hadrius mons Dalmatiam diuidit mediam, hinc mediterranea, hinc mare prospectans: hunc à mari plerique nomen accepisse volunt: a Græco sermone contrà aliqui, & fortasse melius, quando quum totus videatur esse saxosus, præter arbusta quædam, nulla syluarum est proceritate conspicuus. Vt ad Pannonias redeamus, quum se duobus saltibus, tribusque fluuiis ingentibus munitos esse cognoscerent, prædarum cupiditate & animorum ferocia tracti, in finitimos passim grassabantur, mox se intra ripas tutissimas recipiebant. Ad hos igitur domandos, ab Augusto Vibius missus est, qui quum eos in vtrisque fluminibus superasset, non belli ex more arma cremauit, sed in profluentes capta proiecit, vt reliquis, qui subsidebant, hoc victoriam modo nunciaret. Dalmatas Marius incensa vrbe Delminio, grauissima cæde confecerat, quos deinde gregibus, agris, armis Asinius Pollio mulctauit: quum adhuc durissimum genus hominum, iugum è ceruicibus excutere conaretur, Vibio ab Augusto delegata expeditio, vt eos perdomaret, terramque fodere cogeret. M. Valerius Messala Coruinis, diui Matthiæ regis Vngariæ cõgentilis, Dalmatas Pannoniosq; domitauit, prouinciamque inter Sauum & Drauum iacentem, à suo nomine Valeriam, quam nunc Sclauoniam dicimus, appellauit. Quin & Dalmatiæ partem à Coruino Coruatiam nominamus, præter Modrusiam & Seniam nulla in hac regione ciuitas memoratu digna: quarum altera à Senonibus Gallis, à syluis altera nomen vsurpauit. In Valeria, sola Zagrabia memorabilis, in monte (vt aiunt) Græco sita: quæ quum mirabili rerum copia redundet per antistichon à gazarum scaturitate denominationem obtinuit. Cæterum ne Sclauorum ignoretur origo, Vandali qui à fluuio regionis sic dicti sunt, se deinde Sclauos appellauere, ab eius quidem gentis nomine, quæ à Bosphoro Cimmerico ad Tanaim vsque fluuium habitare solebat: & quum eorum pars imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyticum commigrasset, regioni Sclauionæ nomen imposuit. Qui in Scythia magnaque Germania remanserant, partim Boemi, partim Poloni dicti sunt. Pars Vandalorum, quæ Burgundionum nomen deinde assumpsit, vlteriores Rheni ripas Augusti temporibus occupauit, quos Drusus & Tyberius (vt auctor est Cornelius Tacitus) in proprias sedes repulerunt: extra vrbes & oppida disiecti, more patrio vicatim habitauere: & quum vicos, quos propria lingua burgos vocant, incolerent, Burgundiones (vt ait Orosius) dicti sunt: Saxonibusque finitimi. Contra Polonorum sentiunt annales, quum Boemos & Polonos è Dalmatia promanasse prodant. Plinius Vandalos vnam ex quinque interioris Germaniæ partibus esse dicit. plerique ab ortu Vistulæ fluminis, qua in aquilonem vergit, per immensa spacia Vnnidarum nationem diffusam olim fuisse scribunt, quam in Sclauones, Venetos & Antes diuiserunt. Sclauoni à Marsiano lacu & ciuitate Nometiniensi, ad Danatrum vsque amnem extendebantur in Boream, paludes, ac syluas oppidorum loco habent. Antes vero, qua Ponticum mare curuatur, à Danatro ad Danubium vsque diffusi, fortissimum quidem genus hominum, ab infestis animis appellati. Mysios, qui tantopere ab Homero laudantur, vt supra demonstratum est, quum de Getis & Dacis agebatur, tempore populi Romani vsque adeo feros ac truces Thracum consuetudine factos aiunt, vt viso M. Crassi exercitu, ante aciem equum immolarint, votaque nuncuparint, si vincerent, se cæsorum Ducum extis non modo Diis sacra facturos, sed pro lautissimo cibo epulaturos: sed nefanda Dii vota abominati sunt, quando tantum terroris eos incessit, vt ne tubam quidem pertulerint. quin & his terrorem Canidius Centurio nimis auxit, Barbara quoque stoliditate vsus, quippe qui super galeam foculum gerens, in hostiũ formidinem, agitatam cursu flammam, veluti arderet, agitatam latius effundebat. Pannonios igitur Mysi superiores, inferioresque subsequuntur Istri accolæ, quos Retianos, à Retiana Mysiæ ciuitate

Metropoli, nunc vocant: hinc enim optimas gladiatorum familias Romani deduci reputarunt, in quibus Gallus Retiariusque decertabat. Roxianos melius fortasse dixerim, à Roxanis Alanorum commilitonibus. Bulgarorum linguam nunc seruant, parum à Sclauonica dissentientem: peculiares quoque literas habent ne multum quidem cum Græcis consentientes. Bulgari namque supra mare Ponticum considentes, melioribus sedibus allecti, Mysias occuparunt: Vnnis primò finitimi, quos annalium scriptores aliqui, in tria genera diuisos prodiderunt: in Alexiagyros, Auares & Vngaros. Alexiagyri haud procul à Chersonneso habitarunt, æstate per campos errare soliti, ad Pontum cum pecoribus hyeme versabantur. Vngari Mæotim quondam accoluerunt, deinde mutatis sedibus, quia murinarum pellium commercio noti sunt, vtrasque Danubii ripas occuparunt, ac in hunc vsque diem vtuntur: eorum enim altius nobis repetetur origo. Auarum autem habitum, vt Suidas ait, Bulgari vsurparunt, ac in hunc vsque diem vtuntur. Terbalus Bulgarorum Dux, Iustiniano Rhinotmeto imperante floruit. Quin & ipse Iustinianus & Constantinus: Heraclii filius stipendia huic soluisse dicuntur, quando ab Auarum impetu, eius opera liberati sunt: scutum enim quod gestare solebat, humi supinum deposuit: item scuticam, qua adurgebat equum: & quousque vtrinque protexit, porrecta humi ad terminos vsq; hasta elataq; veste serica, duas arcas nummis completas, alterum à dextra aureis, alteram à læua argenteis militibus exposuit. Auarum tunc vires Bulgari patefecerũt. Nam cum victis Auaribus captiuos quosdam suspensor interrogasset, vnde nam principis gentisq; suę interitum accepissent: respondêre, ex hoc quod tantas sibi vires extincta misericordia delatores compararant, vt fortissimum & prudentissimum quemque virum iam confecerint: fures ac facinorosi, cum iudicibus tuto quotidie versabantur: ebrietas, crapula, largitio, doli dominabantur: venalia cuncta erant, fraudes & insidiæ mutuo tendebantur: hinc igitur Auarum excidium promanasse dicebant. Quod vbi Terbalus audiuit, conuocatis Bulgaris, varias leges promulgauit, inprimis in delatores, de quibus edixit, habendam esse quæstionem: delatorem præuaricatoremque conuictum, capitalem esse iubet: item ne furi cuiquam & latroni cibus & esca tribuatur, qui tribuerit, omnia eius bona in fiscũ referantur, furi crura frangantur: vineas omnes imperat extirpare, delatori non exstirpantium, modica munera proponit: qui delinquentibus non indicarit, bonorum publicatione mulctandum esse censuit. Quare Iustinianum secundum, in imperium Bulgari restituerunt. Quum antiquorum more Geographorum, citeriorem vlterioremque Vngarię partem descripserimus, nunc quos fines ipsa sibi vindicet, breuiter exequamur, vt vero modo in referenda historia loci scriberentur, facilime quisque intelligere possit. Quanquam diuus Matthias Rex Vngarorum tantum sibi imperii compararit, vt hinc mare Hadriaticum, Sarmaticum illinc, & ab exortu Ponticum, ab occasu Noricos, Vindelicos & Sueuos nunc attingat Vngaria, tamen asperrimæ ac indomitæ gentis alumna, à meridie, à Drauo sumit initium: à Septentrione Sarmatis, quos Polonos, & Getis quos Valachos dicimꝰ tempestate nostra terminatur: ab occasu Austriam habet, superioris quondam Pannoniæ caput: ab oriente Mysiam, quam Rhetianam nunc appellant. Nulli terrarum regioni, hominum robore, pecorum fœcunditate, vbertate soli, metallorum copia cedens: exuta prisca illa Barbarie se nunc militaris disciplinæ principatum obtinuisse gloriatur: quum assiduo bello vexata sit, infestissimis circumuenta nationibus, extinctis vetustate vrbibus, quæ in Pannoniis olim fuerant, nunquam pacis cõpos, nouas ædificare non potuit: & si quas exædificauit, tumultuaria (mihi crede) fuerint opera: triplici tantum genere hominum delectata, quorũ pars sacerdotum est, quum religionem mirifice colãt: alii arma gerunt: cæteri, agricolæ sunt: vniuersa in pagos conuentusq; diuisa, quos comitatus appellãt. Quæ si mitior esset, aut latrociniis carere posset, frequentiam quoq; oppidorũ maiorẽ haberet, cœli benignitate, & pulchritudine situs omnib. orbis regionibus suo iure posset anteferri. Cõuentus quam plurimos habet, vicosq; innumerabiles

numerabiles

numerabiles in vrbium speciem: sed conuentus partim à ciuitatibus, partim ab his Vngarorum ducibus, qui in Scythia prodeuntes, vtrasque Danubii ripas occuparunt, nomen assumpsere. Citeriores, qui Pannonias diffusi sunt, prius sunt ordine referendi; inprimis Syrmensis conuentus, à Syrmio Metropoli ciuitate nominatus, de qua multa paulo supradicta sunt: Ioanne Episcopo, viro nobili & grauissimo, ac multis animi corporisque dotibus prędito, vuiuersus ille Scordiscorum tractus nunc magnopere gloriatur, cuius virtuti si fortuna comitem se præbuerit, longa maiora sperare poterit. Deinde Valconensis, in quo Vylacum oppidum non ignobile. Episcopatusque Diacensis, qui maximam Mysiæ partem quondam obtinebat, nuperrime excellentissimum Episcopum sortitus est, Stephanum Crispum, inaudita humanitate, mira optimarum artium disciplina, prætereafide, clementia, liberalitate ac prudentia incredibili: cui si fata vitam prorogabunt, nihil est tam magnum, quod virtute & probitate sua sperare non possit. Post hunc Poseganensis, inter Sauum Drauumque diffusus, cui Posaga oppidum nomen indidit. Sclauoniam autem Datmatiam duobus tantum conuentibus complectuntur, qui Seuiæ ac Zagabriæ haberi solent. Barauiensis conuentus multis fertilibus vicis exornatus, in quo Peuce ciuitas opulentissima, à Peucinorum reliquiis ædificata: quam nunc à quinque Basilicis, Quinqueeclesiensem vrbem vocant: antistes huius Sigismundus est, non modo optimis disciplinis, quas ab Italis accepit, & opibus ac nobilitate generis, verumetiam ingenita humanitate, magnificentia, grauitate, formæque præstantia venerandus, qua omnium spectatorum gratiam sibi facilime conciliat. Item Batha, vicus quidem non ignobilis, quam Vngari Scytharum proles, Batha Cimmerici Bosphori, quæ non procul à Synda est, vocare voluerunt. Deinde Simigiensis conuentus est, Simigiusque pagus, cum templo non ignobili, in quo Segesta, cæterique vici Balathonis lacus accolæ. Sed in hæc loca Segestani, Scytharum incursionibus vexati, vt tutius viuerent, se receperunt. Postea Tolnensis iuxta Danubium, vbi Abbatiæ tres vetustissimæ circumfusis ditatæ pagis. Mox Albensis, ab Alba regali nuncupatus, quæ in media plaude sita, haud facile expugnari potest: vbi Basilica diui Stephani Vngariæ Regis profecto nobilissima, in qua Regum defunctorum monumenta spectantur: nunc tanto diui Matthiæ sumptu tota reficitur, vt cum superbissimo quoque templo conferri queat: cui quum regio edicto & auctoritate pontificia, ætate nostra Dominicus antistes forte præest, tanta comitate, prudentia, probitate, & aspectus venustate fuit, vt spectatorem quemque dicto citius alliceret in amorē, officio cuique deditissimus, & præsertim externorum: liberalis namque vultus, & corporis decora proceritas, gratiæ tantum addebat, vt adeuntem quemque à se dimitteret inuitum. Sed cur tot Albas Vngaria dixerit, haud immerito plerique dubitabunt. Non solum hanc Albam habet Vngaria, sed Albam Græcam ad Taurunium, & Albam Iulam in Dacia, apud Transsyluanos, quo quidem nomine non immerito tantopere delectantur (vt mea fert opinio) qui progenitorū suorū nomen lubentissime retinent. Vngari namque ab Vnnis, Vnni a Leucis, id est, Albanis Asiaticis, qui à Scythis orti sunt (si Procopio Græco scriptori credimus) originem duxerunt, & vt maiorum nomina seruarent, quas ædificarunt vrbes, ab eis nominare voluerunt. AEneas enim & Teucer antiquorum more, quas ciuitates fundarant, patriis nominibus appellarunt. Pius Pontifex maximus, huic opinioni, nescio quo affectu, refragatur: nisi fortasse isto, quia quum vates esset optimus, Vngarosq; manticinaretur paucis post temporibus Alemannos suos, quos tantopere ac iure dilexit, facile domituros, iniquo ferebat animo, eos aliquam nobilem originem sortiri. Procopius Vnnos è Phthalitarum genere fuisse prodidit, quos etiam Leucos, id est Albos nominat: vnde & Leuci quoque in Belgica Gallia inter Remos & Liogones siti. In eodem conuentu Coletia † est metropolis quædam ciuitas, metropolitamq; habere solet non ignobilem. A Coletianis hoc nomen & fundamenta sumpsit, qui (vt Ptolomæus auctor est) sub Noricis inter Sauum & Drauum, non procul

Comitatus Vngariæ. LVII.

Kalochia.

à Patauio quondam habitarunt. Hinc e conſpectu ad occaſum Veſprinienſis eſt, ab Epiſcopali ciuitate nominatus, quondam ciuitas ab Albo fonte, Alamannica lingua nomen accepit. Item Zaladienſis, trans lacum quem Balathonem nunc vocant. cui quidem ideo nomen hoc inditum, quia Zalę id eſt fluctuatio vndarum, conuentum vndique circumſtrepit. Ibi quoque Thihan Cheronneſus & peninſula eſt, quam optima piſcium copia, cœliq; benignitas nimis fortunatum, & longe fortunatiorem celeberrimum templum, ab Andrea Rege conditum effecit. Piliſſienſis vero conuentus ad Danubium recedit montana quidem Regio, & tota vitifera, & ob calidas aquas ſulphureũ fert vinum, quod temulentiam facile ciet. Hic Buda noua, & Buda vetus, vtraque Danubii lambitur vndis: à Budinis, vetuſtiſſimus Scytharum populis, qui cum Atila Vnnorum Rege, qui in Pannonias deſcenderunt, appellata. Ne illis quidem aſſentiendum eſſe duxerim, quia fratre Attilæ nominatam tradunt, ſi Herodotum & Strabonem diligentius lectitaſſent, aliter fortaſſe ſenſiſſent. Vnni ex Aſia prodeuntes, traiecto Tanai, in mediam Europæ Scythiam penetrarunt, & cum Budinis diu habitarunt, antequam Pannonias occupaſſent. Supra Budam veterem in eadem Danubii ripa, vetuſtiſſimæ vrbis veſtigia nunc cernuntur, magnumq; murorum ambitum referunt, Sicambriam nunc iuniores dicunt, à Sicambris, remotiſſimis Germaniæ populis: nam ciuitas iſta ex auxiliatrice Sicambria legione Germaniæ, nomen olim aſſumpſit. In hac veteri Buda lapis effoſſus eſt Matthiæ Regis tempore, dum fundamenta iacerentur ædium Beatricis Reginæ, cum tali inſcriptione: LEGIO SICAMBRORVM HIC PRAESIDIO COLLOCATA CIVITATEM AEDIFICARVNT, QVAM EX SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT. Nos autem quantum ex Ptolomæo & Epigrammatis veterum lapidibus inciſis coniicere poſſumus, legionis primæ auxiliatricis hanc vrbem fuiſſe credimus. Treis enim legionum vrbes, in ripa Danubii (quamuis in ſuperiore tantum Pannonia, in quo fortaſſe decipitur, quia inferiorem etiam attingunt) Ptolomæus collocauit. Primam, quæ legio Germanica decima dicta eſt: quam quidem eam fortaſſe reputarim, quæ iuxta Strigonium in effuſa planicie ſita eſt, aut è conſpectu Comaræ, iuxta Tatam. Alteram, quæ legio Germanica decimaquarta: & eam paulo ſupra Budam, ad decimum ſextum lapidem, vbi diui Andreæ nunc templum eſt, & vicus in edito loco ſitus, fuiſſe opinamur: extat adhuc murorum circuitus, à tergo nondum à liuida vetuſtate deletus. Adhuc in veteris delubri limine lapis eſt, cuiuſdam Flauii Epitaphium referens: ex quo mihi facile coniectura deducitur, legionem illam Domitiani Imperatoris tempore, in Dacica expeditione in ripa Danubii fuiſſe collocatam, ibique aliquem ex Flauiana familia obiiſſe, legionis huiuſce præfectum. Tertiam autem, quæ auxiliatrix legio fuit, ſupra Budam veterem fuiſſe reputamus: quod vetuſtiſſimum teſtatur Epigramma ibi effoſſum, & cuiuſdam ſcholæ ſpeculatorum legionum adiutricum dicationem oſtendit. in citeriore namq; Danubii ripa, nulla alia veterum ciuitatum veſtigia his potiora comperimus. Ex quo fit, Sicambriam legionem primam auxiliatricem, hanc à Sicambris Germaniæ populis appellatam quæ ad Budam veterem humi plane iacentem conſpicamur, exiſtimare debeamus. Sed liberum cuique iudicium facile patimur: ineptos & ſomniculoſos annalium ſcriptores non ſectamur. Non multo ſupra, in eadem ripa fluminis, Vicegradus eſt oppidum, Regum Vngariæ quondam ſedes: nunc vicus eſt celeberrimus, ciuitatis inſtar, à diuo Matthia inſtauratus, ac eius regia tanto ſumptu & arte culta, vt nihil pulchrius ſpectari queat, & ſuperbius: ſed de hoc alias. In montis autem vertice arx munitiſſima, vbi regiam ſacramq; coronam aiunt aſſeruari paulo ſupra, Pilienſis Abbatia eſt. Secundum Zaladienſem Comitatum, vt aiunt, Caſtriferrenſis eſt, ad Noricos Vindelicosque ſpectans: ibique Sabaria vetuſta quondam ciuitas, varia referens monumenta, quæ quum diui Martini patria fuerit, non parum ſibi religionis ab omnibus exegit. Sempronienſis hunc attingit. à Sempronia nobiliſſima Romanorum colonia dictus ac Ciuitati nouæ Au-

ſtriæ conterminus, in quo munitiſſima oppida, innumerique pagi. Si ad Danubium declinaueris, Iauriensis conuentus occurrit, qui ab Iauro ciuitate feraciſſima nuncupatus eſt, quam Arabon amnis abluit, quum Danubium influit, vbi paulo remotius Bregetium † olim fuit: Epiſcopatum habet non ignobilem, eiuſque Baſilicam Vrbanus Pontifex, Matthiæ Regis apochryſiarius †, non paruis ædificiis & apparatibus excoluit. Thomas huic, qui diuo Matthiæ ſeruiebat, à ſecretis plane ſucceſſit: qui cum exacta prudentia, integritate ac fide ſumma foret, item laborioſo corpore, ingenio dextero & acuto, non plus ſibi, quam Principi placuit: aſſidua illi ſeruitia & officia incredibili ſtudio præſtitit: quare tantum ſibi auctoritatis vendicauit, vt pro breui conſilio, aſtu ſapientiaque ſua inter cæteros (ſi viueret) principatum conſequuturus eſſe videretur. At huic nepos Franciſcus erat, qui proſa & pedeſtri oratione pollens, doctis fauebat ingeniis: & patrui fere collega, quum Regis ſit amanuēſis, ſcribendi elegantia commune munus exornat. Neque procul nimis ab Iauro Pannonius mons eſt, à quo Pannoniam plærique dictam affirmant: & in eius iugo religioſiſſimum diui Martini templum, qui quamuis Pannonicus fuit, in vlteriore tamen Gallia eius corpus reuerendiſſime aſſeruatur. Cum hoc continuatur Camarienſis, à Camaro Scytharum oppido nominatus, quod in inſula Danubii ſitum eſt. Comari namque iuxta Iaxartem Sacarum fluuium, in Aſiatica Scythia populi fuere celeberrimi: quare multa Europicæ Scythiæ oppida, Aſiaticæ nomina referunt: quin & Comara fluuius in Bactris eſt, qui Ocum intrat. Comari quoque ibidem populi. Ex quo fit, vt Vnni, Vngarorum progenitores, ex Aſia primum, & non ex Europa prodierint, quum non ſolum nomina, ſed Scytharum linguam quoque redoleant Aſiaticorum. In eodem conuentu Tata, vbi arx regia tanto impendio extructa, vt iure poſſit omnibus noſtri temporibus arcibus anteferri: hinc namque lacu, hinc duplici foſſa: exciſo ſaxo, & erecto aggere munita, vt nulla ex parte oppugnari queat. Strigonienſis hunc attingit, a Strigonio metropoli vocatus: quam quum Iſter & Gromus amnis præterlabitur, hinc iuniores appellationem contraxiſſe opinantur. Baſilicę ibi duæ nobiliſſimæ Archiepiſcopatus, altera à diuo Stephano Rege in edita arce conſtructa: in oppido ſubiacente altera, à Bela Quarto Vngarorum Rege, diuo Franciſco dicata. In patenti cāpo præter Iſterum, legionis Germanicæ decimæ iuxta flumē effuſæ veſtigia multa cernuntur (ſi Ptolomæo credimus) quam Tartari poſtea deleuere: vbi quum legiones adhuc Valentiano & Valente imperante tenerentur, ac præfecto legionis primæ, vt ex quodam lapide legimus, Monopolium in ſuburbio inſtitutum eſt, cuius inſcriptio talis eſt: IVDICIO PRINCIPALI DOMINORVM NOSTRORVM, VALENTINIANI, VALENTIS ET GRATIANI, PRINCIPVM MAXIMORVM DISPOSITIONE, ETIAM ILLVSTRIS VIRI, VTRIVSQVE MILITIAE MAGISTRI EQVITIS, COMITIS, FOSCANVS PRÆPOSITVS LEGIONIS PRIMÆ MARTIORVM, VNA CVM MILITIBVS SIBI CREDITIS HVNC BVRGVM CVI NOMEN COMMERCIVM, QVA CAVSA ET FACTVS EST A FVNDAMENTIS, ET CONSTRVXIT, ET AD SVMMAM MANVM OPERIS IN DIEBVS XLVIII, CONSVLATVS DIVI NOSTRI GRATIANI AVGVSTI BIS, ET PROBI VIRI CLARISSIMI, FECIT PERVENIRE. Locum præpotens Metropolita excolit, & nunc quam maxime Hyppolytus Aragonius, Reginæ Beatricis è ſorore nepos, ac Herculis Ferrariæ Ducis filius, qui nondum decimum annum natus erat, quum à diuo Matthia tam ſacro munere donatus eſt. Sed genus regium, immaculata pueritia, indoleſq́; pene diuina, Baſilicæ ac venerabili collegio ſacerdotum precium potius addidiſſe, quam quicquam detraxiſſe videtur. Moſonienſis hunc attingit. Hacten⁹ de conuentibus citerioribus dictum eſt. Nunc vlteriores rite proſequamur: à Peſtenſi ſumatur initium, cui Peſtum oppidum nomen attulit. Piſoneſi vetuſta ciuitas nomen dedit, quæ à Piſone, qui Thraciam domuit (vt Florus ait) nomen aſſumpſit, quum in Myſiis & Pannoniis verſaretur.

Bregethium.
Apocrisiarius.

C

Scit. Hontẽſis vero eſt, vbi Satũ † eſt oppidum, à Satis vetuſtiſſimis Scytharũ Aſię populis vocatum. Neugradienſem, vbertate ſoli lætum, Bacia ciuitas excolit. Ad Marmaciam, quam hodie Marmaruſſam dicunt, Gemerienſis plane ſecedit, cupri & argenti ferax. Itẽ Tornenſis, ac Zolienſis à vico & oppido denominationẽ aſſequuti, alter ferri, alter auri & argenti feracitate prçſtãs. Sarienſis, cui caſtellũ nomẽ attulit, ad Sarmatię fines ſpectat. Polonis quoq; Scepuſienſis eſt conterminus, in quo Scepuſium, Barthuua, ac ciuitas Leuconienſis, ab Albanis Vnnorum progenitoribus condita. Leucon enim album Græce ſignificat. Hic Emericus præfectus prætorianus, quem palatinum vocant, & Stephanus frater, Comes regius, late tempeſtate noſtra dominantur: alter ſapientia ſumma, ac magna rerum experientia pollens: alter fide, probitate armiſq; præclarus. In montibus prope Marmaciã, Vngenſis eſt, qui ab Vnnis Vngariſue denominationẽ accepit. Si in campos deſcenderis, Heueſienſis eſt, vbi Agriam fuiſſe diximus. Borſodienſis autem eſt, vbi Dioſgieur caſtellum non ignobile præſidet. Vltra Tibiſcum Zabolcienſem inuenies, Zolnocenſemq; exteriorem, cuius amnis accolæ ſales foſſiles è Marmacia in Danubium deuehũt. Neque procul hinc Bihorienſis, vbi Varadinum eſt, eiuſq; baſilica, vbi diui Ladiſlai Regis corpus requieſcit: ſpectatur etiam ex ære equeſtris illius ſtatua ſtatuæq; nonnullæ. Bekeſienſis, ad Tranſyluaniam recedit. Cui Orodienſis quoque finitimus eſt. Cui Orodium, vbi Belæ cęci Regis eſt ſepulchrum, nomen attulit. Non procul hinc Zaradienſis præterea Thorontalenſis. Et iuxta Tibiſcum amnem Chiongradienſis, Zegedienſi oppido celebratus. Item Chianadienſis, cum ciuitate & baſilica non ignobili. Ad Myſiam Themeſienſis ſe reflectit, vbi eodem nomine oppidum frequentibus vicis circumfuſum. Proximus huic Bachienſis eſt, ciuitate clarus & antiſtite. In ripa Danubii Bodroghienſis extenditur, à caſtello nominatus. Zathmarienſis fodinis auri & argenti ditiſſimus per montes effunditur, oppidumq; habet quod Riuulum dominarum nunc appellant. Zolnok mediocris, & Crazna. Item Beregenſis, cum oppido in altiſſimo monte ſito, quod Monkachum vocatur. Et Vgocienſis, vbi antiquiſſima primorum domus, inter proceres clariſſima ſemper habita, late dominatur. Cuius principes Emericus, ea tempeſtate ditiſſimus & Matthiæ Regi formidoloſus, oppidis & fortunis priuatus eſt: cui mox præſtantiſsima Emerici filii indoles Rex, pœnitentia & commiſeratione ductus cuncta bona reſtituit: adoleſcens enim erat liberali ac venuſta vſque adeo facie, vt maiorum ſuorum virtutes præ ſe ferre videretur: huic Prini Ianos congentilis erat, innocentia, probitate & affabilitate ſumma. Ad Marmaciam hi ſpectant omnes. Supra Piſonium Nitrienſis, vbi Antonius Epiſcopus, grauitatis & prudentiæ ſtudioſiſſimus Nitriæ præfuit. Nunc Barſienſis ſequitur, vbi Reuiſthie Vrbani Pontificis Agrienſis eſt oppidum. Morauiæ à Mura fluuio dictæ, Trenchinienſis eſt conterminus, cui ciuitas nomen impoſuit: neque nimis hinc Tyrnauia abeſt oppidum. In Morauiæ & Poloniæ finibus Lyptouienſis eſt, à Lyptouia vrbe nuncupatus: quo Iohannes fauſtiſſimus diui Matthiæ filius, in ampliſſimi ſpem imperii ab infantia educatus, à pientiſsimo patre donatus eſt, dum qualis princeps futurus eſſet, à teneris præferret annis. Aruenſem, Morauiæ Poloniæque fines attingunt. Ad eaſdem partes Thurocenſis pertinet. In eadem fere regione Abauuyuarienſis, in quo Caſſiouia vrbs nobiliſsima & Eperies. Zemplinienſis, vbi oppidum, vbi ad Bodrogum amnem Scythæ ac Vngari primum conſedere. Poſtremo Maromoruſienſis conuentus eſt, vbi ſalium ſunt fodinæ, & quinque oppida, vicique. Atque Tranſſyluanienſis, vbi ſeptem Saxonum ſunt ciuitates, quas Septem caſtra (ni fallor) appellant. Ex his potiores ſunt Saxonum, Cibinium, Braſſouia, Biſtricia & Coloſuarum, quod Scholaſticum oppidum Scythica lingua interpretantur. Vicinum etiam eſt illi monaſterium, beatæ Scholaſticæ dicatum. Item Alba Iulia metropolis, de qua ſupra dictum eſt, fodinæ quoque ſalium. Scythuli † quoque populi, è Scythis ingenuis oriundi, quandoquidem adhuc ſeruitutis ignari ſunt, Zekel. nullaq; Regi ſtipendia nunc expendunt, niſi quandoque domeſticatim bouem, & illum

& illum quidem non edicto imperatum, sed precario nomine, postulante quasi regni necessitate exoratum. Sed hæc omnia recentioribus nominibus appellemus. Illud Sarmatiæ latus, quod inter Tyram & Axiacem ad Euxinum vsque mare porrigitur, Podolia nunc dicitur. Hinc Russia ad Boristhenem vsque diffunditur, & vtramque eius ripam ad caput vsque obtinet, deinde inter orientem & septentrionem conuersa supra fontes Tanais ad Riphæûm montem propagatur. A Riphæis deinde iugis pars eius vna in Sarmaticum Oceanum, vltra Chersinicum ad Furstam amnem, altera vero in Asiam & Hyperboreos, & Hippophagos vsque Sarmatas excurrit, vbi syluestres homines supra niues fore perpetuas vehiculis feruntur, quæ cerui tanta pernicitate trahunt, vt vltra centum millia passuum vno die iter facile metiantur. A tergo Russię, inter ipsam Tanaim & Mœotidem quicquid est, Tartari habent, Lithuania, quam plerique Litauiam appellant. Interiora Sarmatiæ possidet inter Venedicos & Bodinos montes sita, ab exortu Russiam, à septētrione Liuoniam, Prussiam & Pomeraniam attingit: quæ quidem regiones à Bodinis Alanisque montibus, reliquam Sarmatiæ oram ad Oceani vsque littus occupant. Lithuaniæ Mazouia iungitur. Ab occidenti circa ripas Vistulæ fluminis, Polonia eam Sarmatiæ partem sibi occupauit, quæ à Sarmaticis montibus, & fontibus Vistulæ, Germaniam à Scythia diuidentis extenditur. Quæ quidem loca Ombrones, Sabocii, Sidones & Visburgi quondam incolebant. sed qua Germaniam incurrit, coniungitur Silesiæ, quam à tergo Morauia excipit. Quadi autem & Marcomanni sub Morobando Rege, Silesiam & Morauiam tenuere, à quo Morauiam dictā arbitrantur. His duabus regionibus Boemia ad aquilonem adiacet, inter monteis sita. qui Sudetæ dicti sunt, & Sumauam syluam. A Drauo incipit Vngaria, & citra Danubium, à Noricis ad Taurunum vsque, vbi Sauus Danubium influit. Vltra vero, è Germania Carpathum montem attingit, sub quo Sepusium est oppidum, & ad Tibiscum vsque spaciatur. quod montanæ Daciæ caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, & nunc Montanam Valachiam appellant. Altera vero Valachia, cui Moldauiæ nomen est, inter Istrum & Tyram, ab Hierasso montanæ Valachiæ termino, ad Euxinum vsque Pontum extenditur. Transsyluania vltra Carpathum montem, extrema est Daciæ ora. In superiore Mysia, Bosna est & Rassia à tergo, Seruia in inferiore Mysia, Bulgaria continetur. Regum sedes in Polonia Graccouia est, ad Vistulam amnem sita. in Lithuania, Vilna. in Vngaria deinque, Buda.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER II.

VTRAMQVE Scythiam, & citeriorem vlterioremq; Vngariam, & locorum nomina, quæ transmigrationibus ac bellis variarum gentium immutata sunt, qua potuimus breuitate, descripsimus: rati hac descriptione, historiam quemque facilius accepturum. Sed quum ad eius festinemus initium, etsi in superiori libro nonnulla retulimus, de Scytharum tamen origine, moribus & gestis, & de Gothis, qui ab Vnnis eiecti sunt, vnde Vngari duxere genus, nobis prius haud ab re dicendum esse statuimus, vt commodius cętera prosequeremur. Scythicam gentem, à Scytha filio Herculis nomen accepisse, nemo est, qui deneget. Verum in historia ficta plerique dissentiunt. Diodorus natam ex terra virginem tradidit, vmbilico tenus humana forma præditam, cæterum viperam: eam treis pueros genuisse Scytham, Plutonem, & Napim: primum virtute ac ingenio præstantiorem, propagato imperio, quod angustum acceperat, Scythis nomen imposuisse: ab altero, Plutones: Napeos à tertio, diuiso regno, & prolatis finibus fuisse nominatos. Gens, quæ primum ad Araxim fluuium pauca & contempta consederat, magnanimum sortita Regem, ac belli & gloriæ cupidum, montana ad Caspium vsque

occupauit, campestria vero ad Oceanum & Mœotim: quin etiam traiecto Tanai optimis rerum successibus vsa, in Europa ad Thraciam vsque peruenisse fertur. In Asia quoque Nilum attigisse, colonias è prouinciis sibi subactis in Scythiam deduxisse multas, potissimas vero duas: alteram ex Assyriis, quam inter Paphlagoniam & Pontum collocauit: ex Medis alteram, quam pone Tanaim eamque Sarmatiam appellarunt. Herodotus Herculem refert, vt nil intentatum indomitumque relinqueret, in Scythiam peruenisse, apud Hyleam syluosamque regionem mulierem inuenisse biformem, eamque sibi equos subtraxisse, necue ipsum, nisi soluto coitu ab ea recipere potuisse. Huic treis scitos & elegantes pueros fuisse natos, Scytham, Agathyrsum, & Gelonum: consultum ab illa, cui regnum traditura esset, respondisse. Cui delegatus arcus intentius decuruaretur: Scytham, vbi adoleuerunt, vehementius intendisse, regionis imperium iniuisse, fratres alienas quæsiuisse sedes: Gelonum, transmisso Tanai ad Danubium vsque regni fines protulisse: Agathyrsum, ad Aquilonem recessisse & ad Riphæos, Hyperboreosque montes imperium statuisse. Nonnulli quidem, nescio quid ex Hebræorum historia hallucinantes, à Magog filio Iaphet, Scythas promanasse scribunt: quin & Hunorem & Magorem Nembroti filios, Vnnorum fuisse progenitores. Nos autem vetera monumenta nimia auctoritate pollentia, etiam in errore sectari, quam cum his, (dum licet) bene sentire maluimus. Scytharum igitur gens quàm antiquissima semper habita fuerit, sua cum Ægyptiis contentio prorsus ostendit. Ægyptii hoc argumento primam hominum originem sibi vendicabant: asserebant enim terras ab initio rerum, quæ aut intolerabili frigore, aut nimio feruore afficiebantur, primos homines adire nequiuisse, præsertim quum aduersus hæc, nulla adhuc velamenta ars inuenisset, Ægyptum in medio sitam nimia soli fœcũditate, cœliq; temperie præpolluisse. quin etiam Nilum è limo fouente Sole, innumera animalium genera procreasse. hinc facile colligi, primos homines ibi fuisse visos, vbi educari facilimè possent. Contra Scythæ, hanc nullius momenti rationem affirmabant, Deum & Naturam nil frustra statuisse, nulla protulisse loca, quæ omni ex parte vacarent: in animalium ac cæterarum rerum procreatione, pro loci aerisque conditione omnia generasse: in frigidis oris dura corpora collocasse, cætera, patientia caloris intolerandi, plantas & fruges pro loco & cœlo aptissimè disposuisse. Ad hæc à principio rerum siue vnio fuerit, congeriesque rerum, siue aquarum illuuies terras exsuperans, siue ignis cuncta occuparit, quem mundum genuisse volunt, Scythas origine omnino præstare oportere Nam si ignis, Dei nutu terris cedere iussus est nil rigente septentrione prius ab igne liberatum fuisse, credendum est. Ægyptum verò, ac cætera, quæ ad solis exortum spectant, tardissime temperata, quin etiam adhuc Solis æstu non carere. Si aquarum illuuie demersa tellus, nihil editissimo septentrione desidentibus aquis celerius emersisse, quod nulli prius, quàm Scythiæ, accidere potuit. Quæ quàm alta sit, hinc facile intelligi potest, quod omnes fluuii è Scythia orientes, in Ponticum Ægyptiumque mare decurrunt: contra Ægyptus, adhuc tot Regum seculorumque studio & impensa, aduersus incurrentium vim aquarum vix muniri potuit. Ex quo facile colligitur, Nilum non à meridie, sed ex Atlante monte ad occasum, exortum defluere. Si distincta vnione, rerumque congerie, leuia sursum, grauia deorsum plane desidunt. nimirum Scythia cœlo propior, sub editiore polo sita, prior emersit. Quare Ægyptii, non modo argumentis, sed vi quoque armorum superati sunt. Nam indicto à Beroso Ægyptiorum Rege quondam bello, non modò eum in finibus aduenientem expectarunt, sed prodeuntes longius occurrunt, tanquam prædæ obuiam ituri, quando cum eis Rex nil lucrifacere posset: quod vbi hostes acceperunt, relictis impedimentis & castris, dicto citius in fugã conuersi sunt: patrata magna cæde eorum vix in Ægyptum Rex incolumem se recipere potuit: quin etiã, nisi Scythas paludes inhibuissent, vniuersum ille regnũ amisisset. Isti dum redeunt, vniuersã Asiam domitarunt, & in imperii titulum minimo indicto tributo, stipendiariam fecerũt. Sed quid Berosum dicimus,

mus,

mus, exoletamque historiam ingerimus? Darium Persarum Regem in turpem fugam conuerterunt, deleuerunt Cyrum cum vniuerso exercitu, Zopyrum Magni Alexandri Ducem cum omnibus copiis ad internecionem vsque ceciderunt, Parthicum denique & Bactrianum imperium pepererunt. Gens bello asperrima indomitabilis, omnis expers ambitionis & auariciæ, nihil à victis præter gloriam postularunt: neque agros colunt, neque domos ædificant, neque villas construunt, neque sedes certas habent: per incultas solitudines pecora tantum pascunt. Palustra in domorum vsum resarciunt, ad arbitrium mutabilia, hæc vxores & liberos ferunt: se ferinis & murinis pellibus regunt, lanæ vsum ignorant: lacte & melle vescuntur, mulctra potissimum est abaci ornamentum: arma, ensis & arcus: iusticia non accepta legibus, sed ingeniis insita. Nullum facinus furto grauius habetur, quum sine tecto & munimento, pecora & alimenta possideant: quum per syluas vagentur, si furari liceret, nil superesse videretur: aliena non capiunt, propriis contenti: aurum & argentum ex more non anhelant. Cæterum moderatissimi & abstinentes, & suapte natura probi: quod Romani ac Græci vix præceptis ac disciplinis Philosophorum consequi potuerunt. Plus enim his profuit ignoratio vitiorum, quam illis cognitio virtutis. Iure igitur (quemadmodum in superiore libro diximus) tantopere ab Homero laudantur, qui vbi Phœnicum, Ionum, Milesiorum, Græcorum & Romanorum commercio fuere vsi, coinquinatis quasi moribus, immites & efferati facti sunt. Imrium sibi Asiæ compararunt, quam vectigalem per annos mille & quingentos habuere pendendi tributi finem Ninus Assyriorum Rex imposuit, ipsi neq; vinci neque seruitutem tolerare potuerunt. Trogum sanctissimus ille pater Pius inclamat, quod Scythas Romana arma potius audiuisse, quàm sensisse scripserit: neque his laudibus dignos, neque Romanis, Græcis & Macedonibus intactos fuisse: Alexandrum, eos ad Iaxartem vsque fluuium cecidisse: Pompeium multos Scytharum exercitus fudisse, Albanos & Iberos domuisse: Multa quoque imperante Claudio, à Romanis in Scythas (quæ omnia prosequemur) clarissime fuisse gesta. Verum hæc omnia facilè refellentur, quandoquidem hi omnes vix limites attigerunt, penitissima ac intima loca haudquaquam penetrarunt. Si quid Alexander fecisse iactatur, transuolando potius quam gerendo peregit, vbi si moratus esset, fortunam fortasse mutasset. Reconditi namq; Scythæ Alexandrum audiuere potius, q̃ sensere. Prius recessit ad Bactrianorum, Sogdianorumque defectionem, quàm coactos Scytharum populos experiri potuisset. Romani Imperatores, si quas gesserunt in Dacos & Bosphoranos expeditiones, & eas quidem sæpissime, calamitosas habuere: interiorem tamen Scythiam non attigerunt, quæ tam in Asia, quam Europa ita amplè lateque diffunditur, vt alterum terrarum orbem dixeris: neque soli vbertate, neque fœcunditate pecorum, neque auri, argenti & lapillorum copia contemnendum. Sed iniquo (mihi crede) animo id ferebat sacrosanctus ille pater, remotius futura multa prospiciens, Vngaros Scythia oriundos, qui Australes magna clade & calamitate confecerant, & iterum fortasse conficient, tantis laudibus præditos progenitores habuisse. Prętereo Parthos, Scytharum exules, vt Scythica lingua intelligi potest: quippe qui à populo Romano ternis bellis per potentissimos Duces lacessiti, victores potius, qnam victi fuere. Hi primum domesticis seditionibus patria eiecti, solitudines, quæ inter Hyrcanos & Dacas, item inter Areos, Margianos & Bactrianos iacent, furtim occuparunt, sermonemque Scythicum cum Mœdico admiscere cœperunt: vbi Arsacem multis post temporibus fortiti Regem præstantissimum, regnum amplificarunt: à quo cæteri quoque Reges, Arsacidæ dicti sunt. Aduersus Antiochum Seleuci filium, cum centum millibus peditum, & viginti millibus equitum eos infestantem, mira virtute pugnarunt. Superarunt imperante Mithridate Mœdos & Hyrcanos, qui à Caucaso ad Euphratem vsque Parthorum protulit imperium. Phraates eius filius, in Antiochi bello exercitum Græcorum vi totum cepit, & in longa captiuitate retinuit. Hi M. Crass. obtruncarunt, redegerunt Persas rerum Dominos in ditionẽ suam

M. Antonio bellum inferenti cum quinquaginta millibus equitum occurrêre, & ni Ventidii Bassi conciuis nostri virtus succurrisset, iam de Vniuerso Romano exercitu fuisset actum . Seueri Imperatoris insidias grauissimo bello vlti sunt. Galieno imperante, Mesopotamiam & Syriam sibi vendicarunt . Orientis tandem imperium hæc Scythica proles occupauit, neq; à Romanis vnquam domitari potuit. Prætereo cætera, ne longius euagemur. Imo adhuc animus hæret, vtra virtus virorumne an mulierum Scythiæ, plus sibi gloriæ compararit. Promanarunt ex his Amazones, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres: quæ non modo cum cæteris fœminis conferri indignantur, sed virorum se gloriam æquasse, ne superasse dixerim, sane contendunt. Hæ à Ptolomæo inter fluuium Rhan & Ceraunia iuga collocantur. Metrodorus Scepsius, eas Gargamensibus finitimas, ad Cerauniorum radices habitasse prodidit. Hanc originem historici his adscribunt: quum in Scythia duo Regii iuuenes, optimatum factione domo eiicerentur, coacta magna iuuentute in Cappadociam venisse dicuntur, ad Thermodonta consedisse, Themiscyros occupasse campos, ibique diu rapinas & latrocinia exercuisse. finitimorum tandem conspiratione, ad vnum omnes fuisse cæsos. Vxores quæ superfuerant, conspicatas additam exilio orbitatem, non solum vt propria tuerentur (aiunt) arma sumpsisse, sed quum desperationem audacia corroborarent, fines amplificare voluisse. Finitimorum coniugia æque ac seruitutum abominatas , contemptis virorum adminiculis, Regnum auxisse : vt in pari omnes fortuna forent viros qui domi superfuerant, interfecisse : mox rabiem conuertisse in finitimos, quibus pacatis, ne ad interitum redigerentur, eorum concubitus statuto quotannis tempore inire solitas: editos continuo mares necabant, fœmellas contra tollebant, quas non fœmineis artibus excolebant, sed equis, venationibus & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne sagittando impedirentur: vnde nomen his inditum. Harum Lampeto & Marthesia reginæ præstantissimæ fuere: alternis regnum vicibus gubernabant, altera domi, foris altera rempublicam gerebat. Se Marte genitas prædicabant, Subegerant Europæ partem, ac multas Asiæ ciuitates in ditionem suam plane redegerant: dum tuendi imperii gratia in Asia cum exercitu magno commorantur, Ephesum, Smyrnam , Cumam & Magnesiam condidere. Marthesiæ filia successit Orithya, quæ cum eximia Rei militaris disciplina perpetuam sibi virginitatem conseruauit, Amazonum vsque adeo imperium auxit, vt Herculis ac Thesei expeditionem meruerit: qui in eas profecturus excellentissimam Græciæ iuuentutem delegit, nouas naues longas comparauit. Antiope & Orithyia sorores Rempulblicam gerebant: Antiope domi, foris Orithyia. Quum Hercules Amazonum littori applicuisset, quum Antiope nihil hostile vereretur, incautas & inermes aggreditur . Regina Antiope, soror Menalippæ, ab Hercule: Hippolyte à Theseo capitur, ex qua editus est Hippolytus: non sine dolo misellæ capi potuere. Orithyia quum suarum casum accepisset, raptoremq; Atheniensium fuisse ducem ,postulatis à Sagilo Scytharum Rege auxiliis, Atheniensium iniurias curauit vlcisci. Post hanc Pentesilea, cum fortissimo quoque viro comparanda, Troianis opem cum ingentibus copiis afferre non timuit. Ad Alexandri vsque tempora perdurarunt. Thalestris regina impetrato Alexandri concubitu, paucis post temporibus cum vniuersis Amazonibus interiit. Et quamuis de his varia scribant historici , Claudius tamen Secundus , quum de Gothis gloriosissime triumphauit, decem fœminas virili habitu cultas, ante currum duxit , quas Amazonas fuisse arbitrabantur. Erubescant ergo viri, & hi potissimum, qui insolentia ducti, tantum sibi tribuunt, vt aliis nihil impertiãtur Amazones rarum cunctorum seculorum exemplum : clarissima Scytharum proles: quanti progenitores momenti sint habendi, cum vulgatissima gestorum gloria plane testantur. Scythis enim si clari scriptores æque ac Græcis & Latinis olim adfuissent (nolim his verbis Imperii Romani lædere maiestatem) veteri quandoq; admodum potuissemus, si iuste cunctorum gesta pensitarentur, ne inter Barbaros erubescere cogeremur. Vtinam

D hæc

hæc affectatè potius quam vere dicere possumus. Sed veritatis numen vbique venerandum. Ægesippum æquum testem vltro citemus, talia referentem. Quum Titus Hierosolymam expugnauit, vbi vndecies centena millia Iudæorum cæsa sunt, capta vero septem & nonaginta millia, tunc Alanos Asiaticæ Scythiæ populos, gentem feram, belloque asperam, quam intra Caucasum ferreis claustris cum cæteris efferatis nationibus Alexander obstruxerat, vt Tanais & Mœotidis finitima colerent, & aliena non incursarent, aut soli sterilitate, quod quum agricolarum votis sæpe non consentit, aut prædæ cupiditate effractis portis, per Hyrcaniam in Mœdiam prorupisse, percursasse ex improuiso vniuersam Mœdorum regionem, omnia igni ferroque vastasse: quum regnum nacti essent opulentissimum, cæde iam defatigatos, ad prædam animos conuertisse. Pacorum Regem, saluti potius quàm regno consulentem, in munitissima remotissimaq; loca aufugisse: vxorem, liberos, & concubinas ab his captas, centum talentis ab hostibus redemisse. Tyridatem Armeniæ Regem, quum eos se inuasuros subinde intelligeret, resistere voluisse: quod cum frustra moliretur, conserta pugna, fuisse fusum fugatumque quin etiam laqueo innexum, quem nisi præacuto gladio fortiter intercidisset, viuus in hostium potestatem peruenisset. Alanis morem esse, in prælio iacere laqueos, atque ita hostem innectere. Tyridatem vbi mortem euaserat, populandum his reliquisse regnum, Mœdia armeniaque spoliata & incensa, se mox in Scythiam recepisse. Quid de Europicis Alanis referemus, qui Gothis associati, non modo Thraciam, Mysiam & Pannoniam sed Illyricum, Italiam, Germanias, Gallias & Hispanias incursarunt, & regiones ita pleraſque occuparunt, vt eas hucusque retineant? Taraconensem Hispaniam, à Gothis & Alanis nunc Gothalaniam †nuncupamus. Vtinam incendii, Gothicęque ruinę monumentis careremus. Vandali eadem via grassati, Aphricam occuparunt. Gothi quoq; prius non solum Thraciam, Macedoniam & Gręciam, sed Pontum & Asiam, Valeriano & Galieno imperantibus, populati sunt. Omnia fere ac potissima diuinæ iracundiæ flagella, ab Aquilone promanarunt. Illud profecto admiratione dignissimum esse censemus? Scythas aliena nunquam iuga diutius tolerare potuisse, eosque bello cæteros superasse. His primum Bacchus & Hercules, deinde Cyrus, Darius, Alexander & Pompeius bellum intulere, neque his imperare diu valuere. Ne meæ quidem opininioni L. Florus refragatur, quum idcirco XL. annis Mithridatem Ponti Regem, cum populo Romano bellum assiduum gerere potuisse credamus, quia Scytharum cum grato obsequio habebat auxilia: quibus munitus exercitus, ne tot quidem classibus affici poterat quin ex illa Gentiũ officina fœcundissima, supplementa abundè suggererentur. Nouissime autem quid de Turcis dicemus, qui Asiatica Scythia oriundi, Pontum Cappadociamq; transgressi, & finitimas regiones illapsi, frequentibus excursibus tantum sibi virium compararunt, vt Galatia, Bitynia, Phrygia, ac vniuersa denique minore Asia occupata, traiecto mox Hellesponto, cum summo imperii Romani dedecore & iactura, magnam Europæ partem occuparunt? Quid Vngari quoque fecerint, & vidimus, & nostra etiam testabitur historia. Sed iam huiusce gentis vires & gesta admirari desinamus, nam quum robore ac bello polleant, hæc tria potissima habent adiumenta: poli altitudo, elatos præbet animos: Mars, qui Scyticis oris præsidet, & peculiaris eorum Deus est, ferociam: & regionis natura, vires corporum detulerunt. Frigida namque plaga, abstructis corporium poris, colorem natiuum adauget, digestionemque fouet, quare corpora magna validaque redduntur. Sed quando diutius in his rebus immorati sumus, de Scythis hactenus. Nunc vt ritè omnia referamus, quæ ad rem nostram pertinent, quũ ab Vnnis Gothi Scythia eiecti fuerint, à Gothis, benigno numine freti dudum, exordiamur.

† Catalonia.

POSTQVAM Gothi à Scandinauia egressi, vt a principio diximus, Philomero Duce, iuxta Mœotidem, deinde ad mare Ponticum consedere, fastidita regione, in Daciam, Thraciam ac Mysias, Zamolcene Duce, Philosopho quidem non inerudito, peruenerunt. Hæc enim natio, præ cæteris Barbaris (vt

Græcus Dion historicus ait, qui de Gothis scripsit) sapientiam dilexisse fertur. Inprimis Zeutam Diceneum, deinde Zamolxanem philosophum habuerunt: illud Platonicum non ignorantes, quam beatum foret à sapientibus Regibus gubernari. Philosophos præstantiores Tarabos testos, deinde pileatos appellabant: è quibus sacerdotes ac Reges, Ægyptiorum more, creare consueuerant.

Gothos & Getas eosdem fuisse dicunt, Dacos quoque ac Getas eosdem, quũ his vna lingua sit, affirmabat Strabo. Trogus Dacos Getarum sobolem appellat: & vterque Dacos è Dais, vel Dauis, qui Caspii maris accolæ fuerant, genus duxisse tradit. Quorum auctoritati si tribuimus, quæ debemus, è Scandinauia (vt Iordanis eorum scriptor asserit) proficisci nequiuerunt. Sed de rebus Gothicis, Gothico scriptori aliquid concedamus. Quamuis Iordanem demirari non desino, qui quæcunque Scythis à tergo gesta tribuuntur; quod Berosum Ægyptiorum Regem in Ægyptum vsq; profuderint, quod Asiam subiugarint, quod Parthorum & Amazonum progenitores extiterint, Cyrumque per Thamyrim interfecerint, & Darium & Xerxem profligarint, qui in Græcos non Scythas inauditum exercitum pararint, Europicis omnia Gothis adscribit, nimio suorum amore deceptus. Priores enim Asiatici Scythæ fuere, quàm Europici: qui traiecto Tanai, Europicam sibi vendicarunt, ac sua imposuerunt nomina. Ex quo colligitur, eius dicta (vt sua bona venia dixerim) nullo modo constare potuisse. Hi vero Martem (quum bello asperrimi forent) singulari religione coluerunt: hostili numen sanguine placarunt: haud ab re futurum rati, si belli Deum humana victima sibi conciliarent, primitias quoque belli vouere soliti. Diuisi mox populi omnes, vbi prudentiores effecti sunt, Visigothæ alteri, alteri Ostrogothæ dicti. Visigothæ Balthorum, Ostrogothæ Amalorum familiæ obtemperabant. Gothi namque tunc à Boristhene, quem Danastrum Iordanis appellat, ad Tanaim vsque vniuersum eum tractum occuparunt. Amalorũ mos fuit, arcum tendere, cantu & cithara maiorum referre gesta, equos concitatissimo cursu agitare. Dion, qui Getica scripsit, multo post tempore Gothos Telephum Herculis filium, quem ex Auge sorore Priami tulerat, non modo Geticæ, sed Mysiæ quoque Europicæ Regem habuisse tradit. Is quum auxiliares copias in Troianorum opem compararat, cum Græcis pugnam conserit, Thesandrum Græciæ ducem interficit: dum Aiacem Vlyssemque petit, procidente equo corruit, eiusq; femur ab Achillis hasta grauissime confoditur: sic tandem saucius, Danaos suis finibus eiecit. Addit etiam, Euryphilum filium huic Regno successisse, & Cassandræ sponsæ amore ductum, ad bellum peruenisse Troianum, ibique vita fuisse defunctum. Verum illud ipse inficiar, Philippum Macedoniæ Regẽ (quum id Dion affirmet) Medopam Gudilæ Gothorum Regis filiam in coniugium postulasse, vt hac affinitate tutius sua regna muniret, eam duxisse vxorem: mox pecuniarum inopia ductum, Odystanam vrbem opulentissimã, Tomis finitimam, & Getarum vrbem obsedisse, pios illi sacerdotes candidis ac sacris vestibus instructos, modulatis cantibus occurrisse, Macedonas hoc supplicum spectaculo victos, Regis iussu, cõtinuo grauem soluisse obsidionem, reddidisse prædam, redintegrato demum fœdere abiisse. At Scythalcus Rex non multo post tempore, violati memor fœderis, vt Gothorum iniurias vlcisceretur, centum & quinquaginta millia hominum aduersus eum coegit: cui Alexander moriens, Atheniensium præfecturam delegarat: in quo quidam bello quum superiores euasissent, pro acceptis in Mysia iniuriis vniuersam fere Macedoniam deuastarunt. Eodem etiam, quo Sylla, rerum potitus est tempore. Diceneus in Geticum regnum, imperante Bostusca, forte peruenit: cuius vbi sapientia patuit, regia fere potestas à Rege tradita est. Quod vbi factum est vt in Germaniam expeditio pararetur, quam nunc Franconiam dicunt, repente consuluit, totamque regionem incursantes Gothi spoliarunt. Eos igitur Diceneus Barbarus, optimis ac liberalibus disciplinis excoluit, conuertit ad politicos mores, legibus obtemperare docuit, quas belagines nuncupant, item cursus syderum, planetarum motus, & totius denique cœli rationem, adhæc naturas rerum, deorum religionem & solen-

solennes ceremonias ostendit. Post hunc, Comosicum pari solertia virum sortiti sunt, qui iustissime regnum pariter & Pontificatum gessit. Deinde Sarillus in regno successit, qui quadraginta circiter annis imperauit. Post longum temporis interuallum, imperante Domitiano, soluto fœdere, Danubii ripam diu à populo Romano possessam, & à iuniore Gordiano ad Danubium festinantes, leui prælio fusi & repressi, cui quidem prouinciæ Oppius Sabinus præerat, delectis legionibus occuparunt: Oppio legionum præfecto caput abscissum, multæ vrbes, & oppida igni ferroque vastata. Hæc omnia Dorpora Rege gesta. Domitianum necessitas adegit, vt Reipublicæ consuleret, pararet expeditionem, & delectum haberet, Fuscum exercitui præfecit: quum in Illyricum venisset, è consertis nauibus Istrum confecto Ponte traiecit: mox cum hostibus manum haud prospere conseruit: nam interfecto Duce, Romanæ copiæ non modo castris exutæ, sed fusæ fugatæque sunt, & cædes magna patrata. Vlpius Traianus deinde successit, qui iacturam & iniuriam Imperii Romani cumulatissime vltus est: nam Decebalum variis cum ipso insidiis agentem, & Longino præfecto legionis capto, elatum (qui vt se à captiuitatis seruitute vendicaret, veneno sibi mortem consciuit) duplici victoria superauit, Regem ad montem compulit, thesauros eius ingentes recepit, pontem in Istro ædificauit: ab Hadriano deinde demolitum, ne à Dacis Mysiæ infestarentur, pilis viginti suffultum quarum altitudo (vt Dion auctor est) centum & quinquaginta pedum, præter fundamenta, latitudo vero pedum sexaginta. Daciam denique in prouinciam redegit, pontis adhuc superstites pilæ è quadrato lapide cernuntur. Deinde Gothi ab Antonio Caracalla tumultuariis præliis superati. Barbari victoria elati, suos proceres, anses, id est heroas & semideos, exclamabant. Eorum prosapia, si breuissime referatur, haud inutile reputamus. Ex his primus, vt eorum fabulæ recinunt, Gaptus fuit, cui Hulmul fuit filius: Hulmul Augem, qui Amalum genuit, vnde Amalorum origo promanauit: Amalus genuit Isaruem, & Isarues Ostrogotham, Ostrogotha Hemulem & Hemul Athalem: Athal Alchiulphum, Vultulphum & Emeruerigem: Vultulphus Valarauantem, Valarauas Veuetharium, Veuetharius Vandiliarium: Vandiliarius Thiudimerem, Valamirem & Vidimirem: Thudimer Theodoricum, Theodoricus Amalasuentam: Amalasuenta ex Eutharico suo viro, Athalaricum & Mathesuentam, cuius affinitas talis est: Hermanaricus Achiulphi filius Humimundum genuit, Humimundus Thorismundum, Thorismundus Berimundum, Berimundus Vethericum Vethericus Entharicum, qui Amalasuentæ coniungatus Athalaricum & Mathesuentam edidit. Athalaricus à pueritia extinctus est: Mathesuenta Vitigem virum duxit, liberis caruit. Ruente Gothorum imperio, à Bellisario Constantinopolim ambo captiuorum more ducti sunt. Vitiges diem continuo obiit. Germanus patricius, Iustiniani Imperatoris Patruelis, Mathisuentam sibi vxorem sumpsit, Patritiamque creauit, ex qua Germanum filium vnicum tulit. Sed de Amalorum excidio inferius differetur. Nunc diuerticulum repetatur Gothorum. Pars Ponti oram tenuerunt, quæ ad orientem spectat, quibus vel ab Ostrogotha præfecto, vel ab oriente nomen est inditum: contra, qui occidentis plagam occuparunt, Visigothæ propria lingua nuncupati. Traiecto namque Danubio, Mysias, Thraciam, Pannonias, & non paruam Illyrici partem diu tenuere. Ex his Maximinum Imperatorem, Symmachus promanasse tradit: & mortuo Alexandro Mameæ filio, ab exercitu Cæsarem pronunciatum. Item humilibus hunc parentibus natum, patre Gothico, cui Micca, matre Alana, cui Ababa nomen fuit, fuisse natum, Seuero imperante. Cum militares ludi natali filii die celebrarentur, cum sui roboris conscium conuenisse: quum in palestræ certamen descendisset, nimia corporis proceritate spectatores omnes in admirationem sui conuertisse, data cum lixis certandi copia, ne militum forte nomen dehonestaret, sexdecim subinde lixas tãta fœlicitate prostrasse, vt singulari certamine cæteros facile victuros esse videretur. Proinde inter tyrones admissum, ac tribuno militum creato ab Imperatore, & concitatius equitante, hunc pedib.

aliquandiu præcurrisse: mox cum validissimis militibus Imperatoris iussu, fuisse colluctatum, eo'q; facile superasse. quare aureo torque, amplissimisque præmiis ab eo donatum, inter prætorianos milites admissum fuisse. Iordianos Lymmacho pro viribus extorquet, vt Romano imperio Gothum honestet. Herodianus autem historicus, nō magis apud Græcos, quā apud Latinos auctoritate sua præpollens, quem diuo Mathiæ è Græco traduximus, hunc Gothicum non affirmat: sed Maximinum (inquit) quendam in Alexandri fuisse castris, ex intimo Thracum genere ac semibarbaro vico natum, educatum à principio inter pastores, præ magnitudine roboreque corporis, à iuuentutis initio inter equestrem ordinem admissum, paulo post tempore, fortuna Duce, vsque adeo singulos militiæ ordines præcurrisse, vt & castra curaret, & permissas sibi prouincias cum imperio gereret, ab Alexandro omnibus tyronibus instruendis fuisse præfectum. Quare ita militum, tradita militari disciplina, sibi conciliasse animos, vt ab omnibus vnice diligeretur, & à Pœonibus præsertim, qui virtute eius, amore patriæ maxime gloriari videbantur. Quum in campum tanquam ad solita gymnasia conuenissent, aduenientē Maximinum omnes iniecta Imperatoria purpura Imperatorem consalutasse. Hunc à principio reluctantem eos grauiter incusasse, reiecisse purpuram, mox ab armatis equitibus adactum, qui mortem nisi delatum imperium acciperet, interminabantur: deinde omnes iussisse arma sumerent, Alexandrum huiusce nouitatis ignarum adorirentur, & obtruncarent, ac ita prætorianas cohortes metu percellerent. Quod vbi factum est, in Germanos expeditionem parauit, non repugnantes ac vicatim habitantes, commoditate syluarum ferro ignique vastauit. Dum Barbara in Christianos crudelitate ac sæuitia imperium sibi firmare contendit, à Pupieno Aquileiæ interfectus est, vix annis tribus rerum potitus. Hæc Herodianus noster. Maximinum tamen, neque Getam neque Gothum affirmat. Somnianti igitur Iordano, & in honorem patriæ gentis coniecturas verisimiles vndiq; mendicanti, hæc etiam concedamus: affectus enim patriæ, facilem ab omnibus veniam promeretur. Philippo etiam vna cum filio imperante, qui primus Romanorum principum se in Christianam fidem asseruit, cuius imperium millesimum conditæ Vrbis annum clausit, Gothi à fide populi Romani defecere, dum subtracta sibi stipendia ægre ferunt. Ostrogotha Duce Istrum traiiciunt, Mysias Thraciamq; discurrunt, prædas abigunt, omnia vastant. Ad hos coercendos Decius senator mittitur, qui Budaliæ inferioris Pannoniæ natus, Pannonicas cohortes exauctorat, quippe quæ negligentia sua hostes flumen traiecisse permiserant. At illę cum ignominia dimissę ad Gothos perfugiunt: eorum principem incendunt, vt spirantem fortunam forti animo prosequatur. Hic ex trecentis millibus hominum exercitum comparauit, item auxiliares copias ex Tayphalis, Astringis & Carpatibus accepit: bellicosum quidem genus hominum, ac Romano nomini semper infestum & à Valerio Maximiano perdomitum. Adiunxit etiam Peucinos, insulares quidem viros, ac bello asperos: Duces his optimos, Argaithum & Gunthericum ex Gothis præfecit: hi Mysias populantur. Martianopolim obsident, quæ expensa ingenti pecunia, se obsidione redemit. Vrbs hæc Mysiæ nobilissima quondam, à Traiano Imperatore condita Martiam Traiani sororem ad fluuii fontem, qui in oppido emergebat, puellam misisse ferunt, vt perspicuam dulcemque aquam aureo vase hauriret: vas forte delapsum, in alto fonte demersum attigisse fundum: mox pręter auri naturā, succurrente quodam nympharum numine, emersisse: Imperatorem hoc miraculo percitum, vrbem ibi amplissimam fundasse, & à sorore appellasse Martiam. Philippus reuocatis viribus Mysias & Thraciam recuperauit. Philippopolim à se nominatam vrbem, in suæ victorię monumentum, in Thracia statuit. Sub cuius imperio agon mille annorum actus, innumerabiles bestiæ in circo maximo interfectæ. Ludi theatrales in campo Martio, tribus diebus ac noctibus peruigilante populo celebrati. Post hæc Gepidarum & Gothorum bella successere, quanquam aliqua cognatione tenebantur. Sola tamen inuidia bellum suscitant intestinum, quum

Herodianus

e medi-

è mediterraneis Insulæ Scandiæ, tribus vecti nauibus Gothi, Berigo Rege Sarmaticum littus attigissent, tertia nauis tardius applicuit,& à pigritia, quæ horum lingua Gepanta dicitur , Gepidarum nomen accepit: ii ad insulam Vistulæ amnis diu commorati, eam Gepidam appellarunt: Deinde quum Sarmatię intima penetrassent, ad Danubium vsque descenderunt: & Regem magnanimum sortiti, cui Fastidæ nomen erat, exuta mansuetudine, armorum amore succendi cœperunt: patrios fines armis propagarunt. Burgundiones ad internecionem vsque fere deleuerunt. Mox Gothos sibi cognatos adorti, bello lacessere. solicitare quandoque incursionibus, abigere pecora, vicos sæpe populari. Demum ad Ostrogotham Visigotharum Ostrogotharumque adhuc Regem legatos mittere,& commonefacere Gepidarum populi nimia fœcunditate vsque adeo coaluisse, vt intra fines proprios viuere nequeant: item montibus & syluarum sterilitate circumuentum, omnium rerum inopia laborare, proinde hortari cognatæ genti prospiciat, latiorem regionem concedat: quod ni fecerit, interminari se vi fines augustissimos amplificaturos. Ostrogotha respondet , se pari quoque terrarum angustia laborare, neque sibi esse, quod largiri queat. Bellum cum proximo sanguine geri, perquam nefarium, si quid sibi contra fas & ęquum inferatur, se vim vi naturæ iure repulsurum. Fastida quum pertinacius in sententia persisteret, cum Gothis prælium conserere pergit. Ad Balthum denique oppidum pugnatum est, quod fluuius Aucta præterfluit, vbi quum aliquandiu pari spe vtrinque pugnatum esset, Gepidarum tandem acies inclinatur. Fastida terga vertente prælium diremptum est. Gothi victoria contenti, confestim se in castra receperunt,& donec Ostrogotha Rex imperauit , quietem deinceps conseruarunt. Fastida cum Gepidis, damnata temeritate sua, quietiorem mitioremque posthac vitam duxit. Ostrogothæ in tergo Euchina successit, qui deposita tranquillitate, Gothorum animos ad bella reuocauit. Mysias traiecto Danubio iterum aggredi statuit, ingentes copias iam coactas diuidit, vt alteras in populandum Mysiam traiiceret, quam Imperatorum negligentia, legionum Romanarum stationibus destitutam intelligebat: alteras septuaginta circiter milium hominum ad Eustesum subduceret. Sed quum res minus ipsa succederet, à Gallo Duce reiectus, Nicopolim peruenit, quam Traianus quondam perdomitis Sarmatis in victoriæ monumentum ædificarat: item in Thracia iuxta Nessum flumen Nicopolim alteram,& inter Hebrum & Nigrum amnes Traianopolim, similiter Hadrianopolim Hadrianus,& sub Rhodope Philippopolim Philippus. Ex hac etiam parte, quum à Decio Euchina reiectus esset, in Hermoniam recessit, post hæc Philippopolim aggreditur. Quod vbi Decio significatum est, Berrhœam cum legionibus continuo petiit, vt vrbi ferat auxilium, vbi dũ lassa corpora curant, equosque refouent, ecce Gothi incautas copias adoriuntur, repentino motu perculsæ, quid agerent, prospicere non poterant, imo arma sumendi copia non dabatur. Quare diffuso fugatoque exercitu vix cum paucis equitibus Decius euadere potuit. In Thessaliam rursus trans alpes,& in Mysiam se recepit: ibi vna cum Gallo Duce, ne animo deficere videretur, exercitum reparat. Interea Euchina obsessam Philippopolim omne ope destitutam capit,& populatur, ingens hinc abacta præda. Et Priscus, qui vrbem cum præsidio tenebat, inuentus in hostium potestatem peruenit: hunc vita amplissimisq; muneribus donatum, Rex sibi mirifice conciliauit, vt cum eo Decium tutius iterum aggrederetur. Instauratis pariter exercitibus, concitatis animis vtrinque concurritur. Inter primos Imperatoris filios Decius acerrime pugnans, letali sagittæ vulnere saucius occidit. Pater dissimulato dolore, nihil iacturæ vnius militis interitu rem publicam habituram exclamans, se inter confertissimos hostes ingerit, vt vel filii mortem vlciscatur, vel (si id assequi nequeat) propria dolorem morte definiat, sed quum vtrumque fata negassent, Abrutium Mysiæ vrbem se recepit, vbi vna cum filio ab hostibus cirumseptus occiditur. Locus deinde, Decii Imperatoris ara dictus, quando prophanis ibi numinibus litare consueuerat, ac ne immerito quidem, quando in Christianos immanissime sæuit, diuum Lau-

rentium lento igni, vt Martyrem maiori supplicio afficeret, absumpsit. Eodem quoque tempore amphitheatrum Romæ incensum. Quum post Decium, Gallus & Volusianus imperium suscepissent, ecce Æmylianus quidam Mysiæ præfectus, potiundi spe imperii tractus, bellum in Illyrico suscitat. Imperatores aduersus eum profecti in foro Flaminii cęsi sunt, alii Interamne perierunt. Æmylianus tertio mense initæ tyrannidis diem obiit: Iordanis Gallum & Volusianum vt Æmylium facilius opprimerent, cum Gothis fœdus iniuisse scribit, ac biennio Reipublicæ præfuisse. Non modo Gothorum, sed cæterorum quoque Barbarorum Valeriani & Galieni temporibus, res auctæ sunt: quorum alter in Rhetia ab exercitu Augustus, Romæ Cæsar alter appellatus est. Quum Valerianus Christianos persequi occepisset, diuinam in se iram suscitauit, quando à Sapore Persarum Rege captus, captiuam denique senectutem & perquam miserabilem apud hostem duxit. Deleto Imperatoris exercitu, Persæ Syriam, Ciliciam, Cappadociamque populantur. Galienus se longe mitiorem Christianis exhibuit, sed remollitus, quum in omnem lasciuiam prorupisset, Germani resumptis animis Rauennam vsque discursant. Alemanni vastatis Galliis, in Italiam penetrant. Quadi & Sarmatæ Pannonias occupant. Germani occupatis Hispaniis, Tarraconem expugnant. Parthi Mesopotamia potiti, per Syriam late grassantur. Gothi, Græciam, Macedoniam, Pontum & Asiam spoliant. Nam Resparduco & Tharoaro ducibus traiecto Hellesponto, multas Asiæ ciuitates inuadunt, ac hostili more diripiunt: capiunt Ephesum, vbi clarissimum Dianæ templum ab Amazonibus conditum, incendunt: mox Bithyniam ingressi, Chalcedonem diruunt, à Cornelio Abito instauratam. Dum Europam per Hellespontum repetunt, reparatum delent Ilium: & vbi in Thraciam teuecti sunt, Anchialon vrbem ad radices Hemi, in maritima regione sitam, cuius conditorem, Sardanapalum quendam Parthorum Regem fuisse ferunt, populantur igni ac ferro vsq; quaque, desæuiunt non secus ac si ad humanam perniciem nati forent. Ibi calidis aquis allecti, ad decimum vsque lapidem ab vrbe distantibus, defatigata corpora diebus aliquot instaurant, quum ad curandos morbos nimium conferre viderentur. At cæterorum Barbarorum res aliquantulum inclinatæ. Odenatus enim decurio Palmirenus, collecta agrestium manu ita Persarum copias profligauit, vt non procul à Ctesiphonte castra poneret. Posthumus vna cum Victorino & Thetrico Gallias, antequam Galienus Mediolani occideretur, armis ab hostili seruitute vindicauit. Gothi qui Achaiam infestarunt, à Martiano victi, se in patrias sedes continuo recepere. Qui vero Asiam sollicitarunt, Romanorum Ducum virtute reiecti, & ne parua quidem clade confecti, in patriam redierunt. Dum Odenatus bello Persico remoratur, & Galienus varia luxuria eneruatur, Gothi comparatis nauibus Heracliam peruenerunt, & aduecta præda non sine magna suorum iactura, quum sæpe nauali bello peterentur, in Scythiam reuertuntur. Item Palmirenis & Orientalibus plerisque dum Xenobia Odenati vxor imperat, Gothi Per Euxinum mare vecti Istrum subeunt, magnisque calamitatibus populi Romani prouinciam afficiunt. Quæ vbi Galieno significata sunt, Colechauum & Atheum conciues Byzantios continuo misit, qui Barbaros repellerent, vrbes dirutas instaurarent, superstites communirent: hi cum Gothorum classe in Ponto congressi, eam superant, & in fugam vertunt: fusi paulo post Cyzicum, Asiam, deinceps Achaiam vastant. Ab Atheniensibus Demesippo Duce, qui hæc tempora scripsit, reiiciuntur: inde reiecti, Epirum Achaiam Bœotiamque discursant. Galienus, tot publicis malis experrectus, his dum per Illyricum vagantur, occurrit, cædit improuiso multos: at illi per Gessacem facta via, fugere conati sunt: sed à Martiano, vt patriam Galieni turpissima lasciuia liberaret, varia bellorum fortuna vexati. Illud in Iordane nostro alioquin scriptore non ignobili, admiratione dignum, ne risu dixerim, considerandum esse duximus, qui tanto patriæ laborauit affectu, vt non modo cæterarum Scytharum gesta, Gothis dumtaxat suis adscribat, & plus æquo amplificet, & exornet: verum etiam omnes eorum res aut male gestas, aut parum prospere suc-

succedentes quandoque subticeat, quandoque pudentiusculè inuertat. Non solum quæ dudum dicta sunt, ipse dimisit, sed ne suorum Gothorum maiestatem lædere videretur, memorabilē per cuncta secula eorum cladem à Claudio Imperatore illatam, vnde Constantinus Cæsar duxit originem, non sine ridiculo quodam occulte præteriisse visus est. Nos autem Trebellii Pollionis sententia freti, Flauium Claudium vnicum in terris principem, non statuis, nec columnis marmoreisque arcubus. sed ne tanum virum digna laude defraudaremus, hac dumtaxat breui commemoratione duximus adiuuandum. Dum Martianus fusos Gothos insequitur, (vt paulo supra dictum est) triginta ex his cepit, qui quum inuito Claudio euasissent, vniuersos fere Scythas in Romani Imperii prædas suscitarunt. Ad hanc expeditionem Peuci, Teuthoburgi, Ostrogothæ, Virtingui, Sigipedes, Celtæ, Eruli, innumeriq; populi prædarum cupiditate allecti conuenere, dum variis Claudium bellis implicitum conspicantur, populandæ Romaniæ Reipublicæ cōsilium ineunt. Trecentorum hominum milliū exercitum comparant, classem vero longarum nauium duum circiter millium. Quod si seruos, familias, carraginemq; (vt aiunt) adieceris, epota (Xerxis exemplo) flumina, consumptas quoque syluas, ac terram denique in pascenda multitudine laborasse credideris. In Romanum vbi Imperium eruperunt, breui tempore à Claudio non modo victi, sed attriti & deleti sunt, quod ex ipsa Imperatoris epistola ad Iunium Brocchum, qui Illyricum tuebatur, scripta facile intelligi potest. Claudius Broccho salutem. Deleuimus trecenta viginti millia Gothorum, mersimus duo millia auium, tecta sunt flumina scutis, spathis & lanceolis omnia littora operiuntur, campi ossibus tecti latent, nullum iter purum est, ingens carrago deserta: tantum mulierum cepimus, vt binas & ternas mulieres sibi miles possit adiungere. Ac subdit: Pugnatum est enim apud Mysios, & apud Martianopolim multa prælia fuerunt, multi naufragio perierunt, plerique capti Reges captæ diuersarum gentium nobiles fœminæ, impletæ Barbaris, seruis, senibusque cultoribus Romanæ prouinciæ, factus miles Barbarus colonus è Gotho. Nec vlla fuit regio, quæ Gothum seruum triumphali quodam seruitio non haberet. Pugnatum præterea apud Byzantium, pugnatum apud Thessalonicenses, quos Claudio absente obsederant Barbari, pugnatum in diuersis regionibus. Et vbique auspiciis Claudianis victi sunt Gothi: vt iam tunc Constantino Cęsari futuro videretur Claudius securam parare Rempublicam. Quum in Appennino Claudius de se consuleret, reponsum accepit:

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.

Idem quum de posteris,

His ego nec metas rerum nec tempora ponam.

Quum de fratre Quintilio, quem imperii consortem habere voluit,

Ostendent terris hunc tantum fata.

Demum quum in ipsa victoria duo prope millia militum, à paucis, qui superfuerant, Barbaris cæderentur, ad vnum omnes, qui rebellauerant, ab eo capti, Romamque ducti, ac in spectaculis, immanibus bestiis expositi. Quare Gothicum bellum diui huiusce Principis virtute antiquatum, & de Gothis non solum victoria habita, sed cumulatissima est exacta vindicta. In hoc bello, ingens Dalmatarum equitum virtus apparuit, quia ex ea prouincia Claudius originem ducere videbatur. Neque hi desunt, qui hunc Dardanum, & à Dardano Troianæ gentis auctore, sanguinem traxisse contendunt: à principio totum Illyricū cum imperio habuit, sub cuius potestate Thraces, Mysi, Dalmatæ, Pannonii, ac Daci fuere. Postremo quum Gothi, qui superfuerant, paulo post à Romanis defecissent, ac Nicopolim occupassent, tumultuario prouincialium exercitu obtriti & deleti sunt. Quum igitur Claudii victoria de Gothis relata, cætera veterum trophæa quàm maxime superasset, Iordanis historicus inauditam suæ gētis cladem & exitium, æquo animo referre non potuit. Claudius autem, quum anno vno mensibusque nouem imperasset, ab omnibus præterquam à Gothis sempiterna memoria repetendus, ob Rempublicam bene gestam, Clypeo in curia

aureo, aurea quoque statua in Capitolio donatus, Firmii moritur. Quintilius vero frater, Augustus à senatu populoque Romano appellatus, septimodecimo pòst die imperii sui, quum se grauem & seuerum militibus ostenderet, Galbæ ac Pertinacis exemplo, facinorosissime cæsus est. Aureliano imperante Gothi iterum resumptis animis Danubium traiicere pergunt, se ab eo repressi, desideratis quinque millibus suorum, in proprium solum redière. Decem in eo prælio mulieres captæ virili habitu pugnantes, quæ ex Amazonibus originem ducere credebantur. Item post annos triginta, reuocatis viribus, Sarmatiã prouinciam populi Romani, multis copiis adoriuntur, igni ferroque omnia vastant, quod vbi Flauius Constantinus accepit, non minore quam Claudius strage superauit. Ictum deinde cum his fœdus, & in patrio solo annos circiter septuaginta quieuere. Iordanis auctor est, Maximinum Gothorum auxiliis adiutum, Narseum Persarum Regem, & Saporis magni nepotem fudisse, eius vxores, liberos & impedimenta cepisse, auxiliares quoque copias aduersus Licinium Constantino misisse, Thessalonicæque obsessum trucidasse. Eo tempore, quo Byzantium Constantinus ita amplificare statuerat, vt cum vrbe Romana magnitudine & dignitate certaret, initum cum Gothis fuisse fœdus, eosque quadraginta millia hominum Imperatoris quotannis detulisse. At vbi Maximinus rerum potitus est, post Ariоricum & Aoricum, Gebericus nobili genere natus, apud Gothos regnum sortitur, cui virtus vt generositas iuxta inerat. Vt fortunam in re bellica primum experiatur, parandæ in Vandalos expeditionis consilium init, quę si successerit, maiora se tentaturum sperat. Gens hæc (vt Demesippus ait) ab Oceano prodiit, vix vno anno ad Gothorum fines peruenire potuit, eam sibi regionem occupauit, quam post Gepidæ incoluere, cui à Solis exortu Gothi, ab occasu Marcomanni, à Septẽtrione Hermunduli, à meridie præterlabitur Ister. Quum instructæ in Massiliæ ripa acies vtrinque constituissent, dato signo manus conserunt, concitatissimis prẹlium animis aliquantisper geritur. Mox Gebericus Vandalorum Regem adoritur, & obtruncat, optimaque spolia refert. Vandali infaustas sedes optasse rati, hinc emigrare decernunt, a Constantino incolendam Pannoniam impetrant, dum grata se Romanis principibus obsequia præstituros esse pollicentur, annos circiter sexaginta hic habitant. Deinde sub Stilicone magistro equitum, consulari, patricioque viro, in Gallias transmigrarunt, vbi quum finitimos male tractarent, assiduisque rapinis late vexarent, quietas ibi sedes habere nequiuerunt. Ex his Burgundiones olim promanasse volunt, Plinii auctoritate freti, Vandalorum partem Burgundiones esse affirmantis, quum vicatim in Germania habitarent, à vicis, quos burgos dicunt, nomen accepisse credunt. Vandali relictis Galliis in Hispanias penetrarunt, neque vsquam quiescere potuerunt, donec traiecto Gaditano freto Aphricam occuparunt. Sed quoniam de his quandoque latius suo loco dicetur, redeamus ad Gothos. Post Gebericum, Hermanaricus regnum accepit, nobilissima Amalorum familia natus, neque virtute, gloriaque gestorum inferior. Nam quum Gothos, Scythas, Indos, Maningos, Vasma broncas, ac reliquam fere Septentrionis oram, in ditionem suam redegisset, Erulos quoque cæso Alarico Rege domuisset, alterum Alexandrum cognominarunt. Eruli, vt Albanius testis est, ad Mœotidis paludes ac syluas quondam habitabant, quibus ab amore syluarum, stagnantiumq; locorum nomen est inditum. Mox ab Hermanarico in Venetos bellum motum est, qui quum inermes essent, facile cessere. Veneti aute humili gente nati, qui deinde Antes & Sclaui dicti sunt, & quum in multitudinem maximam excreuissent, Barbarica quoque feritate vbique grassati sunt, quin inter Albam & Budam Venetia† est oppidum ab his conditum. Item Hestis & Hallaridis bellum indictum, qui Germaniæ productum littus Oceani accolebant, & hi breui tempore domiti. Quare non modo Scythiæ, sed Germaniæ quoque Hermanaricus imperauit. Eius tempore inter Gothos & Vnnos Vngarorum progenitores bellum exarsit, de quo antequam vltra progrediamur, haud ab re fore duximus, si de potentissimæ ac fortissimæ gentis origine aliqua differemus. Hanc igitur

†Veluncce.

Priscus

Priscus historicus Scythiam, Riphęisque montibus vicinam affirmauit, & quo propius rigorem Septentrionis accedit, eo immitiorem plęrique reputarunt. Et præsertim Diuus noster Hyeronimus, vtpote qui ex vltima Mœotide, inter glacialem Tanaim, & immanes Massagetarum populos, vbi obstructis rupibus, feras Scytharum gentes Alexandri claustra coercuerant, Vnnorum examina erupisse, ac equorum pernicitate freta, cæde pariter & terrore cuncta compleuisse scripsit. Iordanis in hostes nationis suæ, nescio quę monstra commentantur: quę plęrique scriptores Annalium ita credidere, vt cum eo iuxta delirent: quod non tam insolenter, quam vere à me dictum velim. Quum Gothi a Scandinauia profecti Scythiam attigissent, Philimerum eorum Regem magas quasdam fœminas in castris deprehendisse conscribit. Quod genus mulierum, quum perniciosissimum Rex ille reputasset, edicto suo in libidines abegisse, ne milites venenis inficerent, aut eorum robora labefactarent: easque abactas, per syluas aliquandiu vagatas, Cacodemonum se amplexibus incestasse: hinc peperisse dirum genus hominum, quod non humana lingua, sed quadam locutionis imagine vtebatur. Sed Procopium historicum Græcum & Belisarii consiliarium plane sectemur, quippe qui Vnnos Ephthalitarum gentem fuisse tradit, eosque Albanos quondam appellatos, in Asia Persis fuisse finitimos, item vsque adeo magnanimos, vt illato pro finibus bello, Xerxen Persarum Regem cum ingenti exercitu ad internecionem ceciderint, stipendiariamque sibi Persidem fecerint, ceperint Cabadem Regis filium, duobus annis Persis imperarint: neque e Dęmonibus creatos, neque humano sanguine vesci solitos, neque tam immanes ac feroces fuisse scribit. Quin etiamsi Ephthalitarum nomẽ interpretari velimus, eos olim pios & religiosos fuisse comperiemus, ac solidè perfecteq; litantes: quam quidem gentis religionem adhuc Vngaris, qui Vnnorum sunt posteri, peculiari quadam natura præ cæteris ingenitam intuemur. Dionysius Procopio suffragatur, qui Vnnos Caspianis & Albanis vicinos opinatur, ferociaque & robore bello accomodatissimos. Vnnor & Magor, cuiusdam Annalium scriptoris opinione, Vnnorum auctor fuisse traditur: qui quum nihil præter Hebræam legerit historiam, hinc omnium gentium originem ariolatur. Quare Vnni bello asperrimi, traiecta ad Cimmerium Bosphorum palude Mœoti, non modo sedibus Gothos reiecerunt, sed vniuersam Europæ Scythiam domitarunt, in repetitisque Pannoniis quieuerunt, quas à se Vngarias appellarunt. Pius autẽ Pontifex (mihi crede) doctissimus, Vngaros ab Vnnis (quod omnes rerum scriptores affirmant) promanasse non patitur pari cum Iordane tractus affectu, qui Vngaros ac Scythas pellium murinarum commercio notos fuisse scribit. Deinde sacrosanctus ille pater, cuiusdam Veronensis testimonium adducit, qui quum ad Tanais ortum penetrasset, gentem Vngarica lingua loquentem se inuenisse dicebat. Diuus quoque Matthias noster, huiusce rei non ignarus, quam à Sarmaticis quibusdam mercatoribus acceperat, legatos illuc & exploratores misit, quibus cognatam gentem si posset, in Pannoniam populis diuturno bello haud parum exhaustam alliceret: quod etsi hactenus assequi nequiuit, si vixerit tamen, fortasse præstabit. Quare Vngaros, Vnnis per Asiaticam Scythiam effusis, & adhuc Tanais ortum accolentibus, cognatos esse credendum est. Quamuis hi non ab Vnnis, qui in Asia resistere: sed ab his, qui melioris soli cupiditate ducti in Europam erupere, profluxerint. Quinetiam Gothi, non à Scandia (vt Iordanis ait) sed ab Asiatica Scythia, vbi Alanis vicini fuerant, prodiere. Quod hinc coniicere licet, quia quum Gothi cum Alanis, non modo Europicam Scythiam, sed Gallias & Hispanias occupassent, adhuc regionem Taraconensem tenent, quam paribus victam auspiciis Gothalaniam † nuncuparunt. *Cataloniam* Quum Vnni venatione victitarent, diuino quodam prodigio ad emigrandum adacti sunt. Nam quum venatores aliqui Mœoticæ paludis accolæ, venatum forte proficiscerentur, eccè oblatam ceruam offendunt, quàm quum concitatius per paludem insequi cœpissent, vsque adeo potiundæ ceruæ desiderio tracti sunt, vt hac Duce, haud procul à Cimmercio Bosporo Mœotim conge-

latam (vt mea fert opinio) transmiserint: at vbi in Europica Scythia constitere, ceruа disparuit. Hi prospectam Regionem admirantur, & probant, deinde in Asiam redeunt, rem suis ex ordine referunt. Vnni sedes proprias abominati, & soli sterilitatem, populorumve multitudinem causati, cum liberis & vxoribus in Europam venatorum ductu transmigrarunt. Regionem sua vberiorem inuēniunt, vniuersum paludis tractum occupant: mactant Victoriæ, quos à principio offendere: cæteros domitant, & in seruitutem redigunt. Alanos quoque subigunt, qui sedes illas prius occuparant, & longè mitiores esse videbantur: ne finitimis quidem Gothis parcunt, in quos impensius planè deseuiunt.

An. 373. VNGARORVM annales, Vnnos in Europam annno salutis trecentesimo septuagesimo tertio, Valente imperante, & Damaso Pontifice maximo sedente, traiecisse referunt, Duces habuisse Belam Chilæ filium, Zomeiarum familia natum, item Cheuem & Cadicham eius fratres: præterea Atilam, Chemem Budamque fratres, Bendeguzi filios, Cadarum genere natos, ad domitandam septentrionalē plagam: ex centum & octo tribubus decies centena & octo millia hominum coegisse, iuri dicendo Cadarem virum sapientem præfecisse: edicta, Dei voce & Reipublicæ nomine præcinisse: expeditionem tumultuariam & excogitatam circumlato cruento gladio, pronunciatoque loco, quā præstitissent, significasse: qui non obtemperassent temere, eodem gladio per medium cæsos: quam consuetudinem adhuc in Transyluania , in Turcorum tumultu obseruatam vidimus. Quum maximis viribus pollerent, elatis animis, tanquam vniuersum orbem pessundaturos, Bessos, Rutenos, Chumanos albos ac nigros, cum vniuersa Dacia & Sarmatia subegisse, & tandem ad Tibiscum amnem, quem Titiam nunc appellant, castra collocasse. Hanc gentem Iordanis historicus horribili specie, vultu toruo, atroq; item cicatricibus quibusdam inscripto, prælata quadam feritate & audacia, tradit: quia infantibus vix dum natis nouacula genas secant, vt prius vulnera pati, quàm lactis dulcedine lętari condiscant. Quare obductis cicatricibus imberbes consenescunt. Præterea statura nequaquam procera, latis humeris, agili, expedito & robusto corpore, ceruice constanti & ardua, summam quandam superbiam præferente, sagittandi equitandique peritia non mediocri, ac fera quadam sæuitia sub humana specie inuoluta. Quum igitur Hermanaricus Gothorum Rex tot gentium Dominator, se Vnnorum bello solicitari cognouisset, non mediocre sibi ratus hinc imminere periculum, eorum impetum continuo reprimendum censet: mox delectum habet, ingenteisque sibi copias comparat: maximos eius conatus, mors inopinata subuertit. In Vnnorum aduentu, quædam mulier, quæ in viri nece deprehensa fuerat, capta accersitur, homicidii conuicta pariter & adulterii, vsque adeo Regis iram facinoris indignitate succēdit, vt quatuor equorum discerptu mulctaretur. Duo fœminæ fuere fratres, Rossomonarum perfidia gente nati: quorum alter Sarus, Ammius alter dictus est: hi sororis supplicii immanitate bacchantes in principem coniurant. Hermanaricum è composito adoriuntur, frustrare luctantem perfosso latere interficiunt, patrata cæde ad Vnnos perfugiunt, vt tutius vitam tuerentur. Quare factum est, vt Balamirus Vnnorum Rex, superandorum Ostrogotharum copiam facile nansciscеretur. Visigothæ audita Rossomonarum perfidia, qui cum Vnnis iam societatem iniuerant: timentes, ne quæ Ostrogothis, eadem sibi fortuna immineret, emigrandum omnino esse decernunt. Hermanaricus vtriusque gentis Rex, centesimo & tertiodecimo ætatis anno lætali vulnere confossus obiit. Excessu Regis hostes elati, in orientales Gothos, quos Ostrogothas dicunt, magnis cum viribus irruunt, paucisque præliis superant, in potestatemque recipiunt. Occidentales vero Gothi, quos Visigothas appellarunt, cognatorū exemplo perculsi, desertis quæ ad occasum spectabant sedibus, & obstinatis ad emigrandum animis, ad Istrum cum liberis vxoribusque contendunt. Ad Valentem Imperatorem, senioris Valentiniani fratrem legatos mittunt, qui sedes incolendas exorent , perpetuum polliceantur obsequium: & se non modo leges, sed Orthodoxam quoq; fidem Christi acceptu-

accepturos esse spondeant. Quin etiam addant, se nunquam imperata detrectaturos, petant Mysiã Thraciamq; quas si cõcesserit Imperator, se pro vallo fossaq; munitissima aduersus Vnnos perpetuo futuros recipiant. Lætabundus eos Valens excepit, quibus auditis, quæcunque orauerant, pro animi sententia etiã insperata concessit. Incolendam Mysiam Thraciamque permisit, ratus Visigothas, Romani imperii propugnaculum futuros: sed res aliter ac sperauerat, accidit. Nam cis Istrum excepti, Barbari vna cum Gepidis, & Valente Arianæ perfidiæ nimis obnoxio, Episcopos accipiunt Ariana quoque labe infectos, qui paucis post annis eadem tabe omnes coinquinarunt. Quare non Christiani, sed Ariani, Visigothæ Gepidæque facti, quibus Lupicinus ac Maximus, pro ducibus dati, qui quæcunque his vsui forent diligentissime curarent, operamque darent, ne qua inopia laborarent. Præfecti dum mandata negligunt, & magnum sibi quæstum in vehendis commeatibus facere student, Barbari annonæ caritate laborant: acerbissimam exactionem execrantur, detestantur præfectorum auariciam; quando pro annonæ caritate non modo pecunias exhauserant, sed liberos & vxores pro mancipiis vendere cogerentur: demum quocunque frumentum humano sanguine mercarentur, non nisi mucidum & corruptum esset. Quod vbi nihil proficere conspicantur, Phrigiternus, Alatheus, Saphracorum Reguli, facta seditione Lupicinum & Maximũ adoriuntur, quibus inexplebili auaricia trucidatis, ab Romano principe defecere. Scribunt aliqui, Lupicinum ad conuiuium Phrigiternum inuitasse, vt eum cum comitibus per insidias domi obtruncaret; Quod vt in penetralibus fieri cœptum est, Phrigiternum audito pereuntium clamore, è thoro prosiluisse: quum insidias euasisset, suscitata multitudine, Maximum cum collega ac seruis obtruncasse: Daciam Ripensem, Item Mysias & Thraciam prouincias populi Romani, in suam potestatem asseruisse: imperasse tributa, & graui colonias imperio gubernasse. Quæ quidẽ omnia postquam ad Valentis aures, qui Antiochæ tunc agebat, peruenere, non parum is animo consternatus, habito delectu, magnum exercitum comparauit. Continuatis itineribus, traiectaque Propontide in Thraciam contendit, at vbi in hostium conspectu fuit, sinistris (vt accidit) auspiciis pugnam conserit: Quum parum Barbaris obstitisset, in fugam subinde conuersus, & sagitta saucius in quendam vicum, vbi incendio cum casula crematus est, ipse confugit, & quartumdecimum imperii sui annum complere non potuit. Illatæ in Thracia stragis causa fuit, quod Romanas legiones ab equitum præsidio destitutas, mox hostes circumuenere: & quum euadere nequiuissent, ad internecionem cæsæ. Lachrymabile fuit profecto bellum, perpetuumque vlciscendæ auariciæ monumentum. Hæc Damaso Pontifice maximo, & Valente imperante, ab origine mũdi anno octogesimo vno supra tria millia, gesta sunt.

A mundo creato, 3081.

Iniqua profecto tempora illa sunt habita, quum terræ motu vniuersus orbis ita concussus subsilierit, vt maria superatis littoribus multas Siciliæ aliarumq; insularum vrbes populosque innumerabiles obruerint. Constantinopoli tanta è cœlo tempestas, vt decidentis magnitudo grandinis multos interfecerit: apud Adrabatas lana è cœlo imbribus admixta defluxit. Nicea terræmotu iterum diruta, in Phrygia fames inaudita. Hathanaricus Gothorum Rex dum Christianos insectatur, multos vltimo supplicio affecit, quam plurimos propriis sedibus eiecit. Paulo ante Sarmatæ Pannonias vastauerant. Valens quum ab Eudoxo Arianorum Episcopo falsa fide fuerit initiatus, multos e Nitriæ monachis per tribunos & milites cædi imperauit: quin etiam legem promulgauit, vt monachos militiam detrectãtes cuique fustibus cedere liceret. Pari efferitate Theodosius, Theodosii nondum Imperatoris pater, cum magna nobilium manu obtruncatus. Visigothæ, victoriæ insolentia elati, fortunæ dexteritatem prosequuntur: eo audaciæ iam euecti, vt Constantinopolin obsidere contendant. Sed Dominica Valentis vxor, labantes & fere consternatos ciuium animos conspicata, precibus horationibusq; confirmat, populum multa erogata pecunia sibi conciliat, vrbem denique prudentia virtuteque conseruat. Gratianus Valentis Nepos, cui Occidentis impe-

rium delegatum fuerat, vbi rerum pôtitus eſt, vt Romanæ Reipublicæ conſuleret, Theodoſium ingenti virtute ac ſapientia virum, ex Hiſpania acceriri iubet, eumq́; conſortem imperii declarat: quando tantę rerum amplitudini, imminentiũq; periculorũ magnitudini, ſolus ſat eſſe non poterat. Accitus Theodoſius paucis poſt menſib. adfuit, Syrmii purpureũ paludamentũ induit. Inito imperio, coactoq; exercitu, cum Barbaris ipſe cõgreſſus, haud difficulter fudit fugauitq́;, ſuperiorẽ Myſiam recuperauit, redeũtes hoſtes plurib. ac magnis cladib. affecit, quęq́; ſummi principis officia cum dignitate compleuit: demũ recepta inferiore Myſia, Thracia, Daciaque ripenſi, icto cum Athanarico Viſigotharum Rege iam fœdere, ne diuturno bello Romanas legiones ad interitum redigeret, victor Cõſtantinopolim ſe recepit. Ablauius percuſſi fœderis cauſam Theodoſii morbum, in quem inciderat, fuiſſe ſcribit, idque à Theodoſio collega, qui paucis poſt diebus bene conualuit, confirmatum. Pacatis rebus Athanaricus Byzantium initæ ſocietatis gratia Imperatorum literis inuitatus aduenit, qui honorifice exceptus, quotidiano luſtrandæ vrbis deſiderio expleri non poterat. Spectabat circum, hippodromum & theatra, item templa, portus ac fora, diſtrahebatur ædium magnificentia: Baſilicam cum regia curiaq; admirabatur, obeliſcos & coloſſos ſtupidus intuebatur, imagines ambibat, & pulchritudine vrbis abactis curis omnibus animum relaxabat: deinde graui morbo correptus tertio quo venerat menſe, vita deceſſit. Theodoſius autem ſocietatis iure, magnifico hunc funere honeſtauit, eum magna quoq; pompa ad rogum vſque ſequutus: cumulatiſſime amico iuſta perſoluit, funebres ludos in eius honorem edidit & tantum pietatis Viſigothis oſtendit, vt mirifice Barbarorum animos ſibi conciliarit. Illi namque Rege iam orbati, ductu auſpiciiſque Theodoſi Principis vltro poſtea militarunt. Dum hæc in Thracia geruntur, Vnni, qui Europam traiecerant, Oſtrogothaſque domuerant, imperium propagare pergunt. Quicquid intra Tanaim ac Tauricam Cheronneſum eſt, in ſuam ditionem redigunt, Tanaitæ, Roxolani, Alani, Cariones, Amaxobii, Budini, Sturni, Vbiones Acibi, item Nauari, Sarmatæ ac Venedici, ab his leges accipiebant. Et iam Chumi, Baſterni, & cum Peucinis Carpiani, magno pacem ſtipendio mercabantur. A Ponto, Mœoti Tanaique, Vnni ad Danubium vſque, & ad Germaniam, Sarmaticumque ſinum omnia cæde & terrore compleuerant, muniuerant regnum ſæuumque imperium vſquequaque gerebant: Gothos tamen a tergo infeſtare nunquam deſinebant. Quum Gratianus Theodoſio Orientis imperium tradidiſſet, ipſe vero ſibi occidentis optaſſet: & quum in Britannia militari ſeditione maximus Imperator declaratus eſſet, traiecto in Gallias confeſtim exercitu Merobandis magiſtri militum proditione ad Pariſium ſuperatus eſt, qui quum Lugdunum confugiſſet, ibi captus eſt & cæſus. Quare Theodoſius feſtinatis itineribus in Gallias profectus, vt collegę mortem vlciſceretur, ex Gothis decem hominum millia cum ſuis copiis ſecum duxit. Inito aduerſus Arbogaſtum Eugeniumque prælio quod ciuile dici poterat, decem Gothorum millia qui pugnam iniuere, inimicorum impetu primo congreſſu cęſa ſunt, non ſine magna Romani imperii vtilitate. Mutata ſubinde fortuna, quum legiones eius prælium conſeruiſſent. Imperatori victoriam compararunt. Theodoſius rediens, Mediolani cum Arcadio & Honorio filiis imperium delegaſſet, intempeſtiuo fato præuentus occubuit. Stilico deinde Honorii è duplici filiarum matrimonio ſocer, è Vandalicorum gente, natus tantum ſibi autoritatis vendicauit, vt inter primos haberetur: quinetiam in occidente Rempublicam gerebat. Quum eſſet imperandi cupidus, Imperatores quibuſcunque rebus poterat, facile inuoluebat ſperans, vbi difficultate bellorum eos obruerit, facile ſe Eucherio filio imperium paraturum: augebãt ſibi animum Vandalorum, Burgundionum, item Sueuorum & Alanorum auxilia: quibus fretus, ſi ferociſſimos Viſigotharum animos, in Principes Romanorum excitaſſet, ſperabat ſe à Viſigothis Italiam facile vindicaturum. Quare vt ſperata proſequeretur, Viſigothis ſtatuta ſtipendia eripit, annonam & donatiua aufert: fame non modo ad defectionem, ſed ad indicen-

dicendum crudele bellum prouocat: quod imperii Romani futurum erat exitium. Hæc omnia Stilicone Aurelianoq; consulibus, anno salutis septimo supra quadringentesimum agitantur. 407. Visigothæ à Stilicone male tractati, non modo militiam detrectant, verum etiam immanissimum quemque furorem in Romanum imperium concipiunt: proinde annua stipe, commeatuque defraudati, relicta Thracia in Pannonias erumpunt. Ibi Regem, quo annis quinque ac viginti caruerant, quum à præfectis ab Imperatore creatis hactenus regerentur, Halaricum præstanti Bathorum familia natum declarant cui post Amalos inter Gothos erat secunda nobilitas. Balta namque lingua Gothica significat audaciam. Per Syrmium iter faciunt in Illyricum, Redagasus quorundam Gothorum Rex, cum ducentis hominum millibus se his socium comitemque præbet. Antequam abeunt, Thraciam, Mysias, Pannonias, item Noricum & Illyricum igni ferroq; vastant, cuncta diripiunt, cædibus omnia complent, vrbes diruunt: quinetiam (vt diuus Hieronymus inquit) iram quoque Domini, animalia bruta sensere: incensa oppida cum vicis, homines cum mulieribus passim cæsi, quin & immaturi fœtus ex vteris parentum exsecti, infantes parietibus illisi, neque ætati, neque religioni pepercere. Quid plura; Omnia præter cœlum & terram, & præter crescentes vepres, continuatasq; syluas periere. Redagasus prior Italiam ingressus, superatis Apenninis in Fesulanum montem, quatuor & viginti stadiis ab vrbe Florentia remotum, cum vniuersis suis copiis se recepit : vbi à Romanis legionibus circumuentus, neque minus consilii, quam cibi compos, dum salutem fuga quærit, à Romanis obtruncatur. Eius exercitus extrema fame confectus, in Romanorum potestatem, facta deditione peruenit: quare tanta captiuorum copia facta est, vt singuli singulis Gothi aureis pecorum more venderentur. Orosius Vnnos in Italiam accitos, Romanis aduersus Redagasum auxilia tulisse scribit: refert enim Vldim & Sariam, Vnnorum & Gothorum duces, qui Honorii partes sectabantur, Redagaso apud Fesulas primum occurrisse, eorumq; obsidione fame olim absumptum, fuisse cæsum. Post Redagasum Alaricus cum Visigothis in Italiam penetrauit, Rauennam ad tertium vsque lapidem peruenit, vbi imperatorem Honorium esse intelligebat, ad eum legatos properè mittit, quibus hæc mandata dat, vt sedes in Italia ab eo postulent: quas si impetrarint, ipsum cum Italis quiete amiceque victurum polliceantur. Si repulsam patiantur, omnino tentaturum, Romanine an Gothi Italiam possidere debeant, æquum ad hæc iudicem Martem fore significent. Legati (vt Iordanis ait) hæc referunt. Honorium vtramque conditionem denegasse, sed Gallias Hispaniasque prouincias populi Romani, quas Vandali Gencerico Rege vastabant, si eos eiicere auderent, tanquam proprias patriasq; sedes Visigothis concessurū: quod Barbari abnuere voluerunt. Dum hæc aguntur, Stilico imperandi cupidissimus, vbi suos Vindelicos cum Burgundionibus, Sueuis & Alanis, à ripa Rheni Gallias infestare accepisset, Visigothasq; intrasse Italiam, eorumq; Regem Classense oppidum in Claudiano agro obsedisse cognouit, ratus non vltra differendum, coacta è Thracia non mediocri legionum multitudine, per Macedoniam & Illyricum ac Noricos in Italiam properat, præter Aquileiam & Altinum, item per Venetiam, & Rauennatem agrum iter facit. Quod vbi Halaricus intellexit, soluta Classensis oppidi obsidione, in proximos Apennini colles ad Pollentiam vicum, duobus & viginti millibus passum à Rauenna remotam, cum vniuerso exercitu se recepit. Stilico militaris artis peritissimus, in Alaricum prodit, frequentibus præliis afficit. Quum sæpe vincere posset, non expugnat, vt bellum protrahat, tres circiter annos eum ludificatur. Ita Imperatoris & Barbarorum extenuatis viribus, se facile imperium inuasurum esse confidit. Halaricus Honorium literis commonefacit de astu ac mente Stiliconis, quippe qui vt vtriusque vires eneruet, seque demum tyrannum statuat, quum sæpe vincere potuisset, noluisse: quandoque pugnandi copiam denegasse, proinde orare, vt sedes in Gallia concedantur, vnde se Vandalos eiecturum pollicetur. Vltro Honorius postulata, & paulo ante promissa concessit, Stiliconi mandat, vt cum Ha-

larico pacem ac fœdus ineat, Viſigothas Italia in vlteriorem Galliam educat. Indoluit Stilico Viſigothas tam quiete Italia abigi, & Honoriũ periculo liberari, quo nam modo Barbaros in Italiam conuertere, pacemq; intercipere poſſet, èxcogitat. Saulem Hebræum ſumma peifidia preditum, præfectum legionis, ſui conſilii participem facit: ei mandat, vt abeũtes Viſigothas, paſchali die incautos adoriatur. q. vbi factum eſt, multi improuiſa formidine correpti, occubuere. Accedebat quoq; religio Viſigotharum. qui ſolenni die pugnã conſerere verebantur: At vbi hoſtes inſtare conſpicãtur, neceſſitate ducti, tam obfirmatis animis ſe conuertunt, vt Hebræas cohortes non modo funderent, fugarentq; ſed ad internecionem vſque cæderẽt. Stilico audita legionum ſtrage, animo conſternatur, furẽtes in ſe hoſtes perhorreſcit, ab imperatore legionum ſupplementa, & auxiliares copias petit. Honorius nõ copias & auxilia, ſed ſicarios duos miſit, qui proditorem imperii Stiliconem. cum Eucherio filio trucidarent. Has igitur perfidiæ audaciæq; tyrãnidis pœnas, Stilico principi tunc exſoluit. Honorius cæſo Stilicone Duce, exercitui Romano neminẽ eius loco ſubrogauit, quo factũ eſt, vt bellicoſo Duce priuatus, Viſigothis nunq̃ amplius reſiſtere potuerit: quare eorũ ita rabies exarſit, vt domita incẽſaq; maxima Italiæ parte vrbẽ Romã obſederint: eã breui obſidione capiũt. Capiũt itaq; Romã, terrarũ huc uſq; dominã Flauio & Varrone conſulibus, imperiumq; Romanum, Calendis Aprilis, anno ab Vrbe condita CLXIIII. ſupra milleſimum, à Chriſtiana vero ſalute CCCCX. Sub infauſto Honorii principis imperio, Romana libertas, Italaq; poteſtas extincta eſt. Ne multo quidẽ ante tpe, aliorũ malorũ imperãte Gratiano rumor aduenerat, Lõgobardos extremis Germaniæ finib. Oceani littore, Scãdiaq; inſula cũ innumerabili multitudine egreſſos nouas moliri ſeditiones Iborea & Aiana Ducibus, Vandalos ſupereſſe, & amplificando ſibi imperio quotidie ſtudere. Halaricus igitur vrbe potitus, mandat edici, ne cui Romano ciui mors inferatur, ne quid iniuriarũ & incendii, præter rapinas ac ſpolia committatur: templis debitus honor impendatur, vis nulla cuiquam tribuatur: quicunque in templa confugerint, pro illæſis habeantur: inhibentur ad hæc ſtupra, cædes & immanitas. Edicta tamen nequaquam vbique ſeruata, Iordanis rapina tantum hoſtes contentos fuiſſe teſtatur, ne ſuæ genti detrahat, Galla Placidia Theodoſii filia, & Honorii Arcadiique ſoror capta, & ab Halarico præ nobilitate generis deſponſata, vaſa Petri ſacro miniſterio comparata & magnitudine, arte auroque præſtantia, à quodam Viſigotha ſubrepta, Regis iuſſu in Baſilicam relata. Tres dies in præda direptioneque conſumpti. Halaricus mox relicta Vrbe per Campaniam, Lucaniam Brutioſque diſcurrit: omnia populatur, & vaſtat. Quin & per Siciliam, Aphricam adoriri ſtatuit, niſi oborta tempeſtate, qua multæ ſibi naues obrutæ ſunt, conſilium mutare cogeretur. In reditu Rex morbo correptus, Conſentiæ moritur. Viſigothæ dum grauiſſime eum lugẽt, & ne qua in eius oſſa vindicta fieri poſſit, ſtolida pietate reformidant, deriuato Baſento in alueo ſepulchrum ſtatuũt, ibiq; Halaricum cum precioſa ſuppellectili recondunt: moxq; reuocato fluuio, ne quis Italus eius monumẽtum ſcire poſſet, foſſores obtruncant: facinus quidem Barbara gente non indignum eſt habitum. In demortui locum Ataulphus Balthorum quoque genere natus, à Viſigothis ſuffectus eſt: cui placidia Halarico deſponſata, vxor traditur: nuptiæ paucis pòſt menſib. in foro Cornelii celebratæ. Viſigothæ Romam reuerſi, quicquid è præda ſuperfuit, eripuere: perpetuaq; ruinæ ac incendii monumenta reliquere. Ataulphus relicto ſponte Honorio, partim quem affinitatis gratia vita donare cogebatur, in Gallias à Francis & Burgundionibus infeſtatas contendit: eius aduentu perterriti hoſtes, ſe intra fines continere cœperunt. Vandali vero & Alani, qui ſedes in Pannoniis à Romanis Imperatoribus impetrant, ac deinde Gothorum metu in Gallias ſe receperant, maiori formidine nunc affecti, in Hiſpaniam traiiciunt: quo pacatam Ataulphus Galliam inuenit. Mox de eiiciendis ex Hiſpania Vandalis decernit: in Tarraconenſi
Barcilone. agro ad Barchinam † opes, & imbelles homines reliquit. Ipſe cum ingentibus copiis Pyrenæos montes ſuperat, in Hiſpaniaſque medias penetrat: cum Vandalis ſæpe

lis sæpe congressus, tandem domuit, & tertio anno Galliam cum Hispania pacauit: demum à Vernulpho breuissimæ staturæ viro, cui sæpe illudere solebat, interficitur. Sed hic aliquantisper immorandum, & de quarundam gentium origine aliqua referenda. Vandalos & Burgundiones, qui e Vandalis prodiere, vnam ex quinque interioris Germaniæ partibus, Plinius affirmat: his Sueuos proxime collocat. Alani etsi originem à Scythis deduxere, in Vandalorum tamen regionibus habitabant. Octauium Augustum Suetos è Germania in citeriorem Rheni ripam transtulisse Suetonius asserit. Burgundiones Vandalorum pars, ad octoginta armatorum millia vlteriores Rheni ripas insederant, quos Tacitus à Druso subacta interiore Germania, in proprias sedes repulsos, ac vrbibus oppidisque munitis eiectos, vicatim habitare coactos fuisse tradit, vnde (vt supra diximus) nomen est inditum. Sed in his gentibus facta mutatio. Nam Vandali, à gentis flumine nuncupati, paulo post eos, quos Stilico in Gallias concitauit, patria profecti, se Sclauos appellarunt à nomine gentis, quæ à Cimmercio Bosphoro, ad Tanaim vsque habitare solita, in Vandalorum & Burgundionum patria profectorum sedes transmigrauit. Neque tamen Sclauorum denominatio ab his diu retenta. Quum enim pars eorum imperante Mauritio in Dalmatiam Illyricum emigrasset, qui domi remansere, nomina mutarunt: & aliqui se Polonos, Boemos alii se appellare cœperunt. Sed vnde diuertimus, repetatur oratio. Ataulpho Rogericus successit, paulo post suorum fraude interemptus: quartus ab Halarico Vallia Rex creatur, & animi & corporis viribus excellens. Aduersus hunc Honorius Imperator, Constantinum cum ingenti exercitu obiicere statuit: virum quidem non modo militari disciplina, sed magna rerum experiẽtia sane pollentem: ratus, Visigotharum vires per hunc facile extenuari posse. At maxime verebatur, ne barbari Rempublicam iterum infestarent. Accedebat & illud, quòd iniquissimo animo ferebat, Placidiam sororem adhuc, in captiuitate Barbarica detineri: & maximum Romano principi fore dedecus, sororem à seruitute asserere nequiuisse. Quare Constantino, vt vehementius Rempublicam gerat, & sororem in libertatem redigat, Placidiæ nuptias pollicetur, si Barbaris eam eripere valuerit. Constantinus promissis oneratus, cum magno exercitu, imperatoria auctoritate in Hispaniam contendit: cui Vallia Visigotharum Rex ad Pyrenæi montes aditum occurrit; quum legati vtrinque mitterentur. Hoc tandem Constantino cum Rege conuenit, Placidiam omnino reddi oportere quandocunque opus fuerit, Romanæ Reipublicæ postulata Visigotharum auxilia nunquam defutura, quare super his fœdus ictum. Valia igitur vt ab Honorio pacem assequeretur, Placidia à Visigothis reddita, & ex composito, Constantino patricio desponsata, ex qua Honorius & Valentianus nati sunt. Eodem fere tempore Constantinus quidam alius in Gallia imperium inuasit, Constantemque filium ex Monacho Cæsarem constituit. Sed Romam accito Visigotharum auxilio, alter in Arelatensi vrbe, Viennæ alter cæsus est. Idem deinde facinus Iouinus & Sebastianus ausi, pari quoque fato concidere. Quum Valia in Hispania regnaret, ecce Vandali, qui ab interioribus Galliæ partibus, ab Ataulpho fugati fuerant, Hispanos iterum infestant; prædas abigunt, variisq; vexant latrociniis, sed à Visigothis repressi sunt. Vandalorum imperium Genserico Rege nimis auctum: quippe qui non minus astu, quàm prudentia pollebat: erat enim corpore mediocri, & equi casu claudus, item magnanimus in sermone, rarus ac grauis, voluptatum domitor nõ irarum, non cupidus imperandi, ac doctus inter populos odia discordiasq; serere, vt facta seditione facilius imperaret. Honorio & Theodosio consulibus, Crastinus aduersus Vandalos missus est, qui quum Bonifacium bellica arte præstantem, ab expeditionis societate repulisset, collegam præ ingenita insolentia aspernatus; magnorum malorum auctor est habitus. Nam Bonifacius indignitatem rei perquam ęgre ferens, Hostiã propere contendit, in Aphricamq; traiecit, occupauitque prouinciam, quam quum sine auxilio, inuito Imperatore Romano, retinere non posset, Gensericum Vandalorum Regem in Lybiam aduocat. Hic Valiæ

bellum reformidans, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam peruenit, Aphricamque vniuersam occupauit, ibique aliquandiu cum nepotibus ac posteris, ad Iustiniani vsque tempora imperauit. Iustinianus autem accito Bellisario magistro equitum, orientisq; præfecto, viro excellentissima quaque virtute præstantissimo ac summa gestarum rerum gloria celebratissimo, non modo Aphricam per eum à Vandalorum iugo, sed à Persis Asiam Europamque à Gothorum seruitute vindicauit. Et quum à Mauris Africa deinde occuparetur, Iustiniani virtute liberata est. Valia quanquam Vndalorum regnum in Africam prosequi cuperet, maris tamen tempestate deterritus, Tolosam rediit, ibiq; statim diem extremum cum magno Visigotharum luctu clausit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER III.

IAM Vnnorum vires ostendere adoriamur, qui postquam Ostrogothas domuerant, Visigothasque, qui perdomita Italia Galliaque, Hispanias vsque penetrant, sedibus suis eiecerant: nondum Scythia tota contenti, traiecto Danubio, Pannonias quoque subactas innumera multitudine hominum inundarant. Et quamuis ab Ecio magistro equitum (Theodosio & Valentiano Imperatoribus) quandoque repressi forent, vix tamen, quin vlterius occuparent, contineri poterant. Eodem ferè tempore Boremundus, Thorismundo progenitus, veluti supra in Amalorum catalogo scripsimus, quum suorum Ostrogotharum seruitutem, & Vnnorum imperiosam tyrannidem tolerare non posset, vna cum vitrico filio ad Theodoricum Visigotharum Regem, qui Valiæ successerat, in Hispaniam peruenit: ratus & nobilitate familiæ & virtute sua, facile apud eos se principatum posse cõsequi. Theodoricus non magis prudentiæ compos, quam moderationis, & non minus animi, quam corporis dotibus excellens, quamuis regia stirpe genitos, non modo regibus, sed populis quidem omnibus formidolosos esse oportere intelligeret: eum tamen quem generosum acceperat, nedum coniicii, sed consilii quoque expertem esse noluit: quotidie iubebat accersi, & cognatione gentis familiarissimè vtebatur. Ecce Theodorico, ob violatũ fœdus, Theodosio Iuniore & Festo consulibus, à Romanis bellum indicitur. Ecius patricius magister equitum, Doroscora ciuitate Mysiæ oriundus, Gaudentii filius, à patre sub militari disciplina semper educatus, qui à Valentiniano Gallis præfectus, Sueuorum Francorumque barbariem varia strage confecerat, & Galliam vniuersã mira sapientia defenderat, accitis Vnnorum auxiliis aduersus Theodoricum, cum Lotario Duce profiscitur. Sed quum acies pari robore ac spe vtrinque constitissent, vt publicę saluti consuleretur, mutatis animis, datisque dextris, instaurata concordia. Paulo post tot mala Romanos Imperatores circumuenere, vt Imperium tutari posse desperarent. Hinc enim Scoti, Albienses & Pictones Britanniam inuadunt, cui opem postulanti, ob imminentem Vnnorum eruptionem, Ecius Galliæ præfectus afferre non potuit. Hinc Gensericus Vandalorum Rex, occupata per annum Aphrica, comparata classe, Siciliam infestabat. Hinc Sebastianus qui Alanos & Sueuos Lusitania eiecerat, Romanæ Reipublicæ proditor, pro affectata tyrannide, cum Vandalis & Visigothis fœdus init, vt Lusitania potiretur: sed deceptus à Barbaris, cumulatas perfidiæ pœnas expendit. Ex quo factum est, vt Visigothæ, Sueui & Alani Lusitaniam Taraconensemque Hispaniam, & Aquitaniam occuparint. Hinc Vnni minabantur, qui Ostrogothas Gepidasque, ac innumeram Scytharum gentem coegerant, vt quocunque libido tulerit, libere ac late dominari queant. Nam vt Vngarorum annales referunt, postquam occupata Dacia Pannonias prospectarunt, non solum feracitate soli ac regionis pulchritudine, sed cœli quoque benignitate præstantissimas, quas Mactino proconsule, Sabatia oriundo, Alemanni Italiq; multi incolebant, traiecto

traiecto Danubio inuadere anhelabant. Macrinus quamuis Mysiis, Pannoniis, Thraciæ ac Illyrico, adiectæ quoque Macedoniæ præsideret, Vnnorum tamen erat viribus impar, ne tanta multitudine gentium obrueretur, Thetricum vniuersæ Germaniæ præsidem conuocat: qui coacto ingenti mox exercitu, in Pannoniam descendit. Ad Potentianam vrbem inter Theten & Zazhalom, decem millibus passuum à Danubii ripa remotam, cum Macrino castra iungit. Nam Theta inter Budam & Albam regalem sita est. Consilium deinde ambo ineunt, vtrum potius agendum, an transmisso exercitu in castris Vnnos adoriantur, an alium locum prælio magis idoneum optent, dum diuersa sentiunt, consilium quoque differtur. Ecce Vnni castris acies educunt, ad Danubii ripas veniunt: multos quoque dimiserunt, qui castra, vxores, liberos, fortunasque tuerentur, quum Romanis appropinquassent. Macrinus & Thetricus, Scythas non expauêre, rati interfluente Danubio nihil detrimenti illinc sibi inferri posse: quando nec naues haberet, quibus traiicerent, nec pontem in amne facile struerent. At Vnni postquam hostibus appropinquarunt, quum simili modo tot Scythiæ flumina transmisissent, annexis vtrinque viribus, intempesta nocte Danubium sub Sicambria, prope Budam veterem clam omnes tranant, vbi villa quoque nunc est, quæ ab Vnnorum traiectu, Scythico vocabulo Kelenfelde appellatur. Deinde Potentianam, vbi vtriusque Ducis castra erant, propere contendunt: dormientes & incautos hostes adoriuntur, qui Scytharum insidias minime formidabant. Miserrima cædes oritur, multi somno grauati, antequam expergiscerentur, vita excessere: mox tumultus, clamor & vociferatio subsequuta. Quid Romanorum milites agerent, quóue se verterent, tam repentino & inopinato terrore perculsi, nesciebant, magna pars in fugam conuersa, passim cęsa est: strages & Alemannis & Germanis inaudita paratur. Cæteri qui aut in vrbe pernoctabant, aut prope mœnia tendebant, quum se in vrbem recepissent, euasere. Vnni cæde defatigati, in agrum qui Tarnockuelg dicitur, se reuocarunt, Thetricus & Macrinus tanta clade afflicti & intolerabili furore perciti, quem pudor ingens suscitarat: quando mori, quam tantum dedecus perpeti malint, illatam à Barbaris cladem ingenuè vlcisci decernunt. Quę superfuerant legiones cogunt: quod fieri oporteret, ostendunt. Tempus non vltra terendum admonent, siquidem Vnnos longa vigilia, ac itineris præliique labore confectos, vires omnes amisisse affirmabant. Barbaricam immanitatē omnino vlciscendam, tantam cladem cum perpetua turpitudine coniunctam perpeti, ni se ab hac vindicent, neq; Romanorū neq; sociorum populi Romani esse decoris. Id perpetuā maiestati Romani imperii notam inusturum exclamant, nisi obstinatiss. in Barbaros animis irruant, pœnas cumulatissimas exigant. Quin & imminens omnium gentium hinc excidium promanaturum edocēt, nisi eorum vires magna cæde conficiant. Quare legionum animi, partim formidine maioris mali, partim ira illatæ cladis & pudore perciti: neque tamen pristinæ virtutis immemores, nihil hac pugna vehementius affectant. Arma sumi, instructas acies educi, pugnæ signum dari: & si male pugnarint, se decimari postulant. Quare Duces in Vnnos, qui non procul aberant, copias educunt. nondum in hostium conspectu fuere, quū vtrinq; tam obfirmatis irruitur animis, vt nullum crudelius bellum vsquam commissum fuisse reputaueris, cadit vtrinque innumera multitudo, in diem acerrime pugnatur. Declinante Sole Vnni superioribus vigiliis & laboribus exhausti, bello inferiores esse cœperunt: & ne ad interitum redigerentur, terga vertunt. Ad Danubii ripas se recipiunt, moxque Danubium adhibitis viribus renatant. Romani bello fessi fugientem hostem dimiserunt, prælium igitur imminente nocte diremptum. In hoc conflictu ex Vnnis cum Chene Duce hominum centum & vigintiquinque millia cæsa, è Romanis, præter eos, qui in castris superiore nocte ceciderant, si Vngarorum credendum est Annalibus, ducenta ac decem millia desiderata sunt. In sequenti die Thetricus & Macrinus, cruentissimam se victoriam nactos conspicati, ne iterum cum innumera Scytharū multitudine manum conserere cogantur, mutanda castra decernūt, superstitibusq;

copiis parcendum esse iudicant. Quare Thulnam nunc Austriæ, Pannoniæ quondam ciuitatem, reliquum exercitum reducunt: rati si iterum pugnandi copiam Vnnis facerent, vniuersum ad vnum exercitum populi Romani, præ nimia hostium multitudine interiturum. At Vnni postquam hostes retrocessisse acceperunt, locum pugnæ repetunt, suos more Scythico pie sepeliunt. Chenæ Ducis corpus inueniunt, quod in celebri via solenni pompa, substructo sepulchro, recondunt. Supra marmoream columnam erigunt, in Ducis monumentum, quem locũ Kaiazueuulg appellarunt, & nunc Kaiazo Vngari dicunt. Postquam Vnni Romanas vires experti, res suas bene succedere conspicantur, animos sibi augent, & Romanis inuitis, vtramque Pannoniam, traiecto Danubio occupare contendunt, quod ibi factum est non aliter ac si proprias sedes recuperassent, Romanos hinc eiicere statuũt. Quare maximo delectu habito, Thulnam, quam in capite Pannoniæ, quo Romani se receperant, sitam esse diximus, properant. Quod vbi Thetrico & Macrino significatum est, Scythas ea mente venturas, vt Romani ne an Vnni, Pannoniarum Domini futuri sint, hoc extremo certamine definirent. Item Scythico ritu ita animos obfirmasse, vt mori quàm cedere malint. Romani Duces, quamuis duplici iam habita strage, attenuati, ac viribus impares forent, animos tamen non tam à supplementis, auxiliaribusque copiis, quam ab re ipsa concipiunt, vt Scythicam audaciam coherceant, hostibus occurrere decernunt. In Kesmarkensem agrum veniunt, vbi eos offendunt, vtrinque mutuo conspectu agmina constitere, instituuntur pariter vtrinque acies, arti bellicæ ac insidiis militaribus vtrinque ingenia intenduntur. Vnnis certum erat, aut vincere, aut pulcherrime mori: quod eo facilius sibi quisque persuaserat, quo magis patrio ritu mortem contemnere didicerat. Contra Itali, vitę rationem habere solent, ne temere quidem se morti exponunt. Proinde continuo signum datur, obstinatissime vtrinque concurritur. Vnnis in prę lio mos est, altissimis vocibus hostem deterrere, pulsare tympana, sagittarum iactu aerem in speciem nubium obscurare. Quare tantus ab his clamor & tam horribilis confestim editus, & ita telis aer obscuratus, vt Romanorum animi admodum consternarentur: à prima hora diei ad nonam vsque pugnatum est, magna vtrinque cædes oritur. Demum Tethricus & Macrinus, vbi se numero impares, & cum fera gente rem sibi esse, quæ mortem pro nihilo ducat, suorumque stragem in horam augeri conspicantur, vt reliquorum saluti consulerent, quum bellum facile dirimere non possent, tandem terga vertunt, pedem sensim referunt, ne palantes fugere cogantur. Vnni quamuis longo prælio defatigati, & pugna deficere cogerentur, reuocatis spe imminentis victorię, viribus instant, ac magis adurgent. Hic Macrinus, quum fortiter redintegrato prælio instare cepisset, occubuit. Thetricus fronti infixa sagitta saucius, cum his qui superfuerant, euasit: truncumque sagittæ, quem excutere nequierat, in senatum vsque Romanum retulisse ferunt. Vnni haud incruenta victoria potiti, se confestim in castra receperunt. In hoc prælio quadraginta Vnnorum millia desiderata, ducesque Bela, Cheuez & Ladicha cecidere. Contra, Romana clades quanta fuerit, hinc intelligi potest, quod nunquam illi posthac, in Pannonia contra Vnnos exercitus reparare potuere. Scythici Duces, quum pulcherrime parta victoria occubuissent, ad marmoream columnam (de qua supra diximus) solenni pompa funerati sunt. Vnni, quos deinde Vngaros appellauimus, anno salutis
An. 401. quadringentesimo primo, tranquillas in Pacata Pannonia sedes vsurparunt, & multo sanguine sibi compararunt. Anno vero ab ingressu octauo ac vigesimo, extinctis superiore bello ducib. in magnam orbitatem redacta Respublica, quid ageret, nesciebat, ductu carere non potuerat multiplex & innumera multitudo, & quem potissimum eligeret, haud facile inueniebat. Vnus tantum Atila succurrebat, Mundizici filius, ac Ottaris & Rhoe, qui ante ipsum regnasse dicuntur, item & Budæ frater, quem optimo genere natum, præterea fortissimũ, prudentissimumque nouerat, omnium consensu Regem optandum esse censet. Edictis igitur comitiis, quum tribus vndique conuenissent, Atilæ cuncti suffragia reddunt,

reddunt,

reddunt, Regemque declarant. At hic imperandi cupidissimus, ac gerendo bello accommodatissimus: & quod ambitione maxima affectarat, assequutus, spes ingentes concipit, & maximo animo imperiũ init, ad quod non tam fato, quam moribus natus esse videbatur, quippe cui acre ac circumspectum erat ingenium, corpus validissimum & breue, item ingens animi magnitudo, indefatigabilis tolerantia laborum, exactissima rei bellicæ disciplina, astus & consilii altitudo summa. Præterea maxima dolorum ac insidiarum artificia, deperdita audacia, animus crudelis & elatus, perfidia plus quam Punica. Egregia forma, lati cum pectore humeri, toruus quoque aspectus, caput grandiusculum, oculi imminuti, rara barba, simus nasus, cani fere crines, color subniger, & magna libidinis impatientia. Erat etiam in incessu superbus, circumferebat oculos huc & illuc, vt viri elati potestas motu quoque corporis appareret: non minus ambitioni, quam Veneri obnoxius, se supplicibus exorabilem, & his propicium exhibebat quos semel in fidem receperat. Qua gente sit editus, præferebat aspectu: neque ignorabat se magis deorum numine, quam humana arte, ad imperii fastigia conscendisse. Quod vt Priscus historicus ait ob sacrum Martis gladium ante sperauerat, quem ipse fuerat assequutus. Hic enim apud Scytharum Reges olim seruari solebat, quo quicunque potiretur, ei regnum sperare fas erat. Pastor quidam, quum suam buculam claudicantem offendisset, vt vulneris inueniret auctorem, demissi cruoris vestigia legit: at vbi ad sanguinei riuuli fontem peruenit, vbi bucula pascebatur, dum humi percontatur, Martis ensem inuenit, quem incauta bestia forte calcauerat. Effossum hunc protinus ad Atilam defert, qui vbi sacri numinis esse intellexit, fortunæ suæ admodum congratulatur. Gladio allato, bellorum ac cæterarum gentium dominum se perbreui futurum ariolatur. Pastori gratiam agit, refertq; haud secus ac si diuino quodã munere donatus esset, ensem iuxta diuinum ac Romani ancyle seruari iubet. Martem, Scytharũ deum peruenetatur, cuius numen quotidianis sibi victimis placare studet. Quanti momẽti ditionem iniuerit non ignorat: neq; se latebat, innumerarum gentium, & vniuersæ denique Scythiæ esse regnatorem, cogitabat semper quæ moliri deberet, ne tanto imperio frustra præfectus esse reputaretur. Illud quã maxime verebatur, ne potius Rex imperio, quam imperium Regi deesse videretur. neque ipsum fugiebat, sibi neque ingenium, neq; vires neq; fortunam, neque militum robur ac numerum defuturum. Quare accitis præfectis legionum, tribuumq; magistris, hæc verba facit: non sum nescius, commilitones, non modo regnum, sed potestatem vnamquamque pro deorum nutu & prouidentia tradi, neque vos omnes diuinam mentem voluntatemq; hoc interregni tempore detrectasse: si quidem me, nemine refragante, imperatorem non solum ducemq; creastis, verum etiam Scythicæ Reipublicæ summam vltro tradidistis, nemini vnquam antehac tanto iure collatam: me autem iuxta deorum numen, ac vestrum iudicium existimare fas est, quando illic diuina benignitas, hic vester amor & fides ostenditur. Quamuis nihil præterire curaui, quod ad vtraque officia pertineret, nnnquam tamen tantum, neque de diis, neque de mortalibus promeruisse me credideram, vt regio me munere dignum iudicaretis. Proinde perpetua vtriq; gratia est habẽda. Etsi grati hęc animi esse solent, non tamen minus quæ meæ sunt dignitatis & officii, quam agenda gratia, die noctuque sunt mihi animo agitanda, ne tanto me munere indignum existimeris. Quotiens quęcunque Regi cuique optimo inesse debent, officia mecũ cogito: quam graue munus obierim, facilimè nouerim. Nam qui alienæ gubernationi præfectus est, ita se gerere debet, vt cæteris quoque præstantior habeatur. Nihil contra turpius eo, qui suo imperio censetur indignus. Si traditum à vobis munus detrectarem, pusilli quidem id foret animi: contra vero maximi, res magnas adoriri, & propria virtute, diuinaq; spe confirmari. Quanquam rei grauitas aliquantulum hortatur, sunt tamen multa quę fiduciam augent, & vos de me bene sperare iubent: inprimis rerum experientia, tolerantia laborum, & animus cum corpore domi forisq; assiduo exercitatus. Nemo vnquam (mihi credite) bene imperabit,

qui prius recte parêre non didicit. Neque bonum veteranum inueneris, qui malum se tyronem exhibuit. In castris vestris natus & educatus sum, commilitones, neq; lactentem prius mammillam, quam cruentum gladium apprehendi. Pro mollibus quidem cunabulis clypei substernebantur, & infans ex frigido amne lauabar, sub dio noctem æque ac diem ducere, frigus & æstum iuxta pati. At vbi aliquantulum adoleui, audacter arma tractare, pugnare sub vinea, depugnare cum paribus singulari certamine: quandoque belli simulacra agere, educere exercitum, aciem instruere, disponere cornua, primus dato signo congredi, & dirempto prælio redire nouissimus, quin etiam sæpe certatim tranare Danubium, & magnos amnes. Ad palum præterea exercitabar, decurrebam in stadio, hippodromumque frequentabam. Et ne quid pugnæ genus intentatum dimitterē, temporaria obsidere oppida placebat, circum turres erigere, admouere machinas, ariete mœnia quatere, quassaque subinde conscendere, deturbare oppidanos, nullum præter militarem habitum induere, diu noctuq; ferre arma, & in aggere fere semper sub galea dormire. At vbi grandiorem ætatem nacti fuimus, fortissimi proceres, neque infestum hostem perhorrere, neq; laudis & gloriæ gratia mortem formidare, neq; pro Republica, pericula magna euitare, exemplo vestro didicimus. Et eo vsque didicimus, inquam, vt quando mihi Deus optimos militiæ præceptores exhibuit, neque hostem arte circumuenire, neque discordiarum in externos semina serere, quo facilius vincere liceat: neq; populos solicitare, allicere promissis, & tempestiua quandoque deterrere sæuitia dubitemus. Nouimus hæc omnia, & re potius quam verbis à vobis accepimus. Auidissime sæpe spectauimus, quo modo Rempublicam gereretis, quanta fide consuleretis publicæ saluti, quanta fortitudine obiretis pericula, quāta clementia exciperetis supplices, quanta deniq; æquitate iudicia tueri, & seruare dignitatem studeretis. Quæ quidē omnia, quando mecum ipse reputo, plures in Scytharū castris, quam in orbe cætero imperatores intueor. Sunt etiā alia quæ non tam mihi animos addere, quam vos de me bene sperare iubent. Mater pridie eius diei, quo me genuit, se in somnis puerum scitum edidisse affirmabat: cui quidem stanti demissus è cœlo Mars ensem accinxerat, flagellum diuinæ iracundiæ dederat. Quin etiam quum prodigia cuncta bene successerint, nondum decimus exactus est annus, quum pastor quidem in pratis inuentum Martis ensem ad me detulit. Quare me id insigne nactum, vestrum Regem, mortaliū criminum censorem, & domitorem gentium augures fore prædicebant. Nos Romani Barbaros appellant, & veluti orbis domini Scythicam gentem diu aspernati, se totius orbis imperium tenere gloriantur: neq; Parthos adhuc cognatos nostros perdomuerunt, neq; leges adhuc Vnnis dare potuerunt, neque (si vixerimus) profecto dabunt. Atque si in propriis hucusque sedibus permansissemus, audire potius quam perhorrere Romana arma videremur. Sed vbi maiorū nostrorum virtute factum est, vt vniuersam Scythiam in ditionem suam asseruerint: nos quoque pari virtute ac gloria, & fortasse longe maiore, si licuerit, cum illis certare debemus: nescio, quid magni præsagit animus. Et quum numina faueant, tot gentium fauores aspirent, neque vires vestræ, neque fortunæ desint, ac militum fortissima pectora, id nobis enitendum est proceres, vt omnium antiquorum gloriam superemus, & nomen denique populi Romani deleamus. Quare non alienigenā, sed vestratem: non rudem, sed expertum: non incognitum, sed notissimū: non proximum, sed filium propriæ gentis amantissimum & immortalitatis cupidissimum pro Rege delegistis fortissimi viri. Qui si neque vobis neque mihi defueritis (quando Martem nobis patrem nunquam defuturum esse nouimus) perbreui ostendam, me nō magis humano iudicio, quā diuino numine, Regem esse creatum. quamobrem eo magis mihi enitendū est, vt vtriq; satisfaciam, quamuis id sine vtriusque ope prçstari nequit. Quod igitur me è senatusconsulto decreuistis, & tot populorum iussu approbastis, id faustum & fœlix Mars pater optimus esse iubeat, ac omnia signa confirmet: sicque cætera numina faueant. Proinde de me, commilitones, bene sperate, confidite Rei-

publicæ

publicæ : in propagandum Scytharum imperium, omnes ingenii neruos intendite. Apud omnes Martis Herculisq; parentis aras, rem diuinam facite, celebrate Hecatomben, & Diis immortalibus cumulatissimos honores impendite: Atilam nunquam expectationi vestræ defuturum, imo acerrimum hostium flagellum omnino futurum reputate. Quum hæc Atila perorasset, ei fœliciter, Scythis quoque fœliciter vndique acclamatum est: Vnnorum spes ita adauctæ, vt hunc potissimum & ament, & adorent. In eius manus, tribus omnes cum militibus coniurarunt, se militiam & eius imperium nunquam detrectaturos: A proceribus mirificè collaudatum, ad amplificādum imperium passim omnes hortantur, nomina se daturos cum grauissimo obsequio pollicentur. Ipse ad disponendum regnum, animum intendit, Rempublicam instituit, munit legibus, ac edicta varia promulgat. Hæc vbi rite disposita sunt, ad bellum & tormenta bellica conuertit ingenium, varias machinas commentatur, artifices multos adhibet, auget munitiones & instrumenta, quibus & castra hostium & vrbes facile expugnentur. Miram castrametandi artem inuenit, miro quoque modo augustalia & tabernacula sua disposuit, quæ inextricabili militarium tentoriorum ambitu muniebat: de quo Priscus historicus, Theodosi minoris seruus ab Epistolis, quum legatus ad eum peruenisset, hæc retulisse dicitur. Inprimis antequam ad Vnnos accessisset, ingentia se flumina traiecisse: tandem eò appulisse, vbi dudum Indigoia Gothorum fortissimus, Sarmatarum dolo occubuerat. Haud hinc procul Atilæ vicum fuisse, amplissimæ ciuitatis instar, cuius mœnia omnia ex nitidissimo ligno confecta, tantam in compage iuncturam pręferebant, vt ex vno solidoque ligno facta dixeris: multa quoque ac effusa fuisse triclinia, amplissimas porticus & auratas, spaciosa subdialia, ac cætera cultu & decoro regio digna. Itaq; Atila non modo regiam ornatissimam habuit, sed augustale, præ cæteris insano sumptu affabre factum, quod è serico auroque contexto sane constabat, item cultum vbique gemmis, & columnis aureis eburneisque suffultum, vbi non solum propylea & andronem, sed porticus & subdialia ex læuigato durissimoq; ligno tessellata, & auratas cœnationes & cubicula cernere erat. Quotidiana quoque tabernacula & stabula, purpurea erant & sericea, præsepia ex optimo ligno vermiculata. Quæ quidem omnia, non modo superbissimæ cuiusque Regiæ vsum præstabant, verumetiam & profusę magnificentiæ deseruiebant. Proceres namque suos tam preciosis sæpe tabernaculis donauit, tantaq; beneficentia prosequutus est, vt quandoque vix duo triave ad summum in expeditione sibi essent Ephippia, phaleræ, scuta, galeæ, thoracesq; tantum artis & materię sumptum referebant, vt nil in his auro & argento vilius inspexeris: ne minore quidem admiratione thalami, sellę, currus & apodyteria spectabantur. Oratores, qui è remotissimis vndique partibus ad eum confluebant, tanto stupore confecti demittebantur, vt quum ad suos rediissent, sæpe profecto nescirent, quid potissimum dicerent. In omnibus quę ad regiam dignitatem facerent, principatum obtinere nitebatur. Et quamuis nimia seueritate atrox ac dirus videretur, benignius tamen externos admisit: & non modo suos, verum etiam alienos prę nimia liberalitate sibi conciliauit. Quanto formidolosior hostibus, tanto suis charior erat. Adeuntes nunquam difficulter admisit, & multa curans responsa dedit: cum multis loquens, pluribus sępe dictauit: ingenium velox & præsentaneum, memoria constans ac magna : animus eius in negociis expeditissimus semper est habitus, nisi dum consulta præstaret, aliquem forte verbis circumduceret. Contra vero præcauebat, ne à quoquàm sibi verba dare viderentur. Tantum Vnnorum exercitum (Vngarici referunt annales) tunc sortitus est, vt præter auxilia, decies centena millia hominum in castris fuisse putaretur. Quod etsi incredibile videtur, innumera tamen Scytharum multitudo, amplitudoq; imperii id facile suadebit: supplementa propè semper habuit, quæ in demortuorum locum scito sufficeret, ægerrimè ferens legionum defectum. Vnnorū arma, thorax & lorica, item arcus & pharetra, nōnulli scuto, lancea, ensequе falcato vtuntur: maxima pars corio corpora muniunt, cæteri ferro, gla-

dio longo accincti,& pugione. Hirsutis adhæc se pellibus induunt, & demissæ barbæ, intonsique crines, villorum instar, feroces toruosque aspectus augent, tantumque terroris adiiciunt, vt solo obtutu, nedum congressu perhumanos hostes absterreant. Regis beneficentia magna, gratiam: seueritas summa, reuerentiam & religionem à suis populis exigebat, quare grata sibi præstabantur obsequia, & amari æque ac metui ab omnibus videbatur. In vexillis coronatam ferebat aquilam quę quidem insignia, ad Geysę vsque Ducis tempora Vngari conseruarunt. Seueri nomen imperii augebat inscriptio, qua in diplomatis vtebatur: ATILA Mundizici filius, & magni Nembrothi nepos, Engadiæ natus, diuina benignitate Rex Vnnorum, Mœdorum, Gothorum & Dauorum, metus orbis, Deiq; flagellum, hoc fieri mandat. Postquam Atila dignitatem Regiam sortitus est, non minus æquè quàm seuerè dominari cœpit : omnes gentes sibi subditas, ad gratissima obsequia redegit: Sicambriã Imperii sedem elegit, quam supra Budam veterem fuisse volunt, cuius adhuc vestigia multa supersunt. Neque id temere factum, ad Danubium Scythiæ terminum sedem optauit, vt hinc Scythas regeret, hinc Romano Imperio bellum inferret, cuius cupiditate quàmplurimum æstuabat. Accedebat Pannoniæ vbertas, feracitasq; Mysiarũ & Illyrici, quare immensum exercitum alere poterat. Succendebat amorem dominandi, memoria bellorum, quæ superiore tempore Vnnicum Romanis in Pannonia gesserant. Ægerrime ferebat suorum victoriam tantopere fuisse cruentam, quare ad tanti sanguinis vltionem irritatur. Verum antequam tam magna cœpta adoriatur, Scythiam disponere statuit. Itaque per cuncta regna populosque, præsides, prætores, quæstoresq; distribuit. Bledamque fratrem, quem plerique Budam appellant, in regni societatem admiserat, neque seditionis aut externi belli oriretur, vniuersæ Europicæ Scythię præfecit, summamque potestatem tradidit. At ipse mox cum innumera multitudine copiarũ, prouincias Imperii Romani adoritur: in primis vtramque Mysiam, Thraciam, Macedoniam & Illyricum grauissimo bello solicitat. Belli causas à datis Thetrico & Macrino aduersus Vnnos auxiliis commentatur. Valemir Ostrogotharum, & Halaricus Gepidarum Rex, Atilam inita societate sequebantur. Quin etiam Marcomanni, Sueui, Squadi, Eruli & Turingi, vna cum Vnnis stipendia faciebant, à tanta Barbarorum colluuie omnia igni ferroque miscentur. Hæc vbi omnia Martianus accepit, Theodosii exemplo cui eo tempore rite successerat, vt Vnnis, Gepidis & Ostrogothis facilius resisteret, cum Genserico Vandalorum, & cum Persarum Rege inducias init. Quod spem Atilæ fefellit. Quum enim ab oriente Persas, ab occasu Visigothas, ab Aphrica Vandalos, ab aquilone Vnnos Romani hostes haberent conspirantibus vndique in Martianum tot gentibus, facile sperabat Imperium perbreui Romanum iri perditum. Sed Romanus Imperator, vt sibi, & Imperio præcaueret, & cum vnico, eodemque maximo expeditius hoste certaret, cum cæteris bella composuit, & in Atilam, quascunque potest, vires intẽdit. Arnestidem magistrum equitum Vnnis opponit, qui quum apud Martianopolim hostibus occurrisset, in primo prælio superior euasit, arridente aliquantulum fortuna fretus, dum incautius & nimis auidè cum callidissimo hoste bellum gerit, ab Atilæ copiis circumuentus occubuit. Martianus Arnestidis morte admodum consternatus, consilio hostem circumuenire studet: quod sæpe plus viribus posse nouerat. Videbat tot gentium multitudinem, in obsequio concordem non futuram: atque si in Illyrico & Thracia diutius permansisset, fame tantum esse perituram. Quare inter Reges treis facile discordiã serere, muneribus pollicitationibusque diuertere, aliquem in societatem allicere, hostium consilia interuertere se posse confidebat : ne minorem quidem spem in prouinciarum inopia collocabat. Quod dum intenderet Imperator, hinc prælium contrahere, hinc subtrahere commeatus, tentare Regum animos, dissensionum semina serere, curare concordiæ societatisq; solutionẽ, nutantes quosdam subducere, aliqui etiam eius verbis credere. Contra Atila, astu præpotens, Imperatoris Martiani consilium præuenire, properare pugnam, in sterili

solo

solo morari, commeatus vndique cogere, in vberrimas regiones & oppida se recipere, seuerissime suis imperare, Regum societatẽ largitionibus & officio confirmare, milites in obsequio quauis arte retinere. Quin etiam Budam fratrem, cui gubernationem Scythiæ, ædificãdamq; vrbem in Danubii ripa, Sicambriæque ruinis, Budam deinde dictam, delegarat, dolo captum interfecit. Vngarorum annales post cladem Catalonicam interfectum tradunt, quoniam quum post subactam Mysiam, Thraciam & Macedoniã, quum ex Gallia Atila Sicambriam rediisset, fratremq; inuenisset, Sicambriam, quam muro cinxerat, non Atilæ, sed suo nomine, contra mandata Budã nominasse, eum dolo captum, propria manu, præ nimia ira obtruncasse prodiderunt. Diuersas alii fraternæ mortis causas referunt, aut quod mitioris ingenii vir formidolosas expeditiones inhiberet, aut quia cum eo sæpe contenderet, & liberius argueret, quod Gepidarum & Ostrogotharum Reges in societatem adscitos pro subditis ille tractaret, aut quia cum Scythis se immitius ageret. Iordanis, quum nulla regni societas firma sit, vt solus regnaret, insidiis fratrem intercepisse scribit. Hæc Theodosio & Albino consulibus gesta sunt. Quare Atila postquam Illyricum, Macedoniam, Thraciam & Mysias passim igni ferroq; vastauerat, præclusumq; ad Constantinopolim aditum, Martiani copiis intellexerat, in Pannonias Sicambriam se recepit. quumq; è fraterna cæde, non plus inuidiæ quam terroris vbique conflauerat, & dissimulata pœnitentia ductus, se in concione purgare constituit: Quam misera sit conditio & sors ipsa regnantium, exemplo meo discite proceres: qui vt iusticiam & æquitatem, ac mandatorum obseruantiam edocerem, atque simul ostenderem, quod studio dicta & imperata præstari debeant, fraterno heu sanguine me id experiri prius oportuit. Fratrem vnicum, quem mihi consortem imperii feceram, vt interficerem me necessitas adegit, Romuli (vt aiunt) necessitate adductum, qui legum mandatorumque contemptum, fraterno quàm alieno supplicio vlcisci maluit. Non enim ignorabat vir ille diuinus, qui è pastoribus ouium, Reges gentium facturus erat, nullum bene imperium & regi & amplificari posse, nisi omnes legibus ac Regi parêre didicissent. Quod si leges & edicta pro irritis habeantur, omnia protinus misceri videris & ire perditum. Iusticia namque sola, non modo Respublicas & imperia, sed societatem omnem munit, & seruat. Quin etiam facinorosissimam quamque multitudinem, veluti in latronibus videmus, qui partem æque prædam partiuntur, æquitas ipsa ne solui quidem facile patitur. Hac potissimum magistra, maiores nostri Barbato genere nati, ita imperium auxerunt, auctumque seruarunt, vt sui posteri iam vniuerso orbi leges dare confidant. Proinde meo sanguine non peperci, ne exemplo meo facinorosorum audaciam confirmarem: quibus tanto studiosius cauendum est, ne vel minima errata committant, quanto seuerius in seipsam animaduertendi iusticia Regia sumpsit initium. Hęc quoque patrauimus, ne sacrosanctæ iusticiæ numen perniciosa quadã indulgentia incestaremus. Qui gubernationi salutique publicæ natus est, & in tanto fastigio, diuino numine collocatus, nulla priuati affectus ratione, à publica vtilitate & æquitate diuerti debet. Imo quanto coniunctior est, qui errarit, tanto seuerius in eum animaduertendum est. In prouincias populi Romani profecturus, non tam vt earum iniurias vlciscerer, sed Scythicum imperium propagarem, ad quod me natum, vt par est, semper existimo (me miserum) fratrem admonui in primis, vt regnum pacatum diligentissime curaret, iuste sancteque gereret, nemini ius suum eripi pateretur: deinde vt Sicambriam, vrbẽ olim populi Romani, ex legione auxiliatrice conflatam eductamque è Sicambris, extremis Germaniæ populis, quandoquidem multas quandã Romani legiones, pręsertimq; Germanas in Danubii ripa collocarãt, in vrbeisq; redegerãt, vt Barbaros transitu flum. inhiberent, non modo instauraret, sed mœnib. longe amplioribus. circumduceret, demumq; meo nomine appellaret. Quid fecit infelix? Immemor edicti, immemor mei, qui fraterna charitate, in Imperii societatẽ, neminẽ corriualẽ admittẽtis adsciuerã mecũq; pariter regnare iusseram, prę ambitione immodica, vt nomẽ ac dignitatẽ meam sensim

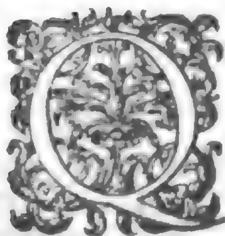
attenuaret, vt demum vnicus imperaret, regiam sedem, contempto mandato, à se Budam nominauit: læsæ maiestatis crimen, de eo tam bene meritæ, pro nihilo duxit. Quem Regem creastis, quem Martis Herculisque patris numen esse iubebat, non solum pessundare, sed delere sperauit. Quod quidem facinus vbi compertum habui, haud iniquo ex teste furorem concepi, nondum oblitus qua charitate ac fiducia, & quanto mentis ardore, traditā Scythicę Reipublicæ summam acceperam, non tam mihi, quam Imperio vestro insidias parari intelligebam. Ab omni semper expeditione, & ab ea vel maxime, quæ in Imperium Romanum pararetur, me semper reuocare nitebatur. Romanos tabellarios sæpe cum literis intercepi, notis quibusdam obscuris exaratis, quibus hostes multa, & præsertim integrum Scytharum Imperium fratri pollicebantur, si à me ille deficeret, aut quauis arte me circumueniret, à bellóve inito reuocaret. Immodica fides si fallatur, immodica quoque indignatione conficitur. Quid plura? Ne dux vobis natus, è medio tolleretur, ne Scythis Atila subriperetur, ne fidissimo propugnatore Scythia defraudaretur, ne Romanis domitandæ Scythiæ occasio daretur, ne sacrosanctæ iustitiæ numen pollueretur, ne mea perniciosa negligentia, ac stolida charitate, facinorosorum audacia augeretur, fratrem compertis insidiis, contempto mandato, læsa maiestate Regia, non quæsito lictore, non accito carnifice, ne Respublica à meo sanguine læderetur, adortus interfeci. Fratre, quam regno, quam Republica, quam dignitate carere malui. Quod si neque sanguini meo, neque vnico fratri, Reipublicæ gratia me pepercisse videtis, quid in alios, qui scelerate quid commiserint, me facturum putatis? Pugnauit in pectore meo aliquantisper cum publica priuata charitas: publicæ tandem rationi priuatus cessit affectus, quod omnibus his qui præsunt, faciendum esse censeo, si optime sibi & Reipublicæ consultum iri velint. Tu autem frater infœlix, mecum vsque regnasses, si pari mecum amore, & publica charitate ceptasses. Non te in Regni consortium frater admiseram, vt te mox vita priuarē, quando tecum qui vnicus, idemque charissimus mihi fueras, dignitatem & vtramq; fortunam communicare volui. Non ea causa te tantum euexeram, vt te subinde carerem, sed vt gubernandi labores cum honoribus pariter & triumphis tecum impartirer, vt mutuo quandoque alter alteri congratularemur. Plus tibi quàm mihi timere solebam, ego labores, ego pericula obibam, ego in prælia descendebam, vt tuam meæ vitæ anteferrem. Non fratris, sed vnici loco filii te habebam, si fortuna dedisset, vt immaturo fato interciperer, te Regni hæredem, te mei nominis defensorem & vltorem cædis fore sperabam. O spes hominum fallaces, ô miseram mortalium conditionem & eorum pręsertim, qui in aliquo fastigio siti sunt. quibus quanto fortuna maior, tanto editior miseriarum & periculorum cumulus accedit. Maluissem, si per vtilitatem nostrę Reipub. licuisset, hostili manu occumbere, quam fraterno sanguine fœdasse manus. Malim tamen præpotentis iustiɫiæ numen fraterna victima pro Regni salute expiare, quam commissa in Rempublicam piacula præterire. Proinde edicta, leges, & mandata seruare, exemplo mei sanguinis discite, quæ sint ab his Regi expendenda supplicia, qui eius imperia, militiamque detrectarint, aut patria iura læserint, aut humanitatis officia violarint, quæ debetis obsequia præstare indulgentissimo supplicibus principi, & præsertim bene merentibus recte fœliciterq; obtemperare, vt communi cum eo fortuna frui liceat, perfidiam, superbiam & infidelitatem, morte cautius euitate. Nihil existimate commodius, quam in boni Regis obsequio viuere, publicaque commoda priuatis (vt fecimus) anteferre. Quod si feceritis, non tam Imperatore bono, quam optimo milite, Scythicarum fortuna rerum gloriari poterit. Ego autem ne fraternos manes nobis iniquos habeamus, edico, vt quæ infœlix nuncupauit, vota præstemus: instauratā Sicambriam, Budam appellemus, pioq; funere ac lacte pariter & vino placare studeamus. Secundum Atilæ orationē funus singulari pompa celebratum. Non tam Budæ fatum, quam Atilæ fortuna dira deplorata, collachrymantem pariter & æstuantē omnes vltro cōmiserantur, fratrem iure cęsum exclamāt. Ad hęc cōsolantur simul & hortantur,

tur, ne se casu fratris excruciet, néve Scythicæ Reipublicæ desit: regno consulat, & vt institutum suæ gloriæ iter, Scythicamque fortunam prosequatur, exorant. Paucis post diebus vbi se collegit, fraternisque manibus iusta persoluit, ad bellum initum animum reuocauit, quod tot gentium imperio fretus facile præstitit. Quin etiam nihil vsque adeo magnum & difficile veniebat in mentem, quod se effecturum esse non confideret, quum bella non minus arte, quam viribus tractare soleret, nihilque magis intenderet, quam Romani imperii ruinam. Inita consilia prosequitur, Romanos & Visigothas, quos acerrimos hostes habebat, ne icto simul fœdere in Vnnos coniurarent, eo vsque quietos dimittere statuit, quousque eorum intima penetraret, omnemque his coeundi potestatem eriperet. Quod vt assequeretur, Ecium Mysio genere natum, sibique amicissimum tentauit, cum quo Iohannis tyranni temporibus de transitu in Italiam olim fœdus iniuerat. Multa post instaurando Imperio Romano pollicetur, vt sibi Visigothas, quos seruos suos & profugas appellare solebat, Romano fœdere punire liceret. Contra vero cum Theodorico Visigotharum Rege, qui Valiæ Regi successerat, clam agebat, vt cum Vnnis, Gepidis, Ostrogothisq; consanguineis Occidentis Imperiũ tuto retinere, q̃ cum perfido superboq; Romano hoste periclitari mallet: acceptas ad hęc clades, & impendens a Romanis excidium, qui iniurias cumulatissime vlcisci solent, cõmemorabat. Confirmabat in hoc eius perfidiã Gẽsericus Vandalorũ Rex quippe qui Visigothas hostes formidans, vt Iordanis ait, multis largitionib. Atilam in eorũ bella præcipitabat. Nam quũ Theodorici filiã Vnnerico filio coniugasset, eiq; ob veneficii suspicionẽ nares abscidisset, turpiq; vulnere deformatã patri in Gallias remisisset, haud sibi parũ à Visigothis timere cogebatur, quare Atilam aduersus Theodoricũ magnis munerib. die noctuq; irritare contendit. Atila dolorũ artifex, quippe cui mos erat, hostẽ prius arte, quam armis oppugnare, legatos ad Valentinianum misit, quibus Visigothas Romanis suspectos reddere conabatur. Eis hæc mandata dedit: sibi cum Romano Imperio nihil esse, quo bellum aliquod vtrinque moliri oporteat, imò se Romanos obseruasse, & eorum societatem nunquam contemsisse, sed cum Theodorico sibi rem esse, qui Visigothas Vnnorum seruos ac profugas in ditionem suam vindicauit, alienæ gentis imperium vsurpauit. Neque diutius se passurum Gothos sub alieno iure versari, quin etiam armis eos in pristinam conditionem asserturum. Item polliceri se imperio Romano, in quouis bello auxilia magna daturum, si cum Theodorico ipsum æquo animo decertare patiantur. Perpetuum quoque fœdus se cum Romano Principe icturum, si Gothos, qui Italiam igni ferroq; vastarint, vrbi Romæ gentium Reginæ perpetuam notam inusserint, maiestatẽ imperii Romani, ęterna suggillatione fœdarint, cumulatissimas sibi pœnas expendere permiserint. Ad Theodoricum contra scribit admonens, vt Romanam fugiat societatem, qua nil sibi (vt supra diximus) perniciosius esse potest. Intellexerat eius insidias Valentinianus, ad Theodoricumq; scripserat, haud aliter Atilę resistendũ, ac orbis perniciosissimo tyranno cui tantum inesset audaciæ, vt totius orbis Imperium, tanquam sibi vni debitum asserere niteretur, neq; belli causas quęrere, neq; iustè id indicere solitũ: id dumtaxat putare legitimum, quod sęua libido iusserit: eum communẽ omnium inimicum communia quoque ab omnibus odia meriri. Proinde oportere Visigothas Romano Reipublicę adiumento esse, cuius ne mediocrem quidem partem possiderent, præcauere dolos Atilæ vnaque cum Romanis in eum coniurare: quod ni fecerint, ꝓbreui communem vtriusq; ruinam adfuturam. Ad hęc Theodoricus coercẽdam esse Vnnorum audaciam, neq; animos neq; vires his deficere oportere, qui iuste pugnare coguntur. Neque bellum graue futurum, quod iniquitate causæ labefactatur. Deum iustas in bello fouere partes, proinde se nunquam Romanis, vt par est, neque regno suo defuturum. Ecium artem Atilæ non ignorasse, exitus ostendit: quando Theodoricus literis admonet, quid fieri opus sit, & quot & quanti insint Barbaro doli qui nisi pari arte eludantur, his omnib. cedere oporteret. Rempublicã Occidentalem Valentiniani

Romæ imperantis auctoritate gerebat Ecius, vir bellicosissimus semper habitus, & hostibus admodum formidolosus. Gallias pariter cum Hispanis gubernabat, neque sibi prudentia & fortitudo deerat, quando pari cum Barbaris astu certare poterat. Neque Vnnorum hunc artes viresque latebant, quippe qui olim deposita potestate, quum in agro degeret, ibique quum inimicus quidam repentino eum incursu opprimere tentasset, profugus ad vrbem, atque mox in Dalmatiam & Pannoniam confugisset, ad Vnnos demum peruenit, quorum amicitia opeque vsus, principum gratiam, interpellatamq; potestatem recuperauit. Quare haud inscius, cum quanto & quam feroci hoste res sibi foret, Theodoricum , exercitum quemcunque potest, comparare monet, proceres adhibet, quando non tam de dignitate, quam salute communi ageretur, & qua cum gēte bellum gerendum sit, edocet. Theodoricus iam à Valentiniano ac Ecio edoctus, quid fieri oporteret, neque fraudulentum Atilæ ingenium ignorans, omne studium ac diligentiam in comparandum exercitum intendit. Sex ei filii erant. Fridericum, Henricum, Rothanerim, Hunnericū domi relinquit, vt regno præsint, ius dicant, populis, cæteraq; disponant. Thorismundum & Theodoricum, maiores natu, secū cōmilitare iubet. Gothos vndiq; cogit, multas legiones instituit, totam Galliam Narbonensem Tarraconensemq; Hispaniam, nomina dare iubet. Omnes fere arma sumere cogit, siquidem ingentes & innumerabiles Vnnorum copias esse arbitrabatur. Et eò maiorem exercitum Atilam comparare nouerat, quo potentioribus cum hostibus sibi rem esse intelligebat. Neque seruis quidem, neque agricolis omnino parcendum esse reputauit. Duo filii Imperatoris pariter & militis officia præstare, turmas cohortesque conscribere, arma munitiones & tormenta parare, certatim ac sollicitè curare omnia, patri animum augere, populorum animos ad gloriosum bellum hortari. Contra tam generosa prole pater gloriari, maiorum exempla his referre, quibus iuuenilia pectora succenderet: quanta Gothorum gesta fuerint, & progenitorum robora rite recensere, neque quicquam duxisse turpius, quam mortem, hostemve timere, nihil reformidare præter turpem vitam. Quare tanta Gothorum manus breui tempore coacta est: vt cum magno quouis exercitu tuto certare posset. Ne minore quidem studio & celeritate in Italia Valētinianus & Ecius in Gallia vtebatur. Imperator delectum habuit, spōte omnes nomina deferebāt, ne ab Vnnis, ea quæ à Gothis olim acceperant, pati cogerentur. Scythicum in Gothis furorem experti, eò magis timere cogebantur quin etiam si licuisset, sponte sua matronæ nomina detulissent. Augebat metum Atilæ rumor non modo quod Mysias, Thracias, Illyricum & Achaiam immani quadam & inaudita crudelitate vastasset, sed quia Theodosio & Albino consule fratrem vnicum, consortem Regni temere suis manibus interemisset Quamuis liberalem audirent, humani tamen sanguinis auidissimum intelligebant. Auxerat Italiæ Galliæque tumultum, cum ingenti animorum consternatione, ficta de Vnnis fama, quod humano sanguine, vtpote qui Scythæ sunt, ferino more vescerentur: quod hostium capita ad equorum pectora suspenderent, quòd eorum caluariis pro gemmatis poculis vterentur, qui Marti Herculique patri mactarent hospites, qui patres senes interficerent, interfectosq; auidissime ac solenniter deuorarent. Addebant plærique feritate qui equino sanguine viuerent, alienigenas nullos amarent omnis prorsus expertes humanitatis. Ne minus quidem orthodoxæ fidei Christi optimi maximi timere cogebantur, quippe Atilam intelligebant, nulla veri numinis religione teneri: quin etiam nihil dira crudelitate putare religiosius, nullamque humana victima præstantiorem existimare: nihil aliud quærere, quàm humani generis seruitutem, ac interitum Imperii Romani. Italorum multi qui diem suum incruenta morte obiissent, eos fœlices existimabant, quippe quos tanquam diuina quadam benignitate, ex hac miserrima vita ereptos reputabant. Alii contra, priscorum temporum non ignari, Barbararumque memores iniuriarum, & animo longe fortiore muniti, hos beatos prædicabant, qui his temporibus nati essent, quibus Scythicam immanitatem vlcisci liceret, pro animi

animi conditione quisque loquebatur. Eò tantum res Itala cum Gallica redacta fuerat, vt pars magna necessitate, sponte cæteri forteis animos præstare viderentur. Accedebant prodigia & horrenda signa, quæ publicum metum augebant. Procera Deorum simulachra non solum noctu, sed interdiu visa, quæ sibi pro se quemque præcauere iuberent: sanguineæ è cœlo guttæ defluxere, bicipites infantes editi, sacra tecta in plerisque locis de cœlo tacta. Vox nocte audita sæpe, Caue tibi Italia: Dii quoq; è puluinaribus auditi. Multi solo metu occubuere, quia neque focis neque aris Atilam parcere ferebatur. Inter hæc Valentinianus eo audacius omnia agere, habere delectum, legiones & auxilia vndique cogere, & nihil studii ac diligentiæ prætermittere: ardentius omnia Ecius solicitare, percusso cum Theodorico fœdere, Romanas ex Italia legiones educere ad omneis populi Romani prouincias legatos continuo mittere, qui auxilia validissima petant, vniuersam Galliam Germaniamq; vexare. Legatorum opera Burgundiones, Saxones, Riparioli, Lambriones, Romani quondam milites: Item Meroneus Rex Francorum, qui Glodioni patri in regno successerat: Sarmatæ, Lutetiani & Armaciani, vna cum Gothis & Romanis contra Vnnos coniurarunt. Innumera profecto fuit auxiliarium copiarum multitudo, quæ ad Ecium & Theodoricum in Gallias conuenerant, quare exanimata sociorum pectora haud parum instaurata sunt. Qui salutem paulo ante desperabant, nunc vltro præpotenti hosti occurrere cupiunt. Ducibus nimium confidebant, qui viribus, astu, prudentia, ac rerum experientia præpollerent. Addebat animos Ecii fortuna, cum non mediocri sapientia coniuncta, quæ in re potissimum militari suum exerceret imperium. Theodoricus & Ecius, qui tot copias ductare cogebatur, vt vtriusq; gentis seruaret imperium, nil Atilę congressu auidius optabat, nec quicquam reputabat antiquius. Ante hostis aduentum, in diuersis locis statiua habuit, commeatus vndique aduehi mandauit: per varia oppida disposuit annonam, ne qua forte rerum inopia, militum immensa multitudo laboraret: omnia quæ bello sunt vsui, prius ita prouiderat, vt nihil deesse videretur: præsidia per ciuitates vbique disposita, itinera quacunque poterant, vbiq; præcisa impositaque præsidia. Quæ quidem omnia quum per exploratores varios ad Atilæ aures peruenissent, suæ quandoque audacię pœnitentia subiit, illudque magis ac magis indoluit, quod neque multum suas arteis aduersus Romanos proficere, quin etiam illis patefactas esse, ac pari dolo eludi intelligeret. Dum inter Gothos & Romanos discordias serere studebat, & inter serendum in horũ intima penetrari sperabat, deprehensas eius insidias animaduertit: dum aliis dare verba conabatur, accepisse potius quam dedisse visus est. Nam dum ista molitur, hosteis potius tacito admonuisse, vt bello se accingerent, quam fefellisse videbatur. Quin etiam si id honeste facere potuisset, bellum potius detractasset, quàm his hosteis artibus irritasset, sed ne à magnanimitate sua deficere videretur ad apertum bellum animum intendit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER IIII.

QVVM maximis Atilæ animus fluctat inceptis, qui Sicambriam se receperat, omnium ibi procerum conuentum edixit, vt de futura expeditione decerneret: conuenere vndique Principes, inprimisque Thetricus Veronensis acerrimus olim Vnnorũ hostis, quem Atila nõ sine maxima liberalitate ac officio sibi conciliarat, familiarissimumq; reddiderat. Hunc quoq; frequentiss. Germanorum proceres sequuti sunt, vt in Scythicã sese beneuolentiã pariter insinuarent, qui cum Sicambriam præter opinionem Regis venissent, gratissimo omnes hospitio admissi, ac vultu quoque regio multo gratiore excepti sunt. Thetricus igitur Regali beneficentia victus, & inconstantis ingenii compos, quum in Romani belli sermonem

ex dedita induſtria incidiſſet, nimiumque ſtuderet aſſentatione placere nutantem aliquandiu Regis animum confirmauit. Occiduas enim imperii Romani prouincias inuadendas eſſe ſuadebat, quando pręſidiis legionibusq; carerent, & triumphorum materiam non mediocrem afferrent. His verbis Atila admodum confirmatus, neque inſcius, quos hoſtes habiturus eſſet, quam ingentiſſimas potuit, copias comparauit. Non ſolum per vniuerſam Scythiam delectum habuit, verumetiam auxiliares quaſcunque potuit copias, vndique contraxit. Cui ſe ſocios pariter addiderunt, Ardericus Gepidarum Rex, item Valemir, Theodemir Vindemirque fratres, qui Oſtrogothis imperabant. Acceſſere quoque Marcomanni, Sueui, Quadi, Eruli & Turingi, pari ſe prædæ ducti. Quos quidem quingenta circiter armatorum millia fuiſſe ferunt. Ad hæc ſummam carrorum multitudinem, ac cætera, quæ bello ſunt vſui, comparauit. Nam & plauſtris caſtra pro vallo munire, & in prælio præſertim, ad circumueniendos hoſtes, Vnni Scytharum more vti ſolent. Sed antequam è Pannoniis moueret, ne ab arte ſua deficeret, impetrandam ab vtroque hoſte clam pacem tentauit, vt dum cum altero pugnaret, ab altero tutus eſſe videretur, qua re facilius victoriam ſperaret. Quod vbi obſtinatis animis denegatum iri intellexit, Illyricum totum diripit, & incendit. Mox Germaniam tanto furore aggreditur, vt vicos paſſim & oppida concremaret, omnes cęderet, ſacra & prophana æque dirueret, nec ætati nec ſexui vſquam parceret: omnia cædibus, rapinis & vlulatibus complebantur, facilem ex immani ſæuitia victoriam ſe conſequuturum eſſe confidebat. Magnæ Germaniæ tantum pepercit, quia Marcomanni, Quadi & Sueui, quos cum Atila commilitare diximus, è Rhœtorum, Vindelicorum, ſuperiorisque Pannoniæ conſpectu vlteriorem Danubii plagam habitabant. Superato tandem Adulæ montis iugo, in Heluetios vbi deſcendit, pari crudelitate graſſatur, Quicquid intra Rhodanum Rhenũq; interiacet, paſſim diripit. Inundantis Nili more in ſuperiorem inferioremque Pannoniam, quę cis Rhenum in Oceanum vſque protenditur, ac demum in Galliam Belgicam cum exercitu effunditur, incurſat, miſcet, ac turbat omnia. Conſtantiam vrbem munitiſſimam obſidet, oppugnatque. Sigiſmundum, eius regionis Principem cum magna manu occurrentem fundit, fugatque. Qui vbi mox Baſileam vrbem ſuam ab hoſte obſidendam eſſe intelligit, ſuæ ac regni conſuluit vtilitati, pacem per legatos ab Atila impetrat: pollicitus ſub eius ductu & auſpiciis ſtipendia ſe facturum, & grata ſemper obſequia præſtiturum. Succedentem fortunam Atila nequaquam remoratur, ſed vltro progrediens Argentuariam, quam nunc Argentinam dicunt, acri obſidione circumuenit: quæ etſi nullo munitionis genere careret, ita tamen diu noctuque admotis vndiq; machinis quaſſauit, vt vrbe breui tempore potiretur, præda ingens hinc abacta, & non mediocris patrata cædes. Tantus itaque pauor Gallos inceſſerat, vt cuncta ſeditionem oppida ſponte facerent: ſed parũ quandoque deditione profecerant, quando per eam à vita parum, à direptione ſe minime redimebant. Direptam Argentinam, dirutis mœnibus Polyodopolim† edixit appellari, quaſi multis viis acceſſibilē: ac edicto addidit, indicta capitali mulcta, in victoriæ ſuæ monumentum, ne qua ex parte quaſſa mœnia reſarcirentur. In Rhemenſes caſtra deinde mota, quos quum opulentiſſimos accepiſſet, pari furore oppugnare cœpit. Quum oppidani aliquantiſper obſtinate reſiſterent, dum variis ſententiis diſtrahuntur, & dum de facienda deditione cogitarent, & ea quidem conditione, vt dimiſſis fortunis ſalui ac incolumes abirent, tanta vi expugnationem adoritur, vt nuſquam ſit ceſſatum, donec Vnni vrbe potiti, cuncta diriperent. Tanta in oppidanos commiſſa ſedes, vt nulli fere euaſerint, nulla templorum, nulla ætatis ac ſexus habita ratio, religio & pietas, cum humanitate videbatur extincta. Nicaſius enim Vrbis pontifex maximus, nimia ſanctitate clarus, ac ſenio grauis, & fortiſſimus Chriſtianæ fidei aſſertor, regio iuſſu in foro obtruncatur. Omnibus aris iniectus ignis, multiq; ſacerdotes, matronæ ac virgines quæ in ſacras ædes vt vitam apud deorum ſimulachra tuerentur, ſane cõfugerant, apud aras cæſæ ſunt. Sed quando de Nicaſio

† Straſburg.

casio

casio viro sanctissimo, iam mentio fieri cœpit, ne quid in oratione piaculi committatur, aliqua referemus. Paulo antè tempore, quàm in Gallias Vnni penetrarint, præter ea quæ dicta sunt, multa, vt Annales referunt, signa apparuere, quæ diram temporum leuitatem portenderent. Assidui inprimis terræmotus, varia cœlum prodigia edidit. Sub aquilone per noctem ignis perpetuus in æthreæ speciem videbatur, & in eo lineæ hastarum simulachra referentes, crebra Lunæ obscuratio & defectus, etiam Cometes. Quæ quidē omnia ingentē Galliæ ruinam minabantur: & hæc Nicasius sæpe prędixerat, & Amanus Aureliensis Episcopus, qui vt diuinam deprecarētur iram, assidua concione Gallos ad resipiscentiam, ac verā religionem hortabatur. Rhemenses ab Vnnis obsessi Nicasium consulunt, vtrum potius agēdum, an Vnnis facienda deditio, an pro salute vrbis fortissimè dimicandum. Ad hæc Nicasius, Vrbem (inquit) quando à Gallis diuina iusticia pœnas exactura est, nullis profectò viribus propugnari posse, diuino Rhemensibus numine Barbaricum exitium imminere: neque tamen omni ex parte populo esse desperandum, sed morti sponte occurrendum, vt supplicio corporum, lætam immortalitatem animorum consequantur. Proinde se pastorem pro suis primum ouibus vltrò moriturum, quinetiam non secus pro hostium ac amicorum salute, omnibus orandum, diuinamque misericordiam præ mortis patientia implorandam. Eutropia quoque soror, ne minore quidem vehementia, sublatis in cœlum manibus, populum ad pulcherrimam ac salutarem mortem elata voce suscitabat. Non minus auctoritate pontificis, quàm virginis exemplo ad martyrium succendebantur omnes, conceptus hinc pudor & religio multitudinis animos confirmabat. Soluta concione, populum ad implorandam deorum opem, in basilicam diuæ Virgini dicatam ducit. Effractis portis, & irrumpente hostili agmine, Nicasius cum sorore stans pro templo, forti animo infestam cohortem expectat, & appropinquanti his verbis occurrit, elataque manu silentium indicit: Quando diuino nutui maxima quæque potestas obtemperat, cur victoriam (inquit) in dignitatis nostrę rabiem conuertitis? Si nobilium bellatorum est titulus, Parcere supplicibus, & debellare superbos, cur in Christianam prolem, suo Deo humilem, vobis non modo supplicem ad pedesque procidentem, sed imperio vestro parituram, & nunc veniam implorantem, tam atroci vultu & infestis armis sæuire contenditis? Vos etiam homines esse mementote, verum Deum agnoscite, fandi nefandiue non immemorem. Nolite humana cæde & immani crudelitate diuinam in vos iram prouocare: ne saluti vestri potius insidias tetendisse, quàm excidium nostrum anhelasse videamini. Quod si oues meas omnino trucidare pergitis, me cum germana primum obtruncate, hanc pro populi salute primam Deo victimam mactate: at si cæteris parcere nolueritis, multo plus veræ salutis, quam excidii vos Christianis allaturos esse scitote. Talia iactantem immanis turba obtruncarunt, abscissum subinde caput aliquantisper diuina verba retulit, illudque inprimis, Viuifica me secundum verbum tuum, Domine. Eutropia quum in ipsam Barbaros sęuitiam remisisse conspiceret, verita ne ad stupra fœda reseruaretur, in fratris interfectorem, infestis vnguibus insiliit. Sanctum fratrem (exclamans) magno scelere obtruncasti, sororemq; tibi seruas abutendam: iamiam diuina te sententia damnatum teneo, moxq; manibus oculos eruit, qua quidem indignitate, confestim ab aliis interficitur. Cæteri deinde ad vnum omnes cæsi, tantumque sanguinis effusum, vt siccis vrbs pedibus lustrari non posset. Horrenda deinde monstra subsequuta. Cœlestium numinum acies, quasi dimicantes per vrbem discurrere videbantur: voces in templis, & planctus auditi: insani per noctem visi lemures, horrendique apud aras sonitus. Quare tantus hosti terror incessit, vt vrbem deseruerit. Ciuium cadauera, quæ passim strata iacebant, ab omni corruptione immunia, diuino quodam miraculo seruata, miro demum odore fragrabant. In destituta vrbe lumina nocte multa videbantur, suauissimi cantus audiebantur. Quare paucissimi, qui è tanta cæde superfuerant, diuino iussu in patriam se receperant, sancta corpora incorrupta & redolentia in-

uenerunt, stupore magno correpti ritè humi recondunt. In primisque Pontificis truncum nobili sepultura donant, Eutropiam virginem propè sepeliunt. Mortuorum fortunæ inuident, & gratulantur. Quisque suorum corpora disquirebat, inuentaque sine tabe & fœtore, non tam lachrymis, quam religiosis ac lætis osculis amplexebãtur. Ciuitatis reliquias cogunt, quia multi præ nimio metu ante obsidionem procul aufugerant. Vrbem instaurant, Nicasium & Eutropiam, ob miraculorum multitudinem inter Deos referunt, arasque pientissime dicant patriosque Deos appellant. Sed de Nicasio hactenus. Nondum Vnorum furor Rhemensi excidio expleri poterat, sed fortunæ dexteritate debacchãtur indies. Aurelianam vrbem opulentissimam, ab Aureliano Imperatore nominatam, Atila obsidere statuit. Quo quum castra mouisset, traiecto Sequana fluuio, qui Belgicam à Lugnunensi Gallia separat, & contra Britanniam ad Rothomagum vrbem, in Oceanum mare demergitur, tanta vi oppugnationem adoritur, vt nil magis anhelare videretur. hanc vetustam Cenomannorum vrbem fuisse volunt, non minus opibus, quam munitione populoque præstantem. Quamuis arctissima circumuenit obsidione, & admotis machinis grauiter oppugnat, parum tamen proficit: nam oppidani, neque deditione, neque muneribus, neque conditione aliqua hostilem sæuitiam sedare posse sperabant. Confirmabant opinionem, finitimorum exempla. Nam non solum forum Tiberii, Constantiam Heluetios & Rhemenses: sed Parrhisios, Sequanæ accolas, multasque oppida & pagos pari fœditate diripuit. Vna obfirmatis spes erat animis, aut fortissime resistendo se tueri, & longa Barbaros obsidione defatigare: aut si aliter acciderit, pulcherrime mori, vt iactura corporum animos à morte redimerent. Dum Atila per Galliam, Belgicam & Lugdunensem, veluti lupi more inter armenta grassatur, Ecius patricius Romanas copias cum Visigothis per Narbonensem Galliam coniungit, in Tholosanumque agrum, vbi Theodoricus residebat, cum exercitu se recepit: ab vniuersis sociis populi Romani auxilia contrahit, vt confidentius cum hoste manus conserat. Quod vbi nouit Atila, ancipiti consilio vexabatur, an vltra tenderet, & cum hostibus congrederetur: quod Alanorum, Sarmatarum, Saxonum & Visigotharum trophæa, quos Vnni sæpe vicerant, stipendiariosque fecerant, plane suadebant: an vero explorata Ecii virtute, experientia & fortuna bellica pugnam detractaret, quod Vnni bello nonnunquam antea ab Ecio fusi & fugati fuerant. Spe tandem victoriæ ductus, qua nimium æstuabat, relicta Aurelianorum obsidione, vt hostem audacia vinceret, mox Lugdunum, deinde in Narbonensem Galliam contendit. Alii profecto scriptores rem aliter tradiderunt, & sub aliis Imperatoribus gestam prodidere. Anianum Aurelianensem Episcopum, virum profecto omnium iudicio sanctissimum olim habitum, liberatorem Aurelianæ vrbis fuisse aiunt. hic multa antehac sanctitate sua, miracula edidit. Nam quum vrbem designatus Pontifex aditurus esset, Agrippum magistrum equitum admonuit, & orauit, vt solennem sui aditus diem damnatorum impunitate, & coniectorum in carcerem liberatione celebraret. Quod quum ille abnuere pergeret, demissus è cœlo lapis in caput decidit: relatus in cubiculum, dũ sanguinis profluuio mors immineret, visitantem virum admisit, à quo imposita continuò manu liberatus est: sanctoq; prodigio correptus, omniũ miserabiles, extremo supplicio mulctãdos impunitate donauit. Anianum igitur arctissima vrbis obsidio huc adegit, vt pro salute ciuitatis omnia cogeretur experiri, in primisque diuinam opem, qua nullum maius præsidium optari potest: quare solennes supplicationes celebrari, ipse cum vniuerso sacerdotum collegio vrbem lustrare, sacra corpora per alta murorum ambulacra circumferre, sacra carmina concinere: Iesu Christi optimi maximi, ac mortalium liberatoris auxilium implorare. Cui dum sacerdos quidam ab hostibus captus per contumeliam illusisset, dicens, Quod nunc facis, nos quoque incassum id omne fecisse, ipsumque Deum nunc fidelium immemorem esse factum, præsentanea continuò morte correptus interiit. Redintegrato prælio, admotis vndique vrbi tormentis, populus ad aras vniuersas confugit.

fugit: Pontifex cum Deo tantùm confidere iubet, mox Deum exoraturus mœnia conscendit: & vbi dextrum sibi numen adesse sensit, in Barbaros expuit. Emisso oris excremento, tam profusi mox imbres continuò defluxere, vt quatridui spacio nemo hostium, pugnandi causa, vestigio pedem mouere posset: diluuio castra obrui videbantur, ingenti tempestate & vi ventorum tentoria multa extirpata sunt. Scytharum multi torrentibus tracti de cœlo quoque plerique tacti. Desidente vi nimborum, Anianus ex vrbe prodiit, vt Atilæ sedaret animum, & plebis suæ liberationem imploraret. In cuius conspectu vbi se constituit pater, tiara & pontificio habitu venerandus, Cur Atila Christianum (inquit) populum tam fera crudelitate persequeris, cur humano sanguine non expleris? Si diuino quodam numine flagellum Dei factus es, in facinorosorum & prophanorum supplicia tuam conuerte ferociam. Resipiscentibus, & vera pœnitentia ductis, ac humilimè supplicantibus, diuino exemplo ignoscendum est Atila quando cor contritum & humiliatum Deus non aspernit. Collige quandoque te ipsum, & sacerdotis huiusce vera prædicantis (quum principum limina veritas nunquam adeat) intentius accipe. Memento te natum esse hominem, & te ab humanitate destitutum esse non oportere, cum impiis bonum exitum sperare non liceat. Et si Vnus Scytha es, Scytharum tamen plerique sunt populi, quibus suapte natura est religio ingenita: & iure basilici, veluti reges appellantur. Quam sortitus es potestatem, te à Deo potentissimo, à quo omnis (mihi crede) potestas delegatur, accepisse reputa. Impiorum, & non fidelium ac innocentum te flagellum & supplicium Deus esse iussit. Recognosce potestatem diuinitus tibi traditam, qua si abuti perrexeris, haud difficulter amittes. Iusticia & pietas, regnorum fundamenta iaciunt, at vbi hęc duo sacra regum numina explosa recesserint, nullum ita munitum est imperium, quod extemplo non corruat. Misericordiam tuam imploraturi, rex maximè venimus, pacemque cum venia postulamus. Si ius diuina voluntate, & humana culpa, in armis situm est, non iniqua petimus. Non conquerimur, quòd ab his oppugnamur, quos non modò non læsimus, verumetiam nunquam nouimus. Neque iniustam oppugnationẽ, quando ita numina patiuntur, incusamus, sed vt deditionem & imperata facturos clementer accipias, vehementer oramus. Nil aliud petimus, nisi vt hunc populum regno tuo non indecorem, vrbe fortunisq; suis donate digneris, qui non aliena, sed sua postulat: non tuum detrimentum, sed tui obsequium implorat, incolumitatem liberorum, pudicitiam matronarum & fortunarum conseruationem exposcit, pacem ac veniam exclamat, patriæ excidium deprecatur, & in tuo seruitio, si postulata concesseris, se perpetuo victurum, & gratissima semper obsequia præstiturum pollicetur. Proinde Aurelianos pace ac venia dona, tutos & incolumes esse iube, solue obsidionem iniustam, anhelatā rapinam inhibe, & castra hinc amoueri continuò impera. Quod per Iesu Christi optimi maximi & liberatoris nostri passionem, iterum iterumq; supplicamus. Quod ni feceris, hunc sub diuina tutela populum esse scito, neque diuinum iudicium, quod tibi imminet, te euasurum existimato. Ad hæc Atila crudelitati suæ nimis obnoxius, qui sacris precibus aures obstruxerat, & ad Christi mentionem excanduerat, eum confestim abire iubet, & ni citò abierit, mortem interminatur. Anianus re infecta in vrbem rediit, desperatum populum adhuc bene sperare iubet, ad diuinum auxilium hortatur. Ipse clàm diuina ope fretus vrbe egreditur, ac nemini visus, per media hostium castra, ad Ecium iter facit, haud procul hinc cum Thorismundo, Theodorici filio castra metantem, imminentis admonet necessitatis, eumque cum Romano Gothicoque exercitu opem properare attestatur. Ecius re cognita, cum copiis aduolat: Vnnos incautos, & nil sibi timentes in castris aggreditur: excitato tumultu, pars arma capere, fuga salutem plerique quærere: munitissimas stationes alii occupare, misceri ac turbari omnia. Interea qui pro vallo pugnarunt, occubuere multi saucii fuere alii: qui è castris aufugerāt, vt in proximis syluis delitescerēt, omnes ferè cæsi. Ex his multi in Ligeris fluenta, qui è Cemenis montibus non procul

ab Aluernis oritur, & Lugdunensem à Celtica & Aquitania Galliam distermi-nans, in Oceanum longè dilabitur, se proiiciunt. Oppidani resumptis ani-mis ex vrbe prodeunt, ac cædem augent, quod vbi rex Atila vidit, collectis co-piis obsidionem soluit, in proximum montem se recepit cogitans, non cum oppidanis, sed hostibus, instructa acie esse confligendum. In hoc Anianus præ-lio ex Vnnis multos planè seruauit, quos coram se cædi ægrè ferebat, sacrisque precibus à Romanis & Gothis redimebat. Aureliani pontificia virtute liberati, Deo gratias agunt, apud omnes aras sacra faciũt, modulatos hymnos Deo con-cinnunt, religionem augent, mutatis moribus pietatẽ colunt, liberatorem orbis Iesum Christum longè religiosius adorant, hunc vnicum & verum Deum ex-clamant. Eo anno tanta frumenti copia exuberauit, vt non solùm periculo ho-stili, sed fame vrbem mire Deus liberasse videretur. Anianum paucis post an-nis vita defunctum, de populo suo optimè meritum, inter Deos referunt, eiúsq; anniuersale sacrum piè concelebrant. Plerique scriptores Atilam idcirco Au-relianam obsidionem dimisisse produnt, quòd Ecium, quem pro spectata vir-tute, & gestarum rerum gloria nimium verebatur, in Narbonensem Galliam cum magno exercitu venisse, castraque cum Gothis haud procul à Tholosa coniunxisse nouerat. Iordanis ab his longè dissentit, Singibanum Alanorum Regem, futurorum metu perterritum, Aurelianã Lugdunensis Galliæ ciuitatem vltrò Atilæ traditurum fuisse pollicitum: etiam & Theodoricum, Gothorum Regem, re intellecta, Aurelianum diruisse ac Singibanum habuisse suspectum: eumq; ne à Romana societate deficeret, néve nocere posset, in medio inter au-xiliares copias collocasse. Quod vbi ab Atila intellectũ est, ex alta eum spe con-tinuò excidisse: videbat enim si Alanos à Gothis diuellere poterat, se cum ho-ste tutius congressurum. Vngarorum Annales longè dissentiunt, conflictumq; Catalonicum, & Aurelianam obsidionem Rhemẽsi anteponunt: Atilamq; an-tè Gallias ingressum, Constantiam, Luzonium, Byzantiam, Chalonum, Masti-conem, Lingonem, Burgundiam & Lugdunum antè Aurelianos & Rhemen-ses expugnasse. Vtrum potius asseramus, nondum satis compertum habemus. Sed Atilam, dimissa Aurelianorum obsidione, dum in Narbonensem Galliam aduersus Ecium Theodoricumq; contendit Lugdunum tunc expugnasse cre-dimus: vetustissimam quidem vrbem, ac inter mediæ partis Galliæ mettropo-lim in eoq; colle sitam, vbi Arar amnis Rhodano commiscetur. Florente Impe-rio Romano, hæc quoque & opibus & viris mirifice claruit: emporium ibi ce-leberrimum habebatur, magno ciuitatis vsui accõmodatum: aurea argenteaq; moneta ibi cudebatur, ducesq; à Romanis designabantur. Templum quoque nobilissimum communi Gallorum impensa factum, Augustoq; Cæsari dicatum quod stabat ante vrbem, vbi fluenta coeunt: in quo ara est dignitatis eximiæ, sexaginta gentium numero inscriptum titulum habens, & earum singularum vna statua, altera subinde ingens ara sita est. Segosianis omnib. Lugdunum præ-sidebat. Ad aram, poetarum, cæterorumq; scriptorum certamina agebantur: vbi quicunque succubuisset, aut spongia delere scripta, aut in profluentem demer-gi cogebantur. Clarissimam igitur vrbem tanta rabie Atila circumuenit, bono præsidio spoliatam, vt intra paucos dies in deditionem acceperit. Mox præter Rhodanum festinatis itineribus, Allobroges, Viennenses, Valentinianos, Setal-linos, Auenionenses, Arelatensesq;, ac cæteros Rhodani accolas diripit, & infe-stat, pacemq; plerisque vænundedit. Dum per Narbonensem (vt aiunt) Galliam iter facit, e præruptis montibus eremita quidam, inculto habitu, demissa barba, & squalore multo admirandus adducitur, quem augurem præstantissimum, & diuinæ mentis esse conscium rumor erat. Benigno vultu in conspectum Regis admissus rogatusq; perhumane, vt regia fata retegeret: vbi cogitabundus ali-quantisper constitit, Rudem (inquit) & ignarum ac syluarum accolam, Rex ma-xime, diuinam cogis mentem interpretari, & ea quidem futurorum arcana re-ferre quæ nemini, nisi cui diuina clementia plane retexerit, patere queunt. Qui me sapientia præditũ esse putas, quem terræ vermiculum vel præcipue tacendo

videor

videor profiteri? Sed vt hinc ineffabilem Dei mei potestatem, quem ignoras, quemque tanto tempore in perniciem tuam ipse prosequeris, nunc intelligas, eiusq; gratia futura nonnulla me prædicere posse scias, quamuis licentiùs, quàm fortè deceat, verba facere videor, diuinam tamen sic mentem habeto: Præpotentissimus Atila Deus, qui tot gentium regit imperium, iracundiæ suæ gladium tuæ dextræ tribuit, vt per te pariter ac Dei flagellum, vt per diram crudelitatem tuam mortalis impietas iustitiæ suæ numine puniretur. Traditum iracundiæ gladium, quum voluerit, is auferet, qui tradere potuit: vt imperare, aut bello omnia vincere, non humanæ, sed diuinæ potestatis esse intelligas. Tu contrà delegato munere abuteris, quando neque eum qui delegarit, neque munus gerere noueris. Plus quàm æquum & fas est, quandoque sæuis. Pios potius quàm impios rapis ad supplicium, nihil tamen proficis, quandoquidem illorum saluti & exitio tuo consulis. Nunc inexpleta rabie Romanos Gothosque insectaris, grauissimum cum his prælium conserturus, de quo sic habeto, In eo (mihi crede) Romanis eris inferior. Neque tuus delebitur exercitus, sed Vnnorum magna cædes augetur, vt quandoque resipiscas, & creatorem tuum agnoscas. Neque ante præstitutum à Deo tempus, Christianæ persequutionis gladius tua dextera excidet, neque tuum hoc bello abrogabitur imperium. Proinde tibi resipisce, Deum omnipotentem time, iusticiam & pietatem cole. quod ni feceris, præsentanea te morte periturum esse scito. Ad hæc Atila ingenti stupore percitus, virum solitudines incolentem amoueri, & sub custode ciuiliter teneri iubet. At vbi eremitam audiuit, consulendos pariter suos aruspices censuit, vt an collata vtrorumque responsa congruerent, demum experiretur. Eos extemplo acciri iubet, imperat victimas & sacra parari, dum pecorum exta consulunt, fibrasque rimantur, & venas abrasis ossibus intuentur, infaustam Vnnorum pugnam hinc fore ariolantur. Nil quoque boni exta portendere, nisi primarium hostium ductorem futuro prælio interiturum, eiusque interitum, Romanorum triumphum intercepturum. Respirauit ad hæc Atila, ratus hinc Ecii mortem, quem nimium formidabat, omnino monstrari, quam suorum salute chariorem habendam esse arbitrabatur. Sat gentium ad supplementa legionum sibi esse reputabat, si sapienti & fortunato hoste carere posset, nullam victoriam maiorem sibi fore rebatur. Ecii tantum mortem anhelabat, quam si sortiretur, nil vlterius verebatur, cætera è sententia successura putabat. Quare quũ sibi diffisus, de vertendo sæpe pede cogitasset, nunc aucto animo, hostes qui in extremam Galliæ Narbonensis oram concesserant, vltrò insectandos esse decernit. Facto igitur agmine post Rhodanum, Aracinum amnem, deinde Orobium, Atacem, Ruscionemque traiicit, Tectosagesque extremos Narbonensis Galliæ populos inuadit, vbi campi Catalanici ad Illyrim fluuium patentissimi sunt. Haud hinc procul hostium castra aberant, fossa valloque munitissima, ne à barbaris facilè capi possent, à Tolosa vrbe non remota, vbi Theodoricum Gothorum Regem præsidere iam diximus. Potentissimi in campos Catalanicos pari vtrinque spe duces vltrò conuenere, vt de cõmuni salute, imperiove decertarent. Qui quidem campi etiã Mauricii dicti sunt, centum & quinquaginta millibus passuũ in longitudinem effusi, in latitudinem verò centum. Innumerabilium area populorum, fuit pars illa terrarum. Ecium & Theodoricum postquam Atila cum innumerabili exercitu & validissimis auxiliis aduenisse vidit, haud parum indoluit: quod aduersus Soltanum, Mirmanon appellatum, & Maurorum Regem, qui Lusitaniam in Hispania occuparat, tertiam sui exercitus partem miserat, quam si in hoc formidolosissimo bello habuisset, multo audentiùs cum potentissimo hoste congredi potuisset. Soltanus autem visis Atilæ copiis, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam se recepit. Non ignorabat enim, decem cum Ecio & Theodorico Reges coniurasse. Siquidem vniuersi ferè Occidentis populi, veluti Burgundiones, Alani, Franci, Saxones, Riparioli, Lambriones, Sarmatæ, Brittones, & Lutetiani cum Romanis & Gothis, aduersus Vnnos fœdus iniuerant, maximaque auxilia Ecio attulerant. Quare literis inducias exposcit

simulans, vt tot gentium incolumitati consulatur, se interea de pace commodius acturum, Ecius magister equitum, qui eius artes optime callebat, ac expectandi auxilii gratia id fieri nouerat, obstinatius abnuit. Ad prælium inuitat, ibi se vires Atilæ periclitaturum interminatur, vbi æquis vtrinque viribus in patentissima planicie pugnari potest: ibi quoque Martem, an Romani Scythis, vt semper olim, an Scythæ Romanis imperare debeant, vtrisque plane diffiniturum. Quum eò ventum esse Atila intelligeret, vt neque terga vertere, neque pugnam detrectare liceret: quum spem omnem in futura morte Ecii collocasset, veluti aruspices paulò ante prædixerant, suæq; gentis cædem non magni faceret, quàm facile præ nimia populorum multitudine resarciret, ad futurum prælium animum intendit. Quum vtrique exercitus in campis Catalanicis sub Tolosa constitissent, & tanti quidem, quantos nunquam Europa vidit, acies in hunc Ablanius modum struxisse refert. Atilam inprimis mulieres puerosque omnes intra carros, quibus pro vallo fossaq; vtuntur, ad proximos colles recondidisse, seque cum Vnnis in media acie statuisse. Ardaricum Gepidarum Regem dextro, Valamirem, Theodemirem & Vindemirem cum Ostrogothis sinistro cornu præfecisse, vniuersum in aciem exercitum extemplo redegisse, ne imparatum hostes adorirentur Et quum sibi propter aruspicum responsa timeret, nona diei hora manum conserere decernit, vt si res aliter eueniret, sub prætextu noctis prælium dirimeret. Contrà Ecius patricius & Theodoricus longe cunctatiùs acies eduxere, quippe qui Singiberis Alanorum Regis perfidiam veriti, quem ab Atila muneribus ita corruptum acceperant, vt quum pugna conseri cœpisset, tunc ad Vnnos ex cõposito trãsfugeret, laborantibusq; Romanis & Gothis à tergo instaret, huic periculo prius prospiciendum esse censuerunt. Rem dissimularunt, nec acerbiùs quicquam in Singiberim statuerunt, ne Alanos iniquo tempore ac loco sibi alienarent, viresque hostium augerent. Singiberis municipium Tolosæ finitimum, ne qua proditione ab Vnnis caperetur, clausa extra porta, adactis obicibus obstruxerunt, quin & stationes adhibitæ, ne quis ex hostibus ingredi posset. Singiberim in media acie inter auxilia collocarunt, ne quid contra moliri posset. Theodoricus cum Thorismundo filio sinistrum cornu, ne cum Ostrogothis sui sanguinis congredi viderentur, optarunt. Dextrum verò Ecius cũ Romanis, Burgundionibus, & Meroneo Francorum Rege tenuere. Inter infestas acies in medio tumulus erat pari vtrinque spacio remotus, & vtrisque perquàm commodus: nam quicunque tumulum occuparet, quum haud facile inde amoueri posset, victoriã tutius sperare poterat. Atila, qui prius acies instruxit, inter medias legiones ita disseruit: Venit tandem, quod semper commilitones optauimus, vt eò angustiarum Romanas copias redigeremus, vbi aut turpem deditionem facere, aut si quid ausi fuerint, vestra manu occumbere cogerentur. In extremam Narbonensis Galliæ oram se receperunt, dum vos fugiunt, & Gallos à vestris armis vindicare nequeunt, vnde se facile expedire non licet: hinc mare Gallicum, montesque prohibent: hinc vestra agmina ac flumina circumueniunt, pedemque referre minime patiuntur. Ad extrema res Romanæ redactæ sunt, quæ si nunc virtute vestra proterentur, neque vos vltrà pugnare opus erit, neque illæ amplius resurgere poterunt. Nam omnes in hoc prælio vires coegere, quibus absumptis, nil reliquum est, quod orbis Imperium nobis impediat. Ne id quidem spe ancipiti expectandum, quando rerum omnium vicissitudinem esse, cuncta numina iubent. Neque in rebus humanis firmum & perpetuum quicquam, sed momentanea ac fluxa omnia, nisi ea, quæ vis & arma confirmant. Sat populus Romanus imperauit, sat vniuersos orbis populos ludibrio habuit, sat humanarum gentium ceruicibus insultauit. Quem nisi Scythia, fœcundissima gentium officina repressisset, adhuc misellus orbis imperiosa hac tyrannide teneretur. A Solis exortu Parthi, nostra generosa propago, primi eorum furorem & audaciam coercuerunt: ab aquilone Daci, Getæ, Sarmatæque, & nostri nuperrime Gothi: ab occasu, Cimbri ac Galli: meridie olim Carthaginenses, & cognati nobis Vandali, Vnni nunc, & progenitores nostri maioribus

bus

bus rem viribus adorti. Omnes fere prouincias populi Romani, Danubii accolæ nobis dare cœperunt. Nos autem Pannoniis Myſias, Thraciam, Macedoniam, Achaiam, ac Illyricum adiecimus, cuncta diſcurſauimus, armisq; occupauimus. Item Germanos, Noricos, Vindelicos, Rhœtos & Sueuos, ditioni noſtræ coniunximus. Gallias noſtris copiis ita peſſundatas reddidimus, vt vicatim quidem & oppidatim incendii ac ruinæ monumenta fecerimus. Soltanum Hiſpanias anhelantem, in Mauritaniam reiecimus. Proinde quid ſupereſt, fortiſſimi viri, niſi vt nouiſſimum hunc Romanorum exercitum ad interitum cedamus: & Viſigothas, qui ab Oſtrogotharum noſtrorum cognatione perfide defecerunt, non immerito vlciſcamur. Cum Romanis miſerrimi coniurarunt, quorum iam fere imperium extinxerant, à ſuo ſanguine defecerunt, vt cum dominis coniurarent, eisque demum, vt olim antea ſeruierant. O deperditam ſtulticiam, ô ſeruilem perfidiam. Quos ſi æquo Marte vicerimus, ex hac nunc hora Viſigotharum imperium, in perpetuam Oſtrogotharum ſeruitutem cum ipſis aſſerendos prædico, iubeo & addico, vt demum ſeruiant, qui imperare neſciuere. Venit igitur illa dies, quæ laboribus expeditionibusque veſtris finem imponet, neque cum liberis & vxoribus amplius peregrinari oportebit. In opulentiſſima & molliſſima Italia requieſcemus, & è Capitolina arce vniuerſo imperio proſpiciemus. Mars pater tandem noſtri miſeratus: cuius manu quum ſint cunctorum iura regnorum, nobis, vt vobis omnibus exploratum eſt, ſuum enſem mirifice tribuit, vt vobiſcum omnib. terrarum populis imperaremus. Dexterrimus tamen ille pater, Scythicæque gentis Deus præpotens, ad nouiſſimum Romanos cum Gothis cœnatum redegit, partim vt vno tantum prælio omnia vinceremus, partim vt in tanto hoſtium apparatu, Scytharum ſeſe vires periclitarentur, eorumque virtus clarior fieret. Me ſi ſolita virtute ac fide proſequimini, iamiam victoriam vobis partam exiſtimate. Cum his vobis pugnandũ eſt, quos ſæpe viciſtis. Romanos è Dacia, Germania, Pannoniis, Myſiis, Noricis & Illyrico eieciſtis. Viſigothas ſedibus propriis expuliſtis. Non cum nouo hoſte, ſed cum plagiario ſeruo nobis hodie res eſt, inuictiſſimi viri: quibus ſuperatis, mox inermes, Romanum & totius orbis Imperium obibitis. Neque vos gregariorum numerus plane deterreat, quando ſeruos, calones, lixas, & agreſte quodque viliſſimum genus hominum, in legionum ſupplementa ſumpſerunt. Veterani vos eſtis, & laboribus militaribus aſſueti, neque veram dimicandi artem ignoratis. Accedit continuata victoria, quæ ita hoſtium animos conſternauit, vt ne vultum quidem Scythicum videre, nedum congredi cominus audeant. Hæc victis miſera eſt data conditio, vt ſeruili animo affecti, facile obuerſari nequeant. Contra victoribus plus æquo ſemper attollitur animus. Quare quum ſub meridie ſignum pugnæ dabitur, Scythica virtute pugnate, commilitones inuictiſſimi. Romanam ſuperbiam contundite, veſtris armis è collo gentium ſeruilia iuga recidite. Subactum orbem, in libertatem aſſerite. Incumbite gloriæ & immortalitati, Scythicæ virtutis non immemores. Inter pugnandum ſæpe vobiſcum reputate, vxores liberosque veſtros in veſtris dextris eſſe ſitos. Quod ſi qua fati iniquitate animos remiſeritis, cogitate quando nullus fugæ relictus eſt locus, vos cum liberis & vxoribus ad vnum omnes eſſe interituros, proinde forti animo pugnate. Et quando in hoc nouiſſimo prælio, totius orbis Vnnis propoſitum eſt Imperiũ, vſitata virtute, totisq; viribus omnino certate, ac vincite. Ecius contra ſuos hortatur, & incendit, ne a Romana dignitate degenerent: antiquorum magnanimitatẽ & fortitudinem imitentur, imminentem Romanę Reipublicæ ſeruitutem, item excidium publicum animo penſitent. Scytharum immanitatem memoria repetant, quibus mos eſt, non ſolum mortaliũ cędem non abominari, imo humanũ ſitire ſanguinem: ſed ne parentibus quidem parcere, quos ſeneſcentes fruſtillatimq; diſſectos auidiſſime deuorarent: item hoſpitali ſanguine litare, infantium ora ferro diſcindere, cadaueribus hoſtiũ famem explere. Si terga turpiſſime verterint, contra Imperii Romani maieſtatem, non his modo fata crudeliſſima imminere, cæſosque viſcerationes Vnnorũ opiparas

esse futuros: verumetiam quod est longe miserius, liberos, vxores, cum fortunis omnibus in feram seruitutem raptum iri, & quæcunque Scythica libido iusserit, perpessuros. Quin etiam firmissima tenendum esse memoria, quæ & quot mala ab Vnnis acceperint. quantam stragem ad Potentianam vrbem, decem millibus passuum à Buda remotam, per Thetricum & Macrinum subiuerint, quot prouincias Imperii Romani igni ferroq; vastarint: Macedoniã, terrarum quondam dominam, item Græciam rerum quandoq; potitam: ad hæc Illyricum Mysiam, Thraciam (ne quid de Pannoniis dixerim) omni immanitate diripuerint: quod socios populi Romani, quod Romanos ciues cũ ingenuis matronis in captiuitatẽ abegerint. Et nunc hanc gentem immanissimam ad humanorum suppliciorum ministeria natam, totius orbis Imperium anhelare, quod facile consequetur, si Romanum deleuerit: quod Iesus Christus optimus maximus auertat, & pro diuina benignitate sua, vrbis Romæ Imperium tueatur, vbi sacrosancti vicarii sedem elegit. Quid tunc dixerint, si qua forte ignauia cesserint, quum non modo se, verum & in conspectu parentum filios palis præfigi aut discindi, dissectosque viderint deuorari vxores prostituta pudicitia passim in virorum ludibrium incestari, omnia igni ferroque misceri, ad hæc templa cædibus fœdari, ante Christiana simulachra & ora deorum vim vbique virginibus inferri; Quæ quidem omnia ipsa morte forent longe miseriora. Præterea prælium præsens non ita magnum, vt animis consternentur: neque ita paruum, vt aspernentur. Se cum Vnnis sæpe in Misia, Thraciaq; Theodosio imperante pugnasse, fudisse ac fugasse semper. De magnis homines sæpe maiora referre solitos, gentem esse inermem, vilissimam, ac numero tantum cõfidentem, neque Romano more tutissima arma ferre, pugnareq;. Sæpe Romanam legionem viginti hominum millia, non modo fudisse, sed cecidisse ad interitum. Deinde Romanæ virtutis, acceptarum iniuriarum, & maiestatis Imperii Romani, item liberationis gentium, ac impendentium malorum & excidii totius orbis, quum signum pugnæ dabitur, reminisci oportet, Ecii fortunæ confidere, qui cum Vnnis semper gloriose pugnauerit, fortissimo animo omnes congredi hostesq; proterere hortantur, victoriã in manu esse, si Romana virtute certarint. Exhausta hostium esse castra, atque ideo inducias Atilam instantissime petiisse: Illam autem perpetuæ seruitutis & excidii, aut æternæ libertatis & gloriæ fore diem. Nihil aduersi reformidandum, quando numero, viribus & causis longe potioribus Romani præstarent: qui pro aris, focis, orthodoxa fide, pro liberatione gentium, & maiestate populi Romani manus conserere coguntur. Quarum rerum gratia, neq; mortem expauescẽdam, neq; pugnam acerrimam recusandam, quum tot commodorum & gloriæ præmia proponantur: qui his non moueantur, à necessitate animos capere oportere, quum aut pulcherrime omnes vincere aut turpissimè mori adigantur: se nusquam legionibus abfuturum, omnia, summa prudentia & fortitudine gesturum: & ea demum mente pro Republica dimicaturum, vt vincat: aut si iniqua sibi fata fuerint, omnino inter confertissimos hostes oppetiturum, nec incruentam Barbaris victoriam relicturum. His verbis Romanorum animi vsq; adeo succensi, vt nihil victoria & propugnatione Reipublicæ ducerent antiquius, nihil gloriosa morte præstantius reputarent. Multos religio excitabat, indignitas alios, partem maximam necessitudo, cæteros dignitas Imperii Romani, quam sic perditum iri ægerrimè ferebant. Gothi in altero cornu, à Theodorico hortabantur, neque Gothica lingua minus incendebantur. Ast vbi Duces vtrinque constitere, potiores quisque parteis in congressu expectabat. Atila sub meridie, pugnæ signum dari iubet, vt si forte Vnni cesserint, imminente nocte tutius fugiant, in salutaremque locum se recipiant. Dato signo ita concurritur, & animis vsque adeo infestis, vt cornua sæpe pariter vtrinque contigerint. Prælium pro gentium numero & immanitate maximum atrocissimumque conseritur, præterea sic anceps & varium, vt ne à ductoribus quidem posset ritè referri. Mox vbi cominus pugnari cœptum est, tanta cædes vtrinque patratur, vt riui sanguinis vndique defluerent, mox continuata strage, in

cruoris

cruoris torrentes redacti vsque adeo rapidos, vt cadauera traherent. Romanæ legiones non minus armis, quam ordine fretæ, inter inermes Barbaros præ grauissima iniuriarum memoria, tanta ferocia sæuiebant, vt nullo cruoris profluuio explerentur, contrà ne minore quidem sæuitia & immanitate Scythæ, qui Romanum Imperium affectabant: pari aliquandiu spe ac viribus vtrinque pugnatum. Tantus in medio è cadaueribus in longum excreuit aceruus, in perpetui speciem aggeris, vt vix se vtrinque obtuerentur, miserabilem eos murum dirimere reputantes, quem mox certatim vtrique conscendere nitebantur, vt de altiore loco pugnarent. Sed quum Ecius & Gothi obstinatius aliquanto instarent, rati de summa Reipublicæ eo die decerni, Gepidasq; & Ostrogothas aliquantulum inclinarunt: vtpote qui Romanis nec armis, nec numero pares se putabant. Atila laborantes socios conspicatus, accito validissimo Vnnorum agmine extemplo succurrit, suos allato subsidio firmat, acerrimum atroxque prælium in cornibus redintegratur, multos cædit, quos intelligit terga versuros. Dum victoria pariter vtrinque speratur, Thorismundus tumulum in medio stantem cum Romanis cohortibus occupat: quem vbi fortissimo Romanorum Gothorumque præsidio sane muniuerat, pugnam mox acriorem instaurat. Romani tuto dimicant, quia loco edito facile deiici non poterant, Vnni contra deiicere desperant, quando instanti Ecio & Theodorico, in quo solo amplius ægre resistebant, sub vesperum tandem terga dare coacti, palantes effunduntur. Romani cum Gothis à tergo instare, cædere cadentes, fugientes celerius insequi. Theodoricum cum equitatu suo ardentius insequentem, magis suorum pressura, quàm hostium ferro occubuisse dicunt. Iordanis equo depulsum, dum milites exhortans vsquequaque discurreret, suorumque pedibus conculcatum, vitam matura senectute clausisse refert. Aliqui Andagis Ostrogothæ telo confossum, aruspicum præsagia confirmasse referūt, quamuis Ecium moriturum Atila reputabat. Visigothæ relictis Alanis, Vnnos tanto impetu aggrediuntur, vt parum abfuerit, quin Atilam interficerent, sed ille sensim in castra se recipere cogitabat, prælium cum ingenti strage ad serum vsque continuatum. Victores Gothi cum Romanis, obscuræ noctis interuentu remorati, quum receptui canerent, pedē referunt, & ita prælium nocte diremptum. Atila cum magna clade fusus, intra carrorum septa se recepit, eaq; scutatis in valli munitissimi speciem circumsepsit, quod tempestate quoq; nostra Vngari factitant: item sagittarios imponit, vt fortè circumuectus ab hostibus, dum instruitur in castris acies, & educitur, eos facilè propulsare queat. Desperata ferè salute, dum veretur, ne viuus in hostium potestatem adducatur, aut mortuus sepultura careat, struem in rogi speciem in mediis castris è iumentorum clitellis congeri iubet: familiaribusq; mandat, si quid aduersi acciderit, eum continuo interficiant, impositum clitellarum pyræ subiecto mox igni comburant, ne Romani triumphum Regio corpore honestare videantur. Plærique scribit, Thorismundum, quamuis sera nocte, Atilam tamen in castra vsque sequutum: ad carrorum septa fortiter dimicasse, accepto in capite graui vulnere, equo excussum, à suisq; relatum. Ecium nimia noctis obscuritate deterritum, ne inter hostes vagaretur, prælium diremisse, in castraq; relatum scutatorum circūseptu, insomnem eam noctem exegisse. Ea nox cum magna trepidatione ab Vnnis acta, nam admodum reformidabant, ne vi castra ab hostib. caperētur: quāuis bellicis diei laborib. cūctorum corpora confecta fuerant, quisq; tamen armatus suis stationibus peruigil stare, exploratores circumuagari, ex edicto armis, tympanis tubisq; sonitare, clausi incursionem interminari, multa ex arte facere, quibus deterritos hostes à castrorum obsidione dehortarentur, ne præ annonæ inopia, ibi sine armis fame tantū conficerentur. Romani cum Gothis, comperto Theodorici Regis interitu, è summa lætitia plausuque ingentis victoriæ, in grauissimam deiecti tristitiam, non tantum gaudii, quantum doloris repente conceperant insomnes in castris noctem exigunt, planctu & vociferatu omnia complent. In sequenti die Thorismundus cum magno agmine, campos prima diei hora perlustrat:

patrem inter confertissimos hostes iacentem inuenit, inuentumque redintegrato lectu, subeollantibus militibus in castra refert. Ducem Romanum, legatos Augustales, primipilos, ac omnes legionum auxiliorumque præfectos profusis lachrymis obtestatur, secum arma capiant, paternam (vt par est) mortem vlciscantur, ac reliquias hostium omnino deleant. Theodorici manes tales sibi inferias postulare, neque fas esse Tholosam redire, nisi patri pientissimo prius ita parentauerit, ne paterno regno censeatur indignus. Ecium plerique ferunt, Atilam cum reliquo exercitu, si voluisset, ad vltimum potuisse interitum redigere sed veritum, extincto Vnnorum exercitu, ne mutatis animis, Visigothæ cum Romanis iterum pro Imperio certare cogerentur. Neque immemorem, se Vnnorum ope Imperatoriam gratiam recuperasse: neq; inscium, eneruatas Vnnorum vires, præsertim quum pugnandi peritia careant, sibi amplius nocere non posse, ne Gothorum audaciam augeret, Scytharum reliquias deleri non permisit. Thorisinundum paternæ mortis vindictam anhelantem, pluribus consolatur & eam præterire nefarium arbitratur: sed quem beneuolentia cum patre diu instituta, & cum filio instaurata, ex corde consulere iubeat, iuuenem admonet, esse ei germanum fratrem, regnandi cupidissimum, ac ætate iam animoque prestantem magnopere verendum, ne dum primogenitus ipse in vlciscendo patre cunctetur, ille regnum occupet, eumque legitima dignitate defraudet. Proinde sibi videri, suæ prius is consulat vtilitati, regnum sibi debitum accipiat, si id contemnat, & pugnare pergat, haud parum addubitandum esse, quando non eundem quotidie seruat belli fortuna tenorem, ne ab hoste superetur, superatusque aut viribus imminutus, vsurpatum à fratre imperium recipere nequeat. Itaque preproperе festinandum, regnum obeat, ne à fratre preueniatur. Thorismundus Ecii consilium approbat, ratus paterna quadam hec omnia charitate loquutum, paternum corpus Tholosam refert, cui funus pro dignitate celebratum, ludique funebres tribus diebus in honorem editi. Patrem præsente Ecio, cæterisque populis, pro concione laudauit: & hæc verba fecisse dicitur. Paterna me fortuna docuit, fortissimi Principes, nihil in rebus humanis inueniri posse, quod sit omni ex parte beatum: atq; si altius sentire velimus, nil præter dolorem, solicitudinem & miseriam in hac laboriosa vita consistere: & quo magis dignitate, statu viribusq; pollemus, eo impensiorem in nos fortunam dominatum exercere. Præpostera (mihi credite) nomina fecimus, & dum maiorem anhelando potestatem, nobis ipsi sapere videmur, eo magis profecto desipimus. Nam humiles & imbecilles, quos miseros ducimus, nobis certo longe fœliciores habēdi sunt, ne tot quidem labores obeunt, neque tam mordaci solicitudine, & ardenti cupiditate afficiuntur, neque tot doloribus excruciantur, neq; tot & tanta pericula subeunt, neq; tot mala formidare coguntur, si mortem imminentem aduertерint, non secus ac miseriarum omnium assertricem non metuunt, non expauescunt, sed expectant, inuocant, & implorant. Contra, nos mollius & delicatius educati, nil morte miserius ducimus, continuatam lætitiam & fortunę dexteritatē appetimus, in qua enutriti, mala inopinata molestius toleramus & quandoq; vsque adeo insolescimus, vt nulla nobis incommoda accidere posse arbitremur veluti peculiares Bonę fortunæ filii. O miseram mortalium conditionem, ac Regum vel præcipue longe miseriorem. Sperabam, pater optime, te triumphantem hodie cum Ecio collega Tholosam aditurū, catenatosq; Reges longa pompa ac ordine perducturum. Nunc autem pro triumpho (nescio qua fati iniquitate) ne qua solita lætitia exhilaremur, flebiles tibi cogor exequias comparare: tuiq; milites pro triumphali plausu, faustisque acclamationibus, miserabiles adiguntur edere vlulatus. Nec aliquis defuit doloris impatiens, qui adacto pectori pugione, ne fideliorem tibi in bello societatem, quam in morte comitatum afferret, tecum ad inferos descendere recusarit. Ecii prudentia, & fortitudine tua, pater optime, vicimus: neque vllum victoriæ tuæ fructum legis. Nos cū Ecio & morte & seruitute liberasti: nos contra, te tuo fato liberare nequiuimus: omnes legiones, quæ te nunc miserrime lugent, & in conspectu tuo gloriari & exultare

tare

tare cupiebant: an te, an victoria carere malint, adhuc pientissimè hæsitant. Victoriam, amisso Duce, sortiti, quonam modo victoria potiri sine victore poterimus? Me miserum, cui veluti in conspectu tuo acerrimè pugnare, ita coram te parta victoria gloriari nō licet. Ne fœlicem quidem Ecium, verùm Reipublicæ assertorem dicere possumus: cui pre innata modestia amisso collega, iure triumphare non placuit. O iniquam insidiosamq; fortunam, quippe quæ pientissimo parenti tantopere arrisisti: & nunc auersa, non tantum per tot annos commodorum attulisti, quantum paruo nobis momento abstulisti. patrem Regio Gothorum genere donasti, extulisti ad Imperii fastigium, omnium gerendarum rerū gloria fortunasti: præclaram conciliata tecum natura sobolem præbuisti. Cum Romanis imperare voluisti, & in Gallia vel maximè Narbonensi, quæ cæteris terrarum regionibus, & cœli benignitate, & ciuilium præstantia morum, iure debet anteferri. In rebus bellicis, & in æquissima populorum gubernatione ita fortunatum reddidisti, vt cum præstantissimo quoque Gothorum Rege (quod id benigno ab omnibus animo accipi velim) meritò conferri possis, quantum Gothis gloriam pater attuleris, nemo ignorat, & quanti momenti fuerit, tui societas & amicitia, à cunctis potentatibus ambitiosius expetita planè testatur. Immanes te Vnni quotidianis literis & largitionibus vexabant: Vandali, Alani, Burgundiones & Germani impensius exposcebant. Imperii Romani maiestatem, quadā animi generositate obseruasti. Asiatici & Orientales populi te colebant. Ostrogothas ab Vnnis oppressos, & in seruitutem assertos vindicare voluisti, & iam vindicaueras, nisi mors iniqua prohibuisset. Dirum Atilam, qui se Dei flagellum appellari edixerat, maiore longè flagello afflixisti. Iugum è collo gentium repulisti: te vna cum Ecio collega tuo, humani generis liberatorem omnes iure legiones appellant. Te iure Galliæ Regem, te iure Gothi patrem pientissimum, te iure Alani, ac omnes populi patronum fidissimum, te iure milites Imperatorem clarissimum, indulgentissimumq; ingeminant & exclamant. Vos autem commilitones, quo possum studio nunc exoro: qua patrem fide, beneuolentia & virtute prosequi curastis, eadem vno omnes consensu Thorismundum primogenitum complectamini: hoc patris in vos pietas, hoc ius hæreditarium, & æquitas omnis exposcit. Vos quoque Germani fratres, postquam ita fatorum series imperauit, vt patre pientissimo careremus, date operam, vt virtuti & gloriæ studeatis. Nihil agatis à dignitate regia alienum: nullas illius manes inferias gratiores expectant, quàm suarum virtutum æmulationem, à vobisque non modò æquari, sed superari quoque æquo animo patiuntur, neque nos aliud exorant, nisi vt concordes, quiete, gloriosèque viuamus, & vestigia sua vsquequaq; sectemur. Ego autem quem leges & genituræ iura iubent, commilitonesque salutant, si Regem esse iusseritis, non vt solus imperem, qui vobiscum regnare desidero, sed ne præposterè viuamus, néve meo iure defraudari videar, nunquam a vobis, neque officio neque pietate neque studio, neque beneficētia aliqua superari facilimè patiar, non mihi, sed vobis & Gothis regnare percupio, cæterosq; populos ditioni nostræ subiectos, de me vobiscū bene sperare iubeo. Proinde concordiam inprimis, pietatemq; colamus, fratres mei: seditiones & iniurias prohibeamus, nosq; ad vtilitatem publicam natos existimemus. Quid Regia dignitas postulet, die noctuque meditemur: paterna gesta, tanquam archetypa semper ante oculos habeamus: néve è nobis aliquem degenerare patiamur. Ego verò de me illud habeo polliceri, nil impensius dignitate, & commodo vestro curaturum, paternumque officium resarturum, vt quem natu munereq; maiorem habetis, eum humanitate, re & comitate minorem esse intelligatis, neque patrem adhuc vobis defuisse sentiatis. Demum quasi lachrymarum profluuio obrutus, orationi finem imposuit. Secundum Thorismūdi verba, collachrymātes milites conclamant, magnificentissima quaq; cognominatione ingeminant. Theodorici corpus in basilica Tholosæ primaria recondunt, veluti ex testamēto mandauerat. Ingens à filio donatiuum militibus datum, viritimq; terdena argenti sestertia distributa. Regnum nemine refragante init, magna spe omnium,

& expectatione. Ecius clàm exercitum dimittit, quando auxiliares copiæ, præ nimia multitudine, habita missione recedere festinabant. In eo prælio centum & sexagintaquinque vtrinque hominum millia plæriq; cæsa scripsere nonnulli, centum & quinquaginta millia desiderata prodidere. Atila quem maximus iamdudum metus incesserat, & de consciscenda sibi morte cogitarat, postquam hostes nescire vincere intellexit, suum ac militum animos confirmauit, in castris die noctuque tubis ac tympanis intonabat, vt victoriam sibi partam ostenderet. In horam castris erupturum se minabatur: varia metum arte dissimulabat, inclusus ac victus, victores asiduò territans. Metu deinde ingenti liberatus, in Tungros & Trecacenses castra mouit, vniuersam prius regionem cæde, rapina incendioque fœdauit, vt cæsorum iniurias vlcisceretur, plus solito sæuire visus est. Quum in Pannonias redire statuisset, vt in minutis legionibus supplementum faceret, quacunque iter fecerat, perpetua incendii & ruinę monumenta reliquit. Maiorem quam antea conceperat animum, quando ab hostibus, ne minus quidem se victum, quàm victorem reformidari intelligeret. Barbara nimiũ audacia insolescit, in Italiam incipit conuertere animum: veritus ne à Visigothis, quorum vires iam erat emensus, Romanum Imperium occuparetur. Per Gallias igitur retrò iter faciens, igni ac ferro omnia miscet, non modò sexui nihil concessit & ætati, sed ne vllis quidem aris ipse pepercit. Tertia pars exercitus, quæ superatis Pyrenæis montibus è Lusitania Soltanum eiecerat, ad ipsum redire non ausa, quum tanto prælio non adfuisset, clementiorem hostem, quàm suum Imperatorem inuenit. Tanquam ab eo cum ignominia dimissa, ad Ecium & Thorismundum confugit, sedesque in campis Catalonicis impetrauit. Ecius patricius cum Romanis copiis in prouinciam rediit. Thorismundus rerum potitus, è paterno instituto Regiam Tholosæ sedem elegit, quando vetustissimam opulentissimamque vrbem illam esse nouerat, & amplificando conseruandoq; imperio nimis idoneam. Nam inter Hispanias Galliasque posita, vtrinque facilè propagat imperium, & mari terraque multa moliri potest. Ad angustissimum namque terræ limitem sita est, hoc est Isthmum, qui tribus stadiorum millibus à Narbonensi pelago submouet Oceanum. Si Posidonio fidem adhibebimus. Tectosagûm vrbs quondam fuit, quos in expeditionis societatem aduersus Delphos venisse memorant. Quin etiam thesauros apud eos à Scipione Tholosæ repertos, ex oraculi donatiuis esse aiunt: sed his ex domesticis non parum fortunis adiecisse tradidere, quibus consecratis iratum sibi numen reconciliarent. Atque Scipionem eas attigisse ausum, multis casibus fuisse iactatum, patria eiectum in exilio parum honestè interiisse, perinde ac sacrilegio pollutum. Ea quoque bona filiis ex testamento legata, inter obscœna scorta absumpta fuisse, turpem denique mortem (vt Timagenes auctor est) eos obiuisse. Posidonius verisimiliora refert, repertas Tholosæ pecunias, quindecim millium circiter talentûm fuisse, easque partim in templi penetralibus, partim in consecratis lacubus fuisse reconditas, quæ nullos apparatus haberent, aurum & argentum inelaboratum & rude fuit. Templum Delphicum eo tempore exinanitum fuisse, talibus ornamentis à Phocensibus antè spoliatum, quo Sacrum bellum commissum est, & si quid relictum fuerat, in multos fuisse distributum. Ne incolumes quidem domum remeasse credendum est, qui tam miserabiliter digressi fuerant, & postquam è Delphis discessere, in diuersa dispersi, ac facta seditione discordes abiere. Quare quum regio exuberet auro, & industrii homines tenuem vitam agant, è Gallia pasim thesauros habuisse, in tutisque lacubus aurum & argentum dimisisse, Romanos locorum potitos publicè venundedisse lacus, emptores plerosque fabrefactas ex argento molas inuenisse. Erat etiam quondam Tholosæ templum sanctitatis eximiæ, quod finitimi peculiari quadam veneratione colebant, & ex collata quotannis pecunia multis muneribus abundabat, quæ nemo tangere audebat. Quare Thorismundus vrbem vetustate ac religione venerandam nimis amauit, Regnique sedem ex paterno (vt diximus) instituto constituit. Sed ad Atilam redeamus, qui dum Pannonias supplementi gratia

tia repetere contendit, quęcunq; superfuerant, late populatur, & diruit, nullum gloriæ genus antiquius existimans, quàm ruinæ ac incendii monumenta. Sed illud in tam diro principe mirum fuit, perquàm facilè à sanctis sæpe viris fuisse victum. Quum Trecacenses peteret, & eo quidem animo vt suo more diriperet, Lupus Vrbis pontifex maximus, vir planè sanctissimus, vbi feros hostes appropinquare nouit, accito frequenti collegio sacerdotum, pontificio habitu instructus, Atilæ obuius occurrit moxque intrepidus, Tu ne (inquit) is es, qui vrbes eruis, gentesq; proteris? Ego sum (inquit Atila) Rex Vnnorū, & flagellū Dei. Ad hæc Lupus, Felix & faustū Domini & Dei mei flagellū adueniat; & patefactis mox portis, cū magno plausu regē admisit. Cuius Atila humanitate victus, per mediam vrbem exercitum tanta modestia duxit, vt ne pullum quidem gallinaceum læserit, haud aliter ac si diuino cuncti numine obstricti forent. aliqui ante consertum prælium id accidisse memorant. Verùm Lupus iste, omnium iudicio vir sanctissimus ea ætate est habitus, Leucorum familiæ decus, Pigniolam Hilarii Arelatensis Episcopi sororem, coniugem duxit, septimo coniugii anno, vtriusque consensu de sancto diuortio decreuerunt, vt arctius se in diuina charitate vincirent. Ab Honorato Lyrinensi antistite sacris initiatus, exacto anno in Trecacensem vrbem rediit, vniuersum patrimonium Christi pauperibus erogauit. Pro explorata sanctitate, inuitus pontificatu maximo donatus, collegia sacerdotum continentissimè gubernauit. Post biennium, sanctæ peregrinationis amore percitus, cum Germano viro quidem Deo gratissimo in Britanniam proficiscitur, vbi miracula multa edidit, variosque populos ad orthodoxam religionem conuertit. Post reditum (vt paulo suprà dictum est) cùm vniuersa Gallia Vnnorum agminibus diriperetur, ciuitatem suam in patenti planicie sitam, neque armis, neque mœnibus munitam diuina ope propugnauit. Paralyticam in diuino verbo mulierem curauit, liberauit puellam à dæmonio grauiter agitatam, multos à diuersis languoribus asseruit. Inedia & austeritate vitæ corpus affecit, nunquam in lecto recubuit, supra tabulam subiecto capiti saxo dormiuit. Vnica dumtaxat toga contentus, interiore semper tunica è graui cilicio vtebatur. Vt ab ardentissima cōcupiscentia iuuentutis corpus arceret, biduano semper ieiuno id afflixit, nullo vnquā ientaculo refocillatus, diuinis pro cibo rhythmis vesci solitus. Somni parcissimus, in diuina semper oratione versabatur. Demum quinquagesimo secundo sui pontificatus anno in Domino obdormiuit & inter deos relatus est. Sed de Lupo hactenus. Ne de Germano quidem sine maximo scelere silendum, quando Atilæ temporibus claruit & vitæ sanctimonia præstantissimus apud omnes est habitus. Necnon & operæ precium reputamus, historiam Scythicam sanctorum patrum gestis quandoque condire. Hunc sacri annales austeræ vsque adeo vitæ fuisse ferunt, vt vbi à beato Amatore sacris inuitus initiatus est, mox animo mutato, & erogato in miseros patrimonio vxorem pro sorore habuerit. Ad nouissimum vsque diem frumentarium panem, vinum, oleum, legumen, carnesq; sibi interdixit, quinetiam & sal, ne quo gulam condimento suscitaret. Pransuro mos fuit prælibare cinerem, moxq; panem esse hordeaceū, excussum quidem & aqua remollitum, item cucullo simpliciq; tunica & interiore cilicio vti, hæc eadem æstate & hyeme iuxtà ferre, supra dolatas trabes superiniecto cinere dormire, cū acerbissima vitam pœnitentia ducere, omnibus gratuitò hospitium exhibuisse, hospitibus in humilitatis exemplum pedes lauare solitum. Quum Britanni ad Gallorum episcopos legatos misissent, qui omnes sensim populos Pelagiana hæresi passim infectum iri significarent, in frequentissima sacrorum virorū synodo decretū est, vt Germanus & Lupus, veluti potissima Gallorū lumina, extirpandæ labis mandata susciperent. In peregrinatione illa Genouepham virginem, quam sanctissimā futuram esse prædixerat, sacris initiauit, multa cum Lupo miracula edidit. Saxones, qui Gallos grauissimo bello infestabant, sola diuini nominis acclamatione fugauit. Diffusam per Britannos hæresim extirpauit, in qua expeditione Seuerū Treuerensem episcopū, collegā sibi delegit. Quum

ad Tornodurum venisset, cuiusdam discipuli, qui è Britannia eum sequutus fuerat, sepulchrum inuenit, quem cùm eo tumulo euocasset, rogassetq́; an ne vlteriùs secum militare vellet: respondit, sat sibi esse militatum, seque cumulatissimis militiæ præmiis perfrui, proinde orare, se missione donaret. Quiesce (Germanus inquit) ac vale. At ille deposito mox capite, in Domino obdormiuit. Quum in Britannia publice prædicaret, væsaniente frigore, cum discipulis in regiam confugit, gratum ibi hospitium imploraturus. Quod cùm per interpretem à rege impio denegatum, impetrare nequiuisset, sub dioq́; in algentissima regione pernoctare cogeretur, ecce subulcus regius aduenit, venerabilem virum cum sacra manu conspicatus, eorumq́; miseratus algorem, ad tugurium inuitat. Quò quum pater ille diuertisset, subulcus vxorē monet, ac iubet, vt vnicum, quem haberet, vitulum saginatum viro sanctissimo apponeret. Quod vbi factum est, pro explorata rustici fide, Germanus post cœnam mulierem iubet, vituli ossa legere, lectáque ac pella inuoluta, ante bouem in præsepio recondere. Mulier postquàm imperata fecit, postero die redintegratū vitulum, fœnum cum matre comperit edentem: quod quidem ingens profectò miraculum, tantum viro tribuit auctoritatis, vt pro deo adhuc viuens haberetur. Germanus autem ad regem reuersus, eum regno decedere, meliorique id dimittere iubet, hæsitantem & cunctantem virum, neque in sacrosanctum patrem moliri quicquam audentem, manu depulit: Decede (inquit) nec potestate regia post hac amplius abutare. Rex cœlestem in præsule auctoritatem reformidans, cum vxore liberisq́; spectante populo decessit. At ei Germanus accitū mox subulcum cum coniuge suffecit: & ex ea deinde tempestate, è subulca gente sunt ibi creati reges. Quum è Britannia rediret, per Augustodunumq́; iter faceret, ad Cassiani pontificis tumulum, Scythia oriundi, non sine magna turba peruenit, cunctis audientibus, è tumulo quidnam ageret, & quomodo sese haberet, interrogauit: Dulci quiete (inquit) perfruor, & expecto Redemptoris aduentum. Ad quem Germanus, Quiesce igitur per longum in Christo tempus, & pro salute nostra diligentiùs intercede, vt beatissimæ resurrectionis gaudia assequi mereamur, & vale. Relatus in Galliam, & iter faciens, nudum ecce imminente nocte viatorem aspicit, miseratus hominis miseriam, ne miserum quidem comitem aspernatur. Quum simul in diuersorio quieuissent, asellum, quo Germanus ferebatur, ille subtraxit: illucescente die furtum patratum inueniunt discipuli, patri condolent, quòd pedibus iter facere cogeretur. Nondum tria millia passuum cum sociis ille confecerat, quum è discipulis vnus, Germanum quandam è vultu lætitiam prodere intelligit, patrem hilaritatis causam rogat. At ille quum pedem omnes aliquātulum sistere imperasset, ecce latro clamitans, festinato gradu, subtractum iumentum refert. Patrem ad pedes prouolutus, exorat furti veniam & impunitatem, dum facinus profitetur, se tota nocte irretitum fuisse asseruit, nequit quóquam progredi potuisse, nisi quà ad reddendum iumentum pateret iter. Cui Germanus pater ille sanctissimus, Si hesterna (inquit) die tibi nudo togulam dedissem, ne furandi quidem te necessitas incessisset: & exuta mox togula, accipe quod deest, redde quod nostrum est. Tum professorem igitur criminis resipiscentem, non modò venia, sed præmio quoque & benedictione dignum censuit. Paucis pòst diebus à pauperibus circumuentus, quū eleemosynam impensius exoraretur, diaconum dispensatorem suum, quodcūque pecuniarum est, in eos erogare iubet. At illi nummorum inopiam causanti, Pauperes (inquit) suos pascit Deus, tu verò quod habes, pauperibus distribuito. Diaconus veluti prudens ex integro mandata non peregit, è tribus aureis duos erogauit vt futuræ prospiceret necessitati. Paulo pòst quidam equites aduentant, ducentos pontifici nummos dono dant, & ad diaconum mox conuersus, Accipe (inquit) quæ traduntur, & recognosce, te fraudem fecisse pauperibus, quando si quicquid tibi erat, inopibus erogasses, remunerator noster trecentos hodie reddidisset. Proinde contremuit ille, conspicatus clandestinam sui culpam, virum sanctissimum latera nequiuisse. Quum in Italiam contenderet, al-

ret, alpeſq; ſuperaret, ſenem claudum, quem torrentem tranſire non poſſe proſpexerat, propriis humeris præ nimia humilitate & charitate traiecit. Quum Rauennam veniſſet, à Placidia, quæ cum Valentiniano filio imperabat, honorifice excipitur: & quum ab ea delicatiſſimi cibi in argentea patina, ſine carnis intermixtione mitterentur, cibos inter diſcipulos diſtribuit, patinam in pauperem commodum erogauit. Pro regio munere, panem hordeaceum in patella lignea remiſit. At illa vtrumque cum maximo plauſu accipiens, patellam auro exornauit. & panem ad varios languorum vſus reſeruauit. Quum Rauennæ moram traheret, vita defunctum in lucem reuocauit. A Placidia ad conuiuium inuitatus, ſolito iumento vir ſenio, inedia vigiliiſque confectus, in regiam delatus eſt. Inter epulas clandeſtinus rumor aduenit, aſellum improuiſa morte eſſe correptum: ſoluto conuiuio, pro aſello pulcherrimum & manſuetum equum adduci Regina iubet. Germanus equum renuit, & aſellũ ſuum afferri petit, vt eodem quo allatus iumento fuerat, referatur. Allatum igitur aſellum, humique iacentem deſpiciens, Surge (inquit) Muſcio, & ad hoſpitium reuertamur. Ad hæc verba, veluti ſomno excuſſus, ſurrexit aſellus: ac ne minore quidem robore quàm ante, Dominum ac hoſpitium retulit. Anno ſalutis quadringenteſimo quinquageſimo, Epiſcopatus vero trigeſimo diem obiit. Corpus vt ex teſtamento legauerat, in patriam relatum iri, dum in Galliam refertur, Vercellis ab Euſebio Epiſcopo, & Aureliani ab Aniano Pontifice religioſiſſime excipitur: quo quidem tempore tres mortuos in vitam reuocaſſe ferunt. Non ſolum in morte, verum etiam in vita inter diuos relatus, & diuini honores exhibiti: quando ſanctiſſimam vitam duxit, hæreſes exſtirpauit, & miſerrimis Vnnorum temporibus, conſilio & precibus Gallis & Britannis mirabili adiumento fuit. Nunc ad Atilam redeamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER V.

EX Ecii malignitate, qui perſequendos Vnos ad internecionem vſque non cenſuit, ſed Thoriſmundũ ad accipiendum Viſigotharum regnum reuocauit, tantum animorum Atila concepit, vt in Pannonias nequaquam prius redire ſtatuerit, quàm vniuerſam Galliam cædibus, incẽdio & rapinis afflixerit. Sed in hoc varias ſcriptorum opiniones admiror, quorum aliqui multarum ciuitatum excidia ab Vnnis tunc accepta, ante pugnam Catalonicam, nonnulli poſt eam acceſsiſſe commemorant. Nos autem eorum ordinem plane ſectabimur, qui veriſimilius & elegantius iſta ſcripſere, quoniam à præſtantioribus ac verioribus hæc ipſa accepiſſe videntur. Quinetiam in temporibus quandoque tanta diſſenſio, vt falſa ſæpe hiſtoria, quam veriſſimam bellorum monumenta teſtantur, prorſus eſſe videatur. Dira igitur Vnnorum tempora quum Seruatius Tungrorum Epiſcopus diuino quodam Spiritu prouidiſſet, ne Atilæ immanitatem cum populo ſubire cogeretur, quando Tungrenſem vrbem, quæ inter Thabulam & Moſam amnes in Gallia Belgica ſita eſt, Scythico furore vertendam ſane proſpexerat, Epiſcopatum in Traiectum, quod ad Rheni oſtia ſitum eſt, transferre conſtituit. Quin etiam hoc ineuitabile fatum ſe Romæ à Diuo Petro in ſomniis didiciſſe affirmabat: quod quum feciſſet, Barbaram rabiem euaſit. Eodem fere tempore, quum vniuerſa Gallia, Ariana hæreſi laboraret, quæ inæqualeis ſanctiſſimæ Trinitatis perſonas eſſe credebat; Filium enim Patre, Spiritum vero Sanctum & Patre & Filio longe minorẽ eſſe dicebat, diuino quodam miraculo plane declaratum eſt, Deum in tribus perſonis vnius & æqualis eſſe ſubſtantiæ. Naſatenſi namque vrbe diuino ope ab Vnnorum obſidione liberata, quum Pontifex maximus pro agendis gratiis ſacra faceret, æquales eſſe guttas treis ſuper aram cecidiſſe videt, Cryſtallo clariores, quæ qùum vna congruiſſent, in vnionem vnicum redactæ

sunt , quem quum in gemmata cruce collocassent, alię mox gemmę decidêre, Imaginem Sanctæ crucis præferebat adorantibus,& ægris valetudinem reddebat. Quin & fidelium ex hoc religionem augebat,quia piis clarus, impiis contra obscurus esse videbatur. Atilæ igitur furorem Nasatenses idcirco euasisse feruntur, quia de indiuidua Trinitate recte senserunt. Iisdem quoque temporibus, vndecim millium virginum peregrinationem sanctissimâ duce Vrsula, accidisse perhibent: quarum expeditio quanto cruentior, tanto fœlicior fuisse creditur, ne tam noxiis Dei flagellum, quàm insontibus martyrium, dirus Atila fuisse videatur. Sed res memoratu dignissima, rite referetur. Vrsulam vnicam Dionothi nobilissimi Britanniæ Principis filiam fuisse aiunt,forma, moribus, venustate,sanctimoniaque pręstantem. Eodem tempore Britãnorum Regem ab orthodoxa fide alienum, regno, diuitiisq; pollentem,vnico tantum filio præditum, ac virginis probitate & fama succensum, pro gnato instantissimè postulasse. Vrsulæ patrem grauissimè hinc solicitudine cœpisse angi,quod filiam Deo dicatam, inuito numine, prophano iuueni desponsare cogeretur, simul etiam & vereri, ne ex repulsa, Tyranni crudelitatem omnino subiret. Dum in diuersa distrahitur animus, veluti consilii inops, filiam tandem consulit, hæc patri suadet,Regi respondeat, hac se conditione affinitatem esse facturum, si decem virgines genere,forma & ætate delectas,Rex filiæ comites daret, ac Vrsulæ,singulisque comitibus, quæ denæ si. , singillatim mille virgines subditaret. Item vndenas his triremes compararet, quibus triennii spacio, donec spõsus Christiana religione initiaretur, ac fidei dogmate institueretur, pro virginitatis dedicatione vti possent. Quod haud temere à diua virgine suasum, partim vt difficultate propositæ conditionis à se animum Regis auerteret, partim vt occasione ista coęuas comites vna secum Deo dicaret. Rex conditionem accepit, quæcunque virgo mandauit,rite fieri iubet. Filius eius sanctitate succensus baptismum accelerat, puella se cum puellari exercitu Romam omnino profecturam patri nunciat, vt à Christi vicario delictorum veniam,tutelamque virginitatis assequatur. Et quando virorum ductu & propugnatione in longa peregrinatione carere non posset, viros a patre sanctissimos petit. Vbi virgines Vrsulæ copias propediem peregrè profecturas esse, rumor effunditur, multi ad sacrum insusitatumq; spectaculum vndiq; confluxere, inprimisq; nonnulli Britannorum Episcopi, qui virginum expeditionem sequi cupiebant. Horum Princeps Pantalus Basiliensis Episcopus, qui eas Romam vsque perduxit, & cum his pariter occumbere voluit. Quin etiam Gerasina Siciliæ Regina, ac Dariæ matris Vrsulæ & Maurisii Episcopi soror, eius literis admonita,ad sacram pariter expeditionem conuenit,quæ virum nacta crudelissimum, ac regno perniciosum, a d incredibilem mansuetudinem redegit. Hæc cum Babilla,Iuliana, Victoria & Aurea, quæ suæ filiæ fuerant, aduenit. Quin & Adrianum filium duxit, qui sororum amore sacra simul stipendia fecit, & regnum hæc filio alteri delegauit, huius consilio virginum sunt agmina instructa. Comparatam igitur classem illæ ductu auspiciisque Vrsulę conscendunt omnes, sacrique viri pariter sequuntur, ac per Oceanum vectæ, dum Gallica littora legunt, in Rheni tandem ostia deferuntur, & aduerso amne ad Coloniam Agrippinam primo,deinde Basileam vrbem perueniunt. Hinc Galli, illinc Germani sacram classem admirantur. E pagis & oppidis ad spectandas sacras virgines homines aduolabant , quæ modulato cantu diuinos hymnos concinnebant. Hos choros facile dixeris Angelorum. Sacra carmina vtrinque Rheni ripæ resonabant. Religioso vbique hospitio excipiebantur, Basileæ classem relinquunt, pedestræ mox iter initūræ, curatis ibi triduo corporibus,à Rheno in Heluetios Leucosque diuertunt, vt in Italiam recta contendant. Superato iuraso monte, ad Ararim fluuium veniunt, qui Rhodanum influit, deinde ad Budem festinantes, traiecto amne, ad Rhodanum contendunt, vbi à cunctis Allobrogum oppidis honorifice excipiuntur. Quum Vexontio appropinquassent, ex vniuersa ferè Narbonensi Gallia homines ad spectanda virginum agmina confluxere, pars plausibus excipiunt, faustis multi acclamationibus extol-

extollunt. Alii hoc exemplo ad religiosam peregrinationem incendebantur, & prophanæ mentis conscii graui pœnitentia corripiebantur, plærique in lachrymas vertebantur, sanctissima virginum studia conspicati, quibus neque labor, neq; languor vllus ex itinere inferri videbatur. Nam incensæ sacræ peregrinationis amore, ferri potius quàm progredi putabantur, sacrorum concentibus rhythmorum cuncta complebantur, angelus Domini ducebat eas. Quum alpibus editissimis, quæ Galliam ab Italia diuidunt, appropinquassent, ne defuere quidem, qui admodum dubitarunt, ne arduum insuperabilemq; cliuum facilè superarent, quando Herculem (vt aiunt) & Hannibalem defatigasse ferunt. Virgineæ tamen acies ita hilari fortiq; animo accliue iter adoriuntur, vt sine labore auium more sublimia iuga conscenderint, nullaq; vnquam in tanta difficultate, neq; ingemuisse, neq; retulisse pedē videretur. Nihil est ita arduum & difficile, quod diuinus amor facilè tolerare non possit. Validissimi quæque militis præstabat officiū, quia nulla militia facilior habetur, quàm ea quæ sponte subitur. Diuino spiritu munitus animus, adamantinum corpus planè sortitur. Vexillum crucis Vrsula ferebat, quā antesignanæ puellæ præcedebant, & non modò ducis optimi, sed strenui militis præstabat officium. O beatissimum puellarum exercitum, in perpetuum virorum ruborem confusionemq; repertum. O egregium delectum, nec ubi gentium vnquam habitum, & non solùm ad suam, sed omnium quoque salutem adinuentum. At vbi è iugis alpium Italiam despectarunt, magno plausu Romam conclamarunt. Obstupuere Insubres, cæteraque Italia, vbi formosissimas, easdemque sanctissimas cohortes aspexere, quod ante hac in Italia nunquā spectare licuit, Quod vbi Cyriaco pontifici maximo significatum est, cum vniuerso collegio sacerdotum ex vrbe Roma prodiens, mirificè exultauit, & quàm honestissimo potuit apparatu, aduentātes virgines excepit: quod vt faceret, tum patrius, quia Britannus, tum diuinus amor, quia & ipse castissimus erat, effecit. Multæ quoque virgines in eam expeditionem venerant, quæ pontifici neptes proneptesque fuerant, aut quouis alio sanguinis vinculo coniunctæ, quin etiam eadem nocte diuinitus sibi significatum est, se cum illis omnino martyrii gratia occumbere oportere. In sequenti die quum multæ aduenissent, nondum sacro baptismate expiatæ, eas ex more baptizandas curauit, deinde cuncta templa lustrare, & apud omnes basilicas solennia celebrare voluit. Quicquid Deo ibi ex more debebant, eas ritè ac piè persoluere docuit. Quum abeundi tempus instaret, pontifex diuino iussus numine, aduocato sacerdotum collegio, quid facere vellet, aperuit: seq; pontificatu, quum post Pōtianum pontificē, anno vno ac mensibus circiter, duobus Romanæ Ecclesiæ præfuisset, sponte cunctis reclamantibus abdicauit. Cardinales eum delirare putabant, quòd in senio mulierculas, non sine sui ridiculo sequeretur. Neq; cœlesti eum interprete admonitum intelligebāt, qui eum vnà cum virginibus in Gallia martyrium subiturum esse nunciarat. Contempta tandem omnium refragatione, sancti propositi tenacissimus, Antherū mira sanctimonia præditum sibi suffecit. Ipse autem quia inuito collegio se pontificatu abdicauit, è Romanorum catalogo pōtificum abrogatus est, quin & sacrę virgines, huius causa auctoritatem & gratiam amiserunt. Sacer igitur exercitus, lustrata vrbe, sacris apud omnia puluinaria ritè peractis, ac votis deniq; persolutis, duce pontifice maximo abeunt. Quod quum cæteri vidissent, multi pari charitatis ardore succensi, in eandē expeditionem ire contenderant, inprimisq; Vincentius cardinalis, Iacobusque Britanno genere natus, metropolita Antiochenus, item Maurisius episcopus, Babiliæ & Iulianæ auunculus, præterea Foillanus Lucensis, & Sulpitius Rauennensis antistes. Quinetiam Etherius Vrsulæ sponsus, qui defuncto patre regno successerat, diuino in somniis admonitus internūcio, vt Demetriam matrem ad ineundam fidem hortaretur, mandata peregit, patremque Agrippinum primo sponsalium anno amisit. Et ne sponsa ignobilior esse videretur, diuinis monitis edoctus, vnà cum sorore Florentina, quum ipse triennio in fide mansisset, sponsæ sanctoque exercitui Coloniam vsque ob-

uiam occurrit, vt pari palma depugnaret, item Clementem Episcopum è Britannia secum abduxit. Quin etiã Marculus Græcorum Episcopus, quum Romam venisset, neptemq; Constantiam, Dorothei Regis filiam duxisset, eadem castra sequi voluit. Sed quum Maximus & Aphricanus, prophani Romanorum duces vererentur, ne Christiana fides, quam admodum abominabantur, tam magna incrementa susciperet, quibus falsa religio antiquorum è medio tolleretur, ad Iulium quendam Vnnorum præfectum, quem illi Giula appellant, ad Rheni ripas agẽtem, dum Atila cæteras Galliarum oras latè diriperet, scripsere. Si Romanam amicitiam cuperet, operam daret, vt bacchantium mulierum exercitus, quæ à deliris quibusdam sacerdotibus ducerentur, armis omnino deleret; quo nil gratius Romanis, Scythicis numinibus addictis, & præsertim Marti ac Herculi, quos communes cum gente Scythica progenitores ac Deos habent, fieri posset, & patrandi facinoris tunc tẽpus fore nimis idoneum, quum ad Coloniam Agrippinam rediissent. Iulius vt Romanis ducibus gratificaretur, & Christianum sanguinem, quo Vnni satiari non poterant, hauriret, se diligentissimè mandata facturum pollicetur. Quum eas ad classem in Rheno relictam redisse cognouit, Maximi & Aphricani literis edoctus, ad Coloniam tendit insidias, quod nec Vrsulam, nec Pontificem Romanum latebat, quando cœlesti rerum futurarum internuncio monebatur. Quum secundo amne defectæ, Coloniæ appropinquassent, pręsidente è puppi Cyriaco pontifice, Vrsula in media classe, inter sacras virgines ita præfatur. Nemo, sorores integerrimæ, legitima præmia consequi potest, nisi prius benè certarit. Neque cuiquam in cœlis animam reperire licet, nisi qui eam hic pro Deo cõtempserit, & amiserit. Iniquum est enim, cum Saluatore nostro cœlestium regnorum fieri cohæredes, nisi pro eo vitam deposuerimus. Præ nimio charitatis ardore, qui propria morte sponte nos ab omni perpetua mortalitate redemit, nos Iesu Christi optimi maximi signa sequutæ. Sacra huc vsque stipendia fecimus, diuina ope maxima quęque bella gessimus, opima spolia sæpe retulimus, rugientem hostem sæpissimè vicimus. Intestinas seditiones, quæ perniciosissimæ ac formidolosæ esse solent, bene repressimus, & ducis nostri sapientia omnia prosperè ac feliciter euenere. Quænam maior, quam sui ipsius potest esse victoria? Quis etiam triumphus potest esse præstantior, quàm captiuam carnẽ ducere, vincere se ipsam, & de concupiscentia carnis gloriosissimè triumphare? Quod vt facilius assequeremur, in salutarem hanc expeditionem pedibus profectæ sumus, in qua nulla vis illata, quamuis per Atilæ incendia adhuc fumantia, intrepidè iter Deo duce faceremus. Nullus labor sanè perceptus, quamuis editissimas alpes superare cogeremur. Nullus denique morbus ac languor ingruit, nec metus incessit quamuis fœmellæ in longissima peregrinatione diu versaremur: Quare iam experientia docuit, quàm suauis sit diuina seruitus, & quàm Saluatoris nostri leue iugum, in cuius seruitio cuicunque mori datum est, certam veramq; fœlicitatem illi sperare licet. Sed quis hoc non facilè fecerit, qui ad tanti Regis obsequia non modo se natum, sed diuina clementia ab æterno delectum & prædestinatum esse reputaret? Vbinam gentium vnquam auditum, tot millium virginum habitum esse delectum, quæ tam salutarem ac opimam militiam militarent? O beatas animas, quas ad æterna præmia Deus ipse seruauit. O ineffabilem clementiam Redemptoris, si quas ad sacra castra euocauerit expeditione triennii, reddet emeritas, & maiora tyronibus quàm veteranis stipendia persoluentur. Ni fallor, sanctissimæ sociæ, iam fœlicitatis nostræ tempus instat, & vt diuinitus hesterna nocte sum edocta, charitatem constantiamq; nostram sacrosancto martyrio, veluti obryzum igni, approbare vult dux noster. Quin etiam & de calice suo diuina benignitate nos cõpotionare dignatur, vt virtutem nostram periclitetur, quam ipse sua gratia roborauit, vt in ruborem virorum, prophanarumque gentium confusionem, in fœmineo sexu orthodoxæ fidei vires ostendat. Dum sæuus Atila per Gallias cædibus vsque quaque grassatur, magnam Vnnorum partem ad Rheni ripas planè reliquit, quæ Coloniensem agrum passim diriperet. Coloniam

Ioniam Vnni obſident,noſque præter Coloniam tranſire opus eſt,ſi claſſe vehi decernimus: ſi verò pedib. iter facere malimus,per media efferatiſſimarũ gentium caſtra ire cogemur. Quod à clemẽtiſſimo ſaluatore noſtro idcirco ita ſtatutum eſt,& permiſſum, vt quum ad peregrinationis finem peruenerimus, ab Vnnis corporibus exutæ tot virginum acies,demum ouantes in cœleſtia regna inter diuos referamur. O immenſam ſaluatoris noſtri benignitatem,incontemplabilemq; miſericordiam,quippe qui ne diuturniore nos militia cõficiat breuiſſima momentaneaq; morte ex his ęrumnis nos eripere dignatur. Quin etiam ſuo mihi ſignificauit internuncio, Etherim ſponſum meum, Demetriam matrem à falſa religione vindicaſſe,& cum ſorore Florentina,& magna Britannorum manu cras nobis occurſurum, vt diuinitus admonitus,pari nobiſcum mortis fœlicitate fruatur. Neque patitur Deus meus,me ſine ſponſo fieri beatam. Proinde ſcitote, ac vos ita ſaluatoris noſtri nomine certiores efficio, Vnnos fera rabie nos omnes cras ad Coloniam circumuenturos,& in nos vſque adeo ſæuituros, vt ad vnam omnes contrucident, vt ereptis corporum exuuiis,in cœlum,vnde demiſſæ fuimus,ſuffundant,fugentq;,néue inter prophanos amplius verſemur. Quare quum Scythici lupi in oues ſacras irruent, forti animo iugula porrigite,contemnite mortem,præſentis vitæ miſeriam recognoſcite,& futuræ beatitudinem exoptate, citoq; diſſolui percupite, ſaluatore noſtro, cuius beatiſſimum conſpectum tantopere anhelamus,extemplo perfruamur. Nolite expaueſcere, quia ſaluator noſter nuſquam aberit. Et vt tutius martyrium obeamus,nobis vicarium ſuum delegauit,qui mentes noſtras pro demandata poteſtate luſtraret, ipſeque nobiſcum paria ſtipendia meritus in aſtra reduceretur. Quare quum hora mortis aduenerit,hilares ac lætæ,tanquam omni miſeria carituræ, forti animo occumbite, Veſtra vltrò corpora Deo in holocauſtum ſuauiſſimum offerte,inter amplexus angelorum animas effundite,in manusq; Domini ſpiritum commendate. Magnanimæ virginis oratione ſic omnium animi confirmati,vt nil hoc fœlici mortis genere ducerent antiquius,ſic eã immodicè anhelabant,vt nunquam moriendi horam adfore reputarent. Cõclamant omnes,ſponte morituras. Ad hæc Pontifex maximus præ gaudio in lachrymas cõuerſus, qui diuini tãtum ardoris ac roboris in virgineis tenellisq; pectoribus intueretur, & quod viri à mulierculis,& à tyronibus veterani turpiter ſuperari viderentur. Quare ab eo omnibus eſt diuino nomine benedictum,ſimul & edictum, quando poſtero die moriendum eſſet, quo in manus hoſtium erant peruenturæ, inſomnem eã in ſancta oratione noctem ducerent, & Ieſum clementiſſimum exorarent, ne in truci prælio virginea corda,quæ ſibi delegerat, ſanè desereret. Illud fuit admiratione digniſſimum,ad hæc nullam è tot millibus ingemuiſſe,nullã expauiſſe,& fatum inſtans reformidaſſe,neque detrectaſſe mortem. Curatis aliquãtiſper corporibus,per vniuerſam claſſem nocturnum ſilentium indictum,quæque pro ſe inſtantiſſimè modo Deum orare,ne deſerat,modo gratias agere,quod immaturæ,ac nondum emeritæ æternis militiæ præmiis donarentur,diuinam in ſe pietatem aſſiduo contemplari,& ea contemplatione refici & beari. Nihil minus ſuccurrere,quàm aut perhorrere, aut deprecari fatum. Aſt vbi noctem tranquillam tranſegere, prima hora diei, ſacra ritè peragunt,& à decimo lapide ſoluunt. Etherius ecce ſponſus occurrit,& Pontificem præueneratus Vrſulam ſalutat. Ad quem, Salue (inquit illa) Etheri mi, in Chriſto ſaluatore noſtro ſuauiſſime. Fauſtus & fœlix ſit iſte tuus aduentus,quandò tanto creatoris & ſponſæ ardore flagraſti, vt nobis occurreris, dexterrimum fatum pro Chriſti fide ſubiturus. Et quia vocatio noſtra non patitur, vt terreno hic connubio inceſtemur, ne fruſtra huc contendiſſe videare, hodie in cœlo (mihi crede) ſolennes nuptias celebrabimus. Proinde quando iam iam hoſtes aderunt,mecum Deum exora, vt quàm primũ apud ſuperos perpetua in ſaluatore noſtro coniugia conſummemus. Vrſulam diuina verba reſonantem Etherius admiratus,eo magis in Domino ſponſam amauit. Reſpondet ſe hactenus propter Vrſulam Deum amaſſe, contrà nunc Vrſulam amare propter Deum,

illius gratia esse fœlicem, eiusdemq; precibus adiutum, nihil reformidaturum, nihilq; vehementius expetiturum, quam si cum ea pro Christo mori liceat. Et quando eius intercessione in veram lucem assertus est, se omnia pollicetur pro vero Domino & Deo suo, æquissimo animo subiturum, Pōtifex in strenuissimi sponsi amorem exardens, repente iuuenem amplexus, grauissimis in fide verbis confirmat, amplexantur cæteri patres, plausuq; ingenti a virginum choris excipitur. Sponsæ dextram perreuerenter apprehendit, & pudicissimo eā vno duntaxat osculo prælibauit, quod & pontificis permissu factum est, vt quod virgineum in terris coniugium iniuerint, iam dudum apud diuos in Christo consummarēt. Et quum iam ad tertium classis lapidem appropinquassent, Pontificio mox omnes admonentur edicto, quò sibi hostes propius imminerent, eò impensius diuinis precibus incumberent, præ nimia apud diuinam clementiam pœnitentia, delictorum impunitatem implorarent, demum exorarent, quum sibi placitum fuerit, ærumnis humanis eriperet. Iussæ imperata faciunt, gemitibus & lachrymis omnia complentur. At vbi Coloniæ est applicitum, hostes qui vtramque Rheni ripam occuparent, continuò sacra agmina circumueniunt, in ripamq; descendere patiuntur. Vrsula crucis vexilla ferēs, in terram prima desiliuit, mox cum sponso Pontifex, deinde cæteræ nauos ripæ proras admouent, certatimq; puellæ desiliunt, non vt ad martyrium, sed cōuiuium inuitatæ. Quas omnes quum Pontifex planè spectasset, Euolate (inquit) fœlices animæ, & fragilia hæc deponite corpora. Tu autem Iesu Christe optime maxime, quando tuo ductu huc appulimus, fideles tuos propius respice, & plebis tuæ animas in tua regna, quoniam semper in te sperauimus, clementer admitte. Vix hæc intonuerat, quum Giula Vnnorum præfectus, vexilla crucis abominatus, infesto in virgines agmine ex composito irruit, ne minore quidem in mulierculas, ac in viros ferocia sæuit. Nulla reluctatur, flexis pars magna genibus iugula porrigere, manus Deo ad cœlum efferre, piis numinibus commendare animas. Nonnullę quæ subsidebant, clausis fatum oculis expectare, conuitiis pleræque irritare sicarios, aut in diuersa furentibus sese offerre, inuidere quandoque præmortuis, tanquam vices præripuerint. Discurrere aliæ, ne cædi superessent, pro expirantibus orare alię, quæ primo ictu non ceciderint, sacrum quæque fatum admodum sperare. Cyriacus aliquantisper à Giula spectatus, sub pontificio habitu oppetiit, in cæteros patres mox sæuitū est. In medio agmine Vrsula, erecto crucis vexillo animosius stare, orare pro suis impensius, interfectoremq; suum expectare. Quatuor circiter horis virgineę legiones vndique ferè ceciderant, sola Vrsula tanquam in pręsidio ad triarios redacta, cum paucis vicem suā Deum exorat. Ecce Iulius tanquam longa cæde satiatus, quem Vnni Giula appellabant, cęso in conspectum sponsæ Etherio, qui præ martyrii gratia omnem ferociam planè remiserat, puellam procul exclamans, bene sperare iubet, eius venusta maiestate commotus, suam fore sponsam pollicetur. At hæc neque prophanum canem quenquam, neque dirum hostem, castitatem suam, quā Iesu Christo vouerat, incæstare posse respondet: Conuitiis irritatus hostis, & ab ea vtiliter aspernatus, virgineum illius pectus sagitta transfigit. At illa cum vexillo crucis procidens, quod adhuc mortua pertinaciter retinebat, in angelorum amplexus animam afflauit. Sola ex vndecim millibus, Cordula virgo remansit, quæ illà nocte metu correpta, sub nauis carina delituit, postero die prodiens, ne martyrium detrectaret, à feriente tyranno letalem ictum exegit. Hæc inter diuas vnà cum cæteris relata non est, quia cum reliquis eo die cæsa non fuerit, sed multo pòst tempore, sacræ cuidam virgini in somnis apparuit, mandauitque, collegio sacerdotum suo nomine nunciaret, Postridie eius diei, quo vndecies mille virginum festa fierent, sua solennia celebrarent. Sedente Anthero pontifice maximo, & imperante Maximiano, quamuis hæc gesta fuisse Annales quidam referunt, ratio tamen temporum nullo modo constare potest. Multo rectius sensere illi, qui quum diu post Costantinum Vnni Gothique sæuierint, hæc im-
352 perante Martiano, & anno salutis trecentesimo quinquagesimo secundo ac-

cidisse

cidiſſe tradiderunt. Harum corpora Coloniæ in communem ſacellum relata. Vnde quum ſacerdos quidam his deuotiſſimus, corpus vnius virginis impetraſſet, quòd in ædem ſuam religionis cauſa ſubinde transferret, dum matutina ſacra fierent, illa virgo reſumpto corpore ſpectante vniuerſo collegio ſacerdotum, magnam aram prçuenerata receſſit. Antiſtes mox tumulum adiens, reconditam virginem non inuenit. Ad harum aras innumerata fidelium vota nuncupantur, miræque tabellæ templi valuis affixæ ſunt. Quendam Germanũ harum religioni addictum, quum morbo admodum laboraret, ex his vna dormientem adit, edocetque, ſi vndecies mille dominicam orationem dixerit, totidem virginem ope ac patrocinio in hora mortis non carebit, cuius exitus promiſſa probauit. Atila igitur quum flagellum Dei fuerit, multis ad ſalutem, quàm plurimis ad ſupplicium, ſibi denique ad perniciem natus eſt. Vniuerſas Gallias & maximam Germaniæ partem ipſe vaſtauit, ſolũ Traiectum quod inter oſtia Rheni ſitum eſt diuino Seruatii Epiſcopi patrocinio liberatum, quippe qui deſertis Tungris, quos ex Vnnorum manibus eripere nequiuerat, Baſilicæ ſuæ facultates Traiectum ſanè tranſtulerat. De viro ſanctiſſimo prodigia miranda feruntur. Illis namque temporibus dum ei ſacra fierent patefacta deſuper ęde, columna ignis altiſſima è cœlo, ad tumulum vſque ſuum, à prima vigilia noctis ad auroram vſque pependit, quod non oppidani ſolùm, ſed finitimi quoque, ac alienigenæ plurimi apertè viderunt. Quare tanta religionis facta eſt occaſio, vt hunc potiſſimũ colerent inter diuosq; referrent, ſepulchrum eius in media æde ſitum nunquam tecto cooperire valuerunt. Et quamuis ibi ſub diuo rem diuinam faciunt, votaq; ſuſcipiunt, nunquam tamen ſacris neque imber & grando, neque nix & tempeſtas vlla obfuit. Vnnorum quoque temporibus Genouepha virgo claruit, ne paruum quidem ſanctitatis exemplum. Hanc enim beatus Germanus cum Lupo (de quib. ſuprà dictum eſt) in Britanniam profectus, quum ad Nemetodorenſem ædem orandi gratia diuertiſſet, occurrẽte ſibi magna ciuium manu, vbi conſpicatus eſt, ad parentes exclamat, quodnam virgini nomen eſſet, Quũ Genouepham illi nomẽ eſſe retuliſſent, O beatam (inquit) virginem, cuius gratia multi quoque æternæ fœlicitatis præmia conſequentur. Quam vbi propius admoueri iuſſit, ſubinde rogat, án ne Ieſu Chriſto dicari, ac intemerata permanere cupiat? Continuò puella reſpondit, Nil ſe vehementius affectare. In eius rei memoriam illi nummum Germanus æneum cruce decuſſum è collo ſuſpendit, vt ſe Deo addictam hæc bulla quotidie admoneret. Quin & aurum, argentũ lapillos & vniones collo ac digitis interdixit. Profecto Germano Lupoque quum paucis pòſt menſibus mater ad rem ſacram proditura, eam domi remanere præciperet, illa continuò illachrymans exclamauit, Egò ne datam Germano fidem in Chriſto non ſeruabo, & ſaluatoris mei non frequentabo ædem? Moriar potius, ac materna imperia detrectabo, quàm ſacris ſalutariſque promiſſi rea fiam. Ad hæc irata parens graui gnaram colapho colliſit, quare luminibus ſtatim capta eſt, nouem ferè menſes orbitatis pœnas exoluit. Quæcunque Germanus antè prædixerat, memoria repetens, mira ſe pœnitentia macerauit. Ecce poſt hæc vno die filiam orat, vt ad diluendos oculos putei aquam ſibi afferat. Obſequentiſſima virgo ad puteum profecta, dum hauriendæ incumbit aquæ, maternæ miſeriæ memor, cuius ſe auctorem incuſabat, in amariſſimas lachrymas effunditur, Deum exorat, ne ſe maternæ orbitatis ſtatuat auctorem, lucem reddat, vt præpotentiſſimi, eiuſdemque clementiſſimi numinis pietatem intelligat. Mox hauſtã ſigno crucis aquam luſtrat, quam oblatam parens deuotiſſimè accepit, admotaque oculis continuò reuidit. paucis poſt diebus oblata cum duabus fortè pontifici, vt ſacris initiaretur, quum tertia ſequeretur, Anteferte (inquit ille) nouiſſimam, quia cœlitus hæc prima ſanctificationẽ eſt adepta. Defunctis parentibus, Parrhiſium in Lugdunẽſem Galliam tranſmigrauit, vbi eius ſæpe corpus paralyſi vſq; adeo ſæua laborauit, vt triduo iam exanime rubentibus tantùm genis obſeruaretur, quæ vbi ab aduerſa valetudine reſpirauit, ſe ad inferos deductam, beatorum campos & ſupplicia im-

piorum lustrasse affirmauit. Quum Atila Parrhisiorum finitimos diro passim bello vastaret, ciues pro se quisque vrbis excidium reformidantes, fortunas in tutiora vicinorum oppida transferre studebant. Genouepha matronas conuenit, eas orat, viros adeant, ac ne fortunas exportent, admoneant, quando finitimæ regiones omnes ab Vnnis latè diripientur, dicere Parrhisiorum prædas & incendia vigiliis & orationibus eas deprecari posse, proinde ab eo consilio viros dehortentur, ad diuinum opem confugiant omnis. Quia Parrhisium sub Iesu Christi optimi maximi tutela situm esset, qua nil tutius excogitari potest. Talia dicenti oblatrare multi, & pseudoprophetam conclamare, blatterare alii ac dicere aut lapidibus competendam, aut Sequanæ gurgite demergendam. At illa, ne publicæ saluti deesset, eo acrius instare ac ingeminare, vrbem sacris precibus esse protegendam, placatis numinibus Rempublicam fore tutissimam. Quidam interea sacerdos ab Antisiodoro missus aduentat, testimonium diui Germani in medio foro referens, Genouepham à matris vtero à Deo delectam exclamat. Germani elogia publicè recitata, his igitur maligna multitudo confusa abiit. Acerrimam Atilæ obsidionem, quam Vnni propediem moliebantur, sanctissimis precibus virgo sacra dissoluit: Parrhisiorum agrum, intacta tantùm vrbe, populantur. Ex quibus coniici potest, in calamitosis temporibus sanctæ linguæ quanti sit habenda deprecatio. Nam quum ex ira diuina mala proueniant, placatis numinibus cuncta mitescunt. Sed huius vitæ austeritatem & miracula prosequamur, à quintodecimo hæc anno ad quinquagesimum vsque, hordeaceo tantum pane & faba contenta, bis in hebdomade cibum sumere, talia celebrare ieiunia, nūquam aliquid libidinis fomentum edere, inedia corpus macerare. Quinquagenaria Episcoporū iussu hordeaceo pani lac & piscem adiicere, ne ad mortē fere consciam festinare videretur. Catulacensem vicum, vbi diuus Dionysius morte mulctatus est, præreuerenter frequentauit, cui basilicam quoque deuouerat. Sacerdotum collegia supplex adiit, vt ex collata pecunia ædem illi facerent, at illi modò paupertatem, modò calcis inopiam caussari. Contrà illa diuinitus effata, Egredimini (inquit) quæso ad Pontem vrbis, & quæcunque audieritis, nunciate mihi. Egressi dum in foro stant attenti, si quid acciperent, ecce subulci duo aduentantes inter se verba faciunt: alter, Dum suis (ait) vestigium vagantis opertus legerem, maximam fornacem calcis inueni, Ego quoque itidem in sylua, inquit alter. Hæc quæ audierunt stupidi sacerdotes, virgini referunt, ast illa præ gaudio in lachrymas effunditur. Quæ vbi ciuibus significata sunt, magnifica è collata pecunia ædes erecta, Dionysioq; dicata. Ne sacra quidem prodigia in ædificanda basilica defuere. Nam quum potus fabris lignariis fortè deficeret, cadum accepit, quem vbi exorato numine signo crucis expiauit, mox operariis plenum propinauit, pariq; exuberātia semper redintegratus diuinitus, eorum sitim ad consummatum vsque opus expleuit. Quum in sabbato sub gallicinio, ad diui Dionysii Basilicam egrederetur, ecce funale prælatum extinguitur, turbantur virgines, comitesq; eius, ne quid per noctem turpitudinis horrorisve paterentur: at illa funale sibi dari iubet, quod vbi in sacra manu constitit, protinus incensum eluxit, admotumq; languentibus plerosque curauit. Mulier, quæ eius calciamenta subtraxit, luminibus repente caruit, petitáque venia, lucem recuperauit. Hildericum Francorum Regem virgini deditissimum, quum de magna noxiorum manu supplicium sumere statuisset, accepissetq; Genouepham pro his oraturā aduentare, portas arcis continuo claudi imperasse ferunt, quibus aditus inhiberetur. At illa intellecto Regis consilio, nihil minus remorata ad eum contendit, cui tactæ manu continuò fores patuere: ante Regem cōstituta, præ rei miraculo cunctorum capitalium impunitatem facile impetrauit. In Dionysii æde, huius opera energumeni complures curati. Beatum Simeonem ferunt profusa veneratione eam salutasse, impensiusq; postulasse, vt inter orandum Simeonis quandoq; reminisceretur. Ab Epiphania ad cœnam vsque Domini in cella recludebatur, vt exorando & contemplando, Deo expeditius incumberet, ad cuius ostium quum puella venisset, vt quid

nam illa

nam illa faceret, per rimas exploraretur, e uestigio lumē amisit, sed exacto quadragesimali ieiunio eiusdem opera lucem recepit. Quum in templo diui Martini, e Pannonia oriundi, ad Turonensem vrbem oraret, correptum à dæmonio quendam è psallentibus continuò liberauit. In agro Meldensi imminente tempestate, perculsisque messoribus, vastata cætera regione, sola sua messis intacta permansit. Annos vixit octoginta, ac tanta præpolluit sanctitate, vt futura diuinitus inspirata prædiceret & omnia morborū genera curaret. Tertio nonas Ianuarias inter diuos relata. Haud parum equidem lætor, me hāc nactum occasionem, quum à procella Vnnica multos eius numen exemerit, diui Martini Pannonici, non vitam, sed titulos potius esse scripturum, ne in Pannonica historia potissimum Pannoniorum decus videar subticere. Martinum Seuerus ait, Sabaria Pannoniæ oppido oriundum, alitum Ticini, ne infimis quidem parentibus ortum, quamuis orthodoxa fide carerent. Pater tribunus militū fuit, ipse à pueritia primùm sub Constantino, deinde sub Iuliano Cæsare meruit, quamuis inuitus, quando à teneris annis sub Christo optimo maximo stipendium facere voluit. Sed quum ex edicto Imperatorum, filii veteranorum, nomina dare cogerentur, vi adactus militari sacramento obstrictus est. In cōmilitones sibi fuit mira benignitas, inaudita charitas, patientia cum humilitate singularis. Ante baptisma triennium militauit, quo quidem tempore omnia sic pietatis officia compleuit, vt è stipēdio nihil, præter quotidiano victui necessaria reseruarit. In Ambianensium porta væsaniente hyeme destitutum pauperem, dissecta ense chlamyde, contexit. In sequenti nocte Christum saluatorem vidit in somnis ea parte tectum, qua horridulum rogatorem piè donarat, & dicentem, Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit. Natus annos duos de viginti baptismate initiatur, Barbaris Gallias inuadentibus. Quum Iulianus coacto exercitu ad Vangionum oppidum pecuniam cum donatiuo militibus erogaret, stipendium cum donatiuo recusauit, vt integrum sibi foret longè meliorem militare militiam, quod ne faceret, nullis Imperatoris minis adigi potuit. Militia exauctoratus humana, Hilarium Pictauiæ Episcopum continuò petiit, spectatæ sanctitatis virum, à quo exorcista factus est, per soporem admonitus parentes reuisit in itinere latronem ad fidem sanctamque vitam reuocauit. Quum præter Mediolanum iter faceret, apparentem sub humana specie sibi dæmonem sacro verbo repulit. Matrem ad veram fidem reuocauit, indocilem ferumque patrem dimisit. Quum Ariana hæresis totum ferè Illyricū infecisset, dum in coinquinata sacerdotum collegia concinnaretur, publicè virgis cæsus est, variisq; contumeliis affectus. In Italiam relatus, quum Hilarium hæreticorum vi in exilium exactum accepisset, Mediolani substitit, ibique monasterium sibi statuit. Vnde Auxentii Arianorum principis factione eiectus, in Galinariam secessit insulam, vbi radicibus herbarum & gramine victum traxit. Helleborum inscius sæpe comedit, omneq; veneni nocumentum in nutrimentum prece conuertit. Facta Hilario redeundi copia, Romæ occurrere conatus, quum non inuenisset, vestigia sequutus adhibuit, ab eo gratissimè susceptus, non longè ab oppido sibi monasterium collocauit. Catechumenum ad se venientem, vt suis disciplinis institueretur, ac mox vita se absente defunctum reuersus reuocauit in lucem. Lupicini Honorati seruum, qui laqueo sibi mortē cōsciuerat, à morte resuscitauit. Turonicum tandem Episcopatum inuitus accepit. In Episcopatu hominum frequentia infestatus, ad tertium lapidē secessum petiit, hinc montis rupibus, illinc Ligeri amne circumseptum, qui vnica tantùm via, eademq; arcta adiri poterat. Octoginta sacerdotum ibi secum collegium instituit, quibus esus carnium ac vinum erat interdictum. Mollis habitus pro crimine iudicatus, cilicium ex camelorum pilo ferre mos erat. Locum nō procul à monasterio suo falsa hominum opinione, pro religiosissimo habitum, sua visitatione expiauit, prophanumq; declarauit. Sordidam ac trucem latronis vmbram palàm loqui imperauit. Vetus altare demolitus, populum ab illo superstitionis errore vindicauit. Diruit in vico quodā templum antiquissimum, mox pinum tēplo proxi-

mam aggreditur excindere, aduersante antistite, turbaq; infidelium, inclinatam in se pinum intrepidus dum excinderetur, expectauit, ruentemq; cum magno fragore arborē, solo salutis signo repulit, tantoq; miraculo ad veram fidem eos conuertit. Quum pauci admodum, imo nulli in Aquitania Christi nomen audissent, maximam Galliæ partem orthodoxa religione illustrauit. Antiqua phana diruit, sacra templa vbique fundauit. Incendia occurrens sæpe coercuit. In vico cui Libroso nomen erat, templum prophanum adorsus demoliri, à magna Paganorum manu cum ignominia reiectus est. Mox implorata diuina ope, cum duobus angelis reuersus, antiquam ædem diruit, idola cunctis spectantibus planè diffregit, quo quidem spectaculo ad veram fidem vniuersa turba conuersa est. In pago Heduorum, cùm antiqua phana, aduersante paganorum turba, dirueret, vt à falsa eos religione vindicaret, multos in se stricto gladio furentes miraculosè repulit, diuinaque virtute conuicit. In Treueris puellam dira paralysi correptam liberauit. Tetradi Proconsularis viri seruum ab incluso dæmonio asseruit, in eadem vrbe dæmones è coquo quodam eiecit. Parrhisios ingressus, obuium ad portam leprosum, vno dumtaxat osculo, spectāte turba, mūdauit. Quartanariam Arborii puellam, sola curauit epistola. Cilicii fimbriæ, deuotione subtractæ, variis morbis medebantur. Paulino oculum panniculi contactu, sublato dolore restituit. Martino è scalarum casu multis vulneribus affecto, in sequenti mox nocte, Angelus contusi corporis ita liuores salubri vnguento deliniuit, vt postero die nil sentiret incommodi. Quum ad Maximum Imperatorem ferocis ingenii virum, & bellorum ciuilium victoria elatum, plures Episcopi conuenissent, & seruilis eorum adulatio circa principem notaretur, in solo Martino apostolica permansit auctoritas, quippe qui quoties pro aliquo Regi supplicare cogeretur, imperauit potius, quam orauit. Principis conuiuium sæpe recusauit, dicens, se eius mensæ non posse esse participem, qui duos Imperatores, vnum regno, vita alterum eiecisset. Excusanti se Maximo, imperium non sponte sumpsisse, impositam sibi à militibus necessitatem regni armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili euentu victoria fuisset, nullumq; ex aduersariis, nisi in acie occubuisset, reconciliatus facilè cessit. Ad prandium principis inuitatus accessit, in quo Euodius consul & præfectus vir iustissimus adfuit, oblatam Maximi nutu à ministro pateram, vt ab illius dextera poculum sumeret. Martinus vbi ebibit, mox presbytero suo propinauit, veluti nullum digniorem existimaret, qui post se subinde biberet: conuiuæ omnes factum non temerè admirati sunt. Maximo antè prædixerat, si ad Italiā pergeret, quò ire cupiebat, cum Valentiniano congressurus, primo se impetu victorem futurum, sed paruo pòst tempore periturum, quod quidem rei exitus approbauit. Nam Valentinianus primo aduentu in fugam versus, post annum resumptis viribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit. Martinum angelorū colloquio esse visum constat, contrà cum dæmonibus sæpe congressum, quippe qui eius oculos latere non poterant, eosque conuitiis Martinum frequenter vrsisse, quia fallere non possent insidiis. Omnia diabolorū præstigia soluit. Iuuenem nomine Anatolium, re verò subornatum diabolū, sub professione monachi, humilitatem ac innocentiā ementitum, ac Monachis interminatū, ne Martino crederent, seq; à Deo per angelos cādida stola donatum esse affirmantē, viri sanctitas planè detexit. Diabolus quadam nocte Martino Christi formā ementitus apparuit, ab eoq; delusus, vt fumus euanuit. Summa vero in sermone grauitas, & dignitas inaudita, in absoluēdis quæstionib. scripturarum perquàm acer, efficax, promptus & facilis diuina in viro reluxit humilitas. Quo die Seuerū excepit, virum profectò doctissimū, ipse aquā manibus obtulit, ad vesperumq; pedes lauit. Animus cœlo semper intentus, temperātia inaudita, incredibilis perseuerantia, rara abstinentia, nullum vacuum ab opere Dei tempus. Nulla vnquam hora momentumque præteriit, quin aut orationi insisteret aut lectioni. Neminem iudicauit, damnauit contrà neminem. Nullius vindictæ memor, imò perquàm immemor

memor iniuriarum, diuina humanaque charitate ſemper ęſtuauit. Neque iratus neque commotus, neque mœrens, neque ridens inuentus eſt. Vnum eundemque vultum, cœleſti quadã æquanimitate ſuffuſum prę ſe ferebat. Nihil in ore eius, præter Chriſtum: nihil in corde, præter pietatem, pacem, miſericordiam & charitatem inuentum eſt. Quare qui ſanctiſſimum, ac inter diuos iure relatum non crediderit, non alius quam Prophanus & Sacrilegus iure haberi poteſt. In Secretario ſedens, nunquam cathedra vti voluit, rudi tantum tripode cõtentus. Algenti pauperi, & intra amphibalum irrumpenti tunicam latenter obduxit. Quum in ſolennibus ante aram conſtitutus, rem diuinam faceret, repente flamma caput circumlambere viſa eſt. Euantium languore, puerum quoque letali ſerpentis morſu liberauit. Quum præcedens iter faceret, inuſitato habitu mulas, quæ currum traherent, forte deterruit, qua te ab eſſedariis grauiter cæſus eſt, mulæ pro tali facinore quum loco moueri non poſſent, Eſſedarii pœnitentia ducti, & ad Martini pedes conſtrati, veniam & abeundi copiam implorarunt. Ante Epiſcopatum duos mortuos, vnum in Epiſcopatu ſuſcitauit. Nam in Carnotovico mortuum matri filium, ac è morte reuocatũ plane reſtituit. Quum adituro Valentinianus poſtes iuſſiſſet occludi, anguli continuo motu patuere. A Maximo nimium veneratus, & pro Deo cultus ab vxore, quorum familiaritatem minime recuſauit, quo facilius miſeris opitulari poſſet. In confinio Biturigum & Turnorum Claudiomagus vicus eſt, celebris quoque ibi Eccleſia, in cuius ſecretario Martinus quandoque peregrinando permanſit, & in ſtramento requieuit. Eo abeunte Sacerdotes ac virgines ſtramentum ex deuotione partiuntur, quod quum ad energumeni ceruicem ſuſpẽdiſſent, qui Dæmonio agitabatur, citius dicto conualuit. Inter duas flammas poſitus non ſenſit incendium. Inter ambulandum petitum leporem miſeratus, vnica tantum voce canes inhibuit. Venerandam virginem præ fama viſurus, repulſam habuit, quia cum nullo vnquam viro ſe loquutam fatebatur, quare illam miris laudibus commendauit, ac miſſum à virgine xenium libenter accepit. In cubiculo à Petro & Paulo, item ab Agnate, Thecla & Maria ſe ſæpius viſitatum non negauit. Conſultus finem ſeculi, diſcipulis reſpondit, Neronem & Antichriſtum prius eſſe venturos ad Occidentem alterum, alterum ad Orientem latè dominaturum. Neronem ad Occaſum decem Reges ſubacturum, vt colant idola. Antichriſtum Hieroſolymis imperaturum, vrbem cum templo reſtituturum, Chriſtianos inſectaturum, vt à Chriſti fide deficiant, ſeque Chriſtum & Dei filium credant. Neronem, totumque orbem huic ſane ceſſurum, ac eo vſque regnaturum, donec à Chriſto adueniente proteratur. Turocenſes Aniciani Comitis crudelitate liberauit. Mutam à natiuitate puellam, colloquii compotem effecit. Briccionis præsbyteri crimina, ſola dumtaxat patientia diluit, ſuiſque precibus ad meliorem frugem reuocauit. Pagum in Senonico quum quotannis cum vineis ſæuã grando vaſtaret, Martini oratione omnis tempeſtas diu longè repulſa. Aſſeruit Anicianum à dæmone, qui tyrannum ad barbaram ſemper feritatẽ irritabat. In vico Aurbacienſi ſupra ingentem molem ſimulachrum quoddam forte conſederat, inſano ſumptu factum Marcello ſæpe præsbytero mandarat, vt idolum dirueret, ne hac amplius religione falſa populi eluderentur, quod quum ille difficultatem cauſaretur, Martinus ſola oratione, orta tempeſtate ſubuertit. Simile quoque idolum ingenti columnæ impoſitum, demiſſa è cœlo parili columna, diffregit. Mulier quæ ſanguinis profluuio diu laborarat, tacta veſtimenti fimbria, repente curata. Nonnulli qui in naufragio exclamarunt, Martini Deus miſerere noſtri, continuo deſidente procella liberati. Lycontii familia, eius tantum Epiſtola peſtilentiam euaſit. Quum obitum ſuum multo ante præſciret, inſtare ſibi propediem corporis diſſolutionem, diſcipulis ſignificauit. Sed antequam obiret, ad componendam Sacerdotum diſcordiam, in Condatenſem diœcęſim contendit, ratus haud ab re in id tempus ſuam mortem incidere, quo pacem Eccleſię ſuæ pręſtitam delegaſſet. Arcadio igitur & Honorio Imperantibus, Diuus Martinus Turonorum Epiſcopus, vir omnium ſanctitate præcellens, octuageſimo primo

ætatis ſuæ anno, Epiſcopatus vero vigeſimo ſexto, apud Condatenſem diœceſis ſuæ vicum, hac vita exceſſit. Ab vniuerſa paſſim Gallia deploratus, & inter diuos cum magna angelorum pompa relatus eſt, quod patres plęrique ſanctiſſimi, veluti Seuerinus Colonienſis Epiſcopus, plane ſenſere. Nunc ad hiſtoriam redeamus. Dum Iulius Vnnorum præfectus, Giula dictus, ad Coloniam Agrippinam tanta in virgines feritate graſſatur, Atila cum reliqua parte exercitus, quicquid inter Rhenum & Sequanam populorum effunditur, id omne diripit, & incendit. Batauos, Menapios, Ambianos, Morinos, Belluagos, Veſſones & Leſſubios pariter expugnat. Neque traiecta Sequana, Cenomanis, Venellis, Aulirgis, Diablitis ac Venetis pepercit. Quin & Siſmios, Andicanos, Tricaſſos & Samnitas, Ligeris fluminis accolas, qui Aquitaniam à Lugdunenſi Gallia ſeparat, grauiſſimis incurſationibus infeſtat. Et quos nunc Normannos dicimus, qui inter Ligerim & Sequanam effunduntur, omnes diro bello ſolicitat. Populata demum Gallia, Rhenum traiecit, Sicambros & Buſactres aggreditur, qui intra Rhenum Vidrumque amnem protenduntur. Aſtyburgum & Naualia grauiter oppugnātur. E Lituergis & Nitrionibus prę̨da ingens aufertur. Mox tranſmiſſo Vidro & Amaſo, Phryſii, minoreſque Cauchi interiacentes ſpoliātur. Neque traiecto Viſurgo Albique fluuio Cauchis maioribus, Teuthonariis & Virunis ignotum eſt. Sed ad Druſi trophæa vſquequaque diſcurſum. Quin & vltra Albim Saxones, vniuerſaque Cimbrica Cheronneſus graui bello ſolicitata, Sarmaticique ſinus littora paſſim ſpoliata. Vix populi, qui cum Vnnis militarunt, detrimento & rapinis carere potuerunt. Solum Traiectum ad Rheni oſtia ſitum, diuina ope ſeruatum. Deinde in Turingiam cum vniuerſis copiis ſe recepit, & apud Iſinacum vrbem non ignobilem diebus aliquot requieuit, vt defeſſa longo bello corpora reficerentur, & animi populatis tot regionibus, & ingenii præda exhilerati, aliquanto commodius recrearentur. Atque vt nulla è Catalonica ſtrage detrimenta ſe paſſum indicaret, ad ludos variaq; ſpectacula animum conuertit, munus edidit gladiatorium, & varia victoriarum ſimulachra agenda curauit. Quin & illud plane ſuccurrit, haud indignum fore ſolēnia aliqua feſta celebrare, vt de domita Gallia, de Romanis & Gothis triumphare videretur. Neque ſibi viſum eſt, quem in bello, eundem in pace ſeruare animum. Ad manſuetudinem, comitatemque conuerſus, ſe liberaliſſimum benigniſſimumque exhibuit, finitimos Principes ac populos, tuti data fide itineris, ad ſpectacula inuitauit. Epulum populis exercituique dedit, ſæpe in ſpectaculis miſſilia ſparſit. Amicis ſæpe in conuiuio congiarium elargitum, militibus ingens donatiuum erogatum. Primipili, legionum præfecti, & centuriones, ac chiliarchi oppidis agriſque donati. Inuitatos Principes, ne immunes quidem ipſe dimiſit. Sed qui de Atila nonnulla ſcripſere, inter ſe nimia diſſenſione delirant. Nam ſunt, qui Atilam pro comminutis Catalonica ſtrage copiis, vt ſupplemento & auxiliis inſtauraret, Pannoniam vaſtata Gallia repetiiſſe tradunt, inſtauratoque exercitu, non amplius in Galliam, ſed Italiam erupiſſe. Alii reparatis legionibus Galliam repetiiſſe commemorant, qui admodum aberrant. Nam quæ commodi honoriſque ratio, ad eas Regem otas reuocare potuit, quas vaſtatas incenſaſque reliquerit? In Italiam rectius intendebatur animus, qua perdomita vniuerſi orbis ſperare poterat imperium. Abſurdum eſt callidiſsimum Principem, & imperandi auidiſsimum, populatas regiones bello repetere, è quibus non modo quicquam eripere, ſed ne viuere quidem ob rerum omnium inopiam ſane liceat. Quam quidem coniecturam ad confutandos eos ſatis eſſe nouerimus, niſi fortaſſe Iordanem, grauem quidem hiſtoricum ſequamur, qui Atilam è bello Italico redeuntem, in Galliam iterum Narbonenſem contra Viſigothas caſtra mouiſſe refert, vt in ſequentibus referemus. Et in ſecundo bello Gallico Vrſulam cum comitibus cæſam fuiſſe, plerique non temere voluerunt, quia Maximus poſt Ecium Imperium occupauit Valentiniani iuſſu interfectum. Atila igitur, antequam Sicambriā ſe receperit, Prutenos Venedici ſinus accolas, cum Lituanis, per præfectos ditioni ſuæ ſubigendos curauit. Per magnam demum Germaniam Scythicas

thicas gentes in inferiorem Pannoniam reuocauit, Sicambrięq; Marti Deo patrio victimas mactauit, dicauit exuuias, & spectacula multa edidit. Et eo tempore Vngarorum annales, ob vsurpati imperii suspicionem, Budam fratrē, contra cæterorum scriptorū opinionem, ab Atila interfectum tradunt, quibus nos quoque minus adstipulamur. In patriam relatus, incipere veluti longo labore defatigatus, ad lenocinia voluptatum reuocare animum, eis sponte se dedere, à natura propensum celebrare conuiuia, ludos scenicos & choreas spectare, mollescere inter mulierculas. Vir non tam audacis animi, quam indomitæ libidinis, crapulas cum amicis agere, cœnas tota nocte continuare. Quinque annos in omnem lasciuiam effusus, intemperatam vitam duxit, inglorio deditus ocio. Plerique non temere id ab astutissimo principe factum opinantur, vt puta qui non modo animos & conatus hostium, sed sociorum ac subditorum fidem, cessando tentaret, quid cæteri in Dei flagellum molirentur, cautius experiretur, ac euidentius intelligeret. Quare ad quatuor ferè imperii sui limites exploratores, tanquam in specula collocasse ferunt, item è speculatoribus quemque continuatos cursores habuisse, qui celerrimè ad eum cuncta noua perferrent. Alterum in Colonia Agrippina, qui occidentis: ad Tanaim alterum, qui orientis: cæteros partim ad Lituaniam, partim Iadræ statuisse, qui septentrionis ac meridiei res nouas explorarent. Illud in eo Rege mirabile, neque laborem bellicum à libidine ac voluptatibus vindicasse, neque ocium à bello, neque feritatem à clementia, Scythicum asseruisse hominem. Pacatas interea prouincias per legatos & præsides administrare, finitimos vndique creberrimis eruptionibus, per præfectos legionum acerrime solicitare, ad tutandos regni fines copias disponere. Quare in ocio solicitus, & in solicitudine ociosus plærumq; videri, æquata in eo vitiorum & virtutum semina. Pannonios & iugo labore vsque adeo grauì vexare solitus, vt (si Vngaricæ credamus historiæ) relictis pastoribus & armentis, impetrata à Rege missione, quamplurimi in Apuliam emigrauerint. Neque tamen interea desiit legionis cuiusque supplementum curare, pecunias cogere, quęcunq; bello sunt vsui, impensius curare, disponere commeatuum opportunitatem, delectum sensim habere, oppidatim auxilia contrahere, donare largius emeritos, & veteranis iam effœtis dare missionem. Item ocii quinquennio tyrones deligere, delectosque disciplina militari diligentius instruere, adolescentes & pueros ex oppidis & vicis passim cogere, educare in castris, & scholas tyronum prouinciatim disponere. Nouissimo quinquennii anno, instauratis viribus, Italiam, cuius imperium tantopere affectarat, inuadere statuit. Augebat animum, quod quiescenti nemo bellum inferre audebat. Iam bella, cessante Scytha, vbique desierant, omnes vbique potentatus, veluti longo defatigati bello quieuerant. Martianus Constantinopoli ocium seruauit. Græciam, minorem Asiam, Illyricum, Thraciam & Mysiam pacatam habuit. Pari ocio Gensericum in Africa, in Lugdunensi Gallia Meroneum, in Belgica Burgundiones, Thorismundum, Suestos & Alanos in Hispaniis, Aquitania Vasconiaq; fuisse legimus. Quid eodem quinquennio Valentinianus Romæ gesserit, nondum satis compertum habemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER VI.

TALIAM adoriturus Atila, quam diu anhelauerat, & eo vel maxime, quia domitis Romanorum viribus, se facile totius orbis Imperio potiturum esse sperabat, atque admodum verebatur, ne Visigothæ Romanum Imperium occuparent, communem orbis pacem ac ocium intercipit. Maritimam Adriatici sinus oram prius expugnare decreuit, ne ingressus Italiā, à tergo ab hoste Gręco grauiter adurgeretur, & à fronte Romanum haberet infestum, & si quid aduersi pedem referre cogeret, redi-

tus inhibetur. Quare coactum vndique exercitum, priore nequaquam inferiorem, è Pannonia per Illyricum ad Adriaticum mare perduxit. Inprimisque Tragurium aggreditur, ab Isseis conditum, Scardonamq; Liburnicam pariter infestat. Quanquam oppidani acrius instarent, quia nulla deditione ferum hostem sedare posse confiderent, acerrima tamen oppugnatione vincuntur. Nulla maritimæ oræ præsidia Martianus imposuerat, nullaque munitione firmarat, viri ad vnum cæsi omnes, fortunæ direptæ. Mulieres cum pueris in seruitutem assertæ, planctu & vociferatione completa omnia. Ne id quidem Scythæ satis visum est, vetustissima oppida diruit, domos incendio deleuit. Diruitur Tragurium, ciuium Romanorum marmore notum. Scardona ad Dalmatiæ initium, hostili manu subuertitur. Mox ad Belgradum & Sicum, quod Sibinicum nunc appellant, castra mouit. Haud ignobile oppidum, in quem locum diuus Claudius veteranos misit, obsessum paucis diebus expugnat, in oppidanos pari crudelitate sæuitum, vicos latius incendit. Vniuersamq; Dalmatiam ad Sardonium vsque montem, igni ferroq; deuastat, cædibus omnia complet. Coronam deinde coloniam obsidet, ad Diomedis promontorium collocatam, quam facta deditione, hominibus iuxtà ac fortunis spoliauit. Nondum hinc pedem mouerat, quum Salonam, nobilissimam populi Romani coloniam, graui obsidione imperat obduci, cuius vestigia ea supersunt, vt quanti momenti vrbs illa fuerit, haud difficulter ostendant. Vix tribus millibus passuum à mari remota, in planicie sita, interfluente flumine diuidebatur, opulenta nimis & fœcunda, quando Dalmatarum celeberrimum semper hæc fuit emporium. Munitam vrbem forti animo Vnni aggrediuntur, varia mœnibus tormenta admouent, turres ac vineas pars adhibent. Multi allatis schalis circumueniunt, arietibus plerique mœnia quatere, portis alii admouere testitudines, cæteri muros diuersis artibus oppugnare. Contra oppidani instare fortius, dicere nullam deditionem sperari oportere, se à Romanis oriundos, aduersus Barbaros, Romana virtute certaturos ad hęc satis commeatuum habere, neque inedia neque siti defuturos. Cõtra his verbis Atila ita irritari, vt aut ibi totum exercitũ perdere, aut vrbe potiri statuerit. Quare tertio die iterum pugnæ signum dat, fossam compleri iubet, aggerem quoque proteri, vt sine impedimento mœnia cuique adire liceat, mox turres, arietes, cæterasque machinas propius admoueri, ad vrbis portas singillatim castella erigi, quibus oppidanos à mœnibus repellant, quæ ad octauam vsque contignationem extulerat. Quæ omnia vbi facta sunt, vrbem vndiq; inuadunt, pars mœnia conscendunt, reiiciunturque instantius ab oppidanis. Pars adacta testudine muros suffodiunt, admotis multi machinis mœnia quassata diruunt, aditumq; vrbi patefaciunt, alii sese ingerere student, in mœnibusque cęduntur. Contra oppidani resistere fortius, & obstinatius in ruinis vrbis cadere, alii reclinato hoste, fimo & egesta terra obstruere aditus, obiicere vasa vinaria completa saxis. Vbique clades miserrima oritur, vtrinque cadunt homines, hinc multi à mœnibus deturbati, aut saxorum ruina collisi, illinc supra mœnia sagittis iaculisq; confossi, quin & multi vrbem ingressi cõtinuo obtruncati sunt. Nam in media vrbe pręsidium collocarant, vnde laborantibus dato signo, è vestigio succurrebatur. Item mulieres saxa, conflatam picem, ac sulphur cum aqua feruentissima circumferre, adiuuare viros, præterea hortari, vt pro patria ac liberis, pro aris ac focis obnixius dimicent: nil pluris æstiment, quàm pro patria mori. Præterea illæ plerumq; virorum supplementum esse, & in demortuorum loco se vltrò sufficere, pars earum securi, nonnullæ saxis deturbare subeuntes. Harum opera subsidioque oppidani ita confirmati sunt, vt hostem vndique deiecerint. Atila militem ob oppugnatione reuocat, ne suorum stragem augeat. In quo prælio Vnnorum duo circiter millia desiderata, ex Vrbanis vix cecidere centum. Multi vtrinq; saucii, ciues curatis aliquantisper corporibus, vigilias vbiq; disponunt, stationem quisque suam repetit, diruta mœnia aggere alto resarciunt alii. Alii vt tutius vrbem protegant, interiore fossa valloque vrbem circumueniunt, crassoq; intus aggere muniunt, vt si forte mœnia deseruerint, intrò sese referant.

Quibus

Quibus certum erat aut obstinatissimè patriam tueri, aut si qua fati iniquitate cogantur, cruentissimam hosti victoriam relinquere. Atila reficiendi ac recreandi spacium oppidanis, sibi calamitosissimum fore ratus, quandoquidem hinc victoriam differri, ac suorum cædem augeri intelligebat, iam consilium init, assidua vrbem oppugnatione solicitare, & modò eludere, modò acrius infestare decernit, vt negata quiete laboribus pariter & vigiliis conficiantur. Quin etiam pro virili parte, sumendi cibi spacium abnegare studet, quod præ nimia gentium multitudine facile poterat, quare in sequenti die perpetuum vrbi prælium indicit. Clam præfectos cohortium admonet, vt datis vicibus prælium incant, die oppidanos eludant, ne respirent, noctu vero grauius adurgeant. E composito pugnam ineunt, à principio, quacunque possunt arte, vehementer infestãt, post quintam horam alii succedunt, pugnam redintegrant, pari arte ad vesperum vsque dimicant. Ingruente nocte alii continuant, acerrimè quidem oppugnant, per tenebras eludebantur ictus, & quandoq; ex insperato inferebantur. Sub media nocte prælium instauratur, ingenti vtrinque clamore pugna conseritur. Oppidani saxa trabesque deuoluunt, cum pinnis murorum hostes appropinquare cœperunt. alios securib. è muro deturbant, strages instauratur. Oppidani continuata pugna, inedia defessi, alicubi cedere cœperant. Cõtra isti mœnia conscendere, quod vbi in tribus quatuórve locis factum est, cessere sensim illi, & intra secundam munitionem se recipiunt. Contrà illi à tergo instare, & dum eos prosequi student, in cæcam fossam cadere, vnde se redimere non facilè poterant. Innumerabilis multitudo interiorem fossam sanè compleuerat, quam oppidani saxis, telisque confodere aggrediuntur, quod vbi à succedentibus intellectum est, ad lucem vsque è muris pugnatum, quando isti spe potiundæ vrbis perciti acrius instare, contrà illi desperata salute obstinatius resistere. Illucescente die Rex mœnia cõscendit, quod vbi ab vniuerso spectatum est exercitu, innumera vndique multitudo confluxit, cuius agmine non modò completa fossa, sed æquatus agger, alius super alium vrbem ingredi contendit. His igitur agminibus obruta ciuitas, vtriusque sexus cæde completur, passim diripitur, & nobilia Ciuium Romanorum ædificia diruuntur, neque templis quicquam concessum & aris. Ciuium fortunæ aut prædæ abactæ, aut igni sunt absumptæ. Decuriones omnes ex edicto ante conspectum Atilæ in foro cæsi. Nemo ex vrbe vitã donatus est. Non in Salonenses, sed in Romanos ibi tunc sæuire Atila videbatur. Eoq; magis exultabat Vnnus, quò superbiora Romanæ gentis ædificia subuerteret. Præstantissima demum populi Romani Colonia tunc solo æquata, nunquam post hac resurgere potuit, nisi quod ex quibusdam Salonensium reliquiis, Spalatrum non ignobile oppidum, ad tertium lapidem remotum pleriq; factum esse credidere. Nostra autem tempestate vix Salonę vestigia recognosceremus, nisi situs ipse nobilissimus vltro profiteretur. Tali victoria ita Regis intumuit animus, vt hinc occupandi Romani Imperii auguria captaret. Post hæc non modo mediterraneam regionem, ad Adrium vsque montem populatur, qui Dalmatiam mediam diuidit: verùm etiam Absyrtium, Phariumq; quibusdam Salonensium manibus aggreditur. Vetustissima quidem loca, quando alterum ab Absyrto Medeæ fratre, dum à suis petitur, ibi discerpto, nominatum alterum ędificatum à Pariis, vnde Pharium Demetrium oriundũ fuisse prędicant. Verùm Parios quondam Romani, cum latrociniis cuncta vastarent, in penitiorem terræ partem reiecerunt, & vt colendis agris incumberent, adegerunt. Item Priamonem, Niniam, & Sinocium nouum, & Vetustum oppidum Cæsar Augustus, cum multis aliis, quum plureis annos in Romanos arma gesserit, ferro ignique vastauit. Quin & Melenam, quam Corcyram appellant, cum oppido à Gnidiis ædificato populatur. Mox vt Italiæ appropinquaret, ad Ticium amnem, qui à Rhebiis mõtibus demissus Liburnos à Dalmatis dirimens, inter Salonam Iadramque, in Adriaticum mare deuoluitur, castra reuocat, Iadram coloniam Romanam cæteris in eo tractu minime cedentem obsidet. Decuriones, finitimorum exemplo deterriti, consilium deditionis ineunt. Vrbs

est in peninsulę speciē redacta, à tergo & vtroq; latere mari circumdata à fronte adiuncta continenti. Ante ciuitatē ad montes vsq; planicies, tribus ferè millibus passuum effusa, loci amœnitate, ac feracibus Insulis circumuenta, q̃ aliqui Adrię maris filiam aut violam interpretantur. Per legatos, quinque dierum spaciũ sibi dari petũt, donec de pacis cõditionib. decernant. Nihil abnuit Atila, partim quia loci benignitate delectabatur, partim quia munitissima quęq; loca, non sine maxima suorum clade capere poterat, & superiore cęde furor magis aliquãto desederat. Interea Myscos, Tyndaros, & Dryopes, cęteraque mediterraneę regionis oppida, pagosq; diripit. Euona, Cortinũ, Argyruntũ & Vegliam, maritimas vrbiculas in deditionē accepit. Quinto die legati ab vrbe redeunt, deditionē vltro deferunt, grataque obsequia pollicentur, si homines cum fortunis incolumes fore promiserit: quod vt facilius assequantur, bis decies mille nummûm offerunt. Accepit conditionem Atila, compositis vtrinque rebus, adeundi sibi copiam fieri mandat. Cum paucis contrà illi supplicant, vrbem ingredi oportere, ne quid militum intemperantia detrimenti committatur. Res in diem posterum protogatur, deditionem vrbis sibi fieri mandat. Decuriones & metu & promissis confusi, quamuis non deessent, qui eam fieri prohiberent, tandem portas tyranno patefaciunt. Is vbi vrbem ingressus, traditam spontè arcem accepit, omnes ciuilius se gerere mox edicit. At vbi Scythica multitudo opulentam ciuitatem circumspexit, ne facile quidem contineri potuit, quin Barbaro more licentius viueret. Vi nonnulli vti cœpere, plærique rapinas, primo furtim, mox passim agere: malo exemplo sic alienam audaciam augere, dicere plærique, inuitum hanc conditionem Atilam accepisse. Exercitum in sterili difficiliq; regione versatum licentius viuere oportere. Contrà oppidani, vim & rapinas à principio iniquo animo ferre: rogare, & obtestari, si mitius agerent, iura pacis non sine maximo scelere lædi posse. Intemperatum & petulantem hostem quum plęrique in ædibus tolerare non possent, primo clàm mutuo sese interficere, deinde vbi palàm id fieri cœptum est, summa in mediã nocte seditio suscitatur, tumultuaria in vrbe pugna conseritur: vtrinque multi cadunt, multi quoque cęcis ictibus suos interimunt. Experrectus Atila, quum tumultum sedare non posset, ciues ab Vnnis obtruncari, cuncta misceri ac diripi permisit. E decurionibus magna manus, quum in paruam classem fortunas, liberos & vxores redegissent, multis cæsis, ab vrbis tergo soluere, Italiamq; traiicere. Qui inconsideratius se gessere, partim eo tumultu cæsi sunt, partim letali vulnere saucii, nonnulli in latebris delituere. Illucescente die ciuitas Vnno militi in prædam concessa, rapinis incendioque vastatur. Hæc vbi è sententia euenere, in Iapygiam, Atilæ castra mota, saxosam quidem regionem, gregibus tantum vinoque pollentem, vbi Senia inprimis obsidetur, à Senonibus Gallis dicta ac condita. E cuius conspectu, in Italia quoq; Senogallia, ac Sena in Hetruria, eodem nomine prędita. Nam ex Gallis etiam Boii in Noricis & Scordisci in Mysia extitere, in fenestra namq; illa peregrinatione sua, multa oppida cõdidere. Similiter ex Illyriis Antariatę, Ardei & Dardani, & è Thracib. Triballi fuere, si qua Straboni danda est auctoritas. Seniam nulla munitione pręsidioq; pręditam statim occupãt, & diripiunt: pari calamitate Orthpliniam, Rhegium, Lepsicam, & Tarpsaticam afficiunt. Vicos inter arduos montes olim reconditos, vsque quaque diripiunt, incendio omnia absumunt: viri agrestes aut cæsi, aut in seruitutem asserti: nulla senibus, quum inutiles forent, habita miseratio. Ad Flauonam demum & Aluonam peruentum est, quæ Istriæ sunt finitimæ, & istæ quoque direptæ pariter & incensæ. Nulla tunc fuit tam sæua ab Vnnis exercitata crudelitas, quæ illorum rabiem explere potuerit. Corruit igitur Illyricæ Liburnicæq; gentis elata superbia, quæ sæpe antea, florente Imperio Romano, grauiter est attrita. Nam inter Arsiam syluã, Titiumque amnem, per totum maris Adriatici littus effusa, regnante Teutana muliere, populationib. & rapinis non contenta, ius adhuc gentium maiore facinore violare nõ erubuit. Quippe legatos pop. Romani, qui ad coercenda eorũ latrocinia venerãt, & de his qui deliquerãt, iure agebant, non gladio, sed victimarum more

more securi percussit, cōbussit præfectos nauium: & in contemptum populi Romani, mulieris vltro subiuit Imperiū. Quare continuo senatus consulto in Dalmaticam expeditionem Cn. Fuluius Centimanus mittitur, qui tractum vniuersum perdomuit, & vt cumulatissimus legatorum manes inferiis placaret, in principum Dalmatarum colla secures strinxit. Iterum quum in bello Macedonico Perses Rex Illyricos pecunia conduxisset, vt Romanos à tergo distringerēt, quia à fide populi Romani defecerant, ab Anitio prætore sine mora subacti sunt. Deletaque Loscordia, quæ caput gentis erat. statim à cæteris facta deditio. Tale bellum ante finitum, quam geri Romæ nunciatum. Tertio imperante Augusto: quum syluarum occasione, latrocinia Dalmatæ frequentius agerent, hos incensa vrbe Delminio fere detruncauerat, post hæc Asinius Pollio gregibus, armis agrisque mulctauerat. Deindè Vibio perdomandos Augustus mandauit qui ferum genus hominum, terram & aurum fodere coegit, Romano ærario obnoxium, vt gens auara in alienos vsus aurum parans, cumulatas auaritiæ pœnas lueret. Populata incensaque Dalmatia vniuersoq; Liburnico tractu, Vnni mox Istriam, peninsulæ more in longitudinem excurrentem inuadunt, atque ne inferiore quidem vrbium hominumque præstantia pollentem. Late in agros excurrunt, vicos populantur, castella multa diripiunt, ingentem prædam abigunt, innumeram agrestium multitudinem captiuam abducunt, inutilem ętatem cędunt. Istria maritimis exornata vrbibus tota miscetur, quam ab Istro flumine in Adriam effluente, contra Padi ostia, & à Danubio in Italiam diuertente, plerique falso cognominarunt, & præsertim Cornelius Nepos, etiam Padi accola, quum nullus è Danubio fluuius in mare Adriaticum fluere videatur. Hac dumtaxat ratione decepti, quia non procul à Tergeste, nauis Argo secundo flumine in mare descendit. Constat enim, nauim humeris alpina iuga traiectam, quo amne defluxerit. Argonautæ namque Istro, deinde Sauo, deinde Nauponto, cui ex ea causa nomen est inditum, inter Aemonam alpesq; exorienti, liquido subiere. Polam inprimis, clarissimam populi Romani coloniam, à Colchis olim conditam, deinde Iuliam appellatam, obsident. Indicto prælio, postero die oppugnare adoriuntur: pugna acerba committitur, qua perterriti oppidani, deditionem faciunt, subituri quæcunque hosti placuerit conditionem. Decuriones in foro obtruncati, cæteris data venia. Vrbs demum antiquissima, ab his Colchis condita, qui aduersus Medeam missi, votiq; impotes, ac fugæ desperatione soliciti, Græcorum lingua exulum, Colchorum verò Polam ædificatam ciuitatem (vt Callimachus ait) appellauerunt, Vnnorum furore corruit. Ne Parentium quidem, cum Hæmonia immune relictum est, quando pari incendio absumptum est, id oppidum à Romanis conditum. Omnes quoque vici, qui Phanaticum sinum, à væsaniente tempestate dictum, accolunt (nunc Carnarium, à Carnis montibus nuncupatum) eodem tempore populati, mediterranea Regio pariter incensa est. Quin & Stridonis oppidum, à Gothis prius euersum, quod in Dalmatiæ quondam, Pannoniæq; confiniis situm erat. diui Hieronymi reuerentia instauratum, ab Vnnis iterum incensum est. Deinde ad Tergestam vrbem festinatum, claram quidem coloniam Romanorum, centum & octoginta stadiis ab Aquileia remotam, quam paucis diebus expugnauit, diripuitq;. Punicum vino nobile castellum, traiecto Formione, cui nunc Cisano nomen est, & Arsia flumine ad Natisonem vsque discurrit, & pagos oppidaque passim ferro igniq; deuastat. Mox ad Aquileiam, animis tali successu adauctis, ab Vnnis properatum est, quum facilè se vrbem capturos esse sperarent, quia cęterarum more, præsidiis carere opinabantur. Neque nouerant illam Transpadanarum vrbium quondam fuisse primariam, à Romanis olim conditam, haud secus ac incumbentibus Barbaris impositam, quindecim millibus passuum à mari remotam, quam Alsa, Natiso Tarrusq; præterfluunt. Ad eam olim aduerso flumine, onerariis nauibus obnauigare solebant, per Natisonē amnem, plus stadiis sexaginta, gentes ad Istrum Illyricæ, ad hoc subuehebantur emporium, quibus mos erat, maritimas merces, vinum & oleum conuectare, illis contrà, mancipia,

pecora, pelles. Extra Venetiæ fines in planitie sita est, & ab ea flumine ab Alpibus defluente disterminatur, per quod ad vrbem vsq; Noreiam, stadiis circiter mille & ducentis subnauigari solet, vbi Cn. Carbo, collatis aduersus Cimbros signis, re infecta discessit. Locus est, vt ait Strabo, ad purgandum aurum suapte natura nimis idoneus, ne minus quidem ad ferri fabricas. In ipso quoque sinu templum Diomedis fuisse memorant, præstantissimum cum amœnissimo luco ædificium. Diomedis in Adriatico mari potentatum, non modò Diomedeæ testantur insulæ, & quæ de Daunia gente, & quæ ad equestre Argos memoriç prodita sunt, sed insignes, qui apud Venetos olim exhibebantur honores, quibus candidum illi equum immolare mos erat. Duo præterea quondam luci monstrabantur, alter Iunoni Argiuæ, Dianæ Ætoliæ alter dicatus, in quibus feras referunt ita solitas mansuescere, vt passim cerui cum lupis pascerentur: canes hic damis & leporibus dicto citius reconciliari confabulantur. Præterea fama est, quendam in faciendis vadimoniis fuisse studiosissimum, eoq; officio celebrem effectum, iocis hominum carpi admodum consueuisse, eundem incidisse in venatores, qui irretitum lupum haberent: ab his per iocum fuisse rogatum, an ne pro lupo sponte se vadē statuere vellet, vt illata ab eo damna persolueret: quod si faceret, eos recipere, se continuo irretitam bestiam dimissuros. Hunc pro lupo fideiussisse, emissum deinde lupum, ac maximum equarum armentum agitantem, nulla inustum nota, ad fideiussoris stabulum adduxisse. Eum recepta gratia, equabus lupi notā inussisse, & ex hoc lupiferas appellasse, velocitate magis quàm pulchritudine excellentes. Nomen & notam equarum, successores generi seruasse: ex his nullam alienasse fœmellam, vt eis tantùm stirps ipsa perduraret, equinam hunc sobolem pernicitatis miræ promanasse. Verùm vt ad veriora perueniamus, imminente bello Macedonico, bellum cum Istris initum, quippe qui coloniam Aquileiam deduci prohibebant. Et eodem anno in agro Gallorum Latina colonia deducta. Tunc florere Aquileia cœpit, quum Romani cum populis Danubii accolis bellum iniere. Ne illud quidem, vt Capitolinus ait, prætereundum est: Tanta contra Maximinos fide Aquileienses pro senatu extitisse, vt quum ad sagittas arcuum nerui emittendas deficerent, è mulierum crinibus eos instaurarent. Quin & in marmoreo lapide id legitur incisum, Imperatorem Cæsarem Augustum, Aquileiensium restitutorem, & conditorem. Viam quoque geminam, à porta vsque ad pontem, per tyrones iuuentutis nouæ Italiæ suæ delectus, posterioris longi temporis labe corruptam muniuit, atque restituit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Atila Aquileiam circummensus, & magnitudinem vrbis & munitionem admiratus, non modò tumultuaria oppugnatione sed ne diutina quidē obsidione facilè capi posse conspicatur. Nam vbi in Italiam ventum est, Valentinianus maritimis suis vrbibus valida præsidia imposuerat, Scythici furoris non ignarus. Aquileienses quoque ciues, vt expeditius ac tutius cum Barbaro hoste pugnarent, liberos, fortunas, vxores, & inutilem etiam ætatem in proximas insulas exegerant. Acerrima tandem obsidione metropolis ipsa vexatur, contra verò nec quenquam facilè patitur appropinquare. Sæpe interdiu, quandoq; noctu ex vrbe in castra fiebat eruptio, cæsisq; complurimis clandestina receptui signa dabantur, ars arte sæpius vtrinque eludebatur. Neq; æquo animo suos temerè mori patiebatur Atila, patentem feracemq; priùs agrum populatur, vicos & montana castella succendit. in Foro iulienses, cognomine Transpadanos latè ac solita immanitate grassatur, ne temerè quidem id ab Vnno factum, vt præsenti crudelitate oppidanorum animos consternaret, & ad deditionem adigeret. Contrà illi liberis, vxoribus fortunisq; leuati, neq; facilè commeatibus & præsidiis cariturì suis freti viribus bene sperare, hostem animosius expectare, irritare sæpius, & dimicādi vltrò facere potestatē, tumultuario sæpe prælio lacessere, vigiles sopitosq; ex improuiso aggredi, & ne mediocre quidem hosti quandoq; inferre detrimentum: Neq; tamen ad hæc Atila quiescere, vereri sæpe, ac idcirco grauiter angi, ne in primo Italiæ propugnaculo vniuersa eius opera eluderetur. Quare ad artē astutiamq; suam

suam se quotidie reuocare, excogitare quæcunque expugnationi sunt vsui, turres ligneas circumerigere, munire pluteis, materiam vndique ad complendam fossam cogere, sæpe admotis circùm machinis mœnia tentare, neque vnquam sine magna suorum cæde redire. Neque vi, neque adactis vndique cuniculis, neque quauis arte vrbem capi posse ratus, fame dumtaxat expugnare sperabat. Ne quid aduerso Natisone a Romana classe subueheretur, aut a Carnis Noricisq; deferretur, animum intendit, montium claustra occupantur, custodiuntur ostia fluuiorum, & omnes aditus obstruuntur. Contrà nihilo secius Vnno prouidendum fuit, ne innumera multitudo, interceptis cõmeatibus, fame periret. Quare latissimè euagari cogebatur, & loca præsidio carentia longè diripere, ne qua cibariorum inopia laboraret. Item ne, dum Aquileiæ obsidione remoratur, ocio torpeat exercitus, aut facta seditione soluatur, finitima interea oppida expugnat. Partem equitatus, & expeditos milites Tiliauentum amnem traiecere iubet. Concordiam perbreui occupat, diruitque, ne contemnendam quidem populi Romani coloniam. Item Alcinum more Rauennæ in palude situm, & Opitergium vetusti nominis oppidum euertit. Quæ quamuis postea instaurata fuerint, eodem tamen anno, quo Forum Popilii a Longobardis deleta fuisse legimus. Ex Alcini ruinis Torcellum ædificatur. Taurisiani, Querni, Foretani, Cogienses, Varciani pariter affliguntur. Taurisium Silus amnis diuidit, à Venetorũ paludibus viginti millibus passuum sanè remotum, Alcinum verò tribus millibus. Sensim arctius tamen Aquileia obsidebatur, nam vbi castella multa ante portas, ac circumerecta sunt, nemo ex vrbe prodire, neque inferre quicquam, aut efferre poterat, fossa, egesta terra completur. Iam sub mœnibus cõstiterat hostis, & à mœnibus oppidani repellebantur. Secũdus tunc annus agebatur, cùm Carnis, Foroiuliensibus, cæterisq; finitimis latè subactis deletisq;, adhuc Aquileia obnixè restiterat. Illudq; omnibus certũ erat, aut vrbem tueri, aut cum ea pulcherrimè cedere, quoniam nihil Vnnorũ seruitute miserius reputabãt. Decem circiter hominũ millia sub vrbe ceciderant, & nihil adhuc obesse potuere. Spem dumtaxat in eo collocarant, ad extremum ita defatigare hostem, vt obsidionẽ deserere cogeretur. Neque ab Atila promissis vllis adduci potuere, vt sese dederent, quib. non modò personarũ fortunarũq; incolumitas, & immunitas vectigaliũ offerebatur, sed vnicũ tantum obsequii signum postulabatur. Obstinatiùs ad hæc obstare oppidani, qui vanã Scythicam fidẽ & clemẽtiam aliorum exemplo didicerant. In posterũ cum his Atila se benignius agere, captũ qui fortè prodierit, vltro reddere, muneribus quandoq; solicitare decuriones, & hortari, vt aliquam patriæ ac suorum rationẽ haberent: dicere præterea nullũ sibi subsidium, præterquam ab hoste sperandum. Ad hæc illi aures obstruere, nihil prætermittere, quæ ad propugnandam patriam pertinerent, cibaria viritim distribuere, & ea quidem quàm parcissimè, vitam pro salute patriæ pro nihilo ducere, & eo maximè, quando vxores, liberos & fortunas in Gradensi insula collocarant. Quum iam tertius elaberetur annus, diuersus admodum Atila trahebatur, præsertim quum mussitantes milites intelligeret, & seditionem inter varias gẽtes facilè orituram nimium formidaret. Quin & plæriq; proceres de soluenda ad eum obsidione retulerunt, de qua nihil adhuc decernere voluerat. Demum quum vrbis mœnia lustraret, prospexit ciconias, quæ per domorũ fastigia nidos disponere solent, ex vrbe pullos educere, per pagorum culmina instaurare nidos, omnes certatim fugam capere. Captato extemplo augurio, suos princeps acciri iubet, Conspicite (inquit) proceres quàm dextra nobis auspicia dii dederint, qui ne magna cœpta temerè deseramus, per auspicatissimas aues è cœlo nos admonẽt. Vrbem diu obsessam, iam iam interituram, ciconiæ ecce relinquunt: in quãta rerum omniũ inopia versentur hostes, euidentius ostendunt, casuras arces, periculo imminente deserunt, nobisq; imminentem victoriã portendunt. Proinde estote bono animo, cõmilitones, quoniam hæc vna dies, quod trienniũ in graui obsidione præstare non potuit, cumulatè repẽdet. Tuq; Mars pater, & inuictissime Hercules, cęteriq; dii, pręsentia

confirmate auſpicia, propiùs reſpicite gentem veſtram, quam in flagellum populorum emigrare iuſſiſtis, à facinoroſisq; nationib. pœnas exigere voluiſtis. Ego autem ſi ope veſtra in Romanos victoriam continuabo, pro referenda gratia, tertiam exuuiarum partem vobis ipſe voueo, Martiq; patri ex hoſtili ſanguine optimam hecatomben me facturum eſſe recipio. His Atilæ verbis ſic omnium animi paſſim ſuccenſi ſunt, qui victoriam dudum deſperarant, vt extremas cuique vires ſe oſtenſurum certum eſſet. Dato ſubinde ſigno, machinas vrbi admouent, comparatis omnibus, quæ huic rei vſui forent, ita obſtinatis pugnam animis ineunt, vt prius quam in ſuam poteſtatem vrbem redegerint, nunquam prælium deſerant. Facto vndique agmine, ita cõcurſum eſt, vt temeritate potius, quàm prudentia freti cunctationem nullam fecerint, donec mœnia conſcenderint. Oppidani indomita hoſtium audacia conſternati, ne tot quidem è propugnaculis deturbare poterant, quot certatim pro ſe quiſq; ſubibant. Completa corruentium cadaueribus foſſa, & æquato iam aggere, plus hinc animo & obſtinatione, quàm viribus atteq; pugnatum, contra illinc metu & deſperatione certatum. Inſtat hic & illic Atila, ſuos hortatur, initam iam victoriam tranſigant, munera coronasq; murales, & æterna ſtipendia pollicetur. Prædam omnem militibus offert, opulẽtiſſimam eam eſſe, alteramque Romam exclamat. Nunc cunctatius corripit agentes, nunc ſtrenuos & animoſos extollit & modò Imperatoris, modò militis, pro tempore ac loco gerit officium. Nihil eo die prætermiſit, quod fortiſſimi ducis eſſe videretur. Dum oppidanos iam laborare conſpicatur, captam vbique vrbem exclamat. Ipſe ſumpto clypeo, adiectis muro ſchalis, conſcendere nititur: quod vbi à cæteris ſpectatum eſt, tantus in vrbem vbique factus eſt impetus, vt vltrà defendi nequiuerit. Rex à mœnibus prædam, cædem, incendium & ruinam exclamat. In vrbe & publico & priuato prælio res agitur, frementes hinc voces, miſerabiles illinc intonant vlulatus. Aquileienſes ad vnum cæſi omnes. Hos pulcherrimè mori, viliùs alios cernere erat, mortem plærique laceſſendo carpebant, occurrebant fortius aliqui. Multi prædæ dulcedine allecti, dum per latebras incautius euagantur, miſerrimè cæduntur. Mulieres quæ ſuperfuerunt, captæ omnes & proſtitutæ ſunt nulla honeſtatis, pudicitiæ, ætatis & clementiæ habita ratio. Ne ſexui quidem aliquid indultum, diſtrahebantur paſſim virgines, ingenuæq; matronæ, & pro hoſtis libidine vis cuique illata. Templa, viæ, fora, item publicè priuatimq; cædibus, furtis & rapinis omnia fœdari. Præ virorum oculis vxores inceſtari, cædi ante ora parentum immaniſſimè filii, infantes matribus erepti parietibus illidi. Vaſtari omnia ferro & igni, cruoris riuos paſſim agi, extincta miſericordia, planctis ac cædibus omnia miſceri. At vna præſtantis pudicitiæ matrona commemoratur, quæ à fœdo hoſte petita, dum in tecta fugit, vt eam tueretur, poſtquam nõ alia via, niſi morte impollutum corpus ſeruare poſſe cognouit, è ſummis ædibus in ſubiectum Natiſonem fluuium vltrò ſe præcipitem dedit. Inter diuas non immeritò referenda, quando tam præclarum ſeruandæ pudicitiæ, vniuerſæ poſteritati legauit exemplum. Vrbem denique nõ prius reliquit, quam
454. anno ſalutis quadringenteſimo quinquageſimo quarto, humi æquatam ferus Scytha proſpexit. Rem aliter geſtam plerique tradiderunt, rebus Italis aſſentari potius, quàm ſcribere vera conati, vtinam his artibus immanitas Barbara fuiſſet eluſa. Dicunt enim Aquileienſes, fame ſæua laborantes ex triennii obſidione, hoc commento ſalutem ſibi inueniſſe, armatas per mœnia ſtatuas, quæ cuſtodum ordinem mentirentur, ritè diſpoſuiſſe. Incautum hoſtem, proſpecta vrbis munitione, ſe ignauiùs egiſſe, ſæpe ſtationes excubiasq; deſeruiſſe faſtiditum, ciues cum liberis, vxoribus, fortunis ex vrbe clàm abiiſſe, & in proximam inſulam quam Gradum dicunt, confugiſſe, Vnnum ſpe ſua fruſtratum, & illuſum, ex ciconiis, quæ ſtatuis inſederant, cognouiſſe, occupatam mox vrbem deſertam inueniſſe fabulantur. Vtinam id veriùs, quàm calamitoſiùs aſſerere liceret. Euerſa Aquileia, ita omnium Italorum animi cõſternati ſunt, vt pro mœnibus hoſtem inſtare reputarent, ac maximè Romani, qui non multo antè tempore

pore

pore direptam à Gothis vrbem acceperant, & nunc immanitatem plus quàm Gothicam reformidabant. Quum Aquileiense excidium in senatu relatum est, omnes vsque adeo exanimauit, vt vita defunctis inuideretur, qui ex his malis diuina quadam commiseratione prærepti viderentur, viuorum conditioni vltro commiserarentur, qui ad tam misera tempora reseruati forent. Silentium cum gemitu singultuque aliquandiu celebratum, Valentinianus Imperator dissimulato parum metu, ne cæterorum exemplo suo animos consternaret, patres rogare sentẽtias cœpit. Pauci censuere, quando nemo pręe dolore verbum facere poterat. E senatus tandem consulto, res diuina apud omnia puluinaria, item iustitium, supplicationes, ac lustrum indicitur. Et quum superiore anno terræmotus assidui, & cometæ fuerint, item multa loca de cœlo tacta, variaque portenta, expiandam vrbem decreuere, præterea delectum per Italiam passim habendum, & ingentes copiarum apparatus. Dimisso senatu, Matronæ in forum prodeunt, patriæ, liberis, focis & aris prospiciendum esse vociferantur. Suam & Aquileiensium calamitatem deplorant, ornamenta offerunt, & Barbaris occurrendum exclamant. In vrbe vbique fluctuatur, & discurritur: tumultus ingens, & planctus exoritur. Ex patribus multi, qui de religione bene senserant, Leonẽ Pontificem Maximum adeunt, quem sanctissimum virum esse norant, ei Romanam salutem profusis lachrymis commendant, ac simul obtestantur, vt imminens Italis exitium deprecetur, néve nutanti Ecclesiæ, Imperioque Romano desit. In prophana Italorum facinora, præsentium malorum causas reiiciebat Pontifex. Diuinam iram, purgatis mentibus, & orthodoxa fide placandam, Iesum Christum optimum maximum piis animis nunquam defuturum asseuerabat. Vniuersa pariter fluctuabat Italia, & multi non modo Romani, sed varii Italiæ populi, si quo potuissent, vltrò emigrassent: at hinc ab Vnnis, à Vandalis illinc, isthinc à Gothis inhibebantur. Senatus tamen consultum omnes præstare conantur. Dum Aquileiensi obsidione remoratus est hostis, Foroiulienses & Carni & vniuersa fere Venetia, Patauium vsque ac Vincentiam, populata passim & incensa est. Venetici sinus accolæ, vt in tanta trepidatione proprię saluti consulerent, in proximas paludum insulas, quas confluentia flumina complent, emigrarunt, & præsertim Patauini quidam proceres, in Insulam, cui postea Riuo alto nomen est inditum. Quin & maxima Patauini agri multitudo, in fossam Clodiam, Medoacum, Albiolamque confluxit. Quod finitimorum exemplo factum est, quippe ex Aquileia ad Gradatas aquas, non procul à continenti remotas, è Concordia Capreolas, ex Alcino in sex propinquas inter se Insulas, ea tempestate emigratum est. Quas à portarum amissę ciuitatis nominibus Torcellum, Maiorbium, Burianum, Maurianum, Constantiacum, & Amianum appellauere. Tuta namque confugia palustres Insulæ, ex congesto influentium amnium limo confectæ, alternoque maris æstu confirmatæ, neque multum inter se distantes conuenis præbuere. Vnnici ad hæc incendii reliquiæ confugere, quę circumfrementem adhuc hostem perhorrebant. A principio è palustri materia, profugorum multitudo casas facere, victum piscatura quæritare, Ichtyophagum ritu viuere, quæque tumultosius agere, terram perinde ac perniciosissimam nouercam detestari. Post Gothorum eruptionem Vnnos perpeti, instare subinde alias Barbarorum eruptiones. Quare ex hac profuga miseráque gente, Venetorum conflata ciuitas, è paruo principio, tanta sumpsit incrementa, vt nunc mole sua laboret. Ab anno salutis quadringentesimo quinquagesimo quarto, vrbs pręepotens & opulentissima sumpsit initium, quę nisi Atilam circumstantium vrbium euersorem habuisset, nullum adhuc ortum inuenisset: è multarum namque ciuitatum excidio, mutato fato nimis effloruit. Ex Aquileiæ, Concordiæ, Alcini, Paduæ, Opitergii montis, Silicis, Heracliæ, Aquilii, Gradus, Capreolarum, & Laureti reliquiis planè constat. Et quum non parua ex parte, è Romano sanguine constet, tantum è prisca Romanorum nobilitate refert, vt citra inuidiam cæteris iure possit anteferri. Cui nullum reformidare fas est excidium, nisi aut intestinis factionibus, cæteræve Italiæ coniuratione vexe-

tur, aut Vnnorum bello, quo quondam sumpsit initium, eodem sane sibi quærat excidium. Quibus quidem malis si recte prospicere poterit, nemini profecto addubitandum est, quin eorum imperium ad orbis vsque finem sit omnino perduraturum. Sed de his hactenus. Ad Paduam ferus hostis castra mouit, vrbis nomine percitus, quam etsi munitissimam esse nosset, tamen commeatuum inopia laboraturam, quando eius agrum triennio diripuerat, diu resistere non posse sperabat. Neque etiam ignorabat, relicta tantum validissima iuuentute, cæteros imbelles cum sacris & fortunis, palustres insulas occupasse, vt hoc tantum effugio, ab Vnnica se feritate redimerent. Vrbs tandem celebris & vetusta obsidetur, à Troianis & Henetis, Antenore Duce condita, populo quondam Romano fidissima semper habita: nam in difficilimis Reipublicæ temporibus, pecunia semper & armis iuuit. Et quum noui populi in Colonias deducerentur, non eo quo cæteræ modo, Paduam est deducta Colonia. Siquidem Paduanis ius Latii datum est, quo in comitiis Romæ suffragia reddere licebat. Tyberii tempore, quingenti Equestris ordinis viri in ea censi sunt, antiquis vero annis, centum & viginti militum millia misisse constat. Quanta virorum probitate & artium bonitate floruerit, magnitudo quum aliarum rerum, maximo apparatu Romam missarum, tum vero pannorum & vestimentorum varia mercatura declarat. Vetustissima quoque Iouis æde celebrata, cuius spolia de Cleomenis Lacedæmonii victoria Patauium relata, affixa fuere, quam ibi fuisse putant, vbi nunc superbissimum Diuæ Iustinæ templum, vt lithostrata quotidiè ibi inuenta testantur, intuemur. Ne minus quidem hæc viris fortunata censetur, quando Titum Liuium, Romanæ historiæ parentem, item Volusium, Stellam, & Flaccum Poetam præstantissimum genuit. Agro prædita feracissimo, quam montes vinetis, oliuetisque consiti, & præsertim Euganei, quæ præstantia vina proferunt, circumspectant. Et quando Romanorum Colonia fuit, tantum Romanæ nobilitatis & gloriæ retulit, vt cum florentissima quàque Italiæ ciuitate conferri posset. Quod eo magis Atilæ animum irritabat, vt tanta vrbe potiretur, quoniam alteram Romam sibi expugnare videbatur. Quum paucis acri obsidione diebus eam vexasset, oppidani fame adacti, vt saluti consulerent, sese Vnno dedidere. At is vrbe potitus, quando se Dei flagellum esse reputabat, nullam fœderis rationem habuit. Vrbem cum exercitu ingressus, cuncta hostili more populatur, & incendit, curiam & Theatra diruit, atria quæque cum templis superbissima subuertit, in viros reliquasque fœminas pari feritate sæuitur, prȩda quoque ingens exportata. Euersa tunc Padua, scriptores cæteri, qui multo elegantius ista scripsere, Vicentiam, Veronam, Mediolanum, & Ticinum quam Papiam dicimus, Scythica castra mota esse tradunt, & per Transpadanam semper regionem iter factum. Post hæc ad Mincium amnem statiua habita, vt inter amicos, amne recta Romam contenderet, sanè decerneret. Contra Vngarici annales referũt, qui vt maiorem sibi gloriam vendicent, dum Atilã sui regni autorẽ extollunt, Rauẽnam, Ferrariam nondum existentem, cum plerisque Cisalpinæ Galliȩ oppidis, Patauino exitio adiecere. Ad gloriam Atilȩ, nobilitatem vrbis nimium pertinere reputabant, quippe quam à Thessalis Græci conditam fuisse perhibent. Qui quum Tuscorum iniurias tolerare non possent, ex Vmbris quosdam vltrò populos assumpsere, qui ædificatam vrbem incolerent, ipsi verò in sedes patrias redire, ex nostris aliqui Sabinorum oppidum è Liuii dicto fuisse coniiciunt. Hanc Tyberius Imperator, vt in porta aurea sculptum est, muro cinxit. Ferunt ergò Vngari, ea tempestate Ioannem vrbis Antistitem fuisse Ariana perfidia infectum, & Apostolicæ sedis hostem pronunciatum, cui aqua & igni fuerat interdictum. Qui se Pontificem cum duodecim Cardinalibus Romano more statuerat, & ad sustentandam dignitatem multum sibi auri fortè congesserat. Hunc etiam infulatum, pontificio habitu cultum, cum vniuerso collegio Sacerdotum aduentanti Atilæ occurrisse, procidisse ad pedes hostis, & patriȩ ruinam fuisse deprecatum, gratum detulisse obsequium, & populum eius imperata facturum promisisse. Deinde monuisse Regem, vt opinionem in fide suam

vltrò

citro sectaretur, & in cæteros Christianos irrueret: quod si faceret, se talem operam daturum, vt sine vllo periculo Italiam pariter & Aphricam subiugaret. Adhæc Atilam magis Imperii spe, quàm fidei gratia exoratum, respondisse, Nefas esse humilimè supplicantibus non ignoscere, neque dedecere potentem virum humanitatis vt res postulat, habere rationem, quando ab homine nil humani foret alienum: at in tempore humanitatis & dignitatis simul habendam esse rationem, quia altera sine altera pro seruando decore, considerari non potest. Proinde vt vtriusque & rei & dignitati consulatur, se oblata deditione ita contentum, vt calcanda portarum ostia in limine deponantur, honorificus ac tutus sibi suoq; exercitui aditus pateat, aliter nunquam deditionem admissurũ. Rauennates quamcunque conditionem ille detulisset, ne dum istam (ne omnes perditum irent) lubentissime accepisse, crates factos continuo, ferreosq; postes humi ac in limine deposuisse, liberum cum maxima humilitatis ac fidei ostentatione fecisse aditum. Exercitum per mediam vrbem sine alicuius detrimento traiecisse, ipsum pro arbitratu suo in vrbe permansisse, mox Flaminiæ partem, & Ferrariam cum Liguria inuasisse. Quod apud cæteros inuenire non potui, de Rauenna nihil dixerim, quando Ioannem nominat hæresiarcham, ex nomine aliquid oritur coniecturæ. De Ferraria & Liguria nihil affirmarim, quia Ferraria non modo non erat oppidum, sed ne Pagus quidem, & Vnnos in Liguria nil legerim fuisse demolitos. Ticinum & Mediolanum vsque furor ille grassatus est. Cæteri vero scriptores, post captam Paduam, non Rauennam, sed Vicentiam & Veronam Atilam obsedisse scribunt, quibus auctoritate magis credere cogimur. Vicentia namque ad Meduacum amnem sita, à Gallis vna cum Mediolano, Brixia & Verona condita qui vrbem Romanam ceperunt, Palęmone Grammatico insignis. Meduacum nunc Bachilionẽ appellamus. Trans Meduacum Vnni posuere castra, quibus perterriti Vicentini deditionem post triduum fecere, quam etsi fecerunt, nihil tamen ea profecisse visi sunt: hostili namque more non modo spoliati, verum etiã & immaniter cæsi, pulcherrima quæque ædificia subuersa. Mox ad Atesim vsque discursum, obsessaque Verona vrbs clarissima, & Gallorum quoque ædificium, nobilissimo adhuc theatro illustris, quod præterquam Romano, nullis aliis cedere audet. Item viris fortunata doctissimis, Æmylio Macro, Catulo & vtroque Plinio, cui tantum debet Latina posteritas. Hæc ciuitas, vbi neque profuturam deditionem esse, neque aliò tutius confugere posse, quàm se vrbe tueri arbitratur, Barbaricum tandem furorem experiri, & in patriæ defensione fortiter cadere maluit, quàm desertis focis & aris palantes fugere, inter fugiendumq; per agrum & pagos pecorũ more trucidari. Vrbem pro virili parte iam diu muniuerant, quod eò studiosius fecere Veronenses, quò perniciosissimum magis appropinquabat exitium. Commeatus vndiq; conuexerant, vt ingentem hostium multitudinem mora ac fame cõficerent: sed postq̃ ter quater ve oppugnari cœpere, & pugna quidem perpetua, facti mox pœnitentia subit. Nam murorum laxitate, & multorũ fuga, qui in tanto tumultu vrbi se subtraxerant, maximis Vnnorũ viribus obstare non poterant. At quando imminentem mortem sibi proposuerant, nil noui accidere poterat, quod consternaret incautos, inter obsidendum & excursionib. nihil remissum. Longè lateque populatur ager, incenduntur pagi, præda ingens ex Alpib. Rhœticisque montibus agitur. Mantuanus & Cremonensis ager passim diripitur, ad mœnia vsque discursatur. Mantuani paludibus se tuentur. Cremonenses miserius agunt. Traiecto Mincio, Cremonenses & Cenomanos pari modo solicitãt. Brixani munitionem vrbis studiosius curant, hostem quotidie portis insultantem, & inter Padum Alpesque diffusum prospiciunt & perhorrent. A Veronensibus pendent omnes, qui si restiterint, pari se fortitudine propugnare non diffidunt. At illi postquam se frustra ob rerum inopiam obsidionem soluendam sperare considerant, de facienda deditione decernunt: fit senatusconsultum, vt per legatos ab Atila pacem cum venia petant, quacunq; pacem dederit conditione, mercentur, & accipiant. Postero die oratores missi redeunt, nihil præ-

ter ciuium incolumitatem ab Atila implorare potuisse. Tertiam prædæ partem eum referunt Marti, ac Herculi parenti optimo vouisse, reliquam promisisse militibus, neque tantam gentium multitudinem sine præda posse viuere, vrbem cum ciuibus intactam præstiturum. Dedunt se ciues, patefactis portis Vnnum cum exercitu excipiunt, qui vbi in medio foro constitit, prædam (præter eam, quam vouerat) omnem militi concessit. Ad rapinas pro se quisque se conuertit, cum fortunis virgines ingenuæque matronæ rapiuntur, frustra promissorum obseruantia postulatur. Dum viri vxores cum liberis à raptu vindicare conantur, Scythicam in se feritatem irritare occœpere: at vbi in eos arma conuersa sunt, tot in eo furore trucidati sunt, vt mediocris pars euaserit. Argentea & aurea, gemmataque Deorum simulachra, vasa & ornamenta cætera, passim direpta, multa ędificia incēsa sunt. Theatro pepercere, operis nobilitate placati. Quū fumantem Veronam Mantua Cremonaque prospiceret, quarum altera ab Hetruscis condita, altera vetus Romanorum colonia fuerat, ingenti vtraque trepidatione quatiebatur. Brixiam tamen castra mota sunt, & Cenomani longe lateque populati, abacta cum hominibus pecora, promiscuè cedebātur. Iam ingenti præda oneratus erat Vnnus, tot nobilium vrbium exuuiis ditatus, dum ea oppugnatur. Bergomensium ager infestatur, diripitur, & incenditur. Bergomum cum Brixia à Gallis conditum est (vt vult Trogus) qui Romam occuparunt. Aliter sensisse visus est Cato, quippe qui ex Orumbinorum stirpe, Bergomum & Comum promanasse tradidit. Cornelius Alexander, eam gentem coniectura nominis, Græcam fuisse affirmat, vtpote cui à montium accolatu nomen est inditum. Cæcilius quoque Poeta, Comensis fuit. Deinde Comum, colonia fuit mediocris, sed Pompeius Strabo, Cn. Pompeii pater, in eam Colonos restituit, quam incumbentes Rhœti late vastauerant. Cn. Scipio tria hominum millia insuper adiecit. Diuus denique Cæsar, quinq; inquilinorum millia ad inhabitandum deduxit. Ex his quingenti illustrissimi fuere Græci, quos ciuitate donatos, in habitatorum numero descripsit: neque ibidem domicilium habuere, sed relicto nomine oppido nouo, Comenses oppidanos vocauere. Huic quū finitimus sit Laricus lacus, ab Ada fluuio auctus, miram piscium vbertatem oppido affert. Omnes igitur Comenses & Bergomates, vno tempore ab Vnnis infestati. Sed Brixia cum Bergomo in ditionem accepta, vno eodemq; tempore populatur, & incenditur. Post hæc Mediolanum, vrbs populosissima, non minus opulentia & vetustate, quàm omnium artium varietate conspicua, Vnnos allexit. Hæc vt Græci memorant, quamuis non modò quondam Insubrium, verum etiam adauctis deinde rebus, totius Galliæ metropolis est habita, vicum tamen à principio fuisse aiunt. Multi namque populi, qui priscis temporibus, ex vlteriore Gallia in Italiam emigrarunt, nobilissimarum vrbium feruntur auctores, si Catonis auctoritatem iure obseruauerimus. E Galliis enim Transalpinis profecti Vertamacori Vocontiorum Nouariam condidere, Leui ac Marici Ticinum, laudemq; Pompeii, Cenomani Comum, Bergomum & Ligniferum. Iisdem quoq; temporibus Boii, Padi, ac Rheni fuere accolæ. Sed multo post tempore à Romanis eiecti, circumiacentes Istro locos cum Tauriscis habitarunt, bellumque aduersus Dacos, ad interitum vsque gessere. Insubres denique Mediolanum ædificarunt, & optimis vsque adeo auspiciis, vt in hodiernum vsque diem, totius Galliæ principum regia & metropolis esse videatur. Quam aliqui parum doctè, quia in medio animum Padi, Adæ, Ticini & Vmbronis sita sit, nomen hoc sortitam fuisse reputarunt: Insubres namque à principio, quum è Gallia Transalpina prodierint, patrium secum adduxere nomen. Multæ hoc vrbes in Gallia nomine dictæ sunt. Vnum in Gallia Lugdunensi Mediolanum est, in Aquitania ad Oceani littus alterum, tertium vltra Rhenum à Gallis quoque conditum, Phrysiisque finitimum, quartum in Asia nulli fluuio proximum. Et ne per alia euagemur, hoc cęterorum pręstantissimū in Transpadana regione situm, quod primo ab Insubribus conditum, deinde à Gallis, qui Duce Brenno in Italiam eruperunt, vrbemque Romam cepere, mirificè adauctum, vel ex pagis in vrbem

redactum

redactum eſt. Vniuerſam à primo regionem Inſubres incolebant, qui è Tranſalpinis prodiere, & quum Alpium accolæ forent, animorum ferocia, & ſtatura plus quam humana præſtabant: in primo congreſſu vehementiſſimi, mox vbi prælio incaluerant, niuium more laxabantur, & abibant in ſudorem. In Romanos arma ſumere auſi, Britomaro duce, ſe non prius balthea, ſoluturos, quam Capitolium aſcendiſſent, ſponte iurauerant. Quos vbi Æmilius ſuperauit, vt iuramenta præſtarent, captiuos Romam duxit, ductosque in Capitolium ſubinde diſcinxit. Redintegrato cum Romanis bello, Arioui ſto duce, ex hoſtiũ exuuiis ſuo Marti torquem aureum vouere, ſed Capitolinus Iupiter eorum votum intercepit, quandoquidem Flaminius de torquibus eorum, aureum Ioui trophæum erexit. Viridomaro Rege, Vulcano quoq; Romana arma vouerant, ſed fruſtrata eos vota aliò cecidere: cæſo namque Rege, Marcellus, tertius poſt Romulum, Feretrio Ioui opima ſpolia retulit. Inſubres igitur, anno ab Vrbe condita quadringenteſimo ſexageſimo, in ditionem populi Romani peruenere. In eorum agro Mago frater Hannibalis vulneratus eſt, & in Corſica obiit, dum in Aphricam, per legatos reuocatus, nauigare contendit. L. Furius prætor Romanus, Inſubres rebellãtes & Hamilcarem Pœnum in ea parte bellum molientem acie vicit. Cæſoq; Hamilcare, triginta ſex hominum millia in eo prælio deſiderata. Cornelius Cethegus conſul, Gallos Inſubres fudit, fugauitq;. Paulo pòſt L. Furius Purpureo, & Cl. Marcellus, Boios & inſubres ſuperarunt, Marcelluſque clarũm de his triumphum egit. Deinde Mediolanum per annos circiter quingentos pacatiſſimum fuiſſe ferunt, & vſque adeo floruiſſe, vt eam vrbem Romani ſæpe principes, quoad per occupationes licebat, inhabitarint. Statium Cæcilium, clariſſimũ comœdiarum ſcriptorem, & contubernalem Ennii, Inſubrem fuiſſe, auctor eſt Euſebius. Quum igitur per tot ſecula Mediolanenſes illuſtres eſſent habiti, eo magis Vnnorum animos incendebãt, quo nobilitate ac opibus præſtantiores eſſent. Exiſtimabat namq; Atila, expugnato Mediolano, quod Gallicæ gentis caput erat, cætera ſe facilè conſequuturum, atque non minus inde laudis relaturum, quàm ſi Romam vrbem occupaſſet, Gothorum manibus exinanitam. Motis repẽte caſtris Inſubres inuadit, ampliſſimamq; vrbem acerrima obſidione circumuenit. Luſtrato vrbis ambitu ac tractu, & laxitate ſuburbiorum, ſe continuò eam ciuitatem inueniſſe cognouit, quæ vniuerſum ad obſidendum facilè Scytharum laſſaret exercitum. Rei magnitudinem admiratus, remiſſius cum Mediolanenſibus agere cœpit. Nam munitiſſimã frequentiſſimamq; vrbem, viribus facilè capere non poſſe intelligebat, & fame eam ſine communi malo conficere non poterat. Populata namq; regione Tranſpadana, ſæua annonæ caritate tota Gallia laborare cœperat: quare ibi non diutius eſſe, ſed caſtra ſæpe regionatim mutare cogebatur hoſtis, ne ingruente fame abſumeretur exercitus. Quin & ab inuadenda Liguria, non tam locorum aſperitas, quàm inopia commeatuum remorabatur. Itaque Mediolanenſes per præconem alloquitur, & hortatur, ſponte ſeſe dedant, quod ſi fecerint, perhumanum eos dominum inuenturos pollicetur. Mediolanenſes quid agerent, haud facilè decernebant, aliorum exempla ab omni cõditione deterrebant, nulla ab hoſte fœdera ſeruari, rumor erat. Et longa populum frequentiſſimum obſidione, ad diram famem redigi poſſe non ignorabant, aliqua tamen in deditione vitæ ſpes inerat, quæ ad patres relata, ſenatus repentè conſulto affirmatur. Poſtero die ad Atilam legatos mittunt, qui ſenatus populiq; autoritate deditionem, vt clementiorem hoſtem inueniant, honorificentiſſimis verbis faciunt. Quam poſtulaſti vrbem, obſequiumque noſtrum, rex Atila, ecce ſponte deferimus, quando te ampliſſimum terrarum dominatorem, & terrorem gentium, diuino numine creatum intelleximus. Repugnantia cuncta proteris, ſuperbos deprimis, & difficilima quæque ſuperas. Cedunt Atilæ omnia, & eò redacti ſunt potentatus humani vt beatus hac tempeſtate is dici queat, qui à tanto hoſte ad faciendam deditionem exhortetur. Si tibi omnia iubente fato cedunt, cedent quoque Mediolanenſes, & ſponte ſe dedent. Quod non modò neceſſitate imperante, ſed

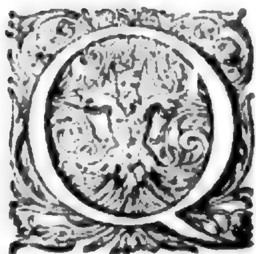
impellente studio faciunt, ne destinatam è cœlo tibi gloriam remorentur, néve iustum mox exitium subeant, pertinaciæq; debitas pœnas expendant. Extremæ namq; temeritatis & stultitiæ est, diuino nutui reluctari, fataque intercipere, & præsertim tua, quæ vel inconsideratissimo cuique nota esse debent. Illyricum, Mysias, Thraciam, Macedoniã & Achaiam diripuisti, Rhœtos & Noricos spoliasti, Germaniam cum vniuersa Gallia igni ferroq; vastasti, munitissimas Adriatici maris vrbes euertisti. Istria, Venetia, & vniuersa ferè Transpadana Gallia populata, fumat adhuc. Cæteri Itali præ tanta trepidatione, cæterorum exemplo deterriti, de relinquenda Italia decreuissent, nisi supero inferoque mari, ac montium circumseptu occluderentur. Proinde ne victoriæ tuæ deesse videamur, senatus populiq; Mediolanensis nomine, vrbem, homines, & fortunas vltrò dedimus. Et admodum erubescimus, quòd veluti dominus pientissimus iam futurus, nos officio præuenisti, & vti amicos, ne seueritatem tuam experiremur, monu sti, vt deditionem continuò faceremus. Quare gratias maiestati tuæ semper habebimus, supplicantes quanto possumus affectu, quando de voluntate tua non veremur, vt edicto milites cædibus, rapinis, cæteraque vi inhibeantur, focis & aris parcant, inuiolatamq; matronarũ ac virginum pudicitiam seruent. Quod si maiestatem tuam exorabimus, nunquam officio, meritisq; vincemur. Non modò præsentis, verum etiam absentis tui imperium summo studio viribusq; tuebimur, & in vtraq; fortuna tam gratum tibi semper obsequium præstabimus, vt pro peculiaribus sociis nos habendos esse censueris. Neque plus fidei in Vnnis, quàm Mediolanensibus planè reperies. Ne maiestatem quidem tuam dedecebit, Mediolani regiam statuere, quam fœcundissimam omnium artium officinam omnes iure nuncuparint. Atque fidem nostram expertus, non minus hanc, quàm Sicambriam amabis, & excolendam esse reputabis. Quamobrem vrbem tibi deditissimam, maiestati tuæ non indecorem futuram, cum optimis auspiciis exoptatus adi. Accipe bono animo Cisalpinæ Galliȩ regnum, metropolimque dextro pede ingredere, non plus diuino, quàm nostro iudicio nunc oblatam. Quam vt tanquam regiam patriamq; sedem tractes, quando in tua manu omnia collocamus, iterum iterumq; deuotissimè supplicamus. Perorantibus legatis, diuersus Atila trahebatur, vtrum potius faceret, an suauissimis verbis placatus, cum ciuibus benignius ageret, an verba daret, vrbem mox aditam populaturus. Quum rerum opulentia ab omni Regem humanitate diuerteret, perfidia pudorem suscitabat, studiosaq; liberaq; deditio ab omni fraude vindicare conatur. Tandem dum pudori ac vtilitati suæ consulit, libenti animo, hilariq; vultu deditionem factam se accipere ostendit, ciuitatem cum fortunis incolumem præstiturum pollicetur, nil præter ius imperii à Mediolanensibus vnquam petiturum. Expeditionem suam, imperandi & non populandi gratia fieri, seq; gloriæ, & non prædæ causa militare significat, quorum alterum latronis, imperatoris contrà gloriosi est alterum. Rapinas, cædes, & incendia in obstinatos & rebelles, iure quandoq; permitti. Proinde omnes bono animo esse iubet, spe simul & promissis onerat, indulgẽtissimum eis dominum futurum asseuerans. Legati cũ lætitia dimittuntur, omnia vrbi tuta ac integra fore nunciant. In sequenti die portas aperiunt, grato Vnnos animo excepturi. Princeps singulari pompa ingreditur vrbem, exercitus longissimo agmine per vrbem transiit, in castris noctem ex edicto acturus, ne qua primo impetu vis cuiquam inferretur. Centuriones tantùm, & præfecti cum veteranis, & cohortibus prætorionis, prȩ tutela principis in vrbe permissi, totus ille dies in pompa transuectationis actus est. Postero verò cum decurionibus Atila vrbem lustrat, pulchritudinem ac ædificia admiratur. Templum Iouis longa religione celeberrimum perreuerenter adit, ibique Ioui Martique ritè litauit, omnia artium genera circumspectat & obstupescit, atq; ex his facultatum amgnitudinem coniicit. Reuersus in arcem auaricia nimia æstuare cœpit, secum cogitans, non ad exornandum, sed delendam Italiam venisse, imperium sibi in Pannonia statuisse, hac tantùm vrbe totum exercitum ditari posse, imo Mediolanensium vires sibi

sibi formidolosæ videbantur. Quare dum se in sequenti die exercitum recensere velle dissimulat, clàm per præfectos legionum, & qui in vrbe pernoctauerant, agit, vt dispositis per vrbem stationibus, futura nocte incendia moliantur, ciues inuadant, & omnia populentur. Quod vbi fieri cœptum est, acerrimè tota nocte pugnatum est, primores vrbis impositis è domo præsidiis se tuebantur, atria multa fuerant nobilissimæ cuiusque instar arcis. Ast vbi dies illuxit, quum plebeii passim direpti cæderentur, & in multis locis incendia sæuirent, tandem decuriones omnes capti, partim cæsi, partim benigniorem hostem nacti, magna se pecunia redemerunt. Raptæ cum matronis virgines. Et quamuis in fortunas & decuriones sæuitum est, illucescente die aliquanto remissius actum est, cædibus & incendiis ex edicto finis illatus. Multæ ingenuæ mulieres viris redditæ, populos aduectis commeatibus, aliquantulum ex illatis calamitatibus respirauit. Vrbs quamuis grauiter esset afflicta, non extremo tamen absumpta est incendio. Atila se per edictum excusauit, id se inuito ac inscio factum, libidinem tantæ multitudinis, & cupiditatem haudquaquam facilè contineri posse. Dum hæc Mediolani aguntur, interea Ticinum mandat obsideri, agrum diripi, & finitima quæque vastari. Eam namque vrbem haud parui momenti esse nouerat, quam nunc Papiam dicimus, à præfluente amne nominatam: quanquam Plinius à Lenis & Mariciis (vt paulo suprà scripsimus) conditam esse tradidit, qui Transalpini quoque populi fuere. Nonnulli tamen, quo tempore Hannibal in Italiam venit, eam nondum fuisse, ex Liuii scriptis plane coniiciunt. Nam quum Scipio Padũ traiecit, & ad Ticinum amnem castra mouit, & quum vtrinque accensi militum animi forent, Romanique ponte Ticinum iunxissent, tunc si Papia, Ticinumve fuisset, aliquam de vrbe Liuius mentionem fecisset, neque Romani pontem fecissent, neque facto castellum imposuissent. Nunc sub Sphorciadum imperio florentissimam esse conspicimus, eamque præ cæteris arx nobilissima, Carthusiensium basilica insano sumptu facta, literarumque gymnasium mirificè nunc excolit. Atila Mediolanensium præda onustus, Ticinum cum reliqua parte equitatus subinde concessit, ad Padi præfluenta situm, duodecim millibus passuum à Mediolanẽsi vrbe remotum. Ticinienses parem fortunam subituri, in tãta rerum omnium perturbatione quid potissimum agerent, nesciebant. Vrbem pusillanimitatis infamia deserere noluerant, facultates cum vxoribus ac liberis quò potissimum mitterent, ignorantes, honestius ac tutius in vrbe manere, & tueri patriam reputarunt. Neque vllus eis locus succurrebat, qui propria sede tutior esse videretur, quum agrum ac pagos crudeliter ab Vnnis circùm diripi, incendio, prędisque vastari prospiciunt, indignatione simul & desperatione obdurati, postulatam ab hoste deditionem abnegant. Rati admodum esse indignũ, prius quàm de deditione agatur, suburbana cum agro vniuerso in maniter diripi, homines cum pecoribus omnes abigi, alios ad seruitutem, ad mortem alios, pro Scythica feritate peti. Proinde generosi optimatum animi, si res ipsa tulerit cum patria simul interire magna ex parte decernunt. Contrà plebs, nobilitati inuida, & cupida nouitatis, cui cum exiguis fortunis, exigua quoque ratio inest honestatis, quum in plebeios Mediolani haudquaquam sæuitum cognouisset, aperta seditione aduersatur, populi commodo & saluti consulere clamat oportere. In tanta tempestate satis esse, seruare vitam, si necessitas coegerit, nullam fortunarum rationem esse habendam, si quid patres obstinatius egerint, se facta secessione à mœnibus, deditionem facturam interminatur. Ad hæc Atila omnes vrbem circumuenire, ac magno impetu inuadere ex edicto iubet, testudines & arietes mœnibus admouentur, adiectis mœnia scalis subeunt. Tumultus in vrbe ingens excitatur, aliqui dedendam vrbem, propugnandam contrà aliqui exclamabant. Qui in propugnaculis dispositi erant, partim remissius agere, & facere deditionem: contrà aliqui acerrimè obstare, & deturbare à mœnibus hostes. Quare extemplo Vnni ingressi, vrbe potiuntur: apertis portis Rex equo inuectus, cum magno plausu à plebe excipitur. Optimates partim latebras, partim apertam fugam petunt, principis edi-

cto, intellecta re, maxima ex parte cæduntur, raptæ cum virginibus matronæ, ac bona omnia populata. In plebem benignius actum, templa donatiuis, preciosis simulachris, gemmatisque scyphis, pari feritate spoliata. Liguriam, qui tempora ista scripserunt, Transpadana regione potitos, Vnnos non inuasisse referunt, quando regionem illam & commeatuum inopia, & asperitate locorum plurimum laborare cognouerant. Et nulla re magis, quàm potiundæ vtilitatis spe bellum initur, initumque seruatur. A Ligustico igitur tractu, alpibusq; difficilimis se abstinuere Scythæ, vbi parum commodi, & difficultatis plurimum inesse, ab exploratoribus intelligebant. Ad Mincium amnem castra reuocata, ad cuius ostia, quibus Padum influit, statiua Rex aliquandiu habuit. Dum de inuadenda dudum Italia maturè decernit, optimum fortunæ successum prosequendum censet Atila, & fatorum dexteritatem nullo modo deserēdam, quam quicunque contempserit, frustra repetat. Transmittendum continuò Padum decernit, ne in tanto rerum successu, ipse sibi defuisse videatur. Multi in principis sententiam pedibus eunt, secessere alii, quos consilii ac sapientię compotes esse rumor erat, & exploratæ fidei ac prudentiæ ante hac semper habitos. Hi ab vrbis Romę obsidione impensius dehortari, diuino potius quàm humano consilio ducti, ac dicere, Romam diuinis auspiciis fundatam, inuitis quoque numinibus deleri non posse. Deos non solùm humani, sed diuini etiam imperii sedem in Capitolio statuisse, vrbem quandoque captam, nunquam deleri posse. Illius loci Genium tantùm sibi numinis vendicasse, vt aliquo imperio carere non possit. Quin etiam imperium sine fine, à Ioue, Marteque parente, Romanæ genti datum, Gallos vrbe potitos, præter Capitolium, grauissimas pro tali facinore pœnas exsoluisse, ingentem stragem, erroresque longissimos diu perpessos, multas peregrinas sedes occupasse, & ad breuissima tempora ibi interiisse, paucos demum in patriam reuersos. Porsenam, vrbem obsidere ausum, obsidionem turpiter deinde soluisse: Hannibalem idem facinus adorsum, vitam miserrimè finiuisse. Gothos paulo antè, duce Alarico, captam Vrbem incendisse, Alaricum diro fato pressum, victoria nequaquam frui potuisse, Romam, quando deorum est domicilium, sub Iouis optimi maximi tutela esse. Proinde Atilam orare, quando sat factum erat, vt opulentissima comparata victoria, victorem exercitum prædis onustum, & multis exuuiis & trophæis insignem, in patriam reuocaret. Aut si latius imperium propagare certum erat, aliò Scythica arma verteret, ne in prophanam expeditionem duceret, qua deorum vrbem incendere pergeret. Quia extremæ temeritatis & stultitiæ foret, diis bellum indicere, & vnicum in terris deorum domicilium euertere. Adhæc diuersus adhuc Atila trahebatur, difficilimam Italiæ partem, non modò victam ratus, sed ad interitum vsque deletam, cæteram nimio terrore perculsam, vltrò cessuram. Hæc procerum consilia, à defatigatis potius assiduo bello animis, quàm è sano iudicio promanare arbitrabatur, quare pusillanimitatis & ignauiæ acerbiuscule increpuit. Quandóque sese colligens, ne delira quidem eorum consilia reputabat, eàque pensitans, fortunam variam & insidiosam considerabat. Neque ignorabat Barbarus illam rerum dominam, eundem semper tenorem nūquam seruaturam, nemini vnquam vsque quaque fuisse fidam, pro libidine sua rotare status hominum, & hoc ludo nimium delectari. Neque tamen nimiam imperandi cupiditatem coercere poterat, castra præter Padi ripam longè latéque disposuit, vbi quando nihil exercitui deesse poterat, eo vsque permanere constituit, quousque à re & tempore consilium mendicatum oblatúmve assequeretur.

RERVM

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER VII.

QVVM ad Mincium amnem Vnni statiua habent, vniuersi tumultu ac ingēti trepidatione miscetur, & fluctuat Italia. Leo Pontifex Maximus Christianę Reipublicę calamitatem miseratus, atq; non tantum à Valentiniano, verùm etiam à senatu populoq; Romano exoratus, vltro ad Atilam legationem pro publica salute suscepit. Continuatis in Galliam itinerib. cum venerando Sacerdotum collegio sine cunctatione contendit: Atilę, qui adhuc anceps ducebatur, ad Mincium flumen occurrit. Romanum Pontificem quum vniuersę Italię summam, ditionemque sibi hostis afferre speraret, ac ita sibi suaderet, elatus animo, ac vultu hilaris, coacta concione, pro viri dignitate eum excepit, data dicendi copia, patrem sanctissimum mitibus intentisq; auribus exaudiuit. Non tam humano, quàm diuino (is inquit) mihi crede, consilio, Rex, mortalium facinorum censor acerrime, ad te cum Apostolico ordine venimus. Neq; ignoramus, quando in diuino cultu, & animorum salute versamur, te flagellum Dei, & terrorem gentium, populis diuina fuisse voluntate tributum. Te ex immitissima gente editum, ad tantum fastigium à Deo, non sine maxima ratione euectum intelligimus. Quando Christianæ gentis iniquitas & perfidia vsque adeo redundarat, vt sine diuino flagello coerceri non posset, potestatem exigendarum ab hominibus pœnarum tibi Deus delegauit. Et si veritatem tolerantius audiueris, te iræ suæ idcirco carnificem effecit, vt debitis homines pœnis afficeres, & eousque tua sæuitia fureres, quousque diuinæ iusticiæ factum satis reputaueris. Mysias, Thraciam, Pannonias, Illyricum, Macedoniam & Achaiam ferro incendioq; vastasti: quia hę populi Romani prouincię non modo Ariana, sed varia quoque hęresi contemeratæ, perniciosissimè laborarunt, huius etiam criminis citerior vlteriorque Gallia rea fuit. Quare te cædibus ac incendio latè longeque grassantem, hucusque passa est diuina seueritas, mortalem perfidiam & ingratitudinem abominata. Nos, qui Dei omnipotentis vicem gerimus in terris, ac Petri & Pauli tutela & auctoritate potimur, aut in Illyrico, aut in Pannonia, Macedoniáve, aut in Gallia tibi occurrissemus, teque diuinæ voluntatis admonuissemus, si diuinæ iusticiæ putassemus cumulatissimè satisfactum. Nondum tunc diuina ira desierat, nobilissimum maris Adriatici tractum, tot coionis populi Romani, antiquissimisque vrbibus excultum te inuadentem, ab Vrbe, tanquam è specula prospectauimus collachrymantes. Tamen neque tibi occurrimus, imo ne minimis quidem literis inhibuimus, quia irata adhuc numina & inexorabilia senseramus. Istriam & Transpadanam regionem te flammis & ferro miscentem vidimus, ne minimo quidem nuncio adhuc inhibuimus: quod ideo fecimus, vt hac flamma gentes quandóque resipiscerent, suumque sine labe colerent Saluatorem. Nunc autem præpotentis Dei voluntatem Atila sic habeto. Te Iesus Christus optimus maximus, nunc pedem referre iubet, neq; patitur traiecto Pado, te cædibus, spoliis & incendiis vltrà sæuire. Intra Padum gens pia viget, cæteraque Italia ab omni labe exempta, in orthodoxa fide consistit, propugnatorem habet optimum, ac cœli terræque Regē, omniumque rerum creatorem. Si traiecto Pado vltrà contenderis, non cum hominibus, sed Diis immortalibus bellum tibi esse senties. Caue tibi Atila, & exuta temeritate sæuitiaq; coerce furorem. Quid enim magis temerarium esse potest, quàm aduersus Deum arma gerere? Quid magis ingratum, quàm in eum à quo vitam, dignitatem, imperium, cæteraque innumera bona acceperis, instruere aciem? extremæ quidem id foret amentiæ. Anianus & Nicasius, item plęrique viri Deo deditissimi, magnas à furore tuo vrbes diuina ope vindicarunt. Quid faciet Deus, cuius vel minimo nutu, quùm omnia diuinæ maiestati pareant, è summo fastigio facilimè deturbari potes, & ita deturbari, vt nulla tui tuorumq;

Scytharum monumenta supersint? Time Deum, diuino nutui perreuerenter obsequere & sermo internuncioque Dei libenter ausculta. Quandoquidem minimus seruorum Dei, in nomine Iesu, quod est super omne nomen, & in signo salutis, vno dumtaxat digito, te tuasque copias protereret vniuersas. Ne audeas (te quæso) Atila, Romanæ vrbis sedem, quam sibi Deus optauit, inuito numine anhelare, in qua non modo Barbaras gentes, sed ne prolem quidem Romuleam Deus patitur Imperare. Diuini est (mihi crede) illa sedes Imperii, vbi Deus per vicarios, Pontificesque suos, humana vota ac preces exaudit, ibi humanam culpam & delicta remittit. Ibi Deus ius quotidie dicit, ibi humana crimina iudicat, ac expendit. Ibi Petrus Pōtifex maximus, Christi legatus, cum collega Paulo dominatur. Ibi cæteri Pontifices, eius loco ritè suffecti, ac diuina potestate donati præsunt, humanamq; salutem studiosissime curant. Ne audeas igitur Vrbem inuadere, Reginam gentium, sepulturam Martyrum, parentem orbis, officinam Triumphorum, & diuini potius quam humani Imperii sedem. Parce Apostolicæ sedi, sub Petri & Pauli præpotenti nomine tutæ. Parce Pontificiæ arci, quæ ex ossibus Sanctorum & calce Martyrum cruore suffusa, constructa est. Parce magnæ aræ Petri, petra fulsultæ. Quicunq; Romam olim, quæ diuina Imperii sedes futura erat, inuadere ausi sunt, è tanto sibi facinore exitium inuenere. Senones Galli pari impetu ac viribus Italiam adorti, vrbem inuasere, præter Capitolium omnia diripuere, tot deinde cladibus & erroribus effecti, ac tam sinistro denique fato vexati sunt, quod vrbem Romam nunquam vidisse, quàm cepisse maluissent. Porsenna potentissimus Hetruscorum Rex, non sine vitę periculo eam obsedit, atque non sine ignominia & detrimento, re infecta recessit. Romanam potius amicitiam, quam arma cupiuit. Hannibal afflictis (ne deletas dixerim) populi Romani viribus, ad obsidendam vrbem profectus, non modò non expugnare, sed ne videre quidem dirus hostis potuit, mox inde consciscendæ sibi mortis necessitatem comparauit. Et ne per historias euagemur, Alaricus nuper Gothorum Rex, idemque Scythia oriundus, Romæ manus inijcere ausus, post fœdatam vrbis maiestatem, commissumq; piaculum, intercepta mox vita, miserrime obiit. Mitius deinde cum Imperio Romano se gessere Gothi, neque viribus, neque feritate Vnnis inferiores. Proinde diuini Imperii sede, Atila, nunc abstine. Romam Deorum domicilium dimitte. Reginam terrarum, matrem gentium, patriam populorum, antiquitatis sacrarium, monumenta triumphorum agnosce, & venerare. Potentissimam à Diui Petri solio coerce manum, Ensiferi Pauli reformida numē. Quod ni feceris, diuino simul & humano supplicio tu cum tuis cumulate mulctaberis, & mox sera pœnitentia ductus, temeritatem tuam frustra deplorabis. Quare omnipotētis Dei ore, sub cuius tutela degimus, & principum Sacrosancti Apostolici ordinis mandato, te copiasque tuas pedem referre iubemus. Itaq; hinc properè castra amoueto, feras Barbarasque gētes abigito, patrias sedes repetito. Padum caueto superare, furori ac cædibus finem imponito. Humano sanguini posthac, quando diuinę satis iræ factum est, parcito. Italia, ac vrbe Roma abstineto. Extra Italiam, prout lubet, etiam in Scythia dominator: quod ni feceris, letale tibi iudicium è cœlo imminere intelligito. Neque illud ignorato, irata numina ex inimicis, per inimicos suos cumulatissimas esse pœnas exigere solita: quod ne tibi accidat, iterum iterumque prospicito, & huic Christi vicario credito, & audito. Hæc Leo Pontifex minaci ac diuino ferè ore loquutus, ita Regem exterruit, vt non multa verba facere potuerit. Alarici casum mēte agitans, eò magis Leoni credere cogebatur. Tandem pauca refert, se credere ex viri grauitate ac reuerentia vultus, diuina hæc mandata fuisse: idcirco ad Mincium amnem substitisse, vt diuinam voluntatem è cunctatione ipsa dignosceret. Alarici se exemplo deterritū, aliquandiu ibi statiua habuisse, inuitis Padum numinibus nunquam superaturum, neque acturum quicquam. Proinde asseueranter polliceri, se non vlterius castra moturum, moderaturum furori, quem ex diuina mente conceperat, & Sanctissimo viro, Christique legato, vti mandarat, è vestigio auscultaturum. Dimisso Leone voti compo-

compo-

compote, Antistitis aspectu verbisque continuò victum Atilam admirantur omnes. Multiq; proceres subinde percunctantur, cur Pontifici Christiano tam facilè cesserit, effœminatumque præ timore animum ostẽderit. Nec parua quidem (inquit) Sacerdotum manus, nec Pontifex ipse me deterruit, sed duo senes qui demissa barba, ac venerando horribiliq; vultu, supra illius viri caput, districtis ensibus adstabant, reformidare coactus sum, qui nisi legato suo paruissem, præsentem infestis gladiis mihi mortem minabantur. Petrum & Paulũ suo tunc vicario præstò adfuisse, creditum. Vnni Regis edicto in Noricũ & Pannoniam statiua mouere, & sedato furore, cædibus & incendiis abstinere iubentur. Leo impetrata totius Italię salute, immortales Deo gratias agit, Romamque reuersus, publicam Ecclesiæ liberationem retulit. Post hæc pater ille optimus, omnes ingenii neruos ad asserendam orthodoxã fidem, quæ ab Eutychianis potissimum, & Nestorianis ea tempestate admodum vexabatur, sane conuertit. Nestorius enim, Constantinopolitanus Antistes, Virginem non Dei, sed hominis tantum matrem fuisse asserebat, vt vnam carnis, diuinitatis alteram personam faceret, ac seiunctum alterum Dei filium, hominis alterum esse asseueraret. Eutyches, ne huic astipulari videretur, diuinam cum humana natura in idem compositum recessisse tradidit, vnumque factum nulla ratione oportere distingui, Flauianus Metropolita Byzantius vtramque damnat hæresim. Synodus Theodosii iussu, Ephesi habetur, in qua præsidente Dioscoro, Eutyches absoluitur, & damnatur Flauianus. Contra Leo post Theodosii excessum, Chalcedonense concilium Martiani auctoritate ac Imperio habendum curauit, quod frequentissimum profecto fuisse ferunt, quando è sexcentis & triginta sacris patribus constitisse dicitur. Vbi sacri conuentus consulto asseueratur, duplicem in Christo fuisse naturam, vnum eundemque Christum, Deum & hominem esse credendum. Deinde auctores Manichęę labis omnium patrum consensu extemplo dãnati, libri eorum publicè concremati. Fastus Dioscori conculcatus, hæresisque abrogata. Sub idem tempus Ecius patricius, vir bello clarissimus, non modo Atilę, sed Imperatori quoq; Romano formidolosus, variis inuidorum criminib. postulatus, Valẽtiniani iussu, à Maximo patricio obtruncatur. Trausila deinde Ecii commilito, vt amici mortem vlcisceretur, fauente quoq; Maximo, Romæ Valentinianum interfecit. Hic quum annis triginta imperasset, maioremque vitæ partem Rauennæ duxisset, ad amplificandum vrbis dignitatem, Rauennati Metropolitæ duodecim subiecit Episcopos, vtpute Arimini, Cesenæ, Foriliuii Fori Pompilii, Fauentiæ, Foricornelii, Brincii, Bononiæ, Mutinæ, Regii, Parmæ, Placentiæ, vnde Hexarchatus nomen huic inditum. Rauennæ præterea mœnia amplificauit. Ioannem Episcopum Imperiali habitu, qui ex candida lana constabat, vti iussit. Quare cum Romanis Pontificibus sese conferre ausi sunt Rauennates. Maximus post Valentinianum, vsurpato Imperio Eudoxiam Valentiniani vxorem, vi raptam sibi coniugauit. Hæc facinoris indignitate commota, Gensericum Vandalorum Regem, Aphricæ debellatorem, ad inuadendam Italiam, & vlciscendum scelus suscitauit. Qui comparato ex Aphris, Mauris ac Vandalis exercitu hominum circiter trecẽtorum millium cum maxima classe traiecit in Latium, destitutam à ciuibus vrbem cepit. In quorum fuga, Maximus Tyrannus ab Vrso, Romano Centurione cæsus. Genserico vrbem intranti, Leo quoque Pontifex occurrit, & orauit, vt abacta præda contentus, vrbis & templorum incendio parceret. Quod impetrare non potuit, quando inexorabiliorem, quàm Atilam, Gensericum inuenit. Vrbs tota igni ferroque à Vandalis Aphrisque vastata. Abeuntes Vandali, per Campaniam iter faciunt, Eudoxiam cum filia secum ducunt, Capuam cum nonnullis campaniæ oppidis expugnant. Romani post quartum ac decimum diem, desertam vrbem reperũt. Anitum Senatorem in demortui Imperatoris locum sufficiunt, quo cum Martianus pro Reipublicæ salute, haud inuitus tunc fœdus iniuit. Leo Pontifex ad instauranda templa cum Vrbe animum conuertit. Demetriæ religiosissimę mulieri ac ditissimæ persuasit, vt Diuo Stephano ad tertium lapidem, in suo fundo

basilicam ędificaret. Ipse in via Appia beato Cornelio aliam erexit, diruta templa, & sacra vasa instaurauit. Treis cameras in Petri, Pauli, Iohannisq; basilica fecit. Sepulchris Apostolorum excubitores adiecit, quos cubicularios appellauit. Monasterium in Vaticano, haud procul a Petri Basilica, mulieribus statuit. Acephalorū hæresim, qui in Christo substantias negarunt, suis Epistolis acerrime confutauit. Sanctissimum igitur Pontificem, vt ad Vnnorum historiam redeamus, Atila perreuerenter coluit, dimisit honorifice. Ipseq; cum vniuerso exercitu, Italicis opibus & exuuiis onustus, in Noricos è vestigio se recepit. Sed antequam ex Italia pedem educeret, illud interminatus est, longè grauiora se Italis bella illaturum, nisi Honoriam Valentiniani sororem, Placidæq; Augustæ filiam cum legitima principalis Gazæ portione, vxoris loco darent. Nam hæc dum Atila ageret in Italia, & ipsa honestatis gratia inter sacras virgines asseruaretur, clàm ad Atilam cum Epistola misit Eunuchum, qua Vnnum in fratrem irritabat. Hortabatur, vt aduersus eum arma caperet, ipsamque copiis ac pecuniis adiuuaret, quod vt honestius facere videretur, admonebat, vt suas nuptias haud tali viro indignas postularet. Enuchum Atila grato animo admisit, eidem clandestina mandata dat, quibus Honoriam bono animo esse iubet, Augustę virginis coniugium, quod vltro detulerat, sibi charissimum esse significat, eamque maxime omnium amaturum. Ex composito legatos ad Valentinianum mittit, quibus Honoriam cum media Imperii parte postulat, vt hac affinitate coniugati, vtriusque ocio, & saluti vniuersi orbis tutiùs consulant. Quod si præter Æquum & Fas, à Romano principe repulsam hanc patiatur, se vniuersam cum Imperatore Italiam deleturum, minatur. Valentinianus cum his Oratores responsis dimisit, se affinitatem tanti Principis non aspernari, imo nihil sibi hoc tempore antiquius accidere potuisse, quam Regem Atilā saluberrimo vinculo sibi conciliare. Hoc modo vtrumque Imperium facile pacari posse, proinde animum suum sponte id annuere. Interea se sororis, ac senatus populiq; Romani voluntatem exploraturum, sine quorum iussu & auctoritate nihil in Republica ritè fieri possit. Sub id tempus Valentinianus ea, quam supra diximus, morte diem obiit. Atila omnino verba sibi dari suspicabatur. Reuersum tandem in patriam aliqui parum vixisse prodidere, nonnulli in Gallias, vt illatum ab Ecio, & Theodorico Visigotharum Rege conflictum vlcisceretur, iterum rediisse scripserunt. Et quam scriptorum discordiam supra tangere occeperamus, hic prout res postulat explicabimus. Annales Vngarici, aliiq; permulti, postquam Atila, cum victore dilatoque exercitu in regnum se receperat, eum de bello Italico & Illyrico triumphasse ferunt, exhibuisse munus gladiatorum, varia edidisse spectacula. Sicambriæ populo ter Epulum dedisse, missilia sæpè sparsisse, multa populis conuenientibus prodegisse. Et quamuis de inuadenda Asia atq; Aphrica cogitaret, ne sua virtus remollita videretur, virum tamē summa libidine perditum, inter conuiuia, & ingentem concubinarum numerum mentem remisisse, vt eodem modo relaxati cum corporibus Vnnorum animi, vehemētius noua bella repararent. Ildico puella ei fuit præ cæteris gratissima, Bactrianorum Regis filia, mira pulchritudine, & incomparabili venustate, cuius amore succensus, eam primariæ vxoris loco habere constituit. Comparatis pro Regis dignitate nuptiis, per omnem intemperantiæ licentiam, in coniugali conuiuio sibi indulsit, Baccho ac Venere corpus ita ea nocte confecit, vt inter dormiendum supino corpore, profluuio sanguinis è naribus continuo suffocatus interierit. Experrecta mulier, virum amplexu repetens, extinctum algentemq; inuenit. Conuocatis mox cubiculariis elato luctu, fatum Regis inopinatum promulgatur. Fatum (inquam) viro non indignum. Nam qui alienum sanguinem tantopere anhelarit, proprio hunc expleri & interire decuit. Martianus ea nocte, qua hostis interiit, arcum Atilæ in somnis fractum vidisse, & hinc eius interitum prædixisse traditur. At vbi mors eius vulgo diffusa est, omnes Scytharum animi extemplo consternantur. Conspicantur enim tale ac tantum Imperium è diuersis gentibus, eisdemq; inter se dissentientibus & infestis, quando Gepidæ & Ostrogothæ, veluti serui,

præ

præ timore cũ Atila commilitarunt, nunquam conseruari, neq; tot nationes in obsequio retineri posse, omnes haud abs re continuò defecturas arbitratur. Exequias tandem Chaba & Aladarius, vel (vt alii dicunt) Hernachus & Durichus, eius filii cum cæteris principibus faciendas curant. Funus pro viri dignitate, cũ maxima pompa, populorumque frequentia celebratum: corpus in sacellum, ac maiorum monumenta relatum, de quibus supra diximus. Nam in celebri via, vbi columnam Vnni erexerant, Bela, cæterique Scytharum duces sepulti fuerant. Hunc Vngari centum & viginti quatuor annos vixisse, præterea quatuor & quadraginta regnasse, post ingressum in Pannonias anno septuagesimo se- 405
cundo, à salute verò Dominica quadringentesimo quinto, vita excessisse ferũt. Iordanis eius funus ita prodidit, in mediis castris, intra circumstantia tentoria cadauer fuisse positum, electissimos Vnnorum equites, vnà cum Pyrrhichia saltatione, modulato cantu eius laudes circùm concinuisse. Circensium more circùm cucurrisse, mox collata strena, corpus honestasse, comessationem cum gaudio simul ac luctu celebrasse. Subinde clam noctu, ad præstitutum locum corpus humi condidisse, dicasse hostium exuuias, multoque deinde humano sanguine parentasse. Iordanis autem longè dissentiẽs, cui anne fides abroganda sit, ii iudicent, qui citra inuidiam vetustiora Scythicarum rerum monumenta perlegerint, Atilam refert, post bellum Italicum, reuersum in Pannoniam, expeditionem iterum in Galliam, ad delendos Visigothas recepisse. Quod vt faciliùs efficeret, eosq; incautos adoriretur, ad Martianum Imperatorem legatos continuò misisse, per eosq; acerbissimè postulasse, quòd Theodosii quondam Imperatoris sibi promissa minimè præstarentur, proinde Græcorum principi bellum indixisse. Hoc Regem callidissimũ idcirco fecisse, vt hostes qui Gallias occuparant, & in Vasconia Tholosæ imperabant, omni sub hoc prętextu suspicione liberaret. Deinde mox in Galliam longis itineribus cum maximo exercitu cõtendisse; Alanosq; prius quam Visigothas aggredi statuisse, vt his subactis, Visigothas longè facilius ipse protereret. At non semper è sententia consilia nostra succedunt. Ne Thorismundus quidem, Gothorum Rex, mentem Atilæ non intellexit, quippe qui veritus, ne victis Alanis fortiorem hostem experiretur, iis cum magnis copiis præstò adfuit. Inuadentibus Vnnis, ne minore quidem animo ac virib. occurrit, conserto prælio diu pugnatum. Vnnus, tandẽ inclinatus, ac subinde dare terga coactus, passim funditur, & fugatur. Tanta cædes ibi committitur, vt ne minorem quidem stragem, quàm in campis Catalanicis, quos Mauriacos nunc vocant, Scytha passus fuisse credatur. Si Gothico scriptori credendum esse censemus, Vnni detrimento & ignominia iuxta affecti, in Pannoniam sese referunt. Exinde Atila, imminuto admodum nomine contemni cœpit, ne ita quidem, vt antea, formidolosus erat. Thorismundus Tholosam victor rediit, paulopòst diem obiit. Nam dum tacta vena, morbi gratia sanguinem exhaurit, ab Asculo cliente inimicos adesse nunciante, subtractis armis ipse confoditur. Sed ne moreretur inultus, altera manu, quæ libera erat, rapto scabello inimicos nonnullos interfecit. Theodoricus frater in regno successit. Antequam ad Atilam redeamus, Iordanem de Visigotharum rebus plura dicentem aliquantulum prosequamur. Theodoricus regnum adeptus, Riciarium Sueuorum Regem, & cognatum suum, qui in Galatia, Lusitaniáve consederat, reperit inimicum. Nam quum Riciarius totam Hispaniam occupare niteretur, Theodoricus moderatiùs agens, à principio eum per legatos admonuit, ab alienis finibus manus abstineret: neque auderet, quod foret iniquum, suæ moderaretur ambitioni, quippe quę magnam sibi soleret inuidiam comparare. At ille contumacius referens, Nullam (inquit) alienarum rerum curam Theodorico esse oportere, neque decere, se cuiquam negocium facessere, & hinc atque hinc molestias temerè commercari. Imo studiosissimè pręcauendum, ne Sueuos infestet. Quare Tholosam hostili manu visere cogeretur, vbi omnis gladio res ageretur. Thorismundus his verbis commotus, cum omnibus finitimis rem componit, Gundicum & Hilpericum, Burgũdionũ Reges in

societatem accipit. Mox cum magnis exercitibus contendit in Hispaniam, ad Vrrium amnem, qui Asturiam Hiberiamq́; interfluit. Sueuis occurrit, vbi commissa pugna, tam infestis congrediuntur animis, vt multi vtrinque ceciderint. Sueui tandem victi & ad internecionē vsq; cæsi. Riciarius rapta naui, dum salutem fuga disquirit, in Gothorum manus incidit, in Theodorici conspectum adductus, sibi suisq́; veniam inuenit. Quandoquidem benignus hostis, post victoriam amplius sæuiendum esse, non censuit. Domitis Sueuis Agiulphum clientem præfecit, è Varnorum stirpe natum, quæ à Gothici sanguinis nobilitate admodum erat abiuncta. Hunc Sueuorum suasu rebellātem, Theodoricus misso exercitu per præfectos cepit, captumq́; mox capite mulctauit, vt exemplum cæteris ipse proponeret, gratissimi domini obsequia nunquam detrectanda. Sueui reformidata sæuitia, ad placandum Regem, cum collegiis sacerdotum misere pontifices. A quibus ita exoratus est, vt non modò Sueuis ignosceret, verum etiam de propria gente deligendorum principum potestatem faceret, ac Rosimundum mox electum confirmauit. Theodoricus tertio decimo regni anno diem obiit, suffectoq́; loco eius Eurico fratre, veneni suspicione non caruit. Mutatio deinde frequens principum & Imperatorum, Visigothis amplificandi Imperii occasionem obtulit. Nam capta prius Hispania, in Gallis imperium amplificarunt. Henricus Aluernam occupauit, Romanorum principum sedem. De his hactenus. Sed vt ad rem nostram redeamus, post Atilæ mortem facta dissensione, Valamir & Theodemir Ostrogotharum, & Ardericus Gepidarum Reges, primi ab Vnnorum regno deficiunt, seq; in libertatem vendicant. Id ipsum Marcomanni, Eruli, Turingii & Quadi factitant, neque post Atilam, in Ernaci & Durichi, Atilæ filiorum seruitutem recidere patiuntur, quare in Ostrogothas ac Gepidas, Vnnorum principes arma sumunt. Ernacus in Gepidas cum triginta millibus hominum profectus, primo congressu ab Arderico superatur, & cæditur. Durichus à Valamire & Theodemire fusus ac fugatus, cum Vnnis in Scythiam se recipere cogitur. Posthac in Ostrogothas Vnni arma vltra sumere formidarunt. Gepidæ, vt Iordanis auctor est, triginta ferè Vnnorum millia trucidarunt. Ellacum Atilæ filium fortissimè pugnantem interfecere, reliquos eius fratres, iuxta littus Pontici maris, vbi Gothi cōsedere, fugarunt. Variæ gentes, hoc bello libertatem nactæ, in prouincias populi Romani venientes, gratissimo animo à Martino susceptæ sunt, distributas sibi sedes acceperunt. Gepidæ fugatis Vnnis, veluti iure belli, totam Daciam sibi vendicarunt. Nil aliud à Romano imperio, præter pacem annuáque solennia, vt strenui viri, amica pactione postularunt, quod Imperator lubenter annuit. Ostrogothæ sedes à Romano imperio petiere, Pannoniamq́; impetrarunt. Sarmatæ & Cemandri, ac ex Vnnis quidam, in parte Illyrici, iuxta maritimam vrbem sedes inuenere, ex quo genere Bilina dux Pentapolitanus, eiusque frater Froila, Bessaque Patricius promanarunt. Scyri, Sedagarii, cæterique Alani Scythiam minorem, & inferiorem Mysiam acceperunt. Rugi & nonnullæ nationes, Byzim & Arcadiapolim incolendam petiere. Ernacus iunior Atilæ filius, cum suis in extrema minori Scythia sedē delegit. Eumedzur & Vultizintur, eius consanguinei, Ripensi Dacia potiti, Pars etiam Vnnorum in Macedoniam & Græciam diuerterunt, qui Sacromantisii & Fossatisii dicuntur. Minores verò Gothi, populus quidem immensus, Vulsila duce, pontifice suo, in Mysia regionem Neapolitanam, ad radices Hemi montis incoluere. Gothi igitur, qui in Pannonia consedere, regnante Valamire in partes treis diuisi sunt, veluti tres fratres vno consensu imperabāt. Valumir inter Scarmurgam & Aquam nigram amnes, Thindimer prçter lacū Pelsodis, Vidimer inter vtrosque quieuit. Defuncto Atila, quid successerit, Vngarici aliter annales referunt, duos eius filios, imperio maturos præ cæteris superfuisse. Germanos, quibus Thetricus Veronensis præerat, atque Vnnos, facta seditione, diuersa sensisse. Alios Chabā, ex Honorii Imperatoris gnata genitum, Aladarium alios, ex illustri Germanorum prosapia genitum postulasse. Thetricus cum Vnnis paucis, Aladario fauebat, quando Germano ille sanguine na-

tus

tus erat, ratus Vnnorum intestina discordia, eorum imperium facilè ruiturum; vnde ingens orta seditio. Vnnorum pars cum Germanis, cum aliis gentibus alii sentiunt, Tãtum vtrinque prælium committitur, & tam dirum & acre, vt vix diebus quindecim sit ab intestina clade cessatum. Cruorem gentium, in Danubium riuos egisse perhibent. In hac pugna semper pars Chabæ superior habita, Thetrici tandem arte proteritur. Chaba cum sexaginta fratribus natu minoribus, ac Vnnorum quindecim millibus, qui è bello superfuerant, in Græciam aufugisse fertur, vbi honorificè exceptus annos tredecim egit. Deinde patriæ haud immemor, vnius anni itinere interiorem Scythiam repetiisse, & auum adhuc viuum inuenisse dicitur, quod omnino videtur incredibile. Eius consilio vxorem quoque, de Corosmaua, vicina Scythiæ gente, duxisse: ex eaq; Edemen & Eden, filio habuisse. Quoad vixerit, de repetẽda semper Pannonia monuisse gnatos, & Pannoniæ ac Sicambriæ nomen, ad nouissimũ vsque diem ore agitasse. Neq; vt tempestate nostra videmus, Vnni Pannoniis fuere penitus exacti. Nam qui captiui è cæde superfuerant, quum prope Germanos quibus erãt infensi, cõmode habitare non possent, in posteriorem Daciæ oram, quam Trãssyluaniam dicimus, secessere. Seq; Siculos, mutata T in C literam, appellarunt: quoniam Vnnorum nomen omnibus tunc finitimis gentibus nimis infensum esse intelligebant. Hi adhuc sua matrimonia externis non communicãt, ne proprium sanguinem inficiant. Seueriores adhuc mores retinent, multumq; a cæteris Vngaris differunt. Literas Scythicas habent, quas non in papyro scribunt, sed breuissimo ligno excidunt, paucis notis multa sensa comprehendunt. Barbati incedunt & a alteri, abundãt pecoribus, & ex agricultura ac pastura victum trahunt. Seruitutis impatientissimi, quippe qui vsque adeo libertatem colunt, vt mori, quàm tributa soluere malint. Vngariæ Regibus nunquam stipendia pendere voluerunt, neque vt id facerent, vlla vi cogi potuere. Nostra verò tempestate precibus tantum, ac Regis gratia adacti sunt, vt diuo Matthiæ quibusdam tẽporibus domesticatim bouem soluant. Quin etiam (vt aiunt) quum Vnnos, quos deinde Vngaros appellauimus, Pannonias repetere accepissent, habito delectù, eis in Ruteniam, quam Roxiam nunc dicimus, à Roxolanis olim habitatam, occurrere. Iuncto in Pannonias agmine rediere, vt in sequentibus latius ostendemus. Hi Chabam in Græcia interiisse reputarunt, vnde orta prouerbialis oratio, adhuc per Vngarorum ora vagatur, Tunc redeas, quum Chaba è Græcia reuertetur. Chaba igitur in Scythiam reuersus, quia ex matre Græca natus erat & vxorem peregrinam acceperat, Scythis contemptui haberi cœpit, quandoquidem suum sanguinem infecisse videbatur. Aladarius & Germani, cum paucis Vnnis cæterisque reliquiis exercitus Atilæ in Pannonia remansere. Aladarium cum Thetrico in ea seditione cæsos fuisse credunt, proinde variarum gentium in Vngaria remãsere populi, qui vsque ad Vnnorum reditum, sub Ostrogothis maxima ex parte fuere. Atq; idcirco factum est, vt Germanos Vngaris passim admixtos adhuc Daciam & vtramque Pannoniam incolere videamus. Quia defuncto hic Atila vtrique populi ex Aladario & Thetrico principe remansere. Sed nescio, quo fato datum erat, vt defuncto Atila, ac fracto Dei flagello, & extincto acerrimo hoste Romanorum, adhuc eius reliquiæ, Italiam iterum & infestare & perdomare perrexerint. Scilicet armis dũtaxat Scythicis Imperii Romani fastus semper proterendus erat. Adhuc mortuus Atila Italiam infestatur: Eruli namque & Turingi, exercitus Atilæ reliquiæ, qui superatis & fugatis Vnnis, ad Danubii ostia consedere, post Atilæ mortem anno ferè vigesimo, Odoacre duce, imperante Augustulo, Italiã adoriuntur. Aquileia ad læuam relicta, in Taurisios, Vicentinosque, ac inde in Brixianos flexerunt. Odeacer Orestem patricium apud Ticinum superauit, superatumque interfecit. Augustulum eius filium, imperio eiectum, ad Lucullanum Campaniæ oppidum relegauit, vbi deposito paludamento priuatam vitam egit. Romanum igitur imperinm, quod ab Augusto sumpsit initium, ab Augustulo exitium accepit. Interfecto patricio. Romam conuersum Odoacrem, prodeuntes obuiam

Romani,faustis acclamationibus admiserunt,& cum triumphali pompa in Capitolium duxere. Qui pacata mox Italia,tredecim annis cum summa tranquillitate regnauit, tertiam agrorum partem sibi suisq; diuisit. Ne soli quidem patrii regnum aspernatus est , nam quum Feltheus Rugorum rex , qui Fena dictus est (Rugi enim vlteriorem Danubii ripam in Germania tenuere) Erulos,qui domi remanserant,infestaret,ac propriis sedibus eiicere niteretur,validissimas habito delectu copias aduersus eum cōparauit. Superatoque Danubio,cum Feltheo conflixit,Regem interfecit,Rugos ad internecionem penè deleuit,eorum prouinciam,ne amplius habitari posset,totam ferro igniq; vastauit. His prælus ab Odoacre Romanorum Rege parta victoria,futuræ Italis calamitatis præbuit initium. Siquidem Longobardi,tunc primùm populi Romani prouinciis noti, Rugilandiam,habitatoribus vacuam,Cōdaoro Rege occuparunt,quam ad Andoini Regis vsque tempora,annis circiter viginti tenuere. Post Atilæ obitum, vt rem aliquanto altius repetamus, Ostrogothæ, variæque illius exercitus reliquiæ,Pannonias incoluerunt. Apud hos Valamir,cum Tindimere & Vadimere fratribus, vt paulo suprà dictum est, sat quietè regnauit. Annua à Martiano principe dona,vt icta fœdera seruaret,loco strenæ accipere solebat, quæ quum per contemptum intercipi conspicaretur, vnà cum fratrib. furore percitus, coacto exercitu,in Illyricum erumpit,omnia miscet,ac populatur. Martinum facti pœnitet, eius enim ac superioris anni promissa dona mittit,futuri verò temporis asseueranter se quotannis cætera missurum recepit. Pacisque obsidem, Theodoricum Thindimeris filium,è concubina Erelina natum, ac optimæ indolis infantem accepit,qui Constantinopolim ductus,aliquanto natu grandior factus,Leonis imperatoris gratiam promeruit. Hinc inter Ostrogothas ac Romanos concordia firmior effecta. Sed Gothi , quum virtutem suam ocio delitescere grauiter ferrent,viresque suas ostentare percuperent,expeditionem aliquam sumere decernunt. Primùm contra Sagadas,qui vlteriorem Pannoniam possidebant,arma capiunt. Quod vbi Duizia rex Vnnorum,& Atilæ filius intellexit,coactis paucis,quos habebat, Vnnos, Vltingures, Angistros, Bittugures, Bardores secum in belli societatem accepit,ad Bassianam Pannoniæ ciuitatem castra mouit,eam obsidet, ac populatur agrum. Quod vbi Gothi compertum habuere,dimissa in Sagadas expeditione,aduersus Vnnos sese conuertūt, quos non modò fuderunt,sed fusos è sedibus suis eiecerunt, & qui remanserant, adhuc Gothica arma formidant. Quiescentibus Vnnis,inter Gothos & Sueuos bellum obrepit. Hunimundus Sueuorum dux , dum ad populandam Dalmatiam erumpit,iterq; facit,Gothorum armenta in campis errantia abigit , quando Sueui è Dalmatis & Pannoniis haud procul absunt. Id ęgrè tulere Gothi , quare Sueuis redeuntibus,Tindimere duce ad lacum Pelsodis , cum magno præsidio insidias collocant,non tam huius prædæ dolore,quam maioris licētiæ metu ducti,intempesta nocte præter lacum adoriuntur , qui inopinato prælio cōsternati,haud multum obstitere. In ea pugna Hunimundus rex captus,victique Sueui,quibus omnibus,inprimisq; Regi data venia , eiusq; filius a Thindimere adoptatus , paulo pòst in Sueuiam cum suis honorificè dimissus est. At ille accepti beneficii immemor,non multo pòst tempore Scyros , qui supra Danubiū tunc fortè consederant,& cum Gothis quietè versabantur,suscitauit in Gothos. Illi autem ex composito hos adorti,non tam metu , quàm admiratione perculere, siquidem haud mediocrem sibi cum eis consuetudinem intercedere Gothi nouerant,acerrimam inter se pugnam cōserunt, Scyri tandem ab his ad internecionem vsque cæsi. E Gothis Valamir,equo excussus , hostili manu occubuit. Pœnæ à Scyris cumulatè sunt exactæ. Hunimundus & Alaricus, Sueuorum principes,idem veriti,& Sarmatarum auxilio freti , in Ostrogothas iterum arma sumunt. Quin & Beuca & Babais, Sarmatarum Reges, secum Scyrorum reliquias,& Gepidarum Rugorumque primates, variasque gentes,in auxilium Sueuorum corrogarunt , ad Baliam Pannoniæ amnem castra collocarunt. His infesti occurrere Gothi , qui vbi in hostium conspectum venere , educta acie

manus

manus conserunt. Tantum sanguinis hauriunt, vt per campos cruoris riui agerentur, hostiũ innumerata multitudo desiderata est. Thindimer, cæsis hostibus, elatus, ac fratris mortem, Gothorumq; iniurias vltus, in sedes suas se recepit. Ne multo quidem pòst tempore, is non sat sibi à Sueuis pœnarum exolutum esse ratus, quum Danubius glacie constitisset, magnum in Sueuos traiecit exercitum, à tergo eos ex improuiso aggreditur. Quando Sueui ab oriente Bauaros, ab occasu Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Turingos habent, qui vnà cum Alamanis, qui ingentes alpeis accolunt, cum Sueuis planè consenserant. Gothi Sueuiam, finitimasque prouincias diripiunt pariter, & incendunt. Hostes omnes proterunt, asportatáque ingenti præda, in Pannonias redeunt. Quum victor ac diues è Germania Thindimer rediisset, paucis pòst diebus, Theodoricum filium honorificentissimè ab Imperatore Leone remissum, lætissimo animo recepit. Theodoricus, ne tanto patre indignus videretur, annos iam natus duo de uiginti, sex millia virorum clam sibi comparat, superato Danubio, Babaim Sarmatarum Regem clandestino impetu adoritur, qui interfecto Camundo Romanorum duce, imperiosissimè dominabatur, consternatum præ timore Regem obtruncat. Regiã, liberos, vxorem & fortunas capit, cætera diripit & incendit. Mox antequam Sarmatæ sese compararent, opima ad patrem spolia retulit. Singidauam vrbem, à Sarmatis occupatã, in ditionem recepit, quam ne Romanis quidem restituit, sed sibi ipse vendicauit. Quum Gothis finitimorum spolia defuissent, quando eos longè lateq; diripuerant, cætera quoque bona, quæ vitæ sunt vsui, deesse videbantur, quare pacem habere ab eo cœpere, Thindimerem exorabant, noua ac vtilia bella disquireret, Gothis ocium neque commodum, neq; salutare futurum. Tunc Thindimer Vindimerem fratrẽ accersi iubet, quæ fieri oportet, enarrat. Illud cum eo decernit, ne gens Gothica bellicosissima, frequens & fortunata, ocio contabescat, ac fame laboret, relicto ibi præside emigrãdum esse. Et quum præcipua in orbe imperia duo supersint, vtri alterum contingat, missa sorte definiri iubet. Vindemeri occidẽtale, orientale Thindimeri contigit. Arduas expeditiones fortiti, suam vterq; prouinciam curant, Pannoniis præsidem relinquunt. Vindimer quum in Italiam intrasset, cui Glycerius præerat, immatura morte interceptus est. Eiusdem nominis filiũ reliquit, cui expeditionem cum bonis & exercitu legauit. At is Glycerii muneribus victus, relicta mox Italia, in Gallias contendit, quæ ab infestis circùm gentibus miscebãtur. Quod vt lubentius faceret, visigotharum, qui cognati erant, ratio hortabatur. Postquam in Gallias peruentum est, Ostrogotharum exercitus cum Visigothis, vi sanguinis, vtrinque sponte coniungitur. vnum (vt ita dicam) corpus faciunt, vt olim fuerant. Priscam redintegrant coniunctionem, & ita per Hispanias Galliasque regnant, vt parem hostem non inueniant. Thindimer Illyricum inuasurus, traiecto Sauo, cuncta longè latéque discursat, pagos & oppida diripit, Nisam, primam vrbem occupat, & incendit. Aradeam & Larissam in Thessalia expugnat. Mox Naisitanam vrbem in deditionem accipit, impositóque ibi præsidio, Thessalonicam petiit. Quam Alarianus patricius cum magno equitatu tuebatur, Gothorum tamen multitudinem veritus, maximis hostem largitionibus ab eius obsidione diuertit. Icto fœdere, incolenda his loca sponte distribuit, inprimisq; Cerras, Peliam, Europam, Mediuiuam, Petiniam, Bereum, & Sium. Gothi inuentis sedibus, inita pace quiescunt. Thindimer Cerris graui morbo confectus, Theodoricum regni hæredem declarat, à Gothis omnibus exoptatum: ipse mox, ingrauescente valetudine, vita excessit. Quod vbi Zeno cognouit, gratissimo ascitum Regem animo suscepit, inter proceres collocauit. Et vt maiore eum afficeret honore, loco filii adoptauit, creauit consulem. Et vt aliqua demum immortalitate donaret, ei pro palatio equestrem statuã dicauit. Quacunq; eum potuit dignitate, exornauit. Theodoricus autem paulo pòst tempore, quamuis omnibus Byzantii honoribus frueretur, tamen cum animo repetebat, Gothos quos in Illyrico dimiserat, rerum quandoque inopia laborare, neque honestum ibi victum posse ducere, clarissimo sudore

potius, quàm turpissimo ocio viuere decernit. Zenonem clàm adit, & exorat, vt quum Italia terrarum domina in Rugorum & Turingorum seruitute versetur, ac Odoacrem regem vilissimum patiatur, asserendum à fece gentium, Romanum sibi mandet imperium, id magno vtrique emolumento futurum censet. Quandoquidem Imperator grauissimo Gothicæ gentis imperio leuabitur, Romam à Barbaris vindicabit, quod à maiestate sua non erit alienum, si è sententia cœpta successerint. Quando filii loco à Zenone adoptatus erat, haud iniquum futurum, si beneficio suo Imperium Romanum, Gothicis sumptibus viribusq; recuperatum, Gothorum quoq; Regi potiundum permiserit. Quod si assequatur, pollicetur se senatum populumq; Romanum piè sanctèq; gubernaturum, & precario nomine possessurum. Imperator ne iuuenem magnanimum exacerbaret, annuit, donatum honorificè dimittit, ratus fore satius, recuperatam Italiam adoptati filii nomine possideri, quàm pati, vt perpetua fœdæ gentis seruitute prematur. Theodoricus voti compos, à Zenone dimissus, ingentem parat exercitum, curat cætera, quæ bello sunt vsui. Per Syrmium ad loca Pannoniæ vicina, in Noricos iter facit. Venetiam ingressus ad Soncium amnem castra locat, ibique aliquandiu, vt hominum iumentorumque corpora reficerentur, quiescit. Interea Odoacer, habito delectu, exercitum comparat, obuiamq; progreditur. Gothus cum exercitu in Veronensem agrũ castra mouet, cui mox Odoacer occurrit, manus vtrinque conseritur, acerriméque pugnatur. Rugi ac Turingi dare terga coacti, palantes funduntur, fuganturq;, in fuga strages maxima patratur. Odoacer cum reliqua parte equitatus, paucisq; peditibus, Rauennam se recepit, vbi Regiam sibi sedem ipse statuerat. Theodoricus transmisso Pado hostem petit, adauctaq; audacia, in Italiam penetrat, ad Pineta, ad tertium ab vrbe lapidem castra ponit. Odoacer instructa acie, cum hoste iterum congredi non ausus, in vrbem se recepit, eamq; vallo fossaque muniuit. Improuisis eruptionibus hostem infestat, nocte sæpius stationes adoritur, paucisq; cæsis in vrbem refugit. Ne hac quidem arte quicquam proficit, quia vniuersa Regem ac dominum sibi Theodoricum optabat Italia. Triennio tamen obsidetur, faméque quotidie ac bello vexatur, per legatos demum ab hoste veniam postulat, quam si impetrarit, se Theodoricum in Italici regni societatẽ admissurum, vltrò pollicetur. Impetrata venia, non multo pòst tempore ad cœnam inuitatus occiditur: hic Odoacris fuit exitus. Theodoricus igitur tertiò (vt suprà dictum est) anno, Italiæ regno potitur. Quod vt variorum Regum affinitate stabiliret missa legatione, à Ludouico Francorum Rege, Andefledam gnato suo matrimonio coniugari petiit. Quam ille lubentissimè concessit, quin & gnatos treis cum ea, ad confirmandi ostentationẽ fœderis, Romam misit. Sed intercidentia sæpè bella, affinitas ista dirimire nequiuit, quæ pro regni finibus suscitabantur, antequam ex vxore liberos haberet. Thendigitonem & Ostrogothonem, quas illegitimo concubitu in Mysia ex amica conceperat, alteram Alarico Visigotharum Regi, Sigismundo Burgundionum principi alteram desponsat. Ex Alarico Amalaricus nascitur, quem vtroq; parente orbatum Theodoricus auus in tutelam accepit. Interea Eutharicum Viterici filium, & Berithimundi Thorismundiq; nepotem, Amalorum stirpe editum, iuuenem non minus corporis, quàm animi dotibus excellentem, in Hispania comperit, quem venire iussum, Amalasuentę filiæ suæ coniugauit. Ad propagandum quoq; suum sanguinem, Amalafredam sororem, & Theodati matrem, qui postea in Aphrica latè regnauit, Thrasamundo Vandalorũ Regi in vxorem tradidit. Amalabergã inde genitam, Ermanfredo Turingorum Regi consociat. Misit eodem fere tempore Petanum præfectum equitum, cum plerisq; cohortibus in Pannoniã, vt Syrmium Transarico Trasistilæ filio eriperet, Illyricumque, eiecto Sabiniano magistro equitum, qui cum Mundone, latrociniis ibi latè grassante, pugnare statuerat, occuparet, quod vtrumq; è sentẽtia præstitit. Petanus siquidem Transarico matrem, Syrmiumque, & Sabiniano Illyricum, commisso fœliciter ad Margum oppidum prælio, quod inter Danubium & Margum amnem situm est, tunc ademit.

Mundo

Mundo Atillanorum genere natus, dum Gepidarum furorum fugit, traiecto Danubio, & collecta non mediocri latronum manu, erectaq; in Danubii ripa quadam turri, quam Ertam dicunt, per inculta loca longè latèq; grassatur. Hunc igitur Sabiniani bello laborantem, Petza subueniens ab hoste liberauit, & ad gratum Theodorici redegit obsequium. Tanta fuit eo tempore Theodorici fortuna, vt quamuis regnum propagatis affinitatibus munitum habuisset, suorum tamen ducum omnis expeditio delegata succederet. Nam quæ in Gallia gesta sunt, ne minus quidem prosperè, quàm quæ in Pannonia & Illyrico successere. Hibla enim, quem aduersus Francos miserat, cæsis hostium millibus circiter triginta, clarissimam inde victoriam retulit. Mortuo Alarico genero, Burgundionum Rege, Amalarico Titidem præfectum militum, tutorem dedit, sed pupillus Francorum insidiis irretitus, regnum pariter & vitam amisit. Nulla in occidentali plaga gens fuit, quæ ad Theodorici nutum, aut amicitiam eius, fœdusq; sponte non iuerit, aut obsequium vltrò præstiterit. Siciliam eiusque circumstantes insulas, ad Calmatiam suo regno adiecit. Quum nouissimam iam sibi diem imminere intelligeret, aduocatis proceribus Gothorũ, Athalaricum ex filia Malasuenta nepotem, nondum duodecimum tunc natum annum, & Eutharico patre orbatum, Italiæ Regem declarauit. Ac omnes habita concione precatus est, vt creatum Regem colerent, & senatum populumq; Romanum vehementer amarent, & obseruarent. Ipse paucis post diebus, Rauennæ, vbi Regiam sibi sedem semper habuerat, diem obiit. Nulla graui nota suggillandus, nisi quod Boetium, Latinorum sanè doctissimum, ac virum senatorium, ob suspicionem affectatæ libertatis, exilio antè mulctatum, ac postliminio reuocatum, prætorióque præfectum, vna cum Symmacho senatore, socero suo, aliisque pręstantibus viris, superiore anno, quam vita excesserat, dũ sibi regnoque timet, obtruncari iussit. Theodoricus igitur Barbarorum omnium mitissimus, se præstantissimum Principem prębuit. Basilicas multas exædificauit, Octauii Mausolea instaurauit, de more spectacula edidit. Tridentum muro cinxit. Italiam ab externo hoste liberauit. Erulos in extremis Italiæ partibus ad prætoriã Augustam collocauit. Infecto Odoacre, alium Regem dedit, viginti quinq; deniq, annis in Italia regnauit. Athalaricus cum matre, maternis sese gerens auspiciis, ob ætatem octo annis quietè regnauit. Exacta iam adolescentia, quò tutius regnaret, Iustiniano principi se cum vidua parente commendauit, libenter princeps cõmendationem & tutelam accepit. At ille infœlix, immaturo fato interceptus obiit, mater, ne fœmellæ more à Gothis contemneretur, Theodatũ è sorore fratrem, & priuatam in Thuscia vitam agentem accersi iubet, regnumq; communicat. At facinorosus ille consanguinitatis ac beneficii immemor, imperandi cupiditate tractus, paulo pòst tempore eam captam in vincula coniicit: mox Rauenna eductam, ad Bulsimensis lacus insulam relegat; paucis post diebus, assiduis calamitatem suam lachrymis deplorantem, inter lauandum, in balneis à satellitibus strangulari mandat. Iustinianus Imperator, audito Amalasuentæ fato, cuius tutelam acceperat, hanc notam sibi inustam ratus, Bellisarium ex Aphrica expugnata iamdudum reuersum, & adhuc Vandalorum cruore madentem, bellatorem gloriosissimum, coacto mox exercitu, in Italiam aduersus Gothos properare iubet, eiq; Italiam à Barbarico seruitio vindicandam delegat. Delegatem Bellisarius prouinciam, vir bello fortunatissimus, forti animo (vt solet) aggreditur. Qui quum haud facilè Gothos superari posse arbitraretur, nisi Sicilia bellorum causa exigerentur, Syracusas prius valida classe adoritur. Qui vrbem cum præsidio tenebant Gothi, desperata propugnatione, cum Sinderico duce, vltrò se Bellisario dedidere. Theodatus, postquam Siciliam ab hoste captam esse cognouit, Euermothem germanum suum, defensandæ Italiæ gratia, ad fretum Siculum mittit. Ad Rhegium oppidum, is castra locat, qui quum Gothorum partibus diffideret, relicto clàm exercitu, cum paucis comitibus, propositi sui consciis, ad Bellisarium proficiscitur, & consternatus ad pedes veniã exorat, séque Romanis, & non Gothis principibus seruire velle testatur. Gothi, qui in

castris erãt, nunciata re, commoti e uestigio seditionem suscitant. Theodatum cum hoste coniuratum, quod è germano transfuga conijci poterat, regno abdicandum & explodendum clamitant, Vitigem eius ducem, Regẽ creant. Qui ne qua fortunæ dexteritatem ignauia pateretur elabi, sine cunctatione Romam contendit, & occupat Rauennam quoque eodem tempore. Fidelissimos quosdam milites subornatos mittit, qui Theodatum incautum obtruncent, obtruncatoq; Rege, Vitigem suffectũ pronuncient. Illi diligenter & è sententia imperata faciunt, cæso Theodato, creatum in castris Vitigem exclamãt. Interea Bellisarius, traiecto freto Siculo, Neapolim expugnat, mox vrbem Romam adoritur. Vnde paucis ante diebus Vitigis egressus, Rauennam contenderat, Mathasuentamque Amalasuentæ filiam, legitimo sibi coniugii vinculo obstrinxerat, nuptiasq; solennes cum Gothis celebrabat. Dum hæc aguntur, Bellisarius Romam capit, captaq; vrbe, in Hetruriam contendit, & munitissima quæque loca expugnat. Quod postquam Vitigi nunciatum est, Cumunilam Gothorum ducem cum multis cohortibus, & magna parte equitatus, Perusiam repentè mittit, vbi dum is longo munitam præsidio vrbem recipere studet, superueniente Bellisario, ad internecionem vsq; cum exercitu deletur. Vitigiis rebus tam malè succedentibus, extremas Gothorum vires cogit. Rauenna egressus, vrbem Romam tredecim mensibus obsidet. Mox vi soluta Vrbis obsidione Ariminũ circumuenire ausus, pari spe frustratus, fugam rapere coactus est. Quum Rauennam se recepisset, graui obsidione circumuentus, vnà cum Mathasuenta vxore, omnibusq; fortunis victori deditionem vltrò fecisse dicitur. Constantinopolim à Bellisario ductos, à Iustiniano Imperatore, patricio honore donatus, ac honorificè admissus est secundo, postquam venit, anno diem obiit. Mathasuentam vxorẽ germano fratri suo patricio Iustinianus coniugauit, ex quibus posthumus est editus. Hic igitur Ostrogotharum Amalorumque fuit exitus. Iustinianus verò cum Bellisario consensu omnium atque suffragiis, Vandalicus, Africanus & Gothicus cognominatus est. De his hactenus. Hucusq; Pannoniam, quam Vngariam nunc dicimus, à quibus post exactos Vnnos populis & habitata & recta fuerit, quando magnum fuit Gothorum imperium, qua potuimus breuitate, descripsimus. Nunc haud ab re futurum existimamus, si eos qui post Vnnos & Ostrogothas Vngariam occuparint, ordine prosequamur. Adoinus, Longobardorum Rex decimus, qui Gepidas superauit, quum Gothorũ regnum nutare intellexisset, his ferè temporibus, quibus Bellisarius, Iustiniano imperante, de Persis triumphare dicebatur, cum innumera gentiũ multitudine Pannonias ingressus est. Sed gentis huius origo, vt solidiorem historiam contexamus, aliquanto remotius repetenda est. Ex Scandinauia, fœcundissimaq; Germania, Gothos, Vandalos, Quados, Erulos & Turingos, & plerasque Barbaras nationes, vt iuniores sensere aliqui, promanasse legimus, Winulos quoq; hinc prouenisse accepimus, quos Longobardos appellant. Insulæ namque Germanici sinus, tenuissimo mari circumfusæ, tanta populorum fœcunditate luxuriantur, vt non modò Germaniam compleuisse, sed varios emigrantium fœtus peperisse ferantur, Longobardi igitur, Agione Iboreque duce, Scandinauia, tertia ex parte egressi, in Scoringam profecti, aliquot ibi annis consedere. Finitimam regionem Vandali latè regnantes possidebant, qui audito Longobardorum conatu, per legatos pendenda sibi quotannis stipendia postulant. Contrà illi, Pugnare, quàm seruire se malle, respondent, res Marti commissa primo congressu definita est. Nam Longobardi primo prælio superiores, virtute tantùm se à Vandalorum seruitio vindicarunt. Mox rerum inopia ex loci sterilitate laborantes, in Mauringam transeunt, transitumque ab Assipictis è singulari certamine assequuti sunt. Deinde in Gronlandiam venere, quum per plures populos iter tranquillè facerent, & securitate ducti, neglectis vigiliis stationibusq; quiescerent, ecce Bulgari incautos adoriuntur, multos cædunt, magna sæuitia per castra grassantur. Agelmundum Regem interimunt, filiamque captiuam abducunt. Resumptis mox viribus illi, ac reuocatis animis, Lamissonem Regi

sufficiunt

sufficiunt. Qui vir robore corporis, & animi magnitudine iuxtà clarus, inito regno, nil affectatius curauit, quam vt Agelmundi Regis necem vlcisceretur. Quare comparato mox exercitu in Bulgaros irruit, & in primo congressu, quum inclinatos suos cerneret, ac iamiam terga daturos, tanta verborum asperitate corripuit, vt in hostes reuocati, patrata magna strage superarint. Victoria, præda, & hostiles exuuiæ vsqueadeo auxere animos, vt longè maiora spontè discrimina iam obirent. Hic igitur secundus Longobardorum Rex gloriosè regnauit, ei Lethus, Ildeochus & Godenus ritè successere. His quoque temporibus, inter Odoacrem Erulorum, in Italia latè regnantem, & Pheletheum Rugorum Regem, vt supra dicere cœpimus, nõ mediocris orta dissensio. Nam quum Pheletheus, qui vlteriorem Danubii ripam incolebat, iuxta flumen occupare niteretur, haud mediocre quidem hinc odium exarsit. In Noricorum finibus beati tunc Seuerini cœnobium erat, qui vir maxima abstinentia, sanctitate ac auctoritate clarus, cœlesti sæpe admonitione Pheletheum cum Gesa vxore corripuit, vt à solita iniquitate desineret, eique futura mala prædixit. Quare hunc Odoacer, coacto magno Erulorum ac Turingorum exercitu, ab Italia progressus adoritur, hostem cum copiis proterit, ac cædit. Abacta ingenti Rugorũ multitudine, in Italiam victor redit. Desertam mox Rugilandiam, Noricis ferè oppositam, relictis, quas habebant, sedibus, Longobardi occuparunt. Landia enim Barbara lingua, patriam significat. Hinc egressi in patentes Feldiæ agros descendêre, vbi tertio pòst anno, quum propter mortẽ fratris Regis, à Runtheruda Totonis filia facinorosissimè interfecti, bellum oriretur, Longobardi Erulos profligant, Radulphum Erulorum Regem interficiunt. Eruli ex eo tempore vsque adeò ad internecionem cæsi, vt posthac Regem nunquam habuerint. Adaucto tot bellis prosperè gestis exercitu, Longobardi tunc bella vltro capessunt, virtute gentis gloriam amplificare student. Cum Gepidis, Walterio Vacchonis Regis filio regnante, bellum ineunt. Defuncto Walterio, Andoinus non sine magna cæde hostem superauit. Parta tam clara victoria, milites Regem orant, vt Albuinum Regis filium, qui in acie Thorismundum obtruncarat, & cuius potissimum virtute vicissent, in solenni conuiuio secum accubare patiatur, vt cuius virtutem in prælio spectatam habuit, eius dignitatem triclinii communicatione decoret. At ille, Non scitis, inquit, Longobardorum non esse morem, Regis filium patris esse conuiuam, nisi prius ab externo quouis Rege arma suscipiat. Quod ille audiens, ad Turisindum Gepidarum Regem, quo cum bellum gesserat, proficiscitur, à quo honorificè exceptus, commissa in conuiuio rixa, Thorismundi à se prius cæsi arma, concedente patre retulit. Ad Longobardosque reuersus, laudata iuuenis audacia, regale conuiuium iure promeruit. Hic regno succedens, vsquequaq; clarus iam habitus, Clodisuintam Lotharii Regis Francorum filiam, vxorem accepit, ex qua Albisuinclam tantùm filiolam genuit. Cum Turisindo Gepidarum Regi Cunimundus filius in regno successisset, patrisque mortem ab Albuino interfecti studeret vlcisci, læso Longobardorum fœdere, eos bello lacessit. Albuinus cum Auaribus, qui prius Vnni dicti, deinde Auares, à Rege nominati sunt, perpetuum fœdus init. Mox cum sociis Gepidarum fines inuadit, hostibus ad internecionem vsque deletis. Cunimundum obtruncat, è cuius capite sibi poculum parauit. Captiuam abduxit cum magna multitudine hominum, Regis filiam, cui Rosimundæ nomen erat, quam quum prole caruisset, non sine exitio suo duxit vxorem. Gepidæ ex eo conflictu ita viribus attenuati sunt, vt vltra regnare nequiuerint. Nam quicunque bello superfuerant, aut Longobardis paruere, aut Vnnis ea loca tenentibus graui seruitio pressi stipendia pendunt. Amplificato regno, gloriaque Longobardorum, quum Totila è Gothorum reliquiis incendium in Italia suscitasset, quos Bellisarius paulo ante contriuerat. Gothi enim qui remanserant, hostis absentia vna conuenere, Hildebadum, deinde Ataricum, postea Totilam Regẽ creauere. De liberanda quoque prorsus Italia Iustinianus cogitabat, Narsetem Cartularium cognomento dictum, patricium crearat, eique expeditionem hanc magnam vl-

trò mandarat. Hic cum Longobardis, qui cum Albuino Rege Pannoniam occuparant, vnáque cum auaribus , deletis fere Gepidis incolebant, fœdus icit, ictoque fœdere aduersus Gothos auxilium exposcit. Maximum validissimumq; auxilium iure societatis Narseti datur, qui vbi cum Romano exercitu in Italiam traiecit, Totilamque cum Gothis omnia deleuit, multis muneribus onustus in Pannoniam rediit. Quousque igitur Longobardi Pannonias incoluere, Romanum semper Imperium adiuuarunt. Quare Longobardi trigesimo salutis anno supra quingentesimum, Iustiniano Imperante, Pannonias ingressi, annos circiter quadraginta duos eas incoluere, & tribus annis antequam Belisarius in Aphricam profectus, Vandalorum gentem sane deleuerit. Sed quomodo hi deinde in Italiam traiecerint, ex ordine videamus. Verum enimverò multa Italiæ infausta & infœlicia signa apparuere, quæ futura mala portendebant. Inprimis ita pestis vsquequaque grassata, vt nulla luctus expers domus inueniretur. Euitandæ labis gratia, domicilia, facultates, ac pecora deserebantur: cessabat agricultura, cæteræque artes, ac studia omnia destituebantur. Parentes a liberis, ac liberi à parentibus destituti, nullum pietatis officium retinebant. His etenim malis etsi vniuersa Italia ad Noricos vsque laborarit, præ cæteris tamen Liguria est absumpta. Sub hæc tempora Iustinianus in amentiam cadens, rebus humanis excessit. Paulo post monstra longè sæuiora accidere. Igneæ in cœlo acies per Italiam visæ, quæ sanguinem effunderent. Tyberis vrbem inundauit, multosque demersit. Profusissimi quoque per totam Italiam, continuatis diebus fuere hymbres. Iustinus Minor Iustiniano defuncto successit, cui Sophia vxor fuit, quam tanti mali causam fuisse perhibent. Quum Narses Gothis Italiam liberasset, magnumque ex tot belli successibus quæstum fecisset, ne mediocrem quidem sibi à Romanis inuidiam conflasse dicitur. Quippe qui Imperatori significasse feruntur, Romanis multo satius esse, Gothis, quam Gręcis obsequium præstare, quum Narsetis imperiosa sæuaque Tyrannide ad miseram seruitutem redacti esse videantur. Quod si Romanæ Reipublicę non consulatur, vt Narsetis Eunuchi liberentur Imperio, externis sese gentibus dedituros interminati. His commotus Imperator, suffecto in eius locum Longino, Narsetem mox imperio abdicauit. Sophiam quoque Iustini coniugem, hęc literis ei minatam fuisse ferunt, se omnino hunc Eunuchum de Republica male meritum, ad dispensanda in Gyneceo puellis lanæ pensa, redacturam. Illum adhæc contra respondisse, Talem ei telam se exorsurum, qualem nunquam ipse retur expedituram. Is igitur partim odio, partim metu percitus, Neapolim secessit, legatos ad Longobardos misit , quibus relicta misera Pannonia, ad occupandam locupletem feracissimamque Italiam hortatur. At illi, quum ea sibi offerri conspicarentur, quæ semper optarant, mandata libenter accipiunt. Albuinus Rex ingenti spe elatus, coactis omnium Longobardorum familiis, acceptisq; secum è Saxonib. sociis, cum liberis & vxoribus, circiter viginti millibus, ad emigrandum se comparat. Pannoniam Vnnis, quibus cum perpetuo fœdere obstricti fuerant, relinquere statuit, quando cum Vnnis quoque, Pannonias annos olim duos & quadraginta incoluerant. Ea tamen conditio sedibus cedendi, Albuino cum Vnnis intercessit, vt si qua vnquam necessitudo ad reuertendum adegerit, propria cuique arma recipere liceat. Ad pręstitutum igitur diem, quem Calendarum
568. Aprilium fuisse ferunt, quum à fidelibus Paschæ solennia celebrarentur, & anno salutis quingentesimo sexagesimo octauo, Longobardi omnes Pannoniis emigrant. Per Syrmium iter faciunt, Saxones quoque, quos diximus, secum ducunt. Quorum mox sedes, Lotharii, ac Sigisberti Francorum Regis edicto Sueui occuparunt.

RERVM

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER VIII.

ITALIAM Longobardi tertio, quo emigrarunt, mense cum Saxonibus attingunt. Albuinus Rex montem in finibus editissimum conscendit, vt hinc pręstantissimæ celebratissimæq; regionis situm pulchritudinemq; prospiceret. Quare mons ille posthac Regius appellatus, vbi Bisontes† eius magnitudinis capi solēt, vt in eius pelle (veluti Paulus autor est) homines ferè quindecim cubare queant. Italiam subinde ingressus, quando nemo hucusq; his impedimento fuerat, Venetiam occupat, & Foro Iulianos: quibus nepotem Gisulphum, cum delectis Longobardorum familiis, velut ille petierat, sane præfecit. Metropolita aquileiensis, cui Paulo nomen erat singulari sanctitate venerandus, dum sibi suęq; Basilicę timet, cum sacra supellectili, & collegio Sacerdotum, in Gradim Insulam confugit, ne quid forte detrimenti à feris Barbaris Ecclesia pateretur. Eo quóque tempore, Benedictus vir sanctissimus Pontificatum maximum gerebat. Atq; Vnni, qui & Auares dicti sunt, & Pannonias, abeuntibus Longobardis, in ditionem suam asseruerant, audita Lotharii morte, Francorum Regis, spe propagandi Imperii, in Francos bella mouent. Fuerunt autem Auares, Vnnorum genus, & exercitus Atilæ reliquiæ, quos diximus, defuncto Atila, à Gepidis superatos, qui se iterum subiici recusabant. Vnni vero, qui cladi superfuerant, Vnnorum nomen exosi ab Auario, qui Zeliorbi successit in regno, sese auares nuncupauere, relictisque Pannoniis in Noricum recesserunt, à quibus ea regio Bauaria dicta est. Strabo eam potius Boioariam, à Boiis, qui eam relicta Italia, terram habitare voluerunt, appellandam esse arbitratur. Ex Lothario quatuor superfuere filii, qui partito Regno dominari voluere. Adilbertus Parrhisiis imperabat, Aurelianis Guntrannus, Sasinnensibus Ilpericus, & Sigipertus denique Metensibus, in quem Vnni magno impetu irruere. At ille ne minore quidem audacia fretus, in Turingiam his occurrit, & ad Albim fluuium conserta manu, fundit, fugatque, pacemq; petentibus, ea data. Paulo post tempore, resumptis Vnni viribus, eodem in loco cum Francis conflixere, victoriaque potiti, spoliis ac prædis onusti, in Pannoniam rediere. Narses Eunuchus, quum Longobardos è composito aduenisse cognouisset, Romam se recepit, vbi non multo pòst tempore diem obiit. Corpus in plumbea arca cum auro & argento multo reconditum, Constantinopolim perlatum est. Albuino Thaurisianis appropinquanti, Felix mox Episcopus ad Planem fluuium occurrit, & vt ne quid Ecclesiæ suæ detrimenti fieret, graui asseueratione impetrauit. Deinde Vicentiam, Veronam, montem Silicis, Mantuam, ac cæteras (præter Paduam) Venetiæ ciuitates, Longobardi capiunt. Mediolanum, post Brixiam Bergamúmque captum expugnant, paulo ante multis calamitatibus afflictum. Quippe quod quum ad Bellisarium defecisset, à Gothis deinde receptum, pene subuersum est, in qua quidem vastitate, triginta Mediolanēsium ciuium millia cęsa fuisse tradunt. Vniuersa regio Transpadana, præter Ticinum, in Longobardorum potestatem perbreui redacta est. At illa triennio obsessa, tandem expugnatur. Rex vrbem ingrediens, vna cum equo in porta, quæ adorientem spectat, concedisse, neque vnquam surgere potuisse fertur, donec facto voto, quo Christianum populum, qui deditionem in tempore non fecisset, se è medio sublaturum obstrinxerat. Ticinensibus diu resistentibus pepercit, populus venia donatus, faustis Regem acclamationibus ad palatium vsque quod olim Theodoricus erexerat, prosequutus, ac omnium desperatione leuatus, non illum prius magis odisse, quàm posthac amasse visus est. Sed dum Ticinensi obsidione detinebatur, ne torpesceret ocio, præter vrbem Romam & Rauennam, ac pleraque littoris Adriatici oppida, omnia in Hetruriam vsque domuerat. Quum post anni superioris vbertatem ac pestem, sęua Ita-

† Bubalini.

liam fames incessisset, multis ex variis gentibus colonos eos contraxisse dicitur. Distributi Galliæ plærique vici, adhuc Gepidarum, Bulgarorum, Sarmatarum, Pannoniorum, Sueuorum, ac Noricorum nomina redolent. Demum quum in Italia annos tres & sex menses ipse regnaret, coniugis insidiis interemptus est. Nam quum Veronæ in conuiuio exhileratus, vxorem ad bibendum licentiùs inuitasset, porrexissetque poculum è Cunimundi soceri capite fabrefactum, vt cum patre profusius biberet, Rosimunda dolore correpta, insidias excogitare, adurgente pietate cogitur. Peredeum virum fortissimum adit, multis hunc pollicitationibus in viri cędem allicere nititur, quod quum assequi non posset, artibus eum circumuenit. Amica quædam Peredeo fuerat, quam sæpe noctu adire solebat: Regina se subornat, séque in lecto amicam mentita, aduenienti Peredeo supponit. Deceptum, patrata Venere, Peredeum interrogat, qua cum sibi rem fuisse putarit: respondit, se cum vestiaria coiuisse. At illa se vbi patefecit, Peredee (inquit) aut te Albuinum interficere, aut ab eo te interfici opus est, Regalem quando thorum incæstasti: ne parueris, paternamq; mortem vltus fueris, te adulterii postulatum, dira morte scito moriturum. Ille timore perculsus, se Regem interfecturum pollicetur: cúmque meridiantem vnà cum Elmicho coniurationis auctore, dato ab vxore signo adoritur, & obtruncat. Eius corpus statura procerum, ac bello asperrimum, pro palatio Veronæ, cum maximo Longobardorum omnium luctu, sepulchro reconditum. Elmichus post hunc, regnum occupare conatus, quum Rosimundam sibi desponsasset, Longino præfecto Rauennati ex templo mandat, comparatam continuo nauim ad se mittat, quam Elmichus cum Rosimunda, & Albisinda Regis filia, regiaq; gaza conscendit. Quum Rauennam peruenissent, Longinus Rosimundæ persuadet, Elmichum interficiat. seq; virum capiat, vt Rauennæ dominatu frui possit. annuit inconstantissima fœmina, Elmicho in balneis venenum propinat: quod ille bibens, vt se lethali potionatum pharmaco intellexit, reliquum quod in poculo superfuerat, districto gladio vxorem haurire coegit. Quod quum illa vi adacta fecisset, venenum vtrique vitam pariter intercepit. Ex quo quàm iusta sint numina coniicere licet, quando facinorosos mutua sese cęde interficere cogunt. His vita defunctis, Longinus Albisindam filiam Regis, cum vniuersis opib. ad Iustinum Imperatorem, Byzantium misit. Peredeum cum Elimicho & Rosimunda aufugisse, deinde cum Albisinda Constantinopoli vnà traiecisse, plęrique ferunt. Qui quum horrendæ magnitudinis Leonem in harena confecisset, atque ideo Imperatori formidolosus factus esset, Augusti iussu oculis captus est. Sed ne minus quidem se cæcum, quàm videntem exhibuit. Nam quum indignam cęcitatem vlturus, secretum principis colloquium postularet, vt eorum, quæ sunt Reipublicæ maxime necessaria, commonefaceret: duobus cultris sub vtraq; manu delitescentibus, Patricios duos internuncios interfecit. Longobardi, habito Ticini conuentu, Daphonem Regem creant: qui quum Romanos multos cædi iussisset, alios extra fines Italiæ relegasset, vix annum vnum & sex menses, à puero suo iugulatus claudere potuit. Multi nobiles, & ingens multitudo populorum, dum Longobardorum sæuitiam fugiunt, Venetias traiecere, seque marino tunc asylo à Barbara feritate vindicarunt. Daphone mortuo, decem annos Longobardi sine Regibus vixere: optimis tantum Ducibus vsi. Totam fere Italiam, pręter vrbem Romam, quam nunquam capere potuerunt, in ditionem suam asseruere, & præfecturas regionum ac vrbium, pro ducum numero diuiserunt. Zaban Ticinum, Vullarius Bergamum, Halaius Brixiam, Euinus Tridentum, Gisulphus Forum Iulium, atque alii denique alias vrbes rite sortiuntur. Triginta præter hos præfecti creati, qui variis vrbibus præessent. Quum Romanorum multi ob auariciam morte mulctarentur, reliquis per varia loca diuisis, tandem factum est, vt tertiam frugum partem, quo stipendiarii Longobardorum esse viderentur, quotannis soluerent. Sub tot Tyrannorum Imperio multæ vrbes dirutę, multa deorum templa populata, multi quoq; Sacerdotes immaniter trucidati, & maxima denique pars Italiæ, in Longobardorum seruitutem asserta. Longobardi,

amplifi-

amplificandi imperii gratia, in vlteriorem Galliam traiicere decernunt, potioribus hæc prouincia ducibus tribuitur. Feræ gentis eruptionem, Hospitius vir sanctissimus, qui ad Niceam Monachis præerat, diuinitus afflatus sæpè prędixerat. Ciues Nicenses quandoque monuerat, mores vitamq; mutarent, iustitiam colerent, & pietatem: irata Gallis numina, pœnitentia magna placarent, quandoquidem dira Longobardorum immineret eruptio, qui septem vrbes eruent quum fidem & religionem eiiciant, periuriis, furtis & rapinis obnoxiæ, homicidia pro nihilo ducant, nullaq; charitatis & misericordiæ vestigia seruēt. Quare non mediocre futurum hinc populis exitium ariolabatur, quin & monachos emigrare iubebat, haudquaquam diuinæ voluntatis ignarus. Hæc vir ille manticinabatur, qui tanta vitæ austeritate vtebatur, vt præter cilicium & loricam ferream pro interiore tunica, nullum aliud nouerit indumentum, pane dumtaxat & caricis aquaq; contentus: quadragesimale ieiunium radicibus dumtaxat herbarum transigere solitus. Monachi viro grauissimo auscultantes abiere, eumq; solum in cœnobio deseruere. Vix prouinciæ finibus excesserunt, quū hostes aduolarunt, qui quum vniuersa disquirerent, desertum cœnobium inuenerunt. Hospitius quum se è turri ostendisset, eam conscendunt, hominem catenis obstrictum, cilicioque inuolutum inueniunt. E catenis noxium & facinorosum rati, quæ homicidia latrociniàve patrarit, subinde sciscitantur. at ille, omnium criminum reum se fatetur: quare quum in eum vnus gladium distringeret, vt vltimo miserū supplicio afficeret, elata continuò dextra carnificis riguit, obstupuitq;: quam quum ille reuocare non posset, in signo salutis vir ille sanctissimus repentè exoratus, restituisse fertur. Longobardus restitutū sibi brachium admiratus, orthodoxa statim Christi fide, deinde sacris initiari voluit, in eóq; cœnobio ad extremū vsq; diem religiosissimè vixit. quicunq; Hospitii verbis fidem adhibuere, sospites in patriam rediere: contrà qui aspernati sunt, in ea expeditione crudeli fato obiere. Gallias igitur Longobardi discursantes, pagos & oppida quæq; diripiunt, ferro & incendio cuncta vastant. Arnatū patricium, Guntranni Francorū Regis iussu, cum validissimo exercitu occurrentem proterunt. Ingens Burgundiorū cæsa multitudo, abacta demum maxima præda. Ditati in Italiam sese recipiunt, paulo pòst Italiam iterum inuadunt, sed non sine aliqua iactura rediere. Saxones qui cum Longobardis in Italiam venerunt, eorum exemplo prouocati, in Gallias erupere. Sed coactam prædam, intercedente Mumulo patricio, qui Galliam tuebatur, relinquere coacti, re infecta rediere. Non multo pòst quum iniquo animo ferrent, se in Italia habitare non posse, nisi Longobardis vectigalia penderēt, Sigiperti Regis auxilio, in pristinas sedes, cum liberis & vxoribus, quas Sueui occuparant, relati sunt. Quas quum vi recipere cogerētur, neque tertiam mediámve partē, quam Sueui sponte concesserant, recipere vellent, duplici tandem, eademq; ingenti clade affecti quieuere. Hoc tempore post Tyberium Mauritius imperauit, qui per præfectos rebellantes Armenios & Persas domuit. Ingens diluuiū, præsertim in Liguria & Venetia, calendis Octobribus magna tonitrua accidere. Romæ exuberās Tyberis inundatio, ingensq; fœtor è serpentibus in ripas eiectis exortus est, vnde magna pestis subsequuta. Præ Nili inundatione varia animalium monstra apparuere, masculini & fœminini generis, quæ ad lumbos vsque humanam effigiem referebant. Adiurataq; per Deum, à prima diei hora vsque ad nonam, se vidēda exhibuerunt. Exacto decem tyrannorum imperio, Longobardi Antharim Daphonis filium Regem designant, qui & Flauius ex cognomento dictus: vnde cęteri quoque Reges, Flauii cognominati. Hoc duce iniquis auspiciis vrbem Romam obsident, cuius obsidionem, assiduis imbribus tempestatibusq; deterriti, non sine magna hominum pecorumque iactura soluere coacti sunt, pestilentia subinde vehemens & perniciosa successit. Ea quoq; tempestate, Mauritius Imperator Childebertum Francorum Regem, icto sibi fœdere adstringit; & quum quinquagies mille sestertium misisset, ad inferendum Longobardis bellum impellit. Qui quum innumera Francorum multitudine Italiam inuasisset, multis

muneribus à Longobardis exoratus, re infecta recessit. Mauritius à præpotente Rege aspernatus, pecuniam frustra repetitam amisit. Antharis Rex Brixellum, quo Druchthulphus Sueua gente natus, qui à Longobardis ad Imperatorem defecerat, cōfugisse dicebatur, expugnat, diruitq;. Druchthulphus cum præsidio suo Rauennam clàm aufugit. Deinde Longobardis cum Smaragdo patricio, qui Rauennam cum præsidio tuebatur, triennii fœdus ictum intercessit. Mauritius capta Childeperti Regis sorore, iterum per legatos hortatur, vti cum Longobardis bellum gerat: quos si Italia exegerit, non modo sororem, sed cumulatissima præmia pollicetur. Quod quum ille necessitate adactus faceret, comparato ex Alamannis Francisque exercitu, Italiam iterum adoritur. Sed ortà inter Almannos, Francosque seditione, dimissa expeditione, turpiter in Galliam se recepit. Longobardi prospero successu elati, Tridentino duce, ne mediocri quidem exercitu in Istriam contendunt, regionem omnem late populantur, quà quidem pacata, cum maxima præda rediere. In Amaricina insula, Francionem magistrum equitum, Narsetis partes planè sectatum, qui annos circiter viginti se ibi continuerat, obsident. Qui post sextum mensem, facta abeundi copia insulam dedidit, & cum impedimentis, vxore ac liberis Rauennam tuto nauigauit. Antharis Flauius, à Childeperto germanam in vxorem petiit, sed ille nulla promissi ac largitionis habita ratione, quam à Longobardorum legatis acceperat, intercedentibus Gothorum legatis, qui in Hispania regnabant, ad catholicamque fidem se conuerterant, mutata sententia, Hispano Regi vltro spopondit. Quum hanc affinitatē Mauritius Imperator accepisset, Childeperto clàm nunciat, & hortatur, vt quod antea non fecerat, nunc præstet, in Longobardos hostes arma sumat. Rex Francorum, delectu habito, tertiùm Italiam inuadit, vt Longobardorum seruitio liberet. Qui quum fortissime restitisset, ne parta perderent, magnam ac memorabilem Francis cladem intulere. At Flauius Rex iam Gallica strage clarus, ad Garibaldum Bauarorum Regem legatos mittit, qui eius filiam suo nomine in vxorem postulent, cui Tendolindæ nomen erat. E sententia mandata peragunt, coniuncta affinitate redeunt. Antharis paulo post, cum quibusdam legatorum nomine, ad videndam sponsam subornatus proficiscitur, Regiamq; speciem dissimulat: quumq; sibi à spōsa propinari postularet, clàm sponsi signum edidit: nam ab ea dimissus, securi quam arbori grauiter infixerat, quis nam esset, euidentius ostendit. Garibaldus à Francis incursantibus infestatus, filiam cum Gundolpho gnato in Italiam nuptui tradidit. Sponsus spectata virtute ac pulchritudine iuuenis, paulo supra Veronam, in Sardorum agro Tendelindæ occurrit. Idibus Maiis, magno cum apparatu pariq; lætitiâ nuptias celebrant Longobardi. Eodem die tacta de cœlo arbor, haud procul à Rege Anthari Agilulphus Taurinensium dux, aruspicem iuuenem consuluit, qui sponsam cuius primæ tunc nuptiæ celebrarentur, non multo pòst Agilulpho nuptui concessuram esse respondit. Quartum cum Longobardis bellum, Mauritii rogatu, Childepertus Francorum Rex gerere cogitur, viginti secum præfectos legionum ducit, forti animo Alpes superat. Sed Rex ad Biluicionis mœnia lethali sub pectore vulnere saucius occubuit, Duces vlterà progressi, haud procul a Mediolano castra ponunt. Legati Imperatoris protinus occurrunt, valida auxilia propediem allaturos se pollicentur. Quorum irrita promissa ad decimum vsque diem quum expectassent, desperatis auxiliis, ad læua Transpadandam regionem incursant, cuncta ferro, incendioque miscent. Veronam vsque populantur, multa oppida in deditionem accipiunt, multò plura diripiunt & in agro, præsertim Tridentino sæuiunt. Magna pecorum hominumq; præda abacta est. Tres menses cædibus & rapinis latè grassati. Nil tamen Longobardis, qui Ticini se communiuerant, obesse potuere. Mox ingruente fama, dysenteria ita laborarunt, vt vix sese in patriam reciperent. Sub hæc tempora, Antharim Flauium per mediam Italiam fecisse iter, præter Spoletum transiuisse, cepisse Beneuentum & Samnites, ac demum cum exercitu Rhegium vsque penetrasse, extremam Italiæ ciuitatem, columnam ad fretum Siculum statuisse, eamq; declarasse ferunt, Lon-

Longobardorum imperii fore terminum, quam nostra quoque tempestate Antherianam dicunt. Zottus Beneuento à Rege præfectus, annis viginti in Samnio regnauit. Antharis autem, missis ad Gundrannum Francorum Regem legatis, virum quidem quietis & ocii amatorem, qui de pace agerent, quum sex annis pulchrè regnasset, Ticini veneno absumptus est. Longobardi, Tendelindæ eius vxori, præ mansuetudine & comitate nimia potestatem fecere, quem virum optaret, eum sibi sumere licere, eumque se pro Rege habituros pollicentur. At illa optato Agilulpho Taurinatum duce, ad se venire iussum, ex auspicato (vt paulo suprà dictum est) coniugauit. Mediolani celebratæ nuptiæ, vbi omnium consensu Longobardorum Rex ille declaratur. Quum habenas imperii Agilulphus, qui & Mago dictus est, accepisset, Agnellum Tridentinum Episcopum, vt captiuos redimeret, & de pace cum Gallorum Rege ageret, misisse fertur, eumque omnia è sententia peregisse aiunt. Eo tempore præcedente maxima siccitate, inaudita locustarum multitudo subsequuta, quæ absumptis biennio longè lateque segetibus, grauissimam Italiæ famem reliquere. Cometes per mensem in cœlo visus. Munulphus, insulæ sancti Iuliani dux, quia Francis se dediderat, à Rege cæsus est. Gaidulphus Bergamensis dux, qui à Rege defecerat, eidem reconciliatus, non fuisse dicitur. Hoc etiam tempore beatissimus Gregorius Dialogum de Vitis sanctorum, Tendelindæ reginæ dicauit. Cuius gratiam ita promeruit, vt eius opera Agilulphum Regem, cæterosq; Longobardos ad veram fidem redegerit, Ecclesias depressas leuarit, exactos Episcopos restituerit. Romanus autem patricius, & Hexarchius Rauenna Romam profectus, inter redeundum, ciuitates à Longobardis occupatas in pristinam ditionem redegit. Ex his potiores fuere, Sutrium, Polimarcium, Hortum, Tuder, Ameria, & Perusia. Quod vbi Agilulpho nunciatum est, Ticino statim egressus, tumultuario exercitu Perusiam contendit. Graui vrbem obsidione, cum Marisione Longobardorum duce, qui ad Romanas partes defecerat, circumducit. Haud multis pòst diebus, capta vrbe, Marisionem ad se deductum, repētina defectorem morte intercepit, populata regione, magna præda ditatus in Cisalpinam Galliam reuersus est. Eius aduentu cùm Gregorii Pontificis animus admodum consternatus esset, Tendelindæ Reginæ implorata ope, patrocinioq; perpetuum cum Agilulpho fœdus iniuit. Quod in diui Gregorii Epistolis intueri licet, quibus de concessa pace, ingentes Regi reginæq; Longobardorum gratias agit. Iisdem quoq; temporibus Bauari, quum in Sclauos irruissent, superueniente chacanno Auarũ Vnnorùmve Rege ad internecionem vsque cæduntur. Et Childepertus Francorũ Rex vnà cum vxore veneno potionatus, interiit. Eadẽ quoque tempestate Vnni qui & Auares dicti sunt Pannonia egressi, Turingiam inuasere, grauissima cum Francis gessere bella. Burunnichildis Regina, cum Theudeperto & Theodorico, nepotibus adhuc paruulis, in Gallia imperabat. Data ingenti pecunia Vnnos regno exegit, ipsaque Guntranno mortuo, cum nepotibus regnauit. Tunc pacem cum Chacanno Vnnorum Rege, & Agilulpho factam tradũt. Defuncto Romano patricio, & Hexarcho Gallicinus ritè successit, qui cum Agilulpho paulo pòst pacem iniuit. Agilulphus quoque cum Theodorico Francorum Rege perpetuum fœdus percussisse traditur. Mahumetus pseudopropheta, qui leges Saracenis dedit, in Arabia nascitur. Zangulphum Veronensium, Gaidulphum Pergamensium duces, quamuis bis data venia pertinacius rebellantes, vltimo supplicio is affecit. In sequenti anno non modò maritimam sinus Adriatici regionem, sed paulo pòst Transpadanam pestilentia grauis incessit. Post hæc horrenda signa subsequuta, hastæ in cœlo sanguinolentæ, & lux per totam noctem apparuit, hæc portendere mala. Theodepertus Rex Gallorum, grauissimum Clothario patrueli conflictum intulit. In sequenti anno, Ariulphus dux Spoletanus, qui Faroaldo successit, diem obiit. Et quum ante mortem, aduersus Romanos, apud Camertes bellum gereret, victoriam adeptus, mox suos milites percunctatus est, Quisnam ille fuerit, qui tam se strenuè in prælio gesserit. Respondentibus illis, Fuisse Principem, Præpollentiorem fuisse (inquit) ipse

vidi, quippe qui semper me proprio adurgente hoste, clypeo protexit. Deinde Spoleto appropinquans, spectata diui Sabini basilica, vbi corpus eius reconditum est, interrogauit, Cuiusnam illa foret ædes. Quum responderent, Sabini esse templum, quem inuocantibus militibus præsto semper adesse aiunt, equo repente desiliit. Ædem ingressus, visa Sabini imagine, hunc mox eum virum, qui inter confertos hostes pugnantem se protexerat, adiecto iuramento, fuisse affirmauit. Ex quo mox creditum est diuum Sabinum, pientissimum militum patronum, Ariulpho adhuc Christianæ religionis experti deesse noluisse. Ariulpho Tendelapius dux gnatusque successit. Eodem quoque tempore, diui Benedicti cœnobium, in Casino monte situm, à Longobardis immaniter spoliatum. Mortuo Zotto Beneuentanorum duce, Agilulphi Regis auctoritate, Arichis filius subrogatur, ad quem diui quoque Gregorii extant Epistolæ. His etiam diebus Agilulphi filia vna, cum Godescalco Parmensi, ab equitibus Gallicini patricii capta, Rauennam ducta est. Et Agilulphus fabricandarum nauium artifices, ad Chacannum Auarûm, Vnnorumve ducẽ misit, quibus quandam in Gallia insulã expugnauit. Item Tendelinda Regina, beati Ioannis basilicam, ad duodecimum lapidem supra Mediolanum, in Moicia ædificauit, prædiis ac sacra supellectile profusè donauit. Vbi quondam Theodoricus Gothorum Rex, vt mollius æstiuaret, mœnissimam villam insano sumptu exædificatam habuit, diuq; alpium vicinitate, & aeris salubritate, temperieq; allectus frequentauit. Ibidẽ Tendelinda superbum palatium erexit, vbi Longobardorum habitum ritumque cernere erat. Quibus mos erat, à ceruice ad verticem vsque radere, à fronte capillos discriminatos ad os vsque demittere, vestimenta ferre laxa fluitantiáque ac linea, Saxonum & Britannorum more, quæ lymbo quoque colore vario exornare solebãt, item vti calceis ad pollicem vsque fatiscẽtibus, eosque ligularum multitudine obligare. Paulo post Patauium, nequicquam reluctante præsidio, à Longobardis deficit, & Agilulphi iussu, iniecto igni absumptum est. Equitatus, qui auxilii gratia venerat, Rauennam redire permissus. Eodem etiam tempore perpetuum cum Longobardis & Auaribus ictum fœdus, missis quoque à Chacanno Auarûm Rege in Gallias legatis, qui earum Regibus significarent, vt veluti cum Auaribus, ita cum Longobardis pacem fieri oportere iudicarẽt. Interea Longobardi cum Auaribus & Sclauis Istriam ingressi, igni ferroq; omnia vastauere. Agilulpho Regi filius ex Tendelinda in Moicia nascitur Adoloaldus. In sequenti anno, Longobardi montis Silicis oppidum inuasere. Smaragdus, qui prius fuerat Rauennæ patricius, ex Vrbe à Gallinico repulsus est. Mauricius igitur quum annum vnum & viginti cum Theodosio, Tyberio & Constantino filiis imperasset, à Phoca tandẽ interficitur: cuius virtute Vnni deuicti sunt, quum adhuc bellum Longobardis cum Romanis obesset. Ob filiæ Regis captiuitatem, Agilulphus Mediolano profectus, Cremonam cum magnis Sclauorum auxiliis, quæ à Chacanno Rege Vnnorum acceperat, obsedit, quam duodecimo calendas Septembres captam diruit. Mantuam quoque pari successu expugnauit, Romano præsidio munitam. Milites autem cum impedimentis, Rauennam tutos & incolumes dimisit. Vulturnia in ditionem accepta. Filia Regis à Smaragdo patricio, cum viro, liberis & fortunis reddita. Quare pax inter Romanos & Longobardos facta est. Sed quum illa Rauẽna profecta, Farmam peruenisset, partus difficultate interiit. Hoc anno Theodepertus & Theodericus, Frãcorum Reges, aduersus Clotarium patruum arma sumpsere, vbi multa vtrinque hominum millia desiderata. In sequenti anno, Adoloaldus apud Longobardos Rex à patre declaratur, eademq; die Theodeperti Francorũ Regis filia, nouo Longobardorũ Regi desponsata pronunciatur, quare perpetua cum Francis pax subsequuta. Bellum eodem tempore graue ac perniciosum Francis cum Saxonibus intercessit. Agilulphus cum Smaragdo patricio, sæpe accepta mercede, redintegrauit inducias, quo anno cometem quoq; apparuisse tradunt. Consentiente Phoca, & sedente Bonifacio pontifice maximo, statutum fuit, vt Ecclesia Romana cæterarum caput esset, quamuis id Constantinopolitana sæpe sibi vsurpa-

vſurpare tentaſſet. Eadem etiam tempeſtate, Chacannus Vnnorum Rex, quos 568.
Auares appellauimus, habito maximo delectu, per Illyricum Italiam ingreſſus, Iſtriam & Forum Iulium incurſat, oppida ac pagos diripit, & incendit. Cui quum Giſulphus cum inſtructa Lõgobardorum acie, qui Foroiulienſibus præerat, occurriſſet, ab innumera hoſtium multitudine circumuentus occubuit. Cæteri deſperatis rebus, in finitima oppida ſe recipiunt, relictis caſtris, oppidorum munitione ſe tuentur. Tomilda Giſulphi ducis vxor, cum his, qui é pugna ſupererant, in Forum Iulium ſe recepit, Chacannus belli ſucceſſum ſequutus, acri Forum Iulium obſidione coercet. Dum mœnia luſtrat, qua potiſſimum parte expugnari queant, adhuc virenti ætate formaque conſpicuus, Tomilda in viſum continuò hoſtem exarſit. Clàm per internuncium ſtulta mulier Chacanni coniugium petit, quod ſi annuerit, ciuitatis deditionem pollicetur. Accepit Rex conditionem, portas ſibi patefieri poſtulat: quod quum illa feciſſet, ingreſſus hoſtis præter pacta oppidanos paſſim cædit. populatur omnia, vrbem inflammat. Omnes qui è cæde ſuperfuerant, captiuos abducit. In finibus Pannoniæ ſe collocaturum pollicetur, ſed in Pannoniam reuerſus, abactos captiuos ætate grandiores, ad vnum omnes obtruncat: puerorum ac mulierum, cæterarumque rerum prædam viritim diuidit. Profecta Vnnorum immanitate, Giſulphi & Romuldæ Filii, conſcenſis Equis ſe fuga præripiunt. Grimoaldus tantum puer ab inſequentibus capitur. Qui quum ab Auare captiuus duceretur, clariſſimum facinus auſus, cæſo qui præibat hoſte, refugit. Adhibitisq; fratribus præcoci fortitudine ſe ab Auarũm ſeruitute vindicauit, mulieres ac pueri omnes, Vnnorum graui ſeruitio preſſi. Tormilda, quæ tanti mali cauſa fuerat, vt ſibi promiſſa præſtari viderentur, vna tantum nocte, Chachanni Regis thoro potita. Deinde duodecim Auaribus conceſſa, qui aſſiduo coitu indomitam eius libidinem ſatiarent. In cãpo demum ad palum alligatam, iaculis configi, confixamq; ad necem palo præfigi impetrauit. Dignum quidem libidinoſiſſima fęmina ſupplicium à Barbaro excogitatum fuiſſe cenſetur, quippe quæ qualem meruit, eſt ſortita maritum. Inaudita mulieris audacia, & imperioſa libidine concepta, quæ ſatiãdo appetitui, quàm patriæ, ſuorumque ſaluti conſulere maluit. Contra verò eius filiæ haudquaquã matris intemperantiã ſequutæ ſunt, ſed cõſeruandę caſtitatis gratia, ne à Barbaris procacibus contaminarentur, pulcherrimũ ac ſumma laude dignum facinus excogitarunt. Pullorum carnes mammillis ſupponebant, quæ ex calore contabeſcentes, teterrimum odorem emitterent. Irruentes continuò proci, quum eas manibus tractare occœpere, olidum fœtorem abominati, non modo dimittere, ſed execrari cogebantur, quando Longobardos omnes olentiſſimas exclamabant. Quum virginitatem ſuam ita propugnaſſent, diuino quidem beneficio promeruere, vt honorificentiſſima cõnubia ſortirentur: nam altera Alanorum Regi, Bauarorum altera nuptui tradita fuiſſe dicitur. Poſt Giſulphi mortem, quem ForoIulienſem Ducem fuiſſe diximus, Thaſo & Caco filii ſucceſſere, qui regionis dominatum pariter obiere. Hæc regio, quæ his ſubdita fuerat, à Sclauorum parte, quæ Azellia dicitur, ad Meclariam vſque protendebatur. Quare ad Rachis vſque tempora, Sclaui, qui Dalmatiam ac Iſtriam inundarant, ForoIulianorum vectigales fuere. Hos igitur fratres, quum Gregorius Romanorum Patricius Opitergium iuſſiſſet acceſſi, vt raſa ex more Barba filios adoptaret, vrbem ingreſſos, à collatis inſidiis capi ac obtruncari præcipit, allatoque Taſſonis capiti, vt promiſſa facinoroſiſſimè præſtaret, barbam abraſit. Cæſis his duobus, Graſulphus Patruus dominatum occupauit. Quod Radoaldus & Grimoaldus iniquè ferentes, conſcenſa nauicula in Samnium traiecere, ad Arichim Beneuentanum, ſuum quondam Pædagogum peruenere, à quo honorificè excepti, filiorum loco habiti ſunt. His quoque temporibus, mortuo Taſilone Bauarorum Duce, Garibaldus eius filius ad Aguntum à Sclauis profligatur. Qui inſolenti victoria elati, dum agrum latè diſcurrunt, paſſimque prædantur, reſumptis Bauari animis pariter & viribus, eos repetunt, redintegrato prælio, ac recuperata præda, in fugam vertunt, palanteſque è ſuis finibus

eiiciunt. Sclaui (vt in primo libro retulimus) è regionibus transistrianis promanarunt, atque Istriam & Dalmatiam occuparunt, eamque à se Sclauionem dixere. Primas sedes trans Danubium non relinquere, ex quibus Bohemi, Poloni, Amaxobii siue Ruteni, & Roxani adhuc permanent, item Bulgari, qui Mysias occuparunt, eandem linguam retinent. Quin & Vandali eodem glossemate vtuntur, qui sub Genserico Rege Hispaniã, deinde Aphricam occuparunt, quorum reliquias, Vindelicos, Saxonibus conterminos plærique tradidere. Ego autem cõtra, potius Vandalos, à Vindelicis longe celebratioribus vetustioribusq; populis denominatos iudicarim. Agiulphus sæpe cum Romanis & Francis inducias fecit. Eo tamen anno, quo Sclaui miserabiliter Istriam, cæsis præsidiis populati sunt, Theodepertus Rex Francorum à fratribus cæsus est. Atque Clotarius, vt solus regnaret, Theodoricum patrem interfecit. Et paucis post mensibus Agiulphus , quum annos quinque ac viginti regnasset, extremum diem obit. Adoloaldus cum Tendelinda matre in regno successit. Paulo antè Phocas ab Heraclio patricio cæsus erat. Regnans cum filio Tendelinda decem annos, inter Longobardos ac Italos pacem seruauit. Multas instaurauit Ecclesias, Barbarico bello collapsas, ingentiq; eas donatiuo exornauit. Sed quum filius ad insaniam declinasset, regno confestim eiicitur, & in locum eius Arioldus subrogatus, qui quum duodecim annis imperasset, mox extinctus est, Rotheriusque creatus, qui quamuis iusticiæq; cultor esse videretur, Ariana tamen labe contabuit. Duos in quaque ciuitate Episcopos, ob Arianam hæresim passus est. A Romanis demum per Aionem Arichis Beneuentani ducis filium, insaniæ pharmaco potionatus, à pristina sapientia planè defecit. Sed ad Heraclium redeamus, cuius præclarum facinus, quod in Danubii ponte patrarat, ne sine magno quidem scelere præterire possem. Hic enim post initum imperiũ anno quinto, grauissimo Persarum bello vexatur, quippe quorum Rex Cosdroas, Palæstinam insanis copiis ingressus, cuncta ferro ignique vastat. Hierosolymam capit, vbi nonaginta hominum millia immaniter trucidata. Crux nostri Saluatoris aufertur, in captiuitatem patriarcha redigitur. Expugnatur mox Damascus. Sepulchrum Domini nostri, nescio qua remoratus religione, subire non ausus, neque sanctissimum id sacellum pollui aut dirui passus est. Exorari ab Heraclio nullis vnquam precibus potuit, vt acceptis quibusuis vectigalibus quotannis, sacram vrbem relinqueret, crucem redderet, & patriarcham. Sed paulo pòst Alexandriam expugnat, totamque Ægyptum, & capta Carthagine, Libyam in ditionem redegit, Heraclius desperata pace, Constantinum sibi filium subrogauit, quem Sergio patriarchæ, & Bonoso patricio commendauit. Ipse relicta Constantinopoli, & comparato ingenti exercitu, per Scythiam in Persas iter fecit. Beatissimæ Virginis iconem secum tulit, mortali nequaquã manu factam. Gazotem venit, vbi Cosdroas esse solebat, qui quum hostem aduentasse nouisset, in Persidem aufugiens subadustisque segetibus, vt pabulo cõmeatuq; careret exercitus, in Persidem se recepit. Duos Heraclio cum magnis exercitibus duces obiecit, quorum alteri Sambacæ, Sabaro alteri nomen erat, quos traiecto Euphrate Romanæ copiæ fortiter expugnarunt. Persam giganteæ proceritatis, Imperator lancea in ponte transfodit. Saiim tertio sibi occurrentem singulari certamine, diuæ Virginis numine adiutus, exsuperauit. Irruente mox grandine, ex hostibus multi cecidere, Romana acies illæsa permansit. Cosdroas postremo Razatam præfectum, collectis vndique copiis opposuit. Qui pari fato cum ingenti multitudine, amissis vigintiseptem militaribus signis, victus occubuit. Nondum insolentissimus Cosdroas animo consternatur, quippe qui diuinos sibi honores instituerat. Pro Deo passim coli, & Regem regum, & dominantium dominum à gentibus adpellari, ex edicto mandauerat. Turrim sibi argenteam dicarat, illucescẽtibus lapillis exornatam. Item Solem Lunamque cum stellarum varietate, confixerat, construxeratque thronum, & demissos hinc imbres, & tonitrua fulminaq; mentiebatur. Ad postremum coactis vndique copiis, innumerisq; gentiũ auxiliis filius Heraclio ad Danubium occurrit. Quum hinc Persæ, hinc Romani constitissent,

ſtitiſſent, multáque ante hac calamitoſa vtrinq; prælia interceſſiſſent, Imperatores ambo ſupra pontem Danubii, quem Traianus victis olim Dacis erexerat, ſingulari certamine depugnare decernunt, vt vtriuſque Reipublicæ ſaluti hac dumtaxat conditione conſulerent, victori quicunq; foret, ex compoſito omnes vltrò cederent, & imperata facerent. Quum in pontem Imperator vterque deſcendiſſet, nuncupatis vtrinque votis, conſerto duello, Heraclius tandem noſtri Saluatoris numine adiutus, Barbarum interfecit. Opima Ieſu Feretrio ſpolia retulit. Perſæ omnes, parta victoria, vltrò paruere, & orthodoxa fide initiati ſunt. Ad hæc Syrochius, Coſdroam patrem, fratremque Medarſem Heraclio ſe proditurum pollicetur, ſi regnum Perſarum ſibi delegaret. Oblatam conditionem accepit Heraclius, dum modò gens ad Tygrim amnem erectus, Romano præſidio ſeruaretur. Deinde quum in Perſidē contendiſſet, Goſdroam in throno ſedentem cum filio interfecit. Syrochium Regno præfecit, pontique Romanum præſidium impoſuit. Crucem Saluatoris, abacta gaza Regia, Hieroſolymā retulit. Sed illud dictu perquàm admirabile, nequaquam prætermittendum. Quum portæ vrbis, quę ad montem ſpectat Oliueti, Imperator paludatus, equo phalerato inuectus, crucem dextra ferens, ſingulari pompa appropinquaſſet, repentè corruentibus vtrinque lapidibus obſtruitur. Multitudo inſolenti miraculo perculſa, extantem in cœlo crucem, & angelum portæ deſidentem ſuſpicit, hæc verba referentem, Quando Rex cœlorum, ad redimendum genus humanum hanc portam ingrediebatur, Heracli, non paludatus, non equo inſidens purpurato, non coronatus, ſed humilis aſelli tergo vectus intrauit, vt ſuis cultoribus, humilitatis relinqueret exemplum. Ad hæc ne minori quidem ſtupore, quàm lætitia Imperator affectus, depoſitis triumphalibus ornamentis, nudis pedibus, linea veſte ſuccinctus, profuſo lachrymarum profluuio, ſumpta cruce, cum vniuerſo exercitu progreditur. Obſtructa iamdudum porta, & cedentibus extemplo lapidibus patefacta, Imperatorem crucem elata manu ferentem admiſit. Sequebatur & innumera multitudo, quæ alternatim modulato cantu concinebat, O crux ſplendidior aſtris: deinde ibi, vnde erepta fuerat, reconditur. Quin etiam odoratiſſima è Perſide aura, in Palæſtinam vſque prouinciam, eam (vt aiunt) ſubſequuta eſt. Sed ad Longobardos reuocetur oratio. Defuncto ſub Heraclio, Arichi Beneuentano duce, Aio filius dominatum ſuſcepit, cui Radoaldum, Grimoaldumq;, fratres minores natu, vltrò paruiſſe ferunt. Quum vix hic annum vnum, & ſex menſes quietè dominaretur, ecce Sclauorum claſſis, haud procul à Siponto Italiam adoritur, pagos & oppida populatur, Aionem temerè prodeuntem obtruncat. Quod quum fratres cognouiſſent, cum tumultuario exercitu extemplo ſubueniunt, ſternunt Sclauos, abactam ad littora prędam recuperant, cæteros qui ſuperfuerant, fundunt, fugantque. Eodem ferè tempore. Rotarius Longobardorum Rex, quicquid à Lunenſi portu ad vlteriorem vſque Galliam interiacet, in ditionem ſuam recepit. Opitergiū, quod Tauriſium & Forum Iulium interiacet, diruit. Imperante quoque Heraclio Mahumetus, quem aliqui Arabem, Perſam plærique fuiſſe volunt, nobili patre natus, Deos gentium adorante, matre verò Hebræa, atque Iſmahelita, quùm acri foret ingenio, & Chriſtianorum conſuetudinem non abominaretur, peſtifera ſua lege, magnum animarum parauit exitium. Se magnum æterni Dei prophetam dixit, multos Aſiæ atq; Aphricæ populos, in pernicioſam opinionem aſſeruit. Quos falſa religione infectos, Saracenos à Sara, legitima Abrahæ vxore appellari iuſſit, veluti legitimos diuinæ promiſſionis ſucceſſores. Hunc quidā Germanus ſcriptor, qui ſanctæ terræ itinerarium ritè conſcripſit, & ex perlecto Alchorano multa retulit, Saracenæ cuiuſdam, dum per Arabiam iter faceret, amore correptum fuiſſe tradit, à qua quùm efflagitatum coitum impetrare non potuiſſet, mox aſellam, qua inuectus erat, ex indomito libidinis ardore compreſſit. Mortuo Radoaldo Beneuentano duce, Grimoaldus germanus ritè ſucceſſit, Samnitibuſque annis quinque ac viginti imperauit, vir domi foriſque præſtans. Quippe qui Græcorum claſſem, ad Garganum montem ea tempeſtate

descendentem, vt cœlestis archangeli templum, ingenti donatiuo ditissimum popularetur, vltima strage cõfecit. Rotharius Rex Longobardorum leges, quas mente dumtaxat antea seruarant, in codices redegit. edictaq; Regia nominauit, vita Constante imperante excessit. Rodoaldus filius mox regnum iniuit, Gundipergam Agilulphi & Thendelindæ filiam, vxorẽ duxit. Hæc optimæ parentis exemplo diui Ioannis Baptistę basilicam Ticini magnifico sumptu fundauit, vectigalibus fundi ample donauit, Adulterii apud virum falso postulatur, Carellus eius seruus a Rege implorat, vt suæ dominæ delatorẽ ad singulare certamen sibi prouocare liceret, vt veritas ex hoc periculo, Reginæ pudicitiam euidentissimè tueretur. Data dimicandi copia, delator populo spectãte succubuit. Quare Regina omni crimine liberata, in pristinã restituitur dignitatem. Rodoaldus Rex, vt plerique tradidere, quinto sui regni anno, in adulterio deprehensus interficitur. Aripertus Gũdoaldi filius, qui Thendelindæ frater fuit, Rex creatur Saluatoris ædem ad occidentalẽ portam exædificat, annis nouem regnat. Regnum Bertarito & Godeperto filiis delegatum. Diuiso regno, Bertaritus Mediolani, Ticini Godepertus imperandi sibi sedem optarat. Suborta dissensione, Godepertus ad Grimoaldum Beneuentanũ ducem, regno quoq; virtute ac sapientia non indignum, legatum mittit, vt quàm primum aduersus fratrem sibi opem ferat, pro ferenda gratia germanam pollicetur. Contra legatus, præter mandata Regis, eum ad occupandum Longobardorum regnum hortatur, quod fratres Reguli, facta seditione, ad interitum redigere conantur, comparatis e vestigio copiis, properare nitatur. Grimoaldus accepta legatione, omnes ad occupandum Longobardorum imperium, ingenii vires intendi. Filium sibi in Samnio sufficit, ipse delecta manu Ticinum cõtendit. Qui nuptiarum causa, à Godeperto in regia exceptus, intentis a legato insidiis, Godopertum interficit, occupat regnum. Quod vbi Bertarito fratri nunciatum est, qui Mediolano, diuiso regno imperabat, dicto citius in Pannoniam fugam arripuit, ad Chacannumq; Auarũm Regem sanè peruenit, Rodelindam vxorem & Cuntpertum filium reliquit, quos Beneuentum Grimoaldus relegauit. Sed legatus huiusce mali auctor, qui Garipaldus dictus est, Taurinacium dux, non diu fraude ista frui potuit. Nam in templo à Godeperti famulo cæsus est, qui dum sui domini fatum vlciscitur, mortem subire minimè formidauit. In Beneuentanorum deinde ducum manus, Longobardorum recidit imperium, quamuis ex eadem gente foret. Confirmato namque regno Ticini, Grimoaldus promissam sibi Godeperti sororem, vxorem duxit. Samnitiũ exercitum, cuius ope regnum adeptus erat, amplissimè donatũ dimisit, quos dimittere noluit milites, feracib. prædiis profusè donauit. Sed postquam Bertharitum ad Chacannum Vnnorũ Regem trãsfugisse nouit, ad eum continuò legatos mittit. Quibus significat, vt aut Bertharitum inimicum regno eiiciat, aut fractum inter Vnnos & Longobardos antiquum fœdus credat. Quare Bertharitus ab Vnnorum Rege extemplò dimissus est. Qui, quando, quò tutius fugeret, non habebat, & Grimoaldum clementissimum esse nouerat, si ad inimicum fugeret, se faciliorem apud benignum inimicum veniam inuenire posse reputauit, proinde hac spe in Italiam redit. Quum ad Laudem Pompeii venisset, Vnulphum familiarem suum, ad Grimoaldum Ticinum præmisit, qui eius nunciaret aduentum, ac pro explorata Grimoaldi benignitate Bertharitũ profugum, ad ipsum quàm ad Barbaros confugere maluisse, diceret. Grimoaldus audito nuncio, commiseratione percitus clementer admisit, atque nondum suspicione correptus, honorificè tractauit. Sed quum hunc à tota vrbe affectatiùs frequentari nouisset veneno statim è medio tollendum esse censuit. Sed astu fretus, sub contumeliosi serui persona obductas insidias Bertharitus euasit, ad Gallosq; superatis Alpibus transfugit. Quũ Rex eum Vnulphi & serui à manu arte euasisse cognouisset, vtriusq; fidem quàm maximè laudauit, assumptos in cubiculariorum numerum, eandem sibi fidem persoluendam exorauit. Bertharitus in Longobardos Narbonensem Galliam concitauit. Galli superatis Alpibus quum in Astensem agrum descendissent,

pul-

pulchro stratagemate elusi sunt. Grimoaldus enim simulata fuga, metuque ingenti, castra Gallis integra relinquit. Irruentes Galli, quum Longobardorum castra inuasissent, ac vini, cæterorumque commeatuum copiam inuenissent, fortuna elati lautissimè licentissimeque cœnarunt. Intempesta nocte, vino somnoque grauatos Grimoaldus ex insperato aggreditur, ac tanta cæde per castra grassatur, vt è Gallis pauci in patriam redirent. Locus pugnæ haud procul ab Asta vrbe, adhuc Francorum riuus appellatur, ab anno salutis sexagesimo secundo supra sexcentesimum. Constans Imperator, quum Longobardorum seruitio suos Italos vlterius premi, tolerare non posset, Athenas primo descendit, de- 662.
inde comparata ingenti classe, Tarentum nauigauit. Quacunque iter fecerat, omnes Longobardorum vrbes expugnauit. Luceriam, opulentam Apuliæ ciuitatem diruit. Mox Beneuentanum agrum ingressus, latè omnia miscet, & populatur, vrbem subinde acerrima obsidione circumducit. Romoaldus Dux Beneuentanus Grimoaldi Regis Longobardorum filius, Sesualdum alumnum confestim ad patrem mittit, qui grauissimam oppugnationem nunciet, & auxilium imploret. Mandata diligenter peragit alumnus, Grimoaldum cum magno exercitu properare iubet. Quum ad vigesimum à Beneuento lapidē peruenisset, Sesualdus à Rege præire iubetur, vt clàm vrbem ingressus, filio patris auxilium pręsto significet adfuturum. Capitur à Græcis internuncius, qui quum itineris sui causam, & rem omnem retegere cogeretur, ritè omnia enarrauit. Constans validissimas hostium copias reformidans, de soluenda obsidione cogitabat. Quod vt honestius faceret, ac Neapolim se reciperet, Gisam Romoaldi sororem loco obsidis sibi dari postulat, data obside fœdus percutitur. Sesualdus ad muros vrbis ducitur, ab Imperatore edoctus, vt Romoaldo patris aduentum nequaquam expectandum esse diceret. Contrà ille productus exclamat, Bono (inquit) animo esto Romoalde, quandoquidem pater præstò aderit, proinde nil tibi cum hoste sub turpi conditione paciscendum. Me autem, quia sola mors manet, pro explorata fide, liberos cum vxore commendatos habeto. Adhuc plura subiicienti Imperatorio iussu, caput continuò abscissum est, Balistæque impositum, in vrbem iacitur. Quod vbi ad Romoaldum delatum est, & multis lachrymis, & crepitantibus osculis excipitur, atque honorificentissimo demum sepulchro reconditur. Imperator cognito Grimoaldi Regis aduentu, soluta obsidione, Neapolim proficiscitur. In itinere ad Calorem fluuium à Mitala campano comite, haud mediocri strage afficitur. Saburus quum viginti millia hominum ab Imperatore, quum Neapoli moram traheret, impetrasset, pollicitus se cum hoc tantum exercitu Longobardos expugnaturum, haud procul à Beneuento à Romoaldo ad internecionem vsque superatur. Quum omnem in Longobardos operam Constans Imperator elusisset, ad crudelitatem, suorumque rapinas animum conuertit. Quum Romam venisset, & Vitallianus Pontifex maximus, cum vniuerso collegio Sacerdotum, ad sextum vsque lapidem officii gratia occurrisset, duodecim tantum in Vrbe dies fuit: eam ornamentis omnibus, & æneis quàm maxime spoliauit. Pantheon tegulis æneis, quibus tectum erat, exuit, Constantinopolimque transtulit. Repetita Neapoli, Rhegium contendit. Quum in Siciliam traiecisset, Syracusis moram longam traxit: ac nihil aliud egit, nisi quod Siciliam Calabriam, Aphricam, Sardiniamque pari sæuitia spoliauit. Quin & maritis sæpe vxores abstulit, parentibus filios eripuit, aurea argenteaque simulachra, & preciosa è templis vasa subtraxit, sacrilegia, cædes, rapinas & latrocinia ferro frequentius exercuit. Syracusis demum in thermis cæsus est à suis. Post Imperatoris interitum, Mezentius imperium vsurpauit. Qui quum imperare pergeret, aduentante classe Græcorum, à Constantino Constantis filio, vna cum cęteris coniuratis qui Imperatorem interfecerant, cæsus est. Quum hæc Saraceni audiuissent, qui paulo ante Alexandriam Ægyptumque incursarant, magna cum classe Siciliam inuadunt. Syracusas ingressi, parata maxima strage, omnia diripiunt, & ea potissimum, quæ constans Roma abstulerat: mox abacta ingenti præda, Alexandriam repetunt. Eo tempore Ticinum sæua pestilentia vno anno desti-

tutum. Ingnis maximo omnium terrore dies decem in cælo emicuit, incubuere mox imbres vsqueadeo sæui, & ita horrenda frequentiaque fulmina, vt homines iuxta ac pecora de cælo tacta caderent. Quare eo anno tanta leguminum copia successit, vt legi omnino nequiuerint, quæ autem neglecta fuerant, vltrò renata ad maturitatem peruenere. Grimoaldus, quum omnes Beneuentanorum finitimos populos in ditionem suam redegisset, pacato Samnio, Campania & Apulia, Ticinum rediit. Thrasimundo Campano comiti, ob operam sibi bene nauatam aduersus Constantem, filiam spopondit. Eiecto Tatone, Potatonem Spoleto præfecit. Postquam Ticinum reuersus est, Lupo, cui regni gubernationem abiens delegarat, ob malam insolentemq; administrationem valde succensit, quare ille malè cõscius à Rege defecit. Grimoaldus, ne inter Longobardos ciuile bellum suscitaret, ad Chacannum Vnnorum Regem scribit, vt è Pannonia in Lupum Foroiulianorum Ducem castra moueat, grauissimo virum bello castiget. Chacannus, coacta ingenti Auarũm multitudine, mandata peragit. Inuadit maximo impetu Foroiulianos, cuncta incursans diripit, vastatque. Lupus instructa occurrit acie, tribus diebus continuata victoria hosteis insequitur, quarto, superueniente Vnnorum multitudine obrutus, inter confertissimos hostes cum sua legione occubuit. Cæteri fusi fugatiq;, in proxima sese oppida recipiunt, ager vniuersus in hostium potestate, desertus maxima ex parte diripitur, & inflammatur. Quum à vastatione Auares haudquaquam desisterent, Grimoaldi literis admonentur, vti à bello se iam abstinerent, quando sat pœnarum Lupus expenderat, quin & hinc decedere iubet, quod ni continuò fecerint, acerrimum à Longobardis bellum interminatur. Mittuntur Ticinum à Chacanno legati, quibus hæc mandata fuerant, Vnnos agrum Foroiulianum nunquam relicturos, quando quæcunque bello parta fuerant, stultissimum foret, pro nihilo pendere, quæ autem iure belli comparant, se armis asserturos. Grimoaldus quum bellum se propediem indicturum minaretur, coram legatis, quando bellum instaret, se Longobardorum exercitum recensurum esse simulauit. In transuectione, quum paucæ forent copiæ, eadem sæpe agmina repetebantur, vt maximus videretur exercitus. Hoc legati commento à bello deterriti, insanas Longobardorũ vires Chacanno referunt, quo vnà perculsus & elusus, vastata regione, in Pannoniam præda & rapinis onustus rediit. Anaphritus Lupi filius, Caruntum ad Sclauos planè confugit, ratus eorum auxiliis, inuito etiam Grimoaldo, Foroiulianorum dominatum recuperaturũ. Sed longè aliter, ac speraret, euenit: agrum ingressus, ad Nemas oppidum continuò fugatus, ac cæsus est. Vetarius Vicentia oriundus, Foroiulianorum dux creatur, vir bello & pace clarus, qui parua manu irruentes etiam Sclauos grauiter afflixit. Grimoaldus in bello Græcorum, omnes de ipso malè meritos cumulatè vltus est. Ne forum quidem populi Romanorum oppidũ impunè dimisit, nã incautam die paschalis sabbathi ciuitatem adortus, omnes ad interitum vsque cecidit, vrbem vniuersam diruit, quæ nostra vix tempestate resurgere potuit. Opitergium, vbi Tasson & Cacon fratres cæsos fuerunt, funditus ita deleuit, vt vix hodie vestigia pauca reperiantur. Alceo Bulgarorum Dux, à Grimoaldo sedes sibi dari postulauit. Qui Beneuentum ab eo ad Romoaldum filium missus, Sepiano, Ouiano & Isernia, ac plerisque desertis vrbibus donatus est. Et eam Bulgari Italiæ regionem incoluerunt, qui quamuis Itala nunc lingua vtantur, propriam tamen ne adhuc quidem omnino dimiserunt. Grimoaldus Lõgobardorum Rex, ob fractam ex arcus intentione venam, quam vt medici comprimerent, mala venena apposuerant, Beneuenti diem clausit, non minus consilio quàm robore præstans, vir ad obeunda pericula satis audax, caluo capite, & demissa barba. Corpus, in diui Ambrosii basilicam, Ticinum est relatum. Garimbaldus filius regnum init, sed Bertharitus in vlteriorem Galliam relegatus, repetita Italia, Garimbaldo regnum abstulit, & annis octo regnauit. Cum Cunperto verò filio, annis decem, liberatori Deo basilicam ad Ticini fluenta exædificauit. Rodelinda vxor diuæ Genitrici in suburbano, quod Perticas appellant,

pellant, nobilissimam ædem erexit. Quum diu quiete regnasset, ecce Halaris Tridentinorum dux, repentina defectione ocium Longobardorum intercepit. Tridēti obsessus, ac in Regia castra facta eruptione, fugatis hostibus obsidione se liberat. Cuntperti demum opera Regi conciliatur, & paulo pòst eiusdem precibus, Brixianam præfecturam ab inuito Rege assequitur, quippe qui sæpius abnuens exclamauit, In Cuntperti filii perniciem id futurum. Vita defunctus, ad Seruatoris ædem, ab Ariperto patre ædificatam, sepultus est. Longobardorum tandem regnū quum ad Cuntperti manum redigeretur, Halaris beneficiorum immemor, quum Brixianorum dux esset, duos muneribus subornat, qui Regem collocatis ita insidiis circumueniant, vt eius ad se caput referant: quod si fecerint, cumulatissimam gratiam pollicetur. Dimissi abeunt, & contra mandata faciunt, Ticinum circumuagantē Regem reuocāt, facinorosa mandata retegunt. Cūtpertus, coactu exercitu, aduersus Halarim virum ingratissimum castra mouet. Collocatis vtrinque castris, quum in Coronate agro consedissent, de singulari certamine agi cœptum, quod Cuntpertus nimis affectabat, detrectabat contrà Halaris. Solenni tandem monomachiæ statutus est dies. Seno diaconus basilicæ diui Ioannis Baptistæ, à Gundiperga quondam Regina ædificatæ, dum Cuntperto Regi vehementer timet, ei persuadet, vt quando consimiles sunt, ipse pro Rege subornetur, in certamenque descendat. Quod vbi factum est, singularem pugnam ineunt, diaconusque demum ab Halari obtruncatur. Victor dum clara dextra, cæsi caput ostentat, vt Regia victoria glorietur, exuta galea clerici caput esse comperit. Delusum sese comperiens, grauiter excandescit, & nuncupatis votis exclamat, si veræ victoriæ compotem dii fecerint, altissimum clericorum testibus puteum se completurū iactitat. Ad hæc Cuntpertus in medium prodiens, se hosti glorioso statim offert, promptaq; audacia, consternatos suorum animos leuat. Instructa vtrinque acie, Halarim altissima voce prouocat ad singulare certamen, vt Longobardorum saluti consulatur. Recusat Halaris, quia Michaelem archangelum supra pila hostium, districto ense infestum, sibi videre videbatur. Exclamantibus cunctis, istum præ pauore hæc cernere, inter vtramque aciem, ecce pugna conseritur, rex cum rege, miles pariter cum milite congreditur. Strages magna committitur, demum Halaris Cuntperti Regis dextra succubuit. Qui ex Halari superfuere, palantes & præcipiti fuga correptos amnis Abdua planè corripuit. Halari caput abscissum. Foroliuiani ante initum prælium, neutram partem sequuti abiere, cæteri magna cæde confecti, pars tamen Cuntperti longè superior. Senonis diaconi corpus, quia pro regia fide vltrò fatum obierat, magnifico sumptu pro Ioannis Baptistæ basilica sepultum. Cuntpertus victor Ticinum reuersus, de cæsis hostibus honorificè triumphauit. Dum in Gallia Cisalpina hæc aguntur, Romoaldus dux Beneuentanus Tarentum, Brundusiumque, & vniuersam Salentinorum oram capit, & annos ibi sedecim dominatur. Post quem Grimoaldus, qui Vlindā Cuntperti sororem sibi coniugauit, tribus annis Samnites gubernauit. Huic Gisulphus frater planè successit, qui decem & septem dominatus annos, ex Vnniburgi vxore Romoaldum suscepit. Amphridus, quum Foroiulianum dominatum, inuito Cuntperto Rege occupasset, ab eoque defecisset, paulo post Veronæ deprehensus, Cuntperti iussu oculis captus est. Hoc etiam tempore Cedoaldus Saxonum Rex, qui in Britannia consederunt post maxima bella, quæ in patria gesserat, ad orthodoxam fidem conuersus Romam contendit, à Cuntperto pro dignitate exceptus, honorificentissimeque dimissus. Quum ad Sergium pontificem peruenisset, sacro baptismate initiatus est, & paulo post vita Romæ excessit. Corpus in diui Petri basilica sepultum, fortunæ in diuinū vsum omnes ex testamento erogatæ. Cuntpertum duodecim annos rectè dominatum, mox vitam obiisse, Lintperto gnato adhuc puero Longobardorum regnum delegasse, Ausprandumque tutorem adhibuisse tradunt, quem vix octo mensibus regnasse ferunt. Lampertus Gundiperti filius, superato Ausprando Longobardorum regnum inuasit, quod vix anno vno retinere potuit. Sed Aripertus tunc eius filius re-

parato exercitu,cum Lintperto Rege apud Ticinum conflixit.Inclinatis hostibus,Lintpertum in pugna viuum cepit. Ausprandum in Recomacinam insulam fugientem obsedit.Rotharitum,Bergamum confugientem,capta vrbe in suam potestatem redegit,rasaq; barba in notam insignis ignominiæ,Taurinum relegauit, vbi paulo pòst obiit. Lintpertus in balneo,eius iussu,paucis pòst mēsibus suffocatur.Oppidum insulæ,quò Ausprandus fugerat,pariter expugnatū. Ausprandus ad Teutperium Bauarorum ducem per Rhœtos confugit, vbi sex annis fuisse fertur. Sigiprandus verò eius filius,ab Ariperto deinde captus, oculis priuatus est: cæteri verò eius cognati variis suppliciis affecti sunt. Alter Ausprādi filius,minor natu,in carcerem coniectus,cuius tenellam adhuc ætatem miseratus,non solùm omni sæuitia carere voluit, verum etiam ad patrem veniendi potestatem fecit. Qui quum ad regnum euasurus esset, diuina eum numina indulgentissimè tractari permisere.Quare Lintprandus libertate donatus,in Bauariam continuò ad patrem proficiscitur, cuius aduentus Ausprandum mirificè recreauit.Sed ne parem quidem fortunā Theoderada mater, & Aurona soror, sortitæ sunt,quādo ambabus in vinculo coniectis,abscissis auribus & naso, quum alterutra Reginam se fore gloriaretur,dehonestatæ facies. Post Adonis mortem,qui Foroiulianis præfuerat, Ferdulphus è Liguria ortus præfecturam init, qui dum Sclauorum victoriam affectat, maxima iactura prouinciam affecit. Nam dum temeraria Sclauorum exercitum audacia circumuenire contendit,aspernatus loci iniquitatem, vnà cum vniuersis copiis ad internecionem cæsus est. Cui quum Corbulus in magistratu successisset,quia Regiam maiestatem læserat, exectis oculis miserrimè vitam duxit. Sed Penno longè præstantior prouinciæq; commodior fuit,qui delegatum sibi munus mox accepit. Hic omnes pupillos,quorum patres in bello Sclauonico occubuerant, sanè coegit & vnà cum suis liberis pari charitate ac studio educauit. Eodem ferè tempore, Gisulphus Beneuentanorum dux,Goram,Hirpinum,& plęraque Latii oppida occupauit,incendio & rapinis cuncta turbauit. Sed Ioannis Romani pontificis pia legatione,muneribusq; sedatus, Beneuentum se recepit. Idem eadem quoque tempestate, Aripertum Longobardorum Regem,Scotias alpes à Longobardis olim vsurpatas,quæ apostolicæ sedis esse consueuerant,sponte restituit,maximoque pontifici restitutam donationem, aureisq; conscriptam literis misit. In demortui Trasemundi locum,qui Spoletanus dux erat,Farnaldus filius subrogatur. Hæc Iustiniano, Leone, Philippo Anastasioq; imperantibus gesta sunt. Tunc Ausprandus iam exacto nono exilii anno, quum Teutpertū Bauarorum ducem ad Italicum bellū suscitasset,coactis magnis copiis,Italiā inuasit. Haud procul à Ticino cum Ariperto conflixit,quamuis pari ferè spe ad vesperum vsque pugnaretur, tamen dum nox prælium dirimeret, iam Bauari terga vertere cœperant.Sed quum Aripertus dimissis castris Ticinum rediisset,hostibus animos addidit,contrà suis ademit.Mox facti pœnitentia ductus,quum in vlteriorem Galliam fugere decreuisset,auro oneratus,dum Ticinum amnem transnare contēdit,planè demergitur,duodecimo regni anno defunctus.Cui mos erat, dissimulare personam, clàm ciuitates & oppida sua lustrare, percontari quales hi forent, qui iudicia gererent, quomodo populi regerentur, quis de se rumor & opinio foret. Humili semper veste supellectiliq; contentus erat, quin etiam legatorum nihil immutabat aduentu. Post ariperti funus, Ausprandus Longobardorum regnum assequitur, vixq; menses treis imperauit, vir ingenti virtute ac sapientia præditus. Sed omnium mox Longobardorum consensu, Lintp. ad regni fastigium euectus est. Anastasius hoc tempore Philippum in priuatam vitam redigens, Romanum imperium vsurpauit. Theodosius ab exercitu imperare iussus, Anastasium expulit. Et tunc Ægidium sanctitate ac sapientia claruisse ferunt. Tyberis etiam tāta inundatio successit, vt superatis longè ripis arua traxerit, plures in Vrbe domos subuerterit, à ponte Myulio ad valuas vsque diui Petri basilicæ inundarit, & in via lata ad duodecimum vsque palmū excreuerit. Theodosius à Leone imperio eiectus, ac sacris initiatus, priuatam deinde

deinde vitam degit. Eodem ferè tempore Mauri, qui occupatas decem annis Hispanias tenuerunt, quum Gallias inuasissent, non sine magna suorum strage, victi rediere. Saraceni quoque tribus annis Constantinopolim, in castris & in vrbe væsaniente pestilentia, obsederunt. Re tandem infecta, in Bulgarorũ gentes, quæ Danubium accolebant, irruere, & ab his reiecti, quum classem abeundi gratia conscendissent, tantum ex tempestate naufragium perpessi sunt, vt pauci euaserint. Constantinopoli trecenta hominum millia ex pestilentia periere Quum Bulgaros inuaserunt, duo & triginta Saracenorum millia occubuere, cęteri naufragio absumpti. Regnante in Italia Lintprando Longobardorum Rege, inter Gregorium Pontificem Romanum & Leonem Imperatorem orta discordia. Quare aduersus Pontificem Paulus Hexarchus in Italiam missus est, quo interfecto in demortui locũ Eutychius suffectus est. In quo quidem bello, diuisa Italia, Anthepharum Longobardorum ducem, pontifici auxilia præbuisse constat. Quin & cometæ duo diebus quindecim in Italia visi, quorum alter exorientem præcedebat, contrà occidẽtem Solem subsequebatur alter. Hæc etiam tempora Pipinum Francorum Regem, principem clarissimum protulere, qui tantæ fortitudinis (ne dixerim audaciæ) fuisse traditur, vt traiecto Rheno cum vno satellite in hostem irruerit, eumq; in cubiculo cum suis residentem trucidarit, multaq; bella cum Saxonibus, maximè cum Rapotto Phrysiorum Rege prosperè gesserit. Sed vt ad Longobardorũ res reuocetur oratio, confirmato Lintprandus regno, suorum insidias cognatorũ æquo animo pati coactus est. At prosper ex audacia successit exitus. Rotharius cognatus, quum ad conuiuium eum inuitasset, vt inter epulas domi obtruncaret, spe deinde frustratus, detectis insidiis, vna cum filiis cæsus est. Alpium præterea Scotiarũ donationem, Lintprandus Rex põtifici Romano cõfirmauit, filiamq; Theodeperti Bauarorum Regis, apud quem fuerat relegatus, duxit vxorem, vnamque tantùm filiam ex ea suscepit. Eadem tempestate Penno Foroiulianorum pręfectus quum bis, terve grauem Sclauis conflictum intulisset, suorum vltus iniurias, pacem demum cum peregrina gente cõtraxit. Deinde quum Saraceni Sardiniam adorti diripuissent, ac templa passim direpta amolirentur, Lintprandus diui Augustini corpus, quod ibi esse nouerat, magna mercede redemptũ, Ticinum cum singulari pompa transtulit, honorificentissimoq; sepulchro donauit. Paulo pòst Rauennam obsedit, classeq; oppidum continuò captum diruit. Paulus etiam patricius, tunc Romam quosdam subornatos mittere voluit, qui Gregoriũ pontificem interficerent. Sed quum Longobardi Thusci Spoletaniq; aduersarentur, Rauennatũ concilium dissolutum est, nihilq; decerni potuit. Orta deinde inter põtificem & Longobardos longè maiore discordia, Lintprandus Æmyliæ oppida, vtputa Feronianum, Montembellium, Bruxeta, Perticeta, item Bononiam, Pętapolim & Auxinium, & paulo pòst Sutrium vi cepit, quæ post dies aliquot Romanis reddita sunt. Eodem quoque tempore, Leo Imperator, omnes diuorum imagines quum deponi comburiq; iussisset, iussaq; detractãtes morte mulctasset, Germanum patriarcham intercedentem, magistratu abdicauit, Anastasiumq; suffecit. Deinde frequens aduersus Leonem Romæ habita synodus Episcoporum mille, quorum sacro cõsulto damnatus est Imperator. Romoaldus dux Beneuentanus Guntperdam, Auronæ sororis Lintprandi Regis filiam, vxorem sibi coniugauit, ex qua Gisulphum tulit. Qua defuncta Ragimundam sumpsit, Gaidualdi Brixiani ducis gnatam. Item inter Pennonem Foroiulianum ducem & Callistum patriarchum orta dissensione, captum patrem tyrannus ad castellum Pogium, quod mari prominet, in vincla coniecit, immaniterque tractauit: Audito Lintprandus scelere valde succensus hominẽ munere abdicauit, Rachis in eius locum filius subrogatur, qui Pennonem patrem, ad Sclauos transfugere volentem remoratus, Regi recõciliauit. Sed paulo pòst Regis edicto, pater cum cæteris filiis in vincula coniectus. Rachis Foro iulianorum dux Carnorum regionem ingressus, quam Carniolam nunc dicunt, à Sclauis olim occupatam, rapinis & incendiis cuncta vastauit, patrata ingenti strage, multos homines

ac pecora abegit. Quinetiam his fere temporibus, Carolus primi Pipini filius, Francorum Rex, Pipinum filium ad Lintprandum misit, vt ex more gentis cæsa coma, in locum filii adoptaret, quem deinde Lintprandus honestissime donatum remisit ad Carolum. Item paulo post quum Saraceni Gallias iterum inuasissent, magnamque Narbonensis Galliæ partem vastassent, haud procul à Narbona his Carolus Martellus occurrit, ac magna hostium cæsa manu, ne ignobilem quidem victoriam retulit. Præterea quum in sequenti anno rediissent, & Arelatum quoq; oppidum captum amolirentur, Carolus sibi diffisus, Lintprandi Regis auxilium implorauit, cuius ope Saracenos fudit, fugauitq;. Post hæc omnia Lintprandus bella, quæ aduersus Romanos iniuerat, fœliciter gessit: præterquam id, quod ad Ariminum gestum est, vbi se absente cæsus est exercitus: & quod ad vicum Pileum, quum res Pentapoli moraretur: & quod in Rauennate denique agro, quum Hildebrandus Regis nepos, & Peredeo dux Vicentinus Rauennam occupassent. Vbi irruentibus vndique Venetis, Hildebrandus capitur, & interficitur Peredeo. Insequenti quoque tempore, Romani superiore victoria elati, Agathone duce Perusiæ præfecto, ad occupandam Bononiam contenderunt, vbi Peredeo & Rotharius Bulgarorum principes castra habebant. Qui comperto Romanorum aduentu, eos aggressi non sine magna strage fugarunt, quum Constantinus Leonis filius, extincto patre imperium accepisset. Sub hæc tempora Transemundus dux Spoletanus, quum à Lintprando Longobardorum Rege, post reconciliationem defecisset, ad Romanos confugit, publicam fidem implorans, quem Ethannus dux Romanus vna cum pontifice defendendum esse censuit. Rex ira succensus vrbem Romam obsedit, deinde soluta obsidione, Ameriam, Ortam, Palima, Marium, Bloramq; Romanis abstulit. Hildericum Spoletanis ducem subrogauit, mox Beneuentum petiit, vti post Romoaldi mortem, Gisulphum eius filium à Longobardis patri suffectum, immaturum adhuc ducem, magistratu abdicaret, Hildebrandumq; nepotem ei substitueret. Ticinum deinde reuersus icto cum Romanis fœdere, quum in aduersa valetudine de morte dubitaret, hunc nepotem Regni cõsortem successoremq; constituit. Sed Romani paulo post pace ditati, Transemundum in Beneuentũ restituere decreuere. Fauit etiam ei Gondestallus Beneuentanorum dux, qui post Gregorii mortem ducis, tyrannidem inuaserat. Item Stephanus patricius, quum se Gondestalli copiis plane coniunxisset, Marsos, Furconios, Valuenses, Pinnensesq; Spoletanæ ditionis populos, in Transemundi potestatem accepit. Transemundus posthæc, reliqua recuperauit, quamuis crimine ingratitudinis in Romanos carere non potuit. Quum Lintprandum cum maximo equitatu, multisque cohortibus Romani propediem rediturum intelligerent, à Transemundi societate, licet ingrati, deficere noluerunt. Iunctis vna castris, ad Fortunę fanum Longobardis occurrunt, in syluis pręlium extemplo conseritur. Vbi quum Rachisius Foroiulianus dux singulari certamine Longobardũ quendam Spoletani ducis equitem, in proximam ex equo paludem præcipitem egisset, reliqui mox iniquis perculsi auspiciis, in fugam versi sunt. Stephanus Romam rediit. Lintprandus Spoletum obsedit. Mox captis finitimorum oppidis, ad Vrbem castra mouere statuit. Sed interea Gregorii secundi pontificis maximi mors intercessit, cui Zacharias Græcus plane successit, qui quum aduersus Transemundũ, Lintprando auxilia misisset, Romanos Regi cõciliauit, & a Longobardis ablata, ex compacto recepit. Transemundus, desperatis rebus, se vltrò Lintprandi tradidit potestati, dimissaq; tyrannide ad sacerdotium se redegit. Agrandus Lintprandi nepos Spoletanus post hunc dux creatus est. Sed quũ Longobardorum Rex, quæ restituere promiserat, longe differret, pontifex ad eum Narniam vsque profectus est. Cui Rex ad octauum vsque miliarium, præstanti officii gratia tunc occurrit, sediq; apostolicę non modo ciuitates quatuor ex fœdere sponte reddidit, sed Sabinum quoque patrimonium, quod annis circiter triginta Longobardi possederãt. Item Narniam, in Picentibus Anconem, Chumam, Sutrinum deniq; agrum dono dedit. Ticinum reuersus, in suburbio Diui

Petri Baſilicam, multaque templa nobiliſsima ædificauit, in regia Saluatoris ædem dicauit. Demum quum annos triginta & ſex Menſes apud Longobardos glorioſé regnaſſet, vita exceſsit, corpus in Adriani Baſilica ſepultū. Hunc multis virtutib. illuſtrem ferunt, quando vir ſumma prudentia, ſingulari pietate, item beneficentia fuiſſe fertur. Bauarorum oppida multa vi cepit. Francorum pacem, & Auarûm, quos Vnnos quoque dicimus, amicitiam diligentiſſime ſeruauit. Poſt Lintprandi mortem, ne diu quidem Longobardorum durauit Imperium. Nam Rachis qui ſucceſſerat, Romanis infeſtus, Zachariæ Pōtificis ſuaſu, relicto regno Monaſticam vitam iniuit. Aſtulphus frater qui ſucceſſerat, quū Romanos ſibi ſtipendiarios facere contenderet, Stephanus Pontifex in Galliam profectus, Pipini Francorum Regis auxilium implorauit. Qui cum maximis Gallorum copiis Italiam ingreſſus, fuſo fugatoque Longobardorum exercitu, Aſtulphum Regem ad Ticinum obſidet, atque arctiſſima obſidione, ad faciendam deditionem compellit. Pontifici vltra Rauennæ ampliſſimum hexarchatum, Arminum, Concham, Piſarum, Fanum, Vrbinum, Cales, Luceolos, Narniam, & in Picentibus Eſim, & Senogalliam, & pleraque oppida dono dat Longobardis ablata. Conſtantinus Imperator omni ſcelere imbutus, quum in Chriſtianos in Oriente longè lateque graſſaretur, Sanctorumq; imagines deponi, abolerique ediceret, Stephanus Pontifex Romanus, prophanum, deteſtabilemque Principem abominatus, Imperialem dignitatem, tituloſque omneis, in Francorum Reges, de Apoſtolica ſede bene meritos, tranſtulit. Pipinum cum poſteritate, Romanum Regem declarauit, eam cęteris dignitatem interdixit. Per Bonifacium Moguntinum Epiſcopum, delegata auctoritate, Pipinum ſacro (ex more) Oleo perunxit, atque ſenatus populique Romani nomine, patricium conſulemque pronunciauit. In ſequenti anno Aſtulphus de cœlo tactus occidit, quū annis duobus & triginta regnaſſet. In cuius locum Deſiderius, Longobardorum Rex vltimus, ſuffectus eſt, qui vix annis decem & octo dominari potuit. Nā Carolus Pipini filius, qui non immerito geſtarum rerum gloria, ex cognomento Magnus dictus eſt, Adriani Pontificis precibus accitus, Italiamque, veluti pater fecerat, cum maximo exercitu ingreſſus, expugnato Ticino, profligatis paſſim Longobardis, Deſiderium Regem cum vxore ac liberis captum, in Galliam abduxit. Quare à Romano Pontifice, ob rem optimè geſtam, confirmata imperandi dignitate, ampliſſimis titulis & honoribus donatus, extincto Longobardorum nomine, qui ducentis & quatuor annis in Italia plane regnarunt, in patriam rediit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER IX.

ANTEQVAM Longobardorum in Italia à Carolo Magno deleretur Imperium, duobus circiter & triginta annis Vnni, qui poſthac Vngari dicti ſunt, Pannonias repetiiſſe dicuntur: nā
ſi eorum Annalib. fortaſſe crediderimus, ab anno ſalutis qua 744.
drageſimoquarto ſupra ſeptingenteſimum, à morte vero Attilę trecenteſimo primo, Conſtantino Leonis filio imperatore, & Zacharia Pontifice maximo rediere. Cæteri vero Scriptores maiori ex parte quas ſemel occuparunt Pannonias nunquam deſeruiſſe tradunt. Quod in ſuperiore libro, ex Longobardorum bello facile coniici poteſt, quibus cum Vnni, qui & Auares dicti ſunt, longum ſæpe fœdus Cachanno Rege iecerunt, ſæpeque exacto fœdere magna bella geſſere. Auares, quum ſedes ſæpe mutaſſent, non tam à Rege quam ab inconſtantia (vt mea fert opinio) ſumpſere nomen, & vetuſtiſſimi Scythiæ fuere populi, magna cum Vnnis cognatione coniuncti, & pro Vnnis habiti. Sed quum Vindelicos occupaſſent, Bauari, vt pleriq; ſentiunt, à Boiis & Auaribus appellati, nonnulli (vt ſupra diſſeruimus) Boioarios eos dixere. Quare deſtitutas ab Vnnis Pannonias, annos circi-

ter trecentos aliorum adstipulatione, haud facile reputarim. Neque tantum virium duobus & [illegible]ginta annis in aliena terra sibi comparassent, vt grauissimum Caroli bellum facilè sustinerent, neque sedes vacuas inuenire potuissent, nimia vbertate & benignitate cœli non modo à finitimis, verùm etiam à remotissimis gentibus expetitas. Neque eorum inficiantur Annales, exinanitas in reditu reperisse sedes, quippe quas ex parte Sarmatas, quos Polonos dicimus, tenuisse testantur, Suathemque Polonum Marothi filium, vt infra referetur, vt Danubium inuenisse late dominantem. Vnni igitur & maiorum hortatu, & eorum qui remanserant, literis memoriaque perciti, è reconditis ac asperis Scythię sedibus, iterum emigrare constituunt, & cognatos sibi populos repetere planè decernunt. Emigrationis stato die turmatim prodeunt, liberos, vxores, pecora, & vniuersas denique facultates abducunt. Superato Tanai per Roxolanos, Sarmatas, Amaxobios & Tauroscythas iter faciunt. Per diuersas gentes agmina ducebantur, quum innumera multitudo simul iter facere non posset, in itinere manus iniuriis abstinebat, easque propulsare potius, quam prouocare videbatur. Sæpe dum aquatum & lignatum viri peterent, ab Incolis regionum aliquid inferebatur incommodi, quod dissimulatione potius quàm ferro, ne quo fortè bello retinerentur, vlciscebatur. Tanto Pannoniarum desiderio trahebantur vt legitimam curandis sæpe corporibus quietem denegarent. Iam in Basternarum & Chumorem gentem sané peruenerant, & in Bessos & Albanos latè diffundebantur, quum longo itinere defatigati de quiete cogitabant. Multi Siculos qui extremam Daciæ partem cum Atila occuparant, & hucusque tenuerant, quàm Transsyluaniam nunc appellāt, his in Roxolanos vsque, audito cognatorum aduentu, & Amaxobios, quos nunc Ruthenos Rossiosve dicunt, occurrisse referunt. Quum sub Amadocis & Peucinis montibus, longo itinere defatigati substitissent, & de incolendis his locis forte decernerent, tanta é montibus aquilarum multitudo defluxit, vt non solum Equos & pecora cætera vnguibus rostrisque peterent, verùm etiam epulas e mensis eriperent. Quo quidem augurio statiua mouere persuasi (tres in superandis montibus menses forte contriuerant) diuinaque numina sequuti, in Transsyluaniam, in Vngariæ finibus positam penetrarunt. Quod quamuis Basternæ, Peucini, Albi, Chumani, Bessique iniquè tulissent, Vngarorum tamen impetum coercere nequiuerunt. Quum in hac extrema Daciæ parte constitissent, non præteribat eos auita regna recuperare non posse, neque recuperata seruare, ni morte maiorum cunctis vi armisque agerent, finitimorum impetus assiduo bello coercerent. Quare omneis militiæ compotes in septem castra diuisere, septem quoque proposuere Duces, addidere præfectos legionum, Centuriones & Decanos, vt rite omnia gererentur. Exercitus quisque ex triginta millibus hominum, & octingentis quinquaginta septem planè constabat. Nam in hac secunda Vnnorum emigratione, ex centum & octo tribubus ducenta & sedecim hominū millia, forte educta sunt, vt liberos & vxores cum fortunis tutos haberent. Septem castra pro exercituum numero diuisa, vallo ac fossa altissima muniuere. Quin & regio illa, in hodiernum vsq; diem Septem castra nominantur. Septem Duces, non solum pro se quisque castra diligentissimè custodiebant, verùm etiam certatim fines, reiectis finitimis, amplificare nitebantur. Sed Arpadus Almi filius, ne minus quidem viribus & diuitiis, quàm nobilitate, cæteris præpollere videbatur. Matrem Almi, quum grauida esset, aquilam per somnium in Gremio, reclinato capite iacentem, vidisse memorant, & mox ex vtero eius fluuium erupisse, eumque quo longius per aliena loca flueret, eò maiora sibi augmenta fecisse. Ne mulier quidem est suo somno frustrata, quando ex hac, gloriosa Regum multitudo, in aliena terra defluxit. Quare Almus hinc editus, ab almo, quem Vnni somnum dicunt, nomen accepit, cuius longissimam prosapiam referūt. Almus quidem ex Elendo, Elendus ex Vegeco, Vegecus ex Edo, Edus ex Chaba, Chabas ex Atila. Atila ex Bendecuco, Bendecucus ex Turda, Turda ex Stemene, Stemenes ex Etheo, Etheus ex Opo. Opus ex Cadica, Cadica ex Berendo Berendus è Sulthano, Sulthanus ex Bul-

ex Bulcho, Bulchus ex Balugo. Balugus ex Zambure, Zambur ex Lechele, Lechel ex Leuenta, Leuentas ex Chulcha, Chulchas ex Ompude. Ompudes ex Misce, Misces ex Mica, Micas ex Bezture, Beztur ex Ruldo, Ruldus ex Canado. Canadus ex Bucene, Bucenes ex Bondosardo, Bondosardus ex Sarcante, Sarcans ex Othmare, Othmar ex Radare. Radar ex Belere, Beler ex Cheare, Chear ex Cene, Cenes ex Cheledo, Cheledus ex Dama. Damas ex Bora, Boras ex Hunore, Hunor ex Nembrotho, Nembrothus ex Chuse, Chus ex Cham, Cham ex Iapheth, Iapheth denique ex Noe natus est. Præterea Almus Arpadum genuit, ex quo Zolthan. Et ex Zolthan Toxus ortus est. Genealogiā hanc vnde scriptores Annalium Vngaricorum expiscati fuerint, nisi aut commenta ediderint, aut à maioribus per ætates ad posteriorum cognitionem ista peruenerint, nondum compertum habeo. Et illud admodum mirari videor, quum propriis isti scriptoribus caruerint, quibusnam monumētis in Noe genus (quod neque Græci, neque Latini verè factitarunt) referre possint. Priscarum fortassè more gentium, parentes ista liberis per succedentia secula tradidere, quemadmodum de Longobardis suprà retulimus. Sed vt ad historiam redeamus, Almus vir Vngarorum sanè clarissimus, Pannoniam, veluti promissionis terram, intrare non potuit, in Transsyluania namque cæsus est. Quare aliquandiu Vngari antequam Pannonias penetrarent, hic inter munita, quæ diximus, castra, vnà cum pecoribus ac liberis quieuere, dum ne ingrata quidem ibi ocia traherent, Pannoniarū vbertas, & Danubii ad aures fama peruenerat. Ad explorandam igitur regionem tot votis optatam, habita concione, Cusidum Chundi filium, ingenio ac viribus iuxtà pollentem, mittendum esse decernunt. Cusidus missus cum paucis comitibus, Carpathias inprimis alpes superat, deinde quum in spaciantes Daciæ campos descendisset, traiecto Tibisco, per Metanastas iter faciens, ad Danubium vsque peruenit. Profusissimam regionem, vbertatem soli, Danubii parentis commoda, cœliq; clementiam admiratur, neque temere maiores in Pannoniis ac Dacia constitisse conspicatu. Suathem Sarmatam, & Marothi filium, in Pannonia latè regnantem adit, causam aduentus & mandata singillatim exponit. Quum à peregrina gente nouas sedes postulari accepisset, ne mediocri quidem lætitia Suathes afficitur, legatum hilari animo excipit. Ratus nil sibi commodius accidere potuisse, quàm regionem feracissimam exhaustamque incolis ab Vngaris, quam rusticam gentem esse opinabatur, instantissimè postulari. Quare se peregrinam multitudinem lubenti animo recipit excepturum, agrisq; ac salutaribus etiam sedibus amplissimè donaturum, deinde legatum honorificè donatum dimisit. Cusidus voti compos, nigri soli glebā, item herbas, & aqua Danubii lagenam, ad indicanda regionis commoda, in septena castra retulit. Arpadus inspecta terra, herbis & aqua, aduocata concione, omnia è sententia euenisse profatur: ex telluris & herbarum indicio, regionis clementiam & vbertatem auspicatur. Mox cornu aquam infudit, altáque voce, Mars pater (inquit) tuq; parens Hercules, quorum auspiciis maiorum exemplo, almas tam procul Pannonias petiuimus, perpetuas has nobis sedes cōcedite. Vestram hic gentem sistite, erroribus nostris finem imponite, Danubiumque patrem nobis perpetuò conciliate. Ita denique vestris numinibus nobis semper adeste, ne ab infestis finitimis obruamur. Imo quando vestris auspiciis ductuq; militamus, eas præstate vires, vt deorum & hominum propugnatores vbiq; gentium prædicemur. Hæc præfatus, Marti ac Herculi progenitori Istrianam aquā ex more libauit. Multasque victimas patriis diis, per singula castra mactari edixit, ter ab omnibus fœliciter acclamatum. Post quatuor dies frequens conuentus in Vngaros habetur, vbi omnium consensu planè decernitur, eundem virum ad Suathem remittendum, qui vt à Pannonię principe terram, herbam & aquam impetret, Vngarorum nomine, candidum equum Ephippio frenoq; aureo cultum ei dono det, in grati semper obsequii speciem. Legatus quum ad Suathem rediisset, equumque dono dedisset, rem vsque adeo gratam illi fecisse visus est. vt terræ amplitudinem pro arbitratu suo impertarit. Quum ad suos rediisset,

ritè omnia retulit, à Rege callidè impetrata, & nimia quadam animi (ne dono superaretur) liberalitate concessa. Hi tunc audaciam concipiunt, Arpadus cũ cæteris ducibus inuadendas esse Pannonias censet, veluti hæreditario iure recuperandas. Refectis corporibus, arma parant, ad præstitutum diem statiua mouent. Quum montes Carpathios transcẽdissent, Danubioq; appropinquassent, legatum ad Suathem tertiò mittendum censent, qui septem ducum nomine significaret, vt terra, quã equo vendiderat, extemplo decederet. Quãdo Vngari, Pannoniam tellurem equo, herbam freno, & ephippio aquã mercati, & is hæc tria, immodica cupiditate abalienarat. Ad hæc ille subridens, equum lignea claua collidendum esse refert, frenum in prata, ephippium in Danubii fluenta proiiciendum. Contrà Vngarorum nuncius, Quid (inquit) illis hinc mali facies, quippe si equum cedere iusseris, nostris canibus escam obiectabis. Si frenum in prata deieceris aureum, aliquem è nostris pabulatum fortè proficiscentem, insperata inuentione ditabis: si autem in fluenta stramentum demiseris, piscatores fortè beabis: nihil igitur ex hac re lucri facis. Proinde si solum, herbam & aquam mercati sunt Vngari, omnia coemisse videtur. Suathes his auditis, in tristitiam repentè conuersus, delectum habet, tumultuarias quoque copias præ timore nimio comparat, auxilia vndique cogit. Comparato exercitu, trans Danubium castra locat, haud procul ab Vngaris, prodit in hostium quandoq; conspectum, & per leuis armaturæ milites pugnam aliquam auspicatur. Concepta tandem audacia, cum Vngaris, infestis signis plane congreditur. Fracto statim asperrimæ gentis agmine, inclinata acie terga vertit. Dum ad Danubium cum suis passim fugientibus sese recipit, instantibus hostibus, dum præpropera festinatione amnem retrò natare cõtendit, cum maxima Sarmatum manu sanè demergitur. Cæteri in vlteriore Danubii ripa cæsi sunt, perquam ab his pauci capti. Vt pacatiorem regionem haberent, his tantùm ignouisse placitum est, quos linguæ commercia conciliarunt. Nam multi Vnni, qui post Atilam in Pannonia remansere, Suathis castra sequuti fuerant, nescientes eos sibi esse cognatos. Quum Scytharum mos esset, vt quamuis plures in expeditione duces essent, vnus tamen potissimus haberetur, qui in ducendo exercitu præcedebat, contrà in reducendo subsequebatur: Arpadus inter cæteros principatũ obtinuit, profligatis incolis, traiecto Danubio, in monte, cui Noe nomen est, castra posuit, haud procul ab Alba. Quam diuus Stephanus, Vngarorum Rex herclè sanctissimus, & Arpadi genere natus, haud immemor suæ gentis, quæ ex auspicato in hoc loco consederat, ædificauit. Sed nequaquam ab re fortasse fuerit, si ducum ritè nomina prosequemur, vnde nobilissimæ pleræq; Vngarorum familiæ promanarunt.

Chaciorum origo.

Zobolchus dux alter dictus est, vnde Chaciorum gens magna defluxit. Hic in Pannoniæ agro consedit, vbi Cacuaron fuit oppidum à Chacis ædificatum. Var enim lingua Vngarica, oppidum significat. Id prius Zobolchum dictum, à Zobolcho conditore nomen accepit, deinde Chacuarum appellatum, quod deinde Andre, Bele, & Leuente temporibus, communi omnium Vngarorum consensu deletum est. Giula tertius dictus est, vnde Giulam Ladislai filium nominatum fuisse ferunt. Hic in Transsyluania, quum venatum proficisceretur, syluasq; discurreret, Albam vetustissimam vrbem, multa Romanorum monumenta referentem, succrescentibus vndiq; vepribus & arbustis occupatam inuenit. Antiquitatem veneratus, adempto situ instaurare cœpit, quam nunc Albam † Iulam appellant, non tam à Iulio, quàm à Giula Vnnorum duce nominatam.

Alba Iulia à Giula duce dicta.

Sarolthahuic erat filia, præstanti specie, proceraq; statura, à multis sæpe principibus postulata, quã Geysa dux, Beliudi cõsilio & ope, qui Chiulanum agrum latè possederat, vxorem duxit. Chulas enim filiam Belindo desponsauit, vt aduersus Cheam fratrẽ arma moueret. Quod quum fecisset, soceri iussu, post eius obitum, legatum sibi Chulanum agrum vẽdicauit. Hinc tertius Giula defluxit, qui quum Vngaris infensus esset, diui Stephani viribus adactus, in Pannonias emigrauit. Quartum ducem Chundum dixerunt, cui duo fuere filii, Cusidus & Cupan, qui quum prope Nyrin amnem castra fixissent, ad ortho-

ad orthodoxam vbi fidem peruenere, nobile cœnobium erexerunt. Quintus Lehel vocatus est, qui eiectis Bulgaris, Mysiam occupauit, qui cum Boemis linguæ commercio planè cōiuncti sunt, ibiq; diutius habitasse fertur. Hinc Zuardorum familia promanauit. Sextus dux Verbulchus, ad lacū Pannoniæ, quem Balatonem nunc appellant, castra locauit. Vrsus verò septimus, in Seio agro constitit. Cætera verò Vngarorum genera, pro arbitratu suo, sibi sedes vltra citráque Danubium inuenere. Et ab initio Daciæ vsque in Illyricum, & à Noricis & Germanis vsque in Getas, extremosq; Mysios effusi, patentissimas (quas diximus) regiones inundarunt. Præter ducum familias, innumeræ quoque aliæ fuerunt, pari nobilitate certantes. Postquā Vngari generatim per vicos oppidaq; diuisi sunt, ad subigendas inprimis prouincialium hostium reliquias sese conuertunt, nec prius arma deponunt, quàm Pannonias pacatas efficiunt. Cum Vnnis & Auaribus, qui prius venerant, sese coniungunt, vnam Rempublicam statuunt. Sub iisdem signis, pro cogitationis iure commilitāt, finitimorum iniurias communi fortuna propulsant, & propulsare Scytharum imperium omnino decernunt. Composita igitur Republica, & sedibus tributim a Septemuiris iam distributis, ad propugnandam inprimis Vngariam, Martialis ludicri aream, ingenium intendunt. Ex eo deinde tempore magna prouinciarum facta confusio, quibus pro mutatione rerum, coercere & amplificare terminos sæpe contingit. Quare Vngaria, vtramque Pannoniam, Danubii ripas nequaquam olim excedentem, item Iazyges, Metanastas ac Daciam, hac Scytharum redundantia latè complectitur. Ineptissimos Vngarorum annales hîc detestari licet, quippe qui bella multa memoratu digna, quæ cum Germanis & Gallis gesta sunt, prophana quadam obliuione prætermisere. Nos autem hanc temporum iacturam ex Leoprando, cæterisq; scriptoribus, quantum in nobis situm est, resarcire conabimur. Dum occupatis vniuersis ferè Pannoniis, Vngari in nouis sedibus se componunt, regionem pacant, irruentiumq; finitimorum impetum, tanquam ab hostibus vndique circumuenti, coercere nituntur. Carolus, ex cognomento Magnus appellatus, non modò rex Francorum, sed Romanus Imperator deinde creatus, grauissimum in Italia bellum, Romani pōtificis gratia, aduersus Longobardos ea tempestate gerebat. Nam quamuis semper variis expeditionibus distraheretur, omnes tamen mira prosperitate transegit. Non solùm inauditam animi magnitudinem, summamq́ue sapientiam in diuo Imperatore recognoscere licebat, sed religionem diuina & humana illi patrocinia suggerentem, cum ineffabili sanctitate coniunctam, in tanto principe quisq; poterat intueri. Aduersus Vanfredum Aquitaniæ ducem, qui à regia fide defecerat, adhuc adolescens a Pipino patre missus, Barbonium Clarumq; montem, & multa oppida expugnauit. Fœliciter ita pugnauit, vt Aquitaniam, in qua pater æstatibus octo belligerarat, Francorum ditioni stipendiariam fecerit. Mortuo Carlomanno fratre, quum Bertha eius vxor, præ nimia, qua in Hildegardam Caroli coniugem ferebatur, inuidia, Andoarii consilio, vnà cum liberis ad Desiderium in Italiā planè profugeret, vt Longobardorum viribus, ab Adriano pontifice maximo, filii sui Reges Galliæ approbarentur, maximum, inter Francos & Longobardos diu concepta simultas, bellum excitauit. Desiderius pontificem ratus, in Gallorum inuidiam, nūquam Carlomanni filios Reges approbaturum, belli necessitate eum adigendum esse decernit. Quare coacto exercitu in Rauennates castra mouit, Fauentiam, Ferrariam, Comadum vi cepit. Pontifici ablata repetenti, legatis sæpe respondit, se de pace nihil, nisi cum pontifice præsente acturum. Archiepiscopus, tresq; tribuni Rauennam pro viribus tuebantur, subsidium quotidie à pontifice postulabāt. Interea montē Feretrum, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium Longobardi cepere. Quin per varia loca latè discurrunt, Vmbriam passim populantur, & Spoletum vsque perueniunt. Legatos pontificios iterum re infecta dimittunt, vrbis Romæ obsidionem interminantur. Adrianus vrbem munire non desinit, mox treis ad Desiderium Episcopos mittit, qui Desiderio, si Romanorum fines hostili manu ingrediatur, sub

Zuardorum familia.

ritè omnia retulit, à Rege callidè impetrata, & nimia quadam animi (ne dono superaretur) liberalitate concessa. Hi tunc audaciam concipiunt, Arpadus cũ cæteris ducibus inuadendas esse Pannonias censet, veluti hæreditario iure recuperandas. Refectis corporibus, arma parant, ad præstitutum diem statiua mouent. Quum montes Carpathios transcẽdissent, Danubioq; appropinquassent, legatum ad Suathem tertiò mittendum censent, qui septem ducum nomine significaret, vt terra, quã equo vendiderat, extemplo decederet. Quãdo Vngari, Pannoniam tellurem equo, herbam freno, & ephippio aquã mercati, & is hæc tria, immodica cupiditate abalienarat. Ad hæc ille subridens, equum lignea claua collidendum esse refert, frenum in prata, ephippium in Danubii fluenta proiiciendum. Contrà Vngarorum nuncius, Quid (inquit) illis hinc mali facies, quippe si equum cedere iusseris, nostris canibus escam obiectabis. Si frenum in prata deieceris aureum, aliquem è nostris pabulatum fortè proficiscentem, insperata inuentione ditabis: si autem in fluenta stramentum demiseris, piscatores fortè beabis: nihil igitur ex hac re lucri facis. Proinde si solum, herbam & aquam mercati sunt Vngari, omnia coemisse videtur. Suathes his auditis, in tristitiam repentè conuersus, delectum habet, tumultuarias quoque copias præ timore nimio comparat, auxilia vndique cogit. Comparato exercitu, trans Danubium castra locat, haud procul ab Vngaris, prodit in hostium quandoq; conspectum, & per leuis armaturæ milites pugnam aliquam auspicatur. Concepta tandem audacia, cum Vngaris, infestis signis plane congreditur. Fracto statim asperrimæ gentis agmine, inclinata acie terga vertit. Dum ad Danubium cum suis passim fugientibus sese recipit, instantibus hostibus, dum præpropera festinatione amnem retrò natare cõtendit, cum maxima Sarmatum manu sanè demergitur. Cæteri in vlteriore Danubii ripa cæsi sunt, perquam ab his pauci capti. Vt pacatiorem regionem haberent, his tantùm ignouisse placitum est, quos linguæ commercia conciliarunt. Nam multi Vnni, qui post Atilam in Pannonia remansere, Suathis castra sequuti fuerant, nescientes eos sibi esse cognatos. Quum Scytharum mos esset, vt quamuis plures in expeditione duces essent, vnus tamen potissimus haberetur, qui in ducendo exercitu præcedebat, contrà in reducendo subsequebatur: Arpadus inter cæteros principatũ obtinuit, profligatis incolis, traiecto Danubio, in monte, cui Noe nomen est, castra posuit, haud procul ab Alba. Quam diuus Stephanus, Vngarorum Rex herclè sanctissimus, & Arpadi genere natus, haud immemor suæ gentis, quæ ex auspicato in hoc loco consederat, ædificauit. Sed nequaquam ab re fortasse fuerit, si ducum ritè nomina prosequemur, vnde nobilissimæ pleræq; Vngarorum familiæ promanarunt. *Chaciorum origo.* Zobolchus dux alter dictus est, vnde Chaciorum gens magna defluxit. Hic in Pannoniæ agro consedit, vbi Cacuaron fuit oppidum à Chacis ædificatum. Var enim lingua Vngarica, oppidum significat. Id prius Zobolchum dictum, à Zobolcho conditore nomen accepit, deinde Chacuarum appellatum, quod deinde Andre, Bele, & Leuente temporibus, communi omnium Vngarorum consensu deletum est. Giula tertius dictus est, vnde Giulam Ladislai filium nominatum fuisse ferunt. Hic in Transsyluania, quum venatum proficisceretur, syluasq; discurreret, Albam vetustissimam vrbem, multa Romanorum monumenta referentem, succrescentibus vndiq; vepribus & arbustis occupatam inuenit. Antiquitatem veneratus, adempto situ instaurare cœpit, quam *Alba Iulia à Giula duce dicta.* nunc Albam † Iulam appellant, non tam à Iulio, quàm à Giula Vnnorum duce nominatam. Sarolthahuic erat filia, præstanti specie, proceraq; statura, à multis sæpe principibus postulata, quã Geysa dux, Beliudi cõsilio & ope, qui Chiulanum agrum late possederat, vxorem duxit. Chulas enim filiam Belindo desponsauit, vt aduersus Cheam fratrẽ arma moueret. Quod quum fecisset, soceri iussu, post eius obitum, legatum sibi Chulanum agrum vẽdicauit. Hinc tertius Giula defluxit, qui quum Vngaris infensus esset, diui Stephani viribus adactus, in Pannonias emigrauit. Quartum ducem Chundum dixerunt, cui duo fuere filii, Cusidus & Cupan, qui quum prope Nyrin amnem castra fixissent, ad ortho-

ad orthodoxam vbi fidem peruenere, nobile cœnobium erexerunt. Quintus Lehel vocatus est, qui eiectis Bulgaris, Mysiam occupauit, qui cum Boemis linguæ commercio planè cōiuncti sunt, ibiq; diutius habitasse fertur. Hinc Zuardorum familia promanauit. Sextus dux Verbulchus, ad lacū Pannoniæ, quem Balatonem nunc appellant, castra locauit. Vrsus verò septimus, in Scio agro constitit. Cætera verò Vngarorum genera, pro arbitratu suo, sibi sedes vltra citraque Danubium inuenere. Et ab initio Daciæ vsque in Illyricum, & à Noricis & Germanis vsque in Getas, extremosq; Mysios effusi, patentissimas (quas diximus) regiones inundarunt. Præter ducum familias, innumeræ quoque aliæ fuerunt, pari nobilitate certantes. Postquā Vngari generatim per vicos oppidaq; diuisi sunt, ad subigendas inprimis prouincialium hostium reliquias sese conuertunt, nec prius arma deponunt, quàm Pannonias pacatas efficiunt. Cum Vnnis & Auaribus, qui prius venerant, sese coniungunt, vnam Rempublicam statuunt. Sub iisdem signis, pro cogitationis iure commilitāt, finitimorum iniurias communi fortuna propulsant, & propulsare Scytharum imperium omnino decernunt. Composita igitur Republica, & sedibus tributim a Septemuiris iam distributis, ad propugnandam inprimis Vngariam, Martialis ludicri aream, ingenium intendunt. Ex eo deinde tempore magna prouinciarum facta confusio, quibus pro mutatione rerum, coercere & amplificare terminos sæpe contingit. Quare Vngaria, vtramque Pannoniam, Danubii ripas nequaquam olim excedentem, item Iazyges, Metanastas ac Daciam, hac Scytharum redundantia latè complectitur. Ineptissimos Vngarorum annales hîc detestari licet, quippe qui bella multa memoratu digna, quæ cum Germanis & Gallis gesta sunt, prophana quadam obliuione prætermisere. Nos autem hanc temporum iacturam ex Leoprando, cæterisq; scriptoribus, quantum in nobis situm est, resarcire conabimur. Dum occupatis vniuersis ferè Pannoniis, Vngari in nouis sedibus se componunt, regionem pacant, irruentiumq; finitimorum impetum, tanquam ab hostibus vndique circumuenti, coercere nituntur. Carolus, ex cognomento Magnus appellatus, non modò rex Francorum, sed Romanus Imperator deinde creatus, grauissimum in Italia bellum, Romani pōtificis gratia, aduersus Longobardos ea tempestate gerebat. Nam quamuis semper variis expeditionibus distraheretur, omnes tamen mira prosperitate transegit. Non solùm inauditam animi magnitudinem, summamque sapientiam in diuo Imperatore recognoscere licebat, sed religionem diuina & humana illi patrocinia suggerentem, cum ineffabili sanctitate coniunctam, in tanto principe quisq; poterat intueri. Aduersus Vanfredum Aquitaniæ ducem, qui à regia fide defecerat, adhuc adolescens a Pipino patre missus, Barbonium Clarumq; montem, & multa oppida expugnauit. Fœliciter ita pugnauit, vt Aquitaniam, in qua pater æstatibus octo belligerarat, Francorum ditioni stipendiariam fecerit. Mortuo Carlomanno fratre, quum Bertha eius vxor, præ nimia, qua in Hildegardam Caroli coniugem ferebatur, inuidia, Andoarii consilio, vnà cum liberis ad Desiderium in Italiā planè profugeret, vt Longobardorum viribus, ab Adriano pontifice maximo, filii sui Reges Galliæ approbarentur, maximum, inter Francos & Longobardos diu concepta simultas, bellum excitauit. Desiderius pontificem ratus, in Gallorum inuidiam, nūquam Carlomanni filios Reges approbaturum, belli necessitate eum adigendum esse decernit. Quare coacto exercitu in Rauennates castra mouit, Fauentiam, Ferrariam, Comadum vi cepit. Pontifici ablata repetenti, legatis sæpe respondit, se de pace nihil, nisi cum pontifice præsente acturum. Archiepiscopus, tresq; tribuni Rauennam pro viribus tuebantur, subsidium quotidie à pontifice postulabāt. Interea montē Feretrum, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium Longobardi cepere. Quin per varia loca latè discurrunt, Vmbriam passim populantur, & Spoletum vsque perueniunt. Legatos pontificios iterum re infecta dimittunt, vrbis Romæ obsidionem interminantur. Adrianus vrbem munire non desinit, mox treis ad Desiderium Episcopos mittit, qui Desiderio, si Romanorum fines hostili manu ingrediatur, sub

Zuardorum familia.

anathemate ignem & aquam interdicant. Quod vbi factum est, pudore quodam Rex confusus, Ticinum se recepit. Ad quē mox Caroli Legati venere hortantes, vt oppida, quæ pontifici rapuerat, vltrò redderet, sed re infecta ad Carolum rediere. Succensus ira admodum Imperator, magnis viribus in Italiā contendit. Desiderius coactis vndique auxiliis, Francos aditu prohibere conatur. Partem copiarum Carolus, per montem Iouis iter facere iubet, ipse per montem Cinisium ingredi statuit. Hostis Italiam à Francis adiri nunquam posse sperabat, partim propter ea præsidia, quæ aditibus singulis imposuerat, partim propter auia loca, & hostibus ferè inaccessibilia, quæ quidem duo Desiderium sanè frustrata sunt. At vbi Carolum cum magnis exercitibus Italiam penetrasse cognouit, dimissis auxiliis, se Ticini cōmuniuit. Adalgisium filium, & Bertham Carlomanni vxorem cum liberis Veronam misit. Carolus quum in Transpadanam regionem descendisset, Desiderii causa Ticinum mox obsidet, vniuersumq; agrum populatur. Quod vbi Spoletani & Reatini cognouere, extemplo diuo Petro, pontificiæq; ditioni sese dedunt, in Petrique basilica barbam capillosq; deponunt. Hildebrandum Longobardorum nobilissimū, Adrianus Spoletanum ducem declarauit, cuius potestas Furconenses nunc Aquilanos, Valuenses, Pinnenses, Marsos, Picentinos, Reatinos, Interamnensesq; complectebatur. Omnibus quoq; Longobardis Romam transmigrare volentibus, vicus in Vaticano pontificis auctoritate datus. Parem quoque pontifici ea tempestate deditionem fecere, ex Picentibus Firmiani, Auximates, Anconitani, qui in Petri basilica, barba crinibusque detonsis, fidelis obsequii iuramento, vt Spoletani fecerant, adacti sunt. Carolus Bernardum patruelem, cum magna parte copiarum, in Ticini obsidione dimisit. Ipse cum vxore ac liberis, quos è Gallis euocarat, Veronam proficiscitur, vrbem sine cunctatione in potestatē suam redegit. Quando Bertha cum liberis Carolo statim se dedidere, Adelgisius Desiderii filius, ad Constantinum Imperatorem aufugit. Omnes Transpadanæ vrbes, facta spōte deditione, in Caroli ditionem peruenere. Quum ad Paschæ solennia, Romam cum vxore liberisque venisset, pontificis pedes perreuerenter deosculatus, cum eo ac vniuerso collegio sacerdotum, basilicas & cuncta templa lustrauit, perpetuum cum Romana ecclesia fœdus icit. Donationem à Pipino patre factam vltrò confirmauit, in qua Liguria cum Corsica insula continetur. Surrianum adiecit, montemq; Berthecum, quæ loca inter Lucam & Parmam sita sunt, item Parmā & Regium, Mantuam & montem Silicis, ac vniuersum deniq; Rauēnatem Hexarchatum, præterea Venetiam & Istriam, quæ Foroiuliensis ducatus erat, post Spoletanum Beneuentanumq; ducatum adiunxit. Ticinum reuersus, Desiderium in deditionem accepit, eumq; Leodium relegauit. Papiæ ac Mediolano Francos præfecit, qui Longobardos ad Alpes vsq; diffusos bene regerent, pacatosq; seruarent. Necnon & Beneuentanis, Foroiulianisq; Longobardis, è Francorum gente viros præposuit. Bertham cū liberis secum in Gallias reduxit. Festinauit eius reditū Saxonum dira rebellio, quos sæpe domitos, vix annis tribus & triginta ad imperium, & orthodoxam fidē redigere potuit. Item ad Lippiam amnem Heresburgium erexit, ac ne quid noui moliri possent, validissimum præsidium imposuit. Interea Saraceni, qui Aquitaniæ fines incolebant, vt à suo Rege deficerent, auxilium à Carolo postulabant. Quod vbi is accepit, habito ingenti delectu, cum maximis aduersus Hispaniam copiis contendit, obsedit continuò Pampilonem vrbem amplissimam, eamq; diu obsessam, & tandem vi captam funditus euertit. Dehinc superatis Pyrenæis montibus, peruenit Cæsaraugustam, quorum ingressu ita trium Regum, qui Saracenis præerant, animi sunt consternati, vt suis viribus planè diffisi, Carolum muneribus exorandum esse censuerint. Ibualas, Denises & Alarius, Saracenorum tunc Reges erant. Bellum hac conditione diremptum, vt Hispania citerior & Vasconia Carolo dimitteretur, ipsi in vlteriore Hispania imperarent. Ecce iterum rebellant Saxones, gens bello aspera, & à diuino cultu nimis aliena, quod bellum, decennio quidem, & vario euentu gestum. Perdomiti tandē sunt Saxones. Et

nes. Et Britones, qui Galliæ oram accolebant, in Caroli ditionem concessere. Aragisius dux Beneuentanus, dum Campaniæ vrbes Cõstantinopolitano subditas Imperatori, & deinde Pontifici, sibi vendicare studet, Caroli iussu ab incepto destitit. Qui quum paulo pòst Salerni diem nouissimum obiisset, mox filii cum finitimis Græcis bellum ineunt. Nam adhuc Constantinus Imperator & Leo, quęcunque à Neapoli & Siponto, quam nunc Manfredoniam dicimus, inter Superum Inferumq; mare continebantur, sub ditione sua vnà cum Sicilia retinebant, quin & Neapolis adhuc Græcis fidem inuiolatam planè seruabat. Hac quoque tempestate Constantinus, quamuis paulo antè paratam in eos magnam classem per naufragium amiserat, in Bulgaros tamen bellum redintegrat, qui occupatas Danubii ripas in inferiore Mysia, obstinatius inuitis imperatoribus retinebant. Bulgari postulata pace, quam ob imperatoris morbum facilè impetrarunt, destinatum bellum dirimunt. Sed intellecta Constantini feritate, animiq; malicia, qui non humanitatis gratia, sed morbi necessitate pacem dederat, bellum instaurant. Constantinus ægritudine lenta nondum grauatus, cum multis cohortibus, & ingenti equitatu, Bulgaros per Thraciam temerè vagantes adoritur, incautos magna strage profligat. Cæsis fugatisq; Barbaris, triumphans Constantinopolim ingreditur. Diro deinde elephãtiæ morbo increbrescente correptus obiit, eum quidem sortitus interitum, qui facinoribus suis non fuit iniquus. Huic Leo quartus hæreditario iure successit, legataq; naturæ iure à patre vitia, si per vitam licuisset, longè spectatiora reddidisset. Ad coercendas Saracenorũ incursiones in Syriam profectus, turpissimè rediit. Sacram coronam in Sanctæ Sophiæ sacrario reconditam, publicè ferre, lapillorum amore non erubuit. Dum apud Carolum, & Constantinum quintum ac sextum hæc ita geruntur, Vngari regnum non modò pacauerant, sed cum finitimis plerisque bella nequaquam contemnenda gerebãt. Multos iure societatis initæ, sibi conciliare, nonnullos cædibus & rapinis lacessere, à potentioribus pacem quandoque mercari, per sociorum amicos iter facere, latius longiusq; populari, omnes vicinos pro viribus exterrere, hos vi, officio illos, ne circumstantium populorum bello obruerentur, assiduò remorari, omnia demum agere, vt occupatas vi sedes, vi quoque retinerent. Sed nil eis inauspicatius accidere potuit, quàm Caroli Magni temporibus, qui cum gloriosissimo quoque, vetustate cõferri poterat, sui regni auspicia captasse. O quanto facilius & fundare imperium, & fundatum propagare potuissent, si in ea tempora non incidissent. Arduum namque erat, ac perquàm difficile, tunc aliquod regnum fundari posse, quum is cui diuinitus erat ampla data potestas, latissimè dominabatur. Circa Vngarici regni principia, præter ea quæ de Chacanno Vnnorum Rege diximus, grauissimũ inter Vngaros & Francos bellum exoritur, quod sensim & gradatim à Bauaris sumpsit initium. Nam Saxonibus Britonibusq; domitis, cum exercitu Carolus Italiam repetit. Quum Beneuentanum ducem cum Adriano pontifice, ne satis quidem bene se gerere intellexisset, reuisa Roma, Capuam contendit, positisq; castris, Beneuentanis bellum interminatur, nisi quàm primum deditionem facerent. Quod quum Aragisius dux accepisset, Imperatoris sæuitiam reformidans, Rimoldum & Grimoldum gnatos, obsidum loco obuiam mittit. Concessa Carolus venia, acceptisq; obsidibus, & pacata Italia, in Gallias reuertitur. Bauaricum deinde suscitatur bellum, quod veluti repente ortum est, ita celeri expeditione confectum. Id enim ex Tassilonis Bauarorum ducis insolentia simul & socordia ortum est, quippe qui dum stultè credit vxori, temerè quoq; dominatum amisit. Huic Desiderii Longobardorum olim Regis filia, vxor erat, quæ vsq; adeo die noctuq; virũ vexasse fertur, donec eum impulit, vt ab Imperatore deficeret, vt patris exilium per maritum hoc bello vlcisceretur. Quod eo facilius fieri posse sperauit, si gentem Vngaricam bello acerrimam, Bauarisq; finitimam, in societatẽ ascisceret. Sed quum facile sit vxorio imponere viro, ad Vngarorum duces, legatos Tassilo repente mittit, quibus eos hortatur, & orat, vt pro vtriusque partis commodo societatem secum transigant. Admonens Ba-

uaros & Vngaros, inter duos Imperatores, sæuissimosque tyrannos esse positos, eosq; nihil impensiùs curare, quam sub eorum imperium gentem vtramque redigere. Idipsum Bulgaris, Constantinopolitano tyranno proximis, accidisse, qui quotidiano bello vexantur. Saxones, Britones & Vascones, Aquitanosque Carolo finitimos, idē esse perpessos. Pipini filium, totius orbis imperiū anhelare. Vtriusque partis esse, propriam libertatem salutemq; tueri, & Vngarorum quàm maximè, qui alienas nuperrimè sedes vsurparunt. Proinde eos orare, vt cum Bauaris vnà perpetuum fœdus ineāt, apud quos optimam semper viciniæ societatem inuenere. Alios iniuriis & incursionibus Scythas affecisse, Bauaros peregrinæ profugęq; gentis commiseratione ductos semper cum Vngaris amicè vixisse. Quin & aliquod cognationis vinculū sibi cum eis intercessisse, quando Bauari, ab Auaribus Vnnorum cognatis, vnde Vngari orti sunt, progenitores suos habuisse ingenuè profitentur. Quum hoc legati ritè narrassent, vniuersæ gentis conuentus habetur, vbi principes ferè omnes hæc vnà censebant. Finitimorum societatem & amicitiam, non solùm non esse contemnendam, sed quum in alieno solo peregrini sint, vltrò appetendam, & pręcipuè Bauarorum, quibus cum semper amicè quieteq; vixerunt. Quin & aliorum quoque venandas esse societates, vt alienas sedes, quas armis occuparint, officio potius, quàm iniuriis & bello retineant. Factum est igitur decretum, vt cum Bauaris fidelissimum perpetuumque fœdus ineatur, quod in sequenti die ritè est cum Bauaris initum. Dimissi honorificè oratores, ictum fœdus referūt, quod vtrisque haudquaquam fœliciter euenit. Bauari post hæc, non modò Caroli imperata detrectant, sed bello Regem prouocare nituntur. Intellecta horum temeritate, Carolus amplissimum delectum habet, auxilia vndique corrogat. Ipse rei indignitate commotus, cum maxima parte equitatus, ac duabus legionibus, ad Lechum amnem properat, qui ab Alemannis Bauaros dirimit. In ripa fluminis castra locat, & dum cætera hic præstolatur auxilia, Tassilonis ducis animum per legatos statuit experiri. Qui vbi ducem in consultum adiere, amicisq; verbis defectionem eius & inconstantiā corripuere, in resipiscentiam reuocauere hominē. At ille facti pœnitentia ductus, quum neq; sibi, neq; genti suæ bene consuluisse reputaret, si qua in Carolum pertinacia vteretur, mutato repentè consilio, supplex sese Imperatori dedidit, se obsides quicunq; iuberentur, vltrò daturum, & imperata facturū pollicetur. Theodon inter cæteros obsides, filius datus est, quin & iureiurando perpetui obsequii confirmata fides. Quare bello, quod maximū herclè futurum videbatur, hic datus est exitus. Tassilo ad Carolum euocatus, quum nulla missione donaretur, Bauaria amplius vti non potuit, cui suos deinde comites Imperator ipse præfecit. Alii alio modo id gestum esse referunt. Carolum aiunt, intercedente Adriano pontifice, cum Tassilone à principio pacem fecisse, eiusque seruandi gratia, obsides promisisse, sed ab eo accersitum, neq; accedere, neq; promissos ex compacto obsides dare voluisse. Quare Carolum maximo cum exercitu venisse Augustam, primariā Vindelicorū vrbem, diuiso in partes treis exercitu. Eum cum vna parte copiarū, in loco cui Lothfredo nomen est, locasse castra: alteram partem, quę ex Austrianis, Turingis, Saxonibusq; cōstabat, ad Saringam Danubio adiacentē consedisse. Pipinum filium, cum Italicis copiis, ad Tridentum & Banzanum † constetisse. Ast vbi Tassilo se ab imminentibus tribus vndique exercitibus circumuentum conspicatur, deditionem, ne maiora mala subiret, continuò fecit. Datis cum Teodone filio obsidibus, Carolum adiit, à quo aliquādiu remoratus, desperata tyrannide, quum se apud Francos ludibrio intelligeret haberi, monasticam cum filio religionem spontè subiuit. Ea quoque tempestate, quum Constantinus sextus, Carolum Bauarico bello implicitum intelligeret, omnes quos adhuc in Italia sub ditione sua Græcos retinebat, Spoletani, Beneuentanique ducatus fines, hostili manu inuadere iubet: rapinas quoq; pecorum hominumq; iuxtà agere, ferro ac incendio cuncta vastare. Qui dum imperata faciunt, ab Aterno amne, quem nunc Piscariam dicimus, ad Beneuentum vsque omnia populantur. Verum quum his Hilde-

Bolzanum hodie.

Hildebrandus Spoletanus, Grimoaldusque Beneuentanus dux, tumultuario mox exercitu occurrissent, tali Græcos strage affecerunt, vt longo pòst tempore vltrò quieuerint. Quum res Caroli bene succederent, secundum Bauaricum tumultum, bellum Sclauis indictum, quos Galli Vuilzos, ipsi verò se Welatabos appellãt. In qua quidem expeditione, magna à Saxonibus auxilia, sub veri prætextu obsequii missa sunt. Causa belli fuerat, quòd Obodritos Francorum socios, calamitosis incursionibus infestarant, neque minis, neque precibus, nèque Caroli denique imperio coerceri poterant, quo minus eos armis sæpe lacesserent. Sinus quidam ab Oceano in Orientem fortè porrigitur, incompertæ quidem longitudinis, latitudinis verò longè diuersæ, hunc innumeri populi accolunt. Daui, & Suecones, quos Nortmannos vocamus, alii verò Rusios, septentrionale latus, & omnes eius insulas possident, australe verò, Sclaui & Aisti, diuersæque nationes, ex quibus vel præcipui erant Inieletabi. Quibus quidem Sclauis Danubium accolentibus, indictum tunc à Carolo bellum, vna tantum æstate confectum est, omnium verò maximum, prȩter Saxonicum. Huic bello successit Vngaricum, diutinum quidem & horribile, quod octo annos durasse ferunt. Gens enim Scythica, & Vnnorum præsertim, qui semper in patriis alienisq; sedibus longè lateq; dominari consueuerant, iugi impatiens, & bello indomita, haudquaquã facilè perdomari poterat. Quare bellum quanto formidolosius, tanto animosius atq; apparatius à Carolo initum est. Pannonicã is expeditionem, vtpote quæ maximi foret momẽti, per se suscepit, cæteras per Pipinum filium, variosq; legatos in Vngaria gessit: & antequã prouincia pacaretur, multum sanguinis vtrinque diffusum. Quot prælia in eo conserta, quot & quantæ clades vtrinq; patratæ sint, exinanita adhuc Pannonia planè testatur. Quin & locus, vbi Cachan Rex sibi Regiã habere solebat, ne minima quidem adhuc vestigia seruat. Hinc tota Vngarorum nobilitas concidit, hinc vires omnes exhaustæ, & exinanitum ærarium, tot populorum spoliis, tot hostium exuuiis, tot gentium rapinis antè refertum. Franci, qui quondam exiguis facultatibus fuerãt, hinc ita ditati rediere, vt Gallias opibus latè compleuerint, quod rerum vicissitudo facilè passa, quando quæ aliis eripuerant, amisere Vngari. Tantum auri & argenti in eorum Regia repertum, tam preciosa in præliis erepta spolia, vt ne plus quidem prædatum è Macedonico bello, Paulum Æmilium retulisse putent. Sed tamẽ gens Vngarica, tanta strage & rapinis affecta, nullo vnquam bello deleri, vel Pannoniis eiici extirparique potuit. Quin & succisa frequentius, ita tempestate nostra repullulauit, vt non modo parta tueri, sed ab Adriatico ad Sarmaticũ, & à Vindelicis ad Euxinum vsq; mare, imperãte diuo Matthia Coruino, propagarit imperium. Vngari igitur, quum Carolum corrogatis è toto Occidente auxiliis, in se irruere cognouissent, pusillanimitatem ac stultitiam Tassilonis ægrè tulissent, quod ipsis insciis, hosti præ timore se dedidisset, fortunas & vxores cum liberis, imbellemque omnem ætatem in Danubii insulas redegere, easq; vallo castellisq;, impositis vbiq; præsidiis, muniuere, nec vrbes sibi erant, quibus tutius sese tueri possent. Quod vbi factum est, coacto ingenti exercitu, ad tutandos superioris Pannoniæ fines, Francis obuiã occurrêre. Carolus intellecto Vngarorum apparatu, in Danubio apud Vindelicos classem comparat, cui multas cohortes cum commeatibus imponit, cæterasque copias cum equitum turmis se terra subsequi iubet. Classem secundo amne demittit, non modò Danubii alueum, sed ripas vtrasque, Francorum exercitum latius inundasse cernere erat. Quum nihil inconsultis inexoratisq; numinibus Rex ageret, quum hostium fines, caputq; Pannoniæ superioris attigisset, quando cum prophana gente, & Christiani nominis inimica, sibi res erat, solennia triduo sacra in frequentissima militum concione operatur. Piis precibus Iesum Christum optimum maximum, & vnicum humani seruatorem generis, omnes inuocare ex edicto iubet. Cuncta, sacris ritè paractis, numina sibi æquissima & propitia reddit. Et diui præ cæteris Martini numen exorat, vt sibi suisque Gallis apud quos & viuere dignatus est, & vita defunctus quiescere, ac pro mirabilibus

meritis pientissimè coli, pręterea Pannoniis vnde ortus est, semper adesse velit, néve natale solum patiatur semper, bellorum esse aream, Barbararumq; gentium ludibrium. Vel si quo peregrinam nationem fato ibi patiatur, quum tot populorum incursionibus ac bellis sit exhausta, incolas, quicunque fuerint, opelaboreque Gallorum, qui eius numini sunt addicti, in orthodoxam fidem asseri iubeat. Sacris ritè peractis, captatisq; auspiciis, in sequēti die castra pariter cum classe mouet, ac hostibus appropinquat. Qui vbi omnia hostili manu latè completa prospectāt, desertis stationibus, quas in finibus disposuerant, quum se Gallis impares fore intelligerent, retro se suosq; lintres intra Rabam fluuium recipiunt, apud veteres quondam Arabonem nominatum, Iauriumq; præterfluentem, qui superiorem ab inferiori Pannonia diuidebat. Quum Carolus eos terga vertisse sensisset, cum expedito insequitur equitatu, palantes multos intercepit, pagos & oppida destituta succendit. Hi in oppositam partim insulam se recipiunt, vt liberos, vxores & fortunas tueantur, partim ad Arabonem, vbi nunc Iaurinum est, & munitis ibi castris, se tueri posse confidunt. Nam quum inter Arabonem & Danubium, ad confluenta castra locassent, à duobus se laterib. vtroque amne tuebantur, à cæteris partibus altissima fossa valloq; se muniuerant. Irruentem Vngari hostem, forti animo præstolantur. Carolus cum equitatu & quinque legionibus, Arabonem facto ponte traiicit, multi sine ponte superant, vbi vado transiri poterat, à latere classem per Danubium circumducit, mox pugnę signa dari iubet. Castra à Francis obducta, acerrimè oppugnantur, nam primò eminus pugnare hi, vallo, iaculis & sagittis prohibere Vngaros. Contrà illi, telis à fossa reiicere, pars materiam congerere, vt fossam compleant, nonnulli viribus eam superare, sub valloque instantius & cominus dimicare. Complendas esse fossas Rex exclamat, illi pro vallo & portis audacius obstare, classem ripæ admotam repellere obstinatius. Sed quum certatim triremis quæq; ripæ appellere niteretur, miserabilis inter Vngaros orta confusio, cui potissimum occurrerent, nesciebant. In ripa res cominus agitur, & ita conferta quandoq; pugna conseritur, vt vix agendis gladiis locus esset. Cædes non parua vtrinq; committitur, nonnulli timore mortis in profluentem se proiiciunt, aliqui honestius humi inter confertos hostes cadere cupiunt. Quum à ripa validius Vngaris pugnare liceret, e classe multos interfecere. Ab Arabone, præ alui altitudine, grauius infestari non poterāt. Sed vbi à Gallis fossa vndique completa est, tam perniciosa sub valle pugna conseritur, vt multi vtrinque caderent. Pipinus dum castrorum portis, facto agmine, grauiter insultat, multisq; cæsis penetrare contendit, nimio telorum iactu, equo excussus, à stipante veteranorum multitudine adiuuatur, quod vbi prospexere hostes, adauctis animis, eum mortuum esse rati castris erumpere audebāt. Sed quū prętoriana legio occurrisset, à vallo quàm campo certare tutius esse censuerunt. Prælium in vesperum vsque protractum, vallum in locis plerisque fractum, castra nisi obstinatissime restitissent, eo profectò die fuissent capta. Nam ex Vngaris plures, quàm Gallis cecidere, obruti namque hostium telis esse videbantur. Carolus vt suis parceret, quum eo die satis actum esset, receptui canere iubet. Dirempta pugna, curant vtrique corpora, sed Vngari in statione quisque sua cibum capiunt, quam nemini in tanto periculo deserere licebat. Galli partim fessa quiete membra recreāt, partim ne quid ab hostibus detrimenti inferatur, excubias vbique disponunt. At illi intempesta nocte clàm aduocata concione, inter se quid postero die sit agendum, ex necessitate decernunt. Res Vngaricas ad extrema redactas non ignorant, quando castra tueri posse diffidunt, & quo nam pacto se saluos reddant, ab hostibus vndique circumuenti, haudquaquam facilè prospiciunt. In hanc sententiam concessere omnes, vt facta in medio noctis silentio eruptione, fuga salutem quærāt, sperantes se locorum notitia facile euasuros. Hostes eruptione turbatos, sibique timentes nequaquam consequuturos, proximos quosque montes sibi non defuturos, vbi propriam salutem propugnare poterunt. Quatuor hominum millia hucusque desiderata sunt in castris, quinto autem die in fuga mille & quingēti

cæsi,

cæſi, ſauciorum innumera multitudo, ex Gallis circiter tria millia. Quare media nocte, dato clàm ſigno prodeunt, in diſpoſitas mòx hoſtium excubias erumpunt, prius cuſtodum maxima pars trucidatur, quàm in caſtris Gallorũ tumultus excitaretur. Quo vbi omnes experrecti ſunt, primò perturbari, ſibiq; admodum timere, mox in eos arma capere cœperunt, item credere ad cædem potius, quàm ad fugam erupiſſe. Iam illi paſſuum circiter duo millia fugerant, antequam per vniuerſa Gallorum caſtra tumultus effunderetur, præmiſſis impedimentis, & inſtructo vtrinque carrorum ordine iter faciunt. Galli adhuc eos caſtra tenere rati, ſuperato vallo in tentoria penetrãt, ex centone confecta multa præpropera feſtinatione relicta diripiunt. Mox illuceſcente die, illos diſſimulata fuga euolaſſe conſpicati, celeri curſu ſubſequuntur, prius quam eos conſequi poſſent, finitimos Budæ mõtes occupaſſe proſpiciunt. Quos vbi conſediſſe vident, & carrorũ circumſeptu, pro vallo radices montium cõmuniſſe conſpicantur, lentiore gradu progredi cœpere: quò quum veniſſent, montẽ à planicie caſtrorum circumductu claudunt, fauces montium cæterosq; aditus, impoſitis præſidiis obſtruũt, inedia potius, quàm armis hoſtem ſuperare contendunt. Carolus diſpoſitis circùm ſtationibus, ita acri eum obſidione adurget, vt neque hinc exire, neq; commeatus inferri queant, quorũ inopia propediem laboraturum eſſe ſperabat. Mox claſſem vnà cum terreſtribus copiis deſcendere iuſſam, à ripa Danubii collocat, ne quis exire poſſit. Duo de triginta diebus hoſtis fame abſumptus ſe tuetur, tandem quum nemo pedibus conſtare poſſet inedia, deditionem facit. Et eam quam Carolus conditionem obtulerat, accipere cogitur Vngarus. Qui in ſacroſanctam Chriſti fidem vltro ſe aſſererent, & vita, & cum fortunis libertate donabantur. Qui in prophana Scytharum religione perſtitiſſent, his adempta cum fortunis libertate, vita dũtaxat permiſſa. Multi patria religione ſe exuerunt, ne vectigales forent, & facultates amitterent, pauci diuina charitate ſuccenſi. In ſequenti tandẽ die quum ſeſe dederent, immenſus obſtinatorum numerus bonis exuitur, cum facilioribus clementer actum. Deinde motis caſtris ad Budam veterẽ, quam Sicambriã prius appellabant, peruentum eſt, vbi Chaba Rex Vngarorum reſidebat. Qui quũ per legatos bellũ perquàm grauiſſimum gereret, nimia opum exuberantia præpollens, quas ex multis rapinis ac hoſtium exuuiis planè congeſſerat, reformidatis Gallorum viribus, & Caroli fortuna cum ſapientia ſanè cõiuncta, in munitiſſima vrbe ſe tueri poſſe ſperauit. Sed longè aliter atque ſperarat, res ipſa obtigit. nam audita vnius exercitus deditione, conſternato penitus animo, in diuerſa trahebatur. Exhauſtam populo ciuitatem retinere diffidebat, & aduerſus validiſſimos hoſtes commodè pugnare poſſe deſperabat. Ecce vrbs à Gallis circiter centum millibus obſidetur, obſidetur etiam à ſuis, qui diſſimulanter hortantes oppidanos, miſerum ſibi ſpectaculum propoſitum habebant. At illi poſtulata deditione renitentes, quamuis pro vrbis amplitudine pauci ægrè reſiſterent, poſtero tamen die pugnam expectant. Carolus à Danubio nauibus oppugnat, à cætera parte, inſtructa acie circumuenit. Maximam Vngarorum manum, in primo congreſſu, Gallicis agminib. anteponit, vt ſuos prius oppidani, quàm hoſtes cædere cogantur. Ciuium pars magna, ſuos ac hoſtes æquè tractare, multi longè crudeliùs, remiſſiùs contrà plęrique, & hoſtem potius admittere, quàm ciuili ſe ſanguine fœdare, itidem factitare deditii. Tota die pari vtrinque ſpe pugnatum, inclinante Sole Gallis fortuna fuit, quæ Carolum nunquam ferè deſeruit: nam dum Vngarorum obiectu protecti tutiùs ſubnitũtur, admotis ſcalis, mœnia plęriq; conſcendunt. Quod vbi ab Imperatore viſum, per agmina cuncta diſcurrens, captam vrbem exclamat, ſimulque dextra ſuis oſtendit. quare tantus vndiq; impetus elato clamore factus, vt reiectis extemplo ciuibus, vrbem inuaderẽt. Quam vbi captam iri videre Vngari, qui ſuperiore die ſe dediderant, auguſtam per vicos ac fora miſericordiam exclamant, Caroli pietatem ingeminant, ſuo ſanguini parcendũ eſſe vociferantur. Supplices inter infeſtas acies ſeſe ingerunt, profuſisq. lachrymis vtrinque, vt arma deponantur, exorãt. Deinde mitiùs pugna-

ri cœptum,& intercedentium voces melius exauditæ. Quum pars vtraque sensim cessare occœpisset, eo vehementiùs ad implorandam veniam, & mitem deditionem suos hortātur. Oppidani desperata publica propugnatione, arma deponunt,& vita se cum vxorib.& liberis donari supplicant. Commiseratio mox victorem incessit, & quamuis è Gallis plerique cecidissent, supplicum tamen precibus vltrò cessere. Munita vrbis loca sibi dari postulant,quæ mox tradita, præsidiis complent, ad portas & fora, multaque compita stationes ritè disponunt,ne detrimenti quid ab Vngaris patiantur. Carolus vrbē ingressus,regiam sibi dedi postulat. Retinente aliquantulum Chaba Rege,arcem cum regia munitissimam,& antiquis tot hostium exuuiis & rapinis sanè completam, deditam tandem accepit. Ærarium auro argentoque refertissimum subinde spoliat,Regem in vincula coniectum, & conscita sibi morte peremptum honorificè sepeliuit. Quicquid auri,argenti, Scythicæq; prædæ,tot annos vndique congestæ, Sicambriæ inuentum est, vna die à Franco ereptum est, priuatæ opes militibus pro dignitate distributæ. Matronarum seruata pudicitia, nulla vis cuiquam illata,populus vita donatus, & stipendiarius effectus. Pannonia opulentissima populi Romani prouincia, ab extera gente vsurpata, ad Romanum principem redacta. Paucis post diebus,aduocata concione, Carolus populum hortatur, vt Christiana se suosque liberos fide initiet, verum Deum omnium rerum creatorem,& Seruatorem humani generis agnoscat. Iesum Christum, vnicum Dei filium intelligere, intellectumq; diligere & adorare conetur, Christianæ religionis dogma sectetur. Martem & Herculem, cæcarum figmenta gētium aspernetur,diuina mysteria discat, quibus animarum immortalitatem adipiscatur, sanctissimam Iesu Christi doctrinam imitetur, ex qua tantùm veritas illuxit. si idolis falsisq; diis renunciarint, recipere se clementissimū indulgentissimumq; dominum Vngaris futurum,atque Vngaros haud aliter ác Francos benignè tractaturum. Hæc per interpretem eloquutus, paucos inuenit, quos in verā fidem assereret. Prophanam ac obstinatam gentis mentem conspicatus, seueritate potius quàm mansuetudine in eam vtendum esse cognouit. Quare vrbis mœnia primum deiicere,ne facilè rebellaret, deinde stata vectigalia pendere,arma cuncta tradere,& templa vetera cum idolis demoliri iubet. qui sacrosancta fide initiati fuerant, benignè tractati,& tributorum immunitate donati: qui vt scirent, vbi sacra Christiano ritu facerent, in extrema parte vrbis sub monte, diuæ genitricis Mariæ templum statuit: quo deuotissimè finitimi vndique tempestate nostra populi, supplicatum confluunt,& albæ Mariæ sacellum primùm Christianis in Vngaria nominib. dicatum appellant: idq; lapis adhuc indicat excisus. Deinde pacata vrbe,& composita Republica, sapientissimum magnanimumq; virum vrbi præfecit,sacerdotes reliquit,amplificandæ gratia religionis, haud ignarus fœdos animos ad veram fidem non facilè posse conuerti. Expugnata Sicambria prouinciæ metropoli, quæ Germanica olim legio dicta, deinde Buda vetus appellata est, vt latè suprà diximus omnes pagi, & quęcunq; erant vrbes, missis ad Carolum legatis, vltrò imperata se facturas pollicentur. Castra ad Taurinum vsque promouit. Mysias tunc inuadere destitit à Bulgaris occupatas, ne Orientalis imperii fines lædere videretur. Mox per Syrmium retrò castra retulit,& traiecto propè Danubio, per Daciam & Iazyges, Metanastas, ad insulam cum classe rediit, quo maximam Vngarorum partem, cum vxoribus ac liberis fortunisque confugisse retulimus. Hanc adaucta classe circumuenit,tridui oppugnatione,deiectis præsidiis, quæ castellis imposita fuerant,occupauit. Nam insulani iniqua sua fortuna consternati,obstinatiùs resistere verebātur, ne quid crudelius experirentur,& facilem deditionem sanè distulerant, Danubii vastitate,munitionibúsque freti. Quum è Gallis pauci cecidissent, cum victis haud inclementer actum, fortunæ cum armis omnes ademptæ,leges cum præsidiis, vbicunque res tulerat,ritè impositæ. Item præfecti ac sacerdotes qui conuocato populo supplicarent,sacram legem traderent, & Christianam denique religionem amplificarent. In Vngarico bello è Francorum proceribus duo tantùm occubuere,

cubuere, alter Henricus dux Foroiulianus, in Liburnia iuxta Tarsaticam maritimam vrbem, insidiis (vt aiunt) oppidanorum interceptus: & Geroldus, Bauariæ præfectus, alter, qui quum eductam in Vngaros aciem, equo insidens, ardẽtiùs hortaretur, interfectus est. Præter hos, incruentũ hoc Francis bellum, Leoprandus fuisse tradit, quamuis diutius pro magnitudine sui traheretur, alii cruore pauco factum negant, quando gens fera & indomita haudquaquam facilè superari potest. Sed de Henrico & Geroldo, quod dictum est, id in secunda accidit expeditione, vt paulò inferius ostendetur. Lustratis igitur pacatisq; Pannoniis, Carolus insigni victoria præditus, Gallias, & inprimis natale solum, cui nunc Franconiæ nomen est, visere decernit. Vbi quum secundum annum ageret, nunciatum est, Saxones, quibus cum tot annos bella gesserat, vt Christi fidem sectarentur, à traditis veræ fidei documentis desciuisse, & in Barbaricam execrabilemque perfidiam recidisse. Quo nuncio vsque adeo ira succensus est, vt nationem perfidam, ab omni pietate alienam, non sine vi, ac magno eius malo, ad resipiscentiam reuocare statuerit, Ne minori quidem obstinatione Saxonum animi obdurauerant, quippe qui mori, aut miserrima quæque perpeti mala, quàm verum Deum colere, & imperata facere malebant. Educta vtrinque acie, pari quoque vtrinque pertinacia & crudelitate certatum, sed ea tandem pars effecta superior, quæ iustiore causa nitebatur. Nam è Saxonibus eo prælio triginta millia cæsa sunt, terra vbique vastata. Vnde non solum abducti obsides, principum filii, sed vt eorum vires honestius extenuarentur, multæ quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diuersasq; regiones deductæ coloniæ, quarũ adhuc innumerę Sarmatiã, vlterioremq; Daciam incolũt. Interea Adrianus Pontifex maximus vita defungitur, defunctoq; Leo vir sanctissimus legitimè subrogatur. Eo quoque tempore, Irene Constantini filii perosa flagitia, à Constantinopolitanis ciuibus impulsa, eum dolo captum, erutis oculis coniecit in carcerem, vbi nimia percitus indignitate ac rabie, animam efflauit. Dum hæc ita geruntur, ecce grauissimo ac multiplici Romanum imperium bello refluctuat. Saxones enim contempta superiore strage, ac patriæ vastitate, item & Vngari eodem exemplo, à Carolo deficiunt. Præterea Bauari cũ his ferè coniurati, proximis Foroiulianis, Longobardis ac Italis, acri bello lacessunt. Ne Saraceni quidem desunt, qui partim ex Barchinone, partim ex Vlyssipone, Christianos incursionibus & rapinis infestant. Omnibus his Carolus prospicere cogebatur, & quando vbiq; vnus adesse non poterat, multa per legatos bella gessit. Pipinum filium in expeditionem Vngaricã delegauit. Henricũ autem Francũ, quem Foroiulianis præfecerat, à Bauarorum iniuriis Italiam tueri iubet. Aldophondo, Asturiæ Galiciæq; Regi Christiano, auxiliares ex Aquitania copias misit, & vt Lusitaniæ Bæticęq; Saracenos armis arceret, orauit. Ad Barchinonenses coercendos ipse contendit, quò quum peruenisset, Zatus qui vrbem sub ditione Saracena tenebat, ad Carolum defecit. Qua recepta vrbe, maximã propugnandę citerioris Hispaniæ occasionem nactus est, & grauissimo curarum onere leuatus. Pipinus prouinciã sortitus, in Vngariam contendit. Validissimo quidem exexercitu eam ingressus, ingenti audaciq; animo occurrentes sibi Vngaros adoritur, quos aliquandiu resistentes inclinat, inclinatosq; resumptis animis fundit, fugatq;. Ne satis quidem fuit, hos vno prælio superasse, sed redintegratis sæpe viribus, Herculeæ hydræ more perdomuit. Quos vt in fide confirmaret, hybernare apud Rhegium oppidũ in prouincia voluit. Quo quidem tempore Henricus Foroiuliensium dux, Nouiomiri Sclaui ducis & legati sui opera, ab Auaribus, qui cum Vngaris pro veteri cognatione fœdus in eo bello icerant, cumulatas pœnas exegit, quia Italis bellũ inferre tentauerãt. Nouiomirus namq; Ringum, primarium Bauariæ gẽtis ducem, prælio superatum occidit. Et quum paulo pòst Cazagon Iuguramque duces, cum copiis vnà in deditionem accepisset, eorum vrbes & oppida hostili more diripuit. Iam res Christianorum vbiq; prosperè gerebantur, & ne minore quidem in Hispania prosperitate. Nam Aldefundus Galiciæ & Asturiæ Rex, de Saracenis, qui Lusitaniam occuparãt, cla-

tam victoriam retulit. Vlyssiponem Lusitanorum metropolim, vi expugnatam rapinis militum concessit. Multáque preciosa spolia Saracenorum, ex hac vrbe erepta, ad Carolum, ne victoriæ præmiis redderet immunẽ, vtputa loricas cassidesque aureas, dono misit. Eo tempore tota Italia, quum Irene rerum Orientalium potita, omnes quos adhuc in Italia populos retinebat, vt Carolo gratificaretur, ciuiliter se cum Romanis & Beneuentanis gerere iussisset, in ocio versabatur. Romanus tantùm populus, noua monstra molitur. Leo enim pontifex maximus, & vir omni doctrina & sapientia præditus, qui clerum & populũ sanctissimis semper moribus & documentis excoluit, quum pompam in agendis supplicationibus per vrbem duceret, ad sancti Syluestri ædem, à Paschali Primicerio, Pampuloq; presbytero, quorum turpissimam vitam verbis sæpe corripuerat, cum prophana coniuratorum multitudine humi pessundatus pontificis insignibus exuitur, cui mox linguã cum oculis exeruêre. Mox in diui Erasmi cœnobium delatus, Albini cubicularii opera, in diui Petri basilicam relatus in eo cœnobio linguam & oculos diuina ope Leoni redditos fuisse aiunt. Vinigisius Spoletanus dux, accepto nuncio, cum cohortibus plerisque Romam festinauit, liberatumq; pontificem ad Carolum misit, vt ad pacandas res Romanas, Italiam reuisere hortaretur: à quo perreuerenter exceptus, pacatis rebus, cum maximo equitatu Romã remittitur. Appropinquanti populus Romanus, & omnes ordines, ad pontem vsque Miluum obuiam congratulatum occurrunt. Carolus compositis in Occidente rebus, classeq; ad piratas inhibendos in Oceano instituta, Aquisgrano profectus, per Maguntinum & Viennensem agrum, item per Noricos & Istrianos, in Foroiulianos peruenit. Vbi quum Henricum ducem, Taurisinorum fraude cæsum offendisset, alium in demortui locum subrogauit, pœnasque cumulatas à coniuratis accepit. Deinde classe Rauẽnnam delatus est, Longobardos Beneuentum incolentes, quum noua in finitimos Græcos moliri sensisset, per Pipinum statim filium, cum tumultuariis cohortibus, ac auxiliaribus copiis bellum composuit. In vrbem Romam singulari pompa admissus, in diui Petri atrio requieuit. Tertio die, frequẽtissimo sanctorum patrum senatu, eorum causam, qui præter æquum & fas pontificiã maiestatem fœdassent, audire voluit. Perorata vtrinque causa, eos æquè ac reos læsæ maiestatis, capitales esse censuit. Pontifex intercedens, vt vita redonarentur, implorauit. Quare in Galliam, Paschalis & Campulus cum cæteris coniuratis relegati sunt. Ad conuentum Saluatoris nostri natalibus indictum, Pipinus populatis Beneuentanis aduenit, quibus coercendis Vinigisium Spoletanum ducem præfecit, cuius copiis in eo bello auxiliaribus vsus erat. Carolus inter solennia, senatus consulto, scito plebis, populi Romani precibus, & pontificia demum auctoritate, in Petri basilica, Augustali diademate, à Leone cũ summa omnium gentium acclamatione coronatus: Carolo Augusto à Deo coronato fœliciter, Carolo Magno fœliciter, Carolo patri patriæ & pientissimo Christianę Reipublicę assertori, pacisq; parẽti fœliciter. Secundum acclamationem pontifex sacrosancto oleo perunxit, ad Pipinum deinde filium conuersus, eum Italia Regem declarauit, regalibusq; sacris initiauit. Maior deinde cura Italicarum rerum, pontificem & Imperatorem incessit. Ius deligendorum pontificum & Episcoporum, Leonem Carolo nonnulli concessisse tradunt. Sed id à Bibliothecario prætermissum, haud facilè credi potest, quum Stephanum põtificem, qui Leoni successit, à populo Romano creatum fuisse constet. Præcipua ea cura supererat, vt de Græcis & Longobardis qui Italiam premerent, ita decernèretur, vt firmam pacem Italia sortiretur. Longobardi nihil, præter nomen peregrinitatis, ab Italis alienum habebant, quum annis penè ducentis & triginta Italiam incoluissent. Hi tantùm qui apud Papiæ Mediolaniq; Regiã, & per Transpadanam regionem educati fuerant, nobilitatem suæ gentis seuerius diiudicabant, tantam omnes cum Italis affinitatem contraxerant, vt Italia extirpare, inhumanum fore censerent. Quare Leoni pontifici, Carolóque Imperatori, vbi sedem diu & status sui fundamenta habuerant, Longobardæ genti nomen, so-

lumq;

lumq; patrium conseruandum esse visum est. Vtq; à propinquiore coniunctioreq; Romani nominis memoria, fines illis facerent certiores, & vt haberēt probatæ erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus cura foret aut coercendi modus eorum, aut renunciandi magistratus, quicquid Hexarchatus Rauennatis fines complectuntur, Romandiolam placuit appellari. Contra Græcos Italia eiiciendos esse censuere. Quare Pipino totius Italiæ delectus est habitus, quo coacto exercitu Beneuentum contenderet. Carolus per Cisalpinam in vlteriorē Galliam reuersus est. Horribilis deinde terræmotus successit, quo basilicæ, nonnullæque per Italiam euersæ vrbes. Beneuentum Pipinus diu obsedit, amissa potiundi spe, Theatinam vrbem acri obsidione circumuenit. Quia Roselimus è Longobardis oriundus, præfectus vrbis, ad Græcos planè defecerat, quam captam populatamq; succendit. Mox Ortonam & Luceriam in ditionem accepit. Sed Luceriæ Vinigisium, Spoletanum ducem præfecit, quem morbo correptum Grimoaldus dux Beneuentanus obsedit, Luceriam ei vi captam eripuit. Sed Pipinus occurrens, Luceriæ Grimoaldum clausit, clausumq; eò angustiarū redegit, vt tradita vrbe, Papiam emigraret. Quum hæc Irene sensisset, legatum ad Carolum mittit, per quem iura pacis lædi queritur. Carolus legatos quoque suos cum illo remittit, vt diuiso pacem imperio confirmarent. diuisio hæc fuit. Quicquid ad dexteram à Neapoli, & ad sinistram à Siponto incipiens, Supero Inferoq; mari clauditur, item Sicilia tota, Constantinopolitano imperio adiudicatum: Romano cætera, præter Beneuentanum ducatum, qui etsi Græco magis quàm Romano fauebat, neutri tamen est addictus: & Venetos, qui quamuis in Græcos propensiores essent, quàm Romanos, nequaquā tamen omnino sub Romana ditione versabantur. Sed succedente Nicephoro Imperatore, qui Irenem dolo captam in Lesbon insulam relegauit, hoc pleriq; in imperii diuisione sancitum affirmant. Venetis fuisse concessum, vt vtrumque reueriti imperatorem, propriis legibus vterentur. Carolus compositis Italiæ rebus, ad Germanicas Vngaricasque animum conuertit, ne parui quidem momenti vtraque prouincia videbatur. Nam bellum Pannonicum, vix annis octo confectum. Gothofredus Dauorum Rex, qui Oceani Germani littus accolunt, ingentibus terra marique exercitibus, ad Saxoniæ littora venerat, icto cum Carolo fœdere, Germanos transfugas, quorum motus admodum formidabantur, vltro reddidit. Confecta pace, in Franciam rediit Carolus, qui superiore anno Aquisgrani hybernans, magnam Saxonum multitudinē cum liberis & vxoribus in Franciam transtulit, eorumq; pagos Abderitis concessit. Paulo pòst Fortunatus metropolita Venetus, in ciuili dissensione Caroli auxilium implorauit. Cui Pipinus succurrens, Heracleam terrestrem vnicam Venetorum ciuitatem, cuius locum nunc Ciuitatem nouam appellant, & Æquilium, eius ciuitatis oppidū inuasit. Sed ciues qui hæc loca colebant, sibi diffisi, deserta patria Venetias cōmigrarunt, ex qua gente centum ferè familiæ in patriciorum ordinē assumptæ sunt. Mox Sclauonicum Boemicumq; bellum, preter opinionem exortum est. Quippe Boemi & Poloni, Sclaua gente editi, vicinos Saxones, & Romano imperio parentes ad defectionem solicitare ferebantur. Quos Carolus ex concubina susceptus & natu maior, fœlici Marte profligauit, cæso Leone eorum duce, optima ad patrem spolia retulit, agrum longè lateq; populatus. Lodouicum pater Bauaris, Australibus, Germanisq; præfecit. Redintegrato iterū bello, Sclaui Sorbienses, qui Albis fluuii accolæ sunt, & Boemi rebellant. Carolus minor, parentis imperio, coactis ex Bauaris, Burgundionibus, Alamannisq; auxiliaribus copiis, in Sorbienses proficiscitur, quos vi expugnatos ad obsequium redegit. Ne facilè quidem rebellarent, duo Salæ Albiq; fluminibus præsidia imposuit. Mox Boemos aggressus, primo eos prælio fudit, fusisque agrum igni ferroque vastauit. Ne minore quidem enixu Pipinus ad gloriam contendebat, qui quum Italiæ regnum gereret, Mauros, qui Corsicam inuaserāt, per Ademarum Genuensem comitem, classisque præfectum, insula eiecit. Sed Ademarus non sine morte, sua victoria potitus. Carolus quoque Imperator, & horum pater,

patri quoq; fœlicitate vſus, quippe qui in bello Saracenorum, Nauarros, Pampilonenſeſque Hiſpanos, qui paulo ante ad infideles defecerant, per legatos in deditionem accepit. Item Mauros, qui Taraconenſem Hiſpaniam & Luſitaniam occuparant, & ingenti claſſe Sardiniam & Corſicam inuaſerant, Buccharedo legato profligauit, quorum quinq; millia deſiderata, & naues tredecim amiſſæ. Veneti quoque eodem tempore, quia fœdus cum Carolo icerant, graui bello à Nicephoro Conſtantinopolitano Imperatore vexati ſunt, & ita cum Dalmatis afflicti, donec reſciſſo fœdere in partes eius recidere. Niceta enim patricius, magna claſſe in Adriaticum mare deuolans, Dalmatiam cum Venetia in Græcorum ditionem redegit. Deinde paucis poſt menſibus, quum Venetiis moram traheret, inducias cum Pipino conſtituit, Conſtaninopolimque cum vniuerſa claſſe rediit. Si collegam in imperio dignum Carolus ſortitus eſſet, & qualem Occaſus, talem exortus Imperatorem eo tempore inueniſſet, haud dubiè quidem vniuerſum Romanum Imperium inſtaurari facilè potuiſſet. Nam ſi Caroli exemplo, qui ad perdomitam Europam animum aduerterat, Nicephorus ad ſubigendam Aſiam, Aphricamq; reuocaſſet ingenium, reſtitutã imperii Romani maieſtatem habuiſſemus, & ni fata inuidiſſent, adhuc fortaſſe florentẽ videremus, cuius ne minima quidem veſtigia tempeſtate noſtra reperire poſſumus. Dum Carolus hinc Dauos, ad extremam Germaniæ gentem, Germanici Oceani accolam, per Carolum, hinc verò, per Lodouicum alterum filium, Saracenos, qui Hiſpanias totas anhelabant, domitare contendit, Nicephorus prætermiſſa Saracenorum cura, qui Thraciam & Byzantiæ fines late vaſtabant, omnes animi neruos in perturbandam Italiam, ſub Pipino Rege quieſcentem, intendit. Comparata namque claſſe, Tyrrhenum mare ingreſſus, Populoniam Herruriæ ciuitatem diripit. Niceta verò patricius, induciis, quas cum Pipino Venetiis inierat, nondum exactis, per Adriaticum ſinum, maritimam regionem Pipino Regi parentem, corrogata ex Illyrico & Dalmatia claſſe, vexare conatur. Quod quum Pipinus intellexiſſet, per vniuerſas vrbes maritimas præſidia imponit, Comaculum in peninſulæ ſpeciem redactum, Venetiſque obiectum, Gallo Italoq; milite complet. Quo quum Niceta Venetiæq; appuliſſent, multi vulneribus reiecti ſunt, Niceta ſpe ſua fruſtratus, duceſque Veneti voti impotes, de componẽda inter Imperatorem Nicephorum & Pipinum Regem pace agere cœperunt. Duces Venetorum, quorum alter Vbelerius, & Beatus alter dictus eſt, quũ Græcos & Francos ad pacem perducere ſimularent, (vt Paulus Aquileienſis auctor eſt) Pipino inſidias tetenderunt. Quod vbi Pipino compertum eſt, ab inita pacis actione, ad vlciſcendas Venetorum inſidias animum continuò reuocat, exercitum terra marique validiſſimum comparat, Venetias ita claſſe ac militibus circumuenit, vt nihil commeatuum nec auxiliorum inuehi poſſet, Duces proditionis auctores vna cum vrbe, in deditionem accepit. Scriptores alii, qui Venetis aſſentantur, eos ſuperiore bello ſubactos referunt, quum Pipinus Heracliam Æquiliumq; vi cepit. Hoc autẽ bello Pipinum doloſæ mulierculæ ſuaſu, Pontem in riuum altum produxiſſe, quo equitatum inferret. Pontem igni ferroque diffractum fuiſſe demerſo equitatu, magnam Francos iacturam feciſſe quod haud facile credi poteſt. Qui veriſimiliore in aſſentando coniectura vtuntur, Pipini claſſem, Pauli Ciurani aduentu ceſſiſſe commentantur, qui coacta ex templo auxiliari claſſe ſubuenerat. Quare inter Pipinnm & Nicephorum pacem ea conditione inſtauratam aiunt, vt Veneti, qua à Carolo quondam donati fuerant, immunitatem retinerent. At ego facilius Paulo adſtipulor. Dum hæc ita geruntur, Carolo nunciatur, Gothofredum Dauorum Regem, Phryſios Romano imperio ſubiectos, bello laceſſiſſe, victoſque quotannis centum argenti pondo, tributi loco mulctaſſe. Quare omnes copias in Tranſrhenanam regionem ad Allaram fluuium, qui Viſaram amnem influit, ad præſtitutum diem Carolus conuenire iubet. Sed dum ad conuentum Gothofredum expectat, mox eum à ſatellite interfectum nunciatur. Ne perempti quidem hoſtis fit longa lætitia, quando eodem die altero nuncio edocetur, Pipinum filium, Italiæ regem

gem, extremum Mediolani diem obiisse. Proinde Aquisgranum reuersus, vt rebus suis rectè consuleret, à Græcis, Saracenis & Dauis, quibus Eumigus in demortui Gothofredi locum suffectus erat, legatos admisit, omnes quidem vno ore pacem postulantes, quam confirmandi Imperii gratia cum omnibus ex voto transegit. In Britannico Oceano classem instituit, quæ Septentrionalibus oris præsidio foret. Terrestres copias tripartito diuisit, vnam partem in Liuoniam quæ Sarmatici ora est Oceani, in Britones alteram, tertiam in Vngariam, haud ignorans, gentem bello indomitam, & octauo vix anno pacatam, post eius mortem sine magno præsidio, nunquam in obsequio permansurum. Deinde Aquisgrano profectus, Bononiam venit, vrbem sane maritimam, quo classem conuenire iussam spectare ac recensere voluit, vbi quum omnia è sententia constituta vidisset, Aquisgranum rediit. O miseram humanæ fœlicitatis conditionem, cui nil contingit omni ex parte beatum. Occurrunt ecce statim Dauorum & Polonorum Bohemorumque legati, qui Danubium accolunt, magna munera deferunt, nihil impensius, quàm perpetuam pacem exorant. Quod vix iam lęto concessit animo, quum tristis de morte Caroli filii nuncius offertur, qui Germaniæ fines tuebatur. Par quoque tristitia res Græcas incessit, nam eodem quoque tempore, quum oratores pacis Constantinopoli appropinquarent, Nicephorus, quamuis Bulgaros sæpe vicerit, prius tamen, quàm ad confirmandam pacem in vrbem rediret, inito demum prælio cum Chrunno Bulgarorum Rege, apud Mysiam superiorem, Vngariæ conterminam, superatus occubuit. Staurarius eius filius, post autem lethali vulnere saucius, Byzantium relatus, imperium obiuit. Quo tertio mense abdicato, Michael è sorore nepos, rerum potitus est.. Cui profecto nil fuit antiquius, quàm institutam a Nicephoro pacem, cum Imperatore Carolo confirmare. Paucis pax pronunciata verbis, Orientem cum Constantinopoli Michael, Occidentem cum Roma Carolus habeto. Compositis rebus, Carolus Bernardum ex Pipino filio nepotem, Regē præfecit Italiæ, quin & Walium, alterius Bernardi patruelis sui filium adiecit, vt terrestri alter, alter nauali incumberet expeditioni. Nam Saracenos Beticæ & Lusitaniæ dominos, ad vexandas Italiæ Insulas, magnam classem comparasse rumor erat. Neque rumor opinionē fefellit, Saracenorum namque classis bipartito Corsicam Sardiniamq; adoritur: quæ Sardiniam adoritur, deleta est, altera in Hispaniam aufugit. Quare Ambulachius Saracenorum Rex, cum Carolo pacem redintegrare curauit, quum res nequaquam è sententia cessisset. Sed Carolus, vt Italia ex omni parte ocium sortiretur, fœdus cum Saraceno instaurauit. Quin & Grimoaldo Beneuentano Duci, qui vnicus è Longobardorum reliquiis superesse videbatur, indicto quinquies mille & viginti aureorum tributo quotannis, pacē amicitiāq; concessit. Demum veluti vicinæ mortis conscius, Aquisgrani conuentum edixit, in quo quidem frequentissimo Lodouicum filium, Aquitanię Regem, sibi in Imperio Romano collegam pronunciauit. Bernardum nepotem, Italię Regem declarauit. Quum Occidentis Imperium ita quiesceret, Michael Constantinopolitanus Princeps, dum Bulgaros vtriusque Mysiæ Dominos bello vexat, variis eos cladibus affecit. Sed dum victoria vtitur insolenter, apud Adrianopolim funditur, & fugatur. Consternatus animo Constantinopolim reuertitur, & dum sibi à populo timet, mœsticiáve conficitur ingenti, vltrò se abdicat imperio. In cuius locum Leo, Pardi patricii filius, à prætoribus suffectus est. Chrunnus Bulgarorum Rex, Adrianopoli potitus, adauctis animis, eò audaciæ euectus est, vt Constantinopolim, barbara gente fretus, circumuenerit. Dum obsessam vrbem oppugnare sæius audet, Leo facta cum populo ac militibus eruptione, non modo Bulgaros repulit, verùm etiam Chrunnū eorum Regem, cum eo fortè congressus, interfecit, opimáque diuæ Sophiæ spolia retulit. Quæ quidem victoria non mediocre ocium imperio peperit Orientali. Carolus demum gestarum rerum gloria clarissimus, iam ætate grauis, Aquisgrani, ætatis suæ anno septuagesimo secundo, quinto Calendas Februarias, Imperii verò anno quadragesimo sexto æquata præstantissimi cuiusque antiquorum Principis gloria, vita defun-

ctus est: quem vniuersa Christiana Respublica extinctum deplorauit, omniumque iudicio, inter diuos referendum esse censuit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER X.

NGARI, qui imperante Carolo, post defectiones tandem varias quieuere, rati contra totius fere Europæ Dominum, eundemq; virtute ac fortuna prępollentem, temerarium & calamitosum esse reluctari, satis profecto iacturā fortunarum ex eo ocio resarcisse visi sunt. Et post mortē eius eousque cessandum esse censuere, quousq; occasio, certaq; victoria offerretur, Lodouicus cognomēto Pius post Carolū ad Imperii Romani fastigium euectus, audita morte patris, relicta Aquitania, Aquisgranum properauit. Vbi inuentis legatis, qui ad Carolum vndiq; confluxerant, habito populorum suorum conuētu, compositisq; imperii rebus, pacem cum Græcis Beneuentanisq; confecit. Accito ex Italia Bernardo Rege, duos quos habebat filios, Lotharium Bauaris, & Pipinum Aquitanis præfecit. Primam, comite Bernardo Rege, expeditionem in Danos ipse suscepit, vt Heroldum & Raufredum, Danorum Reges, socios imperii Romani, & à Gothofredi liberis regno eiectos restitueret. At conatibus eius non modò hyems aduersata, verùm etiam maximus Danorum apparatus, qui ducentis nauibus onerariis maritimam oram infestabant: sed mare contrà glacie concretum, illis fuit iniquum. Interea nuncius ex Italia aduolat, in Leonis Pontificis caput coniurasse multos, quare ad componendas Italiæ res, Bernardus Rex dimittitur, qui morbo correptus, per Gerardum Comitem cuncta pacauit. Defuncto Leone, Stephanus quartus pontificatū iniuit, qui profectus in Galliam, Lodouicum apud Aurelianos principem Imperatoris insignibus excoluit. Coronatus Imperator, variis perturbationibus agitari cœpit. Nam hinc Vascones, qui inter Garumnam fluuium, & Pyrenæos montes protenduntur, à Romano imperio deficiunt, quia Signinium præfectura prouinciæ abdicatum, iniquissimo animo ferebant, hinc & Solanius Abderitarum Regulus, qui Germanici Oceani Insulas incolunt, hinc Britones ac Dani. Item Bernardus Rex Italiæ, malo quorundam Italorum suasu adactus, rebellare ausus est. Sed hæc omnia Lodouicus fœliciter bella gessit, nam Vascones per finitimos eorum populos edomuit. Franci, qui Saxonum fines obseruabant, oblata occasione, cum Solanio & Gothofredi filiis prælium conserunt, quibus fusis fugatisq;, Heroldum in paternum Nouæ Daciæ regnum restituunt. Imperator pari quoq; fœlicitate Britones, qui rebellione laborarant, Murmaniumque Ducem, qui adulterinum regni nomen vsurparat, supplicio capitis affecit. Aquisgranum relatus, cum Græcis & Saracenis, qui Cæsaraugustam occuparant, pacem iniuit. Habito ibi frequentissimo conuentu, Lotharium primigenium Imperii consortem declarauit. Pipinum minorem natu, Aquitaniæ, Lodouicum verò tertium, Bauarię Regem pronunciauit. Deficientis Bernardi caussam ad conuentum retulit, vbi læsæ maiestatis crimine damnatum, Romani imperii hostem iudicauit. Mox coactis vndique è Bauaria Germaniæque copiis, in Italiam penetrauit. Omnes Italiæ populos, sacramento licèt adactos continuò tamen in deditionem accepit, quam certatim illi faciebant. Proditionis auctores, dicta causa, extremo supplicio mox affecit. Bernardus Rex quamuis ad primum Imperatoris aduentum, depositis armis, ad eius misericordiam confugisset, Aquisgranum tamen ductus, Conuentus consulto securibus cæsus est. Episcopi pari crimine damnati, Pontificiæ Synodi decreto, magistratibus abdicati, ad cœnobia quædam relegati sunt. Viomarchus Tyrannus, Britannię regnum anhelans, cum Imperatoris copiis pugnā conserere ausus, occubuit, cuius morte pacata Britannia. Hinc profectus per Rothomagum, Ambianum & Camaracum, Aquisgranum repetiit, vbi multos variarum gentium Oratores inuenit.

Quin-

Quin etiã Vngaricum, non sine graui molestia, bellum nunciatum est. Lindeutus enim inferioris Pannoniæ tyrannus, à Romano imperio planè defecerat, & vt id ipsum Dalmatia, superiórq; Pannonia faceret, variis motibus agitabat. Imperator inprimis audita Vngarorum defectione, quàm maximi profectò momenti esse intelligebat, quando idem bellum cum patre Carolo annis octo durasse non ignorabat, repentè legatos omnes, compositis è sententia rebus, dimisit. Deinde apud Rhætos & Vindelicos, item in magna Germania delectum habuit. Auxilia vndecunq; potuit, extemplo coegit, deinde præter Danubium iter faciens, in Pannonias descendit. Occurrentem sibi Lindeutum cum magna Vngarorum manu fundit, fugatque, palantesque hostes in montes vsque persequitur, qui Mysias Pannoniasque disterminant. Lindeutus quum Francum acrius instantem conspicatur, à monte deditionem facit: quare supplex veniam impetrauit. Bulgari, qui post Chrunni Regis mortem cum Leone Imperatore pacem iniuerant, interfecto Leone, Michaelis fraude ocium intercipiunt. Lodouicus Imperator Lotharium, Italiæ regem declarauit; ad Paschalemq; Pontificem, Romam misit, quem ille corona donauit, & appellauit Augustum. Quare Lodouicum, tantum Romanæ Ecclesiæ tribuisse aiunt, vt potestati ac iuri, quod Carolo Magno parenti, Adrianus Pontifex vltro cõcesserat, hunc sponte renunciasse plęrique confirment. Vrbanus namque Carolo Magno, ob rem semper erga Romanam Ecclesiam optimè gestam, creandorum ius Pontificum Romanorum, omniumque Episcoporum sanè concesserat, quod suo posterorumque nomine, tunc Lodouicus filius paschalibus festis sponte remiserat. Quin etiam vrbes Italię, quæ Imperatorii iuris essent, eodem tempore declaratæ. Ex quibus in Hetruria primariæ sunt, Aretium, Volaterra, Clusium, Florentia, Pistorium, Luca, Pisæ, Portusque Lunensis. Compositis Italiæ rebus, Lodouicus Lothariusq; Imperatores, domandis in Hispania Saracenis, defendendisq; Germaniæ & Pannoniæ finibus animos intendunt. Nam quum Saraceni in Aquitania sensim indies præualerent, nonnullæ ex proximis citerioris Hispaniæ ciuitatibus ad illos defecerunt. Bulgari Pannonias inuadere ausi, sola dumtaxat exercitus ostentatione, à Lodouico repressi sunt. Quare bis pacem ab Imperatore assequuti sunt, priorem facilè, alteram per Aldricum & Cherardum, Intarranorum Principes, qui sunt Dalmatiæ populi, impetrarunt. Quam nondum fere initam, Bulgari interceperunt, quippe comparata classe, aduersus Danubium, ad Draui vsque ostia subnauigarunt. Lodouicus ad castigandam suorum præfectorum ignauiam conuersus, inprimis in Pipini Duces Aquitaniæ Regis, qui Barcillonensibus opem in tempore non attulerant, animaduertit: item in Halaricum Foroiulianorum Ducem, qui defendendis Pannoniæ finibus ab Imperatore præfectus, Bulgaros in Sclauoniam Boemorum patriam penetrare promiserat, sed cumulatas negligentiæ pœnas exoluit. His ferè temporibus in Gallia tantæ magnitudinis grando desæuit, vt pecora passim hominesq; interemerit, quin & glaciem pedum fermè duodecim è cœlo concidisse affirmant. Quod quidem portentum iniquam Lodouici fortunam portendisse volunt, quippe qui nimio in filium natu minimum amore deceptus, fraude suorum, imperio abdicatur: Lotharijque custodię, qui maior natu fuerat, plane committitur. Hinc audaciam ingentem Saraceni cõcepere, instructa magna classe, appulere Centum cellis, quam Ciuitatem veterem nunc appellant. Quum potiundæ vrbis amore æstuarent, Romam properarunt, primùm Romanum agrum incursant, rura diripiunt, direptaque demoliuntur, homines & pecora passim cędunt. Vrbis oppugnationem adorti, Vaticani suburbia nondum fossa muroque munita, abacta præda succedunt. Diui Petri Basilicam, incendio, rapinis, cędibusque fœdant, incensa materia, parietibus tantum, marmoreisque columnis, laboris non consciẽtię gratia pepercerunt, tectum igni absumptum est. Quum Guidonis aduentum accepissent, à Gregorio Pontifice nuper acciti, qui Galliæ Cisalpinæ præerat, soluta vrbis obsidione, qua potiri nequaquam potuere, inter Latinam Appiamq; viam ingressi, cuncta diripiunt. Ad Hostiensem portam suburbia, & diui

Pauli Basilicam pari feritate succendunt. Ingenti Sacrarum rerum priuatarumque rapina onusti, in Latinamq; viam redacti, ad Casini sanctus monasterium peruenere, quod è vestigio direptum concremarunt. Mox præda nauibus imposita, Tarentum Siciliamq; inuadunt, magna in Christianos cæde grassātur. Cum vno eodemq; Mense, Michael Græcorum, & Lodouicus Romanorum Princeps, vnà cum Gregorio Pontifice Maximo diem obiissent, nihil in eos parari potuit. Vngari interea Francorum auspiciis ac ductu regebantur, quámuis sub Lodouico sæpe fluctuarunt, pacata tamen prouincia quieuere. Sed nihil eis molestius accidere poterat, quàm aut arma deponere, aut rapinis & incursionibus prohiberi, ociumque seruare, & aliena imperata facere. Nil die noctuque mente intentius agitabat, quam è ceruicibus inusitatum seruitutis iugum excutere, & imperare potius aliis, quam parere. Dum idoneam occasionem præstolantur, de Lodouici morte certiores facti sunt, quare spes magnas ex defectione concipiunt, sed tempus expectant. Cùm Lodouico Lotharius, Carolus & Lodouicus filii superfuissent, in paterni regni diuisione dissentiunt. Quare intestinum inter eos bellum exoritur, vbi multa hominum millia cęsa sunt. Compositis tandem rebus conuenit inter eos, vt Lotharius cum Italia imperium obtineret, Carolus in Gallia, Lodouicus in Germania quiete regnaret. Et cum Lothario præter Italiam, ea pars Gallię Narbonensis, quam Romanam prouinciam appellamus esset adiecta, vna cum ea particula Galliarum, quæ inter Schaldũ & Rhenum amnem sita est, ex hoc ista extrema portio, Lotharingia, à Lothario dicta est. Dum Saraceni Duce Sabba Siciliam & Tarentum, terra mariq; acri obsidione premunt, Theodosius Constantinopolitanæ classis præfectus, ne sat quidem suis copiis fretus, ad Venetos confugit, simulq; auxiliarē sexaginta nauium classem societatis iure postulauit. Quod quum impetrasset, Petrum Andonicum Ioannemq;, Duces, Spatarii Augustalis dignitate donauit, quę apud Græcorum Imperium maxima censebatur. Sabbas cum Christianorum classem Adriaticum pelagus emensam, Tarentum appropinquare cognouit, soluta obsidione, ad Crotoniatum repente littora occurrit, & dissimulato timore, leuiq; prælio fortunam experiretur. At ex leui pugna, ita vtrinque animi irritati, vt collatis vtrinque signis congrederentur. Græcorum classis a principio fusa fugataq;, Veneti aliquanto obstinatius resistentes, maximam cladem perpessi sunt, nauesq; ferè omnes aut mersæ aut captæ. Hac elati victoria Saraceni, Dalmaciam petunt, Ausarense oppidum, vi captum populantur. Onerariæ Venetorum naues quæ è Syria mercibus onustæ, in Tergestino sinu delituerant, à Saracenis captæ. Negociatores Veneti ad vnum cæsi omnes, quando eorum nomen apud Saracenos abominabile putabatur. Mox in maritimam Picentum regionem diuerterunt, Anconam vi captam populatamq; incenderunt. Ex intestino principum bello non solùm Italia, sed Gallia quoque grauissimam iacturam accepit. Namque Normanni, quibus Emergis appellatio fuit, Romano Rege ac Duce, per Ligeris ostia ingressi, Aquitaniam totam deuastarunt. Quin & Heriam insulam, multaq; religiosa monasteria incenderunt. Mox per Galliam effusi, vniuersam regionem longè lateq; diripiunt. Burdegalam, Xantoniam, Engolismam, Lemouicos, Parrhisios, Turonum, Belluacum, Nouiomagum, Aurelianos, Pictauos, innumeraq; oppida, pagosque populantur. Normanni in captis Gallię vrbibus diu permanere non ausi, ne coactis exercitibus, à Francorum principibus eiicerentur, demum in Aquitaniam se recipiunt, ibiq; sibi sedes statuunt. Carolus ex cognomento Caluus, superatis Britonibus, cæsisque ducibus eorum, se Lemouiæ vrbis Regem instituit. Deinde Fráciam ingressus cum exercitu rerum potitus est, quippe Lotharius se sponte Imperio abdicauit, in priuatamque religionis vitam se redegit. Lodouicus in Germania, vbi late dominabatur, diem obiit. Carlomannus & Carolus eius filii, aduersus patruum Imperatorem designatum arma capiunt. Dum vtrique ingentes moliuntur apparatus, Carolus Caluus veneno potionatus, Mantuæ vita excessit. Cui Carolus Balbus, ex fratre Nepos, optimatum opera successit. Qui cùm rebellantibus Vngaris qui seruitutis iu-

gum

gum ferre non poterant, sæpè bellum intulisset, ita animo & corpore debilitatus est, vt in priuatam redactus vitam, ab Arnulpho patruele aleretur. Sed post victos Normannos, qui Franciam Lotharingiamque vastabant, quum nihil laude dignum faceret, primatum factione imperio deiectus: eique a Francis Arnulphus quidam, humili genere natus, ea tempestate suffectus est. Francis post Arnulphum ad Imperium euectum regnauit Otho Parrhisiensis Comes Roperti Ducis filius à Caroli Magni genere alienus, post quem Carolus puer, Simplex cognominatus, & Lodouici Balbi filius, Francorum regnum accepit. Sed per ea tempora, quibus Carolum Caluum imperare diximus, Normanni Aquitanica Gallicaque præda ditati trecentarum & sexaginta nauium comparata classe Constantinopolim traiecerunt, direptis ac succensis illius suburbanis, in Oceanum mare se recipiunt. Saraceni adauctis in immensum animis, Cretam adoriuntur, insulaque potiti cuncta diripiunt. Maxima eorum pars in Italiam relata, ab Ancone Hydruntum vsque tractum maritimæ regionis vniuersum late prædantur, & oppida cuncta subuertunt. Eodem quoque tempore Bulgari longè prius ad Christi fidem redacti: quum adhuc Schismatici forent, Catholicæ fidei dogmata receperunt. Et eorum Rex delegato filiis regno, ad Monasticam religionem confugit. Sueropilus Dalmatiæ Rex, atque gens Sclauorum illi subdita, quæ à Boemis Germaniæ genus deduxit, tunc primum Christi fide initiata est. Sed hoc anno salutis circiter octingentesimo & octogesimo accidisse credimus. Iisdem ferè temporibus Saraceni è Creta prodeuntes, dum per Adriaticum mare in Christianum nomen vbique deseuiunt, Dalmatiam non modò maritimam, sed mediterraneam quoque grauiter infestant. Grauis & calamitosa Saracenorum fuerat oppugnatio, sed Vngarorum bellū multo calamitosius, quippe qui per ocium mira fœcunditate adaucti, & sub Carolo Balbo rebellare ausi, vt seruitutis iuga discuterent, Saracenorum & Normannorum exemplo successibusq; concitati: neq; inscii, quanta factione Christiana Respublica laboraret oblata occasione, instauratis & amplificatis viribus ab Arnulpho Imperatore deficiunt. Inter Longobardos enim & Romanos orta seditio. Longobardi, qui Cisalpinam Galliam, quam ab his Lombardiam nunc dicimus, incolunt, præfacto Italiæ dissidio, & Romanos cum Arnulpho Imperatore aspernari, & iterum sibi regnum Italiæ vindicare cœperunt, Vngarorum ferociam ac vires nequaquam ignorantes, magnam in huiusce gentis robore spem profectò locauerant. Quare orta in comitiis seditione, alii Guidonem Spoletanum Ducē Italiæ Regem declarant. Vngari igitur non modò deficiunt, & imperata detractant: verum etiam prouincias Imperii Romani incursionib. & rapinis vltrà lacessunt, & ne ab humiliorib. initium facerent, Germanos inprimis adoriuntur. Odium in Romanum nomen, quod diu dissimularunt, rebus potius quam verbis detegunt. Tanto tumultu, omniumque consensu se in libertatem asseruere, vt non modò senes, sed mulieres quoque in habendo delectu, nomina vltrò dederint. Quum in Germaniam eruperunt, tanta rapinis ac cædibus adiecta sæuitia, vt nec ætati, nec sexui, locoque parcerent. Nam sacra & prophana loca iuxtà spoliant, & incendunt. Vnni qui in Pannoniis olim remanserant, mitiorum consuetudine populorum, ipsi quoque mites effecti, & aliqua ex parte Christiani. Sed eorum qui è Scythia rediere, Vngarorum redundantia, in pristinos feritatis mores recidere. Quare in diripienda vastandaque Germania, mutua immanitate certabant, à principio, quoscunq; inuenerant, passim cędere pecora abigere, imbellē ętatem in captiuitatem ducere, sæpe in conspectu parentum contrucidare liberos, illidere parietibus infantes, è gremio matrum ereptos nullum denique feritatis genus prætermittere, nobilissima quæque ædificia amoliri, oppida, vicos, ac templa incendio absumere. At vbi quacunq; iter per Germaniam fecerant, satis superque sæuitum est, in Franciam Galliasq; penetrant, vbi acceptam à Carolo Magno seruitutem, illatas cædes, ac abactas denique prædas abundè statuunt vlcisci. Hic superiorem immanitatem instaurant, quin etiam pro viribus augent. A Francis, qui libertatis gloriam Vngaris abstulere, cumulatissimas

pœnas exigunt, flammis ac ferro omnia destruunt. Contempta sæpe captiuitate, cum pagis ac oppidis omnem æquè ætatem incendunt, magnificas ædes demoliuntur, sacram suppellectilem diripiunt, nullum religionis vestigium seruant. Ne his quidem immanitatis criminibus Vngari caruere, vt adustas quandoque ex incendio humanas carnes legerent, lectasq; frustillatim inter se deuorarent, sæpe cum cædibus per pagos & oppida grassarentur, humanum quoque sanguinem biberent. Omnia crudelitatis genera Scriptores, præter pollutam vtriusque sexus pudicitiam, quam domi militiæq; semper coluerunt, in eos commentantur. Tanta vbique cæde bacchantur, vt hęc Atilæ tempora superasse credideris, neque adhuc cædibus & rapinis satiari potuere. Gallias quoque omnes miscent, ne qua in re Atilæ progenitori cessisse videantur, Arnulphus, ac reliqui Reges his obstare non audebant, cùm propter innumeram multitudinem, quæ totam Galliam inundarat, tum propter Romanæ Reipublicæ dissensionem, intestinasq; Francorum discordias, quibus imperii Romani vires admodum labefactatę ac eneruatę fuerant. In Italia creati noui Principes, inter se diffident, & ciuilia bella moliuntur. Berengarius, quamuis à principio detrimenti aliquid acceperit, vir tamen rei militaris peritissimus, ac animi magnitudine præstans, eo Guidonem inimicum sanè redegit, vt in Spoletano ducatu, ac Hetruriæ ciuitatibus occluserit, & (vt tutius sibi consuleret) Arnulphi Imperatoris amicitiam sibi comparare studuit, quod quum impetrasset, missis ab eo auxiliis, adiutus est. Senebaldus cum exercitu haudquaquam contemnendo, ab Arnulpho patre missus in Italiam, Guidonis largitionibus corruptus, vt plęrique arbitrantur, nihil Berengario attulit adiumenti, reque infecta in Franciam rediit. Guilielmus tamen Auctor est, Arnulphum, Berengarii gratia, in Italiam cum exercitu venisse, Bergamum cum Ambrosio Tyranno vi cepisse, eumq; laqueo suspendisse. A Formoso Pontifice Maximo accitum, Romam vsque venisse, Guidonem inclinata acie fugasse, eius vxorem in arce, vbi se tuebatur, obsedisse. Guido, sedente Formoso Pontifice, diem obiit, Lambertus in regno filius successit. Paulo pòst Arnulphus pediculorum morbo correptus interiit. Franci Arnulpho Imperatori, Lodouicum Tertiū eius filium in Imperio subrogarunt, ac Franciæ Germanięque Regem declararunt. Quin & Lamberto Regi, Lotharium filium Spoletani hæreditario iure sufficiunt, vnaque cum Hetruscis Italiæ Regem creant. Vngari autem, postquam per Germanias ac Gallias omni immanitatis genere satis debacchati fuerant, per alia, atque iuerant, Germaniæ loca, in Pannoniam reuertuntur. Lodouicus Rex Germaniæ, qui vbi erumpentes in Bauariam Vngaros, omniaque passim igni ferroque vastantes acceperat, ad Augustam Vindelicam, prope Lemannum fluuium eis occurrerat, ab hisque simulata fuga, in insidias tractus, vix cum magna clade suorum euadere quiuerat. Qua quidem victoria elati, Bauaros mox & Sueuos, item Francos & Saxones, longè lateque populati sunt. Audito hostium reditu, coactis vndique copiis & auxiliis, his iterum occurrere audet, ratus si victoriam sperare non liceret, prædam saltem & captiuos eriperet. Sciebat enim Vngaros populatis tot ditissimis regionibus, vsque adeo redire onustos, vt ne facilè quidem metiatur quisquam. Multo plus auri & argenti ex Bauaris, Francis & Saxonibus planè retulerant, quàm imperante Carolo Magno, Franci quondam direptis Pannoniis asportarant. Lodouicus igitur, conserto iterum cum Vngarica gente prælio, non modo prædam & captiuos non recuperauit, sed ingenti accepta clade, vix euadere potuit. Maxima Germanorum pars obnixius resistere ausa, non modò ingenti à Rege pecunia vix redempta, sed vt id assequeretur, stata quotānis tributa soluere adactus est. Quum Vngari primos Vngariæ fines attigissent, vt de tot clarissimis vno eodemq; tempore prouinciis, quæ antequam in populi Romani potestatem quondam redactæ fuissent, tot expeditiones factæ, tot cæsæ legiones, tantum sanguinis fuerat effusum, triumphare viderentur, vniuersam prædam, & captiuorum multitudinem in pompam redigunt, quæ quidem pompa, victorum agmina æquare videbatur. Occurrebant vndique spectatum congratulatumque cæteri

qui re-

qui remanserant, & cum tanto plausu ex pagis ac oppidis victores excipiebant, vt nullum Vngariæ diem hoc candidiorem illuxisse dixeris. Nulla vxor cum liberis, viro gratulatum obuolauit, quæ spoliis onusta non redierit. Tanta seruitiorum copia fuit, vt præterquam in vbertate Pannoniæ, alibi fame absumpta facile fuisset. Tunc Scythiæ primum matronæ ancillas admiserunt, ciuiliusque viuere didicere, seruitia ne cessarent, aut seditionem molirentur, partim agros colere, pecuariáve curare, partim cum dominis militare. Exuuiis hostium Martis Herculisque templa completa sunt, cætera præda viritim diuisa. Hac igitur expeditione Pannonia tot bellis exhausta, ita auro & argento repleta est, vt nullis Respublica ciuium vectigalibus indigeret, nullaque decussa pecunia, præterquàm externa vteretur. Reuersi in patriam Vngari, totam eam hyemem domi transegere, recreauere, ac refecere corpora, superiore expeditione defatigata. At ingruente Vere, ne tempus frustra tererent, néve fortunam aspirãtem per ignauiam remorarentur, aliam expeditionem ineundam esse censent: quare Procerum decreto, aduersus Græcos sumenda arma decernunt. Videbant enim se inter duo potentissima orbis imperia esse collocatos, hinc Romanorum Imperio premebantur, quod in Francorum manus peruenerat, hinc Grӕcorum, qui Pannonias bello sæpe vexarant. Superiore anno à Germanis & Francis, pro acceptis iniuriis, pœnarum sat exegerant, nunc Græcos superesse, quos si vicerint, non modò in perpetuam se libertatem facile asserturos esse sperant, verùm etiam labefactato vtroq; imperio quandoq; potituros non diffidunt. Quum hucusque sibi post Arnulphi mortem prosperè omnia successissent, opinionemque superassent, animos à superiore fortuna concipiunt, augentque, ac maxima quęque sibi facilè promittunt. Accedit & illud, quòd vires nunc sunt lõgè quàm antea ampliores, corpora laboribus obdurata, & animi experientia exactiores fortioresque. Proinde Mysiam superiorem, Illyricum, Thraciam, Macedoniamque incursionibus rapinisque lacessunt. Ita magnos ac diuersos comparauerant exercitus, vt varias vno eodemque tempore regiones inuaderent, quod haudquaquam temerè quandoque fit & in sterili vel maximè regione, ne qua fortasse commeatuum inopia laborarent. Dum cædibus & incendiis vsquequaque vagantur, abactisq; pecoribus ac hominibus, omnia diruunt, ita Constantinum, qui cum Alexandro patruo Imperium gesserat, perterruerunt, vt multas vrbes sibi subditas, vi adactas, Vngaricę genti quotannis tributa pẽdere pateretur. Quũ bellum hoc è sententia successisset, in Bulgaros peregrinosq; populos arma vertunt. Bulgari namque Sclauorum genere nati, quando consimilis est vtrisq; lingua, è Scythia velut illi prodeuntes, traiecto Danubio in Mysias consedere, qui quum Thraciam, Illyricũ & Macedoniam armis sæpe vexassent, diu cum Principibus Græcorum bella gessere, variæ inter vtrosque intercessere victoriæ, in eorum tandem ditionem concessere. Hi cum Vngaris dimicare ausi, & ad internecionem ferè redacti, stato quotannis stipendio, mulctati sunt. Tam prospero vbique successu, res Vngarorum eò euectæ sunt, vt nihil vsque adeo arduum & difficile foret, quod ingenio & viribus assequi non confiderent: nondũ imperandi desedit Vngarorum immensa libido, nec rapinis & cædibus adhuc gens aspera satiatur, tanta populorum fœcunditate pullularat, vt remotas quoq; nationes inundaret. Tres sibi præpollentes ea tempestate potentatus verebatur, ex quibus Francos & Græcos graui bello confecerant, Itali supererant, qui Berengario Principe sibi iura Imperii vsurparant. Quare in Italiam innumerabilem ferè exercitum parat, vt quod Atila præstare non potuit, clarissimum Imperii Romani nomen extingueret. Accedebant factiones Italiæ, quibus vltrò ad maxima cœpta hortabatur. Ipsa quoque assiduo semper bello vexata, pro referenda vice, cæteras nationes nullo frui ocio patiebatur. Italiam igitur sub Sergii tertii Pontificatu, & Lodouici imperio, quum Berengarius in Italia vsurpauit imperium, Vngari adoriuntur, per Foroiulianum agrum iter faciunt, quod quidem Italię semper exitio Barbaris natura patefecerat. Quũ horum aduentum Berengarius accepisset, cum quindecim millibus equitum ad Italiæ fines occur-

rit, quem primo congressu Vngari profligarunt. Leoprandus eos primo congressu spectata Italorum multitudine, sibi parum cōfisos è Patauino agro ad hybernandum in Pannonias rediisse tradit, vt rem tanti momenti, cui tantum gloriæ ac vtilitatis inesset, se consequi possent, maioribus longà viribus adorientur. In sequente Vere Italiam tanto apparatu repetiisse, vt maximos ac validissimos quosque exercitus facile protererent, Aquileiam, Patauium, Veronamq; nemine resistente præteriisse, perueniss Ticinum, Berengarium habito delectu & auxiliis ex tota Italia euocatis, in Transpadana regione occurrisse, militū que spectata multitudine proposuisse. Contra Vngaros numero impares, ac amnium interiecto animo consternatos, ad extrema ferè fuisse redactos, quando præ hostium multitudine, desperata victoria, prælium conserere non audebant, fugamque rapere flumina prohibebant. Demum quum fugere magis quā dimicare decreuissent, dum Abduam fluuium natando traiiciunt, quàm plurimos præ nimia festinatione fuisse demersos. Trans Abduam positis castris, per internuncios Christianos orasse, vt se demissa præda, incolumes redire paterentur: ne id quidem ab Italis impetrare potuisse. Berengarium in quodam oppidulo tempus cum voluptate triuisse, Romanos potius de vinculis, quibus Vngari vincerentur, quàm de armis quibus cæderentur, cogitasse. Ad postremum quum hostes fuga salutem quærerent, in Veronensemque agrum palantes fugerent in nouissimo agmine ab insequentibus prælium fuisse initum, quo superiores fuere Vngari, sed vbi ad Brentam fluuium peruentum est, dirimente vtrosque amne Vngaros iterum impensius orasse, vt præda, captiuis, armis, equis, & vniuersis denique impedimentis dimissis, præterquam vno concesso viritim equo, quo per se quisque domum repetere posset, incolumes abire liceret. Neque tamen impetrare potuisse, per insolentiam in Romanos sæpe respondisse, si à mortuis munera canibus acciperemus, fœdusque cum canina gente percuteremus, Nos capite insanos, sanus iuraret Orestes. Insolentissima verba Vngaros eò adduxisse, vt fortissimè pugnando mori maluerint, quàm aliquam cum turpitudine superare salutem, cogitātes, ablata spe fugę, nil satius esse, quàm cruenti hosti victoriam relinquere, mortem morte fugere: ex honesto interitu, gloriosam sibi vitam quęrere: fortunam quandoque fortium virorum amicam: Martem sæpe fugientem militem potius insequi, quam fortiter dimicantem: & cuncta Deorum numina benignum equumque victorem fouere solita, insolentissimum contrà perdere. Quare vt Leoprandus longè prosequitur, scriptor quidem non aspernandus, dum mutua se exhortatione confirmant, Romanos expectatione suspensos retinent, mox tripartito his insidias obducunt. At illi dum internuncios præstolantur, cunctatione defatigati, magna ex parte equis desiliunt, vt corpora curent. Dum se ex mora tutos arbitrabantur, ecce Vngari educta veteranorum validissima acie, traiecto flumine medios adoriuntur, penetrantque, cædem inauditam patrant, & tot viros præ nimia celeritate confodiunt, vt multis ientantibus cibum in media gula transfigerent: nonnulli, ereptis equis fugam inhibere, eosque lentius iugulare, in obstantes vehementius ruere, campos vbiq; cruore inficere, augebant intestina cladem odia. Nam tantus eos liuor incesserat, vt plerique pugnam remoti detrectarent, vt proximi quorum mortē anhelabant, præ oculis trucidarentur: quod idcirco faciebant, vt ipsis deinde liberius regnare l ceret. Mutua enim Italorum inuidia, simultates, & odia, non solum imperium, gloriam, ocium & fortunas abstulere, verùm etiam fuere causæ, quibus hæc omnia funditus perirent. Profusam Demum fugam rapiunt, instant contrà deseuiuntque hostes, & qui prius veniam nullis precibus ac muneribus inuenerant, supplicantibus deinde parcere nesciebant, cæsis maxima ex parte Christianis, cæteri per fugam elapsi sunt. Schythicus furor vlterius coerceri non potuit, Transpadanam passim regionem diripit, vastatque. Scriptores plerique addunt, aliquantulum à superiore narratione diuertentes. Post fugatum in Vngariæ finibus Berengarium, Vngaros, quum in Taurisinum agrum erupissent, & cuncta lōgè lateque vastassent, Taurisium quoque vi captum spoliasse. Dum Medi-

Mediolanum post hæc contendere statuunt, Venetorum opibus ac fama remoratos, ab instituto agmen itinere, ad eorum sinum diuertisse. Quorum vrbem (vt aiunt) quum sine classe expugnare nequirent, lembos tumultuarios fabricantur, quos vt celerius facerent, asseres pellibus ritè conglutiant. At comparata huiuscemodi classe, primo impetu Ciuitatem nouam capiunt, mox per littoreas insulas latè bacchantur. Æquilium caput aggeris, Clodiam, quam nunc Clugiam dicunt, exinde populantur. Additis ex hoc animis, ad occupandum Riuum altum se accingunt, sed quum alia tunc vrbis forma & munitio foret, voti compotes esse nequiuere. Petrus enim cognomento Tribunus, ea tempestate Venetorum Dux, quum Vngaros in Pannonia consedisse cognouerat, Vnnorum quidem posteros, quorum sæuitiæ euitandæ causa in palustres insulas, veluti in profugorum asylum, è Venetia quondam populi conuolarant, extemplo vrbem, quod natura loci abhorrere videtur, à Riuo castelli, ad ædem diuæ Mariæ in Iubanico nominatam, perpetuo muro cingendam, Canalem verò magnum appellatum, ferrea catena claudendum curauit. Verebatur enim vir ille sapientissimus, ne veluti Vnnorum, Duce Atila, terror condendę vrbis causa fuerat, ita Vngarorum furor conditam extirparet, ne ab eadem infausta natione initium simul & exitium Veneti peculiari quodam fato sortirentur. Tantum viri prudentia valuit, vt patriam ingenti periculo liberarit. Quum igitur Vngari, Clodia mouentes, littus cepissent, quod contra Methamanchum est, vt inde per Albiolam, Methamancho Albiolaq; potirentur, Veneti, Petro Duce, obnoxius obstitere. In variis quoq; locis acerrimè pugnatum, per quæ Barbari, multitudine freti irrumpere conabantur. Et quum diebus aliquot vndique, ad festum vsque diui Petri Paulique diem oppugnassent, tandem desperata victoria, quando munitissima & præpotenti classe, & non tumultuaria & commentitia opus erat, se in Patauinum agrum ad castra receperunt. Iam primus annus Vngarorum in Italiam ingressus agebatur, quum Berengarius publicæ saluti consulens, datis obsidibus, ingentique pecunia, se vniuersamque Italiam à Barbarica seruitute redemit. Eodem quoque tempore, imperante apud Græcos Constantino, quum Romanus, præfectus eius Apulos, Calabros, nonnullosque populos sub imperatoria conditione facilè retinere non posset, homo facinorosissimo quoq; scelere perditus, Saracenorum Regem cum maxima classe, in rebelles sibi Calabros Apulosq; concitauit. Qui quum ad extremam Italię oram appulisset, Calabros, Apulos, Salentinos & Lucanos non modo Græco Imperatori seruire coegit, sed cędib, incendiis & rapinis sic afflixit, vt ad internecionem penè redegerit. Item à Supero Inferoque mari, & à freto Siculo, ad vrbis vsque mœnia Romæ, ita omnia occupauit, vt deleta Constantinopolitanæ ditionis memoria, Barbarico & prophano cuncta Imperio vendicaret. Cui quidem malo, nisi Iohannes decimus Pontifex maximus, Vir circumspectus & magnanimus prospexisset, iam de orthodoxa simul fide, Italâque salute fuisset actum. Hic enim Albericum Hetrurię principem, magistrum Equitum declarauit, qui habito repente delectu, & coactis vndique auxiliaribus copiis, inprimis prophanum hostem è Latio repulit. Fugientem insequutus ad Lirium fluuium, quem nunc Garlianum appellant, conserto prælio profligauit, partaque victoria Romam ouans ingressus est. Saraceni accepta ingenti clade, consternati, in Garganum montem confugere, vnde munita arce, multis postea temporibus Italiam longè latèque vexarunt. Post hæc inter optimates Vrbis dissensio oritur, magna Albericus quem Pontificis fratrem plęriq; reputabant, afficitur inuidia, vrbe Roma propter liuorem & ingratitudinem eiicitur, qui Ortam Hetruriæ oppidum confugiens, contra inuidorum impetum se accuratissima munitione tuetur, & vt Romanorum ingratitudinem, & inuidorum iniurias abunde vlciscatur, ad Vngaros literas mittit, quibus eos hortatur & exorat, vt ad capiendam vrbem Romam, qua nunquam hucusque potiri valuerat, maximis exercitibus Italiam repetant. Quod si fecerint, facultates, viresq; suas non ignobiles pollicetur, fœdus cum Berengario Imperatore initum rescindant: oblatam Vngari occasionem, gens imperandi cupidissima, haudqua-

quam patiuntur elabi, Insanos extemplò comparant exercitus. Per Illyricum iter faciunt, & vsitata quondam via per Foroiulianum agrum & Venetiam in Flaminiam erumpunt, oppida & vicos passim diripiunt. Contempto Alberici mandato, qui in Romanum agrum eos acciuerat, in Hetruriam penetrant, quam ex compacto Albericus saluam & incolumem fore iusserat. eam cædibus vniuersam fœdant, incendiis & rapinis omnia vastant. Vniuersam imbellium multitudinem, quæ aut ex clade superarat, aut fuga nequiuerat elabi, in seruitutem asseram, in Vngariam abducunt. Postquam igitur Vngari ab Alberico in Italiam euocati sunt, opulentissima eius præda deinde allecti, quotannis ferè (vt Richardus auctor est) populandi causa, vt quicquid remanserit, eraderent, repetere consueuerunt, vt à duplici tunc gente, eademque immitissima, veluti à duplici lupo misella dilaniebatur Italia. A Tyberi enim amne vsque in Calabros, & ab Aterno, quem Piscariam dicimus, in Salentinos quicquid erat, Saracenus populatur Apher. Cæteram vero partem Dalmatiæ Pannoniæque finitimam Vngarus incursat. Berengarius autem quum vtrique hosti obstare non posset, in Cisalpinam Galliam Imperii sui vires reuocarat, ibique pro virili parte se tuebatur: & cuncta Italiæ mala, tanquam à specula tristis prospectabat. Hac igitur tempestate defuncto Lodouico, Conradus Francorum genere oriundus, vir domi forisque clarus, omnium consensu Populorum Imperator creatur: quo quidem imperante, varii Principes amplissimis potentatibus freti, claruere, ex quibus inprimis Arnulphus Bauariæ Dux, Burchardus Sueuiæ, Eberardus Franciæ, Hisilbertus Lothoringiæ: atque cæterorum quos diximus, potentissimus Henricus qui Saxonibus & Turingis imperabat. Secundo Imperii anno, hi Principes à Conrado defecere: in primisque Henricus suæ gentis robore fretus, rebellauit. Sed Conradus prudentia ac viribus pollens, ad gratissimum omnes obsequium reuocauit. Solus Arnulphus, Bauarorum Dux, terrore percitus, nequaquam Conradi misericordiæ fisus, cum vxore ac liberis ad Vngaros confugit, ne Conrado inuitus parere cogeretur, néve facile contumaciæ suæ pœnas exolueret. Et hac mente abiit, se nunquam rediturum, donec infensum sibi Imperatorem, extremum diem clausisse nouerit. Imperante Conrado, Berengarius Rex Italiæ diem obiit: cui Berengarius secundus eius filius in regno successit: quo quidem regnante, Lodouicus Bosonis filius, qui Romanę prouinciæ & Burgundiæ Rex erat, per Taurinos Italiam ingressus, à Berengario secundo victus & captus est: atque ea conditione dimissus, quam iureiurando asseuerauerat, se nunq̃ posthac cum exercitu in Italiam rediturum. Sed paulo post non seruata conditione, ac rescisso fœdere, per Tridentinos in Italiam reuersus, in primis Veronā occupat: sed à Berengario mox obsessus, quum Veronenses vrbem dedidissent, cum copiis interceptus, erutis peierator oculis dimissus est. Berengarius Burgundionum victoria potitus ad redintegrandam Italiæ quietem animum aduertit, quam assequi desperabat, ni cum Vngarorum ferocissima gente pacem ac fœdus iniret, quippe qui quotannis incursionibus & rapinis Italiam vexare solebant. Quod vbi factum est; Vngari rabiem, qua in Italos diu sæuire consueuerant, in regiones alias plane verterunt. Alemannos reperunt, quos bello sæpe sollicitarant, atq; solita crudelitate diripiunt, & trucidant: quod quidem immanitatis vitium apud hanc gentem nondum exoleuit. Neque adhuc icto cum Vngaris fœdere, quiescit Italia, quando populus Romanus, Alberti Spoletani Ducis functus auxiliis, obsessa Orta, captoque Alberico, qui in Italiam Vngaros euocarat, cumulatissimas de patriæ inimico pœnas sumpsit. Interea Saraceni, qui in Gargano monte consederant, Apulia Calabriaque vastata, Beneuētum vi captum incendunt. Adauctis animis regnum amplificare conati, à multis oppidis promissa obsequia accepere, sed à Guidone repressi, Romanis finibus excessere. Ast vt ad Vngaros redeamus, post factam cum Berengario Imperatore pacem, populatamque Alemanniam, ingrediuntur Alsatiam, quam cum saxonia pariter deprædantur, & ex eorum instituto, cædibus omnia complent, ac homines cum pecoribus abigunt. Sed ad Moresburgum Germaniæ oppidum, quod in Saxonum

num

num, Turingiorum, & Sclauorum finibus situm est, ab Henrico Rege grauissima clade affecti sunt. Nam vt Leoprandus tradit, Conradus vbi mortem propius adesse conspicatus est, aduocato procerum cōcilio, Henricum Saxonum & Turingiorum Ducem, Regem & Imperatorem creandum esse censuit, cuius paulo pòst exspirantis autoritate, omnium suffragiis ad Imperatoriā dignitatem euectus est, & tunc primum à Francis in Germanos translatum est imperium. Quum omnes ei Principes legitima obsequia soluerent, Arnulphum tantùm habuit aduersum. Quippe qui cum vxore ac liberis, post Conradi mortem, ex Vngaria reuersus, & honorificentissimè non modò à Bauaris, sed Francis quoque Orientalibus susceptus, & vt oblatum sibi regnum obiret hortatus, Henrici Imperio aduersari cœperat. Henricus id ægrè ferens, coactis magnis copiis, in Bauariam contendit, extra Bauariæ fines Arnulphus occurrit. Quum vtrinque instructæ acies constitissent, Henricus vir sapiens, ne quid temerè ageret, quod pœnitentia subsequeretur, ad singulare colloquium Arnulphum vocat, ibi mitissimis verbis sibi hominem reconciliat, creandorumque Pontificum potestatem in regione Bauariæ, quod maiores eius nunquam assequi potuere, spontè donat. Is Henrici oratione victus, depositis armis, debitum pollicetur obsequium, semperque recepit se pro Imperatore dominoq; suo Henricum vnicum habiturum. Compositis his rebus, Vngarorum incursiones, rapinę ac cædes vulgò referuntur, quibus cùm ad illud [quod diximus] oppidum occurrisset, cæsis fugatisque Vngaris, recuperata præda, ac ingenti captiuorum manu, memorabili victoria potitus est. Dum hæc omnia ita geruntur, ecce miserrima in pristina mala recidit Italia. Nam dum Berengarius secundus, icto cum Vngaris fœdere Romanum Imperium instaurare conatur, Tyranni, quibus eius potentia formidolosa videbatur, Rodulphi Burgundiæ Regis suasionibus agitati, eum è Galliis in Italiam aduocant, cuius viribus Berengarium imperio eiiciant. Rodulphus Italiā ingressus, factionib. optimatum eiecto Berengario, tribus tantum annis rerū potitur, sed Italas artes, & intestina odia Vngarica continuò vlciscitur immanitas. Berengarius enim ad Vngaros, quos sibi semper amicos habere studuerat, repētè confugit, eorum opem, vt in imperium restituatur, implorat. Vngari Salardo Duce Italiam repetunt, quacunq; iter faciunt, omnia rapinis, cędibus & incendio vastant. At vbi Ticinum peruenere, obsessam vrbem vi ceperunt, captamq; ferro igniq; absumere conati sunt. Quicunq; Rodulphum in Italiam aduocarunt, quum parum in eo pręsidii esse intuerentur, cōtempto eo, Hugonem Arelatensem Principē acciunt. Qui magnis exercitib. Italiā ingressus, imperioq; potitus, suspectos optimates, à quibus fuerat accitus, ne se iuxtà ac Rodulphum tractarent, dato Samsoni negocio, qui legionis pręfectus erat, omnes in exiliū egit. Neque sat Hugoni prouidentia profuit: nam alii optimates, & vel maximè hi, qui nuperrime exilio mulctati fuerant, Arnoldum Bauarorum Ducem in Italiam euocant, qui adita extemplo Italia, principio Veronam venit, & admissus à ciuibus Rex Italię ac Imperator à populo cōsalutatus est. Quò quum Hugo cum maximo equitatu, multisq; cohortib. occurrisset, cōserto prælio profligatur Arnoldus. Berēgariū secundū Italia eiectū, qui ad Vngaros cōfugerant, quorum semp amicitiā & auxiliū omni studio, fide officioq; coluerat, plæriq; in Vngaria, apud Sueuos alii obiisse tradunt. Tertius verò Berengarius, primi Berengarii ex filia nepos, ab exilio, multis auxiliis adiutus, in Italiā rediit, sed quorū potentatuū ope id fecerit, præterq̄ Vngarorum, haud satis compertum habeo. Hic quū suarū partium promissum fauorem, & auxilium non inuenisset, Hugonēq; in se arma parare sensisset, ab incœpto destitit, in Sueuiamque se recepit, id autem Ioanne vndecimo Pontifice maximo, à Christiana salute anno nongentesimo trigesimo quinto plęriq; accidisse prodidere. Eadem tempestate Saraceni, cum ingenti classe, Genuam appulisse dicuntur: quam vbi expugnarunt, inaudita omnis ætatis ac sexus cæde patrata, immaniter cuncta diripuerunt, incredibili præda ditati, in Aphricam rediere. Sed quæ, & quomodo nonnulla Conradi, Henricivé temporibus gesta sint, ex Vngarorum breuiter annalibus haud ab re adiicien-

da esse duxi. Referunt enim eos post Morauiam & Boemiam hostili manu populatas, quæ vltra Danubium magnæ Germaniæ partes sunt, citra Danubium mox arma vertisse, inprimisque finitimas sibi Carnorum ac Noricorum regiones, quas Carniolam, Carinthiam, Styriamque nunc dicimus, superioris Pannoniæ caput attingentes inuasisse. Dum eorum incursiones ac impetum Gothofredus Morauiæ Dux, & Eberhardus Carinthiæ Princeps, cum Gregorio Aquileiensi patriarcha, coercere nituntur, acerrimam pugnam conseruisse, vbi quamuis multi ex Vngaris occubuissent, desideratis tamen ducibus, profligatoque Patriarcha, Alemannos quoque fusos & fugatos fuisse. At illos, direptis tribus regionibus, prędа oneratos in Pannoniam cum victoria rediisse. Conradum læsis imperii sui finibus, admodum commotum, Augustam Vindelicam periisse, vt comparato exercitu, secundo amne Pannonias adoriretur, immanitatemq; Scythicæ gentis, omnium populorum ocia perturbantis, pro viribus vlcisceretur, sed Italorum factionibus remoratum ab incepto destitisse. Quin etiam addunt, Vngaros post hæc tribus annis quieuisse, quarto verò in Bulgaros memorabilem expeditionem suscepisse, in qua quum omnia è sententia euenissent, cepisse hostium castra, ciuitates & oppida expugnasse, omnia eorum spolia tot annis parta, item quicquid auri argentique illis erat, asportasse, abegisse armenta omnia, & ad nostra vsque tempora erepta illis oppida retinere commemorant. Item post hæc Italiam, quam sæpissime infestarant, repetiisse, Patauium igni ac ferro ab his absumptum. Adita Gallia Cisalpina, Liutarium Vercellensem Episcopum, populata basilica, trucidasse. Demum vniuersa Gallia spoliata, opulentissimos in patriam fuisse reuersos, deinceps annos decem seruasse quietem. Deinde Saxoniam, Turingiam, Franciam & Burgundiam incursasse dum præda onusti redeunt, ab Alemannis ex improuiso interceptos, graue cum his prælium commisisse. Fugatis hostibus, tria Vngarorum millia cecidisse, qui verò pugnæ superfuerant, reuersos in patriam, annos circiter sexdecim quieuisse. Præterea cum diutino ocio vti non possent, quando ad flagella gentium nati fuerant, Sueuiam repetunt, obsident Augustam. Vrbanum Conradi primi iussu, vrbi cum Italo Alemanicoque exercitu subuenisse, quod quomodo temporibus congruere possit, haud facile dixerim, quum annis hic septem tantùm imperauerit, & hæc omnia, quæ diximus, sub Conrado primo gesta, eorum Annales fuisse prodant. Ex quo facilè Annalium deprehenduntur errores, & non gestorum, quum non modò hæc Vngari, sed longè maiora omnium Scriptorum testimonio gesserint. Sed quæ referunt, prosequamur. Vngari ab vtroque exercitu in Augustæ obsidione occluduntur, & ita (inquam) occluduntur, vt obsessi potius, quàm obsidere viderentur: nam hinc fluuio ex inundatione excrescente, hinc ab Alemanno Italoque hoste arcebantur, nullus fugæ patebat exitus. Alter Vngarorum exercitus, haud procul ab Augusta, in sylua delituerat, & suis qua arte subueniret, haud facilè succurrebat. Numerus erat quadraginta millium, ii dum suos sentiunt partim obtrũcari, crucibusque suffigi partim in captiuitatem duci, alterutrum hostium exercitum secedentem præstolantur, quod vbi factum est, Conradi copias ad Rhenum descendentes adoriuntur. Ex quibus tot capiunt, quot redimendis rependendisque suis sat esse poterant, ne spes quidem eos frustrata est, quando ex his, qui circumuenti fuerant, & capti, quicunque superfuere, facta commutatione restituti sunt. Ex his quæ cæsi sunt, nobile Lehelis facinus prædicant, hunc cum Bulcho captum ad Conradumque ductum referunt. Post hæc percunctati Principi, cur tam diro Christianos animo insectarentur, eum ita respondisse aiunt, Humanorum (inquit) scelerum sumus vltores, & ad supplicia vestra à Deo editi, quum vos persequi desinimus, tunc à vobis, irato Numine, capimur, & obtruncamur. Admiratus hæc Imperator, optandæ mortis potestatem obtulit. Lehel antequam optaret, tubam qua in bello vtebatur, postulauit, qua data, Conradi caput lethali vulnere, extemplo confregit, Præibis (inquit) ad inferos, & ibi mihi seruies. Credebant enim Scythæ, quoscunque in hac vita cæderent, eorum in altera seruitio esse potitu-

potituros sed quid credendum sit, quando hęc tempori parum quadrant, alii iudicent. Cæteri redemptis sociis vltra progredientes, ditissimum Vltæ cœnobium prædantur, traiectoq; Rheno, Lotharingiam inuadunt. Apud Argentam occurrentem sibi Erardum, eius prouinciæ Ducem, & Bertoldum Brabantiæ tyrannum, conserto prælio, captos obtruncant. Deinde victoria elati, per Gallias effunduntur, templa passim diruunt, & incendunt. Metensem, Treuirensem & Aquisgranensem agrum incursant. Omnia & Sacra & Prophana populantur, cædibusque fœdant. Senones diripiunt, Sagusam & Taurinam diruunt. Per alpes denique in Italia relati, direpta Transpadana regione, in Pannonias ditati redeunt, ac viginti annis in ocio permansere. Exacto hoc ocii tempore, fastidita quiete, post hæc ab Vngaris in Bulgaros instaurata expeditio, Hydropolis expugnatur. Thraciam ingressi, vt intermissum à Gręcis tributum recuperarent, Constantinopolim acerrima obsidione circumueniunt. Tunc Græcus quidam Giganteæ proceritatis roborisq; ex vrbe prodiens, ad singulare certamen Vngaros prouocat, qui etiam se cum duobus vnà depugnaturum pollicetur. Cui Bothondus Vngarus obseruatus, Ego quidem (inquit) Scythicæ gentis minimus, tecum singulari pugna decertare dedignarer, nisi duos tibi socios adiunxeris, quorum exituram tibi animam alter obseruet, alter cadauer tibi humandum curet: quare Imperatorem vestrum, omnino nostræ gentis vectigalem tributariumque reddam. His dictis, Opuri Ducis imperio, in obiectam vrbis portam suas vires experiri iussus, vibrata bipenni portam illisit, vt infantibus pateret ingressus. Statuta temporanea pro mœnibus monomachia, quum vterq; in certamen descendisset, postquam aliquandiu decertatum est, interfecto tandem Græco, Vngarus victor euasit. Imperator cum vxore ac ciuibus à muris despectantes, infausta belli auspicia dum ægrè ferunt, faciem auertunt, è singularis pacto certaminis, Vngari tributa repetunt. Dum Græcorum principi ludibrio habentur, longè maiore furore succensi, Græcorum passim vicos & oppida diripiunt & incendunt, tantaque sæuitia vsquequaque grassantur, vt exinanita vbique Græcia Macedoniaque opulentissimi redierint. Sed de his hactenus, quæ veluti digressoria narratione retulimus. Ad Henrici exitum redeamus, qui primus è Francis in Germanos imperium transtulit, Germaniæque regnum cum laude gessit. Post eius mortem Otho filius suffectus est, qui Matildæ Theodorici Saxonum Regis filiæ susceptus erat. Otho non minus animi, quàm corporis dotibus excellens, mira virtutum commixtione conditus erat: nam in bello ingens ac ferox animus, alioquin comis & benignus, & præter patriæ morem perquàm humanus. Pro domandis Germanorum hostibus etsi multa fœliciter gessit, nullum tamen tutius fœliciusq; gessit, quàm id, quo rebelles contumacesque proceres æquanimitate, clementia & comitate, in amicitiam societatemque reduxit. Et ea vel maximè ratione fidelissimos habuit, quia se absente, Saxones Vngaricam gentem, agrum longè lateque prædantem, clade vsque adeo magna confecerint, vt ad multorum ocium annorum reuocarint. Deinde Henricus, Bauariæ Dux, vt Italię commodo bene consuleret, Aquileia capta in proximas vrbes castra mouit. Vngari quietem abominati, veluti resarciendæ iacturæ ignauię gratia, Italiam repetentes, Iustinopolim proficiscuntur. Et dum vltrà progredi contendunt, Henricus occurrit, quos vno alteroque prælio ita profligauit, vt relato pede Pannonias repetierint. Henricus victoria elatus, Ticinum vsque Transpadanum agrum incursat, sed vbi Berengarium, qui cum Lothario Hugonis filio in Italia regnare cœperat, multas in se cohortes, ac maximũ equitatum comparare nouit, continuato itinere, in Austriam se recepit. Vix Berengarii operatumultus Italiæ planè desederat, quum Toxis Vngarorũ Rex, quem ipsi Toxum dicunt, diui Stephani Regis Auus, & Geysæ pater, quum Henricum in Italia, pulsis Vngaris, regnare rumor esset, incredibili copiarum apparatu Italiam inuadere statuit, ne Bauaros in Italia dominari pateretur, & vt contumeliosam suæ gentis repulsam vlciscerent. Itali audito Vngarorum apparatu, quem (vt fieri solet) multò maiorem fama reddiderat, ingenti pauore deterren-

tur Berengarius tertius, cui non prudẽtia minùs quàm fortuna fauit, Albertum, filium ad exorandum Toxim extemplo misit obuiam, vt in promissa ingenti pecunia Scytharum tempestatem deprecaretur. Ita victus adolescentis promissis & precibus est Toxis, vt acceptis decem argentei nummi modiis, Italiæ parceret, Pannoniamque repeteret. Post hæc pacata Italia, Berengarius, Alunda Lotharii vxore in carcerem coniecta, post viri mortem, qui solo nomine regni fruebatur, Albertum filium, data Lombardia, Italiæ Regem pronunciauit, se verò Augustum, & Imperatorem Romanum appellauit. Verùm enimuerò eorum imperiosa Tyrannis quum omnibus ferè odio esse cœpisset, & de Pontifice ac optimatibus vterque malè mereretur, Othonem in Germania & Francia res magnas cum summa laude gerentem, Agapitus Pontifex maximus, & pars maxima procerum in Italiam conuocant, ac rebus opem afflictis exposcunt. Oblatam ingentis gloriæ occasionem accepit Otho, quinquaginta millium comparat exercitum, & vsitata per Foroiulianum agrum via Italiam adit. Cum Berengario & Alberto congressus, vtrunque superat. Potius Italia, Alundam Lotharii quondam vxorem, apud Ticinum carcere liberat, liberatamque vxorem accipit. Victis ac supplicibus Berengario, Albertoque filio non solùm facile pepercit, sed Longobardiam omnem, præter Veronam & Aquileiam, precario nomine gubernandam delegauit. Albertus paulo pòst, apud Rauennam, mercatores Venetos variis incommodis affecit, quippe qui Comaclensium classe fretus, Adriaticum sinum piratico more latè discurrens, Venetos admodum infestabat. Quare adacti Veneti, tumultuaria classe Comaclum adoriuntur incautum, atque mox vi captum vnà cum oppidana classe succendunt. Dum Berengarius & Albertus in Cisalpina Gallia & Flaminia dominantur, Græci simul & Saraceni, Apuliam, Calabriam, Lucanos & Salentinos miserabili bello vexabant. Romana Respublica à duobus consulibus, more maiorum, & præfecto vrbis, qui populo ius dicebat, duodecimque tribunis è plebe delectis, eo tempore regebatur, quorum Magistratus Decarchon Græcè, Latinè Decemuiratus dicebatur. Et quicquid in Hetruria, intra Tudertum, & vrbem veterẽ, item intra Marsos, Reatinos, atque Neapolim continetur, Romanæ Reipublicæ ditionis erat. Otho Hugonem Parrhisiensem [vt aiunt] comitem, in Lodouicum Franciæ Regẽ noua molientem, duplici expeditione ad regiæ potestatis obsequium redegit. Bogislaum Boemiæ Regem, sibi quandoque reluctantem perdomuit. Quod Vngari iniquo animo ferentes, instauratis vtrinque odiis, comparatis munitissimis legionibus, & equitatu, more plus quàm hostili Germaniam repetunt, rati Othonem Franciæ rebus implicitum, patriis populis haud facilè subuenturum. At Imperator Otho, audita Germaniæ vastitate, contractis vndique auxiliis, patriam repetit: Vngaris, qua potuit pernicitate, occurrit. Quum acies vtrinque constitissent, tantis ardoribus ac odiis ab vtrisque concursum, vt supra excrescentem in medio cadauerum aggerem diebus aliquot dimicarint, sola tantùm noctè à pugna cessatum. Quamuis tunc Germanis victoria cesserit, & illa quidem cruentissima, Vngari tamen victi & superati dici non possunt, quia nunquam cessere, sed obstinatissimis animis ad internecionem vsque ferè depugnarunt. Quo quidem bello, quum innumera multitudo occubuisset, Vngarorum vires adeo eneruatæ sunt & exhaustæ, vt multis annis in Pannonia ab omni se expeditione continuerint. Tres in eo prælio Vngaricæ gentis reguli capti sunt, quos Germani, præter virorum dignitatem Othonis imperio, vt perpetuum natiuis hostibus facerent stomachum, dum infami morte suggillarent, laqueo suspenderunt. Quare Othonis fama ita passim diffusa vagatur, vt ad liberandam à Ioannis duodecimi lue imperioq; Italiam, & à Berengarii sæua tyrannide asserendam, omnes vltrò proceres ac populi conuenirent. Otho vero tanti momenti expeditionem subiturus, filium septimum vix natum annum, apud Aquisgranum Germaniæ Regem declarauit, ipse cum multis legionibus in Italiam proficiscitur. Ne defuere quidem nonnulli Italiæ populi, qui montibus editissimis freti Saracenorũ aduersus Othonẽ auxilia implorarunt. Ioannes verò Pontifex, omnis

omnis intemperantiæ nota ſuggillatus, duos Cardinales, quos Othonem literis accerſiſſe nouerat, alterum naſo, manu alterum mutilaſſe fertur. Otho pacata Italia, Berengarium Albertumque filium in ſuam poteſtatem redactos, alterum Conſtantinopolim, in Auſtriam alterum relegauit, qui ſqualore ſituque obducti, miſerrimè periere. Hunc igitur finem, poſtquam Franci Italiæ regno imperioque eiecti ſunt, Imperatores, Reges, & tyranni Italia oriundi, qui ad annum vſque quintum & quinquageſimum imperarunt, ſortiti ſunt. Sed ad Toxim redeamus, [Toxis.] Stephani beatiſſimi Regis auum, de quo Vngaricarum rerum ſcriptores, quæ referant, noſcere erit haud dubiè operæ precium. Hic quum omnium Scythicæ gentis procerum ſuffragiis regnum obiiſſet, ne ingrato Vngaricam ferociam ocio torpeſcere pateretur, & vt priſcas Francorum iniurias, & impia facta vlciſceretur, atque his imperare ſtuderet, qui Caroli tempore, diu Pannoniis imperarunt, Gallicam affectatius expeditionem ſuſcepit. Quum prouinciã per legatos inuaſiſſet, eaque latè direpta, oneratus exercitus Rhenum in reditu traieciſſet, quamprimùm Germaniam attigit, in partes treis diuiditur. Ex quibus quum duæ ſine honore, contrà verò tertia, cum victoria Pannonias repeteret, quàm victricem Saxones rediere intellexerant, ad Iſinacum Turingię ciuitatem adoriuntur, præter ſeptem, quos viuos ceperant, ex hac ad vnum omnes crudeliſſimè trucidant. Septem, quos captiuos reſeruarant, vt illatam ſuis cladem referrent, amputatis auribus in Pannoniam dimiſerunt. Quibus hæc mandata dedere, Ite (inquiunt) ad veſtros redite Vngaros, & noſtro nomine nunciate, atque re ipſa, & exemplo admonete veſtro, ne ſuppliciorum regionem repetant. Duæ vero partes, quæ ſuperfuerant, audito ſuorum caſu, antequam Sueuiam attigiſſent ſpolia deiecere, vt expeditius dimicarent: depoſitiſque ſpoliis, quicquid hominum pecorumque occurrerat, contrucidarunt, magnificaſque inferias ad placandos ſuorum manes factitarunt. Illi verò ſeptem, qui auribus deformati rediere, quia cum ſuis mori recuſauerant, aut poſt eorum cædem, in captiuitate ſuperſtites eſſe paſſi fuerant, hac ſeuera iudicum ſententia mulctati ſunt. Omnia eorum bona in ærarium publicum relata, ipſi ab vxoribus ac liberis abdicati, nudis ſemper pedibus incedere, per ſingula in caſtris mẽdicare tentoria, nihil vſquam, quoad vixerint, poſſidere iuſſi ſunt. Perpetua demum ignominiæ nota his inuſta, quæ à cognomento præfluxit: Lazari namque, & mendici ſunt appellati. Sed Othonis mentio repetatur, qui profligatis Italiæ Tyrannis, Romanus profectus, honorificentiſſimeque in Vrbe admiſſus, quãdo vniuerſus Romanus populus in eius occurſum effuſus fuiſſe dicitur, à Leone Octauo Põtifice Maximo, ex more, imperiali corona donatus eſt, & Imperator Auguſtus appellatus. Primuſque fuit, qui pòſt translatum in Germaniam Romanum Imperium, imperiales titulos, ac fauſtas acclamationes ritè ſuſciperet, quod in præſens vſque tempus obſeruatum eſt. Quin etiam eò inſolentiæ prouecta eſt Germana ſuperbia, vt ob hanc vnam calamitoſam & cruentam Othonis victoriam ex Vngaro neque fuſo neque cedente relatam, Imperii quoque Pannoniæ titulos vſurpet. Blandiri ſibi potius ex re patua, quàm alienam gloriam recenſere ſtudet, illud quandoque ſuccurrere debuit, etſi Romanis aliquando formidoloſa fuit, Vngaricæ tamen ſæuitiæ, vaſtationis & rapinæ fuiſſe gymnaſium. Vtinam hæc minus verè quàm affectatè cuique dicere liceret. Sed Itali ſæpius, & Græci, Vngaris incurſantibus, pependere ſtipendia, aut eorum pacem carioris mercati ſunt, quàm fari liceat. Galli, Europæ populi haudquaquam ignobiles, propter Vnnorum incendia, vaſtationes & excidia, vix per multa tempora reſpirarunt. Diuinum Vnno flagellum à principio è cœlo datum, Vngaricę nunc dextræ orthodoxæ fidei propugnaculum. At re ac meritis potius, quàm nomine vmbráve, imperatorium nomen adipiſci, id omnium ſapientum iudicio glorioſius iure cenſetur. Sed quando apud nobiles plęraſque nationes virtus elanguit, ardorque gloriæ tepuit, quum omnium ſit viciſſitudo rerum, à peregrinis quandoque gentibus, ſi qua geſtarum rerum gloria polleant, opus eſt, æquo animo ſuperari patiamur: vel ſi id pati noluimus, viribus & ingenio ſuperemus.

Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Vrbem Romam Otho Imperator sæpe reuisit, vt pontificum contumelias & vexationes quandoque corriperet. Paulò post Saraceni, quos ad Garganum montem consedisse, haud procul à Sipontino sinu, ac Italiam diu vexasse diximus, quos neque Græca Italaque nobilitas, neque Gallicus Germanúsve fastus eiicere potuit, à peregrina Sclauorum gente, quæ Dalmatiam olim occuparat, cum maxima cæde extrusi dicuntur. Atque hi Sclaui fuisse affirmantur, quos sub Sueropylo Rege, Adriani Secundi Pontificis temporibus, Christianos factos fuisse legimus. Quin etiam si Crescentino Metropolitæ credendum est, Vngaros ille refert, post Sclauos in Italiam classe delatos, reliquas Saracenorum copias quæ remanserant, extrema clade confecisse, quin etiam Græcis omnẽ eam Italiæ oram, Saracena manu liberatam, redimentibus concessit. Paucis pòst annis, dum Otho in Germania versatur, Saraceni magna cum classe redeunt, & in Calabriam delati, Consentiam metropolim acerrima obsidione premunt, & captam tandem populatamq; succendunt. Græci interea, vt suæ populorumq; saluti cõsulerent, & Calabros, Salentinos & Apulos sine detrimento seruarent, cum Saracenis inducias constituere. Pãdulphus, Campanus princeps, Cephalenæus cognomento dictus, quum ad Othonis aduentum Romam venisset, Pontifici Imperatoriq; suasit, vt is Germanicas legiones, quas secum attulerat, ad expellendos Italia Saracenos converteret. Quare persuasus Imperator, Othonem filium bello haud dubiè immaturum copiis præfecit, Pandulphumq; collegam, vel moderatorem potius adiecit. Saraceni, audito Germanorum aduentu, corrasa vndique præda in Aphricam abnauigarunt. Quòd si Græci, qui cum Saracenis fœdere coniuncti erant, resistere tentassent, haudquaquam facilè illi abiissent. Sunt qui dicant, Othonem expeditionem illam non in Saracenos, sed in Græcos suscitasse, qui desponsatam sibi Nicephori Imperatoris Constantinopolitani filiã, à patre tradi minimè tolerabant. Othonem Iuniorem, cõserto prælio, Græcos non modò fugasse, sed vniuersa Calabria & Apulia eiecisse, Romamque cum insigni victoria reuersum, à patre Imperii consortem ascitum, & à Ioanne tertio decimo Pontifice Maximo triumphalibus insignibus ritè donatum, à populoque Romano Imperatorem, Augustum ac Cæsarem appellatum. Sed quum Imperatores in Germaniam, secundùm coronationis celebritatem, ambo rediissent, paulo post Viennæ, Danubii accolæ, Otho maior vita excessit. Otho igitur secundus, extincto patre, Henricum Bauarorum ducem, ab Imperatoria fide desciscentem domuit. Interea Lotharius Rex Francorum Lotharingiam inuadit, dum Othonem Bauarico bello videt implicitum, capta prouincia, Aquisgranum agrum populatur, Parrhisiumque reuertitur. Otho pacata Bauaria, Lotharingiam recipit. In Galliam conuersus, Lugdunensium, Suessionumque agrum diripit, & incendit, vltràque profectus, Parrhisiorum suburbia ferro igniq; vastauit. Mox à Græcis Othoni in Italia bellum instauratur. Nam Basilius & Constantinus nulla habita affinitatis ratione, quum exactis è Creta insula Saracenis, pacta stipe conductis, vt oram Italiæ sibi ereptã recuperarent, Barum inprimis vrbem capiunt, quod ne amplius rebellare posset, eius ciues partim cæsi, partim in Græciam relegati sunt. Vltrà progressi, Matheram diruunt, quare Apuliam & Calabriam, quum vltrò se dedidissent, in potestatẽ repentè redigunt. Quum hæc omnia Othoni nunciarentur, facta cum Lothario pace, in Italiam rediit. Theophoniam vxorem, Ioannis Constantinopolitani Imperatoris sororem, secum duxisse fertur. Sichardus auctor est Othonem prius quàm in Græcos copias duceret, Sclauoniam & Dalmatiam, eorum prouincias præsidio carentes, incendiis, cædibus & rapinis admodum affecisse. Mox exercitum in Italiam traiecisse, venisse Romam, ibique delectum habuisse, & tumultuaria vndique auxilia contraxisse, ad præstitutum omnes diem conuenisse Romam, mox cum exercitu in Apuliam profectum, ad Beneuentum habuisse statiua, quò Beneuentani, Campani, & cum Salernitatis Neapolitani ex edicto conuenere. Quibus ante cæteros ordines præmissis, ad Basentellum mox oppidum præ oculis hostem

stem habuere: quum ibi congredi placuisset, pari vtrique odio & ardore à principio dimicarunt. Sed quum Romani Beneuentaniq; ex acie profugi, non solùm prælium detrectassent, verùm etiam signa deseruissent, cæteræ Imperatoris copiæ omnibus ferè auxiliis destitutæ, dare terga cogebantur, quare non modò fusæ & fugatæ, sed ad internecionem vsque cæsæ. Othonis quoq; vires eousque eneruatæ, vt si Græci victoria potiri sciuissent, iam tunc de vniuersa Italia fuisset actum. Otho ad littus deuolans, quum scapham conscendisset, vt ea salutem fuga quæreret, à piratis interceptus, in Siciliam delatus, promissaq; ingenti pecunia, Romam dimissus est, quod vbi sensere Siculi, à piratis supplicia sumpsere. Legendis fugati exercitus reliquiis, omnem, quam potuit, operam Imperator intendit, copiarum præsidio destitutus, quum in Romanos signorum desertores sæuire non auderet, in Beneuentanos iram exercuit. Nam cæteram Romani populi multitudinem armorum compotem, cum reducibus eduxit, Beneuentanos nil tale timẽtes adortus, sub prætextu defensionis, vrbem cepit, captamq; populatur, diruit, & incendit. Otho Romã deleto Beneuento reuersus, paucis post diebus diem obiit, corpus in diui Petri basilica reconditum. Quum Romæ Germani de eligendo Imperatore decernerent, alii Othonem tertium huius filium, alii Henricum Bauariæ ducem, Othonis primi ex fratre nepotem optarunt. Contrà Romani Imperium in Italiam reuocandum esse censentes, Crescentium Nomentanum consulem crearunt, vt sub specie consulatus subiret Imperium. Germani tandem in patriam relati, Othonem tertium, Imperatorem designarũt. Dum hæc in Italia, Germaniaq; geruntur, Vngari primi Othonis conflictu eneruati, de quo paulò suprà dictum est, quum nihil ab his aliud gestum inueniam, præter ea, quæ de Toxe retulimus, in quiete mansere. Sed vt Vngarici referunt Annales, post Regis Toxis obitum, Geysa filius, Pannoniarum regnum (vel ducatum potius) hæreditario iure suscepit, vir quidem religiosissimus, amator ocii, sanctitatis & iusticiæ, Numæ Pompilii more. Trucem feramque gentem, ac bello semper obnoxiam, contra instituta maiorum, à belli studiis auertere, & ad mansuetudinem cultumq; diuinum reuocare cœpit. Neque ignorabat sapientissimus ille princeps, prima post Carolum Magnum fidei fundamenta iacturus, Vngaricam gentem quamcunque opinionem admitteret, pertinacissimè sectaturam. Quòd si facere posset, vt Christianam fidem prægustaret, eam haud dubiè semper retenturam. Bella in Austriam tantùm aliquanto obstinatius gessit, quam mortuo Rudigerio tyranno occupauit. Sed Henricus primus Cæsar in Germania declaratus, Leopoldo illustri Sueuiæ duci, qui sororem eius vxorem duxerat, Austriam Imperio Romano recidentem, ea conditione delegauit, vt si Vngaros hinc eiiceret, ea quæ quondam Orientalis Marchia dicebatur, ducis primus nomine potiretur. Leopoldus expeditionis conditionem accepit, in Geysam comparato exercitu proficiscitur. Ad Mellicum oppidum, quod Danubio prominet, cum hoste congreditur, cedentibus Vngaris, Geysa, ne rem alienam vi occupatam peruicacius tenere videretur, Austria excidit, & cum Alemannis pacem fecit. Henricus, ex cognomento Rebellis, Leopoldi filius, post mortem patris, in ducatu successit: sed cùm Imperio parere recusaret, dominatus iure priuatur. Quod vbi sensere Vngari, vt armis olim parta recuperarent, regnante Aba (quem Albuinum, vel Ouonium Annales plærique nominant) ea validissimis copiis repetunt, occupantque. Sed quum Henricus deposita cõtumacia, ad Imperii fidem rediisset, vt auxilium pro recuperando ducatu imploraret, ex Vngarorum manibus eruere nequiuit. Demum Albertus eius filius, & Leopoldi frater, impetratam ab Henrico diuo prouinciam, paucis mensibus in potestatem suam redegit. Vnde cæteri Austriæ duces, ac diuus Leopoldus ritè profluxere. Sed ad Geysam redeamus. Imperante igitur Carolo Magno, Pannonia prima orthodoxæ fidei rudimenta habuit, à paucis tamen imbibita. Sed Carolo vita excedente, quum paucis pòst annis rebellare cœpisset, prægustata religio exoleuit, & si qua eius vestigia remansere, in tanta feritate abolita sunt, vt nonnulli diuinitus inspirati, quæ de vera religio-

ne ſentiebant, in publicum edere non auderent. E quibus, ſi qui aliquo indicio delati fuiſſent, aut publicè ludibrio habebantur, aut prophani reputabantur, quando Deos patrios contemnerent, & peregrinas ſuperſtitiones ſectarentur. Sacra clandeſtina ab his fieri, qui catholica fide fuerant initiati, nocturni conuentus haberi, & finitimorum ſæpe conſuetudine, vt ab his in ſacra lege erudirentur, vti. Carni & Norici, item Bauari & Germani vltrò Chriſti nomen profitebantur. Hi vicinos ſibi Vngaros, qui in finibus habitabant, fidei coniunctione, mitiores reddebant, & ad propagandam in alios fidem hortabantur. Hi ſæpe cunctis votis optarant, aliquem quandoque dari principem, qui potentia & auctoritate tantùm polleret, vt in ſalutarem ſapientiam Vngaricum genus aſſereret, idque ita inſtitueret, vt non minus animi incolumitate, quàm robore corporis præcellere videretur. Sed veluti ea, quæ intempeſtiuius præcoquuntur, citiùs quoque deficiunt, contrà verò, quæ tardius, exactiorem ac magis diuturnam maturitatem aſſequuntur. Ita populi diuinam ſerò nacti gratiam fidei, eam multo pertinacius retinere conſueuerunt. Citò namque orta, citò quoque occidere ſolent. Piorum votis Geyſa princeps occurrit, qui acceptam Chriſti fidem, regno potitus, amplificare contendit. Animorum ſalutem, multo impenſius, quàm ſeculi gloriam, & corporum voluptates curare videbatur. Vehementer indolebat vir publicæ ſaluti natus, progenitorum feritatem nondum miteſcere, eorumque labem adhuc aboleri non poſſe ægre ferebat. Contra maiorum inſtituta obnitebatur, qui præter rapinas, cædes & incendia, nil vtile ac glorioſum reputarant. Ne minus quidem ipſorum cæcitatem deplorabat, quando eos tot & tantas vires, conatus & labores in caſſum effudiſſe intelligebat. Non præteribat mortalia dumtaxat curare, mortalis tãtùm eſſe animi illud quotidie ſuccurrebat, ſe à diuina benignitate idcirco regno donatum, vt non tam corporibus, quàm animis hominum imperarent. Item ſe diuino fidei lumine, idcirco diuinitus illuſtratum, vt qui ſolus præ cæteris diuina ſapientia ſaperet, alios auctoritate ſua ad reſipiſcentiam reuocaret. Quare ſanctos vndique viros acciri iubet, qui per Vngariæ populos effuſi, veræ fidei rudimenta traderent, falſam ac Barbaricam religionem abrogarent, erudirent feros homines, eoſque patria religione exuerent, & Ieſu Chriſti nomen vnigeniti Dei filii pro virili parte prædicarent. A principio maxima pars procerum, haud parum Regis ſuperſtitionem mirari cœperat, ac illud inprimis, quod ceremoniis potius, quàm bello intentum conſpicarentur. Quin & ſæpe incuſare, parum ſibi eſſe negocii, indicenda bella negligere. Ad inediam, ac inopiam omnes extremam, continuò redigi, niſi foris incurſionibus & rapinis exercerentur. Obdurandam aſſiduo bello iuuentutem. Nouas religiones diſquirere affectatius, muliebris eſſe ſtoliditatis. Ne deerant quidem ſæpe aliqui, maieſtati regiæ illudere auſi, & eam pro nihilo ducere: item, qui imperia detrectarent: necnon & multi, qui prophana mente væſanius agitati, ſtulticiam Regis liberius increparent. Quin etiam & ſæpe ioco ab his multa obiici ſolebant, quæ animorum iniquitatem indicabant. Omnibus tamen, prout cuiuſque res poſtulabat, prudentia regia rectè proſpexit. Mites verbis, difficiles minis, obſtinatos armis, aliqua ex parte perquàm commodè curauit, & diuinæ lucis compotes effecit. Quum proceres, multique tyranni obnixius reluctarentur, & longè maiora curanda eſſe inclamarent. Neque ſua vi facilè coercere poſſet, finitimorum auxilia implorauit, quibus ad veram ſapientiam peruicaces animos retraheret. Quin illos populos ſibi ſtudioſius reconciliare curauit, qui maiora ab Vngaris detrimenta acceperant. Omnes namq; finitimæ regiones, quum Chriſtianum Regem Vngaris imperare nouiſſent, inſperato affectæ gaudio, ſocietatem & fœdera vltrò detulere, item vt ad ſacroſanctam eos fidem redigerent, omnes fortunas & auxilia promiſere. Bauari, Saxones & Sueui cæterique Germani, Geyſam non modo pecuniis, ſed auxiliaribus quoque copiis adiuuarunt ſperantes, ſi fortè Vngari Ieſu Chriſti fidem acciperent, ne amplius quidem latrociniis ac cædibus graſſaturos, diuino timore præditos, Scythicam facilius immanitatem exuturos.

Geyſa.

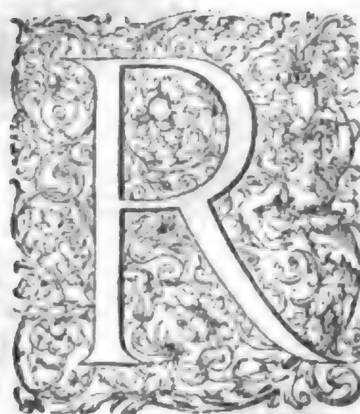
ros. Quare quum nostri Saluatoris nomen per Pannonias libere promulgaretur, falsum deorum cultum, homicidia, furta, crudelitatem publicè abominari ferè cœpere omnes, item prælibare fidei dulcedinem, vtramq; intelligere charitatem, pietatem & iusticiam amare, detestari falsa numina, & diuino denique amore succendi. Geysa quoque sacras ædes erigere, disponere collegia sacerdotum, rem sacram quotidie facere, exemplo suo alios cohortari. Quum Vngari hospitalitatis olim expertes, & externorum inimici forent, aut quia finitimos omnes bello lacesserant, vel quia sedes alienas, quas occuparant, aliena consuetudine amittere vererentur, peregrinos imbuti fide mercatores admittere, eorumque commerciis vti non reformidarunt. Versari familiariter cum vicinis populis, & mutuis hospitia meritis instituere, deponere feritatem, & vrbanitatem tunc discere visi sunt, ex quo facilè colligere possumus, Christi fidem, virtutum omnium esse fundamentum, contrà verò perfidiam prophanam, vitiorum omnium fore gymnasium. Dum Rex Geysa diuino spiritu afflatus, dura Vngarorum pectora mollit, mentes lustrat hominum, & cœlestem lucem infundit, quod siue longo tempore nequaquam fieri poterat, Otho tertius copiarum multitudine, & Vngarorum quiete fretus, qui vt ad verum Dei cultum redigerentur, cum familiari potius hoste, quàm externo pugnare cogebantur, Italiam repetit, ac vrbem Romam, quæ ab eius defecerat imperio, acri obsidione circumuenit. Populus verò Romanus, qui præcipiti consilio, magnoque furore Crescentium consulem crearat, ac veluti dictatori, Reipublicæ summam tradiderat, ne quid illa detrimenti pateretur, quum nihil vulgò instabilius ac magis varium inueniatur, mutatis repentè studiis, pacem misericordiamque Imperatoris supplex exorauit. Patefactis mox, haud inuito consule, portis, Germanos admisit. Consul, & Pontifex Ioannes eius nepos, in munitissimam Adriani molem, quam nunc Sancti Angeli arcem dicunt, se receperunt, quæ quum neque longa obsidione, neque diutina oppugnatione capi posset, Germani vnà cum optimatum perfidia, oblata spe salutis, ad Imperatoris obsequium ac veniam descendere iussos fefellere, medio in itinere intercipiunt. Crescentius extemplo trucidatus, Pontifex oculis orbatus est. Gregorius autem quintus Pontifex Maximus, vndecimo exilii mense restitutus, iniurias à populo Romano susceptas vlciscitur. *Gregor. V.* Paulò pòst Germanorum ope, in dignitatem Pontificiam reuocatus, & quum ipse quoque Germanus esset, Saxonum genere natus, & arctissima consanguinitate Othoni coniunctus, Imperatoriaq; opera & auctoritate ante hæc ad pontificatum euectus, vt nationi suæ blandiretur, eam de Imperatorũ electione sanctionem promulgauit, quæ per annos vltra quadringentos diligentissimè seruata est. Solis licere Germanis, quibus eligendi potestas data est, Principem creare, qui statim Cæsar, & Romanorum Rex dicitur, & quum à Romano Pontifice maximo, corona donatus, approbatur, Imperator Augustus appellatur. Ex metropolitanis Electores hi sunt, Moguntinus, Treuerensis, & Coloniensis: è principibus tres, Brandeburgensis, Palatinus, & Saxoniensis: è regibus vnus tantùm, Boemiæ Rex. Sanctio facta salutis anno secundo supra millesimum, 1002. distincta inter Electores officia. Tres primi Cancellarii sunt, Germaniæ primus, secundus Galliæ, Italiæ tertius. Brandenburgensis Camerarius, Palatinus Dapifer, Saxoniensis Ianitor, Rex Boemiæ Pincerna est. Promulgata sanctione, Otho in Germaniam rediit, Gregorius Pontifex paulò pòst diem obiit. Sed futilis & vana eius Imperii censenda est gloria, quæ non æqua & integra sanctione, non præstantia virtutum, & gestarum rerum excellentia, sed priuatæ charitatis nititur affectu. Sanctiones enim Christianæ Reipublicæ, quæ tanti sunt momenti, non priuatæ dignitatis rationem, sed vniuersorum commoda, & principum merita resipiscere debent, ne qua inter nationes peculiari aliqua potestate dissensio oriatur. Quare hæc sanctio aliquantulum ampliata, nam Henrico, post Othonem ad imperium assumpto, primùm institutum fuit, vt in futurum, non per sanguinis successionem duceretur imperium, sed proceres quidam in Germania Principes, vnà cum quibusdam Pannoniæ princi-

pibus (vt Palmerius auctor est) eligendi Imperatoris potestatem haberent, quod in hodiernum vsque diem seruari solet. Geysa igitur, de quo nihil fere Vngarorum Annales referunt, iactis haud paucis veræ fidei fundamentis, vita excessit: diuumque Stephanum, qui hæreditario iure ad potestatem regiam elatus est, filium reliquit.

PRIMÆ DECADIS FINIS.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECAS SECVNDA.

Eiusdem ad diuum Vladislaum, serenißimum Vngariæ, Boemiæq; Regem, Præfatio.

Es Vngaricas idcirco altius, serenißime Vladislae, superiori Volumine repetendas esse censuimus, gentis tuæ nobilitas, quæ Scriptorum inopia in obscuro diu delituerat, quantum fieri potuit, reuocaretur in lucem. Quod vt facilius efficeremus, vtramq; Scythiam & Vngariã à principio descripsimus Scytharũ originem, mores ac gesta, qua potuimus breuitate, retulimus. Et cũ Vnnis Gothorum, Vandalorum, item Alanorũ & Gepidarum bella complexi sumus. Neque Longobardos, Bulgaros, ac Romani Imperii gesta prætermisimus. Adiecimus alia quoq; permulta cognitu nõ indigna, vt Historiam nõ iniucunda rerum varietate condiremus. Ad Diui tandem Stephani Regis tempora venimus, vt in hoc Opere, quod adspirante tuo numine, felicibus auspiciis adorti sumus, sua cæterorumq; Vngariæ Regum gesta, ex diligenti inuestigatione comperta, ad Sigismundũ vsq; Romanorum Imperatorẽ, ex ordine prosequeremur. Proinde nostro faue ingenio, Princeps inuictißime, ac sanctißimi Regis, cuius nomen tantopere veneraris, inprimis hinc vitam & gesta religiosius recognosce: vt hac pientißima commemoratione res Vngaricæ, virtute ac sapientia tua latiùs amplificatæ, diuino eius patricinio communiter persistant.

ANTO-

ANTONII BONFINII

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER I.

IVO Stephano, Toxis vetustissimo Vnnorum genere natus, auus fuit, pater verò Geysa, & Michael Toxis. Patruus, Patrueles autem Caluus, Ladislaus & Vazul. Geysam ferunt Scythicam immanitatem abominatum fuisse non parum, postquam è prophana illa Vnnorum impietate resipiscere cœperat, & se Geysa. longe alienigenis, quam suis mitiorem præbuisse confirmant. Quippe qui ne vi aut ferro conquinatos, & infestos Vngarorum animos curare cogeretur, cum finitimis vndique populis, pacem suis incognitam iniuit. Quinetiam tutum Christianis omnibus aditum, & inuiolabilia hospitalitatis iura, solenni edicto exhibuit. Sacerdotibus, & sacræ legis præceptoribus, vt in Pannonias alliceret, stipendia magna proposuit. Passim sanctos viros disquisiuit, qui veri Dei nomen rudi & insolentissimæ genti publice profiterentur, ipse cum plerisque aulicis, orthodoxæ fidei sacris initiatus est. Et vt in superioribus scriptum est, nulla vehementiori solicitudine premebatur, quàm quòd plebem duræ ceruicis, & feros procerum animos ad religionem veram, non sine magno labore ac ingenti sæuitia reuocare posse videbatur. Succurrebat & illud, quantæ molis erat, ingenitas Deorum opiniones exuere, abolere patrios ritus, nouæ religionis templa statuere, & antiquitatis maiorum ceremoniis, sacram ab hostibus, quos grauissimo sæpe bello contriuerant, legem accipere. Dum Geysæ animus, præ diuino timore, ac populi salute fluctuat, ecce diuina clementia, quæ cultoribus suis semper occurrit, per cœlestem ex alto interpretem, in somnis eum consolatur, omnem solicitudinem deponere, ac bono animo esse iubet, neque eum tali cura vexari oportere, vt sacella dicet, sacrosanctos introducat antistites, Scythicamq; gentem à prophana religione vindicet, quando sanguine pollutas manus habet. Neque vllo modò fas esse, infectas humano cruore manus, pias ædes erigere, orthodoxæ fidei fundamenta iacere, quæ pias tantùm & nullo facinore contemeratas exposcunt. Sanctissimum ex eo filium proditurum pollicetur, qui ad hęc quæ tanti momenti sunt, à diuina benignitate est prædestinatus. Hunc etiam diuino consilio, sacrosanctum Vngarię Regem futurum, propugnaturū Christi nomen inter suos, & hunc vnum plebi suæ salutem veram pariturum. Demum admonet, se virum sanctissimum propediem esse missurum, cuius monitis eum obtemperare iubet, quum diuina hunc mandata delaturum, & gratissimam Deo victimam dicaturum esse significet. Quum cœlestis in auras se recepisset interpres, Geysa repentè somno experrectus, immortales Deo gratias agit, se regnum filiumque futurum Iesu Christo optimo maximo commendat, grauissima solicitudine leuatur. Diuinum somnium & mandata, cum fidelibus plærisque familiaribus communicat. Paucis post diebus sibi nunciatur, Adalbertum virum grauissimum, Boemię Antistitem, ac mira vitę sanctitate pręstantem propediem adfuturum, vt Vngaros à falsa religione redimat, Deique mandata, publicamque salutem Scythis enunciet. Hunc extemplo eum virum Geysa forè intellexit, cuius in somnis fuerat admonitus, quare neq; vana, neque irrita sua somnia fuisse conspicatur. Cùm Sacerdotibus Adalberti aduentum patefecisset, ne parua quidem inter eos lætitia mox exorta. Rogati huiusce viri mores, sanctissima quæque illi referunt, hunc ex optimatibus Boemiæ natum aiunt. Patri Sclauicum fuisse nomen, Matri verò Stresilauam. Parentes vtrosque probitate ac opibus prępolluisse, imperasse Lubeco, quæ quidem Metropolis sita est, vbi Cidlina

fluuius Albim influit. Quin etiam in Boemiam, ad Surinam & Nisam vsque fluuium in Teuthones, ad medium vsq; Hercinię syluę, versus Morauiam ad Suitanam vsque amnem, & in Poloniam, ad Glastum vsque oppidum, agrum amplificasse referunt. Ab infantia quoque, grauissima febre correptum, ad Diuæ Mariæ Virginis ędem perlatum, à parentibus nuncupato religionis voto, si morbo euaderet, repentè conualuisse. Deinde ingenuè educatum, optimarum artium disciplinis mirificè claruisse, decedẽte Boemorum Episcopo, omnium Procerum suffragiis, in demortui locum fuisse suffectum, quando moribus & doctrina, in vniuersa ferè Germania, ne alter quidem facilè reperiri poterat. Quin etiam eo die quo Boemiensis Pontifex designatus est, huius viri sanctitate miracula edita fuisse adiiciunt. Hominem dæmonio percitum, inter exorcizandum ab eo fuisse destitutum, ac exclamasse, se in homine, quem incesserat, diutius idcirco residere non posse, quia postquam Adalbertus pontificatum iniit, omnes è Boemia Cacodæmones, huius Antistitis potestate procul abigi cogerentur. Inito pontificatu, nil ei fuisse antiquius, quàm impias populi mentes ad salutem reuocare, obstinatos procerum animos pia religione mollire, ac Sacerdotum denique intemperantiam coercere. Quod quum præstare non posset, ne in cassum piscari videretur, relicta obduratissima gente, Romam venisse, ac monasticum habitum sumpsisse dicebant. Quare iratos Boemos, Lubecum eius patriam clàm inuasisse, quinque Adalberti fratres, dum sacra facerent, ante aras obtruncasse, cæteros verò ad vnum omneis interfecisse. Deinde Boleslai Boemiæ Ducis opera, Pragam reuocatum, quum pristina populum perfidia obduratum inuenisset, continuò abiisse, ac rediisse Romam, vt in salutari ocio requiesceret. Paulò post tempore, habita synodo fuisse decretum, pastorem quẽque susceptum gregem curare oportere, neque sine maximo scelere deserturum Adalbertum promulgata hac sanctione, cum Põtifice summo peregisse, vt si propriæ oues suam vocem non audirent, liceret sibi inter exteras peregrinari nationes, veræ religionis expertes, vt aut eas ad Christi fidem reuocaret, aut si non posset, aliquam apud has martyrii palmam sortiretur, nunc denique famam esse, hunc in Pannoniam non temerè aduenturum. Quum hęc à sacerdotibus piis Geysa cognouisset, Adalbertum facilè auguratur eum fore, quum somnia sua portendebant. Quare ad accipiendum eum honorificè, Rex omnia parat, quæ & suæ & diuinæ forent dignitatis. Inprimis obuiam cum ornatissima procerum pompa, & nouorum collegio sacerdotum prodiit, Pontificemque Pragensem pro dignitate accepit. Ad auertendas à prophana religione Vngarorum mente, huius opera & oratione vtitur. Multi à pristina religione deficiunt, pars magna baptismatis aqua expiatur, & in plærisque locis, veri præpotentisque numinis sacra celebrantur. Ex eo tempore in Vngarica gente lux diuina latiùs emersit. De qua illud, quod dici solet, verè prædicari potest, Vidit lucem magnam Gentium populus, qui ambulabat in tenebris. Et lux lucis inuisibilis est Christus, quem tunc Gentes videre meruerunt, quum à tenebris reuocatæ, ipsum verum Deum & hominem esse crediderunt. Dum hæc passim fidei fundamenta iaciuntur, ecce vxori Geysæ, cui Sarolthæ nomen erat, & Gyulæ hæc filia fuerat, Stephanus protomartyr in somnis apparuit, vt quum grauida esset, aliqua futuram tanti Regis parentem consolatione firmaret, Confide in domino Iesu Christo (inquit) mulier, & ex diuino mandato sic habeto, Te propediem scitum fortunatumque puerum edituram, cui Pannonici regni diadema debetur. Eumque scito talem fore virum, vt parem nunquam sit visura Pannonia. Demum inter diuos euasurum. Et quum ego Stephanus sim protomartyr, qui ei nunquam abero, meum gnato nomen imponito. His dictis abiit. Saroltha somnio confirmata, repentè Deo gratias egit, diuoq; protomartyri apud omnes aras rem sacram fieri curauit. Cum ingenti spe diuinitus concitata vexatur, ecce tempestiuo partu elegantissimus Strigonii puer editur, ab anno salutis nongentesimo nono, cui

909. Stephanus

mox Stephani protomartyris nomen inditum, vt numini promissa præstarentur. Vngari mira lætitia gestiunt, quando primum Regem potius è cœlo, quàm huma-

auri sumptu elaborata, ne varia quidem vasorum genera desunt, multa crystallina, plęraque myrthina, onychina multa, ex porphyrite & alabastro complura gemmata, nonnulla in quibus nil auro & argento vilius intueri licet: de vestibus, supellectilique sacra nil dicendum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ diuino cultui sunt vsui. Quum peculiarē hanc Regum ædem esse iuberet, tanta eam immunitate priuilegioque donauit, vt huius antistes nemini Episcopo, præterquam Pontifici Romano subiiceretur. Quin & Regib. ius esset expiationis, & cuiusuis consecrationis tempore pro arbitratu suo Episcopum optare, ac illuc ad exhibenda sacramenta mittere. Omni basilicam, qua potuit, liberalitate potestateq; donauit, præsente absentéve Rege nulli pontifici rē sacrā ibi facere, ius & fas esse, nisi cui Rex præsulve basilicæ demandarit, quē præpositum appellāt. Quin etiam populus nulli decimas pontifici, præterquā huic suoq; collegio pendere iubetur. Itē nemo Rex Vngarię, Reginave institui, regiisq; insignibus donari poterat, sine præsulis huiusce præsentia. Hāc nostra tempestate basilicā, aliquo vetustatis situ obductā, diuus Matthias Coruinus non instaurare, sed multo magnificentiore sumptu amplificare cœpit, & fundauit magnæ aræ testitudinē, quam si per vitā absoluere poterit, opus nō modò auctore dignissimum, sed cæterorum præstantissimum fore reputatur. Item ne à Diuina beneficentia, quam sibi indulgētissimam nactus erat, ingratitudine aliqua destitueretur, Hierosolymis spectabile monachorū cœnobium fundauit, qui ad sanctissimum Saluatoris nostri monumentum, sacra quotidie pro publica salute operarētur. Idq; prædiis abundè donauit. Romæ quoq; Stephano protomartyri ædem dicauit, cum duodecim collegio sacerdotum, item adiecit hospitium, vbi Vngari, qui Petri Pauliq; basilicam viserent, commodè & gratuito excipi possent, vtrique villas, vberrimosque prouentus addixit, ne qua rerum inopia laboraret. Constantinopoli quoq; templum haudquaquam ignobile statuit, pari quoque liberalitate donatum, multa pietatis & clementiæ suæ monumenta reliquit. Vnde qualis in omnes, & potissimum in pauperes & calamitosos fuerit, facilè conii ci potest. Quotidianas egenis, ac mendicantibus impensas exhibuit. Multas noctes transigebat insomnes, vt clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christiq; fideles sua beneficentia, miseria liberaret. Verùm illud referunt admiratione dignissimum, quadam enim nocte, cœlesti percitus instinctu, clàm sine comite è regia prodiit, distentos nummorum loculos ferens, quos miserrimo Christi popello distribueret. Quò quum venisset, stipemque viritim daret, inter petulantes rogatores mox orta seditio, Regi per contumeliam ab auidioribus plerisque barba distracta, & ne parua quidem ex parte conuulsa, ac is nequaquam ex hoc succensus, imo solido quodam gaudio agitatus in genetricis ædem properauit, ac mox ante aram in terram procidens ingentes. Diuæ gratias egit: Regina (inquit) cœli, ac diuum magna parens, vnica Vngaricæ patrona gētis, immortales tibi gratias ago, quòd me quem Regem esse voluisti, milites tui hoc modo tractarunt, colueruntque, si has ab hostibus iniurias accepissem, tuo auxilio vlciscerer. Proinde hinc futuræ fœlicitatis auspicia capto, neque irrita filii tui verba scio fore, quum suis apostolis ne minimum quidem è capite capillum periturum esse recepit Haudquaquam casus iste pietatis officium interpellauit, imo exuberantiore posthac beneficentia vsus est, qui quum ipse satis esse non posset, familiares, monachos, sacerdotes, & occultos quosdam dispensatores adiecit. Cuius quidē rei Guntherus Eremita Bohemicus, grauissimus testis est, qui principis liberalitate pellectus, in Vngariam sæpe adiit, eiusque monitu cœnobium in regione, quam Beel nunc appellant, à Rege ædificatum, ampléque donatum, vbi Gerardum monachum, virum quidem religiosissimum, contemplatiuam vitam egisse fama est, quem post Regis obitum ad pontificatum euectum fuisse ferūt, sed fluctuante in Pannonia Christiana fide, lapidibus obrutum, & inter diuos relatum affirmant. Nūc ad diuum Regem reuocetur oratio, tantum sua in Deum pietate præpolluit, vt sub tutela auspiciis diuinis Regnum geri experientia declararetur, quadam nocte in somniis è cœlo admonitus,

nitus,

cesserint, ea vobis deliberatio oblata est, in qua non humana consilia disquirere, sed diuina potius mandata sectari opus est. Faustissimũ illud à me somnium sæpius audiuistis, in quo per cælestem mihi Deus internuncium significauit, me veram religionem passim per Vngariam nunquam propagaturum, neq; veri Dei templa per Pannonias fundaturum, quando sanctissimi huius operis fundamenta, à pollutis humano cruore manibus iaci nequeant. Sed eum me filium geniturum, qui hæc omnia peraget, & ad rectam fidem, ac veram Dei opinionem vos conuertet vniuersos. Multos in religionem nostram traximus, cæteri autem, qui sunt innumeræ multitudinis, ne prophanis Scytharum ceremoniis desciscant, obstinatis adhuc mentibus reluctantur. Ne vxoris quidẽ somnium ignoratis, in quo à Diuo protomartyre Stephano, eiusdem rei est admonita, filioq; idcirco Stephani nomen est inditum. Hunc igitur imperio vestro quàm maximè salutarem, numina cuncta significant, quòd fortasse non vehementer asseuerarim, ne quo priuato in rebus publicis traherer affectu, nisi filii indoles, imo vita, mores ac gesta, hæc omnia, quæ diximus, euidentius affirmarent. Testor Saluatorem nostrum Iesum Christum, quem Adalberti opera nuper agnouimus, eum ab ineunte pueritia incredibili arte, & obseruantia quadam inaudita, paternam sæpe insipientiam increpuisse, commonefecisse, vt diuino cultui semper incumberem. Comem me vobiscum agerem, remitterem vectigalia, coercerem vim, cædes & latrocinia, bella componerem, miserabilibus prospicerem, pauperibus omnia erogarem, pariq; discrimine Proceres humilesq; tractarem. Multa me Pueri consilio & efflagitatione fecisse non diffiteor, neque me aliter ab eo, atque ab aliquo diuino internuncio admoneri reputabam. A me genitum esse non inficior. Vobis, & saluti publicæ natum, prodigia cuncta portendunt. Ego quoq; conscientiæ imperio sæpius adigor, hunc præter paternam obseruare dignitatem: quia quanti momenti sit, & Deus admonuit, & res ipsa præ oculis ostendit. Proinde viri optimi, qui mecum & Rempublicã optimè gessistis, & catholicam fidem subiuistis, vos oro & obtestor, quando me ad extremum vitæ redactum videtis, vt Stephanum vobis, & saluti publicę natum, in patris locum sufficere iubeatis. Idq; dum curetis, populi sanctione, & exercitus auctoritate faciendum: ne contra numinum imperia, ac mandata, quæ saluti vestræ è cœlo prospiciunt, reluctari videamini. Quod si vestro nunc decreto confeceritis, cæteri vestra auctoritate ducti, hæc eadem approbabunt. Quod vt faciatis, non tam miserabilis mea senectus & oratio, item meæ in vos charitatis memoria, quàm vestra vtilitas, & Imperii salus Deique voluntas adhortari debet. Ego autem si precibus hæc vestra & Populi commoda à vobis impetrarim, ac demũ in filii manus planè iuraueritis, cuncta eius imperata facturos, cumulatissimo me beneficio à vobis affectum, ex hac vita dimittetis. Quare Stephanum vobis è cœlo datum colite & obseruate, concordiam ociumque retinete, catholicam fidem propagate. Quam si Vngarorum dura pectora semel admiserint, multo pertinacius in posterum retinebunt. Ac idcirco Deus asperrimam Scytharum prolem in his Christianæ Reipublicæ finibus collocauit, vt vera imbuti religione, orthodoxã fidem ab omni infidelitate obstinatissimè tueantur. Vix hæc senex perorauerat, quum lachrymarum profluuio clauditur oratio. Quicunq; aderant, pari pietate commoti, in eius sententiam omnes vltrò concedunt, quando nihil Reipublicæ salutarius decernere, neq; cumulatiores Duci, de cunctis optimè merito, gratias referre poterant. Præsente patre, omnium consensu Stephanus, non tam humano, quàm diuino iudicio, non dux, vt pater erat, sed Vngarorum Rex creatur, vniuersæ Reipublicæ summa traditur. Cunctique nobiles & plebeii in manus eius cõiurant, se nunquam imperia detrectaturos, gratissima ac fida præstituros obsequia, & cœlestis internuncii loco eum habituros, mox procerum manibus elatus in solium, Rex ab omnibus consalutatur. Delatus in castra à prætorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur. Geysa pro suscepto beneficio, multos è patribus muneribus honestat, remittit vectigalia, militibus annonam, sestertiaq; pro cuiusq; dignitate distri-

Stephanus eligitur Rex.

distribuit, in populum missilia sparsit, in publicæ hilaritatis speciem ludos edidit, passimque apud omneis aras solennia celebrauit. Deinde paucis pòst diebus, increbrescente senili pituita, non sine maximo Vngarorum luctu diem obiit, ac ingens sui desiderium Pannoniæ reliquit. Extinctum patrem pientissimus filius honorificentissimo funere, ac singulari pompa exornauit. Initum iam pridem Regnum, incredibili diligentia & æquitate gerit, siue ius diceret, siue quid decerneret, siue cum amicis colloqueretur, siue iter faceret. In cunctis eius actionibus, præ oculis Deum semper habere videbatur, quem perinde atque diuinum iudicem, & censorem actionum suarum intueretur, in cuius aspectu, se quot horis reum effingeret, tanquam rerum omnium rationem redditurus, & si quid meruisset, pœnas subinde daturum. Adalbertus pontifex, defuncto Geysa, vbi se Pannonicis rebus pro diuina voluntate abundè satisfecisse putauit, aliò sibi peregrinandum esse decernit, & vt in extremas orbis oras Dei verbum effunderet, Barbarasque gentes vera religione imbueret, in eos Sarmatas, qui nunc Pruteni appellantur, Venedicumq; sinum accolunt, iter arripuit, ratus se aut populos diuini cultus expertes, reuocaturum ad lucem, aut pro Christi nomine pulcherrimè moriturum. Delectis sibi duobus tãtùm comitibus, quos laborum tolerantissimos esse nouerat, in Prusiam venit. In locum diuertit, qui peninsulæ speciem referebat. Quum diuersæ religionis hominẽ pagani aduentasse cognoscerent, coacta mox ingenti multitudine, eò conueniunt, vbi virum alienigenam esse .enserant. Quem quum orantẽ inuenissent, facto repentè impetu, certatim sæuiũt, solo ingeniculatum ac supplicantem immaniter cædunt. Desidente aliquantulum Barbarorum furore, rogatus quísnam esset, Christianum se respondit, atq; illius numinis esse cultorem, à quo omnia facta sunt: ex dedita opera in Prusiam venisse, vt eã veræ religionis expertem, è diaboli faucibus eriperet, exueret prophanis ritibus, & Iesum Christum, & omnium rerum creatorem gentes edoceret. Talia dicente clamor exoritur, pro ridiculo maximo virum habent: quare eò vehemẽtius infremunt, terram pedibus fustibusq; feriunt: vno ore vanæ superstitionis hominem continuò explodendum exclamant, illudunt plęriq;: multi, ni e uestigio se è finibus eripiat, crudelẽ interitum interminãtur. Quũ nil se proficere posse intelligeret, de mutãdo habitu, de capillis barbaq; demittẽda, quo familiarius cum Barbaris versaretur, cogitare cœpit. Nam si qua se inter eos consuetudine insinuare posset, gradatim & sensim inter ipsos verbum Dei saturum esse confidebat. At vbi nil sibi succedere intellexit, desperata horum salute in Liboniam, quæ in maritimã Sarmatici littoris oram ad Septentrionem effunditur, iter capit: & ea quidem mente proficiscens, vt aut eam regionem, quamuis immitissimam, Christianæ fidei vendicet, aut in propagando sacrosanctæ religionis Imperio gloriosissimè moriatur. Liboniam ingressus, dum obstinatos efferarum gentium animos verbo Dei molliri contendit, ecce Gaudentius alter è comitibus, in somnis inter sacrificandum custodem altaris rogasse ipsi sibi visus est, an totum calicem in ara situm, sibi haurire fas esset. Contrà custodẽ renuentem respondisse, Calicem põtifici tantùm Pragensi esse destinatum, cum totũ poculum haurire oportere. Quod quidem somnium quum Adalberto retulisset, intellexit pater ille sanctissimus, optatissimi sibi martyrii tẽpus imminere. Sexto pòst die quum Gaudentius coram eo rem sacram fecisset, hic sacris ritè peractis secessum petiit, vt membra aliquantulum fessa relaxaret, inter dormiendum ecce impiorum multitudo confluxit, qui circumuentum intrepidumq; capiunt, vinculis obligant, efferunt in iugum mõtis, paloq; alligatum septem lanceis corpus effodiũt, hæc inter cruciatus verba perfecisse perhibetur: Habes Adalberte, quod optasti, nunc vltro pro Christi morere, qui pro te, cæterorumq; mortalium salute, crucem sponte subire voluit, septem donis te ornauit, & mira virtute muniuit, quando septem te lanceis in honoris speciẽ confodiendum esse decreuit. Proinde pulcherrimè morere, calca tartarum, & ad dulcissimum seruatorẽ tuum, ex his ærumnis solutus euola. Demum quum de martyrio pulcherrimẽ triumphasset, statim post efflatã animam,

vincula quibus erat obstrictus spontè soluta, mox in terram è palo procidit, dispansis manibus in crucifixi speciem, corpus humi demissum, caput palo præfixum in ludibrium Christianorum, per pagos & oppida circumtulere. Viuum ac defunctum miracula multa edidisse ferunt. Dum Pragensem pontificatum gereret, apparuisse Iesum, eique hęc verba obiecisse, Adalberte stertis, & populus hic præceps fertur. Quibus calcaribus agitatus, per Morauiam & Vngariam Christianam fidem passim prædicauit, & Poloniam subinde petiit. Neque illud admiratione dignissimum tacitè prætermittendum. Carnifices sectum è cadauere digitum, cuius gestu inter prædicandum plurimùm vtebatur, in Vandalum amnem proiecisse, proiectumq; piscem absorbuisse, absorptumq; in facis speciem, in ventre piscis illuxisse. Piscatores hoc edoctos portento, mira industria captasse piscem. Quem quum exenterassent, Adalberti digitum facis more lucentem inuenere. Sed ad Stephanum Regem reuocetur oratio. Quum Geysa 997. ab anno salutis nongētesimo nonagesimo septimo diem obiisset, filius inita iuuentute, omnium suffragiis principum diadema iam assequutus, nihil maiore studio aggredi cupiebat, quam vniuersos Vngaros in lucem asserere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu principem esse regnaturum, nisi iusticia & Religione præpolleret. Huc omnes ingenii neruos intendebat. Et vt hæc facilius assequeretur, diuinis codicibus incumbebat. Adhibebat sibi sacrarum rerum præceptores, quibus familiarissimè & assiduò vtebatur. In re quaq; grauissima viros sanctos consulebat, ne quo se suosq; piaculo inscius incestaret. Sed quum publicæ saluti inprimis intēdisset animum, quam sine finitimarum ocio adsequi non poterat, inprimis cum omnibus vicinis inita & cōfirmata pace Regnum communiuit, vt si qua inter suos populos principésve pertinaces seditio pro subeunda fide Christi oriretur, his nulla foris auxilia sperari possent. Verebatur enim, veluti mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facilè ritus patrios esse deposituras. Quin & ex his, qui baptismate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos Regis gratia, perquam paucos vltrò catholicam fidem accepisse sentiebat. Contra verò populum perniciosa deorum opinione, vniuersum ire perditū, æquo animo perpeti non poterat: quin sibi certum erat, aut ad salutarem fidem eum reuocaturum, aut Regno simul & vita cariturum. Dum aliquanto seueriùs in reluctantes agendum esse censet, quando quàm plurimi sine vi ad resipiscentiam cogi non poterant, principes plerique cum ingenti multitudine in eum coniurant, intestinum bellum moliuntur: & ne Scythicam feritatem exuant, cæteros ab instituta Religione deterreant, primùm in pagos latè desæuiunt, prædia vastant, mox adauctis viribus oppida Regia adoriūtur. In primisq; Vesprinium iuxta Balatonium lacum sitam, vrbem quidem non ignobilem obsident, vt maiorem Regi stomachum facerent, & eorum qui ab eius fide desciuerant, animos augerent. Nouitatis huiusce auctorem Cupam, Calui Zirindi filium, qui in Simigiensi agro dominabatur, Vngarorum Annales fuisse tradunt. Quippe qui defuncto Geysa, Stephani matrem, per adulterium in connubium allicere conabatur: vt eam nactus vxorem, Stephani vitam dolis interciperet, ac rerum deniq; potiretur. Occasionem explendæ libidinis quum indies sibi dari expectaret, in hac rerum nouitate quiescere non potuit, tumultui non solùm adesse, sed præesse voluit. Nam imperandi cupiditate correptus, religionem pro nihilo habere, fas & nefas æquè ducere, iusticiæ simul & pietatis expers. Item feritatis esse plus quàm Scythicæ, pagos æquè ac oppida hortari, vt à Regia fidelitate ac superstitione deficerent. Se coniurationis principem deperdita quadam audacia profiteri, criminibus Regem ad augēdam inuidiā onerare. Passim prædicans, hunc suæ gentis hostem, patre perniciosiorem futurum. Quando externæ, quàm suæ gentis studiosior & amantior esset, Martem, Herculem, patriosq; Deos, quorum numinibus res Vngarica tantopere adoleuerat, aboleri iussisset: eorum sacrosancta simulachra vbiq; disiecisset, fatuam inducere superstitionē niteretur. Quin & ocio & desidia bellicosam gentem eneruaret, pacem indiceret ærumnosam, quum vi & bello Vngari victū semper traxerint.

Cupa dux Simigensium.

rint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam ferè suscitasset, graui Vesprinium in contemptum Regis, obsidione premebat. Cõtrà verò Stephanus, in tanto tumultu nequaquam animo consternatus, quando sub diuina se tutela esse intelligebat, ad coercendam Cupæ audaciam, mox summa celeritate ac prudentia, omnia moliri. Passim per Vngariam delectum habere, inprimis diuinum è cœlo auxilium implorare, exorare impensius diui Martini numen, ne suæ Pannoniæ deesse vellet. Item maximam exuuiarum ac prædæ hostilis partem, nuncupatis votis polliceri, ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire Principes, quos & sua & patris beneficentia fidos habebat, nihil prætermittere, quod bello vsui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem castra locat. Ibique primùm iuuenis Deo deditissimus, defendendæ publicæ salutis necessitate adactus, sibi ensem accinxit. Duos ibi magistros equitum pronunciauit, fide, ac militari disciplina præstantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus est. Hi Teuthones fuisse traduntur, qui quum Christiana fide pollerent, imperante Geysa in Pannoniam venerant, nobili genere nati: & quum bello ac pace, de Vngaris essent bene meriti, principatũ semper inter proceres apud Geysam tenuerunt: multumque in propaganda Christi fide, patrem ac filium adiuuere. Hi reluctantes in fide, pro seruis habendos esse censuerunt: item vt qui ex Vngaris prius in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in istorum sententiam, à Geysa edictum factum est. Post hos Vencellinum Alamannum, hospitii iure sibi coniunctissimum, dictatorem creat: cui exercitus vniuersi summam tradidit. Hæc vbi ritè constituta sunt, instructa acie in Cupam itur. At vbi coniuratorum castris appropinquarunt, infestis vtrinque signis extemplo concurritur. Quum prælium consereretur intestinum, eò obstinatius & crudelius vtrinq; pugnabatur, dum fortuna nunc his nunc illis adridet, & pari spe vtrinque dimicatur. Ex hoc factum est, vt longam cruentissimamque pugnam ederent. Rex diuina potius oratione, & militari hortatione, quàm armis certare: per legiones modò discurrere, legatorum & centurionum animos confirmare, turmas cohortesque hortari, vt pro Christi charitate fortissimè dimicarent: reuocare terga vertentes, & quandoq; timidos grauiter increpare: subsidia mittere laborantibus, & nullũ Imperatoris optimi officiũ prætermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præsidebat, & quadrato agmine, Cupæ se obiecerat, ratus inclinato Ducis agmine, cæteros omnes facilè cessuros, acerrimè pugnabat. Disquirebat vbique vbi Cupas esset, vt singulari certamine cum eo dimicaret. Dum dubio vbique Marte pugnatur, Rex elatis in cœlum manibus, his fugam verbis deprecatur: Clementissime Deus, qui lucem veritatis tuæ in durissimo ac truci populo, quem mihi commisisti, infundere voluisti, vt tuæ fidei radiis illustratus, perpetuò Christianæ Reipublicæ fines tueatur, te supplex exoro, vt nutantium animos confirmes, vires plebi tuæ è cœlo demittas, vt cœlesti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu Iesu Christe optime maxime, cuius ductu & auspiciis bellum gerimus, per salutarem tui (quæso) passionem populo pro te dimicanti propius adesto, tuisq; fidelibus victoriam pro clementia tua concedito, fœdam fugam sistito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia gloriosissimo nomini tuo, passimque basilicas dicabo. Vix hæc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu à Vẽcellino inclinatum, vtrumque ducem singulari certamine congredi. Quum hæc audiuisset, illuc cum validissimo agmine continuò properat. Laborantes & iam inclinatos inimicos proterit. In media acie Vencellinum offendit, & congratulatur, Deo gratias agens: qui Cupæ caput absciderat, & opima de hoste spolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hostium animi consternati, vt palantes fugerent. Magna cædes ac miserabilis oritur, principes coniurationis maxima ex parte capti, & in castris cæsi, in cæteros Regis edicto remissius actum. Parta victoria, Cupę corpus in parteis quatuor dissectum: vna Strigoniensi portæ affixa est, Vesprinienſi altera, tertia Iauriensi, in Transsyluaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos delata, & Albę Iuliæ præfixa. Quam quidem re-

gionem olim Vngari, ab auri feracitate Kenchies Herdell appellauere. De cæteris captiuis, pro facinorum grauitate pœnæ sunt exactæ. Contra verò militib. & præfectis, qui se in prælio optimè gesserant, præmia pro dignitate è Regia liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magniq; honores redditi. Item oppidis, villisq; à Rege amplissimè donatum ferunt, ex quo Radus natus est. E Rado Misca, & è Misca Cupas & Martinus orti, qui inter primarios Vngariæ Proceres præclari semper habiti. Diuo autem Martino, Pannonicæ gentis Patrono vt debita vota exsoluerẽtur, perpetuo Regis edicto Simigiensis Populus, qui Cupæ tyranni audaciam sectatus est, non modò frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, Diui Martini basilicæ quotannis pendere iussus est. Præter hæc, tertia prædę pars templi postibus affixa. Pro hac salutari victoria, supplicationes habitæ apud omnes aras solennia celebrata. Tali successu Regis animus non elatus, sed ardentissima Dei charitate succensus est, quotidie humi prostratus Deo supplicat, vt sibi salutare cõsilium diuina ope perficeret, totamq; Vngariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem reuocare liceat. Quod vt à Deo assequeretur, sæpe in cinere & cilicio supplicabat, & in templo assiduè exorabat, laudabile propositum suis diplomatibus longè latéque declarauit. Quare plęrique sacerdotes, publica vtilitate commoti ad prædicandum Dei verbum in Vngariam vltrò confluunt, & pro catholica fide peregrinari gestiunt, alliciebantur quoque sanctitate principis. Cuius nomine multi è remotissimis in Pannoniam partibus euocabantur, inprimis Astrictus vir sanctitate conspicuus, cum discipulis aduenit. E quibus Bonifacius in inferiorem Pannoniam demissus ad prædicandum nomen Domini, clara morte affectus, inter diuos relatus, item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, Eremitæ duo: quorum alter Andręas, Benedictus alter dictus est. Andręas vitæ sanctitate miracula edidit. Benedictus quum pro Christo sanguinem effuderit, inter diuos martyres adnumeratus. Astricum & discipulos Rex honorificè excepit: & ad radicem Montis ferrei collocauit, vbi diui Benedicti cœnobium magnifico sumptu exædificare permisit. Quin & basilicam illam ingenti donatiuo, multisque prædiis pagisq; donauit, quo monachi commodiùs in regulari vita consistere possent, horum consuetudine, quando viros optimos esse intelligebat, mirificè delectabatur: quorum auxilio ac opera Vngaros, partim sponte, partim vi ac metu in lucem veritatis asseruit, mandata sacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes scire coegit, prophanis dira supplicia indixit, deinde vt dignas Deo gratias ageret, ac ouile sacrum, pastoribus impositis tueretur, ad fundandos Episcopatus animum aduertit. Et quum natale solum naturæ lege vnicè diligeret, Strigoniensem inprimis Ecclesiam erexit, eamq; metropolitanam sedem esse iussit, mox Colocensem basilicam statuit, eiusq; pontificem Astricum designauit, quem moribus & doctrina præstantem esse nouerat: eumq; post initum pontificatum Anastasium appellauit. Hunc quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, madata dat, vt à Christi vicario in Vngaros, qui eius fidem nuper iniuerint, Apostolicam benedictionem imploret, & inter oues Petri adnumeret. Post hæc, vt Strigoniensem basilicam metropolitanã esse iubeat. Item cæteros Episcopatus in Vngaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis à Deo est, & maxima cœpta sine diuina ope confirmari nequeunt, regalia insignia cum pontificia benedictione piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, vt legationis officio diligentissimè fungeretur, die noctúque iter facit. Quid facit Deus, qui piorum consiliis & honoribus semper incumbit? Nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis.

Misca Polonus.

Eodem enim anno Misca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conuersus, eadem à Benedicto pontifice maximo per legatos postulabat. quare coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, vt religionis ac fidei accessione lætatus, Miscam ducẽ & nouũ Christi militem ob rem bene gestã Regio diademate insigniret. Pridie eius diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus vrbẽ ingreditur, ecce in somnis superiore

periore

periore nocte Dei internuncius Pontifici apparet: Salue (inquit) pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te venturum esse scito, qui vt tuo beneficio & auctoritate suum principem Regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato, proinde diuina mandata seruato. Quum is in auras recessisset, secunda hora diei Astricus in Senatum Apostolicum admissus est. Vbi quum Regis mandata ex ordine retulisset, eiusq; sanctissima gesta subiecisset, & quantum catholicæ fidei vltra citráque Danubium accessionis fecisset, quam in Getas & Sarmatas vsque propagarat, enarrasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio compleuit. Re ad Senatum relata, pro voluntate Regis & Legati postulatione, nullo refragante decernitur, vt non modò Christianissimus Rex Regia corona donetur, in Regno Apostolica auctoritate confirmetur, & Regis acta cuncta, cum institutis Episcopatibus approbentur, verùm etiam quia verus & fidus Dei miles est, & Apostolus, ad exaggerandam eius dignitatem, in perpetuum pontificię legationis insigne, qua sibi posterisq; Regibus, semper fungi fas sit, præferendæ crucis potestate honestetur. Quum legatus omnia non solùm è sentẽtia, sed præter spem & opinionẽ impetrasset, magno refertus gaudio, in Pannoniã se recepit. Strigonio appropinquãti Rex cum singulari sacerdotum pontificiumq; pompa obuiam prodiit. Astricum pontificia munera deferentem, & coronam & crucem ostentantem, honorificentissimè Deo gratias agens, excepit, Apostolica insignia prereuerenter accepta. Quando ad vnamquamq; Romani pontificis mentionem, Stephanus spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, vt exemplo suo ad Romani Pontificis, Apostoliciq; senatus obsequium & obseruantiam omnes hortaretur. Post hæc ne fundamenta pacis interciperentur, cuius se filium fore profitebatur, varias leges & edicta tulit, inprimis de sicariis, adulteriis & homicidiis, item de vi, latrociniis & furtis capitalia supplicia promulgauit: in sacrilegos, prophanos, numinumq; cõtemptores perquam seuerè animaduertit: iniurias, audaciam, ac omne facinus, graui censura coercuit: ne quis indicta causa, vicinũ læderet diligentissimè cauit: viduarum & pupillorum causis mirifice fauit: vt trium liberorum iura foueret, coniugatis præmia proposuit: cœlibes à sacerdotio alienos, infames habuit, vt seminarium Christianæ Reipublicæ exemplo suo foueret. qua cum affinitatẽ contraheret, aliquandiu secum cogitasse ferunt, ne quam sui dissimilem sibi coniugaret. Henrici secundi inprimis affinitas succurrebat, Imperatoris quidem sanctissimi, qui tertio Othoni plane successerat, tum humano, tum diuino consilio ad Imperium euectus, è nobilissimo Bauarorum ducum sanguine natus. Hic è beati Wolfgangi Ratisbonensis Episcopi oraculo Imperatorem se fore Romanum, in somnis accepit. Inito paulo pòst Imperio Italiã ingressus è Stephano octauo Imperator appellatus, vbi piam expeditionem fœliciter peregit (Nam Capuam à Saracenis occupatam, eiectis hostibus recuperauit) Buboganum Meli suffectum, & Constantinopolitani Imperatoris præfectum, cuius auxilio Saraceni Italiam repetierant, acerrimo bello insequutus est, ac Troiam vrbem in Apuliæ finibus sitam, vbi castra Hannibalis fuisse ferunt, & à Bubogano deducta Græcorum colonia instaurata, vt eo faciliùs Calabros Apulosque in Græcorum fide contineret, obsessam quarto mense expugnauit. Sancti Miniatis cœnobium in edito monte ante vrbem Florentiam fundauit. Fesulas à Florentinis occupari diruique permisit, quare multum vrbs illa percrebuit: quinetiam Boemos, Polonos & Sclauos, armis in Christi fidem asseruit. Et quum sæpe Eucharistia ante prælium muniret exercitum, Laurentium, Georgium & Adrianum cum armato angelo diuos aciem suam præcessisse suspexit. Deinde momentanei huius imperii non cõtentus angustiis, ad immortalia Regna animum erexit, quibus vt facilè potiri posset, omnes ingenii vires ad diuinum cultum sanè conuertit: basilicas & pontificatus multos statuit, Episcopalia delubra, Sclauorum vicinitate diruta, propria impensa instaurauit, veluti in Hildensi, Magdeburgensi, Argentina, Misnensi, & Mechelburgensi denique ciuitate, quemadmodum intueri licet, varias ædes & cœnobia fun-

dauit, quæ prouentibus & sacris ornamentis magnificè donauit. Castitate erat incomparabili, consimilem nactus vxorem, quæ Chunegundis est dicta. Diuinum hi potius, quàm humanum coniugium sanè contraxerant, non prurienti libidine, sed intemerata voluntate conflatum: in quo vna fides ex composito inuiolatæ castitatis, vnus animus iusticiæ & veritatis, vna repulsa intemperãtiæ & iniquitatis, par cœlestis charitatis affectus. Inito dudum connubio, vltrò perpetuam Deo castitatem vouent, & sub Augustali dignitate virginitatem celaturos esse sperant, de diis & hominibus certatim benemereri contendunt, vnde miracula non temerè multa promanarunt. Sed vt Scriptores plærique referunt, Henricus pridie eius diei, quàm è vita decederet, accitis vxoris parentibus imperiique primoribus, immaculatam, quam acceperat, Chunegundim se reddere fassus est. Stephanus igitur, Henrici Secundi sanctitatem, gestorum gloriam, & religionem conspicatus, cuius ope & hortatu Vngaros in veram fidem asseruerat, cum pari probitate coniungi cupiebat, accedebat & Imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contrà verò Henricus, Stephani præstantiam, & ingenitam sanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quàm aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima vtraque natio, quæ tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, & diui Regis sanctitas propagaretur, cuius sapiẽtia ac studio factum erat, vt Vngari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarãt, in Christi fidem asserti, & vicinis & Christianæ Reipublicæ salutares fore viderẽtur. Proinde postulatam à Pannonico Rege sororẽ, cui Gysle nomen erat, vltrò Henricus coniugauit, vt pari cum viro sanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos & Vngaros pacisceretur. Hæc affinitas ab omnibus Annalium Scriptoribus affirmatur, præter cæterorum opinionem, Vngarici aliter sentiunt Annales, quippe qui diuum Stephanum in vxorem, Gyslam Guilielmi ducis filiam, asserunt accepisse. Guilielmum sancti Sigismundi Burgundiorum Regis fuisse fratrem, & post Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum Imperatorem confugisse, eius iussu Venetiis fuisse collocatum, Gertrudem Imperatoris sororem, in vxorem habuisse, & ex ea Gyslam filiam accepisse, Vngariæ Regi desponsatam. Gertrude intempestiua morte subrepta, Sancti Stephani sororem sibi copulasse, ex eaque genuisse Petrum, qui ad Regni fastigium euectus est. Ex vxore hac plures filios diuum Regem tulisse ferunt, & inprimis Emericum, vt de cæteris sileam, quorum nomina non traduntur, tot diuinis dotibus imbutum, vt è diuinis quoque parentibus promanasse videatur. Præter pudicam temperantissimamque vitam tantum in deos & homines pietatis ostendit, vt diuino potius, quàm humano consensu, se Stephano Gysla coniugasse reputetur. Certatim vtrinque sanctissima facta manebant, diuina charitate neuter æquo animo superari patiebatur, & in Christo coniuncti, coniugalem amorem redintegrabant. Quanquam in omnes pientissima, præcipua tamen beneficentia in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes, ac templa vtebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequebatur, ne quid diuinarum rerum ornamentis deesse videretur, simulachra deorum expostulato argento obryzóque multa dicauit. Item gẽmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumptu factas, per collegia sacerdotum sæpe distribuit. Vesprimiensem basilicam propria impẽsa exædificauit, abundéque donauit rebus omnibus, quæ cultui diuino, vsui esse solent, vberrimos quoque prouentus adiecit, vnde antistites, cæteráque sacerdotum collegia pro dignitate viuerẽt. Simili quoq; diligentia vir eius, ne mulieri cederet, metropolitanæ basilicæ, cæterisque Episcopis tam abundè prospexit, vt nihil sibi superfuisse videretur, vti Deo, cultui diuino non modò se, verùm etiam sua omnia addixisse videretur. Quin & hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat, quotannis eorum accessionem fieri iubebat, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoq; cœnobia, basilicas, ædesq; sacras perlustrabat, vt ædificiis hominibusque prospiceret, inter lustrandum non modò sacerdotum, verùm etiam pontificum mores exacta inuestigatione recognoscebat,

Vxor D. Stephani.

Emericus.

scebat, increpabat negligentiæ reos, studiosissimum quemque diligebat, obseruabatq;. Per quæstores autem singulis fere mensibus, vrbanos paganosque antistites, cuncta sacerdotũ collegia recensere, recognoscere vitas, & cuiusq; verba factaque diligentius pensitare studebat, ne quid publicè priuatimq; piaculi cõmitteretur, aut in Christi fidem intenderetur. Illud sibi præcipuę curæ fuisse tradũt, vt viros morib. & doctrina probatissimos, in rebus sacris vbiq; pręficeret. Quum in Diui Martini cœnobio Sebastianus, singulari vita, & sapientia nõ mediocri præditus esset, miro amore à Rege cõplectebatur, eiusq; fauore & auctoritate eò vsque euectus, vt Strigoniensis Metropolita crearetur. Supremã in Vngaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato cæcus effectus est. Cui quum cæcitatis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, eius officium, permissu apostolico, acceitus Astricus Colociensis Episcopus æquè resarsit, ac si eius loco suffectus esse videretur. Tertio cęcitatis anno, instauratis luminibus, in pristinum is dignitatem à Romano pontifice restitutus. Paribus igitur studiis Rex & Regina in præstantissimo quoque virtutum genere certabant. Emericus autem in tam ardenti charitate Christi natus, quid aliud, quàm suauissimum Deo holocaustum esse poterat? Ab ineunte pueritia, quò sanctitatis euasurus esset, facilè declarauit, quippe qui quum esset somni parcissimus, à secunda ferè vigilia noctis, ad lucem vsq;, Dauidicos rhythmos lectitabat, & per singulos repetito mentis examine, a Deo veniam implorabat. Id sæpe rimatus pater, ingentem de filio spem concepit. Quin & illud minus omittendum, quum pater Diui Martini cœnobium, quod in monte Pannoniæ insano sumptu fundarat, monachisque complerat, reuisere decerneret, filium secum ducere statuit, haudquaquam ignarus, quanta Dei gratia puer ille polleret. Inito itinere quum templo appropinquasset, Monachi longo agmine obuiam prodiere, vt qua decet, Regem dignitate acciperent. Contrà verò Rex, vt Emerico æquè ac cœlesti angelo prodeuntes patres honestaret, filium præmisit. Qui pręreuerenter ab his exceptus & consalutatus, tanquam diuinitus esset admonitus, Monachis ne paria quidem oscula distribuit, sed pro cuiusq; meritis impartitus est, quoniam huic duo, trigilli, nonnullis quatuor, quinquéve, & plęrisque septem libasse dicitur. Pater à tergo, tanquam à specula, cuncta considerabat, & quamuis filium nil temerè fecisse confideret, admiratione tamen carere non poterat. Quare sacris ritè peractis Emericum percunctatur, cur inæqualia patribus oscula distribuisset. Pro continẽtiæ (inquit) tempore oscula dedimus, quibus autem septena data, hos perpetuę castitatis cultores esse scito, & ex numero septenario, absolutissimam prępotentissimamq; virtutum virginitatẽ esse intelligito, quippe quę ad penetralia cordium vsq; penetret, quæ Deo dumtaxat patere solent, reconditas quoq; hominũ mentes intuetur. Rex inde profectus paucis pòst diebus, quum quiescere non posset, donec rem exploratam haberet, vt euidentiùs hinc auspicatam filii sanctitatem cognosceret, cœnobium duobus tantùm accitis comitibus repetit, non solùm diurnis, verùm etiã nocturnis sacris interest, vt quinam forẽt, qui septena oscula susceperint, exploraret. Post matutina sacra, inter monachos insinuatus animaduertit, omnes, præter eos, qui cumulatissima oscula nacti fuerant, cubicula repetiisse: illos contrà, in sacello remansisse, & in secretiorem quemq; angulum decessisse, vt sacros ibi rhythmos Deo succentarẽt, ac reliquũ spacium noctis in Dei laudem absumerent: hos veluti à specula singillatim adoritur, consalutatisq; benedixit: ad Maurum demum peruenit, septies osculatum, à quo ánne castitatis intemeratæ compos esset, neque blandiciis, neq; minis, neq; quauis alia artificiosa percunctatione extorquere potuit. In sequenti die conuentũ edixit, vt hunc ex industria variis criminibus postulatum periclitaretur. At ille nihil obiectis calumniis respõdit, haud inscius omnes mortalium animos patêre Deo: quare facto periculo, Rex enarrata sui aduẽtus causa, Mauri virtutem publicè approbauit: paucisque pòst mensibus eum Quinqueecclesiensi Episcopatui præfecit. At illud de Emerico, ne sine piaculo quidem subticeri potest. Quum Vesprinii esset, antiquam religiosamq; diui Geor-

gii ædem vno tantùm ex amanuensibus accito nocte adiit, ibique inter supplicandum ante aram constitutus, Deum pia obsecratione percunctabatur: Quid numini potissimum præstare posset, quod illi foret acceptissimum, ædes extemplo ingenti splẽdore completur. Et hinc vox diuinitus audita, nil Emerice Deo virginitate antiquius gratiusque futurum putes. Proinde vt gratissimam mihi victimam facias, mentis & corporis à te virginitatem postulo, hanc offer, & in proposito persta. At ille, Domine Deus meus, qui omnia conspicis, & humanam firmas imbecillitatem, item principibus ac regibus terræ dominaris, tuam in me voluntatem perfice, perniciosas in me concupiscentias rore misericordiæ tuæ penitus extingue. Cõfirma fragilitatem seruuli tui, vt in tuo seruitio vsquequaque persistat, à lubricis cum voluptatibus, & ab omni labe, pro tua clementia redime, ne vnquam è tua gratia elabatur. Amanuensem mox admonuit, ne viuente ipso vnquam de re hac quicquam proderet. Post hæc pater, vt publicæ saluti de successore consuleret, Emericũ parandis liberis haud intempestiuum, digno coniugio obligandum esse censuit, ratus neminem Regno commodiorem futurum, si viueret: sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, & regendis Vngaris accommodatissimam. Quare excellentissimam forma & virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus, idemque optimus Pannoniæ Regno successor desit. Quamuis hoc haud facilè efficere potuit, quando non sine multis eò precibus filium redegerat, ipsum tamen obtemperantissimum, & decenti cõiugio iam obstrictum, nunquam cum vxore rem patrasse, sed maiorem (si dici potest) quàm antea castitatem seruasse comperit. Quin etiam vxorem, quam virginem Emericus acceperat, sub coniugalis prætextu cõsuetudinis castissimã sanctissimamque præstiterat, ratus multò fore præstantius, virtutum, quàm liberorum fœcunditate pollere. Cum vxore iuuentutẽ non exegit, quandoquidem virtutum cumulum adeptus, ex hac continuo vita ereptus est, & cœlesti potius, quàm hac misera mortalium conditione dignus est habitus. Non gnati fatum, sed malam Regni fortunam flet pater, quãdo illum ex hoc fœlicissimum, contrà verò id miserrimum conspicatur. Spe tanta orbatum, vna tantùm fiducia & consolatio paternæ accesserat orbitati, quod nati, quem inter Diuos relatum esse non ignorabat, patrociniũ apud Superos maximũ, & sibi & suis hinc se nactum esse intelligebat. Post Diui Emerici mortem, eius vxor integram vtriusque virginitatem, dum perpetuam viri castitatem testari cupit, cogitur profiteri. Amanuensis, quod in Georgii æde viderat, post eius obitum publicè prædicauit, & intemeratam testatus est castitatem. Quin & Eusebius Metropolita Cęsariensis, publicarum die supplicationum, hunc in cœlum elatum se vidisse asseuerauit. Auxit huiusce rei fidem ingens memorabiléque miraculum, quod Ladislai Regis temporibus accidit. Conradus enim Teuthonum genere natus, omnium facinorum grauitate completus, quum diuina quadam gratia, sub tanta scelerum mole resipisceret, vrbem Romam adiit, vt detecta mentis labe, pontificia auctoritate expiaretur, imperatáque supplicia penderet. Quum ante Hildebrandum Diui Petri vicarium se constituisset, patefactis non sine summa cordis pœnitentia facinoribus, hac pœna mulctatur, qua loricam loco interioris tunicæ ferre, quinisque catenis ferreis obstringi, à lustratore Pontifice iubetur. Item pugillares dati, in quibus longa facinorum omnium confessio continebatur, iidemq; põtificio annulo obsignati. Postremo iniunctum, vt religiosissima quæque orbis sacella, Diuorumque monumenta eousque perlustraret, quousque illuc perueniret, vbi vinculis vltrò fractis exolueretur, & pugillares reserarentur, qui scelera longo orationis ordine complexi, minima quaque litera sponte caruissent. Ingentis pœnitentia correptus, monumenta quęque sanctissima lustrat, neq; Hierosolymam prætermittit, Saluatorisq; sepulchrum. Sancti demum Stephani Regis fama ductus, in Pannoniam se recepit, venit ad Regalem Albam, vbi corpus eius in magnifico sacello reconditum, & ea quidem mente, ne vnquam inde recederet, quousq; solutis per se vinculis, & deletis vltro pugillaribus, se nosceret

nitus, continuò experrectus cubiculo exiliit. Veredarium præfectum legionis euestigio accitum, in Transsyluaniam vlteriorem Daciæ partem properare iubet, vt populos vicatim degentes admoneat, imperetq; facultates omnes in oppida munitissimaq; loca conferant: Quum Bessi, qui Istri ora accolunt, ab omni religione alieni, & Vngaricæ gentis hostes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix Veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congesserant, ecce Barbari immites aduentant, agros passim discursant, igni ferroque cuncta vastant, quos inueniunt, licet perquam paucos, sine aliqua sexus & ætatis ratione trucidant. Desides tantùm aliquos inuenere, hiq; socordiæ suæ luere pœnas, & nisi hoc monitu suis rebus ipse prospexisset, iam de Transsyluania fuisset actum. Item alia successere bella, quæ diuina benignitate prosperè gessit. Ab aono salutis secundo supra millesimum, inter Stephanum & Gyulam auunculum intestina 1002.
bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum, & à Scythica religione desciscentem iniquissimo animo ferebat, quare non solùm verbis sæpe Regem acerrimè corripuerat, verùm etiam armis lacessere nitebatur, vt ad patrias hunc cæremonias reuocaret. Vbi verbis se nihil perficere posse intellexit, à Transsyluaniæ montibus, cui præerat, Vngariam quotidianis incursionibus & rapinis infestat. Contra Rex pientissimus, ne cum suo sanguine manum conterere cogeretur, per legatos & feciales admonuit, obsecrauitque sæpissimè, ne in Scythica feritate persisteret, verum Deum, & Seruatorem suum agnosceret, omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Vngaris quotidie insultantem, & varia detrimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Transsyluaniam contenditur, paucis mensibus vniuersa capitur. Gyula cum vxore duobusque liberis postremò captus, in Pannoniamque ductus. Preciosissima Regio, & auri, vini, frumenti, pecorum, omniúmque rerum feracissima, ex eo tempore, Vngariæ regno est adiecta. Populi omnes, qui eum Daciæ tractum incolebant, partim vi, partim sponte in Christianam fidem asserti sunt. In auunculi Regia ingens auri & argenti copia deprehensa, facinorosissimè comparata. Ex qua Basilicam Albæ præstantissimam Rex erexit, quæ quum sæpe incendio fuerit obnoxia, hinc publica nata est opinio, & explorata fides, templum idcirco diro sæpe incendio laborasse, quia ex pecunia scelestissimè parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis & vxore inuiti orthodoxam fidem subiere, baptismate expiati, à Rege vinculis liberati sunt, & pro dignitate tractati. Paulo post ingens è Bulgaris, Sclauorum genere natis, bellum exoritur. Quippe qui inferiore Mysia quondam potiti, quæ vltra citráque Istrum, ad Euxinum vsque Pontum effunditur, nunc iidem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, & latrociniis ac incursionibus latè vagantes, pro viribus cunctos infestant, nunc Transsyluaniam, nunc Vngariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum vbiq; delectum Rex habere cogitur. nam non solum hostes numero roboreq; potentes, verùm etiam locorum difficultate munitionéque inaccessibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Mysiam ingreditur, durum hostem inuenit, sæpius manu æquo Marte consertum. Bulgari tandem nouissimo prælio terga vertunt, latéque funduntur, fugantúrq;. Ceas eorum princeps in pugna cæsus, castraque direpta, è quibus tanta præda acta est, vt nemo spoliis hostium inoneratus abierit, tantaq; auri, argenti, ac lapillorum inuenta copia, vt quicquid multis illis bellis congesserint, vno prælio amiserint, Et quum pugna in vlteriori Dacia, quam Transsyluanam dicunt, gesta fuerit, ditissimæ regioni præfecit proauum, quem Zoltan nominabant. Hostilis præda non in vsum humanum, sed Diuinum conuersa, aurum & argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, & vestimenta pontificia erogatum, vnde tot templorum ornamenta confecta sunt, vt ne minima quidem Pannoniæ ædicula, expers tam piæ fuerit prodigalitatis. Et Basilicæ præsertim Albensi donatiua duo dicauit, quæ rationalia nunc appellant, horum vtriusque oram cernere erat, è septuaginta obryzi pondo sanè constantem, vbi lapilli late discintillabant. Quæ quum Benedictus Pontifex Maximus

spectasset, eo donanda priuilegio censuit, vt quicunque in sacris faciundis his vteretur, coronandi Regis Vngariæ integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta à Gysla sunt adiecta, vt nemo hæc sine maxima admiratione spectare queat. Præterea quum ante Beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum gestum esse tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Seueri temporibus ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycambriam nominabant, Rex & Regina cum filio venerunt, vbi quum nullum veri Dei templum conspicarentur, in quo pia sacra operarentur, exædificandum ampléq; donandum continuò cœnobium cum æde censuere, quam Diuo Petro Pauloq; dicarunt. Artifices omnes è Græcia acciti, vt opus memorabile facerent, statuarii, ac plastici vndiq; magna mercede conducti. Vt magis ferueret opus, Stephanus & Gysla Budæ constiterant, verùm quum hic operi, signis, tabulis ac ornamentis ille incumberet, neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiuerit tãta moles, à Ladislao tandem Rege sanctissimo pronepote suo consummatur. Perpetuum Diuo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis Basilicas & cœnobia, quæ fundarat, reuisere solitum, ad aras primùm omneis, pias preces & sacra fecisse, vt magnis numinibus supplicia debita exsoluere videretur. Deinde singulatim templa lustrasse, ne qua quicquam negligentia, collaberetur, si quid vitii, imminentisq; ruinę tectis & parietibus intuebatur, extemplo instaurasse. Peculiares semper loculos à latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus & egenis erogasse pecuniam. Emericum quoq; Regali habitu indutũ, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continuò exuisse, vt altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla vtebatur, cui nihil erat antiquius, quàm cum viri probitate certare, sacras vestes & ornamenta sacerdotum diligentissimè recognoscere, vt absumpta reficeret, aut lacera resarciret. Viuente Henrico principe sanctissimo, paribus vtrinque studiis, pax longè lateq; seruabatur, omniaque apud Vngaros è sententia gerebantur. Pòst vbi Imperator ille optimus inter Diuos relatus est, Conradus natione Sueuus, itẽ Conradi Varmaciensium ducis filius, qui Othonis tempore in Vngarico bello occubuerat, ex Gallica matre natus, matrona quidem nobilissima, & Henrici tempore præfectus equitum, Cæsar designatus, in imperio, non in probitate successit, quippe qui institutam pacem vtrique genti apprimè salutarem intercepit. Hic quum aduentum in Italiam tribus fermè annis distulisset, Italiæ Principes ac populi, inita coniuratione, se in libertatem asseruerunt, aduentumq; Conradi armis inhibere adoriuntur, quare non sine validissimo exercitu Italiam adire coactus est. Ex quo quidem tempore illam Gregorii quinti, Othonisve primi sanctionẽ in Imperatores olim promulgatam primùm obseruatam legimus, qua, quicunque Cæsar in Germania declaratus, Italiam aditurus erat, vt à Romano Pontifice Augustali corona donaretur, duas prius in itinere, vnã Moguntiæ ex palea, alteram Mediolani ex ferro confectam à Metropolita consequi iubebatur. Quum Mediolanenses sibi infestos inuenisset, qui Heliprando tunc duce regebantur, vrbem obsedit, suburbia incendit, obsidionem tandem Coloniensis Metropolitæ consilio, haud aliter ac diuinitus admonitus, soluere coactus est, quoniam inter sacrificandum, diuum sibi Ambrosium apparuisse asseuerabat, extremum Germanis excidium interminantem, si vrbem suo numini dicatam dicto celeriùs non relinquerent. Romam profectus cum vniuerso exercitu, à Ioanne decimo nono Pontifice maximo, auream est coronam, & Augustalia insignia ritè consequutus. Italiæ Principes, qui Sclauorum & Vngarorum potissima auxilia implorarant, dum præ illorum cunctatione, & Imperatoris viribus sibi diffidunt, mutato consilio, omnes vltrò gratissima illi obsequia deferunt. Pacata is Italia, in Germaniam rediit, qui rebellantibus Italis, auxilia magna promiserant: re detecta, cognouit omnes. Vngaros & Sclauos potiores audiuit, ne difficulter quidem hæc credere cogebatur. Nam quum populos vtrosque in Christianã fidem nuper assertos nosset, facilè ad defensandũ Christianæ Reipublicæ

blicæ caput, postulatis impensis auxiliis coniurasse putabat. Diuúmque Stephanum, quem Christianissimum intelligebat, Apostolicæ sedis gratia, quę tantis cum honoribus & immunitatibus excoluerat, omnia moliturum arbitrabatur. Hinc belli causas promanasse fuerunt, plęriq; defuncto Henrico, concordię ac pacis auctore, ingenita Germanorum Vngarorumque odia diutius contineri nequiuisse prodiderunt: quare prius in Sclauos, deinde in Pannonios Cõradus castra mouit. Tota namq; Boemia, Polonia, & vniuersa ferè Sarmatia, sub Sclauorum nomine continetur: nam eadem his omnibus est lingua. Boemorum igitur & Polonorum motus vno alteróve prælio repressit, & ad obsequia grata redegit, sed cum Bolezlao Polonorum duce, vt auctor est Otho, quum Regni sibi nomen vsurpare contenderet, quod sub Henrico cœperat, magna prius bella gessit, eúmque subegit. Item & Mesconem filium, eadem paterno more molientem, qui eiecto Othone fratre, se Regẽ appellarat, Polonia eiecit, Othonémque restituit. Deinde in Vngaros haud facilè bello domitabiles itum. Stephanus vbi Conradum cum vniuersis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, pontificum, procerumq; omnium repente Concilium habẽdum esse censuit: quantum à Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quàm vnquam antea longe maiorem: pontifices, sacerdotes, item sacri & prophani omnes pariter arma capessenda decernunt, quo facilior resistendi copia daretur. Cum potentissimo hoste rem esse intelligunt. postquam comparato validissimo exercitu, castra habere cœpit, diuinum in primis auxilium his breuiter implorauit, quamuis in exorandis placandisque numinibus die noctúque nunquam cessare videbatur. Si placet tibi Regina cœli, & Vngarici patrona soli, hoc regnum hæreditario iure tibi legatum, igni, ferróque ab hostibus vastari, & plantatam nuperrimè Scythicis pectoribus fidem filii tui, cõtinuò extirpari, ne meæ (quæso) desidiæ, sed numini tuo hoc tribuatur, si quid Regis culpa patratum est, cui plebẽ tuam commisisti, ipsum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, nouam hæreditatem tuam pro solita benignitate tuere. mox effusus in lachrymas, & diuæ Genetricis numinę confirmatus, in Germanos signa moueri iubet, quum nunquã fidelibus pia numina desint. Res non tã commemoratione, quàm admiratione dignissima, pridie eius diei, quo in hostium conspectum futurus erat, accidisse dicitur. Tesserarius namque per omnia militum contubernia & tentoria quidam discurrit, qui Imperatoris edicto Germanum quemq; solutis castris domũ repetere iubet. In sequenti nocte ante lucem Conradus, soluta castra comperit, videt domum quemque festinare. Rei nouitate percitus causam disquirit, omnes vno ore referunt, Tesserarii voce, missione donatos, accitis tesserariis, neminem inuenit, qui missionis edictũ circumtulerit. Mox Conrado Stephani sanctitas explorata succurrit, cuius gratia cœlestẽ internuncium sub tesserarii specie, castra soluisse reputauit, ne sancti Regis populus oppugnaretur, ne qua inter seniores, iunioresq; Christianos seditio defectione suboriretur. Approbauit diuinæ missionis edictum Imperator, instauratáque pace in Germaniam se recepit, cum grauissima asseueratione pollicitus, se Pannoniis, quos sub diuina tutela esse intelligebat, perpetuò manus abstenturum. Rex autem è vestigio quum diuæ Genetricis patrocinium laboranti sibi, suæq; Vngariæ adfuisse conspexit, humi prostratus, clementissimo numini gratias egit, & per cũctas aras Pannonicæ Deæ sacra fieri passim edixit. Deinde eo ardentius pro explorata diuinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permansit: quẽ in partiendo tempore, tali vsum instituto fuisse ferunt, interdiu, dicendo iuri, ac Regalibus officiis & negociis incumbere, noctes ferè insomnes ducere, in Diuina contemplatione versari, cum assiduis lachrymis pro publica & priuata salute supplicare, piis precibus æquiora numina reddere, in diuinam quandoque contemplationem vsqueadeo rapi, vt humo subtractus, in aere pendere videretur: nam quum in remotam quãdam Basilicam secessisset, numinis exorandi causa, distentis circum tentoriis noctem transegit: qua quidem intempesta, quum in tabernaculo ad contemplandum suscitaretur, vsque adeo in diuini-

tatis contemplatione correptus eſt, vt corpus, euectàm in aera mentem ſubſequeretur. Quin & tabernaculum, ne vehementiſſimam contemplationem interciperet, corpúsve inhiberet, ne cum animo in aera raperetur, ipſum quoque ſimul tractum in aere diu pependiſſe tradunt: quum patefactum cuidam ſancto viro miraculum intellexiſſet, mox eum admonuit pariter, & interminatus eſt, ne quid de hac re ſe viuente proderet. Fama tamen Regiæ ſanctitatis, ea latè diffuſa vagabatur, vt è remotiſſimis multi oris ad venerãdum hominem planò confluerent. E Beſſis Bulgariſque, quos graui bello domitarat, ſexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, eius fama ſuccenſi ad adorandũ Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri & argenti copiam, cæteraſq; fortunas impoſuerant, vt non modò eũ præreuererentur, verùm etiã inter Regia ſeruitia perpetuò ſe inſinuarent. Quum Pannoniæ fines attigiſſent, plærique ſceleratiſſimi tribuni cuiuſdam famuli, auri cupiditate tracti ex inſidiis hos adoriuntur, multos trucidant: exanimes aliquos relinquunt, cæteris fuſis fugatiſq; onuſta plauſtra diripiunt, nummatiq; in ſyluas ſe recipiunt. Qui ex hac Beſſorum ſocietate ſuperfuere, ad Regem tandem perueniunt, illatas ſibi cædes, & latrocinia, item peregrinationis cauſam ex ordine referunt. Rex miſeros conſolatus, confeſtim & clam tribunum per apparitorem cum vniuerſa familia ocyſſimè ad ſe venire iubet: quod niſi continuò fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius aduenit. Ante cõſpectum Regis, famulorum agmen explicat. Quum malæ mentis conſcii vultu facinora proderent, quæ nuperrimè patrarant, Cur (inquit) contemptis numinibus & diuina lege, pręter ius & fas diri graſſatores, hoſpitum ſanguine manus infeciſtis? Cur in humanum genus, & in eos, qui veræ ſapientiæ cupiditate peregrè iter faciunt, tã impiè ſæuiiſtis? Cur viros innocentiſſimos morte mulctaſtis? Proinde ſicut in alios à vobis actum eſt, ita & vobiſcũ nunc in conſpectu meo Deus aget, mox capitales eos pronũciauit. Ad omnes regni aditus, ſingula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi iuſſit, vt liberum peregrinis iter in Pãnoniam quondam hoſpitabilem omnibus fore ſignificaret. Quare factum eſt, vt quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Vngaria poſthac patratum ſenſerit. Hoc enim ſeueritatis exemplo ita facinoroſorum audaciam coercuit, vt nemo peregrinis manum iniecerit. Eos verò qui læſi & ſpoliati fuerant, non ſolùm indemnes, verùm cumulatiſſimè donatos, & voti compotes præſtitit. Paucis pòſt annis, quando virtus aduerſitate perficitur, & quos Deus diligit, corrigit (vt aiunt) & caſtigat: Quũ magno Rex dolore torqueretur, ꝗ Emerico orbatus, nemo ſibi nepos & cognatus erat, cui regnum & Vngaricæ fidei cõſeruationem tutò committeret, quumq; intelligeret Scythicam gẽtem, intermiſſa diuini cultus, fideiq; cuſtodia, in priſtinam inſipientiam continuò recaſurã, varios ex hoc morbos ſubire coactus eſt. Emericũ ab anno ſalutis trigeſimo primo ſupra milleſimum, extinctum aliqui ſcripſere. Ipſe tanto corporis languore correptus eſt, vt ne pedibus quidem ſtare poſſet, quare aliquanto remiſſiùs regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, ſuſcitatur audacia, conſiliumque adoriendi Regis ineunt, rati morte Regia, ſe non modo Vngaros in priſtinam immanitatem reuocaturos, verùm etiam tyrannidem facilè aſſecuturos. Ex compoſito ex his vnus imminẽte veſpera, antequam lucernæ adhiberentur recto gladio in cubiculum Regis clam ingreditur: dum cauto gradu, vbi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, neſcio quò gladius incuria decidit, fragorémque non paruum edidit. Rex inquiſita ſtatim caſus huiuſce cauſa, quamuis diuinitus admonitus non ignoraret: emiſſarium tamen aduocat. Quid ſibi velit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia & ingenua confeſſione correptus, rem vniuerſam, proſtrato ante pedes corpore retegit, amplexus genua multis veniam lachrymis precatur. Rex eius obſecratione victus, conceſſa impunitate dimiſit. Eius edicto in coniuratos ſubinde quæſitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ ſunt exactæ. ingraueſcente indies ægritudine, inopinata febris inceſſit, quam quum ſibi vitam propediem correpturam intelligeret, Pontifi-

ces ac

ces ac proceres omnes acciri iubet. Ad quos inprimis de Rege eligendo, deinde de fide conseruanda retulit, quin & pientissima omnes admonitione instituit, vt initā Saluatoris nostri fidem pertinacissimè retinerent, colerēt iustitiam, concordiam simul & pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quàm in Christiana fide versari, eam sanctitate armisq; tueri, malle mori, quàm falsa vanaq; numina colere, ab humano sanguine, item furtis, latrociniis, & omni denique vi manus abstinerent: Diuina præcepta summo studio obseruarent, ita demū viuerent, ne quid Deo charius haberent, operamq; pro virili quisque sua semper darent, ne qua Deum hominémque capitali iniuria læderent, cum finitimis quietè viuerent, & Regum edicta Pontificumq; decreta præstarent. Ad postremum Basilicas & vniuersa collegia sacerdotum, item regnū animamq; suam cum vniuersa fideliū multitudine, profusis lachrymis, & elatis in cœlum manibus, in concione Diuæ Genetrici perpetuæ virgini, ac vnicæ Vngarorum dominę, Deæq; instantissimè commendauit. Instabat dies Augustæ Virginis, quo inter diuos relatam dicimus. Hunc nouissimum vitæ diem sibi Stephanus ex voto optarat, & cum summa contentione à numinibus implorarat, vt pari cum ea die in cœlum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum pontificum & sacerdotum, coronámque procerum sacris rite peractis, à salutis anno trigesimo quarto supra millesimū, regni verò trigesimo- 1034
septimo animā efflauit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. Ad celebrādas Diui Regis exequias, non solū ex vniuersa Pannonia Daciaq;, verū etiā è finitimis populis multi conuenere, vt singulari pompa funus efferretur, corpus succollantibus pontificibus, supremisq; Magistratibus Albam delatum, quum nondum diuæ Genetricis Basilica ritè sacrata foret, Metropolita cum pontificibus & collegiis sacerdotum, prius eam ex more dicarunt. Mox in medio templi marmoreo sepulchro condidere, riteq; inter diuos retulere. Vix condito corpore, innumera ad eius aram multitudo confluxit, vota nuncupantium, grauiter languentium; multi tamen cunctis mirantibus, voti compotes, Deóque gratias concinentes redire. Complura diu miracula ad eius aram edita, ibi angelorum concentus nocte sæpius auditi. Sed prius quàm ad cætera flectatur oratio, illud interiiciendum censeo, quod de substituendo nouo Rege Vngarici Annales referunt, à cæteris Scriptoribus prætermissum. Quum paulò ante mortē Stepha- *Successor D. Stephani.*
nus successoris cura admodum solicitaretur, ne quis à suo sanguine alienus Regnum obiret, Budam Egruthi filium extemplo Nitriam properare iussit, vt Vazulem patruelis sui filium, quem propter ætatis suæ lasciuiam in vincla coniecerat, continuò liberatum ad se duceret, vti eum, antequam vita decederet, Regem Vngariæ declararet. Quod vbi Gysla nouit, cum Buda scelestissimo consi- *Geisla.*
lium iniit, quónam modo Regis mentem interciperet, neque Vazul, sed Petrus Stephani ex sorore nepos, & Gulielmi filius, Alemannico genere natus, regnum assequeretur. Quare Sebum Budæ filium, Nitriam præmisit. qui nomine Regio, Vazuli effoderet oculos, & infuso aures plumbo compleret, ac patrato demum facinore, fugeret in Boemiam. Sebus Budam pręcedens, Nitriam contendit, dira Reginæ mandata peragit: in sequenti die, Buda aduenit: Vazulem exertis luminibus, & obstructis auribus inuenit, atque immaniter tractatum, potissimisq; naturæ adminiculis defraudatum, ad Regem duxit: quem ita deformatum vbi Rex aspexit, in profusissimas repente lachrymas conuersus est. Quare adaucta ægritudine, confirmatoq; dolore, in effœta iam ætate, neque de facinorosis hominibus pœnas exigere, neq; vitam vltra prorogare potuit. Sed mox Calui Ladislai filios, patrui quondam sui, ad se iubet acciri. Quorum vnus Andreas, Bela alter, & tertius Leuenta dicebatur, hos admonet dicto celerius Boemiam Poloniámve petant, insidias euitent, fugáque salutem sibi comparent, quando ipse imminente morte, neque eos tueri, neque malorum audaciam, & obstinatam Reginæ mentem coercere potest. Regis imperio iuuenes obtemperant, se ocyssimè dolis expediunt, clandestinumque iter in Poloniam ineunt. Admiranturque, plerią;, quòd Vngarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse

ausam: quum omnes planè Scriptores, sanctissimam mulierem, & Diuo Rege, ac fratre Imperatore non indignam affirment. Quare si vtrorúmque scripta tueri volumus, duas vxores Stephanũ duxisse, cogimur affirmare: & vtrique, Gyslæ fuisse nomen: vnam, eamq; sanctissimi Henrici sororem: alteram verò, Guilielmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, & è Burgundiensium ducum familia prodiit. Atque diuersis vtramque moribus fuisse asseuerabimus: nam & Conradus Imperator Gyslam quandam Caroli Magni genere natam, vxorem nactus est, quæ & Rodulphũ Burgundiæ Regem habuit: & antequam Conrado Imperatori nuberet, Ernesti Sueuiæ Ducis, & Alberti fratris, qui Austriæ dominabatur, fuit vxor: ex quo Ernestum, Hermannumque filium suscepit. Sed ad diuerticulum reuertamur. Eius corpus antequam pontificia sanctione, vel Diuina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem iacuit & quadraginta. Demum postquam Ladislaus, vir Deo deuotissimus, Regno potitus est, id *Ladislaus.* auctoritate Apostolica sancitum, & ita diploma in Pannoniam missum est, vt quicunque primùm in Vngaria Christianæ fidei fundamenta iecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, vt hic inter diuos, relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus eius pronepos, habito optimatum, antistitumque conuentu, tridui cunctis ieiunium indixit: omnes hortatus, vt precibus, inedia, supplicationibus, eleemosynis, auspicia diuina captarent, quibus diuinam voluntatem intelligerent. Exacto ieiunii tempore, ad Diui Regis tumulum peruentum est: cuius lapidem quum amouere contenderunt, nulla vi loco mouere potuerunt. Hoc eo tempore portentum intercessit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem seditione, alter alterius iussu, graui carcere coercebatur. Conatus ingens Regem frustratus, in admirationem summam adegit: ac tali ostento deterrebat omnes, qui iratum numen auspicabantur. Tunc virgo quædam Charitis nomine appellata, quæ haud procul à Basilica in Seruatoris æde sanctissimè viuebat, repentè Ladislaum admonuit, Eum frustra conari, neque lapidem è tumulo dimoueri posse, quousque frater carcere educeretur. Rex sacræ virginis oraculo admonitus, Salomonem è vinculis continuò expediri iubet: tridui ieiunium iterum indicit: tertio die sacris ritè per...ctis, spectante frequentissima populorum multitudine, ingens lapis facilimè ablatus est. Corpus Diui Regis tumulo eductũ, & acclamantibus omnibus per Basilicam circumlatũ, mox pro dignitate recõditum, euidentissima subinde numinis benignitate, tot edita miracula, vt nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tãta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cæcos instauratis luminibus videre, mutos loqui, leprosos, paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari. Omnes denique corporis & mentis ægritudines abigi. Quin & iuuenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc aduectus, implorato numinis auxilio, repente desiliit: ac Deo gratias agens, Stephaniq; laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repentè cucurrit. Puer septennii neruorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus expeditus incessit. Ladislaus autem Rex, tot miraculorum successu in stuporem conuersus, mediæ aræ imposuit, sacellóque elaboratissimo donauit. Iam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, vt ex omnibus Vngariæ finibus languentium agmina festinarent. Ex his qui grauiùs laborabant, & cunctantius venire cogebantur, diuum Regem impensè exorantes, in itinere conualuere, & in testimonii speciem, ibi lapides in aceruos plane congesserant. At illud fidem exsuperat, mulieri vnicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflauit: mater numinis patrocinio freta, immenso cordis affectu, extinctum filium, in sancti Regis ædiculam defert: & ea quidem mente, se nunquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam reuocaret. Ne audacem quidem mulierculam fides & spes ipsa fefellit: sacellum ingressa tam vehementi obsecratione numen exorauit, vt spectante frequentissima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis, puer

humi

humi porrectus subsiliret, & in matris amplexum se effuderit. Quanta hinc diuo Regi gloria successerit, & quantus omnes pter opinionem stupor inuaserit, pro se quisq; facilè cogitabit. Item post Virginis Augustæ anatheosin die quinto omnes Vngariæ principes, præterea pontifices, sacerdotumq; collegia, cum Ladislao Rege religiosissimo Albam conuenere, vt in basilica solennia facerent, & pro mortuis parentarent: celebratis mox inferiis, ad sancti Regis monumentum peruentum est, quod vbi regio iussu præreuerenter exorato prius numine reclusum est, tanta odorum fragrantia hinc effluxit, vt vniuersam basilicam veluti cœlesti quodam rore compleret. Deinde quum ossa tractarent, balsamo quodam delibuta & humecta comperere. Lectes subinde ossibus, & in syndone reconditis, annulum aureum, vetus eius gestamen, in liquore disquirere occœperunt, quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipiscerentur, de hauriendo liquore cogitatum: is vbi exhauriri cœptus est, completis plerisque phialis ac doliis, nunquã penitus exantlari potuit. Nam ad singulos haustus, vi numinis iste liquor reparabatur. Quod vbi compertum est, quod fuerat exhaustũ, continuò recõditis ossibus infudere, & post infusionem liquor ille neq; creuisse neq; decreuisse visus est. Ex inuento ibidem thesauro diuæ Virginis ara instaurata. Quin & paucis post tẽporibus, eximii principis vxor, cui Mathildi nomen erat, & intestinorum dolor tribus annis incesserat, huius fama commota in Vngariã peregrinatur, atq; adito sacello, mox penitissimo cruciatu liberata est. Sed ad dextræ annulum redire cogimur. Mercurius Vngarico genere natus, & Cathinani Alberti Præpositi pater, ac basilicæ Albensis æditu us, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, vt religioni expeditius inseruiret, quum Ladislaus Rex imperasset tumulum aperiri, ne quid è sancti Regis reliquiis subtraheretur, cum plærisque aliis, qui sepulchro inhæserant, Regio iussu procul amotus est. Is tristi vultu repulsus abiit, & quum Monachus esset, in sacrum chorum se recepit, vbi quum pudore suffusus grauiter angeretur, quod sanctissimum corpus neque videre, neq; osculis attingere potuisset, ecce iuuenis quidam intempesta nocte coràm adstitit, forma incredibili, liberali facie, candidissimoque habitu, nescio quid, bysso inuolutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optasti, & hoc donum preciosissimum, quod tuæ fidei committitur, commendatissimum habeto, asseruato diligentissimè, & quum tempus dabitur, ipse depromito. Nocturnis sacris ritè peractis, Mercurius petita latebra, rem traditam explicat, sancti Regis dexterã & annulum inuenit, iuxtaq; admiratur, ac numini gratias agit. Is ad Carpathii montis radices secessit, qui Transsyluaniam ab Vngaria dirimit, olimq; Ripensem, citeriorémve Daciam, ab vlteriore & Transalpina diuidebat, vbi cœnobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat, tanto dexteram studio asseruabat, vt neque sibi neque alii credere auderet. Terræ committere satius esse ratus, infodit, & quotidianas ex monachis excubias instituit, ne quo modo surripi posset, indies promendi tempus dari expectabat, quin & huiusce rei cœnobii Auctores admonuit, vt pari studio curarẽt, demum id ex ordine Ladislao Regi, quem virum sanctissimum esse intelligebat, aperuit. Mox Regis edicto, pontificum optimatumq; conuentus habetur, vbi solennis dies Regiæ dextræ extemplo decernitur. Deinde cum vniuerso Ladislaus collegio Sacerdotum, dextram Diui Stephani reconditam ostendit, basilicaq; intulit, quam magno deinde sumptu ac ditissimo apparatu instaurauit, multisque pagis, oppidis, & prouentibus donauit. Id autem salutis anno supra millesimum septuagesimo octauo accedisse, illius cœnobii scripta & priuilegia 1078. sanè testantur, abbatiamq; Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempestate nostra Antonius Salonensis, vir magno ingenio, ac sacris literis non mediocriter eruditus pręfuit, & priuilegia, vnde hæc accepimus, nobis ostendit. Sed illud omnes ne satis quidẽ admirari poterãt, Stephani corpus in puluerem redactum, nil præter ossa superesse, & ea quidẽ carie iam absumpta: contrà verò dexteram annuli gestamine præditã, integram permãsisse, neq; vermibus, neq; liuidæ fuisse obnoxiam vetustati. Quãnam causa potius dextra, quàm caput, & cor Deo

gionem olim Vngari, ab auri feracitate Kenchies Herdell appellauere. De cæteris captiuis, pro facinorum grauitate pœnæ sunt exactæ. Contra verò militib. & præfectis, qui se in prælio optimè gesserant, præmia pro dignitate è Regia liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magniq; honores redditi. Item oppidis, villisq; à Rege amplissimè donatum ferunt, ex quo Radus natus est. E Rado Misca, & è Misca Cupas & Martinus orti, qui inter primarios Vngariæ Proceres præclari semper habiti. Diuo autem Martino, Pannonicæ gentis Patrono vt debita vota exsoluerētur, perpetuo Regis edicto Simigiensis Populus, qui Cupæ tyranni audaciam sectatus est, non modò frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, Diui Martini basilicæ quotannis pendere iussus est. Præter hæc, tertia prædę pars templi postibus affixa. Pro hac salutari victoria, supplicationes habitæ apud omnes aras solennia celebrata. Tali successu Regis animus non elatus, sed ardentissima Dei charitate succensus est, quotidie humi prostratus Deo supplicat, vt sibi salutare cōsilium diuina ope perficeret, totamq; Vngariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem reuocare liceat. Quod vt à Deo assequeretur, sæpe in cinere & cilicio supplicabat, & in templo assiduè exorabat, laudabile propositum suis diplomatibus longè latéque declarauit. Quare plęrique sacerdotes, publica vtilitate commoti ad prædicandum Dei verbum in Vngariam vltrò confluunt, & pro catholica fide peregrinari gestiunt, alliciebantur quoque sanctitate principis. Cuius nomine multi è remotissimis in Pannoniam partibus euocabantur, inprimis Astrictus vir sanctitate conspicuus, cum discipulis aduenit. E quibus Bonifacius in inferiorem Panneniam demissus ad prædicandum nomen Domini, clara morte affectus, inter diuos relatus, item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, Eremitæ duo: quorum alter Andręas, Benedictus alter dictus est. Andręas vitæ sanctitate miracula edidit. Benedictus quum pro Christo sanguinem effuderit, inter diuos martyres adnumeratus. Astricum & discipulos Rex honorificè excepit: & ad radicem Montis ferrei collocauit, vbi diui Benedicti cœnobium, magnifico sumptu exædificare permisit. Quin & basilicam illam ingenti donariuo, multisque prædiis pagisq; donauit, quo monachi commodiùs in regulari vita consistere possent, horum consuetudine, quando viros optimos esse intelligebat, mirificè delectabatur: quorum auxilio ac opera Vngaros, partim sponte, partim vi ac metu in lucem veritatis asseruit, mandata sacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes scire coegit, prophanis dira supplicia indixit, deinde vt dignas Deo gratias ageret, ac ouile sacrum, pastoribus impositis tueretur, ad fundandos Episcopatus animum aduertit. Et quum natale solum naturæ lege vnicè diligeret, Strigoniensem inprimis Ecclesiam erexit, eamq; metropolitanam sedem esse iussit, mox Colocensem basilicam statuit, eiusq; pontificem Astricum designauit, quem moribus & doctrina præstantem esse nouerat: cumq; post initum pontificatum Anastasium appellauit. Hunc quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, madata dat, vt à Christi vicario in Vngaros, qui eius fidem nuper iniuerint, Apostolicam benedictionem imploret, & inter oues Petri adnumeret. Post hæc, vt Strigoniensem basilicam metropolitanā esse iubeat. Item cæteros Episcopatus in Vngaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis à Deo est, & maxima cœpta sine diuina ope confirmari nequeunt, regalia insignia cum pontificiā benedictione piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, vt legationis officio diligentissimè fungeretur, die noctúque iter facit. Quid facit Deus, qui piorum consiliis & honoribus semper incumbit? Nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis. Eodem enim anno Misca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conuersus, eadem à Benedicto pontifice maximo per legatos postulabat. quare coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, vt religionis ac fidei accessione lætatus, Miscam ducē & nouū Christi militem ob rem bene gestā Regio diademate insigniret. Pridie eius diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus vrbē ingreditur, ecce in somnis superiore

Misca Polonus.

periore nocte Dei internuncius Pontifici apparet: Salue (inquit) pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te venturum esse scito, qui vt tuo beneficio & auctoritate suum principem Regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato, proinde diuina mandata seruato. Quum is in auras recessisset, secunda hora diei Astricus in Senatum Apostolicum admissus est. Vbi quum Regis mandata ex ordine retulisset, eiusq; sanctissima gesta subiecisset, & quantum catholicæ fidei vltra citraque Danubium accessionis fecisset, quam in Getas & Sarmatas vsque propagarat, enarrasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio compleuit. Re ad Senatum relata, pro voluntate Regis & Legati postulatione, nullo refragante decernitur, vt non modò Christianissimus Rex Regia corona donetur, in Regno Apostolica auctoritate confirmetur, & Regis acta cuncta, cum institutis Episcopatibus approbentur, verùm etiam quia verus & fidus Dei miles est, & Apostolus, ad exaggerandam eius dignitatem, in perpetuum pontificię legationis insigne, qua sibi posterisq; Regibus, semper fungi fas sit, præferendæ crucis potestate honestetur. Quum legatus omnia non solùm è sentētia, sed præter spem & opinionē impetrasset, magno refertus gaudio, in Pannoniā se recepit. Strigonio appropinquāti Rex cum singulari sacerdotum pontificiumq; pompa obuiam prodiit. Astricum pontificia munera deferentem, & coronam & crucem ostentantem, honorificentissimè Deo gratias agens, excepit, Apostolica insignia prereuerenter accepta. Quando ad vnamquamq; Romani pontificis mentionem, Stephanus spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, vt exemplo suo ad Romani Pontificis, Apostoliciq; senatus obsequium & obseruantiam omnes hortaretur. Post hæc ne fundamenta pacis interciperentur, cuius se filium fore profitebatur, varias leges & edicta tulit, inprimis de sicariis, adulteriis & homicidiis, item de vi, latrociniis & furtis capitalia supplicia promulgauit: in sacrilegos, prophanos, numinumq; cōtemptores perquam seuerè animaduertit: iniurias, audaciam, ac omne facinus, graui censura coercuit: ne quis indicta causa, vicinū læderet diligentissimè cauit: viduarum & pupillorum causis mirifice fauit: vt trium liberorum iura foueret, coniugatis præmia proposuit: cœlibes à sacerdotio alienos, infames habuit, vt seminarium Christianæ Reipublicæ exemplo suo foueret. qua cum affinitatē contraheret, aliquandiu secum cogitasse ferunt, ne quam sui dissimilem sibi coniugaret. Henrici secundi inprimis affinitas succurrebat, Imperatoris quidem sanctissimi, qui tertio Othoni plane successerat, tum humano, tum diuino consilio ad Imperium euectus, è nobilissimo Bauarorum ducum sanguine natus. Hic è beati Wolfgangi Ratisbonensis Episcopi oraculo Imperatorem se fore Romanum, in somnis accepit. Inito paulo pòst Imperio Italiā ingressus è Stephano octauo Imperator appellatus, vbi piam expeditionem fœliciter peregit (Nam Capuam à Saracenis occupatam, eiectis hostibus recuperauit) Buboganum Meli suffectum, & Constantinopolitani Imperatoris præfectum, cuius auxilio Saraceni Italiam repetierant, acerrimo bello insequutus est, ac Troiam vrbem in Apuliæ finibus sitam, vbi castra Hannibalis fuisse ferunt, & à Bubogano deducta Græcorum colonia instaurata, vt eo faciliùs Calabros Apulosque in Græcorum fide contineret, obsessam quarto mense expugnauit. Sancti Miniatis cœnobium in edito monte ante vrbem Florentiam fundauit. Fesulas à Florentinis occupari diruique permisit, quare multum vrbs illa percrebuit: quinetiam Boemos, Polonos & Sclauos, armis in Christi fidem asseruit. Et quum sæpe Eucharistia ante prælium muniret exercitum, Laurentium, Georgium & Adrianum cum armato angelo diuos aciem suam præcessisse suspexit. Deinde momentanei huius imperii non cōtentus angustiis, ad immortalia Regna animum erexit, quibus vt facilè potiri posset, omnes ingenii vires ad diuinum cultum sanè conuertit: basilicas & pontificatus multos statuit, Episcopalia delubra, Sclauorum vicinitate diruta, propria impensa instaurauít, veluti in Hildensi, Magdeburgensi, Argentina, Misnensi, & Mechelburgensi denique ciuitate, quemadmodum intueri licet, varias ædes & cœnobia fun-

dauit, quæ prouentibus & sacris ornamentis magnificè donauit. Castitate erat incomparabili, consimilem nactus vxorem, quæ Chunegundis est dicta. Diuinum hi potius, quàm humanum coniugium sanè contraxerant, non prurienti libidine, sed intemerata voluntate conflatum: in quo vna fides ex composito inuiolatæ castitatis, vnus animus iusticiæ & veritatis, vna repulsa intemperātiæ & iniquitatis, par cœlestis charitatis affectus. Inito dudum connubio, vltrò perpetuam Deo castitatem vouent, & sub Augustali dignitate virginitatem celaturos esse sperant, de diis & hominibus certatim benemereri contendunt, vnde miracula non temerè multa promanarunt. Sed vt Scriptores plærique referunt, Henricus pridie eius diei, quàm è vita decederet, accitis vxoris parentibus imperiique primoribus, immaculatam, quam acceperat, Chunegundim se reddere fassus est. Stephanus igitur, Henrici Secundi sanctitatem, gestorum gloriam, & religionem conspicatus, cuius ope & hortatu Vngaros in veram fidem asseruerat, cum pari probitate coniungi cupiebat, accedebat & Imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contrà verò Henricus, Stephani præstantiam, & ingenitam sanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quàm aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima vtraque natio, quæ tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, & diui Regis sanctitas propagaretur, cuius sapiētia ac studio factum erat, vt Vngari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarāt, in Christi fidem asserti, & vicinis & Christianæ Reipublicæ salutares fore viderētur. Proinde postulatam à Pannonico Rege sororē, cui Gysle nomen erat, vltrò Henricus coniugauit, vt pari cum viro sanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos & Vngaros pacisceretur. Hæc affinitas ab omnibus Annalium Scriptoribus affirmatur, præter cæterorum opinionem, Vngarici aliter sentiunt Annales, quippe qui diuum Stephanum in vxorem, Gyslam Guilielmi ducis filiam, asserunt accepisse. Guilielmum sancti Sigismundi Burgundiorum Regis fuisse fratrem, & post Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum Imperatorem confugisse, eius iussu Venetiis fuisse collocatum, Gertrudem Imperatoris sororem, in vxorem habuisse, & ex ea Gyslam filiam accepisse, Vngariæ Regi desponsatam. Gertrude intempestiua morte subrepta, Sancti Stephani sororem sibi copulasse, ex eaque genuisse Petrum, qui ad Regni fastigium euectus est. Ex vxore hac plures filios diuum Regem tulisse ferunt, & inprimis Emericum, vt de cæteris sileam, quorum nomina non traduntur, tot diuinis dotibus imbutum, vt è diuinis quoque parentibus promanasse videatur. Præter pudicam temperantissimamque vitam tantum in deos & homines pietatis ostendit, vt diuino potius, quàm humano consensu, se Stephano Gysla coniugasse reputetur. Certatim vtrinque sanctissima facta manebant, diuina charitate neuter æquo animo superari patiebatur, & in Christo coniuncti, coniugalem amorem redintegrabant. Quanquam in omnes pientissima, præcipua tamen beneficentia in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes, ac templa vtebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequebatur, ne quid diuinarum rerum ornamentis deesse videretur, simulachra deorum expostulato argento obryzóque multa dicauit. Item gēmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumptu factas, per collegia sacerdotum sæpe distribuit. Vesprimiensem basilicam propria impēsa exædificauit, abundéque donauit rebus omnibus, quæ cultui diuino, vsui esse solent, vberrimos quoque prouentus adiecit, vnde antistites, cæteráque sacerdotum collegia pro dignitate viuerēt. Simili quoq; diligentia vir eius, ne mulieri cederet, metropolitanæ basilicæ, cæterisque Episcopis tam abundè prospexit, vt nihil sibi superfuisse videretur, vti Deo, cultui diuino non modò se, verùm etiam sua omnia addixisse videretur. Quin & hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat, quotannis eorum accessionem fieri iubebat, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoq; cœnobia, basilicas, ædesq; sacras perlustrabat, vt ædificiis hominibusque prospiceret, inter lustrandum non modò sacerdotum, verùm etiam pontificum mores exacta inuestigatione recognoscebat,

Vxor D. Stephani.

Emericus.

scebat, increpabat negligentiæ reos, studiosissimum quemque diligebat, obseruabatq;. Per quæstores autem singulis fere mensibus, vrbanos paganosque antistites, cuncta sacerdotũ collegia recensere, recognoscere vitas, & cuiusq; verba factáque diligentius pensitare studebat, ne quid publicè priuatimq; piaculi cõmitteretur, aut in Christi fidem intenderetur. Illud sibi præcipuę curæ fuisse tradũt, vt viros morib. & doctrina probatissimos, in rebus sacris vbiq; pręficeret. Quum in Diui Martini cœnobio Sebastianus, singulari vita, & sapientia nõ mediocri præditus esset, miro amore à Rege cõplectebatur, eiusq; fauore & auctoritate eò vsque euectus, vt Strigoniensis Metropolita crearetur. Supremã in Vngaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato cæcus effectus est. Cui quum cæcitatis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, eius officium, permissu apostolico, accitus Astricus Colociensis Episcopus æquè resarsit, ac si eius loco suffectus esse videretur. Tertio cęcitatis anno, instauratis luminibus, in pristinam is dignitatem à Romano pontifice restitutus. Paribus igitur studiis Rex & Regina in præstantissimo quoque virtutum genere certabant. Emericus autem in tam ardenti charitate Christi natus, quid aliud, quàm suauissimum Deo holocaustum esse poterat? Ab ineunte pueritia, quò sanctitatis euasurus esset, facilè declarauit, quippe qui quum esset somni parcissimus, à secunda ferè vigilia noctis, ad lucem vsq;, Dauidicos rhythmos lectitabat, & per singulos repetito mentis examine, a Deo veniam implorabat. Id sæpe rimatus pater, ingentem de filio spem concepit. Quin & illud minus omittendum, quum pater Diui Martini cœnobium, quod in monte Pannoniæ insano sumptu fundarat, monachisque complerat, reuisere decerneret, filium secum ducere statuit, haudquaquam ignarus, quanta Dei gratia puer ille polleret. Inito itinere quum templo appropinquasset, Monachi longo agmine obuiam prodiere, vt qua decet, Regem dignitate acciperent. Contrà verò Rex, vt Emerico æquè ac cœlesti angelo prodeuntes patres honestaret, filium præmisit. Qui præreuerenter ab his exceptus & consalutatus, tanquam diuinitus esset admonitus, Monachis ne paria quidem oscula distribuit, sed pro cuiusq; meritis impartitus est, quoniam huic duo, tri illi, nonnullis quatuor, quinquéve, & plęrisque septem libasse dicitur. Pater à tergo, tanquam à specula, cuncta considerabat, & quamuis filium nil temerè fecisse confideret, admiratione tamen carere non poterat. Quare sacris ritè peractis Emericum percunctatur, cur inæqualia patribus oscula distribuisset. Pro continẽtiæ (inquit) tempore oscula dedimus, quibus autem septena data, hos perpetuę castitatis cultores esse scito, & ex numero septenario, absolutissimam prępotentissimamq; virtutum virginitatẽ esse intelligito, quippe quę ad penetralia cordium vsq; penetret, quæ Deo dumtaxat patere solent, reconditas quoq; hominũ mentes intuetur. Rex inde profectus paucis pòst diebus, quum quiescere non posset, donec rem exploratam haberet, vt euidentiùs hinc auspicatam filii sanctitatem cognosceret, cœnobium duobus tantùm accitis comitibus repetit, non solùm diurnis, verùm etiã nocturnis sacris interest, vt quinam forẽt, qui septena oscula susceperint, exploraret. Post matutina sacra, inter monachos insinuatus animaduertit, omnes, præter eos, qui cumulatissima oscula nacti fuerant, cubicula repetiisse: illos contrà, in sacello remansisse, & in secretiorem quemq; angulum decessisse, vt sacros ibi rhythmos Deo succentarẽt, ac reliquũ spacium noctis in Dei laudem absumerent: hos veluti à specula singillatim adoritur, consalutatisq; benedixit: ad Maurum demum peruenit, septies osculatum, à quo ánne castitatis intemeratæ compos esset, neque blandiciis, neq; minis, neq; quauis alia artificiosa percunctatione extorquere potuit. In sequenti die conuentũ edixit, vt hunc ex industria variis criminibus postulatum periclitaretur. At ille nihil obiectis calumniis respõdit, haud inscius omnes mortalium animos patêre Deo: quare facto periculo, Rex enarrata sui aduẽtus causa, Mauri virtutem publicè approbauit: paucisque pòst mensibus eum Quinqueeclesiensi Episcopatui præfecit. At illud de Emerico, ne sine piaculo quidem subticeri potest. Quum Vesprinii esset, antiquam religiosamq; diui Geor-

gii ædem vno tantùm ex amanuensibus accito nocte adiit, ibique inter supplicandum ante aram constitutus, Deum pia obsecratione percunctabatur: Quid numini potissimum præstare posset, quod illi foret acceptissimum, ædes extemplo ingenti splẽdore completur. Et hinc vox diuinitus audita, nil Emerice Deo virginitate antiquius gratiusque futurum putes. Proinde vt gratissimam mihi victimam facias, mentis & corporis à te virginitatem postulo, hanc offer, & in proposito persta. At ille, Domine Deus meus, qui omnia conspicis, & humanam firmas imbecillitatem, item principibus ac regibus terræ dominaris, tuam in me voluntatem perfice, perniciosas in me concupiscentias rore misericordiæ tuæ penitus extingue. Cõfirma fragilitatem seruuli tui, vt in tuo seruitio vsquequaque persistat, à lubricis cum voluptatibus, & ab omni labe, pro tua clementia redime, ne vnquam è tua gratia elabatur. Amanuensem mox admonuit, ne viuente ipso vnquam de re hac quicquam proderet. Post hæc pater, vt publicæ saluti de successore consuleret, Emericũ parandis liberis haud intempestiuum, digno coniugio obligandum esse censuit, ratus neminem Regno commodiorem futurum, si viueret: sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, & regendis Vngaris accommodatissimam. Quare excellentissimam forma & virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus, idemque optimus Pannoniæ Regno successor desit. Quamuis hoc haud facilè efficere potuit, quando non sine multis eò precibus filium redegerat, ipsum tamen obtemperantissimum, & decenti cõiugio iam obstrictum, nunquam cum vxore rem patrasse, sed maiorem (si dici potest) quàm antea castitatem seruasse comperit. Quin etiam vxorem, quam virginem Emericus acceperat, sub coniugalis prætextu cõsuetudinis castissimã sanctissimamque præstiterat, ratus multò fore præstantius, virtutum, quàm liberorum fœcunditate pollere. Cum vxore iuuentutẽ non exegit, quandoquidem virtutum cumulum adeptus, ex hac continuo vita ereptus est, & cœlesti potius, quàm hac misera mortalium conditione dignus est habitus. Non gnati fatum, sed malam Regni fortunam flet pater, quãdo illum ex hoc fœlicissimum, contrà verò id miserrimum conspicatur. Spe tanta orbatum, vna tantùm fiducia & consolatio paternæ accesserat orbitati, quod nati, quem inter Diuos relatum esse non ignorabat, patrociniũ apud Superos maximũ, & sibi & suis hinc se nactum esse intelligebat. Post Diui Emerici mortem, eius vxor integram vtriusque virginitatem, dum perpetuam viri castitatem testari cupit, cogitur profiteri. Amanuensis, quod in Georgii æde viderat, post eius obitum publicè prædicauit, & intemeratam testatus est castitatem. Quin & Eusebius Metropolita Cęsariensis, publicarum die supplicationum, hunc in cœlum elatum se vidisse asseuerauit. Auxit huiusce rei fidem ingens memorabiléque miraculum, quod Ladislai Regis temporibus accidit. Conradus enim Teuthonum genere natus, omnium facinorum grauitate completus, quum diuina quadam gratia, sub tanta scelerum mole resipisceret, vrbem Romam adiit, vt detecta mentis labe, pontificia auctoritate expiaretur, imperatáque supplicia penderet. Quum ante Hildebrandum Diui Petri vicarium se constituisset, patefactis non sine summa cordis pœnitentia facinoribus, hac pœna mulctatur, qua loricam loco interioris tunicæ ferre, quinisque catenis ferreis obstringi, à lustratore Pontifice iubetur. Item pugillares dati, in quibus longa facinorum omnium confessio continebatur, iidemq; põtificio annulo obsignati. Postremo iniunctum, vt religiosissima quæque orbis sacella, Diuorumque monumenta eousque perlustraret, quousque illuc perueniret, vbi vinculis vltrò fractis exolueretur, & pugillares reserarentur, qui scelera longo orationis ordine complexi, minima quaque litera sponte caruissent. Ingenti is pœnitentia correptus, monumenta quęque sanctissima lustrat, neq; Hierosolymam prætermittit, Saluatorisq; sepulchrum. Sancti demum Stephani Regis fama ductus, in Pannoniam se recepit, venit ad Regalem Albam, vbi corpus eius in magnifico sacello reconditum, & ea quidem mente, ne vnquam inde recederet, quousq; solutis per se vinculis, & deletis vltro pugillaribus, se no-

spectasset, eo donanda priuilegio censuit, vt quicunque in sacris faciundis his vteretur, coronandi Regis Vngariæ integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta à Gysla sunt adiecta, vt nemo hæc sine maxima admiratione spectare queat. Præterea quum ante Beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum gestum esse tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Seueri temporibus ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycambriam nominabant, Rex & Regina cum filio venerunt, vbi quum nullum veri Dei templum conspicarentur, in quo pia sacra operarentur, exædificandum ampléq; donandum continuò cœnobium cum æde censuere, quam Diuo Petro Paŭloq; dicarunt. Artifices omnes è Græcia acciti, vt opus memorabile facerent, statuarii, ac plastici vndiq; magna mercede conducti. Vt magis ferueret opus, Stephanus & Gysla Budæ constiterant, verùm quum hic operi, signis, tabulis ac ornamentis ille incumberet, neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiuerit tãta moles, à Ladislao tandem Rege sanctissimo pronepote suo consummatur. Perpetuum Diuo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis Basilicas & cœnobia, quæ fundarat, reuisere solitum, ad aras primùm omneis, pias preces & sacra fecisse, vt magnis numinibus supplicia debita exsoluere videretur. Deinde singulatim templa lustrasse, ne qua quicquam negligentia, collaberetur, si quid vitii, imminentisq; ruinę tectis & parietibus intuebatur, extemplo instaurasse. Peculiares semper loculos à latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus & egenis erogasse pecuniam. Emericum quoq; Regali habitu indutũ, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continuò exuisse, vt altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla vtebatur, cui nihil erat antiquius, quàm cum viri probitate certare, sacras vestes & ornamenta sacerdotum diligentissimè recognoscere, vt absumpta reficeret, aut lacera resarciret. Viuente Henrico principe sanctissimo, paribus vtrinque studiis, pax longè lateq; seruabatur, omniaque apud Vngaros è sententia gerebantur. Pòst vbi Imperator ille optimus inter Diuos relatus est, Conradus natione Sueuus, itẽ Conradi Varmaciensium ducis filius, qui Othonis tempore in Vngarico bello occubuerat, ex Gallica matre natus, matrona quidem nobilissima, & Henrici tempore præfectus equitum, Cæsar designatus, in imperio, non in probitate successit, quippe qui institutam pacem vtrique genti apprimè salutarem intercepit. Hic quum aduentum in Italiam tribus fermè annis distulisset, Italiæ Principes ac populi, inita coniuratione, se in libertatem asseruerunt, aduentumq; Conradi armis inhibere adoriuntur, quare non sine validissimo exercitu Italiam adire coactus est. Ex quo quidem tempore illam Gregorii quinti, Othonisve primi sanctionẽ in Imperatores olim promulgatam primùm obseruatam legimus, qua, quicunque Cæsar in Germania declaratus, Italiam aditurus erat, vt à Romano Pontifice Augustali corona donaretur, duas prius in itinere, vnã Moguntiæ ex palea, alteram Mediolani ex ferro confectam à Metropolita consequi iubebatur. Quum Mediolanenses sibi infestos inuenisset, qui Heliprando tunc duce regebantur, vrbem obsedit, suburbia incendit, obsidionem tandem Coloniensis Metropolitæ consilio, haud aliter ac diuinitus admonitus, soluere coactus est, quoniam inter sacrificandum, diuum sibi Ambrosium apparuisse asseuerabat, extremum Germanis excidium interminantem, si vrbem suo numini dicatam dicto celeriùs non relinquerent. Romam profectus cum vniuerso exercitu, à Ioanne decimo nono Pontifice maximo, auream est coronam, & Augustalia insignia ritè consequutus. Italiæ Principes, qui Sclauorum & Vngarorum potissima auxilia implorarant, dum præ illorum cunctatione, & Imperatoris viribus sibi diffidunt, mutato consilio, omnes vltrò gratissima illi obsequia deferunt. Pacata is Italia, in Germaniam rediit, qui rebellantibus Italis, auxilia magna promiserant: re detecta, cognouit omnes. Vngaros & Sclauos potiores audiuit, ne difficulter quidem hæc credere cogebatur. Nam quum populos vtrosque in Christianã fidem nuper assertos nosset, facilè ad defensandũ Christianæ Reipublicæ

blicæ caput, postulatis impensis auxiliis coniurasse putabat. Diuúmque Stephanum, quem Christianissimum intelligebat, Apostolicæ sedis gratia, quę tantis eum honoribus & immunitatibus excoluerat, omnia moliturum arbitrabatur. Hinc belli causas promanasse fuerunt, plęriq; defuncto Henrico, concordię ac pacis auctore, ingenita Germanorum Vngarorumque odia diutius contineri nequiuisse prodiderunt: quare prius in Sclauos, deinde in Pannonios Cõradus castra mouit. Tota namq; Boemia, Polonia, & vniuersa ferè Sarmatia, sub Sclauorum nomine continetur: nam eadem his omnibus est lingua. Boemorum igitur & Polonorum motus vno alteróve prælio repressit, & ad obsequia grata redegit, sed cum Bolezlao Polonorum duce, vt auctor est Otho, quum Regni sibi nomen vsurpare contenderet, quod sub Henrico cœperat, magna prius bella gessit, eúmque subegit. Item & Mesconem filium, eadem paterno more molientem, qui eiecto Othone fratre, se Regẽ appellarat, Polonia eiecit, Othonémque restituit. Deinde in Vngaros haud facilè bello domitabiles itum. Stephanus vbi Conradum cum vniuersis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, pontificum, procerumq; omnium repente Concilium habẽdum esse censuit: quantum à Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quàm vnquam antea longe maiorem: pontifices, sacerdotes, item sacri & prophani omnes pariter arma capessenda decernunt, quo facilior resistendi copia daretur. Cum potentissimo hoste rem esse intelligunt, postquam comparato validissimo exercitu, castra habere cœpit, diuinum in primis auxilium his breuiter implorauit, quamuis in exorandis placandisque numinibus die noctúque nunquam cessare videbatur. Si placet tibi Regina cœli, & Vngarici patrona soli, hoc regnum hæreditario iure tibi legatum, igni, ferróque ab hostibus vastari, & plantatam nuperrimè Scythicis pectoribus fidem filii tui, cõtinuò extirpari, ne meæ (quæso) desidiæ, sed numini tuo hoc tribuatur, si quid Regis culpa patratum est, cui plebẽ tuam commisisti, ipsum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, nouam hæreditatem tuam pro solita benignitate tuere. mox effusus in lachrymas, & diuæ Genetricis numinę confirmatus, in Germanos signa moueri iubet, quum nunquã fidelibus pia numina desint. Res non tã commemoratione, quàm admiratione dignissima, pridie eius diei, quo in hostium conspectum futurus erat, accidisse dicitur. Tesserarius namque per omnia militum contubernia & tentoria quidam discurrit, qui Imperatoris edicto Germanum quemq; solutis castris domũ repetere iubet. In sequenti nocte ante lucem Conradus, soluta castra comperit, videt domum quemque festinare. Rei nouitate percitus causam disquirit, omnes vno ore referunt, Tesserarii voce, missione donatos, accitis tesserariis, neminem inuenit, qui missionis edictũ circumtulerit. Mox Conrado Stephani sanctitas explorata succurrit, cuius gratia cœlestẽ internuncium sub tesserarii specie, castra soluisse reputauit, ne sancti Regis populus oppugnaretur, ne qua inter seniores, iunioresq; Christianos seditio defectione suboriretur. Approbauit diuinæ missionis edictum Imperator, instaurata̋que pace in Germaniam se recepit, cum grauissima asseueratione pollicitus, se Pannoniis, quos sub diuina tutela esse intelligebat, perpetuò manus abstenturum. Rex autem è vestigio quum diuæ Genetricis patrocinium laboranti sibi, suæq; Vngariæ adfuisse conspexit, humi prostratus, clementissimo numini gratias egit, & per cũctas aras Pannonicæ Deæ sacra fieri passim edixit. Deinde eo ardentius pro explorata diuinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permansit: quẽ in partiendo tempore, tali vsum instituto fuisse ferunt, interdiu, dicendo iuri, ac Regalibus officiis & negociis incumbere, noctes ferè insomnes ducere, in Diuina contemplatione versari, cum assiduis lachrymis pro publica & priuata salute supplicare, piis precibus æquiora numina reddere, in diuinam quandoque contemplationem vsqueadeo rapi, vt humo subtractus, in aere pendere videretur: nam quum in remotam quãdam Basilicam secessisset, numinis exorandi causa, distentis circum tentoriis noctem transegit: qua quidem intempesta, quum in tabernaculo ad contemplandum suscitaretur, vsque adeo in diuini-

tatis contemplatione correptus est, vt corpus, euectam in aera mentem subsequeretur. Quin & tabernaculum, ne vehementissimam contemplationem interciperet, corpúsve inhiberet, ne cum animo in aera raperetur, ipsum quoque simul tractum in aere diu pependisse tradunt: quum patefactum cuidam sancto viro miraculum intellexisset, mox cum admonuit pariter, & interminatus est, ne quid de hac re se viuente proderet. Fama tamen Regiæ sanctitatis, ea latè diffusa vagabatur, vt è remotissimis multi oris ad venerādum hominem planò confluerent. E Bessis Bulgarisque, quos graui bello domitarat, sexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, eius fama succensi ad adorandū Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri & argenti copiam, cæterasq; fortunas imposuerant, vt non modò eū præreuererentur, verùm etiā inter Regia seruitia perpetuò se insinuarent. Quum Pannoniæ fines attigissent, plærique sceleratissimi tribuni cuiusdam famuli, auri cupiditate tracti ex insidiis hos adoriuntur, multos trucidant: exanimes aliquos relinquunt, cæteris fusis fugatisq; onusta plaustra diripiunt, nummatiq; in syluas se recipiunt. Qui ex hac Bessorum societate superfuere, ad Regem tandem perueniunt, illatas sibi cædes, & latrocinia, item peregrinationis causam ex ordine referunt. Rex miseros consolatus, confestim & clàm tribunum per apparitorem cum vniuersa familia ocyssimè ad se venire iubet: quod nisi continuò fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius aduenit. Ante cōspectum Regis, famulorum agmen explicat. Quum malæ mentis conscii vultu facinora proderent, quæ nuperrimè patrarant, Cur (inquit) contemptis numinibus & diuina lege, prẹter ius & fas diri grassatores, hospitum sanguine manus infecistis? Cur in humanum genus, & in eos, qui veræ sapientiæ cupiditate peregrè iter faciunt, tā impiè sæuiistis? Cur viros innocentissimos morte mulctastis? Proinde sicut in alios à vobis actum est, ita & vobiscū nunc in conspectu meo Deus aget, mox capitales eos pronūciauit. Ad omnes regni aditus, singula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi iussit, vt liberum peregrinis iter in Pānoniam quondam hospitabilem omnibus fore significaret. Quare factum est, vt quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Vngaria posthac patratum senserit. Hoc enim seueritatis exemplo ita facinorosorum audaciam coercuit, vt nemo peregrinis manum iniecerit. Eos verò qui læsi & spoliati fuerant, non solùm indemnes, verum cumulatissimè donatos, & voti compotes præstitit. Paucis pòst annis, quando virtus aduersitate perficitur, & quos Deus diligit, corrigit (vt aiunt) & castigat: Quū magno Rex dolore torqueretur, quòd Emerico orbatus, nemo sibi nepos & cognatus erat, cui regnum & Vngaricæ fidei cōseruationem tutò committeret, quumq; intelligeret Scythicam gētem, intermissa diuini cultus, fideiq; custodia, in pristinam insipientiam continuò recasurā, varios ex hoc morbos subire coactus est. Emericū ab anno salutis trigesimo primo supra millesimum, extinctum aliqui scripsere. Ipse tanto corporis languore correptus est, vt ne pedibus quidem stare posset, quare aliquanto remissius regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, suscitatur audacia, consiliumque adoriendi Regis ineunt, rati morte Regia, se non modo Vngaros in pristinam immanitatem reuocaturos, verùm etiam tyrannidem facilè assecuturos. Ex composito ex his vnus imminēte vespera, antequam lucernæ adhiberentur tecto gladio in cubiculum Regis clam ingreditur: dum cauto gradu, vbi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, nescio quò gladius incuria decidit, fragorémque non paruum edidit. Rex inquisita statim casus huiusce causa, quamuis diuinitus admonitus non ignoraret: emissarium tamen aduocat. Quid sibi velit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia & ingenua confessione correptus, rem vniuersam, prostrato ante pedes corpore retegit, amplexus genua multis veniam lachrymis precatur. Rex eius obsecratione victus, concessa impunitate dimisit. Eius edicto in coniuratos subinde quæsitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ sunt exactæ. ingrauescente indies ægritudine, inopinata febris incessit, quam quum sibi vitam propediem correpturam intelligeret, Pontifices ac

ces ac

ces ac proceres omnes acciri iubet. Ad quos inprimis de Rege eligendo, deinde de fide conseruanda retulit, quin & pientissima omnes admonitione instituit, vt initã Saluatoris nostri fidem pertinacissimè retinerent, colerẽt iustitiam, concordiam simul & pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quàm in Christiana fide versari, eam sanctitate armisq; tueri, malle mori, quàm falsa vanaq; numina colere, ab humano sanguine, item furtis, latrociniis, & omni denique vi manus abstinerent: Diuina præcepta summo studio obseruarent, ita demũ viuerent, ne quid Deo charius haberent, operamq; pro virili quisque sua semper darent, ne qua Deum hominémque capitali iniuria læderent, cum finitimis quietè viuerent, & Regum edicta Pontificumq; decreta præstarent. Ad postremum Basilicas & vniuersa collegia sacerdotum, item regnũ animamq; suam cum vniuersa fideliũ multitudine, profusis lachrymis, & elatis in cœlum manibus, in concione Diuæ Genetrici perpetuæ virgini, ac vnicæ Vngarorum dominę, Deæq; instantissimè commendauit. Instabat dies Augustæ Virginis, quo inter diuos relatam dicimus. Hunc nouissimum vitæ diem sibi Stephanus ex voto optarat, & cum summa contentione à numinibus implorarat, vt pari cum ea die in cœlum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum pontificum & sacerdotum, coronámque procerum sacris rite peractis, à salutis anno trigesimo quarto supra millesimũ, regni verò trigesimo- 1034.
septimo animã efflauit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. Ad celebrãdas Diui Regis exequias, non solũ ex vniuersa Pannonia Daciaq;, verũ etiã è finitimis populis multi conuenere, vt singulari pompa funus efferretur, corpus succollantibus pontificibus, supremisq; Magistratibus Albam delatum, quum nondum diuæ Genetricis Basilica ritè sacrata foret, Metropolita cum pontificibus & collegiis sacerdotum, prius eam ex more dicarunt. Mox in medio templi marmoreo sepulchro condidere, riteq; inter diuos retulere. Vix condito corpore, innumera ad eius aram multitudo confluxit, vota nuncupantium, grauiter languentium; multi tamen cunctis mirantibus, voti compotes, Deóque gratias concinentes redire. Complura diu miracula ad eius aram edita, ibi angelorum concentus nocte sæpius auditi. Sed prius quàm ad cætera flectatur oratio, illud interiiciendum censeo, quod de substituendo nouo Rege Vngarici Annales referunt, à cæteris Scriptoribus prætermissum. Quum paulò ante mortẽ Stephanus successoris cura admodum solicitaretur, ne quis à suo sanguine alienus Regnum obiret, Budam Egruthi filium extemplo Nitriam properare iussit, vt Vazulem patruelis sui filium, quem propter ætatis suæ lasciuiam in vincla coniecerat, continuò liberatum ad se duceret, vti eum, antequam vita decederet, Regem Vngariæ declararet. Quod vbi Gysla nouit, cum Buda scelestissimo consilium iniit, quónam modo Regis mentem interciperet, neque Vazul, sed Petrus Stephani ex sorore nepos, & Gulielmi filius, Alemannico genere natus, regnum assequeretur. Quare Sebum Budæ filium, Nitriam præmisit. qui nomine Regio, Vazuli effoderet oculos, & infuso aures plumbo compleret, ac patrato demum facinore, fugeret in Boemiam. Sebus Budam pręcedens, Nitriam contendit, dira Reginæ mandata peragit: in sequenti die, Buda aduenit: Vazulem exertis luminibus, & obstructis auribus inuenit, atque immaniter tractatum, potissimisq; naturæ adminiculis defraudatum, ad Regem duxit: quem ita deformatum vbi Rex aspexit, in profusissimas repente lachrymas conuersus est. Quare adaucta ægritudine, confirmatoq; dolore, in effœta iam ætate, neque de facinorosis hominibus pœnas exigere, neq; vitam vltra prorogare potuit. Sed mox Calui Ladislai filios, patrui quondam sui, ad se iubet acciri. Quorum vnus Andreas, Bela alter, & tertius Leuenta dicebatur, hos admonet dicto celerius Boemiam Poloniámve petant, insidias euitent, fugáque salutem sibi comparent, quando ipse imminente morte, neque eos tueri, neque malorum audaciam, & obstinatam Reginæ mentem coercere potest. Regis imperio iuuenes obtemperant, se ocyssimè dolis expediunt, clandestinumque iter in Poloniam ineunt. Admiranturque, pleriq;, quòd Vngarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse

Successor D. Stephani.

Gesla.

ausam: quum omnes planè Scriptores, sanctissimam mulierem, & Diuo Rege, ac fratre Imperatore non indignam affirment. Quare si vtrorúmque scripta tueri volumus, duas vxores Stephanũ duxisse, cogimur affirmare: & vtrique, Gyslæ fuisse nomen: vnam, eamq; sanctissimi Henrici sororem: alteram verò, Guilielmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, & è Burgundiensium ducum familia prodiit. Atque diuersis vtramque moribus fuisse asseuerabimus: nam & Conradus Imperator Gyslam quandam Caroli Magni genere natam, vxorem nactus est, quæ & Rodulphũ Burgundiæ Regem habuit: & antequam Conrado Imperatori nuberet, Ernesti Sueuiæ Ducis, & Alberti fratris, qui Austriæ dominabatur, fuit vxor: ex quo Ernestum, Hermannumque filium suscepit. Sed ad diuerticulum reuertamur. Eius corpus antequam pontificia sanctione, vel Diuina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem iacuit & quadraginta. Demum postquam Ladislaus, vir Deo deuotissimus, Regno potitus est, id auctoritate Apostolica sancitum, & ita diploma in Pannoniam missum est, vt quicunque primùm in Vngaria Christianæ fidei fundamenta iecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, vt hic inter diuos, relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus eius pronepos, habito optimatum, antistitumque conuentu, tridui cunctis ieiunium indixit: omnes hortatus, vt precibus, inedia, supplicationibus, eleemosynis, auspicia diuina captarent, quibus diuinam voluntatem intelligerent. Exacto ieiunii tempore, ad Diui Regis tumulum peruentum est: cuius lapidem quum amouere contenderunt, nulla vi loco mouere potuerunt. Hoc eo tempore portentum intercessit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem seditione, alter alterius iussu, graui carcere coercebatur. Conatus ingens Regem frustratus, in admirationem summam adegit: ac tali ostento deterrebat omnes, qui iratum numen auspicabantur. Tunc virgo quædam Charitis nomine appellata, quæ haud procul à Basilica in Seruatoris æde sanctissimè viuebat, repentè Ladislaum admonuit, Eum frustra conari, neque lapidem è tumulo dimoueri posse, quousque frater carcere educeretur. Rex sacræ virginis oraculo admonitus, Salomonem è vinculis continuò expediri iubet: tridui ieiunium iterum indicit: tertio die sacris ritè peractis, spectante frequentissima populorum multitudine, ingens lapis facilimè ablatus est. Corpus Diui Regis tumulo eductũ, & acclamantibus omnibus per Basilicam circumlatũ, mox pro dignitate recõditum, euidentissima subinde numinis benignitate, tot edita miracula, vt nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tãta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cæcos instauratis luminibus videre, mutos loqui, leprosos, paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari. Omnes denique corporis & mentis ægritudines abigi. Quin & iuuenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc aduectus, implorato numinis auxilio, repente desiliit: ac Deo gratias agens, Stephaniq; laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repentè cucurrit. Puer septennii neruorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus expeditus incessit. Ladislaus autem Rex, tot miraculorum successu in stuporem conuersus, mediæ aræ imposuit, sacellóque elaboratissimo donauit. Iam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, vt ex omnibus Vngariæ finibus languentium agmina festinarent. Ex his qui grauiùs laborabant, & cunctantius venire cogebantur, diuum Regem impensè exorantes, in itinere conualuere, & in testimonii speciem, ibi lapides in aceruos plane congesserant. At illud fidem exsuperat, mulieri vnicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflauit: mater numinis patrocinio freta, immenso cordis affectu, extinctum filium, in sancti Regis ædiculam defert: & ea quidem mente, se nunquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam reuocaret. Ne audacem quidem mulierculam fides & spes ipsa fefellit: sacellum ingressa tam vehementi obsecratione numen exorauit, vt spectante frequentissima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis, puer

Ladislaus.

humi

humi porrectus subsiliret, & in matris amplexum se effuderit. Quanta hinc diuo Regi gloria successerit, & quantus omnes pter opinionem stupor inuaserit, pro se quisq; facilè cogitabit. Item post Virginis Augustæ anatheosin die quinto omnes Vngariæ principes, præterea pontifices, sacerdotumq; collegia, cum Ladislao Rege religiosissimo Albam conuenere, vt in basilica solennia facerent, & pro mortuis parentarent: celebratis mox inferiis, ad sancti Regis monumentum peruentum est, quod vbi regio iussu præreuerenter exorato prius numine reclusum est, tanta odorum fragrantia hinc effluxit, vt vniuersam basilicam veluti cœlesti quodam rore compleret. Deinde quum ossa tractarent, balsamo quodam delibuta & humecta comperere. Lectis subinde ossibus, & in syndone reconditis, annulum aureum, vetus eius gestamen, in liquore disquirere occœperunt, quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipiscerentur, de hauriendo liquore cogitatum: is vbi exhauriri cœptus est, completis plerisque phialis ac doliis, nunquã penitus exantlari potuit. Nam ad singulos haustus, vi numinis iste liquor reparabatur. Quod vbi compertum est, quod fuerat exhaustũ, continuò recõditis ossibus infudere, & post infusionem liquor ille neq; creuisse neq; decreuisse visus est. Ex inuento ibidem thesauro diuæ Virginis ara instaurata. Quin & paucis post tẽporibus, eximii principis vxor, cui Mathildi nomen erat, & intestinorum dolor tribus annis incesserat, huius fama commota in Vngariã peregrinatur, atq; adito sacello, mox penitissimo cruciatu liberata est. Sed ad dextræ annulum redire cogimur. Mercurius Vngarico genere natus, & Cathinani Alberti Præpositi pater, ac basilicæ Albensis æditus, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, vt religioni expeditius inseruiret, quum Ladislaus Rex imperasset tumulum aperiri, ne quid è sancti Regis reliquiis subtraheretur, cum plærisque aliis, qui sepulchro inhæserant, Regio iussu procul amotus est. Is tristi vultu repulsus abiit, & quum Monachus esset, in sacrum chorum se recepit, vbi quum pudore suffusus grauiter angeretur, quod sanctissimum corpus neque videre, neq; osculis attingere potuisset, ecce iuuenis quidam intempesta nocte coràm adstitit, forma incredibili, liberali facie, candidissimoque habitu, nescio quid, bysso inuolutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optasti, & hoc donum preciosissimum, quod tuæ fidei committitur, commendatissimum habeto, asseruato diligentissimè, & quum tempus dabitur, ipse depromito. Nocturnis sacris ritè peractis, Mercurius petita latebra, rem traditam explicat, sancti Regis dexterã & annulum inuenit, iuxtaq; admiratur, ac numini gratias agit. Is ad Carpathii montis radices secessit, qui Transyluaniam ab Vngaria dirimit, olimq; Ripensem, citeriorémve Daciam, ab vlteriore & Transalpina diuidebat, vbi cœnobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat, tanto dexteram studio asseruabat, vt neque sibi neque alii credere auderet. Terræ committere satius esse ratus, infodit, & quotidianas ex monachis excubias instituit, ne quo modo surripi posset, indies promendi tempus dari expectabat, quin & huiusce rei cœnobii Auctores admonuit, vt pari studio curarẽt, demum id ex ordine Ladislao Regi, quem virum sanctissimum esse intelligebat, aperuit. Mox Regis edicto, pontificum optimatumq; conuentus habetur, vbi solennis dies Regiæ dextræ extemplo decernitur. Deinde cum vniuerso Ladislaus collegio Sacerdotum, dextram Diui Stephani reconditam ostendit, basilicæq; intulit, quam magno deinde sumptu ac ditissimo apparatu instaurauit, multisque pagis, oppidis, & prouentibus donauit. Id autem salutis anno supra millesimum septuagesimo octauo accedisse, illius cœnobii scripta & priuilegia 1078. sanè testantur, abbatiamq; Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempestate nostra Antonius Salonensis, vir magno ingenio, ac sacris literis non mediocriter eruditus præfuit, & priuilegia, vnde hæc accepimus, nobis ostendit. Sed illud omnes ne satis quidẽ admirari poterãt, Stephani corpus in puluerem redactum, nil præter ossa superesse, & ea quidẽ carie iam absumpta: contrà verò dexteram annuli gestamine præditã, integram permãsisse, neq; vermibus, neq; liuidæ fuisse obnoxiam vetustati. Quánam causa potius dextra, quàm caput, & cor Deo

dicatissimum, se à carie vindicare debuit, nempe quia dextera pietatis & misericordiæ fuerat, quæ è peculiaribus loculis, calamitosissimo cuique eleemosynã erogabat, illud omnes miraculum accidisse confirmant. Quis enim illud è Diuino Seruatoris nostri ore promanasse inficiabitur, Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiam consequentur. Meritò igitur manus illa corruptionis expers esse debuit, quæ neminem mendicare, esurire, in captiuitateq́; aut quauis miseria iacere perpessa est. Proinde Diuum Stephanum, ne iniuria quidem, primum patriæ Patrem, omnes vna voce congeminant, & præuenerantur. Eius obitum incendia multa, terræ motus, ac varia portenta sequuta sunt, item decimo calendas Iulias, duo Soles in cœlo visi, neque fames & pestilentia defuit, bellorumq́ue calamitas. Henrici Stephaniq́ue temporibus, varia quoque in Italia gesta sunt. Guilielmus quidam natione Nortmannus, Ferrobrachius ex cognomento dictus, ne mediocrem quidem Hetruriæ partem cum tota Flaminia possedisse dicitur. Huic Trancredus pater fuit, fratres verò vndecim, Samus, Gothofredus Roberti pater, Drago, Trancredus, Gunfredus, Malogerius, Robertus cognomento, Guichardus, Rogerius, Alberedus, Gothofredus, & Frumentinus. Trancredum è comitibus Lombardiæ promanasse ferunt. Guilielmus cessantibus Italiæ moribus, cum Molocho Græco Apuliæ, Calabriæq́ue prouinciam, Constantinopolitani Imperatoris nomine gerente, item cum Salernitano Capuanoq́; principibus fœdus init, vt expeditionem gloriosam adoriantur, Siciliam diu à Saracenis occupatam, à prophana Barbaria vindicent, ac demum prædam insulæq́ue imperium, si è sententia res euenerint, tripartito diuidant. Quatuor exercitus ex composito adoriuntur, ac cæsis captisve hostibus insula tota potiuntur. In præda quidem à Molocho seruata æquitas, sed in dominatu prætermissa, quando ex Græcis tantum oppidis præsidia & magistratus imposuit. Conceptum hinc stomachum Guilielmus dissimulat, cum vtroque principe in Calabriam se recipit. Dimissis deinde sociis, cum proprio exercitu in Apuliam diuertit, obsidetq́ue Melphiam eamq́ue facta deditione capit. Molochus accepto nuncio statim adfuit. Et dum pro portis & mœnibus castra locat, facta à Guilielmo eruptione, cum vniuerso fere exercitu cæditur imprudẽs. Quare magna confestim prouinciæ parte potitur hostis. Quum anno salutis se-
1002. cundo supra millesimum Germani Henricum Bauariæ ducem Cæsarem declarassent, isque Gallorum & Metensium bello remoraretur, ecce Saraceni Sicilia exacti, duplici classe per Superum Inferumq́; mare Italiam repetunt. Hinc Capuam occupant, hinc Barum obsident, cui nisi ab Vrseolo Duce Veneto, & Gregorio Capitaneo, quod magistratus imperialis nomen est, fuisset tumultuaria classe subuentum, iam de vrbe foret actum. In sequenti anno Turcæ Palæstina potiti, Hierosolymam capiunt, atque Dominico sepulchro, item cæteris basilicis finitimis manus diuino numine abstinent. Adrienses etiam quum Venetias infestarent, apud Lauretum, qui Padi Athesisq́ue ostia vicus interiacet, ab Othone Vrseolo magna clade superati, defuncto Guilelmo Drogo frater Apuliam occupat: sed à Capitaneo ab Imperatore misso, paulo pòst eiicitur. Capua Hẽrici Pii opera à Saracenis liberatur, vt suprà retulimus. Verum imperante Conrado, qui successit Henrico, quum Nortmanni, Græciq́; Apuliam tenerent, inter Aufidum amnem & Oliuentem vrbem, magnis viribus de regionis imperio dimicarunt, demum cedentibus Græcis Nortmanni victoriam adepti
1012. sunt. Item anno duodecimo supra millesimum Colomannus vir sanctissimus in Stocherauensi oppido è suspẽdio martyrii coronam nactus est, ibique sepultus, sed in sequenti anno à Megigando Ebestatensi Episcopo in Medelicham honorificè translatus: item Ernestus Sueuorum dux, ab Albertino comite inter venandum sagitta confossus interiit: orto inter Conradum diuumq́ue Stephanum bello, Ernestus, qui à Conrado defecerat, ad deditionemq́ue redierat, vnà cum Verardo Comite in Alemannia cæduntur. Rodulphus Burgundiæ Rex, quum Conrado Imperatori regnum commisisset, quod ipse à suorum seditione tueri desperarat, ex eo tempore Burgundia in ius Imperii concessisse visa est,

quam

quam quum inuisus adisset, totam ferro igniq; vastauit. Quo quidem tempore Sol ingenti defectu laborauit: ac Sarmatæ Christiani nominis ignari, quum Germaniam inuasissent, Virbinam vrbem frequentissimam in Saxonum finibus sitam, magna ciuium strage occuparunt. Sed ab Imperatore exacti, mox victi, vectigalesque facti sunt. 1039. Conradus autem anno salutis trigesimo nono, supra millesimum, haud multo post Regem Stephanum, imperii verò quarto decimo, diem pulcherrimè clausit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER II.

POSTQVAM Gyslæ opera & arte, Petrus sanctissimi Regis è Sorore nepos, orbato luminib. Vazule, regno potitus est, eò insolentię euectum fuerunt, vt non tam ex genere, quàm feris Teuthonum moribus cuncta gessisse videretur. Se nāq; è Rege creato, intolerabilem tyrannum exhibuit, neq; Diui Auunculi vestigia sectari, neq; Regiæ maiestatis officium cum decoro seruare studuit. A principio nobilissimū quęq; habere ludibrio, intumescere superbia plus quàm Barbara, Alemannis plus æquo credere, gerere cuncta eorum arbitrio, suos aspernari, & habere pro seruis, magnifacere peregrinos, & externis vsquequaq; blandiri. Arcibus ac oppidis Teuthonum præsidia cunctis imponere, ex his quoq; creare magistratus, & sibi custodiam adhibere, peculiarē populum abominari. Accedebat intemperatissima libido, ingensq; lasciuia hominis, quo imperante, ne vlli quidem ingenuæ matronæ tuta poterat esse pudicitia. Quin & virgines & mulieres à suis satellitibus, prætorianisq; militibus passim incestabantur. Sæpe Antistites, nonnunquam etiam Optimates ad Regem ex composito conuenere, profusis contendere precibus, ne tantum malis ac petulātibus hominibus indulgeret. Teuthones admoneret, vt se modestiùs agerent, pudicis mulieribus abstinerēt, vim demum omnem inhiberet. Asseuerebant etiam haud parum esse dubitandum, ne qua ex hac insolentium improbitate nouitas oriretur, quæ si acciderit, quam dii auerterent, irritam in posterum pœnitentiam sequuturam. Contrà Rex optima consilia spernere, & præ insolenti leuitate interminari, se, nisi monitis abstinerent, quæ ex ingenita iniquitate, ac Scythica improbitate darent, eò indignationis euasurum, vt potissimos ordines, item præfecturas, & magistratus omnes Teuthonica tantùm gente compleret, vt ne minima quidem omnia Vngari domi militiæq; gererent, imo in se eorum potestatem, vniuersam Pannoniam redacturum. Ad postremum illud adiicere, Vngariam idcirco nominatam, quia perpetuo angore agi oporteret. Quæ quum insolentissimè iactitaret, diræ coniurationis semina iecit, quippe Vngarorū animi eo vsq; irritati, vt omnia, quàm tyrannidē perpeti malint. Quare tertio initi regni anno, non inuitis pōtificibus, sacerdotumque collegiis, optimates, præfecti, legatiq; legionum, & tribuni militum cum exercitu, ad vnum omnes in Petrum coniurant. Clandestina inter se concilia habent, in quibus de exigendo Rege decernūt, & quem eius loco sufficerent, regia stirpe natum affectatè disquirunt. Augebat indignitatem superiorum memoria principum, qui non solum Patres patriæ iure appellati, sed meritò inter diuos relati fuerant. Ad omnium disquisitionem succurrebat vnus qui ad Vngaris Aba, à cæteris Albuinus dictus est, plærique Ouonem nominant. Aba. Hic ducta Sorore diui Regis, præ fausta affinitate nimis emerserat. Proinde hunc abdicato Petro, regem creant, in castra ferunt, vt à militibus approbetur. Ab his acclamationibus exceptus, & Rex continuò salutatus, in Petrum aciem educi iubet. Quòd vbi Petro significatum est, quum in se arma publicè ferri & regni hostem pronunciatum esse cognosceret, ab omnibus destitutus, in Vindelicam, quam nunc Bauariam dicunt, iter arripuit. Vbi Regem euasisse Vngaria intellexere, in Budam cognomento Barbatum, malorum omnium aucto-

rem se conuertunt, frustillatim hunc concidunt, duobus filiis oculos eruunt. Sebum, qui Vazulem iussu Gyslæ excæcauerat, amputatis manibus pedibusq; perimũt. Cæteros Regis amicos & familiares, partim lapidibus obruunt, partim ferreis clauis attritos, crudeli morte conficiunt. Aba igitur regno potitus, habita concione, nouitatis causam explicat, se non ambitione largitionéve aliqua, sed vi regium diadema sumpsisse. Petri insolentiam intemperantiamque refert, de se omnes bene sperare iubet, & ad bene viuendum hortatur. Mox omnia eius edicta, leges & decreta rescindit, antiquatque, ac noua promulgat. Coniurationis principes tres fuere, Visco, Toizlanus, & Peslucz, qui gentis libertatem salutemque quærebant, ac regnum regio sanguini præripi tolerare non poterant. Vix Aba tribus annis planè regnarat, ecce Petrus cum magnis Alamanorum copiis in Vngariam irruit, Henricúmq; Tertium, Conradi ex Gyssa filium, cuius auxilium implorarat, secum ducit. Contrà Rex, quum Petrũ ab Alemannis exceptum, & auxilia validissima consequutum nouisset, legatos ad Imperato-
1042. rem repentè mittit, anno salutis quadragesimo secundo, supra millesimum, antequam is Vngariæ fines attingeret, quibus hæc mandata dantur. Cæsaris voluntatem percunctentur, an exacti Petri gratia, cum Vngaris bellum, an pacem velit, vtrum potius optet, enunciet, vtrumque ab Vngaris facilè exacturum. Ad hæc perquam breuissimè Cæsarem respondisse ferunt, se perpetuas suorum iniurias, & iniustam præter æquum & fas Petro notam nũquam perpessurum. Sed mox pro vitandis his contumeliis, quid & quantum valeat ostensurum, ne qua ex hac patientia, cæteris post hac accedat audacia. Reges apud omnes gẽtes suo iure sacrosanctos esse oportere. Adhæc illi subiicere, nulla Petrũ ab Vngaris iniuria fuisse affectũ, sed Regio potius diademate honestatũ, se ipsum sibi tantum obfuisse, & exuisse Regno. Reges sacrosanctos apud eos semper habitos, tyrannos tantum tolerare non posse. Deinde explorata Henrici voluntate, succensus Aba, comparato repente exercitu, ex vtraq; Danubii ripa, & Austriam & Bauariam inuadit, hostes audacia vincere mauult. Quæcunque offendit, omnia diripit, & vastat, qui occurrebant, omnes iuxta cædit, capit sese dedentes, & Tulnam vsque discurrit. Mox abacta ingenti hominum pecorumque præda, in Vngariam se recepit, deinde altero Carinthiam exercitu iubet inuadi. Sed Gothofredum præda onustos ad Pataui um hostes aggressum, exonerasse ferunt. Dum hæc agebantur, Henricus Coloniæ, paschæ anniuersarium celebrabat, vbi habito conuentu, de grauibus Vngarorum iniuriis ad principes retulit. Fit consultum, vt ingens in Vngariam expeditio instituatur, captiui cum abacta præda armis tantùm vindicentur. Aduenere iterum Abæ legati, qui intellecta Germanorum voluntate, Henrico omnia, quæ vellet, se præstituros, item captiuos ad vnum restituros pollicentur, dummodo Petri restitutionem dimitteret, quàm morte grauius toleraturos profitentur. Contrà verò id potissimum Imperator affectabat, quod Alberti efflagitatione ducis Austriæ, qui sororem Petro coniugarat, ei vltrò receperat, se omnino Petrum in Vngariã restituturum. Sed ab intenta expeditione, à Gothofredo Lotharingorum Duce, & Gozilonis filio, qui in Germania res nouas agitabat, reuocatur. Assidua legatione, Imperatoris animum eludere Aba conatur, quippe qui in sequenti anno oratores remittit, qui de pace agerent, promitterent captiuorum liberationem, qui superessent, de his quæ reddi nequirent, ipsum cumulatè satisfacturum. Responsa inde referunt, Cæsarem de componendo bello nihil acturum, donec in Bauariam venerit, vbi detrimenta pensitet, & qui præter æquum & fas læsi fuerant, componendis rebus adsint. Paulò pòst non modò in Bauariam, sed Iauriensem vsque agrum castra mouit, & quum ad Repezam & Arabonam amnem, quem nunc Raban appellant, Bratislai Boemiæ Ducis consilio peruenisset, munitiones Vngarorũ offendit, qui turribus, aggere ac fossa, aduersus Alamãnos ibi se muniuerant. Interea per internuncium Aba ab Henrico idoneum restituendorũ captiuorum tempus exposcit, & maxima dona pollicetur. Largitionibus igitur allectus hostis, & negociorum mole grauatus, accepto ingenti donatiuo, in Alemanniam se rece-

se recepit, venitq; Byzantium, quod est Burgundiæ oppidum. Rex autem ratus se post hac tutum fore, ac muneribus obstrinxisse hominem, & eò redegisse, vt quodque maximum cum eo bellum, se facilè compositurum speret, vsque adeo insolens effectus est, vt competitore perniciosior esse videretur, quippe qui & fouere humiles agrestesq;, & in nobiles immaniter sæuire cœperat. Hinc insolentiæ Petri obliterata memoria & recentiora Abę facinora prædicantur, vtpote qui optimates abominari, & ignobiles magnifacere videbatur. Quare tanta nobilium oritur indignatio, vt ad vnum omnes conspirarint. Et quum non mediocre Petri desiderium hos incesserit, hoc prius monstro Rempublicam liberandam censuere. Sed patefacta conspiratione, quicunq; capi potuere, indicta causa vltima expendere supplicia. Vnde tanta in Regem cõflatur inuidia, vt vix euadere posse putaretur. Sed accessione sæuitia salutem sibi sperans, quum quadragesimale ieiunium Chanadnii ageret, ex his quinquaginta sub concilii habendi prætextu iam dudum accitos, mox in vincula coniectos clàm à militibus contrucidari iussit, quibus nulla curandorum prius animorum est habita ratio. Quòd vbi Gerhardus Tanadiensis Episcopus intellexit, acerrimè crudelitatem Regis increpuit, eique extremum vitæ periculum imminere manticinatus est. Cæteri qui superfuere, fuga sibi salutem compararunt, conuenere ad Henricũ, apud quem hominis feritatem prædicabant. Nihil illi antiquius esse referebant, quàm nobilitatem extirpare, illustrare humiles, cum rusticis conuersari, colloqui, & obambulare. Proinde Cæsarẽ impensius obsecrabant, vt hãc patriciorum pestem è medio tolleret, quando Abæ scelera extremo supplicio expiari deberent, quippe qui neque promissa præstiterat, neque captiuos remiserat, neque Bauarorum damna resarcierat. Succensus his admodum Henricus, dissimulato hostili animo, & coacto ingenti ex Noricis, Boemis, & Germanis exercitu, in Austriam descendit, simulq; simulat, se id, quod inter ipsos conuenerat, ab Aba exacturum, & mox se in Germaniam rediturum. Interea legati à Rege missi perfugas Vngaros repetunt, eosq; variis criminibus insimulãt, quod hi omnis dissensionis & belli sunt auctores, pacẽ abominãtur, in qua tuto grassari non licet. Item quòd victum & dignitatem è maximo quoque facinore tueantur, & discordiarum semina semper seuerint. Proinde impensius orant, vt aut eos imperio Romano exigãt, aut quod cumulatissima remuneratione rependet, immortalis loco beneficii, & perpetuæ pacis gratia, hos Abæ vinctos reddat. Contra Henricus postulata recusat, cuiq; asserens lamentandi esse potestatem, ne lamenta quidem seruis interdici, mentem pro virili parte dissimulat. Legatis re infecta dimissis, à Sempronii agro mox Vngariam inuadit, sed quum Babuthi itinere, Rabezam amnem stagnantibus aquis traiicere vellet, quum nemoribus, tum inundatione maxima, illac transire non potuit. Sed cum Vngarorum ductu, Arabonis & Rabezæ ripas subiret, illucescente die conscendit, vt vado vtraque flumina trãsiri possent. Ad Iaurinum Aba occurrit, eductaq; acie se hosti obiicit, ratus se victoria facilè potiturum, quando se à quibusdam Bauaris accepisse affirmabat, Imperatoris exercitum non esse magnum, sed cum paucis copiis vt aliqua dona reciperet, festinasse. Postquàm conferendæ pugnæ copia facta est, collatis vtrinq; signis, & obstinatissimis quoque pectoribus vtrinq; concursum, in dextro cornu Henricus, in sinistro Albertus Petri affinis p̃sidet. Vngari, qui præ Abæ sæuitia ad Imperatorem confugerant, in prima acie pugnant, obiectum Vngarorum agmen hortantur, vt à feritate Regis deficiant, ac Petri partibus adhæreant, ne intestino prælio pariter vtrique concidant. Contra illi hos proditores appellare, sæuissima quæque imprecari. Ad hæc Aba magno agmine manum conserere, perfugas & proditores vsquequaque disquirere, vt in medio prælio pœnas exigat. Quum hæc Albertus intellexisset, laboranti cum Vngaris Petro succurrit, acerrimum pręlium instauratur, magna vtrinq; strages oritur. Dum cõfertim vtrinq; dimicatur, ac nemo alteri cedere nititur, ita Martis opus feruere videtur, vt in cõmunem omnes cædem coniurasse viderentur. Deinde tam infestis vtriuq; animis pugnatum, vt ad triarios res peruenerit. Nã

quum Henricus cum validissima acie se medium ingessisset, ab extremis vtrinque præsidiis concursum est. Interea dum cædes iterum instauratur, & pari vtrinque spe pugnatur, iam Aba superior euasisset, si fidos sibi præfectos vbique habuisset. Sed pro crudelitate sua quum multos sibi infensos reddidisset, ex hoc multi in medio prælio ab eo defecere, quippe qui conculcatis Abæ signis, in aduersam se aciem transtulere. Quare Vngari loco sensim cedere coacti sunt. Alemanni quoque plærique tradunt, ab initio pugnæ cum cœlesti signo tenuem in aere nebulam apparuisse, mox hinc ventum vsq; adeo væsanum fuisse suscitatum, vt puluerem Vngarorum luminibus intolerabilem obiiceret, liberumque obtutum impediret. Miraculum hinc editum fuisse affirmant, quia paulo antè quàm pugnam inirent, ab Apostolico Legato, Abæ ac Vngaris, ob iniustam Petri exactionem, promulgato anathemate, humana consuetudine fuerat interdictum. Sed quum prælium cruentissimum diu prorogaretur, Henricus tandem, ne incruenta quidem victoria, hostes fudit, fugauitque. Aba inclinato exercitu, traiectoque Danubio, ad Tibisci amnis vicum effugit, vbi multas nobilium cædes olim patrarat. Vico Scoebe nomẽ erat, ibi à suis cæsus est, & in proxima æde sepultus. Non multis pòst annis corpus eius effossum, cuius sudarium cum paludamento incorruptum repertum est, quin & vulnera obducta cicatrice curata, quare ad cœnobium, apud Saar ab eo exædificatum, deinde translatum est. Imperator, difficili potitus victoria, & fusis, & cæsis hostibus, in castra rediit. Ac vt meritas Deo gratias ageret, deposito paludamento, sumptoque cilicio, item nudis pedibus porrecto humi pectore, ac profusis coram legionibus lachrymis, ante sacrosanctum & salutare crucis signum procidit, immortalem diuinæ benignitati gloriam retulit. Immortales quoq; gratias egit, quòd Vngarorum manus euaserat, sæuitiam eorum & vires diuina ope repressérat. Eadem quoque religione vniuersus exercitus Deo laudes, ac sacros hymnos concinere visus est, vt Imperatoris exemplo diuinum beneficium recognosceret. Ex Teuthonibus sagittariorũ arte innumera multitudo desiderata, ex Vngaris numerus paulò minor, qui postquam terga vertere occœpere, salutem sibi fuga compararunt. E cadauerum fœtore aliquot mensibus nemo illac iter facere potuit, vnde locus ex vtraq; lingua sibi nomen inuenit. Dũ victor ex ingenti labore respirat, milesque aut corpora aut vulnera curat, Vngaricæ Reipublicæ legati continuò adfuere, vim, prædam, & agri deuastationẽ deprecantur. Petrum Regem repetunt, quem Abæ scelere exactum indoluere, proinde veniam exorant, & Cæsaris edicta seruaturos pollicentur. Benigno hilariq; vultu hos Cæsar admisit, omniaque postulata vltrò præstiturum se recepit. Post hæc vnà cum legatis, ac exercitu vniuerso Albam peruentum est, vbi in æde Diuæ Genetricis Petrum regno eiectum his ritè restituit. Diadema, sceptrum, cæteraq; insignia reddidit, & Regem Vngaris, Vngarosque Regi reconciliauit. Omnesque antistites, & optimates, Cæsaris edicto, in Regis manus vltrò iurarunt, se perpetuò eius imperata facturos, neque legitima vnquam obsequia detrectaturos. Mox rebus compositis, pacataque Vngaria, Henricus Ratisbonam se recepit. Petrusque Alemannorum auxilio, recuperato regno potitur. Ne minus quidem in hoc, quàm Boemico bello, quod ante Vngaricum, primo imperii sui anno gestum est, præclarum se Henricus ostendit. Quare à Caroli Magni sanguine, quando Gysla mater, eademq; Conradi vxor, inde genus duxisse fertur, haudquaquam degenerasse videtur, imò in hoc tanti gloria principis repullulasse visa. Sed res aliquanto altiùs repetenda. Boleslao Tertio Boemiæ Duci, Mesconem Polonorum principem, Graccouiam dolo eripuisse ferunt. Post bellum deinde gestum & grauissimam agrorum vastationem, induciæ demum indictę, item statutum, vt Graccouiam ambo duces conuenirent, ibiq; de perpetuo fœdere decernerent. Boleslaus accepta fide quum venisset, in conuiuio captus, ac luminibus orbatus est, Comites immaniter trucidati omnes, præter Vrsonicenses, qui fraudis conscii, hosti dominum facinorosissimè tradidere. Hi domum reuersi Iamirem Boleslai fratrem, pari perfidia perdere student. Quare Tochares, qui

res,qui Vrsonicensibus, opibus & fortunis longè præstabat, iuuenem sub prætextu venationis in syluam traxit, tractumque ac stipiti alligatum sagittis confodi iubet. At Ouaras eius famulus,clàm elapsus ad suos transuolat, domini periculum populo exponit. Qui raptis ocyssimè armis,in syluam properat, proditores adoritur,& obtruncat,Iamirem morte liberatum reducit. Mesco deinde aperto Marte, cum validissimis Boemiam copiis adoritur,agrum longè latéque populatur, pagos incendit, demum Pragam obsidet, eamque biennio fame laborantem occupat. Vicegradensem arcem capere non potuit, quandoquidem semper in Iamiris fide permansit. Fuerat Odelricus Boleslao frater, quem Henrico Imperatori,eximiæ educationis gratia,pater dederat instituendũ. Is accepta Mesconis perfidia, clàm ab Henrico dimissus, castellum, cui Dieuiczo nomen est,subit,exinde coacto milite,mõtes repentè occupat, Pragæ vrbi prominentes. Mox dispositis circum æneatoribus, clangoribus eos cuncta complere iubet,Pragensibusque per præconem nunciat, victos prælio Polonos in fugam iam dudum conuerti,victorem cum copiis adesse principem. Quum Polonorum præsidia Pragæ imposita hic rumor incessisset, perculsa metu prosiluere. Pragenses adauctis animis,hostes fundunt,fugantq;,multi in fuga cæsi. Mesco spe sua frustratus, quàm plurimis desideratis Poloniam rediit, Odalricus vrbe potitur. Sed fortuna viri,mores immutauit, quippe qui quum fratrem sibi ætatis beneficio præferri conspicaretur, ambitione ductus, ei oculos eruit. Variis facinoribus claruit. Quum è venatione rediret, puellam vidit vestimẽta lauantem,rusticali genere natam, liberali facie,forma eleganti, & venustate nimia, cui Bocenæ nomen erat, primo obtutu in eam exarsit, accedebat suauissimum virginis eloquium,ingenuiq; mores, quibus is miserrimè captus est. Hanc mox inuitis familiaribus vxorem accepit,ex qua Byzetislaus natus est. Qui vbi adoleuit,tãta fuit audacia, vt Iuditham Othonis filiam, Ratisbonæ in sanctimonialium cœnobio permanẽtem, sola fama peramarit, eamq; clàm è loco sacro subtraxerit. Pater quum hanc multis validissimisque copiis repeteret, ac vtrinque acies constitissent, Iuditha in medium progressa,Sabinarum more vtrumq; reconciliauit. Odalricus deinde filium Morauiæ præfecit, quam à Polonis magna ex parte occupatam,deletis hostibus, in potestatem suam asseruit. Quin & innumeram Polonorum multitudinem,qui bello capti fuerant, in Vngariam vænundandos misit. Boleslaus Graccouiæ excæcatus,interiit. Odalricus quoque filius vita excessit, quod quum Iamir accepisset, nepoti Boemiæ ditionẽ sponte concessit. Huic quinque ex Iuditha fuere filii, Spitigneus, Vratislaus, Conradus, Iaromirus,& Otho,quorum numero fretus,in auum Polonorũ principem arma vertit. Graccouiam vi captam diruit. Gnesenium Regionis metropolim diripuit,abstulit crucem auream trecentorũ pondo. Hẽricus igitur Tertius grauiter indignatus,quòd Poloniam iniussu suo deuastarit, Odalrico filióque bellum indixit. Quia Romano Imperio ducatus ille subiectus erat, quotannisque boues centum & viginti, item argenti pustulati quinquaginta pondo pendere cogebatur. Quare Imperator cum Othardo Saxonũ duce, à duplici latere Boemiam inuadere decernit. Sed quum Regio syluis sit obducta,in primo aditu parum prosperè rem gessit,quandoquidem equitatus nemoribus impeditus, & ab insidiis circumuentus,vix multis desideratis euadere potuit. Othardus ingressus ferro ac incendio agrum latè vastauit, mox abacta maxima præda, in Saxoniam se recepit. Insequenti anno Hẽricus & Othardus, instauratis & auctis exercitibus Boemiam repetunt,syluam iniecto igni trãsmittunt, exin totam Regionem populantur,& incendunt. Odalricum & Byzetislaum Pragæ obsident, vrbem Seueri Pontificis consilio,qui noctu in castra prodierat,occupant. Dedentibus sese Odalrico ac Byzetislao, leges ab Imperatore pro arbitratu datæ, exacta trium annorum vectigalia. Silesia quotannis triginta auri, quinquaginta argenti pondo, Boemiæ principi tantum dare iussa. Byzetislaus deinde Vngariam aggredi ausus, quæ quum propriis legibus vteretur, Romano Imperio parẽre recusabat. Hostile solum ingressus, conuocatis Boemię primoribus,Spi-

tigneum primogenitum successorem sibi declarauit. Reliquos filios, diuisa inter eos Morauia, fratri parêre iussit. Mox æstuantissima febre correptus obiit, corpus Pragam in antiquorum monumēta relatum. Spitigneus Boemiæ suscepit imperium. Sed ad diuerticulum reuertamur. In sequenti post restitutum Petrum anno, Henricus Vngariam reuisit. Quem Rex Petrus tam mirificè excepit, vt ab eo Regnum, vt reuera acciderat, se recepisse ostenderit, cum omnibus optimatum magistratumque ordinibus obuiam prodiit, diadema cum aurata hasta detulit, moxq; magnificentissimè donatum in Germaniam remisit. Dum hæc ita agebantur, Andreas, Bela, & Leuenta, qui sancti Regis iussu, extorres in Boemiam aufugerant, egestate affecti, in Poloniam se receperant, vbi à Mescone, Poloniæ principe benigne suscepti, & pro dignitate tractati sunt. Hac tempestate inter Pomeranos, Christianę fidei expertes, Polonorumque vectigales, & Polonos, qui ad fidem sese conuerterant, orta discordia, res armis agi cœpta, quia annua vectigalia hi Polonis expendere recusabant. Contrà illi vi exigere pergebant. Verùm quum vtrinque acies constitissent, vtrique genti visum est, vt commodius saluti publicæ consuleretur, ambo duces singulari certamine litem dirimerent. Si Pomeranus caderet, postulata tributa penderentur, si verò Polonus, ius omne tributorum amitteret. Placuit populis vtrisque conditio. Sed quum Mesco, ac filii singulare certamen reformidarent, Bela in medium prodiēs, Si vobis (inquit) Poloni placet, vt pro principatu ac dignitate vestra in certamen ipse descendam, quamuis me pagano prophanoq; hoste nobiliorem reputo, hoc tamen vltrò pro vobis subibo periculum. Accepit Mesco, quod Bela detulerat, ac gratias egit, ne subrogatum quidem perduellionem Pomeranus ipse recusat. Quare vbi se certamini ambo commisere, cum infestis hastis primò concurrerent, dicto celerius Bela hostem equo deturbat, mox gladio confossum prostrauit humi. Bellum & causæ singulari certamine dirempta, Pomerani se Polonorum vectigales profitentur, vectigalia rite persoluunt, & quotannis statuta tributa, sine controuersia, se posthac expensuros pollicentur. Mesco, qui Belæ opera victoriam ac dignitatem cum salute sibi compararat, ne ingratitudinis reus esse videretur, Belam non modò multis muneribus affecit: verùm etiā filiæ nuptiis, & Pomeranorum prouincia amplè donauit, & pro viribus hominē quotidiè honestauit. Bela ex Mesconis filia, Geysam Ladislaumque suscepit. Andreas verò & Leuenta, quum se Regio genere natos cogitarent, & apud Mesconem longè inferiorem, tanquam mendici se vitam degere reputarent, fortunæ indignitate perciti, relicto fratre, impetrata missione abiere. Quū ad Lodomeriæ Regem appulissent, nequaquam admissi sunt. Et quum vbique prohiberentur hospitio, adaucta desperatione, in Cumanos, reconditos Sarmatiæ populos penetrarūt. At illi suspicione perciti, & exploratores fore rati, quando validissimis corporibus hos esse videbant, vltimo iam supplicio affecissent: nisi quidam fortè Vngarus ibi captiuus intercessisset, qui se illos agnoscere, & patria præter ius & æquum exactos, atque commiseratione dignos esse testabatur. Aliquandiu apud Cumanos in captiuitate manserunt, mox liberati, in Roxanos, quorum Regionem nunc Rusciam dicunt, cōtendêre. Quum Petrus Rex se ab omni periculo tutum esse existimaret, quando inimici sui vbinam gentium delitescerent, ignorabant: libere regnare, cunctisq; ciuitatibus, & oppidis Teuthonas & Italos præficere, omniaq; ex eorum consilio gerere cœperat, ratus se perpetuo in portu nauigaturum, quod plæriq; optimates ægerrime ferebant. Quónam modo Vngariam ab horum tyrannide liberarent, quotidie cogitabant. Quin etiam profugum diui Regis genus, Andream, Belam, & Leuentam, quia eius beneficio emerserant, non modo memoria ac fide clàm prosequuti fuerant, verùm etiam sæpe pecuniis adiuuerāt. Ex his Visca, Bua, & Buna, auctoritate opibusq; præstabant, qui vnà cum vniuersa cognatione diui generis reliquias, non sine suspiriis & gemitu repetebāt. Occasionem dari cupiebant, qua hos in Regnum restituerent, paremq; gratiam numini sancti Stephani de his optimè meriti referrent. Petrus Henrici Tertii patrocinio fretus, in eam

reuectus

reuectus est audaciã, vt se potius tyrannum, quàm Regem ostẽderet. Et quamuis suopte ingenio Vngaris infensus esset, accedebant improbi mores eius, ac illorum nondum delenita feritas, qua peregrinas gentes æquis oculis vltrò intueri prohibebantur. Quin & pars magna sacrosanctæ fidei iugum ceruicibus excutere ex ipsa nouitate sperabat, vt in Scythicam recideret prophanitatem. Dum coniuratorum numerus indies augetur, neque præ incremento facilè celari potest, ad Budę Deuecherisq; aures res ipsa peruenit, qui apud Petrum, delationis gratia nimium poterant, hi coniurationem Petro referunt. Quare tam væsano repentè furore percitus est, vt coniurationis principes, eorumq; cognatos continuò capi, captosq; eculeo imponi iusserit, de quibus dira vsque adeo facta est quæstio, vt ibidẽ expirarint, multis oculi sunt exerti, & vltimis demum pœnis affecti. Deinde in cæteram sæuitur Vngariam: & ita sæuiter (inquam) vt omnibus malle mori, quàm miserrimè viuere, certum esset. Hi nouis vectigalibus, criminibus illi affecti sunt. Quod quum optimates, antistites, principesque Regni tolerare non possent, sibiq; pro se quisque timeret, Cinadini conuentum habuere. Vbi illud omnium consensu fit planè consultum, vt publicis oratoribus, Andręas & Leuenta è Roxanis in Regnum reuocarentur. Quibus gratissimum ex iuramento obsequium, ac Regnum ipsis debitum, sine periculo pollicentur. Auditis oratoribus, Andreas & Leuenta, quum his parum crederent, ipsi ad explorandam rem in Vngariam venere, in oppidóq; ab Aba condito delituere, quod Nouum castrum nunc appellant. Hoc vbi latè mussitatum est, innumera Vngarorum multitudo confluxit, qui consalutatis Regibus obstinata efflagitatione postularunt, vt vniuersum populum pagano ritu viuere, Scythicáq; numina recolere, ad hæc Episcopos, collegia sacerdotũ, & Christianos, vel maximè peregrinos passim trucidare, demum basilicas, & templa omnia diruere permitterent. Quod si impetrarint, se interfecturos Petrum, exacturos Teuthones Italosq;, item pacatum eis Regnum pręstituros pollicẽtur. Quum reguli sine permissione ista, Regnum recuperare non possent, vltrò postulata concessere. Quare ex Vngaris primus omnium Vatha, ex Belo oppido natus, se cacodæmonibus planè deuouit. Caput Scythico more rasit: cincinnos pagano ritu treis dimisit, quo nunc Turcę more vtuntur. Multo pòst tempore Ianus eius filius, ex instituto paterno sibi magos magasque ac aruspices adhibuit. Quorum carminibus magnam principum gratiam sibi venabatur. Præ cæteris incantatricem præueneratus est, quam Varasolo appellabant. Quæ à Christiano deinde Bela in carcerẽ coniecta, tanta fame confecta est, vt pedibus lacertisq; comesis se interemerit. Horum igitur opera, populus ferè vniuersus à vera fide defecit. Recidit in dæmonum deuotionẽ, & equina carne vesci cœptum est. Proinde in Christianos omnes, & inprimis in antistites & sacerdotes ita sæuitum, vt neminem fecerint superstitem: basilicæ, ac delubrum quodq; religiosissimum passim diruitur: sacra donatiua, ac dicata diis spolia diripiuntur, mox in Petrum Regem inclamatum. Et Teuthonici cum Italis, ad mortem vbique postulati, cæduntur ex his, quicunque munia diuersa gerebant. Item in castra Regis Petri æneatores tres missi, qui Andreæ & Leuentæ, Regum nomine, edictum pro vallo grauiter ita præcinerent: Vngarus quicunq; est, antiquas maiorum ceremonias resumito, Scythicos Deos recolito, Christianos peregrinosq; ritus exigito, aduersus Christianos arma sumito, Petrum tyrannum interficito, Teuthonem & Latinum quemq; passim cędito, noua tẽpla amolitor, pontifices ac sacerdotes vbique trucidato: qui contra sanctionem hanc dixerit, fecerítve, capitalis esto: ac hostis Vngaricæ gentis, haud aliter atque si Martis Herculísve aris ac focis vim intulerit, promulgato. Per noctem edicto pernicibus statim equis æneatores aduolarunt. Hinc Petrus regulos rediisse nouit, quod dudum ignorabat, eorumque opera ab orthodoxa fide defecisse Vngaros, & præfectos cum sacerdotib. passim cæsos intellexit. Quare dissimulato metu, amotisq; castris Istrum traiicit, vt Albam contenderet, caput gentis. Quod vbi inimici animaduertẽre, præoccupata vrbe, turribus & basilica aduenientem Regem repulẽre. Interea

Andreas & Leuenta, cum validissimo Vngarorum exercitu præstò appropinquarunt. Quod quum Gerardus, Beztertus, Buldus, & Benetha Episcopi, item Zonuchus princeps Albanus accepissent, regulis obuiam vltrò prodeūt, vt honorificè nouos Reges excipiant. Quum ad Gyodi pagum venissent, in diuæ Sabinæ templo rem prius sacram facere decernunt, quàm Regulis occurrant. Gerardus igitur Pontifex antequam sacra facere adoriretur, socios admonuit, eo die se cum eis martyrium subire oportere, & iamdudum inter diuos cœlesti benignitate esse referendos. Affirmabat enim se superiori nocte Iesum Christum optimum maximū in somnis vidisse, in Diuæ Genetricis tabernaculo iuxtà præsidentem, Eucharistiam, calicemque sui sanguinis nobis omnibus, præterquam Benethæ, æquè propinantem, qui martyrium fortasse detrectabit. Demum eos hortatur inter se mutuo delicta confiteantur, futuram beatitudinem spe obstinatissima expectēt, interea peccatorum impunitatem à Deo lachrymis implorent. At illi salutarem mortem haudquaquam reformidātes, monita peragunt: deinde sacris ritè peractis, vt Regulis occurrant, versus Pesthum iter ineunt. Gerardus vir statura breuis, & præ singulari vitæ asperitate, viribus effœtus, curru vehebatur. Verùm vbi ad Danubium peruentum est, Vata duce, qui se cum liberis dæmonibus planè deuouerat, omnes in sacrosanctos patres saxa capiunt, mox facto agmine irruūt, obruuntque in eos qui ipsum lapidibus petunt, signo salutis assiduo, Gerardus se præsignat, atque eo magis in eum plebs impia irritatur, curru deturbatum rapit, bigisq; in montem fluuio prominente subuehit, subuectumq; è prærupta rupe in subiecta saxa præcipitat. Post casum palpitante pectore, quum adhuc spiritum inesse putarent, hasta transuerberant: caput lapidi illisum præter Danubium, lapis sancti viri sanguine fœdatus, nulla Danubii inundatione dilui potuit: quamuis annis circiter septem ibi permanserit, donec eius à sacerdotibus lectæ reliquiæ, in sacellumq; Chanadini sunt reconditæ, lapis in altaris superficie in rei testimoniū collocatus. Nunc autem in suburbio Budensi, vbi ille deturbatus est, sacellum est diuo Gerardo dicatum. Hoc igitur martyrio vir ille sanctissimus, natione Venetus, qui in Budensi agro vitam duxit eremiticam, & pro spectata vitæ sanctitate in Chanadiensem pontificatum euectus erat, immortalem sibi vitam comparauit. Buldus pari morte affectus, Beztritus & Benetha transmisso amne, vbi Pestho applicuere, alter impiorum vulneribus cōfossus, postero die vita excedit: alter intercessione Regulorum, ex eorum manibus ereptus est. Zonucho Istrum equo traiicienti Murthmur parua cymba occurrit, vt periculo liberaret, qui sacro baptismi vinculo ei coniunctus erat. Quod vbi à prophana multitudine prospectum est, elato clamore mortem interminatur, nisi amicum à Scythica opinione desciscentem interficiat. Inuitus igitur Murthmur Zonuchum obtruncat. Eo quoque die magnus sacerdotum fideliumque numerus pari crudelitate absumptus. Petrus autem postquam vniuersam gentem in Regulorum partes recidisse cognouit, cum non mediocri Alemannorum manu, in Austriam fugam init. Quum in Mosoniensem agrum venisset, vt exhinc in Austriā se subriperet, præoccupatos Regni exitus offendit: qui impositis vbique præsidiis acri custodia obseruabantur. Superuenēre legati Regulorum, qui sub specie ineundæ pacis, in Vngariam reuocarent: inuitus retrahitur, neque maximæ suspicionis expers, quippe qui subtractum sibi exercitum intelligebat. Qui quum in pagum, quem Zamurem appellant, diuertisset, legati dispositis mox insidiis circumuenēre, vt captiuum ad Regulos ducerent. Quare in quandam domum cum parua aulicorum manu ille se recepit, & quum se acerrimè tueretur, vix triduo cōfossis ad vnum omnibus suis capi potuit: at vbi in legatorum potestatem venit, continuò excæcatus est, Albamq; ductus, præ dolore nimio paucis post diebus, ac tertio restitutionis anno diem obiit, & in Quinqueecclesiensi basilica, quam ipse fundarat, diuóque Petro & Paulo dicarat, sepultus est. Ex Abæ Petriq; discordia, & Regulorum reuocatione, tot calamitatib. affecta est Vngaria, vt ex intestino bello exinanitum Regnum videretur, quandoquidem Petri gratia Henricus Tertius eam infestis

sæpe

ſæpe armis repetierat. Neq; defuere Adalberti Leopoldique filii bella, qui protegendæ Auſtriæ gratia, quam Vngari ſæpe inuaſerant, cum Aba Rege ad internecionem vſque crebrò concurrerant, quod anno ſalutis quadrageſimo ſe- 1042. cundo ſupra milleſimum accidiſſe ferunt. Et in ſequenti anno, quinto idus Decembris, Leopoldus Miles fortis, ex cognomento dictus, & Adalberti filius, diem obiiſſe dicitur. Sed Adalberto Erneſtus filius ſucceſſit, quo in Saxonum bello occumbente, Leopoldus Leopoldi Pii pater, Auſtriæ dominatum init. Quater in Abam Henricum Tertium caſtra mouiſſe pleríque tradidere. Agnes fuit eius vxor, mulier quidem imperio digna, quæ poſt Petri mortem, vnà cum viro Auguſtalia inſignia, dum natalitia Saluatoris celebrantur, à Clemente Secundo ſummo Pontifice Romæ ſuſcepit, & auctoritate Pontificia confirmatum his imperium. Mox Capuam vſq; proficiſci placuit, à quo Pandulphus captus, in Germaniamque ductus eſt, qui ea tempeſtate princeps res nouas in Campania moliebatur. Eodem fermè tempore, Saraceni Secundũ Calabriæ oppidum occuparunt. Quin & Dragone Nortmannorum principe in Apulo agro defuncto, Hunfredus frater tyrannidem inuaſit, cuí paulo pòſt vita decedenti Gothofredus ſubrogatus eſt. Item Guaimmarus Salernitanus princeps, eadem gente oriundus, quum ſuorum occubuiſſet inſidiis, Giſulphus dominatum accepit. Quum Nortmanni, ambitioſiſſimũ genus hominum, Beneuentum vrbem pontificiæ ditioni ſubditam occupaſſent, Leo Pontifex Maximus, auxiliaribus copiis Imperatoris adiutus, aduerſus eos caſtra mouit. Sed ex inauſpicato inito prælio, quum Romanus miles terga vertiſſet, Pontifex in pugna captus, & pro dignitate ductus, paucis pòſt diebus ſingulari pompa Romã remiſſus eſt. Item Pallantis Romæ corpus inſanæ magnitudinis, inuentum adhuc incorruptum, cuius hiantia quoque vulnera cernere erat. Præterea lucerna ad caput ardens, quæ neque vento, neque aqua, vel quouis alio liquore extingui poterat, verùm ſubacto ſtilo, mox illo foramine ingruente aere, lumen euanuit. Tale huic Epitaphium fuiſſe fabulantur,

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, mole ſua iacet hic.

Præterea in Apulia, marmorea comperta ſtatua, cuius caput circulus ex ære his inſcriptus literis ambibat, Calendis Maiis, exoriente Sole, aureum mihi caput erit. Quidnam id protenderet, Saracenus quidam Roberti Guiſchardi captiuus interpretatus eſt, Quum Sol ad præſcriptum terminum peruenerit, ſi quis ſtatuam ſubfoderit, maximum ibi theſaurum deprehenſurum. Neq; interpretationem res fefellit, nam Calendis Maiis, magna auri copia ibi comperta, quã Saracenus ſe à captiuitate redemit. Sed ad hiſtoriã redeamus. Exactis vſquequaque hoſtibus, ac Petro vita defuncto, Andreas cum Leuenta, ac vniuerſo Vngarorũ exercitu Albam contendit, vt ibi ex more Pontificum, Principumq; conſenſu & auctoritate, Regni inſignia planè ſuſciperet. Sed quum Epiſcoporum pars magna cum Gerardo cæſa fuiſſent, vix tres tantùm ex illa ſtrage ſuperſtites inueniri potuere.

ANDREAS igitur ab incarnatione Domini, anno quadrageſimo ſeptimo *Andreas.* ſupra milleſimũm, diadema Regium accepit. Qui poſtquam ſe rerum potitum 1047. eſſe cognouit, hoc per vniuerſum Regnum promulgauit edictum. Quicunq; Vngarus, Vngariæve incola, peregrinúsve frequentans, depoſito pagano ritu, ceremoniiſq; Scythicis abrogatis, quas Rex, quia vſus ita poſtularat, paulo antè permiſerat, ad veram Ieſu Chriſti fidem eueſtigio non redierit, ac ſacram legem à Diuo Rege Stephano traditam non receperit, capitalis eſto. Vicus, oppidum, & ciuitas quæque, demolita templa, baſilicaſque reficito. Pontifices, collegiáque Sacerdotum priſtino more obſeruato, & pareto. Chriſtianorum ritus reuocato. Prophanas ceremonias falſoſq; Deos exigito, eorum ſimulachra demolitor. Si quis magnis veriſq; numinibus ac ſacerdotibus maledixerit, feceritve, Deûm hominumq; hoſtis eſto. Si quis ſacra legerit, lecta continuò reſtituito: quicunque ſacro, vel quouis alio humano ſanguine manus fœdarit,

commissa piacula expiato. Vngarus demum quisq; cædibus, latrociniis, ac cætera denique vi & iniuria abstineto. Sanctionem igitur hanc quicunque contempserit, aduersúsve iuerit, capitis ac rerum omnium reus esto. Iisdem fermè diebus Leuentæ mors intercessit, quam non sine diuina benignitate accidisse arbitrantur. Is enim satis superq; Christianis infestus erat, neque Scythicas ceremonias, dirosq; mores facilè exuere posse videbatur. Quare ne instauratam à fratre fidem labefactaret, à diis immortalibus intempestiua morte ereptus esse reputatur, & in vlteriore Danubii villa sepultus, vbi quondam Toxis proauus ritu Scythico sepultus esse, ac villæ nomen tribuisse dicitur. Sed de parentibus horum, diuersa sensere: alii namque Regulos istos Vazulis excæcati, ac filiæ Tati: pleriq; verò (& fortasse rectiùs) Calui Ladislai filios prodidere, qui Roxanam, vel Ruthenam vxorem accepisse fertur, ex qua Andream, Belam, & Leuentam sustulisse creditur. Pacato deinde Regno, ac vniuerso ferè populo ad rectũ Dei cultum reuocato, ad reprimendos finitimorum impetus incursionesque animum aduertit. Bratislaus enim subacta Polonia, per Pannoniam inuasit, ne mediocria quidem detrimenta intulit; sed tertiùm ingressus, repentina febre correptus, pedem referre coactus est. Ex testamento quinque filiis, Morauiã, Boemiam, cæterumque dominatum ritè distribuit, legauitq;. Spitigneus natu maior, Morauiæ Regno potitur. Boemiæ pars media Bratislao, altera Conrado & Othoni obtigit, Iaromirus adhuc in literario ludo versabatur. Paulo pòst comperta Spitignei sæuitia & ambitione, Bratislaus timore percitus, relicta in Olumucensi vrbe vxore, in Pannoniam secessit, vbi ab Andrea Rege, gratissimo hospitio exceptus, & pro dignitate tractatus & exornatus est. Spitigneus receptis Fratribus, qui remanserant in Regia, Conradum venatoribus, epulis verò Regalibus Othonem præfecit. Mox Bratislai vxorem capi, & in Lesca munitissima arce asseruari iussit, quam præfectus arcis tam dura ac immani custodia seruasse dicitur, vt alterutro vterque noctu pede vna compede constringeretur. Verùm Seueri Pragensis Episcopi, ac optimatũ intercessione, mulier exacto mense carcere liberatur. Quæ quum ad virum in Pannoniam grauida properaret, edito immaturo partu, in itinere animam efflauit. Bratislaus audito vxoris obitu, parentis ac gnati fatũ iuxtà deplorare coactus est. Ac nihilo deplorare secius Rex Andreas, suauissimi hospitis dolore cruciatur, ad ineundam cõsolationem hortatur, neq; quicquam sine diuina voluntate asseuerat accidere. Fallaces spes hominum reputare oportere, omnemq; spem, & curam in Deo collocandã, quem humanis commodis longè sapientius vtiliusq; hominibus consulere existimandum est. Atque multa, quæ accidunt nobis, incommodissima miserrimáque videri, quæ si æquè pensitentur, præter opinionem vtilissima iudicabuntur. In vtraque fortuna, & modum, & æquum animum omnino retinendum, post mala semper bene sperandum. Subinde delinito aliquantulum viri dolore, hospitem Rex ad cœnam inuitat, latissimis epulis ac vino exhilerantur animi. Andreæ vnica erat gnata, cui Adleithæ nomen erat, matura iam ætate, ac eleganti forma cum summa venustate coniuncta, primo obtutu hospitem obstrinxit, cuius amorem vbi pater intellexit, hanc ei continuò desponsauit. Quod vbi Spitigneo fratri significatum est, ratus hunc auxiliaribus Vngarorum copiis adiutum, Morauiam sibi facilè occupaturum, vt rebus suis tutò consuleret, legatos ad Bratislaum mittit, qui eum è Pannonia euocent, ac polliceantur, se veluti pater ex testamento legauerat, omnia vltrò restituturum. A quibus persuasus ille rediit, atq; fratri ex composito reconciliatus, legata cuncta recepit. Quanquam imperandi amore Spitigneus traheretur, ac immodicæ ambitioni foret obnoxius, bonis alioquin moribus fuisse traditur. Sed qua in matrẽ Iuditham, Bratislai senioris coniugem, impietate vsus est, haudquaquam hinc commendari potest, hanc enim Regno eiecit. Quę quum gnati crudelitatẽ alio modo vlcisci nõ posset, in eius cõtumeliam, Boemorumq; contemptũ, Petro Vngariæ Regi extemplo nupsit, in Pannonia vitam exegit. Sed post filiorum reconciliationem, à Bratislao filio in prioris viri sacellũ relata, & Pragæ in Diui Wenceslai templo, anno

salutis

salutis quinquagesimonono vltra millesimū, pro dignitate sepulta. Hinc igitur 1050.
Andreæ cum Boemis, Polonis, Australibusq; orta dissensio, quas expeditiones
ita prosperè gessit (Vngarorum Annales referūt) vt tribus annis, hos treis (quos
retulimus) potentatus, stipendiarios sibi fecerit. Contrà Alemannorum, qui ne
hac Australes insigni nota suggillarentur, Andream Henrico Tertio per Lega-
tos obsequium, ac stata quotannis tributa vltrò detulisse referunt, id cæteri ne-
quaquam memorant Scriptores, præter ea quæ paulo post sequentur. Sed illud
constat, anno salutis quinquagesimoprimo vltra millesimum, Andream cum 1051.
Adalberto, qui Austriæ dominabatur, pacem fecisse, item Boemiā Poloniamq;
post aliquot bella pacasse. At quum se ad senium declinare, ac liberis carere
animaduerteret, ad Belam fratrem, de quo suprà diximus, in Poloniam legatos
misit. Bela exhortatus, vt cum vxore ac liberis expectatione celeriùs in Panno-
niam redeat, & veluti communibus erroribus ac miseriis agitati fuerant, ita &
nunc bonis auitis, ac Regno pariter perfruatur. Quin etiam Regi neque fas, neq;
iustum esse, se sine fratre Regno, eodemque amplissimo potentissimóque potiri,
item per orbitatem neminem sibi esse, cui Regnum legari queat. Hac igitur ob-
secratione Bela victus, coacta familia, dimissóque ne mediocri quidem Sarma-
tiæ ducatu, quo à Mescone, ob rem clarè gestam, in singulari certamine dona-
tus fuerat, in Vngariam cum familia se recepit. Tam grato ab Andrea fratre a-
nimo, & tam insigni populorum plausu exceptum ferunt, vt vniuersa in eius
occursum, non modo Regis aula, sed Vngaria sit effusa, nullusque dies lætior
actus. Postridie quàm venerat, conuentu habito, Vngaria treis in partes diuisa,
duæ Regi, tertia Belæ fratri, omnium consensu tributa est. Hinc discordiarum
seminarium sanè profluxit, hinc dissensionū bellorúmve causæ, quibus semper
Vngaria fluctuauit. Quare inter Duces Regesque Pannoniæ, dissidia, cædes, ac
assidua prælia intercessere. Eodem quoque tempore, ad inferioris Pannoniæ la-
cum, Andreas in insula Tychonia, cœnobium magnum cum basilica fundauit,
quam Diuo Aniano dicauit. Mox ad propagandam sobolem animum adiecit,
vxorem duxit Agmundam, Ruthenorum Ducis filiam, quos olim Roxanos &
Roxolanos nominabant, ex hac Salomon & Dauidus orti. Ex concubina, quam
in M[illegible]rothensi pago clàm tenuit, Georgius natus est. Ex Bela, in Polonia, Gey-
sa & Ladislaus. At vbi in Vngariam reuersus est Lampertus, ac filiæ sunt edi-
tæ, inter fratres hos tanta semper charitas intercessit, & concordia, vt vna ea-
demque ambobus voluntas inesse videretur, contrà vero in filiis nepotibusque
accidit, vt ritè inferius referetur. Dum magnum in Pannonia ocium agitur,
mutua fratrum charitate munitum, ingens Alemannia bellum molitur. Hen-
ricus enim Tertius, Petri iniuriam, & Vngarorum inconstantiā ac perfidiam vl-
turus, coactis vndique copiis, eo hanc expeditionem animo suscipit, vt aut Vn-
gariam Imperio Romano vectigalem faciat, aut ad extremum vsque ibi vires
eludat. Inprimis adita Pannonia, Pisonium obsidet, tormenta diuersa mœnibus
admouet, turres erigit, commeatus inhibet. Classem etiam, quæ secundo
amne defluxerat, à Danubii parte disponit, vt ciuitas vndique oppugnari que-
at, castella in turrium speciem nauibus imposita, vt hinc oppidanos à mœnibus
arceant. Duobus hæc mensibus vndique oppugnatur, omnis tamen Teutho-
num eluditur opera. Vngarorum præsidium ab Andrea vrbi impositum, ne qua
rerum caritate premeretur, néve Danubii aditus occluderetur, vnde ab inferi-
oribus Regionibus commeatus & auxilia inferri possent, nouum sanè commen-
tum excogitauit. Vir inter eos nandi arte peritissimus, mox inuentus, cui Zoth-
mundo nomen erat, hic intempesta nocte Præfecti iussu, nando clam hostium
naues subit, sensim eas tenui terebro suffodit. Dum naufraga vniuersæ classi vi-
tia subigit, vix renandi ad suos spacium datur, ne illucescente die in facinore de-
prehenderetur. hæ non modo proprio onere, sed machinis etiam onustæ, se-
cunda ac tertia hora diei imo desidere occœpere, à principio plęræque incautis
adhuc mutis demersæ sunt. Hac igitur arte elusæ Alemannorum vires, obsidio-
que soluta, quando ex oppidanis & centurionibus plærique, quotidie facta eru-

ptione, in hostium castra sæuiebant. Ex his potissimi nominantur, Maiotheus, Andreas, Vilungardus, Brosa, & Martinus, qui magna sæpe strage ex improuiso hostes affecerant, quare in Alemanniam spe sua delusi rediere. Quum re infecta Henricus Imperator cedere cogeretur, eo magis in Vngaros exardescit, exercitum longè maiorem instaurat, onerariamque classem reparat, qua commeatus deferat. In sequenti anno dispositis abundè omnibus, quæ bello vsui erant classi, Gebarthum Episcopum, & eundem fratrem eius præfecit, Danubióque defluere iubet, ipse cum turmis & cohortibus, præter Zalæ Zelitæque fontes amnium, in Vngariā iter facit. Andreas ac Bela frater id edocti, ea parte qua hostis iter facturus erat, aceruos frumentarios ac pabula cuncta comburi, incolas & pecora hinc abduci præcipiunt, ne qua prædæ commeatúsve copia foret hosti. Imperator adita Pannonia, & incensa ab incolis, quacunque iter fecerat regione, neque milite, neque equo adminiculi quicquam inuenit. Et quum vbinam classis esset intelligere non posset, in omniū rerum egestatem incidit. Trāsmissa sylua, Bodoatinis montibus appropinquauit, intolerabili commeatuum pabulique inopia laborans. Iaurinum interea classis applicuit. Præfectus classis tabellarium ad Imperatorem continuò misit, qui literis se certiorem ab eo fieri postulabat, vbinam cum classe expectaturus esset exercitum. Is ab Andreæ militibus, qui viatorib. insidias fortè tetenderāt, intercipitur, ducitur ad Regem, Belamque, & adhibito interprete Nicolao Iauriensi Episcopo, Andreæ omnia patefiunt, qui astū pro tēpore vtitur, Vngaricæ Reipublicæ apprimè salutari. Ad Gebartum, Henrici nomine, adulterinæ per hospitem literæ remittuntur, quarum summa talis erat. Salue Frater optime. Sæpe quæ præter opinionem accidunt, ad mutandam sentētiam homines impellunt. Proinde scito, nostrum ab aliis hostibus imperium grauissimè infestari, nos autem, vt propria tueamur, ab Vngarica expeditione inuiti reuocamur. Quare classem dicto celerius soluito, & deleto. Ratisbonæ confestim nobis occurrito, quando tibi in Vngaria tutò consistere non licet. Præfectus temeraria fide perceitus, mandata peragit, soluta repentè classe, in Vindelicos se recepit. Imperator expectatione frustratus, extrema cum milite fame absumi cœpit, neque præfecti suæ classis desidiam satis poterat admirari. Accedebat magna sagittariorum manus, quæ ex Bulgaris Bessisque confluxerat, hæc cum Vngaro pariter hostilia castra per noctem lustrans, venenatis spiculis infestabat, quin & calones, lixas ac seruos, iniecto inter tentoria laqueo, captos plęrumque trahebat. Tanta & tam cæca sagittarum tempestate afficiebatur hostis, vt terram subfodere, sub fossáque iniecto clypeo delitescere cogeretur. Sæpe viuus cęsi, & cæsus contrà viui fossam præoccupauit. Quum se ac exercitum ad extrema non sine diuino numine redactū, Henricus intelligeret, necessitatis imperio, mitius cum Vngaris sibi agendum esse decreuit. Quare ad Regem misit oratorem, qui suo nomine tutò abeundi potestatem, & cōmeatus postularet. Quod si concesserit hostis, se perpetuum cum Vngarico Rege successoribusque, fœdus & pacem initurum, neque re, neque verbo, neque quauis arte obfuturum. Item si quis è posteris Pannoniæ bellum indiceret, detrimentúmve inferret, extemplo se Deorum hominumq; hostē Augustali decreto pronūciatum intelligeret. Quin se vltrò Sophiam filiam, forma spectatissimam, quam paulò antè Philippo, Henrici Franciæ Regis filio sacra asseueratione spopōderat, rescissa affinitate coniugaturum, in arctissimum æternę pacis vinculum, testimoniumq; grauissimum. Andreas igitur & Bela, exaudito honorificentissimo oratore, quum ocium potius, quàm bellum anhelarent, postulatam cum Imperatore pacem cōfecere, cuius iura, ne quo malo dolo læderentur, vtriusque sunt iuramento munita. Mox ad explēdam Alemannorum inediam, quinquaginta piscium corpora insanæ magnitudinis, quos Vsones appellant, item multa lardi, pecorum, vini & frumenti copia gratuitò ad Imperatorem missa. Qua plęrique fame confecti, ac immodica statim edacitate distenti, interiere. Curatis deinde corporibus, vniuersus exercitus, relictis impedimentis, præpropera festinatione in Noricos & Vindelicos se recepit. Præterea locum

Henrici Imperatoris iusiurandum & anathema.

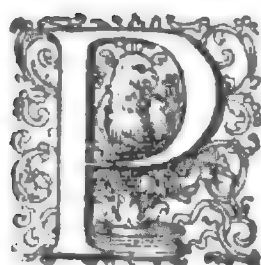
locum caſtrorum, vbi extrema fame laborauit, Vngarus & Alemannus vterque ſua lingua Clypeorum montem appellauit, viginti quinque millibus paſſuum à Buda remotum, qua iter eſt Viěnam, longa ſylua obſitum. Hic haud ab re Germanorum Annales erit admirari, qui Vngaros cum Andrea Rege ab Henrico Tertio perdomitos, ac ſtipendiarios fuiſſe factos prodidère, quod procul à vero eſſe conſtat. Quónam modo deſponſatam filio Regis Galliæ gnatam, reſciſſa præſtantiſſima affinitate, Andreæ filio ſpopondiſſet, niſi aliqua vehementi neceſſitate adactus, ad eas conditiones deſcendiſſet? Sed vt hanc perpetuam Germanorum & Imperii Romani notam, diuina magis, quàm humana opera inuſtam obliterarent, ex induſtria ſubticuere, at contra fieri debet. Scriptor enim quiſque Hiſtoriarum, veritatis potius, quàm alicuius patrocinii affectator eſſe debet, quin & omni amicitiæ, inimicitiæque carere oportet affectu, vt ſuam apud poſteros auctoritatem retinere poſſe videatur. Poſtquam igitur Henricus Tertius in Alemanniam redierat, paucis pòſt menſibus Rex Andreas per Legatos oblatam ſibi filiam poſtulat, ne vana illius expectatione eludatur. At ille reſpondet, Se non modò gnatam, verùm & minima quæque promiſſa præſtiturum, neque vnquam initum fœdus ac ſacramentum detrectaturum. Diem ſponſalibus, nuptiiſque ad Moram amnem pręſtituit, qui Morauiam ab Vngaria planè diſterminat. Huc ad præſtitutum omnes diem conuenère, cum ſummo Vngariæ ac Germaniæ plauſu, frequentiſſimóque Pontificum Principumque conuentu, ſolenni ritu celebratæ nuptiæ, confirmata fœdera. Sophia in Vngariam deducta, ſingulari pompa, vtrique principes cum ſumma concordia gratiáque digreſſi. Salomon infantia nondum exceſſerat, & tam intempeſtiuus vir factus eſt. A morte ſanctiſſimi Regis Stephani, ad Andreę Regis initium, anni ſecundùm Annalium ſupputationem vndecim circiter, & menſes quatuor interceſſere. Interea Petrus, qui Venetus potius, quàm Teuthonicus, *Petrus Venetus.* à patre Venetiis vitam agente, appellari poteſt, quamuis interpellato tempore, annis tamen quinque, & menſibus ſex regnauit, Aba tribus. Quum autem liberorum affectus præ cæteris in quoque homine dominetur, & priuatus amor ab aliena charitate & æquitatis officio animum auocet, hinc diſſenſionum inter fratres promanauit origo. Andreas tot errorib. laboribuſq; vexatus graueſcente iam ſenio in paralyſim inciderat, quandoq; carruca, hexaphoro ſæpius ferebatur. Quum ſolutis membris incedere non poſſet, cœpit vir prudens, his incōmodis circumuentus, de ſucceſſore ac filio cogitare. Succurrebat & illud, quòd Henrico receperat, ſe Regem filium declaraturum. Et vt promiſſus ſtare videretur, duodecimo Regni ſui anno, infantem adhuc filium, conuocatis Pōtificibus ac Principibus vniuerſis, Salomonem Regem pronunciauit, legitiméq; coronauit: Imperatoris cauſatus poſtulationem, qui ex compacto, generum diademate inſigniri quotidie flagitabat, neq; alio modo, ſine hac affinitate, pax foret inita, quæ vtrinque fiduciam ſecuritatemq; peperit. Inter coronandum quum ex more caneretur illud Iſraeliticum, Eſto dominus fratrū tuorum, & hæc quidam Belæ interpretaretur, ex quib. reputabat ſe ſub infantis imperio futurum, admodum rei indignitate commotus eſt. Plæriq; verò, Belæ filiorumq; conſenſu, & totius conuentus acclamatione, Salomonem Regem fuiſſe creatum tradidere. Quod haud difficulter ipſe crediderim, quandoquidem hæreditario iure, & ſalutaris huiuſce affinitatis excellētia, is Regno fraudari non debebat. Sed paulò pòſt à factioſis diſſeminata ſeditio, quippe alii Andreæ conſulebāt, vt hac arte gratificari viderentur, puerum, niſi frater è medio tollatur, nunquam tutò regnaturum. Contrà hi Belæ, tanti momenti Regnum haudquaquam infantulum addecere, imo ad Regis fratrem pertinere. Item vſurpandi Regni occaſionem optimā deferri, quando Rex infans eſt, & pater ſenio ac valetudine grauiſſima planè conficitur. Ne Andream quoque præteribat, inuito fratre, filium nunquam regnaturum. Proinde inito conſilio cum duobus tantùm intimis, quum in ferarum viuaria deſcendiſſet, in cubiculum relatus, ante ſe coronam & gladium, ſtrata humi purpura, inferri iubet: hæc Regnum, ille ducatum refe-

rebat. Fidissimos comites admonuerat, vt introducto Bela, & proposita optione, si gladium is eligeret, laude ac donis cumulatus abiret, si verò coronam, eo confestim gladio fratrem obtruncarent. Initum Nicolaus ianitor tantùm cum his consilium audiuit, deinde ex composito Bela accersitur, cubiculum subiturus, quàm primùm à ianitore admonetur, vt si vitam amet, gladium accipiat. Ad Regem ingressus, duo proposita ibi insignia admiratur. Cui hęc mox Andreas, Salomonē (inquit) filium, Bela, Regem declaraui, Regalique diademate donaui, non tam vt priuatæ dignitati, quàm vt publicę consulerem saluti. Quid ab Alemannis semper accepimus, & quàm magnis conatibus nuperrimè Regnum inuaserint, non ignoras, & quàm salutaris sit ista reconciliatio, ac pax nuper inita, pro se facilè quisque considerat. Tibi autem, ne qua ex nouitate hac expostulandi copia detur, qua pientissimum fratrem insimules, nunc optionem facio. Coronam tibi, & gladium præ oculis habes, vtrum vis potiùs, accipito, alterum filio relinquito. Tunc Bela vel præmonitus periculi, vel conscientia & fraterna liberalitate victus, optatum sumpsit gladium, coronam vltrò nepoti concessit. Spectata fratris modestia Rex, lectica, ante Belæ pedes, profusis lachrymis, extemplo prosiluit, genua præter dignitatem amplexatus, ingentes gratias egit. Multis in fraterna charitate ac filii tutela verbis eum confirmauit, dimisitq; donatum amplissimè, ratus id absque aliqua dissimulatione ab eo factum, & sicut vltrò Leuenta sibi cesserat, præ simplici charitate, idem à Bela factū, sed id Belam præ timore fecisse, ostendit exitus. Quippe paucis pòst mensibus, ad declinandas insidias vir sagacissimus, cum vniuersa familia, ad Mesconem socerum (de quo suprà diximus) in Poloniam effugit. Quod vbi Regi significatum est, vt pari cautione certaret, Salomonem ad Henricum socerum, cum maximo optimatum Vngariæ equitatu misit. Interea cum Mescone, Poloniæ duce, acceptas à fratre iniurias Bela communicat, hortatur, vt datis auxiliis, in Regnum sibi debitum restituat. Non tam generi, quàm nepotum, ac vel maximè filiæ dignitatem curet, si contemnatur, neminem sibi fore alium, ad quem exorandum confugiat. Addit commodorum accessionem, si vota successerint: nam si vires vtriusque gentis vnà conueniant, facile fore, vt non modò se tueantur, verùm etiam amplicatis finibus, aliena Regna occupare confidant. His Mesco commotus, legiones treis comparat genero, Vngariæque finibus appropinquare iubet. Quum se tot copiis Bela munitum esse cerneret, quod recuperando Regno & explendæ spei sat esse nouerat, fraternum Regnum inuadit. Quod vbi factum est, ex Vngaris ad eum quàm plurimi cōfluxere, qui eius partes antea sectabantur. Rex audito fratris ingressu, duas ab Imperatore Henrico legiones accepit, quarum alteri Guilielmus, Pothus alteri præfuisse fertur. Bratislaum quoque Boemorum Ducem, & Spitignei fratrem, cui filiam olim coniugarat, cum validissimis copiis planè conduxerat. Neque in Vngaria delectum habere contempsit, quare maximum sibi exercitum comparauit. Ad Tibiscum igitur amnem fratres ambo conuenere, vt Regni litem, commisso prælio, dirimirent. Quum acies in ripa fluminis vtrinque constitissent, ab Alemannis prælium initum est. Guilielmus enim & Pothus, transmisso amne, tam infestis in Belam animis concurrêre, vt consertissimam cruentissimamque pugnam extemplo commiserint. Pari quoque audacia, ac robore certè maiore, Polonorum & Vngarorum agmina obstitere, quippe qui ne cedere viderentur, lethales fortiter ictus excipiebant, inferebantque. Sed quum diu pari spe conatúque vtrinque pugnatum esset, Teuthones tandem dare terga cœpere, inclinatisq; hostibus, tanta animorum Vngaris facta fuit accessio, vt redintegratis viribus, à tergo instare viderentur. Tunc ex illis cecidere multi, cæteri palantes fugiunt. Quod vbi alii, qui Andream sequebātur, Vngari prospexere, mutata repente sententia, in Belæ parteis contendêre, & in suum Regem vertêre arma. At is quum à se suos defecisse conspicaretur, consternatus animo, in Noricos fugam capit. Insequuntur eum inimici, & tanta quidem pernicitate, vt ad portas Musienses adhibuerint, ceperintque, in Baconiensemque syluam deduxerint. Ibi negligentissime

deten-

detentus, ad crucem suam, quam Sterziam dicunt, diem obiit: sepultusq; in cœnobio Tychoniensi, circa Balatonem lacum, quem in inferiore Pannonia fuisse diximus. E ducibus & præfectis hi potiores capti referuntur: inprimis Boemorum dux, quem inscio Bela, continuò excæcatum plærique retulere: item Guilielmus, & Pothus, qui ad Belam ducti, quàm primùm honorificè dimissi. Circa hæc tempora schisma & contẽtiones maximæ fuere in Ecclesia Dei. Tres vno tempore Pontifices Romæ dissidebant, vnde permagnum Apostolicæ Reipublicæ detrimentum emersit. Tunc Pontifices ab Imperatore creati. Qua quidem tempestate Theophilus alius Pontifex, Ioanni pontificatum vendidit. Ac seditio ista ab Henrico Tertio sedata, schismateq; dirempto, Augustalem sibi coronam promeruit. Item in Florentina synodo, Episcopi multi de ambitu adulterioq; damnati. Quinquagesimo autem sexto vltra millesimum, Adalbertus dux 1056.
Austriæ diem obiit: Ernestus successit filius. Et Cuno dux Bauariæ, ab Henrico eiectus, Pãnoniamq; relegatus, expirauit. In sequẽti anno Imperator diem clausit, infantemq; sui nominis filium sub materna tutela reliquit, & sub ea annis aliquot prosperè imperauit. Matri Agnes nomen fuit, quæ Bauariæ ducatum sibi vẽdicauit, grauissimáq; cum Gunthario Episcopo bella gessit. Italiæ administrãdæ Gibertum Parmensem, virum præstantissimum ritè præfecit. Florebat in Italia Gothofredus & Matildis vxor, quæ Beatricis fuit filia, & Henrici Tertii è sorore neptis. Beatrix enim Bonifacio Hetruria oriũdo, viro quondam potentissimo, nupserat. Matildis cum Gothofredo Lucæ, Parmæ, Rhegio, ac Mantuæ imperauit. Item eam partem Vmbrię ac Hetruriæ, quod Petri patrimonium appellamus, hanc quoq; possedisse, & Ecclesiæ legasse tradunt. In synodo ad Sutrium habito, propulsandi schismatis gratia, vt Pontifex quisque legitimè deligeretur, tunc sanctio facta, vt à Cardinalib. is in posterum ritè crearetur, pœnáq; aduersantibus negligentibusq; indicta.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER III.

Post Andreæ Regis interitum, Bela fraterno bello superior, Bela.
fusis hostibus, rerumq; potitus Albam contendit, vt à Pontificibus primatibusq; Vngariæ vniuersis approbatus, ritè coronaretur. Inito Regno, ad pacandam Regionem, & curãda gentis cõmoda animum aduertit, & quod à principio intẽdit, è sententia consequutus est: siquidem absque graui hostium molestia, pacem & ociũ in Regno seruauit, ne qua in commerciis fraus ac dolus cõmitteretur. Ex argento postulato pecunia ex edicto decussa, æqua rebus venalibus indicta precia. Et ne quo argentariorum negociatorúmve astu ac versutia simplices rudesq; deciperentur, & nummis & rebus venundandis leges præscripsit: quæ si contemnãtur, magna hinc paupertatis & inopiæ detrimenta proueniunt: si vero bona curentur cautione, nemo emẽdo vendẽdóq; circumueniri potest, monopolia instituit, diem sabbathi mercatibus dicauit, emporiis omnib. locum tempusq; præstituit, Byzantios aureos admisit, quorum vnus pro quadragenis argenti nummis solebat expendi: hac igitur aurea argenteáq; pecunia promercali vtebatur: nulla quoad vixit, alia mutata. Sed illud facinus memoria non indignum præstitit. Quicunq; enim Salomonem Regem sequuti fuerãt, eorum vxores, liberos, ac fortunas incolumes, illæsasq; seruauit, vt quum vellent, omnibus postliminio redire foret integrum, quin & solẽni his edicto redeũdi data copia. Quo beneficio victi, rediere, quàm plurimi, hique fidelissimi facti sunt. Aucta deinde Regis pietas in vniuersum, nam vectigalium grauitatem leuauit, prouinciis tributa remisit. Quare perbreui plebs cum nobilitate eousq; diuitiis excreuit, vt ne minimus quidem rusticus inuentus sit egenus: & è finitimis nemo etiam diuturno adiutus ocio tanti census fuerit, qui cum Vngari opulentia conferre se potuerit. Quum ortho-

doxam fidem, ob rerum omnium copiam, & longum ocium, vnde ingenia facilè lasciuire solent, & ad quodque facinus esse prompta, clàm labefactari conspicaretur, promulgauit edictum, vt vicatim duo seniores euocati Albam conuenirent. At vbi conuetum propediem futurum omnes intellexere, non solum agreste genus hominum, sed cætera multitudo iniussa confluxit. Rex, & cum optimatibus pontifices, admodum formidarunt, ne qua à cæca multitudine vis aut iniuria inferretur. Quare inito consilio, in vrbem omnes se recipiunt, contrà vulgus eam seruant, & tuentur. Interea rusticorum agmina inter se pagatim, præfectos sibi creant, quibus mandata dant, vt per internuncios à Bela Rege pristinam Vngarorum fidem impetrent. Item abolendam nouam Christianorum superstitionem, lapidandos Episcopos, presbyteros omnes è medio tollendos, amoliendas deorum ædes, & publicanorum demum exitium efflagitēt, exorentque. Quum hæc Regi detestabilia renunciarentur, se tertio die responsurum esse dixit, & commodè deliberaturum. Interea pagorum præfecti, quos Præpositos appellabant, pro se quisque passim conciones habebant, vbi aduersus Christi fidem, & ad extirpandas fidelium opiniones triduo prædicabāt, congratulabantur plebeiorum animi, & gratis concionibus cum magno plausu acclamabant. Tridui spacium Rex prudētissimus idcirco sibi dari postulauit, non vt quicquam de fide consuleret, quam exploratissimam habebat, sed vt interea exercitum tumultuarium cogeret, quo prophanam & inconstantem paganorum plebem circumueniret, de auctoribus factionū supplicia sumeret, ac reluctātes gladio interciperet. Tertio igitur die, quo responsa daturum se receperat, turmis equitum, multisque cohortibus insipientem multitudinem obducit. Mox dato signo, milites in eam strictis ensibus irruūt, à principio, vt metu percellant, nonnullos cædunt, capiunt Præpositos, captosque ad vnum omnes, ex altis turribus deturbant, captiuamque plebem, partim vinculis & carcere, partim flagellis afficiunt. Hæc tertia fuere iacta fidei fundamenta. Nam postquam à sancto Rege Stephano, exuta infidelitate, ad veram religionē conuersa est Vngaria, hac tempestate tertiò defecit, sed Andreæ, ac demum Belæ opera cōsilióque reuocata est. Deinde tertio Regni sui anno, quum ad Demes oppidum venisset, ex Heliocauum ruina confracto solio, ita Regis membra cōtusa, ita nonnulla ossa luxata sunt, vt desperata valetudine ægrotare cœperit. Mox pro quibusdam Regni causis, quæ magni momēti fuerant, ad Canisam fluuium, lectica succollantibus prætorianis militibus delatus est, ibiq; vitæ diem increbrescente morbo clausit. In Diui Saluatoris cœnobio sepultus, quod ipse exædificarat: locus ille Zegzardus ab Vngaris appellatus, quia claudus Bela fuerat, ac nigro colore suffusus.

Salomon. AVDITO Regis obitu, Salomon Henricum Quartum nomine Imperatorem ac Sophiæ vxoris fratrem indulgentissimum extemplo adit, rogatque, vt se in Regnum restituat, hæreditario iure sibi debitum, néve patiatur, se cum Sophia Augustali sorore, vlterius Regia dignitate carere. His precibus ille victus, validissimum repentè exercitum cogit, legiones & auxilia vndique conuocat. Deinde comparatis omnibus, quę bello sunt vsui, in Vngariam castra mouet, quam & Rege orbatam, & propugnatore carentem offendit. Geysa, ac Ladislaus, viri quidem pro ætate circumspecti, quum se Imperatoris viribus impares esse intelligerent, saluti consuluere, se ad suos, vnde ex matre orti fuerant, in Poloniam recepere. Indoluere fortunam regulorum Poloni, eosq; bono animo esse iussere. nam data occasione, in Vngariam, & opinione citius, se restituturos esse pollicentur. Henricus cum Salomone Albam contendit, ibiq; habito sacrorum prophanorumq; ordinum conuentu, ita disseruit. Nescio Pannones, quónam fato vobis datum est, vt non solum in rebus humanis, verum etiam & diuinis, tanta animorum imbecillitate, perfidia & infidelitate laboretis, vt sub nullo Deo ineatis trāquillitatem, sub nullo Rege verum ocium inueniatis. Diuo Stephano vestræ salutis auctore, in veri Dei agnitionem peruenistis. Subiuistis salutarem religionem, & non solum documentis, sed ingenti miraculorum

experien-

experientia, quàm vtile & beatum sit, Iesum Christum Seruatorem nostrum vnicè colere & adorare didicistis. Deinde, vt prima quæ à Carolo Magno rudimenta acceperunt maiores vestri, nunc omittam, bis post Diuum Regem, ab orthodoxa fide defecistis. Vtinam hac tantùm perfidia nobis exitio fuissetis, & familiarum dũtaxat vestrarum rùinam cum vestra traxissetis, vt pro vestris tantùm detrimentis vos pœnas luere oporteret. Verùm ita in alienam perniciem, præter ius & fas, scelera vestra grassata sunt, vt nisi clementissimum indulgentissimúmque numen coleretis, neque humana, neque diuina supplicia vobis digna excogitari possent. Quid enim in Andreæ Leuentæq; ingressu intactum prætermisistis? cæsi pontifices. Quid cæsos dixerim? imò rapidis curribus distracti, iacti è rupibus, sacerdotes ad aras ante numinum conspectum obtruncati, dum pro publica, imò nostra salute operantur. Basilicæ dirutæ, ignis Deos patrios, ac potissimorum simulachra numinum passim absumpsit. Extincto hospitalitatis iure, in Italos & Alemannos, ita vsquequaque sæuitum, vt nemo lachrymis commiserationem inuenerit. Ab Italis prouincias, leges, mores, lucem fidei, optimasque disciplinas: à Germanis & Alemannis, politicas artes accepistis. Esto, in externũ sanguinem sæuiatur, & in viros sacrosancti ordinis, quando Scythica immanitas neque veram religionem, neque peregrinam consuetudinem æquo animo pati potest, at quid in vos ipsi furitis, efferatissimi homines? Duos fratres vestro genere natos, præ intestino liuore, ac vestris factionibus dimisistis, commisistis in certamen, & nemini fidem, imò ne vobis quidem ipsi seruare potestis. Si mutuo dissidio laboratis, quam vobis quietem sperare licet? Cupidi semper estis nouarũ rerum, & ab ipsa nouitate, sacrilegii, homicidii, ac rapinarum, & latrociniorum materiam quæritis. Bela pacato iam Regno, vobis ocium pepererat, remiserat vectigalia, & quo potuit studio, à miseria & calamitate redemit. Contrà ocio & opulentia vos abusi, nil aliud quærere occœpistis; nisi vt reiecta fide, iterum atque iterum in pristinam feritatem, & prophanam Deorum opinionem recideritis. Quousque tandem Vngari vester hic furor, & immanitas inaudita, in Deos hominesque grassabitur? quando acerbissima hæc vestra ingenia mitescẽt? Sed hoc quod ad Deos pertinet, Scythico generi tribuatur, quod ita ab humano consortio quondam secessit, vt prius cum Faunis, Syluanis & dæmonibus, quàm hominibus, maiores vestri versati reputentur. Ad vos ipsos tandem veniamus, & peregrinam consuetudinem dimittamus, quid est, quod tantis inter vos factionibus & intestinis odiis quotidie laboratis? Nescitis, nescitis (inquam) Vngari, quanta vis concordiæ numini insit, quippe quæ humilia extollit, & illustrat obscura, & non modò Rempublicam & Regna conseruat, verùm etiam amplificat, ac immortalitate donat. Nõne maiorum exemplo iam didicisse debueratis, quantum coniunctio animorum & concordia valeat? illi è recondito septentrionis angulo incogniti, in Sarmatiam Europicam prodiere, non tam viribus, quàm vnione pollentes, quacunque iter fecerant, omnia subegere. Et ita subegere, vt non modò Illyricos, Gallos & Germanos, verùm etiam Italos rerum dominos protriuerint, spoliarint, ac ferro incendióque absumpserint. Contrà vos diuersa scientes, & intestina labe contabefacti, non solùm potentatum amplificare, sed ne Regnum quidem à maioribus partum retinere potestis. Semper inter se fluctuat Vngaria, quæ si mutuis simultatib. carere posset, & à vera fide nõ deficeret, vnde hæc omnia mala prouenere, ô quanta splendoris & potentiæ rebus Vngaricis fuisset accessio. Proinde vos quæso, omnes malos mores exuite, inprimis timete Deum, Iesum Christum Seruatorem nostrum toto corde ac mente complectentes amate, diuina mandata seruate. Post hæc, verum, legitimúmque Regem vestrum Salomonem, Diui Stephani pronepotem colite, & obseruate, huic vni obtemperate, hunc esse iubete Regem, huius imperio parete omnes. Abdicate regulos, & exigite, ac pronunciate hostes, quicunque in Salomonem aut arma sumpserint, aut obsequium detrectarint. Vos autem Pontifices ac Satrapæ, hunc ex more create Regem, ac solẽnibus ceremoniis sacrosanctum facite. Ego verò quem vos iusseritis esse Re-

gem, Salomonem, Augustali auctoritate confirmabo. Ad postremum orthodoxam fidem obseruate, amate pacem, & mutuam inter vos charitatem, & concordiam retinete. Imperatoris dicta, primùm à Pontificibus & primatibus, deinde ab vniuersa multitudine approbata, Salomonem Regem pronunciant, & exclamāt. Mox de more in sancti Regis Basilica, sceptro ac diademate eum honestant. Omnes deinde ritè in eius manus, in solio collocati iurarunt, se nunquam eius imperium edictúmve detrectaturos, sed sponte gratissima quæque obsequia præstituros. Restitutionem hanc sacris solennibus, magnis plausibus, & faustis acclamationibus celebrarunt. Item edita spectacula diebus aliquot, variiq; ludi, & sparsa missilia. Henricus autē restituto Salomone, ac pacata Vn-
1063. garia, ab eo magnificentissimè donatus, in Alemanniam reuertitur. Quod anno ab incarnatione Domini sexagesimo tertio supra millesimum accidisse, Austrialium Annales prodidere. Multa eo tempore mala emersere, quæ & monstrum pago editum portendit, fœmineo sexu, supra vmbilicum geminatum hominem, vnum infra referens. Incessit ingens quoque fames, & perniciosa pestis. Nam quum Alexander pontificatum maximum obiisset, Cisalpina Gallia, quæ à Romana sede defecerat, indignum rata aliunde Romanum Pontificem, quam è paradiso Italiæ, quam Lombardiam esse dicebant, deligi, Candolū Parmensem Episcopum, habito Episcoporum conuentu, Pontificem maximū creat. Quin & hanc deligendi Pontificis potestatem, inuita Agnete matre, ab Henrico Quarto impetrauit. Huic Longobardi omnes iuxtà paruere, præter Matildim, & Gothofredum virum eius. Candolus cum exercitu Romam properans, in Neronis prata descendit, Nutātibus Romanis, Alexander Pontifex cum Gothofredo, qui cum auxiliis aduenerat, ad Lateranum se continebat. Conserto in Vrbe prælio, Candolus funditur, & fugatur. In sequenti anno corruptis largitionibus patriciis nonnullis, Vrbem repetit, Vaticanum, ac Diui Petri ædem occupat. Sed irruente Populo Romano, à suis ibi destitutus & à Cincio ciue Romano, Præfecti filio in arcem sancti Angeli perductus, & mox à Romanis simul obsessus est, & biennii obsidione eò adactus, vt trecētis argenti pondo se redemerit, strigosissimoque inuectus equo, in Germaniam aufugerit. Otho Coloniensis Metropolita, qui artibus Henricum adolescentem circumuenerat, vt is Agnetem pientissimam parentem administratione priuaret, sibiq; gubernationem rerum committeret, ad pacandam Italiam, prophano schismate laborantem, Imperatoris mandato aduenit. Concilium Mantuæ huiusce rei gratia habendum edicit, ibiq; extirpato schismate, verus Pontifex Alexander comprobatur, & adoratur ab omnibus. Qui Romam rediens, pacatam Vrbem, sed Campaniam perturbatam offendit. Quippe Richardus Nortmānus, cum Guilielmo filio Capuam subegerat, inuaserat Beneuentum, & Cepetanum obsederat. Rogerius Brundusium obsidione cinxerat. Item Henricus anno regni sui nono, in Paschæ solennibus gladio accinctus est. Paulò pòst Bertam, Othonis Comitis Augustalis filiam, vxorem duxit, ac multa vndiq; mala mox exorta. Nam Otho Bauariæ Dux, ab Henrici fide defecit. Gelpho Othone eiecto, tyrannidem occupauit, ac deinde cum Rodulpho Sueuorū, ac Bertoldo Carinthiæ Duce, aduersus Henricum coniurauit. Regemq; hi cum cæteris coniuratis, Rodulphum elegere, Saxonico is bello admodum vexatus est. Sed ad rem nostram redeamus. Postquam Geysæ ac Ladislao, Henricum Vngaria abiisse significatum est, haudquaquam rem differendam rati, cum Polonicis copiis Regnum repetunt. Salomon nondum satis expertus, audito aduersariorum aduentu, vt in tutiore se loco collocaret, Mosouiensem arcem petiit, pro loco ac tempore munitissimam. Pontifices ac sacerdotes, ne fraterna bella vltrà conspicarentur, se inter vtrosq; medios ingerunt. Inprimisq; Desiderius Episcopus, vir non minus probitate, quàm eloquentia potens, cum magno sacerdotum ordine Geysam adit. Ad pacem & concordiam tanta dicendi copia, ac orationis vehementia & suauitate hortatur, vt ad reconciliationem inclinarit. Fœdus inter patrueles fratres hac cōditione ineundum persuasit, vt Salomoni, quamuis iuniori, regno cederet, &

ret, &

ret, & veluti legitimo Regi pareret, ipse verò paterno ducatu potiretur. Huius monitis precibusq; victus Geysa: vna cū Ladislao fratre, in totius Vngariæ conspectu, in Iauriēsi vrbe Salomoni se reconciliat. Fœdus inter eos solenne ictum, mutuoq; iuramento munitum, quod dum Fabiani Sebastianique anniuersaria celebrantur, percussum fuisse ferunt. Reconciliatis animis, Regi cū Geysa Duce, & Ladislao, mutua charitas, & assidua consuetudo intercessit. Subsequutum Pascha, in Quinqueecclesiensi vrbe, ab his cum vniuersa aulicorum ac primatum multitudine celebratum, vbi in Diui Petri Basilica, inter solennia, Salomon iterum acclamante populo, à Geysa coronatus. Quod tanta Vngarorum omnium lætitia celebratum, vt diem publicæ hilaritatis inter fastos retulerint. Deo Iesu optimo maximo, humanæ pacis Autori, per omnes aras gratiæ actæ, & factæ supplicationes. Sed ingens futuræ discordiæ portentum proxima nocte intercessit, tota enim Petri Basilica, contiguáque ædificia repentino quodam incendio absumpta sunt. Quare exorto tumultu, maximus vtrumq; metus incessit, alter alterius id factum insidiis esse rebatur, vterque tamen culpa vacabat. Diuersa quoque fuga fertur, ad Solis exortum, re per fideles internuncios explorata, omnibus planè constitit, nihil ex vtraque parte doli fraudisve tentatum repentino inopinatoq; id igni accidisse comperiunt. Quod vbi satis ambo compertum habuere, amota omnium suspicione, pacem concordiámque redintegrant. Adleitha Salomonis soror, & Bratislai Boëmici Ducis vxor, duobus an- 1062.
tè annis vita excesserat, quæ haud mediocri iustitia fratrem affecerat, id anno salutis sexagesimo secundo supra millesimum accidisse Annales prodiderunt. Vir eius, Spitigneo fratre vita defuncto, omnium consensu Boemiæ ducatum obiit. Morauiæ Regnum inter fratres diuisit. Orientalem eius plagam Othoni, venationi nimis idoneam, & piscibus exuberantem, occidentalem verò fertiliorem, Conrado adiudicauit. Iaromirum natu minorem, quem ad literarū studia conuerterat, inuitum sacris initiauit, & Hērici Imperatoris auctoritate, Pragensem Pontificem creauit, qui deinde post initum pontificatum, Geboardus dictus est. Ex Bratislao igitur Duce, & Adleitha coniuge, Andreæ Regis filia, Iuditha, Ludmilla, & Bratislai duo editi. Post vxoris obitum, Zuatanam, Cazimiri Poloniæ Ducis filiam, Bratislaus sibi coniugauit, Boleslai, Bladislaique sororem, ex qua liberos quatuor optimæ indolis accepit, vnus Boleslaus, Boruius alter dictus est. Bladislaus, & Sobeslaus reliqui. Sed inter Bratislaum Ducem, & Gebeardum fratrem, qui Pragensis Præsul erat, exorta dissensio. Et Ducis arte factum est, vt Rodulphus apochrysiarius, à Gregorio Pontifice missus, Pragam venerit, Gebeardoq; antistiti sacra interdixerit. Nihil enim Bratislao Duci erat antiquius, quàm si frater, quemadmodum reformidabat, pontificatu Pragensi abdicaretur. Is igitur Romam ad Gregorium Pontificem Maximum venire iussus, Matildis patrocinio, in cuius genus maternum sanguinem referebat, abrogato anathemate, in pristinam dignitatem pontificia auctoritate restitutus est. Sed ad diuerticulum reuertamur. Dum Salomon ac Geysa mutua se concordia fouent, ecce noua expeditio his offertur. Zolomirus Dalmatiæ Rex, qui Geysæ & Ladislai sororem cōnubio sibi copularat, per legatos ab vtroque auxilia sibi dari postulat: quum à Carinthiis, qui magnam Dalmatiæ partem dudum occuparant, grauissimo se bello infestari diceret. Subueniendum socio censuere fratres, inito consilio expeditionem suscipiunt: comparatis copiis veniunt in Dalmatiam, quam eiectis perbreui Carinthiis, ac Noricis, Zalomiro pacatam reddidere. Is tanto beneficio iam affectus, Salomonem, ac Geysam, cum vniuersis equitum præfectis, amplissimè donatos remisit. Dum in Vngariam redeunt, Atha prætorii præfectus, quem Palatinum appellant, in Zelyzem agrum, vbi Diuo Iacobo cœnobium cum æde exædificarat, Regem cum Duce precibus multis inuitat, vt dedicationem templi, fausta præsentia honestarent: quod à Principibus facilè impetrauit. Hac Rex Salomon cum Dauide fratre, infœlicitate non caruit: quando tanta vterque sterilitate laborauit, vt liberos nunquam habuerint, in ipsis Andreæ Regis semē planè defecit. Quod diuino quo-

dam fato factum arbitrantur: nam quum Andreas cum Leuenta fratre in Vngariam rediit, regnandi cupiditate tractus, efflagitantibus Vngaris Christianorum interitum, ac fidei sacrosanctæ abrogationem permisit. Item Vatham prophanorum principem, cæterosque sceleratissimos in Gerardum, aliosq; Pontifices & Sacerdotes sæuire passus est. Contra è Geysa, liberorum mira fœcunditas. Colomannum namq; genuit, & Almum, filias quoque nonnullas, vnde Regum Vngariæ seminarium promanauit. Pax & concordia inter Salomonem ac Geysam, tredecim circiter annos perdurauit. Quare factum est, vt non modò Regnum opulentum effecerint, verùm etiam nulla bella sine magna laude peregerint. Per id temporis, Bratislao Duce, Boemi audacia & temeritate elati, in Trenchenienſem agrum erupere, abegere pecora, multosque cepere, ac agrum denique ferro, incendióque vastarunt. His iniuriis Vngarus accensus Salomonis & Geysæ ductu auspiciisque, Boemiam tam validus inuasit, vt hostibus in aciem prodire non audentibus, vniuersam ferè spoliarit, vastaritque. In quo quidem bello Bathor Opos, Martini filius, præclarum facinus præstitisse fertur. Nam cum Boemo insanæ magnitudinis, qui gigantis instar erat, singulari certamine dimicauit: cúmque mox prostratum humi, obtruncauit. Qua victoria potitus, apud Vngaros ita claruit, vt sibi ac suis perpetuum nomen compararit. Post exactas à Boemis cumulatissimè pœnas, Salomon cũ exercitu, magna præda onustus, in Vngariam se recepit. Deinde ne fortuna Pannoniam ocio torpere pateretur, Chunorum bellum exarsit, qui prophana infidelitate laborantes, eam Getarum plagam incolebant, quam nunc Valachiam dicunt. Hi namque cum innumera paganorum multitudine, à superiori parte patefacto aditu, per portas & claustra, quæ Mezes appellant, Vngariam inuadunt, totamq; prouinciam, quam Nyr vocant, vsque ad Byhor oppidum discurrunt. Pecora cum hominibus abigunt, diripiúntque cuncta, & opinione citiùs traiecto Lapo Zamóque fluuio, cum ingenti præda redeunt. Quum iterum successu rapinarum allecti, ea loca repeterent, Salomon cum Geysa duce, tumultuariisq; copiis portas occupat, ad Dobokam vrbem septem diebus moratur eos. Interea speculator quidam è Nouo castro natus, cui Fantisca nomen erat, aduenit: admonuit iamdudum Chunorum exercitum appropinquare, ingenti præda ditatum: quare hosti continuò occurrendum Rex esse censet. Proxima nocte eorum castris adhæsit, atque illucescente die, qui Veneri dicatus erat, ex edicto omnes prælium subituri, sanctissima animos eucharistia muniunt. Mox educta acie, collatis signis in hostem properatum. Quod vbi Osul, Giulæ Chunorum Regi Præfectus, haud procul aspexit, nimia confisus audacia, quosdã leuis armaturæ milites obuiam præmisit, qui Vngarorum vires tentarent, ratus nullos esse populos, qui cum Chunis dimicarent. Ast vbi præmissa cohors, quadrata Vngarorum agmina, & cataphractos equitatus aspexit, nequaquam manum conferere ausa, ad Osulem præproperè rediit, instructas validásque hostium copias refert, vix vniuersis Chunorum viribus expugnari posse: quare Osul sibi consulens, proximum montem & eundem editissimum repentè occupat, munitissimum ibi præsidium imponit. Montem accolæ Cherhelem appellant, quia syluarum quasi domus esse videretur. Postquam Vngarus montem ab hoste occupatum esse videt, eum continuò amplo legionum ordine circumducit, datóque pugnæ signo radices pedetentim conscendit, decurrunt obuiam sagittarii, funditorésq; vt subeuntem hostem cliuo montis arcerent. Tanto impetu pugna conseritur, vt saigttarum imbribus aer obscuraretur. Obstant Vngari, grauique armatura ictus facilè perferunt. Ex Vngaris hippobalistæ quidam audacissimi, concitatis equis, arduum montis cliuum conscendunt, è sagittariis quosdam obtruncant, perturbant eorum aciem, suisque succedentibus animos addunt. Salomon acerrimo succensus animo, nullam cliui difficultatem euitat: rectà cum equitatu suo, quasi reptabundas hostem suppetit. Sub maxima spiculorum nube dentibus infremit, neque laborem, neq; periculum reformidat, hostem tantùm anhelat. Contrà verò Geysa, longè consideratior, faciliorem cliuum prudentissimè

captat:

captat: quem vbi equitatui suo facilem & benignum inuenit, ea subit, repentè cũ sagittariorum acie congreditur. Ladislaus inprimis se inter cõfertissimos hostes inserit, primo impetu quatuor in fronte pugnantes interficit: dum quintũ subinde petit, graui ab eo vulnere læditur, sed ne impune quidẽ, quando hominẽ statim obtruncat. Diuina mox ope, virum Deo gratissimũ curatum ferũt. Hoc impetu consternati sagittariorum animi, cedere occœpere. Instant eo magis hi, atque in rasa Chunorum ex more capita, valde desæuiunt: ea, cucurbitarum more districtis gladiis planè diffringunt. Sed hic præclarũ quoddam Ladislai facinus, præterire non possum: qui quum equitem quendam raptam virginẽ, equo auferre prospiceret, hominẽ continuò insectatur, vt sanctę virginitatis assertor esse videretur: fugit hostis, hic pro virib. à tergo instat: & quum vulnere impeditus raptorem capere non posset, ad virginem exclamat; mira venustate præditã, vt se præcipitem ex equo dedat, hostemq; secum trahat. Dicto celeriùs imperata præstitit puella, quam Varadiensis Episcopi filiam esse rebatur, opinione deceptus. Postquam Chunum equo deturbatum Dux magnanimus conspicatur, indignũ fore ratus, nõ æquo cum hoste, & pręsertim singulari certamine dimicare ex equo repentè desiliit, eumq; securi quam Vngarico more gestabat, aggressus trucidauit. Nonnulli virginem à tergo Chunum cum Ladislao colluctantem surrepta securi percussisse, ac assertori suo succenturiatam fuisse ferunt. Contrà alii, pro hoste supplicasse scribunt. Adiiciunt aliqui, equum Ladislai, nõ tã viribus & pernicitate, quã natura fuisse præstantẽ, quippe qui domini mãdata nutumq; mirificè obseruaret: cui mos erat, hostẽ morsu calceq; impetere, nunquã deserere dominũ, & in periculo maximo mirã ingenii dexteritatẽ adhibere. Superato iam medio cliuo, quũ hostes se ab Vngaris circumuentos cõspexere, defectis animis, quò fugerent, nesciebant. Dũ ferũtur diuersi, captiuorum multitudo facta seditione, & elato clamore, suos hortatur, iugũ ipsa montis occupet. Ne qua spes hosti supersit, subreptis armis in hostium terga desæuit, eos in infesta Vngarorum arma deiicit. Tanta Chunorũ strages in mõte patrata, vt nũcius nõ superfuissẽ dicatur. Salomon igitur & Geysa cũ Ladislao victoria potiti, liberata ingenti captiuorũ multitudine, & gloriosa lætitia exhilerati, in Vngariã rediere. Is publicæ hilaritatis dies inter fastos relatus: gratiæ diis immortalib. sacris hymnis actę, & celebratæ supplicationes. Tres circiter annos in ocio permãsere, magnaq; inter Principes concordia viguit. Vix tertium annum exegerant, ecce à Mysia bellũ graue suboritur. Quippe Bessi, ac Bulgari, qui inferiorẽ Mysiam & Danubii ostia (veluti suprà diximus) accolunt, traiecto Sauo ad Tauruniũ quam Albam Græcã nunc vocant, in Syrmiũ, inferioremq; Pannoniã effusi, cũcta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: & remenso amne, rapinis onusti, in Bulgariam se recipiunt. Vngariæ Principes, huiusce mali Albenses auctores esse dicunt: quibus inuitis Bulgari, Bessiq;, in Vngariã nunquam traiicere potuissent: quare proditionis crimine acerrimè sugillantur. Et illud grauius Vngaris esse videbatur, quod à vicinis, iisdemque amicis, vnde minimè decuit, vastationes, prædas & incendia acciperent, fœdus ac pacem fregisse criminabantur. Proinde à Rege ac Duce Geysa, per feciales Albensibus bellum indictum. Habitus in vtraque Pannonia delectus, ad Zalankemensem pagum, qui sub Buda prope Danubium, ad septuagesimum lapidem situs est, primæ copiæ conuenere. Ibi primùm castra sunt habita, & auctus legionibus & auxiliis exercitus. Et de vlciscenda Albensium proditione disceptatum, tandem de obsidione prius decretum est: ac motis subinde castris, ad Sauum vsque peruentum. Postquam in fluminis ripa constitere, prima hora diei promulgatum est edictum, vt omnes traiecto Sauo, Albam obsiderent. Milites dicto citiùs imperata faciunt. Bulgari, Thraces, Macedones, & Græci, qui tutandæ vrbis gratia illuc conuenere, his aduersari occœpere: & præsertim Græci, qui amnica classe Istrũ subiuerant, Pannonicam classem, quæ secundo amne defluxerat, iniecto igni comburere nitebantur. Contrà Vngari, irreuocabili fluxu in hostes delati, nauium multitudine, viribusq; freti, iniectas flammas ciliciis mox extinguere: prosilire

in celoces hostium, atque in aquam deturbare mutuas: hos pilis, gladiis illos impetere, nullum recusare discrimen. Sed secundo Marte succensi, nil magis quàm hostilem sanguinem anhelare. Illi verò irruentibus suprà nauigiis, quum obstare non possent, omnes vnà trahi, ac misceri. Demum Græci classe partim demersa, partim capta, qui superfuerant, coacti terga vertêre. Dum hæc nauali pugna geruntur, ne minus quidem prælium in Saui ripa committitur. Bulgari tandem cum auxiliaribus copiis, ab Vngaris inde reiecti, mox fusi, fugatique. Quippe nauali victoria consternati, ac sinistris his exanimati auspiciis, prosperè se pugnaturos esse diffidebant. Reiecto igitur terra mariq; hoste, Bulgariam, quæ vtramq; sibi Mysiam vsurparat, Pannones inuasere: ac Regione longè lateq; populata, tertio die reuersi, Albam circumueniunt. Græci Bulgariq; in vrbe occlusi, imminens ex obsidione discrimen reformidantes, Bessos clam literis admonent, sibi subueniant, quando parui momenti foret obsidio, asseuerantes vrbem neq; à Rege, neque à Duce Geysa, sed à Vido tãtum Regali Comite, legionisque præfecto, cum cohortibus Bachiensibus obsideri: proinde hos exorant, tempestiuam opem afferant, Albamq; obsidione liberent. Bessi stolida fide ducti, tumultuariò exercitu coacto, repente succurrunt: qui postquam castris hostium appropinquarunt, quum exploratam se victoriam adepturos dudum crederent, prædæ cupiditate perciti, in Semproniensium stationes irruere, quorum Ianus præfectus erat, adoriuntur incautos. Contrà hi Bessorum impetum forti animo sustinentes, perbreui cæsis, qui in prima acie prostabant, cæteros inclinarunt. Quod vbi factum est, tam male ab illis pugnatum, vt pars magna desiderata, reliqua capta fuerit: vix Bessorum principi, cui Cæsari nomen erat, cum paucis euadere licuit. Ianus ob rem bene gestam, multis donis, item villis, & honoribus à Salomone, Geysaq; donatur: præda militibus concessa, & dena viritim sestertia distributa. Quum in edito loco ante vrbem Rex cum Principibus accumberet, eo die quo cum hoste consertum est, vnde facilè ab oppidanis prospectari poterant, ecce milites, cæsorum capita, item equos & hostium spolia ante mensam Regis contulere, ibique allata capita percensebant: vt hoc immiti tetroq; spectaculo, oppidanorum animos à pertinacia dehortarentur, ad deditionemq; conuerterent: quod tentandi hora fere, ad occasum vsque perdurauit. Post hæc de oppugnatione vi bis inter proceres disceptatum. Demum Principibus visum est, octenas circùm turres erigere, in castellorum speciẽ, quæ multò altiùs mœnibus imminerent: vnde non modò oppidani à propugnaculis ac muro amoueri, verùm etiam in mediam vrbem tela saxaq; torqueri possent, ac eas pluteis, machinisque aliis iuxtà munire. Item inter turres bellica tormenta disponere, ingerere vineas & arietes, admouere testudines, ac cætera instituere, quæ ad amolienda mœnia facerent. Dispositis ex ordine cunctis bellicis instrumentis, vrbem primùm quatere, plerisq; locis muros aperire, instructa mox acie, subire mœnia. Cõtrà illi, mœnibus arcere, in subiectã aliquos fossam deturbare incipiunt. At vbi non facilè vrbẽ præsidio loco, atteq; munitam, capi posse conspicantur, propugnaculis ac mœnibus ad solum vsque demoliendis animos intendunt, septo ac fossa eam circumueniunt, ne quid efferri, inferri ve posset: deinde muros ariete, testudine, cæterisque machinis vsque adeo quatere adorti, vt nunquam sane cessarint, quoad solo ęquata mœnia conspexere. Quúmque eam inuadere tentassent, tam forti præsidio sensere defendi, vt non modò intra muros continere, sed ne erumpentes quidem hostes quandoq; incauti tolerare possent, Sexagesimus adhuc dies in obsidione teritur, nil tamen profecere: sæpe egredientibus ex vrbe oppidanis, vtrinq; cruenta nimis pugna dimicatum, at illi partim cæsi, partim intrò reiecti. Paulò pòst tres Bulgari, ne minore quidem robore, quàm audacia præditi, ex vrbe prosiliunt: hic iaculis, ille lancea, sagittis iste sæuit. Ex improuiso nonnullos aggressi, grauiter agunt. Salomon quidam hippobalista Regius, ex his vnum lethali vulnere confodit, humiq; prosternit. Hũc Vngari moribundum rapere, contrà retrahere socii nitebantur. Dum is ita vltrò citróque distrahitur, & sat à suis retinere videtur, Rex statim exclamat, Vtinam talis

talis his, qualis maioribus nostris, virtus inesset, qua nunc freti res Vngaras tuerentur. Quod vbi milites audiuere, tres cõtrà ex Vngaris, in eos irruêre: quorum vnum Opum, Georgium alterum, tertium Borsum fuisse memorant: tanta vi ac ferocia adoriuntur, vt statim terga dare cogerentur. Opus ad portas vsque insequitur, sed oppidanorum telis saxisque reiectus, in castra rediit illæsus. Cadauer hostibus ereptum, Georgii Borsique suasu, ab Vngaris vnco tractum, in excrementariaq; loca proiectum. Vix tertium ferè mensem obsidionis iniuerant, quum Pannonica virgo in Syrmiensi agro capta, & Albæ in seruitutem asserta (quod an casu, an ex industria, vlciscendæ captiuitatis gratia factum sit, ne satis quidem compertum habeo) clàm in vrbe incendium suscitauit, quod Subsolano flante vsque adeo adauctum est, vt mox longè lateq; grassari videretur. Vngari, qua facilior dirutis mœnibus aditus offerebatur, hac vrbem subeunt. Bulgaros, Græcos, ac Bessos obtruncant, qui primùm occurrerant. Cæteri in fugam reuersi, cum Nicota eorum duce, in arcem se recipiunt. Capta vrbe, ac desidente postero die incendio, reconditi sub terra thesauri quàm plurimi patuere. Scrobes in plærisque locis inueniunt, in quibus aurum, gemmas, lapillos, argentum, ac preciosa pallia infodêre. Tanta diuitiarum deprehensa copia, vt nemo miles inditatus abierit. Quare inter Salomonem & Geysam suborta discordia. Qui autem in arcem confugerãt, deditionem eius pollicẽtur, si relictis impedimentis, redditaque arce, vita dumtaxat & libertate donẽtur. Data fide Rex & Geysa, eos loco decedere, ac liberè abirẽt iubent. Quod vbi factum est, Nicota primus, prælata Diuæ Genitricis icone, succedente præsidiaria turba, ex arce descendit: & per almæ Virginis numẽ exorans, ad pedes Geysæ, quem religiosissimum pientissimũq; nouerat, se prouoluit. Ad Regis genua procidere pauci, quippe quẽ inclemẽtem audiuerãt, & perniciosis Vidi Comitis consiliis auscultãtem, qui & deorum contemptor, & hominum insidiator esse ferebatur. Quum Rex ex deditiis hostibus plures ad Geysam, quam ad se implorandæ salutis gratia, venire conspicaretur, animo vehentissimè commouetur, ira & liuore iuxtà absumitur. Ac ne satis quidem probabilem indignitatis causam reperire licebat. Capta Alba, solutisq; castris, dum iter in Vngariam remetiuntur, in Buziæ pagum, & Vidi prædia diuertêre. Quumque ibi prædam, spolia, captiuósque, qui ex arce se dediderant, Rex diuidere vellet, nihil Geysæ intercessione fieri potuit, quo magis Rex succensus est. Hinc dissensionis & discordiæ augetur initium. Thesaurum Albæ repertum, ibidem nemine refragrante, diuidere placitum est. Vidi, & Rhadoani Busaris filii, item Iliæ Vidi generi, Franciique Episcopi consilio quadripartita diuisio facta: Regi prima, secunda Vido, Iliæ tertia, quarta Geysæ cessit. Vnde is indignatione summa corripitur. Sub hæc tempora, ab anno salutis 1070.
septuagesimo fere vltra millesimum, inter Boemos & Australes orta dissensio, ac bellum vsque adeo atrox, vt magnam cladem ediderit. His Leopoldus, Diui Leopoldi pater, quem Pium ex cognomento nominant, illis Bratislaus cum Othone & Conrado fratribus imperabant, è finibus bellum exarsit, quum arcta prius essent charitate coniuncti. *Bratislaus* Morauiam ab Austria, non montes, valles, amnésve dirimunt, quando vndosa vtrinque planicies effunditur. Vnus dumtaxat riuulus interfluit, quem Dian appellant. Hic primùm latrocinia inter finitimos pagos committi, abigi, subtrahive pecora: Mox præ facinorum impunitate, increbrescente audacia, vis palàm inferri, vicique vastari, ac ferro res agi, & suorum denique quisque fouere iura cœpit. E scintilla demum emersit incendium, quod vix multo deinde sanguine potuit exstingui. Conradus Morauiæ diarcha Leopoldum sæpe literis admouerat, suorum audaciam coerceret, inhiberet iniurias, & futuri belli causas extirparet. Nil præter verba is præstabat admonitus. Demum Bratislaum fratrem, ad coercendam Australium temeritatem & insolentiam, in auxilium exorat. Quin & auxiliares copias, quamuis suis non diffideret, Danubio planè demissas, a Ratisbonensi Episcopo, amicitiæ iure recepit. Demum ad Leopoldum, vnum è primatibus suis mittit, qui hostem edoceat, & hortetur, vt solenne conuiuium paret, vbi se Martis

S 4

aleam lusuram esse profitetur. Quod vbi ritè nunciatum, Leopoldus non modò sacros milites, verùm etiam & euocatos vndiq; rusticos ad bellum cogit, ad statutum diem vtrinque conuenere cohortes, equitumque turmæ. Quum hinc & hinc instructæ acies constitissent, collatis concursum est signis, & tam infestis animis inserta manus, vt cruoris multum haurirent. Bradislaus, qui in sinistro cornu Conradum & Othonem fratres, in dextro Ratisbonensium auxilia, & in fronte se cũ validissimo agmine collocarat, tanto impetu in Australes, qui in cuneũ se redegerant, extemplo fertur, vt amplius sustineri non potuerit. Circumuentus hostis repentè concisus, Australium tanta cædes acta, vt pauci euaserint. Paulò pòst, ob vsurpationem alieni iuris, tanta inter Henricum Quartum Imperatorem, & Gregorium Septimum Pontificem orta seditio, vt Pontifex eum Augustali dignitate abdicaret, & Rodulphus Sueuiæ Dux, in eius locum à Germanis quibusdam Principibus sufficeretur. Qui cum ad Ellestrum amnem, collatis signis, cum Henrico prælium conseruisset, non solum victus est, sed abscissa dextera mori coactus. Quin & diro vulnere affectus exclamauit, Spectate (inquit) proceres, dexteram legitima supplicia expendentem, quæ fidem sacramento munitam, & Henrico meo domino datam, præter æquum & fas temerè violauit. Deinde quum infestis armis Italiam ingrederetur, capta Apuliæ magna parta, ad Canusium se Pontifici reconciliauit, Romam profectus, Augustalium insignia recepit, Circa hæc tempora, salutis anno octogesimo quinto
1085. supra millesimum, Iuditha Bladislai Poloniæ Ducis coniunx, & Bratislai Boemiæ Ducis filia diem obiit. Quæ quum multis precibus, cuncta numina, habendæ prolis gratia, solicitasset, his demum inuitis filium concepit, intempestiuumque peperit, sed tertio die baptismate initiatus obiit. Duobus annis pòst Henricus Imperator, habito Moguntiæ frequenti Pontificum Principumque conuentu, Bratislaum, primum Boemiæ Poloniæque Regem declarauit, quæ Ducum prius imperio regebantur. Potestasque Egilberio Treuirensi Metropolitæ data, qui Augustali auctoritate eum Pragæ, quæ Regia est metropolis, regalibus insignibus exornaret, is mandata peragens, eum cum Zuatana coniuge, coronauit. His quoque temporibus, exorta inter Imperatorem & Ecclesiam forte discordia. Henricus repetita Italia, Florentiam pontificiis partibus obstinatissime fauentem obsidet. Gregorius Pontifex, habita sinodo, nonnullos diuersæ partis Episcopos sacro munere abdicauit. Quare Imperator Vrbem obsidet, & capta Vrbe, in Adriani mole Gregorium tam diu clausum custodit, quoad Gregoriani, Roberti Guischardi auxilio freti, qui in Apulia dominabatur, eos qui obsidebat, abire compulerunt. Quin etiam non multo post ad expugnãdam Florentinorum peruicaciam, eorum vrbem magna iterum obsidione circumuenit. Eadem ferme tempestate, Leopoldus Austriæ Dux cum Almanno Episcopo Pataujensi, cæterisque Principibus in Imperatorem coniurauit. Sueui quoque cum eodem ad Hoestetensem Danubii pagũ dimicarunt. Octogesimo quoque septimo salutis anno suprà millesimum sextum cum Sueuis & Saxonibus ab Henrico Quarto bellum instauratum. Verùm vnde diuertimus, reuertatur oratio. Quum inter Salomonem Regem, & Geysam simultates & odia, hostilis prædæ partitione redintegrarentur, maiora indies incrementa inuenere. Quippe Græcorum Imperator, audita Ducis Geysæ liberalitate & clementia, fœdus cum eo per internuncios init. Quare omnes, qui ex arce deditionem fecerant, à Geysa dimissi sunt. Contrà à Salomone, quicunque ad eum supplices venerant, violato iure deditionis, in captiuitatem asserti. Salomon quum longe maiore apud externos Principes gratia Geysam, quàm se pollere intelligeret, inuidia percitus, eò magis excanduit. Accedebat Vidi perniciosa suasio, maledicentiaq; lethalis, qui crebris suspicionibus, vtriusque animos irritabat. Augebat discordiam, & vt patruelem fratrem è medio tolleret, quotidie hortabatur, illud semper obiiciens, neq; regnum duos capere, neq; vaginam geminos enses continere. Neq; Maiestatem & Amorem, in vna sede residere posse, vnum Solem, & vnum (vt aiunt) Iouem homines intueri. Adhæc dicere, nihil

nihil regno suspectius, nihil homine ambitiosius esse, ingenitam esse cuiq; imperandi cupiditatem. Comparatumq; imperium neminem alteri, imo ne filio quidem concessurum. Et accidisse sæpissimè, filium in patrem, contrà patrem in filium, regnandi gratia coniurasse. Item Regem auctoritate, gratia, opibus & copiis præpollere, iisdemq; verbis ac variis criminibus suspicionē quotidie Regis augebat. Itaque tanto magis his irritamentis Rex æstuat, & non magis odio, quàm inuidia vexatur. Fluctuabat indies animus, & quas potissimùm commentaretur insidias, impensiùs inquirebat, liuorem odiumque dissimulat, ostentat fraternam charitatem. Postulato cōmeatu, lubentissimè Geysam & Ladislaum, oppida & pagos ditioni suæ dicatos reuisere permisit. Ex dedita non multò pòst industria fratrem vtrumq; literis accitum, ad capiendum Græcorum oppidum quod Nyr Vngari nominabant, proficisci iubet, vt pristinas Græcorum iniurias, qui cum Bulgaris Pannoniam inuaserant, vlciscerentur. Quod eo consilio à Rege fiebat, vt ambos in tempore caperet, aut quibusuis insidiis circumueniret: Cōtra illi, sibi præcauere, nihilominus imperata facere. Ladislaus cum maxima parte ad oppidi obsidionem proficiscitur, Geysa cum cæteris Regem sequitur, ratus (sicut euenerat) Salomonem nunquā alterum sine altero inuasurum; quod si faceret, Ladislaum absentem, vim fratri illatam cumulatè vlturum. Postquam ad Nyr peruentum est, oppidani se largitionibus & precio redemère, appensaque multa pecunia hostem amouère. Ad Cenen deinde vrbem reditum est, vbi corpora curarunt: mox inde profecti, alter ab altero diuertere, Rex Strigonium versus contendit. Geysa Ladislaum præmonet, ad declinandas Salomonis insidias, ex oppido, quod Byhor appellant Vngari, in Roxanos, quos Rutenos Rossiósve nunc dicunt, è vestigio proficiscatur, eorumq; amicitiam auxiliumq;, ad cohercendam Regis iniquitatem ac dolos imploret, demum quæcunque ad tuendam salutem ac dignitatem facerent, summo studio moliatur, & curet. Interea agnatorum discordiam Principum rumor passim effuderat, & ita sæuæ vtrinque suspiciones emerserant, & assiduis mussitationibus augebantur, vt hinc & hinc ad fraternum bellum copiæ compararentur. Iam dum omnia fluctuant, Pontificum quorumdam opera, ad se dandam discordiam nuncii intercedunt. Hoc primùm conuenit inter eos, vt colloquii diem, in Danubii insula, prope Strigonium præstituerent, vterque octenis tantùm Episcopis associatus, ad colloquium veniret inermis. Ex composito ad statum diem venere ambo, vbi multa vltrò citroque obiecta, & confutata crimina, magna in purganda suspicione interiecta contentio. Tandem redintegrata pace conciliantur, Geysa in Ducatum, in Albam Regalem Salomon se recepit. Post hæc in obsidum speciem, Rex Vidum, dissensionis seminarium, ac Diis & hominibus abominabilem, & Erneum mansuetum, ad Geysam misit, qui diligenti apud eum custodia, præ timore proditionis seruabantur. Contrà Dux ad Regem, Varadiensem Episcopum, sceleratissimumque Vatham legauit, qui pari apud eum diligentia custoditi. Sed quum Salomon accepisset, tres è Noricis & Vindelicis Duces propediem adfuturos, qui ipsius precibus exorati, promissa aduersus Geysam auxilia ducebant, è Megyero pago mouens, extemplo ad Racham amnem his obuiam occurrit. Contrà verò Geysa, quum neque Ladislaum fratrem præsentem, neque parata amicorum auxilia tunc haberet, dato sex mensiū commeatu, Vidum, Erneumq; dimisit. Rex quoque Varadiensem Episcopum, & Vatam pari missione donauit, vtrorumque commeatus à festo die Diui Martini, ad Georgii vsque anniuersarium prorogabatur. Salomon proxima Saluatoris natalitia eo tempore, ad Castellum geminum (vt aiunt) celebrauit. Mox Zalam venit, vbi Marcarthus Alemannorum Dux, & Vidus, prauis Regem consiliis circumueniunt. Hortantur enim vt Geysam omni auxilio carentem adoriatur, neque commeatus terminum, & quasi induciarum initium præstoletur: quando Ladislaus abest, & ipse sine copiis est, contra Regi omnia abunde suppetunt, adsunt Alamannorum auxilia: quòd si hanc commodissimam occasionem elabi patiatur, nunquam aliam affirmant similem esse nacturum. Ve-

rùm quum Rex Saxardiam veniſſet, in cœnobiumq; diuertiſſet, ad veſpertina ſacra, Vidus iterũ, & plærique alii eum circumueniunt, conſuluntq;, Geyſam e-ueſtigio adoriatur, neque rem differat, quando Ladiſlaus frater eius in Ruteniam, & Lambertus in Poloniam, impetrandorum gratia auxiliorũ properarãt, vt regnum inuaderẽt, ſibiq; tyrannidem occuparent. Demum precibus ac monitis Regem adurgebant, Ducem in Giuanenſi ſylua venantem, omni præſidio & cuſtodia deſtitutum, ac incautum aggrediatur, & capiat, captumq; excæcet Ladiſlaum & Lambertum, quum redierint, fraterno caſu conſternatos, vltrò fugã eſſe arrepturos, ne minima quidem parte aduerſaturos, etiamſi auxiliares copias abduxerint. Deinde ademptum Geyſæ ducatum, Vido fideli conſiliario adducẽdum. Quare nulla firmiora regno fundamenta iaci poſſe aſſeuerabant. Rex conſiliario tali haud parum allectus, ad matutinam vſque ſe cogitaturum eſſe reſpondit. Monaſterii antiſtes, Latinus genere, cui Villarino nomen erat, ex abdito loco dicta cuncta perceperat, ad Geyſam clàm nuncium mittit, vt ſibi ipſe caueat, tenſarum inſidiarum admonet. Dux accepto nuncio, ſibi à Rege timere cœpit. Quod vbi Petrudus, Zunuchus & Bichas ſenſere, qui proditionis cauſa apud eum verſabantur, continuò iniectas ſuſpiciones diſſuadere, nihilq; timendum aſſeuerare conantur, antiſtitem ebrium dicere, & crapula diſtentum, tunc iſta ſcripſiſſe. Proinde omnem metum amouêre, vt ſecurum & incautum Salomoni proderent. Horum aliquantiſper dictis ille confiſus, dum in ſylua, quam Giuam dicunt, venatur, ſuſcitata ſuſpicione caruit. Vir tamen circumſpectus, ne qua imprudentia caderet, Ladiſlaum è Rutenia Ruxiáve nuperrimè ſine auxiliis reuerſum, in Boemiam mittit, ad Othonem Bratiſlai & Conradi fratrem, de quibus ſuprà ſcripſimus, vt aliquas ab eo copias, defenſandę ſalutis gratia imploraret, & hoc potiſſimum tempore, quo non pro dignitate, ſed vita cogitur dimicare. Salomon autem, qui ad matutina ſacra conſulendi ſpacium poſtularat, & reſponſa promiſerat, antequam ædem iniret, antiſtes, qui Geyſam cœnobii fundatoris filium vnicè diligebat, protegendæ ſalutis gratia, anticipato tempore, in ædicula quadam delituit, vt tanquam é ſpecula, Regis reſponſa exploraret, ne quid in amicum intenderetur, quod ille inexploratum haberet. Matutinis igitur ſacris rite peractis, Salomon & Vidus tantùm ad magnum aram in æde remanſerat. Rex iſta reſpondit, Se Vidi conſilium commodum & ſalutare omnino ſequuturum. Quod vbi antiſtitis hauſere aures, extemplò ſacro ſe habitu exuit, ſagum ſubit, & lateri gladium accingit, conſcenſo equo ad Geyſam, quem dormientem offenderet, euolauit. Eoque experrecto, Fuge (inquit) fuge Geyſa, crudeles terras deſere, iam dudum Salomonis copiæ hic aderunt, vt te capiant, obtruncéntve: quod ni feceris, iacebis. Dux audito periculo, quàm ocyſſimè cogit exercitum, in Boemiam, quo frater paulò antè contenderat, euadere nititur. Sed Rex Vidi ſuaſu, cuius conſilio cuncta gerebat, obuiam occurrit, vt eius fugam intercipiat, citra Rex, vltrà Tibiſcum amnem Dux agebat agmen, cui in Chemeienſi agro, à regio equitatu protinus occurſum. Interea cohortum turmarumque ducalium præfecti, ad Salomonem literas mittunt, ſeque conſerta pugna à Duce defecturos, & victoriam parituros pollicentur, ſi integram apud eum dignitatem gratiamq; conſequantur. Rex vincendi cauſa, adiecto etiam iuramento, poſtulata omnia pollicetur, & maiora, ſi promiſſa præſtiterint. Quod vbi factum eſt, exploratam ſibi victoriam ratus, Tibiſcum, quem Titiam appellant, obdurata glacie ſane conſtantem, omnes ſicco pede traiicere iubet. Tranmiſſo amne, ad proximam baſilicam in Nogiano agro ſitam, aciem inſtruit, vt aperto cum Geyſa Marte depugnet. Petrudus & Bycas ex compoſito, cum triplici agmine, à Duce deficiunt. Dux tamen à ſuis deſtitutus, neceſſitate adactus prælium detrectare non audet, & vno tantùm validiſſimo, eodemque quadrato agmine, aduerſus triginta regia obſtare non recuſat. Proditores qui defecerant, ex compoſito data ſigna faciunt, clypeos eleuant in deditionis ſpeciem, inclinatum tamen Geyſam ſequuntur. Regiæ verò acies, quæ ſignorũ commonefactæ non fuerant, eos haud aliter ac cæteros inimicos perſequuntur,

pariq;

pariq; ferocia proterunt, & ad internecionem vsque trucidant, vt meritas proditionis pœnas luant, quod diuino quodam iudicio factum omnes arbitrantur. Geysa profligato exercitu suo terga vertit. Transmisso Tibisco in Chotoydum agrum aufugit. Georgium Nigrum peculiaris ædiculæ sacerdotem misit, qui Ladislaum suo nomine ocyssimè redire iuberet, imminentisq; periculi causam enarraret. Iuancam quoque haud parum literarum ad Lambertum reuocandum concitauit. Et quum Vaciam contenderet, Ladislaum & Othone é sorore affinem cum validissimo auxilio properantem offendit. Quos quum vidisset, in lachrymas statim effusus est. Quum fidelium interitus, proditorũ scelere commissus, tũc sibi succurrisset, facinorosorum perfidiam incusabat, & ab ingenti dolore magnam lamentorum materiam educebat. Ladislaus, contra præstanti virtute munitus, modò fratrem consolari, modò fœmineos vlulatus seuerius increpare, magnanimitatis, patientiæ, ac fortitudinis admonere. Item dicere, Diuinam potius clementiam exorandam, vt iustis faueat, superbosq; deprimat. Et quando potestas omnis à Deo est, definiendam diuino iudicio controuersiam præstoletur, atq; ita fratris animum confirmare. Prælium hoc ab ineunte vere, paulo ante quadragesimale ieiunium, in Cemeyensi agro gestum, vbi alterum ab Opo Martini filio, ex Vecillini genere nato, præclarum facinus patratum memorant: quippe qui Petrum Geysæ equitem audacissimum, singulari certamine, traiecto pectore superauit. Mox in cæteros vsque adeo sæuit, vt facto virtutis suæ periculo, totus cruore madidus videretur. Salomon victoria potitus, stantem, rigente bruma, Tibiscum traiecit, in Toroydumq; pagum properauit, ibiq; filii Petri hospitio vsus est. Atq; statim nunciatum, Geysam Ladislao, & Othoni Boemiæ Duci, cum auxiliaribus copiis aduentantibus, occurrisse. Vidus tunc Regem adit, monet, quum inimicorum exercitum profligarit, primores ceciderit, terroremq; incusserit ingẽtem, nil amplius ei reformidandum. Geysam ad extrema redactum, solicitasse seruitia, pagatim rusticos coegisse, vt ex hac ignobili manu castra repararet. Proinde haudquaquam cũctandum, reliquias inimicorum proterendas, ne quid à scintillis incendii suscitaretur. Demum Boemorũ auxilia, quæ aduenerant, se cum Bachiensi legione profligaturum pollicetur. Dum hæc à Vido, dissensionis auctore, disseruntur, Erneus, vnus è procerib. vir optimus iudicatus, & amator pacis lachrymas effundit. Quem vbi Salomon lachrymantem conspicatur, En (inquit) adhuc Geysæ beneuolentiam dissimulare nequis Erneu, neque meam æquis victoriam oculis spectare potes. Ad hæc ille, Nequaquam (inquit) domine, sed quis fratrem cum fratre, cum filio patrem, & ciuem cum ciue hostili more dimicantem, sine lachrymis intueri potest? Tu autem Vide, ne commodè quidem ac fide Regi regnóq; consulis, quando fraternum, cognatum, & ciuile bellum non modò approbas, sed suscitas, & incendis. Agrestem messoriamq; manum in nos coactam iactas, quæ multo plus quandoque metit, quàm cæteri omnes colligere queant. Proinde mihi pro Rege, quum res ita tulerit, vltrò mori certũ est, quid ipse facturus sis, nescio. Sed reconciliationis pacisq; concilium multò salutarius inire possemus. Iisdem ferme temporibus, Iadrenses à Venetis ad Salomonem plane defecerant, à Petro Vrseolo primùm capti, sed à Dominico Contareno, properata classe mox recepti, ne cæteræ Dalmatiæ vrbes ad Vngarorum fidem sese reuocarent. Rex igitur Vidi consilio fretus, motis castris, in campos præter Danubium Pesthumq; diffusos, vbi comitia regalia haberi solent, quos à cancrorum nomine, Racos appellant, quarto die descendit. Contrà Geysa, Ladislaus & Otho in syluam, vbi Vacia nunc est, contendêre quæ viginti millibus passuum hinc aberat. Magnum quondam ibi nemus fuisse aiunt, ab vno tantùm eremita habitatum, cui Vacio nomẽ erat. Hic humanæ vitæ miseriam abominatus, veraque resipiscentia percitus, in solitudinem istam se receperat, quo saluti suæ commodius ac tutius inseruiret: quare virum sanctissimum euasisse, ac Geysam victoria deinde potitum, locatam ibi cum basilica ciuitatem, ab eo Vaciam nominasse ferunt. Quum in hac sylua, Ladislai ac Geysæ copiæ constitissent,

ibiq; Duces concilium haberent, vbi nunc diui Petri ædiculam esse vidimus, atque de ineundo cum Salomone prælio disceptarent, ecce Ladislaus, quem Deo charissimum successus ostendit, quum Angelum delatam è cœlo coronam, fraterno capiti imposuisse aspexisset, Vidistine frater (inquit) quo te honore benignitas diuina honestauit, & quàm dextris nunc auspiciis victoriam portendit? Cœlestis dudum è cœlo internuncius aureũ tuo capiti diadema deposuit. Proinde bono nunc esto animo, quandoquidem propitia sunt nobis Numina, neq; fides nos nostra fefellit. Salomonem insolentia sua furentem fundemus, ac fugabimus, regnóq; cedere cogemus. Contrà verò Geysa. Sic Deus omnipotens, in cuius manu sunt omnium iura regnorum, prodigia ista confirmet, quæ tuis tantum oculis patuere, quando te tua pietas & religio aureum præstitit diuinæ voluntatis exploratissimum. Quòd si tua te auspicia frustata non fuerint, nunc Diuæ Genetrici vota ritè suscipio, me rerum potitum, celeberrimam hic basilicam exædificaturum. Vix hæc dixerat, quum vexilla tolli iussit, & in villam proximam moueri castra, quam Zynthkotam vocant, vt postero die cum Salomone congrederetur. Inter vtrumque Moniorodus mons assurgebat, quem vbi superassent, manum statim cum hoste conterere decreuerant. Sed imminente nimia nubium obscuritate, remorati, neque montem superant, neque pugnæ se commisere, in sequenti nocte, in sua quisque statione permansit, hostem expectans. Illucescente die Salomon instructa acie montem ascendit, seque è vertice inimicis ostendit. Quin & clitellariis mandauit, in iugo montis præsiderent, vt non impedimentorum gratia, sed præsidii loco ibi constituti esse viderentur. Ad hæc Vidus sæpe iactabundus, Regi affirmabat, hostes vbi regia castra viderint, continuo fugituros. Contrà Ladislaus & Geysa, qui suberant, planiciemque tenebant, vbi Salomonis copias suspexere, aciem prima hora diei, prout res ipsa tulerat, diligentius instruere. Ladislaus sinistrum, Otho dextrum cornu tenere, Geysa in medio se statuere, munire fortissimo præsidio quámque aciem. Ex Bihoriensibus Ladislai legio, Geysæ verò, & ex Nitriensibus constabat, Diuo Martino Ladislaus ante initam pugnam, ædem vouit, si eius numine fretus, victoriam assequeretur, votóque potitus, haud ignobilem fundauit. Quum descendente in certamen Salomone, istorum exercitus præstantior videretur, Erneus his Vidum dictis aggreditur, Quónam hostes nunc, Vide, fugiunt, quos nostrum præ formidine conspectum minimè toleraturos esse iactabas? Si timent, cur à tergo Danubium habere non verentur? Sed longe aliter ac blatteras, res ipsa se habet, nimirum quando talem sibi locum optarunt (mihi crede) hos aut victuros, aut ad vnum morituros omnes, quum nullam sibi fugæ potestatem reliquerint, tandem decreuisse. Vidus ad hoc, temeritatis & insolentiæ conscientia correptus, obticuit. De Ladislao prodigium referunt, à viri sanctitate non absonum, quippe qui quum equum apprehensa lancea conscendisset, & vertisset in gyrum, vt & oratione & exemplo, militum animos confirmaret, veprem fortè inter flectendum hasta tetigit, cui quũ mustela candidissima insedisset, veluti imminentis victoriæ nuncia, per hastam in ducis gremium gratulabunda delabitur. Spectate (inquit) hæc signa socii, quæ præsentem nobis victoriam portendunt. Sub diuina nos tutela dimicamus, quia pietatem cum religione colimus, Vngaricamq; gentem à Germanorum seruitute liberare contendimus. Salomonẽ delatoribus prauisq; consultoribus obnoxium, in officio retinere nequimus. Egestatem, errores, exilium, ac difficillima quæque pertulimus, ne cognato sanguine manus inficeremus. At vbi Germanorum consiliis, male nobis, ac regno consultũ iri vidimus, vnà cum publica salute, nostrã quoq; tueri enitemur. Piis animis nunquam Diuina numina defuisse nouimus, quæ nobis Iesu Christi optimi maximi benignitate, perquam propitia esse scitote, atque id ex candidissimæ mustelæ prodigio exploratum habete. Proinde fortissimis dimicate animis, & ex auspicato instantem victoriam capessite. Me autem recipio, si Deus annuerit, ita hodie pro Regni commodo & salute pugnaturum, vt aut victorem ducem, aut inter confertissimos hostes pulchre occumbentem

specta-

spectaturi sitis. Mox edicto celeriùs pugnæ signū dari iubet, ipseq; inprimis magno impetu in hostem fertur, quod vbi videre milites, pari quisq; ferocia certamen adoriuntur. Otho Boemorū Dux, qui in dextro cornu præsidebat, haudquaquam minore impetu pugnam conserit. Salomon, qui è monte in campum descenderat, in sinistro cornu Vidum cum Bachiensibus, in dextro Erneum, se cum validissima acie in medio collocarat. Conserta manu, Boemicus miles in Vidum vehementi vsq; adeo impetu fertur, Othone Duce, vt iactabundum Regis Comitem, aliquantisper obstare conātem inclinarit, inclinatumq; cum Bachiensibus, adauctis mox animis, insigni strage fugarit. Quod non immerito, omnium iudicio, obtigisse visum est, vt qui fraterni execrabilisque belli auctor fuerit, primus ipse pœnas expenderet. Ladislaus ingenti pietate ductus, dum fratri Geysæ admodum timet, ex industria, signa cum illo commutarat, ratus vt acciderat, Salomonem inprimis Geysæ ducis agmen, extremis conatibus inuasurum, quem paulo antè deuicerat, taliq; successu fretum, cæterorum facilè victoriam assequuturum. Quare fraternæ saluti intentus, omnem belli impetum in se conuertit. Neq; consilio suo frustratus est, Rex enim extemplò prospectis Geysæ signis, maximo furore in eius aciem fertur, sperās superatum quandoq; hostem facilè inclinaturum. Vix ipse manum conserere cœperat, quum sibi non cum Geysa, sed Ladislao viro fortissimo ac inuictissimo rem esse intellexit, & cōmutata vexilla nouit. Continuò spe sua falsum se intelligens, cum formidoloso vsque adeo Duce haudquaquam dimicandum esse censuit, imò agmen aliò diuertendum, vbi melior successus iam sperari posset, quare dato tergo, in Geysam repente se conuertit. Quum Ladislaus præ sui formidine Regem aliò declinasse aciem conspicatur, e uestigio eum insequitur, instat à tergo, à fronte Geysa obstat, inter duos fratres se redactum Salomon intellexit. Et quamuis à fronte cum validissimo agmine pugnaret, à tergo tamen grauiter cædebatur. In his angustiis collocato Regi nil aliud succurrebat, nisi vt pro se quisq; ad mortem vsque fortissimè dimicaret. Quum nullus declinandæ pugnæ exitus videretur, victoriam hosti nequaquā incruentam esse relinquendam reputabat. Ingens interea Alamannorum cædes editur, & non parua Italorum manus cum his pariter oppetere cogitur: quæ ne inulta mori videretur, non paucos ex Vngaris trucidauit. Ad postremum Salomon, cæsa maxima parte suorum, reliquaq; capta cum paucis elabitur, ad Zygethfiensem vicum fugiens, Danubium traiicit. Opo Martini filius, ab eius latere non discedit. Tandem in Mosouiensem agrum se recepit, vbi coniugē ac matrem esse nouerat. Ladislaus ac Geysa, cæteris partim cæsis & captis, partim fusis, à secunda hora diei ad serum vsque Regem insequuntur. In hoc prælio non solùm ex Alamannis & Italis, verùm etiam ex Vngaris, magnus desideratorū numerus fuisse traditur: quin & victores, qui superfuerant, magna ex parte vulnerati. Pius autem Ladislaus insigni victoria potitus, vbi aliquantulum sese collegit, & eorum qui ceciderant, corpora lustrauit, in profusissimas lachrymas conuersus est. Dum secum reputat, omnes qui ceciderant, in Christo fuisse fratres, deplorabat exercitus vtriusq; casum, & fortunæ potestatem incusabat, inprimisq; humanam stultitiam, & huiusce seculi cæcitatem detestabatur, quum nemini pacem & quietem sperare liceat. Nam qui ad regnandū nati sunt, debita sibi regna sine multo sanguine & periculo capessere nequeunt: qui verò ad seruiendum, quotidianis insidiis à debitis obsequiis subducuntur. Hanc miseram mortaliū vitam, perpetuam procellam esse affirmabat. Illudq; vociferantius sæpius ingeminabat, Huc me meumq; fratrem necessitas adegit, vt sine fraterno bello neq; dignitatem, neq; paterna bona retinere possemus, nullasq; sedes formidolosiores nobis, quàm auitas haberemus. Tantū malorum apud patruelem valuere consilia, & iniecta suspicio, vt nihil ille miser, exitio nostro reputaret antiquius. Quin & tam iniquam iniuerat opinionem, vt tutiorē se cum exteris, quàm suis reputaret. O miserum Salomonem, malis vsque adeo consiliis obnoxium, vt nihil fraterna charitate detestabilius arbitraretur. O nos longe miseriores, quibus non tam pro asserenda vita & dignitate nostra, quàm re-

gni libertate certantibus, manus à nostro sanguine abstinere non licuit. Atque me præ cæteris dixerim infœlicem, quem ad diuina ministeria natum & euocatum, fraterna charitas & Regni ratio remoratur. Vtinam mihi pro his omnibus mori obtigisset, & pro publica salute deuouisse caput, aut pro scelerib. omnium vltimas pœnas exsoluisse. Nimirum Ladislao nil hoc laudabili ac salutari fato accidere potuisset optatius: ne me quidem patruelis odium, & fraternus amor ad hauriendum cognatum sanguinem protraxisset, nisi protegendum esse fratrem, eundemq; futurũ Regem, suis auspiciis diuina benignitas admonuisset. Quòd si nefario bello mihi pugnandum fuisset, maluissem profectò etiam mori, quam certasse cum meis, & parui diuina monita & mandata fecisse. Tu autẽ clementissime seruator mundi, qui omnia mortalium facinora sanctissimo tuo sanguine expiasti, & ex corde preces supplicantium non aspernis, omnium qui hic oppetiere fidelium animos, maculis omnibus exue, ac perlustra, culpas dele, & ob sanctissimæ mortis tuæ memoriam, hos ab æterno interitu redime: priusque me peccatorem maximum, & huiusce cædis auctorẽ, quàm hos qui ceciderunt, ex libro vitæ dele: quod vt impetrem, & tua ineffabilis in nos charitas, effususque in cruce sanguis, & magnæ Deæ pientissimæ Genetricis tuæ exoratio, ac patrocinium efficiat. Ast vbi satis ploratum & conclamatum est, cuncta cadauera ritè sepelienda curauit, iusta cuiq; pro dignitate, ac votam Diuo Martino ædem in Monyorod, adiectis hostium exuuiis, exsoluit. Prouentus quoq; non mediocres adiecit, quibus assiduæ mortuorum celebrarentur inferiæ. E captiuis Marchardum Teuthonum, & Sentepolugum Boemorum præfectũ, cæso vtriusque equitatu, ac ipsos læthali vulnere saucios memorãt. Ne illa quidem Ladislai pietas silẽtio præteriri potest, quũ enim porrecta humi cadauera obequitaret, ne quem sui officii relinqueret expertem, vbi inter confertos hostes iacentem Erneum agnouit, non mediocrem pacis & ocii amatorem, equo repentè desiliit. Cruentumque eius caput amplexatus, osculatusq; miserabiliter, Hiccine iaces (inquit) Erneu, amator pacis & fraternæ cõcordiæ, publicæq; salutis assertor vnice? Non hoc probitas, non æquitas tua merebatur. Pacẽ, quam in hac vita non inuenisti, in altera benè merendo & moriendo comparasti. Cecidisti Erneu, cui probitatis iure viuẽdum erat, & longè maius hostibus, quàm amicis tui desiderium reliquisti. Eò vehementius tuum interitũ deploramus, quò ardentius pro communi concordia priuatim & publicè contendere cõsueuisti. Multa demũ conquestus miserabiliter super eum, postquam pietati factum satis arbitratur, de sepulturæ honore cogitat. Quare continuò eius mandato, succollãtibus Ernei corpus militibus, eò delatum, vbi nunc Vacia est, ibiq; honorifice sepultum. Paulò vlterius inter cadauera agnoscenda victor ipse prodierat, ecce à latere, Vidi corpus offertur, non modò pectore, sed capite saucium. Quod vbi est agnitum, doleo equidem, ait, morte tua Vide, quamuis inimicum in nos animũ nunquam dissimulasti. Vtinam tibi vltrà viuere licuisset, vt post resipiscentiam nos Salomoni reconciliare potuisses. Verùm si mortuos quandoq; percontatione vexare fas est, nimirũ illud mirãtur omnes, si non Regio nobilive genere natus es, cur dominatum, ac regnum aliquod affectasti? Cur anhelasti coronam Regiam, & supra conditionem immodica libidine æstuasti? Quare, vt quodq; peccans, præsentaneam sibi pœnam esse sentiat, cor tuum nimia ambitione saucium, adacta lancea pœnas luit, caputque diadematis auidissimum, ne legitimo supplicio careat, gladio scissum est? His dictis, rite sepulchro cõdi iubet, at equites, quicunque aderant, & infensum cadauer spectabant, vtpote cuius consilio tot fratres & filii occubuissent, ira perciti, in id sæuiũt. In patefactum pectus, sæuoq; militum ludibrio propositum, puluerem obiiciunt, eóque oculos opplent exclamantes, Nunquã Vide, tui oculi honoribus ac donis satiari potuere, coniecta nunc terra, auidum pectus & lumina exple. Otho Boemorum Dux, qui affinitatis iure, auxiliaribus copiis Ladislao fratriq; subuenerat, abundè donatus, in Boemiam rediit. Salomon autem turpiter victus, ac Regno ferè eiectus, quum in Mosouiensem agrum confugisset, & sapientissimam matrem adiisset, ab ea repentè

dura

dura increpatione correptus est. Huccine, fili, parẽtis tuæ consilia aspernatus (inquit) peruenisti? Ad has te miserias, perniciosa Vidi consilia redegerunt, vt Regio fastigio deturbatus, cęsis tot cohortibus, equitumq; turmis, solus, ac vno dumtaxat Opo Comite, egenus rerum omnium, nusquam tutum tibi locum inuenias. Si pientissimæ matri ac Erneo, cęterisq; fidelissimis olim credidisses, quietè tutoq; regnares, non minus obseruatus, quam amatus ab omnibus. Si Ladislaũ & Geysam patrueles tuos, vt par est, cũ dignitate seruasses, dominatuq; legitimo donasses, perpetuam tibi regnoq; pacem & salutem comparasses. Quem tibi fidũ fore iam sperare licebit, si tuis hostis esse cœperas? Quæ maior insania esse potest, quã secum reputare, alienos sibi, quàm suos, fideliores fore, deq; alienis potius, quàm suis esse benè merendum, & de his præcipuè, qui nimia pietate, ac religione præcellunt? Ladislaus neque virtute cuiquã, neque charitate cedit, accedit vitę sanctitas, & honestatis amor. Neque Geysam ab æquitate & modestia quisquam dixerit alienum. Quo cum officio & pietate commodiùs tibi certare licebat, quàm cum vtroque fratre? qui si à te pariter redamari, & non insidiis se peti sensissent, nihil dignitate, ac imperio tuo duxissent antiquius. Nunc autem tuorum consiliorum moderatorem tantùm Vidum habuisti, cui quando te cõcesseras, in deditionem te æquè ac tuos, ad vltimam internecionem redegisti, quos omnes vnò tempore, ac vnius consilio perdidisti. Dum delatoribus facilè credis, minimáque iniecta suspicione ab his, qui tibi gratificari student, ad libidinem traheris alienam. Ad hæc ita Salomon ira excanduit, vt matrem plura subdere conantem, præter æquum & fas pulsare perrexerit, & iam fecisset, nisi Coniugis dextra remoratus fuisset. Cui incusato sæpe Deo, quem in bello sæpe iniquum habuisse querebatur, ac conserta aliquantisper conuitiorum dumtaxat velitatione, furor subinde deferbuit. Relictis in Mosouiensi agro matronis, ipse collecta (quãta fieri poterat) tumultuaria manu, Pisoniũ confugit, vbi se tutius habere, ac exercitũ facilius reparare sperabat. Vngari, qui vicinos pagos incolebant, quotidie Regis literis solicitati, parua ex parte ad eum conuenere. Quandoquidẽ Principis insolentiã, ac trucem animũ Alemannis, quàm Vngaris æquiorẽ esse intelligebant. Hi tantùm sequuti sunt, qui ne quid per vicinitatem mali paterentur, inuita Regi obsequia præstare cogebantur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER IV.

POSTQVAM Geysa & Ladislaus victoria potiti, mortuorum corpora nullo sepulchri honore, pro cuiusque dignitate, defraudarant, ac iusta piè persoluerant, motis castris, Danubiũ transmittũt, vt ad Albam Regalẽ contendant, vbi frater natu maior diadema ritè suscipiat. At vbi Albã peruentũ est, castellum portæ, quod Bobuch appellãt, itẽ vrbem ipsam, cæteráq; oppida, imposito præsidio muniũt, quo tutius regnarent. Exauctoratis militibus, dimissisq; præsidiis castra soluunt, atq; ciuilius inter Vngaros sese gerunt, vt his liberũ esset, eum coronare Regem, quem potissimum optarent. Succendebat Pontificum & Optimatum animos, hæc haudquaquam simulata modestia. Nam quod cæteri anhelarunt, hi virtute potius, quàm ambitione petere videbantur. Proinde habito frequentissimo conuentu, Geysa maior natu, omnium consensu & acclamatione, Rex Vngariæ declaratur, & in sequenti die, ex more ritè coronatur, Ladislaus ab eo Dux regni pronunciatur. Geysa.
Rerum potitus vir ille optimus, non ad sæuitiã vel ad voluptatem, sed ad religionem, ac soluenda Deo vota animũ conuertit. Non immemor enim diuinæ benignitatis, cum Ladislao in Vaciensem agrum rediit, vbi frater ei delatam cœlo coronã Angelũ imposuisse dixerat: & quum de statuẽda Diuæ Genetrici Basilica, ibi cum fratre loqueretur, vbi Diui Petri sacellum est, ecce ceruus expansis cornibus insignis, quæ ardentissimæ faces circumsederant, præ oculis apparuit,

mox in fugam conuersus, syluam petiit inuestigabilis, ibiq; tantùm vestigia fixit, vbi ædes deinde collocata. Quem quum milites sagittis peterent, in Danubium se proiecisse, nec vsquā postea visum fuisse memorant. Ladislaus ostenti admiratione correptus, Nimirū (inquit) Dei angelus erat iste. Sed quid faces in cornibus, ait Geysa? Mox Ladislaus, Non cornua, sed alæ, frater (inquit) neque illæ, quas ardentes appellas, sunt faces, sed fulgentissimæ pennæ. At vbi fixit vestigia, nobis locū ostendit, vbi Basilicam exędificaturi sumus. Quare vbi prima die auguria visa sunt, ne locus numine plenus, legitima religione careret, ibi Diuo Petro ædiculam dicarunt, mox delubrum magnæ Matris statuerunt, multisq; villis & ornamentis donarunt. Diuæ quoque Virginis ædem Budæ fundauerunt, cui Pesthana vectigalia, & tres in Symigiensi agro vicos addixerunt, elaboratissimis aureisq; vasis exornatam reddidere. Pòst vbi religioni ac votis factum satis arbitrantur, ad cōponendum regnum animum aduertere, grauissima in sicarios, cæterosq; facinorosos promulgata sunt edicta, salutares quoq; leges editæ, inhibitæq; iniuriæ. Regnū, ne parua quidem ex parte pacatum, nisi quòd tantum Salomon victus supererat, qui Pisonium adhuc cū Mosouiensi agro retinebat. Et ne Vngariam quotidie incursaret, Besseni intercessere, qui precibus instantissimè à Geysa Rege impetrarunt, vt data libertate, ipsis tantùm expeditionem illā delegaret, recipientes solos se eos fines à Salomonis impetu, immunitatis dumtaxat beneficio defensaturos. Horū postulationibus vltrò Rex annuit, si promissa præstarent. Extemplò Bessenorum Princeps, cui Zultan nomen erat, coacto expeditissimò equitatu in Salomonem contēdit. Qui vbi redintegratum in se bellum intellexit, Leopoldum Ducem Austriæ, ac Diui Leopoldi patrem, promissa ingenti stipe in auxilium aduocat. Atq; eo facilius ille in societatem belli veniebat, siquidem intelligebat rem cōmunem agi. Boemos hostes suos, Vngarorum esse socios. Othonem Bratislai & Conradi fratrē, Geysæ Regis ac Ladislai sororem, in coniugem duxisse, & in bello, quod aduersus Salomonem sub Monyorod gestū est, magno his adiumēto fuisse senserat Neq; cladis à Boemis olim illatæ, facilè poterat obliuisci. Quare & precibus & largitione à Salomone exoratus, cū eo fœdus iniit. Sed pusillū mox animū ostendit, nā vbi instructo equitatu, in Bessenorū conspectu fuit, quos olim Bessos appellabāt, truces hostiū vultus conspicatus, quàm primùm animo consternatus est. Nā illis mos est, vexillationib. vti, demissas ferre barbas, & labri vel maximè superioris nutrire pilos, caudata cristatáve secum ferre pilea, fluitantib. quoq; vestib. indui, iisdemq; sericeis, in Persarū morē, & equorū pernicitate admodū delectari. Illud quoq; metū addebat, quū succurrebat, Gulielmū Potum, ac nuperrimè Marchardū legatos legionum in Vngarico bello immaniter occubuisse. Quare vt timori diuerticulum inueniret, Dux Salomonem hortatur, quadragesimali tēpore, quo animorum potius, quam corporum, & diuinarum magis, quàm humanarum rerū habenda est ratio, se pugna abstineret. Quòd si omnino pugnare pergeret, vbi instructa est vtrinque acies, pro sua voluntate pugnaret. Demum polliceri se, quamuis dimicare non decreuerit, nunquam tamen permissurum inclinatam (qod dii prohibeant) Salomonis aciem, æquis sibi oculis spectari posse, sed mox laboranti socio subsidio certo futurum. Quum obstinato manum animo conserturum eum aspexisset, ipse proximum montem, quē Bachin vocant, conscēdit, veluti in Martiali spectaculo præsideret. Salomon continuò cum Besseno equite, collatis signis, pugnam conserit: & eo quidem furore, quo iniuriarum omnium cumulatissima vltio proponeretur. Addebat animū cataphractus equitatus, qui velites ac vexillarios facilè proterit. Quare euestigio terga dare hostis cogitur. Cæditur manus ne mediocris quidem, & in proximum stagnum, quod
Zultan.
Fertheu dicunt, euadendi spe demergitur: cum paucis Zultan euadit. Quum res prosperè successissent, cæsis fusisq; Bessenis, Leopoldus pactam à Salomone pecuniam, ob subsidium, quod præstiterat, continuò postulat. At is nullam ab eo opem accepisse causatus, nil ei se debere respondit. Quin & illud addebat, eum non modò dedisse subsidium, sed ne aspectum quidem hostium præ timo-

re to-

re tolerare potuisse. Quòd si quid in ipsum acrius moliretur, apud Henricum Imperatorem, se diem indicturum interminabatur, cui sanguine coniunctissimum omnes esse sciebant. Contrà ille, reformidata Imperatoris sæuitia, se omni iniuria abstinere coactus est. Plærique non Leopoldum, sed nescio quem Hermichum Teuthonum Principem, vt Vngarici Annales referunt, fuisse volunt. Quippe qui ob linguæ diuersitatem, nomina ita confundunt, vt Historiæ veritatem sæpe inuertant. Haud parum animi præsens victoria Salomoni addiderat, ac superiore clade grauatus admodum respirarat, statuit noua moliri, vt si quo modo posset, amissum Regnum recuperaret, domestica inprimis cura leuare se statuit, vt quæ maiora sunt, expeditiùs disponeret. Agmundam igitur matrem, Ruteno sanguine natam, vxorémque Sophiam, Henrici Tertii filiam, secum in Stiriam duxit, in monialiúmque cœnobio reliquit. Deinde in Mosouiensem agrum se recepit, vt in Vngaros aliquid grauius moliretur. Quorum res quum successu magno indies cognosceret augeri, ad implorandum Imperatoris auxilium sibi confugiendum esse intellexit. Quare Henricum Quartum Imperatorem adit, cui quamuis magnam nummorum copiam attulisset, quo quidem stipendio copias assequeretur, nullum tamen militem ex Italis Teuthonibusq; habere potuit. Quippe qui Vngarorū metu pculsi, nulla stipis magnitudine in formidolosam expeditionem conduci potuere. Quare eo vehementius apud Imperatorem Salomon in querelas exarsit, non tam sibi, quàm Imperatoriæ Maiestati iniuriam illatam esse subiiciens, quandoquidē ad ius Romani Imperii spectare dicebat Vngariam, vbi cum Augustali auctoritate regnabat, imperata cuncta prestabantur, statuta vectigalia soluebantur: & nil erat, quod Cæsareæ ditioni non obtemperaret. Nunc postquam ipse regno, à quibus minimè decuit, eiectus esset, legitima abnegari obsequia referebat. Nihilq; Cæsareo nomine in Vngaria infensius audiri: quin & in Germanos eorum Regem quotidie bella moliri, solicitare finitimos, & quacúnque posset arte, in Henricum coniurare. Item Scythicum hoc genus nulla cōsuetudine molliri posse, cum immitibus populis facilè consentire. Contrà verò cum ciuili gente, ex qua præstare Germanam intelligit, nullo modo versari posse. Atque idcirco perpetuam cum vtraq; inimicitiam fuisse, ac futurā longè maiorem, ni solito legitimoq; iugo in ciuilem humanitatem asseratur. His igitur verbis Henricus Quartus ita succensus est, vt habito statim delectu, magnas in Germania copias compararit, auxilia non pauca coegerit, non ignorans quanto se apparatu Scythicam gentem adoriri oporteret. Commeatus abundè cum ingenti manu militum, instructa classe, Danubio deuehi imperauit. Ipse cum vniuerso equitatu, præter vlteriorem Danubii ripam, in Vngariam properat: Atque vbi ad Vaghum amnem peruentum est, castrá ponit, cum Præfectis equitum consulturus, in quam potissimum vrbem esset erumpendum. Nitriam, quæ proxima castris erat, primùm inuadere visum est. Quare Salomoni legiones duæ, cum decenti equitatu datæ, vt Nitriam oppugnaret. Quibus copiis, quum de Semthe vico se mouisset, instructa acie ciuitatem adoritur. Contrà oppidani, pari audacia freti, aduersus hostes prodeunt. Incruenta aliquandiu cōserta manus, & pugnæ potius simulachrum, quàm pugna videbatur. Hi nunc impetere, contra illi terga dare, vicissimq; victoria modò his, modò illis aspirare. Opos Bathor equo insidens, tali ludo nequaquam delectatus, & vir spectatissimæ virtutis habitus, acrius oppidanos vrget. Quin & per medios hostes cursum faciens, ad portam vsquè peruenit, ibique spectante populo vnum interfecit, complures vulneribus affecit, & dum inter confertissimos hostes acerrimè dimicat, equum multis confossum iaculis amisit, ipse tandem fortissimè resistens, ad suos incolumem se recepit. Alamanni spectatam equitis fortitudinē admirati, ad Imperatoremq; reuersi, illius audaciam ac vires prædicant. At is Opum cōfestim acciri iubet, qui postquam in conspectū venit, mirificè laudatus, adauctum quoque stipendium, & non sine promissis ac præmiis dimissus est. Mox ab Imperatore Salomon interrogatus, An multi milites pari robore corporis & animi apud Ladislaum & Geysam forent. At ille magis

Opus Bathor.

Vngaricæ gentis,quàm propriæ vtilitatis charitate correptus,multos cõsimiles, ac longè meliores apud Geysam esse consideratè respondit.Quibus verbis consternatus Imperator,Si tales(inquit)hostes nactus es,nunquam (mihi crede) Salomon regnũ recuperabis.Postquam Rex Vngariæ Imperatorem, Vaciam peruenisse cognouit,arte sibi potius, quàm viribus cum Germano Principe agendum esse intellexit. Patriarcham Aquileiensem consiliorum Imperatoris moderatorem esse : Item cæteros Alamannorum optimates, illius dicta haud parum obseruare senserat. Quare nil sibi commodius fore intellexit,quàm si hunc & precib.& largitionib.obstringeret. Et non Patriarcham solùm, verùm etiam cæteros Germanorũ Optimates muneribus obligaret, vt omnes dimittendam hanc expeditionẽ& in Germaniã continuò redeundum esse,Henrico suaderẽt, maiora his Imperio Romano imminere negocia, neq; pro Vngaris res Germanicas periclitari oportere dicerent,item vt alii ad reuocandum Henricum varia commentarentur. Ne sua quidem arte ac spe Geysa frustratus est. Patriarcha Aquileiensis insomniorum auctoritate sua dicta muniebat, quibus ni Germanus quàm primùm reuocaretur exercitus, præsentaneum interminabatur exitium. Ne minore quidem industria à Germanis principibus diuersa commẽta excudebantur,nam in sequenti nocte in castris ex composito seditionem suscitant. Quosdam subornant milites qui clamore,scutorumque fragore exercitum circumueniant. Quod vbi factum est,magnus hinc horror Imperatorem ac vniuersos incessit. Tumultus ingens editur, & in lucem vsque passim fluctuatum. Mane autem coacto senatu, Imperator rem ad Patres refert, & de reuocãdo exercitu sententias rogat. Patriarcha,qui præ auctoritate viri, primùm sententiam dicere rogatus,ac ingenti pecunia corruptus erat, decernit, exercitum cõtinuò reuocãdum,inuito milite nullo modo dimicandum. Hanc expeditionem ex inauspicato susceptam,Germanum Scythico bello defatigatum, huiusce gẽtis feritatem abominari. Proinde ne,exorta seditione militari,Romanum periclitetur imperiũ,commodius videri,si ab Vngarico bello reuocetur exercitus: quod ni fecerint,apprimè verendum,ne externum bellum in domesticum transferatur. In Patriarchæ sententiam pedibus iuere cæteri proceres,qui pecunia quoque à Geysa coinquinati fuerant. Cæsar igitur suorum consilio deceptus,soluta expeditione,in Germaniam se recepit. Salomoni se excusat dicẽs, rerum grauissimarum necessitate reuocari,ac in posterũ,quum tempus dabitur, auxilium polliceri. Nunc potius rei suæ, quàm amici rationem haberi oportere. At Salomon vbi se ab omnibus destitutum conspicatur,magna desperatione circumuentus,Pisonium venit,Romanæ gẽtis opus,quod quum munitissimum esset,ibi se tutò futurum rebatur. Prætorianam ibi tantùm legionem habebat, qua se ac vrbem tutari posset. Geysa pacato vbique regno potitur,ac Magnus ex cognomento dictus. Quum huc Salomonem se recepisse Ladislaus accepisset, haud inscius patruelis insidiarum, nequaquam respirandi tempus illi dandum esse censuit,& ea vel maximè tempestate, qua à Germanis destitutum audiuerat. Proinde Pisonium continuò obsidendum decernit, non vt fratrem ad extrema redigat,sed vt inuitum fraternam charitatem ac ocium edoceat. Quod vbi factum est,ingens ex obsidione Salomoni adaucta est desperatio, vtpote qui subiectos iure Regio coercere deberet, nunc ab eis contra ius & fas arctissimè obsideatur. Quare quotidie sui milites cum oppidana manu, in certamen prodire, conserere cruentam pugnam, & à desperatione sæpe vires sumere. Quin & vtrumq; Ducem mutatis insignibus, & adulterinis armis in certamen quandoq; descendere,& nunc strenui militis, nunc Imperatoris optimi officiũ agere. Sed illud quod in hac obtigit obsidione, quæ dieb. aliquot solui non potuit, silẽtio nequaquam prætermittendum. Ladislaum memorãt mutatis armis, meridie solum mœnibus appropinquasse, veluti aliquid exploraturum. Cõtrà spectantibus cunctis, tanquam ad singulare certamen prodiisse Salomonem, quippe qui non hominem agnoscebat, sed Ladislai militem esse arbitrabatur, quum ad eum venisset, diuino quodam ostento deterritum, e uestigio pedem retulisse.

Inter-

Interrogantibus deinde militibus, Cur hostem præter institutum & audaciam suã aufugisset? continuò respondisse, Se non hominẽ, sed Deos infestos, perhorruisse. Spectasse duos Angelos, hostis humero desidentes, qui candentib. & infestis ensibus hominem propugnarent. Tali miraculo, eo magis post hac militẽ reformidasse & obseruasse ferunt. Item quicunq; milites, aut bello capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladislaum peruenêre, ad Salomonem tutò remissi, & ne pro meritis quidem ac dignitate indonati, quare tantũ gratię apud hostes promeruit, vt pro amico ac duce exoptatissimo haberetur. Post hæc cum Saluatoris nostri natalitia appropinquassent, hæc in Saxardia Rex Geysa celebranda curauit. Eum Desiderius Strigonensis Metropolita, cum vniuerso Pontificum collegio, procerumq; manu sequutus, inter sacrificandum de fraterna concordia, de humana charitate, item de publica pace ac ocio concionem habuit, neq; se, neq; auditoribus indignam. Hac vsq; adeò Regis animus cõmotus, & ita resipiscere visus est, vt spectante populo, lachrymabundus ad Metropolitæ pedes se deiecerit, suũ scelus ingenuè professus: Quòd Salomonis legitimè coronati regnum vsurpârit, quòd verum Regem exegerit, quòd ius deniq; alienũ occupârit. Proinde se pœnitentia ductum publicè polliceri, vsurpatũ Salomoni regnũ hac ęqua conditione continuò redditurum, vt ipse tertiam regni partem, cũ suscepta corona retineat, quæ ducalis quondã iuris erat, Salomon duas, cum mario diademate possideat, quemadmodum olim possidebat, quæ iuris regii esse solent. Hac Geysæ resipiscentia ac dignatione, spectatorum animi vsq; adeo prægestiente lætitia exhilerati sunt, vt diuinis Regem laudibus extollerent, verè Magni cognomento dignũ prædicarent, hunc patrem patriæ, ac pacis Vngaricę auctorem ingeminarent. Legati ad Salomonem extemplo creati, qui pacis ac restitutionis conditiones deferrent. Quæ si placerent, tunc ei fore integrũ Vngarici regni recipere potestatem. Legati mandata peragunt, responsa referunt, quæ de proposita conditione aliquid deterrebant. Sæpe vtrinq; Oratores missi, & vltrò citroque conditiones variæ tentatæ, nulla tamen reconciliatio fieri potuit. Dum agitur de pace, Geysa aduersa valetudine correptus, quamuis nil antequam è vita decederet, hac reconciliatione auidiùs affectabat, impos tamen desiderii, septimo calendis Maiis, rebus humanis excedere coactus est, desideratus æquè & deploratus ab omnibus, quando non minus virtutibus, quam orthodoxa fide præstabat. Corpus Vaciam delatum, ac celeberrimo funere in basilica Diuæ Virginis, quam exædificarat, sepultum est. Annos tres regnauit, & primo regni sui anno maxima Pannoniam fames inuasit. Filiam (aiunt) Othoni Venetorum Duci desponsasse, illius virtute ac nomine impulsum. Acceperat enim hunc Petri Vrseoli fuisse filium, qui primus vniuersam ferè Dalmatiæ, Liburniæ, ac Istriæ oram, suo ductu, Venetæ potestati adiecerat, ac filium in demortui locum continuò subrogatũ, inito statim magistratu, Adrienses, qui Venetorum fines infestabant, ad Lauretum inter Athesis & Padi ostia insigni clade superasse. fugasse Murcimirum Croaciæ regulum, quem alio nomine Heresimum Scriptores plęriq; nominant. Mox Dalmatiam Liburniamq; lustrasse: omnesque populos à patre olim domitos nouo iuramento adegisse, vt in posterum semper in fide maneret. Sed quum nulla solida in rebus humanis videatur esse fœlicitas, scelerata Domini Flabenici coniuratione circumuentum, abrasa illi barba in Græciam ocyssimè relegatum, & pauco pòst tempore mortuum fuisse perhibent. Post funeratum honorificè Geysam, de Rege eligendo Vngari cogitare cœperunt. Et quamuis Salomonem legitimum Regem in finibus haberent, quem tutò reuocare potuissent, & vt id facerent, quotidie literis ac precibus & quandoq; largitionibus solicitarentur, nequaquam tamen Ladislaum mente obliterare poterant. Nam quoties de Regni commodo & salute consulsultabant, nil sanctissimi Ducis probitate ac fortitudine succurrebat optatius: viri namque iusticiam, pietatem, prudentiam, fortitudinem, & inprimis sanctimoniã cum summa religione coniunctam memoria repetebant. Quippe quem neq; arridẽtẽ huiusce seculi fortunam magnifacere, nec ambitioni obnoxium,

nec prauis libidinibus æstuantem, sed mortalia cuncta fastigia contemnentẽ, & perpetuæ castitatis obseruantissimum intellexerant. Accedebat animi magnitudo, robur corporis indomitum, item rerum verborumque constantia, inaudita popularitas, comitasque, ac suorum & cæterorum charitas ineffabilis. Quæ quidem omnia tantam sibi gratiam conciliabãt, vt nuncupatissimis hunc votis expeterent, & pronunciarent. Ne miracula quidem viri, memoria exciderant, neq; fortissima gesta, quæ Ladislaũ non solũ imperio, sed diuinis dignũ honoribus præstabant. Item succendebat animos profusæ beneficentiæ liberalitatisq; memoria, quam obliuioni nemo tradere poterat. Plæriq; hunc vnicum Vngari eæ pudicitiæ assertorem, confugium miserorum, sanctitatis exemplar, ac suæ gentis liberatorem ingeminabant, humanorum officiorum hanc vnicam alii officinam prædicabant, mendici miseria liberati, depressi qui eius ope leuati fuerant, virgines raptu vindicatæ, dotéve donatæ, item boni illius tutela seruati, cæteriq; ex omni genere hominum, & ex vniuersis ordinibus eius beneficiis affecti, ad regalia comitia certatim conuenêre, vt sine ambitione & nomenclatore vltrò suffragia redderent. Hortabatur ad omnes maiestas aspectus cum summa venustate coniuncta. Item proceritas corporis ex membrorum cõsensu valde spectabilis, cæteros homines humerorum tenus præ altitudine supereminebat. Et in dicẽdo iure, tanto tẽperamento vtebatur, vt non minus iustum, quàm misericordem reputaris, quare Pius ex cognomento dictus.

Ladislaus. POSTQVAM ad ad ista comitia Pontifices, Optimates, & ex oppidis ac vicis magistratus omnis conuenêre, Ladislaum vno consensu regem declarãt, & antequam in comitia descendisset, omnes regem consalutarunt. Dignitatem hanc obnixus recusantem, adurgentissimis precibus accipera coegerunt. Haudquaquam enim eum fugiebat, quantæ molis, formidolosi ac fluctuantis huiusce regni gubernatio foret, quantique momenti, publicam subire personam, quum in priuata honestè viuere videretur esse difficilimum, & tot populorum ac gẽtium reddere rationem. Quin & cogitatio diuini ministerii, quæ diu animo insederat, ab hoc publico remorabatur officio. Sed quum illud Platonicum veniebat in mentem, nos non modò nobis, sed patriæ & amicis esse natos, de Republica quoque bene mereri cogitauit, victus tandem precibus, faustis regni habenas auspiciis accepit, regio diademate coronari non permisit: quia Salomonem adhuc viuere intellexerat. Iniquum enim reputabat legitimi Regis vsurpare coronam, futuram sibi cum eo concordiam sperabat, quam ex hac modestia promanaturam esse confidebat. Nec vnquam id insigne suscepit, quo vsq; se legitimè hoc accipere non posse intellexit. Pleriq; id ob contemptum humanæ gloriæ factum memorant. Ad regni fastigium iam euecto, nihil profectò fuit antiquius, quàm basilicas fundare, incumbere religioni, sacerdotum collegiis abundè prospicere, ad diuinum cultum exemplo suo alios inuitare, & nihil colere vehementiùs, quàm pietatem, cuius officia ne minima quidem ex parte deseruit. At illud in Diuo Principe admirabile nimis est habitum, quòd diuino cultui, ac gerendis rebus iuxtà satisfecit. Neq; alterum alteri impedimento fuit, quamuis vtrumque præstare, quàm difficilimum reputetur. Inprimis namq; data occasione res Vngaricas amplificauit. Quandoquidem Dalmatiam cum Croacia perpetuo iure, Regno Vngarorum adiecit. *Zelomirus.* Ea tempestate Zelomirus Rex Dalmatis imperabat, cui Ladislai soror, vxor erat, vir sine liberis, legato coniugi Regno, vita decessit. Regina variis inimicorum iniuriis affecta, & eorum præcipuè, qui ad tyrannidem aspirabant, à potentissimo fratre petit auxilium. *Valeria.* Ladislaus habito delectu exercitum parat, Dalmaticamque expeditionem affinitatis iure suscipit, traiecto Drauo Valeriam vniuersam, quæ inter Sauum Drauumque protenditur, in Dalmatas concitat, sororis inimicos continuò fundit, fugatque. Occupata oppida recipit. Pacatum denique regnum, quod breui bello recuperarat, integrum sorori restituit. At illa liberorum orbitate laborans, quum neminem haberet, cui regnum æquius legaret, fratri repentè ac posteris addixit, iussitque deinceps Dalmatiam & Croaciam vniuersam, Vngaricę ditionis

onis haberi. Ex quo quidem tempore Dalmatis & Croacis Vngari iure imperare cœperunt. Ad Salomonem reuertamur, qui è Pisonio Romana colonia, assiduas regno excursationes interminari videbatur. Omnes antistites proceresque Pannoniæ nihil maiore solicitudine quotidie cogitabant, quàm de reconciliandis Principibus, è quorum cõcordia pax perpetua sperabatur. Nec res ista confici potuisset, nisi Ladislaum cùm iustitia tum pietas ingenita vicisset. Siquidem trucem ingenio, & animo inexorabilem Salomonẽ intelligebat. Neque præteribat illud, patrueli potius quàm sibi, nisi viri crudelitas & ferocia inhibuisset, regnum hæreditario iure competere. Maluit tandem fraternæ charitatis, quàm priuati commodi habere rationem. Hac igitur conditione fœdus ictum, & quarto regni sui anno, inita concordia, vt ea quotannis Salomoni stipendia penderet, quæ regiam addecerent dignitatem, adeundi tamen regni potestate careret, vnicus Vngariæ Ladislaus imperaret. Pacis conditionem Salomon accepit. verùm si fratrem constantem fore sensisset, Ladislaum aiunt, regio muneri vltrò cessurum, ducaliq; tantùm dignitate contentũ omnino futurum. Sed intercessere Proceres Pontificumq; collegia, qui Salomonis restitutionem, sanctissimiq; Regis abdicationem sibi calamitosissimam fore rati, nullam regni partitionem fieri passi sunt, quin etiam prius extrema se quæque subituros prædicabant, quàm pientissimum fortissimumq; Regem & è cœlo datũ, ac propugnatorem inuictissimum deserant. Ne ignorabant quidem, quanta Vngaris mala imminerent, si in sæui Regis manus fortè reciderent. Inexorabilem eius iracundiam intelligebant, quod mox rei exitus ostendit. Reconciliatus namque fratri dirus Salomonis animus aliquantisper acquieuit, sed mox vindictæ occasionem è cõcordia nactus, de parandis insidiis cogitare cœpit, quod an pro subiecta suspicione, malorumq; consiliis, an pro resurgente iracundia fecerit, haud satis exploratum habeo. Illud tamen omnibus apertum esse debet, virum imperandi cupidum, ac regno exactum, nihil impensius, quàm de recuperanda dignitate cogitare, & non modò inconstantiæ notam aspernari, verumetiam vt voto potiatur, æquum & iniquum pro nihilo ducere, item fas & nefas sæpe confundere. Proinde Ladislai literis in Mosouiensi agro colloquiũ exorat, quo perpetuã inter se concordiam vehementius confirment, sperans sub hoc prætextu, eum per insidias facilè circumuenturũ. Ad statum diem adfuturũ se recipit Ladislaus. At is quum sub diuina tutela foret, paucis pòst diebus clandestino admonetur internuncio, cum Salomone in colloquio sibi caueat, paratos à fratre dolos esse sciat, quibus ni prospexerit, mortis sibi periculũ imminere sentiet. Cõmonefactus ad hæc Rex, pari arte cum Salomone certandũ esse intellexit. Quare postquam ad colloquium peruentũ est, Ladislaus munitiore præsidio fretus, quod dissimularat, deprehensum in fraude Salomonem circumuenit, cepitque. Qui vbi se arte sua captum vidit, neminem profectò alium, quàm se ipse incusare poterat, & nisi imposita custodia foret inhibitus, de consciscenda sæpe morte cogitasset. Eius calamitatem, cœli quoque prodigia significarunt. Nam eodẽ anno tactã de cœlo Saluatoris crucẽ aiunt, quæ in Diui Stephani basilica apud Albam colebatur. Captus igitur Salomon Vissegradũ ducitur, quæ vetus olim regia fuerat, item cõiectus est in carcerem, non ad dehonestãdam dignitatem, sed atrocitatẽ molliendam. Quin & solatii gratia Bodus adiectus, Boconis olim filius, qui facinorum grauitate, easdem pœnas luere cogebatur. Quanquã in fratrem Ladislaus plus æquo sæuire videbatur, vt indomitã eius iram sedaret, nunquam tamen die noctuq; à diuina oratione cessabat, vt in fraternæ pietatis officium, cœlesti ope restitutũ hominem intueretur. Regno sæpe vltro cessisset, in Ducatumq; se lubentissimè redegisset, si resipiscentẽ quandoq; fratrẽ intellexisset. quem, ne regnũ interturbaret assiduò, publicæ salutis gratia, etiã inuitus carcere coercere cogebatur. Sed quàm Deo abominabilis sit fraterna discordia, id potissimum ostendit, nam quum Diuus Stephanus in veneratione corporis, quod annis quinque & quadraginta delituerat, suum numen indicaturus esset, haud mediocre Ladislao Regi promendarum huiuscemodi reliquiarum de-

siderium inspirauit, vt pro nepotis beneficio Diuinos sibi honores compararet. Quare Patrum consulto, & edicto Regis, triduo viris æquè ac mulieribus ieiunium indictum, & in delubris omnibus lectisternia. Item supplicia apud omnes aras, vt aliqua diuinitus signa darentur, quibus omnipotentis Dei voluntatem intelligerent. Quarto die ad eius sepulchrum frequentissimi conuenere, vt è subterraneo fornice sanctissimi Regis corpus expromerent, quod quum tẽtassent, lapis vi nulla amoueri potuit. Cõsulta virgo miræ sanctitatis, quæ in Saluatoris cœnobio assiduò versabatur, respondit, Eos frustra niti, donec Salomon carcere liberetur. Ladislaus oraculo virginis auscultans, eum continuò liberari iubet, ieiunium quoque triduanum cum supplicationibus indicit. Quibus ritè peractis, quum in basilicam cum vniuersa Pontificum Procerumque manu iterum cõuenisset, tactus lapis, qui sepulchro diu inhæserat, facilè amoueri passus est, & Diui Regis erutæ reliquiæ. De Salomonis captiuitate Blondus Historicus longe aliter, ac rerum Vngaricarum veritas postulat, scripsisse visus est, quum eorũ Annales non perlegerit. Nam anno decimo nono Imperatoris Henrici, qui secundùm Hẽricorum numerum, qui Cæsares creati sunt, Quartus, secundùm verò eorũ, qui non modò creati, sed à Pontificibus max. coronati sunt, Tertius est appellatus, magnam inter Gregorium Septimum Pontificem Romanum, & Imperatorem ipsum, discordiam exarsisse refert. Quippe qui contra æquum & fas simoniæ vitio percitus, Ecclesiastica & Diuina munera venundabat, nec Pontificia admonitione correptus, hac prophanæ auaritiæ labe se abstinere poterat. Eodem quoque tempore subdit, Vngaros Salomone Rege suo in carcerem coniecto, quem Germanis resistere nescire dicerent, Henrico indixisse bellum, contra illum maximas in Pannoniam copias induxisse. Qua quidem tempestate, Agnes Imperatoris mater, administratione abdicata, Romæ vitam duxit. Seuerum à Pontifice mox edictum de Simonia promulgatum, quo non sermone solùm, verùm etiam aqua & igni Simoniacis interdictũ. Quin & hac lege multi notati sunt Episcopi, qui Imperatoris insaniæ gratificari studuerant. Concilium quoque apud Lateranum ab Episcopis est habitum profectò frequentissimũ, quo Guibertus Rauennas Metropolita, & magna Lõgobardorum Episcoporum manus, item Matildis sui seculi gloria, & matronarum decus, ac Sisulphus Salerni Princeps, præ cæteris conuenere. In eo Robertus Guiscardus Normannorum Princeps, qui è Gallia cum exercitu profectus in Italiam, Apuliam fugatis ex ea prouincia Græcis & Aphris, occuparat, qui inuitis eam partem Italis vsurparant, & mox Siciliam, exactis Aphris, sibi vendicarat, fratrique Rogerio dono dederat. Quum Picenum quoque agrum, pontificiæ ditionis habitum nuper occupare cœpisset, cum cæteris Normannis anathematis nota suggillatus est. Post varias tãdem insidias, seditiones, ac bella Henricus malorum conscientia percitus, ad eam humilitatem redactus est, vt supplex cum perpetui obsequii promissione, pontificiam veniam implorarit. Sed de his hactenus. Salomon igitur carcere emissus, paucos cum Ladislao Rege dies agit. Nam insolitum furorem iracundiamque recidens, ad vlciscendas iniurias animum aduertit. Et cum fraternis, item antistitum optimatumq; consiliis ac precibus parum audiret, dissimulata fuga, missionem petit. Diuersas trahebatur infœlix, & quem in Vngaros ac fratrem potentatum suscitaret, ne facilè quidem succurrebat. Si ad Henricum Imperatorem, à quo suo iure auxilium postulare poterat, cõfugisset, eum partim Pontificio, partim Saxonico bello destineri senserat. Quamuis ille Saxones, cæsis ex suis hominum quinque millibus, insigni clade superarit. E Christianis nemo sibi offerebatur, à quo magnam opem sperare potuisset, quare ad prophanas animum adiecit. Illud enim continuò succurrit, Cuthescum Chunorum principem, Barbara manu potentissimum, vicinum regni, ac Transsyluani dominatus auidissimũ, ad hoc bellum facile suscitari posse. Itaque Barbaricum clàm auxilium exorat, quo si in pristinam dignitatem restitui possit, pollicetur, ac iuramento affirmat, se Transsyluaniæ regnum Chunorum ditioni perpetuò concessurum, acceptorum quoque filiam in vxorem, & æter-

Blondi vanitas.

& æternum cum eo fœdus percussurum. Barbarus inani spe tractus, coacta ingenti multitudine, in Vngariam erumpit. Inprimis duo castella adoritur, quorum alteri Ong, & alteri Borsua nomen erat. De Chunorum eruptione tumultus exoritur. Ladislaus confestim cogit exercitum, contendit in Barbaros. Vix rumori credere poterat, qui Salomonem cum Chunorum gente coniurasse referebat. Desperata tandē fraterna salute, continuatis itineribus in hostium castra peruenit, curatis corporibus, forti ita animo hostem aggreditur, vt dare terga coactos continuò fuderit, fugaritq;. Ex Chunis dena millia cæsa, ex Vngaris vix mille desiderati. Cuthescus cū Salomone clandestina sibi fuga salutē comparauit. Rex clara potitus victoria, cum ingenti præda rediit, fecit apud omnes aras rem sacrā, & supplicationes pro agendis Deo gratiis celebrate. Spolia tēplis Deorum affixa, in victoriæ monumentum diuina ope comparatæ, Saluatori erecta ædes. Postquam Salomon rem è sententia minus prospere euenisse cognouit, mutato consilio, Chunorum vires in inferiorem Mysiam, quam nunc Bulgariam dicunt, subinde conuertit. Solicitat Thraciam, prædis & rapinis vexat omnia, proinde Nicephorum Constantinopolitanum Imperatorem ad arma irritauit. Itaq; Græci cum tumultuario exercitu, quando Chunorum latrocinia tolerare non poterant, his occurrunt, obstantque, facta pugnandi copia, Barbaram multitudinē tanto furore adoriuntur, vt in fugam verterint. Maxima Chunorum pars cæsa, cum Salomone pauci euasere, qui dato tergo, ad Istrum festinarunt. Quod eò magis facere cogebantur, quò vehementius phalangem Macedoniam instare à tergo cum valido equitatu respiciebant, timebant admodum, ne antequam Istrum traiicerent, ab hoste circumuenirentur. Augebat periculi magnitudinem fugæ difficultas, quando magna ex parte, qui cum Salomone aufugerant, grauis armaturæ milites erant, quorum is ope discrimen euasit. Accedebat spurcissimum iter, hyemisque sæuitia, quæ niuis turbine lumina præpediebat, quare neque præcedentes videre socios, neque expeditum iter facere licebat, ferebantur auii ac incerti, & à tergo cominus instabat hostis. Ad desertum tandem oppidum peruentum est, quod cùm celerrimè incolumitatis gratia occupassent, confestim à Græco milite occluduntur, vno die tantùm ac nocte curata ibi corpora, & redintegratæ vires. Sed quum Salomon prærepta spe salutis, cum sociis loco euadere nullo modo posset, potiùs pulchrè mori, quàm famè perire statuit. In sequenti die, ex oppido in hostes erupit, contrà illi obstinatis animis obsistere, circumuenire vndique, ne manibus elaberentur, at hi gladio sibi iter aperire, proinde sæua cædes oriri. Quum vtrinque multi cecidissent, Salomon cum nonnullis ense sibi viam inuenit, & quum ad Istrum cucurrisset, sicco congelatum amnem pede traiecit. Mox citatiore cursu in proximam syluam se recondidit, vbi continuò socios curare corpora, equos pabulatū ducere iubet, ipse deposito scuto, veluti dudum reuersurus secretum petit, atq; vbi se sociorum oculis eripuit, nusquam vltrà visus est. Hominem aiunt tot casibus agitatum afflatum diuino spiritu, & salutari pœnitentia mox percitum, se in solitudines recepisse. Quum castigantis Dei manum intellexisset, non reluctando, sed cedendo à se declinasse, cumulatissimas in eremo pœnas exsoluisse. Et quò ferociorem se hominibus exhibuerat, eò mitiorem deinde se præstitisse Deo. Sæuientem in se fortunam deinde laudasse, reputasse sibi fœlicissima, quacunque olim subierat, aduersitatem, ratum quemcunque mundus oderit, Deo fore charissimū. In solitudine delitescenti mos erat, herbis ac pomis vltrò nascentibus sedare famem, corpus cilicio & subiectis quandoque ferarum pellibus tueri, siccis frondibus lectum sternere, vincere sitim aqua: somnum vigilia & labore captare: conficere perpetuo ieiunio corpus, ac die noctuque in sacris hymnis & diuina oratione versari. O ineffabilem Saluatoris nostri benignitatē, cui quum placitum fuerit, durissima continuò corpora permollit, sapientiam inspirat, & ad salutem dirigit, trahitq;. Nimirum Salomonis Regis nemo satis resipiscentiam admirari potest, hominem animo elatissimo, indomita iracundia, regio genere natū, collocatum in regali fastigio, & versatum semper in deliciis,

extemplò postquam diuinus eum spiritus incessit, ingenitam vltrò depoluisse superbiam. Pro trabea cilicium, pro purpureo strato frondes aridas, pro epulis regalibus baccas ac glandes, pro Syrmico sæpe vino palustrem aquam, & pro frequenti stipatorum manu, commutasse solitudinem, in eaq; salubriorē quietem, quàm in regno inuenisse. Nil studiosius, quam hominum occursum, colloquiumq; vitasse. Colomanni Regis tempore, semel tantùm in Vngaria visum perhibent, & e uestigio delituisse, nec vsquam amplius apparuisse. Ad postremum in syluis Istriæ degentem, in Deo obdormiuisse memorant, ac Polæ sepultum. Matrem verò, ac vxorem in Agmondensi cœnobio, quod in Stiria situm est, vita decessisse, ac reconditas esse ferunt. Ladislaus eum iam diu mortuum fuisse ratus, quum nusquam extaret, ad defensandum ab hostili impetu regnum omnes ingenii neruos intenderat. Quando in dextera salutem publicam se ferre, commissamque sibi gentem omni studio gubernandam esse intelligebat. Interea ecce iterum Chunorum furor erupit, & Copulcho Duce, Cruli filio in Vngariam sæuitur. Primo impetu hæc innumera multitudo ferocissimam, auriferamque Transsyluaniam inuadit, homines ac pecora iuxtà abigit, deuastat omnia ferro inique. Cui tantum immanitatis est insitum, vt nullam deorum hominumque rationem habeat: direptis rebus omnibus, populisque in seruitutem assertis, in templa desæuit, succendit aras, nec diis hominibúsve parcit. Populata Transsyluania, superatoq; monte Carpathio (cui à nimio salis auriq; fossilis fructu, non iniuria nomen est inditum) extemplo in Bihoriensem agrum, vbi Varadinum est, properatur. Ad flumen, cui nunc Vnsoer est nomen, Chunorum castra locata, aliquot ibi diebus immoratum. Post hæc Tibiscum traiicere visum est, & in agrum, quem Thocaydum vocant, hi castra mouere, exercitum deinde in treis partes diuidere visum est, vna & altera ad Vastandum Sabulensem agrum destinatur, ad incursandas Tibisci ripas tertia relinquitur. Depopulatis igitur ex composito regionibus, ad vicum quendam aquàm ve conuenēre, quam Bechen appellant, vbi intolerabili præda onusti, confestim redeūdi consilium ineunt, gloriosè inter se iactantes, Belligerando venimus, & venando reuertamur. Ex immensa prædæ magnitudine, qua nil maius antè fuerat auditum, hæc insolentia exorta, quando innumera liberorū matronarumq; nobiliū multitudo captiua abducebatur. Ladislaus, qui in Illyrico tunc agebat, & Sclauoniæ regnum à sorore legatum, & ab ipso ante propugnatum, ditioni Vngaricæ adiecerat, quando longè aberat, his rebus præstò abesse non potuit. At vbi in Transistriana Vngariæ parte edoctus est, fera gente omnia diripi, initum iter properat, celerem præmittit, equitatum, cum cataphractis ipse die noctuq; subsequitur. Abeuntes Chunos, continuatis itineribus ad Themesium amnem cohibet, qui traiecto iam fluuio, se tutò in proprias sedes redire posse credebant. Postquā eò peruentum erat, vnde miserabilis pręda spectari poterat, aduocata concione, Ladislaus exclamat: Heu miserabile spectaculum, cōmilitones. Prospicite longissimum captiuorum agmen, vbi pro se quisque vxorem, liberosque suos longo fune obligatos, pedibus longum ocyssimè iter facere coactos, & in miseram seruitutem properantes agnoscere potest. Ingentem exaudite vlulatum, vestrorumque infantium vagitum, qui è materno collo pendentes, earum coaugeant vociferationes, & vna cum eis à tergo respiciunt, si quam sibi opem videant adhiberi. Spectate, quo pacto aliæ filiorum sarcina grauatæ desidunt, hostiumque calcibus suscitantur. Aliæ à dolore ignauiam causatæ, quàm immaniter à tergo vibicib. inscribuntur. Æquis adhuc oculis hæc spectatis Proceres, ac liberos coniugésq; vestras passim cum matribus ad fœdæ gentis seruitia trahi toleratis? Proinde mihi potius mori statutum est, quàm abactis tot ingenuis hostiliter matronis, & tam ingenti liberorum turba, in quibus spes omnis Regni sita est, turpissimè viuere. Mox lachrymarū profluuio confusus concitato in hostē equo fertur, rubráq; simul vexilla inferri iubet, cęteri pari dolore perciti, fortissimū ducē ne minore quidē animo subsequuntur. Chuni postq̄ se à tergo peti respiciunt, agmen sistunt, séque in aciem instructā redigunt. Acerrima confestim

pugna

pugna conseritur, quando his timor, suorum charitas, & indignatio captiuitatis illis animos obfirmabat. In confertissimum se prælium Rex ingerit, & dum indulget pietati, neq; sibi parcit, neque pericula vlla reformidat, cadunt à principio vtrinque multi. Interea captiuorum agmen properare iussum, à tergo sibi opem adesse prospectat, in adurgentes reluctatur. Viri ac mulieres cum liberis æquè se expedire student, soluunt reuinctas mutua ope manus, deponunt charissima matres pignora, vt à fronte suis opitulentur, quod vbi propere factum est, cum gratulatione voces edunt intensissimas. Infantes humi iam depositi, vbi se à parentibus destitui conspicantur, insolito spectaculo perculsi, pari contentione conuagiunt. Contrà à tergo viri passim exclamant, iubent bono esse animo, & lachrymas æquè ac sanguinem fundunt. Chuni in angustias se redactos vident, à tergo grauissimè cæduntur, à fronte impedimentis, & captiuo vel maximè agmine præpediuntur, in quo matronæ cum pueris ac senibus à fronte, pariter suis viris, qui à tergo instabant, fortissimè succenturiari videbantur. Nam senio grauati, pro vallo, dispansis brachiis obstare, sæpe ad protegendam imbellem multitudinem, pro clypeo corpus opponere. Mulieres quoque morsibus ac pugnis digladiari, rapere quandoque arma de manibus hostium, audacia ac spe iuxtà completæ, pueri quoq; subsequi, matrum exemplo tracti. Quare Chuni, à latere terga dare cœperunt, palantes fugiunt omnes, insequuntur Vngari. Quod vbi à pientissimo Rege visum est, cõtinuò exclamauit, Parcite humano sanguini, parcite milites, sat cruoris hostilis effusum. Fugientem capite multitudinem vt si forte ad orthodoxam fidem animum aduertere voluerit, Dei populum amplificemus, qua re nil Deo gratius, & nobis salutarius facere poterimus. Deferuente his verbis ira militum, quicunque superfuerant ex Chunis capti, vnus tantùm seruus, qui Escenibus dictus est, veluti memorandæ cladis nuncius euasit. Copulchus cum præstantioribus, initio pugnæ occubuit. Parta victoria, Vngari ad charissimum captiuitatis agmen, in libertatem dudum assertum conuolarunt. Repetit quisque suos, & non tam nomine, quàm voce agnoscebantur omnes, tanta insperatæ salutis ac tam lachrymosa congratulatio mox exorta, vt hostes quoq; humanitatis expertes pio spectaculo collachrymarent. At vbi publicæ rei seu congratulationi satis aliquantisper factum est, subito Regis edicto supplicationes diis indictæ, celebrata lectisternia, & apud omnes aras omnipotenti Deo gratiæ passim actæ, & in perpetuum insignis victoriæ monumentum, Themesus amnis in hodiernum vsque diem, à clara infidelium cæde Paganus cognominatus est. Chunorum populi cognita ab eo, qui euaserat strage suorũ, publico luctu, indicto iustitio, Copulchi Ducis, ac cæterorum interitum deplorarunt, quum innumeram suorum manum captiuam apud Vngarum detineri sensissent, vno eodemq; bello & Ducis mortem vlciscendam, & eam à seruitute vindicandam decreuere, itaque copias instaurant, & ad redintegrandum exercitum seruitia quoq; solicitant. Pro virili parte vndiq; auxilia contrahunt, item Cumanos, Hamaxobios & Rutenos in Pannoniam ciere conantur. Post hæc legatos ad Ladislaum mittunt, quibus mãdata dedere, vt Regem captiuos reddere iubeant, aut recusanti subinde bellum indicant, diemq; pugnæ præstituãt. Quum hi in Ladislai conspectum venissent, ex mandato captiuos insolentissimè repetunt, nulla præreuerentia vsi. Adiiciunt contumelias, & non veluti à victore, sed tanquam à subdito captiuos exposcunt. Quin & hos continuò dimitti, insolenter imperant. Ad futilia Rex verba subrisit. Ne imperiosa quidem verba dicens, addecere victos: & tunc vel maxime, quum à benigno victore sunt aliquid petituri, quod magni momenti esse videatur. Commemorat item Chunorum iniurias, qui nullo Pannonum bello lacessiti, iam tertiò Vngariam inuaserint, & animo plus quàm hostili, homines ac pecora abegerint. Proinde huiuscemodi superbiæ nihil indulgendum esse affirmat, ac re infecta hos abire iubet. Qui prius quàm pedem retrò ferrent, euestigio belli diem indicunt. Quàm primum Rex munitissimũ cogit equitatum, oppidatim & pagatim homines euocat. Ad regni fines quàm ocyssimè contendit, vt ante diem hostibus oc-

curtat, néve hos regnum ingredi patiatur. Contrà ad præstitutum illi diem cum innumera multitudine adfuere, haud procul ab Istri ripa sabbatho die ex cōposito pugnam ineunt, & cùm collatis vtrinq; signis, & obstinatissimis etiam animis pugnarent, nihil tunc Ladislao occurrit antiquius, quàm cum eorum Duce singulari bello certare. Quare declinato à plærisque congressu, passim Chunorum Regem inquirit, & vsquequaque discursans, Acum, Acum ingeminat. At ille peculiare prælium detrectare non ausus, exemplo adfuit. Inito congressu, & tentatis Ladislai viribus ita animo concidit, vt ad primum securis ictum capite nutarit, & adiecto mox ense transfossus expirarit. Spectata Ducis Aci morte, Chuni animo consternati, instantibus Vngaris terga dare coacti sunt. Palantes deinde fugiunt, passimque cæduntur, in insolentissimam Rex Barbariam vsque adeo sæuiit, vt paucos captiuos fecerit. Ne minus quidem suorum ferociam in hostes, præter morem sæuire permisit, ne vlterius Chunico bello vexaretur Vngaria. Ad postremū insigni victoria potitus, opima diuo patri Stephano spolia retulit, cumulatissimas Deo gratias indictis supplicationibus exsoluit. Hæc igitur Ladislai tempore vltima Chunorum eruptio fuit, quamuis regnante Salomone, & vigente adhuc fraterna concordia, hæc gens (vt eodem loco scripsimus) magnum quoque Vngariæ detrimentum intulerit. Tunc enim traiecta Transsyluania, ac superatis montibus Carpathiis in Bihoriensem vsque agrum vbi Varadinum est, ab his latè discursum & populatum fuit. Quo quidem tempore ingenuam virginem à quodam Chunorum principe raptam, à Diuo Rege liberatam, supra latè retulimus. Post Chunorum igitur stragem Roxanorum bellum exortum est, quos Rutenos nunc appellant. Regionem verò Ruxiam dicunt. Roxolanos Latini frequentius nominant. Ladislaus autem attritis Chunis, Rutenos aggreditur, quando eos in se Chunos suscitasse, misisse auxilia, ac hominibus, commeatibusq; iam ter bellum fouisse nouerat. At illi meliori consilio freti, non armis, sed obsequio inuictissimum Principem superandum censuerunt. Ne consilio quidem suo falsi sunt, nam quum supplices eum adiuissent, ingenueq; culpam faterētur, & imperata se cuncta facturos planè reciperent, ipse confestim errata remisit, & clementi ita animo omnes amplexatus est, vt non tam vi quàm pietate hostem sibi perpetuò cōciliarit. Polonicum deinde bellum exarsit, quia cum Rutenis & Chunis in Vngaros coniurasse rumor erat. Nam sine magnis auxiliis, Chuni totiens in Vngaros bellum instaurare nequaquam potuissent. Ladislaus igitur, quum hostem pótius audacia, quam cunctatione deterrendum esse censeret, post cæsos ad internecionem Chunos & acceptos in deditionem Rutenos, in Polonos se conuertit, quos neq; necessitudo sanguinis, neq; vetus amicitia, neque vicinitatis iura in officio retinuere. Iam Sarmatiæ fines penetrarat, quum Polonorum occurrit exercitus, aliquandiu accerrimè pugnatum est, & vtrinque multi cecidere. Polonica tandem acies inclinatur, instat vehementius crescente spe Vngarus. Sed quum in fugam effunderetur hostis, illius impetus vltrà remorari non potuit, fugientem vsquequaque cædit, fugatque, & è victoriæ successu tantum animi victor accepit, vt quousque Graccouiam, à Gracco Romano ciue conditam, & Polonorum regiam non perueneriț, nusquam pedem sistere voluerit. At vbi ad metropolim peruentum est, Ladislaus vrbem acerrima obsidione circumuenit (eam Vistula fluuius influit, qui Scythiam Sarmatiamq; à Germania planè disterminat, in Sarmaticumq; Oceanum defertur) iam in tertium mensem prorogatur obsessio, ac magna fames, & rerum fere omnium egestas iuxtà obsessos & obsidentes incessit. Commentum verò nouum inuenit ingeniosa necessitas. Intempesta nocte, Regis edicto, quisq; miles ocream galeámve effossa terra completā ante vrbis mœnia conferre iubetur; quod vbi factum est, congestæ terræ mox tumulus haud mediocris exsurgit, quem farina quàm primùm Rex aspergi iubet. Illucescente die, oppidani editissimum farinæ montē ante muros arcis aspiciunt, hostium cōmeatibus inuident, ac pariter admirantur, vrbanā commiserantur inopiam. Publicæ mox salutis consilium ineunt, se cibariorum egenos, & ad extrema ro-

ma ro-

ma redactos,longam hostium obsidionem,qui re frumentaria diutissimè se muniuerant,vltra tolerare non posse, imo tanta iam fame laborare, vt vix in horam resistere liceat, quare in sequenti die sese cum arce dedunt. Rex castigata aliquantulum eorum peruicacia,post humilem deditionem, ius omne cum ciuitate restituit,in posterum admonuit,ne contempto amplius amicitiæ iure,in Vngaros quicquam molirentur,quod se facturos omnes recepere. Deinceps in Boemiam declinatum iter, vbi quum aliquot infestos habuerit olim sibi populos,exacta iniuriarum vltione, multisq; in captiuitatem assertis,cum dexterrimo vbique eiusdem fortunæ tenore,veluti gloriosissimus victor in Vngariam cum ditato iam exercitu se recepit. Quum post tot bella,se in ocium reuocasset,in Bithoriensi agro inter venandum cœlesti admonetur internuncio, vt ad Chrysium fluuium Diuæ Virgini basilicam dicaret, eamq; adiecto populo muniret,quem locum magnæ Matri gratissimum futurum esse significabat. Diuina statim mandata præstitit,magnificentissimam ædem erexit, eiq; Pontificem præfecit,oppidum fundauit,Varadinumque iussit appellari. Pontificiam ædem amplissima donatione,Diuini cultus gratia,exornauit. Quum Henrici summique Pontificis discordiam Germani iniquo animo tolerarent,eum ad capessendum Romanum imperium multis etiam precibus inuitarunt, quem quum obstinatissimè recusantem inuenissent,Rodulphum declararunt, Saxoniæ principem. Nihil auidius anhelabat,quàm expeditionis Hierosolymitanæ præfecturam, vt pro eis Dei numine sanguinem effunderet,qui multo nos cruore à morte redemit. Eius sepulchrum, cæteraq; delubra à fœda Saracenorum gente vindicaret, qui in prophanos vsus illa redegerant,ratus Saluatori suo nihil hac expeditione futurum antiquius. Augebat spem iam rumor effusus,Petrum Eremitam,Gallica gente natum,ac mira vitæ probitate præditum, è sancta peregrinatione reuersum,Diui Petri iussu non modò Vrbanum Pontificem, sed Gallos, Hispanos,ac Germanos monuisse, Palæstinam, & Augustissima illa loca, vbi Saluator mundi & natus & mortuus est,omnino à Saracenis asserenda. Nec vltrà tolerandum, illa sacraria, vbiq; Christianus quisque facinorosissimus facilè expiatur,prophanis quotidie piaculis incæstari. Quando ingenuæ, quæ peregrè veniunt,matronæ nefandis ibi concubitibus fœdarentur,contrà viri,aut inauditis cruciatibus orthodoxam fidem abnegare cogerentur,aut latrociniis ac cædibus afficerentur. Proinde Petrum Apostolorum principem iubere Gallos,& Germanos hanc continuò expeditionem suscipere, Terram,quam sanctam vocant,à fœda seruitute vindicare. Quin & Vrbanum,Petri Eremitæ verbis admonitum, in Galliam profectum, ad Montemclarum in Aluernis frequentissimam habuisse synodum, cunctis qui aderant Principibus, vehementissima quadam dicendi copia,suscipiendam hanc sanctissimam expeditionem persuasisse. Gothofredum,Eustachium,& Balduinum,præstantissimo Boliniorum genere natos,Bonomaiæ Gallicę Regulos,item Podiensem Antistitem,Raymundum Ægydii Comitem, præterea Hugonem Magnum, Philippi Gallorum Regis fratrem,duos Robertos,alterum Normandiæ, alterum Flãdriæ Principem, & Stephanum denique Carnoti Regulum,sanctissimæ vltrò militiæ nomina dedisse.
Quin & trecẽta hominum millia,promulgato bello, deposita toga, sumpsisse sa- 1084.
gum,dextrúmque humerum signo crucis inscripsisse, quod anno octogesimo-quarto supra millesimum plerique contigisse memorant. Ac eodem quoq; tempore,impediendæ huius expeditionis gratia,Henricum ferunt, Roberto Flandriæ Principi bellum indixisse. Ad Ladislaum,salutari hac gloria succensum, & ad Bodrogum oppidum Paschalia festa celebrantem, ecce ex Gallia, Hispania, & Britannia legati veniunt. Quin etiam Guilielmum Gallorum Regis fratrem, peculiares quosdam oratores misisse Pannonici referunt Annales, qui præ cæteris Regem instantissimè orabant,vt cum Põtificia auctoritate,ac populi Christiani iussu,pro asserendo à Saracenorum potestate Saluatoris nostri sepulchro, hanc susceperint expeditionem,delegatam sacrosancti exercitus præfecturam, & gubernationem libenter acciperet. Neque sacrarum legionum recusaret im-

perium, quæ inexpiabiles infidelitatis iniurias sunt vlturæ. Rex pluribus exorari non permisit, Iesu Christo optimo maximo, quòd tam præclarum facinus suæ plebis Optimatibus inspirarit, deinde Christianorum potentatibus, vel his maximè, qui legationis officio gloriosissimam præfecturam detulerint, gratias egit. Sacram expeditionem laudauit, ac demum hilari, fortique animo sanctissimum accepit imperium, legatos honorificè tractatos, & amplè donatos remisit. In illis item solennibus, cunctis Vngariæ Antistitibus Optimatibusq; se expeditionem Hierosolymitanā eo anno perfecturum significauit. Quare omnes amplexatus, commendata Regni salute, tristes lacrymabundosq; dimisit. Deinde ad Conradum Boemorum Ducem, Othonis filium, suúmque è sorore nepotem, extemplo tabellarium mittit, qui delatum sibi Hierosolymitanæ expeditionis imperium significaret, iuberetq; iuuenem se militiæ accingere, componere domum, exercitum ad vlciscendas Saluatoris iniurias pro sua virili comparare. Lubentissimo animo imperata suscipit nepos, ad statum se diem adfuturum pollicetur, salutari expeditione admodum exhileratus. Dum peregrino vterque bello se accingit, ecce Sentapolux, qui arcta iuuenem consanguinitate tangebat, Conradi Ducis nomine, ac intempesta nocte Pragam adit, capitque. Postero die à coniuratis honorificè susceptus, fauente Pontifice Pragensi, tyrannidem occupat. Conradus dominatu exactus, ad auunculum effugit, consanguinei facinus enarrat, implorat auxilium, paternamq; fidem, & antiqua beneficia memorat. At Rex meritorum Othonis haudquaquam immemor, nō modò auxiliares copias, sed pro restituendo nepote, se & Imperatorem & militem fore pollicetur, exercitum igitur continuò cogi iubet, & validissimum parat equitatum. Quin & alios ex fratre Geysa nepotes duos, bello se accingere præcipit: quorum alteri Colomanno, Almo verò alteri nomen erat. Almum Colomanno magis amabat, quando illum multi sanguinis effusorem, contrà verò hunc mitiorem è sapientia sua fore prospexerat. Quare Colomannum sacerdotio destinarat, vt dirum religione mitesceret ingenium, & consilio motus Agriensem Episcopum declarauit. Quod vbi nepoti significatum est, in sequenti nocte in Polonlam effugit, ingenita ferocia ductus, neque veterum rerum ignarus, patrem & auum à Polōnis olim honorificè exceptos. Plærique iuuenem nobiles sequuti, quorum principes Marcum & Vgram memorant. Colomanni fugam iniquo animo Rex tulit, improbitatem indolis abominatus. Comparatis tandem copiis, in Boemiam contendit. Vix fines attigerat, ecce eum morbus incessit, & languor ingens. Quare Principes Antistitésque omnes confestim imperat acciri, vt rebus consulat Vngaricis, & antequam humanis excedat, de futuro Rege disponat. Item ad Colomannum, Marcellum Presbyterum magna sanctitate præditum, & Petrum Comitem oratores mittit, qui suo nomine eum è Polonia reuocent. Increbrescente deinde ægritudine, conuocatis optimatibus, Almum mitiore ingenio, ac præstantiore indole adolescentem regno sibi succedere iubet. Mox ex testamento quæcunque apud eum bona comperta sunt, omnia basilicis cœnobiisq; sacris legat, nullam in Vngaria ædem beneficentiæ suæ reliquit expertem. Postero die Rex ille sanctissimus, omnium populorum iudicio habitus, anno salutis nonagesimoquinto supra millesimum, tertio calen-
1095. das Augustas, anno verò Regni sui vndeuiceno, in Domino obdormiuit. Sine liberis aliqui decessisse ferunt, neque anne vxorem duxerit, satis constat, nisi quod ex Epitaphio quodam sepulturæ inscripto ad Vispriniensem Basilicam, in quam antistes quidam Gesla & Olhait reginarum ossa congessit, Epigramma tale est: Ladislai, sanctissimorum Pannoniæ Regum consortum hic ossa quiescunt. Quod ego haud difficulter crediderim, quum Pyriscam Ladislai filiam, vt in Secundi Stephani gestis referetur, & Constantinopolitano Imperatori matrimonio collocatam, eorum Annales planè tradant, nomen Imperatoris prætermittunt, quem Emmanuelem fuisse puto. Corpus Varadini honorifi-
Almus. centissimis exequiis sepultum est. Almus autem bona simplicitate ductus, ac natu minor, Colomanno è Polonia redeunti regno cessit, ne primogenituræ fratrem

fratrem iure defraudare videretur. Promulgato diui Regis interitu, tantus vniuersam Vngariam planctus inuasit, vt ne minimum quidem pagum inueneris, qui non assiduo planctu resonaret. Alii Patrem patriæ, pientissimum Regem ingeminare alii, pars vnicum regni seruatorem, propugnatoremque fortissimum exclamare, plærique Parentem pauperum, multi sanctissimum Principē, & virginitatis assertorē dicere, faustissimis omnes cognominationibus certatim extollere. Nemo autem pro dignitate laudare. Omnes in pulla veste, demissave barba Regem optimum ac pientissimum annos treis deplorarunt. Quies choreis ac ludis, & silentium cantibus & citharœdis indictum. Quisque sibi vltrò festiuitatem inhibuit, ac interdicti passim ioci. Quem principem amiserint, subsequuta miracula ostenderunt. Quibus enim sacri corporis custodia delegata fuerat, dum Varadinum iter faciunt, corpusque deuehunt, quum labore, tum assiduo mœrore defatigatos, altissimus eos somnus inuasit, plus æquo dormitur, quin & ad tertiam vsque diei horam stertitur. Currus, cui corpus eius fuerat impositum, sine iumentis, quæ dudum pabulatum emissa fuerant, per se citatus, creditum sibi pondus rectà Varadinum effert, & tam rapidis vltrò rotis properat, vt ab expergefactis custodibus nunquam assequeretur, nec vsquam remorari potuit, donec ibi constitit, vbi Ladislai numen sibi sepulchrum optarat. Insuper inter sepeliēdum, quum vnus ex omnibus malè id olere diceret, increpantibus cæteris, qui suauissimam odoris fragrantiā sentiebant, os illi in terga repentè retortum, ac humeris vsque adeò mentum inhæsit, vt nullo modo amoueri posset, sed repentina correptus pœnitentia continuò exclamauit, Peccaui in sanctissimū Principem, ac Deo charissimum, & execrabili maleloquentia pium numen violaui, proinde Sancte Ladislae, miserere mei. Deinde sepulchrum supplex veneratus, iratum sibi numen conciliauit, mentum, quod humero inhæserat, non sine obducta cicatrice auelli potuit. Nec desunt, qui referunt cubicularium, Regem ad postes templi præstolantem, ac nimio moræ tædio affectum, repetita basilica, spectasse dominum diuina contemplatione ita subtractum, vt in aere pendentē intueretur. Item in omnibus angustiis ita propitia sibi numina habuisse dicitur, vt quum ipse per Getarum solitudines Bessos insequeretur, qui cum ingenti pecorum hominumque præda ex Vngaria properabant, & fame nimia laboraret exercitus, exorato Christo optimo maximo, in tantum mox ceruorum bubalorumque gregem inciderit, vt esurientem abundè militem pauerit. Erat præterea quidam miles, qui argenteam patinam à Diuo quondam Ladislao, patri dono datam, apud procerem non mediocrem oppignorarat, paucis pôst mensibus, reddita pecunia, pignus repetit. At ille eius pulchritudine captus, impudenter pignus abnegat, & patinam, quam haberet, in loco pignoris habuisse, verùm etiā semper suam fuisse asseuerat. Prætor contentiosam litem ita diremit. Patinam Diui Ladislai sepulchro imponendā esse censet, & ab vtroque præreuerenter accipiendam, ac illi demū adiudicandam, cui impunè è loco sacro amouere fas erit. Vterque prætoris sententiam approbat, veritatis fit periculum. Imponitur sepulchro patina, qui pignus abnegarat, prior numen periclitatur; vix supplex sacrosanctum monumentum attigerat, cum repentino morbo correptus, neque patinā capere, neque loco moueri potuit. Aduersarius contrà, quum tumulo supplex appropinquasset, ac numen orasset, vt quod patri quondam primipilo dono dederat, nullius iniquitate filium defraudari pateretur, è vestigio suffragante Deo, patinam accepit impunè, ac maximas diuo Ladislao gratias egit. Qui verò membrorum symptomia torquebatur, placato subinde numine liberatus abiit. Nec se in cæcos, mutos, paralyticos, aut aliquo naturæ defectu laborantes, minus officiosum exhibuit, quos quidem omnes diuina potestate curauit. Sed hæc omnia maius ocium postularent. Quare anno centesimotertio post mortem, miraculorum multitudine, quæ vim numinis testabantur, coactus Pontifex Maximus Romæ inter Diuos retulit, atque eadem anatheoseos hora, se inter Diuos relatum ostendit. Siquidem puer ad sepulchrum eius allatus est, cui pro manibus ac pedibus informis

cato fuit, vbi neque ossa, neque neruos cernere erat: vix parentes pro filio vota susceperant, cùm pedibus ac manibus conualuisse norunt. Sed de sanctissimo Rege hactenus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER V.

Colomannus.

DEFVNCTO Ladislao, Colomannus ritè successit, sed quomodo id acciderit, diuersa est opinio. Hunc aliqui Varadiensem fuisse Episcopum, è fratribus vnicum superfuisse, & ne regnũ à regia stirpe destitutum, in alienam potestatem cõcederet, Optimatum iussu, & permittente summo Pontifice, adactum referunt, se sacerdotia dignitate abdicasse, ac regiam obiuisse potestatem, ne regnum suapte natura fluctuantissimum, hac potissimùm occasione iret perditum. Atque ab Vngaris idcirco Kenues Calman appellatum, quia canonicarum horarum librum Episcoporum more gestaret. Alii contrà (& verisimiliùs) prodidere, Colomannum audita diui patrui morte, è Polonia continuò rediisse, cedente Almo ritè fuisse coronatum, ac Ducatum fratri vltrò concessisse, quo tertiam regni partem sibi comparabat. Is animi potius quàm corporis dotibus pollens, aspectu turpi fuit & monstroso: quippe cui hispida & pilosa membra, neque inter se consentientia, haud mediocrem corporis contemptum afferebant. Accedebat lingua blesa, qua gratiæ conciliatrice nequaquam prosperè vti potuit, & gibbus à pectore prominens, item claudum ferunt, ac parum sibi æquam sortitum fuisse naturam. At detrimenta corporis resarsit animus, siquidem callidus & astutus erat, cui docile ac versatile fuit ingenium. Verùm in homine libido potius, quàm ratio dominari. Animus crudelitate magis, quàm humanitate delectari. Præterea difficilis, morosus, suspicionibus ac furori nimis obnoxius. Pietatem parum colere, & multo minus inuidia carere. Quæ quidem vitia diutiùs delitescere nequiuêre. Iam dudum in Germaniam fama diffunditur, & mox per Gallias passim vagatur, Ladislaum Hierosolymitanæ expeditionis præfectum vita decessisse, Colomannum ex fratre nepotem ei subrogatum, vniuersum in obsequio tenere regnum, item diuitiis & copiis æquè pollere. Quamobrem ne mediocris quidem tristitia Regulorum omnium animos incessit, siquidem in Palæstino bello sanctissimum fortissimumque Imperatorem se amisisse reputabant. Vnicum his leuamen succurrebat, Colomanni nepotis memoria, quem à patrui sui probitate ac magnitudine animi non degenerare sperabant. Itaque oratores ad eum mittunt, hisque mandata dant, vt inprimis amicitiæ officio fungantur. Communem è Ladislai morte dolorem iam conceptum referant, atque iuuenem consolentur. Post hæc pro regia dignitate, quam nuper iniuerit, ex more congratulentur, omneisque vires & auxilia deferant. Ad postremum exorent, vt delatum tot Principum nomine, sacrosanctæ expeditionis imperium, quod Ladislao paulò ante contulerant, lubenter accipiat. Rebantur enim iuuenem, quantum in se situm erat, illius vestigia imitaturum, & non minus nominis quàm Regni hæredem fore. Sed longè aliter atque sperarant, res accidit. Nam quum legati in Vngariam venissent, & mandata exposuissent, nihil impetrarunt. Quin etiam statim, vbi ante Regem constitêre, præ infausta eius præsentia diffisi, se re infecta abituros arbitrati sunt, neque (veluti accidit) quicquam boni ductu & auspiciis eius fieri posse credidere: rati, velut corpore, ita & animo, hunc Ladislao multò inferiorem futurum. Ille autem multa impedimenta causatus, obstinatissimè delatum sibi munus recusauit. Neque tantę gloriæ renunciare puduit, nullis expeditionem copiis adiuuit. Quin etiam (vt paulò infrà referetur) eos hospitio transituque prohibuit, veluti hos non ad vindicandum sepulchrum, sed populandam Asiam profecturos peregrè arbitraretur. At Principes spe sua frustrati, nequaquam propter hoc animo consternantur. Copias innumerabiles, & quæcunque bello sunt vsui, comparant. Mox alii per

per Italiam, per Pannonias Thraciámq; alii in Asiam contendere. Nã Petrus Eremita, expeditionis auctor, cum Balduino à fratribus per Germanos, Vngaros ac Thraces Constantinopolim peruenire nititur. Episcopus autem Podiensis, Hugo, Magnus, Raymundus & Stephanus, superatis Alpibus, in Italiam ad Romanum Pontificem conuenere. Mox tripartito profecti, pars vna Barium, Brundusium altera, tertia Hydruntum abiere. Boemundus Guischardi filius, pari amore gloriæ tractus, se cum validissimo equitatu his socium addit. Colomannus quum per Germaniam & Vngariam hos iter facturos esse sensit, ne qua vis oppido vicoq; Pannonico inferatur, cogit exercitum. Quando non fidei gratia, sed prædandi cupiditate, hos extra fines proprios euagari reputabat, ex ingenio suo alios emensus. Quum inclytæ expeditionis exercitus Regni finibus appropinquare sensisset, treis obuiam legiones præmittit, quæ Vngariæ iter inhiberent, aut parum auscultantes armis repellerent. Postquam sacra aduenêre agmina, non solùm duces, præfecti legionum, & centuriones, verùm etiam gregarius quisque miles improbitatem Regis, quem tanto bello præficere voluere, quàm primùm admiratus est. Quippe qui Christi milites, & Saluatoris nostri tesseram ferentes, nulla religionis habita ratione, non modò nullis commeatibus & auxiliis adiuuit, sed præclusit iter, & interdixit, imo bellum pertinaciùs obstantibus indixit. Ne parua quidem Ladislai commiseratio omnes incesserat, vtpote qui omni ex parte beatissimus iudicatus, degenere demum successore suggillaretur. Postquam autem occlusum iter intelligũt, id ense aperire decernunt. Itaque agmen in aciem redigunt munitissimam, in medio impedimenta locant. Et post exploratores, velitum agmina præmittunt, obstantes in finibus Vngaros forti animo adoriuntur, & proterunt. Mox cætera subsidia admouent, ne Christi legionibus iter impediant, néve cibaria pabuláve subtrahant, postquam auxiliares copias abnegant. in primo congressu ex Vngaris cecidêre multi, qui impio Regis edicto ducti obstitere, in cæteros, qui terga verterunt, mitiùs actum. Dehinc inuito factum iter, commeatus allati, & exoluta hospitalitatis officia, item clandestinis multi donis, pars magna pecuniis, & aliis alii adminiculis, sacrã militiam pro facultate iuuarunt, ne edicti sæuitia punirentur. Rex vbi pro libidine sua rem minimè successisse conspicatur, cùm pudore, tum iracundia succensus, ad Themesum amnem castra locat, veluti inita iamdudum pace, eos abire permitteret. Hi postquam ad Zemlinum peruenêre, oppidum continuò obsident, expugnántq;, ne quæ ad postremum à Colomanno sibi tenderentur insidiæ. Capto Zemlino, commeatuũ gratia, quos innumera multitudo postulabat, vniuersa regio diripitur, ac præda omnis eò congeritur. Mutato deinde mox cõsilio, Rex cum his pacem init, cibariorum ac rerum omnium copiam reficit. Ex principibus quemq; pro dignitate donauit, & pro resarcienda iactura nominis, quando maximam infamiæ notam sibi inustam esse intelligebat, nullum humanitatis officium omisit. At illi, reconciliatis ex beneficentia animis per Daciam, Mysias ac Thraciam, Constantinopolim venêre. Quod vbi factum est, quum Alexius Imperator profusam sacræ militiæ licentiam ægrè ferret, nihil diligentius & affectatius curasse visus est, quàm vt primo hi tempore Thracium Bosporum transmitterent, inprimisq; ductor Petrus Eremita, probitatis potius quàm militaris disciplinæ compos, etiam inuitus in Asiã traiiceretur. Traiecto exercitu, Raymundus Germano sanguine natus, dux creatur. Mox Nicomediã, Niceamq; versus mota castra. Paucis pòst diebus Turcarum insidiis circumuentus, cum magna suorum clade ad hostes transfugit. Dum hæc in Bithynia geruntur, cęteri Constantinopolim principes conuenêre. Traiecêre tandem omnes, & ad Nicomediam copias coniunxêre. Quod vbi factum est, Niceam vnito consensu obsident, Bithyniæ metropolim, quæ ab initio Antigonia, ab Antigono Philippi filio, deinde Nicea, à Lysimachi coniuge fuit appellata. Hæc & loco & opere munitissima, haudquaquam facilè poterat expugnari, magno Turcarum præsidio defendebatur, præter ipsam ingens lacus erat, quo auxilia, commeatus, & cuncta quæ vsui erant, inuehi poterant. Quin & sexagin-

ta Turcarum millia superuenere, qui laboranti dudum vrbi subuenirent, quibus partim cæsis, partim reiectis fusisque, adhuc vrbs capi non poterat, nisi Alexiana classis lacum inuecta, in coronę speciem eam circumstetisset. Quare desperato auxilio, oppidani paucis pòst diebus deditionem faciunt. Vrbs Alexio tradita: qui deditionem fecerant, vnà cum rebus omnibus Constantinopolim commigrare iussi. Vix quatuor dierum itinere fortè præcesserant, quum nuncii vndique veniunt, innumerabilem Turcarum ac Saracenorum multitudinem appropinquare dicentes. Nondum aciem eduxerunt, quum mira pernicitate hostis adfuit, conserta pugna, à mane ad serum vsque pugnatum. Inaudita Barbarûm cædes edita, præda incredibilis inde relata, cuius magnitudine omnis expeditionis inopia abundè resarta dicitur. Solymanus Turcarum dux, dissimulata clade, ante pia castra discurrit, obuia cuncta diripit, spoliatque, ne quid alendo hosti relinquat. Post hæc iter per aridam siticulosamque regionē factum, ad Iconium tandem peruentum est, haud procul à Tauro monte remotū, quod in Boemundi potestatem statim concessit. Curata ibi corpora, & refectus admodum exercitus, mox præ Turcarum insidiis, quadrato agmine iter fieri placuit. Quum Heracliæ appropinquassent, oppidani præsidio destituti, vltrò supplices his occurrunt, deditionemque faciunt. Balduinus & Tancredus, quum id præsidio carere sensissent, Tarsum properant, facilique deditione potiuntur: oppidum his cæterorum principum consensu traditum. Insuper vtramque Armeniam maximis copiis adoriuntur, oppida præsidio destituta haud difficulter capiunt, eaque omnia Palinuro Armeno, qui signa crucis sequebantur, Galli ducis concessere. Deinde adita Cappadocia, Cæsaream capiunt. Receptisque nonnullis oppidis, & præcipuè Sura & Murensi vrbe, superato monte Tauro in profusissimam, irriguamque planiciem descenderunt. Et Antiochiam obsedêre, vrbem olim clarissimam, duodecim millibus passuum à Cilico mari remotam, cui arx munitissima ad exortum Solis, duplex in gyrū murus, alter latericius, ex quadrato lapide alter: item sexaginta turres supra quadringentas, & piscosus prope lacus. Vrbi Cassianus Rex dominabatur, Babylonici Regis stipendiarius. Boemundus ingenti ferocia percitus, primus in vrbem impetum facit, fugatoque frumentario, qui obuiam occurrerat equitatu, vrbanos commeatus intercipit, quibus militarem admodum famem declinat. Dehinc vrbē obsident, ac in longa obsidione, non tam perniciosa fame, quàm formidoloso Barbarorum bello laborarunt; quin & plærique ductores inedia & labore perterriti aufugêre. Ex quibus Petrum Eremitam, Guilielmum Carpentanum, Tancredi Boemundi necessarium, præ cæteris memorant, qui veluti desertores, non sine ignominia ex fuga reuocati, ac nouo militiæ sacramento sunt adacti. Iam nonus mensis obsidionis agebatur, & hinc sæua fames, hinc ingens hostium numerus adurgebat. Quare ex ipsa desperatione est parta victoria: nam cum hostibus in conspectu vrbis acerrimè dimicatum est, quippe qui media ex parte cæsi, cæteri fusi fugatique. Galli & Germani hac victoria confirmati, ad expugnandam Antiochiam animos multò vehementius conuertere. Ad postremū eodem fere mense, Pyrrhi Antiocheni proditione, ac intempesta nocte vrbē occupant. Cassianus Rex auersa porta elapsus, in propinquos montes se recipit, vbi ab Armenis inter vagandum cæsus est. Capta Antiochia, paucis pòst diebus sæuissimum bellū cum Persis exoritur. Nam cum Corbana, præfecto Regis Persarum, & Sensadolo Cassiani filio, haud procul ab vrbe prosperrime dimicatum est, ac incredibilis abducta præda, quando centum fere millia hostium ibi cæsa creduntur, & præter equorum ac iumentorum numerum, camelorum circiter quindecim millia sunt abacta. Quum victores se in vrbem recepissent, Boemundo Nortmanno, præfectus arcis, quam hactenus atrociter propugnarat, eā vltrò dedidit. Antiochia omnium suffragiis, excepto Raymundo, qui aliquātisper intercesserat, Boemundo tradita. Quarto autem mense, hinc motis castris, Rugia & Albania vi capta est, & imminente hyeme exercitus in hyberna redactus. In sequēti autem Vere Tripolim adoriuntur, mox Tortosam, Gybellúmque recipiunt. Cum Tripoli-

politano Rege, quia vrbem tribus iam obsessam mensibus, haud facilè expugnare poterant, mitius actum, æquiorésq; conditiones oblatæ: quippe quem pecunias, arma, & commeatus pollicentem, in fidem continuò recepere. Dehinc Betelon & Zeberim properatum, vbi magna siti laborauit exercitus. Tertio die ad Brani amnam castra locauere, hinc per arduos montes iter factum. Et quinto die Beritum peruenere, maritimam vrbem, mercatoribusque celebrem. Inde profecti decimo die ad Cæsaream, demum Hierosolymam venêre, tripartitò vrbem obsedêre, ad portam protomartyris, quæ ad Septêtrionem spectat, Nortmannus & Flandrensis Comites, ad Occidentem Gothofredus & Tancredus, ad meridiem, montemque Sion Raymundus metatus est. Vnde quadragesimo obsidionis die, quum Balduinus per tabulata quædam cum legione validissima primus in vrbem penetrasset, patefecissetq; portam, vrbs capta ab ortu Saluatoris vndecentesimo anno supra millesimum. 1099.
Turris Dauidis in deditionem accepta, satis superq; in omnem ætatem sexumq; sæuitum, miserrima in templo vtrinque cædes edita. Turris Dauidis.
Quare in pedis altitudinem supra pauimentum ibi cruor excreuit. Infœlix profectò ciuitas, continuatis tot excidiis obnoxia, quando, vt vetustiora dimittam, à Ptolemæo primo Ægyptiorum Rege, deinde à Tito Vespasiani filio, item ab Adriano Imperatore, & à Carolo Magno, & nunc à Gallis & Germanis euersam legimus. Gothofredus omnium suffragiis Rex Hierosolymitanus declaratus, qui quamuis cætera Regni insignia accepisset, coronam tamen pertinacissimè recusauit: exclamans, haudquaquam fas esse, Christianum hominem auream in ea vrbe gestare coronam, vbi Christus Rex maximus spineam pertulisset. Paulò pôst quum ingens hostiũ multitudo aduentare nunciaretur, quæ vrbem ab Europicis eriperent, continuò his occursum, atque non procul ab Asdoua ductũ & auspiciis Gothofredi fœliciter pugnatum, & cæsis fusisque hostibus clarissima est relata victoria, vbi centum millia hominum ex Asiaticis cecidisse perhibent. Quingenta in certamen millia hostium descendisse plęrique tradiderunt. Ad Colomannum itaque redeamus, qui postquam dimissis sacrosanctæ expeditionis exercitibus, in regiam se recepit, Almumque fratrem ad sua oppida redire permisit, maledicentium opera, magna inter vtrumque fratrem intercessit suspicio. Aliqui huic, dum gratificari student, præcauendas fratris insidias admonent, contrà verò plęrique alterum edocent, ne quo fratri modo confidat, quem nunquam dolo carere, sat exploratum haberent. Ex inita suspicione simultas oritur, è simultate mox in apertas inimicitias ac bella prorumpitur. Quid plura? fraternum indicitur vtrinq; bellum. Et ad Tibiscum amnem, ac Varkhon oppidum, cum validissimo equitatu Rex properat, contrà Almus haud procul ab oppido castra locat, Tibiscus inter hos medius interfluit. Iam pugnę dies instabat, quum bonorum quorundam opera, paucorum dierum induciæ fiunt, & de fraterna interim concordia agi cœptum. Proceres vtrinque cum militibus sine ducibus conuenêre: quum seniores plęrique sententias dixissent, illius potissima visa est, & in eam mox decretum factum, qui de intestinis Vngariæ bellis, & quæcunque mala Petri Salomonisq; temporibus acciderant, compositè & copiosè disseruit. Non fas esse fraterna bella fouere, neque redintegrare ciuilia, neque pro duobus fratribus omnes ire perditũ. In summa illud esse, quum nulla sit Vngaris inter se dimicandi causa, eos nullo modo intestinum prælium conserturos, neque in ea re ducum imperio auscultaturos, illis autem fore integrum, si sæua pugnandi libidine rapiantur, singulari certamine dimicare. Quicunque re verbóve faueant, capitales iam futuros, demum Vngaros, duelli victorẽ pro Rege habituros. Approbata vulgo sententia, Gracus ad Regem, ad Almum Ilias mittuntur, qui decretum nuncient. quod vbi retulêre, duces continuò castra soluêre, ac à fraterno bello manus abstinuerunt. Nam quum Colomannus (vt aiunt) luscus, claudus & gibbosus esset, non æquo Marte cum Almo certare posse videbatur. Deinde mutato Rex consilio, quum resipiscere aliquantulum, in Rutenos, quos Roxolanos olim appellabant, arma vertit, ratus multo melius fore, domi colere ocium, ac arma foris agere, quàm

intestino, eodémque calamitosissimo bello periclitari. Comparato igitur maximo exercitu, in Rutenos contendit: postquam fines adiit, hostili more cuncta igni ferróq; deuastat, homines ac pecora passim abducit. Quod vbi Reginæ nũciatum est, cui Lance nomen erat, Colomanno obuia prodiit, profusis lachrymis supplex, ad pedes hostis procidit, exclamans veniam ac pacem orat. Pro virili sua rapinas deprecatur, instantissima supplicatione amplexatur genua, vt Rutenis ignoscat. At Rex impudentissima efflagitatione mulieris offensus, hanc præter dignitatem Regiam calce repulit, haud fas esse referens, maiestatem Regis fœmineis vlulatibus incæstari. Sed illa vi reiecta, elatis in cœlũ manibus, diuinam opem ingeminat, diramq; repulsam incusat. Aduentarunt insuper Chunorum legati, qui multis precibus, Rutenorum veniam ac pacem orabant. Nullis tamen precibus Rex exorari potuit. Interea Ruteni Mircodem Chunorum Ducem cum auxiliaribus copiis acciuerant, & vtriq; quinque ferè millibus passuum prope Colomannum metati sunt. Quum legati desperata pace rediissent, pertinaciamque viri retulissent, extemplo curatis corporibus, secunda vigilia noctis, & quadrato agmine, incautum hostem adoriuntur, & præ insolentia nil tale formidantem, protinus in castra carris circumsepta impetum faciũt, irrumpuntque, somno & labore grauatos obtruncant, & expergefactos obstantesque partim proterunt, partim in fugam vertunt: nam improuiso impetu perculsi, alii fugere, resistere alii, pars arma edito clamore capessere. Non statario, sed tumultuario quisque prælio vti. Ad postremum desperata salute, palantes omnes fugere, syluarum diquirere latebras, & ita vitam tueri. Ruteni, præ indignitate rei, & fortunæ dexteritate, vsquequaque sæuire. Quare Vngarorum exercitus ad internecionem vsque ferè cæsus, vix cum paucis nobilibus Colomannus euasit. Veterana enim legione munitus, cæsis compluribus, reliquis maxima ex parte vulneratis, erupit. Quem dum Chuni insequuntur, Euczen, Almasi genere natum, ac virum fortissimum, cum magna manu suorum, item è Pontificibus Cupam & Laurentium, multosque alios sagittis intercepere. Instabat à tergo Monochus, vnus è Chunorum principibus, in quem Matthæus prætorianæ cohortis præfectus se conuertit, audaciam hostis repressurus. At ille mox auersus spicula mittit, Matthæique pedem sagitta traiicit: quo vulnere præpeditus, iam in hostium manus peruenisset, nisi clypeis expediti socii protexissent. Exin Petrus Monochum adoritur, & à sagitta fessum capit, vulneratque, viuumq; ad Regem ducit. Iulas quoque Comes traiecto pede, vix è manibus Chunorum euasit, quo tabifico vulnere paucis pòst mensibus in Vngaria exspirauit. Vngari igitur castris exuti magnam in ea strage iacturam fecere, quando amissis impedimentis, vestibus præterea vasis, armis, opibusque regalibus, pauci superfuere. Qui in syluas effugerant, præ inedia, calceorum soleas igni arefactas deuorarunt. Hanc Vngari cladem ita insignẽ fuisse tradidere, vt cæteris anteferant. Eodem ferme tempore, duos è priore vxore liberos Regem accepisse dicunt, Ladislaum & Stephanum. Ex quo genere mulier illa fuerit, & quod ei nomen, non reperio. Post hæc Nortmanni vniuersam Dalmatiæ ac Græciæ oram, Rogerio duce, qui Boemundi frater erat, infestare cœperunt. Veneti, qui, maritima quædam paulò ante in Dalmatia occuparant, quum cætera & præsertim mediterranea iamdiu Vngari possiderent, veluti in hunc vsque diem retinent, fœdus cum Colomanno percussere, quandoquidem ad vtrosque propugnatio Dalmatiæ pertinebat. Conditionem fœderis Rex haud inuitus accepit, ratus vt acciderat, si sub amicitiæ prætextu Dalmatas reuiseret, veteres Vngarorum socios, ac Pannonicæ ditionis auidissimos, aliquando fore, vt in fidem sui regni facilè reuocarentur. Icto fœdere, hi confestim expeditissimos equitatus, ingentem classem illi comparant: quam vbi conscendêre, Brundusii portum occupant, captæ vrbi præsidium imponunt. Mox in continentem effusi, longe lateque Apuliam populantur, homines ac pecora iuxtà abigunt, & vbi satis superque onustã classem, & locupletissimum quemque esse sensere, in Dalmatiam se recipiunt. Ne Colomannum quidem spes sua frustrata est. nam quum videret Venetos Scythica

thica expeditione occupatos, & modò cum Nortmannis, modò cum Patauinis propugnatoribus bella gerere, ipse iure fœderis liberiùs in Dalmatia diuersari cœpit. Quem quum illius oræ nobiles tutius adirent, continuò admonebantur, vt pristinæ libertatis, & Vngaricæ societatis memores essent, seq; quum hi voluerint, omnes à misera Venetorum seruitute lubētissimè vindicaturum. Quare ad vnum ferè omnes Dalmatæ à Venetis defecere, ad Pannorum societatem rediere, atque in primis Iadrenses, qui eiecto Veneto magistratu, missum à Rege præsidium admisere. Horum exemplo cæteri ducti, Venetos vndique exegerunt. Colomannus auxiliaribus copiis Dalmatiam compleuerat, quibus Dalmatæ freti subitò defecerunt. Regis mox edicto, veluti antè promiserat, perpetua libertate Dalmatia donata, fœdus cum Venetis initium, quemadmodum diximus. Veneti etiam hac conditione ictum ferunt, ne cui Venetum nomen, in expeditione Italica, ob Dalmatiæ vsurpationem, aliquo conuitio lacessere liceret. Verebantur enim, ne qua mentione Dalmatiæ orta contentio militarem suscitaret in eo bello seditionem. Vngarorum Annales nulla arte scripti, sed simplici tantùm veritate præditi, rem aliter ac illi referunt. Colomannũ aiunt, collatis cum Petro signis, qui eius regionis Rex erat, in monte Medrusiæ editissimo, quam Petergazdiam, id est Petri montem, nunc appellant, atrocissimè pugnasse, cæso Rege, Dalmatiam iure belli Vngariæ adiecisse. Imo à Petro, post Ladislai mortem, qui eam Pānonibus addixerat, occupatam potius recuperasse videbatur, recuperatam à Nortmannorum classe cœpisse vexari. Post hæc Regem, ad coercendam Nortmannorum audaciam, qui latè in Apulia dominabantur, & Adriaticum vbique mare infestabant, Venetam classem conduxisse, accitis vndiq; auxiliis. Mox bello maritimo, ad Brundusium Apuliā inuasisse, tribus eam mensibus igni ferroque vastasse, retulisse hinc magna spolia. Item Brundusium & Monopolim expugnasse, has Venetorum præsidio communiisse, vti ciuitatem vtramque Colomanni nomine custodirent. Colomannum deinde cum Vngaris se in Pannoniam recepisse, haud multo pòst, Venetos commissas sibi vrbes vsurpasse, & in ius suum asseruisse. Eas deniq; eiectis Venetis à Pisanis militibus iussu Cæsaris fuisse receptas. Hæc igitur Annales referunt, qui quamuis auctorum inscitia res incompositè scribunt, nihil tamen à veritate alienum commentari videntur. Atque illud in hodiernum vsque diem apertè constat, præter occupatas quasdam maritimas vrbes, & easdē quoq; potissimas, quibus classis prędominari posse videbatur, nihil Venetos in mediterraneis possidere. Maritimos insuper populos, Vngarici nominis immemores adhuc nunquam fieri potuisse, & nisi magnis iisdemq; solicitis præsidiis accuratissimè obseruarentur, sæpissimè à Veneta potestate defecissent. sed his rebus sat magnam Iadrēsium nouitates coniecturam facient, qui vix arctissimis munitionibus, vigilúmq; præsidiis coerceri potuere, ne ad Pannonicam libertatem respirarent. Scythica namq; illa libertas pro veteri cōsuetudine, ita Dalmatarum animis inhæsit, vt ad nostra vsque tempora diuelli nequeat. Confirmabat asperitas montium, quos non immeritò Adrios appellamus, & Dalmatarū atrocitas, quæ cum Scythico potius, quàm cum Italo consentire videbatur. Quapropter Adriatici maris interuallo, ad Scythas potius, quàm Latinos, illorum mores declinarunt. Sed ad Iadrensium defectionem redeamus. Imperante adhuc Henrico Quarto, qui annis circiter quinquaginta regnauit, & eo etiam tempore, quo Ordephalus Phaledrus Venetæ Reipublicæ præerat, Iadra, eiecto Venetorum magistratu, præsidioq; ad Colomannum planè defecit. Quo quidem nuncio Venetorum animi vsque adeo consternati sunt, vt longè maiorem hinc dolorem, quàm è fœdissimo vrbis incendio, quod nuper acciderat, concepisse videantur: non enim ignorabant perbreui futurum; vt eodem exemplo vniuersa Dalmatia rebellaret, & ne opinione quidē ac metu suo frustrati sunt. Colomannus recepta Iadra, cæteros paulò pòst Dalmatiæ populos recepit, quos vt maiore diuturnioréq; beneficio sibi obstringeret, vltrò libertate donauit, item vrbiū templa donariis amplissimis excoluit. Qua quidem beneficentia ita Dalmatarum

animos sibi conciliarat, vt in hodiernum vsque diem, Pannonici nominis obliuisci nequeant, & vix cum maximis præsidiis, in Venetorum obsequio retinentur. Colomannum Veneti grauiter incusabant, perpetuaque violati fœderis infamia notabant, quod ipsi sanctè hucusque seruassent. Contrà ille, se neque fœdus violasse, neque in socios arma sumpsisse, neq; detrectasse amicitiam, sed suos recepisse populos, qui vltrò se dediderant, quos hæreditario iure retinere debebat. Magnam igitur Veneti mox classem parant, Ordephalum Ducem in Dalmatiam mittunt, quod tertio decimo ducatus eius anno factum esse memorant. Ordephalus Iadram acri obsidione circumuenit, circumuentamque oppugnat. Obstat Vngarorum præsidium, vrbemque pertinaciter tuetur, quin & in certamen sæpe prodiit, vbi multi vtrinque cecidere. Demum quum hi terra marique perpetuo prælio vrbem infestarent, imminente fame Vngari deseruêre, & ad propugnanda cætera oppida properarunt. Ordephalus recepta Iadra, impositoque præsidio, Sicum, quod nunc Sibinicum dicunt, nauigat, mox id in deditionem accipit, quum annonæ caritate laboraret: quod ne vltrà rebellaret, mœnibus nudauit. De hinc ad cætera maritimæ oræ loca properatum, quibus Vngari, præ rerum inopia, decedere coacti sunt. Venetos deinde superatis montibus, eodem duce, optimo successu elatos in Croaciam penetrasse, ac regionem armis totam occupasse, aliqui prodidere, & tunc Croaciæ titulum à Venetis ducibus occupatum, quod apud cæteros non inuenio. Postquam autem Vngaris significatum est, Venetos Dalmatiam recepisse, & Croaciam ingressos longè lateque grassari, maximam quoque prædam abducere, Colomannus extemplò pro sociis arma capi iubet. Vtramque Pannoniam ad bellum suscitat, quippe cui posthabita Vngaria, nihil Dalmatarum societate erat antiquius. Non modò vicatim & oppidatim euocantur armati, sed domesticatim quisque nomen dare iubetur. Edicto Regis ad Drauum omnes copiæ cõuenere. Mox traiecto amne, vniuersam ferè Valeriam, quæ Sauum Drauumq; interiacet, pro sociorum salute secum militare cogunt. Sed vbi ad Saui ripam substitere, Venetos populata Croacia, receptaque Dalmatia, ouantes se in patriam recepisse nouerunt. Sed Vngaris potissimam id augebat iracundiam, quòd multos Dalmatiæ Regulos & non paruam nobilitatis manum Venetus secum abduxerat, quos ouationi non modò præferret, verùm etiam Venetiis ne vltrà deficerent, relegatos haberet: quare continuatis itineribus, ad Colopim venere. Traiecto amne, populatam Thraciam offendunt, atq; ne mediocris quidem tristitia & commiseratio Pannones incessit, quũ incensos pagos, & capta quædam oppidula spectauêre. Sed illud longè grauius videbatur, quòd captiuos nobiles multos abduxerit. Paucis in prouincia diebus remorantur, quibus vi cuncta recipiunt, quæcũque illi oppida occuparunt. Mox superato monte Adrio, in maritimam Dalmaitæ oram descensum est. Ordephalus accepto Vngarorum aduentu, nequaquam in tanto discrimine cessandum ratus, consulto Senatus confestim classem aliquanto quàm antè maiorem cogit, in Dalmatiamque transuolat, & inprimis Iadram, illius oræ metropolim, venit, qua recuperata, facilè totius prouinciæ victoriam sperat. Pãnonica ibi castra reperit, & vrbem obsidione liberare fortiter incepit. Vngarus nihil dimicandi copia auidius anhelabat, sperans adepta victoria: facilè omnia recuperaturum. Idipsum quoque Venetus exoptabat, ratus vno labore hoc bellum absoluturum: quare in littus militẽ explicat, vniuersam classem ordine collocat, ibiq; tormenta cuncta disponit, occupato littore aciem instruit. Quod vbi ab hoste spectatum est, ipse quoque arma parat, educit cohortes, ac validissimo munit equitatu. Mox dato signo, pugna conseritur, maximo vtrinque impetu concurritur, aliquantisper eminus pugnatum. Succensis deinde animis, tam atrox & cruentum prælium est initum, vt non pro imperio & gloria, sed pro liberis & vita dimicare quisque videretur, cominus sic vbique certari cœptum, vt vix agendis gladiis locus esset. Duces vtrique Imperatoris, militisque optimi officium præstare: In media acie Ordephalus ingenti clamore suos hortari, vt forti animo Barbaros adorirentur, eorum ferociam Italico robore

bore cōtunderent, Reipublicæ ac Veneti imperii non essent immemores. Contrà Colomannus Pannonios monere, vt pro sociis strenuè dimicarent, sibi non cum veterana legione, fortique milite; sed cum piscatore rem esse; Neque Ichthyophagorum insolentiam vltrà tolerandā, qui eò arrogantię euecti sunt, vt hunc totum Adriatici maris tractum, nobilissimis populi Romani coloniis excultum, piratica sibi arte vendicare iam audeant. Quin & in Syriam nuper successu nauigationis elati, effœta quędam antiquitate oppida, & ferè deserta, cum nonnullis Cycladibus insulis occuparunt. Proinde iubere omnes, pro Regno, dignitate, ac sociali salute fortissimè dimicare, Vngaricæ virtutis & gloriæ nequaquam obliuisci. Confirmati igitur vtrinque animi, tam vehementi robore decertabant, vt mori, quàm cedere quisque malit: miserrima hinc cædes oritur. Aliquandiu fortuna vtrisque æqua fuit, & dum pari victoriæ spe vtrinq; pugnatur, non parum sanguinis effusum. Hi pro sociorum charitate, pro imperandi libidine illi obstinatissimè dimicant: quum multi cecidissent, ad triarios redacta pugna. Rex à dextro cornu extremas vires experiri statuit, & obstinato vsque adeò dimicat animo, vt aut Dalmatiam à Veneta seruitute vindicare, aut cum Vngaris vnà mori decreuerit. Redintegratur igitur hinc prælium, & cataphractus admouetur equitatus. Veneti ne minore quidem adhuc spe freti, extrema quoq; tentare non verentur, quando desperata victoria, se in proximam classem referre poterant, & ne reditus interciperetur, pręsidiū in littore collocarant. Ad nouissimum periculum, veluti ad spem victoriæ vltimam inuitati, vniuersas in dextrum cornu vires, vbi Regem enixius agere intellexerant, conuertère, subsidio laborātibus submisso. Ne minore quidē audacia pugnam instaurant; quum equitibus carerent, ac vel maximè cataphractis, eorum loco grauis armaturæ milites exposuerant, succedebant hastati, ferentarii, & ingens sagittariorū manus, neque variæ tormentorum insidiæ deerant, quæ hostium turmis obstarent: quare truculentissimum ibi certamen redintegratur. Quum Veneti defectis viribus aliquanto remissiùs pugnarent, & iam inclinari cœpissent, Ordephalus ne minore quidem pertinacia fretus, viso periculo, se inter confertissimos milites ingerit. Et elatiore quàm antea voce suos hortatur, ne in hoc extremo labore præsentem victoriam deserant, neque prouinciam nobilissimam tanto sanguine comparatam Barbarico Imperio dimittant, itē memoria repetant, se nunc quoque cum illis pugnare, quos è Dalmatia sæpe fugarint. Sed non hortatione solum, verùm etiam viribus laborantem aciem iuuare pergit. Et vt exemplo quoque magis prodesse videatur, nihil de optimi ducis officio prætermittens, extēplò se inter confertissimos hostes inseruit, vbi lancea transfossus occubuit. Fortissimi repentè ducis casu, ita phalangis vniuersæ animi concidêre, vt inuiti cedere cogerentur. Contrà hostis casu sic Vngarus animatus, vt vltrà contineri nequiuerit. Soluto ordine cessere Veneti, & in apertam mox fugam effusi, ad classem cucurrêre. Ne minore quidem pernicitate pedites ac equites à tergo instabant, qui antequam in classem se reciperent, intercipiebant. Quare Veneti ante Iadræ mœnia, vt ipsi quoque cum suis Scriptoribus ingenuè fatentur, maxima ex parte cæsi, captive, pauca manus cum classiariis euasit, quæ vix reducendæ classi sat esse videbatur. Accedebat ad miseriæ cumulum clarissimi ducis interitus, qui Reipublicæ admodum calamitosus reputabatur. Accepta clade, ita populus cum vniuersa nobilitate exanimatus esse fertur, vt triginta dierum iustitium indiceret. Ordephali corpus Venetias relatum, publicè deploratum, & in æde Marci honorificentissimè conditum. Profligatis hostium copiis, & ad internecionem ferè cæsis, Vngari Iadram vltrò se dedentem recipiunt. Ad cetera deinde oppida properarunt, quæ prospectis continuò signis, ad Vngaricam fidem rediere. Pacata Dalmatia, dispositisq; vbique præsidiis, prout loci cuiusque conditio postulabat, Colomannus in Pannoniam se recepit. Et quum accepisset, Ordephalum ducē eiectis ab initio è Dalmatia Vngaris, reuersum in patriam, haud mediocrem Dalmaticæ nobilitatis numerum, secum abduxisse captiuum, & in triumphi speciem mirabili pompa explicitum prætulisse, æquio-

re nunc fortuna potitus, in Venetorum inuidiam, non de Dalmatis & Croacis, vt ille, sed de captiuis hostibus, cùm oppidatim, tum vicatim ritè triumphauit. Multi quoque illius prouinciæ nobiles, & plærique Reguli, non inuito Rege, raso capite, velut in nouam libertatem asserti, ante triumphum processere, vt Rex non tam de victis Venetis, quàm liberatis Dalmatis ritè triumphare videretur. Spectatum passim occurrebant ex omni genere homines, qui & victoribus & sociis congratularentur, & frequenti spectaculo Regiam gloriã honestarent. Ad Albam demum, & Diuorum Regum monumenta peruentum, vbi longè maiore pompa triumphatum. Supplicationes solenni more celebratæ, multa basilicæ cum hostium signis affixa spolia, & actæ triduo Diuis gratiæ. Dalmatæ verò illum victoriæ diem, quo à Venetorum seruitute liberati sunt, inter fastos retulerunt, diuæque Libertati dedicarunt. Hoc immortale beneficium ita deinceps posterorum animis insedit, vt nostra etiam tempestate alieno iugo pressi, Vngarici nominis nequeāt obliuisci. Quare hoc præclarissimo tantùm facinore, Colomannum immortalitate dignum omnes censuere. Venetis tãta clade ac mœrore confectis, amissa omnium retinendæ Dalmatiæ spe, quum variis quoque molestiis distraherentur, legatos demum ad Colomannum mittere placuit, qui pacem peterent, aut si eam assequi non possent, inducias saltem quàm longissimas impetrarent. Legati, vt ipsorum Annales referunt, Vitalis, Phaledrus, Vrsus Iustinianus, & Marimicus, Mauzorenus Scriba, Senatusconsulto decreti sunt, qui primo tempore in Pannoniam proficiscuntur. Rex vbi eos appropinquare intellexit, multos Pontifices Proceresque præmisit, qui hos pro dignitate exciperent, & ad ipsum honorificè introducerent. At illi honorificentius opinione sua suscepti, & ante Regem constituti, Vrsum Iustinianum pro cunctis verba facere iubent. Nisi compertum satis haberemus, pientissime Colomanne, quem Regem essemus adituri, nunquam profectò Senatus populusque Venetus ad te nos mittere decreuissent, ne illi frustra quicquam postularent, aut nos diri hostis potestati committere viderentur. Sed quando te Diui Ladislai nepotem & alumnum, & sanctissimi Regis Stephani abnepotē esse acceperunt, quibus te neq; Religione, neq; clementia, neq; quouis genere pietatis cedere cognouêre, nos ad te, non vt ad hostem, sed vt ad quendam humanarum rerum moderatorem, amicumq; sanctissimum Reipublicæ nostræ delegarūt, vt de pace non tam æquitatis, quam amicitiæ iure, nobiscum agere videare. Neque nos latet, te non magis alios, quàm te ipsum vincere didicisse, quod est in clarissimo quoq; Rege potissimum. Pro retinenda Dalmatia vtriq; certauimus: sed diuersæ vtrisque fuere causæ, nos amplificati Imperii iura retinere, vos antiquæ societatis libertatem tueri perrexistis. Multa vtrinque bella, & profectò grauia intercessere, in quibus variam sæpe vidimus fuisse fortunam, quæ vt maiore ludibrio nos afficeret, modò Venetis, modò Vngaris arrisit, & quò dexterior adesse videtur, eò se vtrisque insidiosiorem ostendit. Ne Dalmatas quidem diffitemur, & Sclauos prius in Vngaricum, quàm Venetum ius cōcessisse. Vniuersum hunc tractum, antequam Venetiæ forent, Atila passim diruit, ac incendit, indignamq; Dalmatiæ gentem prorsus extinxit. Sclauos, qui deinde Dalmatiam & Croaciam inundarunt, grauissimo sæpe bello infestastis, perdomuistisq;. Si quod Imperium subire deberent, Vngaricum his prius esset optandum, quando vtrique Scythæ estis, & Vnnis diuinitus imperandi est data potestas. Post Vnnos Veneti è paruis initiis imperare cœperunt. Et ne iniquiore quidem fato, nos ipsi ad dominandum incitari, trahique intelligimus, ita fortuna voluit, quæ Regnantium certamine delectatur, vt sæpe vincere & vinci obtigerit, quin & in Dalmatico bello, quàm grauissimam hominum rerumq; iacturam nos fecisse liberè fatemur, si facta potius corrigi, quàm dãnari possent. Multa sunt Colomanne, quæ pro infectis habere mallemus. Quodcunq; bellum nobis tecū intercessit, ægerrimè ferimus, & de Dalmatia tecum decertasse pœnitet, atq; fortasse, aut vtrique eodem crimine conuinci, aut absolui possemus, si in pari fortuna versaremur. Sed victis omnia iura infesta sunt. Si quid in Dalmatico bello deliquimus;

mus, multo prius delicti pœnas dedimus, quàm veniam impetraremus. Ad te igitur venimus Colomanne, vt Senatus populique Veneti nomine pacem cum venia postularemus: aut si præter fas & æquum illa non daretur, inducias tandem quàm longissimas impetraremus. Neque vos pusillanimitate, aut exhaustis viribus à nobis pacem postulari reputetis: quando quod expeditiones vno tempore terra marique geramus, non ignoratis. Pia Syriæ expeditio nos hinc auocat, in qua longè maiora nobis præmia deferuntur. Gothofredo Hierosolymitano Regi, vt olim accepistis, Balduinis frater successit. Hic superatis Ægyptiis, & Calipha Rege interempto, diem obiit. Huic alter Balduinus suffectus erat, qui quum superioribus diebus cū Dolocho Parthorum Rege confligeret, captiuus Carras ductus est: qui Hierosolymis superfuere, nostram classem lachrymis multis exposcunt. Quod bellum multo magis vestram maiestatem, quàm nostram Rempublicam addeceret. Itaque cum generosa sanctorum Regum posteritate, cum sociis quoq; vestris, è Scythico vestro genere oriundis, vltrà bellum gerere nefas & iniquum admodum reputamus. Quapropter cum laborantibus Christianis, qui Augustam sanctamq; Regionem à fœda prophana barbaria vindicarunt, ingenti classe hoc anno subuenire sit animus, vt pro Iesu Christo saluatore nostro strenuè dimicemus, qua militia nil erit optatius: te vehementer oramus, vt Venetis tuis pacem tribuas, fœdus perpetuum nobiscum percutias, pro arbitratu tuo Dalmatia potiaris: pristinam societatem & amicitiam, qua freti aduersus Nortmannos in Apulia prosperè militauimus, tunc te Colomanne quæso redintegremus, neq; vlterius in nos sæuias, quem omnibus in rebus diligemus & obseruabimus. Neq; à sanctissima Syriæ expeditione reuoces, ne prophanę seruitutis Hierosolymæ apud omneis gentes auctor habeare. Id non tam Veneti postulant, quàm clementissimus ille Deus, de cuius monumento agitur, qui te creauit, qui te creatum sanctissimo nobilissimoq; genere in solio Regio collocauit, vt non modò Pannoniæ Septentrioniq;, sed vniuersæ Christianæ Reipublicæ saluti consuleres, infamiam (vt ita tua bona venia dixerim) quam in Hierosolymitana expeditione cōtraxisti, si pacē nobis perpetuam dederis, nunc penitus abolebis. Ne minus quidem hoc Vngari, quàm Veneti tibi supplicant, quum illi quoq; religiosissimi habeantur. Proinde nobis pro erratis, qualiacunq; sint, te Colomanne quæsumus, haud difficulter veniam tribue, pristinumq; fœdus, perpetuamq; cum Venetis pacem instaura: aut inducias, si adhuc te ipse vincere non potes, concede longissimas: ne quid diuis tuis progenitoribus, ne quid dignitate & Religione tua indignum facere videare. Iustiniani oratione in lachrymas Rex aliquantisper effusus, pro difficultate loquendi pauca verba facit. Se cum senatu populóque Veneto nunquam bellum optasse, rapinis, cædibus, ac cęteris, quæ vltrò citroq; intercesserint, detrimentis admodum indoluisse, pro sociorum salute, inuitum semper arma cepisse. Dolorem inde conceptum, hac dumtaxat pacis petitione leuari, quæ è Marte prouenit. pacem non modo Venetis, qui socii quandóque sui fuere, sed prophanis quoque hostibus nunquam abnegaturum. Se vna dūtaxat re deterreri, ne pax ex animo parum postuletur. Quare se pacem Venetis in quinquennium promittere concessurum, & rectè sanctéque seruaturum: quin etiam eam pro Venetorum arbitratu, dummodo Dalmatia manus abstineant, instauraturum. Respirarunt ad hæc responsa Legati, se à grauissimo bello patriam liberasse reputantes. Aliquot dies apud Regem mansere, non minus honorifice quàm vrbane tractati, deinde haud sine muneribus in Italiam dimissi sunt. Patres acceptis quinque annorum induciis, omnes vires in Syriacam expeditionem intendunt, quando nullum sibi ab Illyrico periculum imminere conspicantur, numerosam classem subinde cogunt, quam ex ducentis nauibus constitisse ferunt, in qua onerariæ septuaginta, longæ reliquæ fuere. Supplementum è Dalmatia sumptum, postquam in Syriam peruentum est. vbi Ioppen vrbem Michael dux classem offendit, acerrima Barbarorum obsidione circumuentam, quæ Christianæ ditionis erat, cum hostium statim classe conflixit, Ioppensesque Saracenorum

periculo liberauit. Multi deinde Tyri obsidionem Michaelem sortitum ferunt.
Nam quum liberata Ioppe Hierosolymam venisset, à Varimundo Antistite, cæ-
terisq; congratulantibus perhumanè acceptus est. Vbi postquam gerendi belli
ratio est habita, Tyri obsidio non tam ex consulto, quàm sortito obtigit, & ea (vt
aiunt) conditione, vt quæcunque fuerant à Balduino, priore bello concessa, ra-
ta ac firma manerent. In quibus hæc potissima erant, vt in omnibus Hierosoly-
mitani Regni, Antiochenięq; principatus vrbibus, primam arcem, primùm vi-
cum, primumq; forum Veneti possiderent. Vrbs terra mariq; oppugnari cœpta,
demũ quinto obsidionis mense facta deditio. Tertiã vrbis partem Venetis Va-
rimundus, ob nauatam operam, ac fidum auxilium, concessit: Balduinus post-
liminio reuersus, id omne ratum ac firmum esse voluit. Hunc Michaelem ali-
qui Scriptores, qui Venetis blandiri, quàm explorata scribere maluere, in redi-
tu Chium, Samum, Lesbum, Andrum, multasque è Cycladibus insulas, & in
Peloponeso Mothonem, in Dalmatia denique Iadram, Spalattum & Traguri-
um expugnasse prodiderunt, Aliqui nullum à Dominico Michaele, e Syria re-
deunte, oppidum præter Iadram receptum affirmant. Nam Tragurium, Spala-
trum, Ragusium, & plęraque Dalmatiæ loca à Vitale, Michaele duce capta fu-
ere. Sed quæcunq; in Dalmatia gesta sunt, cæteri præteriere, ne quid à veritate
aut notitia scriberent alienum. Res Christianorum, vsque ad Balduini Quinti
Regnum, semper retrò fluxisse visa, quo quidem tempore Hierosolymam a Sala
dino Rege Ægyptiorum receptam ferũt. De Venetis hactenus. Dum hæc, quæ
diximus, omnia geruntur in Syria, Colomannum in Dalmatia aliquandiu di-
uersatum ferũt, & Iadræ, quæ caput est prouincię, diutius immoratum. Ibi quo-
que memorant, non paruo sumptu Regiam ædificasse, vbi somnium adiiciunt
Vngarorum Annales, non sine magno scelere prætermittendum. Colomãnum
aiunt, ibi sæpe de ciuium inconstantia multa secum reputasse, item memoria
repetiisse, quantum præ illorum nouitate vltrò citroq; sanguinis fuerit effusum,
demum id sibi consilium potissimum succurrisse, fore quàm optimum, si vrbem
tanti belli causam iniecto demũm incendio perderet, vt quàm lõgissimis finem
malis imponeret. Dum hæc animo volueret, ecce diuus Nicolaus Iadrensis
quondam Episcopus in somnis apparet, truci hunc vultu crinibus corripit, cor-
reptumque huc & illuc distrahit, aureis quoque virgis cædit, terga miserabiliter
inscribit, & atrociter interminatur, ne quid mali in Iadrenses, qui sub numinis
sui tutela viuunt, hoc tempore moliatur. Rex exacto somno, adhuc metu percul
sus, & admodum pulsatus, membra circumspicit, an vera hæc forent insomnia,
inspecturus, cuncta veluti vicibus inscripta, ac liuida intuetur. Postquam se-
uerissimi penè consulis iam sæpe virgis cæsum esse sensit, ad declinandam nu-
minis iracundiam, consilium cõtinuò mutat. Iadram, licet nouarum rerum cu-
pidam, suis tamen moribus vti permisit. Quum Rex, compositis rebus Dalma-
ticis, in Rutenos aliam expeditionem moliretur, quorum adhuc iniurias & ac-
ceptam cladem nequiuerat vlcisci, de Almi fratris aduentu, qui vt Nor[illegible] &
Vindelicos in Colomannum suscitaret, vel vt fraternas insidias euitaret, Pan-
1106. uium se contulerat, passim rumor effunditur, quod anno salutis centesimosexto
supra millesimum, Vngarorum Annales accidisse referunt. Dimissa, quam ex-
cogitauerat, expeditione, Almum ad se liberè ac tutum venire iussit, quem per-
benignè susceptum sibi reconciliauit. Paucis post mensibus, intercedẽtibus vl-
tro citroq; suspicionibus, quas vtrinque perniciosi quidam amici suscitarant, in
Poloniam Almus aufugit. Ibiq; accitis Sarmatarum & Vngarorum, qui suas par-
tes sectabantur, auxiliis, paulo post in Pannoniã reuersus est, veluti aperto Mar-
Vasuar. te de Regno cum fratre decertaturus. Oppidũ subito, quod Castrum ferreum †
appellant, occupauit. Quod vbi Regi nunciatum est, ne illi cedere videatur, op-
pidum obsidet, in sequenti die id acerrimè oppugnare decernit. Sed Almus hu-
iusce nouitatis pertæsus, humanitate potius quàm vi fratrum duxit esse vincen-
dum. Quare postero die antequam oppugnatio iniretur, solus patefacta porta,
equo insidens in Regia castra properauit, & quum ad tabernaculum venisset, ad
fratris

fratris continuò pedes procidens, genua amplexatur, suam inconstantiam & credulitatem elata voce incusat, veniam & misericordiam precatur. Item Vngaris & Polonis, qui ipsum temerè sequuti fuerant, supplex postulat ignosci. Rex tandem fraterna pietate motus, veniam omnibus vltrò concessit, auxiliares copias impunè dimisit, fratrem in Regiam reuocauit. Hæc plærique ante Venetum bellum gesta fuisse credidere, quibus ego quoque libenter adstipulor. Almum insuper Hierosolymam peregrè profectum perhibent, reducemq; à Colomanno gratissimo vultu receptum ferunt. Qui quum venatione admodum oblectaretur, Rex mira indulgentia & liberalitate, fraterna studia fouisse dicitur, sagaces, mordicos, celeresque canes passim disquisiuit, vt illius voluptatibus inseruiret. Post hæc Almus ad ædificia conuertit ingenium, inprimisque in Demesiensi agro, supra Danubii ripam, fanum haud modico sumptu construxit. Sed quod diuæ Margaretæ dicauit, dedicationis die eò fratrem inuitauit, ne tépli dedicatio sine legitima celebritate transigeretur. Aliqui Almum id cómentatum aiunt, quo Regi faciliùs insidias tenderet, quod ne satis quidem verisimile esse dicitur. namque etiam prætermissa summi piaculi ratione, in tanto hominũ conuentu, Pontificumque collegio, patrandi facinoris occasio non dabatur. Ad statutum dicandæ ædis diem Rex cum suis aduenit, conuenere ex pagis oppidisque frequens Procerum & Sacerdotum numerus. Aliqui ex amicis Regem commonefaciunt, vt sibi caueat, ne Almi fratris insidiis circumueniatur. His continuò Rex commotus, eum capi, & in vincula cóiici iubet, intercessere mox Antistites, Optimates, cæterique ordines, qui dissensionem fraternam iniquo animo tolerabant. Regem omnes impensiùs exorarunt, vt Almo ignosceret, suspicionibus non facilè cederet, quæ à mutuis suscitarentur inimicis. Horum igitur opera in gratiam rediêre fratres, quam iuramento muniri placuit. Almus à Rege perbenignè dimissus, cui etiam permissum est, vt in Bachouiensi agro pro arbitrio suo venari liceret. Duo quoque Comites dati, qui sub honestandæ missionis prætextu, semper studio ac diligétia eius animum explorarent, ac si quid in Regem mali vnquam moliretur, quum id exploratum haberent, continuò nunciarent. Quum ad Chour is venisset, & in aucupio versaretur, emissus accipiter cornicem accepit: hac præda lætatus, ad comitesq; conuersus, qui subornati potius exploratores, quam comites poterãt appellari, hæc incautiùs loquutus est: Nónne cornix hæc, socii, nunc accipitri sponte iuraret, se nunquam garrulitate, vociferationéque sua dominum amplius esse læsuram, si impunè dimitteretur. Ad hæc illi respondere, Neq; accipitrem vnquam cornicem ex iuramento dimissurum, nec à cornice iuramentum præstari posse, quum oratione careat, quę homini tantum à Natura tributa est. Ante lucem hęc verba longè aliter, ac dixerat, Colomanno deferunt. Quum in Bachouiensem agrum Almus venandi gratia cum his venisset, concepta de exploratoribus suspicione, clandestina fuga se subripuit. Patauiumq; contendit, vt veluti antea, nunc quoque Alamannorum auxilium impetraret. Sub eius fugam Nicolaus, Colomanni filius, intempestiua morte corripitur, quod anno salutis centesimo 1112.
ac duodecimo supra millesimum accidisse dicunt. Paulo antè coniunx expirauit, cuius obitum ægerrimè tulit: vxorem deinde alteram duxit, Rutenorũ Regis filiam, qua parum prosperè vsus est. Nam in adulterio deprehensam repudiauit, & ne qua in eam sæuitia vteretur, hac dũtaxat repudii pœna contentus, ad parentes remisit. Ex adulterio Borichum illa genuit, ex quo alterum Colomannum postea natum fuisse ferunt. In sequenti anno, sub Nicolai mortem, inter Colomannum & Henricum Quintum, ob Almi causam, bellum exarsit. Hic Henricus 5.
Henricus, illius Quarti filius fuit, qui rerum potitus, nefario scelere, patrem vsque ad mortem carcere macerauit. Italiam ingressus, Romam venit, vbi quum benignè ac honorificè fuisset exceptus, paterno ductus exemplo, Paschalem Pontificem Maximum, cæterosq; Romanæ Ecclesiæ Antistites per insidias intercepit, eorum quoq; bona militibus loco prædæ concessit. Quo quidem tempore, in Æmyliano & Flaminio agro, idibus Iuniis sanguinem pluisse prodide-

runt. Imperator igitur Almi precibus motus, euocatis vndique copiis, ad Vngariæ fines venit, vt aut fratrem Regi reconciliaret, aut iniquè retinentem vi ad concordiam redigeret. Vix Vngariæ fines attigerat, quum per oratores Colomannum ad colloquium inuitat, significans de publico commodo, & fraterna concordia, se cum eo multa communicaturum. Ad præstitutũ diem Colomannus aduenit, ne ab honesta causa decidere videretur. Præmiserat Imperatori honorificentissima dona, quibus seueritatem Principis eneruaret, ne quid in ipsum seuerius decerneret. Henricus quum in colloquium in æquo loco habitum venisset, Regem pluribus admonet, & hortatur, vt cum Almo fratre se mitiùs agat, ab omni suspicione vindicet animum, & communium inimicorum artibus hanc discordiam sæpe suscitatam fuisse intelligat. Neque id eum fugiat, quicunq; plus potest, si quid sibi cum illo, qui humilioris fortunæ sit, intercedat, quamuis ius suum repetat, iniuriam tamen facere, reputari. Multa pati, dissimulari quoq; multa his opus est, qui cæteris præsunt, ne inferioribus videantur iniurii, néve sæuæ tyrannidis nota suggillentur. Neq; miseram hanc ignoret dominantium esse conditionem, vt multa quoq; inuiti remittere cogantur, vt dignitati suæ ac publicæ deseruiant vtilitati. Sedato Regis animo, Almum aduocari iubet, ac pluribus admonet, vt fratrem maiorem natu, ac in Regio fastigio collocatum amet, veneretur, & obseruet. Imperata faciat, nihil à fraterna charitate suspicetur alienum, demũ vt alter alterius mores dexterrima æquanimitate toleret. Quæ quidem omnia, si mutuus amor intercesserit, quando charitas omnia sustinet, facilè præstari queant. Oratione Cæsaris vterque castigatus, coràm reconciliatur. Almus veniam supplex exorat, quam nõ sine lachrymis Colomannus dare videbatur. Abituro dudum Imperatori certatim ab vtroq; actæ gratiæ, & adiecta munera. Almus cum Rege in Vngariam se recepit. Continuata aliquandiu concordia, tandem pristina malorum arte, simultas & suspicio redintegratur. Nam plæriq; ex intimis Regi suadebant, viuo Almo Belaque nepote, sibi post mortem, Stephani gnati subrogationẽ sperare non licere, quandoquidem Almum e uestigio Regiam inuasurum asseuerabant, quare fraternã ei mortem improbi consulebant. Rex tandem, quamuis de morte nihil audire voluit, de quodam tamen nefario temperamẽto cogitauit, quo à fraterna cæde manus abstineret, & Almum cum filio, Regiæ dignitatis impotẽ efficeret. Proinde fratrem ac nepotes, accito carnifice, occæcari iussit. Item Belæ nepoti, quum adhuc infans esset, testes exeri mandauit, ne qua hinc propago proueniret. At ille, cui patrãdum facinus delegatum erat, quum diuinam iram, ac Regni orbitatem reformidaret, exertos catuli testes pro his qui forent infantis, ad Colomannum tulit, pioque commento Regis sæuitiam elusit. Quin & alios quoq; nobiles iusserat excæcari, ex quibus Vron, Vacchan, & Paulum, haud mediocres è nobilitatis ordine viros fuisse legimus. Verùm diram eius sæuitiam præsentaneum est supplicium subsequutum, siquidem effusum innocentiæ sanguinem diuina iusticia diu tolerare non potuit. Nam vix Almus cum filio oculis orbatus, in Demesiense cœnobium traductus erat, quum rumor exoritur, Colomannũ repentino morbo fuisse correptum, ingenti capitis dolore, vel maximè circa tempora laborare. Medicus illi fuit, Latina gente natus, cui Draconi nomen erat, ac in cæteris ægritudinibus pro explorata fide & experientia nimium confidebat. Hunc in nouissimo languore sibi tantùm adhibuit remittendi doloris causa. Draco pertinacissimũ auribus cataplasma admouerat, quod quum diutius Rex pati non posset, tandem excandescens, ex aure reglutinauit, inspiciendumque Othomaro porrexit. Quod vbi Comes ille regius inspexit, quum eductum in eo cerebrũ intueretur, e uestigio exclamauit, Ad iter mortis tibi, tibi ocyus accingendum est, domine, quando cataplasma certissimũ lethi signum ostendit. Proinde quæ ad æternam salutem pertinent inprimis cura, mox Regnum dispone, ac ede testamentum, ne nos tecum periclitari videamur. Ad hæc ille ingemuit, plus humanis, quàm diuinis rebus intentus. Cum sceleratissimis familiaribus consilium init, quid de Almo fratre, & nepote Bela, quem è matris gremio ereptum

ptum

ptum iusserat excæcari, sit agendum. Horum princeps Marcus Simeonis, & Achilles Iacobi filius erat. Illud his potissimum visum est, vt Almus cum filio repentè caperetur, ne amicorum auxiliis adiutus, Regnũ inuaderet. Illa enim cæcitas maximam Colomanno inuidiam conflarat, contra huic gratiam & cõmiserationem adiecerat. Capiendi Almi negocium Benedicto Bothi filio delegatur. Rex increbrescente morbo, antequam expiraret, Stephano filio, cui legauerat Imperium, ac cæteris principibus diligentissimè præcepit, vt post mortem suam aduersus Rutenos expeditionem continuò susciperent, & acceptas à Roxolanis iniurias vlciscerẽtur. Quam de se opinionem Rex ille posteris dimittere potuit, quum se inultum mori, quàm ægerrimè tulerit, nihilq; ex iniuriis remittendum esse duxerit? Benedictus mandata peragit, cum equitatu modico ad Demesiense cœnobiũ contendit. Quum equites appropinquare Almus accepisset, se confestim in ædem Diuæ Margaritæ dicatam iussit inferri, & constitui ad magnam aram, apud quam quotidie cæcitatem miseriamque suam inter supplicandum consolari solebat, ratus se in sacrario tutissimum futurum: ecce Benedictus circumuento ab equitatu cœnobio, in ædem irrumpit, constitutum ad aram, eamq; amplexatum Almum offendit. Prophanus ille, nulla Religione numinis remoratus, cæcum corripit, correptumq; ab ara diuellere contendit. Reluctatur ille, ac ita vtraq; manu aræ inhæserat, vt hinc facilè reglutinari non posset. Dum vtrinq; obstinatissimis animis agitur, pertinacissimæ Almi manus nequaquam prius diuelli potuere, quàm cutim digitorum ibi dimiserint, aramque promanante sanguine infecerint. Sacerdotes ab initio perculsi, deinde quum indignitate rei, tum piaculi grauitate commoti, fani postes occluserant, vt prophanum carnificem caperent, & à piaculo coercerent. Benedictus contrà veritus, ne à sacerdotibus occluderetur, dimisso Almo egredi studet, stricto ense ianitores adoritur: qui quum cessissent, ex æde protinus exiluit, & ne quis in pagis Almi tumultus suscitaretur, clàm per syluam Pilissiam aufugit. Ne impunè quidem mandatum facinus audere visus est: quãdoquidem inter fugiendum, equo statim excussus, & illiso mox capite, interemptus est. Auxit capitale supplicium, canina discerptio, quum ab insequentibus repente canibus, veluti à diris vltricibus ita frustillatim dilaniatus fuerit, vt ne minima quidem particula superfuerit. Quo portento, quod extemplo venit in lucem, Vngarorum animi in commiserationem Almi ac Belæ filii vsque adeo suscitati sunt, vt ni Stephani potentia obstitisset, cæcum etiam Regem optassent. Rex post reglutinatum cataplasma, tertio die vita excessit. Qui propter rem in Dalmatia aduersus Venetos bene gestam, haud mediocre sui desideriũ reliquisset, si intestinæ crudelitatis nota carere potuisset. Anno Regni sui vicesimoquinto, mense sexto, & die quinto. Salutis verò centesimo quartodecimo supra millesimum, corpus Al- 1114.
bam aductum, & cum honorificentissimo funere in priscorum Regum monumenta relatum. Sed de Colomanno hactenus. Ladislai, Colomannique temporibus, Vradislaus Othonis & Conradi filius, populata Austria, ad Maguntiam habito conuentu, ab Henrico Quarto Rex Boemiæ primus declaratur, ac Imperatoris auctoritate, Principumque decreto, Boemiæ Regno, Morauia, Polonia, Silesia, Lusacia est adiecta. Gilbertus Treuerorum metropolita Pragã missus, qui Regalibus hunc sacris initiaret, & honestaret insignibus. Suetana quoque vxor cum eo coronata. Huic Conradus frater successit, qui sex mensibus Regno potitus, morte deinde correptus, quinis ex fratre nepotibus cessit, qui ex ordine successere. Ex his duo ab Vrsouicẽsibus, qui Regum semper hostes fuere, dolo intercepti obiere, vltimus autẽ, qui Bladislaus dictus est, trecentos Henrico Quinto Romam profecturo equites dedit, qui plurimas sanctorũ reliquias hinc Pragam retulerũt. Sed Boemorum Annales post Vratislaum primum Regem, aliquandiu interregnum fuisse, Conradũ, & Vratislai filios, nõ Regis, sed Ducis tantùm nomine vsos esse prodiderunt. Bladislaum quinto loco ab Vratislao natum, à Friderico Primo, cum vniuersa posteritate, Regali dignitati fuisse donatum. Quin & ob nauatã egregiam in Mediolanensi expugnatione operã,

pro insignibus, albo clypeo, ac leone rubro, bifurcata cauda, ab Imperatore honestatum ferunt. Insuper candelabrum Salomonis Mediolano ablatum, hunc Pragam in Viti ædem transtulisse memorant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER VI.

Stephanus II.

SECVNDVM Colomanni Regis obitum, filius Stephanus Optimatū consensu ritè patri suffectus est, qui nondū ephebis excesserat. Omnia Règis insignia ex more consequitur, & in manus eius Principes ac Populi cum vniuersa nobilitate iurarunt, se legitima nūquam detrectaturos obsequia. Quum impos adhuc per ętatem gubernationis esset, omnia ex Antistitum Procerumq; consulto gerebat, nihil insolentius audere poterat: quando ab Optimatibus spectatæ virtutis & prudentiæ coercebatur. Quo quidem temperamento res Vngarica prosperè gerebatur. Octo penè annis alieno ductu & auspiciis Regnum gubernauit, deinde inita tempestiuæ virtutis ætate, se in libertatem asseruit, pro libidine sua cuncta gesturus, quum sibi nimium arrogaret. Nam asperitate ac superbia, item ferocia & crudelitate, nequaquam patri cedere. Obedire parum aliis, qui fidè consulerent, proinde non mediocriter cunctis formidolosus videri. Quum belli potius quàm ocii studiis teneretur, Dalmatiamque à Venetis non modo clandestinis quotidie artibus, sed aperta sæpe vi piratica vexari cognosceret, ex paterno instituto defensandam esse decreuit. Quare nono Regni sui anno in prouinciam contendit, vbi vulgo honorificentissimè receptus prouincialium fidem redintegrauit. Nutantes plęrosque præ Venetorum largitionibus & promissis, animos confirmauit. Præsidia, accepto ex Vngaria supplemento, instaurauit oppidatim, mox curata prouincia, in Pannoniam se recepit. Quare ne satis quidem verè hi de rebus Venetis scripsisse visi sunt, qui à Dominico Michaele è Syria redeunte, receptam Iatram cum potissimis Dalmatiæ ciuitatibus, tradiderunt: Quum hanc à Vitale Michaele, qui aliquot post annis ducatum obiit, ex Venetorum etiam Annalibus, receptam fuisse constet. Nec aliquod bellum memoratu dignum, quum Stephanus Rex prouinciam visit, tūc gestum fuisse, apud Vngaricam historiam inueniatur. Postquam in Vngariam reuersus est, in Polonos exercitum misit, qui & sibi & patri sæpe iniurii fuerant, neque fines incursationibus & rapinis tutos seruarant, sed latrociniis & incendiis sæpe violarant. Inductus miles longè latéque grassatur, cuncta igni ferróque vastat, abacta ingenti præda domum redit. Mox in Boemos bellum molitur, quorum Regnum, vt paulo supra relatum est, in Ducatum iterum reciderat, quum Vratislai primi Regis successores ab eo fortasse longè degenerassent. Optimates contrà id haud temere sumendum censuere: quare Boemorum Ducem ad colloquium inuitandum esse iudicarunt, vt in præsentia vltro citróque suspiciones & calumnias expurgarent, rati verborū multo melius, quàm telorum velitatione rem cōponi. Quod quum Boemorum Duci significatum esset, placuit quoque sententia, & inuitatus ad præstitutum diem, cito adfuit ad Orsanam amnem, vtriusque confinia disterminantem. Boemum quidam Vngarus sequebatur, atrocissimæ cuiusque discordiæ ac seditionis artifex, & præ facinorum grauitate in Boemiam relegatus, quem Solthan nominabant. Hic tempus discordiarum nactus idoneum, præ maxima ingenii iniquitate, veluti ad seditionem humanam tantùm natus esset, occasionem hanc communis exitii temerè prætermittēdam minimè censuit. Proinde ad Regem clandestinè hæc scribit: Fidelitatem in maiestatem tuam, ad cuius obsequium me natura genuit, quamuis exul & relegatus, tamen dissimulare non possum. De Boemis hæc accipio, quum te inermem cum tuis ad colloquium venire senserint, te continuo armis circumuenturos, capturosq; esse scito. Quare ni caueris, intercipieris. Contrà Ducem admonet, Vratislai filium,

Boemia in ducatum.

filium, de quo suprà diximus, ne inermem ad colloquium ducat exercitum, neque ipse Regem inermis adeat. Quando sat ipse compertum haberet, Regem malo dolo non carere, moliri insidias, & sagittariorum manus inprimis præmissurum. Proinde rogat, diligentissimè sibi caueat. Boemi repentino Ducis edicto, arma capiunt. Quod eo libentiùs faciunt, quando genus est hominum vltrò ad bellum natum. Interea Soltha Regem clàm edocet, vt sagittariorum ac leuis armaturæ cohortem ad Boemica castra præmittat, quæ eorum aduentum intercipiat. Montis Rex facilè credens, cohortes aliquas præmisit. Contrà Boemi, quum è castris Vngarorum iam educi cohortes, ac sibi appropinquare vident, verissima fuisse Solthæ dicta rati, in eas continuò impetum faciunt. Quæ quum maxima ex parte Bessorum ac Scytulorum forent, facilè terga vertêre, ac in fugam effusæ, ad Regia castra festinabant. Rex inconsultis amicis ac optimatibus, prospecta suorum fuga, ipse quoque conscenso equo fugam rapit. Id ipsum cæteri facere cogebantur, partim quia inermes erant, partim etiam quia his qui arma attulerant, in tanto tumultu & trepidatione, quum Boemus hostili animo aduentare diceretur, armandi tempus non dabatur. Quòd si Regiæ voluntatis conscii fuissent, his aliquo modo periculis prospexissent. Tumultuariæ pugnæ omnes ignari, quid facerent nesciebant: ex quo palantes, in Vngariam se recipere cogebantur. Extēplo Boemi castra Regis inuadunt, diffringunt carrorum septa, passim impedimenta ac cætera alia diripiunt. Dum hæc ita geruntur, ecce Ianus Brosæ filius, & Palatinus Comes, qui procul à Rege metati, prospecta suorum fuga, & populatione castrorum, continuò arma capiunt, instructaq; acie, cum munitissimo cataphractorum equitatu, Boemos in castris adoriuntur. Difficili aliquandiu prælio dimicatū. Tandem Boemi terga dare coacti, insigni clade affecti sunt. Nondum ab hoste pedem retulerant, quum per cursores desperatæ ac insignis victoriæ Regem fugientem & ignarum admonent: qui fausto nuncio recreatus, Deo gratias egit, & confestim in castra se recepit, vbi Iani ac Palatini virtutem mirificè laudauit, neque hos indonatos ob rem gestam pro dignitate dimisit. Vnum vehementer indoluit, quod Solthàm tanti mali auctorem aut capere, aut interficere nequiuêre. Quippe qui facinoris huiusce conscius, quum apud neutrum tutus esse posset, latebras & effugiendi facultatem, haud secus ac cæteros dolos excogitauit. Deinde de optanda Regis vxore, inter Optimates agi cœptum est, quum cœlibatum suum intemperantissimè duceret, & ita muliebri impudicitiæ videretur obnoxius, vt non modo grauem infamiam, verùm etiam ex tētata matronarū pudicitia, magnam admodum inuidiam sibi conflauerit. Accedebat Regię stirpis ratio, quæ sibi orbitatem redigeretur, de Regni excidio haud parum dubitandū esset. Quare cùm precibus, tum publici periculi ratione, eum ad vxorem ducendam impulerunt. Roberti Guiscardi filiam, qui in Apulia & Sicilia latè dominabatur, non solum genere Nortmannorum, & forma, sed muliebri quoq; maxima virtute præstantē, ei desponsarunt, honorificentissimasq; paulo post nuptias celebrarunt. Post hæc in Rutenos bellum exoritur. Dux enim eorum, qui Bezen nomen erat, ad Stephanum confugit, ac se dominatu suo à fratre, vnde minimè decuit, eiectum queritur. Regiam igitur clementiam exorat, quæ illius plagæ moderatrix esse deberet, vt missis in ducatum auxiliis restituat, & pro referenda gratia, fidelissimum ac perpetuum obsequium pollicetur. Rex autem nō tam Ducis huiusce gratia, quàm vlciscendæ paternæ iniurię cupiditate, auxiliares copias, item ductum auspiciaque sua promittit. Itaque statim habito delectu cogit exercitum, quæcunq; bello sunt vsui, omnia diligentissimè parat. At vbi motis castris in Roxiam peruentum est, potissimum Regionis oppidum obsidet, ne quid inferri efferrive posset, summo studio curat, quare machinas parat ingentes. Bezen, de cuius restitutione agebatur, studio longè maiore, necessaria cuncta disquirit. Dū illucescente die mœnia lustrat, vt exploratis oppidanorū munitionibus, idoneū expugnādi locū inueniat, ecce cōtinuo ex oppido in Vngarorum stationes hostis erumpit, atq; exactum hîc ducē inprimis offendit. Bezen dum eius impetū coercere

contendit, ipse cum non parua suorum manu multis vulneribus afficitur. Audito lethali Ducis vulnere, mortem eius Rex admodum timens, mox in iras exarsit, & amici casum affectat vlcisci. Itaque oppidum acerrimè iubet oppugnari, cunctis Vngarorum ordinibus edicit, vt ita cum oppidanis pugnam ineant, vt eo die aut se oppido potiri, aut ad vnum omnes mori decernant. Principes euestigio inter se consultant, dicuntque oppidi expugnationem Vngarorum nemini commodo futuram, quando non pro Vngarorum imperio, sed pro Ruteni Ducis restitutionis pugnatur. Neque sat bene communi saluti consultum iri, si pro alienigenæ vtilitate, cruentissimo prælio dimicetur: bellum hoc inconsultis Optimatibus initum, pars maxima obstinatissimam oppugnationem detrectandam censet. At vbi ad Regem, soluto concilio, omnes conuenere, quum pars timore, cæteri publica vtilitate ducerentur, dissensio ante Principem manifesta detegitur. Quum diuersa hominum studia detegerentur, vnus è Proceribus, cui Cosmæ nomen erat, è nobilissimo Paznami genere natus, his verbis litem repente diremit. Quidnam (inquit) Stephane, nunc facere pergis, si cum maxima tuorum cæde oppidum expugnare contendis, ad postremum potius, nullo Vngarorum superstite, quem huic præfeceris? nimirum neminem è tuis. Quòd si tu perdita hîc Vngaria, & posthabito Regno, hunc tãtùm Ducatum affectas, nos profectò pro exitio publico, & destituendo Regno non pugnabimus, sed continuatis itineribus in Regnum redibimus, ibique postquam à te deserimur, alium nobis Regem optabimus. Huius verba æneatores tubarum clangore interpellarunt, qui ex composito dato signo, solutis in Vngariam castris, omnes redire iubebant. Quare Stephanus mentem obstinatam mutare coactus, ne prorsus à suis destitueretur, in Vngariam reuersus est. Nondum treis annos domi requieuit, quum exacto mox ocio; immissis legionum præfectis & legatis, Poloniam haud ignobilem Samariæ partem hostiliter inuadit, terrore ac tumultu complet vniuersam, & in pagos & oppida abiegna materia constructa, ferro igníque grassatur. Infestandos vsquequaque finitimos reputauit, vt metu potius quàm amore, & iniuriis magis quam officiis à bello coerceret. Deinde ne quid relinqueret inultum, inferiorem Mysiam, quam Bulgariam nunc appellant, & vniuersam fere Macedoniam, cum superiore Mysia, per prætorianas cohortes, & veteranas legiones, atroci bello infestauit, ac deuastatis Regionibus, in Thraciam & Greçiam castra mouit. Huius belli causam hanc referunt: Pyrisca diui Ladislai filia, Constantinopolitano Imperatori olim nuptui tradita, quem Emmanuelem fuisse plærique volunt, quum in sermonem Regis Vngariæ cum viro incidisset, eum aiunt Stephanum dirum & immitem appellasse, contradicentem aliquanto obstinatius vxorem grauiter pulsasse, hanc ira percitam, omnia rite significasse nepoti. Quæ quum is ægerrime tulisset, nefandam amici iniuriam, non verbis, verùm & armis vlciscẽdam esse statuit. Maximum in Pannoniis delectum habuit, quin & auxiliares copias à Gallis & Nortmannis, ob affinitatem cum ea gente contractã, haud ignobiles assequutus est. Nam septingentos cataphractos equites, Rogerium Apuliæ Siciliæque Regem misisse perhibẽt, quorum viribus & ingenio, Mysos, Thraces, & Macedonas atrociter infestauit, obuia quæque diripuit, oppida nonnulla vi capta subuertit. Imperatorem in occursũm adhuc nequaquam prodeuntem, quotidianis his conuitiis prouocauit, quod neque Augusto, neque Regio, sed aniculario tantum nomine dignus esset, quando anicularum more situ obsitus, in sordido semper ocio versaretur, neque imperatoriam virtutem foris ostẽderet, qua aliquid laude dignũ posteritati commendaret. Formidolosus igitur vsque adeo apud Græcos, Mysósque est habitus, vt ad mentionem Stephani Regis, vagiẽtes peruicacius infantes, præ formidine conticescerent. Hęc autem vbi Græcorum principi relata sunt, Hoc (inquit) anno, quandò is me aniculam appellat, Vngariæ Regi ad vmbilicum vsque virilia abscindam, vt se potius, quàm me, euiratum intelligat. Itaque delectu habito, exercitum ilico comparauit, & contractis vndique auxiliis, ita castra compleuerat, vt Pannonias vsquequáque vexare confideret.

Primum iter in Haram fecerat, proximam Vngariæ partem, vbi quum omnia igni ferróque miscerentur, nequaquam Vngari obstitere. Nauale in Danubio prælium ab initio commissum, vbi cùm immisso sulphureo igni, rudes Pannonum biremes sic absumerentur, vt in mediis vndis Argiua arte conflagrarēt, infœliciter pugnatum est. Classis magna ex parte obruta, incessave, qui in fluminis ripa dimicabant, classis exemplo concessere, terga continuò dedere, & ad proxima sese castella receperunt. Postquam Stephanus cum Græcis nauali bello malè pugnatum esse sensit, quos nauticæ disciplinæ suapte natura magistros esse nouerat, nihil hac fortunæ iniquitate concessit. Neque mirabatur, nauali bello eos facilè fore superiores, vtpote qui assidua nauigatione exercitati, plus maritimo, quàm terrestri bello valerent: quare terra dimicādum censuit. Omnes Regni vires qua potuit celeritate, coegit, quas in Græciam conuerteret. Huic bello quendam præfecit, cui Stephel nomen erat, consilio ac prudentia præstantem. Quum hic ad Carasum amnem, versus Boroh, castra mouisset, hostiles copias inuenit, Thracum ac Macedonum phalangibus cōpletas. Collatis ad tenuissimum amnem castris, signa quoq; cum manu non conferre, ignauum & turpe vtriq; visum, quandoquidem periclitandæ virtutis causa, illuc Græcia Pannoniaq; conuenerat. Inito igitur roboris vtriusque periculo, pari spe, ac æqua vtrinque fortuna diu pugnatum, hinc Vngari, illinc Græci sæpe præpollere visi sunt. In dextero cornu vincere, in sinistro cedere vtriq; putabantur, vltrò citróque cecidere multi, & ad extremum nutante Marte, à triariis prælium redintegratur. Græci, qui numero plus posse videbantur, ac viribus nequaquam inferiores, in vltimis angustiis phalanges cæteraq; subsidia duplicare, recentia quoq; auxilia submittere, quæ ex Asia nuper euocarāt, nihil etiam prætermittere, quæ nouissimi laboris esse solent. Vngari longo bello defatigati, quum triariorum supplemento carerent, defectis animis inclinare occœpere. Contrà obnoxius instare alii, paulò pòst confusis ordinibus terga dedere, & in fugam effusi, ita in suam cladem insequentium animos inuitarunt, vt miserè passim cæderentur. E tanta multitudine pauci euasere, cæteri partim capti, partim desiderati, ratam Vngari consimilem sibi cladem accidisse memorāt. Carasus autem fluuius, qui inter vtraque castra fluebat, cruento torrente adauctus huiusce cladis testimonium exhibuit, quem cadauerum congerie redundantem, velut aggere remoratum dicunt, & congesta quandoque corpora, pontem præstitisse affirmant E proceribus eo prælio occubuere multi, quorum primum Cizum Comitem referunt. Cæterum pòst, vbi satis superque est vtrinque sæuitum, per internuncios de pace agi cœptum est, vtrique in colloquium coire ex composito placuit. In Istri insulam conuenère, quæ oppido proxima, quod Boronchum appellant, vtrinque principes pro arbitratis adfuere. Obiecta vtrinque multa, & confutata pariter, expurgatis animis, & damnata satis vtrinque discordia, vltrò pacem ineunt: percussoq; perpetuo fœdere, solutis castris, in patriam quisque suam redeunt. Stephanum Regem ita furori ac iracundiæ obnoxium tradunt, vt furiis agitatus, nullum diræ crudelitatis genus omitteret. Christianam mulierem ob minimam noxam incendio damnauit. Multos equino excremento infosso adussit. Plerosque adactis per obscœna facibus, aut ardentissima cereorum distillatione ducta, immaniter cruciauit. Ducem Almum, qui patruus erat, miserabili cæcitate confectum, impotem sceleris, ac nullius mali ferè cōscium relegauit in Thraciam. Quo quum venisset, ab Imperatore honorificè exceptus est, & Constantius cognominatus, quum singulari constantia propriam miseriam tolerare videretur. Quin etiā pagis ac oppidis in Macedonia ab eo donatus est, vbi Constantinam ciuitatem ex cognomento nominatā ædificauit. Quam confugientibus Vngaris, aut amicitiæ gratia, aut tyranni metu, planè compleuerat: Ibi quoq; vita defunctū fuisse accepimus. Cuius obitum quum Stephanus audiuisset, patrui cæci fatum tandem miseratus, Fulbertū antistitem in Macedoniam extemplò misit, qui defuncti corpus in Vngariam referret. Quod vbi Albam relatū est, honorificè iusta persoluit. Quam enim ex relegatione impia sibi

conflarat inuidiam, ex honore ſepulturæ abolere voluit. Bela quoque filius, pari cæcitate affectus, à quibuſdam Principibus in Pannoniam clam reductus eſt: & declinandæ Regiæ crudelitatis cauſa, in occulto ac tuto ſemper aſſeruatus, ne Regno maxima orbitate laboranti, legitimus hæres deeſſe videretur. Poſtremò quum Regem liberis carere conſpicarentur, ipſumque iam prolem omnino deſperaſſe intuerentur, inito Proceres conſilio, rem Stephano patefaciunt, Belam patruelē adhuc viuere, & in Vngaria eſſe cōfitentur. Quem quum ille ex cæcitate mortuum olim crediadiſſet, ex inſperato in maximam lætitiam effunditur, ad ſe continuò adduci iubet. Quem quum ſola dumtaxat cæcitate dehoneſtatum intueretur, alioquin aſpectu venerandum, re verbóque grauiſſimum, & ad gerenda quæque maxima accommodatiſſimum, collachrymaſſe, ac diu fratrem amplexatum fuiſſe memorāt, item adoptaſſe in filium, ac in præſentia recepiſſe, ſe pro reſarcienda patris inclementia, ad extremum Belæ Regnum legaturum. Paulum Epiſcopum, & Othomarū Comitem, quorum opera Bela ſeruatus fuerat, primos rem pateſeciſſe dicunt. Veteribus inimicitiis ac ſuſpicionibus extinctis, non ſolùm dignitate, verùm etiam honeſtiſſima affinitate exornandum hominem ſubitò cenſuit, vt quem pro filio adoptaſſet, ei paternæ pietatis officia ſolueret. Inprimis ne ad orbitatem, ac Regiæ ſtirpis interitum redigeretur Vngaria, ad Vron Auguſtalem comitem, ac Macedoniæ prouinciam cum perpetuo Imperio retinentem ſcribit, Si ſuæ voluntas eius acceſſerit, ſe nimium appetere, vt initam cum ipſo amicitiā, affinitatis vinculo arctiùs obſtringat. Et huiuſce rei gratia, ſe pro Belæ filii vxore, gnatum expoſcere, cui Helenæ nomen erat, vt ex antiquo vtriuſque genere Imperio digna proles edatur. Scythas & Macedonas pari virtute ac magnanimitate fuiſſe ſemper. Excellētem filiæ conditionem Vros accepit, haud inſcius ſecundum Stephani Regis obitum, eam Pannoniæ Reginam perbreui futuram. Neq; generi cæcitatem aſpernatus eſt, cui patrem Almum, ac Regiam viri probitatem in Macedonia olim optimè nouerat, quo cum familiariſſima ſibi diu cōſuetudo interceſſerat. Nuptiæ paulò pòſt honorificentiſſimè celebratæ. Ex hoc fauſto cōiugio Geyſa Secūdus natus eſt, qui magno gaudio Regem affecerat. Belam in Tulna eſſe iuſſerat, cui vt honorificè cum vxore viueret, Regale ſtipēdium decreuit, nimiumque dilexit, quando legitimum ſucceſſorem ſe reperiſſe intelligebat. Ante compertum Belam, quum liberis careret, Saulem è Sophia ſorore nepotem, poſt mortem, publico decreto, futurum Regem declarauit, & in id omnes Antiſtites, Proceresque Regni iurare adacti ſunt. Quum autem Agriæ graui morbo correptus eſſet, & iam de morte dubitaretur, Borſus Comes & Iuan, ſpe vana allecti, ſuffragātibus coniuratis, Reges ambo declarati. Mox conualeſcēte Rege, ad ſupplicium extremum poſtulati, capitales Iuan pœnas exſoluit, Borſus in Græciam relegatus eſt. Regia poſteris perpetuò interdicta, in qua quicunque deprehenderentur, pro capitalibus haberentur, vel haud aliter, ac ſi aris & penatibus ignem iniecissent, perpetua hac infamia ſuggillata familia. Hinc autem pateſaciēdi Belæ cauſa orta eſt, quum in optādo ſucceſſore quàm ſolicitiſſimum Regem intelligerent. Patefactus ergo Bela ſolicitudinem hanc ardentiſſimam ademit, in priſtinamque hilaritatem Regem reſtituit. Sed paucos cum Bela annos ſibi viuere contigit, quādo mors intempeſtiua improuiſum gaudium intercepit: dyſenteria namque correptus indomita, iam de ſalute omnino deſperare cœperat. Quum anceps ac dubia vita ſua videretur, Vngari Chunorum inſolentia diu oppreſſi, in eos ſæuire cœperant. Qui Regis indulgentia vſque adeo elati fuerant, vt in patrando quoque maximo ſcelere nil penſi haberent, impune contumeliis & rapinis Vngaros paſſim afficerent. Thathar dux Chunorum fuerat in cauſa, qui ob benè nauatam operam in bello Græcorum, vnde ſolus cum paucis euaſerat, tantum gratię apud Regem ſibi comparauit, vt nemini magis ille crederet. Item ob huius fidelitatem, tantum ceteris Chunis indulgebat, vt pro libidine ſua omne intemperantiæ ac turpitudinis genus impunè patrarent. Deſperata igitur ſalute Regis, hi ab Vngaris malè tractati, & ſuperiorum rapinarum pœnas ex-

nas ex-

nas expendere occœpere: hinc orta seditione, ex Chunis multi cecidere. Thathar audita clade suorum, Regem aliquantisper conualescētem adiit, de immerita Chunorum cæde queritur, & vociferatur. At ille, quamuis morbo iam absumptus, ad Chunorum tamen lamenta, quos plus æquo diligebat, ingemuit: pollicitus, quando conualere iam cœperit, se pro singulis Chunis, denos Vngaros capitali supplicio mulctaturum. Quin & eos omnes bene de salute sua sperare iussit, & in asseuerationis ac beneuolentiæ signum dextram porrexit, quam Chuni certatim apprensarunt, religiosissimè deosculantes, & tanto agmine facto, ad dextræ oscula corruere, vt immodicè iacentē depresserint, attriuerintq;. Qua quidem pressura vsq; adeò defatigatus est, vt redintegrato profluuio ventris, paulò pòst vita decesserit, anno regni sui decimo octauo, salutis verò centesimo trigesimo primo supra millesimum. In morte monachalem sibi habitum 1131. optauit, in pœnitentiæ signũ. Corpus ex Agria Varadinum translatum est, ibiq; honorificentissimis exequiis honestatum ac reconditum. Eius mortem, sedente Henrico Secundo Pontifice Maximo, & circa Lotharii Secundi Imperaris initium accidisse putant. Regnante Stephano, Boemundus Antiochiæ Princeps, qui cum Alexio Imperatore Constantinopolitano bellum gesserat, humanis excessit. Boemundum filiũ, è Constantia Philippi Frācorum Regis filia natum, & Tancredi nepotis curæ commissum, Antiochię dominatui ex testamento præfecit. Henricus Quartus, cum Paschale Pōtifice maximo, ac Populo Romano bellum gessit. Quia à Pontifice, in Germania sacram pragmaticam vsurpare contendens, extorquere non poterat, demum capto Pontifice, ac cæteris Cardinalibus, sacram potestatē veluti ab inuitis extorsit. Pisani quoq; his temporibus à Pontifice exorati, in Saracenos claram expeditionem suscepere, impositaque classi, quam nuperrimè compararant, vniuersa iuuentute, ad Volaterrana vada conuenere, vbi dum tempestiuam nauigationem expectant, Lucenses destitutam defensoribus vrbem inuasere. Sed Florentini Pisanorũ precibus impulsi, reiectis Lucanis, ciuitatem his incolumem conseruarunt. Quare Pisani Balearibus insulis potiti, vnde Saracenos exegerant, abducta maxima præda reuersi sunt. Duas columnas illinc auectas porphyritici marmoris, ob seruatam patriam, Florentinis dono dedere, quæ ad Diui Ioannis fanum adhuc constitutę spectantur. Paulò pòst habito frequenti ad Lateranensem Basilicam conuentu, pragmatices Henrico vi data potestas reuocatur. Quo quidem tempore Matildis senio confecta, quum Romanæ Ecclesiæ, quicquid agri Pisam, sanctúmque Cyricum, & alpes mareq; interiacet, ad Ceperanum vsque, ex testamento legauit. Cuius matronæ magnificentiam, probitatem & sapiētiam, nulla secula conticescent. Alius deinde conuentus in Cisalpina Gallia Guardastalli est habitus, quo vrbes Æmyliæ, Placentia, Parma, Rhegium, Mantua, & Bononia, ditioni Rauēnatis Metropolitæ, quia diu Romanæ Ecclesiæ rebellis fuerat, publico decreto abalienatæ sunt. Item persistente adhuc in Italia Hērico, & Pontificis partes persequente, Gelasius Pontifex Maximus, qui Paschali successit, in Gallias refugit, ibiq; extremum diem obit. Hierosolymis autem, post mortem Balduini Primi, Secūdus Balduinus regnum iniuit, qui Gaium Persarum Regem prælio victum interemit, & Damascenorum Ascalonitarúmque Regem prostrauit. Callixtus Gelasio subrogatus, ab Henrico pacem accepit, atque Imperator Ecclesiæ reconciliatus rediit in Germaniam. Eadem tempestate ignis immensus in Orientali plaga, circa auroram, per sex horas flammas emisit, quoad ex Occasu turbo promanans, copioso imbre illam extinxit. Insuper deficientibus quotidie in Palæstina Christianis, qui illuc ex Europa trāsmiserant, Balduinus multos Christi fideles, è Transiordana Regione, ad incolendam Hierosolymam euocauit, quos quidem omnes ciuitate donauit. Et tunc etiam Tyrum, florētissimam Phœniciæ vrbem, Christiani occuparunt. Insequuta quoq; hyems sæuissima, qua non modò exustæ fruges, vnde miserabilis fames exorta, sed multi etiam homines pariter cum pecoribus absumpti sunt. Et Tyrum, cũ ingenti strage populi, terræmotus penè subuertit. Sed illud in Gelasii creatione potissimum

referunt Annales, patritiam Frangepanûm familiam, iuxtà viris ac opibus potentem, quum assequi nequiuissent, vt è suis Pontifex crearetur, facto agmine, refractis postibus, ad Lateranum in conclaue penetrasse, variis nouum Pontificem cum Cardinalibus iniuriis affecisse. Cincium familiæ principem, raptum Pontificem humi calcibus contriuisse, mox vinctum transtulisse domum. Romanos id ægrè ferentes, elato tumultu, è Cincii manibus Pontificem asseruisse, solenniq; pompa in Lateranũ restituisse. Sed eum Henrici Imperatoris aduentu, Tyberi delapsum, Teuthonumq; sagittis inde petitũ, demum Caietam effugisse. Mauritium Bacharensem Metropolitam, ab Imperatore in Vrbe Antipapam constitutum, & Frangepanûm auxilio fretum, post Imperatoris abitũ, Pontificium munus aperte gessisse. Gelasium Guilielmi Apuliæ Ducis, & Roberti Capuæ Principis, item Richardi Aquilani præsidiis adiutum, in Vrbem rediisse, deinde in æde Praxedis inter sacrificandum, irrumpentibus Frangepanibus, vix amicorum euasisse ope. Mox orta in vrbe seditione, Hostiensi via aufugisse in Galliam, ibique in Cumacensi cœnobio pro dignitate exceptum, paulò pòst humanis excessisse ferunt. Paulò ante Alexio Imperatori Caloioannes filius rite successit. Pater, Venetorum classe adiutus, cum Nortmannis, in Apulia & Sicilia dominantibus, bellum gessit. Sed quum parum prospere in Epiro & Dalmatia sibi res succederet, cum his pacem iniuit. De rebus externis hactenus. Nunc tempus postulat, vt ad res Vngaricas redeamus, & de Stephani successore videamus, quando satis superque euagati sumus. Quemadmodum Stephanus vulgò sæpe prædixerat, ita Belam cæcum, patruelẽ suum, ex testamento Regem declarauit. Nã apertis testamẽti tabulis, prẹter regni successionem, ex dodrante hæres legitur. Quicquid supererat ex legato, partim amicis, partim sacris ædibus & pauperibus distribuitur.

Bela II. VNGARI, intellecta Belæ probitate ac sapientia, ne minus quidem cæcum, quàm oculatum amabant, nuncupatis votis hunc optabant, & in Comitiis Regalibus, omnibus suffragiis, prout Stephanus Rex optarat, Regem pronunciarunt. Nescio quid popularis commiseratio cæcitatis & paternæ calamitatis addebat, optimum principem futurum quisque augurabatur. Nam multo plus animo à diuina benignitate datum esse, iudicabant omnes, quam à fortuna corpori fuerit ademptum. Orbitate námque illa oculorum ita se ipse collegerat, vt in consultando ac deliberando semper versaretur. Varias ad rationis tribunal sententias citare videbatur, & illius imperio intentus, matura responsa decretaq; haud aliter, ac oracula expectabat. In consultatione quaq; grauissima, Deum patronum, consiliarium, ac iudicem inuocabat, ne quid inconsultum, ne quid à diuina & humana pietate ageret alienum. Quare illud Dauidicum in prouerbium eius vsurpatum: Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Item & illud: Factus est Dominus protector eius, & deduxit eum in multitudinem misericordiæ suæ, de fructu ventris sui posuit supra sedem suam. Hic enim ex Helena, Vri Macedonis filia, liberos quatuor tulit, elegantissimæ indolis: primus Geysa, secundus Ladislaus, Stephanus tertius, & quartus Almus vocatus est. Rerum igitur potitus, mira sapientia, cuncta disponere, edicta in sicarios & latrones grauissima promulgare, conciliare Principum animos, & æqua in omnes iustitia & benignitate vti. Item nihil antiquius habere, quàm obliterare veteres contumelias, pacare Regnum, iniurias ac vim passim inhibere, cultúmque diuinum studiosissimè seruare. Ita demum pueros educare, vt non minus sibi, quàm Regno chari viderentur. Illud in eius ore sæpe versatum, Hominem multo plus pro læua, quàm dextera fortuna debere Deo, quando altera insolentem & iniurium, contrà verò sapientem & fortem altera facit. Neminem alloquentem audiebat, quin eum statim ex verbis expenderet. Mos illi fuit admirari nihil, vtrámque fortunam magna æquanimitate tolerare. Se ex assidua malorum serie, in quibus & natus & alitus erat, iam diu didicisse noscere seipsum, & omnia perpeti, sæpius affirmabat. Illud sæpissimè dicere solebat, Disce pati, & humana contemnere. Item, Neminem scire frui bonis,

qui

qui nunquam mala subiuerit. Impatientibus & superbis modò suam, modò etiam patris fortunam obiiciebat, qua quidem commemoratione, in effœminatæ leuitatis & intemperantiæ ruborem eos adducebat. Item re ac verbo grauis. Deus aduersus inimicos fœlicem reddidit, quos tot calamitatibus ac probris affecit, vt in hodiernum vsque diem, in ludibrium gentium perdurarint. Præ iustitia & probitate sua, pulchra liberorum fœcunditate claruit, vt diximus, qua freti Vngari, Reginæ verbis accensi, cumulatissima de inimicis supplicia sumpsere. Dicunt enim, ad Arad oppidum, Regis edicto frequentissimum conuentum fuisse coactum, vbi præsidente Bela cum Regina ac liberis, hæc verba Helenam fecisse ferunt: Dicite, quæso, viri fideles, Proceresque magnanimi, quum oculos naturæ beneficio omnes assequamur, quorum ductu in hac operosa mortalium vita ducimur, cur Belam Regem cæcum intuemur, quem cæteris oculatiorem circumspectioremq; esse oporteret? Quorum hoc tantum facinus consilio & audacia factum sit, in hoc celeberrimo conuentu nunc agite, vos oro, dicite, & ingens hoc aperite piaculum. Ab auctoribus tanti sceleris pœnas hic exigite, ne quis posthac in sacrosanctos Principes manum iniicere audeat. Quanquam diuina benignitate, pro duobus oculis, quatuor liberi ad resarciendam orbitatem dati sunt, quos hîc præ oculis habetis, infandum tamen facinus haudquaquam est impunè dimittendum, vt parcere Regibus, qui pro Diis habendi sunt, hoc exemplo discat vniuersa posteritas. Facinorosæ igitur audaciæ nunc finem imponite. Ad hæc ocyus dicto, in concione tumultus ingens suscitatur, sceleris auctores vulgò ad supplicium exposcuntur, quicunque ibi deprehensi sunt, præsentanea capitis pœna mulctantur. Nonnulli præ libidine vlciscendi, væsaniente multitudine, in frusta dissecti, multi in Gemonias vnco tracti, octo ac sexaginta cæsi. In eos qui non grauiter errarant, aliquanto mitius actum, ex iis nonnulli in vincula coniecti, vt perpetuo carcere macerarentur, cæteri longè relegati, liberi, vxores, necessarii, cognationes omnes in exilium exactæ, proscriptorum bona Basilicatim distributa. Vindictam hanc Bela per se ægrè tulit, sed furorem accensæ multitudinis coercere non potuit. Sæpe Helenæ verba in concione interpellauit, damnauit vxoris iracundiam. Immodicè vindictam appetere, muliebris potius, quàm virilis ingenii esse affirmauit, tamen ne quid simile filiis accideret, sæuitiam tolerauit. Hinc Rutenorum Polonorumque bellum exarsit. Nam postquam sese Vngari, desidente furore, collegerunt, damnata crudelitate, immodicaque vltione, fluctuantissimum genus hominum, ac nóuitatis auidissimum, quum exulum precibus & commiseratione subducerẽtur, noua moliri occœpere. Accedebant Leuiatanis filii, qui magnam factionem sanè conflauerant. Borichum, adulterinum Colomanni filium (veluti suprà diximus) quotidie literis ad inuadendum Regnum hortabantur, pollicebantur auxilia, & quæcunq; bello vsui forent, quando legitimum Colomanni filium esse credebant. Borichus sat his persuasus, Rutenorum Principum opem implorat, vndecunque potest, copias cogit. Et quum Rutenorum vires, ad Vngariam adoriendam nequaquam satis viderentur, Polonorum auxilia contrahit. Motis castris, iam Vngariæ appropinquabat, & ei quàm maximè fluuio, quem Seum appellant. Ne Rex quidem in tanto periculo cunctandum esse censuit, delectum quàm primùm habuit, ac tantum copiarum sibi comparauit, quantum ad coercendum hostem, & deprimendam factionem duceret esse satis. Nutabant Proceres, & hi quidem haud pauci, quando nouitatis cupidissimi sunt. Quare antequam in Borichum castra moueret, conuentum habuit, vbi Principes omneis ritè percontatus est, an ne Borichum, legitimum Colomanni filium, an ex adulterio natum pro explorato haberent. Ad hæc Optimates, qui de Regno benesentiebant, respondere: Diu se hoc compertum habuisse, Borichum adulterinum esse filium, ac nunquam ex Colomanno Rege genitum, neq; vllo modo corona dignum. Mussitare ad hæc plærique factionis principes, ac dicere, Borichum è legitimo matrimonio natum. Rutenam Colomanni coniugẽ falso Regi delatam, & præter fas & æquum adulterii infamia fuisse repudiatam

Hoc familiares quosdam Regis fuisse commentatos, vt misellæ inuidiam conflarent, ne à viro amaretur, & præsertim si ex ea liberos susciperet, néve is Rutenos amaret, quos infensos sibi semper habuerat. His verbis multi, qui leuissimi & inconstantes erant, in coniuratorum parteis concessere, & eorum numerum auxerunt. Bela hæc edoctus, non amplius cunctandum esse ratus, ne fortè coniurati ac proditores elaberentur, ad Borichumq; transfugerent, in eadem concione supplicium de his sumendum continuò censuit: id ipsum cæteris amicis & optimatibus visum est. Quare mox signum dedit, vt proditores in media concione vagantes, qui Regni exitium moliuntur, extremis repentè suppliciis afficerentur, ne fortè si res ipsa differatur, multum detrimenti vniuersa Pannonia patiatur. Itaque in coniuratos continuò fit impetus, seditio magna oritur. Illi dum se tueri conantur, aut fuga salutem quærunt, vulgò cæduntur. Proditionis crimine notati deferuntur, disquiruntur passim Principes factionis, & deprehensi, indicta causa, obtruncantur. Lampertum Comitem, è Regis pedibus, ad quos confugerat, euulsum, frater proditionis impatiens, subselliorum fragmine, diffracto capite, interfecit. Nicolaum eius filium in medium adduxit, & ante Regem obtruncari iussit. Maylatus Aci genere natus, & è nobilibus complures ibidem trucidati. Desperatis rebus, cæteri coniurati cum magna manu secessere & reparato agmine, antequam occumbant, ne inulti pereant, Regem inuadere decernunt, rati, cæso Rege, inimicorũ furorem subitò desiturum. Coniuratorum princeps Thyodor erat, ex vetere Symadi familia editus, item Folcus, Titus & Samson, cui Thomas & Turdo filii erant, non minus nobilitate, quàm virtute viribusq; præstantes, qui temerariam patris audaciam admodum augebant. Sedata seditione, coactisq; in vnum coniuratis, in secessu Rex ad Seon fluuiũ castra locauit. Vltra amnem haud procul hostis erat, Samson ac socii, vituperandi Regis consilium ineunt, vt conuitiis prouocatus, prælium conferere cum hoste cogatur. Quare tabernaculum Regis adit, quem cum Optimatibus diuersa loquentem inuenit. Quò quum venisset, his Regem verbis adoritur. Quid hìc facis, tu vilissime canis, quum iam sit decedendi tempus, & multo plus Regno Borichi prouidentia, quàm tua cæcitas conferre videatur, & instituto paterno, in religioso cœnobio tibi potius viuendum esset, quàm in rerum humanarum gubernatione versari? Quinam tuo ductu & auspiciis amplius militabunt, si te ipse ducere non potes latro? Proh temeritas, & deperdita hominis audacia. His verbis irritati Principes, qui Regem circumsteterant, Ioanne Duce, Othonis filio, qui Regis seruus ab epistolis, & Symekiensis Præpositus erat, item prouocante Budo Comite, in Samsonem irruêre. At ille ocyssimè pedem referens, in equum se recepit, & aperta fuga salutem quæsiuit. Isti quum equos in promptu non haberent, elato clamore, Samsonem pedibus insequuntur. Ad hæc accensus quidam, Budi Comitis tumultu percitus, rapta lancea, præpropera festinatione, sine ephippiis equũ conscendit, aliorum exemplo, fugientem illum ad Seum amnem insequitur: qui quum se præcipitem in fluuium dedisset, vt nando traiiceret, à tergo graui vulnere confoditur. Thyodor cum cæteris coniuratis, qui nauim conscenderant, vt periclitantem sociũ exciperent, in tempore adesse nequiuêre: at ille saucius, & ænea lorica grauatus, ibi demersus est. Borichus iam amni appropinquarat, & in ripa castra metari cœperat, qui vbi è conspectu fuit Vngarorum, Proceres cum Ruthenorum & Polonorum Ducibus, præstita vtrinque fide, in colloquium conuenere. Vbi Budus ista verba fecit: Quid vobis nobiscum rei est, Poloni? quid nostrum agrum Ruteni inuasistis? Iam pacatos fines habebamus, & nullæ nobis vobiscum intercesserant iniuriæ, quibus finitimum bellum suscitari oporteret. In Pannonia inter Polonum & Vngarum discrimen nullum erat, idem de Ruteno dici poterat. Et quando omnes Scythæ sumus, nõ modò hospitalitatis, verùm etiam cognationis nos mutuo iure fouebamus. Nũc iniustum & prophanum pro adulterino homine aduersus nos bellum geritis, ferro & incendiis sæuitis. Et quam causam belli susceperitis, si intelligeretis, mox solutis castris domum quisque suam repeteretis.

Si Bo-

Si Borichum Colomanni, & non adulteri filium esse, exploratam satis haberemus, nũquam profectò ad cæci Regis, alioquin sapientissimi optimique Principis, imperia peruenissemus. Oculatum, quàm cæcum Regem habere maluissemus, sed postquam id assequi nequiuimus, ne adulterino sanguine sacrosanctũ nostrorum Regum ordinem incæstaremus, ad Belam Colomanni nepotem cõfugimus, vt verum legitimúmque Regem haberemus. Omnium populorum consensu, Belam à Stephano Rege nobis delegatum elegimus, electumq́; omnibus Regiis insignibus confirmauimus. Quod idcirco fecimus, quia Colomanno Stephanoq́; Regi, qui in suum sanguinem sæuiere, res parum prosperè successit: per immanem sæuitiam ac sterilitatem eò redacti fuere, vt neminem ex liberis haberent, cui regnũ ritè delegarent, nisi ad eos confugerent, sui sanguinis quos olim excæcarant. Inuiti nostra mala confitemur. Colomannus fratrem Almum, vt sæpe accepistis, cum Bela filio excæcauit. Duas vxores duxit, ex vna Stephanum, qui paulò antè regnauit : ex altera, quæ Rutena fuit, nullum filium tulit, præterquam hunc vnum ex adulterio conceptum, quem nobis præficere contenditis, quod ipsa luce clarius est. Nam pollutæ pudicitiæ coniugalis impatiens, Rutenam repudiauit. Et post repudium, Borichum illa edidit, quem inuitus legibus, imò numinibus, Regiisque manibus, nobis præficere studetis. Quamobrem si vnquam pacis & iustitiæ iura nouistis, si hospitalitatis, amicitiæ, ac humanitatis officia prægustastis, adulterinum, quæsumus, quem induxistis, reuocate Regem. Borichum nonnullorum leuitate ad imperandum temerè inuitatum auertite, aut reluctantem deserite. Abducite auxilia, quæ contulistis, ne inuitis numinibus bellum gerere videamini. Neque Vngaros desidia, pusillanimitate ac socordia iniuriarum fore immemores reputate. Officio potius, quàm quouis maleficio beneuolentiam ac ocium conseruate. Quod si abnuitis, etsi nos tædet, hucusque tamen vobis occurrimus, vt ad vnum omnes mori, quàm adulterinum, quem adducitis Regem, perpeti malimus. Hæc vbi Polonorum Rutenorúmque Principes accepere, vltrò sententiam mutarunt, se falsò subductos euestigio cognouere, præ belli iniquitate, ex ipsis neminem aduersus Vngaros pugnaturum respondent. Se malè persuasos ingenuè cõfitentur, & quando nondum manu consertum est, sat ad resipiscendum esse temporis. Proinde ne hospitalitatis & veteris amicitiæ iura violare videantur, polliceri se postero die iniustam militiam deserturos. Duces promissa præstitere, nam solutis castris, in patriam quisque rediere. Populi tantùm cum Boricho, & vulgaris multitudo remansit, quando inustam Boricho notam cæteri abominabantur. Poloni igitur & Ruteni, qui cum ipso remanserãt, transmisso amne ad pugnam prouocati, Boricho Duce, in ripa prælium cum Vngaro conseruêre. Bela, quamuis cæcus, prudentissimè tamen ductam aciem instruxerat, in vtróque cornu validissimum cataphractorum equitatum collocarat, vt sagittariorum ac velitũ impetum facilè sustineret, quin & alas duas adiecerat vexillationum, quibus gregariam multitudinem complecteretur. In feruentissimo prælio occlusæ quædam Polonorum auxilia, maxima ex parte cecidêre. Ruteni animo consternati, qui quadrato agmine iamdudum pertinacissimè dimicabant, inclinata acie terga vertêre. Instabant à tergo Vngari, ac insigni cæde sæuiebant, ad interneciodem cædere hostem pergunt. Sanguinis ergo tantùm hausere, vt pauci cum Boricho euaserint, quia fusi & fugati in rusticorum manus incidentes, immaniter trucidati sunt. Ex his qui in hoc prelio se pulchre gessêre, Micsan, Gaaban, & Bathora prædicãt, qui præter cæsorum multitudinem, maximum captiuorum numerum retulêre, thoraces, cæteráque arma hostili cruore madefecerant. Miesa Thyodorem malorum omnium auctorem, Vosus Vitalem, Gaaba Graccouiensis Comitis fratrem, Bathor deniq́; Andream, qui coniurationis principes erant, & patriæ inimici, captiuos ante Belæ conspectũ adduxêre. Quare Bela haud parum lætatus, præfectos de Regno bene meritos mirifice laudauit, & non modò maxima parte spoliorũ, verùm etiam pagis oppidisq́; amplissimè donauit. Mox ingẽtes Deo gratias egit, apud omnes aras rem sacrã fecit, ac supplicationes op-

pidatim ex edicto celebratæ. In Diuæ Magdalenæ solennibus prælium hoc gestum, dies inter fastos relatus, ac publicæ saluti dicatus. Hostium exuuiæ passim templorum postibus affixæ, & præsertim sacris Magdalenæ ædibus, cuius numine freti, victoriam clarissimam compararant. Captiui victoribus dono dati, præterquam coniurati, de quibus supplicium ex lege sumptum: nam grassatorum more attritos, rotis imposuerunt. Ex hac victoria tantum Regi gloriæ & auctoritatis accessit, vt hunc vnicũ venerarentur, & prædicarent omnes, non cæcum, sed circumspectum, & ad regnandum diuinitus reseruatum dicerent. Quare gratissima huic Vngari obsequia deinde præstitere, fecere fideliter imperata omnia, finitimi quoq; missis vndiq; legatis, pacẽ efflagitarunt. Rex extinctos hoc bello factionibus, se mitissimum æquissimumq; præbuit. Iussit omnes bene ac quietè viuere, atque edicto, superiorum partium mentionem inhibuit. Pacato regno, Bela se in ocium redegit, cum amicis sæpe comessabatur, & in multam noctem conuiuia protrahebat. Quo factum est, vt Vngarico more in ebrietatem inciderit: quæ quum voluntaria sit insania, virtutem pristinam admodum eneruauit. Tunc multo mero grauatum Principem, aulici in petendo impudentissimi adoriebantur, & præ crapula & temulentia sæpe nonnulla impetrabant, quæ iniquissima sunt habita. Exacta autem ebrietate, quæcunq; per vinum indulserat, rescripseratq;, ne facilè quidem recipere vel rescindere subinde poterat, vnde non parum simultatis & infamiæ sibi comparauit. Nam in Maiestate Regia eò conspectius ac grauius id vitium iure censetur, quò maior viri dignitas habetur. Inter cætera temulentiæ facinora, illud potissimum commemorant: Pochum enim & Saulem, sacræ religioni initiatos, in conuiuio exoratus, præ ebrietatis indulgentia, tradidit inimicis, à quibus mox temerè cæsi sunt: quare perpetua suggillatione non caruit. Cæterum hunc omnium laude dignissimũ illa secula censuere. Ex conuiuiis & ocio, quod cæcitas confirmarat, in hydropisim incidit, quo morbo correptus, nono regni sui anno, ac mense vndecimo, naturæ necessitati cessit, salutis verò centesimo quadragesimo primo, ac idibus Februariis supra millesimum.

1141. Corpus Albam delatum, vbi à quatuor liberis superstitibus, Helenaq; coniuge, non minus piè, quàm honorificè sepultum est, & ab vniuersa Vngaria deploratum. Regnante Bela hæc accidisse ferunt. Innocentius Pontifex, Transtyberina Regione oriundus, qui successit Honorio, Rogerium ad sanctũ Germanum castra metantem, ex improuiso aggressus, in fugam vertit, oppidumq; recepit. Sed paulò pòst, quum ad Galucium Rogerium obsideret, à Guilielmo filio, Calabriæ Duce, non modò superatus, verùm etiã cum Cardinalibus captus est. Et mox honorificè ab eo dimissus, reuersus in Vrbem, Anacletum antipapam inuenit, qui ingenti pecunia, quam ex argento & omnibus Basilicis erepto conflarat, Populum Romanũ planè corruperat, & ita Pontificiam auctoritatem interceperat, vt eum præ timore Roma cedere coegerit. In vlteriorem igitur Galliam fugiendo concessit: interea Rogerium, vtriusque Siciliæ Regem appellatum, antipapa in partes suas traxit. Innocẽtius apud Clarum montem sacram synodum habuit, ibi antipapam cum sectatoribus damnauit. Philippum Gallorum, & Henricum Britanniæ Regem adiit pro salute fidelium, & in Lotharingiam flectens, Lotharium à Germanis Romanum Regem electum inuenit. Promissa imperii approbatione, sacramento virum adegit, vt in auxilium Hierosolymitanorum, expeditionem compararet. Quare à Lothario in Lateranum restitutus, Imperatorem haud immeritò Romæ coronauit. Mox Pisis Concilium habuit, ibiq; iterum damnauit Antipapam. Sed quum Anacletum patricii quidam, Rogerii Regis auxiliis freti, iterum aduersus Pontificem suscitassent. Lotharius è Germania reuocatus, Romam repetit. Pisani Pontificis gratia maximam classem compararũt, qua Campaniam & Calabriam infestarunt. Pontifex & Imperator, quum Rogerium terrestri maritimóque bello vexarent, quicquid in Italia possederat, acceperunt. Multa oppida vi capta diripuerunt, Rogerium in Siciliam tandem traiicere coegêre. Raymonem Imperatoris Comitem, attributo Ducatus Apuliæ titulo, cum aliquot Germanorum cohorti-

cohortibus, prouinciæ Pontifex perfecit, Lotharius Germaniam repetens, Veronæ moritur. In Asia verò defuncto Balduino, Falco Andegauiensem Comes, & illius gener, Hierosolymæ regnum accepit. Turci qui sinum Persicum incolebant, multas copias in Antiochenum agrum duxerunt: quo quum Falco irruisset, cæsis tribus millibus, capta totidem Hierosolymam retulit. Hac clade suscitatus Alaph, Turcarum Princeps, Babyloniis auxiliis vsus, Edissam Mesopotamiæ vrbem inuasit, quàm Balduinus a Gothofredo fratre receperat. Capta vrbe crudeliterq; direpta, omnes Christiani, qui orthodoxam fidem abnegare noluerunt, ad vnum à Barbaris trucidati. Mulieres ingenuæque matronæ, in fidei nostræ ludibrium, super Diui Baptistæ aram violatæ. Falco in venatione, dum leporem sectatur, procumbente equo occubuit, Balduinusq; filius regnum accepit. Nunc tempus postulat, vt ad Belæ cæci successorẽ veniamus, & res Vngaricas, quantum fieri potest, ritè prosequamur.

DEFVNCTO Bela, Geysa primogenitus, qui ephebis nondum excesserat, omnium Principum consensu, votisq; Populorũ ad regni fastigiũ effertur. Quandoquidem præclaræ indolis, & magnæ humanitatis esse videbatur, imo potius à Deo datum, quàm ab ipsis optatum reputabant. Quare cum magno plausu, gestientissimaque lætitia adolescentem, Regem declarant, faustis acclamationibus ingeminant. Paulò pòst Albæ, in solennibus Diuæ Ceciliæ ritè coronant. Rerum potitus, optimos sibi cõsiliarios elegit, nihil sine Pontificũ Procerumq; consulto agebat, & tam sollicitè regnum curare videbatur, vt præter ætatem ageret. Obseruabat seniorum consilia, & mira comitate, affabilitateque illos orabat, ne sibi regnoque deessent. Nondum annum post initum munus exegerat, ecce Alamannorum bellum erupit. Belli causam fluctuantissimam dedit Austria, nouarum rerum semper audia. Henricus enim quidam, Dux Austriæ, ingenitæ memor inimicitiæ, quæ Australibus cũ Vngaris diutius intercessit, quum ad pueri manum Pannoniæ regnum redactum esse cerneret, ratus id tempus ad euertendas res Vngariæ accommodatissimum, bellum grauissimum molitur. Accedebat occasio magna auxiliorum, quæ nunquam sibi antea fuerat, siquidem Henrici, Leonis pupilli tutor erat, ad quem Saxonia, & Bauaria tota pertinebat. Hic Saxonum & Vindelicorum viribus fretus, præterea Noricorum qui eius ditionis erant, Pannonias aggredi non dubitabat. Quin & Conradi Tertii Romani Imperatoris copiæ accedebãt, quem Henricus in belli societatem adduxerat. Et in hanc expeditionem Conradus duas legiones se missurum receperat, vt Vngarum, veterem quidem Alamannorũ hostem, è medio tolleret. Quare antequam regnum Henricus inuaderet, de occupando Pisonio primùm cogitauit, haud inscius ab illa arce se totam Vngariam facilè vexaturum. Id negocii Iuliano Comiti datum, vt quacunque arte posset, Pisonium occuparet. Is Rapoltum militem Alamannum dolis instruit, & equitatu munit, ac mandat vrbem ante illucescentem diem sub prętextu festinati itineris adeat, portamq; occupet, & eam eousque retineat, donec ex insidiis ipse collocatus aduolet. Pisoniani custodes nil tale suspicantes, subornatum Rapoltum cum comitatibus excipiunt, quum nulla adhuc belli suspicio foret, mox ex composito porta & turris capitur, ac inde sociis signum datur. Quod vbi Iulianus prospectauit, cum validissimo confestim equitatu ad portam aduolat, succeditq; deinde in forum, & facto agmine prodiit. Suscitato tumultu, omnes oppidanos arma deponere, & nihil hostile timere iubet. Data fide, illæsam amicitiam pollicetur, mox coacto senatu aduentus sui causam enarrat. Ciuitas quum ab Alamannis incolatur, his verbis continuò pacatur, & in Germanorum redigitur obsequium. Rumor in Vngaria statim effunditur, Pisonium à Germanis captum, quare vniuersa Pannonia nimium perturbata. Secundùm Pisonii captiuitatem, Alamannorum subitò incursiones successere, quibus non solùm superior, sed inferior quoque Pannonia grauissimè vexabatur. Adolescentis animus ingenita quadam magnitudine præditus, haudquaquam his consternatus est. Habito quàm primùm senatu, periculi magnitudinẽ ad patres refert, sententias rogat, suscipitur

Geysa II. imo III.

omnium consensu bellum, Et quisque Pontifex, nobilis, præpotensque, arma ex edicto capit. Habetur delectus, & domesticatim ad bellum hoc apprimè necessarium viri euocantur. Exultat frequenti affectata militia Geysa & tyro aduersus imperatoria castra prodire gestit, non ignorans multo plus laudis in victoria, quàm turpitudinis in fuga propositum. Nam si vicerit, & Cæsarem Germanicum fuderit, supra ætatem fecerit; si cesserit, adolescentia & fortuna ab omni dedecore vindicabit. Quum sibi à proceribus periculi magnitudo ac robur hostium obiiceretur, quia Saxones & Germani, vt de Vindelicis & Noricis sileatur, indomitas vires haberent: eum respondisse ferunt, Se diuinum auxilium & sacros habere milites, & ductu auspiciisque Christi optimi maximi facere stipēdium. Quin etiam edictum promulgârat, vt apud omnes aras, donec belli dexter exitus extaret, quotidie omnia Sacerdotum collegia diuinam opē implorarent, & Diuam inprimis Virginem, peculiarem Vngarorum patronam, exorarent, cuius patrocinio, ex testamento Diui Regis Stephani, id regnum fuerat commendatum. Ita vulgo Rex animosus apparuit, ita omnes ad gregarium vsq; militem ad pugnam hortabatur, vt exanimatissimum quemq; facilè suscitaret. Spectata adolescentis magnanimitate, sic cæteri seniores cōfirmati sunt, vt bellum, quod puer non expauit, ipsi quoque minime reformidare cogerētur. Hinc etiam præfectos, primipilos, tribunos, item turmas & cohortes haud mediocris rubor incessit, quum veterani à tyrone animari viderentur. Motis igitur castris, in Austriam iter facit. Quum Regni finibus appropinquasset, quidam homo liberali aspectu, cui Henczel nomen erat, non parum præferens auctoritatis, & Scythicæ Germanicæque linguæ compos, occurrit, propè hostes esse nunciat, eosdemque perpaucos, quando hi qui auxiliares copias promiserant, promissum numerum non præstiterant. Proinde nunc conferendę manus tempus esse, antequam alia supplementa veniant. Occasionem hanc nulla cunctatione prætermittendam, & certam adstantemque pro limine victoriam, nullo modo repellendam. Tunc Rex aduocata concione, virum in medium adducit, hæc eadem referre iubet: quod vbi factum est, ipse ad tempestiuum prælium præfectos omnes inuitat. Hunc Dei Angelum, & futuræ victoriæ nuncium esse asseuerat, proinde non vltrà cunctandum, sed imperandum, passim arma capi. Idipsum cæteris visum est, audacia deterrendum hostem: quare omnium consensu in prælium itur. Quum Germani nondum limites attigissent, quadrato agmine castra in eos vltra fines mota: quæ vbi in hostium conspectu fuere, tantum vtrinque ocii permissum est, quantum instruendæ aciei satis erat. Vngarus dux velitum alas in vtroque cornu produxerat, quibus cataphractorum equitatus succedebat, in medio quadratum agmen etiam cataphractorū collocârat, quod à dextera læuaque duplici peditum acie muniuerat: post hęc præsidium validissimum substitutū. Ne minus quidem impigrè Germani se in ordines instruxerant, qui altissimis equis insidentes, Gigantum instar planè constiterant, Vngaris numero superiores. Geysa quàm primùm pugnæ signum dari iubet, pari furore vtrinq; concurritur. Alamanni nō minus armis, quàm clamoribus & conuiciis, Vngaros impetunt, quo facilius eorum audaciam coercent. Contrà Vngari, inter dimicandum omnipotentis Dei ac magnæ Matris auxilium inuocant, patronam suam ingeminant. Alemanni, qui leuis armaturæ equitibus parum vtuntur, sed cataphracto equitatu delectantur, Bessorum ac Scytulorum alas, quas ante cornua productas diximus, statim inclinant. Hi namque Vngarorum agmina præire solent, & tunc veluti oues à lupis deterritæ, in primo congressu terga dedêre, antequam Vngari manum conserere cœpissent. Et hi prospecta istorum fuga, aliquantulum præ timore cessere: instant illi, & hinc animos augent, quia inclinatum hostem, ac fusas alas vident. At Vngaris qui animos continuò reuocarunt, pertinacissimè resistentibus, in primo cōflictu nimium defatigati deferbuere, dimicare multo remissius occœperunt. Ban enim Regis auunculus, qui callebat mores hominum, & in medio agmine præsidebat, excito simul equitatu regio, qui veteranorum erat, ac laborantibus sociis subsidebat,

debat,facto maximo impetu in hostes ruit,in quibus furor ille desederat,& tanta vi prælium conserit, vt multis in primo congressu prostratis, cæteros inclinarit. Henricus Dux Austriæ,qui victoriam dudum præ manib. habere videbatur, concitato triariorum agmine,succurrit,prælium atrocissimum instauratur. Rex ex Procerum Præfectorumq; consensu, vtrumque cornu, quod admodum nutarat,continuò confirmauit,in hostemq; conuertit. Et quum hostem ad triarios redactum prospiceret, ipse quoque præsidia vltima concitauit: quare vtrobiq; acerrimè pugnabatur,cruor passim effunditur. Germani cum Saxonibus inclinati, ab vtroque cornu, & à reuocatis alis circumueniri cœpere, & ab vtroque latere grauissimè sauciari. Veteranæ legiones Henrici agmen post multorum cædem terga dare coegerunt,mox palantes Alamanni aufugêre. Inter fugiendum innumera multitudo intercepta,quæ partim cæsa,partim capta. Henricus cum cæteris magna ex parte vulneratis,castris exutus,turpiter aufugit,& in Austriam, pertæsus audaciæ suæ,se recepit. Cæsorum numerum ex Alamannis ad septem millia memorant, ex Vngaris tria milia desiderata. In eo bello Rapoltus Alamannus,quem per nocturnas insidias Pisonium occupasse diximus, ab Vro equite, & Otho, à Gabriele captus est. Rex victoria potitus, spoliatis castris hostium, cum vniuerso exercitu in Vngariam rediit, horum exuuiis templa ditauit. Pro agendis Deo gratiis,supplicationes egit, & apud omnes basilicas regni, rem diuinam operatus est. Tantum ex hac victoria sibi nominis comparauit, vt hunc dumtaxat puerum Germanica potentia formidare videretur. Henricum quoque tantus mox timor incessit, vt non modò Vngariam penitus vexare, sed ne pagos quidem finitimos attingere auderet. Victoriam hanc Vngari potius diuinæ benignitati,& fortunæ adolescentis,quam sibi tribuêre. Quando extremis vtrinque viribus, à tertia hora diei, ad serum vsque tempus dimicatum affirmant, & se à principio cessisse, deinde per atrocissimam pertinaciam,inclinata hostium fortuna, vicisse confitentur. Secundum hoc bellum, Pannonias (vt Annales memorant) sæua fames inuasit, qua vulgò grassante, maxima pars hominum est absumpta. Quo quidem tempore, in Gallis regnante Lodouico, tam diuturnus æstuansq; calor fuisse dicitur, vt compluribus in locis, non citra populorum terrorem & exitum,terra conflagrarit,ex æstu igitur fames illa edita. Successit his temporibus,Conradi Imperatoris transitus,qui haud parum detrimenti & sacris & prophanis attulit. De quo prius aliqua referenda esse duximus,quàm vltra progrediamur, vt res ipsa cognitu facilior esse videatur. Sedente Lucio Tertio Pontifice maximo, Bernardus Clarauallensis Abbas claruit, qui ardentissima Christi charitate succensus,Principes ferè omnes adiuit, hortaturus vt laborantibus in Syria & Palæstina Christianis, validissimis aduersus Saracenos copiis subuenirent, néve paterentur diuini sepulchri propugnatores è sacra vrbe exigi. Ad persuasionem sacræ militiæ, Conradus Imperator, natione Sueuus,primus nomen dedit. Interea Rogerius Rex Siciliæ, per negligentiam Pontificum in Italiam reuersus, quæcunque amiserat, omnia recuperauit. Deinde cum maxima classe in Aphricam traiecit,Libycumque Regem stipendiariam sibi fecit, atque annis plus quàm triginta illinc tributa recepit. Conradus igitur, coacto ingenti Crucigerorum exercitu,è Germania castra mouit. Et præter Danubium iter faciens, in Vngariam descendit, vbi fortasse, præ veterum memoria inimicitiarum,non peregrini Ducis,ductu & auspiciis Iesu Christi militantis, sed acerrimi hostis, vlciscendi occasionem nequaquam deferentis animum ostendit. Nam quamuis faciendi per Vngariam itineris potestatem à Geysa prius literis perhumanè impetrauerat, aliquanto tamen insolentiùs, ac par erat, iter fecit. Et quum se in sacrosanctam expeditionem peregrè proficiscentem diceret, sub viatici,stipendiive sacri sacri nomine, è cunctis sacris ædibus, cœnobiis, & xenedochiis immodicam pecuniam extorsit, quin & multæ basilicæ, ac religiosa loca, collatam præ timore illi stipem detulêre. Quod quamuis Geysa,cæteriq; Pannones ægrè tulissent, sanctissimæ tamen expeditionis gratia patientissimè tolerarunt, adiuuarũt muneribus & cõmeatibus, & nul-

lum hoſpitalitatis ac diuinæ charitatis officium prætermiſerunt. Conradus autem per Myſiam & Macedoniam iter faciens, in Thraciam Conſtantinopolim contendit, vt Emanuelis Secundi Græcorum Imperatoris adiumento, per fretum Euxinum commodè traiiceret. Ibi ab Emmanuele infido malè perſuaſus, traiecto in Aſiam exercitu, Iconium obſedit, qua vt ille promiſerat, commeatus omnes à Conſtantinopoli ſe habiturum eſſe ſperabat, quippe qui aliunde haberi non poterant. Quam munitiſſimam is vrbem obſediſſet, ſceleratiſſimus Græcorum Imperator, vt Romani Principis præ liuore perderet exercitum, farinæ ſemper gypſum immiſcuit. Quare milites adulterata re frumētaria, paſſim morbo correpti, magna ex parte interiêre. Itaque Conradus re infecta, paulò pòſt in Germaniā redire coactus eſt. Atque id tantum emolumenti ſua expeditio præbuit, quod Balduinus Hieroſolymitanorum Rex Quartus, tantum animi ex Imperatoris aduentu concepit, vt Aſcaloniam diu obſeſſam ceperit: quum paulò prius Gazam, vetuſtiſſimam vrbem, ſed ab incolis deſtitutam, inſtauraſſet, fratribusque Templariis (vt aiunt) inhabitandam conceſſiſſet. Quin & eodem ferè tempore, Turcarum ſatrapas aggredi auſus eſt, qui Hierichontinos admodum opprimebant: quos quum prælio ſuperaſſet, quinque millia Turcarum cæſa referuntur. Inſuper Noradinum Damaſcenorum Præfectum, & Hieroſolymitanum agrum aſſiduò infeſtantem, inſigni clade fugauit, ad Damaſci vſq; mœnia perſequutus. De Conrado hactenus. Sed de Lodouico Gallorum Rege dicendum, qui in expeditionem Hieroſolymitanam, eodem tempore, poſt Conradū profectus, & per Vngariam iter faciens, multo diligentius hoſpitalitatis iura ſeruauit. Eugenium Tertium Pontificem Maximum, Piſis oriundum, Romanorum factionibus vrbe Roma exactum, in Gallias contendiſſe aiunt, partim vt ſanctiſſimum patrem Bernardum viſeret, à quo ſacris fuerat initiatus, partim vt Ludouicum Regem, diuino cultui deditiſſimum, ad ſuſcipiendam Palæſtinæ expeditionē hortaretur, & crucis teſſera Chriſti ducem inſigniret. Quam quum forti animo Rex ille accepiſſet, ne longa nauigatione vexaret exercitum, per Rhœtos, Vindelicos & Pannones, deinde per Myſos & Macedonas, Conſtantinopolim ad Emmanuelem peruenit. Quo quidem tempore, quum per Vngariam tranſiret, à Geyſa honorificentiſſimè acceptus: nam Conradum paulò pòſt ſequutus, vbique ſanctiſſimum ſe piæ militiæ ducem oſtendit. Tanta ſeueritate duxit exercitum, vt nè minimum quidem ruſticum læſerit, nullum pecus abegerit, vim militi paſſim inhibuerit. Qua quidem continentia, cum ſingulari humanitate coniuncta, ita Vngarorum gratiam promeruit, vt à Regē ac cæteris Optimatibus, diebus aliquot, & aliquanto diutius, ac par erat, ſub reficiendorum corporum prætextu, in Vngaria remoratus fuerit. Item aiunt, eodem tempore ſcitum Geyſæ puerum fuiſſe natum, & ſacra fontis aqua, Lodouici Regis teſtimonio, inter Chriſtianos aſſertum. Item ſacroſancti iure vinculi, illū à Geyſa non modò honorifico comitatu, gratiſſimo hoſpitio & commeatibus paſſim exercitui gratuito datis, verùm etiam regiis donis honeſtatum, in Thraciæ finibus fuiſſe dimiſſum. Is autem quum ad Emmanuelem Conſtantinopolim cum exercitu veniſſet, haud aliter ac Conradus, à fraudulentiſſimo Imperatore tractatus eſt. Nam ab illo perſuaſus, vt per Syriæ deſerta iter faceret, tantam iacturam, partim rerum inopia, partim locorum difficultate feciſſe dicitur, vt Antiochiæ hybernare ſit coactus. At Rogerius, qui Siciliæ imperabat, Emmanueli infenſus, comparata maxima claſſe, Corcyram, Corinthum, Thebas, & Euboiam perfido Græco abſtulit. Quin & Conſtantinopolim cū claſſe nauigaſſet, ni quadraginta Venetorum naues longas in Adriatico ſinu reformidaſſet. Quare ad Aſiatica littora deflexit, magnæque Chriſtianis fœlicitati fuit. Namq; Lodouicum Regem, in Palæſtinam ad ſancti Symeonis portum nauigantem, Saracena claſſis fortè interceperat. Quò quum neſcio quo fato, veluti à Deo miſſus, Rogerius cum ſua claſſe præſtò interuolaſſet, periclitantem piumque Regem liberauit, inſperatæq; lætitiæ omnibus Chriſtianis & ſaluti fuit. Mox in Syria multa occupauit, quæ ſine præſidio relicta à Venetis recuperata ſunt. Deinde quum

Lodo-

Lodouicum ad Ioppen reliquisset, Constantinopolim cum vniuersa classe properauit, vbi spectante etiam Emmanuele ab arce, suburbia cum appendicibus hostiliter incendit. Mox arcem adortus, quum expugnare non posset, vsque eo dimicando processit, vt ex hortis Augustalibus, propria etiam manu, poma legerit. Sed in reditu cum Veneta classe parum prospere conflixit. Conradus autem, Lodouicus & Balduinus, quum vnà conuenissent, vnito consensu Damascum obsident, ab Arabiæ quondam seruis fundatam, sitam in planicie. Quæ natura soli, sterilis foret & arida, nisi à proximo tenuique fluuio, fistulis & cuniculis ager irrigaretur, ex quo tanta feracitas, & pomorum suauissimorum copia profluit, vt nihil in orbe lætius iudicaueris. Obsessam vrbem perbreui ad deditionem redegissent, si aquã inhibuissent, quam aliò facilè diuertissent. Sed cuiusdam Assyrii dolus intercessit, qui Balduino quandoque se fidum ostenderat. Hic enim ciuium pecunia coinquinatus, Balduino significauit, vt aliam partem vrbis obsideret, si ea breui potiri cuperet, quando illinc murorum infirmitate facilius expugnari poterat: quod quum ille fecisset, mox iste occupandum esse fluuium, & munitionibus hosti inhibendum, commeatuumque viam præcludendam censuit. Id vbi factum est, ita siti ac fame absumti sunt, vt soluta obsidione, Lodouicus & Conradus, multis amissis, exercitum in Europam comminutissimum reduxerint: quod anno centesimo quinquagesimosecundo supra 1152. millesimũ, accidisse legimus. Quo quidem tempore, Eugenius Romam reuersus, à populo Romano honorificè receptus est. Balduinus autem Hierosolymitanus Rex, deinde Ægyptios & Babylonios superauit. In quo bello, quinq; Barbarorum millia cæsa sunt. Sed de Lodouico & Conrado hactenus, qui per Vngariam iter, regnante Geysa, fecisse traduntur. Qua quidem in re, longius aliquanto, ac par erat, diuagati sumus, ne rem memoria dignam, iniquo silentio præteriremus. Nunc ad res Vngaricas redeamus, & quæ post Germanicũ Geysa bella gesserit, quantum ex inopia Scriptorum indagare possumus, ritè prosequamur. Sed antequã vltrà progrediamur, quod de Boricho adulterino intercessit, nequaquam subticendum. Quum Lodouicus per Vngariam iter faceret, à Georgio quodam milite Rex Pannoniæ admonetur, Borichum, adulterinum Colomanni Regis filium, in Gallorum castris esse, accitum quorundam Vngarorum consiliis & precibus, si sacrosanctæ militiæ castris insinuatus, Pannonias fortasse subiret, facilè fore, vt multi in Vngaria non ignobiles, à Geysa Rege ad eum deficerent. Ne falsus quidem rumor erat, siquidem in Lodouici castris Borichus delituerat. hoc vbi Geysæ relatum fuit, hæc Lodouico repentè significauit: In tuis (inquit) castris, Lodouice, Borichus est, qui ex adulterio genitus, Regis Colomanni, maioris olim patrui mei, se filium esse mentitur, se inter tuas copias insinuauit, vt aliquid aduersus me moliretur. Proinde si me beneficio tuo dignum existimas, Borichum interitus mei anhelantem redde, ne improbo patrocinio suggilleris, néve quod à bonorum ingenio nimis alienũ est, & quàm maxime Principum, pro bono malum cumulatissimum rependere videare. Obrepit fama inter Gallica castra, quendam ibi Rutenum delituisse, vt bene merenti de Gallis Vngariæ Regi, per insidias regnum occupet, illum esse spuriũ, & legitimum Regem, quibuscunq; potest artibus, exacturum. Ad famam cõtinuò tumultus excitatur, per omnia cõtubernia in parricidam disquiritur. Borichus, his auditis, huiusce mali conscius, crimen læsæ maiestatis admodum veritus, libere Lodouicum Regem adit, ad cuius pedes prostratus, vitam simul & veniam exorat, vt tutò cum exercitu abire sibi liceat, impensissime supplicat, vt ex Vngaria sine periculo euaderet. Geysa iam certior factus, Borichum in Lodouici castris esse, iterum precatur, vt suum inimicum ad se vinctum remittat. Ad hæc pientissimum Gallorum Regem ita respondisse ferunt: Num hæc Geysa Rex ignorat, cuiusque Regis optimi tabernaculum, haud aliter ac religiosum templum, ac pedes Regis pro aris haberi oportere? Quonã iure, diuino aut humano, hunc reddere possum, si ad tabernaculum, velut ad ædem, & ad pedes, tanquam ad altare confugit? Ad hæc nuncium respondisse aiunt, Adulterinam

ſobolem è Republica extermināđam: nulla promiſcuum genus hominū indulgentia proſequendum, imo vndique diligentiſſimè extirpandum, ne legitimi hæredes bonis propriis amoueantur. Quū hæc ad Borichi aures perueniſſent, reformidata morte, ſubtractoq; Ludouici Regis equo, ſubinde aufugit. Quod vbi ab hipparcho ſtabuliq́ue præfecto cognitum eſt, ſumpto alio equo, pari pernicitate ſubſequitur: qui quum Borichum aſſequutus eſſet, in primo congreſſu, ſtatim ab eo, diſciſſo capite, interfectus eſt. Hac igitur audacia adulterinum Vngariæ Regem, ſequutoris periculum euaſiſſe ferunt. Sed qualis in fratres ipſe fuerit, fraterna ſatis ipſa teſtimonia planè teſtantur. Almus præ cæteris mortem obiit, Ladislaus & Stephanus fuere ſuperſtites, quos & paterna & regia liberalitate ac indulgentia, vt par erat, proſequutus eſt. Nam vtrūque Ducem ſtatuit, pro dignitate prouentus & vectigalia magna diſpoſuit, iuſſit viuere more regio, vt paruum inter eos videretur eſſe diſcrimen. In media ſæpe concione fratres amplexabatur, vt non tam pietatem ſuam oſtentaret, quàm ſuorum inter ſe priſtinam crudelitatem, & infamiam impietatis aboleret. Poſt hæc Rutenorum bellum exarſit. Nam quum Rex, Minoslai Rutenorum Principis filiam, duxiſſet vxorem, ex qua Stephanum & Belam tertios accepit, cum nonnullis aliis, qui immatura morte ſubrepti ſunt: præ Rutenorum factionibus, hanc pro ſocero expeditionem ſuſcipere coactus eſt. Lodomerius enim Chunorū fretus auxiliis, Minoslaum regno eiicere, & tyrannidem inuadere auſus eſt. Rex quum ſocerū à Lodomerio grauiter oppugnari accepiſſet, exercitū in Roxaniam miſit. Qui quum hinc à Chunis, à Rutenis illinc infeſtaretur, ſe dato tandem bello, multis amiſſis, in Vngariam rediit. Deinde haud multo pòſt tempore Lodomerius iterum Minoslaum adoritur, multa eius oppida vi capit, diripitq́ue, mox agrum vaſtat, & quibuſcunque poteſt calamitatibus & iniuriis afficit. Iterum à ſocero efflagitatur auxilium. Rex ne periclitantem eum deſereret, comparato magno exercitu, vnà cum Ladislao ac Stephano fratribus in Rutenos contendit, vt affinis iniurias & priſtinam legionum iacturam vlciſceretur. Quum hoſtium fines attigiſſet, Lodomerium cum magna multitudine occurrentē offendit. Pauci dies curandis corporibus, & reficiendis equis, longo itinere defatigatis, dati ſunt: mox prælium initum. Quo cæſis vtrinque multis, Lodomerius cum Chunis & Rutenis paſſim fuſus & fugatus eſt. Minoslaus profligato hoſte generi opera, cuncta quæ amiſerat, ſubitò recuperauit. Rex cum fratribus victoria potiti, ac ſuperiores iniurias vlti, ouantes in Pannoniam rediere. Dum hæc omnia, quæ diximus, ita geruntur, Rogerius Rex Siciliæ diem obiit, Guilielmus filius regnum accepit, qui paulo poſt mortem patris, Beneuenti ſuburbia, Ceperanum & Babuchum oppida occupauit. Quare ab Adriano Pontifice maximo, & regni titulo, & Chriſtiana conſuetudine, quando aqua & igni ſibi fuerat interdictum, priuatus eſt: ſubditi quoque à præſtito iuramento abſoluti. Hac etiam tempeſtate, Noruegia Chriſti fide initiata. Et Fredericus Primus, Sueua gente natus, Romanumq́ue imperium ſortitus, in Italiam venit. Tordonem obſeſſam vi cepit, contendit mox Romam. Pontifex ei per internuncios conciliatus, in Sutrino agro ſtatim occurrit. A quo legitimam reuerentiam exegit, coronauit mox in Diui Petri baſilica, & legitimum Populo Romano hunc Imperatorem eſſe declarauit. Tunc Vrbis conſules Adriano infeſti, & vtriuſque concordiam veriti, portas clauſere. Plebs iniuſſu conſulum, per pontem Traiani eruptione facta, Teuthones in Vaticano obſeruatos, multis interfectis, hoſtiliter ſpoliauit. Sed vltio ſubinde facta: nam ex caſtris Imperatoris, quæ in pratis Neronianis locata fuerant, ſuſcitato tumultu, innumera militum manus effluxit, quæ profligata Romana plebe, captiuos multos abduxit, quos Pontificis precibus Imperator exoratus, continuò dimiſit. Deinde quum per Vrbem ad Lateranum iter vterque facere nollet, ad Mallianum ſe contulit, mox per pontem Lucanum, traiecto Tyberi, ad Lateranum peruenit, vbi cōpoſitis rebus Chriſtianæ Reipublicæ, Fredericus in Germaniam rediit. Adrianus à regni Proceribus exoratus, Beneuentum ſe contulit, ac maiorem regni partem Guilielmo abſtulit.

lit.I-

lit. Item Palæologus quidam Græcus, nobili genere natus, Emanuelis Imperatoris nuncius, Anconam appulit, mox Beneuentum ad Pontificem properauit, data ab Imperatore mandata detulit, in quibus hæc potissima continebantur : Emanuelem, si tres dumtaxat Apuliæ vrbes maritimæ sibi permittantur, quinque millia pondo auri, item Guilielmi ex Italia expulsionem offerre Pontifici. Quæ quum Guilielmo nunciarentur, ad Pontificem repentè confugiens, se omnia, quæ Ecclesiæ Romanæ abstulerat, redditurum, adiecturum insuper oppida nonnulla, item Romanos rebelles vltrò subacturum. Demum aurum à Græco Imperatore promissum, accepto legitimo temporis interuallo, persoluturum pollicetur, si pontificia auctoritate sibi sit integrum, in vtroque Siciliæ Regno liberè dominari. Placuit Pontifici oblata conditio, sed Cardinales auaritia ducti intercessere. Quare Guilielmus, ob repulsam iratus, Apuliam inuasit, cuncta longè latéque deuastans. Et profligatis ad Brundusium, Græcorum Apulorúmque copiis, Apulos & Salentinos in deditionem accepit. Quare Pontifex indignatus Cardinalibus, Beneuentum Guilielmum acciri iussit: quò quum venisset, pro ablata conditione, auctoritate sua liberam vtriusque Regni potestatem dedit. Adriano paulò pòst ad Adrianum defuncto, Alexander Tertius, patria Senensis, duorum & viginti Cardinalium suffragiis, Pontifex designatur. Contrà verò trium tantùm suffragiis Octauianus, Romanus Pontifex creatur, qui Victor appellatus est. Orta inter vtrumque contentione, Alexander Imperatorem Fredericum, eo tempore Cremam obsidentem, missis internunciis orauit, vt sibi præstò, prout vtriusque postulat officium, adforet. Ille respondit, Vtrumque Pontificem Papiam ire oportere, vbi vtriusq; partis rationes lubentissimè se auditurũ pollicetur. Quare Alexander Auaniam, Octauianus Segniam se contulit. Fredericus missis duobus Episcopis, Alexandrum hortatur, vt ad conuentum Papiæ celebrandum veniret. Sed Episcopi à Pontifice cõfutati, Segniæ Octauianum visitarunt, eúmque Papiam deduxerunt. Hunc Imperator, in conuentu Papam declaratum, adorauit, deduxit eius equum ex more per Vrbem. Alexander, quum hæc omnia nouisset, & admonuisset vtrumq;, confestim præmissa admonitione, Octauiano & Imperatori humana consuetudine interdixit longè latéque per Christianam Rempublicam nuncios misit, qui suæ causæ iustitiam testarentur. Philippi Gallorum Regis monitis & precibus adactus, in Campaniam rediit, deinde paulò pòst in Galliam vlteriorem contẽdit. Postea in Pessulano & Claromonte, Imperatoris anathema, habito conuentu, pronunciauit. Dum hæc in Europa sic aguntur, mortuo apud Hierosolymam Balduino Tertio, Almericus frater in regno successit, qui cum Ægyptiis haud multò pòst congressus, magnam cladem his intulit. Obsedit Alexandriam, quam Tiracunus, Saladini Turcorum Regis Præfectus, Soldano Ægypti fraude subtraxerat. Alexandrini quum nullo pacto Christianum iugum subire vellent, ea tamen conditione se Almerico commiserunt, vt in Soldani potestatem sua opera & industria reducerentur. Recepta ingenti pecunia, Soldano vrbem Almericus planè restituit. Mox intellecta Soldani fraude, Carras, quam nunc Carim, vrbem potentissimam, appellant, obsedit. Fredericus autẽ ad tyrannidem conuersus, direpta Tordona, Mediolanum diruit, populum in sex portarum tribubus, diuisum in sena loca, procul ab vrbe, ad decimum lapidem habitare coegit. Cremam ingenti detrimento affecit. Quare Venetorum consilio, Veronenses, Patauini ac Vicentini inter se fœdus icere, vt præter legitimum imperii tributum, nil obsequii vltrà præstarent. Mox Imperator iste, Ænobarbus ex cognomento dictus, missis oratoribus, Gallorum Regem orauit, vt Alexandrum ad præstitutum conuentum duceret, quum ipse Victorem se ducturum reciperet. Cõuentus ad Diuionem indictus, vbi Franco amnis Gallos disterminat à Germanis. Quum Principes ex composito illuc mira frequentia conuenirent, Alexander, qui apud Dolense cœnobium Aquitaniæ substiterat, se eam synodum aditurum esse negauit, quam ipse non indixisset, ne quid Pontificiæ potestati derogare videretur. Quare soluto conuentu, Fredericus in Germaniam rediit.

Alexander ad Turonium, synodum indixit, vbi multa decereta promulgata. Interea Octauianus Lucæ mortuus est, & Guido Cremensis in Antipapam subrogatus. Fœdus ciuitatum Italiæ amplificatum. Nam Cremonenses, Brixiani, Bergomenses, Mediolanenses quoque dissipati, cum Placentinis in eandem societatem admissi. Alexander demum, creatis Consulibus, qui ex veteri amicitia dignitati suæ suffragabantur, à Romanis è Gallia Romam reuocatur, quod anno centesimo sexagesimo quinto supra millesimum accidisse legimus.
1165. Hæc igitur regnante Geysa acciderunt. Insuper iisdem ferè temporibus, Alphonsum Hispaniæ Regem, ab expugnatione Terræ sanctæ reuersum, diem obiisse ferūt. Cui Sanctius filius natu maior, in regno successit, & illi non multo pòst Ferdinandus frater, quem in Arabia, pro Christi nomine bellando, occubuisse memorant. Huic Alphōsus filius subrogatus, regnum accepit, quin & illius quoq; temporibus, crucis figura in Luna publicè visa. Geysa tandem in aduersam valetudinem incidit, qua indies ingrauescente, ne intestatus obiret, accitis amicis Pontificibus, & Optimatibus, regnum disposuit. Stephanum Tertium, grandiorē natu, Regem pronunciauit. Exorauit etiam Proceres, vt eundem pro Rege vltrò susciperent, colerent & amarent, filios hæredes è semisse constituit. Cætera partim sacris ædibus, partim calamitosis hominibus, ac variis sanctissimisq; vsibus legauit. Demum inter liberorum ac fratrum amplexus animam efflauit. Annis viginti, mensibus tribus, & diebus quindecim regnasse fertur, incolumi fama, & integra regni potestate. Obdormiuit autem in Domino, anno salutis centesimo sexagesimo primo supra millesimū, pridie Calēdas Iunias, maximúmque sui desiderium omnibus reliquit. Corpus Albam elatum, ac publicè deploratum, & inter monumenta Regum filii retulere. Celebratis honorificentissimè exequiis, ad Comitia Regalia studia conuersa sunt. Nam quamuis Regem declaratum, ac legitimum haberent, nec priscam consuetudinem abolerent, comitiorum diem indixere.

Stephanus III. QVVM defuncto Rege Geysa, frequentissima Comitia haberentur, adductis in medium publicéque perlectis testamenti tabulis, omnes cunctis suffragiis declaratum à patre Regem Stephanum Tertium comprobant, & faustis cognominibus ingeminant. Stephano cuncta fœliciter exclamant, Stephano nouo Regi laus & gloria, Stephano fœlix vita, & continuata victoria, Vngariæ fausta omnia & fœlicia. Paulò pòst Albæ ex more coronant, & sacro Diui Stephani progenitoris diademate confirmant. Is regno potitus, & ad regnādum haudquaquam intempestiuus, nihil sine senatus auctoritate & patris amicorum cōsilio gerit. Triennii Regnum immunitate donauit, & multa captandæ popularis auræ gratia, edicta promulgauit: ocium & quietem pro viribus ab initio retinuit, mox sociorū & regni causa in bella descendit, quæ vario gessit euentu, neque suorum perfidia caruit, vt suo loco referemus. Verùm enimverò hac re potissimum execrandi sunt Vngarorum Annales, quippe qui etsi ineptissime scri-
Vngarorum annales. pti sunt (qua in re veniam damus, quia historiā potius, quàm eloquutionē quærimus) nonnullorū tamen Regum, veluti Stephani gesta, cuncta nefario silentio prætereunt, quæ præstantiores plæriq; Scriptores minime prætermisere. Quare vt hanc grandem rerum Vngaricarum iacturam resarciamus, quid cum Venetis, & Emmanuele Græcorum Imperatore gesserit, inprimis referemus. Emmanuelem, & Fredericum Ænobarbum simul illa tempora protulere, impietate, perfidia, & crudelitate pares, vtpote quibus nihil tunc sæua tyrannide videbatur antiquius. Dum Gallia Cisalpina Frederici reditum reformidat & vrbs Roma reditu Alexandri Pontificis exultat, Emmanuel in Italos, Dalmatas & Istros multa molitur, quæ altiusculе repetemus, vt apertior res ipsa videatur. Ex eo tempore, quo Veneti, afflictis Hierosolymæ rebus, Balduino Rege in captiuitate demerso, auxilia pia, duce Dominico Michaele contulēre, hostilē Emmanuel animū Venetis ostendit, quos hactenus fidelissimos sibi socios semper habuerant, haud dissimulās, collata illis auxilia ægerrime tulisse. Vt Venetis obesse posset, Stephanū Tertium Vngarorū Regem, itē Dalmatas, Istros, Liburnos & An-

& Anconitanos, cum Græcis in societatem admisit. Stephanus vltrò fœdus iniit, vt antiquas pro Dalmatia inimicitias commodius vlcisceretur. Dalmatæ verò, Istri & Liburni, longè propensiùs in ista fœdera conuenêre, vt quamuis Imperatorii & Constantinopolitani iuris olim fuerint, & tunc partim Venetorum, partim Vngarorum imperio parêrent, ista tamen rerum nouitate, trini potentatus è ceruicibus iuga discuterent, multóque licentius, vt antè, piraticam exercerent, quos maritimis latrociniis assuetos fuisse Liuius affirmat, quod vt facilius facere possent, horum trium amicitias sæpissimè ludificarant. Quare Dominicus Maurocenus dux Venetus, anno salutis vndequinquagesimo & vndecies 1149. centeno, Senatus Populique Veneti iussu, in Istros mare Adriaticum infestantes, quinquaginta triremium classem duxit, qua Polam, Rubinum, Parentium, Hemoniam & Humagum, in Venetorum perbreui potestatem asseruit. Anno inde septimo in demortui Ducis huiusce locum, Vitalis Michael suffectus fuerat. Quo quidem tempore Adrianus Pontifex, Gradensem Ecclesiam, super cæteras Venetiæ, Istriæ, ac Liburniæ Basilicas, principatū tenere pronunciauit. Id Vlricus Aquileiæ patriarcha sentiens, ægrè tulit: impetratis à Stephano Vngarorum Rege auxiliis, quo cum societatem hac dumtaxat causa iniuerat, Gradense oppidum, partim dolis, partim viribus occupare cōtendit, sed spes hominem frustrata est, quandoquidem immissa Venetorum classe, cum septingentis partim Foroiuliensibus, partim Vngaris captus est. Et hi omnes hac conditione dimissi, vt Foroiulienses quotannis duodenos porcos, totidémque panes Venetis tributi loco penderent. In sequenti anno, Arbenses & Liburni à Venetis subacti. Per id etiam temporis Stephanus Rex, simulata cum Vitali Michaele amicitia, duas eximiæ nobilitatis Vngaricæ virgines, duobus illius Ducis filiis matrimonii loco collocauit. Quare paulò pòst eius arte & opera factum est, vt Spalatrum, Tragurium, & Sibinicum, à Veneta Republica deficeret. Quin etiam & Iadrenses, qui tunc Venetæ ditionis erant, quum Ecclesiæ subiectionem Gradensi factam, iuiquo animo tolerarent, instigante etiam tunc Rege Stephano, Venetis rebellarunt, qui ea tempestate, ita omnes ingenii neruos in Venetorum detrimenta intenderat, vt nil impensius curare videretur. Quare Vitalis Dux, cum triginta longis nauibus ad recuperanda quæ amiserat, in Dalmatiam contendit, & re infecta, repulsus recessit. Item Anconitani, Emanuelis Imperatoris iussu, in cuius potestatem eo tempore se penitus asseruerant, Guiscardo Anconitano Duce, cum quinis triremibus, excursionibus & latrociniis, omnia Venetorum littora admodum infestarunt. In quos tandem Michael emissus, nauali bello Guiscardum cepit, vltimóque supplicio affecit. Captas quoque triremes demersit, haud incruenta victoria potitus? nam inter cæteros cæsos ac saucios, vnā tantùm è potissimis trritemium amisit, ab hoste demersam. Stephanus autem Rex, eductis multis ex Vngaria copiis, non modò Dalmatiæ passim vrbes milite complebat, sed ab eo tractu, Venetorum fines longe latéque vexabat. Ne quid ex data occasione remitteret, quotidie quoque per nuncios Emanuelem Imperatorem solicitabat, & irritabat in Venetos. Itaque anno sexto ac sexagesimo super vndecies cētenum, aliam classem in Dalmatiam Veneti, sub eodem 1166. Duce, instaurare coacti sunt, cui Dominicum Maurocenum præfuisse ferunt. Vitalis vbi Dalmatiam appulit, Iadram inprimis Metropolim adoritur: quam quum terra mariq; acerrimè oppugnaret, vrbe tandē potitur. Multis cæsis, muros à parte maris diruit, vt rebellandi præriperet facultatem, item ducentos ex ordine nobiliū obsides abducit. Hac sæuitia cæteri Dalmatæ vsq; adeo perculsi sunt, vt eiectis Vngarorum præsidiis, quæ paulò ante Rex Stephanus imposuerat, ad Græcos & Emanuelem Imperatorem extemplò deficerent, quorum auspiciis & imperio diu olim Regi consueuerant. Ne grauissime quidem id Stephanus tulit, quando hos Imperatoris, quàm Veneti ditione teneri malebat. Orientalis Augusti vniuersus Illyrici tractus quondam fuerat, & maritimam eius oram idcirco Veneti summa affectatione tutati sunt, partim vt Adriatici maris iter ad nauigandum expeditius haberent, partim vt sub auxiliorum prætextu,

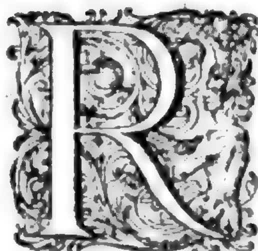
labantis Græcorum imperii appendices indies occuparent. Emanuelem Rex Stephanus, dolorum & perfidiæ officinã, donis & pecuniis incendit, vt Ichthyophagos & piscatores, Græcorum imperium anhelantes, à temeraria audacia coerceret, néve pateretur nobilissimam Romanarum coloniarum oram à Venetis occupari, qui magis captandis hominibus quàm piscibus incumberent. Et ni prospiceretur, perbreui fore, vt veluti pastoribus ab initio Populi Romani, talis Imperii ac tanta fiat accessio, vt prius Græcia cum Illyrico, quàm Italia & Pannonia hinc accipiat detrimentum. His Emanuel sat incensus, qui vltrò crescentibus Italorum rebus inuidebat, neque cæteris præ ingenito liuore parcebat, quem ex reliquiis Græcæ improbitatis planè conflauerat, fraudem haud modicam comminiscitur. Non tam publico edicto, quàm data fide, vulgò Veneros hortatur, vt per vniuersum Græcorum imperium mercimonias liberè contrectarent. Quod quum illi solito more factitarent, vna cunctos die cum nauibus & mercimoniis intercepit. Quod vbi Venetis significatum est, ita populus vniuersus consternatus est, vt oratores ad imploranda, quæcunque concederentur, Senatusconsulto destinaret. Instaurarunt animos viginti naues negociatoriæ, quæ è Græcorum manibus & insidiis euaserant, Venetiasque re integra redierant. Quarum reditu sic omnium animi leuati sunt & instaurati, vt perbreui omnibus, qui negociandi causa aberant, reuocatis, Senatusconsulto, tanta & tam inaudita celeritate classis comparata sit, quantam ab inclinatione, imperii Romani nusquam pari festinatione factam acceperimus. Quando centum diebus, centenas triremes, ac viginti naues onerarias fabricasse memorant, quibus (vt aiunt) Iadrenses, & Istri nuperrimè recuperati, denas quoque naues longas, Venetorum iussu, adiecere. Hac igitur classe Tragurium captum, & inuito Vitali Michaele direptum ferunt. Eadem quoque Ragusium occupatum, mox in Ægeum pelagus nauigatum, in cassum obsessa Euboia. Chius capta, vbi dum Veneti promissam ab Imperatore pacem expectant, sæua continuò pestilentia classem inuasit, quæ Vitalem Michaelem Ducem vel inuitum Venetias redire coegit. Huius reditu infecta vrbs vniuersa, tam sæua contagione correpta est, vt hoc dumtaxat morbo videretur absumi. Dux cõuocata cõcione, quum ad consolandũ populum prodiisset, impetu mox in eum facto, vulneratus excessit. Stephanus autem Vngarorum Rex, Emanuelem ab omni pace reuocare pergit, nullã cum Venetis concordiã hunc pacisci patitur. Catenatis laboribus, & operosis expeditionibus, ambitiosam vrbem vexari cupit, Dalmatas clàm sollicitat. Et clandestina arte, qui defecerãt, Iadrenses, Tragurios, & Ragusinos à Venetorũ studiis ac fide reuocare nititur. Dum hæc ita geruntur, Fredericus Ænobarbus in Italiã reuersus, dissimulatis inimicitiis, & subornata benignitate, mansuetudine, ac liberalitate, adeuntes populos excepit. Quum Guidonẽ Cremonensem Antipapã ab Hetruscis aspernari audiuisset, partem copiarũ per Flaminiam in Hetruriã misit, cæteram secum in Picenũ agrum duxit. Acerrima obsidione circumuenit Anconem, Emanueli parentem, vt ab Imperatoris Græci studiis auerteret. Interea Mediolanenses, Cremonensiũ, Placẽtinorum & Veronensiũ auxilio vrbẽ quàm antea munitiorẽ instaurant. Et Laudensis nouæ vrbis à Frederico ædificatæ ciues, in bello sociali Lombardorũ partibus accessere. Emanuel Alexandrũ septimum iam annum põtificatus agentem, dimissa re Veneta, quod Stephano Regi molestissimũ fuerat, per oratores dolosis artib. tentare cœpit, vt ad redintegrandũ Romanũ Imperium animum aduerteret, quãdo fide ac potẽtia se Frederico Ænobarbo superiorẽ esse affirmabat. Sperabat ob atrocissimum inter vtrumq; odiũ, se id Pontifici facilè persuasurũ. Interea Populus Romanus à Germanis & Tusculanis magnã cladem acceperat. Quod vbi Frederico nunciatum est, soluta statim obsidione Anconitana, ad Vrbem properauit: in pratis Neronis castra locat, Vaticanum adoritur, & accepisset, nisi à Pontificia cohorte repulsus esset. Quod Imperator ægrè ferens, circumductis copiis, Petri Basilicam perfringere adortus & maiori væsania percitus, ignem valuis & tecto supponi iubet. Æditui reformidato incendio, postes patefaciunt, ac furentem admit-

admittunt. Alexander ex Laterano, Ænobarbi furorē veritus, in proximas Fran-
gepanûm domos, quæ Amphitheatrum, & Diuæ Mariæ nouæ cœnobium, cum
palatio complectebantur, se recepit. Mox à Guilielmo Nortmanno, Gulielmi
filio, & Siciliæ Rege, qui ex paterno instituto, parentis loco Pōtificem habebat,
triremes treis cum ingenti pecunia accepit, quibus aut profugæ, aut defensio-
nis adminiculis vteretur, pecuniam in Frangepanes, & Petri Leonis filios, por-
tarumque custodes planè distribuit. Et quum se ab Imperatore dolis peti intel-
ligeret, primùm Circeios, deinde Tarracinam, pòst Caietam & Beneuentum
petiit. Sub fugam Pontificis pestilentia vsque adeo sæua Imperatoris exercitum
incessit, vt non modò in proceres & magnates, sed longè latèque in cæteram
multitudinem effusa debaccharetur. Quare data Pontifici pace, quam dudum
abnuerat, primò Lucam, mox Tordonam, Papiamque confugit. Deinde socia-
li Lombardorum bello, quum nullos alios, præter Papienses, Monteferratenses
& Tordonenses haberet amicos, Cisalpina ferè Gallia exactus in Germaniam
rediit. Mox Alexandria à Pontificis nomine, in æternum Frederici dedecus, à
sociis populis ædificata. Quod anno sexagesimo octauo supra vndecies cente- 1168.
num factum esse legimus. Dum hæc ita geruntur, Stephanus Rex Vngariæ,
quum Emmanuelem in persequendis Venetis deferbuisse, & aliò mentem in-
tendisse animaduerteret, ipse quoque in re Dalmatica aliquantulum retepuit.
Quod etiam domestica & intestina fraude factum est. Dux enim Ladislaus fra-
ter eius, ac Regis Belæ cæci filius, imperandi cupiditate tractus, ad occupandam
coronam animum intendit, ratus facilè fore, vt ea potius, Regno quoq; potire-
tur. Inprimis cum fidissimis plærisque rem communicat, & subripiendæ coro-
næ clàm consilium init, multos muneribus, officiis quoque quàm plurimos ex
Optimatibus sibi conciliat: subducuntur vrbes, cliētelæ, populi & comitatus in
diuersa studia distrahuntur. Atqui postquam fauoris & præsidii satis compara-
tum Ladislaus sibi arbitratur, subrepto variis artibus sacro diademate, se verum
Regem, neque ætate, neque virtute, & paterna & propria, Regno indecorum
asseuerat. Suffragantur cum plærisque Pontificibus multi Optimates, & acces-
sit haud infrequens popularis aura, quæ facili motu, veluti nouitatis auida, in
vtramque partem suscitatur. Stephanus contrà, rerum insolentia perculsus, no-
uitati cessit, per castella quædam munitissima diuagatus, vt secessu potius quàm
instāti pertinacia intestinum bellum declinaret. Interea Ladislaus vsurpata Re-
gni potestate potitus, sex mensibus imperat. Sed obrepēte subinde morte, salu-
tis anno septuagesimo secundo supra vndecies centum, calendis Februariis di- 1172.
em obiit. Corpus Albam inter maiorum monumenta relatum. Nondum pa-
truorum factio illa desierat, quum Rege pristinā dignitatem post Ladislai mor-
tem recuperare studente, Stephanus Ladislai frater, & Belæ quoque cæci fili-
us intercessit, qui iisdem suffragatoribus vsus, tertio idus Februarias vsurpata
corona decoratus est, & quinis mensibus ea potitus. Verùm Rex patruorum
insolentiam non vltrà tolerandam esse ratus, suscitato tandem bello, resipiscen-
tibusque maxima ex parte optimatibus, in eum castra mouit. In duas partes di-
uisa iam Vngaria, intestinnm bellum atque grauissimū molitur. At vbi ad con-
ferendas manus conuentum est, tanta nobilium clades eo prælio patrata, vt ni-
hil his temporibus Vngariæ miserabilius accidere potuerit. Patruus tandem à
nepote victus, Regno exactus: paulò pòst in castello quodam, quod Zemlen
appellant, Aprilis idibus diem obiit, Saluatoris anno septuagesimo tertio supra 1173.
millesimum & centesimum: corpus quoque Albam relatum est. Eodem et-
iam anno, Rex Stephanus Geysæ filius, quarto nonas Martias vita excesserat, ne
diutius corriuales Regios, eosdemq; cognatos, Pannonia fortuna toleraret. Ex-
equiæ honorificentissimè illi persolutæ, corpus Strigonii conditum. Hunc an-
nis vndecim, mensibus nouem, diebus tribus regnasse ferunt. Hæc igitur de
Stephano Tertio expiscati sumus, aliud de viro quicquam, quando tanta Scri-
ptorum inopia bellicosa semper Pannonia laborauit, inuenire nequiuimus. His
etiam tēporibus, Emmanuel Constantinopolitanus Imperator, apochrysiarium

ad Alexandrum Pontificem Beneuentum misit, legationi maximam vim pecuniarum adiecit, quas antequam verba faceret, in medium promeret. Post longam orationem, illud tandem perorauit, Emmanuelem, Græcorum subiectionem potius, quàm vtriusq; Ecclesiæ vnionem, vltrò deferre, si corona Occidentalis Imperii, qua Fredericus Ænobarbus, præ nefariis facinoribus, iure priuatus erat, redintegrato Imperio, à Romano Pontifice donaretur. Res à Pontifice Alexandro non modò ad sacrosanctum Cardinalium collegium, sed ad Romanum Senatum perlata. Post multorum sententias id demum cōsultum est, Emmanueli coronam omnino abnegandam, & delatam quoq; pecuniam recusandam, ne inexplebilis auariciæ causa, belli sempiterni semina Pontifex serere videretur. Iisdem etiam diebus, Guido Cremonensis Antipapa, quem Fredericus Imperator ad Petri Basilicā, Germanico præsidio munitum reliquerat, miseram animam efflauit. Cui ab Imperatoria factione, Ioannes Syrmiensis Abbas, ex inferiore Pannonia natus, vir pridem furtis & latrociniis infamis, subrogatur. De Stephano Tertio hactenus, nunc ad Belam festinemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER VII.

Bela III.

ESIDENTE cognato bello, & profligatis Ladislai partibus, redintegrata Pannonia, quæ diuersa studia prius sectabatur, Belam Tertium, Stephani Regis fratrem, cūctis suffragiis eligendum exposcit, quando è superiore Rege filius non supererat, maturus regno. Accedebat viri integritas, & iusticia munita seueritate, ac grauitate nō mediocri, quod illa tempora, intestini belli licentia deprauata, nimium postulabant. Nam furta passim & latrocinia patrabantur, facinorosissimus quisq; grassabatur impunè, & in nulla crimina seuerè animaduertebatur. Nam qui sub Rege quicquam sceleris commiserat, transfugiebat in Ladislai factionem, & hac arte per impunitatem elabebatur. Contra verò illi, qui sub Ladislao erant, commisso scelere, ad Regem confugiebant. Quin & vterque princeps, non solum in mediocribus, sed in maximis etiam criminibus, ne a suæ factionis hominibus desereretur, conniuere cogebatur. Itaq; postquam Belam, magna grauitate præditum, ex more ac honorificentissimè idibus Ianuariis coronarunt, mox quisque publico edicto est admonitus honestæ vitæ, ac peccandi est inhibita vulgò licentia. Post edictum, quum fures, sicarii & latrones multi, qui diu facinoribus occalluerant, nequaquam se abstinerent, magna seueritate, extremisque suppliciis mulctati sunt. Vnde tantus facinorosos metus incessit, vt se in posterum nimis coercuerint: item & Regi hinc tanta auctoritas & gratia cōparata, vt hunc Regem optimum fore cuncti prædicerent. Et quum Reges antehac promiscuè ac immodestiùs ab hominibus adirentur, aures q; indoctæ multitudini accommodantes, modò garrulitatis fastidio, modò loquendi inscitia afficerentur, neq; grauitatem pro dignitate seruarent, neq; distinctè iudicia enunciarent: hinc factum est, vt Bela primus, petitionum ac precum formulas instituerit, ex Imperatorum Pontificumq; more, & duos precū ministros adsciuerit, qui quotidianas petitiones ei secreto legerent, rescriptaq; manu Regia responsa referrent. Vnde optimus iudiciorum & gratiarum mos tunc Vngaris introductus. Post hæc, Regnū ex omni parte strenuè tutatus, nihil à finitimis adimi permisit. Tumultuaria quædam, & quasi momentanea cum Polonis & Boemis bella gessit. Australes intra fines coercuit. Illud sibi animo semper erat infixum, quod & fratri, & superioribus plerisq; Regibus semper inhæsit, maritimam & nobiliorem Dalmatiæ oram, quam Veneti occuparant, occupatamq; sæpius amiserant, ab Vngaris omnino occupari oportere. Neque vllo pacto patiendum, socios Dalmatas in imperiosa Venetorum seruitute iacere. Sed Venetorum tunc fortuna & auctoritas inhibebat, quam ex Alexandri & Frederici reconciliatione cōpararant.

rant.

rant. Duodeuigesimum pōtificatus annum grauissimus ille pater agebat, & adhuc cum Imperatore improbo nunquam consentire potuerat, neq; voluit, donec Venetorum opera, pax postulata à Frederico, data fuit. Quin etiam eo tempore, Guilielmo Regi Siculo, quindecim, & sociis bello Lombardis, sex annis datæ sunt induciæ. Auctores pacis Veneti fuere, ea Venetiis honorificentissime transacta. Vbi Imperator accitus, quum Diui Marci vestibulum attigisset, dimissa humeris trabea, supplex ac humi prostratus, Pontificis præsidentis pedes deosculatus est, mox eius dexterâ subleuatus, ad oris osculū admissus. Promulgata pace, Ioannes Syrmiensis in montis Albani latebras se abdidit. Ad hæc Emmanuelis mors intercessit Imperatoris, quem ita Venetis infesium, fratris exemplo esse nouerat, vt Henricum Dandalum, oratorem Venetum, & legationem constanter agentem, obiecto candente æneo, violato iure gentium, occæcarit. Is Alexium filium, Imperii successorem reliquit: cui Agnes, Philippi Regis Gallorum filia, sponsa erat, eique Andronicum, Regia prosapia oriundum, ea conditione tutorem dimiserat, vt aliquot annis Imperium pro puero administraret. Item ea tempestate inter Balduinum Quartum Hierosolymæ, & Saladinum Turcarum Regem præstantissimū, grauissima bella gerebantur. Sed paulò pòst, quum Alexander Pontifex rebus humanis excessisset, suffecto Lucio Tertio, res Hierosolymitanæ ac Græcæ indies pessum ire occœperunt. Nam Andronicus, imperandi cupiditate tractus, nauigantem laxandi animi gratia Alexium in mare demersit, & tyrānidem subinde occupauit. Balduinus verò, ingrauescente pariter ætate ac morbo, quando elephantia virum incesserat, Saladini hostis periculum, quem sæpè fugarat, plus solito formidare cœperat. Quin etiam haud multo pòst tempore, Saladinus Hierosolymitanum agrum magnis copiis ingressus, tantum pecorum ac hominum abegit, vt magno detrimento Christianos affecerit: item maiorem Templariorum, cæterorumque militum partem trucidauit. Quare auxilia afflictis Hierosolymæ rebus, per legatos à Pontifice Maximo postulata, quæ post mortem Lucii, Clemens Pontifex diligentissime curauit. Nam quum per nostrorum discordias, Saladinus vires adauxisset, post Maximam Christianorum stragem Hierosolyma potitur: quam post Gothofredum, Reges nostri octo & octoginta annos gloriosissimè possederant. Audita sacræ vrbis captiuitate, festinata est ex hoc nimis expeditio in Palæstinam. Itaque iniquo tempora hæc animo Bela Rex ferebat, quæ belli Veneti occasionem intercipiebant, sed exoptata tandem aduenit. Nam quum aureus magister Petrus, dux Venetus, qui Pisanos ab Anconitanorum societate alienauit, qui eorum auxilio freti, Venetis mare infestum sanè reddiderant, Iadrenses cogeret, vt metropolitam suum, Gradensi Patriarchæ redderent obtemperātem, id tam molestè hi tulere, vt præ indignitate rei, quando non solùm humana, sed diuina quoq; iura, à Venetis in seruitutem asseri conspicarentur, quartò rebellantes, ad Belam Tertium planè deficerent. At Rex audita defectione, qua nihil erat antiquius, comparato magno exercitu, in Dalmatiam cōcessit. Muniuit validissimo præsidio vrbem, eius tractus præstantissimam, & nonnulla eius municipia milite compleuit. Exhilerati sunt hac nouitate Dalmatarum animi, & vniuersa Pannonia gestienti quadam lætitia completa. Contrà Veneti ad primum nuncium vsqueadeò consternati, vt nil tristius vnquam accepisse viderentur, ad Dalmaticum bellum, & ad exigendas toties violatæ fidei pœnas, nunc partes omnes, animos intendebant. Rabie simul & vindictæ anhelatione miserabiliter angebantur, nilque impensius curabant, quàm vt Iadrenses, expensis cumulatissimè pœnis, cæteris infidelibus exemplo forent. Vnum obstabat, exhausto nimis ærario, tam citò classem parari non posse. Difficultatem hanc maxima multorum patrum studia superarunt, qui publicæ potius quàm priuatæ vtilitati consulentes, collata pecunia, & adiectis quibusdam Riualtinis, bellicisq; vectigalibus, expediendam ocyssimè classem curauerunt. Qua quidem comparata, mira celeritate in Dalmatiam continuò nauigatum, & obsessa Iadra. Insulæ facilè receptæ, sed in vrbis expugnatione, quam Bela Rex amplo præsidio, &

commeatibus bene muniuerat, omnis opera eludebatur. Sub mœnib. ex Venetis multi occubuere, quum à continente vrbem tentassent, erumpentibus Vngaris, extẽplo reiecti, Insulas facile receperunt, quia Vngarum nauali apparatu parum posse constabat. Aliqui tunc Ragusium & Tragurium iuxtà à Venetis defecisse opinantur, quorum opinioni ego minus accedo. Nam quum ista Venetorum præsidiis completa amplissimis, vt ipsa longè minora forent, ad pristinam Vngarorum fidem redire nequiuerunt. Bela igitur maritimam Dalmatiæ oram ita muniuerat, vt omnem Venetæ classis operam prorsus eluserit. Dum hæc ita geruntur, tota Christiana Respublica, Hierosolymitana captiuitate consternata, conuocatis principibus, de recuperando sanctissimo sepulchro Domini, quod in seruitutem Saracenorum reciderat, solicitè decernit. Clemens Pontifex, compositis cæterorum potentatuum discordiis, perbenignè Venetum Vngarumque hortatur, vt vnà cum cæteris Saladinum, prophanum hostem, Palæstina exigant, néve priuato bello, sacrosanctæ ac pientissimæ expeditioni desint, neque publicæ Christianorum calamitatis & turpitudinis, ob priuatas simultates, ipsi auctores esse velint. Sedati, Pontificii diplomatis interuentu, vtriusque animi: Bela quum sine Veneta classe, qua cæteris illi præpollent, fieri non posse intelligeret, ne hostis Christianæ Reipublicæ, & sanctissimæ expeditionis interturbator haberetur, suffragante Põtifice, cum Venetis duorum annorum inducias iniuit. Belli principes hi fuisse traduntur, inprimis Fredericus Imperator, qui Henricum filium, cunctis, quas in Italia comparauerat, prouinciis & vrbibus planè præfecerat. Item Philippus Galliarum, & Richardus Britannorum Rex, Otho Belgarum Dux, cum plærisque præpotentium antistitum appendicibus. Pisani cum Venetis ex Adriatico sinu soluere, qui ante cæterorum aduentum, Ptolemaida obsedere, à Saladino occupatam, & terra marique grauiter oppugnare adoriuntur. Fredericum Ænobardum, qui suffragante Bela, per Vngariam, aliorum more, iter fecerat, omnibus rebus adiutũ, Thracio Bosporo in Asiam transmisisse, Philippum & Conradum Messanã, quò conuenerant, soluisse ferunt. Richardum grauissima tempestate iactatum, in Cretam appulisse, & secundum appulsum, denegato portu, vniuersam insulam fuisse populatum. Mox in Syriam profectum, cum Philippo ad Ptolemaida iunxisse castra, quam superata Saladini classe, ac fuso hoste, recepêre. Fredericum iniquiore fato vsum, receptis paucissimis Asiæ oppidis, in minorem Armeniam venisse, descendisse temere in fluuium, lauandi sudoris, & sedãdi æstus gratia, vbi præclusis continuò vitæ meatibus, spe frustratus interiit. Haud multò pòst, quamuis cum Saladino ab initio prosperè pugnatum fuerit, diffidentibus tamen Principibus, Philippus in Galliam reuersus est. Richardus, qui in prouincia remansit, bellum forti animo prosequutus, tandem insequenti anno in Britanniam se recepit. Post Frederici Ænobarbi mortem, Henricus filius ei suffectus, à Cœlestino Pontifice coronatur, & in sequenti anno Solis defectus apparuit. Saladinus, post longam Christianorum vexationem ac stragem, Damasci diem obiit. Filii Regnum prout pater ipse legauerat, inter se diuisere. Quod Saphadinus, frater Saladini, ægre ferens, quum se in testamento prætermissum intelligeret, exactis liberis eius, Regno potitur. Paulò pòst Henricus Imperator Siciliam occupauit, & iisdem temporibus in Italia lapidibus pluisse ferunt. Subsidiarius ab Imperatore exercitus in Syriã mittitur, qui proximo deinde anno, mortuo Panormi Henrico, reuertitur. Quare Christiani, qui remanserant in Syria, auxilio destituti, quod reliquum erat dominii, prorsus amisere. Sed vt ad Pisanos aliquantulum redeamus, quum triennio cum Venetis ardentissima æmulatione commilitassent, vbi in Adriaticum sinum se retulere, Polam Venetæ ditionis vrbem occupant. Quod Bela Rex quum accepisset, ne mediocri quidem lætitia affectus est, quũ pactas bienii inducias iam exactas intelligeret, & quum ipse terra nimis posset, qui mari quoque Venetos infestarent, accessisse nimium lætabatur. Sed parum prospere res ipsa successit, quando tumultuaria classe, Polam à Venetis properatum, vrbs continuò capta, & denudata mœnibus, ne Pisanorum

norum

norum receptus amplius esse posset. Deinde Metonem properatum, vt cum onerariis hostium nauibus, & cum his quæ præsidio illis ex Pola venerant, confligeretur. Paucis pòst diebus, quum illis prætereuntibus à Venetis occursum, pugnatum in conspectu vrbis, fugato Hetruscarum præsidio, onerariæ duæ captæ, vnde pacem cum Pisanis, sequutam plærique tradunt. Bela igitur, qui Dalmatiæ nimium timebat, & grauissimis Venetos expeditionibus distineri cupiebat, nequid in Dalmatas molirentur, increbrescente languore grauatus, humanis rebus excessit, regni sui anno vigesimotertio, mense vno, ac die vndeuiceno. Item superstitibus filiis, Emerico, & Andrea, pientissimaque vxore, quæ Philippi Regis Galliæ soror fuit, de quibus in sequentibus nonnulla referemus. Obdormiuit autem in Domino calendis Maiis, salutis anno vndecenteno supra vndecies centum, corpus Albæ inter monumenta Regum honorificè funeratum. 1199.

Post Belæ tertii excessum, Emericus filius, omnium Populorum, Optimatumque suffragiis patri subrogatur, quando cum hæreditario iure, viri probitas & prudentia, ad creandum hunc vnum omnes hortabatur. Is postquam regium munus obiuit, omnia patris, quæ ad coercendos mores & inhibenda flagitia pertinebant, in vsum diligentissimè reuocauit. Et non modò regno gubernando, verùm etiam propugnandis sociis, in primisque Dalmatis incubuit, ne quid ex Regno deterere videretur. Despõsatam huic, ante Belæ patris obitum, Constantiam, Aragoniæ Regis filiam, Annales Vngarici referunt, Senatus apostolici permissu, Henrico Imperatori deinde cõiugatam. Qui à Cœlestino Pontifice maximo vocatus, in Italiam venit, Constantia vxor eum sequuta est, filium afferens quadrimũ, quem præter opinionem omnium nimis annosa pepererat. Is fuit Fredericus Secundus, acerrimus Ecclesiæ prosequutor. Sed Henricus, mortuo Tancredo, infanteque Rogerio, paruo habito negocio, vtriusque Siciliæ regnum accepit. Dum hæc ita geruntur, Veneti, qui cum plerisque oppidis Iadram olim amiserant, ne minimam quidem recuperandæ vrbis occasionem temere præteribant, sed huic rei potissimum intenti, sub aliquo prætextu honestatis, hanc sibi ansam dari anhelabant. Intercessit ad hæc Hierosolymitana expeditio, cuius auctores, Bonifacium Monferratensem, Balduinum Flandriæ, Henricumque Pauli Comites, item nonnullos Allobrogum & Montis ferrati Duces memorant. Hi quum per Germaniam & Pannonias exercitus ductare nollent, quas ea tempestate admodum fluctuare intellexerant, in societatem exoratos Venetos admisere, vt eorum classe freti, tutius & facilius in prouinciam peruenerint. Quum Venetias conuenissent, absumpta maiori ex parte viatici pecunia, à Venetis aliam mutuati, & ob eam rẽ illis nimis obnoxii, maxima subinde liberalitate afficiuntur. Quando nõ solùm eam, quam gratuitò datam intelligi volunt, sed maioris illi spem pollicentur, si in castiganda Istria, & Iadra infida, quæ Venetum sæpe imperium detrectarint, aliquantisper sibi adiumento esse vellent. Ad hæc illi, quando Venetiis obæratos ferè se esse reputabant, hac victi munificentia, non modò aliquam opem, sed vt grati viderentur, extremas vires pollicentur. Iubent sexaginta sibi continuò triremes expediri, quibus suos milites imponant, quod vbi à Venetis factum est, his tot onerariæ naues, & diuersa sunt adiecta nauigia, vt cum ducentarum & quadraginta nauium classe Istriam & Dalmatiam adorirentur. Quo vbi peruentum est, inprimis Tergestini, aliique eius litoris accolæ, qui mare piratica infestabant, metu perculsi, ad impetrandam pacem occurrunt, qui pacto tributo, cum pace veniam consequuntur. Pacata Istria, repentè Iadram, quæ ad Belam olim defecerat, classis admota, Gallo milite completa. Hanc Emericus Rex Vngariæ, ex paterno instituto, fortissimo præsidio, omnique munitione instruxerat, quæ à Veneta classe circumuecta, & ea, quàm antea audita fuerit, longè maiore, nequaquam propugnatore Vngaro, tũc animo consternatur. Audacter obstat, & præsidiario sæpe cum agmine oppidani portis erumpunt, occurrũt vndique innumera hostium agmina, multum vtrinq; sanguinis effunditur. Nunquam prælium sine

Emericus.

maxima cæde diremptum, nil è tormentorum & machinarum genere vtrique prætermittere, quæ ad oppugnandam & propugnandam vrbem facerent. Atroci quoque pertinacia dimicare, his omnino certum esse, tueri vrbem, contra illis, recipere, aut in obsidione ad internecionem permanere. Multis mensibus Iadra oppugnatur, & nũc mari, nunc terra, neq; noctu, neq; interdiu vlla quies, imo ne respiratio quidem minima datur. Sed à continente omnis eluditur opera, quando non solùm à propugnaculis & muro pugnare, sed pro mœnibus, & quandoque latius, inclinatis hostibus, dimicare pergunt. Sæpe castra, quæ in continente locarant, ab oppidanis & Vngaris, adaucta audacia, ita oppugnata sunt, vt intra vallum plærique transilierint: quin & de amouendis statiuis nonnunquam cogitatum. Quum irritos à continente labores, præ assiduis Vngarorum eruptionibus, Veneti fore conspicarentur, à mari extremis viribus infestare statuunt, à mari propius onerariis & altis nauibus circumuallant, ac veluti castellorum circumseptu occludunt, admouent tormenta sulphurea, & omnia id genus, & sine temporis intercapedine. Hinc mœnia quassant, quandoque etiam castella nauibus imposita tam prope vrbem admouebant, vt iaculis & sæpe cominus dimicarent. Vexata diu ciuitas, à mari iam labefactari cœperat, & ita animis excidere, vt iam dudum hac hosti pateret aditus. Vngari assiduo bello partim absumpti, partim, qui supererant, victoriam Veneto haud incruentam relinquere decernunt. Ciues assiduæ defectionis auctores, desperatis rebus ac venia, ad extremum dilabuntur, & exilium vltrò sibi perpetuum optant. Instant eo vehementius ad hæc Veneti, quando nutantem dudum fortunam vrbis, & ruinam interminantem intelligunt. Vngari, quum ciuitatem clandestinè ab Optimatibus destitui sentirent, quamuis ad extrema vsque pugnassent, tamen vbi hostem frequentissimum iam illac mœnia tenere conspicãtur, multis demum cæsis, à continentis porta facto agmine, in oppidula quædam, proximis montibus imposita, se recipiunt. Veneti interea amplissimo sociorum auxilio, Iadra potiuntur. Primo aditu, ex omni ætate ac sexu multos trucidant, deinde satiatis cæde animis, furor ille desidet, quod eo celerius opinione factum quia nouitatis auctores in vrbe non inuenêre. In cæteram multitudinem planè innocentem sæuire, neque Henrico Dandalo Duci, neque sociis meliore causa commilitantibus visum est, quorum opera, væsaniens omnis furor inhibitus. Quare Veneti demum Iadra potiuntur, & sæuiente hyeme, captæ vrbis amore apud Iadram hybernant. Vngari Iadra iam exacti, in proxima se oppida recepêre. Dum in Dalmatia tot populorum hybernat exercitus, ecce puer Alexius, Isachi filius, qui patrui sceleratas manus effugerat, aduenit, supplexq; à Gallis Ducibus ac Venetis opem implorat. Memorabilium profectò rerum causa, ab enarratione nostra distrahimur, sed vt res cognitu facilior videatur, aliquanto altiusculè repetemus. Præfuerat his temporibus Græcorum imperio Isachus, qui præter superiorum Imperatorum mores, Christianorum amãtissimus, Gallis & Germanis gratissimum semper hospituim exhibuerat. Alexius huic frater erat, cui tantum indulserat, vt præter imperii nomen, nil sibi reseruârit. Quin etiam fratrem, qui temeritate sua in Barbarorum potestatem inciderat, ingenti pecunia redemerat. At ille ingratissimus, omnis impietatis compos, & cæca imperandi cupiditate tractus, Isachum excæcat dolo captum, excæcatumque nauiculæ imponit. Nondum hoc facinore satiatus, Alexium fratris filium, qui nondum duodecimum annum excesserat, eodem quoque supplicio afficere studet. Præcoci nepos Alexius prudentia fretus, & paternis obtemperantissimus amicis, qui fuga quęrendam salutem suadebant, ad hybernantes in Dalmatico sinu Venetos & Gallos venit, pro liberando patre opem supplex petit, imploratque, & ea quidem conditione, veluti Galli Venetique iusserant, vt Græcam inprimis Ecclesiam Romanæ subiiceret: & pro damnis, quæ Emmanuel olim Imperator Venetis & Gallis intulerat, quindecies mille auri pondo exsolueret, satisfaceret pro naulo Venetis, & his demum conditionibus postulata consequerentur auxilia. Quibus compositis, in Alexii auxilium, cum maxima classe nauigatum est.

Inter-

Interea Iadrenses Optimates, qui vltrò in exilium se perpetuum asseruant, Emerici Regis opibus freti, Adriaticum vsque adeo pelagus infestabant, vt non extinctum, capta Iadra, sed redintegratum bellū videretur. Quare postquam in Græciam nauigatum est, Alexii restituēdi gratia, alia quoque Venetorum classis, ad domitandos Iadrenses exules, qui longe lateq;, & in Venetos quàm crudelissimam piraticam exercebant, decreta est. Raymerio Dandalo, Henrici filio Duce, Iadrenses hi exules domiti. Accepit ex his liberos obsides, quibus acceptis, patres exules in patriam reduxit, hac inter vtrosq; pacta conditione, vt Prætorem vrbis, quem Comitem nūc appellant, & Metropolitam, qui Gradensi patriarchæ parēret, Iadrenses à Venetis acciperent, item quotannis ter mille cuniculorum pelliculas tributi loco his expenderent. Dum hæc in Dalmatia geruntur, Veneti Gallique Byzantium applicuere, quam magno labore expugnarunt. Imperator Alexius paulò ante desperatis rebus, intempesta nocte clam aufugit. Patefacta Imperatoris fuga, Isachus è vinculis exsoluitur, in mediumque producitur. Alexius eius filius, patefactis portis, cum magno plausu in vrbem excipitur, & vnà cum patre, congratulante populo, Imperator consalutatur. Demum post varios Græcorum motus, & miserabile fatum Alexii, Galli ac Veneti Byzantio iterum potiti, Balduinum, Græcorum Imperatorem, & Thomam Maurocenum, antistitem creāt. Quarta pars captorum oppidorum, Venetis assignata, quæ cum insulis Ægæi maris, Cretam & Euboiam continebat. Sed de his hactenus, in quibus historiæ dignitas, fortasse plus æquo nos diuersari iussit, ad rē igitur nostram redeamus. Et inprimis de Emerici matre, & fraterno bello nonnulla, ab Vngaricis Annalibus prætermissa, referamus. Bela Tertius sororē Philippi Regis Galliæ, vxorem duxit, ex qua Emericum, de quo agimus, Regem, quem aliqui per syncopen, Henricum appellant, & Andream genuit. Mariæ quoque soror ista fuit, quæ Richardi Britanniæ Regis ex matre soror erat, Henricumq; Hierosolymitanum Regem pepererat. Quare Emerici Regis mater, Henrici matertera fuit, qui in Palæstina regnauit. Hæc igitur post Belæ mortem, ac initum Emerici regnum, præ nimio diuinæ charitatis ardore, antequam vita excederet, Domini sepulchrum visere decreuit. Frequentissimū nobilium Vngarorum sibi comitatum delegit, quo instructa honestiùs in sancta peregrinatione versaretur. Succendebat ad iter, nepotis desiderium, qui Hierosolymis imperabat, sed præter opinionem voto frustrata est, quandoquidem quum Ptolemaida appulisset, paulò pòst itineris languore confecta, diem obiit. Insuper in eadem vrbe, in commiserationis accessionem, casus alius intercessit. Nam iisdem quoq; diebus, Henricus eius nepos, Hierosolymitanus Rex, quum in altissimo Regiæ triclinio, ad fenestras, aulico cuidā innixus reclinaretur, improuiso præcipitio correptus, interiit. Quare Maria, quæ latè in Campania dominabatur, sororis ac filii morte confecta, paucis pòst diebus, præ dolore moritur. Cui Theobaldus filius, nobilissimæ indolis adolescens, in dominatu Campano successit. Audito matris & consobrini casu, Regē Vngariæ maximus mœror incessit, quum pientissimam parentem peregrè defunctam, & honestissimum fratrem intempestiua morte Asiatico regno defraudatum reputaret. Honorificentissima vtrique iusta, non modò ab Emerico in Pannonia, verùm etiam à Philippo & Richardo Regibus, in Gallia & Britannia persoluta sunt. Hæc igitur his temporibus accidisse commemorant. Non multo post initum imperium, vt Vngaricam ritè historiam prosequamur, fraternum bellū in Regia exortum aiunt. Nam quum Emericus maior natu, regnum, vt par erat, obiisset, iniquo id Andreas frater animo tulisse dicitur, quippe qui animi magnitudine præditus, maxima quæque anhelabat, ratus ad imperādum se potius, quam parendum esse natum. Primigenituræ quandoq; iura execrabatur, quæ regnandi sibi potestatem ademissent Addebat dolorem Lādislaus, è fratre nepos, cuius gratia non modò regni, sed Ducatus quoq; potiundi spes omnis adimebatur: Itaq; facinorosa dolorē audacia amouere statuit. Quum nimis popularis & perhumanus esset, cum amicis primum, deinde cum plærisq; optimatibus, quorum

mira arte ac officio gratiam promeruerat, consilium init. Subducit multorum clam populorum mentes, fratri pro virili sua detrahit, damnat eius ignauiam, & in populorum inuidiam omni arte compellit. Non solùm patrocinio & fauore, verùm etiam donis & largitionibus, è nobilium & præpotentum ordine quemque circumuenit, vt in suffragiũ suæ dignitatis inauctorare videatur. Comparatis igitur multorum populorum, optimatumque fauoribus, quando liberè ac apertè rem aggrediendam censuit, fratri bellum indicit, instructas in medium acies educit, & Marte vindice regnum occupare contendit. Emericus Rex fratrem neque literis, neque magnis internunciis, sibi conciliare poterat. Desperata tandem concordia, quia Andream Proceres haud pauci, nouarum rerum cupidi, ad intestinum bellum irritabant, aciem inuitus instruere cogitur. Ad præstitutum pugnæ locum vterq; conuenit, vt collatis signis dimicaret. Vbi Emericus, ne cognati sanguinis auctor esset, multo gloriosiùs habitu ac verbis, quàm armis vicisse prædicatur. Aiunt enim Regem, quum vtrinq; acies instructæ cõstitissent, depositis armis, & stipatorum manu, coronam sceptrumq; gestantem, per medias fratris acies incessisse, talia dicentem: Quis tandem erit ille, nunc agite milites, qui sacrosancto Regum sanguini manum iniicere ausit? Quis erit, qui Diui Stephani numine in hanc dignitatem assertũ lædere cupiat? Et quando omnis potestas à Deo est, quis est denique qui regiam maiestatem vi aliqua fœdare audeat? Quum se ipsi quoq; Reges pensitata dignitate, vel inuiti colere ac reuereri cogantur. Non Emericus sum, non priuatus homo, sed Diui Stephani vicarius, pronepos & hæres, publicam personam gerens, quia non tam vestra suffragia, & hæreditaria iura, quàm Diui, ac sacræ huiusce coronæ numen, me Vngariæ Regem præstitêre. In quem igitur miseri arma sumpsistis, in mẽne, an Diui Stephani successorem: ac Regem vẽstrum, omnium ordinum suffragiis optatum? si in me, quãdo homo sum, sicarii estis & homicidæ; si in Regem & Stephani successorem, prophani parricidæ estis, omnibus suppliciis & piaculis obnoxii. Non cum mortali vobis res est miseri, sed cum eo, cui præ diuina dignitate, supra mortalitatem aliquid accedit. Sub omnipotentis Dei tutela Reges degunt: quorum læsa Maiestas vix populorum exitio expiari potest. Ego quoque inermis inter infesta arma progredior, quãdo hæc corona data diuinitus, ac sceptrum hoc quod gesto, me inter furentum studia satis tutum efficiunt. Videte, quem læseritis, & ne in caput vestrum ac filiorum, sanctum sanguinem haurire videamini, prospicite, & considerate. Emerico omnino semel moriendum est, quamuis hac, aut alia morte multum referat, hæc mihi multo gloriosior, calamitosiorq; vobis, illa mihi vobisque vulgarior. Fraterna leuitate subducti, prophana & impia arma sumpsistis, sed temeritatis, impietatisque notam, dum tempus est, salutari tempestiuaque pœnitentia abolete. Resipiscite, quæso, ego sum Rex vester, ac Pater, qui pientissima indulgentia & paterna obliuione facinora vestra delebo. Agnoscite patrem vestrum, & quam defero execrabilis audaciæ veniam, lubenter accipite, & eum retinete Regem, quem Diuorum numina & vestra suffragia designarunt. His dictis, omnium animi vsque adeo mutati sunt, vt confestim arma posuerint, certatim quisque veniam implorarit, insolentissimæ pertæsus audaciæ, quam plærique magnates, deprauatis studiis confouebant. Dum ad concordiam resipiscunt omnes, Andreas per cuncta castra disquiritur, vt parem apud indulgentissimum Regem veniam cõsequatur. Quum omnes, qui commune crimen ingenuè faterentur, ingenuam quoque gratiam inuenirẽt, quum is inter fugiendum delitescendúmve à fortissimo milite & exploratore deprehẽderetur, parum abfuit, quin primo congressu interficeretur. Sed pro spectata Regis clementia, qua non solùm in suos, sed in alios vti videbatur, mitius ac par erat, in Andream actum. Non tam à speculatore, quàm Rege vita donatus, vt ex indulgentia fratris, impunitatem assequutus, meliorem imperandi modum addisceret. In hoc Blondi Foroliuiensis, præstantissimi olim Historici, ac sanè scriptoris de Romana lingua optimè meriti, errorem euidentissimum defendere nequeo. Quippe qui Annalium quorũdam falsitate deceptus

Blondi error

ptus, ab insectante milite Andream obtruncatum scripsit, quod à veritate prorsus est alienum, quum post Ladislaum ex fratre nepotem, regnasse apud Vngaros euidentissimè pateat, & ipse quoque regnasse fateatur. qua quidem in re, nescio, an culpam Annalium, an eius obliuionē potius incusem. Verùm indoctissimi ac incurii Annalium magna ex parte Scriptores, tot gesta cum veritate sæpè dissentientia prodidere, vt magnum in enarranda historia periculum quotidie subeamus. Quare eo mitiore in Scriptores nostri temporis censura est vtendum, quo indoctiores, & in vestiganda veritate neglectiores fuere, qui falsis rerum commentariis ad describendam historiam posteros suscitarunt. De Emerico alia expiscari nequiuimus, quando parum regnasse dicitur. Nam quum aduersa Regem valetudo incessisset, paucis pòst diebus, condito testamento, Ladislao filio superstite, humanæ necessitati concessit, Annis octo, mensibus septem, & diebus sex regnasse ferunt, anno autem salutis ducenteno, supra millesimum, calendisq; Decembribus decessisse ferunt, cui mite ingenium, & ne mediocris quidem animi tolerantia fuit. Corpus in Agriensi basilica, quando in eo agro diem obiit, condidere. Ragusium, quod ad Vngaros à Venetis quondam cum Iadra defecerat, iisdem ferè temporibus Veneti recepêre. Nam Thomas Maurocenus, quem Constantinopolitanum Patriarcham designatum diximus, quum in Italiam profectus, ab Innocentio Tertio Pontifice maximo confirmatus esset, dum littus Dalmatiæ legens, in Græciam rediit, cum triremibus quatuor id incautum recepit, instaurauitque Dyrrachium, à Græcis Imperatoribus destitutum. Item Henricus Balduini frater, qui illi in Græcorum imperio ritè successerat, ac vnà cum Bonifacio Monteferratensi, inchoatam Adrianopolis obsidionem continuabat, Valachorum interuentu, qui Gręcorum precibus sollicitati fuerant, ne vrbem excellentissimam Latinorum manibus occupari paterentur, eam mox soluere, & in Constantinopolim properare coactus est. Valachi enim è Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur, quum inter tam varias Barbarorum gentes sita, adhuc extirpari non potuerit, vlteriorē Istri plagam, quam Daci ac Getæ quondam incoluere, habitarunt. nam citeriorem Bulgari, qui è Sarmatia prodiere, deinde occuparunt. E legionibus enim & coloniis, à Traiano, ac cæteris Romanorum Imperatoribus, in Daciam deductis, Valachi promanarunt. Quos Pius à Flacco, pronunciatione Germanica Vlachos dici voluit: nos contra, ἀπὸ τοῦ βάλλειν καὶ τῆς ἀκίδος dictos esse censuimus, quum sagittandi arte præpolleant. Nonnulli Valachiæ, à Diocletiani filia nomen inditum censuere, quæ illorum Principi nupsisse fertur. Itaq; hi Græcorum precibus exorati, Adrianopolim Latinorum obsidione liberarunt. Sed de his ista retulisse sat sit. 1200.

Ladislaus III.

SECVNDVM Emerici obitum, Ladislaus tertius eius filius, hæreditario iure imperium iniuit Vngariæ, quem septimo calendas Octobres ritè coronatum perhibent. Post initum munus, non pro paruo negocio habuit, pacare regnum nouitatis auidissimum, quod etiam ex morte Regis aliquantulum fluctuârat. Andreæ namque patrui conatus nondum desierant, sed breuissima interregni occasione inuitati suscitabantur: verùm quod diutius anhelauerat, ex insperato obtigit. Nam vix menses sex, & dies quinque Ladislaus in Regno exegerat, quum immatura morte subreptus, diem obiit, quod salutis anno primo supra duodecies centum, ac nonis Maiis accidisse volunt. Intempestiuus Regis obitus piè ab omnibus comploratus est, exequiæ ab Andrea honorificentissimæ in Alba regia celebratæ, ibiq; inter monumenta Regum corpus honestè relatum. Iam tempus postulat, vt ad Andream Secundum veniamus, quem verè ad imperandum Natura genuisse videbatur. Quippe cui neq; animi magnitudo, neque religio & consilium, neque iusticia deerat, quamuis imperandi cupiditate, quod in fratrem (vt suprà diximus) ostendit, plus æquo æstuasse videretur. Sed idcirco Regnum immodicè concupiuisse dicitur, vt aliquid se ac maioribus dignum præstare posset. 1201.

Andreas II.

POST vbi Ladislaus immaturo fato surreptus est, omnium suffragiis hic

Rex optatur. Vix nepoti iusta persoluerat, quum Antistitum Procerumque consensu, ac cæterorum votis Rex declaratur. Vigesimo septimo secundum nepotis obitum die, Regiis insignibus Albæ ritè donatur. Mox ad regni administrationem animum intendit, quod multos planè annos præ iusticia & integritate sua pacatum habuit. Vxorem duxit Gertrudem, nobili Alamannorum genere natam, ex qua liberos complures tulit, inprimis Belam, & Colomannum, deinde Andream, & Elisabetham, præ vitæ sanctimonia, vniuersæ posteritati perpetuò celebrandam. Sed omnem suam ac viri fœlicitatem Gertrudis facinus intercepit, perpetuaque ac memorabili nota se cum familia suggillauit. Quod quidem scelus antequam ex ordine referamus, vt res cognitu facilior habeatur, nõnulla adiicienda esse diximus. Quum cæteri Christianæ Reipublicæ Principes sacram Syriæ expeditionem sæpe suscepissent, Vngariæque Reges interea partim cum finitimis bella gesserint, partim domi ocium seruarint, quandóq; à Pontificibus, & sæpissimè à cæteris est his obiectum, haud multum probè facere, qui quum eminentioris fortunæ ac dignitatis essent, inutili vitam ocio tererent, rem Christianam periclitari conspicarentur, atque cæteris cùm adnitentibus, tum laborantibus nullum auxilium afferrent. Quin & hoc Belæ sæpius improbratum, qui vt hac suggillatione careret, se quoque pro Saluatore nostro commilitaturum vouit. Erubescebat enim haudquaquam mediocriter, se Philippi Galliæ, cuius sororẽ sibi coniugarat, & Richardi Britanniæ Regis prætermisisse militiam. Atqui negociis distractus variis, aut morte præuentus, pium votum præstare non potuit. Hanc paterni nominis iacturam & obligationem, Andreas filius resarcire, soluereq; decreuit, quod vt faceret, etiam quum ducatum gerebat, mandato sæpe pontificio solicitatus est. Quin & multo magis, paternis plerumque per noctem se manibus solicitari intellexerat, vt patrem voti nexu obstrictum exsolueret. Incidit in ea tempora Honorii pontificatus, Christianæ salutis quàm studiosissimi, qui vbi Perusiæ Innocentio Tertio suffectus est, nil sibi antiquius habendum esse censuit, quàm labantibus Christianæ Reipublicæ in Syria rebus extemplò consulere. Quare ne Græcorum auxilio careret, néve illorũ dissensione res ipsa interturbaretur, efflagitantẽ Petrum Antisodorensem Imperatorem designatum, ac Iolem eius vxorem, in Diui Laurentii æde, quæ in via Tyburtina sita est, Augustali diademate coronauit. Mox Cardinalem suum Ioannem Columnensem, Apostolicæ sedis legatum in Græciam ac Syriam declarauit. Confestim is Vrbe profectus, Brundusium cõtendit, vbi Imperatorem cum vxore adhibuit. Mox Veneta classe omnes Dyrrachium nauigarunt, quod Theodorus Epirotarum Dux, Venetis occuparat, ac Petrus vltrò se illis redditurum spoponderat: quod quum obsedisset, inutili obsidione frustratus est, & paulò pòst, quum in Theodori insidias incidisset, in teterrimum carcerem coniectus est. Cardinalis Constantinopolim profectus, rem Christianã curans, Principes vndique concitat, & prospicit, quæ bello sunt vsui. Interea Christiani Principes, qui piam expeditionem vltrò susceperant, cum magnis exercitibus conueniunt. Tanti belli Andreas Imperator declaratur, quin in hanc militiam sacrosanctúmq; delectum primus nomen vltrò detulerat. Ex his isti potissimùm nominantur post Andream, Dux Austriæ, Henricusque Comes Niuernensis, item Gualterus, Galliæ Regis Camerarius, Milo Maltobiensis, & Diuæ Susannæ Vicecomes. Venetorum Annales, Andream & copias, Veneta classe in Syriam delatas ferunt, idque idcirco à Venetis lubentissimè factum, quando Andream vecturæ tantùm beneficio, ius omne Dalmatiæ, quod olim erat Vngarorum, sponte Venetis tribuisse asseuerant. Sed id Vngarici subticent Annales, aut quia id Regi cum Venetis nunquã conuênit, haud immeritò prætermisere, siquidem verarum ac gestarum rerum est historia. Aduersantur Vngarorum testimonia, qui hæc à maioribus accepere, commemorantium Andreã Regem, Pannonia profectum, Constãtinopolim cum exercitu venisse, veluti ex his, quę subiicientur, intelligi poterit, & per Bosporum Thracium in Asiam transmisisse. Namq; Legatus pontificius, cum Iole, Veneta classe Constantinopolim aduectus,

uectus, ibi copias omneis, præsuta Crucis tessera signatas, vndique cogebat. Neque id sat verisimile videbatur, cum sola angustissimi freti traiectura, sponte Dalmatiæ iuri renunciasse, pro qua tantum sanguinis fuerat effusum. Quum igitur Andreas, cui auctoritate pontificia, summa Christianæ Reipublicæ tradita fuerat, Constantinopolim appulisset, ibique Legatum Apostolicum inuenisset, dum cæteri Duces conuenirent, aliquandiu socios expectare coactus est. Ibi quoque interea miserabilis casus intercessit, perpetua memoria non indignus, in quo fortitudinem, constantiámque suam, Vngariæ Regem ostendisse ferunt. Aiunt enim Andream peregrè dudum profecturum, vt Regnò bene prospiceret, Bancbanum nobili Borum genere natum, spectatæ fidelitatis ac sapientiæ virum, vniuersæ Vngariæ præfecisse, Regiam gubernandi delegasse potestatem, commisisse illius fidei Reginam, liberos, & fortunas. Inprimisque admonuisse, vt iustè Regnum administraret, nulli iniuriam fieri pateretur, cum finitimis pacem æquè seruaret: item ocium & honestatem commendauit. Bancbanus traditam regni summam forti animo accepit, ratus maximam sibi ostentandæ virtutis ac fidei occasionē obtigisse. Inuidit fortuna viro, ac facilem propositi successum intercepit. Ecce ex Alamannia Gertrudis Reginæ frater aduenit, vt sororem, viri absentiam ægrè ferētem consolaretur, subsedit dies aliquot apud eam, & variis mulierem illecebris oblectauit, faciebat id non immerito, quandoquidem indulgentissimam sibi semper fuisse nouerat. Cum Regina dies ac noctes Bancbani vxor versabatur, mulier spectatæ pulchritudinis, ac venustatis eximiæ, quàm incredibilis pudicitia nimium exornabat: huius consuetudine Gertrudis admodum delectari solita. Repentè fratrem matronæ amor incessit, ac eius multo magis pudore, quàm forma pellectus, vsque adeò perbreui exarsit, vt efflictim illam deperiret. Regina intellecto fratris ardore, præ temeraria quadam commiseratione, quæ fœmineo plurimum inest ingenio, ei nimium indulsit. Vtrumque non solùm in colloquium accersi iubet, sed ad conuiuium sæpius inuitat, çedit sæpe colloquentibus, & quamcunq; sub aliquo prætextu honestatis potest patrandæ Veneris occasionem impartitur. Demum vbi constantissimum fœminæ pudorem haudquaquam labefactari sensit, in abdito eam cubiculo, introducto fratre, reliquit, vbi tandem illa violatæ pudicitiæ iacturam fecit. Subticuit misella facinus, & ad virum reuersa, quum prolis curandæ gratia ab eo amplecteretur, Quam infœlix (inquit) nunc mulierē amplexaris, vxorémne, an olidam meretriculam? nempe si vxorem, profectò deciperis; sin fœdam meretriculam, inprimis ipse prospicito, an te coinquinatissimo scorto incæstare contendas. Violatus, Bancbane, tuus thorus est, & quam Reginæ vxorē commisisti, prophano lenocinio fratri violandam illa commisit. Hoc meo corpore, quamuis animus insons, me tamen nunc, nunc exue, quod alieno potius, quàm meo scelere incæstatū est. Proinde ne animi corporisq; mei inexpiabilis homicida esse videar, néve tua dignitas hac turpitudine polluatur, extemplò Bancbane, quæso, me interfice, vt violatum pudicitiæ numen vlciscare. Succensus his maritus, dissimulato dolore, vxorem consolatur lachrymantem, ac vltrò iugulum porrigentem amplexus osculatur, exorat ob coniugalem amorem, quem non eius culpa, sed aliena libido læserat, subticeat communem turpitudinem, à qua se grauissimo, quum tempus dabitur, exemplo, vtrunq; vindicaturum pollicetur. Sedato mulieris animo, dissimulatum furorem suum domitare non potuit, insequenti die Reginam cum paucis adit, stricto, quē sub toga gesserat, gladio haudquaquam talia opinantem aggreditur, ac lethali vulnere cōfodit. Mox cruento ense prodit in publicum, exclamans legitimo se furore Gertrudim interfecisse, quum vxorem, nefando lenocinio, fratri impurissimo violandam illa dederit. Quin & ingenuè in medio tumultu profitetur, se nulla supplicia deprecaturum, sed postero se die rectà cum paucis Optimatibus Constantinopolim, ad Andream iturum, vltróque ibi læsæ Maiestatis iudicium subiturum. His dictis, tumultus ipse desidit, ac is acceptis quibusdam Comitibus è Proceribus, Constantinopolim cōtinuatis itineribus peruenit, inuenit ibi Regem, qui non-

Bancbanus.

dum Europa soluerat. Ante conspectum eius vbi venit, Adest, Rex (inquit) gubernator Regni tui, quem nefarium fortasse alii parricidam iudicarint. Bancbanus iustitia tua fretus, patrato facinore, non fuga impunitatem, sed recto confugio æquissimi tribunalis iudiciũ quærens, ad te venit, vt si iure succubuerit, præsentaneum grauéque supplicium expendat. Neque alium sibi iudicem postulat, nisi quem læserit, & qui potius actor & vltor, quam iudex esse deberet. Sed hanc inauditam rei audaciam, inaudita sui principis iustitia præbuit. Gertrudis, cui vxorem ancillæ loco commiseram, intemperantissimo fratri violandam tradidit. Ego legitimi furoris ac turpitudinis impatiens, quam morti minime præferendam documento tuo didiceram, insidiosam dominam interfeci. Hic est, Rex, iustæ necis gladius, tuæ coniugis cruore fœdatus, proinde si peccaui, vt intolerabili me turpitudine liberarem, eodem me repente gladio confice: sed si id iure factum censes, memorabili apud omnes gentes me sentẽtia nunc absolue, ne frustra iustitia fretus, huc accessisse videar. Tanta reum constantia Rex audiuit, vt vultum & animum ne minimùm quidẽ immutasse dicatur. Ad hæc, Fiducia in me tua, Bancbane (inquit) fac de te bene sperare iubet. Si res ita est, vt ais, in regnum mox redito, delegatum munus pro solita fide gerito, & quoniam sanctam hanc expeditionẽ nullo capitali iudicio interpellari fas est, quum rediero in Vngariam, te iudicabo. His dictis, hominem dimisit, ipse traiiciendas copias in Asiam curauit. Post vbi Duces cum Legato Pontificio in Syriam peruenêre, copiásque cum Ioanne Hierosolymitano Rege coniunxêre, inprimis obsidendæ Damiatæ consilium ineunt, quæ vrbs Ægypti vetustissima, Nilóque cõtigua, olim Heliopolis dicebatur, atque à Sole huic nomen est inditum, quem Græci ἥλιον appellauere. Rebantur enim, haud parum in rem fore, si hanc primùm vrbem obsiderent, qua capta, facilius Cayrum, & Babylonem proximam occuparent. Non ignorabant, se vtraque vrbe potitos, Saracenam mox gentem facilè extirpaturos. Andreas imperator, omnium Principum consensu ad Da-
1218. miatam castra mouit, Idibus Maiis, & salutis anno duodeuigesimo supra duodecies centenum, fortissimo animo ciuitatem obsidet. Hæc triplici muro eodémque lateritio circumuenta, deriuato quodam Nili aluco, in oblongæ insulæ speciem obducitur. Huic quoq; Pharea turris erat, neq; crassitudine, neq; altitudine cum illa conferenda, quam ad Pharon & Nilum quondam fuisse legimus, sed quæ suburbium, apothecas mercatorum, ac publica horrea, à piratis & prædonibus tutaretur. Iam vrbem multis admodum ac variis Soldani munitionibus præditã, Rex Andreas adoritur: cui cùm duo suburbia forent, vnum ipse cum Austriæ Duce, alterum Camerarius, cæteriq; oppugnare incipiunt. Inprimis turrim, admotis prope machinis, quatiunt: quamuis cædes vtrinque indies augeretur, plures tamen ex illis, quàm nostris planè cædebantur: expugnata præ militis robore, ducumq; virtute, turris & suburbia: capta horrea opulentissimeq; mercium tabernæ. Quare miles non modo à fame vindicatus, sed vberrimè ditatus est. Præsidia partim cæsa, partim capta, quicunque ex his in orthodoxam fidem se asseruere, non solùm vita & libertate, sed bonis quoq;, quæ amiserant, donati sunt. Contrà verò, qui pertinacissimè in prophana & execrabili opinione perstitere, extremo supplicio mulctati, nonnulli in seruitutem asserti. Non parum hac prima Fortunę aspiratione, Christianorum animi adaucti sunt. Confirmabant etiam animos non modò arridentis victoriæ auspicia, verùm etiam ingentis lætitia prædæ: Quoniam omnis annona, reconditæque merces militi concessæ. Ita enim ad suscitandos in bellum milites, Andreas faciundum esse censuit. Qua quidem Imperatoris largitate factum est, vt nil pugna miles duceret antiquius. Iam hyems media plane defluxerat, quum inundationis incommodum accidit. Nilus, qui per id temporis inundare non solet, maris inflatione quam Euri væsania fecerat, vsque adeo remoratus intumuit, vt nostra castra penitus inundarit: quare miserabilis impedimentorum æquè ac commeatuum iactura facta, annona inũdatione corrupta. Cui quidem malo Imperator, accito Pontificum collegio, cœlitus prospiciendum, atq; diuinam opem implorandam esse

esse censuit, ne sanctissima cœpta hoc maximo detrimento interciperentur. Itaque Pontificum iussu, ieiunium publicum indicitur. Ecce exacto mox ieiunio, mare desidit, tranquillitatis magna succedit. Insuper lõgè maiorem spem victoriæ ex improuiso diuina benignitas Christianis ostendit. Soldani castra his longè maiora, tenui (de quo diximus) Nili alueo, qui Damiatam ambibat, à nostris dirimebantur vix mille passuum interuallo, ad integri Nili ripam posita, vnde Soldano æquè inuehendi, reuehéndique præsidia & commeatus facultas erat. Quod vbi nostri intellexere, ne vana obsidione deluderentur, magna cõfestim Andream vndique obsidendæ vrbis libido incessit, quare vltra citráque Nilum castra ponere decernit. Validissimum agmen vltra Nilum ad metandum continuò mittit, & ea quidem parte, vbi hostium castra esse diximus. Quod vbi per exploratores Soldanus intellexit, reformidato Christianorum impetu, relictis ilicò expedimentis & commeatibus, referta castra deseruit. Imperator id intelligens, deserta continuò castra occupat, quæ rerum omnium copia completa præter opinionem inuenit. Altera deinde castra in vlteriore ripa locat, interiectóque ponte, vtraque coniungit, vt mutuo sese contueantur auxilio, & vrbem arctiùs occludant. Hinc magna Damiatam desperatio subit, quæ à Soldani iam dudum fuga sumpserat initium. Item Caradinus, Saladini olim filius, audita Soldani fuga, Christianorúmque successu, retinendæ vltrà Hierosolymæ spem omnem abiecit, quam ne Christiani captam retinere possent, diruere constituit. Manus à violando Saluatoris nostri sepulchro temploq; continuit, quod alii religione numinis, plærique inhibentium Christianorum ciuium gratia factum arbitrantur: Quum Hierosolymam Syrii, Armenii, Æthiopes, Georgiani, ac multi Asiæ populi, nostræ fidei cultores incolerent, quorum gratia Caradinum remoratum ferunt. Ad hæc Andreas Nilo classem invehi iubet, ne quis vrbi aditus pateat, item vineas adegit, circùm plura quoque castella erigit, nullum machinarum genus prætermissum. Iam vrbs oppugnari cœpta, nullo munitionis genere carebat, quibus freta forti animo resistit. Pro mœnibus oppidani pugnant, fossa procul hostem prohibent, neq; præsidiis, neque commeatibus per menses aliquot diffidunt; vltrò citroq; interea plærique cecidere. Itaque prima æstas, hyems, vérque subsequutum ad Damiatam actum. Angebatur admodum Andreas, & multo magis Gallici Proceres, militarem ad Damiatam operam hoc belli principio eludi, non dari cum Soldano pugnandi copiam, quo (si fortuna tulisset) euicto, in ditionem cætera facilè concederent. Dum exercitus dimicandi libidine Christianus æstuat, circiter Idus Iunias, ex insperato Soldanus aduenit, ducit innumerum exercitum, ac inter Babylonem & Damiatam castra locat, quacunque potest arte, munit, ac nullam hosti, quamuis irritanti, pugnæ copiam facit. Ad solicitandam hostis ignauiam, qui nisi explorata victoria, in certamen descendere nolebat, inuito tamen Andrea Rege, Gallici tantùm Proceres, ex iniqua etiam pugnandi conditione, cum Saraceno milite prælium ineunt, vt aliquo dedecore aut damno, veluti iactitabant, Soldanum afficerent. Temerariam Gallorum audaciam Ioannes Rex Hierosolymitanus, magis gentis consanguinitate quàm Ducis officio ductus fouebat. Quare Galli ad oppugnanda castra prorupere, continentem se intra vallum hostem, contumeliosis clamoribus irritarunt: è propugnaculis contrà prospectare illi, quot insultantes hi forent. At quota pars hostium à Barbaro intellecta, sic animum auxit, vt facta protinus eruptione, Gallos adoriretur, atque cum tanto agmine in iactabundam gentem irrueret, vt primò ferè congressu, non solùm inclinarit, verùm etiam fuderit, ceciderit & interceperit. Captiuorum Principes, Gualterum Regis Galliæ Camerarium, Milonem Mantoliẽsem, & Diuæ Susannæ Vicecomitem fuisse referunt. Ioannes autem Rex, Græco (vt aiunt) igni, quem facibus tragulisque Saraceni immittere consueuere, manibus facieq; combustus fuisse dicitur. Gallorum exemplo Rex Andreas cæteros admonuit, vt non solùm cum Soldano, sed cum obsessa vrbe, pugnandi libidine abstinerẽt. Intelligebat enim vrbem neq; vi, neq; inedia posse capi. Diuinum Rex religiosissimus auxilium præ-

stolabatur, vt inexpugnabili potiretur vrbe. Ne spe quidē sua frustratus est Imperator, quandoquidē cæca vrbem pestilentia incesserat. Fortasse quinto mense, postquam malè à Gallis pugnatum est, nonnulli milites prospecto vrbis silentio, portas propius accessere, vt quid in vrbe fieret, explorarent. Quum altum in propugnaculis & intra mœnia silentium intellexissent, sopitos primò custodes, aut alia causa abesse arbitrantur, quare pedem sensim retulere, vt protinus afferendarum clàm scalarum socios admonerent. Quod vbi factum est, portæ propugnacula, admotis scalis, superant, obsistente nemine, cohortem vnam introducunt, securibus ac vectibus portas frangunt, cędunt, quicunque occurrerant, Saracenos. Ilicóque patefacta cæteris porta, exoptata vrbe potiuntur, duodeuiceno obsidionis mense. Vrbem ingressi, quum neminem viderent occurrentem, insidias primò, dolumq; ab hoste structum suspicantur, neminem in plateis & compitis offendebant, suspiciebántve ad fenestras. Verùm quum fora, vici, ædes, ac templa cadaueribus strata forent, calamitatem hæc vrbis ilico indicauere: quum ab initio obsidionis septuaginta hominum millia ibi fuissent, vix è moribundis & validis tria in vrbe millia eo die inueniri potuere. Andreas, indictis supplicationibus, ex Antistitum consensu, inprimis agendas Deo gratias diligētissimè curauit, cuius benignitate & auxilio, sine cæde, venustissima opulentissimáq; ciuitate potiretur. Deinde quum præsidia portis & munitionibus vbique imposuisset, tamdiu in castris commorandum esse censuit, quousq; exacta pestilentis morbi suspicione, cœli salubritas instauraretur. Quamobrem Saracenis idcirco concessa salus, vt purgandi munus curámque susciperent. Exacta pestilentia, Mahumeti Basilicam insano sumptu ædificatam, magnæ Matri, Mariæ Virgini, decreto Pontificum dicauit, Episcopióque instituto, Antistitem præfecit. Soldanus, vbi ductu auspiciisque Regis Vngariæ, Damiatam captam esse nouit, solutis incensisq; castris, extemplò se in Cayrum Babylonémque recepit. Christiani primo Vere, sub Calendas Februarias, curato aere, vrbē ingrediuntur: postero die, à legato pontificio, cum singulari Episcoporū pompa, purificationis Diuæ Virginis solennia celebrata. Passim per vicos, plateas & compita, faces cereiq; funales dispositi, vt Diuæ par honor victoriæ solueretur. Rex quoq; eo die cum cæteris ducibus, ingenti cum plausu militum, ouans vrbē inuectus, præsedit solennibus, & ad omnes aras Deo gratias egit. Opulentissimæ amplissimæque vrbis prædam ingentem militi pro dignitate distribuit, cætera in diuinum cultum & donatiuum erogauit. Retulit mox de agrorum diuisione ad Principum Concilium, quum omnes id fore arbitrarentur, vt Soldano Babylonia exacto, milites qui domos suppellectilémque accepissent, eodem exemplo, in eius coloniam, dato nomine, adscribi paterentur. Itaq; super deducenda colonia, & re agraria, decretum factum est. Dum hæc ita geruntur in Syria, Petrus Imperator Constantinopolitanus, in Theodori Dyrrachini tyranni carcere diem obiit, cuius interim imperium Iole administrat. Mox Robertum Petri filium, è Galliis accitum, Latini Proceres Imperatorē declararunt. Pontifex Honorius, superatis Tholosæ schismaticis, Diui Dominici opera, extemplò eius ordinem confirmauit. Eodem quoq; tempore, Fredericus Romanorum Rex designatus, defuncto Othone, Romā rediit, & ab Honorio Augustali corona donatus est. Qui quum paulò antè Constantiam matrem, improbitatis eius prudentissimam moderatricem amisisset, veluti iam remissis habenis, in omnem licentiam effusus, multa in Pontificem flagitia ac detrimenta molitur. Honorius improba huius pertinacia exacerbatus, grauissimo iuuenem anathemate mulctauit. Florebat indies in Syria Respublica Christiana: nam tantum animorum Christianis ducibus accesserat, vt Soldanum, Saracenúmque genus vniuersum perbreui conficere sperarent. Fecissentque opinione celeriùs, ni Ioannis Hierosolymæ Regis arrogantia intercessisset, quæ magnis ausibus moram aliquandiu attulit. Is enim etsi Damiatam suo regno subiiciendam esse credebat, nil tamen pensi habebat, quātum pontificio Cardinali ac Andreæ sanctissimæ expeditionis Imperatori tribuere deberet, nō omnia, illis præsentibus & inconsultis, ex ar-

ex arbitrio suo imperare par erat. Cuius quidē arrogantiæ, quum à legato nonnunquam modestiùs admonerentur, ne Vngarorum Regem, cæterosq; Proceres offenderet, admonitionis impatiens, sub prætextu breuissimi commeatus, Hierosolymam proficiscitur, sequuntur multi milites hominem, nec nisi exoratus, ad reditum potuit adduci. Andreas interea cum reliquis copiis æstatem ac hyemem Damiatæ exegit, sub Ver Ioannes in castra rediit. Acta spe longior Damiatæ mora, idcirco nō inutilis est habita, quòd ingentem militum numerum, opulentissimæ vrbis captiuitate pellectum, Genuensis, Veneta, Pisanaque classis in Syriam planè conuexerat. Sub Regis Hierosolymitani reditum habito cōcilio, placuit omnibus in Cayrum & Babylonem mouere castra, quod idibus Iuliis factum est. Præter deriuatum Nili alueum, quo Damiata circumducitur, iter faciendum Nilum subeunt, impositum ab hoste pontem offendunt, quem quum modico munitum præsidio conspicarentur Andreas, quàm primùm occupauit. Postridie natalium Petri & Pauli Apostolorum, ad tertium à Babylone lapidem castra locat. Soldanus in Cayrum & Babylonem, innumeram Saracenorum multitudinem sane contraxerat, quæ quamuis haud citò annona carere posse videretur, Christianus tamen Imperator, qui partim Nilo, partim carris mensium ferè quatuor commeatus aduexerat, multo celerius armis, quàm inedia hostem superare confidit. Quare vt descendat in certamen, Soldanum indies prouocat, simulat metum hostis, & perniciem in nostros inauditam excogitat. Ad hæc duos circiter menses populationibus & excursionibus isti satiantur, at ille expectata occasione, præterlabentem Nilum sub Babylone & Cayro, altioribus etiam solito ripis coercet, & quū paucis pòst diebus, ille opinione citiùs intumuisset, extemplo defossis vtrinque ripis, inundationem amnis in hostium castra deriuat. Effunditur diluuii more fluuius, & altiùs altitudine cubiti cuncta superat, ex quo intolerabile nostris detrimentum infertur, iumentis non solum pascua, sed allata quoque pabula inhibentur, corrumpūtur hominum cibaria, nihil denique in castris seruari potuit, quo miles triduo aleretur. Incessit repentè omnes exitialis inedia, quàm nisi implorata pace, euitare non poterant; reditum inundatio prohibebat, quem pro locorum inæqualitate, & difficultate vadorum haud iniuria desperabant. Solus per aggeres Nili patebat exitus, & hunc hostis tam crebris & validis vsquequaque præsidiis occuparat, vt nullo hinc modo deturbari posset. Ad extremas demum angustias Christiani iam redacti, cum fœdis conditionibus pacem orare coguntur. Et quamuis inedia mori maluissent, quàm turpissima subire fœdera, tamen quia ingentem ex interitu suo calamitatem Christiana Respublica patiebatur, & quæcunque parta fuerant, præ tanta exitio retineri non poterant, communis tandem salutis rationem habuere. Missi ab Andrea Rege oratores, his pacem conditionibus, ab hoste retulerunt, vt Damiatam cum rebus in ea repertis Soldano restituerent, contrà ille Crucis partem Andreæ redderet, liberarentur vtrinq; captiui: Christiani Tyrum & Adonem redirent, quibus quidem vrbibus annos octo pax concessa. Episcopum Damiatæ, Diuæ Virgini dicatum, eiusdem natalibus, Barbarorum reditu, ad spurcas prophanasque Saracenorum ceremonias redactum, quod anno vigesimo primo supra duodecies centenum accidisse perhibent. 1221. Rebus Syriæ ita compositis, & Damiata Soldano reddita, Rex Andreas varia fortuna vsus, & Cardinalis Columnensis Legatus apostolicus, item Dux Austriæ, ac cæteri ferè omnes Christiani Principes, in Europam eadem, qua iuerant, via reuersi sunt. In sequenti quoque anno, Ioannes Rex Hierosolymitanos, Soldani pace fretus, Romam venit, & ab Honorio Pontifice amplissimè donatus est. Cum Friderico Secūdo, graui anathemate mulctato, hosteq; Pontificis, affinitatem iniuit, quippe cui filiam, quām ex Iole acceperat, despondit, atque dotis nomine ius maternum gnato contulit, quod in regno Hierosolymitano Iole retinebat. Quare deinde Neapolitanis Regibus hæc causa data, Hierosolymitani quoq; regni titulum vsurpandi. Profectus in Hispaniam, Philippi Regis magnificentissimo testamēto ditatus est, vtpote qui sexaginta millia pon-

do argenti Hieroſolymæ Regi, totidem militiæ templi, totidemque hoſpitalitio Præfecto legauit. Demum progreſſus in Hiſpaniam, Diui Iacobi templum ex voto viſit. Duxit vxorem Berengarium, Hiſpani Regis filiam. Andreas autem cum Vngaricis legionibus in Pannoniam relatus vt eorum Annales referunt, Stephani Protomartiris, & Diuæ Margaretæ caput, item Thomæ & Bartholomæi dexteram, partem virgæ Aaronis, atque vnam ex hydriis, in quibus aquam in vinum Saluatorem noſtrum mutaſſe ferunt, atque multas denique reliquias, ingenti veneratione digniſſimas, in patriam retulit. Inuenit regnum præter opinionem pacatiſſimum, quod Diuorum potius numinibus, quorum reliquias attulerat, quàm regni pręfectis adſcribere videbatur. Reliquias hi potiſſimùm antiſtites à Rege accepêre, qui Benedicti Ergæ filii monitu, qui Reginæ olim ab epiſtolis ſeruiebat, reduci obuiam Regi officii gratia prodiêre. Sed Andreã Reginæ mortis recordatio, vix regiam ingreſſum, continuò ſubiit. Initæ tandem cõſtantiæ tenorem ſeruans, vt plęrique dicunt, poſtero die Bancbano in iudicium vocato, ius dixit. Intellecta vxoris culpa, in exemplum ſeruandæ pudicitiæ, eam iure cæſam iudicauit. Reus læſæ Maieſtatis regiæ, ac parricida, ſupremi ſententia iudicis abſoluitur. Sed deinde in vniuerſam Bancbani domum miſerabiliter ſæuitum, quando Reginæ liberi inultam ſuæ parentis mortem æquo animo pati nequiuêre. Gertrudis corpus in Pelino cœnobio reconditum fuiſſe aiunt. Nec deſunt plæriq;, qui poſt Reginæ interitum grauiſſimas ab interfectore, liberiſque pœnas exactas ilico, prodiderunt. Secundùm Andreæ reditum, anno (vt aiunt) nono, Eliſabethæ filia virgo ſanctiſſima, Lodouico Thuringio Lãdgrauio, eximia nobilitate, ac vitæ ſanctimonia plenè præſtanti coniugatur. Hanc aiunt tam præcoci religione fuiſſe, vt quintum vix annum nata, præ nimio ſedulæ orationis affectu, aris amoueri non poſſet. Inter ludendum cum puellis, procidere ſæpè diſſimulaſſe, vt Deum, quem præ oculis ſemper habebat, in horas illa ſupplex adoraret. Luſiſſe annulis, & lapillis, vt facto lucro, pauperculis opitularetur. Harpagatam è parentibus vafrè pecuniam, piè miſerabilibus erogaſſe. Coniectis in aram Apoſtolorum nominibus, quum citatæ comites eorum ſuffragia ſortirentur, hanc Ioannis Euangeliſtæ nomen fuiſſe ſortitam: cuius patrocinio ita exhilerata, vt nihil eius nomine quiſquam in caſſum eam exorarit. Perhorruiſſe veſtimentorum luxũ, delicias muliebres. Diuinarum rerum contemplationi aſſiduè incubuiſſe, audiuiſſeq; præ reuerentiſſimè in ſacris Euangelia, & ſalutarem ſuſpexiſſe hoſtiam, inceſſiſſe nudis pedibus ſupplicationum die. Olidis, miſeriſque rogatoribus, ſubridentibus ſæpe ancillis, lauiſſe caput ac nullum auſteritatis & abſtinentiæ, item pietatis & miſericordiæ prætermiſiſſe genus. Quum vir eius Landgrauius Cremonam, ad Imperatorem Fridericum, viſitationis officio proficiſceretur, ſæuienti annonæ caritate, coactã eſuriẽtium turbã, exinanitis horreis, aluit: regiam miſerabilium multitudine cõpleuit. Maritus explorata ſanctitate coniugis ſuccenſus, liberam diſtribuendarum rerum ei poteſtatem dedit, certatim Chriſtianum officium præſtitit. Quin & illius monitis ac precib. excitatus, diuini cultus ardore, Hieroſolymam peregrè profectus in ſancta regione diem clauſit: Poſt viri mortem, veluti diſſipatrix & prodiga, regnoq; calamitoſa, à nonnullis eiicitur. Dum miſella vagatur, in diuerſorium quoddam diuertit, porcorum olim haram: poſt intempeſtam noctem proximum Franciſci cœnobium adiit, ſacerdotes oratura, vt de hac inſigni miſeria pro ſe Deo gratias agerent. Sed matertera, ſacrarum virginum præfecta, eius exilium miſerata, ad Babembergenſem antiſtitem, illius auunculum duxit, qui hanc pie exceptam, honeſtè retinuit, vt alteri quoq; viro coniugaret. Diu cum nepte contendit auunculus, nunquam tamen pudiciſſima, conſtantiſſimaque matrona propoſito amoueri potuit: quippe quæ, ſi qua vis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, naſum ſibi ipſa potius adimere decreuerat, vt fœdato turpi vulnere vultu, ſecundum coniugium euitaret, quàm obtemperaret auunculo, & in humanam libidinem victa recideret. Dum in his verſatur anguſtiis, ecce viri oſſa ex peregrina Syriæ militia referuntur, quæ cum ſingulari pompa, prodeunte

deunte

deunte simul auunculo Antistite, collachrymans admisisset, tali commiseratione infestantis molestiam declinauit. Post hæc in Diui Francisci se religionem asseruit, quum contemptum humilemque habitum. Veneto panno consutum, subiuisset, miram in ea religione humilitatem prætulit. Cumulus huiusce miseriæ, quum ad Andreæ Regis aures peruenisset, quàm primùm filiam miseratus, è proceribus vnum ad eam misit, vt in paternam regiã reduceret, quod ille profectus nullo pacto exorare potuit. Instãtissimè Deum quotidie orare solitã perhibent, vt humanarum rerum, & inprimis liberorum contemptum, item contumeliarum patientiam, & constantiam miseriarum inspiraret, quo expeditius, toto corde ac animo, Saluatorem suum coleret & amaret, nihilq; diuina charitate duceret antiquius. Sanctimoniæ suæ præceptorem, Conradum, virum ea tempestate religiosissimum habuit. In sanctimonialium cœnobio, non modò nendo lanam, & texẽdo vitam humilem traxit, verùm etiam sordidissima quæque ministeria in humilitatis obseruantiam exercuit. Quin etiam id sæpe dicere solitam ferunt, depectiorem si inuenire posset, se vitam optare, vt Deo placeret. Id tandem vitæ sanctitate, & contemplationis vehementia consequutam affirmant, vt se cœlum apertam vidisse, serenissimum consolantis Dei vultum suspexisse, fuisse cum ea loquutum, & arcana multa spectasse, exorata quandoq; fateretur. Et quum prætextatum spectasset adolescentem, mox percontata, an ne oratione sua, ad ineuntem salubriorem viuendi modum, adiuuari vellet? Quum ille voluntati preces adiecisset, sic pro eius salute Deum exorauit, vt diuino statim ardore se correptum intelligeret: quinquies mille argenti pondo, quod pro dote susceperat, partim in pios pauperum vsus erogauit, partim in hospitalis diuersorii ædificationem impendit, quod in Marburgo adhuc oppido spectare licet. Vbi ipsam plæriq; memorant pientissima ægrotis ministeria præstitisse, lauasse pedes, tabifica vlcera curasse, subiuisse sæpe fulloniæ officium, & languentibus calceos exuisse, item quotidie sordida verrisse pauimenta, strauisse lectos, & nulla charitatis officia perhorruisse. Inter hęc sæpe cum ancillis gratulabunda dicere, O quàm bene nobiscum agitur, quando Dominum nostrum sic lauamus, & tegimus. Item lanam torquere, dum illi quiescerent, & quæstum hinc factum, in calamitosos diuidere. Quum Redegundis, virgo spectatæ pulchritudinis, & decora capillorum amplitudine prædita, visendæ sororis gratia, xenodochium ingrederetur, hanc Elisabetha reluctantem apprehendit, auream illachrymanti comam ex edicto succidit. Et rogata, num aliquando salubrioris vitæ propositum concepisset, respondit, Iam diu equidem, sed hæc capillorum gloria reuocauit. At illa, Charius mihi (inquit) est, cum capillorum tonsura, omne tibi religionis impedimentum ademisse, quàm si filium ad Romanum imperium euectum audirem. Puella sumpto habitu, cum ea in pio xenodochio vitam sanctissimam transegit. Ad postremũ, quum pro contemptu mortalis regni iam cœlestia mereretur, Christum sibi in somnis apparuisse ferũt, suaui adhortatione confirmantem, Veni dilecta mea Elisabetha (inquit) & apparata tibi tabernacula subi. In febrem subinde cadens, inter contemplandum exhilerari sępe visa, dum media nocte ageret animam, qua hora Christus natus est, Iam tempus (inquit) instat, quo clementissimus Deus illos, qui amici eius sunt, ad cœlestes nuptias euocabit: & dum hæc diceret, in Domino obdormiuit, anno salutis ducentesimo trigesimo primo, supra millesimum. 1231. Quatriduò supfuit corpus eius, antequam humi recõderetur, fragantissimum odorem aspirans, deinde sepulchro conditum, haud multò pòst oleum emisit, in administratæ pietatis & misericordiæ testimonium. Confirmarunt mulieris huiusce sanctitatem multa post mortem edita miracula. In Saxonia Henricus monachus, intolerabili membrorum dolore correptus, in somniis admonitus, vt Diuæ Elisabethæ opem imploraret, inuocato eius continuo numine curatus est. Puella Maguntinensis, cuius mentem cacodæmon incesserat, sepulchro eius imposita, continuò liberata. Theodoricus Traiectensis, contractæ dextræ morbo laborans, occurrentis sibi senis consilio fretus, adito Diuo tumulo, & immissa manu, repentè conualuit:

Hermannum quoque Colonienſem, reum capitis, & in vincula coniectũ, dum huius Diuæ & Conradi præceptoris nomen inuocaſſet, in ſequenti nocte aditum non ſine cœleſti lumine fuiſſe, & miram à Diuis conſolationem recepiſſe memorant. Sed poſtero die damnatum à prætore, ſuſpendio ad tertium lapidem mulctatum fuiſſe, parentes impetraſſe, ne filius honore ſepulturæ priuaretur: quò quum mortuum extuliſſent, implorato Diuę patrocinio, in vitam continuò reuocatum fuiſſe prædicant. Idem Burchardo Maguntino in flumen demerſo, vt Vtelino Contareno, accidiſſe aiunt. Amiſſa quoque vita, quadrimus infans huiuſce numinis ope redonatus eſt, qui in puteum demerſus, vitam extinxerat. Fredericum etiam Maguntinũ, in proximo amne ſuffocatum, in lucem iſta reſtituit. Iohannem quoque eadem vrbe natum, ſuſpendio liberauit. Manum Boſemaro molari lapide contritam, deſperata ſalute, curauit. Reddidit Maguntino infanti lumẽ, qui cæcus natus erat. Beatricem puellam, & ſtruma & gibbo iuxtà tumentem, item duas Gertrudes, alteram claudam, cæcam verò alteram, integra valetudine reformauit. Quin etiam Henricum Maguntinum luminibus orbatum, & Matildim Treuerenſem, viſu, auditu, loquutione, greſſuque carentem, præterea Heliburgim cæcitate pari laborãtem, Eliſabethæ numen, omnes æquè in optimam valetudinem reſtituiſſe ferunt. Plura de ſanctiſſima muliere dici poſſent, ſed ne ab ipſa re longè diuertamur, hæc ſit hactenus retuliſſe ſatis; ad Andream eius patrem redeamus. Audito filiæ obitu, quam inter Diuas deinde Pontifices retulere, ingenti triſtitia Rex ille correptus eſt, quòd filiæ pręſtantiam, vt par erat, non coluerit, quòd illius humilitatem & miſeriam tolerarit. Vix annos quatuor, poſt eius obdormitionem, ſupereſſe potuit: nam corporis languor eum tantus inuaſit, vt paucis pòſt diebus, quum annis quatuor & triginta regnaſſet, animam efflarit, quod anno Domini trigeſimo quinto, ſupra milleſimum & ducenteſimum, aiunt accidiſſe. Corpus honorificentiſſimo funere à liberis honeſtatum, in cœnobio, quod Egres appellant, condidere.

RERVM VNGARICVM DECADIS SECVNDÆ LIBER VIII.

Bela IV.

VVM Andreas exceſſiſſet humanis, Bela filius natu maior, ab Vngaris omnib. Rex conſalutatur. Comitiis regalibus ritè habitis, pridie idus Octobris, Albæ in æde Petri, quã ipſe dicarat, ex more coronatur. In ea celebratione Colomãnus frater, dux declaratus, enſem prætulit. Daniel, Rutenorum Princeps, equum præreuerenter egit. Susceptis regni habenis paternam æquitatẽ & iuſtitiam retinere ſtuduit. A principio regnum diſpoſuit, & pacauit, cum finitimis pacem coluit, ſed apud Auſtrales (vt intrà referetur) inuenire non potuit. Vix annos circiter quinque regnarat, quum Tartarorum aduentus, quos pleriq; Mangalos appellant, Vngarorum animos grauiſſimè perculit. De quibus, antequam vltrà proſequamur, haud ab re erit, originem & incrementa referre, ne diræ ſordidæque gentis, ab Aquilone excitatæ, in ſupplicia gentium, initium ignoretur. Tartari, gens Scythica, propriis ſedibus egreſſi, Georgianam inprimis, mox Armeniam maiorem vaſtarunt, direptamque ac vaſtatam ſuo imperio ſubiicere. Incurſarunt Perſas, & Aſiam latè populati, varias regiones diripuere. Traiectis ſubinde Riphæis montibus, Sarmatiam longè lateq; occupant. Rapinis & incendiis Rutenos, Polonos, & Chunos afficiunt. Et numeroſa fœcunditate exuberantes, Getorum iam & Dacorum fines attingunt. Nonnulli de Tartaris copioſiùs plura retulere, hanc gentem, Indiæ quondam Regi ſoluiſſe tributa. Sed quum præter tributa, militiæ quoque ſtipendio grauarentur, id ægrè ferentes, Chingiſta Duce, in Dauidum Regem coniurarunt, & coacta innumerabili multitudine, clauis & ſagittis Indorum regnum inuadunt. Obtruncant omnes qui occurrerant, neq; ſexui parcunt, neque ætati, & vbi ad Regem peruentum eſt, eum inprimis trucidant. Ex liberis

liberis neminem superstitem faciunt, præter vnicam illius filiam, quam Chingista in vxorem duxerat. Necato Rege, successuq; fortunæ, eò insolentiæ euecti sunt, vt veluti eius Regnum facilè occuparant, ita & vniuersum orbem, in ditionem suam haud difficulter asserere confiderent. Quare ad Chorasminos sibi finitimos, quàm primùm nuncios miserunt, vt annua tributa persoluerent: quod nisi facerent, igni ac ferro vectigalia soluere adigerentur. Præ indignatione illi nuncios interfecere, quare in eos continuò arma sumuntur. Exuuntur Chorasmini castris, & in fugam effusi, ac eiecti finibus, se in Georginam vrbem, Caspiis montibus finitimam, & Tripolim, ac Persida recepere. Mox inde expulsi, ad internecionem cæsi sunt, deinde capta, ex aquarū inundatione, Sapha vrbe, metropoli Persarum, totum regnum sibi subiecêre. Quin & Chaam, apud Iberos & Albanos amplè regnantem, subdidêre. Quum Christiani pro recuperando Diuo sepulchro, graui bello Saracenos afficerent, hi à Soldano è Perside euocati, nostris ad internecionem cæsis, Hierosolymam receperunt. Cuncta sacraria cędibus, stupris, rapinisq; fœdarunt. Quare Tartaros haud iniuria nonnulli ex his fœdis gentibus esse contendunt, quas intra montes Caspios duplici porta quondam Alexander occluserat, quibus adstipulari fortasse non erit absurdum. Verumtamen de horum effigie aliquid non immeritò referendum est, quum gentis huius immanitas grato silentio præteriri nequeat. Homines sunt infausto trucique aspectu, maxima ex parte statura breui, prominentibus crassisq; oculis, quos palpebræ latè contegentes, quum parum aperiant, paruos ostendunt. Item naso, fronte, facieq; lata: ad hæc imberbes, raris in superiore labro ac mento pilis, in paruæ lanuginis similitudinem. Ad vmbilicum, vt plurimum, angusti, mediocrem pauci staturam superant. Caput ex transuerso ad vtraque vsque tempora radunt, præter verticem, & ad equinæ soleæ speciem, rasuram obducunt. Radunt item occiput, longosq; capillos ab aure demittunt: qui quidem mos, Turcarum, Saracenorum, & Cumanorum olim erat. Insuper leui agilique corpore, breuibus tibiis, cruribusq;, à pueritia equitare docti, nunquam ferè pedibus gradiuntur. Dum iter faciunt, etiam boues equitant. Essedonum Hamaxobiorumq; more, pro domibus currus habent, pellibus opertos. Ranarum more, gradatim non incedunt, sed aut tardissimè, aut præcipitanter progrediuntur, quare pedibus parum valent. Mulieres turpissimæ, pari feritate, virorum more equitant. His equi dociles, qui hordeo non pascuntur, neque soleis ferreis muniuntur, quibus etiam scissæ nares, & exsecti sunt testes. Horum oratio tumultuaria & clamosa, ac sola interrogatione fluctuans, in gutture verba fingunt rabida. Si cantent, tauros mugire, vel lupos vlulare dixeris. Incertas domos habent & erratiles, tentoriis vtuntur, ad montes æstiuant, hybernant ad maritimos campos. Magna his pecorum copia, corpora non minus palæstra quàm sagittatione exercent. Lacte, milio, pulmentoque vescuntur. Pueros ab initio sic ad sagittandum indies instituunt, vt cibum sumere non permittant, donec scopulum non attigerint. Equinum sanguinē in deliciis habent, & humana sæpe carne vescuntur. Venatores optimi, quando certissimi sagittatores. Feras loco motas præ se fugant, ducuntq;, mox in choreæ speciem veluti ludentes circumueniunt, confodiuntq; telis. Vnius quidem Dei fidem habent: nulla tamen religione, laude & oratione, Deum colunt. Sigillaria ac idola quædam humanæ imaginis, ex centone facta, ad vtramque ostii partem locant, quibus vbera prominent, atque illa custodiæ pecorum & tutelæ præesse numina arbitrantur. Horum beneficio, lactis gregalis, & pullorum gallinaceorum copiam profluere credunt. Nonnulla quoque simulachra è serico formant, præfigunt curribus, & superstitiosiùs adorant: in quibus quidem curribus si qui furtum fecerint, veluti sacrilegi, indicta causa, continuò trucidantur. Quū sigillaria talia facturi sunt, nobiliores mulieres cogunt, quæ non sine religione ac reuerentia illa confingunt. Formato idolo, ouem mactant, combustis ossibus, cętera deuorant. Ægrotantibus quoque pueris pupas dicant, ad lectúmq; suspendunt. Chiliarchæ & centuriones, in media statione hircos habent, quos idolis faciunt, primitiasque

lactis iumentorum ac pecorum delibant. Quum celebrant conuiuia, omnium quæ apponuntur, primitias offerunt. Quum sacrificant victimas, cor simulachro dicant, deinde id decoquunt, ac deuorant. Suo Regi, ante stationem, magnum simulachrum honorificè ponunt, cui equos quos nemo deinde conscendit, dicant: mactant etiam animalia varia quæ combustis ossibus deuorant. Huic quisque præteriens se inclinare ac præuenerari cogitur. quod quum Michael Dux Rutenorũ facere recusaret, publicè extemplò trucidatus est. Solem ac Lunam adorant, item elementa quatuor, quibus ante prandium, ciborum & potus primitias libant. Illud autem à Chingista, primo eorum Rege sancitum, vt quicunque propria insolentia percitus, iniussu principum, tyrannidem occupare ausit indicta causa, continuò obtruncetur. Item cum nulla vsquam gente pacem ineundam, quæ parere noluerit. Neque vnquam cessandum, quousque aut rerum potiantur, aut ad interitum redigantur. In fatis eorum esse, annos octoginta pugnare oportere, & regnare duodeviginti, mox ab alia gente victum iri, & qui euaserint, legem illam suscepturos, quam victores plane seruarint. Insuper diuinationibus, auguriis, veneficiis incantamentisque admodum obnoxios. Ad oracula dæmones alloquuntur. Eorum exercitus in chiliarchas, centuriones & decanos digeritur omnis. Quin etiam Chaam generale est edictum: Quicunque ab ipsis ac eorum seruis capiantur, licere in perpetuã omnes seruitutem asserere, & pro seruis pro libidine sua vti & abuti. De viatoribus hanc legem promulgarunt. Quemcunque Tartarus, Tartarive seruus, in via offenderit, præter mercatorem, Tartarica bulla signatum, ius eius habeto, in seruitutem asserito perpetuam, donec à priore domino repetatur. Tartarorum duo genera, glossemata quoque diuersa, vtrisque tamen lex vna, & ritus quoque vnicus. Tantum insuper huic barbariæ ac impietatis est, & arrogantiæ, vt Chaam Regem suum, Dei filium audeant appellare, item pro Deo hunc tantùm in terris venerentur, & adorent. Ex externis quicunque eorum Regem adeunt, ter se inclinare suppliciter, & ter capite terram ingeniculati quatere, ante solium coguntur. Omnes sibi inferiores arbitrantur. Somnia obseruant, magos colunt, & veneficos. Dæmones, in idolis responsa reddentes, adorant. Deum, Hychoga nominant, dominum autem, Chaam, aut Chaiim, quem diuino honore dignantur, & timent. Ei primitias æquè, ac Deo, ciborum potusque libañt, eius responsa & imperia velut oracula obseruant & peragunt. Tanta quisq; ipsorum æstuat auaricia, vt nulla furta, rapinas, latrocinia, vim, vsuram, ac cætera tale genus prætermittant. Fœnerat pro virili quisque sua, decimam crediti æris partem, quoquo mense, pro fœnore exigit. Item vectigalia crebra, ac grauia. Nam tributa inprimis Regi, deinde sacerdotibus, post hæc prouinciarum præfectis, nunciisque solennibus planè soluuntur. Neque desunt crebra xeniorum officia, ac impensæ, quæ quotidianis nunciis erogantur. Rusticus pro se quisque denarios tres, bos quoque pro se quisque totidem, totidemque senæ pecudes. Pro acceptis muneribus nihil rependere mos est, quando omnia sibi, præ insolentissima immanitate, deberi arbitrantur. Eorum manus ad accipiendum semper prompta, ad rependendum contracta semper. Ob deperditam auariciam greges & armenta nutriunt, quibus multo plus æquo parcunt, ex his nullum sanum aut viuum præparant ad esum, & si quid horum deuoraturi sunt, aut mortuum, aut moriturum, mutilatúmve capiunt. Egeno ac rogatori nihil porrigunt. Atqui hoc tantùm aliqua ex parte laudabile seruant, quòd dum in conuiuio versantur, aduenientem quemque facilè tolerant, in mensamque excipiunt. Sunt etiam ineffrenatæ libidinis: nam non modò in maribus & fœminis, sed ne in bestiis quidem suam Venerem explere queunt. Infando Saracenorum more, pro libidine ac facultate, vxores plures ducunt. Nulla arctissima cõiunctionis ratio apud hos habetur, à matre, filia, & sorore tantùm abstinent. A viro nulla vxor reputatur, donec pepererit, & tunc dotẽ à parentibus accipit. Sterilis, pro viri arbitratu, haberi & explodi potest. Præterea vsque adeo immanes & efferati, vt nec senes reuereantur, nec misereãtur infantes. Sanguinem æque ac aquam haurire non formidant. Cadauerum

rum

rum iuxta atque excrementorum aceruum reputant. Nullum immanitatis genus abominantur. Humanas carnes auidissime deuorant, exultant cædibus. Nihil ex immani genere mortis remittunt, commentantur dira supplicia. Dant alios præcipites è rupibus; alios positis supra collum saxis, vsque adeo collidunt, donec acerbissima morte conficiant. Plerisq; delitescentibus cultello cor transuerberant, prosiliētem cruorem sugunt. Ac demum tam dira crudelitate vtuntur, vt vix humanum possit credere ingenium. Sunt ad hæc æstu & perfidia plus quam barbara: quum aliquid obsident, blandiuntur oppidanis, hortantur ad deditionem, ac multa denique pollicentur; voti compotes facti, promissa non præstant, captos partim cædunt, partim asserunt in seruitutem. In summa, dolo magis quam viribus pugnant. Item victu tam fœdo, vt pediculos ingenuę gulæ reputent, necnon & mulcas, sterilitatis gratia, humanas carnes, vel maxime inimicorum, præterea canes, feles, & lac prę cæteris equinum. Patinas & ollas purgant nunquam, sordes & immundicias appetunt potius, quam abominentur. In Cumanorum bello, cum multos captiuos haberent, præ dira humanæ carnis auiditate, ad explendam corporis ingluuiem, omnes decimarunt, decimatosq; percupide deuorarunt. Habitu vtuntur nigro genuum tenus, quo nec brachia, nec latera, nec pectus, nec aliqua pars anterior, supra infraque vmbilicum tegitur, item pileo in mitræ speciem. Corio laminaque ferrea, brachia muniunt potiores, galeas è corio fingunt. Pauci lanceis & scutis, arcui tantum, & equestri confidunt pernicitati. In certamen descensuri, pernices quosdam equites præmittunt, qui nihil rapiunt, nihil comburunt, cæduntq; pecorum, obnoxios duntaxat obtruncant, aut fugant. Post hos immittūtur, qui prædas agant, & ad inuestigādos homines, sagacissimi mittuntur. Prospectis hostib. multi prodeunt, qui vbi ad congressum venere, iactis tribus quatuorvè telis, continuò regrediuntur ad suos, vt ad impositas insidias hostes alliciant; quod vbi factum est, eos circumueniunt & obtruncant. Si magnum aduersus se exercitum conspicantur declinata pugna, biduum triduumq; retrocedunt, diuertuntq;, aliam regionem inuadunt, & diripiunt: quod si vtrunque non successerit, duodecim dierum iter, retro abeundo faciunt. In munitissimo quandoque loco vsque adeo morantur, vt furtim, & ex improuiso, incautum vel diuisum inimicorum exercitum intelligant. Plus dolo & ęstu, quam viribus pugnant. Principes in pugnam non descendunt, procul inter pueros & mulieres, prospectant in equis. Quandoque humana simulachra equis imponunt, vt multo maius præsidium habere videantur. Congressuri cum hoste, captiuorum aciem inter suos collocant. Hosti fortissime pugnanti, fugę viam patefaciunt, quia auersos facilius, quam aduersos interficiunt. Quum aliquam inuasuri sunt regionem, antequam ad illam perueniant, latissimum agmen faciunt, vbi locum nemo deserit, & quum ad fines illius peruentum est, noctu montes qui circunstant, omnes occupant. Illucescente die, pernices equites ad campos dimittunt, qui passim cuncta discursent. Populi vero, citato tumultu, qui ad montes properant, in insidias incidunt, cædunturque. Sæpenumero fortissimum nacti hostem, fugiunt, fugaq; post se eum alliciunt, demum longo cursu defatigatum, conuersi adoriuntur, & perimunt. Quacunque iter faciunt, vastantque, confestim dira fames insequitur. Sæpe in prælio depressi ex industria, vt hostem admittant, mox admissum, in sibilū coacti, circumueniant, & obtruncent. In seruos bello seruatos imperiosissimi, quos nō solum nudos, sed assidua inedia laborantes, in diro seruitio ad mortem vsq; retinent, præ libidine ac ludibrio impune sæpe necant. Peregrinam quanque religionem in ditione sua patiuntur: nam quum nullum perquam peculiarem Deum adorent, omnium opinionum sectas haud inique tolerant. Artificibus facile parcunt, vt ab his opera humano vsui necessaria exigāt. Virgines, matronas, mulieres iure belli comparatas, miserabili seruitio conficiunt, fame cruciant, & ad foci ministeria retinent. Ex prouinciis bello comparatis, puerorum puellarumq; decimas exigunt, quas pro seruis habent, & ex his morituri dudum domini deligunt, qui cum his viui infodiantur. Tartareæ mulieres quam turpissimæ. Coniu-

gatæ, in sesquipedalis altitudinis canistri speciem, rotunda quædam pilea, à superiore parte latiora gestant, hexamito sericovè ornata, pauonum oculis, vnionibus, & lapillis exculta. Phaleratis equis insident, non solum auro, sed margaritis insignes. Quin etiam diuersa operantur, vtputa pelliceas vestes, calceos, ocreas, & cætera tale genus. Item currus ducunt, reparantq;, camelos onerant. Virorũ more sagittas emittunt, pharetratæ equitant, ex equo pugnant, & virilia quæque officia præstant. Femoralibus veluti viri vtuntur. Si quis è plebe, lethali morbo afficitur, ad eius stationem tentoriumq; hasta quædam erigitur, pileo nigro præfixa: spectato signo, intrat nemo: vita defunctum clam in campo sepeliunt, cum sub medio tentorio constitutum infodiunt. Item in sepulchro mensam ante illum scyphum equini lactis, & carnis alueolum statuunt, adiiciunt quoque iumentum cum pullo, & phaleratum equum, vt altera vita lac, iumentũ & instructum equum habeat. Iumentum aliud comedunt, eiusq; coriũ completum stramine in patibulo quodam plane suspendunt, comesti equi ossa comburunt. Atque talia iusta, gens dira persoluit. Si quis eminentioris vir fortunæ, vita excesserit, cum preciosissimo habitu humi reconditur, sed ab hominum frequentia longe remotius, in secessu, ne habitu suo reclusus spolietur. Amici, equum eius pelle exuunt, quam stramine compleant, completamque palo præfigant, ac editissimo pro dignitate patibulo imponant, carnes pro inferiis comessantur. Triginta dies mortuum lugent. Principes antequam expirent, seruum deligunt, delectũq; cum domino vna viuum sepeliunt. Addunt pleriq; nonnulla, quæ humanam ferme fidem exsuperant. Aiunt nonnulli Tartaros Christiana fide aliquantulum præditos esse, qui parentes iam senio grauatos conspicati, pinguibus esculis eos inferciunt, vt ocyus suffocentur, mox extinctos igni adurunt, collectosq; deinde cineres diligenter asseruant, vt his cibaria quæque lautissima condiant. Diutius fortasse, quã opus erat in Tartarorum rebus, quos plerique Tatarros nunc appellant, versati sumus, vt nouissimæ ac diræ Barbariæ ritus incognitos enarremus. Nam quum anno salutis centesimosecundo, supra millesimum, propriis sedibus hanc erupisse memorent, mirum est, quomodo, tam fœdum & execrabile genus hominum, breui tempore, vniuersam Asiam cum magna Europæ parte, igni ferroque vastare potuerit. Bela igitur, vt ad diuerticulum reuertamur, iam Cumanos à Tartaris non modo grauissime infestari, sed capi, cædi, absumique acceperat. Post Cumanorum exitium, Vngariç timebat, quod eo magis facere cogebatur, quo pertinacius Australes, Frederico Duce, quotidie bella interminabantur, & sæpe inchoata, sæpe quoque intercepta fuerant. Dum Tartarorum tumultum formidant omnes, ecce Cutenis Cumanorum regis oratores adueniunt, Belæ mandata deferunt. Cutenem, inquiunt, diu bellum cum Tartaris gessisse, & eorum eruptiones fuisse remoratũ, bis cum indomita immitique gente, instructa acie dimicasse, & fugasse hostem, tertiò quum imparatum offendissent, cum magna tandem suorum strage cessisse. Cumaniam Tartaris inundatam ac obrutam esse, proinde impensissime supplicare, vt extorrem profugamq; gentem æquo animo excipiat, pro Vngaris tractet: quod si impetrare liceat, polliceri gentem suam non modo agros & pecuaria, curaturam, verumetiam Christianam fidem vltro subituram. Bela, his auditis, duplici gaudio confestim afficitur, altero; quod Princeps Cumanorum paulo sibi inferior, in deditionem sponte veniat; altero, quod in accessionem orthodoxæ fidei tot hominum millia ex insperato afferat. Respõdet, se Cumanos non modo sponte excepturum, eosque haud aliter ac Vngaros tractaturum, verumetiam gratissimum nunc hospitium, audita eorum calamitate, deferre ne humanitatis & amicitiæ officio desit. Quare non modo postulatis annuit, sed hortatur, vt in Pannoniam cõfugiant, velut in antiquum hospitium, & Christi fidem libentissime subeant, cuius gratia omnem Cumanæ gentis iacturam se resarcturum pollicetur. Ad hæc oratores aureis vestibus ac equis donat, præbet viaticum, ocyusq; dimittit. Religiosos comites adiicit, qui Cumanos publicis concionibus ad fidem nostram hortentur, animosq; disponant. Cuten tandem cum vniuersa

vniuersa gente patriis sedib. emigrat, cedit prophanis Barbaris, & iter init. Bela obuiam in fines vsque progreditur, vt profugum hospitem honorificẽtissime excipiat. Atqui vbi Cumanus aduenit, præter omnium opinionem gratissimo à Rege excipitur animo. Sed quum vtraque multitudo simul iter facere non posset, quia nusquam vna recipi poterat, neque aspera gentis huiusce consuetudo facile ab Vngaris tolerari videbatur, vnus è proceribus à Rege deligitur, qui Cumanos regio sumptu, in mediam vsque Pannoniam duceret. Præter seruitia, quadraginta Cumanorum milia, regiis impensis in Vngariam venere. E Cumanorum inductione, haud parum inuidiæ cum Vngaris Bela contraxit. Quum enim Cumani per Vngariam iter facerent, ducerent greges & armenta, agerent iumenta quam plurima, & Vngarorum sata, vinetaque grauissimis incommodis affligerent, ne parum quidem eorum animos offendebant. Accedebant his longe grauiores iniuriæ, quæ multo acerbius ipsorum animos offendebãt. Nam quum illi pagos & oppida ingrederentur, nulla hospitalis iuris habita ratione, humilium virgines passim violabant, audebant etiam, occasionem nacti, nobilium thoros incæstare. Dum graues vltro citroque inferuntur iniuriæ, si quis Vngarus deferebatur, continuo supplicium expendebat, si Cumanos, præsentanea criminis impunitate elabebatur. Si quis regiam iusticiam ex Vngaris incusasset, indicta causa, mox ad supplicium trahebatur. Quare tanta hinc in Belam suscitata est inuidia, vt à peregrinis potius, quàm à suis amaretur. Ne aliæ quidem inuidiæ causæ defuerant, quæ Vngarorum in Regem animos exacerbarant. Namque Andrea patre mortuo, quum Bela Antistitum Principumque consensu, Albæ (vt moris est) à Strigoniensi archiepiscopo coronatus esset, in Proceres, qui patri aduersus eũ fauerant, immodice sæuit, quando alios in exilium, in carcerem alios plane coniecerat. Quin altius quoque sæuiens, Dionysium Palatinum excæcarat. Edictis seueritatem adauxerat, vt regnum sceleribus expurgaret. Ad coercendam Procerũ reuerentiam, exceptis Principibus, Metropolitis, & Episcopis, sedẽdi in præsentia facultatem edicto inhibuerat, sellas procerum inuentas concremarat. Exulum quoque & captiuorum cognati sibi admodum timebant. Accedebant aliæ Belæ Regis calumniæ, quod de his, qui in bello Polonico, Ruteno, & Cumano bene se gesserant, præter instituta maiorum, haudquaquam bene meritus fuerat. Et non modo bene meritos nulla villa prædiove donarat, verumetiam donationes olim factas reuocarat. Quare plerique nobiles vsque adeo extenuati fuerant, vt non solum familiam, sed vix se ipsi alerent. Augebat odium, quod nemo Regem nisi per supplicationem alloqui poterat. Magistri precum, pro libidine sua, causas expediebant, & quenque extollebant, deprimebantve, sicut odium, gratia, & largitio cogebat. Itaque sæpe illud vulgo exclamatum, Non vnum, sed plures Vngaris esse Reges. Exacerbabant eorum animos, Cumanorum honores, immunitatesq́; à Rege constitutæ. Cumano cuiq; vel minimo patere semper Regis aditum, petere, dicere, supplicare, quæcunq; vellet, præferri vbique Vngaris, & perbenigne tractari. Contra Vngaro Regis aditum & colloquium interdici, per precum tantum formulas Regem interloqui, eos pro liberis, se pro seruis vsquequaq; tractari. Quæ quidem omnia, ad seditionem potius, quam obsequium Vngaros irritabant. E diuerso Regis amici, & qui regiæ dignitati fauebant, Belam excusabant, piumque Principem asseuerabant. Cumanos, communi Vngarorum consensu ac decreto, in Vngariam fuisse admissos, quod in eo conuentu factum est, qui in cœnobio, quod Cænum appellant, ad Tibiscum amnem est habitus. Et ne quid à peregrinis iniuriarum acciperetur, Cumanos, per oppida & vicos, prouinciatim fuisse diuisos. Quinetiam regiis comitibus mandatũ, vt Cumano ac Vngaro æquè ius dicerent, sine vllo discrimine vterq; tractaretur. Cumanos diuisionem hanc iniquo animo tolerasse, per regnum passim effusos, commodo potius quam incommodo fuisse. Quod de optimatum aliquorum exilio & vinculis obiiciebatur, etiam illud non temere fuisse factum, quando Procerum pleriq; tantum inter patrem & Belam odii & discordiæ interseuerant, vt ad arma intestina sæpe

peruenerint. Et ni bonorum Antistitum, Optimatumque opera fuisset intercessum, patrem ac filium facinorosi sæpe in prælium nepharium cōmisissent. Hoc illos fuisse molitos, vt demum vtrunq; regno eiicerent, ipsiq; omnia inter se partirentur, & pro sua libidine cuncta gererent. Itē varia Belam conuitia & contumelias fuisse perpessum, & quod multo grauius fuerat, eos aduersus regiam Maiestatem coniurasse. Tabellarium ad Fredericū Austriæ Ducem continuo misisse cum literis, cui coronam & regnum se tradituros pollicebantur, si scripta pacta & conditiones admitteret. Tabellarium in itinere interceptum, ad Belamque ductum, omnia cum literis prodidisse. Bela in coniuratos non extremo, vt par erat, supplicio vsus est, sed in eos mitiùs agens, partim in exilium, partim in carcerem & vincula coniecit, à nemine vitam exegit. Quod autem de donationum reuocatione obiiciebatur; ad hoc illi respondebant, Vngariam in septuaginta comitatus (vt aiunt) fuisse diuisam, quos reges bene merentibus conferre solebant, vnde prouentus & commoda multa suscipiebant. Sed quū multorum olim regum prodigalitate, villis & possessionibus perpetua donatione dissipatis, extenuatissimi forent comitatus, ac parum commodi regibus soluerent, & quum quæstores, dapiferi, prægustatores, ministri, ac denique hipparchi, ex impetratis pagis & prædiis locupletati forent, statuisse Belam, quæcunque regii iuris fuerant iniuste alienata, omnino recuperare. In hac tamen re nemini iniuriam fecisse, regalia tantum bona recuperasse, fuisse bene meritis quam gratissimum. Quod de precum formulis & supplicationibus eum criminabantur, id quoque falso obiici, in rebus grauibus cuique patuisse aditum. Vt causæ parui momenti celerrime expedirentur, petitionum formulas instituisse, quas vicarii definirent, grauiores sibi reseruasse, ne quis iure suo defraudaretur. Quod Cumanos Rex obseruarit, & nimia beneficentia fuerit amplexus, eum laudem potius quam vituperationem hinc fuisse promeritum, quando hospitalitatis iura summo studio coluit, & vt tot hominum milia in Christianam fidem assereret, nullum officii genus prætermisit. Vix igitur Cumani in Vngaria annum exegerant, quum Tartarorum rumor aduenit, eos iam vastata Rutenia, quam pro Roxania, Ruxiam nunc appellant, Vngariç finibus appropinquare. Bela huiusce rei sæpius admonitus, ad custodiendam Ruteniæ portā, quæ Montana dicitur, Comitem Palatinum misit: Quum illic Vngariæ aditum esse nosceret, quam primum delectum habuit, & nobilissimum quenque ad danda nomina conuocauit, vndecunque potuit etiam auxilia euocauit, vt innumeræ multitudini, quæ Asiam olim inundarat & obruerat, non solum obstaret, verumetiam longè repelleret. Contra fictum hunc rumorem Vngari reputabant, quia sæpe ante suscitatus, continuo euanuerat. Nonnulli hanc famam ad reuocandos Antistites excitatam prædicabant, qui à summo Pontifice ad concilium Romanum citati fuerant. Quin etiam Vgolinum Colociensem metropolitam à Rege ab itinere reuocatum fuisse tradunt. Complures ad exaggerandam Regis inuidiam talia commenta referebant: Cumanos cum Rutenis coniurasse, ex industria emigrasse in Vngariam, vnde toties bella & incommoda multa susceperant, vt eius mores addiscerent, imbiberent linguam, & quum Rutenos Vngariam adoriri cœpisse sentirent, hi Belam continuo aggrederentur, ac demum Pannones exterminarent. Increbrescente Tartarico tumultu, primo tempore Bela rex Budam venit, frequentissimum ibi conuentum habuit. Vbi de imminenti periculo, quod omnium iudicio grauissimum videbatur, diu actum, & decretum est, vt Antistes, ac Princeps quisque, se ac suos ad bellum accingerent. Item ad obseruandum Cutenem ac liberos, & Cumanorum optimates, propter suspicionem, adiectæ custodiæ, ne quid mali in Vngaros moliretur. Nondum præceps ver erat, quum Palatini nuncius aduenit, qui Belæ nunciauit, Rutenorum portam iam Tartaros attigisse. Paulo post ipse Palatinus aduenit, qui idibus Martiis cum eis congressus, cæteris cæsis, vix cum paucis euaserat. Rex, audito Tartarorum aduentu, omnes mox Antistites & Optimates, pro virili quenque sua, copias comparare iubet, ipse exercitum, quanta potest celeritate, cogit. Stephano

Vaciensi

Vaciensi Episcopo, item Orodiensi, Chianadiensique Antistiti mãdat, reginam confestim adeant, admoneantque huiusce nouitatis, in primisque Ducem Austriæ suo nomine exorent, vt ad eum continuo veniat. Quinetiam Cumanos omneis ad se venire præcipit, ipse cum copiis, quas in tanto tumultu cogere licuerat, Strigonio Albaque profectus, Pesthum venit, ibique cæteros Optimates & Antistites cum equitibus præstolatur. Retulerunt Tartarorum Regum nonnulli nomina, qui in Vngariam irruperant. Regem regum, cæteris prædominantem, Bathum appellarunt, cui Bochetor erat militiæ præfectus. Item Cadã, Coacton, Pheycan, Peta, Hermes, Chebus & Ochadar, qui maiores inter Tartaros Reges censebãtur. Fuere præter hos innumeri proceres, qui quidẽ omnes, cum quinquies centenis milibus hominum, in Vngariam eruperunt. Quum igitur populata vastataque Roxolania, & Cumania, quę in Sarmatia continentur, Vngariam ingrederentur, per quinque dierum iter, nullum pagis & oppidis detrimentum intulere, partim ne vastationis rumor ocyssime ad Vngarorum aures perueniret, partim ne redeuntes cõmeatuum inopia laborarent. Quare Bathus ex composito, per portam Rutenorum, qua Vngariæ fines ad Transsyluaniam attingit, regnum adoritur, profligatoque (vt supra diximus) Palatino, vltra penetrare contendit. Peta Poloniam adortus, cæso duce, vsquequaque grassatus, omnia ferro ignique vastat. Populata Polonia, Vratislauiam, Sclesiæ metropolim, ac vrbem nobilissimam aggreditur, diripit, & incẽdit. Mox irruit in Morauiam, parique feritate, rapinis, cædibusque omnia miscet, qua incensa, in Vngariam descendit. Cadan, inter Cumaniam & Ruteniam veniens, per syluas trium dierum itinere facto, ad Rodanam, in editissimis montibus sitam, vbi fodinæ auri & argenti erant, tandem peruenit. Cui Teuthones multi, qui montana loca incolebant, lucri gratia, armati obuiam in syluis occurrẽre. Cadan, simulata fuga cessit. Teuthones, veluti fugato hoste, lætabundi rediere, exutis armis, conuiuia celebrarunt, & multo sese vino complerunt. Mox ex improuiso reuersus hostis, inermes, incautos, debacchatosque adoritur, pagos munitionibus carentes occupant, facta vtrinque maxima strage. In primo congressu, Teuthones, desperata victoria, extemplo deditionem fecere. Barbarus promissa salute, Aristaldum illius regionis Comitem, sexcentosque eius milites suis copiis adlegit, pariterq; militare iussit. Bochetor cum cæteris Tartarorum Regibus, traiecto Zerecho amne, ad Cumanorum Episcopi regionem peruenit, quam fuso fugatoque mox colono, occupauit, inceditque. Postquam Bathus in Vngariam vltra processerat, Barbarica immanitate sæuire cœpit, passim gladio incendioque grassatur, omnia diripit, nec sexui, nec ætati parcit. Contendebat recta ad Belam, qui ad Pesthum castra tunc habebat. Quum ad vigesimum lapidem Pestho appropinquasset, in Pesthanum statim agrum multos immisit, qui cuncta longe lateque diriperent, homines interficerent, & pecora cuncta abigerent. Rex, qui cum illis congredi cupiebant, hos semper inhibuit, haud inscius, eos arte potius quam dolo hostem eludere, quare plus æquo timidus reputatus. Nam illi dum venire credebantur, abibant, econtrario vero, dum abire putabantur, impetum faciebant. Vgolinus Colociensis metropolita, rei huius impatiens, iniussu Regis, aduersus eos egreditur, cõtra illi terga vertentes, paulatim cessere, instabat is à tergo. Ad palustrem demum cõuallem peruentum est. Tartari leui armatura præditi, facile traiecere. Cataphractus metropolitæ equitatus, præ grauitate, incautus in paludem incidit, tenaci limo sic inhæret, vt neque vltra, neque retro cedere audeat. At illi ocyssime reuersi, circumuenta palude, ne quis elaberetur, sagittis omnes confecere. Vix Vgolinus cum tribus quatuorve euadere potuit. Reuersus ad Regem, non plus doloris ex iactura equitatus, quam iræ, quod nullo subsidio fuerat adiutus, sane retulit. Hæc pridie festorum Dominicæ passionis gesta sunt, die vero Dominico, Vacia, quæ in ripa Danubii sita, viginti milibus passuum à Pestho distat, à Bathi copiis obsidetur, vbi Rex erat cum exercitu, qui statim cum suis fuga salutem sibi cõparauit. Sacerdotes, ciues, & ingens ex proximis pagis numerus, cum liberis & vxoribus, in basilicam arce munitam con-

fugêre: hanc primo impetu Tartarus expugnat, sacrum thesaurum & aurea vasa diripit, phanum sacris vestibus & supellectili spoliat. Captam multitudinem non gladio Barbarus conficit, sed impositam igni vniuersam absumit: quare vna cum Saluatore nostro Vacienses, extrema supplicia passos memorant. Dux Austriæ Fredericus, à Rege euocatus, quemadmodum supra diximus, cum paucis, veluti huius rei nescius, etiam inermis aduenit. Quum vna die, vt solebant, Tartari prope mœnia Pesthi discurrerent, Fredericus obuiam occurrit, illi ex more se in fugam vertunt, insequitur iste, vnum hasta transfodit, alteri, arrepto ense, brachium abscidit, cæteri aufugere. Fuso demum hoste, cum plerisq; captis ad Belam rediit: quare Vngari, pro data nupertime ansa maledicendi, Australium Ducem laudibus multis efferre, contra Regem timiditatis arguere, ac nonnullis calumniis sugillare occœperunt. Irritauit quoque eo tempore deorum iram Vngarorũ scelus, qui variis criminibus Cutenem insectabantur, eum criminari Tartarici aduentus auctorem fuisse. Item qui Vngariam inuaserant, non tam Tartaros, quam Cumanos esse. Quare passim omnes in eum clamare, Cutenem ad supplicium posci, Vngarici auctorem excidii. Belam pro salute omnium pugnare oportere; qui Cumanos regni euersores tanta indulgentia foueret, quibusque vicos & prædia fere omnia dono dederat. Itaque Rex Cutenem accersi iubet, vt cum cæteris Cumanis ac Vngaris, Tartarico furori pariter occurrat. Sed Cuten infrementem in se populum formidans, Belæ respondet, Se sine præsidio regio, quod à manibus protegat Vngarorum, ad eum ire non posse. Ad hæc infremente multitudine, in Cutenis hospitium fit impetus, ipse ab Alamannis & Vngaris, cum cæteris Cumanis iuxta obtruncatur. Capita è fenestris in populum proiecta, & ius hospitii nefarie læsum. Alii hoc Frederico Duci Austriæ imputant, pars Belæ, cæteri Vngarorum væsania factum arbitrantur, ac Regem omni suspicione liberant. Quandoquidem eum sacra fide initiauerat, ac in Pannonia tuto viuere iusserat, itaque nihil ab illius probitate, violata fide videtur esse magis alienum. Quum igitur Tartari maiori quotidie audacia & immanitate grassarentur, metropolita indies Colociensis apud Belam instabat, vt aduersus hostes prodiret. Castris multarum copiarum aduentu late refertis, Dux Austriæ (quem Fredericum Imperatorem fuisse, vt Annales referũt, nequaquam crediderim) abiit, Rex quadrato agmine in hostem egreditur. Cumani a Rege conuocati, dum coirent, audita Cutenis cæde, id ægerrime tulerũt, & dum in diuersa traherentur, vndique in infensam gentem Vngari irruere, passim spoliare, ac cædere occœpere. Contra illi vna coacti, se fortissime tueri, incendere pagos, & agricolas passim trucidare, nullumque vindictæ & crudelitatis genus prætermittere. Dum hæc ita geruntur, quum Bulzo Chianadiensis Episcopus, & Nicolaus Boræ filius, item nobiles cum liberis & vxoribus, in superiorem Pannoniam properarent, vt cum regiis castra iungerent, Cumanos in itinere offenderunt. Atrocissimum vtrinq; prælium conseritur, Vngari vero impares, quum resistere vltra nequirent, cedere coacti, ad internecionem fere omnes cæsi sunt. Episcopus curru inuectus propter morbum, inter pugnandum aufugit. Cumani cum Tartaris, icto fœdere, Danubium transmisere. Iaurienses, & superiorem Pannoniam adorti, igni ferroque vastarunt. Cumani præ cæteris sæuiebant, quum Vngarũ interficiebant, Cutenis aiebant gratia hoc vulnus accipito. Villam combussere, quam Francam dicebant. Sabariam diruerunt, Diui Martini patriam: nullum vicum intactum dimisere. Demũ cæsis hominibus, abducto pecore, cum ingenti præda in Bulgariam, quæ in inferiore Mysia fuit, iter flexere. Benedictus autem Varadinensis Episcopus accersitus à Rege, comparato magno exercitu, ad eum festinabat, vt nutantibus Vngariæ rebus subueniret. Dum iter facit, Tartaros Agriam incendisse accipit: quum edoceretur superfuisse nõnullos, vt Agriensium reliquias legeret, dimisso exercitu, cum paucis festinauit. Augebat eius audaciam recens victoria, quandoquidem superioribus diebus, cum quibusdam Tartaris congressus, facile fudit, fugauitq;. Quum hostes hoc plane sentirẽt, longam continuo fugam simularunt, deinde ad proxi-

mum

inum quendam locum substitere, item quum equos paucos haberent, & ipsi perpauci forent, hoc stratagema commenti sunt. Humana simulachra ex distentis saccis effinxere, imposuere equis, vt equites viderentur, hos cum nonnullis sub colle relinquūt, admonentque, vt quum pugnam consertam senserint, subsidii loco continuò prodeant simulata instructa acie, & gradatim procedant. Ipsi in campis Vngaros operiebantur, qui quum statim adfuissent, pugna magno impetu vtrinque conseritur. Bochus cum potioribus, qui cum Episcopo venerant, acerrime dimicat. Tartari ex composito terga dedunt, versus collem fugiunt, prodeunt inde socii cum subornato equitatu, tunc illi qui fugiebant, quasi resumptis animis, se in instantes à tergo Vngaros conuertunt. Bochus hostium insidias esse ratus, cum suis continuo terga vertit, insequuntur à tergo Tartari, sagittisq; confodiunt, cædunt ad internecionem. Vix Episcopus cum paucis Varadinum rediit, mox traiecto Danubio, in tutiorem partem se recepit. Quum autem Bela vniuersas copias Pesthi coegisset, ac Tartari longe lateq; cuncta vastarent, & progrederetur in hostes, cedunt illi sensim & pedetentim, hic quoque gradatim consequitur, idoneam pugnandi occasionem vtriq; pręripere student. Ad Saium demum amnem perueniunt, qui haud procul ab Agria fluit, aliquantulumque vagatus, in Tibiscum delabitur. In flumine castra locant, ad pontem præsidium imponunt, vt peruigili custodia transitum tuerentur. Tartari quoque traiecto amne, iam dudum in planicie, præter paludem quandam castrametati fuerant, rati hac nullum sibi ab hoste periculum imminere, quum sine ponte palustria loca nequaquam traiici posse confiderent. Interea Rex Vngaros ad pugnam hortatur, proponit ante oculos publicum exitium, ac immanē feræ gentis crudelitatem, quam non modo audiuerant, sed sæpissime spectarant, commemorat incendia, cædes, sacrilegia, inaudita supplicia, quæ paulo ante patrarant. Ne prætermittebat quidem, hoc dirum genus hominum, præ diuina ira, è Scythia dimissum, non modo Sarmatiam, & nunc Vngariam, sed totam olim Asiam deuastasse. Omnes tandem edocet, ac monet, vt qui his rebus non mouētur, imminentibus tandem liberorum vxorumque periculis excitentur. Vesani contra Vngari regia monita parum attendere, obducere ad ea vultus, & ludibrio cuncta habere. Itē Belæ fugam & calamitatem malle, appetere Tartarorum victoriam, vt posthac Regi chariores haberentur, arbitrati præ immiti libidine, non publicam, sed priuatam hanc fore calamitatem, se quum voluerint, facile omnia recuperaturos, veluti Cumanorum & Bessorum tempore sæpe solitum accidere. Rex interea, mille quaque nocte milites, circa exercitum excubare iubet, haud inscius, sibi cum insidiosissimo hoste rem esse. Pontem, quo à Tartaro dirimebatur, diligentius custodiri iubet. Ille tandem inuento loco, quo omnis exercitus vado transiri posset, paludes ex inspirato clam traiicit. Ante lucem, castra Belæ circuit, post hæc extemplo, elato clamore, eminus dimicare omnes occipiunt, sagittæ in imbris speciem à Tartaris emittuntur. Vngari, postquam se præter opinionem ab illis obsitos conspicantur, animo consternati, vsq; adeo confunduntur, vt nullum ordinem retinerent, pugnam præ timore conserunt, obruebantur telorum imbribus, & nemo vallo egredi audebat. In tanta rerum omnium perturbatione, aciem non modo non educere, sed ne instruere quidem poterat, quinetiam ipse cum Colociensi metropolita, neque precibus, neque minis, nec hortationibus ac monitis, quempiam castris emittere potuit. Dum in tantis ab aurora ad meridiem vsq; laboratur angustiis, Colomannus, acceptis quibusdam, quos in tanta trepidatione potuit, quum Regis frater esset, facto agmine, in Tartaros irruit. Pertinacissimum prælium cum his init, obtruncatq; nonnullos, dum se à lateribus adiuuari credit à suis, atqui postquam se ab omnibus qui in castris remanserant, destitutum respicit, cedente hoste, ac data via, cum suis euasit. Eodem exemplo exiere quam plurimi, quibus nullus intercedebat hostis; quos Bela in prælium exire credebat, ac aliquātisper opinione sua falsus haud mediocrem manum elabi permisit, sed vbi se iam desertum iri sensit, inter paucos insinuatus, egreditur, in proximamq; syluā se recondit. Coloman-

nus per auia loca cum sociis Pesthum se recepit, præpropera festinatione traiecto Danubio, in Simigiensem agrum contendit. Postera die Tartari aduentarunt, Pesthanos cum liberis & vxoribus partim igni ferroque perdidere, partim fugam agitantes demersere Danubio. Bartholomæus Quinqueeclesiensis antistes, post Colomanni ac Belæ fugam, exercitus interitum conspicatus, quandò magnam castrorum partem iam Tartari cremare cœperant, quadrato agmine, cum ingenti equitum manu, sibi viam fecit, à tergo insequuntur hostes. Dum ita laboratur, ecce Ladislaus, inter Vngaros vir eximius, & cladis huiusce nescius, cum magno equitatu ad Regem festinat. Antistes cum amica signa agnouisset, ad hunc cursum declinat. Tartari, qui à tergo instabant, reformidato noui hostis occursu, pedem retulere. Ex inspirato igitur Bartholomæus, Optimatis aduentu, se à Barbara captiuitate vindicauit. Exercitus autem, à Rege, & Colomanno, cæterisque desertus, à fera gente ad internecionem cæsus. Nam qui recta Pesthum aufugerunt, in itinere interfecti sunt; qui in castris remansere, ab hostibus circumuenti, ad vnum omnes oppetiere. Cæsorum numerus fidem exsuperat, ex his Principes in primis commemorant, Matthiã Strigoniensem Metropolitam, cuius opera & consilio, quum simul educati forent, Bela in grauissimis rebus vtebatur, Vgolinum Colociensem Archiepiscopum, nobilissima prosapia editum, qui maxima quæq; negocia gerebat: non minus nobilitatis, quam plebis amator moderatorque. Item Georgium Iauriensem antistitem, virum illa tempestate doctissimum, & Reynaldum Transsyluanum Episcopum, Episcopum quoque Nitriensem, summa probitate præditum. Adiicitur his Nicolaus Sinicensis, Belæ vicecancellarius (vt aiunt) qui antequã occumberet, ne inultus obiret, ingentem Tartarũ obtruncauit: Herodius Archidiaconus Bachiensis, Albertus Strigoniensis sacerdos, Pontificii iuris cõsultissimus. Sacrorum hactenus facta mentio, prophanæ multitudinis haudquaquam fieri potest, quę partim demersa paludibus, partim telis incendioque absumpta. Diffusa passim cadauera trunca, & in frusta dissecta cernere erat. Qui per pagos in Diuorum templa confugerant, ibidem concremati. Per duorum dierum iter, prostrata corpora, & cruenta terra videbatur. Quemadmodùm pecorum greges, longe lateque per campos effusi, ita iacentia passim cadauera spectabantur. Nusquam maior spectata clades, nec strages insignior. Cumulatissimas improbitatis & pertinaciæ suæ pœnas Vngaria luit. Multas enim victimas humanas igni, aquæ, terræque mactauit. Ingens equorum numerus, qui decidentibus præ vulnere dominis liberi vagabantur, & maxima spolia lecta. Hostis igitur non magis sanguine expletus, quam præda ditatus est. Tartari insigni victoria potiti, exuuias omnes accuratissime legunt, vnaq; congerunt, ac veluti frugum aceruos in campum cogunt. Diuidundæ prædæ Rex cum delectis quibusdam proceribus præficitur. Sigillum regium, ad secretarii cadauer inuentum, lætabundi abstulere, rati ad obsignãdas, in Vngarorum perniciem, adulterinas literas id fore accommodatissimum: astum plus quam Barbarum comminiscuntur. Ad cæteros Tartarorum Reges, qui nondum in Vngariam venerant, clarissimam victoriam significant, hortantur, vt ad ipsos properent, quando nihil esset in via periculi, vt ipsi quoque regni potentissimi partem sortirentur. Citeriorem Vngariam, quæ spectat ad Italiam, non attingunt, ne Vngari regnum deserant. Interea ne cæteri Vngariæ populi, audita Belę fuga, & insigni clade, elabãtur, quosdam iuuenes, quos in bello seruarunt, adulterinas Vngaricè literas, Belæ Regis nomine, scribere cogunt; quibus vniuersos populos hortaretur, ne domos vllo pacto deserant, Tartaream feritatem non expaueant: nam quamuis nõnullorum imprudentia, impedimenta amiserint, perbreui tamen cuncta recuperare speret. Proinde hortari ac iubere, vt omnes domi tuto ve[illegible]tur, Deum exorent, vt prophanæ multitudinis citò victoriam consequantur. Hasce literas, Belæ sigillo obsignatas, per Vngariam diffundunt: cæteri qui superfuerant, quum literis credidissent, pari immanitate absumpti sunt. Nam etsi quotidie crebras hostium incursiones, rapinas, & incendia sentiebant, opinione tamen literarum verarum

amoueri

amoueri non poterant: quare prius ab illis vsquequaque circumuenti sunt, & ad internecionem cæsi, quam elabi possent. Iam tempus instat, vt ad Belam redeamus, qui ante profligatum exercitum, cum paucis elapsus, in syluas Poloniam versus fugam intenderat. Quin & fine Austriæ studebat attingere, vt reginam quam ibi dimiserat, alloqueretur. Dum ibi aliquantulum curandi corporis gratia substitisset, somnumque exutis armis captaret, ecce Dux Austriæ, qui se ad officium venisse simularat, occurrit. Rex è somno statim excitatus, viso Duce, quem iam sibi reconciliarat, admodum recreatur. At ille, dissimulata inimicitia scelereque, ad traiiciendum Danubium Regem hortatur, vt propius ad tutiora loca confugeret, offerebat sua oppida, in quibus securum semper fore pollicebatur. Rex innocentiæ suæ conscius, quæcunque illi obtulerat, quando tempus ac res ita postulabat, lubẽter accepit. Ad proxima quędam castella peruenere, vbi diebus aliquot peramice vtrinq; versatum. Deinde Dux, vt conceptum animo facinus perpetraret, hinc sumit initium, à Bela quandam pecuniam repetit, quam sibi ab eo iniustè olim extortam querebatur. Rex, intellecta facinorosi hospitis audacia, vt maiora incommoda declinaret, quamcũq; in numerato ære habebat exsoluit, cæteram datis vasis aureis argenteisq; rependit. Et vt illius libidini cumulatius ipse satisfaceret, treis regni (vt aiunt) comitatus Austriæ finitimos adiecit, vasa gemmata, multo pluris æstimata, pro bis mille pondo argenti, ab ipso recepta sunt. Trini comitatus continuo Dux possessionem accepit, muniuit subito aduersus impetum Tartarorum. Nõnulli dena millia põdo tunc exacta fuisse referunt, pauciora plerique. Hæc pacta adiecto sacramento vterque muniuit. Post hæc ad Reginam, quæ haud procul aberat, Bela properauit, qua secum accepta, mox Stephanum Vaciensem Episcopum ad Romanum Pontificem & Imperatorem mittit, vt legitima ab vtroque auxilia, mittantur, ne obruta à prophanis Vngaria, cætera Christiana respublica periclitetur. Interea in Segedino agro cum equitatu, quem cogere potuit, moram traxit. Postquam Dux Austriæ, Vngaros vndique in fugam conuersos esse intelligit, ratus sibi tempus dari ad vlciscendum nimis idoneum, coactum mox exercitum in Pannoniam mittit, & veluti Tartari vlteriorem, sic hos citeriorem Vngariam vastare iubet. Iussi mandata faciunt, haud secus ac illi, pagos incendunt, abducunt prædam, & in homines frequẽti cæde grassantur, succendunt Taurini suburbia, & arcem capere pergunt. Interea è proximis pagis oppidisque haud parua manus conuenit, audito vrbis periculo, succurrit, Teuthones arce potitos inuenit; quod vbi aspectum est, vsque adeo Vngarorum animos irritauit, vt hostes ad vnum omnes in arce cremauerint. Id vbi Duci nunciatum est, illius adeo animum commouit, vt cæteris Vngaris, qui promissa immunitate, incolumitateq; rerum omnium in Austriam confugerant, graue sub custodiarum prętextu stipendium imposuerit, redegeritque ad tantam rerum omnium egestatem, vt hostibus etiam misericordiam excitarent. Sed iam tempus admonet, vt ad reliquos Tartarorum Reges, qui post primos Vngariam intrarunt, rite reuertamur. Cadan Rex aliu (vt paulo supra diximus) expugnata Rodana, captoque Aristaldo, præsidiario præfecto, ac eius militibus, sexcentos delegit, quorum ductu, per syluas, & auia præruptaq; loca, in Varadinum agrum, cum magna Tartarorum manu descendit, quo in Tartarico tumultu, è circumiacentibus pagis innumera virorũ mulierumq; multitudo confugerant. Aberat Antistes, cum quibusdam ex ordine sacerdotum, cæteri qui remanserant, pro virili sua ciuitatem (ne amplissimum pagum dixerim) sane muniuerant. Arx vrbis multo munitior, quandoquidem imposito præsidio validissimo, item fossa & vallo, ligneoq; propugnaculo satis tuta videbatur. Ecce Tartari aduentant, primo impetu ciuitatem expugnant, quando vallo septoq; ligneo non muro fuerat obducta. Capta vrbe, ad cædem vir pariter ac mulier, puer ac senex iuxta rapitur. Nulla sexus & ætatis habita ratio, sacra cum prophanis æque mixta & incensa. Rogerius vnus è collegio sacerdotũ ex cuius commentariis ista collegimus, cognito Tartarorum incursu, cõfugit in syluas, vbi aliquandiu tuto delituit, vt huiusce exitii

teſtimonium perhiberet. Populata vrbe, Tartari ad vigintiquinque millia paſſuum receſſere, vt his qui in arce remanſerant, metũ adimerent. Ne ſpe quidem & opinione ſua fruſtratur Barbarus: nam quicunq; in arcem ſe receperant, quũ profectum hoſtem, & dies aliquot, nuſquam apparentem proſpectarent, omnino abiiſſe rati, incenſam vrbem reficere, inſtaurare caſas, ſuburbia reſarcire, ac ſecurius ciuitatem die noctuq; colere occœpere. At vbi ferus hoſtis ciuitatem recoli & inſtaurari, præſidiarios quoque extra arcem confidentius quotidie obuerſari intellexit, ex compoſito, ante diem Varadinos iterum adoritur, offendit incautos, obtruncat quoſcunque in vrbe & ſuburbio deprehendit. Redintegratur miſeræ ciuitati clades, & plus quam diro flagello torquetur, hi tantum ex hoc exitio euaſere, qui in arcem confugerant, ac in ſyluas ſe ſubtraxerant. Ad poſtremum Tartari, inſtaurata vrbe potiti, arcem circumuenere, ab altera eius parte dirutus murus erat, quem paulo ante reſarſerant, hac barbarico quodam ariete quaſſare occipiunt. Soluitur facile recens moles, quæ immatura nondum confirmari poterat, panditur hinc hoſti aditus, intenduntur vndiq; baliſtæ, quibus arx grauiſſime oppugnatur, obruitur ſagittarum imbribus, ac demum altero die capitur. Sacerdotes ac nobiles ibi deprehenſi, partim cæſi, partim è murorum ruinis lethali vulnere confecti, deturbantur. Matronæ, puellæ, ac cæterorum imbelle genus, in baſilicam confugerant, ratæ in ſacrario tutiores, quam in prophano loco futuras: confirmabat ſpem munitiſſimum templi ædificium. Tandem iniecto igni, vna cum baſilica, vniuerſa multitudo imbellis conficitur. Ne aliis quidem phanis pepercere, in quibus nihil eſt profani facinoris & efferitatis, quod ſexus vterque ſubire non cogeretur. Nobilitas, plebs omnis, & equeſter ordo, cum collegio Sacerdotum, ad vnum omnes pro mœnibus iugulati. Violata Diuorum monumenta, confracta ſimulachra, ſanctæq; reliquiæ conculcatæ omnes & peſſundatæ. Inaudita in templis commiſſa piacula, ſacrę veſtes direptæ, aurea argenteaque comminuta. Viri cum mulieribus, poſtquam ſatis ludibrio fuere, in baſilicam introducti necabantur. Poſt tantum excidium, vbi receſſit hoſtis, cæteri qui in proximas ſyluas euaſerant, & huc uſque delituerant, ad deſolatam patriam, grauiſſima adacti fame, conuenere, ſi quid fortaſſe reperirent. Tartari pari iterum aſtu rediere, neminemque Varadinorum relinquere ſuperſtitem, deinde abſumpta materia cædis, abiere. Rogerius, qui ſe inter nemora abdiderat, deleta patria, ad pontem Thomæ (aiunt) & Teuthonum pagum, qui Chryſio amni eſt impoſitus, peruenit. Mox ad quandam inſulam diuertit, quam aduerſus Tartaricum furorem, quicunque proximos pagos incolebant, quos Agyam, Vaydam, & Gerot appellant, coacti plane munierant, tres erant villæ aditus, quos ſingulæ quoq; turres protegebant, aliquot dies hic moram traxit. Deinde reformidato Barbaro, Chianadinum contendit, quod ad Mariſium amnem ſitum eſt, & quadraginta milibus paſſuum à villa remotum ciuitatem inuenit, ſuperiori die à Tartaris incenſam, qui alia via in Vngariam penetrarunt. Quin & hoſtes longe lateq; diffuſos oſtendit, in die delituit miſer, & ingruente nocte, per hoſtium turmas clandeſtine iter faciens in inſulam ſe recepit, quo cum rediiſſet, hoſtes adfore in horã accepit, refugit in ſyluas, quod etiam fecere plerique. Tartari poſtero die inſulam occuparunt, ex inſtituto ſuo omnes obtruncant. Qui in ſyluis dudum delituerant, adacti fame, in villam reuerſi deprehenduntur, cæduntur q; mox ſagaciſſimorũ canum more, in alios eueſtigatũ, deprehenſi multi immaniter trucidati. Quum innumeram illi multitudinem in ſyluis fuiſſe reconditam arbitrarentur, id commentum inuenere. Quoſdam Vngaros cepere, quos ſeruarant, eos circũm late dimiſere cum his mandatis: quicunq; ad præſtitutũ tempus, quod ipſi præſcripſerãt, ſedes proprias repeterent, omnibus licere tuto eſſe domi, colere agros, & curare familiam. Credidere his pars hominum non mediocris, quod vt facile crederent, cogebat inedia, quare quicquid Vngaricę multitudinis, in ſpacium triũ dierum itineris, erat ample diffuſum, hac ſtolida fide compulſum, domum rediit. Quin etiam quum agẽdæ meſſis tempus inſtaret, annona ab his & illis æque curata, Cumani,

Talmiſch.

Tartari,

Tartari, & Vngari mutuo versabantur. E parentibus, filiarum, ex viris, vxorum, ex fratribus, sororum lenocinio, quam plurimi vita à fœdo hoste donati. Quin & vt gratum Tartari lenocinium sibi fuisse ostenderent, in eorum (quos diximus) conspectu, illas sæpe, ferarum ritu, in propatulo iniuere. Sedato furore immanitatis, præfectos crearunt, qui ius dicerent, & hos Kenezios nominabant, quare admodum regiones istæ pacatæ. Tribuebatur cuique iu[illegible]um, pro quo quidem beneficio, impetrãdave gratia, venustissimæ quandoq; puellæ ad præfectos mittebantur, contra lenonibus, ab his oues, equi, boues, ac cætera tale genus rependebantur. Rogerius, ex cuius commentariis (veluti supra memorauimus) ista collegimus, in cuiusdam præfecti clientelam se insinuauerat, vt partim saluti priuatæ, partim publicæ in tempore consuleret. Kenezii, quot hebdomadibus inter se concilium habebant, quum centum essent, centumuiralis hasta videbatur. Ex his non multo post edictum promulgatur, vt ex pagis quibusdam, mulieres cum pueris æque ac viri, ad statũ diem, ad centumuirale tribunal conuenirent, legitimaq; munera conferrent. Plerisq; id haud paruam suspicionem iniecit, & in primis Rogerio, qui argutiore profecto ingenio fuerat: iussi ex imperato conuenere, duxere cum liberis vxores, & ingentia munera contulere. Rogerius cum Tartaris quibusdam, in eorum exercitum, ad declinandam suspicionem, proficiscitur. Multitudo, quæ ad Kenezios conuenit, post oblata munera, in vallem deducta, ibique & spoliata, & crudeliter trucidata esse fertur. Nondum tot cædibus gens fera satiari poterat, quando stato die cæteros, qui in vlteriore Vngaria superfuerant, pagos adoritur. Cæsis omnibus, nihil incẽdunt, vt ad futuram hiemem commeatus haberent. Item populos quosdam aliquandiu præstitere superstites, vt agros colerent, rem frumentariam vindemiamque curarent, sed partis vti ex edicto inhibitum. Post tot excidia, Orodinum & Chianadinum versus contendêre. Nouam post se villam ex industria dimiserant, quam Pergen olim dixerant, item Cisterciensis ordinis cœnobium, quod in castelli speciem communitum erat. In hæc enim duo loca, è finitimis pagis ingens hominum manus, cum fortunis omnibus plane confluxerat, quæ quidem intacta dimisere illi, vt coactam denique multitudinem haberent. Interea circum omnia vastant, si qui illuc accedebant, ab Vngaris illico fugabantur, quare hinc tanta horum animis adiecta est fiducia, vt afflictis rebus Vngaricis, se tantum euasuros esse sperarent. Postremo destructis cæteris, qui circum erant, oppidis ac vicis, ad hæc duo loca Tartari rediere. Vt sine cruore suo hæc expugnarent, primo captiuos Vngaros, deinde Rutenos & Cumanos in pugnam commisere, ipsi pro triariis erant, vt cum alieno periculo victoriam sibi compararent. Vngari, qui in prima acie pugnabant, cum suis miserrime dimicare cogebantur, ridebant à tergo Tartari, & gentili hoc prælio præ nimia lætitia gestiebãt. Septem igitur dies assiduo pugnatum, completa demum fossa Vngaricis Rutenisq; corporibus, Villa noua capitur. Quũ omnes viros & mulieres in suam potestatem redegissent, in campum amplissimũ deduxere, diuisere bifariam, hinc rusticos, nobiles illinc, quibus postquam vestes, arma, pecunias & ornamenta diripuere, præter duas puellas, quas ad Veneris ludibrium reseruarunt, crudeli omnes feritate trucidarunt. Hi tantum superfuere, qui inter cæteros fœdati sanguine, inter cæsorum corpora delituere. Post Villæ nouæ excidium, cœnobium Egres acerrima obsidione circumuenere, cui quum varias machinas admouissent, ad deditionem faciendam miseros compulere. Sed post deditionem, postquam in fœdæ gentis venere potestatem, pari perfidia omnes interfecti, præter monachos quosdam, nonnullasque matronas, formosasque puellas, quas explendæ libidini reseruarunt. Difficile profecto foret, cætera inauditæ immanitatis genera recensere, quando quæcunq; crudelitatis facinora cum his conferãtur, ne minima quidem ex parte æquare poterunt. Nimirum hæc omnia Dei flagella, sine controuersia superarunt. Æstate illa, ad fines vsq; Austriæ ac Boemiæ, sunt cuncta Tartarorum inundatione vastata. Nam vlterior Vngaria, Cumania, Polonia, Selesia, ad Danubium vsque, sunt omnia late longeque exitio incredibili

abſumpta. Tartari vlteriori Vngaria potiti, ad inuadendam citeriorem indomita libidine rapiuntur. Augebat æſtuantiſſimam cupiditatem Strigonienſis vrbis proſpectus, quæ cæteris Pannoniæ, non minus opibus, quam amplitudine præferebatur, quam ſi capere liceret, cætera ad Adriaticum vſque mare facile occupare ſperabant. Ad hęc ſeueritas hiemis addebat audaciam, ſiquidē paucis poſt diebus, crebris niuibus ac gelu Iſter conſtitit. Frangebant è conſpectu glaciem quotidie Strigonienſes, ne hoſtes ſtrato amne tranſirent. Verum uæſaniente bruma factum eſt, vt omnis horum opera eluderetur: conſtitit tandem amnis, ac pedeſtre in eo prælium ſæpe commiſſum. Tartarus tamen ingentem equitatum glaciali pauimento, quod doloſiſſimum videbatur, credere non audebat, periculum haud ab re faciendum prius cenſuit. Barbarus plus æquo vafer, multa in ripam armenta duxit, ibique ſine cuſtode triduo dimiſit. Strigonienſes hoſtem abiiſſe rati, traiecto amne, pecora cuncta rapiunt, & in citeriorem ripam redigunt. Hoc vbi gens fera nouit, rata eodem exemplo, ſe tuto equitatum amni, qui conſtiterat, committere poſſe, extemplo cum innumera multitudine, ac omnibus impedimentis, Danubium ſicco pede traiecit, vniuerſam ripam, per multa paſſuum milia, numeroſis equitatuū turmis occupauit. Deinde exercitus bipartito diuiſus, pars cui Rex Cadan præerat, per veſtigia Belam inſequitur. Quippe qui omni auxilio deſtitutus, in Dalmatiam ſane confugerat, & quum ibi tuto eſſe non liceret, in proximas inſulas traiecit, ibique tutum duntaxat ab omni Barbarico impetu locum inuenit. Cadan Belæ potiundi ſpe fruſtratus, in Croaciam, & ſuperiorem Myſiam diuertit, quam nunc Raſciam Boſnamque nominant, ibique cuncta diripit, populatur, trucidatiſque colonis, incendio magno vſquequaque graſſatur. Et vaſtata hac regione, ne quid integrum dimitteret, in Bulgariam deſcendit, quam inferiorem Myſiam nuncupamus. Cætera Tartarorum multitudo ad expugnandum Strigonium properauit, caſtra haud procul ab vrbe locata. Quum vrbem non ſolum muro, foſſa valloque, ſed turribus quoque ligneis, ac omni munitionum genere inſtructam inueniſſet, triginta circiter machinas parauit, quibus admotis vrbem expugnaret, quam vario hominum genere frequentiſſimam intellexerat. Quum vetus Regum aula eſſe ſoleret, huc mercatores multi è Gallis, Germanis, Italiſque conuenerant, confugerant vndique, ex pagis & oppidis, nobilium ac ruſticorum ingens numerus: quare Tartaris obſtare poſſe ſperabant. Tertio die captiuis edicitur, vti faſcem quiſque ſuum ad mœnia portaret, ex quibus aduerſum muris aggerem facerent, vnde vrbs propius oppugnari poſſet. Quare pro foſſa vrbis, è faſciculis murum erigunt, mox vineas, tormentaque diuerſa admouent, baliſtas intendunt, quibus ſaccos egeſta terra diſtentos addunt, foſſam complēt, turres ligneas lapidibus diruunt, iiſdem quoque obruunt oppidanos. Tumultus in vrbe magnus extollitur, confuſus præ timore populus, diuerſus trahebatur, nemo mœnia tueri audet, ne aut lapidibus, aut ſagittarum imbribus obruatur. Ad hāc ciues deſperationem redacti ſunt, vt è Senatus conſulto ſuburbia incenderent, veſtes cum equis omnibus concremarent, aurum & argētum, ac cætera tale genus infoderent humi, vt nihil ſecum lucri dira turba faceret, quod vbi hoſtis intellexit, eo magis dētibus infrendit. Incenſis deinde ſuburbiis, in lapideam ſe omnes vrbem recepere, hanc Tartari citra cunctationem obducunt, vndiq; oppugnant, tanto impetu aggrediuntur, vt vix paucis horis obſtiterit, deinde à propugnaculis reiecti ciues, in Tartarorum poteſtatem peruenere. Capta vrbe, tanta ab hoſte patrata cædes, vt nemo ex vniuerſa ciuitate, præter quindecim, euaſerit. Supra omnium opinionem, in omnem ſexum ætatemque ſæuitum, quandoquidem viuos homines palo inſutos, pecorum inſtar, igni aſſaſſe referuntur. Ingenuæ quoq; matronæ, more patrio excultæ, quæ in vnum palatium ſe receperant, ad extrema ſupplicia poſtulatæ, ſe ad Tartarorū principem prouocarunt, in cuius conſpectum, extra vrbem mox eductæ, vt vita donarentur, ſuppliciter orabant, ſed inexorabilem ac dirum hoſtem nactæ, prius ſpoliatæ, mox capite ad vnam omnes mulctatæ ſunt. Arx Strigonienſis, cui Symeon præfectus cum

valido

validò præſidio tunc præerat, hoſtem tentata deterruit. Qua dimiſſa, ad Albam regalem Barbarus properauit, vbi quum ſcirent eſſe monumenta regum, multum ibi auri & argenti è regiis donatiuis eripere poſſe credebant, ſed hæc eum fruſtrata fuit opinio: nam inter paludes ſita, nulla vi & arte capi potuit. Mox ad Diui Martini cœnobium feſtinatum, vnde re infecta abiere. Hæc igitur tria loca tantum, excidii Tartarici expertia fuiſſe teſtatur. In citeriore Vngaria, ne tantum quidem calamitatis illatum, quoniam ſtatiua ibi nequaquam habuere, ſolum dum iter facerent, quęcunque fuere obuia, ferro ignique vaſtarunt. Rumor poſt hæc omnia, non mediocris effunditur, Tartaros ſtatuiſſe, Auſtralibus & Alamannis abſtinere manus, ac publico edicto reuocare caſtra, vt rebus feliciſſime geſtis, in priſtinas ſedes pedem referrent. Onuſtis igitur carris, per populatas regiones, qua ingreſſi fuerant, ea redituri, iter ineunt, latebras quaſque tectiſſimas inueſtigant ſagaciſſimè, diſquirunt ſaltus, vt ſi quos ingrediẽdo dimiſerint, egrediendo recipiant. Nonnullas ergo reliquias Vngarorum necarunt, ſed Vngaria egreſſi, per Cumaniam & Ruteniam ad priſtina loca rediere. Bela vero, qui in Dalmatiam effugerat, audito Tartarorum abitu, quem vix credere poterat, vt afflictis Pannoniæ rebus pro virili ſubueniret, diſſipataſq; regni ſui reliquias cogeret, cum multis auxiliis in Vngariam rediit. Quin etiam ſi quis è Tartaricis regibus, ſoli feracitate & amœnitate pellectus reſtitiſſet, his haud difficulter copiis explodi poſſet. Cruciferi nanque Rhodiani milites, qui ſacroſancta ſtipendia faciunt, item nonnulli Frangepanũm reguli, qui in Dalmatia & Croacia ad Sauum vſque late imperabant, excidium Pannoniæ miſerati, cum auxiliaribus copiis, & validiſſimo equitatu, Regem in Vngariam reſtituêre. quare ob rem bene geſtam, non ſolum ampliſſimis priuilegiis, ſed oppidis & pagis, vt diplomata regia plane teſtantur, honorifice donati ſunt: hos M. & B. fuiſſe memorant. A clariſſimis profecto maioribus iſti degenerare noluere, qui vt Romani ſane referunt Annales, in ſenatorio ordine præſtantiſſimi ſemper habiti, vrbanis iãdem factionibus in Dalmatiam ſeceſſere, ac in eius parte regnarunt. Quam Lapideam vocant ſedem, ſibi Segniæ optarunt, & inter Illyricos Proceres principatum ſemper obtinuere. Reuerſus Rex deſolatum regnum offendit, tribus (vt aiunt) annis à peſtilentiſſima gente direptum, è deſtituto ſoli cultu tanta fames inceſſerat, & ex fame peſtilentia, vt quicunque mortem captiuitatemve euaſerint, inedia vel contagione raperentur. Quare Bela non iniuriarum immemor inſignium, quas à Frederico, perfido Auſtriæ Duce, præter æquum & fas acceperat, ſuum exercitum, & auxiliares copias è Dalmatia ductas, aduerſus eum duxit, vt à Deorum & hominum contemptore cumulatas, vt par erat, pœnas exigeret. Obſedit igitur ita vehementer Auſtralem Neapolim, vt ad ſuccurrendum hoſtem adigeret. Pro mœnibus vrbis prælium initum, in quo cum tanta, quicunque ſuperfuerant, Vngari ferocia dimicarunt, vt Alamannos grauiſſima clade profligarint. Fredericus, ne impunitate ſcelerum elaberetur, cum Vngaro ſingulari certamine pugnans, transfoſſo ore, proſtratus occubuit. Victor à Rege honorificentiſſime donatus eſt, cuius adhuc donationis clariſſima extant priuilegia. Poſt hæc victoria potitus Alamannica, direpta maxima Auſtriæ parte, in Pannoniam rediit, & ãd pacandum regnum, legendaſque reliquias animum aduertit. Diu in reſarciendo regno verſatus, veluti in diſperſis naufragii fragminibus, vbique terrarum ac gentium diſiectos Vngaros, & pleroſque omnagros iam factos, mira pietate diſquireret. Quinetiam equi, domino carentes, liberè vagati, ſylueſtres facti ſunt, quo quidẽ genere Carpathii adhuc montes abundant, iubati pedum tenus. Poſt Frederici Ducis interitum, qui ſine liberis vita deceſſerat, vt Annalium Vngarorum ſcriptores, qui pro Imperatore ponunt, falsò tradidiſſe videantur, ſoror eius Margarita, quæ Henrico, Imperatoris Frederici Secundi filio nupſerat, & eo ſine ſobole functo, in patriam redierat, Auſtriam, hęreditatẽ fratris accepit. Et iam anus facta ac ſterilis, Othocarum Boemiæ Regem, virum accepit, vxoris dote potius, quam ętate ac ſpe prolis adductum. Hic Primislai, qui tertio loco, à Philippo Imperatore, Frederici Secun-

di fratre coronatus est, filius fuit. Decedente Venceslao fratre, qui natu maior erat, sine liberis, Othocarus regnum iniuit, & quintus Boemorum rex adnumeratur. Magno hunc animo, & consilio non inutilem fuisse dicunt, item bellicæ artis, & magnarum rerum cupidissimum. Quum igitur sterile coniugium contraxisset, potitus Austria, longe maiore imperandi cupiditate æstuauit. Ingenti promissa pecunia, Vlrichum Carinthiorũ Principem adduxit, virili sobole carentem, vt pacta mercede, Carinthiam, Carniolam, partem Sclauoniæ, quam Marchiam nunc appellant, & portum Naonis hinc sibi mercaretur. Quinetiam Veronenses, Feltrenses, & Tharuisani, cum multis Foroiulianis, vltro se huic plane subdiderint, & stata quotannis stipendia soluerint. Hic igitur ob Styriam, quam Vngari occuparant, ac veteres inimicitias, & præsertim eas, quas ex Frederici Ducis morte cõceperat, Belæ Regi graue bellum indixit. Hortabatur ad id spes occupandæ Pannoniæ non mediocris, quæ afflictis Vngariæ rebus nuper incesserat, addebat animos fortuna bellica, quã sibi semper æquam, & in inundatione Tartarica multo æquiorem sortitus erat, quando illam pestem è Prussia forti animo sane repulerat, quam Vlmerigiam veteres appellauere. Vrbem condiderat Kunigspergium, à Monte regio Germanice nominatam. Bela, coacto exercitu, in Othocarum arma sumere properauit, quamuis desolato id regno
1260. difficulter efficeret. Bellum hoc Boemicum, quod nonnulli propter fines exortum esse referunt, anno salutis ducentesimo sexagesimo, supra millesimum, initum fuisse, Annales prodidere. In Morauiam vterque conuenit, Bela cum Stephano filio & Alpra Cumanorum Duce huc venerat. Quum acies vtrinq; constitissent, collatis signis acerrime pugnatum. Plus auxiliorum, quam Vngarorum in prælio dimicabat, siquidem ad vltimum fere interitum, Pannoniam Tartarus plane reduxerat. Cum alienis viribus raro victoria comparetur, quamuis diu atrocissimè, ac pari Marte vtrimque pugnaretur, Pannones tamen multis cæsis, inclinari occœpere, ac Boemis dedere terga. Bela fugientem suum militem, ac reiectum equitatum conspicatus, ipse quoque castris exutus, terga dedit, Haymburgumque confugit, quod tertio idus Iulias accidisse scribunt. Aliqui Pannonum quatuordecim milia, in proximum amnem præ fuga demersa tradidere, quibus minimè adstipulor, siquidem Tartarico bello ita effœta fuit Vngaria, vt vix Belæ exercitus totidem complecteretur. Bela ingenita probitate præditus, ad pacem potius quàm bellum natus esse videbatur. Othocarus autem, fusis fugatisque Vngaris, insolentissimus iamdudum effectus, viuente adhuc vxore legitima, alteram induxit, Regis Moschouiæ filiam, quæ Kunigundis dicta est. Mox ab illis, qui eligendo præsunt Imperatori, ad imperium inuitatus insolentissime recusauit. Quare Rodulphus Habsburgensis Comes, ab his Imperator designatus, qui Othocari magister aulæ quondam fuerat. Huic Othocarus cum Austriam renunciare cogeretur, quia fœminei iuris esse non poterat, hinc bellum exortũ, in quo Othocarus, vt paulo inferius referetur, occubuit. Cui Venceslaus filius, vix annos septem natus, sub Othonis tutela Brandeburgensis Principis educatus, quinto post anno, in Boemiæ regnum restitutus est. Belam tot laboribus malisq; vexatum reuocemus in medium. Probum hunc Principem ac religiosum nemo inficiabitur, bello infortunatum affirmabunt omnes, instaurandam Strigonii ciuitatem curauit. Pacato regno, eiusque excidio, pro virili parte resarcto, Diuæ Virgini, cuius numine seruatum se esse sciuerat, Strigonii templum regio sumptu dicauit, vt vbi regiam habuerit, ibi post mortem quiescere liceret. Ex Maria vxore, quam Imperatoris Græcorum filiam fuisse affirmant, duos filios suscepit, Belam, & Stephanum. Ante patrẽ Bela obiit, Stephanus patri subrogatus. Itaque Rex iam senio confectus, ac potius
1275. malorum ingenti mole contritus, ab anno salutis septuagesimo quinto, supra duodecies centenum, nonis Maiis, in Budensi insula diem obiit, quem vniuersa Pannonia efflictim deplorauit. Corpus Strigonium relatum est, vt in æde nobili, quã ibi exædificarat, honorificè sepeliretur: pro magna ara, è rubro marmore sepulchrum erectum, in quo Belæ Regis, ac Mariæ coniugis, & Belæ quoq; filii corpora

corpora condidere. Post hæc Philippum aiunt, Strigoniensem metropolitã, suauissima illius memoria percitum, Belæ Regis corpus ex hac æde, vsurpata licentia, in suam basilicam transtulisse, vt regiam regio corpore tunc ædem honestaret. Id Diui Francisci sacerdotes, qui ædem curant, iniquissimo animo tulere, in Romanum hanc rem forum retulere. Agitata diu causa, tandem iudicatum, vt ereptum Belæ corpus, in pristinam ædem Metropolita referret: itẽ nostra tempestate, non modo sepulchrum, sed inscriptum quoque id Epigramma testatur. Belam igitur honestatis ociique cultorem, annos circiter sex & triginta regnasse perhibent.

EXTINCTO Bela, Stephanus eius filius, hæreditario iure, Pannoniæ regnũ ac- *Stephanus IIII.* cepit, cui Regis insignia, omnibus tunc suffragiis, haud immerito sunt reddita. Huic fortuna in bello non eadem, ac patri fuit: quippe qui Australes & Boemos insigni vsque adeo victoria profligauit, vt paterni iacturã nominis in hac re, magna ex parte resarserit. Quod si diutius viuere licuisset, omnium profecto iudicio, Princeps optimus & clarissimus foret habitus: successũ gloriæ inuida mors & intempestiua intercepit. Othocarum enim, qui patrem Belam in Morauia superarat, ac læsis finibus, cum magno Boemorum Australiumque exercitu, regnum inuaserat, quinetiam Brandeburgenses introduxerat, tanta clade ad Kapczam fluuium fudit, fugauitque, vt parem pro patre vicem hosti retulisse prædicetur. Mox in Bulgariam castra mouit, quæ eius imperium detrectabat, vbi paucis mensibus inferiorem Mysiam ita infestauit, vt prædæ multum abduxerit. Demum ne re infecta è prouincia abiret, Bodum eorum metropolim obsedit. Tertio vrbem mense expugnauit, eaque potitus, Bulgarorum Regem, cum vniuersa Mysia, stipendiarium sibi fecit. Mariam filiam, Carolo Claudo, Caroli filio, qui apostolica auctoritate Siciliæ regnum occupauit, legitimo matrimonio collocauit. Ex qua Carolus Martellus natus est, qui vt deinceps suo loco referetur, è Clementia, Rodolphi Imperatoris filia, Carolum genuit, Lodouici Regis patrem. Ad postremum, tertio sui regni anno excessit humanis, in magna insula diem obiisse ferunt, & in insula Budensi, ac in æde Diuæ Virginis, Pontificum permissu sepeliuerunt.

LADISLAVS, quem Chunum deinde Vngari cognominauerunt, Stephani *Ladislaus III.* Quarti filius, vir atroci ingenio, & animo magno, belli potius quam ocii cupidus, honestati parum intentus, propriæque libidinis moderator exiguus, eodem quo pater mortuus est, anno, omnium consensu regnum suscepit, ac rite coronatus est, quod anno salutis septuagesimo sexto, supra duodecies centenum fu- *1276.* isse legimus. Haud multum post initum pacatumque regnum, Boemicum bellum redintegratur, quod Stephani superiore victoria extinctum esse videbatur. Nam quum Boemi fines immodice amplificare pergerent, quod Vngari æquo animo ferre non poterant, hinc bellum instauratur. Morauia, de cuius finibus agebatur, huiusce rei causa fuerat. Auxit Vngaris animum, & ingens ad bellum irritauit occasio, quam illa tempora attulere. Nam quum Othocarus, vt paulo supra tetigimus, cum Rodolpho Imperatore ob Austriam dissentire cœpisset, ac grauissimum inter se bellum vterque moliretur, Imperator Pannones, Boemorum hostes, ad hoc bellum multis legationibus tunc sollicitare cœpit, haud inscius, auxiliis Vngarorum adiutus, multum sibi victoriæ sperare posse. Ladislaus ad exoptatum bellum inuitatus, fidam vtilemque societatem pollicetur. Interea vtrinque nonnulli amici intercessere, vt Rodolphum, Othocarumque reconciliarent, veriti si hoc intestinum bellum gereretur, haud paruo Germanis excidio futurum. Quare horum opera ita inter eos conuenit, vt bellum affinitas vtrinque contracta dirimeret, filiæ vltro citroque darentur, Carinthiæ Carniolæque prouinciæ dotales fierent, ac Austria denique Imperatori cederet. Rodolphus Austriam adeptus, Othocarum in verba sua, more maiorum, iurare exposcit. id ille, qui elato semper animo fuerat, grauissime tulit, reputans se hinc seruum è domino esse factum. Discordia hinc noua redintegratur, indicitur vtrinque bellum. Imperator cũ Ladislao Rege societatẽ init, fœdusq; perpetuum

percutit, mox Pannonica exorat auxilia, quæ præsto affuere. Quum in certamen, instructa acie, vtriq; descendissent, vixq; mille passuum interiectum esset spacium, Othocarus Rodolphi copias vereri cœpit, & Vngarica bello multo magis auxilia absterrebant. Extemplo rei suæ consulens, de concordia cogitauit, mittit legatos, per quos iuraturum se ritè pollicetur, si modò honoris sui causa, intra Augustale tabernaculum id clam fiat. Accepit conditionem Imperator, illiusque lepido commento pudorem elusit. In medio (quod diximus) spacio Augustale intenditur, Imperatoris iussu, suggestus hercle sublimis totus, cum sella paratur. Mox ipse diademate, imperatoriisque insignibus planè cõspicuus, considentibus imperii Electoribus, cæterisq; in subsellius ritè Proceribus, Othocarum acciri iubet. Is cum paucis Optimatibus tentorium ingressus, præreuerenter suggestum conscendit, ac supplex ad eius genua constitutus, dum ex more solenne sacramentum præstat, ecce tentorium ex industria compositum, in parteis quatuor ex improuiso solutum decidit. Callida ruina Othocarum, ad Imperatoris genua supplicem, vtrique exercitui spectatum exhibuit. Hinc Alamanni gloriosum, & è solio præsidentem Imperatorem hilares, hinc tristes Boemi, supplicantem Regem spectabant. Subticuit Othocarus in præsentia, & indignatione completus domum rediit. Hoc vbi Margaritæ vxori, cuius iure Austriam acceperat, nunciatum est, tot virum illa contumeliis affecit, donec aduersus Imperatorem, abolendæ huiusce turpitudinis gratia bellum instaurarit. Rodolphus, violato fœdere, pòst vbi se ad bellum prouocati conspicatur, exercitum reparat. Ladislaum Regem, societatis iure, in expeditionem Boemicam iterum inuitat, cui nil erat antiquius, quàm cum Boemis, qui cum patre auoque certarant, fortunam experiri. Coactis quæ potuit auxiliis, sua cum Cæsareis castra iungit. In vlteriorem Austriam, haud procul à ripa Danubii, vtriq; conuenere. Boemi, multitudine roboreque, Sueui & Vngari, ordine & arte superiores erãt, dato signo manus conserunt, dimicatur atroci diu vtrinque pugna, cecidere ex vtraque parte quàm plurimi. Ladislaus auitæ cladis memor, nil aliud quàm toto campo Othocarum auidiùs disquisiuisse visus est. Regem tandem Boemorum inuenit, inuentumque ad singulare certamen prouocauit, accepta cõditione, eo prælio, si quid Vngarorum Annalibus tribuendum est, eum Ladislaus interfecisse fertur: quare inclinata acie, Boemorum strages longè maior fuisse dicitur. Nonnulli Othocarum à suis destitutum, à duobus Stiriensibus toto prælio quæsitum prodidere, vt fratris mortem, ab eo per iniuriam interfecti, vlciscerentur: quem vbi inuenere, continuo obtruncarunt. Corpus, Rodolphi permissu, in Boemiam relatum, regio honore sepultum est. Venceslaus, huic in regno successit, vt infra suo loco referetur. De bello Boemico hactenus. Postquam Ladislaus opima in Vngariam spolia retulit, ne parum quidem suo nomini fecit accessionis, quando præ hoc duntaxat facinore, patri ac auo præferebant omnes. Et ex hac societate, quam cum Rodolpho Imperatore olim inierat, regno tantum ocii compararat, vt annos aliquot pacatum regnum habuerit: deinde Cumanum ex insperato prælium exarsit, anno salutis id octogesimo secundo, supra
1282. millesimum & ducentesimum accidisse fatentur. Oldamir enim, Cumanorum Princeps, coacto exercitu, ad Lacum, quem Hoodum vocant, castra locat, vt mox Vngariam hostiliter inuaderet, deinde intolerabili vastatione exhaustam, in ditionem plane redigeret. Ladislaus, audito Cumanorum tumultu, comparatis legionibus, his occurrit, vt ab horum rapinis regnum assereret. Postero die, vbi collatis pugnam signis conserunt, grauissimum initur prælium. Dum atrocissima vtrinque pugna committitur, Lorandus Thomæ filius fortiter se gessisse dicitur. nam dum cum Cumanis manum conserit, quam plurimos interficit, infesta multos hasta confodit, non tam verbis, quam exemplo suæ fortitudinis, Vngaros ad victoriam incendit. Quin & æquissima sibi in hoc prælio nactus est numina: nam superuenientibus ex insperato imbribus, eorum arcus, quibus plurimum confidebant, vsque adeo remissi sunt, vt his nihil vltra profecerint. Quare inclinatis hostibus, tantum animorum his accessit, vt ipsorum impetus haudquaquam

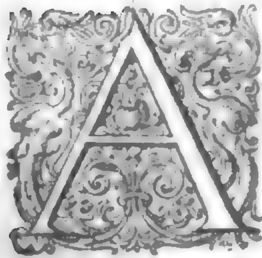
quaquam vlterius tolerari potuerit: proterunt passim hostes: quibus magna ex parte cęsis, multos etiam capiunt, regionem vniuersam longe lateque diripiunt. Postremo onusti præda Vngari, domum ouantes rediere. Quum ex Cumanorum strage pauci superfuissent, hi collectis reliquiis, qui disiecti olim fuerant, ad Tartaros confugerunt, vt suam his tutelam & vltionem commendarent, hos die noctuque sollicitant, aliosque Cumanos, qui primo ingressu, ob Cutenis interitum eis adhæserant, simulq; commilitarant, fautores ad patronos adhibent. Quare commoti Tartari, anno salutis ducentesimo octogesimoquinto, supra millesimum, Vngariam repetunt. 1285. Iterum vlteriorem passim Vngariam igni ferroque vastant, & instauratos paulo ante pagos diripiunt, homines ex more interficiunt, multos asserunt in seruitutem, cuncta pecora abigunt, Pesthum vsq; cuncta populantur, nulla vi, secunda hæc illuuies coerceri potuit. Ladislaus cum Carolo Siciliæ Rege affinitatem ante contraxerat, hic enim Carolus, Lodouici Regis Galliæ, & Roberti frater fuit: qui in Syriam pariter nauigarunt, ceperunt Damiatam, quam deinde præ Lodouici captiuitate, Saracenis reddere coacti sunt. Hic Siciliæ regnum, è Germanorum ac Friderici successorum manibus eripuit, quum ante Germanos, Nortmannorum auspiciis regeretur. Nam Conradus Frederici filius, è Germania profectus, Apuliæ regnum suscepit, cuius Manfredus, ex concubina Frederici quondam Imperatoris filius, regnum obtinuit, qui non longe à Beneuento, à Caroli copiis superatus, occiditur. Item non multo pòst, Conradinum Conradi filium, & Frederici nepotem, in finibus Albani agri Carolus fudit, fugauitque, ac subinde captum securi obtruncauit. Ladislaus igitur Caroli filiam, vxorem duxerat, quam quidem neque pro dignitate tractauit, neque coniugali amore & charitate prosequutus est. Cumanarum namque amoribus distractum, multas ex his sibi pellices, pręter fas & ęquum, admouisse ferunt. Illegitimo igitur amore plus æquo flagrauit, & in earum ditionem hunc se totum asseruisse perhibent: ex his potissimas treis nominant, Aydnam Cupchecen, & Mandulam. Quare suis optimatibus vsque adeo infensus est habitus, vt nil magis, quam suum Regem huiusmodi turpitudini obnoxium, odisse viderentur: hinc Chuno Ladislao cognomen est inditum: vitæ impudicitiam ad Pontificem maximum detulere. Quin etiam in deprauatæ fidei suspicionem ob Cumanarum consuetudinem, venisse memorant. Item cæteris Christianæ reipublicæ Principibus haud parum suspicionis iniecit, ne Regis exemplo Vngari, qui quandoque ab inita olim fide defecerant, in priscam maiorum labem reciderent. Itaque sacrosancto Senatui visum est, mittendum esse in Pannoniam legatum, Philippum Firmanum, ciuem & Cardinalem circumspectum apostolicæ sedis legatum creant. Hic continuatis itineribus in Vngariam contendit: quo vbi ventum est, non tam Antistitum, quam Procerum rogatu quotidie sollicitatus, Regem primo mitissimis admonitionibus hortatur, & orat, prophanis mentem pellicibus abstineat, colat sanctum & coniugalem thorum, nihil ab orthodoxa fide agat alienum. Nam quicquid in cæteris humilioris fortunæ viris damnatur, id in regia persona multo conspectius grauiusq; notatur, atque non iniuria. Nam qui ad regendos & castigandos alienos mores nati forent, ita eos viuere oportere, vt ne minima quidem ab aliis turpitudine notari possent. Id esse potissimum veri Regis officium, tale de se cæteris, qui parent, exemplum edere, vt hinc omnes perdiscant optime viuere. Quin etiam seuerius increpare, quod Christianis prophanos populos anteponat, quod de infidelibus & alienigenis potius, quam suis bene mereri studeat, quod execrabiles Cumanos magis quàm Vngaros amet, quod hinc non parum suspicionis de se ipso suscitarit. proinde monere, hortari, corripere, ac seuerius incusare, anathematis pœnas demum interminari, ni correctis & castigatis moribus, religiosius laudabiliusq; vixerit, & mutato viuendi more, se à catholica fide nequaquam defecisse ostenderit. Ad hæc Rex eo pertinaciùs pristinis moribus instare, excolere concubinas vehementiùs, & se perditæ libidinis, & peruicaciæ maioris indies fore, vulgò fateri. His Legatus propemodū commotus, anathematis Regi notam inussit, Vn-

garis demissas barbas interdixit, iussit crines tondere. Pileorum Cumanorum vsum, apostolico edicto inhibuit, postremo antiquatis Cumanorum ritibus, quos Regis exemplo multi passim imbiberant, & confirmata fide catholica, in Italiam rediit. Non multo post tempore, Cumana consuetudo Regi perniciosa fuit: nam anno vndetriceno, supra millenum, à salute Christiana, haud procul à castello, quod Kereszeg Vngari nominant, à Cumanis, quos in deliciis habebat, miserabiliter interfectus est. Huius tempore, gloriosa Pannonia à sua laude defecit, vt inferius loco suo referetur: siquidem intestino bello sollicitari cœpit, quo pagi, ciuitates, & oppida vsque adeo igni ac ferro vexata sunt, vt ad vltimum exitium redacta viderentur: quare nusquam pacem & concordiam cernere erat, ac diuitem necubi licebat intueri. Nobilitas, præ grauissima egestate, ad rusticandum, & quod vix credi potest, ad bigas duarum rotarum, plaustra redacta sunt. Iam quum boues, cæteraque iumenta defecissent, propter rerum inopiam, bigis vtebantur huiuscemodi, quæ ab hominibus traherētur, quos Ladislai currus adhuc nominant. Quum enim propter intestina bella se quotidie mutuo popularentur, eo peruentum, vt absumptis gregibus & armentis, coniugati pro iumentis homines, carros traherent. De Ladislao hactenus, nunc ad Andream Venetum rite descendamus.

1299.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER IX.

Andreas III.

ANTEQVAM Ladislaus crudele fatum obiret, quum annis circiter quatuordecim regnasset, Andream, quem Venetū ex cognomento dixerunt, Vngari in Pannoniā induxere, & salutauere Ducē, qui in demortui Regis locum subrogari solet. Huius nimirum origo altius aliquanto repetēda, ne quid historię perquam necessarium omittatur, neue ab re in spem regni venisse videatur. Andream Secundum, Belæ Quarti, & Colomanni Ducis patrem fuisse diximus. Hunc quoque, summi Pontificis hortatu & auctoritate, sacrosanctæ expeditioni præfectum, post vxoris cædem in Syriam nauigasse, cepisse Damiatam, & præclara multa gessisse. Veneta classe reuectum, vt perhibent, in sinum Adriaticum, ab Hestensi Principe, veteri hospite magnifice exceptum: qui vt tantum Regem, de Christiana republica optime meritum, & cum magna laude reducem familiarius exciperet, gnatam miræ pulchritudinis illi semper adstare iusserat, & accubanti omnia ministrare, vt hospitalem euidentius aperiret affectum. At ille, perspēcta puellæ venustate, facie liberali, ac mira ingenii dexteritate, cōfestim exarsit, ac eo magis perdite, quod se vxore carere nouerat: quare patri eodem die, amorem suum ingenue fassus, puellam in vxorem exposcit. Pater, qui se longe inferiorem esse nouerat, ne fortunæ accessionem filiæ interciperet, sed vt suam confirmaret, non modo quam lubētissime annuit, sed eam mox accitam in medium, adductis arbitris, desponsauit. Andreas eodem, quo desponsata fuit, die, apud socerum nuptias fecit, coniugiumq; transegit, deinde, vt par erat, secum duxit in Pannoniam. Hęc Andrea vita defuncto, accitis Pontificibus, ac magna procerum manu, secundum Regis exequias, se grauidam veris indiciis ostendit. Paucis post diebus, impetrata missione, ad patrem rediit, & Hesti vitam duxit, hic tempestiuum puerum edidit, cui Stephano nomē est inditum, quem Vngariæ Regis filium omnes esse prædicabant. Faciebat rumori fidem pueri elegantia, regiaque indoles, quæ citra controuersiam hunc regio genere natum esse testabatur: confirmauit deinde res ipsa, nam ephebis nondum excesserat, quum immatura imperandi cupiditate percitus, auum dominatu eiicere conatur. Sed quum res è sententia minus euenisset, hinc eiectus, in Hispaniam ad Iacobum contendit, Aragoniæ Regem, qui sororem suam, Andreę Regis filiam, vxorem olim duxerat; ibi aliquandiu commoratus, deinde in Italiam rediit, si qua forte dominādi daretur ansa. Rauennates post

tes post vbi hunc rediisse acceperant, prætorem continuo elegerunt, vt virum vrbi nobilissimum præficerent. Inita prætura, aut aui opera, aut ciuium factione, aut culpa sua, quod nondum satis compertum habeo, non multo post tempore hinc exactus, Venetias confugit. Vbi aliquantisper diuersatus, patricii cuiusdam viri, ex Maurocenorum familia nati, & nimirum ditissimi filiam, amicorum consilio adactus, vxorem duxit, cui Thomassina nomen erat; soceriq; patrimonium amplissimum, iure dotis accepit. Ex hac filium genuit, quem ex aui nomine Andream vocari iussit, in Veneta natus & educatus vrbe, hinc cognomen accepit. Auunculos nactus locupletissimos, & natu aliquanto grandior effectus, non tam sponte, quam suis instigantibus, ad auiti regni spem sollicitatur: proinde viuente adhuc Ladislao, in infensi Regis inuidiam, à plerisque Proceribus in Pannoniam ducitur. Ne auiti regni portione defraudetur, post Ladislai Regis interitum, omnium suffragiis populorum Rex declaratur, coronæ insignibus rite donatur. Quum è Stephano, Andreæ Regis filio, & Thomassina Maurocena natus esset, gentilitia matris insignia vsurpauit, & crucis tantum circulum, vt à cæteris Maurocenorum agnosceretur, inseruit. Parentis nobilitatem vsque adeo præueneratus, vt rerum potitus, humilioris fortunæ insignia, præ matris amore, & illius vrbis reuerentia, non spreuerit: sed ad bella, quæ gesserit, redeundum. Adita potestate, in Austriam forti animo expeditionem suscepit. Habito impigre delectu, & comparatis copiis, in Austriam concessit, vicos passim populatur, & incendit, oppida pleraque vi cepit, multos captiuos abduxit. Et re sat feliciter gesta, quum se nonnullorum factione sollicitari intellexisset, in Pannoniam rediit, suspicionem, in quam inciderat, veram esse comperit, propemodum indoluit, quod initum bellum conficere non licebat, vt Australium improbitatem & perfidiam pro dignitate vlcisceretur. In factiosos nouo Principi nequaquam subditos sæuiendum esse censuit, conniuendum potius, & plerunque dissimulādum iudicauit, ne à seueritate potius, quam clementia, clarum nomen inchoaret. Hinc ergo magis coniuratis adaucti sunt animi, quippe qui prudentiam patientiamque Regis pro ignauia capiebant. Horum Principes, Ioannem & Henricum Banum, item Vgrinum, Pochi filium, & Vilacho ortum memorāt, qui cum cæteris coniuratis, à Bonifacio Pontifice maximo, Carolum puerum, per legatos exposcunt. Pontifex non solùm Procerum efflagitatiōne, sed instigante Siciliæ Rege, qui hæreditario iure per filium ad se regnum pertinere arbitrabatur, impulsus, in medio senatu, Carolum, Caroli Siciliæ Regis filium, vix annum adhuc natum vndecimum, Pannonibus mittendum esse censuit. Atque super hac re grauissimum apostolici Senatus consultum factum est, cuius auctoritate, Carolus, anno salutis ducentesimo nonagesimo nono, supra millesimum, 1299.
viuente adhuc Andrea Rege, in Vngariam venit. Verum ne Caroli ignoretur origo, paulo altius repetenda est. Stephano Quarto, Belæ Quarti filio, Maria gnata fuit, Annæ sortita nomen, quæ Imperatoris Græcorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus, Carolo Claudo, Caroli filio, qui auctoritate beneficentiaque Senatus apostolici, Siciliæ regnum sibi vendicarat, legitimo vinculo coniugauit. Ex hoc coniugio Carolus Martellus natus est, qui ex vxore Clementia, Rodolphi Imperatoris filia, puerum genuit, quem Carobertum, id est Carolum Robertum, primo nominarunt, sed in Vngariam transmissum, seruato prænomine, Carolum tantum vocauere. In hoc aliquantulum Vngarorum Annales errarunt, nam Carolus Martellus, & non filius, venit in Vngariam. Siquidem Carolo Secundo, Siciliæ Regi, ex Maria vxore, Regis Vngariæ filia, mares sex, & fœmellæ quinque fuere. Maior natu Carolus Martellus Vngariæ regnum, materna, secundus Robertus, Calabriæ Dux, Neapolitanum, hæreditate paterna expectabat. Tertius Philippus, Tarentinum obtinuit principatum. Nata ex prima, Clementia nomine, Carolo, Philippi Regis Franciæ primigenio nupta est. Blancam secundam Iacobus, qui Siciliæ imperabat, vxorem duxit. Tertiam Leonoram, Fridericus Arago, Iacobi frater, coniugem accepit. Hæc ex Blōdo, non ignobili rerum vetustarum historico, accepta sunt. Sed alia

nos adiiciemus, de Caroli primi genealogia, Siciliæ Regis, ex plumbeis tabulis
excerpta, quæ Neapoli in eius sepulchro comperta sunt. Qua quidem in re ve-
niam mihi postulo, si vt res vniuersa notior fiat, longiore diuerticulo vtar. Con-
stantia regina, Regis Gulielmi filia, profecto Christianissimi, quanuis Panor-
mitana monialis esset, iussu tamen Ecclesiæ, Henrico Imperatori, à Sueua gente
nato, coniugata est. Ex quo quidem cōnubio Fridericus Imperator natus est,
1058. ad Esim vrbem, salutis anno quinquagesimooctauo, supra millesimū, Diui quo-
que Stephani solennibus. Hi primis cœptis regnum occupare haudquaquam
potuere, quia Tancredus, Rogerii Regis filius, illegitimo matrimonio natus, a-
cerrime resistebat. Defuncto Tancredo, expeditio iterum in Siciliæ regnum ab
1178. his reparata Dominicæ salutis anno centesimo septuagesimo octauo, supra mil-
lesimum, & regnum vi summa occupatum est. Constantiæ, Fridericus filius in
eo regno successit, regnauit annos vnum & quinquaginta. Imperauit Romanis
auspiciis, annis duobus & triginta; Hierosolymæ vero, duo de triginta. Demum
1251. ætatis suæ anno quinquagesimosexto, post hæc incarnationis Dominicæ anno
millesimo ducentesimo quinquagesimoprimo, idibus Decembribus, in Diuæ
Luciæ solennibus, ei non solum aqua & igni interdictum est, sed pōtificia aucto-
ritate, ab Innocentio Pontifice Quarto, in Lugdunensi synodo, imperio abro-
1255. gatus est. Sed anno Domini millesimoducentesimo, quinquagesimoquinto, pri-
die Diuæ Magdalenæ solennium, extinctus est, Conradus filius huic ritè succes-
sit. Annos circiter duos, Neapolitanam hic vrbem obsedit, mœnia diruit, quia
fidelia Romanæ Ecclesiæ obsequia præstabant. Conrado Manfredus, illegitimè
natus in regno successit, annos decem regnauit. Qui ad Beneuentum & victus &
interfectus est, quippe qui ne citra dolum quidem ex Alemannia nurum iussit
accersiri, quia Conradus, Conradi Regis filius, extinctus erat. Inconsulta Roma-
na Ecclesia, Principum regulorumque iussu, Siculi regni coronam vsurpauit.
Quod & cæteri Siciliæ Reges factitabant, quippe qui per vnū Panormitanæ ba-
silicæ Antistitem, regalibus insignibus pro arbitratu suo initiari solebant. Post
hæc Carolus Comes Andegauensis, secundus Lodouici Regis Franciæ filius, ex
Blanca, Castiliæ Regis filia, qui frater Lodouici Regis Franciæ fuit, Prouinciæ
Comitis, & inter Diuos ob vitam sanctissime ductam redacti, Beatricem Ray-
mundi Berengarii, Prouinciæ Comitis filiam nouissimam, & hæredem, duxit
vxorem, ex qua Carolus natus est. Vrbanus deinde Pontifex maximus, & Papa
1274. Quartus, Dominicæ salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimoquarto
Carolum Andegauensem, aduersus Manfredum Siciliæ Regem excitauit, & nō
aliter atque Romanæ Ecclesiæ propugnatorem è Galliis euocauit, Siciliæque
regni ius omne contulit. Sed quum Vrbanus excessisset humanis, nec consilio-
rum successum videre potuisset, Clemens Papa Quartus, primo sui Pontificatus
anno, Carolum primum, de quo diximus, in Lateranensi basilica, Siculi regni
1275. corona rite donauit, Dominicæ salutis anno ducentesimo septuagesimo quinto,
supra millesimum. Qui cum regnum dexteris auspiciis adoriretur, vniuersam
in ditionem suam breui tempore redegit. Sed quum Carolus primus, in oppi-
do, cui Fogiæ nomen est inditum, extremum vitæ diem clausisset, corpusque
in basilicam Neapolitanam translatum esset, Carolus secundus eius filius, Saler-
nitanus Princeps ritè successit. Sed iam de Carolo secundo, eiusque fœcundi-
tate dicendum. Huic ex vxore Maria, Regis Vngariæ filia, filii quatordecim
fuere, mares nouem, fœminæ vero quinque. In primis Carolus Martellus Prin-
ceps Salernitanus, qui viuentibus adhuc parentibus, Rex Vngariæ creatus est:
Lodouicus Episcopus Tholosanus, inter Diuos non immerito relatus: Rober-
tus, Dux Calabriæ: Philippus, Princeps Tarentinus: Raymundus, Berengarius,
item Ioannes, & Christianus. Ioannes, Dux Dyrrhachius: Petrus denique Gra-
uiæ Comes. E fœminis autem primigenia fuit Clementia, quam Carolus Bau-
cius vxorem duxit: Blanca, coniunx Iacobi Regis Aragonum: Leonora, Fride-
rici insulæ Siciliæ Regis vxor, Maria vero, Regis Maioricarum: & Beatrix de-
nique, Ferrariæ Principis, quo quidem extincto, Bertrando, è Bauciorum fami-
lia nato;

lia nato, comitique Montis Cambiosi tradita nuptui. Sed Carolus Secundus, in regia Neapoli, salutis anno millesimo trecentesimooctauo, quarto nonas Maias, [1308.] regni vero sui vigesimo quinto, extremum vitæ diem clausit, eique Robertus in regno successit, quum Carolus Martellus, primigenius frater eius, Vngariæ regnum esset assequutus, vt infra referetur. Et hic Elisabethā, Rodulphi Romanorum Regis filiam, vxorem accepit, ex quibus Carolus quartus, & Clementia secunda nata est. Et Martellus, superstitibus adhuc parentibus, Neapoli humanis excessit, & in basilica vna cum vxore, prope maiorum monumenta sepultus. Carolus vero filius, in Vngariæ regno, & in principatu Salernitano, patri rite successit. Vt multarum rerum cognitio non inutilis & breuissima hinc posteris oriatur, aliquandiu in hac egressione nobis immorandum est. Robertus viuente patre, quum Dux Calabriæ foret, Violantam, Petri Regis Aragonum filiam, sibi coniugauit, hinc Carolus Dux Calabriæ natus est. Patre nondum regnum assequuto, quum eius mater paulo post vita decessisset, Robertus Sansiam Maioricarum Regis filiam, & Violantæ consobrinam, vxorem duxit, ex qua nulli superfuere filii. Patri quoque Carolo secundo, ex declaratione Bonifacii Papæ Octaui, & auctoritate, in paterno regno successit, & non Carolus, Vngariæ Rex, nepos eius, & Caroli Martelli filius. Anno autem natalis Domini millesimo trecentesimo octauo, & Calendis Augusti, Auinione, à Clemente Papa Octauo, vna cum Sansia coniuge coronatus est. Is annis tribus & quadraginta regnauit, & mensibus octo, diebus vndecim, Neapoli diem obiit, in Diuæ Claræ templo sepultus, ætatis vero suæ anno sexagesimotertio. Hinc Ioanna sua neptis, regni ditionem sortita est. Sāsia regina, post Regis obitum, vidualem in regia dignitatem habitumque per annum pulchre seruauit, in cœnobium sanctæ Crucis deinde se[illegible]degit, inter sanctimoniales profecto castissimas, vbi ad annum vsque millesimum trecentesimum quadragesimum quintum Domini- [1345.] cæ natiuitatis, cum maxima humilitate paupertateque, vitam exegit. Philippus, Princeps Tarentinus, duas duxit vxores, alteram, Despotis Græciæ filiam, alteram Caroli, cui de Vasalis cognomen erat, è priore filii quatuor, duo mares, fœmellæ duæ. Primigenius Petrus fuit, maternæ hæreditatis iure, Despotes Romaniæ (vt ita loquar) cognominatus est, & Maioricarum Regis filiam, vxorem duxit, ex quo stirps nulla promanauit. Viuo adhuc patre obiit, & in æde Diui Dominici prope auum sepultus est, eius frater, Carolus natu minor. Filiarum altera, Alamanniæ Regina, Beatrix vero altera, Gualterii de Brenna vxor, qui Dux Athenarum, & Licinii Comes cognominabatur, ex qua nulli fuere liberi. E Catharina vero, Philippus Princeps Tarentinus, quæ Balduini Constantinopolitani Imperatoris filia, matri in regno successit, tres filios, fœmellas vero duas habuit, Robertum in primis, qui parentibus iure successit, deinde Lodouicum & Philippum, post hos Margaritam & Mariam. Postremo Philippus iste, Princeps Tarentinus, Neapoli mortuus, & in æde Dominici prope patrem sepultus est. Raymundus Berengarius absque vxore filiisque diem clausit extremum. Ioannes nondum sacris initiatus, puer extinctus. Christianus quoque quum in Aragonia pater adhuc captiuus esset, in pueritia naturæ satisfecit. Ioannes Peloponesi vel Amoreæ Princeps, & Dux Dyrrhachii, illius peninsulæ dominam, vxorem duxit: ex qua quum nullum filium haberet, & illa virum alium, adhuc viuente priore, sibi despondisse diceret, facto diuortio Agnetem, Comitis Petrocolocensis filiam, sibi legitime coniugauit. Hinc filii tres nati, Carolus Dyrrhachii Dux, item Lodouicus & Robertus. Neapoli Ioannes vita excessit, & in Diui Dominici basilica, iuxta patris monumenta sepultus. Petrus, vltimus Caroli secundi filius, Germaniæ Comes, in prælio, quod pro Florentinorum auxilio, ad montem (vti nunc aiunt) Catiuum gestum est, vna cum Carolo nepote suo, Philippi Tarentini Principis filio, interiisse dicitur. Sed iam ad secundi Caroli filias deueniendū: ex Clementia, prima eius filia, & Caroli Baucii vxore, Philippus Rex Franciæ procreatus est, qui ex filia Burgundiæ Ducis, Ioannem Regem genuit. E Ioanne vero, & filia Ioannis, Boemiæ Regis, Lo-

douicus est editus, Dux Andegauiæ, Bituricensis, & Burgundiæ, item Regina Nauarræ, Comitis Virtutum olim vxor. Sed ex Carolo, & filia Ducis Borbonię, Carolus Rex Franciæ natus est, & Lodouicus Dux Aureliensis. Ex Blanca, secunda eius filia, & Regis Aragonum vxore, multi Aragoniæ Reges profluxere. Ex Leonora tertia, Frederici Regis Trinacriæ vxore, hi promanasse referuntur. in primis Petrus Rex, & filia, Regis Aragonum vxor, deinde Iohannes Dux Athenarum. Ex filia Friderici & Leonoræ, Elisabetha orta est, quę Bauariæ Duci nupsit, vnde Stephanus Dux Bauariæ natus est. Atqui Petrus Trinacriæ Rex, Elisabetham, Ducis Tarentini filiam, vxorem duxit. Ex qua liberos septem genuit, in primis Lodouicum, in regno succedentem, qui cum maxima filiorum orbitate vitam exegit, & Fredericum, cui Constantia, Petri Regis Aragonum filia, vxor fuit, ex qua Maria, regina Trinacriæ nata. Ea defuncta, Antoniã filiam Ducis Andriæ, sibi coniugauit, hinc nulla proles orta. Præterea Petri Regis filiæ fuere quinque. Prima, Leonora, secunda, Petri Regis Aragonum vxor, ex qua nati Reges Aragonum, & Dux montis albi. Tertia, se Messanæ inter Diuæ Claræ virgines insinuauit, & ob vitæ sanctimoniam Antistes perpetua creata. Quarta, Euphemia virgo illustris, ex Maria genita. Sed Caroli secundi, penultima filia, Maioricarum Regis vxor, nullam liberorum memoriam reliquit. Vltima quoque Beatrix, Ferrariæ Principis vxor, pari liberorum orbitate, cum sorore certauit. Sed ex Bertrando de Baucio, altero viro, Cannosino Comite, vnicam filiam habuit, cui Mariæ nomen inditum, quæ Alberico Delphino, vt aiunt, Viennensi nupta fuit.

Carolus. VERVMTAMEN vt ad Reges quandoque Vngariæ redeamus, Carolus Rex Vngariæ, Caroli Martelli filius, Elisabetham Ducis Poloniæ sororem, duxit vxorem, Ducis inquam, qui Graccouiæ regnum adeptus est. Ex his filii tres Lodouicus, Andreas, & Stephanus, de quibus multa dicuntur. Clementia, Caroli Martelli filia, quæ Lodouicum, Philippi Pulchri, Regis Franciæ filium, in virum accepit, ex quibus Ioannes infans vix dies octo compleuit, post patris excessum editus. Regnum Franciæ, ad Philippum Caroli & Clementiæ Caroli secundi filiæ gnatum, deinde translatum est, cui de Valoys, vti nunc aiunt, cognomen erat. Carolus, Roberti Regis filius, & Dux Calabriæ, duas vxores adeptus est. Altera Catharina ducis Austriæ filia, ex qua nulla suscepta proles, eiusque corpus in æde Diui Laurentii, Neapoli reconditum. Maria vero altera, Caroli de Valoys filia, sororque Catharinæ, Augustæ Constantinopolitanæ, ex qua duę natæ sunt filiolæ, Ioanna quidem, & Maria. Hic igitur Carolus, superstite Roberto, patre suo, Neapoli vita decessit, anno natalis Domini trecentesimo secundo, supra millesimum, Diui Martini die, cui Ioanna filia, in Calabriæ dominatu rite successit. At Lodouicus, Caroli Regis filius, & Caroli Martelli nepos. Rex ad Vngariæ regnum euectus, vxorem duxit, Caroli Quarti Romanorum Imperatoris filiam, ex qua nulla suscepta proles, deinde Elisabetham, Bossenensis Bani (vt aiunt) filiam, velut Vngarorum testabuntur Annales, qui multa de hoc & aliis omisere. Ex qua duæ sunt ortæ gnatæ, Maria Sigismundi Regis vxor, quæ in Vngariæ regno successit, & † Adiuga, Duci Lituanię coniugata, quæ patri in Poloniæ regno successit, quod ex hæreditate materna fuerat assequutus. Andreas vero, frater eius: & natu minor, vti latius infra referetur, Ioannam Roberti Regis neptem, & Caroli filiam, vxorem accepit. Ex qua Carolus Martellus natus est, post Andreæ Regis & patris interitum, quippe qui nonis Septembribus, anno salutis trecentesimo quadragesimo quinto, supra millesimum Auersæ interfectus est, & in basilica Neapolitana sepultus, & exequiæ non ab vxore sceleratissima, sed ab Vrsulo Minutulo Neapolitano, clerico pientissimo, persolutæ. Sed Lodouicus frater eius, secundo post anno, cum ingentibus copiis Italiam ingressus, Andreæ mortem cumulatissime vltus est: quippe quum vix post ingressum exacto anno (Ianuario nanque mense regnum adortus est) Auersam cepit. Quo officii gratia, cognati omnes cõuenere, Robertus Princeps Tarentinus, cui Constantinopolitani Imperatoris cognomen erat, Philippus

Marginalia: 1302. — † *Heduigis.* — 1345.

frater

frater eius, Carolus Dyrrhachii regulus, item Lodouicus & Robertus fratres,
quos quidem omnes Lodouicus Rex ex templo in vincula coniecit. Dyrrha-
chii regulum Auersæ, vbi Andreas frater laqueo strangulatus fuerat, capite cæ-
di iussit. Venit mox Neapolim, quam sine dimicatione cepit. Castellum nouum,
vbi regia est, tuto subiuit, vltro deditum, quando Ioanna vna cum Carolo fi-
lio triremi imposita, & paucis ante diebus hinc profecta, ita mandarat. Pacato
regno, Carolus, Ioannæ filius ex Andrea, cum quatuor cognatis regali sangui-
ne natis, in Vngariam traiecti sunt. Carolus eodem anno diem obiit, & in Al-
ba regali, inter Regum monumenta relatus. Cæteri in carcere reguli reman-
sere, Stephanus quoque Lodouici Regis, Vngariæ filius, filiæ Ducis Bauariæ cō-
iugatus, ex qua tantum Elisabetham concepit. Verum vt ad Tarentinos redea-
mus, Robertus Principis Philippi primigenius, Imperator Constantinopolita-
nus, & Princeps Tarentinus appellatus, Mariam Ducis Borboniæ filiam sibi le-
gitimo connubio iunxit, Regis Cypri filio prius coniugatam, ex qua nulli super-
fuere liberi. Hic anno salutis trecētesimo sexagesimo quarto, supra millesimum, 1364.
Neapoli mortuus est, & in Georgii æde sepultus, Philippus huic frater subinde
successit, Maria quoque in eadem vrbe decessit, & in Diuæ virginis æde sepulta.
Lodouicus, secundus Philippi Tarentini filius, Ioannam Siciliæ Reginam, sine
pontificia derogatione vxorem accepit, hinc Catharina prior nata, breuique vi-
ta defuncta. Deinde impetrata Pontificis auctoritate, permissuque apostolico, à
Clemente Sexto, ex iisdem quoque parentibus edita, quæ pauco Auenione tem
pore vixit. Quo Lodouicus & Ioanna, præ Lodouici Regis Vngariæ timore, se
receperant, sed in regnum (vti patebit) ab eodem Pontifice restituti, & per Me-
tropolitam Pistoriensem, Neapoli quarto calendas Iunias, Pentecostes festo co-
ronati. Post sextum coronationis diem, Frācisca immatura morte subrepta est.
Et Lodouicus, vir Ioannæ Reginæ, anno salutis millesimo, trecentesimo sexage- 1362.
simo secundo, Dominici ascensus die, ad Castrum nouum excessit humanis, &
ad monasterium montis virginis, apud matrem ex testamento sepultus. Ioanna
Regina, exacto dudum anno, se Iacobo Maioricarum Regi coniugauit, ex quo
nulla proles habita, sed in Hispaniam profectus, in regno Castiliæ (vt aiunt) vi-
ta defunctus est. Hæc deinde Othonem, Ducem Brundusiensem, virum opta-
uit, quem Tarentinum Principem paulo post ipsa constituit, ex quibus nihil ge-
nitum est. Ioanna in vrbe Murensi trecentesimo octogesimo secundo salutis 1382.
anno, supra millesimum, vita defuncta est, vbi Caroli tertii Regis imperio rele-
gata fuerat, & ad Diuæ Claræ ædem humata est. Philippus, tertius Philippi Ta-
rentini Principis filius, Imperator Constantinopolitanus appellatus, duas con-
iuges est sortitus, in primis Mariam, Caroli Ducis Calabriæ filiam, qui Roberti
Regis gnatus erat, ex quibus nulla proles infantiam superauit, deinde Elisabe-
tham Stephani filiam, qui tertius Regis Vngariæ gnatus erat. Qui quum sine
prole Tarenti vita decessissent, Margarita soror iure successit: hæc enim Philip-
pi Tarentini Principis filia, cognatiis insciis, Francisco Baucio, legitimo se ma-
trimonio copulauit, qui deinde à Lodouico, Ioannaque Regina, Dux Andriæ
creatus est. Ex his Iacobus Baucii, Imperator Constantinopolitanus olim co-
gnominatus, Princepsque Tarentinus, & Antonia, Frederici Regis Trinacriæ
coniunx, geniti sunt; quæ periit in abortu. Margarita vero, de qua diximus, viri
gratia, à Ioanna Regina, Neapoli relegata, extremum ibi diem clausit. Qua per-
eunte, inclyta domus Tarentina prorsus extincta est, siquidē Maria, secundo lo-
co nata, ac soror eius, Neapoli virgo decessit. Carolus Dyrrhachii Dux, primus
Ioannis filius, Mariam Caroli Ducis Calabriæ filiam, qui Roberti Regis gna-
tus erat, vxorem duxit. Huic infantulus, qui paucos dies vixit, & filiæ qua-
tuor natæ sunt, Ioanna, Agnes, Clementia, Margarita, sed Dux iste Auersæ fu-
it interemptus, anno Dominicæ salutis millesimo trecentesimo quadragesimo 1348.
octauo. Lodouico Dyrrhachii regulo, secundo Ioannis filio, Margarita Rober-
ti Seuerinatis filia, nuptui tradita, quæ Carolum genuit. Lodouicus, ad Castel-
lum Oui, Reginæ Ioannæ iussu, in vincula coniectus, animam efflauit, & in

Diuæ Crucis templo reconditus. E Roberto, tertio Ioannis eiusdem filio, vnica fœmina nata est, cui duo fuere viri. Vnus Lodouicus, Regis Nauaræ (vt aiunt) filius, qui absque liberis in Apulia obiit, & in agro Neapolitano in Diui Martini ædem relatus est. Robertus vero alter, Comitis Artuensis filius, qui ad castellum Oui cōiectus in carcerem, Regis Caroli tertii iussu, expirauit. Agneti quoque duo viri, prior nanque Cansguinor Scaliger, tyrannus Veronensis, Iacobus deinde Baucius, Ducis Andriæ & Margaritæ filius: ex neutro suscepta proles. Clementiæ maritus, Carolus de pace fuit, consobrinus eius, & Lodouici filius, è Ioanne Dyrrachii Duce geniti, connubium apostolica auctoritate contractum. Carolus vero, Lodouici Dyrrachii Ducis filius, Margaritam duxit vxorem, Caroli Ducis Dyrrachii filiam, ex quibus Ladislaus Chun genitus. Carolus autem iste è Lodouico natus ab Vrbano Pontifice Sexto, anno Domini trecentesimo octogesimo primo, supra millesimum, Rex Siciliæ declaratus, & Romæ, die Pentecostes rite coronatus, mox Neapoli nullo repugnante potitus.

1381.

Carolus III.

Anno vero sexto coronationis in Italia, idem Carolus tertius, Vngariæ regno potitus, vti profusius infra scribetur, in alba regali, adstantibus vniuersis regni Principibus, & Episcopis, præsenteque Elisabetha, & Mariæ Lodouici Regis filia, & vtraque consentiente, legitime coronatus est, eoque die, qui nonis Decembris erat, tantus Solis defectus apparuit, vt nunquam nostro sæculo maior extiterit, quod ad breue tempus regnaturum esse portendit. Nam idibus Februariis proxime insequutis, ex factione Mariæ, & Elisabethæ matris, in arce Budensi, pluribus vulneribus confossus est, & in Vissegradum transuectus, vigesimoseptimo die veneno confectus est. Huic Ladislaus in Siciliæ regno successit, à Bonifacio Nono, per Angelum Azayolum, tituli sancti Laurentii Cardinalem, regiis insignibus initiatus est, cui quidem Ioannes demum, in Siciliç regno, hæreditario iure successit. Si ad explanandam rem vniuersam longius euagor, posteritatis edocendæ gratia, mihi venia tribuatur, quandoquidem de Comitibus (vt ita loquar) creatis à Regibus, dicendum est. A Carolo nanque primo, Rege Siciliç, comites hi creati sunt, in primis Gualterius Vienensis, Lini, Georgius Seuerinas, Marsici, Petrus Rufus, Catansani, Philippus, Mōtis fortis, cui antea de Montefore cognomen erāt, & Beltrannus Baucius, Auellini Comes designatus. A Carolo deinde secundo, Hermengarus Sabranus, Arricini, Beltrannus Baucius, Montis Canosi, Ioannes Monsfortensis, Scyllacei, Vitardus Claromontensis, comes Claromontis factus est. Romano vero Vrsino Gentilis Vrsini filio, regni Siciliæ Præfecto iustitiario, Anastasia Monsfortensis, Guidonis comitis filia, in vxorem data, quare Nolanus comes inscriptus. Gothofredo vero Gaietano, Bonifacii Octauii Pontificis nepoti, Dominia Fundorū coniugata. Bartholomæus Signolphus Neapolitanus, ab eodem Rege Casertæ Comes effectus, & magnus regni Siciliæ camerarius, Sergius vero frater eius, Aliphæ Comes promulgatus, qui cum fratre postea, Roberti Regis iussu, potentatibus abdicati sunt. A Roberto deinde Rege Siciliæ, Thomasius Martianus, Scyllaci, Diaconus Rocchensis Catalanus, Casertæ, Nicolaus Iamuillensis, sancti Angeli, Iordanes Rufus, Synopolis, Philippus, sancti Seuerini, Altimōtis, Rogerius Seuerinas, Melitæ, Nicolaus Eubulanus, Capuanusque Princeps, Triuerensis, Robertus Capuanus, Alteuillæ, Ioannes Sangiuetensis, Coriliani, Nicolaus Iamuillensis, Terræ nouæ, quæ quidem terra vxoris olim suæ fuerat, Rogerii Lauriensis filiæ: Nicolaus Pipinus, Minerbini, Gaspar Niciensis, Trilicii, Richardus de Agno, Loreti, Nicolaus Aquauiua, sancti Valentini, Richardus Lussanus, Sutriani, Robertus Visontius, Mirabellæ, Petrus Pipinus, Vici, Petrus Saluacossa, Vellantis, Thomasius Agnus, Belcastri, hi omnes Comites creati sunt. Ioannes Pipinus, Nicolai Comitis Minerbini filius, Palatinus Altimurensis cognominatus est. A Ioanna vero Regina, ab initio regni sui, Comites isti constituti. Carolus Artus, sanctæ Agathæ, & magnus regni Siciliæ camerarius: Robertus Campanus, Ebuli, & magnus regni Seneschalcus, qui mortis Andreç crimine non caruit, ac demū turpiter interfectus: Carolus Gambathesa, Montorii, qui San-

qui Sanciæ Cabanæ vir fuit, quæ mortis eiusdem insimulata, capite quoq; mulctata est. Alios autem Comites Lodouicus declarauit, Franciscum Baucium, Montis scabiosi, qui Dux etiam Andriæ factus est: Raymundum Baucium, Soleti, ac magnum regni Camerarium, Nauplium, Manupelli, & Logothetam, protonotariumq; regni, Canzolum, Melphiæ, magnumque seneschalcum, Lodouicum Eugunium, Supersani, Guilielmum Sabranum, Agnioni, Carlettum Artum, Montis Odorisii, Lodouicum Seuerinatem, Lauriæ, Thomasium Samphramundum, Cerreti, Lallum Camponescum Aquilanum, Montorii. Sed post Lodouici Regis mortem, Otho Vrsinus, Princeps Tarentinus, Gothofredus Marzanus, Aliphæ Comes fuit. Robertus Seuerinas, Terræ nouæ, Raynaldus Vrsinus, Tagliacotii, Iacobus Caper, Minerbini, & magnus quoque camerarius, Carolus Gambathesa, qui Comes Montorii erat, Muroni etiam factus est. Istis quoque, per Carolum tertium, Regem Siciliæ, comitatus tituli tributi sunt, Antonio Aquæuiuæ, sancti Fabiani, Ioanni Protoiodici, Acerrarum, Marsilio Confalonerio Brixiensi, Murrani, Iacobo Filangerio, Auellini. De Celani Comite nulla fit mentio, quando ante Regum aduentum, hi Comites extitere, & nulla originis memoria perhibetur. Roberta Sambrana, Asculi comitatu potita est, maternæ iure hæreditatis, quandoquidem Maria Marzana mater eius, iure Margaritæ Aquinatis, parentis suæ, quæ Tristani Aquinatis, Asculani Comitis filia fuerat, dominatum illum fuerat assequuta. Ladislaus denique, hos honores isto ū esse iussit, Raymundi Baucii, ex Vrsina gente nati, principatum Tarentinum, Frederici Monfortis, Vigiliarum comitatum, Ioannis, Carazoli, Giracianum, Cicchi Burgensis, Odorisianum, Perettæ, Troianum, Vngari Monfortensis, Sarnensem, Conradi Martiani, cui de Taberna cognomen erat, Neocastrensem, Pauli denique Brachati, Nuceriensem. Sed iam post longum & alioquin vtile diuerticulum, multarum sane rerum spectaculum, catalogumque prosapiæ Carolorum, nunc ad Carolum Martellum redeamus, & resarcta scriptorum veritate, vnde digressi aliquandiu fuimus, redeamus. Is postquam suffragantib. multis optimatibus, & regnante adhuc Andrea Veneto, regnum ingressus est, aliquot annos apud Vngaros cum Carolo filio fuit, antequam rerum potiri posset. Insuper accessere plerique Pontificis legati, qui vt puerum apostolica auctoritate munitum, Regem efficerent, summo studio, opera diligentiaque curarunt, verum nihil profecere, quando conatus omnes eos frustrati sunt, & ne facile quidem Andreæ Regis auctoritas conculcari poterat. Sed quum haud multo post Regis mors intercederet, non modo hæc regni litem diremit, verumetiam, quando ita factiosorum Procerum iudicia merebantur, multo magis auxit, & competitores adiecit. Anno Dominicæ salutis trecentesimo primo, supra millesimum, in Budensi arce diem obiisse aiunt, circiter Diui Felicis solennia: celebratis mox exequiis, corpus in Diui Ioannis æde reconditum. Nomen eius nemo quidem iure damnare potuisset, nisi Optimatum dissensio, qui diuersa petebant, id voluntatis mutatione sugillasset. Circa hæc tempora, quibus Veneti, ob occupatam Ferrariam, à Clemente Pontifice, hostes Ecclesiæ pronunciati sunt, & seuerissimo interdicto affecti, ac Tepulana coniuratio, aduersus patricios, Venetiis intercessit, Iadrenses temporum nouitate freti, eiecto Michaele Mauroceno comite, sexto rebellarunt, defeceruntque ad Vngaros. Classis ad id continuo comparatur, præficitur ei Belletus Iustinianus, classemque cum equitibus mille, cui Dalmasium Hispanum Veneti præfecerant, spectatæ fortitudinis & experientiæ virum, in continentem exponit, haud procul ab Iadra. Ad mille passus pro Iadræ mœnibus, Præfectus Dalmatiæ, quem Banum appellant, cum validissimis copiis prope metatur, vallo & fossa vtrinque castra muniuntur. Tota æstas sine præclaro facinore trãsacta, iam ingruebat autumnus, & nulla adhuc potiundæ vrbis spes erat. Banus ad astum conuersus, Dalmasium à Venetorum fide subducit, duo aureorum milia cum perpetuo stipendio pollicetur, si ad præstitutum diem ad Iadrenses transfugerit, varia adiicit emolumẽta. Quibus adductus Dalmasius, ex cõposito cum vniuerso equitatu, sub prætextu op-

pugnandæ ciuitatis, vrbem ingreditur, ex pacto promissa præstantur. Hic post menses aliquot, ad tegendam perfidiæ notam, inter Venetos & ciues de pace agit, quare vtrinque suspectus esse cœperat: desperata tandem pace, naufragium perpessus, in Italiam traiecit. Ciuitas deinde à Ioanne Superantio, Duce mitis ingenii, in fidem recepta, & cum remissæ conditionis mira indulgentia Iadriensium animos sibi promeretur, atque hinc septimæ rebellionis causam plerique promanasse crediderunt. Secundum Andreæ Regis obitum, qui annos fere vndecim regnauit, inter Optimates dissensio maxima oritur, atque bipartito potentatus omnis plane diuiditur. Nam quum pars maxima iniquo animo ferret, ob Caroli ingressum, qui pontificia auctoritate sibi regnum exposcebat, Vngaros eligendi potestate priuari, eamque præter æquum & fas à Pontifice vsurpari, ne suo iure cederet, alium inducendum esse decreuit. Cæteri mitiore ingenio præditi, Carolo fauebant, quorũ Principes, Matthæus Omodeus, & Vrbanus, cum magna Optimatum manu, fuisse referuntur. His refragabantur, Dominicus Stephani filius, magister Tauernicorum (vt aiunt) Demetrius Henricus, item Ioannes metropolita Colociensis, Andreas Agriensis, Emericus Varadinensis, Haaba Vaciensis, Antonius Chanadiensis, Nicolaus Bossenensis, & Iacobus denique Sepusiensis Antistes. Qui quidem omnes, ad Venceslaũ Boemiæ Regem, & Othocari quondam filium, concessere, vt ab eo filium impetrarent, quem regno Vngariæ se præfecturos pollicebantur. Atque ne temere quidem se id consilii cepisse fatebantur, partim ne se eligendi potestate, ob arrogantiam Pontificis, defraudari viderentur, partim quia ius regni ad neminem magis quam Venceslaum Venceslai filium pertinere videbatur. Othocarus enim, qui (veluti supra diximus) à Ladislao Rege fuerat interfectus, Belæ Quarti neptem, vxorem duxit, ex Anna eius filia natam, ex hac Venceslaum genuit. Qui inito regno, Pragam, familiari incendio absumptam, pulcherrime instaurasse, vndecentena equitum milia, coronationis suæ tempore, proprio sumptu pauisse, domuisse Polonos, & clarissima gesta edidisse fertur. Exorantibus tandem Vngaris, filium dedit, qui vix tertium decimum natus erat annum, quum ad capessendum regnum inuitatur, hunc pater ex Rodolphi Imperatoris filia vxore sua susceperat, miræ indolis adolescentem.

Venceslaus. QVARE Vngarorum precibus adactus, ad pagum Godin, Venceslaum Regem Pontificibus Pannoniæ assignauit, quem illi solennibus ritè peractis haud sine hymnorum concentibus honorificentissime accepere, iurauere in eius manus, perpetuam fidem ac fida semper obsequia præstituros. Mox Albam venere, vbi eum ritè coronarunt, ac Vngariæ Regem consalutarunt, Ioannem Archiepiscopum Colociensem, quum Strigoniensis paulo ante excessisset humanis, hunc coronasse perhibent. Verum Colociensis Sepusiensisque Antistites, vbi Budam peruentum est, humanæ necessitati concessere, & in Diui Ioannis æde sepulti sunt. Coronato Venceslao, quem Vngari Ladislaum appellarunt, neque ius regium, nec potestas à Proceribus oppidorum, neque vllum ab illis obsequium redditur. Immo hi Ladislaum, Carolum alii, Regem clamabant. Seditio grauisque discordia inter Proceres redintegratur, & multa hunc, multa quoque illum hominum studia sectantur. Hæc omnia ad patris aures continuò deferuntur; dum ab Vngaris gnato timet, ne illorum dolis circumuentus occumbat, ingentem cogit exercitum, & anno trecentesimo tertio, supra millesimum, in Vngariam vlteriorem descendit. Venit Pesthum, & è Budensi arce, filium Regem cum corona euocat, item Ladislaum, Vernerii gnatum, Prætorem vrbanum, quos pariter abductos, in Boemiam quadrato agmine retulit. Hic autem post vbi à patre in Boemiam relatus est, præ mansuetudine & clementia, ita Boemorum gratiam promeruit, vt quum tertio ac trigesimo ætatis anno, phthisi contabefactus obierit, diu ab illis fuerit deploratus. Accedebat admiranda vitæ sanctitas, quæ sat hominibus explorata, statuam Pragæ in sacrario sibi meritò comparauit. Secundum Venceslai egressum, qui competitoris more timidi, vltro cesserat, Carolus eo magis fautores suos adurgebat, ne in ipso successu eum desere-

1303. (margin)

deſererent. Bonifacius Octauus Pontifex maximus, alterum ab Vrbe legatum mittit, cardinalem Oſtienſem, cui Nicolao nomen erat, vt Vngaros Carolũ pertinacius recuſantes, anathematis ſeueritate corriperet, eccleſiaſtica cenſura ſæuiret, animaduerteret in gentis aſperitatem & pertinaciam, niſi Pontificio obſequeretur imperio. Nam ſuffragantibus Caroli amicis, ſperabat, haud difficulter hac ope ipſum regnum impetraturum. Legatus Budam profectus, nihil aliud per dies aliquot diligentiſſime curauit, quam antiſtitum & optimatum diſſidentes animos, ad cõcordiam reuocare, quos ita diſcordes offenderat, vt rem continuo deſperarit. Multi etſi ſe Carolo infeſtos diſſimulabant, & Pontificis mandata obſeruaturos pollicebãtur, tamen re acerrimos aduerſarios ſe præſtabant. Tam varias hominum mentes mirabatur, ex quibus tandem, quid intra ſentirent, nunquam intelligere poterat, quo magis eorum animos percunctabatur, eo plus verborum ſibi dari nouerat. Suam demũ operam fruſtratus, non prius abire voluit, quam Budenſibus, templis, & ſacris omnibus, opera & auctoritate ſua foret interdictum. Quod vbi factum eſt, Romam reuertitur, vbi Pontifice vita defuncto, alius pontificatum ſortitur, & Benedictus appellatus. Verum hinc præ indignatione, lõge maius facinus eſt exortum. nam quum ſacerdotes interdicta ſacra ſeruarent, parêrent pontificiæ cenſuræ, tunc plerique inſurrexere pſeudopresbyteri, qui vt Pontifici parem vicem redderent, cæteroſq; à vero paſtore diuerterent, prophano execrabilique edicto, ſummum Pontificem, cum cæteris Antiſtitibus Vngariæ, non modo ſacris, verumetiam aqua & igni publice interdixere, atque alta voce, hos omnes prophanos, & humana conſuetudine indignos eſſe prædicabant. Edictum rite in ſolenni celebritate promulgatum, & eo quidem tempore, quo Budenſem arcem Petermanus cum præſidio tenebat, quem (vt aiunt) Ladislai captiui cuſtodiæ, Venceslaus olim Rex ipſe præfecerat. Dum hæc ita geruntur, adhuc Carolus rerum potiri non poterat, neque Optimates, qui ei ſuffragabantur, adhuc tãtum ſibi virum compararant, vt hunc Regem efficerent. Ad hoc enim res Vngarica ipſa deuenerat, vt præ inteſtina diſcordia, nullum adhuc Regem ſolidum haberẽt. Quinetiam illud magis Vngarorum animos exacerbabat, quod creandi Regis poteſtatem, quam olim nunquam amiſerint, nunc Pontificem eripere velle conſpicarentur. Quod cum hactenus impetrare non potuerit, nũc, vt extorqueat, ac tale ius vendicet ſibi, extremam etiam vim cenſuræ pontificiæ, veluti Iouis fulmen adiecerit, & maioribus quotidie iniuriis Pannoniam afficere contendat, quod ab omni Pontifice, vel in primis maximo, alienum eſſe debet. Quicunque igitur pontificiæ voluntati & imperio aduerſabantur, pueroque Carolo infeſti erant, cum magna nobilium manu coniurarunt, & Othonem Bauariæ Ducem, loco Regis in Vngariam duxerunt.

Hic vbi regnum ingreſſus eſt, coronam, quam à Venceslao datam, & hac electione precario impetratam, ſecum attulerat, Albæ, populis ac Pontificibus oſtendit, quam vbi omnes conſpexere, veluti eius numine adacta, in Othonis partes conceſſere. Quod vt facerent, partim nouitate rerum, qua vulgus mirifice oblectatur ſemper, partim Põtificis infeſtatione ac odio ſunt impulſi, proinde anno à Dominica ſalute trecenteſimo quinto, ſupra milleſimum, à Benedicto Veſprinienſi, & Antonio Chianadienſi Antiſtite, regiis inſignibus initiatus, & coronatus eſt. Mox Budam veniens, ac ſacrum diadema geſtans, cum equitatu maximo, ſe per plateas & compita, populo ſpectandum exhibuit, ſe Regem etiam per vicos & ſuburbia paſſim oſtentauit, vir vſquequaqueglorioſus, futilis, & conſilii parum compos. Tranſſyluaniam, ac cæteros appendices regni luſtrare conſtituit, vt ſe legitimum Principem, ſua etiam præſentia teſtaretur: quare Belam quendam, Thomæ filium, ſibi comitem cum maximo adiecit equitatu. In Trãſſyluaniam proficiſcitur, vbi Ladislaus Dux præerat, quem illi Vaiuodam dicunt, poſt vbi eo peruentum eſt, Rex tranſlaticius confeſtim, à Ladislao haud citra dolum capitur. Conijcitur in vincula, & ſolio deturbatus, miſere captiuitatis iura ſubiuit, qua ſe expedire nequiuit, donec poteſtati regiæ

Otho. 1305.

renunciauit,regnumq; deseruit. Inde turpiter eiectus,in Bauariam reuersus est, ac exemplo suo didicit, neminem temere se magnis cœptis & illegitimis committere oportere. Ne illud quidem prætermittendum est,quod in coronæ casu obtigisse affirmant, ne quis hanc diuina tutela carere arbitretur. Othonem aiunt, quum regnum aditurus esset, ne quo fortasse dolo corona subriperetur, eam tornata inclusisse lagena,fidelissimo commisisse cubiculario, neq; quid intus esset conditum significasse. Dum iter omnes faciunt, lagena tanti momenti,quæ ex equestri sella pendebat,soluto loro,insciōq; famulo decidit,neque nisi ad serum vsq; tempus, iam viginti milia passuum emensus, is quam iacturam fecerit,aduerterat. Sed vbi illā amisisse intellexit,relato mox pede, postero die, in media hanc via reperit,retulit ad Othonem vasculum,ab eo tantopere commendatum: multi eadem via,quamuis fecere iter,à nemine tamen visam fuisse ferunt. Prodigium mox aruspices interpretati, Othonem perbreui regno potiturum, mox vero repertam ideo dixere, quia Vngaris abalienari sanctū ac pene diuinum diadema non posset. Interea Ladislaus Vernerii filius, quē à Venceslao vna cum filio ductum esse diximus, captiuitate liberatus, cum Ioanne Kaacæ filio,tertio fere captiuitatis anno,in Diuæ Petronellæ solēnibus,Budensem clam arcem ingreditur,ea quidem parte,quæ synagogæ Iudæorum est proxima. Mox arce potitus,complures ciues inimicos,qui eum prodiderant, ex insidiis adortus,obtruncauit. Petermanus, Prætor vrbanus, vix euasit. Item duos ex decemuiris, quos sibi infestissimos esse nouerat, quorum alterū Martimhermam,Martinum alterum appellabāt, equorum caudis alligari iussit, per plateas & vicos trahi, deinde crudeliter discerpi, discerptosque rogo imponi præcepit, fortunas demum eorum omnes occupauit. Paulo minore sæuitia in prophanos sacerdotes animaduertit,qui contra fas & æquum,execrabili interdicto, pontificiam Maiestatem læserant, manicis pedicisque vinctos, Thomæ Strigoniensi metropolitæ puniendos tradidit,qui vt in eos ex lege animaduerteret,omnes & inedia & perpetuo carcere confecit. Grauiter in hos Ladislaus sæuiendum esse statuit, vt hac sæuitia, ab impedienda Caroli dignitate, cæteros deterreret. Quāquam hac crudelitate Ladislaus, Regis inimicos haud parum absterruerat,nequaquam tamen adhuc Carolus rerum potiri poterat, spes maior tantum accesserat. Interea Legatus alius apostolicus aduenit, Cardinalis profecto grauissimus, & consilii ac virtutis compos non mediocris, cui Gentili nomen erat.
1308. Hic anno trecentesimo octauo, supra millesimum,Pannoniam adiit,annum ibi vnum diuersatur, dum Optimatum rimatur, & penitius inspicit animos, antequam seuerius aliquid adoriatur. Post vbi diuersos nonnullorum animos, in Pontificis obsequium direxit, & Optimatum Principes in sententiam suam traxit, ratus iam instare tempus, quo tutius aliquid ad transigendam rem audere posset,seuerum anathematis edictum,in pertinaces Caroli aduersarios promulgauit: Quicunque potēs,nobilisq; Vngarus, Antistes pariter,sacerve quiuis, Carolo legitimo Regi, aut iustum obsequium, aut ius regium non reddiderit, aut Regem appellare recusarit,aut quid negocii fecerit, aut super ea re apostolici Senatus consultum auctoritatemve interpellarit, ei sacris omnibus, consuetudine fidelium, item honore sepulturæ, ac aqua & igni interdictum esto, inimicus Christianæ reipublicæ haud aliter, ac si aris ac focis ignem iniecerit, vbiq; gentium habetor. Carolus, Caroli Regis Siciliæ filius, hæreditario iure matris, vniuersæ Vngariæ legitimus Rex esto. Orthodoxam fidem propugnato, Pontifici Senatuiq; Romano vsquequaque pareto: Romanam Ecclesiam, vt fas est, defendito. In Ladislaum Vaiuodam (vt aiunt) Transsyluanum seuera est lata rogatio, quando coronam, quam ab Othone Rege, quem ceperat in Transsyluania, eripuerat, Carolo reddere recusabat, neque precibus, neque donis, neque minis,& vi aliqua, vt restitueret, hactenus poterat adduci. Quinetiā filiam, Stephani Regis Macedoniæ filio, quam Seruiam nunc appellāt, quamuis schismaticum esse intelligeret, nulla tamen veræ fidei habita ratione, legitimo matrimonio collocarat. Hunc igitur Legatus, duplicem hanc causatus ansam, grauissimo

uiſſimo anathemate mulctauit. Spectantes hæc ſibi interdicta commoda Vngari, ſine quibus nemo fidelium vitam recte ſancteque tranſigere poteſt, & cadaueribus paſſim ſepulchra inhiberi, æque commoti omnes, regalia in campo comitia, quem Racon circa Peſthum appellant, vno cōſenſu haberi oportere cenſuerunt. Quo poſtquam omnes Optimates, nobileſque conuenere, cum decuriis conuentuum, quos comitatus appellant, cunctis ſuffragiis, ac mira concordia, Carolum Regem creant, & octauo poſt Diui Stephani ſolennia die, in Alba regali, ſacro diademate, quod Ladislaus Vaiuoda paulo ante reddiderat, anno trecenteſimo decimo, ſupra milleſimum, ex more coronant. Eodem anno, pon- 1310.
tificio diplomate ac edicto, integra delictorū remiſſio, & ſolida animorum expiatio hominibus indulta fidelibus, Rhodianorum militum gratia, qui ſub Hieroſolymitanæ expeditionis prætextu, Clementis auctoritate Pontificis, multum pecuniarum, etiam ſupra quam credi poſſet, vndique corrogarunt, demū haud ſine Pontificis infamia, res exitum fruſtrata. Secundo poſt hæc anno, nouum Carolo bellum exoritur, Matthæus Petri Trincheni filius, regale caſtellum occuparat, cui Demetrium Nicolai filium, cum præſidio impoſuerat. Princeps hic erat, opibus & armis æque pollens, aſpernabatur Regis imperia, & occupatum oppidulum ac ſæpe repetitum, inuito Rege, pertinacius retinebat. Rex, ne immodica indulgentia illius audaciam augeret, coactis quibuſdam copiis, caſtellum obſidet, vt Demetrium ad deditionem reducat. Mille ac ſeptingentos cataphractos equites, cum magna peditum manu, præter alios, Matthæus opinione celerius coegit. Soluendæ obſidionis gratia, aduerſus Regem, hunc cum cohorte mittit equitatum, cui Demetrius, & Abas ex cognomento Magnus, forte præerant. Carolus, reformidato hoſtium aduentu, quando ſe illis imparem fore ſentiebat, in Sepuſium ſe continuò recipit, oppidani, veluti par erat, ipſum admiſere, obtulere auxilia, & equitem cum milite, nė pauco quidem numero conuocarunt. Nam Sepuſium haud parum copiarum, ea ſibi tempeſtate coegerat, quibus Caſſam ciuitatem, vbi ciues Saxonia oriundi, Omodeum Palatinum interfecerant, vleiſcēdi ſceleris cauſa, oppugnare iam occœperat. Nunciato Regis aduentu, Saxones obuiam ei prodiere, proximum vtrique locum, gerendo bello nimis idoneum, vtriq; certatim occupare properabant: illi monticulum, Rex vallem capit, & nō procul ab Harnado caſtello metatur. Aderant Rhodianorum militum auxilia, bello aſſiduo exercitatiſſima, quibus haud parum Rex ipſe confidebat. Inſtante prælio, ad pugnam omnes hortatur, in primis iura regni, ac regiam Maieſtatem, omni ſtudio ac enixu tuendam eſſe ſuadet. Ad extirpandos regni hoſtes, omneis excitat, prius moriendum, quam perniciosam horum inſolentiam tolerandam eſſe aſſeuerat. Confirmatis legionum animis, aciem educit. Interim hoſtes è montis latere deſcēdunt, in caſtra impetum faciunt. Carolus ſubſidia properat, ac ſimul Imperatoris militiſq; officium ſubit, prout tempus & res poſtulat, vices mutat. Tanta vtrinque ferocia dimicatur, vt multi in primo congreſſu ceciderint, ſed à parte regia aliquanto plures. In Viti & Modeſti ſolennibus, hoc prælium initum affirmāt, quo poſt Tartaricum bellum, nullum crudelius fuiſſe dicunt. Hic quamuis Rex victor euaſerit, plures tamen quam hoſtis amiſit. Nam ex Proceribus regiis, Cacas Stephani Porchi, Stephanus Bageti, Ladislaus Thomæ, Iacobus Aladarii, Michael Petri, Petrus Bereges, & Gurcia Michaelque, Gurciæ filii, oppetiere. Gurcia vexillarius, prius in fruſta diſcerptus, abſciſſa dextra, quam vexillum deſeruit. Ex altera parte, Demetrius & Abas, hoſtium præfecti, ac duo Omodei filii, & cæterorū non pauca multitudo deſiderata. Pugna vſque adeo atrox & truculenta fuit, vt res ad triarios redacta fuerit, regia ſigna, cæſo vexillario, conculcata. Carolus ad Rhodianorum ſe vexilla recepit: quum ad extremum vſque, pari fere virtute ac ſæpe vtrinque pugnaretur, Carolus tandem haud incruenta victoria potitus eſt. Plures Carolus vxores duxit, in primis Mariam, Polona gente natam, Caſimiri Ducis filiam, non minus pudicitia, quam pulchritudine præſtātem. Quæ ad Demes oppidum, poſtridie Diuæ Luciæ ſolennium vita exceſſit, Albæ fu-

1305. nus elatum, in æde Virginis sepultam ferunt, ab anno salutis trecētesimo quinto, supra millesimum. Vir tribus annis alteris nuptiis abstinuit, deinde Beatricem, Henrici Septimi Romanorum Imperatoris, comitisque Luceburgensis filiam, vxorem sibi copulauit, & Boemorū Regis sororem, quæ vix cum viro annum claudere potuit, sepulchrum eius in Varadina basilica spectare licet. Carolus nequaquam religionis immemor, eodem ferme anno, basilicam Albensem, frequenti incendio iam collabantem, & columnis fulcire, & tegulis munire plumbeis occœperat, testudinem quoque conspicuam adiecerat. Et eodem
1320. tempore, Matthæus Palatinus humanis excessit. Anno vigesimo ac trecentesimo, supra millesimum, amicorum suasu, Elisabetham, Ladislai Polonorum Regis filiam, sibi legitime coniugauit. Quamuis in aliis vxoribus parum prosper fuisse videretur, ex hac insequenti anno puerum suscepit, cui paternum nomen est inditum, sed perquam immatura morte præreptus, vix annum spem patris alere potuit. Infantis Albæ funus celebratum, corpusculumq; in Regum sacellum relatum est. Exin tertio post anno, Ladislaum regina in Vissegrado genuit. Post hæc peculiaris quædam religio Regem incessit, cuius instinctu vsque adeo vexatus est, vt nusquam quiescere potuerit, donec susceptis votis, ei satisfecerit. Lodouicus quondam sibi patruus erat, natu maior, & diuina pietate longe præstantior, qui quū humanæ, ab ineunte ætate, vanitati renunciasset, sacerdotio se alligauit. Et sua vsque adeo sanctitate profecit, vt Tholosani hunc Pontificem ciues efflagitarint. Non solum post mortem, sed antequam vita decederet, miracula complura edidit, relatus mox inter Diuos, suum plane numen ostendit. Proinde vt domesticorum numinum patrocinia sibi perpetuo conciliaret, in Lippa Diuo Lodouico, sumptu regio, ædem fundauit, adiecit sacrum Francisci collegium, quod haud ab re factum est. Lodouicus enim Mariæ filius, Stephani Quinti nepos, pronepósq; Belæ Quarti, se ex voto inter Francisci collegia insinuauit, vbi quum mire profecerit, Carolus quoq; illi ædem, adiecto eorundem sacerdotum ordine, dicauit. Nunquam pia veraq; religio cuiquam obfuit, neque iusta legitimaq; vota frustratur. Lodouico Carolus quotānis vota defixerat, neq; impos voti ab eo vnquam dimissus est. Nam quū pro futura prole vota
1326. susciperet, vigesimosexto ac trecentesimo anno, supra millesimum, tertio nonas Martias, Lodouicus natus est. Quem pater, à Laio prima nominis initia, vt faustissima quæq; forent infanti, sumere iussit, genituræ prodigia, ad grauissimum laborem hunc natum esse portendebant. Quanquam infantis aspectus, dexterrima multa pollicebatur, cætera tamen signa deterrebāt, quæ hunc, veluti Herculem, ad sudorem editum ariolabantur. Abstertitum signis (aiunt) fuisse patentem, nisi liberalis indoles, grauissima quæque superaturam se vltro polliceretur. Inter cætera, quæ accidere prodigia, illud ne prætermittendum esse quidē censuimus, in sequenti enim anno, pridie eius diei, quo Palmarum festa celebrantur, Diui Stephani Regis basilica, quam à Carolo plumbo munitam esse diximus, miserabili incendio conflagrauit, conflatæ præ flammis tegulæ continuò defluxere, campanaria tantum turris, quæ sacrario superest, vbi sanctissimorum Regum reliquiæ reconditæ fuerant, diuina (vt aiunt) ope seruata. Sed Carolus exitium miseratus, instaurata æde, iacturam quam primum resarsit incendii, iterumque plumbeo tecto basilicam excoluit. Quin etiam eodem anno, ne religio Carolum redderet infœcundum, in Andreæ Apostoli solēnibus, alius sibi filius natus est, cui ab Apostolo nomen est inditum. Hic & Lodouicus diu fuere superstites. Verum Ladislaus quintum vix annum claudere potuit, intempestiua morte subreptus. Admirabilia profecto sunt in rebus humanis diuina iudicia, quippe quæ seueriora quandoque bonis, quam malis viris visa sunt. Quare nisi illud nobis occurreret, Christum optimum maximum, Saluatorem nostrum, calicem passionis nobis quoque cōmunicare voluisse, vt eadem tolerantia, patientiæ præmia mereremur, neq; hanc vitam, par esse, sine angustiis & labore transigere, vt veluti aurum igni, ita nos aduersitate probaremur, profecto à virtutis quandoq; itinere nimis absterreremur. Carolus ingenti pietate iusticiaq; pollens,

lens, vna cum liberis & vxore, horribilem & formidolosam vsq; adeo fortunam, diuino fortasse permissu, subire coactus est, vt non modo opinionem, sed humanam fidem exsuperet. Quidam sibi vir erat, quem Felicianum dixere, è Zaachaorum familia natus, apud Matthęum Trichenum olim Palatinum: hic opibus & dignitate creuerat, & ab illo dimissus, inter seruitia Regis continuo se insinuarat, vt eo facilius, supra fortunæ suæ conditionem, dignitatem adaugeret. Dissimulata huic iniquitas & ambitio, animus ad facinus quodque maximũ pręceps, ac prompt⁹, rapinis & quouis scelere sibi rem auxerat. Vnicum erat immanitatis perfidiæ, ac infidelitatis exemplar, sed grauissima hæc vitia, præ liberali quadam audacia, & subornato semper officio, ita contegebat, vt Regis gratiam admodum promeruerit. Facilem sibi aditum regis, ficta quadam mandatorum obseruantia, & sedulitate ita pararat, vt die noctuque fores paterent. In tanta potestate, indigni sceleris hunc inaudita incessit audacia. Ex improuiso Regem, liberos & Reginam inter discumbendum decernit adoriri, vt cæsa cum eo prole, tyrannidem inuadat, omniaque pro libidine sua disponat. Videbãt enim, pacato regno, se quiete ac ocio parum posse proficere, contra perturbatis rebus, varias facinorosis occasiones offerri. Alii, illatum à fratre Reginæ, vxori stuprum, ad tantum facinus incitasse dicunt. Quare ex consulto, accubantem cum vxore liberisque Regem, in Vissegradi suburbio, quintodecimo calendas Maias, sub officii specie ingressus, adoritur, stricto mox ense, Regem petit, frustratus ictum, eius dexteram leui vulnere læsit. In sanctissimam repente matronam conuersus dextræ quatuor digitos abscidit, quos fœmineorum munium, & profusæ liberalitatis ministros vere possumus appellare, quum illa dies ac noctes sacras his vestes contexeret, & pararet. Ne adstantibus etiam pueris pepercit, in quos dum vibrato ense grassatur, pædagogi continuo intercessere, quippe qui propriorum corporum obiectu, commissos sibi liberos, laudabili fide protexere, pueri interea diffugere. Pædagogus alter, Chenesichus Gyulæ filius, alter Nicolaus, è Ioanne Palatino natus fuit. In medio tumultu, consternatis dominorum animis, Ioannes Alexandri Pathochi filius, Reginæ minister, ac spectatæ indolis adolescens accurrit, in Feliciãum hinc & inde furentem irruit, eius collum pugione transfodit, humique inuertit. Ad suscitatum in aula clamorem, ex prætoriana cohorte milites plerique concurrunt, cum nefario parricida digladiantur, & pro mensa, in triclinio reluctantem dissecant, dissectumq; membratim distrahunt. Respirante cum vniuersa regia paulo post Rege, rato quæcunque acciderant, veluti in somniis se vidisse, neq; adhuc credere vera esse, caput eius Budam mittitur, manus ac pedes, absterrendi sceleris gratia, ad varias Pannoniæ vrbes euecti. Feliciani filius, cum fido cliente, dum se fuga surripere sperant, illico capti, ac equinis caudis distracti, animas efflarunt, frusta in foro canibus exposita, corrosa ossa à canibus, & porcis diu circũlata. Duę Feliciano fuere filiæ, vnam inter seruitia Reginæ insinuarat, cui Claræ nomen fuit, alteram Copai coniugarat, Sebeu appellatam, quæ Reginæ famulabatur. Succisis labiis naribusque, & octo digitis amputatis, per plateas & compita circumducta, vbique hæc exclamare coacta est. Quicunq; Regem suum produnt, aut in eum exitium moliũtur, has talionis pœnas expendant. Sebeu vero, pro Leuua arce, Emerici Bechei iussu, qui castellum cum præsidio tenebat, capite mulctata. Vir eius Copais, coniectus in carcerem, inedia vitam intercepit. Filii à Crucigeris militibus Rhodon translati, ibique perpetuo relegati sunt. Præterea quicunq; è Feliciani gente nobiles vsquam deprehensi sunt, omnes extremo supplicio sunt, affecti. Hic igitur fuit Feliciani exitus, qui præ magnitudine sceleris, ne debitas adhuc pœnas exoluit. His autem periculis Caroli probitas circumuenta, pacatis rebus aliquantisper requieuit: in chiragram & podagram paulo post incidisse ferunt, eadem tamen æquanimitate cuncta pertulit. Verum ne à sua religione deficeret, neve quid spectatæ sanctitatis omitteret, vt sancta peregrinatione errata sua omnia expiaret, ex auspicato Hierosolymam proficiscitur, vt Saluatoris nostri sepulchrum inuisat. Parum nauigando processerat, quum noua plerosque

in ipſum bella moliri, amicorum literis edocetur, admonetur quoque pergraue Valachorum inſtare bellum, quod haudquaquam proſpere, ſine Regis præſentia, geri poſſe credebant. Accedebat haud modica Felicianorum ſuſpicio, qui quamuis deleto fere genere, ad interitum rediiſſent, ſi qui tamen ſuperfuerant, necnon formidoloſi videbantur. Rex igitur his omnibus remoratus, inuitus tãdem, ab inſtituta peregrinatione, in Pannoniam ſe retraxit, inuenit ſecundum reditum non parua miſceri, ocium iri interceptum, & finitimos pleroſque in ſe bella moliri. Eius reditu multa continuo pacata ſunt, quieuere nonnulli, qui abſente Regẽ noua moliri cupiebant. Tranſalpini tantum Valachi, Bazarado duce, aliquid temere audere viſi ſunt. Eodem quo Felicianus cum vniuerſa prole cæſus eſt anno, à Carolo in Valachos eſt ſuſcepta expeditio. Quanquam in Vngaria magnus delectus eſt habitus, in diuerſis tamen locis, prout res ac rerum ſuſpicio poſtulabat, copiæ in regni finibus diſtributæ, ipſe cum reliquis legionibus, in Valachos, qui Getarum ſedes nunc incolunt, proficiſcitur. Hunc Thomas Tranſſyluaniæ Vaiuoda (vt aiunt) & Dionyſius Nicolai filius, è Lanchæ ſanguine natus, ad ſuſcipiendum hoc bellum impulere, rati exacto vel ſuperato Bazarado, ſe permiſſu regio, patentiſſima Getarum regione facile potituros. Indicendi belli cauſa nulla legitima fuerat, quando quotannis Bazaradus ſtata Regi ſtipendia ſoluerat, immo ne minimam quidem annui tributi partem omiſerat, nullusque potuerat hactenus infidelitatis argui, ſed illorum (quos diximus) ſuaſu, huic ocium ex inauſpicato intercipitur. Quare coacto in Trãſſyluania exercitu, in Valachos caſtra mota. In primis Zeurin (nam oppidum ſic appellant) Rex obſidet, paucorum dierum obſidione capit, mox in eius appendices effuſus, pagos diripit, ne minus quidem igni, quam ferro ſæuit. Captum vi oppidum Dionyſio, ſpem ſuam non fruſtrato, dono datur, reliqua regio, verſus Pontum in immenſum effuſa, & aquarum indiga, Regi late patebat. Hæc vbi Bazarado nunciata ſunt, ne quid è ſuæ modeſtiæ partibus remitteret, legatos prius, quam aliquid auderet, ad Regem mittit, quibus hæc mandata dedit: Carolo ſignificent, hoc ſibi ne ſatis quidem iuſte bellum indictum, quando fidem debitam vſquequaque ſeruarat, imperata præſtiterat, & annua quoque tributa perſoluerat. Sed quando Regibus longe maior quam inferioribus licentia ſuo iure tribuitur, quorum iniuria pro iuſticia ſæpe haberi ſolet, Bazaradum, ne à ſuo Rege deſciſcat, omnem in ſe culpam vltro transferre. Se non Carolum incuſare, item polliceri, captum cum appendicibus oppidum, ſpõte Regi permiſſurum, ac ſuper ea re ius omne conceſſurum, quinetiam pro rependendis belli ſumptibus, ſepties mille argenti pondo ſoluturum. Annua expenſurum vectigalia, & obſequia quæque præſtiturum, daturum vadis loco filium, qui in aula Regi perpetuo miniſtret. Ad poſtremum hæc, & multa alia facturum, ſi data pace, Rex abierit: contra, ſi abnegato contemptoque ſeruitio, hoſtili animo vltra proceſſerit, ex hoc tẽmpore commonefacere, imminentia præcauere pericula, & non modo iniuriarum pœnitentiam, verumetiam grauiſſimum inſtare ſupplicium. Quum hæc mandata Carolus accepiſſet, adnitẽtibus amicis, qui eum ad bella iſta coniecerant, parum probe reſpondit: Bazaradum vſque adeo inſolentem, vt ſuo etiam Regi interminetur, cuius ouium ſe paſtorem eſſe non ignorat. His adiicere, demiſſa ſe barba Valachũ, è feralibus luſtris extracturum. Talia reſpondentem, vnus è Proceribus, quem Danchum appellabãt, Zolii ac Lypthæ Comitem, libera quadam fiducia fretus, amice corripuit. Bazaradum, recte ac perhumane loquentem, his reſponſis non eſſe dignum, parentis amici officia nequaquam contemnenda, pacem poſtulanti nunquam abnegandam, ac his vel maxime, qui obſequia ſemper fida præſtiterunt. Nulla in eos inſolentia procedendum, qui fida obſequia deferunt, & iuſta petunt. Poſtremo à Maieſtate regia nil magis inſolentia & iniuria alienũ. Exacerbatus his monitis Carolus, pertinacius reſponſa confirmauit, & Dancho parum auſcultans, poſtero die in Bazaradum caſtra mouit. Quum inter montes & ſyluas iter faceret, neq; equis pabula, neque militibus commeatus inuenire poterat, pagos à ruſtica manu deſti-

nu destitutos offendebat, in quibus, vt rerum omnium inopia hostem perderent, ex dedita nihil industria deseruerat. Redacto ad magnam inediam exercitu, Carolus necessitudine summa coactus, accepta parendi sibi fide, cum Valacho pacem facit, ac tuto redeundi potestatem exposcit, impetratq;. Et relato pede à perfido sibi hoste nihil timet, nescius spe sua se falsum iri: inter redeundũ, insidias hostis Regi collocat, nam quum per angustias montium iter faceret, viarum diuerticula, & iuga montium ille prçoccupat. Vngarorum agmina inter angustias redacta, dum progrediuntur, demissis lapidibus ac telis obruit, cæditque, & dum hinc vertere nituntur, anticipata cuncta diuerticula conspicatur, commiscentur præ timore inuicem, neque procedere, neque reuerti licet. A præruptis auiisque locis hostem deturbare nequeunt, omnibus vna mors ac exitus instabat, desperata salute, irritisque conatibus, multi cadere occipiunt. Proceres, cum egregiis gregariisq; militibus, promiscue cadunt, quatriduum in angustiis versati, ad internecionem fere cæduntur omnes, quin & effugere conati, inter sese mutuo collisi, miserabiliter obruebantur. Incredibilis ibi legionum facta iactura, & ingens patrata strages, quam circiter Diui Martini solennia accidisse memorant. Hic Andreas, Albæ basilicæ Antistes eximius, qui Regi seruiebat ab Epistolis, & Michael Poseganus, ac Nicolaus Albæ Transsyluanæ Sacerdos, item Andreas, Sarubensis ædis Antistes, è sacro Dominici collegio editus, singulari quadam probitate pollens, cum sociis plerisque, defixis in capite clauis, quum in hostis potestatem venissent, omnes crudeli morte expirarunt. Regalis etiam ædiculæ Sacerdotes, ad vnum omnes, qui in hostis potestatem venere, immani supplicio affecti sunt. Insuper immensa Cumanorum multitudo cecidit, nouissima vero manus, quæ superfuit, partim saucia, partim integra, in Valachi potestatem peruenit. Immensus cçsorum numerus, qui in angustiis montium & conuallibus oppetiere, sepulchri honore caruit, quando Barbari sæuitia mortuis etia nihil indulsit. Carolum ita euasisse ferunt, mutasse arma, eaque Deseum Dionysii filium induisse, qui Getici belli auctor fuerat. Regem, vix stipantium pauca veteranorum caterua euasisse, Deseum regalibus armis subornatum, quando paterna scelera ita postularant, pro Rege ab hostibus interfectum. Ex his qui Regem fortissime protexere, Danchium, Ladislaumque filium, itẽ Martinum Gerendi filium, cum aliqua parte prætorianæ cohortis, potissime numerant. Innumera quidem multitudo subeuntium erumpentiumve Vngarorum telis hostium occidit, vtriusque partis numerus desideratorum definiri non potest, sed insignem ibi cædem vtrinque paratam, quamuis Vngaros ad internecionem cæsos, Annales non referant, nemo tamen ignorat. Ad postremum Rex diuina potius quam humana ope, tanto discrimine liberatus, cum filio, ac saucio comitatu, Themesuaram primo, deinde Vissegradum peruenit. Iesu Christo liberatori in primis, deinde cæteris numinibus, Soteria rite persoluit. Fidelitatem comitum perpetuis muneribus beneficiisque excoluit, donauit plerosq; ciuitatibus, & salutis auctores quotidianis honoribus exornauit. Post hanc stragem & pericula, infestæ fortunæ lenimen, dum Diui Regis Stephani festa celebrantur, scitus Carolo puer natus est, quem Stephanum quoq; appellari iussit, & hunc anno trigesimosecundo, super terdecies centum, natum esse volunt. Succurrit deinde spes ingens Neapolitani regni, quam insequenti anno assequi curauit. 1332. Verum res hæc aliquanto altius repetenda. Carolo secundo, Regi quondam Apulo, præ cæteris duo præstantiores fuere filii, Carolus inquam Martellus, qui filium Carolum, Vngariæ Regem statuit, & Robertus Calabriæ Dux, qui defuncto patre, Neapolitanum regnum, haud sine Romani Pontificis auctoritate, ac hæreditario iure consequutus est. Et Pontificiæ ditionis imperium assequutus, ne tanti beneficii videretur immemor, fluctuante diu Guelphorum Gibellinorumque factionibus Italia, pontificias partes omni semper studio & labore tutatus est. Quum in tutelam Florentinos accepisset, Carolum illis filium præfecit. In Hetruria diu bella gessit, & in Florentino latè agro dominatus est, sed post eius obitum, viuente adhuc Roberto Rege, in Athesiẽsium Ducum ty-

rannidem, Florentia deinde concidit. His temporibus, Europa, & in primis Italia, plus solito fluctuauit. Clemente nanque Pontifice decedente, qui Cœlestinum in Diuorum numerum retulerat, Romana diu sedes vacasse dicitur. Germaniæ tunc Principes, quibus est Imperatoris eligendi potestas, per successionem duos Cæsares creauere, alteri Lodouicum Bauariæ, Fredericum Austriæ Ducem alteri: quare armis litem dirimere placuit. Conserto prælio, Fredericus superatur capiturque. Lodouicus, fortunæ dexteritate elatus, citra Pontificis auctoritatem, Imperatoris & Augusti nomen vsurpat. Inita cum Vicecomitibus, nonnullisque Italiæ Regulis amicitia, quum à Ioanne Pontifice approbari non posset, in Italiam contendit. Romam profectus, Ioannem Pontificatu abdicat, & à Serra Columnensi coronatur. Petrum Corbaniensē Ioanni subrogat, quem se mox iterum coronare iubet. Pisani, qui post Castrutii tyranni mortem in Lodouici Imperatoris potestatem venerant, seque in libertatem vendicarant, falsum Pontificem, vbi Lodouicus in Germaniam se receperat, capiunt, captumq; ad Ioannem Pontificem, Auinione tunc agentem (nam in ea vrbe, Romanum collegium, annos circiter quatuor & septuaginta hæc tempora retinuêre) continuo miserunt, qui suum facinus ingenue fassus, vitaque donatus, tertio post anno, honesto carcere remoratus, obiit. Dum hæc à Pisanis aguntur, in sequenti anno, Ioannes Rex Boemiæ, Henrici Septimi Imperatoris filius, & Caroli Imperatoris pater, Italiam ingressus, Brixiam, Bergamum, Lucam, Parmam, Rhegium, & Mutinam in potestatem accepit. In omnibus his procellis, Robertus Ecclesiæ partibus semper fauit, sed ob Ioannis Regis amicitiam, qui cum Pontificio Legato se coniunxerat, mutatis factionibus, cum Scaligeris, Gonzagis, Carrariensibus, & Hestensibus fœdus iniuit. Iniquo nanque animo, Imperatorem aliquem adire Italiam, & ius aliquod in ea retinere, olim ferre videbatur. Sed quum paucis ante mensibus, Carolum Florentiæ Regulum intempesta morte, surreptum amisisset, remorata ambitione, ac imperandi aliquantisper cupiditate, de regni successore cogitare cœpit. Extemplo filii mortem, fratri, nepotiq; Carolo nunciauit, qui longe lateque in Vngaria dominabatur, & quem læta liberorum fœcunditate prępollere nouerat, ex eo successionis adminiculum quærit. Carolus Roberti casum miseratus in Italiam Andream filium, qui annum vix sextum agebat, mittere decernit, ne filii fortunam interturbet, regnumque auitum alienis manibus occupari patiatur. Plerique Carolum Martellum, eius auum, cum Andrea in Italiam profectus fuisse scribunt, sed nondum hoc satis exploratum. Vt secum pro dignitate delectum comitatum ducat, in primis Archiepiscopum Strigoniensem, cui Chianadiano nomen erat, & Andream Varadinum Antistitem, Iacobum Longobardorum gente natum, Chianadiensem Episcopum, ac Danchium, de quo supra diximus, numerosamque nobilitatis

1333. manum cogit. Et anno trecentesimo trigesimotertio, vltra millesimum, pater & Andreas ex Vissegrado proficiscuntur, decimoque die Zagabriam perueniunt. Et quum per Dalmatiam iter facere statuerint, superatis Lapideis montibus, Segniam descendunt, vnde comparata classe, quatuor dierum nauigatione, in Apuliam traiiciunt. Hac spe nimium ductus est pater, vt filium, Roberti Regis, precibus electum, perbreui quoque Ioannis vigesimi secundi Pontificis auctoritate coronatum, in Italia relinqueret, & Vngariæ regnum Lodouico primigenio, vt par erat, addiceret: quare se fortunatissimum patrem futurum esse confidebat. Aduentanti Robertus gratulabundus occurrit, nepotem Carolum, puerumque Andream amplexatur, horum aduentu se suæ prolis iacturam resarsisse profitetur. Is enim iam graui ætate confectus, qui non minus probe quam docte vitam duxerat, hoc reliquum, quod supererat, annorum sanctissimæ contemplationi, delegato nepoti regno, dicare statuerat: sed amicorum instantissimis precibus adactus, consilium mutauit. Quare ad extremum vsque diem sibi regnare placitum est, & Andream, cum Ioanna nepte pariter adoptare, qui post eius mortem, legatum sibi regnum paribus gererent auspiciis. Robertum Regem Franciscus Petrarcha, non minus maternæ, quam latinæ linguæ numeris excel-

excellens, cæteris tempestatis illius Principibus anteponit, nam literarum studiis æque, ac studiosis viris deditissimus, mira probitate, ac rerum omnium doctrina claruit. Defuncto filio Carolo, Florentinorum Duce, duæ Roberto neptes superfuere, Ioanna, quam Andreæ destinauerat, & altera, quæ parum celebrata est. Verum illud haudquaquam silentio prætermittendum, quod Vngaricorum scriptor Annalium, aut negligentia, aut inscitia subticuit. Carolus Martellus, Roberti Regis frater, cum Carolo filio in Vngariam venit, vbi diu versatus, antequam regno potiretur, tandem eo potitus, gnatum coronandum esse studuit. Hic vbi Regis insignia assequutus est, cum patre pariter imperauit, &, vt supra dictum est, Lodouicum & Andream genuit, ac immaturo fato surreptus, diem obiit. Carolus Martellus pater, interea regnum administrauit. Rerum Vngaricarum scriptor vtrunque Carolum confundit. Blondus, ac cæteri, Lodouicum & Andream, Caroli Martelli, Vngariæ Regis, nepotes esse scribit. Nam Robertus Carolusque Martellus, suo vterque filio pariter orbati, nepotes adoptare coacti sunt. Martellus, Lodouicum Vngariæ, Robertus, Ioannem neptem & Andream Apuliæ, post mortem, ex testamento præfecere. Aliquantisper euagati sumus, vt res Italicas, ac temporum conditionem contemplaturi, facilius historiam animo complectamur. Pannonici Carolum Annales, relicto in Italia Andrea, quem Robertus vsque ad mortem coronare recusarat, quamuis extemplo in filium adoptarit, eodem quo profectus fuerat anno, in Vngariam rediisse perhibent, hac firmissima spe à Roberto fratre dimissum, Andreæ omnino nepoti, ac Ioannę, quam ei desponsarat, regnum proculdubio legaturum quod paulo post tẽpore, ex composito speratoque successit. Postquam Carolus in Vngariam reuersus est, in sequenti anno, Ioannes Rex Boemiæ, filiusque Carolus, qui non multo post imperium Romanum sortitus est, item Casimirus Rex Poloniæ, Vissegradum ad Carolum, circa Martini solennia conuenere, vt de componenda pace agerent. Ioannes, cuius aliqua superius habita est mentio, Luceburgẽsium comitum genere natus, Boemos dissidentes acriter castigauit, Australes graui bello corripuit. Multas in Italia vrbes sibi domuit, occupato Poloniæ regno, quum quiete retinere non posset, Casimiro, qui bis dena milia pondo argenti pependerat, ius vltro suum cessit. Graccouiæ obsidionem, commeatuum defectu, plane deseruit, à Rege Gallorum, aduersus Britannos, iure necessitudinis inuitatus. Quum annis quinque ac triginta regnasset, in truculentissimo prælio, inter confertissimos hostes cæsus est. Carolum eius filiũ, patri haudquaquam inferiorem fuisse memorant, quippe qui viuente ad huc patre Tartaros forti animo fudit. Cisalpinæ Galliæ ciuitates, à patre olim acceptas, acerrimè tutatus est. Veronenses audacter profligauit, bis in eo bello equo decidit. tertium conscendit, haud veritus fortissima quæque militis præstare facinora. Parmæ alienos sæpissime thoros incæstauit, nequaquam abstinuit à patre increpitus. Regnum Boemiæ, religione ac optimis disciplinis iuxta illustrauit. Introduxit Pragam liberalium studia literarum. Nouam ciuitatem muro cinxit, fundauit cœnobia multa, arcem erexit admirabilem, regiam conspicuam statuit, vniuersum denique regnum pacauit. Euectus ad imperium, Italiã rursus ingreditur, Longobardos in potestatem suam accepit. Eiectis Guelphis Gebellinos extorres Florentiæ restituit, reliquis Hetruriæ partibus, pro arbitratu suo leges dedit. Coronatus est Romæ magnificentissimo apparatu, quare ne à Romano collegio dissentiret, omnes nouitatis auctores, summo Pontifici mulctandos tradidit, Fratri, cui Ioanni nomen erat, Morauiam concessit. Pragensem basilicam, metropolitana dignitate decorauit. Vt Venceslaum gnatum, se ad huc viuente, Romanum Regem crearent, ab Electoribus imperii, & precario, & ingenti largitione impetrauit. Sigismundus, alter Caroli filius, à Lodouico Rege Vngariæ, in spem regni adoptatus multo post tempore fuit. De his hactenus. Hęc de Ioanne Caroloque diximus, & de Casimiro aliquid adiiciemus, vt quanti momenti Principes fuerint, qui ad Carolum Pannoniæ Regem, pro

componenda pace venerunt, liquido diiudicaretur. Quum igitur inter hos Reges, de ineunda concordia, perpetuaque societate, in Vissegrado ageretur, paucis post diebus pax confecta. Hi tanta rerum omnium copia, & tantis apparatibus tractati, vt nemo è Boemis Polonisque fuerit, qui vini & obsoniorũ omnium abundantiam satis admirari posset. Res victui necessariæ, omnibus profusissime erogatæ, accessere dona Regibus pro dignitate distributa, quæ Pannonici Regis magnificentiam cum æterna laude testantur. Ioannes Rex Boemiæ, præ cæteris vasis argenteis, quinquaginta duabus phalaris, totidemque balteis, insuper latrunculorum tabula, mira arte auroque multo elaborata, vbi angulares pyrgos instructas vtrinque peditum acies, cataphractos equites & Reges, collatis signis, pugnæ verę simulachrum referentes, cernere erat, quos omnes, aurata & gemmata arma, campique pauimentum iaspidibus & smaragdis tessellatum, ad certamen irritabat. Item duobus ephippiis, non tam auro, quam ordine lapillorum excultis: à Carolo donatus est: adiecta sunt his pocula gemmata duo, alterum ducentis argenti pondo appensum, alterum è solido auro confectum, in conchæ speciem, & arte & gemmarum multitudine sane conspicuum. Nec minore quidem magnificentia in Casimirum vsus est, qui quum statuta Boemiæ Regi tributa penderet, quippe cui Poloniæ ius omne paulo ante (vt supra retulimus) ille concesserat, hac beneficentia dimissus est: quingentis enim pondo ab Vngariæ Rege donatus est, vt debita ad assem Ioanni stipendia persolueret. Demum illic confecta pace, perpetuaque societate, conuenit inter eos, vt quicunque ex his Regibus primus vi armisve ab aliis læderetur, cæteri continuo auxilia pacta conferrent, fœdus grauissimo à cunctis iuramento percussum, & con-
1335. firmatum est. Quum hæc omnia quæ dicta sunt, anno salutis trigesimo quinto ac terdecies centeno gesta forent, tertio post anno, Vissegradum Locha Dux Ruthenorum aduenit, delectum secum equitatum adduxit, postulauit perpetuam pacem, ac fidissimæ amicitiæ officia cuncta promisit: annuit postulationi Carolus, virumque icto fœdere, honorifice donatum dimisit. In sequenti anno Casimirus Polonorum Rex, ac Lodouici auunculus, ad Carolum rediit, honorificentissimum secum & Procerum & Antistitum comitatum adduxit. Rex hunc in frequentissimo Optimatum Pontificumque suorum concilio excepit, vt affinem suum pro dignitate reciperet. In celeberrimo vtrorumque Principum conuentu, Casimirus publice, Lodouico ex sorore nepoti, & Caroli filio primogenio, orbitatem causatus, Poloniæ regnum legauit, adoptauit in filium, & omnes qui aderant, Pontifices Optimatesque, nouissimæ voluntatis suæ testes esse iussit, id ipsum cæteri, qui aderant, Poloni vltro confirmarunt, ac super ea re solenne priuilegium factum est. Carolus tanta beneficentia præter opinionem affectus, nullum gratiarum ac liberalitatis officium in Casimirum & cæteros Polonorum Principes prætermisit. Secundo post anno locustarum pestis, à Syrmio, Pannoniam incessit, vsque adeo grauis, vt è segetibus, arboribus, & graminibus nihil dimiserint, vineis, præter omnium opinionem, pepercisse aiunt. Tertio anno, Poloniam, Austriam, & Boemiam inuasere, mox bipartito diuisæ, in Italiam & Gallias effusæ, populatis agris, communi exitio passim absumptæ. Eadem quoque tempestate Cometes in cœlo visus, ac in Hetruria, in primisque Florentiæ, pestilẽtia magna desæuit. Sexdecim hominum milia sunt lue hac absumpta, quum agitato in Vrbe censu, conditoq; lustro, nonaginta hominum milia, superiore anno censa forent. Postero anno, & cometes, & prodigia multa, quæ principibus orbis interminantur, maximorum Regum fata tra-
1342. xere. Anno nanque quadragesimo secundo, supra tredecies centum, Roberti & Caroli obitus intercessit, quorum morte Italia æque ac Vngaria, animo consternata est, præstantissimum vtrunq; Regem illa secula protulere, qui domi pariter ac foris præpolluisse referuntur. Robertus Andream nepotem suum, & Caroli fratris Vngariæ Regis filium, cui Ioannam neptem, vxorem dederat, post se regnare iubet, qui vt deinceps referetur, quum annos tres in Italia regnasset, à gnatorum insidiis, vxorisque consensu, qui regnum anhelabant, laqueo enectus est.

Carolus

Carolus eius pater, quum annos duos & quadraginta regnasset, ingrauescente febris æstu, in Vissegrado, non sine nominis sui perpetua gloria, decimo septimo calendas Augustas diem obiit. Quem ita longe lateque dominatum esse ferunt, vt Dalmatiam, Croaciam, Ramam, Seruiam, Galatiam, Lodomeriam, Cumaniam, Bulgariam, Vngariam, & adiecto Gargano monte, Salernum ei paruisse, ac vectigalia quotannis stata pependisse prædicent. Promulgata Regis morte, tantus omnes mœror incessit, vt publico planctu quateretur Vngaria, Antistites, Proceres, populos ac nobiles iuxta, hic dolor omnes afflixit, nemo fuit ex Vngaris, finitimisque, ad cuius animum mœror iste non penetrarit. Præsertim Elisabetha, Lodouicus ac Stephanus, ad quos propius dolor attinebat, eius obitum efflictim deplorarunt: coactis vndique Pontificibus, Regulis, Optimatibus, & collegiis Sacerdotum, corpus editiore thalamo resupinatum, cui trabea coccina, gemmatum diadema, item ensis, aureaque calcaria, ac cætera Regis insignia aderant. Ad præstitutum exequiarum diem, ex vrbibus & pagis innumera multitudo conuenit, profuso tot gentium vlulatu omnia resonabant, funus ad Diuæ Virginis ædem elatum, omnes ordines pulla veste funus honestarunt. Peractis rite sacris, postridie bucentauro imposuere, ac secũdo amne Budam cum maxima comitum classe delabitur: instauratæ ibi exequiæ, postero die Albam effertur, quoscunque vicos & oppida tangebat, viri cum mulieribus, fusis crinibus occurrere, redintegrare funus, & ad continuandum luctum fessam multitudinem irritare. In itinere Laur[illegible]ius, vnus è Proceribus, Sclauonica gente natus, vir spectatæ virtutis ac r[illegible]oris, eius quondam vexillarius, signa ante funus regia passim prætulit, præcedere tres equites cataphracti, purpura, gemmis auroque conspicui, qui eius arma præferebant. Struthione pro aquila Carolus vsus est. Hi dominum extinctum passim ingeminare, pia cæteros nænia ad luctum prouocare. Demum in Diui Stephani basilica corpus palam reconditum, vbi satis superque conclamatum est, gemmata arma, vestes, vasa aurea, ac ingens donatiuum templo affixum. In sequenti mẽse, Casimirus è Polonia, ac Ioannes Morauiæ Regulus, & Caroli Imperatoris frater, Vissegradum cum honestissima nobilium Pontificumque turba conuenere, funus pientissime instaurarunt, & Albam deinde profecti, Carolo rite parentarunt. At se Regi iusta persoluisse rati, reginam, item Lodouicum ac Stephanum diligentissime consolati sunt. In Caroli funere, Chianadinum Strigoniensem Metropolitam, ornatissimam de laudibus eius orationem habuisse ferunt, qua maximum lachrymarum profluuium [illegible]ditoribus exhausisse dicitur. His temporib. Franciscus Petrarcha, Poeta clarissimus, ab Vrso Tribuno plebis, Stephani Columnensis collega, in Capitolio laurea corona donatus est. Licius quoq; Asculanus, conciuis meus, qui Roberto regnante claruerat, ac tempestate illa inter Astronomos & Magos excellentissimus habebatur, quia Ioannæ, Caroli Florentiæ Reguli filiæ, fata prædixerat, Accursii inquisitoris criminibus insimulatus, aliquot ante annis, extremo supplicio affectus, excesserat, quẽ iniqua morte mulctatum omnes censuere. Quin etiam quatuor antè annis, cometes menses quatuor apparuit, & antequam occideret, alter duos menses emicuit, ex quibus facile erat, duorum Regum fata prædicere. Eodem quoque tempore, decem Saracenorum milia ab Hispanis cæsa, totidemque capta. Item Galli congressi cum Britannis, fusi ac fugati sunt, & decem eorum milia in eo conflictu desiderata.

Bonfinius.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER X.

Lodouicus.

CELEBRATIS ritè Caroli exequiis, Carolum Martellũ, Lodouici auum, filio superfuisse plerique volunt. Vter ex his prius diem obierit, Vngarici Annales nil sane definiunt, sed neutrum funeris honore defraudatum, pro vtriusque gestarum rerũ gloria, reputemus. Secũdum amborum secessum, Lodouicus adolescens, auitis moribus imbutus, omniũ acclamationibus populorũ, Optimatumq; suffragiis, Rex Vngariæ declaratur. E generosa huius indole, ac studiosissima patris & aui educatione, faustissima quæque vulgus ariolabatur. Pollicebatur spem optimam, ingenuus adolescentis aspectus, cui tantũ inerat Maiestatis, vt spectatorem quenque sibi facile conciliaret, adduceret in admirationem, ac tacitam sibi quãdam reuerentiam postularet. Liberalis eius facies, non tam libera responsa, quam facilem gratiam & officia indicabat. Quamuis ingentem animi magnitudinem præ se ferret, pudore tamen, summaque modestia non carebat. Feruentis ætatis impetus grauitate ac moderatione quadam ita coercebat, vt vno eodemq; tempore, in eodem homine, & iuuentutis alacritatem, & grauitatem senectutis liceret intueri. Exornabat hæc omnia, magna religio, inaudita pietas, iusticia singularis, ingenita clementia, maturaque consilia, cum summa magnanimitate coniuncta. Augebat gratiam & decorum, popularitas incredibilis, & affabilitas indefessa, ingenium eius & mores, ad regnandũ natum esse portendebant. Optimas quasque dotes Gallici Pannonicique sanguinis, in hunc omnes conuenisse facile dixeris. Nil indignius molestiusque tulit, quam beneficentia & liberalitate vinci, aut sui regni iura ab aliis vsurpari, domi forisque æque præstans fore videbatur. Dolorem publicum, è patris auique interitu conflatum, spe omnium officiorum leniuit, resarsitque, neque parum etiam consolationis, pientissimæ parentis probitas afferebat, cum maxima sanctitate cõiuncta, quæ omnium antistitum procerumque spem quotidie confirmabat. Quare in regalibus comitiis, Rex ab omnibus declaratus, Albæ continuo, in frequentissimo Pannonum conuentu, ritè coronatus est, nemo vnquam tot fauoribus, ac tam propitio populorum ac ordinum omnium consensu, Rex vnquam creatus esse dicitur. In faustis hominum salutationibus, nil aliud retuli[illegible] memorant, quam iubere omnes de se bene sperare, se pro salute regni omnia pericula & labores perpessurum, proinde omnes passim exorare, arma sumant, accingant se bello, seque duce ac milite, quicunque regni appendices læserint, occuparint, in eos irruant, Pannoniamq; ac Illyricum, Daciamq; pacent. In perfidos & infideles, vi ac armis animaduertendũ, pro patria, pro liberis, pro aris, ac focis fortissime pugnandum. Consternati iam principum interitu Vngarorum animi, Lodouici Regis hortatu, vsque adeo suscitati & confirmati sunt, vt nil Marte vindice ducerent antiquius. Delectum continuo habendum postulant, vltro per acclamationes cuncti dant nomina, quin & senes, & sacri homines, ad expeditionem salutarem incenduntur. Item vulgo mulieres se succenturiatas pollicentur, tantum hinc animi Vngaris adcreuit, vt bellum indici, nuncupatis votis, exposcerent. Ne minus quidẽ immortalitatis amor, ac regni charitas, Lodouicum indies plane sollicitabat. Quare antequam coronationis ille conuentus solueretur, coacto Senatu, illatas omnes iniurias, perfidiam suorum, læsa regni iura, & quæcunque vi occupata fuerant, ad patres referri iussit. In primis contumacia Saxonumq; rebellio venit in mediũ, qui Transsyluaniam incolunt, quippe qui audita Principum morte, contempta successoris indulgentia, ac rerum nouitate freti, debita Regi vectigalia interceperant, detrectabant obsequia, à regia fide sanè defecerant. Senatui primo placuit, absterrẽdorum aliorum causa, qui rebellionis clandestinæ arguebantur, hanc in Saxones expeditionem suscipi. Itaq; summo stu-

mo studio hanc omnes militiam appetiuere, magnus quam primum cogitur
exercitus, patres fere omnes Regem iuuenem comitantur. In Transsyluaniam
vbi descensum est, correptis plerisque oppidis, cæteri Saxones, leuitatis & inso-
lentiæ pertæsi, ad Vngaricam ditionẽ redière. In omnes eos, quos matura cor-
ripuit pœnitentia, se benignum exhibuit, quicunque in fide permansere, indul-
gentia & liberalitate sua confirmauit. Nonnulli populi nobilesq́; , quorum ani-
mi dudum nutare cœperant, aut temere defecerãt, antequam in se publice ani-
maduersum iri sentirent, veniam in tempore postulatam implorarunt. Ad pa-
candum profecto regnum haud parum contulit, Alexandri Transalpinæ Vala-
chiæ Ducis exemplum. A Carolo quondam hic Rege defecerat, cuius potesta-
ti parere ex antiquorum instituto consueuerat, pertinacius in rebellione per-
manserat, nulla vi, precibus ac monitis, ad præstandum, quod debebat, obse-
quium reduci poterat. Secundum illius obitum, post vbi Lodouicum rerũ po-
titum accepit, audita iuuenis faustissima magnanimitate, optimaque fortuna,
cum suis finibus appropinquare sensit, cõtinuo supplex Lodouicum adiuit, ge-
nuaque amplexatus, veniam exorauit, munera preciosissima obtulit, ac ne debi-
tis vectigalibus defraudasse videretur, decies centena auri pondo dedit, pollici-
tus se posthac imperata cuncta facturum, eiq́; perpetuo pariturum. Contrà Lo-
douicus, data pace, non tam erratorum impunitate, quam pari liberalitate do-
natum dimisit. Quare Alexãder, tanta iuuenis clementia & beneficentia deuin-
ctus, redintegratam cum eo societatem, fidelitatemq́; perpetuo seruauit. Elisa-
betha vero, mater pientissima, matronarum decus vnicum, & prudentiæ ac san-
ctitatis exemplar, post viri fatum, & initum Lodouici regnum, & Andreæ gnati
absentis gratia, qui nondum in Apulia regnare occœperat, & inuisendæ vrbis
Romæ desiderio æque impulsa, quando humano pariter & diuino trahebatur
affectu, impetrato ab altero filio comitatu, in Italiam traiicere contendit. Co-
mitatum sibi, & Procerum & matronarum, honestissimum delegit, optauit ple-
rosque Põtifices, doctrina & probitate præstantes, ne quid viatico deesset, mul-
tum secum pecuniarum attulit, septem & viginti milia pustulati argẽti pondo,
obryzi vero, quod purissimum aurum appellant, septemdecim milia secum tu-
lisse ferunt, post hæc ne mediocre quidem aureorum denariorumque his adie-
cit. Addidit his quoque Lodouicus quater mille auri pondo, vt eã pro sua ma-
trisq́; dignitate dimitteret. Geminas Veneti triremes gratis compararunt, qui-
bus eam cum vniuerso comitatu, dexterrima nauigatione, anno quadragesimo- 1343
tertio, supra terdecies centenum, in Apuliam traiecere. Vix hæc Siponti littus
attigerat, quum occurrentem sibi Andream & Ioannam, cum ornatissima prin-
cipum turba, conspexit. In primo congressu, tantus vtrinque hilaritatis & lętiti-
tiæ plausus est editus, vt lachrymas congratulationibus mutuis admixtas cerne-
re esset. Elisabetha, in filii ac nurus amplexus effusa, præ longo ac ingenti deside-
rio pene defecit, mox eorum osculis leuato desiderio, subinde respirauit. De-
hinc Neapolim versus iter ineunt, oppidatim eximii honores exhibiti: post vbi
Neapolim peruẽtum est, cum paucis antè diebus Robertus vita decessisset, iam
coronandi Andreæ & Ioannæ vxoris tempus instabat, & aliam coronam, quam
à Pontifice Romano impetratam, gestare non licebat. Conuocatis Principibus,
eo Senatus consulto, Nicolaus Palatinus, Paulus aulæ Præfectus, Thomas Ru-
fus, Vitus Nitriensis Episcopus, Thomas Petri filius, item Metropolita Bene-
uentanus, cum magna nobilitatis manu, legati pronunciãtur, honestissima pro-
fecto legatio, quæ rem tanti momenti haudquaquam dedeceret. Ne inferior
quidem huic accedebat apparatus. Destinantur Auinionem, vt à Clemente
Sexto, Pontifice maximo, cuius imperio Neapolitanum regnum parêre debet,
Andreæ ac vxori diadema impetrent, vt à pontificia auctoritate, vtrique regno
potiri liceat, quod difficulter (vt infra patebit) consequuti sunt. Elisabetha au-
tem, in solennibus sanctæ Crucis Neapoli egressa, cum delecta optimatum &
Antistitum manu, Romam contendit, vt Apostolorum basilicas inuisat. Neapo-
litanus eam Archiepiscopus propius comitatur: dum per Campaniam iter fa-

ciunt, ex vicis ac oppidis ſpectatum omnes paſſim occurrunt, non tam ornatiſſimum comitatum, quam pientiſſimæ Reginæ ſanctitatem admirantur. Religioſam matronam intuentur, quæ nunquam orando ceſſabat, & cunctis rogatoribus, miſerabilibuſque hominibus, inter eundum, profuſas eleemoſynas erogabat, augebat decorem coniuncta cum venuſtate ſanctitas, quod ardentiſſimam à cunctis ſpectatoribus reuerentiam exigebat, iam omnium in ſe ora conuerterat, ac Deæ loco præuenerari cœpta, alteram Sabam Reginam hanc eſſe omnes prædicabant. Totum illud iter orando tranſegit: quum ad tertium lapidem Vrbi appropinquaſſet, vniuerſus populus, & Senatorum & Sacerdotum ordo, in eius occurſum effunditur, optimates Vrbis, & in primis Vrſini & Columnenſes, certatim ad officium properarunt. Vrbem ingreſſa, fauſtiſſimis paſſim acclamationibus, à Romanis mulieribus conſalutata, à plebe vbique, Reginæ Vngariæ feliciter, Andreæ regis Italiæ pientiſſimæ parēti feliciter, Matronæ ſanctiſſimæ feliciter, exclamatur: nōn ſacra peregrinatio, ſed ornatiſſimus ſanctitatis ille triumphus viſus eſt. Quum ad Diui Petri baſilicā perueniſſet, Pontifex cōfeſtim, cum frequentiſſimo collegio ſacerdotum, eam excepit, ad magnam Saluatoris aram ab eo ducta, ingens numini donatiuum obtulit, ſacras veſtes margaritis excultas, item vaſa candelabraq; aurea gemmataq;, ac cætera tale genus, quater inſuper mille ſeſtertiûm aiunt addidiſſe. Luſtrauit cætera templa, ſacraq; collegia, quorum nullum ſine regalibus donis prætermiſit. ſacra virginum cœnobia, incredibili beneficentia proſequuta eſt. Sudarium Saluatoris, vbi deſudatam numinis imaginem intueri fas eſt, facta ſemper conſcendendi poteſtate, reuerentiſſimè viſitauit, ad excolendum eius tabernaculū, multum auri argentiq; obtuliſſe dicitur, vbi tam pie collachrymaſſe memorāt, vt omni ibidē delictorum impunitate donatam, plerique ſcripſerint, ſuusq; Confeſſor, Sacerdos profecto grauiſſimus, poſt eius obitum, id vulgo prædicaſſe & aſſeueraſſe perhibetur. poſt vbi votis & religioni ſe ſatisfeciſſe reputauit, poſt feſtum Diui Franciſci diē, hinc proficiſcitur. Quum aliquantiſper Neapoli apud filium ſubſediſſet, Ioannæ ſuæ nurus inſolentiam, temeritatem, indomitamq; libidinem continuo intellexit, nihil in ea penſi, nihil pudoris & religionis intuebatur. Aſpernabatur hæc Andream, & imperare potius, quam parere viro cōtendebat, præferebat impudicam leuitatem, & præter faſtum intolerabilem, dominantemq; libidinem, nil aliud in ea cernere erat. Improbi illius mores, continentiſſimam ſocrum vſq; adeo cruciabant, vt in Pannoniam reiicerent: quod antequam pateretur, ne quid optimæ parētis officii prætermitteret, mitibus nurum monitis & hortationibus primum adoritur, quibus quum nil ſe proficere intelligeret, ſeuerioribus quandoq; verbis increpuit, ponebat ante oculos regiæ poteſtatis dignitatem, turpitudinis, infamiæ, & prophanæ mentis incommoda præſentanea, ſcelerum ſupplicia, quibus improba haudquaquam mouebatur. Quam vbi deperditæ audaciæ, ac impudentiſſimi fore ingenii indies intellexit, deſperata eius ſalute, ac dimiſſo non ſine magno dolore filio, quem male coniugatum nouerat, quamuis legati, qui Auinionem in Galliam ad Clementem contenderant, nondum rediiſſent, quia difficilem in coronando aliquantiſper Andrea, Pontificem offenderant, in ſequenti tamen anno, Neapoli profecta, circiter Diui Matthiæ ſolennia, Barum diuertit, vt Diui Nicolai ædem inuiſeret, vbi magnificentiſſima munera dicauit. Sipontum deinde cum vniuerſo comitatu peruenit, aliquot ibi dies morata, nauium defectu, ſecūdum Paſchæ ſolennia, miſſas ab Andrea quatuor triremes extemplo conſcendit, trium dierum nauigatione, Seniam appulit. Mox regnum ingreſſa, vbi de Reginæ reditu ſignificatum eſt, veluti publicæ & magnæ Matri, ex oppidis ac pagis omnes congratulatū occurrūr, cum incredibili vbique plauſu hæc recipitur, Soteria ob incolumem eius reditum apud omnes aras fiunt. Nondum Drauum amnem plane traiecerat, quum duo gnati congratulabundi obuiam venere, idē cæteri fecere Proceres, Antiſtiteſq;, dies publicæ hilaritati dicatus. Cum vniuerſa plaudentium turba ad Viſſegradū peruenit, ibiq; cunctis numinibus, mater ac filii certatim rem ſacram fecere, illi, quod reducem

præſti-

præstiterint parentem, hæc, quod filios incolumes, ac omnia tuta integraque reperit. Nondum Legati à Pontifice redierant, neque mandata ex sententia expedire potuerãt, res enim præ aulicorum auaritia prorogabatur indies, & quamuis hæreditaria regni iura exposuerant, iudicia tamen longa, sperata largitione, sane præstabant. Delegati iudices cuncta differre, opulentissimam causam sortiti, neque id etiam inuito Pontifice fieri, qui quidem expostulantes quandoque legatos obaudiuit, & quando sui iuris hoc regnum erat, largitionem quanque maximam se addecere reputabat. Res coronationis, ad apostolicum Senatum sæpe relata, nullum sine ingenti pecuniæ vi finem habere posse videbatur. Legati, quanquam ne Rex Andreas ambitus infamia notaretur, neve largitione magis, quam iure suo regnum impetrasse videretur, admodum vererentur, tamen intellecto Presbyterorum morbo, pacta pontificiam confirmationem pecunia mercati sunt. Et quamuis paciscendæ mercedis mandata non haberent, tamen ne, re tantæ molis infecta, redirent, inconsultis Regibus, quatuor & quadraginta marcharum (vt aiunt) milia Pontifici pollicentur. Compositis in Gallia rebus, ad Lodouicum Andreamque rescribunt, quantum pro regni Neapolitani confirmatione promiserint, item rogant, vt ad præstitutum tempus mercedem mittant. Lodouicus, ingenita probitate, ac fraterna charitate commotus, ne in discrimen amittendi regni adduceretur, Andreæ vniuersum onus plane subiturum se recepit, Pontificis auaritiam, & mercati pene regni infamiam ægerrime tulit. Illud rei exaggerabat indignitatem, quod ius hæreditariæ possessionis tanti licitari cogeretur, tandem ne fraternæ dignitati deesset, extraordinaria regno tributa imposuit, ac perbreui exacta, in fiscum pontificium misit. Legati, confirmationis mercede è cõpacto soluta, re confecta rediere. Andreas, delegato diademate, Pontificis auctoritate coronatur. Verum ante legatorum reditum, anno Dominicæ salutis quadragesimo quarto, terdeciesque centeno, 1344.
Lodouicus, ne per ingratum ocium, vitam silentio duceret, in Poloniã contendit, vt Regi Polonorum, & Casimiro eius filio, cuius filiam, vxorem duxerat, cui Margaritæ nomen erat, auxilium afferret. Expeditionis huiusce, Lituania Christianæ religionis expers, causa fuerat, quam quidem regionem (ni fallor) Liboniam plerique nominarunt, hæc veræ religionis iura pertinacius subire recusabat. Rex Poloniæ, vt gens illa sibi finitima, ac pene patria, recte saperet, postquam ne quouis alio pacto fieri poterat, armis cogere statuerat. Ad salutare bellũ Lodouicum acciuerat, qui cum validissimo equitatu, in soceri auxilium, & propugnandæ fidei spem, eo contenderat. Paratis omnibus quæ bello vsui fuerant, in Lituaniam, cum innumera copiarum multitudine, per glaciem concessere, & quum obstinatam gentem ad salutem monitis ac precibus redigere nõ possent, ferro & igni sæuiendum esse censuere, sed ingruentibus Austris, quibus glacies omnis solui cœperat, pedem illico, re infecta, & frustratis viribus, referre coacti sunt. Quanta Lodouicus in suos pietate præpolluerit, nemo quidem satis admiretur. Paulo post, aliud Casimiro bellum exoritur, quippe quod à Ioanne Boemiæ Rege, de quo paulo supra diximus, haud paruum suscitatum est. Ioannes enim Princeps nimirum præpotens, propagandi regni cupiditate ductus, in Poloniam iterum erupit, vicos & oppida multa populatur, nonnullas in deditionem ciuitates accipit, Graccouiam demum, Polonorum metropolim, obsidet, oppugnatq;. A Lodouico socer, affinitatis iure, debita auxilia exposcit, habito repente delectu, numerosus exercitus ab eo mittitur, in quo egregios equitum Præfectos, Niconem Zeech, & Petrum Poharnok memorant. Is vbi Graccouiam peruenit, & vrbem obsidione, & Poloniam Boemico hoste liberauit. Quare Lodouici copiæ, re feliciter gesta, ouantes in Vngariam rediere. Quod quidem præclarum facinus, ita Polonorum animos perpetuo beneficio erga Vngaros obstrinxit, vt in hodiernum vsque diem, immortales gratias se his debere fateantur ingenue. Tartaricum post hæc bellum exarsit, quod non minus graue, quam formidolosum videbatur. Lodouicus, ne maiorum fortuna laborare videretur, neve per contemptum, vt illi quondam fecere, res Vngaricas

in diſcrimen adduceret, legiones omnes, late diffuſas & hibernantes, illico acciri iuſſit, coactum perbreui exercitum in Tranſſyluaniam miſit, quando eius prouinciæ Tartari fines inuaſerant, Siculoſque (vt aiunt) Valachis finitimos grauiſſime infeſtabant. Andreas Ladislai filius, vir bello ſtrenuus, qui prouinciam cum imperio tenebat, quem Vaiuodam dicunt, Lodouici Regis edicto, omnibus copiis repente præficitur. Is vbi magiſter equitum à Lodouico declaratus eſt, in Tartaros continuo profectus, ad regni fines immanem hoſtem offendit: collocatis è conſpectu caſtris, poſtero die collatis ſignis, pugna conſeritur. Andreas in dextro, in ſiniſtro cornu Stephanus, fortiſſime dimicant, ab initio Tartari ſagittis Vngaros obruere contendunt, eo vehementius obſtant illi, quibus vt veterem conflictum vlciſcerentur, aut vincere aut mori certum erat. Hi ex inſtituto gentis, quum illatum impetum ſuſtinere non poſſent, pedetentim terga vertunt, rati paulo minus fugiendo, quam inſtando, ſe telis hoſtem confoſſuros, quod vbi factum eſt, tanta vi à tergo inſtare Vngari occœpere, vt fœdã mox gentem palantem inſequerentur, maxima eorum pars in fuga cæditur. Intercipitur Atlamus, Tartarorum Dux, qui poſtquam receptui canere cœptum eſt, in caſtra relatus, confeſtim obtruncatur, hoſtium caſtra direpta, & ſigna cum innumera multitudine capta, quæ concatenata omnis, Viſſegradum ad Regem ducta. Celebrata victoria, Lodouici auſpiciis parta, & gratiæ triduo diis vindicibus actæ. Siculi deinde, Tartarorum reliquias in Tranſalpinis ſæpius inuaſere, quæ ne ad interitum redigerentur, dimiſſa hac Valachorum parte, ad immenſam ſuorum multitudinem, quæ in maritimã Ponti oram effundebatur, ſe continuo recepere. Ita vnum poſt aliud Lodouico ſemper bellum redintegrabatur, vt ad arma tantum, perpetuoſq; labores natus eſſe videretur. Plerique enim Reguli, cum ingenti nobilium manu, in Croacia & Dalmatia rebellarunt, nonnulli Venetorum factionibus id factum eſſe rebantur. Horum Principes, Gregorium Luriaci filium, & Nelepcium, Croacos eſſe, rumor erat, quorum perfidiam & audaciam, vi coercendam cuncti Proceres, habito ſæpe ſenatu, cenſuere. Id ipſum Rex quoque aſſeuerabat, quandoquidem neq; literis, neque legatis ad præſtandum fidelitatis officium, rebelles illos reuocare quiuerat: quare his bellum, veluti hoſtibus publicis, indici placuit. Succurrebat illud, quod quum hi multa oppida & caſtella in Croacia longe lateq; occupaſſent, quãto res cunctatius agebatur, tanto maior periculorum fiebat acceſſio. Ad hoc bellum, Stephanum Boſſonenſium Principem, ſocietatis iure, præcepit acciri, cuius Eliſabetham deinde filiam, legitimo ſibi matrimonio coniugauit. Beſſi veteres, vt à principio diximus, fuere populi, quos Græci Beſſos ſæpe appellarunt, hi à Bulgaris ex inferiore Myſia eiecti, in ſuperiorem ſubmigrarunt, & proximam Sauo regionem incoluere, quam intercepta litera, Boſnam à Beſſis vocauere. Huic igitur regioni Stephanus Rex Myſorum late dominabatur, qui quidem ea tempeſtate, in Illyricum & Macedoniam vſque, regnum propagarat, ad hoc bellum euocatus, vltro conuenit, auxiliares copias numero ac robore præſtantes duxit, cum Lodouico ad Sauum amnem ſacra caſtra coniunxit. Croaciam ingreſſi, ad oppidum peruenere, quod Beehegium appellant, ibique ad caput riuuli caſtra metati ſunt, quẽ Calacuthpheum vocant, vbi quum aliquandiu ſtatiua habuiſſent, ita rebellium animos igni ac ferro conſternarunt, vt omnes ad veniam implorandam venire cogerentur. In primis duo Reguli, defectionis auctores, aduenere, Gregorius, & Iuan Nelepeczi filius, cui paucis antè dieb. pater obierat; eos haud paucus nobilium numerus ſequutus eſt, impetrata venia, & accepta pace, omnes in Lodouici manus iurarunt, ſe legitima tributa quotãnis penſuros, facturos imperata & fidem Vngarici regni perpetuo ſeruaturos. Hæc vbi geſta ſunt, pacata Croacia, Dalmatiaque, hi à Rege dimiſſi, & ſoluta caſtra. Non multo poſt Lodouico nunciatur, Gregorium in Croacia iterũ noua moliri, defeciſſe à data fide, & præſtitum cõtempſiſſe iuſiurandum. Indoluit Reguli perfidiam Lodouicus, & quantum pro tẽpore fieri potuit, exercitum inſtaurauit, & Magiſtrum equitum, cum duabus legionibus, in Croaciam properare iuſſit.

Quò

Quò vbi ventum est, breui prælio Gregorii proteritur audacia, oppida, quæ defecere, continuo recipiuntur, confirmantur nutantia, Venetorum factione vexata. Et pacata prouincia, Gregorioque perpetuum obsequium promittente, quod etiam sacramento asseuerauit, Magister equitum in Pannoniam rediit, & haud parum, ob rem bene gestam, à Rege laudatus & donatus est. Compositis in Croacia rebus, ne quid ocii à fortuna Lodouico largiatur, aliud in Dalmatia cum Venetis bellum exoritur, quod Iadræ gratia sumptum est, cuius vt notitia clarior habeatur, res est altiusculè repetēda. Iadrenses, vt Veneti quoque testantur Annales, quum sub Vngari tutela viuere consueuissent, & à Venetis sæpius intercepti, eorum iugum diu tolerassent, Pannonicæ libertatis, saluberrimæq; societatis memores, imperante Lodouico, discurrere cogitarant, rati se assertorum in ea re optimum, fortissimumq; propugnatorem habituros. Quare septimo à Venetis defecere, eiecere Venetos magistratus, & rebellionem hanc obstinatissimis omnes animis commisere. Misere legatos ad Lodouicum extemplo, quibus mandarant, & Regi sane pollicentur, si in Dalmatiam cum exercitu venerit, non modo antiquum obsequium præstituros, verum etiam vrbem, portum & agrum, fortunas deniq; omnes vltra dedituros. Studiosissimam Iadrensium fidem, Lodouicus haudquaquam aspernandam ratus, vniuersas vires in eorum tutela statuit experiri, ingentem comparat exercitum, quādo cum validissimo sibi hoste rem fore intelligebat. Interea Veneti, audita Iadræ defectione, admodum perturbati, maximum delectum habent, classem comparant, pene tumultuariam, quia celeritate ad hanc rem ingenti opus esse iam diu nouerant. Proinde triremes quinque subito instructas, Petro Canali Præfecto in Dalmatiam mittunt, hic cum parua classe Iadram nauigauit, Marcum Cornarium, cū liberis & vxore, item cęteros Venetos, qui in ea nouitate fuere, in classem accepit. Mox ad Pagum insulam rediit, ciuitatem ingressus, oppidanos in fide retinuit, Magistratum à Iadrensibus missum, cum cæteris Iadrensibus, qui eo tempore ibi reperti sunt, haud inuitis Paganis in vincula coniecit, misit eos extemplo Venetias. Imposuit Pago præsidium, & circa proximas insulas, nauigia Iadrēsium multa corripuit, omnia circum infesta reddidit. Postquam Marcum Iustinianum cum terrestri ad Iadram exercitu peruenisse, & ad proximum vrbi fontem consedisse nouit, ipse quoque classem Iadræ appulit. Ad fontem Iustinianus militari opere castellum erexit, veritus ne Lodouici Regis aduentu, quem propediem adfuturum intelligebat, è continente, soluta obsidione, amoueretur. Præfectus Dalmatiæ, à mari, terra Iustinianus, die noctuque Iadram oppugnare adoriuntur, vt antequam Lodouicus adueniat, fortunam experiantur, videbant enim secundum eius aduentum, non sine multo sanguine, obstinatam vrbem expugnari posse. Quare mari ac terra muros pertinacius oppugnant mœnib. vineas, arietes testudinesq;, ac cætera tale genus admouet, classiarii contra, admotis proxime nauibus, à malorū altitudine pontes substruunt, quibus vrbem irrumpant: tanta vtrinque vi certamen initum, vt fœda cædes oriretur. Veneti à mœnibus assiduo reiecti, abstulere Damianum oppidum, quod vbi factum est, nunc classis instare, nunc abire, mox profecto maiore, quam dudum impetu redire, infestare portum, & cum protensa catena ferrea, quæ portum & naualia tuebatur, indies colluctari. Superuenere Legati à Senatu missi, quos Prouisores appellant, quorum Andreas Marocenus alter, alter Simon Dandalus fuisse dicitur, hi eo magis vrbis oppugnationem adurgent, curantque, quo celerius Lodouicum in horam, cum incredibili exercitu, adfuturum affirmant. Redintegratur pręlium, & à continente, ac mari, vrbs miserrime oppugnatur, par vtrisq; pertinacia inerat, hos defectio septima, extremum illos exitium imminens irritabat. Multi qui à mœnibus in vrbem desilierant, cōtinuo discerpti, alii horum periculo remorati, ne temere caderent, retro cessere, irriti tādem hactenus Venetorum conatus extitere. Deinde Lodouic⁹ cum centū ac viginti hominum milibus aduenit, vt Dalmatiam, quæ Vngarici iuris esse consueuerat, à Venetorum seruitute vindicaret, alii viginti milia tantum adduxisse perhi-

bent. Postridie, quam aduenerat, castellum à Venetis ante vrbem erectum, validissimo Italorum Germanorumque præsidio, ac omni machinarum genere munitissimum, tanto impetu adoritur, vt intra vallum multi prosilientes occubuerint, vi tamen tormentorum reiectus Vngarus, & post magnam cædem Lodouicus, dato receptui signo, prælium diremit. Castellum illud, Vngari Sceeach appellant. In sequenti die munitionem repetit, ne minore quidem vi, pro sociorum liberatione, quam pro se dimicare iubet. Classiarii terrestribus copiis timentes, prospecta acerrima suorum oppugnatione, in littus prosiliere, vt laborantibus subsidium afferrent. Rex bipartita acie, & classiarios in classem reiicit, & castellum oppugnat. Ad hæc Iadrenses, partim in classiarios, partim in munitionem continuo erupere, in hostes, vt res ipsa postulabat, sæuiunt, cadunt vtrinq; multi. Vngari fortissimo ciuium prælio, eo vehementius prouocantur ad pugnam. Pro vallo munitionis, erumpentibus Venetis, ita vltro citroque obstinatis pectoribus dimicatur, vt maxima in medio strages ederetur, prælium ad serum vsque prolatum. Interim castelli præsidium, acerrima oppugnatione admodum imminutum, Iustinianus, accepto à classe supplemento, instaurat, munit pro virili sua, & quum hactenus non cesserit, maiores in posterum animos concipit. Quamuis à mœnibus multi deturbati fuerint, ne classem exhauriat, è proximis Insulis supplementa capit, quin & nouę quotidie à patribus copię mittebantur, vt laboranti exercitui subuenirent. Item illud semper ante oculos versabatur, si amissam Iadram non receperint, cætera quæ in ora maritima supersunt sibi opida, continuo defectura, contra Lodouicus, si nunc Venetis cesserit, vniuersos simul Dalmatas, desperata liberatione, in perpetuam seruitutem recasuros. Quare iterum atque iterum extremas vires tentare decernit, in sequenti die, è castris aciem educit, & repetitum castellum obsidet, deinde quauis arte oppugnationem adoritur, neminem cedere, sed ad mortem vsque, donec munitione hostili potiatur, dimicare iubet, & ita assidua subsidia substruit, vt etiam si ad noctem vsque pugnaretur, ne ordo quidem longissimus subsidentium deficeri posset, mox signum pugnę dari iubet, vallum sine mora protinus attingunt. Contra hostes, telis, saxis, & quauis belli machina deturbare contendunt, conflatam sæpe picem, item sulphur & ignem, ac cætera tale genus in subeuntes demittunt, multi glutinoso aspersi incendio, cum igni, dimisso hoste colluctantur. Plerique vallum aggeremq; conscendunt, & per infestos gladios penetrare conantur, successu destituti, intra septa trucidantur, instaurantur edicto Regis sępe acies, & oppugnatio pertinacissima redintegratur, qui castellum tuebantur, inuiti & necessitudine adacti, quando circumuenti egredi non poterant, fortissime pugnare cogebantur, quandoque telorum imbribus, quę foris obtorquebantur, obrui videbantur, ad noctem vsque sine intermissione dimicatum. Lodouicus suorum cædem miseratus, quamuis propter noctem dirimere prælium cogebatur, tamen haud inuitus legiones ab oppugnatione reuocauit. Vires & conatus suos eludi quam ægerrime ferebat, sed equitum salutis rationem etiam habere cogebatur, obsidione longa castellum defatigare cogitabat, sed illud aduersabatur, quod maximus exercitus, in Iadrensi agro, ob inopiã commeatuum, diutius versari non poterat, & paruo hostis illinc eiici nequibat. Necessitati demum cedendum esse statuit, proinde vrbem præsidio commeatibusque muniuit, ipse alia oppugnatione in cassum tentata, Iadrensi agro, multis amissis excessit, ratus alia hinc hostem arte se auocaturum. Venetorum Annales, fusum & fugatum inde Regem produnt, quod ab historiæ veritate longe alienum est, cum deprauato potius studio, quam diligenti disquisitione id retulerint. Innumeram ac validissimam multitudinem, & vitæ prodigam, à paucis imbecillioribus fuisse fusam, quis facile crediderit? Secundum Lodouici conflictum & fugam, hi adiiciunt, è tabescentium fœtore cadauerum suscitatam pestilentiam, milites in Venetis castris incessisse, instaurasse obsidionem, & in ea nihil laboris & vigiliæ prætermisisse, refregisse catenam portui prætensam, & Iadrenses, desperatis auxiliis, propriisque viribus iam effœtis, mittendi legatos

potesta-

poteſtatem Venetias, à Iuſtiniano petiiſſe, qui implorata venia, vrbem patribus dederent, idq; non grauate ab eo impetraſſe. Eos tandem, impetrata venia, ciuitatem Iuſtiniano tradidiſſe, qui vbi eam in Venetorum ditionem recepit, Iadrẽſes ſeptimæ defectionis principes, procul à patria relegaſſe, cæteris animaduerſionem remiſiſſe, & vrbi ac Dalmatiæ aliquandiu præfuiſſe dicitur. Annales Vngarici, qui nihil à ſimplici veritate diſſentiunt, aliter atque illi, hæc geſta referunt, haudquaquam diffitentur, Lodouicũ non ſine magna ſuorum hoſtiumque cæde, re infecta, in Pannoniam rediiſſe, Bartholomæum Laurentii filium, Tothorum genere natum, & Harsãdorpharum, Teuthones, Pręfectos equitum præ cæteris in eo bello occubuiſſe. Continuaſſe Venetos obſidionẽ, & quorũdam factione ciuium, vrbem per deditionem accepiſſe, addunt, in quamplurimos ciues ac nobiles inhumaniter ſæuitum, pleroſque defectionis huius auctores variis cruciatibus fuiſſe mulctatos, multos relegatos in perpetuum, & ingentem virorum mulierumq; manum, in captiuitatem abductã, in omnem ſexum & ætatem crudeliter actum, partem inedia abſumptam, cæteros carcere perpetuo fuiſſe maceratos. Vtri potius acceſſerint veritati, nulli magis, quam Iadrenſes norint; Quam laborioſa fuerit Lodouici Regis vita, hinc intelligi poteſt, quum poſt initum regnum, nullum in ocio annum degiſſe videatur. Poſt Dalmaticum, Neapolitanum bellum ingruit, cuius Andreæ Regis interitus, auctor extitit. Andreas enim Rex Apulus, tertio poſt initũ regnum anno, cognatorum factione, qui regiam poteſtatem anhelabant, & conſentiente vxore Ioanna, Auerſæ ſerico laqueo facinoroſiſſime necatur. Coniurationis huiuſce principem, Conradum Cathanſium, & Chenſam Militem, tradunt fuiſſe carnificem. Comes autem Nouellus, Andreæ neceſsarius, regiæ mortis indignitatem ægerrime ferens, ne per impunitatem nefarii paricidæ elaberentur, tumultuaria manu eos cepit. Comperto facinore, ne minus quidem, ac illi, in eos immaniter animaduertendum eſſe cenſuit, vt vno eodemque tempore ſui principis indignum fatum vlciſceretur, & hoc ſeueritatis exemplo, cæterorum audaciam à diris ſceleribus abſterreret. Per omnes namque comitatus ſui vicos paricidas circumferri, cãdentibus fruſtillatim forcipibus diſcerpi, demum quadripartito diſcindi iuſſit. Infandam Andreæ mortem, rumor velox longe celerius, quam in Pannoniam nuncii detulere, rumori parum fidei datum. Ad nunciorum vocẽ, omnium animi præ dolore conſternati, in primiſque Lodouicus, multo plus opinione pius, & pientiſſima parens, nullum in tanto mœrore modum inueniebant, non ſine Ioannæ conſcientia patratum facinus exiſtimabant, & id multo magis Regina aſſeuerabat, quæ intellecta nurus improbitate ac audacia, ex eo tempore, filio ſemper timuiſſe fatebatur, vniuerſa hinc vltro ſibi Pannonia, planctum & diuturnum luctum induxerat. Paucis poſt diebus, Ioannæ literæ ad Lodouicum delatæ, quibus ſe omni ſuſpicione purgare nititur, ſe ſceleris indigni inſciam fatetur, dolorem ſimulat, eiuſq; magnitudinem oſtendit. Hæc alteri conſobrino nupſerat, Tarentino Principi, Philippi filio, quem Roberti Regis fratrem fuiſſe docuimus. Hic Lodouicus dictus eſt, qui regnandi cupiditate tractus, vna cum Ioanna, quam vxorem duxit, in Andreæ cædem pariter coniurauit. Huic talia Lodouicum reſpondiſſe ferunt: Impetrata fides præterita, ambitioſa continuatio poteſtatis regiæ, neglecta vindicta, & excuſatio ſubſequuta, te viri tui necis arguunt conſciam, & fuiſſe participem, neminem tamen humani diuinive iudicii pœnas, nefando ſceleri debitas, euaſurum. Itali regia morte indignati, & quæ vnde minime debuit, profecta eſt, Ioannam omnes in inuidiam adduxere. Mirabantur enim è Roberto Rege, omni ſapientia & optimarum artiũ doctrina prętſtante, vnico illius tẽporis ornamẽto, tam facinoroſam neptẽ promanare potuiſſe. Vlciſcẽdam innocẽtiſſimi ac probi Regis mortem, omnes exclamare, iubere bellum indici, prædicare vulgo, totius eſſe Italiæ, tantum nefas vlciſci. Lodouicum ad vindictam è Pannonia euocãdum, multi ad eum Principes ac Reguli ex Italia ſcripſere, orantes vt cum vniuerſo in Apuliam traiiceret exercitu, regnum ſibi debitum vindicaret, non peteretur à nefariis

paricidis indigne possideri, ipsi in Italia, neque auxilia, neque commeatus, neq; opem, neque supplementa, vnquam defutura. Lodouicus quoq;, quamuis multorum literis sollicitatus esset, sua tamen sponte vlciscendi fratris gratia, ad sumendum hoc bellum sat animatus erat. Ne quid autem è prudentia sua remitteret, prætentandos Apulorum animos censuit, misit Nicolaum, Laurentii Tothi filium, qui postea Conthus cognominatus est, vt Procerum & Optimatum studia sentiret, inspiceret hominum sententias, & vt intelligeret, quid dicto ac facto opus esset. Tempus, res, personas rite consuleret, subduceret in Lodouici partes, quoscunque liceret, & Principum in se studia pro virili conuerteret, conspirationem potentum conflaret ingentem, ac nihil ex industria ac diligentia prætermitteret. Venit hic Aquileiam, haud parum ea tempestate pollentem, ibi Lallum ostendit, Andreæ Regis familiarem olim studiosissimum, & Præfectum Nouæ vrbis, quem Prætorem vrbanum iure dicimus. Nactus virum integrum ac fidum, prospecta eius voluntate, sensim se aperit, patefacit mandata, & quid venerit, rite enarrat omnia. Quum Aquileia,, Marsis, Præcutiniis, Samnitibus, item Apulis, & Campanis immineat, potẽtatu haudquaquam mediocri polleat, hortatur, & exorat, vt vrbem faustis præditam auspiciis, in Lodouici Regis Pannoniæ fidem redigat, suadet id quoque multis aliis, qui Aquileianorum exemplo, ac infelicis Andreæ cõmiseratione ducti, vna cum his, quos diximus, conspirarunt: mox quæcunque gesta sunt, rite cuncta Lodouico significat. Rex interea indies, dum clam hæc in Italia agebantur, exercitum cogebat, euocabat vndique auxiliares copias, & nihil ex his, quæ bello sunt vsui, remiserat. Quum legiones duodeuiginti cum validissimo comparasset equitatu, per Istrios & Foroiulianos circumacto Adriatico sinu, in Italiam contendit. Ingressus Italiam, honorificentissime vicatim oppidatimque accipitur, officio nobiles Proceresque certabant. Quum in Venetiam penetrasset, grato à cunctis hospitio susceptus est: tyranni fere omnes Cisalpinæ Galliæ, ad honestandum Principem occurrère, plerique per Legatos persoluere officium, Luchinus Vicecomes, Mastinus Scaliger, Philippus Gonzaga, Albertinus Carraria, Opizo Hestensis, Guido Polerensis Rauennas, qui quidem tyranni, paulo ante à Pontifice qui Auinione adhuc agebat, vicariorum nomine, in vsurpatis dominatibus confirmati fuerant, omnia hospitalitatis officia præstitere. At vbi in Flamminiam ventum est, Galeotus Malatesta, fratresque, in occursum cum magnifico equitatu occurrère: horum quoque socius, Franciscus Foroliuiensis fuisse dicitur, & Ioannes Manfredus Fauentinus. In Piceno agro, Antonius Feretranus Vrbinas, Alegretus Clauellus Fabrianensis, Bulgarutius Matelicensis, Ismeducius Seuerinas, Gentilis Varanus, Michael Milonianus, Pangonus Cingulanus, Picentum tyranni, quacunque potuerunt gratitudine, item commeatibus ac donis Regem adiuuerunt. Multi ex his, Neapolim vsq;, cum honorifico comitatu eum sequuti, quorum Principes Franciscum Ordelaffum, Philippum Gonzagam, cum multis Picentibus, Præcutiniisque nobilibus fuisse perhibent. Quum ad Truentum amnem peruenisset, ab Asculanis, honorifice ac summis omniũ studiis exceptus est. Regni fines ingressus, Interamnam, Adriam, Theatum, Pinuẽses, obsequẽtissimos inuenit, qui omni studio imperata fecere. Primo Sulmonenses offendit infestos, qui Ioannæ partes palam sectabantur, impositoque ab ea præsidio, Vngaris obstare sunt ausi, acerrima vrbem Rex obsidione circumuenit, & futuram hinc victoriam auspicatur. Petrarcha noster obsessis amicis, à Tribuno plebis auxilia promisit, & in epistola ad Barbatum Sulmonensem, cuius auxilio tribuniciam opem pollicebatur, à Lodouico captos fuisse fatetur. Verum noui Tribuni dignum memoria facinus altiuscule repetendum. Romani, Clemente Pontifice Sexto ab institutis è nobilitate Senatoribus, Romani Pontificis auspiciis regebantur. Stephanus Columna, quinquennio senatoria potestate functus, item Raynaldus Vrsinus & Iordanis, Petrusque Columna. Post hæc, Nicolaus Laurentii filius, ciuis Romanus, & scriba publicus, quadam animi celsitudine ductus, fretus populari aura, facta seditione, Capitolium inuasit, eiicit Senato-

Senatores in priscam libertatem Romam vindicat, ob præclarum facinus, Populum Romanum vsque adeo suo nutui obtemperantem nactus est, vt pro arbitrio duceret, & imperaret. In titulo hac modestia vsum affirmant, Nicola⁹ seuerus, & clemens, libertatis, pacis, iustitiæque Tribunus, ac sacræ Romanæ reipublicæ liberator illustris, hunc virum Romani, adeoque cæteri Italiæ populi admirati sunt, vt pauci fuerint, qui hunc maxima quæque gesturum non ariolarentur, immo priscam vrbi Romę maiestatē redditurum esse confidebant. Huic cæteri Italiæ Principes & tyranni, veluti antiquam Populi Romani potestatem & imperium requirentes, certatim legatos misere, quibus ad fausta cœpta hortabantur, pollicebantur auxilia, ac fortunas & vires vniuersas, pro restitutione Romanæ reipublicæ, vltro offerebant: quin etiam ad hanc famam, omnes externæ Populi Romani prouinciæ, præ nimia lætitia, exultasse dicuntur. Mense demum septimo, hic Romanæ libertatis vindex, nulla vi Pontificis Romanorumve compulsus, ab Vrbe, clam mutata veste, ad Carolum Luceburgensem, Imperatorem declaratum, in Boemiam proficiscitur, vt cum illo fœdera percuteret. At ille pusilli, vt exitus ostendit, animi, Tribunum Pontifici vinctum dono misit. Capta Sulmone, Lodouicus, superatis Apenninis montibus, vniuerso facile regno potitur. Ioanna, hostis aduentu perterrita, vna cum Lodouico Tarentino, viro suo, imposito præsidio, Neapolim deseruit, & cum tribus (vt aiunt) triremibus, Auinionē in Narbonensem Galliam nauigauit. Præfecerat regno propugnando Dyrrhachinum Ducē, Comitis Grauiensis filium, quem Roberti Regis fratrem fuisse affirmant, hic vbi Vngarum, Neapolim recta contendere intellexit, cum plerisque cohortibus, & vniuerso equitatu eo properauit, ne occupata metropoli ac regia cęteris continuo potiretur hostis. Quum eo Rex peruenisset, rebellem non sponte vrbem offendit, vrbis aditu à Duce prohibetur, ac eum plus æquo pertinacem infestumque cognouit: quare hunc repugnare ausum, facto impetu, vrbem ingressus, extemplo cum vniuerso præsidio cepit, captumq; capitali supplicio mox affecit, reliquis ignouit. Cum magno plausu, ab Optimatibus, populoque Neapolitano susceptus est: quinetiam refragante nemine, ab omnibus Rex Siciliæ ac Hierosolymæ salutatus. Mox de paricidis quæstionem haberi iussit, multi deferuntur, quorum memoria digni hi potissimum nominātur, in primis Dux Dyrrhachii, ac duo eius fratres, Lodouicus & Robertus, item Lodouicus Princeps Tarentinus, & Philippus nepos eius. Dux Dyrrhachii, Auersæ in arce, vbi Andreas laqueo interceptus erat, Regis edicto, veluti paricidii auctor, à publico lictore trucidatus est. Reliqui vero Reguli, qui ex comitatu Caroli pueri fuere, quem Andreæ Regis filium fuisse memorant, quum facinus nequaquam inhibuissent, neque in reos criminis læsæ Maiestatis, vt ęquum & fas erat, & quærere, & cōuictos extremo mulctare supplicio perrexissent, veluti diræ factionis conscii, cum prætorianis cohortibus, custodiæ loco, in Vngariam relegati. Asseruati adhibitis custodibus, in Vissegradensi arce, tractati laute honorificeque, haud aliter atque regiæ consanguinitatis necessitudo postulabat, quare non mediocris, in animaduersione hac, Lodouici Regis clementia commendatur, quippe quæ paucorum sanguine placata, cæteros huiusce paricidii insimulatos perhumane pieque tractauit. Pestis interim dira, per vniuersum orbem, & in primis per Italiam late bacchatur, nec erat vsquam visa remissio, varietasq; morbi tam sæue vbiq; gentium grassabatur, vt nouissima hac humanum genus lue, diuina ira deletura videretur. Quamobrem Lodouicus, vt communi saluti consuleret, relicto fidelissimo Vngarorum in Apulia equitatu, & præsidiis vbique, veluti opus erat, rite dispositis, ad postremum pacato regno, vt dirę pestilentię cederet, cum cęteris in Vngariam copiis, tertio post mense, quam aduenerat, se recepit. Annales Stephanum Vaiuodam Transsyluanum, Ladislai filium, experientia rei militaris, & animi fortitudine præpollentem exercitui præfecisse, summam tradidisse potestatem, & Volfardum Teuthonem, cum valido præsidio, Neapolitanæ vrbi imposuisse ferunt. Eodem pene tempore, Luchino Vicecomite vita defuncto, Ioannes frater eius,

Metropolita vrbis, vir summa prudentia, & probitate singulari, dominatum accepit. Item Genuenses ac Veneti, grauissimum inter se nauale bellum gesserunt, mutuisque cladibus sese affecerunt. Paulo ante Genuenses sedente Gregorio Nono, felici vsque adeo Marte cum Venetis dimicarunt, vt eorum iniussu nemo per vniuersa maria nauigare auderet: variante deinde fortuna, nunc Veneti, nunc Genuenses superiores euaserunt. Tribunum plebis, de quo paulo supra diximus, apud Clementē Auinione, asserēdæ libertatis affectum ingenue profitentem, cum ex his, qui Pontifici gratificari cupiebant, multi carcere perpetuo, nonnulli extremo supplicio afficiendum esse censerent, minori iudicio, ob poeticæ artis opinionem adiudicatum carceri Petrarcha fuisse refert. Sed ad rem ipsam reuocetur oratio. Postquam Lodouicus Rex in Vngariam redierat, Neapoli Ioannæ factionibus continuo suscitata seditio. Neapolitani quidem Optimates, & Campani simul coniurarunt, vt Præfectum Neapolitanæ arcis, quē Volfardū dictum esse retulimus, eiicerent, & recepta arce, Ioannam cum adultero restituerent. A principio, coniuratis haud parum aspirauit ipsa fortuna, eiicitur Volfardus, & mox in Stephanum, regni præfectum itum est. Inter Auersam & Neapolim, conuenere omnes Neapolitani cum Campanis, Vngarum fere occlusum inter vtranque vrbem, haud difficulter superari posse confidebant, Vngaro ad proterendam coniuratorum audaciam animus non deerat, educit aciem in vtrosque, cruentum prælium initur. Optimates, ne cederent, obstinatissime instant, cadunt in primo congressu vtrinque multi, & pari hactenus fortuna pugnatur. Vngari, tantæ audaciæ ac infidelitatis indignitate succensi, aut vincere, aut mori decernunt, cum animis pugnam instaurant, adaugentque, quare complures ex Italis Proceribus oppetiere, cæteri sensim inclinari occœpere. Instantibus mox Vngaris aliquanto vehementius, palantes dedere terga, capiuntur ex Optimatibus nobilibus, regnique Proceribus multi. In Neapolitanos rebellionis auctores plus sæuitum, populata illorum castra, ac ingens ibi comperta prēda, ex horum spoliis exercitus admodum ditatus, quandoquidem coniuratos, multi Reguli, & eminentioris fortunæ viri sectati sunt, ingens etiam captiuorum numerus, qui graui pecunia mulctati sunt. Hoc victoriæ successu, multi, qui adhuc nutabant, populi ac Proceres, vltro in Vngarorum partes concessere, publicæ Ioannæ imperium & facinus execrantes. Re bene gesta, regnum extemplo pacatum est. Insuper Stephanum, paucis antè diebus, Vernerium Ducem, cum equitibus quingentis, ad Coritum cepisse memorant. Hic enim Lodouici Tarentini copiis præerat, & ad sollicitandos in Ioannæ Reginæ auxilium populos aduenerat, quare aduersariorum animi admodum his rebus, præter sententiam accidentibus, consternantur. Parem quoque in cæteris, quæ gessit paulo post, præliis successum inuenit Stephani Vaiuodæ fides, quippe qui redintegrato à Lodouici Tarentini partibus bello, ne minora quidem pericula subire cogitur. Maximus enim eius exercitus Neapolim concessit, vt Stephanum regali arce eiicerent, vrbem reciperent, qua recepta de hostib. plane actum existimabant, quare pro mœnibus, de vrbe ac regno dimicare opus erat. Lodouici & Ioannæ exercitus numero multo superior, hic robore ac fide validior, ad præstitutum vtrinque diem acies educi, iniri pugna, non tumultuaria, sed stataria. Collatis pari impetu signis congrediuntur, aliquandiu æquis vtrinq; viribus dimicarunt, cecidere complures ex his, qui fortuna nequaquam humili videbantur: inita cæde, vtrique pariter ad bellum irritabantur, acre odium, vt obstinatius pugnarent, efficiebat. Ægerrime ferebant Itali, parêre alienigenis, ac vel maxime Vngaris, quorum asperitatem abominabantur. Contra illi pertinacius Andreæ fatum vlcisci, retinere obstinate regnū sibi debitum, ac demum malle mori, quam infensæ genti cedere. Quum vltro citroque diu certatum esset, ac multi cecidissent, cessere tandem Itali, & palantes in fugam conuersi instantibus à tergo Vngaris, partim cæsi, partim capti sunt, pars non mediocris, anticipata fuga, salutem inuenit, ex Magnatibus ac Regulis pleriq; capti, quibus magnæ pecuniæ indicta mulcta. Parta victoria, Stephanus in vrbes & oppi-

oppida, quæ Lodouico Tarentino fauebant, & in eo bello cõmeatus & auxilia miserant, castra mouit, multas per deditionem accepit, nonnullas vi ad obsequium redegit, in cæteros factionis huiusce homines seuerissime animaduertit: tali exemplo alii perfidia absterriti, cæteri omnes passim Vngaro paruere. Rependêre Barbaro vicem Itali, quippe qui, ex Vngaris quemcunque ceperant, si quam eorum Annalibus fidem adhibemus, aut cute exuendos, aut quauis grauissima afficiendos pœna censuere. Proinde vindicandum vtriq; regnum, non tam æquo Marte, quam diro supplicio & feritate iudicarũt. Stephani gesta, priuilegia à Lodouico Rege data testantur, & in ea castellorum donatione præsertim, quæ inter Drauum & Muram (vt aiunt) sita sunt, quorum alterum Izthrigum, Chiakthornia alterum appellarunt; multis nanq; oppidis & pagis, hunc ob rem in Italia bene gestam, à Rege donatum tradidere. Regina Ioanna, Lodouicusq; Tarentinus, quem virum an adulterum appellemus, haud multum interesse veritas ipsa censet, quum obfirmatis à Pannonibus animis, Apuliæ regnum retineri accepissent, ne per ignauiam tantum imperium deseruisse viderentur, è Narbonensi prouincia, & Auinione, quo à principio cõfugisse retulimus, profecti, in Italiam non sine magnis cõpiis rediere, sollicitauerant pro virili sua pontificem, & in partes suas transferre perrexerant. Quum hos Calabriæ Stephanus appropinquare cognouisset, quod è fluctuantibus populorum studiis haud difficulter intelligere poterat, ad Lodouicum in Vngariam repente nuncios mittit, quibus Ioannæ reditum, ac regni discrimen plane significat, monetque Regem sine Rege regno facile eiici non posse. Lodouicus imminenti repente periculo suscitatus, nondum comparato exercitu, quem se subsequi iusserat, cum magna Procerum multitudine in Italiam reuertitur. E Magnatum Antistitumque ordinibus, hos in primis numerant, Nicolaum Gileti filium, Palatinum tunc agentem, Ioannem & Dominicum, eius filios, & Ioannem fratrem, Gileti quoq; gnatum, item Nicolaum, qui Laurentii Thoti filius erat, quem Lucas & Bartholomæus fratres rite sequebantur, præterea Stephanum & Gregorium, Bebeci filios, Nicolaum Seech, Coniam, Thomæ Vaiuodæ filium, & Andream, alterum cum fratribus Vaiuodam (vt aiunt) insuper Nicolaum, Paulum, & Michaelem, Ladislai filios. Par quoq; officium Antistites præstitere, Nicolaus Zagrabiensis Episcopus, qui Auersæ sacris põtificiis initiatus erat, Stephanus basilicæ Budensis Antistes, & Ioannes frater eius, magno robore præstans, Laurentii Canisii filius. Qui quidem omnes Regem sequuti, se, traiecto Adriatico sinu, in Apuliam appulere. Siponti Rex portum occupauit, & ciuitatem vltro se dedẽtem ingressus, curatis corporibus, postero die, Theanum Barletumque oppidum vi recepit. Obsedit subinde Barium, quod paucorum dierum obsidione captum est, in arce resedit, stipendia Teuthonicis cohortibus exsoluit, quorũ Præfectus Conradus erat, Volfardi frater. Aduenere deinde cæteræ ex Vngaria copiæ, quarum aduentu, regia indies castra complebantur. Quum Barii, Teuthones, Vngariq; milites agerent, non multo post grauis inter eos orta seditio: in causa Teuthones fuere, qui præ ingenitis odiis in regem, præter æquum & fas, facinorosissime coniurarunt. Ad præstitutum diem, ex composito arma capiunt, vt cæso Rege, fusisque Pannonibus, vrbem populentur, & cuncta eorum spolia diripiant: facto tumultu, omnes arma capiunt. Vngari, fora, plateas, & compita capiunt, intentis passim catenis vicos intercipiũt, quare Teuthones occlusi, misertime cæsi, cæteri vero capti, & nisi portam quãdam occupassent, qua fugam rapuerant, ad vnum omnes trucidati fuissent. Qui vero hinc effugerant, ne per agros passim cæderentur, hac à Rege conditione veniã implorarunt, vt sub hostium auspiciis nequaquã militarent, sed ex Italia continuo recederent, ac iureiurando datam conditionem cõprobarent, nõnullos ex his insontes, ad pristina stipendia Lodouicus recepit. Postquam sat cõpleta milite castra Rex esse intellexit, vltra progressus, Canusium, ad Cannas plane sitũ, castra mouit, quod à fide sua defecisse senserat. Id autem ne minus quidem Lodouico, quam Populo Romano, infaustum fuisse perhibent, quando dum obsessum oppidum expugnant,

Rex pene inter primos, per admotas ſcalas ſubiens, tot lapidibus deturbatus obruitur, vt ad necem vſque contereretur: cui niſi prætoriana cohors ſuccurriſſet, & ex oppidanorũ periculo eruiſſet, eo profecto die, de Lodouico fuiſſet actum. quare à militibus & præfectis grauiter increpitus, quod nulla habita ſui ratione, temere ſubiret vitæ diſcrimen. Motis hinc caſtris, dum Luceriam iter facit, multa in fidem oppida redegit: quum Luceriam veniſſet, ſpoliatam muro ciuitatem, & ob id ipſum nequaquam obſequia detrectantem inuenit, ad tertium lapidem è cõſpectu caſtellum erat, natura ſimul & arte munitiſſimum, quod impoſitum Tarentini Principis præſidium protegebat. Dum in vrbe dies aliquot Rex moram trahit, Nicolaus & Paulus, è Ladislao geniti, quum locos explorarent, in hoſtium incidunt equitatum, centum fere hominum & quinquaginta, puduit vtroſque alteris cedere, acris ex improuiſo pugna committitur; quum ex Primoribus aliqui in primo congreſſu cecidiſſent, cæteri, defectis animis, Vngaro ſe vltro dedidere. Hos Nicolaus, reuinctis poſt terga manibus, ad Regem trahit, in Diui Franciſci collegio Rex eos lautè excipi & tractari iuſſit, poſtero die exutos armis, vt mos militaris expoſcit, omnes miſſos fecit. Poſt hæc, Salernum caſtra mota, quod paucorũ dierum obſidione deditionem fecit, recepta quoque circùm finitima oppida. Deinde continuatæ victoriæ ſucceſſus, ad obſidendam Neapolim Regem hortatur. Ad Veſuuium conceſſit, finitima vrbi oppida recipit, vnde impoſita Gallorum præſidia paſſim deiicit. Contendit mox Auerſam, nondum mœnibus obductam, quam quum aduerſam inueniſſet, acri obſidione circumuenit, vallo, munitiſſimoq; aggere circumuentam. Huic expugnationi, abdicato Stephano Vaiuoda (vt aiunt) Nicolaum Contum, virtute ac prudentia præpollentem præfecit: quod quidem à multis improbatum, Stephani animum nimis exacerbauit, quippe qui ob rem bene geſtam, quum dignitati ſuæ haud iniuria acceſſionem magnam indies futuram ſperaret, præter ſuam ac cæterorum opinionem, nunc eam, inducto ſucceſſore, diminui perquam ægre ferebat, atque hinc Lodouici ſucceſſus haud parũ interceptus eſt. Obſeſſa Auerſa, comparatiſq; cunctis ad expugnandum tormentis, quę vſui eſſe ſolent, in ſequẽti die, hora tertia prælium indictum. Lodouicus, cui mos erat, non minus Imperatoris, quam militis, in bello officium præſtare, quãuis ſuperiore periculo ſat ſibi cautus eſſe debuerat, inita tamen vrbis oppugnatione, vbi fratrem indigna morte ſurreptum eſſe recordabatur, fraterni caſus memoria in furorem conuerſus, pugnam vſque adeo formidoloſam iniuit, vt dum inter conferta tela ſe ingerit, pedem retulerit, lethali ſagittæ vulnere confoſſum: adhibita extemplo Medicorum adminicula, quæ ſine euidentiſſima quadam diuina ope, parum proficere videbantur. In tertium obſidio menſem prorogata, quum crebras, dies ac noctes, oppidani præſidiariique milites eruptiones facerent, multi vtrinque cecidere, capiendæ vrbis difficultatem, annonæ cæterarumque rerum caritas, quæ ex inſperato vrbem inceſſerat, amouit. Iacobus Pinniatarius, Præfectus vrbis arciſque munitiſſimæ, cum Lodouico clam agit, ac ſpondet, ſe arcem cum ciuitate redditurum, ſi cum incolumitate militum ac rerum, abeundi poteſtas concedatur. Rex, vt cum hoſte mitius ageretur, quem ad extremam redegerat inediam, vltro conceſſit: poſtero die ingreſſus cũ exercitu, ciuitate ſimul & arce potitur, incolumitas hoſti promiſſa præſtatur. Hic Lodouicus inferias Andreę operatus, funebres ludos edidit, militibus miſſilia ſparſit, magnificẽtiam præfectis & equitibus bene merentib. eximiã oſtendit, multos ex his, in Vngaria prædiis, oppidis & pagis magnifice donauit, donatiuorum magnitudinem, priuilegia illis tributa teſtantur. Poſt hæc, dies aliquot Lodouicus, curandi pedis gratia, in arce requieuit, in qua quidem quiete, ne penitus ceſſare videretur, magiſtros precum quotidie exaudiuit, reſcripſit diplomata, præfecturaſque diſpoſuit, dixit alternis ius diebus, ac aditum nemini difficilem effecit. Andream Vaiuodam (vt aiunt) Ladislai filium, conualeſcente pede, cum ſumma poteſtate, Magiſtrum equitum, regnique Præfectum declarauit, ne virum experti ſſimum, & in re bellica fortem & circumſpectum, debita dignitate defraudaret. Nicolaum Drugethum, Guilielmi,

lielmi Palatini fratrem, Salerno, eius quoque fratrem, militaris diſciplinæ haud ignarum, Militem crucigerum, & Auranæ Antiſtitem, Auerſæ præfecit, qui deinde Ioannæ muneribus, pollicitationibusq; corruptus, ciuitatē cum arce, contempta infidelitatis nota, reginæ tradidit. Diſpoſitis præfecturis, cæteriſque rebus, quæ magni momenti eſſe videbantur, quum grauis in Italia peſtis vbique graſſaretur, & Iubilei annus inſtaret, quo delictorum impunitas, & animorū luſtratio, Romæ à reſipiſcentibus facile comparatur, Rex pientiſſimus, ac religioni deditiſſimus, precioſam humanæ ſalutis occaſionem nequaquam prætermittendam eſſe ratus, vrbem Romam viſere, & mox in Vngariam redire decernit. Comprobant ſententiam cæteri Proceres Vngariæ, quippe qui orthodoxam fidem, quanto difficilius admiſerunt, tanto pertinacius retinēt, & colunt. Iter per Campanum agrum, cum honorificētiſſimo comitum equitatu facit, inuiſit Capuam, & præter Caſſini montis mœnia progreditur, quæ paulo ante motu terræ corruerant. Quum Vrbi appropinquare rumor eſſet, Tribunus Vrbis, de quo paulo ſupra diximus (hoc enim tempore Pontifex Auinione reſidebat) ne tantum principem legitimo honore defraudaret, cum ordinibus magiſtratuum, & vniuerſa nobilitate, ad decimum lapidem, ſingulari apparatu obuiam occurrit, vbi quadringentos fere patres, pari purpuratoque habitu conſpicuos, innumeram prætextorum multitudinem, & togatum populum, Romanæ antiquitatis haud parū referentem cernere erat. Haud temere à Tribuno id factū arbitrātur, partim vt Regem excellentiſſimum & præpotentē pro dignitate exciperet, partim vt hoc hoſpitii honore, Lodouici gratiam promereretur, qua ſocietatem ac fœdus iniret, ac huius ope libertatem vrbis Romæ facilius tueretur: quinetiam viæ ſtratæ floribus, & mirifice excultæ fuerant, nihil in præſtando honore prætermiſſum. Hac igitur magnificentiſſima pompa Rex à tribuno plebis & aſſertore libertatis excipitur, tantum eo die Populo Romano indulſit, vt ſeſe paſſim omnibus apprenſandum amplexandumque conceſſerit, ipſe quoque occurrentes omnes, non regio, ſed ciuili more comiter admiſit. Affabilem popularemque Principem, vbi Romam ingreditur, omnes admirari, fauſtis vulgo cognominationibus ſalutare, ingeminare Chriſtianæ reipublicæ defenſorem, parentemque pientiſſimum, hunc Italum Regem, hunc vnicum Chriſtianæ fidei propugnatorem appellare, publicis hunc votis, Romanæ libertatis aſſertorem & patronum nuncupare, nō vt peregrinus Princeps, ſed vt Romanus Imperator, ouans, cum ſummo plauſu & lætitia Populi Romani, in Vrbem admiſſus eſt. In palatium Pontificis, vt honeſtius (veluti par erat) acciperetur, introductus, ſollicitatus mox à Tribuno plebis, & à cunctis Senatoribus, vt oblatam Romanæ Reipublicæ ſummam ac tutelam acciperet, pertinaciſſime renuit, ne quid Romanæ Eccleſiæ dignitati derogaret; ne minore quidem à Pontifice honore honeſtatum ferunt. Tribunus cum ordine ſenatorio, quotidſana perſoluebat officia, ad lautiſſima frequentiſſimaque conuiuia inuitatus, ne ab inita rei ſacræ contemplatione abalienaretur, haud facile conceſſit, pedes, Apoſtolorum baſilicas ſæpe luſtrauit, in æde Petri quotidie ad magnam aram ſacris interfuit. Saluatoris vultum, ſudario expreſſum, affectatiſſime quotidie vidit, cæteriſque ſimul fidelibus ſpectandum ſe exhibuit; ad Saluatoris aram, pontificia auctoritate luſtratus, & omnium erratorum impunitatem aſſequutus, quater mille aureūm aris obtulit, reliquit etiam alia donatiua, nullamque baſilicam immunem reliquiſſe prædicatur. Ex Vrbe profectus, per Vmbriam & Flaminiam iter fecit, pari vbiq; honore ſuſceptus. Quum Veronam veniſſet, gratiſſimo à Scaligeris hoſpitio recipitur, quatuor Teuthonum peditum milia, quibus Volfardus Conraduſq; præerant, ibi reliquit, & quouſq; ſtipendia è Pannonia mitterentur, moram trahere iuſſit. Pacato regno, diſpoſitiſq; præfecturis, in Vngariā reuertitur, deinde paucis poſt diebus, debita militibus ſtipendia miſit, exauctorauitque. Cohortium Præfectos ad ſe venire præcipit, quibus vbi in Pannoniam peruenere, ſtipendia cumulate perſoluit, donauit vtrunque agris oppidiſque, aliiſq; regalibus prēmiis, vt priuilegia data teſtantur, admodum honeſtauit. Poſt Lodouici Regis obitum,

Ioanna cum viro Auinione agens, regno exacta, nil in dies ac noctes aliud quam vt in regiam restitueretur potestatem, curare videbatur. Proinde Clementi Romano Pontifici instantissime quotidie supplicabat, vt hęreditarium sibi regnum addiceret, pontificia restitueret auctoritate, neve paternæ successionis iure, vi aliqua Barbarorum, defraudari pateretur. Quod vt facilius assequeretur, pontificiæ haud quaquam immemor auariciæ, Auinionem vrbem, in Narbonensi Gallia præstantissimam, vrbem inquam patrimonii sui, se vltro cōcessurā Ecclesiæ pollicetur, si eius ope & auctoritate coronata, in Neapolitanum regnum restituatur. Et ne regnum mercari videretur, vrbem dono datam, se vēdituram ostendit, contra Pontifex minimum quid, ex annuis vectigalibus precii loco, Ioannæ penderet: huic igitur ad tegendum & huius ambitum, & illius auariciam, honesti prætextum inuenere. Conuenit tandem inter eos, & Clemens in primis, sub honesti specie, regni curam suscepit, quod vt iure facere videretur, Guidonem Portuensem Episcopum, Cardinalem, ex Leonico sibi affinem, sedis Apostolicæ Legatum, in Italiam misit, vt inter Lodouicum Regem & Ioannam pacem conficeret. Scribit insuper ad Regem, oratq; vt quando satis superque, inter cognatos lusum erat, pro ingenita probitate sua, obsecrantis Ecclesiæ apostoliciq; collegii gratia, bellum cum suis componat, Ioannę sorori ius remittat, indulgeat aliquid sanguini, & potius quid ipsum deceat, quid Italiæ quies postulet, quid Pontifex cū sacro Senatu instantissimè exposcat, quàm quid mulieris ingenium, & facinorosa quorundam audacia mereatur, secum reputet: satis ex illis pœnarum exactum, satis in Italia sæuitum, nunc tempus esse, fluctuantissimum pacare regnum, desidere tempestatem, & beneficio suo non modò regnum, sed Romanam sibi Ecclesiam perpetuò obligare. Quid Roberti manes, cuius beneficio, regni ius in ipsum recidit, quid Romanæ Ecclesiæ dignitas postulet, à qua progenitores regnum hoc precario possidendum impetrarunt, secum cogitet. Existimet, aliquid summo Pontifici tribuendum, cuius est omne ius regni, ad hęc etiam adiicere, satis illi esse regnorum, neq; duobus regnis tāto locorum interuallo seiunctis, vtrisq; suapte natura fluctuantissimis, rē maximæ molis & periculi, vnū Regem sat præesse posse. Neq; Legatos, Magistros equitum, & Præfectos, contentiosum regnum, sine præsentia regiæ Maiestatis, bene gubernare posse. Iubere adhæc, ipsum fluctuantis Ecclesiæ reminisci, in Galliis Petrum Dei Vicarium exulare, relegatum esse in prouinciam Narbonensem, necubi gentium quietem inuenire. Romana sede eiectū, plus pietatis apud Barbaros, quam Romanos & Italos inuenisse. Longe cōmodiorem Christianæ reipublicæ, in Pannoniis, Mysis, & Daciis, Lodouicum fore, quam in breui Apuliæ regno coniectum, aut ingrato ocio emarcescere, aut Italis factionibus implicitum, nihil immortalitate dignum agere. Proinde etiam atq; etiam Lodouicum obsecrare, vt pacandæ Italiæ gratia, ius omne regni, quodcumq; suum esse possit, Ioannæ cedat, Lodouico Tarentini fratri ignoscat. Regulos Italicos, quos in Vngariam captiuos duxerat, pontificio rogatu missos faciat, rem cum suis componat, suo patrueles beneficio sibi obstringat, bello abstineat, illinc reuocet exercitum, & quod pontificiæ ditionis est, pontificia voluntate, suasu, iussu, preceque, suo sanguini dimittat. Persuasum epistola Lodouicum, intercedente Legato, Clementi morem gessisse ferunt, qui quum pestilentiæ vesaniæ Italia excesserit, cum Ioanna, ex voluntate Pontificis, rem transegisse dicitur. Scriptor Vngaricarum rerum, à cæteris Annalibus in hoc aliquantulum dissentire videtur, quod cæteri, sedente Clemente, cum Ioanna & Lodouico concordiam transactam tradunt, iste verò, Innocentii Sexti pontificatu, qui Clementi subrogatus est. Postquam in Vngariam Lodouicus reuersus est, tribus fere annis, prefecti sui, cum magistro equitum in Italia mansere; nam concordia per Guidonē legatum non ita citò confici potuit. Eo tēpore illi cum Lodouico Tarentino assidua bella gessere, cum eius copiis cōflixere sępius, atq; vires hostium vsque adeo extenuarunt, vt vltrà metari nequirēt, redegere illi se in oppida, eaq; impositis præsidiis tuebātur. Interea de pace & cōcordia sine intermissione agebāt, legatus de labore

suo

suo nihil remittit, officio impensiù incumbit, cum Andrea Magistro equitum, cæterisq; præfectis, item cum Lodouico Tarentino & Iohanna ita agit, vt è sententia mandata cuncta disposuerit. Rem haud parum adiuuerant frequentes à Pontifice nuncii, & postremo Bartholomæus pontificii iuris consultissimus, qui quidem omnes Lodouicum in Pontificis voluntatem assiduo trahere non cessabant. Rem demum ita compositam fuisse ferunt, vt Lodouicus ius suum Ioannæ concederet, vltro regnum illi resignaret, eaque regni titulo, Lodouicus, siue maritus, siue adulter haberetur, Tarentini duntaxat principatus nomine frueretur, Ioanna sola Regina vocaretur. Pannonici in hoc Regis magnanimitatem admirantur omnes, quippe qui pontificiæ tantum tribuerit, veluti par erat, auctoritati, vt Ioannem Vesprimiensem Episcopum, cum plerisque optimatibus, ad Clementem quam primum legauerit, qui vrbes, oppida, munitiones, & castella cuncta resignarent, restituerent Ioannæ regnum, & perpetuum obseruantissimi filii obsequium summo Pontifici, sacrisque patribus, nomine suo pollicerentur. Regulos Proceresque regni, quos in Vissegrado retinuerat, magnifice donatos in Apuliã remisit, & pro arbitratu Pontificis, cuiq; reddi proprium dominatum imperauit. Miris deinde laudibus, à Clemente, & vniuerso collegio Lodouicus euectus est, quippe qui magnanimitate, clementia, & probitate sua, perpetuam apostolicæ sedis gratiam promeruerit, inimicos, quos prius armis deuicerat, singulari officio conciliarit, & non minus denique belli, quam pacis se artificem ostenderit. Eodem initæ pacis anno, cœlestis flamma post Solis occasum, inter Zephyrum atque Austrum latissime excrescens, horribileq; præferens incendium, murmure tandem ingenti per cœlum ruit. Postero quoque anno, flamma non dissimilis, longum post se limitem extinctum trahens, à Septentrione in Austrum repente defluxit. Alio vero, infinitus locustarum numerus, in Aphrica Cyproq; apparuit, quæ populatis herbarum arborumque frondibus, inauditam annonæ cæterarumque rerum caritatem allegarunt, ne Solis quidem defectus defuit. In sequenti anno, Carolus, quartus Rex Boemiæ Augustalem, sine controuersia, coronam assequutus est. Reuocatis igitur ex Apulia copiis, Rex Vngariç, prçfectos, ac militem quenque fortissimum magnifice donauit. Compositis Italiæ rebus, in ocium redactus ingratum, de occupatis regni regionibus, & in primis de vsurpata à Venetis ora maritima, sollicite cogitare cœpit. Grauate ferebat, in Italiæ gentis populos instaurare bellum, ne imperandi potius amore, quam recuperandi spe id indicere videretur, rem primo literis & nunciis, mox oratoribus repetendam instantissime censuit. Ne tolerare quidem facile poterat, nobilissimum maris Adriatici tractum tot populi Romani coloniis insignem, ab Atila primo in ditionem assertum, qui ante Venetorum vrbem latissime in orbe imperarat, ab illis esse occupatum, qui Vnnici belli fuere reliquiæ. Res diu literis & Legatis agitata, sæpe per Oratores repetita Dalmatia, literarum tandem & oratorum opera ludificata omnis. Ne minus quidem grauiter illud patiebatur, quod primo sibi verba dari, deinde propria impudenter abnegari sentiebat, armis dirimendam litem esse ratus, ne quid inconsultis Proceribus ageret, Senatum indixit. Vbi ad patres de occupata Dalmatia, de sociis in seruitutem assertis, & de recuperando deniq; maritimo tractu retulit, haud pauca consequut⁹ de suscipiendo in Venetos bello, magno omnium assensu fit Senat⁹ consultum, deinde delectus habetur longe quam antea maior. Scriptores Venetorum Annalium, vt sibimet ipsi placeant, faueantue, necdum satis aliquid exploratum habentes, dũ comminiscẽdo gratificari student, duas huiusce belli causas prodidere, & vtram potius affirment, adhuc hçsitant: alteram, quod Lodouico, copias aduersum Ioannam traiicere cupienti, naues Veneti abnegarunt: alteram, ob bellum ad Iadram gestum, vnde victum Lodouicum abiisse referunt, adiiciunt, ad eum in Apulia agentem, legatos fuisse missos, qui octo cum his, pleriq; decem annorum inducias pepegisse tradidere. Quin & sub initium Ligustici belli, quãuis induciarum tempus nondum exierat, Lodouicum Venetos clam bello in Dalmatia sollicitare cœpisse, & nisi Caroli quarti interuẽtu se bello abstinuisset,

qui expectandum induciarum finem esse videbat, haud diu bellum fuisset indictum, atque huiusce timoris gratia, cum Genuensibus pacem maturasse ferunt. Illud tamen inficiari non licet, Venetos primo tempore, veluti & ipsi ingenuè fatentur, quum in se bellum ab Vngaro moueri intellexisset, duos ad eum Legatos misisse, quorum alteri, Marco Cornario, Marino Grimano alteri nomen fuit. in Pannoniã profecti, quum nihil æquæ conditionis proponerent, sed pertinaciter vsurpatum ius Dalmatiæ retinere pergerent, re infecta rediere. Quidam eorum Annales referunt, legatos cum eo pacem conficere potuisse, si pro Dalmatico regno, equum album, annui vectigalis loco, publico nomine, Lodouico mittere pollicerentur. Ex quo facile intelligi potest, Lodouicum, non vtilitatem, sed honorem, non tributum, sed ius regni fecisse magni. Exacto induciarum tempore, Lodouicus, inito cum Leopoldo Austriæ Duce, & cum Francisco Carrario, fœdere, cum vniuerso exercitu, hinc Dalmatiam, illinc Istriam, & Foroiulianum agrum inuasit. Cum quadraginta milibus hominum, Pannonici, Venetici vero Annales, cum centum milibus, in hoc bellum descendisse prodiderunt, innumerabilibus itaque copiis Adriaticum tractum inundauit: vno nanque tempore Iadram, Sicium, Spolatrum, Tragurium, Enonamque obsedit. Mox inita clam, cũ Austriis, Aquileiensibus, Carrariis, Patauinisque, societate, in Taurisinum agrum descendit, quo vbi peruentum est, Collatini Comites, plerique Reguli, nobilesque ad Vngarum defecere. Cunianum, vbi Zacharias Contarenus præerat, & Sacilium, paucorum dierum obsidione, per deditionem accepit. Deinde Taurisium, admotis castris, obsessum, quod ad primũ Pannonici belli rumorem, Veneti summa diligentia, armis & commeatibus munierant, præsidium imposuerant validissimum, cui Marcum Iustinianum, Ioannem Dilphium, & Paulum Lauretanum præfecere. Tunc à Rege, vna cum Carrariorum societate, promulgatum est edictum, ne quis populatum pabulatumve in Patauinum agrum excursaret, aut vim aliquam inferret, qui contra facerent, capitales forent, ratam ac firmam Pannoni cum Patauino amicitiam esse, hinc quisque nouerit. Ab obsidionis initio, Gradouicus Venetorũ Princeps vita decessit, Ioannes absens in demortui locum subrogatur, qui ad ineundũ Principatum Taruisio accersitus, ab obsidente Lodouico, tuto abeundi copiam impetrare non potuit, sed auersa vrbis parte clam elapsus, Venetias peruenit. Comparato omni machinarum genere, & instructis aciebus, quum vrbẽ oppugnare adoritur, admouet testitudines, turres erigit, scalas adhibet, ac tam atroci prælio mœnia oppugnat, vt multi ex nobilibus eo die sub muro ceciderint: quendam Regi propinquitate coniunctum, sub ipsis mœnibus occubuisse memorant. Sed vrbe à Venetorum præsidio bene defensa, Rex ad proxima oppida conuersus, multa vi cepit, Asulum, Crispiniacum, Gorgoniam, Forgonium, ac pleraque alia Taruisini agri castella capta sunt. deinde quum intempestiuos conatus irritos esse reputaret, ne operam eluderet, quum sat copiarum, quæ obsidionem continuarent, & Magistrum equitum Thomam reliquisset, quem Nicolai Strigoniensis Archiepiscopi fratrem fuisse diximus, in Pannoniam ad hiberna concessit. Veneti Carrariorum ac Regis amicitiam fœdusque perquam grauatè passi, Patauinis salem deferri vetant, commercio interdicunt, Marinum Maurocenum Prætorem inde reuocant. E Germania haud mediocrem copiarum numerum multo stipendio conduxerant, quę quum Medoacum amnem imbribus assiduis adauctum offendissent, in ripa dies aliquot subsidere coactæ sunt, quod quum Vngari per exploratores à castris cognouissent, citato mox agmine, incautas Germanorum cohortes adoriuntur, breuiq; prælio maxima ex parte cædunt, reliquos fudunt, fugantque. Rex in Pannoniam reuersus, ne per absẽtiam bellum remittere videretur, extemplo Nicolaum Chontum Palatinum in Italiam cum imperio remisit. Hic ne qua intermissione Venetos respirare pateretur, quo facilius Taruisium in Vngari potestatem veniret, Castellum Francum acri obsidione circumuenit, quamplurimos oppidum dies oppugnat, nihil tamen oppugnando proficit, quandoquidem castellum arte, natura, & præ-

sidio munitissimum nactus erat, quod nequaquam facile capi poterat: ne conatus suos eluderet, haud iniussu Regis, quum Thomam copiarum Præfectum in obsidione vrbis reliquisset, in Vngariam rediit. Hic vir bellicæ disciplinæ compos, cum Venetis sæpe prospereque conflixit, in primis quum pro ciuitatis porta, facta eruptione, cum præsidiariis & oppidanis dimicatum est, vbi multis cæsis captisque, in vrbem tandem hostem reiecit: deinde cum Venetorum exercitu, qui ad soluendam obsidionem venerat, quo quidem tẽpore, in conspectu, vrbis, collatis signis dimicatum est, & fusi fugatique Veneti, quod rei exitus approbauit. Posthæc ad Brentam fluuium, acerrime cum Teuthonibus dimicatum, qui ad Venetorum stipendia plane descenderant, in quo quidem prælio magna pars capta, quam armis exutam, ex Italicæ militiæ more dimisit, cæsi ac fugati sunt cęteri, & quum vltro citroque flumen altum equo tranarent, multi demersi. Paulum Germanum, Ioannis filium, Chiaholisq; nepotem, qui sub Vngaro militabat, vir profecto strenuus, cum plerisq; Vngaris ibi demersum fuisse memorant. Deinde Thomæ, Benedictus Hemi filius, iussu regio subrogatus est, qui inito imperio, re bellica expertissimus, multa cum Venetis prælia prospere commisit. Sed exacto tempore, Thomas in Italiam remissus, haud leuiore, quam antea fortuna vsus, quæcunque Regis auspiciis in Italia capta fuerant, pertinacissime tutatus est, & Taruisinos arctiore, quam antea, obsidione coercuit. Dum hæc, quæ diximus, ab Vngaris agebantur, Veneti interea quinque ac viginti viros creauere, quibus curanda belli summa traditur, ac Senatus consulto admonentur, ne quid respublica detrimenti patiatur. Quinetiam extemplo legatos in Pannoniam hi mittendos decernunt, qui cum Lodouico de pace agerent, mittuntur Andreas Contarenus, Michael Phalerius, & Bonintẽdius Scriba: verùm hi in Pannonias profecti, re infecta domum rediere. Desinentibus induciis, Serauallum hostes occuparunt, ac multo maius detrimentum in Dalmatia Venetis illatum: nam quum ob ingentem belli molem, è Dalmatia copias reuocare cogerentur, ne dum foris rem impensiùs curarent, domi grauissimè laborarent, destituta prouincia, Spalatrum, Sicum, Tragurium, & finitima pleraque oppida ad Vngarum defecere. Enona, cui Ioannes Iustinianus cum præsidio præfuerat, quanquam tanta fame, ac rerum omnium inopia laborasset, vt vel obscœno miles cibo haudquaquam se abstineret, Præfecti tamen obstinatissimi prudentia & virtute defensa est. Dum Taruisium grauius obsidetur, interim Iadra, Elderbohi Teuthonis virtute astuq;, qui cum Pannonica manu clam ingressus, Venetorum Pręfectum & præsidium vrbe deturbauit, ad Lodouici fidem potestatemque rediit, præclari facinoris auctor, lethali vulnere confossus, diem vrbe capta, obiit. Cætera quæ in Dalmatia superfuere, certatim ad Vngarum defecerunt. Desperatis Italiæ rebus, & periclitantibus dudum Taruisinis, iterum in Pannoniam legatos mittere, Veneto Senatui placuit, vt quibuscunque possent conditionibus, à Lodouico pacem (vt Veneti referunt Annales) impetrarent. Petrus Taruisanus, Ioannes Gradouicus, & Bonintendius Scriba, legati in Pannoniam contendere, apud magnanimum Principem de pace agentes, æquisque conditionibus eam postulantes, haud difficulter impetrarunt. Quando Lodouicus, neq; ab inimicis iniuria, neq; ab amicis beneficentia vinci facile poterat, postulatam pacem vltro concessit, quam his conditionibus initam ferunt. Vt quicquid à Phanatico sinu Dyrrhachium vsq; Veneti possedissent, Lodouicus Rex haberet, Veneti Dalmatia cederent, reliquum vero terrarum, quod circa sinũ quodq; citra esset, dimidium Venetæ ditionis esset. Contra Lodouicus, quicquid in Istria, Taruisino, & Cenetensi agro, Venetis ademisset, his vltro restitueret, item polliceretur, se neminem Dalmatici nominis piraticam exercere passurũ, clausurum externis latrociniis portus insulasq;, & operã denique daturum, vt omnia in Dalmatia, Venetis haud aliter tuta forent, quam antea fuissent. E contrario Veneti exposcente id Rege Lodouico, receperunt, se nullã in eos quæstionẽ habituros, animaduersurosue, qui in Taruisino bello Regi fauerint, eiusve partes sectati fuerint, quin & perpetua impunitate donarent, neve à Lodouico restituti

vltra relegarentur, neve Dalmatiæ titulos posthac amplius vsurparent. His igitur conditionib. pax transacta, sed hanc Veneti a Lodouico prius violatam comminiscuntur, quod deductis è prouincia magistratibus, res inde suas asportare negatum est, quod anne ita fuerit, nequaquam satis exploratum habeo. Illud vero sat omnibus compertum est, pacem Venetam ægre susceptam, ab his in primis fuisse violatam, quippe qui contemptis conditionib. in omnes qui in Taruisino bello Pannonibus fauere, crudeliter animaduertendum esse censuere. Nanq; omnium oppidorum, quæ Lodouico in eo bello deditionem fecerant, Prætores, Magistratus ac nobiles, partim securi, publicatis bonis, trucidarunt, partim longius relegarunt. In Cuneranos potissimum sæuitum est, multos minima quaque suspicione delatos perpetuo carcere confecerunt: in qua quidem animaduersione, nullam præstiti sacramenti rationem habuisse visi sunt. Id nimium Lodouici animum exacerbauit. Insuper feruente bello, Marinum Ducem Venetum, regalis amicitiæ insimulatum, suspendio interemere, animaduersum quoque in plerosque pari sæuitia Senatores, qui eiusdem quoque criminis postulati sunt. Item in Taruisinos admodum sæuitum, qui minima suspicione correpti, partim capite, partim fortunis, & exilio mulctati sunt. Qua crudelitate haud multo post tempore factum est, quemadmodum deinceps referetur, vti ad Leopoldum Austriæ Ducem Taruisini vltro deficerent, quos quum aliquandiu sub ditione sua protexisset, Francisco demum Carrario resignauit. Compositis cum Veneto rebus, in Lituanos expeditionem Rex deinde suscepit, quippe qui non modo finitimos Christianos, verum etiam Roxiæ regnum Lodouico subiectum, assiduis excursionibus infestabant. Ipse non per legatos hoc bellum gerere voluit, sed in Sarmatiam profectus, vniuersam prouinciam occupauit, spoliauitque, cepit tyrannum, eumque paulo post fida obsequia, & quotannis pacta stipendia soluere pollicentem, ample donatum dimisit. Non multo post tempore, Lituanus infidelis à fide defecit, Roxiam, Lodouici stipendiariam hostiliter inuasit, longe lateque igni ac ferro grassatus. Postulatis auxiliis, Rex præsto adfuit, eiectis Barbaris prouinciam pacauit. Reuersus in Vngariam, vix menses sex quieuit, quum redintegratum in Sarmatia bellum, rumor affertur. Quare missis legatis, Roxiam sibi parentem, tertio à Lituanorum manibus vindicare coactus est, quam diu per Præfectos, Legatos, & Magistros equitum in obsequio ac fide retinuit. Neque in administratione prouinciæ Pontificibus pepercit, quippe qui ad gubernandos Roxanos, quos Rutenos nunc appellant, Emericum Agriensem Episcopum, item Georgium Zudarem cum fratribus, deinde Emericum Bebechum, & Ioannem Zapoleum cum imperio misit, quorum prudentia & virtute, prouincia Roxiæ optime sub Lodouici auspiciis gubernata est. Ter Pontificum Romanorum gratia, in Italiam, per legatos expeditionem suscepit, vt Innocentio, Gregorio, & Vrbano Pontifici exoratus,
1352. opem afferret. Nam quum anno salutis quinquagesimosecundo, supra tredecies centum, decedente Clemente, Innocentius summum pontificatum inuenisset, nihil purgata Antistitibus Ecclesia, quorum ad suam quenque basilicam redire iusserat, duxit antiquius, quam eum in Italiam legatum mittere, qui vrbes prouinciasque apostolicæ ditioni subiectas, deturbatis illinc tyrannis, ad pontificium reuocare posset imperium. E cæteris Antistitibus, solus Ægidius occurrebat Hispanus, nobili Carolorũ genere natus, qui sapientia, magnanimitate, & experientia rerum multarum præstans, ad capessendum id negocii quam maxime videbatur idoneus, is accepta sacræ reipublicæ summa cum imperio in Italiam venit. Acceptis quoque auxiliaribus Lodouici copiis, Flaminiam, Picenum, Vmbriã, & Diui Petri patrimonium, eiectis inde tyrannis (quandoquidem hæc omnia, instigante Bauaro, multi tyranni quondam inuaserant) in apostolicam ditionẽ reuocauit, paucis admodum exceptis, qui quum impetrata fecissent, & vicariatus officia præstitissent, eius auctoritate comprobati sunt: ex his Galeotus Malatesta, Guido Spoletensis, & Varana domus, cum plerisque aliis fuere. In vrbibus ecclesiasticis hic arces erexit, quo facilius eas in obsequio reti-

retineret. Cum primis copiis, in Cardinalis Ægidii auxilium, Rex Nicolaum Ladislai filium in Italiam misit. Simon Mauricii filius, post hunc à Lodouico missus, qui cum haud impigre se gessisset, ab eo reuocatus, omnem Regis gratiam amisit. Demum Vrbano Pontifice Petrus Banus cum validissimo equitatu ad vindicandam, è Barnabonis & Galeatii Vicecomitis manu, Bononiam missus, optimam Ægidio in Italiam nuperrime reuerso, in eo bello operam nauauit. Nam quum quinto legationis anno, Arduinum Burgundionem, Abbatem Cisterciensem successorem sortitus, prouincia decessisset, Vicecomites continuo caput extulerunt, Bononiam ab Aureliano traditam acceperunt. Ægidius in Italiam reuersus, Canemgrandem, Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Hestensem, & Franciscum Carrarium, ad Ecclesiasticum fœdus, aduersus Vicecomites contraxit, Bononia Vngarorum auxiliis recepta. In eo bello, Barnabonem superari fors tulit, in quo quidem conflictu multi suorum capti, Lodouicus Vicecomes, Barnabonis è pellice filius, Andreas Pepulus, Bononia exactus, Sinibaldus Ordelaphus, Paulus Mirandulanus, Guido Polianeus, Azo Corigiensis, Gulielmus Caualcabos Cremonensis, in captiuitatem concidêre: Barnabos autem manu saucius, per fugam elapsus est. Ad Ægidium vero, Cesenæ agentem, Gallorum, Britanniæ, ac Cypri Regum Oratores conuenere, pacem Vicecomitibus postulant, eaque conuocatis belli sociis, constituta est. Petrus igitur, re bene gesta, in Vngariam cum copiis se recepit. Verum ad Lodouicum ac Venetos reuocetur oratio, qui depositis armis, ad artes conuersi, legatos tres ad Imperatorem Carolum in Germaniam misere, vt aliquid inter eum & Lodouicum belli sererent, quo recuperandæ Dalmatiæ daretur occasio. Marcus Cornarius, Ioannes Gradouicus, & Laurentius Celsus hi fuisse traduntur. Celsus apud Carolum relictus, cæteri quum per Germaniam iter facerent, à quodam Regulo intercepti, & coniecti in carcerem fuere. Tergestinorum deinde defectio intercessit, qui Venetorum signa ex alto deiecta, non solum manibus discerpsere, sed maximis etiam probris lacerata solo afflixere. Nunciata patribus defectione Dominicus Michael cum terrestribus copiis, cum naualibus Cressius Molinus presto adfuere. Tergestini Carnorum auxiliis vrbem cōpleuerant, se aduersus hostes strenue tuebantur: eludebatur omnis oppugnantium Venetorum opera, nisi supplementa noua venissent. Oppidani, quum hostium vires in diem conualescere intellexissent, ad Ducis Austriæ opem confugere, à quo dum modo fidem & auxilium implorarent, vrbem, agrum, & cætera diuina humanaque tradidere. Dux impetratis à Lodouico auxiliis, & comparato magno exercitu, in tempore aduenit, pro Tergesti mœnib. cum Veneto diu pugnatum, sed quum obsidionem soluere nequiret, hinc reuocandas copias esse censuit. Quare Tergestinos, in Venetorum seruitutem, pactis conditionibus, recidisse, illorum Annales prodidere. Contra scriptor Vngaricorum, Lodouici copiarum Præfectum, cui Paulo nomen erat, Ladislai filio, Australibus, & Tergestinis opem attulisse, longa vrbem obsidione recepisse memorat. Mox Venetis cum Francisco Carrario bellum intercessit, quod quum iniuria initum esse videretur, finium causam commenti sunt. Ex multis Italiæ locis, item è Pannonia venere Legati, qui Carrarios in Lodouici Regis tutela esse dicebant, ac lites inter vtrosq; componere nitebantur. Duorum mensium factæ induciæ, quinque viri vtrinq; decreti, qui fines pro communi arbitratu terminarent. Sed quum ab his nihil diffiniri citra litem posset, Veneti subornatos quosdam a Carrariis in vrbem suam missos querebantur, qui e senatorio multos ordine, ex composito trucidarent. index in medium productus, insidias aperuit. Senatus consulto in eos quæsitum, & pro lege animaduersum est. Deprehēsi quoque è Senatoribus plerią;, qui quum per fidos internuncios, Carrario tyranno, quæcunque in Senatu agerentur, clam significassent, senatorio ordine, cæterisq; honoribus abdicati sunt. Quamquam multæ vltro citroq; legationes ad componendā cōtrouersiam venissent, nihil tamen obtineri potuit, quin ad Martis arbitrium res omnis redigeretur. quod quum Veneti prospexissent, omnes ingenii neruos, ac reipu-

blicæ vires in Patauinum bellum intendêre. Raynerium Vascum, militaris disciplinæ Magistrū optimum, Veneto Senatui ex Hetruria accersi placuit, vt hunc in Patauina expeditione Imperatorem deligerent. Hic inito imperio, cum ingenti exercitu Patauinum agrum ingressus, grauiter infestat, populaturque. Patauinus tyrannus, Venetis se sine externa ope resistere non posse ratus, à Lodouico Pannoniæ Rege auxilia petit, quo cum in Taruisino bello societatem inierat: quam quum summa fide seruasset, conciliati olim Regis opem nequaquam impetrare diffidebat. Quum ingens Pannonum exercitus in Taruisinum agrum descendisset, omnia cæde, rapinis & incendio vastare adoritur. Ad reprimendum Pannonum conatum, Tydeus Iustinianus ad Naxum fluuium occurrit. Tumultuaria ad flumen pugna dimicatum, vbi Venetos Vngarus vsque adeo protriuit, vt pauci è media cæde euaserint. Cæsa maxima parte, vt eorum testatur historia, paucissimi capti sunt, in quibus Tydeus ipse ac Gerardus Camunensis fuisse dicuntur. Vngarus, negata vlterius pugnandi potestate, in Carnorum fines reuersus, per Bellunenses & Feltrinos facto itinere, ad Bassanum, Vicentini agri oppidum, cum quadrato agmine peruenit. Belunum ac Feltrum Alberti Ducis erant, quem Lodouic⁹ in belli societatem, veluti ante, plane contraxerat, nonnulli à Carrariis hæc Albertum, vt in Venetos arma caperet, recepisse memorant. Paulo post, in Stagnis à Veneto parum prospere pugnatū: nam quum locus quidam opportunissimus muniretur, ex improuiso Carrarius adortus, primo hostes turbat, mox fundit, ac fugat, in quo prælio, è patriciis multi, cum magna sagittariorum manu cecidere, in naues confugêre reliqui. At parum feliciter à Stephano Transyluano cum Venetis ibidem dimicatum, quippe qui, vt locum, quem inter vtraque castra hostis erigere pergebat, inhiberet, aut vt dirueret, inito prælio, tanto ab hoste impetu profligatus esse dicitur, vt multis cæsis, ipse cum plerisque nobilibus, in hostiū potestatem venerit, capti quoq; ex Italico nomine, Bonifacius & Antonius, Lupii. Lodouicus, accepta suorum cæde, ac Transyluani captiuitate, ne bellum in suum & amici periculum aleret, subinde rescripsit, de pace iam ageret. Pax ea conditione à Venetis cum Francisco Carrario transacta, vt eius opera Lodouicum Regem reconciliatum haberent, & auxiliares Vngarorum copias Carrarius dimitteret. Hinc ocium triem annorum tantum extortum, quod deinde à Leopoldo Austriæ Duce interceptum est. is enim cum quatuor milibus hominum in Taruisinum agrum effusus, passim omnia diripit, ac vastat, insultat Venetis, & late populatur. At illi, impetratis ab Hestensibus auxiliis, & coacta tumultuaria manu, Iacobo Caballo Duce, ad Vingum castra ponunt, vbi facta pugnandi potestate, nonnullis cæsis, Leopoldum fuderunt, fugaruntque. Mox ad Victorias Pylas ire pergunt, obsident deinde Feltrum, succēdunt suburbana, & vniuersum agrum fœde populantur: deinceps audito Leopoldi succurrentis aduentu, in Taruisinum se agrum recepere. Leopoldus Bellunum progressus, Venetorum digressu, præreptam sibi dimicandi copiam grauate tulit, verum Lodouici Regis interuentu, cum Leopoldo duûm annorum induciæ transactæ sunt. Interea quum Lodouicum Venetorum ingenia minime laterent, cum Genuensibus, Antistite Aquileiensi, & Carrariis, Venetorum gratia fœdus percussit. Contra Veneti, clandestinum in se bellum parari iam rati, ne cum tot hostibus vno tempore certare cogantur, Leopoldi gratiam ineunt, quacunq; possunt conditione, cum eo pacem transigunt, per Leonardum Dandalum, & Petrum Cornarium, loca quæcunque ademerant, vltro restituunt. Nec multo post, cum Genuensibus bellum quarto renouatum est, quod dum geritur, Carrarius Princeps, & Aquileiensis Antistes, cum Lodouico, ex composito Venetis bellum indicunt. Quum tot illi potentatus, ad euertendum suum imperium, coortos esse conspicarentur, Barnabouem Vicecomitem, & Petrinum Cypri Regem, sibi socios accipiunt. Mox hinc Patauini, hinc Carnorum exercitus, & Taruisinū agrum effusi, omnia populátur, & vastant. Gerardus Caminensis, à Venetis, Meta oppido Richardo fratri adempto, desciuit. Genuenses, ob adempta sibi quædam in Liguria oppida,

Pha-

Phamaugustam Cypri vrbem occupant. Victor Pisan⁹, cum duodeuiginti triremibus, Catarum Lodouici Regis oppidum expugnat, diripitque. Mox Ligustica classis Adriaticum sinum inuecta, cuncta maritimæ oræ loca Venetis infesta reddere studet: contra Pisanus Venetæ Præfectus, omnia tueri. In continenti interea, Carrarius, & Aquileiensis Antistes, cum Vngaris, Mestram oppidum obsidione circumueniunt, sed Francisci Dilphii opera, & cœli grauitate id seruatum. Deinde quum Pisanus classem Sicum, quod nunc Sibinicum appellant, conuertisset, facto maximo impetu, & admotis repente scalis, incautum oppidum inuasit. Multos intra mœnia ex oppidanis interfecit. Sed quum arcem id munitissimam haberet, à Pannonico præsidio reiectus, Tragurium nauigauit, vbi Genuensem classem esse nouerat, inde frustrato conatu, ad sollicitandam Iadram properauit. Misit ad explorandos Arbensium animos triremes decem qui Catarensium, Siciensiumque casu consternati, vltro sese Venetis dedidere. Demum Tragurina & Iadrensi obsidione frustratus, vęsaniente bruma, in Istriam se recepit. Insequenti anno, ad Polam, a Genuensibus misere profligatus, triremes quindecim cum classiariis amisit, paucissimi in littus effusi euasere, capta hominum duo milia, cæteri partim cæsi, partim vulnerati: pridie nonas Martias ea clades accepta, qua maritimi belli robur pene amissum est. Ligures, adauctis animis, & amplificata classe, sexdecimque longis Iadra nauibus eductis, Humagum, Gradum & Crapolas vno tempore occuparunt, onerariam vnam sequuti, in conspectu ciuitatis direptam combussere. Mox ad paruam Clodiam festinarunt, quam quidem vrbis partem, primo impetu captam incendio absumpsere, erumpentes ex vrbe præsidiarios milites vltra pōtem reiecere, ingenti denique lætitia elati, erepta Venetorum ad Polam signa medio mari trahentes, ac Iadram ouantes rediere. Veneti tot cladibus affecti, pensitatis vrbis viribus, quum vnde Liguribus resisterent, non haberent, & pleręq; naues ad bellum instructæ abessent, in summum discrimen rerum omnium, Lodouici Regis opera adducti, de patria defensanda cogitare coacti sunt. Ad præsidium portus, quindecim triremium classis instructa, præfectus Tydeus Iustinianus Senatus consulto creatur. Ad hanc etenim calamitatem & miseriam, Venetorum audaciam Rex Lodouicus plane redegerat, vt qui occupandis alienis rebus animos semper intenderint, nunc pro suis, & in primis pro patria dimicare cogantur. Clodia deinde à Genuensibus mari, terra vero à Carrariis & Pannonibus capta. Occupata vrbe Venetisq; deiectis, Lodouici Regis & Liguris in edito loco signa repente præfixa, ex oppidanis & Venetis sex hominum milia cæsa, mulieres, Victoris iussu, in ædem se recepere, ac postero die domum quæq; suam repetere iussa est. Pro recuperanda Clodia, omni arte Veneti obnituntur. Interea Carolus, Lodouici, vt quidam credidere, filius, vel vt alii tradidere, ex eo Carolo natus, qui Manfredum Apulię Regem superauit, quibus haud facile assētior, cum decem Pannonū milibus, ad Taruisium consedit. Sub eius aduentum, Franciscus Carrarius, item Genuensium Aquileiensiumq; legati cōgratulatū, & ad decernendum de pace bellove, quęcunq; ad Lodouici Regis & sociorum facerent dignitatem, conuenere: postridie Nicolaus Marocenus, Ioannes Gradouicus, & Zacharias Contarenus, Legati aduenere, qui iniquissimis etiam conditionibus conficiendæ pacis potestatem habebant. De pace quum dies aliquot in cassum disceptatum foret, quum nihil Venetis, præter vitam, dimittere placeret, illi re infecta & dolore in iram conuersi abiere. Carolus, quū menses duos in Taruisino agro statiua habuisset, vidissetq; se stando nihil profecturum, soluta demum obsidione, in Pannoniam cum exercitu se recepit. Verum post varia bella respir[illegible] Venetorum fortuna, Ligures demum apud Clodiam infeliciter pugnarun[illegible]quibus tria milia, ex Patauinis ducentos, ex Illyrico & Græcia cæteros in Venetorum potestatem venisse ferunt. Ne decidēre quidem hac clade Liguribus animi, quippe qui instaurata classe multo, quam antea vehementius Venetos impetunt. Tergestini Lodouici Regis arte, operaq; Ligustica, iterum à Veneta fide deficiunt. Donatum Thronū, Prætorem vrbis, cum vniuersa

familia, in vincula coniiciunt, geminas in vrbe arces, deturbato vtrinque præsidio, recipiunt. Pari quoque successu, Pola capitur, deinde Arba. Taruisium vero acerrima Patauini Principis obsidione vexatur. Serauallum, Leopoldo Duci Austriæ à Veneto conceditur. Quinetiam vt tyrannum in suum auxilium traherent, eidem Taruisium, ne à Francisco Patauino caperetur, Veneti Senatus consulto datum, quod anno post tertio & quadragesimo, quam Scalanis ademerant, factum esse perhibent. Carrarius Princeps, quãquam sub Leopoldi aduentum Taruisio abscesserat, haudquaquã tamen destitit illius vrbis agrum infestare, capere pleraque loca, ac palam dicere, se Lodouici Regis iussu adhuc ibi arma gerere. Leopoldus, quum noua affinitate Vngariæ Regi adiũctus esset, in media vrbe, regalia suis prælata signa statuisse dicitur. Lodouicus, ne affinis sui rebus parum probe consulere videretur, temperamento quodam vsus, ne belli socios prodidisse putaretur, Leopoldum exorauit, vt æquo Carrarii pertinaciam animo toleraret. Quum grauissimum diu bellum inter istos terra marique gereretur, misso Torcellano Antistite, Hamon Dux Allobrogum intercessit, cuius quidẽ interuentu, anno sexto, ac mense quarto, ex quo vltimo cum Genuensibus pugnatum est, his conditionibus pax Venetis cum Genuensibus, Lodouico Rege, Patauino Principe, ac Aquileiensi Antistite transacta est. In primis vt captiui vtrinque restituerentur, Patauinus Caput aggeris, & Morentianum Veneto redderet, demoliretur in aquis, & ad flumina iam erecta præsidia, Veneti contra huic Curaniam turrim plane relinquerent. Controuersia finium inter Patauinum & Venetum, Alberti Hestensis arbitrio diffiniretur. Venetus, Tenedo præsidium abduceret, Dux Allobrogum, insulam suis armis biennio custodiret. Florentini pro ducentis milibus inter vtrosque sponsores intercessere, quod Veneto & Liguri circa Tanaim negociari non liceret. ne quod toties acciderat, veteri æmulatione rursus ad arma redigerentur. Insuper decimo quoq; anno septem aureorum nummûm milia Lodouico Regi Venetus solueret, contra ille Dalmaticam oram; Venetis negociatoribus à piratis tutam redderet, neue salem Dalmata, Illyricusve conficeret. Eo die quo pax promulgata est, editum aiunt infantem, cui quaterna brachia, quaterna quoque crura erant. Hoc admodum bello, Venetorum fastum attenuatum fuisse perhibent, quod quidem Lodouici Regis arte ac vi factum esse nemo dubitat, qui vt occupatã è Venetorum faucibus Dalmatiam assereret, & suas & sociorum vires experiri voluit, ne à magnis cœptis magnanimus Princeps: cui parem olim nunquam sortita est Vngaria, turpiter desinere videretur. Sed ad alia quoque bella suo ductu auspiciisque gesta redeundum est. Quam in Bossenam, quorundã nobilium factione rebellantem, quæ Vngarici imperii stipendiaria fuerat, expeditionem suscepit, per Magistrum equitum, & legatos parum prospere gessisse fertur. Nicolaus enim Comes Palatinus, & Nicolaus Strigoniensis metropolita, cum magna procerum manu in prouinciam proficiscuntur, Zrebernichum obsidẽt (vt aiunt) quod cum oppugnare cœpissent, ne sine magna quidem hominum rerumq; iactura, obsidionem soluere sunt adacti. Quin & aliud intercessit incommodum: dum essent in castris, & metropolitæ tabernaculo, regalia sigilla clam subtracta, furti auctores, Belialis filii arguuntur, hæc in Bistricia, paucis post annis, apud argentarium comminuta fabrum comperta sunt. Sigillorum iactura, à Lodouico minimi facta, quando regio repente iussu alia instaurata, quibus omnia diplomata, priuilegiaque superiora obsignari & confirmari iussit. Deinde in Bulgariam ditioni Pannonicæ subiectam, reluctante Stratimiro eorum Principe, exercitum Rex eduxit, vbi bellum è sententia gestum est: siquidem Bodonium eorum vrbem, primo impetu obsessam, perbreui obsidione occupauit. Stratimirum cepit, qui se vulgo Imperatorem appellari iusserat, deinde vix trium mensium spacio, vniuersam Bulgariam in suam potestatem redegit. Stratimirus in Vngariam ductus, ad Gemlechium, Zagrabiensis Episcopi castellum, aliquandiu adhibitis custodibus, relegatus est. Deinde quum in manus Lodouici iurasset, se perpetuam fidem & obsequium Regi Pannoniæ pręstiturum, magnifi-

gnifi-

gnifice donatus, reddito regno, dimissus est, qui recepta Bulgaria, quoad vixit, pactas conditiones imperataque seruauit. Insuper aduersus Imperatorem Carolum est bellum initum, causę non extant, Legati, de quibus diximus, Venetorum, huiusce belli suspicione non caruere. Coacto exercitu, ad Morauiæ fines processit, literis & chirographo, Imperatori bellum indixit, Trincinium intrauit, circumlocata sunt castra. Dum alias ibi copias operitur, Dux Zidnicensis cum plerisq; Proceribus, Caroli nomine aduenere, aliquot dies de pace disceptatum est: quæ quum tam cito confici non posset, induciæ factæ sunt. Nicolaus vero Palatinus, & Stephanus Bebechus Iudex regius, ad Carolum mittūtur, vt de pace agerent, qui quum Imperatorem ad Brodam cum exercitu offendissent, & de pace disceptassent, re demum infecta rediere. Lodouicus induciarum gratia solutis castris, in Pannoniam regreditur: exacto induciarum tempore, Ladislaum Apuliæ Ducem, & Petrum Banum, cum expeditissimo equitatu in Morauiam misit, qui prouinciam ingressi, vicos & castella quædam improbe munita populantur, & incendunt, abigunt pecora, & multos captiuos abducunt, mox incensis & vastatis agris, onusti pręda abeunt: res ita ex improuiso gesta, vt inhiberi nequiuerit. Successit his Casimiri Poloniæ Regis obitus, quem Lodouici auunculum fuisse diximus. Hic cum Lodouico, liberis orbatus, regnum Poloniæ legasset, quando neminem habebat, qui sanguine propius eum attingeret, Rex haudquaquam cunctādum ratus, habito ingenti delectu, in Sarmatiam proficiscitur. Venit Graccouiam, ibique frequētissimum omnium Regulorum, Antistitum, & nobilium conuentum habet, testamenti tabulas aperiri iubet, ac legi, in quibus quum se hęredem vnicum ex legato legisset, perhumane pręfatus, Principes, populorumq; Legatos exorauit, vt se Casimiri nepotem, Regem vltro declararent: quare ab omnibus, vno ore, dominus & Rex Poloniæ salutatus & coronatus est. Pacato regno, dispositisque Præfectis, in Pannoniam reuersus, extemplo de Laici Transalpinarum partium Vaiuodæ [vt aiunt] defectione commonefactus est, quod ęgre quum vtranque Valachiam suę ditionis esse nouerit, tulisse ferunt, id suscepta mox expeditio declarauit. Nam coactis celerrime duobus exercitibus, in Transalpinam Valachiam proficiscitur, à duabus partibus prouinciam adoritur: à tergo nanque, & qua Transsyluaniam attingit, Nicolaum Vaiuodam Transsyluanum, & Simonem Mauricii filium, cum ingēti, nobilium manu irruere iubet, ipse à Bulgaria, quam Mysiam olim appellabant, à fronte in hostem impetum facit. Laicus Lodouici exercitum traiicere contendentem, Danubii ripa prohibere conatur, instat à tergo Nicolaus, & cum omnibus copiis Valachiam ingressus, ad Ilumsam fluuium castra mouit. Ad inhibendum transitum, castella quædam præsidio munita comperit, deturbatis illico præsidiis, castella capit, & transmisso confestim exercitu, cum Laici equitatu, cui Dragmerus Valachus præerat, manum conserit: durante aliquantisper pugna, hostis proteritur, funditurque. Nicolaus victoria potitus, adauctis animis in prouinciam penetrat interiorem, vbi quum inter syluas ac montium anfractus se cum vniuersis legionibus insinuasset, irruentibus è iugis montium hostibus, ita telis ac lapidibus confectus est, vt ipse cum plerisque nobilibus, dato tergo, & præclusa fuga, miserrime occubuerit, cæteri partim cæsi, partim relictis impedimentis, ab hoste dimissi. Cum Nicolao, Petrum Prouaiuodam, & Petrum Rossium, Kikeullæ oppidi Præfectum, item Ladislaum & Petrum, Siculos, cum magno nobilium numero oppetiisse memorant. Nicolai corpus, Valachorum manibus ereptum, Strigonium milites retulere, & in æde Diuæ Virginis condidere. At cladis huiusce iacturam Nicolaus Gara plane resarsit, qui mira virtute, ac singulari militaris artis disciplina, Regis exercitum instructis nauigiis, è Bulgaria in Valachiam, inuito & aduersante Laico, ita transmisit, vt in Danubii ripa hostem fuderit, ceciderit multos, & proxima subinde oppida ceperit. Tunc Lodouicum Regem, vt Valachis tutius imperaret, Seuerinum oppidum, à Seuero olim Imperatore ædificatum, ac vetustate collapsum instaurauit. Item ad Hierassum amnem castellum erexit, quod Terchum nominant, & vtrique præsi-

dium imposuit. Pacata demum prouincia, in Pannoniam abiit. Mos ei fuit, in rebelles,& infensos, suspectosve quotānis mouere bella, nullam respirandi copiam,nullam ocii potestatem hosti facere,absterrere audacia, & perpetuo defatigare bello obstinatis ac perfidis, variisq; animis multo pertinacius instare, neque ab hoste vindicta, neq; ab amico beneficio superari, supplicibus sese offerre exorabilem: Laudis pręterea cupidissimum, & immortalitati quam maxime studentem ferunt,Retianos,& Moldauos, qui Daciam inferiorem habitant, & in Valachia Montana permanent,assiduo bello affecisse,& pręcipue Retianos,qui superiorem Mysiam incolunt, quum perfidiæ vtrosq; plus quam barbaricæ esse intelligeret. Quare Dominicum,Ostffii gnatum, prouinciæ Mysiæ cum Semero præfecit,post hos Nicolaus Gara suffectus est,quum hunc animi corporisque viribus Lodouicus prępollere intelligeret:hi Mysos ac Daces in Pannonici Regis fide summo studio retinuere. Item nil sibi prudentia, liberalitate, propagatione regni, ac gloria fuit antiquius, omnia literarum studia auidissime nouit, ac in primis Astronomiam, qua inconsulta, nihil sibi placuit auspicari. Ius integerrime dixit,amplificauit cupidissime regnum, in diuinum cultum, & studiosos omnes perquam magnificus & gratus semper est habitus. Ne plebs ac rustica multitudo grauioribus, quam par est, tributis & portoriis, à quæstoribus & præfectis oneraretur,neve iniquis iudiciis grauaretur, afficereturve rapinis,dissimulato sæpe habitu, veluti calidissimus explorator, vicos & oppida lustrauit, perscrutaturus mores publicanorum & Præfectorum, & eorum iniurias ex plebis querimoniis recogniturus,quod idcirco à clemētissimo Principe factitatum aiunt, vt non minus optatum, quam plebis curam gessisse videretur. Quin etiam sępissime subornatus, de moribus regiis percunctabatur, è simplicium responsis sese ipse quandoque castigauit. Quam pius, ac Deo gratus fuerit, ex his quæ subiicientur, intelligi potest. In primis vt Hebræi à duræ ceruicis pertinacia deficerent,resiperentq; tandem,se hos pro Vngaris habiturum,perpetua donaturum immunitate pollicebatur: demum quum neq; suis neque sanctorum patrum concionibus, ad orthodoxam fidem reuocare potuisset,publico omnes edicto Vngaria exegit, res ac fortunas impune exportasse permisit: hi vero exacti, Austriam & Boemiam inundarunt. Quum eremitarum ordo Diui Pauli Principis in Vngariam venisset,corpusque eius Venetiis auectum, in Laurentii ædem,quæ ad tertium lapidem,Budæ proxima monti prominet, translatum esset,Carolus pater,primus eremitarum collegia introduxit,qui Laurentii, sanctæ Crucis; Spiritus Sancti,& Diui Ladislai sacras ædes vsurparunt, Lodouicus autem, in Nozthre cœnobium his excellentissimum dicauit, & in Leueldo aliud Carthusiensibus exædificauit,magnificeque donauit. Duas item ædiculas,regio sumptu constructas, magnæ Matri erexit,ac ingenti donatiuo excoluit, in Aquisgrano alteram, alteram in Cellis. Exemplo quoque suo, multos ex Antistitibus,Optimatibus,& nobilibus,ad hæc diuinæ pietatis officia inuitauit:qui ne à sui Regis magnīficentia degenerarent,per se suosquè templa donaque dicarunt, Quare præter omnium opinionem, religio in Vngaria nimis amplificata, & vsque adeo propagata,vt plus tertia regni parte in diuinum vsum possideret. Cumanos, Tartarica feritate ac ritibus infectos, ad veram fidem impensissime reuocare studuit,& spem suam nequaquam frustratus, reuocatos, immissis eo sacris declamatoribus, religionis Magistris, quantum in se fuit, diligētissime confirmauit. Ad rectam quoque fidem Patarinos in Bossena conuertit,qui variis erroribus impliciti,in deperditam impietatem inciderant:qua quidē in re, Peregrini Bossensis Episcopi, viri profecto sanctissimi, opera vsus est. Quin etiam in Sclauonia,& in ea quidem regione,quam Lipnam nunc appellant, quum multos deprauatis opinionibus esse intellexisset, quibus sacerdotes ex diui quondā Hieronymi institutione sacra ministrabant,ad veram sapientiam reduxit, verum hi nunc in pristinum errorem recidisse dicuntur. Eius etiam tempore Bogdan Valachorum Princeps,qui destituta,Tartarorum vicinitate,Moldauia, quæ interior Valachia est, ad Marmarusiam habitabat, coactis Valachis, in patriam

regio-

regionem, Lodouico Regi ſubiectam remigrauit, idque inconſulto Rege fecit; quod is ægre tulit: ſed cum illorum fœcunditate prouinciam indies compleri cœpiſſe audiſſet, eam pacta conditione, vltro conceſſit, vt Moldauiæ Vaiuoda (vt aiunt) grata obſequia, & ſtata quotannis ſtipendia Pannoniæ Regi perſolueret. Imperante quoque Lodouico, ſæua peſtis, & locuſtarum muriumq; incõmoda, item calamitoſi terræmotus Vngariam inceſſere. Præterea quum in omnes eſſet liberaliſſimus, qui regalis aulæ ſeruitiis obnoxii ex more fuerant, eos in nobilium ordinem perhumane aſſeruit, ac eos ſeruitutis onere liberauit. Vxores ei fuere duæ, altera Caroli filia, qui deinde ad imperii Romani faſtigium euectus eſt, huic Margaritæ nomen fuit, quæ intempeſtiua morte ſubrepta, ſine liberis vita deceſſit. Eliſabetha altera, Stephani Boſſonenſis Bani (vt aiunt) filia, ex qua gnatæ tres genitæ, Catharina, Maria & Adiuga. Catharina, pueritia non exceſſit. Maria, à teneris vnguiculis, Sigiſmundo Brandeburgenſi, Cæſarea ſtirpe edito deſponſata, Auguſtali poteſtate, & corona potita eſt. Adiuga, defuncto patre, regnum Poloniæ ſortita, Optimatum conſenſu, Iagulæ Principi Lituaniæ coniugata, qui nondum orthodoxa fide initiatus erat, matrimonii fœdere, ex compacto in regnum ſimul Chriſtianam profeſſionem admiſit, atq; Ladislaum appellari iuſſit, qui vno eodemque tempore fortunam nomenque mutauit. Lodouicum referunt pacem domi, foris bellum ſemper optaſſe, quando alterum ſine altero facile comparari non poteſt, domi iuſtitiam, pietatem, & religionem, peregre fortitudinem, ſeueritatem, animique magnitudinem, vtrobique prudentiam coluiſſe. Priuilegia populorum immunitatesque ſeruaſſe, ſacrarum ædium iura læſiſſe nunquam, prouincias quas in Chriſti fidem aſſeruit, omni liberalitatis officio ſibi conciliaſſe, in omnes demum, vel maxime in calamitoſos ac miſerabiles, fuiſſe pientiſſimum. Tyranni notam diligentius morte præcauit, quare non modo tyrannus nunquam viſus eſt, ſed præ nimia comitate ac clementia, ne Rex quidem, publicus pater vigilantiſſimus, regni cuſtos, & propugnator inuictus eſſe dicebatur. Quum à pueritia venationes frequentauerit, ætatem grandiorem militiæ aſſumpſerit, ad extremum, nactus ocium, à gerendarum rerum moleſtiis, ad diuinam contemplationem ſe reuocauit: quantum in ſe fuit, publicis tunc negociis ſe ſubtrahere, ſanctorum patrum conſuetudine vti, perpetuæ ſaluti impenſius incumbere, vtrique ſimul vitæ officia perſoluere, neque interim hoſtium inſidias regnique tutelam animo eiicere, quod vt faceret, marium orbitas liberorum hortabatur. Vt regno conſuleret, Sigiſmundum adoptaſſe dicitur, quem & Auguſtali genere, & excellentiſſima inde eſſe intelligebat: iacturam liberorum reſarcire hoc modo placuit, ne ab re quidem, quando Princeps ille prudentiſſimus, Pannonicæ ſaluti neque commodius, neque honorificentius conſulere potuit. Et ſicut exitus rerum approbauit, quis eius viri ſapientiam non admiretur, qui longe ante mortem futura proſpexit, ſuorumque ſaluti multo ante, quam res ipſa poſtularet, vt in tempore conſilia prouiſa conferret, rite conſuluit? Annum demum Rex natus ſextum & quinquageſimum, valetudine parum proſpera laborare occœpit, ne aliter quidem, ac obtigerat, id futurum proſpici poterat, quando bellici labores, quotidianę curę, caloris ac frigoris incommoda, aſſidua itinera, peregrinationesque corpus eius ita confecere, vt in grauiſſimum deinde morbum ſane coniecerint. Poſtquam deſperata ſalute, extremum ſibi diem imminere intellexit, coactis Optimatibus, regnum diſpoſuit, in manus Mariæ filiæ, ne iubente quidem ipſo, ſponte ſua omnes iurarunt, ſe haud aliter ac patrem eam obſeruaturos, & non modo fidem obſequiaque debita pręſtituros, ſed pro eius nutu & imperio liberos, vires, corpora, fortunas, ac diuina ſimul & humana, quum res tulerit, vltro delaturos, pericula quæque maxima lubentiſſime ſubituros. Explorata Procerum ſtudia quũ promptiſſima inſpiceret, admodum illachrymauit. Quum diem Lodouicum agere rumor eſſet, ita vulgo trepidari cœptum eſt, vt ſuæ quiſque vitæ timere videretur, pro ſalute regia publica vota nuncupantur, ad omnes oppidatim & vicatim aras homines operatur, ne tanto defenſore parenteq; orbentur: haud ali-

ter quidem omnis ætas ac ſexus formidare viſus eſt, atque ſi hoſtes in mediis laribus habuiſſent. Ecce aliquantiſper ante mortem eius, Cometes apparuit, quo Regi fatum inſtare omnes augurabantur. Increbreſcente igitur morbo, idibus Septembribus diem obiit, tantumq; ſui deſiderium reliquit, vt præ cęteris hunc Regibus Pannonia deploraſſe videatur. Promulgata morte, omnes ex oppidis & pagis in Viſſegradum conuenere, confluxere vndique Principes, & Antiſtites, item nobiles, & prouinciarum omnium Legati, qui perpetuo exequiarum honore Lodouici obitum honeſtarunt. Variæ e cunctis populis auditæ voces, varii quoque matronarum vlulatus, quæ regionatim cum liberis haud ſecus, ac ad complorandum ſuum quiſq; parentem, vltro concurrêre. Hi patrem pientiſſimum, Regem clementiſſimum illi ingeminare. Pars defenſorē fortiſſimum, & bellatorem inuictiſſimum alii exclamare, nonnulli dominum indulgentiſſimum vociferari, aſſertorem regni, & Dalmatiæ liberatorem multi dicere, domitatorem plerique hoſtium flere, nemo tamē pietatis officio ſe ſatisfacere poſſe videri. Quamuis certatim pro ſe quiſque & ex corde ploraret, filiarum tamen vlulatus in tantam acclamationem populos incendebant, vt ad mortem vſque comploraſſe putarentur. E Pontificibus, & Sacerdotibus, item è Proceribus, & ordine nobilitatis, nemo ſiccis oculis ſpectari potuit, quin etiam in ſacris multi Sacerdotes, è profluuio lachrymarum, vix operari potuere. E Præfectis equitum & militibus nonnulli, ne præ dolore indomito ſibi manus iniicerent, adhibitis cuſtodibus ſunt inhibiti, & ni Mariæ conſolatio ſuccurriſſet, quam pro Rege habituros ſe omnes proclamabant, multi haud citra necem lachrymoſum funus celebraſſent. Quid plura, quantum eius mors & Vngaris & ſociis mœroris attulerit, hinc facile conſiderari poteſt, quod annos tres vniuerſa Vngaria pulla veſte inceſſit, totidemque annis luctum regionatim celebrauit. Nuſquam riſus, iocus, ſonus, chorea, aliquod ve feſtiuitatis genus ſpectatum eſt, iuſtitium triennio indictum. Item pueri, veluti patre orbati, gemebundi omnes inceſſiſſe dicuntur, ſocii omnes, in primiſque Roxani, Myſii, Bulgari, & Valachi ab eo domiti, in triſtitiæ ſpeciem barbam depoſuiſſe feruntur. Omnes, præter Venetos, hunc Principem deplorarunt, quippe qui ad primum mortis eius nuncium tanta lætitia exultaſſe feruntur, vt nihil vnquam felicius, ac magis fauſtum exaudiuerint; quod ne ab re quidem, quando hunc vnicum Venetæ calamitatis auctorem, Dalmatiæ gratia, fore intelligebant. Corpus Albæ ad baſilicam Diui Stephani, in ædicula, quam monumenti ſui loco ædificarat, ſepultum eſt. Sexto decimo poſt die, Regina Eliſabetha, honeſtiſſimo Sacerdotum collegio ſacellum magnificentiſſime donatum decoraſſe dicitur, qui Lodouici Manib. quotidie operarentur. Diem Rex anno ſalutis octogeſimo ſecundo, ſupra
1382. tredecies centum obiit, annis quadraginta, menſe vno, diebus autem duobus & viginti regnauit. Hunc ſtatura mediocri, elatis oculis, crinibus & barba criſpa, ſereno vultu, prominentibus aliquantulum labris, & humeris parum curuis, ac Regem cæteris longe præferendum fuiſſe memorant.

DECADIS SECVNDÆ FINIS.

ANT.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECAS TERTIA.

LIBER PRIMVS.

OST Regis Lodouici mortem, duæ filiæ cum nepote Carolo superfuere, harum altera Vngariæ, Poloniæ altera sortita est regnum. Maria, natu maior; minor, Adiuga fuit. Carolus ex cognomento Paruus, viuente adhuc Lodouico, quem Andreæ Regis filium fuisse aiũt, Neapolitanum regnum, vt deinceps referetur, occupauit: quem quidem an Lodouici (vt plerique) filium, an ex Andrea fratre nepotem dicere ausim, nondum satis exploratum habeo, nisi fortasse ab eo adoptatum plane dixerimus. Nam dum hinc Ligures mari, hinc Aquileienses, & Carrarii, Lodouici socii, Venetos terra vexant, paulo ante Clodianam classem, & transactam vtrinque pacem, Vrbanus Pontifex, Ioannæ Reginæ insolentiam domitare cupiens, Lodouicum exorauit, vt se adiutore, Andreæ fratris mortem cumulatius vlcisceretur, regnũ reciperet quod suorum fuerat, eiiceret Ioãnam, non minus de suis, quam Romana Ecclesia male meritam. Delatam belli conditionem Lodouicus ne inuitus quidem accepit, vt veluti vtrique filiæ, ita & nepoti regnum compararet, & illud in primis, quod suorum auspiciis gubernari consueuerat. Quare Carolo, in Taruisino agro aduersus Venetos (quemadmodum supra diximus) agenti, mandat, vt inde profectus Ioannam impetat, paternum regnum recuperare nitatur. Carolus mandatis obtemperans, vocatis ad se Venetorum oratoribus, sub prætextu cum Veneto ac Ligure componendæ pacis, ac demum nulla eius habita mentione, sed aperto, quod animo moliretur, tam præpropera in Vngariam festinatione rediit, vt Comites octoginta, ad Planim fluuium, traiiciendo amiserit. Iannotum Salerni Principem, exercitusque sui Ducem reliquit, quem in Hetruriam properare iussit. Iannotus Albricum Cunii Comitem, & Ferrobrachium Germanum, vnius cohortis Præfectum, in societatem accepit. Hetruriam hic ingressus, coactis Florentinis exulibus, in Senensem agrum descendit. Senenses, & Pisani, Iannotum Salernitanum, multa pecunia placatum, ab agri vastatione submouere. id ipsum dum Florentini facere student, quia suos exules recipere cogebantur, à Iannoto nihil impetrare potuerunt. Ioannem Haneutum nominatum, stipendio pacto conducunt, vt eo Duce Iannotum repellãt. Dum id agitur, Carolus ex Vngaria cum octo milibus equitum aduenit, in Aretinum primo agrum erupit, vrbem Guelforum & Gibellinorum factionibus agitatam, in deditionem accepit. Senensem mox agrum ingressus, Florentinos infestat, qui dimisso confestim Duce, quadraginta milibus aureûm pacem Caroli mercantur. Hancutus Bagnacauallum oppidum Nicolao & Alberto Hestensibus vendidit, quibus Astorgius Manfredus Fauentiam paulo ante, ciuium proditione, clam abstulerat. Carolus deinde vrbem Romam, vt Vrbanum Pontificem adeat, recta contendit. Honorifice exceptus à Pontifice, data recuperandi regni potestate, forti animo, cum multis cohortibus, & validissimo equitatu id adoritur. Occurrere continuo Ioannæ reginæ copiæ, quas quum illico profligasset, iter Neapolim versus facere pergit: redintegrato iterum exercitu, hostes obstitere, quos quum sæpe fugasset, cecidissetque, Neapolim tandem peruenit, vrbem facta mox deditione recepit. Reginam in arce, quam Castellum nouum appellant, Ioannam obsedit, Albricum,

Ferrobrachiumque Germanum, exonerandi regni gratia; vltro dimisit, vt præda, aut quauis exercitum vi pascere studerent. Episcopum Virdunensem Carolus Aretio sane præfecerat, qui factionis perosus, Gibellinos & Guelfos sine discrimine vllo tractarat. Quum ciuium is animos nulla æquitate beneficentiaque sibi conciliare posset, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, successorem sortitus est. Hic inita gubernatione, quum pari iusticia & æquitate vrbem factiosissimam pacare contenderet, suscitata à pede Guelfa seditione, in arcem reiectus est, quo cum Gibellini quoq; confugere. Carazolus Albricum in Tudertino agro tunc agentem accersi iubet, eumque in vrbem noctu clam immittit, qui dum Guelforum audaciam coercere conatur, Gibellinorum quoque bona diripuit, à mulierum violentia manus abstinuit. Ferrobrachius paulo post sequutus, quodcunque superfuit, totum abrasit, ingenti etiam præda Florentinos
1381. affecit. Hæc anno octogesimoprimo, supra tredecies centum, acta sunt, quo quidem tempore, noua quędam è Gallia tempestas exorta, Italiam incessit. Lodouicus enim Andegauensis, Francorum Regis & Clemētis antipapę suasu impulsus, non tam Ioannæ liberandæ, quam deponendi Vrbani gratia, cum triginta equitum milibus Italiam ingressus, in Bononiensi primum agro desedit. Carolus periculum imminens conspicatus, relicto nobilitati Aretio, Albricum & Ferrobrachium ad se reuocauit. Quin & Florentini, ab Vrbano Pontifice exorati, Hancutū ad Carolum misere. Lodouicus, per Marsos, ad saltum Cassinensem peruenit, anno secundo secundum Andegauensis aduentum, duodecim equitum milia è Gallia ad hunc transmissa, qui per Placentinum, Lucensem, Florentinum, & Senensem, in Aretinum tandem agrum Andegauio Duce peruenere. In vrbem à Guelfis immissi, reluctantibus domi forisq; Giballinis, vrbem tertio post Albrici cladem anno diripuere. Vrbis arcem, Guelforum præsidium tenebat, quæ diebus circiter quadraginta oppugnata, in Gallorum sane potestatem venisset, nisi Lodouici fatum intercessisset: quo quidem cognito, Andegauius exoratus, deserta expeditione Florentinis vrbem vendidit, soluta mox obsidione, in Galliam reuersus est. Pari quoque trepidatione Lodouici exercitus subinde solutus est, & solutione vsque adeo turpi, vt mendicantes bini trinive milites in Galliam se receperint. Vrbanus deinde cum vniuersis aulicorum ordinibus, vt nepotem Capuano principatu donandum curet, Neapolim proficiscitur, quod quum præter sententiam accidisset, spe frustratus, in minas se conuertit. Carolus, intellecta Pontificis ambitione ac inconstantia, mox ei custodes adhibuit, quibus palatii exitum inhiberet. Vrbanus, dissimulata iniuria, & impetrata missione, Nuceriam ęstiuatum se venire simulauit, vbi numerosam Cardinalium manum creauit, è veteribus septem, quos vna cum Rege in Pontificem coniurasse dicebat, in carcerem sane coniecit. Aduersus Carolum deinde agere occœpit, vt eum haud iniuria regno abdicare videretur. Diem Carolo abdicationis indixit, vt iure is forum pontificium accersi videretur. Respondit Carolus, se ad indictum diem haud inuitum adfuturum, & comparatis continuo legionibus, Nuceriam profectus, non vt reus, sed vt Prætor & hostis obsedit, vt Marte potius quam Centumuirali iudicio litem dirimeret. Intercessit Raymundus Baucianus, Vrsino genere natus, Nolanique Comitis filius, qui Tarentinum post hęc principatum nactus est: is copiis fretus, quas sub Rege ductarat, Vrbanum cum vniuerso apostolico collegio ad mare deductum, Ligusticę classi imposuit. Qui dum Genuam nauigat, è septem Cardinalib. quos Nuceriæ capi iusserat, quinque saccis inuolutos in mare demersit haud aliter atque
Maria Rex. paricidas, qui culeis insui, & in profluentem demergi solent. Sed ad Mariam historia nos redire cogit, vt ex eius coronatione, quid sibi, Caroloque acciderit, deinceps rite narretur. Maria Lodouici filia, veluti pater testamento cauerat, Sigismundo Brandeburgensi, Caroli Imperatoris filio, & adhuc puero, ex compacto ita nupserat, vt ad maturas vsque nuptias virum non duceret, consummatis nuptiis, Sigismundum regni consortem pariter admitteret: hanc vltro conditionem vniuersa tunc Vngaria acceperat, quum immortalia Lodouici

Regis

Regis beneficia omnes pariter obstrinxerint. Quum intempestiuæ adhuc forent nuptiæ, Lodouiciq; patris merita vniuersos sibi deuinctos haberent, neque interregnum ipsi facile paterentur, Mariam tanto studio suffragiorumque successu, tota Pannonia in regni fastigium extollit, vt non modo Reginam, sed Regem pronunciatit, salutaritque. Quod sexui natura detraxit, fortuna cōcitatissimo fauore rependit, pro Regina Rex passim salutatur, & donec virum duxit, iubente Pannonia, pro Rege semper appellata, & in cunctis diplomatis rescripta est. Quinetiam Albam ducta subsequētibus cunctis Antistitum, Procerum, nobiliumq; ordinibus, rite coronatur, ne corona quidem sacra, diuino quodam numine Vngarię Principib. destinata, hanc dedignata fuisse dicitur, hinc quanta Lodouici beneficentia, & quam pia memoria fuerit, facile coniici potest. Quanquam adolescentula regnum iniuerit, ac ætatis intempestiuitate, sui muneris magnitudini adhuc sat facere posse videretur, materna tamen sapientia munus probe resarsit, ac longe profecto commodius resarsisset, si dexteriorem illam fortunam, in cuius potestate sunt omnium iura regnorum, sortiri potuisset, aut si è suo quam alieno arbitrio maxima quæque gerere voluisset. Erat enim huic Nicolaus Gara, vir non magis genere quam opibus spectatissimus, quem Lodouicus quondā, ob rem bene gestam, ad Palatinatus (vt aiunt) munus euexerat: hunc potissimum Elisabetha mater in consilium admittere solita est, quando sibi fidum studiosumque nouerat. Quodcunque Regi Lodouico in vita is exoluere non poterat, ne gratitudinis reus esse videretur, id omne vxori ac filiæ, post mortem, rependere nitebatur. Nunquam à Reginę latere discedebat, ne imbecillum sexum in tanta animorum varietate periclitari pateretur, quantum in se fuit, Elisabethæ consulebat, quæcunque dignitati aut saluti conuenire viderentur. Contra illa vehementissimam Palatini fidem intelligere, nimium ei credere, ex eius profecto sententia cuncta gerere, ne illo quidem inconsulto quicquam agere, quando in viro non parum fidei & consilii iam inesse, quinetiam totum seruitio suo addictum esse nouerat. Hic multum auctoritatis apud Reginam adeptus, parum commode cōsulere subinde cœpit, ne suos Proceres nimis extollat, nimiumve donet, hortatur quandoquidem iam potentes effecti, imperata non faciunt, detrectant fidem & obsequia, & repentina insolētia correpti, aliquid nouitatis moliri conantur, satius esse hos ita tractare, ne nimium obesse possint. Item prępotentibus quibusdam attenuandas esse vires, auferendos quoque magistratus, quicunque formidolosi sunt, ne quid insolentius audeant, fidelibus tantum viris, qui nunquam à latere abeant, honores ac munera conferenda: Neminem se in Lodouici prolem spectatioris esse fidei constantięq;, quum vetera illius in se merita obliuioni tradere nullo modo queat. In ditionem proinde suam Reginæ mentem trahit, persuadet quæcunque cupit, & pro libidine sua cuncta facit. Occœpit ex hoc illa multos sibi è Proceribus habere suspectos, in plerosque profecto immerentes odium & suspicionem concipit, seq; ipsa temere in nonnullorum inuidiam trahit, item odio haberi cœpta, quia non omnes æque diligere videbatur. Quum alios aliis honorando præferret, ne mediocrem quidem discordiæ ac dissensionis materiam serit, inter Proceres quicunq; se Nicolao præstantiores esse reputabant, eum vnicum, posthabitis cæteris, in cōsilium admitti grauate ferebant. Cōflata hinc immodica inter Optimates odia, & in Garam præsertim domum, quippe quæ non solum prædominari, sed quemuis Procerum & Reginę gratia submouere ac deprimere nitebatur. Hinc quoque immortalia Lodouici merita obliterari cœpta, fastidiriq; virgineum plane sceptrum, & pro nihilo duci: suborta quoque mutua inter Magnates nobilesque bella, vim palam pro se quisque inferre, rapere aliena, vicos & oppida ferro inuadere. Multi etiam rebellare, è proceribus plerique deficere, qui alium Regem creare pergebant. Perfidia hos primum incesserat, Zagrabiensem Episcopum, Itala gente natum, & hac à Lodouico dignitate donatum, item Stephanum Vaiuodam Transsyluanum, & Andream, fratres, quibus Ladislaus pater fuerat, necnon & Stephanum Symonthoruiam, & Ioannem Croaciæ

Præsidem, & Ioannam denique Crucigerum equitem, Auronęque Antistitem, qui quidem omnes aduersus Mariam coniurari, Lodouici beneficio quondam honore & opibus excreuerant, quamuis humili loco nati forent. Ex composito cæteros clam adeunt, fœmineum incusant & execrantur imperium, vanam damnant Vngarorum patientiam: Nicolai Garæ tyrannidem ingeminant, variis criminibus insimulant, & quid periculi cuiq; nobilium instet, variis argumentis ostendunt. In horum plerique sententiam concessere, & in primis illi, qui nouarum rerum auidi esse solent. Addebant ad hæc, reginam bonis omnibus auersam, præclusisse aditum, Nicolaum duntaxat in consilium admitti, alios aspernari, maximam nobilitatis partem toruis oculis intueri, Garam tantùm familiam respicere, sordere illi Procerum seruitia, neque quantum olim sanguinis Lodouici temporibus hauserint, memoria tenere. Proinde nihil fœminarum imperio formidolosius & intolerabilius esse. Demum si de optimo ac legitimo Rege cogitaretur, haud ab re fore. His ne parum quidem dictis coniuratorum numerus amplificatur, in quem magna quoque equitum se multitudo insinuauit. Quum hi, quos diximus, à Mariæ fide desciuissent, clandestina inter se concilia sæpius de eligendo Rege habuere, vnicuiq; solus Carolus ex cognomento Paruus veniebat in mentem. Quem quidem Apuliæ Regem, regali genere natum, & Lodouici neptem, haud inuitis populis, tuto Mariæ imperio & Nicolai tyrannidi opponere se posse sperabant. At vbi inter eos de Carolo euocando conuentum est, Zagabriensem vno consensu antistitem, ad eum oratorem mittendum esse decernunt, id negocii sibi demandatum non inuitus is accepit, quando factionis huiusce auctor erat. Vt cautius res agatur, fœminea interim imperata faciunt, soluunt vectigalia, & nulla denique re, legitima obsequia detrectare videntur. Orator, ne quid noui moliturus in Italiam proficisci videatur, exsoluendi voti, & magnæ religionis gratia, se Romam profecturum simulat. Nondum annos Maria duos plane regnarat, quum is ad euocandum Carolum in Italiam contendit. Quum Sipontum appulisset, continuatis itineribus, Neapolim venit: quo quum venisset, & formidolosam in re quaque grauissima cunctationem esse reputaret, nil profecto sibi fuit antiquius, quam Regem Carolum quam primum adire, exponere mandata, & in sententiam continuo suam illum trahere. Quare sine mora Carolum confestim adit, ac impetrata clam dicendi copia, fausta in primis salutatione vsus, sic eum præuerenter alloquitur: Sanctissima progenitorum tuorum memoria, Carole, qui quum Regnum nostrum pientissime semper gubernarint, nulla obliuione obliterari queunt, nos huc adegit, vt ad te haud aliter, atq; ad veras sacrorum Vngariæ Regum reliquias confugeremus, rati nos, qui tuorum iuris ditionisque semper fuimus, in calamitatibus nostris à te nunquam destitutum iri. Quin & obfirmatis hoc semper animis certo sperauimus, Pannonicam te gentem, quæ sub tuorum tutela fuit, in vtraque nunquam fortuna deserturum. Non ignoramus clementissime Princeps, sacrorum regum sanguinem, ad te vnicum iam esse redactum, & in tanta principum orbitate, te superesse solum, quem tuam Vngariam curare, & auitum regnum gubernare oportere intelligimus, atque vt quod nobis opus esse intelligimus, facile speremus, Maiestatis tuæ præstantia nos hortatur, in quam omnium tuorum sapientiam, virtutem, fortunamq; confluxisse intuemur. Quare quum spes vnica sit nostræ gentis, veluti ex mandatis dudum intelliges, nos ad te potiores Vngarię Proceres miserunt, vt fluctuantis regni & hæreditatis quandoque tuę reminiscaris, neve vsurpatū Italię imperium auito anteponas. Quam honesta sit aduentus nostri causa, Rex breuibus accipies: Post Lodouici mortem, de tota Vngaria, & Christiana republica ita bene meriti, vt inter Diuos haud immerito referendum esse censeamus, incredibili fauore omniumq; suffragiis ordinum, quando neminem alium hæredem eius in Pannoniis intuebamur, ob tanti parentis gratiam, qui nos immortalibus meritis obstrinxerat, Mariam gnatam, Regem salutauimus, atque ita iussimus appellari, vt hac promptissima gratitudine, Lodouici manes admodum promereremur, nobisque semper propi-

propi-

propicios haberemus, rati quoque id non minus insolētiæ quam vtilitatis nobis allaturum. Insuper tanto plausu eam coronauimus, vt non plus doloris, Vngariæ patris desiderium, quam lætitiæ, inaudita Mariæ Regis exclamatio dedisse videretur. Verùm postquam fœmineo cuncta arbitrio geri cœpta sunt, longe aliter ac spes nostra tulerat, accidit, Elisabetha mater, quum intempestiuam adhuc regno filiam, ac sceptri impotem esse nosceret, vt eius resarciret officium, omnia pro sua & Palatini Garæ voluntate gerere cœpit, illum tantum in consilium admittere, repellere alios Proceres, & pro Palatini libidine cuncta disponere. Multas is Elisabethæ temere suspiciones iniecerat, deferebat quotidie aliquos, deprauata consilia suggerebat, suadebat, vt plerosque, sublatis honoribus sensim attenuaret, quorum virtutem formidolosam esse reputabat. Non igitur Maria, neque mater infelix, regnum gerit, Carole, sed Palatinus solus est, qui late in Vngaria dominatur, sæuamque tyrannidem agit, & pro libidine sua, Reginæ bonis viris aditum præcludit, hos modo euehit, modo deprimit illos. Vnde tanta cunctos Optimates incessit indignatio, tantaque facinorosos inuasit audacia, vt depresso pudore, conculcatisque legibus & iudiciis, vis passim inferatur, exerceantur vbiq; latrocinia, & è Proceribus alter alteri bellum indicat, incendat vicos, homines & pecora abigat, ferro incendioque demum omnia complectantur. Quin & ex priuato, bellum publicum exarsit, immo ciuile ac intestinum, quo mutuæ Procerum nobilium cædes indies augentur. Maria fluctuantis regni habenas nacta, partim per sexum, partim per ætatem tantis rebus moderari nequit, neque secus, ac Phaethon, puerili inscitia, & alieno furore trahitur, & quasi solio excussa, diffusa late incendia stupens timensque conspicit. Huc fatua nostra pietas, & vana fides adduxit, vt dum Lodouici nos manibus gratificari studemus, & idcirco Mariam Regem stolide creauerimus, in grauissima nos ipsos & fortunas nostras mala coniecerimus. Maxima pars Optimatum ad te nunc venire me iussit, vt veluti maximo studio, nuncupatissimisq; votis te optauimus, creauimusq; Regem, ita te minime cunctantem in Vngariam ducerem. Quamobrem Antistitum Procerumq; consulto ad te venimus, Carole, vnica sacrorum Regum veneranda propago, vt delatum sine mora regnum lubenter accipias, regnum, inquam, non tam à nobis tibi traditum, quam quia auitum est, hęreditario tibi iure debitum, quod sine impietatis ignauiæve nota recusare non potes. Hoc quod deferimus, tuum est, quod in Italia possides, alienum, & pontificię obnoxium ditioni, quod quidē precario tātum haberi potest, item insidiosum, varium, & fallax. Quod in eo Andreas ille tuus quondam subierit, quot bella Lodouicus & Vngari gesserint, quantum sanguinis effuderint, quot mala tolerarint, vtinam hæc, ne obducta iam vulnera rescinderem refricaremque, mitius dicere liceret. Nunc autem quid Vrbani Pontificis iniquitas moliatur, satis superq; tibi compertum habere debes; quippe qui si sacrosācto collegio suo facinorosas manus non abstinuit, quonam pacto tibi parcet, quem non ad regnandum in Italiam, sed ad eiiciendam Ioannam sibi admodum infestam, è Pannoniis euocauit? Propriæ potius, quam alienæ semper vtilitati Pontifices studere, iam longa te experientia satis docere debuit. Item tu quoque testis esse potes, qui tot bella pro Neapolitano regno gessisti, quam varia sint Italorum studia, & quot artes, quas prçcauere nemo vnquam etiam sapientissimus potuit. Hoc regnum, nunc Romanos, nunc Græcos, nunc Gothos, nunc Lōgobardos, & post hæc Gallos, Germanos, Nortmannos, Aragonesque mutauit, nec aliquando Saracenos expauit, sola nouitate, Principumque strage gloriatur, & gaudet: nunc sub aliena ditione id & precario possidere opus est. Quam variæ sint Pontificum voluntates, & quanti eorum fauores constent, tuorum exemplo, immo tuo exactissime nouisti. Proinde consule rei tuę Carole, memento te esse Vngarum, & è sanctorum Regum genere natum, tibique persuade, te tutius apud tuos quam alienos versipellesque imperaturum, quamuis præ sapientia viribusque tuis, & Vngarorum ope, vtrunque retinere poteris: Plurimos finge in hoc regno tibi inimicos, immo crede, quando quotidie experiris. Seuerina do-

mus, vetustate opibusque præpotens, infesta tibi est, Pontificem habes multo infestissimum. Ne Galli quidem desunt inimici, qui regno eiecti, & terra marique potentissimi, nihil aliud dies noctesque moliuntur, quam vt debitum sibi hoc imperium recipiant. Quod si proprii commodi ratione hauquaquam mouere, anne pietatis officio te nunc abalienari fas est, & tuam gentem deserere, æstuantissima procella fluctuantem, cuius ope ac multo sanguine, Neapolitanum tibi regnum comparasti? Num fluctuante Vngaria, in ocio tibi residendum est? quam si perditam videris, neque hic, neque ibi profecto regnare poteris. Quare collachrymans ac supplex te nunc obtestatur, & obsecrat Vngaria, vt in tantis malis se respicias, quippe quæ non modo externo, sed intestino quoque bello laborat, misereque vexatur. Gens misella ex polo arctiore profecta, ad Danubium occupatis sedibus, omnes finitimos infestos habet, in medio hostium sita est, & quando nunc fori moderatore caret, domi forisque sæuo bello conficitur, num siccis id oculis, & pacata mente spectare poteris, quum in Vngarica salute tuam quoq; sitam intelligas? Proinde Princeps inuictissime, quem Pannoniæ Regem, faustis auspiciis, à principio salutauimus, hanc expeditionem age, forti animo adorire, copias tibi spectatissimas coge, dispone extemplo regnum, fidaque præsidia vbique distribue. Viaticum tibi abundans attulimus, exercitum quoque coegimus, qui ad pacandam Pannoniam satis superque tibi erit. Modicis tibi copiis opus est, quandoquidem ad aspectum tuæ Maiestatis arma quisque deponet, quum salutarem aduentum tuum omnes expectent. Veni igitur Carole, & regnum hæreditariũ tibi recipe, miserere, quæsumus, patriæ gentis, cuius fide ac ope tantum nominis & imperii, tu cum progenitoribus tuis comparastis. Cogita idẽ nunc eorũ manes te efflagitare, ac petere supplices, qui suum regnum, quod tanto studio in vita curarunt, nunc in rerum omnium discrimen redactum, per ignauiam & impietatem suorum, ire perditum ægerrime ferunt. Felicibus itaq; auspiciis, fauentibusque omnibus Diuorum Regum numinibus arma cape, in Pannoniasque traiice, Magnatum discordias compone, extingue incendia, & intestini belli faces, quas imbecillum mulieris ingenium, præ sexus infirmitate, extinguere nequiuit. Paterni regni habenas cape, quibus fœmineæ manus moderari non possunt. Gentem tuam externo bello circumuentam protege, quæ Ducem optimum sortita, vniuerso orbi formidolosa semper esse consueuit. Quanquam vana pietate, calamitosaque imprudentia peccauimus, quũ fœmineo nos imperio fecimus obnoxios, tuus tamen aduentus errata corriget, & sceptrum quod fœmineas mollesque manus abominatur, à potentissima tua dextra susceptum, feliciter cuncta disponet. Itaque delatũ tibi regnum accipe, & te ad faustissimam expeditionem confestim & audacter accinge. Secundum orationem, mandatorum literas ostendit, potiorum Principum sigillis obsignatas, & viatici & auctorandi militis collatam stipem depromit. Carolus, Zagabriensis oratione persuasus, lætissimo Antistitem vultu amplexatus, gratias in primis Vngaricis Proceribus & Legato ingẽtes agit, & quum res sit maximi sane momẽti, ne quid temere adoriri videatur, tertio die se responsurum pollicetur. Interea honorificentissimo hunc hospitio excipi iubet, deinde se solum ipse admisit in consilium, hinc quietis ratio, coniugis liberorumq; suauissima consuetudo, & partum nuperrime regnum in Italia, quiescere suadet. Neque illud fugiebat, quam formidolosum sit, & arduum, noua quotidie moliri, incerta pro certis quærere, quo plura tentauerit, eo grauius fortunæ imperium subire, & per maiora quotidie discrimina vagari. Hinc sæua imperandi cupiditas miserabiliter angebat, se liberis prospicere oportere, vtile gloriosumque fore, alterum Vngaris, Italis alterum præficere, & se vtroque regno potitum, cuncta facile pacaturum. Succurrebat interim laborantis Vngariæ commiseratio, ignauiæque nota, atque virum, quem natura genuisset ad regnandum, si oblatum & hæreditarium regnum vltro recusarit, pusilli crimen animi nunquam euasurum. Vicit tandem regnandi cupiditas, & quando charissima sibi vxor erat, consilium cum ea communicare statuit, aperit illi animum, & qua potest ratione,

tione, in sententiam suam trahere nititur. Legatos ab Vngaris venisse nunciat, qui regnum offerunt, occasionem hanc censet haudquaquam aspernandam, quando quam varia sunt Apulorum studia, & Italorum insidiæ, experientia docuit. Addit Vrbani pontificis, & Seuerinæ domus inimicitias, item infestos Gallorum animos, qui ingentem nuperrime classem, & terrestres copias in ipsum compararunt. Præterea se filium natu grandiorem secum in Pannoniam ducturum, se regno potitum, confestim gnato sceptrum & diadema traditurum, pacatisque rebus, in Italiam continuo rediturum, vt Vngaricis opibus & auxiliis Neapolitanum quoque imperium tueatur. Demum quando potestas omnis à Deo est, se non inuitis Regum numinibus, ad auita sceptra vocari. Quum hæc vxor accepisset, veluti imminentis præsaga mali, tanto dolore correpta est, vt hæc lacrymans verba fecisse dicatur: O quam malis huc auspiciis infausti ad nos legati aduenere, ô quam deprauato cuncta iudicio, mi Carole, pensitasti: nescis, heu nescis, quam grauis semper fuerit Vngaria malorum omnium officina. Tot intestinis illa dolis, simultatibusque completa est, vt donec mutuis externisque cædibus ad internecionem peruenerit, nullum vnquam ocii vestigium in Pannoniis intueare. Gens est, cuius animus nunquam patet, nouos in horam dolos excudit, decies in hora mutatur. Vultus ad alienæ mentis habitum effingitur, aliud in ore est, in corde aliud: quod quum semper subornatum sit, ex alieno semper incommodo, ac Regum mutatione sibi quæstum facit. Exultat cædibus, crudelitate gestit, & plus quam barbara passim feritate grassatur. Nil quiete vehementius abominatur, primas ex more in suum Regem insidias intendit, quod superiorum te Regum exempla docent, è quibus si recte memineris, quid tibi consilii capiendum sit, facile colliges. Proinde coniunx dulcissime, perfidæ gentis pollicitationes abnue, non regnum hi patrium, sed proprium tibi deferunt exitium. Scythicis artibus ne crede quæso Carole mi, si tibi tuorumq; saluti probe consultum iri cupis. Habenda est etiam sororum tuarum ratio, neque Lodouici manes, de te, de patre tuo optime meriti, mente tibi excidere debent. Paulo is ante mortem, te cum validissimo equitatu misit in Italiam, suo ductu & auspiciis Apuliæ regnum occupasti. Sat igitur ample in Italia dominaris, hic tibi regnum, hîc liberi, hîc vxor est, hîc tua deinde est Vngaria, pro hac pugna, hos tuere. Ne fas quidem est, te Lodouici violare testamentum, quippe qui Mariæ, cui Sigismundum, Caroli Imperatoris filium, pro viro destinarat, Vngariæ, tibi vero Apuliæ regnum legarat. Si quid in virginem innocentem, in paterno regno sitam, pro aliena libidine molieris, grauissimas (mihi crede) pœnas expendes. Nunquam innocentis sexus, & præsertim fœminei, calamitates & iniurias Deus æquo animo tolerauit, in cuius tutela potissimum sunt virgines constitutæ. Non regnum hercle repetis, sed in tuum sanguinem arma sumis Carole, vnde tibi liberisq; tuis paras exitium. Quod si huiusce regni discrimen obiicis, ne tibi rebusque Italicis diffidas, explorata Dei benignitas hortatur. Othonem Bauariæ Ducem, paulo ante numeroso exercitu Italiam ingressum, vt te regno eiiceret, diuina ope repulisti. Cum triginta equitum milibus Lodouicus Andegauensis Italiam inundauit, & repentino mox fato præuentus, tantum exercitum in tot calamitatibus dimisit, vt bini ternive mendicando in Galliam se receperint. Quare Pannonum artes caue, oblatum regnum, immo cædem exitiumque tuum recusa. Sacram tui sanguinis aulam ne incæstato, neve Lodouici violato manes: quod si contra feceris, perniciem hinc tuam, quod diuina benignitas auertat, imminere scito. His dictis, humi prostrata, Regis genua supplex amplexatur, & ne expeditionem infaustam suscipiat, per Deos, per liberos, per cuncta denique humana diuinaque obtestatur. At ille pertinacius proposito instat, mulieris animum consiliumque à sexu metitur, necnon coniugali haud parum affectui tribuit, post vbi aduersam sibi vxorem intelligit, mentem dissimulat, solatur pro virili sua, & ne quo se metu cruciet, admodum hortatur. Dimissa vxore, ingenti propagandi regni cupiditate succensus, legatum acciri iubet. Quum ille subinde venisset, Rex gratiora opinione responsa dat: Se delatum

Vngariæ regnum vltro accipere, sacrum diadema, & tanti momenti sceptrum, quę suorum maiorum insignia fuere, quando sine scelere facere nō posset, nunquam recusaturum, immo nil sibi oblato munere antiquius futurum. Debiturum se perpetuo Pannonibus, qui regalium reliquiarum non obliti, e media eas Italia abducere studuere: si inita iam consilia bene successerint, cumulatas se omnibus gratias, & vniuerso regno salutem relaturum. Interea quæcunq; moliatur, omnes Reginam celare iubet, ne plus æquo excarnificetur. Zagrabiensis Antistes, responso gratissimo potitus, ad parandam classem hortatur; horrebat tunc sæua hyems. Carolus dum nauigare non licet, classem struit, delectum habet, pecunias congerit, commeatus vndique præcipit afferri: Legatus allatis eum nummis adiuuat, quæcunque bello sunt vsui, comparari studet. Carolus iam cuncta ritè parat, ne maxima cœpta temere iniuisse videretur, & ne regni Neapolitani periculo sollicitaretur, omnes arces munitionibus, præsidiis, & commeatibus satis instruxit, fidos prouinciis præfectos imposuit. Compositis demum Italiæ rebus, quum nauigationis dies instaret, vxorem solatur, ne proficiscentem virum tam misere deploraret. Quanquam ambitione traheretur, vxoria tamen dicta animo volutabat, & admodum verebatur, ne certi hac augurii locum sortirentur. Quare ne qua Reginam desperatione conficeret, neve susceptę expeditionis periculo vniuersam domum cōmitteret, filium quem secum ducere statuerat, in matris solatium reliquit, quam alio pacto nunquam ab intemperato dolore coercere potuisset. Hæc vbi omnia rite disposuerat, primo tempore, cum honestissimo Regulorum & nobilium equitatu, Sipontum venit, Legatus nunquam à latere discedebat, qui ne Reginæ lachrymis & precibus mollitus remoraretur, summo studio cauerat. Paratam sibi classem conscendit, tempestiuamque nactus nauigationem, octauo die Segniam appulit. Ex composito ante eius appulsum, cum vna legione nonnulli Proceres illuc sane conuenerant, vt aduenientem Carolum honorificentius exciperent, & in primo regni aditu Regem salutarent. Cum maximo plausu & congratulatione Segniam introducunt, faustis eum cognominationibus acclamantes: curatis ibi triduo corporibus, instructo agmine montem Adrium superant, sextoq; die Zagrabiam veniunt. Antistes vrbis, quem Vicum plerique Italicum quondam vocitatum fuisse volunt, vt pro legationis officio magnificè Regem acciperet, quam gratissimo potuit hospitio, Carolum admisit. Aliquot ibi dies cunctandum esse censuit, vt noui Regis aduentum omnes audirent, quo plures à mulierum fide deficerent, fœmineum aspernarentur imperium, & eius indies expectatio augeretur. Hinc literis interea fautorum numerus amplificatur, incenduntur amicorum studia, nutantium animi confirmantur, & aduersariorum pars magna, partim promissis, partim largitionibus conciliatur, quin etiam facinorosis impunitas, immanitas ciuitatibus, vectigalium remissio populis, militibus stipendia magna promittuntur. Clandestini quoque nuncii ad Regulos & Proceres mittebantur, vt suffragia vndique pararentur, multis honores, pontificatus, ac munera maxima proponebantur. Quibus quidem artibus, tot fauores sibi Carolus plane conflauit, vt nemine reluctante, regiam occupare posse videretur, quare multorum quotidie literis ad capessendū regnum inuitabatur. Quęcunque hactenus in eas Carolus moliebatur, ne Maria quidem & Elisabetha penitus ignorabant: dissimularant profecto multa, quando fœmineo sæuire imperio non licere intelligebant, ad id viro duce opus esse nouerant. Sigismundus, qui viuente adhuc Lodouico, puer ex Augustali in regiam aulam translatus erat, vt Vngaricam linguam & mores ibi regnaturus imbiberet, intellecta nouarum rerum mole, ac festinante socru nuptias celebrauit, ne quo regale connubium impedimento rescindi posset. Quum debitum sibi regnum haud parum inuidiæ sane conflasset, quod Caroli factio suscitarat, ad declinandas Vngarorum insidias, quum suum competitorem adesse nouit, deserta coniuge, in Boemiam se recepit. Transactarum fama nuptiarum mens Caroli admodum consternatur, siquidem Cæsarem, sua causa, gnatum Vngarię regno exigi, nunquam æquo animo

animo toleraturum arbitrabatur, sed pro restituendo filio extrema quæq; tentaturum; itaque admodum sibi timere cœperat, quoniam Imperatoris vires & auctoritatem minime ignorabat. Mulieres post Sigismundi abitum in regia desertæ, dissimulata nouitate, nuncium ad Carolum mittunt percunctantes, an is vt frater patruelis, an vt hostis venturus esset. Atq; hoc haud ab re se facere scribunt, vt si fratrem excepturæ sint, obuiam [vt par est] prodeant, debitisq; officiis excolant; sin hostem, quod minime credunt, inermes veniam exorent. At ille dissimulato scelere, sororis gratia, quam regni procella nimium vexari audiuerat, se Lodouici pientissimi memoria commotum, venisse respondit, ne Mariam tot malis obsitam periclitari pateretur. Ad componendas Procerum discordias, ad curandas simultates, ad pacandum denique regnum, Pannonias reuisere profitetur, proinde metū quoque & suspicione ambas carere iubet. Spem Sigismundi timore collapsam resumit: nam dum mulieres, quæ per nuncium significarat, credere arbitratur, sub charitatis auxiliique prætextu, regnum tuto occupare confidit: quare Budam versus iter ocyus init, eum & suæ & amicorū copiæ subsequuntur. Reginæ quoque, accepto responso, quanquam sibi intelligerent verba dari, tamen quum hostis aduentum vi repellere nō possent, pari hunc arte eludere pergunt, dolis certandum esse censent, quando se quoque dolis peti sentiunt. Se ad excipiendum fratrem, non hostem accingunt, vbi Carolum appropinquare rumor est, aurato curru inuectæ, in occursum prodeunt, dolorem metumque dissimulant: at vbi ad congressum peruentum est, hilari fronte accipiunt, mutuis se amplexibus confouent, ob sanguinis memoriam lachrymas interfundunt, quamuis vtriq; pariter ambitio inhæreret. Mox Budam, vna iunctis agminibus, iter capiunt, at vbi ciuitatem subeunt, Carolus, vt suum eo magis animum celaret, modestiam charitatemq; præferret, non arcem ac regiam, sed priuatum hospitium subiuit, & donec occasio daretur, regalibus tectis abstinendum esse censuit. Quum inter Mariam & matrem ibi medius consedisset, Elisabetha hæc verba fecit: Nemo satis charitatem tuam Carole admirabitur, gratissimumque animum dignis laudibus prosequetur, qui nostri gratia, & Lodouici memoria, regno, vxore, liberisque relictis, calamitates nostras, & Vngarica mala miseratus, traiecto mari, ac superatis Dalmatiæ montibus, in Pannoniā venisti. Rem profecto non minus te, quam maioribus tuis dignam fecisti, & quanti Lodouici Regis beneficia feceris, plane hoc tempore ostendisti, quippe qui, re postulante, parem gnatę vicem referre studes. Lodouici pietatem ęmularis, qui & quid pro patre tuo, & quid pro te gesserit, salutari hoc aduentu tuo probe significasti. Quæcunq; in nos beneficia contulisti, & maiora indies conferre pergis, quamuis hinc nos tibi perpetuo debituras ingenue fateamur, cumulatas tamen si à nobis gratias, quando fœmellæ sumus, sperare nō potes, à Deo cumulatissimas tandem exiges, qui vberrima pręstitę pietatis officia rependit. Nos tibi deditissimas esse scito, fortunis & authoritate nostra pro arbitrio tuo vtitor, tuum (vt par est) sanguinem, tuamq; sororem tutator, interea, quando labor itineris ita iubet, in humili, quod optasti, hospitio requiescito. Carolus ad hæc, quod grato se hospitio acceperint, gratias agit, ad soluendum charitatis officium se venisse iterum affirmat, asseueratq; se magnanimi piiq; Lodouici beneficia nunquam obliteraturum. Post hæc digressæ mulieres, in regiam se recipiunt, & quid Carolus indies moliatur, sagaciter inuestigāt, adeuntes & abeuntes obseruant, subornant exploratores multos, qui cuncta diligenter inquirant. Nicolaus interea Palatinus, cuius inuidentia factiones exortæ fuerant, à Reginæ latere non discedit, stipatores cum prætoriana cohorte fidelissimos adhibet, ne quid insidiarum Mariæ intendatur, quum hostem in media penè regia intueatur, qua possit arte præsenti hāc periculo liberare, huc omnes ingenii neruos intendit. Dum insidiis vtrinq; certatur, Carolus occupādæ arcis tempus obseruat, concursum ad se Procerum indies augeri, contrà mulieres ac regiam à paucissimis adiri, contemptuiq; sensim haberi conspicatur. In primis, vt rem tutiùs agat, Gubernatoris, ad declinandam aduersariorum inuidiam, sibi nomē vsur-

par, ſub gubernationis prætextu arcem regiam ſubit. Interea perniciosorum quorundam opera, ad declarandum hunc Regem, & ad deponendam Mariam plebs ipſa ſollicitatur, quando fœminei ſexus imbecillitate, ſub Mariæ imperio, quot mala Vngariam inceſſerint, quiſque nouit. At illa nouitatis auida, mulieribus primo clam illudere cœpit, mox palam dicere, infelices Vngaros, quibus mulier imperat, præpoſterum humanarum rerum eſſe ordinem, qui viros fœminis fecit obnoxios, inuerſa iam eſſe Naturæ iura, nec ſupereſſe aliud, quam vt viri mulierum loco nent, penſa diſponant, contra illæ pro his arma ſumant, & virilia paſſim munia obeant. Proinde inuerſos naturæ mores non vltra tolerandos, virile reuocandum eſſe imperium, ne effœminati vbique gentium Vngari prædicentur. Hæc dum illæ audiunt, per vicos, compita, foraque vulgo inclamari, non tam regni iactura, quam vitæ periculo grauiter angebantur, ratæ instare mortem, tumultum & ſeditionem imminere, ſe dudum perfidia Procerum ad extrema ſupplicia raptum iri, quare profuſum domi luctum extulerant, & Lodouici Regis merita tam cito apud Vngaros interiiſſe vociferabantur. Carolus vulgi fauoribus elatus, haud vltra cunctandum ratus, frequentiſſimũ conuentum ſub ſpecie pacandæ gentis indicit, & vbi Rex ab omnibus crearetur, ne mulieres quidem ignorabant, regalia illa fore comitia. In Budenſem arcem Antiſtites cum proceribus conuenere, cuius fores Itali obſeruabant, ibi de eligendo Rege agi cœptum eſt. Maxima pars Optimatum, cum obſcura multitudine, Regem Carolum declarat, pauci, qui Mariæ fauebant, præ timore plebis ſubticuere. Iuſſu Populi Rex pronunciatus, cunctorum fere Procerum auctoritate comprobatur. Antequam conuentus ille ſolueretur, infauſtus confeſtim nuncius ad Mariam properauit, qui eam regno abdicatam, ſceptro cedere iubet, id Procerum decreto, & Populorum iuſſu factum eſſe refert, ne ſub muliebri imperio Pannonia vlterius periclitaretur. Iam ſatis omnibus experientia compertum eſſe, quid ſexus & ingenium muliebre poſſit, demum monet, vt quando Reſpublica ita iubet, regno cedat, ſacrum diadema ſceptrumq; reſignet, ne ſola nequicquam omnibus aduerſari videatur. Ad primum illæ nuncium animo conſternatæ, verba vix facere potuere, ſed quum aliquantiſper reſipiſcere occœpiſſent, Maria prior hæc breuiter reſpondit: Paternum diadema nunquam reſignabo, mihi iure datum, neque hæreditario iuri, quo regnum hoc accepi, renunciabo vnquam, vos autem, quam iniuiſtis viam hac pergite, ego contra torrentem brachia non tendam. Mihi ſat erit, ſi vos per Lodouici patris memoriam exorare potero, vt mihi beneficio veſtro, in Boemiam, tuto ad virum confugere liceat. Gnatæ reſponſum Eliſabetha refarſit, Iniquus [inquit] in nos eſſes amice, ſi tam cito tibi reſponderi poſtulares, quando mulieris ingenium conſilii minime compos, extemporaria reſponſa reddere non poteſt. Proinde abi, atque his, qui te huc miſerunt, iſta dicito: De noſtra Caroliquere, iuxta agi, nos eadem habitare palatia, vbi coram reſponſa dare poſſumus. Sic improbum nuncium in eius inuidiam talia ſignificantẽ Eliſabetha dimiſit, deinde redintegrato cum filia luctu, mutuis ſeſe amplexibus confouent, materiam flendi certatim ſuggerunt, & lachrymarum ſympluuio ſeſe aſpergunt, ſæuit vtrinque dolor, quando de vita & dignitate ſimul agi vident. Ne minus quidem impigre matronæ ingenuę, & ancillarum multitudo planctum adaugent, & nil magis omnes quam extincta Lodouici Regis merita & immortalium beneficiorum obliuio ad lugendum hortatur, ingratitudo hæc ad luctum irritat, omneque ſolatium longe repellit. Vna voce vltorem Deum exorant, ingeminant diuinam iuſtitiam, & furias, proditorum vltrices, ac Lodouici manes Carolo & fautoribus imprecantur. Deſidente aliquantiſper planctu, mater filiam hortatur, vt quando Carolus regno iãdudum potitus, coronam expoſcit, atque necem interminatur, regia cedat, in priuata ſe tecta referat, ne facto populi rugientis in aulam impetu, vita ſimul & regno vtraq; ſpolietur, plus quam efferatum affirmans eſſe Vngaricũ furorem, quando nulla dignitatis, meritorum, & ſexus apud hos ratio haberi ſoleret. Multo immanius ſæuire, quam feras, cito deferueſcere, in furore nil penſi

habere,

habere, neque quid agant, neque quid futurum sit cogitare, sed fera tantum libidine trahi, ceruices præferre humiles, atque vbi in iras excanduere, rationis omnino fieri expertes. Adiicere ad hæc, opes, regna, potentatus, in fortunæ manu esse, hanc pro libidine sua rebus humanis moderari. Humanæ quoq; conditionis esse, calamitates, exilia, miserias, vincula, inopiamque pati, quando malis omnibus nos obnoxios esse fortuna iubet. Nihil homine miserius finxisse naturam, neque magis inerme, Deum conditionem nostram miseratum, intus tãtum hominem ratione muniuisse, qua nos docuit vtranque mediocriter ferre fortunam, eum ab alto humana corda respicere, obseruare cuncta, innocentes tueri; & nullum denique scelus impunitate donare. Demum consulere, vt aulam deserat, furorique infrendentis populi cedat. Maria proposito adhuc perstat, cui certum erat, malle mori, quam aula cedere, coronamve reddere. Mater his dictis, desiccatis parumper oculis, Carolum adit, Vngariam (inquit) immitem & asperam, quando muliebri manu gubernari nequit, mi Carole nunc accipe, progenitorum regno potire, Pannonicis rebus pro arbitrio tuo moderare, nos in priuatam vitam, quando ita fortuna iubet, missas face. Hinc rumor per vrbem vanus effunditur, Mariam regno ac diademati renunciasse. Carolus demum Elisabetham bono animo esse iusserat, hanc pro matre, pro suauissima sorore illam se habiturum pollicebatur, demum quacunque arte poterat, his verba dabat. His Carolus elatus, & in tanto successu properandum esse ratus, coronationis tempus adurget. Albæ conuentum frequentissimum edicit, coronam subtractam, illuc præcipit afferri; ad celebritatem hanc Elisabetham & Mariam inuitat, & illic ambas, quando cõmunis res agebatur, adesse iubet. Quare ad præstitutum diem, quadrato agmine Albam contendit, quem omnes Antistitum Procerumque ordines sequuti sunt, armatus non modo vrbem cum instructa acie, verum etiam Diui Stephani templum insolenter ingreditur, circa basilicam præsidia disponit. Adfuere ex composito mulieres, quæ se ad ludibrium exacerbandumq; dolorem potius, quam ad celebritatem honestãdam accitas esse reputabant, dissimulandum tamen esse Elisabetha censebat, veluti vltorẽ quandoque tantæ audaciæ Deum fore speraret, quin etiam sub diuinæ humanæve vltionis spe, filiam imparem dissimulationi allexit. Coronationis die, quum ex imperato in basilicam venissent, ad magnam primum Diui Stephani aram supplicant, mox antequam circum sacella lustrent, in Lodouici ædiculam, quæ ad dextram est, deflectunt, vt inferias operentur, & ad sepulchrum eius manes rite placent: quo quum venissent, luctum clandestinum ibi instaurant, quanuis adhuc conclamatum nunquam satis esset, sepulchrum lachrymis osculisque aspergunt. Maria supplex tumulum amplexata, Quid me miseram [inquit] pater reliquisti? quid infelicis gnatæ deseruisti curam? Postquam inter Diuos relatus es, prout tua in Deos hominesque merita postulabant, nimirum vna cum corpore humanarum rerum curam deposuisti, ne quo huiusce sollicitudinis affectu initam beatitudinem inquietares. Filiam, quam regno præfeceras, cur ita periclitari pateris, naufragium nostrum ab alto despicis, & siccis hæc oculis Diue pater intueris? Beneficia tua facinorosorum audacia & ingratitudine Vngarorum interiere, filia cum misera matre non modo solio deturbata, sed in summum populi ludibrium adducta, circumuenta ab hostibus, de præsenti morte cogitare cogitur, dignitatis ac vitæ iacturam nos vna subire, improbitas fraterna iubet. Tu autem pater, si qua superest tuæ gnatæ memoria, nos è cœlo respice. Si id Pannonicæ saluti cedit, ac numina suffragantur, veluti moriens legasti, dignitatem tuæ filiæ tuere; sin autem fata obstant, celeri me morte his malis præripe, ne apud gentes omnes infelix ludibrio habeatur. Mox caput ibi vsque adeo incutere cœperat, vt ni à cæteris matronis fuisset inhibita, ad paternũ profecto tumulum, obfirmata mente, animam dimisisset: occurrit extemplo mater acrius increpitans. Peractis breuiter inferiis, instante coronationis hora, siccis oculis, & dissimulato dolore, suggestum vtraque conscendit. Inter solẽnia sacra, veluti moris est, Carolus solio præsidens, regalia expectat insignia. Strigoniensis

Antistes, cuius munus est pronunciatos Reges coronare, sacrisq; Regalibus initiare, accepto diademate, quod capiti eius dudum impositurus erat, ex more ter rogat, an populus hunc Regem esse iubeat. Præter eos, qui Caroli studiosissimi, & qui ab his subducti fuerant, pauci acclamarunt, & quo intentius ille rogabat, eo remissior erat acclamatio. Ex abdicata Maria, quæ cum matre aderat, & ingruente Diui Lodouici memoria, ex insperato quædam indignitas & commiseratio magna ex parte ita conuentum incessit, vt nemo ibi fuerit, qui non admodum referuescentes hominum animos fuerit admiratus. Transacta solenni coronatione, multo magis Vngarorum studia referbuere, qui etiam si ibi autorem habuissent, quum nemo Mariam regno iniuria spoliatam sine lachrymis intueretur, parum abfuisset, quin tyrannum in templo trucidassent, affectassent id potissimum Mariæ sectatores, si ducem habuissent. Nouitatis huius auctores conscientia perciti, subtristes plausus & congratulationes edidere, item cæteros omnes huiusce facti pœnitentia subiit. Quod stolidæ multitudini est ingenitum, vt quod inique imprudenterque dudum affectarit, immutatis subinde animis oderit. Ex inauspicato Carolum coronatum affirmant, quod subsequutum prodigium ostendit. Prȩfertur ex more nouo Regi Diui Stephani vexillum cum assumptis regiis insignibus, procedenteque Procerum Antistitumq; multitudine, absoluta coronatione, è templo prodit: id quum arduum & sublime præferretur, ad postes templi sensim illisum, in varias partes laceratum concidit, veluti qui malo dolo sceptrum occupatum grauate ferret. Increbrescente autumno, triduo tam sæua tempestas cœlum inuasit, vt nimbis & tonitruis omnia quaterentur, deturbarentur fastigiata passim tecta, xylimbrices longe lateque aera peruolarent, conculcarentur domus, & valida etiam ȩdificia nutarent: item hinc in homines ac pecora tanta est effusa calamitas, vt non parum ex his occiderit. Superuenit his innumera coruorum multitudo, quæ regia tecta circumuolans, nulla vi repelli potuit, turmatim quandoque fenestras impetebant, ac veluti strāgulati crocitabant, congrediebantur inter se infesti, & æque atque instructa acie pugnam conserebant. His tamen auspiciis Carolus parum credere, dissimulare metum, & obfirmata spe ductus, omnia bene sperare. Mulieres omni fere dignitate iam dudum exutæ, velut in priuatum hospitium, in eandem arcem se redegerant, soloque Nicolao Palatino consultore vtebantur, cui ob exploratam in vtraque fortuna fidelitatem tantum tribuebant, vt hunc veluti antea, potissimum consiliarium & moderatorem haberent. Quum sæpe Maria de prærepta dignitate quereretur, rogaretque, an ne aliquo modo recuperare posset, Palatinus ad id animum intendit, neque assiduus harum luctus, deque Lodouici Regis de ipso optime meriti memoria eum quiescere patitur. Elisabetham percunctatur, an Carolū, qui regnum dolo inuaserat, è medio tolli velit, affirmat illa nihil hac re sibi futurum antiquius. Intellecto mulieris animo, Palatinus fortissimum sibi virum esse retulit, cuius audacia operaq; tyrannus facile perderetur. Rogatus nomen, Blasium ex cognomento Forgach appellatum esse respondit, è cuius genere qui ad Ghymes oppidum dominantur, propagati esse traduntur, atque id Blasio pro facinoris huiusce mercede datum esse perhibent. Hominem clam acciri iubent, quæcunque fieri volunt, illi aperiunt, mercedem pollicentur amplissimam, sempiternam quoq; gratiam offerunt: modum hunc patrandæ rei vna comminiscuntur, vt è sententia cuncta proueniant. Palatinus ad gnatæ nuptias propediem se iterum commentatur, vt domo instructa cohorte prodire, impetrandiq; commeatus gratia, in arcem Carolum adire liceret, cui mortem moliturus erat. Commonefacit omnes Mariæ fautores, quos fidos esse diu nouerat, iubet clandestinis armis regiam obambulare, vt si quid res auxilii postulet, quam nondum aperuerat, prȩsto adsint. Elisabetham reginam edocet, vt Rosarū die, quarum Februario mense solennia celebrantur, ficta causa Regem ad se aduocet, acceptas à Sigismundo literas commentetur, quarum gratia secreta quædam se cum eo communicaturam significaret, quæ magni admodum momenti forent. Omnibus coniuratis præstitutum diem indicit, nec

adhuc

adhuc rem omnem, quo cautius agatur, detegit. At vbi hic dies aduenit, Blasium, qui facinus patraturus erat, secum ducens cum instructa manu, veluti ad gnatæ dudum nuptias proditurus, ad arcem concessit, ac eadem litera admonitus, Reginam adit, qua accitus ad eam Carolus aduenerat, vt omnia ex composito gererentur. Carolus omnis expers suspicionis, inter Elisabetham & Palatinum medius intersedit. Palatinus Regem prior alloquutus commeatum exorat, proximas filiæ nuptias causatus; quod haud ab re factum est; vt omni virum suspicione liberaret. Regina Sigismundi literas adiecit, de quo quidem conciliando nonnihil agi cœptum est. Inter colloquendum, è composito Palatinus Blasio signum à limo oculo dat, vt Regem stricto gladio adoriatur: Blasius imperata peragit, Caroli caput ad oculos vsque diuidit. Rex lethali vulnere confectus exclamat: Itali, qui cum Rege venerāt, & colloquio cesserant, ad clamorem conueniunt, spectato Regis vulnere, animo consternantur. Blasius per medios, cruento gladio fretus, ad Palatinam cohortem effugit, quam ad regiæ fores Palatinus dudum ipse reliquerat. Elisabetha præ timore in atrio exanimata concidit. Rex fatiscente capite pauimentum cruore late respergens, in cubiculum, vnde paulo ante prodierat, se recepit. Palatinus rei successu admodum confirmatus in regiam milites, quos secum adduxerat, introire iubet: hi facto impetu, curiam occupant, Italos eiiciunt, arci foribusq; præsidium imponunt, ita tumultum in vrbe, sumptis armis excitare conantur. Pauci Regis amici conuenere, qui quum neminem ad arma excitari cernerent, reformidare cœperunt, ad arcem concurrunt, quam vbi à Palatino occupatam intuentur, desperatis Caroli partibus, rediere. Qui autem Mariæ partes sectabantur, intempestiua nocte vi curiā ingressi, Regem saucium abstrahunt, & in alta turri, quando moribundum intuebantur, asseruari iubent. Itali desperata salute Regis, ne à fera gente trucidarentur, eadem nocte clam versus Italiam iter ineunt, sat magnum sibi quæstum fecisse rati, se incolumes domum se reciperent. Nondum illucescente die, innumera multitudo è proximis pagis oppidisq; conuenit, quæ Budam ingressa magno clamore Mariæ Regi feliciter ingeminat; Diui Lodouici filiæ feliciter, Sigismundo viro feliciter. Tyranno Carolo, eiusq; fautoribus exitium imprecatur, mox ad rapinas conuersa, in Italorum ędes, qui multa in Pannoniis negocia habebant, impetum facit, nec ætati, nec sexui parcit, fortunas diripit. Ex amicis Caroli, quicunque occurrunt, passim obtruncat, mulierum contumelias grauiter vlciscitur, cædibus per vicos & fora grassatur. Et multo crudelius omnino sæuisset, nisi Ioannes Croaciæ Banus (vt aiunt) in tanto furore intercessisset: hic enim cum validissima manu, portam Sabbati non sine cruentissimo certamine occupauit. Carolus nondum mortuus, hinc ad Vissegradi arcem adducitur, ibique in carcere, admoto plagæ pharmaco, & obstructis faucibus interiisse dicitur. Corpus in Andreæ æde sine pompa reconditum, paulo post, nescio quomodo, effossum multos annos sibi spectatores allexit. Multi ad hoc humanæ conditionis, regalisque miseriæ spectaculum, è remotis partibus conuenere, quo facile regnandi quisq; cupidissimus, quid audere debeat, & quam formidolosa sit humanæ mentis ambitio, admonetur. Inhumati corporis infelicitatem hinc illi plerique suspicantur, quod pontificio anathemate mulctatus obierat: anathematis ipse causa fuerat, quia annua sacro ærario tributa pendere recusarat. Quum diro supplicio hic foret obnoxius, cadauer infamia carere nō potuit. Hic igitur fuit Caroli parui finis, qui quum in Lodouici Regis hæredem, se impium & ingratum exhibuerit, præ nimia regnandi libidine, haud immerito has pœnas exsoluit. Caroli cædem, anno circiter octogesimoquinto, super tredecies centenum, accidisse traditum est. 1385. Quo quidem tempore, Bernabouem Vicecomitem, Ioannes Galeatius ex fratre nepos, ad Medoaciæ arcem in vincula coniecit, & ad mortem vsque custodiri iussit, ac magnam dominatus eius partem obtinuit. Inter quos hæc prius fuit partitio potentatus, vt Galeatius, Papiam, Vercellas, Nouariam, Terdonam, ac cætera in Apenninum Alpesq; vergentia: Bernabos, Placentiam, Cremonam, Parmam, Laudem, Brixiam, ac Ber-

gamum obtineret. Verum antequam res Vngaricas vltra prosequamur, de Caroli filiis nonnulla breuiter perstringenda sunt, ne Vngaricorum Principum reliquias ingrato silentio prætereamus. Cæso Carolo, Itali, qui euaserant, vxori ac liberis viri casum, quem illa proficiscenti sæpe augurabatur, ex ordine retulere, rem, quoad illa potuit, celari iussit, donec arces aduersus regni factiones præpropere munirentur: atqui id facile celari nō poterat, dissimulatus aliquantisper dolor est. Carolo duo fuere filii, Ladislaus vero adhuc puer, & Ioanna. hi ex amicorum consilio, qui Andegauensium partibus Neapolitanam vrbem laborare senserant, in Caietanam arcem extemplo translati, vt in fidissima vrbe, arceque munitissima seruarentur. Audita Caroli morte, hinc Vrbanus Pōtifex, hinc Galli, hinc Seuerina domus, cæterique eiusdem factionis Reguli populique ad sollicitandum regnum animos intendere. Promulgato Regis interitu, ciuitates & oppida, item nobiles & plebeii capita extulere, detrectauere imperium & libertatem hi, Pontificis alii, alii Gallorum ditionem optare, interea misceri omnia & obsequia nulla præstari. Vrbanus quum Genuæ annum exegisset, Lucam venit, vbi quum à Florentinis apostolicum imperium labefactatum iri cerneret, quippe qui Bononienses, cęterosque rebelles in Pontificem quotidie irritarent, Perusinosque ad nouitatem suscitarent, Perusiam per Pisanum & Senensem agrum proficiscitur. Mox patriæ desiderio tractus, Ferentinum concessit, sperans se Ladislaum puerum & Ioannam paterno regno facile deturbaturum: multi enim nobiles ac Reguli, qui Lodouico Andegauensi quondam studuerant, potiundi regni spem ei concitabant. Quum nunciis ac literis, item largitionibus, & promissis omnia sollicitaret, regnumq; vniuersum in turbas vertisset, Caietanorum nunquam fidem labefactare potuit, quippe qui seruatis miro studio pueris, regnum his quoque conseruarunt. Pontifex quum se in cassum multa conari intelligeret, Romam rediit, vbi magno honore susceptus est: mox Anderessiorum audacia vexari cœpit, quorum quidem insidiis, nouem & viginti Cardinalium creatio liberauit. Anno demum quadringentesimo primo, supra decies centenum, Bonifacius Nonus, Ladislaum adolescentem Caroli filium, in patrium regnum à tyrannis & populis occupatum plane restituit. Caroli abdicationem, quam Vrbanus Nuceriæ sexus olim fecerat, antiquauit. Florentinū Cardinalem, delegata auctoritate, Gaietam misit, qui in vrbe, quæ sola in fide permanserat, Ladislaum rite coronauit. Sed de Carolo liberisque hactenus, quando de Ladislao cætera suo loco referemus. Illud tamen sat omnibus extare debet, post Lodouici Regis mortem, Pannonię regnum, quod is tātopere amplificarat, ita subreptis hinc & hinc appendicibus, fuisse diminutum, vt nullius vnquam virtute ac fortuna instaurari poterit, in enim solus est, qui perpetua in Vngaricis pectoribus monumenta promeretur. Veneti namque post Lodouici mortem, Carrarii Principis ferociam, qui ad eum vsque diem Taruisium infestare non destiterat, coercere se posse sperabant, & pacata Venetia, Foroiulianoque agro, Dalmatiam quoque recuperare audebant, quam olim vsurpatam amiserant. Contra ille maioribus aliquanto, quam antea viribus Taruisium adoritur, Leopoldum Austriæ Ducem eo desperationis adegit, vt vrbem cum suis finibus, certis conditionibus relinquere cogeretur. Posthæc, cum Antonio Scala Veronensi, Francisco Carrario seniori, graue bellum intercessit. Ioannes Galeatius Vicecomes, cuius tunc opes amplissimæ habebantur, instigante Carrario, Scalanis bellum indixit, quos cum dextro Marte superasset, his Veronam Vicentiamque abstulit. Mox adaucta regnandi cupiditate, Patauinum adoritur, socia Venetorum arma ad id bellum sibi iungit, quos illi infestissimos esse nouerat. Iacobus Dilphius Præfectus classis, cum instructis ad bellum quadringentis fere nauigiis, iussu Venetorum aduenit, qui oppida munitiones ac loca, quæ in stagnis, & fluuiorum ostiis ille tenebat, illico occupauit. Galeatius in mediterranea regione vniuersum agrum, cum circumiacentib. oppidis accepit, & paucorum mēsium obsidione, Patauiū cum tyranno in ditionē suam redegit. Filius, cui Nouello cognomen erat, in media trepidatione clam elapsus, in Germaniam

niam aufugit. Mox à Galeatio Taruisium subactum. Euersis Carrariorum opibus, Galeatius Patauium, Feltrum, Belunum ex fœdere sortitus est, Veneti vero Taruisium, Hestensis Marchio, qui his fauerat, oppida, quæ suorum olim maiorum fuerant, recepit. Sed Nouellus paulo post Roberti Bauariæ Ducis opibus, adiutus, cum maximis auxiliis in Italiam rediit, vique Patauium recepit, deinde Veronam inuasit, cui filium pręfecit, neque his diu potiri potuit. Quandoquidem Venetus amplificandæ reipublicæ semper intentus, Vicentiam, Veronam, Coloniam, Feltrum, Belunũ, ac demum Patauium occupauit. Hinc haud parua Venetis sollicitandæ Dalmatiæ occasio data: nam eiectis Carrariis, & soluta Lodouici societate, Pannoniæ regnum, qua Italiam attingit, admodum labefactari cœpit. Quum aliquantisper vagati simus, nunc res admonet, vt ad labores Vngaricos redeamus. Neque enim Elisabethæ Reginæ fatum, & paricidarum casus tacite præterire possumus, vt diuina in rebus humana iudicia, quam æqua sint, plene videantur, & quam sibi quisque cauere debeat, ne suas regio sanguine manus inficiat, quum sub Dei tutela sacri Principes esse reputentur. Post Caroli cædem, Regina vna cum Nicolao Palatino Blasioque paricida sine prætoriana cohorte, inferiores regni partes visere decernunt: quare ingenti lætitia elatæ, idibus Iuliis Syrmium veniunt, vt Saui accolas, Mysiosque lustrent. Nihil interfecto Carolo vltra verentur, omnia sibi tuta putant, nullius insidias suspicantur, aulica tantum turba hos sequitur. Quum Diui Iacobi festo, Diacum versus iter facerent, ecce in medio campo, Ioannes Croaciæ Præfectus, qui Caroli Regis partes potissimum olim sectabatur, audito Reginarum & paricidarum aduentu, coacta tumultuaria multitudine, cum multis equitibus eas adoritur, vt iniquam Caroli mortem, veluti fas esse putabat, data occasione vlcisceretur. Quum aulici, Palatiniq; homines se hostibus impares esse noscerent, in primo congressu dedere terga, ne vano conatu omnes iuxta caderent. Blasius Forgach, ingenita fretus audacia, primosq; impetus excipiens, equo deturbatur, captus, in Reginarum conspectu, quę curru vehebantur, confestim obtruncatur. At illæ belli attrocitate perculsæ, veluti stupidæ attonitæq;, quid agerent, nesciebant: exanimatam vtranque dixeris. Palatinus extremo se periculo circumuentum conspicatus, desperata salute, forti animo mori statuit, se equo demittens, arrepto ense, dextrum Reginarum latus acerrime protegit. Multos, qui regali carpento nefarias manus iniecerant, impetu facto, repellit, quanuis se continuo intelligeret occasurum, incruentam tamen hosti victoriam relinquere recusabat, cui & pulchre mori, & ad mortem vsque Reginis præstare fidem certum erat. Interea loci telis vndiq; patebatur, tot aduerso corpore sagittas ferebat, vt sine earũ fragore brachia circummouere non posset, instabat adhuc, & à præsenti morte resumebat animum, occlamabant ancillæ, & dominas propugnatoremq; frustra commiserabantur. Subire plerique currum, subreptumq; pedibus Palatinum humi subuertunt, & ante Reginarum conspectum ne cui feritati parcerent, vociferantibus illis, obtruncant. Mox Croaci in mulierum currum impetum faciunt, inuertunt humi, Reginasq; cum eximiis matronis, inde deturbant, conculcato pudore, & obliterata dignitate regia, crinibus distrahunt, probris ac iniuris afficiunt, ad Ioannis Pręfecti conspectum trahunt. Vbi quum Caroli Regis necem infrendens ille sæpius obiiceret, Elisabetha supplex ad genua prouoluta, Parce (inquit) parce mi Ioannes, & beneficia, quę olim à Lodouico Rege accepisti, nunc per Deos quęso reminiscere, miserere, te supplex oro, miserere nostri, & pro cunctis meritis, quam debes, cumulatissimã hodie Lodouico tuo gratiam refer. Si in sacrum deniq; sanguinem sæuire tibi certum est, insonti saltem filiæ nunc ignosce, quando regiæ cædis, sic Deum hominumq; fidem testor, inscia, mihi crede, illa fuit, me huiusce mali consciam fuisse fateor, auctores iamiam sceleris occubuere, & sat tibi pœnarum expendere. Me ad hoc facinus ademptum filiæ regnum induxit, quid pertulimus iniuriarum, non ignoras, ignosce mihi, quam grauissima causa præstitit nocentem. Tribuendum cense aliquid fœmineę imbecillitati, quę in maximis virile robur

iniuriis præstare non potest. Memento me fuisse Reginam, Lodouici tui coniugem, à quo tantam dignitatis & fortunarũ amplitudinem recepisti. Et quando non temere mihi peccandũm esse censui, si iustum te mihi iudicem præbeas, innocentissimæ in primis filiæ, deinde mihi exorabilem te concede, vt tuo vtraque beneficio vitam recuperasse videamur. Interpellat ad hæc gnata Elisabethæ preces, ipsa supplex, per Deum, per maiestatem regiam, per paterna merita, per suam innocentiam, per spem futuram, vt vtriusque pariter misereatur, patiatur aliquam se pietatis & gratiæ subire rationem. Ætatis & sexus æque misereatur, pensitet secum aliquantisper peccati causam, ne matrem temere peccasse arbitretur: quod si insolentissime sæuire decreuerit, eum obsecrat, vt aut vtranque pari beneficio seruet, aut ad perpetuam ingratitudinis & feritatis infamiam vtranque perdat. Quanquam plura illæ in summo lachrymarum profluuio subiicere conarentur, augerent vlulatus, & veniam exclamarent, amplexarentur supplices Horuati genua, ille tamen nequaquam collabascit, immo feritati obstinatissimo animo instat, vt diram crudelitatem ocyus expleret, veluti mutus incensus terga vertit, è conspectu se præripit, & quid fieri cupiat satellitibus edicit. Ingruẽte nocte, mater à Maria abducitur, pro Ioannis imperio prima vigilia noctis, obstructo ore, in Bozotam amnem Regina demergitur. Mariæ, quia culpæ expers esse ferebatur, ab hoste ignoscitur, immo diuina potius commiseratione vita redonatur, vt superesset, quæ Horuati immanitatem vlcisceretur. Virgines non tam nobilitate, quam fortuna præstantes, pro militari libidine incæstatæ, vt aiunt, nullus in tanta crudelitate, neque pudori, neque humanitati locus, more plus quam barbarico direptæ, promiscue contemerata pudicitia. Maria seorsim asseruata, quam regię maiestatis numen à morte ac turpitudine vindicarat, parum abfuit, quin cum infelici matre pari fato necaretur. Totam noctem abductam sibi matrem repetit, ingeminat, & deplorat, ad cædem iam dudum eductam rata, non modo laceratis crinibus, faciem vnguibus inscripsit, verum etiam & stans parieti, & iacens humili sic caput illisit, vt iam dudum moritura videretur, & omnino fecisset, nisi admoti eam custodes inhibuissent. Sæpe sibi & manus iniicere, consciscere sibi mortem furibunda contendit, si amotis arbitris licuisset. Nihil isto casu miserabilius vnquam spectatum est, vnde non tam Principum miseriam, & fortunę varietatem, quam diuini iudicii grauitatem, & timorem Dei considerare debemus. Suos inimicos per inimicos punit Deus, & ne quid sceleris impunitate donetur, crimina criminibus pœnas exsoluunt. Carolus immodica regnandi cupiditate succensus, quum præter fas & æquum sorori sceptrum eripuisset, præsentaneas facinorosæ audaciæ pœnas expendit, Regina, Palatinus, & Blasius paricida, extremum patrati sceleris haud longe supplicium sibi distulere. O miseram humanæ vitæ conditionem, & eorum in primis, qui in alto statu versantur. Quippe qui quanto altius à fortuna euecti sunt, tanto grauiorem casum reformidare debent, vel maxime præcauere, vt de se bene sperari posse videãtur, ne quo se scelere grauiter obstringant. Ad rem igitur redeamus, in sequenti die, cum regia pręda in Croaciam iter vertunt, Mariam captiuam cum cęteris virginibus, quas infando stupro polluerant, abducunt. Quum furor ille aliquantulum deferbuisset, in Mariam subinde mitius agi cœptum est, succurrebat Ioanni sæpe illud, esse satis adhuc superque sæuitum, si res aliter, ac sperabant, acciderit, Mariæ vita, multa mala declinari posse, ex morte vero, desperata omnia futura. Subibat quandoque patratæ pœnitentia crudelitatis, quæ iniectis furiis absterrebat hominem, neque fugiebat, in agendis rebus cunctatius futura cuncta prospicere oportere, quando pro infectis facta haberi nequeũt, malis esse finem imponendum, ne pergendo assiduorum malorum semina seri videantur: conscientia proinde rerum male gestarum corripi cœpit. In Croacia castellum erat, non tam loci natura, quam arte ac præsidio munitissimum, cui Crupæ nomen erat, hic Mariam asseruari iubet, fidelem admouet custodiam, seruitiaque obsequentissima in his, quæ ad curandum eius corpus pertinet, subiicit, quin & ipse sæpius inuisit, ac diligenter interim

terim obseruat, quid ex patrato facinore nouitatis oriatur. Sigismundus interea, qui celebratis nuptiis, in Boemiam aufugerat, de Caroli morte, & de recuperato regno, Mariæ ac Elisabethæ literis certior factus erat, vnde non parum animi cum ingenti lætitia sibi reuocarat: reginarum vero casum, qui paulo post intercesserat, nondum nouerat: oblata fortunæ suæ occasione, nil vltra cunctandum ratus, quando ad recipiendum crebris literis regnum inuitabatur, haud mediocrem in Boemia delectum habuerat, coactoq; exercitu superioris Vngariæ fines ingressus, multos regni Proceres admisit, qui in eius auxilium vltro cõcurrêre. Continuatis Budam itinerib. peruenit, neminemque reluctante, in arcem admittitur, ibi de cæde socrus, & aliorum, ac de vxoris repente carcere admonitus, non minus dolore, quam facinoris indignitate corripitur. Celerem pro liberanda Maria in Croaciam expeditionem, nondum acceptis per sacramentum obsequiis, neq; confirmato adhuc regno, suscipere poterat. Interea Ioannes, qui Mariam captiuam retinebat, audito Sigismũdi aduentu, & quod iam regno sine controuersia potiretur, pœnitentia ductus, his eam verbis cõfestim adit: Quamquam Regina te pariter ac matrem, pro vlciscẽda Caroli cæde, iam è medio tollere sæpe cogitabam, Lodouici tamen Regis beneficentia remoratus, quæ mente nunquam excidet, ignoui tibi, & nunc me patratæ cædis pœnitet. Quinetiam si præterita corrigi potius, quam damnari posset, nihil profecto mihi foret antiquius, quam aut facta corrigere, aut horum prorsus memoriam antiquare. Indigna Caroli morte prouocatus in vos omnes sæuiendum esse duxi, peperci tamen Maria tibi, & patris tuæ memoria, & innocentiæ conscientia tuæ, id vltro faciendum esse iudicaui, ne Lodouici de me optime meriti sanguine meas manus inficerem. Nunc de te liberanda cogitare cœpi, si qua mihi cautio iuramento præstari posset, quod liberationis huiusce nulla me vnquam pœnitentia subsequatur: sin eam senserim aspernari, materno tu quoque fato cades. his dictis abiit. At illa collachrymans, eum ad se reuocari iubet, supplexq; obsecrat, vt se liberet, regnoq; restituat, quod si eius beneficio assequatur, Ioannem se patris & Gubernatoris loco semper habituram pollicetur: non modo id interiecto sacramento, sed allatis Diuorum reliquiis, id ipsum se asseueraturam esse recipit, quod vt faciat, etiam atque etiam ad genua supplex obtestatur. Exoratus tandem ille, magis feritatis & imprudentię, quam consilii compos, bono hanc animo esse iubet, mitius lautiusq; tractari præcipit, interea carpenta regia, ancillarumque cohortem parat, spolia direpta disquirit, quę inueniri nequeunt, ipse rependit, postremo cum honesto Procerum nobiliumque comitatu hanc Budam remittit. Quum Reginam carcere eductam esse, ac Budam redire rumor effunderetur, quacunque iter facere dicebatur, omnes ex oppidis passim ac pagis spectatum conuenere, faustæ vbique congratulationes salutationesque factæ haud aliter, atque si hæc aut Lodouicus pater ex inferis rediisset. Certatim populi collachrymantes, ex insperata lætitia congratulatum concurrebant. Maria verò obuium quenque ordinem lachrymabunda suscepit. Quum Budæ appropinquasset, non modo vir cum omnibus ordinibus, & instructis legionibus, verum etiam vniuersa ciuitas in occursum effunditur. Cum plausu, & incredibili lætitia Mariam reducem omnes excipiunt, intermiscebant congratulationibus publicis lachrymas, & Mariæ ingeminatione omnia resonabant. At vbi ad Sigismundi congresũ peruentum est, Salue (inquit) dulcissima cõiunx, tot & tantis vexata periculis. Salue spes viri ac Vngarorum vnica, quæ periculo tuo in lachrymas omnia conuertisti. Iam dudum ad te liberandam, & vlciscendum sanctę parentis interitum, legiones, & cętera bello necessaria comparaueramus, insperata lætitia dolorem ademit, & immanissimum hostem metus & pœnitentia ad officii resipiscentiam reuocauit. Proinde clementissimo Deo, cæterisque sacrorum Regum numinibus, qui Pannoniæ præsunt, immortales gratias agamus, quod te, cuius casum nuperrime sciuimus, incolumen mihi & reipublicæ reddidere. Hic maximam Deos nobis fidem fecisse reputare debemus, curare mortalia, hominum facta pensitare, & in peculiari cura tutelam principum

habere, vt quos regendis aliis præfecerint, quum omnis à Deo poteſtas tribuatur, eos potiſſimum ſeruare videantur. Affuere quoque tibi non minus, ac regno, pientiſſimi patris manes, qui neque tuam, neque Pannoniæ ſalutem deſeruere. Quare fauſtus ac felix ſit iſte tuus reditus, & vniuerſę reipublicæ quam maxime ſalutaris. Regni habenas reſume, quas Diuus pater tibi iam legauit. Solium, ſceptrum, regiamque recipe, quam nulla improborum facinora tibi adimere potuere. Fortuna, vt virtutem, magnanimitatemq; tuam gentibus oſtentaret, de te periculum fecit profecto maximum, vt in vtroque te ſemper ſtatu ſapientiſſime geras, ab adoleſcentia robur animi tui periclitari voluit, vt Regina gentiũ futura, grauiter moderari, & miſereri ſcires. Nemo bonus miles vnquam futurus eſt, qui à tyrocinii die, laboribus & periculis ſeſe obdurare non didicerit. Quare ſcito Regina ſuauiſſima, te non minus de liberatione, quam periculo diuinæ benignitati gratiam agere oportere, in altero virtutis meritum, in altero Dei clementia plane conſiſtit. Periclitatur Deus hominem, non demergit. Veni igitur ſalus publica, publica libertas, moderatrix Vngarica, & ſpes mea vnica, & poſthac meliora ſpera, quando ſatis ſuperque tecum fortuna luſit ſatisque in te periculi fecit, vt iam omnibus Vngaris apertum eſſe debeat, te non minus tuæ, quam publicæ ſaluti fuiſſe ſeruatam, & ad imperandum tantum Mariam eſſe natam. His dictis coniugem amplexatur, mutuis ſeſe ambo lachrymis oſculisq; reſpergunt, lachrymoſus circum plauſus oboritur: mox hæc prenſandam omnibus dexteram porrigit, & non modo Optimatum quenq; pientiſſime amplectitur, ſed humilibus ad vnum, qui ad officium prodierant, ſe adiri paſſa eſt. Sigiſmundus ſingulari pompa, cum ſocia ſibi agmina iunxiſſet, hanc dextra apprehenſam in vrbem duxit. Vrbs ingenti plauſu matronas excipit, lætitia & feſtiuitate complentur omnia. Pro liberata domina, ſacra celebrant, multos dies indictæ ſupplicationes, vt digne Diis immortalibus gratiæ agantur. Soteria mira ſolennitate celebrata, nulla ceſſauit ara, vbi non fuerit abunde ſupplicatum. At vbi diis immortalibus ſatis quiſque factum eſſe cenſuit, de coronando Sigiſmundo mox agi cœptum eſt: quare frequentiſſimum Albæ conuentum Maria tunc edixit, diemque Pentecoſten conuentui præſtituit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER II.

VVM ad præſtitutum diẽ omnes ordines conueniſſent, habita concione, Maria Sigiſmundum dextra tenens ita profatur: Quartus iam annus agitur poſt Diui patris obitũ fidiſſimi Proceres, quo tẽpore quot mala perpeſſi ſimus, & quanta in regno perturbatio diſcordiaque fuerit, quando hæc omnia vos & vidiſtis, & audiuiſtis, de his verba facere ſuperuacaneum foret. Commemoratio enim vulnera refricaret, perturbaret conſilia, & hunc diem quem felicem ac fauſtum eſſe volumus, malis auſpiciis iſta calamitatum memoria incæſtaremus. Duo ſunt, quę me ad hanc orationem impulerunt: vnum fuit gratiarum in eos actio, qui de me ac regno iuxta bene meriti ſunt: alterum prouidentia futurorum, qua ita noſtræ reipublicæ proſpicere cogimur, vt nunquam in ſuperiora mala recidamus, hoc itaque gratitudinis, neceſsitatis vero illud erit. In primis igitur vobis omnibus, qui aut ocium ſeruaſtis, aut iniurias inhibuiſtis, aut denique regno, mihive fauiſtis, immortales ago gratias. Quando Mariam veſtram à tot malis circumentam deſtituendam eſſe minime cenſuiſtis, in fide permanſiſtis: quod è medio cenſuiſtis tollendos eſſe tyrannos, nulla profecto laus digna vobis, neque gratia exſolui poteſt. Magni nanque momenti eſt ipſa fides, cui multum probitatis & conſtantiæ ineſt, hæc ſola virtus eſt, qua tota fere iuſtitia conſummatur, quam ſi è medio tuleris, non ſolum vniuerſus corruet virtutum chorus, verum etiam omnis humana ſocietas diſſoluetur. Hæc facit, vt non ſolum amicis, ſed hoſti-

bus

bus quoq; officia persoluamus, superis nos conciliat, à perpetua morte nos vendicat. Ita sibi Deum obligat, ac reddit obnoxium, vt ad edenda miracula cogat, ac ab eo illa consequi mereatur, quæ natura præstare non potest. Quare nemini mirum esse debet, si in nulla seuerius facinora, quam in perfidos Deus animaduertere solet, quum in plerisq; sæpe viderimus conniuentem. Proinde non immerito vobis omnib. pacato regno, vberrimam me cum viro meo gratiam relaturam esse polliceor, & à me vos nihil vnquam frustra petituros. Quin & vos officio præueniam, & pro meritis ac dignitate quenq; tractabo, perpetuaq; mihi, quando fœneratiora esse debent, quæ Principibus conferuntur officia, cunctos beneficio obligabo, hę meę sunt partes, id Lodouici filię est officium, id Mariæ vestræ postulat obligatio. Et quum hæc re potius quam verbo pręstari debeant, jdcirco de his breuiter agendum esse censui. Nunc autem superest, vt futuris rebus prospiciamus, ni fortasse furentium more, omnes perditum ire contendamus. In hac re duo necessaria esse censeo, quæ potius è recentibus malis, quam lōga rerum experientia didici, prius concordia, deinde moderatore optimo vobis opus est. Nisi intestinam discordiam curetis proceres, vnde omnia hæc mala orta sunt, nunquam regnum pacatum habebitis. Deponenda (mihi credite) sunt odia, coercendæ iniuriæ, vi occupata reddenda, obliterandæ contumeliæ, & eo magis, si læsi præstentur indemnes. Subeat vos religio, & iustitiæ amor, depositis priuatis affectibus, capessite, quæso quandoq; rempublicam, communem salutem amate. Ocium, quod domi retineri debet, & priuata odia subuerterunt, appetite, discite è præteritis malis, nil homini concordia domestica antiquius esse oportere. Nam domi pax, bellum foris colendum est. Contra vero, nihil reipublicæ ipsa discordia exitialius inueniri potest. Itaq; si regnum domi forisque saluum esse cupitis, diligite, quæso, concordiam proceres, & veteres simultates odiaq; deponite. Nullam vim cuiquam inferendam existimate, lites non armis, sed foro dirimite, iudicia vobis æquissima præstabimus. Quare posthac vim omnem publico edicto & capitali supplicio inhibemus. Quicunque aliena occuparit, nisi spacio mensis legitimo possessori reddiderit, hunc latrocinii pœna mulctandū esse pronūciamus. Quę quidem idcirco recte sancimus, quia amotis iniuriis, omnis causa discordiarum extinguitur, publica pax, & intestina concordia introducitur, qua nil magis hostes formidare videntur. Postremo de optimo rerum moderatore nobis cogitandum, quod quamuis sit in dicendo nouissimum, potissimum tamen in considerando esse debet. Quid enim salutis in fluctuantissimo nauis pelago sperare potest, si optimo gubernatore caruerit? Non vos præterit, Lodouicum patrem de vobis omnibus, & in primis de republica optime meritum, qui hæc omnia mala pro sapientia sua plane prouiderat. Sigismundum Augustali genere natum, ex omnibus Principum adolescentibus delegisse potissimum, ac veluti futurum Principem in aula sua educasse, adoptasse demū, & vt scitis mihi legitimo connubio collocasse, vt alterum Lodouicum haberetis, qui amplificatum regnum haud aliter, ac ille, seruaret, tueretur q;, & Augustali quoque dignitate Pannonicum regnū honestaret. Quid de viro sperare liceat, animi magnitudo, aperta probitas, & aspectus eius maiestas ostendit. Vos cōnubii auspicia, ne minore quidem, quam pater, consensu approbastis. Consalutastis sæpe Regem post Diui patris obitum, & non minora huic, quam illi obsequia quandoque præstitistis. Eadem igitur, quæ tunc approbastis, vos nunc rata ac firma habituros esse credo, partim, quia nihil reipublicæ salutarius, fieri potest, partim, vt ne vltra fœmineum toleraretis imperium: quem vobis Regem Lodouicus optauit, & mihi coniugauit, eum rite legitimum habeatis. Ne fœmineæ quidem potestatis est Pannonia, cui virilis vix dextra moderari potest. Proinde Sigismundo viro clarissimo, coniugiq; sapientissimo sacrum diadema, sceptrum, ac ius omne regni, vltro iubentibus, nunc vobis ipsa resigno. Regiam potestatem à patre mihi legatam, ac auctoritate vestra mihi comprobatam huic sponte concedo, hunc faustis, quęso auspiciis, Pannoniæ Regem exclamate. Hunc accipite Moderatorem rerum, hunc propugnatorem Vngarię obserua-

te, qui Romano regnum, vt videbitis, decorabit imperio. Pacabit hic regnum, hic ocium vobis insolens introducet, hic denique à Turcorum iugo, & ab hostium insidiis Vngariam mihi credite, vindicabit. Sic Christus optimus maximus, sic patrii Dii esse iubeant, sic omnia nobis posthac fausta & felicia, ac etiam Reipublicæ esse velint.

Sigismundus. VIX hæc dixerat, quum sacra diadema, ac sceptrum, quod ipsa in media concione gestabat, Sigismundi, quem manu semper apprehensum tenuerat, alterum capiti imposuit, dextræ, iussu populi, patrumque consensu, tradidit alterum. Hinc tantus fauor ac plausus elatus est, vt Sigismundo Regi, Mariæq; Reginæ cuncta feliciter ingeminarent. Inuitis deinde in Stephani æde solennibus, inter sacrificandum, ab Strigoniensi Metropolita coronatio rite celebrata. Vbi in coronati Regis caput, omnes Principes & Optimates cum Antistitibus, item nobiles, conuentuumque Legati, fidum Sigismundo obsequium se perpetuo
1386. præstituros esse iurarunt, quod anno salutis octogesimo sexto, super tredecies centenum factum esse tradunt, anno autem ætatis eius vicesimo, quem deinde regalibus rite sacris initiatum Budam reduxere. Ast vbi in regiam rediere, per multos dies de pacando regno, & componendis Optimatum litibus agitatum est. Maria vero, cui nihil materna vindicta videbatur antiquius, dies ac noctes ad id Sigismundum irritat, inauditas iniurias, & illata probra oculis obiicit. Nullum regalis decori simulachrum eum retinere affirmat, nisi in paricidam, qui sacro manus cruore fœdarat, Reginamque innocentem, & virginem duro carcere macerauerat, pro dignitate animaduertatur. Vincitur tandem Reginæ precibus Sigismundus, ac legiones duas cum equitibus expeditissimis comparat. In Transistrianas partes iter intendit, simulans se in Bulgariam aduersus Turcos iturum. interea amicorum literis admonetur, Ioannem Croaciæ Præfectum, Posegan, quod regale foret oppidum, clam tutandi sui gratia occupasse, loco quidem & arte munitissimum. Illuc igitur è sententia cum exercitu diuertit iter, arcem obsidet, admouet varias belli machinas, die noctuque acrius oppugnat. Potiundi quam primum oppidi spes aberat, quippe quod ars & natura iuxta muniuerat, insidiis aut fame capere confidebat. Ioannes, ne ad extrema redigeretur, ad artes animum intendit, clam arci se subtrahere decernit, quanquam stationes cum excubiis circum ab hoste dispositas intelligeret, ea tamen parte effugiendum esse retur, vbi amicos forte suos tendere senserat, captabat occasionem, qua cæca nocte se subriperet. Quum tēpus aduenisset idoneum, quo præ tenebris, non modo noctu, sed interdiu iter nemo facere potuisset, clam ea descendit, qua Stephanus Ladislai Vaiuodæ filius, & Stephanus Simonthorna metabatur, qui dissimulata perfidia, se in Regis amicitiam exercitumque insinuarant: quum in horum excubias descendisset, euadendi facile copiam impetrauit. Mox traiecto Sauo, quod nauigando ne, an tranando fecerit, incompertum est, Dobor oppidum subiuit, quod in ea Bossenæ parte situm est, quam Vsoram appellant, vbi Zagrabiensem Antistitem cum plerisque coniuratis esse nouerat. Horum arte perfidiaque, vniuersi Dalmatæ, Bossenenses, & Croaci à regia fide defecerant, Pannonias quacunque licebat parte, vexabant, incursabant pagos, & cuncta igni ferroque vastabant. Quare Sigismundus obsidionem hanc soluere, traiicere Sauum, adauctoque exercitu, Dobor, proditorum omnium asylum, circumuenire coactus. Celerem & audacem Regis obsidionem hi admodum formidarunt, immo vsque adeo sunt absterriti, vt Ioannes, ne in angustiis iterum se occluderet, ante acerrimam se cum nonnullis obsidionem inde præriperet, ratus eadem se fugæ fortuna potiturum, verum multo aliter, atque sperauerat, res accidit. Ex oppido clandestina fuga exiit, dum per colles, auiaque montium loca iter facit, in Regis, quas circum intenderat, insidias concidit, captiuus in Sigismundi conspectum adducitur, hunc diligenti custodia is asseruari iubet. Interim Dobor expugnat, Bossenam post hæc, deinde Croaciam Dalmatiamque omnem, in ditionem suam recepit. nam captis rebellionis auctoribus cæteri facile ad obsequium rediere. Pacatis regionibus, in Quinqueeclesiarum

rum

arum vrbem Rex cum vniuerso exercitu se recepit, secum captiuos omnes adduxit. Ibi pro dira Mariæ libidine de Ioanne supplicium sumptum est; reuinctis enim ad palum manibus, per vrbes, vicos, & compita curru circumuectis, candentibusq; frustillatim forcipibus passim discerptus est, postremò ad Gemitorios † [Pelenger.] vsque gradus tractus est, quadripartitoq; dissectus, frusta corporis, singulis portis ad deterrendam facinorosam audaciam imposita. Ioannes tandem dignas crudelitatis suæ pœnas expendit, cæteri capite mulctati. Zagrabiensis Episcopus, huiusce nouitatis auctor, ob sacrosanctam dignitatem, quum capitalis esse non posset, episcopatu, publicatis bonis, abdicatus est. Post hæc in Valachos successit haud infausta expeditio. nam quum sub mulieris imperio, intestino inter se bello fluctuaret Vngaria, Valachi, qui Dacorum, Getarumque regionem incolunt, ipsi quoq; fœmineum sceptrum abominati, in tanta rerum perturbatione, à Pannoniæ regno defecere, rogati præstare obsequia, & stipendia soluere, recusarunt, quare quarto coronationis anno, in hos bellum Sigismundus iure suscepit. Vtriq; tempestate illa Valachię Stephanus præerat, quem Vaiuodam dicunt, audito Regis aduentu, Transalpinam regionē expedito milite, ac ingenti sagittariorum manu complet, omnes aditus angustiasque montium præoccupari iubet, vt ingressum, veluti multis olim obtigerat, hostem occluderet, grauiq; cæde conficeret, item per iuga montium, præsidia multa dispo nit, quæ hostem vndiq; propulsarent. Sigismundus cum numeroso exercitu ac forti animo prouinciam adoritur, quū inter Alpes progrederetur, occurrit hostis, sagittariorum multitudine Vngarum circumuenit, pedites simul ac equites confodit, saxis obruit, & ad internecionem pro virili parte redigere pergit. Cōtra illi Sigismundi voce confirmati, longe audaciùs obstant, Imperatoris iussu, equo desiliunt, pedibusq; pugnant. Obstinatissimis Valachum animis subeuntes, ex alto deturbant, & per abrupta loca fugam capere cogunt, fugientibus à tergo instant, inter fugiendum multos intercipiunt, obtruncantq;, partem è rupibus præcipitem agunt, gladiis igitur per montiū fauces, & anfractus sibi viam faciunt. Ad Vaiuodæ tandem oppidum peruentum est, vbi cum præsidio se ille tutabatur. is postquam audacissimum sibi hostem instare cognouit, non vi, sed precibus vincendum, item salutem sibi, non pertinacia, sed humili facilitate cōparandam esse censuit. Quare antequam Regem castrametari occœpisse nouerit, data sibi tuto adeundi redeundique copia, ex arce cum multis proceribus obuiam prodiit, & ad pedes eius prosternatus, Tua Sigismunde, inquit, clementia factum est, vt quamuis in te arma sumpserimus, victi tamen Maiestatis tuæ benignitate multo magis confidere videamur, quam si tui victoria potiremur. Magnanimus enim, neq; armis, neque officio vinci potest, nihil grauatius ferre solet, quam ab hoste pariter & amico superari, quando hunc armis, illum sibi officio, & vtrunque, quum res tulerit, beneficentia sua obstringere nititur. Peccauimus igitur Rex clementissime, & errata nostra ingenue fatemur, luimus haud paululum pœnarum, & dextra tua fugati, quam sceptro dignam nūc re ipsa didicimus, ad eius tutelam confugere malumus, quam peruicacia omnes iri perditum. Ab Vngarica fide idcirco defecimus, partim quia fœmineum imperium ob insolentiam rei perperi nequiuimus, partim quia laborante grauiter Vngaria, deletum ibi regni simulachrum credebamus. Nunc autem postquam te potius à Deo datum, quam à diffidentibus Vngarorum studiis optatum intuemur, iam dudum nos facti pœnitet, & à te veniam supplices petimus. Quodcunque temeritate nostra in Maiestatem regiam commissum est, supplicamus, vt id tua mansuetudine expietur. Imitare, quæsumus, Rex excellētissime, Deos immortales, quorum vicem geris in terris, & ab his addisce, resipiscentes è pœnitentia animos non aspernari, non obstare supplicibus, nullam postulantibus veniam abnegare, obstinatos tantum protere, & clementia potius ac officio quam seueritate beneuolentiam hominum promereri. Bonis hoc tibi bellum auspiciis esse volumus, vbi ex victoria gloriam, & clementia, si vteris, laudem tibi comparasti. Ignosce regni tui sociis, quos neque indecores, neque inutiles

olim sibi superiores tui habuere. Hodie tibi nō mediocre clementiæ argumentum attulimus, hanc laudis occasionem præterire non permittas Sigismunde, vt ab ineunte iuuentute tua hæc summa immortalitatis fundamēta iacias. Pios & misericordes Deus semper excolit, & hos potissimum sua gratia dignos facit. Proinde Rex & dominus noster es, quem antea non agnoueramus, sociis tuis ignosce, ad vetera nos obsequia fidemque recipe. Vectigalia vsitata pendemus, & eo reuerentius imperata cuncta faciemus, quo præstantiorē nos Regem sortitos esse intelligimus. Quod vt facias, per Lodouici manes, per ingenitam pietatem tuam, per sanctum Mariæ coniugium, te iterum atque iterū obsecramus. Secundum orationem hanc, supplices ad Sigismundi pedes, quoad responsum habuerunt, iacuere. Ad hæc ille pauca respondit. Ne qua (inquit) Maiestatem regiam impietatis nota commaculemus, quamuis facinora vestra impunitate donari non deberent, quia necessitate potius, quam ex animo veniam postulatis, tamen vobis omnibus vltro veniam impartimur. Suscepti belli audacia vos à perfidia deterrere, & impetrata facile venia ad fidum obsequium hortari debet. Illud duntaxat posthac vos admonitos habere velim, date operā, ne mansuetudine nostra abuti videamini. Post hæc, ad genua iacentes leuat, si in fidelitate permanserint, bene de se sperare iubet. Surgentes contra illi, paludamenti laciniam osculantur, in manus Imperatoris iurant, se illius imperia nunquā detrectaturos. Pacata demum prouincia, Rex Budam re prospere gesta redit, militem vnius anni quiete reficit. Sexto regni anno, Transalpinum apud Valachos bellum iterum emersit, quippe qui, contempta Sigismundi benignitate, ab eius fide iterum defecere. Propriis parum viribus confisi, in belli societatem Turcos admittunt, vnde illius plagæ primum religionis libertatisq; Christianæ emersit exitium. At hi ad propagandum prophanum imperium occasionem optimam nacti, lubentissime societatem hanc ineunt, cum multis equitum turmis, & frequentissimo peditatu è Thracia profecti, Istrum trāsmittunt. Rex audita sociorum defectione, habito delectu, in prouinciam concessit, exercitum cum amplissimo cataphractorum equitatu secum duxit, post vbi superatis alpibus, in effusos campos descensum est, vbi hostium castra esse nouerat, quadrato agmine iter fecit. Quum in hostium conspectū venisset, fulgentes cataphractorum acies educit: collatis dum pugna signis initur, vtrique hostes armorum fulgore perterriti terga dedunt, & vt propriæ saluti consulant, in fugam se conuertunt. Instat à tergo Vngarus, ac in hostem fugientem sæua cæde grassatur, multi in fuga cæsi, & quam maxime pedites, qui quum equos anteire non possent, pessundati fere omnes & attriti sunt, expediti pedites cladem facilius euasere. Quin etiam & procidētium multitudine, Vngarorum impetus admodum remoratus, ingratum fugæ spacium dedit, declinabat ad hæc dies, & Danubii vicinitas occurrebat, quem traiicere hi cito non poterant, Ingruente nocte, signum receptui datum, ne quid insidiarum moliretur hostis. Cæsa magna Turcorum Valachorumq; manu, Rex Nicopolim minorem cōtendit, in altera Istri ripa sitam, hanc graui obsidione circumuentam, admotis machinis, vehementer oppugnat. Vrbs duplici præsidio munita, pertinaciter se tuetur, arcem Valachi, Turci ciuitatem protegunt, erumpunt interdiu oppidani, & quandoq; noctu sæuos tumultus in castris excitant. Rex eo intentius oppugnare pergit, tormentis arcem & magnam vrbis partem amolitur. Nicopoli tādem potitus, quicumque ibi deprehensi sunt, partim captiuitate, partim morte cunctos affecit, vrbi validum præsidium imposuit, mox vniuersam prouinciam pacauit. Insigni demum victoria functus, in Vngariam, rebus compositis, pedem retulit. Nondum Budam peruenerat, quum de Reginæ obitu nunciatum est: quo quidem nuncio, haud ab re, vsque adeo consternatus est, vt quicquam tristius nunquam acceperit. Maria, repētina quadam, grauiq; ægritudine correpta, perbreui diem obiit. Hinc Regi sollicitudo ingens oborta, quod defuncta sine liberis vxore, ad sororem eius Adiugam, Poloniæ Reginam, regnum iure recidere verebatur. Ne Sigismundum quidem suspicio ista fefellit. Ladislaus enim Polonorum

Nicopolis obsessa anno 1398.

norum Rex, conscripto magno exercitu, Vngariam vxorio iure, ac armis repetere sane decreuerat. Mariam sine liberis, agente in Valachia Sigismundo, decessisse nouerat, nec adhuc Vngariæ finibus appropinquasse audiuerat: quare Ladislaum regni cupiditate tractum, cum multis legionibus regni fines inuasisse, rumor erat. Nimirum haud paruas in Vngaria turbas Polonus ipse suscitasset, nisi Ioannes Kanysa, Strigoniensis metropolita, vir consilio opibusq; potens occurrisset, quippe qui absente Rege, & audito Sarmatarum aduentu, cum tumultuario mox exercitu obuiam profectus, aditum in finibus occlusit, Sarmaticoq; bello Vngariam liberauit. Rex igitur Mariæ fatum, Budam ingressus, acerrime deplorauit, exequias pro dignitate solennes edidit, corpus Albæ in sacellum patris retulit. At vbi satis conclamatum est, in ocium redactus, ad vindictam animum reuocauit; quotidie nanq; sibi succurrebant, quicunq; Reginarum temporibus, sibi, illisve insidias intenderant, de vtrisque male meritos mente facile hos eiicere non poterat. Et quãuis in consultando diuersus quandoque traheretur, alios tamen beneficentia sibi conciliare, alios qui grauius errassent, capite mulctare decreuerat, quando nullo hos officio ad fidem reuocare sperabat. Cõtra illi malle mori, quam imperata facere, tanta obfirmati peruicacia, vt neque salutis, neque dignitatis vlla memoria superesset. potissimos horum, duos & triginta numerant. Principem istorum, Stephanũ Conthum prodidere, opibus & virtute præstantẽ, qui nobilissimo Hederuarorum genere natus erat, quem ad nostram vsque ætatem per fora, vicos & triuia citharœdi concinunt. Hi quum imperium detrectarent, per varias regni partes vagabantur, & ne vi parere cogerentur, magna pars horum sub dio noctu quiescebant, disquirebant latebras, & per pagos, ac syluas, à Rege procul vitam degebãt. Sigismundus, ne quid per occasionẽ nouitatis hi moliri possent, Georgium Vaidaffium, virum sibi fidum, cæterum vafrum, & experientia audaciaq; summa præditum delegit, huic animum suum aperit, dat huiusce rei negocium, ac iubet, vt quacunque liceat arte, aduersæ factionis homines capiat, ac in regiam redigat potestatem. Demandatum iste negocium forti animo accipit, tradita fida cohorte, ad inferiores regni partes descendit, & dum ex mãdato regionem lustrare simulat, audit, illos haud procul à Sauo in patenti planicie sub dio dormire, immissis exploratoribus, locum edoctus, proxima nocte his insidias collocat: antequam illuxerat, circumuentos omnes adoritur. Vnus tantum aberat, quẽ Ioannem Corpadum dicunt: hic ita sibi timere solitus erat, vt necubi somno deprehenderetur, multo ante diem surgeret. at illi somno experrecti, certatim arma capiunt, vt se aduersus insidias tueantur. Georgius contra, mitissimis hos verbis omni timore carere iubet, quando non vt hostis, sed amicus aduenerit, se cunctos Regi recõciliasse nunciat, atq; idcirco venisse, vt eos ad Regem exoratum reduceret, ac illi fidum iureiurando Regi obsequium spondere[n]t. Quum numero ac viribus inferiores hi sese intelligerent, præ metu in vanam fidem adducti, depositis armis, vltro sese dedunt, ducuntur spe completi ad oppidum, cui Karom est nomen: hic ex composito à Georgio in vincula coniecti, mox manicis pedicisq; vincti, curribusq; inuecti, cum præsidio magno Budam deferuntur. In itinere sera pœnitentia correpti, consilium ineunt, vt in Sigismundi prçsentiam adducti, nullo Regem salutationis officio honestarent, obfirmato adforent animo, nullumq; venerationis indiciũ ederẽt, rati fore satius, obire mortem, quam infenso parêre tyranno. Ex consulto in conspectum Regis adducti, quem innumera nobilium multitudo circumsteterat, neq; capite, neque genu, neque verbo, neq; re, vllum reuerentiæ signum exhibuere, oculos humi plane defixerant, raro truces immotosque vultus abduxere. Obstinata horum pertinacia, veluti adempta benignitatis occasione, Rex admodum exasperatus, eo vehementius in horum vltionem exarsit; paucis post diebus, capitali supplicio, ante Diui Georgii ædem, ad caput fori, à lictore ex edicto affecti sunt. Stephanum ante alios inuicto animo fuisse memorant, quippe qui mortem vsque adeo contempsit, vt quum alii à tergo à lictore obtruncarentur, is vnus fuerit, qui aduersum, quum

cædem non expauerit, intentis oculis lictorem spectare voluerit, immo si tyranni libido tulerit, asseuerabat ex edita se turri deturbari haud quaquam formidaturum. Quum nullum supplicii genus mortisque expauisset, multum hinc publicæ commiserationis inuictus ille animus sibi comparauit. Spectata domini morte, famulus, cui Ghioka nomen erat, in profusum conuersus fletum, commiserabili vociferatione a cunctis spectatoribus lachrymas exigebat. Ab ense hic Stephano seruiebat, & quum post abscissum domini caput, eandem magnanimitatem & pertinaciam referret, nullius monitu, solatio, increpatione ve à fletu coerceri poterat. Animum ad hæc Sigismūdus aduertit. & approbata famuli fide, Iam, inquit, dominus tuus ego sum, qui tibi magis, quam truncus ille prodesse possum. Adhæc puer, Nunquam ego (inquit) Boemico porco sane deseruiam, quin etiam in particis mille discerpi malim, quam à domini magnanimitate desciscere, cui Boemi omnes parem animū præstare non possent. At ille his incensus, Fatum, inquit, heri cum immanitate sequere infelix puer, & cui viuens in omni feritatis ministerio spōte seruiuisti, eiusdem mortui latus ipse claudito. Ille vero Regis imperium haudquaquam detrectans, vltro ceruicem ac pari animo lictori supposuit, cæsorumq; numerum non inuitus clausit. Extra pomœrium in suburbio qua ad veterem Budam exitur, horum corpora sepulta sunt, in cœmiterio ædicula est erecta, vbi statæ inferiæ fierent. Hinc futuræ coniurationis multo perniciosioris in Sigismundum semina profluxere: nam ob sumptum è tot nobilibus proceribusque supplicium, tanta optimatum animos rei indignitas incessit, vt in odia Regis clam exarserint, & quod in aliis spectarunt, sibi id ipsum timere cœperunt. At ille, qui prius diligi & obseruari videbatur, nunc sæui more tyranni, ab Optimatibus reformidari cœpit. Intercesserat Mariæ obitus, quo Vngarorum amor haud parum sane deferbuit: quare ad extremum vsque exitum hinc sibi cauere Sigismundus coactus est. Subiiciendum his bellū, quod apud Nicopolim infeliciter gestum est, rite censuimus, quod altiusculè repetendum est, vt gestarum rerum series euidentius prosequamur. Imprecarer, vt Dii Græcis mala facerent, nisi iniquitatis & perfidiæ suæ sat pœnarum expendissent, quippe quorum memoria prorsus extincta, hi nanq; fuere, qui primi Turcos in Europā traiecere. Nam quum ex Augustali (vt aiunt) Palæologorum familia, duo de imperio certarent, duas in Græcia factiones excitarunt, quibus vniuersa respublica nimium laborauit. Decertatum vtrinque diu, quare Græcorum opes admodum attenuatæ sunt, alter, qui inferior erat, ne facile cederet, ad Barbaricas opes plane confugerat, ratus plus in prophana gente fidei, quam in Christiana se inuenturum. Turcorum auxilia implorauit, qui late in minori Asia dominabantur, ad Amoratem, primum Turcorum Imperatorem (quando ita eorum vires excreuerant, vt imperium orbi interminarentur) legatum misit, qui eius copias pacta mercede conduceret. Celerrime hic mandata peregit, quando Turco nil erat antiquius, quam per occasionem in Europam traiicere, vbi se imperium facile propagaturū, vt obtigit, esse sperabat. Coercebatur mari, necdum nauigandi artem gens illa nouerat: quare sub auxilii prætextu, in Europam traiiciendi copiam haud quaquam contempsit. Non modo militem mercenarium, sed socium se daturum pollicetur, conducitur Turcus ea conditione, vt exacto bello, in Asiam se recipiat, accepta est vtrinque conditio. Et per Hellespontum Barbarus, accommodata sibi classe, in Græciam primo traiecit, hinc primum Europæ exitium promanauit, cuius auctorem haud immerito primum, dignas pœnas dedisse vidimus. Redintegrato Græcorum bello, & instauratis factionibus, diu Turcorum auxiliis pugnatum est, quum finem sæpe malis vtrique dari cuperent, quum præsentem internecionem conspicarentur, nouas quotidie causas Turcus ipse nectebat, quibus redintegrato bello, vsque adeo Græcorum vires eneruarentur, vt exactos deinde viribus vtrosque facile domitaret. Ne se quidem id consilii frustratum est: nam extenuatis Græcorum opibus, in eos arma vertit, occupauit Gallipolim, quæ ad Hellespontum sita est. Locum nactus ad inferendum bellum nimis idoneum, vbi ex Asia copias facile traiicere

traiicere poterat, ceteros mox impetere, vastare agros, per finitimas regiones excursare cœpit. Occupata magna Græciæ ac Macedonię parte, in Thraces deinde arma vertit. nam quum excursionibus & rapinis omnes late longeque vexaret, defatigatos ad deditionem, multos ad mercandam pacem populos impellebat. Baiazethes quoq; Turcorum imperator, Amorate patre longè audacior, & acriore in gerendis rebus ingenio, breui Thraciā, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Bœotiam & Atticam, in potestatem suam redegit. In Mysios mox erupit, quos nunc Bulgaros vocamus, & sub Vngarorum ditione esse nouerat. Quum è sociorum literis, variisque rumoribus Sigismundus accepisset, Turcos Mysias inuasisse, in diuina humanaque sæuire, omnia igni ferroque vastare, ad Baiazethem continuò legatum misit monens, vt & prouincia, in qua ius nullum se habere nouerit, & alienis rebus manum abstineret, si quid fas, quid æquum foret, rectè sciret. Distulit ille responsum, donec vniuersam ferè prouinciā occupauit, deinde quum domos armis instruxerit, accito legato, sat sibi iuris esse respondit, quando parietes etiam sua iura præferrent. Quum hæc legatus continuò retulisset, Sigismundus huic ius omne in armis esse sensit, cum diro sibi hoste agendum esse ratus, haud parum timere cœperat. Decimo sui regni anno expeditionem in Turcos ipse suscepit, salutis verò anno nonagesimosexto, 1396. supra tredecies centenum, promulgata belli fama, delectus maximus habetur, iubentur omnes dare nomina. Quare tot legiones & auxilia coacta sunt, vt sine formidine cum prophano hoste pugnare posset. Aduenere Burgundionum, Gallorumpue auxilia, quæ orthodoxæ fidei charitate commota, gratis hæc sacra stipendia faciebant. Multi è Belgis, ac Celtis, eminētioris fortunæ viri, nonnulli quoque Reguli confluxere, quorum insignia Budæ, in Nicolai æde parietibus affixa, expeditionis huiusce prętantiam testantur. Coacto igitur exercitu, comparatisq; rebus omnibus, quæ bello vsui foret, ex Vngaria in Rassiam, quæ in superiore Mysia continetur, castra mouet. Sigismundū in agmine quandoq; dixisse ferunt, quum amplissimum ductaret exercitum, nimirum, non solùm Turcus nobis nequaquam formidandus est, sed ne cœli quidem, si fortè ruerent, quorum ruinam stantibus hastis subire possemus. Rassia non sine populatione transacta, at vbi in Bulgariam, quæ in inferiore Mysia continetur, descensum est, Oristum, & Budinum, nonnullaq; alia castella, Turcorum firmata præsidiis, multo sanguine expugnata. Calendis Octobris, ad maiorem Nicopolim Sigismundus castra mouit, ab vna Istri ripa, maior, ab altera, minor Nicopolis est sita, hæc Traiani, Hadriani illa, victoriæ monumentum, vt quorundā est opinio. Sigismundo hinc nunquam statiua mouere certum erat, donec Nicopolim expugnaret. Turcorum Cæsar, quem Baiazethem Vngarorum Annales nominarunt, & Chaladinum plerique dixere, audito ingenti Christianorum apparatu, ne Europa eiiceretur, vniuersam Turcorum rempublicam ad arma suscitauit, cum maximo equitatu, ac innumera peditum multitudine, in Nicopolitanum agrum his occurrit. Vrbs acri obsidione circumuenta, ac ingenti præsidio tuta, haud impigrè obstabat, erumpebant ex vrbe sæpe Turci, ac varia fortuna potiti redibant. Irritabantur ad pugnam vtrinq; animi, sed appropinquante Turcorum exercitu, eò vires conuertere opus erat, relicta legione cum nonnullis turmis equitum, quæ ciuitatem eruptione prohiberet, cæteri omnes in Turcos, qui iam dudum in conspectum venerant, sese vertēre. Quum collatis dudum signis dimicandum esset, Galli instantissimè ab Sigismundo petiere, vt primæ pugnæ partes sibi concederentur, id laudis diuinæve charitatis ardore, cuncta Gallorum agmina exposcebant : concessum id in castris Gallo facilè. Mox in castrorum conspectu, cum instructa acie Turcus obuersatur : nondum instructa Vngarorum acie, nec dato signo, Galli elato clamore, in hostem è castris prodiere. Concitatis equis in certamen descēdunt, inauspicato pugna conseritur, at vbi ad congressum peruentum est, hi Gallico more descendūt equo; vt pedibus congrediantur, equi dimissi inito prælio, cum ingenti clamore in castra recurrunt. Turcis nil antiquius obtingere potuit, quam vt ab equo cum

pedite dimicarent, ab expedito hostium equitatu circumuenti obteruntur Galli, miserrimeq; cæduntur. Dum hasta securive Turcum ferire student, incursu recursuq; hostili defatigantur, deluduntur q; dum audaciæ pœnitet, à lateribus, modo aduersi auersiq;, telorum imbribus, aut falcatis ensibus lanceisq; læduntur. Subsidii spe firmati, ad necem vsque dimicant, spe tandem sua frustrantur: nam equi, quos dimiserant, in castra præ tumultu fragoreq; relati, Vngarorum absterruere animos, quippe qui huiusce moris ignari, sociorum hinc cōflictum suspicantur, metu perciti castra relinquūt, ad vnum in fugam omnes plane vertuntur, in tanta rerum trepidatione, nullum Imperatoris edictum, nullum imperium seruare. Turcus cæso Gallo, à tergo instat, palantes Vngari fugiunt, magna in fuga cædes patrata, defatigatus cæde hostis, ad capturam & quæstum se conuertit, maximus captiuorum fit numerus. Quin etiam Sigismundus quoq;, qui cœli ruinam paulo ante contempserat, in manum hostium peruenisset, nisi parua cymba Danubium traiecisset, Xerxis profecto fatum nactus, qui cōtempto maris imperio, paruo nauigio in Asiam relatus est. In hoc prælio viginti milia Christianorum cecidere, ex Turcis sexaginta milia desiderata. Traiecto Danubio, reformidato Vngarorum impetu, ob rem male gestam, in Thraciam Constantinopolim Rex effugit, hinc nauigauit Rhodum, & Ægæum Ioniumq; pelagus emensus, in Dalmatiam, lustrataq; Dalmatię ora, in Croaciam venit. Illum viri autoritate opibusq; præstantes eo tempore sequebantur: horum Principes, Ioannes Canysa Strigoniensis metropolita, & Stephanus frater, fuisse dicuntur, hi fidum Regi comitatum, cōsiliumq; semper præstitere. Cum optimatibus regni, quæcūq; pro defensanda regia dignitate fieri opus erat, studiosissimè curabant, abominabātur nouitatem rerum, & nihil his ocio & pace erat antiquius, dum optimi viri fungerentur officio. Contrà duo Stephani intercessere, Carolinæ olim factionis principes, quorum alter Ladislai Vaiuodæ filius erat, è Simonthoruia alter natus erat. Hi quum auersos à Regis fide, ob rem ad Nicopolim pessime gestam, Vngarorum animos intuerentur, ad refouendam factionem pristinam animum aduertêre, tempus perquam idoneum sibi oblatum esse rati, è Proceribus multos, in hac coniuratione sibi socios adsciscūt, populorum, sub officii & publicæ charitatis specie, animos inuertūt, perniciosum hunc Regem reipublicæ esse suadent, & ni prouideantur, multo indies perniciosiorem futurum. Defuncta Maria, regnum ad Ladislaum Caroli filium pertinere, qui in Italia latè regnaret, diri tyranni crudelitatem, qua duo & triginta nobiles in foro trucidati fuerant, vulgo prædicant. His verbis vsque adeo cunctorum animos forte sollicitarant, vt maximam in Regem inuidiam conflarint, inuerterant Optimatum animos, illiq; infestos plane reddiderant. Proinde nuncios ad Ladislaum mittunt Apuliæ Regem, quibus eum ad recipiendum Pannoniæ regnum hortantur, hæreditario iure ipsi debitum, si in Vngariam venire voluerit, se regnum sine periculo craditur os pollicentur. Significant omnes Procerum Antistitumqne animos, Sigismundi tyranni crudelitatem habere odio, nec vltra eum tolerare posse, quum ad interitum Vngariā redigat, rem domi forisq; male gerat, infensam sibi nobilitatē ordinēq; patritium habeat. Item Caroli Regis probitatem, iusticiam & virtutem ita omnium pectoribus insedisse, vt excidere nequeat, eius fatum ita passim ab omnibus deplorari, vt nihil vehementioribus votis expetant, quam filium tanti sceleris vltorem, Pannonicarumq; rerum legitimū moderatorem, proinde impensius orare, vt delatum sibi patrium regnum accipiat, quo sine controuersia potiri poterit. At ille quū se ad magna cœpta vocari intellexisset, cōtinuò Caroli patris memoria succurrit, obuersabatur ante oculos paterna fortuna, fatum miserabile, varia Pannonū ingenia, subornata corda, & studia perquam diuersa, quæ omnia cunctatius capere consiliū cogebant. Quanquam illi Sigismundū exigere, tradere pacatū regnum fortè spondebāt, tamen paterna infelicitas absterrebat. Quum Ladislaum in capiendo consilio tardiorē conspicantur, eo magis indies literis adurgent, incendunt ad id instantissimè. Demum per internuncios cum Ladislao, interiecto

sacramen-

sacramento, paciscuntur, quicquid vterque Stephanus ipsius nomine in Pannoniis egerint, quousque regno potiatur, eum ratum ac firmũ apud se habiturum. Pacta conditione, coniurationis auctores indies Ladislai partes pro viribus augent. tot enim nobiles hac labe infidelitatis coinquinarant, vt proditorũ posteri in hodiernum vsque diem, ad rusticitatem redacti, maiorum errata luant. Hi quamuis rem clam agerent, Sigismundum tamen latêre non poterant. is enim in Dalmatia moram trahebat, vbi antequam in Vngariam restitueretur, menses duodeuiginti mansisse dicitur. Dissimulabat omnia, ne inuidiam sibi ex re ad Nicopolim malè gesta conflatam adaugeret. Strigoniensis tandem Archiepiscopi, & Canysarum ope, item Ioannis Marothi opera, qui Sclauoniæ præfecturam cum imperio gerebat, in regnum restituitur. Stephanos noua quotidie moliri cõspicatur, & quum eos præsidio valido firmatos intueretur, eorum audaciam vlcisci non audet. Post restitutum Regem iam annus quartus agebatur, & nouitatis auctores cœptis indies multo impensiùs instabant: iam gens ferè vniuersa ex omni ordine, à regia fide defecerat, & limis illum oculis omnes intuebantur. Duorum & triginta equitum cædes, Nicopolitana clades, in inuidiam Mariæ obitus, & inita post illius mortem intemperantia, & præcipuè fœminarum, quibus præ licentia cœlibatus se fecerat obnoxium, in comtemptum hunc adduxerant. Exaggerabantur coniuratorum obloquiis hæc omnia, quæ multo minora, quam ferebantur, profectò fuere, quippe qui multa ab eo comiter populariterq; facta vitio vertebant, & in malam cũcta partẽ interpretabantur. Tempus tantum idoneum expectabant, quo Regem tutò caperent, cætera quæ ad patrandum facinus pertinebãt, summo studio diligentiaq; parauerant. Ad postremum anno salutis quadringentesimoprimo, supra millesinum, festo 1401.
Vitalis die, ex composito Regem ingens Procerum multitudo, sub officii prætextu adiit, frequenti virum corona circumuenit. Conuenere etiam duo fortissimi iuuentes, Nicolai Garæ Palatini quondam filii, quem ad Elisabethæ Reginæ latus, à Ioanne Horuato cæsum esse diximus, horum alter Nicolaus, Ioannes alter dictus est. Ob indignitatem, quam à paterna nece conceperant, quia illũ Sigismundi factione cæsum fuisse senserant, haud difficulter in hanc coniurationem descenderunt. At vbi apud Regem conuentum est, de patratis ab eo facinoribus, de republica malè gesta, primo agi cœptum, oborta contentione, quando de rebus grauibus agebatur, ad conuitia contumeliasq; peruentum est. Irritati vltro citroq; iurgiis animi, ac nimis exacerbati sunt, mox facto impetu, omnes veluti inter eos dudum conuentũ erat, Regi manus iniiciũt, hostili more confrementes capiunt, distrahuntq;, &iam de trucidando viro cogitassent, ni quorundam amicorum suasu remorati fuissent. Fatum fortasse Iulii Cæsaris subiuisset, nisi bonorum plerique intercessissent. In vincula tandem præter dignitatem miserrimè coniectus, adhibitaque Procerum custodiæ cohors. Quum de præfectis custodiæ ageretur, Nicolai Garæ filiis committendum esse Regem, vno consensu, decreuere, quos illi infestissimos esse intelligebãt: negocium datum vltro accipiunt, in Sokles oppidum, captiuum abducũt, ibiq; cum præsidio Regem asseruant. Sigismundo ad captiuitatem miseram redacto, omnes, qui aduersa factione iacuerant, capita extulerunt. Suscitato tumultu, Proceres cum numeroso equitatu vrbem discurrũt, Ladislaum Regem declarant, hunc verum Regem ingeminant. Ladislai signa edunt, non modo per fora & compita, verum etiam per omnes regni oras circumferunt. Cuicunque vrbi elata signa appropinquabant, cum penatibus & magnis Diis collegia sacerdotum occurrebant, illa modulato carmine ab hymnis pręreuerenter excipere, inferre templis, & magnis aris imponere, plausu & congratulatione excolere, saluti hilaritatiq; publice passim supplicare. Redacta in Ladislai absentis potestatem Vngaria, patrum consulto, dum hæc aguntur, ad eum in Italiam continuò Legati missi sunt, qui Sigismundi captiuitatem, & eum Regem declaratũ nunciarent, demum orarent, quãdo iam in vado res est, in Vngariam repente traiiciat. Quum ex his, & paulo ante disseminatis rumoribus, rem omnẽ Ladislaus

ex ordine accepiſſet, ad expeditum pacatumque regnum ſe vocari ratus, claſſem opinione celeriùs parat, complet milite. In Dalmatiam, quam celerrimè poteſt, optimam nactus tempeſtatē, contendit, Iadram claſſe primò appulit, quam Vngarici iuris eſſe nouerat. Iadrenſes Ladislaum, audita Sigiſmundi captiuitate, & declaratione huius, haud inuiti honorificè excipiunt, conſalutant Regem, & tanquam verum legitimumque Regem excipiunt, quamuis adhuc in Vngaria Budenſis arx, cæteraque Regis pręſidia, cum ſuperioribus Vngariæ partibus, quæ ad Morauiam ſpectant, in Sigiſmundi fide permanerent. Aliquot Iadræ dies ille ſubſidet, dum aliquam claſſem exſpectat. & ab amicis, quid in Pannoniis agatur, intelligat. Cunctātiùs patre, longeque conſultiùs res ſuas agebat, ne pari fato rueret, ne quave ſe facti pœnitentia ſequeretur. Vtrinque indies nuncii veniebant, qui & quid in Italia & Vngaria gereretur, exploratò referebant. Non tam potiundæ Pannoniæ ſpe trahebatur, quam Apuliæ ſollicitudine remorabatur. Iadram à Ladislao vi captam, Venetorum Annales prodidere: quod veritati abſonum eſſe videtur. Nam ſi ab Vngaris, abdicato Sigiſmundo, is Rex pronunciatus erat, ne magnum quidem negocium fuit, ab Iadrenſibus ſpectatæ fidei ſociis excipi. Interea Sigiſmundus, qui in Sokles caſtello, anguſto carcere coercebatur, & Gararum præſidio cuſtodiebatur, dies ac noctes lachrymis & ſingultibus vexabatur, deplorans conditionē Principium, vel maximè fortunam ſuam, qua nihil videtur eſſe miſerius, quippe cui nec mortis adminicula concederentur, nec carnifex quiſquam adhiberetur, qui eum his malis eriperet, nec prę vigili cuſtodia mortem ſibi conſciſcere liceret. Denegato quodam pulchro genere mortis, indignabatur etiam qualecunque negari, & quod longè grauius videbatur, id aſſiduò ſuccurrebat, nec licere viuere, nec poſſe mori. Tanti ſupplicii geſtarum rerum conſcientia virum haudquaquam alligabat, quam multo magis rectè, quam perperam, vbique ſeruaſſe ſibi videbatur, ſi quid patrarat immitius, vltionis gratia, ſe iure feciſſe iudicarat. Captiui Regis gemitus aſſiduos, Nicolai Palatini coniunx, Gararum fratrum mater, diu tolerare non potuit, quæ non modò muliebri ingenio, ſed etiam ſuapte natura perquam pia ſemper eſt habita. Infauſtam Regis conditionem miſerata, ne quid inconſultis liberis ageret, cum his primò de liberatione verba facere conſtituit, quibus ſeorſum accitis, Vnde id, inquit, ſuauiſſimi filii vobis accidit, vt infandi carceris præfecturam ſortiti, & æternā præ ceteris infamiam deputatam habueritis. Quid plus vobis iniuriarum quam cæteris illatum eſt? quid plus oneris & periculi in macerando Auguſtali & ſacro ſanguine accepiſtis? Nicolaus pater veſter, qui Palatinus erat, à Maria & Sigiſmundo pii parentis loco ſemper habitus, is à Ioanne Horuato cæſus eſt, qui acerrimus Garæ domus fuerat inimicus. Vos cum paternis inimicis miſeri coniuraſtis, in ſacroſanctum Regem inieciſtis manus, conieciſtis in vincula, & nefarii carceris præfecturam obiuiſtis. Recordor equidem patrem veſtrum ſæpe hæc dicere ſolitum, coronatum ſacro diademate Regem, etiam ſi beſtiis comparari poſſet, nunquam tamen ſine magno ſcelere lædi poſſe: ſi in veſtra manu is diem obierit, nonne perpetuā vobis veſtræque poſteritati notam inuretis? Alii, qui nouum Regem inducere pergunt, habent, quid ſperent, vos qui ſacrum Principem carcere maceratis, conficitis multiplici morte, etiā pro nefariis paricidis haberi poteſtis. Quid nam miſeri ſperatis? quod in hunc patratis, id ipſum in ſe futurus Rex, mihi credite, formidabit. Laudant tyranni proditionem (vt aiunt) proditorem tamen abominātur, & timent. Si regiæ cædis autores fueritis, præter infamiæ æternitatem, quid à Diis hominibusq; vobis ſperare fas erit? nempe præter inaudita ſupplicia, extremum exitium, aut perpetuum exilium, fortunarumque iacturam, quid aliud ſperari poſſit, non inuenio. Hic tot annos iure coronatus, regnoque potitus eſt: ille, qui auditurus eſt, non modò Rex non eſt, ſed nondum regnare didicit. Leuitatis profectò magnæ, ſummique periculi, & ſceleris inauditi eſt, incerta pro certis quærere, tentare extrema, infandum patrare paricidium, & Deorum vnà mortaliumque iram ſibi prouocare. Proinde dulciſſima pignora, ab inito facinore

cinore desinite, detestabilia deponite consilia, à nefanda coniuratione deficite, hanc notam vobis posterisq; perpetuam futuram, dum tempus est, diluite. Dimittite, quæso, per maternam pietatem, per salutem vestram, Ladislai Regis factiones, qui quum patrem Carolum Regem à parente vestro cæsum nouerit, nunquam vos æquis oculis poterit intueri. Sigismundus est qui de patre ac domo vestra semper fuit optime meritus, huius vxor & socrus ipsum ita opibus & auctoritate extulerant, vt alter apud Pannonios Rex esse videretur. Quare si mihi auscultaueritis, si maiestatem regiam, quam in captiuitate præter æquum & fas retinetis, beneficio vestro liberaueritis, omnia profecto summa ab eo vobis sperare licebit, pro quo pater vester animã effudit. Maternis dictis iuuenes collabascunt, perterriti restitere, & inter spem & metum nutantes, in grauissimas curas incidêre. Postero die pia mater in carcerem descendit, Nihil (inquit) Rex optime, tui nunc impensius curant inimici, quam vt te quoque scelere perdant immerentem, contra vero me fœmellam, assidui gemitus, lachrymæq; tuæ semper excruciant, & dignitatis, & ætatis tuæ me commiseratio subit. Non hæc, tua Maiestas de republica semper optime merita, non hæc, tua fausta florensq; iuuentus, non hæc, Diui Lodouici hæres meruit. Te ab omnibus destitutum, nec Deus, in cuius tutela sunt Reges, nec viri manes, qui pro te olim occubuit, à me deseri patiuntur. Incumbo saluti tuæ, nihilq; succurrit antiquius, quam quibus te captiuum sicarii commisere, eorum libertatem manibus vindicari. Verum vnum est quod me à proposito sanctissimo remoratur, filiorum inquam meorum ratio, qui ne à te deinde deserantur, vehementer addubito: proinde si neq; me, neque liberos meos, mea inquam duo lumina, recuperato regno, desertum vnquam esse receperis, profecto te continuo liberatum, in pristinamq; salutem ac dignitatem restitutum dabo. Ad hæc Sigismundus, oblata spe salutis, quam antea desperarat, dispãsis brachiis, ad pedes prouolutus, Salutaris, inquit, Dei internuncia, solaq; infandos Sigismundi Regis labores miserata, quamuis te Palatini viri, quem parentis loco semper colui, pudicissimam coniugem esse reputê, miserere tamen, quæso, quæcunq; sis, calamitatis nostræ. Et nostri miseria, pristinaq; beneuolentia in vos omnes, ac læsum regiæ Maiestatis numen, & inaudita fortunæ nostrę conditio, te quandoq; ad commiserationem excitet. Quanquã ad definiendas ærumnas lachrymasq; meas nihil morte magis præsentaneũ succurrit, tamen vt ab huius fati turpitudine me redimam, spem quam detulisti, lubenter accipio. Si ea, quæ me sperare iussisti, exitu præstabis, omnia in me ingratitudinis exempla & supplicia consummentur, si qua in me vnquam minima tanti beneficii obliuio deprehendetur. In omnes, quæ excogitari possint, incidam infelicitates, omniumque sim exemplar infelicium, si me tibi tuisque in pristinam dignitatem restitutum, pro arbitratu tuo semper (vt par est) gratissimum nõ inueneris. Proinde hoc inter vtrunque, teste Deûm hominumque fide, iam fœdus percutio, Sigismundus liberos tuos in fratres nunc adoptat, adoptat te quoque in matrem pientissimam, testes Deos adesse iubet, iureiurando fœdus obfirmat. Quicunque initum fœdus violarit, nõ modo libertate careat, veluti omnium compos miseriarum, sed vt fœda porca dissecetur in frusta. Dextra demum vtrinque data, fœdus ictum est. Mater mox cum liberis de liberando Rege transegit, ad emittendum Regem Morauiæ dominatum liberis pollicetur: commentum id vafre à muliere inuentum, vt Sigismundus à filiis studiosius & cautius educeretur. E sententia omnia facta sunt, emissus in Morauiam Sigismundus, deinde in Boemiam peruenit. Coniuratorum igitur perfidia, quæ multis artibus Regem circumuenerat, vnius pietate mulieris eluditur. Hæc igitur Sigismundi fuit liberatio, qui vbi vinculis emissus est, peruenit ad Ciliæ Comitem, cuius viribus adiutus, quia sororem eius Barbaram desponsauit, in Boemiam rediit, & deinde Vngariam recuperauit. Quum Rex in Boemiam euasisset, liberationis huiusce rumores, dicto celerius in Pannonias, Gallias, Germaniamque disseminati sunt: ad hanc inimici famam animo consternantur, nesciunt, quid vltrà moliantur, neque quò fugiant, neque quid sperent,

plane ſuccurrit. Contra vero, qui Regis captiuitate iacuerant, veluti ſe ab inita ſeruitute vindicaturi, reuocandum cito Sigiſmundum exclamant, quicunque intercedant, contraue ſentiant, pro reipublicæ hoſtibus haberi oportere, in auctores tanti mali publice animaduertendum. Sumunt quoque in eos arma, qui Regem ceperant. In Pannoniis omnia miſcentur, ſub prætextu regiæ vindictæ in aduerſæ factionis nobiles vim inferunt, populantur agros, agricolas cum pecoribus abigunt, ſæuiunt quandoq; ferro ignique, ac nullum crudelitatis & ſæuitiæ genus omittunt. Inter hos ſæuiebat in primis Ioannes ille Maroth, Sclauoniæ præfectus, vir quidem (vt aiunt) iniurius, & ab omni humanitate deſtitutus. E contrario, quicunque has iniurias accipiebant, pari feritate certabant. In tanta rerum omnium perturbatione Sigiſmundus, comparato ingenti Boemorum exercitu, & adiectis Vngarorum auxiliis, qui ſuperiores regni partes incolebant, cum maximis viribus Vngariam ingreditur. Diffugere inimici, obuerſari minime auſi quando Budenſem arcem, cæteraque præſidiaria loca, adhuc in fide regia perſiſtere nouerant. Recta Budam Rex venit, arcem recepit, cæteraque munitiſſima in Pannoniis caſtella regia recuperauit. Hæc in Dalmatiam Venetiamque omnem fama diffuderat, Ladiſlaus hoc nuncio conſternatus, in Italiam, irritis cœptis eluſus, repente redire contendit. Cunctationem, quam in Dalmatis fecerat, approbant, ne turpiore reditu notaretur, aliqui autem (quod minus probe ſcriptum eſt, quãdo nimis eſt abſonum veritati) ſuorum literis ab hac expeditione fuiſſe reuocatum prodidere, quippe qui non modo Neapolitanos, verum etiam pleroſq; regni Principes iam formidoloſam expeditionem moliri ſignificaſſent. Adiecere quoque, Ladiſlaum ea tempeſtate Iadram vi captam, cum vniuerſo agro, adiacentibusque inſulis, ac mari, centum milibus Veneto vendidiſſe: ad recipiendam eam, tranſigẽdamque venditionem, cum præſidio valido Legatos veniſſe quatuor, Frãciſcum Cornarium, Leonardum Mocenigum, Antonium Contarenum, & Fantinum Michaelem. Sunt qui multo abſurdius tradidere, Venetos à Ladiſlao totius Dalmatiæ iura cum Iadra redemiſſe, Senatum Populumque Venetum, empta Dalmatia, ita publica lætitia fuiſſe exhilaratum, vt ſupplicationes ac vnius diei ferias indixerit. Ex his vtrique futulia ac vana ſcripſere. Hi qui captam à Ladiſlao Iadram tradidere, vt rem belli iure ſibi vendicatam, haud iniuria vendere potuiſſe videretur, iniquum profecto ſcribendo profitentur affectum. Nam Iadrenſes, qui tot Venetorum Pannonumque bellis haud quaquam facile capi potuere, nunquam à parua Ladiſlai claſſe, ac primo congreſſu capi potuiſſent. Admiſere illi virum, tanquam amicum, ac regio ſanguine oriundum, quod eo fecere libentius, quia in regni ſpem vocari intelligebant. quum ibi moram traheret, à Venetis fuit pecuniis ac nauibus adiutus: vt aliqua ex parte ſatis faceret, id quod Iadræ habebat, quæ alieni, hoc eſt Vngarici, iuris erat, abiens vltro Venetis conceſſit. Qui autem Venetos cæteram Dalmatiam ab eo mercatos tradidere, multo grauius errarunt. quonam pacto Veneti in gerendis rebus prudentiſſimi, cẽties mille aureûm pro emenda à Ladiſlao, quam vendere non poterat, Dalmatia erogaſſent, quia Vngarici iuris erat, atque Sigiſmundi, & non Ladiſlai tunc auſpiciis regebantur? Nunquam profecto in re vana ac futili tãtam pecuniarum iacturam Veneti feciſſent. Ladiſlaus igitur ſpe ſua fruſtratus, in Apuliam regreſſus eſt: antequam è Dalmatia ſolueret, ad Sigiſmundum hæc ſcripſit: Ingenue fateor Sigiſmunde Rex, me à Proceribus Vngaris diu ac impenſius ſollicitatum, inuitum tandem ad promiſſum mihi regnum in Dalmatiam vſque veniſſe, ſubſediſſe ibi diu, donec rei exitum conſpicarer, vt quid ipſa fortuna ac varia Vngarorum ſtudia ſibi vellent, veluti è ſpecula proſpectarem. Inconſtantiam doloſque huiuſce gentis plane nouiſti, vtinam in patre idipſum non fuiſſem expertus. Nihil hi Regum nouitate ducunt antiquius, & tunc maxime geſtiunt, quando in certamen Reges ex arte committunt, ex hac re quæſtum faciunt. Excuſatum igitur me habebis, quia expeditionem hanc vltro non accepi, acceptamque idcirco cunctatius geſſi, vt diuinam quoque modo voluntatem elicerem, vnde mortalis poteſtas cuique

cuique tribuitur. Proinde tibi, quem è tot ærumnis ipse Deus asseruit, sponte cedo, posthac me officiosum amicum, immo affinem tui studiosissimum in cæteris rebus agnosces. Mihi autem nil gratius vnquam facere poteris, quam si ab his, qui Regum nouitate lætantur, eas pœnas exegeris, quas de te sumere conati sunt. Sigismundus, pro fratre in posterum se habiturum, & cumulatas à paricidis pœnas exacturum esse respondit. Reuersus Ladislaus in regnum, Albrici Cunii opera, Neapolitanum regnum bene pacauit: quo pacato, quum incredibili prudẽtia & magnanimitate polleret, omnibus Italiæ Potentatibus, in primisque Pontifici formidolosus esse cœpit. Albricum hic magnũ (vt aiunt) Conestabilem creauit. Ne amplius per Præfectos & Legatos foris rem ageret, sed ipse rebus suis adesset, Perusiam, ac multas Latii ciuitates in ditionem suam redegit. Vigesimo regni anno, per speciem amicitiæ Romam ingressus, Romanos in Bonifacium Pontificem irritauit. In hac vrbis perturbatione, vndecim è patriciis, à Lodouico nepote Põtificis capti sunt, & à lictore cæsi. Pontifex, patriciorum cæde consternatus, cum aulica turba Viterbium effugit. Sedente deinde Gregorio Pontifice maximo, quum is abesset, vrbem Romam occupauit. Pontifex indignitate rei percitus, Ladislaum regni titulo priuauit, Lodouicoq́; titulum addixit, Lodouici Andegauẽsis filio, quem Regis Galliæ fratrem fuisse perhibent. Succedente deinde Ioanne, ac redintegrato bello, ita à pontificiis Ducibus profligatus est, vt ingenue sæpe fateretur, quod si hostis prudentia & victoria vti sciuisset, iamdudum de se ac regno fuisset actum. post hæc inter vtrunque varia fortuna fuit, modo bello, modo induciis tempus transactum. Tortonam Florentinis vendit. Dum Florentiam, cæterasque liberas Italiæ ciuitates in seruitutem vindicare pergit, Perusiæ morbo correptus, Neapolim contendit. Paucis post diebus, quum ibi conualuisset, Florentiorum arte, qui ab hoc suæ libertati admodum timebant, medicato puellæ concubitu, quæ sui medici filia fuerat, enectus est. Hic fuit Ladislai finis, qui Caroli Pazi (vt aiunt) filius erat, à quo Ioannnam Reginam, & victã, & cæsam fuisse tradiderũt. His temporibus, anno nonagesimonono, vltra tredecies cẽtenum, mirabilis Dealbatorum per- 1399.
egrinatio, ex vlteriore in Cisalpinam Galliã erupit, tribusq́; mensibus, ad extremas vsque Italiæ oras progressa, vniuersos tunc populos, ad sumendum candidatorum habitum, & ad continuanda supplicantium agmina concitauit. In illis supplicationibus diuinam misericordiã passim conclamabant, ingeminabant publicam pacem, fideliumq́; ocium & quietem, quam per tot annosa miserant; elatis vocibus implorabant. Tantam ea tempestate religionem populos incessisse aiunt, vt qui candidatus non prodiret, ab humanitate simul & diuino cultu destitutus esse videretur. Venceslaus Caroli Imperatoris filius, & Sigismundi frater, qui cum patre olim imperare cœperat, in sequenti anno, ob ignauiam inauditamq́; lasciuiam, ab Electoribus est imperio abdicatus. Robertus Bauarus huic substitutus, sed non æque ab omnibus approbatus. Conductus à Florentinis ingenti pecunia, aduersus Galeatium Vicecomitem, cum maximo Italiam exercitu ingressus est, nullaque re gesta memorabili, in Vindelicos se recepit. Cometes in cœlo visus, hinc Galeatii mors sequuta, quem in agro Mediolanensi, ad Malignanum, diem obiisse ferunt. Eodem quoque anno, Tamburlanus vita defunctus est. Inauditis opibus Imperator, natus apud Tartaros gẽte humili, mox eousque euectus est, vt duodecies centena milia hominum haberet in castris. Qua quidem multitudine attritis bello Turcis, eorum imperatorem aureis catenis vinctum, currui, quo vehebatur, quasi triumphans alligauerat, protriuit Armenos, Persas euertit, destruxit Ægyptios, Damascum pene deleuit. Tanto Asiam & Europam terrore compleuerat, vt humanorum vltor scelerum appellaretur. Occuparunt eodem quoq́; tempore Galli Genuam, lateq́; in Liguria dominari occœperunt. Quinto post anno, Pisæ bello fameque confectæ, in Florentinorum potestatẽ deuenere. Iam tempus admonet, vt ad Sigismundi gesta reuertamur, & quid post reditum in Vngaria gesserit, rite prosequamur. Post vbi Sigismundus in Pannoniam rediit, quamuis acceptæ iniuriæ animo

altius insederant, nequaquam tamen in vindictam continuo erumpendum esse censuit, dissimulato dolore, clementiam prætulit, ne extrema inimici desperatione correpti, aliquid obstinatius molirentur. Prædia solum à fidelibus postulata, ne his ingratus videretur, vltro rescripsit, multos villis, muniis alios pro dignitate donauit. Ære bonisque potius, quam capite mulctandos esse rebatur, contra vero illis neque spem occludebat, neq; occurrentes limis oculis intuebatur. Ne gratiam quidem petentibus, se difficilem inhumanumqne præstabat, exorabilem, præter omnium opinionem, se his præbere, ostēdere se iniuriarum immemorem, insperatã præ se ferre mansuetudinem, vt his qui grauius in eum peccarant, fiduciam suscitaret, ac metu simul & omni suspicione liberaret. Postquam satis securitatis iniecerat, in Sclauonia conuentum indicit, oppidumque huic præstituit, quod Barbarice Keures Duarhel nominant. Ad conuentum, Stephanus Vaiuoda Ladislai filius, cum magna equitum manu aduenit, partim suorum viribus, partim Regis clementia fretus, sed spe sua falsus, longe aliter, ac putabat, sibi accidisse cognouit. Quum in concilium venisset frequentissimum, dato signo, ex composito à nobilitate captus, ibique à lictore, indicta continuo causa, obtruncatus est: diffuso necis huiusce rumore, equites, vt sui Ducis mortem vlciserentur, sumpsere arma. Domum, vbi concilium eo die habebatur, circumuenere, & iam fuisset cruenta pugna certatum, nisi è fenestris continuo corpus eius in forum deturbassent, quo quidem spectaculo ita suorum animi consternati sunt, vt domini sui vindices esse formidarēt. In medio tumultu, aduersus hos vnus occlamat, Quo ruitis miseri, quo ruitis? en cuius gratia sumpsistis arma, iam extinctus est, in cassum furitis, state viri, & aduersus regiæ Maiestatis imperium dimicare desinite. Deferbuit hac voce furor equitum, nam timore extemplo perculsi, diffugere. Stephanum Vaiuodam, præter alia grauissima scelera, quæ patrarat, id potissimum ausum fuisse memorant. Post Nicopolitanam cladem, quum in maritimus oris Sigismundus moram traheret, hunc ad Baiazethem Turcorum Regem tabellarios misisse ferunt, clamque cum eo de filiæ nuptiis cum Ladislao Rege egisse, & ea quidem conditione, vt generum, ad eiiciendum Pannoniæ regno Sigismundum, opibus & auxiliariis copiis adiuuaret. Rem per internuncios eò adduxisse, vt sub hac spe affinitatis oblatæ, quam tantopere prophanus Barbarus appetebat, nonnullas Turcorum legiones, ad labefactandas Sigismundi vires, inter Sauum Drauumq; induxerit, vnde magna Vngariæ appendicibus calamitas vastatioque illata. hunc igitur primum Turcorum ingressum in inferiorem Pannoniam fuisse perhibent. Quare tunc Syrmiensis ager, qui tot vrbibus oppidisq; florebat, ita populatus & euersus est, vt vix nūc tot ciuitatum perpauca vestigia supersint. Sumpto de Stephano, tot malorum auctore, iam supplicio, cæteri quoque suas dedere pœnas: alii nanque ære, exilio complures mulctati sunt, ad postremum nemo è potioribus impunitate donatus. Res interea Vngaricas aliquantisper dimittamus, & de Venceslao & Sigismundo fratribus, & quid huic cum altero intercesserit, haud ab re iam referendum esse duximus. Venceslaus enim patris non admodū absimilis, improbis voluptatibus obnoxius, item desidiosus, iners & ignauus, parum appetens laboris, ac vino potius quam imperio deditus, ita Principum à se animos abalienauit, vt ab omnibus odio & contemptui haberetur: quare captus à Proceribus, menses tres carcere affectus. Sed à Ioanne Lusaciæ duce, & à Procopio Morauiæ tyranno, non sine magno reipublicæ malo liberatus est. In pristinam paulo post intemperantiam effusus, iterum à Sigismundo fratre captus, Albertique custodiæ commissus, qui Ducatum Austriæ ea tempestate gerebat. Quum in magnificis ædibus Viennæ asseruaretur, custodum incuria fugam rapuit, iterum regno potitus, in mores pristinos plane recidit; agebat perpetuos in vino crapulaque dies. Cum imperio indecorem omnes arbitrarentur, ab Electoribus, haud inuito Pontifice, Augustali dignitate abdicatus est, reliquum ætatis pari infamia transactum. Quinquagesimo huius anno, prophana Hussitarum emersit insania, quæ totam Boemiam, ac magnam Germaniæ

partem

partem prorsus infecerat. Pragense gymnasium ad ea vsque tempora Teuthones plane gubernarant, quod Boemi, quibus ferox & indomitum est ingenium, grauate pertulerant. Ex his quidam nobili genere natus, apud Oxonium Britanniæ ciuitatem eruditus, quum in Ioannis Vicleffii libros incidisset, qui *De Rerum vniuersalibus* inscribuntur, his haud parum monumentis oblectatus, hæc in patriam retulit: in his de ciuili dominio, de Ecclesia, de clero agebatur. Vicleffistarum veneno iam imbutus, mox in alios perniciem suam effudit, librũ conciuibus accommodauit, qui Teuthonum odio trahebantur, in primisq; Ioanni, humili loco nato, cui à villa cognomen Hus inditum, quod Boemice anserem significat. maxima ingenii prępollebat is acrimonia, & eloquentia, licet peregrina, non mediocri, accedebant dialecticæ argutiæ, ingenium deprauatarum auidissimum opinionum, quibus Teuthonicos præceptores admodum sollicitauit, ratus callidis confusos eos enthymematis, possessa diu gymnasia deserturos. Mox quum res è sententia non succederet, à Venceslao imprudentissimo Principe impetratum, vt gymnasium, Parisiorum ritu gereretur. quare professoribus omnibus externis locus ademptus est, qui rei indignitate commoti, inito iureiurando, omnes cum discipulis abiere. Duo milia ex composito vno die recesserunt, paulo post tria circiter milia subsequuta, ad Lipsiam Mysnæ vrbem trium dierum itinere à Praga remotam conuenere, occœpere ibi cuncta liberalium artium studia profiteri. Exhaustum Pragense gymnasium, ad Boemorum potestatem redactum est. Hus partim vitæ subornatæ continentia, partim copiosa dicendi facultate fretus, gymnasii facile principatum sibi vendicauit. In æde Diui Matthiæ, quam Bethlehem nominant, sacram declamationem sortitus, festis profestisq; diebus de diuinis humanisq; rebus vulgo prædicare cœpit. Et quum eloquentia improbum hominem nacta, haud aliter sese habeat, atq; gladius, qui in manus incidit furiosi, quodcunque è veneficis quondam libris virus ille conceperat, in populum tunc id vniuersum euomuit. Publice Vicleffum extollere, commendare viri dogma, dicta diuina, & è cœlo sumpta dicere, inter Diuos hunc demum relatum esse, impensius asseuerare. Virosum repente dogma hi primum imbibere, qui sacris initiati, grauati alieno ære, insigni quoque scelere pollentes, hac deprauatæ opinionis nouitate supplicium euadere sperabant. Concessere quoque in hanc sententiam plerique doctrina præstantes, qui quum in Ecclesia Dei suam dignitatem assequi non possent; nullosque nec cognitione rerum, nec vitæ probitate, sed fortunæ tantum temeritate, ad magna sacerdotia euectos intuerentur, perquam iniquo animo tolerabant. Hinc primum in sacerdotes opulentos oblatratum, adiectæ blasphemiæ, & excogitata crimina. Summum deinde Pontificem grauiter incusare, deficere à catholica Ecclesia, in eum hęc dogmata commenti sunt: Romanum Pontificem, reliquis Episcopis esse parem. Nullum inter Sacerdotes esse discrimen, presbyterum non sacrosancta dignitate, sed vitæ meritis effici potiorem. Animos corporibus exutos, extemplo aut superis, aut inferis in æternum addici, inter hæc nullum esse medium. Purgatorium ignem haudquaquam inueniri. Pro mortuis frustra inferias celebrari, ac preces effundi irritas, & sacerdotalis auaritię id esse commentum. Item imagines Diuorum è medio tollendas. Irridendam aquæ sanctæ aspersionem. Mendicantium religionem à dæmonibus inuentam. Sacerdotes omnes paupertatem colere oportere, eleemosynisq; tantum pasci. Liberam cuique diuini verbi esse prædicationem. Nullum capitale peccatum, quantumuis maioris mali euitandi gratia, esse committendum. Mortalis culpæ reum, neque seculari neque ecclesiastica dignitate potiri, neq; ei parendum. Chrisma, & nouissimam vnctionem, inter sacramenta haud quaquam contineri. Cõfessionem Deo tantum factam, cuique satis esse. Baptisma è fluuiatili sat aqua constare. Cœmiteriorum vsum, quæstus gratia adinuentum. Templum Dei terrarum esse orbem. Templis & sacellis, diuinam coarctari maiestatem. Sacerdotii vestes altariumq; apparatus, a[illegible]ra tale genus, in cassum, veluti nullius momenti, fuisse comperta. Eucharist[illegible] quoq; loco ac tempore postulantibus dari posse. Sa-

cerdotique conficiendæ Eucharistiæ vbique ac semper liberam esse potestatem, diuinis ad id tantum verbis opus esse. Frustra etiam eorum suffragia impetrari, qui inter Diuos relati sunt, quando nihil adiuuare possunt. In Canonicis horis tempus frustra teri. Nullum diem præter Dominicum, festum haberi. Ferias Diuis indictas reiici oportere. Nil ieiunia sibi promereri. Sbincolepus Pragensis Antistes, Ioannis Vicleffi volumina ad se deferri, coactoque Doctorum concilio, in foro concremari iussit. Ioanni prædicatio interdicta, & adiectæ minæ. In vicum ille rediit, vnde olim cognomen acceperat, suffragantem sibi loci dominum nactus, hęc eadem coactę plebi prædicare occœpit. Multa in Romanum, cæterosque Pontifices indies maledicta euomere. Ad conciliandos populorum animos, decimas dicere haud secus ac eleemosynas habendas esse, possessorum cuique esse liberum eas pro voluntate dare, ad soluendum nullo iure cogi posse. Nondum Eucharistiæ prophanus error emerserat, hanc nouam pestem Petrus Trasensis induxerat, quod quidem oppidum ad Albim fluuium situm est. Hic à Teuthonibus eiectus, quum prauis opinionibus laboraret, primus sub vtraque specie Dominicum corpus ministrandum esse profitebatur, Ecclesiam inscitię non mediocris insimulans, quę sub vna tantum specie sumendum edixerat. Id Saluatoris ore prolatum, Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem: non habebitis vitam in vobis. Cæteri sensim hac contagione coinquinari occœpere. Venceslaus Rex quanuis iniquo id animo audiebat, correptus tamen ignauia, pestem hanc impune grassari patiebatur. Sbinco præsul quum nullam, ad coercendam hanc labem, in Rege opem inuenirer, ad Sigismundum sane confugit, obsecrans simul & exclamans, vt labanti dudum orthodoxæ fidei succurrat. Perniciosam populi mentes hæresim obrepsisse significat, sacras cæremonias, & mysticas cuncta incæstari, ni breui prouideatur, catholicam Ecclesiam ire perditum. Se in Boemiam propediem rediturum Sigismundus affirmat, & diligẽtissime mysteriis prospecturum. Dum negociorum mole tempus differtur, Pisonii Sbinco diem obiit, cui Albericus suffectus est, Boemica gente natus, inauditæ auaritiæ deditus: quandoquidem rogatus, quem sonum molestius audiret, Maxillarum, inquit, ossa frangentium. Ladislaus ea tempestate Romanam Ecclesiam infestabat, aduersus Ioannem Pontificem maximum grauissimum bellum gerebat. Pontifex defensandæ Ecclesiæ gratia, integram peccatorum remissionem publico omnibus edicto, passim indulserat, qui in Pontificium hostem arma sumerent. Quum edictum hoc in Pragensi Basilica recitaretur, tres è plebe homines continuo inclamarunt, Ioannem Papam Antichristum esse, quippe qui crucem in Christianos indixerit. Hi Senatus imperio subinde capti, in vinculaque coniecti sunt, facta seditione, populus occurrit, dimitti homines exposcit: mox Senatus oratione placatus, arma deposuit, desidit tumultus. Proxima nocte de his capitale supplicium sumptum est. Quum è prætorii foribus cruor effluxisset, patratæ necis fecit indicium, quod ibi populo significatum est, tumultus redintegratur, resumuntur arma, ad prætorium vndique concursum est. Erepta cæsorum corpora aurea purpurea inuoluunt, circa omnia templa hæc per vrbem efferunt, prophanæ sectæ sacerdotes cum his pariter exclamant, hos pro sanctissimis martyribus habendos, quando pro Dei testamento sua corpora exposuerunt, corpora ad Bethlehem in sacrario non sine aromatibus recondita sunt. Postquam satis superq; cõclamatum est, soluta multitudine res pacatur. Paulo post ad Constantiam Sueuorum vrbem conuentus indicitur, conuenere frequentissimi Christianæ reipublicæ Proceres, ibi de rebus Boemicis agi cœptum est. Sanandæ tandem prouincię gratia, Sigismũdo, qui vt infra referetur, ad Romani imperii dignitatem euectus erat, Ioannem Hus & Hieronymum ad synodum placuit accersi: acciti veniunt, Ioannes ætate & auctoritate maior, doctrina & facundia superior Hieronymus: lecti ex omni natione patres eruditissimi, qui cum his studiosissime disputarent. Ostenderunt horum dogmata à diuina lege ac bonis moribus nimis esse aliena, demum hos orant, ne plus Ecclesia sapere cõtendant,

monen-

monentes ad salutem, non ad perniciem sapere oportere. Ad hæc illi pertinacius instare, dicere se veros esse Christi discipulos, Romanam Ecclesiam ab Apostolorum sententiis admodum dissentire, opibus & deliciis oblectari, amplissimos affectare dominatus. Prouentus Ecclesiæ, non (vt fas est) Pauperibus impartiri, sed in luxum & intemperantiam erogari, nullum maledicendi genus prætermittere. Ad postremum, quum rogati neque mutare sententiam, neque resipiscere vellent, sanctorum decreto, incendii damnati sunt. De Ioanne prius supplicium sumptū est, paulo post de Hieronymo actum, vterq; inaudita animi fortitudine rogum obiit, nulla miserabilis vox audita. Ambo in ignis ingressu hymnum cantauere, quod vix flamma & fragor incendii intercipere potuit. Cineres, ne raperentur à Boemis, in lacum proximum dispersi. Rogi solum, à discipulis erasum, in patriam relatum, & pro sacro habitum. Vterque à Boemis inter Diuos relatus, solennisque vtriq; dies publice constitutus. Sectatores exin, amicorum opera, quædam à Rege templa extorquent, vbi suæ plebi prædicare cœperant. Ad Glatoniam, nobile Prędicatorum collegium euertunt, idq; primum in Boemia cœnobium, Hussitorum impietate ruinam dedit, quod ædificiis & præstanti sacrarum rerum apparatu iuxta pollebat. Deinde oppidatim vicatimque in magnifica templa sæuitum. Item celeberrimum Aulæ regiæ monasterium, quod ad Moldauię ripam situm est, qua Mysa fluuius eum influit, vbi regum corpora cōdebantur, pari sacrilegio absumptum est. Præterea ad castellum quoddam triginta hominum milia conuenere, quibus in patentibus campis, quum trecentas mensas erexissent, sub vtraque specie data est Eucharistia. Venceslaus hac re vehementer absterritus, ne eorum in se arma verterentur, regnumq; sibi abrogaretur, Corandæ tamen Presbyteri concione liberatus est, in Vissegradensem arcem se recepit, paruo tantum fluuio à Praga disiunctam. Ad castellum deinde nouum, cui Cuniragigæ nomen inditum, quod ad quartum ab vrbe lapidem ipse construxerat, cum paucis abiit; ad Sigismundum repente fratrem Oratores misit, qui auxilium implorarent. Mox Consulibus Nouæ ciuitatis Pragensis edixit, ne vlterius Dominicum per vrbem corpus, cum pompa ab hæreticis circumferri paterentur. Contra illi pridie Calendas Iulii, quum ad Carmelitarum basilicam conuenissent, Eucharistiam cōtempto Consulum imperio, per vrbem circumtulere, diripuere domum sacerdotis, qui à prophanis deliramentis plane dissenserat. Mox facto tumultu, circumuenere prætorium. Consules vndecim metu perculsi, fuga sibi salutem compararunt, cæteri septem, qui remanserant, raptim intercepti, ex altissimis in forum fenestris deturbati, pilisq; multitudinis excepti pariter, & dilaniati sunt. Venceslaus interea paralysi correptus, grauius laborare cœpit. Exin duo deuiceno die, signatis hęreticorum nomininibus, quos morti destinarat, dum Fratrē assidue vocitat, & amicorum auxilia anxius expectat, prius humanis excessit, quam Sigismundus, & vocati Principes adessent. Post Venceslai mortem, Ioannes Zisca quidam emersit, haud ignobili genere, Trosnouiæ ortus, vir tenui censu, in aula à pueritia educatus, bello impiger, ac strenuus, altero captus oculo, quem per certamen amiserat, item cui ferox ingenium, & indomita rapinarum libido inerat. Hussitarum contagione infectus, coacta sacrilegiorum manu, in cætera, quæ superstiterant, templa fecit impetū: comminuit Diuorum simulachra, Christi optimi maximi fregit imagines, Carthusiensium cœnobium, vetustum quidem & mirabili opere constructum diripuit, succenditque. E montana turba circiter quadringenti viri cum mulieribus descenderunt, Hussitica labe coinquinati, quibus à Consulibus, præ timore plebis, cibaria publico sumptu decreta, hi à Zisca inter suas copias asciti. Ziscam ad locum profectum, quem Cruces appellant, magnus hæreticorum numerus est sequutus. Ad eum profecto locum quadraginta circiter milia conuenere, quare audentiorem impii ad maximum quodq; facinus animum concepere. In eo conuentu, multa aduersum Sigismundum Cęsarem, quem regni hęredem, suisq; conatibus infestissimum esse nouerat, excogitata & decreta sunt. Post hæc Zisca, Coranda duce, Pelzinam con-

tendit, vbi complures eiusdem factionis esse senserat, vrbem confestim in potestatem suam redegit, validoque præsidio confirmauit. Qui ad Cruces remanserant, arcem Vissegradensem inuasere, quam negligentius asseruari intelligebant. Regina interim anxia, cui Sophiæ nomen erat, diuersa trahebatur, quo se modo tueretur, haud facile succurrebat. Sigismundum crebris nunciis opem orabat, necnon & vicinorum auxilia petere, in parteis omneis versare mentem, & Deum hominumq; fidem implorare. Nimirum haudquaquam probo Sigismundo consilio vsum tunc omnes affirmant, quippe quem in Turcas, qui iam pridem se castris exuerant, arma prius mouere, quam laborantem Boemiam petere, libido incesserit. Quod si Pragam confestim exercitum duxisset, antequam hæreticorum vires coaluissent, nunquam Germania tot incendia subiisset. Ille vero, dum bello Turcum lacessere pergit, Boemiam amisit, & Vngariam non defendit, quum serum eius foret auxilium. Regina cum Tenchone Vratembergensi, regni gubernationem obiuit. Comparatis regio sumptu copiis, arcem Pragensem, & minorem, quæ arci subiacet, ciuitatem præsidio muniuit, ad pontem Moldauiæ turres erexit, vt hęreticis transitum inhiberet. Contra illi per regnum passim conuentus habere, sollicitare populos, hos minis trahere, illos blanditiis allicere, suis vrbem hominibus complere, demum dies noctesque impensius decernere, quibus rerum summam artibus occuparent. Cum his Petrus Sternbergius ad Benedicti insulam conflixit, prælium æquo Marte diręptum. In Praga adaucta impiorum multitudine, pro ponte pugnatum, quum multi vtrinque cecidissent, pons tandem in Hussitarum potestatem redactus est. Mox quum fideles in altiorem sese partem recepissent, coniunctis animis vna certamen instaurarunt: quinis diebus assiduo pugnatum est, multi vtrinque cæsi, multæ magnificę domus igni absumptæ, prætorium infimo loco situm quoque incensum est. In hac summa rerum perturbatione, intestinoq; bello, legati Sigismundi Regis interuenere, regni, Pragæque gubernationem iuxta susceperunt, fecere inducias, vt Vissegradensi arce reddita, ciuibus ad Sigismundum Oratores mittere, cum eo rem suam transigere liceret. Zisca, Pelezinam, Piestam, & alia quæcunque loca ceperat, vltro restituit. Pacta conditione, externi hæretici deseruere vrbem, gubernatio & præfectura vrbis à Consulibus recepta. Quamuis aliquanto pacatior exin vrbs facta, catholici tamen, qui excesserant, redire non ausi, Sigismundi Regis aduentum expectabant, cuius præsentia se tuto in vrbe permansuros sperabant. At spes omnis, perlectis eius literis, intercepta, quippe quibus ille haud aliter se regnum, ac Pater Carolus prouinciam, gubernaturum esse significauit. Hinc sectam suam eiectum iri hęretici intellexere, quæ regnante Carolo nondum emerserat, quare magis ac magis exacerbantur. Saluatoris nostri natalibus, Brunnam, quod est Morauiæ oppidum, Sigismundus aduenit, adcurrere illico Pragenses, veniamque supplices exorauere. Venia ea conditione data, vt catenas & repagula, tota ex vrbe deponerent, suos acciperent magistratus, eisque rite parerent: acceperunt illi præ metu conditionem. Audito noui Regis aduentu, ingenti Primores regni lætitia correpti, nuncupatissimis cum votis expectabant, admittebant vrbes, Præfectos à Rege missos, & ad eius obsequium iam dudum sese omnes accommodabant. Quod si Brunna tunc recta Pragam ipse venisset, nemo profecto dubitasset, quin Hussitarum pestis tota penitus Boemia excessisset. Sed in Slesiam Sigismundus iter forte diuertit, Vradislauiamq; peruenit, quæ caput gentis est. Itineris causa fuerat, quia consulatum, quem nuper illic instituerat, populus facta seditione trucidarat. Vrbem ingressus, re cognita, à sceleris auctoribus supplicium continuo sumpsit. Quod quum Pragenses audiuissent, veriti Vratislauiensium exemplum à Sigismundo palam defecere. Cenchonem Pręfectum arcis, largitione corruptum, in factionem adsciuere: huius literis, cunctis populis edicitur, ne quem Sigismundo aditum præbeant, quando Sclauonicæ linguæ hostis factus est, exitium regno molitur, Marchiam antiquam, Prutenorum ordinibus, iure pignoris obligarit, alienarit Brandeburgensem, Ioannem & Hieronymum, viros plane san-

ctissimos

ctissimos,synodi auctoritate cremarit, antiquarit sacra illorum dogmata. Zisca, facta defectione, aduersus catholicos irruens,eos fudit, fugauitque. Mox Auscam oppidum, quod ad Lusmicium amnem situm est,petiit,vnde Procopium Vlricumq; fratres, orthodoxæ fidei charitate præditos,nec mediocrem quidem populi partem,Hussitarum labe coinquinatam eiecisse nouerat, breui hanc obsidionem expugnauit,diripuit,& incendit.Liczium castellum mille passibus inde remotum, quo se Vlricus cum familia tota receperat, vi cepit. Vlricus cum vniuersa domo cæsus, vni data venia, qui cæteros trucidauit. In hoc vesaniæ magnę successu,quum ciuitatem muro turribusque munitam non haberet,in eiusdem fluuii ripa; locum octo stadiis ab Ausca semotum elegit, quem mœnibus munitionibusque non paruis obfirmari iussit: vt tentoria quisque fixerat, ita domos ædificare præcepit. Ciuitati,Tabor à castris nomen inditum, quando Tabor Vngarice castra dicunt; hæc inter duo flumina sita, veluti in peninsula, sic arte locique natura munitur, vt vix vnquam capi possit: tutissimum id hæreticorum asylum Zisca esse voluit, Nicolaus monetę Magister,&Sigismundi Procurator,in Boemiā cum equitatu à Rege missus,Taboritarum vires auxit,quippe qui quum in regnum venisset,vt Ziscæ motibus occurreret, ex improuiso ab hoste petitus, armis & equis exutus est, vicus incensus, Nicolaus in arce seruatus. Quum vero, vti Aphrica,semper aliquid noui apportet Boemia, longe superiore absurdior hæresis emersit, quæ Adamitarum dicta est. Piccardus quidam è Belgis,traiecto Rheno,in Boemiam penetrauit,qui præstigiis quibusdam & mira calliditate fidem sibi concilians, magnam in suum dogma multitudinē coegit.Et occupata insula, Lusmicio amne obducta, se Dei filium esse profitebatur, sectatores nudos incedere iubebat,appellare se Adam,promiscua connubia indulgere. Item pro libidine quisque mulierem apprehendere, & in Adæ conspectum adducta,dicere, in hanc spiritus meus incaluit: contra ille respondere Antistes, Crescite, multiplicamini, & replete terram. Hic cæteros homines,seruos vocare,se tantum, & hoc modo natos liberos dicere. Hinc quadraginta in proximas villas homines prodiere,strictisque gladiis plane grassari, ducentos circiter agricolas interfecerunt, quos diaboli filios asserebant. Verum quum hęc ad Ziscę aures peruenissent, Adamitę,reseruatis duobus,vnde superstitio nosceretur, ab eo ad vnum omnes interfecti sunt.Mulieres,quæ superfuere,palam asseuerabant,quicunque vestibus,& pręcipue subligaribus vterentur, nequicquam esse liberos,ab Vlrico Rosensi coniectas in carcerem, & prę obstinatione ac pertinacia inaudita, incēdio expositas, cum risu & cantu ferunt, subiisse supplicium.Sigismundus,tandem prophanis factionibus, & populi perfidia irritatus,coactis Sclesiæ ducibus, cum exercitu Boemiam ingreditur.Græcium, deinde Cuthnam hostili animo petit. Cenchonem ad reddendam arcem Pragensem multis promissis impellit,quatuor milia equitum, qui vrbem infestent, in arce collocat. Cencho bina proditione insignis domum reuertitur. Pragenses in angustias redacti, Ziscam accersi iubent, qui quum vna cum Taboritis præsto adfuisset,vrbē continuo in potestatem accepit,arcem repente,quia non alio modo quam inedia capi poterat, acerrima obsidione circumuenit, occludit omneis aditus,ne quid commeatuum inferatur. Sigismundus autē, ne præsidiarios equites, quos arci imposuerat, fame laborare pateretur, ferro viam aperuit, cibaria,& quæcunque vsui fuere,intulit. Mox accersitis è Germania auxiliis,vrbem obsidere decernit: acciti hi primum adfuere Principes, Saxonum, Brandeburgensiumque Reguli,& gener eius Albertus, Austriæ Dux. Coactis auxiliaribus copiis,vrbs oppugnari cœpta, & diebus circiter duobus & quadraginta vexatur assiduo. Interea Sigismundus, vt regalibus sacrisque Boemiæ insignibus rite initiandus esset, è metropolitana æde regni coronam accipit, & à Conrado Metropolita, qui Vesphala gente natus, in hæresim postea concidit, sacris solennibus rite peractis,coronatur. Mox regalibus potitus insignibus, vt summis viribus vrbem oppugnaret, animum aduertit. Interea Rosenses Reguli, & Crageri Taboritæ castra tenentes, à Nicolao Hus, quem Zisca cum ali-

quot cohortibus eo miserat, & victi & castris exuti sunt. Græcium Reginæ ab hostibus expugnatum. Mons Vidichonis, qui vrbi imminebat, ne à fidelibus occuparetur, à Zisca anticipatus est, & imposito præsidio munitus, quem quum Misnensis Regulus expugnare contenderet, id non sine magna suorum iactura tunc ausum fuisse ferunt. Nam cum Misnenses iam cacumen occupassent, in partem coacti, quæ prærupta erat, dum hæreticos inde deiicere summis viribus conantur, ipsi partim cæsi, partim capti à monteve deturbati. Quare Sigismundus, desperata victoria, Cuthnam reuertitur. Zisca cedente Rege vrbanam potestatem adeptus, hæreticorum sacerdotum decreto, ad basilicas amoliendas animum adiecit, quando illi, Deorum nulli, præterquam vni Deo, templum dicare fas esse dicebant. Quare cœnobia, multaq; sacra collegia Sacerdotum vno impetu in vrbe euersa: quod quum ciues ægre ferrent, quia decorum vrbis hinc admodum fœdatum esse videbatur, seditio sensim in vrbe oboritur. Zisca intestinum suæ sectæ bellum formidans, cum suis ad Taboritas reuersus, vt per immanitatem hæreticum amplificaret imperium, ad multa fidelium oppida arma vertit. Pracatum expugnat, vbi ne sexui parceret & ætati, vniuersam oppidanorum multitudinem, quæ in templum sane confugerat, iniecto igni combussit. Dum hæc omnia geruntur, arx Pragensis aliquandiu ab hæreticis obsessa, oppugnatur. Tanta rerum inopia præsidium incessit, vt diebus aliquot equina carne vescerentur, itaque de facienda deditione necessitas decerni iubet. Ad extremum equites, ni Sigismundus ad præstitutum diem adfuerit, deditionem pollicentur. Item adiecta conditio, vt veniente Vislegradenses Rege quiescerent. Ad præstitutum diem Sigismundus adfuit, conditionis haud quaquam admonitus, per angustum sub arce locum ingreditur, vnde à suis facile defendi poterat: oborto à Pragensibus impetu, magnam suorum cædem perpessus, re infecta abire coactus est. Ibi è Morauis Proceres quatuordecim cecidere, ex Vngaris, cæterisque nationibus haud pauca multitudo. Arcem ex compacto Pragensibus equites dedidere. Zisca Booslaum interea Regulum, cui Cygneo cognomen fuit, qui grauibus sæpe cladibus hæreticos olim affecerat, in munitissimo eius oppido vi ceperat, pellexerat in hæresim, & pro hæreticis exercitum ductare coegerat, sed quum is paulo post tempore ad Rhœtium, Austriæ oppidum, copias duceret, lethali vulnere confossus interiit. Deinde vt rapinis & perfidiæ simul ipse consuleret, Zisca in Pelczinensi agro quina cœnobia, opibus ædificiisque præclara, combussit. In Cladronensi cœnobio, quod arte & natura munitissimum erat, præsidium imposuit. Sigismundus huc præfectos aliquot, cum cohortibus & turmis equitum repente misit, qui vbi in hostium conspectum venere, à Zisca turpiter fusi & fugati sunt. Mox vniuersa à Sigismundo Boemia deserta est. Zisca Pelesinam deinde profectus, obsedit, verum desperata victoria, Comitauiam venit, ne ignobile quidem oppidum: quod quum paucorum dierum obsidione vi cepisset, vniuersum populum cum sacerdotibus, qui ad templa confugerant, petita in cassum venia, iniecto igni absumpsit, sed mox impiæ temeritatis suæ pœnas dare cœpit. Zisca luscus erat, quum Rabum oppidum, accitis Taboritarum Orbitarumque auxiliis, quos Fratres appellare mos erat, obsedisset, dum summa vi capere contendit, alterum qui supererat, oculum sagitta confossus amisit, Pragam extemplo translatus, curato vulnere, lumine caruit. Ne ex hac quidem oculi iactura, nefariæ militiæ curam intermisit, quin & eo magis cæcus cæco populo ductor placuit. Brunam, vbi magnum Sigismundus præsidium imposuerat, Pragenses expugnarunt, in vtramq; (vt aiunt) ætatem ad internecionem vsq; sæuitum, perquam pauci vita donati. Post hæc ab iisdem Broda Teuthonica, cæso præsidio, in potestatem recepta, qui paulo post Cuthnam, cōpluresq; alias vrbes in deditionem accepere. Quum ad Pontum oppidum, à Misnensibus possessum, peruentum esset, occurrētib. Saxonibus, quorum vires admodum formidabant, illico rediere. Sigismūdus periniqua hucusque fortuna vsus, nondum animo suo exciderat, cui quum nihil hæretica strage foret antiquius, omnes imperii Romani Electores admonuit, vt

ad fe-

àd festum Diui Bartholomæi diem, eam Boemiæ partem, quæ spectat ad Oceanum ex composito adorirentur, se vero cum Vngaris, quę ad exortum solis pertinet, inuasurum esse significat. Ad præstitutum omnes diem affuere, in primis Maguntinus metropolita, Palatinus Comes, Saxoniæ Brandeburgensiumque Reguli, & quam plurimi ex Alemannia Pontifices, tetrarchęq; militem misere. Primo Soczium obsedere, locum profecto munitissimum, quod quum vi capere nequiuissent, agrum longe lateq; vastarunt, quum ad statum diem Sigismundus non adesset, obsidionem repente soluere. At ille cum ex Vngaris, Morauis, & Australibus exercitum coegisset, ad Saluatoris natalia Boemiam inuasit, nonnulla vi oppida cepit, Cuthnam per deditionem in potestatem suam redegit. Sed irruente mox Zisca, infeliciter dimicauit, quando reformidato cæci agmine, in primo fere congressu terga vertit, & in fugam effusus, magnam partem nobilitatis cum impedimentis amisit. Cuthnam incendio absumpsit, quam Taboritæ, propter argenti fodinas, Antichristi crumenam appellabant. Ziscam, quum vnius diei itinere Imperatorem Sigismundum à tergo insequeretur, magna fugientium præda ditatum ferunt. Brodā Teuthonicorum exin à Zisca expugnatam & incensam tradunt. Imperator Iglauiam amnem ponte traiecit, Pipo Florentinus, qui quindecim milia equitum ex Vngaria duxerat, quum per glaciem iter faceret, ea præ multitudinis pondere dissoluta, in amne quam plurimos amisit. Hac Zisca victoria insolenter elatus, qua Romanum Imperatorem fuderat, fugaratque, multo quam ante furiosius in sacra templa desæuiit. Cui dudum certum erat, nusquam Diuorum statuas picturasve perpeti, neque permittere sacerdotes in sacro habitu rem diuinam facere, vnde ne mediocres quidem inter Ziscam & regni Proceres inimicitiæ intercessere. Consules Pragæ, Ioannis Apostatę Præmonstratensis insolentiam grauate ferentes, eum cum cęteris scelerum auctoribus, qui forte nouem fuerāt, iussere in prætorium accersi, significantes se aliquid cum his de republica agere oportere: quum acciti venissent, intus extemplo clam à lictore obtruncati sunt. Consules re patrata, soluto collegio abiere, apparitores incauti, dum locum cædis aqua proluunt, cæsorum cruorem per aquæ ductum forte in forum demisere, vnde patratæ cædis oborta suspicio, ac indicium facinus occultum aperuit: hinc tumultus exortus, vrbem in arma conuertit, prætorio vi expugnato, ciues vndecim, huiusce cędis auctores habiti, repente trucidati sunt. Ioannis caput, qui sanctissimi viri loco habebatur, à mulieribus cum vlulatibus, diebus aliquot per templa pręreuerenter circumlatum est, & inter Diuorum monumenta reconditum. Eodem quoque tempore Purgellinum, vbi paruum Sigismundus præsidium imposuerat, & quo multi orthodoxæ fidei cultores, cum vxoribus & liberis sese coegerant, oppidanorum incuria, incendio correptum est: quicunque ex incendio superfuere, Pelezinam se contulerunt. Quam iniqua ob hæreticorum immanitatem fortuna Sigismundus in Boemia vsus fuerit, satis ex his, quæ diximus, extare potuit. Nunc cætera, quæ successere bella, in tertium Librum, ne hic nimis excrescat, haud incommode transferemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER III.

NEscio equidē, vnde illud accidere soleat, vt Principes, quos singularibus animi dotibus natura coluit, & industria exornauit, fortunā parum prosperā nactos esse videamus, immo ita virtuti in his infestam eam fuisse cernamus, vt huic tantū inuidisse, & bellū indixisse iudicemus. Id potissimū in Bruto, Catone, cæterisque aliis legimus, qui honestatis & patrię charitate ducti, iniquissimo fato concidere. Si cui latentiori causæ fortunam obnoxiam esse dixerimus, inexplicabilia diuina iudicia esse asseremus, & à contemplatione nostra prorsus aliena: sin autem aperte, quid

aliud in hac re potissimum occurret, quam clarissimum indomitæ virtutis exercitamentum esse fortunam? In Boemico bello, & Nicopolitano, infelicem retulimus esse Sigismundum, & quamuis magnanimitate, clementia, liberalitate & religione polleret, successu tamen belli haudquaquam gloriari potuit. Quum igitur hæretici è bellorum euentu magnos animos concepissent, plerique Boemorum Reguli, consulatusque Pragensis, ad Vitoldum Lituaniæ Ducem oratores misere, qui eum Regem asciscerent, & ad capessendum regnum hortarentur. Ziscæ factio his admodum aduersabatur, quippe quæ liberos populos in regiam seruitutem asserere, nec iustum, nec fas esse asseuerabat, & in eius pręcipue, qui ethnico ritu vitam duceret. Vitoldus Coributum patruelem cum duobus milibus equitum in Boemiam transmisit, qui à Pragensibus honorifice exceptus, rempublicam in meliorem statum sane redegit. Nam cum nobilibus ociiq; studiosis se facilem & benignum, facinorosis contra & insidiosis difficilem, scelerumque vindicem præberet, multum sibi gratiæ hac arte comparauit. Secundum eius aduentum, Consulibus Senatuique placuit, castellum in monte situm oppugnare, quem Caroli lapidem appellant, vbi Sigismundum quatuor militum centurias pręsidio reliquisse nouerant. Trinis castris id circumueniunt, in sextum vsque mensem obsidio producta, die noctuque oppugnatio continuata, quinque balistis, quibus grauia saxa iactabantur, sine intermissione colliditur, vasorum circiter duo milia tabidis cadaueribus, humanisque excrementis completa, in hostem emissa, vt eum pernicioso fœtore conficerent, ex quo factum est, vt præ teterrimo odore, omnibus fere dentes caderent, nutarentve. Obsessi tamen omnia tolerarunt, & bellum in hiemem vsque produxere, obsidionem tandem ita solutam fuisse ferunt: Fredericum Brandeburgensem Regulum cum ingenti Boemiam exercitu inuasisse, prædam, incendia, cædes latius egisse, quare coactos Pragenses extemplo statiua soluisse. Ad hæc Vitoldum Vladislai Poloniæ Regis precibus adactum, qui cum Sigismundo Imperatore ad Vngariæ fines fœdus iniuerat, Coributum è Boemia reuocasse. Soluta his artibus obsidione, quum Boemos externis auxiliis priuasset Sigismundus, qui eos ita destitutos facile posthac sua imperata facturos arbitrabatur, spe sua falsus est: nam eo magis illi præ desperatione furentes insaniuere. In primis quicunque intra Boemiæ fines de catholica fide recte sentiebant, domitarunt, deinde regni finibus egressi, finitimos omnes graui bello vexarunt, modo in hos, modo in illos eruptione facta longe lateque cuncta vastabant. Quin & Ziscam in Austriam vsque igni ferroque grassatum fuisse ferunt. Quam callidus in abigenda præda Zisca fuerit, hinc intelligi potest: quum ad ripam vsque Danubii excursasset, omnes accolæ in proximam insulam coactum pecus transmisere, vt prophani populatoris vim euitarent, non defuit rapinæ ingenium, vitulos, suesque nonnullos, qui per negligentiam superfuerant, ad oppositam ripam adduci iussit, & subinde vsque adeo diuerberari, donec pecus, audito mugitu grunnituq; sobolis excitatum, præ nimio desiderio tranauit, & à collocatis circumuentum insidiis, in Boemiam abactum est. Sigismundum aiunt, quum eam facile tueri non posset, Morauiam ea tempestate Alberto genero suo, Duci Austriæ, dedisse dono, cuius gratia plerique Proceres ad Hussitarum insaniam declinarunt. Quanquam à remotissimis regionibus ad Sigismundum auxilia conuenissent, nequaquam tamen illi profuere. Contra vero Zisca, ab omni religione ac humanitate destitutus, eo felicius quotidie in Imperatorem bella gerebat. Ericus Rex Daciæ Germanicæ, & Petrus Lusitaniæ Regis germanus, quam Hispaniæ partem, Portugalliam nunc vocant, ambo domi militiæque præstantes, cum optimo equitatu, nonnullisque cohortibus ad Imperatorem venere, vt tot bellis circumuentum adiuuarent, excitabantur hęreticorum sæuitia, quam perpeti summum nefas esse censebant. Quum auxiliaribus copiis Sigismundi exercitum adauxissent, ad Lucemburgum Morauiæ oppidum castra mouere, menses tres id pertinacius oppugnant. Procopius Hussitarum labe infectus, & Ziscæ socius, pari crudelitate ac perfidia præditus, cui Morauiæ præfecturam hæretici sane com-

commiserant, inuitis hostibus Lucemburgum ingressus, milite & non modica commeatuũ copia oppidum compleuit, quare spe sua frustratus Sigismundus, obsidionem soluere coactus est. Præterea quum Misnensium regulis Pontem & Austam, quæ ciuitates ad Albim amnem sitæ sunt, haud multo ante dederat, vt has imposito præsidio ab hæreticorum iniuriis tuerentur, Austam Zisca vna cum Pragensibus obsedit. Fredericus Misnensium Princeps, Landgraphiusq; frater, vt obsessæ vrbi opem afferrent, è Saxonia, Turingia, Misnia, & vtraque Lusatia militem euocarunt, moxque laborantibus Austanis præsto affuere. Certamen pro mœnibus initum, diu pari impetu dimicatum, & variante vtrinque fortuna, è fortissimis quam plurimi occubuere, superiores tandem hæretici fuere. Hic è nobilitate Burgraphii Misnenses, Chirporgenses, Glicensesq; Comites, cum multis aliis cecidere, ex his nonnulli, dimissis armis, ad hostis genua prouoluti, irritam veniam petierunt. Eo bello, nouem fidelium milia desiderata sunt. Austa demum potitus hostis, funditus eam euertit. Zisca tot victoriarum successu elatus, in omnes insolentiæ ac feritatis partes effunditur. Religiosa, quæ superfuerant, templa delet, Sacerdotes crudeliter insectatur, qui more legitimo rem diuinam facerent. Nobilitatem vsquequaque persequitur, ex vrbibus insana vectigalia exigit. Mox in Pragenses, quia imperata non fecerant, iram effundit, diripuit agrum, villas incendit, nullo detrimẽti genere se abstinet. Pragenses contra, imploratis magnatum auxiliis, in hũc arma vertere: quibus quum se bello haudquaquam parem esse intelligeret, prælium detrectauit. Intendit ad Albim amnem fugam, ac parum abfuisset, quin in hostium manus peruenisset, nisi Georgii pater, qui deinde regno potitus est, per Pogiebracium oppidum transitum illi præbuisset. Nec ista tamen ope magnam cladem euasit, quando Pragenses ad alios pontes diffusi, traiecto Albi, vltimum Ziscæ agmen cohibuere, quo cum inita pugna, terga dare coegerunt, & grauiter insectati, quam plurimos Taboritas interfecere. Sed quum ad montium angustias peruentum esset, Zisca sistit agmen, fauces montium, quæ ab hostibus circumueniri non poterant, occupari iubet, ibi prælium redintegratur. Quum in angustiis illi aciem explicare non possent, iniquo Marte pugnarunt, tria Pragensium milia ibi cæsa sunt, cæteri à Zisca fusi fugatique. Mox Cuthnam festinat, Pragensium præsidio remunitam, iterum vi capit, inceditque. Pragenses ibi deprehensi, eodem, quo vrbes, incendio omnes absumpti. Zisca è fortunæ dexteritate eo insolentius adauxit, Pragam versus castra mouens, ad secundum stadium metatus est. Quum intestinum inter se bellum exortum esse omnes intuerentur, non solum in castris, verum etiam in vrbe, cuncti dissidium tale detestari, hi Ziscam Pragenses illi incusare. Plerique Pragam dicere, caput gentis, sine maximo scelere oppugnari non posse, è gentili discordia, Boemorum vires ad breue tempus interituras, cæteri mussitare. Dum à Zisca vrbs acerrime infestatur, Ioannes quidam, cui Rochezanæ cognomen erat, in vrbe Dei verbum publice profitebatur. is haud iniussu Consulum vrbe egressus, cum Zisca ita rem egit, vt vrbi virum continuo reconciliarit. Sigismundus autem, qui hoc intestino bello hæreticorum vires breui labefactatum iri sperabat, audita reconciliatione, ita animo consternatus est, vt præter Augustalem dignitatem, non vi & armis, sed muneribus, largitionibus, & præfecturis Ziscam expugnare studuerit. Huc res Imperatoris redacta fuerat, vt Cæsar Augustus, quem non modo Italia, Gallia & Germania, sed tota Europa veneratur, homini ignobili, seni, cæco, prophano, sacrilego, hæresiarchæque, & omnium scelerum auctori, si Boemiæ titulo potiri velit, supplicare cogeretur. Hunc pecunia honoribusq; superandum esse censet, perpetuam Boemiæ gubernationem, magistratum quoque equitum, ac ingens quotannis stipendium offert, si Regem Sigismundum nominet, eiusq; partes vbiq; tueatur. Accipit conditionem auarus Zisca, & quum ad Imperatorem iter faceret, ad Poztoniam oppidum pestilentia correptus obiit. id diuino beneficio accidisse creditum, ne tanta Augusto nota inureretur. Monstrum feritatis, quod humana manus conficere nequiuit, Dei digitus è medio sustulit. Roga-

tus paulo ante mortem, vbinam sepeliri mallet, respondit. Se iubere, cute corpus exui, exutum volucribus ac feris exponi, curata cute tympanum obtendi. eoque duce bella geri, quod vbi hostes audiuerint, fugam rapturos illico ariolabatur. Taboritæ Ziscæ imaginem, Angeliq; calicem tenentis effigiem, supra portam vrbis inscripsere, stata quotannis huic sacra decreuere. Eius mortem vniuersus exercitus misere deplorauit, quum nullum Ziscæ parem Imperatorem inueniri posse dicerent. Præ nimio doloris affectu, in partes duas milites diuisi, pars vna Veterum, Orphanorum altera dicta est. Veteres Procopium ex cognomento Magnum sibi optauere, Orphani selectos quosdam habuere, qui communi consilio bellum gererent. Selectorum Princeps, quidam alius Procopius erat, ex cognomento Minor appellatus, etsi pars vtraque inter se quandoque dissentiret, ingruente tamen extrema vi, iunctis castris bella gerebant. Cum liberis etiam & vxoribus omnes in castris vitam agere, abominari ciuitates, ocium & ignauiam detestari, sub dio viuere, carrorum copiam habere, quibus pro vallo vterentur. Hi duo exercitus egressi, alter Slesiam, Morauiam alter populatur, finitimos excursionibus & rapinis infestant. Boemiam, Promissionis terram dicunt, Teuthones, partim Philistæos, partim Idumæos, Moabitasve nominant. Erat & tertius Orobitarum exercitus, cui Bedricus, Presbyter Strasmicensis, qui diu Slesiam oppugnauit dux erat. Taboritæ simul & Orphani in Austriam erumpentes, Sueciam obsedere, tribus fere diebus sine intermissione oppugnant. Oppidum Alberti Ducis aduentu, obsidione liberatum, qui cum hęreticis inito certamine, quatuor horis ita variante fortuna dimicauit, vt primis vtrinq; bellatoribus admissis ad extremum is castris exutus, & hostes amissis currib. abirent. Paucis post diebus Procopius, cui Rasæ cognomen erat, Rhœtium obsedit. Bohollaus Cygneus, sagittę vulnere saucius interiit. Rhœtium expugnatum, quod à Rhœtis olim fuerat ædificatum, rapinis & incendiis absumitur, oppidanorum magna cædes editur. Burgraphius Madeburgensis, qui oppido dominabatur, Pragam in captiuitatem abductus, in carcere diem obiit. Quum hæc ita gererentur, Sigismundus Imperator, qui abrogatum sibi Boemiæ regnum, quod paternum auitumq; fuerat, iniquissimo animo ferebat, indicto conuentu, quod in Vngariæ Austriæque finibus fere situm est, Boemiæ Principes Pisonium acciuit. Quum illi conuenissent, ante vrbem tetendere, ne intro ingrederentur. Sigismundus ad eos egressus, habita concione, multa de iure suo loquutus est, iniquo se bello impetitum esse dixit. Si quæ causæ forent, quæ populorum animos à regia fide abalienarent, se abrogaturum, & benignum tranquillumq; Regem omnibus futurum pollicetur. Contra illi rebellionis causam à Romana Ecclesia exortam dicere, cuius decreto se hæreseos iniuste damnatos esse asserebant. Superiora bella idcirco intercessisse, vt honori suo Boemi consulerent. Benigne ad hæc à Sigismundo responsum, se generalem his offerre Synodum, vbi suam innocentiam & dogma tuerentur. At illi, qui armis, & non argumentis talia disserere consueuerant, ad disputationis angustias quum se redigi recusarent, re infecta discessere. Postquam hanc hæresim Martinus Pōtifex maximus indies obrepere intellexit, extemplo Christianæ fidei succurrendum esse censuit. Cardinalem Vintoniensem, regia Britanniæ stirpe natum, in Germaniam cum auctoritate summa legat, finitimas vndique gentes in Boemos concitare iubet, mandat, vt Sigismundo, quacunque potest auctoritate, opituletur, vt è medio hæresis illa tollatur. Tres coguntur exercitus, in primo Saxoniæ Duces, vrbesq; quas Stagnales vocant: in altero, Francones cum Brandeburgensi Principe: in tertio Rhenenses cum Othone metropolita Treuerensi fecere stipendia. Item Bauari & Sueui, penetrata sylua, ad Misam castra posuere, quam superiore nocte, Prichicho Cleuonensis, hæreticorum princeps, è fidelium manib. eripuerat: hanc mox reformidato hostis aduentu deseruere, Taconiam subinde venere, ibique machinas bellicas cum præsidio dimiserunt. Mox oborto rumore Boemorum aduentus, in fugam conuersi omnes, neque à pudore, neque à Cardinale remorari potuere, instantibus à tergo hæreticis, impedimenta cuncta reliquerunt.

Hostes,

Hostes,adauctis è victoriæ successu animis,in Misnam erumpunt,passim omnia
populantes.Quum per Franconiam pedem referrent,ab his Bambergenses No-
rimbergensesque multa integritatem agrorum pecunia mercati sunt. Sigis-
mundus, quum rem male gestam accepisset, nec fortunæ adhuc cederet ini-
quitati,Norimbergam propere concessit,noua Principum auxilia comparat.Iu-
lianus Cardinalis,omni sapientia ac vitæ probitate præcellens,à Martino in Ger
maniam legatus mittitur,vt loco Pontificis Basiliensi synodo præsideat,& in Bo-
emos arma cogat.Hic Norimbergæ Imperatorem conuenit,vbi cum Sigismun-
do expeditio magna decernitur, ad octauum calendas Iulias statutus est dies.
Belli summa Frederico Principi Brandeburgensi demandatur, vt qua ad Te-
plam est iter,Boemiam adoriretur. Albertus Austriæ Princeps Christophorus-
que Bauarus,& Fredericus Saxoniæ Dux, vna cum apostolico Legato, per Mo-
rauiam iter in Boemiam facere iubentur.Præterea Herbipolensis, Bambergen-
sis, Estetensisque Episcopi,item societatis Sueuorum, quam Diui Georgii no-
minant,Augustalium vrbium,& Maguntini,Treuerensis, Coloniensisque An-
tistitis auxiliares copiæ conuenere. Ad piam expeditionem, quæ hæreticis fu-
erat indicta, è prouinciis multi quoque confluxerant. Equitum quadraginta
milia, peditum paulo minus fuisse prodiderunt. Prorogata ad Augustas vsque
calendas expeditione, in Boemiam tandem ex composito omnes irrumpunt.
Incendunt innumeros hæreticorum vicos,oppida multa diripiunt,in vtriusque
sexus cædem plane grassantur; non tam auariciæ quam crudelitatis passim ve-
stigia relinquunt. Desæuiunt in appendices regni, Boemiam tamen penetrare
non audent. Contra Boemi, qui dudum hostem validissimum adfore cogno-
uerant,fidelium villas ac oppida destruunt, ex his neminem superstitem faci-
unt.Sciltiberdium ab Orphanis vi captum,oppidani ad vnum cęsi omnes. Inter
ea audito Boemorum aduentu,siue proditio, siue timor inanis ille fuerit, tan-
tus Germanos pauor incessit, vt nec pudore vllo, nec metu turpitudinis, nec a-
postolici Legati verbis à fuga remorari potuerint. Quũ hostem appropinquare
senserunt,& nondum ille in conspectu fuit, se in fugam conuertere, deposuere
arma,& ea profecto haud secus,ac si à tergo instaret hostis, in syluis præpropera
festinatione, quibus obsita est Boemia, impedimenta deserunt. Quum hæreti-
ci Germanos terga vertisse intelligerent, ingenteis ex hac fuga animos conce-
pere,totis hos viribus insequuntur, deprehensis ditantur impedimentis, & in-
cruenta facilique victoria potiuntur. Albertus quum Cardinalem ac cæteros
Boemiam socios inuasisse sensisset, ipse quoque à Morauia hanc adoritur. Preze-
roniam ciuitatem obsidet, sed audita sociorum fuga, in Morauiam reuersus est,
à Sigismundo sibi traditam: quę quum nondum illi parere vellet, ne mediocrem
quidem suarum rerum iacturam fecit. Infestis nanque signis, Albertus per e-
am diuagatus, quingentos circiter pagos igni ferroque vastauit, oppida multa
diripuit,diruitq; & præ ingenti cęde prouincialium, ipsam eo redegit, vt impe-
rio suo pareret; & de orthodoxa fide sentiret, quod iam futura Synodus decre-
uisset. Post hæc frequentissimus Basileæ conuentus,pręsidente Iuliano Propon-
tifice cogitur. Sigismundus, per id temporis Norimbergæ manserat, quum
duce Legato pontificio Germani Boemiam inuasere, de ineundo in Italiam i-
tinere cogitare cœpit. Boemicis Optimatibus, Magistratibusque scripsit, se Au-
gustalis coronæ gratia Romam profecturum, vt quum anno salutis millesimo
quadringentesimo decimo Imperator legitime fuerit declaratus, Romani Im- 1410.
peratoris insignia sumat. Quod ne Boemis quidem ignotum esse debet, si pro
Rege Cęsarem Augustum accipiant,& eum suarum rerum moderatorem habe-
ant, qui Boemicæ gloriæ semper incubuerit. Eos hortatur, initam dudum syno-
dum adeant,nec plus sapere contendant, quã Ecclesia Romana iubeat,sua cum
Concilio sacro sancto dogmata communicent , differantque , ab orthodoxa
fide non desciscant . Sibi demum ex Italia redeunti regnum,quod fraternum,
quod paternum,quod auitum fuit,sine dissensione referuent.Quin & ipsa Syno
dus ad Boemos scripsit exorans,vt legatos mittant. Dissentientibus tandem Or-

phanis, Taboritis, & plebe, honestissima legatio ad Synodum destinata, trecentorum comitatus equitum huic addictus. Legati fuere, Guilielmus Kozka, Procopius ex cognomento Rasus, Ioannes Rochezana, Nicolaus Galetus, Taboritarum sacerdotes, & Petrus Anglicus, elenchorum argutiis instructus. Quum Basileam venissent, in conuentum sacrum admissi, benigna apostolici Legati oratione sunt excepti, multis ab eo verbis ad resipiscendum hortati sunt. Quatuor igitur articuli ab his ad Synodum relati, De Eucharistia sub panis vinique specie sumenda, De ciuili dominio, quod clericis interdictum esse asseuerabant, De libera verbi Dei prædicatione, De publicis denique delictis nulla ratione tolerandis. Selecti è Boemis doctores quatuor, ex patrum ordine totidem, diebus quinquaginta de his disputatum. Quum Hussitæ victi, præobstinata pertinacia haudquaquam cederent, mitius cum his agendum esse, visum est patribus. Oratores in Boemiam à Concilio missi, viri profecto doctissimi, & Boemicarum artium perquam gnari, multa cum Boemis agere cœpere, quare modo pacis spes, modo belli metus obortus est. Inter agendum, inter Taboritas, Orphanosque, & nobilitatem, cui Mainardus præerat, est orta dissensio ac odiũ non mediocre. Proceres enim & nobiles, resipiscendo se dicere miseros, quippe qui quum Regis imperium abrogarint, in Procopii Rasi seruitutem inciderint. Illum imperiosissime dominari, pro libidine prouinciam gerere, tributa imponere, exigere vectigalia, habere delectum, bellum pro arbitrio indicere, iudicare, ære capiteve mulctare, neminem pati in decernendo aduersarium, furiosas sententias, ac verba sua, pro lege, pro decretis haberi, nobilitatem iuxta, atque plebem, illi seruire, & imperata facere, demum nil Boemica gente miserius esse. Quare de instauranda reipublicæ forma frequentissimam concionem haberi oportere censebant, in ea Mainardus censuit è media nobilitate Ducem deligendum, ne imperium à Proceribus vsurpetur, viros huic consultissimos cum Senatu adhibendos, vt consulto omnia faceret: in eius sententiam omnes pedibus iuere Alscio Rosemburgensis, Dux declaratur, huic maiestatis insignia fuere, Mainardo auctoritas remansit. Quum hæc Procopius accepisset, Orphanos & Taboritas ad intestinum bellum continuo suscitauit. Ad Pelczinam vrbem castra mouit, quam fideles incolebant, graui mox eam obsidione circumuenit. Interea intestinum Pragæ bellum inter nobiles, & Taboritas, Orphanosque suscitatur. Mainardus, & Alscio victoria potitus hæreticorum perfidiam contudit. Procopius, audita sociorum clade, soluta obsidione, Pragam contendit, vbi quum nullam iustæ pacis conditionem accipere voluisset, instructa acie infeliciter decertauit. Cæso Taboritarum Orphanorumque exercitu, ipse cum minore Procopio pari fato occubuit. A Cozca perniciosissimum hunc hæreticum cæsum esse, aliqui tradidere, auctorem victoriæ, Mainardum ferunt. Quum multa captiuorum milia è perfida multitudine capta superfuissent, Mainardi consilio in horrea redacta, & ab armatis cohortibus circumuecta, immisso igni absumpta sunt. Sicque prophana illa multitudo, quæ quum in castris semper vitam degerit, tetro horribiliq; aspectu, aquilinis oculis, impexo crine, demissa barba, insano corpore, hirsutis membris, dura cute, nigro ferrugineoque colore fuerat, cumulatissimas deprauatæ religionis pœnas expendit. Interea Sigismundus Imperator, Philippi Vicecomitis ope ac viribus adiutus, in Italiam concessit, parumque prospere deinde succedentibus rebus, diuturnis cunctationibus affectus, Romam tandem peruenit, vbi ab Eugenio Pontifice maximo, Augusta cum diademate ornamenta suscepit. Nec multo pòst quum Philippo, qui Germania ipsum euocarat, infensus esse occœpisset, Italia abscessit, quod anno salutis trigesimosecundo, supra quaterdecies centenum, accidisse legimus. Nam primam Aquisgrani, secundam Mediolani coronam acceperat. Italia egressus, Basileam iter intendit, vbi adhuc Concilium haberi senserat. Quum illuc venisset, dissidium inter patres offendit, quod Eugenii gratia fuerat obortum, id Cæsaris Augusti præsentia & auctoritate sedatum. Mox in Boemiæ fines properat, vt quid de rebus Boemicis agi possit, intelligat. Quũ Vlmam venisset, Sueuiæ ci-

uiæ ciuitatem,& in vlteriore Danubii ripa sitam, vbi Lycius amnis, qui Sueuos à Bauaris distérminat, Danubio immixtus nomē amittit, Taboritarum Orphanorumque cladem audiuit. Fausto admodum nuncio lætatus, Oratores extemplo in Boemiam misit, qui suo nomine sapiētiam, virtutem, magnanimitatemq; Principum commendarent. Recentem, gloriosamque victoriam congratularentur, quod prophanos, sacrilegos, immanesq; homines è medio tulerint. Maximam à Christo optimo maximo gratiam iniuerint, quia veræ religionis inimicos extirparint. Proinde hortarentur, vt pro virili quisq; sua publicam quietem in regno curarent, si qua superessent bellorum fomenta, extinguerent. Initam iam pacem seruarent, qua nil Deo gratius, & reipublicæ salutarius facere possent. Seque demum Regem excipiant, quem fratri successorem, & paterni auitique regni hæredem ius gentium esse iubet, & illi quoque suo beneficio ipsum Regem esse patiantur. Boemi grato Legatos animo acceperunt, honoreque magno honestarunt. Quum se postulata facturos asseuerarent, coacto mox ingenti nobilium numero, ad Ratisbonam eum conuenere, Romanum Imperatorem, ac suum Regem cōsalutarunt. Quum autem ab his seorsum Ciapoco, & Rochezana, Legatiq; Basilienses, qui Pragæ fuerant, & sibi cum Boemis certo modo conuenerat, ad eum quoq; venissent, Sigismundus, quum initam de religione concordiam recitassent, approbauit, & ex conuento cuncta seruari edixit. Mox Vngarorum efflagitationibus repetitus, secundo amne Danubio deuectus, primò Pisonium, deinde Budam venit, vbi ad reformandum rerum statum, animum aduertit. Edicta multa, legesq; varias edidit, varias nobilium lites discordiasque diremit, inimicitias quoque nonnullas extinxit, ocium in regno instaurauit. Sed antequam vltra progrediamur, & quo se modo cum Boemis gesserit, enarremus, nonnullarum rerum, quas omisimus, est repetēda narratio. Boemica nanque bella, & hæreticorum sectæ, ita nos à rebus Vngaricis diuertêre, vt ne inaudita illorum facinora interciperemus, nunquā ad institutam Vngaricorum gestorum historiam redire voluerimus. Quare de Bossenorum bello, quod paulo ante indictum Constantiense cōsilium, gestum est, ritè dicendum esse censuimus. Quum salutis annus quintusdecimus, supra millesimum & 1415. quadringentesimum ageretur, HernoiaSpalethii dux, qui omne hucusq; fidelitatis officium Sigismundo præstiterat, nescio qua temeritate correptus, à regia fide defecit. Vt perfidiam suam tutius expleret, confirmaretq;, se in Turcarum societatem asseruit, multas ex his equitum turmas, centuriasque peditum introduxit, quo facilius discursare, latrocinia latius agere, pagos oppidaque diripere posset. Augebat latronis audaciā, Regis absentia, qui ad indicendum Constantiense concilium profectus erat, vt obortam in Boemis hæresim coerceret, ac de capessenda Romani Imperii corona tunc ageret, reliqua in Ecclesia Dei suscitata dissidia, factionesq; componeret. Proceres, quibus Vngariæ cura auctoritate regia credita fuerat, Bossenorum nouitate cōmoti, reipublicæ, sociorumq; saluti consulere coguntur. Præfecti Pannoniraum continuò delectum habent, copias & auxilia cogunt. Turmis equitum, Ioannem Garam, & Ioannem Maroth, item Paulum Chuporem prouinciæ Præsulem ritè præficiunt, cohortium præfecturam cæteri nobiles obiere. In Bossenorum prouinciam exercitum satis amplum deducunt. Contrà hostis Turcarum auxiliis obfirmatus, in occursum castra mouet. In certamen vtrique forti animo descendêre, suis quisque viribus freti, collatis signis manum cōserunt: diu æquo vtrinque Marte pugnatum, & dum pari pertinacia dimicant, magnus vtrinque numerus cæditur. Bosseni, quia ne fortè Vngarorum viribus impares essent admodum verebantur, vt ex arte sibi consulerent, multos per circumstantium iuga montium homines disposuerāt, qui in feruentissimo prælio Vngaros in fugam iam versos esse proclamarent, è montibus in hostes ruerent, & sic pugna instaurata, infelici nuncio hostium animos consternarent. E sententia successere doli, quum suos hi laborantes despectarent, ex composito clamoribus hortantur, vt obstent pertinacius, quando hostes terga dedisse significant: id temere Vngari credidere, &

quum suorũ fuga animo consternarentur, remissius pugnare occœperũt. Contunduntur interim ordines,& dum instant alii,alii cõtra terga vertunt,res Pannonica inclinatur. Multo ad hæc impensius Bosseni dimicant, nutantẽ iam hostium aciem repellũt, instauratis ex astu animis, & redintegratis viribus eorum decursu,qui è monte descenderant,Vngarum passim fundunt,fugantq;.Miserrima interim strages exoritur,deseruntur in tanta trepidatione castra,& ea cum impedimentis ferè omnibus in manus hostium peruenere,multi è Principibus Vngariæ occubuere,plerique etiam capti. Ioannes Gara, & Ioannes Maroth,in captiuitatem incidêre,quippe qui dum turpiter cedere nolunt,nonnullis ex hoste cæsis,demum circumuenti,sese tandẽ dedidere. Sed Gara post multos dies, quum è duro se carcere vindicasset,durissimas compedes,quibus inde prosilierat,ad religiosissimum Bathæ fanum,quod Eucharistiæ numini dicatum est,retulit,ibique vt debita vota persolueret,postibus affixit : ad nostram vsque tempestatem, inter cætera Dei miracula, illæ spectantur. Marothus, abnegata fugæ copia, multa se ab hoste pecunia redemit. Paulus verò Chupor,qui pari fortuna captus est, immaniorem nactus hostem, bouino tergo insutus, in profluentem ab Hernoia,cum his verbis, demersus est : Qui sub humana specie,bouina quondam voce vtebaris,bouinam quoq; nunc cum voce formam indue. Nam cum os moresq; bouis Dux ille præferret, in regia quandoque a Paulo ludibrii loco per mugitum salutatus est : vnde conceptum graue odium, facta vindictæ copia, hoc immane supplicii genus inuenit. In Transalpinis partibus, quum Valachi sæpe rebellassent, in eos quoq; sæpe his temporibus est suscepta expeditio,de qua post Bossenensem cladem haud immeritò referendum est.Quum Sigismundus huiusce prouinciæ præfecturam Stephano Losoncio credidisset, ob Regis absentiã in ea est oborta seditio. in causa Valachorum duo fuere principes,Daan alter,alter Merches dictus est,vterq; eodem genere natus. Dominandi gratia est nata discordia. Daan quum se viribus inferiorem esse cerneret, præcipiti consilio tractus, ad Turcarum opem confugit, à quibus auxilia, quæ petierat, facile impetrauit, quum occupandæ illi Daciæ potissimam hanc esse ducerent occasionem. Quare vt cognatum sibi infensum, regno exigeret, prophanas legiones induxit. Merches, ne Turcas Daciam inundare pateretur,neve fœdæ gentis opibus regno eiiceretur,ad Sigismundi opem confugit. Losoncius a Rege missus est,qui prouinciam cum imperio sortitus erat. Quum legionibus supplementum addidisset,hostibus occurrit, at vbi in conspectũ hostium castra mouit, se Turcis Valachisque numero imparem esse cognouit, viribus tamen sui militis fretus,pugnam detrectare haudquaquam est ausus. Postero cum hoste die prælium iniuit,quum diu cruento Marte dimicassent,paremque vtrisque spem victoria ostendisset : in medio ecce ardore pugnæ,Losoncius lethali vulnere confossus oppetiit. Cadente duce, legionibus quoque cecidere animi,extemplo acies inclinari cœpta, mox in fugam effusa, cæteri quoque palantes, castris iuxta atque impedimentis exuti, partim inter fugiendum cæsi, partim capti sunt, pauci è tanta clade euaserũt. At illud incredibile,quod paulò post accidit miraculum, silentio præteriri non potest. Secundo nanque tertiove anno, quum plerique in eum campum descendissent, vbi patratam stragem fuisse memorant,editissimumq; cadauerum aceruum spectarent,emissam inter ossa subinde vocem exaudiuere,faustissima Iesu Christi Saluatoris, & Diuæ Mariæ Virginis nomina resonantem : admiratio simul & pauor hos incessit: quum ad verba subticuissent, eadem paulò pòst quasi difficulter expressa accepere. Dum vocis locum inter ossa disquirerent,portenti desiderio succensi, loquax inter cadauera caput inueniunt : quod vbi homines sibi adesse nouit, Quid tam(inquit)stupidi hîc statis viri ; Christianus ego sum , & magnæ Matri, Diuæ Mariæ semper addictus, inexpiatus inconfessusq; in hoc bello occubui. Magna Dea, in cuius tutela vitam degi, me æterni supplicii reum esse non patitur,hic me adhuc linguæ compotem seruauit,vt & delicta fateri, & animum sacris rite apostolicis lustrare queam:proinde Sacerdotem,qui confessionẽ exaudiat, &

diat, & me expiatum reddat, accersite, quæso. Rogatus, quid tantum à Dea beneficii promeruisset, respondit: Peculiare sibi id in vita fuisse numen, septena quotannis in vita sua festa reuerendissimè celebrasse, religiosissimisq; ieiuniis, ex pane duntaxat & aqua decorasse, sacris fuisse quam studiosissimè operatum, illi tantum numini cunctas animi vires dedicasse. Accersito è pagò proximo sacerdote, confessionem ritè transegit, & impetrata erratorum omnium remissione, acceptaq; nouissima lustratione, id defuncti caput repentè conticuit, perpetuoque quieuit. Varia quoq; bella in Transalpinis dexteriore exin fortuna gesta, sed hoc illustris cladis fecit insigne. Quũ Turci ex perfidia & societate Regulorum, Istrianas in Mysia partes, & ad Themeskezum præcipuè incursarent, prædæ cupiditate, ac soli feracitate tracti, se ab infestanda prouincia continere non poterant. Quod nisi temporibus illis Nicolaus Petri Macedonis filius intercessisset, nimirum de Mysis perbreui fuisset actum. Is enim bello impiger, ac strenuus, corporis iuxtà atque animi viribus pollens, ac tempestiuus strategematum artifex, bella cum Turcis olim infeliciter gesta, bene resarsit, bis hic insigni strage Turcam afflixit, ac impedimentis & castris exuit. Quum ea tempestate Mahumethes primus, quintus Turcarum Imperator appellatus, subreptis è medio fratribus, rerum potitus esset, & amplificato opinione magis imperio, quando iusticia, calliditate, & rei bellicæ disciplina parem ætas nostra non viderat, eam Mysiæ partẽ occupasset, quam nos Bossenam superiorem dicimus: Regulum quendam prouinciæ nouæ præfecit, humili genere natum, qui Ikach dictus est. Hic regiæ dignitatis accessione tumescens, finitimos circum rapinis ac bello non paruo infestare cœpit: latius cum ingenti equitatu excursans, multum pecorum hominumque abigebat, & prout immanis libido tulerat, cuncta igni ferroque vastabat. Magna pars hominum, relictis pagis, oppidulisque non satis obfirmatis, emigrare coacta. Feri hostis audaciam, & sæuitiam vsquequaq; grassantem, is diu ferre non potuit, quanquam hosti longè se intelligeret imparem, feritatis tamen indignitate correptus, tumultuarium cogit exercitum. Miles sibi nullus, præter gregarium, aut è rustica plebe euocatum, erat, auxilia vndecunq; potest, educit, paucas à Rege Sigismundo cohortes cum modico equitatu, quæ in prouincia hibernarant, accersi iubet: quin & agrestẽ congerit multitudinem, quando eadem omnibus erat pro aris ac focis pugnãdi causa. At vbi qualiscunque foret, tantum sibi exercitus esse sensit, quantũ ad arcendum hostem sat esse videretur, palantibus Turcis occurrit. Ikach vbi hostẽ adesse conspicatur, instructa acie, collatisq; signis in eum contendit. Ne pugnam quidem ille detrectat, quem longè maior audacia, & vlciscendi libido ad dimicandum irritarat. Quare magno impetu, pari quoque furore manus conserunt, prælium cruentũ reddunt. Ikach prospecto Nicolao, quem ducem hostium, veluti fuerat, esse rebatur, rectà in eum citato equo cucurrit. Nicolaus hostem non declinat, immo quum nil sibi hac re antiquius accidere posset, singulare certamen init. In primo congressu, infesta Turcam hasta graui vulnere confossum, equo excutit, ipse quoq; desiliẽs, impacta gutturi pede, reiectis precibus, humi iacentem iugulat. Spectata nece Regis, Turcarum acies in fugam conuertitur, à tergo contra instant Vngari, multos in fuga cædunt, multos defatigati cæde capiunt. Nicolaus insigni victoria potitus, opima ad Sigismundum spolia retulit. Vexilla Turcarum, & impedimenta capta, ad Imperatoremque Romanum relata sunt, eius exercitus, ac pagana multitudo, spoliis hostilibus, & ingenti præda ditatus. Haud multo post tempore, quum in Mysiam iterum Turci erupissent, ne inferiorem quidem inde cladem & iacturam a Nicolao duce retulere. Nam cum aduẽtantibus Turcis, iam se viribus imparẽ esse intelligeret, hoc virum astu victoriam sibi comparasse memorant: In primis quem potuit, militem congregat, quum hosti, ob inopiam militum, se obuersari non posse cognosceret, ab arte pariter ac tempore auxilium accepit. Quum per vicos & oppida magnum armentorum numerũ esse nosset, agrestes omnes iumentis considere iubet, præcipit etiam cum armis, tympana, buccinasq; rapi, & aggressuros dudum

hostes, ingentes clamores in pugnæ congressu edere. Mox insequenti nocte, tertia vigilia, Turcas adoritur, à fronte is cum pauco exercitu, à lateribus rusticana turba iumentis insidens hostem inuadit, ex composito clamor ingens editur, tympana circùm obsonant. Turci se ab innumero Pannonum exercitu circumuentos esse rati, quum quid potissimum agerent, haud facilè succurreret, confunduntur omnes, aliqui fortius agentes, in hostem versi trucidantur, nonnulli in fugam versi, palantesq; diffugiunt, Ducis imperium in tanta confusione à nullo exauditur. Inter confusos hostes, Nicolaus cum agmine quadrato se ingerit, multum ex hostili sanguine haurit, vt sui ab hostibus intempesta nocte dignoscerentur, Christi, sanctiq; Michaelis iam symbolū edixerat. Turci castris pariter ac impedimentis exuti, magna clade affecti sunt. Nicolaus cum agresti multitudine ouās, ac spoliis onustus, domum rediit. Sigismundus ad hæc quatuor & triginta annos in Vngaria latè regnarat, abrogato fratre, Boemiæ regnum sub gubernatoris nomine gesserat. Post Venceslai obitum, anno Dominicæ incarnationis quadringentesimo ac vigesimo vltra millesimum, Boemico diademate coronatus est. Hunc ingenita probitate, ac profusa beneficentia fuisse memorant, non de nobilitate solùm, verùm etiam de plebe is bene mereri voluit. Nobiles ac ignobiles iuxtà extulit, ac præter fortunæ conditionem, & opinionem omnium euexit. Plerosq; in Vngaria, ciuitatibus, oppidis, magnisq; dominatibus donauit. Eximios magistratus temere quandoque compluribus impertiuit. Palociorum ac Rosgoniorum domum multis beneficiis ornauit. Quin & Michaelis Orzagi, Palatini quondam haud ignobilis familiam multis honoribus excoluit. Pipo Ozora ab eo mirificè dilectus, ac liberis orbatus obiit. Philippus Florentius, & sua & illius virtute nimis adauctus. Item cunctis honoribus excultus, sub ductu auspiciisq; Sigismundi, viginti Turcam cladibus afflixit. Quos ex obscuro & àgresti genere olim extulit, ingrati foret ocii enarrare. Illustrem Sigismundi aulam nemo satis admirari potuisset, quandoquidem præstanti Principum frequentia refulgebat, quò tanquam ad Procerum viuaria, ex omnibus Europæ partibus viri clari confluebant. E remotissimis Hispaniæ finibus multos in Pannonias, Imperatoris huiusce fama contraxit. Lusitaniæ Regis filius, audito Sigismundi nomine, in Vngariam peregre profectus est. Qui ab Augusto remoratus, & illic hibernare coactus, quum stantem glacie Danubium, & oneratos currus, pedestremq; trāsitum æquissimè toleraret, haud secus, ac rem miraculo dignam, ad patrem, multosq; Hispaniæ Regulos id scripsisse dicitur; ingruente mox primo tempore, impetrata missione, ab imperatore magnificè donatus, ac multis exultus honoribus, dimissus est. Frequentauit quoque illius aulam Georgius, superioris Mysiæ Princeps, quem Despotem nominant. Hic Sigismundi beneficentia victus, Albam Regiam, ibi ad Danubii ac Saui confluenta sitam, vbi Taurinium olim fuerat, in perpetuæ fidelitatis pignus, veluti tuti obsidis loco, Imperatori sponte dono dedit: quod quidem in Mysia, ac ea quæ ad Turcos nunc spectat, Vngaria, vnicum est propugnaculum. Contrà ille, ne bene merendo cederet, hæc illi castella in regno rependit, Zalonkemem, Bechiem, Kelpem, Vilagosuarum, Tochaium, Monkachum, Thaalliam, Rhegezum; oppida verò, Zathmar, Bezermem, Debreczem, Thur, Varsan, & pleraque alia: Budæ autem, magnificas ædes, quæ regiæ loco haberi possunt. Dum extirpando schismati, quod iam diu in Christiana republica fuerat suscitatum, & castigandis hæreticorum dogmatis, pacandæ Boemiæ, & capessendæ coronæ incumberet operosus ille Princeps, res nouæ, ob regis absentiam, nonnullorum scelere obortę sunt, quas haud facilè præfecti regni sedare potuerunt. Blasium quendam referunt, humili genere, ac in tenui re natum, ex Imperatoris peregrinatione tātum sibi audaciæ comparasse, vt coacto facinorosorum exercitu, quem ex gregario milite planè cōflauerat, Thernauiam noctu clam intrauerit, & Vngarici, Boemiciq; militis viribus fretus, cęsa haud parua ciuium multitudine, in potestatem suam vrbem redegerit. Mox Thernauia potitus, locumq; nactus ad inferendum vicinis bellū quam accommodatissi-

modatissimum, superiores omnis Vngariæ partes, quæ ad Austriã Morauiamq; pertinet, longè lateque cædibus, rapinis, incendiis, tumultuq; perculerit, ad Danubium vsque regionem, quam à Matthia denominant, magnis calamitatibus & terrore compleuerit, atque nisi magna nobilium multitudine congregata, comparato tumultuario exercitu occurrisset, multo latius pestis illa debacchata fuisset. Quum is accepisset, quod ad coercẽdam eius audaciam nobiles molirentur, cautius rem egit, de pace agi cœptum est: ea conditione res pacata, vt quæcunque sæuus latro occupasset, nobilium permissu tutò potiretur. Non multo antè tempore, in Vngaria bellum quoque rusticorum emersit, seruili, socialique bello haudquaquam inferius: diuersis hæc temporibus gesta sunt. Antonius in Transsyluanis noua molitus, & coacta ingenti agrestium manu, sub prætextu exuendæ seruitutis, à regia fide defecit. Mox in oppida castra mouere cœpit, quæ rebellionem istam detrectarent, obuersantem his nobilitatem, collatis signis proterit, multos cædit, pagos & oppida, quę parere nollent, primò diripere, ferro ignique vastare. Nonnulli è Proceribus, qui Antonianas partes tunc sequi recusarent, repentè à pagana turba trucidari, in vincula coniici, coacta viritim spolia diuidi. Quare sub libertatis noua specie, Antonius tyrannidẽ sibi comparauit. Id ipsum Martinus vir agrestis, in regione, quam Nyrium, & Zamoskenium dicunt, ausus est: quippe facta seditione, cum quadrato rusticorum agmine, longè lateq; grassatus, maximam per vicos & oppida nobilitati calamitatem intulit. Cui quidem pesti nisi cũ tumultuariis copiis præfecti prouinciarum occurrissent, parum abfuisset, quin regnum ad publicam defectionem perpulisset. Singulis vtrique præliis profligati sunt, cæsisque seditionis autoribus, ex agresti multitudine, alii oculis, pars magna naso, auriculis, labiisque aliqui mulctati sunt, nonnulli præcisis manibus pœnas luére, vt omnes illi, quæ nefaria scelera patrassent, fœda cicatrice vulgò referrent. Ex his igitur, quæ dicta sunt, quãtis periculis ac malis Imperator ille laborarit, facilè intelligi potest. Iam tempus exposcit, vt quo pacto res Dalmaticæ decrescere cœperint, in Venetorumque potestatem deuenerit Sigismundi temporibus, breuiter aperiamus. Quum à Ladislao Apuliæ Rege Iadram Veneti accepissent, quam cum agro & appendicibus, centum milibus aureûm se mercatos esse profitentur, ad recuperandam reliquam Dalmatiæ oram animum adiecere. Sollicitare sensim populos ad defectionem, discordiæ semina passim serere, vexare factiones, & magnis nobiles plerosque promissis allicere, variis artibus hominum animos infirmare, nutantes ad se trahere. Quare Sicenses paulo pòst tempore, intestina dissensione laborare occœperũt, duæ in vrbe factiones obortæ, nobilitatis vna, altera plebis fuit. Ad Venetos secessere nobiles, Pannonum fidem retinebant reliqui. Quum à Pannonibus nobilitatem defecisse, multitudo vidisset, extemplo facto tumultu, in eam arma capit, & plerisque cæsis, vrbe eiicit, reiq; publicæ gubernationem capessit. Optimates exacti, ad Venetorum opes confugiunt, à Senatu, facta deditione, auxilium implorant: ob imperandi cupiditatem, Senatus id vltrò pollicetur, primo tempore triremes quatuor, cũ paruis quinquaginta nauigiis in Dalmatiam mittit. Contrà Sicenses per totam hiemem Pannonica auxilia sollicitarant, validissimo Vngarorum præsidio vrbem muniuerant. Quum Sicum Veneti oppugnare cœpissent, prosilientes ex vrbe ciues cum Vngaris ita Venetos inclinarunt, vt nisi illi se in classem continuò recepissent, eo de his die actum foret, cecidere tamen multi, qui in littus egressi, subire mœnia tentauere. Quum tenui Sicum apparatu expugnari haudquaquam posse intuerẽtur, Senatui repente significarunt, maioribus id viribus adoriri oportere, neque sine terrestribus copiis capi posse. Lodouicum Bucechalinum misere patres, cui copiæ cum supplemento datæ, & mandatum, vt summo studio ac vi, terra iuxta atque mari ciuitatem oppugnaret. Postquam Sicum peruentum est, Lodouicus vrbem obsidet, omnes aditus, dispositis circùm militũ stationibus, occludit, quin & turres erigit, præsidiaque imponit, ne arma, subsidia, cõmeatusq; importari possent. Dum pertinaci vrbs obsidione vexatur, Legati

à Senatu in Vngariam mittuntur, vt hanc cum Sigismundo causam componerent. Ioannes Barbus, & Thomas Mocenigus, Legati fuere; quum in Panno-niam venissent, quia de re molesta agebatur, multos in contentione dies cōtriuere. Ad extremum, dum se per omnia versant, quum nihil inter eos conuenire posset, vtriq; ex composito, Sicensem causam Ioanni summo Pontifici delegarunt. Dum hæc ita geruntur, non multò pòst Pipus Florentinus, Scalariorum familia natus, quem Philippum dicimus, cum decem milibus equitum, à Sigismundo missus in Italiam, Venetos fines inuasit. Belli huius causam, Foroiulien sium, Carnorumq; discordias pleriq; suspicātur, quum ex his, alii Venetis, Pannoniis, Aquileiensive Antistiti alii parere studerent. Nimirum Dalmatia motus huiusce causa fuit, quippe quæ non modò Pipum, Præfectum legionis, verùm etiam & Sigismundum ipsum in hanc expeditionem adegit. Is enim, quod Lodouicus quondā socer eius, tanto sudore ac impendio compararat, facile amittere non poterat. Adauxerat indignitatem Iadra, à Ladislao vendita, & Sici obsidio. Irritabat quoq; ad id bellum Brunorius Scala, qui patrium dominatum, Sigismundi ope, recuperare sperabat. Quinetiam & Mariam Sigismundi coniugem in Dalmatiam venisse, & hac Sicum obsidione liberasse accepimus, oppidani quoque tempestate nostra testantur, haud à Sico procul cœnobiū quoddam, diuersoriumve ab illa fuisse ædificatum. Quum Pipus igitur in Italiam, Sigismundi iussu, primùm erupisset, Fredericus Sauorguanus cū vniuersa factione sua transiuit ad Venetos. Vtinenses Pannoniis se dediderunt. Ille recepto Vtino, in Taruisinorum fines castra mouit, Venetis Sereuallum, Bellunum, Feltrum, ac Metam abstulit. Demum quum multa præclara hic facinora gessisset, auro demum à Veneto corruptus, dimissa prouincia, in Vngariam reuersus est. Quē, detecta viri auaricia, Sigismundus infuso in os auro (vt aiunt) enecari iussit. Sed quum Præfecti sui cupiditate, victoriæ successum interceptum esse intellexisset, instauratis exercitibus, in Italiam venit, ex quadraginta hominū milibus exercitum conflasse plerique tradidere, multo minus alii referunt. In Carnos primùm is erupit. Veneti Carolum Malatestam conduxere, virum longa rerum experientia, & bellica disciplina valde pollentem. In agro sæpe Feltrensi Taruisinoque, manu consertum est, & cruentissima quandoque pugna dimicatum. Vngarorum sæuitiam hic plerique commemorant, quia quicunq; bello superfuisset, oculis orbassent, aut mutilatis manibus dimisissent. In tanta belli crudelitate, Legati tres iterum ad Sigismundum à Senatu missi, Franciscus Foscarus, Thomas Mocenigus, & Antonius Cornarius, fuere Oratores, qui cū Rege Pannoniæ quinquennales inducias confecerunt. Ne diu quidem id ocium permansit, in Carnis iterum bellum suscitatur, Vtinensium factiones in causa fuere. Lodouicus Thechius, qui eo tempore Aquileiensis Ecclesiæ Antistes erat, totam Carnorum regionem, quæ Liquentia, Timauoque, item Alpibus, Adriaticoq; mari continetur, sub ditione sua regebat. Quum inter Lodouicum & Vtinenses discordia propter exules oboriretur, quia hi Sauorguanæ factionis homines, qui ad Venetos superiore bello defecerant, ac idcirco patria carebant, in eam restituere nitebantur: contrà ille nimium obuersari, ac dicere se nullo id pacto permissurum: hinc ingēs est orta seditio. Interea Sacilium à Venetis occupatur. Lodouicus cum grauissimo sibi hoste rem fore ratus, ad Sigismundi opes confugit. Veneti quum occasionem inuadendæ regionis perquam idoneam oblatam esse conspicarentur, quibus possunt artibus, discordias fouent, Ciuidatenses ad se deficientes, gestiente animo, in fidem accipiunt. Paulò pòst Lodouicus cum Vngarorum auxiliis aduenit, quum quatuor hominū milia è Pannonibus eduxisset, è Carnis multas cohortes, & sat validum equitatum coegit, in primis in Ciuidatenses castra mouit. Oppidum imposito Venetorum præsidio munitissimum obsidet, circumiacentem longè lateq; agrum populatur, & incendit, sed brumæ mox væsania, obsidionē soluere coactus est, solutoq; exercitu, quum per oppida cuncta præsidia disposuisset, ipse cum auxiliaribus copiis in Vngariam concessit. Eadem hieme Veneti oppida, quæ proximo bello ami-

lo ami-

lo amiserant, recepere, in primisq; Feltrum & Bellunum recuperant. Mox Carnorum fines ingressi, quos magna ex parte Foroiulianos appellant, Pratū in primis adoriuntur, euertuntq;. Philippus Arcius, vir bello impiger, Venetorū tunc ductabat exercitum, in tanto belli successu haud cunctandum esse ratus, Vtinum obsedit: quod idcirco factum est, quia Vtinenses plerique ciues, qui Sauorguanæ factionis erāt, portam quæ ad Ciuidatum pertinet, se proxima nocte patefacturos esse pollicebantur. Patefacta ex composito porta ingressi, oborto tumultu, detectaq; coniuratione, oppidanorum occursu reiecti sunt. Exules, quos temeraria inuexit audacia, partim cæsi, partim repulsi. Vtinenses, annos aliquot bello vexati. Veneti pleraque interim oppida, Procerésque Carnorum in ditionem suam redegere. Vtinenses, quum Lodouicum Aquileiensem in Pannoniis agentem aliquandiu expectassent, desperato subsidio, ac Venetæ partis instinctu, ad Venetos misere Oratores, qui bonis deditionem conditionibus curarēt. E sententia cum Venetis est composita deditio, id vnum adiectum, vt inito fœdere Fredericum eiusdemq; factionis homines in patriam restituerent, omniaque bona redderent. Percussum ex compacto vtrinque fœdus. Audita Vtinensium deditione, eandem pleraq; Carnorum oppida conditionem subiuere. Lodouicus Aquileiensis Vtinensium defectione irritatus, è Pannoniis per Noricos confestim in Carnos cum validissimo equitatu Pannonum erupit. Primo Clusimam arcem impetu, in montium angustiis editam, vi cepit, Mutianū oppressit, nonnulla circum oppida expugnauit. Sed Veneti interuentu, intercepta victoria. Sigismundus enim, qui variis expeditionibus distinebatur, & modo cum Turcis, modo cum Boemis, variisq; gentibus bellum gerebat, Italici belli spiritus remittere cogebatur. Non multo post tempore Lodouicus Sigismundi opibus adiutus, haud inferiore quam antea apparatu, in Foroiulianum agrum reuertitur. Mansanum primo, deinde Rosacium, & pleraque castella capit. Instaurato in Carnis bello Veneti occurrere. Exegere Lodouicum, qui præ commeatuum inopia bellum ibi diu alere nō poterat. Ad Sigismundum tandem reuersus, dum in Noricis & Pānonibus noua molitur, vita decessit. Audito Aquileiensis Præsulis obitu, Foroiulianus ager, quum variis Sigismundus bellis vexaretur, a Venetis occupatur. Hæc habui, quæ Sigismundum cum Venetis gessisse legi, quintieam & è plerisque Vngaris audiui, qui dū in Italiam per Foroiulianum agrum iter facerent, nōnullos præcisis adhuc manibus hospites ibi se spectasse testantur. Quum de rebus Vngaricis, Dalmaticis & Venetis nonnulla dixerimus, nunc de Sigismundo reliqua prosequamur. Postquam igitur augustali corona potitus, in Vngariam (quemadmodum supra dictum est) rediit, Pannonias pacauit, nouasque leges edidit, vt Boemorum animos sibi apprime conciliaret, eorum ad se Principes in Vngariam euocauit, sexaginta his aureorum milia in Alba regali distribuisse fertur. Immensum pecorum numerum adiecit. Qua die Boemiam aditurus erat, admonuit. Deinde in Boemiam iter intendit, venit Iglariam, vbi conuentum frequentissimum Boemorum habuit. Ibi omnia cum Synodo, Basiliensi de vera religione transacta, iterum comprobauit. Boemis & Morauis hæc Synodus indulsit, vt sub panis ac vini specie Eucharistiam sumere fas esset: in cæteris omnibus, cum Romana Ecclesia sentirēt. Id an ex præcepto Dei fieri fas sit, Basiliensis ipsa Synodus plane definiet. Quin & eam conditionem adiecit, vt his Eucharistiam impartirēt, qui rationis forent compotes, & eam reuerentissime postularent. Item inter communicandum publice sacerdotes plebem admonerent, vt non sub specie panis tantum Christi carnem, nec sub specie vini tantū sanguinem, sed sub alterutro vtrumque contineri, catholice credat. Intercessere quoque aliæ inter Sigismundum & Boemos conditiones pacis, Ecclesiarum prædia loco pignoris occupatoribus relicta sunt, donec certa pecunia redimerentur. Religiosis vtriusque sexus, quibus collegia sacra adempta fuerant, item exulibus spes reditus interdicta: promissus Rochezanæ Pragensis basilicæ præsulatus. Boemicarum Ecclesiarum potestas Romano Pontifici prorsus ablata. Quum hæc ita ex composito consti-

tuta fuissent, præsidente in Augustali suggestu Sigismundo, quem in foro erexerant, & adstante Alberto genero, in frequentissima Procerũ corona, Rochezana cum presbyteris quatuor, quibus cæterorum potestas delegata fuerat, omne religiosi obsequii officium Romanæ se Ecclesiæ præstiturũ plane professus est. In sequenti die, in eadem concione ac solennitate, pari anathemate, cæterisque censuris pontificiis hæretici absoluti, introducti per Concilii Legatos in Ecclesiam: vbi quum res diuina fieret, Rochezana perfidiæ suæ haud immemor, vni ex plebe, quem adesse iusserat, Sacramentum ex calice dedit. Ioannes ad hæc Polomor, alter è Cõcilii Legatis, quum in aliena Ecclesia haud quaquam id fas esse clamaret, inhiberetque, perstitit in proposito ille, & contempto eius imperio Eucharistiam homini communicauit. Quare parum abfuit, quin conuenta omnia pro irritis haberentur. Ex eo conuentionis capite res pacata, quo sancitum erat: paucis licet pacta violantibus, initam tamen cõcordiam nequaquam intercipi. Compositis rebus omnibus, nono calendas Septembres,
1436. anno Dominicæ salutis sexto & trigesimo supra millesimum & quadringentesimum, Pragam incredibili pompa honorificẽtissime inuectus est: vbi qui paulo ante Boemorum hostis, spurius Antichristi filius habitus, & prophanus, cunctisque hominum votis perdendus esse censebatur, inauditis honoribus exceptus est. Iurauerunt in eius manus Proceres cuncti, vrbiumque Legati, se illius imperium nunquam detrectaturos. Constitutos ab eo magistratus, vltro accepere. Certauere mox omnes obsequiorum officiis, atque ea tempestate Boemum & persequendo & obsequendo immoderatissimum iudicasses. E Basiliensi deinde synodo Legati Pragam missi, quorum Philibertus Constantiensis Episcopus princeps erat. Hi ecclesiasticos ritus introducere, restituere sacerdotes, corrigere sacra, & emendare, quibus plebis cantilenas olim adiecerãt, item reuocare abrogatas diuorum imagines, sacras aquas referre, dicare fontes baptismatis, altaria ornare, ac demum spurcitias omnes abolere cœperunt. Quam plurimi sanæ mentis paruere, obstitere Rochezanæ sectatores, item passim obloqui, maledictis non abstinere, publicis Romanam Ecclesiam, apostolicumq; Senatum sermonibus laniare, quinetiam Legatis plerunque synodalibus insidias tendere. Sigismundus pollutis se templis abstinuit. Iacobi ædem, quæ Minorum ordinis collegium olim fuerat, & quam in ærarium illi redegerant, sibi restitui poposcit: annuit ciuitas. E Mendicãtibus etiam plerique rediere, vtputa Cœlestini, Sclaui, serui diuæ Virginis, Hierosolymitani, & plerique sacrorum ordines: item Abbates nonnulli, & diui Georgii Antistites, necnon & Vrbanæ basilicæ canonicorum ordo: altaribus ornamenta reddita, diuini quoque ritus instaurati, ademptis olim basilicæ prouentibus, quibus templorum ministri alebantur, impensæ hebdomadatim collegio huic ex fisco datæ: quare cathedrali Ecclesiæ sex aureûm millia quotannis hinc erogata. Multa cæteris templis donatiua ab Imperatore distributa. Ad extremum vi potius necessitatis, quam voluntatis imperio, fœdus cum hæreticis ictum est. Pacata Boemia, multum sibi nominis Imperator comparauit. Maximus ac spectatissimus in Christiana republica habebatur. Congratulatum vndique Oratores ad eum veniebãt, & hunc verum omnes Augustum ac Cæsarem prædicabant. Eugenius quoque Pontifex maximus, auream rosam in gratulationis & lætitiæ speciem ab Vrbe misit. Quicunque autem superfuerant Taboritæ, in oppido conseruati, & hac in gratiam conditione recepti sunt, vt quinquennio tantum suis moribus vterentur, tributi nomine quotannis sexagenas argenti libras penderent, ius ciuitatis haberent, rubra cera literas obsignarent. Verum in re diuina facienda, quum in nefandas cæremonias recidissent, castigaturum se eos propediem Sigismundus interminari. Contra vero profanam horum insaniam Rochezana assiduo hortatu cõfirmare, indies se pertinacius agere, monachos redeuntes, dæmones appellare: demum Imperatoris minarum admonitus, clandestina se fuga præripuit. Eius Ecclesia Rapusconi viro probitate vitæ & doctrina præstãti commissa, qui perturbatis iterum rebus, in exilium exactus est. Antequam Sigismũdus Boemi-

Boemiam ingrederetur, Ioannes quidam Robacius, vir optimo genere, ac pessimo ingenio, non longe à Cuthnis montibus in edito colle castellum erexit, quem montem Sion appellauit, auguratus ex eo quandoque loco promanaturam esse veritatem, quæ Boemicam gentem in libertatem aliquando vindicaret. Quum cæteri Proceres, audito Imperatoris aduentu, Iglariam cum vniuersa nobilitate proficiscerentur, vt eum pro dignitate exciperent, hic domi remanens prædas exercebat. Infestat finitimos, & Regem demum lacessere nõ veretur. Boues ac vina. quæ ex Vngaria ad Imperatorem aduehebantur, intercipit, formidolosa reddit itinera. Ad hunc latronem expugnandum Henricus Prascon à Sigismundo missus, qui quum menses quatuor castellum natura & arte munitissimum oppugnasset, capto tandem Robacio, cæterisq; latronibus, expugnauit. Cum his etiam Hussitarum Antistes captus est, qui sacris apud eos operabatur. Pragam perducti, furcisq; deuoti, omnes laqueo enecti sunt: duo & nonaginta hos fuisse perhibent. Sigismundus interea iam ætate grauis, variis tunc senectutis incommodis laborare cœperat. Hinc Barbaram Imperatricem non mediocris Imperii sollicitudo incessit. Henricum Prasconem, Alscionem Sterenbergium, Georgium Pogiebrachium, & plerosque Regulos ad se acciri iubet, quos magnam apud Boemos auctoritatem habere senserat. In abditas aulæ partes inducit, vbi quum consedissent, Imperatorem propediem moriturum enunciat: quum tot morbis obsito, & his quam difficillimis, longam proferre diem, sperare non liceat. Quum multæ sint vndique turbæ oborturæ, haud ab re ait fore, si ante tempus de retinendo Imperio prouideretur. Illud vnum consilium optimum futurum, si quum vidua fuerit, Poloniæ Regi legitime coniugetur. Opulentissimi hunc coniugii conditionem haud quaquam abnegaturum affirmat, quando duo pro dote regna capesset. Item Ciliæ Comites, alterum fratrem, nepotem alterum, magna sibi auxilia præbituros. Quin & multos sibi in Vngaria esse Proceres, qui suas partes tuebuntur. Imperatricis consilium Boemi approbant, & pro illius arbitratu fœdus ineunt. Imprudens profecto mulier, & propriç libidini nimis obnoxia, quippe quæ iam annis effœta Elisabetham filiam, quæ Alberto Austriæ Duci nupserat, & iam in spem regni fuerat educata, mente deiicit, nouum coniugium molitur: eoque vesaniæ illa processit, vt omnes ingenii neruos geniali thoro prorsus intenderet, cuius iam se impotem fore senserat. Nec latuere quidem Imperatorem vxoris artes & cõsilia, cuius ingenium & pudicitiam quandoque suspectam habuerat, quando hanc ab Herresto Austriæ Principe adamatã esse intellexerat. Quũ interea medici omnem Sigismundo spem valetudinis ademissent, commonefacerentq;, vt animi imperiique sui salutem curaret: è Boemia, quam perfidia semper laborasse nouerat, depexa coma, & viridante serto comptus, in bonç valetudinis prætextum egreditur, in Morauiam concessit, vt ante quam è vita decederet, filiam generumq; videret. At illa cum Alberto, audita grauissima patris ægritudine, ex Austria repente profecta Znoimam venit, ibique Imperatorem offendit. Barbara Imperatrix, vna cum Vlrico Ciliæ Comite, ac fratre suo, virum sequuta, imperatoris iussu, custodiæ traditur. Vlricus initæ factionis conscius, capta sorore, mox aufugit. Sigismundus, quum se indies, grauius laborare intelligeret, & mortem instare propius, potiores Vngariæ Boemiæq; Proceres in cubiculum accersi iubet, qui vbi præsto adfuere: Quum nouissimum (inquit) diem imminere sentiam, nil me magis angit amici suauissimi, quam vestra salus, & vtriusque regni sollicitudo. Idcirco quum Pragæ me iste languor incesserit, extemplo dissimulandi morbi gratia, vt mihi comam barbamq; depexã, & caput sertis bene comptum redderetis, admonui, vt vos tutius è perfida hæreticorum gente educerem. Non enim nescius eram, si Pragæ mihi mori obtigisset, vos frementi sacrilegorum rabie obsitos, hinc nũquam tuto egressuros. At postquam pericula hæc euasimus, antequam mihi vita tot bellis, laboribus, discriminibusq; vexata, claudatur, agendum est socii, quo pacto hæc duo regna gubernentur institutamque pacem ac ocia seruent: nam superiora mala, vt futuris prospiciamus, eo ma-

gis hortantur, quo maiora illa fuere: imminentia vero, quam grauia futura sint Barbaræ vos conatus admonuit, ita quod nisi in tẽpore prouideatur, multo grauiora supersint. Multi nanque morbi quam primum, vbi aduenere, curantur, & ante eorum aduentũ multo facilius ipsa prudẽtia declinari potuissent, qui postquam altius insedere, aut mortem inferunt, aut perquam difficulter curari queunt. In primis Rege, ac moderatore optimo vobis opus est, quem delectum amare & obseruare, debitam præstare fidem, ac æqua illius imperia facere debetis. Quem autem vobis Regem meliorem optare possim, præterquã eum, quem mihi generum filiumque delegi, haud facile dixerim. Albertus est, virtute, sapientia, & longa rerum experientia præpollens, nobilitate quoque generis, ac morum excellentia vsque adeo præstans, vt etsi infensus nobis esset, res tamen nostras ipsi in tãta bonorum Principum orbitate committere cogeremur. Non me magis, si vera loqui liceat, quam vos omnes probitate sua promeruit. Superest filia, supersunt quoque aliquæ Sigismundi reliquiæ, quas in amoris mei monumentum & colere & diligere debetis. Ad hoc nos Alberti iustitia ac integritas impellit, & ingens in vos omneis amor & beneficentia, quem apud me patronum vnicum, immo patrem semper habuistis. Beatum, mihi credite, id futurum imperium, quod Alberti ductu auspiciisque geretur. Princeps enim, cui religio, pietas, magnificentia, æquitas, & prudentia singularis est insita, omnes de se optima quæq; sperare, ac iubere potest. In eo spem omnem collocaui, hunc mihi adoptaui, hunc vnum pacis & iustitiæ ac ocii fundamẽta, quę ieci, in vtroque regno adaucturum esse speraui. Vos autem socii, aliud sentire, aut optare non crediderim, quando hũc iuxta atque me ipsum semper amastis, & vt quod nunc nuncio, facerem, sæpe mihi persuasistis. Si pro arbitratu meo vitam prorogare fas esset, recusarem profecto sponte, tot malis & laboribus absumptus: sed vestri charitas me remoratur in terris. Nunc postquã paralytici sæuitia morbi, iam collabante corpore, propediem obeundum est, per meam in vos pietatem, per vestram in me fidem, quæso, item per vtriusque regni salutem, per incolumitatem vestram, pro qua maxima quæque pericula pertuli, vt Albertũ, quem vobis nunc declaro Regem, & cui coniugaui filiam, cui potestatem ac omnes fortunas meas iure legaui, hunc vos eundem cunctis suffragiis & habere & declarare velitis, idq; antequam vita decedam, omni studio faciatis. Elisabetham qua debetis fide colatis, & tueamini, ne aliter quidem, atque nostra in vos officia postularunt. His dictis, conuersus in lachrymas, haud plura loqui potuit: annuere Proceres ad vnũ omnes, & in manus eius id ipsum re præstituros semper esse iurauerunt. Declararunt ibi Regem, & cuncti ante socerum, Albertum Regem & Imperatorem consalutarunt. In Alberti deniq; manus rite iuratum. Introducta quoque gnata, ac faustis salutationibus admissa. Quum à lachrymis aliquantisper ille respirasset, vt inita dudum consilia è sententia euenirent, Legatos quoque declarare placuit, qui post eius obitum in Boemiam contenderent, & testamentum in concione recitarent. Legatorum princeps Gaspar Slickius mira ingenii dexteritate, & dicẽdi copia præditus, trium Cæsarum secretarius, & de Pio Põtifice maximo, dum in Noricis ageret, optime meritus. Quã versatile huic fuerit ingenium, hinc intelligi potest: apud imperatores treis, qui diuersis admodum fuere moribus, cum summa semper laude ac dignitate versatus, inter cæteros secretarios obtinuit principatum. A Sigismundo, Egra & Chubito in Germania: ab altero, Calosio & Alba ecclesia in Vngaria: à Frederico, Græcio in Austria donatus est. Postero die, quo diuæ Virginis conceptio celebrabatur, Sigismundus compositis humanæ vitæ rebus, ac omni sacri viatici instructus apparatu, qui ad vitæ alterius iter pertinet, Suoymæ, cum summo
1437. omnium desiderio excessit humanis, Dominicæ natiuitatis anno quadringentesimo trigesimoseptimo supra millesimũ, ætatis vero suæ septuagesimo: regnorum autem, ac in primis Vngariæ quinquagesimoprimo, Romanorum septimo & vigesimo, Boemiæ decimoseptimo, Imperii denique Romani quinto. Post mortem ita ab omnibus deploratus, vt adhuc Germani gemãt, Vngari defleant,

Boemi

Boemi lachryment, catholica Ecclesia prædicet, atque vniuersa denique Christiana respublica cum omni posteritate summis laudibus efferat, ac commemoret. Vir fuit probitate ingenita, Augustali genere, fausto aspectu, statura magna, pulchro corpore, quod augustæ multum referebat maiestatis, crines aurei, crispi a iuuentute, serenus erat obtutus, glauci quidem oculi, item promissa barba multum sibi adiiciens grauitatis, quam ad promerédam Vngarorum gratiam, qui prolixa barba vtebátur, in deliciis nutriuisse & gestasse dicitur: quum nimium popularis esset, ad corporis decorum nihil adiicere amplius natura potuisset. Animo fuit perquam grandi & excelso, item profusæ liberalitatis & magnificentiæ Princeps, amicis prodigebat omnia, & ita sæpe prouentus omneis erogabat, vt nihil etiam in his, quæ vitæ sunt vsui, sibi superesse pateretur. Sæpe quum in regia nihil esset, quod suo prandio præpararetur opiparè, amicos inuitatus adiuit: sæpe etiam ab his symbola corrogauit. Item comitate, clementia & affabilitate tanta, vt cæteros ea tempestate Principes anteiret. Ad crudelitatem nunquã, nisi grauissimis iniuriis irritatus est. Christianã rempublicã, Ecclesiãq; Romanam, plus omniũ opinione dilexit. Quod ex his vel maximè constare potest: nam cùm graui diuturnoq; schismate, quod vnum de quadraginta annos perdurauerat, diui Petri nauiculam fluctuare cognosceret, Cõstantiensem synodum indixit, vbi Ioanne, Gregorio, Benedictoq; Pontificibus abrogatis, Martinum Quintum summum Pontificem creauit, vniuersam rempublicam industria laboreque suo componere studuit. Ioannes, Concilii decreto, ad Heydelbergam Germaniæ castellum perpetuò relegatus. Gregorius, qui à Pisano concilio damnatus fuerat, per Carolum Malatestam Oratorem suum, se vltrò pontificatu abdicauit. Benedictus cognomẽto Boltrinus, quum se Paniscolæ, quod Taraconensis Hispaniæ munitissimum est castellum, tueretur, seq; Christi vicarium pertinaciter assereret, ei[illegible]dem Synodi auctoritate iterum abrogatus est. Hic etiam hæresiarcharum grauissimæ exactæ sunt pœnæ, promulgatæ sanctiones nouæ, & optima Romanæ Ecclesiæ forma introducta est. Cuncta quoque pro viribus pacare curauit, orthodoxæ fidei amore succẽsus, tot in Boemia bella gessit, coercuit hæreticorum rabiem, & quantum in se fuit, Hussitarum sectas repressit. Turcas propriis sedibus quiescere adegit, quos per Pipum Florentinum Magistrum equitum, viginti præliis superauit. Bis in Italiam contendit, semel quum Cæsar declaratus est, ante Constantiense concilium. Quo quidem tempore vniuersam fermè Cisalpinam Galliam sedandi belli causa lustrauit. Philippum Mariam, ducatus Mediolanensis titulo, sua auctoritate fecit insignem. Iterum euocatus est a Philippo, dum Venetorum bello durissimè premeretur, cui si auxilio foret, augustalem coronam ille promiserat: profectus Mediolanum, affectato nimium Ducis colloquio, quum in arce Iouis ille se obclusisset, virum nunquam videre potuit. Ob contemptam Cæsari[illegible] impotentiam, id factum plerique iudicarunt. Verum exacta Parmę hyeme, in Hetruriam non sine magna indignatione cõcessit. A Senensibus honorificè exceptus, aliquot ibi menses subsedit: & formosissimarum sæpe spectaculo matronarum exhilaratus est. Hìc memorabile illud duorum amantium exemplum intercessit. Euryalus enim iuuenis equestris ordinis, & comes augustalis, mira pluchritudine spectatissimus, primo obtutu in Lucretiæ Senensis amorẽ exarsit; pari quoque ardore correpta virgo, quam tanta venustate, formæque præstantia, ea tempestate præpolluisse memorant, vt alteram multi Venerem cognominarent. Amoris ęstus perbreui vtrunque voti compotem fecit. Sed abeunte Romam Imperatore, quum Euryalus amicam deserere cogeretur, secundùm digressum, altera sexus imbecillitate parum constans, præ amantis inopia expirauit: alter amicorũ consilio & solatio aliquãtisper instauratus, quamuis vitam distulit, nũquam tamen amplius ridere visus est. Quum Romam Imperator venisset, ab Eugenio coronatur. Hinc profectus per Flaminiam Ariminum, mox Ferrariam Mãtuamq; reuisit, vbi quum à Ioanne Francisco Gonzaga honorificentissimè exciperetur, non modò ius dominatus imperatoria auctoritate illi confirmauit, sed Bar-

baram Brandeburgensis principis filiam, ac sibi arcta affinitate cōiunctam, Lodouico eius filio coniugauit: quibus quidem nuptiis haud parum domum illam honestauit. Demum icto cum Venetis fœdere, Philippo infensus, in Germaniam rediit, secundumque reditum, vix annos tres quatuorue vixit. Referunt preterea principis magnificentiam superbissima eius ædificia, atque illa in primis, quæ Budæ statuit, ante arcem sacellum erexit, quod diuo Sigismundo dicauit, cuius quippe numini se peculiari religione fecerat obnoxium, idque amplissimo sacerdotum collegio donauit. Item exædificauit in arce palatium multum Romanæ referens antiquitatis, muro arcem obduxit, ambulacrisque amœnissimis exornauit, in specularię porticus speciē: in media ferè arce turrim amplissimam fundauit, ex quadrato (veluti cetera omnia) lapide, quæ ad duo subdialia pertinet: sed morte præuentus, initum opus nō absoluit. Ex altera Danubii ripa in Pesthana ciuitate, quæ è conspectu est, molem posuit, in arcis obiectæ speciem, vt hinc supra Danubium perpetuo ponte arcem vtranque cōiungeret. Verùm mors inuida tam superbi operis initium intercepit: quod si perficere potuisset, Traiani pontem, quem in superioris Mysiæ ripa quondam ille fecerat, proculdubio superasset: nunquam Sigismundi opera spectabis, vt non ex illis animi magnitudinem planè metiri videare. Quid plura? Quanquam satis superque domi forisque is clarus est habitus, tamen si ęquiorem sibi fortunā nactus esset, complura talem Principem secula non vidissent. Post fatum igitur Sigismundi Legati, qui dudum destinati fuerant, in Boemiam cum testamenti tabulis properant, ne quid ob eius obitum nouitatis oriatur. Albertus & Elisabetha coniunx, in Vngariam corpus deferunt, vnaque cum regio corpore, Imperatricem captiuam abducunt, miserabile humanæ miseriæ spectaculum. Quum Pisonium primò descenderent, è pagis & oppidis vndique lugubres Vngari occurrebant, vltrò miserabātur, & comploratu filiæ generiq; lachrymas augebāt: quin & ingentem Reginæ vincula commiserationem excitabant. Vnicum omnibus solatium occurrebat, noui Regis electio, quem optimum futurum omnes augurabantur. Comitia regia, sine vlla controuersia & contentione futura sperabant, quando sat omnibus Alberti virtus explorata fuerat: sed quum de Sigismundi pientissimi Regis, & de omnibus optimè meriti funere cogitabant, in fletum recidebant. Nullū mœstissimum exequiarum honorem huic pro dignitate persolui posse prædicabant. Pisoniani corpus honorificè excepere, persoluere postero die iusta, & patrem Vngaricæ gentis pientissimum, publico funere complorarunt. Corpus deinde Budam deuectum, atque veluti viuens ipse legarat, Varadinum detulere, quando diui se Ladislai numini semper addixerat. Cum ingenti populorum Procerumque frequentia elatum funus, & in Ladislai basilica ex testamento conditum. Mox postquam conclamatum est, Albertus cum vxore, cæteraque nobilium turba ad regalia comitia festinarunt. De his hactenus. Sigismundi temporibus, multis Italia bellis æstuauit, in primisque Cisalpina Gallia, Philippi Ducis, Venetorumque discordiis, quæ ob imperandi cupiditatem redintegrare videbātur, indies diuturno bello laborauit, atque multo longiore Neapolitanum regnum, cuius gratia Aragones Gallique tot annos acerrimè decertarunt. Ioanna nanque Ladislai Regis soror, postquam secūdum fratris obitum, liberis orbati, hæreditario iure regnum accepit, vnum & viginti regnauit annos, in fœmineo sexu virilem illis temporibus animum prætulit. In tot bellis & calamitatibus patientiam magnam ostēdit. Quum multi eam Reges captare studerent, Alphonsus Taraconensis Rex primus in eius se gratiam insinuauit: quod eo facilius impetrauit, quando suum atauum aduersus Carolum primum id sibi vendicasse audiuerat. Hunc Ioanna filium adoptauit: at is mulieris veritus inconstantiam, ex nonnullorum exemplo Neapolitanas arces mari expositas præsidiis muniuit, Serianum, magnum (vt aiunt) Senescalcum in vincula coniecit. Quod idcirco ab eo factum, vt varia Reginæ studia coerceret: ad extremū multo milite in Neapolitana arce circumuenit, multa ingratitudinis indicia hinc edidisse visus est. Ioanna ingētem hominis ingra-

titudinē

titudinem causata, adiecta Martini summi Pontificis auctoritate, ius adoptionis abrogauit Alphonso, Lodouicumque Andegauensem, Sforciæ suasu, è Galliis accitum, redoptauit. Quare Braccius Montanus cum Alphonso fœdus init: Sforcia, Ioannæ ductu auspiciisque, Neapoli Aragones exegit. Post Lodouici fatum, Renatus, Narbonensis Galliæ Princeps, in eandem adoptionem assumptus est: qui variante diu fortuna cum Alphonso dimicauit, demum vi regno exactus, illi cedere cogitur. Sub eiusdem imperio Eugenius à Populo Romano eiectus, Tyberique delapsus Florentiam aufugit. Quum is Princeps Basiliense in se concilium moliri sentiret, quod à Martino fuerat indictum, accitus sæpe non paruit, quo ex Hispania, Galliis, Germania & Pannoniis Optimates multi plane conuenerant: quare Pontificatu Synodi decreto abdicatus est, & Amedeus Sabaudiæ Dux, Pontifex maximus declaratus. Eugenium perhibent indignatione percitum, composita inter Carolum Galliæ Regem ac Ducem Burgundiæ, pace, Caroli filium cum ingenti equitatu in Basilienses concitasse: quo quidem bello, Synodus repente soluta est. Frequentissimum hic deinde concilium Florentiæ indixit, quo maximo sumptu è remotissimis partibus Principes acciri iussit: huc vltro Ioannes Palæologus Imperator Græcorum, item Constantinopolitanus Patriarcha cum multa Græciæ nobilitate, doctissimisque Pontificibus & Presbyteris conuenere. Hos Armeni, Æthiopes, Georgiani, Iacobitæque, ex Asia ac Libya sequuti sunt. Hic Orientalis Occidentalisque Ecclesiæ salubris est facta conuentio.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER IV.

DVAS Sigismundo vxores fuisse diximus, Mariam, & Barbaram: alteram Lodouici Regis, Hermanni Ciliæ Comitis alteram filiam fuisse scripsimus. Exactis ritè Imperatoris exequiis, Elisabetha, quam à Barbara ille tulerat, vna cum Alberto viro, ac cætera Optimatum Pontificumque manu, ad Comitia regalia Albam properauit: vbi, in frequentissimo Pannonum conuentu, omnium ordinum populorumq; suffragiis, summo consensu, calendis Ianuariis, Rex, & Elisabetha Regina salutata est: eademque die, ex auspicato, vterque pro more coronatus: quod quadringentesimo trigesimo octauo supra millesimum, factum est. Quare in Pannoniis Sigismundi manes, prout ipse legarat, voto potiti sunt. Legati vero, qui in Boemiam concessere, aduocata concione, testamentum publice recitarunt. Post, vbi omnes hinc vtrunque Alberto & Elisabethæ regnum à patre iure legatum cognouere, subinde adiiciunt, perquam iniquum ac summum esse nefas, hos paterna hæreditate priuare, accedere, & alia quæ Sigismundi testamentum violare vetant. In primis, Alberti maxima in Boemos merita: præterea probitatem ingenitam, viri iusticiam, & cum opibus & nobilitate sapientiam, quo neminem hæc tempora meliorem offerre posse asseuerabant: hunc vicinum beneficentissimum, Clementissimum Principem in Boemos & Morauos fuisse repetunt. Commemorant quoque Ioannis Caroli, Venceslai, & ipsius denique Sigismundi in Boemos immortalia beneficia. Nil iniquius committi posse, quando ad maximam orbitatem tantus sanguis redactus erat, quam Elisabetham vnicas tot Principum Augustorumque reliquias, paterna per impium facinus, hæreditate priuare. Item interiicere inter Boemiæ Reges, Austriæque Principes, inuiolatum extare fœdus, Augustali auctoritate munitum: Vt vtra prius domus regali stirpe, masculoue successore defecerit, ex altera Regem accipere ex compacto cogatur. Successorem igitur ex Austria vocandum, nec eo potiorem alterum optari posse. quippe qui & suo, & vxoris iure, & diui Sigismundi iudicio est omnibus anteferendus. Vngarorum sententias imitari oportere: vtpote, qui tam cupide hunc, & iuxta atque è cœlo datum, acceperunt. Boemi tandem his rationibus victi, Albertum secundo nonas Maias Regem crearunt. Hi

Albertus. 1438.

tantum Proceres intercessere, qui quum vna cum barbara conspirassent, haud alia conditione sua suffragia Alberto Elisabethæque daturos fatebantur, quam nisi prius postulata quædam impetrassent. Eorum ergo nomine Alscio Sterembergius ad Albertum venit, postulata namq; omnia irrita fuere: Albertus, præterquam ea quæ socer indulserat, nihil affirmauit. Interim Barbara, quæ à custodibus inter Vngaros asseruabatur, quum castella quædam munitissima, quæ in Vngaria retinebat, nouo Regi tradidisset, libertatem sibi comparauit: duodecies mille aurei quotannis ei, quoad viueret, ex fisco constituuntur. De Boemicis rebus hactenus. Nunc autem ad Pannonicas redeundum est, & quid coronato rite Alberto nouitatis Budæ obtigerit, enarretur. Secundum Alberti coronationem, sæua Budæ seditio suscitatur. Nam quum ciuitas ex Vngarica Alamannicaque gente constaret, ob morum dissimilitudinem contrariaque studia, grauibus inter se factionibus laborabat: hinc inter eos antiqua conditio fuit, vt vno ex Alamannia, & Vngaria prætorem vrbanum altero anno crearent, quem Iudicem appellant: rata ac firma inter eos fuit ista consuetudo, quæ sacræ sanctionis loco habebatur. Alamanni, quando arte, vrbanitate, opibus & calliditate plus poterant, sæpe infensam sibi gentem prætura priuare studuerant, variis sæpe iniuriis contumeliisque aduersarios affecerant: sed illi dissimulatis odiis, patientia quadam eorum inuidiam declinarant: reformidarant quoque ipsi Vngarorum vires, & quid in alieno regno molirentur, diligentius pensitarant. Nunc autem oblata patrandi facinoris occasione, siquidem Alamannum se Regem nactos esse cernebant, haud vltra cunctandum esse rati, abrogandæ gentis consilia ineunt. Erat in vrbe ciuis, Vngarorum Princeps, qui Ioannes Euthues dictus est, vir profecto grauissimus, multi consilii compos, atque his admodum formidolosus, quandoquidem Alamannorum probra molestius quam cæteri ferre solebat: is vnus erat, qui nec in senatu, nec publice priuatimve, suæ nationis dignitatem, quoquo modo lædi patiebatur: vnde vniuersam in se Alamannorum inuidiam plane conflauerat. Contra hi hunc vnum in Republica patronum habere putabant, qui libere vbique loqueretur. Ioannem igitur sub prætextu criminis illi ceperunt, in suis ædibus in vincula coniecere: mox in abditis penetralibus, variis cruciatibus afficere occœpere: quibus tandem enectum, culeoque insutum, alligato gutturi lapide in Danubium clam demerserunt. Octo circiter dies facinus tale delituit, mox cadauer emersit, ac ripis ab vndis expositum, clandestinum scelus indicauit: quum plurima vulnera & stigmata circumferret, id ab Alamannis, vulgus, factum esse repente coniecit, cum his olim infensum nimis esse cognouerit. Eo tempore noui Regis gratia multum nobilitatis Vngaricæ Budam forte confluxerat, deprehenso facinore, tumultus in vrbe ab Vngaris excitatur, atq; ingens mox oborta seditio. Alamanni facinoris huiusce conscii, sese in proprias quisq; ædes receperunt, pessulis has obicibusque obdunt, armis instruunt, obfirmantque præsidiis, quando in se arma capi sentiunt. Mox in eos vulgo fit concursus, suspectas primum ædes expugnant, negociatorum opibus mirifice completas: trucidant homines quos offendunt, nec ætati, nec sexui parcunt. In cæteros deinde impetum faciunt, & pari vsquequaque crudelitate grassantur. Adaucta vulgi licentia, in alios externos, & in Italos vel maxime negociatores prædę cupiditate, fit impetus. Præ furore efferatissimæ gentis, vrbs vniuersa passim cędibus & clamore completur. Erat ea tempestate Budæ Iacobus vir sanctissimus, ex agro Asculano natus, qui propagandi diui Francisci ordinis gratia ex Italia in Pannonias, cum Ioanne Capistrano pari sanctitate prædito paulo ante venerat. Miseratus barbaræ gentis immanitatem, audita seditione, sumpto saluatoris nostri patibulo, cum vniuerso sacerdotum collegio è Ioannis ęde prodiit nunc misericordiam exclamans, nunc Iesu Christi opem ingeminans, nunc armatos per Christi passionem obtestans: arma deponant; Christiano & ciuili parcant sanguini, diuinam irā reformident: quinetiam flexis sæpe genibus obsecrans, ne vltra sæuiant, iniurias omnes præsenti animo Deo vindicandas remittant

tant

tant. contra illi, veluti si Deum in subsidium aduenisse reputassent, eo crudelius sæuiunt, neminem ex illis deprehendunt quin extemplo trucident, eorum fortunas, merces, & bona cuncta diripiunt, item in publicum tracta plebi diripienda præponunt. Iacobus autem, quum in vęsaniente turba se nec verbis, nec diuini Saluatoris imagine quicquam proficere posse, conspicaretur, in ædem Ioannis, vnde dudum exierat, se recepit. Vngari longa Alemannorum cæde satiati, tandem desiere. De his hactenus. Albertus igitur vtroque regno potitus, vno eodemq; tempore & Rex & Imperator Romanorum creatus est, è sententia supremis honoribus, & Augustali dignitate sine controuersia fungitur, vno anno par socero factus, parem quoque gloriam assequi studet. Boemica in primis obtigit expeditio. Ptarsco namque audita Alberti voluntate, quemadmodum ab Alscione certior factus erat, primores suæ factionis acciri iubet, eaque Hussitica magna ex parte fuerat: coacta factione, de alio Rege creando decernit demum Casimirum Poloniæ Regis germanum, annos tantum tredecim natum, Regem declarat. Oratores subinde mittit, qui auxilia postulent, quibus destinatum illi regnum tueātur. Interea Princeps, qui Imperatoris eligendi potestatem habent, apud Francofordiam rem Romanam Alberto commendant: at ille, Romanæ Reipublicæ summam, Vngarorum Procerum iniussu accipere, haudquaquam ausus, veluti à regni initio illis promiserat, eorum animos prius cōsuluit. Rogati vero illi, Sigismundi Imperatoris exemplo, id dissuadere cœperunt: quippe qui dum Italiam, Germaniam, variaque loca Christianæ reipublicæ gratia lustrare cogebatur, diripiendam Turcis Vngariam deseruit: ad extremum, quum multa vltro citroq; disputata fuissent, omnium consensu, ne tanto Albertum honore defraudarent, accipiendi Romani Imperii potestatem faciunt: quod quidem summa Germanorum omnium gratulatione est ab illo susceptum. Tunc etiam Legati, Boemicæ gentis nomine, ad Poloniæ Regem profecti sunt, quorum alter Ioannes Rabensteynus, Henricus Placius alter dictus est: hi Regem orarunt, ne fratrem Boemiæ regnum interturbare patiatur, quod nullo iure assequi posset, quando Albertus & Procerū Populorumq; suffragiis, & Sigismundi testamento Rex esset, iubent veteris amicitiæ esse memorem: demum si præter fas & æquum alienum fratri regnum comparare contendat, admonent ne ita aliena occupare pergat, vt pro suis dimicare cogatur: Alberto Boemisq; omnibus, vt sua retineat tueaturq;, neque vires, neq; animum deesse: paucorum leuitatem audaciamque contemnat, hortātur: quanta, dignitatis ac virium, paucis diebus Alberto facta sit accessio, secum reputet: si quid ausit, id non in Boemos modo, verum etiam in Germanos, Vngaros, & Alemannos, ac in vniuersam denique Christianam Rempublicam, omnes fieri reputaturos. Polonus ad hæc: Mutuam sibi cum Boemis amicitiam intercessisse, ingenue se fateri: neque alium, quam antea fuerit, sibi esse animum: veterem beneuolentiam à maioribus institutam, se omni studio & officio seruaturum: se tamē fratrem à potioribus Optimatibus delectum, regni iure nunquam priuaturum, neque intercessurum vnquam, quin traditam sibi potestatem assequatur: immo se Boemos admonere, cognatæ gentis Regem habeant, Boemis & Polonis idem fuisse genus, quod linguæ similitudo testatur: si peregrinum Regem admiserint, non in rem suam fore, quo cum semper interprete opus est. Et quos neque lingua, neque morum similitudo conciliarit, nullam cum his concordiam charitatemq; intercessuram. Teuthonum & Sarmatarum mores ac studia, vsque adeo diuersa esse, vt in hanc vsque tempestatem, inter se cōgruere nequiuerint. Se regno suo minime timere, neque externas reformidare vires, proinde impensius hortari & monere, ne qua deinde pœnitentia corripiantur, vt fratrem recipere, quam ab eo recipi malint. Quum hæc dixisset, preciosis mox omnes pellibus magnifice donatos dimisit. Contra vero aduersæ factionis oratoribus, se propediem copias missurum esse respondit. Iglariam interea contendit Albertus, vbi Vlricus Rosensis, Mainardus, compluresq; Optimates ardenti desiderio nouum Regem expectabant. Ptarsco per internuncios precatur Albertum, ne in-

uita factione sua regnum adeat, sua prius suffragia petantur, quibus per contemtum omissis, nullum se Regem in Boemia passurum, plane fatetur. Contra Albertus, cum iure Regem haberi oportere, quem maior pars Boemiæ elegisset. Ad hęc vehementer orare, se benignissimum omnibus futurum, admittat: quietem regni interturbare caueat: è superioribus malis, quibus diu Boemia laborauit, consilium sumat, pacem quam bellum malit: si quietem ac ocium suę gentis optarit, nihil vnquam ab ipso frustra petiturum: à nouarum rerum mole animum reuocet, tutiora consilia subeat: quod si contra perrexerit, præsentaneam pœnitentiam incessuram hominem demum affirmat. Motis hinc castris, Albertus Cuthnam, quam sine præsidio Ptarsco reliquerat, vi capit. Mox Pragam caput gentis iter intendit: frequentissimus hinc populus congratulatum occurrit, Regem Augustumq; salutat. Qui Ptarsconis partes sectabantur, conuentum iterum haberi postulant: reiecta istorum postulatione, tertio calendas Iulias, Pragę rite coronantur. Quum Ptarsco se nihil intercessione sua proficere posse intellexisset, armis iam agendum esse ratus, Coloniam, nonnullasque socias ciuitates, prçsidiis munitionibusque firmat: duo equitũ milia è Polonis accepit, postquam se iam aliud audere posse intelligit, eos primo graui bello sollicitat, qui Albertum admisere: horum agros populatur & vastat. Tanto expeditionem hanc animo adoritur, vt nobiles quoscunque à principio ceperit, omnes cum iuramento dimiserit, vt ad commeatus diem redirent, diem autem commeatus præfiniuit, quum eius ad Pragam castra esse senserint. Nihilo secius Albertus omnia prospicit, curatq; quæ bello sunt vsui, milites inauctorat, delectum habet, à Pannoniis Austriaq; copias euocat. Cum breui exercitu, qui in eo tumultu ac temporis angustia cogi potuit, ante auxiliorum aduentum, Polonis obuiam prodit, facit pugnandi copiam, quam illi continuo declinauere: quinetiam per Cuthnæ montes ac Soboslauiam, ad Taboritas, hęreticorum asylum confugere, locauere castra pro mœnibus, & ante vrbem, Albertum expectare decernunt: rati si quid in bello, præter opinionem acciderit, in amicam ciuitatem, haud secus atque in propriam arcem se repente confugituros. Rex interea per Benescauiam cum exercitu iter facit, vt quam ocyssime posset, hostes conueniret. Oratores præmittit, qui eos admonerent, vt populationibus & incẽdiis abstinerent, agris, hominibus, pecoribusque parcerent. Quum de Boemiæ possessione inter se & Casimirum nunc agatur, rem prælio, non prouinciæ vastatione, dirimendam: cultam potius quam desertam esse vtrique habendam. Si nullum populis detrimentum inferatur, haud inutile vtrique futuram. Gentis innocentiam, nulla sæuitia esse lædendam. Respondere Poloni: iam pugnandi potestatem ab eo tantopere anhelatam, quum aduenerit non defuturam, neq; se latere, humani sanguinis auidos, diis immortalibus parum charos fore. Sarmaticæ non esse gentis detrectare prælium, ad quod se natam, non inficiatur. Hoc nuncio exhilaratus Albertus, castra mouet, & quadrato agmine, postero die in conspectum Polonorum aduenit, circiter mille passibus procul ab hoste metatur. Tumultuaria, non stataria diebus singulis pugna, conseritur: extra tamen Poloni tentare non audent, verba tantum gloriosa faciunt. Ad hęc Regis castra, corrogatis vndique auxiliis, complentur: nam Christophorus Bauariæ princeps aduenerat, qui Daniæ mox regno potitus est. Item Fredericus Saxoniæ, & Albertus Brandeburgensis Regulus aduenere. Triginta milia hominum in Alberti castris fuisse memorant, in Poloni vero quatuordecim, qui quum se proxime Taboritarũ mœnibus admouisset, instructa acie in certamen descendere non audebat. Albertus negata certandi copia, grandem machinam in hostium castra intendi iubet, qua tanta cædes facta, vt vix credi possit. Nunquam intendebatur, quin circiter octoginta disperderet: disfringere passim hominum capita, modo humeros & femora frustillatim disiicere, & cuncta cruore fœdare: miserabile profectò spectaculũ. Poloni hoc tormẽti genere perculsi, se intra mœnia recepere. Georgius interea Pogebracius, qui Ptarsconi adhæserat, Thabor cum optimo equitatu, dum facit iter, in equitum Alberti turmam incidit: qua cum extremis viribus

dimicare

dimicare coactus, victoria potitur, & hinc primum sibi nomen comparauit. Rex autem, quum Taboritas nulla vi, nisi fame, expugnari posse conspicaretur, ne frustra ibi tempus terere videretur, obsidionem soluit, ipse Pragam concessit. Fredericus, dum in Saxoniam redire contendit, in insidias hostium incidit, sed nequaquam in tanta trepidatione animo consternatus, instructa dicto celerius acie, cum hoste conflixit, multisque cæsis, & fusis fugatisque cæteris, cum maximo quoque captiuorum numero, se cum suis incolumē in patriam recepit. Poloni absumptis pecuniis, amissis equis, turpiter in Poloniam redire coacti sūt. Ad hæc, quum Rex Poloniæ nondum suorum fortunam accepisset, cum duplici exercitu Slesiam dudum, vt in Boemiam properaret, intrauerat: sed audita suorum fuga, vastato agro, pedem retro tulit. Albertus, vt Poloni audaciam vlcisceretur, haud cunctandum esse ratus, Vlricum Cilię Comitem Boemiæ regno præfecit, ipse continuatis itineribus, per Slesiam, Gorlicium venit, quæ Vratislauiensium vrbs est, opibus & nobilitate potens, & Slesiarum caput. Quum Vratislauienses, belli Ducem peterent, Albertum Brandeburgensem Principem dedit, qui longe lateque coloniam incursaret, prædas abigeret, & cumulatas à Polono pœnas exigeret. Verum non multi intercessere dies, quod de concordia agi cœptum est, quandoquidem Basiliense concilium misso legato intercessit: quem Rodericum Brugensem Episcopum fuisse perhibent, Hispana gente natum, virum probitate magna, & summa integritate auctoritateque præditum. Hic Albertum prius conuenit, apud quem præsentibus vtriusque partis oratoribus, quum de concordia ageret, nec eam conficere posset, delegata sibi causa, inducias fecit. Quum apud Vratislauim, Poloniæ Regem, deinde conuentus esset indictus, Albertus dum eo iter facit, è gradu forte prolabitur. Quare haud parum læsus, aliquandiu loco moueri non potuit, claudus hinc factus, per Morauiam transiens, in Austriam infecta pace rediit: exin auspicato se ad percutiendum fœdus prodiisse ratus, Poloni amicitiam parui fecit. Vlrici præterea Comitis iniquitas intercessit, quem Boemiæ regno præfecerat: ex quo intelligi potest, de committenda cuiquam regni præfectura, quam diligenter prospiciendum sit. Vlricus imperandi cupidus, tantique regni gubernationem adeptus, clam primo cum optimatibus, de vendicando sibi regno agere cœpit: variis indies artibus, ad captanda virorum studia vtebatur. Quæcunque iste moliretur, amicorum literis admonetur Albertus: vir prudens, materiam, qua procerum animos ille sibi conciliabat, subducendam illico censuit, quare statuta stipendia extemplo subtraxit. Ille, se hinc veluti exauctoratum intelligens, magistratum vltro dimisit, è prouinciaque discessit. Mainardus, Vlricusq; Rosensis, iussu Regis huic subrogati. Dum hæc ita geruntur, audito Sigismundi obitu magnam hinc Turcæ audaciam sane conceperant: videbant enim in Rascia (quam superiorem Mysiam veteres appellabant) suum imperium facile propagari posse. Despotes Georgius prouinciæ Regulus, quum ferę gentis viribus obstare non posset, traiecto Sauo Danubioque in Vngariam emigrauit. Eum cæteri nobiles sacerdotesque sequuti, vnus duntaxat filius in Mysia relictus est, qui Synderouiam in ripa Danubii sitam, & à Turcis obsessam, propugnaret. Quum Vngari iam inferioris Pannoniæ fines Turcam attigisse nouissent, & solo ab hoste Sauo dirimi, ad Regem nuncios crebro mittunt, qui ad protegendum regnum copias mittat, imminens fœdæ gentis periculum significant, multis precibus properare cogunt. Albertus nuncii importunitate festinare iussus, ne obsessos socios perire pateretur, quacunque potest celeritate, continuatis itineribus in Vngariam contēdit. Quum Budam venisset, de Georgii Palocii metropolitæ Strigoniensis obitu, statim significatum est, cuius quidem viri summa auctoritate præditi fatum ægre tulit: in Strigoniensi namq; is arce, coronam sibi cum regia supellectile creditam, asseruabat. Eo, vna cum Regina, Rex properat, arcemque vxori dedit: illa cum præfectis ærarii thesaurum totum recognoscit, coronam inter recognoscendum clam subreptam aniculę tradit: postquam cætera rite recensuit obsignauitque, Albertum sequuta, Budam rediit.

Quum belli metus & tumultus instaret, sine auxiliis aduersus Amurathem Turcarum Regem castra mouit, eaque inter Tibiscum & Danubium collocauit. Dum accita expectantur auxilia, Synderouiam, quam Turcæ obsederant, dies ac noctes grauiter oppugnant, atque eo impensius expugnare contendunt, quo propius hostem cum subsidiis appropinquare sentiunt: neq; parcunt machinis nec extremis periculis abstinent. Neque spes, neque diligentia frustratur eos: nam antequam Albertus illinc castra mouisset, illi vi castellum capiunt, quod quum à sancto Andrea nomen acceperit, Barbari Synderouiam vocant. Potiti oppido, pro more sæuiunt, Stephanum Despotis filium capiunt, oculosque eruunt. Sororem eius principi suo matrimonii loco coniugant. Item Gregorium Stephani fratrem, pariter excæcant. Lazarus vero, qui tertius ex his erat, cum patre Georgio in Vngariã euaserat. Oppidanos cum præsidio ad vnum omnes interficiunt. Multi, vt mitiore sæuitia vteretur, hoc à Turca commentum excogitatum fuisse referunt, candens æneum oculis obiecisse, vt infesto calore desiccati, aciem visus amitterent, & luce capti speciem retinerent. Inita cum Turca affinitas, fortissimo iuueni nil commiserationis adiecit, quandoquidem apud Turcas pro facultatibus plures vxores ducere fas est, & diuersus in plures amor, veluti fluuius facile extenuatur: quare tantum apud eos contemptum multitudo parit vxorum, vt pro ancillis potius, quam vitæ comitibus ac sociis habeantur. Synderouiam Augusto mense captam perhibent. Ad hoc triste nuncium Albertus, & Pannonia animo consternantur: Iam fines Vngariæ Turcam, propagato plus opinione imperio attigisse vident, immo pro foribus immitissimum præpotentemque hostem conspicantur. Sed quum post captum oppidum, dimisso tantum præsidio, Turcas hinc abiisse sensissent, ipse quoq; Rex oborta in exercitu seditione, qui præ nimio æstu, ventris profluuio misere absumebatur, castra soluere coactus, Budam reuertitur. Ob ingentem æstum, quem in ea expeditione subiuerat, in profluuium alui perniciosamq; dysenteriam concidit. Morbi causam, peponum arguunt fuisse edacitatem: nam dum præcordia, cum gulæ oblectamento, refrigerare contendit, suæ vitæ tetendit insidias. Quamobrem quum aluus sisti non posset, præuisa morte, vt in patria regione moreretur, Viennam versus iter cœpit: venit Strigonium, vbi præ languore aliquantisper immoratus est: sed cum Strigonio profectus, in vicum peruenisset, qui Nesmel dictus est, ingrauescente morbo, testamentum condidit, & sexto calendas Nouembres ibi vita decessit. Nonnulli in Simonis & Iudæ solennibus expirasse tradunt. Duos in regno annos claudere non licuit, siquidem annum vnum, men-
1439. ses nouem; ac dies duodetriginta regnauit. Obiit autem salutis anno quadringentesimo trigesimo nono supra millesimum. Elisabetha defuncto Rege, cum frequentissima Pontificum Procerumq; turba, corpus ad Albam regalem refert: honestissimis id exequiis exornat. Tres ibi nationes consimili dolore ac planctu, pientissimum Regem deplorare cernere erat: hinc Norici, hinc Boemi ac Vngari, certatim omnes Regis optimi laudes profuso luctu referebant, funus singulari pompa elatum, corpus inter monuměta Regum, ex more, Vngari principes recondidere. Fuit Albertus, statura corporis aliquanto supra mediocrem, mira fortitudine, ac liberalitate insignis: præter eximias viri laudes intentissimum religionis studium pietatisque culturam prædicant. Item colore subnigro, venerando aspectu, praterea mitissimus, & in suos omnes nimium exorabilis fuisse dicitur. Beatum igitur imperium Romanum, cum Vngaris & Boemis omnes fore iudicassent, si Alberti diutius auspiciis gubernari potuisset. Amurathes autem, audito Regis obitu, elatus, superiorem Mysiam populatur. Maximam eius partem occupat, mox in Thessalonicenses castra mouit: non ignarus, si antiqua opulentaque vrbe potiri posset, haud difficulter cęteras Gręcię oras in ditionem suam redacturum; in huius ciuitatis obsidionem vires omnes effudit, quicquid terra moliri potuit, huc coëgit. Capta vi tandem Thessalonica, in Ætholiam & Epirum castra mota, quas quidem prouincias, crebris incursionibus, tot spoliis & rapinis affecit, vt prouinciales, aut barbaro parere, aut solo patrio

trio emigrare cogerentur. Exacti hinc populi, traiecto Adriatico mari, vniuersam Italiæ oram, quæ è conspectu est, his temporibus inundarunt, atque multas maritimæ regionis vrbes, quæ aut cœli iniquitate, aut longo senio effœtæ fuerant, aduentu suo instaurarunt. Quare tempestate hac, res Turcarum laborante intestina discordia tunc Pannonia, nimis adauctæ sunt. Postquam Albertum vita defunctum fama percrebuit, Boemi, qui in duas partes diuisi fuerant, & intestinis factionibus grauiter fluctuabant, Pragam omnes confluxere: de redintegranda in primis republica aliquandiu disceptatum. Quod vbi factum est, ad octauum Calendas Maias, regalia comitia indicuntur. Extincto veræ religionis auctore, hæreticorum, quæ haud parum depressa fuerat, iterum exarsit audacia: Rochezana, qui ad Græcium relegatus fuerat, Pragam extemplo rediit. Vbi relaxatis ex morte Regis habenis, nihilo minus solito, in prophanam effusus insaniam in concione quaq; in Romanam Ecclesiam, in Pontificem maximum, in Apostolicum Senatum, in Patriarchas & metropolitas, in cæteros ordines sacraque collegia, impudentissime imprecatur: apud omnes exclamans, mystica sacra multis piaculis fuisse polluta, apud Boemos tantum veræ religionis initia immaculata permansisse: infandum, pertinacia sua, piaculum auget, preciosissimum Christi sanguinem infantibus dementibusq; propinat. Aduersantes domo sacerdotes explodit: in sacro loco sepulturam omnibus interdicit, qui sub panis viniq; specie mysticam communionem detrectarint: execrabilem animorum pestem instaurat, & sedatum illorum interitum redintegrat. De Boemis, qui post Regis obitum nouitatis ediderint, ostendimus. Nunc quid in Vngaria acciderit, breuissime referendum. Elisabetha, secundum Regis interitum grauida iam relicta, postquam in regiam relata est, lugubrem vitam ducit, reputans secum, non minoribus, quam Elisabetha & Maria quondam, laboribus, se amisso viro laboraturam: à fortuna patris, Boemorum discordias, & fraudes, Vngarorum probe didicerat. Illud succurrebat in primis, se ac infantem quem adhuc in vtero ferebat, nil profecto aliud, quam fortunæ spectaculum futurum: à viri morte, ab immatura viduitate, à præsente orbitate, infaustissima quoque ariolatur: se destitutam & infelicem, infantem etiam, vtcunque editum, multò infeliciorem auspicatur. Item fœminei præsertim sexus pensitat imbecillitatem. Regni consortem, vt tutius res agatur, non aspernit: nihil quoque succurrit antiquius, quam fortunæ se aliqua ex parte temeritati subtrahere, in tutioris vitæ conditionem asserere, si honeste liceret. Nil quandoque magis optare, quam huiuscemodi ludi missione donari. Dum consternato sic animo Regina vexatur, accersi primores imperat, vel eos maxime, quos regni charitate, prudentia & pietate haud parum valere diu nouerat: præstanti Procerum fœcunditate tunc pollebat Vngaria, ne minore quidem Pontificum turba florebat. Quum frequentes ad Reginam Optimates conuenissent, hæc in primis verba fecit: Quum optimum dudum Regem, immo patrem pientissimum amiserimus, de futuro Principe decernendum est, Patres, ne sine capite ac moderatore perditum cuncti Principes eamus: immo vt officium dignitasque postulat, publicæ saluti consulamus, & cum extincto potiore lumine, vos ad tenebras redacti, non secus atq; ad Lunam homines, nunc oculos vniuersi in me conuertitis, fatebor equidem ingenue, nullam vobis ex me lucem oriri posse. Quamquam me iure hæredem regni, Sigismundi filiam, Alberti Regis vxorem, & Reginam auctoritate vestra diu approbatam esse non inficior: tantarum tamen rerum me impotem esse, libere fateor, ne tantum mihi arrogare videar, vt supra vim ætatis & sexus, tantæ molis imperium ausim moderari. Me non parum Mariæ ac Elisabethæ deterret audacia, ne me quidem Pannonica latent ingenia Boemicæque sectæ. Proinde mei sexus & ingenii vires emensa, salutarem tantarum rerum moderatricem, me esse non posse confiteor. Si prolem, quam edidero, expectare volueritis, lōga quidem, & formidolosa hæc erit expectatio: quin & vereor, ne fœmellam potius quam marem edam. Quare reipublicæ vestræ consulite, optandi vobis interregis gubernatorisue facio potestatem. Eum disquirite,

qui multo fœmina melius huiusce regni temperet habenas. Et quum hinc salutem vestram quanti faciam intelligere facile possitis, Elisabethæ, ac futuræ prolis, quæcunque fuerit, in tempore memores estote: hinc meum in vos omnes amorem pensitate. Neque tamen, partes, ex eo quod hoc vobis liberum esse facio, regno cedo, iurave resigno, hæreditatique renuncio, immo vos per Deos, per Sigismundum, per Alberti nuper et epti pietatem oro & obtestor, ne me regni vel mei iuris expertem esse iubeatis: neque si faustam diuina benignitas prolem dederit, ac veluti è cœlo ad vos demiserit successorem, hæreditario, quæso, iam regno defraudetis. Seruate igitur, per Deûm hominumque fidem, sempiterna memoria, parentis beneficia, & qua fide illa tueri debeatis, vobiscum assiduo reputate. Cauete, per ingratitudinem aliqua in eius manes piacula cōmittatis, in quæ multo seuerius, quam in re aliqua, à Deo animaduerti solet. Mox in lachrymas effusa, conticuit. Ex hac reginæ oratione, multa & diuturna mala promanarunt. Nam quum vsurpata potestate, Optimates ad eligendum Regem animum aduertissent, maximum hinc incendium exarsit: hinc Polonis Vngarisque bellum emersit. Quare ex composito regalia sunt indicta comitia, quæ postquam haberi cœpta sunt, Vladislaum Casimiri fratrem, & Poloniæ Regem adhuc iuuenem, suum principem extemplo nominant. Quę quidem præpropera declaratio, plus temeritatis quam prudentiæ retulisse visa est; multo namque tutius ad interregnum res tunc redigi potuisset, quam longarum semina discordiarum serere. Gubernatorem interregis loco creare licuisset, declinassent huiusce belli pericula, quæ in comitiis quibusque regalibus redintegrascunt. Rex cum his conditionibus electus est, vt Reginam vxorem ducat, & quum ex Alberto grauida foret, posthumo Austria Boemiaque cedat, futuris Vladislai è regina liberis, Poloniæ Vngariæque ius sit. Declarato Rege, Legati designantur, qui Regem è Sarmatis euocent. Quatuor hos fuisse memorant, Tinniensem inprimis Episcopum, Mathicum Ragusinum Dalmatiæ Præfectum, Emericum Marcellinum Vaiuodæ filium, Ladislaumq; Palocium: qui quidem omnes auctoritate ac opibus admodum illa tempestate pollebāt. Vladislaum Vngari haud inuiti idcirco Regem declararunt, quem vicinitate, probitate, iusticia, religione, ac magis denique viribus præstare senserant. Sed quum præpropera festinatio magna ex parte pœnitentiam continuo pariat, vix fere legati Graccouiam aduenerant, cum repentinis subinde nunciis, qui scitum & elegantem à Regina puerum natum esse, significabant, pedem referre iubentur: abrogatur his legatio, & potestas omnis adimitur. Illis rei nouitate commotis, quid potius agerent, haud facile succurrebat. Quare aduenerint, passim rumor effuderat. Vladislaus maximo (vt par erat) honore ac plausu hos exceperat, in Senatum longo itinere defatigatos, nondum admiserat, & quamuis adhuc illi mandata non exposuissent, ea tamen omnes è rumore nouerant. Quum diuersi traherentur, mandata tandem, ne turpiter abirent, exequi, inuita Regina & magna reipublicæ parte, decreuere. Aderant eodem tempore Graccouiæ Turcarum legati, qui viuente adhuc Alberto, è Thracia profecti, in itinere mortem eius audiuerant. Hi Amurathis nomine, pecunias & exercitum Vladislao deferebant, ad gerendum aduersus Albertum in Boemia bellum, quæ mortuo Sigismundo in duas factiones partita, grauiter æstuabat, & altero Casimiro regnum detulerat, altera vxoris iure Albertum retinere studebat. Hac demum concione sanciendum fœdus postulabant, vt Casimiro Boemia potito, Vladislaus, ab Vngarorum fide & societate abstineret. De vtrisq; Legatis ad Senatum vno tempore relatum est. Turcis respōsum est: Alberti morte, eorum legationem esse irritam, quum Vladislaus erit in Vngaria, tunc de ineundo fœdere agēdum. In Senatum igitur Pannones acciti, in frequentissima Procerum turba, quum rite mandata retulissent, non sine ingenti plausu à cunctis Senatoribus exauditi sunt. Quanquam multi sententias dixissent, & tanti principis absentiam ęgre ferrent, nemo tamen eum tanti regni gloria defraudandum esse censuit, & hanc Casimiri virtute iacturam resarcire sperabant. Vladislaus tandem Senatus consulto, non sine ali-

ne aliqua Polonorum molestia, delatum Pannonię regnum accepit: fœdus quoque inter Sarmatam & Pannonem æternum percutitur. Comparatur mox exercitus, qui Vladislaum in Vngariam comitetur. Legati vna cum Rege nouo, Budam continuatis itineribus properarunt. Vladislaus Vngariam ingressus, Rex per vicos & oppida passim salutatur. Honestissimus Polonorum procerum comitatus eo tempore sequebatur: in primis Andreas & Ioannes Taurinenses, & Dobrogostius Sandiuogiusque Ostrorogei: item duo Ioannes Tarnoui, ac Vincentius & Scidoua Sciamãtulei: insuper Lucas Gorcensis, Nicolaus Lassouianus, Gregorius Sauoceus, qui annos quinque ac viginti Leopoli præfuit, & Lesco Bobricius, arte bellica exercitatissimus. Sophiam vero matrem, fratremque Casimirum secum biduo proficiscentes, Rex dimisit. Primores Pannonię audito eius aduentu, salutatum occurrere. Magnus vbique honor exhibitus. Eo tempore, Simon Rosgoinus Agriensis Episcopus quum Eperiessum negligentius custodiri accepisset, noctu per occasionem oppidum intercepit, Polonis infestissimum, impositoque præsidio, mox Regi obuiam Chesmarcum venit, ad capessendum regnum animum eius incendit, assumptisque secum Aucha Taurinensi, Vincentio Sciamantuleio, & Lescone Bobricio, Budam, quam Fredericus Comes Ciliæ præoccupare contendebat, continuo properauit, Regiq; aditum patefecit. Laurentius Hederuara, qui eo anno Palatinatum gerebat, & ex more, interregis potestatem habebat, aduentanti Regi Budensem arcem vltro patefecit, & in regia sede collocauit.

QVANDO Vladislaum Regem è Polonia Pannones euocatum, in regno constituerunt, quadringentesimus tunc & quadragesimus supra millesimum salutis annus agebatur, & festa Pentecostes instabant. Elisabetha vero quum Vngaros potestate quam tradiderat, abusos esse conspicaretur, filiumque genuisset elegantissimum, concessæ potestatis pœnitentia extemplo corripitur. Mœrorem cum amicis & luctum instaurat, quando infanti, quem genuerat, Imperium, sua culpa, ac stolida quadam indulgentia abrogatum iri considerat. Conditiones pactumque cum Vladislao coniugium rescindit. Nouum Regem pati non potest, & Legatos, qui redire iussi, pertinaciter mandata peregerant, in cæterorum procerum inuidiam adducit, nonnullos qui prius redierant, in carcerem coniecit. Quare duplex in regno factio suscitatur, multi Polono, pars maxima pupillo Ladislao, fauet. Quandoquidem Regis Imperatorisque Romani filium hæreditario regno defraudari, neque fas, neque iustum fore videbatur. Accedebat ætatis orbitatisq; commiseratio, quæ complurium Pontificum Regulorumque animos posthumo cõciliarat. Neque adhuc Sigismundi gesta, beneficiaq; multa, Principum sane mentibus exciderant. Quare hi cum Regina, coronandi extemplo pueri consilium ineunt: Albam, ex composito, cum vniuersa factione contendunt. Quo vbi peruentum est, in Stephani basilica, inter operandum, in frequentissimo conuentu, Dionysius Zeech, metropolita Strigoniensis, & Cardinea dignitate præditus, pupillum in gremio matris vagientem, ac nondum quartum mensem natum, rite coronauit. Lachrymarum profluuium Elisabetha inter coronandum, spectante populo, continere non potuit: quando plus laboris & discriminis, quam ocii ac felicitatis, insignia illa puero allatura esse contemplabatur: quinetiam ex vagitibus infantis, infausta quædam auspicari videbatur. Reginam quoque cum filio collachrymantem, non sine fletu singultuque Pontifices ac cæteri spectatores intueri poterant. Coronationi Ladislai Regis, hi Antistites ac Proceres in primis adfuere: Matthias Vesprimiensis, & Benedictus Iauriensis Antistes, Vlricus Ciliæ Comes, Nicolaus Vilaki, Ladislaus Gara, Andreas Both: præterea Ladislaus & Emericus Ioannis Kanisai Vaiuodæ filii: item Thomas Zeech, & frequentissimus nobilitatis ordo: Vlricus Cilię Comes, Elisabethæ auunculus, Reginæ proximus adfuit: Et quum Rex se regni libertatem, leges, sanctiones, & plebiscita omnia populorum nunquam violaturum iurare debeat, is pro Ladislao Rege iurauit. Contra vero supra coronatum pupilli caput, post vbi regalibus sacris à Dionysio Pontifice initiatus est, omnes

Ladislaus

1440.

antistites ac Proceres, cum vniuersa nobilitate, perpetuam illi fidem obsequiumque præstituros esse iurarunt. Peracta coronationis celebritate, solutoque conuentu, mater cum puero & honesto Procerum comitatu Vissegradum concessit, vt in arce munitissima, cui Ladislaus Gara præerat, sacrum diadema reconderet, quemadmodum veteres editissimum tutissimumque locum asseruandæ coronæ hunc vnicum dicarant. Atqui in arcem vbi conuentum est, omnes qui aderant Optimates, Regina fefellit: quippe quæ dum futura discrimina veretur, quam recondere simularat, coronam iterum subtraxit, & pręstigii dexteritate freta, spectatorum lumina elusit: mox reconditorium, obsignato ab Optimatibus thesauro, iussit occludi. Deinde regni dissidium causata, ad Fredericum Romanorum Regem, Stiriæque Ducem, in Austriam contendit (quem puero fratrem fuisse plerique prodidere) huius fidei filium coronamque commisit, vnde æternæ discordiæ, ac assidua cum Alamannis bella promanarunt. Verum ad Boemos redeamus, & quo id regnum pacto Regina recuperare studuerit, videamus. Quum Boemi Reginam octauo Calendas Martias scitum puerum genuisse, dixisse Ladislaum, & sacro Vngariæ diademate rite coronasse, cognouissent, mittendos ad eam legatos crearunt, qui statuta apud se regalia comitia nunciarent, admonerentque, vt si quid iuris in Boemico regno deberetur, infanti, procuratores mitterent, qui Ladislai causam in comitiis agerent, hęc demum omnia in tempore curaret, ne suo iure pupillus fraudaretur. Aduenientibus legatis, Regina Ladislaum, quem ex Alberto genuerat, in cunabulis ostendit; mox per Deûm hominumque fidem eos obsecrat, & obtestatur, ne paterna pupillum hæreditate priuent: comitiorum item tempus prorogent, quę ad diem quintum decimum habenda erant, arctissimum conueniendi tempus esse: quod si differatur, se Oratores, qui pueri ita tueantur, missuram esse pollicetur. Sed quum ex Legatis vnus esset Reginæ amantissimus, quem Alberti Regis beneficentia obligarat, cui Procopio Rabenstein nomen erat, vir equestris ordinis, item doctrina moribusque præstans, is optimam Elisabethæ operam apud Boemos pro puero se nauaturũ esse recipit. At vbi audita Regina, in Boemiam illi rediere, Procopius omnes veteres Alberti Regis amicos alloquitur, Elisabethæ desiderium exponit, eius nomine comitia proroganda suadet: quando id nequaquam iniquum & inutile fore videbatur, in re tãti momenti, non temere festinandum: præcipitis consilii & temeritatis comitem pœnitentiam esse docet, id & superioribus præsentibusque & variis exemplis asseuerat; Reginæ postulationem, iustissimam esse fatetur. Quare hos omnes haud difficulter in sententiam traxit. Contra Ptarsco, qui Alberti partibus olim fuerat infestus, quam primum regno consulendum esse vociferatur; nullam fœminæ rationem in rebus grauissimis habendam, neque attendendos infantium vagitus: ad hæc, neque Sigismundum, neque Albertum Boemiam curare potuisse: præterea passim exclamare habenda esse cito comitia, instare aduersantibus, Proceres conuocare, comitiorum tanquam interrex diem indicere, Ladislai vero partes, ad prorogandam diem, multa ex industria causari, suadere non tantopere festinari oportere, atque diem ex die protelare, donec à Regina Legati venerunt. Elusos in tempore conatus, Ptarsco ægerrime ferebat: at vbi eos aduenisse sensit, id tulit multo molestius. Comitia in sequenti die haberi cœpta, quo quum oratores pueri descendissent, extemplo ambire Proceres, apprensare manus, cuiq; Ladislai ius hęreditarium commendare, & orare impensius occœperunt, vt Sigismundi Albertique Regis beneficia recordentur, fœdam ingratitudinis infamiam præcaueant. In concionem deinde vocati, hæc verba fecere: Si quis fortasse vestrum: Proceres, aduentus nostri causam admiraretur, nimirum, vbi recte fas & ęquum hic secum reputarit, non tam eorum qui nos miserunt, quam horum qui nunc audiunt, rationem commodumque nos huc perpulisse, cognoscet. Neque à societatis & amicitiæ iure est absonum, eos ęquitatis, officii & vtilitatis admonere, qui fide longoque fœdere sunt obstricti: neque cuiquam molestum & graue videri debet, quum amice vel à paribus, vel à superioribus, cum priuatæ, tum publicæ

publicæ ſalutis admonetur. Regina nos Eliſabetha, ad vos exorandos venire iuſſit, vt poſt Alberti Regis obitum, neque ſe, neque filium Boemiæ regno defraudari patiamini: quando id neque Sigiſmundi, neq; viri ſui, neque progenitorum in vos officia, quæ perpetua memoria tenere debetis, meruiſſe videntur. Non enim vos latet, Proceres, quid ius gentium, quid leges ipſæ Imperii Romani, quid fœdera, quæ vobis cum Auſtralibus intercedunt, quid beneficiorum memoria, quid denique pupillaris commiſeratio, & commodorum ipſa ratio, poſtulet. Quandoquidem nemo veſtrum eſt, qui ſi ſe à priuatis vindicet affectibus, hæc per ſe non omnia facile iudicet. Quanam honeſtatis ſpecie, paterna auitaq; hæreditate quiſque priuari poteſt? Quæ ſat euidens ratio contra excogitari poterit, niſi vim, ius armorum, & diuini humaniq; iuris piaculum adieceris? nempe nulla. Quinetiam quum & cætera animantia, præter ea quæ rapinis ſunt obnoxia, quodam naturæ inſtinctu religioneq;, nidos, neque latebras, luſtraq; aliena inuadere auſint, nos puerum, cui ipſa natura indulgentiſſima eſſe ſolet, paterno & auito regno defraudabimus? Tenellam ætatem, & tantæ molis impotẽ immaturamque cauſabitur quiſquam? Qui id obiecerit, prius caueat, grauibus Boemos Auſtraleſque afficiat iniuriis. Num in vtraque gente vſque adeo præclara interiêre ingenia, vt donec puer coaleſcat, regnũ hoc adminiſtrare neſciant? atque vt hoc veſtra pace dixerim, quod in bonam partem accipi velim, vtinam, vtinam, inquam, Boemi viri, vobis è cœlo, nõ tantũ ſapere, datum eſſet, neque in diuinis humaniſq; rebus plus ſapere videremini, quàm opus eſſet. Nimirum tot inteſtinis grauiſſimiſq; bellis, & tam diu nunquam, nihil credite, laboraſſetis. Neque vos præterit, Nil boni, ſine rerum ordine, conſtare poſſe: & non ſolùm infanti, ſed tempeſtiuo quoq; Regi, conſiliarios adhiberi, adiici ſenatus & populi auctoritatem oportere, vt nihil his incõſultis agere liceat. Quare veluti adulto, ita & paruulo, moderatores optimi dari poſſunt, qui rempublicam gerant. Quinetiam ſub huius, quam illius auſpiciis multo tutius reſpublica regeretur, quando moderatoribus, legibus, conſultoq; Senatus, alter aduerſari non poteſt: alter vero prauis ſæpe concupiſcentiis æſtuans, contemptis omnibus, appetitus imperio trahitur, & rebus pro libidine ſua moderatur: hinc iudicia ſæpe corrumpuntur, violantur leges, & patrũ conſilia deprauantur. Proinde, ne ius gentium, ac legum auctoritatem violare videamini, hũc vobis Regem Proceres optate: cuius non modò patrem, ſed auos atauoſque Reges, olim tantopere coluiſtis. Neque initum quondã cum Auſtralibus fœdus, mente vobis excidere debet, qui antiquæ ſocietatis iura tantopere coluere. Si in orbitate Principium, prout caſus ipſe tulerit, & inita fœderis conditio poſtulat, vtrinque Reges optari debent: nos in neceſſitate hac, non ſolum Auſtralem, ſed verum hæredem, & quem indolis præſtantia ad imperandum tantum natum eſſe portendat, vobis Regem offerimus: quem ſine violẽtia fœderis, ſine iniuria ſocietatis, ſine piaculo diuini & humani iuris, ſine perpetua regni infamia, ſine ſummo denique facinore impietatis, recuſare non poteſtis. Præterea vnum nobis quandoq; venit in mentem, quid Ladiſlai Regis progenitoribus rependi debeat, à quibus tot beneficia, & ea quidem immortalia accepiſtis: ne minus quidem publicè, quàm priuatim, de Boemis illi bene meriti ſunt. Quãdo regnum hoc illi Auguſtâli dignitate decorarunt, vos omnes ita dilexere, vt non pluris Imperium Romanum, quàm regnum Boemicum, feciſſe exiſtimetur, veſtram gentẽ domi foriſque clariſſimam reddidere, præſtitere opulentiſſimam, & tot familias ampliſſimis honoribus & dominatibus exornarunt. Nec inter cogitandum etiam illam Indorũ legem, nefaria vobis occupet obliuio, qua omnes ingrati, capitales iudicabãtur. Sigiſmũdus cum Alberto, quid pro pacando regno, pro animorum corporumq; ſalute fecerit, inſudarit, prodegerit, non facilè ſi ii eſtis, qui eſſe debetis, obliterare; poteritis nimirũ, ille tantum profuſiſſimę Principis beneficentiæ fuit expers, qui aut noluit, aut non petendo contempſerit. Proinde, quid eorum manes, quid inſignia quæ accepſtiis merita, quid veſtrum officiũ poſtulet, conſiderate. Et quũ hodie quæcunq; debetis exſoluere liceat,

cumulatissimam, data occasione, gratiam vos quęso, rependite, & perquã abunde referte. Si parum, quod nequaquam crediderim, vos ista mouent, quando estis homines, humanitatis officia colite. Leones, tigres, lupasq; legimus, ac immanes plerasq; feras, & gratiarũ, & humanitatis commiserationisque rationem habuisse: pepercisse infantibus, vicem retulisse, & innocenti deniq; ætati fortunæque aliquid indulsisse. Si hæc quandoque illa præstitere animalia, quæ humanitatis expertia natura finxit, quid homo faciet, qui ab hac ingenita nomen accepit. O quam aliter ac nunc sentiretis, Proceres, si Ladislaum infantem spectaretis, in quo faustissima indoles, maiores omnes inesse testa ur. Spem eam præfert, qua illi nunquam fuere præditi, ea nutu molitur infans, quæ fidem superant. Si vixerit, progenitores in gestorum gloria se antecessurum pollicetur. Sępe hunc Fredericus Imperator in medium afferri iubet, quo vbi allatus est in primis coronam procerum circumspectat: mox in Cæsarem brachia intendit, vagitu exposcit, fratrem amplexatur, madidis os eius oculis aspergit, veluti, si se tutori, & Christianę reipublicę moderatori, commendaret, exoraretq;, ne regnum sibi præripi, ne paterna hæreditate fraudari pateretur, deinde circumstantem coronam lustrare contendit, & per Optimatum amplexus obuagatur, tanquam omnes ambiret, & obtestaretur, vt immaturam dignitatem tuerentur. Neminem demum inamplexatum inosculatumque dimittit, ambitioni quandoque gemitum, quandoque vagitum intermiscet, quare nunquam prodit in publicum, quin lachrymas à cunctis spectatoribus exigat. Nihil igitur est in puero, quod non admirabile, faustũ, & incredibile videatur: plus diuinitatis, quam humanitatis refert. Nemo puerum videt, qui sub diuina Ladislaum tutela non credat esse. Omnem à Deo potestatem hominibus dari proculdubio credendũ est, diuinæ voluntati quis obstiterit? Cyrus infans expositus, Romulus cum Rhemo in Tyberim eiectus, Seruius Tullius captiua matre natus, quin ea ad quæ nati fuerant, regna nõ assequerẽtur, nulla vi inhiberi potuere. Proinde Deũ ducem sequamini, Proceres, eum quem regia stirpe demisit, excipite, declarate Regem, & tanquam angelum è cœlo demissum, cunctis suffragiis, faustisque votis consalutate, admittite, colite sic dissidia, intestina bella, cæteraque externa incõmoda propulsabitis: hinc pristina vobis commoda instaurabũtur. Quemnam vos magis amaturum, & studiosiùs vestra commoda curaturum putatis, quam eum, qui è vestro sanguine, in vestra aula, in vestris vlnis, & natus & educatus est? Nulla, mihi credite, peregrini principis admissio fieri solet: quæ aut calamitosam nouitatem, aut diuturna mala non inferat. Quare vt dicendi finem faciam, per Deum hominumq; fidem oro, Ladislaum verum Principem, vt vestrum officium & vtilitas postulat, vno Regem consensu declarate. Secundum Legati orationem, magna pars Procerum edito plausu, illius postulata comprobauit: asseuerans, nullo pacto aliter esse sentiendum, ne perpetua iniquitatis ingratitudinisve nota, vniuersa Boemia sugilletur: contra vero, qui Albertum oderant, filium Regem creandum esse negabant: dicere, nihil inconsultius esse, quam intempestiuum & inutilem regno optare hominem, vel maxime illum, qui non regere, sed regi tantum posse videatur. Ladislaus antequam sit regni cõpos, longam temporis intercapedinem intercessuram, Boemiam sub interregni discrimine interea futuram, fluctuantissimum optimo moderãtore regnũ, tam diu carere non posse. Proinde quoad Ladislaus adolescat, Regem creari oportere, & id eo tutius agendum, quo facilius Fredericus Romanorum Rex nuper electus, optandi Regis iam ipsis potestatem indulserat. Vicit hęc tandem sententia. Quare, quum de creando nouo Rege ad Proceres referretur, hi maiore ex parte Albertum Bauariæ Ducem Regem declararunt, qui apud Venceslaum quondam ab ineunte ætate fuerat educatus: Quin & è Primoribus nonnulli designantur, qui è Vindelicis Albertum euocent. Horum Princeps Vlrichus Rosensis erat, qui quamuis Alberti partibus semper fauisse videretur, in his tandem comitiis aliquid tempori tribuendum esse censuit. Alii autem, qui id ægre ferebant, rei indignitate correpti, ad Fredericum clam Procopium mittunt: Cæsaremq;

remq;

remq; orant, ne pupillum paterno regno defraudari patiatur, tutelam infantis, quam nuper acceperit, summo (vt par est) nunc studio gerat: sine infamia regnũ Ladislao debitum alio diuerti non posse, reputet. Mandata Procopius diligenter & cautè peragit. Fredericus rerum admonitus, ad Albertum Ducem repentè scribit. Hominem hortatur & monet, ne qua ductus ambitione, alienum sibi regnum vsurpet. Boemos hęrede superstite, cui regnum debetur, alium Regem creare non posse, & creandi potestatem, quam ab ipso in comitiis impetrasse prædicabant, ementitos esse, pertinaciùs asseuerare, nullam se Boemis vnquam creandi Regis potestatem fecisse. Albertus Cæsaris diplomate inhibitus, ea animi moderatione vsus esse fertur, quam in paucissimis inuenire licet: nam quum aduentantes Boemorum Legati, potens amplumque regnum detulissent, ingenuè abnuit. Gratias ingentes egit, quod tanto ipsum regno dignum iudicassent. Insuper, inhumanum esse, pupillorum iura lædere, quibus omnes fauere fas est, sine maximo scelere lædi nõ posse. Se quoque fœderis olim inter Boemos Australesque percussi, haudquaquam ignarum. Albertum igitur longè clariorem Regem recusando, quam accipiendo regnum, omnes haberi iure oportere iudicarunt. Boemi, accepta repulsa, iterum conuentum habent, legatosq; ad Cæsarem mittendos esse decernunt, qui ipsum exorent, vt donec Ladislaus adoleat, tutorio nomine, regnum accipiat. Cæsar ad hæc, quum Legati mandata detulissent, respondit: Se Augustalis coronæ gratia, in Belgas contendere, quum redierit, perquam commode rebus Boemicis consulturum. Reuersò è Gallia Cæsare, Proceres è Boemia multi extemplo adfuere, in primisq; Ptarsco acerrimus infantis inimicus: Cæsarem hortatur, vt pupillari tutelæ renunciet, quod si fecerit, eum subinde regno potiturum esse pollicetur: adiicit, hoc iure fœderis plane fieri posse, vt seniorem Austriæ principem, Boemi ex compacto, Regem in regia orbitate pronuncient. Abnegat Cæsar, Se turpiter & facinorosè pupillum, cuius tutelam ageret, esse circumscripturum, hæreditariumque illius regnum occupaturum, neque Boemiam tutorio nomine administraturum, quando non ignorabat, eam sine insano sumptu, haudquaquã gubernari posse. Boemi nanq;, nisi quotidiana stipendia munerave à Regibus capiant, ab officio extẽplo recedunt. Fiscus profectò tenuis, regia prædia ab Optimatibus occupata, fœcundissime olim argenti fodinæ iam exhaustæ, extenuata vectigalia, censusque distracti erant. Quicunque igitur aut Rex, aut Gubernator futurus erat, nimirum cum dignitate viuere non poterat, nisi aut raptu, aut precario, aut collata popularium stipe victum quæreret. Quare, ipsi per se Boemi regnum gubernarẽt, quousque Ladislaus adolesceret, plane suasit: mox Legatos magnificè donatos, à se dimisit. At vbi ad populum id latum est, vt hoc interregni tempore, Gubernatores Boemiam regerent, veluti Cæsar ipse suaserat, in primis Ptarsco Mainardusque creati. Inito magistratu, subornatam aliquandiu concordiam seruarunt: si quidem alter Catholicæ fidei propugnator, Rochezanæ prauitatis assertor alter erat, & vterque factionum Princeps: ne tamen ad arma perueniretur, optimum excogitauere ambo temperamentum, vt pro suo quisque iudicio viueret. Haud multò pòst Ptarsco graui morbo correptus, interit: cuius interitu, Mainardi auctoritas vsq; adeo creuit, vt Pragenses, ac potiores Boemię ciuitates, huic vltrò parerent. Hoc aduersæ factionis homines perquam molestè tulerunt, ad Georgium Pogiebracium confugere, quem sapientia & bellica disciplina, item ingenti gestarum rerum gloria præstantem esse nouerant; hunc sibi præficiunt, persuadentque, ne suas partes iacere, neve Mainardum, cui Praga caput gentis obsequitur, qui Romanæ religionis ritus extollit, patrios antiquat, ac demum ad tyrãnidem aspirat, imperiosè ac latè dominari patiatur. Item viri dominatum populo videri grauissimum, necnon & Rochezanæ multas esse amicitias, fidasque clientelas, Pragam illi facilè præripi posse: proinde exorare hominem, vt suæ dignitati salutique iuxtà consulat. Prophanæ verba multitudinis haudquaquam Georgio displicuere, quum præ magnitudine animi, res maximas anhelaret: coniurationẽ magnam clam molitur,

& ad nouitatem animum intendit: Pragam subornatos quosdam mittit, qui ciuium studia tentent, sollicitent animos, & vt Mainardo, veluti tyranno ac peregrinæ religionis amatori, potestas omnis abrogetur, impellant. Quid fieri oporteat, Rochezanam consulant, & coniurationis admoneant. Compositis rebus, quum multi in coniurationem vltro confluxissent, nouitati diem præstituunt. Moliendum in remota parte vrbis incẽdium decernunt, vt dum eo populus rerum ignarus plane cucurrerit, ex altera, Georgio, parte, cũ copiis venienti, portam patefaciant. Quare ad præstitutum diem ex composito cuncta fiunt, è sententiaque succedunt. Committitur clam incendium, quo omnes ex more conuolant, Georgius in tempore aduenit, patefactaque porta ingressus, tumultu ac ferro omnia miscet. Magnus extemplo terror incessit, quicunque aduersi arma sumpserant, continuò trucidantur. Capitur Mainardus infelix, & postquam inimicus eius est vrbe potitus, in arcem adductus, in carcerem coniicitur. Multi carceris tædio, nonnulli veneno absumptum interiisse ferunt. Georgium integram potestatem nactum, sic vrbem & Boemiam illico pacasse, & pacatam in ocio diu tenuisse tradunt, vt nemo sit, qui ex tanto facinore tantum quietis promanare potuisse crediderit. Dum hæc, quemadmodũ supra diximus, in Boemimia geruntur (quia res Vngaricæ nos ad se venire iubent) quid in Pannonia fieret, exponamus. Postquam Elisabetha in Austriam profecta est, filiique tutelam satis Frederico commendarat, ipsa non sine magna fautorum turba, in Vngariam reuertitur. Fines ingressa Pannoniæ, ex vultu, verbis, conuitiisque multorum, dum per vicos & oppida facit iter, mutata hominum studia deprehendit: quod quidem in his rebus accidere solet, partim quia nouarum rerum cupidi plebis animi esse solent, partim quia noua spes ex Vladislao concepta, omnia in melius itura pollicebatur. Neque deerat ingenitum ac sempiternum odium, quod Pannoni cum Alamanno semper intercesserat. Vladislaus enim quum procera statura, valido corpore, consentientibus inter se membris, & gratissimo foret aspectu: haud difficulier comitate, mansuetudine, & insita quadam ingenti probitate, populorum sibi animos conciliabat: quando hæc facilè popularem auram captant. Succurrebant & aliæ præstantiores animi dotes, religio singularis, diligentia diuini cultus, iusticia insuper ac pietas, & constantia cum ingenti moderatione cõiuncta. Animus ad hæc insons ac simplex, nulli vitio obnoxius, & ad promerendam Vngarorum gratiam, immortalitatemq; comparandam nimis intentus, in bello fortis & intrepidus. Nulla vir bonus, ac regno permaturus, æstuauit auaricia, nulloq; libidinis imperio vexatus est. Quũ se facilem exorabilemque præstaret, nimium ex popularitate fauoris gratiæq; contraxit. Nullum ex eius ore verbum auditum, quod insolẽtiam temeritatemve saperet, aut aliquid turpitudinis oboleret. Consuetudo dulcis, mores quoque mitissimi, talis denique censebatur, vt è Sarmatis talem virum prodisse, haud facilè quis crediderit. His igitur artibus, Vladislai præsentia, multum fauoris sibi comparauit. Hinc multorum voluntates immutatæ, & è proceribus complures, qui aduersæ factionis erant, in eius parteis, præter omnium opinionem, concessere: in primisq; Nicolaus Vilach Croaciæ præfectus, quum pupilli partes quotidie labefactari conspicaretur, vt suæ consuleret vtilitati, à regina defecit, in Vladislai factionẽ plane concessit, & in asserenda Poloni dignitate, sic acer pertinaxq; fuit, vt multo plus fortitudinis in asserendo, quam in deficiẽdo perfidiæ retulisse videretur. Simon quoq; Rosgon Agriensis Episcopus, itẽ omnes eius fratres, Poloni partes pertinacissimè sectati sunt. Rosgonæ defectionis causa Elisabetha fuit: quippe quæ Simoni, dum Vesprimiensis erat Episcopus; archiepiscopatum Strigoniensem efflagitanti, repulsam dedit, respondítque: Elisabetha regnante, Simonem nunquam Archiepiscopum futurum: contrà ille, Se viuente Elisabetham nunquam regnaturam. Archiepiscopatus igitur Reginæ iussu, Dionysio datus. Item quum in superioribus Vngariæ partibus Rosgana domus, nimis auctoritate, opibusq; polleret, vniuersam illius oræ Procerum nobiliumq; turbam in Vladislai auxilium conuertit. Quinetiam Ioannem Vnniadem, quo præstan-

præstantiorem domi militiæq; virum, illa tempora non viderunt, vt deinceps, quum res ipsa postularit, sat copiose referemus, Polono nimium fuisse perhibetur. Hic enim Valacho patre, matre vero Græca natus, industria & virtute supra omnium opinionem, suum genus illustrauit: parentibus nequaquam obscuris editum tradidere. Pater nanque inter Valachos, qui Getarũ Dacorumq; loca nunc incolunt, & è Romanis superfuisse colonis, veluti linguæ similitudo testatur, sane creduntur, plurimum apud eam gentem potuisse dicitur. Quippe qui non consilio solum, ac longa rerum experientia, sed opibus & fortunis multum sibi auctoritatis compararat, assiduo bello exercitatus, nõ plus diuitiarum, quam nominis è militaribus studiis ipse contraxerat. In Coruino † vico natus, *Hallet.* in Coruinam Romanorum familiam genus retulit. Mater vero, è Græcis edita, è veteri & imperatorio sanguine promanasse credita est. Nonnulli in Theodosii huic genus referre audent. Seruiuit à principio cum duodecim equis Demetrio Episcopo Zagrabiensi, & in Italia duos annos sub Duce Philippo Mediolanensi prima stipendia meruit: nam Sigismundum in Italiam sequutus remansit. Sigismundum enim affirmant fama paterni nominis, Ioannem adhuc ephebum è Transalpinis oris in Transsyluaniam transtulisse, Hunniadicis prædiis, quæ in extrema Transsyluaniæ ora, quæ ad Valachiam attinet, sita sunt, ob rem bene gestam donasse. Prima hunc stipendia sub Vngaro Halæ præfecto, fecisse memorant. Nosq; à Diuo Matthia nonnunquam audiuimus: quum Præfecti cuiusdam filium in conspectum admitteret, quod de patre, conuersus ad alios, ingenue fatebatur: Hic est (inquit) illius Optimatis gnatus, sub quo pater meus primum meruit, vocemq; centurionis expauit, mox propria virtute fortunæq; dexteritate fretus, munia quæque militiæ honorificentissime gessit, ex bono tyrone miles fortissimus, ex milite Imperator optimus emersit. Per singulos ordines miro laudis gloriæq; successu iam euectus, prouincias cum imperio sortiri cœpit, cum præstantissima Ghereborum domo affinitatem iniuit. Hinc Elisabetham, quæ Ladislaum Matthiamq; genuit, vxorem duxit. Vir fuit, in quo magnam Coruinorum virtutem, item magnanimitatem, sapientiam, fortitudinemq; Romanam recognoscere licebat. Aspectu perliberali fuit ac venerando, militari robore indomitus, cuius mite præstansque ingenium nil præter Romanæ dignitatis imaginem referebat. Oculorum ac oris venustate præpolluit. Mores omni ex parte nobilissimi, ab omniq; barbara feritate redempti. Religionis ac iustitiæ, item liberalitatis & beneficentiæ studiosissimus fuit. Neque deerat amor honestatis, & amicitiæ cultus, ad obligandos militum animos, & promerendam cæterorum gratiam vsq; adeo promptus, vt æque ab omnibus amaretur. Comitate, beneficentia, dissimulationeq; callida, sic inimicitias & odia declinauit, vt his officiorum artibus ad eius dignitatis altitudinem sibi viam compararit, quam ne sperare quidẽ licuisset. Acer & excelsus viro fuit animus, consilium prudens callidumque, cui mos erat, nil inconsulte, nil intempestiue agere. Nil spes eius appetere videbatur, quod arte consiliove assequi non auderet. Variante tamen in bello fortuna vsus, ne obnoxiam hanc sibi semper habuisse videretur: in agro Hunniadico, quem à Sigismundo quondam dono acceperat, in edito monte castellum erexit, quod placida circum flumina lambunt: item arte ac natura vsque adeo munitum, vt nullum hostilem impetum reformidet. Ioannes igitur Coruinus, post cætera, quæ summa cum laude munera gesserat, Transsyluaniam prouinciam cum Imperio, ob rem optime gestam, impetrauit: atque hinc facile ad maxima quæque subinde euectus est. Quare Vaiuoda (vt aiunt) cognominatus, multum posthac auctoritatis & potentiæ sibi vendicauit. Itaque quum duplici factione Vngaria tota laboraret, Vladislai partes sectari placuit, quod aduersariorum vires haud parum eneruauit: hinc tanta Polonis accessio facta, vt absque difficultate cætera transigerentur. Quum igitur coronandi Regis tẽpus instaret, & pupilli res quotidie deteреret, Budæ à Palatino conuentus indicitur. Conuenere extemplo Proceres, Antistites, Legati ciuitatum, vniuersaque regni nobilitas, insuper & plebis innumera multitudo:

qui quidem omnes noui Principis imperio gratulari, passimq; gestire videbantur. Sub incolumitatis diplomate, aduersæ factionis nonnulli principes, ad indictum conuentum aduenere: in primis Dionysius metropolita Strigoniensis, Cardinalis eo tempore spectatissimus, & Ladislaus Gara Vissegradiensis Præfectus arcis, quos haud mediocris pars Optimatum & nobilitatus sequebatur: ex his alter pupillum præcipuè diligebat, quia sacro baptismate initiarat: alter ærarii munitissimæque arcis præfecturam, ob exploratam fidem, non immeritò fuerat assequutus. Quum Budam non absq; magna expectatione venissent, regalem cum cæteris Pontificibus Optimatibusq; arcem subiuere: dum soluto senatu, cum aliis patribus abirent, interceptus est exitus, nec vnquam exeundi facta copia, donec fidum in manus noui Regis obsequium iurarent, & Ladislaus Vissegradum, thesaurumq; redderet. Vi adacti, postulata factitarunt: mox non sine gratia, in libertatem restituti. Post vbi satis inter Principes de coronando Vladislao conuentum erat, Vissegradum omnes, ad reserandum ærarium, accipiendumque sacrum diadema, concessere. Patefacto ærario, cuncta integra inuenere, coronæ tantum ab Elisabetha subtractæ, furtū deprehendere. hinc turba ingēs inter Proceres oborta, hinc prima perniciosi ac diuturni belli auspicia læua sunt edita, infremere multitudo cœpit, & factionum vulnera, quæ cicatricem dudum obduxerant, recrudescunt: pars Polonica, ad regalem Albam extemplo properandum, Regemque coronandum exclamat: sacrum Albæ diadema non defuturum. Reges, non peregrinæ fœminæ, sed Vngarorum auctoritate fieri oportere. Subticebant præ metu & pudore, quicunque reginam & pupillum diligebant. Nonnulli Reginæ facinus improbare, dicere nec iustū, nec fas esse, diuinum regiæ maiestatis insigne, per sacrilegium abstulisse, & illorum commisisse manibus, quibus cum Vngaris, non tam antiqua quam ingenita odia intercessere. Quinetiam multa hinc mala augurari. Quare non sine tumultu, ob indignitatem rei, Albam properatur. Rex cum ingenti suffraganeorum multitudine illuc ducitur, in Diui Stephani basilica, Vladislaum cum maximo plausu rite coronant: quum vera corona defuisset, quam Regina sustulerat, è simulacro Diui Regis, quod in sacello colebatur, placato numine, præreuerenter diadema sumptum, & re iubente, in coronandum Poloni caput vsurpatum est. Hinc inextricabiles totius Vngariæ factiones exortæ sunt, hinc omnis concordia soluta, extemplo intestinæ discordiæ incessere, simultates & odia instaurantur. Conticuere leges, & conculcata iudicia, prout quenque propria libido tulerit, ita sese gerere, quisque sibi iudex esse, vim, rapinas, homicidia passim agere, inimicitiæ tunc grauiter exerceri: ille magis iniurius haberi, qui minus posse videbatur. Aliena prædia sine pudore occupari, violari templorum iura, nulla denique sacra prophanave potestas se iniuriis abstinere. Exaggerabat & illud hæc mala quæ diximus, quod cum armis omnia obstreperent, quicunque se imparem inimico senserat, peregrina auxilia introducebat, quæ vtrunque pro furoris imperio populabantur. Hi pupillū reuocare, Polonum illi retinere contendunt. Alteri Alamannos, Polonos alteri certatim inuocant. Barbaram igitur Scythicæ gentis immanitatem, quæ tantopere concordiam & ocium abominatur, diu iste furor exercuit. Et eo vsque (ni mentiar) exercebit, donec se quisque metiri, coercere ambitionē, aliena dimittere, inuidia carere, mutuamque concordiam amare didicerit. Sed de his hactenus. E conflatis igitur discordiis, quibus grauiter Vngaria æstuabat, bellum ciuile tandem exarsit. Ladislai partibus in primis hi præerant: Ladislaus Gara, Banatus (vt aiunt) munere insignis, Ioannes Philippus Corogus, item Andreas Bothus ex Harapeo vico natus, & Henricus Themasii, Vaiuodæ filius, qui armis, consilio, fortunisque amplissimis, multum ea tempestate posse videbantur. Hi à Polono palam defecere, & pupilli partes se acerrime asserturos esse profitebantur. Non solum à Regina Elisabetha opibus adiuti, verum etiam suis impensis, haud parum equitum ac peditum inauctorarunt, vt à Sarmatarum seruitute Pannonias vindicarent. In inferiore Pannonia primum res nouas moliti, ad monasterium Zeghzardom,

zardom,

zardom, quod sub Batha situm, ad quinque milia passuum prope Danubium, nunc Zeek appellant, prima castra locarunt. Ad coercendam huiusce factionis audaciam, Ioannes Coruinus, qui quum Transsyluaniam prouinciam cum imperio tenuisset, perpetuum Vaiuodatus nomen assumpsit, à nouo Rege decernitur, Nicolaum quoq; Vylach, Makouiensis prouinciæ Præfectum, regnique Bossenēsis titulo deinde clarum, in hac expeditione collegam sortitus est. Ambo nanque illa tempestate armis, auctoritate, diuitiis, viribusque præpollebant. Quare haud temere ad extinguenda prima formidolosi belli incendia, vtrunque Proceres illico delegere. Quum properatis itineribus ad monasterium peruenissent, vix curandis corporibus vnum diem indulsere, postero prima luce prælium initur. Nondum vtrinque signa dabantur, quum leui velitatione pugna conseritur: in dextro Coruinus, Nicolaus in sinistro cornu præerat, in medio Polonus erat. Facta repente pugnandi copia, tanto inter sese impetu concurrēre, vt non cum propria, sed aliena, vel infestissima gente dimicarent. Poloni, Vngarorum exemplo inanimati, eo vehementius dimicare nitebantur, quo magis verebantur, ne ab his qui parebant, vlla virtute superari viderentur. In tanta igitur certandi pertinacia, Ladislaus Gara, qui in sinistro cornu pugnabat, à Coruino inclinatus, cedere cogitur, & dum manus hostis euitat, fugam præripit: tali facinore suorum mox animi consternantur, cōfunduntur ordines. Henricus & Andreas à Sarmatis inclinati, prospecta Garæ fuga, & confusis ordinibus, pari metu perculsi, palantes fugiunt, relictis quisque castris & impedimentis, in proximas continuo syluas inuolarunt. Per auia loca ferri, disquirere latebras, & varia sese arte tueri: contra illi, ne minore quidem pernicitate à tergo instare, passim insequi atque trucidare. Andreas Bothus, haud parua sæuitia præditus, in fuga cæsus est. Capitur Henricus. Ladislaum Garam, Ioannemque Philippum, quamuis maior corporis moles vtrunque grauaret, dexterior tamen fortuna respexit: cæcum iter ingressi, è tanta strage tandem euasere: quicunque superfuere, nunquam amplius in apertum certamen descendere ausi sunt. Ioannes autem & Nicolaus victoria potiti, castris impedimentisq; direptis, Simonthorniam Istro vicinā, & Soclos Drauo proximum, obsedere. Quum nihil obsidendo proficerent, quando validissimo vtrunque præsidio munitum erat, ne tempus in minimis frustra tererent, inferiores oras ocyssime lustrarunt, & nutantes auersosq; populorum animos ad Vladislai fidem reuocarūt. Reuersi Budam, à Rege ac Proceribus cum magno plausu admissi, & pro dignitate laudati sunt. Dum hæc in inferiore Pannonia gesta sunt, qui superiorem incolunt, ob Austriæ vicinitatem omnes fere Reginæ partes tutabantur: in Zaladiensi primum ora, res nouas moliuntur, vicinos pagos & castella, quæ Vladislao parebant, variis belli incommodis afficiunt, omniq; conatu ad sua finitimos studia reuocare contendunt. Atqui præ cæteris id Thomas Zeech, Dionysii Strigoniensis metropolitæ frater, experitur: vir bello impiger, animi corporisque viribus excellens, qui à pupilli fide reglutinari non poterat. Komarom regale castellum cum præsidio tenebat, ad fluuialis insulæ caput situm, neque procul à Strigonio remotum: audito sociorum conflictu, quem à Coruino Nicolaoq; acceperāt, eo magis ad bellum irritatus, finitima cuncta igni ferroq; solicitat, longe lateq; discursat, prædas ingēteis agit, pecora cum hominibus abigit, incendit pagos, & tumultu omnia complet: eo quoque sua euecta est audacia, vt Budam despectante Rege sollicitare nō vereretur. instructo nanque agmine, è Strigoniensi arce descendens, quicquid interiacet, id omne populatur & vastat. Quum ad Budam veterem peruenisset, suburbium nouæ Budæ, quod ad Calidas situm est, & Felheuyz nunc Scythice nominant, nullo metu remoratus adoritur. Ignem inprimis ædibus subiicit, obstantes obtruncat, in suburbanos haud parum sæuit. Rapinas, cædes & incendia Rex ab arce despectat, quin & vrbi timet, cuius ab eo parte mœnia tentari prospicit: & illud verebatur in primis, ne qua in vrbe coniuratio foret inita, quæ Thomam propius admouisset. Arcem cum ciuitate, dispositis vbiq; militum stationibus, diligentissime custodiri iubet. Ex im-

prouiso ad repellendum hostem prodire non ausus, sat se facere arbitrabatur, si ciuitatem protegeret: item ille tot copiis instructus aduenerat, vt non facile repelli posset. Thomas incenso suburbio, & direpto agro, Strigonium se recepit. Vladislaus autem spectata suorum fide, & profligatis in inferiore Pannonia inimicis, animatus in domitandum Thomam, qui ex his qui superfuerant, formidolosus admodum sibi videbatur, animum aduertit. Conuocato exercitu, Strigonium in primis properat, arcem in edito mõte sitam, & Danubio prominentem, obsidet. Vt arctius vrbem occluderet, in monte, qui è conspectu assurgit, & à diui Thomæ ædicula nomen accepit, præsidium imponit, munitiones & tormenta statuit. Oppidani sæpe ex arce prodire, ex improuiso, castra adoriri, nonnullisq; cæsis in arcem se recipere: contra illi, dispositis circum vigiliis obseruare, prodeuntium coercere audaciam, & mutuis quotidie cædibus sese conficere. Dionysius autem metropolita pientissimus, omni religione, ac vitæ honestate præstans, haud æquis Vngaricum sanguinẽ oculis indies hinc & hinc effundi despectare poterat: pupilli iura violari ægerrime ferebat, neque tamen intestinum quotidie bellum augeri facile tolerabat, in lachrymas effusus, diuinam opem implorabat: ad postremum, communis huiusce calamitatis impatiens, ad Vladislaum in castra cum literis puerum mittit, quibus de cõcordia agendi copiam postulat. Rex pari pietate decertans, æquissima postulata non abnegat: postero die per internuncios res agi cœpta, tertio intercedente, pax transacta est. Vladislaus pacatis hic rebus, in conuentum Zaladiensem, quem à se defecisse nouerat, castra mouit: duo ibi castella expugnauit, quæ impositis Alamãni præsidiis, pertinacissime tutabantur, quorum Pakan alterum, alterum Kigios vocitatum. Receptis igitur his locis, & pacata prouincia, ouans Budam rediit. Ne insignia quidem incommoda, calamitosasq; rapinas prætermittendas esse censui, quæ his quoque temporibus, in variis Vngariæ locis, à finitimis exercebantur, atque in annos circiter octo & viginti deinde continuatæ, ad Matthiæ vsq; Regis tempora perdurarunt. Dum hæc à Vladislao in Pannoniis agebantur, in vlteriore Vngaria, externorum latrociniis & rapinis omnia miscebantur. Elisabetha nanque Regina, Giskræ Boemo, nobili Brandorum genere nato, viro impigro ac forti, assiduoque bello exercitatissimo, alioquin plus æquo cupido obnoxioque rapinis, Zolium oppidum regale, cum appendicibus, secundum Alberti Regis obitum dono dederat. Adiecerat quoque huic Cassiouiæ vrbis, montanæque prouinciæ Præfecturam, vt hominem, quem consilio, armis, & auctoritate haud parum in Boemia posse nouerat, hisce sibi officiis obligaret, eoque vehementius in pupilli sui tutelam obstringeret. Is quum Vngariæ Proceres mutuis inter se iniuriis, ac intestino bello decertare sensisset, nactus ad explendam cupiditatem tempus nimis idoneum, vicinas Cassiouiæ regiones, ac vniuersas superiores Vngariæ oras incursat, pagos incendit, agrum late populatur, prædam vndique ingentem congerit, iuxtà in homines ac pecora sæuit. Eos præ cæteris graui bello sollicitat, quos aduersæ factionis esse acceperat. Quoscunq; nobiles, pupilli partibus infestos, per delatores esse cognouerat, igni ferroque lacessit, atque vt initum tutius bellum aleret, externum militem conducit, facinorosa quoq; gente complet exercitum, quæ raptu victum trahere consueuerit. Ast vbi satis audaciam suam muniuisse ratus est, aperto cunctos aduersantes Marte lacessit, vicos incendit, multa vi oppida capit, quinetiam & aliorũ suo scelere audaciam auget. Hinc Pancratius Lypthouiensis, hinc Petrus Camorousius, itẽ Axamythus, Telephus, & Ribaldus, Cherzecus, Vricus, Zlonacchus, & cum his præterea magna Polonorum Sclauorumq; manus, & gregariæ militiæ multitudo, prædæ cupiditate allecta, cõfluxit. Multas in regno munitiones, temporariaq; castella construunt, impositisque præsidiis, agros late discursant populanturque. Tumultu & terrore omnia complent, quicquid ex intestino superfuit, peregrino bello absumptum est. Eoque ærumnarum redacta fuit Vngaria, vt suorum externorumq; rapinis pariter afficeretur plebs & rusticana multitudo, neque quotidianis vectigalibus, neque crebris rapinis spoliisque

pacem

pacem ociumque mercari poterat:ad extremam tandem redacta calamitatem, desertis vicis oppidisq;,in syluas & antra se receperat,disquirebantur latebræ,& in lustris,ferarum more,multi delitescebant,assiduis nanque cædibus & incendiis cuncta passim absumebantur. A Carnis autem & Noricis,ne qua pars igni, in tanta perturbatione terroreque cessaret, Vlricus Ciliæ Comes,Reginæ Elisabethæ(vt ferunt)auunculus, Pānonias bello nequaquam inferiore sollicitat. In omnes optimatum nobiliumque pagos & oppida, qui Ladislao nepoti refragari dicebantur,vsque adeo sæuit, diripit,ac vastat omnia, vt cum prophano execrabilique hoste rem agere videretur. Vicos & castella passim incendit, pecus hominemque iuxtà abigit,nullum inferendi terroris modum prætermittit, quo magis nobilitatis & plebis animos, à Vladislai regis fide abalienet: quin & finitimos omnes in Vngaros irritauit. Verùm haud ab re fore duceremus,si prius quam Coruini bella,quæ cum Turcis ille varia fortuna gessit, attingeremus,& ea quæ intra regni fines gesserit, breuiter enarrarentur. In primisque quid cum Gisera fecerit, a quo bis victum Pius Pontifex fuisse scribit,exponeretur. Sed quum ratio temporum his congruere minimè videatur, hunc ordinem, vt quo tempore,quæ gesta sint,referantur,intercipere cogimur. De Turcarum igitur bello agendum, quod altiusculè repetendum est. Eodem ferè anno, quo Rex Albertus vita decessit, Amurathes Rex Turcarum,æstuante Pannonia,superiorem Mysiam,quam Rasciam nunc vocant,occupauit, quod haud difficulter assequi potuit. Nam rebus Vngaricis ad interregnum redactis, deinde duplici factione,& intestino bello admodum laborantibus, eiecto Georgio Principe, & obuersante nemine, id sibi non prius sperare, quam præstare licuit. Mysia potitus,ad inuadēdam Vngariam animum appulit, quod ex intestinis regni discordiis audere facilè potuit,in primisque Albam Græcam,Taurunum prius dictam & ad Danubii Sauique confluenta sitam, obsedit. Arcem cum præsidio Ioannes Aurane militaris antistes, vir bello impiger & clarus,tenebat: hic Matthiæ Croaciæ Bani frater,& è patricio Ragusinorum ordine natus erat. Hanc spectatæ virtutis magnanimitatisque familiam,Sigismundus Imperator, ob rem bene gestam nimis extulit,omnibusque honoribus excoluit. Quum aduētantem hic hostem prospexisset,ex vrbe occurrit,& tumultuario certamine vsus, quum se Turcæ imparē intellexisset, illico rediit, miraq; diligētia muniuit vrbem. Contra hostis pro virili parte mœnibus appropinquare, stationes circùm disponere, tormenta propius bellica admouere, occludere ciuitatem, & quam grauissima potest obsidione coercere.Ne minus quidem impigre oppidani cuncta intus curare, vigilias agere intentissimas, ex improuiso in castra erumpere, cæsisque nonnullis intro se recipere, atque ita conatus hostis eludere. Quum Amurathes crebris suos eruptionibus haud mediocriter infestari cerneret, illorumque cædem indies augeri,eo magis instat, & ad prælium irritatur. Intendit machinas,mœnia & propugnacula pertinacissime quatit, turres nonnullas proterit, multi quoque è propugnatoribus quotidie interficiuntur. Quassa indies mœnia aliqua ex parte labascunt, obsessis nihil quietis datur, quippe qui interdiu vrbem protegunt,fractos noctu muros resarciunt, egesta terra,fimo, & pecorum excrementis aggerem lignis circùm munitum ducunt, eoque magis hostis laborem ac ictus eludunt. Sæpe vsque adeo irritati sunt vtrinque animi, vt scalas hi muris admouerent, subeuntes vrbem cominus oppugnarent, onerata hoste mœnia suspicerentur: contrà illi qui audaciam silentio fecerant, mox insurgere, cum securibus excutere, cōflatam picem ac sulphur in eos demittere, apum in hos examina iaculari, vt aculeis competiti,grauiter angantur:item claua,ense ve deturbare muris, deturbatosque saxis illico conterere, ingentem demum patrare stragem videbantur. Quum vno atque altero prælio se nihil proficere Turca intelligit,ad machinarū spem continuo redit,vrbem grauius quassare non cessat,clam sæpe muneribus & promissis oppidanum tentat. Obaudit ille,acceptis quandoque muneribus,& promissa irrita præstat, & exteriore muro ne satis quidem fretus, intus fossam & aggerē altiorem obducit. Quinetiam

dirempta dudum hostis oppugnatione, ex insperato prodit ex vrbe, incautum militem adoritur, & antequam è suscitato tumultu expedita acies cogatur, grauis interim clades infertur. Eiusa hucusque opera Turcarum Imperator, antequam castris absistat, nil intentatum dimittere decreuit. Nouas artes excudit, quando facilè intelligit, capta repentè Alba, patentissimum sibi Pannoniarum patére aditum, quare multo vehementius ad expugnandam vrbem incenditur eam adactis clam cuniculis occupare cogitat. Ad secundum lapidem monticulus assurgebat, à cuius tergo omnia clandestinè fieri poterant. Continuat igitur obsidionem, ex inita parum oppugnatione se remittere simulat, & si quid remittitur, id non nisi ex ingẽti labore fieri ostendit. Mox cuniculorum opus inchoat, viginti hominum milia operi destinata, fossam in antri speciem exordiuntur, die noctuque suffodiunt: quo suffossam cautius terram egererent, maximum iumentorum numerum adiecere, addidere camelos, asinos & onagros, & dum vecturam commeatuum simulãt, egestam terram subuehunt, subuectamque mox in proximum fluuium demergunt. Has oppidani insidias nequaquam sentire, præ montis oppositu nihil prospectare. Iam illi ad mœnia cuniculos cõtinuato labore propè subduxerant, nec adhuc Turcæ dolos miseri intellexere, fossa vsque adeo patens, vt quaterni equites facilè subequitarẽt. Interim immitissimi hostis consilium à diuina benignitate intercipitur, ne vnicum Vngariæ propugnaculum, quæ sola per tot annos pro Christiana republica cum fera gente dimicauit, in perniciem fidelium expugnaretur, indicatur facinus. Nomen indicis & modus ignoratur, aliqui à Christiano milite, oppidanum quendam admonitum fuisse memorant: breuem epistolam sagittæ alligatam, immissamque mœnibus rem patefecisse, alii prodidere. Præfectus Albanæ arcis admonitus, veluti in re tali fieri solet, extemplo alteram cõtra molitur: interdiu ac noctu, Turcarum cuniculis occurrere cõtendit. Quem vbi appropinquare sat certo comperit argumento, fossam quam ipse fecerat, nitro, sulphure, sarmentis, aliisque concitatissimi alimentis incendii repentè compleuit, muro crassissimo mox ad initium occlusit: foramen duntaxat angustissimum, ad obstrictum aditum relinquitur, vbi admoto tempestiuo igni, succensaque materie, cæcus hostis absumi posset. Ioannem haudquaquam spes sua fefellit. Nam vbi hostilem fossam cum sua intra mœnia congruisse per exploratores intellexit, ignem repentè per foramen immittit, grauissimum intus incendium concitatur, & quũ exhalare non posset, atro cuncta fumo compleuit: homines cum iumentis, partim igni, partim fumo absumpti. Congesta nanque multitudo, ac cæcitate obsita vna miscetur, mutuoque impedimento confunditur, neque cedere, neque egredi nouit, in communem quisq; perniciem festinat. Nam vbi à penitiore parte tumultus obortus est, quicunq; penes aditum versabantur, intonãte clamore insiluerunt: occurrere egredi conantibus, & dum mali causam scire contendunt, moribundam multitudinem sistunt, cameli, asini, equique clamore perculsi, fugientes remorantur, & impediunt. quare præter iumenta, septemdecim hominum milia in cuniculis interiere. Amurathes cõsilio suo frustratus, quum enectam in fouea multitudinem efferri imperasset, spectata suorum strage, grauiter indoluit, cum dira sibi gente rem esse sensit. Præter hæc, in vrbis oppugnatione, octo circiter hominum milia desiderata sunt. Postquam se nihil septem mensibus proficere potuisse cognouit, obsidionem illico soluit, ab alia Vngaros parte sollicitandos esse intellexit. Relicta Mysia, ad instaurandum exercitum, & comparanda supplementa in Macedoniam & Thraciam hibernatum se recepit. Et Ioannes Ragusinus, ob Albam strenue defensatam, perpetuam sibi domuique suæ laudem comparauit. Vnicum illa tempora virum protulere, Ioannem Ceruinum, de quo supra dicere occœperamus. Quo quidem, si in tanta rerum omnium perturbatione caruissent, nemini profecto dubium est, quod iam diu non solum de Pannonibus, Noricis & Germanis, verùm etiam de vniuersa Christiana republica fuisset actum. Hic regni & orthodoxæ gentis propugnator fuit acerrimus, Turcamque non modo intra fines coercuit, sed variis cladibus

bus

bus affectum, ad reddendam Georgio Mysiam (vt suo loco referetur) sanè perpulit. Quare nō multo post tempore, quum spectatæ fidei ac virtutis esset, præter Transsyluaniç prouincç gubernationē, quam cum imperio tenebat, ob rem bene gestam Seueriensis, Themesiēsisq; oppidi præfecturam sortitus est. Nam quum hæc loca Turcis essent exposita, ad inhibendum durum hostem, inferioris Vngariæ oris præfectus est. Ne virum quidem latebat, se talem prouinciam fuisse sortitum, in qua virtutis suæ periculum, & perpetuum laudis monumentum futurum erat. Succurrebat amor patriæ, & præsentis exitii metus, quæ virum vehementer angebant. Vngari, ob intestinas discordias, dum mutuis cædibus & rapinis libidinem suam explerent, neque patriæ, neque imminentis mali curam agebant, atq; propriæ salutis immemores, nil pensi habebant. Turcæ, quam ciui, cedere malebant. Quin etiam eo furoris & væsaniæ tunc Vngarus euectus erat, vt grauiores ciuis, quam Turcæ reputaret iniurias. Exin vero Amurathes, qui tantam opem hominumq; iacturam in Albana obsidione fecerat, ne tantam præteriret occasionem, quacunque licet parte regnum incursat: nunc ad Tibiscum vsque vlteriorem Danubii partem populatur, pagos comburit, homines ac pecora abigit, nūc quicquid Sauum Drauumq; interiacet, vastat ac diripit. Hinc & hinc senes & iuuenes, mares & fœminæ cum pueris, in perpetuam seruitutem abducuntur, & proceres Vngariæ intestino bello correpti, nondum resipiscunt. Solus Coruinus reipublicæ charitate percitus, tot malis occurrit, profligauit Turcos regnumq; pacauit. Nos autem, qui tanti viri gesta scribimus, non quotidianos congressus, sed insignia quædam bella, memoria perquam digna & potiora referemus. Minoris autem momēti certamina, quæ latrocinia potius, bellique simulachra, quam vere fuere prælia, silentio præterire duximus. Duo eodem tempore duces impigri, in finitimos cōuenere locos: Coruinus inferiorem Vngariæ: contra Isach Rasciæ ac Mysiæ superiorem oram tuebatur. Alter Themesium, Sinderouiam alter, gubernare. Hic, consilio & virtute maior: ille, audacia & calliditate potior: laudis & victoriæ vtriq; par amor. Superiorem Mysiam, & non mediocrem Daciæ partem tenebat Isach. Vt gratiam ab Amurathe longè maiorem iniret, sub quo munera quoque maxima gesserat, ad propagandos hic imperii fines, omnes animi neruos intēdit. Albanum agrum, quem Taurini quondā incoluerant, vastare statuit, vt coloni desperatione adacti, emigrare cogerentur: & Albam demum, quam Imperator expugnare nō poterat, ad extrema redactam occuparet, quo facilius deinde Pannonias adoriretur. Quacunque potest arte, Coruinum suis consiliis obstinatissime aduersantem, sollicitat: modo in eius prouinciam excurrit, modo varias dum prædari cupit, insidias intendit. In vias omnes consilia versat, quibus prudentissimum fortissimumque hostem circumueniat. Albanum igitur agrum in primis adoritur, pagos diripit, incendit, ingētem hominum pecorumque prædam abducit. Populata circum regione, suburbana inuadit, vnde ægrè reiectus est. Quū circùm latè igni ferroque grassantem Coruinus æquo animo tolerare non posset, coacto clam valido equitatu, nonnullisq; cohortibus, & accito collega suo Nicolao Tilacho, Danubium traiecit, & inter Albā & Synderouiam castra posuit, septuaginta stadiorum interuallo seiunctas. Occurrit extemplo Isach auidissimus, cum ingenti copiarum multitudine, ne, lacessitum tot iniuriis & occursionibus, hostem reformidare videretur. Data pugnandi copia prælium detrectare non ausus, extemplò in medium instructā aciem educit: id ipsum quoque facit Coruinus. In primis duas vexillationum alas intēdit ad vtrunque cornu, post hęc cataphractos equites collocat, quibus hippobalistas subiicit, in medio agmine milites grauis armaturæ, ferentarios sagittariosq; statuit. Cataphractorum quoq; munit equitatu, subsidia his fortissima subnectit, præsidiū etiam statuit validissimum. Mox pugnæ signum dari iubet, ac ea mente certamen adoritur, vt aut gloriosam victoriam, aut pulchram mortem tandem sortiatur. Collatis vbi signis concursum est, grauis & pugna cruenta conseritur: cum ingenti clamore, Turcç pugnam ineunt, quam si non bene succedere sentiūt, mox præ-

lium detrectant, alæ continuo ab his inclinatæ: at vbi ad cataphractos peruentum eſt, eorum impetus illico ſiſti cœpit: pertinaciter hîc aliquandiu vtrinque pugnatum. Oppetiere hinc & inde multi, ſed quum hi robore, agilitate illi obniterentur, in confertiſſima pugna Turcæ proteruntur. Oritur hîc magna cædes, quam quum Iſach intellexiſſet, obſtinatioresq́; Vngarorum animos in horam ferè conſpicaretur, Sinderouiam verſus fugam rapit, vt ſuæ ac cæterorum qui ſuperfuerant ſaluti conſuleret. Vertente terga duce, id ipſum reliqui fecere. Contra, à tergo inſtare Vngari, Ioannes præ cæteris ocyus inſequi, multos in fuga cædere, exemplo ſuo cæteros hortari, optimi Imperatoris ac fortiſſimi militis vno eodemque tempore officium præſtare. Ad Sinderouiæ vſque ſuburbia petitus eſt hoſtis, pauci è Turcis euaſere, cæteri partim capti, partim trucidati ſunt. Impedimenta, & multa hinc relata ſunt ſpolia. Coruinus tandem inſigni victoria potitus, cum ingenti præda & captiuorum numero, Albam rediit, & cumulatas pro illatis iniuriis, à Turcis tunc pœnas exegit. Iſach præguſtata Coruina virtute, in poſterum ſe longè modeſtiùs egit. Magna hinc nominis Ioanni fuit acceſſio: nam vbi de Turcæ clade Budæ ſignificatum eſt, ne parua quidem omnes lætitia inceſſit, in primiſque Vladiſlaum Regem, qui acceptis de victoria literis, diis immortalibus repentè ſupplicationes inſtituit, longaq́; Ioanni epiſtola congratulatus, multis laudibus, ampliſſimiſque donis, ad cõtinuandum hoc bellũ planè ſuccendit. Hinc ille maiores extemplo animos concepit, quod eo lubentiùs facere videbatur, quia tam ſanctam expeditionẽ ſortitus erat: qua non modo fortunarum incrementa, perpetuamque apud poſteros immortalitatem, ſed ſolidam animi beatitudinem hinc ſperare fas eſſet.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER V.

DVM hæc in inferiore Pannonia Myſiaque geruntur, Boemi quoque fluctuare non deſinunt. Poſtquam Georgius apud eos principatum adeptus eſt, tantum ſibi virium cõflauit, vt è proceribus nemo publicè priuatimve huic auderet aduerſari: quin & Senatoribus formidoloſa viri potentia, libere loquendi poteſtatem ademerat. Quiſque hunc vulgò laudare, approbare certatim eius gubernationẽ, item publice aſſentari, omnia ad nutum eius facere, demum impenſius orare, ad Cæſarem oratores mitteret, per quos pupilli tutelam impetrare niteretur. Nihil ad hæc fore reipublicæ ſalubrius, quam hunc fieri Gubernatorem, immo perpetuum Dictatorem. Quæ ſi Cæſar abneget, dicere, nil vltra cunctandum, quin regem alium creandum curent. Regnum tantæ molis abſq; Rege, optimove Gubernatore, cui ſumma reipublicæ tradatur, eſſe non poſſe. Huius duntaxat temporibus procellas publicas deſediſſe. Hæc Georgius, quamuis ingrato haud parum animo acciperet, aſſentanti tamen populo, cuius auram affectarat, obſtinatius aduerſari, & iſta confutare non poterat, ne popularia à ſe ſtudia declinaret. Ad Cæſarem oratores miſit, qui quum mandata diligenter expoſuiſſent, nihil impetrarunt, quinetiam id ipſum multis legationibus à Boemis poſtulatum, nunquam impetrari potuit. Veniebant ſæpe ad Cæſarem nonnulli è Boemis Optimates, qui ſub officii prætextu, viſendi populi gratia, Cæſaris aulam frequentabant: in primiſque Georgius, cui Giſcræ cognomen erat. Qui non multo poſt tempore, Ioannem Coruinum inſigni clade fugarat. Polonos ſæpe Caſſiouianum agrum inuadentes, acie fuderat, aduerſæque factionis Vngaros, magnis cladibus & detrimentis affecerat. Is vbi in Ladiſlai conſpectum admiſſus eſt, in lachrymas confeſtim effuſus, manum infantis præreuerenter apprehendit, & exoſculatus: Video te tandem (inquit) teneoque mi Rex exoptatiſſime: quem nondum hæc ætas ſpectatiſſimam tuorum fidem agnoſcere patitur: vtinam quæ pro te pericula ſubiui, quibus me laboribus expoſui, quot aduerſo pectore vulnera toleraui, & cognoſcere, & amorem tui militis intueri poſſes. Hæ

teſtimo-

testimonio cicatrices sumptæ. Quam tibi nunc, & patri quōdam tuo, vitam deuoui, in tuo vniuersa seruitio expendetur. Nullum periculum, nulla vis & fortuna, meum à te animum alienabit, seruitutem meam sola mors intercipiet. Tu autem domine, quæ dicimus, per infantiam non intelligis, subrides tantum, & intentus audis. Veterano tandem militi, tot laboribus iam affecto, quæ præmia polliceris? quæ stipendia solues? Ladislaus ad hæc nondum sextum nactus annum, ne indonatum militem dimitteret, huc & illuc oculos obduxit: Ioannis, qui ærarii quæstor erat, loculos raptim apprehendit, & sex, quos ibi nummos inuenit, non sine multorum qui aderant principum admiratione, depromptos, Gisceræ donodedit. Fausta infantis indoles, hæc prima futuræ liberalitatis signa edidit. Giscera susceptos cum maximo plausu nummos, aurata & gemmata bulla recōditos, sibi è collo suspendit, atque id regiæ gratitudinis monumentum perpetuò gestauit. Quare, diu inter Cæsarem & Boemos de Ladislai tutela, laboratum est. Sed interea quid in Vngaria belli gereretur, considerandum est. Despotes Georgius, Mysia à Turcis exactus, post Sigismundi mortem, ob grauissimas Pannoniæ discordias, cum Lazaro filio ac fortunis omnibus, Ragusium se receperat: ratus in libera se ciuitate, libere victurū. Multum secum auri gemmarumq; portarat, quando opulentissimo auriferoq; regno, diu quiete potitus erat. Quinquies centena aureûm milia, in Ragusinorum ærario, quo tutius asseruarentur, recondidisse ferunt. Quū veluti e naufragio in portum, se huc cōfugisse intelligeret, securam vitam agebat, ocioq; ciuili, omnem regni iacturam facile consolabatur. Dum in hac trāquillitate versatur, ecce ad Senatum Amurathis literæ mittuntur, quibus Ragusinos hortatur, oratque, vt Georgium sibi tradant, eius opes fortunasque retineant: nil præter hominem aliud exposcit: vt cum filiis & regno, patre quoque potiatur, pro beneficio perpetuum se cum Ragusinis ocium fœdusque continuo initurum pollicetur. Recitatis in Senatu literis, quum patres dicere sententias iubentur, vnico omnes consilio, Barbari facinus abominantes, nullo auaritiæ scelere, Ragusinæ reipublicæ dignitatem incæstandam esse, censent, neque hospitii fidem cuiquam violandam. Georgium extemplo in Senatū acciri iubent, qui quum ocyus adfuisset, auditis Amurathis insidiis confestim expalluit: quod quum senatores intellexissent, eum bono animo esse iubent, omni principem suspicione liberant. Quum se aliquantisper ille collegisset, ne cuius cum profana gente belli auctor esset, propediem se abiturum esse recepit: dimissus à Senatu Hirenem coniugem, Imperatorisque Palæologi sororem consulit, vtro potius ad declinādas Turcæ insidias, an in Pannonias, an Constantinopolim fugiendum esse videatur. Hirena ad Grçcos suadet, ad Vngaros contra, vnde profectus erat, & quorum olim fidem exploratam habebat, eius animus hortabatur. Filiorum cæcitatem nondum acceperat, quos Turca non modo captiuitate, sed perpetua quoque ciuitate mulctauerat. In Vngariam tandem regnante Vladislao reuersus, opes secum cunctas retulit: ratus Pannonicis (vt obtigit) auxiliis, amissum se regnum facile recuperaturum. Venit in Pannoniam, & in sua oppida, quibus à Sigismundo quondam donatus erat, se recepit. Ad Vladislaum, qui congratularentur, obsequiumque deferrent, Legatos misit. Quum Budam paulo post ipse venisset, à Vladiaslao magnifice exceptus, icto perpetuæ societatis fœdere, à rege cæterisque Proceribus admodum obseruatur. Audita Coruini victoria, spes recuperandæ Mysiæ redintegratur, & indies in tanto bellorum successu, quæ prospere Ioannes agebat, augetur. Vix pauci menses intercesserant, quum Turca in Transsyluanis oris bellum instaurarit, quod quum nimis memoratu dignum sit, rite referendum esse duximus. Post superiorem Ioannis victoriam, non multo post temporis interuallo, altera longe clarior, in Transsyluana prouincia successit. Turca enim quum duplicem in Albano agro cladē accepisset, ne Vngaro cessisse videretur, quum optima legionibus supplemēta reparasset, bellum in Dacia renouat.. Mezethum ducem, spectatæ virtutis & prudentiæ, item rei bellicæ laude non obscurum, cum magno exercitu clam per Transalpinam regionem, Trāssyluanam

prouinciam inuadere iubet. Dux impiger, primo quoque tempore Mysia profectus, traiecto Danubio, imperata facit. Ex improuiso Coruini prouinciam adoritur: quæcunque sibi obuia sunt, proterit, diripit, & incendit, palantes mox omnia populantur equites, in omnemque passim ætatem sæuiunt, tumultu & terrore omnia complent. Ioannes Coruinus, qui paucis ante diebus in prouinciam venerat, audita Turcarum eruptione, quum grauissimum validissimumq; hostem, nec inhibere, nec in tanta militem trepidatione cito cogere posset, angebatur misere, ac diuersus trahebatur. Ad Albam tandem Iulam confugit, vbi Georgium Lepen Episcopum, summa virtute & grauitate virum, veterique secum beneuolentia coniunctum esse nouerat. Dum cum amico de tumultuario exercitu decernit, iam hostes appropinquabant, qui lustrata maxima prouinciæ parte, tantum prædæ congesserant, & tantum hominum numerum in captiuitatem plane contraxerant, vt cunctatius iter facere cogerentur. Quum ex vrbe circum incendia prospectaret, eo miserius ad pugnam succendebatur. Par quoque Pontifici erat animus, quando pietate, religione, vastatione agri, hostisque sæuitia nimium cruciabatur. Quanquam imparibus Turcæ virib. occursurum se vterque intelligeret, pulcherrime tamen mori, quam prouincialium cædes, calamitates & miserias tolerare maluit. Ast vbi in iras ambo excanduere, cum eo quem pro tempore cogere potuerunt, exercitu, obuiam prodeunt. Incauti præ nimia vlciscendi libidini iter faciunt, neque speculatores, neque celeres equites præmittunt: sed quadrato agmine, ad diui vsque Emerici villam perueniunt. Callidius rem hostis egerat, in proximas, quæ circumsidebant conualles, equitatū dimiserat, insidias circum clandestinas intenderat: quum ad insidiarum locum Vngaros peruenisse sensissent, qui conuallibus delituerant, ex improuiso consurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis & clamoribus iuxta augent. Ioannes, & Episcopus, spectata circum multitudine, consternati, ne temere impune ve omnes occumberent, retro fugā rapiunt. Contra illi, à tergo instant, quoscunque adhibent, capiunt & obtruncant. Cæteri fuga sibi salutem compararunt. Pontifex, quum palantes omnes fugerent, pari se pernicitate seruare contendit, ad riuum peruenit, quem dum transilire conatur, equo confestim excutitur, & ab impetente mox hoste obtruncatur. hunc Pontifex exitum sortitus est, ne martyrii palma careret: sui equites cum cætero peditatu, incolumes se Albam recepere. Mezethi nimis animos eius fatum adauxit, neque tamen Coruini fortitudinem depressit, alter tutius latiusq; vagari, & reliqua quæ supererant loca igni ferroque vastare pergit. Nil vltra veretur, impedimenta ac spolia quæ acceperat, cum curribus & essedariis seorsum seruat, vt integra ad Imperatorem, in præclarum victorię monumentum referat alter, interim oras prouinciæ, mira celeritate & cruento ense perlustrat, militem ex pagis oppidisque cogit, Scytulos arma capere iubet, pro cōiugum salute, paganos æque ac vrbanos omnes publico edicto militare imperat. Necessitate adacti omnes iussa faciunt, ne cum liberis & vxoribus perditum eant. Turcam deinde populata prouincia, insolentius abeuntem, cū tumultuario insequitur exercitu, vt vbicunque tempus locusve occasionem obtulerit, hostem intercipiat. Interea Mezetho nunciatur, Coruinum cum ingenti multitudine nō procul subsequi: hęc illum nuncio respondisse ferunt: Veniat (inquit) & opulētiorem quam antea victoriam relinquat. Aderat quum hæc dixit, quidam Ioannes explorator, & quæcunque subinde cum sociis Mezethus, de ineundo cum hoste prælio decernebat, subaudiuit: illudq; potissimum accepit, Turcam suis imperasse, vt inita statim pugna, quibuscunque id negocii mandatum erat, Coruinum circumuenirent, ac trucidarent, vt cæso duce, facilius cæteri profligarentur: signa, quibus virum & equum dignoscerēt, certa dedisse. Quum hęc explorator auscultasset, se clam subduxit, ad Ioannēque recurrens rerum omnium eum admonuit, atque illud in primis, vt sibi præcaueret, quando symbola sat explorata congruaque, ipsius & equi, haberet hostis: idque peculiare negotium veteranæ legioni mandatum, vt eum tantum trucidandum curaret. Edoctus Vaiuoda, saluti primum

mum ſuæ animum intendit: præſentaneumq́; forte conſilium occurrit. Erat ſibi miles quidam,è Kemenia nobilitate editus, cui Simon nomen erat, Coruino perſimilis,alioquin vir fortis & impiger. Cum hoc equum armaque commutat, & in validiſſimo ſtatuit equitatu. Suppoſitus pro Coruino Simon, periculum non detrectat, & ſuæ mortis conſcius, pro amico mori non recuſat, vt fato ſuo liberatorem reipublicæ conſeruare videretur. Mox procedentem ille hoſtem ſequitur,& nunc à latere, nunc à tergo conſerendæ manus occaſionem quærit. Antequam prouinciæ fines attingat, in quodam vico ex improuiſo Turcas adoritur,tantoque in illos impetu fertur,vt aciem diſponentes,continuo diſſiparit. In valles colleſque diffuſi,pertinaciter ſe conuertunt,confuſo bellum ordine geritur,multum vbique ſanguinis hauritur. Sed quando non par vtriſque bellandi cauſa fuerat prælium. ſiquidem hi pro patria, liberis, aris, ac focis: illi, prædæ commodis allecti, dimicabant: ex hoc factum eſt,vt imparibus quidem animis viribuſque pugnare viderentur. Quanquam vtrinque multi caderent,è Turcis tamen plures cecidere,dum pari vtrinque pertinacia dimicatur. Turcæ, ſpectatæ fortitudinis ex compoſito Simeonem, Coruina arma ferentem,circumueniunt: quem dum trucidare contendunt, cataphractorum obfirmatum equitatu, haud facile attingunt:quare penes eum multi oppetiere.Demum,vt ducis mandata peragerent, cæſis qui Simonis latus tuebantur, & intentis multorum in eum viribus, tandem interficiunt, & ſpe ſua falſi, pro Imperatore, ſuppoſitum equitem trucidarunt. Interea Coruinus hac & illac diſcurſabat, ſocios hortabatur, ne imminentem victoriam defererent,ne tot dudum cædibus incendiiſq́; graſſatos hoſtes, inuitos dimitterent: reputarent ſe inter pugnandum in ſuis dexteris liberos & vxores habere, diuûm hominumq; iniurias vno bello vlciſci oportere,modo nutantes confirmare ſubſidiis, modo fugiẽtes in prælium reuocare, & Imperatoris æque ac militis optimi officium implere nititur, & prout res ipſa poſtulabat,vtroq; fungi.Commutatio armorum, quum patriæ, tum ſibi ſalutem attulit:ſi exploratoris conſilium contempſiſſet, eo die de prouincia fuiſſet actum. In ardentiſſimo bello, quum ex altera parte fortuna parum variare videretur,& extremis vtrinque viribus pugnaretur,prouinciales, qui ad Emerici villam capti fuerant,& in caſtris ſeruabantur,quum mori quam in ſeruitutem abduci mallent, rati eo tempore non vltra cunctandum,fractis vinculis,in Turcas arma ſumunt:inteſtinum prælium ineunt,cuſtodes obtruncant, mox in pugnam animoſius prodeunt, ſuis animos addunt, adimuntque hoſtibus. Turcæ, qui amiſſa dudum ſpe victoriæ, ad tutanda corpora animos conuerterant,intellecta captiuorum ſeditione,ſęquoque certamine,ſenſim & gradatim inclinantur: contrà illi,aſpirante paulatim fortuna,multo vehementius certamen inſtaurant, & audita captiuorum virtute,obſtinatiſſime certare contendunt.Dum laborantem vbiq; ſuorum aciem Mezethus intelligit,conſternatur animo,& quum anceps aliquantiſper duceretur,partim inclinatas, partim fugientes ſubinde copias,conſpicatur. Ad hæc omni ſpe deſtitutus, vt ſaluti conſuleret, ipſe quoque in fugam cum equitatu ſuo conuertitur.Sęquunt à tergo Vngari,& palãtes cędunt. Mezethus cum filio,dum ſpem omnem in fuga collocat,intercipitur,obtruncaturque:ſociorum innumera multitudo cęditur.Quum rumor,cum filio Turcarum ducem eſſe cæſum, effunderetur, redintegratis in pernicitate viribus, ſtragem adaugent. Coruinus tandem inſigni victoria potitus, quamuis hoſtem recuperata præda,caſtris & impedimentis exuerit,vt ad internecionem cędere videretur, nihilo tamen ſegnius ad Alpium vſq; iuga, diebus aliquot eos inſequitur,multi in longa fuga deprehenſi ac cæſi ſunt;quin & prandente ſępe duce deducti in medium Turcæ & gladio certatim à militibus diſcerpti. In Alpibus, ad inſignis victorię monumentum trophęa ſtatuit. At poſtquam ouantes omnes in caſtra rediere,cum maximo plauſu Coruinus excipitur, captiuorum multitudo ad eius genua prouoluta, in agendæ gratiæ ſpeciem, pedes amplexatur: aliqui patrem patriæ,liberatorem prouinciæ:nonnulli milites,inuictiſſimum Imperatorem:captiui,libertatis vindicem:mulieres ſeruatorem pudicitię:pueri & ado-

leſcentes, parentem pientiſſimum appellare: nulla tamen in tot fauſtis cognominationibus vox audita, quæ merito omnium iudicio, virum illum ſanctiſſimum non addecere videretur. Contra ipſe, profuſis lachrymis, omnes amplexari, congratulari publicæ ſaluti, modo diuinę benignitati ingentes ex corde gratias agere, ſupplicationes oppidatim edicere: modo robur militum, & populorum virtutem obſequiumq; laudare, Procerum ſigillatim fortitudinem prędicare, extollere magnanimitatem nobilium, & ſingulorum in præclaro bello geſta commendare. Turcarum ſpolia, partim diis immortalibus dicauit, partim militibus diſtribuit. Chriſto demum optimo maximo, vt immortales gratias in ſupplicationibus agerent, & apud omnes aras rem diuinam facerent, impenſius prouinciales admonuit; è manubiis, non multo poſt, templa in prouincia ſtatuit. E Turcis viginti hominum milia cæſa ſunt, ex Vngaris tria circiter milia deſiderata. Tantum ex hac clara victoria, Tranſſyluanis animorum acceſſit, vt multos Turcam annos non expauerint. Illud quoque commodi non mediocris ex hac victoria prouenit: namq; Valachi, qui Tranſalpinas oras Moldauiamque incolunt, Getarum olim regionem, & à Regum Pannoniæ fide deſciuerant, cum Turcaque fœdus iniuerãt, ad priſtinum omnes obſequium, Coruini opera & auctoritate, rediere: quod Amurathes Turcarum Rex tam ægre tulit, vt nunquam quieuerit, donec longe grauius in Dacia, quemadmodum infrà refertur, bellum inſtaurarit. Ioannem inſuper Coruinum (aiunt) ne tam inſignis victorię primitiis, & parte legitima prædę Regem defraudare videretur, ampliſſimum capitibus hoſtiũ, & exuuiariis militaribuſq; ſignis, currum oneraſſe: Mezethi, filiique caput, in fronte: ſuper hæc ſenem quendam Turcam, Deſpoti olim notum, ſtatuiſſe: eum deniq; currum, onerarium fuiſſe, quem vix decem equi traherent: miſiſſe hunc ad Vladislaum Regem, Georgiumq; Deſpotem, qui vbi in conſpectu conſtitit, ſenem ex mandato hęc verba feciſſe memorant. Coruinus ſeruus maieſtatis tuę fideliſſimus, & Deſpotis filius, hanc è parta nuper victoria prædæ partem Rex optime mittit, ne te belli, tuis geſti auſpiciis, honore defraudet. Hæc Aſiaticæ nobilitatis capita, quæ in curru ſpectatis, vobis dono dat, ne inſignis victoriæ teſtimonio careatis. Hæc ſunt duo principum capita, alterum Mezethi ducis, filii quoque alterum: cætera pręfectorum nobiliumque, quę Phrygia pilea honeſtabant. Hęc ſtragis nouæ magnitudinem teſtantur, hortantur ad maiora cœpta, qui pro ingenita pietate religioneque regiæ maieſtati ſperare liceat, & quanta immortalitatis & glorię occaſio offeratur, hinc omnes conſiderate, ad ſanctam ſalutaremque militiam, per diuûm hominumq; fidem, vos Coruinus hortatur, oratq; vt ſupplicationes indicantur, & ad hoc bellum ingens reparetur exercitus: quando Turcam extremas vires tentaturum, & in tantæ cladis vltionem omnia moliturum, omnes ariolantur. Quum dictis finem feciſſet, truces tabificoſque vultus oſtendit, circumſpectant & admirantur Proceres, cæteraq; turba. Rex in primis, & Deſpotes, Coruinam virtutem & fortunam ſtupidi contemplantur, rem omnem ex literis ordine cognoſcunt: miris laudibus Coruinam victoriam extollunt, & prædicant certatim vterq; commendat, Romanoque triumpho dignum fatetur. Rumor hanc cladem ſtatim in Germanos & Turcas effudit, vagatur mox per Italiam, & hunc vnum Chriſtianæ reipublicæ vindicem, his populi temporibus futurum arbitrantur. Pontifex maximus, ſacroſanctuſque Senatus, qui Chriſtianæ reipublicæ nimium timere cogebatur, quia Græciam, Epirum, Macedoniam, Myſios, & magnam Illyrici partem à Turcis occupatam eſſe ſenſerat, in ſpem Coruinum vniuerſam confert, hunc Chriſtianæ reipublicæ propugnatorem maximum fore auſpicatur. Per vniuerſam tunc Europam Coruina virtus effunditur, & omnium hunc Coruinum geſta ſuperaturum, quiſque manticinatur. Vladislaus igitur ob partam diuina benignitate victoriam, cunctis Pannoniæ Pontificibus ſupplicationes indixit, apud omnes aras rem diuinam fecit: ad Coruinum Oratores miſit, per quos gratias egit, ducis fidem virtutemque laudauit, quibus potuit muneribus, virum honeſtauit: exorauitque, vt pari initam expeditionem fortitudine ſa-

dine ſa-

dine sapientiaq; prosequeretur: admonuitque, se neq; supplementis legionum, neque armis, commeatibus & pecuniis vnquam ei defuturum. De his hactenus, ad Gisceram nunc redeundum est. Duplici Rex bello, vel formidolosissimo, vexabatur: siquidem intestinum & externum, misere Vladislaum distrahebat, & quãquam Ciliæ Comitem Iaurini per suos milites deprehendisset, pacasse Strigonium, & per præfectos duos, Ladislaum Garam fudisset fugassetque, vtrinque tamen pericula instaurabantur: Turca in Mysia ac Dacia multa molitur: Gisera cum cęteris Boemis, quos Regina ad Zoliom & Cassiouiam collocarat, regnum late diripit vastatque. Quare per Sauoceum paulo ante euocanda Polonorum auxilia curauerat, quæ haud facile illi mittere videbantur, partim quia Tartarorum incursiones reformidabant, partim quia Lithuania indies magis ac magis æstuabat: alioqui, ne regnum exhaurirent, duo: quinque cæteri, milia mittenda esse censuerant. Dum hæc è Sarmatis expectarentur, Sauoceus, qui nuper è Polonia redierat, & Nicolaus Lassouianus, cum plerisque Sclauorum nobilibus, in Dalmatiam Croaciamq; mittuntur, qui nutantes populorum animos, à Reginæ partibus auerterent, & ad Vladislai fidem & obsequium reuocarent: id ne difficulter quidem illi præstitere. nam dum vicos & ciuitates circumeunt, dum cognationis & originis eiusdem primordia, communemque linguam referunt, dum benignitatem Principis, ac regiam libertatem pollicentur, non solum ad præstandum obsequium, sed ad impendenda in tanta necessitate, militi stipendia, Dalmatas adduxerunt. Ne pari quidem felicitate cum Gisera, Ioannes Perenus ea tempestate se gesserat: nam Gisera Scepusiensem agrum incursionibus & rapinis ad vastitatem pene redegerat, interceperat Aperiaseium, Saruseium, Chstichium, nonnullaque oppida: sed adactis cuniculis Chstichium occupat, quod in edito monte situm, Cassiouiæ prominet: vnde Giseram, dum prædatum egrederentur, cædes & incommoda non parua receperant. Ioannes Perenus, pro recuperandis oppidis, irritam vnius anni operam triuit. Regina igitur, Ladislaum Garam, à Coruino ac Nicolao profligatum, vt exercitum in Polonum instauraret, impensius hortatur, multisque rationibus id suadere contendit: nunquam tamen consternatum semel eius animum, ad redintegrandum bellum suscitare potuit. At vbi Iaurinum, quod adhuc posthumi Regis auspiciis regebatur, peruentum est, paucis post diebus, de Boemorum seditionibus nuncii adfuere, qui eos de creando nouo Rege agitare dicerent: quare in Austriam properare coacta est, quam quum Ladislaus sequeretur, à Frederico Imperatore captus est, & plurimi ab Vngaris redemptus: quippe qui quum virum instantissime repeterent, tanti eum mercari coacti sunt, quanti Cæsaris edixit auaritia. Petita interea è Sarmatis auxilia aduenere, cum equitatu vsque adeo insigni, vt præ numero & singulari apparatu, omnium Vngarorum animos in admirationem sane contraxerint. Vladislaus, in sequentis anni principio, quamuis famæ hiemisque sæuitia laboraret Vngaria, adeptis tamen auxiliis, de pacando regno, quod in primis apprime necessarium visum est, cogitare cœpit, vt hac re feliciter gesta, expeditius vniuersas vires conuerteret in Turcas. Quare Buda prius in Giseram mouit, vt occupata ab hoste oppida recuperaret, imposita circum Reginæ præsidia deiiceret. Pannones autem, non abre veriti, quod & ipse quandoque prædixerat, ne Rex, vbi Poloniæ finibus appropinquaret, abominatus operosi regni pericula, ad suos se reciperet: rumorem promulgarunt, Reginam iam de concordia, & Cæsarem de restituenda corona cogitare. Item dicere, melius esse reconciliatione, quam bello regnum pacare: ad expugnandam Cassiouiam præfectos aliquos, prout res ipsa postulat, esse relinquẽdos: Regem, ne quis à Turcis impetus ex improuiso fiat, ac ne quid aliunde mali inferatur, Budam redire oportere, vt imminentibus periculis præsto sit. Cessit tandem Rex Vngarorũ consiliis, subsedit in itinere, & vt de pace ageretur, Optimatibus edixit. Neque ignorabat, ab expeditionis huiusce principio, Cæsarem admodum timuisse, ne repetendæ coronæ gratia, in se hæc arma conuerterentur: de ea reddenda cogitasse: & quum in Giseram bellum verti cerneret, à

salutari cogitatione supersedisse. Quum Rex Budam reuertisset, quæ vesaniente pestilentia laborabat, continuo de pace agi cœptum: quam vbi ab aduersariis Rex aspernari intellexit, repente Cassiouiam, ne quid frustra temporis tereretur, expugnari iubet. Id negocii Ioanni Galearo datum: sat validus huic datur equitatus, & magna peditum multitudo: item mandatur, vt cum Ioanne Pereno, Chesmarchi præfecto, se coniungat, & communi cuncta consilio consensuque agat. Ne minus quidem Gisera, quid alii contra molirentur, ignorabat. Cremnicæ vectigalibus adiutus, vbi numismata sub posthumi titulo ac nomine cudebantur, nouos è Boemia milites, planè conduxerat: hinc non parua exercitui supplementa facta sunt, sed nō ea, quibus hosti par esse in aperto posset. Galearus Polonorum dux, cum collega Pereno, Cassiouiam obsedit: Gisera, ne arctius obducatur, ex vrbe indies erūpit, & tumultuario potius, quàm statario, ob virium iniquitatem, bello certatur, admouent circum tormenta, munitionesq; varias Poloni, ne qua Boemo erumpendi copia detur: & obsidio eo vsque prorogatur, donec oppidani fame, ac graui annonæ charitate laborent: ita aditus vndique fuerant intercepti, vt nihil commeatuum inferri posset: contrà vero, in castris, ita obsidionis fastidio milites affecti sunt, vt sensim quam plurimi elaberentur. Inuitabat ad soluendam obsidionem, Boemicorum præsidiorum incursus, quæ à tergo Polonorum castra quotidie grauiter infestabant: quin & crebris incursionibus, Chesmarchum oppidum ad defectionis consilia redegerant. Soluta igitur Cassiouiæ obsidione, Galeatus cum collega Pereno, Chesmarchum contendit, vt oppidum in fide seruaret: at irriti fuere conatus, quādo pridie quam eo peruenisset, Giserani per conditionem oppidum occuparunt. Nicolaus Perenus, quum turres adhuc aliquas cum præsidiariis pertinacius retineret, à Polonorum tandē subsidio destitutus, inde deturbatus est: mox Podolinū, cui Nicolaus Comorocensis cum præsidio regio præerat, ab Giseranis grauiter oppugnari cœptum. Quum Elisabetha Cassiouiam obsidione liberatam accepisset, fausto elata nuncio, Pisoniū propere contendit, quod adhuc in posthumi fide permanserat: arcem Stephanus Rosgonius, cum præsidio regio firmatam tuebatur. Arcis oppugnationem adorta, & difficultate deterrita, subinde destitit, militem in Ternauianum agrum immittit, partim vt assidua præda copias aleret, partim vt Ternauianos, à Vladislai Regis fide, cædibus & calamitatibus auocaret. Quæ vbi Regi nunciata sunt, extemplo Andream Taurinensem, cum ingenti Polonorum & Pannonum equitatu, Ternauiam mittit, mandatq;, vt vrbem ab hostili incursione tueatur, Pisonianum agrum incurset, obsessamque arcem, milite, commeatibus, armis, & cæteris denique munitionibus obfirmet. At præfectus impigre mandata peragit, quum Ternauiam venisset, non solum hostium incursiones inhibet, verum etiam Pisonianum agrum, sic igni ferroque deuastat, vt hi potius obsessi, quam obsidentes dici possent: omnibus arcem rebus, quæ vsui fuerant, sane compleuit, mox vrbem quotidianis populationibus afficit, assiduis cladibus sic Alamannorum impetum repressit, vt Pisonio amplius erumpere non auderent. Vniuersas deinde vires, hi ad expugnandam arcem conuertere, turres circum erexere nonnullas, crebris tormentorum ictibus mœnia quatere, eaq; modo testudine, modò quouis alio machinarū genere perfodere, cominus adactis scalis vectibusq; pugnare, rigente hieme eo vehementius instare, atq; (vt aiunt) nisi Rex cum validis copiis Buda mouisset, arciq; succurrisset, eo pręsidium regium redactum erat, vt propediem deditionem facere cogeretur. Eius tandem aduentu Regina vsq; adeo consternata est, vt dimisso in vrbe validissimo præsidio, Viennā repentè se receperit. Vladislaus cum nouo milite, cōmeatibus, armis & munitionibus arcem iterum obfirmauit, Budam reuertitur. Eadem ferè tempestate, ne mediocris quidē Polonorum numerus, nullo stipendio, sed magna in Principem suū charitate cōpulsus, Petro Odronansano duce, in Vngariam penetrare nitebatur: obstabāt Boemi, qui montiū angustias occuparant, sed difficultatem ingeniū superauit. Nam quum Poloni iuga negligentiùs custodiri intellexissent, immissa per noctem

& imbres

& imbres validissima iuuentute, quæ vi aditum aperiret, si opus esset: in Vngariam penetrarunt, mox continuatis itineribus Budam peruenere. Non sine magna admiratione voluntariam militiam spectauere Pannones, nō solum numero, sed apparatu, fide, ac studiis insignem: gratissimo hanc vultu Rex admisit, ac multis laudatam verbis, bene sperare iussit. Paucis post diebus, quum se ex itinere recreasset, pacandi regni gratia hunc exercitum, qui gradis stipendia faciebat, ad expugnandam Cassiouiam misit: demandatum sibi negocium forti animo Poloni facere adorti, incutiendi terroris gratia, quoscunque Boemos capiebant, immaniter trucidarunt. Mox Tartaros Podoliam incursare nunciatur: quare Odronansanum cum exercitu Rex, ad protegendum regnum, in Poloniam remittere cogitur. Hi quum data missione Agriam peruenissent, ab Agriensi Pontifice lautissime sunt excepti, qui quum dies aliquot licentius remissiusque viuerent, Telephus, qui præsidii Cassiouiensis præfectus erat, cognita hostium negligentia, oblatam eo tempore occasionem haudquaquam prætermisit: per medium noctis silentium inermes, incautos sopitosque adoritur. primo impetu currus diripit, in plerisq; locis suscitat incendium, semisomnes multos obtruncat: coacti, discusso somno, Poloni Vngarique abeuntem Telephum insequuntur, rati, nocturni labore itineris defatigatos, & onustos præda hostes, celerius aufugere non posse. Petrum Odronansanum, cum non mediocri Polonorum manu, captiuum Telephus ducebat, quem Solomæ cuidam familiari suo sit exploratæ fidei custodiendum, & in propinquum oppidum abducēdum commiserat: mox extremis viribus cum hoste pugnandum, præmissis impedimentis, esse decernit. Quare quum se à Polonis adhibitum esse vidit, instructam in hos aciem conuertit, acerrima pugna conseritur, & aliquandiu æquo Marte, pari vtrinque spe pugnatum. Quum hinc & hinc multi cecidissent, Telephini longo labore defatigati, tandem vertere terga, & palantes fugere occœpere; instabant à tergo hi, ac cæsa magna manu, prædam recuperarunt. Telephus cum Australibus & Boemis plerisque capitur, Agriamque perducitur, cæteri fusi fugatique. Soloma Odronansanum sibi commissum, in proximam Nicolai Zuderis arcem subtraxerat, qui paulo ante à Rege defecerat: Zuder hanc nactus occasionem, desperatis Reginæ rebus, Odronansanum Budam perductum, Vladislao restituit, eoque beneficio, defectionis veniam implorauit. Iisdem fere diebus Aperiascium, quod negligentius custodiri dicebatur, à Caiaca & Comorocense, intempesta nocte capitur, quorum alter Brozoniziam, Podolinum alter cum præsidio tenebat. Sed quum superiore die, Boemi circiter quinquaginta, qui ad Gisceram vndique copias congregantem, vt Richononam obsideret, profecturi erant, in oppidi captiuitate incidissent, occupatis in Aperiascii populatione Polonis, turrim quandam munitissimam occupant, ibiq; se acerrime tuentur. Poloni propinquum Gisceram veriti, direpto oppido abiere. huiusce rei admonitus Giscera, Polonos præda onustos insequitur, eosq; haud difficulter fundit fugatq;: Caica & Comorocensis, cum multis aliis, in hostium potestatem venere. Fugatis Giscera Polonis, quum oppidi præfectum captum haberet, Brozoniziam sine mora obsidet; quum duæ ibi forent arces, vnaq; humana arte conflagraret, ad alteram præsidiarii confugêre: quæ ne pari incendio absumeretur, Gisceræ postero die deditionem fecit. Podolinum, & Luboliam, nouo firmandam præsidio, Poloni censuere: itaque vtrunque oppidum præsidiario milite complerunt. Richononam Giscera castra mouit, acriq; obsidione circumuenit, quæ quū facile expugnari non posset, bellicas machinas admouit, aliquot mensibus quacunque potest, omni vi, arteue oppugnat: oppidanos ad deditionē per inediam redegit, quam desperatis Agriensis Episcopi subsidiis, illi saluis corporibus & impedimentis fecisse dicuntur. Post Richononæ deditionē, in sequenti die, Agriensis Antistes cum copiis adfuit, prudentissimi vterque viri, non temere dimicandum esse, cēsuere. Boemus, tot bellorum prospere gestorū gloria clarus, & variantis fortunæ haudquaquam ignarus, externa tentare non audet; Vngarus, è contrario disciplinæ militaris inscius, ac tumultuariis copiis parum

salutari cogitatione supersedisse. Quum Rex Budam reuertisset, quæ vesaniente pestilentia laborabat, continuo de pace agi cœptum: quam vbi ab aduersariis Rex aspernari intellexit, repente Cassiouiam, ne quid frustra temporis tereretur, expugnari iubet. Id negocii Ioanni Galearo datum: sat validus huic datur equitatus, & magna peditum multitudo: item mandatur, vt cum Ioanne Pereno, Chesmarchi præfecto, se coniungat, & communi cuncta consilio consensuque agat. Ne minus quidem Giscra, quid alii contra molirentur, ignorabat. Cremniciæ vectigalibus adiutus, vbi numismata sub posthumi titulo ac nomine cudebantur, nouos è Boemia milites, planè conduxerat: hinc non parua exercitui supplementa facta sunt, sed nō ea, quibus hosti par esse in aperto posset. Galearus Polonorum dux, cum collega Pereno, Cassiouiam obsedit: Giscra, ne arctius obducatur, ex vrbe indies erūpit, & tumultuario potius, quàm statario, ob virium iniquitatem, bello certatur, admouent circum tormenta, munitionesq; varias Poloni, ne qua Boemo erumpendi copia detur: & obsidio eo vsque protogatur, donec oppidani fame, ac graui annonæ charitate laborent: ita aditus vndique fuerant intercepti, vt nihil commeatuum inferri posset: contrà vero, in castris, ita obsidionis fastidio milites affecti sunt, vt sensim quam plurimi elaberentur. Inuitabat ad soluendam obsidionem, Boemicorum præsidiorum incursus, quæ à tergo Polonorum castra quotidie grauiter infestabant: quin & crebris incursionibus, Chesmarchum oppidum ad defectionis consilia redegerant. Soluta igitur Cassiouiæ obsidione, Galearus cum collega Pereno, Chesmarchum contendit, vt oppidum in fide seruaret: at irriti fuere conatus, quādo pridie quam eo peruenisset, Giscrani per conditionem oppidum occuparunt. Nicolaus Perenus, quum turres adhuc aliquas cum præsidiariis pertinacius retineret, à Polonorum tandē subsidio destitutus, inde deturbatus est: mox Podolinū, cui Nicolaus Comorocensis cum præsidio regio præerat, ab Giscranis grauiter oppugnari cœptum. Quum Elisabetha Cassiouiam obsidione liberatam accepisset, fausto elata nuncio, Pisoniū propere contendit, quod adhuc in posthumi fide permanserat: arcem Stephanus Rosgonius, cum præsidio regio firmatam tuebatur. Arcis oppugnationem adorta, & difficultate deterrita, subinde destitit, militem in Ternauianum agrum immittit, partim vt assidua præda copias aleret, partim vt Ternauianos, à Vladislai Regis fide, cædibus & calamitatibus auocaret. Quæ vbi Regi nunciata sunt, extemplo Andream Taurinensem, cum ingenti Polonorum & Pannonum equitatu, Ternauiam mittit, mandatq;, vt vrbem ab hostili incursione tueatur, Pisonianum agrum incurset, obsessamque arcem, milite, commeatibus, armis, & cæteris denique munitionibus obfirmet. At præfectus impigre mandata peragit, quum Ternauiam venisset, non solum hostium incursiones inhibet, verum etiam Pisonianum agrum, sic igni ferroque deuastat, vt hi potius obsessi, quam obsidentes dici possent: omnibus arcem rebus, quæ vsui fuerant, sane compleuit, mox vrbem quotidianis populationibus afficit, assiduis cladibus sic Alamannorum impetum represit, vt Pisonio amplius erumpere non auderent. Vniuersas deinde vires, hi ad expugnandam arcem conuertere, turres circum erexere nonnullas, crebris tormentorum ictibus mœnia quatere, eaq; modo testudine, modò quouis alio machinarū genere perfodere, cominus adactis scalis vectibusq; pugnare, rigente hieme eo vehementius instare, atq; (vt aiunt) nisi Rex cum validis copiis Buda mouisset, arciq; succurrisset, eo pręsidium regium redactum erat, vt propediem deditionem facere cogeretur. Eius tandem aduentu Regina vsq; adeo consternata est, vt dimisso in vrbe validissimo præsidio, Viennā repentè se receperit. Vladislaus cum nouo milite, cōmeatibus, armis & munitionibus arcem iterum obfirmauit, Budam reuertitur. Eadem ferè tempestate, ne mediocris quidē Polonorum numerus, nullo stipendio, sed magna in Principem suū charitate cōpulsus, Petro Odronansano duce, in Vngariam penetrare nitebatur: obstabāt Boemi, qui montiū angustias occuparant, sed difficultatem ingeniū superauit. Nam quum Poloni iuga negligentiùs custodiri intellexissent, immissa per noctem

& imbres

& imbres validissima iuuentute, quæ vi aditum aperiret, si opus esset: in Vngariam penetrarunt, mox continuatis itineribus Budam peruenere. Non sine magna admiratione voluntariam militiam spectauere Pannones, nō solum numero, sed apparatu, fide, ac studiis insignem: gratissimo hanc vultu Rex admisit, ac multis laudatam verbis, bene sperare iussit. Paucis post diebus, quum se ex itinere recreasset, pacandi regni gratia hunc exercitum, qui gradis stipendia faciebat, ad expugnandam Cassiouiam misit: demandatum sibi negocium forti animo Poloni facere adorti, incutiendi terroris gratia, quoscunque Boemos capiebant, immaniter trucidarunt. Mox Tartaros Podoliam incursare nunciatur: quare Odronansanum cum exercitu Rex, ad protegendum regnum, in Poloniam remittere cogitur. Hi quum data missione Agriam peruenissent, ab Agriensi Pontifice lautissime sunt excepti, qui quum dies aliquot licentius remissiusque viuerent, Telephus, qui præsidii Cassiouiensis præfectus erat, cognita hostium negligentia, oblatam eo tempore occasionem haudquaquam prætermisit: per medium noctis silentium inermes, incautos sopitosque adoritur. primo impetu currus diripit, in plerisq; locis suscitat incendium, semisomnes multos obtruncat: coacti, discusso somno, Poloni Vngarique abeuntem Telephum insequuntur, rati, nocturni labore itineris defatigatos, & onustos præda hostes, celerius aufugere non posse. Petrum Odronansanum, cum non mediocri Polonorum manu, captiuum Telephus ducebat, quem Solomæ cuidam familiari suo sit exploratæ fidei custodiendum, & in propinquum oppidum abducēdum commiserat: mox extremis viribus cum hoste pugnandum, præmissis impedimentis, esse decernit. Quare quum se à Polonis adhibitum esse vidit, instructam in hos aciem conuertit, acerrima pugna conseritur, & aliquandiu æquo Marte, pari vtrinque spe pugnatum. Quum hinc & hinc multi cecidissent, Telephini longo labore defatigati, tandem vertere terga, & palantes fugere occœpere; instabant à tergo hi, ac cæsa magna manu, prædam recuperarunt. Telephus cum Australibus & Boemis plerisque capitur, Agriamque perducitur, cæteri fusi fugatique. Soloma Odronansanum sibi commissum, in proximam Nicolai Zuderis arcem subtraxerat, qui paulo ante à Rege defecerat: Zuder hanc nactus occasionem, desperatis Reginæ rebus, Odronansanum Budam perductum, Vladislao restituit, eoque beneficio, defectionis veniam implorauit. Iisdem fere diebus Aperiascium, quod negligentius custodiri dicebatur, à Caiaca & Comorocense, intempesta nocte capitur, quorum alter Brozoniziam, Podolinum alter cum præsidio tenebat. Sed quum superiore die, Boemi circiter quinquaginta, qui ad Gisceram vndique copias congregantem, vt Richononam obsideret, profecturi erant, in oppidi captiuitate incidissent, occupatis in Aperiascii populatione Polonis, turrim quandam munitissimam occupant, ibiq; se acerrime tuentur. Poloni propinquum Gisceram veriti, direpto oppido abiere. huiusce rei admonitus Giscera, Polonos præda onustos insequitur, eosq; haud difficulter fundit fugatq;: Caica & Comorocensis, cum multis aliis, in hostium potestatem venere. Fugatis Giscera Polonis, quum oppidi præfectum captum haberet, Brozoniziam sine mora obsidet; quum duæ ibi forent arces, vnaq; humana arte conflagraret, ad alteram præsidiarii confugère: quæ ne pari incendio absumeretur, Gisceræ postero die deditionem fecit. Podolinum, & Luboliam, nouo firmandam præsidio, Poloni censuere: itaque vtrunque oppidum præsidiario milite complerunt. Richononam Giscera castra mouit, acriq; obsidione circumuenit, quæ quū facile expugnari non posset, bellicas machinas admouit, aliquot mensibus quacunque potest, omni vi, arteue oppugnat: oppidanos ad deditionē per inediam redegit, quam desperatis Agriensis Episcopi subsidiis, illi saluis corporibus & impedimentis fecisse dicuntur. Post Richononæ deditionē, in sequenti die, Agriensis Antistes cum copiis adfuit, prudentissimi vterque viri, non temere dimicandum esse, cēsuere. Boemus, tot bellorum prospere gestorū gloria clarus, & variantis fortunæ haudquaquam ignarus, externa tentare non audet; Vngarus, è contrario disciplinæ militaris inscius, ac tumultuariis copiis parum

fidens, obsidione potius quam prælio hostem vincendum esse cogitat: quare haud inuiti pugnam ambo detrectant. Interim de concordia agi cœptum est, per internuncios aliquandiu res variis conditionibus agitata, deinde non modo pax fœdusque perpetuum, sed affinitas cum vtroque inita est. Agriensis Episcopi neptis, Gisceræ desponsatur: multi hanc pacem dolis carere nunquam dubitarunt, quando neque à Regina fuit approbata, neque in restituendis vtrinq; captiuis, fidem Boemi seruauere. Quin etiam dimissis aliis, Caicam & Comorocensem, ex composito haudquaquam restituere voluere. Item, in Scepusio post ictum fœdus, Giscra oppidum soceri occupauit, & quoscunque regiæ factionis esse comperit, hostili more tractauit. Intestina igitur Vngariæ bella (quæ Christianæ reipublicæ potissimum propugnaculum haud immerito esse censetur, & Turcarum metus) Apostolicum ita Senatum eo tempore sollicitum habebant, vt quamuis execrabili schismate sacer ordo laboraret, & pars vna in Germãia, Synodi Basiliensis auctoritate Felicem: contra Romæ altera, Cardinei collegii decreto, Eugenium pronunciasset: vterque tamen Pontifex, mittendum in Pannonias Legatum esse censuit, Felix, Alexandrum Tridentinum Episcopum, à Mosoouiæ ducibus oriundum, & idcirco Vladislao haud longius attinentem: Eugenius, Iulianum Cæsarinum Cardinalem, ea tẽpestate sapientissimum habitum, misere. Quum vtrunque Rex ac Proceres audiuissent, & Alexandrum de vero Pontifice, ac Iulianum de pace cum Rege & Regina impensiùs disputare intellexissent, dimisso altero, Cardinali pacis negocium demandatur, quando illum non ad captandum in Pontificem fauorem, sed ad veram regni salutem venisse nouerant. Quamquam variis legationibus, ac eisdem quoque irritis, sæpe antè de pace agitatum esset, boni tamen viri operam, studium & auctoritatem, in hac re minus aspernandam esse censuere. Aderat mite ac quietum Regis ingenium, iusticiæ, pacisque studio issimum & ab intestino bello regnique exitio nimis alienum. Ad Reginam profectus, omnium concordiæ commodorum, bellique incommodorum admonuit, idque superiorum malorum experimẽtis approbauit: adiecit imbecillitatem sexus, condiciones impares, nutantia populorum studia, ac initam Gisceræ cum Agriensi Pontifice affinitatem, cui plurimum confidebat: item infantis posthumi conditionem, & pericula, si qua fortunæ valetudinisque iniquitate è medio subriperetur, omnes amici, ne ad orbitatem regnum redigi videretur, continuo ab ea deficerent: duas filias, quas adultas haberet, sua fortuna destitutas faceret: è contrario ad pensitandas hostium vires hortabatur: qui multo plus opibus, milite, armis, equis, commeatibus, & duce, iam posse viderentur. Maximas esse Polonorum Vngarorumque facultates, & quando cum muliere ac infante his bellum est, multo in diem fore maiores: si semel eius exercitus profligetur, nunquam amplius instaurari posse, Vladislao duplici regno potito, nunquam vires, pecunias & supplementa defutura. oportere tempora conditionemq; rerum vbiq; metiri, neque ambitioni priuatisq; affectibus quandoque tantum indulgere, vt communi saluti parum consulere videatur: habendam esse Vngariæ rationem, quippe quæ nisi hoc intestino bello liberetur, à Turcis propediem inundabitur, & capto hoc Christianæ reipublicæ propugnaculo, reliqua in Turcarum ditionem, breui tempore peruentura, præcauendam nimis esse tanti mali infamiam, & quotidie ante oculos imminentia orthodoxæ fidei pericula obuersari oportere, ne dum incertas in infante spes collocatas pertinaciter tueri contendit, vniuersa perdere videatur. Quod si tanti mali auctor habeatur, Deum vindicem continuo adfuturum: proinde postquam prioribus ipsa conditionibus, ne posthumũ tot regnis defraudare videretur, stare noluit, multo satius fore, si duas filias viro tempestiuas, alteram Vladislao, Casimiro alteram cõiugãdas esse censeat: inter marem & fœminam in parentum charitate, prçter sexum nullum esse discrimen. Ad hæc Regina, Satis se suas hostiumque vires pensitasse, respondit: bellum se inuita initum fuisse, ingenue se fateri, ob sciti ac elegantis posthumi charitatem, se pactis conditionibus stare nequiuisse, ne auito paternoq; regno filium defraudaret: neq;

Ladislao

Ladislao, Deum innocentiæ ac æquitatis vindicem, abfuturum: insuper, se Vngaros spectatæ fidei, relinquere non posse: neque quantum pro muliebri ingenio fieri potest, se fideli vnquam Pannoniæ defuturam: neque si qua pacis ratio inueniri potest, bellum improbe alituram, illud sibi demum certum esse, malle vi Regnum amittere, quam desidia, metu, ignauiaq; dimittere. Commendauit Reginę animum Legatus, quando plus virilis, quam feminei referre videretur ingenii: sed vbi pacis iura non recusare cognouit, continuo de concordia agitari cœptum. Quum multæ vtrinque in medium conditiones afferrentur, mutuoque repudiarentur, vt res pro vtriusque dignitate videretur ęque tractari, ad hæc tandem pacta Regina redacta est: Quando paulo minus filiarum, quam infantis cura angebantur, concordiæ leges hæ ad Vladislaum à Legato scriptæ sunt. Reginularum altera Vladislao, Casimiro Lithuaniæ duci altera vxor esto. Casimiro centum & viginti aureorum milia, Vladislao Slesia terra, sub ducentorum milium nomine, dotis gratia penduntor. Regina post initam affinitatem, Slesiæ cedito: eique, si vnquam facultas fuerit redimendæ prouinciæ ius esto. Quod ad Vngariam vero attinet, Vladislaus posthæc regio sese titulo abdicato. Procurationem autem & tutelam, ad integram vsq; posthumi ætatem, retineto, deinde Regno cedito: Si posthumus forte interim vita decesserit, aut regno potitus, sine liberis diem obierit, Vladislaus omne regni ius titulumque resumito. Repetendorum deniq; sumptuum gratia, quos in hoc bello Rex erogasset, Scepusiensis ora, Poloniæ regno perpetuo addicitor. Si quod in Podolia & Valachia ius Vngaris superesset, id omne Polonis ipse resignato. Allatæ concordiæ leges regni Principibus recitatæ, significatæque sunt absentibus. Proceres diuersa sentire, & pro sua quisque animi libidine, varias dixere sententias. Coruinus, qui domi ocium, & foris bellum semper amauerat, quum prouinciam, Turcarum metu relinquere non posset, suam literis sententiam significauit, quarum summa hæc erat: Si æquæ concordiæ conditiones afferrentur, nullo modo recusandas, vt pacato regno, tutius in Turcas expeditio susciperetur: nil communi concordia salubrius excogitari posse: sin autem minus, forti externa & interna incommoda animo toleranda, ac potius extrema quæque pericula subeunda, quam pati, vt regnum, quod sit amplum à maioribus acceperint, iniqua pacis conditione minuatur. Nihil regno neque ad præstitutum tempus, neque perpetuo alienandum. Nil Vngaris turpius futurum, quam imperium antiquorum exemplo propagandum, per negligētiam pusillanimitatemve indies diminuere: si bellum cum Regina cōtinuetur, vnde facilis concordia sperari potest, minoris constiturum quam hæc efflagitata cōcordia, quam tanti per nobilium regni membrorum alienationem commercentur. Quare Legatus ad Reginam rursus immutatis quibusdam conditionib. abiit, reditq;: & quum quotidie nouæ vtrinque conditiones exposcerentur, id tandem Iulianus impetrauit, vt Vladislaus Iaurinum ad Reginam proficisceretur, quo per colloquium facilius pax inter vtrunque transigeretur: ne inscius quidem erat, quantum præsentia mutuusque sermo valeret. Princeps autem ille optimus, vt communi quieti consuleret, Iaurinum concessit: eo quum venisset ad colloquium, in primo congressu, multæ vltro citroque querelæ, purgationesque interiectæ sunt. Bellum etsi contra iustum & fas, necessitate tamen quadam vtrinq; initum cōfitentur. Mox de concordia diebus aliquot agitatum, quæ tunc inter eos confecta fuerit, nil aliud argumentum ostendit, quam in digressu magnifica quæ vtrinque data fuere munera, & rumor effusus, qui Elisabetham propediē Budam descensuram esse, nunciabat. Is haudquaquam falsus fuit, paulo post Regina cum honestissimo (vt ferebatur) equitatu, Budam venit: vbi postquam Ciliæ Comes postero die carcere emissus, in quo à captiuitatis die, ac initio belli, diligentissime fuerat asseruatus, de promulganda pace agitatum est: quæ in sequenti die promulgata incredibili omnium animos lætitia sane compleuit, mox de pacis conditione, id præcipue passim est mussitatum, datam super hoc vtrinq; fidem: Vladislaū in Vngaria libere imperaturum, si modo aut precario, aut vi sacram cum posthumo

coronam à Frederico reciperet, qui secundum Alberti obitum, pupilli patrimonium patrum probe in Austria curare dicebatur. Compositis Budæ rebus, Iaurinum Regina se recepit, & post triduum, ventris repente correpta torminibus, humanis excessit. Mors veneni suspicione non caruit: quam insequutus Vladislai dolor, quantum euidentibus signis coniici poterat, prorsus abrogare videbatur: eius enim interitum dies aliquot Rex ægerrime tulit. Et si quando eius forte mentio haberetur, lachrymis abstinere non poterat: neq; ignorabat, eius interitu, fœdus omne pariter interiturū. Et illud quotidie oculis obuersabatur, desperatum Regni ocium, Boemorum inconstantia, qui nihil bello vehementius appetunt. Et Regina vita defuncta, ad Cæsarem cum vniuersis præsidiis oppidisque, quæ in Cassiouiana prouincia tenebant, continuo defecere. Hi nanque veluti carceribus ac vinculis emissi, in regios pagos & oppida erumpunt, populationes ac cædes instaurant, multo ferocius quam antea sæuiunt, intestina mala redintegrantur. Neque Cæsar his pro dignitate malis moderari videbatur. Posthumum asseruabat diligenter, & Boemios iuxta atque pupilli vindices, late longeq; ferro igniq; grassari patiebatur, neque rapacissimum genus hominum, & quod paruo, vel nullo stipendio ibi retinebatur, sine vi & populatione teneri potuisset. Contra illud Vladislai dolorem haud parum leuabat, quod ex Vngaris multi, qui aduersæ factionis erant, extincta Regina, ad regiam fidem & obsequium rediere, vnde non parua Poloni viribus facta fuit accessio. Accedebat Giseræ affinitas, quam cum Agriensi Pontifice nuper inierat, qua Boemorum animi se remittere occœperunt. Et eos, mite Cæsaris ingenium, ocii semper cupidum, nimis à solitis incursionibus absterrebat: itaque intestina mala, opinione celerius, imminuta sunt. Dum hæc a Rege Vladislao ita geruntur, Ioannes Coruinus, & Nicolaus, aduersus Turcas regni fines impigre tuebantur: hos deorum benignitate, tempestate illa datos, omnes arbitrabantur, qui labantes res Pannonicas tuerentur: in primisque Coruinum, qui temporibus illis Vngariam mira felicitate tutatus est: in crebris Turcorum incursionibus, tumultuario nūquam prælio dimicatum est, quin hostem grauiter inflixerit, fuderit, & fugarit: necubi congressus est habitus, vbi dena saltem non vtrinque milia constiterint. Vbique demum, fausta quadam fortunæ dexteritate ita pugnatum, vt nil Coruino vehementius tunc profanus hostis reformidaret. Quin in Turcarum prouinciam sæpius excursum, vnde multis cæsis, ingens præda est abacta. Locupletatus est admodum hoc bello ipsius exercitus. Ex his vnum tantum insigne bellum, silentio præteriri, sine inuidiæ nota, non potest, quod cum Basseo quodam Turcarum clarissimo, cui Sciabadin nomen erat, gestum est. Amurathem ferūt, tot clades à Coruino illatas, vel illud maxime, quod Moldauiæ & Transalpinæ Principes à sua fide ac fœdere reglutinarat, diutius tolerare non potuisse: expeditionem ergo maximam in Valachos & Transsyluanam Coruini prouinciam parat, delectissimum è militibus peditatum, quem Ianizarorum appellant, cum innumera equitum multitudine, & præfectorum vexillationū cogit: legiones, quas in Europæ prouinciis habebat, fere omnes accersit: adiiciuntur his auxilia, quæ sociæ Asiæ ac Europæ ciuitates, iure fœderis misere. Octoginta milium hunc exercitum fuisse, quod haud facile fides admittit, plerique, & qui his adfuere, Vngari prodiderunt: Basseoque spectatæ virtuti ac fidei, hoc belli negocium demandatur. Turcas noua moliri Coruino nunciatur, ipse quoque in prouincia delectum habet, tres circiter legiones cogit, in cataphracto spem omnem ponit equitatu, ne parum quidem prouincialibus & præcipue Scytulis confidit. Basseum cum innumero propediem in Daciam traiecturum exercitu, rumores differunt: post Imperatorem, apud eam gentem, Bassei supremum locum tenēt, & vbicunq; agant, Imperatoriam potestatem gerunt. Huic ab Amurathe mandatur, vt prius Transalpinam adoriatur, & quacunq; potest sæuitia, Valachum, qui à societate sua defecerat, vlciscatur: easdem à Moldauis perfidiæ pœnas exigat, qui Coruini opera, icti fœderis iura violarant. Deinde in Transsyluanos effusis viribus & extremo nixu irruat, vt illatas tot à Coruino clades cumulatissimè vin-

mè vindicet, & eorum olim sociorum manibus abundantissimè exsoluat inferias. Basseus imperata curans, è Macedonia castra mouit, hominũ circiter octoginta milium, per Mysiam iter faciens, in Danubii ripa consedit: ad paruam Nicopolim traiiciendas copias curauit, aliquot in traiiciendo dies, ob innumeram multitudinem absumpti. Quare in vtraque ripa aliquandiu statiua habuit. Hinc vehemens Valachos metus incessit, ingẽti cuncta trepidatione tumultuq; complentur: ad Vngarorum fidem Valachos rediisse pœnitet, quam ob Turcarum vicinitatem, commode tueri posse, diffidebant. Ioannes contra Valachorum vtranque prouinciam bene sperare iubet, mandat vt in tutiora se loca recipiant, profano furori neque obstent, si vires non suppetant: se hosti forti animo occursurum esse recipit, neque robur, neque numerum reformidaturũ. Christum sibi sociisque optimum maximum, orthodoxæ fidei vindicem, nunquam abfuturum adfirmans, cuius præpotenti numine se fretum, propediem à fœdæ gentis periculis, vindicaturum esse pollicetur. Si qui plus æquo timent, ad sua castra confugere præcipit. Turci, Basseo duce, in Transalpinam Valachiam, quæ propius occurrebat, castra mouent. Mox fines ingressi, geminis exercitibus sic longe lateque per cuncta excursant, vt armis & incendiis pagos & castella parum munita vastarent: res ac pecora rapiunt, homines quoscunque offendunt, plane trucidant, mulieres ac pueros, senesque pariter obtruncant: nulla in sexum ætatemque commiseratio habita. Valachi ad hæc in montes alii se recipere, pars remotius fugam rapere, in munitissima nonnulli oppida concurrere: in manus hi tantum hostium incidere, qui se negligentius asseruarunt. Cum superatis Alpibus Transsyluanis finibus appropinquassent, Coruinus nequaquam animo consternatus, cum quindecim milibus tantum hominum, Turcis occurrit, & ea quidem mente, vt mori quam cedere malit. Basseus, qui viri nomen & fortunam perhorrebat, vbi eum cum exercitu propius occurrisse, per speculatores accepit, ferociam remisit, & cautius agendum esse censuit. aliqua prius arte tentandum ducem putauit, vt Turcarum mos est, vti quibus potissimum modis hostem circumuenire possit, intelligat. quare aliquantisper substitit, vt eius audaciam & virtutem inspiceret. Exploratores retulere, hostes, ne quartam quidem partem Turcarum æquare posse, verum equitatum his esse longo agmine constantem, qui non paruo negocio superari possit, quando non minus celeribus turmarum alis, quam actuariis curribus hostem circumuenit: si res minus prospere venerit, intra curruum septa se recipit, atque inde dispositis munitionibus pariter ac muro se acerrime tuetur. Eodem modo castra munit, vt nullas per noctem insidias repentinosque impetus reformidet. Stupet Coruini audaciam, & rei bellicæ disciplinam, suorum tamen numero confidit. Quum ad quinque milia passuum prope conuenissent, quamuis vtrinque prælium minime detrectaretur, vterque tamen spe magna victoriæ fretus, rem non temere agendam existimauit: ad suum vterque confugiebat ingenium, vt aliquid in tanto congressu artium excuderet. Turca gradatim certandum, & seruandum in pugna ordinem censebat, multitudine fretus, vel si id minime cõcederetur, numero circumueniendum hostem esse, cogitabat: ibiq; defatigatum, ad extremum innumera multitudine obruendum. Contra ille, id primum iubere suos, nemo locum ordinemque deserat, neve ab hoste scindi ac diuidi patiantur. In sequenti die, quum ad locum quem Vascapum dicunt, conuenissent, vtrinque acies, prima hora diei educi cœptæ sunt: multum temporis ad disponendum octoginta hominum milia, Turcæ opus erat: ne parum quidem Coruina virtus & diligentia exposcebat. In primis instructis agminibus, conuocatis Præfectis legionum, Tribunis militum, & Centurionibus vniuersis, hæc verba fecit. Nulla (mihi credite) audacia, socii, tantæ multitudini me occurrere perpulisset, nisi ipsa necessitas adegisset, vestra fides ac virtus hortaretur, quam dudum exploratam habui: & in primis Iesu Christi numen clementissimum inspirasset, qui nos in sacram militiam suam optauit, suumque nomen vestra dextera vindicari voluit. In hac præstantis militiæ euocatione, quantum vos dilexerit, cõsiderandum est, &

immensa hinc benignitas Saluatoris pensitanda. Tria nobis hodie commoda, si viri, qui olim fuistis, iidem hodie esse volueritis, Deus ipse proposuit, quibus nihil maius appeti posset. In primis liberorum, coniugum, patrięque salutem, cum fortunarum incolumitate coniunctam, deinde perpetuam huiusce seculi gloriam, & æternam felicitatem vobis nunc expositam esse scitote. Quot à Turcis olim incendia, calamitates, & mala acceperimus, vtinam vobis audiuisse potius, quam spectasse & pertulisse licuisset. Iam diu liberis & vxoribus careretis, quos misera seruitus obruisset, neque focos aut aras haberetis, vbi inhabitare & sacris operari valeretis, nisi pientissimum Saluatoris numen, & vestra indomita virtus, præsto adfuisset. Neque patria bonisque frui, neque fungi honoribus, neque libertatem retinere videremini, nisi sanctissima fides, & animi vestri magnitudo, ac robur spe diuina firmatum, hæc quæ diximus omnia, vobis integra conseruassent. Iam immanis Turcarum furor, in suam potestatem omnia redegisset, nisi vestris hæc armis vindicata forent, & tot ille cladibus repressus esset. Is necubi coerceri potuit, non Græci, non Macedones, vtrique quondam rerum potiti: non Thracum audacia, non Mysorum robur, non Epirus & Illyricum, horum vires retundere potuere. Athenienses, Thebani, Lacedæmones, qui priscæ militiæ auctores habentur, his vltro cessere. Nobis diuinitus hæc laus, & ingens victoriæ gloria delegata est, qui parua sæpe manu, & quandoque incauti ab his circumuenti, toties insigni strage confecimus, fudimus, fugauimusq;. Atq; nullum illi genus hominum in terris magis expauent & perhorrescunt quam vos, quos ex assiduis cladibus, paucos, non minus ac frequentes, formidare didicerunt. Nunc etiam, vt extremas vires experiantur, cum innumeris legionibus adfuere, atqui vobis nequaquam plus quam antea timendum est, quando sub diuino ductu & auspiciis arma gerimus, & quid nobis audendum sit, assidua victoria, frequens experientia, explorata virtus, iam diu vos edocuit: accedit, quod eorum miles, aut gregarius, aut seruus, aut auxiliaris, aut vi coactus, & paganus est: præter milites prætorianos, nil aliud hostili militiæ superest, vi adacti ac inuiti cæteri militant, & illi quidem pusillanimitate ad seruitia redacti sunt. Quicunque autem Græci, Macedones, Illyrici, auxiliorum gratia missi sunt, quum à Christiana fide non recesserint, non pro illis, sed nobis dimicaturos esse reputate: nos vindices, vos victores expectant. In hoc illi bello Turcis nomina, nobis vires animosque dedere: pro victoria nostra, vota suscipiunt. Quare tanto vobis animosius fortiusque pugnandum est, quanto maiorem victoriam, prædam, laudemque nunc vestris oculis obuersantem habetis. Non pro alienis focis & aris, sed propriis, dimicare opus est, ita hodierna necessitas nostra tulit, vt ni nos ipsi nobis vindicare velimus, & solita spe ac virtute nitamur, maxima quæque malorum omnium, hodie subire cogamur. In primis iacturam fortunarum, liberorum seruitutem, incæstationes virginum, coniugum prostitutiones, cędes parentum, ædium & templorum incendia: & quod his omnibus multo grauius est, Saluatoris nostri, & Deorum omnium, ludibria: frangentur diuorum simulachra, aut vnco trahentur: argentea aureaq; conflabuntur, & in prophanos vsus conuertentur. Religionis cultus omnis abrogabitur, & Deus è pectoribus nostris, prę diffidentia negligentiaque nostra, nisi propugnatores optimos inuenerit, exigetur. Minimo digito Turcas omnes, si voluerit, illico contereret Deus noster: sed quando tutelam sui nominis in nostra dextera collocauit, virtutem prius nostram periclitatur, vt si magnam fidamq; compererit, præpotenti sua dextra tueatur & firmet. Neminem sibi fidum piumque Deus vnquam deseruit: si vobis ipsi non defueritis, nusquam saluator Iesus vobis aberit. In potentia sui nominis, quod est super omne nomen, hostes proteret, & iustum diuina fiducia fretum extollet. Insuper, aliæ nobis atque illis sunt pugnandi causæ, & spes longe firmiores. Pro domino, eodemque prophano, & scelerum omnium auctore: pro spoliis, & rapinis: pro exitio gentium: pro alieno regno, eodemque propagando, & mortali laude, illi arma sumpsere. Nos contra, pro Orthodoxa fide & Christiana republica: pro patria, pro liberis, pro vxoribus & fortu-

nis dimicamus. Quibus quidem rebus, nihil excellentius, nihil posterorum commemoratione dignius, nihil ad promerendam immortalitatem accommodatius inueniri potest. O quanta his in cœlis merces est proposita, qui aut patriam auxerint liberarintve, aut diuinos honores & veram fidem protexerint & seruarint. Neque experti ignoramus Deum humanam pietatem, iusticiam & charitatem nunquam deserturum. Proinde, quid magis illis, quam nobis sperãdum sit, hinc euidentissime considerate commilitones. Saluatori nostro confidite, qui diuinitatis præmium pollicetur, & fidem virtutemque vestram, Deo ac patriæ iuxta, nunc ostendite. Quamobrem, quando nihil sine diuina ope moliri possumus, antequam signum pugnæ detur, vos quæso Legati, Centuriones & Præfecti, per turmas & cohortes singulas pias, conciones habete, ad salutarem & sacram pugnam militem incendite, legionatim per confessionis sacræ mysterium, alter alterum lustrate, rem diuinã facite, ac sumpta ore terra, mysticæ communionis officium explete: lustratis mox animis, alter alterum amplexate, dextera osculoque mutuam date fidem, perpetuumq; fœdus percutite, è vobis neminem alterum in sacro certamine deserturum: sed pro aris & focis, ad vnum omnes strenue dimicaturos. Demum curatis aliquantisper corporibus, ambulatoriis dudum ientaculis, dato signo, ter elatis vocibus, inuocato præpollentissimo Iesu Christi nomine, manum ea virtute roboreque conserite, qua pro redemptione ac libertate vestra in agone mortis ille conseruit. Hoc igitur vt vltro faciatis per sanctum nostri redẽptoris amorem, per charitatem pâtriæ, per Deûm hominumque fidem, vobis edico, impero. Item vos oro & obtestor, vt ea mente dimicetis, vti aut clarissimam (quod non ambigo) victoriam, aut si res aliter tulerit, beatam in cœlis vitam vobis hodie comparetis, non apud inferos, vt Græcus ille, sed superos cœnaturi. Christus igitur optimus maximus nobis semper aderit, qui nos (mihi credite, ac ita confidite) non solum è Turcarum manibus hodie vindicabit, sed cum perpetua nominis immortalitate, opimis non hostiũ spoliis onerabit, & incolumes ac ouantes domum referet vniuersos. Sciabadin Basseus nihilo segnius è contrario suos admonuit, vt amplificandi imperii, & superiorum victoriarum memores, ab assidua virtute & laude non deficerent, armis Turcarum nomine propagarent, quibus Mahumetus diuorum interpres, terrarum imperium, à cunctis numinibus addictum esse, prædixerat. Item augustam hanc gentem, hominum terrorem, vltricem facinorum, & populorum dominam, diuino ore loquutus ominabatur. Quanta breui tempore, ex quo in Europam traiectum est, regnorum accessio facta fuerit, enarrat: spem ingentis prædæ, & maxima quæque strenuis præmia pollicetur, pagos & oppida, nedum rapinas & spolia, se multis diuisurum esse recipit. Si extremis quisque viribus dimicarit, victoriam ante oculos certissimam, ex inopia hostium, & immenso suorum numero proponit. Illud adiicit, profligato Coruino, quem solum è Christianis impigrum, & rei militaris non ignarum, se reperisse, ingenue fatetur, nihil ad assequendum cæteri orbis imperium, amplius obuersaturum. Si hunc hodie ad internecionem protriuerint, nullam in Europa victoriam hac fore maiorem: quare Coruinum in acie primo petendum edocet, victori huius ingentia præmia spondet. Postquam sat militi suasum esse arbitratur, iam instructam aciem educit, in duo cornua pedites equitesque distribuit, in medio prætorianos milites collocat, quos Ianizaros vocant, spectati roboris homines: succedunt longa subsidia, multas etiam vexillationes in vtroque cornu proponit, quo prælium ineant, circumuolent hostes, & prout fors ipsa tulerit, impetant, repetantve. Coruinum in vtroque cornu, duo quadrata cataphractorum equitum agmina, quos hippobalistæ sequebantur, collocasse memorant: ante hos vexillariorum quoque alas equitum, qui à laterum fronte certarent, extendisse: in medio autem, quadrata duo cataphractorum agmina equitum statuisse, & inter hos cohortes grauis armaturæ, à tergo hastatis, sagittariisque munitas interiecisse: vtrunque etiam cornu longo carrorum ambitu circumuallasse, quos omni munitionis genere plane cõpleuerat. Mox progredi in hostem ordinibus,

edicit, quum ad duûm ſtadiorum interuallum appropinquaſſent, pugnę ſignum dare iubet: nihilo ſecius illi faciunt. Collatis vtrinque ſignis concurritur. Coruinus proſpecta hoſtium multitudine, primã aciem in cuneum redigit, quo facilius hoſtes diuidat: contra illi, forfices obtendunt. Tanta vtrinque ferocia & clamore congrediuntur, vt nihil vnquam horribilius ſit auditum. Turcæ verſatili equitatu freti, falcatis enſibus in Chriſtianos ſæuiunt, infeſtis concurrunt haſtis, & ex equis multi vtrinq; deturbantur. A forficibus cataphractorum cuneus concidi non poterat, quia armis obducti, haud facile lædebantur. Inſtant igitur, & infeſtam interſecant aciem. In medio, & in vtroque latere, pari impetu dimicatur: cadunt vtrinque multi: ſed proſciſſa à cuneo Turcarum acies, magna ſubinde cæde agitari cœpit. Quum ad latera declinarent, in hoſtium gladios incidebant, ecce cuneo quem diximus, occurrit altera, & pari virtute certatur. In cornibus varia quandoque fortuna inter vexillationes fuit, quum æqua ſpe aliquantiſper vtrique dimicarent. Sed quum illi eo genere pugnæ, ob equorum pernicitatem agilitatemque nimis valerent, & numero longe ſuperiores eſſent: poſtquam multitudini cedere, neceſſitudo tulit, ad munitiſſimum hi cataphractorum agmẽ rediere. Poſt vbi ad cataphractos peruentum eſt, haud parum fortuna Turcarum declinauit, dum obſtinatis vltro citroque pectoribus, pugna conſeritur, & expeditiſſimi equitatus pars maxima cæditur. Namque duris cataphractorum contis, & ſariſſis, item oblongis trifidiſque gladiis, haud ſecus ac inermes armatis obiecti, nequicquam obſtabant: quare in vtroque cornu a Turcis laborare cœptum eſt. Nutantibus adhuc rebus, in media acie prælium atrox plane conſeritur, prætorianæ cohortes cum valido equitatu, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio collocatum eſſe diximus, multis vexillationum turmis circumueniunt: pedites veterani, facto maximo impetu, equorum poplites, falcato enſe ſuccidunt. Ex his cecidere multi, humique porrectis capita amputantur, obteruntur contra cohortes, dum cataphractorum ruinam moliuntur, cædes hîc vſque adeo magna patratur, vt cruoris riuos ageret, dum obſtinatis animis, & debacchante hinc & hinc bellico furore, certatur. Prætorianorum pars maxima cæditur, ex equitibus quoque multi oppetiere. Balſeus, vbi & in vtroque cornu, & in medio ſuperiores dudum Vngaros fore conſpicatur, & iam pro longo labore defecturos eſſe ſperat: quamuis vbi ſtragem maximam pateretur, ad triarios tamen belli ſummas redigere decernit: vt cum cętera multitudine, quam ad pręſidia reliquerat, ſuperſtite magna ſubſidiorum adhuc parte, agmina Vngarorum obducat. Ab inita iam pugna, hora fere quarta agebatur, quum prælium inſtaurare conſtituit. Ne ab re quidem id à prophano Barbaro factum: verebatur, ne ſi ſui terga dare cœpiſſent, reliqua multitudo detrectato bello fugam raperet. Ne quem igitur belli expertem dimitteret, ratus hoſtes à numeroſa turba circumuentos, haudquaquam, defectis iam viribus, extremum impetum vltra toleraturos, vltimas acies ciet: Vngarum obduci iubet, triarios veteranos hortatur, defectum hoſtem, facto orbe perdendum edicit: nouiſſimum hoc Vngarorum bellum id eſſe iactat. Contra vero Coruinus, proſpecto hoſtis aſtu, ſuos aliquantiſper patitur obduci, mox carrorum agmina promoueri præcipit, & vt clam Turcas omnes circumueniant eſſedariis imperat: deinde pugnam cum hoſte redintegrat. Feruet vbiq; prælium, & quamuis ingens paſſim Turcarum cędes ageretur, præ nimia tamen turba pertinaciter vbique certatur. Turcæ autem, vt à dextro cornu ſe à carris circumueniri, & a tergo ignitis miſſilibus, crepitantibuſque machinis peti reſpexere, ancipites facti, ſe remiſſius agunt, & dum à tergo ſibi timent, à fronte prælium detrectant. Contra elato clamore Vngari, vt obuerſantem ante oculos victoriam capeſſerent, dum inſtauratis ipſi animis, à fronte multo vehementius inſtant; ſocios qui à curribus pugnabant, hortantur, vt propius hoſtes circumuallent. Hic Turcæ confuſo ordine inclinatur, & ne circumueniantur, retro fugam rapiunt. Quicunque intra carrorum ſepta, & oppoſitam aciem deprehenſi ſunt, ad internecionem omnes cæſi, qui autem in ſiniſtro cornu dimicabant, horum exemplo conſter-

conſternati, terga vertunt: palantes cuncti fugiunt, inſtat à tergo, adauctis præ victoria viribus, Vngarus. Baſſeus, deſperatis rebus, vna cum quibuſdam prætorianis cohortibus, quibus ſe ſtipauerat, ſe in fugã conuertit. Infremebat a tergo Coruinus, & per fuſas acies Baſſeũ diſquirebat, vt ſi cædendi ducis copia daretur, optima Chriſto optimo maximo ſpolia referret. Turca caſtris exutus, quicunque ſuperfuit, fugæ pernicitate cum duce tunc euaſit: alii verò, qui diuerſi in fugam effuſi, per nemora, per ſaltus & agros diuagabãtur, aut inedia, aut Valachorum manibus, in quas inciderant, confecti ſunt. Signa circiter ducenta capta, hominum verò quinque milia. In auxilia, quæ Chriſtianam adhuc fidem retinebant, clementius actum eſt. Vix tanti exercitus pars media quæ euaſerat, Danubium traiecit. Is poſtremo inſigni victoria potitus, in hoſtium caſtra rediit, ſe ſuumque immenſa præda exercitum ditauit. Ex his, qui prima ſub eo ſtipendia fecerunt, audiuimus: Coruinum fuſo hoſte, ſat feciſſe ratum, e veſtigio Turcarum caſtra prædæ cupiditate diripuiſſe, nec hoſtem vltra petiiſſe: quod ſi ad Danubium vſq; foret inſequutus, neminem è tanta clade ſuperſtitem futurum affirmabãt. Longi quidem ocii foret, quot ſpolia, quot enſes auratos gemmatoſq;, cum precioſo veſtium & equorum apparatu, quot aurata quoque pilea, tiaraſq; in Phrygum Perſarumq; morem reperere: ad ſummam, nemo in eo bello fuit, quin ſe cum vniuerſa poſteritate ditauerit. Ob rem feliciter geſtam, & prouinciam vtramq; Turcarum periculo liberatã, ſingulis ciuitatibus trium dierum ſupplicationes indictæ, vt diuini honores Seruatori noſtro redderẽtur. Multa templis omnibus affixa ſpolia, ſignaq; ad Vaſcapum, in victoriæ monumentum trophæa ſunt erecta. Coruinus triumphans, Budam venit, Regiq; Vladiſlao, ſigna hoſtium, & exuuiarum partem, dignam Principe, detulit, in excellentiſſimæ victoriæ teſtimonium, glorioſiſſimiq; belli excitamẽtum. Inauditam per illa tempora Coruini victoriam, rumores longe lateq; diſtulerunt. Vladiſlaus ſuapte natura pientiſſimus, diuinam in eo bello clementiam admiratur, ad expeditionem ſanctiſſimã ſui ducis exemplo ſuccenditur. Solennes Budæ ſupplicationes indicit, miris Coruinum laudibus effert: eiuſq; oratione, dum Budæ fuit, aſſiduo ad hoc ſalutare Criſtianæ reipublicæ beneficium hortatur. Ioannes deinde poſt fauſtas prædicationes ac laudes, quibus Rex cum vniuerſo Senatu, eum excoluerat, in prouinciam dimiſſus, vtriuſque Valachiæ populos confirmauit, & vt Turcis in poſterum animoſius reſiſterent, promptiores effecit. Coruini nomen hæc victoria per Europam ſanè vniuerſam effudit: hunc vnicum fidei propugnaculũ omnes affirmabant. Amurathes paulò antè quàm Baſſeus in Tranſſyluania profligaretur, certam ſe victoriam habere ratus, legatos Budam exploratum potius, quam poſtulatum miſerat, quando rerum Vngaricarum ſtatus ipſum non mediocriter ſollicitum habebat: nam quum in prouincia per cuncta prælia Coruini ſucceſſum audiret, in inteſtinis tantum Pannoniæ diſcordiis ſpem omnem collocarat. Intelligebat Vngaros, niſi ſuis armis, haudquaquam facilè caſuros. Vladiſlao Legati fœdus obtulerant, & pro eius obſide, Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt, aut ſi id recuſaretur, annua ſtipendia poſtulabant. Nunc autem præ recenti victoria, quum animos Vngari reuocaſſent, ne mitius quidem, quam Legatorum inſolentia poſtulabat, reſponſum eſt. Vladiſlaus è Tranſſyluanarum rerum exitu, ſe propediem reſponſurum eſſe, reſpondit: quare paulo ante Ioannis aduentum, Turcarum Legati, à Rege dimiſſi. Amurathes autem, quum ob cladem, quam nuper Baſſeus acceperat, è tanta ſpe excidiſſet, extremas vires tentare conatur. Eius opes arteſque Vladiſlaum minimè latebant: quare de grauiſſima expeditione decernendum eſſe cenſet, veluti a Coruino fuerat admonitus. Coacto ſenatu, Iulianum Legatum pontificium acciri iubet, qui quum frequentiſſimus conueniſſet, prout regia grauitas poſtulabat, rem ad eum refert: vbi Iulianus, qui hac potiſſimum cauſa venerat, primum ſententiam dicere rogatus, hæc verba fecit: Poſtquam Turcarum peſtis in Europa latius debacchari cœpit, nihil vnquam optatius Pontifici maximo, Apoſtolicoq; ſenatui, ac cæteris Italiæ potentatibus

significari potuit, Rex optime, fortissimiq; Proceres, quam quum Vladislaū Sarmatarum Principem, Vngariæ Regem a vobis declaratum esse cognouerunt. Neminem enim Pānoniarum rerum moderatorem, Scythicarumq; virium ductorem, hoc magis idoneum vsquam gētium Vngari inuenire potuissent: quippe qui tanta iustitia, religione, sapientia, fortitudine, ac militari denique disciplina polleret, vt potius è cœlo datus, quam optatus, esse videretur. Hac felici faustaq; declaratione, omnium quoq; Italorum animi, qui iacuerant, resurrexere: atq; vt id felix ac faustum Christianæ reipublicæ foret, solennia vota suscepere. Quum intimas regni discordias, & propinquum Turcarum incendiū accepisset, sacrosanctus huc me Senatus misit, vt de pacando regno, & reprimenda hac labe (vt à me sæpe audiuistis) vobiscum agerem: regnum armis & virtute vestra, intercessione mea, & Reginæ obitu, pacatum est: alterū superest, quod honoris, vtilitatis, immo salutis, gloriæ & immortalitatis plenum est: item Vladislai ductu auspiciisq; & Pannonico robore dignissimum, Turcarum immanitas & imperium coercendum est, Proceres: immo iugum, quod nostris ceruicibus imminet, excutiendum, & longe repellendum. Quid vobis audendum sit, Coruina virtus & fortuna portendit: fortunam Coruinam dixi, immo fortuna Christianæ plebis, & præsens Diui Saluatoris ipsa benignitas, quæ addictum sibi populū fluctuare patitur, nō demergi. Si tui ducis copiis, eisq; perpaucis, tantus hostiū exercitus & fusus & fugatus est, quid de te, Rex inclyte, sperandū est, si tuo Christiq; ductu & auspiciis militabis? Christianorum Principum omnes animi in te Pannonicas Sarmaticasq; vires conuersi sunt, omnes in te spes suas collocarunt: te immanissimæ crudelitatis vltorem, propugnatorem fidei, & Europæ liberatorem expectant omnes: id est, cur quotidie vos literis Pōtifex maximus sollicitat & angit. quanquam hoc Orthodoxa religio postulat, non minus tamen Vngariæ Poloniæq; necessitas vos adurget: quarum altera, è Mysis & Illyrico, è Dacis & Getis altera, Turcorum armis & incendio miserrime & assiduo vexatur. Quicunque nec diuina charitate, nec ipsa necessitate, nec gloria, nec immortalitate mouētur, ad sacram hos expeditionem propria salus, imminens seruitus liberorum coniugumq;, incolumitas rerum & personarum, & legitima rapinarum compendia suscitent. Tam commoda vobis nūc datur occasio, vt corpus in verā salutem felicitatemq; asserere, ac animum ab omni miseria vindicare, & vtrumq; diuina humanaq; gloria & beatitudine, vno eodemq; tempore donare possitis. Non desunt duces optimi: non pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab vniuersa Christiana republica conferentur: non robora militum, non ratio, non fortuna, dexterrimaque numina, quæ vos sanctissimæ fidei assertores esse voluere. Sarmatarum vires, Vnnorumque virtutem persensit potius, quam audiuit orbis. Nulla re alia, quam voluntate, vobis Proceres opus est. Expeditione necessaria, pientissima, commodissima, & omni ex parte gloria & immortalitate digna est, & quæ ad vitam vtranque vberrima perpetuaque præmia conferat. Proinde te Rex in primis inclyte, vosq; Proceres vniuersos oro, obtestorque, per Christi fidem, per liberorum charitatem, per salutem Regni, & imminentis exitii liberationem, vt forti hoc bellum animo, communique consensu suscipiendum esse censeatis: vltro, quum delectus habebitur, nomina detis. Et quando non ad humanam, sed diuinam militiam profecturi estis, ea studiorum vehementia in Turcos arma sumatis, quam expectatio & spes hominum, quam vestra virtus, instans exitium, & diuina in vos merita, postulare videntur. Secundum Iuliani orationem, miserabilis Despotis obsecratio lachrymæq; sequuntur, ad suscipiendam necessario expeditionem hortatur: Turcarum feritatem, cruciatus, inauditaq; supplicia refert: filiorum cæcitatem, subcisaq; genitalia, & multos dimidiatim cæsos, complures quoq; serra dissectos, alios item cutibus exutos, aut humi defossos, variaq; genera mortis, quæ humanæ aures abominantur, enarrat. Exemplo sui, Pannones admonet, quantum sibi cauere debeant. Sauo à Turcis disterminari, qui æstate sæpe vado transitur, & regēte bruma, glacie calcatur. Transistrianam his regionem late patēre, se opulentissimum olim

olim Mysiæ fuisse Regem, & nūc Turcarum viribus Regno exactum, orbatum liberis, fœdissimis oneratum iniuriis, & dignitate fortunisque priuatum, extorrem vagari, necubi gentium hactenus tutum locum inuenisse: sed ad Ragusinos profectum, & ibi mox á Turcarum insidiis fuisse petitum: rediisse in Vngariam, eam quoque vndiq; Turcarum incursionibus infestari. Nunc prophanum Regem postulare tributum, vt æquior sumendi belli causa detur. Hostem immanissimum non procul abesse, sed imminere ceruicibus, immo in medio Regno, igni ac ferro quotidie grassari: testes esse Valachiam & Transsyluaniam, opulentissimas Pannonicæ ditionis prouincias, quas nisi Coruina virtus, fortuna reipublicæ, & in primis Christi benignitas, à fœdæ gētis manibus liberasset, iam de rebus Vngaricis foret actum. Varios esse bellorum exitus, fortunam inconstantem, & Deum de se quotidie pericula fieri, non passurum. Proinde profusis Vladislaum lachrymis exorabat, & cæteros obtestabatur, ne occasionem hāc dimitterent, ne victoriæ successum per ignauiam & negligētiam interciperent. Alienæ, quam propriæ calamitatis vindices esse mallent: suscitatæ nuper expectationi satisfacerent. Item dicere, se sat magno omnibus exemplo futurum. Ad hæc demum pecunias polliceri non paucas, ad belli sumptum: & asseuerare, Christianæ reipublicæ potentatuum auxilia, collaticiamque stipem haudquaquam eis defuturam. Omnium igitur consensu, quum multi quoque istorum dicta sententiis appobassent, Senatus consultū fit, vt in primo statim tempore, Rex in Turcas castra moueat. Interea delectus instante bruma haberetur, postularentur sociorum auxilia: & cum Cæsare, qui Christianæ reipublicæ præest, de pace & expeditione ageretur. Decreti ad Polonos, Valachos, Prutenosq; legati, in primis ad Cæsarem, qui ad expeditionem hanc, opem & pacem orarent. respondit, Se neque venire, neque auxilia mittere posse: fluctuantem Boemiam causatus, pacem per triennium confecit. Pruteni, ob exhaustā longo bello prouinciam, se nullam opem dare posse dicebant. A Polonis & Valachis auxilia, cum semestri stipendio missa: quæ ingens voluntariæ militiæ multitudo, sequuta est. Multi nanq; fidei charitate compulsi, relictis liberis, coniugibus & fortunis, pro tuendo & propugnando Christi nomine, proprio stipendio militarunt. Item è Gallis & Germanis multi, sumpta Crucis tessera cōuenere. Inito iam vere, sacrosanctę expeditionis gratia, vicatim oppidatimq; solennes precationes & supplicationes indictæ. Res diuinæ per omnia templa solēnes actæ, vt optimis bellum pientissimum auspiciis iniretur. Omnes ferè ad vtranq; Danubii ripam copiæ conuenere. Exercitum, quindecim circiter milium, fuisse perhibent. Rex igitur calendas circiter Maias, Buda proficiscitur: traiectoque Danubio, lento itinere castra mouet, vt cæteri qui aberant, cum suis facilè castris coniungerentur. Ad Tibiscum primo iter intendit, accitasq; vndique copias gradatim cogit: in Tibisci ripa dies tres consedit, vt à subsequentibus adhiberetur. Transmisso deinde amne, per Daciam descendit, & ad læuam Danubium seruās, ab eius ripa nunquam procul iter declinauit. Mox vbi se Bulgariæ cōspectum attigisse nouit, ad Salsum lapidem, & Cobin, qui ante Sinderouiam situs est, Danubium traiecit, & castra, quæ itineris tarditate, auxiliis completa fuerant, ad Sophiam rectà mouit, quæ sex dierum itinere à Danubio secedit, & in prima Bulgariæ parte sita est. Despotes ad Danubium sua cum Regis castra coniunxit. Dicunt alii, Regem cum ternis iter castris fecisse, Coruinum & Despotem cum duobus exercitibus præcessisse, ipsum vnius diei itinere successisse. Vrbs à templo, quod magnifico sumptu Iustinianus erexit, Sophiæ nomen accepit, Sardacia olim dicta, à Sardis & Dacis, qui eam incoluere: deinde Bulgarorum inundatione, & assiduis Transistrianorum eruptionibus labefactata, sibi templi tantum nomen seruauit. Propter eos qui hæresim infandam de Spiritu sancto, auctore Macedonio metropolita Constantinopolitano, suscitarunt (quē Patre & Filio minorem, immo ministrum vtriusq;, ac cœlestium donorum dispensatorem, asserebāt) celebratam hic synodum frequentissimā esse ferunt. Ciuitas igitur vetustate iam effœta, nec arte, nec loco munita, ad primū & impro-

uiſum hoſtium impetum occupatur:& quum ſine graui ſumptu ſeruari non poſſet, ac vt primo is ingreſſu, armis, incendiis, terroreque cuncta compleret, eam à milite direptam, poſtero die ſacris in baſilica rite peractis, Rex iuſſit incendi, Vicos & oppida, quæ prope fuerant, facile cepit, diripuitq;. Ad Morauam deinde fluuium caſtra poſuit, vbi ad inundantis parum æquoris ſpeciem, in colles valleſq; modicas, ipſa planicies tumet, & deſidit. Quingenti hinc equites miſſi, Tranſmorauiam non prædatum ſolum, ſed qua tutius expeditiusque iter fieri poſſet ſpeculatum, in Turcarum ſpeculatores incidere, è quibus quum quatuor cepiſſent, ex his duo milia hoſtium propius adeſſe, cognouerunt: quare ad flumen fugam rapiunt, quum ſe illis impares eſſe reputarent. Turcæ, non intellecta horum fuga, quum inter ipſos ac flumen collis quidam exurgeret, progrediuntur, refugientes, ſuperato colle, in demiſſum amnem præcipites ruunt: quo quum perueniſſent, è prærupta plerique ripa, cum equis in aquam proſiliunt: reliqui extrema expectantes, ſubſtitere: alter, alterius periculum caſus inhibuit. Cis fluuium collis alius eminebat, in cuius verticem, venandi forte ſtudio cum non parua equitum manu, Rex aduenerat: quem vbi Turci, qui è regione conuenerant, conſpexere, obtentas propius inſidias eſſe rati, e veſtigio aufugere. Vtriq; igitur vana opinione decepti, retro fugiunt. Rex proſpecta hoſtium fuga, à venatione ad pugnæ ſtudium conuerſus, citato agmine ad fluuium, qui in vlteriore ripa (vt diximus) ſubſtitere, improuiſo ſubſidio cōfirmati, fugientes hoſtes repetunt. Trepidatio igitur vtrinque magna, & fuga ſine prælio intercesſit. Poſtquam autem in caſtra rediere, intellecta re, cum Turcis cautiſſime agendum eſſe cenſuere, quamuis ſe falſos eſſe vtrique ſenſerant. In ſequenti die traiecere Morauam, præmiſere ſpeculatores, qui cuncta exactiſſime explorarent. Ex his aliqui rediere, qui prope Turcas adeſſe, collocaſſe propius inſidias, & nil præter occaſionem aliud expectare, nunciarunt. Rex inito cum Præfectis legionū conſilio, Coruinum cum decem milibus delectorum equitū præmittit, qui hoſtem nil tale forte dantē, per ſilentium noctis adoriatur. Speculatorum ductu, quum in hoſtes contenderet, ad primam noctis vigiliam, eos propius adeſſe ſenſit. Illuceſcebat forte fortuna luna, & magnis cœptis fauere videbatur. Poſt vbi eo peruentum eſt, vnde hoſtium caſtra ſpectari poterant, ne quis fugæ pateret exitus, illac agmen circumduxit: mox ſopitos, & incautos, excitato clamore aggreditur. At illi, repentina & inopinata trepidatione correpti, pars in fugam, ad rapienda multi arma ſe conuerterant. Fugientes, quum in obductum agmen inciderent, pedem referunt: qui conſtiterant, ſomno & terrore iuxta ſtupidi, & à ſe ipſis alieni, ad bellum haud facile ſe expedire poterant. Coruinus per aciē quaq; diſcurrens, exclamat, Sopitum & inermem hoſtem, & tremore perculſum, ſine mora cædendum: occaſionem tantam victoriæ allatam, non temere prætermittendam, tuto ac forti animo in cōfuſos attonitosq; hoſtes, irruendum: vulgo ingeminans, Iam in manibus eſſe victoriam. Primo congreſſu tumultuatum potius, quam pugnatum eſt: ſed poſtquam Turcæ Coruinum adeſſe ſenſere, ad illius tantum nomen conſternati, terga vertunt: quacunque curſum flectunt, ſaucios ſeminecesq; ſocios offendunt: præ timore tāta inter eos oborta confuſio, vt inconſiderato fugiendi ſtudio, conglomerati, inuicem comprimerentur, & ab inſequenti facile manu confoderentur. Pars maxima, inter dumeta & auia loca præceps acta, dum ſe in tēpore expedire non poteſt, ab inſtante facile victore cæditur. Per totam noctem, cum magna palantes cæde petiti ſunt hoſtes. At poſtquam illuxit, reliquiæ quæcunq; ſuperfuerant, abſumptæ. Strages longe maior patrata, quam aut Coruinorum numerus, aut humana fides pateretur, quando à decem milibus equitum, triginta Turcarum milia, vna nocte cæſa, capta quatuor, & nouem militaria ſigna hoſtibus erepta. E Coruinis autem, non multi pro cladis magnitudine deſiderati: vix pleriq; quingentos oppetiiſſe memorant, ſiquidem pauci infeſtum hoſtem inuenere. Caſtra opulētiſſima direpta, ne minima quidē impedimenta hinc ab illis ablata. Incenſis mox Turcarum caſtris, Coruinus inſigni victoria potitus, ouans cum ditato exercitu, ad

regem

regem rediit. Ne minori quidem expectantibus, quam redeuntibus ille dies lætitiæ fuit: nam vbi Coruinum cæsis ad internecionem Turcis, appropinquare nunciatum est, Rex è castris, & Despotes, cum reliquis legionibus, ad tria milia passuum, cū ingenti plausu, & faustis acclamationibus, gratulabundus occurrit. Coruinum suis auspiciis triumphantem, & apud congressum, ad præuenerationis officium, equo descendere cōtendentem prohibet, apprehensa mox dextra, claram victoriam gratulatur: publicè Deo optimo maximo gratias agit, quod sibi in Vngaria regnanti, eum his temporibus diuina clementia ducem dederit, qui Romano dignus imperio, citra inuidiam, vbiq; gentium haberetur. Quantum illi patria, regnum, & Christiana respublica debeat, breuiter ostendit: meritis laudibus euehit, & vt Coruini gloriam imitentur, cæteros hortatur: cōgratulationis officium deinde Proceres exsoluunt. Mox iunctis cum Rege agminibus, non sine magno plausu, militariq; lætitia, præmissa spoliorum pompa, & longissimo captiuorum ordine, qui catenati præcedebant, Vladislaus & Coruinus in castra rediere: ob rem bene gestam supplicationes indictæ, & pientissimo Iesu Christi numini, gratiæ in sacris actæ sunt. Ad prosequendum deinde bellum, Christiani animos intendunt. Iulianus Pontificis Legatus, & Crucigeræ multitudinis præfectus, quæ gratis præ studio sanctæ fidei militabat, cunctos ad continuandum victoriæ successum impensius hortatur, & in tanta diuinæ benignitatis dexteritate non cessandum, sed promouenda quotidie castra suadet, & proxima quæque Bulgariæ oppida recipienda. Coruinus per exploratores iam compertum habebat, à Sophia, Philippopolim, Thraciæ ciuitatem, trium ferè dierum itinere distare, tantundemque interualli, inter Adrianopolim & Philippopolim interesse, quæ trium quoq; dierum spacio, Constantinopoli admouetur. Superandi tantum Hemi difficultas obiiciebatur, quippe qui è transuerso Sophia in Macedoniam & Thraciam proficiscentibus, longè lateq; protenditur. Bulgaria à Cyabri amnis fonte, qui Triballos olim à Mysis diuidebat, nunc incipit: per Hemi montis dorsum, in Vulturnum Aquilonemque porrigitur: à meridie, in Macedonas Thracesque declinat: à septentrione, in Danubiū deflexa, in inferiorem magna ex parte Mysiam effunditur. Hemus mons editissimus, quum longiùs effundatur, inter has (quas diximus) regiones excurrit: hinc iuga vsque adeo frigida, vt perpetuas niues habeant: & vix duobus anni mensibus, super se pastores æstiuare patiatur. A Sophia in Macedoniam Thraciamve iter facientibus, duplex ad superandum Hemum patet exitus, alter labore Romano, & à Traiano (vt multi perhibent) factus est: vbi quadrato adhuc lapide maxima porta spectatur, quæ ad arbitrium aditum inhibebat, dabatq;. alter, ad paruum est amnem, quem Slatizam Bulgari nunc appellant. Vter igitur aditus pateret, hac iter facere Coruino, quē expeditioni & itineri Rex vltrò præfecerat, tunc erat animus. Proinde motis castris, quæcunq; occurrunt Bulgariæ oppida partim vi, partim per deditionem capiunt: qua quidem in re haud paruo adiumento fuit consimilitudo Christianæ professionis, abominabilis Turcæ feritas, linguæque magna cognatio, quæ ad cōciliandos hominum animos potissima videtur esse magistra. Nam quum Poloni Bulgariq;, à Sclauonico genere oriundi, eandem linguam seruent, ad nullum oppidum Polonus equitatus accessit, quin se cōtinuò dediderit. Ne minus quidem impigrè vbique Cruciger se gessere. Quum autē sub Hemo, ad Thraciæ aditus peruenissent, rigente iam hieme, occlusum saxo materiaque vtrunque per exploratores inueniunt. Alterum angustiorem, & humana arte factum, prætermittūt: vbi stratam olim viam à Romanis videre licet: quam non modò lignis cautibusq; Turci compleuere, sed in decliuioribus sæpe locis, aquam per noctem aspersere, vt brumæ rigore in glaciem conuersa, equis & iumentis ascensum inhiberet. Peruenere ad alterum, pari arte præclusum, pridie natalis Iesu Christi, quem Slatiza subfluit. Varia hic ingruunt incommoda, in primis aditus difficultas, quam non temere ab Amurathe Turcarum Rege factam esse dicunt, vt quum cladibus iam plerisque à Coruino foret affectus, præclusis duobus accessibus, impositisque præsidiis,

tuto ac facile, sine pugnæ periculo, à Pannoniæ Rege, tueri posse videretur. Item Vngarorum exercitum tanta rerum omnium incessit inopia, vt quisque militiam detrectaret, & de militari seditione addubitabatur. Hemus in solitudines, prærupta & inaccessa loca effusus, steriles appendices habet: ad extremam frumenti & cõmeatuum caritatem peruentum erat, iam inedia vniuersus languebat exercitus, & ad sedandam famem, parum tritici, raro cum carne decoquere licebat. Accedebat brumæ væsania, inopia pabuli, & frigoris rigor intolerabilis. Quum omnia gelu constitissent, pabulatum sæpe & aquatum ire non licuit: proinde frigore, fame, ac itineris difficultate retrocedere cogebatur exercitus: & iam dissolutus esset, nisi crebris Coruini adhortationibus paruisset. Is enim assiduo dicere, plurimum difficultatis iam exhaustum esse: quod superest, solita virtute ac robore perficiendum, cui nihil arduum & difficile, se proximos dudum Thraciæ fines esse tacturos, rerum omnium feracissimam. Eo iam penetratum esse, vt si retro cesserint, præ belli vastitate, maiora longe mala remetienda sint, quam si vltra progrediantur. Nihil, patefactis his faucibus, instare laboris: ad populationes tantum hilares animum intendendum, in medio rerum successu non cessandum. Quando non eadem semper fortunæ dexteritate vti licet, contemptum numinum fauorem cõtinuo auerti: hactenus nil esse factum, si vltra non itur: quando omnia quæcunque capta sunt, facile ab hoste recipientur, nisi succensis domiciliis (Quia Turcarum satis hucusque cæsum est, pauci qui supersunt) Thracia & Macedonia, ac demũ Europa eiciantur. Quare dum miles Coruinum audit, facile quisque confirmatur: sed dum mala, a quibus se circumuẽtum intuetur, memoria repetit, temerarios principum ausus execrantur. Interea Turcarum aduentus ab exploratoribus nunciatur, congratulantur inuicem legiones, quod honestæ mortis occasio daretur, quando multo pulchrius in acie, quam inedia & algore mori existimabant. Præmissus cum equitatu, nonnullisque militum cohortibus est Coruinus, qui quum ad hostes peruenisset, facili eos pugna fudit, fugauique. Octies hucusque cum hoste conflictum esse testantur, qui huic expeditioni affuere, sed non collatis signis, & instructa semper acie. Nos autem quemadmodum à quibusdam Coruini militibus accepimus, qui vulnera etiam eo bello suscepta ostendere, rem ita referendam esse, censuimus. Dissentit ab his aliquantulum Callimachus, Poëta nostri temporis excultus, ac scriptor egregius, qui antequam noster exercitus pedem referre cœpisset, cum Turca dimicatum, & Carambum captum, in Vladislai vita retulit. Sed quid Vngari referant, audiamus. Quum nulla vi fauces aperiri, ac Hemus mons, ob imposita Turcarum auxilia superari posset, & egestate rerum algoreq; intensissimo conficeretur exercitus, à Slatiza pedem referre cœperunt, ne irritis conatibus perire viderentur. Atque veluti Coruinus & Despotes, cum suis copiis veniendo, regia castra vnius diei itinere præcedebant: ita econtrario, Rex cum exercitu redeundo præcessit: Turcæq; in monte consederant, vt transitum inhiberent: nunciato Christianorum reditu, instauratis animis, per iuga montium hostes subsequuntur, rati oblata occasione, cumulatas ab his pœnas, antequam Mysia egrederentur, exacturos. Carambus dux erat, quem Celepin alii dictum esse volunt: is Asiæ præfectus, & Bassei frater, qui inter cæteros apud ipsum Regem principatum fuerat assequutus, Amurathis sororem, legitimo sibi matrimonio coniugarat, & Imperatoris edicto ad hoc bellum accitus, cum Asiaticis copiis in Europam traiecerat: quum his angustiarum præsidiis à Rege præfectus esset, id in primis fuerat admonitus, ne qua magna occasione, quæ certissimam victoriam polliceretur, manum cũ hoste confereret: satenim se victorum Amurathes esse rebatur, si hostem à Thraciæ finibus arceret. Celepis, huiusce præcepti haud immemor, Christianorum castra sequitur, & à montibus eorum iter obseruat. Quum nostri terno agmine iter facerent, regia castra præcedebant, Coruinus & Despotes triginta millibus passuum succedebant. hoc igitur ordine, dum idem iter remetiuntur, sane vtebantur.

RERVM

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER VI.

ICTVS his difficultatibus, quas enumerauimus, Christianorum exercitus, quum ad quendam montem ex Hemi appendicibus, quē nunc Bulgari Cunobizum vocant, rediisset, & Carambus sequens à montiū iugis iter hostium obseruaret, milites è castris, seruato parum imperio, temere egredi, ac ex agmine quandoq; in Turcas erumpere cœperūt. Qui montibus insidebant, & ex iniquo loco, veluti rabie quadam adacti, pugnare nitebantur: suspecto hoste, haudquaquam bello contineri, præfectis & centurionibus temeritatē increpantibus parum auscultare: dicere, Malle bello ne inulti moriantur, quam fame mori. Carambus ad bellū audax, & gloriæ cupidus, hostium temeritate ad prælium inuitatus, quum se numero, loco, & viribus superiorem esse intelligeret, non aliter atque si certam in manu victoriam haberet, à conserenda manu, contineri non poterat, ratus, se victoriæ gloria contempti crimen imperii, facilè aboliturum: quare cum hoste omnino confligendum esse decernit. Coruinus & Despotes, ruituros dudum in se Turcas, suorum militū insultibus irritatos conspicantur, & Regis absentia grauiter anguntur, qui itinere vnius diei (vt diximus) præcedebat. Videbant se, neque bellum detrectare, neque legiones regias habere, neque præ desperatione à pugna militem coerceri posse. Proinde inuiti, pòst vbi Carambum instructā in se aciem dudum dimissurum esse intelligunt, socios exorant, ne temere intemperateque in hostem erumpant, sed in ordinem redigi patiantur, vt si vincere non daretur, ne incruentam hosti victoriam relinquant. Instruunt igitur extemplo acies, & diuina magis quam humana ope freti, in hostem signa tolli iubēt. Iam Carambus equitatum a monte demiserat, & instructa acie, cum nostris pugnam init. Magna concurritur vtrinq; ferocia, & ad radices montis, inter colles & conualles congrediuntur, vbi in primo congressu multos cecidisse ferunt. Polonorum equitatus, quem Rex paulò ante cum Coruino præmiserat, remanseratque ad subeunda quæque maxima belli pericula, & Vngarorum turmæ, cum expeditissimis vexillationum alis, quibus Despotes ipse præerat, citra vitæ rationem ita dimicabant, vt nil morte vehementius appeterent. Turcæ aliquandiu pertinaciter obstitere, quare magna cædes à principio patrata: sed postquam cum desperatis rem sibi esse intellexere, cœpere sensim defectis animis inclinari, non cum hominibus, sed immanibus feris se pugnare rati. Occurrit à tergo Carambus, laborantibus subsidia suggerit, pusillanimes increpat, reuocat fugientes, nunc maledictis, nunc hortationibus, nutantes animo obfirmat: instaurat vbique prælium, & cuncta diligentissime curat. Ne minus quidem impigre cum Despote Coruinus, qui desperatis dudum rebus, vbi inclinatos hostes esse vidit, mox victos exclamat, suos admonet, & precatur, ordinem & dimicandi rationem seruent, ne temere pugnando, sese mucronibus hostium obiectent, imminentem victoriam capessant, sciantque, se sub diuinis auspiciis & tutela dimicare. Mox cohortes quasdā peditum, ad cliuū montis, inter virgulta submittit, qui cum venabulis cæsim punctimq; cædentibus, discursantes a latere Turcarum equos, subcidant. Maximam equitatui cladem hæc manus intulit, inclinatur hic acies, & qui subsidebant, in iugum montis, vbi præsidium relictum erat, repentè subterfugiunt: audaciores qui in valles planè descenderāt, circumuenti à cataphractorum equitatu, ægrè se ad accliue montis latus referre poterant. Carambus à tergo inclamitans, nunc fugientes reuocare in aciem, nūc admotis laborantibus subsidiis, opitulari: spem vbiq; & prælium pro virib. instaurare, omnia strenui militis, impigriq; imperatoris officia præstare: inter confertissimos hostes se ingerere, & desperatis rebus hac & illac discurrere, animare trepidantes, & sociorum fugam remorari. Ad postremū, quum extremo conatu

dimicaret, niue deceptus in lacũ incidit, qui glacie ſæua conſtiterat: vnde quum nec ſe, nec equum educere poſſet, à gregario milite capitur. Cæteri, qui effugere è cruentiſſimo prælio potuere, ad reliquum præſidii, quod in monte ſuperfuerat, ſe receperunt. Subſequũtur per auia & inacceſſa loca Chriſtiani: ſed quum inclinante iam die, & loci iniquitate remorati forent, dato receptui ſigno in caſtra rediere: Carambus cum Magnatibus plurimis captus, multi in acie cæſi, ſed in fuga longe plures. Ex his qui in montem fugam non rapuerant, pauci euaſere: belli reliquias in diem poſterum Coruinus differt. Interim hoſtem venerando aſpectu, habitu Aſiatico Perſicove, à gregario milite, præter viri dignitatem, vinctum duci conſpicatur: militem vt captiuum ſibi hominem vendat, exorat. Decem poſtulanti, quadragenos impendit. Carambus igitur Præfectus Aſiæ, & arctiſſima Imperatori affinitate coniunctus, tanti venit. Ad Coruini tabernaculum adductus, pro dignitate cuſtoditur, & bono eſſe animo iubetur. Forte ea nocte Deſpotes huc aduenit, de belli reliquiis conſulturus: quum ad ignem liberali facie & graui captiuum vultu reſpexiſſet, extemplo Turcarum lingua virum alloquitur (cuius ob veterem illius gentis vicinitatem conſuetudinemque non erat ignarus) & repẽte virum agnouit. Clam fortunam eius miſeratur conſolaturque, & ad Coruinum ſubinde conuerſus, vt hunc ſibi mercari liceat, precatur. Quadragenis ille ſibi conſtitiſſe reſpondit, ſe vero nemini pluris minorisve, quam quadragenis aureũm milibus vænundaturũ aſſeuerat. Tantundem Deſpotes ſe daturum interea pollicetur. Interea honorifice benigneque tractari iubet, & diligentius aſſeruari. In auctione Carambum Aſiæ Præfectum fortuna poſuit, vt variam inconſtantemq; humanæ vitæ conditionem oſtendat, & quam graui & non præcipiti conſilio, ſemper ſit agendum, aperiat. Poloni, huic prælio Vladislaum & adfuiſſe & præfuiſſe dicunt: Vngari, Regis id auſpiciis, ſed abſente Rege, geſtum eſſe teſtantur. In ſequenti die de expugnando Turcarum præſidio, quod in arduo monte ſuperfuerat, ac extinguendis belli reliquiis, vt illuxit, agi cœptum eſt. Vladislaus, vt militum ſaluti conſuleret, quando conatus irritos fore arbitrabatur, id omnino dimittendum, & leuandæ famis gratia, ad reditum animos intendendos eſſe cenſebat. Coruinus & Deſpotes, qui hoc admodum bello, & Carambi captiuitate, recuperaturum ſe regnum eſſe ſperabat, deturbãdum inde Turcarum præſidium, & ne ex his ſuſcitetur incendium, ſcintillas omnino extinguendas eſſe conſulunt: nihil militum robori & virtuti obſtiturum eſſe, affirmantes. Vicit tandem Coruini Deſpotiſq; ſententia. Rex quoque, ne ducum militumq; virtuti quicquam aduerſando detraheret, facile ceſſit: miles curare corpora, & mox arma ſumere iubetur. Tertia hora diei, inſtructa Regis acies, montem prima cõſcendere cœpit, factura periculum, an arduum montis accliuum ſuperare poſſit. Sæpe à difficultate hirti ſaltus, remorata ſubſtitit, Coruinum obſtinatus proſequẽdæ victoriæ animus, experiri cuncta iubet, luſtrato aliquantiſper monte, per obliquum iter, clementius expeditiusque ſubit. Et quum vertex montis, quem hoſtes inſederãt, in prærupta prominеret, eisque ſubeuntium deſpectum interciperet, Coruini ſine vllo negocio in alterum montis huiuſce iugum peruenere, rati hinc in hoſtes facile ruituros. Sed quũ progredi contra cœpiſſent, abrupti ſaxi prohibentur hiatu, quem neque complere materia, neque ponte tranſire licebat. Quum hoſtem cominus deturbare non poſſent, obiectis belli machinis, oppugnare contẽdunt. Catapultas, baliſtas, & cætera tale genus tormenta intendunt, quæ inſanos lapides emittant, & fragore territeant feriantque. Turcæ, quum hoſtes in conſpectu propius adeſſe, & horribili ſaxorum iactu ſe peti conſpicãtur, ne parum quidem animo conſternãtur: Alibeium ſuperiore nocte Carambo ſuffecere, quum multos dira lapidum iactura læſos diſſipatoſque intuerentur, grauiter inter ſe fluctuant, quando ab omni ſpe ſe deſtitutos intuentur. Alibeius, cõſternatæ & in præceps ituræ dudum multitudini, ſalubri conſilio ſuccurrit, omnes admonet, iubetq;, audito mox fragore, poſt cotes & ſaxa procumbere, præſentaneo peſtem remedio auerti poſſe, docuit: & hoc ad reſiſtendum commento, ſuos obfirmauit. In-

uit. Interea Coruinus, per accliuum magis arduum, qua patebat in hostes ascensus, multas cohortes subire iussit. quæ quum infra pugnarent, præ loci iniquitate, & Turcarum occursu, facilè reiectæ sunt: demum quum irritam tormentorum operam in vertice, & in præcipiti accliuo calamitosam suorũ ac regiorum operam esse intelligeret, desperata congrediendi copia, signum, consulto Rege, tandem receptui dare iubet, in planiciemque deduci agmina. Turcæ, abeunte Rege, animos audaciamq; pariter instaurãt, lætanturq;. In sequenti die, vęsaniente hieme, & increbrescente indies rerum omnium egestate, Rex cum ducibus, legionumq; Præfectis, de festinando reditu iterum agit: vt è sterili asperaq; regione, antequam inedia conficeretur exercitus, in vberiora loca reuerterentur. Coruinus necessitati tandem cedendum esse ratus, quippe quæ honesti quandoque rationem haberi non patitur, à Regis sententia non dissentit. Despotes tantùm, quum idem alii planè sentirent, intercessit: socios increpans, qui capto iam duce, & profligatis ferè hostibus, victoriam in manu sitam desererẽt, exiguas belli reliquias non extinguerent: per metum & ignauiam, superato hoste, terga verterent: polliceri ad hæc, se ad inhibendam famem, tantum pecuniarum erogaturum, quantum satis superq; fore censeatur. Legatus hæc eadẽ pontificius iactabat vulgò. Sed quum difficultates ac mala intolerabilia forẽt, nulla commodorum spe, militum animi leniri potuere. Vulgò his obstrepere legiones, & obclamitare, non duces & præfectos, quibus nihil deest, sed milites fame confici. Despotem recuperãdi spe regni, intolerabilia, & ea quę præstari nequeant, suadere: illum haudquaquam quotidiano militum & iumentorum interitu commoueri: necessitatem superari non posse: exacta se hieme, ad sacram vltro militiam redituros. Interea sæuiente bruma, & imperãte fame cessandum: exercitum in hiberna dimittendum, vt corpora labore, frigore, inediaque absumpta, curent & reficiant. Quas ob res, Rex præmissis impedimentis iter relegit, quod prius fuerat emensus. Et Turcæ prospecto eius reditu, fugam potius esse rati, ex insperata lætitia vires instaurant, & abeuntes subsequi decernunt. Nouissimum sæpe agmen infestant, & nunc à tergo, nunc à latere, crebris insultibus adoriuntur: mutuas clades inferunt, accipiũtque, quibus mos erat occurrentibus cedere, mox in auersos, conglobatos redire: intercipiebant vsque adeo quandoque iter, vt exercitus progredi non posset, accedebant onerata spoliis & rapinis impedimenta, quæ properare non sinebant. In syluam peruenere, non arborum proceritate opacam, sed mira fruticum fœcunditate completam: item inuiam, & stagnantibus sæpe aquis, torrentiumque defluxibus cœnosam & inæqualem, ac ad faciendum iter perquam difficilem: præcesserat magna ex parte exercitus, nouissimum agmen ad syluæ initium, quod cataphractorum erat equitum, vt pariter atq; murus à tergo protegeret, Turcæ cum expeditissimo impetunt equitatu: velites in hos conuertuntur, vt inhibeant: instant hi, & grauem in sylua pugnam cõferunt. Clamor ingens effertur, ad quem qui antecesserant, recurrere: inter digladiandum in vliginosa loca diuertere, vbi quicunque equites inhæserant, ægrè præ cœni altitudine se expediebãt, intercedebãt vada quædam occulta, & anfractus, ac insidiosa locorum inæqualitas, qua præcipites equi agebantur: ad expediendas syluæ difficultates, pedibus dimicare cogebantur: qui retrò in subsidium concurrerant, inconsulto succurrendi studio, aut palustri solo impingebantur, aut in cæcos alueos corruebant. Dirempto prælio, equites circiter octoginta è Christianis desiderati, qui in postremo ordine capti sunt: è Turcis centũ & septuaginta, quos Coruinus extemplo iussit obtruncari, cæteri fusi fugatiq;. In sylua, cum loci potius difficultate, quam hoste dimicatum. Quum igitur fames quotidie maior instaret, & grauitas multitudoq; impedimentorum, ac assiduus Turcarum insultus, iter admodum remoraretur, ne inedia & lassitudine absumeretur exercitus, Regi cæterisq; procerib. visum est, sarcinas in medium conferri: ex his quæcunq; oneri potius, quam vsui forent, publicè cõcremari, desideratorũ arma militum, hostiumq; terra infodi, debilia superuacuaq; iumenta cædi. Exercitus inutilibus leuatus oneribus, expeditiùs

properare potuit, neque facilis ſubſequendi & incurſandi copia poſthac hoſti fuit. Longis igitur itineribus, ad Albam Græcam, quam nunc Belgradum dicunt, cum vniuerſis copiis, Vladislaus peruenit: honorifice à ſuis exceptus, dies aliquot, per quietem & rerum copiam, milites & equos refecit, recreauitque. Traiecto deinde Sauo, cum Coruino & Deſpote, cæteriſque Proceribus, Budam properauit: ciues & Præfectus, quum eum vrbi cum copiis appropinquare nunciatum eſſet, è Senatus conſulto, vt reducem pro dignitate Regem exciperent, cum omnibus ordinibus & collegiis ſacerdotum in occurſum effundũtur. Pontifices cum ſacerdotum ordine ad primum lapidem ſubſtitere. Prætor vrbanus, & Præfectus arcis, cum cæteris Magiſtratibus vltra progreſſi, ſubſequente populo, Regem, qui à dextra Coruinum, & Iulianum, Deſpotemque a læua tenebat, cõuenere: ſuccedebãt his Præfecti equitum, primipili, ac hilares & exultabundæ legiones, quæ non modo capite, ſed præfixas piis haſtiſque coronas geſtabant. in congreſſu tantus editus eſt plauſus, & facta congratulatio, vt fauſtis cuncta ſalutationibus reſonarent. Publicam tubarum clangor, & militaris ingeminatio, lætitiam augebat. Deinde triumphi pompa explicari cœpta. Ante Regem, longus captiuorum ordo præibat inſignium, in primiſque Carambus, Aſiæ Præfectus, qui catenatus ante victorem, omnium in ſe oculos plane conuerterat: præferebantur ſigna hoſtibus adempta, & ſpolia quæcunque aduehi potuere. Coruinus, in palmata veſte, inter Legatum Pontificis & Deſpotem ſequebatur, vt ipſe poſt Regem non immerito triumphare videretur. Succedebat his ſanctiſſimum Crucigerorum agmen, cuius latus Pontifices & Magiſtratus vtrunque claudebant: continuabant ordinem ſubinde legiones, quorum vociferam alacritatem Danubius & vicini mõtes referebant. Sed vniuerſum quem diximus ordinem, ſacerdotum pompa præceſſerat, qui ſacro habitu & ſolenni cęremonia incedentes, penates, & deos patrios, item aurea argenteaque diuûm ſimulachra, præferebant: ſacros pro agendis gratiis hymnos, Ieſu Chriſto optimo maximo, ac diuæ Genitrici, Pannoniæ patronæ, concinebant: à dextris & ſiniſtris, promiſcua populorũ turba, cœlum plauſibus ſane complebat, Vladislaum & Coruinum certatim ingeminans. Aſt vbi ad portam vrbis proceſſere, Vladislaus Rex pientiſſimus, vt Deum tantæ victoriæ auctorem fuiſſe profiteretur, confeſtim ex equo deſiliit, pedibuſque ouans, vrbem ingreſſus, diuæ Genitricis Baſilicam, cum triumphali pompa prius inuiſit. Res vbi diuinas ad omnia puluinaria fecit, ſolẽnes, maximo Seruatori, & diis omnibus, gratias egit: hoſtilia templo cum ſpoliis ſigna appoſuit, tabellamque ſubtexuit, quæ victoriam à Turcis diuina benignitate relatam, plane teſtaretur. Solennibus rite peractis, in arcem peruenere, Coruino publice à Rege laudes pro meritis datæ, cuius virtute prudentiaque, omnia proſpere eueniſſent. Laudati quoque pro dignitate cæteri Proceres & Præfecti: item his mandatum, vt ſua quiſque cum titulis inſignia, ad magnam aram, in eadem baſilica rite ſuſpenderet, ne merita præſentis victoriæ laude fraudaretur: quæ ad noſtram vſque tempeſtatem ſuſpectantur. Multo magnificentius triumphi ſpectaculum fuiſſet, ſi hoſtium ſpolia, quæ præ neceſſitate humi infoderant, ſuccenderantque, referre licuiſſet. Secundum Regis Coruinique triumphum, qui per vniuerſam paucis diebus Europam effuſus eſt, Chriſtianorum Principum animi, qui Turcarum ſucceſſu conſternati fuerant, vſque adeo erecti ſunt, vt regnante Vladislao viuenteque Coruino, feritatem diræ gentis, ſi bellum proſequerentur, non amplius expauerent. Quare congratulatum ſimul & hortatum, legationes vndique properabant. In primis, Eugenius Pontifex maximus, item Veneti, Genuenſes, & Philippus Burgũdiorum Dux, Legatos in Pannoniam miſere, vt poſt inſignis ac ſanctæ victoriæ congratulationem, Regem, & Ioannem Coruinum, ad bellum in Turcas redintegrandum hortarentur, orarentque, pecunias & auxilia pollicerentur, claſſem quoq; munitiſſimam promiſſis adiicerent, ad Helleſpontũ, quæ Aſiaticis copiis tranſitum inhiberet: & Turci tot à Coruino cladibus affecti, qui in Europa ſuperfuerant, ad internecionem facilius redigerentur. Aduenit & Ioannis Palæologi

Græ-

Græcorum Imperatoris clara legatio: cuius imperium, Turcarum viribus ita fuerat labefactatum, vt ademptis tot prouinciis, parum sibi in Thracia & Græcia superesset: post gratulationis officium, Regem Senatumq; precatur, vt salutare piumq; bellum primo quoque tempore prosequatur. Magnitudinem occasionis ostendit, quando attenuatas in Asia & Europa Turcarum res enunciat: hinc ab Vngaris, à potentissimis principibus illinc, grauissimè vexari: his miraculum adiecit, eo quo Carambus captus est die, Constantinopoli, ad portam Macedonicam, visum esse iuuenem candidatum, equo insidentem, gestienti circùm lætitia discursare, nunciare Turcarum cladem, & ineundæ in diræ gentis exitium expeditionis admonere. Demum, si à Vladislao bellum instauretur Imperatorem Græcum pollicetur, cum validissimis copiis, à Thracia verno tempore adfuturum. Neque deerant instantissimæ Iuliani hortationes, & lachrymosæ Despotis preces, qui quotidie Coruinum, cæterosque Proceres ambibat: amplexabatur Regis genua, & ad persuadendam hanc expeditionem, nihil studii, laboris & diligentiæ remittebat. Aduersantur his acerrimè Polonorum oratores, qui functi gratulationis officio, Regem ab externis bellis auertere nitebantur, donec intestina componeret: dicere, ipsius absentia, Proceres publica cõmoda contempsisse, priuata curare, & libidinis & ambitionis imperio cuncta gerere, per negligentiam & ignauiam omnia ruere, hinc tantum Tartaris audaciæ accessisse, vt magnam Russiæ Podoliæque partem diripuerint: à finitimis, sub iusti belli specie, populationes inferri. Boleslaum, Opoliæ Ducem, licentius incursare, & Casimirum è Lituania, Massouiæ bellum indixisse: proinde ni ad pacandum Poloniæ regnum reuertatur is, perbreui ruiturum. Postquam Vladislaus cunctis Oratoribus pro congratulationis officio gratias egit, eorumq; studia in religionem & orthodoxam fidem commendauit: respondit, Se propediem frequentissimum conuentum habiturum, ibiq; de instaurando bello decreturum, daturum demum operam, vt potentatuum postulationibus pro sua virili satisfaciat. Postero die Legati omnes dimissi, conuentus Budæ frequẽs indictus, quo regiis diplomatis, non modo Vngari, sed Boemi quoque, qui in Vngaria consederãt, promissa incolumitate, acciti: & in primis Gisera, eorũ princeps. Et quãuis Iulianus intercesserit, ne præsentibus Boemis de religiosa expeditione ageret, tamen aduersante Franco Bano, eorum aduentus & præsentia tolerata. Coacto conuentu, de abrogãdo intestino bello à principio actum est: quod quum non posset, induciæ in biennium prorogatæ, & ea quidem conditione, vt captiui vtrinque dimitterentur, & exactis induciis, in captiuitatem reuocarentur, si pax ipsa non transigeretur. Adempto duobus annis intestini periculi metu, ad externum peruentum est. Iulianus & Despotes, quum impensius de suscipienda noua in Turcas expeditione disseruissent, facile victoribus persuasere: quam vt commodius gererent, nouum prouincialibus indigenisq; tributum imponi, & quæstores pii stipendii subinde creari placuit: bellici apparatus cura Coruino tradita. Et mox quæcunque in hoc conuentu decreta fuerant, Vladislaus omnibus Christianæ reipublicæ Principibus, ad quos ista pertinerent, vt in tempore parata omnia forent, nunciauit. Pancratius, cui à sancto Nicolao cognomen est inditum, in conuentum venit, Polonicæ factionis, in Vngaria, his temporibus assertor acerrimus. Violata sacrosancta concilii libertate, facto nobilitatis impetu, ex odio publico captus est, in vinculaque coniectus. Pari quoque inuidia, socii ad supplicium rapti sunt. Furoris huiusce causam ferũt, quod regionem, quam Vagus præterfluit, assiduis infestam latrociniis teneret: vnde publicam in se, sociosq; suos, inuidiam conflauit, & eam quidem, quæ publicæ fidei sanctitatem violaret. Ne mitius quidem cum Gisera actum foret, nisi Regis ope & misericordia obiecta, Polonorum manus per posticum hominem eduxisset, mutatoq; Iaurinum habitu cõtinuò trãstulisset. Quare Seruatorem, & salutis auctorem suæ, Vladislaũ posthac semper appellauit. Rex autem, quamuis rebus Pannonicis, & futura expeditione admodum sollicitaretur, paterni tamen regni procellis miserè vexabatur. Succurrebãt procerum suorum discor-

diæ simultatesq;, Tartaricæ incursiones, intermissa reipublicæ cura, & bellum, quod cum Amaxobiis Casimirus frater gesturus erat. Sæpe de repetenda patria cogitauit, vt regnũ pacaret, cum fratre de rebus agendis recte decerneret: dum Turcico quæcunque bello sunt vsui, cõparantur, & tributum, quod huiusce rei causa fuerat impositum, exigeretur. Sed instantissimis Iuliani Despotisque precibus & monitis remoratus, qui se in tanta rerum mole apud suos Polonos excusarent, Legatos misit. Quinetiam magnus Pannones omnes timor incessit, ne Rex Poloniã reuiseret, neve parentis pientissimæ, suorumq; charitate, à belli studio reuocaretur. Ingruente iam vere, Vladislao, Coruinoque placuit, per Legatos omnes Principes admonere, qui in salutari hac expeditione classem, auxilia, pecuniasve vltro promiserant, vti in primo tempore promissa præstarent. In primis Constantinopolitanum Imperatorem, vt quũ se in Thraciæ Macedoniæque finibus cum exercitu esse sentiret, præsto quoque ipse cum auxiliaribus copiis adforet. Insuper Eugenium Pontificem maximum, Venetos & Genuenses, cæterosque socios, qui comparandæ classis negocium vltro susceperant, vt in Hellespontum eam mitterent: quod & impigre ab illis factũ est. Quippe qui ad Caietam septuaginta triremes instruxerant, classi Franciscum Albertum, è patricio Florentinorum genere natum, Cardinalem, ingenio & virtute præstantem, præfecerant. Is continuo in Hellespontum nauigauit, portus occupauit, & littora, ne qua ex Asia Turcis auxilia transmitti possent. Ad augendam hanc inferendi belli occasionem, fama felix accesserat, Carmaniæ principem cum magnis exercitibus in Pontum ac Bithyniam properare, vt minorem Turcis Asiam eripiat, Europæ imperio infensissimis. Longe magis, hac rumoris dexteritate succensa sunt ad hoc bellum Christiana studia, quum secum reputarẽt, non modo Europicos per se, maximum in hoc bello fœdus iniuisse, sed Asiaticorum quoque, ex insperato, auxilia accepisse. Quinetiam Amurathes, audito Carmanici belli periculo, ita animo consternatus est, vt de pace potius quam bello, si posset, cogitare cogeretur. Quum enim toties se ab Vngaris & Polonis, Coruino duce, & sub ductu auspiciisque Vladislai, fusum fugatumque reputabat, pensitatis quoque Carmani viribus, omnem in Europa Asiaque victoriam desperabat. Succurrebant Italorum opes, cum Burgundionum viribus vna cõiunctæ, quæ terra marique plurimum posse viderentur. Quare nihil vtilius veniebat in mentem, quam coniurante in se vno tempore simul Europa, & non parua ex parte Asia, de pace cogitare, quam propagandi olim imperii cupiditate semper abominabatur. De ea cum Despote agendũ esse cẽset, cuius ob liberorum captiuitatẽ, & Regni priuationem, anhelantissimum fore intelligebat. Itaq; ad eum clam nuncios mittit, qui ita caute cum illo de pace agitent, ne eius cupidi videantur. Quare de Carambi prius redemtione agant, & pro ipso liberorum Regnique Mysiæ restitutionem polliceantur: de pace subinde, veluti prȩter mandata Regis mentionem sensim faciant. Despotes primo, qui Turcarum artes non sine magna iactura callueerat, suspicione corripitur, deinde quum de suis commodis agi intelligeret, dictis eorum aures admouit: quinetiam id in rem Vngarorum admodum fore videbatur, ad Coruinum rem ipsam pertulit. Ille quoque pensitatis belli periculis, & Vngarorum Polonorumque malis, qui intestinis iuxta discordiis laborarent, infestumque Fredericum haberent, opibus etiam & auctoritate pollentem, ne recusandam quidem pacem reputauit. Et quum cõditiones omnes à Despote edoceretur, quas ne fictas quidem esse intelligebat, eo impensius ad pacem animum intendit. Neque displicebat illud quod à Despote deferebatur: quippe qui, si eius opera pax ista fieret, quadraginta aureũm milia, Turcarum nomine, pro Carambo, & quæcunque à Sigismundo Imperatore oppida in Vngaria sibi dono data fuerãt, recuperato se Regno, Coruino daturum pollicebatur. Amurathes quum acclinatum paci Coruini animum à Despote accepisset, quem vnicum in Europa perhorrere videbatur, idibus Iuniis Segedinum, ad eum Legatos misit, qui pacẽ omnino ibi transigerent: at ille, Vladislaum Regem statim admonuit, vt ad eundem diem, cum

instructo

instructo illic adforet exercitu, vt quum adfuturi sunt Turcarum legati, de concordia secum acturi, motis dudum castris, æquiores pacis conditiones extorqueat. Conditiones omnes significarat, Rex autem eas conspicatus, neque regno, neque tempori iniquas fore, & fluctuantibus pręsertim Poloniæ rebus, neque tutis etiam Vngariæ, mentionem pacis lætus audiuit: ad præstitutum cum plurimis copiis diem adfuit. Admissis Turcarum oratoribus, Segedini diebus aliquot de pace vltrò citroq; acerrimè disceptatum, quando Turca Bulgariam argentique fodinas, quæ in Seruia sunt, pertinaciter sibi retinere nitebatur: contra Vladislaus, legitimis cuncta dominis restitui contendebat. Tandē inter eos ita conuentum est, vt Bulgaria Turcæ cederet, reliqua verò quæ in Mysia occuparat, pristinis possessoribus redderentur. Restituerentur insuper vtrinque captiui, & in primis Despotis liberi: restituendis autem oppidis, ciuitatibus captiuisq; dies præstituta. In decennium pax transacta, præsente quoq; Iuliano apostolici Senatus legato, qui quamuis eam iniquo animo ferret, nihil tamē veniebat in mentem, quo ipsam facile improbaret: difficile, futuris rebus, erat certa commoda præfinire. cruciabatur nimis animo, quod literis potissimū suis magnum in Italia fœdus ictum fuerat, & ingens parata classis: nunc videret apparatus omneis hac pace fore irritos, & clarissimæ victoriæ immortalitatisq; adipiscendæ spem deponere cogeretur. Contrà Vngari, Mysi ac Daci, lætitia singulari complebantur: cōsiderantes sibi vltrò dari, quod sine multo sanguine recuperare nequiuissent. Compositis rebus omnibus, de modo sanciendæ pacis agi cœptum est. Turci iuramentum in Eucharistiam à Rege postulant: Gregorius Sauoreus pertinaciter aduersatur, ne arcana mysteria, quæ nulla ratione, nisi fide tantum pura, munita sunt, infidelibus prodantur. Conuentum tandem est vtrinque, vt in Euangelio nostri, illi in Alcorano iurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, cōditionibus pacis, eas inter se perpetuas inuiolatasq; fore, sanctissimo vtrique iuramento asseuerarunt. Confecta iam pace, abeuntibusq; Turcis, vt ex composito promissa præstarent, Francisci Cardinalis Florentini, qui in Hellesponto Latinæ classis præfectus erat, literæ allatæ sunt, quibus significabatur: Amurathem, exinanita ferè Europa, eum omnibus copiis, in Asiam aduersus Carmanum, traiecisse: occasionem maximam oblatam esse, facilè recuperandi quicquid in Europa fuerat amissum. Monere deinde impēsius, & hortari, vt cum suis quam primum exercitibus, in Macedoniam ac Thraciam erumperent. Se ad Hellesponti fauces in tempore adfuisse, & ex fœdere promissa præstitisse, atque ne Turci redeant, facile prohibiturum. Adueniunt quoque Constantinopolitani Imperatoris tabellarii, per quos festinandam is, ob Turcarum absentiam, expeditionem orabat, efflagitabatq;, ne opportuniorem quidem vllam occasionem vindicādæ à fœdæ gentis imperio, Europæ vnquam adfuturam: & postulatam se à Turca pacem repudiasse significans. Demum instantissimè precatur, ne vllam fidam perfidæ gentis pacem Rex accipiat, neve Turcarum se fauoribus obruendum relinquat. Recitatis vtriusque in Senatu literis, tanta Regem cunctosq; Proceres facti pœnitentia mox incessit, vt nullius vnquā rei vehemētius puderet, pigeretq;. Omnia immortalitatis fundamenta, quæ iecerant, inita cum Turca pace, inuitis insciisque sociis, iam irrita fore conspicantur, expectationem quam de se in Christiana republica suscitarant, fefellere. Vindices dudum sanctæ fidei, propugnatores religionis, vltores Christi, & gentium fidelium liberatores, olim appellatos esse, secum reputabāt: contrà, nunc violatores socialis fidei, & Latini Græcique fœderis immemores, contemptores immortalitatis, & propriorum tantum commodorum amatores, haberi. Animos hac pœnitentia fluctuantes, Iulianus tempestiuius adoritur: Si quis vestrum (inquit) Proceres, fortasse miretur, quod de rescindenda pace, ac violanda fide, sim verba facturus: is primum intelligat, me nil aliud hodie, quam de seruando fœdere vobiscū acturum, & pari vobiscum pœnitentia corripi: pœnitentia dixi, non dolore. Quando hæc me inuito quæ facta sunt, & pręter opinionem vestram acciderunt, veluti à specula cuncta prospexi: cogor pro

legationis officio,& Christianæ professionis coniunctione, iuxta atque vos animo fluctuare,& eo vel maxime, quod de communi honoris dignitatisq; iactura hodierno die agitur: quam nisi communi consilio, & solita virtute resarcire enitamur, ô quam verendum est, ne præ nimia infamia, & vobis è Pannoniis egredi, & mihi Romam redire liceat, vbi grauissima quæque censura iudicantur. In quas miserias præceps consilium nos plane coniecerit, considerate: pacem cum Turca fecimus infideli, vt sanctam fidelium fidem violaremus & sacrosanctum cum summo Pōtifice sociisque Principibus initum ante fœdus rescinderemus. Et cuius, cuius inquam, vtilitatis gratia? Nempe vt Mysiam diu populatam recuperaremus: exigua profecto, & calamitosa est ista vtilitas, quæ ad breue tempus intercipi potest: & cætera commoda, quæ perpetua fuerant, longeq; maiora, amouet & repellit. Quid enim dementius, & magis inconsultum dici potest, quam in deliberando priuati tantum commodi, & non publici, item neque honesti, & sancti habere rationem? Quid Turcarum perfidiæ præstare debeatis, non id quæritur hodie, Proceres, sed a Iuliano, Pontificis, & Latinæ societatis Legato, actore & auctore, irriti promissi, violatæ fidei, & soluti fœderis, ante conscientiæ vestræ tribunal postulamini, & vestro potius, quam diuino alienove iudicio, si mea æquo animo dicta patiemini, reos vos efficiam. Respondete mihi, Proceres, Nonne postquam sex menses in Mysia, finibusq; Thraciæ, cum Turcis tot bella fœliciter gessistis, deinde ouantes in Pannoniam rediistis, ab vniuersa fere Italia, & à Græcorum Imperatore honestissimas legationes accepistis, & congratulationes faustæ victoriæ, & ad continuandum bellum adhortationes? Accepimus. Nonne cum Italis & Græcis, vt illi à Thracia cum auxiliaribus copiis occurrerent, & hi classem ingentem in Hellespontum mitterent, sacrosanctum vltro fœdus, me præsente & auctore, percussistis? Percussimus. Si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? quo iure, quamuis transactum sit, seruare poteritis? Ergo si superiore anno, cum Pontifice maximo, qui Dei vicem gerit in terris, fœdus iniuistis: si humani, si rationis compotes, si Christiani estis, secūdum omnino vobis fœdus rescindendum est, ne primum & diuinum violetis: quod ni feceritis, vereor ne veluti Iudas Christum, ita vos eius vicarium prodere videamini: neve Deum, quem hactenus rebus vestris præsentem & propicium semper habuistis, vobis posthac infestissimū sentiatis. Nunc autem quæso, dicite, quid Imperatori Constantinopolitano, qui ex composito iam à primo tempore fuit in castris, & vestrum in tanta opportunitate exercitum expectat? quid Pontifici maximo? quid Venetis & Genuensibus qui classem instructam habent, vt constitutum fuerat: quid Burgundionibus, qui ardore fidei ex Oceano diu soluere, & tot pericula maris emensi, nunc in Hellesponto nauigant, respondebitis? Commentamini, quæso (si potestis) excusationem, & colorem aliquem, quo non penitus nostri dissimiles videamur. Si quid è recōdita arte excudistis, expromite. Promisistis, vos primo quoque tempore in castris adfuturos: nunc vernāt vestri milites, & æstiuant, & per calamitosam ignauiam & negligentiam, tanta & tam salutaris occasio elabitur. O ingentem animorum cæcitatem, ô crassam ignauiam, ô execrabile fœdus, ad Christianæ reipublicæ ictum exitium. Incusauerit me fortasse aliquis, Cur id cum cæteris tolerauerim? Adfui, fateor: sed quantum in me fuit, ne id fieret, intercessi, improbaui, & vt multi ex his qui hîc adestis, testes esse potestis, instantissime damnaui: victus sum Coruini sapientia & auctoritate, Despotisque commiseratione, ne regno ac liberis, intercessione mea, vltra infœlix ipse carere videretur: & ne me commodorum vestrorum contemptorem oppugnatoremq; quisquam appellaret, tristis & inuitus cessi, haud inscius, hinc salutē Christianæ reipublicæ labefactari, spem gloriæ ac immortalitatis extingui, & nos omnes, pariter diuini humaniq; fœderis violatores, perfidos, & Christianæ gentis proditores (vt vestra pace dixerim) appellari. Quare, nisi antequā perfidiæ nostræ rumor longius effundatur, nos ipsi ab hac infamia vindicauerimus, nihil turpitudine sceleréq; vestro maius, aut miserius quicquam dici potest. Id si voluerimus,

non tam facilè, quam iustè ac sanctè facere poterimus: restituta Mysia, redditisque captiuis, quid aliud vobis agendum est, Proceres, quam instaurare exercitus, parare quæcunque bello sunt vsui, initum prius fœdus cum Christianis, seruare? dicere, Vladislaum Regem, post percussum cum Latinis Græcisq; fœdus, nihil inconsultis sociis, quorum auspiciis commune bellum geritur, pacisci potuisse, præcipue cum hostibus Christianæ professionis. Si quid illi cum Turcis conuenerit, fore irritum, priori standum esse fœderi. Quisnam ita iniquus humanarum rerum examinator est, qui non facile iudicet, initam cum vtroque fidem, Christiano potius quam Turcæ, & fideli potius quam perfido esse seruandam? omni in perfidum hostem arte, vi, fraudeq; vti licet, ars arte eluditur, & fraus fraude circumuenienda est. Dolo Turca à principio in Europam traiecit, dolo pedetentim Regnum inuasit, nemini vnquam fidem seruauit, artibus potius quam armis ad id rerum fastigiũ euectus est: & vos, eóne cæcitatis peruenistis, vt Turcæ potius omnis fidei ac rationis experti, quam fidelibus Christianis, in primisq; Pontifici sacrosancto, seruandam esse fidem censeatis? astu & consilio maxima quæque geruntur: Romani maiores nostri semper sociorum fidem rectè sancteq; seruarunt, perfidos pari arte elusere. Cæsar, imperandi causa, ius quandoq; violandum censuit. Atque Philippus domitoris Asiæ parens & magister, calliditate ac dolo sæpe malo, imperandi cupiditate vsus est. Non tamen hi proditores appellantur. Fas est quandoq; publicæ salutis gratia, neque stare pactis, neq; perfidis seruare fidem. Fas est iniqua iuramenta rescindere, & præsertim quæ præter æquum, fas, & bonũ esse censentur. Anne Diomedi, quicunq; in solo patrio primus occurreret, diis immortalibus deuouenti, obuium sibi filium, ex voto & iuramẽto mactare fas fuit? Nempe nefas. æquum igitur & iustum iusiurandum, omnium iudicio est sanctè seruandum: quod autem non modò ad priuatum, sed ad publicum facit exitium, illud irritum ac vanum esse debet. Quas ob res antequam perfidia nostra latè diuulgetur, vos quæso, & non sine lachrymis obtestor, Proceres, teque inprimis Rex inclyte, ne datam pro salute Christianæ reipublicæ, sacrosancto patri, cæterisq; fidem vllo vnquam pacto violandam censeatis. Initam cum Latinis Græcisque societatem fidè sancteque seruate. susceptam ex conuento expeditionem, sociorum exemplo prosequimini, iacta immortalitatis & glorię fundamẽta tueamini, prouincias, Turcarum seruitute pressas, liberate: collatæ in vos spei, satisfacite: nolite expectationem nunc gentium fallere, quo nihil turpius esse posset. Nulla vos initi cum Turca fœderis religio teneat, illud censete nefarium & detestabile, Pontificii & Christiani fœderis violare sanctitatem: Deum, quod cœlesti benignitate prohibeat, si aliter feceritis, acerrimum violatæ fidei fore vindicem existimate, & nihil reputate, Christo optimo maximo gratius, vobisq; gloriosius futurũ, quam occupatas à Turca prouincias omnes, humani diuinique iuris experti, à fera illius seruitute vindicare. Nolite hanc opportunissimam occasionem præterire, qua nulla cõmodior vnquam dari poterit. Destituta à Turcis est Europa, Carmanico bello: Põtificia classe in Hellesponto interdictus est reditus, Thraciam, Macedoniam, & Græciam, Epirumque inuisere tantum, & lustrare opus est. Nullus hostis adest. Proinde Pontificium, per Deum quæso, seruate fœdus, & fausta feliciaque castra, veluti vobis cum sociis conuentum est, in Macedoniam Thraciamque mouete. Iuliani oratione, abrogandam Turcarum pacem, omnes exclamarunt: initam cum Christianis Principibus societatem, à quibus ipsi opem implorarant, nullo modo violandam: malle extrema omnia perpeti, quam sanctè promissa non præstare, & quamuis maxima commodorum omnium spes, in Turcico bello sita sit, tamen si res etiam parum prosperè euenirent, longè satius esse, pro Christiana religione mori, excitatam expectationem tueri, seruare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere. Quare ex consulto senatus, & Regis auctoritate, pax cum Turcis inita abrogatur, & malis inquam auspiciis antiquatur: quandoquidẽ sine auctorum abrogationis exitio, numina quæcunque pacis ac fidei iura tuentur, id fieri noluere. Ne Coruinus & Despo-

tes intercederent, alteri Bulgariæ regnum, parta victoria, ex diplomate promissum: alter, belli felicitate remollitus est. Interea Turcarum legati, repētinæ perfidiæ nescii, promissa ex conuento præstiterant: oppida quæ in Mysia Seruiave tenebant, ademptis præsidiis, pristinis possessoribus restituerant: pro Carambo, quem secum abduxerant, quadraginta Coruino aureûm milia persoluerāt: Rasciæ regnum, liberosque cum cæteris captiuis, Despoti reddiderant. Vladislaus autem, decretum abrogati fœderis Turcarum, ad Imperatorem Constantinopolitanum, & Franciscum Cardinalem Latinæ classis præfectum, ne cœpta desererent, repēte misit. Poloni, rescissam pacem audientes, ægerrimè tulere: & quum reuisurum Poloniam regem hinc sperarent, è magna spe excidere, neq; ignorabant, Lituanorum & Amaxouiorum gratia, inter Casimirū & Boleslaum graue bellum perbreui exarsurum. Rex demum per Legatum Polonos cōsolatus, instigante Iuliano, vndecimo calendas Octobres, Segedino castra mouit, non pari atq; anni superioris exercitu: quando Turcicæ pacis fama, ingēs Crucigerorum manus abierat, hac etiam causa multi è Polonis Valachisq; dimissi. Ast vbi ad Orfouam Vngari deuenere, pridie nonas Nouembres traiecere Danubium, postquam Bulgariam attigere, primo Florentinū, deinde Budinum, in Danubii ripa situm venerunt: quanquam nonnulla oppida præsidiaque Turcarum præterirent, nihil vnquā hostile factum est, ne minimis tempus præliis tereretur, nullum inire certamen Rex decreuerat, nisi necessitas adegisset, donec ad Hellespōtum exercitum suum, cum Latina classe, & auxiliaribus Græcorum copiis, coniunxisset. Duæ ad Gallipolim sibi viæ proponebantur, altera campestris & breuior, per extremam Thraciæ oram, qua Macedoniæ coniungitur, inter Rhodopen Bistoniamque paludem: hac si iter facere pergeret, quia recta Hemus superandus erat, clivi difficultate & angustiis, currus deserere cogebatur. altera ad solis exortum, in Pontū, mox præter Ponti littora, & lustrata Thracia, declinato ad meridiem itinere, Gallipolim deducebat. hæc quamuis multo longior, & in locis plerisque salebrosa, non tamen vsque adeo difficilis, vt agendorum curruum copiā interdiceret. Hanc Vladislaus optauit, ne currus dimitteret, quorum circumsepta, insidiosos Turcarum impetus toties inhibuissent. Quum ad Nicopolim Bulgarorum metropolim peruenisset, cuius pars Danubio abluitur, altera in mōtem assurgit, quia collatas illuc belli trepidatione prouincialium diuitias rumor erat, exercitus ab vrbis oppugnatione contineri non potuit: primus in suburbana impetus factus est, & continuò populata: quum autem mœnia attigissent, quæ strenuè protegebantur, ab oppugnatione cessatum. Hic dies tres quatuorve, reficiendi militis & iumentorum gratia, castra moram fecere: regionis vbertate hîc omnem inopiam resarserunt, & reparata sunt omnia quæ bello vsui forēt: quoniam & via difficilior salebrosiorve supererat, ac iter ob frequentia Turcarum præsidia longè periculosius. hîc etiam Rex facta transuectione, exercitum recognouit. antequam hinc castra mouerentur, Vladislao Dracula Valachiæ, quam Montanam dicimus, Princeps occurrit, vir non parua iustitia & æquitate pollens, & fortissimus in quoque bello Imperator semper habitus: quippe qui modicis copiis, magnitudine animi & sapientia, necnon excellenti suorum militum virtute, Turcarum bellum, vix Christianis omnibus tolerabile, præter omnium opinionem, sine vllis externæ gentis auxiliis, diu tolerauit, tantamque assiduo bello prouincialium iacturam fecit, vt vix superessent, qui agros colerent. hic ne in Turci seruitutem caderet, quando iam nimis attenuatis erat opibus, ad hanc expeditionem, veluti ad præsentem salutem, euolauit: conspicatus Regis erercitum, & militum paucitate consternatus, eum continuò cæterosque Principes orare ac obtestari cœpit, ne vltrà contenderet, pedem referret: quando non sine magno suo malo sat exploratas Turci vires haberet: quippe qui cum longè maiore seruorum manu venatum prodire soleret, quam Vngaricæ nunc forent copiæ. quin etiam adiecit, sæuitiam hiemis instare, quæ superari non posset: has ad primum tempus legiones reseruandas esse, & quærenda interim cum supplementis, externorum auxilia. Non-

Nonnulli Draculæ verba in malam partem interpretabantur, rati illum, quia ictum cum Turcis fœdus haberet, præter animi sententiam, ita fuisse loquutum. Res tamen ipsa testabatur, nil Draculam dixisse à veritate & salutari consilio alienum. Verum quum iam Regis fatum instaret, & Iulianus quotidie magis iter adurgeret, laudato Draculæ consilio nequaquam auscultatum. At is postquam Regem abstinere se reuocare non posse cognouit, auxiliorum loco, filium cum quatuor milibus equitum expeditissimorum, cum eo misit, item duos strenuos iuuenes locorum peritissimos: & in digressu, ad belli vsum, duos miræ pernicitatis equos dono dedit, quorum opera, si qua mala sors adegerit (quod Deus auertat) ex omni se periculo facile expedire possit. Adauxerant Draculæ metum, Bulgaræ cuiusdam aniculæ magæ responsa: quæ ad Sullonum vicum, belli exitum ab eo rogata, respondit: Vladislaum Regem malis ad Varnam auspiciis pugnaturam, & profligati exercitus reliquias, aduersus Turcā deinde felicius pugnaturos. Hic filium antequam dimitteret, studiosissime monuit, vt si parū prospere pugnaretur, ne cum fortunæ iniquitate colluctaretur, sed ad meliora se tempora reseruaret. In Thraciam deinde Rex iter conuertit, & quum ad Panisum amnem, qui ex Hemo monte ortus, inter Mesembriam & Odessum, Euxinum illabitur, peruenisset, deprehensam fluuialium cymbarū multitudinem, concremant: creditum hanc ibi esse classem idcirco à Turca paratam, vt prætérlecto tranquilli Ponti littore, in Danubii ostia ageretur, mox completa milite subiret Istrum, & Pannonias infestaret. Post hæc, quum via confragosa instaret & angusta, diuiso exercitu, ad inhibendos facilius improuisos Turcarum incursus, Hemum conscendere cœpit. Coruinum cum auxiliaribus Valachorum copiis, & tribus Pannonum milibus præmisit: ipse longo post interuallo, cum reliquo suo & Crucigerorum exercitu, rite subsequitur. Currus & impedimenta in medio collocata, vt à præcedenti & subsequenti agmine munirentur. Iter per angustias ita factum, vt à tergo nihil relinqueretur, quo reditus occludi posset: ab vtraque parte, proxima quæque oppida, Turcarumque præsidia vi capta & succensa, miles non solum à prophanis manum non abstinuit, sed ne à sacris quidem, & Bulgarorum templis. Id ægerrime Rex tulit, exclamans, multo plus Deo, quam armis confidendum, & arma per Deos sumpta, non esse sacris inferenda. proinde oblata sacris reddi edixit, sacrilegii pœnas interminatus. Per Turcas quos captiuos habebat, mox proximis præsidiis eorum significatum est, à Rege cuique fore liberum, aut oppidis tuto cedere, quæ tenerent: aut si voluerint, cum Christianis licere stipendium facere: multi conditionem acceperunt, ne si forte in manus hostium venirent, grauissimis cruciatibus afficerētur. Sancte his est seruata fides. Contra vero qui Sunium Pezechiumq; tenebant, præruptis vtrunque rupibus obsitum, freti naturæ munitione, validisque præsidiis, conditionem recusarunt. Rex quum ab his iter à tergo intercipi facile posset, vtrunque adoritur: vtrunque tandem, militum robore audaciaq; captum: vbi quinque Turcarum milia cæsa sunt, & magna præda comperta, militi distributa: pars magna hostium, captis oppidis, è rupibus deturbata. In hac expugnatione, Ioannis Tarnouini, & Lesconis Bobricii virtus enituit: dum alter portas non sine duplici vulnere confregit, & alter Pezechii muros primus ascēdit. Vix hac non mediocri victoria Vngari potiti fuerant, quum à Francisco Cardinale Præfecto classis, redditæ sunt literæ, quibus significabatur: Amurathem, elusis astu largitioneue speculatoribus, qui infra Galliopolim, Hellespontici freti littora seruabant, cum maximo in Europam exercitu rediisse, & prope Isthmum Thracii Cherronesi, cum aliis qui ex Europa illuc conuenerant, coniunxisse. Ne parua quidem Christianorum animos consternatio, hoc nuncio incessit. Aliqui retrocedendum, alii munitissimum aliquem locum præoccupandum esse censent, donec iter numerumque hostium explorarēt. A Pezechio tandem, per montes ac saltus, vbi sese optime tueri poterant (tanta enim vi fati fuerat) ad plana descensum est: iter per obliquam vallem, in Rhodopen biduo factum, & sub Hemum ad sinistram, decimo die, ad Pontum deuentum est. Cauarna, re-

formidato Regis aduentu sæuitiaq; qua ad Pezechium paulo ante vsus erat, dimissis vltro præsidiariis, deditionem fecit. Turcæ quoque, eodem exemplo, qui præsidia per cætera oppida tenebant, aufugere. Quare Macropolis, Callacrium, Galata, Varna, & maritima pleraque oppida à Turcis destituta, per deditionem accepta sunt, & Christianis obfirmata præsidiis. Sed quum de Varnensi clade dicendum est, locorum situs breuiter exponetur: Hemus à Mesembria fere oriens, in Macedoniam & superiorē Mysiam, perpetuo iugo protēditur: & à Pannoniis in Pontum præter Danubium descendentibus, è transuerso porrectus, obiicitur, & ni superetur ad Pontum, hac iter fieri non potest. Is ab vtroque latere declinans, in minora sensim iuga collesque, ad Pontum vsque desidit, vallesq; maritimas feraces & amœnas facit, atque præ cæteris Varnæ regionem, quæ iucundum vndique circumspectum reddit. Varna vero, in angusto sinu, inter duo promontoria sita est: in altero Galata, Macropolis in altero præsidet: hæc à Gallis, ex Asia, præ infelici militia redeuntibus, veluti Gallipolis, & Gallacrium, originem nomenque adepta est: à longitudine ciuitatis, illa denominata. Circa Varnam, ad littus vsque vineta, pomariaque: inferius ad dexteram, vallis nonnullis vicis habitata: ad sinistram, qua Galata eminet, palustris porrigitur sub collibus lacuna. Ad Varnam igitur Christiani castra posuere, vbi nihil militi deesse videbatur. Ab Isthmo interea, Turcæ Adrianopolim venerunt, qua Vngarorum nunciabatur aduentus: mox continuatis itineribus, septimo tandem die, haud longius quam quatuor milibus passuum, à Varna consedere. Quod vbi ab exploratoribus nunciatum est, veluti in ea re fieri solet, nocturnæ stationes, & vigiliæ redintegratæ: ad Regem, qui furunculi molestia, in sinistro crure diebus aliquot laborarat, vniuersi Proceres conuenere, vt de prælio decernerent. Iulianus muniendа curribus castra, & tormenta circum bellica disponenda esse censebat, vt ab innumera Turcarum multitudine sese tutius protegerent: bellum quoq; detrectādum, donec Latina classis adforet, à qua hostes omnino peti reputabat, vt dum ipsi à fronte pugnarent, haberent qui Turcas à tergo lacesseret. Eius sententiam Simon Rosgonius Agriensis Episcopus, Franco Dalmatiæ Banus, & Vngarorum Polonorumque nonnulli sequebantur. Rex adhuc anceps ducebatur. Contra vero Coruinus & Despotes consulebant, dicebant enim vallo, fossa, curruumue circumsepto, in castris muniri, non aliorum esse, quam consternatorum metu animorum, & extrema quæque expectantium. Ad inferendum se bellum, non repellendum descendisse, nunquam formidinem militi hostique indicandam: virtute, audacia & celeritate deterrendum hostem. Si in castris se occluderent, negataq; pugnandi copia obsiderentur, perbreui extrema fame perituros, quando commeatus affatim non adsunt: & in hostili regione comparari nequeunt. Neq; classis opem expectandam, quando classiarii, in terrestri bello, parum prodesse possunt: & si quid possent, in tempore fortasse non adfore. Proinde quum eo descensum esset, vnde sine victoria neque regredi, neque quoquam progredi liceret, forti tandem animo, ac extremis viribus cum hoste confligendum. In consultatione, inter Agriensem Episcopum & Coruinum oboritur altercatio: nam quum Simon detrectandam pugnam, & ad munitiora loca confugiendum esse censeret, à Coruinoque Pannonicę desidiæ & deliciarum argueretur: Ego (inquit) Coruine non fugiam, neque prælium detrectabo: & si vincere non dabitur, hic me scito moriturum: te autem, terga versurum auguror, & ad meliora te tempora seruaturum. Rex autem ad hæc, haud aliter atque instante ac adurgente fato, cum hoste fortissime dimicandum esse, confestim exclamat: & quum speculatores, Turcas sese dudum armis accingere nunciarent, Coruinum acies parare, & in suis quenque locis ordinem disponere iubet. dux circumspectus in primis, ne quid a tergo ex vallibus periculi immineret, fauces quæ inter lacunā & colles intercedunt, curribus præcludit: quo se à pugna, quum vellent, socii facile reciperent. Alterum vero aditum, tormentis obstruxit, vt hæc eminus hostes exterrerent, aut obtererent infestantes. Post hæc, instructis aciebus, mediam Regi aulicisque vallem dedit ad paludem, qui

qui-

quidem locus tutior esse videbatur, eique nonnullas Vngarorum Polonorumq; legiones adiecit. dextrum vero latus, qua Varna castris obiicitur, cætero fere equitatu muniuit, quum ea inter paludem & mare, Turcis pateret accessus. Hic quoque Vngarica signa statuit: dextroque cornu Francum Banum, & Agriensem Episcopum præfecit. His quoq; Despotem cum Rascianis, & Iulianum cum acie Crucigerorum adiecit. A tergo, apud munitiones, & curruum circumseptum, subsidia vexillumq; diui Ladislai collocauit. Ibique Varadiensis Episcopus, cum suo agmine, & paruo Lesconis Bobricii equitatu constitutus erat. Coruinus denique, cum expeditissimo Valachorum equitatu, nullum sibi locum definit, sed in commune omnium subsidium disponit, vt vbicunque socios laborare senserit, præsto adsit. Contra vero Turca, sex equitum milia præmittit, qui hostium numerum & vires speculentur, tententque. Imperata illi continuo factitantes, ad dextram in collibus apparent, prospectato Christianorum exercitu, veluti è contempta paucitate, eminus pugnam conserunt. Simon Agriensis, & Francus, ne loci iniquitate parum prospere pugnent, se suosq; continent: simulatoque metu, hostes in plana deiiciunt: adaucta illi audacia descendunt, cominusque in planicie manus conserunt. Tunc Agriensis, illico dato pugnæ signo, socios exclamans hortatur, vt pristinæ virtutis & continuatæ victoriæ memores, forti Turcas animo adoriantur, intrepidi aduersus fœdam & prophanā gentem irruerent: scirent propitia sibi cuncta esse numina, quando pro aris ac focis pugnarent. Tantus ex exemplo factus est impetus, vt sine multo negotio terga verterent, & in collem se reciperent. Mox ingens equitatus à colle superuenit, fugientes in certamen reuocat: huius pars in cliuo, veluti præsidiaria substitit: pars reiectis è colle Vngaris, ad æqua descendit. Quod vbi factū est, Francus & Simon ex instaurata & adaucta acie Turcas repetunt, nonnullos obtruncant: cæteros in proximum collis accliuum fundunt, fugantq;. Varadiensis prospecta Turcarum fuga, temeraria percitus audacia, relicta statione, cum suis accurrit, veluti ne sine se victoria pareretur. Id ipsum Despotes facit & Agriensis, atque è tergo certatim fugientibus instant. Quum collem attigissent, ab increbrescente Turcarum multitudine in sinistram reclinantur: Despotes ad suos se recepit, Varadiensem pertæsum temeritatis suæ, locorum inscitia in paludē præcipitem egit, ratum facile se illac ad proximum montem euasurum. Sed quum armatus palustri cœno cum equo inhæsisset, ibi obrutum esse ferunt. Simon Agriensis lustrata palude, quum Galatam effugere conaretur, ab hoste cæsus est. Aliqui, captum fuisse, ac in seruitutem assertum, Pontificem ex fortunæ indignitate, diu apud Turcas pastorem ouium, ad mortem vsq; exercuisse, memorant: plerique, se vidisse, impudentius affirmant. Interea Turcæ, turbatis Christianorum ordinibus, ad diui vsque Ladislai signa peruenerant, quo se Francus, Iulianus & Despotes à colle reiecti, receperant. Hîc acre certamen instauratur, pari spe aliquandiu pugnatum, & multi ad munitiones vtrinque cæsi: verum superueniente Turcarum multitudine, sic à Christianis laborare cœptū est, vt confosso vulneribus plerisq; Lescone, etiam cum militibus ipsi currus oppugnarentur. Rex & Coruinus, quū apud munitiones præsidium iam ad extrema redactū prospectarent, continuo cum maximo impetu accurrere. Horum aduentu hostes vsq; adeo consternati, vt illico terga dederint. Instabat à tergo Vladislaus, & truci in fugientes Turcas cæde grassabatur. Hi ad propinqua oppida fusi, suorū cladem nunciarunt. Sed Rex continuo in vallem reuocatus, vt Iuliano iterum & Franco succurreret, quos à recentibus Turcarum subsidiis circumuentos audiuerat. Superueniente Rege, pertinax hîc præliū redintegratur, & hîc vndiq; Turcarum acies plane confluxerant. Qui quum numero multo superiores essent, continuatis hostem subsidiis defatigabant. Hîc Rex, quum inter confertissimos hostes, præ iuuenili audacia, & victoriæ ardore, sese ingereret, nullum militis & Imperatoris prætermisit officium: quacunq; se conuerterat, ingentem stragem agebat. Nemini occurrebat, magno equo inuectus, quem nō e vestigio prosterneret: hac illac discursans, occurrentem quenque cædere, verbis & exemplo suos

ſocios hortari, & paſſim exclamare, vt priſtinæ felicitatis memores, fortiſſime dimicarent: ſcirent ſe pro Chriſto optimo maximo certare, vlciſci Ieſu Chriſti ſeruatoris iniurias, pro focis item ariſque dimicare. Nihil cuiquam eſſe addubitandum, quando cum iiſdem tunc pugnam agerent, quos ſæpe fugarāt: illum diem, omnibus huiuſce belli laboribus finem allaturum, quando vniuerſa Turcarum natio eo conuenerat. Contra, è medio ſuorum agmine obclamitabat Amurathes, quum ſuos a Vladislao Rege non ſine magna cæde fugari conſpiceretur, ad expianda violatæ fidei piacula, ad vlciſcendam Chriſtianorum perfidiam, & ad vindicandum ius reſciſſæ pacis, incendit: depromptum è ſinu codicem initi ſanctiſſime fœderis, explicat: intentis in cœlum oculis, Hæc ſunt (inquit ingeminans) Ieſu Chriſte fœdera, quæ Chriſtiani tui mecum percuſſere: per numen tuum ſancte iurarunt, datamque ſub nomine tuo fidem violarunt, perfide tuum Deum abnegarunt. Nunc Chriſte, ſi Deus es (vt aiunt, & nos hallucinamur) tuas meaſque hic iniurias, te quæſo, vlciſcere: & his qui ſanctum tuum nomen nondum agnouere, violatæ fidei pœnas oſtende. Vix hæc dixerat, qui vltimum in ſe impetum expectabat, quum prælium quod anceps ac dubium diu fuerat, inclinare cœpit, camelorum onerariorum interuentu: à cæde, ad prædam Vngari animos reuocarunt. Equi, iumentorum peregrinorum inſolentia perciti, collectari & expaueſcere occœpere. Rex noſter, cum nonnullis equitibus vltra progreſſus, ad prætorianas cohortes peruenit, quos Ianizaros appellant: pedites ſunt ſpectatæ fortitudinis, & ad Regis tutelam inſtituti. Coruinum interea, cum ſubſidiario Valachorum equitatu, laborantium ſollicitudo diſtraxerat. In ſiniſtro cornu ſocios proſpexerat, a magna Turcarū manu abduci, grauiſſimeq; premi. Accurrerat illuc, & Turcarum illinc impetum plane repreſſerat. Mox cætera circumſpiciens, Regem nuſquam viſum diſquirit, ad Ianizaros vſque peruenit, ibi nutantibus vtrinque rebus, & patrata magna cæde, Regem comperit inter confertiſſimos ſeſe hoſtes ingerentem, & nulla ſalutis habita ratione, difficillima quæque pericula adorientem. dum à feruentiſſimo Regem prælio Coruinus eripere ſtudet, & vt vitæ parcat, hortatur: ille nequicquam fidi verba ducis audiens, Martio furore prouehitur, dextro interim armo confoditur equus: qui quum prolaberetur in præceps, inter medios Ianizarorum enſes Regem eiecit, & confluente ingenti prætorianorum manu, quum Regia geſtaret inſignia, telorum ſylua confoſſus eſt. Quum Regiæ interim turmæ dominum nuſquam viderent, veluti acciderat, occubuiſſe ratæ, terga vertunt. Ianizari dudum inclinati, conſpecta hoſtium fuga continuo conſtitere, & reuocatis cohortibus, quę dudum nutarant, & confuſæ fuerant, pugnam inſtaurant. Mutata Chriſtianorum fortuna, quum toto iam die dimicatum eſſet, laſſitudine correpti miſere trucidantur. Confunduntur ordines, ac Regium agmen in fugam effunditur. Quod vbi Coruinus aſpexit, deſerto Regis corpore, quod recuperare nequiuerat, ad ſuos celerrime ſe recepit, vt ſupereſſet qui hanc cladem & ignominiam haud inuitis numinibus vlciſceretur. Deſpotes & Iulianus dudum ingruente nocte, in proximas montium ſyluas ſe receperant. Varia fortuna & opinione, illo die certatum. Nam Turcæ primum à Rege fugari, Chriſtianorum victoriam in proxima oppida diuulgarunt: qui ad ſerum vſque tempus prælium pertulerunt, non vſquequaque ſe viciſſe rati, ac neſcii quonam locorum ſe Vngari recepiſſent, dum ad currus, ob ſilentium, inſidias aliquas ſuſpicarentur, biduo à caſtrorum direptione ſe continuere. In acie ac fuga, innumera vtrinque multitudo cæſa. Ex Turcis multo plures in acie: è Chriſtianis, quos ad ſedecim millia hominum fuiſſe perhibent, vix tertia pars rediit. Ex Turcis autem, qui ad hoc bellum cum ſexaginta milibus hominum ſane confluxerant, triginta circiter milia interfecta fuiſſe fatentur. Ex his qui fugerant, locorum inſcitia in varia mortis genera, præter Valachos coniecti ſunt. Multi fame ac ſiti, nonnulli frigore laſſitudineque abſumpti: alii, ad hoſtilia loca delati, in ſeruitutem rapti: omnes tamen in acie, quam fuga mori maluiſſent. Gregorius Labathan ibi capitur, & in ſeruitutem abductus, apud Turcas diu fuit, liberosque genuit.

nuit. Iulianum malorum omnium auctorem, inter fugiendum cæsum esse ferunt: nonnulli in castris interfectum, in confertissima pugna. Stephanus Bathor, Comes regalis curiæ, summa virtute, ac singulari fide præditus, cui regia quoq; signa commissa fuerant, fortiter oppetiit: & inter congesta cæsorum hostium cadauera, compertus est. Is Stephani Vaiuodæ pater fuit, integerrimi, sapientissimi, seuerissimique viri, qui tempestate nostra, multo felicius cum Turcis in Transsyluania certauit: ac vna cum Paulo Kinisio collega, vt cumulatissimis patri parentaret inferiis, sexaginta hostium milia interfecisse dicitur. Hîc etiam Henricus Vaiuodæ Themisii filius desideratus est. Miserrimus in sequenti nocte sauciorum vlulatus in ea planicie collibusque proximis audiri, qui mutilati, lethalique vulnere confecti, quum nondum expirare possent, querulas in nocte voces emittebant. At vbi ad castra peruentum est, quo Crucigeri confugere, nec ex integris, nec è sauciis quisquam superstes fuit, ad vnum omnes fero more trucidati, castraque direpta. Tales igitur pœnas, exauditis Turcæ imprecationibus, Deus iustus à Christianis exegit. Infausta pleraq; signa, Regis optimi fata portenderant. In primis galea inter armandum serui manu delapsa: insolens equi reluctatio: & post instructam aciem, ingens in tranquilla cœli serenitate ventorum tempestas, qua Regia signa dilacerata, & hastis exuta sunt, atq; mox ventus ille desidit: item terræ motus vehemens, qui paulo post solutum rescindendæ pacis conuentũ sequutus est, & insolitæ fluuiorum inundationes. Coruinus cum Valachis, amissis castris & impedimentis, ac cęso fugatoq; exercitu, recta cum reliquo Vngarorum & Valachorum equitatu, ad Danubium currit: superatoque amne, per Valachiam celerrime, ne quid ob hanc cladem, Fredericus Imperator, cum hostibus moliretur (quemadmodum infra referemus) in Vngariam se recepit. Quanquam Callimachus, & Vngari, bellum ita gestum retulere, haud ingratum tamen fore existimamus, si, vt res verius enarretur, Turcarum quoque testimonia subiecerimus. In tria vtrunque exercitum agmina, in Varnensi agro, diuisum fuisse referunt: Amurathem, in vno cornu Asiæ, in altero Europæ Basseum, cum suis vtrunque copiis collocasse: in medio se, cum prætorianis cohortibus, id est Ianizaris, & tribus equitum expeditissimorum milibus statuisse: suum agmen, altiuscula fossa valloque præmuniuisse, vt si quid aduersi accideret, veluti in tuta castra se reciperet: intra vallum onerarios camelos, & iumenta, loco muri, simul perpetua catena coniunxisse. Contra, apud Vngaros, in dextro Coruinum, in sinistro cornu Michaelem, ex cognomento Nigrum, præfuisse: Regem Vladislaum, in medio constitisse. Antequam collatis signis congrederentur, in castris fuisse deliberatum, vt Coruinus & Michael, cum duobus Basseis, eodem tempore prælium inirent, & Regium cũ Regio agmen congrederetur. Ex composito, pugna conseritur, Michael Asiaticũ, Europicum Basseum Coruinus, magno impetu adoriuntur, in cornibus vtrisq; diu anceps ac pertinax pugna fuit: quamuis multi vtrinque cecidissent, Coruinus tamen prior Europicum inclinauit, Asiaticus collegæ exemplo consternatus, ipse quoque terga vertit. Mox ambo palantes in fugam versi, dum in colles se recipere conantur, instant à tergo duces, & inter fugiendum multos obtruncant: decem circiter milibus passuum, ad proximum vsque flumen insequuntur. Dum hæc ita feliciter ab vtroque duce geruntur, in regio agmine, prospecta istorum victoria, de adorienda Amurathis acie, qui contra fortunæ varietatem se muniuerat, aliquantisper contrariis est sententiis disceptatum. Alii fugatis Basseis, ne rex victoriæ expers videretur, adoriendum Turcarum regem esse censebant: nonnulli dissuadebant, & expectãdos esse socios, vt castra tutius expugnari possent, affirmabãt. Rex gloriæ cupidus, vt veluti duces cum ducibus, ita rex cum rege congrederetur, moræ impatiens, quadrato in Amurathem agmine contendit. Ille intra munitiones ac vallũ cum Ianizaris se continens non occurrere, neque manum conserere ausus est. Quin & paulo ante de fuga cogitarat, nisi fortia cuiusdam militis dicta, quẽ opibus & honoribus deinde multis affecit, remorata fuissent. Vladislaus primo impetu pro fossa & vallo vehe-

menter insultat, ad inuadendas munitiones suos hortatur. Mox dum circuit castrorum aditum, apertum inuenit, quem ab vtroque latere, longa Ianizarorum acies plane vallabat: Rex iuuenili tractus audacia, vix cum equitib. septuaginta, per aditum ostensum, intra castra prosiluit, & in primo plerosque congressu proterit, confoditque. Phalanx Macedonica hunc extemplo circumuenit, vt virum miro decore roboreque præstãtem, & armorum fulgore coruscantem coperet, rata, haud aliter atque euenit, illum fore Regem. Rex dum strenue se tuetur, & hac & illac insultat cæditque, Ianizari, equi latus pedesque subcidunt, procumbens in medios hunc equus effundit: subducta galea, quum ex vultus maiestate, & præstantissima armorum cælatura, à plerisque confestim agnosceretur, euestigio Amurathis imperio caput abscindũt, hastæque præfixum pro vallo statuunt. Quod vbi conspexere sui, dicto celerius, animo consternati, terga vertere: quicunque cum eo castra inuaserant, pari fato oppetierunt. Quum fugientes Christianorum legiones, Turci confestim insequi voluissent, Amurathes inhibuit: ratus multo tutius fore oblatam à fortuna victoriam accipere, quam cum periculo ab hostibus extorquere: quare neminem è castris prodire permisit. Quum autem Coruinus & Michael, sub crepusculo, fugatis hostibus redirent, fusum fugatumque Regis agmen inueniunt, exultantia Turcarum castra prospiciunt, iniqua suorum fortuna consternati, ipsi quoque in fugam versi, ad Istrum recta contendunt è militibus itinere defatigatis, fatum Regis & belli exitum coniiciunt: re cognita, multo magis exanimati, superato amne, in Valachiam traiiciunt, vt hac in Transsyluaniam iter faciant. Turcæ in sequenti die, quum hanc non fugam, sed Coruinas insidias esse reputarent, vt à proximis vbi illuxerit syluis præliũ redintegraretur, omnia circum loca, instructa acie, præmissis speculatoribus disquirunt: quin & castris hostium, quæ curribus circumuallarant, adhærere non audent: ast vbi omnes longius aufugisse compertum habuere, castra inuadunt. Quoscunque inuenere, ad internecionẽ trucidant. Eodem die, Basseum Asiaticum cæsum esse cognouerunt: quod ægerrime tulit Amurathes. In castris Ianizarorum, præfectus à Vladislao superiore die confossus interiit. Is fuit huiusce belli exitus, vt à Turcis nonnullis audiuimus.

1444. Varnensem igitur cladem anno quadringentesimo quadragesimo quarto vltra millesimum, & pridie Martinarum feriarum, gestam esse perhibent: ob commissum ingens violatæ fidei piaculum, ad placandum iratum numen, hanc sanctam & immaculatam Regiamque victimam, deuouri sibi Deus voluit, vt quem ipse terris iudicaret indignum, exuta mortalitate, referret inter deos. Quarto Vngarici Regni anno, & in florentissima ætate, Vladislaus occidit: princeps omnium Regum, si vixisset, omni probitate, iusticia, & integritate præditus: cui animus insons & excelsus, continentia magna, fortitudo ingens, ingenium ad imperandum, & ad bella quæque grauissima promptissimum, laudis cupidum, & immortalitatis: præterea tam mite, clemens & benignum, in quos opus erat, & ad officia quæque paratum, vt neminem à se dimiserit, qui mansuetudini illi Regiæ, se perpetuo non profiteretur obstrictum. Item suorum amantissimus, omnium morum nobilitate præcellens: procero fuit corpore, & laboris ac inediæ tolerantissimo, fusca facie, nigris crinibus, & ingenti robore, vultu autem venusto, & tacitam sibi venerationem exposcenti. Promulgata eius morte, multo vehementius ab Vngaris, quam Polonis deploratus est: quando illi se ab eo desertos, hi vero sanctissime gubernatos existimabant. Omnes Christianæ reipublicæ potentatus, gloriosissimi Principis interitum defleuerunt: in primisque Pontifex maximus, qui ad primum mortis nuncium collachrymauit, & in diui Petri basilica solennes illius manibus inferias persoluendas edixit. Quinetiam inimici ad mentionem sui nominis ingemuere, atque ex huius interitu, ferum Amurathis animum, aliquid commiserationis incessit: quippe qui vbi in castris suis oppetiit, ibi in perpetuum suæ fortitudinis & magnanimitatis monumentũ, sepeliri iussit, ad caputque columnã statuit, cui nominis, honestissimæq; mortis excisa est inscriptio. Casimirus frater pientissimus, ipsum diu cum vniuersa Sar-

matarum

matarum nobilitate deplorauit,ac solennia iusta persoluit. Nostris quoq; temporibus nusquam eius mentio facta est, quin ad ipsum nomen auditores ingemerent, diuinisque dignum honoribus omnes, etiam & hi qui aduersæ factionis fuerant,proculdubio iudicarent. Classis Pontificia,audito conflictu, in Italiam vela reflexit, quum tristem lachrymosamque victoriam Turcis Vngari reliquissent,vano quodam metu,inscitiaque correpti. Cum in Valachiam Coruinus traiecisset,quam Transalpinam vocant,in amica prouincia, à Dracula Vaiuoda,præter opinionem, nefariè capitur: dies aliquot,non parum honorificè, ab eo retinetur. Dracula tandem facti pertæsus,quum se virum temere cepisse,ac societatis iura læsisse videretur, multis eum muneribus donatũ, in Transsyluaniam remisit. Quare id Dracula fecerit, nondum compertum habeo: multi,vt Turcę aliquantulum gratificaretur,quo cum paulò antè fœdus iniuerat: alii, quia filio nondum reuerso timebat, quem cum quatuor milibus equitum, Coruino vel maximè persuadente, in hanc expeditionem Regi dederat, id in causa potissimum fuisse arbitrantur. Postquam in suam Coruinus prouinciam se recepit,curatis refectisque militum corporibus, quãdo adulta hîc bruma hibernare cogebat,Budam ingruente vere peruenit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER VII.

POST,vbi Vladislai Regis interitum,& vix tertiam è Varnensi clade partem exercitus superfuisse,Pontifices Optimatesq; cognouerant,ad inhibendas mutuas in Regno iniurias,de vi, de dolo malo,de latrociniis,cædibus & rapinis,seuera decreta promulgarunt: vt donec Procerum,nobilitatisq; reliquię, quæ è bello superfuerant,redirent,tranquillum quietumque Regnum seruarent. Nihil vehementius expauebant, ne qua in tanta rerum perturbatione, ex pristinis factionibus seditio interim oboriretur. Mors tandem optimi sanctissimique Regis,quem vulgò sexus & ætas omnis deplorabat,ita cunctorum animos consternatos habebat, vt qui deiiciendo ex Europa iam Turca spes maximas planè conceperant,nunc ipsum pro mœnibus insultantem cernere videantur. Id pacatum eo tempore Regnum habuit, cùm Vladislao mortuo, Regalia comitia instarent,patres ad proxima festa Pentecostes, frequentissimum conuentum,apud campũ Racosi, qui Pesthi mœnia circuit,& nomen à cancro inditum adhuc seruat,indixere. Coruinus postquam in Vngariam se receperat, ob rem ex violata fide, quadam fati iniquitate malè gestam, nunquam ea hieme, vt iacturam sui nominis resarciret, imminentiaque pericula repelleret, quietem vllam habere potuit: cruciabatur Turcæ audacia, quem non robur, non prudentia, sed fortuna victorem effecerat: & is ad Sauum vsque expeditissimos equites, post victoriam planè dimiserat, qui omnia incursarent: succurrebat ingens rerum metus, quando hinc Amurathem hostem acerrimum, & illinc Romanum Cæsarem infestum habebat: augebat curas intestini belli timor, quod diu Regnum malè vexarat, & Boemorum iniuriæ, qui Transdanubianam regionem, erectis in locis plerisque præsidiis,latrociniis infestam tenebant: quamuis hæc futura Ladislai electione,citò pacatũ iri sperabat. Quum autem nullum formidolosius quam à Turca discrimẽ instaret, ad hoc in primis repellendũ,sanctissimus ille Pannonicæ Reipublicæ pater, Regnique seruator,animum aduertit. Quare,cum duabus legionibus, quæ non parum superiore bello diminutę fuerant,supplementa adiecisset,extemplo versus Mysiam superiorem iter intendit,in itinere nunciatur,Turcas ad Sarnon vsque oppidum venisse,incursare,populari, passimq; omnia diripere. Id oppidum viginti milibus passuum, à Sauo amne recedit. Ne minore quidem,quam antè, audacia Coruinus hostibus occurrit, continuatis vtique itineribus, in Saui tandem ripa, è conspectu Turcarũ castra posuit. Et cum audacia & celeritate, è Iulii

Cæſaris inſtituto, deterrendum ſemper hoſtem eſſe arbitraretur: rem conſilio muniendam, & nouis, inſtans prælium, auxiliis ingenii, obfirmandum eſſe cenſuit. Multos in caſtris ignes, ea nocte, qua cum hoſte congredi decreuerat, excitauit: vt proſpectis è regione ignibus, nihil ille mali, ea nocte, ab Vngaro iam timeret: mox in prima Coruinus vigilia, militẽ armari, & amnem inſtructa continuo acie, ſuperare iubet: tertia vigilia, vniuerſus in aduerſa Saui ripa conſederat, deinde continuatis ordinibus, aduerſus Turcarum caſtra, qui nihil tale verebantur, pleno gradu contendit: incautos, & ſopitos adoritur. At illi repentino tumultu & clamore conſternati, alii arma quærunt, pars ignobilior fugam molitur. Nonnulli in primo congreſſu ſaucii, cum ſomno ac hoſte pariter colluctantur. Præ nimia vlciſcendi libidine, Coruinus ita ſæuit, vt dum primos æque obtruncare pergit, aliis fugiẽdi ſpacium dare cogatur. Multi à principio cæſi, mox cæteri in fugam verſi, ſuffragante nocte, ſe in ſyluas recepere. Coruinus fuſo fugatoque Turcarum exercitu, in inferiorem Pannoniam ſe recepit. Interim, ne qua Coruinæ virtuti ceſſatio detur, nunciatur, Vlricum Ciliæ Comitem, poſt Varnenſem cladem noua moliri, & Quadrageſimæ reſipiſcentiæ tempore, vniuerſam Croaciam Sclauoniamque hoſtiliter infeſtare. Multa in vtraq; prouincia oppida occupaſſe, & ni prouideatur, perbreui totam Dalmatiã in tyrannidem redacturum. Item à patribus exoratur, vt poſt fuſum Turcam, in Vlricum arma deflectat. Coruinus ne interregni tempore, Pannonicæ res periclitarentur, haud mora, præter Drauum amnem, ductis his copiis, quæ ad hanc expeditionem ſat eſſe viderentur, iter facit: ſuper Petouiam, quæ in Draui ripa ſita eſt, aſcendit, vbi Ciliæ comitatus è cõſpectu fuerat. Hi quondam Reguli, magnis olim opibus, & auctoritate pollebant: quando Sigiſmundum Imperatorem, Barbaram Hermanni filiam, vxorẽ ducere non puduit. Vlricus de quo agitur, Frederici filius, & Hermanni nepos erat: & Zagoriam, Varaſdinum, Capronciumque oppidum, præter alia multa tenebat. Coruinus igitur, præter Drauum ſubiens, vt in hoſtis cõſpectu fuit, proxima nocte tumeſcentem fluuium, cum quatuor milibus equitum, natando traiecit: mox infeſtam Ciliæ regionem incurſat, vaſtat agros, vicos incendit, incauta nonnulla caſtra capit: tanta Regionem trepidatione compleuit, vt de publica deditione cogitaret. Vlricus, ſæuo repentinoq; bello in ſuæ temeritatis pœnitentiam adductus, à Coruino pacem ſupplex poſtulauit: qua data, ſe coronæ Vngariæ perpetuo pariturum eſſe pollicetur. Supplicem Coruinus Comitem, ad Regni Patrumque obſequium redactum, benigne tractauit. Quum regalia, ad campum Racos, comitia propediem inſtarent, pacata prouincia, relictaque ibi magna parte copiarum, ad indictum conuentum proficiſcitur.

Ladislaus. QVVM in tempore ad comitia deſcendiſſet, in primis de Rege eligẽdo agi cœptum eſt: id ſine vlla ſeceſſione tranſactum. Nam vna omnium voce ſuffragioque (vt par erat) Ladislaus poſthumus, Alberti filius, Rex Vngariæ declaratur: qui annum tunc quintum agebat. Quum Regno autem per ætatem foret immaturus, de gubernatore eligendo agitatum eſt. Quanquam plures in comitia competitores deſcendiſſent, qui ſe tali honore dignos eſſe credebant, veluti Nicolaus Vilachus, aliique nonnulli, Ioannis tamen Coruini virtus de Pannonica Chriſtianaque Republica ſemper optime merita, omnes ambire, omnium ſibi ſuffragia comparare videbatur, neminemq; ſibi patiebatur anteferri: quinetiam & inuidorum fauorem ſibi plane conciliabat, memoria rerum tam præclare geſtarum oculis omniũ obuerſabatur: ſi qui præ liuore aliter ſentire voluiſſent, quum ceſſante Coruino, iam de publica ſalute actum eſſe videretur, nequaquam refragari cogebantur. Quare Patrum cæterorumque conſenſu, quouſque Ladislaus Regni compos eſſet, Coruinus tradita Reipublicæ ſumma, Gu-
1445. bernator Vngariæ pronunciatur: quod anno ſalutis quadringenteſimo quadrageſimoquinto ſupra milleſimum, feſtiſque diebus Pẽtecoſtes, factum eſt. Cum maximo plauſu Gubernator ab omnibus conſalutatur: idque vt fauſtum ac felix ei Pannoniæque foret, omnes paſſim congratulabantur: & pro ipſo, ac Reipublicæ

publicæ salute, vota magna nuncupabant: pro eo supplicationes indictæ, ac omne hilaritatis genus editum. Soluto conuentu, exigendæ primum à Dracula Transalpinæ Valachiæ Duce, pœnæ succurrunt: quippe qui læso hospitii societatisque iure, à Varnensi clade redeuntem, interceperat: quare delectũ confestim habuit, coactoque exercitu, in prouinciam contendit. Superatis deinde alpibus, hostili animo Valachiam adoritur, vicos oppidaque multa succendit, perbreui bello vniuersam occupat, Draculamq; in oppido quodã cum duobus filiis capit. Patrem nequicquam deprecantem cum filio qui natu maior erat, ad supplicium educi iubet, ambo capite mulctati, dignas perfidiæ suæ pœnas exsoluere: alteri autem filio, qui natu minor erat, vtraque sunt exerta lumina. Draculæ alium Vaiuodam (vt aiunt) Coruinus tunc suffecit. Demum pacata prouincia, Budam ouans rediit. Paucis post diebus, Pontifices & Proceres conuocauit, vt de rebus agendis consuleretur. De posthumi Regis & coronæ repetitione ad Patres retulit: illi censuere, mittendos esse ad Cæsarem Legatos, qui in primis decretum regiæ electionis exponerent, deinde suum Regem & coronam repeterent: vt alter, in Pannoniis educatus, Vngaros vehementius amaret: altera, apud eos esset, quorum Reges illa carere, sine nephario scelere nequeunt. Legati designati, Viennam veniunt: & Cæsari, mandata rite exponunt. Respondit Imperator, optime tandem ab Vngaris factum esse, qui suum ac verum Regem recognoscerent. Electione opus non fuisse super eo, quem ius hæreditarium & natura Regem genuisset. Puerum autem, & coronã, haudquaquam adhuc restitui oportere, quum ille Regni sit impos, & semel coronatus rite fuerit: tutore quoq; adhuc egere, eodemq; fidelissimo. Et qui se arctius attinente fidelior inueniri possit, haud facile dari. Maturam Regno ætatem manere oportere, ne immaturo Rege, res male gerantur. Proinde quando interregem habent, suis Vngari auspiciis Regnum administrent. Legati reuersi, Cæsaris in Senatu responsa retulere: quæ quidem Patribus parum grata fuere. Intelligebant enim, nescio quid improbitatis, pristinæq; beneuolentiæ, responsa talia subolere: quare Legationibus biennio sæpe repetitis, Fredericus Imperator, vt puerũ coronamq; sibi ab Elisabetha creditam redderet, nunquam adduci potuit. Ex abnegato Rege coronaque, non paruæ oboriuntur inimicitiæ, quæ nonnullorum quoq; oppidorum repetitione, quæ Imperator in Vngaria sibi vsurparat, augebantur. Quare Coruino interregi Gubernatorique, è Senatus consulto, expeditio in Austriam aduersus Romanum Imperatorem plane decernitur: vt verbis olim postulata, bello repetantur. Comparato exercitu nõ mediocri, is Austriam hiberno tempore inuadit, ferro ac igni vicos & oppida vastat. Semproniaũm, Viennensem, & Neapolitanum agrum incursans, omnia diripit, populatur & inflammat. Neapolim obsedit natura & arte munitissimam, vbi ne frustra tempus terere videretur, soluta obsidione, ad populandam incendendamque prouinciam, animum aduertit. Pari sæuitia incommodisque Stiriam & Carinthiam afficit. Tot rerum rapinis, ac tanta pecorum hominumque præda, castra compleuerat, vt se quoque patratæ crudelitatis commiseratio subiret. His tamẽ malis inuitus hostilem regionem affecit, vt Imperatorem ad reddenda postulata redigeret. Contra ille, multo pertinacius proposito suo perstare, foris nil contra moliri: oppida tantum obfirmata præsidiis, pro virili sua tueri: malle mori, quam cedere. proinde neque precibus, neq; minis, neq; vi denique, ac metu vllo moueri. Coruinus autem, ne plus æquo sæuire videretur, populata vastataque prouincia, ingenti præda onustus, ouansque Budam rediit. Duos circiter annos in Regno quieuit, vt ciuiles lites dirimeret, Optimatumque causas componeret. Interim ius omnibus æque dixit, iudiciis integerrime præfuit, multas à foro procul controuersias diremit. Nulla iniquitatis vnquam suspicio in illo viro deprehensa: in negociis expediendis, vsque adeo festinus & ardens: item in audiendis in omni genere personarũ hominibus patiens. & indefessus: vt sedens, stans, incedens, equitansq; rogatus, ius diceret. In miseros, supplices, cæterosque virum adeuntes, pius admodum, & popularis: nec officio ab amicis, ne ab inimicis ma-

lesicio, se facile vinci patiebatur. In hoc breui ocio, ad futura se bella præparabat: congerebat pecunias, & quæcunque bello sunt vsui. Ne quid interea discordiarum inter Optimates oborireturm miro studio, arte, diligentiaq; in reconciliandis Procerum nobiliumque animis vtebatur. Cæterum non diu sibi quiescere licuit, quando se ab Amurathe acerrime peti senserat. Ne mitius quidem ipse se gerebat in eum, quippe cui nihil erat antiquius sollicitantiusque, quam Varnensem cladem, nominisque iacturam vlcisci. Interea per speculatores sibi nunciatum est, Turcam noua moliri, delectum habere in Asia & Europa: magnos facere apparatus, & in Vngaros arma sumpturum, rumores passim differri. Coruinus igitur, qui ocii tempore nil magis sollicite agitarat, quam Turcicæ expeditionis apparatum, quarto suæ gubernationis anno, Salutis vero Christia-
1448 næ quadragesimooctauo supra millesimum & quadringentesimum, cum duobus & viginti milibus hominũ, ex Vngaria castra mouit. Valachiæ nanq; montanæ Vaiuodam (vt aiunt) in huiusce belli societatem asciuerat. Coruinum magna semper cœpta auspicantem, Legatus in primis apostolicus sequebatur, Coronensis Episcopus: è Proceribus autem Vngariæ, Emericus Pelusiensis Vaiuoda Transyluanus, Ladislaus frater eius, Emericus Marzalius ianitorum Regalium magister, Raynaldus Rosgoinus, Thomas Zeech, insuper Francus Tholomicius Dalmatiæ Croatiæq; Præfectus, Ioannes Zechel Coruini frater, Benedictus Losoncius, Stephanus Banffi, Nicolai Banffi pater, & Bani quondam filius: quibus quidem omnibus de Lindua cognomen erat. Præterea Georgius Ciacus, Robertus Carrus, Ioannes Corothna quadruumuir, quem nunc Regni iudicem appellant: & innumera nobilium multitudo sequuta. Iter Transdanubium iniuere, superato Tibisco amne, per Daciam in Mysiam descenderunt: sed vbi ad Cubin in conspectum Mysiæ peruenerunt, paulo infra vbi Moraua fluuius, per Mysiam currens, in Danubium fertur, Istrum traiecerunt, ad Seuerinum oppidum alii transmisere. At postquam in aduersa Danubii ripa constitere, Coruinus Despotem, qui clandestinis cum Turca internunciis, recuperato Mysiæ Regno, pacem seruare nitebatur, per Legatos hortatur, & orat, vt sæpe à se rogatus, ad sacram expeditionem veniat, beneficiorumque quæ ab Vngaris acceperit, memor esse velit, & ingratitudinis infamiam caueat, qua nihil boni viri dignitatem magis dehonestat. Insuper affirmabat, de bello bene sperãdum, quando neque pecuniæ, neque copiæ deforent. Duorum & viginti milium se ductare exercitum, accessisse Valachorũ auxilia: nihil huic militiæ, præter Despotem Rasciæ Principem, deesse: cuius consilio ac viribus, si præsens expeditio adiuuetur, nihil vltra exoptari posse. Proinde impẽsius orare, vt coactis continuo equitum turmis expeditissimorum, sua castra sequeretur. At ille male sentiens, vt honestius militiam detrectaret, variis se modis excusat. In primis pacem causatur, quam cum Turca initam, quamuis inuitus, aliquantisper Varnẽsi bello violasset, adhuc tamen Amurathis indulgentia seruatam, continuare studeret, ne in pristinam miseriam recideret. Item importunitatem temporis arguit, quod præcipiti autumno Seuerinum applicuerant: & quam difficile sit, dum hibernant alii, in frigidis regionibus bellum agere: quod sat è superiore bello haud impune didicere. Hæc & multa alia, vt se iturum honestius abnegaret, Despotes comminiscitur. Sed virum liuor magis incesserat: ægerrime nanque ferebat, data sibi repulsa, Coruinum Gubernatorem fuisse creatum. Subpudere quoq; se Despotem ac Mysiæ Regem, Imperatoris genere natum, sub Gubernatoris ductu & auspiciis militare: multoque maiore se honore dignum esse censebat, quam gerere potuisset: inuidia sese recognoscere, & aliquid in hac re pensi habere, minime patiebatur. Coruinus ad hæc responsa succensus, admodum interminatur, se suis omnino manibus, ingratissimũ hominem, Indorum exemplo, capite mulctaturum, Rasciæ Regnum digniori traditurum, si ex hoc bello victor euaserit. Mox per Mysiam, haud aliter atq; per infestam regionem, iter in Bulgariam intendit. Despotes, abeunte Coruino, ad perfidiam illico conuersus, celeribus internunciis, Vngarorum aduentus, & copiarum multitu-

dinis

dinis Amurathem admonuit: quin & quotidiana significat itinera, quum inuidiæ, tum gratificationis gratia, qua pacem cum eo facile seruatum iri confidebat. Item edocuit, Coruinum cum modicis illac copiis traiecisse, nil ipsi timere oportere. Præterea hosti haudquaquam occurrendum, sed permittendum vltra progredi, mox à tergo iter obstruendum: quod si fecerit, illum nunquam in se rediturum asseuerabat. Coruinus autem grauissimo bello intentus, iter pro virili sua properare, creberrimis Sandarobechum Albanensium Principem literis vexare (quo cum aduersus Turcam, paulo ante fœdus percusserat) vt approperaret, quando iam ipse hostibus appropinquabat: ita enim cum eo consilium iniuerat, vt ipse cum Vngaris à Rascia Bulgariaq; ille ab Illyrico Turcis pariter occurrerent, vt à fronte tergoque vexati, facile vincerentur. Quod haud ab re fuisset, si Sandarobechus, quem illi Barbare Alexandrũ dominum vocant, prælio in tempore adfuisset. Sed immatura pugnæ festinatio, recti consilii finem intercepit. Amurathes Despotis consilia nequaquam aspernatus, Coruino Regnum inuadenti non occurrit, permisit hostem vltra progredi, atque ipse duorum triumue dierum itinere subsequitur, à tergoque ne retro pedem referre possit, iter obstruit. Iam in planiciem vterq; peruenerat, quam in Rasciæ Bulgariæque finibus longe lateq; spaciantem, Rigomezeu Vngari, Ratciani Cosouam nunc vocant, nos Campum Merulæ interpretamur. Hāc fluuius interfluit, qui Schithniza nunc dicitur, & ab Illyrici montibus defluens, aliquandiu vagatus, Istrum influit. Campi huisce longitudo, passuum est viginti milium, quinque milia continet latitudo. Circumuallatur vtrinque montibus amœnissimis, in circi speciem: & fluuius, ac montium appendices, reconditæque conualles, proxime haud iniucunda vicorum frequentia celebrantur. Quum in campum, haud aliter atque in agona, prius Vngari, deinde Turci descenderent: ad pagum amnis accolam, qui in aditu situs est, anus exclamauit: Heu quam vereor, ne parum æquis Vngari nunc dimicent auspiciis, quando traiectus eorũ vado exercitus vix vnum, Turcarum vero dies tres fluuium perturbauit: veluti futuram cladem ex inopia copiarum, hariolaretur. In media fere planicie, collis modicus assurgit, cuius radices Schithniza lambit. Non multo vlterius, ad caput æquoris, quædam turris erat, cuiusdam olim Amurathis tumulus & pyramis, qui profligato exercitu, ibi cæsus & sepultus est. Illud quoque nunc Amurathes verebatur, ne Coruinus qui præcesserat, in malum hostis auspicium pyramidem præoccuparet. Quare pleniore gradu subsequitur, vt prius cum eo manum conferat, quam is turrim attingat. Ad collem igitur Coruinus venerat, in medio campo surgentem, & in eo castra locat, Sandarobechi auxilia expectaturus, qui in horas accurrere dicebatur. Amurathes veritus, ne proxima turris occupetur, & Illyricorum auxilia superueniant, Coruinum irritat ad prælium: detrectat ille, donec ab Illyrico auxilia veniant. Hic multo impensius instat, aquationem lignationemque inhibet, pabula præripit, & qua potest arte vique lacessit: addebat Turcæ audaciam ingens copiarum multitudo, quas octoginta circiter milia hominum esse ferebatur. Inuitus in certamen Coruinus descendere cogitur, quando aqua cæteraque necessaria interdicebantur. Tandem in diui Lucæ solennibus, ac die Iouis, exercitum armari iubet, eumq; in duo & triginta agmina diuidit: munitiones omnes in colle aduersus hostes parat, & intendit. Acies sic instructas, sacris Deo seruatori operari, mystica inter se confessione ac terrestri communione vti imperat: & in concione militem ad prælium hortatur. Venit tandem (inquit) dies ô socii, quo si quid è Varnensi fuga dedecoris & ignominiæ contraxistis, hodie pristinum fidei & virtutis vestræ nomen recuperare, & acceptam cladẽ vlcisci licet. Si viri esse volueritis, è tot cladibus quas à vobis accepit hostis has vobis reliquias obiecit: quæ etsi numero potiores, spe tamen, causis & viribus multo inferiores. Quid nam illis sperare licet, qui non pro suo, sed alieno pugnant imperio? & dum vicerint, in hac seruitutem, & in altera cruciatum, in vtraq; vita perpetuam miseriam cõsequuntur? Vobis contra, vtro se res vertat, pro Regno vestro, pro liberis, pro patria, pro focis & aris sane pugnan-

tibus, æternam ac solidam vtriusque vitæ felicitatem, sperare licet. Causæ quoque vobis longe vehementiores: quippe qui nisi hostem fortissime cecideritis, de salute fortunisq; vestris omnino est actum. Vtrarumque vires exploratæ satis superq;. Ad Varnam semel male pugnatum est, vbi si par.is quandoque vtriusq; fortunam commutare liceret, maluisset fortasse Turca suorum cædem, cum nostrorum fuga commutare (quum fugientes insequi nequiuerit, grauissime cæsus) quam tot suarum gentium fecisse iacturam. Illis plus detrimenti, vobis plus turpitudinis illatum: quamuis illi, vi coacti, damna; vos vltro fugæ ignominiam subiuistis. Verum illius fortasse cladis irata potius numina (quæ violatam a nobis fidem vlcisci voluere) quam vestram ignauiam in causa fuisse crediderim. Nam perfidiæ illius auctores, ad vnum omnes, capitales illic pœnas exsoluere. Nos qui inuiti ad id bellum venimus, vna vobiscum adhuc diuina benignitate viuimus, ad Christianæ Reipublicę tutelam reseruati, & in primis Vngariæ, ne Turcarum armis ac rabie obrueretur. Hostiũ numerus vobis nequaquam reformidandus, quando cum multis, pauci sæpissime pugnare, ac vincere didicistis: diuinis potius quam humanis viribus hucusque dimicauimus: in nomine Iesu Seruatoris nostri, prophanas facile acies dissipauimus. Quocunque pedem tulimus, in præpotenti nomine, victricibus semper armis, viam aperuimus, quia diuino ductu & auspiciis militauimus: hinc mortalium Seruatorem, hinc diuam Genitricem semper nobis adfuisse sensimus. Neq; hodie nobis defore credimus, si cœlestis charitatis & virtutis vestræ memores esse volueritis. Adiutor Deus semper adest sancte ac strenue dimicantibus. Accedit tutus pugnandi modus, cataphractorum equitatus, qui in arcis munitę speciem, haud facile expugnari potest. Cohortes hæ sunt nobis militum, quæ & facile regi, & hostibus sat esse videantur: innumera multitudo confunditur. Accedunt varia tormentorum ac munitionum genera, quibus illi carent. Præterea in horam Sandarobecchus cum auxiliariis copiis adfuturus est. Periculum nõ est ita magnum, vt timeatis: neque ita paruum, vt contemnatis. Retro sine victo hoste cedere non possumus, quia per has montium angustias exercitus ægre duci potest: & si omnis daretur regrediendi copia, re infecta, ac sine solita gloria, redire non licet. Fortissimis ardua cuncta viris, proposita sunt. Proinde, quando nouissimus iste labor vobis imminet, quo vniuersæ Turcarum vires ad extremum recidi possunt, vos per eum Deum, sub cuius nomine militamus, oro & obtestor, socii, item per patriam, liberos & fortunas vestras, vt dato pugnæ signo, ita strenue dimicetis, vt diuinas humanasq; iniurias, à fœda gente susceptas, & Varnensem in primis cladem abunde vlciscamini. Sanctum ibi Regem amisimus, qui pro salute nostra, pro commisso læsæ fidei piaculo, se deuouit. Regali victima diuinus furor ille desedit. Date (vos quæso) operam, vt illius manibus opipare parentetis. Vlciscendæ sunt cæterorum mortes, qui eo prælio occubuere. Recidendus semel, ac hodie, metus iste Turcarum, & ita recidendus, ne amplius repullulet: & ab hoc immanissimæ periculo seruitutis vindicanda Pannonia, vt perpetuam hodie quietem ac gloriam ad vtriusque vitæ felicitatem comparemus. Extremis itaque viribus est, socii, dimicandum, quando necessitas cogit, honestas inuitat, ac varia hortatur vtilitas. In vado res est, & in portu nauigamus: vtcunq; res acciderit, bene nobiscum agetur. Si vicerimus, perpetua patrię salus & incolumitas; ac nobis immortalitas parietur. Sin occubuerimus, hic pulcherrime moriemur, sempiterna apud superos vita functuri. Quamobrem ea (quæso) mente pugnemus, vt vincamus: aut si res tulerit, honestissime moriamur. Accensi sunt admodum Gubernatoris oratione, cunctorum animi: & ad strenue dimicandum verbis, ac suapte natura, sat animati omnes. Ne minus quidem impigre Amurathes Rex contra, in ordines redigebat exercitum, & dictis, promissis, ac iussibus obfirmabat. Eductæ Turcarum acies, & in planiciem effusæ, latus vtrunque montium attingebant. Vnde haud parum Christianis stuporis incusserant. Tertia hora diei signa inferri iubet. Coruinus vtraq; ex colle cornua ad plana demiserat, longasq; vtrinque vexillationum alas, à fronte pro-

protenderat. In medio Zechelem è sorore fratrem, cum quadrato agmine cataphractorum collocarat: in colle, præsidia curribus munitionibusq; obfirmarat. Dato pugnæ signo, milites, qui animos corporaque curarant, ardentes, eminus primo pugnam ineunt: deinde adaucta, blandiente fortuna, vtrinque audacia, magno cominus impetu congredi cœpere. Tribus circiter horis acerrime pugnatum, deinde Turcarũ acies, à Benedicto Losoncio, qui in dextro cornu præerat, inclinata. Et à Stephano Banffi, qui in sinistro erat, ne minus quidem impigre res agebatur, quippe qui Basseum, Europæ pertinacius instantẽ, multis plane cædibus affecerat. Amurathes, nutantes in vtroque cornu suos conspicatus, valida submittit auxilia, præliumq; instaurat. Vngari & Valachi expeditissimi equitatus, irruentibus denuo Turcis haud parum defatigati, ad cataphractorum ordines se receperunt, qui veluti pro muro stantes, maximos quosque hostium impetus facile excipiebant. Multi vtrinque cadunt, sed è Turcis longe plures, quando nec talibus armis, nec eo equorum robore sese muniunt. Coruinus à colle munitionibus, quas intenderat, procul Turcas obterit, dissipatque. Quod quum Amurathes vidisset, quantum fieri potuit, suas acies colli admouit, iubetque, vt irritos ab alto machinatum ictus exciperet. Hac igitur arte, munitionum elusa est opera. Hoc vbi à Coruino intellectum est, ad succurrendum laborantibus animum adiecit: suggerit vtrique cornu subsidia, nunc voce, nunc manu rem agit. Suppeditat fessis auxilium, trepidantibus inclamitat, fugientes in ordinem reuocat, acerrime irruentibus occurrit: nihil ex optimi Imperatoris & militis officio remittit: Nunc fortes hortatur, & laudat: nunc corripit ignauos, & terribat: omnibus præsto adest. Quare ita feruet vbique Martis opus, vt cuncta sanguine fœda conspiceres. Amurathes, subsidia crebra acciri iubet, neque suorum cæde cõsternatur, multitudine magna fretus, cui rite pugnare certum erat. Haud dubie sperabat, omnino se hostem longa subsidiorũ successione defatigaturum, neque spe sua falsus est: vnum Vngarorum agmen, quatuor & quinque Turcarum acies, ante lassare cogebatur, quam sibi subsidia rite succederent. In acie pransum & cœnatum, ambulatoriisque cœnis refecta corpora. Eo die vbique Turcica acies inclinata, sæpe in castra vsque fugata, sat prospere ab Vngaris pugnatum, magnus Turcarum numerus cæsus. Christiani, quamuis eo die bello superiores essent, tamen ita obstinatis vtrinq; animis prælium agebatur, vt vtrique aut vincere aut mori omnino decreuerint. Certamen ad serum vsque productum, nox prælium diremit: vtrique se in castra recepere, his animis, vt postero die pugnam instaurarent, neutriq; terga verterent, donec ius imperandi, Marte iudice definiretur: & nox insomnis acta, vtraque castra crebris vigiliarum stationibus obsita. Insequentem omnes diem solliciti expectabant, veluti Martem suæ vitæ mortisque arbitrium aditũri: vix dum illuxit, quum vtrinq; instructæ acies adfuere, redintegratur prælium: sed ab Vngaris, ne eo quidem ardore ac robore, quo superiore die, pugnatum est: nemo ex his fuit, qui extremis pridie viribus non dimicarit. Quadraginta fere Turcarum milia superfuerant, quæ aut in certamen nõ descenderãt, aut leui prælio luserant. Coruinus tamen suos hortatur, ne initam superiore die victoriam, per desidiam & ignauiã interciperent, pergerent vincere, vt occœperint: item obsecrare, ne sibi patriæq; desint: considerent, pridie quam bene pugnarint, quot hostium milia pauci protriuerint, quoties inclinarint & fuderint: præcaueant, ad extremũ turpiter ilia ducant, & sudores hactenus effusos, tolerataque pericula omnia sint irrita habituri. Non qui magna occœperint, sed qui cœpta pulcherrime terminarint, hos gloria dignos existimari putent. Præponant ante oculos, quæcunque ipsos detrimenta manebunt, si male dimicarint: in primis varia mortis & cruciatus genera, item seruitutem matronarũ liberorumq;, vltima Regni excidia, raptus virginum, & humanarum diuinarumque incæstationes, infandaque piacula affirmare. Hæc omnia vnius diei labore euitari posse, proinde orare ac obtestari, per Deũm hominumque fidem, vt solita, se, patriam, liberos, coniuges & fortunas, virtute redimant, & in perpetuam libertatem cuncta vindicent. Nihilo

ſecius Amurathes ſuos præmiis, pollicitationibus ac minis incendit: vt omnia perpeti, quam eo die Europa cedere maluerit. Luſtrat vtrunq; cornu, & grauiſſimis cunctos dictis ad pugnandum hortatur. At vbi collati vtrinq; ſignis concurrêre, ne minore quidem ferocia impetuq;, quam ſuperiore die pugnatur. E Chriſtianis quam plurimi, è ſauciis in aciem rediere, ſuſcepta dudum vulnera, aut morte, aut victoria curaturi: nihilo tamen ſegnius pugnaſſe dicuntur: magna vbique cædes oboritur, & Vngarorum impetus nuſquam repelli poterat. quos cum pari pertinacia Turcæ reiicere haudquaquam poſſent, arte robur indomitum eludere, expeditiſſimi ac recentes corũ equitatus occœpere. Irruentibus in ſe Vngaris, mox terga vertebant, à tergo aliquantiſper inſequi, & inſtare patiebantur, palantes & diffuſi fugiebant, ſeq; late diſſipabant: hi, veluti arridente victoria pellecti, impenſius inſequi, multos in fuga cædere: contra illi, dato ſigno, conglobati diſſipatos circumuenire ordines, & multa cæde conficere: incurſu & recurſu, Pannonicas laſſare vires, ingentes conatus eludere, & perturbatis ordinibus, toto die ſine aliqua intermiſſione dimicare. Magna Vngarorum ea die patrata cædes, & Turcæ fuere ſuperiores, defatigato vtrinq; exercitu: nox & laſſitudo prælium diremit. Vtrique ſe in caſtra reuocarunt, vigiliæ ſtationeſque ſummo ſtudio in caſtris habitæ. Quum ad diem Sabbati perueniſſent, neuterque cederet, prima luce pugna redintegratur. Coruini frater, Valachorum Præfectus, cum expeditiſſimo equitatu primus in aciẽ prodiit. Sequuti ſunt reliqui Proceres, & eodem modo ordines inſtaurarunt. Reparato certamine, aliquandiu ſpe pari dimicatum, magna vbique ſtrages oborta, & præſertim Vngarorum, qui longo bello defatigati, multiſq; confoſſi vulneribus, triduo in acie, ob ipſam paucitatem pérſtare cogebantur. Zechel, in primo ordine obſtinatiſſime pugnans, è Præfectis legionum primus, inter confertiſſimos hoſtes occubuit. Emericus Marzalius, Stephanuſq; Banffi à Turcis circumuẽti, in medio trucidantur. Quum Amurathes prima ſigna, quæ in Zechelis agmine conſtiterant, iam eſſe capta, & cæſo Præfecto, milites terga vertiſſe conſpicaretur, extemplo omnes, quæcunq; in caſtris acies forent, in Chriſtianos edixit effundi, vt paucos, & triduano labore confectos obruerent. Promulgato tunc Regis edicto, vt omnes in hoſtes vna ruerent, vtrunque Vngarorum cornu, vbi cuncti laborabant, confeſtim obducunt: graue prælium inſtaurant, cæduntur Proceres: à numeroſa multitudine, & ſagittarum imbribus obruuntur, capiuntur ſigna, & in fugam omnes ordines plane vertuntur. At vbi Coruinus fratrem interfectum, capta ſigna nonnulla, & verſum in fugam exercitum accepit, continuo relictis caſtris impedimentiſq;, conſcenſo fugam equo ſolus præripit: ne fida Regnum tutela priuaret. Fuſos fugatoſq; Vngaros, à meridie ad intempeſtam vſque noctem hoſtes inſequuntur, & cædunt: mox à tenebris remorati, in caſtra per noctem rediere. Cæteri qui in acie remanſerant Vngarica caſtra circumuenerant: in quibus quicquid calonum fuit & lixarum, item eſſedariorum accenſorum, fauciæque turbæ, quamuis ad mortem vſque certaſſent, neque hoſtem admitterent, quouſque minima ſagitta telumq; ſuperfuit, ad vnum tamen omnes trucidati ſunt: nulluſque in caſtris Vngarus eſt agnitus, quem tria quatuorue Turcarum cadauera non attingerent. Amurathes, ne maxima ſuorum cædes extaret, nobilium continuo ſepeliri, gregariorum vero militum corpora, in profluentem proiici ſtatim edixit. Quare Schithnizæ fluminis accolæ, diu eius piſcibus abſtinuere. In ſaxorum morem campus adhuc oſſibus opertus eſt, terra coli citra crebram armorum inuentionem, vllo pacto nequit. Locus, ex inſigni clade, illuſtris eſt habitus. Quamuis Turcæ cruentiſſima victoria ceſſerit, fuſis fugatiſq; hoſtibus, eorum tamen cædes multo maior, quam Vngarorum. Quippe quum Turcarum quatuor & triginta homĩnũ milia, Chriſtianorum tãtum octo milia cæſa, referuntur. Vniuerſa hic Pannoniæ nobilitas occubuit. Nã hic Emerici duo, Ladiſlaus, Thomas Zeech, Franciſcus Banus, Ioannes Zechel Coruini è ſorore frater, Benedictus Loſſoncius, Stephanus Banffi Epiſcopus Coronenſis Legatus apoſtolicus, Georgius Giach, & Robertus Char, innume-

rique

riquè Proceres, ac nobiles oppetiere. Multi capti, & ante Amurathem postero die ex edicto obtruncati. Ioannes Corothna quoq; captus est, in Asiamq; translatus, Byrsæ seruitium semestre perpessus, mox Ægeum, Creticum, Ionium, Adriaticumque pelagus emensus, per Dalmatiam in Pannonias se recepit. Octo Vngarorum milia in hoc bello cæsa, Corinthiis Amurathes eodem mense significauit. Ex his qui euaserant, quicunque per Illyricum effugere, per Dalmatiam incolumes redierunt: qui per Rasciam, qua venerant, reuerti contendere, sic infestam vbique latrociniis prouinciam inuenere, vt pauci euaserint, qui aut spoliati aut cæsi non fuerint. Coruinus, quem expeditissimum aufugisse diximus, infestam ac variam fortunam inuenit, dies tres equo inuectus, per auia loca iter facit, cibi & potus expers: quarto, incidit in duos latrones, dimisso dudū equo, qui præ nimio labore defecerat. Quum esset inermis, se spoliandum dedit: direptis vestibus, ex aurea cruce, quæ è viri collo pendebat, inter latrones oborta contentio: dum salutis viam circumspicit, promptum sibi latronis gladium intuetur, quo mox rapto, litigantes adoritur, alterum lethali vulnere conficit, conculcatq;: alterum petens, in fugam vertit. Hac igitur crucis occasione, vir sanctissimus, se à rapina morteq; redemit. Quod haud ab re diuina benignitate factum, vt qui pro cruce affixi Seruatoris nomine dimicaret, crucis quoque auxilio liberaretur. Vltra progressus, ac itinere, siti, inediaq; cōfectus, quinto die pastorem offendit, qui audita Vngarorū fuga, spe prædæ late vagabatur: in primo ambo congressu constitere: pastor prospecta Coruini vultus maiestate (quēadmodum de latronibus & Scipione legimus) ab iniuria remoratur. Coruinus quoque fame iam absumptus, hunc nequaquam audet adoriri. Mox consalutatione primum conciliati, sine suspicione, mutua inter se verba conferunt. Alter, non sine diuinæ charitatis præfatione, panem exorat: nomen & casum alter percontatur. Audita viri fortuna pastor, commiseratione percitus, & promissis oneratus, Coruinum in proximam casam ducit: panem cum cepis, & aquam apponit hospiti: qui in iucunda sæpe miseriæ memoria, nunquam lautius se, quam ibi cœnasse, affirmauit. Hinc ad Sinderouiam à pastore ductus est. Vbi postquā id Despotes accepit, eius imperio, à Præfecto arcis capitur. Beneficiorum ille immemor, perpetua ingratitudinis nota sugillatur. Dies aliquot de liberatione ibi agitatum, conuentum tamen inter eos, vt ea Gubernator conditione dimitteretur, vti Matthias eius filius, Despotis gnatam, Comitis Ciliæ neptem, vxorem duceret. Et vt conuenta vtrinque tutius præstarentur, Ladislaus alter Coruini filius daretur obses. Proinde Gubernator, dato obside, dimittitur. In Seruatoris igitur nostri natalibus postliminio reuersus, in non parua Procerum nobiliumque frequentia, ad Segedinum recipitur. Certatim salutem incolumitatemq; omnes congratulantur, tristem cōsolantur, & bene sperare iubent: sat eis cum fortuna bene actum dicere, si Gubernatorem receperint. Militum adhuc copiam, neque ex indigenis, nec externis defuturam: talem se ducem nusquam gentium, si amisissent, reperturos. Nihil hinc Vngaricæ genti turpitudinis accidisse, quando ad vnum omnes strenue pugnarint, cruentissimam lachrymabilemq; hostibus victoriam reliquerint: neminem suorum inuentum, qui non pulcherrime occubuerit. Triduo sine intermissione pugnatum, & à paucis aduersus innumeram multitudinem, quatuor & triginta milia ex hostibus cecidisse, ex Vngaris vix octo desiderati: paulo meliorem recte iudicantibus, ac non iniqua petentibus, victoriam optari posse. Demum omnes eum impensius exorare, vt se sibi, patriæ, Christianæque Reipublicæ seruare niteretur, reuocaret animum & obfirmaret. Quod si fecerit, perbreui ipsum, & Turcam, & Despotem meritis vtrunque pœnis affecturum, cæteraque prospere cessura. Coruinus Procerum consolationibus haud parum confirmatus est. Augebat sibi animum, quod multo plures ex eo bello reduces quotidie videret, quam sperare liceret. Nam quicunq; ante Turcas in Illyricum aufugere, rediere incolumes: quinetiam ad viginti milia passuum, Sandarobechum cum auxiliaribus copiis occurrentem, in itinere offendere, cuius occursu ductuq; tuto sese in Illy-

ricum recepere. Curatis corporibus, & instauratis viribus, multo acrius Coruini animum Despotis ingratitudo, quam Turci odia, exercebat: captiuitatis iniurias tolerare non poterat. Quare coacto repẽte exercitu, ad Despotis oppida, quæ à Sigismundo quondam dono acceperat, proficiscitur: vicos incendit, vastat agros, oppida vi capit, ac breui tandem expeditione, quæcunque in Vngaria Despoti parebant, in ditionem suam accepit: mox Rasciam adorituro Despotis oratores occurrunt, qui Ladislaum obsidem, ac bene donatum vltro reddunt: supplices pacem petunt. Gubernatore tandem ab Optimatibus exorato, pax Despoti data, remissæ penitus iniuriæ inimicitiæque: pacatis deinde rebus in Vngariam reuertitur. Nunquam fortem virum fortuna quiescere patitur, sed indies vexat & exercet, ne impune laudibus & immortalitate decoret. Hæc o-

1448. mnia Salutis quadringentesimo quadragesimooctauo supra millesimũ, & quarto gubernationis anno gesta sunt. Nono autem, Turcarum iterum bellum exarsit. Amurathes enim, quum à Georgio Despote dimissum esse Coruinum accepisset, cuius captiuitate nihil erat antiquius, in eum nimis excanduit: præreptā voti sui spem esse senserat Coruini liberatione, indignabatur acerrime, quod pro restituto Regno, captiuo dono dato, cumulatissimas sibi gratias non retulisset. Proinde, quod tanti occasionem beneficii contempsisset, ingratitudinis ab eo pœnas exigere constituit. Frigibechum Præfectum trium legionum, in Rasciæ fines immittit, Chrysonicum oppidum ad Morauam amnem situm, & graui olim bello dirutum, instaurare iubet: atque hinc Despotis regionem impetere, vastare agros, & late igni ferroque grassari præcipit, vt exin contẽptæ gratificationis pœnas luat. Frigibechus mandata facit, in primis coacta magna ex finitimis cementariorum artificumque manu, ad Morauam oppidum reficit: interim inhibet iniurias, bellum dissimulat, ne Rasciani sibi impedimento forent: id aggere, fossa, vallo muroque circummuniuit: atque vbi eo peruentum est, vt imposito facile præsidio, per se maximum quenque hostis impetum perpeti possit, prouinciam Despotis incursat, diripit, & latissime populatur. At ille inopinato malo consternatus, quid potissimum faceret, haud facile succurrebat: Turcam sibi citra scelus nefarium, & ingens suum malum, conciliare non poterat. Si resistendum esse censeret, Coruini opem, cuius amicitiam ex captiuitate læserat, omnino desperabat. Et quorsum ipse confugeret, non veniebat in mentem. Cæterum malebat omnia perpeti, quam immitissimam Turcæ seruitutem. Postremo ad Gubernatoris opem confugit: quem supplex, non sine summa verecundia, exorauit. Auxilia Gubernator haud inuitus promisit, quum vlciscendæ proximæ cladis gratia, tum re postulante: quandoquidem plane cernebat, occupata superiore Mysia, Turcam pro foribus ac ædibus Pannonum statim insultaturum. Itaq; comparato mox exercitu, non sine decenti apparatu, in Mysiam, quam Rasciam dicunt, descendit. Reipublicæ gratia, factus immemor iniuriarum, non per Legatos & Præfectos auxilia misit: sed ipse, ductu auspiciisque suis expeditionem hanc accepit. Ad Synderouiam Danubium traiecit. Rasciam ingressus, Despotis copiis sua castra compleuit. Iter die noctuque fieri cœptum est, vt incautum hostem adorirentur. Quarto die Turcis appropinquant. Quum Chrysonici agrum attigissent, continuo illuxit: obortæ sunt inter vtrosque, vt assolet, nubes, quæ vltro citroque prospectum inhiberent. Resolutis subinde à sole nubibus, armatæ in conspectu hostis acies emicuere, & Coruina signa longius agnoscuntur. Consternantur illico Turcarum animi repentino ac inopinato Christianorum aduentu: & quum suis Coruinum ceruicibus instare cernerent, ita exanimati sunt, vt non de instruenda acie, disponendis stationibus, & conserenda manu, sed de fuga tantum omnes cogitarent: quare suscitato mox tumultu, fugam cuncti retro capiunt. Expeditissimus hos equitatus insequitur, multos in fuga cædit, capitque. Instat à tergo pro viribus, & ad noctem vsq; fugientibus, succurrentem insequutus, cædem continuat: illi mox in syluas effusi, delituerunt, atque haud facile vltra impeti potuere. Cataphractorum equitatus, præ graui armatura, lento gradu subsequutus est: ne quid forte mali ab hoste,

sociis

sociis qui præcesserant, inferretur. Nisi cædem nox ipsa intercepisset, multo maior clades parata foret. Frigibechus cum magna nobilium turba captus. Coruinus victoria potitus, Budinum Bulgariæ metropolim venit, quæ ad Danubiũ sita est: vrbem belli causas crebro serentem, succendit. Mox per Rasciam retrocessit, & captiuis Despoti dono datis, ouans Budam redit. Post vbi reuersus est in Regnum, Boemorum sollicitudine vexari cœpit, qui Transdanubianam regionem erectis in plerisque locis præsidiis, & occupatis oppidis, latrociniis infestam plane reddiderant. Et quamuis antea istorum audaciam sæpe represserit, nunquam tamen domitare potuerat. Obstiterat huic profecto rei non mediocris quorundam optimatum inuidia, qui excrescentem quotidie, præter omnium opinionem, viri gloriam ægre ferentes, vt Coruinæ virtuti negocium facesserent, clam latrocinantium Boemorum audaciã tuebantur. Ad remorandam nominis accessionem, hos ad bellum sollicitabant: quorum facinora, propter externa grauissimaque bella, quæ cum Turcis gesta sunt, Gubernator diu sane dissimularat: nunc adauctam, præ viri patientia, aut coercere admodum, aut prorsus extirpare, decernit. Quare anno quadringẽtesimo quinquagesimo- 145 primo supra millesimũ, coacto tumultuario exercitu, & euocato vndiq; gregario quoq; milite, rusticaq; turba, Ioannem Giscram, haud procul à Losontio oppido, facinorosorum omnium principem, in primis adoritur, qui ad Diui Regis Stephani fanum, præsidium olim erexerat, aggere ac vallo cinxerat, multo milite, variaq; munitione compleрat. Giscra forte tunc aberat, quũ suum præsidium acerrime à Gubernatore oppugnari senserat: clandestinis socios admonet internunciis, vt pro se quisque locum fortissime tueantur, donec ipse cum auxiliis propediem aduenerit. Iam Coruinus præsidium tam acri oppugnatione vexarat, vt indies deditio speraretur, quum Giscra, coactis in superioribus Vngariæ partibus auxiliis, & ingenti exercitu, præsto adfuit. Multi nanq; Proceres, ad labefactandam Gubernatoris magnanimitatẽ, copias gratuito dederant, & cum aliis Optimatibus coniurarant, qui in Coruini castris erãt, vt prælium detrectarent, & vt elatum eius animũ facilius attenuarent, se vltro vinci paterẽtur. Nunquam defuit virtuti liuor. Inita coniuratorum consilia, è sententia successere. Nam quum acies instructæ vtrinq; constitissent, ac nondum pugnæ signa data forent, ecce ex composito nonnulla coniuratorum agmina, vt honestius à Coruino deficiant, simulato metu, in fugam se præripiunt. Irruunt data occasione Boemi, & desertum Gubernatoris agmen, collatis signis inuadunt. Coruinus intellecta suorum perfidia, quum se obsistere haudquaquam posse cerneret, cum suis terga vertit: & quamuis à tergo acer instaret hostis, in proxima tamen oppida incolumem se recepit. Stephanus Pelusiensis, qui in præsidii obsidione à sulphurea machina lethali vulnere læsus obiit, pridie quàm moreretur, cõiurationem confessus est. Multi ex optimatibus in eo bello cæsi, in primisque Ioannes Compolthii, cui de Nana cognomen est: item Ladislaus Hederuara Episcopus Agriensis, quum claudus esset, ibi captus, in hostis deditionem venit. Giscra castris impedimentisque potitus, veluti insigni victoria tunc elatus, ad Gede oppidum castra mouit, vbi Lorandi filii dominabantur. Sed quum oppidani fortissime se tuerentur, spe sua frustratus, Agriam proficiscitur: ratus ob Episcopi captiuitatem, Præfectum arcis deditionem continuo esse facturum. Sed longe aliter atque sperarat, euenit: nam quamuis Episcopus in conspectum adductus, Præfectum suum arcem Giscræ dedere iuberet, preces adiiceret, ac deinde interminaretur, ille tamen, cæterique præsidiarii, quum omnes nobili Vngarorum genere nati forent, ne quam nobilitati perpetuam notam inurerent, grauiq; detrimento Regnum afficerent, publicam vnius miseriæ vtilitatem prætulere, irritosque Giscræ conatus effecerunt. Iniquissimo proditionem illam Coruinus animo tulerat, & ne inultam Boemorum audaciã prætermitteret, exercitũ reparat. Veteranas legiones, quas in inferioribus Vngariæ partibus aduersus Turcarum incursus collocarat, acciri iubet: mox instaurato ex fidelissimis copiis exercitu, in Giscram iterum castra mouet: præsidia varia, quæ ad templum Saag (vt

aiunt) Ipolo fluuio proximum, & in monte Galchure: item ad Rosnanum, Scepusiumque oppidum, olim erexerat, grauissima hæc obsidione vexauit, & vt quam primum deditionem sibi facerent, adegit. Expugnatis his, deletisque præsidiis, temporarium aliud castellum adoritur, quod in valle quam Derechen appellant, Giscra olim fecerat, cum validoque præsidio Valgatham Boemum imposuerat. Id vallo & aggere, præterea omnium munitionum genere obfirmatum, vt militi parceret, non manu, sed arte expugnandum esse censuit. In valle nanque situm est, quam fluuius paruus influit. Paulo infra, vallem alto aggere obstruit, vt remorato amne, restagnantibusque aquis, castellum obrueretur. Initum haudquaquam consilium hominem frustratur: nam quum præsidiarii milites sese indies ab excrescentibus aquis obrutum iri cernerent, vsq; adeo præsenti morte perterriti sunt, vt corporum, fortunarum, & castelli denique deditionem supplices fecerint. Ad Zolium repente profectus, malorum omnium officinam, asylumque latronum, ciuitatem continuo succendit, arcem armis, commeatibus, præsidio, bellicisque machinis communiuit. Expugnatis demum his Boemorum asylis, in Giscram castra mouet, hominem vsquequaq; insequitur: armorum denique vi, sic vexat exercetque, vt pacem is precario impetrare cogeretur. Præterea longam Giscræ vexationem, alia quoque bella ab aliis Boemis in Vngaria pullulabant: qui inita simul societate, quam fraterna charitate sanxerant, & se mutuo hinc Fratres appellarant, multa latrociniorum gratia in Vngaria iam castella erexerant, quæ militibus & munitionibus obfirmarant, & longe lateque grassati, rapinis & latrociniis victitabant. Vlteriorem Vngariam, quæ ad Boemiam Poloniamque spectat, sic infestam reddidere, vt nemo tutus ibi terram incoleret, aut illac iter faceret: quin & adauctis hi viribus, vicos & oppida multa, in ditionem suam asseruerant. Præter hos, & alii vim impudentius exercebant, vtputa Petrus Comoromucius, qui Liptouiensem sibi Comitatum occuparat: Pancratius, Vngarica gente natus, Thurocium dominatum vsurpauit. Ouar insuper, Berechum & Strechen oppidum cepit: Regionem is omnem cædibus & rapinis infestam fecit. Mutuis isti sese odiis ac præliis impetebant, mutuis quoque rapinis vtebantur. Sed ad Fratres redeamus. Facinorosum & ignobile hoc erat genus hominum, è gregario tantum milite conflatum, cui partim castella erant, quæ vi ceperant, partim quæ nuper erexerant. Monachorũ ritu se Fratres appellabant, ferinis tamen moribus vtebantur. Quippe quibus nil aliud placere videbatur, quam raptu vitam ducere, vastare agros, late populari, cædes passim agere: nihil æqui sanctique dignoscere. Duces crearant, quibus in agendis latrociniis rite parerent, & quicunque apud eos maiori facinorum grauitate claruerãt, hi potiores habiti. Finitimas igitur regiones, cædibus, flammis & populationibus infestabant. Vexabant omnia, & aut ad pendenda stipendia, aut ad emigrandum colonos adegerant. Gubernator comperta Optimatum inuidia, qui superiores Vngariæ oras incolebant, à propugnandis eorum oppidis, inhibendisque iniuriis, animum aliquantulum auertit, & vt per se quandoque resipiscerent, proprio & alieno facinore vexari punirique permisit. Sed quum de his satis hactenus dictum sit, ad posthumum reuertamur, ne Vngarici Regis immemores, historiam deprauemus. Quanquam ab Vngaris æque ac Boemis, abnegante hactenus Cæsare, Ladislaus repeteretur, ad duodecimum tandem annum res prorogata est. Quum rumor esset, Cæsarem in Italiam suscipiendæ coronæ gratia profecturum, antequam iter iniret, ab vtrisque honestissimis quidem legationibus sollicitatur, vt Regem redderet. Quinetiam Australes pari ambitione Ducẽ suum postulant. Boemi, hunc imperiosius exposcentes, quum iuxta sibi atque cæteris negaretur, propediem comitia Regalia interminantur, vbi de alio Rege eligendo se acturos esse profitentur. Cæsar ad hos censuit mittendos esse Legatos, quibus Syluius Æneas, Imperatoris secretarius, adiectus est. Quum Pragæ conuentus, sæuiente pestilentia, non posset haberi, à Georgio Pogiebrachio in Bunsthauiam translatus, ibiq; frequentissimus est habitus, Pium Æneam, Procopio collega interprete, ibi ornate & composite concionatum

fuisse

fuisse legimus. Cuius oratione sedati sunt Boemorum animi, atque eis persuasum, vt Imperatoris reditum expectarent, qui Ladislaum itineris honestādi gratia, secum ducturum esse dicebat. Et reuersum Pius tam Boemis quam Vngaris Australibusq; se Regem redditurum pollicebatur. Causæ ad persuadendū optimæ sunt adductæ: in primis deducendi Regis pompa, impendiosus Regiæ apparatus, ingens sumptus, ærarii inopia, exigua vectigalia, insuper quam graue ac molestum sit, è collata stipe insanos sumptus edere: item intempestiua Regis restitutio, quippe quæ nil aliud, quam discordiarum seminarium esse potest: si nunc Rex reddatur, gubernationis impos, alienæ curæ committetur: quicunque eum rexerit, inuidiosus is dominus habebitur. Hinc quum è Boemis multi se hoc honore dignos censeant, si sortiri non poterunt, ęgre ferent Frederici gubernationem contentiones has dirimere. His igitur causis Boemi non solum sedati, sed missis Oratoribus, Cæsari gratias egerunt, quod cæteris præferantur: expectaturos se faustum felicemque vtriusque reditum, promittunt. Quinetiam ad honestandam profectionem Cæsaris, eximiam nobilium iuuentutē mittunt. Vngari quoque & Australes, Imperatoris reditum expectare iussi, ac interim exorati, vt solita Regnum diligentia gubernarent. Barbaram Imperatricem ea tempestate Græci diem obiisse ferunt, indomitæ libidinis mulierem, quæ inter adulteros publice vitam duxit, prostitutoque pudore, viros sæpius petiit, quam peteretur. Quum ab omni religione destituta foret, superos ac inferos esse negabat: religiosas ancillas, ieiuniis; aut orationi, rebusque diuinis intentas, grauius increpabat, nullis asseuerans molestiis ac inedia corpus esse macerandū: immo laute pascendum, in deliciis & voluptatibus alēdum, & post mortem, quum nihil supersit, nullam Deorum animorumque curam esse subeundam. Boemi profanæ tamen Barbarę corpus, Pragam tulere: elatoque solenni funere inter Regum monumenta condiderunt. Compositis Cæsar Boemorum motibus, & reclamantibus Vngaris Australibusque, simul cum Ladislao Rege, ac honestissimo Germanorum Principum equitatu, in Italiam cōtendit: Romamque profectus, à Nicolao Quinto Pontifice maximo, Augustali diademate rite coronatur. Hinc Neapolim progressus, Leonoram Alphonsi Regis neptem, & Eduardi Lusitaniæ Regis filiam, præstantissimis moribus, ac fausto genere præcellentem, vxorem duxit. In hoc itinere, Ladislaus puer, quum se suis populis abnegari ægre ferret, iniecta suspicione, pædagogiq; cōsilio fugam molitur: quum è sententia res minime succederet, reiecta est in pędagogum culpa, & perpetuo is carcere cruciatur. Australes interea, auctore Vlrico Eyzinger, ab Imperatore deficiunt: suscitatoque tumultu, omnes prouinciæ magistratus, à Cæsare institutos, vi deiiciunt: duodecim viros creant, qui prouinciam gubernent: summam rerum Eyzinghero tradunt. In societatem Vlricum Ciliæ Comitem admittunt, è finitimis auxilia cogunt, quo facilius Imperatorem pertinacius agentem, ad reddendum sibi Ducem impellant. Interea ex Italia Cæsar reuertitur, cui quam primum Australium Oratores occurrere, Ladislaum exposcunt, atque reddere recusanti, bellum indicunt: postulata non reiicit, sed responsa Cæsar differt, vt longa mora conatus leues eludat: contra illi moræ impatientes abeunt. Prouinciales, intellecta Cæsaris pertinacia, arma sumūt, Neapolimque, quam Ciuitatem Nouam appellant, infestis petunt signis: primo vrbem aduentu adoriuntur, pro portis pugna confestim inita, vbi magnā tormenta bellica temere insultantium stragem patrarunt. Mox vbi erumpentibus ex vrbe Cæsarianis iam cominus pugnari cœptum est, sic ab hostibus cæsi ac reiecti sunt, vt parum abfuerit, quin vrbem, quum vna commixti forent, illi caperent: vnius tantum militis virtute seruata est, cui Andreæ Paumkircher nomen erat, quippe qui, donec à fugientibus porta occluderetur, hostilem impetum audacter pro mœnibus in ponte sustinuit, & ob seruatam virtute sua ciuitatem multis à Cæsare honoribus exornatus est. Quum se Cæsariani intra mœnia recepissent, hi grauissima eos obsidione circumueniunt, muros interdiu noctuq; quatiunt. E Boemis Henricus Rosensis aderat, qui cum ducentis equitibus,

octingentisq; peditibus validissimis aduenerat: nōdum Vngari venerant, quum induciarum tempus nondum foret exactum: quare duodecim hominum milia in castris erant. Interea Georgius Pogiebrachius, qui Cæsaris in Boemia partibus fauebat, magnaque fide ac obseruantia eum prosequebatur, exercitum mox sedecim milium hominum, vt Augusto succurreret, comparauit, ac iter ingressus, audita concordia, retro cessit: in Rosensiumq; agrum copias conuertit, incendit vicos, & cuncta late populatur. Caroli Badensis Marchionis, vt aiunt, Sigismundique Salsburgensis metropolitæ interuentu, pax facta. Ladislaus, è Cæsarea manu Australibus restitutus, qui duce potiti, nonnulla deinde pacta abnegarūt: nam quum ex pacto statutū esset, vt ad tertiū idus Nouembris Viennæ conuentus haberetur, vbi præsentibus Ladislai cognatis, item Vngaris & Boemis de pueri gubernatore decerneretur: interea Viennam non adiret, in potestate Comitis Ciliæ teneretur, nihil ex propria auctoritate, ante decretum conuentus, gereretur: nihil ex his Australes præstitere. contra vero puer dimissus, postero die Viennam ingressus, cum faustis acclamationibus & singulari pompa omnium ordinum exceptus est: ibique e vestigio in vrbe magistratus, & in tota prouincia præfecturas instituit: pontificatus, & sacra munera, pro suo & amicorum arbitratu distribuit, curiam ad regni speciem reuocauit. Aduenere continuo Vngari, in primisq; Coruinus Gubernator, quem honestissimus Procerum nobiliumque ordo sequebatur, vt suo Regi nuperrime restituto, debitos honores, legitimaque obsequia persoluerent: confluxere è Boemia, Morauis & Slesitis spectatissima Regulorum & nobilium multitudo: Legati populorum, & varii magistratus, cōgratulationis officio commoti. Frequentissimus igitur vtriusque Regni, Australiumque conuentus, Viennæ est habitus: vbi ad præstitutum quoque diem Augustales Legati adfuere, Lodouicus Bauariæ, & Guilielmus Saxoniæ Duces, Albertus Brandeburgensis, Carolus Badensis; præterea multi è Germania Principes Antistitesque. Primus in concilio locus Coruino datus post Regem, qui Regalibus excultus insignibus præsidebat. In primis Augustales Oratores auditi, & iniquis vsque adeo animis, perinde atque si victi, vt Pius Æneas qui adfuit memoriæ tradidit, à victoribus audirentur. Eorum expostulationes, de pactis conditionibusque pacis, quas ipsi contempserant, ægre ab auditoribus exceptæ. A Comite his Ciliæ responsum est, cuius arbitrio omnia gerebantur: victorem nec legibus, nec pactis obligari posse: ius in Martis potestate consistere: nullam in carcere obligationem legitimam licere fieri: conditiones pacis Ladislai gratia Regis initas, qui iniquo tot annos carcere obductus est, haudquaquam valere, immo secundum ius & fas irritas haberi oportere. Proinde repulsa Augustalibus data. Quinetiam Nicolaus Cardinalis, Legatus Pontificius, componendæ pacis gratia missus, quum de concordia agere occœpisset, illico reiectus est. Sed vbi ad Regnorum & prouinciarum congratulationem dispositionemque deuentum est, Ioannes Coruinus, qui iam annos octo, decreto Patrum, Vngariam gubernarat, strenueq; à cunctis periculis plane protexerat, quum sua gestarum rerum gloria, omnium in se Principum oculos conuertisset, primus obsequium, compositis verbis, Vngarorum nomine detulit, vltroque Gubernationis munere se abdicauit. His enim verbis eloquutum fuisse dicunt: Apparuisti tandem salutare nobis astrum, & post varias longasq; procellas exortu tuo, nos è medio naufragio omnes eripuisti. Ne minore quidem desiderio te diu expectauimus, quam publicum Maiores nostri Seruatorem, ad inferos anhelasse traduntur. Et quum interdicta per se desideria vehementius incendantur, quanto magis nobis abnegabaris à Cæsare, eo ardentius te Principem dominumque nostrum, precario, vi, largitionibus & armis repetere cogebamur. Et ni bello tandem Cæsarea pertinacia victa foret, adhuc fausto ac salutari te duce & moderatore nostro careremus. Agnouerūt oues pastorem suum, & restitutum ac veluti postliminio reuersum semper audient. Quia eum non mercenarium, sed legitimum, fidum, & vitam pro suis ouibus, postulāte re, deponere minime recusantem, intelligunt. Proinde restitutioni tuæ Rex faustissi-

faustissime, immo saluti nostræ, ex corde nunc vniuersi congratulamur. Quando nullum nos cæteræq; gentes, quæ tui ditioni parēt, ocium sentire potuimus, donec tuo ductu auspiciisq; regi cœpimus, verumq; dominum recuperauimus. Salue igitur Rex Vngariæ, ciuium Dux Australium, bellicosæq; Boemiæ Princeps potentissime: salue spes hominum & salus, humanæq; deliciæ: salue tot gentium & Regnorum pacator vnice, faustus ac felix sit hic tuus aduentus, & restitutio perpetuo salutaris. Sicque Saluator Iesus optimus maximus, te semper incolumem nobis efficiat: ne Regalibus procellis quotidie fluctuemus. Te non tam è sacro nostrorum Regum genere datū, quàm è cœlo demissum credimus. si matris tuæ pientissimæ originem intuemur, quatuor inter maiorum eius stemmata, Imperatores Romanos recensemus: si paterna, quinque domus Austriæ Augustos edidit. Humano genere, altius haudquaquam oriri potuisti. Magna sunt profecto hæc, sed quæ in te omnes intenti cernimus & auspicamur, nimirū multo maiora: diuinum ingenium, intempestiua sapientia, ingenita probitas, Regalis obseruantia, decus: non arte parta, sed à Natura tradita. Plures in te Cæsares & Augustos intuemur: te cœlestem angelum internunciumque ad salutem populorum à Deo missum esse credimus, quem sanctum & immaculatum, plus diuinitatis quam mortalitatis habentem, haud temere reputamus. Proinde, quando ad regendum natus es, tuorum Regnorum curam forti animo cape. Nos compascuæ tuæ oues, ad pastorem te conuenimus, vt lupos ouilia tua die noctuque lustrantes, audacter abigas, nos fida & perpetua pollicemur obsequia, studia, vires, fortunas. Item humana & diuina omnia tibi offerimus, tuum obseruamus imperium, vt dicto celerius tua iussa præstemus. Nihil tibi deest, quod ad explendam gentium expectationem & ad comparandam faciat immortalitatem. Numerosa tibi est populorum multitudo, opes amplissimæ, omnium rerum copia, artes innumeræ, fida ac præclara hominum ingenia, indomita quoque virorum robora. Capesse igitur forti animo, quod tibi faustum ac felix sit, Rempublicam Christianam, & expectationem te maioribusq; tuis dignā suscipe. Vngaria ditioni imperioque tuo (vt par est) se totam dedicat & addicit, quem tot annos lugens ac tristis expectauit, tuum supplex postulat aduentum, vt desiderium ex Alberto patre tuo susceptum, fausto aspectu tuo cōsoletur: quo si frui licuerit, se beatissimam arbitratur. Ego autem (postquam resipiscere, teque dominum nobis abnegatum, armis repetere cœpimus) iam annos circiter octo, sub tuis auspiciis, Regni gubernationem gessi: quantum in me fuit, Vngariam domesticis externisq; bellis defendere studui, diuina benignitate, domi peregreque cuncta pacaui. Foris quod superest, id tuæ asseruatū est gloriæ. Vicies cum Turca prospere confliximus: bis tantum, præ militis inopia, cedere coacti sumus: nunquam tamen cessimus, quin cruentissimam hosti victoriam relinqueremus: vt quos fuga victos ostenderat, eos illata clades, hostili quoque iudicio victores esse fateretur. itaque diuino freti præsidio, semper felicissime dimicauimus. Postquam Iuliani Cardinalis oratione & auctoritate seducti, initam sanctę fidem, Turcæ violauimus, bis commissi piaculi pœnas expendimus, satis superq; illud facinus expiauimus. Nunc autem, quando sat fausta tua indoles, pręcoxque sapientia, te Regno maturum pollicetur, & Turcarum bella maioribus sunt viribus & apparatibus ineunda, me quoq; graues perpetuique labores iam effœtum reddidere: in primis, quia tempus est, & ius ita postulat, vltro me Gubernationis munere abdico: vero domino, legitimoq; Regi, delegatam mihi potestatem resigno: in priuatam me vitam redigo: ius omne meum, fortunarumq; mearum, tibi hodie, Ladislae, dedico: & ita dedicationis meæ testem, sanctissimū hunc conuentū esse iubeo, vt tua Maiestas perpetuo Coruini iure potiatur. Gubernatoris oratione omnes obstupuere Principes qui aderant, clarissimi viri maiestatem modestiamque admirati, de Christiana Republica semper optime meriti. Rex in primis in eius obseruantiam amoremque succensus, eum ad sua genua procidentem, vt obsequentissimi procuratoris præstaret officium, amplexatus: Salue (inquit) Vngariæ pater, vindex Christianæ gentis, pientissimi loco

parentis mihi semper habende: quo his temporibus si Pannonia caruisset, iam de communi salute fuisset actum. Vtinam talem me Principem diuina clementia præstaret, qualem spes hominum & Coruini sententia postularet. De me tamen cunctos bene sperare iubeo, quando te semper moderatore vtar & magistro. Accedit & fidelium sapientiumque hic ordo Principum, quorum consilio cuncta bene gerentur. Te sponte tuo munere abdicantem minime patiar, maximis quibusque honoribus ac præmiis mihi haud immerito exornandus es, cuius virtute ac sapientia in Pannoniis salua sunt omnia. Quare consulto, quum hæc dixisset, Ciliæ Comite Gubernatore suo, in frequentissimo conuentu Ioannem Coruinum, omnium Procerum consensu, Comitem Bistricię̃sem declarauit: perpetuum Regni Gubernatorem esse iussit, virumque demum magnifice donauit. magni Coruino plausus à cunctis cum honorificis acclamationibus editi, multæ cõgratulationes redditæ, laudata sunt, & prædicata passim Coruini gesta, fides, religio, virtus & sapientia, commendata quoque vulgo modestia. Rex Coruinum Comitem declaratũ, in diui Stephani Basilica, ex alto suggestu, & Regali præsidens apparatu, in summa nobilium Principumq; frequentia, traditæ dignitatis insignibus decorauit: gentilia Corui confirmauit insignia, & quum ruentem Vngariæ coronam fortitudine sua sustinuerit, ardui leonis diadema Regium subeuntis insignibus donauit. Ad postremum, cõuentus huiusce decreto factum, vt instante adhuc Regis pueritia, triumuiri crearentur, qui omnia gubernarent: Coruinus Vngariam, Pogiebrachius Boemiam, Vlricus Austriam sortitur. Summa tantum rerum, apud Vlricum, moderatorem Regis, plane remanserat. Quum Vngari certatim & Boemi, Regis aduentum instantissime postularent, hunc propediem Vlricus vtrisque promisit, Vngarisq; prius satisfaciendum esse censuit. Præstituto Regalis aduentus die, Pisonii conuentus à Coruino indicitur: conuenere frequentes Vngari, Regemq; suum ingenti plausu, & faustissimis proclamationibus excepere: festi, ob Regis aduentum, plures ibi dies exacti, in publicæ lætitiæ monumentum. Deinde, Comitis consilio, Rex non vltra progressus, Viennam rediit. Boemis quoque indicta dies, qua coronandum Regem exciperent. Interea dum de faciendo itinere agitur, Ioannes Smiristheus inter Boemos nobili genere natus, & Germanicæ non expers eloquentiæ, dum regiæ vitæ studere contendit, suam amisit: quippe qui ad Ladislaum Boemiam ingressurum, ita scripsisse dicitur: Venturum te quam primum in Regnum tuum probo, si modo veneris imperaturus, & non patiturus: iuuenem impotentemq; te intrare non laudo, nisi bicipitem te forte mater pepererit, vt ex duobus vnum Viennæ apud amicos dimittas, alterum dubię Boemorum fidei caput, temere credas. Vale. Epistola Comiti reddita perlectaque, ad Georgium extemplo remittitur: ille coacto Senatu, præsenteque Ioanne literas recitauit: quare capitale repente suppliciũ de literarum auctore sumptum est. Nulla virtus fortunaq; sublimis, inuidia vnquam carere potuit. Quum autem exhaustum Boemiæ foret ærarium, & iter coronationisque celebritas, citra pecuniarum copiam, honeste ac pro dignitate fieri non posset, ad accipiendas mutuo Ciliæ Comiti aduertendus erat animus. quum ad eam rem neque Proceres neque negociatores sat esse possent, ad Australium morem confugit: quippe qui in repentina Principum necessitate, è ciuibus pro census ordine, pecuniam mutuò accipere solent: quod prouincialium iniussu, fieri non licebat. Huc ergo recurritur, ad Nouum Tritici burgum, vt aiunt, veluti consuetudo postulat, conuentus è quatuor hominum ordinibus habetur: sacerdotum, procerum, nobilium, equitum: in media conuocatione, præsidente Rege, Comes Ciliæ de itinere faciundo, & pecuniarum inopia multa disseruit: vt sponte suo Principi succurrant, hortatur, oratque, ne ad suscipiendam coronam, inopem & mendicabundum ire patiantur. Optimates, consultandi tempus exposcunt. Eyzingerus, qui iam pridem Comitis opera, è Regis gratia plane deciderat, oblatam vlciscendi occasionem hautquaquam contempserat. Quum ad deliberandum secessissent, is cum primariis, de Comitis incontinentia, rapinis & iniuriis loqui-

loquitur: cum in tantam cunctorum inuidiam adduxit, vt pedem loco non mouerint, donec decreta Regi pecunia, perniciosam in Comitem coniurationem iniuerint. Mox Ladislaum, absente Comite, adeunt, pecuniam coronationi supra quam opus est, pollicentur: itaq; Principis animum, præsentaneo nummorum auxilio, mirum in modum sibi conciliant. Mox Eyzingerus de Comitis tyrannide, cædibus & rapinis multa subiicit, cui ni Regia prudentia occurratur, asseuerat omnia funditus ire perditum. Facinora multa refert, suspiciones iniicit, ac demum prouincialium nomine Regem credulum exorat, extemplo virum detestabilem & perniciosum abigat, in exiliumque mittat. Persuadetur facile puer, & accito repente Comiti curiam per Eyzingerum interdicit, potestatem abrogat, consiliarii familiarisq; Regii nomen antiquat, & quo velit gentiũ abire iubet. At ille, quamuis non sententia Regis, sed inuidorum maledicentia se Regia explodi clamitaret, multaq; sese purgando iactaret, cum summa tamen ignominia ire cogitur. Tacitus demum & grauissima quaque capitis diminutione mulctato similis, cum quatuor tantum equitibus in patriam concessit. Albertus Brandeburgensis Princeps, hunc ne saxis à Viennensi populo peteretur, ad portam vsque sequutus, inhibuit: probrosa tamen conuicia cohercere non potuit. Hoc quidem haud ignobile fortunæ inconstantis exemplum, tempestas illa tulit. Rex autem paucis post diebus, cum magnificentissimis apparatibus, in Boemiam contendit, & summis Pragæ honoribus exceptus, rite coronatur. Sumptus omnes è collata Boemorum stipe facti, quin & exuberante hinc pecunia, nonnulla castella Regiæ ditionis redempta sunt. Nec pauco quidem tempore Ladislaus in Boemia mansit: & illud, adhuc puer, diuinæ prætulit pietatis, quod nunquam, etiam sæpe rogatus, fana hæreticorum inuisit, nunquam eorum sacris interfuit. Sacerdos quidam Rochezanæ factionis, in sacello arcis sacro habitu instructus, iam altare præsente Rege conscẽderat: quod vbi ille conspicatus est, continuo abire, aut forte reluctantem, è proxima rupe immisso equitum magistro, præcipitari iussit. At ille vitæ timens, facile cessit imperanti. Rochezanam hæreticorum Principem, in Corporis Christi solennibus Eucharistiam publice & longa pompa gestantem, è fenestra conspicatus, nullum venerationis signum edidit. Percontantibus causam amicis, respondit: Augustissimum Christi corpus, tam immensæ esse præstantiæ, vt eius gloria, nulla veneratione augeri, & nulla dehonestatione possit imminui: sed quum populares è Principibus pendeant, sibi fuisse cauendum, ne tali veneratione, hæreticorum sectam approbare videretur. Quum aliquot ibi menses permansisset, iam Regis mora hæreticæ multitudini grauis esse cœperat: quippe quæ videbat indies Regis exemplo, alios à suorum templorum frequentatione deficere. Quare factum est, vt in Austriam redire cupienti, ex Hussitarum nemo perfidia intercesserit. antequam pedem retro referret, Vratislauiam Slesitarum metropolim inuisit. Pogiebrachius Boemiæ Præfectus eum sequebatur. Ab Vratislauiensibus Rex cum eximiis honoribus, & populari plausu exceptus est. Regem enim, nondum è pueritiæ finibus excedentem, supra ætatem vsquequaq; sapientem, faustoque aspectu, & venusta facie, spectatorum facile animos conciliantem, tanta populi admiratione prosequebantur, vt diuinum potius quam humanum reputarent. Verum ad Comitem Ciliæ redeundum. Hic enim ex aula regnoque Ladislai iam exactus, vt diximus, & à reliqua spe destitutus, in Cæsaris gratiam redire contendit, quem Ladislai causa grauissime læserat. Per internuncios erratorum veniam precatur, pœnitentiam fatetur: cæterum offert perpetuam fidem, seq; sua opera ademptam Frederico Austriam, propediem (si ignouerit) redditurum. Cæsar, qui rebus, non verbis capiebatur, multa quæ acceperat damna cõmemorat: se indemnem præstare, dicit oportere: quare quæcunque ille possideret, sibi tradi postulat. Comes vbi nullo pœnitentiæ modo conditioneq; in Cæsaris gratiam restitui posse intelligit, alio animum intendit: audit grauissimum Venetis cum Francisco Sfortia Mediolanensi Duce bellum intercedere: hic se cum ingentissimis Boemorum copiis venturum Venetis pol-

liceretur, si æqua sibi stipendia penderentur. Sed quum res intercedente pace non prospere successisset, nullumque exilii præsidium inueniret, spe sua frustratus, ad recuperandam Ladislai gratiam animum conuertit. Eyzingerum intelligit, Procerum obtrectationibus, Regi parum esse gratum, quum illorum auaritiæ rapinisq; obstinatius aduersaretur. Clam cum illis agit, quos infensum sibi Eyzingerum habere senserat, vti cum Ladislao de reuocando Comite, qui indigne fuerat eiectus, caute tractarent: dicerent ipsum, viri sapientissimi ac propinqui opera, fide & consilio diutius carere non posse: indignum esse, cuius opera Rex iam pridem restitutus erat, eum turpiter eiectum, diutius euagari. Quare clam Comitem Ladislao conciliant: illiq; Regis nomine significant, vt cum honorifico pro virili sua apparatu, Viennam redeat. Vbi gratissimo se à Principe vultu excipi senserat, ab amicis is edoctus, cum expeditissimo mille hominum equitatu, Viennam properat: quem vbi Rex mœnibus appropinquare sensit, cũ vniuersa aulica & populari turba, ac honestissimo Procerum & nobilitatis ordine, obuiam occurrit: vt honorificentius exceptus, de turpi exilio triumphare videretur. Eyzingerum haudquaquam insipientius egisse ferunt qui, ne quod in alterum statuit, inuitus subire cogeretur, intrante vrbem Comite, is vltro cũ amici exiit in exilium. Quod postquam Comiti nunciatum est, eum non parum inuitum laudasse memorant, qui fortunæ ludibrio se subtraxerit: se quoque in posterum aliquanto modestius egisse: ac eos assiduo sapientes appellare solitum, qui aulica discrimina declinarint, quum nihil Principum gratia inconstantius esse videatur. Vngari, postquam Regem in Austriam reuersum è Boemis & Slesitis accipiunt, Legatos exoratum continuo mittunt, vt suum Regnum nequaquam contemnendum inuisat. Neque tam parui id momenti faciat, vt populorum desideria misere cruciet. Erat ea tempestate in Coruina manu summa Reipublicæ, ac vniuersa Vngariæ potestas: item regales arces, præsidia, exercitusq; omnis: nec plus quidem fortunæ, quam tunc accesserat inuidiæ. Quippe quod nonnullis Pannoniæ Principibus inuidiosum & molestum erat, & præsertim Ciliæ Comiti, qui eius locum occupare auebat. Pactam quotannis largitionis loco pecuniam, post exilium à Gubernatore non acceperat. Criminibus igitur grauissimis, falso virum afficere cœpit, vt Regi redderet infensum: nõ Ladislaum, sed Coruinum esse Regem: illum honores, sacra munia, præfecturas, cæterosque magistratus, pro libidine sua tribuere: illi vectigalia cuncta pendi, parere legiones & præfectos: illius arbitrio iudicia fieri, illius denique ductu & auspiciis cuncta geri. In potestate Coruina, munitissima oppida, arces, ærarium, arma, ac demum omnia esse sita: nihil præter nomen & coronam Regis illi deforc. Quinetiam nemini esse dubium, indies eum ad tyrannidem aspiraturum; si Christianorum ope id sperare non licet, ad Turcarum auxilia confugiturum, quibus iam bis, validissimos Vngarorum exercitus, plane prodidisset. Clandestinam cum profanis amicitiam olim iniuisse, item perniciosiora crimina comminisci: eum bis violasse fidem, reginam, introducto Rege Poloniæ, præter æquum & fas repulisse: Polonum quem acciuerat, in acie deseruisse: nunc Ladislaum in Vngariam aduocare, vt vi aut insidiis petitum, è medio tollat. Proinde Regiæ saluti consulere oportere, scelus in auctorem esse conuertendum. Id facile fieri posse, si promisso aduentu, is interim, sub pacandi Regni prætextu, ad Regem prius euocetur. Perniciosis puer consiliis audit, & quum verisimilia nonnulla videantur, pro iudicio Comitis, iniquas in Coruinum insidias intendit. Ex composito, Gubernator paucis post diebus Viennam regiis literis euocatur. Variis indicibus deteguntur insidiæ, quando difficulter magni arcana momenti cohercentur. Quare Coruinus proditionis admonitus, se Regi semper in Vngaria pariturum, & facturum quæcunque iusserit: extra Regni fines, quando nulla officii conditione cogatur, nunquam egressurum esse respondit. Postquam Coruino haud facile verba dari posse intelligunt, Primores aulę cum Comite Ciliæ mittendos esse censent, qui in Vngariæ finibus, ad Coche oppidum, cum Gubernatore conueniant colloquanturq;: virũ aut Viennam trahere co-

re conentur, aut si nequeant, intra oppidum blandis verbis adductum, obtruncent. Is ad oppidum in colloquium accersitus, cum duobus equitum milibus, ad præstitutum tempus aduenit: atque vir ille sapientissimus, de diis & hominibus iuxta benemeritus, diuina tutela non caruit. Quum diffusi rumores, proditionis suspicionem auxissent, haud inscius quo cum sibi res esset, & quod alienę potius virtuti quam labori suapte natura homines inuidere solerent, veluti diuinitus admonitus, sibi diligentissime præcauendum esse censuit. Quum oppido appropinquasset ad sagittæ iactum, etiam inuitatus intrare noluit. Comes Ciliæ proditionis auctor, & delegatam sibi Regis potestatem gerens, vt è sententia res ipsa succederet, vti oppidum ingrediatur, inuitat, vbi gratissimo exciperetur hospitio, vbique melius, quam sub diuo esse poterit: officii admonet & decori, se collegasque suos, quum Regiam personam gerant, Regis quoque dignitatem seruare oportere. Gubernatorem hos adire, qui Principis mandata ferunt, haudquaquam indecorum esse. Si priuatarum sit habenda ratio personarum, vel maxime nobilitatis, se Ioanne non esse inferiorem: in oppido, colloquium quietius & honestius haberi, & vtriusque dignitatem commodius seruari posse. Ad hæc Coruinus respondere: Quum ad ipsum legatio missa sit, Oratores ad quem mittuntur, eum adire oportere: de nobilitate hoc tempore non esse disputandum, illius tamen rei hominem admonere, miserum & ignobilem eum fore, qui non à propria, sed aliena virtute nobilitatem sibi vēdicare studet. Ad extremum, Comiti significare, Se nullum vnquam munitum oppidum subiturum, nisi impositum æque præsidium habeat. Proinde infectis vtrique rebus, abiere. Quum parum ista succederent, nouas in Coruinum insidias luidus Comes excudit: ferebant iniquo animo Proceres, Gubernatorem nequaquam parere Regi, cuius beneficio & auctoritate, summo munere fungebatur. Quare communes eum amici peruicerunt, & eo virum adduxerunt: vt Viennam profecturum se reciperet: si per diplomata, promissam à Rege Principibusque suis incolumitatem assequeretur. Offeruntur, quæcunque postularat: his tandē adductus, Viennam iter intendit. Quum ad octauum vrbi lapidem appropinquasset, confestim Lambergerus eques profecto insignis occurrit: eum properare iubet, quandoquidem cum frequenti ac honestissimo Ladislaus equitatu obuiam dudum prodiisset, & cum eo Ciliæ Comes, cum promissæ incolumitatis literis festinaret. His credens Coruinus, ad quartum vsque lapidem progreditur. Mox quum late campos prospectaret, neminemque in occursum prodire cerneret, suspicione remoratus, in proxima villa consedit. Vix ibi aliquantisper forte desederat, quum Ciliæ Comes, cum quadraginta equitibus occurrit, conscendere statim equum, & properare iubet, quando egressus Rex, inter pomaria & vineta præ feruentissimo æstu latitans, in patentes campos exire non audet: literas incolumitatis apud eum remansisse subiicit. Gubernator collocatas extemplo sibi ratus insidias, ad Lambergerumque conuersus, Certo, inquit, mihi mētitus es, amice; cui Lambergerus, Mandata, inquit, Comitis tantum, ipse retuli: si qua fraus inest, is est in culpa, & adest, ipse qui mandauit, causam suam agat. Coruinus intellecta repente fraude, in Comitem conuersus, Siccine bonos viros perdere contendis? Dolo me petis, at ego te vi queo perdere, veterator sceleratissime. Nimirum in foueam, quam aliis paraueras, incidisti: & ni me reuerentia Regis, & mea probitas inhiberet, dignis te pœnis afficerem: Quando nemo est, si vellem, qui è meis te manibus eriperet. Proinde non tibi, sed Regi vitam dono do tuam. Si vnquam posthac, in meum veneris in conspectum, moriar, ni vltimo te supplicio mulctatum dedero scelus. Patefactis Cilianis insidiis, tollendi è medio Coruini spes omnis adempta. Ladislaus deinde mitius cum Ioanne agendum esse censuit, puduit, piguitque non parum, dolo se malo fortissimum clarissimumque Regni propugnatorem, Ciliano consilio petiisse: quod & dignitatem Regiam dehonestare, & de se opinionem hominum lædere videretur, per fideles probosq; internuncios cum Coruino, cæterisque Vngaris agendum esse arbitratur. Ex Optimatibus nonnulli vltro citroq; missi, rem

ita scite & commode tractare occœperunt, vt Gubernator munitissimas plerasque arces Regi vltro reddiderit: (Matthiam filium adhuc puerum seruitio Regio dedicarit, quem grato, inter intimos cubicularios, animo Rex accepit, ignorans illum non multo post tempore, in vtroque Regno adiectisq; prouinciis sibi esse successurum) inferiores tantum partes sibi auctoritate Regia reseruatæ, quas à Turcarum furore protegeret. Quare factum est, vt Ladislaus cum honorificentissima aulicorum turba, Budam venerit. Quem Vlricus Comes, cæteriq; Principes, longo ordine sequuti sunt. Anno igitur ætatis suæ tertiodecimo, Salutis vero quadringentesimotertio supra millesimum, ac idibus Februariis, Budam ingressus est, cum ingenti plausu ac faustis acclamationibus exceptus. Aberat tunc Coruinus, & vt Comitis insidias ac inuidiã declinaret, inferiores Vngariæ oras lustrabat: recensebat exercitum, & ne quid à Turcis mali inferretur, summo studio prospiciebat. Audito Regis aduentu, ne à Regia fide deficere, neue tyrannidem, vt à Comite obiiciebatur, moliri videretur, absq; literis incolumitatis liberiq; itineris, & suo & amicorum consilio, visendum Regem, & suo officio satisfaciendum esse censuit. Eo tamen comitatu, & vsque adeo instructo ad Regem venit, vt citra diplomata libertatis sat vbique tutus esse posset. Eum nanque magni Proceres sequebantur, & eximius nobilitatis ordo, validissimus etiam equitatus: in primis Thomas Zechel, prior (vt aiunt) Auranæ: Vlada, Montanæ Valachiæ Princeps, item Ladislaus Canisa, Sebastianus Rosgonius, aliiq; quamplurimi, qui sub Coruini ductu & auspiciis diu militarant, & multos hinc honores fuerant assequuti. Quum Regem Gubernator cum nobilissimo Procerum comitatu adiuisset, honorificentissime hilariq; vultu à Ladislao cæterisq; Principibus excipitur: præterquam à Ciliæ Comite, qui os præ liuore obducere cogebatur, debitam à cunctis reuerentiam & honorem exegit. Complures in aula dies familiariter & amice versatus, ad colloquia quoque abditissima semper admissus: nihil ipso inconsulto actum est. Quem quum Turcarum oborta suspicio reuocaret, à Rege cum sociis Præfectisque legionum honorifice dimissus, ad inferiores Vngariæ partes, Themesuarum descendit: vbi quid cum Ioanne Capistrano in Turcas gesserit, est rite dicendum.

1403.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER VIII.

1450. QVVM Amurathes ad Croiam, vt res altiusculè repetatur, in obsidione graui morbo corriperetur, Adrianopolim traiectus, anno Salutis quadringentesimo & quinquagesimo supra millesimum, diem obiit. Qui quidem annus, quum sacer esset, Iubileus apud nos dici solet. Mahumetes eius filius, ex Othomanni genere Septimus, Rex Turcarũ, Imperium suscepit: patre, maioribusq; suis rebus bellicis, animi magnitudine, ingenii feritate, consilio, calliditate, & gestarum rerum gloria longe præstantior: potitus Regno, quũ longe maiore imperandi cupiditate æstuaret, cum Despote & Palæologo Imperatore pacem fecit: mox in Asiã traiecit, & in Carmanum Iconii tyrãnum castra mouit: quem semestri fere bello, magnos in Asia tumultus excitantem profligauit. Pacata prouincia, vt grandia cœpta quæ mente conceperat, prosequeretur, se cum exercitu in Europã reuocauit, & initam cum Imperatore Despoteque pacem violare cœpit: Euripidis dicta sequutus, à Iulio Cæsare sæpius vsurpata, Licere ius quandoque imperandi gratia violare. In primis, vti belli semina sereret, & Byzantium simul obsideret, ad Bosporum Euxinum geminas vtrinque arces statuit, miraq; celeritate perficit, vt vrbi Pontum & Mœotim obstrueret: omniaq; auxilia, non modo à Pannonibus & Mysiis, sed ab vniuersa denique Scythia prohiberet. Imperator, ne sociarum sibi aditus prouinciarum obstrueretur, primum literis, deinde Legatis queri cœperat: at nihilo segnius cœpta ille prosequi, obaudire querimonias, multa dissimulare, pur-

gare se quandoque, & nonnulla causari: demum Palæologum grauiter lacessitum, aperto Marte petit. Confestimque ex Asia & Europa, quas poterat copias & auxilia coegit: haud inscius, quantæ vrbis obsidionem moliretur. Crepitantibus deinde machinis mari ac terra, sic obsessa mœnia quatit, vt ciuibus ne curandis quidem corporibus ocium daretur. Procidunt turres, & magna pars murorum: reparantur intus munitiones, consurgunt celeri manu aggeres, & diris hostibus laborem instaurant. Accita mari classis, partim repulsa, partim tormentis obruta, irrita fuere auxilia, & elusi demum diurni nocturniq; conatus. Hostis vrbe, tertio sui regni anno, & quinquagesimo obsidionis die, potitus, magna cæde grassatur, cuncta diripit, ætas omnis & vterque sexus nulla hostili iniuria caruit. Polluta & incæstata omnia, & templa quidem studio longe maiore. Patratis nulla piaculis accessio fieri potuit. Palæologus Constantinus, ab Helena genitus, vt honestius occumberet, inter confertissimos hostes dimicans, cæsus est, & solo paludamento agnitus. Vrbs igitur, quadringentesimo quinquagesimo- 1453.
tertio Salutis anno supra millesimum, exacto Romano non sine maximo Christianæ Reipublicæ luctu, Barbarum, & prophanum Imperium subiuit. Ad Constantinopolitani excidii nuncium, omnium fidelium animi consternantur, & præcipue finitimorum, qui instantem propius ruinam intuebantur. Nicolaus Pontifex maximus, studiorum parens, & catholicæ plebis pastor pientissimus, quum Pannoniis admodum Mysiisque timeret, quibus amissis, iam de Christiana Republica actum esse rebatur, sacrosanctæ militiæ saluberrimum promulgauit edictum: quo quidem omnes, qui sanctissimæ Crucis tesseram in Turcas vltro sumerent, gratuitaq; stipendia facerent, integra delictorum omnium impunitate donauit. Quin & Ioannem Capistranum, è Samnitibus editum, ac Diui Francisci sacris initiatum, præterea virum sanctissimum, & ad excitandos ad id populos dicendi copia, & vitæ probitate nimis idoneum, in Alamannos, Vngaros, Polonosque miserat, qui ad salutarem expeditionem sacris declamationibus homines hortaretur. Hic ne minore quidem sanctitate præditum, Iacobum Picentem, eiusdem collegii sacerdotem, sibi socium adsciuit: qui in sacra peregrinatione quum Padum ambo traiicere vellent, & à portitore pertinacissime repellerentur, quia interdicta è diuo dogmate pecunia carerent, quam pro naulo darent, in diffusum super vndas pallium cum comitibus consedere, & veluti quadam naufragii tabula, in ripam alteram non sine auari stupore portitoris, diuina ope tuto träslati sunt. Quum in Austriam & Germaniam venissent, in primis Diui Francisci religionem mirifice propagarunt. Multa in Noricis, Germanis, Sarmatis, & Pannonibus huiusce religionis collegia templaque fundarunt, languentem iam Dei timorem, cultumque diuinum instaurarunt. Sed quum Ioannes Coruinus, pro diuina charitate succensus, ad exhibendum Ladislao obsequium Viennam profectus, Capistrani Iacobiq; sanctitatem prægustasset, & ad inferendum Turcis bellum ab his veluti à diuûm interpretibus inflammaretur, compositis ibi rebus, ambos in Vngariam ibi secum adduxit. Dum Cœlianis artibus & criminibus cum Ladislao puero fluctuauit, maximam illi Cruce signatorum manum coegere. Mox Constantinopolitanum exitium intercessit, quo viri sanctissimi, ad contrahenda ex edicti auctoritate vndique auxilia, multo vehementius excitabantur. Quin & pecunias oppidatim cogebant, vt è collata stipe, communi saluti succurreretur. Mahumetes Græcorum Imperio nimis elatus, spes multo maiores concipit, suas vires emensus, nauali bello se Italis inferiorem esse non ignorat, à sollicitanda mentem amouet Italia: se terra præpotentem intelligit, Illyricum & Dalmatiam Regulis obnoxiam, & in pagos paruaq; oppida diffusam, quotidianis incursionibus & labefactari & facile capi posse intelligit. Despotem tantum, Vngarumq; veretur, quum auro militeq; vtrunq; præpollere sentiat. Quos si expugnare contingat, audacius reliqua adoriri posse retur. Itaque superiorem prius Mysiam ingressus, fodinas argenti quæ Despotis erant, occupare nititur: Nouum montem, Trepciam & Prifren eius oppida, argenti metallorumque feracissima, obsidet & expugnat.

Despotes grauiter angitur, quod eius viribus obstare non potest, & opimi prouentus, preciosaque sibi vectigalia intercepta sint, in munitiora se castella recipit, & Vngariæ vicina, vt sua cum Vngaris mala communicet, quos propugnatores optimos sæpius esse nouerat. Differuntur mox vsquequaq; rumores, Turcam ad Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicũt, indies castra moturum. Maximam fortunę successum audaciam addidisse, ni occurratur, cuncta propediem ruitura, neque vllam ab hoste veniam tolerabilemue conditionem sperari posse: Constantinopolitanam cladem, omnibus exemplo esse. Coruinus autem, qui ad protegendas inferioris Vngariæ oras, Regia auctoritate constitutus erat, & in puero Rege, ac pernicioso Comite, parum sperare poterat: in tanto tumultu, neque animo excidit, neque consilio desit. In primis Capistranum ad hanc obsidionem sibi collegam adsciscit, vt alter humanis, diuinis alter viribus niteretur, consulit quid potissimum videatur agendum. Ille bono animo esse iubet, quando non mediocrem Cruce signatorum exercitum è Germania se conflasse fatetur. Quamuis hæc gens, Vngarico ab antiquo sit infesta bello, in communi tamen causa & necessitate, minime defuturam arbitratur. Quin & totam se Vngariam, post Constantinopolitanam captiuitatem, in Turcas cõcitasse gloriatur. Interim Coruinum cætera, quæ ex vsu belli sunt, curare iubet. Hæc se in tempore auxilia daturum pollicetur, demum ad hanc capessendæ immortalitatis occasionem incendit. Is veteranos omnes, ac alios spectatæ virtutis milites cogit, classem mira celeritate in Danubio parat. Quando Turcam quoque multa in ponto nauigia parasse, mandasseque, per exploratores acceperat, vt Istrum propediem subirent, & vbi castra esse senserint, ibi consisterent. Calixtus Pontifex, qui Nicolao successerat, imminentis periculi non ignarus, Ioannem sancti Angeli Cardinalem, virum sapientia & magnanimitate præstãtẽ, in Germaniam Pannoniamque miserat, vt Septentrionalis plagæ gentes, quantum in se foret, in dirum hostem concitaret. Interim rumor affertur, Mahumetem iam superato Hemo, per Triballos & Istrum centum & quinquaginta millia hominum, ad obsidendam Albam ducere. In summa rerum omniũ trepidatione versatur Vngaria Coruinus, & Capistranus, forti animo, cum suo vterque exercitu, ad protegendam Albam properarunt. Classem commeatibus militibusque oneratam deducunt. Cardinalis Budæ substitit, vt apud Regem cætera curaret. Ladislaus & Ciliæ Comes, audito Turcarum aduentu, vsq; adeo consternati sunt, vt simulata venatione Buda egressi, Viennam continuo se receperint. Quin & Budinam arcem, omni præsidio destitutã reliquere, quæ diebus circiter triginta etiam hosti patuit. A Turcis interim Alba obsidetur, quod idibus Iuniis accidisse ferunt. Vrbs est in angulo sita, vbi Danubio Sauus illabitur: à Septentrione Danubio, ab Occasu vero Sauo abluitur. Arx monti præsidet, loco & arte munitissima: ad radices montis, ciuitas in amnis vtriusq; ripas effunditur: crasso muro confluentibus que obfirmata, à continente duplici vallo, fossa, mœnibusque munitur. Mahumetes in duo castra exercitum diuidit: altera præter Sauum, quibus Basseus Asiæ: altera præter Danubium, quibus ipse præerat, rite locat. In suis castris tormenta tunc bellica à fronte disponit, locum vallo fossaque circumuenit, ne eruptionibus hostium foret obnoxius. Reliquam multitudinem per campos effundit, quæ omnia complere videbatur. Quum à continente continuatis fere castris vrbem obsedisset, ne quid efferri inferrique posset, Sauum & Danubium classe compleuerat. Quum expugnatio ciuitatis insanã machinarum magnitudinem postularet, ac illæ ob itineris difficultatem facile trahi non possent, hoc Barbarus animus commẽto vsus est: machinas diffregit, antequam iter iniret, vt in leuia frusta redactæ, facilius per ardua loca veherentur: mox vbi in Mysiam superiorem ventum est, ad Chrysonicum statim è conflato ære instaurauit: quas quum vrbi propius admouisset, & munitionibus quibus opus erat obfirmasset, mox oppugnationem adoritur: quatit die noctuque mœnia, nihil oppidanis ocii iam indulget. Coruinus & Capistranus vrbem acerrime dudum obsessam esse sentiunt, classem Vngaris Crucesignatisq; completam,

pletam, secundo amne deducunt, vt Albanam arcem aqua terraque obsessam facto impetu ingrediantur. Quum appropinquauere, vrbem assiduo quati, arcē iactis in altum lapidibus sublidi, regionē sulphureo late fumo caligātem, perpetuas ferunare tenebras conspicantur. Sociorum miseratione correpti, qui acerrima obsidione torquebantur, animos ingentes sane concipiunt, & ad certamen irritantur. Trecenti è Polonis erāt, qui religionis ardētissimę gratia, sumpta Crucis tessera, stipendia faciebant: item Germanorum ingens numerus, qui sacram expeditionem vltro susceperant, & certatim vtrique obsessis accurrendum esse censebant. Tormentorum crepitus æneorum, ad Segedinum vsq; exaudiebantur. Quare instructa classe, terrestribusq; copiis in aciem eductis, secundo amne descendunt. Mahumetes his occurrere ausus, suam classem opponit, ne quid laboranti ciuitati afferant subsidii. Collatis in Danubio signis, fluuialis pugna conseritur. Effertur immensus vtrinque clamor, & crepitantium fragore tormentorum, Danubius intonat, ac vtriusque classis grauitate subgemit. Christiana in quadratum agmen effusa, ripam vtranque legebat. In ripis quadratā cataphractorum equitum agmina, vtrunque classis cornu protegebant, in dextro Coruinus, Capistranus in læuo præsidere. Hic a prora crucifixum amplexus ac supplex, ad salutare prælium suos hortari, promittere diuinam opem, & profanis hostibus maledicere. Coruinus acerrime pugnare, ac exemplo suo ad pugnam Vngaros incendere, iubere vt remis incumbant, & suffragante Danubio cominus dimicent. Quod vbi factum est, mutuis nauigia catenis vtrinque colligant. Coruinus in prætoriam nauim insiliit, sequuntur socii, ensem late ducunt, Turcasque saucios semineceſque in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Feruens vbique colluctatio cernebatur, multi vtrinq; cadunt, & quum dira se omnes cæde competerent, cruore Danubium totum inficiunt. Quum secundi amnis subsidio nostri niterentur, Turcarum classem inclinant, cæduntque. Illi obstanti fluuio cedere coacti, proras auertunt: multa inter fugiendum intercepta nauigia, vndisque demersa, cæterì ad suorum præsidia confugēre. Coruinus, fusa fugataque classe, quum Albæ appropinquasset, eam reserat, vrbemque ingreditur, quam armis, milite, commeatibusque complet, saucios ægrosque oppidanos educit, arci supplementum suggerit validissimum: obsessorum animos recenti victoria instaurat, & ad propugnandam ciuitatem, vna cum Capistrano viro sanctissimo omnes hortatur. Mahumetes ad nuncium profligatæ classis: Quamuis grauius (inquit) nostro tamen voto omnino potiemur. Quod è classe superfuit, incendi iussit, atque obstinatissimum ad expugnādam vrbem animum intendit. Quum paterni sibi amici retulissent, Amurathem olim septem in Albano obsidione menses triuisse, ac irrito tandem conatu abiisse: multis paternos manes probris affecit, & ante quintumdecimum se diem vrbe potiturum gloriatus est. Basseus forte aderat Asiaticus, hic vt glorioso Principi magis assentaretur, certam imminere victoriam pollicetur, quando Byzantium ipse vi ceperit, veteri arte ac munitione quaque maxima præditum: neque ab Vngaris validius muniri, magisque strenue protegi, quā à Græcis oppida soleant: quibus non immerito, non solum eloquii, sapientiæque, verum etiā disciplinæ militaris gloria, suo iure tribuitur: præterea multæ dirutę turres, completæ fossæ, & iam æquata solo mœnia forent, proinde haudquaquam diffidendum esse affirmabat. Mahumetes his verbis accensus, in sequenti die omnes arma sumere iubet, ac veluti decreuerat, nunquam etiam cessare constituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum, vt perpetuum prælium cōtinuare, & ita fessas subinde acies instaurare possit, vti nulla quiete datā oppidani deficere cogerentur. Sacer diuo Sixto erat ille dies, octauo idus Augusti, quo deturbatis dudum propugnaculis, ruderib. completa fossa, & obrutis patentibusq; mœnibus, hostes in occasu solis, vrbem adoriuntur. Obstant oppidani, & quū completos innumera multitudine campos ab arce prospectarent, constrataq; late mœnia cernerent, salutē desperare cogebātur. Nulla maior spes & cōsolatio succurrebat, quam desperata corporum salute, pulcherrime mori:

Ioannes cum diui Francisci collegio, Crucigeros ad salutarem pugnam hortatur, & Seruatoris nostri crucem amplexatus, ac supplex, Dei præsentiam opemque pollicetur. Illi appetere magis quam formidare gloriosam mortem visi, ad pugnamq; promptissimi Turcis occurrunt. Vnum his oberat, quod animo potius quam corpore armati erant. Gladiis tantum & lanceis obnitebantur, pauci se galea & thorace protexerant. Dira nimis & cruenta supra murorum ruinam pugna conseritur, summa vi vtrinque pugnatur. Hostilis clamor, tympana classicaque cœlum sonitu & fragore complebant. Rudera, magna cæde fœdantur, quando illi vi ingredi, reiicere isti connituntur. Coruinus vbicunque laboraretur accurrens, nunc verbis, nunc factis omnibus opem suggerit: timidis & ignauis inclamitat corripitque, strenuos extollit: fortissimos quosque commendat & hortatur, vt vrbem hanc Christianæ Reipublicæ propugnaculum, fortissime tueantur: sciãt sibi cum his rem esse, quos toties olim profligarint, vicerint, & ad internecionem sæpe ceciderint, & in Danubio tot superiore pugna confecerint: non deesse diuinum auxilium, Iesu Christeque præsentiam, sub cuius nomine, ductu, auspiciis dimicatur. Mox cum globo veteranorum instructus, vsquequaque discursare, instaurare ordines, pro fessis validos, viuos pro mortuis, pro saucijs integros, pro inermis armatos, veluti opus erat sufficere: quandoque vbi plurimum laborari sentiebat, succurrere, inter confertissimos sese hostes inserere, ingressos reiicere hostes, & imperatoris militisque optimi officium præstare. Contra Mahumetes a tergo suis instare, grandia militibus præmia polliceri, retrocedentes reuocare in ordinem, & quandoque falcato ense cædere, orare, vt strenue pugnent, exclamans eam iam vrbem captum iri, & suos intra penetralia: proinde vt facto magno agmine progrederentur, hortari. Variante diu fortuna pugnatum est, quãdo Turcæ sæpe in vrbem penetrarunt, & à Christianis non sine magna vtrinque cæde reiecti. Supra cadauera murorumq; ruinas, diu nutante ancipitique victoria dimicatum. Et hinc veluti spes vtrinque surgebat, ita extremis indefessisque viribus pugnabatur. Sæpe Turcæ cum maximo impetu in vrbem irruperant: sæpe etiam reiecti, arridente subinde Marte, instaurato cuneo, amissam obstinatissime victoriam repetebant. Itaq; cum pari spe vtrinque pugnaretur, Mahumetes præsentaneum consilium init, quam validissimo potest agmine, in vrbem irrumpere, pertinacissimeq; tenere. Quod si nequeat, hinc reiectum, fugã simulare, qua oppidanos allectos in campos educat, mox irrumpente a tergo dimissa equitum multitudine reditum intercipiat, vt a tergo & fronte Christiana gens iuxta cædatur: quare validissimum agmen instaurat. Superata mortuorum strue, quæ in ruinis excreuerat, in ciuitatem inclinatis oppidanis irrumpit. Penetrat in forum, & in medio foro prælium redintegratur. E Turcis plerique in forum signa inferunt, altis nonnulli turribus vexilla Regis deponere conantur, quæ adhuc in mœnibus integre superfuerant. Subeuntem cum vexillo Turcam memorant, qui vt signa sui Regis, ad irritandos in vrbem sociorum animos, qui nondum intro penetrarant, pinnaculo turris imponeret, & ad examinandos Christianos Vngarica deturbaret, turrim altissimam repente subit. Hunc Vngarus illico subsequitur, ac antequam patria signa deponeret, cum hoste in turris fastigio colluctatur. Quum alio modo id prohiberi non posset, se cum Turca quem apprehensarat, ex altissimo vertice præcipitem dedit. Coruinus in summum periculum adductam vrbem conspicatus, accito Michaele Zilago auunculo suo, & Ladislao Canisa, item Sebastiano Rosgonio, cæterisque fortissimis Proceribus Vngarorum, ab arce ruens in forum Turcas inclinat. Hi tanto furore congrediuntur, vt multis in platea vicisque cæsis, extra mœnia extemplo reiecerint. Crucigeri diuina se ope adiutos rati, adauctis animis extra mœnia prodeunt, & in hostes sæua cæde grassantur. Mahumetes vbi se iterum iterumque reiectum esse cernit, extemplo fugam simulat, & plane terga vertit, ac eos educit. Instant à tergo Crucigeri, & arridente victoria pellecti, pertinaciter insequuntur. Iamque ad Bassei Asiatici castra peruenerant, quæ in Saui ripa collocarat: Capistranus prospectis ab arce Mahume-

tis

tis insidiis, confestim suos exclamat, vt retro cedant. Quum præ strepitu & tumultu magno exaudiri non posset, à tergo receptui signa dat: contra illi victoriæ intenti, nihil exaudiunt, hostilia castra adoriuntur, & incendunt. Pater cum sacerdotum collegio, illuc per medios enses ab arce decurrit, reuocatq;. Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Bassei castra cremari diripique respiceret, cum equitatu, quem à tergo reliquerat, vt reditum oppidanis obstrueret, eo succurrere contendit. Ad hæc iam dies inclinabat. Coruinus desertas à Mahumete munitiones, & bellica tormenta conspicatus, cum sociis ex vrbe prorumpens, repente capit: machinas æneas, adacto mox clauo, partim obstruit, inutilesq; reddit, partim in hostes conuertit, intenditque. Turca reiectis è castris Crucigeris, qui à Capistrano reuocati facile cesserant, ad munitiones redit: eas à Coruino occupatas comperit. Quum instante crepusculo, recuperandi gratia prælium instauraret, obuersas in se machinas inuenit, à quibus quum grauissime socii læderentur, ingruente nocte, se in posteriora castra, non sine fœda fuga recepit. Alii pectore sauciũ, sub papilla, in castra pedem retulisse memorant. Coruinus munitionibus potitus eas incendit. Quum adurgente nocte, machinas æneas exportare non posset, obclusis foraminibus, irritas præstitit, victorque ac ouans in vrbem rediit. Turca vt se ab vrbe sæpe reiectum, & Asiaticis castris ac munitionibus exutum conspicatur, intempesta nocte versus Macedoniam iter intendit. Referunt nõnulli, eum à sagitta saucium, seminecemq; in castra relatum, aliquantisper iacuisse. Turcas ad Sarnon oppidum modis hinc castris Imperatorem transtulisse, veritos, ne intercedente ipsius morte, postero die ad interitum cæderẽtur. Ad Sarnum quum ille aliquantulum respirasset, de belli exitu fuisse percontatum: quum illi respõdissent, Basseum Asiaticum, & cunctos fere Proceres oppetiisse, magnam partem exercitus esse cæsam, Kurkutoam prætorianarum cohortium præfectum, sub mœnibus fuisse trucidatum, item munitiones omnes ab hoste captas: ad hæc, hominem (vt aiunt) vsq; adeo ingemuisse, vt venenum præ vitæ molestia propinari sibi iusserit. quod quum amici recusarent, timidum & demissum, incensis castris, turpem arripuisse fugam: neque tam elatum animo venisse, quam consternatus abiit: & qui se Terrorem orbis edixerat appellari, à parua manu fusum fugatumq; fuisse. Basseum Asię, cui Caraciæ nomen erat, ad munitiones, paucis ante diebus ab vrbe ictum obiisse plerique ferunt. Sexto igitur & quadragesimo obsidionis die, diuina potius quam humana ope vrbs Albana, Turcarum manibus liberata. Quanquam multi vtrinq; cecidissent, plurimi tamen è Turcis occubuere: multi quadraginta hostium milia periisse prodidere, viginti milia nonnulli, nec desunt qui quatuor tantum milia fuisse affirmant. Sed quanta clades illa fuerit, potentissimi Regis fuga testatur. Turcæ quoque ingentem & incredibilem fuisse nequaquam diffitentur: quin & deorum ex se plures, quam Christianorum manu, eo die cæsos fuisse asseuerant: quia multa mortuorum corpora, sine vulnere comperta fuere, quæ diuina potius quam humana vi cecidisse reputabantur. Capistranus & Coruinus, insigni victoria potiti, per se vterq; ad Calixtum Pontificem de hoc bello scripsere, suis vterque literis tam clari facinoris gloriam sibi vendicare nititur, quum alter mentionem alterius minime fecerit. Præstantes nimirum viri, potius se Regnis, quam debita laude defraudari patiũtur. Verum quum duo duces, alter oratione, manu alter strenue dimicarit, idcirco hoc sanctissimo viro pleriq; factum arbitrantur, vt in eo prælio diuinæ potius, quam humanæ vires, quod Turcæ non inficiantur, enituisse viderentur. Prælium id atrox & inauditum fuit, quando horis quatuor & viginti, sine intermissione vlla, pugnatum fuisse tradunt. Ne quid vtriusq; Ducis fœlicitati posset adiici, ne multis quidem post diebus, diuina vtrunq; benignitas, non modo mortali, sed cœlesti quoq; gloria donauit: at Coruinus id prius assequutus est, quippe qui longo intolerabilique labore belli defatigatus, in æstuantissimam febrem incidit, qua paucis diebus absumptus est. Medicorum iussu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Semlyn oppidum amici contulere, vbi cœli benignitate, se corpusq;

multo facilius à languore redimeret. Aderant filii duo, Ladislaus feroci animo, & robusto corpore iuuenis, & Matthias adolescens diuino ingenio, & præstanti indole præditus: item cognatorum & amicorum numerus non mediocris: Capistranus à latere non discessit. Sæuit ipsa febris indies, & nulla medica arte sæuitiam remittit: desperatur viri salus, & medicorum eluditur opera. Capistranus demum Coruinum hortatur, vt quando diuinæ fortasse tempus euocationis instaret, testamentum edat, humana disponat, saluti consulat, & quæ ad animi emigrationem pertinent, veluti sacra munia iubent, cuncta paret, ne minus nunc, quum opus est, quam olim industrius & prudens sibi esse videretur. Arrisit ad hæc vir ille fortissimus, & pia patris consilia commendauit, se tamẽ cuncta multo antehac disposuisse respondit: ignauum & imprudentem illum reputauit, qui ad extremum vitæ, vbi sui compos præ formidine mortis nemo esse posset, officia ista distulerit. Ne me (inquit) velim vsque adeo incautum & imprudentem Capistrane putes, vt quæ prooe suades, hæc ad mortis agonem & tempus emigrationis ipse distulerim: multo ante hæc cuncta constitui, iam diu quæ ad emigrandum facerent comparaui: testamentum diu condidi, & quid liberis & amicis, quid diis immortalibus legandum sit, sat bene (ni fallor) pro facultatum copia, prouisum existimo. Curam salutemque animi mei, nequaquam liberis delegandam esse censui, pro facultate nonnulla templa fundaui. Erogaui in pauperes, quæ humanitas & pietatis ratio iusserat. Et ad peragendum quod instat iter, viaticum quoque mihi comparatum, firma constansque fides, & spes ingens: item & tot excepta pro fide orthodoxa vulnera laboresque, & præsertim diuina mihi toties explorata benignitas, & præsentia me bene sperare iubet: haud inscium, Coruinum in hac misera vita mortalium, tot insidiis petitum, tot periculis & tempestatibus agitatum, felicem demum quietem inuenturum. Id vnum me angit & cruciat, quod pro temporis angustia, nondum profusæ in me diuinę beneficentiæ mihi satisfacere licuit. Verum in hac Iesu Christi Seruatoris exuberans clementia pietasque succurrit: quippe qui sine animi versura, à me sibi satisfieri patietur. Totam vitam sub eius ductu auspiciisque militaui: quanquam stipendia gratuita facerem, multo plus tamen rependit in vita, quam merita postularent: fidelissimi veterani fidem dux ille non deseret. Vos autem filii, amicique charissimi, huiusce me vitæ miseriis exauctorari, æquo animo (quæso) patiamini, fluxa hîc & caduca sunt omnia: nihil est, quod quicquam præter vmbram habeat boni. Militauimus hic satis superque: militiæ præmia apud superos exigemus, & ea quidem commoda à diuina liberalitate consequemur, quæ sunt perpetuo duratura. Si recte sapitis, & stolida mortalium charitas vos non fallit, interturbatque, fortunæ meæ fidendum esse potius, quam miserãdum reputabitis. Dux ille præpotens gratissimusque, sub cuius auspiciis sacra stipendia feci, veterani sui labores miseratus, militiæ vacationem indulget: & quæ diu proposuit, nunc emerito magna præmia tribuet: proinde hunc necessitatis abitum patientissime tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa & emissione Coruino tribuendum esse censetis, quod sit gratissimum futurum, vestigia, dulces filii paterna sectamini, cum paterna virtute gloriaque certate: experiamini, si superare liceat, quod mihi per mortem interceptum est, Turcarũ bellum continuate, conficiteque. Id firmum, constans & gloriosum existimate, quod honestatem foueat & pietatem, atque Deo gratissimum reputetis. In diuino cultu & religione persistite. Et quod mihi assequi non licuit, deleti Turcarum nominis gloriam comparate. Ne indignum quidem & indecorum est, studiorum militiæque paternæ iuxta atque legatarum fortunarum hæreditatem accipere. Idq; in primis precor, ne degenerando per negligentiam & ignauiam, paternum nomen dehonestare videamini. Te id in primis facere iubeo, Matthia dulcissime, qui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te sperare cogit. Proinde valete omnes Coruini memores: tu quoque Capistrane vale: pro salute nostra pias preces effunde, suppliciaque, & quando sub eodem Imperatore meruimus, ad accipienda mecum stipendia properato. Quum hæc dixisset, præsentibus liberis

dato

dato osculo, benedixit, amicis circum collachrymātibus commendauit, omniumque dexteras apprehensauit: exorauit mox eos, in primisq; Capistranum, vt in proximam diuæ Genetricis ædem ad rem sacram faciendam se deferrent, & quum eucharistiam accepturus esset, Dominum ad seruum, quod indignum erat, venire minime paterentur, sed ipsum in ædem ad Dominum introducerēt: translatus in templum, & sacris operatus, accepta eucharistia, placatisq; extemplo numinibus, animam efflauit, perpetuum quoque sui desiderium Vngaris reliquit. Diem igitur obiit, Salutis anno quadringentesimo quinquagesimose 1465 xto supra millesimum, quarto idus Septembris. Corpus, sicuti legarat, in Transsyluaniam delatum, & in æde, quam in Alba Iula fundarat, magnifico funere sepultum. Vir fuit statura sane corporis mediocri, magno capite, crispis crinibus, castaneæ colore subnitentibus, oculi fuere magni, serenus obtutus, suffulua facies & peruenusta aspectus vsq; adeo pulcher & iucundus, vt singularem præferret gratiam, & tacitam sibi reuerentiam postularet: cuncta membra corporis inter se ita consentiebant, vt nil posset elegantius exoptari: corporis demum animique viribus æque pollens. O felicem virum, cui cum singulari virtute viuere, ac summa gloria mori datum est. Dum vixit, ab omni periculo Pannoniā Christianamque Rempublicam liberauit. Quare promulgata morte, nō immerito per vniuersam Vngariam, ab omni ætate ac vtroq; sexu est diu publice deploratus. Alii Propugnatorem fortissimum, milites Inuictissimum imperatorem, omnes Patriæ patrem certatim lugendo ingeminabant: quod sibi beneficiis Vngaros immortalibus obstrinxerit, & quantum amoris & gratiæ, præ gestarum rerum gloria sibi conciliarit, rei exitus ostendit: quippe quum post Ladislai Regis interitum, Matthiam eius filium, regio haudquaquam genere natum, & adhuc puerum ac rerum impotem, omnes vna voce Regem exclamarint. Quum adhuc animam ageret, Capistranus ingemuit: Inuideo (inquit) Coruine morti tuæ, qui consummato quoq; præstantissimi ducis officio, & fuso fugatoque hoste, quem Terrorem orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extemplo ad superos euolas, & amplissima vtriusque vitæ gloria potiris. O nos miseros, qui remansimus. quibus si quid nominis recenti victoria partum est, superstitibus facile id fortunæ inconstantia periclitari potest. Vtinam te subsequi sit mihi fato datum, vt qui pariter sub cœlesti Imperatore meruimus, vna quoque in cœlis triumpharemus. Mahumetem aiunt, ad nuncium Coruini mortis, cōfestim oculos humi defixisse, & conuersum in lachrymas dixisse, Neminem vnquam à mundi principio, illi sub aliquo Principe fuisse, merito ac iure sibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem, amplius vlcisci non liceret. Viri fatum vniuersa deplorauit Europa. Calixtus audita morte, non parum lachrymarum effudit, solennia quoque iusta, in diui Petri basilica, Christianæ fidei defensori persoluit. Eius mortem prodigia multa portendêre, in primis crinita stella, in gradu quintodecimo, mense Iunio, triginta circiter dies apparuit: in Sabinis, Februario mense, vitulum bicipitem fuisse natum: Romæ sanguinem, ad portam Veneris; carnes, in Liguria pluisse: & in Piceno agro, infantem cum sex dentibus editum, ac facie insolentis plane magnitudinis fuisse memorant. Hæc signa fatum non modo Coruini, sed multa quoq; mala significarunt. Is igitur fuit Ioannis Vaiuodæ finis. E Coruino, vti diximus, duo filii fuere superstites, Ladislaus, & Matthias: alter qui natu maior erat, militari disciplina & virtute præstans, item singulari honestate, & magnanimitate præditus erat: alter verò minor, ad maiora fortasse, quàm pater natus esse videbatur: patri demum vterque similis, ne minima quidem in re à paterna virtute degenerans. Sed vter aut longiore vita, aut maiore gloria functurus esset, Capistranus veluti diuinitus afflatus, optimè auguratus est: nam quum eum Coruinus aditurus, vtrunque secum filium duceret, Capistranus Matthiam semper sibi ad dextram, ad sinistram Ladislaum maiorem natu collocabat. admiratur huiusce rei pater insolentiam, causamq; sciscitatur: respondet ille, Haud ab re id à se fieri, quando alter immatura morte præreptus emergere non poterit, alter Vngariæ Regnum

ſortietur, virtute ac gloria cum Alexandro certabit,& Chriſtianæ plebis propũgnator erit acerrimus: cui ſi diu viuere licuerit, omnes orbis Principes, ſui admiratione conficiet. Capiſtranus defuncto Coruino nunquam amplius ridere viſus eſt, veluti qui ſub iiſdem auſpiciis militaſſet, & inſigni victoria potitus, triumphante collega, ipſe debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot inſomnes exegit, inter contemplandum cum Deo ſæpe conqueſtus, quare cum collega ſibi obire non liceret: in languorem ſubinde corporis incidit, quem ex illius lethi dolore contraxerat: eluſis medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis poſt diebus in Domino obdormiuit: ad Vilachum, in Syrmienſi agro, in Diui Franciſci æde collegioq; ſepultus eſt. Inter Deos, ex hominũ opinione relatus, quotidianis in humana auxilia votis inuocatur, miracula templo affixa, magnitudinem numinis plane teſtantur. Iacobus Picens vir ſane ſanctiſſimus, defuncto ſocio, & amplificata diui Franciſci religione, in Italiam reuerſus eſt: vbi quum diu vixiſſet, Neapoli demum exceſſit humanis: quot viuus & mortuus miracula ediderit, vniuerſa Italia plane teſtatur. Ladislaus Rex, audita inſigni Turcarum clade, admodum exhilaratus, conſternatum reſumpſit animum, & Coruini mortem non ea qua debuit pietate honeſtauit, à Ciliæ Comite male ſuaſus, lætitiam diſſimulauit, veluti Regno ſine formidine diſcrimineue aliquo potiturus. Vlricus vero Comes, ne tam quidem Turcarum cõflictu, quam Coruini morte lætatus eſt: vtpote qui vniuerſam, ſublato è medio aduerſario, Pannoniam ſe pro arbitrio ſuo temperaturum eſſe confideret. Cæcum profecto humanæ mentis iudicium, quæ dira quandoque libidine ita rapitur, vt pro bonis mala, pro malis bona deſideret: fuiſſet Vlrico nimirum longe ſalubrius, vixiſſe Coruinum: quippe qui necem ab Vngaris illi deſtinatam auertiſſet. Atqui liuor eius & odium, vnde mortem ſibi comparauit, non modo in patrem, verum etiam in filios amicoſq; profunditur. In cauſa non ſolum ambitio maxima, ſuperbum ingenium, & inuidia fuerat. Verum etiam alia interceſſere: in primis ægerrime tulerat, Coruinum ignobiliori genere natum, totius Regni gubernatione fungi, pro Rege haberi, quo quidem munere ſe Ladiſlai Regis auunculum multo digniorem eſſe cenſebat. Neq; vaſtationes, incendia & rapinæ, quas à Coruino in pueri & coronæ repetitione quondam acceperat, quia Regno infeſtus, Cæſaris partibus adhæſiſſet, memoriæ exciderant. Neque vindictam in vlla vnquam oblata occaſione præterire potuit. Quamuis inimicum mors è medio ſuſtuliſſet, æquo tamen animo pati non poterat, ſuperſtites filios paterno munere ac poteſtate potiri, magnæ auctoritatis & gratiæ adhuc eſſe, ab Vngaris tantum diligi & obſeruari, retinere oppida multa, villas prædiaq; ampliſſima, & amicitiis, opibus, & clientelis cæteris Procerib. longe præſtare. Quare cum filiis eius ſimultates & odia inſtaurare, nouas moliri in hos inſidias, & quum principatum apud Regem ipſe retineret, cuius conſiliarius & moderator erat, in vtriuſque cędem omnia tentare cœpit. Quinetiam ſæpe gloriatus eſt, Secanianum hoc genus propediem è Pannonia extirpaturum. Ne latebat quidem iuuenes, ac cæteros Optimates, infeſtus Vlrici animus. Neque incaute cum Vlrico verſandum eſſe cenſebant. Quid ſibi cauendum eſſet, ſat patris olim exemplo didicerant. Exacto igitur Coruini mortis anno, Ladiſlaus Rex, Vlrici ſuaſu, Vienna proficiſcitur: & frequenti Procerum ordine, magnaque Crucigerorum manu ſtipatus, Danubium conſcendit, vt Vngariam inuiſat. Budam ſecundo amne delabitur: quum dies in arce aliquot exegiſſet, conſilio ac libidine Comitis agitatus, eadem claſſe ad Futhacum defertur: quod quidem oppidum in Bachienſi agro, & Iſtri ripa ſitum eſt. Hic Rex ex arte Comitis, frequentiſſimum conuentum indicit: conueniunt vndique Principes, ac ingens nobilitatis numerus: Ladislaus, qui Albanam arcem, & inferioris Vngariæ oras, eadem qua pater poteſtate tenebat, vbi Regẽ appropinquaſſe ſenſit, ad Futhacum, non ſine validiſſimo equitatu obuiam occurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur à Rege grato vultu, auditque eum ad Albam propediem eſſe venturum, vt hoſtium ſpolia & caſtrorum veſtigia recognoſcat. Hic etiã, vt ſibi caueat,

ueat, admonetur à multis, quos Regis consilia non latebant, ac edocetur à Ciliæ Comite Regis animum infestum sibi esse redditum Regem idcirco Albam venire, cum Alamannorum Crucigerorum manu, vt eiecto ipso, protegendam illis arcem tribuat, omnia oppida, præfecturas & magistratus, qui in manu sunt Vngarorum, his exactis, Alamannis committat: atq; illud potissimum peragat, vt Coruini liberis paternam omnem abroget potestatem: Vlricum demum malorum omnium esse autorem. Perturbatur his dictis misere Ladislaus: tamen pro virili sua odium dissimulat, & sese cohercet. Communicat hæc amicis, Vngarorumq; Proceribus, quibus infensum Comitem intelligebat, & ad quos hæc pertinere senserat. Commouentur nihilo secius illi, & inimicum ex occasione omnino perdendum esse censent. Ad Albam tandem peruenitur, quam validissimo Ladislaus præsidio tenebat. aduentanti arcem Regi patefacit, ipsum cum purpuratis & togatis excipit: reliquis vero armatis, qui circiter quatuor millia fuerant, portas occludit: præsidiarios admonet, die noctuque clandestina arma non deserant, ne quid ab Alamannis sibi infensis detrimenti patiantur. Claues arcis ad Regem defert, atque, Accipe, inquit, Rex optime, tuæ arcis claues, quã tanto sudore ac sanguine pater dudum meus è Turcarum faucibus asseruit, liberauitq;. Quantæ molis id fuerit, mors insequuta testatur. Satis equidem maiestati tuæ ac vniuerso orbi paternam virtutem, fidem & integritatem spectatam esse puto: nos qui ex eo superfuimus, ne degeneres videamur, non minus paternæ virtutis ac fidei, quam cæterorum bonorũ hæredes esse studemus: inuidia clam apud te nos Vlricus oppugnat, Princeps clementissime, & non modo dignitate, sed vita, si liceat, nos exuere conatur. Proinde si nemini inimicove nostro claues daturus non es, accipe: quin do nos ipsi, & hæc omnia tua sunt. Si inuidi obtrectatoris cõsilio ac libidini auscultaturus, te Rex quæso, & obtestor, ne Coruinam prolem, quę suo iure mortalium cuique fidelium, tibiq; in primis sat commendata esse debet, præter fas & æquum, tam cito dehonestandam esse censeas. Me igitur (vt par est) Maiestati tuæ semper pariturum, sed paterno nunquam inimico cessurum esse, scito. Rex extemplo primum recipere claues, arcem curare, paternum munus gerere, & bono esse animo iubet: dum mora illic trahitur, Comes Ciliæ, Regem in Ladislaum irritare, sollicitare cuncta non desinit. Ob non admissam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur. Quotidianis contra iuuenis criminibus irritatur, de interficiendo Comite paternos amicos consulit: in primis Ioannem Vetesium Episcopum Varadiensem, Coruini quondam consiliarium, qui deinde à Matthia Rege, ad Strigoniensem Archiepiscopatum euectus est. is religionis gratia, ne cædis auctor haberetur, se vt id fiat, nequaquã suadere; si factum foret, improbare non posse respondit: trucidandum inimicum cæteri suadent. Verum detectæ recentiores insidiæ, destinatum facinus maturarunt. Ladislaus gnatam Palatini Comitis, è nobilissimo Gararum genere nati, nuper desponsarat. Vlrico, Despotis filia vxor erat. Ad Despotem is dudum literas scripserat, post vbi cum Rege Albam applicuerit, se duos propediem globulos esse missurum, quibus optimè sibi ludere licebit. In his, amborum filiorum Coruini capita pollicebatur. Intercipiuntur à pueris Ladislai literæ, quæ ad dominum relatæ ac perlectæ sunt. Forte Rex à sacris aberat, ac Proceres eo die qui diuo Martino sacer erat, in abdito conclaui Senatum habebant. Comes mali conscius, eo vocatus, an ne prodiret, aliquandiu hæsitauit: mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladislaus tunc literis incensus occurrit, ac postulato colloquio, proditorem ostentatis literis exclamat, qui patri quondam necem, & nunc filiis indignè moliatur: infensum quoque sibi Regem fecerit, suppliciorum iam diem venisse ingeminat. Nonnulli Comitem, prius Ladislaum probris lacessisse dicunt, & quod prætorianas cohortes in arcem non admiserit, eius audaciam admodum incusasse. Illud plane constat, Vlricum arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum contorsisse, Ladislaum obiecta repente manu, in vertice simul & digitis vulnus accepisse: oborto cõfestim clamore, Vngaros irrupisse, &

Comitem acerrime reluctantem, multisq; confossum vulneribus obtruncasse. Vlrico cæso, hi cum Ladislao Regem adeût, interfectum Regni hostem, & ocii pacisq; inimicum exclamant: scelerum omnium auctorem debita supplicia dedisse dicunt, Regem nihil timere iubent. Quando nunc Rex & dominus verus est, nunc pacatissimum sibi patet imperium. Eum dudum nô Regem fuisse, sed Ciliæ Comitem pro libidine sua imperasse. Rex quamuis dolorem, iram & metum æque dissimularet, etiam supra quam ætas toleraret, & iure cæsum Comitem profiteretur, audaci tamen facinore nimium commouetur: quum ad tolerantiam hortarentur amici, Ferendum esse (inquit) quicquid imperiosa necessitas attulerit: Ademptam Vlrico vitam reddi non posse, nunc superstitum superesse fata, quæ Deus meliora faxit. Corpus etiam Ciliam deferri, & in maiorum monumenta recondi iussit. Fuit Vlricus proceritate decenti, valido corpore, macilenta facie, vultu haudquaquam indecoro & periucundo: fœmineę Veneri nimis obnoxius, quare barba rasa, & excultis crinibus, molli quoque habitu semper incessit. Quum immaturum diem obiit, quinquagenarius fere habebatur. Rex ob Vlrici casum, non longam in Albana arce moram traxit, hinc profectus, ad Themesuarum iter intendit, Turcis obiectum, situm in amœnissima regione, ad Themesi fluenta, excultum ædificiis, ac multa arte munitû. Ladislaus eum comitatur, multiq; Pannoniæ Proceres, in primis Ladislaus Garæ, Palatinus Comes, & Ladislai socer: prætera Michael Orzagus, de Guttho editus, Paulus Banffii filius, cui de Lyndua cognomen erat: ianitorum Regalium Magistri, & honestissimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum peruenissent, quod Ladislaus cum præsidio tenebat, Elisabetha Coruini vxor, vna cum Matthia filio, lugubri veste amicta, & cum pullato ancillarû ordine, quæ vultus præ domini morte demiserant, Regi occurrit: & eum præuenerata, vt par est, supplex ac lachrymabunda filios commendat, & Ladislao veniam precatur, & ne illustria Coruini beneficia menti excidant, obsecrat, & obtestatur. Rex matronam amplexus, Funesto, inquit, habitu quotidianisq; lachrymis tui viri anatheosin celebrari, summum (crede) nefas est Elisabetha. Coruinus tuus de Deo ac hominibus æque bene meritus, inter Deos relatus est, vbi iure felici ac sempiterna vita perfruitur. Christo Vngariam, mihi Regnum seruauit. Intestino & externo bello Pannoniam liberauit: fudit, fugauitq; Turcas, & ad internecionē sæpissime cecidit: cum quibus, decies collatis signis, quaterdecies tumultuario & improuiso prælio feliciter dimicauit. Bis victus, perniciosam hosti victoriam reliquit. Tot templa fundauit magnificeque donauit. Tantum pro ingenitæ beneficentiæ ac liberalitatis imperio, calamitosis & miserabilibus erogauit, vt Regias in eo genere vires superarit: fidelibus, prophanorum metum abstulit, Vngaris pacem peperit vtrisque salutem genuit, vitæ sanctitatem, gestorû gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum seriem, omnes gentes ac cuncta secula memorabunt. Talem vitam duxit, tot clara facinora gessit, vt totum orbem, in sui admirationem plane côtraxerit, ac eius obitum non magis amici, quam hostes deplorarint. Domi æquus & mitis, foris strenuus & fortis. Nec armis ab hoste, nec officiis ab amico, vnquam superari potuit. In vita hostes, in morte se ipse superauit. Quum vltimam vitæ horam instare sensit, haudquaquâ à suo domino visitari passus est, sed labentibus iam membris, & defecto corpore, in templum sese detulit: vbi à domino ac Deo suo, sub cuius semper ductu & auspiciis meruerat, delictorum facile veniam implorauit, imperatori se suo reconciliauit, sumpsit eucharistiâ, & ea sumpta ab duce gratissimo, ad immortalia mox præmia, felix ac ouans euectus est. Quare Coruinę forti congaudendum côgratulandumue potius, quam indolendum est: quum optime ac gloriosissime vixerit, pulcherrime diē obierit, & optata nunc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abesto, procul esto mœror, & lugubres habitus deponuntor. Supersunt tibi duo filii, qui cum paterna virtute certabunt: hos ego fratres, & te matrem adopto: Ladislaum Cilianæ cædis impunitate dono, sacrosanctam initi fraterni fœderis eucharistiā testem esse iubeo. pullas ergo vestes vos omnes exuere

iubeo,

iubeo, impero ac edico, ac hunc festum diem vobiscum vnà celebrabo. Vix hæc dixerat, quum purpureas vestes, auro contextas, in medium afferri præcipit. Eas viduæ ac Ladislao, Matthiæque dono dedit. Insigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam prætermisit, quas mox habitum mutare iussit, lætitiæ ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata conuiuia, quæ carminibus, mimis & saltationibus excoluere. Ladislaum cum Matthia ad genua in media Procerum turba, instantissimè supplicantem, vt patratæ cædis venia, vt dudum promiserat, donaretur, ad pectus erexit: graui asseueratione, cum iuramento super eucharistiam sanctè ac reuerenter inito, omnes iniurias ac inimicitias, ex Vlrici morte conceptas, remisit: ambos fratres adoptauit, ac Elisabetham pientissimæ parentis loco se semper habiturum esse recepit. Fraternæ adoptionis diem publica cuncti lætitia celebrarunt. Verum quemadmodum in sequentibus rite referetur, quum Rex initi fraterni sanctè fœderis iura aliorum impulsu facinoroso violarit, antequam annus post læsam fidem exigeretur, extremi supplicii pœnas expendit. Ex quo facile colligitur, quàm præceps ac formidolosum est, adolescentium imperium: qui cum sibi constare nequeant, sæpius ad alienum arbitrium in diem sententiam mutare coguntur. Ad diuerticulum reuocetur oratio. Ladislaus & Matthias, regiis donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam Regem, deposita omni suspicione, sequuntur: familiarissime cum Rege versantur, & habentur inter primos. Non solum ab eo diliguntur, verum etiam obseruantur. Hos Vngaria tota paternæ memoriæ gratia sequebatur, à matre tamen perquam sollicita his mandatum fuerat, vt nũquam simul curiam adirent, ne vna periclitari cogerentur: quod si seruassent, non fortasse fuisset tantopere laboratum. Vt Budam peruentum est, cum honestissimo vterque comitatu, Regiam frequentabant, fauebant apud Principem amicis, & patrocinia clientibus promptissima accommodabant: at contra, Vlrici Comitis amici, qui illius interitum ægre tolerant, regias quotidie aures sollicitare, inconstantem & credulum adolescentis animum a bona mente diuertere, dicere, præclarum Principem, Regis auunculum, à furioso iuuene indigne cæsum: læsam hinc Maiestatem conqueri, audacissimum scelus nullo pacto inultum esse relinquendum. Ingentem iuuenis audaciam, ni præsenti supplicio coherceatur, eo euasuram, vt patris exemplo Regnum anhelet: qui Regi proximum obtruncarit, Regnum quandoque ausurum. Quod pater concupiuit, & præ rei grauitate consequi minime ausus est, iuuenili hunc temeritate facile adorturum: malum antequam increbrescat esse curandum, & ab initio incendiis occurrendum. In Ladislao quotidie vltimi supplicii ansam deprehendi posse. Rex tandem siue per se auunculi cæde succensus, seu talibus dictis irritatus, ambobus insidias molitur: in horum numero, qui vindictam affectabant, inter primarios Comes Palatinus erat, Ladislai socer, & Vlrici nepos, qui vt auũculi necem vlcisceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contempsit. Item Paulus Banffi, & plerique alii, qui aut præ liuore Coruinum olim obtrectarant, & filios infensos habebant, aut assentando regiæ iræ vindictæque deseruire studebant. Obtenduntur iussu Regis ambobus insidiæ. Quum in Regiam venissent, ex composito portæ clauduntur, & à prætorianis militibus capiuntur, coniiciunturque in carcerem: capti quoque cum his primarii sunt amici, veluti Cilianæ mortis conscii, & insidiarum quæ Regi pararentur artifices: ac in primis Ioannes Varadiensis Episcopus, à Coruino per omnes ordines ad hanc dignitatem euectus, ac filiorum quoque moderator & magister: vir quidem ea tempestate summæ virtutis & prudentiæ, & non mediocris eloquentiæ. Nonnulli quoq; secum Proceres in vincula cõiecti, ex quibus Sebastianum Rosgonium, Ladislaum Canisam, præstanti genere natos, ac domi militiæq; pollentes: item Bodo Gasparem inter Coruini liberos educatum, virum quidẽ nobilitate, consilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione præstantem. Præterea Georgium Modracem, virum sane locupletissimum: duos Paulos, Hornath & Fradnahar, Alamanna gente natum fuisse dicunt. Hi nanque militiæ à Coruino edu-

Comitem acerrime reluctantem, multisq; confossum vulneribus obtruncasse. Vlrico cæso, hi cum Ladislao Regem adeût, interfectum Regni hostem, & ocii pacisq; inimicum exclamant: scelerum omnium auctorem debita supplicia dedisse dicunt, Regem nihil timere iubent. Quando nunc Rex & dominus verus est, nunc pacatissimum sibi patet imperium. Eum dudum nō Regem fuisse, sed Ciliæ Comitem pro libidine sua imperasse. Rex quamuis dolorem, iram & metum æque dissimularet, etiam supra quam ætas toleraret, & iure cæsum Comitem profiteretur, audaci tamen facinore nimium commouetur: quum ad tolerantiam hortarentur amici, Ferendum esse (inquit) quicquid imperiosa necessitas attulerit: Ademptam Vlrico vitam reddi non posse, nunc superstitum superesse fata, quæ Deus meliora faxit. Corpus etiam Ciliam deferri, & in maiorum monumenta recondi iussit. Fuit Vlricus proceritate decenti, valido corpore, macilenta facie, vultu haudquaquam indecoro & periucundo: fœmineę Veneri nimis obnoxius, quare barba rasa, & excultis crinibus, molli quoque habitu semper incessit. Quum immaturum diem obiit, quinquagenarius fere habebatur. Rex ob Vlrici casum, non longam in Albana arce moram traxit, hinc profectus, ad Themesuarum iter intendit, Turcis obiectum, situm in amœnissima regione, ad Themesi fluenta, excultum ædificiis, ac multa arte munitū. Ladislaus eum comitatur, multiq; Pannoniæ Proceres, in primis Ladislaus Garæ, Palatinus Comes, & Ladislai socer: præterea Michael Orzagus, de Guttho editus, Paulus Banffi filius, cui de Lyndua cognomen erat: ianitorum Regalium Magistri, & honestissimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum peruenissent, quod Ladislaus cum præsidio tenebat, Elisabetha Coruini vxor, vna cum Matthia filio, lugubri veste amicta, & cum pullato ancillarū ordine, quæ vultus præ domini morte demiserant, Regi occurrit: & eum præuenerata, vt par est, supplex ac lachrymabunda filios commendat, & Ladislao veniam precatur, & ne illustria Coruini beneficia mente excidant, obsecrat, & obtestatur. Rex matronam amplexus, Funesto, inquit, habitu quotidianisq; lachrymis tui viri anatheosin celebrari, summum (crede) nefas est Elisabetha. Coruinus tuus de Deo ac hominibus æque bene meritus, inter Deos relatus est, vbi iure felici ac sempiterna vita perfruitur. Christo Vngariam, mihi Regnum seruauit. Intestino & externo bello Pannoniam liberauit: fudit, fugauitq; Turcas, & ad internecionē sæpissime cecidit: cum quibus, decies collatis signis, quaterdecies tumultuario & improuiso prælio feliciter dimicauit. Bis victus, perniciosam hosti victoriam reliquit. Tot templa fundauit magnificeque donauit. Tantum pro ingenitæ beneficentiæ ac liberalitatis imperio, calamitosis & miserabilibus erogauit, vt Regias in eo genere vires superarit: fidelibus, prophanorum metum abstulit, Vngaris pacem peperit vtrisque salutem genuit, vitæ sanctitatem, gestorū gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum seriem, omnes gentes ac cuncta secula memorabunt. Talem vitam duxit, tot clara facinora gessit, vt totum orbem, in sui admirationem plane cōtraxerit, ac eius obitum non magis amici, quam hostes deplorarint. Domi æquus & mitis, foris strenuus & fortis. Nec armis ab hoste, nec officiis ab amico, vnquam superari potuit. In vita hostes, in morte se ipse superauit. Quum vltimam vitæ horam instare sensit, haudquaquā à suo domino visitari passus est, sed labentibus iam membris, & defecto corpore, in templum sese detulit: vbi à domino ac Deo suo, sub cuius semper ductu & auspiciis meruerat, delictorum facile veniam implorauit, imperatori se suo reconciliauit, sumpsit eucharistiā, & ea sumpta ab duce gratissimo, ad immortalia mox præmia, felix ac ouans euectus est. Quare Coruinę forti congaudendum cōgratulandumue potius, quam indolendum est: quum optime ac gloriosissime vixerit, pulcherrime diē obierit, & optata nunc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abesto, procul esto mœror, & lugubres habitus deponuntor. Supersunt tibi duo filii, qui cum paterna virtute certabunt: hos ego fratres, & te matrem adopto: Ladislaum Cilianæ cædis impunitate dono, sacrosanctam initi fraterni fœderis eucharistiā testem esse iubeo. pullas ergo vestes vos omnes exuere

iubeo,

iubeo, impero ac edico, ac hunc festum diem vobiscum vnà celebrabo. Vix hæc dixerat, quum purpureas vestes, auro contextas, in medium afferri præcepit. Eas viduæ ac Ladislao, Matthiæque dono dedit. Insigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam prætermisit, quas mox habitum mutare iussit, lætitiæ ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata conuiuia, quæ carminibus, mimis & saltationibus excoluere. Ladislaum cum Matthia ad genua in media Procerum turba, instantissimè supplicantem, vt patratæ cædis venia, vt dudum promiserat, donaretur, ad pectus erexit: graui asseueratione, cum iuramento super eucharistiam sanctè ac reuerenter in eo, omnes iniurias ac inimicitias, ex Vlrici morte conceptas, remisit: ambos fratres adoptauit, ac Elisabetham pientissimæ parentis loco se semper habiturum esse recepit. Fraternæ adoptionis diem publica cuncti lætitia celebrarunt. Verum quemadmodum in sequentibus rite referetur, quum Rex initi fraterni sancte fœderis iura aliorum impulsu facinoroso violarit, antequam annus post læsam fidem exigeretur, extremi supplicii pœnas expendit. Ex quo facile colligitur, quam præceps ac formidolosum est, adolescentium imperium: qui cum sibi constare nequeant, sæpius ad alienum arbitrium in diem sententiam mutare coguntur. Ad diuerticulum reuocetur oratio. Ladislaus & Matthias, regiis donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam Regem, deposita omni suspicione, sequuntur: familiarissime cum Rege versantur, & habentur inter primos. Non solum ab eo diliguntur, verum etiam obseruantur. Hos Vngaria tota paternæ memoriæ gratia sequebatur, à matre tamen perquam sollicita his mandatum fuerat, vt nunquam simul curiam adirent, ne vna periclitari cogerentur: quod si seruassent, non fortasse fuisset tantopere laboratum. Vt Budam peruentum est, cum honestissimo vterque comitatu, Regiam frequentabant, fauebant apud Principem amicis, & patrocinia clientibus promptissima accommodabant: at contra, Vlrici Comitis amici, qui illius interitum ægre tolerant, regias quotidie aures sollicitare, inconstantem & credulum adolescentis animum a bona mente diuertere, dicere, præclarum Principem, Regis auunculum, à furioso iuuene indigne cæsum: læsam hinc Maiestatem conqueri, audacissimum scelus nullo pacto inultum esse relinquendum. Ingentem iuuenis audaciam, ni præsenti supplicio coherceatur, eo euasuram, vt patris exemplo Regnum anhelet: qui Regi proximum obtruncarit, Regnum quandoque ausurum. Quod pater concupiuit, & præ rei grauitate consequi minime ausus est, iuuenili hunc temeritate facile adorturum: malum antequam increbrescat esse curandum, & ab initio incendiis occurrendum. In Ladislao quotidie vltimi supplicii ansam deprehendi posse. Rex tandem siue per se auunculi cæde succensus, seu talibus dictis irritatus, ambobus insidias molitur: in horum numero, qui vindictam affectabant, inter primarios Comes Palatinus erat, Ladislai socer, & Vlrici nepos, qui vt auunculi necem vlcisceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contempsit. Item Paulus Banffi, & plerique alii, qui aut præ liuore Coruinum olim obtrectarant, & filios infensos habebant, aut assentando regiæ iræ vindictæque deseruire studebant. Obtenduntur iussu Regis ambobus insidiæ. Quum in Regiam venissent, ex composito portæ clauduntur, & à prætorianis militibus capiuntur, coniiciunturque in carcerem: capti quoque cum his primarii sunt amici, veluti Cilianæ mortis conscii, & insidiarum quæ Regi pararentur artifices: ac in primis Ioannes Varadiensis Episcopus, à Coruino per omnes ordines ad hanc dignitatem euectus, ac filiorum quoque moderator & magister: vir quidem ea tempestate summæ virtutis & prudentiæ, & non mediocris eloquentiæ. Nonnulli quoq; secum Proceres in vincula cōiecti, ex quibus Sebastianum Rosgonium, Ladislaum Canisam, præstanti genere natos, ac domi militiæq; pollentes: item Bodo Gasparem inter Coruini liberos educatum, virum quidē nobilitate, consilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione præstantem. Præterea Georgium Modracem, virum sane locupletissimum: duos Paulos, Hornath & Fradnahar, Alamanna gente natum fuisse dicunt. Hi nanque militiæ à Coruino edu-

cati, militaribusq; muniis & honorib. adducti, à Ladislai & Matthiæ latere nunquam recedebant. Si Ladislaus matri paruisset, vt nunquam simul curiam adirent, iniquitatem huiusce fati fortasse declinasset. Ipse dudum, quum Turcas in Mysiis noua moliri rumor esset, è superioribus Vngariæ partibus exercitum euocaret: quam propediem in prouinciam profecturus esset, deprauato Ladislai Palatini soceri sui consilio obediuit: qui consulebat, ne inconsulto Rege abiret, neue Matthiã à curia procul abesse pateretur, ne qua eius obliuio contemptusq; ex absentia oriretur. Posthabitoq; matris prudentissimæ consilio, perfidiæ soceri credidit infelix. Vt cum grata missione à Rege discederet, atq; suæ amicorumq; dignitatis patronum, ac veluti suæ fidei pignus in aula relinqueret, cum Matthia & honestissimo amicorum ordine, in Regiam vna concessit, & idibus Martiis periclitatus est. Aliqui, eo die ad Regium colloquium ex industria vocatũ venisse dicunt. Quum venisset, obstructis à tergo foribus, captiuitatis caussam occurrens socer exposuit. Aderat Paulus Banffi filius, Ioannes Gisera, Benedictus Thurocius, & Lambergerius Alamãnus. Mox rumor effunditur, Coruinos fratres cum principibus amicorum esse captos. Consternatur admodum rei nouitate populus, & omnes vltro commiserantur. Nicolaus Vilachus Vaiuoda (vt aiunt) Transsyluanus, alto genere natus, Coruinæ quondam virtutis & gloriæ summus æmulator, in curiam festinauit, quem talium insidiarum haud insciũ fuisse volunt. Comperit ex consulto rem successisse, omnia in Ladislai necem consilia intenduntur. Matthias a fratre seorsum custoditur. Tertio die Ladislaus capitali supplicio mulctandus, prætori traditur: & inclinante iam sole, prælato pullo lugubrique vexillo, in plateam reuinctis post tergum manibus educitur, quæ ante Sigismundi palatia late diffunditur, demissis crinibus, arduo capite, & aurea veste, quam fortasse à Rege acceperat, incedens, ad necem prodit. Huc & illuc gemebundam plebem impauidus inspicit. Quum ad locũ morti præstitutum processisset, lictorem crines colligere iubet: mox pauca pro sui purgatione loquutus, & genua flectere iussus, paruit: nullumque trepidationis vnquam indicium prætulit. Præco qui damnatorum facinora ex more publicat, nil aliud impetrato silentio enunciauit, nisi, Reges tales pœnas è perfidis infidelibusque suis exigere oportere. Lictor à prætore gladium in ceruicem formosissimi iuuenis stringere iussus, commiseratione ac metu iuxta correptus, ictus tres intulit, & nondum caput absciderat, immo ne lethali quidem vulnere læsus erat. Constanter generosus ille iuuenis, tria in ceruice vulnera exceperat: sed quum ad tertium procubuisset, mox vi magna erectus, deorum hominumq; iusticiam appellat, se non vltra à lictore petendum exclamat: quartum lictori ictum, ex lege interdictum esse: miraculum pro læso innocentiæ numine, intercessisse. Ad hæc nonnulli Proceres, qui è Sigismundi palatio præsidente Rege spectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, ense ceruicem repetere iubent. Quare vix quinto ictu obtruncatur infelix, annos natus quatuor de triginta. Fuit robore corporis & statura patri non dissimilis, ferocia ingenti, audaci ingenio ac exorabili, item rotunda facie, colore fusco, crines demissi, & castaneæ colorem imitantes. Præterea venustus erat aspectus ac liberalis, neque expers pietatis. Promptus ad officium, ad iram & vindictam non difficilis: belli potius, quam ocii appetens: venustatem corporis latitudo humerorum adauxit. Supplicium de ipso, neque in foro, neque ad Gradus gemitorios, neque legitima & vsitata deniq; hora, sumptum est. Rex, populi, ac rusticorum, quorum colendarum gratia vinearum, innumera multitudo Budam confluxerat, furorem expauit, haud inscius, plebem eius mortem ægerrime laturam, & propter indignitatem rei in tumultum facile ruituram: corpus haud mora, atro panno inuolutum, ad diuæ Magdalenę basilicam effertur, & ante lucem clam euectum, in ædicula corporis Christi, quæ in suburbii cliuo sita est, in parricidarũ Regaliumq; proditorum monumenta relatũ est. Id quamuis ad confirmandam necis causam factum esset, vt iure cæsus esse videretur, populi tamen indignitatem nimis auxit, quum ad iniquitatem mortis infandæ, etiam infamia criminis ac-

nis ac-

nis accederet. Verum ne minor quidem nota, non sine supplicio, huic Regi, & huiusce mali auctoribus inusta. Rex, perfidiæ turpitudinem, infamiam periurii, violatæ fidei & execrabilis inconstantiæ crimen subiuit: illi, crudelitatis, inuidiæ, ac iniquitatis perpetuam sibi notam inussere. Hinc intercipiendæ Regis vitæ, qui annum non circumegit, ansam fata sumpsere: qui autem adolescentis probitatem malis consiliis coinquinarunt, pœnas non immeritas dedere. Vt igitur ad captiuos redeamus, Episcopus Varadiensis, intercedēte Cardinali sancti Angeli, Legato Pontificio, Dionysio metropolitæ Strigoniensi, Cardinaliq; ac suo iure perpetuo Pannoniarum Legato, traditur iudicandus. De cæteris quæstio prorogata, qui postera nocte post Corporis Christi solennia fracto carcere, clam ex arce delapsi, euasere. Matthias duntaxat Comes, & Paulus Madaratz in arce remanserant. Matthias in turri, quæ ad Calidas aquas pertinet, asseruabatur. Paulo ab aliis seiuncto, euadere non licuit. Nunciata prima luce captiuorum fuga, Rex nimis angi & sollicitari cœpit, ne minore quidem metu cæteri, qui id suaserant, vexari cœpere. Sebastianum nanq; Rosgonium, & Ladislaū Canisam, multis opibus, affinitatibus, & clientelis in Pannonia: præterea cōsilio, auctoritate, & animi magnitudine pollere nouerant: ne quid iam liberi molirentur, admodum formidabant. Quare comparatis copiis, rapto secum Matthia Pauloque, Viennam proficiscuntur. In eodem ambo curru vehebantur. Solutum ætatis commiseratio & innocentia fecerat alterum, alterum præ magnitudine diuitiarum, spes magnæ prædæ, graui compede sane deuinxerat. At vbi Strigonium Rex venit, Ioannem Varadiensem Antistitem, quem Dionysii iudicio fecerat obnoxium, ad se accitum, bonis quidem verbis hominem tristem consolatur. Bono (inquit) animo Varadine pater esto, in carcerem (mihi crede) iniuria incidisti. Nunquam tanti viri grauitatem probitatemque aliqua turpitudine afficiendam esse, meo iudicio, censuissem. Id Budæ factum est, vbi quod dira Principum libido tulit, non solum conniuere, sed tolerare necesse fuit. Ibi nequaquam mei iuris eram, nunc Buda profectus, in propriam me libertatem asserui. Alieno facinore in carcerem coniectus es. Nunc quando sat mihi virtus probitasq; tua spectata fuit, non tam beneficio, quam iudicio meo liber esto: pristinam dignitatem recipito, & Varadiensiū Episcopatum eadē qua paulo ante auctoritate gerito. At vbi Viennam peruenit, de optanda Regi sponsa decerni cœptum est. Præpotenti, nobilissimo formosissimoq; adolescenti, ex toto orbe, a maximis Regibus, puellæ quotidie offerebantur. Virtus, forma, genus, & potestas faciebat, vt certatim gener ab omnibus expeteretur. Nulla, Magdalena dignior, omnium iudicio visa est, Caroli Regis Galliæ filia, cui par ætas, genus, ac forma, morumq; præstantia inesse videbatur. Egregia legatione puella petitur, & affectata vtrinque affinitas approbatur. Sed de nuptiarum loco est oborta contentio: Vngari Budæ, Australes Viennæ, Boemi Pragæ nuptias celebrari censent oportere. Suam quisque sententiam, haud inualida ratione confirmat: Rex anceps & diuersus aliquandiu tractus. Quamobrem Georgiū Pogiebrachium, Boemiæ Gubernatorem, cum octingentis equitibus, in Austriam ad Danubium vsque venisse memorant, magna se habere dictantem, quæ Regi communicaret. Traiicere Danubium, ac vrbem intrare iussum, continuo recusasse, ac dixisse, Se Viennenses semper suspectos habuisse. Rogatum per internuncios, arcana quæ haberet Regi nunciaret, pertinacius abnuisse, ac affirmasse, Nemini se illa, præterquam Regi tantum, esse crediturum. Rex tandē victus, in tanta pertinacia, præter dignitatem Maiestatis suæ, cum togato fere trium milium equitum exercitu, potius quam sagato, Danubium ad Gubernatorem traiicit. Inter bina castra, in vlteriore Danubii ripa, tabernaculum ad singulare colloquium paratur. Dies quatuor colloquium habitum: primus dies, in salutatione ac obsequii & officii celebratione actus: altero, ac tertio die, colloquio sunt duo testes adhibiti: quarto demum, singulare colloquium celebratum est, vbi Rex cum Georgio tantum fuit: de transitu Regis in Boemiam, agitatum fuisse putant. Quare quum nihil inter eos cōueniret, Gubernator iratus & minabun-

dus, in Morauiam recessit. Rex ea nocte Viennam se recepit: eumque mox pœnitentia non parua subiit, Gubernatorem, in cuius manu Boemici Regni summa foret, indignabundum dimisisse. Quosdam ex Optimatibus repente dimittit, qui aut hominem reconciliatum traherēt, aut si non possent, omnia Regem postulata facturum pollicerentur. Quum in Morauia Georgium adhibuissent, nec ab itinere reuocare, nec quicquam ab eius sententia extorquere valuerunt. Regis igitur transitum in Boemiam promisere, celebrationem quoque nuptiarum, Pragæ futuram nunciarunt. Compositis in Austria rebus, cum singulari quodam apparatu, & longissimo Procerum ordine, Ladislaus in Boemiam contendit. Quum Pragæ ad secundum lapidem appropinquasset, Rochezana cum frequenti impiorum sacerdotum collegio, & multa hæreticorum turba, gratulabundus obuiam occurrit: de fausto felicique eius aduentu accurata oratione congratulatur. Limis cōtra toruisque oculis prophanam illam multitudinem Rex inspicit. Quinetiam submonente Pogiebrachio, vix gratias egit, & quasi Maiestatis suæ vultum eo incæstasse spectaculo visus est. Ad primum lapidem, Pragensis basilicæ sacerdotes, Romanæ Ecclesiæ assertores, qui impia hæreticorum factione diu exularunt, in occursum venere, crucem & sacra ferentes, diuinos gratulabundi rhythmos cōcinebant: quorum postquam cōgressum attigit, Veros, inquit, Dei ministros agnosco. Saluete Patres sacrosancti, quorum sacris ac precibus humana scelera remittuntur. Mox equo præsiliens, osculatam crucem prærreuerenter adorauit: hæreticorum id animos admodum offendit, quippe qui non æquum sibi futurum hunc Regem auspicabantur, & hi præsertim, qui Rochezanæ fauebant: odium tamen pro tempore dissimulatum, compressum est. Variæ deinde Pragæ Legationes decretæ, quum varia magni momenti negocia impenderent: in primis nuptiarum solennitas & apparatus, curandus hæreticorum morbus, Turcarum metus, & necessaria Imperatoris reconciliatio. Itaque legationes duæ à principio missæ: vna, ad Cæsarem placandum, cuius princeps Eyzingerus erat: altera, ad Carolum Gallorum Regem, sponsam ductura. In hac principatum Vdalricus gessit Patauiensium Pontifex, opibus, auctoritate, moribus & doctrina præcellens. Hæc omnium quæ tempestate nostra spectare potuere, præstantissima est habita, cum honestissimus hic Procerum nobiliumque ordo fuerit: in hac enim ex Principibus Vngarorum ducenti, ex Australibus quoq; ducenti, ac totidem ex Boemis delecti sunt: qui forma, habitu, nobilitate apparatuq; pollerent, & quisque Regno dignus videretur. E Patauiensibus, centum delegit Vdalricus: quare septingenti equites, in Galliam, purpura, auro, gemmisque ornatissimi abierunt. Item virgines & matronæ, quæ Regiam sponsam ducerent, quadringentæ: splendidissimo cultu ac venustate omnes. præterea quadrigæ auratæ, gemmatæque: inaudita insuper vestium, donorumque luxuria. Tertia quoque Legatio, ad Calixtum Pontificem maximum destinata, quæ Sacerdotum lites in religione dirimeret, & ad Romanorum dogma redigeret Hussitas. Quarta denique generosi Regis sollicitudo fuit, comparandi tanti in Turcas exercitus, quantus ad vindicandam à profana seruitute iam Europam sat esse videretur. Iam cum Imperatore conuenerat, ac regiæ insano sumptu nuptiæ parabantur: Augustus cum Augusta, item sorores ambæ cum viris, Hymenæi solennibus adfuturas se receperant. Præterea multi è Germaniæ Rheniq; accolis Principes, è Gallia quoque complures Reguli: qui quidem omnes non solum ad nuptias sua præsentia honestandas, sed ad decernendum in Turcas bellum, conuenire promiserant. In tanta rerum omnium expectatione apparatuq; vario, ô spes hominum fallaces, & instabilem humanæ vitæ conditionem, decimo calendas Decembres, duodecima noctis hora, sæuo ac repentino morbo Rex corripitur. Aliqui pestilentiæ signo, inguen intumuisse ferunt: nonnulli huiusce morbi nullam suspicionem fuisse affirmant. Cubicularii ac medici rem ita referunt: Regem, eo die in iudicio, nō regali cultum habitu, sed linea subucula, & veste Persica præsedisse: vt contentionem, quæ inter Pogiebrachium Coruahoramq; Morauum inter-

intercessisset, sane dirimeret (quippe qui ea causa fuerant irritati, vt ad singulare certamen vltro sese prouocarint) neque in auditorio vnquam subrisisse: fuisse tristi vultu, vnde futuram omnes ægritudinem auspicabantur. Inter satrapas dimisso tribunali accubuisse, nonnulla grauiter & composite loquutum: relatum in cubiculum, quinta noctis hora oblatas sibi rapulas, quæ in Boemia dulcissimæ sunt, auide deuorasse, bibisse siceram: & prius quam se lecto deponeret, nõnulla cum amicis verba, relaxãdi animi gratia, lepide salseq; fecisse. Mox oratis ex more numinibus, dixisse: non mediocri se stomachi dolore laborare. Et quũ illi ad somnum hortarentur, quem ad abigendum dolorem nimium valere dicebant, ad horam dormiuisse. Iam decimatertia noctis hora agebatur, quum ægritudinis grauitate experrectus, nullam sibi quietem poterat inuenire. Verum quum mitissimus foret, ne cubiculariis molestus esset, in lucem vsque dolorem pertulit. Conuocantur medici, omnemque operam in desperata salute frustrantur. Georgius & ipse quoque accitus, quum venisset, & morbi causam percunctatus, bona spe Regem esse iuberet, Tua iam pridem (inquit) mi Georgi, fides ac virtus spectata fuit, tuo me Regem beneficio Boemi vocant, tenentque: sperabam quod paraueras, vna me tecum diu potiturum: obstant diuorum numina, in quorum manu sunt omnia iura Regnorum: proinde mihi moriendum esse scito, & conditionem melioris vitæ subeundam. Ita vixi, vt optime sperare liceat, intempestiua morte haudquaquam plus æquo commoueor, quando pro terrenis mihi cœlestia rependentur. Quum omnino mihi moriendum sit, duo sunt quæ à te peto, antequam ex hac vita decedam: quæ quidem, quamuis mihi beneficii maximi loco sint habenda, fas tamen & æquum, ac mea in te pristina charitas, te facere iubet. Alterum est, vt regnum à te recusatum, iuste pieque gubernes: pupillis, viduis, cæterisq; miserabilibus, iustitiam & patrocinium promptum accommodes. Alterum est, vt quicunque me à Pannoniis, Austria, cæterisq; prouinciis hucusq; sequuti sunt, inuiolatos incolumesque dimittas. Quod si feceris, pro referenda gratia, me propitium Seruatoris nostri tibi numen apud superos redditurum esse polliceor. Quum apprehensa semper hæc manu dixisset, Pogiebrachius lachrymas continere non potuit, & aliquantisper eum consolatus, se postulata facturum, data fide promisit. Iam increbrescente morbo, mors instans, sacra humanæ emigrationis officia festinabat. Acciti sunt illico sacerdotes, qui emigraturam dudum animam sancto viatico & mystico apparatu rite communirent. Omnia ornamenta Regia, Pragensi basilicæ legantur: aureos crines, quos ad huiusce hucusque vitæ vanitatem, se gessisse fatebatur, omnes amputari iussit, ne quo in nouo itinere offendiculo præpediretur: qui adstabant, varias subiecere causas, quibus mandatum eluderent. Is autem, vt animam iamiam emigraturam intellexit, sacram facem petiit: qua prompta manu iam apprehensa, propositam nostri Seruatoris imaginẽ intuens, dominicã orationem exorditur: & quũ ad nouissima verba peruenisset, nil vltra loquutus, spiritum veluti quieturus efflauit, nullumque diræ mortis indicium edidit. Ladislaus igitur, quem Delicias orbis appellabant, maxima quaque nobilitate præcellens, adolescens fausta & incomparabili pulchritudine, sapientia præcoci, tot Regnorum & prouinciarum dominus, tantis opibus & honoribus præpollens, in summo omnium rerum fastigio collocatus, mansuetudine & clementia singulari, castitate rara, annos natus duodeuiginti, horarum sex & triginta spacio, postquam ægrotare cœperat, anno vero Salutis quadringentesimo quin- 1458
quagesimooctauo supra millesimum humanis excessit, non sine perpetua cunctarum gentium commiseratione. Ad decentem corporis proceritatem creuerat: facies illi fuit venustatis inauditæ, oculi nigri, serenus ac felix aspectus, candidus color & subrubeus in rosarum morem, coma vsqueadeo aurea, promissa, crispaq;, vt cœlestẽ quendam ori decorem adiiceret: nasus addecens & subaquilinus, lineamenta corporis & membra cuncta formosissima. Nihil in ipso fuit, quin aliquid raræ præstantiæ redoleret: in incessu grauis, in loquẽdo perhumanius & benignus est habitus. Aliqui morbo, veneno alii, subreptum fuisse af-

firmant, & Teuthones præsertim medici, qui præcipuam curam corporis gerebant, hi euidentissima veneni signa in eo deprehendisse, postquam in Austriam rediere, pertinaciter asseuerabãt, in aliena terra se nihil dicere ausos, ne illorum animos læderent, quorum scelere ille perierat. Quinetiam se Regi clam dixisse affirmabant, veneno esse potionatum: illum contra respondisse, Se id non latere, immo silentium indixisse, ne vna cum suo Rege enecarentur. Senatus Viennensis edicto grauissimo, ne Boemicam in se ferociam irritaret, eam famam inhibuit, medicos admonuit, ne sua dicta confirmarent. Res tamen vbique veneni suspicione non caruit: cuius quidem auctorem, Georgium fuisse rumor erat: qui Viennam profectus, quum suspectum Regem haberet, vrbem iussus ingredi noluerit, & Coruini, Ladislaique filii exemplo, sibi præcauendum esse intelligebat. Accedebat Rochezanæ odium, quem publice sacra ferentem, Rex (vt supra dictum est) aspernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem coniecturis, vterque Regiæ mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempestate famam nemo est, qui ignoret late diffusam, Regem Pragæ ideo nuptias celebrandas esse decreuisse, vt quum in illa celebritate, frequentissimus illic potentissimorum Principum conuentus futurus esset, inita conspiratione, hæreticos omnes facile caperet, & profanam Hussitarum hæresim prorsus extingueret. Quod quum Pogiebrachio & Rochezanæ nunciatum foret, audacissimum pro salute sua facinus molitos, extemplo Regi insidias obtendisse, vt pari dolos arte frustrarentur. Vtrum potius affirmem, haud facile dicere ausim: ea in medium afferenda censui, quæ alii dicerent, & sentirent. Illud tamen omnibus manifestum est, Georgium ac reliquos Boemiæ Proceres, præter Rochezanam, ingenti mœrore fatum regium deplorasse, vniuersamq; Boemiam publico luctu & tristitia celebrasse, quem ad septimum calendas Decembres continuatum fuisse memorant. Funus regali pompa elatum, neglecta per vrbem circumuectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum sacellum relatum est, & in diui Caroli Quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatũ. Promulgata Regis morte, omnes fere Europæ Principes, aut in commiserationem, aut in tristitiam conuersi sunt. Hos ætatis, potentiæ, expectationis & fortunæ commiseratio subibat: illos autem, ad quos luctus propius attinebat, priuatio boni, iusti & sancti Principis summo dolore cruciabat: & in primis Australes, qui natiuum dominum, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturam amiserint, item in Frederici manus recidere cogerentur, quem prius hostem habuerint. In Vngaria non pari mœrore certatum, iniquus enim Ladislai Comitis interitus, hunc è pectorib. omnium abegit: præterquam eorum, qui Coruinis infensi, regias olim partes sequuti fuerant. Carolum Galliæ Regem, præ cæteris, grauissimus dolor incessit, Ladislai socerum, & nuptias propediem faustissimas celebrare studentem: eo quo Parisium die, ornatissima illa Legatio ingressa est, antequam consideret, repentino de Regis interitu tabellario admonetur. Quo nuncio consternata, quum clam Regi Carolo generi necem significasset, tanto Principem illum dolore correptum fuisse aiunt, vt neq; responsum dare, neque tristissimam illam abeuntem alloqui potuerit. Ne fortasse minor in Gallia, quam Boemia luctus, ex corde agitatus est. Soluta Legatione, ad domum quisque suam mœstus rediit. Mortem tanti Principis signa quoq; nonnulla prodidere. Superiore anno cometes, quem nigrum appellant, Iunio mense, vigesimo gradu Piscium suspectus, triginta circiter diebus, varia mortalium animos formidine exercuit. Plures antequam moreretur dies, ipse diuersa passus est insomnia: in primis assidua parentum colloquia, qui diu obierant: auorum quoque sermones, à quibus se ad superos inuitari, sæpe experrectus cubiculariis fatebatur. Pridie quam in morbum incideret, præter morem & institutum suum, ad dicendum ius prodiens, tristis & cogitabundus incessit: rogatus ab amicis, cur ab ingenita hilaritate deficeret; respondit, Se nihil scire, cur tristitia corriperetur: ea tamen, etiam reluctantem, carere non posse: se tandem vltro diuinæ voluntati pariturum. Horrendi quoque non defuere terræ-

motus,

firmant, & Teuthones præſertim medici, qui præcipuam curam corporis gerebant, hi euidentiſſima veneni ſigna in eo deprehendiſſe, poſtquam in Auſtriam rediere, pertinaciter aſſeuerabãt, in aliena terra ſe nihil dicere auſos, ne illorum animos læderent, quorum ſcelere ille perierat. Quinetiam ſe Regi clam dixiſſe affirmabant, veneno eſſe potionatum: illum contra reſpondiſſe, Se id non latere, immo ſilentium indixiſſe, ne vna cum ſuo Rege enecarentur. Senatus Viennenſis edicto grauiſſimo, ne Boemicam in ſe ferociam irritaret, eam famam inhibuit, medicos admonuit, ne ſua dicta confirmarent. Res tamen vbique veneni ſuſpicione non caruit: cuius quidem auctorem, Georgium fuiſſe rumor erat: qui Viennam profectus, quum ſuſpectum Regem haberet, vrbem iuſſus ingredi noluerit, & Coruini, Ladislaique filii exemplo, ſibi præcauendum eſſe intelligebat. Accedebat Rochezanæ odium, quem publice ſacra ferentem, Rex (vt ſupra dictum eſt) aſpernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem coniecturis, vterque Regiæ mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempeſtate famam nemo eſt, qui ignoret late diffuſam, Regem Pragæ ideo nuptias celebrandas eſſe decreuiſſe, vt quum in illa celebritate, frequentiſſimus illic potentiſſimorum Principum conuentus futurus eſſet, inita conſpiratione, hæreticos omnes facile caperet, & profanam Huſſitarum hæreſim prorſus extingueret. Quod quum Pogiebrachio & Rochezanæ nunciatum foret, audaciſſimum pro ſalute ſua facinus molitos, extemplo Regi inſidias obtendiſſe, vt pari dolos arte fruſtrarentur. Vtrum potius affirmem, haud facile dicere auſim: ea in medium afferenda cenſui, quæ alii dicerent, & ſentirent. Illud tamen omnibus manifeſtum eſt, Georgium ac reliquos Boemiæ Proceres, præter Rochezanam, ingenti mœrore fatum regium deploraſſe, vniuerſamq; Boemiam publico luctu & triſtitia celebraſſe, quem ad ſeptimum calendas Decembres continuatum fuiſſe memorant. Funus regali pompa elatum, neglecta per vrbem circumuectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum ſacellum relatum eſt, & in diui Caroli Quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatũ. Promulgata Regis morte, omnes fere Europæ Principes, aut in commiſerationem, aut in triſtitiam conuerſi ſunt. Hos ætatis, potentiæ, expectationis & fortunæ commiſeratio ſubibat: illos autem, ad quos luctus propius attinebat, priuatio boni, iuſti & ſancti Principis ſummo dolore cruciabat: & in primis Auſtrales, qui natiuum dominum, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturam amiſerint, item in Frederici manus recidere cogerentur, quem prius hoſtem habuerint. In Vngaria non pari mœrore certatum, iniquus enim Ladislai Comitis interitus, hunc è pectorib. omnium abegit: præterquam eorum, qui Coruinis infenſi, regias olim partes ſequuti fuerant. Carolum Galliæ Regem, præ cæteris, grauiſſimus dolor inceſſit, Ladislai ſocerum, & nuptias propediem fauſtiſſimas celebrare ſtudentem: eo quo Pariſium die, ornatiſſima illa Legatio ingreſſa eſt, antequam conſideret, repentino de Regis interitu tabellario admonetur. Quo nuncio conſternata, quum clam Regi Carolo generi necem ſignificaſſet, tanto Principem illum dolore correptum fuiſſe aiunt, vt neq; reſponſum dare, neque triſtiſſimam illam abeuntem alloqui potuerit. Ne fortaſſe minor in Gallia, quam Boemia luctus, ex corde agitatus eſt. Soluta Legatione, ad domum quiſque ſuam mœſtus rediit. Mortem tanti Principis ſigna quoq; nonnulla prodidere. Superiore anno cometes, quem nigrum appellant, Iunio menſe, vigeſimo gradu Piſcium ſuſpectus, triginta circiter diebus, varia mortalium animos formidine exercuit. Plures antequam moreretur dies, ipſe diuerſa paſſus eſt inſomnia: in primis aſſidua parentum colloquia, qui diu obierant: auorum quoque ſermones, à quibus ſe ad ſuperos inuitari, ſæpe experrectus cubiculariis fatebatur. Pridie quam in morbum incideret, præter morem & inſtitutum ſuum, ad dicendum ius prodiens, triſtis & cogitabundus inceſſit: rogatus ab amicis, cur ab ingenita hilaritate deficeret, reſpondit, Se nihil ſcire, cur triſtitia corriperetur: ea tamen, etiam reluctantem, carere non poſſe: ſe tandem vltro diuinæ voluntati pariturum. Horrendi quoque non defuere terræ-

motus,

inſignibus, cum inſtructa claſſe in Cyprum rediit, exactoque Carlota Lodouicoque, & recepta à Genuenſibus Famaugusta, pacato regno potitus eſt. Marci Cornarii filiam, multo poſt tempore, à Veneto Senatu adoptatā, vxorem duxit. Eam cum poſthumo hęredem eſſe iuſſit, cum ventris profluuio diem obiret. Ex teſtamento, vtrunque Veneto Senatui commendauit. Poſthumo paruulo ſublato, Regnum hæreditario iure in Venetorum poteſtatem recidit. De rebus externis hactenus, ad inſtitutam nunc narrationem redeamus. Georgius eodem quo Ladiſlai Regis exequiæ peractæ ſunt die, optimates omnes conuocari iubet. Quibus coactis, Gubernationem ſuam ad Pentecoſten vſque, à Rege olim prorogatam fuiſſe nunciauit: interea de creando Rege cogitari oportere, ſe interregni tempore, rem publicam ex inſtituto ſuo gubernaturum, & daturum operam, ne quid illa detrimenti patiatur. Præpotenti & prætorianis cohortibus ſtipato, nemo in Senatu, neque foris aduerſari auſus eſt: nec obiicere, ex morte mandantis, poteſtatem dudum eſſe finitam. Haud mora, Pragenſes huius imperio paruere. Matthias Coruinus, qua Rex diem obiit, Pragā aductus, in Georgii poteſtatem deuenit. Id eius opera factum plerique credidere, vt opulentiſſimum, ſine ingenti mercede non redderet. Nec ſpes quidem, vt infra referetur, hominem fefellit. Hucuſque adoleſcens Viennæ, adhibitis in Regia cuſtodibus, aſſeruatus fuerat. Cæteri, qui Ladiſlaum in Boemiam ſequuti fuerant, tuto domū dimiſſi. Mox à Georgio Regalia ſunt indicta comitia, quo multi competitores deſcendêre, in primis Caroli Regis Oratores, qui aut alteri ex filiis eius, initæ gratia affinitatis, aut alicui Principi cui filiam tradere nuptui nō dedeceret, Regnum dari poſtulabāt. Caſimirus Rex Poloniæ, qui Ladiſlai Regis ſororem olim duxerat, vxori ſuæ Regnum Boemiæ deberi affirmare: pari quoque iure, Guilielmus Saxoniæ Dux niti, cui altera Ladiſlai ſoror, natu maior nupſerat. Fredericum etiā Imperatorem par ambitio exercere, qui huiuſce Regni inſtitutionem ad ſe pertinere dicebat, quia neglecta (vt aiunt) feudi ſolennia fuiſſent. Sigiſmundus item & Albertus Duces Auſtriæ, per Legatos Proceres ambire, & veteris iure fœderis ac pacti, Boemiam ad ſe pertinere aſſeuerare: quando Rege Boemiæ vita ſine virili ſobôle defuncto, ex compacto ad Auſtriæ Duces recurrere oporteret. Rochezana denique vulgo clamitare, nō peregrinum, ſed indigenam Regem eligendum: ſi nemo tanto munere dignus inueniatur, Hebræorum ad iudices, aut Romanorum more, ad decemuiratum eſſe redeundum. Poſtquam Regalia comitia aduenere, Georgius Pogiebrachius, domi foriſq; præclarus, iam ætate grauis, & conſilii multi compos, Rex Boemiæ declaratur: quod patrati paulo ante veneficii crimen confirmauit. Rex creatus, è curia in ædem diuæ Mariæ genetrici, vbi Rochezana pontificatum gerebat, ſolenni pompa & ſubſequente Senatu deductus, rem diuinam fecit, & Deo gratias egit. Rex paſſim à populo ſalutatus, & non ſine ſummo plauſu ab omnibus exceptus, feſta, ludi, ſaltationes & cōuiuia dies aliquot celebrata: epulum populo datum. Quum ad diſponendam Rempublicam animum aduertiſſet, ad declinandam nonnullorum Procerū inuidiam, qui opibus & nobilitate præſtabant, & ad pacandum Regnum Optimatibus multum indulſit. In omnes beneficus & popularis, hæreticis fauit, quorum factione ſe ad Regnum perueniſſe fatebatur. Mira in gubernando arte vſus eſt. Quanquam potentiorum poſtulata nunquam irrita dimittere niteretur, oſtentata tamen potentia, ab omni ſeditione deterrebat. Quin & ſæpe illorū poſtulationibus occurrebat, vt promerendo magnos ſibi animos conciliaret & obſtringeret. Populi gratiam diligenter coluit, vt ſe tali fauore munitum, Proceres formidarent. Acceſſerat filiorum multitudo, magnæ clientelæ, affinitates & amicitiæ, quibus aduerſus potentiorum audaciam, ſe bene obfirmarat. Frederici Imperatoris amicitiam & patrociniū pro virili parte obſeruauit. Cum Caſimiro Polonorum Rege, qui id Regnum ad ſe pertinere dicebat, non ſine magna ingenii dexteritate ſe geſſit. Matthiam Coruinum, Ladiſlai Regis coætaneum, quem captiuum habebat, nec gratuito reſtituere volebat, bene tractauit: carcere nunquam indecoro cohercuit, conuiuam in menſa

Pogiebrachius Rex.

in mensa semper habuit, quoad in eius manu fuit: nimium adolescentis indolem, ingenium, dicta, & mores admiratus. Quinetiam quotidie eum consolari, iubere bono esse animo, nihilque à se hostile vereri: dicere, se Ioannis Coruini nomen semper obseruasse, summa cum eo quondam beneuolentia fuisse coniunctum, tanti viri gratiam, beneficiorumque immortalium memoriam adhuc vsque adeo valituram, vt maxima quæque adolescenti adhuc sperare liceat. Auaricia tamen erat, quæ ipsum à reddendo Matthia remorabatur. Non enim latebat hominem, quantum mercedis hinc exacturus esset, quando tam affectate, non solum à matre, verum etiam ab Vngaris adolescentem repetitum iri sentiebat. Ad tantam igitur orbitatem Pannoniæ Boemiæque Regna redacta fuere, vt è nobilissimo altissimoque genere, ad mediocris fortunæ manus, ambo peruenerint. Hoc ad Pogiebrachium, quem nulla maiorum stemmata decorabant: ad Coruinum, illud recidit, cuius olim genus, ab vrbe Roma oriundũ, nimia vetustate iam exoleuerat, & in Valachia a Barbaris obrutum, ad obscuritatem sane peruenerat. Hunc fortunæ ludum plerique reputarint, qui diuinæ sapientiæ, mortalium curam, & præcipue Regnorum, subtraxere, quæ quamuis & legibus & armis comparantur, diuino tamen arbitrio tribuuntur. Quis enim, nisi viderit, credere potuisset, Coruinam domum, ad vnius tandem adolescentis, eiusdemque captiui spem redactam, mox ita diuino iussu resurrexisse, vt ad Pannoniæ Boemiæque Regnum Deus euexerit, quod nunquam progenitoribus obtigerit? Sed hæc in sequentem librum transferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER IX.

POSTQVAM in Vngaria nunciatum est, Ladislaum repentina morte fuisse subreptum, & Matthiam Coruinum ad interregis Georgii manum peruenisse, haudquaquã tamen esse liberum, diuersis Pannones affectibus fluctuarunt. Tristitia non mediocris eos incessit, qui in Ladislai Coruini mortem conspirarant: contra vero, cæteri lætabantur, qui excussum è ceruicibus Alamannorũ iugum, inter se mutuo gratulabantur. Plures enim pro vno Reges subiuerant, quibus obnoxii, multa pro illorum libidine olim inique fuere perpessi. Et in primis præ ingenti lætitia, Coruinorum amici, admodum gestiebant: rati, iam interregni gratia, iniquissimã Ladislai cædem vlciscendi occasionem accidisse. Et profecto fecissent, nisi Regalia quæ instabant comitia, a Ladislao Gara, Comite Palatino, nuper indicta, prohibuissent, vbi Matthiam Regem declarare studebant. Verebãtur enim, ne si quid noui molirentur, initum pro Matthia consilium interturbarent: quare modestius agendum esse censuere. Michael Ziglagius eius auunculus, omnium consiliorum fauorumq; moderator erat, vir profecto magnanimus, militaris disciplinæ peritissimus, & auctoritatis prudentiæq; nõ paruæ compos. Quum Procerũ quorundam inuidiam intueretur, qui quondam in Coruinam domum conspirarant, vi potius, quam sententiis creandum Regem esse censebat. Aduersarios, quamũis populorum suffragia, nepoti haudquaquã defutura esse reputabat, armis tamen absterrendos, si quid per secessionem auderent, esse cogitauit, ratus id ex vsu admodum futurum. Quamobrem è Transsyluanis ac inferioribus Vngariæ partibus, item è Boemis, Polonis, Alamannisq;, dato stipendio, magnum sibi exercitum, ad numerum circiter viginti milium, comparauit. Non deerant pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab Elisabetha sorore prudentissima quotidie suppetebantur. Hæc enim, quum multum auri & argenti à viro accepisset, Ladislai morte nequaquam consternata, vt alterum qui supererat filium, aut ab inimicorum insidiis liberaret, aut ad Regni fastigium extolleret, insanas tũc pecunias erogauit. Non latebat aduenisse tempus, quo pro vnici filii salute ac dignitate impendere omnia oporteret. Quanquam hæc Michaele duce in Vngaria

in mensa semper habuit, quoad in eius manu fuit: nimium adolescentis indolem, ingenium, dicta, & mores admiratus. Quinetiam quotidie eum consolari, iubere bono esse animo, nihilque à se hostile vereri: dicere, se Ioannis Coruini nomen semper obseruasse, summa cum eo quondam beneuolentia fuisse coniunctum, tanti viri gratiam, beneficiorumque immortalium memoriam adhuc vsque adeo valituram, vt maxima quæque adolescenti adhuc sperare liceat. Auaricia tamen erat, quæ ipsum à reddendo Matthia remorabatur. Non enim latebat hominem, quantum mercedis hinc exacturus esset, quando tam affectate, non solum à matre, verum etiam ab Vngaris adolescentem repetitum iri sentiebat. Ad tantam igitur orbitatem Pannoniæ Boemiæque Regna redacta fuere, vt è nobilissimo altissimoque genere, ad mediocris fortunæ manus, ambo peruenerint. Hoc ad Pogiebrachium, quem nulla maiorum stemmata decorabant: ad Coruinum, illud recidit, cuius olim genus, ab vrbe Roma oriundū, nimia vetustate iam exoleuerat, & in Valachia a Barbaris obrutum, ad obscuritatem sane peruenerat. Hunc fortunæ ludum plerique reputarint, qui diuinæ sapientiæ, mortalium curam, & præcipue Regnorum, subtraxere, quæ quamuis & legibus & armis comparantur, diuino tamen arbitrio tribuuntur. Quis enim, nisi viderit, credere potuisset, Coruinam domum, ad vnius tandem adolescentis, eiusdemque captiui spem redactam, mox ita diuino iussu resurrexisse, vt ad Pannoniæ Boemiæque Regnum Deus euexerit, quod nunquam progenitoribus obtigerit? Sed hæc in sequentem librum transferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER IX.

POSTQVAM in Vngaria nunciatum est, Ladislaum repentina morte fuisse subreptum, & Matthiam Coruinum ad interregis Georgii manum peruenisse, haudquaquā tamen esse liberum, diuersis Pannones affectibus fluctuarunt. Tristitia non mediocris eos incessit, qui in Ladislai Coruini mortem conspirarant: contra vero, cæteri lætabantur, qui excussum è ceruicibus Alamannorū iugum, inter se mutuo gratulabantur. Plures enim pro vno Reges subiuerant, quibus obnoxii, multa pro illorum libidine olim inique fuere perpessi. Et in primis præ ingenti lætitia, Coruinorum amici, admodum gestiebant: rati, iam interregni gratia, iniquissimā Ladislai cædem vlciscendi occasionem accidisse. Et profecto fecissent, nisi Regalia quæ instabant comitia, a Ladislao Gara, Comite Palatino, nuper indicta, prohibuissent, vbi Matthiam Regem declarare studebant. Verebātur enim, ne si quid noui molirentur, initum pro Matthia consilium interturbarent: quare modestius agendum esse censuere. Michael Ziglagius eius auunculus, omnium consiliorum fauorumq; moderator erat, vir profecto magnanimus, militaris disciplinæ peritissimus, & auctoritatis prudentiæq; nō paruæ compos. Quum Procerū quorundam inuidiam intueretur, qui quondam in Coruinam domum conspirarant, vi potius, quam sententiis creandum Regem esse censebat. Aduersarios, quamuis populorum suffragia, nepoti haudquaquā defutura esse reputabat, armis tamen absterrendos, si quid per secessionem auderent, esse cogitauit, ratus id ex vsu admodum futurum. Quamobrem è Transsyluanis ac inferioribus Vngariæ partibus, item è Boemis, Polonis, Alamannisq;, dato stipendio, magnum sibi exercitum, ad numerum circiter viginti milium, comparauit. Non deerant pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab Elisabetha sorore prudentissima quotidie suppetebantur. Hæc enim, quum multum auri & argenti à viro accepisset, Ladislai morte nequaquam consternata, vt alterum qui supererat filium, aut ab inimicorum insidiis liberaret, aut ad Regni fastigium extolleret, insanas tūc pecunias erogauit. Non latebat aduenisse tempus, quo pro vnici filii salute ac dignitate impendere omnia oporteret. Quanquam hæc Michaele duce in Vngaria

curaret, obliuioni tamen filii liberationem minime dederat, qui Pragæ ſub Georgii ditione Regis detinebatur. Quum viuente Matthia, Viennæ, in artis magicæ diſputationem incidiſſemus, Matthiam memini dixiſſe, in captiuitate ſua, matrem de ſe ita fuiſſe ſollicitam, vt curſorem inuenerit, qui ſex horarum ſpacio, ex Vngaria Pragam ad filium proficiſceretur, totidemque rediret, literaſque & reſponſa referret. Cacodæmonum itaque miniſterio, per aera vectum fuiſſe credebant. Ioannem igitur Veteſium, Varadienſem tunc Epiſcopum, in Boemiam ea lege miſerat (paternorum ſane amicorum Principem, vna Budæ cum Ladislao captum, ac ſpectatæ fidei & prudentiæ virum) vt nunquam Pragæ recederet, donec quouis modo poſſet, filii liberationem tranſegiſſet. Quum ad Regem ille Boemiæ perueniſſet, nihil ſane aliud in captiuitatis cauſa, quam auariciam comperit. Quam quidem vbi auro facile curari poſſe intellexiſſet, pacta pro eo mercede, ad matrem rediit. Sexagies mille aureûm pleriq;, nonnulli quadragies, redemptionis pretium fuiſſe dicunt. Reuerſus in Vngariam, antequam Regalia comitia haberentur, vniuerſam Michaeli ac Eliſabethæ conditionem expoſuit: quam quum illi vltro accepiſſent, mox vna cum his, ad creandum Regem, diſponendaq; ſuffragia, vir conſultiſſimus, & grauiſſimus ille, animum intendit. Quum ad campum ergo Rachos, in Peſthi ſuburbanis, comitia ex more haberentur: in primis Michael cum multis copiis, ac eximio Procerum nobiliumque ordine, in regalia comitia deſcendit. Huc enim omnes Vngarorum Pontifices, Optimates, nobiles, ac vniuerſi Magiſtratuum ordines, ciuitatumq; Legati, ad creandum nouum Regem, ex veteri inſtituto armati coeunt. Michaelem hi Proceres ſequebantur, in primis Thomas Zechel præfectus Auranæ, Sebaſtianus Roſgonius, Ladislaus Caniſa, Pancratius Zenthmiclus, cæteraque Tranſyluaniæ ac inferioris oræ nobilitas: atque hi denique omnes, de quibus Ioannes Coruinus olim domi foriſq; fuerat bene meritus. Hæc enim gratiſſima multitudo, poſt amici mortem, parem quoq; rependere gratiam nitebatur. cedebat & illud, quod Coruinam cum ſua dignitatem vna coniunctam eſſe ſentiebat. Contra vero aduerſæ factionis Proceres Budam conuenerant: cuius principes hos fuiſſe memorant, Ladislaum Garam, Comitem Palatinum: Nicolaum Vilachum, Vaiuodam ſumma nobilitate pollentem, & Coruini hominis æmulatorem: Paulum Linduanum, Bani filium, regalium ianitorum Magiſtrum: cæterorumque nobilium ordinem non paucum, præſertim eorum, qui in Coruinam domum coniurarant. Hi omnes in Budenſem arcem plane conuenerant, & Michaelis viribus, conſilio & virtute admodum deterrebantur, afficiebantur quoque conſcientiæ ſtimulis, quod necis Ladislai Comitis non modo conſcii, ſed auctores habebantur. Angebat etiam metu, improuiſa Danubii congelatio, qua ſe ab inimicorum periculo parum tutos eſſe poſſe cernebant. Nam quarto idus Februarias, poſt vbi Michael Peſthum intrauerat, in ſequenti nocte, præter omnium opinionem, ſæuitia frigoris Danubius plane conſtitit, & glaciali ſe pauimento cunctis tuto calcandum dedit. Aduerſarios proſpectabant numero, armis, equis, & animo longe ſuperiores, vt exitus oſtendit. Quinetiam Coruinæ factionis multitudo ingẽs, ſuperato Danubio Budam venit, vt vi coactos, qui Budæ erant, in comitia deducerent. Metum hunc Michael intercepit: nam edicto ſuo, comitiorum libertatem promulgauit: crebris qui Budæ erant internunciis omnes, data fide, in comitia traxit. In medio deinde campo, quando plures in comitiis dies acti ſunt, furcas, laniariamq; menſam propoſuit graui edicto, quicunque Matthiæ ſuffragia reddere recuſarent, præſentaneam mortem interminatus eſt. Quo quidem tetro ſpectaculo, non parum aduerſarii conſternati, extinctam ſuffragiorum libertatem, quamuis ægre ferrent, queri tamen haudquaquam audebant, ne ea mox audire ac pati cogerentur, quæ multa grauiora forent. Quum rogati eſſent Proceres in campo dicere ſententiam, Michael, qui conuentum vniuerſum inſtructa acie circumuenerat, in medium prodiit, atque ita exorſus, Miſerabile, inquit, Regis fatum, nos huc Proceres adegit, vt de nouo Principe decerneremus, quo nullo modo carere poſſi-

repossumus: sicut nihil est, quod grauiorem deliberationem postulet, ita ne omnia misceantur, eamq; perditum, nihil celeriorem consultationem exposcit: in mora, multa dissidia prauæq; sententiæ oboriuntur, quæ à publica vtilitate animum diuertunt. si bonũ Regem sortimur, nil melius: si malum, nil peius Reipublicæ accidere potest. Postquam illa sanctorum Regum fausta propago, in Maria defecit, & alienos Reges mendicare coacti sumus, quæ mala pertulimus, omnes iam diu nouistis. Nunc ad eam orbitatem redacti sumus, vt quo confugere liceat, neminem habeamus. Quinetiam si peregrini Reges disquirendi essent, nemo succurrit, cui Regnum tuto committere possimus. Eadem difficultate Boemi paulo ante laborarunt, & ne externis publicam salutem crederent, ad indigenas recurrerunt: rati, suos multo diligentius fideliusq; Rempublicam, quam alienigenas esse gesturos. Georgium Pogiebrachium, cuius in longa gubernatione iusticiam, virtutem, prudentiam & integritatem sat exploratam habuerant, repulsis competitoribus externis, suum Regem declararunt: neque declarasse pœnitet, pigetue, quum Boemia, quæ sub Sigismundo, Alberto & Ladislao tam diu ac misere fluctuauerat, nunc eius probitate sapientiaque quiescit. Nos autem quæ nobis ex vsu sint, alieno periculo discere, Proceres, scitũ est quidem, & laudabile. Si Gubernatoris nostri filium potissimum eligendum censuerimus, nihil fortasse Reipublicæ salubrius decernere videbimur. Cum externis competitoribus repulsam omnino dandam esse iudicem, si de Vngaris optio est habenda, Matthiam ego Coruinum eligendum esse censeo: vt veluti patre tot annos gubernante, ab intestinis externisque malis omnibus liberati sumus, ita imperante filio, nos in posterum liberemur. Quam faustæ ac generosæ sit indolis, quam diuino ingenio, & quanta animi magnitudine, ac laudis ardore nunc æstuet, sat cuique vestrum constare puto. Non a patre (mihi credite) degenerabit, cum paterno nomine ac laude certabit; in castris natus est, altus in sago, in veteranorum contuberniis educatus, à teneris hic didicit vnguiculis, Turcarum tumultus & aciem nõ expauescere: pugnare sub vinea, & centurionis præcepta seruare, ab equo ac pedibus iuxta dimicare, ad palum quotidie exerceri, transnare sæpe Danubium, & per frigus & æstum sub galea diem ac noctẽ agere, laboris & inediæ fieri patientissimum, nil magis quam hostilem aspectum anhelare, singulari certamine admodum delectari, in castris cum sociis simulachrum quotidie belli agere, nil ignauia & desidia magis abominari, contra nil bello plus appetere. accedit ingenita mansuetudo, pietas & morum elegantia cum summa honestate coniuncta: religio insuper ingens, & intempestiua sapiẽtia. Nisi per hunc, veluti per patrem, in communem salutem asseramur, nil profecto aliud succurrit, quo spes nostras rectius intendamus. Nisi ad sanctas Coruini reliquias confugiamus, nos cætera consilia defecere. Neque obliuioni tradendum est. quid immortalia diui patris beneficia nunc exposcant, qui dum vixit, præter gloriam virtute sua partam, nihil pro seruato Regno, pro defensata semper Christiana Republica, pro cæsis, fusis fugatisq; toties olim Turcis, præmii viuus accepit, liuor edax omnia denegauit: quin etiã nisi sat ipse iam cauisset, extremis hunc inuidia suppliciis affecisset. Quid nam à nobis peteret, si loqui posset? nimirum clarissimus propugnator ille vester, nil aliud pro tot immortalibus in vos meritis postularet, nisi vt infandam turpitudinẽ, quam ex iniquissima filii cæde intulistis, quando nil prohibuistis, honestissima Matthiæ electione deleatis. Hoc vestrum officiũ, hoc paterna merita, hoc regni orbitas, & res demum ipsa postulat: hoc ille non tam, vt suæ domus gloriam augeret, cui sat vivens nominis acquisiuit, quam vt Reipublicæ commodo salutiq; consuleret, petere videretur. Verum si quid priuati commodi ratio, vel inuidia, ingratitudoue hominum virtuti abnegat, rependit id cumulatissime Deus, qui neq; bona neque mala facinora pro irritis vult haberi: is est, qui Regna curat humana, & sua voluntate imperium piis mẽtibus effundit. Omnis à Deo potestas destinatur, & voluntati suæ quandoq; obuersari, haudquaquã tamen resistere possumus. Matthiam pater multo vehementius altero coluit, & amauit: spem omnẽ in eo collo-

cauit, præsagiens maximum quid in eo futurum: augebat opinionem Capistranus, pater ille sanctissimus, quippe qui introductis à patre filiis ad officium, Matthiam semper ad dextram, ad sinistram contra Ladislaum, eo natu longe maiorem, sibi collocabat. Rogatus à patre, cur præpostero ætatis ordine in filiis vteretur, aperte respondit, prope diuinitus admonitus, id non ab re fieri: quando minor alter Alexander, & acerrimus fidei propugnator, ac Rex futurus esset: maiori mors immatura laudis iter interciperet. Aiunt insuper, quum a Ladislao Rege Viennam, cæso fratre, duceretur, illudentibus Alamannis, quod Rex hic Vngariæ esse vellet, Matthiam intrepidum respondisse, Ac vester etiam, si vixero. Dimitto magarum carmina, quæ certum huic in Mysia, cum patre militanti, Regnum portendebant. Nos fatorum seriem inuertere non possumus: mihi autem illud Proceres certum est, ne voluntati diuinæ, publicæ vtilitati, ac numini æquitatis aduersari, & adolescentem, quem Regno dignum, paterna in nos beneficia iam fecere, legitimo honore defraudare videar, Matthiam Regē declarandum esse censere. Quod si refragantium iniquitate assequi non licebit, ab isto regnum gladio accipiemus. Obiicerent aliqui ætatem adhuc Regnō immaturā, vindictæq; fraternæ suspicionem: quid est quod prius quam obiiciatur, non continuo confutetur. Dimitto præcocem sapientiam, & eius ingenii diuinitatem. Non desunt tot Patrum Procerumq; consilia, quę quotidie ille sectetur: vester is alumnus erit, & in gymnasio sapientiæ vestræ, perquā docilis exercitabitur animus. Nihil vobis aget inconsultis, Regem habebitis, quem sanctissimis artibus & disciplinis, pro arbitratu vestro excolere poteritis. Maiorum natu, ac omnium optimatum, semper fuit maximus obseruator: quare nihil est, cur vos ætas ipsa deterreat: ad vlciscendum nunquam animum intendet, nouistis omnes animi magnitudinem. Quemadmodum in aliis rebus, ita in hac potissimum, patris ingenium imitatur, cui mors erat dissimulare potius iniurias, quam vlcisci: inimicum officio cōciliare, & nihil viro dignius existimare, quam vincere seipsum. Furorem facile coercere, ac dicere, nullam maiorem vindictam iure censeri, quam quum possis iniurias omnes ex ingenita probitate remittere. Quinetiam si pedibus in hanc sentētiam veneritis, vobis ipse polliceor, ac ita grauissimo id iuramento sanciendum esse curabo, nullas ipsum vnquam iniurias recogniturum: parsurum omnibus, & illis potius indulturum, à quibus se læsum esse senserit: vt eorum potius, quam paternorum amicorum beneficio, Regiam dignitatem adeptus esse videatur. Proinde nullius animum ista suspicio à recto iudicio declinare debet. Quinetiā ne pro imperio libidinis Alamannicæ, misella Vngaria redderetur, diriperetur que: illud quoq; considerare debetis, quot pericula, quot iniurias, quot crimina, quot insidias domus ista pertulerit. Ioannes olim à Comite Ciliæ semper insimulatus, ac eius vexatus est insidiis: Ladislaus iniqua morte mulctatus: Matthias in exilium ductus, & nunc sæuo carcere maceratur. Adolescens patre simul & fratre orbatus, immo ni ad Regnum diuina ope seruatus esset, ad parem cum fratre cædem, quamuis parum abfuerit, iam raptus esset. Coruina gens quæ tot annos à Turcarum & finitimorum nos bello liberauit, cuncta quæ Reipublicæ mala imminebant, ipsa subiuit: & quando ad salutem Vngariæ nata fuit, nunc etiam pro publica se incolumitate deuouit. Quamobrem Pontifices, ac Optimates, omnesq; magistratuum ordines, & Legati, vos cum vniuersa nobilitate, nunc oro & obtestor, vt immortalium Ioannis Coruini beneficiorum memores, filium, sine vlla secessione, Pannoniæ Regem esse iubeatis. A numinibus diuûm, oraculis & auspiciis haudquaquam dissentiendum esse censeatis. Illum optate, qui sanctissimis Patrum conscriptorum consiliis parêre non recuset, nullisque malis opinionibus & concupiscentiis, pectori altius inhærentibus, deprauatum animum habeat. Illum salutate Regem, quem gloriæ cupidum, ad publicam salutem ac Regni vtilitatem educare possitis. Suspicionem quanque grauissimam, & priuati (quæso) commodi rationem deponite, vt sine vlla contentione seditioneque salutarem vobis Principem eligatis. Quod vt faciatis, per Deûm hominumque fidem, per

patriæ

patriæ charitatem, vos omnes iterum iterumque oro & exoro. Quum hæc Michaël verba feciſſet, multorum animi ſedati ſunt. Pars magna Procerum, Michaelem ipſum optandum Regem eſſe prædicabant, quod ille nepotis gratia obnixe recuſauit: & plerique ſententiam partim metu, partim illius oratione victi, quum ab inſtructis circum legionibus obducti forent, extemplo mutarunt. Nicolaus Vilachus, qui nobilitate generis, & animi magnitudine, non paruaque geſtorum gloria, ſe Regno dignum arbitrabatur, inuitus ſpe ſua excidere videbatur. Ladislaus Gara Palatinus, & præſtantia ſanguinis, & ſupremæ poteſtatis auctoritate, pari quoque ambitione laborans, haud facile cedebat. Imperator item Fredericus, in cuius manu adhuc corona ſacra ſeruabatur, in ſpem etiam adductus, clandeſtinos non ſine nomenclatore fautores habebat: ſed inter armatas acies, quum nemo reluctari iam auderet, ac paſſim aſſentiri: quamuis pars maxima Michaelis ſententiam approbaſſet, Palatinus tamen in diem poſterum differendam rem eſſe cenſuit, vt de futuro Rege communique ſalute, res haud citra Procerum concordiam tranſigeretur. Quinetiam ipſe Nicolaus & Paulus, ad declinandum furorem armatorum, qui ceruicibus imminebant, & ad protegendam inuidiam, Michaelem recte compoſiteque loquutum eſſe, verum ſecretiora hæc colloquia poſtulare dixerunt. Res in poſterum prorogata, ſeceſſionem & diſcordiam repulit, hoc temporis interuallo extincta ſeditio. Pontifices rem vtrinque tractantes, ad concordiam redegerunt. Palatinus & Nicolaus, cæterique factionis eiuſdem, vi ac metu adacti, dummodo his nunquam Ladislai cædes obiiceretur, & veterum iniuriarum, ac vltionis obliuio in perpetuum aboleretur, ſacroſanctoque iuramento ſanciretur, Michaelis ſententiam ſe approbaturos eſſe promiſerunt. Id libenter, vt ſpoponderat, à Michaele factum, fœduſque percuſſum.

In ſequenti deinde die, in ſecreto conuentu, vnico omnes aſſenſu, Matthiam Regem declararunt: quem aliquot ante dies, vulgus, puerique Peſthani, per compita, vicos ac fora paſſim exclamarunt. Quod quum inimici exaudiſſent, à populari & diuina voce nequaquam diſſentiendum eſſe iudicarunt. Infantium plebiſque clamores ab aduerſariis nunquam reprimi potuere. quinetiam illud pro ſummo miraculo habitum; nondum in conclauibus, ab Optimatibus, Pontificibus, nobilibus, & Legatis Rex ille declaratus erat, quum in Peſthana baſilica, ſacerdotum collegium, haud ſecus atque diuinitus admonitum, Ieſu optimo maximo, diuæ Genitrici, cæteriſque diis patriis cum ſummo plauſu intentiſſimoque concentu læti gratias agebant. Poſtquam autem publice declaratus eſt, vniuerſa in gaudium & feſtiuitatem conuerſa eſt Vngaria. Omnis ætas per pagos & oppida, varia publicæ hilaritatis ſimulachra edere, quæ priſcis nunquã Regibus exhibita fuerunt. Tubis, tympanis ac fiſtulis, præterea ſaltatione cantuque paſſim exultare, fauſtas acclamationes per multos dies ingeminare. Matthiæ Coruino, Regi noſtro, feliciter: patris patriæ filio, feliciter: liberatoris noſtri gnato, feliciter: Coruinis reliquiis, feliciter: Matthiæ ſpei noſtræ, feliciter: Pannoniæ Principibus, hunc declarantibus, quoque feliciter: Vngariæ demum vniuerſæ, feliciter. Hic à ſæuo nos externorum liberabit imperio: hic paterno more de Turcis triumphabit: hic nos à Boemorum latrociniis & populationibus liberabit: hic Polonos abiget, & Alamannorum ſuperbiam attenuabit. Supplicationes pro nouo Rege indictæ, & ſacra paſſim celebrata. Præterea in eodem quoque conuentu, quum Matthias annos ſeptemdecim natus eſſet, & nondum tanti Regni compos exiſtimaretur, Pontifices cum Optimatibus decreuere, vt adoleſcenti Gubernator adiiceretur, ne quid ex inſcitia ac parua rerum experientia, detrimenti Reſpublica pateretur. Quare antequam conuentus ille ſolueretur, ex decreto Patrum, Michael Gubernator pronũciatur, & in quinquennium poteſtas ſumma traditur: vnde non mediocris eſt inter auunculum & nepotem ſuborta ſimultas & diſcordia: quam Principes quoque aduerſæ factionis, qui illi nimis inuidebant, adauxere. Itaque Michaeli Gubernatio data, & adducenti Regis negocium delegatum. Hic mox Georgio Regi prius lite-

Matthias.

ris, deinde Legatis Matthiam Vngariæ Regem declaratum esse nunciat: rogatque, vt ad Regni fines adducat, pactum redemptionis precium, non defuturum esse significans. Post, vbi Boemiæ Regi inter cœnandum literis publicis ea nunciata sunt, quę rumor prius effuderat, accubantem sub se in imo loco Matthiam, continuo superius ascendere, sibique præsidere iussit. Ast ille, rei insolentiam admiratus, qui ante grauissimam sibi fraternæ necis & inique captiuitatis tristiciam indixerat, quasi in repentinam spem tractus, iam stabat attonitus, & ne ludibrii gratia nouitas illa fieret, extimescebat, percunctatus, cur id ita præpostere fieret, cœnare interim iussus est, exacta cœna, faustũ ac felix nũcium exauditurus. Subticuit adolescens, & spe completus cœnare non poterat. Post cœnam, Rex, quid mihi Matthia (inquit) exsolueris, si summam inauditamque tibi lætitiam nũciaro: nonne cumulatissima pro tanto gaudio mihi præmia referes, & quod à te postulauero, vltro concedes? At ille, Nil mihi, Rex, libertate lætius esse potest, quam si concesseris, perpetuam, si potero, gratiam, etiam quamcunque petieris, me recipio relaturum. Qui in aliena manu sunt, quando cogi possunt, iuberi, non exorari debent. Tunc iste: Salue (inquit) Matthia Rex Vngariæ, salue Pannoniæ Princeps, diuino potius quam humano suffragio declarate. Te Vngari Regem, propter immortalia diui patris tui beneficia, propter generosam tuam indolem, & spem ingentem, quam ex te nuperrime conceperunt, vltro Regem ad campum Rachos & Pesthanam vrbem declararunt, vt veluti à Coruino quondam recte ac sancte gubernati liberatiq; fuere, ita nunc à Coruinis etiam reliquiis, in posterum liberentur. Te sub diuina tutela fuisse non ambigo, te Deus ad tanti Regni fastigium idcirco reseruauit, vt non modo paterna vestigia imitari, sed data tibi maiori potestate, illius gloriam superare posses. In mensa te mihi idcirco præposui, vt te Regem longe potentiorem factum esse intelligeres. In pari hoc anno fortunæ dexteritate versamur, vix menses tres intercessere, post Ladislai Regis obitum, vtrunq; nostrum, ad dignitatem Regiam diuina clementia (vti vides) euexit: vtranque domum tanti decoris expertem, vsque adeo illustrauit, vt immortales Deo gratias debeamus: atque si viri esse voluerimus, perpetuæ comparandæ gloriæ occasione nõ caremus. Proinde age (quæso) perpetuum inter nos fœdus, Matthia, percutiamus, percussumq; sacrosancti coniugii vinculo ac pignore sanciamus, mutuis nostra Regna consiliis & auxiliis tueamur. Quippe turbulenta sunt studia hominum, varia, voluntatesq; admodum inconstantes, ambitione, inuidia nouitateque nobilitas & plebs iuxta laborat. Quare gnatam, Coruini thoro non indignam, nunc data fide, te vxorem ducturum esse recipito, cum dulcissima coniuge imperato, ad extremum Matthia fili liber esto: & quando Regnum adeptus es præpotens & opulentissimum, tuum socerum, tuæ salutis & libertatis auctorem, quo faustissimi coniugii graues sumptus facilius subire possit sexagies mille aureûm, à tuis me patienter accipere tolerato. Postulatis Matthias annuit, & maiora quoque concessisset, dummodo se in libertatem assereret: quin & gratias egit, cuncta quæ petierat, inuiolata se fide præstiturum esse recepit. Dum hæc ita in Boemia geruntur, Michael soluto conuentu, quamuis Proceres cum Pontificibus Budæ remansissent, vt adfuturum Regem expectarent, Corporis tamen Christi ædiculam adiit, ne Ladislai nepotis corpus inter parricidas iacere pateretur, neue insigni nota generosi nomen iuuenis inureretur, non sine multis lachrymis, ex infami tumulo eruit, Albamque in Transsyluaniam transtulit: persoluit ibi funebria iusta, & prope parentis monumentũ collocauit. Post hæc, quum adducendus sibi Matthias esset, mira celeritate rem peregit. Nam eadẽ hyeme antequam inita glacies solueretur, Regem introducere studuit. Primum cum exercitu, & magna Optimatum turba, Strigonium venit: cum Ioannes Varadiensis, Thomas Zechel, Sebastianus Rosgonius, & Ladislaus Canisa, cum Pancratio sequebantur. Item Petrus Zekoli, Ioannes Chianadiẽsis nunc Episcopi pater, vir impiger ac strenuus, qui exercitui à Michaele præfectus erat. Nam quum assiduo Turcarum bello claruisset, longaque armorum experientia præpolleret, perpetuum

tuum Regis auunculus hunc sibi præfectum asciuerat: quem nunquam antea infeliciter pugnasse nouerat. Ad Strigonium omnes, sicco pede Danubium traiecere: mox continuatis itineribus, in Morauiæ fines contenderunt. Dum iter faciebant, per internuncios quotidie Georgium Regem, vt quam ocyssime posset, Matthiam ad Regni fines adduceret, admonebant: significantes postulatam adfore pecuniam, ex eiusque sententia se cuncta facturos. Nec minore quoque ille celeritate properabat, vt promissa præstaret, Regem Pannonibus redderet, ingens hinc denique auri pondus acciperet. Quare magnum quoque exercitum ipse comparat, vt pro dignitate Regem ac generum in Vngariam restituere videretur. Quum ad præstitutum vtrique diem, ad Stratniczam vrbem, ex composito conuenissent, nonaginta milibus passuum à Strigonio remotam, in ripis Morauæ amnis, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, inclinante sole castra posuere: postero die, instructa vtrinque acie, Matthias quum productus in medium, in opposita ripa apparuisset, ingeniculatæ continuo legiones, Regem Vngariæ consalutarunt, adoraruntq;. Plausus cum lachrymis ex immodica lætitia exuberantibus, tam ingens per horam editus, & tantus tubarum clangor, tympanorum tinnitus, & æ nearum machinarum crepitus, passim effusus est, vt cœlum collidere videretur: his quoque militaris clamor adiectus, & faustæ cohortium acclamationes, congratulationes gestiētium insolentes exauditæ. Certatim lætitia cum plausu aliquandiu edita, quæ vbi paululum expleta est, Proceres sese propius admouere, id ipsum fecere Boemi, vt mutuum facilius colloquium exaudirent. Tunc Ioannes Vitesius Varadiensis Antistes, veluti Pater patratus, hæc in ripa fluminis verba fecit: Salue Matthia Rex Pannoniæ, quem publicis votis, quod nemini vnquam contigit, omnibusque suffragiis, Senatus Populusq; Vngaricus, Principem & Regem suum esse iussit, salue spes vnica Pannonicæ gentis: saluete Coruini generis sacrosanctæ reliquiæ: faustum & felix tibi vniuersæque Pannoniæ sit hoc Regni tui auspicium, & Christianæ fidei admodum salutare. Te tua properare iubet Vngaria, capere Regni habenas, iuste regere, tuique Imperii fines late tueri. Quantum tibi timuerit, quam affectate repetierit, ex his comitiis nunc intellige, quibus maluit te adolescentem optare Regē, quam consummatos consilio, experientia & ætate viros iam sortiri. Te ad regnandum natum esse intelligit: & quod sub clarissimo patre tuo experta est, id omne in te requirit, speratque futurum. Coruini ductu & auspiciis gubernata, imminentia cuncta pericula superauit: diu floruit, & multa bella prosperrime gessit. Maximis repulsam Principibus ipsa dedit, vt Coruinis quoque auspiciis regeretur. Te nō modo alterum patrem, verum etiam in maiori potestate situm, paternum omne nomen superaturum esse sperat. Sibi certum erat, te non modo redimere vbicunque fores, sed etiam, si id negatum esset, vi obstinate repetere: vbicunque alieno facinore occubuisses, mortem armis vlcisci statuerat. Verum tot periculis clementissimi Regis Boemiæ prudens animus occurrit, qui mira calliditate ex Alamannorum te manibus eripuit, vt te Vngaris conseruaret. Quamuis hoc fuerit humanitatis & societatis officium, Vngaria tamen perpetuo loco beneficii id haberi iubet. Immortales nunc gratias agit, & data referendi copia, cumulate rependet. Ne igitur de ingratis benemerita esse videatur, id auri pondus dono dat, & quum res tulerit, maiora datura est: perpetuam Boemis amicitiam defert, & immortale Pogiebrachiorum beneficium, nunquam apud se interiturum esse pollicetur. Quodcunque Matthiæ, Proceres, cum vestro Rege conuenit, id vniuersa Vngaria ratum ac firmum esse iubet. Quinetiam quod Regem nostrum incolumem præstitistis, & cum tam magnifico apparatu, ac nobilissimo equitatu honestatum adduxistis, ne parum quidem huic beneficentiæ vestræ nos debere profitemur. Proinde Matthiam reddite, & initum à Matthia cum inclyto Rege vestro fœdus, vtrique perpetuo conseruemus. Vix ista dixerat, cum non sine pecuniarum essedo, fluuium mox traiecit, Victorinumq; Regis Boemiæ filium, in secretū acciuit: pactamq; mercedē, rite illi persoluit. Dum solutio ipsa transigitur, Matthias ab aduersa ripa immortales patriæ

genti gratias agit, quod Regno indignum,& adhuc impotem, supremo & diuino pene munere honestarit. Sat patriæ se debiturũ arbitrabatur, si publico duntaxat nomine repeteretur. Ad hæc polliceri, se nunquam vitæ suæ parsurum, nec labores assiduos, & grauissima quæque pericula recusaturum, ne temere à patria, tanta dignitate decoratus esse videatur. Ictum cum Rege Boemiæ fœdus, recte sanctēq; omnino seruaturum. Vngaros demum, & Boemos, de se bene sperare iubet, ingenue pollicitus, se per vniuersum vitæ tempus, vtrosque sine discrimine tractaturum: atq; nil aliud enixius curaturum, quam explere spes hominum, expectationi patriæ satisfacere, à paterna virtute non degenerare, & ingratitudinis apud vtrosque crimen euitare. Vix hæc potuerat effari pientissimus adolescens, cum lachrymarum profluuio victus obticuit. Boemi quicunque aderant, initam amicitiam & societatem, sancte seruandam esse affirmarũt, vires & arma Vngaris ac Regi offerũt, cum promptissimis semper auxiliis, quandocunque opus fuerit, se præsto adfuturos pollicentur. Transacta mox solutione, Victorinus Dux, & Ioannes Antistes, vtrunque exercitum, datis post initum ab vtroque Rege fœdus dextris, mutuisque complexibus confirmare iubent. Regem vtrinque præreuerenter salutant, & certatim se mutuo amplexantur, multæ præ lætitia lachrymæ vtrinque fusæ. Rex à Victorino dimissus, ad sua castra traiecit, Boemisque Proceribus, qui Budam vsque ipsum comitari contendebant, gratias egit, mox vtrique vno eodemque tempore digrediuntur. Vngari, recepto Rege, longis itineribus Budam properãt, vt antequam glacies dissoluatur, Danubium traiiciant, quacunque iter faciunt, ex pagis & oppidis gratulabunda in occursum omnis ætas effunditur, inaudita vbique lætitia celebratur. Quin etiam aniculæ, pueri, senes, & rustica passim turba, Matthiam circumfundunt, salutant omnes Regem. Manus & pedes deosculantur, fausta & felicia cuncta precantur, vbique spes Vngariæ, deliciæ orbis, assertor patriæ, Pannonięque salus ingeminatur. Inter plaudentem festiuamque multitudinem, Matthias tanta popularitate, clementia & mansuetudine vtebatur, vti mirum in modum populorum animos sibi conciliaret. Gratiam, quam sibi patria memoria promeruerat, affabilitate, ac præcoci pietate sua vsque adeo augere, vt in amorem obseruantiamque sui, hominum pectora cuncta succenderet: hos fratres, patres illos, hanc matrem, sororem istam, appellare: se amplexandum deosculandumq; omnibus, vltro ac passim exhibere, magis alienæ, quam propriæ saluti congratulari, inter milites conductu decoro simul ac lepida comitate versari, ad imminentia grauibus quandoque verbis bella succendere, de comparanda demum laude semper verba facere. Quum Strigonium paulo ante calendas Maias, circiter Sarcophaga festa, peruenisset, glacies quæ dudum fatiscere cœperat, ne satis quidem tutum exercitui transitum pollicebatur, læti tandem equites, contempto periculo, & labante sæpe glacie, maxima ex parte traiecere. Cæteri ad Pesthum transiuerunt. Quin & Danubius hilaritati publicæ indulgere & gratificari videbatur, quandoquidẽ in tam propera festinatione, temerarioq; transitu, nemo periclitatus est: Coruina id fortuna factum, omnes esse fatebantur. Postquam in sequenti die Budæ appropinquarunt, omnes Pontifices Optimatesque ac nobiles, qui conuenerant, item Prætor vrbanus, cum singulis ordinibus magistratuum, præterea cuncta collegia sacerdotum solenni pompa, deos & sacra ferentes, obuiam prodeunt, & sacros rhythmos concinunt. Occurrit etiam populus vniuersus, vt summo plausu, ac eximiis acclamationibus, nouum & exoptatum Regem excipiant. Quinetiam & Iudæorum turba, in occursum exiuit, præferens Veteris Testamenti tabulas, & inter primos salutato Rege, maiorum priuilegia sibi confirmari obtestatur, & supplicat. Ad portas vrbis, à ciuibus sub vmbella Rex excipitur, & antequã in vrbem admittatur, exoratus à Prętore, libertatem, leges, sanctiones, decreta Senatus, ac cæteras immunitates ab antiquis Regibus impetratas, se nunquam violaturum, adiecto iuramento pollicetur: id ipsum, antequam in arcem admitteretur, vniuersis Regni Optimatibus Pontificibusq; promisit. Introductus in vrbem, recta in basilicam diuæ Genitri-

nitricis ducitur: quū ante prætorium iter faceret, supplicantibus noxiis, quos olim quæstor in vincula coniecerat, vt omnibus fausta felixque foret præsentia Regis, patefacto carcere liberantur. Quum in templum venisset, Iesu Christo optimo maximo, ac diuæ Genitrici, sub cuius tutela degit Vngaria, gratias egit: seq; iura sacra inuiolata seruaturum affirmauit. Hinc in Regiam ductus est, & plausus togatorum pariter & sagatorum tantus per compita, vias, & fora editur, vt cuncta publica lætitia compleri viderentur. Quum in regia consedisset, ad componenda Regni negocia animum aduertit. In auditu mirifice omnium expectationi satisfecit, laudabant vulgo cuncti mores adolescentis, quod dignitatem Regiam præter ætatem, à principio tam probe seruaret: etiam & illi qui cōtra sentiebant, eius præsentia conciliati sunt. Ioannes Varadiensis Episcopus, Dionysius metropolita, cæterique Pontifices, nunquam ab eius latere discedebant. Quinetiam Michael eius auūculus, Sebastianus Rosgonius, Ladislaus Canisa, Petrus Zocholi, cæterique paterni amici, idipsum faciebant, veriti, ne vitio ætatis aliquid committeret à sua dignitate alienum. Contra ipse, à principio de grauissimis rebus, nihil vnquam inconsultis Pontificibus & paternis amicis ac Proceribus, decernere voluit, siue referebat aliquid ad Senatum, seu ferret ad populum, qua grauitate ac eloquentia vtebatur, admirabātur omnes. Quum rogati Pontifices Proceresque sententias dicerent, attente & perquam diligenter exaudiebat. Dissidentes inter se Patres conspicatus, haud irreuerenter quādoque increpabat, si quam ex inuidia simultateq; secessionem in Senatu fieri sentiebat: contra vero, quandoque patiebatur non inuitus, haud ignorans, priuatis sæpe æmulationibus & inimicitiis crescere Rempublicam. Quinetiam aliena dicta sic argute confutabat, dictasq; sentētias improbabat, vt suæ quenq; sententiæ pœniteret, ac id ingenue fateretur: quem prius ex paterna memoria diligebant, mox obseruare ac tacite Reuereri occœpere: spem quoq; initam non confirmauere solum, verum etiam auxere. Auunculus, qui Gubernationis munere fungebatur, ac rerum omniū auctor haberi cupiebat, ab eo nōnunquam increpitus, sententiā mutare coactus est. Nicolaus Vilachus, Palatinus, & Paulus cæteriq; aduersarii, spectato Regis ingenio, quem præter ætatem circumspectum esse cernebant, è magna spe deciderunt. Sperabant enim, inconsultæ adolescentiæ gratia, præceps in Rege consilium, quotidianos errores, crebras in regendo iniurias, quibus non mediocris deinde pœnitentia Vngarorum animos incesseret, & magna rerum mutatio sequeretur. Nicolaus, qui regnum præ nobilitate generis, opib. & auctoritate nimis anhelarat, & in comitiis vi coactus Matthiæ cesserat, nunquam adolescentem talem futurum sibi persuadere poterat. Hunc supra ætatem, cuncta prudenter & honeste disponere, nimis angebatur. Auunculum eius omnia gubernare, fauere amicis, & suos extollere, perquam ægre ferebat. Socii factionis eiusdem, pari quoq; liuore affecti, admodum cruciantur: dissimulandum tandem dolorem aliquantisper censuerunt, donec aliquid occasionis daretur, qua noua moliri possent. Interim criminibus, dolis, & insidiis Michaelem circumueniendum esse decernunt. Regem frequentant, fidem charitatemq; magnam simulant, præstant obsequia, & data occasione, pro virili sua, Michaelem in inuidiam Regis adducere clam enitūtur. Rex autem ab amicorum consiliis non recedit, ad bene regendi disciplinam animum intēdit, veri Principis artis sibi insitas recognoscit: iustus & assiduus in dicendo iure, in puniendo clemens, in miserabiles pius, in gubernando prudens ac solers, in periculis grauibusq; rebus magnanimus & audax, in agendo cautus & sagax, gloriæ plus æquo cupidus, & ad simulandū dissimulandumq; nimis idoneus. Cum senioribus simplicitatem quandam sæpe præ se ferre, callide quæcunque mens mala ferret, elicere, obliqua consilia intelligere, & corda hominum cautissime perscrutari, difficulter alienis artibus falli posse videbatur. Quum Regni habenas accepisset, ad recuperandam sacram coronam, quæ in Frederici Imperatoris manu erat, animum aduertit: quando citra sacrosanctum diadema, legitime Regno potiri, haudquaquam posse putabatur. E senatus consulto, Ioannem

Episcopum Varadiensem, ad Imperatorem cum duobus Optimatib. mittit, qui eam repeterent. quum hi Viennam ad Cæsarem venissent, & apud eum mandata exposuissent, continuo sibi verba dari intellexere. Re infecta profecti, Budam redierunt: Imperator enim quum secum reputaret, coronam in potestate sua esse, sine qua nemo Rex legitimus dici poterat: & in citeriore multos Principes Vngariæ sibi fauere, in spem Regni maximam concidit: qua si forte animum abstinere potuisset, multo sibi Pannoniæque melius profecto consuluisset. Confirmabant quoque spem eius, Nicolaus, Ladislaus, & Paulus, & cæteri, qui in Matthiæ coronatione aduersari voluere: hi nanque clandestinis quotidie internunciis ad id Imperatorem incendebãt, non tam vt eum Regem haberent: multa pollicentur, quam vt illius viribus & auctoritate Mathiam Regno eiicerent, & ipsi deinde pro sua libidine imperarent. Sed Nicolaum sæua regnandi cupido in primis incesserat: quare factum est, vt nihil per Legatos impetrare potuerint. Fredericus etiam, adolescentem fluctuosissimo Regno potitum, facile contempsit: sperabat hunc, nedum suis viribus, sed Optimatum quoque factionibus, id facile amissurum. Proinde factiones alebat, discordiarum semina spargebat indies, & infusa dissensione nutritisque factionibus, in Pannoniis imperare studebat. Addebat animum, humile ac obscurum Matthiæ genus, vt ipse reputabat: ratus adolescentem peregrina gente natum, è Valacho patre, nunquam tot inter nobilissimos Principes, cognationibus, amicitiis opibusq; præstantes, diu regnaturum. Nos autem prius quam bella ductu auspiciisue suis gesta, grauesq; in regno motus & seditiones attingamus, de ipsius origine copiose dicendum esse duximus. *Matthiæ origo.* Matthiæ regi, quemadmodum supra dictum est, Ioannes Coruinus pater fuit, Budi Valachi filius, in paterno pago natus, quem nostra quoque tempestate, Coruinum dicunt, imperante Sigismundo, à quo virtus eius & animi magnitudo primum cœpit intelligi: mater vero Elisabetha Silagia, virago semper habita. is veluti sæpius à parentibus acceperat, quum adoleuisset, se Romana gente natum affirmabat: referebat genus in Coruinos, qui inter priscas Romanorum familias numerantur. Generoso sanguine succensus, & Transsyluaniæ finitimus, in prouinciã venit, à principio in Chyacorum familiaritatem se insinuauit. adaucto mox animo, ingressus Vngariam, Francisco Chanadino seruire cœpit: cui vsq; adeo charus fuit, vti pro filio haberetur. Sub hoc fausta tyrocinii auspicia sortitus est, cliens deinde Demetrii Zagrabiensis Episcopi factus, quum ignaui expers ocii foret, & Sigismundum Imperatorẽ, quem in Italiam profecturum audiuerat, continuo sequutus est, vt Romanos progenitores, ac rerum dominos inuiseret. Militaris disciplinæ gratia, prima, sub Philippo Mediolanensium Duce, stipendia fecit. Reuersus in Vngariam, Turcarum bello se exercuit vbi antequam aliquod equestre munus assequeretur, dum cum sociis Mysiam incursat, multum lucri fecit. Vetus Caloergorum (vt aiunt) cœnobium populatus, compertis ibi gemmis & lapillis, ample ditatur. Quum Sigismundum Germaniam reuisurum audiret, repente sequutus est, vt Regiam frequentaret, & Coruinam virtutem iam maturam in lucem ederet. In spectaculis, saltationibus & conuiuiis, preciosis & gemmatis vsque adeo vestibus vtebatur, vt multis Regulis, ex habitus elegãtia, haud circa inuidiam præferretur. Quem corporis forma & venustas oris nimis honestabat: conspicuus incedens, cum nobilissimis matronis saltare iussus est. Id ægre Sigismundum tulisse ferunt, ac sæpe dixisse: Ioannem Coruinum ad spes magnas non esse prouocandum: quando, veluti ab ambitiosa eius iuuenta manticinabatur, ne toto quidem orbe is expleri posset. Post Sigismundi obitum, Præuecturas prouinciarum, cum imperio, ac supremam nactus in gubernando Regno potestatem, tanta modestia, & tam grato fuisse animo dicitur, vt Francisco de Ceuadino, neque in via, neque in mensa vnquam præiuerit, stando & sedendo præter dignitatem veneraretur, & illius vxorem pientissimæ loco parentis semper habuerit. Ioannes igitur genus in Coruinos retulit, veluti gentilitia insignia referebãt, & Matthias Romana gente oriundus, ingẽtem hinc animi magnitudinem, vti exitus ostendit,

dit, plane concepit. Verum de Coruinæ familiæ vetustate,& quo modo in Dacos & Getas sese propagarit, est rite referendum. Coruini primum à Valeriis Volusiis, Valerii à Sabinis ante vrbem conditam duxere genus, Sabini à Lacedæmonis promanarunt. Quum ex Achiuis in Italiam olim illi coloniam deduxissent, Sabinos, Lacedæmonum coloniam fuisse, Plutarchus affirmat. Hi quibus Heraclidæ præfuere, ab Herculea gente illustrati, & à Lacedæmone, Iouis filio, quem ex Taygeta tulit, dicti sunt. Ex quo fit, vt Coruini non solum ante Vrbem conditã fuerint,sed in Iouem præ nimia vetustate genus referre queant. A principio nanq; Italiam Pelasgi, Aborigines Sabini à nimia pietate nominati, coluere:deinde multo post tempore,Romulus Vrbe condita,Sabinorum virgines rapuit, confecta pace, in Vrbem soceros admisit,in primisque Tacium eorum Regem, vti Dionysius auctor est: ex illustribus Sabinorum familiis tres cũ Tacio Romæ,communicatis honoribus, permansere: quibus multis post seculis, fœcunda posteritas rite perfuncta est. Hi fuere Valerius, Volusus, & Talus, qui Tyrannus cognominatus est: item Metius Curtius, qui armatus lacum nando transmisit. Cum his quoque socii cognati, gentiles & clientes, numero haud pauciores, centum sane fuere. Aucta ex hac affinitate vrbe Roma,Tulli Hostili, & Metii tempore, Marcus Valerius floruit: hic primus Fecialis fuit, qui in percutiendo fœdere, in certamine Trigeminorum patrem patratum Spurium fecit. Mox Publius Valerius claruit, quando hoc adiutore Brutus ex vrbe Reges exegit. Et quum se Collatinus consulatu abdicasset, collega hic Bruti centuriatis comitiis creatus est. Quinetiam Valerius, Horatiisque ducibus, Romanos Reges pulsos aiunt. Item Publius Valerius cum Tito Lucretio iterum consul creatus,& eo quidem tempore,quo Tarquinii ad Porsenã confugere. Is Publicola cognominatus, quia in suspicionem coniectus leges tulit, quæ nõ modo consulem suspicione liberarent, verum etiam popularem efficerent. Tertium cum Publio Lucretio consulatum gessit. Marcus autem Valerius cum Publio Posthumio consul designatus, quia cum Sabinis bene pugnauerat, cum collega triumphauit. Ad hæc Lucium Valerium Consulem, de prouocatione ad populum primum tulisse legimus, & Marcum Valerium, clarum fuisse Dictatorem. Item Lucius Valerius cum Spurio Cassio, & Publius Valerius cum Caio Nautio, & idem cum Tito Æmylio consulatum gessit. Marcus Valerius, Titus Virginius,consules creati,Publicola interrex factus, tertio die, quo interregnum inierat, Lucium Lucretium Tricipitinum,& Titum Veturium,consules creauit. Ad plebem, quæ à nobilitate secesserat, reuocandam, Lucius Valerius & Horatius missi sunt. Et re deinde composita, Valerius Potitius cum Marco Æmylio consul fuit: magnos Ludos, quos in Veienti bello Marcus Furius Camillus Dictator vouerat, edidit. Bellum in Algidio cum Æquis gessit: quare Valerio, qui in cædendis hostibus perseuerantior fuerat, triumphus decretus est. Collega Vrbem ouans ingressus, Valerium, Publii Valerii filium, Tribunum militum, cum consulari potestate, Camillus iterum interrex creauit. Item Lucius Valerius Potitius, interrex designatus, Lucium Valerium Tribunum militum, cum potestate consulari, tertio creasse dicitur. In bello Gallico, Marcus Valerius, Caio Sulpitio Dictatori adiectus est. Qui quidem Dictator, & Valerii sapientia,& Tullii ac militum hortatu, Gallos superauit,& de Gallis post Camillum æquius triumphauit. Nondum Coruinum nomen ex hac patricia gente profluxerat, ecce tumultus iterum Gallicus oboritur. Huic bello Furium Camillum,Camilli prioris filium, Dictatorem creant. Quo cum Marcus Valerius Tribunus militum proficiscitur. Quum vtrinque castra constituissent, ecce Gallus, armis ac mira corporis magnitudine insignis, Romanum militem ad singulare certamen prouocat. Marcus Valerius adolescens, facta sibi à Dictatore certandi potestate, forti animo in hostem egreditur: cuncta rite numina inuocat, vt pro patria dignitate, pugnanti faueant: mox cum insano hoste congreditur, manum conferenti, coruus in galea repente desidit, ob oculosque Galli rostro ac vnguibus appetit, & vsque adeo perterret hostem, quousque ab adolescente

fortiter obtruncatur, ac parta demum victoria, coruus in cœlum elatus, petiit Orientem. Consul aduocata concione, Marcum Valerium Tribunum, decem bobus, aureaque corona donauit. Et hic deinde Coruinus, à præclaro facinore, cum vniuersa posteritate, cognominatus est. Natus annos tres ac triginta, cum Marco Popilio Lenate, atque iterum cum Petilio, Consulatum gessit. Si quis fortasse tale augurium admiretur, si ex auspiciis aliorum cõiecturam ducat, coruos in tutela Principum esse sentiet. Alexandro nanque corui, ad Ammonis templum proficiscenti, apparuere, confusisque ductoribus, diei ac noctis iter ostenderunt. Item quum Babyloni appropinquaret Alexander, corui repẽte colluctantes aspecti sunt. Ex quibus ante ipsum nõnulli delapsi, vt iter impedirent, ac Regem hoc augurio a morte reuocarẽt. Corui salutatione delectatus est Augustus. Sub specie corui, Aristeus (si quid Herodoto credimus) plane loquutus est. Et coruo, quem proximæ sutrinæ manceps in foro exanimauerat, qui Romanos rerum dominos, cum Tyberio Drusoque Germanico salutabat, exacta vindicta, honorificum à Romanis persolutum est funus. Coruum igitur iure Matthias Rex inter cætera suæ domus insignia retinuit, quando suæ gentis exemplo, auspicatissimo huiusce auis augurio, in magnis sæpe periculis se vsum affirmabat. Deinde vt hanc faustæ domus fœcunditatem prosequamur, ex qua plures Cõsules, Dictatores, Imperatores ac Reges, quàm ex equo Troiano Principes promanarunt: cum lapidibus pluisset, Publius Valerius Publicola Dictator dictus: item paulo post, ambo patricii Consules, ex interregno creati, Marcus Valerius Coruinus tertio, & Aulus Cornelius Cossus. Quorum consulatu, belli Samnitici origo fuit, qui quidem quo animi vigore rem gesserint, ex Liuio intelligi potest. Item eo anno, quo Alexander Epirotarum Rex venit in Italiam, Marcus Valerius Coruinus, & Marcus Fabius interreges creati, qui Titum Manlium Torquatum, & Publium Decium Murem, Consule pronunciarunt. Præterea Marcus Valerius Coruinus quarto Consul, cum Marco Atilio Regulo creatus. Cales, Ausonum vrbem, expugnauit: impositoque præsidio, reductis legionibus, triumphauit. Factus quoque interrex cum Fabio Maximo, Publium Philonem, & Publium Cursorem, Consules pronunciauit. Quum Romæ sæpe contentio oriretur, si Alexander deuicta Asia in Italiam arma vertisset, quisnam è Dictatore & Consulari ordine foret, quem ducem cum Alexandro conferrent, primus omnium Marcus Valerius Coruinus succurrebat. Is etiam in tumultu Hetruscorum, cum Publio Decio, Consul creatus, pręclare se gessit: & rebellante deinde Hetruria, Dictator creatus est, Marcumq; Æmylium Paulum Magistrum sibi equitum optauit. Aduersus Pyrrhum Valerius Læuinius Consul proficiscitur, cum Caio Sempronio Valerius Maximus Censor fuit. Item Valerius Prætor, in Macedoniam missus contra Philippum. Nonnulli præterea ex ea familia per totum bellum Punicum claruere. Postquam ad Syllana tempora peruentum est, Caius Valerius Flaccus princeps Senatus, sententiam dixit: ex qua Senatus consultum factum est, vt Legati ad Syllam de pace mitterentur. Huic Valerius successit, qui in Sardinia contra Marcum Lepidum arma tulit, & in bello Mithridatico, in Asia Pontoque Legatus Lucii Luculli fuit. Valerius Triarius huius filius repetundarum Marcum Scaurum, Marci Scauri filium, pridie nonas Quintiles apud Catonem, querentibus de eo Sardis accusauit. Ne prætermittendum quidem ducimus, Publium Valerium nepotem, qui cum Marco Antonio & Appio Maiore, contra Milonem dixit, defendente Cicerone. Item Valerium Catullum, qui in Cæsarem versiculos edidit contumeliosos: & Valerium Nepotem, cui diuidundis agris præposito à Cæsare, Volaterranos eleganti epistola Cicero commendauit. Postquam vero Cæsar potitus est rerum, Marcus Messala Coruinus in Republica floruit, qui post mortem Cæsaris, à Bruto & Cassio victus, communi consilio condemnatus est. Verum enimuero, vt quemadmodum in Pannoniam & Daciam Coruinum olim nomẽ penetrarit, non ignoretur, ex ordine referemus. Quis enim Coruinũ Messalam, Romanæ eloquentiæ parentem, Poetarum quoq; non mediocre præsidium, si-

lentio

lentio præteriit? Qui Tibullum mirifice dilexit,quem Tyberius Imperator adolescens senem tantopere obseruauit, & in oratione Latina imitari studuit. Hic primus Alpinos Pannoniosq; populos superauit, primos quoq; Dalmatiæ montes, aditusq; inaccessibiles patefecit, primus Coruinum nomẽ vltra Danubium distulit: primus denique Præfectus vrbis, ab Augusto factus, sexto die, præ nimia mansuetudine, animique modestia se magistratu abdicauit, inciuilem potestatem illam esse testatus. Valerius igitur iste Messala Coruinus, Augusti auspiciis, Pannonios vicit: quin etiam Valeriam prouinciam, quæ Danubiũ Drauumque interiacet, à Valerio Messala Coruino, cognominatam esse arbitror. Item Regionem, quæ inter Dalmatiam & Pannoniam sita est, à Messala Coruino, Coruaciam adhuc nõ immerito nominãt. Præterea prope Theutoburgium Coruacum oppidum fuisse legimus, à Coruinis ædificatum. Imperante Iulio & Octauio, per Alpes Iulias iter patefactum,& victis Alpinis, Noricorum prouinciæ accessere. Dardanos & Mysios Europæ Curius Proconsul subegit. Tyberius Cæsar, Rhœticum, Vindelicum, deinde Pannonicum Germanicumque bellum perfecit, in ditionemq; redegit populi Romani, quicquid est inter Italiam, Noricum, Thraciam, Macedoniam, Danubium, ac sinum maris Adriatici: de quibus quum triumphasset, Pannonicus cognominatus est. Bathonẽ Pannonicum Regem, multis præmiis donatum, quem sub triumpho duxerat, Rauennã transtulit, gratiasque retulit, quod se locorum angustia occlusum, euadere concesserit. Imperante Claudio, ad res nouas Gallus Asinius & Statilius Coruinus conspirarunt, Pollionis & Messalæ Oratorum nepotes. Tantæ insuper dignitatis splendorisque Coruina domus Romæ semper est habita, vt cum Imperatoribus sæpe Romanis affinitatem sane contraxerit. Claudius Imperator Valeriam Messalinam, consobrini sui filiam duxit vxorem. Nero huic Statiliam Messalinam, Coruino sanguine natam, Tauri bis Consulis ac triumphalis abneptem sibi desponsauit. Domitianus autem, qui de Dacis & Germanis: Traianus, qui de Dacis & Scythis, ac victo Rege Decebalo, Daciam in prouinciam redegit, multas in eam colonias deduxit. Iberos, Sauromatas, Afreneos, Bosporanos, & Colchos domuit. Item Adrianus, qui in Sarmatica expeditione, & Antoninus Philosophus, contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas, & Dacos bellum parans: optima hi omnes Coruinæ domus opera, in his expeditionibus vsi sunt. Testantur id innumera, quæ in Pannoniis ac Dacis Epigrammata reperiuntur, in primisque illud, Valeriæ Cocceiæ, quum Valerii & Coruini (vt supra memorauimus) congentiles fuerint. Epigramma tale est: COCCEIÆ VALERIÆ P. TENACIVS GEMELLINVS AVG. COL. APVL. EX TESTAMENTO P. TENACII VINDICIS E LEG. P. CL. D. D. D. Item Valerius Elidorus, vt in sepulchro quodam, in Budæ suburbanis legimus, magnæ tunc auctoritatis in Pannoniis est habitus. horum nanque quos diximus Imperatorum tempore, EGNATIVS LEG. AVG. PR. PR. E. C. L. PISO LEGATVS LEG. FILIO E MAXIMO CONS. ITEM MARCIVS PE. SEXTIANVS EPHESO. Præterea Aurelius Laurentius, Martiæ Candidæ filius, Septimius Lõginus, & Sambucius Modestus, nonnulla præclare gesserunt. Insuper Lucius Annius Fabianus Duumuir Capitalium, Valens, & Peurius Saturnius, in Dacia claruere. Post hæc Modesto & Probo Consulibus, in Pannoniis Flauius Ælianus, Ælius Optatus, Macer Sabianus, Iulius Secundanus, Iulius Emeritus, Cassius Iustinus, Iulius Probus, Ælius Vrbanus, Valerius Sextus, Iulius Alexander, Flauius Emeritus, Valerius Clementinus, Iulius Priscianus, Verus Verissimus, Iulius Ingenuus, Iulius Celerinus, Iunius Adiutor, Aurelius Lupus, Flauius Celsinus, cum Aurelio Pertinace Frumentario, in legionibus prima & secunda, adiutricibus, piis, fidelibus Seuerianis, vt in Epigrammate Scholæ speculatorum legimus, ne mediocri quidem virtute in Vngaria claruere. Ex his colligi potest, nunquam Valeriorum Coruinorum sanguinem apud Pannones defecisse. Imperante Seuero, Valerius Catulinus, & Valerianus, è patricio vterque genere, floruerunt: quorum virtus

Valeria.

Coruacia.

Xx

quum Imperatori formidolosa videretur, cum multis quoque patriciis cæsi sunt. Verum imperante Alexandro Mamurci filio, Valerius Cordius, Imperatoris præceptor & moderator erat: quinetiam eadem tempestate alius Messala Coruinus, vehementissimus Orator, in precio fuit, summa fortitudine ac disciplina bellica præditus: quare Alexandri ad matrem adhuc extat Epistola, qua eam consulit, an generum malit Maximinum, Maximini filium, an Marcũ Coruinum Oratorem summum, & virum fortissimum, si rebus bellicis applicetur. Sed Maximinus de vico Thraciæ, Alexandro successit. Ex hoc etiam vetustissimo genere, Valerianus duxit originem, princeps Senatus, deinde Imperator, pater Valeriani Iunioris, & Galieni, à Sapore Persarum Rege captus, fortunam virtutis suæ comitem nequaquam sortitus. Tanta hunc probitate Historici fuisse ferunt, vt quum à Deciis Consulibus ad Senatum de censore eligendo referretur, omnes interrupto dicendæ sententiæ modo dicerent: Valeriani vita censura est: ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior: ille de Senatu censeat, qui omni crimine caret: ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil obiici potest: Valerianus à prima pueritia Censor fuit, prudens Senator & modestus, amicus bonorum, tyrannorum inimicus, hostis vitiorum, patricius genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplar antiquitatis. Adde, quod Aurelianum Syrmii natum, & Aurelium Valerium Probum, è Syrmiense vrbe oriundum, qui Almeam Aureumq; montem, apud Syrmium, militari manu vitibus consitum, prouincialibus colendum dedit: ex hac plerique gente originem duxisse putant. Quin & Valeriam Diocletiani filiam, è Dalmatia oriundi, Galieno Imperatori desponsatam, à Valeriis quoque profluxisse credunt. Quam quum Dalmatæ Valachiam propria lingua dicant, hinc Valerium (vt aliqui putant) prouinciam suam Valachiam appellasse prodiderunt. Quanquam variæ Barbarorum eruptiones, Daciam Populi Romani prouinciam, & Getarum regionem, vna cum Pannoniis inundassent, colonias tamen, legionesque Romanas, quæ recenter exercuerant, non potuisse interire. Inter Barbaros obrutæ, Romanam tandem linguam redolere videntur, & ne omnino eam deserant, ita reluctantur, vt non tantum pro vitæ, quantum pro linguæ incolumitate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes & Gothorum, item Vnnorum, Vandalorum & Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus, & Longobardorum (si bene supputarit) non vehementer admiretur, seruata adhuc inter Dacos & Getas, Romanæ linguæ vestigia? quos nunc Valachos, ab optima sagittandi disciplina dicimus. Hic igitur per tot deinde tempora sanguis Coruini sane delituit: in Coruino tandem pago † repullulauit. Ne id quidem sine magno Diuûm numine factum est, vt veluti Coruiniis auspiciis per tot annos Populus Romanus à Barbaris, ita nunc iisdem ducibus Christiana Respublica prouincias has à profana seruitute liberaret. In hoc itaque vico, Ioannes, Mathiæ pater, natus est: cuius virtus ac gloria, quanta fuerit, ex his quæ supra scripsimus, facile intelligi potest. Matthias, eius filius, in Transsyluania ad Colosuarum natus, & ad tyrocinii vsque tempus etiam immaturi educatus est. Hæc fortasse remotius, quam resipsa postulare videbatur, reperiisse existimamur, Scriptoris ambitum pleriq; damnabunt: verum ne ab re quidem id fecimus, quando Mathias, antiqui sui generis haud inscius, nil molestius ferre videbatur, quam si quis ex inuidis, obscuritatem sibi gentis obiecisset: aut barbara nobilitate tumens, citra propriæ virtutis merita se præferre studeret. Non ignorabat aduersarios ignobilitatem sui generis improbasse: vulgo quoq; dicere, Valacha ipsum gente oriundum. Nonnullos Hybridam appellasse, quem dissimilis linguæ parentes edidérint. Id in primis citerioris Vngariæ Proceres dicere, Valachũ Regulũ non esse ferendum. Fredericum quoq; Imperatorem iniquissime pati, opulentissimum vsque adeo Regnum ab adolescente & peregrino pene Rege possideri, & ne coronam redderet, ab infestis nonnullis Optimatibus quotidie admoneri. Quin etiã Alamanni suapte natura Vngaris infensi, ne Coruino sanguine Matthias ac

† Hollos.

pater,

pater, quemadmodum gentilitia Corui insignia testabantur, natus esse videretur, autore Ciliæ olim Comite, fabulam haudquaquam insulsam cōmenti sunt: Sigismundum aiunt in Transsyluanis agentem, cum ingenua venustissimaque Valachi cuiusdam nobilis puella concubuisse, hanc tertio è se mense repetitam grauidam deprehendisse, donasse magnifice, ac symboli loco annulum reliquisse, mandasse, vt quicquid pareret, diligenter aleret, educaretque, educatumq; ad se cum symbolo mitteret. Hanc deinde ample dotatam, Valacho haudquaquam ignobili, mox detecto facinore nupsisse, qui ob dotis amplitudinem, & ingenui stupri gloriam, oblatam à puella conditionem minime recusauit. Scitum & elegantem hinc puerum in tempore fuisse editum, quem mater Ioannem appellauit: quum infans in matris gremio iaceret, aduolasse coruum, & annulum symboli loco datum abstulisse: parentem ingenti dolore correptam, virum subito exorasse, vt coruum insectaretur, & annulum recuperaret, ne pueri spes magna, inauspicatæ auis rapina perderetur. Virum tādem confosso sagitta coruo, annulum continuo recepisse: Ioannem eximiæ deinde pulchritudinis adolescentem, materno iussu, ad Sigismundum venisse, & ostendisse annulum: recognito Regem annulo prædii: ac villis eum ample donasse. Quod si vera hæc fabula fuisset, quis ambigat Sigismundum profusissimæ prodigalitatis Imperatorem, non solum agro, sed Regno, quum virili prole careret, hunc esse donaturum? vetustatis cognitionem, qui talia confabulantur, liuor ademit, quando adolescentis imperium facile tolerare non poterant. Nesciebant auita adhuc insignia coruum retinere, ne vetustissimi generis & Romanæ nobilitatis indicia deforent: non ficta, non vsurpata, non nuper excogitata hæc insignia fuere. Multa hæc eadem Imperatorum Romanorum numismata referunt. In Budensi agro ex ære & argento multa reperiuntur, quæ ex altera Imperatoris Constantini caput, ac nomen: ex altera parte, virum cum Conseruatoris inscriptione nudum referunt, qui frameam dextra tenet, læua vero hasta nititur, coruus est ante pedes, annulum rostro gerens, qui suo ramo desidit, stantemq; virum non secus ac dominum respicit. Quare multi Constantinum Imperatorem, inter Coruinos non immerito retulere. In vetustis quoque lapillis, geminas Coruinorum imagines, graui armatura munitas esse vidimus, & consimilem pro pedibus adstare coruum. Tot igitur Coruinæ domus monumenta in Vngaria reperta, sæpius admirati sumus: quin & Bornamissa, qui vrbano quæstori à rationibus seruiebat, numismata multa nobis ostendit, quæ coruum cum annulo respicientem referebāt, & in Pannoniis ac Dacia reperta fuisse affirmabat. Hæc hactenus de Matthiæ Regis origine dicta sint. Nunc Regno potitus adolescens, à principio quæ bello gesserit, quum nunquam ocii compos fuerit, in proximum librum transferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER X.

AB INITIO Regni, tria Matthiæ Regi grauissima bella fortuna proposuit, vt non secus ac Hercules, ad maximos labores natus esse videretur. Quæ quidē non modo adolescentem, sed alterum Annibalem Alexandrumue postulassent: alterum cū Romano, cum Turcico alterum Imperatore intercedebat, tertium cum Boemis, qui initis inter se societatibus, quas Fratrias appellabant, duce Gisera, vniuersam vlterioris Vngariæ plagā (veluti supra diximus) latrociniis & populationibus assiduis sic infestam plane reddiderant, vt ne domi quidē, nedum foris quisquam tutus esse posset, quin & suburbana Pesthi quotidie incursabant, diripiebantque: fumum, Boemicaq; præsidia, à Noua Buda prospectare licebat. Nam postquam Elisabetha Regina, Boemos cum Gisera & Telepho in Vngariam introduxerat, eam vsque adeo latrociniis, cædibus & incendiis fecerat obnoxiam, vt nulla or-

bis ora, ista miserior dici posset. Cum duobus igitur terrarum Imperatoribus bellum imminebat: quod quam arduum ac formidolosum foret, pro se quisque facile animo metiri poterat. Ex his alterum Turcæ ambitus, perpetui quidem hostis, & late imperandi cupiditas redintegrabat. Quippe qui expugnato Pannone, se cæteras Christianæ Reipublicæ prouincias, facile domiturum esse cõfidebat. Ne cladis quidem immensæ grauitatem, quam ad Albam olim Græcam à Ioanne Coruino acceperat, obliuioni tradiderat: immo quamuis nuncium de Matthiæ Regis declaratione tristis accepisset, ne Coruiniis iterum auspiciis ad internecionem cæderetur, instaurabat tamen audaciam, adolescẽtis huiusce inexperientia, ac rerum inscitia, quum per ætatem adhuc reformidari non deberet. Alterum Frederici Imperatoris ambitio, ac Nicolai Vilachi factio fecerat, qui quum ad regnum aspirare nequiuerit, Cæsaris quam Coruini adolescentis imperium subire malebat. Hunc Graphnitzer, Paumkircher, Hilderbon, Paulus Banffi, Ladislaus Palezius, ac nõnulli alii citerioris Vngariæ principes sequebantur. Item Comes Sigismundus, cui de sancto Georgio cognomen erat, nobilissimo genere natus, opibus, agris, villis, oppidis, clientelis, cognationibusque præcellens: quum inter Vngaros & Australes hic Regulus dominatum haberet, Alamannorum factionibus adhæsit. Hi Cæsari suadebant, ne coronam redderet, pro se asseruaret, eiiceret è Regno puerum, ac late demum in Vngaria imperaret. Promittuntur auxilia multa, commeatus, arma, opes, quibus excitatus Friderici animus, ad deturbandum Regno Matthiam, confestim incenditur. Præter tria hæc formidolosissima bella, quę imminebant, exhaustum accedebat ærarium, intestinæ discordiæ, factiones Principum, varia Vngarorum studia, & nutantes animi: quæ quidem omnia, non modo tenellum Regis animum, sed fortissimum profecto quenque virum consternassent. Quin & multi inter Matthiam & auunculum grauia discordiarum semina interserebant, vt varius adolescentis animus erroribus implicitus, in diuersa præceps ferretur, ac demum vltro Regno cedere cogeretur. Rex igitur tot periculis difficultatibusque obsitus, haudquaquam animo consternatur, sed hæc cum auunculo Michaele communicat, qui Gubernatoris munus recte gerebat: amicos paternos consulit, in primis Ioannem Varadiensem Episcopum, Ladislaum Canisam, Sebastianum Rosgonium, Emericum quæstorem, & Pancratium. De his tandem periculis grauissimisque rebus, ad Senatum retulit: quo inconsulto, nil agere decreuerat. Senatus censuit, quum triplex bellum immineret, ac nullum declinare posset, vt tres vno tempore imperatores crearentur, ac suam quisque prouinciam sortiretur, qui rem foris curent. Hi designantur, Magnus Simon, Sebastianus Rosgonius, Michaelq; Zillagius. Simon in Fredericum Cæsarem, qui sacram coronam à Legatis repetitam abnegarat; Sebastianus in Boemos; Michael, in Turcas expeditionem rite sortitur. Creatis ducibus, delectus habetur. Vngari, tot periculis circumuenti, ne impune ab hostibus obrui viderentur, certatim dedere nomina: legionibus supplemẽta decernuntur. Et quum exhaustum foret ærarium, Optimates & Pontifices pro virili quisque sua, turmas equitum & cohortes, sine publica stipe, mittere coacti sunt. Vix hæc quæ diximus, referente Rege, Senatus plane decreuerat, quum rumor effunditur, Nicolaum Vilachum, Paumkircherum, Helderbonem, Sigismundum, cæterosque Alamannicæ factionis sectatores à Rege ad Fredericum Imperatorem, vna fere cum tota citeriore Vngaria defecisse. In vlteriore, Boemi quotidie grassabantur, & cædibus ac latrociniis ad Pesthum vsque reddiderant infestam. Turcarum incursiones reformidabantur indies. Primum ex Austria bellum erupit: Cæsar enim in spem potiundæ Pannoniæ tractus, suum Præfectum cum quinque milibus hominum, veluti sibi cum Nicolao cæterisque suarum partium sectatoribus conuenerat, superiorem Pannoniã inuadere iubet. Sabarianũ † is agrũ, ex mandato in primis adoritur, vicos diripit, multa per deditionem oppida cepit: parẽre Cæsari recusantes, populatur: multos captiuos trahit, plerosque obstinatius agentes, cædibus, incendiis, rapinisq; mulctat. In conuentum tandẽ, quem Castri

† Zombathel.

ferrei

ferrei comitatum appellant,progreditur,vt cum sociis pariter castra coniungat. Ex inferiore Pannonia, ex composito Nicolaus, cum tribus milibus equitũ occurrit: ex quibus mille cataphracti, expediti cæteri fuere: item quatuor peditum cohortes adduxit. cum copiis quisq; suis alii coniurati extemplo conuenerant. Matthias autem hoc tumultu haudquaquam consternatus, Magnũ Simonem ab vrbe cum exercitu in hostes properare iubet. Ex belli magnitudine animum non deiicit, sed exauget, ratus se aduersus Romanum Imperatorem tuto pugnare posse: quandoquidem si superarit, magna sibi gloria, si succubuerit, nulla adolescenti turpitudo futura est. Quare tot bellis circumuentus, nequaquam animum remittit, immo maiorem ex amplissima bellorum materia spem immortalitatis concipit. Addebant animum optimi Proceres, & amici paterno bello exercitati, peritissimi disciplinæ bellicæ, & domi forisq; prudentes & magnanimi. Simon aduersus hostes castra mouet, quacunque per eorum agros & oppida, qui defecerant,iter facit,passim cuncta diripit ac vastat. In reos perfidiæ sæuit,multos vicos incendit: ad Kermend tandem oppidum peruenit, quod in conuentu Castri ferrei situm est,vbi hostes castrametatos fuisse audiuerat. Forti mox animo è conspectu castra posuit,& è prospectu, inimicorum vires emensus,indoluit,quod tam cito properasset,se numero ac viribus,illis inferiorem esse sensit: & præproperæ festinationis repente pertæsus, quid potius ageret, haud facile succurrebat: pugnam sine fœda fuga declinare non licebat, & capessere sine clade non poterat. neque illud etiam latebat, audacibus sæpissime fauere fortunam. Spectatum sibi militum robur, ne pugnam detrectaret,hortabatur: demum in certamen descendere, quam terga vertere maluit. Quum hostẽ iam exercitum in aciem educere prospexisset, ipse quoque aciem instruit: & collatis vtrinque signis,pugna conseritur. Nicolaus dextrum,sinistrum Sigismundus cornu tenuit,in medio Alamannorum acies constituta certabat. Magno vtrinque impetu concurrêre. Nicolaum rei bellicæ peritissimum fortissimumq; ducem, maxima pugnandi libido ac furor incesserat: veritum, si Regio exercitui cesserit,multa se mala mansurum: si vicerit,adhuc pro Rege dominaturum. Ne minor quidem metus Cæsareos inuaserat, qui perpetuam Cæsareæ Maiestati notam inustum iri reputabant, si qua fati iniquitate succubuissent: magnitudo virium animos augebat. Contra Simon,fortunæ tantum fidere Vngaros,& pręsertim veteranos in acie hortari, vt strenue dimicarent, ne qua clarum nomen turpitudine inficerent: trepidos ac fugientes reuocare in ordinem, succurrere laborantibus, confirmare nutantes, nullum boni militis ac ducis officium prætermittere: at illi nihilo segnius cuncta agere. in sinistro cornu, à Nicolao Rosgone primum inclinati. Quod vbi Alamanni conspexere, cum prætorianis cohortibus & cataphractorum equitatu, tantum in medio impetum fecere, vt Simonis aciem retro flecterent, quæ militum defectu, nullis subsidiis obfirmari poterat. Quum hactenus in prælio multi vtrinque cecidissent, Simon desperatis rebus, vt fuga saluti consuleret, mox terga vertit, omnesq; dato signo secum fugam rapere iubet: a tergo munitissimum relinquit equitatum, qui persequentium impetum remorarentur. Sigismundus ac Nicolaus, continuo receptui canere iubent, ne Alamannos in patrium sanguinem sæuire paterentur, quãdo victoriæ, non crudelitatis gratia dimicabant: nonnullos, spectatis quorũdam Vngarorum cadaueribus, pœnitentia & dolor simul incesserat, lachrymas emisere plerique, & multi inter certandum, quum Vngaros ab Alamannis trucidari cõspicerent, pertæsi discordiarum ciuilium, remissius dimicare cœperant. Simon fusus fugatusque ad Matthiam rediit. Cæsarei, insolenti victoria elati, in Austriam solutis castris rediere. Quum Regii milites, primo bello, Simonis ductu & auspiciis, parum prospere pugnassent, tanta verecundia & dolore correpti sunt, vt se à Rege decimari postularent. Hos ille, vultu haudquaquam tristi, sed hilari iucundoq; excepit, talibus consolatus, optima futuræ victoriæ hæc auspicia esse. felicis esse Principis, fortunam à principio iniquam sortiri, eam incõstantem esse, ac variam: si principia fausta tulerit, finẽ deinde amarissimum præbituram:

si ab initio infesta fuerit, fœlicem exitum, ob inconstantiam, proculdubio allaturam. Alexandrum in perpetuo victoriarum successu, deos semper orasse, vt aduersi aliquid interiicerent, ne exacto tenore felicitatis, imminenti miseriarum mole premi cogeretur. Polycratem à principio diu felicissimum, exitum tādem miserrimū habuisse. Proinde orare omnes bono esse animo, nihil è pristina fortitudine & audacia ex hac fuga remittere: quando numero ac viribus ipsi hostibus fuerant inferiores. Id demum in posterum enitendum, vt clara hanc notam victoria abolere studeāt. Rex igitur haudquaquam animo consternatus, auxilium ab arte quærit, conspirationem hanc intelligit dissolui oportere: funem (vt aiunt) ex compluribus funiculis contortum, nisi dissoluatur, non facile abrumpi posse. Ad potiores conspirationis auctores, ac in primis ad Sigismundū & Nicolaum oratores mittit, qui vtrunque ab inceptis auocent, suadeantq;, Rempublicam intestina dissensione diu labefactatam, non vltra vexādam, è superioribus malis futura coniiciant: honestius congētili ac legitimo Regi, quam peregrino factiosoq; parēdum. Item domi amplissima quæque munera, latiores dominatus, & commune cum Matthia Imperium polliceātur: se Regalem præter titulum à Republica traditum, nil sibi reseruaturum. Demum admoneant, vt imposterum perfidiæ parricidiiq; notam, & vniuersæ Vngariæ inuidiam euitent. Assiduis huiuscemodi legationibus sollicitati, tandem ambo vincuntur, ad Regiamq; fidem redeunt. Superiore nanque bello experti, quam calamitosæ Reipublicæ intestinæ discordiæ forent, quamuis noui Regis & adolescentis imperium ægre ferrent, tamen id potius cum vtilitate ac dignitatis accessione tolerandum, quam Vngariam in Cæsaris seruitutem asserendam esse censuere: quibus deinde, quum vellent eam redimere, haudquaquam foret integrum. Ad conditiones deinde pacis peruentum est. Nicolaum Matthiæ competitorem, genere opibusque pollentem, vt à Rege deficeret, ambitio impulit: Sigismundum Austriæ vicinitas, qua à Cæsarea voluntate nō sine periculo dissentire posse videbatur. Sed quum multo plus periculi ab Vngaris quam Australibus immineret, redactus in angustias, Vngaricam tandem salutem tueri, quam Cæsaream ambitionem fouere maluit. Matthias ab ineunte ætate callidū versutumque ingenium sortitus, habendam vtriusque rationem censuit: Nicolai ambitum, promissa Bossoniensis Regni corona expleuit: Sigismundum præfectura superioris Pannoniæ sibi conciliauit: Ioanni vero fratri prouinciam Transsyluaniæ cum Imperio prouidit. Ablatis duobus ex Imperatoria factione Principibus, qui viribus, consilio & auctoritate præpollebant, ne parum quidem dein Imperatoris partes eneruatæ sunt. In eum statim exercitus reparatur, ne Regnum, cuius nullum illi ius erat, impune inuasisse videretur. Contra Cæsar, qui e superiore victoria iam animum adauxerat, quamuis horum resipiscentiā inique tolerare, fortunam tamen à principio suis cœptis arridentem prosequitur: nouas in tempore copias instaurat, cogit auxilia, factionis auctores promissis onerat, & aduersus Regem iterum, vt arma sumant, hortatur; quod illi multo remissius facere visi sunt: deferbuerat enim ille furor, & conscientia sua correpti, ad sociorum, qui ad fidem Regiam paulo ante redierant, exemplum, animos intendebant: tandem à Frederico vexati, socia iterum castra cōiunxere. Matthias Sigismundum, cui legiones duas, & supplementa dederat, cum Simone collega aduersus hostem ire iubet: accepto is exercitu, forti animo contra proficiscitur: cum Cæsareis in superiore Pannonia occurrisset, prælium nequaquā detrectandum esse duxit, sed cum collega, haud mora, dimicandi consilium init. Nunquā Reges (inquit) Simon sine aliqua secessiono creari queunt. nam quum variæ sint hominum mentes, & diuersa studia, nunquam vno consensu res, quæ tanti momenti est, decerni potest. Post dissensionem experientia duce, quæ rerum magistra est, resipiscunt homines, & deprauata sua iudicia recognoscunt: ingenue fateor, me à Rege defecisse, quando violenta Regis fuere comitia, in quibus suffragiorum fuit adempta libertas: & subinde nōdum coronati adolescentis imperium, vix mihi suadere poteram, ex vsu Reipublicæ fore: neque præcocem

Regi

Regi sapientiam inesse credebam. Tu quoque, qui iussu Regis in nos castra mouisti, infeliciterq; pugnasti, aliqua te nota infectum non diffiteris. Nunc, mi Simon, tempus adest, quo suam vterque notam abolere potest: ego fideliter, & tu cautius pugnando, vtranque nunc (quæso) turpitudinem exuamus. Exploratores dudum hostes propius adesse retulerunt, si idem quod sentio, tibi visum erit, cras ante lucem, instructa acie, in Cæsareos (oro) prodeamus: audacia quandoque deterrẽdus est hostis: & præsertim Alamannus, qui suapte natura superbus, si quem in hoste metum intelligit, tantam hinc insolentiam concipit, vt obstare nemo possit: si absterreatur, audacia sic animo decidit, vt facile suscitari nequeat. Proinde conuocatis centurionibus & Præfectis, consilia communicemus admoneamusque, vt antequam illucescat, arma parẽt, & hostes dato signo adoriantur. Simon Sigismundi consilium non improbat, quippe quod fortis & astuti ducis erat: cum tribunis militum, centurionibus & præfectis, id ipsum decernunt. ex composito nondum illucescẽte die, Cæsareos adoriuntur: illi quum ex improuiso Pannones adesse vident, haud parũ animo consternantur. Quamuis carrorum circumseptu se pro vallo muniuerãt, hostis tamen impetum haud facile excipiebant: elato vtrinque tumultu, ingentique clamore, tanta confusio in castris oboritur, vt dum alii castra tuerentur, vix alii tumultuariam aciem instruerent. Mox quum extra prodiissent, ab Vngaris continuo profligantur: cęteri quum insultantium agmen tolerare non possent, ab auersa castrorum parte relictis impedimentis, terga vertẽre. Instat cum equitatu à tergo Simon, & multos in fuga cædit. Sigismundus castris potitus, signa receptui canere iubet, laudatoque milite, ad Regem ouans exercitum reducit. Rex igitur qui duplicem in Fredericum expeditionem per Legatos iam susceperat, in priore victus, in altera victoriam assequutus est. Imperator quum profligatum à Sigismundo exercitum accepisset, vehementer indoluit, diffusoque rubore, huiusce belli subinde pœnituit. Cæsarem ab adolescente superari, turpissimum esse reputauit, & regni spe decidit, & mitiora in posterum consilia iniuit. Illegitimæ ambitionis pœnitentia correptus, in proprii decori cogitationem recidit: & qui paulo ante de sollicitando alieno regno cogitauit, dum longius futura prospicere nititur, Imperio deinde suo timere cœpit. Sed vtinam veluti futura prouidit, sic commoda, vti res ipsa postulabat, consilia subiecisset. E diuerso Matthias de repetendo pertinacius corona sacra cogitat. Legatos alios è Senatus consulto decreuit, qui longe maiore quam antea humanitate, debitum sibi diadema repeterẽt: nullum insolentiæ indicium ederent, quod in Coruina maiestate nunquam deprehensum est. Præterea de pace agerent, eumque hortarentur, & exorarent, vt loco filii Matthiam haberet, patrocinium (vt par erat) Vngarorum acciperet, & inter Vngarum & Alamannum nullum vtrinq; discrimẽ ageretur. Legationis princeps, Varadiensis Antistes erat. Hi quum ad Australem Neapolim Cæsarem conuenissent, Regia rite mandata exposuerunt: mitiorẽ quam antea Principem inuenere, & quum Antistes illum magis exorabilem nactus esset, sapienti & ornata dicendi copia, eo rem adduxit, vt redditurum se coronã ingenue polliceretur, & Matthiam loco filii habiturum, percussurum quoq; perpetuum cum Pannone fœdus, dummodo id æquis vtrinq; conditionibus offerretur. Pro corona, quam apud se depositam esse non inficiebatur, multa præter æquum & fas mala se tolerasse fatebatur, obsidionem hinc Neapolitanam, varias calamitosasque incursiones, agri vastationem, rapinas pagorum, & incendia se fuisse perpessum, aiebat: quinetiã insanos pro Ladislao fecisse sumptus: quarum quidem omnium rerum haud immerito rationẽ haberi oportere, asseuerabat: post hæc affirmare, se intellecto Matthiæ Regis animo, qui pacem postulat, & à salubri ocio non dissentit, nihil in Vngariam vltra moliturum: & præsertim si veteres amicos, & assertores sui nominis, quos habet in Vngaria, à Rege senserit benetractari, & factiones ac simultates extingui. Ad hæc Legati, regio nomine asseueranter spondent, Matthiam data pace, redditaq; corona, omnium immemorẽ iniuriarũ fore, & multo melius Cæsareos, quã Coruinos imposterum ho-

mines tractatarum. Eo demum pacto Legati à Cæsare dimittuntur, vt de rependendis sumptibus, redimendaque corona, cum Rege agerent: rem haud immature tractarent, de conditionibus vltro citroque decernerent, & Cæsari referrent. Interim inuiolabiles, ac sacrosanctæ induciæ forent. Legati Budam reuersi, Regem offendunt Boemico bello occupatum: Sebastianum enim Rosgonium, ad purgandam latrociniis vlteriorem Vngariam, quibus Boemi, ab Elisabetha primum duce Giscra introducti, fecerant obnoxiam, cum duabus legionibus Danubium traiicere iusserat. Quin & Ladislaum Hederuarium, Agriensem Episcopum, in eos arma sumere coegerat. Auditis Oratoribus, & intellecto morbo Cæsaris, quem auaricia nimium laborare senserat, non parua lætitia, & animi magnitudine affectus est. Quippe qui ex tribus bellis, primum & grauissimum, expleta Cæsaris auaritia extinctum iri sperat: reliqua prospere se gesturum esse confidit. Responsa Cæsaris ad Senatum retulit: ex quibus Patres, ne minorem quidem lætitiam concepere, de conditionibus pacis & redimēda corona ocyus agendum esse censuerunt: vnam tantum in ea re difficultatem esse sentiebant, eamq; haudquaquam perdifficilem: multa pecunia opus esse, quam etiam, si res ipsa tulerit, vndique corradendam esse decreuerant. Res multo minoris a Matthia quam Senatu fiebat, quando è collata etiam stipe sacram coronam Vngaros vltro redempturos esse mouerat. Interea Michael, Regis auunculus, inferioris Vngariæ fines, aduersus Turcas late tuebatur: & de initis cum Imperatore induciis certior factus, grauissima sollicitudine animi leuatus est. Sub iisdem fere temporibus, regales nuptiæ celebratæ: quum post mortem prioris sponsæ, de qua supra diximus, filiæ Georgii Regis Boemiæ, iam nuptiæ instarent, quam, antequam emitteretur è carcere, desponsarat. Hanc magnifico duxit apparatu, miroq; amore dilexit. Boemi hanc proceres, Tricinium vsque duxerunt, hinc Regali pompa Pontifices & Optimates Vngarici accepere, Budamque duxere, vbi nuptiarum solennitas celebrata. Catharinæ huic nomen fuit. Vix quartum cum Rege annum clausit, & ante coronationem, immatura morte surrepta, in diuique Sigismundi æde sepulta. Boemicum igitur bellum instabat, quo misere Vngaria vexabatur. Huiusce mali Elisabetham, Ladislai Regis matrem causam fuisse ferunt. Hęc prima Giscram ac Telephum introduxerat, quos Cassiouiæ, Zolio, multis quoque oppidis in vlteriore Vngaria sane præfecerat. Successere deinde fraternæ Boemorum societates, quæ varia circum castella temporanea erexerant, impositisque præsidiis hinc discurrentes, cuncta longe lateque vastabant: latrociniis victum quærebant, cædibus, rapinis ac incendiis, omnia fœdabant. Annos circiter octo & viginti pestis ista in vlteriore Vngaria debacchatur, vniuersam regionem ad Pesthum vsque latrociniis infestam facinorosa multitudo plane reddiderat. Ioannem Coruinū bis ibi fusum fugatumque fuisse scripsimus. Nemo tanti fuit, qui funestam gentem extirpare, & hac Regnum labe, præter Matthiam, purgare potuisset. Bellum atrox arduumq; fuit, & quod vix annis quinque absolui quiuerit. Præter eos, quos diximus, facinorosæ multitudinis duo alii principes erant, qui præfecturæ munus gerebant, alter Komorozkius, Valgatha alter dictus est. In horum manu Souarum, Sechum, Cassiouia, Zolium, Bistricia, Scepusium, multa quoque alia oppida fuerant: item castella duo, Comorozkius & Valgatha, in montibus temporario opere nuper erexerant, vnde longe lateque tutiora latrocinia exercerent. Nondum primus Regni annus exactus erat, quum Rex composito fere cum Cæsare bello, expeditionem Boemicam iniuit. Sebastianus Rosgonius, cui belli huiusce summa data fuerat, traiecto (vt dictum est) Danubio, Agriam versus, castra mouit: vt se cum Ladislao, Agriensi tunc Antistite, coniungeret. Agriam celerrime peruenit, vt antequam Boemi illa duo castella, quæ in montibus nuper erexerant, munitionibus ac milite obfirmarent, quamprimum demolirentur: vni Galgozio, alteri castello Vadnę nomen ab his nuper erat inditum. Sebastianus in primis Vadnam, in edito monte sitam adoritur, quam nondum absoluerant, fraternum exercitum in campo dimiserat, vt desilientes ex præsidiis Boemos inhibe-

inhiberet, ne quo confugerent. Primo insultu, Boemos cum ducibus ambobus offendit, qui extra discumbebant. Valgatha elato tumultu cum non parua manu, Vadnam insiluit, vt eam aduersus Vngarorum impetum tueretur. Sed quum Sebastianum tanto impetu oppugnantem è propugnaculo despectasset, vt nullo modo protegi posset, defecto statim animo, auersa ex parte desiliit, & in Galgozium effugit. Quum Rosgonius Vadnam nihilo segnius oppugnare contenderet, tertia qua cœperat hora, cæsis tantum septem ex hostibus, castello montano potitur, reliquos captos ad Regem misit. Mox pari furore ad Galgozium properatur, quo Comorockius cum Valgatha paulo ante confugerāt. Hi quum Vadnę expugnatione consternati forent, desperato Galgozii præsidio, non expectato hoste sese inde deripiunt, vt ad Sechum se reciperent, quod non procul ab Agria remotum est. Sed quum ad plana descendissent, à Ladislao Episcopo, copiisque Regiis inhibiti, quas Sebastianus ad radices montium late diffuderat, vt diffugientes occluderent, Sechum intrare nequiuerunt. Quod vbi prospexere, vtrique duces cum septingentis fere Boemis, in proximas profusam fugam syluas continuo rapuere: instat à tergo cum expeditissimo Episcopus equitatu, & in syluis multos cædit: imminente iam nocte, immissisq; multis equitibus, qui eos assidue insectarentur, & disquirerent, is in castra rediit. Qui eos sequebantur, in sequenti die, ingentem rusticorum manum in eos excitarunt, quare cædes ingens continuata. Hi ne longius vagarentur, tertio die cum ducentis & quinquaginta captiuis, in castra rediere. Rustici infensam ac execrabilem Boemorum multitudinem, octo circiter dies, sine intermissione sequūtur, cædemq; continuant. Per nemora, saltus & pagos, vbicunq; deprehendunt, sine vlla commiseratione trucidant. Demum ad internecionem omnes cæsi, præter ducentos & quinquaginta captiuos, cum duce Valgatha, qui in syluis captus est: quos Sebastianus omnes ad Regem misit. Quare è septingentis, præter alterum ducem, nemo superfuit. Hoc prælium, quod in Boemos primum fuit, circiter diui Georgii ferias gestum. Sebastiani victoria vsque adeo populis omnibus grata fuit, vt ad liberandam cæteram regionem, tot annos Boemorum latrociniis obnoxiam, multi gratuito militarent: quinetiam ita cunctorum studia succendit, vt è rustica multitudine, hominum circiter quinque milia, vltro arma sumpserint, crucisque tesseram altero humero subsutam gestarint, vt ad sacram alios expeditionem incenderent. Hi ad Sebastianum & Magiar Blasium conuenere, tertio ante Pentecosten die, castellum Mysliæ, quod ad templum diuæ Virginis illi quondam exædificarant, magnoq; præsidio munierant, mira celeritate circumueniunt (id à Cassiouia tribus milibus passuum remotum est) tanto impetu oppugnare cœperunt, vt pugnam nunquam intermiserint, donec præsidium expugnarint. Quadringenti, qui intus erant, ad vnum omnes trucidati, vna tantum muliercula superfuit, cui ratio sexus ignouit. Haudquaquam in tanto successu & animorum ardore, Sebastianus & Ladislaus frater, cū Magiaro Blasio, cessandum esse censuere. circiter Pentecosten, Galzech Boemorum præsidium adoriuntur, & vi capiunt. Mox in Telephum & Axamithum insignes latronum principes castra mouent, qui Saros Pathak, & varia castella tenebant: cum vtroque ad Saros prælium conserunt. Sed quum Boemorum duo tantum milia Telephum sequerentur, tantæ multitudinis impetum perferre nequiuere. non est diu pugnatum, quamuis sæuitia pugnæ truculenta fuit, sexcenti ex his quamprimum cæsi, capti vero ducenti. Quum cæteri terga dedissent, in hos rustici sæuiere. Ad postremum è duobus Boemorum milibus vix ducētos euasisse memorant. Axamithus in acie interfectus est. Cum quatuordecim tantum equitibus, Telephum fugam rapuisse ferunt. Victoria, Rosgonius, & populorum studia, Boemicum bellum continuare iubent: quamuis id ipsum etiam quotidiana Matthiæ diplomata imperarent. Fugientem Telephum Ladislaus insequitur, qui ad Saron se receperat, oppidum quidem in arduo monte situm, & non modo natura loci, sed arte quoque munitissimum. Dum hunc insequitur, Iason Boemorum præsidiū, ad templum quoddam ædificatum, obsidet, vbi

Vderczkium, vnum è principibus facinorosæ gentis esse senserat. Vderczkius nocte clam elapsus, ad aliud præsidium, quod in Poloniæ finibus erexerat, effugit, quod Breznicze nominabant. Iason, Ladislaus in sequenti die per deditionem accepit. Quanquam Vderczkii fuga, ad obsidendũ Breznicze ipsum hortaretur, Saros tamẽ vbi Telephus erat, remoratur. Quod quũ obsedisset, paucis post diebus facta deditione recepit. Mox Vderczkium repetit, quem quum ad Nouum castrum, in finibus Poloniæ situm, confugisse per exploratores plane nouisset, imminente hieme in Vngariam ad Regem ouans reuertitur. Ea æstate, hæc omnia quæ diximus, in Boemos feliciter gesta sunt. Quod quidem bellum posthac vix annis quatuor transigi potuit. Sub eodem fere tempore, inuidorum opera arteque, Michael Zilagius in Regis inuidiam vsque adeo ducitur, vt de auunculi morte, de se optime meriti, cogitarit. Simultatis causam nemo sat exploratam habuit. Nonnulli, probum virum, summa integritate præditum, & ab omni denique ambitione alienum, affectatæ tyrannidis insimulant: quam si affectasset, oblatum in comitiis regalibus Regnum à multis Optimatibus accepisset, neque pro nepote tantopere laborasset. Qui vero æquius iudicare visi sunt, ob inuidiosum gubernationis munus & autoritatem, maximam conflatam in hunc inuidiam ab aduersariis, eiusque seueram aduersus Regem censuram, huiusce mali causam fuisse, prodidere. Haud secus atque pater, profusam Matthiæ adolescentiam liberius castigabat: corripiebat clam terricis quandoq; verbis, ne ætatis vitio in grauem intemperantiam prolaberetur. Qui autem Regis gratiam voluptatum lenociniis inire nitebantur, & quicunque Michaelis aut potentiam reformidarant, aut inuiderant dignitati, vtrique certatim in nepotis odium adducere studuere: alteri, ne dissimilem sibi regem haberent: alteri, vt inuisi hominis auctoritatem attenuarent, & inusitatam in comitiis audaciam vlciscerentur. Quod vt facile assequerentur, variis apud Regem criminibus eum afficiebant: accusabant anhelatæ tyrannidis, suspiciones varias suscitabant, & liberas illius increpationes, seueramque censuram, in malam vtique partem interpretabantur: accedebat elatus Regis animus, qui senis imperium & admonitionem haud facile tolerabat. Atqui memini Matthiam, Viennæ paulo ante mortem, sæpe dixisse, Se in administrando Regno, nunquam alieno consilio esse vsum: quinetiam à sui Regni principio, vix vnius anni, Gubernatoris moderationem & cõsilium tolerare potuisse. Quare factum est, vt tanto magis delatorum criminib. foret obnoxius. Eo igitur maledici rem adduxere, vt ad coniiciendum in vincula Michaelem, Regem sane perpulerint: rati quoque, exin ad mortem adducturos. Rex male persuasus, auunculum, grauissimi colloquii gratia, ad Tibiscum amnem festinare iubet, se illic propediem adfuturum esse significans. Is nepotis chirographo admonitus, cum expeditissimo festinauit equitatu, neque non veritus, nequa maleuoli suspicione Regis animum deprauassent, quorum iniquam in se mentem esse intellexerat: verum ius sanguinis, vis paternæ charitatis, & immortalis beneficii magnitudo, omnium mentem suspicione abalienabat. Quum vtrique ex composito ad colloquium conuenissent, Michaelem in proximo Tibisci pago, à validissimo equitatu circumuentũ, repente capi iubet, & in vincula coniici. Vix hæc dixerat, quũ à prætoriana cohorte ex insperato capitur. Non parum nepotis facinus, ac rei insolentiam admiratus: quin etiam aliqui, non probe sentientes, exposcente Rege manicas & pedicas, auunculum respondisse ferunt, In meo curru disquirite, quas Regi comparaui, vt si quid improborum criminibus impulsus, in auũculum auderet, tales Gubernatori pœnas daret. Ex his verbis, falso aliqui virum illum integerrimum calumniis affectatæ tyrannidis afficiunt. Contra qui adfuere, Quid hæc rei insolentia, Matthia sibi vult, protinus exclamasse dicunt: hem, hæc pro dato Regno merita auunculo repẽduntur? hæc gratia cumulata refertur? Num hæc Michaelis fides & charitas promeretur? qui piẽtissimi te loco parentis, ad vltimum cum ipsa domo redactum interitum, è carcere eductum, ad Regni fastigium euexit. Huc te improborum cõsilia & delationes adduxere, vt Regnum ab inauditæ

ditæ ingratitudinis infamia auſpicareris? O infauſta Regni auſpicia, ô inauditam nepotis impietatem, ô inſignem ingratitudinem, gentium vbiq; prædicandam. Si hoſtis tuis fueris, quem alienum tibi fidum inueneris? Non me propria calamitas, & illata præter æquum & fas turpitudo, ſed grauis tui nominis expectationiſq; iactura vehementer angit: ſat vixi, ſatque laudis domi foriſque mihi comparaui: ego nihil mihi timeo, conſcientia rerum bene geſtarum, me bene ſperare iubet. Sed quæ te ex hoc facinore ſupplicia manent? quæ tibi numinibus læſæ pietatis vltoribus, expendenda ſunt? Hæc ipſa me ſane deterrent. Talia occlamitantem Rex vltra tolerare non potuit, imperauit in vincula cõiici, & mox ipſe terga vertit. Circumſtabant illi, qui obſtruendas auunculi dictis aures eſſe ſuaderent, aſſerentes iure captum, aliud nunc dicere in Regem, aliud eſſe molitum: verba cum rebus haudquaquam conſentire, nepoti ſemper durum moroſumq; fuiſſe, nulla ve lenitate vſum, ſed dicta factaq; pariter improbaſſe: & vt ſibi cunctarum rerum laudem compararet, hanc in gubernando artem vſurpaſſe. Duos Vngariam Reges, paribus auſpiciis imperantes nunquam habuiſſe: Matthiam Regno ſatis eſſe, & ea quidem ſapientia, vt neque tutore, neque curatore indigeat: qui his ex lege dari ſolent, qui rationis impotes & concilii reputantur. His igitur animum adoleſcentis ſic incendunt, vt colloquium Regis efflagitanti, obſtinatius abnegaretur. In ſequenti die Michael iuſſu Regis vinctus, ad Vilagoſuarum, quod Lucidum caſtellum interpretantur, Turcis quoque finitimum, non ſine cohortis prætorianæ cuſtodia ducitur. Committitur duobus caſtelli præfectis, qui ob Turcarum metum, cum valido id præſidio tenebant. Horum alteri Gregorio Labathlano, Georgio Dachio alteri nomen erat. Commiſſum ſibi virum in carcerem coniiciunt, cuſtodes præficiunt, omnes euadendi modos inhibent. Cæterum pro viri dignitate bene tractant. Exoranti vt veterem fidumq; coquum, domini gulam probe callẽtem, ſibi ſeruire præmitterent, conceſſere. Interim Michaelis inimici, haudquaquã vltra ceſſandum rati, multa apud Regem in eius mortem moliuntur, & tot miſerum criminibus onerant, vt nepotem ad indicendam auunculo necem impellerent. Vincitur tandem iniquis perſuaſionibus tenellus adoleſcentis animus, & pro inuidorum libidine, præfectis cuſtodiæ Regio diplomate mandatur, vt extremo ſupplicio Michaelem afficiant. Id inſcio Rege ſub adulterinis plerique literis factum exiſtimant, qui rei veritatem diligentius explorarunt. Gregorius & Georgius hunc capite mulctare iuſſi, ne præcipiti quidem conſilio, in re tanti momenti, vtendum eſſe cenſuere: id improborum ſcelere, ac inſcio Rege factum eſſe rati, conſilia inter ſe conferunt: alterumque ex ipſis, ad explorandam Regis voluntatem, omnino mittere decernunt: & de Michaele ſupplicium ſumere non deliberant, quouſque ex ipſo Regis ore imperioſum mandatum explorator non acceperit: in regium ſanguinem nequaquam temere, neque vno, niſi altero ac tertio, eodemq; capitis ac rerum ſupplicium interminante, edicto, ſæuiendum eſſe arbitrantur. Gregorius ad explorandum Regis animum proficiſcitur. Interea coquus, aſtus ac fidei iuxta compos, cum tribus conſeruis, pari fide præditis, liberandi domini conſilium init: improuiſum, ad rem perficiendam, Turcarum incurſum comminiſcitur: ex arce Turcas adeſſe clamitans, præſidiariam cohortem, adhibitoſque cuſtodes, omnes arma ſumere iubet, ſe quoque in arma furere ſimulat: credula è caſtello multitudo prodit, nouiſſimus cum tribus conſeruis, iſte ſubſequi fingens, mox egreſſis, à tergo portam obſtruit, & quibuſdam cæſis, qui in arce remanſerant, fracto carcere Michaelem educit, in priſtinam libertatem aſſerit, caſtellique dominum ſtatuit: ad falſum quicunque tumultum prodierãt, quum nihil vidiſſent, ſubinde reuerſi, occupatum à Michaele caſtellum, & occluſam ſibi portam comperiunt: quum vi recipere niterentur, illico reiecti abiere. Michael igitur, ſalute ſimul & arce ex inſperato potitus, ruſtica manu ſibi deditiſſima, commeatibusque oppidum compleuit. Mox accitis amicis ac ſuis legionibus, impoſito præſidio obfirmauit. Memorabili nimirum moderatione poſthac vſum ferunt, quippe qui recuperata ſalute viribusq; ſuis, non ad vlciſcendas ne-

potis inimicorumque iniurias, sed ad vindicandas à Turcarum incursu inferioris Vngariæ oras animum intendit: in posterum se curia abstinẽdum esse censuit. Ad Regem mox nuncium salutis suæ misit, Se plus coco quam nepoti debere significans: quando alter inique in carcerem coniecisset, coniectum fide liberasse: alter: & hic ingratitudinis, fidelitatis ille, perpetuum sibi nomen comparasset. Ne paruo quidem hinc Matthias rubore suffusus esse dicitur: nec aliquod doloris indicium edidit. Sæuitiam aliena culpa patratam recognouit, & faciles maledicentibus aures haudquaquam adhibendas, hinc primum didicit. Rescripsit ad auunculum, liberationem suam, quæ propediem instabat, fuisse gratissimam: atque id duntaxat tristitiæ attulisse, quod non ingenue fatetur, cocum liberationis auctorem, pietatis & resipiscentiæ sibi laudem præripuisse. Id nonnullorum scelere factum esse, non inficiatur, quorum libidine se Regni initium, ætatis vitium, auctoritasque Regia nõdum obfirmata, fecerat obnoxium: se nihil in eum cogitasse affirmabat, quod præter beneficii magnitudinem, & sanctitatem cognationis esse videretur. Quinetiam haud parum auctoritatis ex hac re sibi comparasse fassus est, quum improbi plerique Proceres hinc Maiestatem regiam revereri & timere dudum oecœperint. Eum igitur bono animo esse iussit, & futur. m propediem honestissimam reconciliationem nunciauit. Sunt qui ferant, id ex industria à Matthia factum, vt debitam suæ Maiestati reuerentiam, & optimatum metum, ab auunculo primum auspicaretur. Sed de his hactenus. In sequenti anno, quum Boemicum in visceribus Vngariæ bellum, & necessaria Michaelis recõciliatio superesset, Sebastianus primo tempore Rosgonius, iussu Regis, in Boemos castra mouet: ipse propediẽ, vt se auunculo reconciliaret, ad Tibiscum amnem profecturus erat, quamuis regni negocia cunctationis aliquid interiicerent. Boemi ligneum in monte castellũ fecerunt,

Patha quod Patha nominarant, non modo loci natura, sed arte ac pręsidii robore magnitudineque munitum. Id in primis pręfectus Regis adoritur, obsidetque: primo die quum se ad expugnandum accingeret, intercedens pluuia prælium diremit: secundo pugnam instaurat, completa fossa vallum aggreditur, militem quenque fortissimum lignea mœnia subire iubet. Contra illi, quum se acriter oppugnari cernerent, subeuntes deturbant, admotas muro scalas reiiciunt: in hos saxa deuoluunt, alios discusso securi capite diruunt. Ipsi quoque sagittis, lanceis, sulphureisque missilibus petiti, haud impune sæuiunt. Multi vtrinque eo die cæsi, saucii vero multo plures. Quum irritos sibi conatus Rosgonius fore existimaret, ne frustra tempus tereret, ad Regẽ venire decreuit: haud ignarus, hoc bellum Regias quoque vires addecere. Audit, ad Tibiscum amnem, reconciliationis gratia, illum iter facere. Quare extemplo sequutus, in citeriori Tibisci ripa, ad Varkon, Regem adhibet: in vlteriore, ad Thizauarsan, Michael erat auunculus: dies ibi aliquot acti sunt, colloquium in Tibisci ripa celebratũ: pauci vtrinque arbitri adfuere. Multæ à principio vltro citroque intercessere incusationes & querelę, multę vtrinque purgationes interiectæ. Ad postremum, postulata & concessa mutuo venia, pacati animi, & admotis deinde Pontificibus, Præfectis legionum & Proceribus, reconciliatio non sine lachrimis ac icti perpetui fœderis solennitate transacta. Post hæc, Michael Zilagius, Regem, Agriam vsque sequutus, vt frequens ibi de imminentibus bellis, & distribuendis expeditionibus, conuentus haberetur. Hic Michael, recuperata dignitate pristina, inferioris Vngariæ prouinciam cum imperio sortitur, vt aduersus Turcarum incursiones, eam solita diligentia & fortitudine tueatur. Sebastianus, ductu auspiciisq; Regis, in Boemos reuertitur, vt vna cum Rege, cæterisque Proceribus, superiorem Vngariã à latrociniis & seruitute Boemica liberet. Michael, in prouinciam mox profectus, castellum Keui, quod prope Synderouiam situm est, mira arte, ac omni munitionũ genere, ne quid à Synderouia, à qua nimium sibi timebat, mali iam acciperet, obfirmauit. Matthias, reconciliato auunculo, omni fere improba sollicitudine liberatus, expeditionem Boemicam forti animo adoritur: in primisque Patha, vbi Sebastianum frustra pugnasse diximus,

ximus, dura obsidione circumuenit: & ea quidem mente, vt nunquam hinc recederet, donec hostili & calamitoso oppido potiretur, quod latrocinantium asylum esse nouerat. Hostes præsentia & apparatu Regio consternati, per internuncios in primis cum eo agere cœperunt, vt quatriduanas secum inducias faceret, interea de facienda inter se deditione decernerent. Dantur induciæ, & pactiones inter eos factæ, vt si ad statutum diem auxilia non haberent, sese dederent. Quæ quum habere nequiuissent, quum omnes Rex aditus occupasset, ad præstitutum ex compacto tempus, deditionem fecere. Multa adhuc oppida & castella supererant, partim olim ab Vngaris, partim ab ipsis erecta, quæ Boemi pertinaciter retinebant. Recepta Patha, Matthias Saiomenthe, Saionque castellum obsidet, quæ in superiore Vngaria olim erexerant, eaque sine magno negocio recepit. Deinde ad Balozuar castra mouit, & potitus oppido, paucis mensibus tria præsidia expugnauit: in primis Ghemerum, deinde Drench, tertio Vsdin. Supererant & alia, quæ Boemos adhuc Vngaria cedere non patiebantur: hæc non multo post tempore, Matthias in ditionem suam plane redegit. Nanque Rhymam, Zeechum, Zyrchierhum, Zaygriapheon, Salgon, & nonnulla alia, partim vi, partim ex deditione cepit. Duos hic annos, à Pathæ obsidione, in hunc vsque diem exegerat: Gisceram autem nondum attigerat, Boemorum principem, & huiusce belli moderatorem, qui ad Zolium late dominabatur. Expugnatis Rex præsidiis & oppidis, quæ paulo ante retulimus, Budam rediit: ibiq; Emericum Quæstorem regni, cum magna potestate reliquit. Nam in superioribus, Emericum è paternis amicis haud dubie primarium, spectatæ virtutis & sapientiæ virum: in inferioribus vero Vngariæ partibus Michaelem auunculum rite præfecerat. Quin & Emerico Stephanum Bathorem collegam adiecerat, vetustissimo Vngarorum genere natum, veluti variis in locis, ex vniuersa historia colligi potest, virum profecto impigrum, ad gerenda tantum bella natum, ab initio ætatis de se maxima quæque pollicentem: quando à tyrocinii sui die, tantam fortitudinem, prudentiam, seueritatem, cum inaudita castitate coniunctam prætulit, vt ex eo tempore, quanti foret, augurari quisque facile potuisset. Stephanus Emerici frater, natu minor, impari auctoritate, contra tunc fortitudine & probitate pari, vt cum fraterna laude certaret, in eo bello fuit. Saron oppidum, haud inuito fratre circumuenit: vbi cum validissimo sane præsidio, Pan Matthiam, Corabin, Maczyn, Belian, & Russian, exploratæ virtutis ac fidei centuriones, Giscra præfecerat. Id in edito monte situm, ad radices ligneum castellum fuerat Boemorum, quod Vngari vi ceperant. Stephani peditatus, absente inscioque ipso, Saron adoritur, & oppugnat. Quum pugnam temere iniuisset, parum prospere dimicatum: plures enim ex Vngaris, quam Boemis, in eo prælio cæsi captique. Saros ab altera Eperies, ab altera Sibinium parte habet: ad quintum lapidem est Eperies, ad decimũ Sibinium, vbi Stephanus hibernabat: quod quidem totum è materia confectum est. Boemi recenti victoria elati, è Saro in Sibinium descendunt, vt ligneam ciuitatem incenderẽt, Stephanumque cum cohortibus caperent. Equitatus autem qui in castris erat, prospecto Boemorum insultu, à tergo adurget. Quum illi Sibinium oppugnare succendereque cœpissent, suburbanaque diriperent, instant à tergo isti, vniuersumque in se impetum conuertunt. Pugna hic atrox & fœda committitur, diu variante fortuna pugnatum, & multi vltro citroque saucii & interfecti. Boemi tamen, numero viribusq; in tumultuario illo prælio superiores, Vngarorũ tandem equitatum inclinarũt: is terga dare coactus, rapta in proximas syluas fuga, diffunditur, & instante nocte pugna dirimitur. Quum à suis male pugnatum Emericus ac Stephanus accepissent, irritatis multo magis quam olim animis, & arctiore quidem obsidione Saron obducunt, locũ natura arteq; munitissimum & vi nequicquam expugnabilem, inedia superandum esse decernũt, vias omnes præoccupant, ne quid commeatuum à Giscra posset inferri. Boemi, postquam sibi aqua & cibo ab hoste interdictum esse intelligunt, ne fame absumerentur, ad Emericum Stephanumque Bathora literas mittunt, quibus colloquium sibi

dari postulant: quod quum facile impetrassent, Pan Matthias cum collegis, de deditione Sari, legibusq; eius agere occipiunt. Post dies aliquot eam transigunt, & ea quidem conditione, vt saluis corporibus & impedimentis oppidum dederent. Conditionem Emericus accepit, tertioq; die Saro potitur. Post hæc recepto Saro: quod magni momenti esse videbatur, ad recipienda finitima oppida quæ adhuc graui Boemorum imperio premebãtur, ad Viuar mox castra mota, paucisq; mensibus Viuar, Bichne, Scepusium, Kesmaarkumq; recipitur. Cætera quoque castella, Boemorum quoque præsidia, partim deditione, partim pecunia recepta sunt. Solus Giscra supererat, calliditate, experientia, & animi magnitudine præstans: is intellecto Regis ingenio, quum se viribus imparem nouisset, subornata cum eo liberalitate agendũ esse reputauit: vt arte potius se suaque tueretur, quam Regem beneficio superaret. Conflatum in se Regis impetum, ac Vngarorum inuidiam, breui quidem epistola declinauit: Ex ingenti mea in Ladislaum olim Regem charitate, Rex inclyte, in impietatem & latrocinia incidi, (sic me Deus adiuuet) inuitus: Elisabetha Regina, vt posthumi aduersus Polonum Regni iura tuerer, hãc mihi vlterioris Vngariæ oram, introducens dedit. Posthæc, variæ facinorosorũ manus insequutæ, quas libẽtissime data magna licentia admisi, vt facilius vtcunque possem, delegatam prouinciam propugnarẽ. Feci id pro virili mea, nõ minus obstinato, quam fido animo. Polonos sæpe fudi: cum patre tuo bis prospere conflixi: Vngarorum potius inuidorum proditione, quam mearum legionum viribus adiutus. Ad hæc vsque tempora traditam mihi prouinciam in mea potestate seruaui: atque si adhuc Ladislaus viueret, sub eius ditione seruarem. Nunc autem quando illo mortuo, te è carcere non sine diuino numine, ad regiæ Maiestatis fastigium, præter opinionem omnium elatum esse video, nimirum haudquaquam sic humanitatis expers sum, & ab omni ratione destitutus, vt inter Vngaros vltra sæuire, & cum diuina voluntate colluctari velim. Quid paterna virtus ac merita, quid indigna fratris mors, & generosa tua indoles, ac intempestiua sapientia mereatur, non me latet. Facinorosas hactenus societates, quæ hic sub tutela nomineque meo longe lateque latrocinia agitabant, forti animo eiecisti, & exstirpasti omnes: solus Giscra superest, ad hunc vsque diem infestus: qui nescio quid magni de Matthiæ triumphis & gloria auguratur. Proinde ne laudis victoriæque tuæ primordia, inuitis numinibus intercipiam, id mihi certum esse scito, me prouincia vltro cessurum: obtemperaturum victrici Matthiæ dextræ, & vbique gentium ipsius imperata facturum: acceptisque Legatis, ciuitates & oppida sponte resignaturum. Haudquaquam spes Giscram consiliumque fefellit. Rex perlectis literis, se ab hoste multo pulchrius armis, quam beneficio vinci posse ratus, ad eum continuo Legatos misit, qui oppida reciperent: Giscram abire volentem, suo nomine remorarentur: conditionem optimam, & amplissima quæque dona pollicerentur. Legati mandata transigunt, compositisque rebus, ad Regem, Giscram promissa incolumitate ducunt. Gratissimo ac hilari à Rege vultu, his verbis excipitur: Nunquam me beneficentia (mihi crede) Giscra, superabis: turpe est Reges acie vinci, sed beneficio turpius: immo quicquid in Regem meriti confertur, fœneratorium illud esse debet, vt Regia dignitas rite seruetur. Sat mihi tua fides virtusq; spectata est. Tu autẽ quando inter raros referendus es, ad aliena te seruitia exire, Giscra, non patiar. Sub Matthiæ ductu & auspiciis, eadem qua sub Ladislao quondam fide, stipẽdia facies. Quare quod nostra sine bello reddideris, quod nihil vltra negocii facessere decreueris, quod liberalitate potius quam acie agẽdum esse censueris, hæc in primis à Matthia tuo nunc habeto: Lippam & Soliom oppidum, ubi recipito: quinque ac viginti aureum milia, dono nunc accipito: honestissima te cum Proceribus Vngariæ affinitate coniugari tolerato: commodissimamq; mecum militiam gerito. Giscra ad hæc, regia liberalitate confusus, quũ supplicio potius quam magnificis donis se dignũ esse iudicaret, in lachrimas conuertitur, & pauca respondens fidelissimum perpetuumq; obsequium, interiecto sanctè iuramento Regi pollicetur, & deuo-

deuouet. Paucis post mensibus, Ioannis Orzag, præstantis quidem Proceris è multis, filia deligitur: qua cum Gisera, cum solenni apparatu, nuptias celebrauit:& addictam Regi fidem ad mortem vsque sancte seruauit. Telephus autem, qui ante fusus & fugatus erat, in Boemiam rediit. Quum datam nemini fidem præstitisset, eo miseriarum redactum fuisse ferunt, vt in foro sportulam circumferret:& vix quandoq; obulum haberet, quo ad popinas paululũ carnis emeret. Tales igitur perfidiæ latrociniiq; sui pœnas, facinorosorum ille princeps expendit. Hic demum belli Boemici finis fuit. Nam postquam Gisera cessit, nil vltra superfuit. Miseram tandem Vngariã, quo annos octo circiter & viginti, Boemorum latrociniis & rapinis obnoxia fuerat,& nulla vnquam vi liberari potuerat, Matthias inito regno, grassatoria turba purgauit. Sub iisdem temporibus, Turcarum bellum oboritur. Mahumetes enim consternatam ex Albana quondam clade spem, ad subigendam Pannoniam resuscitare cœperat. Impellebat ad hoc adolescentia Regis, Procerum discordiæ, Frederici ambitus, & intestina finitimaque bella, quæ nondum adhuc, neque tam feliciter composita esse nouerat. Halibechum igitur superioris Mysiæ præfectum, Pannoniam traiecto Sauo incursare, ferro ac igni cuncta vastare iusserat. Syrmiensem in primis, desidente Sauo, agrum inuadit. Cheulpen, Sanctumq; Demetrium, populosa tunc oppida, diripit & incendit. Adaucta mox audacia, longe lateque populatur. Ad Futhachum vsque discurrit, opulentum sane oppidum, in Danubii ripa situm: quod vix fossa ligneaque mœnia à feræ gentis incursu seruare potuerunt. Effuso rumore, pro Turcarum libidine omnia misceri diripique, extemplo Michael, & Petrus Zocholi, Chianadiensis Episcopi pater, vir impiger ac strenuus, ne minori quidem animi magnitudine, quam rei militaris disciplina præstans, cum tumultuariis occurrunt copiis: ne vltimum illum inferioris Pannoniæ tractum, quem adhuc magnam Italiam appellant, in Turcarum seruitutem coniici paterentur. *Magna Italia.* Haud procul à Futhacho, ingenti præda onustos adoriuntur. Halibechus obstricta arctius captiuorum turba,& deposita prędа, instructum in hos equitatum cõuertit. Pugna vehementi vtrinq; impetu inita, quando abactam hi prædam efferre, contra isti spolia recuperare studebant: paribus vtrinque viribus aliquandiu dimicatum. Sed Halibechus, intellecta Vngarorum pertinacia roboreque, dimissa tandem præda, terga vertit, ne ditandi gratia vitam amitteret: idipsum reliqui fecere Turcæ, equorum pernicitate freti. instat à tergo Petrus,& recuperata præda, longoq; captiuorum ordine, adhuc latrocinii ab hoste pœnas exigere contendit. Cum eo, pari celeritate expeditissimus Regis equitatus insequitur: at vbi ad Saui fluenta peruentum est, maxima in ripa cædes redintegratur. Nã è Turcis, quicunq; instantem à tergo hostẽ reformidabant, pars in amnem se proiicere, pars telorum multitudine, ac iuxta demergi. Alii, ne inulti caderent, in hostem se cõuertere, & ad mortem vsq; obstinatius dimicare. Multi instaurata in ripa acie animosius agere,& pulchre ibi oppetere. Pauci demum cum equo Sauum tranantes, Synderouiam se recepere. Ad Sarnon vsque oppidum, hos Petrum profligasse ferunt. Halibechus Synderouiam aufugerat, fœdæ fugæ turpitudine vsque adeo angebatur, vt eam propediem abolere decreuerit. Quatuor milia expeditissimorũ delegit, vt clandestino incursu Transyluaniam inuaderet, & magna cæde incendioque patrato, in Mysiam se repente reciperet. Matthias, qui præter ætatem, prophani hostis astum nouerat, illum haudquaquam quieturum esse ratus: omnes legionum Præfectos eo diligentius fines tueri, & cautius cum Turca agere iubet. Clandestinis, quid ille moliatur, exploratoribus scire præcipit: futurã in Transsyluaniam excursionem illi referunt. Rex Pancratium imminentis periculi admonet, imperatque, vt impositis vbique speculatoribus, prouinciam à Turcarum incursu tueatur: vel si eos alio iter capere senserit, occurrat. Pancratius Regia mandata seruans, ad Themesuarum cum validissima Sichulorũ manu, Turcis occurrit: cruentum hic prælium initur. Halibechus, recenti turpitudine se exuere: contra Pancratius, prouinciam tueri, & perniciosæ gentis audaciam

proterere contendit. Multi vtrinque cadunt: sed quum Turcæ Vngarorum vires vltra tolerare non possent, haud inuito Halibecho, fugam rapiunt. Instant à tergo Sithuli, duceque Pancratio, ne paruam quidem stragem patrant, & ad Danubium vsque sequuntur. Halibechus fusus fugatusque, Synderouiam reuertitur; & prospecta noui Regis fortuna, multo posthac cum adolescente cautius agendum esse reputauit. Duplici iam clade confectus, grauiter angitur, quum suo multum nomini hinc detractum iri vereatur. Matthias contra, maiore fit indies animo, maiores pectore spiritus concipit: & quum pro vita (vt ita loquar) hucusque pugnarit, pro gloria posthac certare decernit. Vnum obstabat, quod antequã rite coronaretur, nil sine magna sollicitudine se moliri posse cernebat: quare coronæ redemptionem, Ioanni Episcopo Varadiensi, spectatæ fidei & prudentiæ viro, commiserat. Is clam cum Imperatore, ne inconsulto quidem Rege, rem ita composuerat, vt coronam, Vngaria milibus aureum septuaginta redimeret. Quum id proceres forte sensissent, ad Imperatorem scripsere, se conuentionem cum Ioanne Varadiensi transactam, dudum accepisse: nimiumque mirari, propriam tanti coronam redimere oportere: eius Maiestatem admonere, vt cum Ioanne cautius agat, à quo, ne verba dentur, admodum vereatur, quum nihil de conuentione hac grauissima ad Senatum hactenus sit relatum. Ipsam sine Senatus consulto, nullo modo fieri posse. Quæcunque a Ioanne vltro citroque agitata sunt, ipsis hæc inuitis ac inscijs fuisse tentata. Quum has Imperator literas accepisset, ad Ioannem quam primum scribit: Initis inter se pactionibus, quãtum ex illorum literis intelligere potuit, regni Proceres stare nolle: obmurmurare passim, & conqueri precij grauitatem, quod soluere non possent: atque si etiam soluendo essent, tanti nunquam redimerent. Proinde petere se occasione fieri certiorem, anne pactiones initæ, pro factis, an irritis & infectis haberi debeant. Ioannes perlecta Imperatoris epistola, quum forte Varadini foret, extemplo ad Matthiam, qui Sigedini copias comparabat, vt in Transalpinos proficisceretur, suas cum Cæsareis literas misit, quibus Optimatum quorundam auariciam & improbitatem patefecit. Rex vbi vtrasq; perlegit, ne Cæsari verba dare videretur, Varadinum cum proceribus extemplo concessit: ibique coacto Senatu, de bello & corona agi cœptum est. Inde profectus Cibinium venit, vbi postquam de redimẽda corona decretum est, ibidem Septemuiri quoque creati ex consulto patrum, qui sacram coronam redimerẽt, redemptamq;, cum decenti (vt par est) apparatu, referrent. Septemuiri designati hi fuere, in primis Ioannes Varadiensis Antistes, Stephanus metropolita Colociensis, Nicolaus Vilachus, Ladislaus Palocius, Emericus Quæstor regius, Lamberget, & Benedictus Thurocius. Soluto Senatu, Rex in Transalpinos, Legati ad Cæsarem festinarunt. Sed de Matthia prius, deinde de coronæ redemptione dicatur. Rex in Transalpinos ad liberandum Draculam è Turcarum manibus contendere dicebatur: cui mulierem, suam quoque consanguineam, legitimo matrimonio coniugarat. Illac profectus, nescio qua causa, quando id nemini satis compertum est, Draculam in Trãssyluania cepit: alterum vero Draculam, à Turca in prouincia præfectum, præter omnium opinionem approbauit: hunc Budam captiuum duxit, decennalique carcere mulctauit. Inauditæ crudelitatis & iustitiæ, Draculam fuisse memorant: hunc aiunt, Turcarum Legatis, in præueneratione, pilea Phrygia ex patriæ instituto deponere recusantibus, confirmandi moris gratia, tres capiti clauos affixisse, ne amplius amoueri possent. Innumeros palis Turcas præfixisse, & inter eos cum amicis laute discubuisse. Mẽdicos insuper omnes deperditæ ignauiæ, miserabilisq; valetudinis & fortunæ, lautissimo conuiuio excepisse, deinde cibo vinoque completos, iniecto igni absumpsisse. Item Turcis sæpe captiuis cute pedes exuisse, cõtusoq; sale præfricuisse, mox lingentes salsis plantas capras adhibuisse, quæ linguæ asperitate cruciatũ augerẽt. Mercatorem Florentinum de asseruandis pecuniis sollicite percũctantem, in media deponere via iussisse, & nil de numerata nocte pecunia mentientem, incolumẽ dimisisse. In Barbara regione tanta seueritate vsum, vt in media

quisque

quisque sylua cum rebus tutissimus esse posset. Hunc deinde Matthias in pristinam dignitatem sane restituit: sed in Turcico demum bello cæsus, caput ad Mahumetem dono missum. Equitum Legati circiter tria milia duxere, vt coronam pro dignitate afferrēt. Quum in Australi Cæsarem Neapoli esse sensissent, Sempronium venere: sed antequam vrbem inirent, à Cæsare potestatem impetrarant, vt Semproniensium hospitio vti liceret, donec de corona transigeretur: & re transacta, integram ciuitatem relinquerent. Sempronium enim olim, vna cum arce, Elisabetha Cæsari oppignerarat. Deinde cum vniuerso Neapolim equitatu Oratores contenderunt. Quum vrbi appropinquassent, Cæsar ab arce, copiarum multitudinem admiratus, ex insolētia rei formidare cœpit: mox portas iubet occludi, disponi per mœnia stationes, & hanc non legationem, sed hostilem exercitum reputare. Quum portas propius accessissent, easque sibi legationis iure patefieri postularent, eo obfirmatius obditæ. Paulo post Cæsaris Orator vrbe prodiit, non tot dicens copiis, nec tam expedito coronam equitatu repeti, sed insidias obtendi, expugnari ciuitates, prædas abigi, & agros vastari solere. Demum ne initæ concordiæ pactiones rescindantur, Cæsari placere, Ioannem tantum Varadiensem Episcopum, cum ducentis equitibus, vrbem tuto intrare exireve. Respondere Oratores, Sacræ coronæ religione se adactos, cū magnifico equitatu venisse: nullam suspicionem concipi oportere: se à Cæsaris voluntate nequaquam dissentire. Quare Ioannes cum ducentis duntaxat equitibus Neapolim ingressus est: cæteri collegæ Sempronium rediere. Mensis hîc à Ioanne actus: demum re composita, cum Imperatore peregit, vt Ladislaus Palocius, Sempronio Neapolim aduocaretur, qui sacram coronam recognosceret. Duas coronas adulterinas affabre ab Imperatore factas, rumor erat, ne vera dignosceretur: atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancylia, ne verum facile intercipi posset, Mamurio auctore fabricati sunt. Ladislaus accitus, veram sacramque coronam primo obtutu, signo quodam recognouit. Paumkircher & Groph Nichel, à Cæsare Semproniū ad reliquos missi, qui eos ad vrbis mœnia ducerent, & allatas pecunias explorarent. In sequenti die, ad suburbana peruentum est, tunc iterum vltro citroque redintegrata contentio: nam nec coronam hic sine pecuniis, nec illi pecunias sine corona dare volebant. Par vtrinque intercesserat differentia. Varadiensis tamen & Patauiensis Episcopi interuentu, præstita vtrinq; fide, factum est, vt ad portas vrbis vno eodemque tempore, & hinc corona Legatis, & hinc pecuniæ Cæsari traderentur, vnoque momento compensatio fieret. Itaque res ex composito transacta, & sacra sexaginta milibus aureûm corona redempta, cōditiones perpetuæ pacis eodem exemplo exscriptæ, vtrinq; datæ, ne violari aut aboleri facile possent. Quicunque Cæsaris Frederici & Matthiæ Coruini Pannoniarum Regis initum nuper fœdus & concordiam scire cupit, ista legito: Cæsar, vt exortum è deposita sibi corona bellum extinguat, Pannoni, cuius est (ne Regnorum moderator, iniuriam facere videatur) eam reddito: pactam iuste pecuniam accipito: Matthiam filii loco semper habeto: ius omne Regni illi cedito. Contra Matthias, vt parem beneficio gratiam referat, Cæsarem tantum parentem agnoscito: si liberis absque legitimis extremum diem obierit, Pannonici Regni ius, Cæsaris mox esto: quin & nonnulla Neapolitanæ ditionis oppidula, vicique, intra Pannoniæ fines effusi, potestatis quoque Cæsareæ sunto: Alamannus & Vngarus, sine vllo discrimine, ab vtroque Principe tractator: veterum iniuriarum sectator instauratorve discordiarum, capitalis esto: quicunque demum fœdus rite sancteque percussum læserit, sanctionemue hanc cum summa per Legatos potestate initam violarit, veluti publici & communis ocii pacisque interceptor, & Deorum penatium violator, igni ferroque vt fœda porca feritor. Coronam igitur Sempronium, quæ annos quatuor & viginti sub Cæsarea potestate fuerat, singulari pompa, læti festiuique, haud aliter atque rem cœlo demissam, teniis aduehunt: vbi Oratorum auctoritate promulgatur edictum, lateque diffunditur: Quicunque recuperatæ sacræ coronæ gratia & religione capiuntur, liberam visendæ re-

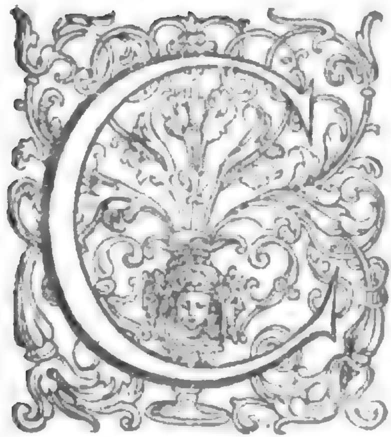
cognoscendæq; potestatem omnibus triduo Sempronii fore. E finitimis oppidis & pagis, religionis amore, innumera multitudo cōfluxit, agnouit, agnitamq; præreuerenter adorauit: mox Budam delata, in arceque recondita. Sed Legati ad Regem festinarunt, quem in Syrmiensi agro aduersus Turcas agentem inuenere. Hinc enim Turcas per Ladislaum Marcum Præfectum legionis nuper eiecerat: & hoc bello succensus, adauctusque animo, quod sacrum diadema redemerat, & cum altero Imperatore terrarum pacem fecerat, ad obsidendam
Iayza. Iayzam properabat. Hæc vrbs est in edito monte sita, in mediterranea Illyrici regione, quam duo amnes circumfluunt, præruptisque rupibus & vadis obfirmant. Ad radices montis, & vrbis ambitum confluunt, admixtiq; vna in Sauum deinde feruntur. à tergo profusa planicies (Bossoniensis quondam Regni hæc caput erat) inexpugnabili arce ac hostibus inaccessibilis. Res est altiuscule repetenda. Georgio Despoti, de quo multa supra diximus, liberi tres mares fuere: Stephanus, Georgius, & Lazarus. Stephanum & Georgium Turca excæcauit. E Stephano, Lupus miræ fortitudinis: è Georgio, Despote nostri temporis, Ioannes ac fratres sunt geniti. Lazarus, qui Regno successit, vnam tantum filiam genuit: quam Stephanus Bossoniensium Rex vxorem duxit. Is defuncto Lazaro socero suo, non solum vxore, sed Regno quoque vna potitus, Bossonæ & Rasciæ iuxta dominabatur, Turcico ingenio, summa impietate, & profana religione
1463. prædirus. Anno Salutis quadringentesimo sexagesimo tertio supra millesimum, quum in superiore Mysia late imperaret, blanditiis Mahumetis Turcarum Imperatoris è castello clam euocatur, accitus in colloquium, repente capitur: Barbari iussu, cute exuitur: Regnum quod à patre dolo surripuit, cum vita simul amisit. Huius igitur temeritate sceleréque Rascia & Bossona, cum magna Seruiæ parte, in Turcæ ditionem peruenit. Matthias igitur quum Sauo tantum se à Turca disterminari conspicaretur, rem sacra profecto corona dignam aggredi constituit. Exploratis Iayzensium animis, qui Turcæ iugum ægre ferebant, extemplo cum magno exercitu Sauum traiicit, Iayzamque contendit, quatuor dierum itinere à Sauo remotam. Ad clarissimum facinus, iuueni animum addiderat, diffusus rumor, Pium Pontificem ab vrbe Roma, vniuersam in Turcas Europam suscitare. Quare primo impetu, ne obuersantibus quidem oppidanis, vrbe potitur. Arx sola supererat, quam Turca cum validissimo præsidio retinebat: hanc die noctuque oppugnare adoritur, non modo loci natura, sed arte, milite, machinis & commeatibus munitissimam. Dies noctesque arte quauis & ingenio, præterea vi, prece, doloque vexat. Harambechus tandē Præfectus arcis, colloquium Regis petit, datur adeundi copia. Quum honorifice à Rege exciperetur, aliquantisper vtrinque subticitum: Turca tandem exorsus, arcem ob rerum inopiam se redditurum pollicetur, si abducendorum captiuorum copia, saluis corporibus & impedimentis, fiat: sin minus, Imperatorem propediem adfuturum interminatur. Respondit Rex, liberandorū captiuorum gratia, bellum hoc nuper suscepisse, & se ne minimum quidem famulum concessurum. Cōuentio tandem de deditione arcis transacta, Turcis data potestas, quicunque sub Rege stipendia facere vellent, commode possent: qui nollent, tute dimitterentur. Harambechus Regem sequutus, cum ducentis equitibus, coronationem eius, recentis victoriæ testimonio decorauit. A calendis tandem Octobris vrbem ceperat, decimoseptimo calendas Ianuarias arce potitur. Eodem quoque tempore, ne ingrato hibernare ocio videretur exercitus, septem & viginti circum finitima oppida recepit. Compositis in prouincia rebus, impositoque Iayzæ præsidio, Seruatoris nostri natalibus, victor & ouās Budam ingressus, & cum ingenti Senatus Populique lætitia ac plausu exceptus est. Supplicationes diis immortalibus institutæ, apud omnes aras res diuina facta. Tantum hinc nominis Coruino Regi comparatum, vt non modo, Pannones sacro diademate dignum, sed Veneti, Pontifices, cæterique Christianæ Reipublicæ Principes, hunc vnicum aduersus Turcas imperatorem creandum esse cēserent. Mahumetes Othomannus, audita Iayzæ captiuitate, quæ illius Regni caput

erat

erat, vsque adeo indoluisse dicitur, vt parum abfuerit, quin corde disrumperetur. Exercitum circiter triginta milium hominum, mira celeritate comparauit, ante per sæuitiam hyemis Iayzæ succurrere nequiuerat. Nunquam enim arcem, tam cito captũ iri sibi persuaserat. Ad hæc testudines, catapultas, arietes, ac cætera tale genus parat, sulphurea in primis tormenta: nullum nouæ munitionis genus omittit, ac desidente hiberna væsania, quum primum licuit Iayzam oppugnare adoritur. Vrbeculam, Vngarorum præsidio munitam, ariete æneisque machinis, quas circum collocarat, die noctuque quassat, nunc tormentis territat diruitq;, nũc nocturna oppugnatione pertinacissime vexat. Nulla oppidanis requies datur, quippe modo mœnia resarcire, modo interiore fossa, vallo, aggereque communire nituntur: mulieres & pueri militaria æque munia obeunt, pro communi salute, pari studio quisque decertat. At vbi Mahumetes sat murorum dirutum esse putat, aperto Marte ciuitatem inuadere audet: præterea tot acies instruit præ multitudine copiarum, vt dies tres pugnam continuare possit. Nam antequam nouissimi defecerint, primi, instauratis viribus, prælium redintegrare facile poterant. Quare ex omni parte vrbem adoritur, non solum peruia, sed inaccessa quoq; loca milites tentare iubet: ipse à tergo instat, omnes ad prælium hortatur, præter murales coronas ingentia militi præmia pollicetur: recuperandam Iayzam occlamitat. Quum nihil Turca ceperit, quod vi amiserit, patratum sociorum ignauia dedecus obiicit, ingeminatque: quod præsenti virtute abolendum esse vociferatur. Turcæ tanto impetu mœnia subeunt, vt multi pinnas vel muros conscenderint: pleriq; signa mœnibus imposuisse visi, moxq; ab oppidanis reiecti sunt. Clarissimum Vngari facinus commemoratur, qui quum Turcam imperatoria signa turri imponere cõtendentem suspiceret, correpto simul hoste, se præcipitem ex alto dedit, vt Coruina adhuc signa stare viderentur. Tanta cædes eo die facta est, vt fossas hoste complerint. Ex oppidanis multi cæsi, saucii fere omnes. Matthias audita sæuissima Iayzensium obsidione, Emericum Sepusiensem mox cum duabus legionibus accurrere iubet. Vir ille impiger ac strenuus, non minus animo quam prudentia & astu præstãs, ocyssime mandata peragit. Nuncios multos præmittit, qui rumores differant, Coruinum Regem cum innumeroso exercitu propediem adfuturum. Sentit Turca vndique Vngaros propediem adfuturos. Quoties, & quam infeliciter Amurathes pater, & ipse, collatis signis, cum Coruino duce pugnarit, memoria repetit. In repentinum subinde timorem coniicitur: cumque auget recens & improuisa Matthiæ victoria. Increbrescentibus deinde rumoribus de Coruini Regis aduentu, quum dudum adfore nunciaretur, præ nimia trepidatione, relictis munitionibus, machinis & impedimentis, in Macedoniam se recepit. Emericus sola fama ciuitatem acerrima obsidione liberauit. Instaurato mox præsidio, & obmunita Iayza, ad coronationem quam Rex edixerat, festinauit. Hic tertiæ Decadis finis erit.

TERTIÆ DECADIS FINIS.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ à Sambuco repertæ, Liber I.

CAPTA Iayza, & magna Bosniæ parte, postquam Matthias, adaucta iam Bruma, Budã peruenit, nihil profecto Coruinæ magnanimitati fuit antiquius, quã de legitima coronatione cogitare. Huic igitur, ex senatus cõsulto, Palmarũ dies præstitutus est: ad quem cum è remotissimis oris præ sæuitia hyemis optimates ac nobiles, magistratus & legati adesse nequiuissent, in diem Parasceues res ipsa est prorogata. Albam igitur, è sacro, prophanoq; ordine omnes principes, pontifices, cũ vniuersa Vngariæ nobilitate, conuenerant, vt regem, præter ætatem de Republica benemeritum, & ad clarissima quæq; facinora natum, sacro rite diademate, quod nuperrime redemerat, coronarent. Hîc statuto die, regalibus quibusq; insignibus in diui Stephani basilica Dionysius Sech, Strigoniensis metropolita, in frequentissimo tot gentium conuentu, Coruinum ex more decorauit: tanto populorum plausu & coronatus, & circumuectus est, vt hunc magnanimum Regem alterum Alexandrum, alterumue Cæsarem, hunc inuictissimum Pannoniæ propugnatorem, variis linguis tot populi, conclamarent: plerique Martem Scythicum, nonnulli Romanæ gentis reliquias appellarent. Dona missilia, nummi, vectes, ac cætera tale genus, quæ in ea celebritate spargi solent, profusius, & magnificentius quam vnquam antea diffusa sunt: Coruino Regi fœliciter, liberatori Pannonicæ gentis fœliciter, Matthiæ victori cuncta fœliciter, certatim miles cum plebe ingeminabat. Multos eo die viros equestris ordinis dignitate donauit. Quibus autẽ torques aureos, aut purpureas lacernas adiecit, spectata à cunctis pontificibus & proceribus non sine admiratione profusa regis magnificentia, quæ omnium sibi ordinum animos admodum cõciliauit, pro eius vita mira solicitudine vtriusque sexus & ætatis omnes homines vota
1464 nuncuparunt. Anno igitur Seruatoris quadringentesimo sexagesimoquarto supra millesimum, regni vero sexto, coronatum esse dicunt. Illud nequaquam omiserim, quod in referenda gratia monumentum inter coronandum fecit. Ioannem Varadiensem Episcopum de patre, deque se iuxta benemeritum, amplissimo illo ditissimoque comitatu perpetuo donauit, vt ipse posterique pontifices legitime fruerentur: qua quidem donatione basilica Varadiensis diuæ Genitrici a diuo Ladislao Rege dicata, plurimum aucta & ditata est. Priuilegium Matthias alto solio præsidens, sacra corona, sceptro, pomoque conspicuus, proprio ore protulit, id tale fuit. Cum Ioannes Vitesius, cui pater moriens nos vnice commendauit, nobiscum vtranque fortunam subire non recusarit, pari quoque discrimine nobiscum in captiuitatem inciderit, liberarit Boemico carcere: domi forisque nobis consilio, labore, opera semper astuerit: dissensiones & bella represserit: in Boemica, Turcica, Transsyluana & Bosnensi expeditione, vel sua præsentia, vel copiarum auxiliis nunquã nostra castra deseruerit, & salutari demum legationis officio grauissima quæque negocia fœliciter egerit, coronamq; nunc sacram longo postliminio retulerit: placet nobis, patribusque conscriptis, eum successoresque suos ob singularem, qua in diuam Genitricem & Ladislai numen afficimur, religionem, comitatu Bihoriensi perpetuo donare, vt eadem fidelitatis officia cõmodius continuare possit: & nos euitata ingratitudinis nota,

ta, haud indebita virtuti præmia persoluamus. Transacta celebritate coronationis, Matthias cum singulis pontificum optimatumq; ordinibus Budam rediit, ibique æstatem illam tranquillam egit: quotidie varia spectacula edidit, illud nunquam defuit, certamen equestre curuleve, præterea leonum venationes, duo triave gladiatorium paria quibus apprime delectabatur. Quin & ipse quotidie in hippodromo equestri certamine depugnauit, tanto robore & audacia, vt cum fortissimo quoque infestis hastis congrederetur. nullam in certamine dignitatis suæ rationem haberi iubebat, quin & publico id sæpe agebat edicto. Aurigatione assidua vsus est, nil ignauia & desidioso ocio duxit abominabilius, multas in regno lites inter æstiuandum Budæ composuit. Appropinquāte iam autumno, haud vltra terendum in spectaculis Budæ tempus esse putans, ad suscipiendam aliquam expeditionem non minus vtilem, quam necessariam, animum intendit. Iayzæ victoria succensus de Turcico iterū bello cogitare cogitur. nullum enim aliud succurrebat antiquius, neque sibi neque Reipublicæ gloriosius, magisque necessarium, insidiosum & præpotentem à tergo hostem habebat, quem neque negligere, neque per ignauiam sine extremo periculo vllo modo dimittere poterat. Quare audacia hostem vincere satius esse ducens, delectum habuit: vndecunque potest, auxilia cogit. Accessere piæ, auxiliaresque cohortes Crucigerorum militum, quas Moldauiensis Episcopus secum adduxerat. Cum decem igitur millibus equitum, Phutachum venit. Sequebatur eum Ioannes Emus Venetorum orator, qui etiam in captiuitate Iayzæ cum rege fuerat. Nam cum Veneti duobus ante annis à Turco grauiter in Peloponneso vexari cœpissent, & ad Isthmum ab Ionio & Ægeo mari cum fossa murum tumultuaria opera duxissent, vt peninsulam à Turco protegerent: circumuenti vi, multitudine hostium irritos conatus habuere: ad ineundum cum Pannone fœdus recurrerant, & oratorem hunc miserant. Deinde Pius pontifex, cum vniuersam fere Europam, promissa peccatorum omnium impunitate, in Turcorum bellum concitasset, venisset Anconam, eique Christophorus Maurus cum x. instructis triremibus continuo affuisset: lenta febri correptus, biduo post, xix. Calen. Sept. humanis excessit. Cardinei patres quinque & quadraginta aureûm millia Christophoro duci, quæ in pontificia arca repererant, dedêre, vt ea Matthiæ aduersus Turcos acerrime pugnanti mitteret: Id à duce perquam diligenter factum. Fœdus igitur cum Pannone, Venetoque percussum, plures annos sexaginta aureûm millia Veneti Matthiæ contulere, vt perpetua cum communi hoste bella gereret. Ioannes igitur Emus legatus hic annos treis fuit: hæc cuncta bella spectauit, cum oratoribus tandem regiis, qui ad Paulum pontificem proficiscebantur, vt infra referetur, in Italiam rediit. Sed ad diuerticulum redeamus. Rex traiecto deinde Sauo, Mysiam superiorem ingressus, Zoynichum Rasciæ oppidum in arduo monte situm obsidet. Ad protegendam Saui fluminis vadum, ne interciperetur ab hostibus, Stephanū Colociensem Archiepiscopum cum validissimo equitatu reliquit. Dum Zoynichum arcta obsidione circumuenit, quod à Sauo quadraginta millib. passuum remotum est, & fodinas habet argēti, ad expugnandū Streuerinchū, Emericum cum prætorianis cohortibus mittit, quod viginti millibus passuū distabat à castris: & exuberantibus vsque adeo fodinis pollebat argenti, vt ab argento sibi nomen inuenerit. Streueron enim Sclauonica lingua significat argentum. Milites immissi cum gloriæ, tum argenti cupiditate, tanto impetu oppugnare adoriuntur, vt vno alterove prælio ceperint. Potiti oppido, cuncta diripiunt. Turcos multos capiunt, abducuntq;: imposito repente præsidio, præda onusti, & in castra læti redeunt. Iam duos circiter menses Zoynichum obsederant, acerrima sæpe pugna vexarant. & adhuc expugnare nequiuêre. In oppugnatione nouissima, Emericus equitū præfectus, immissa ab oppidanis sagitta oculo præfigitur: parum abfuit, quin oculum erueret. nimio dolore correptus, & deiectus animo, in tētorium refertur. Rex præfecti sui vulnere consternatus, se multo deinde remissius agere cœpit. Dein rumor haud paruus increbuit, Mahumetem ne argentea oppida

deferret, cum numeroso propediem exercitu aduenturum: collatis cum rege signis, omnino pugnaturum: cum quadraginta millibus hominum in horam affuturum. Hac fama Emericus oculo saucius, multo grauius angi & absterreri, regi consulere, vt soluta obsidione castra amoueat: dicere, se Turco imparem: & militem lõgo bello & assiduo labore defatigatũ, refici & recreari oportere: se omnino cum victoria & ingenti præda redire. Postero die fama hæc magis magisque militari metu & mussitatione augeri. Oborto tandem tumultu, Turcos haud procul abesse, & iamiam cum instructo agmine affuturos: rex sola fama perterritus, signa tolli, & castra moueri iussit. id cum tanta militum trepidatione factum, vt reliquis tormentis æneis, & plerisque impedimentis, ad Saui ripam cõmuno se receperint, mox amnem remensi, in Syrmientem agrum rediere. Æquam hic aliqui vtrique principi volunt fuisse fortunam: quippe quæ, veluti ad Iayzam, solo aduentantis Coruini nomine Mahumetẽ machinas æneas, & impedimenta deserere: ita sub Zoymichi mœnibus, ad Turci famam Vngaros, autore Emerico, turpem fugam rapere iusserit. Postquam falso rumore ac metu se correptum intellexit, rex haudquaquam obsidionem illam repetendam esse censuit: sed frequentissimum Segedini cõuentum indixit, vbi de commodo Reipublicæ, & suscipiendo rite bello multorum sententias audire voluit. Segedinum igitur castra mouit: quo cæteri pontifices, ac principes edicto publico conuenẽre. Inter primarios Dionysius Zechius affuit, metropolita Strigoniensis: Ioannes † Quinqueecclesiensis Episcopus, poeta nostri tẽporis nimirum insignis: ac Michael Orsagh Palatinus, qui ea sapientia, probitate, ac fortuna fuit, vt cum sub Sigismundo florere cœperit, quem in Italiam dispensator secutus est: sub quinque regibus nunquam intercepta felicitate ad extremum vsque finem, vitam cum summa laude, & autoritate peregerit. Hunc Matthias ob singularem prudentiam, experiẽtiam rerum, & æquitatem, abdicato Ladislao Gara, Palatinum creauit. Affuere præterea cæteri optimates frequentissimi: sed Dionysius eodem anno, paulo post habitum ea hyeme conuentum, vita defunctus est, vir perpetua laude, & commẽdatione dignissimus. Octo millia aureûm, quæ ad instaurandam basilicam legarat, in belli vsum à rege vsurpata. Ioannes Vitesius, cum Varadiensi se pontificatu abdicasset, Strigoniensis metropolita, ob multa merita, spectatissimamque fidem, non sine maxima aliorum affectatione, a Matthia pronunciatus, & pontificia autoritate approbatus est. In eo conuentu (vt quid decretum fuerit, ex regiis ad Venetum ducem literis satis exploratum habeo) de bello Turcorum & mittendis Romam oratoribus, præsente Ioanne Emone, Venetorum legato, actum est. Oratores duo præstantissimi omnium consensu designati: Ioannes Quinqueecclesiensis Episcopus, vir summa eloquentia, & doctrina præditus, & Ioannes Rosgonius vnus è principibus optimatum: mandata his data, vt Paulo pontifici obsequia prompta deferrẽt, & aduersus communem Christianæ Reipubl. hostem, opem & auxilia implorarent. Ioannes Emo, quia pluribus Turcorum præliis adfuerat, veluti spectator & testis laboris fortitudinisque Pannonicæ, tertius his adiectus est. Illam æstatẽ Budæ in spectaculis Rex exegit. Cum primo coronationis anno hæc in Rascia gesta fuerint, secundo ingruente Septembri, in Coruatiam castra mouit. Expeditionis quæ causa fuerit, nondum satis compertum habeo. In Frangipanes comites, qui Segniam, Modrusiam, & varia Dalmatiæ oppida tenebant, obsequiaque parum grata præstiterant, regem tunc aliquid moliri voluisse, opinãtur. Ea namque tempestate multi ex ea familia, quæ Romana est habita, reguli, comitesue florebant, in primis Stephanus Modrusiensis, deinde Martinus diuinus, duoque Ioannes. Plerique regulorum, nobiliumq; nonnullorum iniuria eo iter intendisse dicunt, qui vniuersam prouinciam latrociniis & rapinis infestam effecerant. Rex igitur Albam primo venit, octo ibi dies egit, quibus equestres ludos semper exhibuit. ibi quoque Suohla Boemus, vir impiger ac strenuus, infesta hasta pulchre decertauit. Rex Alba profectus, cum Zagabriam iter intẽdere, ad tertium lapidem à quodam pago, pluribus à Suohla exoratur, vt missione dona-

† Ianus Pannonius.

donaretur. Remotam is militiam,& sterilem caussabatur: vt missionem impetraret, aut ansam quęreret abeundi, ab intempestiui stipēdii efflagitatione rem inceperat, vt abnegato stipendio, etiam inuito rege iure sibi abire liceret. Duos in hac re sibi socios fuisse memorant: Georgiū Patolczki Morauiæ regulum,& Franciscum generum Boemum. verum illa fuit desciscendi causa, sperabant enim, procul abeunte rege, Panoniā veluti gubernatore destitutam, latrociniis spoliisq; patere. Suohla demum inuito rege, cum sociis abiit. Reuersus in Vngariam, ad grassandum potius, quam militandum: in primis castellum regis quod Costolan appellant, occupauit: deinde societatem illam Boemicam, quæ ex cognomento Fratrum nomen acceperat, in Morauia tum æstiuautem, & ab imperatore Romano inauctoratam, ocyssime conuocat: (erat enim hæc hominum fere septem millium) & ad lucrum faciendum in Vngariā inuitat, opulentas populationes, & cōmoda ibi latrocinia pollicetur. Fraternus hic exercitus Suohlæ pollicitis oneratus, Pisonium venit. De occupanda hic Ternauia agi cœptum. E centurionibus vnus erat Vngarus, cui Blasio Podmaniczki nomen erat. Hic patriæ gentis charitate correptus, libero in medium animo prodiit: Quocunq; me (inquit) socii, nostra societas ire iusserit, siue in Polonos ire cogor, siue in Boemos, Alemannosve, nulla vnquam erit in me mora. Sed in patriam arma sumere, quando præter fas & æquū est, id nullo modo præstare possum. Deterret impietas, religio interminatur, patriæ charitas inhibet: & præsentanea supplicia dii penates, patriique proponunt. Proinde aut alio nunc arma vertite, aut, si pergitis, me vltro dimittite, & exauctorate. Is accepta cōtinuo missione, insequenti nocte cum suis contubernalibus clam Ternauiam concessit. Cum eum custodes admittere recusarent, præfectū vrbis ad se vocari iussit: fessi nati causam aduentus, & quantū periculi immineret exposuit, omni iubens eos suspicione carere. Cum ista retexisset, à præfecto vrbano mox admissus est. Postero die rumor passim increbuit, quicquid agri Pisoniū Ternauiamq; interiacet, id omne à Boemis populatum iri. Hæc enim x x v. milibus passuum à Pisonio remota est. Atqui res ipsa rumorem antecessit. nam ad portas vrbis Boemi statim affuere, & vrbem sibi dedi postulabant: huic exitium interminati ni portas cōtinuo patefacerent. Dicere ad hæc, nil esse timendū, se præter commeatus & hospitium nil aliud exposcere, nihil etiā sine mercede accepturos: polliceri, si admiserint, omnibus cum integra libertate incolumitatem. Contra à mœnibus extemplo se Blasius prodidit: qui imperiosus eos abire iubens, minis ac vi nil ibi profecturos esse significauit, quando sat commeatibus, & præsidio ciuitas munita foret, quinetiam, ni continuo recesserint, pœnas interminatur. Ii postquam in vrbe Blasium esse cognouere, pedem continuo retulerunt, & ad decimum lapidem ad diui Viti fanum castellum instaurarunt, quod Costolan appellabant, à Suohla prius occupatum. Hinc mox, cum locum fossa aggereque duplici & crebris turribus communiuissent, in rapinas proximas effunduntur. Pagos & oppida vimineo muro circumsepta incendunt, abigunt pecora, in captiuitatem omne genus hominum asserunt, cædunt reluctātes, & cuncta diripiunt. Suohla indies cum facinorosa multitudine latius longiusque grassatur. Instaurata in superiore Vngaria pristina esse latrocinia, omnes vociferantur: redintegrantur vicatim & oppidatim fœminarum hominumque lamenta: ad reuocandum è Dalmatica expeditione regem nuncii mittuntur, qui Suohlæ facinus & renouata Boemorum latrocinia referant. Vix Zagabriam rex forte peruenerat, cum Suohlæ nouitatem accepit. E uestigio cum exercitu pedem retulit, continuatis itineribus Strigonium venit, & in ripa fluminis castra posuit, insequenti die coactis vndecunque licuit nauibus, copias traiicere cœpit, transmisso Danubio, Ternauiam concessit: moxque Costolan, famosum grassatorum asylum, obsidet. Castellum, quod vi facile capi non poterat, magnam vtrinque cædem sibi postulabat: nullaque machina & ingenio citius quam inedia capi posse videbatur, nam ingens multitudo propter operosam munitionem, & properam obsidionem, ne tantum quidem commeatuum inferre potuit, quantum sat esse

Ternauia.

putaretur. Suchla igitur, cui laquei supplicium quotidie rex interminabatur, & suas nunquam manus euasurum auspicabatur, ad fugam animum primum intendit, propositam ante oculos famem spectabat, cui tantum sociorum numerum per inediam absumptum iri ægre ferebat, ab arte salutem exquirit. Proceras arbores, quæ murum ex materia & congesta terra factum circumstabant, nocte clam subcidit: pontemq; ex his construi iubet, vt ab auersa castelli parte, iacto supra fossam cæco ponte, prosiliant. Cum omnia è sententia fierent, per silentium noctis cum vniuersa fere societate Suchla per actuarium pontem clam elabitur: ducentas meretrices, & trecentos tantum homines in castello relinquit: quo præsidio, donec ipsi longius effugiant, conatus regis eludant. Rex contra, cum hos maxima ex parte exiuisse sensisset, immisso expeditissimo equitatu, multisque cohortibus a tergo insequitur: in fœda fuga cæduntur multi. Rex ea nocte in castra redit, magnam partem copiarum eos insequi iussit. In syluas illi se recipiunt, per cunctas latebras & singula lustra petuntur. Diffuso rumore, rustici superueniunt, qui multo sagacius eorum vestigia insequuntur: multos inueniunt, quos repente trucidant, spoliantque. Latrociniorum pœnas seuerius exigunt: & iniuriarum haudquaquam immemores, pro furoris imperio sæuiunt. Ex his pauci euasere: ducenti & quinquaginta capti, ad regemq; in castra perducti. Paucis post diebus Suchla captus adducitur: is enim solus equo insidens, cum per syluas erraret, vt in Moramiam effugeret, in lignatorem quendam incidit: orauitq; hunc impensius, vt sese viæ ducem tantisper accommodaret, quousque proximos Morauiæ fines attingeret. Pro mercede equum, arma, pecunias & perpetuam denique gratiam pollicebatur. Cum nomen rogatus, Suchlam se esse diceret: ille continuo, Ha salue, inquit, Suchla, latronum princeps facinorosissime: ô quoties mihi pecora, & iumenta abegisti? quot meam domum calamitatibus affecisti? quod de te aliquid pollicearis, non est opus: iam mei iuris es, Suchla, equus & arma mea sunt. mox apprehenso equo, Suchlam cepit, qui trium dierum inedia iam absumptus, vix equo sustineri poterat. Hunc ad castellum Cheithe duxit: Castelliq; præfecto, cui Ladislao Zenas nomen erat, captiuum assignauit. is mox ad regem, adhuc Costolam obsidentem, literas misit, quibus & Suchlæ captiuitatem, & quid de eo fieri vellet plane significabat. Hoc nuncio rex in castris admodum exhilaratus, cum diligentissime vinctum, fidisq; custodibus asseruatũ ad se mitti præcipit. Ladislaus Zenas continuo mandata facit. Suchlam manibus pedibusque vinctum, fidaq; custodia circumseptum, ad regem in castra misit. In conspectum eius adducto: Non ne tibi sæpius (rex inquit) interminatus ipse prædixi, te manus meas suppliciumq; crucis nunquam euasurum? cum forte rogatus, triginta te dentes habere dixisses: non ne meministi continuas tibi omnes affirmasse, crucis omnino pœnas te esse daturum? Scelus, cum altro consentiens, fatum tuum adduxit: te Suchla facinorosa perfidia huc adduxit: quoties te suspendio dignum liberaui? ratus, viribus & virtuti bellicæ aliquid tribuendum. Significaui, vt ab auersa præsidii porta clam elabereris, ne cum cætera multitudine æque mori cogerere. fecisti, aufugisti quidem: manus meas euadere nequiuisti. Proinde quando perfidia, fatum & latrocinia tua ita iubent, laqueo cui es obnoxius, emorere, & moriendo male mereri desine. Fatum enim remorari, non tamen euitari potest. Frustra supplicantem, in carcerem rapi iussit. Facinorosorum supplicio Blasium Magyar præfecit. Is in sequenti die pro castelli porta cruces longo ordine disposuit: super has eminentiores quasdam instituit, vbi latronum princeps ipse prępenderet. mox omnes ad supplicium educti: in inferiori, spectantibus sociis, qui in castello erant, ducenti & quinquaginta rite suspensi: in superiore vero ordine, qui magis erant insignes, in medio, Suchla: à dextra, sacerdos eius: à læua, puer qui post ensem gestare solebat. Cæteri, qui in præsidio remansere, tetro sociorum spectaculo absterriti, ad hostis arbitrium sese dedidêre. Trecenti ibi capti sunt: ducentæ vero mulierculæ, quæ pari scelere victum quæritabant. Ii omnes à Stephano Bathore secundo amne Budam deducti, & in turrim

rim

rim, quam Mancam ex cognomento dicunt, coniecti sunt. Michael Czobor ea tempestate præfectus arcis erat, vir quidem haud infacetus: alioquin seuerus in noxios, & non expers crudelitatis. is enim esurientis fastidio multitudinis exasperatus, sub prætextu liberationis sex, octove intempesta nocte excipere cœperat, quos alligato gutturi saxo, Danubio clam demergeret. Interpolatis id noctibus vsque adeo factum, quousque vniuersus captiuorum numerus hoc supplicio absumeretur. Ex ea igitur Boemica societate, quæ septem milibus hominum plane constabat, perquam pauci euasere. omnes enim fere aut fame, aut ferro sunt absumpti: hic Fraternitatis illius finis fuit. Dum hæc aguntur, secundo coronationis anno, eodem quoque tempore legati, qui in conuentu Segedinensi designati fuerant, adiecto Ioanne Venetorum oratore, cum apparatu magnifico, & honestissimo equitatu in Italiam venere, quemadmodum supra diximus. Quinqueecclesiensis Episcopus & Ioannes Rosgonius ii fuere. Ioannes Emo non inuito inconsultoque senatu Veneto cum his venit, & testis grauissimi potius quam legati munus obiuit. Is enim quicquid in Bosna, Rascia ac Seruia à Matthia gestum fuerat, rite cuncta spectauit: non modo enim vt comes, sociusq;, verum etiam vt consiliorum moderator & particeps, periculis & præliis omnibus adfuit. Vir enim consilii ac experientiæ magnæ compos, domi militiæque regi semper adstitit. Legatio non tam equorum præstantia, quam florentissima iuuentute culta, omnium in se spectatorum oculos sane conuertit: rara huic assimilis in Italia visa. Legati mandato regis primum Venetias, deinde Romam venere, vt de communi bello cum Venetorum duce colloquerentur. Cum vrbi appropinquassent, mirifico sunt honore à senatu populoq; suscepti. Rebus ibi è sententia constitutis, Florentiam venere: & in senatum admissi, opem in Turcos ad salutem publicam postulasse creduntur. Romam propius accedentes, honorifice Pontifex maximus sacrosanctumque collegium excepit. Facta dicendi potestate, Ioannes antistes, vir summa dicendi copia pollens, regia mandata eleganter exposuit. Postquam legitimum promptumque regis obsequium, vires, facultates & animum in re quaque maxima pontificio imperio obtemperantissimum obtulit, multa de imminenti Turcorum periculo, deque intolerabilibus & quotidianis Vngarorum laboribus rite disseruit. quinetiam, veluti à rege post abitum fuerant edocti, nouos Turcorum apparatus adiecit. Mahumetem, inquiēs, variis trium annorum cladibus affectum, non vsitata solum ira, odioque, sed diro quodam furore vexari: omnes artes doloſq; tentare: nunc inducias insidiosas offerre, exposcere amicitiam, ocii desiderium præferre: nūc grauissima bella moliri. Nuperrime duos duces cum expeditissimis exercitibus præmisisse, qui Vngariam penitus ingressi, quantum in se esset, igni ferroq; vastent, & cædibus cuncta ex more compleant: in reditu Belgradum obsideant. Hos iam Synderouiæ appropinquasse: Mahumetem cum filio, qui natu maior est, cum certis & innumerabilib. quidem Turcorum viribus, haud procul hinc subsequi, vt ea æstate ciuitatem expugnet, Seruiam occupet, & Iayzam demum, Bosnamque recuperet. Et eo obstinatius his duobus locis vt potiatur enixurum, quo faciliorē vnus in Vngariam, Poloniam, Boemiā: alter in Dalmatiā, Istriam, Italiam, Alemaniamq; aditū præstare videtur. Matthiam regē pro virili sua grauissimis his difficultatibus occurrere, multas lignorum strues, vt Belgradū muniat, secundo amne demisisse: obfirmasse armis, milite, commeatibus: in Bossena, propter Emerici gubernatoris occupationes, qui superiores Vngariæ oras à Boemis Polonisque tuetur, præfectos alios disposuisse, copiasque dedisse. Regem habito delectu, Buda profectum, in superiorem Vngariam concessisse, vt prouinciam à Boemorum Polonorumque latrociniis vindicet, quos magnas sibi societates comparasse intelligit. Demum pro viribus, imminētibus circum periculis occurrere. Eius animum consilio, & celeritate promptissimum, nulla laborum grauitate succumbere. Hosti non prudentia, non animi magnitudine, sed viribus tantum cedere, quibus se imparem esse non inficiatur. Demū quando Christianæ Reipub. propugnaculum Vngariam esse nemo negat, in commu-

proterere contendit. Multi vtrinque cadunt: sed quum Turcæ Vngarorum vires vltra tolerare non possent, haud inuito Halibecho, fugam rapiunt. Instant à tergo Sithuli, duceque Pancratio, ne paruam quidem stragem patrant, & ad Danubium vsque sequuntur. Halibechus fusus fugatusque, Synderouiam reuertitur; & prospecta noui Regis fortuna, multo posthac cum adolescente cautius agendum esse reputauit. Duplici iam clade confectus, grauiter angitur, quum suo multum nomini hinc detractum iri vereatur. Matthias contra, maiore fit indies animo, maiores pectore spiritus concipit: & quum pro vita (vt ita loquar) hucusque pugnarit, pro gloria posthac certare decernit. Vnum obstabat, quod antequã rite coronaretur, nil sine magna sollicitudine se moliri posse cernebat: quare coronæ redemptionem, Ioanni Episcopo Varadiensi, spectatæ fidei & prudentiæ viro, commiserat. Is clam cum Imperatore, ne inconsulto quidem Rege, rem ita composuerat, vt coronam, Vngaria milibus aureum septuaginta redimeret. Quum id proceres forte sensissent, ad Imperatorem scripsere, se conuentionem cum Ioanne Varadiensi transactam, dudum accepisse: nimiumque mirari, propriam tanti coronam redimere oportere: eius Maiestatem admonere, vt cum Ioanne cautius agat, a quo, ne verba dentur, admodum vereatur, quum nihil de conuentione hac grauissima ad Senatum hactenus sit relatum. Ipsam sine Senatus consulto, nullo modo fieri posse. Quæcũque a Ioanne vltro citroque agitata sunt, ipsis hæc inuitis ac insciis fuisse tentata. Quum has Imperator literas accepisset, ad Ioannem quam primum scribit: Initis inter se pactionibus, quãtum ex illorum literis intelligere potuit, regni Proceres stare nolle: obmurmurare passim, & conqueri precii grauitatem, quod soluere non possent: atque si etiam soluendo essent, tanti nunquam redimerent. Proinde petere se occasione fieri certiorem, anne pactiones initæ, pro factis, an irritis & infectis haberi debeant. Ioannes perlecta Imperatoris epistola, quum forte Varadini foret, extemplo ad Matthiam, qui Sigedini copias comparabat, vt in Transalpinos proficisceretur, suas cum Cæsareis literas misit, quibus Optimatum quorundam auaritiam & improbitatem patefecit. Rex vbi vtrasq; perlegit, ne Cæsari verba dare videretur, Varadinum cum proceribus extemplo concessit: ibique coacto Senatu, de bello & corona agi cœptum est. Inde profectus Cibinium venit, vbi postquam de redimẽda corona decretum est, ibidem Septemuiri quoque creati ex consulto patrum, qui sacram coronam redimerẽt, redemptamq; cum decenti (vt par est) apparatu, referrent. Septemuiri designati hi fuere, in primis Ioannes Varadiensis Antistes, Stephanus metropolita Colociensis, Nicolaus Vilachus, Ladislaus Palocius, Emericus Quæstor regius, Lamberget, & Benedictus Thurocius. Soluto Senatu, Rex in Transalpinos, Legati ad Cæsarem festinarunt. Sed de Matthia prius, deinde de coronæ redemptione dicatur. Rex in Transalpinos ad liberandum Draculam è Turcarum manibus contendere dicebatur: cui mulierem, suam quoque consanguineam, legitimo matrimonio coniugarat. Illac profectus, nescio qua causa, quando id nemini satis compertum est, Draculam in Trãssyluania cepit: alterum vero Draculam, à Turca in prouinciæ præfectum, præter omnium opinionem approbauit: hunc Budam captiuum duxit, decennalique carcere mulctauit. Inauditæ crudelitatis & iustitiæ, Draculam fuisse memorant: hunc aiunt, Turcarum Legatis, in præueneratione, pilea Phrygia ex patriæ instituto deponere recusantibus, confirmandi moris gratia, tres capiti clauos affixisse, ne amplius amoueri possent. Innumeros palis Turcas præfixisse, & inter eos cum amicis laute discubuisse. Mẽdicos insuper omnes deperditæ ignauiæ, miserabilisq; valetudinis & fortunæ, lautissimo conuiuio excepisse, deinde cibo vinoque completos, iniecto igni absumpsisse. Item Turcis sæpe captiuis cute pedes exuisse, cõtusoq; sale præfricuisse, mox lingentes salis plantas capras adhibuisse, quæ linguæ asperitate cruciatũ augerẽt. Mercatorem Florentinum de asseruandis pecuniis sollicite percũctantem, in media deponere via iussisse, & nil de numerata nocte pecunia mentientem, incolumẽ dimisisse. In Barbara regione tanta seueritate vsum, vt in media quisque

quisque sylua cum rebus tutissimus esse posset. Hunc deinde Matthias in pristinam dignitatem sane restituit: sed in Turcico demum bello cæsus, caput ad Mahumetem dono missum. Equitum Legati circiter tria milia duxere, vt coronam pro dignitate afferrēt. Quum in Australi Cæsarem Neapoli esse sensissent, Sempronium venere: sed antequam vrbem inirent, à Cæsare potestatem impetrarant, vt Semproniensium hospitio vti liceret, donec de corona transigeretur: & re transacta, integram ciuitatem relinquerent. Sempronium enim olim, vna cum arce, Elisabetha Cæsari oppignerarat. Deinde cum vniuerso Neapolim equitatu Oratores contenderunt. Quum vrbi appropinquassent, Cæsar ab arce, copiarum multitudinem admiratus, ex insolētia rei formidare cœpit: mox portas iubet occludi, disponi per mœnia stationes, & hanc non legationem, sed hostilem exercitum reputare. Quum portas propius accessissent, easque sibi legationis iure patefieri postularent, eo obfirmatius obditæ. Paulo post Cæsaris Orator vrbe prodiit, non tot dicens copiis, nec tam expedito coronam equitatu repeti, sed insidias obtendi, expugnari ciuitates, prædas abigi, & agros vastari solere. Demum ne initæ concordiæ pactiones rescindantur, Cæsari placere, Ioannem tantum Varadiensem Episcopum, cum ducentis equitibus, vrbem tuto intrare exireve. Respondere Oratores, Sacræ coronæ religione se adactos, cū magnifico equitatu venisse: nullam suspicionem concipi oportere: se à Cæsaris voluntate nequaquam dissentire. Quare Ioannes cum ducentis duntaxat equitibus Neapolim ingressus est: cæteri collegæ Sempronium rediere. Mensis hîc à Ioanne actus: demum re composita, cum Imperatore peregit, vt Ladislaus Palocius, Sempronio Neapolim aduocaretur, qui sacram coronam recognosceret. Duas coronas adulterinas affabre ab Imperatore factas, rumor erat, ne vera dignosceretur: atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancylia, ne verum facile intercipi posset, Mamurio auctore fabricati sunt. Ladislaus accitus, veram sacramque coronam primo obtutu, signo quodam recognouit. Paumkircher & Groph Nichel, à Cæsare Semproniū ad reliquos missi, qui eos ad vrbis mœnia ducerent, & allatas pecunias explorarent. In sequenti die, ad suburbana peruentum est, tunc iterum vltro citroque redintegrata contentio: nam nec coronam hic sine pecuniis, nec illi pecunias sine corona dare volebant. Par vtrinque intercesserat differentia. Varadiensis tamen & Patauiensis Episcopi interuentu, præstita vtrinq; fide, factum est, vt ad portas vrbis vno eodemque tempore, & hinc corona Legatis, & hinc pecuniæ Cæsari traderentur, vnoque momento compensatio fieret. Itaque res ex composito transacta, & sacra sexaginta milibus aureūm corona redempta, cōditiones perpetuæ pacis eodem exemplo exscriptæ, vtrinq; datæ, ne violari aut aboleri facile possent. Quicunque Cæsaris Frederici & Matthiæ Coruini Pannoniarum Regis initum nuper fœdus & concordiam scire cupit, ista legito: Cæsar, vt exortum è deposita sibi corona bellum extinguat, Pannoni, cuius est (ne Regnorum moderator, iniuriam facere videatur) eam reddito: pactam iuste pecuniam accipito: Matthiam filii loco semper habeto: ius omne Regni illi cedito. Contra Matthias, vt parem beneficio gratiam referat, Cæsarem tantum parentem agnoscito: si liberis absque legitimis extremum diem obierit, Pannonici Regni ius, Cæsaris mox esto: quin & nonnulla Neapolitanæ ditionis oppidula, vicique, intra Pannoniæ fines effusi, potestatis quoque Cæsareæ sunto: Alamannus & Vngarus, sine vllo discrimine, ab vtroque Principe tractator: veterum iniuriarum sectator instauratorve discordiarum, capitalis esto: quicunque demum fœdus rite sancteque percussum læserit, sanctionemue hanc cum summa per Legatos potestate initam violarit, veluti publici & communis ocii pacisque interceptor, & Deorum penatium violator, igni ferroque vt fœda porca feritor. Coronam igitur Sempronium, quæ annos quatuor & viginti sub Cæsarea potestate fuerat, singulari pompa, læti festiuique, haud aliter atque rem cœlo demissam, teniis aduehunt: vbi Oratorum auctoritate promulgatur edictum, lateque diffunditur: Quicunque recuperatæ sacræ coronæ gratia & religione capiuntur, liberam visendæ re-

cognoscendæq; potestatem omnibus triduo Sempronii fore. E finitimis oppidis & pagis, religionis amore, innumera multitudo cōfluxit, agnouit, agnitamq; præreuerenter adorauit: mox Budam delata, in arceque recondita. Sed Legati ad Regem festinarunt, quem in Syrmiensi agro aduersus Turcas agentem inuenere. Hinc enim Turcas per Ladislaum Marcum Præfectum legionis nuper eiecerat: & hoc bello succensus, adauctusque animo, quod sacrum diadema redemerat, & cum altero Imperatore terrarum pacem fecerat, ad obsidendam

Iayza. Iayzam properabat. Hæc vrbs est in edito monte sita, in mediterranea Illyrici regione, quam duo amnes circumfluunt, præruptisque rupibus & vadis obfirmant. Ad radices montis, & vrbis ambitum confluunt, admixtiq; vna in Sauum deinde feruntur. à tergo profusa planicies (Bossoniensis quondam Regni hæc caput erat) inexpugnabili arce ac hostibus inaccessibilis. Res est altiuscule repetenda. Georgio Despoti, de quo multa supra diximus, liberi tres mares fuere: Stephanus, Georgius, & Lazarus. Stephanum & Georgium Turca excæcauit. E Stephano, Lupus miræ fortitudinis: è Georgio, Despote nostri temporis, Ioannes ac fratres sunt geniti. Lazarus, qui Regno successit, vnam tantum filiam genuit: quam Stephanus Bossoniensium Rex vxorem duxit. Is defuncto Lazaro socero suo, non solum vxore, sed Regno quoque vna potitus, Bossonæ & Rasciæ iuxta dominabatur, Turcico ingenio, summa impietate, & profana religione præditus.

1463. Anno Salutis quadringentesimo sexagesimo tertio supra millesimum, quum in superiore Mysia late imperaret, blanditiis Mahumetis Turcarum Imperatoris è castello clam euocatur, accitus in colloquium, repente capitur: Barbari iussu, cute exuitur: Regnum quod à patre dolo surripuit, cum vita simul amisit. Huius igitur temeritate scelereque Rascia & Bossona, cum magna Seruiæ parte, in Turcæ ditionem peruenit. Matthias igitur quum Sauo tantum se à Turca disterminari conspicaretur, rem sacra profecto corona dignam aggredi constituit. Exploratis Iayzensium animis, qui Turcæ iugum ægre ferebant, extemplo cum magno exercitu Sauum traiicit, Iayzamque contendit, quatuor dierum itinere à Sauo remotam. Ad clarissimum facinus, iuueni animum addiderat, diffusus rumor, Pium Pontificem ab vrbe Roma, vniuersam in Turcas Europam suscitare. Quare primo impetu, ne obuersantibus quidem oppidanis, vrbe potitur. Arx sola supererat, quam Turca cum validissimo præsidio retinebat: hanc die noctuque oppugnare adoritur, non modo loci natura, sed arte, milite, machinis & commeatibus munitissimam. Dies noctesque arte quauis & ingenio, præterea vi, prece, doloque vexat. Harambechus tandē Præfectus arcis, colloquium Regis petit, datur adeundi copia. Quum honorifice à Rege exciperetur, aliquantisper vtrinque subricitum: Turca tandem exorsus, arcem ob rerum inopiam se redditurum pollicetur, si abducendorum captiuorum copia, saluis corporibus & impedimentis, fiat: sin minus, Imperatorem propediem adfuturum interminatur. Respondit Rex, liberandorū captiuorum gratia, bellum hoc nuper suscepisse, & se ne minimum quidem famulum concessurum. Cōuentio tandem de deditione arcis transacta, Turcis data potestas, quicunque sub Rege stipendia facere vellent, commode possent: qui nollent, tute dimitterentur. Harambechus Regem sequutus, cum ducentis equitibus, coronationem eius, recentis victoriæ testimonio decorauit. A calendis tandem Octobris vrbem ceperat, decimoseptimo calendas Ianuarias arce potitur. Eodem quoque tempore, ne ingrato hibernare ocio videretur exercitus, septem & viginti circum finitima oppida recepit. Compositis in prouincia rebus, impositoque Iayzæ præsidio, Seruatoris nostri natalibus, victor & ouās Budam ingressus, & cum ingenti Senatus Populique lætitia ac plausu exceptus est. Supplicationes diis immortalibus institutæ, apud omnes aras res diuina facta. Tantum hinc nominis Coruino Regi comparatum, vt non modo, Pannones sacro diademate dignum, sed Veneti, Pontifices, cæterique Christianæ Reipublicæ Principes, hunc vnicum aduersus Turcas imperatorem creandum esse cēserent: Mahumetes Othomannus, audita Iayzæ captiuitate, quæ illius Regni caput

erat

erat, vsque adeo indoluisse dicitur, vt parum abfuerit, quin corde disrumperetur. Exercitum circiter triginta milium hominum, mira celeritate comparauit, ante per sæuitiam hyemis Iayzæ succurrere nequiuerat. Nunquam enim arcem, tam cito captũ iri sibi persuaserat. Ad hæc testudines, catapultas, arietes, ac cætera tale genus parat, sulphurea in primis tormenta: nullum nouæ munitionis genus omittit, ac desidente hiberna væsania, quum primum licuit Iayzam oppugnare adoritur. Vrbeculam, Vngarorum præsidio munitam, ariete æneisque machinis, quas circum collocarat, die noctuque quassat, nunc tormentis territat diruitq;, nũc nocturna oppugnatione pertinacissime vexat. Nulla oppidanis requies datur, quippe modo mœnia resarcire, modo interiore fossa, vallo, aggereque communire nituntur: mulieres & pueri militaria æque munia obeunt, pro communi salute, pari studio quisque decertat. At vbi Mahumetes sat murorum dirutum esse putat, aperto Marte ciuitatem inuadere audet: præterea tot acies instruit præ multitudine copiarum, vt dies tres pugnam continuare possit. Nam antequam nouissimi defecerint, primi, instauratis viribus, prælium redintegrare facile poterant. Quare ex omni parte vrbem adoritur, non solum peruia, sed inaccessa quoq; loca milites tentare iubet: ipse à tergo instat, omnes ad prælium hortatur, præter murales coronas ingentia militi præmia pollicetur: recuperandam Iayzam occlamitat. Quum nihil Turca ceperit, quod vi amiserit, patratum sociorum ignauia dedecus obiicit, ingeminatque: quod præsenti virtute abolendum esse vociferatur. Turcæ tanto impetu mœnia subeunt, vt multi pinnas vel muros conscenderint: pleriq; signa mœnibus imposuisse visi, moxq; ab oppidanis reiecti sunt. Clarissimum Vngari facinus commemoratur, qui quum Turcam imperatoria signa turri imponere cõtendentem suspiceret, correpto simul hoste, se præcipitem ex alto dedit, vt Coruina adhuc signa stare viderentur. Tanta cædes eo die facta est, vt fossas hoste complerint. Ex oppidanis multi cæsi, saucii fere omnes. Matthias audita sæuissima Iayzensium obsidione, Emericum Sepusiensem mox cum duabus legionibus accurrere iubet. Vir ille impiger ac strenuus, non minus animo quam prudentia & astu præstãs, ocyssime mandata peragit. Nuncios multos præmittit, qui rumores differant, Coruinum Regem cum innumeroso exercitu propediem adfuturum. Sentit Turca vndique Vngaros propediem adfuturos. Quoties, & quam infeliciter Amurathes pater, & ipse, collatis signis, cum Coruino duce pugnarit, memoria repetit. In repentinum subinde timorem coniicitur: eumque auget recens & improuisa Matthiæ victoria. Increbrescentibus deinde rumoribus de Coruini Regis aduentu, quum dudum adfore nunciaretur, præ nimia trepidatione, relictis munitionibus, machinis & impedimentis, in Macedoniam se recepit. Emericus sola fama ciuitatem acerrima obsidione liberauit. Instaurato mox præsidio, & obmunita Iayza, ad coronationem quam Rex edixerat, festinauit. Hic tertiæ Decadis finis erit.

TERTIÆ DECADIS FINIS.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ

à Sambuco repertæ, Liber I.

CAPTA Iayza, & magna Bosniæ parte, postquam Matthias, adaucta iam Bruma, Budã peruenit, nihil profecto Coruinæ magnanimitati fuit antiquius, quã de legitima coronatione cogitare. Huic igitur, ex senatus cõsulto, Palmarũ dies præstitutus est: ad quem cum è remotissimis oris præ sæuitia hyemis optimates ac nobiles, magistratus & legati adesse nequiuissent, in diem Parasceues res ipsa est prorogata. Albam igitur, è sacro, prophanoq; ordine omnes principes, pontifices, cũ vniuersa Vngariæ nobilitate, conuenerant, vt regem, præter ætatem de Republica benemeritum, & ad clarissima quæq; facinora natum, sacro rite diademate, quod nuperrime redemerat, coronarent. Hic statuto die, regalibus quibusq; insignibus in diui Stephani basilica Dionysius Sech, Strigoniensis metropolita, in frequentissimo tot gentium conuentu, Coruinum ex more decorauit: tanto populorum plausu & coronatus, & circumuectus est, vt hunc magnanimum Regem alterum Alexandrum, alterumue Cæsarem, hunc inuictissimum Pannoniæ propugnatorem, variis linguis tot populi, conclamarent: plerique Martem Scythicum, nonnulli Romanæ gentis reliquias appellarent. Dona missilia, nummi, vectes, ac cætera tale genus, quæ in ea celebritate spargi solent, profusius, & magnificentius quam vnquam antea diffusa sunt: Coruino Regi fœliciter, liberatori Pannonicæ gentis fœliciter, Matthiæ victori cuncta fœliciter, certatim miles cum plebe ingeminabat. Multos eo die viros equestris ordinis dignitate donauit. Quibus autẽ torques aureos, aut purpureas lacernas adiecit, spectata à cunctis pontificibus & proceribus non sine admiratione profusa regis magnificentia, quæ omnium sibi ordinum animos admodum cõciliauit, pro eius vita mira solicitudine vtriusque sexus & ætatis omnes homines vota
1464 nuncuparunt. Anno igitur Seruatoris quadringentesimo sexagesimoquarto supra millesimum, regni vero sexto, coronatum esse dicunt. Illud nequaquam omiserim, quod in referenda gratia monumentum inter coronandum fecit. Ioannem Varadiensem Episcopum de patre, deque se iuxta benemeritum, amplissimo illo ditissimoque comitatu perpetuo donauit, vt ipse posterique pontifices legitime fruerentur: qua quidem donatione basilica Varadiensis diuæ Genitrici à diuo Ladislao Rege dicata, plurimum aucta & ditata est. Priuilegium Matthias alto solio præsidens, sacra corona, sceptro, pomoque conspicuus, proprio ore protulit, id tale fuit. Cum Ioannes Vitesius, cui pater moriens nos vnice commendauit, nobiscum vtranque fortunam subire non recusarit, pari quoque discrimine nobiscum in captiuitatem inciderit, liberarit Boemico carcere: domi forisque nobis consilio, labore, opera semper astuerit: dissensiones & bella represserit: in Boemica, Turcica, Transsyluana & Bosnensi expeditione, vel sua præsentia, vel copiarum auxiliis nunquã nostra castra deseruerit, & salutari demum legationis officio grauissima quæque negocia fœliciter egerit, coronamq; nunc sacram longo postliminio retulerit: placet nobis, patribusque conscriptis, eum successoresque suos ob singularem, qua in diuam Genitricem & Ladislai numen afficimur, religionem, comitatu Bihoriensi perpetuo donare, vt eadem fidelitatis officia cõmodius continuare possit: & nos euitata ingratitudinis nota, haud

ta, haud

ta, haud indebita virtuti præmia persoluamus. Transacta celebritate coronationis, Matthias cum singulis pontificum optimatumq; ordinibus Budam rediit, ibique æstatem illam tranquillam egit: quotidie varia spectacula edidit, illud nunquam defuit, certamen equestre curuleve, præterea leonum venationes, duo triave gladiatorium paria quibus apprime delectabatur. Quin & ipse quotidie in hippodromo equestri certamine depugnauit, tanto robore & audacia, vt cum fortissimo quoque infestis hastis congrederetur. nullam in certamine dignitatis suæ rationem haberi iubebat, quin & publico id sæpe agebat edicto. Aurigatione assidua vsus est, nil ignauia & desidioso ocio duxit abominabilius, multas in regno lites inter æstiuandum Budæ composuit. Appropinquāte iam autumno, haud vltra terendum in spectaculis Budæ tempus esse putans, ad suscipiendam aliquam expeditionem non minus vtilem, quam necessariam, animum intendit. Iayzæ victoria succensus de Turcico iterū bello cogitare cogitur. nullum enim aliud succurrebat antiquius, neque sibi neque Reipublicæ gloriosius, magisque necessarium, insidiosum & præpotentem à tergo hostem habebat, quem neque negligere, neque per ignauiam sine extremo periculo vllo modo dimittere poterat. Quare audacia hostem vincere satius esse ducens, delectum habuit: vndecunque potest, auxilia cogit. Accessêre piæ, auxiliaresque cohortes Crucigerorum militum, quas Moldauiensis Episcopus secum adduxerat. Cum decem igitur millibus equitum, Phutachum venit. Sequebatur eum Ioannes Emus Venetorum orator, qui etiam in captiuitate Iayzæ cum rege fuerat. Nam cum Veneti duobus ante annis à Turco grauiter in Peloponneso vexari cœpissent, & ad Isthmum ab Ionio & Ægeo mari cum fossa murum tumultuaria opera duxissent, vt peninsulam à Turco protegerent: circumuenti vi, multitudine hostium irritos conatus habuere: ad ineundum cum Pannone fœdus recurrerant, & oratorem hunc miserant. Deinde Pius pontifex, cum vniuersam fere Europam, promissa peccatorum omnium impunitate, in Turcorum bellum concitasset, venisset Anconam, eique Christophorus Maurus cum x. instructis triremibus continuo affuisset: lenta febri correptus, biduo post, x i x. Calen. Sept. humanis excessit. Cardinei patres quinque & quadraginta aureûm millia Christophoro duci, quæ in pontificia arca repererant, dedêre, vt ea Matthiæ aduersus Turcos acerrime pugnanti mitteret: Id à duce perquam diligenter factum. Fœdus igitur cum Pannone, Venetoque percussum, plures annos sexaginta aureûm millia Veneti Matthiæ contulere, vt perpetua cum communi hoste bella gereret. Ioannes igitur Emus legatus hic annos treis fuit: hæc cuncta bella spectauit, cum oratoribus tandem regiis, qui ad Paulum pontificem proficiscebantur, vt infra referetur, in Italiam rediit. Sed ad diuerticulum redeamus. Rex traiecto deinde Sauo, Mysiam superiorem ingressus, Zoynichum Rasciæ oppidum in arduo monte situm obsidet. Ad protegendam Saui fluminis vadum, ne interciperetur ab hostibus, Stephanū Colocciensem Archiepiscopum cum validissimo equitatu reliquit. Dum Zoynichum arcta obsidione circumuenit, quod à Sauo quadraginta millib. passuum remotum est, & fodinas habet argēti, ad expugnandū Streuerinchū, Emericum cum prætorianis cohortibus mittit, quod viginti millibus passuū distabat à castris: & exuberantibus vsque adeo fodinis pollebat argenti, vt ab argento sibi nomen inuenerit. Streueron enim Sclauonica lingua significat argentum. Milites immissi cum gloriæ, tum argenti cupiditate, tanto impetu oppugnare adoriuntur, vt vno alterove prælio ceperint. Potiti oppido, cuncta diripiunt. Turcos multos capiunt, abducuntq;: imposito repente præsidio, præda onusti, & in castra læti redeunt. Iam duos circiter menses Zoynichum obsederant, acerrima sæpe pugna vexarant, & adhuc expugnare nequiuêre. In oppugnatione nouissima, Emericus equitū præfectus, immissa ab oppidanis sagitta oculo præfigitur: parum abfuit, quin oculū erueret, nimio dolore correptus, & deiectus animo, in tētorium refertur. Rex præfecti sui vulnere consternatus, se multo deinde remissius agere cœpit. Dein rumor haud paruus increbuit, Mahumetem ne argentea oppida

deferret, cum numeroso propediem exercitu aduenturum: collatis cum rege signis, omnino pugnaturum: cum quadraginta millibus hominum in horam affuturum. Hac fama Emericus oculo saucius, multo grauius angi & absterreri, regi consulere, vt soluta obsidione castra amoueat: dicere, se Turco imparem: & militem lõgo bello & assiduo labore defatigatũ, refici & recreari oportere: se omnino cum victoria & ingenti præda redire. Postero die fama hæc magis magisque militari metu & mussitatione augeri. Oborto tandem tumultu, Turcos haud procul abesse, & iamiam cum instructo agmine affuturos: rex sola fama perterritus, signa tolli, & castra moueri iussit. id cum tanta militum trepidatione factum, vt reliquis tormentis æneis, & plerisque impedimentis, ad Saui ripam cõtinuo se receperint, mox amnem remensi, in Syrmiensem agrum redicre. Æquam hic aliqui vtrique principi volunt fuisse fortunam: quippe quæ, veluti ad Iayzam, solo aduentantis Coruini nomine Mahumetẽ machinas æneas, & impedimenta deserere: ita sub Zoymichi mœnibus, ad Turci famam Vngaros, autore Emerico, turpem fugam rapere iusserit. Postquam falso rumore ac metu se correptum intellexit, rex haudquaquam obsidionem illam repetendam esse censuit: sed frequentissimum Segedini cõuentum indixit, vbi de commodo Reipublicæ, & suscipiendo rite bello multorum sententias audire voluit. Segedinum igitur castra mouit: quo cæteri pontifices, ac principes edicto publico conuenere. Inter primarios Dionysius Zechius affuit, metropolita Strigoniensis: Ioannes † Quinqueecclesiensis Episcopus, poeta nostri tẽporis nimirum insignis: ac Michael Orsagh Palatinus, qui ea sapientia, probitate, ac fortuna fuit, vt cum sub Sigismundo florere cœperit, quem in Italiam dispensator secutus est: sub quinque regibus nunquam intercepta felicitate ad extremum vsque finem, vitam cum summa laude, & autoritate peregerit. Hunc Matthias ob singularem prudentiam, experiẽtiam rerum, & æquitatem, abdicato Ladislao Gara, Palatinum creauit. Affuere præterea cæteri optimates frequentissimi: sed Dionysius eodem anno, paulo post habitum ea hyeme conuentum, vita defunctus est, vir perpetua laude, & commẽdatione dignissimus. Octo millia aureûm, quæ ad instaurandam basilicam legarat, in belli vsum à rege vsurpata. Ioannes Vitesius, cum Varadiensi se pontificatu abdicasset, Strigoniensis metropolita, ob multa merita, spectatissimamque fidem, non sine maxima aliorum affectatione, à Matthia pronunciatus, & pontificia autoritate approbatus est. In eo conuentu (vt quid decretum fuerit, ex regiis ad Venetum ducem literis satis exploratum habeo) de bello Turcorum & mittendis Romam oratoribus, præsente Ioanne Emone, Venetorum legato, actum est. Oratores duo præstantissimi omnium consensu designati: Ioannes Quinqueecclesiensis Episcopus, vir summa eloquentia, & doctrina præditus, & Ioannes Rosgonius vnus è principibus optimatum: mandata his data, vt Paulo pontifici obsequia prompta deferrẽt, & aduersus communem Christianæ Reipubl. hostem, opem & auxilia implorarent. Ioannes Emo, quia pluribus Turcorum præliis adfuerat, veluti spectator & testis laboris fortitudinisque Pannonicæ, tertius his adiectus est. Illam æstatẽ Budæ in spectaculis Rex exegit. Cum primo coronationis anno hæc in Rascia gesta fuerint, secundo ingruente Septembri, in Coruatiam castra mouit. Expeditionis quæ causa fuerit, nondum satis compertum habeo. In Frangipanes comites, qui Segniam, Modrusiam, & varia Dalmatiæ oppida tenebant, obsequiaque parum grata præstiterant, regem tunc aliquid moliri voluisse, opinãtur. Ea namque tempestate multi ex ea familia, quæ Romana est habita, reguli, comitesue florebant, in primis Stephanus Modrusiensis, deinde Martinus diuinus, duoque Ioannes. Plerique regulorum, nobiliumq; nonnullorum iniuria eo iter intendisse dicunt, qui vniuersam prouinciam latrociniis & rapinis infestam effecerant. Rex igitur Albam primo venit, octo ibi dies egit, quibus equestres ludos semper exhibuit. ibi quoque Suohla Boemus, vir impiger ac strenuus, infesta haste pulchre decertauit. Rex Alba profectus, cum Zagabriam iter intẽderet, ad tertium lapidem à quodam pago, pluribus à Suohla exoratur, vt missione dona-

† Ianus P. Pannonius.

donaretur. Remotam is militiam,& sterilem causabatur: vt missionem impetraret, aut ansam quęreret abeundi, ab intempestiui stipēdii efflagitatione rem inceperat, vt abnegato stipendio, etiam inuito rege iure sibi abire liceret. Duos in hac re sibi socios fuisse memorant: Georgiū Patolezki Morauiæ regulum,& Franciscum generum Boemum. verum illa fuit desciscendi causa, sperabant enim, procul abeunte rege, Pannoniā veluti gubernatore destitutam, latrociniis spoliisq; patere. Suohla demum inuito rege, cum sociis abiit. Reuersus in Vngariam, ad grassandum potius, quam militandum: in primis castellum regis quod Costolan appellant, occupauit: deinde societatem illam Boemicam, quæ ex cognomento Fratrum nomen acceperat, in Morauia tum æstiuantem, & ab imperatore Romano inauctoratam, ocyssime conuocat: (erat enim hæc hominum fere septem millium) & ad lucrum faciendum in Vngariā inuitat, opulentas populationes, & cōmoda ibi latrocinia pollicetur. Fraternus hic exercitus Suohlæ pollicitis oneratus, Pisonium venit. De occupanda hic Ternauia agi cœptum. E centurionibus vnus erat Vngarus, cui Blasio Podmaniczki nomen erat. Hic patriæ gentis charitate correptus, libero in medium animo prodiit: Quocunq; me (inquit) socii, nostra societas ire iusserit, siue in Polonos ire cogor, siue in Boemos, Alemannosve, nulla vnquam erit in me mora. Sed in patriam arma sumere, quando præter fas & æquū est, id nullo modo præstare possum. Deterret impietas, religio interminatur, patriæ charitas inhibet: & præsentanea supplicia dii penates, patriique proponunt. Proinde aut alio nunc arma vertite, aut, si pergitis, me vltro dimittite, & exauctorate. Is accepta cōtinuo missione, insequenti nocte cum suis contubernalibus clam Ternauiam concessit. Cum eum custodes admittere recusarent, præfectū vrbis ad se vocari iussit: festinati causam aduentus, & quantū periculi immineret exposuit, omni iubens eos suspicione carere. Cum ita retexisset, à præfecto vrbano mox admissus est. Postero die rumor passim increbuit, quicquid agri Pisoniū Ternauiamq; interiacet, id omne à Boemis populatum iri. Hæc enim x x v. milibus passuum à Pisonio remota est. Atqui res ipsa rumorem antecessit. nam ad portas vrbis Boemi statim affuere, & vrbem sibi dedi postulabant: huic exitium interminati ni portas cōtinuo patefacerent. Dicere ad hæc, nil esse timendū, se præter commeatus & hospitium nil aliud exposcere, nihil etiā sine mercede accepturos: polliceri, si admiserint, omnibus cum integra libertate incolumitatem. Contra à mœnibus extemplo se Blasius prodidit: qui imperiosus eos abire iubens, minis ac vi nil ibi profecturos esse significauit, quando sat commeatibus, & præsidio ciuitas munita foret, quinetiam, ni continuo recesserint, pœnas interminatur. Ii postquam in vrbe Blasium esse cognouere, pedem continuo retulerunt, & ad decimum lapidem ad diui Viti fanum castellum instaurarunt, quod Costolan appellabant, à Suohla prius occupatum. Hinc mox, cum locum fossa aggereque duplici & crebris turribus communiuissent, in rapinas proximas effunduntur. Pagos & oppida vimineo muro circumsepta incendunt, abigunt pecora, in captiuitatem omne genus hominum afferunt, cædunt reluctātes, & cuncta diripiunt. Suohla indies cum facinoroso multitudine latius longiusque grassatur. Instaurata in superiore Vngaria pristina esse latrocinia, omnes vociferantur: redintegrantur vicatim & oppidatim fœminarum hominumque lamenta: ad reuocandum è Dalmatica expeditione regem nuncii mittuntur, qui Suohlæ facinus & renouata Boemorum latrocinia referant. Vix Zagabriam rex forte peruenerat, cum Suohlæ nouitatem accepit. Euestigio cum exercitu pedem retulit, continuatis itineribus Strigonium venit, & in ripa fluminis castra posuit, insequenti die coactis vndecunque licuit nauibus, copias traiicere cœpit, transmisso Danubio, Ternauiam concessit: moxque Costolan, famosum grassatorum asylum, obsidet. Castellum, quod vi facile capi non poterat, magnam vtrinque cædem sibi postulabat: nullaque machina & ingenio citius quam inedia capi posse videbatur, nam ingens multitudo propter operosam munitionem, & properam obsidionem, ne tantum quidem commeatuum inferre potuit, quantum sat esse

Ternauia.

putaretur. Suchla igitur, cui laquei supplicium quotidie rex interminabatur, & suas nunquam manus euasurum auspicabatur, ad fugam animum primum intendit, propositam ante oculos famem spectabat, cui tantum sociorum numerum per inediam absumptum iri ægre ferebat, ab arte salutem exquirit. Proceras arbores, quæ murum ex materia & congesta terra factum circumstabant, nocte clam subcidit: pontemq; ex his construi iubet, vt ab auersa castelli parte, iacto supra fossam cæco ponte, prosiliant. Cum omnia è sententia fierent, per silentium noctis cum vniuersa fere societate Suchla per actuarium pontem clam elabitur: ducentas meretrices, & trecentos tantum homines in castello relinquit: quo præsidio, donec ipsi longius effugiant, conatus regis eludant. Rex contra, cum hos maxima ex parte exiuisse sensisset, immisso expeditissimo equitatu, multisque cohortibus à tergo insequitur: in fœda fuga cæduntur multi. Rex ea nocte in castra redit, magnam partem copiarum eos insequi iussit. In syluas illi se recipiunt, per cunctas latebras & singula lustra petuntur. Diffuso rumore, rustici superueniunt, qui multo sagacius eorum vestigia insequuntur: multos inueniunt, quos repente trucidant, spoliantque. Latrociniorum pœnas seuerius exigunt: & iniuriarum haudquaquam immemores, pro furoris imperio sæuiunt. Ex his pauci euasere: ducenti & quinquaginta capti, ad regemq; in castra perducti. Paucis post diebus Suchla captus adducitur: is enim solus equo insidens, cum per syluas erraret, vt in Morauiam effugeret, in lignatorem quendam incidit: orauitq; hunc impensius, vt sese viæ ducem tantisper accommodaret, quousque proximos Morauiæ fines attingeret. Pro mercede equum, arma, pecunias & perpetuam denique gratiam pollicebatur. Cum nomen rogatus, Suchlam se esse diceret: ille continuo, Ha salue, inquit, Suchla, latronum princeps facinorosissime: ô quoties mihi pecora, & iumenta abegisti? quot meam domum calamitatibus affecisti? quod de te aliquid pollicearis, non est opus: iam mei iuris es, Suchla, equus & arma mea sunt. mox apprehenso equo, Suchlam cepit, qui trium dierum inedia iam absumptus, vix equo sustineri poterat. Hunc ad castellum Cheithe duxit: Castelliq; præfecto, cui Ladislao Zenas nomen erat, captiuum assignauit. is mox ad regem, adhuc Costolam obsidentem, literas misit, quibus & Suchlæ captiuitatem, & quid de eo fieri vellet plane significabat. Hoc nuncio rex in castris admodum exhilaratus, eum diligentissime vinctum, fidi sq; custodibus asseruatū ad se mitti præcipit. Ladislaus Zenas continuo mandata facit. Suchlam manibus pedibusque vinctum, fidaq; custodia circumseptum, ad regem in castra misit. In conspectum eius adducto: Non ne tibi sæpius (rex inquit) interminatus ipse prædixi, te manus meas suppliciumq; crucis nunquam euasurum? cum forte rogatus, triginta te dentes habere dixisses: non ne meministi continuas tibi omnes affirmasse, crucis omnino pœnas te esse daturum? Scelus, cum astro consentiens, fatum tuum adduxit: te Suchla facinorosa perfidia huc adduxit: quoties te suspendio dignum liberaui? ratus, viribus & virtuti bellicæ aliquid tribuendum. Significaui, vt ab auersa præsidii porta clam elabereris, ne cum cætera multitudine æque mori cogerere. fecisti, aufugisti quidem: manus meas euadere nequiuisti. Proinde quando perfidia, fatum & latrocinia tua ita iubent, laqueo cui es obnoxius, emorere, & moriendo male mereri desine. Fatum enim remorari, non tamen euitari potest. Frustra supplicantem, in carcerem rapi iussit. Facinorosorum supplicio Blasium Magyar præfecit. Is in sequenti die pro castelli porta cruces longo ordine disposuit: super has eminentiores quasdam instituit, vbi latronum princeps ipse præpenderet. mox omnes ad supplicium educti: in inferiori, spectantibus sociis, qui in castello erant, ducenti & quinquaginta rite suspensi: in superiore vero ordine, qui magis erant insignes, in medio, Suchla: à dextra, sacerdos eius: à læua, puer qui post ensem gestare solebat. Cæteri, qui in præsidio remansere, tetro sociorum spectaculo absterriti, ad hostis arbitrium sese dedidere. Trecenti ibi capti sunt: ducentæ vero mulierculæ, quæ pari scelere victum quæritabant. Ii omnes à Stephano Bathore secundo amne Budam deducti, & in turrim

rim, quam Mancam ex cognomento dicunt, coniecti sunt. Michael Czobor ea tempestate præfectus arcis erat, vir quidem haud infacetus: alioquin seuerus in noxios, & non expers crudelitatis. is enim esurientis fastidio multitudinis exasperatus, sub prætextu liberationis sex, octove intempesta nocte excipere cœperat, quos alligato gutturi saxo, Danubio clam demergeret. Interpolatis id noctibus vsque adeo factum, quousque vniuersus captiuorum numerus hoc supplicio absumeretur. Ex ea igitur Boemica societate, quæ septem milibus hominum plane constabat, perquam pauci euasere. omnes enim fere aut fame, aut ferro sunt absumpti: hic Fraternitatis illius finis fuit. Dum hæc aguntur, secundo coronationis anno, eodem quoque tempore legati, qui in conuentu Segedinensi designati fuerant, adiecto Ioanne Venetorum oratore, cum apparatu magnifico. & honestissimo equitatu in Italiam venere, quemadmodum supra diximus. Quinqueecclesiensis Episcopus & Ioannes Rosgonius ii fuere. Ioannes Emo non inuito inconsultoque senatu Veneto cum his venit, & testis grauissimi potius quam legati munus obiuit. Is enim quicquid in Bosna, Rascia ac Seruia à Matthia gestum fuerat, rite cuncta spectauit: non modo enim vt comes, sociusq;, verum etiam vt consiliorum moderator & particeps, periculis & præliis omnibus adfuit. Vir enim consilii ac experientiæ magnæ compos, domi militiæque regi semper adstitit. Legatio non tam equorum præstantia, quam florentissima iuuentute culta, omnium in se spectatorum oculos sane conuertit: rara huic assimilis in Italia visa. Legati mandato regis primum Venetias, deinde Romam venere, vt de communi bello cum Venetorum duce colloquerentur. Cum vrbi appropinquassent, mirifico sunt honore à senatu populoq; suscepti. Rebus ibi è sententia constitutis, Florentiam venere: & in senatum admissi, opem in Turcos ad salutem publicam postulasse creduntur. Romam propius accedentes, honorifice Pontifex maximus sacrosanctumque collegium excepit. Facta dicendi potestate, Ioannes antistes, vir summa dicendi copia pollens, regia mandata eleganter exposuit. Postquam legitimum promptumque regis obsequium, vires, facultates & animum in re quaque maxima pontificio imperio obtemperantissimum obtulit, multa de imminenti Turcorum periculo, deque intolerabilibus & quotidianis Vngarorum laboribus rite disseruit. quinetiam, veluti à rege post abitum fuerant edocti, nouos Turcorum apparatus adiecit. Mahumetem, inquiẽs, variis trium annorum cladibus affectum, non vsitata solum ira, odioque, sed diro quodam furore vexari: omnes artes doloſq; tentare: nunc inducias insidiosas offerre, exposcere amicitiam, ocii desiderium præferre: nũc grauissima bella moliri. Nuperrime duos duces cum expeditissimis exercitibus præmisisse, qui Vngariam penitus ingressi, quantum in se esset, igni ferroq; vastent, & cædibus cuncta ex more compleant: in reditu Belgradum obsideant. Hos iam Synderouiæ appropinquasse: Mahumetem cum filio, qui natu maior est, cum certis & innumerabilib. quidem Turcorum viribus, haud procul hinc subsequi, vt ea æstate ciuitatem expugnet, Seruiam occupet, & Iayzam demum, Bosnamque recuperet. Et eo obstinatius his duobus locis vt potiatur enixurum, quo faciliorẽ vnus in Vngariam, Poloniam, Boemiã: alter in Dalmatiã, Istriam, Italiam, Alemaniamq; aditũ præstare videtur. Matthiam regẽ pro virili sua grauissimis his difficultatibus occurrere, multas lignorum strues, vt Belgradũ muniat, secundo amne demisisse: obfirmasse armis, milite, commeatibus: in Bossena, propter Emerici gubernatoris occupationes, qui superiores Vngariæ oras à Boemis Polonisque tuetur, præfectos alios disposuisse, copiasque dedisse. Regem habito delectu. Buda profectum, in superiorem Vngariam concessisse, vt prouinciam à Boemorum Polonorumque latrociniis vindicet, quos magnas sibi societates comparasse intelligit. Demum pro viribus, imminẽtibus circum periculis occurrere. Eius animum consilio, & celeritate promptissimum, nulla laborum grauitate succumbere. Hosti non prudentia, non animi magnitudine, sed viribus tantum cedere, quibus se imparem esse non inficiatur. Demũ quando Christianæ Reipub. propugnaculum Vngariam esse nemo negat, in commu-

nem fidelium salutem à pontifice opem, & auxilium implorat. A pontifice patribusq; Apostolicis benigne responsum: Sacrosancti collegii decreto sanctum, vt quinquaginta quotannis aureûm milia, pro gerendo bello, ad Matthiam in Vngariam mitterentur, quæ annos multos persoluta sunt. Quinetiam stantibus adhuc Romæ legatis, Marcus Tininiēsis Episcopus, nouus ad vrbem orator à Matthia missus est. quem cum propter ista quæ diximus, tum propter Stephani Colociensis archiepiscopi cardinalatum, ad Paulum pontificem Matthiæ indulgentissimum, profectum esse nouimus. Oratores, rebus omnibus è sententia confectis, in Vngariam rediere. In Achaia interim Turcus agens, vt initum Venetorum cum Matthia fœdus rescinderet, nunc Venetos, nunc Pannonem cum induciis, tum pace solicitauit: quin & Matthiam per maioris Valachiæ regulum, quem Vaiuodam appellant, sæpe tentauit, optimas pacis cōditiones obtulit, adiecerat nonnullos in Bossenæ Seruiæque finibus vltro citroque nobiles: & in primis Rasciæ Despotam, quem non paruæ apud regem auctoritatis esse intelligebat. Internuncii quoque quotidie mittebantur, per quos mittendorum legatorum potestatem postulabat. sciebat enim, nisi soluto duorum fœdere potentatuum, nihil in alterutrum bello profecturum. Vires quasque maximas sola discordia eneruari. Contra vero sub prætextu pacis, bellum multo grauius parabat, nec latebat quidem Pannonem, Venetumque hostilis astus, perfidia plusquam barbara, & insidiæ: seruandum eo impensius vterque fœdus esse censebat. Sæpe his etiam Ioannes Emus, antequam abiret, interfuit. His quoque temporibus multæ inter Matthiam, Imperatorem Romanum, Boemicumque regem Georgium, querelæ vltro citroque intercessere, quæ animos non mediocriter alienabant, & futura inter eos bella portendebant. Friderico in Pannonia superiore prope Sempronianum agrum, castella quædam fuerant, veluti Khismarthon, & Forychstam: alia quoq; nonnulla, quæ intra Vngariæ fines cōtinebantur. Hæc cum Imperatori vectigalia penderent, iure fœderis à rege Pannoniæ immunitatem habebant: nihil tributi à rege impositi, nisi pro Turcico bello, cum gerebatur, soluere debebant. Rex cum extraordinarium ea tempestate stipendium, partim propter Turcorum, partim propter fratrum latrocinia numerosæ multitudinis indicere cogeretur: his iuxta atque cæteris, tributum imposuit. indoluit Cæsar, nihil in vectigalibus suis populis indultum iri, nihil è stipendiis remitti, nullam Augustæ dignitatis rationem haberi: & ne secus quidem, atque si ipse quoque Imperator vectigalis haberetur. Sæpe tamen Matthias Cæsaris, & Leonoræ Augustæ literis exoratus, imposita belli gratia tributa remisit: ne ius tamen amitteret, non perpetuo concessit: & cum permisit, retinendi iuris causa, non incaute id fecit. Præfectus Sempronianus in exigendis huiuscemodi tributis, se cum reluctantibus aliquanto seuerius agere cogebatur: contra illi, quod iure patiebantur, hostiles iniurias reputare: Confugere ad Cæsarem: & exaggerata re, grauissime queri: abacta à Semproniani pecora, & captos hostiliter homines, populatosque pagos dixere. Ad hæc Imperator (cum quisque suis facilius quam alienis credat) Matthiæ succensere, querulas scribere epistolas, & vltro citroq; plerunque ad iram animi irritari. Cum rege Boemiæ, defuncta iam Catharina vxore eius, iniuriæ, quæ à fratrum societatibus: & latrocinia, quæ partim a Morauis, partim à Boemis (latronum tunc asilis) Vngariç inferebantur, & à Georgio haudquaquam inhibebātur, ad capessendum facile bellum, ipsum suscitantibus quoque aliis, incenderunt. Cum in his tandem mutuæ vtrinque literæ animos reconciliarent, nouum fortuna bellum obtulit. Nam in Transsyluanos & Moldauos communi consensu expeditio decreta. Alteri namque, creato nouo rege rebellarunt: alteri, Stephano duce à regia fide defecere. Benedictus Rufus Transsyluanæ nouitatis auctor fuerat, vir in prouincia opibus & auctoritate iuxta potens. Ea namque tempestate Ioannes, comes eius plagæ, vt aiunt, Vaiuoda, prouinciam à rege sibi traditam, cum imperio tenebat: vir nobilitate, prudentia, autoritate, viribusque præstans, natus è domo sancti Georgii, quæ inter Vngaros nobilissima semper habita. accedebat

debat fratrũ præstantia, multitudo amicorum & clientiũ, præterea cognationes & affinitates eximiæ; item amplitudo diuitiarum, quæ quidẽ omnia hominem ad maxima quæque speranda hortabantur. Cum ex vsu belli insitata Transsyluanis tributa imponerentur, quorum non tam grauitas, quam insolentia prouincialium animos ad res nouas irritabat: is à Benedicto Rufo à principio clam vexari cœpit, & ad capessendum munitissimum opulentissimumque regnum exhortari. dicebat enim Matthiam ex rege tyrannum euasisse, grauissimis insitatisque vectigalibus populos afficere, nemini priuilegia, sanctiones, immunitates & municipalia iura seruare, ex libidine cuncta gerere: prouinciales imperiosum, insolentemq; hunc dominum vltra tolerare non posse, disquirere quem regem creent: neminem ipso Vaiuoda succurrere digniorem, quippe cui nobilitatis & sapientiæ tantum inesset, quantum cæteri nollent: præterea tantum autoritatis & potentiæ cum summa probitate coniunctæ, vt quem alium magis optent, neminem inueniant. His, consimilibusq; dictis labantem sensim animum ad magna speranda conuertit, nec ab re quidem: quando regalia comitia nemo competitor ex hac prosapia dedecuerat. Benedictus inclinato huius animo, rem cum plerisque principibus agere cœpit: & multos è nobilitate plebeque, communicato consilio, vt noua moliantur, impellit. deinde res clandestina palam agi cœpta: multi ad diuersa loca dimissi, qui querelas, regis inuidiam, & nouitatis semina per vicos & oppida spargerent: regem Matthiam criminibus peterent, quod insolentissima, grauissimaque tributa imponeret: priuilegia, immunitatis & libertatis iura non seruaret, æternum bellum corrogandarum gratia pecuniarum aleret: alium omnino regem quæri oportere, libertatis, & otii amantiorem: Vaiuodam propensè nũcupatis votis optandum, quem prentissimũ Transsyluaniæ patrem semper fuisse nouerint. Transsyluanum regnum suapte natura esse ita munitum, vt si prouinciali concordia roboretur, nihil sibi sit a parte vlla formidandum: regionem esse auri, argenti, pecoris ac marmoris, præterea vini, frumenti, salis, omniumque rerum, quas lautissimus vitæ vsus exposcit, præ cæteris, feracissimam: è coloniis olim Romanis, & legionib. completam: optimorum matrem equorum, quos syluæ etiam sponte ferant: boumque fœcundissimam parentem, natiuum diuitiarum ærarium, & non immerito à natura montibus circumuallatũ, ne à barbaris facile nationibus expilaretur. Insuper Transsyluanis finitimos omnes esse conciliatos, quando sine vbertate hac viuere illi nequeant. Proinde humile ac stultum esse, legatam à maioribus libertatem, pusillanimitate quadam per ignauiam amittere: insitata nullo pacto vectigalia toleranda: vindicem libertatis, & nouum regem omnino quærendum, Ioannem Vaiuodam potissimum eligendum. Hæc Rufo autore, agitati occepêre. Conspirantium quotidie numerus augetur. Res deinde publice agi cœpta. Primariæ quoque vrbes legationibus, internunciisque vexatæ, vt à rege deficerent, quæ defectionis crimen abominabãtur, sub asserendæ libertatis specie, ad sumenda contra regem arma sunt adactæ. Vniuersa demum Transsyluana prouincia partim male suasa, partim sua sponte à regia fidelitate defecit: Ioannemque Vaiuodam, etiam inuitum, regem declarant, salutantque. Passim per totam Vngariam haudquaquam falsus rumor effunditur, Trãssyluanos noua moliri, nouum sibi regem creasse, & palam sacræ coronæ obsequia detrectare. Hæc igitur omnia publico rumore ferebantur. Habito delectu, rex Michaelem auunculum, & Nicolaum Wylachum, regni fines aduersus Turcos tueri iusserat. Ipse haud mora in Transsyluanam expeditionem cum Palatino Michaele, multisque proceribus, antistitibusque contendit, octo milia equitum, & quatuor milia peditum secum ducit: cæteras cohortes, turmasque Nicolao Michaeliq; tradiderat, quo facilius Turcorum incursus tolerarent. Sed Michael non multo post Zoynichi obsidionem (quando vix duo, vt perhibent, menses intercessere) male pugnando cum Turcis, capitur. nam cum eorum aduentum per exploratores accepisset, coacto repente exercitu, ad Bozazin (qui quidem locus sub Synderouia triginta milibus passuum est) Turcis occurrit, impar hosti, cum honeste pe-

Transsyluania.

dem referre non posset, audacter manum conserit, ratus fortunā pietatis & audaciæ rationem aliquam forsitan habituram. Primo congressu Mars arrisit, multi è Turcis à principio cecidere. Alibechus, & Scéder frater eius, breuem Christianorum numerum conspicati, cum vtrinque cornua ducerent, extemplo circumueniēdos Vngaros esse duxêre, quod cum fecissent, ii ab hostibus circumuenti, consternatis animis, partim magna patrata cæde occubuere, partim confusa acie elapsi effugere. Michael spectata sociorū clade, ne ipse quidem superesse voluit: in confertissimos, cum paucis qui superfuerāt, hostes repente se coniecit, capiturque. quin etiam Gregorius Labathan præfectus alæ, & in Turcico diu bello versatus, hostiles manus euitare non potuit: quem in Varnensi clade captum quoque fuisse diximus. Ambo Constantinopolim captiui ducuntur, & Imperatoris iussu capitis supplicium subire coguntur. Michael prior, non sine hostili affectatione obtruncatur: Gregorius mox eductus, cum in horam iugulum expectaret, quidam præsto Turcus adfuit, qui eum cum filio rependēdum à Principe precario impetrarat: & pro captiuo Turco repēsus, fati diuerticulum Gregorio est oblatum. Auunculi mortem rex ægre tulit: quippe non paruam regno iacturam in eo factam esse intellexit, à cunctis etiam fuit ordinibus iuxta deploratus. Matthiam continuatis itineribus in Transsyluanos contendentem, vehemens quoddam festinandi studium incesserat: haud inscium, locum esse hostibus inaccessibilem, si prouinciales montium fauces, impositis vbique præsidiis, asseruarent. nam cum Carpatiis montibus, iisdemque perpetuis, & editissimis ab Vngaria diuidatur: Prouincia in amphitheatri morem continuis iugis vniuersa cingitur. Aditus angustissimi, & qui facile obstrui queant, currus vix sigillatim admittunt. Angustię montium per quindecim milia passuum continuantur: vbi breuissimum quodque præsidium validissimas copias non modo remorari, verum etiam ad internecionem cædere posset. Has igitur Matthias inprimis occupat: & insequenti die in patentes campos penetrat. Non procul à castris, prouincialis occurrit exercitus: rogatus à conspirationis autoribus, cum vsus tulerit, an ne aduersus regem Vngariæ dimicare decerneret? Respondit vniuersus ad vnum: Se pro conseruanda prouincialium libertate, item priuilegiis & immunitate ad supplicandum, non dimicandum esse inuitatum: contra regem nunquam arma sumpturum: defectionis, infidelitatisque crimen morte impensius abominaturum. Cum hæc nouitatis principes accepissent, animo consternati, & pœnitētia ducti, castra soluere populi, qui cōuenerant, sedes proprias repetunt, Rex vltra castra mouens, in rebelles iter intendit: & postero die eo peruenit, vbi superiore illi die castra metati fuerant. Ioannes Vaiuoda extemplo cum vniuersis prouinciæ iudicibus occurrit, supplexque veniam exorauit. Nunquam clementissime rex, inquit, in conspectum tuum venire potuissem, nisi misericordiam, mansuetudinemque tuam satis exploratam habuissem, eaque grauitate Maiestatem tuam præditam intellexissem, vt nihil temere ageret, & inconsulte. Quinetiam, si iustitiæ simul, & misericordiæ occasio offeratur, clementiæ potius quam seueritatis officium te nouimus optaturum: quādo regiam alterum dignitatem magis addecet, ingratum vero & inuidiosum est alterum. Hoc magni, pusilli illud est animi. Nos cum iudicibus ad te confugimus Matthiam, vt si peccauerimus, veniam: sin minus, gratiam imploraremus. Sed quis est tam bonus, qui non quandoque peccarit? Ad malum potius, quam bonum, mortalium pronum est ingenium, sed ocyssime resipiscendo, cum labitur, tempestiua pœnitentia veniam promeretur. De me vero, & de iudicibus rem vniuersam ingenue fatebor, vt aliquid sibi libera passio comparare videatur. Cum insolita ex edicto vectigalia Transsyluani, quondam magna libertate donati, ob grauissima bella pendere cogerentur: hinc maxime vulgo querelæ sunt obortæ, insolentia quisque tributa detestabatur, & pendere recusabat: Publica hinc indignatio suscitata, & aperte quisque stipendiorum insolentiam, & grauitatem incusabat, ego communem animorum indignitatem facile coercere non poteram, mansuetudine potius & tolerantia sedandam, quam exasperan-

ſperandam ſeueritate cenſebam. Inter hæc lamenta, ecce Rufus interceſſit, rem ipſam grauiter exaggerans, indignatos ad defectionem animos irritauit. Ad id nonnullos nouarum rerum cupidos impulit, me regem declarauit, cum ſociis qui vna conſpirarant, diu me reluctantem, & interminantem acerrime, his verbis, vt id paterer adegêre: ſi regnum nõ acciperem, ſe Polonum, aut Valachum, Ruthenumue introducturos eſſe minabantur. Ne quis ab his alienigena introduceretur, qui noſtramq; prouinciam magnis viribus occuparẽt: vltro nomen regis admiſi, quouſque regni vindex & verus rex ipſe veniret, qui cuncta pacaret. Cum pro rege hic forem, regia me ſalutatione honeſtari eo vſque toleraui, donec præſto adforet exercitus, quo facinoroſorum audaciam cohercerẽ. Quinetiam & illud ingenue dicere auſim, quod ſi ad peregrinos id transferendum erat imperium, mihi quam cuiuis externo maluiſſem: haudquaquam diffiſus regiam ſuſtinere dignitatem, quæ degeneres animos abominatur. Ni Matthia veniſſes, inter iſtos dominari, quam furorem gentis in me conuertere maluiſſem. Poſtquam, rex ſacroſancte, veniſti, paſtorem ſuum oues agnouêre: te verum regem, te Vngariæ Tranſſyluaniæque dominum omnes conſalutant. Ego quoque inprimis principẽ dominumq; meum agnoſco, ac ſupplex veneror & adoro: aduentu tuo pacata ſunt omnia, & antequã in tuum aſpectum venirent, arma quæ ſumpſerant, depoſuere. Omnes facti pœnitet, & leuitatis, qui autem perfidia notari poſſint, ſunt hercule perpauci. Populi qui conuenerant (vt è iudicibus ciuitatum, qui nunc adſunt, ſcire poteris) quamuis ad bellum à nouitatis autoribus irritarentur, ad ſupplicandum pro rebellione confluxerant. Poſtquam à principibus conſpirationis ſe ſolicitari intellexere, vt ſumpta in te arma verterent, continuo depoſuere, ne impium & infidele bellum gererent, quare pauci ſunt in culpa. iudices autem quibus e primariis vrbibus conuenêre, debitum & grauiſſimum vbique gentium & obſequium Maieſtati tuæ pollicentur: præter inuſitati extraordinariiq; tributi querimonias, nihil ſe commiſiſſe profitentur. Si hoſtilem in te animum geſſiſſemus, ante ingreſſum profecto occurriſſemus, obſtruxiſſemus anguſtias montium, & obſtructis faucibus, præſidia impoſuiſſemus. poſtquam autem in Tranſſyluaniam penetraſti, non armati, non quadrato agmine tibi occurrimus, non inſtructa acie obuiam prodiuimus: ſed inermes, ac ſupplices clementiam tuam venimus exoratum, inprimis vt, ſi quid peccauerimus, veniam & erratorum impunitatem impetraremus. Illud profecto clariſſimum Maieſtatis tuæ opus erit, ignoſcere ſupplicantibus, præſertim cum in tempore reſipiſcunt. Repentina pœnitẽtia, ingenua faſſio, maximum quodque delictum abolet. Da operam, rex benigniſſime, vt ex opere clementiæ tuæ hodierno te die verum regem, & patrem pientiſſimum eſſe cognoſcamus. Boni principis eſt officium, in delictis plerumq; conniuere, & oblatam miſericordię occaſionem haudquaquam recuſare. Nulla quidem in regia Maieſtate virtus plus dignitatis habet, & ſplendoris, quam ipſa clementia, qua Deum reges propius accedunt. Quid enim magis regium eſt, quam vincere ſe ipſum, parcere ſupplicãtibus, & errata mortalium, cum tuto fieri poteſt, facilitate potius, quam ſeueritate corrigere? Proinde nobis impenſiſſime ſupplicantibus ignoſce: & ne priſtinę libertatis priuilegia Tranſſyluanis violentur, pro tua beneficẽtia proſpice, iuraque tuere. Cum hæc dixiſſet, ad pedes regis vna cum iudicibus prouolutus ad oſculum mox excipitur. Rex omnibus veniam, præterquam perfidiæ ac defectionis autoribus, daturum, & libertatem priuilegiaque Tranſſyluaniæ vltro ſeruaturum pollicetur. Ioannis Comitis fiduciam, dicendi libertatem, & ingenuam confeſſionem cõmendat: aſſeuerat ſe nunquam de Tranſſyluaniæ fide dubitaſſe: ſi quid nouitatis acciderit, id nonnullorum perfidia & improbitate accidiſſe: atque eos mitis ſe tantum exilio mulctaturum. Vnum erat quod in ea expeditione regem vehementer angebat: Emerici Scepuſienſis indignatio, qui in hac expeditione regia caſtra deſeruerat. Cauſa nemini ſatis comperta fuit, ſed illud omnium ferebat opinio: regem iam optimatibus formidoloſum eſſe cœpiſſe: ſuo, non alieno ductu agi velle: tacitam à cunctis proce-

Clementia maxime regia virtus.

ribus reuerentiam, promptissimumque obsequium sibi postulare. Emericum inter paternos amicos primarium, quem tantopere cunctis honoribus euexerat, libere loquentem, aut consiliis aduersantem, minis quandoque corripuisse. Fecisse illi stomachum: & hinc Michaelis exemplo, illum plerunque motum incessisse. Intercessisse quoque calumnias inuidorum, qui parui ab illo regem fieri dicerent: quinetiam illum sese rege maiorem ducere. Proinde oborta hinc simultas & suspicio, veterem amicitiam interturbare cœperat. Emericus ea sola suspicione adductus, vt castra desereret: & cum opibus & auctoritate ita foret adauctus, vt arte viribusque suis se tueri posse confideret, de aperta defectione cogitauit: palam exclamans, se obtrectatorum opera ad inopiam, & agrestem vitam nunquam rediturum, imo potius mortem obiturum. Virum tanti momēti, præterea spectatæ fidei ac sapientiæ, non temere dimittendum rex esse censuit. Ioannem archiepiscopum Strigoniensem cum Emerico dimiserat, vt hominem reconciliaret, suspiciones omnes adimeret, & ad veterem regiamq; fidem omni studio & diligentia reuocaret. Archiepiscopus mandata regis è sententia præstitit, namque redeunti è Moldauia regi, Emericus reconciliatus cum florentissimo occurrit exercitu, & se imperata cuncta facturum esse recepit. Sed ad Transsyluanam expeditionem redeamus. Rex cum Ioanni iudicibusque (vt diximus) ignouisset, primo Colosuarum venit, deinde Thordam. Ibi nouitatis gratia conuentum prouincialibus indixit: quo ad præstitutum vniuersi diem conuenere, de fidelibus hic, & infidelibus agitatum: qui rebelles ac perfidi declarati, his perpetuum duntaxat exilium indictum est: & ea quidem conditione, vt ad statum diem extra regni limites, quocunque luberet se cum fortunis transferre sit liberum, quinetiam cuique tuto abeundi potestatem & diploma pollicetur. Benedictus Rufus, huiusce mali autor, in Poloniam se surripuit, ibiq; vitam exegit. Mite iudicium omnes comprobarunt. Quin & ipsi perfidiæ cōuicti, in se mitius, quam oportuerat, actum esse fatebantur. Sed multos ignauia, & regis lenitas plane fefellit: quippe qui dum cōniuentem in his regem sperant, magis opinione seuerum deprehendêre. Cibinium enim cum venisset, opulentissimam Transsyluaniæ ciuitatem, sibi continuo renunciatum est, ibi nonnullos ex his esse, quibus dies perduellionis fuerat indictus: & contempto prorsus edicto, periculoque capitis, in exilium nondum abire voluisse. Nec parum quidem his regis animus incenditur. Et ne ex nimia indulgentia facilitateque contemptus aliquis calamitosus oriatur, Quæstorem statim acciri iubet, qui reos, & eos qui regni hostes in frequētissimo Thordæ cōuentu pronunciati fuerant, cōtinuo caperet, moreq; maiorum nouissimum de his supplicium sumeret. Eo die octo capti, è quibus hos inprimis memorant: Petrum Gerch, Michaelem Suki, præterea prætorem vrbis, Iohannemq; Chercium. ii omnes in foro securi à publico lictore obtruncati sunt: nullus ex horum nece tumultus in Cibiniensi vrbe suscitatus, omnes iure cæsos adfirmant. Rex pacata prouincia, dum diuæ Catharinæ solennia celebrantur, Transsyluania egressus, in eam Valachiæ partem castra mouet, quam Moldauiam nunc dicunt. Hîc Stephanus Vaiuoda late dominabatur: & cum sub regis Vngariæ ditione versaretur, omniaq; stipendia exoluere, ac imperata facere deberet, elatus animo, ac ferus ingenio, præterea impiger, & bello asper, detrectarat obsequium: Transsyluanas etiam factiones fouerat, vt perturbatis rebus libertate frueretur. Rex igitur per syluas, angustiasque montium iter facere cogitur, vt rebellem Vidalachum ad obsequiū reuocaret. vbi obstructas arboribus, multaq; materia fauces inuenit, partim igni, partim ferro sibi viam aperit, patefacto itinere, cum in latiorem regionē exiuisset, ad oppidum Remanuasiar castra locauit, quod Romanū illi forum interpretantur, lignea huic sunt mœnia, aggere fossaque munita, Serethus hoc amnis abluit: ad ripam arx lignea, præsidio potius quam arte munita. Stephanus hic erat prouinciæ regulus, cui Moldaui omnes iuxta parebant. Rex primo impetu Romanū forum occupat, quod vbi ab hoste visum est, postero die per internuncios de pace agi cœptum. Multa vltro citroq; de concordia agitata sunt, nihil tandem

confici

confici potuit. Post vbi Matthias sibi ab hoste verba dari senserat, infecta pace, castra hinc vltra mouet, antequam abeat, succendi diripiq; oppidum edicit. Incenso Romano foro, quacunque iter facit, pagos, & oppidula igni ferroq; passim cuncta vastat, homines ac pecora cum ingenti præda miles abigit. Ad ciuitatem demum tertio die peruenit, Episcopo haudquaquam ignobili præditam, quæ Moldauis Bania dicitur: vbi in prima vigilia noctis, rex cum insidioso callidoq; hoste confligere cogitur. In hoc quisque bello fortunam regis cum virtute coniunctam fuisse perhibet. In parte fori, regis erat hospitium, qua ad episcopatum spectat: vbi duæ quoque viæ congruunt, quę basilicam amplectuntur. Cæteri pontifices, proceres, legionumque præfecti, circa forum hospitia occuparant: vt ex vsu regi præsto semper adessent. Inter cœnandum, ad regem captiuus quidam Sythotus adducitur: rogatus, accitus interprete, quis esset, vnde, & quo tenderet, & quæ causa fuerit itineri? respondit, Interprete nequaquam sibi opus fore, se Vngarum, & Transyluanũ esse: ac rerum ignarum, ad reuisenda sua prędia nunc in Moldauiam venire, quæ caduca vxoris bona forent: in itinere Valachorum duodecim milia haud procul hinc offendisse, qui Vngaros prima vigilia noctis incautos adorirentur, trucidarentque: se gentis charitate properasse, ne silentio nefario suorum exitium pateretur. Cum hæc à principio parum crederentur, ne salutis forte gratia illa comminisceretur: & à rege minæ intericerentur, mox adiecit: vt adhibitis se ipsum custodibus asseruarent: si falsa nunciasset, vltimum de se supplicium continuo sumerent. rex hominem asseruari, & Drach Bertholdum, ea tempestate dispensatorem suum, equitem fortissimum, & ad gerenda bella natum, conuiuas bene tractare iussit. Incœnatus ipse mensæ se subtraxit, optimates omnes centuriones & præfectos equitum exemplo cogit, imminens ab hoste periculum enarrat, omnes clam arma sumere præcipit: stationes in ciuitate per omnes vias, portasque disponit: ad fori aditus prætorianas cohortes collocat. Ducentos veteranos, & eos quidem grauis armaturæ, pro suo hospitio statuit, vt à duobus vicis, qui ibi congruunt, hostium impetum excipiant, turmas equitum per compita cuncta distribuit. Vix hæc ita disposuerat, cum sub primam noctis vigiliam hostis aduenit: ligneam vrbem vimineo muro circumseptam, à tribus repente partibus immisso incendio adoritur, maximus vtrinque clamor & tumultus oboritur. Valachi immisso per vrbem igni, intro penetrant: iniectus vtrisque ignis per cæcam noctem tantum luminis præstabat, vt euidentissime dimicarent. Ad portas primo, deinde, per vias & triuia magna strages agitur: tanto vtrinque impetu pugna conseritur, vt nil infestius agi videretur. Ex industria, quadrata duo agmina duplici via ad regale hospitium contendunt: veteranos ibi instructos offendunt, acerrimum atrocissimumque hic prælium agitur. Cadunt hic multi è Valachis: & dum hi hostes domo eiicere, illi contra vincere, & vitam seruare nituntur, multum hic sanguinis exhauriunt † Michael Palatinus, Nicolaus Chiupor, & Ioannes Pongratius, Vaiuodę Transyluani: Nicolaus Banffii, Stephanus Bathor, cæterique proceres, fori aditus obstinatissime pro se quisque tuebantur, & irruentium impetus repellebant. Non latebat enim, capto foro, haud secus atque arce, cætera facile peritura. Vbique inter tela, incendia, pertinacissime dimicatum. Valachi tandem ex omni fori parte reiecti, post mediam noctem terga dedere. Instant à tergo Vngari: & antequam vrbe se hostes surripiant, quamplurimos intercipiunt, alios præ auiditate fugæ in flammam, multos in enses agunt, dum in propria festinatione sese conglomerant, aut pilis à tergo confodiuntur, aut mutuo cæsi sese collidunt. Vix quatuor milia vrbe exiluere, cęteri in vrbe deprehensi, ad vnum omnes trucidati sunt. Rex ea nocte modo pro hospitio suo cum veteranis certans, modo in foro stationes percurrens, militis & Imperatoris optimi præstitit officium. In acerrima quaque pugna primus affuit, & nunc fortes hortando, nunc increpando timidos, nunc laborantibus succurrendo, & fortissime vbique dimicando, se exercitumque seruauit. Grauissimas è rebellantibus Valachis pœnas exegit ad internecionem: nanque

† *Michael. puto Orszagh.*

ſeptem, vbi illuxit, Valachorum milia cæſa, ex numero comperta ſunt: ex Vngaris, mille & ducenti, cæteri, magna ex parte ſaucii. Quin & rex ea nocte haud procul à ſpina dorſi ſagitta Getica confoſſus eſt: vbi cum excuſſa ferrum haſta altius inhæſiſſet, quatuor annos non ſine graui moleſtia pertulit. Et cum, vbi inſederat, tabeſcente plaga remitteretur: deinde repellente natura, ſenſim excuſſum eſt. Ea nocte pro vita potius, quam dignitate, pugnatum. Finitima quæque oppida vicique pariter incenſi, direptique. Rex vulnere grauatus, cæſo ad internecionem hoſte, pedem in Tranſſyluaniam, deinde in Vngariam referre ſtatuit. Seruatoriſque natalibus Braſſouiam rediit: ibi in reos perfidiæ ſeuerius animaduerſum eſt. Michaelem Tranſalpinum, nobili Vaiuodarum genere natum, ſupplicio affecit. Ex rebellionis autoribus, Michaelem Zekel, Aladarium, & Nicolaum, cui ex Viſſkna cognomentum erat, à Quæſtore captos, ad Coloſuar candentibus per vrbem forcipibus circumuectos, diſcerpi fruſtillatim, ac demum obtruncari iuſſit. Ex diro ſupplicio tantum terroris omnibus, qui cum Ruffo conſpirauerant, incuſſit, vt clandeſtina ſine liberis & fortunis fuga in Polonos & Valachos elaberentur. Eorum bona aut in ærarium relata, aut poſtulantibus nonnullis dono data. Nondum è Tranſſyluania pedem extulerat, cum ſupplices à Stephano Vaiuoda literas accepit, quibus audaciam, & temeritatem ſuam ingenue fatebatur, quod aduerſus regiam Maieſtatem, cui plurimum numinis ineſt, nefaria arma ſumpſerit: non minus iuſtas quam cumulatas pœnas ſe dediſſe dicebat, demum quia poſt ſupplicium venia ſequitur, poſtulabat ignoſci, non difficilem ſibi putabat veniam fore: & reconciliatum regis animum precabatur. Rex, ne plus ſeueritatis, quam miſericordiæ præ ſe ferre videretur, ſpem veniæ dedit: quam ex quotidianis rebus ac dictis, ſi ille vellet, augeri poſſe ſignificauit. ſi obſequia grata legitimaque præſtaret, ſe nunquam difficilem futurum: ſi minus, Martem cruentiſſimum litem eſſe diremptурum, illum humanorum ſcelerum vltorem eſſe iuſtiſſimum. Mathias igitur pacata vtraque prouincia, in Vngariam rediit. Nondum è Carpatho monte prodierat, cum ad pagum quendam, Emericus cum florentiſſimo exercitu improuiſus occurrit: & veluti ante diximus, per Ioannem metropolitam Strigonienſem reconciliatus, ſupplex regem veniam exorauit: hilari & periucundo vultu ſuſceptus, & amplexatus eſt, ibique perpetuæ fidei fœdus ictum. Quo miſſi ea tempeſtate ſecretarii Mathiæ fuere: regale ſigillum ex compacto, ternis menſibus viciſſim ab vtroque geſtatum: ſcribendi munus ſine cōtrouerſia hoc modo Ioannes Strigonienſis & Stephanus Colocienſis ambo metropolitæ geſſere, qui his temporibus haud parum grauitatis & iuſticiæ retulerunt. Hæc igitur bella, poſtquam coronatus eſt, tribus circiter annis à Matthia geſta ſunt.

1567. *Boemicum bellum aduerſus Georgium regem*

Quarto autem coronationis anno, cum ad clara ſemper facinora animū extulisset, in Turcos hæreticoſque Boemos animum intendit. E Tranſſyluania rediens, traiecto Tibiſco, Agriam ouans peruenit: indictoque ibi conuentu, dies aliquot in ea vrbe conſedit, vt de futura expeditione decerneret. Cum regnum latrociniis purgaſſet, rebellantiū repreſſiſſet audaciam, & prouincias noua molientes è ſententia pacaſſet, quemadmodum hactenus abunde ſcripſimus, duo Matthiæ bella ſupererant: alterum Turcorum, quibus cum eſt perpetua colluctatio: hæreticorum Boemorum alterum. hoc neceſſariū, illud à Romano pontifice delegatum.

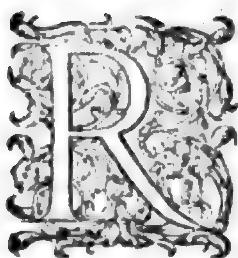
Paulus II.

Paulus enim pontifex, verus Romanæ Eccleſiæ paſtor, fideliumq; pater, ne minore animi magnitudine, quam pietate præſtaret, ad pacandam prius Italiam: deinde ad corrigendos hæreticos, cohercendoſque Turcos animum aduertit. Vtinam conſilium numina fortunaſſent. Quarto pontificatus anno, cum per hyemem magna induſtria, & labore res Italas componere conaretur, & non ſatis adhuc inter partes conueniret, rerum ille dominus, ac pacis auctor, inter celeberrima ſacra publice pacem quibuſdam conditionibus indixit: & in æde Marci, inter ſacra ſolennia, cum ſummo Cardinalium omnium conſenſu edictum edidit, quo omnibus Italæ pacis & concordiæ interturbatoribus Chriſtiana conſuetudine ac ſacris omnibus interdictum eſt. Hæc molie-

molicbatur, vt expeditius cætera consilia, quæ ad salutem humanam intenderat, prosequeretur. Matthiam eo tempore ad facinora quæq; clarissima accommodatissimum, non tam natum, quam à Deo sibi datum reputabat: cuius ductu & auspiciis prophanum æque, ac hæreticum protereret, Georgium Boemiæ regem execrabilis hæreseos plane conuictum, publico grauique edicto, regno ac dignitate priuauerat. Id anno Salutis quadringentesimo sexagesimo octauo supra millesimum factum erat. Et eo quidem anno, quo Ioannes Quinqueeclesiensis antistes & Ioannes Rosgonius, legati ad Paulum pontificem venere. Ex eo tempore, pontificiis sæpe literis ad vtrumque bellum Matthias incenditur. Reluctantem, & vtrique hosti imparem se esse dicentem, variaq; causantem, Romani Imperatoris epistolæ & oratores circumuenere, qui promissis oneratum, ad extirpandam tandem hæresim impulere. Hortabatur ad id iuuenem, quod Turcum in Asiam arma vertisse, & Syriaco, Ægyptiacoque bello implicitum esse cernebat. Succendebat vlciscendi libidinem, iniuriarum adhuc recentium amara memoria. societates enim fratrum, qui tot oppida in Vngaria occuparant, tot præsidia, & castella erexerant, tot annis regnum latrociniis infestum præstiterant, Boemicæ, Polonicæque fuerant: & hinc eiectæ in Morauiam, Boemiamue, haud aliter, atque in patrium, tutissimumque asylum, confugiebant. Quinetiam mutuæ finitimorum iniuriæ, incursiones & rapinæ, vltro citroque odia suscitabant. nam dum quisque suis facile credit, ad veritatem & iusticiam plerumque animum non intendit. Nec defuerat quidem ingenitus laudis & gloriæ stimulus, qui ad maxima quæque gesta trahebat. Immortalitatis enim cupiditati sic obnoxium natura finxerat, vt pro comparanda sæpe gloria, grauissima quæque pericula contemneret. Instigabat etiam religio, sacrosancti collegii obseruantia, orthodoxæ fidei charitas, & diuinus amor: indulgentissimique pontificis & Romani Imperatoris autoritas, quorum alter quinquaginta aureûm milia per Ioannem oratorem Quinqueeclesiensem episcopum & collegã ad Matthiam miserat: alter omnia vnius anni vectigalia Austriæ, item arma, commeatus & tormenta quoque bellica ad hanc vltro expeditionem offerebat. Quinetiam, quantum ex regiis epistolis, quæ ex Strigonio ad Victorinum Georgii regis filium Munsterbergensemque ducem, & ea tempestate Morauiæ præfecturam sane gerentem, secundo coronationis anno mittebantur, intelligi potest: Henricus Lippa, & Matthæus Steinbergus, ista odia & belli huiusce semina seuere. Alter enim regni finibus cum Michaele palatino mutuis decertauit iniuriis: & cum prior ipse prouocarit ad protegendum scelus, læsum aduersarium accusabat, illatasque loco vltionis iniurias deferebat. alter, cum sociis eiusdem petulantiæ, crebris regnum incursionibus inquietabat. Nec minore quidem audacia Stephanus Eyzinger stomachum regi fecerat. Ad coemenda namque tela, sagittasq;, quarum inopia Turcico bello is admodum laborabat, in Germaniam superiore anno nõnullos miserat, necubi portorium, ob salutaris belli rationem ac regis autoritatem ab his solutum est. Cum Morauiæ fines attigissent, grauissimum Stephano publicano portorium expendere coacti sunt. Quare haud ab re in Stephanum Matthiæ commotus est animus. Insuper ex veteribus nouæ quotidie iniuriæ, à facinorosis vtrinque hominibus ferebantur, interturbatores initi fœderis, & odii indies oriebantur, item (vt regis querula testatur epistola) in obsidione Costolani, cum obsessi fratres equos, familiasque alere non possent, clam per silentium noctis elapsos, in Morauiam ad Henrici oppida emiserunt: ibique gratum tutumque hospitium inuenere. Hæc igitur omnia cum rex mente reuolueret, ad bellum Boemicum animum acclinabat. Nihil tamen inconsultis patribus, proceribusque agendum esse censebat. Cum de suscipiendo bello ad conuentum frequentissimum retulisset; variæ vtrinque sententiæ sunt auditæ. Plerique, propter Mahumetis insidiosi potentissimique hostis periculum, à cæteris expeditionibus omnino cessandum esse censebant. Sat Vngarum agere, si Turci impetum, furoremque repellat: perpetuum, dirum, validissimumque hostem, haudquaquam dimittendum;

Vngariam duplici bello prorsus imparem videri: & assiduo bello vexatam iam milite, opibusq; exhaustam esse. Contra alii plane sentiebant: perniciosum dicere Vngaro fore ocium, si cessarit enim, in factiones, intestinasque discordias repente recidere solere: ad bellum tantum esse natum, robore corporis validissimum, ac laboris & inediæ tolerantissimum: Vniuersos Europæ principes, Vngari tantos labores & quotidiana prælia demirari. Addere fortunam, sapientiam, fortitudinemque ducis: cui nihil aggredi licet, quod dexterrimum euentum, non afferre videatur. Bellum vtrumque pium & sanctissimum: obortam nuper Boemorum hæresim esse pestilentissimam. quinetiam admodum verendum ne cum è Boemia Morauiam nuper inuaserit, quæ contermina est, Vngarorum sensim, & pedetentim animos illabatur. Omnes tandem tacentes, regis animum & sententiam expectabant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER II.

REx post diuersas Patrum sententias, Pauli pontificis, & Cæsaris epistolas continuo recitari iussit: quæ Matthiam hortabantur, & orabant, vt delegatum a Pontificia & Cæsarea autoritate Boemici belli dudum imperium, vltro susciperet: ac stata pollicebantur cum auxiliis stipendia. Demum obsecrabant, vt veluti à Turcis hactenus, ita nunc ab hac hæreticarum peste Christianã Rempublicam & orthodoxam fidem assereret. Recitatis epistolis, ipse à solio sic exorsus. Si quis (inquit) hoc, Proceres, bellũ declinare deberet, Matthias ex his profecto vnus esset: quippe quem in socerum, salutis autorem, arma sumere, quem pii loco parentis semper habuit, nec æquum, nec fas vllum hortatur: sed cum mecum reputo, quicunque publicam personam gerit, vel maxime principes, potius communis quam priuati commodi rationem habere oportere: ex hoc fit, vt publicam salutem & vtilitatem propriis rationibus anteponam. Cum me considero prius ad regni Christianæque Reipublicæ, quam affinium commodum esse natum, meorum sæpe cogor obliuisci. Nec illud quidem Seruatoris optimi maximi documentum quenquam præterire debet, plerunque, cum ius fasque tulerit, non modo suorum nullam habendam esse rationem: sed animam quoque suam, cum de Deo agitur, perdere oportere, vt in cœlis inueniat eam. Verum si, quanti momenti sit id quod de hodierno die agitur, recte pensitaueritis, nimirum etiam iniussu Pontificis & Augusti, vltro id bellum suscipiendum esse censueritis. Res tanti ponderis si cui detrectanda esset, in primis profecto mihi esset. In eo enim loco regnum situm habemus, Proceres, & ad tam misera tempora venimus, vt hoc bellum necessitate magis, quam voluntate suscipere cogamur, cum Turcico perniciosius esse videatur. Turci, præter obsequium & tributa, nil aliud exposcunt: ad suas ceremonias nec vi, nec cruciatibus impellunt: nullis animum prophanis opinionibus inficiunt: corporum, non animorum imperium quærunt: Boemica hæresis, quæ tam multiplex est, & diuersa, vt contrariis semper fluctuet opinionibus, vsque adeo propagari cœpit, vt non solum Boemiam, sed iam iam totam Morauiam, & magnam Silesiæ partem infecerit. Iam nostris finibus pestis hæc imminet, & nonnullorum etiam militari consuetudine (vt nuper accepi) mentes incessit. Corporis interitus incommodumue, parua iactura est, patres: sed animorum, maxima. Boemus, dummodo te in suam ruinam trahat, infitaque labe contaminet, nil aliud postulat: te noctu & interdiu familiarissime vtitur, & quibuscunque potest, humanitatis officiis excolit: ad voluptates quasque perniciosissimas incendit. Iustum, fas & æquum, omnia miscet: pollutæ ac inuersæ sunt ceremoniæ: verus Dei cultus piaculorum multitudine deprauatus: extincta religio, spoliata templa, sacraque collegia monachorum: orthodoxa fides tot malis opinionibus infecta, vt nocturna sacra ad promiscua adulte-

Oratio regis.

adulteria, incestusque redegerint. Hic Adamitas, & Adæ more viros passim cum mulieribus nudos incedentes, sine rubore pudibunda ostendentes, cernere erit. Hic Iacobitas, hic Paulinos, hic Taboritas, & Hussitas, ac varias hæreticorum sectas quisque spectabit. nec illud ab re quidem: quando, postquam ab ipsa veritate diuertitur, diuersi vtrinque nos errores excipiunt. Quare pestis, & exitium nostris limitibus imminet: & ni salutem forte nostram, veluti amentes desperatione contemnamus, necessario hanc labem propulsare cogimur. Præterea quodnam bellum honestius, gloriosiusque nobis proponi posset, quam id, in quo non modo de communi corporum libertate, sed in vniuersum de animorum salute agitur? vos orthodoxæ fidei vindices, vos Christianæ Reipublicæ assertores, vos vniuersæ salutis autores: nunc pastor gẽtium, sacrosanctum collegium, & Romanum imperium vehementer hortatur, & exorat, vt Christi populum non modo à seruitute Turcorum, sed etiam ab hæreticorum contagione liberetis. Et ne ea quæ vires nostras exuperent, ii orare videantur: pecunias, arma, commeatus, & auxilia non parua deferunt. Calamitosum laborem, fortasse quis dixerit, nobis proponũt. Imo si recte sentire, ac viri esse volueritis: argumentum laudis, & materiã nobis offerunt immortalitatis. Laudis, dixi, & immortalitatis: imo regni accessionem, perpetuumque commodum. Quicquid armis quæretur, vobis, non Pontifici, non Imperatori, parabitur. Interitum tantum hæreseos illi quærunt. Quicunque non laude, non belli pietate mouetur: commodo militiæ, & imperii propagatione excitetur. Sed turpe est, momentaneam vtilitatem perpetuæ præferre honestati: non solidum, sed inanem sibi finem præponere. Quietem sibi aliquis optabit: quænam quies, præter desidiosum & ingratum ocium, Vngaro esse potest? Quæ vestræ artes, quæ studia sint, quæso considerate. In tria hominum genera vniuersa digeritur Vngaria: vnum Deo dicatum, in religione versatur: alterum, militiam: tertium, agros colit. Non vos diuersa literarum studia, non variæ artes & mercatura solicitat. pars maxima vestri arma gerit: qui nisi stipendia feceritis assidua, vitam cum dignitate retinere non potestis. Si domi degitis, impatientes inopiæ, continuo ad vim, seditiones & rapinas animum aduertitis. Formidolosum (mihi credite) tale vobis est ocium, ad gerenda bella vos natura genuit. Proinde nolite, quæso, turpi ignauia desidiaque torpescere: partum tanto sanguine à maioribus regnum, à Boemis & Turcis vindicate. Non ignauia laus ipsa comparatur. Nihil honoris tibi virtus adfert, & ornamenti, sine labore, difficultateque quam maxima. Generosi viri est, more Herculis, in perpetuo labore, & sudore versari. Non ad vẽtrem, & desidiam, sed ad laborem nati sumus. Videte quam bene nobis cum fortuna agitur. Inter Turcos & hæreticos nati sumus, qui Turcis sunt longe perniciosiores: alteri in seruitutem, in perpetuam animorum miseriam alteri nos asserere conantur. Martialis, ni à maioribus degenerare velit, est Vngaria. Vtrinque laudis & commodi, perpetuæq; salutis proposita materia est. Quis hic vacationem militiæ, quis otium, aut exauctorationem appetierit? nisi fortasse nutrire ventrem, & inter mulierculas pensa disponere cupiat. Ardua & difficilia cũcta fortissimis viris sunt iure proposita: ignauos & inertes repellit gloria. Sat ipsa experientia didicistis, nihil desidioso ocio vobis esse perniciosius, quo humanum semper contabescit ingenium. Si religio & vera fides prius nobis insitæ esse debent, quæ diuino potius quam humano beneficio cõparantur: vobiscum, pontifices, aliquantisper (quæso) reputate, quid à vobis in primis sacrosancta mater Ecclesia, quid sponsus eius Seruator noster, quid Christi vicarius, quid Apostolicus ordo, quid Cæsar Augustus, quid propinquum exitium iam nostris limitibus imminens, quid salus animorum, & res denique ipsa postulare videatur. Existimate à IESV optimo maximo vos omnes orari, per cruciatus indignos, per sanctissimũ sanguinẽ, in patibulo crucis pro nostra redemptione large diffusum: per saluberrimam mortem, qua vos à morte liberati estis: ne hostes sui nominis, vel religionis infectores, in exitiũ fidelium, in animorum interitũ, vires & imperiũ amplificare patiamini. Idipsum cæteri, quos diximus, expo-

scunt. Opulentissimi vobis pontificatus & basilicæ, opulentissimæ quoque proceribus & nobilibus ciuitates ac villæ, à superioribus nostris factæ sunt non ad luxuriam agendam, non ad crapulas celebrandas: sed cum Christi milites sitis, ad alendum exercitum, ad protegendam fidem, ad eradicandam hæreticorum impietatem. Quæ si præter opinionem contempseritis, ad æternam animi corporisque miseriam (mihi credite) militabitis. Ad ingratum hæc sagitta me hortatur ocium, quam altius dorsi spinæ infixam Valachico bello nuper accepi: quanquam somnum inhibet, quietem intercipit, & molestum cibum reddit: quotidie tamen grauiorem corpori loricam induxi, & contempsi dolorem, quando plus regni salus delectationis attulit, quam illa molestiæ. Si vos non religio, non Christi charitas, non orantium autoritas, ac cætera quæ diximus, excitauerint: num vsque adeo segnes, bruti, ac ab omnibus sensibus eritis destituti, vt pristinarum intolerabiliumq; iniuriarum memoria, quas per tot annos a Boemis accepistis, ad bellum pro fide, pro Christo capessendum, non impellat? In primis annos octo ac viginti Telephus Gisera, sociique quam plurimi nos cædibus, rapinis & incendiis affecerunt: fratrum deinde latrocinia multo grauissima successere, qui illorum exemplo è Boemia, tanquam asylo malorum omnium, prodiere, erexere castella, templa diripuere, incestauere virgines, eximiasque matronas: igni ferroque late grassati, nec ætati, nec sexui, nec focis & aris pepercere. Suchla quid molitus sit non sine spectaculo quoq; cruento spectastis. Quinetiam superiore anno, quid Henricus Lippa, fraternæ societatis latronum hospes: præterea quid Stephanus Eyczingerus, & Matthæus Steinbergus aduersus nostros patrarint, accepistis omnes, & plerique ex accepta calamitate sensistis. Vindictam sibi tales postulant iniuriæ, quando illi quibus bellum sumus indicturi, hospitia semper latronibus grata præstabant, læti excipiebant, alebant in perniciem nostram, & prædam fortasse communem habebant. Quo vsque igitur, proceres, hæc inulta tolerabitis? quo vsque in cædem calamitatemq; vestram funestum hoc genus hominum respirare patiemini? An vsque adeo diuturna malorum patientia obduruistis, vt tolerata fortunarum iactura, ferēdum nunc quoque animorum interitum expectetis. Tolerabilia sunt quandoque illa detrimenta, quæ resarciri queunt: sed cum de æterna corporis animique miseria agitur, ad declinandum tam exitiale periculum, omnes hominis vires intendendæ sunt. Difficultatem belli quis obiecerit, & tempus minus idoneum: neque difficillima duo bella, & tantopere formidolosa, prospere vno tempore agi posse censuerit. Fateor, Boemos Martiales esse, formosissimum genus hominum, culturæ corporis studiosissimum, & quam maxime crinium: cupidissimum belli, & ad pericula promptissimum. procera sunt his corpora, & speciosa: contemptus mortis magnus inest, & persuauis hercle consuetudo. Sed animi corporisque voluptatibus nimis sunt obnoxii, quibus vires omnes eneruantur: mira inediæ, laborisque impatientia. Primo congressu nimis possunt: sed sudorem assiduum, situm, squalloremque castrensem perferre nequeunt: mori aut terga vertere, quam comæ cultum præterire, malūt. Accedit & illud, quod non cum vniuersa nobis Boemia bellum suscipiendum est: sed cum hæreticis tantum dimicandum, quos & robur fidesque vestra, & numen veritatis, Seruatorisque præpotens dextera proteret vniuersos. Aliter cum Sigismundo, qui infestum semper sibi Martem habuit: aliter cum Germanis, & nunc cum Vngaris (bene spero) pugnabunt. Alium sibi hostem esse sentient, à diuina benignitate, à cœlesti iustitia, ab orthodoxæ fidei veritate longe aliter munitum. Pro victoria nostra Romæ pontificis edicto supplicationes indictæ, ad omnes aras diuina res fit. Pro victoria nostra, Augusti beneficentia, omnia Australium armamētaria patefecit, vectigalia conferet, & auxilia validissima pollicetur. Nudiustertius pontifex Paulus, pater ille pientissimus, Apostolicum diploma cum Imperii sceptro, gladioque misit. Quo me (velim nolimue) ex apostolici senatus consulto, & Augustali consensu, autoritateque Christianæ Reipub. Imperatorem aduersus Boemos hæreticos, & Turcos pronunciat, & edicit, Mahumetes ne quid vobis

vobis à tergo moliatur, haudquaquã hoc anno dubitate. In Asia sibi cũ Syris & Ægyptiis res est, cum Assyriorum rege bellũ iniuit. In Scyllã (mihi credite) incidit, & Charybdin: nostra in vado res est, cum hæreticis tantum nobis bellũ erit: quos ad resipiscẽtiam salutarem reuocare, cum alioquin viri sint magnanimi, & domi militiæq; præstantes, nõ modo gloriosum, sed piũ & sanctũ erit. Quæ hinc cõmoda animi corporisq; prouenient, quis vnquã numerarit? Hinc regni accessio, cõmunis vtriusq; salus, põtificia & Augustalis obligatio, & gloria cũ immortalitate cõiuncta. Quas ob res (sacrosancti patres, proceresq; fortissimi) desidiosum ocium repellite, omnes vno cõsensu capessendum hoc bellũ esse censete, piã sanctamq; militiã militate: me Christianæ Reipub. ducẽ, me Imperatorem in hæreticos ab Apostolico senatu declaratũ sequimini: pro orthodoxa (quæso) fide, pro asserẽdo veritatis numine arma capite. Nobile ac præclarũ genus hominum, vi ad meliorẽ frugem reuocate, vt immortali hoc beneficio conciliatũ, vobiscũ deinde in Turcos, ductu auspiciisq; meis, arma gerat. Proinde cõparate copias, supplemẽta quærite: & Coruinũ, Coruiniq; fortunã forti animo sequẽtes, adiuuate. Te autem IESV CHRISTE optime maxime, cuius auspiciis ista bella suscipimus, nũc supplices exoramus, vt per nos, in virtute tua, hæretici resipiscãt, Turci, cum quib. tot annos bella gerimus, præpotenti dextera tua proterantur: nobis vera salus, & nomini tuo sempiterna gloria cõparetur. Secundum grauissimam regis orationẽ omnes sine vlla secessione, pedibus in eius sententiã iuere: Expeditionem hanc iuste sanctéq; suscipiendã esse, graui decreto censuere. Parendum pontifici, obsequendum Cæsari, vna voce affirmarunt. Addidit omnib. animum Turcorum honesta legatio, quã Nicolaus Vylachus, vir ea tempestate opibus, & autoritate præstantissimus, qui inferioris Pannoniæ præfecturã gerebat, honorifice duxerat. Oratores in senatum admissi, & benigne exauditi sunt. Maumethis nomine inducias petebant, & bonæ amicitiæ spem pollicebantur. Hoc non temere Othomanica perfidia exposcebat, vt, dũ in Asia rẽ ageret, initis cum Pannone induciis, nihil vltra in Europa formidaret. Nunquam rex eos ad se introduci permisit, quin Draculam, quẽ captiuum habebat, acerrimum Turcorum hostem & illis perquam formidolosum, semper obiiceret.

Dracula.

Illi hominem agnoscentes, à quo tot immanes cruciatus acceperant, toties etiam fusi fugatiq; fuerant, limis eum oculis intuebantur: & eo magis ad peragendas inducias inuitabantur. Verùm rex cõfirmandi metus gratia inducias abnegat, referẽs, patrio iure nulli Pãnoniæ regi cum Turcis inducias, pacemve facere fas esse: si fecerit, dignitate regia statim excidere. Sed eas quæ verbo fieri nequeunt, inducias se cũ Turcis re initurũ, si secũ illi bene vixerint, si iniuriis abstinuerint, vim & rapinas inhibuerint. Oratores voti nec prorsus quidem impotes honestè dimissi, & à Nicolao Vaiuoda in tutũ reuecti. Antequã conuentus à rege solueretur, nonnulli proceres, qui in Moldauiæ bello se optimè gesserant, à rege magnificè donati, Nicolao Bamffi multæ villæ, ob rem optimè gestam, hîc à rege dono datæ: virtutẽ deniq; fidemq; militarẽ magna beneficentia, multisq; præmiis Matthias prosequendã esse censebat. Rex Agria mouens, Budam venit: delectum ibi habuit, legionum supplemẽta disposuit. Vix octo hîc dies exegerat, cùm Georgio regi per fœcialẽ bellum indixit: & motis hinc castris, Pisonium cõtendit: interea pontifices omnes, ac proceres cum suis copiis obsequi iubet. Pisonii dies aliquot præstolatur, dũ optimates & auxiliares copiæ cõuenirent. Contrà Georgius rex, qui se à Paulo pontifice ob improbæ opinionis pertinaciã regia potestate abdicatũ esse nouerat, & indicendum sibi bellũ indies opinabatur, nihilo segnius validũ instructumq; exercitum cõpararat, se armis opinionem dignitatemq; suã defensurum esse confidit, suæ gentis viribus fretus. è Praga mouens, in Morauiam cõcessit, vbi Victorinus filius, vir profectò impiger ac strenuus, prouinciam cum imperio tenebat. Socia cũ eo castra iungit, ac forti animo ad Morauiæ fines Vngarum opperitur. Matthias, antequã Pisonio moueat, autoritate legati pontificis, Laurentii Roborellæ, Ferrariensis episcopi, qui ex vrbe Roma nuper aduenerat, edictum põtificium in Morauos promulgat, quo graui Mora-

Initiū belli Boemici. 1468.

uos cum Boemis & Slesitas omnes pontifex anathemate mulctat, qui se hæreticorum partib. acclinarint. Quare bellum hoc Boemicum, anno Salutis quadringentesimo sexagesimo octauo supra millesimum initū fuisse nouimus: & quarto Paulini pontificatus, coronationisq; Coruinæ anno. Morauí, Slesitæq; interdicto promulgato deterriti, Georgii partes sectari non decernunt. A Boemica fide pars magna deficiunt: vrbes Romanæ ecclesiæ dogmata retinent. Harum tamen imperium in hæreticorum manu erat: nā arces omnes præsidiis obfirmatas illi tenebant: parebant vrbes & oppida, & vectigalia cuncta pendebant. Rex tandem cum pontificio legato, castris Pisonio motis, Lauam concessit. Vrbs est in planicie sita, ad Morauæ fluenta, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, & fines vlterioris Austriæ claudit. Hæc Cæsareæ ditionis erat. Aduenienti Matthiæ vrbem ciues & armamentaria patefecere, adiuuere cōmeatibus, & haud secus ac Cæsari, obsequia ex vsu grata præstitere. Ad ripā Vngarus castra locat, è conspectu rex, Boemiæ metatus est, mensis hîc teritur, nulla collatis vtrinque signis pugna conseritur, præter simulachra quædā prælii, quæ lasciuientes quotidie nonnulli milites cōmittebant. Pares vtrinq; vires, par vtrisq; metus, audacia, numerus, ac robur. Ducibus quoq; par virtus & prudentia, sed impar ætas: quando septimum vix Matthias & vigesimū claudebat annum, quo Georgius sexagenarius fortasse fuerat: veteranus tyronis, & tyro veterani ingenium, fortunā vterq; verebatur. Quin & oborta vltrò citroq; pristinæ suauissimæq; affinitatis quandoq; memoria, pugnæ studiū remittere, reconciliare animos, & bellum abominari: inita ex affinitate nomina, nunquā bello deposita: alter filium, patrem alter appellare: socer & gener, pia hæc nomina vsurpare. Verum cum belli causa, ac laudis studia succurrebāt, animi repente reglutinari, incertamē remitti, & alter alterius ruinā appetere, colloquia in ripa fluminis ab vtroq; quandoq; habita, non sine amara verborū velitatione. Generi impietatē socer arguebat, soceri prophanā mentem increpabat gener: ad mitiora plerumque verba deuentum. Georgius sæpè iuuenem mollire, blanditiis, artib. circumuenire, quādoq; minas precesve interiicere, vt ab iniquo & infando bello deterreat: contrà ille pertinacius obstare, cōuincere ratione, & vbiq; par pari referre conabatur. Interuentu etiam procerum vtriusq;, de induciis & pace agitatum. His omnibus Matthias aures obstruit, preces & affinitatem ab internunciis repetitam obaudit. Laurentius eum obfirmat, nunquā à latere discedit, ne vxoris ille memoria collabascat. Cùm nulla demum vtrinq; pugnādi copia fieret, Georgius grauissimo belli sumptu deterritus, quem tolerare nō poterat, retrò pedē referre cœpit. Ad defendendā Trebyczum, cum presidio validissimo Victorinum filium natu maiorem subinde misit, per arces & oppida hosti obiecta præsidia distribuit. Ea regnum tēpestate ii proceres sequebantur: Emericus comes Scepusiensis, Stephanusq; frater, cuius virtus, constantissimaq; fides in eo bello nimis enituit: item Cyupor Nicolaus, Vayuoda (vt aiunt) Transyluanus, Stephanus Bathor, & Michael Palatinus: præterea Magyar Blasius, Paulus Kinisii, Lupus Despotes, Nicolaus Banffi, vtriq; archiepiscopi, & Ioannes poeta non ignobilis, Quinqueeclesiensium antistes, aliique cum frequentissima nobilitate proceres, reguliqúe. Paulus humillimo genere natus, è pistrino frumentario in militiam eductus, sub Magyare Blasio primum meruit: cognomē à paterno pago inditum, inauditis animi corporisq; viribus fuit: statura, robore, lineamentisq; membrorum Herculi prorsus assimilis. In paterno pistrino altus, molā sæpè frumentariam, sine quoquam adminiculo, quandoq; vas vinarium vix currui tolerabile, solus humo sustulit. Armatum quoque hominem dentibus surreptum, inter militares choreas, non inermis saltando circumtulit. In palæstra, & pancratio semper indomitus, Blasii contubernio vsus, sic illi gratus fuit: vt nō munia modò quæq; militiæ potissima statim obiret, verumetiam pro spectata fortitudine, ac fide, oblatam eius filiā vxorem duxerit. Tantam præstantium virorum fœcunditatem protulit illa ætas, vt vix totidē Troianus equus peperisse videatur. Si quis Emerici astum, sapientiamq; pensitarit, alterum Vlyssem, Palamedémve fuisse dixerit. Stephanus Agamemnonem, Aiacem

Paulus,

Paulus,Ciupor Diomedem,NestoremMichael,& rex Achillem omni ex parte referebat.Consimiles Matthiæ proceres fortuna dedit, quorum opera clarissima quæq; facinora gereret.Post vbi regi nunciatum est,Trebyczum cum præsidio à Victorino teneri,quod non procul à castris erat,& Georgium cum exercitu abiisse cõspicatur:oppidum illud obsidet, vt regis filio potiatur. Rex primo impetu suburbana succendit,hinc ignis in vrbem effusus,cùm ab vrbanis coerceri non posset,absumit omnia. Victorinus cum præsidiario milite ciuibusque multis egressus, in proximam vrbi arcem, in edito monte sitam, confugit cum suis,qui nongenti penè fuerant,à præfecto mox excipitur.Ciues repulsi, in manus hostium deuenere.Trebyczum igitur duabus ferè horis,ac solo tantùm incendio expugnatũ. Hæc decimo ante sacrã Pentecostes diem acta sunt:arx circiter Paschæ solennia obsidetur. Expugnatio dies aliquot tentata.dum hæc negligentiùs asseruatur, ecce tria equitum milia intempesta nocte à Georgio missa,clam arcẽ subeunt. Victorinum cum præsidiariis nongentis, absq; cunctatione,subducunt. Custodiæ per stationes distributæ, instructũ eorum agmen cùm non in tẽpore obseruassent, inhibere nequiuerunt. Secundum Victorini fugã, Matthias arcẽ per deditionem accepit. Qui custodias agebant, grauiter increpuit,quòd tã negligenter, ac segniter sese gessissent. Cum Victorinus euasisset, rex Brunã versus castra mouit,quæ Morauæ gentis caput est: vrbs ædificiorum præstantia,& negociatorũ multitudine,opibusq; cõspicua,in plano sita est,duplici fossa muroq; munita. ciuitati arx prominet,quã Spilbergum vocãt,& loco & arte hosti inaccessibilis, ac valido hæreticorũ præsidio obfirmata. Cùm vbi appropinquassent,in suburbanis castra posuit, mox immisso præcone, senatum rogat:An impietatis hæreticæ, an Romanę fidei partes sequi velint.Si Romanę, legato pontificis,pontificioq; duci portas vltrò patefaciant: sin hæreticæ, indictum à præcone bellũ accipiãt. Præconi responsum à senatu, insequẽti se die legatos esse missurum. Legati postero die ex vrbe prodiere,& data dicendi copia, vnus ex his,Si senatus populiq; Brunensis animũ, inquit, scire cupitis,princeps, nil vobis cum ciuitate nostra hostile intercidere posse sentietis. Orthodoxæ, Matthia rex,fidei,ac Romani dogmatis sectatores sumus:omnesq; ad vnum interire malumus,quam ab Apostolica Romanæ ecclesiæ veritate deficere. Cùm vindicẽ nullum haberemus,hæreticorũ, quando ita tulit vsus,imperium pertulimus:perniciosã nunquã opinione ipsi nos imbuimus. Vt quæ Cęsaris, Cæsari, & quę Dei,Deo redderemus,insons nobis animus, & mens Romano dogmate affirmat: nullũ hæreticorũ imperiũ,nullaq; cõsuetudo nostra pectora penitus infecit:Sincera & intemerata fides,integer sacrorum ritus;& inuiolatæ quoque ceremoniæ.Præter legitima vectigalia,& obsequia, quę detrectare minimè poteramus,nil aliud hæreticis præstandũ esse censuimus. Summum pontificẽ iam pridem accepimus,huic bello Matthiã regem præfecisse:hunc fidelib. principẽ assertoremq; dedisse. Te quoq;,pater optime,misisse legatum,vt pro pontifice cuncta gereres.Senatus noster decretũ summi pontificis nõ detrectat: in primis eius numini,qui Dei vicẽ gerit in terris: deinde Matthię principi, inuictissimo orthodoxæ fidei assertori, gratissimũ domi forisq; obsequium pollicetur,spondet,se imperata facturum,cõmendat libertatẽ vrbis, & vetera immunitatis priuilegia integra sibi seruari postulat. Quinetiã pro seruata inter tot varias hæreticorum sectas integra fide, libertatẽ & cætera immunitatis genera amplificari supplicat:vt potius à vobis officio vinci, quàm vos vincere videatur.Integræ fidei maximè sunt præmia:& quãdo sincera fide pollemus,Seruatoris nostri,pro cuius nomine arma sumpsistis,documenta sectamini: præstate nos pro fide salvos,& omni(vt æquum,& fas est)seruitutis onere leuate, nos immunes efficite, vt hæreticorũ bello resistere possimus. Postremò senatus populiq; nomine pro tutela sanctissima fidei,pro dignitate pontificia & Maiestate regia, studia, vires, fortunas,vrbẽ, agrum, ætatẽ omnem,& humana deniq; ac diuina omnia, cùm vsus tulerit,offerimus,dicamus,& in vtraq; fortuna pollicemur. De fide nostra periculum magis fieri,quam incognitã præteriri cupimus. Vobis igitur,vt am-

Pryn.

cis, vt conciuibus, vt propriis etiã possessoribus, ac dominis, portæ vrbis ac ædes cunctæ patent, grata sunt hospitia. Proinde cùm volueritis, capessite potestatem vrbis: & vt cõmodius proceres, tribuni militũ, & præfecti hospitalibus augustæ vrbis ædibus vtantur, ciuitatẽ militibus gregariis inhibete. Legatus his cum rege congratulatur, quòd in recta fide permanserint, quòd pestilentissima cõtagione se non infecerint: quòd, ne iacturã irresarcibilem animorum facerent, à Boemico rege, quam à summo pontifice deficere maluerint. Responsum à rege, hãc fidem & integritatẽ multum esse promeritam: proinde iubere bono animo Brunenses esse: se non modò vetera priuilegia seruaturum, sed integra libertate donaturum. De militari quoq; molestia nihil timeri oportere: ciuitatẽ haud secus ac sacellum, patriamve, à minima quaq; iniuria, & fastidio defensurum: imò ciuilia cõmoda castrensi mercatu adaucturum. Ad dexterã mox omnes, vnà cum Legato, ac osculum accepit: & de prompto obsequio, officiosaq; pollicitatione gratias egit. Postero die ciuitatẽ subiuit honorificè à Brunensibus exceptus: hospitia cuique pro dignitate distributa. Mox castellum vrbi prominens obsedit, quod à valido hæreticorũ præsidio tenebatur: Id octauo die post corporis Christi solennia obsessum est, quod vix nouem mensium obsidione capere potuit. Georgius, vbi Brunam regi deditionem fecisse nouit, haud mora cum exercitu festinauit, vt castellũ quod loco arcis est, obsidione liberaret. Prope regia castra quadrato agmine transiuit rex, cùm à superiore parte tutò inuadere potuisset, at noluit. Cumq; is in medio agmine cataphracto stipatus equitatu progrederetur, propeq; regẽ esse cerneret: Siccine, inquit, mecum agis, fili? patrem hostiliter insequeris, & sub orthodoxæ fidei prætextu me regno spoliare contendis? Non religio, sed ambitio: non diuina charitas, sed imperandi libido te furentẽ trahit. Vtinã, Matthia, in angusto loco ambo depugnaremus. Ad hæc Matthias: Resipisce, inquit, resipisce pater, & de fide sacrosancta stude rectè sentire, non ambitiosum, sed piũ & legitimũ tecum bellũ geritur: quia Christianæ Reipub. hostis es. Quod verò ad singulare me certamẽ prouocas, illud scito, Georgi, me nõ esse rusticum, qui in angusta fornace tribulis frumentum: sed principẽ Georgio non deteriorẽ. Principes armati in cãpo decertant. Proinde si verus princeps es: Eia age nunc equestri certamine depugnemus, vt principali pugna fungamur. Conditionẽ generosi certaminis veteranus non accepit, sed præteriit mussitabundus. Cùm propè castra metatus esset, bonorum procerum interuentu in colloquium ambo descendere. His diebus Matthias, ne quo soceri furore periclitaretur, pro interiore tunica, lorica cæca vsus est. Inter vtraq; castra duo tabernacula tenta, vbi colloquium & singulare & frequens habitũ: inter vtrumq; cõtentiones plerumq; graues. Ibi quoq; conuiuium celebratum: vbi quid acciderit, nequaquã silentio præteriri potest. Inter prandendum duo aderãt histriones regii, qui iocis eorum seria soluerent: alter Boemici, Pannonici alter regis erat. Inter cæteros Satrapas Isdengo, Boemici regni gubernator aderat, orthodoxæ obseruator fidei, & Matthiæ studiosissimus. Ad principem ergo salsus vtrunq; conuersus, in histrionibus, inquit, veræ fidei periculum esse faciendum: in palæstræ certamen vtrunque esse committendum, victoris fidem præstantiorem esse habendam. Approbatur gubernatoris vtrinque sententia: & vtriq; suum ad singulare certamen, histrionem voce plausuque hortantur. Vngarus statura minor, Boemus longè procerior: vires vtriusque dubiæ & par animus: Boemum tamen insano corpore victurum esse, omnes augurantur. Iam certamen initur in regis vtriusque conspectu, vterque suæ gentis hortatu ad victoriam prouocatur. Legatus pontificis aderat, qui rem diuinam histrionum fortunæ cõmissam ęgrè ferebat. E iocis in seria reuocantur omnes, veluti de corporis, animique salute, ac dignitate per histriones ageretur. Forti vterque animo congressus, manibus ac pedibus obnititur: vi & arte iuxtà vterque colluctatur. Spe dubia res agitur: nunc Boemus Vngarum corripit, & torquet: nunc Vngarus Boemum: nunc pedibus manibusque ambo micant: cùm suo vtrique vocibus fauerent, ingens hinc & hinc clamor editur. Vngarus tandem, veluti sacrosanctæ fidei numine commu-

nitus, inſanam Boemi molem in aera ſubſtulit, humum continuò inuerſurus: quidam Boemus, qui propius aderat, interceſſit, & ne ſuus humi conſternaretur, dextram obiecit. Iſdengo pugnæ arbiter, extemplo iniquè intercedenti alapam incuſſit: obortus confeſtim hinc clamor & tumultus, arma vtrinque rapta. Principum tandem nutu, edictoque depoſita ſunt arma, & ſedata omnia. Deſidente tumultu, Georgius in gubernatorem haud parum ſanè ſuccenſus: cum inter me, filiumque meum (inquit) hodie Iſdengo tumultum, & arma ſuſcitaueris, interturbator pacis, & concordiæ, nunquam tale facinus mihi mente exceſſurum eſſe ſcito. Non tui gratia, ſed benignitate mea tibi parco: haud inſcius quid fauſtæ Matthiæ præſentiæ tribuendum ſit. Subticeo tandem ſcelus: & ſilentio propter filium, indignitatem rei, & impunitatem tui præteribo. Exacto conuiuio, rebus infectis principes in caſtra rediere. Motis hinc caſtris, Georgius paucis poſt diebus abiit: Matthias Spilbergum arctiore obſidione circumuenit. Cum in expugnando conatus omnes elidi intelligeret, victoriæ ſucceſſum proſequi decreuit. Magyarum Blaſium cum Paulo in obſidione dimiſit: ipſe vero ad Olomutium, vrbem Morauiæ præſtantiſſimam, caſtra mouit. In faciendo ſemper itinere oppida nonnulla capta vi, aut per deditionem accepta. Cum Olomutio appropinquaſſet, ciues continuo obuiam prodiere: fideles & Romanæ eccleſiæ ſectatores ſe eſſe profitentur: regem & legatum pontificium cum magno plauſu excipiunt: quod ſalutarem vindicem libertatis, & fidei, quod ſacroſanctum pontificem acceperint, inter ſe mutuo congratulantur. Arx tantum extra vrbem erat munitiſſima, hæreticorum præſidio obfirmata. Citra morā hanc obſidet, ac paucis poſt diebus vi expugnata potitur. Finitima oppida immiſſis legionum legatis occupat, vbi quodcunq; hæreſim ſapere deprehendit, vniuerſum id militibus prædæ dedit, inceditque. Cum iam hyems appropinquaret, ac Magyarum Blaſium in Spilbergenſi obſidione præfeciſſet, relicto in prouincia exercitu, cum Emerico rex nonnulliſque proceribus, & Prætorianis cohortibus in Vngariam hybernatum ſe recepit. Tunc fama fuit, eum per Viennenſem vrbem iter eſſe facturum. Prætor vrbis, & ſenatus, vt pro dignitate regem, cuius ſtudioſiſſimi, amantiſſimique fuerant, exciperent, epiſcopatus atria, & arcē vrbis appararunt. Ad declinandā vero imperatoris ſuſpicionē, & temperandos Viennenſium affectus, rex iter diuertit per vlteriorem Vngariam, recta Budam venit. Quinetiam quando in Tranſyluaniam & Tranſalpinam ad capiendum Draculam profectus eſt: tunc Viennenſes, cum imperatorem in arce acerrima obſidione circumuentum haberent, ad regem clam miſiſſe literas ferunt: quibus, ſi vellet accipere ciuitatem, ſimul, & imperatorem ſe daturos eſſe pollicebantur. At ipſe ne quid in patrem (quem ſemper appellabat) impii cōmittere videretur, oblatam ab his conditionem obſtinatiſſime recuſauit. In Vngariam igitur, cum circiter diui Michaelis ſolennia rediiſſet, & quatuor ferè menſes hybernaſſet, ſupplementa coegiſſet, & quæcunque bello vſui forent, ſat cum Emerico curaſſet: Idibus Februariis, in prouinciā rediturus, iter iniuit. ſolicitabat belli grauitas, & exercitus, qui inter medios hoſtes parum cōmode hybernare poterat, nec non & caſtellorum promiſſi deditio. In regis aduentu, Spilbergum à Magyaro Blaſio obſeſſum, deditionē continuo fecit. Capto Spilbergo, rex ad Olomutium ſecundo belli Boemici anno caſtra mouit: nam captis potioribus Morauiæ ciuitatibus, & occupata pene tota prouincia, iā Boemici regni, & marchionatus huiuſce titulos accipiendi tempus aduenisse arbitrabatur. Id ritè faciendum eſſe cenſuit. Quod vt fieret, frequentiſſimum Olomutii proceribus, nobilibuſq; conuentum indixit: vt à catholicis Boemis, & Morauis rex Boemiæ legitime eligeretur. Ad præſtitutum diem conuentus celeberrimus eſt habitus: isq; vtroq; titulo exornatus eſt, quo honeſtius, ac iuſtius pro addicto ſibi regno dimicare videretur. Ibi cum ſummo plauſu magnoque conſenſu & rex Boemiæ, & Morauiæ (vt aiunt) marchio declaratus, & ſalutatus eſt. Nam cum in libertatem prouinciales omnes aſſereret, mirifice cunctorū ſtudia in ſe conuertit. In Sileſiam deinde caſtra mota: quæ ne à fide Boemica factione deficere videretur, vltro eū ad-

uocarat. In primis Bratislauia, quæ prouinciæ caput est, & amplitudine vrbis, & ædificiorum pulchritudine, præterea opibus, probitate, politicis artibus, & præsertim negociatoria, nimis conspicua: hanc Odra fluuius abluit. Magnificentissimè Bratislauienses Matthiã & legatum pontificis accepere, ac detulere gratissimum in vtraque fortuna obsequium: huncque regem, hunc suum ducem, hunc propriæ libertatis assertorem, ac orthodoxæ fidei vindicem se perpetuò habituros esse profitentur, pollicentur & iurant. Idipsum cæteræ ciuitates & oppida faciunt, Bratislauiensium exemplo, fidelitatem, & obsequia deferunt, ac regi eorũ nunquam imperium se detrectaturos esse, interiecto iureiurando confirmant. Michaelem Lectorem Strigoniensem, ea tempestate ab epistolis illi seruientem, paulo antequam Bratislauiam intraret, pecuniarum gratia Viennam miserat, vt quod in ea expeditione promiserat imperator, re ipsa præstaret. Cuncta vnius anni Austriæ vectigalia, præterea è nobilitatis ordine mille equites Cæsar obtulerat. Nobiles equites mille ex cõpacto miserat, remiserat illos Matthias, causatus ineptum militiæ genus hominum. Stipendia mille equitatum, quàm equites habere maluit. Quod Australes quoq; nobiles facere non recusarunt. Promissa ab imperatore stipendia non soluta, pro nummis Michaeli verba data: præter collatam à nobilitate stipem quæ mille equitibus veteranis impenderetur. De reliquis ab imperatore promissis, aut parum aut nihil exactum est, ex quo discordiarum, quæ Matthiæ cum Cæsare intercesserunt, vnde Australe bellum obortum est, semina profluxere. Abnegata namq; pacta merces, vsq; adeo Matthiam incendit, vt nunquã quiescere potuerit, quo vsque, nata occasione, pro illa mercede, stipendioq; vniuersam fere Austriam occuparit. Pacata igitur prouincia Silesiæ, quam ab hæreticorum manibus sibi vindicarat, in Morauiam rediit, vbi Victorinum Vezele oppidum occupasse, atque indies aliquid moliri senserat, quare continuatis itineribus eò festinauit: ac Vezele, quod ab Victorino cum validissimo præsidio tenebatur, obsedit: turres ac vineas mœnibus admouet, tormenta addit ænea, & die noctuq; grauissimè quatit, magna ex parte muros conterit, mox facto impetu, cum oppidani vltra resistere nequirent, Vezele cepit. A Prætoriana cohorte Victorinus capitur: & in conspectum regis adductus, mortem deprecatur. Cui, salue (rex inquit) Victorine frater, huccine tua pertinacia, immo execrabilis opinio, quam à patre imbibisti, nunc te adduxit, vt si alio ductu, auspiciisq; bellum hoc gereretur, nouissimas impietatis tuæ pœnas exolueres? Te sæpe monui, vt à paterna opinione deficeres: calcatoque patris gutture, Deum sequerere, quandoquidem abnegare semet ipse debet homo vt Seruatorem IESVM CHRISTVM sequatur. Cum opus fuerit à patre potius, quàm à Deo, deficiendum est. Tu autem beneficio nostro, & affinitatis interceptæ memoria viue, bono animo esto: non magis hostis, quam affinis clementiam recognosces: non modo non vita, sed ne dignitate quidem te patiar defraudari. Proinde viue, ac resipisce, atque hinc discito: quam insolens, temerarium, & formidolosum est, infesto deorum numine, dimicare. Verissima igitur Romanæ ecclesiæ posthac dogmata sectare. Respirauit ad hæc Victorinus: & qui de vita æquè, atque dignitate actum esse verebatur, in spem regia verba restituerunt. Is haud indigne tractatus, indies regis clementiam admiratur. Capto igitur Victorino, & pacata magna ex parte Morauia, reuisendam rex Vngariam esse censuit, vt hybernaret in regno: & supplementa legionum, ac cætera, quæ bello sunt vsui, commodius prouideret. Hæc secundo Boemici belli anno gesta sunt. Rex cum Emerico, & Michaele Palatino, nonnullisq; pontificibus, & præfectis in Pannoniam ingruẽte dudũ hyeme, se recepit. Hoc etiã tẽpore Huson Cassan, vir bello clarus, Mesopotamiæ & Armeniæ rex, Persarũ, Assyriorum, Medorumq; principum sibi infestorum castra per fraudem nocte aggressus, ingentem hostibus cladem intulit: & cæso rege, tot regna magna ex parte occupat: In Maumethẽ Turcorum principem mox arma vertit, Othomanidamq; graui gentem prælio affecit. Quinetiam eodem tempore classis ducentarum nauium, quam Maumethes compararat, vt Trapezuntio foret auxilio, oborta tempestate, ad Hellespontum

vniuer-

vniuersa disiicitur, obruiturque. Tunc Nicolaus Canalis, præfectus Venetæ clas-
sis, Eniam Thraciæ vrbem diripit, & incendit: abducitque ingentem prædam.
In Patrensi paulo post littore, duo Turcorum milia cædit, Vestitiumq; oppidum
imposito præsidio communit. Item Paulus pontifex eodem quoq; anno, quem
sexagesimum nonum, vltra millesimum & quadringentesimum esse volũt, cum 1469.
Venetis aduersus Turcos, ac cæteros Romanæ hostes ecclesiæ fœdus iniuit.
Cum pontificis exercitus Ariminum obsideret, ab auxiliaribus Ferdinãdi regis
copiis funditur, fugaturq;: & Robertus vrbis princeps, acri obsidione liberatur.
Petrus Medices diuturno morbo confectus, Laurentio, Iulianoq; liberis super-
stitibus, diem obiit. Cum Tergestini rebellassent, Fridericus imperator præfe-
ctos quosdam alarum, & cohortium immisit, qui ciuitatem vi captam diripuere,
subuertereq;: vbi tanta patrata est cædes, vt neque sexui pepercerint, neque æta-
ti. Eodem quoque anno, Turci populabundi Alemaniam Stiriam inuasere, & ex
omni ætate multum hominum abduxerunt. Quare non immerito Matthias
Boemicam sequutus expeditionem acceperat, cum Maumethem in Asia nimis
occupatum esse intelligeret. Iam quadringentesimus septuagesimusque Salu- 1470.
tis annus supra millesimum agebatur, cum rex exactis in Vngaria hybernis, pri-
mo tempore, reparato iam exercitu, Morauiam repetere cœpit. Cum Iaurinum
venisset, nũcii extemplo varii occurrere, qui Georgium Boemiæ regem huma-
nis excessisse dicerent. Nam audita Victorini filii captiuitate, præ dolore mor-
bus quidam incessit, quo paucis post diebus extinctus est. Audito ad primũ nun-
cium hostis interitu, pientissimus princeps ingemuit, collachrymauitque: fortu-
namne, animi iacturã indoluerit, an dolorem ex arte simularit, nemo satis explo-
ratum habuit. In prouinciam tamen properandum esse censuit, vt cum regalia
Boemis comitia instarent, per legatos ipse regium munus peteret: quamuis com-
petitores in ea re sibi haudquaquam defuturos esse intelligeret. Ambitus iter fe-
stinare coegit, nec latebat quidem ipsum, pauca in peregrina gente suffragia in-
uenturum, ni largitiones, promissa magna, vis armorum, precesque iuuarent. Ad
Iglauiam, Morauiæ oppidum, subsedit, vt hinc oratores in Boemiam ad comitia
mitteret: qui adhibito nomenclatore, proceres omnes ambirent, orarẽt, & non-
nullos promissis & largitionibus in fauorem allicerent, ac demum suo regnum
nomine postularent. Ad Cuthnam, Boemiæ ciuitatem, vbi argenti fodinæ sunt,
futura comitia rumor erat: quæ nõ procul à Praga est. Oratores, quos delegerat,
Cuthnã mittit: quorum Nicolaus Ciupor Vaiuoda Transyluanus, princeps erat.
Huc Henrici omnes, ac alii è Boemis conuenere, vt ex more regem eligerẽt. In
comitia varii cõpetitores hercle descenderant: cum primis regum Vngariæ, Po-
loniæq; legati. nec Imperator quidem ambitione carebat: quippe qui hunc sibi
honorem clam deferri exposcebat. neq; Georgii regis filii cessabant, qui hæredi-
tario quasi iure id sibi dignitatis dari debere sperabant. Matthiæ Legati ægre au-
diti, quum in Boemos graue bellum ea tempestate gerebat: quanquam regni ti-
tulum à Paulo summo pontifice Coruinũ habuisse dicerent, sine cuius autorita-
te, approbationeq; nullũ regnum, nulla potestas haberi potest: se tamen post Ge-
orgii soceri mortem, Boemorum procerũ suffragiis eligi cupere affirmabãt. Re-
ferebant quoq;, regnum hoc cum Vngarico sæpe fuisse cõiunctum, neq; sine de-
trimento ac scelere diuidi posse. Sigismundum, Albertum, & Ladislaum, vtroq;
regno fuisse potitos: alterum sine altero nunquam commodè victurum. veterem
inter vtrunque affinitatem intercessisse: alterum hominũ fœcunditate, vbertate
rerum omnium pollere alterum: nihil vtrique cõmodius faustius feliciusq; fore,
quam si pari ductu, & auspiciis gubernentur. Initum bellum non ex ambitu, sed
salubri charitate geri: vt pars Boemorum, quæ alio modo curari non poterat,
Martiali demum remedio resipisceret. Nihil cum fidelib. adhuc hostile gestum:
quinetiam fideles omnes perpetua libertate fuisse donatos. Proinde Matthiã re-
gem, si regali hac, & legitima electione decoretur, æternam libertatem, ac vecti-
galium omnium remissionem polliceri: & quod ad amorem spectat, Boemos ac
Vngaros sine vllo discrimine tractaturum. Obaudiebãt hæc proceres, præsertim

hæreticæ prauitatis ſectatores, vultus obducebant, & muſſitando quandoque dicentis orationem interpellabant, repulſa Matthiæ palam data, nunquam hoſtem ceruicibus præficiendum eſſe obclamitatum eſt. Orator igitur, haud ſine pudore perorauit. Quin & imperatoris legati, qui aliud dicebant, & aliud inferre nitebantur, æquis parum auribus auditi: neque initum fœdus, veteraque pacta ſubticuere, quibus Boemos, deficiente regia legitima prole, ad Auſtrales principes confugere oportere aſſeuerabant: officii, dignitatis & pacta admonebant. Ad Georgii plerique filios recurrendum eſſe cenſuêre. Id potiſſimum hæretici malle: cum illum opinionis Huſſitarum aſſertorem ſeueriſſimum ſemper habuerint. Sed Victorini caſus rem intercipere, qui per captiuitatem proceres ac nobiles ambire non poterat. Patris mortem omnes ægrè ferre, dicere, mira fortitudine regnum vndique petitum propugnaſſe: formidoloſum fuiſſe proceribus tyrannidem anhelantibus, & populo ſeruata diu pace commodiſſimum. Introducti demum fuere Poloni, à Caſimiro rege miſſi: quem tanta probitate, prudentia, & ſanctitate præditum ferebant, vt ſolo multos nomine conciliaret. Ex his vnum in ſeptis, qui dicendi copia non parum poterat, ita loquutum fuiſſe ferunt. Si quantum iure, tantundem autoritate apud vos, proceres, hodierno die valeremus, nihil profecto vereremur, quin ante ſolis occaſum Vladiſlaum noſtri regis filium, & veſtri nepotem, Boemiæ regem declaratum haberetis: neque ſi eandem conſtantiam, iudicium & æquitatem, quam in cæteris rebus retinere ſoletis, nunc, vbi plurimum opus eſt, ſeruaueritis, nos prorſus ambigimus. Quin & vos publicæ ſalutis, & nos voti compotes dudum efficiamur, veteres amicitias, neceſſitudines & officia à maioribus mutuo inſtituta, item conſimiles mores, linguæ ſimilitudinem, & gentis vtriuſque cognationem quis fortaſſe memorabit, vt orationis ambitu imbecillem cauſam, & per ſe parum ſubſiſtentem, obfirmare videatur. Contra nobis ipſi breuitatem indiximus, partim ne eodem quo cæteri faſtidio afficeremus, partim quia iuſticiæ ac integritati veſtræ non diffidimus, regna, proceres, etſi quandoque armis comparantur, & iure belli rarò retinentur, diuina tamen voluntate, & hæreditario, vel quouis alio iure, vt plurimum, cum ſucceſſor nullus erit, diſpenſari ſolent. In poteſtate Dei ſunt omnium iura regnorum. Si Dei nutum quærimus, conſulta oracula, captata auſpicia, quæſita aſtra, edita ſigna, & multa omina publicaque vota Vladiſlaum Boemiæ regem eſſe iubent. Si ius, æquum & fas inter mortales ſeruandum eſt, quis negarit Boemiæ regnum, quod per tot auos, proauoſque Ladiſlai fuerat, immatura morte ſurrepti, ad nepotem pertinere? Quis nepoti, decedente ſine ſobole auunculo, quis ſorori, obeunte fratre, hæreditatem legitimam abſtulerit? quis poſteritati ius maiorum abnegarit? ſi lege hic viuitur, ſi religio retinetur, ſi ius diuinum & humanum in humanis adhuc pectoribus verſatur: nemo quidem reperiri poteſt adeo rationis expers, qui Vladiſlaum iure eligendum eſſe non cenſuerit. Cum Sigiſmundi, & Alberti regis temporibus, nouitatis gratia Boemi fluctuarent, num à Poloniæ rege non ſolũ auxilia, ſed regẽ quoque petiiſtis? Si iniquo id tempore factum eſt, quid æquo tempore, iubente lege, imperante iure, cohercente religione, facietis? Nimirum nemo ſapiens, niſi qui præceps veſania feratur, & auunculi nepotem hæreditate priuauerit. Nihil vnquam in rebus quam maxime arduis inuito numine, ac infeſto diuino humanoq; iure faciendum. In his primum diuina voluntas, deinde iuſtum & fas conſiderandum. Proinde iuſticia duce, ac prudentia comite, veſtris nũc rebus, Proceres, (quæſo) conſulite. Si quis humilitatem generis obiecerit, quid eſt quod non prius, quam obiiciatur, ſuapte natura confutetur? Recenſete paternum genus, & fauſtos Vladiſlaos, & Caſimiros conſiderate. Si maternum, connumerate longo ordine reges, ac diuos Auguſtos: pientiſſima Vladiſlai parens è materno quatuor, quinque è paterno genere Romanorum imperatores inter maiorum ſtemmata numerabit. Qui maiorem hac nobilitatẽ quæſierit, in obſcuritatem incidat, oportet. Verum enimuero parum proſapia & hæreditarium ius omne valeret, ſi rex aut improbus, aut parum idoneus in medium adduceretur.

Regum

Regum filii, qui publicè ſemper educantur, haudquaq̃ in obſcuro latere debent: & ii quam maximè qui ſuper ætatẽ agunt. Non erubeſcimus, Boemi, noſtra laudare, quando cuiq; licet, cùm de fortuna, & dignitate agitur, propria ſine rubore cõmendare. Omnis namq; taciturnitas improbatur, & laus propria toleratur, cũ ſilentiũ detrimento fuerit, & pudor hominẽ honore debito defraudarit. Quis igitur Vladislaum regno dignum non cenſuerit? Quis ad imperandũ tantum natum non eſſe iudicarit? quis hæreditario regno fraudandum exiſtimarit? Num prohibet hoc genus? tot regum nepotem, tot imperatorum pronepotem & nunc tanti regis filium? Num fauſta, & generoſa indoles? num adoleſcentia, tot artibus & ſanctiſſimis diſciplinis exculta? A teneris annis domi militiæq; præeſſe didicit: prima intempeſtiuè rudimenta imbibit: timorem Dei, religionem, pietatem, miſericordiam, integritatem, continentiam à ſanctiſſima parente vnà cum lacte ſuxit. Materno primùm gremio elapſus, non duce pædagogo, ſed inſtinctu ſuo literarios ludos irrepſit. Ab ineunte pueritia Cracouiæ ſophiſtas, philoſophos, poetas audiuit: frequentauit dialecticorum ſcholas, & philoſophando, diſputandoq; corpus ſimul & animũ adauxit. Quicquid hinc temporis ſupereſt, rebus diuinis ac bellicis artibus impenditur. Vitæ ſanctimonia, & diuina oratione, ſacerdotem quenq; Deo deditiſſimũ exuperat. Ingenita tantum virginitate præpollet, vt præpotentiſſimæ huius virtutis numine ſupra ætatem & viuere & ſapere videatur. Tempus ocii & recreationis, ſtudia Martis vſurpat. à magiſtris diſciplinæ militaris aditur, qui in hippodromo decurrere, ex equo peditibusve certare, punctim cæſimq; ferire, aciem inſtruere, exercitum ductare, aut quauis arte vincere hoſtẽ doceant. Corpus magnitudinẽ, & ingenteis vires pollicetur: itẽ venuſtatem, formã, animũq; virilem oſtendit. In adoleſcente ſenem, in tenera præcocẽ ætate ſapientiam recognoſcit. Plures in eo Vladislaos, plures Caſimiros, deniq; Carolos, & Sigiſmundos intueri licet: nulla in adoleſcente dicacitas, nulla petulantia deprehenditur: non ſolùm rebus ac verbis, ſed obtutu quoq; ac inceſſu, omni deniq; geſtu corporis grauitatem, ſapientiam, pietatemq; fatetur. Non præcipiti conſilio, non repentina irã, nulla libidine ac improba voluptate corripitur. Nulli hunc vitio dixeris obnoxium: ingenium mite, conſtans, & benignũ: cæterũ ſapientiæ, honoris & gloriæ cupidum, corpus laboris & inediæ tolerantiſſimum. Regiam Maieſtatẽ præfert aſpectus, & quandã ſibi tacitè reuerentiam expoſcit. Vtinam, Proceres, is hic nunc adeſſet. ſic teſtor Deũ, hominumq; fidem, plus ipſe tacendo, quàm nos è Ciceronis ore dicendo, in cauſa ſua loqui videretur. ipſum ſi videretis, veſtris ſuffragiis electũ, nimirũ potius à Deo demiſſum, quàm iudicio veſtro deſignatũ exiſtimabitis. Non humanũ regẽ, ſed cœleſtem ad publicã ſalutem, & æternũ ociũ vobis internunciũ datũ eſſe reputabitis. Teneram adhuc ætatẽ, ac regno immaturã quis fortaſſe cauſſabitur. ſed quis hoc in adoleſcente requiret, diuina quadã & intẽpeſtiua ſapientia prædito? quis in eo qui prius ſenex, quã adoleſcens eſſe cœperit. In tutela Dei reges ſunt, & filii regũ: qui ad regendũ nati, indulgentiſſimã ſibi naturã, & peculiarẽ Dei gratiã, & culturã aſſequuntur: non deerit cõſultiſſ. æqui ſenatus veſter, qui quotidie circũſtabit. Melius eſt quãdoq; habere regẽ è ſenatus conſulto, quam è proprio iudicio cuncta gerentẽ. Qui nimis ſibi arrogat, & aliena conſilia planè contẽnit, ſæpe decipitur. Nullus ſub iſto metus, nulla ſuſpicio, quæ imperante tyrãno ſemper intercedit, nullũ externi belli periculũ, & reformidatio. Potẽtiſſimus pater propè adeſt, & à latere dominatur, nõ per ſectas & opiniones vobis bellũ ſæuũ indicetur, non pontifex aduerſus irritabitur, non in belli ſocietatẽ aduocabitur imperator. Quin etiãſi hæc omnia fierẽt, nõ proximus deerit aſſertor, nõ ſociorũ aberit multitudo numeroſa. ſociorũ dixi: imò cognatorũ, quibus vnũ genus & eadẽ eſt natio, vt cognatio linguæ profitetur. Inſuper Chriſtiani ſumus omnes, & in Euangelica lege vtriq; ambulamus: inter opiniones, ac ſectas paruũ ferè diſcrimen, & illud quo de agitur, vtinam facilius argumentis, quàm armis corrigi, & emendari poſſet. Dummodo CHRISTI dogma ſeruemus ad amuſſim, an licentius ex patrum conſilio quis fecerit, parui (mihi credite) refert. Quas ob res, Boemi proceres, vos Caſimiri re-

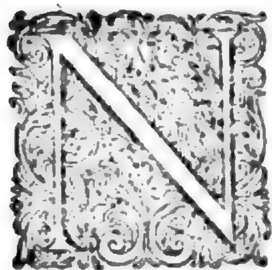
gis nomine nũc hortamur, monemus, & oramus, vt diuini humaniq; iuris memores esse velitis. Regnum hæreditario iure filio debitum, beneficio vestro tribuatis: bellum à latere vobis illatum, non tam Pontificio iussu, quàm ne debita suæ proli oppida in alienam ditionem trãsferrentur, susceptum fuisse credatis: rationibus vestris commodè, ac rectè consulatis, quod si feceritis, hac electione hostium quoque numerum imminuatis. Quod si feceritis, vtrorumque saluti dignitatique optimè consuletur. Polonorum oratione victi Boemorum animi, occulta inter se consilia agitant, centuriatim hinc, & hinc coeunt, prompta Vladislao suffragia reddenda mussitant: hunc vnum, ad ocium, quietemque Boemicã natum esse dictitant, hoc aliquãtisper cuneatim agitatum. Postquam inter eos de rege conuenit, extemplò proceres cum vniuersa nobilitate ac equestri ordine, Vladislaum quintumdecimum vix natum annum, regem pronunciant. Omnes Vladislao regi fœliciter, Casimiro quoque patri fœliciter, Boemico regno fœliciter, proceribus, & senatui fœliciter exclamare: faustissimis Vladislaum acclamationibus ingeminare, ii angelum è cœlo demissum, virgineum & sanctum regem illi: pars salutarem principem, & almæ pacis autorem, multi sanctas tot regum imperatorumque has vnicas reliquias appellare. Oratores, inter multos plausus, crebris osculis ab omnibus aspersi sunt. Cæteri verò, & præsertim Vngari, repulsæ turpitudine, rubore suffusi abiere. Cùm, veluti res gesta fuerat, Matthiæ continuò retulissent: rex spe sua frustratus, in Boemos excanduit: & quamuis sæuum de Turco nuncium dudum accepisset, in Sauo noua moliente, nihil tamen de ira & vltione remisit. Turcus, dum Pannonem Boemico bello occupatum intelligit, viginti milia hominum ad Sauum amnẽ clandestinè, quantum fieri potest, cum expeditis artificibus, & operariis mittit, vt è conspectu Syrmiensis agri, temporarium è materia castellum erigerent, & summa arte, multoque præsidio communirent: vt quoties libido ferret, Syrmium, extremam inferioris Pannoniæ oram, incursarent: ac demum vniuersam Vngariam, Alemaniamq; adorirentur. Tristi nuncio Matthias haudquaquam consternatus, & nihilo segnius Boemicis rebus intentus, Gabrielem metropolitam Colociensem, & Ioannem, cui Vngor cognomen erat, in re bellica educatum, versatum in periculis, & exploratæ virtutis ac fidei virum, extemplo acciri iubet. Hos ad inferioris Vngariæ oras properare præcipit, quid fieri opus sit, ostendit, admonet periculi: atque nisi initum à Turco castellum ii continuò demoliantur, de Pannonia actum esse prædicit. Sabaz, inita moles à Turco nominari cœpta, quod Turcica lingua mirabile quid significat. Datur his potestas habendi delectus, accipiendi vectigalia, & imperandi ciuitatibus quæcunque ex vsu belli sint. Quin & ad Michaelem Palatinum, cæterosque proceres scribitur, vt cum suis copiis Gabrielem sequantur: & quantum in eis situm est, castellum à Turcis in aduersa Saui ripa institutum amoliantur: neve molem in ceruicibus Christianæ Reip. inchoatam, exædificari patiantur. ii pro virili quisque sua mandata regia præstare conantur. Gabriel & Ioannes Vngor in Vngariam reuersi, proceres conuocant, cogunt exercitum: & comparatis vndique auxiliis, ad Saui fluenta descendunt. Ast vbi in ripa constitere, tormentis primùm crepitantibus hostes ab instituto opere amouere occipiunt, iidem quoque machinis illi inhibentes absterrent. quandoque vehementius irritati, vtrique Sauum ingrediuntur, mutuisque sagittis sese competunt. Neutri tamen flumen traiicere audent, quando pares vtrinque vires, militumq; numerus erat. In ripa Turci aggeres ex aggesta terra sic edunt, vt securi ab Vngaricis tormentis intus ædificẽt. Quin & ante, quàm illi aduenissent, fossa & vallo situm obduxerant: ingesserant affatim commeatus, & omni munitionum genere obfirmarant. Palatinus, Gabriel, & Ioannes, conatus omnes irritos conspicati, quamuis vltrò citroque nõnulli occidissent, ad protegendum tamen Syrmiensem agrum, alterum è regione oppidulum exædificare adorti sunt, & in illorum inuidiam die noctuque in extruendo opere versantur. Dum hæc ad Sauum aguntur, Matthias ex irrita spe in iram coniectus, è Morauia crebris incursionibus & incendiis Boemiam lõgè

Sabatz.

lateque

lateque vastat, tam assiduis rapinis & tot populationibus afficit, vt oppidorum àc ciuitatum pars magna pacem mercari, multæ sese dedere cogerentur. Quinetiam ad vicinos vsque montes, qui Pragam circum vallant, discursatum & vastatum fuisse perhibent. In Boemia nulla ciuitas vi capta, sed per deditionem ex detrimentorum intolerantia in potestatem regis haud paucæ sunt acceptæ. Hæc igitur tertio Boemici belli anno gesta sunt. Rex autem dispositis per cuncta oppida, quæ in Morauia, Boemia, & Silesia ceperat, præsidiis: relictisque nonnullis legionibus, quæ prouincias tuerentur, Budam rediit. Victorinum, quem captiuum adduxit, in ardua Vicegradi arce asseruari pro dignitate iussit, vt post belli finem tutò dimitteret, & qua deceret beneficentia, in dignitatem ipse pristinam restitueret. Hoc etiam anno, de quo supra diximus, Maumethes Turcorum Imperator comparata quadringentarum nauium classe (vbi triremes ducentæ ac decem equitum milia fuêre) Euboiam adortus, Chalcidem obsidet: & [Chalcis] tanto vrbem impetu oppugnat, vt magna suorum cæde trigesimo die potiretur: quod Romæ 4. Idus Iunias grando insanæ magnitudinis portendit, cuius frusta XII. vncias appenderunt. Quare Paulus pontifex maximus impetrandæ pacis liberandorumq; obsessorum gratia, indicta ad omnes aras solenni supplicatione, ipse pedes sacrum diuæ Genitricis simulachrum ad Lateranensem vsq; basilicam piè circumtulit, ibiq; sacris operatus est. Veneti Euboiæ captiuitate haudquaquam cõsternati, instructam sexaginta nauium classem ad infestandas maritimas Turcorum oras continuò misere: in qua triremes sexaginta, & viginti onerariæ fuêre. Nicolaus Canalis præfectus classis ob rem in ea expeditione malè gestam, quia Chalcidi in tempore non subuenissent, in senatus suspicionem adductus, vinctus Venetias aduectus est, perpetuo deinde exilio mulctatus. Ioannes Andegauensis, qui Neapolitanum regnum recuperare studuerat, & spe frustratus, ad moliendas res nouas in Narbonensem Galliam se receperat, vrbe potitus Barchinione, diem obiit. Acerrimum in Galliis bellum inter Ludoui- [Bellum Gallicum.] cum regem, & Carolum Burgundionum ducem oboritur: rex Budam reuersus, recreandum reficiendumque in hybernis militem esse duxit, assiduo bello iam absumptum. Duæ tamen res eius mentem acerrimè vexabant: In primis Sabacz, in Saui ripa ædificatum beneq; munitum: deinde imperii Turcorum accessio, quandoquidem audita Euboiæ captiuitate, maxima tristitia virum incessit: verebatur (quod & obtigit) ne vno eodemque tempore cum duplici, præpotentiq; hoste dimicare cogeretur. Turcorum vires nemo ignorat. Boemi bello acerrimi, metus expertes, & quàm maximè mortis (quia Vladislaum Casimiri regis filium nuper elegerant) adiectis Polonorum viribus, potentissimi habebantur. Eodem enim tempore quo Matthias acerrimè Boemiam infestauit, Casimirus etiam, pontificis hortatu, iussuq; in Boemos arma sumpsit. Sed postquam filium ab his regem lectum intellexit, Vrsinosq; omnes, ac Stelligeros cum cætera procerum turba, vehementissima in Vladislaum studia intendisse conspicatur: Boemorum tutelam ex corde suscipit. Quo igitur modo imminentibus his periculis Matthias occurrat, cum patribus & proceribus miro studio, diligentiaq; decernit. Cùm bella sine pecuniis geri nequeant, ad eas disquirendas in primis animum intendit: Vectigalia solito grauius exigit: collatam à pontificibus, sacerdotumq; collegiis stipem exposcit: imponit noua tributa, & stata à summo pontifice, Venetisq; stipendia postulat, vt hęreticis & prophanis obsistat. Ne merita quidem militum obliuionis iniuria prætereunda censet. Cùm Stephanus Scepusiensis, Lupusq; Despotes, in bello Boemico se optimè gesserint: neque in periculis laboribusq; obeundis vnquam sibi pepercerint, Scepusiensem honoribus multis adauxit: Despotam egenum castello Feyezkeo donauit. Cæteros pro sua quenque dignitate, muniis, honoribus & præmiis prosequutus est. Secundum Boemicum bellum, insequenti anno Polonicum sequutum est: de quo in postero libro latissimè disseremus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER III.

IMIRVM eo fato Matthias natus erat, quemadmodũ vniuersus vitę ordo testabitur, vt nunquam sibi ociũ inueniret, bellum ex bello sereret, & ad extremum vsque vitæ exitum plus voluptatis ex armis, quam pace caperet. Quãquam domi pacem, foris bellum aleret: sæpe tamẽ obtigit, vt ipse quoque domi non solùm externo bello, sed intestinis quoq; factionibus laboraret. Vt domi quietè viueret, foris bellũ alebat: nonnunquam opinione sua falsus, optimatum seditione vexatus est, quod fortasse non immerito à fortuna factum est, vt Herculei virtutem principis omni ex parte periclitaretur. Etsi labores multos illa proposuit, nunquam tamen virum (mihi crede) destituit. Nec maiore quidem fauore cathenata Coruino pericula obiiciebantur, quam promptiore ipse animo semper obibat. Insequenti *Polonicum bellum.* nanque anno cum in Boemia ageret, Polonicum bellum oboritur: quod anno Salutis quadringentesimo septuagesimoprimo vltra millesimum initũ est. Pon- *1471.* tifices enim & proceres Hungariæ in Matthiam maxima ex parte coniurarunt: Casimirum secundum, Casimiri regis Poloniæ filium, introducere decreuêre: vt postquam hunc regem declararint, eiusdem copiis Coruinum eiiceret. Coniuratio ita vehemens & fœcunda fuit, vt in vlteriore Vngaria, præter Gabrielem archiepiscopum Colociensem, Michaelem Palatinum cum paucis optimatibus, nemo superfuerit, qui à regia fide ad Polonum non defecerit. Michael Orsagh, vir ille prudentissimus, & longa rerum experientia non iniuria sapientissimus semper habitus, illud non minus in corde, quam ore versasse dicitur: Quencunque sacra corona coronatum videris, etiam si bos fuerit, adorato, & pro Sacrosancto rege ducito, & obseruato. E septuaginta circiter quinque Conuentibus, quos Comitatus (vt supra scripsimus) appellant, tanta coniuratio fuit, vt vix nouem superfuerint qui Matthiæ parerent, & vectigalia penderent. Con- *Coniuratio in Matthiá.* iurationis principes Ioannes duo fuere, nepos & auunculus: alter Strigoniensis metropolita, à Matthia patris loco semper habitus: Quinqueeclesiensis antistes alter fuit, vir ille vtraque lingua eruditissimus: qui si à curis Reipubl. se reuocare potuisset, habuisset nostra ætas, qui cum vniuersa vetustate certasset. Nec ab his quidem Emericum Scepusiensem comitem complures excludunt: quia olim semel ante Transyluanum bellum (vt diximus) à rege defecerat. Hunc quandoque rogatum, cur id fecerit, tot beneficiis & honoribus affectus? respondisse ferunt: Fateor me à rege defecisse, sed ita tamen, vt illi nunquam ipse deficiendo nocuerim, & me ab inimicorum obtrectationibus, & insidiis asseruerim. Vir enim ille tanta calliditate, ac prudentia fuit, vt deficiendo regem delatorum criminibus irritatum, ad resipiscendum impelleret: & hac arte quanti momenti ipse foret, principi, & inimicis ostenderet. Eo igitur temperamento vsus est, vt regem regno, & se regi prudentissime conseruarit. Cur autem paterni inprimis amici coniurationis autores fuerint, causæ nonnullæ referuntur. Nam ii ea grauitate, ac fide sint habiti, vt nullius leuitatis & perfidiæ rei existimari posse viderentur. Metropolitam præ indignatione varia res nouas molitum fuisse dicunt. Rex enim iam compos sui factus, ab optimatum consiliis, quibus hactenus fuerat obnoxius, se asserere cœperat: suo, non alieno ductu, & consilio vtebatur. confutabat illorum dicta, si quid quandoque liberius suasissent: cuncta solus agere videri volebat. Contra illi, autoritatis hinc iacturam haud modicam se facere arbitrabantur. Accesserat extraordinarii stipendii insolens imposi- *Dica.* tio, quam Dicam nominant: quæ non modo domesticatim, sed viritim plerunque indicebatur. Et quamuis assidua bella grauissima tributa postularent, insolens tamen vectigal nimis cuique graue videbatur. Quinetiam episcopatuum prouentus vsurpare cœperat. Et cùm pro publica salute dimicaret, id sibi licere repu-

Laurentius Roborella,

reputauit. Hoc tamen non sine Laurentii Roborellæ Apostolici legati autheritate fecerat. Quare illum multi grauiter incusant, quòd primus Matthiæ regi & animaduertendi in pōtifices sacerdotesq́;, & ex vsu belli basilicarum prouentus vsurpandi potestatem fecerit. Summum enim nefas arbitrabantur, pontifices & sacerdotes, qui semidei censeri debent, prophanæ censuræ esse obnoxios. Archiepiscopo Strigoniensi fodinarum auri decimas (quæ Vrburæ vocantur) abstulerat, quæ magni fuerant momenti: nonnullis etiam episcopatibus vectigalia occuparat. Quod ab eo pleriq; haud temerè factum putant, partim ne in tanta rerum copia lasciuirent: partim ne opibus adaucti, regi bellum inferrent. Insuper formidolosus optimatibus, & violentus esse cœperat: & tacito quodā nutu se solum imperare, parere cæteros velle indicabat. Qui autem apud eum nimia plurimùm authoritate valuerant, ex attenuata dignitate id ægrè ferebant. His igitur causis archiepiscopum Strigoniensem, ac cæteros, vt noua molirentur, adactos esse opinantur. Cùm hęc per coniuratos clàm agerentur, & inter se Casimirum regem elegissent, ad Poloniæ regem continuo scripsere, quæcunq; fecissent, omnia edocuere: omnes ferè proceres à Matthia vltrò defecisse, significarunt: & si qui restiterint, aut idem propediem esse facturos, aut nihil aduersaturos. Vngaros temeraria quadam pietate correptos, Coruinum regem elegisse, non regio, sed humili genere natum: illum è regno in tyrannidē prorupisse: & quando è regio sanguine haudquaquam natus est, regiam Maiestatem ac sanctitatem tueri non posse: non solùm in alios, sed in suos a principio sæuire occœpisse. auunculum, qui delatum sibi regnum recusarat, & nepotem regē fecerat, in vincla coniecisse, quin & indixisse mortem: nunc autem in paternos amicos, qui eum tantopere excoluerant, & in nullis vnquam periculis deseruerant, vim inferre cœpisse: sacram sibi censuram vsurpasse, sæuire in sacerdotes, antistitum vectigalia occupare, ius diuinum & humanum iuxtà miscere, pro ratione libidinem habere. Proinde regnum Vngariæ iniquè Matthiæ traditum, æquè auferri debere: ad Poloniæ domum ex more, recurrere oportere: demum orare, vt Casimirum filium regem nuper electum mittat, & delatum sibi regnum accipiat. Polonus rerum harum admonitus, in tanta liberorum fœcunditate, fortunæq; successu, haudquaquam cunctandum esse ratus, delatum præter opinionem regnum accepit. Læticia magna cōpletus, Deo gratias agit, quòd duobus annis, duo filii, in duo regna optati fuerint, & nunc instantissimè postulētur. Delectum extemplo habuit: legiones tres cum optimo equitatu cataphractorum comparauit, quas Casimiro daret, qui ad obeundum regnum, in Vngariā profecturus erat: neque ignorabat, alterum Wladislao exercitum esse comparandum, qui Boemiæ regnum sine controuersia erat aditurus. Ad archiepiscopum igitur & optimates scribit, se filium propediem omnino cum validissimo exercitu esse missurum. Interea coniurationem, & competitoris aduentum rumor ipse detexit. Cùm res ad regis aures peruenisset, haud parum excanduit: & vix credere poterat, paternos inprimis amicos, quos ipse tantopere excoluerat, & tot muneribus & opibus adauxerat, in se noua moliri: animo tamen nequaquā consternatus, dicere solebat: Se studio summo visurum, quisnam è suis optimatibus Casimiri hospes esse velit. In eos qui coniurationis insimulabantur, sæuire non poterat, quia clàm elapsi, in proprias arces se receperant: neq; si potuisset, eo tempore sæuiendum esse iudicabat: simulare & dissimulare multa, comprimere iracundiam, & comitatem, lenitatemq́; præferre: non ignorare Vngarorum ingenia, neq; varia hominum studia latere: scire incōstantes eorum esse animos, ac vulgus spem, fortunamq́; sequi. Proinde nutantes obfirmare, promissis & largitionibus plerosq; à proposito reuocare: proceres multos oppidis dono datis sibi reconciliare, plura consilio quàm armis agere: contra torrentē brachia non tendere, sed astu & prudentia aduersantem fortunam declinare. Nunquā tamen sibi diffidere, quin & in aduersis sæpe rebus maiorem quandoq; animum concipere, veluti maior ostentandæ fortitudinis materia offerretur. Item quos è coniuratorum numero esse subolebat, vltrò consulere, & præferre fidu-

Coniuratorum epistola ad Casimirum Poloniæ regē.

Casimiri aduentus. ciam. Interea fama percrebuit, Casimirum cùm viginti milibus hominum Vngariæ finibus appropinquasse: multos ex Vngaris veluti congratulatum occurrisse, & eius exercitum Vngarorum accessione indies augeri. Kalẽdis igitur No- 1471 uembribus, anno Dominicæ salutis quadringentesimo septuagesimo primo supra millesimum, regni fines ingreditur. Quacunq; iter facit, magnificè excipitur: Fortunam quisq; sequitur. E proceribus multi ex propinquis locis occurrunt, qui & magnificè nouum regem excipiunt, & obsequia gratissima pollicentur. Augentur quotidie Polonica castra: & multi ex industria & cõposito, nonnulli aliorum exemplo, Casimirum sequuntur. Maiorem indies animum Polonus concipit, & tutò per regnum suum vagari posse arbitratur. Iam Cassouiensem, & Agriensem agrum prætererat, Nitriæq; propius & Vaciæ castra admouerat: cùm principes coniurationis, qui ipsum exciperẽt, expectare cœpit. Substitit igitur, & creberrimis literis, clandestinisq; internunciis primarios optimates accersit. Nec interea quidem Matthias obdormiuerat: quippe qui comparauerat pro viribus exercitum: principes multos Budæ coegerat. illuc enim Palatinus, & Gabriel archiepiscopus, item Emericus, & Ioannes Alemanus Varadiensis antistes, multique alii ex coniuratis etiam conuenerant: clàm à rege oppidorum, villarumq; largitionibus reconciliati. Nicolaum Wilachum Bosnæ regulum, rex per internuncios consuluerat, anne cum hoste illico cõfligendum esse videretur, an cunctantius agendum. Cessandum, vir prudens ille respondit: quando indies multæ ex infestis hastæ conuertantur, & auxiliares fiant. Placuit Matthiæ sententia, & motis Buda castris, Strigonium cum his optimatibus contendit. Hoc primum non temerè faciendum esse censuit. Videbat enim, reconciliato metropolita, coniuratorum principe, nihil vltrà reformidandum. Cùm Strigoniũ venisset, rex in vrbe subsedit, in suburbanis castra posuit: mox Emericum Scepusiensem, spectatæ grauitatis & prudentiæ virum, & non minus eloquentia, quàm calliditate præstantem, cum Palatino, nonnullisque pontificibus in arcem submisit, qui archiepiscopum sibi reconciliarent. Ii cum ad eum venissent, orare cœperunt, ne à regis fide, quem loco filii semper habuerat, & quem sua industria, & labore ad regnum euexerat, nunc aliqua indignitate deficeret. Item dicere, Si quid filius quandoq; cõmittit, à patre ignosci oportere: indulgentissimos magna ex parte esse parentes, & in filiorũ erroribus plerunq; conniuere. Animum ab inito proposito omnino esse reuocandum, quando nouitas ista non sine maxima regni calamitate fieret. Regem tot aliis virtutibus pollentem, si quid errarit, esse tolerandum: à successu gloriæ, ac regni defensione non esse reuocandum. Eius animum tam clara facinora quotidie molientẽ, non sine maximo scelere intercipi posse: cũ præsenti nouitate haud mediocriter resipuisse: recognouisse seipsum, & pœnitentia correptũ, se alium futurum polliceri: quicquid insolentiæ fecerit, ab vsu bellorum se coactũ fecisse, ingenuè fateri: nil sibi thesauri cõparasse: posthac se cum omnibus temperatius acturum. Demum & suo & regio nomine obsecrare, ac obtestari, vt filiũ ea, qua solebat, pietate, studio & diligentia tueretur, quæcunq; ipse iusserit, postularitque, regem pro ratis & firmis habiturum: quinetiam decimas quas extorserit vltrò redditurum: & nunc, antequam hinc castra moueat, partem maximam instaurata gratia repensurum. Post verba, supplices interuenere virum, nonnulli exorandi causa procidentes, patris illius genua amplexabantur, vt regni perturbationem & periculũ deprecarentur. Ille autem, quamuis ex his nonnullos limis oculis despicaretur, repentinam illorum mutationẽ, & incõstantiam demiratus: tamen victus, ista respondit: Se à cæterorum pontificum & optimatum consulto nunquam dissensurum: neque vnquam sibi tantum arrogaturum, vt præter ipsorum voluntatẽ quicquam moliretur. Non diffiteri se Matthiæ quandoque succensuisse, increpasse licentius vti filium: & sæpissimè fuisse questum, nec æquum & fas esse, regem sacrorum virorum vectigalia vsurpare, neque sacram obire censuram: neque fateri, se tantum Casimirum aduocasse, sed plures in ea re socios habuisse, qui mutato mox animo subticuerint. Neque se solum

Casimi-

Casimirum in Vngaria remoraturum, neq; aliorũ iudicio obuersaturum. Matthiæ diu nouisse mores: neque illud ignorare, lenitatem hanc & sibi, & multis exitio fore. Demum, quando ita volunt, coguntq; intercedente fide publica, se, vt antea, regi pariturum. Cùm ii omnes suo, regioq; nomine fidẽ detulissent, & decimarum loco pecunias (vt plerique volunt) rependissent, reconciliationem transegere. Mox vt regẽ ad castrum introducerent, descendere: retulere omnia vti acta fuerant, & ingenti exemplo sollicitudine regem liberarunt. Haud mora, is arcem cum eisdem ascendit, & cùm in colloquium, adhibitis paucis arbitris, peruenissent: Nunquã, sacrosancte (inquit) pater, me à te desertum iri, mihi ipse persuadere potui. Non me latebat, nunquam te id obliuioni mandaturum, cùm me pater moriens tibi cõmendauit. Neq; credere poteram, illum à mea fide defecturum, qui charitatis & fidei perpetuum exẽplum appellari potest. Tu mecum in carcerem, & vincla incidisti, tu vltrò pro salute ac dignitate mea cuncta pericula obiisti, tu quoque è Boemico me carcere redemisti, excoluisti regno, & corona: nihil arduum & difficile fuit, quod tua opera & consilio nõ cum laude peregerim. Neque nunc te Matthiam in tuis vlnis natum, & à te semper studiosissimè educatum, deserturum esse credo. Si quid mea iuuentus in te patrauit, ignosce, pater indulgentissime: tuo filio parce, ex indignatione hac, si qua fuit, pristinus vtrinq amor (quæso) redintegretur. Quem cum cæteris Vngariæ regem constituisti, periclitantem nunc, quæso, filium protege: & immortalia in me tua beneficia, solita benignitate tuere: vt quod decedenti è vita patri recepisti, te præstitisse videare. Ex his verbis obortę vtrinque lachrymæ, metropolita ad pedes prouolutus, quia initi cõsilii pœnitentia dudum incesserat, veniam postulauit. Rex ad osculum excipiens, è contrario veniam petiit, & concessit. Data & accepta vtrinq; fides, in iniuriarum omniũ obliuionem: & transacta pace, pacatisq; vtrinque animis, rex ac proceres abiere. Insequenti die, cum Casimirus (quem rumor erat, superiori nocte in Strigoniensi arce cum archiepiscopo fuisse, vt apertè pro dignitate sua arma sumeret) vlteriorem Vngariam ad Danubium vsque discursaret, & detrimentũ his inferret, qui pro se arma nõ caperent: rex copias traiicere cœperat. Effusa deinde fama, Matthiam sibi metropolitam reconciliasse, & iã Danubium trãsmittere occœpisse: Poloni ab incursionibus se abstinuere. Casimirus Nitriam venerat. Ciuitas, quia se verum Vngariæ regem esse profitebatur, vltrò ipsum excepit. Pro mœnibus verò castra metatus est. Rex traiecto Danubio, rectà Nitriam versus castra mouit, atque ex omnibus pagis oppidisq; Polonos, vbicunq; inuenerat, eiecit. Cùm Nitriæ appropinquare eum rumor esset, Vngarorum multitudo, quæ Casimiri fortunam hactenus sequuta fuerat, repentè defecit. Multi clàm elapsi, in castra regis venere: pars in oppida propria se recepere: alii magis ingenuè hostilis detrimenti metum causati, qui ad regia castra venere, hilari à Matthia vultu excepti sunt, publico tamen edicto impunitas omnibus qui Casimirum sequerentur, promissa, si ipsum triduo desererent. Promulgato ante castra hostium edicto, elapsis clàm cæteris, pauci remansere. Quare Casimirus animo admodũ consternatus, intra Nitriam cum exercitu se recipere cœpit: contrà Matthiæ adauctus est animus, cùm ad fidem redire Vngaros conspiceretur. Nitriam ergo properatur. Quo cũ venisset, in vrbe Casimirum obsidet: inhibet commeatus, & diram interea famem interminatur. Casimirus Vngarorum facinore euocatum se ingenuè fassus, per internuncios clàm cum rege agit, impetratque vt intempesta nocte sibi egredi, & tutò in Poloniam redire liceat: seque regno nullum vnquam bellum posthac illaturum pollicetur, interiectoque iureiurando affirmat. Paucis pòst diebus, cum septingentis ex compacto equitibus elabitur: & continuatis (vt aiunt) itineribus, in Poloniam se recepit. Exercitus qui remanserat, arctiore obsidione circumuentus, quotidianis internunciis tutò abeundi, ne inedia cõficeretur, potestatem petit. His autem hac cõditione dimissio data, vt saluis corporibus & impedimentis abirent, nullũ regno nocumentũ inferrẽt, nihil in faciendo itinere hostile facerent. Quod si adiecto iuramento non seruassent, cuiq; no-

Casimirus in Nitria.

bili, plebeiove, item vrbanis omnibus, & paganis, cumulatas passim de his pœnas sumere liceret. Lex abeundi à Polonis accipitur. dimissi à rege, in Poloniam castra mouent. Rex cum exercitu dieì itinere subsequitur: & quoscunque in vicis, & oppidis deprehendit, reluctantes obtruncat. At illi haud secus ac è carceribus elapsi, cum inediam sentire cœpissent, paulò licentius per vicos & agros cibaria quandoque surripiũt: quandoque simulantes se obsonia & pabula mercaturos, mox illata vi diripiunt. Indemnem prouinciam præstare iurati, non præstant: rapinis manus abstinere non possunt, indies licẽtia augetur, & quanto Poloniæ fines propius accedunt, eo maiora pecoribus ac rebus detrimẽta inferunt. Inopiam rerum aliqui ingenitam, pleriq; grassandi libidinem causantur. Ex pagis & oppidis querelæ, grauiaq; in dies lamenta suscitantur, ad regemq; deferuntur. Rex violato cuiq; vlciscendi potestatem facit: edicitq;, vt omnes vim vi repellant, armis sua quisq; tueatur, & erepta recuperet. Promulgata licentia, Polonis vicatim rustici commeatus abnegant: quos cum illi vi accipere conarentur, bellum ob violata fœdera rustici Polonis indicunt: suscitatoq; tumultu, in finibus Vngariæ cunctos spoliare decernunt. Cum illi quadrato agmine iter facere non possent, ob rerum egestatem, cuius ipsi fuerant authores (quando in ingressu congesta frumenta succenderant) diuersi iter facere cogebantur. Extenuatis diuersitate viribus, & tunc maxime cum Poloniæ finibus appropinquarent palantes & effusi, à rusticis circumuenti spoliantur, & in prędam vertuntur omnes: nonnulli quoq; in rapina desiderati sunt. Poloni igitur, qui duce Casimiro Kal. Nouemb. Vngariam inuasere, quarto pòst mense eiecti sunt. Matthias cũ exercitu vlteriorem Hungariam lustrauit, ne quid illi, antequam egrederentur, mali molirẽtur. Pacata demum prouincia, & exacto hoste, in sacra hebdomade Budam ouans rediit: legionesque magno labore defatigatas (quippe quæ tota hyeme in castris hybernarant) vernatũ, æstiuatumq; dimisit, vt equos & corpora reficerent. Ea æstate nil memoria dignum esse factum audiuimus. Postquam eiectis hostibus, propulsatisq; periculis, rex Budã se recepit, ad vltionem iniuriarum animum reuocauit. Videbat enim, si maxima quæq; facinora semper impunitate donaret, se audaciam scelerum, æque ac perfidiam, augere, & perbreui regnaturum. Quare, vt alios à crimine læsæ Maiestatis absterreat, ab archiepiscopo Strigoniensi facit initium. Hunc per internuncios Budam accersiri iubet, sub grauissimi colloquii prætextu. Ille quanquam se non sine periculo iturum esse intelligeret: tamen fide regia fretus, & veteri beneuolentia, Budã sponte venit, nullumq; sibi à rege periculum imminere putauit. Quamuis enim primus authoritate foret, nouissimus tamen ad coniurationẽ venerat, optimatum impulsu, & nepotis potissimum instigatione adactus: quod non modo regi, sed multis quoque aliis palam factum esse intellexerat. Et cum in campum Rakos, vbi regalia comitia haberi solent, Casimirus se propediem descensurum esse, proceribus, qui aduocauerant, cõtinuo significasset: ad monuissetq;, vti ad statam illuc diem conuenirent, inuitantibus ipsum optimatibus, vltimum se vẽturum esse respondit. Quare factum est, vt reliqui se remissius agerent, & coniuratio sensim solueretur. Ne id quidem regem latebat, sed illud sine aliquo vltionis signo præterire non poterat: quando memoria repetebat, in amico paterno, quem loco parentis semper habuerat, quomodo nefanda perfidia concipi potuisset? Itaque vbi Budam metropolita venit, honeste in aula retineri, & adhibita custodia pro dignitate asseruari iussit. Ad Vicegradum deinde clam translatus, in arce mensibus aliquot à custodibus regis obseruatur. Vicit deinde Matthiam ingentium memoria beneficiorum, ingenita pietas, & datæ fidei recordatio: obuersabatur ante oculos, crudelitatis & infamiæ metus, quando in sacrosanctos pontifices se haud sine nefario scelere animaduertere posse reputabat. Pertæsus igitur iracundiæ suæ, hunc carceribus emisit: in Strigoniensem arcem cum dignitate restituit. Adhibuit quosdam milites custodiæ, ne quid in ipsum vltra moliri posset. Ipse tamen, cum vidisset se non sine turpitudine captum, neq; absque ignominia dimissum: & vitam, quam semper cum dignitate gesserat, in nouissima senectute infa-

te infa-

te infamasse: tantus demum dolor incessit, vt indies mortem exposceret, pro ea quoq; vota nonnunquam nuncuparet. Subierat in senectute iam vitę fastidium, & ad leuandam turpitudinē, & infamiam, morte nihil antiquius reputabat. Æstatem eam vix claudere potuit. *Vitesii mors.* Nam quinto Idus Augusti, & pridie eius diei, quo diui Laurentii solennia celebrantur, diem obiit, non sine maximo procerū, nobiliumq; desiderio. Quicunq; grauissimi viri probitatem sunt experti, perpetuo eius desiderio & pia commemoratione afficiuntur. Vir fuit archiepiscopatui vehementer accōmodus: quippe qui triclinium in arce amplissimum erexit: prominens verò ante triclinium è rubro marmore ambulacrum cum duplici podio, & superbissimum extruxit. Ad triclinii caput, Sibyllarum sacellum, è fornicato opere acuminatum statuit, vbi Sibyllas omnes connumerare licet. In triclinio non modò omnes ex ordine Vngariæ reges, sed progenitores Scythicos cernere erit. Item caldarias, frigidariasq; cellas, & hortum duplicem, quem xystis excoluit, & superiore ambulacro coronauit. Inter vtrumq;, turrim rotundam penes rupem erexit, in varia triclinia, cubiculaq; diuisam, variis suprà specularibus exornatam. neque ædicula carere voluit, hanc ipse ferè semper inhabitauit: quia Danubio prominēs, iucundum prospectum & hortorum amœnitatem afferebat: locus quidem ad philosophandum & contemplandum nimis idoneus. Diui Alberti basilicam vitriaria tegula, ne igni foret obnoxia, texit: tectumq; fastigiatum ad imbres niuesq; reiiciendas fecit. Bibliothecam quoq; vtriusque linguæ fœcundiss. dicauit. Hic igitur Ioannis Vitesii metropolitæ finis fuit. *Ioānes Pannonius.* Ioannes Quinqueeclesiensis antistes, & è sorore nepos, qui inuitum auunculum in coniurationem attraxerat, audita eius captiuitate, Zagabriam versus fugam rapuit: vt si à rege fortè peteretur, continuò è finibus elaberetur. At postquam de metropolitæ morte nunciatum est, paucis post mensibus superuixit: quin & eodem anno geminato dolore correptus interiit, æternumq; sui desiderium non minus Pannonię, quam Italiæ reliquit. Annos septendecim sub Guarini Veronensis disciplina fuerat, vtramq; ab ineunte pueritia linguam imbiberat. Præceptor eius sæpe dicere solebat, se nullum adhuc ex Italis, peregrinisque discipulum habuisse, qui pręstantia, docilitate, fœcunditateq; ingenii cum Ioan. Pannonio cōferri posset. Si Latine loquebatur, in vrbe Roma: si Græce, mediis natum Athenis affirmasses. Nil barbariei actio, & oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaueris: in prosa oratione non iniucundum. Quod si in publicis curis & procellis non fluctuasset, nimirum cum priscis oratoribus & poetis certare potuisset. Præstantib. plerunq; ingeniis fortuna inuidet: & ne pro viribus emergant, intercedit. Quam sacro basilicæ suæ collegio charus hic fuerit, hinc coniice. Cum ob regis iracundiam, is quasi hostis Reipub. haberetur, & solennia viro iusta nemo persoluere auderet, sacerdotes clam eius corpus in sacellum Quinqueeclesiense retulere, idq; picato scrinio diu reconditū habuere. Cum multo pòst tempore Matthias fortè vrbem illam & basilicam inuiseret, sacerdotum regi collegium supplicauit, vt Ioannis poetæ corpus, quod diu insepultum asseruarant, præ metu iracundiæ eius, debito sepulturæ honore iam honestare pateretur. Indoluit rex tanti viri casum, falsam eorum opinionē ac metum increpuit: & ne poeta insignis sepulchri honore fraudaretur, honestiss. mox exequias edixit. Pannonicus igitur hunc vates exitum sortitur. Hæc anno salutis quadringentesimo septuagesimosecundo supra millesimum accidere. Hoc 1472. anno Veneti aduersus Turcos, cum Ferdinando Neapolitano rege fœdus percusserunt. Paulus pontifex idibus Aprilis, inter sacra solennia, Borsium Estensem, Ferrariæ ducē instituit: aurea trabea, pomo, sceptro, torque, paludamētoq; donauit: ducisq; insignibus donatum, ad diui Marci ædem, & atria à frequentissimo senatu duci iussit. *Borsius Estensis.* In Galliis, summi pontificis opera, inter Burgundios, & regem bella composita. Fridericus Imperator, & Franciscus Picolhomineus, Cardinalis Senensis, legatus Apostolicus, vir omni laude, & commemoratione dignissimus, ad Australem Neapolim frequentissimum Christianorum principum conuentum habuere: vbi multa in vsum, & salutem Christianæ Reipub.

decreta sunt, & præsertim in Turcos: quæ principum deinde dissensione ac negligentia, non sine grandi iactura, prætermissa sunt. *Pauli mors.* Paulus pontifex max. sexto Kalend. Augusti, dum solus in cubiculo requiescit, apoplexia correptus interiit. Cui Xistus rite successit. Quin & Christophorus Maurus, Veneti senatus princeps, diem obiit: & in defuncti locum, Nicolaus Tronus suffectus est. Ioanni metropolitæ Strigoniensi, Sclauonico genere nato, Ioannes Alemanus Varadiensis antistes, regi quam familiarissimus, plane successit. Quinqueecclesiési vero nepoti, Sigismundus, Ioannis Ernesti quæstoris regis filius subrogatus est. Perpetuum fortuna laborem Matthiæ indixisse videbatur: quippe quæ nullã quietem obire patitur. 1473. Insequenti namque anno, qui septuagesimustertius erat supra millesimum & quadringentesimum, Polonicum simul & Boemicũ bellum oboritur. neque Turcicum vnquam defuit: quando quotidianis incursionibus nunc Dalmatas & Carnos, nunc Pannones & Dacos infestabant. Huius autem originem facile quisq; coniecerit. Quis enim filii dignitatem æquo animo deserere poterit? Boemi Wladislaum, quem regẽ nuper elegerant, honorifice a patre missum, in regnum cum summo plausu ac ingenti celebritate acceperant, & paucis pòst diebus ex more coronarant. Cum duabus opulentissimis a Matthia prouinciis non modo priuatum offendisset, sed ex magna Boemiæ parte interceptum, vehementer indoluit: seque non modo non regem, sed ne tetrarcham quidem esse reputauit. Ad patrem scripsit, se non ad regnum, sed regni reliquias esse euocatum. Ne id quidem pater ignorabat: quippe qui, antequam se ex filii electione Boemis reconciliasset, vna cum Matthia his bellum indixerat. Nunc autem, quia de filii dignitate agitur, consilium mutat, & etiam præter æquum & fas, Boemorum causam tueri filii iure compellitur. Quare, sæpe literis, vt Morauiam Silesiamq;, & quæcunq; in Boemia ceperat, Wladislao sponte redderet, Matthiam Casimirus hortatur: magna ex parte belli sumptus repensurum, & interea ciuitates aliquot dimissurum pollicetur. Contrà ille, mutuæ amicitiæ iure se id recepit vltro facturum, si quadringenta aureûm milia, quæ in eo bello erogaret, sibi redderẽtur. Interea se parto regno potiturũ. Cum ingens pecuniarum summa peteretur, cui ne Boemia quidem & Polonia cum vniuersa Sarmatia soluẽdo fuisset, vtrinq; bellum indicitur. Polonus populorum multitudine præpollens, numerosum cogit exercitum: & non solum nobiles stipendium facere iubet, verumetiam è plebeiis & rustica turba, item è Roxanis & Tartaris ingentem multitudinem inauctorauit: ratus, victo Matthia, non modo prouincias cum regno se recuperaturum, sed Vngaria quoq; vxoris iure potiturum. Idipsum quoq; filium facere monet. Delectus vtrinque magnus habetur, triginta hominũ milia vterq; cogit. Qui de magnis sæpe maiora loquuntur, sexaginta milia fuisse iactitant. Matthias autem se tot malis obsitum conspicatus, haudquaquam animo cõsternatur. Patres & optimates consulit: & quamuis illi admodum formidarent, ipse tamen veluti extrema tentaturus, è desperatione vires concipit, & animum adauget. Vix octo, aut decem ad summum hominum milia cogit, ex quib. cataphractus, & expeditus equitatus validissimus erat: domi hostem expectare non decernit, ne suis alere sumptibus adigatur, in Silesiam hostibus occurrendum esse putat, ne regni finibus appropinquare patiatur. Bratislauienses crebris eum nunciis accersunt: significant moræ periculum, & præuenientibus competitoribus se portas patefacturos esse interminantur. Pontifices igitur omnes, primariosq; proceres, cum exercitu Bratislauiam secum ducit, & præoccupaturus vrbem continuatis itineribus contendit. Dux Laurentius, Nicolai Bosnæ regis filius, cum expeditissimo equitatu regem sequitur, tyro audacissimus, in aula semper altus: & Matthiæ charus, æque ac filius, semper habitus. *Gabriel Agriensis.* Item Gabriel Brixiensis, Agriensis episcopus, quem è fraterculorum diui Francisci collegio mortalis ambitio ad potentatũ euexerat. Hic cum Ioanne Capistrano, ex Italia in Pannonias primum venerat: mortuoque illo viro optimo cum dexteritate ingenii, consilio & grauitate polleret, correptus ambitu, humanos honores affectauit: & cũ regi placuisset, ad cardinalatus vsq; fastigium

eius

eius authoritate euectus est. Cum Bratislauiam ventum esset, quam Odra fluuius abluit, munitq; prospectis hostiũ castris, quæ nimia amplitudine deterrebant, è conspectu haudquaquã metari ausus est. Nam cùm præsidiis oppida obfirmaret, ne facilè ab hostium multitudine caperentur, exercitum extenuare cogebatur. Anceps iam diu tractus est, an ne eum exercitu intra vrbem se reciperet, an extra metaretur, cũ hosti numero multo foret inferior. Proceres & amicos consulebat, vtrum potius videretur. nonnulli in vrbe persistendum esse censebant: contrà alii, qui metũ potius dissimulare, quam pericula euitare viderentur, è conspectu hostium locanda castra, & fossa, vallo, circumseptuq; carrorum munienda suadẽt, ne prouincialibus metum augerent, & sibi diffidere viderentur. Gabriel, cum inter cœnandũ de re ista forte dissereret, Thomas scriba eius, acerrimi compos ingenii, & qui ab adolescentia qualis futurus esset ostendit, vtrunq; faciendum esse dixit, intus & extra ponẽda castra. Quod cum episcopus fieri posse negaret, adiecit, castra in suburbiis pro mœnibus habenda: quæ ab vrbe propugnari possent, & in suburbano loco sita, intus & extra esse viderentur. Ne patri quidem displicuit iuuenile consilium. Mox per accensum accitus, sui scribæ adagium recitauit: quod vsque adeo principi gratum fuit, vt insequenti die castra mœnibus admouerit: & ne qua vrbem militari molestia afficeret, aditum ciuitatis militibus inhibuit. Suburbana castra machinis bellicis, turribus, præterea vallo fossaq; muniuit. Poloni propius castra admouere, & ad quintum lapidem metati, Pãnonicas vires tentare occœperunt: rati hostem se in obsidionem propediem esse redacturos, & aut per inediã absumpturos; aut vi omnino expugnaturos. At rem longe aliter, ac opinio fuit, accidisse ferunt. Nam rex vrbem nactus loco & arte munitissimam, præterea omnium rerum vbertate completam, & sui multo studiosissimam, se in portu nauigare reputauit: in hostẽ igitur animum viresque redintegrat: & se vincere, si prudenter agat, & non vinci posse retur. Patitur milites è castris exilire quotidie, in certamenque cum Polonis, Boemisque descendere: idipsum illi faciunt, simulachra quotidie belli referuntur: neque sine aliquorum hæc cæde, & captiuitate fiunt. Post simulachra, seueriore Marte dimicari cœptum. Instructa vtrinq; acie, quotidiana pugna conseritur: sed nõ totis viribus dimicatur. Arrisit in præsidiis Matthiæ semper ipsa victoria. nam dum rem prospere succedere videt, hostem insequitur: cædit, capitve. Si hostili se multitudine obrui conspicatur, in castra, vrbemve continuo se recipit: & instans à tergo hostis, vrbanis machinis inhibetur. Capiuntur è Polonis quotidie multi: quando magis è gregario humilique milite; quam edocto, numerosus exercitus ille constabat: Pannonicus autem, è veterano tantum, & delecto. Rex numero inferior, à callido ingenio opem exposcit, incautum semper hostem aggreditur: non collatis signis, non indicto pugnæ die res agitur: non æneatores signa dare iubet: modo noctu, modo interdiu, modo sereno, spurcidove tempore, ex improuiso manum cum hoste confert. Multum lædere, parum ipse lædi potest. Detrectat sæpe prælium, & ad certamen apertum prouocatus abnuit, subticetve: hosti impar, vires hostium, quas vno alterove die superare nequit, indies attenuare cõtendit. Nullus dies actus, quin viginti trigintave ex hostibus non ceperit: quandoque ducenti in vrbem captiui è castris, finitimisve oppidis adducti. nam circumstantia oppida, quibus validissima præsidia imposuerat, in palantes effusosq; Polonos irruere iusserat. Edixerat pabula circum incendi, coerceri vndique commeatus, & nullius rei copiam fieri. Multi circum incensi sunt pagi, temporariaq; castella: in munitiora sese omnes oppida retulere. Casimirus cũ Wladislao suas vires eludi conspicatus, ægre fert conatus tantos fieri irritos. Crebris cum rege internunciis agit, vt litem quæ inter vtrumq; intercedebat, iudice Marte definiat, pugnandique potestatem faciat, quam nemo rex magnanimus detrectauit. Neq; non videt cibariorũ inopiam imminere, frumentatum pabulatumque longius mittere oportere, & è castris sine præsidio neminem tuto vagari posse, multos quotidie à circumfuso hoste capi. Obaudit hæc cuncta Matthias, & diuinæ tantum iusticiæ, militiq;

Thomas scriba.

ſuo confidere ſe reſpōdet: quin & ad iucunda ſpectacula quotidiana prælia trāſfert: pro mœnibus temporaria theatra extruit, quæ ab hoſte proſpectari queant: aſſiduas ibi matronarum, virorumq; choreas agi iubet, quò Polonos Boemosque proceres ad ſaltandum ſæpius inuitat. Celebrabantur cōuiuia, & mulierum *Matthiæ ingenium.* choro excoluntur: epulum quandoque regia beneficentia populo militique datum: ſparſa in orcheſtra miſſilia, dataque vrbis optimatibus congiaria: propoſita quoque Pſaltriis præmia non parua. Milites ardore duplici feruere, Veneris & victoriæ amor iuxtà incendere animos: & vt magis placeant, ad præclara facinora hortari. Certatim ſaltationes & bella geri: ante amicarum conſpectum conſerta pugna, pro ſe quiſque fortiſſimè dimicare: illi clariores haberi, & per puellarum ora vagari, qui plures captiuos reducerent, aut pluribus inſignes aduerſo pectore vulneribus redirent, opimáve ſpolia referrent. Contrà illæ quandoque his occurrere, & congratulari: collaudare quoque certatim ſuum quęque amatorem, ac demum omnia cum feſtiuitate agi. Illud etiam admirati ſunt omnes, tantam Bratiſlauienſium fuiſſe vbertatem, cum ſumma probitate coniunctam, vt nulla victui neceſſaria carius quàm antea venderentur: frumētum ac vinum non pluris in fine quàm à principio venierit. Contrà verò, hoſtes omnium ſenſim rerum egeſtas inceſſerat, ſpes potiundæ victoriæ remorabatur: variis, vt hoſtem in æquum & apertum Martem elicerent, artibus vtebantur. ſæpe cedebāt, vertebant quandoque terga, & palantes fugiebant, vt in patentem campum educerent, à tergoq; reductis clàm alis circumuenirent. inſtant illi, & inſequuntur, quò vſque ſe tutò redire ſentiunt. admoniti, vltrà non progrediuntur: ne interdicto reditu circumuenti, trucidentur. Ars arte eluditur: & illud Polonis rabiem ſuſcitabat, quòd nō ſtatariæ, ſed tumultuarię pugnæ copia fieret: eorum quotidie numerus imminuitur, & in vrbe captiuorum multitudine non modò carcer publicus, ſed turres quoque mœnibus circumſtantes complentur. Neq; interea Matthias ipſe ceſſarat: clàm in Poloniam Stephanum Scepuſienſem, & Paulum Chiniſium, impigros quidem fortiſſimosque duces, qui ſpectatæ ſemper virtutis fideique fuerant, cum expeditiſſimo vexillationum equitatu miſerat: mandaueratque, necubi conſiſterent, expugnarentve, ſed longè lateque Poloniam incurſarent, popularentur, incenderent, & ferro ignique vſquequaque ſæuirent. Iſti pari audacia roboreque freti, mandata faciunt: quicquid vicorum occurrit, incendunt, pecora, hominesque paſſim abigunt, in nullius oppidi expugnatione tempus terunt: ſed Cracouiam vſque diſcurſant. tantum ex iſto tumultu Sarmatis terroris incutiunt, vt omnia metu, & trepidatione complerent. Regina cùm non ſolùm regnum, ſed vrbana quoque Cracouiæ inſano tumultu ex arce fluctuare deſpicaretur, miſſis obuiam prætorianis cohortibus, quæ ſuburbana propugnarent, ad virum filiumque reges tabellarios extemplo mittit, populationis & incendii admonet, inſtans periculum edocet: ac demum ne ita pro alienis dimicare videantur, vt ſua perdant, feſtinatis itineribus ad defenſandum regnum redire iubet. Caſimirus ex illato Poloniæ detrimento (quod multo maius, quàm erat, eſſe ferebatur: quādo ea quæ audiuntur, grauiora quandoque videntur, quàm quæ oculis cernuntur) non parum regno timere cœpit. *Polonia.* Ciuitates enim & oppida ferè cuncta lignea ſunt, & ex materia quoque cōſtāt mœnia: à paucis omnia facilè concremari queunt. tanta enim lapidum laborat inopia, vt vniuerſa igni Sarmatia ſit obnoxia. Quin & caſtra tanta gentium varietate referta, iam annonæ caritate laborare cœperant: grauiter hinc & hinc princeps angebatur, quòd neque collatis ſignis dimicandi copia fieret, & paternum regnum igni ferroque vaſtaretur. Interceſſere vtrinque proceres optimi, qui de colloquio & pace agitare cœperunt. Id multi Matthiæ regis aſtu & largitionibus factum eſſe affirmant, quibus corrupti nonnulli Caſimiri principes, eum ad concordiam hortarentur. Quis autem negarit, Matthiam neque vitæ, neque labori, neque ſumptibus, neque artibus eo tempore peperciſſe, vt à grauiſſimo ſe bello ſine detrimento & turpitudine liberaret? Gemmatis namque poculis, ex hoſtibus pleroſque in partes ſuas adduxiſſe fertur. Procerum igitur inter-

interuentu tandem factum est, vt dierum aliquot induciæ fierent, iam menses fere quatuor tumultuaria & quotidiana pugna certauerant,& Polonorum(vt aiunt) circiter fuerunt octo milia capta, quorum liberatio Casimirum admodum sollicitabat. Initis iam induciis, de regum concordia principes vtrinque impensius agunt. Facile inter eos conuenire non poterat. nam Matthias nihil reddere pergit, nisi præstetur indemnis: contra illi, quamuis debitas pro sumptibus belli pecunias ex tempore exoluere nequirent, aliquid tamen è Boemici regni appendicibus,vt sibi redderetur,instabant. Insanos exercitus comparant, & id citra commodum fecisse perquam molestum erat. Principes tandem vtriq; suos reges vsq; adeo pro communi salute vexarunt,vt quod ipsi conficere nequiuere, id in colloquium illi iam adacti,ingenita quadam probitate transigerent. Regia vtrinq; probitas plane constabat,& hinc spes omnis concordiæ colligebatur. In vniuersum demum eos cōsulere oportere nouerant, & ex eorum colloquio pacis aliquid omnino sperabant. Data acceptaq; pariter fide publica, sacrorū hinc & hinc pontificum interuētu, ad præstitutum diem tres reges in campestre colloquium conuenere: & suum exercitus quisque regem, instructa acie, quamuis data fide,sequebatur. Cataphractorum equitum quadrata agmina, micantibus armis,cum sole certare videbantur:præcedebant alæ vexillationum: quæ iucundissimum spectaculum referebant. Cum in campum effusum conuenissent: legiones omnes se in orbem redegere: & quamuis paruo interuallo distinctæ forent, & prompta ad bellum arma gererent, appropinquantes tamen se mutuò consalutarunt,& militarem in spem pacis plausum edidere. Reges cum propius in orbe medio conuenissent,intente circunstant,mutuo silentium indicunt, regem quæque suum diligenter obseruant:& quamuis dicta exaudire nō possunt, nutus tamen,gestus & indicia intelligere conniṫuntur. Cum ii latè à turmis obducti,in trianguli speciem constitissent: non sine honorificis amicisq; præfationibus prætreuerenter sese mutuo consalutarunt. Mox Casimirus,rex ille serenissimus, ætate multo maior, & summa grauitate conspicuus, primus verba fecit. Non ambitio imperandive libido, me sumptis armis huc adegit, Matthia frater: sed filii huiusce pietas, qua nos, quanto maiores sumus, tanto magis pollere debemus. Nam nuperrime regnum Boemiæ sortitus, ad reliquias quasdam, & tetrarchatum,non ad regnum se inuitatum esse queritur. Paribus anno superiore auspiciis,pontificio iussu Boemiam infestabamus.Nunc hic dies & hæc causa aliam belli rationem postulat. Si me regnandi libido agitasset, te profecto, qui vxorium,violatis comitiis,regnum occupasti, non breui, sed perpetuo bello vexassem. Sed cum Coruinæ gloriæ, & Vngaricæ authoritatis rationem haberem, cui creandi regis est summa potestas:te in Pannonia late imperare permisi,haud inscius, immortalibus tui patris beneficiis, non minus de Ladislao fratre quam Christiana Republ. benemeriti, ne parum quidem esse tribuendum. Itaque si regnum Vngariæ, quod vxoris meæ iuris erat, tibi vltro dimisi: si rerum dispensationem diuinæ prouidentiæ reliqui (non ignarus, diuina quandoque benignitate, si fata iussferint, Pannoniæ regnum ad liberos fortasse meos recasurum) cur non filium in suo regno sollicitas? cur Boemiam, ad te nulla ex parte pertinentem,sic pertinaciter vexas? cur neminem è finitimis tibi parem esse pateris? Immodicus, Matthia, (mihi crede) ambitus,& imperandi libido,grauem casum sæpius, quam sublimem statum parat. Si Cæsaris & Alexandri fortunam recensueris, quorum te æmulatorem egregium esse non diffiteor, ex intemperata regnandi cupiditate intempestiuum sibi fatum inuenere. Nemo sua libenter amittit, nemo sponte regno cedit, quod sui iuris est: præsertim ille, qui vi nō modo sua tueri,sed aliena potius inuadere posset. Collige te parum: & ex ista ambitione, quæ te adeò premit, respira aliquantisper: ac tecum ipse loquere: & considera, quam bene tibi cum fortuna sit actum. In priuatis laribus natus es, è carcere ad regnum eductus: eoque potitus, virtute duce, & comite fortuna, præclara multa gesta peregisti. Scito fortunam inconstantem esse, ac variam: & dum se virtuti fingit obnoxiam, mox clandestinas illi insidias moliri. Quin &

Casimiri oratio.

perpetuam virtuti cum fortuna inuidiam intercedere credito. Proinde sic habeto, nos nec minus quidē officiis, quā armis, à te superari nolle. Redde quæso Wladislao regi, filioque nostro, Boemici regni appendices. Bratislauia cede, ac Morauia, si beneficio nos superare perrexeris: sin minus, pro arbitratu tuo vrbes aliquot tibi retineto, quousque pro belli sumptibus te præstiterimus indemnem. publicæ saluti & concordiæ consule, ne te quidem sub pontificia authoritate protege: quodnam regiæ probitatis sit officiū, meditare: & pensitatis bene viribus, ea facito, idque cōsilium inito, quò depositis vtrique armis in perpetua pace & charitate viuamus. Cùm hæc grauissima Casimiri dicta Matthias animo accepisset, ne minore quidem audacia, quàm ille grauitate, loquutus respōdisse fertur: Si quem olim laborum meorum misereri sperabam, Casimire pater: (hac enim in te præfatione vti fas est, quem præuertere beneuolentia, cum patre meo instituta, & ingenita probitate parentis loco semper habendum mihi esse duxi) te potissimum esse credebam. nam quanto religione, sapientia & ætate maior, tanto beneficentior in me ac cæteros, & Christianæ Reipub. commodior esse debes. Fuisti Casimire, fuisti inquam, superiore tempore mihi non inutilis, donec Vngariæ regnum aliorum impulsu non affectare cœpisti. Me sensim habenas regni capessentem annos aliquot tolerasti, nullum mihi negocium palàm facessere studuisti. at ne illud quidem mihi satis compertum est, an hoc proba modestia, an spe improba feceris: quousque bellorum procellis, quibus fueram circumuentus, obruerer. Quæcunque tamen ratio fuerit, probitatis ista species admodum laudari potest. Deinde me paternorū beneficiorum memoria è carcere ad regnum ab Vngaris (quib. tantùm suos reges creare est integrum) vltrò petitum, publico plausu & lætitia coronatum, dominatumq; tot annos in meo regno, non sine maximo populorum detrimento inuasisti. Adiuuit me diuina benignitas, & propugnauit: quæ ad regnum olim euexerat. Poloniam ego nunquam, nisi lacessitus, petendam esse censui. nec ego, nec pater ille meus, Polonorum quenquam iniuria affecit: nisi quos in regno deprehēdimus, antiquis victum latrociniis quæritantes. E finitimis læsi neminem, nisi quos vlciscendi necessitas adegit. Proceres tantùm meos, ac Vayuodas prouinciarum nostrarū, obsequia legitima detrectantes, iusto bello puniendos esse duxi. Cum Turco perpetuum mihi bellum est: quem ne in cæterorū Christianæ Reipub. regnorum exitum elabi patiamur, æternum cum eo bellum gerimus. Pontificiis Augustalibus, quàm litteris, diu vexati, ob pestilentem hæreticorum labem, Boemis inuiti bellū indiximus. Anne ambitio, & ingens imperādi libido sit hæc appellanda, tu ipse pater iudicato. si ex ambitione Boemica bella suscepimus, eiusdem quoq; tua Maiestas insimulari potest. Ego non aliena diripui, non in quenquam tyrannidē exercui: fideles hæreticorum iugo ac pestilentia liberaui: Morauiam & Silesiam, quas armis ab hæriticorum seruitute vindicaui, perpetua libertate ac immunitate donaui. Non ambitio regni, Casimire, hæc est: sed cupido laudis & immortalitatis. cuius me appetentissimum esse non diffiteor, quando id principes generosi est officium. Quòd me fortunæ admones, & humilitatem obiectas, tibi debeo plurimum: quando parentis optimi est officiū, ad quotidianam filium resipiscentiam, & sui recognitionem exhortari. Sed cùm hinc timor sæpe immodicus oriatur, ab instituto laudis recordatio ista remoratur. Fateor ingenuè, Casimire, me fortunæ fuisse ludum. quantum Coruinā domum imperiosa illa humanarū rerum domina vexarit, tute nosti. Moritur pater: nos cum fratre capimur. iniqua mox ille morte mulctatur: Matthias in carcere superest: qui parum abfuit, quin vnà cum fratre ad extremum supplicium educeretur. Antequam annus exigatur, eductus est è carcere: ad regale fastigium euehitur. Non fortuna, sed humanum scelus, & diuina benignitas est in causa. Alterum Coruinam domum ad extrema redegit: instaurauit & euexit altera. Hæc fortunæ varietas mihi animos addidit. E malorum experientia didici secunda pati. Plus etiam laudis & gloriæ mihi vendico, quòd in humili lare, ac è Christianiss. patre, imò Christianæ Reip. assertore olim editus, ad ista peruenerim, quàm

Matthiae oratio.

quàm si ex infidelibus parentibus in regia natus aula imperarem. Quod autem ad rem pertinet, sic habete. Matthiam pacis & concordiæ semper fuisse amantissimum, & amicitiæ fœderisq; vestri studiosissimum: nec vllas recusaturū conditiones, quæ turpitudine grauique damno careant: & inprimis Wladislai semper fuisse obseruantissimum, quem (vt paterna bona venia dixerim) longè maiore pietate, animo & integritate pollentem existimo. Nihil me Wladislai mei probitate magis vincet, quem fratris loco mihi semper habendum esse duxi. Vt vna fraterno semper amore viuamus, Morauiam, Silesiamque, & cætera quæ in Boemia possideo, me redditurum esse polliceor, cùm quadringenta aureûm milia (vt huiusce belli me præstetis indemnem) rependeritis. Quinetiam si, vt spero, gratum esse nouero, cumulatiore quotidie beneficio prosequar. Me autem, antequam rependantur impensæ, scitote ne vnum quidem viculū redditurum, nec regno, nec regni titulo cessurum. nemo enim tales prouincias tanto sudore, sanguine, sumptuq; partas, tam facilè reddiderit: nec regem quenquam tali liberalitate his temporibus vsum acceperim. Quod si etiam Matthiæ animus hanc pati posset, & Wladislai probitas mereretur, vt vestra pace dixerim: Casimiri tamen merita, qui tam graui me bello sæpe petiit, à beneficentia ista repellunt. Neq; me hæc sine pensitatis viribus, respondere credite, neq; me de dictis quicquam immutaturum existimate: nihil vnquā temerè adorior, nisi meas vires prius fuerim emensus. Quare, Casimire pater, maiestatem tuam, præsente filio tuo, adolescente clarissimo, nunc oro & obtestor, vt nos hodierno die fraterna charitate & concordia obliges: perpetua beneuolentia vtrumq; obstringas: ocium Boemiæ & Vngariæ tribuas, imò Poloniæ: quæ, si bello vexabimur, ipsa quoque bello non carebit. Prouinciis meo sanguine partis cedito, redito in Poloniam: & me, Wladislaumq; fratrem paribus auspiciis & charitate è Polonia gubernato. Vires & arma non inter nos, sed in Turcos (quæso) exerceamus: ibi perpetua regna, quæ nulla vi possint auferri, cōparare studeamus. Quod vt Casimire facias, iterum iterumq; supplico: sin minus, vltores humanæ iniquitatis Deos esse scito. Cùm hæc Polonus audiuisset, Matthiæ ferociam admiratus, & ira parumper concitus, eius pertinaciam incusare cœpit: In communi tot gentium salute, non ea peruicacia vtendum, nec commoda propria in rebus publicis semper attendenda: pro publica salute ac pace quicquid erogarit, maxima id vsura repensurum. Excitata hinc bella, ne facilem quidem exitum inuentura. Item Wladislaus rex, qui sextumdecimum ætatis annum tunc agebat, cum Matthia mitius agere, hortari & orare, vt oblatam potius pacem, quam bellum optaret: sui regni appendices redderet, fraterna secum charitate certaret. Mox pater, ac filius, Matthiam, nihil concedere contendentem, acrioribus verbis competunt, bellum vtrique interminantur. Contrà Matthias pertinacius obstans: Testor, inquit, Deûm hominumque fidem, & vtriusque vestrum maiestatem, cùm necessitas ipsa tulerit, me cœlesti humanaque iusticia vsque adeò esse fretum, vt vno die collatis primùm cum patre, deinde cum filio signis, me dimicare pollicear: confido, præpotentis mihi iusticię numen nunquam defuturum, & me ab inique petentibus omnino defensurum. Interea quicquid pacis gratia à me iure fieri debet, spondeo polliceorque me vltrò factùrum: si pax ipsa negabitur, ius meum, & parta tanto sanguine regna nō solùm meis viribus, quantæcunque fuerint, sed si fortè defuerint, accitis aliorum etiam auxiliis, pertinacissimè asserturum. Vix hæc dixerat, cùm terga vertere voluit. Casimirus autem, princeps ille grauissimus, ne eum desperata pace dimitteret, ad alterum tertio die colloquium inuitauit. Interea de iustis concordiæ legibus cogitare iussit. Soluto colloquio, se perreuerenter mutuò dimisere, legiones suum quæque principem in castra sequuntur. Proceres cùm nihil in eo colloquio de pace, bellove decretum esse intelligerent, vtrinque postero die intercessere: certatim suadere concordiam, præsentia mala ostendere, connumerare imminentia: & multò salubriorem etiam cum iactura pacem, quàm cum aliqua vtilitate fore bellum. Hæc tria regna dicere bellum omnino recusare, optare pacem:

Casimiri responsum.

Matth. pertinax.

quam si non inuenerint, a principibus malle deficere. Nec rex quidem interea se segnius agere: proceribus Polonis, qui Casimirum ad pacem redigerent, munera geminare, non parcere sumptibus, & promissa augere. Neque deerant literæ è Polonia missæ, quæ illata quotidie noua incendia & vastationes referebant: quæ quidem omnia illorum quoque oratione augebantur. Aliqui inediam imminentem, & rerum omnium egestatem obiectabant: exprobrabant alii hostium vbertatem: & captiuorum multitudinem, quæ ab hoste facilè ali non posset, in memoriam reuocabant. Rem hostis in vado esse dicebant, saltationes etiam, & quotidiana spectacula memorabant. Cùm igitur se his difficultatibus Casimirus circumuentum esse cerneret, ad pacem omnino animum intendit, quam necessitate adactum commodè recusare non posse intelligebat. Interea pontificum procerumque interuentu factum est, vt ad secundum colloquium inermes principes cum legionibus conuenirent, vt ad certam potius pacẽ quàm bellum prodire viderentur. Tertio die cùm ad medium interualli spacium conuenissent, post honestissimam consalutationem, tria ibi tabernacula, quæ paulò antè ex composito tetenderant, subiuere. Mox ad Poloni tabernaculum sine arbitris trini conuenerunt: tres circiter horas ibi de concordia, & conditionibus eius disceptatum est. *Pacis leges.* Illud tandem conuenit inter eos, vt sua quisque regna tutò repeterent, nihil vtrinque amplius iniuriarum fieret: Morauia, Silesia, quousque viueret, Matthiæ regi cederet: post mortem, repensis Matthiæ successoribus quadringentis milibus numûm aureûm, Wladislao regi vtraque recideret: Wladislaus, restitutis quæ capta in ea fuerant, Boemia tota potiretur: Boemici regni titulo vterque, dum viueret, legitime frueretur: post Matthiæ regis excessum, titulus, regnum, & prouinciæ eius appendices, Wladislao cederent. Contrà, si fortè Wladislaus ante ipsum excesserit, his omnibus Matthias, cum posteritate, integro iure potiretur. Multi adiiciunt, adaucta inter eos mutua beneuolentia conuenisse, vt vter prius vita decesserit, alter alteri pari iure succederet: demum captiui vtrinque redderentur: item, malus dolus, & iniuriæ inter se perpetuò interdicerentur. Postquam vtrinque conuentum est, proceres in rei testimonium acciti sunt, qui concordiæ iura conscriberẽt. Quod vbi factum est, reges apprehensis inter se dextris, in simulachrum initæ pacis, perpetuique fœderis, sese mutuò amplexantur. Pontifices & tetrarchæ, regulique acciti, concordiam ex more transigunt, fœdusque percutiunt. Mox Bacchus lætitiæ deus, in publicæ hilaritatis speciem introductus est: quo omnes admodum exhilarati, insequenti die, cum nox inclinans iam digressum suaderet, antequam colloquium soluerent, conuiuium regium, ac militare epulum indixere. Promulgata pace, legiones omnes vtrinque præ lætitia lachrymas emisere. Gaudebant vniuersi, grauissimo, maximoque bello finem principes imposuisse, ac longam malorum seriem intercepisse. Matthias, postquam in vrbem rediit, captiuos omnes qui viui in turribus reperirentur, vt bene pascerentur, edixit: sed ex octo millib. vix duo millia viua comperta sunt. Nam partim multitudine nimia suffocati, partim inedia absumpti: multi in primo belli furore in Odram fluuiũ demersi sunt. Præfecti quoque carcerum præ timore vrbanæ famis, alimenta subtraxere: obstruxere carcerem, vt sæua fame conficerent. è fastidio namque captiuæ multitudinis, & belli sæuitia, in feram crudelitatem incidere. Matthias, qui non modò armis, sed gloriosissimo quoque apparatu præcellere studebat, tota nocte nihil intentius curauit, quàm vt pro dignitate reges exciperet, quorum se hospitem eo die futurum professus erat. Augustale tabernaculũ ibidem, vbi superiore die, tetendit: purpura, auro, gemmisq; contextum, acclinem, multisque gradibus consurgẽtem abacum in medio statuit, omnium vasorum gemmatorumque poculorum genere conspicuum. Apparatus circùm admirabilis instructus, ingens epularum varietas, ab ingenua etiam gula excogitata. Cùm principes in tempore affuissent, quadrata trini mensa accubuerũt: adiecta mox histrionum festiuitas, qui longissimum missuum ordinem condirent. nullum illa tempestate spectaculum maiore admiratione dignum, hoc fuisse, memorãt: vbi tres

vbi tres reges, tot pontificum procerumq; adstantiũ corona circumuentos cernere erat, & ex his in conuiuio quemq; pro dignitate discumbentem. Augebant ferculorum condimenta, grauissima principum dicta. Nihil ibi dictum factumve, quod in volumina non rectè referri posset. Hic illud Laurentii ducis, Nicolai Bossonensis regis filii, magnanimum facinus ritè commemorant. *Laurentij ducis facinus.* Is cùm adhuc foret adolescens, & in regali conuiuio præter ætatem architriclinus, paterno cultus balteo incedebat, tot gemmis & lapidibus onerato, vt sexaginta aureûm milibus censeretur. Addecebat cultum generosa indoles, nobilitas, imperiosus quoque animus, cum magnitudine ac venustate coniunctus. Cùm ferculorum pompam mira celeritate studioq; instrueret, ac elatus (vt moris est) incederet, hinc obortum inique cuidam è Polonis proceribus stomachum fuisse ferunt: quem cum tolerare non posset, nescio quomodo festinantem hac & illac adolescentem interturbauit. At ille succensus ira, Polono alapam irreuerenter incussit: & oborto aliquantisper tumultu, cùm quid illud esset, à principe quæreretur: cognita caussa, laudatum vtrinq; Laurentium fuisse dicunt. Exacto cõuiuio, non modò Casimirum & Wladislaum regem, sed ne proceres quidẽ potissimos, Matthias indonatos dimisit: laudata vtrinque principis magnificentia. Postero die, captiui, quicunque viui comperti sunt, vltrò redditi: magnam eorum iacturam præfectorum carcerum sæuitia factam fuisse dicunt. Transacta pace, Polonus Boemusque pariter abiere. Rex quoque pacata prouincia, non multo pòst versus Vngariam castra mouit. Huic bello episcopus Barriensis, Ferdinandi regis legatus, affuit, qui de Beatricis Aragoniæ matrimonio cum Matthia tunc agebat. Contrà Matthias huiusce coniugii gratia Nicolaum Banffii, & Georgium archiepiscopum Colociẽsem Neapolim miserat, faustum id coniugium eo tempore Bratislauię promulgatum. Cùm multi è proceribus Vngaris in bello Boemico, Polonicoque sese optimè gessissent, quorum nomina referre ociosum est, inprimis Stephanus Scepusiensis comes, Paulus Despotes, & Iaxich vexillationum præfectus, se strenuè gessisse referuntur: omnes tamen à Matthia pro dignitate donati sunt, præsertim Stephanus, qui in quoq; bello regem nunquam deseruerat, neque in maximo quoque periculo vitæ sumptibusque pepercerat, Trincinio oppido, circumiacentibusque pagis & possessionibus item vectigalibus & portoriis (quæ Trinciniensis agri iuris essent) donatus est. Hanc tamen rex conditionem adiecit, vt quoties cæteri, qui sibi ritè succederent, id redimere vellent, quindena nummûm aureorum milia rependere deberent: gratuitò nunquam ab inuitis recuperare liceret. Hoc anno Heleonora Aragonia Ferdinandi regis filia, ac Herculi illustrissimo Ferrariæ duci desponsata, cùm ad virum singulari pompa emitteretur, vbique, pro dignitate suscepta est, præsertim Romæ, Xisti pontificis max. iussu: quippe qui, authore Petro Cardinale sancti Xisti, ad diui Apostoli ædem eam excepit, vbi conuiuium sponsæ tam insolenti apparatu, & tanto luxu, spectaculorumque varietate cultum exhibuisse vidimus, vt nihil ætate nostra magnificentius sit auditum. Hanc deinde tam fausta liberorum fœcunditate ac sapientia præditam fuisse vidimus, vt cum felicissima quaque regali matrona sui temporis posset sanè conferri. Husson Cassan in Armeniæ finibus magno prælio cum Maumethe Turcorum Imperatore conflixit, vbi triginta Turcorum milia desiderata sunt, deinde relictis in regnum impedimentis se recepit. In Cypro Iacobus rex moritur, vnico infantulo, & vxore Veneta superstitibus. *Iacobi regis Cypri mors.* Quare Veneti reiecta, cæsaq; Ferdinandi regis classe, regni gubernationem obtinuere, nec multo pòst, extincto infante, Cypri regnum vsurparunt. Petrus Cardinalis, cui sancti Xisti cognomen erat, qui Italiam legatus mira celeritate lustrarat, correptus morbo, Romæ non sine ingenti pontificis dolore diem obiit. Hæc igitur anno Salutis septuagesimotertio supra quadringentesimum & milesimum gesta esse nouimus. 1473.

Insequenti anno, rex inter redeundum nullo modo arma deponere constituit, donec Polonorum, qui in Transdanubiana regni parte superfuerant, prouinciam latrociniis purgasset. Ii namque in Vngariæ Poloniæque confinibus præ-

ſidiá duo ſtatuerant, vnde latius ſua latrocinia exercerent: vnum ad Nagmihal, ad Homonnam alterum fuiſſe dicunt. Præfecturam tunc exercitus Ciupor Vaiuoda gerebat. Cum ii pertinaciter caſtella, quæ munierant, retinerent, aſtu hos rex aggredi ſtatuit. * Iaſich, vexillationum expeditorumq́; equitum præfectum, aduocat, & quæcunque fieri vellet admonuit. Hic accito collega, cū equitibus quingentis, intempeſta nocte iter ineunt: ac mira pernicitate è caſtris profecti, ad Nagmihal perueniunt ante diem: vbi potiſſimum Polonorum præſidium ineſſe nouerant: duos è caſtello dudū egreſſos offendunt, quos continuo laqueo ſuſpendunt, ne quid ab his exploratoribus indicari poſſet. Mox in vicina ſylua inſidias collocant. Illuceſcente die, ducenti & quinquaginta equites è caſtello egrediuntur, & mali nihil ſuſpicantur: totidem in caſtello remanſerant. In proximam iſti ſyluam deſcendunt: & cum per quatuor circiter ſtadia proceſſiſſent, velites quoſdam à tergo reſpiciunt. Ex hoc metus nonnullos inceſſit: numerum tamen aſpernati, vltra progrediuntur. Vix ad ſyluæ medium peruenerant, in cæcamque conuallem deſcenderant, cum ſe ab inſidiis circumuentos eſſe ſenſerunt. Vndique clamor magnus oboritur, acris ibi pugna conſeritur. Poloni, ne captiuitatem pernicioſam ſubeant, in acie oppetere pergunt. Contra iſti obſtinatiſſime dimicant, obcluduntque, vt è latronibus neminem elabi patiantur. Ad poſtremum, hoſtes media ferè ex parte in prælio cæſi ſunt: cæteri capti, & è regione caſtelli poſt regis aduentum ſuſpenſi, vitam laqueo turpiſſime finiere. Poſtero die caſtellum oppugnari cœptum, vbi miſerabilis caſus non multo poſt interceſſit. Nam dum præſidium, admotis tormentis æneis, acerrime quatitur, Ciupor ab aduerſa parte viminea mœnia conſcendit, emiſſoque à crepitāte machina lapide, colliditur. quod vbi rex, ac cæteri optimates accepere, optimi ducis caſum miſerabilem deplorarunt: quippe quem plus adipiſcendæ victoriæ, quam tutandæ ſalutis auidum fuiſſe intellexerant. Perpetuū iſte ſui deſiderium militibus reliquit. Caſtellum tandem expugnatur: ducenti & quinquaginta Poloni in eo capti, in Budenſem turrim miſſi, quam Mancam cognominant: & ii partim carcere, partim Danubio abſumpti ſunt. Caſtra ea hyeme mox ad Homonnam mota ſunt, quam Polonorum præſidium haud inualidū tenebat. Hæc breui obſidione demum capitur. qui in ea deprehenſi ſunt, partim cæſi, partim capti, Budamque miſſi. Hæc ea hyeme à Matthia geſta ſunt. Gabriel epiſcopus Tranſſyluanus bello ſemper affuit: quandoquidem regius erat ſecretarius, & illi ab epiſtolis appoſitè ſeruiebat. Inſolita hoc anno aquarum ſiccitas, perennes quoque fontes exhauſit. Turci ſuperato Sauo, Pannoniam incurſarunt. Chriſtinus rex Daciæ, Gotiæ, Noruegiæq́;, Romam ſoluendi voti gratia, ad pontificem peregrè profectus, magno honore excipitur. Scodram Illyrici littoris oppidum, & in edito monte ſitum, Turcorum centum milia obſedere: quod à validiſſimo Venetorum præſidio defendebatur. Sed illi poſt irritos conatus morbo correpti, quem ex mala ſubiecti fluminis aura concepere, in proximos montes abierunt. Carolus Burgundiorum dux Naſſiam, Colonienſis agri oppidū, ad Rheni ripas obſedit. Sed cum Fridericus Imperator obſeſſis auxilio veniſſet, inito fœdere, receſſit in Belgas. Nicolaus Marcellus Venetorum dux diem obiit: & in defuncti locum Petrus Mocœnicus ſuffectus eſt. Item Iubileus à Paulo inſtitutus, à Xiſto pontifice max. hoc anno declaratur. Nihil aliud memoria dignum hoc anno à Matthia geſtum eſſe inuenio. Sed cum Salutis annus ſeptuageſimus quintus ſupra milleſimum & quadringenteſimum inſequeretur, Sabaczii expugnatio ſucceſſit, omni laude & commemoratione digniſſima: quamuis à Sauo, Sauatium fortaſſe melius diceremus. Quemadmodum enim ſupra dictum eſt, cum in bello Boemico rex foret occupatus, ad Saui ripam, Sabaczium Turcus erexerat: vt facile non modo Syrmienſem agrum, ſed Pannonias ac Noricos incurſaret. Et quamuis per Gabrielem metropolitam ædificationem inhibere tentaſſet, haudquaquam tamen amouere potuit. Nunc autem compoſitis in Boemia rebus, & Morauia Sileſiaque pacata, initoq́; cum vtroque rege fœdere, ad expugnandam hanc munitionem, quam in exitium Chriſtianorum Turcus erexerat, Matthias animum

Margin notes: * Laxuith. — Ciuporis interitum. — 1475. — Sriabaczū, ſiue Sauacium expugnatur.

animum intendit: haud inscius, se Pannónias crebris incursionibus omnino desertum: nisi castellum illud aut amoliretur, aut in sua potestate teneret. Quare insequente illuc hyeme cum maximo exercitu concessit, & eo quidem animo, vt aut ibi vitam amitteret, aut oppido in inuidiam exitumque suum posito poriretur. Fortissimi ac obstinati fortuna animi comes fuit: quippe quæ voti compotem effecit. Maumethes cũ reuersum in Vngariam Matthiam audiuisset, quem annos circiter septem in Boemico, Polonicoque bello versatum fuisse nouerat, remuniendum ex integro Sabazium esse duxit, ratus Pannonem stante Sabazio nunquam quieturum. E prætorianis igitur cohortibus validissimum quemque delegit, & id robustissimo hoc præsidio muniuit: quin vt delectam hanc suarum copiarum manum esse significantius indicaret, omnium quoscũnq; isthuc miserat, pileis, mitrisve, suis ipse manibus (vt aiunt) pennas assuerat. Matthias igitur quátuor legionibus instructus, ad Sauum peruenit. In opposita mox ripa castra locat, spem omnem in celeritate ac hyemis sæuitia ponit: quando vtrinque Turci opem inhibiturum esse sperat. Haud mora, Sauum traiicit, ac nouo oppido turres circum, & tormenta ænea admouet: septo ligneo ac fossa circumuenit, ne quid inferri auferrive possit. Mox nocturnam oppugnationem adoritur, & nihil artis laborisve remittit, nullam oppidanis requiem impartitur. magna vtrinque cædes oboritur, & sæpe in murorum minis, & supra propugnacula dimicatum est. Christiani tandem reiecti, regem ferunt, sub habitu gregarii militis cum accenso, ac remige tantum cymbam conscẽdisse: & vt propugnacula propius exploraret, sub mœnibus nauigasse, & lustrasse omnia. Quod cum ab excubiis foret intellectum: Turcos mox in cymbam tormentum æneum intendisse, cuius ictu accensus obteritur: & subornatus princeps, dissimulato metu, ab inita lustratione non cessat. Audax id facinus existimatum. Cum longa igitur hostem oppugnatione defatigasset, necdum oppido poriretur: ab auersa parte maximum agmen in cæca conualle reliquit: ipse cum cætero exercitu a fronte, illucescente die, pugnam aggreditur: & tota fere die, haud intento Marte certatur. Paulo ante crepusculum certamen dirimit: & amotis castris, desperata victoria, se abire simulat. Oppidani assiduo bello defatigati, se relaxant, pars corpora curat, euagantur sine timore alii: omnes hostem abiisse rati, si quid timebant, à fronte curabant, quæ ad proficiscentem hostem spectare videbatur: à tergo nihil mali formidabant. Ingruente iam nocte, qui in insidiis resederant, ex composito ab auersa parte oppidum adoriuntur: & prius mœnia conscendere, quam oppidani animaduertissent. Rex, qui abierat, vix ad secundum lapidem, celerum extemplo agmina remisit: ipse cum cætero subsequitur equitatu. Præmissi prælium redintegrant, adduntur sociis animi, qui supra mœnia nutante adhuc Marte certabant. Res tanto impetu agitur, & totis vsque adeo viribus pugna instauratur, vt infesto mox oppido potirentur. In primo ingressu multi cæsi sunt, at vbi furor ille deferbuit, cæteri in deditionem accepti, & in perpetuam asserti seruitutem. Multa munitionum genera ibi deprehensa. Postero die, regis edicto id non incendunt: sed remoliuntur omnia, perpetuoque opere comminunt: & circumducto Sauo, in insulam redigunt, quod trigesimo obsidionis die ceperant. Clarissimæ victoriæ postquam rumor effunditur, Sabazium machinam ceruicibus Christianæ Reipubl. insidentem, à Matthia tanta celeritate fuisse captam, vt prius omnes dirutam, quam obsessam audiuerint: tanta populos læticia compleuit, vt nihil vnquam lubentius sit auditum. Supplicationes vicatim, oppidatimque per Pannonias actæ, & Romæ iussu pontificis, Venetiis quoque ex senatusconsulto, apud omnes aras solenniter supplicatum. Quin & vtrinque legati missi, qui faustam salutaremque victoriam regi congratularentur, & pecunias in huiusce belli sumptus erogandas deferrent. Xistus pontifex maximus Dominicum Aleriensem episcopum, Venetusque senatus Ioannem Emum, virum profecto grauissimum, misere: ac tria, & nonaginta aureûm nummûm milia tulere. Rex, quamuis ex insigni victoria animos sibi adauxerat, ne minores quidem ex his belli neruis plane concepit: quin & ex deleto Sabazio, tanto

prophanos hostes terrore perculerat, vt Sinderouiam vsque latè popularetur, & cuncta passim igni ferroque vastaret. *Sinderouia.* Sinderouia tantum ad Danubii ripam sita supererat, quam Turcus amplissimo præsidio, ac omni munitionum genere obfirmarat, expugnandæ demum huius libido non mediocris incesserat. Quod vt efficeret, eadem hyeme tria circùm castella, ex lignis & egesta terra confecta, propius erexerat: triplici quodque vallo, fossa militeque munierat: vimineis hæc mœnibus obduxerat, quæ ex terra, materiaque congesta, nullos tormentorum ictus perhorrebant. Ex his vnum, quod Sinderouiæ prominebat, Vites trapezan à militari mensa nominauit. Hæc enim vrbem illam vsque adeò coercebant, vt nullus præterquam Danubii pateret aditus: quæ si seruare potuisset, vt insequens liber ostendet, iam de Sinderouia, quæ nostris adhuc ceruicibus imminet, omnino fuisset actum. Hoc anno Turci superato Istro, Valachiam malis auspiciis incursarunt. nam ab hostibus primò defatigati, deinde circumuenti, ad internecionem cæsi sunt: & cum paulo pòst inferiorem Mysiam inuasissent, insigni clade sternuntur. *Capha.* Mutata deinde fortuna, cū maxima classe Capham adorti, in Taurica Chersoneso sitam, quæ sub Genuensium ditione tenebatur, feliciter occuparunt. Nec memorabile quidem illud orthodoxæ fidei miraculum, quod eodem anno Tridenti acciderat, sine piaculo præteriri potest. *Iudæorum Tridentinorum facinus. S. Simon.* Iudæi furtim infantem quendam, cui Simoni nomen erat, octauo Kalend. Aprilis, qui dies Dominicæ passionis erat, rapuisse dicuntur: & mox in eo omnia sacrosancti cruciatus mysteria ritè operati, crudeliter interfecisse. Sed patefacto diuinitùs diro scelere, variis illi suppliciis affecti, meritas deinde pœnas luerunt. corpusculo infantis tot cruciatibus affecto, ob ingentia quæ quotidie miracula edebātur, dicata basilica, & ipse inter Deos relatus est.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER IV.

1476. QVAM bene cum Turcis cæterisq; hostibus superiore anno actum fuerit, ex his quæ scripsimus, facile intelligi potest. Insequenti verò, qui septuagesimussextus vltra millesimum & quadringentesimum numeratur, longe variante fortuna, res Vngaricæ successere: quod plerique regalibus nuptiis, quarum tempus appropinquarat: nonnulli sæuis brumæ temporibus, quæ Turcorum cœpta fortunarunt, adscripsere. Cùm nuptiæ ad Bratislauiam prius in castris honorificentissimè per præconem publicatæ fuissent, celebritas in hunc annum, qui tertius ex eo publicationis tempore agebatur, edicto regis trāslata fuerat. Ad duos ingentes apparatus hoc anno Matthias animum aduertit: alterum belli, celebrandarum nuptiarum alterum. Atq; ne remissius quidem in hunc, quam illum intendit, dum in quaque re maximam virium animique præstantiam ostentare conatur. Magnam in Danubio classem molitur, qua cum secundo amne descendat, machinas varias multiplicesque parat, item commeatus, militem & arma: non ignarus, quantum molis adoriretur, & quo cum sit hoste pugnandum. Quin & amplissimas crates, abiegnis trabibus instar turrium oneratas, Istro demiserat, quæ vallo, momentaneisque castellis, item septis, fabricisque bellicis vsui esse solent. Nec præteribat quidem circumspectum principem, extremo prælio in ea expeditione cum Turco pugnaturum. Sciebat enim, Turcum pro retinenda Sinderouia, quæ Thraciæ propugnaculum est, nihil prorsus omissurum, delectum insuper magnum habuerat, & amplissima vndique conciuerat auxilia. Ad nuptias verò, quæ insequente bruma celebrandæ erant, non modo vniuersos regni proceres, sed finitimos quoque regulos, ac principes inuitarat: quæ ad conuiuia spectaculaque pertinebant, insano sumptu, copiaque pararat. *Nuptiarum apparatus.* Regiæ apparatum, abaci præstantiam, & diuitiarum ostentationem supra Persicum luxum, & plusquam opus esset, affectatè curauit. Hæc autem duo quæ potentissimo cuique principi grauissima fuissent

fuissent, pecuniarum copia leuarat, quas partim è regni vectigalibus, partim è statis Italorum stipendiis nuper acceperat. Idibus Februarii hoc anno Ioannes Alemãnus archiepiscopus Strigoniensis aut ab Imperatore seductus, aut regis metu, in cuius suspicionem inciderat, corrasa supellectili, ac multo auri pondere, in Austriam ad Cæsarem effugit, ibique Saltzburgensi archiepiscopatu à Cæsare donatus est, quod multum omnibus admirationis attulit. Addiderat igitur animum inter tantos conatus, victoria recens, quæ Augustis idibus intercesserat: & faustus rumor, qui cæsos ad Danubii ripam in superiore Mysia Turcos ad internecionem attulerat. Rem ita gestam audiuimus. Cum Emericus Nisor, & Cepli Ianos præfecturam Albægræcæ, quam Belgradum nunc dicunt, fortè gererent, ab exploratoribus acceperunt, Alibegum cum quatuor milibus equitum expeditissimorum traiecto Danubio, ad Themeswariensem vsque agrum omnia late incursare, ferro ignique sæuissime grassari, multum quoq; hominum adducere: & ni prospiciatur, Transistrianam regionem perbreui ad extremam solitudinem redacturum. Re cognita, Lupo Mysiæ Despoti, item Nagh Alberto, & Nagh Ambrosio, qui Themeswarum cum validissimo præsidio tenebant, præterea Iaxith Demetrio, Francisco Aristio, viro fortissimo, & tribus Dociis, Petro, Emerico & Ladislao, generosis vexillationum præfectis, cõtinuo nunciarunt, vt cum equitatu quisque suo expeditissimo conuenirent, quando Turci cuncta late popularentur. Admonuerunt etiam cataphractorum equitum præfectos, qui vltra Tibiscum æstiuabant, Michaelem Pechey, Sebastianum Abreæ, & Ianum Adamsi, ac Marcum denique cum Ladislais Heneyum, vt superato repente Tibisco descenderent, nec Rempub. Turcorum incursu periclitari paterentur. Cuncti sic edocti, mandata faciunt, & in calamitosum hostem sine cunctatione arma capiunt. Dum iter faciunt, socia iungunt agmina, & indies Turcum inquirunt: postquam Emericus, & Ceplianus inferioris oræ præfectos commonefecerunt, sine cunctatione cum equitatu ex Alba profecti, Danubium transmittunt, seque cum Despota, cæterisque coniungunt. Dies tres Turcos insequuntur: per exploratores tandem intelligunt, eos adesse prope. Ad montem, ingruente nocte peruenerunt, ad cuius radices, ne quem ab hoste impetum paterentur, conglomerati subsedere. immissis speculatoribus, quid hostes agant, & moliantur, exquirunt: contra illi clandestinos supra montem exploratores emiserant, qui è iugo montis, quid Vngari subsidentes tota nocte agerent, obseruarunt, & paucos esse rati, inter se confertos, ante lucem in Turcorum castra rediere, ac dixere: Christianos, qui insequerentur, esse paucos, & eos nulla ex parte formidandos. Quare Alibegus animatus, illucescente die cum hoste congredi statuit. Vngari, qui sub monte inquietam noctem exegerant, & pars in equis, cæteri stantes, frenaque tenentes hostem expectarant, vbi illuxit, ne ingentem impune prædam agere Turcum paterentur, manum cõserere statuunt. Paulo ante lucem, quadrato agmine iter ineunt, & in solis exortu in hostium conspectu fuere. Turci in montem consederant: ac prospectis hostibus, se ad pugnam accingunt, Alibegus, Scenderbegusque, frater, duas extemplo alas è monte obtendit, ibique præsidium collocat: à tergo in recondita valle prædam condiderat: Pannonesque idem faciunt: duo vexillationum cornua producunt, & ea quidem amplissima: ne vero ab hostibus amplecti possent, in medio cataphractos equites statuunt: istis equites quinquaginta proponunt, qui prælium incant. Petrus Doci in dextro cornu primum impetum Turcorũ fortiter excepit: nec segnius quidem Franciscus, qui in sinistro pugnabat: Illud tamen vterque nitebatur, vt reiectos in medium hostes à lateribus amplecterentur. Atrox vtrinque prælium committitur, & multi in primo congressu cecidere. Sed Turci cum se à lateribus circumuentos intellexere, mox animo consternati, pars in cataphractorũ manus incidere: alii, vt vitæ consulerent, vertere terga, & ad Istri ripam cursum flexere. Instant à tergo isti, alios in fuga, multos in ripa cædunt, cæteros in amnem impellunt: ii partim vndis obruti, partim conscensis nauiculis, in alteram ripam aufugere: nonnulli nauali bello exercitati,

Danubium tranarunt. Alibegus, qui è Sinderouia classem acciuerat, illico inclinata acie, ad ripam properauit, breuiq; cymba sibi salutem inuenit. Scenderbegus in fuga interceptus, obtrũcatur: cæteri, qui remanserant, in acie trucidati. Captiui, qui in valle recõditi fuerant, audita Turcorum cæde, prosiliunt, & eorum castra populantur, ac miseri æquam fortiti sunt fortunam: quippe qui, cum paulo ante liberos, cõiuges & fortunas cum libertate amisissent, nunc cumulatius omnia recuperarunt: imo plerique perpetuo ditati sunt. nulla fuit mulier, puerve, quin vnum equum insideret, alterum præda onustum dextera traheret. Post hæc plausus liberatorum, liberantiumq; tantus vtrinq; editus, & tã vehemens oborta congratulatio, vt præ gaudio lachrymarũ profluuium emitterent. Turci non modo castris exuti, sed ad internecionem cæsi sunt. Prælium hoc ad Pózazin oppidum gestum est, in vlteriore Danubii regione, quod triginta milibus passuum sub Sinderouia situm est. Eodem etiam loco Michaelem Syllagi profligatum, & cum Georgio Labathani captum esse audiuimus. diuerso tamen vtrumque fato, quando alter Turci sæuitia Constantinopoli publice à lictore obtruncatus est: cum præfecto Halæ repensus est alter, quemadmodũ supra scripsimus. E captiuis ducenti & quinquaginta ad regem ducti: allata quoque vexilla quinque. E Turcorum spoliis haud parum dono datum: præsertim falcati gladii, multo auro gemmisq; culti: item fluitantes vestes, Persarum more: pilea solido auro cõtexta, & tympana cum fistulis multa, quibus equi volucres adurgentius concitantur. Hæc quinque fere mensibus ante nuptias gesta sunt. Recenti victoria regis animus nimis accreuerat: quæ latè diffusa, omnium Christianæ Reipub. principum corda mira lætitia sane compleuit. Amplificatur hinc viri gloria, ac is ad maiora indies facinora laudis amore suscitatur. Postquam enim trinis Sinderouiam castris, quæ circùm erexerat, obsedit: iam de capienda ciuitate cogitabat. Obstabant consiliis nuptiæ, quæ imminebant, & maxima cœpta inhibebant. Statuerat iam coactis virib. vniuersis, eo descendere, & Turcici imperii propugnaculũ expugnare. sed id facilius hyeme quam æstate sperabat, cum ob difficile Turcorum auxilium: tum quia ex glacie stante Danubio, ea facilius capi posset. Accedit sæuitia frigoris, quam præ vino & crapula multo facilius Vngarus, quam Turcus abstemius & hydropodes perpeti solet. Dum hinc rei difficultatem, hinc breuitatem temporis æquo examine pensitat, ab inito consilio deterretur, nihilo tamen minus incepta prosequitur. Habito delectu, copias cogit, non solum quæ alias meruerunt: sed eas quoq; dare nomina iubet, quæ fortasse nũquam arma sumpsere. Ne belli quidem solicitudo nuptiarum curam intercepit. Dominicum enim, clarissimum basilicæ Albensis antistitem, virum ingenti probitate, & faustissimo aspectu, nec parua etiam eloquentia præditum, ad Cæsarem cæterosque Germaniæ principes oratorem mittit, qui eos suo nomine ad nuptiarum celebrationem inuitet. Missi quoque aliorsum alii. Dum ingentem igitur molitur apparatũ, à Ioanne Varadiensi antistite, cæterisque legatis, qui ducendæ Beatricis reginæ gratia Neapolim in Italia concesserant, edocetur: ipsos cum faustissima sponsa, iam Neapoli mouisse, honestissimum Italorum procerum equitatum cum ea venire: illorum principem & parentis & moderatoris loco sponsæ datum, Adriæ ducem: esse virum maxima grauitate ac sanctitate præstantem, ad Sipontum tres longas naues cõscendisse, Adriaticum se sinum lustraturos: inuisuros Ferrariam, Herculis illustris. ducis & Leonoræ sororis gratia: neq; Venetam vrbem, opibus & ciuium grauitate citra inuidiam omnibus iure terrarum ciuitatibus anteferendam, tacite præterituros. Mox per Forum Iulium, Istriam & Carnos, in Pannonias descensuros. Hæc nuptiarum expectatio, non parum ab intento belli studio regis animum remisisse fertur: deferbuere conatus, & affectatæ vxoris desiderio generosi impetus retepuere. incendebat viriles animos atque admodum molliebat, constantissima, frequensque Beatricis fama, quã singulari forma, venustate faustissima, incomparabili pudicitia, nobilitate rara, item extemporalitate orationis, & expeditissima pronunciatione præstantẽ, ex omnium ore perceperat. Accede-

Beatrix regina.

Beatrich virtutes.

Ronfinii liber de Pudicitia coniugali, & editus à S. ..b.

Accedebat virtutum muliebrium copia, etiam supra quam sexus ille pateretur: quibus accensus, in amorem se coniecerat. Qualis ista fuerit, quicunque noscere studet, librum quem de Virginitate ac matronali pudicitia edidimus, perlegat: totam ibi intus & in cute noscere licebit. Ducendæ Beatricis gratia rex proceres decem miserat, qui singulari pompa & apparatu per Italiam iter facerent. Ex his nemo fuit, qui in vrbe quaque nobilissima multiplices abacorũ gradus non explicuerit, gemmatis poculis, & aureis argenteisq; vasis oneratos. Varadiensis antistes legationis princeps, qui apud regem præ magnificentia, fide, eloquentia, consilio, & ingenii dexteritate, inter primos semper habitus: & ab Vrbinate duce honorificentissimo exceptus hospitio, in mensa salinum exposuit, quod principem etiam ditissimum in admirationem adduxit. Id monti erat impositum, à latere arbor creuerat salino prominens, quæ pomorum loco gemmis optimisque lapillis onusta, pro vmbra conspicuo nitore micabat. in monte latebræ affabre factæ, quæ gemmarias apothecas referebant. Item aureum prochyton, cui emissoriæ loco fistulæ draco prostabat anhelans: e conchyliis huic corpus erat, prominebatque arduo capite: ad pedes in spiras aureas caudam reuocabat: gemmata insuper ansa, tegmentum oris in fastigiatæ testudinis morem sexquipedale consurgebat: cætera ex auro omnia. Supra editissimam basim tripedalis moles excreuerat. Alii quoq; collegæ certatim suas opes ostentarunt. Omitto superbissimos habitus, excultam iuuentutem, & honestissimum equitatum: quæ omnia nostri temporis spectacula superarunt. Ii eundo redeundoq; non modo Neapoli, vt par erat, honorificentissimè excepti: sed Matthiæ gratia Christianæ reip. vindicis, vbiq; pro dignitate tractati sunt. Verum in his Veneti, Ferrarienfesque præstitere: quippe qui quanto plus opibus antecellunt, tanto magnificentius Vngariæ reginam excepere. Cum huic in occursum senatus Venetus cum vniuerso patriciorum ordine obnauigasset, eam congratulantibus patribus, ingenuisque matronis vsque adeo cunctis apposite ac eleganter respondisse, & in Senatu tam grauiter & ornate orasse memorant, vt supra sexum sapere prædicarent. hæc ante eius aduentũ, cum legati Matthiæ significassent, magis ac magis indies exoptatissimæ sponsæ ardore flagrabat, animumque non parum a bellorum curis abalienabat. Præter nuptiarum etiam impedimenta, Maumethes, vt Matthiam ab ineunte Sinderouiæ obsidione reuocaret, proxima hyeme Dalmatiam crebrius exercitum suum incursare iusserat: neq; fortasse, audito reginæ aduentu, se ingentem prædam facturum esse sperabat: nec deerat quidem sæua vlciscendi libido, quando acceptam nuper ad Danubium cladem æquo animo ferre non poterat. Hæc igitur Dalmatiæ incursatio, quæ ingentem sociis calamitatẽ inferre iam cœperat, & vehemens nuptiarum cura, ab ingenti expugnandæ Sinderouiæ cupiditate illius animũ plane diuerterat. Nondum regina Venetum sinum legerat, cum Turci Croatiæ finitimi, Maumethis imperio Dalmatiã inuadunt, mira pernicitate prouinciam peruagati, pagos & oppidula viminea, infirmaque succendunt, populãtur omnia: pecora, homines, fortunasq; passim abigunt: reluctantes obtruncant, & in ætatem imbecillem ac inutilem valde desæuiunt: incendunt vbique templa, deorũ simulachra parietibus illidunt, confringuntq;: sacerdotes ante aras trucidãt: sacras ædes virginum stupris, matronarumq; raptib. incestãt. Quin & vulgo bestiarum more vtrumq; sexum ineunt, abutunturq;, diuina & humana miscẽt, veluti religonis ac rationis expertes. At vbi satis superq; sæuitum esse sensere, cum multa præda se in extremum Illyricum & Macedoniam recepere. Regina, cum Carnorum montes superare cœpisset, incursum Turcorum & prouinciæ calamitatem statim audiuit. Cunctatius iter facere cœpit, & in re quaque grauissima legatorum consilia obseruare: in plerisq; subsistere ciuitatibus. neque iter quotidie vllum inibant, ni superiore die immissis exploratoribus, se tuto progredi posse intellexissent: quin & instructũ præmisere agmen, quo Turcorũ pericula declinarent. At postquã in mediterraneam Dalmatiæ regionem sensim desidentem paulo post descendere, quam Turci dudum incursauerant, incendiorum populationumq;

Salinum mirabile.

Venetorum pompa.

vestigia crebra spectarunt: sæpe in his locis pernoctarunt, vbi Turci castra posuerant: quin & vbique iacentia cæsorum corpora nondum contabefacta repererunt. Nec mediocris quidem commiseratio hinc omnes incessit, & prouinciam Turcorum rapinis obnoxiam admodum miserabantur. Iter etiam ad Drauum vsque cum ingēti trepidatione factum: quamuis traiecto Drauo, aliquanto minus trepidare cœpissent. Verum superato Drauo, haud aliter, atque omnia pericula superassent, cum Vngariam attigissent, indies noua pōtificum procerumque agmina congratulatum occurrebant. Per altas vbique niues iter factum, sæuitiamque hyemis hucusque commemorant. Rex cum vniuersa principum & nobilium multitudine ad Albam regalem venerat, vt ibi primum reginam exciperet, & (vt par erat) antequam coniugium patraretur, eam rite coronaret: Budæ nuptiarū celebritas, & consummatio fieret. Ex composito facta omnia. Cum ad octauum lapidem, vxorem appropinquasse nouit: cum singulari pompa, & honorificentissimo procerum equitatu, confestim occurrit. Excepit hilaris pro vtriusque dignitate virginem: & ad primum vsque lapidem strata rubro panno via, Beatricem in vrbem admisit. quod cum tanto populorum plausu, & tympanorum tubarumque sonitu factum est, vt aliquid supra humanas vires celebratissimæ festiuitatis spectatum fuisse credideris. Addebat plurimum læticiæ Pannonicæ, faustissimus & perquam hilaris Beatricis aspectus: cui speciosa frons, elata supercilia, saginata tempora, item erubescentes vtrinque malæ, cum oculorum hilaritate, nasi modestia, ac oris venustate, tantum raræ gratiæ comparabat, vt forma, habituque Venerem, Dianam pudicitia, & sapientia eloquentiaq; Palladē ex omni parte referret. Transacta coronatione, Budam idibus Decem-
1476. bris, anno Salutis septuagesimosexto supra millesimum & quadringentesimum à rege ducitur: qui virginis pulchritudine, ac ingenii dexteritate vsque adeo cœpit æstuare, vt nihil anhelantius appetere videretur. Ibi nuptiæ dies aliquot celebratæ, datum sæpius epulum, editaque varia spectaculorum genera: assiduo tamen equestre certamen, & multa in aditu sparsa missilia: contra vero innumera à singulis oppidis & ciuitatibus, item optimatibus ac regulis, Matthiæ, Beatricique oblata munera. Quinetiam à cæteris Christianæ Reip. potentatibus, preciosa sunt missa dona, quibus regale ærarium completum fuisse dicunt. Publicæ hilaritatis gratia, noxii omnes in carcere deprehensi, soluti sunt: crimina impunitate donata, vadimonia à prætore dilata, relaxata ad tempus debita: & ne creditores vllo modo sæuirent, menses aliquot leges promulgatæ. Stantibus quoq; nauibus, rex sæpe cum regina aurigauit, ne horam quidem absque ipsa esse potuit. Tota ferè Vngaria ad regalium nuptiarum celebritatem sanè conuenerat: quod cum Turcus aperte sensisset, tempus cōsilio suo nactus idoneum, quadraginta clàm hominum milia ex Europa mira celeritate coegit, & dum regem cum tota Pannonia nuptiis occupatū esse intelligit, extemplo tria castella, quæ ad Synderouiam Matthias erexerat, rigente bruma, circumuenit: cum sæuitia frigoris non modo fossæ aqua completæ, sed Danubius quoque constitisset, incenso vallo, mœnibusque ligneis, sine magno negotio imposita Pānonum præsidia oppugnauit. Illi desperata salute, deditionem fecere: & saluis corporibus & impedimentis ab hoste dimissi sunt. tormenta ęnea, cunctaque munitionum genera, item classis & armamentaria, in Turci potestatem deuenere. Castella mox diruta & incensa, ac solo æquata. Insuper, ne occasionem quidem tantam dirus hostis temere abire patitur. Cum stratum adhuc glacie Danubium conspicaretur, & Transsyluanos, Valachosque ad nuptias quoque confluxisse per exploratores intelligeret, cum expeditissimo triginta milium equitatu Daciam inuadit: & longe lateque vagatus, igni ferroque cuncta vastat: mox populata, incensaque prouincia, ex omni ætate, ac vtroq; sexu, quadraginta hominum milia hinc abegit: & antequam solueretur Ister, in Mysiam se recepit. Nuptiæ Decēbri mense celebratæ: & hæc ea hyeme detrimenta in Dalmatia, Mysia ac Dacia à Turco Christianis illata sunt: quæ regis, totiusque Pannoniæ mentē vsque adeò consternarunt, vt nihil tale posthac in Turcum audentius molitum fuisse repute-

reputetur. Intercesserat etiam ingens cum Friderico Imperatore indignatio, ac *Alemannicũ bellum.*
vetus odium, quod Matthiam à Turci bello nimium reuocauit. Nam post hæc
ad se tuendum potius, quam inuadendum Turcum, simultas ista mentem eius
intendit. Quin & sat pro magno negotio in posterum habuit, si incursiones illorum inhibere potuisset. quanquam verò sæpe Matthias dicere solebat, neminem
præter se Imperatoremque futurum, qui intimam belli causam nouerit, quod sibi cum Cæsare intercessit: nos tamen, quas alii opinantur, & quas à grauissimis
viris accepimus, eas in medium adducemus: quando non modo de dubiis, sed
de falsis quoque rebus plerique scripsere. Multas belli Alemannici causas Mat- *Eius causæ.*
thiam prætexuisse constat: quarum quæ potissima fuerit, ipse nouerit. Multi ini- 1
tium pro corona odium fuisse coniectant, quando Cæsar, qui ambitiose regnum
anhelarat, sex annos Matthiæ coronã abnegarat: ægerrimeq; tulerat, adolescentuli gratia se in regalibus Vngarorum comitiis passum esse repulsam: & quia regium diadema sibi creditum, sine magno auri pondere, sine maxima procerum
obligatione, & regni successione, reddere recusarat, atque Augustale demum
negocium venale fecerat: quare perpetuam auaritiæ notam Augusto inustam
esse censebat. Pacato regno, & legatis & clandestinis crebro internunciis precabatur, vt violentam illam obligationem, qua obstrictis proceribus Pannonici
sibi regni successionem asseruerat, quandoque solueret: neve tam violenter, &
imperiose cum Pannone ageret: commemorare pientissimi patris officium: &
cum filium adoptarit, orare, vt secum indulgentius ageret: item monere, vt euitaret infamiam, ne veluti circumscribendi pupilli gratia, insidiosam adoptionem
obiret. Contrà, obaudire semper ille, asserere id iure factum. Cum obstinatissimum in relaxanda obligatione deprehendisset, rex non parum commotus, illi
succensuisse: & non modo literis, verumetiam vulgo plerunque dixisse dicitur,
se illud ius, quod vi adactus inique Cæsari concesserat, æquo quandoque bello
vindicaturum, & quicquid aliena improbitate amiserat, in foro Martis recuperaturum. Deinde cum ex illegitimo concubitu scitum & elegantem puerum
nactus esset, multo grauius conditionem illam tolerauit: vt si forte liberis careret, haberet qui regno succederet. Aliud quoque causantur alii, & pro sua quis- 2
que opinione loquuntur. In acceptis à Matthia beneficiis, summam Imperatoris ingratitudinem arguunt, eamque Matthiæ stomachum adauxisse opinantur.
Georgium, aiunt, Boemiæ regem in Hussitarum hæresim coniectum, ac idcirco
summo pontificis anathemate mulctatum: Fridericum Imperatorem nihil hostile metuentem, iniquo bello lacessisse: misisse Victorinum filium cum maximo exercitu, incursasse Austriam, & grauia igni ferroque damna intulisse: Viennam demum vrbem nobilissimam, vbi tunc Cæsar agebat, obsidere ausum. Fridericum mox Vngariæ regem, quem semper filium appellabat, exorasse, vt præsentanea mitteret auxilia, ac ipsum hæreticorum obsidione liberaret. Matthiam
extemplo suis etiam sumptibus exercitum & auxilia coegisse, & in Viennensi agro præsto affuisse: hostes quamprimum eius aduentu soluisse obsidionem, & se
in Transdanubianam regionem recepisse. Matthiam adaucto Imperatoriis copiis exercitu, illos in Boemiæ vsque fines petiisse: neque vnquam fuisse desertum, donec aut Imperatori satisfacerent, aut collatis vtrinque signis, litem Marte dirimerent: Victorinum ad extrema redactum, cum Cæsare statim, inscio
Matthia, pacem iniuisse: pollicitum non solum legitimum in omne tempus obsequium, sed indemnem quoque præstiturum. Imperatorem composita pace,
clàm, ac illico suas copias è Matthiæ castris reuocasse, vt & inglorius rediret in
regnum, & nullam Imperatori opem attulisse videretur: atque omnis denique
labor, diligentia, cura, impensæque grauissimæ pro irritis haberentur. Superasse præterea ingratitudinem, quod aliorum nomine, immissis sæpe legionibus
regnum infestarit, & rapinis incendiisque finitima loca vastarit. Insuper non 3
multo post tempore in Boemico bello, cum non solum à catholicis rex Boemiæ foret electus, verumetiam Pauli summi pontificis authoritate pronunciatus & approbatus esset, ac regni processionem ritè iniuisset: Imperato-

ris obtrectatione non caruit. Nam post Georgii regis excessum, cum apud hæ-
reticos de futuro rege ageretur, Imperatorem memorant vehementissimam de-
disse operam, vt Casimiri regis filius, data Matthiæ repulsa, rex Boemiæ crearetur:
ac extremum intendisse studium, vt iis comparati iure sibi regni titulum a-
mitteret. Conceptus nanque liuor, Coruinas vires & imperium amplificari mi-
nime patiebatur: atque Polonicum hinc bellum in Bratislauia, veluti supra scri-
4 psimus, exortum fuisse dicunt. Quin & cum menses aliquot intercessissent, nul-
lis Matthiæ iniuriis prouocatus, Germanorum quasdam copias hostiliter Vnga-
riam inuadere permisit: & cum oraretur vt inhiberet, partim verba dedit, par-
5 tim dissimulauit: & nunc iusticiam, nunc inopiā virium causabatur. Multi pro-
missum ab eo in expeditione Boemica stipendium, quam hortante exoranteque
Imperatore susceperat, nedum iubente Rom. pontifice, potissimam Alemannici
belli causam fuisse reputarunt: cum Cæsar id nunquam exoluere voluisset. sex
& triginta aureûm nummûm milia id fuisse dicunt: sexaginta plerique supputa-
6 runt. Neque desunt, qui alia comminiscuntur in causa fuisse. Matthiam ferunt,
post duarum obitum vxorum, Imperatoris filiam pro coniuge postulasse: Cæsa-
rem, quasi hominis humilitatem aspernatum, non modo hunc recusasse gene-
rum, sed per contemptum, nescio quid insolentius respondisse: Matthiam hanc
repulsam ægerrime tolerasse, alio conuertisse animum, & Beatricem Aragoni-
7 am desponsasse. Inuenti quoque sunt, qui ad veteres inimicitias præinstitutas,
& autore Ciliæ comite diu retentas, rem istam referunt. Bellum addunt, à regni
initio ab Imperatore tam variis sæpe negotiis illatum. Sed cum diuersi diuersa
causentur, haudquaquam absurdum cuiquam videri debet, si plures vni eidem-
que rei causæ ascribantur. Quodcunque enim fieri potest, & perquam verisi-
8 mile est, à veritate non potest esse alienum. Reconditam complures demum
illam causam expromere non erubescunt, quæ in peregrinatione Cæsarea, se-
dente Paulo, intercessisse fertur: hanc licet affirmare non ausim, haud ab re ta-
men referendam esse duxi, vt ex pluribus coniecturis pro aliorum iudicio rei
veritas inueniatur. Cum Imperator igitur reuisendæ vrbis gratia in Italiam per-
egrè profectus esset, ibi à pontifice Paulo cum faustis honoribus exceptus, men-
ses tres moram traxit. In Austria procerem quendam præfecerat, magna autori-
tate, & potentia virum, cui Pamkhircher nomen erat. Hunc, interea dum Cæsar
abfuit, sicut exitus ostendit, aduersus imperatoriam Maiestatem noua esse moli-
tum, & cum septem & viginti proceribus Austriæ (haud inscio Matthia rege)
coniurasse ferunt: quem defensorem in nouitate delegerant. Augustalis vxor
coniurationis admonita, crebris tabellariis Cæsarem, nihil Romæ tale suspican-
tem, nouitatis & periculi admonet: oratque, vt quam ocyssimè possit, in prouin-
ciam redeat. At ille continuatis die noctuque itineribus, opinione celerius af-
fuit. Post reditum nihil studiosius egit, quam vt in coniuratos quæreretur. Illi
literis acciti, non veniunt: varias moræ causas commentantur, prætexuntque.
Cæsar tandem sub fide publica sex è coniurationis principibus Neapolim coe-
git, quos indicta causa, & violata præter dignitatem suam fide, clam in hortis
capite mulctauit. Rogatus ab his, antequam supplicium sumeret, cur datam fi-
dem læderet? respondit: Æquum & fas esse, perfidis & parricidis violare fi-
dem, & scelus pari arte punire. Matthiam omni suspicione in hac re liberandum
esse crediderim: quem quidem, veluti supra dictum est, si quid ipse in Impera-
torem moliri voluisset, nunquam profecto occasionem illam prætermisisset:
cum sibi aduersus Draculam agenti, Viennenses obsessum in arce Cæsarem, &
ad extremam redactum inediam, vna cum vrbe dedere voluêre: & instantissi-
mè, vt conditionem & imperium acciperet, efflagitarunt. Vt autem res ordine
referatur: Non multo post sumptum de his supplicium, Cæsar veluti officii ad-
monens, Matthiam ad visendum patrem Viennam inuitauit. Obtemperauit piæ
voluntati Matthias, & cum honestissimo paucis pòst diebus equitatu Viennæ
affuit. Recipitur à patre, vt par erat, honorificè: & dies aliquot in equestri cer-
tamine, variisque spectaculis & choreis teruntur. Intempesta interim no-
cte à

ête à ciue Matthias admonetur, vt dicto citius Imperatoris euitet insidias: sciatque,
se non ad officium, sed capitale iudicium accersitum esse: & ni cauerit, omnino
iaciturum. Rex tristi quamprimùm nuncio consternatus, cum duobus intimis,
quos habebat, amicis rem communicat: Czobor alter, alter Nicolaus
Banffii dictus erat. Vterque fugæ pernicitate quærendam salutem esse censet: in
non credendo multum periculi instare dicit: & pro tutanda salute, multa quoque
temerè credenda, vt in portu nauigetur. Quare Vienna se extemplo subripiunt:
quam primam in Danubio offendêre cymbã, conscendunt: secundo clam
amne Pisonium deuenere. nunquam tamen posthac se Imperatori credidisse di-
citur: & hinc, vt omnium fert opinio, veterum inimicitiarum cuncta vlcera re- 9
crudescere visa sunt. Neque deerant quorundam nobilium & regulorum factiones,
qui in finibus oppida, vicos & prædia possiderent: atque variantem fortunam
sequuti, dum hinc & hinc se gratificari student, vtrinq; odia adaugerent.
Aliqui Matthiæ subditi recalcitrabant, Augusti viribus freti: plerique sub Imperatoria
ditione siti, si quid patiebantur, ingrati auxilio regis vlciscebantur. Hinc
nouæ quotidie belli causæ obortæ sunt. Item, si quid inter hos proceres contro-
uersiæ noscebatur, ad factiones confestim publicas referebant. Præter ea quæ 10
diximus, accedebat ingens dissimilitudo morum, & ingenitum æternumq; Vngari
& Alemanni odium. Matthias enim suapte natura liberalis & magnificus,
laudis plus æquo cupidus, & appetentissimus honoris: cui summa animi magnitudo,
& promptus ad pericula, præclaraque facinora semper inerat animus:
contra Fridericus Imperator non modo parcus & frugi, sed auarus: & plus pecuniarum,
quam honoris appetens, ad magna Christianæ reipubl. commoda,
vel sua vel aliena culpa, animum nunquam extulit. Ille bellicosus, & impiger
laboris, & inediæ tolerantissimus: hic ocii & quietis amator, quin & plus æquo
negligens, desidiosus & tardus. Ille clarissimorum principum æmulator semper
cum antiquorum laude certauit: hic inuidus quandoque habitus, nobilia aliorum
facinora intercepit, in pace bellum, in bello pacem optare solitus fuit, &
nullam in vtroque constantiam retinere. Illi liberum ingenium, Mars apertus,
animus ad pacem bellumque perfacilis: huic arte, consilio, caliditate, & pro iudicio
cuncta suo gerere placuit, & nihil consiliis amicorum tribuere, demum ad
vtrumque difficilis. Illius vita lautissima, apparatus Persicus, & vsurpata ex vino
animi relaxatio, neque humanarum inimicus voluptatum: huius cultus modicus,
continentissimus fuit animus, inimicus crapularum, quin & semper abstemius,
hydropotesque perpetuus, solitudinis & contemplationis amator. Illum sales,
ioci, & amicorum consuetudo nimis oblectauit: hunc vita recondita, seuera,
tristis, & à suorum consuetudine admodum aliena. Rex deniq; præ ingenii probitate
facile cuncta remittere, omnia quidem absumere, vt è regno nihil imminuat,
plus honorem quam pecuniam amare: præterea lætus, hilaris & iucundus,
ac ad omnia promptus. Imperator pertinacia omnia perpeti, & iacturam parui
facere, aduersarium obstinatione defatigare, malle omnia perdere quam nummum
ex arca promere, pecuniis potius quam sociis parcere, sperare cunctando
instaurari omnia, & à rigiditate solitudineque sua non recedere. Par vtrique religio,
par quoque superstitio astronomorum, mathematicarumque vanitatum:
quibus ambo sese nimis obnoxios non diffitebantur. Sed Cæsar in sacris multo
magis assiduus, ac diuinæ nimis deditus contemplationi. Vtinam in his quæ
scripsimus, mentiri fas esset: quando, si hos morum similitudo conciliasset, nunquam
Australe bellum, graue quidem & perpetuum, tot vtrinque calamitates
& incendia peperisset: nunquam etiam tantum sanguinis hausisset. Quis igitur
reputarit, inter tam diuersos variosque mores, veteres ingenitasque discordias
& suscitata bella facile posse componi? Hæc igitur omnia, quemadmodum
supra scripsimus, ad indicendum Friderico bellum, Matthiam impulere.
Item, si & illud addiderimus, nemini fortasse videatur absurdum: Nimis 11
appetens gloriæ Matthias erat, inter duos orbis Imperatores se situm esse conspicabatur.
Cum Turco diu felicissime pugnarat, compararat multum hinc sibi

Matthiæ & Friderici Imp. diuersi mores.

nominis, cum eo multum proficere non poſſe cernebat: quando is terra mariq; plurimum poterat: nunc iniuriarum mole grauatus, fortaſſe non inuitus ad alterum Imperatorem arma conuertit, quo cum ſe, quum iſte minus virium haberet, multo plus proficere poſſe intelligebat. neque latebat eum, quantum ſibi laudis ac nominis inueniret, ſi cum vtroque Cæſare glorioſe pugnaſſet. Augebat huiuſce belli libidinem, Auſtriæ pulchritudo, opulentiſſimarũ ſuperbarumque frequentia ciuitatum, quam deliciarum domum, & humanarũ voluptatum officinam eſſe ſenſerat. Viennenſes illecebræ nondum mente exciderãt, à quibus ſe quandoque victum feruentiore iam ętate eſſe nouerat. Ruſticitatem Vngariæ, ciuitatum inopia laborantis, parta bello Auſtria facile reſarciri poſſe intelligebat. id quod etſi potiſſime bellum hoc excitaſſe non dixerim, inhibere tamen nequiuiſſe affirmarim. Matthias igitur his omnibus commotus, ſuſcipiendum, poſt exactas nuptias, bellum primo tempore eſſe cẽſuit: quamuis, vt declinaret, quæ potuit, omnia tentauit. Sæpe legatis, ſæpiſſime literis Cæſarẽ commonefecerat: obſecraratq;, vt bellum & iniurias inhiberet: & quando pater eſt, filii regnum infeſtare deſineret, à pientiſſimi parentis officio, non deſineret. Sin priſtina obſtinatione perrexerit, ſe armis iniurias omnes vlturum. Nil tandem legatis, nec literis ipſe profecerat. Dabãtur bona verba, quæ cum rebus haudquaquam conſentire videbantur. Ad poſtremum, rex de bello Alemannico retulit ad ſenatum. Variæ in vtranque partem pronunciatæ ſunt ſententiæ: inter primarios Stephanus Bathor, vir maximæ nobilitatis, authoritatis ſummæ, & ſpectatæ virtutis, ſapientiæq;, rogatus a rege ſententiam dicere, licet inuitus, tandem ita diſſeruit. Silentium hodierno die, patres, mihi indixeram, ne qua re inuictiſſimi principis noſtri voluntatem fortaſſe læderem: cuius animum amplificandi regni, & comparandæ immortalitatis gratia, belli cupidiſſimum eſſe nouimus. Sed cum dicendi libertatem, præ modeſtia & probitate ſua, ſenatui nunquã abrogauit, meque ſententiam dicere iuſſit: ingenuè, quod de repub. ſentio, dicam: & cum regalis veniæ præfatione, de regni vtilitate diſputabo. Quicunq; pacem habere poteſt, cur bellum graue, prophanum & æternum quęrat, haud facile dixerim: quando declinanda ſunt bella potius, quam prouocanda. Alemannorum iniurias diu paſſi ſumus, & quandoque grauiter vlti: nũc amicos, nunc diſſimulatos hoſtes habuimus: inter infirmam pacem, & breue bellum tempus traduximus. Quid eſt cur poſthac pari arte, veluti antea, perpeti nequeamus? Cũ Turcis, cum hæreticis iure bella geſſimus: quia ius diuinum & humanum, item ipſa neceſſitas adegit: ne cum prophana impiaque gente conſentire videremur: æquiſſimum fere ſemper cum his nobis Martem habuimus, quando pro aris & focis, pro diis, & Chriſtiana repub. pugnabamus. nunc, ſi cum Alemannis bellum iniuerimus, qua cum gente dicite, dicite, inquam, patres conſcripti: nempe cum vicinis & Chriſtianis optimis dimicabimus, quos antiqua vicinitas, quæ cognationis eſſe loco ſolet, & ipſa religio, catholicaque fides, ſat nobis cõciliaſſe debet. Nouis, inquies, iniuriis quotidie nos afficiunt, nouas indies Vngaris inſidias intendunt, nouos quoque dolos excudunt: ſat erit, pro arbitratu noſtro par pari referre: nunc propulſare iniurias, nunc vlciſci, beneficio quandoq; hoſtem vincere, non vtile. Si vicinorum errata pati non poſſumus, quonam pacto externorum tolerabimus? nec minus quidem laudis promeretur ille, qui pati ſciet, quàm, qui vlciſci. multa toleranda ſunt, ſimulanda & diſſimulanda quoque multa: non parum quidem fructus affert, adhibita in loco patientia. Supputemus iniurias, connumeremus & commoda, nos quoque illis quandoque fuimus iniurii: grauiores fortaſſe intercedũt regiæ Maieſtati cum Imperatore cauſæ: quæ cum nos lateant, æquam proferre non poſſumus in ſuſcipiendo bello ſententiam. Illud ſat nobis compertum habeamus, nil ab ea temere fieri poſſe, in manu eius pax & bellum. nos eius ductum, auſpiciaque ſectabimur. Si autem forte cum Noricis aut Auſtralibus certandum eſt, quis animum pro Chriſto aſſiduè militantem, in Chriſti gregem obuertere poterit? Si fratres omnes in Chriſto ſumus, quis fraterno cruore manus fœdare auſit? Non Alemannicum, ſed fraternum

Auſtriæ laus.

Stephani Bathoris oratio.

num erit hoc bellum. Quot proceres, quot ciues, quot nobiles ſunt vtrinque, ſic mutuis affinitatibus neceſſitudinibusque coniuncti, vt inito bello, inteſtinum Martem exercere cogantur? quæ ciuitas nobis eſt, quam Alemannica natio non compleuerit? non inſtitutis artibuſque politicis excoluerit, non domibus, & ſuperbis ædificiis exornarit? nullum oppidum, nullus pagus eſt, quem Alemānus non incolat. Vtinam potius falsò quàm verò id poſſem dicere, Vngariam eiectis Alemannis nihil eſſe futuram. Eſto belli cauſa iuſtiſſima, vtilis & neceſſaria: Num, quibus cum nobis agendum ſit, conſiderare debemus? Cum Romano Imperatore res erit, qui plus Auguſtali authoritate, quam nos viribus, poteſt: cum Germania, omnium gentium profectò fœcundiſſima, magiſtra belli, & diuerſarum artium parente: quam per tot annos populus Romanus etiam multo ſanguine vix domitare potuit. Vbi Cæſar, vbi Auguſtus adhuc à Quintilio Varo gemebundus cæſas ad internecionem legiones repetit? cum Auſtralibus, quibus immenſæ opes, indomita ſuperbia, ingenium varium, & fallax, auidum nouitatis, & aſſiduo bello exercitatum: præterea in muniendis protegendiſque oppidis vſque adeo edoctum, vt nihil ſine magna cæde, vi capi poſſit. Accedit frequentia ciuitatum, & caſtellorum natura, & quauis arte munitiſſimorum, vbi ne paſſus quidem ſine cruore parari poteſt. Quis Hamburgum? quis Viennam? quis Neapolim Auguſtam expugnarit? nempe nemo, niſi qui gentis ſuæ intempeſtiuum dirumque ſepulchrum parare perrexerit. Eſto, profligemus Cæſarem, & Auſtria potiamur: quid tamen fecimus? æternum Martis ludum edemus: bellum de bello feremus: decies in die fuſus Cæſar, decies magnos exercitus reparabit. Hydra, mihi credite, Herculis eſt Auſtria: cæſo vno capite, ſeptena reſurgent. finitimos etiam nobis vndique irritabit. Lupum auribus tenere difficile: quin etiam ſi illa nobis hodie ſine negotio deditionem fecerit, & ſeſe in noſtram ditionem aſſeruerit: profectò pro retinenda quotannis multo plus pecuniarum & ſanguinis erogabimus, quam etiam quadrupla eius annua vectigalia patiantur. Si totidem ſumptus, quot paranda illa poſtulat, in Turcos effuderimus, quod iuſtum & fas eſt, imo quod pientiſſimum: nimirum totam triennio Europam à prophani hoſtis manibus vindicabimus. Inſuper & illud mihi nunc ſuccurrit, quod reuerentiam prohibet: quamuis libertas animi, & principis indulgentia patiatur. Quid igitur faciam? dicamne, quod futurum auguror? Dicam, inquam, rex inclyte, dicam, & bona tua venia. Si Auſtria potieris, quando nihil virtuti fortunæque Coruinæ obſtare poteſt: mihi crede, raro, heu nimis rarò te tua videbit Vngaria, ea tanquam vidua deſeretur, & frequentabitur Auſtria, hæc exhaurietur, & illa ditabitur: vectigalia noſtra vorax abſumet Auſtria. Vtinam me vanum audiatis augurem, noſtrum dominum, ac regem Auſtrales eripient. Quas ob res Alemannis bellum indicendum eſſe non cenſeo, cum propter ea quæ diximus: tum, ne apud Chriſtianos potentatus Vngari, catholicæ fidei, æterni vindices, infames habeantur. Nolite quæſo calamitoſum & æternale bellum nunc inire, ac intempeſtiuum iuuentuti veſtræ parare ſepulchrum. Ego de me hoc habeo polliceri, nunquam aduerſus optimos Chriſtianos arma ſumpturum. Animam creatori Deo debeo, Matthiæ corpus. ſi in Alemannos caſtra moueritis, ad Turcos me conuertam: & meorum exemplo, ibi pro Deo, pro Matthia, pro me denique ipſo, haud incommode animam effundam. Cum Bathori iſta dixiſſet, omnes pontificum animos in ſe conuertit: & ex his nemo fuit, qui pedibus in eius ſententiam non ierit. Contrà proceres belli cupidiſſimi, & laudis ac gloriæ ſectatores, magna ex parte aliter ſentiebant: illos otium, publicaq; charitas, hos bellum, & Martis emolumenta trahebant. Excitabantur etiam regis appetitu, quem indice vultu ad hoc bellum, veluti quodam fato, tractum eſſe intelligebant. Cum de Stephani ſententia per ſubſellia muſſitaretur: Paulus Chiniſius à rege iuſſus dicere ſententiam, hæc verba fecit. Superuacaneum eſt, patres conſcripti, non ſolum de ſuſcipiendo bello, verumetiam de quaque re grauiſſima ante Maieſtatem regiam proferre ſententiã. latent enim nos multæ cauſæ, quas illa tantum nouit: & explorata ſatis eſt ſapien-

Auſtria, Lernaa hydra.

Pauli Chiniſii oratio.

tia,altitudoq; consilii,nobis potius silentium quam orationem indicit: diuā eius prudentiam,probitatem, & fortunam diu experti nouimus. Clementia principis libere nos loqui iubet: sed ista libertas nihil eius consilio adiicit, supra humani vires ipse sapit ingenii. Ego tamen,quando parendum est,dicam quod sentio:& hanc senatoria militari libertate communiam. Cum (proceres)nunc veteres Cæsaris iniurias, sacræ coronæ redemptionem, obligationem illam infaustam, imo iugum, præterea abnegata regi stipendia, quotidianasque insidias & incursus mecum reputo, equidem nullo modo ab ineundo bello mētem reuocare possum. si,vti Bathor apposite, diserteq; locutus est, hoc honeste bellū declinare possemus, ocium potius, quam formidolosum hoc negotium optarem. Sed vsque adeo necessitate vrgemur, vt nostros fortasse nisi nostri dissimiles fieri patiamur, nullo id iure euitare possimus. Diuina Cæsar insignia nostrorum regum, præter æquum & fas, venalia fecit. Quinetiam si tanti apud alios censerentur,iam diu in auctione, in foro Christianæ reipub. posuisset: Vtinam hoc Cæsareæ sat fuisset auaritiæ. Nos,& posteritatem nostram, per iniquam violentamque obligationem in seruitutem asseruit, ius alieni regni sibi vindicare non puduit. Nomen ditionis Vngariæ vsurpauit,qua non alio modo quam vmbratili Romanorum imperio potitur. Quinetiam,si in sua potestate iaceremus,sub hasta, mihi credite, veniremus. Omittantur ista,quando tolerari queunt: quis ab assiduis vltra insidiis se tueri poterit?malo quotidie dolo petimur. Nunc hunc,nunc illum, in nos hostem irritat. Sedula sub alieno nomine nobis infert incommoda, & quandoque impudentius regni fines inuadit, & vastat assidue: nunc subornatas copias immittit: querentibus legatis, bona tantum verba dantur. Quare non emplegmate,sed gladio recidēdus est iste morbus: nec amplius in nostram nostrorumq; perniciem alendus. Ioannis archiepiscopi Strigoniensis fugam non aduertitis? quid in nos quotidie Cæsar moliatur, non attenditis? illum sociis carere putatis? O nos cæcos, & imprudentes: in medio senatu hostem habebamus, imo principem senatus, ac regni primatem, & non intelleximus:Patiamur igitur hæc omnia, quousque ad vnum omnes Cæsarea arte ruamus. Proinde postquam aliquantisper à bellorum multitudine respirauimus, nullumq; bellum superest,nisi quod nobis cum Turco hæreditarium est, à quo non solum induciæ, sed pax quoque quotidie postulatur, suscipiēdam forti animo cum Friderico hanc expeditionem esse puto. Excutite quæso (proceres)iugum è ceruicibus: & obligationem illam inique olim initam, æquo Marte rescindite. vos,posterosque vestros, vobis vindicate: donec iniuriarum finem ille non fecerit,& ius illud non remiserit, quo nos obstrinxit, ne à bello vnquam supersedete:non obstabunt, mihi credite, munita oppida, Germanæ acies, & obstrepitantes æneis fabricis cohortes. Hostem longe maiorem etiam cum magna gloria passi sumus, & quotidie patimur: nouimus Australia olim robora, & fortunam nostri principis inuictissimi non ignoramus: Pannonicas vires quotidie periclitamur:non belli difficultas, nō longitudo deterret. Mihi certum est,domi forisque, siue fas siue nefas rex auspicetur, imperium suum vbique gentium forti animo sequi. Quanquam igitur me iniuriarum memoria ad hoc bellum hortatur:tamen omnia principis nostri sententiæ potestatique committenda esse iudico: siue pacē siue bellum mentis illa diuinitas auspicetur, eius, quæso ardentes ductum auspiciaque sectemur. Pauli sententia, maxima ex parte ab his laudata,qui belli studia plane sequuntur: sed quatenus rem ipsam iudicio regis committendam esse censuit,id omnes approbarunt. Archiepiscopi Ioannis facta mentio, qui cum vniuersis facultatibus aufugerat, & principatum apud regem obtinebat, in Cæsarem nimis animos omnium irritauit. A senatu demum regi supplicatū, sententiam diceret, Reipub. sibi commissæ consuleret, prouideretq; (vti semper antea fecerat) vt nihil detrimenti pateretur, sed potius accessio fieret. At ille: Testor,inquit, Deum hominumq; fidem, vestramque inprimis (antistites, commilitonesque mei) Matthiam vestrum a regni principio, quod beneficio vestro acceperam, nihil intensius diligentiusque curasse, quam

Matthiæ regis sententia

Impera-

Imperatorem, vestrum Imperium anhelantem, quocunque possem officio conciliare. Legationum frequentiam nouistis, intellectam principis auaritiam, vti sacram recuperaremus coronam, quam tot annos vobis abnegarat, multo sanè auro compleui. Ne sat quidem illud erat, me ad breue tempus interiturum ratus, vi regni successionem sibi vindicare voluit, ac inanem regni titulum vsurpauit: ne corona sacrosancta careremus, iniquam illam conditionem accipere imperiosa necessitas adegit. Dimitto vetera, aliaq; permulta. Vtinam etiam cum misera conditione quietè viuere licuisset. Me, vt nostis, adoptauit, frequentaui quandoque patris curiam inuitatus: & quacunque potui pietate reuerentiaque parentis Maiestatem ipse foui: quid in me officia quæque præstãtem moliri cœperit, ipse nouit. Ad Boemicum cum summo pontifice me bellum impulit: auxilia ampla, & vnius anni Australis prouinciæ vectigalia in belli adminiculum pollicitus, nihil expendit: in regis Boemici electione, & in re quaque vbi de dignitate nostra actum sit, quantũ profuerit, filioque fauerit, vtrique scimus. Quotidianas iniurias, ac iniquas regni vastationes vos ipsi spectatis. Nec legationes assiduæ, nec literæ, nec verba prosunt: nec adhibita Christianorum principum patrocinia, quæ ab hac ipsum impietate reuocarent, quicquam proficere potuere. Neque tam graues iniurias, ne dicam vitæ periculum, tam diu tolerassem, nisi impii notam filii reformidassem, & hæc in vestra detrimenta verterẽtur. Quanquam inuitus ad arma trahor: hoc tamen bellum, mihi credite, declinare non possum. Vos autem estote bono animo, ac inprimis iusticiæ vestræ, deinde fidei, diligentiæ, fortunæque nostræ bene confidite. Quid archiepiscopi fuga portendat, quem tot honoribus exornaui, ac loco fratris habui, considerate. illa conscientia rerum bene gestarum, & præstita vbiq; patri pietatis officia bene sperare iubent. Proinde bellum æquis mecum numinibus audacter accipite, commilitones: hic spectatam fidem & virtutem ostendite. Id hodie vobis Matthias obstinate pollicetur, & affirmat, se non modo vlturum iniurias, & damna repensurum: sed iniquam quoque conditionem illam obligationis, æquissimo Marte rescissurum: aut si id non dabitur, vectigales vobis Cæsaris prouincias omnino facturum. Inuicti principis oratione confirmati omnium animi: ad belli sese studia penitus intendunt. Indicitur delectus, & è proceribus quisque primo tempore cum suis copiis expeditus esse iubetur. si quos belli grauitas fortasse deterruit, regis tamen virtus fortunaque confirmauit: in opulentam pulchramque Austriam arma omnes parant. Verum prius quam Austriam adoriamur, de situ eius haud ab re aliquid referendum esse duximus. Cum Rethi, Vindelici ac Pannones intra Danubium olim cõtinerentur: nunc istorum loco Bauari, Australes & Vngari successere. sed non citeriorem solum, verumetiam vlteriorem Danubii oram occupauere. Defluente namq; Danubio, Septentrionalis plagæ parente, Bauari Vindelicorum loco vltra citraque fluuium accolunt, mox Australes & Vngari: deinde Mysiorum loco, Rasciani, Bulgarique: Austria inter cęteras prouincias multo formosissima, à Noricis hinc montibus consurgit, & alta progrediens, Danubio prominet: mox in Pãnoniam paulatim ipsa descedit. vltra Danubium, pręter paucos montes, in vndantia plana diffunditur: ab occasu Bauariam, ab exortu solis Vngariam habet. Citerior Stiria, vlterior Morauia clauditur. amœnis vtrinque fluuiis, & vicorum oppidorumq; frequentia plus hominum opinione conspicua. Hinc Neapolis, & Vienna: illinc Egnburgum, Rhetia, & Laua. Danubium Cremsum, Claustrumburgum, Cornuburgum, Viẽna, Hamburgumque accolunt: & tot vtrinque pagi comitantur, vt cunctis facile regionibus anteferas. Hic ædificiorum plus æquo superbia, copia pomorum, & frumenti: & tanta boni vini exuberantia, vt superiorum inferiorumque partium sitim expleat. Hinc rusticitas omnis est exacta: quando pagani quoq; vrbanam vitam & luxum seruant. Artes hic omnes florentissimas spectare licet, inprimisq; negotiatoriam, quam mulieres multo frequentius viris exercent. Ingenia vtriusq; sexus domi forisque mirabilia, & vsque adeo industria, vt victum facile parent, partis quoq; cum voluptate fruãtur: vrbanæ mulieres plus æquo negotiosæ, sine

Austriæ situs.

rubore fora pileatæ frequentant: superbè incedunt, & tacitam à viris reuerentiam exposcunt: domestica forensiaq; negotia curant: nihil præter crapulam, & luxum, ac Reipub. curam viris relinquunt. Reliqua virilitatis officia obeunt, voluptatibus non parum indulgent: rebus cæteris dominari, præterquam libidini, gaudent: in cæteris decorum seruant. Laboriosa plebis vita est: & quicquid profestis partum est diebus, id festo totum absumitur. gulæ nimis indulget, vinoque plus æquo est obnoxia, arti tamen cuique vsque adeo intenta, vt nullum artis opus exoptes, quod non facile inuenias. Hic etiam opulentorum multitudo ciuium, & præsertim mercatorum frequentia, magna nobilitatis, item procerum, regulorumq; copia: qui Australes comites creati, oppidis & ciuitatibus potiuntur. Fastus horum ingens, quibus grauis & togatus est habitus, vita lautissima, & ingenitis voluptatibus intenta. Multi ex his belli studiis dediti, haud parum valent: cum volunt, domi militiæq; præpollent. Cæterum ingenium his varium & inconstans: at vsu belli vsque adeo exercitatum, vt ad munienda protegendaq; oppida nullum genus hominum edoctius inueniatur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER V.

1477. *Matthiæ regum in Austriam expeditio.*

ATTHIAS primo tẽpore comparatis exercitibus, cæterisq; rebus quæ bello vsui esse solent: anno Salutis septuagesimoseptimo supra millesimũ, & quadringẽtesimum, priusquam castra moueat, astra consulit, ac expeditionis captat auspicia: nihil inconsultis vnquam sideribus egisse visus est: diuinam hinc voluntatem, faustamque horam elicere nitebatur. Vt cœpta quæq; grauissima bene succederẽt, nihil vnquam nisi consultis patribus, legibusve, & astronomis, adoriri placuit, ne vi ac temere quicquam auderet: quin apud aras omnes rem diuinam fecit, vt numinum æquanimitate potiretur. Postquam omnia sibi tuta fore sensit, adaucto iam vere, comite Beatrice, ex Buda castra mouit. Duplex tum ardor eum incesserat: alter legitimę Veneris, ac Martis alter. Ne Mithridati quidem Hypsicrateam, quæ nunquam eum in bello deseruit: neque Pompeio in ciuili perturbatione Corneliam tam gratam fuisse legimus, quam hanc Matthiæ vidimus. Primis enim annis nullam noctem sine Beatrice transegit, at id ne ab re quidem: venustas namque formæ, dexteritas ingenii cum apposita elocutione coniuncta, ipsum (mihi crede) Socratem in amoris æstum coniecisset. Sed ne laboriosæ hæc militiæ incommoda pateretur, in proxima quaq; castris ciuitate, castelloque quiescere solebat. Antequam Iaurinum peruenisset, Imperatori præmisso nuncio bellum indixit. Indicendi belli formula hæc fuit. Cum, Cæsar, præter æquum & fas initam toties nobiscum pacem solueris, & icta sæpe fœdera violaueris, nullaq; promissa præstiteris: quin & malo sæpissime dolo læsa concordia nostrum agrum, pagos & oppida hostiliter inuaseris: nos Matthias rex Vngariæ, cæteriq; pontifices, reguli, optimatesque, iustum tibi bellum indicimus: & IESVM CHRISTVM opt. max. diuam genitricem, peculiare Vngariæ numen, cæterosq; Deos patrios, violatæ iusticiæ, ac læsæ pacis, & inexplebilis auaritiæ vindices precamur, vt propius victoria nostra arma respiciant: vires legionum obfirment: & vltoribus iniuriarum, ac violatæ quietis, & fidei assertoribus debitam insignemque victoriam tribuant. Proinde aut Cæsaream mentem ad resipiscentiam reuocent: aut susceptæ nobis iustè vota, auspiciaque fortunent. Neq; Cæsar bellum sibi propediem indictũ iri nesciebat. ipse quoque delectum magnum in Noricis & Vindelicis habuerat, ciuitates & oppida cuncta validissimis præsidiis ac omni munitionum genere obfirmarat, copias quoq; disposuerat. Regem multi proceres sequebantur: in primis verò Stephanus Scepusiensis Comes, vir spectatissimæ semper fidei & virtutis, qui ex cataphractis equitib. mille, ex velitibus quingẽtos secum adduxerat. Item Paulus Chinisius cum expeditissimo equitatu, Nicolaus Banffi, Zelena, Iaxith,

Indicendi belli formula.

Petrus Emericusq; Dochii, vexillationum præfecti: Lupus quoque Despotes, indomiti quidem roboris & constantiæ, quem regi semper fidelissimum fuisse memorant. Præterea Drach Bertoldus, miræ fortitudinis & audaciæ, qui à regis latere nunquam discedebat. Nec Laurentius, dux impiger, & à paterna virtute nequaquam degenerans, cum honestissimo inferioris oræ comitatu aberat, à rege filii loco semper habitus, ne passum quidē ab eo recedebat. Præterea cætera nobilium ac procerũ multitudo, quorũ referre nomina foret ociosum. Castra vbique triplicia posita. hîc Boemi, illic Vngari, isthic Ratiani metabantur. Boemi equites cataphracti omnes, aut hippoballistæ: Vngari, in grauem, & expeditum equitatum æque diuisi: Ratiani vexillationibus tantum vtebantur. Peditum quoque non medioeris ex omni gente numerus, grauis & leuis armaturæ, vix decem hominum milia fuisse creduntur. Per Iauriensem igitur agrum in Austriam contendit. Cum eius finibus appropinquasset, primo insultu Trauterstorphum oppidum, cui validissimum à Cęsare præsidium fuerat impositum, ac suapte natura munitissimum, adoritur. Primo impetu, cum immissi a rege milites intra propugnacula prosiluissent, magnam ab oppidanis stragem accepere: multi in ea pugna fortissimi viri cecidere. oppidum tandem non minus vi, quam astu expugnatum, in ditionem primum regis peruenit. Haud procul hinc ad Peterstorphum castra mouit, quod ad secundum Viennæ lapidem appropinquat. Hoc sine negotio in ditionem accepit. Nam cum oppidani se tueri diffiderent, deditionem in tanta trepidatione continuo fecere. Cum hîc XVI. Kalen. Augusti castra posuissent, Ratiani cum expeditis pernicibusq; equis mox citeriorem Austriam, facta potestate, incursarunt: cum licentiam plus quam hostilem vsurpassent, cuncta diripiunt, incendunt pagos, in omnem ætatem, ac vtrunque sexum æque desæuiunt. Cædunt, quicunque occurrunt, & cruore magis quam captiuitate gestiunt: eo plus se lucri facere arbitrantur, quo maiore cæde grassantur: ferro & igni cuncta vastant, templa diripiunt: & humanitatis expertes, diuina & humana iuxta miscent. Tantus hic longe lateq; terror prouinciales incessit, vt circumstantia quæq; oppida deditionem vltro offerrent. Cum ad Peterstorphum castra forent, quis obsessam Viennam negare potuisset? Agrum velites vsque adeò infestum cædibus plane reddiderant, vt ex vrbe nemo prodiret: quin & suburbana ita solicita fuere, vt assiduas excubias haberent. Cum ingens omnes pauor inuasisset, vno die quatuordecim oppida, quæ in Viennensi agro sita vrbē in coronæ speciem circumstant, vltrò sese regi dedidere. Quicquid Neapolim, Viennamq; interiacet, in amœnissimam planiciem effusum, & in pomarii similitudinem virenti vicorum oppidorumq; frequentia consitum, deriuatisque passim fluminibus irriguum, id omne vno die in Matthiæ potestatem peruenit. Et hæc facta deditio, ita Viennensibus commeatus inhibuit, vt ad extremam famē perbreui redactura videretur: item Imp. animum vsque adeo cōsternauit, vt ne mediocris quidem non declinati belli pœnitentia subiret. Viennam tamen, & Neapolim, vi, arteq; omni retinere conatur. Vienna inter pulcherrimas barbarorum vrbes, licet complures magnitudine præstent, iure numerari potest. Danubium accolit, in cuius ripa diffunditur in orbis speciē, vt vrbi magis blandiatur amnis, insulam è conspectu facit, in hortorũ vsum, qui fructiferis consiti arboribus, grauissimorum ciuium animos relaxant, & lasciuiētem ad cœnas & choreas iuuentutem excipiunt. Mœnia duo passuum milia complectuntur, intus & extra aggere obfirmata: ne crepitantium tormentorum obtutui sint obnoxia, perpetuo coronantur ambulacro, & in coronæ speciem superbarum turrium frequentia excoluntur: quarum aliquæ è quadrato lapide & quadrangulares, nonnullæ lateritio rotundæ consurgunt: quibus crateatæ insunt fenestræ, ferreæque, atq; ferrea quoque ostia. Fouea obducuntur pedum altitudine trigentorum: latitudine vero ea, qua sagittæ ictus elideretur. Ad caput in ima fossa tantum aquæ scaturit, vt cum libuerit, & vsus tulerit, hac muro ad emissarium retenta, perbreui tota fossa compleatur. Supra portas vrbis quadratæ turres consurgunt, vt impetum quemque maximum facile excipiant. Suburbia circum maxima & ambitiosa

Ratianorũ sæuitia.

Viennæ obsidio.

Viennæ descriptio.

effunduntur: vrbem haud aliter, ac arcem regiamve cōplectuntur, & cum vrbana pulchritudine certant. Vrbs autem intus, cum adieris, nō vrbs, sed regia videtur, ob elaboratissimam structuram tota conspicua: hospitibus tota blanditur, *AEdes.* & certatim quæq; domus ædificiorū superbia spectatoribus magis placere contendit, remoratur eos, neq; pulchritudine sua progredi patitur. procerum cuncta dixeris esse palatia. Quæq; domus anticū habet, & posticum: laxa intus subdiualia, cum finitimorum prominentia montium nimis algeat. Triclinia lautissima habent, abiegna contabulatione vestita: structaq; in angulo fornace, pro æstiuariis vtuntur. Fenestræ omnes vitreæ, & ad inhibenda furta ferreis cratibus munitæ: cætera domus in caldarias cellas, & cubicula diuisa, quæ inquilinis & hospitibus locantur: subdiualia, apothecæ negotiatoriæ circumstant, cum vrbs tota sit pensilis, infra soli planiciem subterranei fornices, vinariæque cellæ magna laxitate conspicuæ. In fenestris ac specularibus tantus cultus & luxuria, vt antiquorum sumptus adæquare videatur. has auibus complent oscinibus, garrulisque: vt cum vrbem inambulaueris, per sonoras amœnasque syluas spaciari *Templa.* videare. fora, vici, compita cuncta placent. Templa spectare licet, insano sumptu facta: inprimis diui Stephani basilicam, ac diuæ Genitricis ædem, vbi nihil est artis, quin spectatorem admiratione conficiat. Turris est, vnde nō modo totam vrbem, sed vniuersum agrum, & citeriorem Austriam prospectare licet. Octogona est, & expyramidali specie desinit in pomum, vbi tot deorum imagines, tot excisos summa arte lapides cernere est, vt nihil dixeris in orbe spectabilius. Sacerdotum collegia, gymnasia philosophantium, sanctimonialium clau- *Collegia.* stra, præstantiam vrbis adaugent. Si Scotorum collegium cum æde lustraueris, si quædam principum palatia inuiseris, Romanam ad peregrinos superbiā traiecisse reputaueris. Hic Scaligerorum, Carrariorumq; domos, gentilitia insignia recognoscere poteris: qui Paduæ, Veronæ, Vicentiæque, ac in Cisalpina Gallia late regnarunt. Hic multorum quoq; nobilium monumenta comperimus, quorum posteritas Friderici Ænobarbi cæterorumq; Imp. ductu & auspiciis in Ita- *Ciuium copia.* lia militauit, ibique oppidis ac pagis magnifice donata remansit. Cum ante bellum census haberetur; quinquaginta hominū milia numerata sunt: præter pueros & infantes. in ludis literariis, septem sæpe studiosorum milia recensita. Præter consulatum, ex decem & octo virorum numero constantem, duo sunt magi- *Magistratus.* stratus: Prętor vrbanus qui ius populo dicit, & Magister ciuium nominatur: atque Quæstor capitalium, qui criminibus præest inquirendis, & Iudex appellatur. Pręter hos nulli sunt, nisi qui venalis vini vectigalia exigūt. Cauponam domi facere, nulli vitio datur: quin & ille præpotens & patricius habetur, qui eam domi semper retinere potest: quando ager est in bibula & frequenti gente, vini feracissimus. Quare tanta diebus festis hic ebriorum fit copia, vt nulla sine rixa homicidioq; celebritas agatur. Item diebus festis non solum noctu, sed interdiu, *Olim id fuit fortasse.* tuto iter facere Bacchus inhibet. Quicquid negotiosis diebus plebs ipsa parat, Bacchanales absumunt feriæ. Cum vino incalescunt, nunc inter aulicos & artifices, nunc inter Academicos & plebeios, nunc inter rusticos & vrbanos Mars oboritur: & cum atrox & cæca pugna conseratur, sæpe plus æquo, temulentus ille desæuit: non est Magistratus potentia, quæ rixas inhibeat. Tanta est in vrbe gentium varietas, vt pauci vel in vicinia se norint. Rara familiarum antiquitas: mercatorum hic magna copia, quorum diuites senio confecti, puellas sibi coniungunt: has perbreui factas iam viduas, familiares mox sibi despondent. Viris ius est legandi vxoribus, vxores etiam viris pro arbitratu dotem, caducaque bona legant. Accommodata pignora, si quid lucrifaciunt, non recusant: neque vsuræ loco reputant. Furta apud furem deprehensa, Quæstori cedunt capitalium. Immania hic supplicia expenduntur. Quicunque igni mulctandi sunt, viui pyræ imponuntur, ac sensim suburuntur. Quicquid paratur, aut gulæ, aut ædificiis, aut vestitui indulgetur, mulieres æque ac viri negotiantur, & citra pudorem fora frequentant. Viennensis ager, vinetis & pomariis totus est consitus. Villæ circùm amœnissimæ, vbi elaboratissima spectantur ædificia: neque

auia-

auiaria, piscinæ, cæteraque viuaria desunt. montium appendices, vicorum castellorumque frequentia viatores omnes admodum oblectant. Cùm Viennensem Neapolitanumque agrum attigeris, in planiciem longè lateq; diffusum, hûc omnibus lætis & amœnis regionibus tractum, sine controuersia facile anteferas. si qua hic quies & tutum ocium inueniri posset, potius Austriam, quam Italiam optares. Verùm tempestate nostra semper nunc Boemico, nunc Pannonico bello fluctuauit. Post, vbi rex Podom, Peterstorphum, Trautostorphum, Liectestan, Medlingum, S. Margaritam, Schuandorphum, cæteraque finitima castella cepit, vrbem arctius obsessurus, nihil sine religionis obseruantia aggredi voluit: inprimisq; Viennensium numina placanda esse censuit. D. Stephano, ac Leopoldo, cæterisque diis patriis maiorem cultum, & magnificentiora his templa, (si forte obstinatæ vrbis exitium intercideret, quod Deus auertat) ipse vouet: si deditionem illa fecerit, magnos diis hominibusq; adauctus pollicetur. Mox cum quinque milibus equitum castris egressus, intempesta nocte Claustrumburgum adoritur, expugnatque. Oppidum est ad secundum lapidem supra Viennam, quod Danubio prominet, & diui Leopoldi basilica sepulchroque clarum est. vbi sacrum regularium monachorum est collegium, ædificiorum amplitudine & tricliniorum cubiculorumque præstantia spectabile: ibi subdiuale est insano sumptu factum, & specularia sacris historiis inscripta: item fœcundissima scientiarum omnium Bibliotheca, vbi multa ex Italicis vrbibus erepta volumina spectantur, quæ antiquitatis autoritate permagni æstimantur. Ad magnam aram tabula est ænea, à tergo candelabrum Salomonis, vtrumque arte maxima elaboratum: ænei sunt templi postes, & basilica è quadrato lapide constructa. subiacent horti lætis arboribus consiti, oblongaque piscina: vbi lupos, carposque saginant, ac cætera tale genus. Suburbium per montis dorsum effunditur, & Danubio dominatur. Huius anticipatio non ab re facta, quando fluuium hic claudere decernit, ne commeatus ab Imp. Viennensibus deuehi possint. Clandestino deinde itinere, cum equitatu, relicto ibi præsidio, Viennam rediit: & traiecto mox amne, pontem vrbis adoritur occupatq;, ne quid ex vlteriore Austria cibariorum haberent. Ad pontem ligneum vtrinque castellum erexit, impositoque præsidio tormentis æneis, ac omni munitione compleuit. Duos ponti Tetauros præfecit, bellicæ artis sane peritissimos, qui fratres erant, & Boemicis parentibus geniti, ne alter facile alterum hostili impetu perire pateretur. ii commeatus omnes inhibebant, obseruabant noctu Danubium, ac ne quid breui etiam cymba inferretur, dispositis vtrinque vigiliis attendebant: quin & socios quandoque lucri cupiditate aliquid inferre ausos, grauissimè mulctabant. Cum obstructos sibi aditus ciues esse sensissent, animo consternari, futuram famem reformidare, sibi liberisque timere, ne vitam inedia finiant: ad Imp. clandestinos mittere nuncios, & imminẽtium periculorum admonere: demum orare, vt obsessis continuo subueniatur. Vrbem, si fame prematur, in officio retinere non posse: quin & plerosque de deditione cogitare. Imperator, qui copias per ciuitates, & oppida diuiserat, vt longo bello Pannonicas vires eneruaret, exercitum mittere non poterat, qui obsidionem solueret, collatisque signis cum rege congrederetur. Spes bona dabatur: promittebantur auxilia, quæ indies affutura dicebantur: interim aut nulla, aut exigua submittebantur. Nonnulli ferebant, id dedita industria à Friderico fieri: nec Viennenses in angustias redigi ægrè pati, vt eam illi famem paterentur, quam obsessum olim in arce Cæsarem pati coegere. Suspicabantur & aliqui ex composito bellum Australe geri, vt rebellantium ciuiũ procerumque superbia, haud iniussu patris, à Matthia filio reprimeretur. Verum id non facile rectè sentientibus persuaderi potest. Cum in tanto victoriæ successu rex cunctandum esse minimè iudicaret, ad Cornuburgum castra mota, in vlteriore Danubii ripa situm, quod è cõspectu Claustrũburgum intuetur. oppidũ est in plano locatũ, elegantibus præditũ ædificiis, optimis mœnibus, & alta fossa valloq; munitum. Id decimo obsidionis die capitur, cũ tormentorum impetum tolerare non posset. Rex opulentissimo potitus oppido, præsidiũ imponit. Quarto

Pons Viennæ capitur.

Tetauri.

Cornuburgum.

Tulna. deinde die, ad Tulnam castra posita: ciuitas est Danubii accola, quinque ac viginti milibus passuum à Vienna remota. Rex in Cornuburgo remansit: regina ad Pisonium, non sine magna aulicorum turba, subsederat. Militem ergo graui eam impetu vexare iubet. quæ magno terrore perculsa, aliarum exemplo, septimo quo ventum est die, in regis potestatem peruenit. Tulnæ deditio, finitimis quoque animos ademit. Arridente adhuc fortuna, Stephanus Bator, qui inuitus ad hoc bellum accesserat, Paulus Kinisius, & Zelena, præfecti equitum, nihil vltra cunctandum esse rati, Chremesum, & Stainū obsident: quæ in vlteriore Danubii ripa sunt, vix vnius interuallo stadii seiuncta. quod non temerè ab his bel-

Chremesum. licæ artis autoribus factum est: ne è superiori parte Chremesum commeatus & auxilia posset accipere. vrbs enim est non parui quidem, quando opibus ac pulchris ædibus illa floret. Paulus, ac cæteri vexillationum præfecti, expeditos equites finitimos latè infestare iubet: at illi longe discurrentes, tumultu & terrore omnia complent, obuios aut obtruncant, aut captiuos ducunt, incendunt pagos, & circumfusam regionem diripiunt, vastantque. Diri belli rumor per Germaniam repente diffunditur: Cæsaris omnes auaritiam, morositatem & pertinaciam incusant: execrantur negligentiam, & pleriq; id haud inuito ipso fieri criminantur. Germanici potentatus Imperii nihil prospiciunt, partim quia Imp. iniussu nihil audebant: partim quia à rege prius edocti, bellum id iure geri nouerant. indolebant igitur, & sociorum damna commiserabantur. Interim Imp. à Lintzio oppido hostiles incursus, & incendia prospectabat, Chremesiensium tandem periculo, & commiseratione victus, quos nimis amabat, Viennensiumque obsidione commotus, quos ad Pannonem deficere æquo animo pati non poterat, non

Legati ab Imperatore pro pace missi. ingentem comparauit exercitum, non principum Germanorum acciuit auxilia: sed legatos quamprimum in Regia castra misit, qui cum hoste de pace agerent. Si à principio pecuniis non pepercisset, si tantum parasset exercitum, qui obsidionem vrbium inhibere potuisset: ne tantam quidem is Imperii iacturam, neque tot calamitates & incendia florentissima illa prouincia subiisset. Cum legati Cæsaris in regia castra venissent, à præfectis pro dignitate sunt excepti. Insequenti die cùm colloquium postulassent, ex officio datum: de pace mox agere cœpere: detestari bella, & inter patrem & filium perquam iniquum, ac summum esse nefas, hæc intercessisse. A Batore, ac Paulo repente responsum, ad bellum se, non ad pacem esse missos: nullam esse sibi componendi belli potestatem. regem ad Cornuburgum resedisse, eo esse concedendum: ac ne quid à militari insolentia detrimenti ex inconsideratione patiantur, se satis honestum equitatum daturos esse pollicentur. Dirempto colloquio, & accepto comitatu, ad Matthiam properant. Rex iam à suis delegatorum aduentu, clàm superiore nocte fuerat admonitus. Cum ciuitati appropinquare per exploratores accepisset, vniuersum fere pontificum procerumque ordinem, vt honorifice eos exciperet, obuiam misit: ipse quoque è solio aduenientibus occurrit, ac vt legationem Cæs. omni officio honestaret, ex ordine omnes amplexatus est. Ast vbi omnes consedere, Orato-

Legatorum pro pace oratio. rum princeps ita profatur: Legati equidem & Cæsaris, & tui patris indulgentissimi, sumus, rex inclite, quos non tam ad mitigandam iracūdiam, quam recognoscendam pietatem, ad te misit: illiusque rei nos in primis admonuit, vt vtrum vti hostis, an vti parentis Oratores admitteremur, diligentissimè obseruaremus. Nunc autem, cum ex hoc aditu ingenitam tibi pietatem & clementiam nulla arte dissimulari posse intelligamus: nos, vt Augustalem filium, non vt hostem Imperii Rom. nunc alloquemur. Conqueritur, Matthia, pater ille tuus, cur tam hostiliter secum agas. hostiliter dixi? imò, vt sic bona tua venia loquar, immaniter, vicorum incendia, vastationes agrorum, captiuorum ac pecorum abactiones: nequaquam ista demiratur. Patitur hæc ipsa furiosi Martis licentia. sed templa diripere, rapere virgines, tot cædibus & incendiis sæuire, pueros illidere parietibus, ac nihil diuini humanique iuris retinere: hanc facinorum insolentiam pater attonitus, execratur. Quod etsi à te mandari non credit: tamen hæc omnia, te nesciente, à nobis vix credentibus, sua rusticorum multitudo, gens tibi vicina,

accom-

accommoda, Christiana & officiosa patitur. Quid illa meruit infelix? quid commisit? quid misera ausit? Nobiscum haud secus ac cum Turcis agitur, Matthia, vindex Christiani nominis, & fidei propugnator. Non equidem Turci sumus, non inhumani, non immanes. politicis artibus ac negociatoriis studiis cũcta lustramus: inculta excolimus: atque si Alemannis careret Vngaria, vt vestra pace dixerim, aut deserta, aut inculta inhospitabilisq; foret. Apud principem loquimur, cui nunquam veritas & dicendi libertas infensa fuit. Cæsar Deorum hominumque fidem plane testatur, quo bellum iure sit indictum, adhuc se ignorare. Multas vtrinque iniurias inter subditos intercessisse nouit: sed nullarũ se authorem affirmare: si quid suorum audacia patratum est, id se inscio factum esse: se quoque ingenuè fateri, suorum quandoque recalcitrantium audaciam coercere haudquaquam potuisse: multos contrà iniuriarum postulari, qui vltores potius quam contumeliosi reuera dici possent. Suis plus quisque quam alienis credit, & suorũ quandoque charitas æquitatem inuertit. si mutuarũ commemoratio iniuriarum fieret, iam æquum vtrinq; constaret examen. Satis superq; ab vtrisq; lusum esset, ne tantum quidẽ pœnarum errata nostra postulassent. Esto, vastationis & incendii rei simus. nos tamen plus pœnarũ expendimus, quam fortasse debemus: nisi capitalium more, pro definito sæpe scelere æternum exitium subire cogamur. Verum quis inter finitimos, qui mutua consuetudine fruuntur, quotidianas lites admiretur? longissimo tantum interuallo seiuncti, non litigant. Inter vicinos modo de incertis finibus, modo de vectigalibus, & promiscua iuris ditione certatur. Ille plus sapit, & probitate præpollet, qui officio indulgẽtiq; tolerãtia, vicinũ sibi cõciliat: excelsioris quidẽ animi esse duco, magis proximum queq; beneficiis, quã armis vincere: alterũ cõsummatę probitatis, temerarię fortunæ alterũ est officiũ. Romani, Coruine, è quorũ gente te oriundũ omnes vno ore fatemur, magis hac arte, quã armis imperiũ propagarunt: quia potius quid se deceret, quã quid externorũ iniuriæ mererẽtur, animũ aduertebant. Non minus pietate, quã viribus, vtranq; Pannoniã Messala Coruinus olim, tuus atauus (mihi crede) superauit. Patiatur tua Maiestas, rex inuictissime, non tam Martis aliquando, quã pietatis, à paternis Oratoribus admoneri: quãdo nec plus ille quidẽ, quã hæc affert, cui tantopere studes. Immortalitatis recentia & grauissima, quæ nuper accepimus, dãna, nos iniurias referre coegerũt. Sed quis inter patrẽ & filium graue quid intercidere posse dixerit? nisi ab humanitate vterq;, præ diro quodã furore fuerit destitutus? Quicquid pater in filiũ fecerit, haud ab re fecisse reputatur: quicquid filius deliquerit, ex nimia indulgentia, confidentiave facit: quę inter vtrunq; temere quandoq; intercedunt iniuriæ, nimię charitatis deliramenta vocantur. Quanquam Imp. te hostem & audiuerit & senserit: tu tamen cum an hostem an patrẽ pientissimũ appellare debeas, hinc intellige. In tanto belli furore ac vesania, captis tot vrbibus & castellis, incensis tot vicis, tot etiã hominibus in captiuitatẽ abductis, occupata deniq; magna patrimonii sui parte: non sociorũ is auxilia conuocauit, non fœcundã bellicosamq; Germaniã in te concitauit: non suorũ cohortes, auxiliaresque Imperii Romani copias, quas gratuitò habere potest, educi iussit, nõ suas etiã vires effudit: vix tumultuariã breuemq; peditum manum coegit, quam per oppidorum præsidia distribueret, vt aliquantisper filii sæuitiam coerceret: non hostis, non Cæsaris sunt apparatus isti. Proinde indulgentissimi parentis patientiam, Matthia, nunc tecum recognosce. Si quam in Cæsarem, & in Australem gentem iram concepisti, iam iam compesce, rex inuictissime: ac veluti cæteros armis & virtute, ita nunc clmentia & probitate vince. Cæsaream mansuetudinem & benignitatẽ æmulare, nec fortitudinis magis quam misericordiæ laudem assequare. Quantam gloriæ iacturam ex isto bello feceris, facilius coniici quam dici potest. Quid summum pontificem, quid senatum Apostolicum, quid totam Italiam, quid vniuersas Christianæ reip. ciuitates de te locuturas existimas? Cum à te Rom. Imperatorem, & cum duo sint gladii, alterum immani bello premi nouerint? Filii quoque adoptati nomen, multo plus grauitatem facinoris exaggerabit. En iste Christianæ fidei propugnator &

vindex, qui Christianorum principem, & humanarum rerum moderatorem, furore plus quam humano persequitur. Proinde, rex inclyte, resipisce, hac te infamia exue, qui perpetuæ studes immortalitati. Quid æquum & fas sit recognosce Matthiæ: qui plus quam cæteri principes, iam sapere soles. Pro illatis iniuriis sat erat vnam alteramve ciuitatem in tuam ditionem asserere, non omnia miscere: non tibi animum inducere, pro modicis erroribus licere tibi omnia occupare, diuina & humana confundere. Delicto non debet esse grauior pœna. Memento te mortalem, ac principem non ad exitium, sed gentium salutem esse natum: & non ad tyrannidem, futilemque gloriam, sed ad salutarem gubernationem, veramque felicitatem esse genitum. Neque communium incommodorum ratio prætermittenda est. Maiora (quis ignorat?) nos detrimenta patimur, neque vos tamen multum hic lucri facere arbitramur. Hinc Vngaria exhauritur, hinc incenditur Austria. Demum, quid feceris, & quid regno vtilitatis attuleris, exitus ipse docebit. Inuitis nemo diu imperauit: nil violentum naturæ iure perdurabit vnquam, sic sumptus eluduntur, & operæ: sic cruor hinc & hinc effunditur: sic pœnitentia mordax in animos frustra deseuit. Reputa quandoque tecum fortunæ varietatem, cui nemo sapiens nimis credendum esse censuit. & quis eius insidias & pericula te melius considerare possit, inuenio neminem. Meditare, quemadmodum ante regnum, & post tecum quandoque illa fecerit: & aliorum quoque vires pensita. Paterna tibi animum tolerantia augere nō debet: nec, quod pietati & patientiæ adscribendum est, id imbecillitati, negligentiæ, ac animi exiguitati tribuendum. Passus est huc vsque Cæsar, finitimos vobis iniurios, & sibi parum obtemperantes, à te haud secus ac à filio castigari: tu quoque patere, Matthia benignissime, ne cæterorum innocētiam offendas, ab hoc bello paterna voce reuocari. Cæsar huc vsque veri patris vel indulgentissimi compleuit officium: tu probi filii decorum obserua. Ille vt Cæsar, vt pater, vt tutor adhuc tuus, de te optime meritus, deponere arma iubet: cæterum hortatur, orat & obtestatur, quando satis superque sæuitum est: tu contrà, vti filius, paterna iussa capesse: ac exoratus precibus, vltrò cede. Nullam tibi gloriam id bellum affert, quando facile est vincere non repugnantem. paternus id amor, pietasque inhibet, neque vllo modo patitur cum gnato certare: mauult pati, quam paternum nomen exuere: mauult ex pietate quam viribus prædicari: in externos, non in filium Rom. imperii vires asseruat. quod quanti momenti sit, tu quoque, Matthia prudentissime, non ignoras: non armis, sed paterna patientia tuam iracundiam Cæsar vincendam esse duxit. Quinetiam & in hanc Germania suspicionem incidit, cum ipse tibi non repugnet, id ex composito bellum geri. Quare Cæsareo, paternoque nomine te monemus, hortamur, precamurque, vt arma deponas, iniurias omnes hostiles inhibeas, ad salutarem pacem animum intendas, & concordia perpetuaque quiete nobiscum agas: & quando repensæ sunt vtrinq; iam iniuriæ, secretiore colloquio de componenda pace disceptemus. Cum hæc dixissent, ne parum quidem Vngarorum animi à belli studiis alienari occœpere. Collegæ quoque adiecere multa, & vt partis vtriusq; saluti consuleretur, regem obsecrarunt. Rex tandem ab Australibus legatis exoratus, breuiter ista respondit. Testor Deûm hominumque fidem, faustissimi Oratores, me nunquā sponte in vos arma sumpsisse. A grauissimarum multitudine iniuriarum circumuentus, vobis bellum indixi. Quantum in me fuit, expeditionem istam prorogaui, ne in parentem optimum, impii more filii, sæuire reputarer, & hanc demum infamiam declinarem. Inuitus demum (mihi credite: & vestram in hac re conscientiam testor) præ assiduarum magnitudine contumeliarum, & non præstita promissorum obligatione, me in arma conieci: ne ex tolerantia nimia intolerabilem perniciosumque contemptum subirem. Remedia cuncta tentaui, nulla profuere. postremo recidendum gladio morbum esse censui. Belli causas, iniuriasque omnes hic ritè referendas esse non existimo: ne infausta commemoratione dextera pacis auspicia interturbentur. Absurdum est, cum de pace agitur, de belli causis accuratissime disputare. refricantur per iniuriarum memoriam sæpe

Matthiæ regis responsio.

sæpe vulnera, & remolliti dudum animi recrudescunt. De belli crudelitate quod dicitis, nihil patratū est. In cibaria, res & pecora, viuēdi causa, per vicos aliquantisper sæuitum. Iustum bellum indiximus, atq; gessimus multo modestius: imo ne par pari referrent, inhibuimus, vt paternam vbique Maiestatem obseruare videremur. Illæsam honestatem & pudicitiam vbiq; esse iussimus. Verum quæ audiuntur, quam ea quæ cernuntur, multo maiora plerunque reputantur. Cum nunc pacem à vobis postulari videam, & me ad concordiam pater animum intendere iubeat: quantum in me est, dabo operam, vt vestræ inseruiam volūtati, vt paterno paream imperio: potius armis, quam officio, nunc à vobis patiar superari. Inhumanus merito reputari possem, si postulatam pacem, vtrisque salutarem, nunc abnegarem: & Cæsareæ, paternæq; Maiestati, vt iustum & fas est, non obtemperarem. Illud vnum adiicio, si sine malo dolo petatur. Proinde viri optimi, si æquis pacem cōditionibus postulatis, eam perbreui vos habituros esse cōfidite: sin iniquis, & mala fraude, spem omnem adimite. Si inita deinde violabitur, Deum vltorem & vindicē æquitatis expectate. Illud scitote, me propter pacem, bellum gerere: & non bellum, quod calamitosum est, ex bello serere. Sed rem ipsam in secretiora colloquia transferemus. Cum hæc dixisset, Senatum dimisit, Oratores secum accumbere iussit. Insequenti die, de pacis conditionibus agi cœptum. Rex bellum iure indixisse affirmabat, insanos in eo sumptus effudisse: haud iniquum esse, si non ex omni, saltem ex aliqua parte se præstari indemnem: proinde repetere belli sumptus, & trecentena aureûm nummûm milia postulare. Contrà illi, de belli æquitate non differere, prædas dicere sumptus omnes rependisse, nulla vtrinq; damna resarciri oportere. Adhæc ille, Præsentia detrimenta, quæ Alemannis intulerit, adhuc Vngarorum calamitates, rapinas, vastationesq; agrorum ab Australibus acceptas, æquare nō posse. Oratores tandem à rege conuicti, eum indemnem præstari oportere, inficiari non audēt: crebris tamen cursoribus Imperatorem consulunt, haud procul absentem. Angebat adhæc Cæsarem vehementer Chremesi, Viennæq; obsidio. Vienna deditionem interminabatur, ni aut commeatus, aut auxilia mitterentur: magnam annonæ caritatem populosam vrbem incessisse, dudum rumor erat: respōsa differri non poterant, neque pro more verba dari: nihil moræ sine maximo periculo interiici posse videbatur. Insuper Beatrix regina, Cæsari affinitate coniūcta, crebris cum internunciis orabat, vt à calamitosa pertinacia sua deficeret, cum viro æquis pacem legibus optaret: contra, virum pro virili sua quotidianis literis hortabatur, & rogabat, ne tantopere sæuiret, & ad pacem salutemque populorum animum suum reuocaret. Post longam igitur disceptationem, hæc regi cum legatis Cæsaris conuenere, vt Imperator ob bellum iuste indictum, Matthiam regem præstaret indemnem: centum & quinquaginta aureûm milia pro belli sumptu, ad præstitutum anni tempus rependeret: Matthias obsidionem statim solueret: captas omnes vrbes & castella, vbi satisfactum fuerit, continuo redderet: pia filii patrisq; nomina, & antiquæ pactiones, ratæ firmæq; manerent. Si ad statum diem Matthiæ haudquaquam satisfactum, suo iure vniuersam Austriam occupare, occupatamque legitime possidere, & in regni Pannonici prouinciam redigere liceret: neque vllo impietatis & iniusticiæ crimine alicubi gentium notari posset. Cum his conditionibus inter eos conuentū foret, adiecto solenni iureiurando, pontifex Agriensis pro patre patrato in medium accitus: Iubes me, inquit, Matthia rex Vngariæ, pacis tabulas promulgare? Iubeo. Iubetisne vos Cæsaris Augusti Oratores, quibus ineundi fœderis data est summa potestas? Iubemus. At ille conscenso pulpito promulgauit, mox vtrosque in tabulas iurare adegit. Demum: Iesu Christe, inquit, opt. max. seruator humani generis, tuque diuina genitrix, sempiterna virgo, vnica Pannoniæ patrona, vosque cœlites omnes, patriiq; dii, tuque D. Stephane & Leopolde sanctissime, his quæsumus, propitii pacis auspiciis adeste, mutuam inter principes & vtranque gentem concordiam dudum initam, & perpetuam amicitiam confirmate. vter prius inita sancte fœdera violarit, non vt antiqui fœdam porcam, sed iactis fulminibus

Descriptio de conditionibus pacis.

Conditiones pacis.

Promulgatio pacis, & percussio fœderis.

ferire. Percusso fœdere, legatos omnes rex cæterique Pannoniæ proceres rite amplexati, in transactæ pacis & concordiæ speciem lachrymæ vtrinque fusæ. Tunc rex post mutuas pacis congratulationes, ne plus armis quam beneficētia vincere videretur, præter omnium opinionem exclamans: Vos, inquit, sacrosancti Oratores pontifices, proceresque mei, nunc mihi testes adesse iubeo, dicta hæc attendite: & quantum Imperatori Romano, patri pientissimo, cōfidam, hinc quæso considerate. Quanquam pactionum iure capta reddere non debeo:

Austria Imperatori restituta.

Cæsarea tamen & paterna Maiestate adactus, nūc cuncta quæ cepimus, ei sponte reddo, cedo Austria, vt obtemperantis piique filii animus quandoque noscatur, & me plus ocii quam belli amatorem omnes intelligant. Mox vulgo accitis cursoribus, cunctis præsidiorum præfectis qui capta oppida retinebant, imperauit, vt præsidia repente deponerent, oppida legatis Australibus resignarent, sine mora captis cederent. At illi Coruinam magnanimitatem admirati, conuersiq; in lachrymas, immortales gratias agere, deosculari dexteram, & nullum gratæ mentis officium præterire. Cæsari igitur extemplo Matthiæ liberalitatem & transactam pacem significarunt. Obstupuit rebus cognitis Imperator, & ingentes literis Matthiæ gratias egit. Castra ad Chremesim, & Stanum posita, regis edicto mox reuocantur: restituuntur omnia, & insperata lætitia Austria tota completur: nec minori quidem gaudio iam exultat Vngaria, cuius vbertas non sine magno lucro ab Alemanno digeritur. Hoc tempore præpotentes duo duces Christianæ reipub. sinistro fato cæsi sunt: alter Galeatius Maria Mediolanensis fuit, à Ioanne Andrea Pamproniano, in diui Stephani æde obtruncatus: Carolus Burgundiorum princeps alter, qui dum Lingones, Treuerosque debellat, ad Venacoum oppidum in Treuerorum finibus profligatus occiditur. Reuocatis rex in Pannoniam exercitibus, & percusso cum Imperatore ea hyeme iam fœdere,

1478. insequenti anno, qui septuagesimus octauus supra millesimum & quadringentesimum est, Pisonium venit, & quadragesimale ibi ieiunium peregit. Deinde

Rex cum Beatrice vagatur.

cum maxima aulicorum manu, & vna cum Beatrice sua, vt à curis aliquantisper bellicis animum relaxaret, per regnum vagatur, vrbes locaque præstantiora lustrat, vxorique ostendit, Cassiouiam, Cremnitiam, Nouosolium, & montana ambo loca reuisunt: auri argentique fodinæ spectantur: educendi ex terra auri, præterea molendi, diuidendi, conflandique modum admirantur, qui nunquam antea viderant. Vtcunque potest rex, Beatrici studet: vbique ex ciuitatibus & oppidis prouinciales occurrunt, ac eximios vtrique honores, acclamationesque exhibent, ac magnifice (vt par est) excipiuntur. Interea compositam cum Romano Imperatore pacem, rumores vbique gentium distulerunt: ad cuius nuncium, omnes principes admodum exhilarati sunt. videbant enim ex hoc bello tantum amicorum Turcis accedere, vt Christianæ multum reipublicæ timeret.

Stipendia pontificis & Venetorum regi ablata.

Ex hoc tempore præstituta Matthiæ regi à Romano pōtifice, Venetoque senatu stipendia abrogata sunt, quæ centies mille nummûm aureûm sane complebant. Id haud ab re factum, ne aduersus Cæsarem Matthiæ opem afferre viderentur, Christianæ reipubl. principem. Post, vbi reconciliatos esse sensere, optatam certatim pacem congratulantur.

Venetorum ducis epistola gratulatoria.

Andreas Vendramus Venetorum dux, vt ex archetypis accepimus, literis ita scripsit: Distulimus aliquantisper gratulationis officium, serenissime princeps, quoniam varius & incertus initæ pacis nuncius inter tuam, regiam, Augustalemque Maiestatem adhuc esse videbatur: sed indices certiores facti, has breuiter scribendas esse censuimus: quibus etsi non abunde gaudium & lætitiam promere, perbreui tamen indicare videremur, itemq; ingenti deuotionis affectui aliqua ex parte satisfaceremus: vt sicut bello grauiter angebamur, ita percusso nuper salutari fœdere mirifice lætaremur. Gratulamur igitur Maiestati vestræ, imo communi gentium saluti, quarum tutela ex vestra concordia pendet. Gratulamur amicis quibuscunque vestris, in quorum ordine nos sumus haud cum postremis numerandi. Gratulamur denique reipub. Christianæ, cui posthac à Maiestate vestra, hoc finitimo & intestino bello liberata, id auxilii sperare licet, quod vestram amplitudinem, pietatem, religio-

religionem, ac ardentissimum in Christianam rempub. studium plane adduceret. Nec ingrato quidem animo Matthias ista perlegit, atq; pari fere breuitate vsus, ita rescripsit: Matthias rex Vngariæ, Andreæ Vendramo, Veneti senatus principi, salutem. Quod ob initam cum serenissimo Imperatore pacem nobis ex animo gratulamini, quod amicitiæ officium in re quaque tam diligenter attenditis, nos hunc gratulationis affectum, & gratissimum habemus, & gratias agimus ingentes, quando ex fido ac beneuolenti corde profluxisse cognoscimus, nec minus quidem vos nostris quam propriis commodis lætari credimus: quando nobis nihil gratius accidere potest, quam cum optimum florentissimæ amplissimæque Reipublicæ vestræ successum audimus. Hæc vetus amicitia, fida societas, & explorata diu vtrinq; fides, vtrosq; facere iubet. Quod in calce subiicitis literarum, vos Christianæ reipublicæ gratulari, quod à nobis vicino & intestino bello libertatis, id auxilii sperare possit, quod amplitudini & pietati nostræ conueniat: vos scire velimus, quemadmodum etiam per Oratores sæpe vestros superiori tempore significauimus, nobis ardentissimum defensandæ reipublicæ Christianæ studium nunquam defuisse, neque in posterum esse defuturum: si tantam turbulentissimi hostis molem, cuius vires soli tolerare nequimus, humeris nostris sine adminiculo aliorum subire possimus. Intercepta igitur Matthiæ regis stipendia, à Venetorum societate, beneuolentiaque animum abalienarunt. Accedebat occupatæ olim Dalmaticæ oræ memoria, quæ nō sine molestia succurrebat: item quod in bello Australi Cæsareas potius quam Pannonicas partes fouere rumor erat. His quoque temporibus, cum Ioannes Bietigus, superioris Silesiæ præfectus, regem edocuisset, in his finibus Polonos quosdam noua moliri, vicos infestare, abigere pecora, ictum olim cum Casimiro rege fœdus lædere: rex ira aliquantisper infensus, Poloniæ regem admonuit, rogauitque, ne initum fœdus læderet, ne iura societatis violaret: quod si facere pertexerit, eadem se quoque facturum interminatus est. At ille præfecto in primis querenti, deinde regi se literis diligentissime purgauit: id à quibusdam, qui proprii essent iuris, se inscio, inuitoque fuisse factum: varia quoque causari, quæ violatæ pacis ipsum excusarent. Contra rex ad eum rescribere, se quoque posse multos ex regno subornare, qui Polonos hostilibus iniuriis afficerent, ac dicere, illos sui iuris esse. Demum ad seruandum fœdus hortari, ne ars arte primum eluderetur, & è minima deinde scintilla suscitaretur incendium. Casimirus sic admonitus, illorum qui in superioribus Silesiæ finibus noua moliri occœperant, audaciam repressit. Venetorum porro memoria animum Matthiæ indies infestiorem reddebat. sciebat enim, Venetos Pannonicæ societatis authoritate haud infeciliter cum Turcis egisse: multos à Veneto quondam senatu legatos acceperat, quibus præsentibus cum Maumethe prospere pugnauit: & quoties in Illyrico & Epiro Turci in Venetos aliquid moliebantur, instaurato repente in Mysia bello, obsidionem soluere coacti sunt. quod & Croiæ, Scodræque oppugnatio sæpe testatur. Franciscus Venerius ab initio ad eum missus, deinde Ioannes Hemus, post hunc, Franciscus Diedus, & Frāciscus Iustinianus: nouissime vero, Scodrensi obsidione, Sebastianus Badouanus, legationis quoque numero functus est. Antonius demum Victorius cum Arietensi antistite venerat, & ex annuo (vt aiunt) stipendio, centies fere mille aureûm nummûm ambo Rom. pontificis Venetique Senatus nomine in Vngariam attulere. Intermissa igitur Cæsareo bello fuere stipendia, quę Christianæ admodum reipublicæ obfuere. Ignorabant plerique Turcorum vires, & somnia potius, figmentaq; esse, quam rem veram existimabant. Passus est ergo, qui non credebant, illorum feritatem experiri: vt quātus in dirum hostem apparatus fieri oporteret, cæteri sentirent. Itaque ex Illyrici finibus, quos dispositis oppidatim stationibus tuebatur, legiones, ob impensarum grauitatem, & Italorum ignauiam, auaritiamque reuocauit, suas tantum prouincias curauit. Ferus hostis, vbi remissas Dalmatiæ custodias esse, Pannonisque animum defervuisse nouit: diffusas per Illyricum, Mysiam, Macedoniamque turmas, ad Dalmatiæ fines conuenire

Responsio regis.

Discordia cum Casimiro rege.

Veneti legati ad Matthiam missi.

iubet. At vbi quindecim equitum milia, haud procul Scodra conuenisse sciuit, Dalmaticos, Carnosq; montes superare, ac Forum Iulii incursare, agrumque latè populari præcipit. Turci, Alibecho duce, Dalmatiam traiiciunt: nullum, dum iter faciunt, prouinciæ detrimentum inferunt: equorum pernicitate longa itinera metiuntur. Dalmatiam, & Carnos demum emensi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios, præter hominum opiniones, tranant, montes superant editissimos: & nihil vsque adeò arduum, ac difficile reputatur, quod illorum audacia non adoriatur. Cùm in Venetorum prouinciā descendissent, tot homines cum vxoribus, & liberis abduxere, vt supra quàm viginti hominum milia in seruitutem vindicasse dicerentur. Tantum hinc tristiciæ Venetorum animos incessit, & tanta vniuersam Italiam trepidatio inuasit, vt plerique de facienda emigratione cogitarent. Ii pontificem Romanum, ac cæteros Italiæ principes orant, & obtestantur, vt communi cōsilio ac ope, commune periculum deprecentur. Intestina tamē Italorum odia, factionesque perniciosæ, vsque adeò à communi salute distrahebant, vt nihil antiquius inimici calamitate reputarent. Alphonsus Calabriæ dux, & Federicus Vrbinas, cum Hieronymo Comite, Xysti pontificis nomine Florentinum agrum, villas insano sumptu ædificatas, amœnissimosque pagos, & oppida diripit, atque expugnat. Veneti iure societatis ad Florentinos auxilia miserant: & cùm socios grauissimo bello laborare cernerent, magnopere angebantur. Etruriæ enim bello impliciti, in Macedonia, & Foro Iulii à Turcis acerrimè vexati, grauissimaque damna perpessi sunt. Dum Xystum pont. vt Christianæ saluti consuleret, ab Etrusco bello reuocare conantur, cùm tempus hìc frustra triuissent, ad Ludouicum Gallorum regem oratorem misere, precantes, vt Italiæ tumultus, discordiasque comprimeret. Hac Ludouicus legatione commotus, Xysto diem dicit, seque Renatum Lotharingiæ ducem, regis Renati Andegauensis ex filia nepotem, missurum interminatus est, vt præreptum aui regnum recuperet. Quinetiā vt rebus Italicis impensius incumberet, inducias cum Maximiliano Burgundiæ duce composuit. Veneti, Florentini, Mediolanensesque, tempestate illa inita societate, Herculem Estensem ducem huic bello præfecere. Præter hæc, Veneti Turcorum successu admodum consternati, post primam eorum in Italiam irruptionem, præter Sontium amnē, quicquid vadi fuit inter Goricianum pontem, & Aquileiæ paludes, perpetuo aggere obstruxerant, stationes militum & munitiones imposuerant. Hoc itaque opere in muri speciem, barbarum Italia prohiberi credebant, nullum hinc periculum vltrà imminere putabant. Ecce ex insperato ferus hostis aduenit, ac præter omnium opinionem in vlteriore Sontii ripa consedit, cuius exercitum decem milia equitum plerique reputarunt. Marbechus Turcorum præfectus, circumacta equitum ala, castellum, quod ponti imminebat, paruo negotio expugnat: præcipitato in amnem præsidio, pontem occupat. id à castris sentiri non potuit, cùm quatuor milibus passuum abessent. Mox equites mille expeditissimos flumen tranare iubet, seque cum cætero equitatu sequuturum ostendit. Imperat Venetorum castra adoriri, irritare ad certamen: deinde sensim retrocedere, hostesque temerè à tergo prementes in insidias locatas trahere. Faciunt ii mandata, cùm in insidias Venetos allexissent: cæteri à fronte coorti, primam eorum turmam ad vnum obtruncant: nemini parcunt, præterquam paucissimis quibusdam illustribus, quorum captiuitatem sibi commodissimam fore sperabant. Proxima turma præcedentium morte perterrita, in fugam effunditur. Instat à tergo Marbechus, cum reliquo equitatu: & equorum pernicitate palantes assequutus, passim sternit, capitque. Ad Mossam vsque continuata clades. Hieronymus, qui exercitus gerebat imperium, cum filio, item Iacobus Baduarius, Anastasius, Flaminius, & pleriq; illustres in ea pugna desiderati, Marbechus quoque grauiter vulneratus. Postero die quicquid pagorum inter Sontium Taliauentumque fluuios effunditur, igni ferroque vastatur, & ad Vtinum fumus apparuit, vt finitimis hostem adesse id foret indicio. Adauxit calamitatem astus plus quàm barbarus. Simulatur ab his reditus: motisque castris amnes

Turcorū excursio in Alemanniam & Italiam.

Turcorum alia eruptio cōtra Venetos.

Vtinum.

retrò

retrò superant. Traiecto Taliauento, vnius die iter iam emensi, mox proxima nocte redeunt: & liberatos dudum metu prouinciales, ac incautos, iterum adoriuntur, & longè maiore quàm paulò antè sæuitia prædaque grassantur: innumeram virorum mulierumqme multitudinem abducunt. Quid plura? Veronam vsque trepidatum: & à Venetis ex editissima diui Marci turri, veluti è specula, sociorum, feracissimique agri prospecta sunt incendia. Andreas Vendranus Venetorum dux, hoc anno mortuus est: cui Ioannes Mocenicus suffectus. Alia quoque detrimenta, ex intercepta Matthiæ societate, abnegato stipendio, Venetis accessere. Croiam Maumethes, munitissimum Macedoniæ oppidum, *Croia capta.* repentè obsidet: fameque adacta, vndecimo mense deditione potitur. oppidani, priusquam sese dederent, omnia tentasse feruntur sedandæ inediæ remedia, vt etiam boum coria & equorum auidè deuorarint. Nondum malorum finis aderat, cum Alibechus, capta Croia, Scodram obsidet. Subsequitur paulò pòst *Scodra obsidio.* Maumethes, & vt munitissimam præsidio locique natura ciuitatem expugnet, vniuersas quascunque potuit copias ex Asia & Europa coegit, veluti extrema iam sibi tentanda essent. Mox dum incerta spe Scodram obsidet, ingentē Turcorum equitatum per Dalmatiam, in Fori Iulii agrum immittit: Sontiacasque iterum munitiones aggredi iubet. Carolum præsidiorum præfectum, qui castella ad perpetuum aggerem instaurata tuebatur, in pugnam educere conatur. At ille superioris quidem cladis haud immemor, intra vallum instructa acie, Turcorum impetum expectare: dimicabundus, longa hostem expectatione defatigare. Elusus demum longa mora Turcus, à Gradiscanis castris retrocessit: & hinc ad quatuor milia passuum, inter Medeæ montem, & Cremonam proxima nocte subsedit. Proxima nocte, propter Mansanum, per patentes valles ad radices montium castra posuit. Superatis deinde abruptis confragosisq; Carnorum montibus, in Scodrensia castra se recepit. Triginta Turcorum milia in hac nouissima eruptione fuisse perhibent. Dum bellicis Scodra machinis assiduè ac miserabiliter oppugnatur, Maumethes, ne frustra cum tam numerosa legionum multitudine tempus terere videretur, Ioannem Cernoi Sabiaco ciuitate priuat. Asiaticæ oræ præfectus ad expugnandum Driuastum mittitur, & perbreui tormentorum adminiculo potitur: *Driuastum.* quingenti ex oppidanis capti, in castraque perducti, in Scodrensium conspectu omnes trucidati sunt. Maumethes obsidionis fastidio ac desperatione correptus, relicto ad continuandam obsidionem Marbecho, cum octo milibus hominum, ipse cum cæteris legionibus abiit. Eodem quo profectus est die, Lyssum ad Drymonis ripam *Lyssum.* cum duabus Venetorum longis nauibus, in suam potestatem redegit. Ducentos ad Marbechum remiges ibi captos misit, quos ante conspectum Scodrensium trucidaret. mandata pro libidine feritatis facta sunt. Itaque vniuersa, quæ breuibus enumerauimus, mala, è destituta bellicosi regis Matthiæ societate promanarunt. Quem cùm sibi haud iniquè succensuisse intelligerent, nec facilè tamen reconciliati posse existimarent, donec societatem cum Pannone iustè sanctèque seruarent, forti animo ac citra detrimentū Turcorum omnes impetus excepère. Contrà rex indies exacerbatus vel proprio, vel aliorum instinctu, nunquam amplius eorum amicitiam requisiuit, neque contempsit, suis tantùm rebus consuluit. Ad postremum Veneti, cùm se Turco impares esse cognoscerent, seque in hoc bello ab vniuersis Italiæ potentatibus destitutos esse conspicarentur, desperata Matthiæ reconciliatione, de ineunda cum Turco pace cogitarunt. In causa, ista fuere cōplura: Venetorum superbia, inuidia, potentatuum Italorum discordia: & in partiendis quæcunque bello recuperarentur rebus, auaritia, cum summa iniquitate coniuncta: *Venetorum cum Turcis pax.* quæ quidem omnia, pro libidine iudicioque suo cuique definienda relinquo. Insequenti anno, senatus iussu Ioannes Darius scriba, exacta iā hyeme, de pace agere occipit, ne hoc sensim bello Respub. labefactaretur. Parum æquis tamen & honestis conditionibus eam sanè composuit: nempe vt deductis ex vrbe præsidiariis militibus, & oppidanis quicunque vellent, Scodra Turco cederet. Veneti quoque Tenarum La-

coniæ promontorium,& Lemnum insulam insuper adiicerent: atque octo demum aureorum milia quotannis eo nomine Maumethi penderent, vt pontica Venetis negociatoribus nauigatio tutò pateret. His igitur legibus pax composita, haud parum Venetæ libertati derogauit: quando stipendiariam, vectigalemque Turco ciuitatem fecisse videbantur. Sed ab omnibus destituta auxiliis, non temerè: quando ita res tulit, publicæ vtilitati salutique consuluit. Quin & Cephaleniam insulam, quæ ante Ætoliam exposita est, & à diuæ Mariæ cognomento nominatur, vi in Turci ditionem peruenire Veneti passi sunt: ne inita dudum fœdera in discrimen suum violarent. Sed de his hactenus. Ad Matthiam reuocetur oratio. *Pax cũ Ladislao cõfirmata.* Nihil ei postero anno fuit antiquius, quàm initam olim cum Ladislao Boemiæ rege pacem confirmare. Iam intelligebat illum esse maturum, præterea magnanimum & prudentem, ac bellicosissimis denique populis præpollentem. Vndique sibi bella imminere augurabatur. cum Turco perpetuum erat, & hæreditarium, quamuis ad crebras id inducias haud inuito Maumethe redegerat: quoniam adempta sibi Italorum adminicula nouerat. Nec latebat quidem præter hæc principem Cæsarea mens pertinax, & quandoq; inconstans, variaque: illinc quoque Casimirum Poloniæ regem admodum timebat, ne Prutenorum causa fœdera solueret. *Pruteni.* Pruteni, sinus Oceani Sarmatici sunt accolæ: Vistulæ amnis ostia, qui Cracouiam præterfluit, Oceanoque demergitur, accolunt, & præter litus effusi, ad Venedicos vsque montes accedunt. Apud hos potens ac sacrum diuæ Mariæ collegium imperat. prouincia quidem ob negociatorum frequentiam ciuilis est admodum, & opulenta: in cuius imperium iam animum Casimirus intenderat. videbat enim, domita Prussia, ad Oceanum vsque Sarmaticum Poloniæ regnum propagatum iri. Pruteni, qui à Poloniæ tergo sunt, aliquem sibi defensorem parare studebant, qui à fronte Polonum infestaret. Si quid in eos ab auersa parte moliretur, societatem cum Matthia ineunt. Rex cum Casimiro deinde agit, vt ad tempus vsque proximi conuentus (quam diætam appellant) nullum Prutenis bellum inferatur: si quæ in eos copiæ missæ forent, continuò reuocentur, quò ad diętam tutò veniendi libertas fieret. Casimirus hæc omnia & chirographo & data fide se facturum esse promisit. Quare initæ cum Prutenis sunt induciæ. Sed, quemadmodum paulò pòst ex Matthiæ accepimus literis. Casimirus promissa non præstitit, epistola rex longa conqueritur. Missum in Prutenos exercitum non reuocauit: conueniendi potestatem Prutenis non fecit. quare haud parum indignitas ista Pannonis animum incendit. Hiereslauum Boscauium rex in Poloniam misit, qui suo nomine Casimirum, vt promissis staret, hortaretur: moneretque, vt icta olim fœdera, vti fas est, seruaret. Demum certiorem redderet, à Pannone Prutenos nunquam societatis iure desertum iri. Itaque cum huiusce belli periculum vereretur, confirmandam cum rege Boemiæ pacem Matthias esse censebat, ne vno tempore cum tot hostibus certare cogeretur. Prius autem per legatos dedit operam, vt conuētus ille haberetur, quo demum vtrique reges in colloquio coirent. Ipse Georgium Colocensem metropolitam, & Protasium Olmuncensem episcopū, item Stephanum Comitem Scepusiensem, Venceslauum Boscouium, & Nicolaum Zeecensem oratores pronunciauit. Stephanus enim ea tempestate Silesiæ præfecturam cum imperio gerebat. Ladislaus vero, illustres profectò viros ad hanc legationem destinauit, in primis Ioannem Tymbutem, & Boleslauum summum Boemici regni iudicem, quibus collegæ optimi fuerant adiecti: Benessius Vaitmiler, Burgrauius Carisius monetæ magister, & Ioannes curiæ præfectus, cui de Riupo cognomen erat. vtrinque igitur præstantes viri ad Olmucium conuenere, quibus cùm liberum foret vtriusque regis negotia componere, sic omnia inter se citra discordiam disposuere, vt omni ex parte cūcta congruerent. Id vnum supererat, vt principes conuenirent, & ab legatis acta, sua auctoritate, ac fausta præsentia confirmarent. Quare vtriusque regis edicto ad *Olmucii cõuentus.* Olmucium conuentus indicitur: atque non solum reges, verumetiam antistites omnes, ac reguli, proceresque maximi, cum vniuersa nobilitate, ad præstitutam diem

diem conuenire iubentur. Insolentes vtrinque fiunt apparatus, & à Matthia pręsertim, qui plus æquo ambitiosus est habitus: & nec vindicta, nec beneficio, magnificentiaq́ue, à quoquã hoste amicoue superari se passus est. Wladislaus ad statum tempus, cum ornatissimo procerum ordine, aliquot diebus prius affuit, secumque florentissimum duxit exercitum. item præter Boemos, duces duo illustrissimi, & affines, quorum alter Bauariæ, Saxoniæ alter princeps erat. Præ cęteris autem terrarum gentibus, proceritate staturæ, roboreque corporum, ac pulchritudine, præstantia crinium, & suauitate consuetudinis, Boemi sanè præcellunt: corpora comasq́ue plus iusto colunt, in habitu vestituque nitidissimi, & perquam molles, ad bellum & voluptates tantùm nati: populares omnes sunt, & affabiles: ad conciliandas quoq́ue amicitias nimis idonei. Contrà seueriores Vngari, & magis agrestes, bello durissimi, austeræ cõsuetudinis, & quam maximè peregrinæ. exteros parum amant, plerunq́ue abominantur. elatum his est ingenium ac immodicus equorum vestium luxus: armorum habitus, ac mẽsæ potissimum est studium: cæterum minima cura, solicitudoque, pericula contemnunt, bella ferunt, ocium formidant: honorem laudemque, appetunt, quam armis parare nituntur. Matthias ob ingentem apparatum cunctantius accessit, crebris è Boemo literis vexatus. Reginam, cum Francisco Aragonio fratre eius, itẽ pontifices proceresq́ue omnes secum duxit. Cùm Olmucium venisset Boemus, qui aliquandiu, & plus æquo in finibus expectarat, ad quintum mox lapidem castra posuit, postero die tabernaculum, in medio interualli spacio tenditur, vbi reges vnà colloqui possent. Ex composito deinde instructis vtrinque aciebus prodeunt. Cùm ad tabernaculum ambo ad sagittæ lapidisue ictum iamiam congressuri essent, substitere vtrinque agmina. Reges in medium coiuere: primo congressu dextras mutuò apprehensarunt, & dedere pacis oscula: mox equis desiliunt, tabernaculumque sine arbitrio subeunt. Inito colloquio tres circiter horas, de communi concordia, de redintegrando fœdere verba fecere. Demum fœdus arctius reuinciendum esse rati, inter se iterum sanctissimè percussere: fraternoque obstrinxere vinculo, ne facilè violari posset. & accitis deinde vtrinque pontificibus, proceribusque arbitris, sacrosanctum id esse iussere. Soluto deinde colloquio, alter in castra, alter in vrbem se recepit. Tertio verò die rex inermis, cum vniuersis principum ordinibus, ex vrbe digreditur, atque versus Boemi castra agmen intendit. Et occurrit è castris ille, comprehensisq́ue ad congressum dextris, socia vtrinque agmina iunxere, in vrbemque peruenere. Hic regis edicto lautissima cunctis Boemorum principibus parata erãt hospitia, prope forum duo palatia inter se opposita, Persicoque luxu apparata, reges excipiunt. Bauariæ Saxoniæque duces pro dignitate recepti sunt. Incredibiles in vrbe apparatus Matthias instituerat. Wladislaus armatus, ac instructa acie, ciuitatem ingressus est, alterumq́ue Martem referre videbatur, magis arma quàm toga magnitudinem corporis addecebant. Ædes huic rex mirifico luxu apparauerat: triclinia, cubicula, subdiualia, & vniuersum denique atrium sericis pictisque aulæis curiosè vestiuerat. Excoluerat etiam regia supellectili, ne quid ad honestãdum fratrem prætermisisse videretur. Apparatus vbique magnificus, etiam suprà quàm excogitari potest. Culta quoque pro cuiusque dignitate cæterorum hospitia. Dies quindecim ob fraternæ societatis lætitiam, quam dudum iniuerant, conuiuia assiduè celebrata. Temporarium in foro theatrum, scena orchestraq́ue sumptu magno paratũ, vbi ludi scenici, saltationesque accitis eximiis matronis, cum summa festiuitate editæ. ante scenam hippodromi circique vicem tunc forum præstitit, vbi quotidie equestri certamine pugnatum, magnaque ac varia victoribus præmia proposita, proque regali magnificentia multa in spectaculo sparsa missilia: epulum visceratione sque populo, item Pannonio Boemicoque militi quotidie datæ: celebratum in foro conuiuium est principum. In medio fori tetragonus stabat abacus, gradatim more pyramidis ab omni parte consurgens: per cuius subsellia aurea, gemmata, argenteaq́ue vasa ritè disposuerant. Prostabant abaco rhinocerotes duo, vnus a dextra, à læua alter,

Boemi.

Vngari et Boemi confert.

Vngari.

miræ vtrurque magnitudinis, infestoque cornu spectatores intuebantur, ad basim hydriæ capacissimæ, œnophora, diotæ è pustulato argento affabrè factæ: suprà vero chrysendeta, calices, scyphi, cupæ, fialæque, lapillis ac vnionibus onustæ. Consurgebat igitur gemmatus, ex omni parte conspicuus in medio foro abacus, in montis aurei speciem, vbi miserè spectatorum lumina fatigabantur. Reges cum proceribus in cœna accubuere, decem quoque mensæ ex ordine ibidem stratæ. Inter prandendum nunquam in scena & hippodromo cessatum, aliqua semper edita spectacula, hinc mimi, histriones, citharœdi: hinc equorum certamina, infestis hastis congredientium. Deinde remotis mensis, principes cum matronis illustribus duxere tripudia. Regina cum Vladislao rege, & Franciscus Aragonius cum formosissima nobilique puella Germanicam pyrrichiam, non sine magnis populi acclamationibus, plausuque saltarunt. Rex quotidie Wladislaum è regione manentem, officii gratia, traiecta via familiariter adibat, educebat in regiam, admissumque concubiculum Beatrice teste domesticè ac iocosè alloquebatur: quandoque latrunculos cum regina ludere iubebat: quod futuri vani coniugii fuit auspicium. Tantum fraternæ charitatis semper ostendit, & honoris exhibuit, vt nihil vltrà addi & optari posset: veluti diuus ille princeps Wladislaum successorem suum ariolaretur. Quin & in aduersa formidolosaque valetudine, rogatus à suis, quem sibi successorem optaret, regnoque eligendum consuleret? Wladislaum, inquit, si optimum regem appetitis. Compositis rebus, cùm iam soluendus conuentus esset, ne indonatum quidem Boemiæ regem, quē fratrem adoptauerat, dimittendum esse censuit. Inprimis quidem vniuersum hospitii apparatum, vbi eum exceperat (aureis cubicula aulæis texerat, stragulis etiam aureis lectos strauerat, preciosissimum quoque abacum explicauerat) illi dono dedit. Item id paruum ratus, redditis duabus (vt aiunt) ciuitatibus, munificentiam auxit. Beatrix trabeam auro contextam, regales vestes, lectos lautissimos, & cætera tale genus, quæ cœlibem principem addecerent, adiecit. Nec indonatos quidem ambos duces, & cæteros principes dimisere: nemo dimissus immunis. Verùm illud potissimè commemorant, & admirantur homines, cuncta Boemorum hospitia à regali gazophylacio apparatum accepisse: denas in scenam mensas fuisse stratas, quæ multum auri argentique ad propinandum & ad fercula postulabant: nihil tamen è regali abaco, quem in foro construxerant, in conuiuii vsum accepisse. Quare quanti census Coruina supellex fuerit, ne facilè quidem coniici potuit. Sed quis mortalium vitam aliquid solidæ felicitatis habere arbitretur? Dum conuentum felicissimum ad Olmucium haberi Turcus accipit, præter omnium opinionem, ingentem expeditissimumque exercitum in Vngariam excursare iubet, vt eam à rege diætæ gratia, quæ Augusto mense est habita, destitutam, furtim inuaderet, diriperet, & (quod nunquam antè ausus fuerat) igni ferroque vastaret. Fortuna Turci audaciam sequitur, fouetque. nam tanta siccitate is annus exaruerat, vt ad VII. Kalend. vsque Aprilis nunquam tantum plueret, quantum sitibundum terræ dorsum parumper aspergere potuisset. Vtraque Pannonia Sauo hinc, & Drauo illinc circumuenta, Istro munitur, & Turcorum incursu amnes inhibent: præ insolenti verò siccitate Sauus in plerisque locis vado transiri poterat. Drauus semper ac vbique nauigabilis, eo anno pedibus traiici passus est: in causa fuit, insolentissima siccitas, cum fluuii tres vbique nauigentur. Turcus vadi exploratorem inuenit ad Drauum, quem multa mercede conduxerat. Transmisso iam Sauo, triginta Turcorum milia in Draui repentè ripa consedere. Ac ii tutum vadum edocti, superato amne, Pannonias inuadunt, in pagos, in homines, ac pecora iuxtà deseuiunt: ferro, igniquc vsquequaque debacchantur: ad Castrum vsque ferreum, & ad Styriam, Rachospurgumque decursant. Triginta hominum milia cum ingenti præda, incensa vastataque non parua ex parte prouincia, secum abducunt: iterque remensi, in Bosnam se recipiunt. Quod vbi regi soluta diæta nunciatum est, omnes proceres, alarumque præfectos, tumultuario Turcos exercitum insequi iubet, ipse

per

per sæuam pestilentiam, quæ eo anno per vniuersam Vngariam latè debacchata fuerat, per syluas & amœna loca, valetudinis tuendæ gratia, vagabatur. Reginam Cassouiam versus à se dimiserat, ne qua hominum frequentia ac cõtagione inficeretur. In tanto tumultu & calamitate, rex nequaquam consternatus est animo: imo tunc cum nihil à Turco timeret, de Australi bello cogitabat. quare cũ Wladislao rege fœdus repercusserat, societatemq; redintegrarat. Romanum enim Imp. crebris literis, ac multis legationibus orauerat, vt pacta præstaret, promissa persolueret, centum & quinquaginta aureûm milia iam diu exacto tempore penderet. Viennenses audiuerat centum milia Cæsari collata stipe dedisse: illum auaritia, peruicaciaq; correptum, nihil esse soluturum. Quare veluti cum eo sibi conuentum fuerat, pactionum iure abnegatas bello pecunias, repetere omnino censebat oportere. Contrà, cùm Cæsar se obstinatissimè recusaturum intelligeret, bellumq; hinc iam futurum prospiceret, iam copias clàm parauerat, & in superiori Pannonia, Styriaq; aliquid, paulo ante tumultum Turcorũ, moliri cœperat. Matthias igitur in tanta rerum omnium perturbatione, non excidit animo, vtrunque bellum audacter adoritur: neque vno, eodemque tempore, cum duob. rerum humanarũ Imperatoribus, neq; cum ambobus Cæsaribus, & Augustis dimicare veretur: vana hæc nomina contemnit, animum ac vires ab iracundia, ac læsa æquitate, ac polluta religione sumit: Deum sibi vindicẽ & propugnatorem nunquam defuturum esse cõfidit. quem Pannonicis reb. affuisse semper, ex ipso periculo nouerat. Comparato itaque magno exercitu, secundũ eos quos præmiserat, Turcum insequitur: & non modo abactam prædam recuperare, verumetiam iniurias barbarorum sperat vlcisci. nam cum paulo ante Turcorũ ingressum, pactam ab Imperatore pecuniam exigere non posset, Garapetrum, Stephanumque Comitem Scepusiensem in Styriam miserat, eosq; Rachospurgum, Petouiam, & Fierstenfeld obsidere præceperat. Ob Turcorum vero incursum initis cum Imperatore induciis, Stephanum & Petrum Garai cum exercitu reuocarat, vt Turcos vnà peterent. Hostium mox sequitur vestigia: quos cùm in Pannoniis assequi non posset, extra regni fines eò vsque persequitur, donec ab his pœnas cumulatas exigeret. Vltra Iaiczam demum castra mota, dies tres iter factum: & in campo quẽ Greben appellat, locata castra: hinc expeditissima sexdecim hominum milia sunt emissa, quæ Turcos cum præda persequerẽtur, proximamque illorum regionem, quam Burbosigniam vocant, pari sæuitia popularentur & vastarent. Ad amplissimum tamen Illyrici oppidum, quod Verbos nominant, peruenere: ibique hostes ac prædam adhibuerunt. Basseum hîc obsident, qui Pannonias dudum inuaserant: & in circumuentam fluuio ciuitatem clàm noctu penetrant. Maxima hîc cædes oboritur: miserrime cum oppidanis Turci, nil tale opinantes, trucidantur: ædes, pueris, hominibus, mulieribus & fortunis vbique completas incendunt, diripiuntur omnia, & Mars cruentissimus planè grassatur. Basseus clandestinam nocte fugam capit, circumfusasque per finitima oppida vicosque sociorum copias cogit: mox cum celeri equitatu, Pannones, qui triduò ibi moram traxerant, cunctaque diripuerant, ingenti prędа onustos, & Iaiczam castraque sine metu repetentes, à tergo adoritur. Atrox hinc pugna redintegratur. nam dum ii prædam magnam auferre, at illi recuperare obnituntur, truculentissimum sane prælium conseritur. Vngari non modo equos, verumetiam & se ipsi spoliis onerarant, prædaque grauatis expedite dimicare non licebat. multi malle mori, quam preciosa quæ ferebant onera dimittere: contrà illi dicandi gratia contempta morte, acerrimè certare. pars magna depositis impedimentis pugnare, iamque non calamitose solum, verumetiam turpissime Vngari rediissent, ni fortè trecenti Coruatiorum equites intercessissent: qui à latere redintegrata pugna, Turcorum impetũ repressere. At illi multo plures esse rati, & mox exanimati, terga vertũt. Vngari iam in fugam versi fuerant: Coruatii dimissis magna ex parte impedimentis, & præda potiti, cum cæteris paulò pòst Vngaris in regia castra rediere. In Illyrico quæcunque ditionis Turcorum castris per triginta milia passuum

Austriaci noui belli causa.

300 Croatæ.

finitima fuere, passim igni, ferroque vastarunt. Hac tẽpestate, si Romanus Imperator inducias, & vetera pacta seruasset, neque violatis induciis Iauriensem agrum instaurato bello inuasisset: Matthias ad asserendum è Turcorum manibus Illyricum, tempus profecto nactus erat nimis idoneum. Sed pertinacia Cæsaris irritatus, reuocatis copiis, in Australe bellum se ad mortem vsque conuertit: & eo quidem animo, vt aut Vngariam amitteret, aut vniuerso Imperatoris patrimonio potiretur. Itaque Cæsaris inconstantiam secum reputans, compositis in Bosna rebus, cum exercitu ea hyeme Zagrabiam venit: vt quid in Styria, vel Austria sibi cum Imperatore agendum esset, ibi cum proceribus ritè decerneret.

1479. Hæc igitur omnia hoc anno gesta sunt, quem septuagesimumnonum supra millesimum, & quadringentesimum ritè numeramus. Paulo ante Georgius archiepiscopus Colociensis, diem obierat: vir grauissimus, & summa laude dignus semper habitus: in cuius locum Petrus à rege suffectus, vir libero, acrique ingenio, & animo pro asserenda sæpe veritate, & vtilitate publica vsque adeo vehementi, ac intrepido, vt formidolosam regis iracundiam quandoque non expauerit. accedebant literarum studia, quibus in Italia diu operam dederat. hic enim ab ineunte pueritia Ioanni Vitesio, Varadiensi tunc episcopo, vsque adeo placuit, præ ingenii dexteritate, optimaque indole, vt diligenter inter pueros suos educarit: ad Strigoniensem hic archiepiscopatum euectus, canonicatu haudquaquam inhonestò donarit: propria quoque impensa Bononiæ optimarum artium studiis excolendum curauit: Contra hic patronum nactus indulgentissimum, à tanti viri educatione non degenerauit. Mox cum excogitata & extemporali polleret eloquentia, atque ne parua quidem animi magnitudine præstaret, inter scribas regios insinuatus, cum Matthiæ seruiret ab epistolis, vsque adeo placuit, vt hunc potissimum Georgio successorem dandum censuerit. Metropolitanus Colociensis suo iure scriba regius, & secretarius (vt aiunt) esse debet. Perbreui sua virtute, diligentia & integritate id effecit, vt inter familiares consiliariosque regis principatum obtineret. Iisdem ferè temporibus, cum post Ioannis Hernesti quæstoris obitum, Georgius, antequam metropolita foret, quæsturam gesserit: secundum eius excessum, cum de creando quæstore decerneretur, apud principem variis aliquandiu sententiis disceptatum est. Quæsturæ duo competitores erant: vnus vrbanus, qui proquæstor fuerat: Dominicus præpositus Albensis, alter. Patrocinia magna vterque pro virili sua sibi comparabat, vt quæ in regno maxima est dignitate fungeretur. Prudentes ambo habiti, & ad gerendum hoc munus accommodati. Dominicus ambitiosius, cautius & modestius Vrbanus honorem sibi postulabat. plura ille suffragia præpositurae amplitudine habuit: pauciora iste, qui mitiori videbatur ingenio, & sacro munere longè inferiore. Notam item ambitus apud principem formidabat. placuit tandem regi plus ambitione modestia: & cùm illum rerum gnarissimum, & in exigendis vectigalibus, quia diu proquæstor fuerat, expertissimum esse sciret, quamuis adhuc diuersus & anceps, per dies aliquot muneri præfecit. Hic in eo magistratu cum dexteritate ingenii, laborum tolerantia, experientia rerum, patientia molestiarum, incredibili humanitate, ac fidei & integritatis magnitudine regiam opinionem superasset: perpetuum rex quæstorem pronunciauit. Hũc enim præ cæteris omnibus suis moribus accumulatissimum, ad maxima quæque negotia promptum, præterea ab omni superbia & ostentatione alienum, item vires ingenii probè dissimulantem, & voluntati denique suæ duntaxat intentissimum esse nouerat. Succedentibus deinde annis, sic regi virtute, diligentia & fide charus fuit, vt hunc cæteris prætulerit amicis, & cunctis honoribus, maximisque opibus ornatissimum, spectatissimumque reddiderit. contrà hic, quanto authoritate, potentiaque apud principem maior erat, tanto submissiorem animum præferebat. Hæ igitur artes ipsum, vti nunc Vngari thesaurarium, Græci apochrysiarium, & Romani quæstorẽ vocant, effecere. Basilicæ Dominicus Albensis antistes, aliis honoribus, ad alia quoque aulicorum munia, grauissimasq; legationes reseruatus est. Cum enim non modo prudentia, & integritate, ve-

rumet-

fumetiam venusta præsentia, ac fausto proceri corporis aspectu nimium præstaret: magnificè sæpe munus regio iussu legationis obiuit, & cum magno decore laudeque peregit. Hoc eodem anno, Hercules Ferrariensis dux, Florentinorum ac Senensium agrum populabundus ingressus, pleraque illorum oppida cepit. Ludouicus rex Gallorum, peractis iam induciis, magna manu Maximiliani Burgundiæ ducis fines ingressus est: & parum prosperè pugnans, militum circiter viginti milia tunc amisit. Ludouicus Galeatii Mariæ Mediolanẽsis ducis frater, cum Roberto Seuerinate in exilium actus, qui a Genuensibus exauctoratus, suo ductu auspiciisq; exercitum ductabat, Dertonam Mediolanensium ciuitatem cepit, finitima oppida supra viginti, vna cum Alexandrinis, in ditionem suam redegit: quæ postea compositis rebus Mediolanensibus plane restituit. Florentini pluribus calamitatibus acti, amissis oppidis, cum Fernando Neapolitano rege, non sine maximo suorum detrimento, turpe fœdus insciis Venetis percussere: quibus auditis, Ludouicus Rex Gallorum, contemptis certis Italiæ sociis, cum Veneto tantum senatu ictum fœdus retinuit. Pyrametus Carmanus Maumethis copias, Baiazeto filio duce, fudit, fugauitque. Maumethes Imperator ingenti classe, numerosoq; exercitu Rhodum petens, vrbem obsedit, acerrimeque *Rhodus obsessa.* menses tres oppugnauit: demum amissa parte maxima copiarum, irritis conatibus abiit: vrbem diuino potius, quam humano præsidio seruatam affirmant: quando in summo belli periculo IESV CHRISTI ministri è cœlo propugnantes visi sunt: atque nostris auxilio miraculoque, Turcis econtra terrori maximo fuere. Ad huius anni exitum, Decembri mense, Ioannes Aragonius Cardinalis, ac legatus Apostolicus, ac Beatricis reginæ frater, à Matthia rege Budæ tertia hora noctis excipitur: & tanto quidem apparatu, & honore, vt summo pontifici, Augustove Imperatori nihil amplius fieri potuisset. Cum tanto enim plausu, pompaque procerum & sacerdotum, cumq; tot deniq; funalibus & cereis, in vrbem admissus, vt noctem in diem versam esse diceres. Faustis vbiq; honoribus semper exceltus, vel suprà quàm optari posset: sexto tamen mense, ex quo venerat, amplissimè donatus à rege, dimittitur. Quin ex illius aulicis nemo fuit, quem regis liberalitas nõ attigerit. Verum de his hactenus, nunc ad institutum gestorum ordinem redeamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTAE LIBER VI.

CVM Zagrabiam è Bosna se Matthias planè recepisset, regina non multis ante diebus è Cassouia profecta, viro congratulabunda statim occurrit, Zagrabięque regale iudicium proceres postularunt: quod breue quidem, & formidolosum est. *Iudicium.* Quicunque hoc tribunal accedunt, hastam subire cogũtur: perorata vtrinq; causa, in cuius caput hasta dimittitur, is capitis reus habetur, pręsentaneoq; supplicio mulctatur. Id propterea factum, quia ex optimatibus & nobilitate multi homicidii, latrocinii, & rapinarum plerique, nonnulli peculatus, repetundarum alii postulati. Tuz Iano quoque dicta dies. quod vbi regi nunciatum est, mox illum in iudiciũ non venturum esse prædixit. Hic enim genere, opibusque præstans, inter potentissimos diu proceres est habitus: multumque apud regem consilio, authoritate, prudentia valuit: annos aliquot quæsturam, item varia munera cum laude gessit. Incidit autem in suspicionem, inuidiamve principis. causa nemini satis explorata. multa huic oppida, castellaque in Sclauonia Pannoniaque fuere. Detrectato demum iudicio, ad declinandam inimicorum inuidiam, cum liberis & fortunis Venetias aufugit: sexaginta aureũm milia secum asportasse fertur. ibi cognita viri dignitate, in Patriciorum ordinem à Venetis admissus est, vitaque tranquilla fruitur, & beata. In eo iudicio in plerosque grauiter animaduersum. Hæc ab anni principio agi cœpta, qui octuagesimus super millesimum

1480. est & quadringentesimum. Dum Zagabriæ rex moratur, continuo rumor affertur haud incertus, Imperatorem Romanum noua molientem, quingentos per Pruechensem agrum equites in superiorem Pannoniam dimisisse: qui prouinciam, contemptis induciis, longe lateque vastarent, & Iaurinum vsque cuncta ferro igniq; miscerent. Rex nō mediocriter ira inflammatus; Zagabria castra mouet, ad Rachospurgumque peruenit. Hinc vltra profectus, ad Marienpurgum concessit, quod in eadem valle situm est: oppidum arte potius, quam natura, munitissimum, vnius fere diei itinere à Rachospurgo remotum. id vbi tumultuario bello non posse capi videt, machinas admouet æneas, mœniaque quatit, oppidani præsidio validissimo præditi, quacunque vi possunt & arte obnituntur: vrbana tamen hostili manu succensa, murus ab vna parte nimis obteritur, & iam hosti non perdifficilis patet aditus, quamuis oppidani intus diligentissimè murorum damna resarcirent. Dum oppidum ad extrema pericula redactum, fama differt: ecce Prosper Capharellus, legatus Apostolicus, & episcopus Asculanus, vir genere, doctrina, probitate & eloquentia præstans, cum Cæsaris oratoribus occurrit, Imperatoris crimen excusat, hortatur ad pacem: quam propediem, si rex dictis audierit, se compositurum esse pollicetur. Regulorum quorundam iniquitate, non Cæsarea voluntate, si quid noui intercessit, factum esse pacem, quam bellum Cæsarem malle. Demum adiicere mandata, monitus, precesque pontificis, qui hoc execrabili bello tantopere angeretur, vnde Christianæ reipublicæ & Catholicæ fidei iam instet exitium. Ad hæc regem respondere, se inuitum à legato pontificio, Cæsareisque oratoribus, ad pacis consilia reuocari: quando se cum legatis omnibus, ab Imperatore falsum iri prorsus intelligat. Sed ne pontificiæ authoritati aduersari videatur, quam (vt fas est) semper ante hac studiosissimè obseruarit: inducias esse cum Cæsare facturum, quamuis eas irritas omnino futuras arbitretur. Accessere suasiones Oratorum, quibus parum ipse mouebatur: plus Romano pontifici, quam Imperatori, morem gerendum esse censuit. Authore igitur Prospero Asculano antistite, componuntur induciæ: cessat oppugnatio omnis. Rex cum cætero exercitu ad Rachospurgum redit, vnam tantum legionem in obsidione dimisit: cuius Stephanus comes, & Tetaurus præfectus erat. obsidio non omnino soluta, quando mores Cæsaris principem nō latebant: sciebat inducias non spe pacis, sed comparandi exercitus gratia postulari. Oratores cum legato pontificio ad Cæsarem rediere, vt ante induciarum exitum, pacem cum Imperatore transigerent. Cùm rem persequi occœpissent, extemplo cognouere sibi verba dari: regē Vngariæ vera prædixisse. Prospero colloquium crebrò postulanti, prorogatur. Interdicebatur quandoq; aditus: & varia causantem, adire nō poterat. Angebatur, se sua culpa regem imminenti certaque victoria defraudasse, intercepisse belli successum, irritosque eius apparatus reddidisse. Nec se quidem fugiebat, maximum officiosissimo principi detrimentum intulisse, dum Apostolico ab Imperatore legato verba dantur. Interim vnam is legionem, cum duobus milibus equitum, ad Marienburgum mittit, imperatque, vt comitem Stephanum & Tetaurum obsidionem soluere iubeant, agrum Marienburgensium expeditum liberumque dimittant. si reluctentur, manum cum hoste conserant, oppidumq; fidelissimum liberent. At illi mandata faciunt. Cùm prope castra metarentur, Pannonios continuò per præconem admonent, vt dimissa obsidione recedant. quod nisi postero die fecerint, vim & prælium interminantur. Id cùm Stephanus & Tetaurus cognoscerent, re iubente cessere: quamuis haud inscio id regē fecerunt. Matthias igitur, postquam se deceptum ab Imp. esse cognouit, Budam versus iter init, & ad Soclos diuertit, cùm oppidi dominum diem obiisse sensisset. Michael enim Gara, genere ac viribus cæterorum sine controuersia procerum præstantiss. semper habitus, sine liberis vita decesserat: oppida, villæ, cæteraque bona ad fiscum sanè reciderant. In hoc itinere, cuncta per legatos Garensium castella recipit. Postquam igitur ipse Budam venit, nil duxit antiquius quàm violatas toties ab Imperatore inducias vlcisci: & non artem arte eludere,

Marienpurg.

Prosper Asculanus.

dere,ſed aperto Marte hoſtem ſuperare. Verum,quum vno tempore cum duobus orbis Imperatoribus ſibi bellum inſtaret, non id tam cito præſtare potuit, quam ocio ac tempore opus erat.quare menſes circiter ſeptendecim Budæ quieuit. Interea multa molitur: regni fines, qui ad Turcum ſpectant, omnes militum ſtationibus circumuoluit,qui excurſiones hoſtium inhiberent,& ſocios tuerentur: deinde validiſſimum aduerſus Imperatorem parat exercitum. Dum hæc Rex in ocio molitur,nonnulla præclara geſta per legatos legionum prouinciarumque præfectos curaſſe viſus eſt. Comes Ioannes, è nobiliſſima Frangepanum familia natus,& Coryciæ inſulæ tyrannus, quem Veglam nunc dicunt, *Frangepanes.* cum inſulanis diſſentire cœpit. Hinc orta ſeditione,illi Venetos libertatis vindices,hic Matthiam regem licet infenſus,ſub cuius ditione ac tutela ſemper Frangepanes fuerant,opem orabant. Magiar Blaſius cum quinq; cohortibus, tribuſque turmis equitum,in Dalmatiam à rege miſſus,in inſulã traiecit, Fulciniumq; inprimis oppidum, quod nunc Muſelum vocant, vi capit: mox ad vrbem caſtra *Muſelum.* mouet,vt ea capta,tota demum inſula potiatur. Hoc breue bellum, non iniuria à rege ſuſceptum: quando Martinus, Ioannis frater, Coryciam à ſuis diu maioribus poſſeſſam, & cætera quæ in continente tenebat oppidula, Matthiæ liberis orbatus planè legarat.Ioannes, qui fratris bona inuito rege occuparat, incõſtantia laborabat: nam nunc Venetorum, nunc Pannonum auxilia ſolicitabat: Veneti, audito Corycianorum bello,ne in manus Pannonum reciderent,interceſſere. Iacobus enim Vernerius,ab Antonio Lauretano claſſis præfecto è Corcyra præſto cum nonnullis triremibus affuit.ſequutus inde Antonius Vinci Guerra, à Veneto ſenatu cum quatuor longis nauibus. *Iacob Vernerius.* hi vbi illuc appulere, Vngaros monuere, ne inſulanos bello læderent, ſe ab iniuriis abſtinerent: quod ſi pergerent,ipſi reditum interciperent. Interea ad defectionem Corycianos hortabantur: optimas pollicebantur conditiones, ſi Veneto ſenatui ſeſe dederent. Hinc Ioannem monitis promiſſiſque ſolicitant, vt cum à Venetis non ſolum amicus, verumetiam conciuis à ſenatorio ordine habeatur, ibiq; liberos vxoremq; paulo ante miſſos teneat,ne barbaros Venetis anteponat.Demum vir ille incõſtantiſſimus populi ſeditione motus, ac iſtorum precibus pollicitationibusq; victus, ius quod in inſula retinebat, Veneto remiſit,arcis deditionem fecit,ceſſit inſula, Venetiasq; nauigauit. Perpetuum à Senatu ſtipendium huic conſtitutum: quatuor aureorum milia pro filiæ dote,Senatuſque authoritate decreta. Paulo pòſt malè rerum geſtarum pœnitentia correptus, in Germaniam cum liberis abiit, miſerrimeq; vixit. Magiar Blaſius, cum triremes quatuor ſuperueniſſent, veritus vt,cum redire vellet, ſibi foret integrum: accepta publica fide in continentem ſe recepit. Multi inſulam Matthiæ tarditate negligentiaque amiſſam prædicant. Dicunt Ioannem ad principem ſæpe veniſſe, oraſſe regem inſulam reciperet, muniret præſidio,& tantundem in continente ſibi redderet: Regẽ, hominis inconſtantiam & puſillanimitatem aſpernatum, non vt par eſt aures adhibuiſſe. Hanc olim Veneti inſulam iure belli ſuam fecere: deinde Rainerio Zeno principe,vt aiunt, Schinellis, quæ illuſtris ea tempeſtate in Corycianis familia fuerat, tota vectigalis eſt conceſſa. Illi cum poſteris ducentos circiter annos in fide manſere.poſtea vero,pro motuum Dalmaticorũ varietate, nunc Venetorum, nunc Belæ,Ladislai,Ludouici, cæterorum regum illa fuit. Verum, ſi temporum ſeriem rectè ſeruauerimus, hæc vt alia Dalmatiæ oppida, vi, malove dolo,à Venetis eſt occupata. Hoc etiam octuageſimo anno, ductu auſpiciiſve Coruini,vbique proſperè pugnatum eſt.Nam in Styria Februario menſe, Petouia,& pleraque oppida Cæſaris expugnata.Petouia, Iacobi Zekel aſtu & copiis, qui ciuitatem acerrimè oppugnarat, in regis ditionem venit. Nec minore quidem calliditate Comes Stephanus, vir indomitæ fortitudinis, magnique conſilii,Rakoſpurgum occupauit. Cum exercitum ſuburbanis admouiſſet, ad inſe- *Rakſpurgk* quendos Turcos tranſitum ab oppidanis expoſcit. nam ſubiecto amne id abluitur,ac longo ponte pro muro tranſitur. Oppidani nihil tale opinantes,ſed iuſtiſſima eſſe poſtulata rati,cõcedunt.Stephanus vero pontẽ paulo ante crepuſcu-

lum milites transire, & in vlteriore parte subsidere iubet, quæ ad Iudæorum vicum pertinet: vbi mœnia parum obfirmata senserat. Ingruente nocte, pontem concessum occupat, præsidioque vtrinque munit: mox secunda vigilia noctis, ænea mœnibus tormenta admouet: ante lucem assiduo crepitantium machinarum obtritu, muros late pandit. item eadem nocte arcem, in edito monte sitam, extra mœnia, subactis etiam machinis expugnat. At oppidani nocturna oppugnatione vexati, & capta arce consternati, vti patriæ saluti consulāt, deditionem Pannoniis fecere. Hoc exemplo multa, quæ circumstabant, oppidula, in deditionem Vngaricam peruenere. Nec minore quidem felicitate in Transyluania dimicatum. Ad Sinderouiam turmatim in dies ingentem Turcorum exercitum conuenire rumor erat: quonam locorum profecturi essent, nemo satis exploratum habebat. Ad primum increbrescente fama nuncium, Matthias inferioris Vngariæ fines obfirmat, vt Turcorum audacter incursum excipiat: Stephanum Bathorem (qui prouinciam Transyluanam cū imperio tenebat, & Vaiuoda olim creatus erat) item Paulum Kinisium Themesauri comitem, præfectumque regionis, acerrimum vtrumque Reipublicæ propugnatorem, cursoribus admonet, fines diligenter custodiant, quando Turci propediem excursuri nunciantur. Quin & speculatores vbique haberi iubet, vt antequam Sinderouia moueant, corū iter prospiciant, & alter demum alteri in loco subueniant. at illi mandata miro studio præstant. Stephanus ingentem sibi parat exercitum: id ipsum facit Paulus. Mox à speculatorib. nunciatur, Alibechum Danubium traiicere occœpisse, intendere iter in Trāsyluanos, & sexaginta circiter hominum milia secum ducere, hoc ambo nouere duces. Stephanus, vndecunque potest, auxilia educit: & è Siculis, Vngaris, Valachis & Saxonibus cogit exercitum: varioque hominum genere ad excipiendum hostem castra complet, obfirmatq;. Interea nunciatur, populabūdum cum numeroso exercitu Alibechum prouinciæ finibus appropinquare. Fotti Vaiuoda Bathor animo obuiam proficiscitur. Interim crebris Paulum collegam commonefacit internunciis, iter Turcos in Transyluaniam vertisse: se obuiam indies castra mouere, & à tergo hostem subsequi oportere: & diligenter obseruare, vt in conferenda manu alter à fronte, à tergo alter instet: quod si fecerit, se certo sperare, insignem diro hosti cladem vtrumque daturum, neq; victoriam è piis manibus elapsuram. Ille quod fieri opus erat admonitus, ac nihil tale opinantem obseruat hostem. Nihil obstat, sed quadrato lōgo agmine sequitur. Quin & à tergo Turcus nihil reformidat. Post vbi Transyluaniæ fines attigere Turci, cum nullam à fronte aciem conspicarentur, ad versam in rapinas prædam & incendia se conuertunt, vicos populantur, inflammant oppidula: & per effusam planiciem, quam Marisus amnis interlabitur, intrepidi progrediūtur. Planum montes ab vtraque parte claudebant, quos exercitatiores Valachorum populi vicatim incolunt: ab vno latere mons altissimus se extollit. Cum illi in prouinciam penetrassent, vltra Albam Giulam effusis, cuncta diripiunt: incredibili demum coacta præda, obstante nemine, retro pedem ferūt. Sequitur à tergo cum exercitu Vaiuoda, vt captato loco Turcos adoriatur: collegam etiam spectat. quare illi ad villam vsque perueniunt, quam Kinyr mezou à pane Vngarica lingua vocant, vigintiquinque milibus passuum ab Alba distantem. Hic per speculatores intelligunt, Vaiuodam cum exercitu in proxima esse ciuitate, quam Saxones incolunt, Saxobanyamque vocant. Substitere igitur aliquantisper, neq; temere abeundū esse censuere, nisi prius fuso fugatoque hoste id facere tuto liceret. idem ab exploratoribus dudum Stephanus intellexerat. Quare neutro Martem detrectante, vbi illuxit, in campum vtrique prodiere. Consedere tres circiter horas octo stadiorum interuallo, vt alter alterius vires emensus, victoriæ suæ consuleret, & in alas & cornua copias disponeret. Stephanus turmatim rem inprimis diuinam fieri edicit: mox omnibus mysticam terram eucharistiæ loco impartiri, ambulatorioque ientaculo quotumquemque militem corpora aliquantulum reficere: & data inter se fide, mutuisque osculis affirmare iubet, alterum ab altero in acie nunquam desertum iri, neque

Mystica terra pro pane, & loco eucharistiæ.

Stephani Bathorii oratio.

iri,neq; iniussu ducis loco cessurum,neq; prælium detrectaturum, sed ad mortem vsque fortissimè pugnaturum. Aduocata deinde concione,verba facit: Damnabunt fortasse alii,commilitones,militiam nostram,immaniumque Turcorum vicinitatem,& pericula deprecabuntur : contrà ego , nihil vobis antiquius feliciusque dari,aut contingere arbitror potuisse. Alii perniciosa, vana plerique stipendia faciunt,quando pro impotenti ac imbecillo Imperatore , item pro rebus fluxis momentaneisque meruisse visi sunt : nos contrà saluberrimam sanctissimamque militiam militamus,quando pro IESV CHRISTO optimo maximo,pro Christianæ reipublicæ salute,pro patria,pro aris & focis,pro liberis & coniugibus, pro fortunis, pro corporum & animorum denique salute dimicamus. Pars pro alienis commodis,& imperio bella suscipiunt:nos pro nostra vtilitate,regno & immortalitate arma gerimus. Multi totam inedia,abstinentia,religioneque durissima vitam absumunt:nos plus vno momento lucri , quam per totam illi ætatem facimus,& lucrum quidem stabile ac perpetuum. Pluris profectò momēti est gutta sanguinis,quæ pro Christi charitate funditur, quam cætera quæ in toga & reliqua vitæ securitate meremur. A comitibus discipulisque Seruatoris nostri accipite coniecturam. Cur ille neminem in Apostolorum numerum,& beatorū ordines adoptauit,nisi quos suo calice impartiuit? cur martyres potissimum,animarum prodigos,inter diuos & cohæredes retulit? Nempe quia sapientissimi præceptoris exemplo documentoque didicere, pro asserenda catholica fide iacturam corporis pro nihilo esse ducendam: imò nihil pro diuino beneficio magis reputandum esse iudicabant, quam cum in professione orthodoxæ fidei ad vltima supplicia,nouissimosque cruciatus educebantur:quos non modò sponte, sed auidè subibant. Sanguinem enim nostrum vbi nam commodius erogare poterimus,quam in vindicando nomine veritatis: in proterēdis gentibus,quæ pseudoprophetarum errores perniciosos sectantur & asserunt:& Iesum Dei filium vnigenitum:principem veritatis,& cœli terræque authorem , abnegant? Multi sunt: socii , quos parum ista mouent, partim, quia his parum numen & natura indulsit : partim, quia humanis affectibus obruti, non multum ista considerant. Tales igitur homines cùm prouinciæ calamitates,& pericula, tum patria domesticaque damna,damna dixi?imo solitudinem & exitium considerare velim: vtinam id foret exitium , quando finis quisque miseriæ non potest esse,nisi optimus:sed æternarum est initium ærumnarum. Non prouinciales solum cum fortunis & pecoribus abducuntur , proceres: verumetiam filii,quos ingenuè educastis,quos vobis charissimos habetis,pro quibus tot labores & pericula subiistis:& vxores suauissimæ, quæ alterum animorum dimidium possident : ingenuæque matronæ, quæ pudicitiam & religionem tantopere coluerunt : fortunæ, quas tanto sudore domi peregreque comparastis:honores, quos tot virtutum vsu obiuistis,dii denique patrii , & cætera diuina & humana auferuntur,sine quibus vltrà viuere non licet. Non ad mortem & malorum finem ista omnia, sed in perpetuam seruitutē & miseriam auferunt,ipsa morte longè deteriorem. Pudet pigetque referre,cōmilitones, quot piacula,incestus & sacrilegia,castas virgines,pudicasque matronas proxima nocte maneant,nisi virtute vestra vindicaueritis. Longe maiorem , mihi credite, miseriarum cumulum turpitudo ipsa,quam cætera damna præstabit. Num vlulatus mulierum , & vagitus infantium exauditis? num vociferationes captiuorum accipitis? qui manibus post terga reuinctis , longo fune trahuntur : quibus etiam omnibus,elatis ad cœlum manibus, neq; supplicare , neque vota suscipere,neq; ex more numina exorare licet:quando in vincula cōiecti , Deos exorare nequeunt:& nisi virtute vestra redimantur,nihil morte maius anhelant. Proinde expergiscimini , commilitones : hodie non solū pro Deo,regno & prouincia,sed pro vestra salute vobis dimicandum est:ne, quodcunque prædæ superfuerit,iterum à Turcis abducatur. Pugnate, cum signum dabitur , si fieri potest (quando res ita postulat) maioribus, quam vnquam antea , viribus , & animo multo maiori hostium multitudinem ne plus ęquo timete, quia pauci contra

multos iam diu pugnare didicistis: nunquam cum Turcis pari numero dimicastis, nunquam etiam terga vertistis. Animus est qui numerum auget, legionibus supplementa suggerit, pectora nuda munit, & strictos in iugulum gladios corporaque contemnit. Quinetiam & in horam, vt dudum mihi nunciatum est, affuturus est ille fortissimus collega noster Paulus, quē in tempore opitulaturū esse speramus. Pro Iesu Christi, quæso, nomine, fortissimo animo dimicate, quem nunquā vobis in huiuscemodi bello defuisse nouimus. Sin vero, quod dii prohibeant, barbarico furori fortasse cesseritis, quæ & quot vos mala iam maneant considerate. Præter mortem, quæ inter cætera plus boni quàm mali adferet, inauditi cruciatus, æterna seruitus, turpitudo intolerabilis, & miseriarum denique omnium incredibilis cumulus accedet. Hæc autem omnia, si viri esse volueritis, dextra vestra declinare poteritis. Quare inuocato pientissimo Iesu Christi nomine, agite socii, manū conserite, fœdam audacter gentem proterite, quam diu vincere didicistis. gemitibus captiuæ multitudinis, per Deum hominumque fidem, & per vestrorum denique liberorum charitatem, quæso, subuenite. Hac igitur hodie mente pugnate, vt aut ad internecionem dirum hostem cædatis: aut, si qua fati cogat iniquitas, ne ea quæ diximus mala, & longè maiora patiamini, pulcherrimè moriamini: vbique Bathor vobis aderit, inter confertissimos pugnaturus: & ne paternæ gloriæ cedat, hodie aut victorem, aut deorum conuiuam fortè sentietis. Vix Bathori ista dixerat, cum quotusquisque miles nimis incensus, signum pugnæ dari postulabat, ac Imperatori monita facturum omnino pollicebatur. In tanto virorum ardore, Vaiuoda haudquaquam cessandum esse ratus, instructas in cornua statim acies disponit, se cum cataphracto equitatu in medium collocat, præsidium à tergo munitum relinquit, pro vtroque cornu duas equitum alas obtendit. Dextrum cornu præter amnis ripam producit, obtendit ad editissimi montis appendices alterum. Cùm Saxonibus, Valachis & Vngaris constaret exercitus, quia Carolum Magnum domita Vngaria Saxonibus, quibus cum toties dimicarat, hæc loca in relegationis speciem compleuisse perhibent: Saxones, qui ciuiliter viuunt, ac vrbes incolunt, primas pugnæ partes sibi dari postularunt: proximas Valachi: vltimæ Vngaris & Scythis superfuere. Dux laudata animi magnitudine, concessit. Contrà, Turci suas alas explicauerant, recondiderantque à tergo prædam: & collatis vtrinque signis, cum magna ferocia congrediuntur. vnum Turcorum agmen in cornu dextrum fertur, & forti à Saxonibus animo excipitur. in ripa fluminis tanta vi pugnatum, vt perbreui multi vtrinque caderent. Pari adhuc spe certabatur: cùm alterum Turcorum agmen immissum est, cuius impetum Saxones numero multo pauciores sustinere nequiuerunt. Quare inclinati, præter fluuium cæduntur: alii vulneribus confossi, cum retro pedem dare nequirent, in aquas aguntur, dimerguntur que: cæteri dato tergo, intra Valachorum subsidia se recipiunt. Contra illi consurgunt, obuersanturque, & instaurata pugna multos ex hostibus obtruncant, nonnullos præcipites in aquam impellunt. Dum hîc acerrimè pugnatur, Scythuli, qui læuum cornu tenebant, ne minori quidem periculo laborabant: alæ non sine cruenta pugna vtrinque retusæ, quando inundanti hostium multitudini obstare non poterant, intra cataphractorum aciem se receperant. Valachi cum Saxonibus in dextro cornu miserè cæsi, quamuis multo plus hostium ibi oppetiisset, Marus amnis totus cruore infectus est. Dum vehementer in vtroque cornu laborabatur, Vaiuoda, antequam res ad triarios redigatur, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio stabat, vltrà promouet. Cum primus in acie staret, primo gradu, citato equo, cum eo vna concidit: socii tunc ostenti iniquitate consternati, ad Saxabanam quinque milibus passuum ab Iula distantem, vel proximum montem redeundum esse censebant. At ille, Quicunque (inquit) pro Deo optimo maximo, diuaque genitrice pugnat, quonam pacto malis prælium auspiciis inire potest? Proinde timori parcite, & me forti animo sequimini, commilitones: futura vulnera abominatur equus, sine quibus bella non geruntur:

zazii.

Marus vel Marysus fluuius.

geruntur: sed iste, mihi credite hodie victorem me vobiscum referet. Mox dicto celerius in Turcos irruit, laborantium animos instaurat: cum tanto impetu fertur in hostes, vt primum illorum agmen sine mora prostrauerit. Quod cum Alibechus accepisset, quatuor simul agmina iungit, vt equitum multitudine circumglomerante, Vaiuodæ aciem obruat. Remittitur interim in vtroque cornu pugnæ furor, & ad prætorianas acies Mars totus vertitur. ibique sic conserto prælio dimicatur, vt dux cum duce, veterani cũ veteranis cominus acerrime certarent. Vaiuoda sex vulneribus vna cum equo confossus, ad extrema cum sociis redactus erat. quamuis cæsorum corporibus obductus esset, quo plures tum ex hostibus cadebant, eo frequentior vndique turba confluebat. Cum ita laboraretur, & iam ad præsidiarios se recipere non liceret: ecce à tergo Turcorum, à montis vertice cum quadrato cataphractoq; agmine, vexillationumq; alis, collega Paulus apparet: consertamq; cum hoste manum cum extemplo prospectasset, citato gradu, edito ingenti clamore, vna cum tubarum clangore coniuncto, in Turcos irruit: tantoq; impetu hos à tergo premit, vt primo congressu multi ceciderint. illi cum numero dudum superiores, victoresq; fore viderentur, à tergo petiti, non modo spem victoriæ, sed multitudinis quoq; speciem simul amiserunt. Paulus duplici accinctus gladio, veluti leo rugiens, multo cruore vsquequaque grassatur: indomitus, quacunq; ruit, cuncta obuia proterit, latam & insignem stragẽ agit: nunc vltimam hostibus internecionem obclamitans, nunc suorum ferociam inflammãs: quandoque vsque adeo intonans, vt à laborantibus & cedentibus exaudiretur. Postquam pientissimo se Iesu Christi nomine foueri, ac victoriç successum continuari intellexit: geminatis viribus animisq; intonuit, per infesta latum iter agmina faciens. Vbi vbi Bathor es, inquit: vbi castæ castitatis specimen, fidei propugnaculum, & seueræ, integritatis exemplum? sicubi locorum es: si viuis adhuc, responde Bathor: sum Paulus, pro te, pro patriæ salute, ad vtramq; fortunam expeditissimns. Senserat Vaiuoda potius ex desidente hostium ferocia, quam ex intenta voce, collegam in tempore adfuisse: & quamuis multiplici vulnere iam exhaustus, tamẽ quia plus alieno sanguine quam suo cruore fœdatus erat, inter congesta vtrinq; cadauera: Adsum, inquit, mi Paule, adsum, adhuc viuitur. Dum defecta ruinam nostra corpora minantur, & nutant: tu catholicam fidem, regnum, patriamq; tuetor. Cum hæc vix inter cædes mutuosque ictus Paulus exaudiuisset, Si viuis adhuc, confide ergo, inquit, & cuncta pro nobis numina dudum arma sumpsisse puta; mox circumactum laboranti Vaiuodæ agmen proterit: collegæ turmam, quæ iamiam Turcorum, qui circumuenerant, vi casura videbatur, præsenti morte liberat: additis subinde animis, agmen in cæteros late ciet. Turci cum fronte tergoq; se obclusos intellexere, in montem, quem diximus, editissimum, proximaque iuga diffugiunt, exuuntur castris, & opulẽta præda. nihilo segnius ac illi fugiunt, insequuntur isti, & per difficillima quæque loca disquirunt. potissima in plano strages acta: & per omnes citra inuidiam insignis, verum paulo minor in montibus, patrata cædes. Nam dum per auia feruntur illi, prouinciales locorum non ignari, præoccupant exitus: aut si nequeunt, ne minore quidem isti cçdis & vindictæ, quam illi salutis & fugæ cupiditate correpti, per anfractus ac prærupta loca petunt, palantes illi fugam in iuga surripiunt: ii pari celeritate subsequuntur: multi per arcta & ardua surrepentes, correpti pedibus, & ad ima tracti, immaniter dissecantur: pars per accessa vagãtur palantes, & à rustica turba eodem posteroque die cæduntur: nõnuli saucii & exhausto cruore defecti, partim inedia, partim lethali languore absumpti sunt. Quicunque per montium appendices adhiberi potuere, continuo cæsi: pauci capti, nisi quorum liberalis aspectus, magnum captiuitatis lucrum pollicetur. Alibechus habitum linguamque iuxta mentitus, pastoris ductu in montem aufugit, in paruaque casula ea nocte delituit. At vbi illuxit, conscenso equo: Abi pastor, inquit, ad Vaiuodam, & te Alibechi hospitẽ fuisse nunciato: mox dicto celerius auerso equo cucurrit. Fusis fugatisq; Turcis, in eorum castra factus est impetus, quæ ingenti præda com-

pleta diripiunt,captiuos quoq; cuiusque ætatis & sexus in libertatem vindicant,: congratulatur pileata turba,pedes manusque assertrices certatim osculantur,& gratias agunt. Deinde cæso ferè ad internecionem hoste, cùm receptui signa cecinissent,in agonem locumq; certaminis omnes conuenere. Paulus victoria quamuis haud incruenta lætatus,cum collega legionibusq; victricibus & pientissimis inter cadauera cœnare decreuit:quia ingruēte nocte in castra redire non poterant,atque multum commeatus & vini, potiti castris hostium, hinc abstulerant. Super cadauera stratæ mensæ:quippe quæ vsque adeò frequentia densaque iacebant,vt per vniuersum cāpum,quoquo versus in stadia pene sedecim,in cadauer prosilire potuisses. Appositis ergo dapibus accubuere milites.refecta satis superque corpora:& animi lætitia,vinoque plus æquo exhilarati:captiui,qui prospecta dudum victoria hostilia castra populari cœperant,ibi quoque opulentissime discubuere:cœna non sine militari cantu transacta,incomposito extemporaliq; carmine ducum procerūq; laudes concinuere. mox incalescente Baccho, militarem pyrrichiam saltarunt. Cum adhuc armati Martiales choreas agerent,elatis in numerum clamoribus,cuncta complebāt.item cum in publicæ hilaritatis monumentum,quotusquisq; miles gestu motuq; corporis aliquid ageret, quo risum à cæteris exigeret: Paulus saltare iussus, in media corona ita subsiliit,medium sublimemq; cæsum hostem humo porrectum, dentib.sine vllo manuum adminiculo,plane corripuit:mox in orbem,admirātibus potius quā ridentibus spectatoribus,numerose saltauit,choream se & Herculeo quoq; viro dignā edidit.Ea nox præ lætitia gestiente insomnis acta. Postero die, ambo duces cum exercitu in Albam Giulam ouantes rediere:dimisere multos, qui sociorum corpora legerent, simulque congesta sepelirent. Pauco pòst tempore ad sepulturam Bathoris edicto impensaque sacellum constitutum, vbi quotannis parentaretur, inferiæque fierent: hostium cadauera in aceruos reducta quàm plurimos,quos in hodiernum vsque diem cuique cernere erit. Ex Vngaris octo milia desiderata,ex Turcis triginta circiter milia cæsa:quin & per accliuia montium loca passim cæsorum ossa spectātur:duoque fere Saxonum, Valachorumq; milia in profluentē acta,quæ sigillatim deinde reperta fuere. Rex cum à Transyluanorum rebus admodum solicitaretur,insignis ecce victoriæ nuncius adfuit,qui cæsum ad internecionem Turcum retulit. Præsenti gaudio refocillatus, ingentes Deo gratias agit,quòd semper res Pannonicas propitius ipse respiciat. Aras omnes cum regina supplex circuit, supplicationes populis omnibus indicit,& ipse quoque multos dies ad omnia templa rem sacram facit.Quare in Styria XII. Kalend. Martias, & Transyluania ea hyeme bene pugnatum. Eodem anno Ioannes Cardinalis Aragonius,qui cum summa pontificis potestate paulo ante venerat in Vngariam,Strigonium v.Idus Maias intrauit, & archiepiscopatum accepit,à Matthia datum. Sed cum Ioannes Alemannus, cuius ipse successor erat,adhuc in Cæsaris aula viueret,seque in Romano foro iure priuari nō posse contenderet: Cardinalis prouentus omnes apud Strigoniense collegium deponi iussit, donec verus diiudicata lite possessor extaret. Rogatus Ioannes, cur archiepiscopatu regnoque temere cesserit? Caudati monachi pulueres, longum ante syrma trahentis,vltra se tolerare non potuisse, respondit: Gabrielem Cardinalem cauillatus, quem sibi apud regem præferri, æquo animo pati non poterat. Quarto post anno archiepiscopatus Aragonio sententia iudicum addictus est. Hic etiam annus Apulis & Salentinis perpetuò memorandus. Turcorum namque classis delecto milite onerata, & ex Aulone profecta, quod antiquum quondam nauale fuerat,Hydruntum traiecit: viginti hominum milia in littus exposuit,qui vrbem incautam, & ex antiquo ocio inermem olim factam adorti, decimoseptimo die vi capiunt,ac oppidanos ad vnum vsque omnes obtrūcant:nec sexui nec ætati pepercere,in templis ante aras cæsi sacerdotes, pontifex cute exutus:nihil immanitatis, inexpiabilisque audaciæ prætermissum. Mox agrum & finitima quæque oppida igni ferroque vastant, in seruitutem asserunt,quoscunque capiūt.Bestias, vetustissimum ad Garganum oppidū, amoliuntur,

Ioan. Aragon. metropol.

Hydruntum.

liguntur, ad quinquaginta passuum vsq; milia in prædam omnia redegere. Quare Alphõsus Calabriæ dux, dimisso Etruriæ bello, copias in Apuliam reuocauit: & contractis ex tota Italia auxiliis, ad recipiendam Hydruntum terra marique proficiscitur. Italia magno tunc metu perculsa, multi emigrare decreuerãt: quin & summus pontifex Italiæ factionibus consternatus, de deserenda quandoque vrbe Roma cogitauit, & se in Galliam Narbonensem profecturum esse minabatur. Nouus bellandi vsus ita milites Italos exterruerat, vt congredi non auderent: sua nanq; robora à barbaris eludi senserant. Ad generi sui opem Ferdinandus rex confugit: validissimus duorum milium equitatus à Matthia missus, cui Magiar Blasius, & Nagy Ianos præerant. Ii cum in Apuliam traiecissent, & mari & terra Hydruntum obsessam esse accepissent, vt Pannonicas Italis vires ostentarent, ea qua Itala castra ingressi sunt hora, cum Turcis congredi voluere. Turrim magno præsidio munitam expugnarunt, quam pro porta ad fontem proximum Turci constituerant, potentique præsidio & munitione obfirmarãt. multi vtrinque cæsi. Vngari tandem ea potiti, sic hostiũ audaciam sane represserant, vt amplius egredi nõ auderent. Ciuitas demum insequẽti anno, paulo post Vngarorum appulsum, non sine multa suorum cæde, XVIII. Kalend. Septemb. ab Alphonso duce recepta. Hoc etiam anno Ludouicus rex Gallorum, exactis cum Maximiliano induciis, ad expugnandam Doblam triginta hominum milia in Burgundiam misit: qui à Doblensibus non modo profligati, verum ad internecionem cæsi. Quare Ludouicus non iniuria succensus, reparato validiore exercitu, vrbem infestam vi cepit, solo æquauit. Item Stephanus Frangepanis, comitum Segniensium virtute, probitate ac religione, nõ immerito princeps semper habitus, superstite Berardino filio, viro indomitæ fortitudinis & audaciæ, pulchraque nepotum prole, Modrusiæ diem obiit. Franciscum quoq; Philelphum Picentem nostrum, Græca Latinaque lingua eruditissimum, post edita multa sui monumenta, octogenarium Florentiæ mors tempestiua corripuit. Insuper Cledacoriandulus stratiotarum præfectus, cum in Peloponneso ageret, magnas rupes quæ ad Tenarum promontorium sunt, inuasit, ac cæsis fugatisque Turcis, Mantineam eius loci oppidum in suam potestatem redegit. Hoc etiam anno ingens pestilentia per Vngariam debacchatur. Quin & Matthias, cum hoc tempore Budæ semper fuerit, cum Friderico Imperatore, vt in Turcos aliquid moliretur, inducias fecit. Sæpe etiam antea misso antistite Agriense, de solida pace tractauit: nunquam tamen eam ad ratam firmamque concordiam redigere potuit. verum ille ad cardinalatus fastigium regia ope & authoritate euectus, voti compos, fastidita Vngaria, Romam concesserat: in bello Hydruntino, Italiæque tumultu, legatus Apostolicus cum summa potestate creatus, in Apuliam contenderat. Sed antequam è Pannonia recederet, haud inconsulto principe regalia sigilla, quibus literæ obsignantur, Petro Colocensi metropolitæ concessit. Neque hæ, neq; aliæ vnquam regi, quas cum Imperatore inierat, induciæ profuere. Nam quoties parato exercitu iter in Bosnam, aduersus Othomanum sumeret, extemplo præfecti Cæsaris, violatis induciis, Vngariam infestabant. Insequenti verò anno, qui octogesimus primus erat supra millesimum 1481.
& quadringentesimum, Hamburgum regis oppidum, quod Pisonio est proximum, Cæsaris copiæ obsedere. Id haud parum regis animum commouit. Quare præfectum quendam equitum, cui Pandobles nomen erat, Hieraslai Boemici reguli fratrem, ad soluendam obsidionem repente misit, gnarum rei bellicæ, & spectatæ fidei virum. Is clàm ad hostes iter facit, nil tale adhuc metuẽtes. Cum castris appropinquauit, iam nox ingruebat: stratis passim mensis hostes accubuerant, vinoque dudum incaluerant. Incautos à tergo † Pandobles cum expeditissimo adoritur equitatu. al. Pãpobles
maximus primo insultu tumultus in castris oboritur, mira confusio cum terrore cunctos incessit. accubantes multi trucidantur, fœdantur passim cruore thori: & qui aliquid audebant, his nec promptum nec liberum erat arma capere, instruere aciem, & impetum excipere. Quare fuga his potius, quam pugna succurrit. quibuscunque fuit integrum, omnes terga

dedere: insequuntur Pannones aliquantulū, mox cæca nocte reuocati, ac fusis, fugatisq; hostibus, potiti castris, liberatum obsidione, oppidum subiuere. Regina quoq; Beatrix affinitatis fiducialiteris & legatis Imp. ad ineundam cum viro pacē sæpissime hortatur: præter bona verba, nil aliud accepit. Quantum calamitatis non modò sibi hostiq; verum Christianæ reip. hæc obstinata Cæsaris pertinacia attulerit, haud difficulter hinc intelligi potest. Maumethes enim Orientis expeditionē adortus, post ingentia terra mariq; patrata facinora, hoc anno, nō sine veneni suspicione, v. nonas Maias in castris 27. Constātinopolitani imperii anno, itē mense 11. & die 5. præter omnium opinionē, emoritur. Duo huic superfuere liberi, maior natu Baiazetes, minor Czaliabus. Audita Imp. morte, ingens in vrbe tumultus oboritur. In duas, vti duo filii erāt, factiones vulgus diuiditur. vicerunt tandem Baiazetis partes: & cum is abesset, quippe qui in Carmaniam ductarat exercitū, filius pro patre absente, ad imperium postulatur. Baiazetes xvi. Kal. Iunii Cōstantinopolim reuersus, Imperator à populo salutatur. Czaliabus cognitis his quæ Cōstantinopoli gesta sunt, imperiū Asiæ anhelauit, vt alter Europę, Asię alter imperaret. Sed lōgè aliter quā sperauerat res ipsa obtigit. Ex Assyriæ finibus reuocatus, Prusam in Bithynia occupat. Contrà frater, quando imperiū nō patitur corriualem, cōparato exercitu in Asiam traiecit: & fuso fugatoq; fratre, Asiæ quoq; imperiū in ditionem redegit. Matthias adhæc nactus tēpus, quale nunquam antea magis idoneū, cogit exercitum, delectumq; habet. Vndecunq; potest auxilia euocat, vt vtramq; Mysiam, Illyricū Daciamq; recipiat. Dum id vnū intendit, & ingentes in Turcum molitur apparatus, (namq; eò versus castra mouerat) ecce tristis nuncius aduenit, qui à Friderici Imp. præfecto superiorē Pannoniam igni, ferroque vastari retulit. Indoluit admodū Coruinus, & grauiter angebatur, quod tā idonea è manibus occasio per Cæsaris inconstantiā elaberetur. Prætorianæ Ottomani cohortes ad Hydruntū erant obsessæ, in quibus potissimum Turcorū vires continebantur. Bizantiū grauissimis factionibus, & fratres intestino bello flagrabant. Nicolaus Gingi dux Macedoniam ingressus, amissam olim ditionē, patrata magna strage Turcorū, plane recuperat. Idipsum à Ioanne Cernoi factū est, qui tandem cōpositis cum Baiazete rebus, cum sua præter Sabiacum vi recepisset, in pristino regno remansit: annua tantum stata Turco tributa rependit. Hoc anno, audito Maumethis obitu, Alphonsus cū Italicis Pannonicisq; copiis Hydruntū, vt paulò suprà diximus, facta deditione recipit, dediticias barbarorū cohortes ad seruitia naualia redigit. Desperata igitur expeditionis huiusce fortuna, Coruinus nō mediocriter commotus, ad vlciscendā Cæsaris pertinaciam vniuersas animi vires intendit: omnibus Vngariæ finibus antè prospicit, qui Turcos attingunt, ne illorum incursu ab incepto reuocari possit. Cū Stephano Vaiuoda Valachiæ principe, quam inferiorem quandā Mysiam appellabant, fœdus iniit: qua quidē societate, nonnulla in superiore Mysia vi Turcis oblata. hinc Ioannē Scanderbecci filium, aliosq; regulos Illyrico ab Ottomano olim eiectos, vt paterna bona recuperēt: hinc Ferdinandum socerū, qui Aulonis spe frustratus, Chymiram dolo ceperat, in Baiazetem hortatur & irritat. Verum codē anno Baiazetes Imp. è manibus Pannoniæ regis Risanū astu oppidū eripuit. Hæc igitur eo anno memoratu digna gesta sunt. Proinde insequenti rex Hamburgū in Vngarię Austriæq; finibus situm, obsidere decernit. oppidū est decē milibus passuum super Pisonium, citeriore Danubii ripa, & in altissimi montis cliuo resupinatū. in vertice arx est inaccessibilis, vniuersæ Austriæ Pannoniæq; cōspicua. hanc optimo præsidio Cæsar obfirmarat. A tergo Prucchū subiacet, duodenis pene stadiis remotum. Nec Matthiam quidē bellicæ disciplinæ sanè authorē latebat, nihil in Austria tuto moliri posse, nisi Hamburgū prius expugnaret. A tergo namq; relictū, amploq; præsidio munitum, multū obesse posse videbatur. Adifficillimo igitur loco bellū instaurat. Pisoniū primò venit 111. Kal. Iulias, cohortes quasdam cum nōnullis equitū turmis eò submittit, quæ oppidū obsideant: ipse ad decimum lapidem castra posuit. Imperator audita obsidione, cum id prouinciæ suæ vnicū propugnaculum

Maumethis mors.

Nicol. Gingi.

Risanum amissum.

Hamburgū obsessum.

culum foret, ne rē tanti momenti per socordiā & ignauiam amitteret, tria equitum milia obuiā mittit, qui obsidionem inhibeant: plura in dies, vti vsus ipse postulauerit, subinde missurus. Hostes prope adesse, rumor & tumultus oboritur. Stephanus Scepusiensis Comes, Tetaurusq́;, præfecti equitum a rege missi, sine curribus & impedimentis his occurrunt. cum in Prucchēsem agrū peruenisset, Alemanni quadrato ex vrbe agmine contrà prodeunt, vehementissimo vtrinq; impetu pugna conseritur. à principio in acie cecidere nulli: sed Vngari numero impares, qui exploratū potius, quā pugnatū venerant, ab hostiū ferocia inclinati, palantes fugiunt: instant à tergo illi, fusos insequuntur. Stephanus dux vbiq; gentiū fortissimus semper habitus, & impatiens turpitudinis, inclinatā aciem sistere conatur: fugientes aliquot obclamitans in ordinē reuocat: subuenit laborantibus, & qua potest vi, arteq́; aciem instaurare cōtendit. Inter conatus tandē irritos ab hostibus circumuentus capitur, captiuus nondū domitus abducitur. Duo custodes inermi dantur, qui eū asseruent. Dum cæteros socios turba petit, à duobus, qui latera clauderens, Prucchū versus agitur. captata loci & temporis occasione, à custodis latere, quē ad læuam habebat, ensem ex inopinato rapit, transfodit vtrumq; atq;, horū manibus elapsus, per auia loca in regia demum castra refugit. Fusi quoq; dudū equites, eodem paulo antè rediere; gratulātur præfecti fortissimi salutē omnes, quem tam prosperè nunquam reducē videre credebant. Pleriq; qui in castris cū rege remanserant, audita dudum suorum fuga, longe maiora rati, in proximā Pisonii vrbem, vbi tutius agerent, se cum principe recepere. Post vbi paucos fuisse captos, ac cæteros cum duce Stephano in castra rex incolumes rediisse cognouit, Hamburgū longe maiore, quā antea obsidione circumuenit. Machinas belli æneas, atq; vnam inprimis raræ magnitudinis, Buda mox adferri iubet: quā ferrato claustro inuectā, vix equi circiter octogeni loco mouere poterant. Cum has vrbi admouisset, mœnia discutit, ingentes turres proterit, & laxos vbique aditus patefacit. Contrà præsidiaria cum oppidans turba iacturā mœniū nocte resarcit, aggerē pone murum erigit. Insidiosa vbiq; fabrica tenditur, trinis circum castris ciuitas obducitur, ne quo adiuuari subsidio queat. Clandestinis Imp. internunciis admonetur, tam arctа vrbē obsidione esse obsitam, vt nisi citò subueniant, deditionē omnino facere cogatur. Decem milia equitū tertio post mense ab Imp. mittuntur, vt Pānones inde repellant: aut si id fieri nequeat, ciuitatē milite commeatuq́; cōpleant. Cæsareæ, vt imperatum fuerat, copiæ aduenere, atq; occidente iā sole in cōspectu hostium affuere. Præmisere currus omnes: in aduētu, vt agminis magnitudine copiarumq́; multitudine celarent hostē, ingruente nocte, vnum tantū lumen visum in castris, maximum vbiq; silentiū actum, custodiæ vbiq; dispositæ. In medio tantum interualli fuit, quantū æneis mutuo sese machinis lædere possent. Cōtrà rex ea nocte cunctos qui ad Hamburgum ducebant aditus, impositis militum præsidiis obstruit: tormenta cuncta mœnibus admotaq́;, hostibus obtendit. relicta obsidiaria manu, reliquos equites peditesq́; Alemānis opponit. Quamuis numero inferior esset, locorū tamen difficultate, machinarumq́; copia vsq; adeo se suosq; obfirmat, vt maioribus etiā viribus idē amoueri non possit. Alemanni intēpesta nocte cūctos vrbis aditus explorant: imposita vbiq; præsidia offendunt, tentant eiicere, irritos conatus sentiunt: mox re infecta, in castra redeunt. Cum ex improuiso hostes effugissent, Prior Lauranæ cū tumultuaria vexillationū manu his statim occurrit, multos interficit, capitq́;, ad regē redit, & inflammat ad præliū. Rex armatus cōscenso equo, cum forti animo illis occurreret, regalia signa iussit explicari. Quod vbi factū est, signa à vento in hostes confestim intendebantur. Milites augusto succensi auspicio, vix cōtineri poterant. Cum Alemannis appropinquassent, tota nocte machinæ bellicę eos infestarūt. post vbi illuxit, ne tēpus frustra tererēt, desperata re, cōmuni omnium cōsensu castra retro mouēt: & econtrario, veluti prelatis curribus pridie aduenerāt, sic postero die propositis recessere: vt si quis a tergo impetus immineret, curruli sese oppositu facile tuerentur. Postquā Alemānos abeuntes Vngari conspicantur, instandū à tergo multi esset cēsent, cita-

Varga Mozar.

toque impetu congrediendum, ne inultos dimittere viderentur. Despotes, cui à lupo cognomen erat, longa bellorum experientia præditus, prælium cum hoste haudquaquam conserendum esse censuit, quando & numero & robore armisque longe superiorem esse diceret. nonnulli tamen regis iniussu à tergo insequuti, manumq; audacter cõserere ausi, parum prospere pugnauere. Cum hos pugnam iniuisse Franciscus Aristus vexillationum præfectus intueretur, ipse quoque armis abstinere non potuit. Cum delecto eos equitatu ad Prucchum vsque persequitur: & dum inter confertissimos vir fortis acerrime pugnat, humero ab hoste transfoditur. Moses idem ausus, ac ictu graui læsus, acie excessit. Cum illi Prucchum recto agmine contenderent, ab oppidanis non admissi, ne ibi forte à Pannonibus obsessi, fame ac rerum inopia vna absumerentur, in suburbanis consedere. Quicunque tumultuarium a latere tergove prælium cõmisere, arreptis viginti curribus onerariis, nonnullisq; impedimentis, in castra redierunt. Obsidionem rex instaurat: repulsisque maiore animo auxiliis, vrbem oppugnat: disfringit mœnia, atque dies aliquot machinarum genus cessare visum: oppidani tandem ab omni ope destituti, cum extremam reformidarent

Hamburgi deditio.

inediam, & subsidia desperarent, sese dedunt. Hamburgũ igitur pridie Kalend. Octobris capitur. Quanti hæc expugnatio regi constiterit, non facile credi potest: plerique bis centies mille aureûm prodidere. Arx quamuis dies aliquot propugnari potuisset, à præfecto tamẽ acceptis tribus aureûm milibus, regi traditur. Item, eodem fere mense, cum delectus Turcorum equitatus Sinderouiam prodiisset, vt Vngariam excursaret, & pro more cuncta diriperet, Paulus Cinisius, Despotes, Petrus Dochius, cæterique illius oræ proceres, obuiam occurrere, in campum, quem Beccher appellant, Sinderouiæ proximum. Vtrique conuenere, collatis vtrinq; signis pugna conseritur: cum in dextro cornu Paulus præsideret, ac in læuo Despotes, ductores ambo fortissimi, circumactis equitum alis sic hostem circumuenere, vt extremis ibi viribus sit vtrinq; certatum. Turcus cedere non poterat, cum vndique premeretur: tanto minus Panno, qui certam iam victoriam assequi confidebat. Dum ille se pertinacissime tueri, & hic superare contendit, magna vtrinque cædes oboritur. subsidiariæ mox à tergo cohortes, ac equitum turmæ successere, vt laborantibus opem afferrẽt. Cum his prælium instaurant. quò cum omnes facto agmine Pannonum cataphracti equites confluxissent, hostes extemplo reiecti, dato tergo, se in fugam vertunt. Instant isti, & inter fugiendum magna patrata strages. Turci demum fusi fugatiq; Sinderouiam cõfugere. Tria milia in acie cæsa, capti & saucii multi: quingenti ex Vngaris desiderati. In victoriæ testimonium magnæ pars prædæ, à Paulo ad regem missa: pars quoque veluti signa, & nonnulla spolia templis affixa.

Quid rex fecerit post captum Hamburgum.

Capto iam Hamburgo, quod totius Austriæ propugnaculum non immerito dicebatur, Imperator præsidiis cætera obfirmat oppida: in primisque Prucchum hosti proximum, & Cornaburgum, quod magni in vlteriore Austria ponderis esse videbant. Mathias ingeminato animo, ne ibi tempus tereret, ac vires eluderet, Prucchum præterit, & Viennensem agrum adoritur, infestatque. Vbi Fridericum Imperatorem esse senserat, hoc non ab re factum, vt sensim & pedetentim Viennam, caput gentis exterreat. Nonnulli in suburbanis capti sunt, finitima quoque circum oppidula circiter octo, inprimis S. Vitus, Podon, & pleraque alia. Styriam deinde perculsurus, penetrare voluit. Ad oppidum igitur cui

Neukirchẽ.

Schadvvien.

Nouæ ecclesię nomen est inditum, cum exercitu proficiscitur, quod decem milibus passuum est vltra Neapolim. Ad Sceam Viennam itineris angustia, & impositis ibi præsidiis, remoratus retrocessit, Semproniumq; peruenit. Hinc cum

Gunsium obsessum.

paucis equitum turmis, nonnullisque cohortibus militum, ad obsidẽdum Kewzegh oppidum contendit, haud procul à Sempronio remotum. Id sine magno negotio capitur: reuertitur mox Sempronium, vbi dies aliquot mora tracta, ad obsidendam mox Viennam rediisset, nisi exhaustus labore miles, defatigatus equus, ac rerum inopia prohibuisset. Sæuiente ergo bruma, in Vngariam ad hybernandum copias reuocare decernit. Quare Sempronio mouens, Tatam venit.

rit. Quadragesimale hîc ieiunium agitur: corpus animumque rex à belli labore reficit, recreatq́; tertiodecimo ante Paschæ solennia die, Budam reuertitur. Ista hoc anno gesta sunt: postero multa oppida expugnata, vt ex ordine referuntur. *Reditus in Austriam Matthiæ.* Prucchum superat, in superioris Pannoniæ Austriæq́; finibus magni momenti oppidum, quod Cæsar validissimo præsidio & quauis arte muniuerat, ratus ibi haud minus, quàm ad Hamburgū Pannonicas se vires vexaturum. Hoc tutelam omnem itineris è Pannoniis in Austriã tendentis intercipit, inhibet commeatus, & nemo sine præsidiario comitatu, hac iter facere potest. Stephanus Dauid, cui *Dauid Hazy.* Hazy cognomen erat, à rege cum prætorianis cohortibus, delectisq́; huc equitibus primo tempore mittitur, ii obsident. Ciuitas non solum milite, fossa, mœnibus, verumetiã optima arce, circũfluoq́; amne Leyta munita in plano sita est: ob longũ pulchrumq́; præ porta suburbium. Verno tempore oppugnari cœpta, haud facilè capi poterat, quãdo varia circum munimenta prohibebant. tentata sæpe expugnatio, mœnibus admotæ machinæ, tranata aqua, superata sæpe fossa *Prucchi obsidio, & expugnatio cruenta.* aggereq́; ad muros cominus pugnatum: adhuc tamen capi non potest: multi sub muro cæsi: qui dum audacter admotis ad mœnia scalis subire conãtur, extẽplo reiecti, saxisq́; sunt obruti. Iam quartus ab obsidione mensis agebatur, cũ Dauid non minus ira quã verecundia percitus, extremis viribus hãc aggredi cogitat, ordines instruit, & dato signo militum ignauiam vulgò increpitãs, primus completa fossa murum conscendit. Præfecti extẽplo milites excitantur: obstant oppidani, saxaq́; deuoluunt. Inhibent contrà sagittarii, vrbs pari virtute vndiq́; oppugnatur. Ad obtrita demũ mœnia peruentũ est, quà hostis haud difficulter intrare poterat: obstant intus oppidani: & in aditibus, quos ænea tormenta fecerant, grauis pugna cõmittitur. Misera hîc cædes exoritur. In spe victoriæ instant, timore mortis obstant illi. Sex circiter horis pugnatum. Vngari tandem ingressi, vrbe potiuntur. In primo ingressu ne mediocriter quidem sæuitum, mox cædib. temperatum. Arx autem ipsa supererat, quæ nondũ capi poterat. Mensem vnum obsident: & duo de quadragesimo die præfectus arcis inedia coactus, deditionẽ facit. Hic annus Prucchi captiuitate insignis habetur. Insequenti vero anno, qui octogesimusquartus supra millesimum & quadringentesimum numeratur, 1484. Cornamburgi obsidio, ardua quidem & perquã difficilis ritè successit, quæ non *Cornamburgi obsidio.* minus hunc, quã illa superiorem effecit insignem. Vienna vrbs sanè potentissima obsideri nõ poterat, nisi oppida quædã, quæ supersunt, antè caperẽtur. Nunquã enim illa capi potuisset, nisi suprà Danubius erectis vtrinq́; turribus, impositisq́; præsidiis occluderetur, ne quid cõmeatuum auxiliorumve ab Alemãnis secundo amne facile demitteretur. Dauid igitur cũ iisdem copiis & prætoriano equitatu, regio iussu Cornamburgũ obsidet. Claustrumburgũ autem, antequã Prucchum caperetur, † Pandobles Boemico genere natus, præfectusq́; equitũ insignis à rege missus occuparat. *† forte Pampoples.* Quin & oppidum, cui à diuo Hippolyto nomen est inditũ, subducto ingẽti mercede præfecto arcis, subinde receperat. *Ad Sant Polten conflictum.* Dauid, multo milite, ac omni machinarũ genere ciuitatem a Cæsare studiosissime munitam esse regi significauit, pluribus ad hanc obsidionem copiis opus esse docuit: quare huc regis imperio Boemicus quamprimũ exercitus aduenit. Acerrima ciuitas obsidione circumducitur: & iã fossæ mœnibusq́; hostis imminet: multæ circum turres constituuntur, assiduoq́; præsidio munitæ: cũ oppidanis eminus quotidie certãt. Ferreæ vtrinque glandes ac saxa mittũtur, prohibẽtur muro custodes, & grauiores machinæ mœnibus admouentur, quibus murus obteratur, & hosti pateretur aditus. Instaurãt diruta intus oppidani mœnia, & ex materia egestaq; terra aggere pro muro attollunt. Cæcas quoq́; fossas, ac vallũ nocturno labore conficiunt, & soliciti conatus hostiles reddere nituntur. Cum grauiter obsideri Imp. acciperet, exercitũ Alemannorum haudquaquã ignobilẽ, mittere decernit, quo repente soluatur obsidio. Itaque è Noricis & Vindelicis milites conducit, delectum cõparat equitatum: & exercitum obsessis opem allaturũ quã ocyssime potuit, eo mittit. Alemannos postquã propius adesse rumor effunditur, obsidiaria, ne qua ex oppido fiat eruptio manus relinquitur, oppidanos iubetur asseruare, &

nihil à tergo timere docetur. Dauid cum cæteris copiis, aduerſus hoſtes propè metantes, inſtructo agmine proficiſcitur. Cùm in conſpectu fuiſſent,clamor ingens effertur : & collatis vtrinque ſignis, manus conſeritur. à principio mira vtrique ferocia concurrêre,cecidere nonnulli: qui infeſtis congreſſi haſtis, equo defluxere, humique à cataphractorum equitatu miſerè conteruntur. Vix in horam furor iſte perducitur, cùm Alemanorum equitatus inclinatur : quod vbi Pannones & Boemi miro robore præditi conſpexere, adauctis mox animis præſenti victoria,longè maiore quàm antea impetu feruntur. Illi cùm vehementem incurſum ferre non auderent, tergiuerſari occœpere, palantes deinde fugere. inſtant à tergo iſti ac necubi conſiſtere patiantur, ad quintum vſque lapidem inſequuntur.Caſtris igitur exuunt, & inter fugiendum multos intercipiunt : ſed in proxima ſe illi oppida recepere. Dauid ſigno receptui dato lætus, ac ouans,cũ victrice manu in caſtra reuertitur : vbi victoriæ lætitiam conuiuiis gratulabundiſque clamoribus vnà concelebrant. in oppidanorum inuidiam exhilarantur omnes, ac inſomnem noctem agunt. Contrà illi triſtes & gemebundi,ſilentium intus agunt:& qui liberationem dudum ſperabant, ſpe ſua fruſtrati,taciturnum luctum exercent : demum vires ac animum ab ipſa deſperatione concipiunt. Multi poſtquam illuxit, à vallo ſub publica fide tutò loquuti, ad deditionem eos hortati ſunt: quin & preces adiectæ, ne calamitoſam obſtinationem perſequantur, quando & honori ſuo, ac fidei Cæſareæ ſatisfecerint: neve ad extremam ſe hoſtis ſæuitiam reſeruent,dum tempus eſt reſipiſcant, & clementiſſimi præpotentiſque principis legem accipiant. Contrà obaudire illi, & obſtinatiſſimum ſilentio animum indicare: quin & inter ſe, iubente præfecto, coniurare, potius omnia perpeti, quàm Pannonis iura ſubire, cuius imperio nihil ducunt eſſe miſerius.Inſtauratur itaque obſidio,at ſpes auxilii indies adimitur. Prælium ſub mœnibus ſæpe tentatum, nunquam tamen vi capi potuit: quando non pari animo certabatur. Pro laude enim commodoque illi, quippe qui indulgentiſſimi Cæſaris imperium pro ſumma libertate reputabant. Dauid autem ſub mœnibus, dum prælium ciet, glande percuſſus interiit, à crepitanti machina tunc emiſſa.Hyems in caſtris acta. Rex fame vincendum eſſe cenſuit: quæ cum ſeptimo menſe ſæuire in vrbe cœpiſſet, extrema Cornamburgenſes inedia laborarunt.tanta eos fames inuaſit, vt equos feleſque in deliciis lautiſſimæ gulæ cenſerent. Ea hyeme cùm rex Budæ hybernaret, rumor inceſſit, Achileiam, quam nunc Cheleiam dicunt, & Neſtoralbam, ad Iſtri oſtia ſitas,à Turcis grauiſſima obſidione premi. Stephanus Valachiæ princeps, ad quem hoc bellum præcipuè pertinebat ſocietatis iure,ad Matthiam confugiens, auxilia petit. Rex quamuis initas cum Turco inducias habebat, neque in conditionibus induciarum per obliuionem de inferioris Myſiæ tyranno quicquam cautum erat: tamen ſocietatis & catholicæ fidei gratia,non dimiſſa Cornamburgi obſidione,ingẽtem delectum habet,atque proceres omnes, cum nobilitate nomina dare iubet.libenter ob periculi magnitudinẽ, ne Achileia caperetur nomina detulere. Magnus comparatur exercitus,& Varadinum verſus iam caſtra mouentur. Nondum eò peruenerant, cùm triſtis nuncius aduenit, de Achileia dudum & Neſtoralba eſſe actum. Rex, qui nondum ex Buda mouerat, ne tantum fruſtra exercitum comparaſſe videretur, caſtra Poſonium, per vlteriorẽ Danubii oram reuocari iubet comitem Stephanum, qui paulo antè * Feleſton oppidum ſanè munitiſſimum prope Rakoſpurgum in Styria expugnauerat,vt à citeriore Danubii parte Viennã obſideat,clàm admonet: ipſe ad Piſonium caſtra conſequitur, ibiq; dies aliquot ſubſidet. Stephanus datis exercitibus ſupplementis, mira celeritate regia mandata peragit. Sed antequam vltra proſequamur, nonnulla quæ hoc anno acciderunt, interiicienda ſunt. Ab anni principio Ioãnes Cardinalis Aragonius in Vngariam rediit : & cum in vrbe Roma,repulſo Ioanne Alemanno,legitimus Strigonienſis eccleſiæ archiep. pronunciatus eſſet, x. Kal. Martias Strigonium ſubiuit, & Apoſtolica authoritate, regioq; beneficio, metropolitana in Pannoniis dignitate potitur. Hoc etiam tempore, cùm ſeptem Turcorum equitum

* Feleſtem ſiue Furſtenfeld.

tum milia per Coruatiam in Carinthiam,& Carniolam,ad diripienda quædam emporia erupissent,in reditu ad Hunnum amnē Coruatiæ,qui Sauū influit, abductis decem milibus captiuorum,& ingenti præda,à Despote Lupo, Garaii,& Matthia Bano, Comite Berardino, cæterisq; prouinciæ regulis ad internecionē cæsa sunt,& omnia recuperata.vbi Berardini Frangepanis virtus nimiū enituisse perhibetur. Hoc etiam anno Stephanus Crispus, Vrbani quæstoris è sorore nepos,Ferrariæ primum,deinde Romæ, humanitatis studiis mirum in modum eruditus,claro itē ingenio,& profusa eloquentia præditus,ad Casimirum Poloniæ regē primum legationis munus obiuit, ad quod omniū iudicio nimis videtur idoneus.Nā aspectus huic erat vsq; adeò hilaris, faustus & iucundus, vt primo spectatores obtutu conciliaret.accedebat summa comitas, item compta & suauis oratio, nec non ingenita quædam probitas, cum incredibili humanitate cōiuncta,vt vel inuitum hominem amare cogat,vel infestissimum quemq; animū vincat, vel implacabilē exoret:neq; deest animi magnitudo,libertasque loquendi:& mens simplex,nullius mali conscia: insuper animus ad benemerendum semper intentus,nec iracundiæ nec inuidiæ expositus. Hunc etiam annum Petri Colociensis archiepiscopi captiuitas fecit insignem, quod non sine maximo omniū procerū stupore accidit. Primus hic erat principis secretarius, qui solus dicendi libertate apud eum omnia liberè loquebatur. Damnabat insolentia palàm tributa,quæ ter quaterue quotannis ob ingentia diuersaque bella à rege imponebantur,quas Dicas appellant,quibus non modò domesticatim,sed viritim,aureum quisque nummum pendere cogebatur. Id vulgo & apud principem sæpius improbauit. Præter linguæ libertatem, qua maximi quandoq; viri se tangi sentiebant,factiosa quædam accessit æmulatio,huius gratia inter principes exorta:qua regis animus offendebatur, quamuis eum alioquin diligeret & obseruaret. Commotus tandem rex,aut coercēdæ libertatis gratia, aut vti dilectissimi exemplo amici cæterorum audaciam procerum deterreret, hūc præter sacrosanctam metropolitæ dignitatem,in carcerem sanè coniecit. Sed honestissimè per arces regias asseruatus,annos sex circiter linguę suæ pœnas luit. Item eodem anno Vrbanus quæstor,inuidorum obtrectatione parū abfuit quin carcerem subiret:sed innocentiæ, probitatis ac fidei spectatæ ratio virum integerrimum,regiq; commodissimum,periculo liberauit. Quinetiam regina & Cardinalis Aragonius frater intercessere,ne insontē virum, sine quo rex commodè viuere non posse videbatur, indignè liuor alienus opprimeret. Id Matthiæ vitio quandoque datum, obtrectatoribus delatoribusque fuisse paululum obnoxium,& hinc in amicos plerunque sæuitum. Nimia,qua eos beneficētia prosequebatur,& pro delatorum suasu lęsa charitas, in criminis huiusce regii causa fuit:atque læsa fides,in exigendis plerunque pœnis immodica esse solet. Explorata quotidie Vrbani probitas,& inaudita cum integritate patientia, item ingenii dexteritas,laboriosum obsequium, & inaudita prudētia, nullum criminibus locum reliquit. Multi illud de Vrbano memorant, quod in Hamburgi obsidione accidit. Cum rex pecuniis & defecto iam exercitu nimium laboraret, qui maxima supplementa postulabat,ab vrbe Buda Quæstorem acciri iubet, necessitatem aperit,& maxima cœpta patefacit. Postremò nil aliud hominem dimissurus inquit:Vrbane mi,quod nobis opus est,id pro industria, fide, diligentiaq; tua cura,prospiceq;:& tu cōsiliorum triumphorumq; nostrorum,ministeriumq; auxiliumque vale.Quinquagesimo pòst die,militum quinque milia in regia castra misit:quos rex si in Vngaria delectum habuisset,cogere nequiuisset. Cum & celeritate,& beneficii magnitudine opinionem ille regiam superasset: Vniuersa,inquit,talem virum Vngaria centum annis fortasse non genuit. Ex eo tempore,tanta in Vrbanum regiæ pietatis & beneficentię facta fuit accessio,vt hunc prę cęteris virum amauerit,cunctisque honoribus & commodis excoluerit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Cum rex Pisoniū vesaniente bruma venisset, quo exercitum paulo antè præmiserat:hinc à Comite Stephano fauente sęuitia hyemis ad occupādos Viennę pōtes,eorūq; pręsidia:hinc ab his qui Cornam-

Hunnus fl.

Stephanus Crispus.

Petrus Colociensis capitur.

Vrbanus quæstor.

Matthiæ vitium.

burgum obſidebant, ad capiendam ciuitatem excitabatur: vno tamen tempore vtrumque præſtitit. Proinde xv. Kal. Februarias Piſonium cum exercitu proficiſcitur: & (vſque adeò increbreſcente frigore, vt accenſi duodetriginta præ rigore brumæ coleos amiſerint) ad Cornãburgum peruenit. Oppidanos percontatus, anne adhuc ſeſe dedere vellent? Nondum tempus eſſe, reſpondere. miſſuros ad Cæſarem, ſi aliam opem implorare poſſint: ſin verò denegabitur, ciuitatem continuò dedituros. Dati ſuper ea re dies aliquot. Interea ne tempus fruſtra teratur, inſtaurata obſidione, Danubium ſæua glacie rigentem ſicco pede ſuperat, ſecum prætorianos equites & cohortes ducit, Clauſtramburgum proficiſcitur. Subſedit hic dies aliquot, mox ex compoſito per Danubium itineris cuiuſq; grauiſſimi tolerãtiſſimum, ad Viennæ pontes quadrato agmine deſcendit. Ex tribus ibi præſidiis, quæ ciues impoſuerant, duo in inſula eo die expugnat: tertium quod ad caput pontis ex parte continentis erat impoſitum, quæ ad Morauiam ſpectat, expugnare non potuit. duabus turribus, quas eo die ceperat, præſidia ſua imponit. Deinde vtroque ponte potitus, & ſat eo die feciſſe ratus, retro pedem refert. Item iter emenſus ad Cornamburgum & ſua caſtra reuertitur. Deſperatis tunc auxiliis, Cornamburgenſes iam inedia abſumpti, deditionem vltro fecere.

Cornamburgũ capitur.

Capto igitur Cornamburgo, quod Viennæ propugnaculum eſſe videbatur, & impoſitis ad Danubium vtrinq; præſidiis, ne quid demitti poſſet commeatuum: rex cum viribus vniuerſis ad obducendam arctiſſima obſidione Viennam deſcendit. Die qua diui Pauli conuerſio celebratur, à parte quæ ad Clauſtrumburgum pertinet, vt ex auſpicato obſidionem iniret, caſtra locat: quę vero ad Podon ſpectat, comitem Stephanum paulo antè metari iuſſerat.

Vienna obſidio.

Exactis Paſchæ ſolennibus, accitus ex inferiore Pannonia dux Laurentius, inter cæteros proceres genere, animo, opibusq; præpollens, & à principe filii loco ſemper habitus, cum maximo exercitu aduenit: & præter Danubium ab Vngariæ parte caſtra ponere iubetur. A parte Morauiæ, quæ ad Septentrionem reſpicit, prærepti dudum fuerant à rege pontes, & potiſſimus rei frumentariæ aditus obſtructus. Præſidium, quod in continente ſupererat, locatis ſubinde caſtris, xvi. Kal. Aprilis facta deditione recipitur, & eo quidem die, quo ſic inſignis fuit ſolis eclipſis, vt ſtellæ multæ conſpectæ fuerint. Multi quoque illum ſolis defectum Cæſari in

1485. fauſtum fore prædicarunt. nec ab re quidem: quando eo anno, qui octogeſimus quintus vltra quadringenteſimum & milleſimum numerabatur, Viennam Auſtriæ metropolim cum maxima patrimonii iactura Imperator amiſit. Cum igitur ab huius anni principio, haud inconſultis ſideribus & auſpiciis, rex Viennam obſidere cœperit, quo infeſta Friderico aſtra eſſe nouerat: huc animum vniuerſum intendit, vt indomitam hactenus Pannoni ciuitatem, præterea florentiſſimam & opulentiſſimam, aut vi, aut inedia domitet. Sciebat enim, ſi ſuperbiſsima vrbe potiri poterat, id perpetuum victoriæ monumentum omnino futurum. A ſuperiori parte proximum vrbi caſtellum erexit, id ipſum cætera caſtra facere iubet. Suburbana deinde oppugnat, & diripit: eximias, amœniſsimasque villas miles circumpopulatur, & incendit. Nemo ex vrbe prodire audet: quæ innumera multitudine completa, iã fame ſæuiſsima laborare cœperat. Defectis plebeiæ gulæ alimentis, ad impura & interdicta deſcendere neceſsitas adegit. In macellis & popinis equi carius opinione venière: clàm nec felibus parſum, nec muribus. Interea rex nunc ſuburbia, nunc ab inſula Danubii mœnia tentare, quotidiana cicre prælia, quandoque circumire ſolus cum accenſo mœnia, & ciues nonnullos alloqui, mirari milites principis ſecuritatẽ. Rex caſtra ſua, quæ in ſuperiori parte locauerat, ſecundum Laurentii ducis aduentum, extemplo reliquit. Petrũ Garaii conſobrinum fratrem his præfecerat, & ſe cum aulica manu in Laurentii caſtra redegit. nullo vnquã ceſſaſſe die viſus eſt.

Eberſtorphii expugnatio.

Inter obſidendum, cum prætorianis copiis ad expugnandum Eberſtorphium proficiſcitur, matronæ cuiuſdam nobiliſsimæ oppidum, & ſumma ſolicitudine, ſumptuque munitum, quodcùm obſtinatiſsimum & nefarium ſcelus auſum eſſe vidiſſet, non indignas ab authoribus pœnas exegit. Cum præ mœnibus caſtra poſuiſſet, & in humili domuncula

cum

cum proceribus quibusdam & familiaribus accubaret, emissa ab oppido ferrea glande, paries ex terrestri incrustatione transfoditur,& parum abest, quin rex ictu sulphureo transuerberetur. Constans & intrepidus ipse perstitit: cæteri præsenti periculo consternati, vbi respirarunt, id malo dolo & summa perfidia factum mussitarunt. Paulo pòst oppidum expugnatur, milites præsidiarii in captiuitatem militarem accepti. Data matronæ venia, Hiereslaus scriba eius, ac Boemicarum rerum procurator, intentatum regi insidiarum postulatur, & maior indies de hoc suspicio suscitatur. Crimen rex dissimulat, ad Viennam domitandam incumbit, obstruit delatoribus aures, & ad pacatiora quærendum crimen tempora differt. In castra reuersus, vineas, turres, crepitantes machinas, ac cætera tale genus muris admouet. Vnum è suburbiis noctu vi capitur, inceditur magna ex parte, vbi non mediocrem plebis iacturam fecisse dicitur. Ciues hinc omnes animo consternati, quia optimum ciuitatis membrum interceptum esse conspicantur: Rogatus Cæsar, vt his auxilium mitteret: Patiantur, inquit, eam Viennenses inediam, quam suum quondam principem in arce obsessum perpeti coegerunt. Quin & portis quotidie insultabat hostis: & quam maximè, qui in stationibus insularis versabantur. Vario in Danubii ripa euentu pugnatum. Semel Vngari hac mœnib. propius accesserant, sed ab erumpente ex vrbe multitudine reiecti, interdicto ponte, cum se in insulam recipere nequirent armati, sub vndis humo reptantes, remenso vado in tutum rediere. Laudata nimis militum audacia. Viennenses tandem ab omni auxilio destituti, execrabilique fame adacti, Kalend. Iunii Matthiæ deditionem, haud sine perpetua Cæsaris ignominia, fecere. Ingens eo die terræmotus fuit, quo quidem ostento significatum esse regem vrbe non diu potiturum, ibique diem nouissimum obiturum. Rex ouans pridie feriarum diui corporis Christi, Viennam ingressus, quem Stephanus Comes Scepusiensis, Petrus Garaii, dux Laurentius, & plerique Boemorum, Pannonumque proceres in palmata veste sequuti sunt. Postero die Beatrix regina, occurrente omnium ordinum multitudine, ac turmis equitum, singulari pompa vrbem inuecta: ibi, ac in proximis oppidis, milites æstiuarunt, refecerunt, recrearuntque corpora, longo belli labore defatigata. Vrbem omnium rerum copia compleuit. Priuilegia nonnulla ciuibus pro voto concessa: sex circiter menses Viennæ acti sunt. Interea non omni ex parte cessatum. capta namque Vienna, Comes Stephanus cum duabus legionibus, nonnullisque proceribus, Neapolim, Viennensis sane pulchritudinis æmulatricem, obsidere iubetur: ne quid in Austria magni momenti planè supersit, quod suum Imperium nuperrimè partum interturbet. Ipse cum regina, sine qua nihil domi militiæque moliebatur, sexto pòst mense Vienna recessit, Budamque pridie natalis Dominici peruenit. Verùm illud quoque memoria dignum esse censemus, quod de ipsius insidiis paulo supra dicere occœperamus. Rex vrbe potitus, vt in proditores, parricidas & insidiatores quæreretur, edixit. Nam insidias ad Eberstorphum sibi tentas obliterare non poterat. In Hiereslaum, comperto indice, primo quæsitum. Scriba regi perquam familiaris capitur, coniicitur in vincula: & in quæstione positus, se clam illius oppidi præfectum admonuisse confessus est, eum obsidionis periculo alio modo liberari non posse, nisi accubantem in proxima domuncula regem glandiuomo tormento petat. Item, ne falleretur, ictus locum præsignasse regiæ sellæ in scopuli speciem. In Viennensi quoque obsidione, sub adulterinis literis clàm ciuibus è Morauia, Boemiaque, commeatus sæpe misisse. Paulo post eadem rogatus, dicere, se præ cruciatibus ista fuisse confessum, & ne capitis reus esset, sui conscius, extra quæstionem nihil de confessione affirmare. Hac demum cauillatione vti, equuleo se resistere non posse. Item, insontem esse, & nihil vnquam in dominum de se optimè meritum fuisse molitum: demum, mori malle, quàm supplicia morte grauiora perpeti. Rex, qui facinus sat compertum habere dicebatur, per internuncium & præfectum carceris eum admonuit, vt si veniam postularet, se non denegaturum esse pollicebatur. Contrà ille, ne criminis regiæ Maiestatis reus esse videretur, nunquam

Fortitudo oppugnantium.

Vienna capitur à Matthia.

Neustatt.

Ggg

adduci potuit, vt sibi supplicaret ignosci, capitisq; supplicium deprecaretur: capite mulctari maluit, quàm ex veniæ petitione, precariaq; vita, pro confesso haberi, ac tanti facinoris infamiam sustinere. Commotus hac obstinatione princeps, ritè de eo iudicium haberi iussit: &, antequam ille Vienna discederet, conuictus ille capitis, in forum educitur. Æquis scribæ mortem oculis Viennensis populus spectare non poterat. Multi lictorem clàm admonebant, lethali vulnere sæuiret in ceruicem. at ille, siue ex composito mercede dudum adactus, siue casu, ceruicē haudquaquam amputauit: ictum ex media ceruicis parte in humerum deflexit. Cùm repetere vellet, saxis à populo petitur, in fugamq; stricto ense conuersus abiit. Hiereslaus in proximas ædes translatus, è profluuio sanguinis, paulo pòst animam efflauit. Pandobles, fraternæ mortis indignatione, ad Cæsarem transfugit. Hic fuit infelicis scribæ exitus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER VII.

MATTHIAS igitur, Vienna semestri obsidione capta, cū Budā venisset, creberrimis populorū precibus reuocatus, (quia regnum absentia regis, latrociniis & iniuriis infestum sanè reddiderat) nihil profectò eo fuit antiquius, quam crimina purgare, optimis legibus & institutis instaurare Rēpub. quæ legum veterum indulgentia, nimia scelerum fœcunditate laborabat. Octogesimus iam sextus annus agebatur, supra mil-

1486. lesimum & quadringentesimum, cum hæc quæ sequentur, Budæ rex moliri repetit. Capta namque Vienna, quinque tantùm annis ille superuixit, ne diutius ex terræmotus ostento victoria potiretur. Inprimis Quæstorem Vrbanum, & Emericum palatinum, quos & amare & obseruare videbatur, in colloquium admisit. Ioannem Varadiensem episcopum, supremum ea tempestate cancellarium adiecit, vt de indicendo Budæ conuentu ritè decerneret. Quin & Thomam† Dragi, prætorem regni quem non multo antè tempore legatum ad Sixtum pont. miserat, è sententia cuncta mandata cum summa laude ac munificentia peragentem, item maximi calidissimique ingenij virum, & ad maxima quæque negotia natum, præterea Scythica lingua nimis eloquentem, seorsum alloquitur, percunctatur mores hominum, & de abrogandis, iubendisque legibus cum homine verba facit, vt qui multos in Vngaria annos ius dixerat: ex eo quæcunque opus essent, & quam graui scelerum mole Pannonia laboraret, intellexit. Demum senatus habetur: ex patribus & proceribus nemo fuit, qui regni mores non abominaretur, & renouandas leges non censeret. Quare conuentus, quam diætam appellant, optimatibus, populis & nobilibus ad Calendas Ianuarias indictus: ad statum omnes diem conuenere: nec parum quidem temporis absumptum, quando rei moles ita postulabat. Ibi sanctiones editæ, ac regia & senatus autoritate munitæ: inprimis Palatinale iudicium abrogatum. Et quando Vngaria in conuentus diuisa est, quos comitatus appellant, cuique in flagitiosos latrones, sicarios & fures animaduertendi potestas facta: vt præsidente conuentus præfecto, de grauissimo quoque reo perorata causa, supplicium sumatur, & palatinales proclamatæ, vt aiunt, congregationes, ad declinanda, quæ accidere solebant, scelera interdictæ. Octauæ, statis temporibus bis quotannis, non sine iudicum designatorum vicariorumve præsentia indictæ. Idipsum Transyluanis, Slauonibusque præceptum. Ad inhibendam iudiciorum æternitatem lex promulgata, vt omnes causæ in quatuor tantùm Octauis definiri debeant, vltrà prorogare non liceat. Causis etiam insinuationum modus impositus. Ad intercipienda litigantium subterfugia, Octauarum tempore prorogationes regiæ Maiestatis omnibus abolitæ, nisi qui vel peregre profecti, vel in castris, muneribusque publicis occupati fuerint. His in tribus tantum Octauis indultæ prorogationes: in quartis autem caussas defi-

Al. Dragfi. — *Octauę institutę.* — *Quartæ.*

nite

definire coguntur. Quinetiam absentibus, quibus parentes, fratres'ue domi vna viuentes fuerint, exceptio nihil illa suffragatur: prorogationes autem falsò impetrantibus, vel allegantibus, linguæ emenda proposita. Item, in quoq; conuentu præses eius, ne solus ius dicere videatur, è nobilitate octouiratus, decemuiratusve, magistratum quotannis creare iubet, quibus in tribunali coniudicibus vtatur. Munus hoc recusantibus, statuta mulcta, & in falsitate deprehensis humanitatis & honoris iactura, ex lege tributa est: quando & centum, & vigintiquinque aureorum adiecta mulcta. Cùm nobiles iudicia exerceant, & olim à plebe ipsi iudicari solerent, ne præposterè superioribus inferiores in dicẽdo quandoque iure præcellent, lex lata, vt in causis nobilium potiores è nobilitate iudices crearentur. Testimoniis, exequutionibusque sacrorum collegiorum & conuentuum, modus præscriptus est, & ad Sigismundi regis morem reuocatus. *Testimoniorum vsus.* Periuris & falsariis sacerdotibus pœna grauis imposita: nam sacro extemplo muneri abdicare debent. Abbates & præpositi, qui seueriori vitæ se alligarunt, in testimoniis, cæterisque rebus, à suæ religionis institutis nunquam desciscere iubentur. Episcopis quoque mandatum, vt singula suæ diœceseos collegia sacerdotum bis quotannis recognoscant: si abfuerint, per vicarios boni pastoris officium resarciatur. Item consensus & voluntatis euocationes inhibitæ, quando corda hominum nemo præter Deum intueri potest. In publicis quæstionibus agendis pristina consuetudo seruata: itidem etiam in euidenti recognitione. In exequendis quæstionibus hic ordo traditus: Si ex quorumuis relatione sic querelæ, veluti factæ fuerint, reperientur, non reus, vt ex more hactenus factum est, se purgare, sed actor suo coniuratorumque suorum iuramento, prout rei magnitudo & ex iudiciis deliberatio postulabit, actionem munire debet: & vsque adeo, vti si de illatis damnis agatur, iuramentum pro regni more sibi adiudicetur. Quod si sat probaBle videatur, nondum reus potentiæ gratia conuictus esse dicatur: sed centum aureis iudici & actori æquè diuidendis, ipse mulctetur, aduersariumque præstet indemnem. Sin autem diuersa vtrinque testimonia fuerint, tunc iudici liberum est, an actorem pro illatis sibi damnis iurare, an reum potius se purgare velit. De illata vi, qualiter inter actorem & reum in iudicio sit agendum, ritè præscripsit, & testimoniis, approbationibusque inducendis modum instituit. *Illata vi.* Item etiam, & innocentiæ tutandæ, & his qui vi impulsuve alieno, aut necessitate aliqua peccarunt, prospectum, in quibus quid iustum & æquum sit, iudicem obseruare iubet. Depulsionibus quoque cauit, ne iustitia interturbetur: & trinoforenses proclamationes aboleuit. Cùm Vngaris mos esset, deficientibus vtrinque probationibus in quoque negotio, singulari certamine causam definiri: quod absurdum est, ac cæteris foris inauditum: *Duellaris dimicatio.* lex inde lata, qua vbique poterit, quàm in militari foro, duellaris dimicatio antiquata est. Item edictum, grauissimam quamque causam ad quartas octauas terminari oportere. Nullus etiam è iudicibus, quos Protonotarios seu Magistros appellant, neque prætor qui his præest, & regiam Maiestatem persona refert, extra tribunal sine collegis vllam ferre sententiam, aut edicta literasque vllas emittere priuatim potest. Omnium qui propriam iurisdictionem detrectarant, vtque à rege tantum iudicari possent, impetrarant, priuilegia sunt antiquata, præterquam perpetuorum (vt aiunt) comitum, qui diuorum regum beneficio à cæteris tribunalibus asserti, regali tantum iudicio sunt obnoxii. Cauit etiam, ne quid bonorum malo dolo aut inique impetraretur: vt bona à regia Maiestate collata nemini accipere liceret, donec præfectus, iudicesque conuentus, illa alieni iuris esse iudicarint: Si quis bonorum huiuscemodi possessionem vi obierit, iudici, vniuersoq; conuentui repellendi eius potestas data. Quinetiam in donationibus clausulam illam, de manibus regiis, quam tanti momenti esse censebant, irritam esse iussit. *Clausula manuum regiarum.* Item, superiores bonorum omnium donationes, quæ iniuria, & præter regni morẽ data fuerint, edicto publico rescidit. Ad coercendam fœneratorum auaritiam sanxit, vt oppignorata bona, quæ vsusfructus gratia satisfacientib. non redduntur, in primis octauis perorata causa, dominis

ſine fœnore, primaque ſorte, redderetur: quin & pro vſuræ mulcta fœnerator aduerſario tantum vltrà ſoluere debeat, quanti oppignorata olim bona extimentur. Querentibus & proclamantibus, iura poſſeſſionum ad ſe pertinere, quæ ad fiſcum defectu hæredis recidiſſe creduntur, iuſtè prouidit: item, etiam regiæ donationi aduerſantibus. Matronarum dotes ſaluas, ac ratas ſemper eſſe voluit. Sacrarum quoque poteſtatum & magiſtratuum auctoritatem, ſi quid ſibi cum nobilitate rei foret, ne actor in reum videretur habere imperium, hac re duntaxat coercuit aliquantulum, ne inconſulta regia Maieſt. in nobiles ex anathemate ſæuire liceret. Cùm negotiatores, atque alii, tuto per regnum vagari non poſſent *[Militaris disciplina.]* ob creditorum ſæuitiam, qui debitores, aut alios pro debitoribus in foro ſiſtebant: optimè cauit, & vtriſque proſpexit. Damna quoque proceribus, & nobilitati, quacunque per Vngariam iter faciant, ſunt inhibita. Item, cuique pediti, equitive edictum eſt, vti commeatus & pabula vendentibus vbique ſatisfaciant: ſi vi rapiant, apud Iudices conuentus, regiamve Maieſt. pœnas luant. Quin & copiæ regiæ in faciendo itinere, ſi quid vi ceperint: præfectus, qui audaciam non repreſſerit, delatus, pro illis cumulatè ſatisfaciat. Item, ne quis ſoluto iam exercitu, & data miſſione, in alienis poſſeſſionibus immoretur, qua re damnum inferat: ita cautum eſt, vt quicunque ex militari mora detrimentum acceperint, ab eorum præfectis præſtentur indemnes. Quod ſi quam in dicendo iure, conuentus, iudices, præfectuſve, ignauiam negligentiámve præſtiterit, apud regiam *[Rogationes ad exteros.]* Maieſt. prouocare liceat, illáque læſum indemnem præſtare debeat. Rogatio quoque in Polonos & Venetos promulgata, qua his nemo bonorum quicquam vendere, aut oppignorare poteſt. Facinoroſam quoque clientiũ audaciam coercuit. ſic enim legem tulit: Quòd ſi qui clientes in aliquo munere à patronis conſtituti, facinora in alios iniqua patrarint, pro his patroni, patefacto ſcelere, apud conuentus præfectum læſis ſatisfacere debeant: ſin verò nullo in munere fuerint, ſed domi ſuæ patronorum ſtipendio fruantur, ipſimet apud forum conuentus proprii pœnas luant, nullamq́; opem à patronis accipiant, neque *[Patroni.]* patrono cuiquam his afferre patrocinium liceat. Quin & patronis data poteſtas, vt clientes, qui alios vi iniuriave aliqua affecerint, aliquáve facinora patrarint, aut malæ diſpenſationis rei aufugerint, reddendámve rationem adminiſtrationis detrectarint, contempto priuilegio nobilitatis, & immunitate conceſſa, in vincula coniicere, & ad ſatisfaciendum cogere liceat: ſi verò iniquè captos, coniectosq́; in carcerem illi cauſentur, citato in ius patrono in primis res octauis diiudicetur. Si cliens, & familiaris ad alienum patronum transfugerit, ſeruitioque alligarit alieno, ille mox eum dimittere debet: quod ſi non fecerit, duplices pro *[De portoriis.]* eo pœnas pendere teneatur, & in primis res octauis agatur. Ne portoria plus æquo vbique exigerentur, conuentuum præfectos cum potioribus nobilitatis recognoſcendis viis, pontibus & aggeribus præfecit. Ruſticos, qui antehac ex aliis pagis ductis vxoribus denarios quadraginta portitoribus ſoluere cogebantur, item tonſores & ſartores eadem pendere coactos, ad viatorum portoria longè *[Sigiſmundi edictum cõfirmatum.]* leuiora redegit. Sigiſmundi regis edictum olim antiquatum in vſum reſtituit: Ne quis gubernator, præfectúſve prouinciæ, palatinúſve in baſilicas, abbatias & præpoſituras à diuis quondam regibus fundatas, donatáſque, aliquid audere, diſponeréve poſſit: quando ad regiam tantùm poteſtatem ſacra hæc diſpoſitio pertineret. Qui furem, homicidam, latronem, facinoroſumve quemuis captum vltro dimiſerit, parochiali iudici pro eo homagium ſoluito, læſiſque ſatisfacito. *[Villicorum abductores.]* Villicorum abductores, vnius anni apud conuentus præfectum patronis redduntο: ſi recuſarint, pro eis homagium ſoluunto. contrà patroni villicos tranſmigrare volentes, ſine vi vlla dimittunto. Qui malo dolo varia cauſati, villicos remorantur inuitos, ſex & triginta pro villico quoque aureos expendunto. De decimis quoque exigendis legitimè cautum: *[Decimatores.]* Decimatoribus præſcriptus eſt modus: hortus, cellaq́; vicatim vinaria interdicta. Ruſtici qui decimatorium miniſterium obeunt, immunes eſſe iubentur. Decimarum controuerſias ad regnum, *[Rom. forum.]* & è Romano foro, ad regale tribunal reuocauit. Inſuper Romanum forum regnicolis

gnicolis omnibus, item optimatibus pontificibus, præpositisq; interdictum. Decimarum iudicium regiæ tantum Maiest. conseruatum. Potestati quoque regiæ ius præscriptum est, ne quem ex prima querela delationeve, procerumve consilio damnet, aut ignominia & perfidiæ crimine notet, donec à conuentus præfecto, eiusque nobilibus rem veram liquido fuerit edoctus. *Perfidorum pœna.* Aduersus perfidos, infideles, ac sceleratos sanctio quoque non magis grauis, quam mitis, edita. Reos violatæ regiæ fidei dies tantū quindecim sine mala fraude domi tenere: interim pro eo supplicare, innocentiam tueri: item ad regem tutò adducere, abducereq; quisque potesto, vltrà non licito. Quicunque aduersus ausus fuerit, reipub. hostis habetur, domus & fortunæ ad ærarium rediguntο. *Fures, sicarii, &c.* Fures, sicarios, homicidas, latrones, incendiarios, alienarumque literarum & monetarum adulteratores, domi nemo excipito: qui exceperit, querenti, conuentus præfecto, iudicique tradito. Qui facinora defenderit, contrave fecerit, domus & fortunæ fisci extemplo suntote. Qui pro his arma sumpserint, quas illi debent pœnas expendunto. Fodinas auri, argentique, item salis, aliorumve metallorum, quæ in priuatis possessionibus reperiuntur, rex citra compensationem æquam non accipito: si nihil rependere voluerit, earum ius omne, fructusque domini possessionum esto. *Comitatus Zagoriæ.* Tribunal Comitum Zagoriæ ad Varasdinum, antiquatum: conuentus huiusce incolæ Sclauonum procerum tribunal petere iussi sunt. *Homicidæ voluntarii.* De his qui homicidium ex dedito studio patrarunt, ita sanxit: Quicunque hominem interfecerit, capitalis esto: si aufugerit, vbicunque deprehendetur, ex regni cōsuetudine conuentus ipse præfectus iudicesq; de eo pœnas sumunto. Si verò non ex industria, sed forte fortuna, ex inopinato ve quem necauerit, reo, cæsique cognatis componendæ causæ potestas esto. Ad quodque tribunal quicunque conuictus erit, extemplo adurgente iudice, si recusarit, iudiciorum onera, & litis expensas ex more rependito. *Appellationes futiles.* Ad inhibendas futiles friuolasque appellationes edictum, quicunque ad Maiestatem regiam prouocarit, si succubuerit, geminatas litis expensas, geminata quoque iudiciorum onera pendito, omnisque remissionis expers esto. Qui autem iniusta iudicia queritur, haudquaquam inreuerenter ad Maiestatem regiam, palatinum, prætoremve prouocato: si cesserit, succubueritque, eas, quas illi damnati debuissent, pœnas expendito. *Conuictis in iudicio.* De conuictis in iudicio capitis, Lodouici regis edictum instaurauit. id tale fuit: Conuictus quisque capitis in iudicio, mox ad iudicem in vincla coniicitor: dies tres concordiæ gratia detinetor: re incomposita in aduersarii manum traditor, vt legitimè ab eo met pœnæ exigantur, quæ à corpore cum rebus in eo deprehensis iure dari possunt. In vxores, liberos, sorores, cognatos possessionesque nihil vltra animaduerti possit. Si iudex concordiam patrarit, omni iudicii emolumento in hac re careto. Illud quoque adiectum relegi: Filius pro paterno facinore nec corpore, nec re pœnas vllas luito. Vicis sacris, religionive addictis, absque priuilegio regio regiæ Maiest. possessiones vllas tenere non licito. Qui sedem iudiciariam violarit, mox aureos centum expendito. Per conuentus omnes, qui iuri dicendo præsint, disponuntor. Haud inconsulto senatu rex præfectos, ex proprio quemque conuentu deligito, qui vnà cum iudicibus è nobilitate creatis ius dicat. Nemo eques, pedesue, templorum ostia præfringere, aut quicquam hinc rapere audeto. Si qua sacellis vis illata fuerit à milite, præfectus turmarum cohortiumve pro his pœnas dato, possessionesque illius ærario cunctæ cedunto. Si rerū inopia iusserit, accito statim pagi iudice, sacerdoteve, condita in templo cibaria præstituto æquo precio militi venduntor. *Auaritia presbyterorum.* In coercenda presbyterorum auaritia edictum Caroli regis, de sepulturis, restitutum, quod tale est: Archidiaconorum, & plebanorum nemo, præter vsitata funeralia, vltra quicquam exigere pro sepulturis audeto: si exegerit, sacris extemplo beneficiis abdicator. Item imperatum, vt communes cuiusque conuentus impensæ, è collata pecunia persoluantur. Item, vt neutra litigantium pars armata iudiciale forum adeat. *Mercatus.* Quin & nundinas, mercatus ac fora, inermia Matthias esse voluit. vt iudicia tuta integraque seruaret, edixit. Quicunque optimatum nobi-

lium ve, præfectum iudicii, vicariumque eius in dicendo iure ac exequendo impedierit, infidelis esto. Qui seruos villicosque habuerit, qui iudiciorum officium interceperint, eosque quamprimum in manum præfecti non tradiderit, centenis aureis mulctator. Iudices ordinarios, legitimosque definiuit: vtputa palatinum: prætorem, quem iudicem curiæ nominant: secretarium, vt aiunt, cancellarium ve. Prætor autem post palatinum, præsentiam regiæ Maiestatis refert ipseque cum protonotariis dicendo iuri præest. Alios autem, veluti tauernicorum magistrum, & Vaiuodas (vt aiunt) banosque Sclauoniæ, inter ordinarios regalis fori iudices adnumerandos esse non censuit. Quicunq; temerè inaccersitusve istorum curiam intrarit, centenos auri nummos soluito. Causidicis quoque causarum numerus præfinitus: quippe quibus supra quatuordecim hominum lites suscipere non licebat. Qui autem priuilegia populatione, raptu, incendiove amiserit, ad sexagesimum vsque annum gestarum rerum nobilium testimonio comprobationeque vti liceat. Præterea illud, Nemo iudex iniuratus suum munus obito. Præscripsit etiam iurisiurandi formulam. Præstitutus quoque redimendis capitularibus, conuentualibusque literis, atque etiam curialibus, vt aiunt, modus est. Sed de legibus nouisque sanctionibus hactenus. Verum enimuero non modò nouas leges ac edicta tulit, sed viuendi mores Matthias Beatricis aduentu sanè mutauit. Pannonibus regibus mos erat, cum proceribus & nobilitate familiariter viuere, aditum negligentius asseruari, multas mensas sternere, inter optimates amicè discumbere, inter prandendum patere fores, mendicos rogatores admitti: congiario eleemosynam impartiri, faciles omnibus aures adhibere: secundo vt plurimum pane vesci, omnibus vel miserrimæ fortunæ hominibus regis aditum patere, viuere incultius, ne humilia quidem fastidire atria, insanos sumptus in clarissima bella erogare, magnifica contemnere ædificia, domi parsimoniam, foris magnificentiam & liberalitatem amare: populare præstare ingenium, & benignum, his demum moribus omnium sibi gratiam conciliare. Priscorum ergo regum vestigia sequebatur. quin & comitate, industria, & ingenii dexteritate in quoque officiorum genere præstabat, ne plus gestarum rerum magnitudine, quàm vitæ imitatione, eorum quenquam præstantissimum adæquare videretur, ne dixerim superare. Ad promerendam procerum ac militum beneuolentiam sua liberalitas, clementia, popularitas, & beneficentia promptum effecerat, vt à cunctis ex animo coleretur. Cum optimatibus & præfectis militum ita quandoque domesticè versabatur, vt suauissima hac consuetudine sibi omnes obstringeret. Nullo benignitatis & liberalitatis officio poterat expleri. Non solum proceres, nobilesve milites officii gratia, sed gregarios quoque visitauit. In castris ægrorum charitate contubernia lustrauit, sæpe languentes propria manu pauit, ientaculaque porrexit: hortabatur ad conualescendum, increpitabat pusillanimes, & desperatos consolabatur: sæpe in acie vulnera obligauit. Ex hoc igitur officii genere mirificam omnium fidem sibi comparabat. Quinetiam gloriabundus sæpe retulit, se Nicolao Bosnæ regi, cum per officium visitasset, ægrotanti pedum digitos interfricuisse. Item, amicorum sæua nausea laborantium, inter visitandum perhumane succurrisse: ac veluti regiæ dignitatis immemor, & expers, stomacho fluctuantis caput sustinuisse. Omitto sales, quibus defectos obfirmabat animos, & mortuos ab inferis reuocabat. Inter amicos quandoque licentiore sympoſia & comessatione lautiore vsus est, vt curas abigeret. Cum Mysiis, & Ratianis, cum Boemis & Alemannis, cum Vngaris & Cumanis iuxtà versatus, domi militiæque negligenti corporis custodia vsus: fides tamen omnium, & quam maximè militaris, id effecerat, vt publica ipsa cura & solicitudine muniretur. Pro stipatoribus omnes certatim corpus eius peruigili quisque custodia asseruabant. Nulla domi gemmata pocula, nec chrysendeta, myrrhináve, nullis atria aulæis vestita: nullus, vel si quid, rarò videbatur, & ipse quoq; incultus, ac rudis apparatus, sordidæ in quadrata mensa mappæ, cultus omnis ad equos & arma translatus: ibi aurum, gemmas & argentum gestare mos erat: item excolere comas, gemmata serta

Personare gia præsentia.
Bani Sclauoniæ.
Causidicorum numerus.
Iurisiurandi forma.
Literarum redemptio.
Quomodo vita mores etiam aduentu reginæ mutauit.
Matthiæ humanitas.
Simplex Matthiæ pompa.

ferta gestare, habitu lautissimo vti, qui trabes Romanas exuperet, cæteras parum artes curare. Postquam autem regina venerat, mensas, & viuendi modum excoluit, fastidita domorum humilitate: magnificas cœnationes, exculta triclinia, aurata cubicula introduxit, regem à popularitate reuocauit: ianitores foribus apposuit assiduos, intercepit faciles aditus, regiam Maiestatem ad seruandum longè ambitio suis decorum redegit. Statis regem temporibus in auditorium prodire, actus dicere monuit. Scythicis Italicos mores inseruit, & Latinis quoque epulis oblectauit. Varias, quibus olim carebat, artes, eximiosque artifices ex Italia magno sumptu euocauit. Quare pictores, statuarii, plastici, cælatores & lignarii, argentariique fabri, item lapidicidæ operarii, & architecti ex Italia conducti, insanaque his impensa salaria: diuinus hinc cultus adauctus, ædicula regia accitis è tota Gallia Germaniaq; cantoribus exculta. quin & olitores, cultores hortorum agriculturæque magistri ex Italia educti: qui caseos etiam Latino, Siculo, Gallicoque more conficerent, euocati. Adiecti quoque histriones & mimi, quibus cum regina nimium indulsit: item monaulæ, vtricularii, choraulæ ac citharœdi. Inuitati etiam muneribus Poetæ, Rhetores & Grammatici, qui falsi opinione sua, miseriores longè musas, quàm adduxerint, in Italiam reduxerunt. Has omnes Matthias mirificè coluit: aluitque, Pannoniam, alteram Italiam reddere conabatur. Viros quaque arte præstantissimos vndique disquisiuit, conduxitq;. Astronomos, Medicos, Mathematicos, Iurisque consultos dilexit: ne Magos quidem & Nigromantes abominatus est: nullam artem contempsit vnquã. Contrà Vngari politicæ culturæ ac deliciarum expertes, hæc omnia ægre ferre, insanos damnare sumptus: regiam Maiestatem quotidie incusare, quòd pecunias ludibrio haberet, vectigalia ad meliores vsus instituta in res futiles vanasq; erogaret, à priscorum regum parsimonia & frugalitate desciscerct, patrios & seueros mores exueret. aboleret antiquos ritus, & ad Latinas, imò Gotalanicas delicias, effœminatosq; mores plane trãsfugeret. Mussitare quoq;, nimis vxorium: & externos non modo aurum, sed principis indulgentia vniuersum quotidie regnum populari: multa quoque obloqui, & in malam partem accipere. At diuus ille princeps, omnium bonarum artium parens, & fautor ingeniorum, Vngaricos vulgo mores damnare, rusticitatem Scythicam & incultam vitam publicè taxare, inhumanos passim ritus abominari, vrbanitatẽ sensim introducere, proceres cum nobilitate ad politicum cultum hortari, iubere domos pro facultate magnificas erigere, viuere longe ciuilius, ac sese mitius cum peregrinitate gerere, quam ante præter omnium opinionem abominabantur. Ad hæc igitur omnia exemplo suo inprimis omnes inuitauit. Budensem arcem, vbi præter magnifica Sigismundi ædificia nihil spectatione dignum erat, excolere adorsus est: retractiorem aulam nimis exornauit: quippe qui à Danubii parte ædiculam statuit, hydraulicisque organis, item sacro fonte duplici marmoreo & argenteo decorauit: collegium adiecit honestissimum sacerdotum: supra Bibliothecam statuit, mira vtriusque linguę fœcunditate completam: cultus quoque librorum luxuriosissimus. Ante hanc cubiculum est in absida curuatum, vbi cœlum vniuersum suspicere licet, quà spectat ad Austrum. Palatia erexit haud parum à Romano luxu differentia, vbi laxa triclinia, procita, cubiculaque superbissima, item laquearia vbique varia & aurata, multa insignium varietate distincta: postes insuper emblemate conspicui, insignesque camini, in quorum fastigiis quadrigæ, ac multa Romanorum stemmata sunt sculpta. infra hypothecæ, thesaurique. ad solis exortum varię cœnationes & cubicula, quò altioribus scalis, & ambulacro sanè subitur. Buleuterium hîc, & diæta. Cùm vltrà processeris, variæ mansiones in excelsam absidem conuexæ: hybernacula, æstiuaculaque multa: item heliocamini, & auratæ zetæ. præter hæc alta, abditaq; secreta, argentei lecti, argenteæq; cathedræ. Ad occasum, vetustum opus, nondum instauratum: in medio area veteri porticu circũuenta, quam duplicia coronant ambulacra: quorum supremum, nouoq; palatio præpositum, quà ad summa triclinia conscenditur, duodecim signiferi orbis sideribus insigne non sine admiratione suspicitur,

Mutata omnia.

Studium Matthiæ erga literas & vitæ cultum.

Bibliotheca.

tessellata vermiculataque vbiq; pauimenta teruntur, nonnulla encaustica sunt: caldariç passim, frigidariæq; cellç: hypocausta in tricliniis mammatis tegulis obtecta, quæ non modo colorum pulchritudine, sed animalium confictorum varietate conspicua. In subdiualibus, è conspectu pedestres tres statuæ, ex alto non inermes, adeuntibus obiiciuntur. Galeatus in medio Matthias constitutus, hasta clypeoque innitens, cogitabundus: à dextra pater, & subtristis à læua Ladislaus. In medio subdiualium fons æneus, marmoreo lacu circumuentus, cui Pallas galeata, subcinctaq; imminet. Ad aulæ huius aditum in anteriore subdiuali, quod multo laxius est, hinc & hinc duæ constitutæ ex ære statuæ nudæ, clypeo, securi, ensequc iuxta minantes, ad basim circumsculpta sunt trophęa. In hac igitur quadrata area, ante Sigismundi atria constituta: vetus à latere palatium instaurare cœperat, quod, si præstare potuisset, plurimum de superba vetustate referebat. Geminas huic scalas adiecerat, porphyreo marmore, æneisque candelabris insignes. Ex eodem lapide geminas huic ianuas superstruxerat, quas ænei postes, & affabrè facti, Herculeisque laboribus admirabiles, & non minus à tergo quam à fronte spectabiles exornabant, quibus illud Antonii Bonfinis Epigrãma mandauit incidi.

Statuæ.

Ant. Bonfini Epigramma.

ATRIA CVM STATVIS, DVCTIS EX AERE, FORESQVE,
CORVINI REFERVNT PRINCIPIS INGENIVM.
MATTHIAM PARTOS TOT POST EX HOSTE TRIVMPHOS,
VIRTVS, AES, MARMOR, SCRIPTA, PERIRE VETANT.

Contignationes huic insano sumptu destinarat, quibus laquearia aurigantes per æthera planetas continerent, erratilesque cursus miro suspectu referrent. In fronte subgrundiis tectorum triglyphos subiicere decreuerat, & qua posset arte conspicuum opus efficere. In fontem regiæ per octo ferè stadia pixidatis tubis, fistulisque plumbeis aquam subduxerat. Sigismundi ambulacrum, quod totam ferè arcem ambibat, ne pari quidem sumptu prosequi cœpit. Ille æternitatis destinatione, hic temporaria in ambulacro mora ædificauit. Laxos longosq; ibi tractus instituit: specularia quoque multa, item atrium murorum minis impositum, ex lignario opere confectum, vbi triclinium, cubiculum, prætcrea apodyterium: & paulo retractius lucubratorium, graphiariumque locum perfecit, sed * iuuentum vesanam ruinam in Danubium minari videbatur. Extra arcem in proxima conualle horti subiacent amœnissimi, marmoreaque villa. Huius propylæum columnis tessellatis, embrycatisque circundatum, quæ ænea candelabra sustinent. Triumphales sunt villæ postes, & triclinium cubiculumque cum laquearibus & fenestris vsque adeò spectabile, vt lautissimam antiquitatem propius accederet. Qua spectat in hortos, porticus subest. in hortis labyrinthus, ex arboribus consitis institutus. Insuper auiaria, è peregrinis nostratibusque auibus: quæ ferrea retia coercebant. In auiariis quoque arbusta, fructiferæque arbores, & nemus, item xysti per ordinem digesti, variisque arborum generib. circumuallati. Insuper crypto porticus, prata, lithostrata, piscinæ. Turres quoque cœnaculis ac pergulis obductæ, in quibus cœnationes cum vitreis specularibus vsque adeo iucundæ, vt nihil putes amœnius. Argentatis villa tegulis contecta. Quin & in vlteriore Danubii regione in Pestano agro, ad primum lapidem, suburbanum habuit, ne minore quidem amœnitate, delectabile, vbi à curis animum relaxare mos erat. Item in Budensi agro alterum sibi erat suburbanum, ad tertium lapidem, vbi syluestrium ferarum amplissima sane viuaria spectabantur. magna quoque hîc cicurum copia. Ad salinarium erat tertium, non procul ab vrbe Buda. Sed quis ea pro dignitate referre poterit, quæ ad Regalem Albam in diuæ Genitricis basilica moliebatur, vti sacrorum sunt monumenta regum. totam enim non modo instaurare, sed multo præstantiorem efficere conabatur: & præstitisset eximius ille princeps, ni mors immatura, è medio sustulisset. Magnam inprimis aram, lõge pristina laxiorem, fundare adortus est, vt hic sibi, patrique Mausoleum constitueret. Huc etiam Helisabethæ parentis pientissimæ corpus non multo ante vita defunctæ, transtulit, vt parentibus hic & fratri, sibi-

Labyrinthus.

Horti Pestani.

Alba regalis ædificium.

Ara.

tri, sibiq; sacellum dicaret, opus artificiosæ testudinis, ac eminentissimæ, è quadrato lapide inchoatum, quod in conuexa absida iam consurgere cœperat: totq; circùm fornicibus obstructum est, vt acerrimum quodq; superet ingenium: &, quando in palude situm est, altissima iacta habet fundamenta. Tam insanum igitur molitur ædificium, vt hoc duntaxat vno cætera superiorum regum opera obscurare videatur. Ad Vicegradum priscorum quondam regum arcem in editissimo loco sitam, subiacentem regiam sic amplificauit, sic hortis, viuariis ferarum & piscinis excoluit, vt ædificiorum superbia, alia quoque superare videatur. Apparatus hic Attalicos, & laxa triclinia, ambulacra tectorio opere candidissima, & fenestras superbissimas cernere erit. Hic horti, fontesque pensiles, qui porphyreo marmore, æneoq; solio culti sunt. Si vltra progrediaris, Tatam offendes: quæ meo sane iudicio cæteris arcibus anteferri in tanta breuitate potest. Hic enim è perpetuo crassoq; aggere, conuallium aqua sistitur, stagnat, ac lacum iugerum septenorum ferè milium passuum efficit. Pristinæ ad emissorium aquæ frumentariæ, ex ordine nouem: quæ arci sanè cohærent, & nunquam bello auferri queunt. Arcis formam in astragoli speciem duplici muro, propugnacula & fossa munita: breuis inter porticum area, quam auratæ cœnationes, magnificaque cubicula circunstant: laqueatæ contignationes, multo auro cælaturaq; conspicuæ. Emissæ lacu aquæ sæpe resistitur, & piscinas haud inuita facit innumeras: magna luporum & carponum copia. Duo vtrinque pagi non ignobiles, duæque basilicæ. Circunstant saltus quoquo versum patentissimi, qui ne mediocrem quidem ferarum copiam alunt. Non procul hinc à Danubii ripa, Rom. legionis vestigia pleraque supersunt, quæ adhuc præ loci amœnitate, & feracitate soli, Latinæ gentis coloniam vocãt. Paulò supra, ad caput insulæ Comarom conspicitur spatii sanè laxioris, cui subdiualia patentiora, capaciora triclinia, & diuersa vbiq; laquearia grauissima quidem impensa constructa. Bucentaurus quoque ad velificandum Danubium ex ligno constructus, in atriis simulacrum, vbi triclinium, procython & cubiculũ, vbi Andronicon, & gynæceum, inter puppim & proram latè compactũ. Præterea Vienna capta, pensiles in arce hortos, heliocaminos, marmoreosq; subducta aqua fontes fecit. Frigidariæ, caldariæq; cellæ in pensili solo confectæ. Inferius quoque hortos excoluit, caueæ auicularum, & auiaria ferreis retibus obducta: factum in secessu nemus, topiariaq; loca, ambulatoriæ circùm porticus, vitium texturæ conuexæ: supra mœnia produxit ambulacra, ad spaciandum nimis idonea. De faciendo in Danubio ponte, etsi per vitam licuisset, fortasse præstitisset, Traiani Cæsaris inuitatus exemplo, qui prope Sindérouiam marmoreo Istrum ponte traiecit, cuius nonnullæ adhuc pylæ supersunt, cogitabat. Addebat animum architectura, quam tribus sane mensibus Antonius Bonfinis in Latinam è materna lingua traduxerat. Cætera, quæ per arces regias & basilicas exædificari fecit, operæ longioris esset ritè enarrare. Pręter hęc ad Ioannis Coruini filii sui, qui nondum puerilibus annis excesserat, educationem animum aduertit. Nam cùm annos decem domi militiæque semper cum regina fuisset, & ne passum quidem a suo latere dimisisset (quare vxorius à plerisque reputatus est) nullamque ab vxore prolem tulisset, ad hunc vnicum spem omnem intenderat. Hunc si liberi defuissent, regno præficere studebat. Alliciebat ad hoc animum, & spem augebat, pueri liberalis effigies, & indoles generosa. Patrem enim non solùm ex omni parte, verùm etiam Coruini aui oculos referebat: quibus nihil vnquam serenius visum esse aiunt. Eadem cum patre facies, eademque manus, os, obtutus, frons & nasus: caput, vti illi, sine menda: in circumagendis oculis motus grauis & tardus, cui non hac atque illac lancinare oculos, neq; his leuissimè micare, sed aspectu, motu, gestuq; corporis regiã quandam præferre grauitatem, quam in consiliis ac verbis æque seruare videbatur. Intrepidus & liberalis huic erat aspectus, plus gratiæ præferens & venustatis, quàm seueritatis & tristitiæ. Desperatis deinde liberis, Matthias augendam eius & dignitatem, & authoritatem naturæ esse iure reputauit. Cùm vt futurũ decet principem, educasset a puero, vt spectatũ cunctis redderet, & quãti fieri vellet, osten-

Aedificia ad Vicegradum.

Tata arx.

Antonius Bonfinius.

Ioannis Coruini disciplina.

deret: in dicendo ſæpe iure ad dextram conſidere iuſſit: item cum ſacris operabatur, ſolenniáve celebrabat, aut vtriuſque Cæſaris, Romanive pontificis, cæterorumve regum potentatuumve legatos admiſſurus erat in ſenatum: ad dextram ſemper filium collocauit. Quin & officii regii gratia huius opera ſæpe vſus eſt. Quoties ſolenne conuiuium aut principibus, aut oratoribus eximiis editurus erat, ſtrata regali menſa, ſub prætextu ægritudinis, quæ dudum inceſſerat, ſæpe pro ſe filium accumbere iuſſit. Contrà ille pro patre decorum ritè ſeruauit, & prudenti argutoque colloquio conuiuarum opinionem, ac ætatem profectò ſuperauit. Verba quandoque ſic grauia ſubiecit, vt non minus oratio, quàm ſimilitudo oris, verum & dignum filium patre indicaret. Maximas hinc indies ſibi clientelas & amicitias comparauit. à paternis amicis admonitus, gratum & promptum apud regem patrocinium exercere cœpit. Quare maiorem indies à proceribus, nobilibus, & prouinciis fauorem ſibi conciliauit: pro nemine vnquam fruſtra ſupplicauit. Contrà pater, vt maioribus quotumquenque Pannonem beneficiis obſtringeret, ſupplicanti filio nihil vnquam abnuit. Item, vt regiæ proſpiceret orbitati, de honeſtiſſimo coniugio cogitauit. Admirabatur iam adoleſcentis ingenium, quem inter loquendum nunquam incautum offenderat: obſeruabat mores eius, & peruigiles clandeſtinosque cuſtodes, ſpeculatoresque adhibebat, qui explorata cuncta referrẽt. Non citra ſtuporem quandoq; in caſtris conſuetudinem eius cum manipulis intuebatur, & ad promerendam legionum gratiam, dexteritatem. Deplorabat ſecum pueri fortunam, qui, quicquid natura largius indulſerat, & ius dederat humanitatis, à ſeuera nonnullorum cenſura, opinioneque, poſt mortem ſuam ademptum iri præuidebat. De renouatis regiæ moribus, de ædificiis & Ioanne duce Coruino loquuti hucuſq; vagati ſumus, ne iſta quoque, memoria non indigna, ingrato ſilentio omitterentur. Nunc ad inſtitutam geſtarum rerum ſeriem redeamus, ne plus æquo vagari videamur. Poſt captam Viennam annos quinque Matthias, vti diximus, ſuperuixit, de quibus vna dicemus, ne annorum ſupputationem toties facere cogamur. Cum habito Budæ frequentiſſimo conuentu, rempub. optimis legibus & inſtitutis inſtauraſſet: mox delectum habuit, legionibus ſupplementa dedit: & reparato exercitu, vna cum filio Beatriceque regina, primo tempore ad expugnandam vlteriorem Auſtriam proficiſcitur. Piſonium primò ventum eſt, aliquot ibi dies acti, dum literis, clandeſtinisque internunciis nonnulli reguli proceresque faciendam deditionẽ ſuaderẽt. Præmiſſis deinde copiis, Cziſteſtorphum obſidetur, oppidum ſanè non ignobile, quod rex ſine magno negotio in fidem accepit. Motis hinc caſtris, Lauam rectà conceſſit. Ciuitas eſt ad † Moram amnem poſita, oblonga quidẽ, & quadrata, cui ad caput arx eſt, non paruo artificio munita, in medio baſilica, mœnia verò craſſa, altaque, ac duplici foſſa & aqua completa, duplici quoque muro, item aggere valloque munita; quem infeſtis cuſpidibus pertice contexuere, à latere paludes attingunt. Conſpicatur vrbem obſeſſam facile capi non poſſe, niſi ænea mœnibus hinc & hinc tormenta admouerentur: quæ cõpleta foſſa, ponteve ſubſtructo militibus aditum patefacerent. Quare in primis, qua ſpectat ad Piſonium, caſtellum pro porta erigit ampliſſimum, quod aggere, foſſa, valloque circumuenit, ne facto oppidanorum impetu capi poſſet: ibique machinas ritè diſponit, quibus mœnia obtererentur. Ab auerſa parte, qua Iſnaimam proſpicit, Morauiæ vrbem, id ipſum facit: nec intactam quidem à capite arcem prætermittit, quando non infirmo præſidio Lauam munitam eſſe nouerat. Dum vrbs inclementer vtrinque quatitur, dimiſſo exercitu, ad diætam (vt aiunt) in Morauiam cõtendit, quam ad Iglauiam ex compoſito cum Wladislao Boemiæ rege præſtituerat. Ad labefactandas enim Auſtralium vires, & frangendam Imperatoris pertinaciam, nihil commodius eſſe cenſebat, quàm Boemicum regem, bellicoſiſſima gente pollentem, ſibi conciliatum habere. Nulla enim auxilia, præterquam Boemica, Germanicave Cæſari promptiora eſſe videbantur. Quin & verebatur, quod antea ſemel acciderat, ne inſtituta cum Wladislao amicitia, Cæſarea arte dirimeretur: ne bellicoſum iuuenem,

Expeditio in Vlteriorẽ Auſtriam.

Laua. † al. Moreuam.

Unam.

iuuenem,& ad clariſſima quæque facinora natum, magno ſtipendio conduceret, inque ſuam adduceret inuidiam. Quod ſi Fridericus Imperator exuta aliquantiſper auaritia feciſſet,nunquam Pannones Auſtriam occupaſſent. Verùm hæc humana, quæ mortalium animos ſenſim illabitur: ita cæteras virtutes eneruat, exploditve, vt non modo populum, ſed prouincias ampliſſimas in grauiſſimas calamitates plane conieccerit. Nihil enim cõſilio ſuo obuerſari poſſe, ſi Boemum regem habeat, Matthias intellexit. Indicto iam tertio conuentu, in Morauiam cum regina gnatoque Ioãne proficiſcitur, vt confirmata cum Ladiſlao amicitia, tutius cum Imperatore deinde bellum gereret. Multi mandato regis Oratores eum ſequuti, qui eo tempore forte conuenerant: inprimis Neapolitani regis, & illuſtriſſimi Ferrariæ ducis, cui ab indomita fortitudine Herculi nomen erat. Conuentus frequentiſſimus Iglauiæ iam habetur: quo vtriuſque regni principes cum regibus cõuenere. Repercuſſum hic eſt ex ſententia fœdus, & priſtina confirmatur amicitia. Wladiſlaus à Matthia magnifice donatus,gemmata muneri data galea,adiectumque oppidum: Innumeræ quoque à regina veſtes auro purpuraque contextæ,addita etiam regalis multa ſupellectilis, vt ſocietatẽ digna munera confirmarent. Compoſitis hic rebus,alter in Boemiam,ad obſeſſam Lauam alter ſe recepit. Secundum regis aduentum,præfecti caſtrorũ iam de conſerenda cum oppidanis manu conſultabant, quando tormenta in pleriſque locis mœnia obtriuerant,& aditum hoſti ſatis amplum patefecerant. Regem duntaxat expectarant, vt dexterioribus prælium auſpiciis inirent. Cum ordines forent vbique diſpoſiti, vt pugnæ ſignum acciperent, inducias in triduum oppidani poſtularunt, vt interea de pace agerent. Rex haud inuitus poſtulata conceſſit, vti commodius vtrorumque ſaluti conſuleretur. Poſtero die prodeuntibus è Laua legatis, de conditionibus & facienda deditione agitatur. Tertio res tranſacta,& ciuitas à rege in fidem accepta. Capta Laua, vlterius caſtra mota. Cum Morauiæ, prouinciæ ſuæ fines attigiſſet, Iſnaimam venit: vbi dimiſſa regina, cæteriſque Oratoribus, ipſe cum Coruino duce ad obſidendam Rhetiam properauit. Triplex in eo bello illi fuit exercitus, veluti vbique in grauiſſima quaque expeditione mos fuit: primus Vngarorum, Boemorum alter, tertius Ratianorum,qui totus in vexillationes & velites digeſtus erat. Trinis eam ciuitatem caſtris obducit, vt obfirmatam validiſſimo præſidio citius expugnaret. Hæc inter faciles montes reſupinata iacet: turribus circum, propugnaculis, altiſſimaque foſſa eſt obducta, nec ſine machinis æneis capi poterat. quare magna in mœnibus iactura facta. Obſtinatius oppidani à principio reſtitere, die noctuque in caſtra erumpere ſunt auſi: & tunc maximè, cum excipiendi commeatus tempus erat. Tumultus ſæpe, ac rixa potius quàm prælium fuit. Sed cum ſemel cuſtodiæ ſe negligentius agerent, illique ad excipienda quædam auxilia ex vrbe erupiſſent: incauti ex equitibus nonnulli occurrere, qui cum ſtrenue pugnarent, ab hoſtibus circumuenti, fortiter occubuerunt. Valachus quidam regi chariſſimus, qui excitato tumultu primus occurrit, primuſque hoſtium impetum, ac ſolus excepit, acerrimè pugnaret, tribus cæſis, lethali vulnere confoſſus eſt,& ad ſuos ægrè ſe recepit. inſequenti die animam efflauit, à rege admodum deploratus. Ad declinandas Alemannorum inſidias, rex arctius vrbem obſidendam eſſe ſtatuit, grauiores circum machinas appoſuit: quibus turres & mœnia quaterentur: quin & cuniculos adegit, quibus eam tutius capi poſſe reputabat. Id vbi ciues intellexere, de facienda deditione cogitarunt,& paucis pòſt diebus, formidata hoſtis iracundia vrbem dedunt. Rhetiani perhumanè in fidem accepti. Ad Egnburgum deinde caſtra mota ſunt, & vrbs grauiſſima obſidione circumuenta. Interim rumor effunditur, Gallorum Oratorem aduentare,& eſſe propius, itaque regis edicto multa procerum pontificumque agmina obuiam prodeunt, & honeſtiſſimi equitum ordines in occurſum effunduntur. Singulari pompa is excipitur: & poſtquam in caſtris cum rege colloquium eſt habitum, Rhetiæ apud Beatricem cum cæteris Oratoribus honorificè ſubſedit: donec captà vrbe, Viennam hybernatum cum rege

Rec[illegible]

Egnbu[rgi] obſidio.

proficisceretur. Ad ineundum contra Maximilianum, Friderici Imperatoris filium, ipse fœdus venerat, Burgundiæ ducem, & acerrimum regis Galliæ inimicum: quo nihil vtrique commodius esse poterat. Nam cùm ille in Belgis ageret, ac pater in Noricis à Pannone vexaretur, duplici bello distractus, neutrum è sententia gerere posse videbatur. Intercedebat Matthiæ cum rege Gallico fœdus & affinitas: quandoquidem Beatricis mater eum regem propius attingebat. Percussum igitur ex composito inter Vngarum, Gallumque fœdus, & fraterna est inita societas, quam mutuum commodum & consuetudo conciliarant. Stephanus Crispus, vir liberali ingenio, fausto aspectu, & singulari eloquentia præditus, Oratori honestando comes & procurator, propter suauissimos eius mores, à rege datus. Rex ad expugnandum Egnburgum subinde animum aduertit. Vrbs est inter inæquales siti locos, & circumuenta monticulis: & ipsa quoque in monte sita, laxis circum piscinis obducta. Ab aduersa parte, arx non infirma: & qua consurgebat in monticulum, ampla & alta fossa, item perpetuo muro, vallo, aggereque, ac mira turrium frequentia protegitur. Ad vtramque portam geminæ consurgunt turres, ac solidæ, quæ facile obteri non poterant. Impositum huic validissimum sane præsidium fuit. Tentata pugna, oppidanorum fabricis multi cecidere: quin & in castris incauti plerique cæsi, admotis ex ira plus quam hostili more tormentis. Solida, quæ stabat præ porta, turris propugnaculi loco, crebris machinarum ictibus obtrita: à latere pars mœniũ in vastum diruta, qua cõgelatis insano rigore piscinis, magnus in vrbem patebat aditus. Instanti periculo consternati ciues, vix regem exorarunt, vt in fidem acciperentur. Duo & quadragesimo demum die vrbs in ditionem regis peruenit, subinde mota fuere castra, præsidium cum impedimentis liberè dimissum. Postquam Egnburgenses in fidem Pannonis concessere, regina Per Drag Bertoldum, cataphractorum equitum præfectum, & Ladislaum Moritz, collegam eius, à rege accita, cum honestissimo equitatu Egnburgum ouans inuecta est: quam vbi rex ad primum lapidem appropinquare sensit, obuiam prodiit, in currum suum excepit: iunctisq; agminibus, veluti pariter ambo triumpharent, vrbem subiere. Aliquot hic dies cessatum est. Deinde duorum dierum itinere traiecto Danubio, Claustrumburgum peruentum. in ædibus ad Basilicam diui Leopoldi, rex cum Beatrice pernoctauit. In suburbanis centuriones, equitumque præfecti subsedere. Exercitus ad recipienda quædam oppidula dimissus, variis demum itineribus Viennam, mox edicto regis Neapolim, quam vno iam anno à Stephano comite & Tetauro, Ladislao Canisa, Iacoboque Sechel obsideri iusserat, sine intermissione concessit. Rex insequenti die cum vniuerso aulicorum comitatu, ex Claustrumburgo Viennam descendit, cui ad tertium lapidem Emericus Palatinus, & Vrbanus Quæstor, qui ea tempestate Iauriensis põtifex erat, cum singulis Viennensium ordinibus, veluti de vlteriore Austria triumphanti, ex vrbe cõgratulabundi prodiere. itaque cum regina singulari pompa XIII. Kalend. Ianuar. Viennam inuectus. Paucis antè diebus Antonius Bonfinis, ciuis Asculanus, è Picenti agro, Coruini regis nomine succensus, Rhetiam venit. vbi cum regem & Beatricem adiuisset, varia librorum, quæ nuper ediderat, volumina detulit. Tria regi dicauerat: Hermogenem, & Herodianum, quos è Græco in Latinum ipse traduxerat: atque breuem de Coruinæ domus origine libellum. Reginæ duo: alterum, de virginitate & pudicitia coniugali, de historia Asculana alterum. Vnum autem Epigrammaton libellum Ioanni Coruino inscripserat, cum haud iniucunda, inutilique præfatione: vbi de instituendo nouo principe agebatur. Cum in castris ista volumina rex auidè lectitasset, scriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem nouerat, Calend. Ianuar. accitis omnibus aulicorum ordinibus & legatis, Viennæ orantem Antonium intentus auscultauit: adductosque in medium libros omnes, cunctis proceribus & pontificibus lectitandos dedit. Postulanti missionem, abnegauit: nec paruo quidem Picentem rhetorem salario conduxit, faustæque Beatrici legere, pro arbitratu suo scribere multa iussit: nec nõ castra sequi præceperat, scriptoribus & philosophantibus inimica. Quod cum ille

De Antonii Bonfinii aduentu ad regem & scriptis.

cùm ille inuitus facere cogeretur, ne ingrato in castrensi tumultu, molestiaq́; ocio vteretur: oblatū sibi Philostratum tribus mensibus in Latinum transtulit: in primis verò Neapolitanas Iconas, deinde Vitas Sophistarum, & epistolas. Rex autem, cum Natales Dominicas celebrasset, duo magna negotia, quæ potissima imminebant, expedire curauit: in primis, legationem in Galliam honorificentissimam: deinde, Neapolis expugnationem, quæ omni arte ac viribus obfirmata, obstinatissimè resistebat. Ioannes Varadiensis antistes ad Gallos orator pronunciatus erat: quo ad id munus obeundum nemo tempestate nostrâ magis idoneus visus erat. Is enim ex humilibus, vt ipse ingenuè fatebatur, parentibus, & in tenui re ad Olmutium natus: tanta ingenii dexteritate, consilio & industria valuit, vt apud regem inter primos & charissimos haberetur, & supremus (vt aiunt) cancellarius, & secretarius esset. In bello namque Boemico, cum rex Morauiam in prouinciam redegit, capto Olmutio hunc adolescentem Ciupori Vaiuodæ commendauit. Hic mox ingenii præstantia, & experientia rerum sic excreuit, vt in gerenda prouincia, Boemicisque rebus administrandis, hoc potissimum adminiculo & moderatore vteretur. Quare perbreui sua fide, integritate, prudentia & magnanimitate sic regi placuit, vt in primis Varadiensi, deinde Olmucensi pontificatu exornarit. Quinetiam multis basilicarum præfecturis adauctus est. triginta enim aureorum milia è prouentibus annuis accipiebat. Immensa huic inerat liberalitas, & magnificentia: vt munus quodque sibi delegatum, honorificentissimè gereret: nec labori, nec sumptui pepercit. Nobilissimas domi semper clientelas aluit: omnia mandata regis non modò è sententia, sed præter omnium opinionem felicissimè gessit. Grauissima huic quæque negotia quæ foris imminerent, à rege committi solita. Accedebat faustus & venerandus aspectus, oratio liberalis, animi magnitudo, robur & pulchritudo corporis operosissimi, cui indefatigabile ac perspicax inerat ingenium. adde his mores præstantissimos, inauditam mansuetudinem, hilaritatem summam: præterea comitatem cū magna popularitate coniunctam. Promptissimus ad officia semper habitus; cui nihil molestius, quàm aut quenquam lædere, aut simulare dissimularéve quicquam. Amicos nimium ex corde dilexit: obtrectatores, & inimicos bene potius reconciliare, quàm malè merendo vlcisci statuit. Ad obliuionem iniuriarum, & benemerendum potius, quàm ad vindictam natus erat. Sat habuit quandoque inimicum libera quadam & præsenti maledicentia vlcisci: à facinorosa vltione se semper abstinuit. quare vir bonus & innocens à rege & iudicatus, & pronunciatus est. Is igitur cum in Galliam orator profecturus esset, atque legatum Gallorum secum reducturus, raram profectò pompam instituit, vt rem principe, seque dignam faceret. Trecentos inprimis equos eodem colore omnes & magnitudine: trecentos quoque iuuenes ex vniuersis procerum ordinibus, & ex tota nobilitate delegit: qui per singulas vrbes togati incederent, & purpureo cuncti habitu vterentur: item intonsi omnes, & eadem proceritate, ætateque consimiles. Ex his torquatos multos cernere erat: cæteros verò, quibus aurei crines fuerant, gemmatis capita sertis obductos. Supellex adhæc plusquam pontificia, quæ necubi explicari potuit, quin regiæ Maiestatis hospitium referret. Varia à principe mandata accepit, illudque inprimis, vt per Galliam Cisalpinam iter faceret, Mediolani sororem ducis regii filii nomine desponsaret: quam quidem affinitatem inscia regina tractarat, & exacte adeo sub fugæ prætextu Fontana Brixiensi viro callidissimo, cuius adminiculo commodaque opera sæpe aliàs in Italia vsus erat, clandestinis iam literis ferè transegerat: deinde, vt cum Gallorum rege fœdus iceret, fraternamque societatem iniret, vt distractam bello duplici Maximilianum absumerent. Item Czaliabum, Maumethis Ottomanni filium, Turcorum Imperatoris, qui à fratre pulsus Asia, primò Rhodum, deinde in Galliam effugerat, & in potestate Francorum regis erat: precario nomine impetraret, vt sub illius nomine Turcum grauiori, quàm antè, bello metuque afficeret. Cuncta igitur mandata è sententia confecit, præterquam quòd Turci fratrem sum-

Ioannes episcopus Varadiensis.

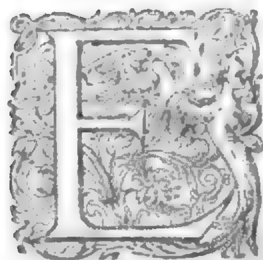
Pompa legati.

Hhh

mo pontifici promissum abducere non potuit. Legationem tanta vbiq; pōpa gessit, vt nihil tempestate nostra magnificentius vsquam gētium spectatum esse referatur. Parisiis sæpe forum piscarium in celebrandis cōuiuiis sic exhausit, vt dispensatores quandoque regii pisces mēdicare coacti fuerint. Destinata regi Gallorum munera obtulit, quæ plusquam vigintiquinq; milib. aureûm veniere. Inprimis Turcicos equos vigintiquinque miræ pernicitatis, vasa præter hæc aurea & gemmata, equos quoque cataphractos & gradarios, desultoresq; Dacicos. Accedebant ephippia auro, lapillisq; distincta, superbæq; cum frenis phaleræ. Reginæ è ductili auro contextam trabeam, vestes Persicas, balthea, & aureum cubiculi apparatum misit. Legatus etiam Francorum, cui Christophoro nomen erat, cum Varadiensi episcopo honorificè dimissus: quem nos ipsi & à rege reginaque donatum amplissimè vidimus. Ad tria nummorum aureûm milia iudicio cunctorum eius munera pertinuere. Iisdem diebus, cùm de creando pontifice Agriensi ageretur, indicio regio, suffraganteq; regina, quādo nemo præstantior occurrebat, Vrbanus Quæstor, qui Iauriensis erat, Agriensis pontifex creatus est, Iauriensemque basilicam Thomas scriba regius, ob operam summa semper fide, diligenterq; nauatam, absque negotio impetrauit. hos enim ambos cum Varadiensi episcopo, qui in Gallias dudū profectus erat, ea tempestate Matthias nimium dilexit, adauxit honoribus, commodisq;, & qui cum vltrò consilia communicauit. Mitiore Vrbanus Quæstor erat ingenio, & ad maxima quæq; tractāda erectiore. Contrà vehementiore hic, & vt fuluus præferebat aspectus, asperiusculo, in agendis tamen negociis expertissimo, item perspicaci, callido ac indefatigabili, officioso, constanti & integro. Sed Vrbanus mira dexteritate, fide, tolerantia, & ingenii altitudine, apud regem semper principatum obtinuit, quamuis ingenitæ sapientiæ magnitudinem dissimularit.

Munera.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER VIII.

EXPEDITIS deinde legatis, Matthias consultis mathematicis & astronomis, Idibus Ianuariis ad expugnandam Neapolim Austriam, superiori anno iam obsessam, cōtendit: Reginam Beatricem cum cæteris Oratoribus, qui reliqui fuerant, Viennæ reliquit. Properauit aliquanto sua voluntate celeriùs, quia duces, præfecti legionum & milites, vnius anni obsidione defatigati, ad reficiendos in hybernis equos dimitti postulabant, & graui bello è castris multi se subtraxerant; quare treceti Alemannorum equites, cum ducentis curribus onerariis, multisq; bobus qui hos trahebant, inuitis custodibus, intempesta nocte in obsessam vrbem penetrarunt, & aliquot mensium commeatibus sane compleuerant. Vnde tanto diutius regi adlaborandum erat. Id is ægrè tulerat; quum vrbem viribus inexpugnabilem, in suam potestatem per inediam propediem se redacturum esse sperabat. Cùm eò venisset, iure postulantibus missio data, adiecta supplementa legionum, & completa nouo milite castra. Neapolis vrbs est in plano posita, quā in theatri speciem Pannonici Noriciq; montes circumstant, non procul ab ea remoti. Solum vrbis palustre, vliginosum, ab altera parte glareatum: præterea sic scaturientibus vndique aquis abundans, vt nusquā tres, quatuorve pedes effodias, vbi aqua non subsiliat. Infra quintum sextúmve pedem, solida firmaq; glarea subest. Fossæ igitur vrbis altissimæ ac laxæ. Præterea è quadrato vtrinque lapide munitæ, stratæq; in pelagi speciem piscosam aquam emittunt. Quadrata vrbis forma, quaternę quoque portæ. Si in medio fori te ipse constitueris, portas omnes circumspiciens rectà intueberis. Suburbiū cuiq; suum est, vrbanis assimile ędificiis: & ea vallo, fossaq; ex aqua completa circumdantur. Mœnia triplici fossa, frequentibusque turribus munita, ad angulum quemque murorum, portamque extra fossam erecta.

Neustat.

Turris

Turris in castelli simulacrum, impositumq; præsidium, non sine multiplici munitionũ genere. In angulo ciuitatis qui spectat ad Pannoniam, arx in aqua pensilis, pensiles quoq; horti, & hanc perlaxa fossa circumducit. Hæc item quadrata est, in astragali speciẽ: & in angulo quoq; stat alta turris, à tergo Cæsaris horti viuariaque ferarum, quæ in quindenum milium amplitudinem passuum sanè spaciantur, perpetuoque muro obductæ sunt. Ibi ferarum quodque genus, peregrinarum & cicurum copia non mediocris vagatur in hortis diuersis. Machinarum fabricæ per mœnia dispositæ, quæ plumbeas glandes, ferreosque talos erumpentes ad secundum vsque lapidem, certo ictu præsignatæ lædebant. Superiori anno Comes Stephanus, & collegæ, tres quatuórve turres ad primum lapidem statuere, vlterius nõ sine magno periculo appropinquarunt: quin patenti æqualique planicie, sub nullo protegere se tumulo poterant. Secundum regis aduentum, instauratur obsidio: ad primum lapidem perpetuo vallo fossaque circumsepta ciuitas, in orbem ferè passuum milium XVIII. ne quid intrò inuehi posset: & custodiæ vbique dispositæ. Cum Stephanus, ac socii ad secundum lapidem castra posuissent, rex intra primum lapidem metatus est: turres & castella citò propius admouit. Secundum eius appulsum, paucis post diebus, intempesta nocte, portæ suburbium, quæ ad Viennam pertinet, submissa clàm legione, ne incruenta quidem victoria captum succensumque. Præsidiarii milites desperata re, intra mœnia pensili se ponte recepere. Id quamuis fossa, limoque alto & aqua, præterea vallo, & plerisque turribus obfirmata esset: hostili tamen audacia & virtute expugnatur. Quo capto, sæuitum in vrbanos, qui cũ vnà præsidiariis sese conglomerarent: à tergo pressi, vt in vrbem se reciperent, partim sese mutuò ex angusto ponte in fossam amplissimam deturbarunt: partim instante hoste, cæsi sunt. Cæteri ab oppidanis adiuti, in vrbem se receperant. Amisso hoc potissimo suburbio, quod tutissimum vrbis videbatur esse propugnaculum: cum dimisso altero ad portam quæ Pannoniam inspicit, in tutelam arcis, cætera suburbia diruissent, quæ protegere diffidebant: Neapolitani animo nimium consternati sunt, quin si paulò maior hostilis impetus fuisset, vtrinque immixti tunc in vrbem penetrassent. Tota nocte trepidatum est. Domesticatim ciues, cum nobilissimas ædes habeant, quibus crassi parietes, crate factæ fenestræ, ferreique postes sunt: ad excipiendum primum hostis impetum, desperata salute, obfirmare sese occœperant. Maximus tota nocte in vrbe clamor ætatis omnis. Et ni præfectus vrbis, vir bello exercitatissimus, admodumque circumspectus, ex arce prodiisset in forum, & omnium animos confirmasset: postero Neapolitani die profecto deditionem vltro fecissent. At ille oratione Germanica sic omnium animos obfirmauit, vt ad extremam vsque inediam in fide permanserint. Multi id vi coactos fecisse præsidiariæ cohortis existimant. Rex ea nocte satis fecisse ratus, in fossa vrbis, quæ suburbium, & mœnia ciuitatis interiacent, insequenti die tormenta insana disponit, quibus mœnia die noctuque pro sua libidine quaterentur. Sex obiectas turres, & inprimis quæ portæ insidebant, machinis, quas Turcis ademerat, amolitur. Naues longas curribus onerariis Vienna è Danubio aduehit. Pontes etiam vectiles construit, quibus fossam vrbis miles exuperet, ac obtrita inter mœnia penetret. Pari obstinatione Neapolitani obstant, & ad tormenta quotidie Pannonica ministros emissis glandibus proterũt, quin & talis ferreis sæpe petunt. In tentoriis multos incautos necant. Atrox vtrinque pugna ex insidiis indies feritur. Rogati sæpe ciues, deditionem obaudiunt. Rex exitium vltimum interminatur. Præfectus vrbis, qui paulò antè Viennam aduersus regem propugnarat, sepulchrum sibi in arce statuisse respondit. Magnifica vtrinq; verba dabantur, donec & illis commeatus in vrbe victum suppeterent, & his corrogatæ pecuniæ, bellum alerent: à turribus & propugnaculis non pauci quidẽ quotidie cædebantur. Cum propius ab omni parte turres mœnibus admouere statuisset: ingentem corbium numerum edicto regis, gregarii milites è palis & vimine contexuere, in cylindri speciem: hos humi iacentes, & terra lapidibusq; semiplenos, noctu obrepentes, ad maxima obuertebant: cũ ad

Thiergarten.

locum peruentũ erat, obductas crates erigebant, & in columnarũ ſpeciem conſtitutas, ex egeſta terra complebant. His igitur pro muro è diuerſo vti, pone has, turres erigere è materia, tabulatis & pluteis obſtruere, infeſtas hic machinas collocare: obterere inimica propugnacula, & à mœnibus propugnatores amouere: in caſtris quoque ad ſacram pylam, vbi regis erat tabernaculum, foſſa valloque munitum, pontes compactiles lignarii fabri efficere, teſtudines, vineas, muſculosq; parare. Rex demum nihil ex ingenio & arte remittere, vt validiſſimam vrbem, qua nihil vſquam gentium obfirmatius viſum erat, vbi Cæſar non modò ſibi ſedem, ſed ſepulturam aſciuerat, præter omnium opinionem expugnaret, & Auguſtali patria potiretur: quinetiam exiſtimare, hîc de ſumma gloriæ ſuæ agi. Regina cum aulicorum oratorumq; magnâ manu ſequuta regem, primò ad Ebenfurtũ, Viennenſi bello Stephano comiti dono datum: deinde Lithinbergum menſes aliquot prope caſtra ſubſedit, Neapolitanam captiuitatem expectans. Sexto idus Martias; cùm rex turrim editiſſimã in murorum angulo ſtantem, qui ad eminentes Noricorum montes aſpicit, à tergo acerrimè tormento quateret, vt proruens foſſam ruderib. latè compleret, qua militi pateret aditus: præfectus vrbis intellecta regis arte, mox ab vrbe turrim intus circumſedit, ligneisq; ſubfulcit tibicinibus, vt ſubiecto igni intra muros ruinam turris alliciat. Extra turrim, foſſamque, altera turris erat, è congeſta terra confectã, munitiſſimum anguli propugnaculum, vnde duo vrbis latera longè lateq; à machinarum ictibus protegebantur. Cùm à tergo turris illa quateretur, in horamq; ruinã minaretur, præfectus ignem ſupponi præcipit. Suſcitatur ingens extemplo intus incendium quod interiora tabulata nutriebant: cùm ad tibicines, & ſuſtentacula perueniſſet ignis, in vrbem è ſententia corruit. rex opinione fruſtratus, repentè Bohemicas tres cohortes aduocat, dictoq; celerius exteriorem turrim, anguliq; propugnaculum adoriri iubet. Hæ mandata faciunt, cùm ſe mox in aciem eduxiſſent, grauis armaturæ milites vallum præfringunt, altiuſculã repentè foſſam ſuperãt: per aggerem ſurrepentes, ad ſuprema tabulata, pluteosq; perueniunt: tres præ audacia è primoribus intrò proſiliere, qui continuo trucidati ſunt: reliqui, ſine mora reiecti. Ciues, præſidiariique milites, cum propugnaculum obſtinatiſſimè oppugnari proſpicerent, huc omnes concurrêre, è mœnibus præſto ſociis adfuerunt. Boemos ad turrim circumfuſos ſagittis, igniferisq; glandibus è muro ſauciant: Submiſſa ex vrbe adulterina porta, auxiliari manu hinc hoſtes amouent, & repellunt. quamuis ne cædem augeret, rex parum ſuccedente Marte, reuocari iuſſerat. Id ingruente nocte factum eſt. Centum fere milites breui momento cæſi, totidemque ſauciati. Quanquam hæc parum proſpere ceſſerint, nihilo tamen ſegnius obſidio continuatur. Regis animum neq; impoſita firmiſſima præſidia, neque munitiones innumeræ, neq; obſtinati ciuiũ animi remiſere, quamuis nemo ad primum ſecundumve lapidem tutò appropinquare: neq; propter vliginoſum & paluſtre ſolum, prçterquam via facta, propius accedere poterat, neq; circumflua flumina diuerti, neq; cuniculis adactis mœnia ſubiri (vbicũque effodiebatur, ſtatim latices emergebant) nunquam tamen eſt ab incepto deterritus. Mox tormenta vndique mœnibus adacta, & ita proxime circumerectç turres caſtellorum inſtar, vti cum oppidanis cominus, niſi interiecta foſſa prohibuiſſet, manus etiam cõferere potuiſſent. Quare nimium oppidanorum attritæ vires, & conſternati animi, ſuperba vbique faſtigia machinis deturbata. Contrà illi nullũ defenſionis genus prætermittere, diruta reparare mœnia, quaſſata nutantiaq; ſuccidere, ne foras deuoluta, foſſam amplè complerent: ad traiiciendos præterea, quos diximus, gurgites qui muros circumfluant, varia inſtrumentorum excogitata genera, quæ nulli bellicæ artis autores prodidêre. Iam ciues deſperatis auxiliis de deditione, ſi licuiſſet, quandoq; cogitaſſent: ſed impoſiti præſidii metus prohibebat. Intellexit id Coruina clemẽtia (qua nihil ea tẽpeſtate fuit circumſpectius) ad inediam ergo vrbem redigendã eſſe cẽſuit. potuiſſet quidẽ, ſi voluiſſet, vi eam capere: verum id ſine magna cæde, ac vrbis exitio fieri nõ poſſe proſpexit: vt ſuis parceret, vrbemq; à militari ſçuitia liberaret, ne oleum & impẽſas amit-

sas amitteret, obsidionem prorogauit, vt integra ciuitate potiretur. Vtrorumq; igitur saluti hoc modo consultum, septem in castris menses egit: temporariã ibi regiam, cœnaculumq; in amphitheatri speciem, cũ proximo sacello construxit. Iam insanis vsq; adeò fiscum exhauserat impensis, vt neq; vltra exercitũ alere, neq; supplementa cogere posset, vel eo maximè tempore, quo ventura maxima obsessorum auxilia rumor erat. Vrbanum Quæstorem admonuit, orauitque, vt pro solita fide, industria & virtute vtcunq; posset, pecunias, & supplementa mitteret, ne in calce turpiter desiisse videretur. At ille continuò copias coegit: in Agriensi conuentu delectum habuit, quæcunq; potuit, vectigalia exegit: pecunias non modò è pontificatu suo, sed ex omnibus amicis latè corrasit: instructum in castra exercitum proprio sumptu misit: suggessit quoq; nummos & supplementa. Laudata passim Vrbani in ea re celeritas, fides, & diligentia. Quare ita sibi regis animũ obstrinxit, vt is hunc vnice ad mortẽ vsq; dilexerit. Cum hostes, quotidie castra amplificari, & immensas Pannonũ vires augeri cõspicarentur, de deditione cogitare sunt adacti. Prospectare agmina quotidie venientia, quę animũ nimis attenuabant, ira cõmoti è muris glandes, talosq; ferreos procul emittere, tres vno semel ictu pueros ante regẽ, sub cœnaculo stantes, obtritis capitibus interfecere. Prę cruento tamen, diroq; spectaculo rex haudquaquam cõmotus est, quin & perstitit immobilis: nullumq; timoris indicium edidit. Mox insanas machinas in vrbẽ intendi iubet: quæ multa palatia diruere. Et cum tegulis maiore ex parte abignenis, quas Xilimbrices vocãt, in ædiũ tectis Neapolitani vterentur: de cõcremanda ciuitate ob indignitatẽ rei fortasse cogitasset. Præfectus etiã paucis ante diebus, nulla vnquam machina se regiam castrensem læsurum esse, per internuncium sanè promiserat: & ni ab oppidanis rex exoratus esset, iam basilicas penè omnes, vnde ictus emittebantur, amoliturũ, quas marmoreas reficere pollicebatur: deinde vrbem incensurum esse minabatur, & fecisset quidem, nisi propediem se vrbe potiturũ esse confideret. Interea Mapheus Naso, & Franciscus Fontana, à præpotenti Mediolanensiũ duce missi ad regẽ in castra venere: qui transacta Mediolani à Varadiensi episcopo, ex composito Ioannis Coruini & Blancę Sfortiæ, affinitatem retulere: hi magnificè in castra recepti, paucisq; post diebus à rege dimissi. Secundum horum aduentum Hippolytus Estensis, reginæ Beatricis è sorore nepos, cui Ferdinandus auus, proauus verò Alphonsus rex erat, cum honestissimo Ferrariensium comitatu in Pannoniã venit, vt metropolitanæ Strigoniensis basilicæ, cui Ioannes Aragonius eius auunculus antè præfuerat, possessionem obiret. Matthias rex vt nepotem pro dignitate susciperet, in primis Zagabriam vsq; ad Berardinum Comitem Modrusiensem cũ nobilissimo equitatu obuiam misit: qui metropolitam Sempronium adduxit. Pòst vbi propius aduenisse sensit, Stephanus Crispus à regina in occursum Orator missus est, qui nepotem suo nomine visitaret, & faustũ gratularetur aduentum, ibique subsidere iuberet, quousque à rege in castra vocaretur. Rex interea cum præfecto vrbis, ad extremam rerum omnium inopiam redacto, de deditione egerat. Tetaurus, & nonnulli alii fuerant internuncii, mediiq;. Idibus Augustis, ni validissima mitterentur ab Imperatore auxilia, præfectus vrbem dedere pollicetur: dummodo saluis impedimentis & corporibus tutò cum principalibus rebus abire, trecentosq; currus onerarios educere liceret. Rex conditionem accepit. Præfectus vrbis, cum decem viris ad regem in castra venit: ibiq; data vtrinq; fide declarata deditio: quæ ad tricenũ diẽ transigi debebant. interea ne tempus ibi tereret, dimissa obsidiaria manu, nonnullisq; equitũ præfectis in Styriam castra mouet, & ad Scæam Viennam, quæ in Noricorũ faucibus est, ducit exercitum. Id oppidum occupare decernit, vt in Styriam pro arbitratu suo erumpere possit, omnibusq; opẽ Neapolitanis & Viennensibus allaturis, hac iter obstruat. Motis igitur castris, velites expeditissimiq; equites hostilem late vastare agrum iubentur. Incenduntur circum oppidula, pagique, & in prædam omnia conuertuntur. Scæa Vienna, continuo capta. *Schatvvien.* Ibi Grophnicer resultantis ictu lapidis machinarii collisus interiit, ibi Nicolaus Banffi, loco fratris à rege habitus, in car-

cerem coniectus, quod non sine magna procerum consternatione factum est, & paulo pòst sua integritate dimissus. Quin & castellum è vertice prominens expugnatum, & in iugũ montis insana ex ære tormenta subtracta, quibus arx ardua protereretur. Patefactis angustiis, in Styriam erupere legiones, & oppidula circiter vicena eo tempore ceperunt. Paulo autẽ Idus Augusti quo die Neapolitani vrbem ex compacto dedituri erant, rex cum ouante exercitu in pristina castra rediit, vt ad præstitutum diẽ ciuitatem acciperet. Pòst vbi Neapolim è Styriensi vastatione reuersus, nihil profecto Matthiæ fuit antiquius, quàm Hippolytũ ad se vocare, vt Itali eius comites grauissimam obsidionem, vnctumq; ritè spectarent, rem quidẽ a rege & spectatore dignissimam. Hippolytus nonum tunc nactus annum, puer erat fausto aspectu, ore venustissimo, productiore aliquantulũ naso, pulchris quidem oculis: & grandiusculis: capite, humeris, cæterisq; mẽbris inter se mira pulchritudine consentientibus. Item color illi subfuluus, cristaneus crinis, cogitabunda quoq; facies: & plus regiæ grauitatis quàm puerilis lætitiæ referens: veluti noua præter ætatem consilia, argutaque responsa in horam excuderet. Ad hæc imperiosa indoles, & angelica, plus magnanimitatis quàm humilitatis præseferens. Cum generosum eius aspectum intueris, grauitatem inspicis sine suspicione tristitiæ, ac ingentem sine menda venustatem, proceramq; tibiæ corporis staturam pollicentur. Seuera diligensq; principis educatio, immaturam in eo grauitatem effinxit. Eutrapelon nimis est ingenium & versatile: ac tanta versutia & dexteritate præditum, vt nunquam incautum offenderis. Verba pro tempore & loco grauia, & arguta: nihil vnquam ab eius ore profluxit insulsum. In disserendo quandoque vsq; adeò callidus, solers & versutus, vt doctos sæpe viros præter ætatem obliget argumentis, in procerum colloquio constitutus, perbreui & opposita vtitur oratione: si relaxandi animi gratia, verbis à circũstantibus irritetur, concinna quenq; responsione validoq; epicheremate cõuincet. Quare ad clarissima quæq; facinora natus esse videtur, quum nihil in puero vulgare, nihilq; reprehensibile deprehenditur. Ab omni vitii suspicione videtur alienus. Mirabilis in eo pudor elucet, item summa religio, rhythmos quotidie sacros pontificio more dictitat, rem sacrã facit: vsq; adeò turpitudinem omnẽ abominatur, vt ad diuinũ tantum cultum natus esse videatur. Mores eius vbiq; regii, & à seuera institutione profecti: Si qua Hippolyto remittendæ intempestiuæ grauitatis gratia, inter æquales ludendi copia à magistro dabatur, ita salsus & facetus quandoque inter familiares apparuit, vt diu salibus Atticis dixeris imbutũ. Præcox in eo virtus, & modestia cernebatur: nihil vnquã egit quin ætatẽ superaret. Quicũq; ipsum intuebatur, multos in eo Aragonios Estẽsesq; principes licebat intueri. Quod si cũ exitib. principia plane cõsenserint: nemo qui eũ contemplatus est, præstãti clarissimũ principem indole futurũ nõ ariolaretur. Quare Stephanum rex Bathorẽ, quem è Transyluana prouincia paulo ante euocarat, vt expugnandis ad extremum Neapolitanis adesset, & cum delecto mille hominũ equitatu aduenerat, Sempronium mittit: vt magnifice pro archiepiscopi dignitate, Hippolytum in Pannonica castra ducat. At vir ille seuerus, integer, & eximius disciplinæ militaris artifex, qui perpetuã sibi castitatem indixit, vt omnium est opinio, diligentissime mandata peregit. Sempronium, cum equitatu nobilissimo contẽdit, & metropolitã secum adducit. cumq; per cursores auditum est ad dena milia passuum appropinquasse: rex continuò quadrata duo agmina obuiam præmisit, qui Strigoniensem archiepiscopum excellentissimum Hungariæ primatẽ, & legatum pontificium (vt aiunt) natum, vti par erat: præuenerarentur, & nõ ætatis, sed præcellentissimi generis & potestatis rationem haberent: belli præludia inter redeundum agerent, varia pugnæ simulachra oblectandi pueri gratia referrent. Ad tertium vsque lapidem, ipse demum cum vniuersis optimatum procerumque ordinibus & præfectis occurrit: Hippolytum haud aliter, atq; vnicum gnatũ amplexus, totum osculis aspersit: & spectata generosa indole vsq; adeo oblectatus est, vt ad mortem vsque pro filio dilexerit: singulari pompa plausuq; militari, in castra & tabernacula sua perduxit. Honorificentissime hic Hippolytus

Hippolytus Esten.

Ednburg.

polytus cum Ferrariensium nobilitate excipitur, interdiu noctuque visitur à rege, sæpe rapitur in amplexum, & quotidiana regis indulgentia confouetur. Ad reginam deinde ducitur, Lutinbergi præ aduersa valetudine cessantem, & vbi faustæ maternæ lætitiæ satis factum est, ad regẽ in castra subinde refertur. Cum accipiendæ vrbis dies instaret, decedentibus Alemannis, ad præstitutum diem hæc regi deditur. Mox custodib. immissis, qui per fastigia passim vrbis Coruina Pannonicaq; signa disponerent, instructis victrices legiones ordinibus, vrbem vna ingressæ, altera porta in castra rediêre. Regina deinde cum aulicorum & oratorum manu arcem adiuit, vt Cæsareæ vrbis imperium obiret, virumq; triumphantem exciperet. Tertio die expectata siderum dexteritate. Matthias ouãs sub vmbella, magnifica pompa, & præcedẽtibus cũctis sacerdotum magistratuumque ordinibus, vrbem ingressus est. In qua quidẽ pompa non fercula spoliorum, non captiuorum turba, non oppugnationis cõficta simulachra, sed victricia tantùm Coruina vexilla præcessêre. Post regem, Hippolytus Pannonicorum princeps primatum: Item Vrbanus Thomas secretarius, põtifices, & præfecti castrorum, in palmata veste successêre. Inprimis Stephanus Bathor, Stephanus comes, Tetaurus, Garapetrus, & Matthias frater: item Bertoldus, Iacobus Zechel, & Ladislaus Canisaii. succedebãt cæteri equitum præfecti, & cohortes militum, quæ certatim Io triumpho, Io Triumphe, ingeminabãt: Coruinum Cæsarem Augustum, & verum denique Imperatorẽ exclamant. Variæ tunc nationes, suis quæq; linguis diuo Matthiæ cuncta feliciter publicis votis optabant. Matthiæ tandem Neapolitana ciuitate potito, & de Augustali sede triumphanti, ex omni ferè Vngaria legati congratulatum conuenêre. Quin & cæteri pontifices, proceresque absentes, suum ritè officium præstiterunt. Verùm illud profecto nec minus quidem admirabile visum est: nullam vim, nullam insolentiam, nimiámve contumeliam & conuicium, neq; publicè neque priuatim victis illatum: imò vbiq; honestè sanctèq; versatum. Ille nempe melior esse videbatur qui pallentis longa fame hospitis ora citius refocillaret. Quin & ex oppidanis aliqui incõsiderata colluuie distenti expirarunt. Sed quis illam acierum instructionem tacitè prætermiserit, quam eo die instituit, quo compositis Neapolitanis reb. castra moturus, ad Sceam Viennam properauit? quæ vno die obsessa visa est, & capta. Ante Neapolim, in patentissimo campo legiones omnes explicuit, in aciem digessit: vbi quæcunq; apud veteres legeram de disciplina militari, mihi recognoscere licuit. Nimirum ibi se non modo regem sapientissimum, potentissimumq; principem, sed imperatorem quoque consummatissimum ostendit. In quatuor tantum agmina distribuerat equitatum, velites ac equites leuis armaturæ in duas tãtum alas redegit, vt breui copiarum distributione multitudo facilius regeretur, & confusio euitaretur omnis. Exercitus qui è castris prodierat in campũ, vt instituto agmine ad occupandas Noricorũ furcas faucesq; contenderet, ex octo milibus peditum, & viginti milib. equitum (sine pueris, calonibus & lixis) item ex carris circiter nouem milibus sanè constabat. Rex autem suis manibus cuncta agmina instruere voluit: & castrensia munia pro meritis ipse distribuit. Cuique agmini vexilla sua esse: vbi in primis Christianæ fidei, mox Coruinæ domus, deinde inuictæ gentis Vngariæ, postremo Dalmatici Boemiciq; regni & Australium insignia spectari. Neque præfectorum equitum, militumq; deesse vexillationes: Imo viritim quisque equitum præfixa hastis vela ferre: quod ad militare ornamẽtum admodum faciebat. Inprimis, vbi inter turmas ille prodiit, silentium indictum, nõ solùm viris, verumetiam equis, religiose seruatũ. Allata primi agminis in medium signa, è manu sua præstantissimo veterano, non sine solẽni præfatione, diligentiq; præcepto commissa. Calcaribus ille carere, quod non sine admiratione spectare visus sum. Id factum idcirco rebar, ne in maximo conflictu, præ timore concitato equo fugeret, suaque fuga reliquorum animos consternaret: mox duodecim enses, totidem secures, & clauæ benemerentibus datæ. Securiferi, ensiferi, clauiferique, vexilliferum circunstare. Deinde turmarum ordines ante vexilla cõstituti: quorũ singuli ex quinq; & viginti equitibus cõstabant, vt numerus equitum

Lutenbergii.

Neapolis deditio & triumphus.

cum turmis cōſentiret. Proinde turmæ circiter octoginta equitū ante ſigna præcedere, ſubſequi totidem: reliqua demum agmina eodem modo inſtituta. Ita quiſque ordinem ſeruauit, vt ſi digito plus alio proceſſiſſet, Imperatoris quā maximè circumſpecti ſæuitiam reformidare cogeretur. Tantum vbique vigebat obſequium, tantus timor, & reuerentia, cum Imp. amore coniuncta, vt dicto citius imperata quiſque præſtaret: vitam dum imperio ſatisfaceret, pro nihilo duceret. Tantum eſt vbique ſilentium, vt non modo præter Imperatoriam nulla humana vox, ſed ne vllus quidem equorum hinnitus, vſquam ſit auditus, inſtitutum. Deinde quodque agmen, vbi aliquanto præceſſerat, dato ſigno, ante principis ora belli ſimulachrum agere, & nunc in cuneum, nunc in orbem, nunc in trigona, tetragonave, aut in forficem, & ſerram mutata acie verti. At vbi ſatis ſuperque, nemine ſuum locum deſerente, ſumma peritia & dexteritate luſum eſt: vti ſuæ Beatrici oſtenderet euidentius, quomodo inſtructa acie pugnaretur, repentè agmina cuncta diſpoſuit. In vtroque eorum duo validiſſima cataphractorum equitum agmina collocauit: digeſſit turmatim, duo quoque alia in medio ſtatuit: his etiam militum agmina interiecit. In primo horum ordine grauis armaturæ pedites, deinde haſtatos, ſagittarios, ferentarios, cæteroſque leuis armaturæ milites ritè diſpoſuit. In tertia acie triarii præſidebant, & extrema ſigna tuebantur. Item ante vtrumque cornu duas velitum alas intendit, qui quidem in ordinem ſeruabant, tanta pernicitate præpollētes, vt aues curſu adhibere poſſe viderentur. Ego autem Beatricem ſequutus, dum ad ſpectandum inſtructum exercitum me conuerto, tanquam manum collatis ſignis iam iam cū hoſte conſerturum maxima ſum continuo admiratione correptus: nam veri ſcorpionis imaginem præferebat. Pòſt vbi ſatis ſuperque à Beatrice ſpectatum, ex ordine quodq; agmen iter facere cœpit. Carri pariter à latere agi, quibus pro foſſa valloque, ex inſtituto Coruini, Vngari non ſolum munire caſtra, verumetiam falcatis in prælio vti, hoſteſque his circumuenire ſolent. Miranda ſunt profectò quæ diximus, quum nunquam hæc in Italia videre licuit. Sed cùm diſciplinam militarem moreſque ſanctiſſimos quibus Matthias Vngaros educauit, mecum ipſe conſidero: aliquandiu in caſtris diuerſatus, ne minore quidem admiratione conficior. Nuſquam gentium milites ſpectare licuit caloris & frigoris, item laboris & inediæ tolerantiores, qui ſtudioſius imperata faciant, lubētius dato ſigno pugnam ineant, ſe morti promptius exponant, item qui militarem ſeditionem magis deteſtentur: in caſtris quietius honeſtiuſque viuant, ſeſe religioſius agant, tumultus magis abominentur & rixas, colant auidius temperantiam & caſtitatem: & ab omni blaſphemia, periurio, illegitimaque venere, ſint magis alieni. Maxima pars equitum quibus vxores ſint, & liberi, triennium quandoque aſſiduo militare coacta, nunquam coniugii fidem violaſſe creditur. Si quis cum ſcorto deprehenſus eſt, perpetua ſugillatur infamia. Fortitudinis & patientiæ ſunt plus quam Lacedæmoniæ. Hyeme iuxtà atque æſtate caſtra frequentantur. Et quod meis hiſce oculis ſæpe vidi, ſub niuibus ac terra ne obſidionem deſerāt inſtitutam toleranter hybernant. Vnde murum ſæpe more prodeunt ſtationibus totam noctem, teſſerariorum iuſſu, equites adſunt: neque loco mouentur, neque de rigenti algore queruntur. Et quamuis pleriſque membra veſaniente frigore, obſtupeſcant, inuicto tamen animo cuncta patiuntur: liberos in caſtris alunt, ibique militaribus ſtudiis informant. Ex quo fit, vt gens Vngarica bello aſpera, ita inſtitutis, ductu auſpiciiſque Coruini accreuerit: vt quæ non modo paternam à Pannonia glebam poſſideret, ſed vix intra hoſtile pomœrium ſe ſine ſanguine tueretur, tantum fecerit acceſſionis, non à Sarmatis ad mare vſque Adriaticum, at à Myſiis atque Macedonibus ad Noricos vſque, ac Germanos ſub ditione ſua imperium propagarit. In Pānonicis etiam caſtris multos Curios, Camillos & Fabricios, multos etiam Fabios, Scipiones & Æmilios perluſtranti recognoſcere illa tempeſtate licuit. Matthias autem Cæſarem Alexandrumve, & re & verbo referebat. Hoc etiam anno fœdus cum Anconenſibus rex percuſſit: ſigillum & ſigna regalia miſit, quæ terra marique geſtaret: & quicunque illa læderent,

Vngarorum diſciplina militaris.

Fœdus cum Anconitis.

derent, pro hostibus à Matthia ducerentur. Initam cum Pannone societatẽ, Innocentius pontifex maximus ęgerrimè tulit, & ad rescindendum fœdus Anconam vi vrbem adegit. Veneti quibus cum pontifice ictum fœdus erat, ita criminibus Anconenses onerarunt in Pannonis inuidiam, vt nũquam quieuerint, donec signa regis ciues sedandæ iracundiæ gratia, Romam ad Innocentium miserint. Rex igitur Neapolitana vrbe potitus (vt ad historiam redeamus) Ferrarienses, qui Hippolytum Aragonium adduxerant, paucis pòst diebus magnificè donatos, in Italiam remisit. Regina è cœli iniquitate graui febre correpta, Viennam rediit. Quin & ob diutinam obsidionem in castris, & in vrbe pestilentia nõ mediocris obrepserat, qua multi aulici, militesque non ignobiles absumpti. Rex ad componendas res Stiriæ remansit. Neapolitani in manus regis publicè iurarunt, se imperata eius ac posterorum planè facturos, initamque societatem, & promissam fidem nunquam violaturos. Paulo pòst in penitioribus Austriæ partibus haud procul à diui Hippolyti oppido, suscitatum à Cæsareis est bellum. quò cùm regiæ turmæ, nonnullęque cohortes obuiam concessissent, cõmisso temerè prælio, acerrime pugnatum est, & dubio vtrinque euentu: Alemanni tandem fusi, & multi vtrinque capti, sauciique, & ne pauci quidẽ in eo certamine desiderati. Cũque semper aliquid noui apportet Austria, & Fridericus Imperator in tanta rerum iactura, neque dolis, neque viribus parceret: nonnullos sibi notos, vt à rege deficerent, excitauit. Quare eodem anno dux Victorinus, Georgii quondam regis filius, & comes Guilhelmus, item nonnulli in Austria reguli, vnà ex composito rebellarunt, vt vario regem bello defatigarent. Rex omnia bellantium oppida publicauit. Both Andreas, præfectus equitum impiger, & industrius, calidissimi compos ingenii ac Maiestati regiæ perquam charus ad capienda Victorini oppida in Sclauonia, quæ cum Oppauiæ ducatu quondam cum rege commutarat, missus est: cum paucis cohortibus, & quingentis equitibus: Iacobus Zekel ad Guilhelmi fratrumque oppida, quæ non procul à Zagabria prominent. Is eo anno in Stiria, Carniola, & Carinthia diuersatus, totum agrum late incursauit, vastauitque: multa imperatoris oppidula cepit. Demum in Venetorum vsque fines licentius euagatus est. Qui autem in Austria rebellarunt, in sequenti anno patefacta defectione, oppidis cunctisque bonis à rege sunt exuti. Capta Neapoli proxima hyeme ad oppidum, cui à diuo Hippolyto nomen est, conuentus ex composito indictus: quo rex cum oratoribus Cæsareis, & Bauariæ ducibus conuenere, induciæ ibi factæ. Verum superiore anno Idibus Maiis, Ioannes Antonius Mediolanensis nondum Metropolita, cum ornatissimo nobilium comitatu, ad confirmandam Ioannis Coruini & Blancæ affinitatem, ab antistite Varadiensi prius initam, Viennam ad regem venit: quem quibuscunque potuit, honoribus ille recepit: & dispositis è sententia rebus omnes ampliss. donatos in Italiam remisit: circumspectus enim princeps, vt multi perhibent, cùm se valetudinarium esse intelligeret, & perbreui moriturum (nam ex labore militiæ cohortem in se contraxerat morborũ) filii nuptias festinare occipit, quas ex affinitatis legibus facere non poterat, nisi Ioannem prius regem constitueret. Decreuerat se Boemiæ regno abdicare, sufficere sibi filium: cum de Vngaria, repugnante Beatrice nouerca nihil auderet. Quare in Silesia, cum quodam duce bellum suscitauit: vt amplissimum gnato dominatum traderet. Neque Lusatiam intactam prætermisit: in vtraque prouincia nonnullos regulos, ad venundandas vrbes impulit: & recusantibus captata legitima occasione bellum indixit. Cum igitur in Silesia bellum foret obortum, Trincham Boemorum equitum præfectum, & Franciscum Aristum cum expeditissimo equitatu in prouinciam misit, vtrique veluti à rege mandatum erat, cuiusdam illius ducis munitissimam vrbem obsident: quem à fide regia defecisse dicebant. Ille ad Vladislai regis opem confugit, auxilium implorans, ob veterem cum Matthia societatem: Ladislaus auxilium abnegat, ne sanctum fœdus violare videretur. Recurrit ad proceres passim opem exorans, admonensque: nisi prospiciatur, quæ ipse mala nunc patitur, eadem illos esse mansura. Quare illi per-

Aliud bellũ in Austriâ ortum.

ſuaſi,è collecta ſtipe auxiliares copias mittunt: ne ſocium & amicum paterno & auito dominatu ſpoliari patiantur. Dum vrbs acerrimè obſidetur, ſoluendæ gratia obſidionis accurrunt, in conſpectu caſtra locant: mox captato tempore, prælium ineunt. Hi tanto in Pannones impetu irruêre, vt aliquantiſper eos inclinarint. Vngari in hac re Boemorum perfidiam cauſabantur: quippe qui, ne gentilia bella committerent, eos prælium detrectare dicebant. Ariſtius Boemica fide parum fretus, cum expeditiſſimo equitatu ſe in ſyluam recepit, vt à tergo, lateréve hoſtem [illegible] adoriretur: circumacto non imprudenter agmine, demum in Boemos irruit. Pertinax hic pugna conſeritur: multi vtrinq; trucidâtur. Trincha tandem cum quadrato Boemorum agmine, quamuis inuitus cum ſua gente certaret, Boemicumque ſanguinem hauriret: tamen, vt militari officio ſatisfaceret, acerrimè, depoſita ſuorum charitate, pugnauit, cùm hic à frôte, à tergo lateréve collega certaret, Boemi diffugere demum occœpêre. Fuſo fugatoq; hoſte, cum Pannones ſe in caſtra non incruenta victoria recepiſſent: vrbs, interceptis auxiliis conſternata, deditionem tandē facere coacta. Hinc inter Matthiam, & Ladislaum regem oborta ſimultas. Hic queritur, quòd præter iura fœderis, ſuis hoſtibus auxilia ſubmiſiſſet: ille crimen inficiatur, & ſocietatem ſe ſanctè ſeruaſſe profitetur: id tamen fatetur ingenuè ſe Boemis, qui è militari ſtipendio victitant, aliena ſtipendia legitime inhibere haudquaquam potuiſſe. Ioannes Varadienſis antiſtes, Boemici regni procurator, cōqueſtum delæſa ſocietate à Matthia miſſus: & ſuper ea re à Vladislao bis excuſatum, delecta procerum legatio Viennam venit. Compoſitis tandem vtrinque rebus, Matthias diſſimulata iracundia, ad amplificandum filio apud Sleſitas, Luſatianoſque imperium, animū reuocat. Varadienſi tantum in hac re medio vtitur, quem Boemicarum rerum moderatorem dexterrimum eſſe nouerat. Is è mandato principis, eas ſæpe duobus illis annis prouincias repetit: regulos omnes ad venundandas regi ciuitates hortatur: magnam promptamque mercedem pollicetur, imminentium admonet periculorum. Quare optimi proxenetæ aſtu, varias vrbes cum municipiis, & dominatus in vtraque prouincia regem gnati gratia mercatum fuiſſe dicunt. Eò vſque in Luſatia propagatum eius imperium, vt duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret. Quod tam proſpere in his partibus cuncta ſucceſſerint, & Varadienſis & delectus regis exercitus, ibi diuerſatus, qui longis incurſibus omnia latè magno terrore perculerant. In cauſa fuere ditatus præda exercitus præter duplicata ſtipendia: & Ioannes Varadienſis ampliſſimo dominatu, qui ſepties mille aureûm quotannis reddebat, à rege donatus. Cùm rex Viennæ duobus annis poſt captam Neapolim, & octo fere menſibus permanſiſſet, in Sileſiam & Luſatiam ſub diætæ (vt aiunt) prætextu ſæpe ſe iturum eſſe prædixit. Quid aliud moliretur, ne ſatis quidem exploratum habeo. Eo tempore Stirii & Carinthii, ob frequêtes Pannonum incurſationes, pacem ſępe mercari ſunt adacti. Quin & præſides prouinciarum reguli, abbates, pontifices, & præpoſiti, cum Auguſtali oratore Viennam venere, vt pacem à rege mercarentur. Res omnes hic Vrbano autore, & Thoma pontifice Iaurienſi ſuffragante, compoſitæ ſunt: & fortaſſe carius pacem emerunt, quàm ſi bella geſſiſſent. Ii demum à rege compoſitis rebus, lautiſſimo conuiuio ſunt excepti, & nōnulli non indonati abiere, vt in Pannonicam è largitione fidem pręuenirent, ſi quid in eos auaro patratum eſt, id factum, vt vi adacti, ab Imperatore deficerent. Eodem quoque anno Turcorum legati, pro confirmandis ſæpius induciis, in Pannoniam venere. Aduentarunt quoque Polonorum oratores, vt Matthiæ ſimultatem cum Vladislao dudum initam, & ſuſpicionem omnem, quacunq; poſſent arte, adimerēt, & alia nonnulla diſponerent. Vſualdus Zagrabienſis epiſcopus, in Poloniam remiſſus, è ſententia regis mandata peregit. Item in ſequenti anno Dominicus præpoſitus (vt aiunt) Albenſis, & Baſilicæ diuæ Virginis antiſtes, ad ſedandas quę quotidie vtrinque oboriebantur controuerſias & ſuſpiciones eodem à rege miſſus eſt, qui ad obeundum munus oratorium nimis videbatur idoneus. Poſtero autem anno Calen. circiter Ianuarias, qui octogeſimus nonus ſupra milleſimum

Simultas inter Matthiam & Vladislaum.

mum & quadringentesimum erat, cum rex Viennę foret, cœlum pręter morem grauiter intonuit. quo quidem portento perculsi & attoniti omnes, regiæ Maiestati nimium timere cœpimus. Ex inita enim podagra & obrepente quodã languore laborare cœpit, vt nunquam pedibus vltrà constiterit. Eius protomedicus Iulius Æmilius erat, non minus genere quam doctrina præstans: qui ne parum quidem hucusque in regia valetudine fortunatus erat: cum huic alter Italus adiectus esset, remisit diligẽtiam, cum in suam inuidiam, corriualem sibi inductum arbitraretur, increbrescente deinde morbo, eius vita vix in duos à medicis annos differri potuit. Hoc anno multi ex vniuerso orbe ad Matthiam oratores confluxêre. Eò vsque nomen eius excreuerat, vt vniuersus eum orbis veneraretur, & timeret: & non solùm Christiani principes, verumetiam prophani, huc missis è remotissimis partibus oratoribus instarent, & amicitiam anhelarent. Superiori anno Petrus Siculus episcopus Lucerius, Historicus & Orator optimus, à Ferdinando rege missus erat. *Ranzanius.* Hoc vere, Angelus Hortanus antistes legatus apostolicus, vti Petrum archiepiscopum liberaret, quatuor iam annos in carcere iacentem, Viennam venit: & magnificè à rege susceptus est. Deinde cum ingruente vere Budam rex anno secundo descenderet, ab Vngaris diu crebris legationibus repetitus. *Legationum frequentia.* Paulo pòst legatus Venetorum aduenit: vti obortas in Dalmatia de finibus controuersias planè componeret. Talis prætextus obtendebatur. Verùm, vti multorum ferebat opinio, cùm iam Pannon præpollens viribus, Venetis formidolosus esse cœpisset, & de breui eius vita rumor differretur, exploratum potius quam oratum accessit. Paucis pòst diebus, honestissima Turcorum legatio adfuit, qui non modo inducias, sed pacem instantissimè postulabat, vt acceptam, & sane grauissimam, eo anno à Solodano in Styria cladem, compositis cum Pannone rebus, vlcisceretur. Nondum ista honorificè dimissa, cum patriarcha Hierosolymitanus, Solodani Assyriæ principis orator, diu expectatus aduenit. Superiore namque anno, per Iunium patricium Ragusinum, varia Solodanus ad regem munera vestesque Tyrias miserat. Is de ineunda cum eo societate in Turcos diligenter egit, multaque pollicebatur, si communi ductu & auspiciis expeditio ista susciperetur. Nam cùm paulo antè, terra marique insigni sane clade Turcum in Syria afflixisset, vt à tergo Matthias instaret, Assyrius tyrannus nimis appetebat. Perbreui, si hoc fœdus ictum foret, Turcorum vires attenuatum iri confidebat. Mors autem (vti paulo pòst ritè dicetur) omnia intercepit. Eodem etiam die, Roxanorum legati cum Peloponnensi Despota exauditi, ac omnes magnificè & recepti & dimissi sunt. Item, Friderici Imperatoris & Maximiliani Romanorum regis legati cum eximio comitatu, in hæc tempora inciderunt, vt cum Vngaro de pace agerent, & longissimo bello finem imponerent. Quod cùm Ferdinandus rex Neapolitanus accepisset, vt ad salutarem concordiam vtramque partem hortaretur, Franciscum Montanum ciuem Campanum in Pannoniam extemplo transmisit: succurrebat filiæ sollicitudini, vt reginæ Beatricis officium curaret, & de saluberrima pace ageret. Imperatoris autem oratores iidem iterum vltrò citroq; missi: vt in conditiones pacis vtrique consentirent. Interea prorogantur induciæ, vt commodius de pace ageretur. Ii tandem magnificè donati, abiêre. Item ex tanta Oratorum varietate nemo indonatus à rege dimissus est. Quinetiam tanta fuit diui Matthiæ magnificentia, vt nullus orator, princeps, nobilis, & cuiusuis fortunæ hospes fuerit, qui rectà eum adiret, quin præter amplissima munera quotidianum victum è fisco vel lautissimum haberet. Contrà rex ad Cæsarem, & Maximilianum filium qui Lincii moram traxerat, Ioannem Varadiensem episcopum oratorem misit, vt de pace tractaret: qui magnifice, haud secus atque aliàs, legationem illam peregit: & cum à Maximiliano sibi verba dari intelligeret, ipse quoque verba dedit. Pax autem confici non poterat. Imperator omnia sibi adempta gratis reddi, imò rerum & personarum damna refici postulabat. Contra Matthias cum legitimum bellum gesserit, indemnem se præstari oportere dicebat: atque septies centena milia nummûm aureûm sibi pro diutissimi belli sumptu

repetebat. Maximilianus paternam pertinaciam ægrè ferre, neque tantam pro belli sumptibus pecuniarum summã à rege peti æque tolerare. inter extremam hæc mediocritatem appetere, & cum se à rege & amari & obseruari planè sentiret, multa sui gratia oppida vltro à Matthia redditum iri cõfidere: quando principis magnanimitatem haudquaquam ignorabat: proinde bona verba dare. Contra Matthias, artem arte eludendam esse censuit, Maximilianum muneribus primùm captare cœpit: & in Lincio commoranti, quadringẽtos vini cados, totidemq; boues, & duodena nummûm milia dono misit. Varadiensem antistitem remisit oratorem, si quid de pace confici forte posset: eò obstinatiorem Cæsar se præstabat: quin & filium, iam ad Matthiæ partes declinantem, suspectum habuit. Quare sæpe petenti aditum, occlusit interdixitque colloquium. Ad postremum, Otto Bauariæ dux cum septem collegis orator ab imperatore missus, vt elegantissima vehementiùs legatione rex ad ineundam pro Cæsaris arbitratu pacem flecteretur. Hos magnificè rex excepit, donauitq; multo magnificentius: de pace tamen nihil transigi potuit, iniquæ enim vtrinque conditiones offerebantur. Insuper ne temere quidem factis cum Galliæ rege induciis, Maximilianus in Austriam eo anno tantopere festinauit: nam non solùm à patre Cæsare Mathematicis diuinationibus nimis obnoxio, sed à multis quidem Astronomis fuerat admonitus, regem eo anno moriturum. Neque is etiam ignorabat, quid astra minarentur, quibus inconsultis nihil vnquam agebat. Cum igitur Maximilianus in superiorem Austriam concessisset, sub concordiæ prætextu, mortem regis præstolabatur: crebros oratores, nunciosque mittebat, vt de nutante valetudine certior esset. Paulò antè rex valetudinarius Vienna Budam profluente amne descendit: & ante Ottonis aduentum, dum festa sanctiss. Eucharistiæ celebrarentur, in longissima sacræ pompæ transuectione, cùm rex ex alto spectaculo præsideret, in frequentissima concione pax inter Pannonem, & Alemannum, publico edicto promulgata, & ad Septembres (vt aiunt) Idus diæta indicitur: vbi Cæsaris, ac regis concordia præsenti vtroque principe transigenda erat. Sed increbrescente Matthiæ morbo, res in alterum mensem prorogata. Menstruatim deinde conuentus iste differebatur. Rex iniquam valetudinem causabatur: disponuntur in aduentus iudicum currus circiter quinquaginta onerarii, quibus thesaurus vniuersus erat impositus, & menses tres in arcis propyleo dispositi asseruantur. Nouembris & Decembris iniquitatem sibi timendam coniectores & Astrologi prædicabant: & ne temerè quidem, quando his mensibus tertiana febri laborauit. Exactis igitur diui seruatoris nostri natalibus, & captato deteriore horoscopo, cui nimis erat obnoxius, præmissis curribus vtpote euitato mortis periculo, Viennam contendit. Superiore anno Stephanus Crispus, nunc Sirmiensis episcopus, humanitatis studiis Vngarorum sanè omnium eruditissimus, & elegantissima dicendi copia præditus, edicto regis orator ad inclytum Mediolanensium ducem profectus, vt Coruini, Blancæque nuptias in proximum annum prorogaret, faustissimamq; affinitatem confirmaret: honorificentissime a Mediolanensibus exceptus est, & in senatum admissus. Facta dicendi potestate, orationem verborum ornatu, & sententiarũ grauitate præstantem (quæ adhuc extat) habuit, ac ad alia secretiora mandata peruenit. Hic totius Vngariæ nomine congratulationem instaurat, regis & senatus autoritate initam olim affinitatẽ confirmat, ratas & firmas conditiones omnes esse iubet. Demum illustrem ducem, & Ludouicum patruum, eius consiliorum omnium moderatorem, ea tẽpestate circumspectissimũ apud omnes habitũ, ac vniuersum deniq; senatum exorat, vt cum rex eo anno grauissimis rebus foret implicitus, in posterum differri nuptias filii ęquo animo paterentur: vti magnificentius, ac tranquillius pro vtriusque partis dignitate fierent. Id non ab re à rege postulatum. Nam cùm ex legibus affinitatis filium regem ante nuptias præstare oporteret, & Vngariæ ipse coronam tutò resignare non posset: veritus Beatricis acerrimè aduersantis, & procerum seditionem, Boemiæ regnum in Lusatiam & Silesiam propagatum, gnato renunciare destinarat. Etsi quid in hac re noui moliretur, ipse sciuit,

uit, quam ob rem nuptias in posterum annum prorogari postulabat: vt principibus Mediolanensibus promissa præstaret. Omnia Crispus & suauitate orationis, & regis autoritate, ab illis impetrauit. Compositis rebus, ne illius ducis vires ignorent, in ærarium introductus est: vbi thesaurum immensum, & inauditam margaritarum & lapillorum copiam spectauit. Antequam reuersurus in Vngariam iter iniret, multa in Italia mercatus est: reuersus ad regem nec ipsum, nec reginam, imò neminem amicorum prætermisit indonatum. Insequēti hyeme, multa, ac varia Viennæ sunt edita certamina. Inprimis equestre singulareque certamen. Hîc Ioannes Coruinus primum se pugnæ commisit, in Hippodromum armatus, cum delecto regulorum equitatu descendit: & præsidētibus in theatro parentibus, cum equite natu lōgè grandiore, pulcherrimè depugnauit. *Ioan. Coruinus.* In primo namque congressu, cùm infestis vtrinque hastis in harena decurrerent, consertatorem læso capite, ex equo deturbat. Rex autem cùm Viennæ quamuis ingrauescente in dies ægritudine, sensim extenuaretur, nunquam tamen à curandis rebus domi forisque cessare visus est. Ingruente mox Februario, & deinde Martio citatis per humana corpora iam primo tempore humoribus, eò magis labefactari cœpit. Curabat nihilominus adhuc omnia, ac nihil de pristino studio & diligentia remittebat. Iam annus nonagesimus supra millesi- 1490.
mum & quadringentesimum agebatur, & rumor erat, æstate poxima in Silesia regem conuentū frequentissimum habiturum: atq; idcirco Ioannem Varadiensem episcopum in prouinciam paulò antè præmiserat, vt diætam prouincialibus indiceret: ad hăc principes cogeret, & ad regis obsequium populorum animos benè disponeret. Interea rex, qui Viennæ remanet, secum magna molitur. Vrbanum apochrysiarium cum exactis vectigalibus, Viennam festinare iubet, tum dominicæ paschæ solennia appropinquabant: quibus exactis, se ad diætam propediem in Silesia iturum esse prędixerat, sacra ex arbitratu suo, & varios sacrorum dierum apparatus instituit. In celebratione Palmarum, cum omnibus oratoribus, legato Apostolico, & cunctis procerum ordinibus in theatrum temporarium, quod in arcis subdiualibus pridie erexerat, Hexaphoro deuectus est, compta & pexa coma, hilarique vultu ritè sacrificaturus. Aram ibi preciosissimo instruxerat apparatu, donec Palmarum festa ex more agerentur. Sex circiter horis ibi affuit, incredibili patientia: peractis ex ordine sacris, Venetum oratorem ante solium constitui iubet: mox eum in equestrem ordinem refert, anteaque veste, ac equo phalerato donatum, honestissimè dimittit. se, cùm nihil hactenus ientasset, imminente languore in penetralia recepit. Distulit per horas tres è stomachi debilitate prandium: nec non & reginam expectauit, sacro die vrbana templa lustrantem. dum eam præstolatur, ad languorem declinandum, certandi gratia, picenas ficus Petrum promptuariū exposcit: at ille cariosas attulit, & exoletas: quas cùm pergustasset, ita in primo morsu offensus est stolido illius ministerio, vt in iram excanduerit: ad hæc regina reuersa intercessit, pro ingenii viribus commotum virum sedat, placatq;. Exorto de prandio sermone, & illa pro gustu ientacula varia subministrāte, nihil accepit: causatur vertiginem capitis, & confusa lumina: in cubiculum se referri iubet. Ecce apoplexia repente corripitur: dux Coruinus Petrus, & Matthias Gerebi eius consobrini, extemplo acciti affuere, item Vrbanus Pontifex Agriensis, & Thomas Secretarius, Comes Stephanus præfectus vrbis, & Bathor Vaiuoda, cęteriq; proceres. Ad pontificum procerumque concursum, omnes qui aderant animo consternati sanè defecerant. Regem enim omnes conspicabantur grauissimo corporis cruciatu torqueri: & præ vi morbi nihil loqui posse: Hay hay tantum & IESV exclamare: nulla alia verba fingere posse. ob ingentem igitur principis reuerentiam, & in tanto vitæ discrimine nemo ipsum tangere, aut aliquo verborum cibive adminiculo subuenire ausus est. Sola regina nunc ore, quod dudum is, obstruxerat, vi adhibita patefacto, vitæ fomenta ingerere: nunc, vt resipisceret, aures, digitos, crinesq; distrahere: nunc brachia, manus & tibias obligare, vt in tali periculo fieri solet: item obclamitare ad aures, & inuersos oculos

aperire: nullum studium & charitatis officium omittere: nunc medicos morbi grauitate confusos, consulere & hortari. Contrà ille ad dolorum tantum insultus, adauctusque ingemiscere, rugire Leonis more, & cum ipsa morte acerrimè colluctari. Tacitus fletus, quicunque aderant, amicos incessit. Dolebant proceres legionumq; præfecti, qui arcem adire potuerant, & regem è tot bellorũ periculis asseruarant, nullam nunc opem contra fati imperium afferre posse. Præterea sibi, regnoque timebant: non ignari, è medio sublato principe, omnia mixtum & perturbatum iri. Ingentes igitur tota nocte mugitus edidit. Ingruente demum aurora, dolor væsanus ille desedit. Horas aliquot ne tranquillus quidem eum somnus obrepsit. Deinde væsaniente iterum morbo experrectus, totum illum diem mutus & resupinus insomnem egit: obfirmato sæpe obtutu, modò illum, nunc filium ante stantem, nunc reginam intuetur, veluti aliquid admoniturus dicturusve. verba sæpe effingere conatus, nunquam tamen proferre potuit. Instabat regina rogans, quid iuberet, & tanquam eius nutum intelligens, percunctata an hoc, an illud imperaret, nullum vnquam verbum exegit. Cum in lethiferum recidebat ille soporem, ad superiora hæc remedia recurrebat: iterum artus obstringit, in os aliquid fomenti vitalis infundit, inspirat auribus, & emigrantes spiritus quacunque potest arte remoratur. Sic iste infaustus dies actus. Tertio verò, qui à Marte nomen accepit, inter septimam & octauam horam ante meridiem, cum raucos semper gemitus emisisset, variaque ingenitæ pœnitentiæ indicia (veluti diuinam veniam imploraret) edidisset, è profluuio demum capitis animam efflauit. Inter moriendum pilula, nucis instar, è stomacho repente suboritur: & inter agendam animam, sensim ad os subit. cum ad epiglottim peruenisset, ille continuo expirauit. Matthias igitur, *Obitus Matthiæ regis. 1490.* princeps inuictiss. anno Salutis nonagesimo supra millesimum, & quadringentesimum, Nonis Aprilis, & die Martis, ætatis autem anno quadragesimo septimo, cum perpetuo sui desiderio, diem obiit. Et quemadmodum mense Martio natus erat, ita die & hora Martis vita decessit. Multa eius mortem signa portendêre. Inprimis enim superiore anno, post Calend. Ianuarias, cœlum intonuit: Item Danubius insolenter post obitum eius excreuit, multos pagos & accolas vrbes inundauit: vt extincto regni propugnatore, Pannonias à Turcorum incursu tueretur. Leones quoque qui Budæ detinebantur, omnes eodem quo rex die interiêre. Item, nulli eo tempore corui, qui Coruinæ domus insignia referunt, Budæ suspecti sunt: contrà Albæ, vbi regum monumenta sunt Vngariæ, tanta coruorum mutuò inter se crocitantium multitudo spectata, vt omnes hìc regis mortem facilè ariolarentur. Neque coniectores & mathematici eo moriturum anno reticuêre. Insuper paulò antè, cùm Vienna Budam descendimus, & ad Comaram rex ipse substituisset: in turris fastigio, quæ supra portam extollitur, ciconiæ nidum suspeximus: de quo, explosa domina, quatuor inter se ciconiæ acerrimè sanè certabant. iussit cæteros id aulicos mecum vnà suspicere, mox inter socios, veluti diuinitus afflatus, Pannonicam eo anno concordiã turbatum iri, & mortem hinc principis imminere auspicatus sum: in partes item quatuor Vngarorum studia diuidi, quando reges quatuor de regno dimicaturi erant, atque infirma id regis valetudo auspicium confirmabat. Postero die mortis, corpus regio cultu ac insignibus exornatum, strato ex ostro lecto, in amplo triclinio expositum, vt ab omnibus videri posset: deinde, quamuis exenteratum, cum subolere cœpisset, in picata capsa reconditum: datoque Primario Aladario, Bodoque Caspari negotio, secundo amne Albam demissum, quousq; exequiarum apparatus rite fierent, vti infra dicetur. Beatrix verò, Ioannesque Coruinus, extincto rege, accita in arce optimatum turba, vna cum vniuersa aulicorum manu, principem miserrimè deplorarunt. Certatim hìc proceres diuum Matthiam regem optimum, ac principem inuictissimum, profuso planctu, defleuêre. Illud omnibus lachrymarum profluuium excitauit, cum Coruinum ducem, adhuc adolescentem, tanto patre orbatum, vltrò se ad reginæ pedes prosternere conspexêre: & amplexis pedibus obsecrantem, ne se pupillum dese-

deſereret, néve ſanctiſſimi parentis memoriam, de illa ſemper optimè meriti, perditum ire pateretur: immo commendatum haberet, duceret pro filio, vti patri ante ſæpe receperat: quando ſe nouercam pro pientiſſima ſemper matre habiturum eſſe pollicebatur: & in tanta amicorum orbitate gnatum ex corde diligeret, & amaret. Eadem flexis genibus patres omnes ac proceres reginam orant, atque certatim in commendando adoleſcente ſuffragantur. Sedato aliquantulum planctu, ne res Pannonicæ ſine moderatione perditum irent: in manus reginæ & Coruini ducis cuncti ſponte iurarunt: ſe, quam Matthiæ regi præſtiterant, fidem & obſequium vtrique præſtituros, imperia cuncta facturos, atq; nunquam edicta vlla detrectaturos. Nam veluti cum defectus ſolis accedit, ad lunam oculos planè conuertimus: ſic defuncto rege, ad Beatricem & Ioãnem ducem ſpem & fiduciam omnes intenderunt. Regina ſupplicantem Coruinum oſculata, filii ſemper loco habituram, & pro virili ſua dignitatem eius curaturam eſſe promiſit. Eum quoque ſecum pontificibus, & regni primatibus commendauit. Oblatum accepit obſequium, & ſe regno nunquam defuturum eſſe recepit. Mox nimio luctu defatigata, laceratis miſerè crinibus, & inſcripto vnguib. ore, in cubiculum relata eſt. Theſaurus regis, vniuerſaq; ſupellex, quam quater centenis milibus plerique æſtimarunt, autoritate ſenatus & reginæ nutu Coruino credita: cuius poteſtati municiſſimas quaſque arces pater viuens ſanè commiſerat, dederat ſymbola, & in manus eius non modo præſidiarios præfectos omnes, verumetiam & proceres multos iurare coegerat: vti haud aliter, atq; ſibi, fidele Coruino ſemper obſequium præſtarent: & ſecũdum eius obitum, filium ſibi regem ſurrogarent. Nonnulli iuramentum declinarunt, diuerticulum aliquod ex ingenii calliditate cauſati. Præterea, ne quid interregni tempore, fraudis maliq; doli, ex literis Maieſtatis regiæ falsò obſignatis committi poſſet, regalia ſigilla in medio ſenatu, præſidente regina, Coruinoq;, diffracta ſunt. Sigillum tantũ reginæ ſuperfuit: quo diplomata publicæq; literæ, ſubiectis optimatum ſigillis, obſignarentur. Secundum regis obitum, tertio die, Ioannes Varadienſis epiſcopus, qui in Morauiã & Sileſiam miſſus erat, ex itinere reuocatus affuit, & defunctum ex animo dominum deplorauit. Placuit ſenatui, vt duplex diuo regi funus dicaretur: alterum Viennæ, Albæ verò alterum: vt hîc cenotaphium, ſarcophagum illic pro dignitate principis iure facerent. Quare ſingulari põpa ſuccollantibus centurionibus, & lecti auro ſtrati fimbrias circumtenentibus, ritè proceribus ac regulis, præfectiſque legionum, ad diui Stephani baſilicam funus elatum, ſubſequentibus in pulla veſte pontificibus, & cunctis vrbis ordinibus: vbi nemo fuit, qui pias regis exequias non veris lachrymis honeſtarit: quin & populus, quẽ ſæua fama adactum in ditionem ſuam redegerat, lachrymas continere nequiuit: qui feretrum circumſtabant, ii regem optimum, inuictiſſ. illi imperatorem, pars principem clementiſſimum, & Chriſtianæ Reipub. aſſertorem: alii regum principem, & terrorem orbis exclamare; ingeminare plerique, hunc vnum duorum Cæſarum debellatorem: & præcellentiſſimæ virtutis cuiuſque exemplar. Nonnulli hunc vnum magnanimitatis & gloriæ ſpecimen appellare. Miles ducem luget liberaliſſimum, indulgentiſſimum: ciuis gubernatorem requirit: & plebs clementem, & popularem dominum cum ruſtica turba, deplorat. Hunc externi propugnaculũ Turcorum, domitorem Scythicæ feritatis, Boemorum refrenatorem & Alemannici faſtus ac ſuperbiæ domitorem, omniumque bonarum artium parentem pientiſſimum, profuſo luctu vociferari. Hunc optimis quoque eundem Vngariam diſciplinis excoluiſſe, bellicam auxiſſe diſciplinam: & varia machinarum & armorum genera inueniſſe; & regioni dediſſe precium dicere. Quare illud in publico luctu admirabile fuit, quod nemo inter tot gemitus & vociferationes mentiri viſus eſt. Publicum dolorẽ & imminens, ex obitu illius exitium, Viennenſe incendium, ſexto pòſt die, dum Paſchales feriæ celebrantur, ſatis teſtari potuit. Oborto namq; incendio è plebeia caſula, ferè vrbs cõflagrauit: & ni proceres, ac præfecti equitum cũ militari præſidio accurriſſent, & inprimis Stephanus comes, prouinciæ præfectus (qui annos triginta ductarat exercitum)

Funus.

Incendium Viennenſe.

iam de vniuersa vrbe eo die proculdubio fuisset actū. Insequenti die regina cum Coruino duce, cæterisque pontificibus ac regulis, ad celebrādas regis exequias, & habenda comitia regalia, Budā secundo amne descendit. Præfecturā prouinciæ Stephano comiti è senatus consulto commendauit: multum quoq; argenti, pro tuenda vrbe & prouincia retinenda, è Regali fisco dimissum. Vniuersa multitudo cum pullis quinquaginta nauibus, & lugubri veste Beatricem sequuta. Cùm Pisonium foret appulsum, omnes matronæ vrbis pullatæ obuiam reginæ occurrêre, publicoq; planctu principem inuictiss. & regem optimū luxêre. Iustitium tribus Vngaris mensibus indictum. Nullas in itinere præ dolore regina regales arces subire voluit. Ast vbi Budam deuentum est, in arcem admissa, cui Blasius Rascai præerat, arcis procurator, Matthiæ quondam regi vnicè dilectus hic post Coruini ducis appulsum, mox eum cum thesauro & regali gaza recepit: & quando in eius manus viuēte adhuc patre iurauerat, nemini se arces omnes, præterquam Coruino resignaturum, perpetuumque obsequium præstiturum: subeunti iusiurandum ritè persoluit, & cuncta quæ in manu sua fuerant, in Coruini potestatem ex promisso redegit. At ille fideliter agenti, munus confirmauit, resignatumq; restituit. Mox de regali funere agi cœptum, nihil enim de futuro rege ac Repub. decerni poterat, ni prius Matthiæ manibus funebria iusta soluisset. Quare nihil hac re Pannonico senatui fuit antiquius. Paucis igitur pòst diebus, dimissa Budæ regina, ne planctu nimio sese conficeret, ad Albam regalem omnes pontifices, proceres, reguli, nobilesq; Coruinum ducem in lugubri veste, pullatisque curribus, & equis ritè sequuti sunt. Quin & legatus Apostolicus, ac omnes qui aderant oratores, eôdem concessêre: inprimisque Ferdinandi regis orator Petrus, eloquentia, doctrinaque non mediocri: Alter vero, cui Frācisco Montano cognomen erat, præterea magna grauitas, exacta facundia, & experientia rerum cum summa ingenii acrimonia coniuncta. E proximis etiam ciuitatibus & pagis ad regales exequias, quæ diui Marci feriarum die factæ sunt, multi properarunt. In funerali festo multitudo vniuersa processit. Corpus regis purpureo strato compositum: & paludamēto, ense, sceptro, corona, pomoq; redimitum, nō sine calcaribus aureis detecto ore in basilica sub diualibus prominebat. Circunstabat ingens turba nobilium, & hinc pōtifices, hinc proceres adstitêre. Mox instructa regali pompa, funus efferri cœpit, & templum antequam inferretur, circumduci diuinæ oblationis tempore, dum solennia celebrantur, cui duodeni præcedebant equites cataphracti, purpuratique: qui regalia signa tot clara triūphis præferebant: item & vnus qui regium prætulerat ensem. Mox filius pone subsequi, lugubri veste, cui legatus pōtificius à dextra, à læua Hippolytus Strigoniensis metropolita, latus vtrunque claudebant. Successere pòst sacri & prophani ordines primatum: inprimis è pontificibus Vrbanus pontifex Agriens. Stephanus Bathor, Ioannes Varadiensis episcopus, item Vsualdus Zagrabiensis, Nicolaus Vaciensis, Thomas Iauriensis, & Georgius Czanadiensis, reliquique procerum nobiliúmve ordines. Cum in Basilicam diuæ virginis peruentum esset, corpusque in medio constituissent: equites gemebundi, qui vniuersa cum ense signa prætulerant, insignia cuncta pro ara magna humi deiectarunt, veluti regis casu omnia sua trophæa, signa, partaque regna vnà corruerent. Ad quod spectaculum omnes collachrymarunt. Dominico deinde Basilicæ huius antistiti rite sacrificanti, à Coruino duce oblata preciosa munera, inprimis crux solida, gemmataque, ex obryzo affabrè facta, quam quinq; & quadraginta aureorum milibus venisse prædicabant: item gemmatæ phialæ, & peluis aurea, cādelabra, calices, Eucharistię tabernaculū, omnia è puro solidoq; auro confecta, lapillorumque multorum varietate discintillantia. Nonnullæ quoque statuæ argenteæ, & duodecim sacrarum vestium apparatus, vnionibus admodum onerati: quæ quidē omnia quinque & septuaginta milibus aureûm venisse referebant. Item inter operandū sacris, aræ cornibus septingētos optimates aureos imposuêre. Cum inchoatum multò antè Mausoleū sub prima testudine, propter intēpestiuā mortē nondū foret absolutū, corpus in tēporario sepulchro, in me-

75000. aureorū munera in funere oblata

in media basilica recõditum: vbi, è filii instituto, quot horis sacri hymni decantãtur, inter sacrificandum Petro episcopo Lucerino, viro doctiss. & oratori Neapolitano datum laudandi regis est negotium. Is de laudibus & gestis eius sat ornatam & copiosam habuit orationem, & multis (annuente senatu, cunctisq; pontificibus) iam rationibus ostendit, Matthiam regem Christianæ Reipub. assertorem, principem inuictiss. & de Romana semper ecclesia optimè meritum, iure inter diuos esse referendum: quod ab vniuersa concione acclamatum est, & grauiss. super ea re Senatusconsultum factũ. Secundum eius apotheosin Coruinus cum vniuersa optimatum turba remensus iter Budam rediit, vt de futuro rege decerneretur. Diuo Matthiæ statura corporis fuit aliquanto maiuscula, quam mediocris, forma eximia: generosus aspectus, & multum referens magnanimitatis: rubens facies, & flaua coma: cui venustatem obducta supercilia, vegeti, & subnigricantes oculi, & sine mẽda nasus, ne mediocrem quidem cultum addebant, obtutus eius liber ac rectus, leonis more, oculis nunquam inter videndum ferè conniuentibus. Fauorem semper obstinato indicauit obtutu, quẽ verò limis respexit oculis infensum sibi esse portendit. prominentiore collo & mento fuit, & ore aliquanto latiore. Caput huic addecens: quippe quod nec paruum, nec magnum videri poterat, frons vero parum spacians. Consentiebãt inter se membra spaciosa: brachio terete, & oblonga manu, latis humeris, & patente pectore fuit. Contrà, variusculæ huic fuere tibiæ, ad equitandum haud quaquam inconcinnæ. Proinde formosum erat corpus, cui color albus cum rubore fuerat admixtus: ex qua quidem mixtura mirum quandoque (vt de Alexandro perhibent) fragrauit odorem. Quin etiam lineamentis oculorum, & lenitate, illi nimis fuit assimilis, quem semper vitæ habuit archetypum. Ingẽs à iuuentute celeritas, ac robur pectoris, immensa animi magnitudo, cũ ingenti gloriæ cupiditate coniuncta: item tantum roboris & virtutis, vt neq; animi neque corporis laboribus defatigari posset. Laboriosum huius corpus erat, & frigoris, sudoris & inediæ tolerantissimum: nihil facilius militari labore, nihil domestico difficilius ocio pertulit. Nec humanis quidẽ passus est sibi facilè interdici voluptatibus, muliercularum quandoq; obnoxius fuit amoribus, sed matronis abstinuit. Crapula & vino sæpe cum amicis animũ relaxauit: promptissimus ad promittendum: nõ difficilis ad iram: ingenium perquam liberale ac magnificum, & ad clariss. quæq; facinora intentũ, crudelitatis expers, & barbaricæ inhumanitatis, cui ardentissimũ inerat imitandorum Romanorum studium, quibus cũ perpetuã sibi æmulationem indixit. Quare Coruinæ gentis cognomen sibi inditũ, perquam libenter accepit. Quòd amicos inconstanter amarit, & plerosque depresserit, crimine nõ caruit. Sed nunquam, quẽ nimis extulerit, ab re deposuit: imò nunquam ab amico quem in primo crimine deprehensum habuerit, pœnas exegit: sed in iterũ errantem seuerius animaduertit. Quin & in amicis quãdoq; fuit infelix: quippe qui opibus & honoribus in immẽsum euecti, in eum nõnulla moliri occœpere. Ex humili genere multos extulit, in quibus se fortunatiorẽ inuenit. Cæterum fortunatiss. semper ferè est habitus. In bello Boemico sibi defuere pecuniæ, verbis ergo, & pollicitationibus crastinis alebat exercitum. Cum dies distribuendi stipendiũ præstitutus instaret, quẽ promissis differre vltrà non poterat, è præfectis equitũ & legatis legionum ad aleарũ ludum inuitatur, tota nocte lusum: ipse tam æquas tesseras sortitus est, vt nihil sibi aliud caderet, quàm quod iactu opus erat. Dena milia aureorũ ea nocte ex ludo sibi comparauit, quæ antequam loco moueretur, militibus dedit, & ex aleę lucro stipendium exsoluit. Rarò quicquam adortus est, quod non prosperè confecerit. Augebat & illud splendorem Maiestatis, & spectantiũ admirationẽ, quòd regalem celsitudinem non superbia, non elatio animi, non difficultas aditus, non ianitorum improbitas ambibat: sed tanta mansuetudo, benignitas & clementia circumuenerat, vt nemo eum adierit, qui non modò gratia, sed solo aspectu se non beatum profiteretur. Sed Beatricis aduentu facilitas eius, & popularitas multò remissior effecta: nemo est qui eius beneficentiam non admiretur. Cunctas bonas artes affe-

Extat Ranzani oratio.

Matthias inter diuos relatus.

ẞtatè aluit, viros doctissimos in remotis etiam partib. disquisiuit, virtutes omnes diligenter excoluit: purgauit Vngariam rusticitate, & inuentos politicarum artium artifices introduxit. Scythicos mores mitiores effecit, immanem superbiam repressit, & post Atilam primus ad obsequium diligens duræ ceruicis Vngarum redegit: præpolluit insuper pietate non mediocri, cui mira religio, & tanta diuini sollicitudo cultus inerat, vt domi militiæque non secus atque Alexander, dextera Deum, sinistra hastam ferret: in deos & homines iuxtà liberalis. Consilium huic ad maxima quæque facinora promptissimum: neque consilio, audacia & industria defuit, quod & fortuna æquissimo comitatu fouit. Cum prope Turcos castra metatus esset, sic vires hostium explorauit. Pagano namque subornatus amictu, cum vno tantum comite se cum iumento, inter eos qui commeatus in hostilia castra conferrent, insinuauit, cum eo peruenisset, toto die pro tabernaculo Turci hordeum vendidit. Ingruente nocte se incolumen in sua castra recepit. Scripsit ad hostem, se pridie eius castra penitùs explorasse, vendidisse rustici sub persona hordeum, ad tabernaculum eius: & quo maiorem dictis fidem faceret, ferculorum numerũ & epularum cuncta genera retulit. Quæ cum hostis accepisset, timore perculsus, postero die castra soluit: veritus Coruinum regem non modo ad vallum sibi occursurũ, sed in medio tabernaculo inuasurum. Ad hæc non regius ille fastus in eo recognosci poterat, qui multos nostri sæculi reges occupauit. Non purpuræ, non aureæ trabeæ splendor assiduus, non quotidianus tricliniorum & sellarum apparatus: quæ aduenientium lumina deferreant, & contrahant stuporẽ: non lictorum & ianitorum multitudo, nõ amanuensium turba, qui diu multumq; rogati, vix tamen per literas respondere dignẽtur. Domestico & mediocri delectatus habitu: nisi cum res postulabat, tũc decorum studiosissimè seruauit. Eius oratio tarda, grauis & concisa, multum ponderis habens, & acrimoniæ verba numerose & gradatim expressit, nil insulsum ab eo vnquam auditum. Paucis sibi mox fuit in contentione obligare & conuincere aduersarium. In concione militari concitatus & eloquens, multarum sibi cognitio linguarum: præter Turcicum & Græcũ, omnia Europæ glossemata calluit. Memoria nec Scipioni, nec Mithridati, nec Simonidi denique cessisset. Salibus & facetiis admodum oblectatus est: & quandoque ita popularis, vt inter amicos domestice cœnaturus, culinæ curam obiret. Non modo suis, verumetiam peregrinis beneficiis erat officiosus. Equestri certamine & aurigatione à iuuentute non sine summa voluptate vsus est. In Hippodromo Budæ ac Viennæ infesta sæpe hasta depugnauit. Matthias etiam in propatulo & oculis omnium assidue versari, publicè benignissimas accommodare aures, conuiuari quoque publice ac loqui, putans obscœnis plurimum actionibus, conuenire tenebras, honestę contrà vitæ lucem maiori ornamento fore. Facile omnes intrò admittere, & admissos continuò voti compotes reddere: non distrahere spes supplicantium, neque per varios aulicorum ordines expedire, sed ipse solus omnia dare, gerere & erogare. Vindicta hostes etiam amicos beneficio superare: in secunda se fortuna non efferre, sed Deo gratias agere, plura confidendo in prosperitate sacrificare quàm reformidando vouere. In metu hilaritatem præferre, in felicitate cum grauitate benignitatem. Non subirasci liberè loquentibus, deridere iactatores: mimos, aretalogosq; plus æquo promereri. Nullam eripere gloriam, nisi propria virtute nauatam, sapientiam re magis quàm verbis exercere. Amicis se indulgentissimum præstitit, inimicis horribilem. In prælio acerrimum pugilẽ, in victoria facilem, exorabilemq; imperatorem: bene merẽtibus verò gratissimum, rei autem bellicæ peritissimus fuit. Non destinato solum, sed ex itinere occasione & spurcissimis tempestatibus, cum hostis à primo tutum se fore putaret, prælium sæpe sumpsit, eaque in arte militari commentus est, quæ aliis hactenus ignota fuère. In obeundis expeditionibus dubium an cautior, an audẽtior: quamuis nihil inconsulto adoriretur horoscopo. Itinera incredibili celeritate confecit: & centena quot diebus milia passuum actuario curru emensus est. Laborũ ac vigiliarum patientissimus: pro tempore & loco æquè seuerus, & indulgens in milites. A deserto-

sertoribus & insidiosis seuerius pœnas exegit: conniuebat in cæteris ad iracundiam difficulter: irritatum commotumq; non citò desidere. Tot igitur virtutibus præstantem regem cum Vngari amisissent, tanto repentè metu perculsi sunt, vt vnà cum principe, pristinam virtutem, robur & audaciam, & nomen amisisse viderentur. Quinetiam ostẽderunt, se potius à rege vires, animos & consilia, quam regem hæc ab eis habuisse. Vnà cum ipso decus, fortitudo, nomenque Pannonicum concidisse visum est. Tanta subinde proceres trepidatio incessit, vti omnes sine pastore, inter ferarum lustra relicti viderẽtur. Quamobrem quicunque prius regem criminibus petebant, quod insolentibus plus æquo vectigalibus populos oneraret, quod proceres & nobilitatem perpetuo bello conficeret, quod bellum ex bello fereret, & nullam pacem & quietem amaret: postquam mortem omnes, mutatis verbis, iuxtà timebant, assiduoque luctu fortissimum indomitumque principem prosequebantur. Populi cum rustica manu, qui quotannis præ bellorum magnitudine multitudineque quaterna vectigalia pendere cogebantur, & iniquissimam tributorum grauitatem conquerebantur, nunc gemunt: & populationes, vastationes agrorum & incendia vndiq; imminentia reformidant. Si ex inferis regem reuocare fas esset, sexterna soluere pollicerentur. Nobiles, qui militari labore se absumptum iri querebantur, nunc publicum priuatumq; exitium expauent. Nonnulli sanctas diui Matthiæ reliquias è sepulchro euelli oportere asserunt, quibus regni fines lustrent, & aduersus hostes religiose gerant. Alioqui eos abigi posse negant. Cum igitur imperante Matthia graui finitimos omnes bello vexarint, docuerintve: nunc coniurata eorum agmina reformidant. Et qui omnibus terrori maximo fuere, nunc omnium vires vel minimas timere coguntur: vndiq; bella obstrepunt, grauissima pericula imminent: & tot malis Pannones circumuenti, omnia perditum ire conspicantur, vt quantum regem amiserint, in posterum euidentius se cognituros esse fateri non verentur. Eum itaque publice cuncta vicatim, oppidatimque deplorarunt: & præteritis futurisque regibus anteponunt.

DE REDDITA MATTHIÆ CORONA, ET FOEDERE INTER POTENTISS. INVICTISS. FRIDERICVM III. IMperatorem, & ipsum Serenissimum regem Matthiam: nomina locorum, personarumq; fere ex Vladislai pactis colligi poterunt inferius.

Nos Stephanus Colocẽsis, & Bachyensis archiepiscopus, lociq; eiusdem Colocensis comes perpetuus: Ioannes episcopus Varadiensis, Nicolaus de Vylak Vaiuoda Transyluanus, ac Machouiẽsis, & regni Sclauoniæ Banus: comes Ladislaus de Palocz, iudex curiæ, & Emericus de Zapolya, sũmus thesaurarius regni, & capitaneus partium superiorũ regni Vngariæ, recognoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis. Cùm alias occasione differentiarum & controuersiarum inter Serenissimum principem, ac dominum, dominum Fridericum Romanorum imperatorem semper Augustum, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. regem; & Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ, & Carniolæ, &c. ducem, Dominum nostrum gratiosissimum ex vna: & inclytum regnum Vngariæ, prælatosque, barones, nobiles, incolas, & habitatores eiusdem regni partibus ex altera parte subortarum, ex vertentium, ad nonnullos articulos & capitula pacis & concordiæ deuentum fuerit. Quod nos serenissimi principis domini, domini Matthiæ prætacti regni Vngariæ, &c. regis, domini vestri gratiosissimi, prælatorumque, baronum,

procerum, nobiliũ, incolarum & inhabitatorum eiusdem regni, quorum plena & omnimoda autoritate, facultate & potestate ad infrascripta vtimur, & fulti sumus, atq; nostro ad exhortationẽ sancti domini nostri Papę pii, medio Reuerendorum patrum domini Dominici episcopi Torcellanens. Apostolicæ sedis legati, missi cum potestate, legati de latere, & domini Rodolphi Redeshain præpositi, Frising. & Vormaciens. ecclesiarum decani, S. nostri papæ referendarii, & apostolici oratoris, & nuncii, in præsenti causa sanctitatis suæ commissarii, cum præfato domino nostro imperatore ad finalem & vltimatam cõclusionem eorundem articulorum, spontè, liberè, bona & sincera voluntate in hunc, qui sequitur, modum decreuimus. In primis adoptatæ pacis & concordiæ deliberatum & conclusum est, quod serenissimus princeps & dominus, dominus Fridericus Romanorum Imperator semper Augustus, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rex Austriæ, Stiriæ, &c. dux, & hæredes sui, ab eo per rectam lineam descendentes, infrascripta, & oppida, quæ sua imperialis sublimitas in metis & limitibus regni Vngariæ constituta possidet, & in suis manibus per se, & alios suos, nomine tenet, videlicet Forchtstain, & Koblstorff, cum suis pertinentiis omni imperio ac iurisdictione possideat, absque serenissimi principis, & domini, domini Matthiæ, dicti regni Vngariæ regis, domini nostri gratiosissimi, ac hæredum, & successorum suorum, prælatorumque, baronum, procerum, & nobilium eiusdem regni quorumcunque per se aut alios eorum nomine inquietatione, turbatione, exactione, grauamine & molestia, quibuscunque de iure & facto accessione iuris, præsertim eorum qui interesse ad loca prænominata se habere prætendunt, in fauorem quorumcunque quouis quæsita colore facta, aut fienda: saluis tamen decimis & causis ecclesiasticis quæ in foro suo ventilari & agitari poterunt, prout iuris est, & rationis. In foro vero seculari, in personalibus actionibus, & realibus, contra, & aduersus subditos suæ imperialis maiestatis, & castrorũ prætactorum quomodolibet motis, vel mouendis coram iudicibus, per suam imperatoriam maiestatem in huiusmodi pro tempore deputatis actor, iusticiam postulet & requirat, quæ ad requirentis instantiam expedite administrari debet, prouiso quod eo adire ad requisitionem subditorum prædictæ maiestatis imperialis, & dictorum castrorum per regem pro tempore, & ipsum regnum Vngariæ, eorumque officiales procedatur, & procedi curetur. Et si passagiũ generale contra Turcas, pro defensione fidei, & ipsius regni, fieri contigerit: in ea re, requisitione præuia à dicto domino imperatore fienda, iidem subditi maneant inclusi, sic tamen, quod in eum casum huiusmodi exactionis per suam Imperialem Maiestatem debita fiat dispositio, & aduersus contrauenientes, qui quomodolibet etiam pro suo interesse aliquid attentarent, contra ea, quæ prætacta sunt, ac præfatum dominum imperatorem, & hæredes suos, tanquam contra violatores pacis, rex ipse pro tempore, & regnum potenter assistentiam faciant. Adiectum etiam est, & conclusum, quòd post obitum dicti domini imperatoris, rex pro tempore, & regnum Hungariæ facultatem habeat, dicta castra & eorum reditus, casu quo idem castrum Koblstorff per dictum dominum imperatorem nostrum demolitum non fuerit, attento, quod modicæ extimationis, & ruinosum existit, aliàs ipsius redditus reluendi, ab hæredibus suæ Maiestatis pro summa quadraginta milia florenorum Vngaricalium, & ducatorum boni auri, & iusti ponderis. Item quia præfatus dominus noster imperator, bonis & honestis respectibus hucusque, nomine & titulo regis regni Hungariæ, est vsus, deliberatum est, & conclusum, quod eadem sua Maiestas Imperialis huiusmodi titulo regis, à prælatis, baronibusque, nobilibus, proceribus, & aliis S. regnicolis regni Vngariæ, in antea liberè, & quietè in eorum literis, & vbilibet honorata, & decorata, quoad vixerit, remaneat. Et rex dicti regni Hungariæ, & aliorũ regnorum eidem regno cohærentium, nominari & vocari, eo titulo vti, & frui possit, & valeat, impedimento, contradictione, & turbatione regis pro tempore dominorumque, & inhabitatorum ipsius regni prorsus amotis. Item vt respublica, & felix S. Romanæ Ecclesiæ, Christianæque religionis status, augeri & promoueri

eo sa-

eo salubrius, & vtilius possit, præfatus noster gratiosissimus imperator, serenissimum dominum Matthiam regem pro filio suo adoptiuo habebit, & paternè amplectetur: & in præsentiarum in filium recipit, & adoptat, eique, & regno amicitiam, fauores & promotiones paternas in antea faciet, eundemque dominum nostrum Matthiam regem filium suum nominabit: & in recognitionem tantæ clementiæ, quæ multis respectibus à sua sublimitate Cæsarea eidem domino nostro Matthiæ ad honorem & commoda cedat, vt digna vicissitudine gratitudinis debitæ, se erga suam Imperialem Maiestatem exhibeat: conclusum est, quòd idem dominus noster Matthias rex, adoptiuus filius suæ serenitatis, præfatum dominum imperatorem ex aduerso, quoad vixerit, pro patre honorare, reputare, nominare, scribere, & tenere debeat. annuēdo, quòd idem dominus noster rex Matthias præfatum dominum nostrum imperatorem, patrem & regem nominet, honoret, reputet, & eidem patri & regi Hungariæ scribat. Insuper dominum nostrum regem Matthiam, ac prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas, & inhabitatores dicti regni Hungariæ, atque nos, ipsumq; regnū, vigore mandati nobis traditi obligamus, & adstringimus per præsentes ad seruandum inconcussè perpetuò, cum eodem domino nostro imperatore, & hæredibus, terrisq; & dominiis suis, pacem inuiolabilem, legibus & inscriptionibus in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque, imo sublatis eisdē, & ad consilia, auxilia, & subsidia suæ Imperiali celsitudini. Sed nec serenissimo principi domino Maximiliano, suæ Imperialis Maiestatis filio, cunctis in aduersis, contra quoscunque, toties, quoties fuerit opportunum (S. nostro papa, sede Apostolica, & S. Romana ecclesia duntaxat exceptis) efficaciter pro posse danda, facienda, & prosequenda ad suæ Maiestatis Imperialis, & præfati filii sui requisitionem, præfatorum regni Hungariæ, & regis pro tēpore deerimus. Dum tamen in expeditione generali contra Turcos in hoc non fuerimus præpediti, & irrationabili mora, & contradictione quibusuis in his omnino cessantibus libertatibus regni in aliis semper saluis. Ob quod Imperatoria Maiestas grata vicissitudine, fauoribus & promotionibus dictum dominum nostrum Matthiam regem, & regni Hungariæ bonum statum, signanter contra Turcum, & infideles Christi hostes apud Sanctum dominum nostrum papam, sedem Apostolicam, principes S. Romani imperii, & alias, vbi opportunū fuerit, sincerè promouere: Et si (præmissis tamē signanter ad causam castrorū, vt suprà, ordinatis, semper saluis) aliqua partiū, siue domini, aut eorum subditi vtrinq; inter se alter ad alterum querelas aut petitiones quascunq; habere prætenderint, illas, prout de iure, & non aliter, prosequi debebunt, quorum occasione iustitia ad conquerentium requisitionem expeditè erit administranda. Item ad finem, quòd sincera mens præfati domini nostri imperatoris quam ad dictum dominum nostrum Matthiam regē, filium suæ imperialis Maiestatis, & prætactum regnum Hungariæ gerat, amplius ab omnbus agnosci queat: sua Imperialis celsitudo, nobis suprà dictis Stephano Wardai Colocensi, & Ioanni Episcopo Varadien. sacrā coronam regni ipsius Hungariæ suæ Maiestati, per quondam serenissimam dominam, dominam Elisabeth reginam, vnà cum serenissimo olim, bonæ memoriæ, rege Ladislao, ad fideles manus assignate hucusque fideliter tentam & custoditam, ne ad alienas manus illam deuenire contingeret, oppidumq; Soproniense gratiosè assignauit, & omnem obligationem super eodem remisit. Item ad maiorem solidationem paterni amoris, & in retributionem clemētissimæ affectionis ipsius domini nostri imperatoris ad dominum nostrum Matthiam regem, & ipsum regnum Hungariæ, quodque Imperialis Maiestas eo promptior ad ipsius regni commoda, & boni status incrementa accuratius promouenda alliciatur. deliberatum & conclusum est, quod vacante regno Hungariæ, filiis, seu nepotibus legitimis, ex præfati domini nostri regis Matthiæ lumbis procreatis, non extantibus, sua Imperialis Maiestas, aut filius suæ Cæsareæ sublimitatis, quem ad hoc deputandum duxerit, & post suæ serenitatis decessum, filius eiusdem suæ Maiestatis, quem reliquerit: aut si plures fuerint relicti, alter ex istis, quem re-

gnum ipsum præelegerit in regem, ipsi regno Hungariæ præficiatur, cũ plena eiusdem regni administratione. Item si, vt præfertur, præfatum regnum Hungariæ vacauerit, prouideri debet per prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores eiusdem regni, quod Imperialis Maiestatis, aut filius eius, vt præmittitur, consilio, & potenti auxilio eiusdem regni Hungariæ, vt moris est, coronetur: & in administratione plena regni in pace recognoscatur, & efficaciter pro rege teneatur. Item concordatum, & conclusum est, quod omnes iniuriæ, differentiæ, dissensiones, impetitiones quęcunque, & actiones inter partes ipsas, etiam occasione felicis recordationis regis Ladislai, aut aliàs quomodo libet subortæ, & partibus ipsis ex quacunque causa competentes, quoad se, & hæredes, ac successores eorum, penitus remissæ & extinctæ esse debent, omnisque indignatio, & displicentia, quos præfati serenissimi principes, dominus Fridericus imperator, & dominus Matthias, reges contra quoscunque prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores dicti regni, ac alios ecclesiasticos, & sæculares, occasione adhæsionis ipsis dominis vtcunque hinc inde factæ, conceptæ, in futurum minime vlciscantur, neque via facti, neque iuris, sed similiter remissę & extinctæ esse debent: pollicentes, promittẽtes, & obligantes nos, sub honore nostro, & fide Christiana acturos, facturos, cooperaturos realiter, & cum effectu: quod idem dominus noster rex Matthias, ac prælati, barones, proceres & nobiles eiusdem regni Hungariæ atque nos, omnia & singula promissa per ipsos, & nos agenda, & facienda, ante coronationem dicti domini nostri regis Matthiæ, quantocius, & post huiusmodi coronationem infra duos menses eandem coronationem immediatè sequentes, sigillis & literis procerum dicti regni Hungarię atque nostris authenticis firmabimus, roborabimus, atque renouabimus, prosequemurque & implebimus, faciemus, & rata ac firma habebimus: firmabũt potiores, roborabunt, atq; renouabunt, prosequenturq́;, implebunt, & faciẽt, & rata habebunt & firma: confirmationes quoque opportunas super præmissis nunc à præfato S. nostri papæ in hac causa commissario, & nihilominus etiam ex post à S. sua, & sede Apostolica, ex certa scientia petemus, eisdem stabimus & parebimus, stabuntque & parebunt, dolo & fraude in his omnibus cessantibus quibuscunque. In cuius rei testimonium nos T. T. T. nostra præsentibus fecimus appendi. Datum in Noua ciuitate, feria tertia ante festum Mariæ Magdalenæ, Anno Domini 1463.

Extant plures mutuæ literæ horum duûm principum de pace: sed non necessariæ.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER IX.

POSTEAQVAM diuo Matthiæ iusta ritè soluta, & funus maxima pompa celebratum est, iam res ipsa postulabat, quando varia iam factionibus mala parit interregnum, iubet soluere iura, & magnam facinorosis addit audaciam: quare non immerito patrũ animos regia solicitabat electio. Vrbanus pontifex Agriensis, & patrum ea tempestate princeps, ne quid Respub. detrimenti pateretur, variarum partiũ non ignarus, ex Senatusconsulto regalia comitia mox edidit: quæ in Pestano campo, præter Danubii ripam haberi solent. Idibus Maiis his dies præstituta. Tantum temporis spaciũ regulis & nobilitati datum, quantum ab remotissimis Vngaricæ ditionis oris cõuenire possent. Res maturãda videbatur, ne maior partiũ indies foret accessio: quia persuasi nondum erant animi, ne promissis & muneribus electi, quibus in vniuersum facilior erat consulendi copia. Post vbi variis diuersa hominum studia factionibus distrahuntur, perquã difficulter in vnum cõsensum cogi possunt. Vrbanus ad Comitia primus stato die cum validissimo cataphractorum & velitum equitatu conuenit. Hunc honestiss. amicorum agmina sequebantur, inprimis

primis Georgii Chanadiensis episcopi, item Petri Bochi, Emerici fratris, & Aristii Francisci vexillationes: equites omnes ad duo millia & quingentos extitere. E Transyluania præfectus prouinciæ Stephanus Bathor expectabatur: qui octaua pòst die, cum ornatissimis procerum nobiliumq; copiis aduenit. Quingenti circiter, & tria equitũ milia Bathorea signa sequuta sunt. Eius socii, Drach Bertoldus: Ladislai duo, Mauricius, & Losoncius, & plerique principes nobilitatis alarũ legionumq; præfecti. Eodem quoq; ductu & auspiciis venere Scythuli, vetustissimum Vngarorum genus: ac nullo peregrino sanguine coinquinatum: item pari Scytharum priscorum seueritate moribus & libertate præditum: quippe qui venabulo pro hasta, item arcu & pharetra, ensesque vtuntur. Linteo corpus thorace muniunt, & pastura victũ quæritant. Demum bello gens est asperrima, seruitutis impatiens, & nullo labore domita. Ad Danubii ripam omnes castra locant. Secundum hos Augustales sancti Georgii Comites, paulo inferiore copiarum apparatu mox affuere: quos Kanisai & Seczii, nobilissimo genere nati, consociarunt. Nondum ex inferioris Vngariæ partibus nonnulli proceres reguliqueconuenerant: ex longo itinere, studiisve diuersis, moram trahere coacti. Sed cum sat frequens iam videretur esse conuentus, & imminentia vndique pericula nouum principem postularent, sub amplissima scena de eligẽdo rege agi cœptum est. Nondum quem potiss. optarent, ad populum latum erat: nondum patrum sententiam quisque dicere rogabatur: cum ex composito quidam, veluti occulta factione subducti, Albertum Casimiri Poloniæ regis filium, in concione regem temere proclamarunt. At proclamatio, refragantibus continuo patribus, repressa: quod eoq; facilius factum est, cum his aliorum suffragia nõ accederent. inde vlterioris Vngariæ vastatio magna ex parte oborta: quãdoquidem Albertus proclamationis huiusce iure se declaratum regem esse dicebat. Quin & audita diui Matthiæ morte, comparato magno exercitu, Vngariæ finibus imminebat: expectabat rei exitum, vt præsto suis partibus adesset: competitorumque præoccuparet ingressum propè aderat. Maximilianus Romanorum rex consultis Mathematicis, qui Matthiam eo anno diem obiturum sanè prædixerant, in regni spem, & amissæ Austriæ recuperationem adductus, compositis in Gallia rebus, in Noricos continuò rediit, & sub specie pacis excessum regis expectauit. Ita enim ea tempestate Vngarorum fata tulerunt, vti quinque legationes regalia comitia sollicitarent, diuersaq; hominũ studia traherent: inprimis Cæsarea, quæ quanto plus autoritatis & dignitatis habet, tanto maius in regno ius sibi vendicare videbatur, quod in reddendo sacro diademate Matthiæ regi, ex compacto Cæsar sibi compararat. Deinde Boemica, cui, si electionis fortuna faueret (quia hæreditario iure nitebatur) multo melius quam cæteris sperare licebat. Item Polonica, qui pro Alberto regnum exposcebat: & Aragonia, qui pro seruanda reginæ Beatricis dignitate vt in regno successori coniugata succederet, tunc agebat. Accedebat & Coruina, qui Ioannem ducem, Matthiæ regis filiũ, vti patri succederet, multa moliebatur: cui nisi illegitima genitura obstitisset, certò sine controuersia patri successisset. Fauebant cuncti proceres, sacri æquè atque prophani: quos omnis Coruina quondã beneficẽtia promeruerat, & æternis sibi beneficiis obstrinxerat. Recentia quoq; merita istorum studia in Coruinũ intenderãt, obfirmarantq;. Augebat tot fauores, & adolescentis ipsa potentia, quippe cui pater futurorum malorum non ignarus, coronam, spes, thesaurum, arces omnes antè legarat: quin & præfectos omnes, & magna ex parte principes in filii iurare manus adegerat: cui quidẽ, ni coniuratorum fides moderatorumq; prudentia defuisset, parum abfuisset, quin hodie regno potiretur. Comitiorum tempore tot legatorum genera die noctuq; patres ambiunt vniuersos, promissis, largitionibus & precibus ita iudicia hominum innectũt, vti nemo sciret quem potissimum optaret. Inter tot variæ ambitionis artes, nemo Reipub. cõmodum diiudicare poterat. Verum quis tot factiones inter Vngaros admiretur? nimirum ex antiquis illæ repullularunt, & à locorũ vicinitate metuq; fouentur. Qui citeriorem Vngariam Dalmatiamq; incolunt, quando Romano

Scythuli.

Legationes quinque ad Regia comitia pro nouo rege eligendo missæ.

Ioan. Coruinus.

imperatori finitimi sunt, Cæsareis semper partibus adhæsere. qui verò citra Danubium colunt, & Polonis propius accedunt, ex ea regia principem exoptant. Qui denique Boemos finibus attingunt, Boemum regem exposcunt. Priuato pro se quisque cōmodo consulit, Respublica fidos rarò tutores habet: & si quos diuina benignitate sortitur, ii perquam pauci reperiuntur. Intercedunt & aliæ, tam Vngaricæ quàm peregrinæ causæ, quæ factionum numerū adaugent. Cùm tot igitur legationes Budæ agerent, ac omnes impensius ambirent: Pesthi conuentus in æde diuæ Virginis, expectatis aliquandiu cæteris qui nondum venerant, tandem indictus est. Et Coruini oratores, quorū alter Ioannes Varadiensis, Thomas Iauriensis episcopus alter erat, primùm admissi: qui humili genere nati Matthiæ beneficio, & propria virtute nimis excreuerant. oannes inprimis, facta dicendi copia, non sine lachrymis, diui Matthiæ gesta commemorat, quantum hoc regnum auxerit, & amplificarit, & quàm de Christiana Repub. bene meritus sit exponit. Addit his beneficia magna in sacros omnes, prophanosque collata, quorum rationem cui (nisi fortassis ingratitudinis res esse non pudeat) omnino habendam esse censet: subiicit, quanto is olim studio viritim omnibus filium commēdarit; esse in Coruini potestate thesaurum, arma, legiones; item regiam, cunctas arces, & munitissima quæque regni oppida: quæ quidem omnia non solùm suadere, sed cogere ad optādum eum posse viderentur. Nec magnam quidem generosæ indolis spem deesse: assimilem esse patri, nec minimam genituræ notam tāti faciendam. Italos huiuscemodi principes nequaquam abominari solitos, dum publicæ vtilitati & saluti cōsulatur, patris ingenii magnanimitatem vsque quaque referre, externos mendicare principes, nequaquam esse tutum: quod superiora cunctos tempora docuerunt. Hoc iustum & æquum, hoc publicam vtilitatem, hoc denique necessitatem planè iubere. Hæc eadem etiam à collega, ne minore quidem oratione confirmata sunt. Et res profectò è sententia successisset, ac citra controuersiam rex ab omnibus declaratus esset, nisi constās læuæ genituræ obstitisset opinio. Nonnulli sunt Coruini fortunā vltro commiserati, quibus magna spes erat, à patre nō degeneraturum. Horum numerum Coruinæ beneficentiæ memoria non parum augebat, & adolescentis formidolosa potentia, animusque imperandi cupidissimus: cui si cum rerum experientia, maturitas ætatis, ac fides, & concordia amicorum accessisset; facilè regnum obire potuisset. Insequenti die, Alemannorum legatis facta dicendi potestate: ex his vnus, cùm pro cæteris verba faceret, imperiosius Vngariæ regnum pro Friderico imperatore, Maximilianoue filio Romanorum olim rege declarato, exposcere visus est: initi quōdam fœderis conditiones cum Matthia rege, in sacræ coronæ redemptione, mentionem offerens, illam inprimis obiecit: quam haud facilè confutari posse arbitrabatur. Si Matthias absque liberis legitimo matrimonio natis, humanis excederet, Vngariæ regnum ex compacto repentè in Cæsaream recidere potestatem, inita vtrinque pacta primates Vngariæ sponsione, ac interiecto iureiurando sanxisse: si quid contrà moliantur, fidei pacisque numen violatum iri, in quod quidem scelus à diis omnibus æquè animaduerti solet. Ad declinanda diri belli pericula, & abolenda vltrò citroq; odia, nullum remedium magis præsentaneum esse dicebat, quàm si patrē Maximilianumve vltro postularent, quibus ad tutandum regnum & coercēdas Turcorum incursiones maximè vires non deessent. Maximiliani magnanimitatem, rei bellicæ experientiam, & summam in quaque virtute præstantiam afferebat. Neminem dicere ad inhibenda, quæ omni ex parte pericula imminerent, hoc potiorem ab Vngaris optari posse: hūc Gallis formidolosum, hunc Germanis, ac militib. perquam gratum esse, hunc æquitatis consultissimum, liberalissimum semper habitū: item nobilitate generis, animi excellentia omnibus præferendum. Demum, pro leso fœdere, quod dii prohibeāt, minas interiicere. Secundum Alemannos, legati Polonorum auditi, qui multò modestius rem agere visi sunt. Nam dum pro Alberto regis Casimiri filio, patris nomine, verba faciunt, à bono & æquo suadere conantūr: vetustissimam suorū cum Vngariæ regibus necessitudinem, variasque affinitates,

Ioannes episcopus Varadiensis.

Cæsaris legati.

Polonorum legati.

tates, & cognationes enarrant: tantum antiquis beneuolentiam quondã & charitatis intercessisse dicentes, vti Poloni regiæ prolis defectu Pannoriarum sæpe regẽ optarint: è diuersoq; optãtibus Pannonibus sæpe dederint, Ludouicũ Vngariæ regem; à Sarmatis vsurpatum, Poloniæ quoque imperasse: contrà Ladislaum Casimiri fratrem primigenium, in Vngaria præclare regnasse. Nihil in regali orbitate melius censeri posse, quam ad finitimos, veteres, ac fidos amicos confugere, quibus Reipub. summa tuto committi potest. Explorata diu vicinorum fide, sat cuique constare posse, quid potissimum in consultando videatur. Adhæc elegantissimam Casimiro esse liberorum copiã, domi & foris æque præstantem: iuuentutem esse regno, belloque maturam: ipsam quoque vniuersam Vngaris offerre, vt si electus haudquaquam satisfecerit Albertus, cæteros singulatim, pro arbitratu suo Vngarorum senatus rite periclitatur, demum liberos, arma, regnum, & fortunas omnes pro Vngarica defensione, antiquæ necessitudinis iure deferre. Aragonii postero die introducti: perlectis Ferdinandi regis literis; Beatricem eius nomine pluribus senatui verbis commendarunt: quibuscunque rebus opus fuerit, opes & auxilia obtulerunt, dicentes: A patre dudum filiæ imperatum, vti si paternam vsquequaque gratiam seruare vellet, senatus imperata faceret: nihil eius iniussu de cœlibatu nuptiisve decerneret: eam à senatus autoritate, ac vtilitate Reipublicæ nunquam dissensuram: atque suas vires omnes, & patris, quicquid terra marique potest, vltro pro salute regni erogaturam. Postremò, duo Boemorum oratores exauditi sunt: quorum alter, qui Castro genere natus erat, quod vetustissimum quidem semper est habitum, inter nutantes hominum animos ita disseruit. Etsi nihil grauius esse potest, fortissimi Pannones, quàm cum de creando rege agitur (quippe cui Reipublicę summam, & nostram liberorumque salutem, cum fortunis plane omnibus commissuri sumus) diuina tamen benignitate factum est, vt si pristinam sapientiam retinetis, nihil hac re facilius in decernendo videatur. Complures nimirum competitores sumus, qui variis vestros animos artibus irritemus: alii largitionibus, pollicitationibus alii, nonnulli minis, & iure fœderis: pars honesta suasione, & pro se quisque iudicia vestra inuertimus, trahimusqne diuersa: sed vtinam in tanta competitorum ambitione suum cuique ius pro dignitate reddatur. A serenissimo Vladislao missi huc venimus, regemque offerimus, non imperiosum, non trucem, non adolescentem: sed humanum, clementem, paci belloque maturum. Non in comitia vestra descendimus, vt quæ vobis obesse, sed quæ ab imminentibus periculis asserere possent, antiquæ beneuolentiæ iure consuleremus. Hoc vtriusque regni coniunctio, vnius sæpe ductu & auspiciis gubernati: hoc vestra fides mutuaque charitas nos facere iubet. Non iniqua, non iniusta, non incommoda vobis Pannones postulamus: sed quæ æqua sunt, & iusta, & ad cõmunem vtriusque gentis salutem admodum conferentia. Si fas æquũ apud Christianissimos præcipue viros pensitandum est, nimirum nostro rege nemo vobis vtilior occurret. Si hæreditario iure dari regna solent, & nemo propria hæreditate sine magno scelere defraudari potest: profecto Vladislaus iure suo regnum hoc sibi postulabit. Etenim Vladislai regis primigenius è sorore nepos est: & Alberti Sigismundique pronepos, abneposque: qui quidem omnes Vngariæ, Boemiæq; partibus optimis semper auspiciis imperarunt, inter diuosque relati sunt. Quinetiam patrui sui iure idipsum exposcit. Nonne Ladislaus Polonorum rex, & Casimiri frater, recte sancteque Vngaris imperauit? quos, vt à Turcorum immanitate tueretur, ad mortem vsque pugnauit: vitam saluti vestræ non prætulit: quum non secus atque pastor optimus, animam pro suis ouibus inter confertissimos hostes deuouit. Illius profectò nepos est, nepos inquam primogenitus, in quo Sigismundi magnanimitatem, sanctitatem Alberti, Ladislai castitatem: & Ladislai denique patrui, Poloniæ quondam Vngariæque regis fortitudinem intueri licet. Ad hæc, si sacrosanctus regum sanguis in regno vestro restituendus est, aut si præstantia generis in regalibus comitiis nequaquam sperni debet: quis nam isto generosior po-

Aragonii legati.

Boemorum legati.

terit offerri? vtpote qui nobilitate prædictus incomparabili: inprimis ipse rex est, rex inquam, à Boemis designatus vixdum annos natus sexdecim, & Casimiri regis filius primigenius, inter Sarmatas præpotentissimus: Vladislai Vngariæ, Polonique regis nepos, pronepos Vladislai Lithuaniæ ducis, indomitorum denique Sarmatiæ principum abnepos: qui à Gelono Herculis filio, è biformi muliere in Scythia nato (vt aiunt) duxere genus. Paternum hoc genus. Maternum vero si rite recenseas, Ladislaus dux Austriæ, ac Vngariæ, Boemiæque rex longe lateque præpollens, huic fuit auunculus: Albertus rex, & Roman. Imperator, auus: proauus Sigismundus, princeps ille clariss. de apostolica sede semper optime meritus: Carolus Imper. abauus. si Ladislaus adolescens ab inferis reuocatus, de suo genere gloriari potest, quatuor profecto Romanos Imperatores è materno genere: è paterno vero Australique familia, maximorumque principum officina, quinque connumeraret. Quis igitur tot suorum stemmata, tantamque prosapiam habere his temporibus visus est, qui cum nostro principe (aliorum pace dixerim) conferri possit? Quare si interceptum sanctorum regum olim sanguinem in Vngaria redintegrare, si assimilis & amicæ gentis societatem instaurare, si paribus nobiscum auspiciis, veluti antehac maiores nostri sæpissime factitarunt, gubernari percupitis, si vestrum dominum, à vestris regibus editum, agnoscere, & in auitum solium restituere curatis, Vladislaum eligite, hunc regem, hunc moderatorem vestrum optate, appetite, ingeminate: ne tam diu & vos proprio pastore, & ouibus ille suis carere videatur. Præterea, si quid aut patrum aut maiorum gratia apud mortales plerumque conceditur, si beneficiorum quoque ratio est habenda, quæ citra scelus præteriri nequit: si vel maxima è contrario inimicorum scelera progenitorum causa impunitate donantur: quis est vsque adeo rationis expers, & ingratus, qui non det certatim pro Ladislao rege suffragia? quis faustissima tot principum memoria? quid innumerabilia illorum merita & clarissima domi forisque gesta postularent? nunc patres quæso considerate. Quid ii facerent, si Albertus, Ladislaus? quid? si Vladislaus, & Sigismundus (ne de aliis dixerim) loqui possent? nempe nihil à vobis impensius postularent, quam vti hunc, ad imperandum natum, vobis vltro præficeretis. Sic Alberti probitas, & Ladislai castitas postulat: qui cum fati iniquitate suos annos regnare nequiuerit, eos sanctissimo nepoti iam potestatẽ regendi cuperent. Sic Vladislai manes: qui pro vestra, Christianæque reipublicæ salute aduersus Turcos, ad Varnam fortiter occubuit. Sic denique perpetui quondam Sigismundi labores promerentur & exposcunt. Quorum quidem numinibus si, veluti fas & æquum est, rite satisfaciendum esse censueritis: ne illorum quidem decori magis, quam saluti vestræ consuletis. Æqui & iniqui animi Deos memores esse ducite, & quam inde deprauato iudicio sentiant, considerate. Illi quenquam hæreditario iure fraudari, iam perpeti nequeunt. Si præclara Ioannis Vaiuodę merita, & ingens gestorum gloria, tanti apud vos momenti fuit, vti filium regno intempestiuum vltro regem crearetis: cur eum, qui à tot vestris regibus & imperatoribus ducit originem, vno consensu regem non declaratis? Cuius repulsa (quam Deus prohibeat) infesta vobis cuncta reddet diuorum numina. Posthæc, etiam quid de cęteris finitimis regibus vobis sperare liceat, considerate, quæso, Pannones: quæ fides, quis amor intercedat, nobiscum pari mente repetite, vt & vos quam facilis sit ista consultatio, quam electio salutaris, & quam necessarius omniũ consensus, intelligatis: & nos, quid de his comitiis sperare liceat, facile sentiamus. Perpetua vobis cum Alemannis intercessere bella: innumerabiles vltro citroq; clades, & incẽdia: odia quoq; sempiterna: quæ quidẽ omnia (si recte nunc, vti ante, sapitis) hinc proculdubio animos auertent, & de vestra salute cogitare cõpellent. Nec melius quidẽ rationibus vestris cõsuletur, si Polonos vobis præfeceritis: quibus olim imperastis, cum quibus magna bella gessistis, grauissimis iniuriis lacessiti: qui deniq; magnis comparatis exercitibus, suscitatisq; discordiis, vi regnũ à vobis extorquere conantur. Insuper adolescenti regna cõmittere quam formidolosum sit, pro se quisq; iudicet. Alieno namque mode-

Iagellorum familia.

moderatore gubernanda ætas, pruriens, indocta, intemperantiæ ac vitiis omnibus obnoxia, quàm recte grauissima regni pondera subire queat, omnes intelligunt. Pro animi libidine cuncta geret: vtetur iuuenum potius consilio, quam seniorum, grauissimorumque cõsilia virorum abominabitur. Sectabitur voluptates, virtutis difficultatem detrectabit: leuem vsquequaque præferet animum: assentatoribus multum tribuet, credetque: ac in concupiscentiarum denique se asseret seruitutem. E contrario, grauissimis, maturisq; sese credere regibus, tutum est, & salutare. Experientiæ compos tenera adhuc ætas esse nequit. Præterea non immerito maiores nostri in cunctis magistratibus & præfecturis plane sanxere, ne grauissima iuuenes munia iam obirent: ne publica cum priuatis ruinam æque traherent: neve maxima potestate potiti, concupiscentiis & voluptatibus licentius inseruirent. Grauem & maturam summis magistratibus ætatem asciuêre, grauissimos quoque viros in regnum euehere soliti sunt. Virtutum tantum & sapientiæ locum illi sanxere: Si ciues regni compotes in vrbe non essent, è finitimis & peregrinis eligere non pudebat. Quinetiam si ex ingenuis nemo foret hac potestate dignus, ad seruile genus hominũ confugere licebat: ne quid Respublica detrimenti pateretur. Quid Vladislai grauitas, & sapientia? quid exactissima rerum experientia, & sanctitas? quid religio, & integritas? quid pietas, & mansuetudo? quid iusticia, & taciturnitas? quid temperantia, & matura ætas, à vigesimo iam anno in nostro regno versata nobis consulat, considerate. Nunquam Boemia, intestino & externo bello tam diu vexata, quiescere potuit, donec sanctissimi ac integerrimi huiusce regis auspiciis gubernari cœpit. Non Sigismundus, non Albertus, non Ladislaus, æstuantissimum hoc regnum pacare potuere: nunquam reguli & optimates reconciliati mutuo fuere, donec autorem pacis, & prudentissimum hunc moderatorem optauere. Quis crediderit? nullum vnquam verbum aut insolens, aut obscœnum, iniquumve ex eius ore potuit extorqueri: commotus & iratus nunquam inuentus. Eandem in vtraque fortuna æquanimitatem exhibuit, eandem cum decoro grauitatem seruauit. Nullo vnquam vitio leuitatis & inconstantiæ Maiestatem regiam, ad quam se natum esse intellexerat, incæstâuit. Inter factiones discordiasque procerum, crimina vtrinque patienter audiuit: mox exploratis eorum animis, hos paterna charitate corripere, facinorosam coercere audaciam, consolari læsos, & illorum iniurias iuste vlcisci solitus est. Perque facilis æqua supplicantibus, iniqua petentibus inexorabilis: & taciturnus, vt taciturnitate seueritatis crimen declinaret. Altitudinem, latebrasque animi sui, reconditamque mentem nemo potuit expiscari. Ætas igitur, in omni virtute consummata, vita cuique satis explorata, & mores omni ex parte nobilissimi, sat vos omnes hortari debent, vt hunc potissimum regem eligatis. Proinde, Pannones, si vobis optime consulere cupitis, si commodum, & salutem publicam amatis, largitionibus, inanibusque promissis haudquaquam credite: ambitiosis violentisque tyrannis date repulsam: eum denique create regem, qui sit vobis & Christianæ reipublicæ salutaris, & quem creasse non pigeat. Habita Boemorum oratione, non solum qui de republica bene sentiebant, sed qui largitionibus & promissis onerati fuerant, inuersosque animos habebant: haud secus, atque conscientia perciti, tacita Vladislao suffragia reddere cogebantur. Præ veritatis numine resipiscunt, reconditumque consensum in pectoribus habent. Verebantur enim, ne promulgato de nouo rege decreto, competitores repulsa commoti, concitatis vndique copiis, ex composito Vngariç regnum, nomenque, penitus extinguerent. Is enim rumor sat late diffusus erat, Alemannis ita cum Polonis conuenisse, citeriorem Vngariæ partem Maximilian, Alberto vlteriorem, subactis Vngaris (qui grauissimo vtrosque bello diu sollicitarant) esse cessuram, regnique nomen è medio auferendum. Quare, vt tutius sibi cauerent, consultum inter se clam optimates habuere, clamque Vladislaum creauere. Bona deinde, interpolatis horis, cunctis oratoribus verba data: vt imminentia vtrinque bella declinarent, & quamuis hæsitarent illi, spe

tamen sua nequaquam exciderent. Addebant etiam, comitia nondum esse frequentissima: nec Sigismundum Quinqueeclesiensem episcopum, armis & opibus præpollentem, cum Laurentio duce, cæterisque Pannoniæ inferioris & Croaciæ regulis aduenisse. Hos omnes affore propediem, & vno se consensu regem declaraturos. Coruinus adolescens, quamuis ob inustam genituræ notam, rem desperare cogeretur: vi tamen sua, & eorum, qui indies affuturi erant, auxiliis fretus, affectatum intempestiue regnũ occupare confidit. Huic ob diui patris memoriam aperte responsum, regem nunquam futurum, sed rege paulo inferiorem: ne æterna Matthiæ beneficia, apud proceres interiisse viderentur. Pacta cum eo inita, vti, si regium diadema, regiasque arces sponte reddiderit, cum proceribusque consenserit, Bossenæ, Croatiæ, & Slauoniæ regnum ineat, omniaque oppida, vicos, thesaurum, & dominatus à diuo patre legatos perpetuo habeat, & pro altero rege habeatur. His tandem conditionibus acquieuisse visus est: sed sollicitatus à suis, sibi ipse constare non potuit. Alemannis initi quondam fœderis conditione regnum postulantibus: creandi regis potestatem, non mortuorum, sed viuorum esse: libera in his comitiis esse suffragia: si qua recuperandæ illi sacræ coronæ gratia, quondam promiserint, iidem promissa præstent. Quinetiam pro corona in captiuitate retentus, veluti coniectorum in vincla hominum more, nihil iure promitti posse. Promissionem, quanquam legitimam, liberam esse oportere: ad expectandam demum frequentissimi conuentus autoritatem hortantur. Polonis benigne responsum & acta gratia, hoc interregni tempore filios, opes & copias offerentibus, & spes ne mediocris quidem oblata. Aragoniis multo plus acta gratia: & in tot periculis, quæcunquẽ offerebantur, lubenter accepta. Contrà, pro regina Beatrice, spes bona data. Boemi denique, optime sperare iussi: & clandestinum, quod nuper inierant consilium, patefaciunt: & hortantur, vt ad Vladislaum scribant, vti ad accipiendum accitus regnum, se propediem accingat, ne à competitoribus impediri queat. Eo denique tempore rex declaretur, & regnum ineat. Interea cum regina Beatrix in arce Budensi (quam dux Coruinus cum valido præsidio tenebat) resideret, sibique admodum à primigenio timeret, cui in ducenda vxore Blanca hucusque nimium fuerat aduersata: suasu procerum regiam deseruit: in ædesque Vrbani Quæstoris, ne quam vim ab eo pateretur, non inuita descendit. Augebat suspicionem adolescentis animus, quippe qui tyrannidem quandam præferebat immaturam. Ex Neapolitanis reginæ aulicis paucis antè diebus ad portam arcis plerique pulsati, nonnulli non admissi, aliqui cum ignominia reiecti: quare, vt sibi præcaueret, in priuatam se vitam redigere coacta est. Quin etiam paucis antè diebus, Petrum Colociensem archiepiscopum, consilii compotem & astutum, quem rex Matthias reginæ (vt aiunt) gratia sex annos in arce retinuerat, Coruinus adolescens, instante Apostolico legato, inuitis patribus & Beatrice liberauit, liberatumque amplè donauit, & dignitatem vnà cum libertate restituit. Dum comitia tam diu prorogari nobiles conqueruntur, & indies abitum minantur: ecce Sigismundus Quinqueeclesiensis episcopus, vir consilio, armisque præpollens, & dux Laurentius, cum non paucis exercitibus appropinquant, quorum Despotus, Banus Iaizæ, Prior Auranæ, ac cæteri inferioris Pannoniæ, Croatiæ & Sclauoniæ reguli, socii & comites erant, sociaque agmina iunxerant: Cum equitibus mille Sigismundus, Laurentius quoque cum totidem aduenit: cæteri pro se quisque copias & fortunas ostentant, ad septem milia equitum habuere. Cum alii proceres & antistites hos cum validissimo exercitu aduenire sensissent, & pro mentibus nondum exploratis, eorum vires admodum vererentur: ad conciliandos sibi illos, cunctos ingenii neruos intendunt. Id ipsum cæteri competitorum oratores curant, quando his suffragatoribus bene sibi sperare videbãtur. Pòst vbi traiecto Danubio, occurrentibus officii gratia antistitibus, proceribusq; cunctis, cum honestissimo nobilium equitatu sub, Pestana vrbe, ad primum lapidem castra locarunt: primus omnium dux Coruinns cũ me-

tropolita

tropolita Colociensi intempesta nocte profectus, ex arce ad hos venit, & Sigismundum, Laurentiumque primus adoritur, quos patri quondam fidissimos esse nouerat: & eos exorarunt supplices, ne Coruini partes desererent: & præsertim patris gratia de vtroque optime meriti. Deinde Sigismundus & Laurentius reginam officii gratiam adiuere: à qua multis precibus, pollicitationibusque sollicitati, tandem in Budensem arcem, vbi Coruinus cum fortissimo pręsidio residebat, ea nocte ad cœnam diuerterunt. Vnde oborta repente suspicio, hos in Coruinas omnino partes concessisse. Deinde postero die, intercedentibus quibusdam, Vrbani Quæstoris opera, non in campo Rakos, ex more (vt aiunt) neq; in castris eorum, qui nouissime conuenere, sed Pesthi, in diuæ Genitricis basilica, & æquo vtrisque loco conuentus est habitus, non, vti antea, frequens. Nam multitudo nobilium, & iudicum, sacerdotumque manus ingens, quæ ex omnibus prouinciis oppidatim, vicatimque conuenerant, cum longissimorum comitiorum sumptus vltrà tolerare non posset, impetrata à patribus missione recesserat: sexaginta nobilibus relicta potestas, qui eadē autoritate in sanciendo quoque decreto pollerent. Ibi de sanciendis quibusdam, & resarciendis legibus primo agi cœptum est. Et orator iterum Neapolitanus auditus, qui Ferdinādi regis nomine, quæcunque regno vsui forēt, libentissime defert, militem, pecunias & arma pollicetur: vbi, Beatricem in pristina dignitate retineant, futuroque regi coniungant, impensius orat. Hinc, veluti cæteris, bona verba data, solutumq; concilium. Insequenti die, cum in eadem basilica conuentus haberetur, & de publica discordia agere oporteret: Vrbanus lingua Scythica diu cōcionatus est; longa oratione referens, quot, & quanta ex publica dissensione Pannonis mala imminerent: quin & in illa sententia diutius versatus est, quot Vngaros calamitates & detrimenta manerent: quippe qui finitimis omnibus regnis inuisi, ob illata diu bella, nihil de intestina discordia, præter vltimū exitium, sperare possent. Cum publici parentis ore loqueretur, huius apud omnes vsque adeò valuit oratio, vti iureiurando omnes adigeret, vno se consensu regem creaturos, nullamque in decernendo fore secessionem. Mox cum ii proceres in creando clam rege persisterent, aliosq; in sententiam eundemque consensum trahere niterentur: Sigismundus & Laurentius cum sociis vniuersis, quāuis magnæ conditiones offerrentur, in eandem sententiam haudquaquam concessere, quin & discordiæ causam indidit indignatio, quod regem ipsis absentibus illi designarent, hos pro nihilo habituri. Et Coruini commiserationem præ pietatis & gratiarum numine pectoribus excutere non poterant. Itaque soluto senatu, abeuntibus optimatibus Sigismundus & Laurentius cum Priore Auranæ, cæterisque sociis, facta secessione, languentes Coruini partes instaurarūt. Cum Colociensi metropolita Budensem arcem clam subiuere, exercitumque die tertia in citeriorem Danubii ripam traiecere. Quin etiam vrbē Budam occupare curabāt, quam regni proceres tuebantur: qui cum ad huc in Pesthana vrbe comitiorum gratia versarentur, audita aduersariorum audacia, qui ex arce metropolitanam Pannoniarum vrbem occupare studebāt, traiecto mox Danubio, Budam ocyssime rediere: incensique furore, ne inimicis cedere viderentur, de oppugnanda arce consilium iniuere. Negotium id Stephano Bathori, Kinisioque Paulo, & Bertoldo viro impigro, clariss. disciplinæ militaris imperatoribus datum: hinc expugnandi tormenta munitissima, illinc propugnacula pari vtrinque ingenio comparantur. pro Bathore, Drach Bertoldus vicem gessit. Et cum instructa iam acie manu conserendum esset, ne ciuile bellum committeretur, vltro citroque viri quidam optimi intercessere, salubriumque induciarum fuere autores, donec de pace, concordia & regis electione iterum ageretur: intestinum hac arte & consilio bellum prorogatum est, de pace iterum agi cœptū, in diui Sigismundi ædem quæ pro arce est, primates vtrinque conuenere. Hinc Vrbanus & Stephanus Bathor: Sigismundus illinc & Laurentius: Nunquam sic æque pro vtriusque partis libidine & arbitratu conditiones vtrinque offerri potuere, vt inter eos conueniret. Colloquium ibidem ter, quaterve habitum, nihil tamen de

solida pace decerni potuit. In hoc tandem, instauratis induciis, conuentum est inter eos, vti ad Stephanum Comitem Scepusiẽsem, cui Austria præfectura, secundum regis obitũ, cunctorum principum & regulorum nomine cõmissa fuerat, non sine magna argenti copia, quo prouinciã nutantem facilius tueri posset, duo vtrinq; oratores mitterentur, eiusq; voluntatem & consiliũ explorarent, vt quemcunq; regem optaret, is ab omnibus aliis approbaretur. Ioãnes Varadiensis antistes a regni proceribus missus est, duo quoque à Coruino duce, qui Stephani voluntatem exquirerent. Dum Budæ profecti mandata curant, Stephanum inueniunt potius Boemiæ regi, quam cuiuis alii studentem: quin etiam optioni suæ subiicientem, quod si quem alium optimates elegerint, se regẽ eum, pro arbitratu suo, declaraturum, qui Reipub. optime consuleret. Facili quoque argumento cæteros repellebat, nec Alemannum dicens, nec Polonum, nec denique regis Matthiæ filium commode creari posse: veteres primum inimicitias, & innata odia cum imperiosa tyrannide dissuadere, alterius mores, & audaciam non placere: nec fas, & æquum esse, minorem natu, gubernationis expertem, primigenio fratri à teneris circiter annis Boemica sceptra gerenti, Vngariæ regnum, & primæ ius præripere genituræ. Tertium verò, quem paterna gloria, & immortalia beneficia postularent, non solum ab iniquo genii numine, consuetudineque Pannonica, verumetiam à publici commodi ratione repelli. Nam si quis ex tribus externis rex eligatur, tertia ex parte inimicorũ numerum nunciabat esse futurum: sin vero Coruinus, præter adolescentiæ inexperientiæque pericula, ex omni parte finitima futura bella: proinde satius esse, integriorem, sanctiorem, magis expertum principem eligere, numerumque hostium diminuere, quam aut augere bella, aut regni rationibus parum probe cõsulere. Intellecta Stephani mente, Varadiensis mox veteranorum exercitum in Morauia æstiuantem, cuius viribus Matthias rex maxima quæque gesta peregit, datis centum milibus aureorum nummûm regni nomine inauctorauit. Quod vbi competitoribus nunciatum est, id omnes ægerrime tulere, & præsertim Maximilianns, & Coruinus, qui multis sæpe pollicitationibus eum paulo ante vexarant. Reuersis oratoribus, & nunciata Stephani mente: integerrimi viri sententia à cunctis patribus admodum approbata, ac multis prædicata laudibus, contrà Coruini amici consternati: quippe qui, si Nigrorum hunc exercitum inauctorare potuisset, satis exploratum habebant, se, inuitis etiam patribus, regnum occupaturos. *Nigrorum exercitus.* Exercitus hic idcirco Niger appellatus, quia Matthiæ iussu sub dio semper hybernare ac æstiuare solebant, æstu & algore iuxta obdurati, & assiduis militiæ laboribus obfirmati, vt nihil esset ita arduum, & difficile, quod expugnare non auderent. Regem omnino futurum, regina quamuis Maximilianum appeteret, vti Augusta foret: hac spe frustrata, audita clandestina noui regis creatione, coniugale votum huc conuertere coacta est. quin etiam proceres, & episcopi, vti fœmineæ inconstantiæ periculum declinarent, futuri regis Beatrici nuptias pollicentur. Euocantur ex arce iterum proceres in colloquium, & induciæ instaurantur, nunquam tamen Sigismundus & Laurentius adduci potuere, vti ab adolescentis commiseratione, & à grati viri officio deficerent. Et quamuis publica vtilitas ad consentiendum cum cæteris hortaretur, pietas tamen, & ratio meritorum à consensu publico reuocabat. Cùm nihil de communi *Coruini fuga.* concordia decerni posset, Coruinus amicorum suasu nonnullorum, fortunam & extrema tentare statuit. Proceres omnes amplissime donat: quare ab his mox consalutatus est. De arce cum præsidio validissimo relinquenda, & euehendo thesauro mox cogitat: ne hic à regni proceribus obsessus, ad extrema redigatur. Inito proficiscendi consilio, in sua & amicorum oppida, se cum impedimentis & exercitu recipere statuit, vbi facile omnes optimatum vires eluderet, & in inferiore Pannonia dominari iam occiperet. Cum Sigismundus & Laurentius cum sociis (vti diximus) ripam in citeriorem Danubii castra mouissent: suum cum his exercitum admotis prope castris plane cõiunxit: mox carris, & nauibus oneratis, aqua terraque Quinqueeclesias versus, instructis agminibus, circiter

Calendas

Calendas Iulias iter facere cœpit. Metropolita Colociẽsis, ne discordiarum autor haberetur, Colociam se recipit. Per vniuersam vrbem ecce rumor effunditur. Matthiæ regis filium exinanito ærario, & spoliata regia, cum omnibus suæ factionis autoribus, instructa acie, in inferiorem Pannoniam iter iniuisse. Eum Sigismundi copiis & Laurentii fretum, tuto iter arripere posse. Regnum non suffragiis prouincialium, senatusque decreto, sed vi esse capturum. Mox cum rumore tumultus oboritur, capiuntur arma, ad sacrosanctos patres proceresque refertur, An ne Coruinum insequi debeant? Datur Stephano Bathori, & Kinisi Paulo negotium, ii dicto celerius cum cęteris optimatibus, antistitumque copiis, & cataphractis equitum agminibus, quarto Nonas Iulii iter arripuere. Præ cæteris tres munitissimi erant equitatus, præter vexillationes. Vnus reginæ validissimus, ex omnibus Matthiæ regis equitibus illa delegerat: Hippolyti Strigoniensis metropolitæ alter: tertius Vrbani Agriensis episcopi. Dum omnes inito itinere properant, ecce Sigismundus & Laurentius, cum Priore Auranæ, & Chishoruato acceptis incolumitatis literis, publicæ concordiæ ac diuertendi intestini belli gratia, ab optimatibus in vrbem reuocantur. Quod eò libentius illi concessere, vti abeuntibus copiis & impedimentis tempus prorogaretur: rati, dum de pace ageretur, nullum vtrinque prælium oboriturum. Sed res aliter, ac opinabatur, euênit: quin ii ea mente Coruinos prosequebantur, vti aut impedimenta cuncta reciperent, aut manum vnà consererent. Cùm inter optimates regni, & Sigismundum Laurentiumque nulla concordia super filio regis decerni posset, re infecta iterum abeunt, ad exercitumque festinant, cum suis appropinquasset, aliquantisperque substitissent, vti inter tentandum aduersariorum copias explorarent: ecce contrariarum partium exploratores occurrunt, qui sua agmina præcedebant. Pręlium inter paucos ex improuiso committitur. Auranæ Prior saucius capitur: Sigismundus præpropera festinatione incitato equo vna cum Laurentio se recepit ad suos. Insequenti die, Stephanus & Paulus inimicos ad fluuiolum, quem à limosa aqua Schaarum nominant, adhibuere. Coruini in monte consederant, in vlteriore Syarii ripa surgente, quem Vngarici Czionthegh, id est ossium cumulum, interpretantur: cum aqua facilĩ vado, interceptis ab hoste pontibus, ob limi altitudinẽ transiri non posset, Paulus in traiiciendo audacissimus, primus vadum haudquaquam formidolosum inuenit, cæterisque subsequentibus viam fecit. At Coruini transitum prohibere conati, minimè potuere, inque montem sese collegerant, vti tutiùs pugnare liceret. Traiecto mox exercitu ex instructa vtrinque acie, præmissis hinc impedimentis pugnam ineunt. Hinc Paulus, Bathor illinc instat: miserrima vtrinque cædes oritur. Ladislaus Mauricius, è regni proceribus haudquaquam impiger, primus occubuit, dum inter confertissimos hostes acerrimè pugnaret: è Coruinis Kys Matthias, & Franciscus Dombay, dum pari vtrinq; spe pugnatur, occubuere. Sed cùm ii fortissimo reginæ Beatricis equitatu, & cataphractorum agminibus præpollerẽt: Coruini quamuis vexillationes plures haberent, tandẽ cedere coacti sunt. Inclinata demũ acie, vix quadraginta militib. desideratis, & LXX. captis, terga dedere, passimque fusi & fugati sunt. In proxima Sigismundi castella, Quinqueeclesiensem vrbem, Coruinus cum suis omnibus destitutus, ne mediocri quidem ex parte impedimentis tuto se recepit. Victores castris potiti, & prædæ cupiditate pellecti, in carros & impedimenta, relicto hoste, se conuerterant: hi regias vestes, aurea & gemmata vasa: illi cæteri, vti fors obtulerat, pro se quisq; in preciosæ multiplicisq; supellectilis rapinas irruerãt. Diripiũtur per tot annos congesti magna ex parte thesauri, & pro velitũ libidine diuiduntur. Currus autem multi preciosioribus rebus onerati, in proximis Sigismundi oppidis asseruati. Quin & finitima rusticorum manus in prędam æque cõuersa, quęcũq; impedimenta in pagos & nemora propinqua confugerant, cæsis actorib. passim omnia diripiunt. Et amici quoq; ditandi occasionẽ nacti, vt sibi potius quam hosti pagançq; multitudini proficerẽt, iuxta diripuere. Proinde maxima Coruino iactura eo die illata, quin plusquã centies mille nummũm aureũm amisit. Cala-

ſolida pace decerni potuit. In hoc tandem, inſtauratis induciis, conuentum eſt inter eos, vti ad Stephanum Comitem Scepuſiēſem, cui Auſtria præfectura, ſecundum regis obitū, cunctorum principum & regulorum nomine cōmiſſa fuerat, non ſine magna argenti copia, quo prouinciā nutantem facilius tueri poſſet, duo vtrinq; oratores mitterentur, eiuſq; voluntatem & conſiliū explorarent, vt quemcunq; regem optaret, is ab omnibus aliis approbaretur. Ioānes Varadienſis antiſtes a regni proceribus miſſus eſt, duo quoque à Coruino duce, qui Stephani voluntatem exquirerent. Dum Budā profecti mandata curant, Stephanum inueniunt potius Boemiæ regi, quam cuiuis alii ſtudentem: quin etiam optioni ſuæ ſubiicientem, quod ſi quem alium optimates elegerint, ſe regē eum, pro arbitratu ſuo, declaraturum, qui Reipub. optime conſuleret. Facili quoque argumento cæteros repellebat, nec Alemannum dicens, nec Polonum, nec denique regis Matthiæ filium commode creari poſſe: veteres primum inimicitias, & innata odia cum imperioſa tyrannide diſſuadere, alterius mores, & audaciam non placere: nec fas, & æquum eſſe, minorem natu, gubernationis expertem, primigenio fratri à teneris circiter annis Boemica ſceptra gerenti, Vngariæ regnum, & primæ ius præripere geniture. Tertium verò, quem paterna gloria, & immortalia beneficia poſtularent, non ſolum ab iniquo genii numine, conſuetudineque Pannonica, verumetiam à publici commodi ratione repelli. Nam ſi quis ex tribus externis rex eligatur, tertia ex parte inimicorū numerum nunciabat eſſe futurum: ſin vero Coruinus, præter adoleſcentiæ inexperientiæque pericula, ex omni parte finitima futura bella: proinde ſatius eſſe, integriorem, ſanctiorem, magis expertum principem eligere, numerumque hoſtium diminuere, quam aut augere bella, aut regni rationibus parum probe cōſulere. Intellecta Stephani mente, Varadienſis mox veteranorum exercitum in Morauia æſtiuantem, cuius viribus Matthias rex maxima quæque geſta peregit, datis centum milibus aureorum nummûm regni nomine inauctorauit. Quod vbi competitoribus nunciatum eſt, id omnes ægerrime tulere, & præſertim Maximilianus, & Coruinus, qui multis ſæpe pollicitationibus eum paulo ante vexarant. Reuerſis oratoribus, & nunciata Stephani mente: integerrimi viri ſententia à cunctis patribus admodum approbata, ac multis prædicata laudibus, contrà Coruini amici conſternati: quippe qui, ſi Nigrorum hunc exercitum inauctorare potuiſſet, ſatis exploratum habebant, ſe, inuitis etiam patribus, regnum occupaturos. Exercitus hic idcirco Niger appellatus, quia Matthiæ iuſſu ſub dio ſemper hybernare ac æſtiuare ſolebant, æſtu & algore iuxta obdurati, & aſſiduis militiæ laboribus obfirmati, vt nihil eſſet ita arduum, & difficile, quod expugnare non auderent. Regem omnino futurum, regina quamuis Maximilianum appeteret, vti Auguſta foret: hac ſpe fruſtrata, audita clandeſtina noui regis creatione, coniugale votum huc conuertere coacta eſt. quin etiam proceres, & epiſcopi, vti fœmineæ inconſtantiæ periculum declinarent, futuri regis Beatrici nuptias pollicentur. Euocantur ex arce iterum proceres in colloquium, & induciæ inſtaurantur, nunquam tamen Sigiſmundus & Laurentius adduci potuere, vti ab adoleſcentis commiſeratione, & à grati viri officio deficerent. Et quamuis publica vtilitas ad conſentiendum cum cæteris hortaretur, pietas tamen, & ratio meritorum a conſenſu publico reuocabat. Cùm nihil de communi concordia decerni poſſet, Coruinus amicorum ſuaſu nonnullorum, fortunam & extrema tentare ſtatuit. Proceres omnes ampliſſime donat: quare ab his mox conſalutatus eſt. De arce cum præſidio validiſſimo relinquenda, & euehendo theſauro mox cogitat: ne hic à regni proceribus obſeſſus, ad extrema redigatur. Inito proficiſcendi conſilio, in ſua & amicorum oppida, ſe cum impedimentis & exercitu recipere ſtatuit, vbi facile omnes optimatum vires eluderet, & in inferiore Pannonia dominari iam occiperet. Cum Sigiſmundus & Laurentius cum ſociis (vti diximus) ripam in citeriorem Danubii caſtra mouiſſent: ſuum cum his exercitum admotis prope caſtris plane cōiunxit: mox carris, & nauibus oneratis, aqua terraque Quinqueecleſias verſus, inſtructis agminibus, circiter

Nigrorum exercitus.

Coruini fuga.

Calendas

Calendas Iulias iter facere cœpit. Metropolita Colociēſis,ne diſcordiarum autor haberetur, Colociam ſe recipit. Per vniuerſam vrbem ecce rumor effunditur. Matthiæ regis filium exinanito ærario, & ſpoliata regia, cum omnibus ſuæ factionis autoribus, inſtructa acie, in inferiorem Pannoniam iter iniuiſſe. Eum Sigiſmundi copiis & Laurentii fretum, tuto iter arripere poſſe. Regnum non ſuffragiis prouincialium, ſenatusque decreto, ſed vi eſſe capturum. Mox cum rumore tumultus oboritur, capiuntur arma, ad ſacroſanctos patres proceresque refertur, An ne Coruinum inſequi debeant? Datur Stephano Bathori,& Kiniſi Paulo negotium,ii dicto celerius cum cęteris optimatibus,antiſtitumque copiis, & cataphractis equitum agminibus, quarto Nonas Iulii iter arripuere. Præ cæteris tres munitiſſimi erant equitatus, præter vexillationes. Vnus reginæ validiſſimus,ex omnibus Matthiæ regis equitibus illa delegerat: Hippolyti Strigonienſis metropolitæ alter: tertius Vrbani Agrienſis epiſcopi. Dum omnes inito itinere properant, ecce Sigiſmundus & Laurentius, cum Priore Auranæ, & Chishoruato acceptis incolumitatis literis, publicæ concordiæ ac diuertendi inteſtini belli gratia, ab optimatibus in vrbem reuocantur. Quod eò libentius illi conceſſere, vti abeuntibus copiis & impedimentis tempus prorogaretur:tati,dum de pace ageretur, nullum vtrinque prælium oboriturum. Sed res aliter,ac opinabatur, euēnit: quin ii ea mente Coruinos proſequebantur, vti aut impedimenta cuncta reciperent,aut manum vna consererent. Cùm inter optimates regni,& Sigiſmundum Laurentiumque nulla concordia ſuper filio regis decerni poſſet, re infecta iterum abeunt, ad exercitumque feſtinant, cum ſuis appropinquaſſet,aliquantiſperque ſubſtitiſſent, vti inter tentandum aduerſariorum copias explorarent:ecce contrariarum partium exploratores occurrunt,qui ſua agmina præcedebant. Pręlium inter paucos ex improuiſo committitur. Auranæ Prior ſaucius capitur: Sigiſmundus præpropera feſtinatione incitato equo vna cum Laurentio ſe recepit ad ſuos. Inſequenti die, Stephanus & Paulus inimicos ad fluuiolum, quem à limoſa aqua Schaarum nominant,adhibuere.Coruini in monte conſederant, in vlteriore Syarii ripa ſurgente, quem Vngarici Czionthegh,id eſt oſſium cumulum, interpretantur: cum aqua facili vado, interceptis ab hoſte pontibus, ob limi altitudinē tranſiri non poſſet, Paulus in traiiciendo audaciſſimus, primus vadum haudquaquam formidoloſum inuenit, cæteriſque ſubſequentibus viam fecit. At Coruini tranſitum prohibere conati,minimè potuere, inque montem ſeſe collegerant,vti tutiùs pugnare liceret. Traiecto mox exercitu ex inſtructa vtrinque acie, præmiſſis hinc impedimentis pugnam ineunt.Hinc Paulus, Bathor illinc inſtat:miſerrima vtrinque cædes oritur.Ladiſlaus Mauricius, è regni proceribus haudquaquam impiger, primus occubuit,dum inter confertiſſimos hoſtes acerrimè pugnaret: è Coruinis Kys Matthias, & Franciſcus Dombay,dum pari vtrinq; ſpe pugnatur, occubuere.Sed cùm ii fortiſſimo reginæ Beatricis equitatu,& cataphractorum agminibus præpollerēt:Coruini quamuis vexillationes plures haberent,tandē cedere coacti ſunt. Inclinata demū acie,vix quadraginta militib.deſideratis, & L XX. captis,terga dedere,paſſimque fuſi & fugati ſunt.In proxima Sigiſmundi caſtella,Quinqueccleſienſem vrbem,Coruinus cum ſuis omnibus deſtitutus,ne mediocri quidem ex parte impedimentis tuto ſe recepit. Victores caſtris potiti, & prædæ cupiditate pellecti, in carros & impedimenta, relicto hoſte, ſe conuerterant:hi regias veſtes, aurea & gemmata vaſa:illi cæteri, vti fors obtulerat, pro ſe quiſq; in precioſæ multiplicisq; ſupellectilis rapinas irruerāt. Diripiūtur per tot annos congeſti magna ex parte theſauri,& pro velitū libidine diuiduntur. Currus autem multi precioſioribus rebus onerati, in proximis Sigiſmundi oppidis aſſeruati.Quin & finitima ruſticorum manus in prędam æque cōuerſa, quęcūq; impedimenta in pagos & nemora propinqua confugerant,cæſis actorib. paſſim omnia diripiunt.Et amici quoq; ditandi occaſionē nacti,vt ſibi potius quam hoſti pagancę; multitudini proficerēt,iuxta diripuere. Proinde maxima Coruino iactura eo die illata,quin pluſquā centies mille nummûm aureûm amiſit. Cala-

mitoſa eo die parta victoria, quia nullus alius quam Vngarorum ſanguis effuſus eſt,& publici theſauri impedimenta,priuata libidine direpta, in nullos publicos vſus conceſſere.cū cæteri Coruinas partes ſequuti in Quinqueccleſienſem vrbem ſe contuliſſent, Sigiſmundus in ſua omnes ciuitate fugientes excepit: vbi exorta inter Coruini proceres ob ſuſceptā cladem deinde diſcordia, diuerſi diuerſa petiere. Quod cum fidei & integritatis inopia, & priuati commodi cupiditate accidit. Quiſque apud Coruinum ducem pro libidine præponi, & principatum obtinere nitebatur. Surripere quoque quiſque contendebat, & plures ſurripiendi quam iuuandi gratia conabantur. Quod ſi fides in his fuiſſet, in quibus eſſe debuiſſet,eum fortaſſe regem vidiſſet Vngaria: ſed haudquaquam duraturum,ob aduerſariorum multitudinem, eſſe ſperabat, quod ſuorum fides & animos conſternabat, & diſcordiæ præbebat argumentum. Iacobus Sekelinita cum Coruino contentione, intercedentibusque conuitiis, ad Ormos in ſuperioris Pannoniæ caput reuerſus eſt. Laurentius in patrium inferioris Pannoniæ dominatum ſe recepit: cæteri in ſua quiſque oppida rediere. Dux traiecto Drauo,in Sclauoniæ prouinciam,ditioni ſuæ prædeſtinatam conceſſit. Illud omnes ingenuè fatebantur, ſine validiſſimo reginæ equitatu, eos bello nunquam eſſe ceſſuros,& cataphractorum robore fuſos, fugatosque fuiſſe. Quare Sigiſmundus & Laurentius vulgo dicebant, ſe vexillationibus & velitibus non amplius confiſuros, quando dudum experientia didiciſſent, leuis armaturæ equites aduerſus cataphractorum robora nil poſſe proficere. Quinto Idus Iulias, Stephanus Bathor,& Paulus Kiniſius, regni duces, cum cæteris proceribus & legionibus, recenti aliquantū victoria elati,Budam rediere: captiui circiter ſeptuaginta ducti, quorum Prior Auranæ & Georgius Chaniſai principes erant. Cum infauſta inteſtini belli victoria foret, quamuis eos in reginæ conſpectum adduxiſſent: mox tamen ciuili charitate perciti, accepta fide dimiſere: ſucceſſum belli proſequi noluere, partim quia dictos hoſtes habebant, partim vti diſſidentes illorum animos aliquantulum caſtigatos, facilius reconciliarent, vnoque cōſenſu prædeſtinatum regem haberent. Nec interea quidem dormiebat Vrbanus: quippe qui clandeſtinis quotidie nunciis, Sigiſmundum, & Laurentium, ac inprimis ducem cum ſuis, ad concordiā reuocare nitebatur. Nec ſpe ſua fruſtratus eſt: quum ſtudium, & induſtria cum probitate coniuncta, magna ex parte fortunata eſſe ſolet. Qua quidem iure,autoritate, auxilioq; reginæ vſus eſt. Itaque rem haud vltra differendam eſſe ratus, ne procerum & populorum ſtudia magis magisque nutarent, quarto die poſt ducū reditum, pro diui Georgii templo habita frequentiſſima concione,Vladislaum Boemiæ regem inclytum, Vngariæ principem, ex omnium patrum procerumque conſulto declarauit: declaratumque omnes,quicunq; aderant,cum ingenti plauſu,approbarunt. Quin & his omnes competitorum Oratores,& legatum inprimis apoſtolicum,vt pontificia autoritate,vicariiq; præſentia, declaratio iuſtiſſima muniretur, adeſſe voluit. Vbi multa de concordia,& ſalubri hac creatione, Scythica lingua diſſeruit, ingenitam & exuberantem referens eloquentiam. Item de patrum procerumque cunctatione,quod regē antea non pronunciarint, haud pauca dixit, & pluribus excuſauit. Demum inuocato præpotenti numine, quod regno Vngariæ, vniuerſæqne Chriſtianæ Reipub.bonum & fauſtum felixque foret,Vladislaum Caſimiri filium,regem cunctis aſſentientibus pronunciauit. Tanta mox populi acclamatio cum ingenti plauſu oborta eſt, vti eo die tota Buda nil aliud quam fauſtiſſimum Vladislai nomen reſonaret: iuſuper ante priuatas Beatricis ædes, felix tota die facta eſt acclamatio, magni plauſus editi, & in ſignum publicæ lætitiæ miſſilia cum pecunia ſparſa. Legati principum, qui voti compotes eſſe nequiuere,turpis repulſæ perturbatione commoti,ac minitabundi, cōtinuo abiere.Et illud indignationem augebat, quod Nigrorum exercitum, de quo paulo ſuprà diximus, à Ioanne pontifice Varadienſi, regni nomine ſenſerant inauctoratum,cuius arte potiſſimum & ingenio Vladislaum declaratum eſſe reputabāt. Poſthęc patrum & optimatum omnes ingenii nerui, quum regni ſalus & imminentia

Vladiſlaus rex Vngariæ declaratus.

Legatorum receſſus.

nentia vndique pericula ita exposcebãt, adiuuante summo studio regina, vt paribus declarato regi auspiciis coniugaretur, ad reconciliationem Coruinarum partium,& publicam concordiam intenduntur, Vrbanus,& Thomas Iauriensis episcopus,cum Blasio Budensis aulæ procuratore, in cuius manu sacra corona, cæteræque regales arces erant, & cum Sigismundo die noctuq; ingẽti solicitudine rem agit:exoratq;, vti Coruinum ducem ad reddendam coronam,& accipiendas honestissimas concordiæ conditiones hortarentur. Quinetiam Beatrix ad exorandum priuignum,& Quinqueeclesiensem episcopum, cæterosq; principes factionis, Blasii socerum misit, qui autore Sigismundo, & genero fautore, haud difficulter Matthiæ filium ad concordiam reuocauit. Quandoquidem facile intelligebat adolescẽs,se ab vtroque destitutum,omnem operam elusurum, siquidem alter opibus præpollebat, coronam & arces in sua potestate habebat alter. Ambo igitur huiusce cõcordiæ ab ea parte potissimi fuere autores, & præcipue Sigismũdus: quippe qui, postquam diui Matthiæ filium, regem commode creari non posse intellexit,ad publicam deinde salutem ac dignitatem animũ aduertit. Restituẽdæ namq; coronæ, ac pacis ineundæ potissimũ autorem fuisse vidimus. Item & illud inter varias pacis conditiones decretum intercessit, vt omnia eorum diplomata, qui Coruinorum & villas & bona à regina post partam victoriam dudum impetrarant,qui ciuili bello occubuerãt, aut Reipub. hostes promulgati fuerant, continuo,inita concordia, rescinderentur, & pro irritis haberentur:qui eo tẽpore occupata reddere pertinacius recusarent, perduellionis crimen plane subirent.Quare ablata cũcta sunt reddita, & donationes antiquatæ:atq; pertinacib. perduellionis indicta dies, & exactæ pœnæ.Legati,pronunciato in frequentissima cõcione rege, Senatuscõsulto decreti, inprimis Ioannes Varadiensis, Thomas Iauriensis, Ioãnes Chanadiensis,& Stephanus Syrmiensis ex episcopis: è proceribus vero ac regulis, Stephanus Bathor, Stephanus comes Scepusiẽsis,Sigismũdus diui Georgii comes,Drach Bertoldus, Ladislaus Orsag, veteris Palatini filius,Ladislaus Rosgonius,Ladislaus Losontius,multiquoq; alii ornatissimi optimates: quibus adducendi honorificentissime regis data prouincia, & adiecta mandata, vt antea, quam intra fines regẽ accipiant, in oblatas cõditiones iurare cõpellant. Iussi mandata viri impigre curant. Cum honesto munitoq; equitatu,Tirnauiam(& ad regni fines) perueniunt decẽ milibus passuum à Schempte oppido remotã. Vagus Tirnauiam & Schempten amnis interfluit, vt Vngariæ fines à Boemica ditione dirimat. Vladislaus prius literis optimatum admonitus, Vngariæ se regẽ omnino futurum,cum delecto Boemorũ exercitu finibus appropinquaret, vti in tempore præsto semper adesset. Decem milium circiter erat cataphractorum equitatus, gentium vbique spectabilis,peditum ad quinq; milia numerant. Rex cum finibus appropinquasset, antistites & optimates Vngariæ confestim occurrêre, regem prætereuerenter cõtinuo cõsalutarunt: sanctissima vtrinq; facta est acclamatio. Vladislaus clementiæ, grauitatis & benignitatis exẽplar,hilari vultu omnes excepit, & primores amplexatus est. Tunc Ioannes Varadiensis antistes, ornatissimę legationis princeps, è medio sic exorsus est: Salue Vladislae rex inclyte,salue moderator, & rector noster vnice. Si cõditiones acceperis, fausta & felix maiestati tuæ, Pannonicæque saluti sit ista salutatio: quandoquidem te regem nobis, non tam hæreditario iure, libera nostra eligendi potestate,prouinciarumq; omnium suffragiis, quam diuino consilio & iussu datum arbitramur. Ad te maximam pontificum procerumq; manum legatam esse scito, vti ex legationis amplitudine, maximum totius fere Pannonicæ ditionis cõsensum, in te vnum oculos, spem, fiduciam, & obsequia perpetua conuertisse scias. Nec solum quidem audiuimus, verumetiam vidimus omnes, & spectauimus, pręcoci ab adolescentia grauitate, ac sapientia tua fluctuantissimum Boemiæ regnũ,nunquã à Sigismundo, Alberto & Ladislao auunculo tuo ante pacatum, sub ductu auspiciisq; tuis in perpetuã quietẽ, insolẽtissimumq; ociũ peruenisse. Nos defuncto diuo Matthia, regẽ optaturi, quẽ præter te potissimũ eligeremus,neminẽ habuimus, quẽ tibi anteponeremus. His igitur legibus

Ioannis Varadiensis episcopi ad Vladislaum regem oratio gratulatoria.

Iuramentum regium & leges Vngariæ.

iam, repulsis cæteris competitoribus, te Vngariæ regem declarauimus, vestriq; regni nunc habenas potentissimæ dextræ tuæ committimus, & sponte damus: inprimis, vt omnibus optimatibus, regulis, antistitibus & nobilibus, itē aliis qui aut sacram aut prophanam, aut nobilem, aut humilem personam gerant, integra regni decreta, priuilegia, & publica denique, ac priuata iura, à Maiestate vestra seruentur, quæ à diuis quōdam regibus promanarūt: nihil noui in cuiusuis personæ detrimentum, vti Matthias rex facere plerunque consueuerat, illa decernat: insolita præsertim vnius nummi aurei vectigalia, quæ is quondam viritim quotannis ter & quater exigebat, antiquet, abrogetq;. Quinetiam omnia illius decreta & donationes, quæ præter morē & regni iura iniustè tulit, sanxitve, rescindat, & pro irritis habeat: solita vectigalia, legitimosque prouentus sibi duntaxat accipiat: tributa, præter morem, iniusta ne sanciat, bona quæcunque imperante Matthia & Beatrice, eorum autoritate à legitimis possessoribus inique abdicata fuerant, repetēti, ius statuat: corona sacra nemini asseruanda committatur, nisi duobus Vngariæ optimatibus, pontifici & regulo, quos frequentissimus regni conuentus elegerit. Insuper, ne quo modo Morauiam, Silesia, & Lusatiam, quas Matthias rex olim in prouincias redegerat, ab huiusce regni ditione alienare patiatur: sed ante tempus redemptionis, veluti ex compacto in Olmuciensi conuentu decretum est, sub Vngarica ditione retineat. Quod si forte ipsa sine liberis humanis excederet, quod dii prohibeant, ante diem extremū ita prospiciat, ne quo illæ prætextu abalienentur. Quinetiam det operam, vti sex quæ superfuerant vrbes, veluti pacta iubent, in eodem conuentū edita, publicis literis pari iure Vngarorum imperio sese obligent, & obstringant, diplomataque præstandi obsequii super ea re facta, in regni ærario recondantur. Quod si tres istæ prouinciæ præstituto tempore ab his redimerentur, quorum ius est: pecunia omnis, vna cum sacra corona, in Reipub. vsum & vtilitatem pariter asseruetur, nulloque modo, sine patrum procerumque consensu, à rege tractari & erogari queat, sed ad extrema pericula, & regni defensionem recōdatur. Præterea, ne Austria, cum plerisque Styriæ, Carinthiæ, Carniolæq; ciuitatibus à Matthia in prouinciam redacta, publicoque sumptu parta, ab Vngariæ regno, inconsultis patribus & optimatibus, abdicetur: imo pertinacius pro nostra Repub. retineatur, & propugnetur: nullaque cum Cæsarea Maiestate, citra senatus consultum & autoritatem, concordia ineatur, fœdusque percutiatur: quinetiam si qua vltro citroque cōcordia iniretur, & aliqua hinc oppida, possessiones, pecuniavo regi cederet, id omne Vngaricæ ditioni adscribatur, pecunia cum sacra pariter corona in Reipub. vsum asseruetur, & sine Senatusconsulto nunquā à rege posset erogari. Præterea vestra Maiestas vt commodius, faciliusque regno semper prospicere queat, maxima ex parte in Vngaria resideat: atque si quando res ipsa postularit, vti Boemiam, aliasque prouincias reuisere velit, regnum ita pacatum, munitum & institutum relinquat, vt ad faustum vsque reditum id tranquillum inueniat. Dum in Vngaria manserit, omnia regni munia Vngaris tantum, & non externis distribuat, aulicorumque duntaxat Vngarorum officiis semper vtatur: nec in regni administratione, aut curiæ, regiæque muneribus vllum ex peregrinis consiliarium, quæstorem, prætoremve, aut amanuensem, cubicularium, ministrum, structorem & architriclinum admittat. Cum de Vngaricis rebus agetur, nullum præter Vngaros externum in concilium venire patiatur. quinetiam Vngaris tantum, aut Vngarico quondam imperio subiectis, qui haudquaquam videantur indigni, sacra munera, honores, & Ecclesiastica præfectura tribuātur. Item prouinciarum & vrbium regalium præfecturæ (vtputa, Dalmatiæ, Croatiæ & Sclauoniæ, præterea Themesi, Pisonii, Seuerinii, Albæ Græcæ, Iaiczæ, & Sabatii, & præsertim Transyluaniæ, ac Scythulorum) nullis aliis, nisi Vngaris de Repub. bene meritis, & summa virtute, prudentia & fidelitate præditis, à regia Maiestate conferri queant: imò ne possessiones quidem, & earum iura alienigenis dari possint. In dicendo autē iure, cum celebrantur (vt aiunt) octauæ, omnes designati omnino iudices intersint, nisi aut publicorū negotiorum impedimento, aut

Vicegradus arx editissima à seruatoribus omnia dicetur.

Octauæ.

co, aut quauis ardua legitimave causa remorentur: atq; his, cæterisq; collegis & vicariis, libera potestas sit ius recte, integreq; dicendi: iudiciaq; libera in omnes & iusta seruentur: & nullius publicæ priuatæq; personæ, sed iusticiæ tantum, & consuetudinis, legumq; Vngaricarum ratio habeatur, & nemo suo iure fraudetur. De numismatis autem & moneta, inconsultis patribus, nihil noui decernatur. Demum quicquid antistites, reguli & optimates, cum cætera nobilitate, pro regni libertate & commodo ante coronandi tempus, ex antiquorum more sancire voluerint: id vestra Maiestas ratum & firmum habeat, suaq; autoritate muniat & cõfirmet, nihilque ex diuorum regum legibus abroget, immutetve. Demũ alieno Senatum ære leuet, quod antistites cum proceribus paulo ante conflarant, cum Nigrorum exercitum inauctorarant, vti regnum tuto potestati tuæ (rex inclyte) traderemus: item quæcunque oppida, regalesq; prouentus pro regni salute his diebus oppignorarint, cum à tot molestiis respirare licuerit, vestra Maiestas recuperare, iustaque stipendia Nigris equitibus de Repub. benemeritis, à Matthia olim rege debita, persoluere dignetur. Cum his igitur legibus regnum Vngariæ Maiestati tuæ deferimus, & dicamus, serenissime Vladislae, vt te regẽ iustum & verum, benignissimum principem, & patrem pientissimum, non tyrannum, non crudelem dominum, non immitem & imperiosum gubernatorem esse intelligamus, vt delatum publico consensu hoc regnum & diuino numine, humano consilio, hæreditario iure, liberis quoque suffragiis & autoritate nostra tibi destinatum libẽter accipias: quod Maiestati tuæ, Vngaricæque Reipub. faustum, felixq; sit, iterum iterumq; supplicamus. Quippe regnum habes natiuo auro, argentoq; refertum: mira quoq; frumenti, metalli, pecoris, ac rerum omnium vbertate præditum: praeterea militum robore, ac bellicæ rei experientia validissimum. Accedit religiosum, continens, & ditissimum, tam humile, quam nobile genus hominum, grauissimorum multitudo pontificum, & sacerdotes domi forisq; præpollentes, item tanta procerum ditissimorum, & nobilitatis copia ornatissima, perpetuo obdurata bello, vt priscam hic Romanę militiæ amplitudinem recognoscere liceat. Plures hic duces, plures quoq; Curios, & Scipiones, quam in equo Troiano principes, & Romæ imperatores inueneris. Proinde iã regnum habes: regnũ dixi, imo regna plura, imo materiam perpetuæ salutis, occasiones laudis & gloriæ, & clarissimarũ virtutũ omniũ exercitationẽ, siue pace, siue bello, siue publice, siue priuatim tuũ nomen in extremos orbis fines propagare placitum fuerit, aut reconditarũ in sacro pectore virtutum regaliũ ordines explicare: nihil est, quod desit, sanctumve propositum remoretur, & præclarissima hæc inprimis de vniuersa Christiana Repub. bene merendi offertur occasio: qua diui Vladislai tui patrui manes vlcisci, & à Turcorum feritate, seruituteq; miserrima Christi populũ asserere poteris, si tibi ipsi non defueris: si animi magnitudinem, ingenitãq; virtutẽ, hoc, vt incepisti, tempore non remiseris, te circunspectum, te iustũ, te sanctum, te integerrimũ, & pientissimũ esse scimus. Vnũ te non latere percupimus, quãdo bellicosæ, asperæq; gentis habenas capis, Vngarũ non indulgentia, sed seueritate molliri: non clementia & impunitate, sed virga ferrea in obsequio retineri. Quare dextris auspiciis delegatũ à senatu Vngarorum imperiũ accipe, regnũq; tuum tuę dexteræ potentia defende. Vladislaus adhæc oblatum regnũ libenter accepit: & ob singularem Vngarorũ obseruantiam, ingentemq; consensum, quẽ in Comitiis regalibus ostendere, ac iustissimas in accipiendo rege conditiones, ne qua ex parte ingratus, & à regia dignitate alienus videretur: omnia quæ Legati postularunt, vltro concessit, conditiones omnes accepit, easq; non solũ iureiurãdo, sed adiecta Christiana fide, & verbo ac honore regio, se suosq; omnes, nomine suo munera gesturos, integras leges, inuiolatasq; seruaturos esse promisit: quinetiã publica de his diplomata edi voluit. Mox admissis ad amplexũ viritim Oratoribus, omnes de se bene sperare iussit: pollicitus, se nullam vnquam tyrannidem, sed pii, clemẽtis, ac iusti regis officiũ vsquequaque seruaturum: ciuitates, pagos & oppida, item diuina & humana æque curaturum, nullũ vnquam bellũ graue ac formidolosum esse detrectaturũ: & fidi more

Opes Vngarię.

Vngarorum natura.

pastoris, pro charis ouibus mortem, cum necessitudo tulerit, semper obiturum: nullamque in Christianos expeditionem, nisi res adegerit, sed in Turcos tãtum, vltro suscepturum. Se demum Christum optimum maximum, diuinamque genitricem, cæterosque magnos, patriosque deos assiduo oraturum, vti se talem Vngaris regem efficiant, qualem regni necessitas, expectatioque virorum, & sua dignitas exposcit. Edito ibi plausu, ac ingẽti acclamatione, rex cum oratoribus, & Boemię, Pannoniæque proceribus in Schempte oppidum venit, à Lasidislao Rosgonio loci domino ad cœnam inuitatus: Vngaricam ibi primum liberalitatem expertus est, quãdo pro dignitate non solum exceptus, sed præter omnium opinionem ample donatus, in Vngariam abiit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTAE LIBER X.

Ccepto Vngarorum imperio (quando hæc est rerum humanarum plane conditio, vti, quanto maiores sint, tãto plus solicitudinis, & periculi, laborisq; contineãt) duę inprimis, nec parui quidem momenti, expeditiones occurrunt. Hinc Albertus frater, pertinacissimus regni cõpetitor, Budã cum ingenti exercitu, & non parua Vngarorũ manu, qui vna cõspirarant, festinare dicebatur: hinc Vicegradum arx editissima, vbi diadema sacrum asseruabatur, erat obsidenda, vti Vladislaus in Alba regali rite coronari posset. Quare duo milia peditum extemplo præmittit, qui arcem obsideant, vti coronam habeant, antequam Budam ipse perueniat. Duos ad Albertum fratrem oratores mittit, Stephanũ Syrmiensem episcopum, & P. Swibowsky, regni Boemiæ iudicem: quibus mandata dat, vti fratrem hortentur, & orent, retro cum copiis pedem ferat, à solitis rapinis & incendiis militem coerceat: quando fratrem primogenitum legitime creatum regem esse non ignorẽt: imo faueat, vti par est, & aduersus hostes Vngariæ stipendia faciat: demum fraternæ quibuscunque rebus opus erit, veluti ipse faciet, charitati satisfacere studeat. Oratores inito mox itinere, die noctuque properant, donec in Alberti castra ad pagum Zechen, VI. Idus Augustas peruenere. Cum in eius cõspectum statim essent admissi, Stephanus prior exorsus, Faustissima, inquit, Vladislai nostri regis Maiestas, te saluere iubet, dux illustriss. & optima quæque nuncupatis tibi votis exoptat, & cupit. Sed in seruando fraternæ charitatis affectu, parum in te animi inuenire miratur, ægreque fert: quandoquidem non ignorat, te non solum ex paternis literis, sed publico rumore dudũ cognouisse: se iure, ac rite Vngarorum regem esse declaratum, seque sæpe senatus literis, & nunc magnificentissima, frequentissimaq; patrum, procerumque legatione, in regnum, cum summo populorum omnium plausu, faustisque acclamationibus admitti. Nec te latere arbitratur, quod nuper sibi significatum est, quod nil sibi iucundius accidere potuisset, quam inter se, Coruinumq; ducem ictum esse fœdus, perpetuamq; cõcordiam, intercedente senatu, esse factam, & his primis conditionib. initam, vt dux regi nostro pareat, grataque semper obsequia præstet, & sacram coronam, ac omnes arces, oppidaque regiæ maiestati subiecta sponte reddat. Quare cum nihil sit, quod rem istam amplius impedire possit, fratrem quem sibi, faustissimæque fortunæ gratulari debere arbitrabatur, pręter omnium opinionem, & fas, & æquum, magnas in fraterno regno turbas, bellaque moliri demiratur, fraternas acies quas auxilares esse oporteret, sibi regno suo infestas conspicatur. Et inprimis detestabili angitur insolentia, quæcunque de Etheocle & Polynice, de Romulo & Remo dicuntur, partim à poetis ficta, partim à scriptoribus esse deprauata, ac aliter atque referuntur, sese habuisse affirmãt: Te nunc exemplo tuo, ea testari fuisse vera, quæcunque de fraterna impietate, discordiaq; scribuntur. iniquo fert animo, quod è pio sanctoque nunc genere illi promanarint, qui maiorum gloriam inaudita feritate incestarent. Te cum ingenti cataphractorum

Stephani Syrmiensis episcopi ad Albertũ ducem oratio.

Alberti in fratrem impietas.

ctorum equitatu iam è Polonia in Vngariam erupisse: & nulla fraternæ charitatis habita ratione, multa suis populis detrimenta indies inferre: militi omnem debacchandi licentiam permittere, & maiora quotidie incẽdia interminari, nisi ad te fortè defecerint, plane nouit. Te fortunam suam interturbare, quæ tanta ipsum dexteritate prosequitur, perquam ægrè tulit: sed tamen ab officio & pietate sua nihil alienum cogitare potest. Proinde nos ad te festinare iussit, mandauitque, vti te suo nomine hortemur & oremus, ab rapinis & incendiis militẽ abstineas, exercitũ reuoces, fraternæ necessitudinis memor esse velis, eiusq; officium diligenter præstes. Item ea te memoria repetere cupit, quæ per fidos vltrò citroq; internuncios acta sunt. Illud demum te sat exploratum habere iubet, quando omnis à Deo potestas est: hæc impedimenta fortunæ suæ dexteritatem aliquantisper remorari, non tamen mutare posse. Quinetiam te obtestatur, vti fas est, vires tuas in fraterni regni ac suæ dignitatis defensionem vltro conuertas. Pientissimi quoque patris te rogat habere rationem: quippe qui ingrauescẽte ætate, inaudita filiorum dissidia, tolerare non poterit, & ad nouissimum diẽ festinare cogetur: cuius felicitas & gloria fraternis odiis intercipi nõ deberet. Præterea quãtum nominis, dux inclyte, hactenus domi militiæq; cõparasti, nisi ab incepto destiteris, id omne protinus extingueretur, & pro laude summa impietatis infamia succederet. Quod si hortationi suæ, precibusq; nostris nec assentire, nec cũ exercitu referre pedem, nec à rapinis & incendiis militem coercere volueris: suam scito maiestatem, licet inuitam, ne periclitanti regno desit, sibi spõtè delato, proculdubio prospecturam, & diuina dignitate fretam, iniuriam esse facilè propulsaturam, è subditorumq; ceruicibus hoc iugum omnino excussurã. Quod eo certiùs sperare debet, quo bellũ magis necessariũ & iustum inibit: quippe cum ab eo inferatur iniuria, à quo minimè decuit: & qui nõ modo arctissima sanguinis con iunctione: sed multis quoque latentib. causis, quæ vtrinq; intercedũt, indulgentissimo fratri perpetuò obstrictus esse debet, quod ne faciat, suo nomine iterum iterumq; hortamur, & obsecramus. Cum parum æquo hæc animo accepisset, Albertus, magna regnandi libidine percitus, pauca respondit: Legatos ad Vladislaum Boemiæ regem se postero die missurũ, eisq; ad fratrẽ mandata & responsa daturum esse dixit: quinetiam se primo comitiorũ regalium die Vngariæ regem, ante cæteros cõpetitores, legitimè declaratum, non facile quidem verbis magni momenti regnum deserturũ. Ad hæc legati referunt, declarationẽ illam nõ fuisse legitimam, sed à subornatis quibusdã hominibus, iisdemq; leuissimis, ac plebeiis editã, eorum exclamationẽ temerariam, intempestiuamq; fuisse, & à nemine patrum ac procerum approbatã: quinetiam continuò repressam: quum de eligẽdo rege nihil adhuc latũ esset ad populum, sed de instaurandis tãtùm pristinis regni priuilegiis, & sanctionib. à Matthia rege admodum antiquatis, agendũ erat. Cum rem ita confutassent, ab Alberto mox dimissi, ad regem reuertere. Insequenti die Alberti oratores successere, qui apertè regi significarunt, eum Vngariæ regem primo vocatum, nunquam temerè vocationem istam deserturum, neq; destinato sibi regno facilè cessurum, imò ad extremum vsque fortunam experiturum. Neque Vngari deerant, qui cœptis desistere haudquaquam permittebant. Duo etiam peditum præfecti, qui ad Vicegradum recuperandæ coronæ gratia venerant, arctissima statim obsidione arcem obsedere. Blasius, qui arcem cum præsidio tenebat, desperata Coruini fortuna, auxiliariisque copiis, persuasus ab aliis, & ab Vrbano, Sigismundoque pontifice, non inconsulto inuitoque Coruino, coronam arcemque reddidit, ne perpetuus patriæ hostis haberetur. Rex interea cum magnificentissima Vngarorum legatione, validissimoque Boemorum equitatu per Vngariam iter faciens, per spurcissima tẽpora: Budæ tandem vrbi appropinquauit, ac nullum comitatis & popularitatis officium inter antistites, proceresque prætermisit. Cum faustum principem appropinquare rumor esset: tota ciuitas expectatione confecta, & præsenti gaudio exhilarata, in concursum effunditur. In primis Osualdus Zagabriensis antistes, item Vrbanus, Stephanusque Bathor, ac cæteri, qui in vrbe tutelæ gratia sanè remanserãt, opti-

Alberti responsio.

Alberti oratores ad Vladislaum.

Osualdi oratio.

mates ad quartum lapidem occurrunt, & Senatusconsulto hæc Osualdus verba fecit: Salue, inquit, rex noster sereniſſime, salue ſpes vnica ſalutis & tutelæ, ſanctus & felix ſit aduentus iſte ac vniuerſæ Pannoniæ perpetuò ſalutaris: cuius gratia mirificè exultamus, inſolita lætitia geſtientes: & ſerenitati tuæ ex corde congratulamur, quando omnium ferè antiſtitum, procerumq; conſenſu regem noſtrum creauimus: non tam noſtro, quàm diuino iudicio, & quàm è cœlo datum tuemur, pro debitæ congratulationis officio, ſenatus conſulto pars epiſcoporum & optimatum magna veſtræ maieſtati, vt pro dignitate eam exciperent, ad fines vſque regni obuiam prodiere. Nos qui Budæ tutelæ gratia remanſimus, nũc demum ſerenitati tuæ occurrimus, vt & fortunæ tuæ congratulemur, & publicæ gauderemus vtilitati. Te obſtinatiſſimo bonorum omnium conſenſu regem delegimus, delectumq; & declaratum fauſtis omnium gentium cognominationibus acclamauimus: quandoquidem poſt diui Matthiæ obitũ, è tot finitimis principibus nemo magis Vngaricis rebus ſuccurrebat idoneus. Tu ſolus prudentia, grauitate, potentia, item probitate, iuſticia, religione, ac nobilitate demum generis, ex hæreditario iure potiſſimus omnium occurriſti. Quare non tam noſtra ſuffragia, & populorum vota, quàm propitia Vngaricæ gentis numina, te nobis regem deſignarunt. Proinde hilari fortique animo datum fato regnum adi, acceptas dudum habenas, pro ſapientia tua dirige, ac moderare: gẽtem bellicoſiſſimam, fidei tuæ à Deo commiſſam, quando omnis poteſtas à Deo eſt, ad parandum, protegendumque regnum & Chriſtianam Rempublicam defenſandam, diſpone. Non modò regnum ſed materiam immortalitatis ingentem ſortitus es; princeps ſereniſſime. Non deerunt nerui bellorum, optimiq; duces, & bellatores validiſſimi: quos magna belli fulmina, & Chriſtianæ ditionis clypeos verè poſſimus appellare, quorum ope maximum quodque genus immortalitatis, & gloriæ, ni tibi defueris, conſequi poteris. Venis igitur omnibus optatiſſimus. Proinde fauſtiſſimis acceptum regnũ auſpiciis forti animo guberna, vt te regem feliciſſimum, maximum liberatorem, amplificatorem præſtantiſſimum, & orthodoxæ fidei propugnatorem clariſſimum perpetuò celebrare queat vniuerſa poſteritas.

Vrbani verba.

Hic Vrbanus, breuitatis amator, verba facere iuſſus, pauca ſubiecit. Poſteaquam, inclyte princeps, regni poteſtatem, & Reipub. ſummam fidei ſapientiæq; tuæ haud imprudenter, illegitimeque commiſimus, nil magis optamus & nũcupatiſſimis à Deo maximo votis petimus, quàm vt tuæ dignitati, expectationi noſtræ, Pãnonicæq; ſpei & ſaluti ſatisfacias: qua in re ne plus quidem difficultatis, quam facultatis eſt: quando (vt paulo antè dictũ) ſi tute tibi non defueris, ſi ab ingenitis auitiſq; virtutibus non defeceris: omnia quæ tibi, nobisque ſunt vſui, abunde adſunt: quinetiam cuncta fortunæ tuæ numina aſpiratura confidimus, quia te pientiſſimum religioſiſſimumque cognouimus, fidelitatem vbique noſtram exploratam habebis. Quare tuam cum ſalute noſtra dignitatem maieſtati tuæ commendamus, vt poſtquam vtrinque bene ſperare licet, pariter ſaluti & gloriæ ſtudeamus.

Vladislaus Budam ingreditur.

Ad hæc rex pauca profatus, omnes de ſe bene ſperare iubet: & quando ſe non tam ſuæ, quam alienæ natum eſſe vtilitati intelligit, ſe impenſiſſimè quotidie enixurum, vt expectationi gentium & Vngarorum ſpei cumulatiſſimè ſatisfaciat. Ad hæc iunctis agminibus, ſuburbia nouæ Budæ ſubeunt: vbi pertinacium manus Iudæorum occurrit, Moſis tabulas offert, ſupplexque ex more poſtulat, vt priuilegia à diuis regibus quondam impetrata, poſt hac etiam inuiolata ſeruentur. Sacroſanctas rex tabulas præueneratur, ſe vltrò ſeruaturum pollicetur, nec viuum hoſtili orthodoxæ fidei teſtimonium deeſſet. Secundum Iudæos, omnes magiſtratuum ordines, & collegia ſacerdotum, antiſtitesque, patrios deos & numinum ſimulachra præferentes occurrunt, eumque cum ſacris rhythmis & fauſtis acclamationibus excipiunt. Ad portam vrbis, ſub purpurea fimbriataq; vmbella, regalibus circùm ventilantibus armis, à ſupremo admittitur magiſtratu. Curiam & publicum carcerem prætervectus, exclamantẽ noxiorum multitudinẽ impunitate donauit. In arcem demum regiãq; ducitur, à Blaſio procuratore redditam: quod pridie eius diei, quo diui Laurentii ſo-

tii solennia celebrantur, factum est. Albertus frater, qui cœptis nullo pacto cedere volebat, longum iter cum octo milibus Polonorum emensus, in Pesthano ad Danubium agro superiore die castra locarat. Ecce diuersis rex impiger periculis se circumuentum intelligit, & se non tam regnum amplissimum, quàm fluctuantis maris imperium sortiturum esse sentit. Hinc Maximilianus, cognationis immemor, iam finibus imminet: hinc frater præ oculis instat, & peruicaciorem, infestioremque animum præfert: in inferiori Vngaria Turci varia bella moliuntur, nec intestinæ quidem factiones & Vngarorum insidiæ deerant: quæ fidem nusquam tutam esse patiebatur. Et cùm hinc Alemanni, hinc Poloni, cuncta hominum studia labefactarent, inuerterentque, promissis & minis rem vbique formidolosam esse cogebant. Quare de proximo, & perquam familiari primum hoste, mox de Maximiliano, & Turcis, intestinisque malis, decernendum esse censet. Ad Albertum Ioannes episcopus Varadiẽsis mittitur, qui ita rem egit, & ingentes eius spiritus composita oratione repressit, spemque auxit in posterum dignitatis: vt quinto pòst die, quàm venerat, à Danubii ripa castra mouerit. Fratrem cum exercitu pedem retrò ferentem, & indignabundum, cum minimè cœpta succederent, & viam ad quintum lapidem regressum rex misso subinde nuncio remoratur, vt fraternum sibi conciliaret animum, & omnem à suo regno iniuriam propulsaret. Mox Buda profectus, vocat in colloquium: paret Albertus, & cum inter vtraque castra, ad præstitutum locum cõuenissent; is minor natu pro dignitate præueneratur. Inito deinde colloquio, & amotis arbitris, rex fratris pertinaciam & impietatem, indulgentissimi more patris, incusat, eum neq; legitimè declaratum, neq; ab optimatibus admissum: nec fas, nec æquum esse, aut temeraria paucorum proclamatione, aut vi destinatum primigenio regnum fratri adimere, & violata sanguinis charitate, ius imperii occupare. Proinde hortari, & orare, vt non tam fratri, quàm iustitiæ & æquitati cedat: imò quibuscunque rebus possit, aduersus tot hostium impetus faueat, & opituletur. Demum polliceri, se in referenda gratia ingratum non futurum, imò, pacato Vngariæ regno se, vti primo ipse potiatur, omnino permissurum. Contrà instat Albertus, nonnulla confutare nititur: tandẽ se regno cessurum, vt aiunt, pollicetur, si pro rependenda expeditionis impensa, Transyluaniæ regnum sibi concedatur. Ad hæc Vladislaus aliquantisper commotus, alienandarum regni prouinciarum potestatem non suam, sed procerum esse & nobilitatis. Re tandem infecta, colloquium diremit. Insequenti quoque die, ne qua ex parte fraternæ pietatis violaret officium, Varadiensem, & Stephanum Bathora remisit, vt quacunque arte possent, pacem conficerent. Ii cum bis terve hoc iter emensi, Albertum reuisissent, datis verbis, & spe aliqua conditionis haudquaquam inutilis, pacem tandẽ cum eo fecere: conditiones eius nusquam editæ. Initam pacem Alemanni ægrè ferebant, quando spem omnem in fraterna discordia collocarant. Dum intestina factione dissidioque laborat Vngaria: ecce magna Australibus deficiendi datur occasio. Populi suapte natura Vngarorum inimici, ac annos aliquot eorum iuga passi, in pristinam libertatem se vindicare student: & Neapolitani, ac Viennenses inprimis, vtriq; inuitis arcis vtriusq; præsidiis, Maximiliani copias admisere: admissisq; auxiliis, ab Vngaris vltrò defecere. Viennenses, ne peierasse viderentur, cum in diui Matthiæ regis verba iurassent, se Vngariæ regibus perpetuò parituros, fideliaq; semper obsequia præstituros, se à Maximiliano deceptos ingenuè fatebantur. Eum aiebant ad vrbis optimates, decemuiratumq; scripsisse, se Vngariæ regem omnino futurum: quando sibi cum Coruino cõuenerat, cuius Austria erat, & cum omnibus ferè proceribus Vngarorum: nullum alium, quàm ipsum regem esse passuros. Quare citra periurii ac violati fœderis infamiam, ad se tutò deficere posse, quando non ad alium, quàm legitimum Vngariæ regem deficere viderentur. Verba danti senatus temere credidit: imò sub hoc prætextu patiebatur haud ægrè falli: quinetiam videlicet populum Vngaris infestissimum, in obsequio vltrà retineri non posse, primores tantum aliqui in fide permansissent, quibus imperiosus Maximiliani dominatus formidolosus erat, & ipsi Vngaricæ

Albertus in ripa Danubii castra ponit.

Regis cum fratre colloquium.

Pax cum Alberto.

Viennensium rebellio.

factionis esse putabantur. Stephanus Scepusiensis, comes Augustalis, quem Austriam cum imperio tenere supra diximus, multis ante diebus, cum vrbem peregrino sensim milite compleri cerneret, imminentem veritus defectionem, Decemuiratum increpuit, quod noua moliretur. Contrà illi, se interregni tempore, cum validum vrbi præsidium non foret impositum, fluctuantibus rebus, prospicere oportere, ne quid Respub. detrimenti pateretur, peregrinum inauctorasse militem: hinc plebi adauctus animus, quæ Vngarorum imperium vltrà pati non poterat. Quare mox vulgo loqui, reuocãdum esse Maximilianum, vnicum Noricorum assertorem: Vngarorum iugum è ceruicibus omnino excutiendum, indies per contumelias in vicis & compitis pugnam inire. Stephanus re desperata, & munita arce, necessarium abitum causatus, ne obcluderetur, excessit. Cum paruo Maximilianus equitatu XI. Calend. Septemb. Viẽnam cum maximo populorum plausu inuectus est. Et consalutatis diis patriis, in diui Stephani basilica libertatis hymnus publicè decantatus. Insequenti die arx obsidetur: & quo arctius oppugnatur, eo pertinacius illa resistit, validissimo munita præsidio, admotis machinis vndique æneis, nunquam ad deditionem faciendam redigi potuit, donec fractis mœnibus, in mediam hostes aulam insiluere. Maximilianus cum ante alios acerrimè pugnaret, vnum aduerso corpore vulnus accepit. Præsidiarii verò, vbi rem desperatam vident, deditionem tandem fecere omnes, & ab hoste mitius opinione tractati. Neapolitani quoque idem fecere, obsessam arcem ad mediam redegere, quare cùm nulla à Coruino subsidia mitterentur, in deditionem accepere: tutis corporibus & impedimentis omnes æquè dimissi. Pruk ciuitas non longè remota, sitaque in finibus Austriæ, mox Maximiliani factione deficit. Cùm Terzanus, qui arcem cum præsidio tenebat, in proximam prima luce ædem prodiisset, ex composito impetu à ciuibus capitur: & coniectus in vincula, arcem dedere cogitur. Paucis antè diebus, Calend. circiter Augustis orator Vngarorum, qui a Matthia rege Constantinopolim missus erat, à Turcorum imperatore rediit: se ab eo honorificè exceptum, & bene tractatum, deque regis morte primò commonefactum fuisse retulit. Quinetiam adiecit, Turcam Matthiæ mortem amicè condoluisse, neque accepti ab illo beneficii fore immemorem: quippe qui defuncto patre, cùm multa per interregni occasionem potuisset, nulla tamen bella moliri voluit. Insuper dixisse, neminem ex orbis regibus se, præter Matthiam inuictissimum, reformidasse, & ingenuè polliceri, si opus fuerit, se filio, vt paterno regno potiatur, quadraginta hominum milia sponte missurum. Quarto Calend. Septembr. coronam sacram, à Vicegrado, pontifex Zagabriensis Budam in ædem diuę Genitricis detulit: cui omnes ordines, & sacerdotum collegia occurrere. Mox sacris ritè peractis, à duobus creatis asseruatoribus, quorum alter Vrbanus, Stephanus Bathor alter erat, triumphali curru elatis manibus inuecta, & subsequente cum frequentissima procerum manu rege, in arcem regiam delata, ibique admotis excubiis, in coronationis vsque diem est recondita. Georgius Chanadiensis episcopus custodiæ præficitur. Nondum Augustus mensis exactus erat, cum Stephanus Syrmiensis episcopus, & Ioannes Selemberg, Boemiæ cancellarius (vt aiunt) ad Maximilianum a Vladislao missi sunt, quibus ea præ cæteris mandata data, vt competitori ambitiosissimo cognatoque principi significent, se legitimè regem esse declaratum, & nulla in comitiis Maximiliano, patriue Augusto suffragia reddita. Quare pro mutua necessitudine sanguinis, impensius orare, vt in pacando & potiendo regno faueret: quinetiam polliceri, quibuscunque rebus opus fuerit, se præsto Cæsari semper affuturum, nullumque gratissimi principis officium vnquam prætermissurum. Ii eo die Viennam peruenere, quo Maximilianus expugnato Claustrumburgo, in vrbem cum exercitu se receperat. Oratoribus quàm primùm datus est aditus, qui cùm Vladislai serenissimi Vngarię Boemiæque regis nomine, cum decora præfatione salutassent: sic ægrè tulit, vt se continere nequiuerit, quin vultum obduceret. Mandata tamen ex ordine referentes, ne iniquis quidẽ auribus audiuit: omnibus in rebus benignè satisfecit: nisi

Maximilianus Viẽnam recepit.

Noua ciuitatis Pruck defectio.

Legati Vngarici a Turco reditus.

Corona Budam delata.

Vladislai ad Maximilianum legatio.

nisi in his quæ ad ius regni pertinerent, ingenuè respondit, se nunquam regno sibi debito facilè cessurum: quinetiam potiorem optimatum numerum clam suarum esse partium, & quamuis ab humili multitudine, gentis vitio, parum optaretur: facilè tamen & bello, & suarum partium auxiliis, eam in sententiam suam perbreui redacturum. Ne Polonos quidem sibi defuturos, qui paria secum stipendia facient: nec initam dudum pacem esse duraturam, sat Vladislao Boemię regi, adiecta sibi Morauia, Silesia, Lusatiáq; prouincia, esse terrarum: haudquaquam æquum & fas esse, vnum omnibus imperare. Paucis pòst diebus, festinantibus oratoribus, sat honestè tractatis dimissio data: qui vt ille cederet, nullo pacto assequi potuere. Cùm Budam iter intenderent, regem cum omnibus optimatum antistitumque ordinibus ad Albam regalem coronandi gratia, concedere acceperunt. Quare declinato aliquantum itinere, ipsi quoque ad Albam contendere, & Maximiliani retulere responsa. At ille interea omnes ingenii neruos magis intendere, ne ritè coronaretur, néve coronatus regno potiretur. Quare vndique auxilia cogerę, maximum habere delectum, & peregrinum inauctorare militem, inuertere studia procerum, eosque variis promissis ac muneribus allicere: indies passim serere discordias, & alere, quò facilius oneratis Vladislai viribus, Vngaria potiretur. Artibus Alemanni haud parum, & consilio pollent: quod si armis, robore & tolerantia militari iuxtà pollerent, & ipsi quoque concordes fuissent, verum sibi imperium compararent: sed suis sæpe artibus occidunt, & hostili virtute adacti, succumbunt. Atqui de legitima Vladislai coronatione, ac eius ordine, est agendum. Inprimis Albam dudum ingressurus pro explicatis optimatum ordinibus, tale profectò spectaculum exhibuit, quod vbique gentium dignissimum foret habitum. Vniuersam enim Boemiæ, & potiorem Vngariæ nobilitatem ibi cernere erat. Præfecti prouinciarum, tribuni militum & legati legionum, centuriones & chiliarchæ, cum florentissima procerum iuuentute regem anteibant: antistites ex ordine subsequebantur. Ibi varios, & gemmatos habitus toto orbe spectabiles: ibi phaleratos, & supra hominum opinionem excultos equos, non solùm auro & argento, sed lapillis onustos spectare licebat. Se quisque certatim præter omnem luxuriam exornarat: vt Maiestati regiæ congratulando iactaret. Opeis hìc Scytharum omnes effusas reputasses. Augebant admirationem, & arma: quando aureas, argenteasque galeas, & thoraces gemmatos, insignesque more cristati, gestabant. Varia ex auro, argentove animalia, & discintillantia præ lapillis ephippia ferebant. in extremo agmine Budini ciues erant, modestius ornati, quibus mos est inter coronandum templi postes, vnà cum Albinis, & instructa acie tueri. cùm plerique optimates, & in primis metropolita Colociensis, & dux Laurētius abessent, coronatio aliquantulum prorogata, necui excusationis causa præpropera festinatione daretur: neque ii tandem affuere. Vndecimò Calend. Octobris rex ita ritè coronatur. E proximis Dominici antistitis ædibus, vbi residebat, præcedente honestissimo comitatu, & vniuerso pontificum ordine: in pontificio cultu progrediēte, detecto capite, demissisque criminibus, paludatus rex in diuę genitricis basilicam prodit: à dextra Vrbanus Agriensis episcopus, à sinistra Sigismundus Quinqueeclesiensis erat. Ante hos Ioannes Coruinus, elatis manibus sacrum diadema præferens: cuius latera hinc Stephanus Bathor, qui sceptrum regale, & Ioannes sancti Georgii comes, pomum aureum ferens, claudebat. Mox istos Stephanus Syrmiensis episcopus auream pacem, & Prior Auranæ crucem gerens anteibat. Quin & Paulus Kinisius, cum stricto gladio, & Matthias Gerebus, cum ense vagina recondito aurea: item Ladislaus veteris Palatini filius, magister agazonum cum equo: & Ladislaus Losontius, cum regali vexillo, præcedebant. Cæremoniarum ordinis præfectura Ioanni episcopo Varadiensi tradita, Osualdo Zagrabiensi veluti metropolitano, sacrorum operatio commendata: cùm Hippolytus Strigoniensis metropolita, cuius hoc sacrum munus erat, ob immaturam adhuc ætatem non adesset: quod haud ab re factum est, ne absentia dignitati suæ derogare videretur. Et quamuis ipse non

Vladislai regis coronatio & pomp.

venerit, validissimum tamen equitatum (vt par erat) misit. At vbi in basilicã peruentum est, parato suggestu, procurante cuncta Ioanne Varadiensi, omnes pro dignitate, præsidente in solio rege, in subselliis consedere. Instructi verò ad mysteria pontifices, in gradibus præ ara magna constructis, supra quam gladium strictum, sceptrum & coronam, cæteraque insignia regis imposuere: item & arcanum exorcismorum oleum, sine quo regalia initia fieri ritè nequeunt. Vladislaus omnium religiosissimus ad sumenda hæc insignia se optimè præpararat. Eadem hebdomade alternis diebus ieiunia tria iam habuerat, quotidianaque in Deum resipiscentia tanti regni molem obiturus, diuinã opem implorarat: haud inscius, traditam à Deo potestatem, sine diuino præsidio geri non posse. Diebus aliquot ad Deum ingemuerat, vt quem regem is elegerat, suis auspiciis comprobaret, & vnà cum regno tueretur, in diuinoque semper obsequio retineret. Post consensum igitur omnium, cùm Zagabriensis, qui metropolitani loco in coronatione fungebatur, ante magnam aram præsideret: rex paludatus adhuc, cum pontificibus, qui eius latera claudebant, reliquaque manu principum, è solio descendit: & occurrentibus in pontificio habitu duobus episcopis, ad metropolitanum ducitur. Constitutus ante ipsum, ex more præueneratur. Mox è ductoribus episcopis alter, Sacrosancta, inquit, reuerende pater, ecclesia postulat, vt hunc delectum militem in regalem efferas dignitatem. At percunctati illi, an eo munere dignus esset: continuò est ab omnibus acclamatum, pro explorata viri sapientia & virtute, iam esse dignissimum & Reipublicæ salutarem. Post hæc metropolitanus sacrosancti patris officio fungitur, admonetque, vt cum præclarum inter mortales locum inuenerit, sed periculis, laboribus, solicitudineque perpetuò refertum: secum ipse reputet, cum omnis sit à Deo potestas, de grege sibi commisso Deo quoque rationem reddere oportere: pietatem vsque quaque seruandam, Deum tota mente complectendum, colendum puro corde: orthodoxam fidem, quam ab incunabulis hausit, ad mortem vsq; constantissimè retinendam, & pro virili parte defensandam: Christi vicarios & põtifices, omnes pro dignitate obseruandos: Ecclesiasticam vbique gentium libertatem asserendam: diuina & humana æquè curanda: iusticiam, citra personarum discrimen, vbique seruandam: exornandos esse bonos, & malos nulla impunitate donãdos: miserabile quodlibet genus hominum, ab iniquissimo quoq; detrimento vindicandum: faciles adeuntibus aures adhibendas, & mansuetudinem cum affabilitate præstandam: nihil denique patrandum, quod sit à regia dignitate alienum, & regnum suæ fidei commissum, ita esse gubernandũ: vt non ad priuatam, sed publicam vtilitatem regnasse videatur: præmium denique rei bene gestæ non in terris, sed in cœlo postulandum. Contrà rex harum rerum admonitus, Cum diuinis, inquit, auspiciis me ad regendã Vngariam euocatum esse sentiam: in primis testor Deum optimum maximũ, cæterosque cœlestium numinum ordines, deinde vos omnes, qui nunc adestis, me iusticiam, leges, & pietatem, pacemq; omnibus, cum sacrosanctis, tum prophanis, cæterisq; hominibus, qui qualiscunq; fortunæ personam gerunt, & sub mea ditione versantur, quantũ in me sitũ est, & fidelissimi Senatus cõsulto fieri potest, diligentissimè, & integerrimè seruaturũ: Pontificibus maximis legitimũ semper honorem exhibiturum, & diuina ac humana iuxtà curaturũ: Ecclesiarũ iura tutaturũ: & antistitibus proceribusq; nostris debitũ semper honorẽ impensurum: illud postremò toto corde, ac summo studio enixurũ, nequid vnquã detrimenti respub. temerè patiatur. Mox in admota propius euangelia ritè iurauit, vt dicta iureiurãdo & rata & firma ab omnibus haberentur. Genibus deinde flexis, implorandæ diuinæ benedictionis gratia, ante metropolitani pedes procidit. Cõtra ille assurgens, ingenicularis omnibus, elatis in cœlum manibus, & deposita mitra alta voce precatus, Omnipotẽs, inquit, sempiterne Deus, Creator omniũ, Imperator angelorũ, Rex regum, & Dominus dominantiũ: qui fidelem Abraham de hostib. triũphare fecisti, tribuisti variam Mosi Iosuæq; populi tui ductorib. victoriam, humilẽque Dauid ad regni fastigia euexisti, quin etiam Salomonẽ ineffabilis sapientiæ pacisque

Regis coronandi caeremonia.

Admonitio ad regem.

Regis verba.

Oratio benedictionis.

pacisq; munere ditasti: in preces nostras quæsumus respice, & super hunc dilectum tuum famulum, quem tuo nomine veneramur, optauimusq; regẽ, tuarum gratiarum dona diffunde, ac dextera potentiæ tuæ domi militiæq; tuere, serua in sanctissimo seruitio tuo ac præsta, vt vbiq; gentium iusticiam cum religione retineat inuiolatam: & tuo numine fretus, exoptatam de orthodoxæ fidei hostibus victoriam & optima spolia referat. Quod vt à clementia tuæ Maiestatis imploremus, te per Christum dominum & Deum nostrum, te per tuum filium vnigenitum, te per sempiterni regni collegam intimum & consubstantialem nuncupatissimis votis comprecamur. Post hæc inclinato ante magnam aram metropolitano, & prostrato ad læuam eius rege, recinente choro, sacræ preces effusæ, & nuncupata vota. Quod vbi factum est, metropolitanus resumpta mitra, in proxima sede desedit. Rex à pontificum corona circumseptus, ante illum ingeniculatur: & exuto brachio, humeroq;, arcano catechumenorum oleo, priscorum regum more, veluti Dauid à Samuele propheta delinitur. Inter deliniendũ metropolitanus ista precando precatur: Christus (inquit) optimus maximus, filius Dei viui, qui à patre oleo exultationis delibutus est, præ participibus suis: ipse per præsentem sanctæ vnctionis infusionem, paracleti spiritus tibi benedictionem demittat, eandemque ad cordis vsque intima transfundat, vt exacta terrestris regni gubernatione præclara, in æternum cum regum rege, corregnare merearis in cœlis. Intentis deinde in cœlum oculis, ita comprecatur: Omnipotẽs & sempiterne Deus, qui reges populi tui, vt sacro misericordiæ tuæ oleo inungerẽtur, edixisti: manibus nostris vim tuæ benedictionis concede quæsumus, & Vladislao famulo tuo, quẽ sub tuo numine regem inungimus, dignam vnctionis efficaciam & virtutem infunde, vt munita dextera, & corroborato humero, fortiter, iustè ac sapienter delegatum sibi regnum tuis auspiciis gubernare videatur: tuamq; sacrosanctam fidem longè lateq; tueatur: quod vt à clementia tua impetremus, te per filium tuum vnigenitum exoramus. Postquam rex sacris regalibus initiatus est, à pontificibus turbaque procerum in solium reducitur. Metropolitanus subinde sacris occipit operari: & inita confessione, sacer chorus concinere cœpit. Interea rex in sacrarium relatus, deposito paludamento regali diui Stephani regis habitu, aureisq; cothurnis induitur: pallium è serico factum vranei coloris erat: cui Dei thronus, & Apostoli omnes, cum diuina Maiestate, ex auro contexti, in palmatæ vestis speciem, quod non tam vetustate & censu, quã religione picturæ spectabile videbatur. Regali ac sacro instructus habitu, solium repetit: vbi postquam Alleluia concinuit chorus, ad magnam aram ex more reducitur, metropolitanumque præuenerat. Tunc ille, sumpto ex ara stricto gladio, quem diximus: Accipe, inquit, gladium diuorum apostolorum autoritate consecratum & diuino numine tibi destinatum, super femur tuum accinge, ac regna: cuius vi æquitatem exerce, protere iniquitatem, sacrosanctam Ecclesiam tuere, protege fideles populos, & hæreticos ac hostes Christiani nominis iuxtà persequere: defende viduas & pupillos, instaura collapsa, instaurata conserua: à facinorosis dignas pœnas exige, & bene merentibus debitum honorem impende. Omnia igitur consultis auspiciis & diuino numine dispone, vt egregius iusticiæ cultor, cum Seruatore humani generis, cuius vicem geris in populis, regnare perpetuò merearis. Cum ita dixisset, ensem in vagina reconditum, illi statim accinxit: Super femur, inquit, tuum accingere gladio tuo potentissime: illudque menti altius imprime, sacrosanctos viros non gladio, sed fide regna vicisse. Secundum metropolitani orationem rex protinus ensem accinctus assurgit, educitque ac fortiter vibrat: mox læua manica tersum recondit. Post hæc repetitum pro dignitate metropolitanum, genu flexo præuenerat. Deinde sub adminiculantibus omnibus in pontificio habitu episcopis, acceptam ex ara coronam, regi metropolitanus imponens: Coronam, inquit, sacram accipe, ab indignorum manibus episcoporum tuo capiti diuinæ Trinitatis nomine inditam. Hanc sanctitatis gloriam & honorem, ac opus fortitudinis esse credo, quinetiam initiis istis te ministerii nostri non expertem intellige: quippe

Regis vnctio.

Regi gladius datur.

Corona datur.

qui, veluti nos ſpiritualium paſturam gerimus, ita & in externarum rerum præfectura te aduerſus omnes Chriſtianæ plebis hoſtes, tuæ fidei commiſſæ, intrepidum fortiſſimumque reddas, clariſſimuſque propugnator adſiſtas, ne regno tibi delegato indignus eſſe videare. Hæc vbi dixit, regale ſceptrum porrigens: virtutis, inquit, & veritatis virgam accipe, qua te facinoroſos proterere, fouere pios, & errantes dirigere, collabantes data dextera remorari, deprimere ſuperbos, & humanos efferre, tueri probitatem, & iniquitatem inſectari ſcias oportere. Diuinum illud dictum tecum quotidie reputa, Virga æquitatis, virga regni tui. Et ideo dilige iuſtitiam, & iniquitatem odio habe: quin propterea quidem te vnxit Deus exultationis oleo, præ participibus ſuis, vt ſuæ vnctionis iura ſeruando, cum hærede ſuo filio, te perpetuo regnare poſſe ſentiamus. Surgenti deinde regi reconditus à latere enſis amouetur, enſiferoque Matthiæ datur, qui continuè geſtet eum ante regem: & rex in capite ſacrum diadema, at dextra ſceptrum geſtans, à metropolitano in regale ſolium reducitur, & collocatur, quem regiã maieſtatem omni ex parte referentem, his metropolitanus alloquitur: Sta hîc, rex inclyte, ac regna, locumque nunc tibi à Deo delegatum retine. Te per omnipotentis Dei auctoritatem, & per hanc ſanctam coronationem, duodenorum apoſtolorum, cæterorumque diuorum auſpiciis miniſterio meo tibi traditam, vehementer oramus, vt quanto ſacrum collegium magnæ aræ propinquius aſpicis, tantò potiorem vbique gentium honorem tuis antiſtitibus impendas: & veluti te Iesvs, Dei hominiſque medius hûc euexit, ita ſicut fas & æquum eſt, cleri & plebis rationem habe, & vtriuſque ius pro dignitate tuere. Vix iſta dixerat, cum ſacer chorus ingentes Deo laudes, gratiaſque concinere cœpit. Secundum hymni concentum metropolitanus exclamans, ait, Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua, & iudicium præparatio ſedis tuæ. Deinde per Chriſtum optimum maximum, cæteroſque diuos fauſtiſſima quæque comprecatur. Quod vbi factum eſt, ad aram reuertitur, proſequiturque ſolennia: & cũ ad communionem peruentum eſt, ſe, regemque ſanctiſſima euchariſtia reficit, munitque. E[illegible] ſacris ritè peractis, cum vniuerſa rex multitudine ad diui Petri baſilicam contendit, ibique in parato ſolio reſidet, dum aliquantiſper ius dicit: hinc profectus extra vrbem, in ſuburbium magnum prodit, & in edito loco paratum podium, cum inſtructo quorundam procerum ordine, cõſcendit: inter eundum verò cum numiſmatis ſparſa miſſilia. In frequentiſſima concione hîc ab omnibus poſtulatum, vt cuncta regni iura, priuilegiaque à diuis conceſſa principibus vel maximè ab Andrea rege cum cæteris cõditionibus inuiolata ſeruentur. Stephanus Bathor Reipublicæ nomine id in pulpito poſtulauit, vt à legitimo & coronato rege cuncta magis rata firmaque haberentur. Tunc rex indicto ſilentio: Nihil, inquit (proceres, populuſque mei) reges omnes magis addecere videtur, vt in veritate & æquitate gubernent, quàm præ oculis inprimis ſemper habere Deum: iuſticiam integritatemque vbique retinere: promiſſa præſtare: in diuinam ſapientiam oculi nobis aſſiduò intendendi, vt vnde munus humanum habemus & imperium, inde lucem & gratiam cum benemerendi facultate hauriamus: nihilque faciamus quod non regia ſit perſona dignum: nihil etiam moliamur, quod à publica ſit vtilitate & ſalute alienum. Noſtris hoc maxime pectoribus altius inſidere debet, quod ſicut nos, & olim progenitores noſtros, clementiſſimus Deus, Reipublicæ veſtræ præeſſe voluit: ita & vos diuinam voluntatem nunc veſtris ſuffragiis, communique conſenſu comprobaſtis. Quare eo vehementius enitendum, vt dignitati noſtræ, & expectationi veſtræ ſatisfaciamus. Vos omnes de Vladiſlao bene ſperare iubemus, & patria ſemper numina exorare: vt quem vobis regem iudicio veſtro approbatum dederunt, eidem quoque in veſtrarum rerum moderatione, cum cœleſtis clementiæ dexteritate ſemper adſint, & cœptis omnibus domi & militiæ iuxtà faueant: adſitque inprimis huiuſce patrona regni, diuina Genitrix, ſub cuius tutela omnem Reipublicæ interitum auertemus. Poſthæc, nos omnibus æquos pro dignitate futuros exiſtimate: quandoquidem non latet veros principes, à quo imperium acceperũt, ipſum

Datur ſceptrum.

Deum

Deum imitari oportere, rerum omnium salutem æquè curantem, redundantiamque suæ bonitatis in res omnes effundentem, cum bonum quodlibet tanto præstantius esse videatur, quantò profusius impartitur. Nihil principe indignius esse censemus, quàm priuatam publicæ vtilitatem anteferre. Is tyrannidis mos est, quæ ad publicum exitium exorta: non regni, quod ad commune commodū inuentum est. Qui ad salutem publicam natus est, publicæ studeat vtilitati: & bonum pastorem imitetur, qui pro suis ouibus animam exponere non veretur. Nobis igitur omnino dabitur opera, vt meorum more progenitorum, qui paribus auspiciis potiti sunt, publicæ impēsius quàm priuatæ rei curam geramus: nullos labores, nulla pericula, pro salute nostra detrectemus: nihil quoque ducamus antiquius, quam de vestra Republica bene mereri: vt, cùm humanis excesserimus, de commissis pasturæ ouibus bonam Deo rationem reddere possimus. Quare cùm iusticiæ sit officium, suum cuique ius reddere, proceres, vltro pollicemur, æquam Deo mentem, cultum & honorem, quantum humana facultate fieri potest, Vladislaum omnino præstiturum: diuina & humana æquè seruaturum: Reipublicæ vestræ, regiæque maiestati, domi forisque, nisi vobis ipsi defueritis, nunquam defuturum: in dicendo iure legitimam cuique impensurum æquitatem, miserabilium personarum rationem habiturum. Proinde quod præstanda promissa postulatis, illud scitote omnes, qui adestis: nos non ad soluendam legem, sed ad implendam ad vos venisse: non ad rescindenda, antiquādaque decreta, priuilegiaque vestra, sed instauranda; non ad insolita vectigalia imponenda, sed leuandam Rempub. ære alieno grauatam: non ad propaganda inutilia bella, sed ad pacem quietemque fundandam: non denique ad violanda vel minima quidem ex parte promissa, sed conseruanda peruenimus. Vtinam qualem animum in vos instituimus, talem in vobis erga nos ipsi reperiamus. Itaque, si Deus, diuaque Genitrix patrona nostra principem integrum, bonum regem, parentem pientissimum, indulgentissimumque patrem, moderatorem deniq; auariciæ, & iniquitatis expertem contulit, vestris suffragiis approbatum: date quæsumus operam, vt edicta seruetis, faciatis imperata, & vbiq; grata nobis præstetis obsequia: vtrinque illud semper enitemur, vt quotidianis sic vtrinq; certemus officiis, vt finitimi omnes difficulter intelligant, an ne vos meliorem principem, an meliores nos populos inuenerimus. Quod autē de præstandis interiecto iureiurando promissis, exposcitis, sic omnes habete: cùm nihil maiestatē regiam magis lædere videatur, quam rata pro irritis, & promissa pro vanis habere, neq; cōstare verbis, neq; fidei habere rationem: deos omnes hominesq; testamur, & hoc sacrosanctæ crucis numen, in qua Seruator humani generis vltro pependit, supplices inuocamus, iuramusq;, nos inito diuinis auspiciis, & beneficio vestro nuperrimè regno, quęcunq; in Vngariæ finibus pacta iam acceperimus: eadem omnia, cum cæteris conditionibus, diplomate nostro confirmatis, integra semper & inuiolata seruaturos, nihilq; molituros, quā vt integerrimū, indulgentissimumq; principem decet: de Repub. bene mereri, ac nihil denique ipsa tyrannide magis esse abominaturos. Cùm ista dixisset, iureiurando, de osculata cruce, promissa omnia confirmauit, ingens vndiq; plausus attollitur. Cum in habitu regiæ Maiestatis, & coronatus in pallio diui Stephani esset, mirabile de se spectaculum exhibuit. Dum sacris insignibus initiabatur, nunquam se lachrymis abstinere potuit: soluta concione, reuersus, haud procul in suburbii tumulū, accepto stricto gladio, quem Paulus præferebat, ad solis exortum & occasum, itē ad meridiē & septentrionem, pro defensando regno, ter eo vibrato, bellum ex more interminatur: Romanam quoq; consuetudinem imitatus cum à columna cāpi Martii, in partē futuri belli consul hastā iacere consueuisset. Relatus in aulā, cum eodem habitu in medio suorum principum coronatus accubuit, & cum ea Maiestate præsedit, vt verum omni ex parte regem ageret. Respirabant omnes, qui in eum oculos planè conuerterant: & maximam quamq; spem de rege cōcipiebant, cum viri grauitatem intuerentur. Quin & multi, qui antè nutarant, confirmari occœpēre. Nec id quidem ausim inficiari, affuisse nonnullos, eosq; per-

paucos,qui potius explorandi gratia,quam officii,aduenere: inter multos quoq; diu simulatum & dissimulatum fuisse. Multi eo die equestris ordinis dignitate donati. Postea quam verum legitimumque regem Vngari statuere,cum vndiq; bella imminerent: de sortiendis prouinciis agi cœptum est. Quare die noctuque senatus habebatur. Legatus Apostolicus,qui celebrationi huic affuerat, & orator Ferdinandi regis, in Italiam subinde dimissi. Ioannes Vespriniensis episcopus, cum se hostibus Alemannis finitimum esse diceret, rebusq; suis admodum timeret: primus ex episcopis à rege missionem accepit. cæteri dies circiter octo apud eum Albæ remansere, donec grauioribus bene rebus prospiceretur. Aulica munera ita partiri placuit: Stephanus Bathor, magistratum Curiæ: Syrmiensis antistes, præturam regiam, & loco regiæ Maiestatis, dicendi iuris potestatem: Petrus Gerebus, regalis aulæ præfecturam: Palatini filius, stabuli curã: Losontius, vexilliferatum: Zagabriensis deinde pontifex cum se sponte Vrbanus antiquo munere abdicasset, quæsturam assequutus est. Prouincias, imminentibus vndique bellis, hoc modo sortiti: Rex cum Ioanne Coruino, Laurentioque duce, aduersus Maximilianum & Alemannos imperator designatur. Stephano vlterior Vngaria aduersus Polonos parum ab Alberto pace seruata: Paulo in Turcos expeditio obtigit, qui Dalmatiam quotidie incursabant. Thomas Iauriensis episcopus cum prudentia & arte polleret, nullisque laboribus & vigiliis defatigari posset, (quare Matthiæ regi tantopere paulo antè placuerat) supremus à Vladislao secretarius declaratus est. Ioannes Varadiensis episcopus, qui vnà cum Vrbano apud Matthiam semper obtinuerat principatum: coronato è sententia sua rege, cum se patriæ & humanæ gloriæ satisfecisse putasset, præter omnium opinionem, omissa mortalium rerum cura, ad diui Francisci collegia, inuito rege, confugit: facinus de se præclarissimum edidit, per omnia tẽpora commemorandum. Quandoquidem de actiua contemplatiuaque vita iuxtà triumphare studuit, se omnibus honoribus perfunctum esse senserat, quibus noster animus humanarum rerum cupiditate solet irretiri. Quascunque legationes maximas obierat, tam honorifice gessit, vti cæteros sui temporis oratores, apparatu, prudentia, liberalitate, ac eloquentia superaret. Honestissima semper, & perquam culta familiarium multitudine delectatus est: tantum sibi ex diui Matthię beneficentia diuitiarum, oppidorumque compararat, vt ad centum aureorum milia, præter villas & oppida, possideret. Vnus tantum è sorore nepos supererat, & tantæ quidem indolis, vt nec auunculo, nec pari dominatu videretur indignus. In salutarem igitur incidit resipiscentiam. En stultam mortalium sapientiam, en irritos hominum labores: en perquam vanum, subtilissimumq; finem. Quid ex his tandem sperare licebat, præter maximum Pontificatum? altius enim euehi non poteram. Quid demum consequuti sumus præter cathenatos labores, perpetuamque procellam, & æternam spiritus afflictionem? Valeant hæc omnia, quæ me mei ipsius immemorem effecere: quæ me terrestribus infodere miseriis, quæ me ad diuini numinis vultum nunquam suspicere permisere: humanis ipse rebus vltro renuncio, me ab omni misera vindico conditione: & diuini numinis dexteritate, iter illud inibo, quo me (ni fallor) ab omni mortalitate iam asseram. Cuncta recensui voluptatum agmina, ambitionis omnia munera prægustaui, formidolosa diuitiarum fomenta possedi, clientium salutationes, anteambulonum turbas, familiarium multitudinem nõ ignoraui: neque popularis aura, nec gratia principum, nec plausus populorum, nec congratulationes amicorum, nec cultus assiduus domi forisque seruatus, mihi defuit. Quid tandem solidæ vtilitatis ex his legere licuit? nempe nihil, præter mentis detrimentum, defectum, interitumve animi, & assiduam spiritus afflictionem. Cedamus igitur terrestri patria, & momentaneis his rebus vltrò renunciemus, ne, dum mortalium amore rapimur, mortem quoq; perpetuã nobis comparemus. Sat lusum & insanitum est, sat in ridiculoso errore versatum, sat corpori denique sit indultum: nunc animę, nunc immortalitatis habenda ratio, ne animantiũ more viuere videamur. Postquam in hoc assiduo bello mortalium nemo ferè tutò viuere

Distributio magistratuũ.

Ioannes Varadiensis episcopus, monachatum amplexus.

viuere poteſt, niſi ad munitiſſimas arces effugiat, editiora loca petamus: & ex humili genere nati, vitam quæramus illuſtriorem: nec ab re quidem nobis facturi erit. Si Chriſtum optimum maximum Seruatorem noſtrum imitati, quãto huic vano ſæculo clariores viximus, tanto deliteſcemus obſcurius, vti cumulatas vanæ hîc noſtræ gloriæ pœnas exoluamus: & diſcat exemplo quiſque noſtro, non in rebus momentaneis & fluxis, ſed ſtabilibus, & æternis ſpem ſolidam eſſe collocandam. Ex humilibus exorti parentibus, in priſtinam humilitatem, quod reliquum eſt vitæ, redigamus: ne, cum hæc ætate plus ſapere debeamus, in obſtinata vitæ miſeria & cæcitate perſiſtendo grauius deſipere videamur. Proinde nos à quotidianis naufragiis, & fortunæ poteſtate, tandem aſſeramus, Seruatoris noſtri humilitatem imitemur, & crucem ſubeamus: vt, dum fragilem hanc vitam contempſerimus, perpetuam nobis comparemus. Si quot labores in ſeruitio mortalium principum tolerauimus, tot in diuino officio pertuliſſemus, iã verè beati poſſemus exiſtimari. Quare vanitati omnino cedamus, & ſalubre Dei quæramus obſequium. Hac mente percitus, haud aliter, atque ſi cœleſti numine foret admonitus, inprimis omnibus ſe ſacris exuit præfecturis, ſe pontificatu Varadienſi ſponte abdicauit, ad meliorem vitam emigraturus, ne amicorũ quidem & familiarium orationem omiſit, vt ingenitam vſquequaque charitatem retineret. Cùm regem nactus eſſet indulgentiſſimum, & ob ſuperiora merita ſibi deditiſſimum, Valentino Pannonio, cui Lupo cognomen erat, epiſcopatum renunciauit: & vt continuo potiretur, cum autoritate regia facilè impetrauit. Præpoſituram Budenſem in ſuburbano ſitam Oſualdo epiſcopo Zagabrienſi, amicoq; vetuſtiſſimo Nicolao propontifici olim ſuo, primariam in Varadino præpoſituram. Alia aliis pro dignitate diſtribuit. Albæ ab amicis dudum digreſſurus, cuncta, quæ apud ipſum erant, his prodegit. Quin & gemmatos annulos, quotquot geſtabat, præter Pontificium, in eos partitus eſt, obſignatorio Dominicum Albenſem antiſtitem vltrò donauit. Ioannes igitur, difficulter à Vladisiao rege aulicæ militiæ vacatione donatus, Olmucium in Morauiam ſe recepit, vti prius quàm diui Franciſci ſacris initiaretur, ritè cuncta diſponeret. Familiares partim inter ſeruitia regis, partim inter Valentini ſui ſucceſſoris familiam inſinuauit: quem diutina experientia ita dilexit, vti filii loco ſemper haberet. Antequam religionis illius ſumeret habitum, illic annum exegit. Interea, ædem Olmucii mira celeritate exædificatam, & Pantheon appellatam, cunctis numinibus ex voto dicauit, magnificeque donauit: ſacras veſtes, auro gemmiſq; onuſtas, & multa vaſorum genera non Varadienſi ſolùm Budenſiq; baſilicæ, verum & aliis mira liberalitate diſtribuit. Nepoti adhuc infanti, è ſorore villas & oppida cuncta, ſua virtute parta, legauit. Aureũm circiter quinquagies mille in ſacros vſus erogauit. Mox exacto anno, implorata publicè venia, tanquam ſi humanis excederet, complorante populo, & collachrymantibus amicis, accitis è Sileſia diui Franciſci ſacerdotibus, ſacroſanctum ſumpſit habitum: & ab illis exceptus, conſcenſo curru, Vratiſlauiam euectus eſt, ibiq; in ſacro Franciſci collegio die noctuque in diuino cultu verſatur. Tantum Vngaris Boemiſq; ſui deſiderium hac inſigni emigratione reliquit: vt pientiſſimo quiſque parente, ac patrono officioſiſſimo, ſe orbatum reputaret.

QVARTAE DECADIS FINIS.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTAE

LIBER PRIMVS.

Ix dum Vladislaus rex Albæ coronatus, Budam secum vniuerso pontificum, procerumque comitatu receperat: cùm varii ex omni regni parte tumultus, & graues bellorum metus emergunt. Nam & Iacobus Sekellius, defectione ad Maximilianum inita, ad lacum Balatonem oppidulum occupasse, ac in Vespriniensi agro res nouas moliri nunciabatur: & crebræ quotidie Turcarum incursiones in prouinciam, ac populationes afferebantur: quin etiam Polonorum Germanorumque exercitus regni finibus imminentes, maiorem indies metum iniiciebant: cum Albertus regis frater pace ea, cuius sibi conditiones nõ essent seruatæ, haud standum existimaret: & Maximilianus à suis impulsus, Vladislaum ad illud regnum ritè euocatum, iniquissimo animo ferret: cuius ipse incredibili cupiditate flagrasset. Accedebat præterea non leuissimi momenti res, quod Beatrix, quæ Matthiæ regis fuerat vxor, Vladislai matrimonium propè impatienti animo appetebat, vt in pristina dignitate maneret: quæ, si mulier despiceretur, haud cuiquam dubium erat, quin, quorum se partibus adiunxisset, eisdem regnum etiam opibus & copiis suis conciliatura esset. Quinetiam, Ioannis Coruini adolescentia timorem non mediocrem faciebat, quem Maximilianus per Iacobum Sekellium quotidie præmiis & pollicitationibus ad defectionem solicitabat. Cuius rei legati quoque assiduè missi suspicionem augebant. Igitur rex his tantis subitò difficultatibus obiectis, omnibus maturè, quoad possit, sibi occurrendum ratus, Sigismũdum Quinqueeclesiarum antistitem, qui secum Budam accesserat, quod eum multum apud Coruinum valere auctoritate intelligebat, Tattam ad retinendum in officio adolescentem euestigio mittit: reginæ verò nuptias indies acrius flagitanti, easque nisi assequatur, exitium propè regno Hungariæ minitãti, quod tandem responsum det, etiam atque etiam consultandum cum patribus putat. Cùm autem de ea re consilium agitaretur, nemo reperiebatur præter paucos, quos pecuniis & præfecturis ipsa sibi deuinxerat, cui coniugium eiusmodi probaretur. Regem mulieris inprimis ætas, ac nota sterilitas deterrebat: patres, quod timendum putabant, ne peregrinis gentibus regnum communicatum breui ad nominis interitum perueniret: Boemi, præter cætera, decretum etiam publicum proferebant, quo cautum erat, ne cui Boemiæ regi viduam ducere liceret. Quia verò si postulantis reginæ conditio apertè respueretur, nemini dubitandum videbatur, quin statim bellum illa esset maximum tum suis, tum aliorum opibus conflatura, haudquaquam sponsalium spe deiiciẽdam eam existimabant, quoad regnum esset abs tot imminentium bellorum feruoribus exolutum. Rex autem instante vehementius indies muliere, atque procerum, quos poterat, animos muneribus & pecuniis corrumpente: veritus, ne si consiliũ patrum sequutus, falsis reginam promissis tenuisset, parum sincera fide rexisse tandem videretur: IIII. Nonas Octobris, patribus, procerumque principibus secreto accitis, ita omnes est alloquutus: Cum me regem declaratum Vngarorum nonnulli hortati essent, vt Beatricem Aragoniam mihi desponderem vxorem: eorum haudquaquam, vt verè dicam, ab initio consilium improbaui, sic enim

enim fore videbam, vt ducētis aureorum millibus ab ea nomine dotis acceptis, & trecentis millibus, quæ ex dote, & fortis ei iure debentur, quemadmodū ipsa pollicebatur, regno remissis, non Boemico solū exercitui, cui Matthias rex multa stipendia debebat, satisfacere, sed Polonis etiam, & Germanis, qui regnū prope ex composito inuaserunt, facilius possem occurrere. Pòst autem, cùm eadem, nullis talibus promissis expletis, meum tamen adhuc matrimonium affectaret, meque si suam conditionem abnuerem, bello persequuturam, atque ad hostes nostros accessuram, eisque Zolium, Dyosgyurum, ac Strigonium tradituram se ostenderet: neque externos iam solum principes amicos, ac necessarios suos ad belli societatem alliceret: sed qui mihi studerent, meque ab eo matrimonio deterrerent, hostium propè omnes numero duceret: fateor me cū tanta rei indignitate, tum multo magis, perspecta mulieris sterilitate, commotum, à pristina omnino sentētia destitisse: & si quam spem nuptiarum obieci, me id ipsum communis salutis causa, vel autoribus vobis egisse: cum dimissis omnibus Boemicis copiis, nullo alio modo infesta reginæ arma mihi ac regno meo imminentia propulsare commodius possem. Nunc verò cùm vos in eadem perstare sententia videam, vt quo facilius mulieris potentissimæ insidiæ declinentur, eius sponsalia simulentur, atque ars arte quodammodo deludatur, faciam, quod vobis placere sentio: si illud autem apud vos testatum relinquo, me nō tam iudicio meo, quàm auctoritate vestra ad hanc consilii rationem accedere: id quod vobis prædictum volo, ne quis me fortassis contra dignitatem regiam, vt perfidiosum aliquando insimulare: aut huius me cōsilii, si quid propterea durius accidisset, autorem reprehendere iustè possit. Cùm omnes assensi essent, haud ita mùlto pòst instante muliere, sponsalia in hæc verba paucis adhibitis testibus paciscitur, vt diceret: spondere se reginam ex antistitum procerumque voluntate ducturam. Post autem, cum ad tutandum regnum propediem egressurus crebris ab ea quotidie nunciis vocaretur, instantium bellorum molem causatus, ægrè tandem ad eam ita accessit, vt nullum tamen ei sponsi signum ediderit: non risum, non iocum, non oscula, non blanditias vllas attulerit: sed quasi alienus cum aliena præsentibus semper arbitris loquutus, ab eadem aliquando blandiente, tristi ipse, seueroque vultu discesserit. Sigismundus, cum confirmato Coruino reuersus, optimates de nouis se absente vectigalibus decreuisse, eosque mirificè inter se dissidere animis comperisset, impendentem calamitatem perspiciens, domum regressus, prorsus se a publicis negotiis omnibus auocauit. Nondum mensis Octob. erat exactus, cum nouæ defectiones, direptiones, & incendia ex omnibus regni partibus audiuntur: Sempronium Austriæ finitimum, interpositis conditionibus nonnullis, Cæsari deditionem fecisse: Sabariam a Germanis diligentiùs obsessam, propediem in manus hostium esse venturam: Iaurensibus obsidionis periculum imminere, quos, præter arcem, nec murus, nec fossa vlla protegeret. Albertum cum exercitu Polonorum contra fœdera Cassouiam obsidere: quadringentos Beatricis equites expeditos, Blasii Magiiar, qui aperte ad Albertum defecerat, arte partim cæsos, partim captos fuisse. Adhæc Turcas Modrusiam vsque quotidie per Croatiam excursare, & magna populis detrimenta inferre. Nec multo pòst, Sabaria capta, & arx Neapolitana subsidio destituta, cum vrbs antea rebellasset, Maximiliano se tradidisse nunciatur. Interea Albertus Maximiliano adiunctus, obsidione Cassouiæ non contentus, quod oppidu munitissimum facile rei frumentariæ difficultate sperabat se in potestatem posse redigere: cum vlteriorem Vngariam, fluctuante vbique regno, adoriri statuisset, prouinciam longè lateque depopulatur: & ad Varadinum, & Agriam vsque excurrens, vrbem nullis mœnibus, aut fossis vallatam, magna ex parte succendit: inde ab arce repulsus, agros vastat, pecora abigit, vicos incendit, agrestesq; imperium detrectantes, captiuos abducit. Castrum autem ferreum à septingentis militibus Sueuis, imperante Cæsare, parum prospero conatu est obiectum. Nam præsidium, repentina eruptione facta, qui obsistere conati sunt, alios concidit, alios vulnerib. affecit, reliqui sese fugæ mādarunt. Principio inde Nouem-

Mmmm

bris mensis Ioannes Vitesius Vesprinii antistes, regem, senatumq́;, misso properè nuncio, certum facit, sese assiduè à Maximiliano ad defectionem solicitari: idque ni faciat, bello atque ipsius vrbis excidio perterreri, orare eos, vt celeriter tumultuarium ad se mittant exercitum, cuius auxilio datam semel regi fidem vsq; ad extremum tueri possit. Responsum à rege patribusq; datur, vt ipse oppidũ pro tempore omnium necessariarum rerum apparatu communiat, ne prima occupari impressione hostium possit, subsidium sese idoneum in tempore summissuros. Præterea iubetur bono animo esse, præsentiumq; temporum rationem habere, quibus tam multis vndique ingruentib. bellis, & ærarium exhaustum, & principum distractos in diuersas partes animos animaduertere possit. Rex inde suadentibus patribus, & re ipsa cogente, prorogatis Beatricis nuptiis (quod sibi tum non de sponsalibus celebrandis, sed de propria salute defendenda cogitandum esse, mulieri responderet) paucis pòst diebus cum Vrbano Agriensi, Thoma Secretario Iauriensi, & Stęphano Bathoreo, & proceribus, regulisque nonnullis, se Posonium confert, vt inde inauctorato nigrorum veteranorum exercitu, in Austrię fines incurrat, dumque ipse ei rei cum cæteris optimatib. studet: Vrbanum, (cui, ex paternis amicis vni, ob exploratam fidem, optimaque consilia, Coruinus se, vt alteri parenti dicarat: ac Tattam, Comaromiumque commiserat) Comaromium, ad nutantem adolescentis animum confirmandum, dimittit. Vespriniensis antistes, vti auxilium differri, & ærarii angustias iactari audiuit, de sua magis, quàm de publica salute sollicitus, varia secum agitare animo consilia cœpit. Accedebant ad incitandum hominis animum insignes etiam quædam iniuriæ: quòd & rarò in cõsilium à patribus adhibebatur, & à vicino quodam regulo parum humaniter tractabatur. Eò magis Cęsar indies instare, ac nunc literis, modò nunciis hominem, vt fortunis suis consulat, admonere: Vladislaum non Romanum modò imperium, sed suosmetipsius propè omnes habere infestos, magnum iam optimatum numerum ad suas partes transisse, neque eum primum defectionis initurum consilium, dicere. Pollicetur inde, pontificatum Viennensem, aliaque multa munera se daturum, si defecerit: sin minus, extremũ contrà comminatur exitium. Hæc cùm ei mandata Iacobus Sekellius attulisset, ac diploma incolumitatis, Cæsaris fide interposita, reddidissent, persuadet vt secum in castra concedat. Quo vbi venit, liberalissimè à cunctis est exceptus, pactusque, vt in quacunque fortuna periculum sibi à duobus pontificatibus præstaretur, Maximiliano Vesprinium tradit. Maximilianus præsidio in oppido imposito, castrisq; in agris locatis, Ladislaum Canisaium in Simigiensem agrum, cum expeditis equitibus, paucisque peditibus mittit: vt pagos, oppidaque eius omnia ad deditionem impelleret, sub imperiumque redigeret. quò cùm venisset, resistentes, ac mandata facere recusantes spoliauit: obedientes, nullo detrimẽto affectos, commeatum tantùm deferre in castra iussit. Hinc cùm se ad Maximilianum contulisset, fratrem tamen Vladislao reliquerat, eo consilio, vti, cùm Austriæ essent finitimi, in vtram se partem victoria inclinasset, in tuto res suas haberent, atque alter alterius fortuna se tueretur. Vesprinii defectione, & Germanorum aduentu audito, non minimum regis, patrumq; animi perculsi sunt. Mouebat autem eos inprimis, regalis Albæ propinquitas: quæ si in manus hostium peruenisset, nihil aliud ad expugnandum regnum, quam Buda, oppidum haudquaquam munitum, superesset. Itaque nullam sibi muniendæ Albæ moram interponendam rati, eius rei causa Stephanum Bathoreum, & Paulum Kinisium cum exercitu mittunt. Quò cùm illi accessissent, ægrè à ciuibus intra oppidum sunt admissi: qui magnitudine pecuniarum deterriti, quas in munitione omnis generis comparandis impendi intelligebant oportere (quippe ob diurnam pacem omnium ibi rerum, quæ ad bellum vsui erant, summa esset difficultas) munitionem eam attingendam esse negabant: cùm dicerent, modò vrbem loci natura satis munitam esse, quam ne Scytharum quidem exercitus, cum totã Vngariam peruasissent, expugnare potuissent: modò populi frequentia abunde defensam, in quam se ex agris, oppidisque vicinis, plerique omnes rebus his timentes contulissent.

Quo

Quo factum est, vt quingentorum quinquaginta quinque militum præsidium ægrè receperint. Maximilianus interea contractis vndique copiis, Albam versus exercitum ducit, quod modico eam præsidio teneri audierat, confestim ne hostibus sibi consulendi tempus concedat, oppidum ipsum adoriri constituit. Quibus de rebus rex certior factus, veteranorum exercitum, quem militiæ sacramento deuinxerat, extemplo Danubium transire iubet, vt hostibus ad Albam occurreret, qui ad octo milia esse ferebantur: ipse coacto Vngarorum exercitu, mox subsequi instituit, vt vnico, si fieri posset, de regno prælio dimicaret. Exercitus cum in Morauia post Matthiæ regis excessum statiua habuisset, ac in flumine traiiciendo multum temporis consumpsisset, ad tempus adesse non potuit. Nam Maximilianus, cùm magnis eò peruenire itineribus maturasset, iam lacunam traiecerat: & in planicie quæ est in cōspectu vrbis, castra posuerat, Stephanus & Paulus mœnibus vrbis diffisi, vt se ad meliora Reipub. tempora reseruarent, ea aggressi, primò Tattam, inde Budam se recipiunt. Maximilianus præmissis exploratoribus, qui sibi certa de vrbis munitionibus referant, suburbium incensum esse cognoscit: ne ab ea parte vrbs expugnari posset, (hæc enim intra duas amplissimas paludes collocata, duos tātum aditus habet: vnum qui ad Budam, alterum qui ad Balatonem lacum spectat: cæterùm aquæ limique impedimento adiri haudquaquam potest,) præterea in muris, nec saxa, nec pluteos, nec insidiosa vlla loco tormentorum loca, neque omnino vllum vrbis propugnatorem conspici: oppidanos ipsos cum rei militaris ignaros, tum mirum in modum desidiæ deditos, exiguo vrbem præsidio commisisse. Quibus de rebus ad oppidum subitò adoriendum accensus, Sueuis peditibus expugnandam sibi vrbem prædæ pactione suscipientibus, summam eius rei potestatem permittit. Sueui, hastatis & grauis armaturæ præmissis militibus, & machinariis post se subsequi iussis, cum in suburbium peruenissent, cum parua præsidii manu temerè ex oppido obuiam egressi, prælium commiserunt: quos ex equis infesta hasta se acrius inferentes, cùm præsidium fraxinea lancea (pedes circiter viginti longa) cominus manum conserere aliquandiu prohibuisset, & præcedentem phalangem protexisset: tandem machinariis omnia fumo & strepitu inuoluentibus consternatum, in vrbem se recipere est compulsum, Sueuis adeo cupidè insequentibus, vt nonnulli cum iis misti, intra portam vrbis irruperint. Cuius prælii euentu in spem potiundæ vrbis omnes erecti, validissimo dimisso propugnaculo, quod ante vrbis aditum fuerat excitatum, ad mœnia, quanquam lata fossa, & aqua vsque ad pectora alta, munita, repentè conuolant: & cùm sagittarii, machinariique pro fossa stantes, consistere in muris defendendi causa permitterent: hastati fossa limoso vado traiecta, lanceas pro scalis mœnibus admouent, iisque innixi, celeriter in muros ascendunt. Oppidanos & spectata suorum turpi in vrbem fuga, iam antea auaritiæ ignauiæq; suæ cœperat pœnitere: & pòst, conspecto repente in muro hoste, desperata salute, certaminis ac defensionis omne consilium abiecerunt, trecenti tantùm ex iis equites, qui in præsidio vrbis erant, forum versus se, cum paucis ciuibus eo animo conferunt: vt si facultas pugnæ detur, ne tantam hosti victoriam concedant. Porta ab iis, qui proxima mœnia occuparant, refracta, cataphracti statim intromissi in via lata, quæ fert in forum, acerrimum cum oppidanis & præsidio prælium inierunt: adeoque obstinatis animis pugnarunt, vt ex præsidio omnes, sine maximo mulierum, puerorumque plorantium strepitu, qualis edi in captis vrbibus solet, ceciderint. Inde in forum venientes, in quæcunq; incidunt, ferro sæuiunt, in foro autem sacerdotes quosdam pro templo diuæ Genitricis acriter dimicantes, crudelissimè trucidāt. Inde ad diripiendam conuersi vrbem, vt stipendiorum superiorum detrimenta sarcirent: ciuib. omnib. vnà cum vxoribus & liberis captiuis factis, non solùm in bona fortunasq; eorum inuadunt: sed ne matronarum quidem ac virginū pudicitiæ parcunt. Fuerunt etiam, qui in diuæ Genitricis ædem, & in sanctorum sacella regum irruperunt: quorum quidem cùm tres (vt aiunt) supra diui Matthiæ sepulchrum obtrūcassent, lanceis tabidum etiam cadauer eius reuellere sunt co-

Alba regia situs & expugnatio.

nati. Alii sacrarii postes perfringendos aggressi, quod gemmatis reliquiis diuorum sacrisque vestibus refertissimum esse audierant, Cæsaris edicto renunciato, quò grauius in eos se animaduersurum edixerat, qui aut mulieribus vim fecissent, aut sacris ædibus manus attulissent, aut inermem aliquem ferro læsissent, conatu destiterunt: seque inde ad Dominicum vrbis antistitem oppugnandum contulerunt: qui nonnullis ciuibus secum sumptis, in altissimam basilicæ suæ turrim, aduentante hoste confugerat, eoque vniuersam templi supellectilem, quæ preciosissima erat, comportarat. His rebus gestis Maximilianus postridie vrbem ouans ingreditur, innumera principum, nobiliumque Germanorum turba stipatus: ex Vngarorum Iacobo Sekelio, Nicolao Zecchio, Ladislao Kanisio, aliisque nõnullis: qui Vladislaum regem reliquerant. Inter continentes militum plausus, & faustas suorum acclamationes ductus ea via est, in qua cum præsidio & cum ciuibus dimicatum atrocissimè demonstrauimus. Quod eo fuit consilio administratum, vt cadaueribus omnium adhuc, vbi quisque eorum ceciderat, iacentibus: prætereunti se quisque Cæsari commodè posset ostentare: cum alii trecentos, alii plures sua se manu interfecisse iactarent. Quam stragẽ iniquissimis oculis Cæsar dicitur aspexisse: siue quod putaret imperatorem Augustalia propediem ornamenta sumpturum, non crudelitate, sed mansuetudine imperii rudimenta ponere oportere: siue quod vererentur, ne labantes adhuc Hungarorum animos, prorsus à se huius immanitate victoriæ auertissent: quorum ea esse ingenia sciret, vt lenitate facilius, quam inclementia flecterentur. Quærentique ei, cur adeo crudeliter in Chistianos & cognatos homines se gessissent? responsum datum est: cæsorum se pertinacia fuisse adactos, qui constanter vsque ad extremum arma retinuissent. Inde omnibus cadaueribus sepulturæ mandari iussis, in forum profectus, inque basilicam ingrediens: valde perturbatus est animo, cum sibi equus repentè corruit: quo facto, eorum expiatum scelus vulgo putarunt, qui sacrilegas deorum fanis manus intulerant. Interea Dominicus Antistes impetrata sibi, suisque, & supellectili sacræ incolumitate, turri egreditur: atque haud ita multo post cum ditissimus esse prædicaretur, & qui regales diui Matthiæ thesauros perpetuo custodisset: fortunis omnibus euertitur, atque basilicæ suæ etiam renunciare compellitur. Milites vero prædæ intenti, occultum locum nullum, quem non excusserint, reliquum fecerunt: vsque adeo, vt cum ædium etiam fundamenta passim effoderent, in vinaria cella, quadam sub fornice nummorum aureorum sex & triginta millia nonnulli repererint. Cum autem locupletatis nobilissima præda militibus tribuni militum, [illegible]tum inuidia flagrantium, obsequi voluntati, & seruire commodis cuperent; edixerunt, vti vniuersa in forum præda comportaretur, quo æqualis eius inter omnes partitio iniretur. Rebus igitur omnibus, quæ occultari non potuerunt, in publicum delatis, distributio non pro meritis virtutis, sed pro gradibus honoris est instituta: quod ipsum Sueui inprimis, qui vrbis expugnationem huius pactionem prædæ sibi depoposcerant, adeo ægre tulerunt, vt se posthac neque dicto audientes futuros esse professi sint. Post diem octauum Cæsar, vt pristinum ciuitatis statum, quoquomodo posset, reduceret, edictum proposuit, vt ciuium quisque suas domos repeteret: & vrbem, reuocatis ciuibus, artibus, institutisque frequentaret: daturum se operam, vt in posterum suam in se neque clementiam, neque æquitatem desiderarent, id quod pauperrimus pro se quisque studiose fecit. Nam qui rem haberent, pecuniæ qua mulctabatur, magnitudine se in libertatem vindicare nemo potuit.
1440. Hunc in modum Alba XIIII. Cal. Octob. est capta, Salutis anno MCCCCXL. sexagesimo ferè die, postquã in ea donatus corona, incredibili cum omni gratulatione rex fuerat. Quare adeò permoti Vngari sunt, vt huius vnius vrbis iactura omnem suam ex præclaris antè partis victoriis belli gloriam ad nihilum recidisse, existimarent. Quamuis id non tam hostium virtuti, quàm prauis factionum suarum studiis, omnes tribuerent: quòd Germani sine Hungarorum ductu, nunquam regni fines intrare ausuri fuissent: neque præterea deessent,

sent, qui propterea neglectam esse Albam interpretarentur, vt Vladislao sarciendorum damnorum, quæ tam multis ereptis oppidis Maximiliano illata erant, & reddendæ ei Austriæ necessitas augeretur. Capta Alba, statim Cæsar ad Budam oppugnandam animum, cogitationemque omnem intendit: quam si subitò aggressus esset, nullo tum præsidio & munitione firmatam, & vicinæ inprimis vrbis calamitate perterritam, haud cuiquam dubitandum videbatur, quin in potestatem & imperium nullo negotio redacturus fuisset. Verùm, quo minus id faceret, moram militum seditio attulit: qui ipsum exercitum eò adducentem, sequi noluerunt. Itaque dum Albæ seditione sedanda, & rebus componendis tempus terit: Bathoreus & Kinisius ad eam muniendam à rege missi, vniuersa ex finitimis pagis in vrbem rustica turba compulsa, & vino, frumento, armentis, cæterisque eius generis omnibus comportatis, & mœnibus per ciues dies noctesque egregiè laborantes reparatis, & vallo fossaque firmati in eum locum rem adduxerant: vt se Cæsaris victoris impetum per se sustinere posse non diffiderent, nedum si se rex adiunxisset, qui indies cum ornatissimo exercitu Boemorum à Pisonio affore dicebatur. Hoc tanto militum incommodo obiecto, & præterea difficultate pecuniarum incredibili, cum se circumuentum Cæsar animaduerteret: ad Sigismundum Quinqueeclesiensem episcopum quem hominem esse ditissimum ea tempestate nouerat, literas mittit, rogatque: vt suis se partibus adiungere, ac duo & triginta millia nummûm aureûm sibi commodare velit: quibus seditioso reconciliato milite, clarissimam persequi victoriam queat. Pro tanto beneficio Saltzburgensem episcopatum & multas ciuitates pollicetur: & vt promissis fides sit, Germanorum principum obsignatas ea de re syngraphas mittit. Sigismundus vir summa prudentia, atque ingenii dexteritate admirabili præditus, officii ac dignitatis suæ non immemor breui respondet: datam semel Vladislao fidem fallere, nefas esse existimare: neque id à bono viro aliquo committendum esse censere. Pecuniam, quam det, copiam nullam sibi suppetere, & si qua adsit, eam in tanta rerum omnium perturbatione pro sua & suorum salute tuenda, si quid durius contigisset, conseruandam iudicare: se, quando inter duos clarissimos reges tanta exarserit de potestate contentio, daturum operam, vt in priuato sit, ac neutrius fortunam suis aut studiis, aut copiis subleuet. Hoc vbi Maximilianus accepit, quanquam ea re præcipuè augebatur, quòd cupidissimos prædæ milites ægrè continere à populationibus posset: & præterea relicto Albæ præsidio, ex iis locis castra mouisset: antistitis tamen prudens responsum, hominisque propè priscam integritatem laudauit: haud paruam se rem assequutum arbitratus, si præsulem potentissimum à Vladislai partibus auertisset, qui si opes ad eum suas contulisset, satis apparebat maximum secum ad victoriam momentum esse allaturum. Pòst autem cum Vladislaum iam Danubium exercitum traduxisse, ac Budam adventare, eamque vrbem omni bellico apparatu instructam per se satis vel grauissimi belli sustinere vim posse accepit, magna spe eiectus, se in Vesprinienfem agrum recepit: ibique Pauli castellum, quod opulentissimum esse fama erat, cohorte vna immissa, paucis diebus ad deditionem compulit. Inde motis Viennam versus castris, Sueuorum militum, qui imperata facere recusarant, sibi castigandam contumaciam ratus, ex præfectis alios in itinere suspendit, aliis pòst Viennæ caput detruncauit, ex militibus verò, nonnullis turpissimo mortis genere, vt cæteris documento essent, affectis, quibusdam cum ignominia dimissis, reliqui exercitus partem in Illyricum, vltra Drauum: partem in Simigiensem, & Vespriniensem, Albanumque agrum in hyberna dimisit. Vladislaus salute Beatrici dicta, quòd per Strigoniensem agrum iter habebat: Budam peruenit: auditoque Maximiliani discessu, quamuis de recipienda per hyemem Alba cogitaret, Alberto tamen fratri Cassouiam obsidenti, finitimorumque populorum agros deuastanti: prius sibi occurrendum existimauit. Valentius antistes Varadiensis, qui pontificio antè munere à rege ornatus, vt grati hominis officium præstaret, Budam se cum instructo equitatu contulerat: ac

Sigismūdus Episc.

suis copiis ad eam muniendam suppeditatis, egregiè perterritos ciuium animos confirmauerat: aduenienti regi obuiam progressus, cùm ingentem vim pecuniæ commodauit: tum verò eius lateri semper affixus, nullum officii genus, quo aut virtutem, aut fidem suam declararet, reliquit. Cum Rempublicam in summum discrimen adductam, tam multis vndique hostibus ad vniuersum propè Hungarorum nomen delendum vnà coortis, & in medio iam propè regno versantibus, videret, delectum maxima cura habendum censet. Rex proceres pro virili singulos cum suis copiis conuenire ad certam diem iubet, ipse cum exercitu iam sequiente hyeme, Cassouiam versus, profectus, ad Agriam substitit, vt inde Cassouiensium animos confirmaret, quò & alii omnes ad diem dictam diligentissimè conuenerunt: quos vel præsentis periculi magnitudo, vel amissæ modò per ignauiam Albæ infamia commouebat. Postremus omnium Coruinus accessit, Comaronii aliquantulum commoratus, dum legatos à Maximiliano ad se tentandum (sed frustra, Vrbano contrà nitente & de officio suo eum quotidie admonente) missos audit. Vix Kinisius in inferiorem Hungariam, quam cum imperio obtinebat vt regni fines castra Turcarum impetum tueretur, venerat: cùm variorum incommodorum nuncii afferuntur, duo Albæ Græcæ propugnacula à Turcis esse capta: parum abfuisse, quin vrbs in potestatem peruenerit. Bani Illyrici animum titubare: Zagrabiam sese Germanorum fidei permisisse: duo Osualdi episcopi castella per vim occupata. Priorem Auraniæ Cruciferorum, & Khishoruatum cum plerisque aliis, ad Maximilianum defectione facta, prouinciam populari, & varia oppida bello tentare. In tantis malis illud bonum proponebatur, quòd multos ob propriam vtilitatem coactos, fidem haudquaquam præstituros constabat: quam opinionem ipsius quoque rei euentus comprobauit. Siquidem Banus & Comes Carolus, acceptis à Maximiliano pecuniis, tamen cum Berardino Frangepano fidem seruarunt. Regi Cassouiam contendenti, Stephanus Comes Scepusiensis cum firmissimo equitatu, & peditum quatuor millibus & quingentis præstò fuit. Quem vbi rex aduentare audiuit, quòd ducem esse fortissimum, & principem domi, forisque clarissimum, & inprimis regiæ Maiestatis defensorem acerrimum sciret: obuiã ei ad secundum lapidem prodiit, ac maximum procul eius exercitum conspicatus, fidemque simul & potentiam principis admiratus, clara voce: Salue, inquit, comes optime, quem verè hodie vnicum Hungariæ præsidium possumus appellare: quod in extremis periculis & Reipublicæ, & regi eam animi alacritatem officiumque præstiteris: quod si omnes, quos æquum erat, adhibuissent, haud profectò nunc in tantis angustiis versaremur. Hominem deinde gaudio propè confusum, & equo, vt regiam de more Maiestatem veneraretur, descendere conantem, retinuit & data dextera familiariter amplexatus, vt idem deinceps reliqui optimates & præfecti facerent prouocauit, cumque secum in castra reduxit. Inde propius vrbem promotis castris, quòd eam acrius indies premi audiebat, exercitumque ita auctum videbat (erat enim XVI. millium numerus) vt iusto iam cum hostibus certamine confligere posset, de committendo prælio cogitare instituit. Cui Albertus, vt terrorem incuteret, subito occurrens, castra ita vicina, vt facilè inter se conspici possent, opposuit. Hic tum legatis vltro citroque de concilianda pace mittendis multi dies, obstinatis vtrinque animis, frustra consumpti sunt: dum Poloni Albertum regem iure ad regnum euocatum contendentes, iusti belli impensas, & regni ciuitates aliquot poscunt: Hungari vero hæc omnia pernegantes, pro vastatis direptisque contra ius fasque agris suis, ingentem ab eis vicissim pecuniarum vim repetunt. Per eos dies adeo sæua hyemis tempestas, imbrium, niuis, frigoris, & ventorum continuatione oborta est, vt acriorem nullà vnquam illis locis fuisse constaret. neque enim equi solum, iumenta, & reliqua pecora, sed homines quoq; multi vi frigoris obriguerunt: cum vno die coloni ferè centum, qui lignatum, pabulatumque exierant, occubuerint, multi passim rigore extincti reperti sint, multi tepido iumentorum afflatu ægrè sibi salutem quæsierint. quinetiam sæpe accidit, vt præ

Hyems sæuiss.

niuium

niuium altitudine è castris curru equove nemo prodire potuerit. adde quòd secunda noctis vigilia adeò vehemens spirare ventus cœpit, vt tabernacula multa euulserit, ac diripuerit, & homines equosq; parum abfuerit, quin asportarit: ignẽ verò, quem non frequentia niuis extinxerat, per acra repentè abstulerit. Bathoreus quidem direpto tabernaculo ægrè a suis est conseruatus. A nam regem multitudo sagata valli in modum circumsistens, vix à tanta tempestatis contumelia vindicauit. Neque vero in Hungaria solùm (quod quidam ad crudele fratrum inter se dissidium ominando trahebant) sed in tota etiam Europa, eadem est fœditas hyemis pergrassata. In his angustiis nihil tamen Hungarorum exercitus ardentius perpetuo cupere, quam vt, quoniam pacem habere honestam non poterat, bellum gereret gloriosum: seque, quia iusta arma, & pro regni salute tuenda sumpsisset, iniuriamq; potius defenderet, quàm inferret, sine dubio Deos propitios, & duri certaminis socios habiturum, pro explorato habere. Ita prælio hosti indicto, omnes in posterum diem se ad pugnam comparare à rege iubentur. Vbi illuxit, cùm exercitus ambo ad prælium instructi, in magna planicie aduersis frontibus constitissent: dux vterque suos ad virtutem retinendam hortatus est. *Vladislai ad suos oratio.* Vladislaus quidem cataphracto insidens equo, & aurata galea, & staturæ proceritate, corporisque pulchritudine longè ante alios conspicuus, Hungaros in hunc allocutus est modum. Nunquam nostræ familiæ miserum adeo, tristeque fatum esse credidissem, vt iisdem parentibus orti, ad acerbam armorum inter se contentionem descenderent: nisi meipsum ad hoc certamen, aduersæ fortunę vis adduxisset. Quanquam in summo dolore, quẽ ego ex hac calamitate capio, ea me res valde consolatur, quod ab eiusmodi me dimicatione semper refugisse, neque nunc ad faciendam, verùm ad propulsandam iniuriam arma cepisse, nemo vestrum ignorat. Quam meam volũtatem quotidianæ quoque ad fratrem legationes, à me de concordia & compositione missæ declarant: quibuscum, quantum potui, vt & vestræ voluntati, & maioris fratris ętati concederet, obtestatus: eundem à tanto furore, vt me regem à vobis ritè declaratum bello persequeretur, auocare conatus sum. quas ille ita respuit, vt quem defendere cum capitis sui periculo fraternæ charitatis admonere sensus debuit, is me in extremum etiam dignitatis, salutisque periculum adducere non dubitarit. Atque vtinam res ita tulisset, vt ego vnus hanc tantam subire dimicationem, vrbis, vestrisque rebus in tuto collocatis, possem: nulli profectò me certamini alacrius obtulissem. Sed me angit præter modum, & excruciat eximius quidam amor vestri, quos æque, ac fratres filiosq; vt diligam, & vestra erga me immortalia beneficia, & ipsum Regiæ dignitatis nomen hortantur: cùm tãtum regnum in tantam contentionem meæ tuendæ dignitatis causa adductum esse intelligo. dignitatis meæ dixi? imo vero finium vestrorum, quos ille villis incensis, pecoribus abactis, agris vastatis, agrestibusque vexatis, infestissimos reddidit. quæ quidem omnia vos ea virtute ab extrema prohibere iniuria debetis, qua maioris vestri vobis quondam homines acerrimi, atque omnium sine dubio fortissimi, pepererunt: pro explorato habentes, Deum in tam iusto certamine vobis, vt semper alias, affuturum, ac nobiscum tantarum auctores iniuriarum esse vlturum. Equidem quod ad me attinet, præclarè mecum actum iri existimaturus sum, si in hac ipse acie pro vestra, proque regni huius amplitudine defendenda cecidero. Nunc vestrum est, ne mihi vel amoris, vel virtutis magnitudine concessisse videamini, operã dare: quod ni feceritis, pro certo habetote, Hungarici regni nomen extinctum, in Polonorum Germanorumque ditionem subito concessurũ. quod per Deũ hominumque fidem ne accidat, vos, quæso, auitæ memores gloriæ prohibete. Dum hæc apud Hungaros Vladislaus loquitur, non minore cum animi impetu apud Polonos Albertus agebat: eos obtestans, ne se ducem suum possessione regni amplissimi spoliari, & primo comitiorum die regem ab Hungaris declaratum, à fratre per iniuriam paterentur excludi: venisse diem illam, qua, si pristinam virtutem adhibere vellent, simul & sua iura tueri, & ipsorum seruire vtilitatibus possent. neq; enim finem vllũ apparere cupiditatis eius,

qui Boemiæ, Morauiæ, Silesiæque regno non contentus, adhuc vlteriorem & citeriorem Hungariam inhiaret, vt imperium ab Oceano vsque ad Adriaticum mare perduceret: qui ita proprio principatui studeret, vt nihil de amantissimi fratris rationibus cogitaret: quas quidem se illorum præsertim virtute fideque fretum, aut victorem illo die defensurum, aut ibi cum iis victum, honestissimam mortem oppetiturum. His verbis militum animis vtrinque accensis, cum acies ad prælium instructæ, signo pugnæ dato, magno impetu procurrissent, ac promotis ordinibus, æneæ vtrinque machinæ intonare cœpissent, multæ res inciderunt, quæ Alberti aliquantum præferocem animum retardarint. Nam & Cassouienses, vbi cum castris egressum in acie stare è mœnibus prospexerunt, oppido sese propere eiicientes, præsidio interfecto, duodecim à Polonis extructas aduersus se turres deturbarant: æneorumque tormentorum, cùm subsidio recurrere ipsi in acie impediti non possent, potiti erant: & Tartarum quendam, qui antè etiam equo progressus, ad singulare certamen Hungarorum fortissimũ quenque iactantius prouocarat: Iakzith, qui ei sese pugnæ obtulerat, hasta equo deiectum gloriosissimè interfecerat: & post regium edictum, quo impunitatem omnibus ad sese tridui spacio redeuntibus proposuerat, ipse relictus à multis fuerat. Quæ omnia secum ipse animo versans, de pacis cogitare demum conditionibus cœpit. Quamobrem epistolam subitò ad regem in iaculo illigatã per puerum misit, quæ ab eo colloquium postulauit. Perlecta Vladislaus epistola, lætus quòd ad sanitatem redire frater videretur, haudquaquam expetitum colloquium abnuit. Ita subitò inter duas acies tabernaculo constituto, duces ambo, proceribus latera suis cuiusque tegentibus, processerunt. Alberto ex equo desilienti, vt fratrem pro regni dignitate veneraretur, Vladislaus pari cum honore afficiens, dexteram porrexit, statimque: Cur me hostili odio Alberte persequeris? inquit. Cui ille: Non te Domine persequor, sed hos (Hungaros designans) qui me ad regnum capessendam accersiuerunt, fidemque fefellerunt. Hisque dictis tabernaculum ambo subierunt: & de compositione agere, solo Varadiensi antistite, qui à regio latere nunquam discedebat, vtrumque propius obseruante, cœperunt. Vladislaus de fratris impietate & audacia queri: sed parentum institutum multo acrius increpare, qui tam graue inter fratres bellum suscitatum aluissent, cum Maximiliano aduersus Hungaricum regnum, sibi Dei voluntate & humano iure concessum, conspirassent. Albertus contrà se purgare, ac rerum omnium culpam in Hungaros detorquere: qui se non modò è Polonia euocassent, sed armis, commeatibus, oppidisque oblatis, se prius etiam suffragiis regem creassent. Ita placatis mutua criminum purgatione amborum animis, pax composita est in has, vt vulgò ferebatur, conditiones: (neque enim pro certis in vulgus vnquã emanarũt:) vt nequid iuris in Hungariæ regno Alberto esset: vt Vladislaus ciuitates Alberto quasdam in Silesia, & tria quotannis aureorum milia daret, cum eo, vt quoties opus esset, eius sibi vti opera liceret. Qua re animaduersa, Varadiensis antistes, subito vtrumque amplexus, ad mutua oscula inuitauit, inquiens: Amate inter vos, & fraternam pietatem colite, si vestram & populorum vestrorum salutis curam habetis. Pacem in perpetuum inite, si vestra regna æterna esse desideratis. Dumque hæc manantibus præ voluptate lachrymis diceret, illi inter se complexi osculum obtulerunt. Albertus autem ad antistitem conuersus, Macte, inquit, Valentine, perge operam fidemq;, quam cœpisti, fratri & Domino meo præstare: teque (si hoc feceris) gratiam à me non leuiorem, quam ab illo, relaturum existima. Prodeunte deinde à tabernaculo in amborum conspectum exercitum rege: cum Albertus sinistrum eius latus tegeret, læuamque teneret, incredibilis quidam ab vtraque parte plausus militum pacem cõclamantium, sæpiusque has voces redintegrantium, editus: Vladislao & Alberto feliciter, Casimiro & Elizabetæ feliciter, fratribus posterisq; eorum feliciter: Christus opt. max. & diua genitrix, ipsique patrii dii sanctam fratrum concordiam, sanctumque fœdus eorum in perpetuum tueantur. Eodem inde modo exercituum amborum cohortes ac turmæ per præfectos in gratiam redierunt, atque Hun-

Albertus pacem petit.

Conditiones pacis.

Hungari Boemique cum Polonis se æterno tum fœdere coniunxerunt. Hæc VIII. Kal. Martias acta. Pace facta, atque vrbis obsidione soluta, rex fratre amplissimis donis affecto, & legatis, qui ex fœdere oppida ei in Silesia traderent missis, quorum principem locum Ioannes Schelemburgus, secretarius Boemorũ (magnatum apud regem, propter summam sapientiæ & fidei opinionem, gratia & autoritate) obtinuit, in vrbem ingressus est. Ibi ciuium fide & virtute, quam tum in toleranda patienter obsidione, tum in munitionibus hostium idoneo tempore disiiciendis adhibuissent, pro concione laudata, eosdem & libertate, & quodam finitimo oppido mœnibus propter perfidiam nudato, & præterea equestri ordine aucto, priuilegiis multis donauit: nullumque officium aut grati hominis, aut liberalissimi in omnes regis reliquum fecit. Albertus cum se in Hungariæ Poloniæq; fines cum exercitu recepisset, Saros, Eperies & Sibinium, castella viginti millia passuum vltra Cassouiam posita, donec promissa sibi præstarentur, in potestate retinuit. Eodem tempore à Polonis Alberti, & Boëmis Vladislai militibus, multa multis locis prouinciæ detrimenta illata sunt. Tenebant turrim adhuc quandam aduersus Cassouienses obsidione constructam duo millia Polonorum: hi, cùm per bellum populationibus, ac direptionibus agrorum assueti, ne pacatis quidem rebus se continere possent: Cassouiensium perinde atque hostium agros pecoribus abigendis, frumentis, vinisq; absumendis, ac sacris etiã ædibus violandis vexarunt, Alberto interim se identidem, dum hæc ad eum deferrentur, purgante, & militari hæc licentia, quæ difficilè coerceri posset, se insciente, & inuito fieri asserente. Boemorum & veteranorum copiæ, quibus rex pacata vlteriore Hungaria, Budam se recipiens, inter Vaciã & Agriam statiua concesserat, nullis ad tẽpus stipẽdiis procedentibus, pro libidine cuncta rapere, atq; vndecunque sibi victum quærere instituerunt: neque verò frumenta solùm, pecora altiliaque diripere satis habuere: sed colonos etiam è propriis laribus pellere, & lectos, currus, cęteraque vel familiaris vel rusticæ rei instrumenta asportare, templaque, quo agrestes homines res suas, vt essent tutiores, conuexerant, diripere, & tormentis ac cruciatibus eos ad res absconditas ostendendas adigere ausi sunt. Eoque perniciosa eorum licentia est prouecta, vt cuidam sacerdoti sanctissimum Christi corpus loculo argenteo inclusum, ad moriturum hominẽ ferenti, nulla Christi habita ratione, loculum è manibus eripuerint: alii verò virgines quasdam forte sponsam mariti domum deducẽtes, cum in eas incidissent, vi allata, stuprarint: ex quo factum est, vt multis inedia diuturna quotidie morientibus, aliis verò vitam duro asperoq; victu sustinentibus, grauis & fœda pestilentia consequuta sit. Eadem hyeme legati ab Hercule Ferrariæ duce gratulandi causa missi, cum Zagabriam peruenissent: interrupto à Germanis itinere, domum officio cuius causa venerant, intermisso, regressi sunt. Despotes autem, & Kyshoruatus, in inferiore Pannonia ob leuitatem ingenii, nouis reb. cum vicinis studuerunt. Arx Hamburgi, cum oppidum ante à Germanis occupatũ fuisset, facta à præfecto deditione, in Maximiliani potestatem peruenit: frumentariæ ne inopia rei coacto, an pecuniæ magnitudine adducto, parum constat. Pręsidium Hungarorum, quod Cornaburgi impositum erat, vt commeatu, qui indies Danubio deueheretur, intercepto, Viennæ rerum omnium difficultatem afferret; à tribus millibus peditum obsessum: quatuor proximis Boemorum turmis accitis, in hostes eruptionem fecit, eosq; non sine magna clade fudit, fugauitq;, & castris exuit. Maximilianus cùm post captam Albam, Viennam se contulisset, ac nulli rei gerendæ, pecuniis tantum (vt fama erat) conquirendis intentus studuisset: nunquam à patre impetrare potuit, vt ad belli suscepti reliquias reficiendas pecuniarum aliquid sibi daret. Ille enim satis se adeptum arbitratus, quod maxima ex parte Austriam recepisset, noluit filio ad id bellum subleuando, æternum cum Hungaris bellum serere, quorum sensus moresque satis notos haberet. Itaque cum Maximilianus ea spe destitutus, ad Imperii sibi auxilium confugiendum putasset: concilio, quod Romanorum rex erat, frequentissimo in Vindelicis habito, Germanos docuit, ad Imperii amplitudinem per-

tinere, vt longius fines producerentur, & Hungaria à Boemiæ rege occupata, reciperetur: quam si ad se Germani traduxissent, haud profectò dubitandum esse, quin eorum potentia insuperabilis esset futura. Hoc autem se nullo negotio confecturum, si sibi ad eam rem, quam petebat, pecuniam præbuissent. Responsum est à principibus, nemini se ad Christianos, & maximè vicinos suos, bello oppugnandos pecuniam suppeditaturos. Boemiæ regem primarium esse Imperii membrũ: quid fingi iniquius posse, quàm si regi optimo septemuiro Electori & amico, vicinoque officiosissimo, arma, nulla accepta iniuria, inferantur? Quo ille responso, & simul tumultibus Gallicis perturbatus, animos ad res componendas adiecit. Itaq; prius quàm in Galliã ad filium Burgundiæ ducem, qui ibi res nouas occultè moliebatur, contenderet, pacem cum Vladislao conciliare cõstituit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER II.

PACATA vlteriore, vt omnes opinabantur, Hungaria, restabat alterum de citeriore liberanda certamen. Vesprimium, multaque alia inter Sauum & Drauum oppida occupata, Albaq; ipsa inprimis solicitos dies noctesque animos regis & patrũ habebat: quam per negligentiam suam captam Germanos tenere, atq; inde Budẽsium portis quotidie insolentius insultare, æquo animo ferre non poterant. Occurrebat autẽ, quod firmissimo præsidio custodita, vix sine magnis pecuniarum impensis, & sine ingenti hominum cæde posse recipi videbatur. Obstabat etiam summa discordia principum, quæ mala omnia superabat: simulque incredibilis quædam rei pecuniariæ difficultas, qua fiebat, ne Boemis satisfieri posset, qui sine stipendio se moueri ex hybernis, passuri esse non videbãtur. His de rebus Budæ, quò se rex ea de causa contulerat, frequenti Senatu cum de præsenti statu Reip. referretur, decretum est, vt Paulus Kinisius cum potestate regia in inferiorem Pannoniam proficisceretur, atque omnes imperata facere detrectantes, bello cogeret: & si commodo Reip. posset, exercitũ inde primo quoq; tempore ad Albã oppugnãdam adduceret. pro imminentibus autem sustinendis bellis, vt vulgo pecuniæ conferrentur: & non modo portoria, vectigaliaque, sed oppida etiam quædam regis oppignerarentur, & suis quisque merere sumptibus cogeretur. Rex Budæ, quoad hæc omnia procuraret, morari coactus, inde Vicegradum se confert: ac Boemos milites stipendio septem & quadraginta miliũ nummûm aureorum affectos, continuo Danubium traiicere, & rectà Albam contendere iubet. qui cum transissent per vicos pagosque dispersi, quod à pristina temperare licentia non poterant, & regem opera sua vix carere posse intelligebãt: ingẽtia agrestibus damna effusis populationibus intulere. Accedebat etiam vetus illud incommodum, quod Beatrix acrius indies instabat, vt quando rex bello fratris grauissimo iam esset Dei voluntate perfunctus, ad sponsalia tandem celebranda veniret: quod ipsum si neglectum foret, ea omnes cura metusque incesserat, ne mulier desperatis rebus, ad Maximilianum confugiens, grauiora multo bellorum incendia suscitaret. Quare auctoribus patribus, rex Strigonium profectus, bono esse animo mulierem iubet: eamque donec reliqua pacaretur Hungaria, expectare: cum diceret bellicis se curis impeditum, rei illo tempore vxoriæ commodè, inseruire non posse: atque magnificis ab ea muneribus acceptis, post triduum Budam regreditur, vt reliquas res, quæ ad bellum vsui forent, expediret: Batoreus ex regis & Senatus auctoritate dux belli declaratus, ac primo quoque tempore impedimenta, currus, tormentaque bellica præmittere, & Boemorum exercitui, quod iam ad hostes accesserat, & Albam obsidione cingere iussus, Nonis Iun. Buda egressus, ad Baanhida exercitum ritè lustrauit: ac postridie, instructis agminibus, Albam peruenit, castraque ab ea parte, quæ ad Budam pertinet, locauit: Kinisium ex inferiore Pannonia expectans, qui cum copiis suis ab altera

altera parte vrbem intercluderet,cum cæteras omnes vastæ ac difficiles paludes obducerent. Interea Ioannes Coruinus, qui superiore mense in Illyricum regia ornatus auctoritate,contenderat,vt quædam occupata ab hoste castella recuperaret:à principe Zagrabiense collegium,vbi basilica sita est, instar arcis editum, & munitum, quod Germani tenebāt, recipere conatus est. qui locus quoniam ad rem frumentariam omnem intercipiendam, & magna afferenda detrimenta erat aptissimus:sexcentorum militum præsidio tenebatur: accitoque prouinciæ præfecto Bano,à suburbio collegium primo obsidet:deinde,quāquam vimineo septo, fossaq; accuratè vallatum, atque arduo obiecto colle, munitum esset, & ipse machinas bellicas nullas haberet: tamen oppugnare non dubitat. vsque adeò eum tum ineuntis ætatis feruor, tum laudis cupiditas,& rerum etiam suarum studium acuebat. Qui intus erant, ea spe nixi resistebant: fore vt breui à Iacobo Zekelio, qui indies expectabatur, subsidio leuarentur. qui cum expeditissimo equitatu haud multis pòst diebus accessit, & prælio à Coruino acerrimè ac fortissimè dimicante fusus, ac fugatus, vsque adeo adolescentis audaciam atque animum extulit: vt postridie agmine facto, cliuum superauerit, & traiecta fossa, septa partim securibus,partim igne expugnare contenderit. Hostes contrà acriter omni arte obsistere,ac saxa,tigilla, ruderaq; in Coruinianos deuoluere,eosq; sulphureis tormentis propellere diu conati:cum cōmissa cominus pugna, multis acceptis vulneribus grauius vrgerentur, veriti ne nimia pugnandi audacia aditum sibi vineæ intercluderent, inter dimicandum deditionem fecere, atque omnes,relictis impedimentis,dimissi incolumes abiere. Kinisius autem, qui, vt suprà demonstrauimus,inferioris Hungariæ partibus cum imperio præfectus erat, vt ad obsidionē Albæ, quæ maturabatur, adesse in tempore posset,celeriter discordes regulorū quorundā animos inter se recōciliare conatus est:acceptisq; à Petro metropolita Colocensi equitibus circiter mille,atq; ab aliis,pro cuiusq; facultatibus,secundo fortunæ euentu rem perfecit. Nam dux Laurentius, Despotes,& pleriq; alii voluntate obtemperarunt. Cum autem Kishoruatus detrectato imperio,magno (vt res poscebat) apparatu obsideri esset cœptus, quarto ab inita obsidione die quadringenti cum Nicolao Hederuario oppido sese eiecerunt: quorum ducenti à Boemis insequentibus capti, in potestatem venerunt: reliqui a Trinka per biduum fugati, se in finitima, quæ defecerant, oppida receperunt. Quibus rebus ex sententia administratis,& nonnullis prætereà villis,oppidisq; receptis,ac lustrata, pacataq; prouincia,cum eius proceribus & exercitu haudquaquam cōtemnendo, Kinisius Quinqueecclesias est profectus. Eò veniendi causa fuit,vt Sigismundi antistitis animum exploraret,quem Maximiliani reb.studere suspicio hominum magna erat. Hic cum se, vt suprà diximus,ab omnibus publicis negotiis remouisset,& ad quietam vitam retulisset,tum in oppido D. Georgii erat, qui locus ad citeriorem ripam Draui est, natura & operè munitissimus,de sua, suorumque salutæ cogitans. Positis autem in subiecta vrbi planicie castris, ipse in vrbem cum paucis quibusdam admissus, facilè cognouit,& ciues & antistitem in fide erga regem,& officio pristino permanere,& vrbem arcemque non modo tormentis, & copiis, sed commeatibus etiam bellicis operibus omnibus egregiè munitas,ab iis,contrà quàm opinabantur homines,ad regia commoda custodiri. Itaque antistite & ciuibus eximiè collaudatis,& operibus ac munitionibus approbatis, inde confestim cum quinque milibus equitum Albam se retulit, atq; ex altera vrbis parte consedit. Postridie cum ad regem venisset, qui & ipse triduo ante VIII. Kal. Iul. accesserat, in magno procerum conuentu, de rebus à se in inferiore prouincia gestis verba faciens, cum de singulorum principum fide atque officio dicere instituisset: eiusmodi Quinqueecclesiensi antistiti testimonium impertiuit,vt dicere nō dubitarit,nullum se iudicare in toto regno aut prudētiorem, aut integriorem, aut fideliorem, constantioremque illo principem reperiri: errare autem vehementer eos, qui de illius erga regem animo, aut studio dubitarent. Omnes regios duces in his rerum tempestatibus ac fluctibus aliquid sibi commissarum rerum amisisse:hūc

ſolum ſua prudentia ac diligentia res ſuas integras omnes ab hoſtium vi & inſidiis defendiſſe, oppidaque ſua, quibus in muniendis cuſtodiendisque ſtudium ſuum omne poſuerit. Quibus verbis, dici vix poteſt, quanta regem, cæterosque omnes ſpe, lætitiaque perfuderit. Eodem fermè die Stephanus Comes Scepuſienſis, vir ſtrenuus, ac dux rei militaris peritiſſimus, equitibus cataphractis circiter trecentis, expeditis verò ducentis, peditibus grauis armaturæ ſexcentis, leuibus autem duobus (vt fama erat) milibus ſecum adductis, ad Albam in caſtra regia venit: quem paucis pòſt diebus Vrbanus Agrienſis antiſtes, qui propter infirmam valetudinem Budæ remanſerat, cum ſeptingentis equitibus, alii etiam proceres (vt quiſque maturrimè potuit) conſequuti ſunt. Ita aucto ad quadraginta hominum milia exercitu, vrbs Bathorei conſilio, magno apparatu ex omni parte oppugnari eſt cœpta. Fuit autem apparatus illius huiuſmodi. Primùm munitiones multas excitauit, inde vt æneis tormentis muros percuteret, tutus ipſe ab hoſtilibus iniuriis, poſſet. & ad portas caſtella duo conſtruxit: ex quibus per inſidioſas feneſtras miſſilibus, minoribusque tormentis incautum hoſtem feriret. ea vero tum tigillis ac centonibus circumduxit, ne catapultis, aut quauis alia machina læderentur: tum vallo etiam, foſſaq; muniuit, ne clandeſtina hoſtium eruptione aut caperentur, aut incenderentur. deinde crebras, niſi à paludibus impediebatur, circum vrbem turres erexit, easque militibus ita vt caſtella repleuit, vt neminem in muris conſiſtere defendendi cauſa permitteret. ex quo efficiebatur, vt vrbem acrius & obſideret ſimul, & oppugnaret. Qui autem intus erant, ſummo ſtudio omnibus, quoad poterant, hoſtium cõſiliis occurrebant: & quam per diem murorum partem deturbaſſent, eam per noctem inſtaurabant ac reficiebant. Et ne domorum tecta, quæ ligneis tegulis erant obducta, illato igne comburerentur: ea omnia detexerant: portaſque ipſas graui materia, ac muro validiſſimo obiecta munierant. Patefactis inde diuturna verberatione aliquot in locis muris, ac militibus auidè pugnandi poteſtatem poſcentibus, eos tamen continuit rex: quod prælio commiſſo, acerrimè atque pertinaciſſimè vtrinque dimicaturos milites videbat: illos, quòd propter adhibitam crudelitatem, ſalutem ſe impetrare vllam poſſe diffiderent: hos, vt acceptam iniuriam pari grauitate ſupplicii compenſarent: & quod ſpem omnem rei componendæ, facto prælio, & grauioribus detrimentis illatis, omnino præcidi animaduertebat. cuius rectum conſilium haud ita multò pòſt rei euentus ipſe demoſtrauit. Nam cum hoſtes ſe vrbem defendere poſſe diffiſi, de ea reddenda cogitare & pace cõficienda inſtituiſſent, à Bathoreo & Scepuſienſe ad eam rem colloquium poſtularunt. Hoc ſtatu cum res ad Albam eſſent, præſidium quod erat in Veſprimienſi arce impoſitum, cum vicinum formidaret hoſtem, de deditione per internuncios cum rege agere cœpit. Hi cum maxima pars Boemi eſſent, gratuitam menſium aliquot militiæ operam deferebãt: ſi Boemiæ aſcripti militiæ pari præmio cum cæteris afficerentur. Kiniſius cum quibuſdam ſuorum equitum turmis profectus, oppidulũ, cui Vaſon nomen erat, à Germanis occupatum, in agro Veſprimienſi recepit, pridie eius diei, qui D. Ioannis Baptiſtæ natalibus eſt dicatus. Sabaria per Thomæ Iaurienſis antiſtitis milites recuperata, ex Germanorum qui in arce fuerant, præſidio, octo & ſeptuaginta captiui in caſtra regia ſunt perducti. Eodem etiam tempore, vt Hungarorum res ſecundæ cumularentur, eorumque animi ad bene de Repub. ſperandum incitarentur; Caſimirus regis pater, Poloniæ rex, legatos alios ad Fridericum Imperatorem, & Maximilianum filium miſit, qui eos orarent, ne Hungariæ bellum inferre, & Vladiſlaum filium ſuum regem Hungariæ ritè coronatum, armis perſequi vellent, ſeque, ſi id facere perrexiſſent, illorum iniurias non neglecturum oſtenderent: alios ad Innocentium ſextum pontificem maximum, qui eum obteſtarentur, vt ipſe pro ſua, Apoſtolicique Senatus, auctoritate, Vladiſlaum Hungariæ regem creatum confirmaret, competitoresque regni ab armis aduerſus eum ferendis deterreret. Quæ ne diuturna admodum Hungaris gaudia eſſent, repentè nuncii de variis Turcarum incurſionibus populationibusque allati effecerunt. Hi cum Kiniſium

Albæ obsidio & oppugnatio.

Vaſon opp. receptum.

Item Sabaria.

missum ex inferiore Hungaria, cum omnibus ferè copiis ad Albam profectum, regionemque præsidio destitutam esse comperissent: in vlteriorem quamprimum Hungariam inuadentes, incendia, cædes & rapinas intulerant: atque omnis ætatis & sexus hominibus in seruitutem abstractis, diuorumque fanis incensis, cum viginti milibus passuum ad Varadinum accessissent, coortum in prouincia tumultum veriti, primò in fines suos incolumes se cum præda retulerant: deinde auctis ex prospero rerum successu animis, vltra Themesuarum excursionem fecerant: & oppidum, quod in Stephani Bathorei potestate erat, concremarant: totique prouinciæ, quam milite vacuam esse cognouerant, vulnera grauissima inflixerant. In Croatiam autem cùm irrupissent, magno hominum pecorumque numero abacto, mercatores etiam Florentinos quosdam, qui in Hungaria negociabantur, in seruitutem redegerant. Quæ mala per se grauia, infirma quoque regis ipsius valetudo, grauiora reddebat: qui in locis palustribus, feruente maximè æstate, moratus, in febrim & dysenteriam sæuissimam & valdè periculosam inciderat. Quamobrem post quinque induciarum dies, Germanis qui Albæ obsidebantur, quo commodius de deditione deliberare possent, à Bathoreo & Scepusiense datos: res tandem in has conditiones conuenit: vt Germanis, qui vrbem tenebant, cum impedimentis suis incolumes tuto in Austriã redire, currus sex & triginta ex vrbe deducere liceret: cæterum à templis spoliandis, mulieribus violandis, mancipiisque abducendis temperarent. Quas rex conditiones partim aduersa valetudine perturbatus, partim ne à fratre per morbi sui occasionem iterum armis appeteretur veritus, sibi accipiendas esse arbitratus est. Ita ministris in vrbem, vt Germanos (vti pepigerant) vrbe cum impedimentis solis dimitterent, missis, Alba XIIII. Kalend. Sept. ex manibus hostium est erepta. *Alba recepta.* Quibus rebus ex sententia administratis, rex continuo exercitum in Vesprimiensem agrum, ad deiiciendum ex arce illa Germanorum præsidium duci iubet: ipse in proximam Laurentii ducis villam, a patre magnifico & regali quondam sumptu constructam, recessit, vt ibi mitioris cœli & amœnioris loci beneficio conualesceret. Hac re prospere gesta, multa inciderunt, quæ Hungarorum læticiam, voluptatemq; ex Albensi re bene gesta minuerent. Nam & Boemici milites, nisi promissa stipendia exoluerentur, præfecti Bathorei se imperata facturos negabant: cumque non esset vnde se & equos sustinerent, multo se, quam militaris disciplina pateretur, intolerantius gerebãt: ac si eorum coercere audaciam præfectus pro imperio voluisset, seditionem ingentem subito facturi videbantur: & Poloni neglecto fœdere, nouis rebus studere, & iam Sopronium castellum in finibus obsidere, Alberto fratre ea dissimulante, nunciabatur. Constabat etiam, moleste illum ferre, quod tria milia nummûm nondum sibi ex fœdere essent persoluta: eundemq; partim à coniectoribus, & astrologis, quibus referta Cracouia est, breuem Vladislai vitam fore asserentibus, partim à nonnullis proceribus de vita regis desperantibus, ad renouandum bellum, regnumque occupandum quotidie incitari. Cũ fama de regis morbo ad Casimiri patris aures grauior accidisset, primo per legatum (quod regis animum vehementer afflixit) eum admonuit, vt cum Alberto mitius se gereret, pareturque post mortem ipsius regnum ad fratrem potius, quam ad alienum aliquem peruenire: post autem, vbi è morbo emersisse eum audiuit, legatos alteros misit, qui Hungaris verbis suis nunciarent, ne quid ab Alberto timerent: qui vel ætatis vitio, vel factiosorum hominum impulsu, vel desperata fratris vita inductus, bellum in finibus commouisset: se non modò ab eo furore eum reuocaturum, sed etiam si auctoritati suæ non paruerit, pro Vladislai filii & regni Hungariæ salute regnum vitamque suam in periculum adducturum. *Albertus.* Albertus interea propius indies cum exercitu ad Cassouiam accedebat: non ignarus, se, si vrbis illius esset potitus, facilius Hungariam vlteriorem occupaturũ: & iam Litinburgum, quod ab Hungaris tenebatur, immissa turma equitũ, & parua manu peditum obsidebat. Quæ vbi rex accepit, confestim Litinbergum Hippolytum Strigoniensem archiepiscopum cũ equitatu proficisci iubet: qui hosti-

bus primo aduentu in fugam coniectis, & tribus finitimis oppidis occupatis, latius cum magno incolarum detrimento vagatus eſt. De Caſſouienſi autem obſidione ſolicitus, Dominicum Albenſem antiſtitem, & Panzolzium Palatinum legatos ad patrem fratremque, qui de illatis contra fœderis conditiones, armis quererentur, ire iuſſit. Legati, vt à rege mandatum fuerat, cùm, antequam Carpatiis montibus ſuperatis in Poloniam traiicerent, Albertum conueniſſent, apud eum, Dominico ipſo, qui gratior multo erat, verba faciente, in hunc modum locuti ſunt: Ecce rurſus ad te Alberte dux inclyte, venimus, à rege noſtro, fratre tuo, Hungarisq; Polonorum ſociis miſſi, vt exquiramus, pro ratiſne fœdera inter nos paulo antè percuſſa ſis habiturus: an, quod minimè decet, bellum, vt oſtendis, nobis iterum illaturus. Regis quidem noſtri ea ſententia eſt, vt quiduis potius perferat, quàm vt iterum cum fratre pernicioſo bello decernat. Cuius nos conſilium quam pium, tam noſtris rationibus alienum exiſtimamus: quippe cuius indulgentia quantæ regno noſtro calamitates acciderint, ſentiamus. Tuus verò qui ſit in hac re gerēda ſenſus, valde audire cupimus. Regnum te, illo pulſo, noſtrum occupare velle, ſunt qui dicant. Vnde hoc tibi tandem venit in mentem ſperare? quando nos aliàs, vno coronato rege, regnare alterum iuſſimus? aut quando vnquam aliquem ſine ſuffragiis noſtris regnum obtinere paſſi ſumus? Vladislaum fratrem tuum ritè regem creauimus: deſine ſperare, te, viuente illo, poſſe ad regni faſtigium peruenire: deſine credere, nos tibi amicos poſſe effici, quos inimicorum more crudeliſſime diuexaſti. Non fratribus oppugnandis, non vexandis ſociis, non fœderibus violandis, ſed pietate colenda, tuendis amicitiis, pactiſque ſeruandis, regna parantur. Quæ enim grauiora nos a Turcis immanibus hoſtibus incommoda metuere poſſumus, quam à Polonis, cognatis amiciſque noſtris, te imperatore accepimus? qui haud ſibi ſatis arbitrati eſſe, pro libidine rapere, auferre, incendere, & ſeruitute afficere: etiam (quod ſine lachrymis dicere, aut meminiſſe non poſſumus) virginū, matronarumque pudorem, & ſacrarum ædium numen pro nihilo habuerunt. Non his artibus Albertus auus tuus, non Ladislaus patruus, non Sigiſmundus & alii hoc ſibi regnum quæſiuere: quorum facta ſi tu in conſilium, dux inclyte, adhibueris, & ſi cum iis, quæ per te acta ſunt, compararis: non dubitamus, quin pro tua ſapientia de ſuſcepta ſubitò ſententia deceſſurus, & te cum tuis copiis in fines tuos recepturus ſis. Quod ni feceris, vt te breui iſtius conſilii & audaciæ tuæ pœniteat, euenturum, Deorum freti auxilio, ſperamus. Hæc ab eo magna cum libertate dicta, Albertus non modò non iniquè tulit, ſed antiſtitem ſummo etiam honore, ita locutum, ſibi habendum putauit: cumque ſe purgandi ſui cauſa, & propter pacta non ſeruata, & propter fratris incertam ex graui morbo vitam, ad bellum adductum reſpondiſſet: poſthac cum eum iam incolumem eſſe audiret, ab armis diſceſſurum, & communibus commodis conſulturum pollicitus eſt. Hoc reſponſo accepto, legati profecti, quinto pòſt die Cracouiam peruenerunt: & Caſimiro regi, Alberti incendia, rapinas, cæteraq;, quæ præſentis temporis conditio ſuggerebat, expoſuerunt: eumque, vt filium parere recuſantem, pro imperio coerceret, orarunt. Caſimirus moleſtè hæc ſe de Alberto audire reſpondit: ac confirmatis legatorum animis, continuò per nuncios Alberto imperat, vt ſe primo quoque tempore cum exercitu in Poloniam referat: id ni fecerit, ſe ſtipendia ad exercitum non miſſurum, atque arma contra eum pro Vladislao ſumpturum, oſtendit. Poloni cùm ſtipendia ſibi negari, & reuocari à bello ducem ſuum viderent: quacunque ope poſſunt, Albertum paternis iam mandatis ſegniorem, languidioremque in gerendis rebus effectum, à patris imperiis exequendis auertere conantur. vbi verò in propoſita ſententia eum vidēt, cùm aliquandiu ſe ſine ſtipendio rapinis ſuſtinuiſſent, in Poloniam regrediuntur: & facta ab Imperatore ſuo defectione, omnia hoſtilem in modum diripiunt: vt ea ſaltem ratione Albertum, ſi poſſint, ad bellum perſequendum eliciant. Iam legati domum reuerſi, legatione renunciata, regem, patreſque in Polonicæ pacis ſpem adduxerant: atque vt omnium in bellum Germanicum, quod vnum relinqui

Legatorum regis ad Albertū oratio.

relinqui videbatur, curæ conuerterentur, effecerant. His de rebus rex circiter Kal. Sept. è villa Laurentii ducis, vbi sui reficiendi causa fuerat, cùm se Budam contulisset, Sabazium à Turcis obsideri certior factus, Laurentium cum equitatu suo ad inferiorem tuendam Hungariam mittit: Vrbanum verò Agriensem antistitem, qui paucis antè diebus Budam erat delatus, socium Stephano Scepusiensi adiungit: atque ambos in vlteriore Hungaria publicis & priuatis commodis seruire, & Alberto, si quid mouisset, resistere iubet. Eodem mense graui à Germanis, & à Maximiliano imminente bello, cùm se ad tam diuersa bella occursantes sufficere non posse rex cum patribus cerneret: pacem omnes, si posset, æquis; sin minus, tolerandis conditionibus petere constituunt. Ea de causa cum literis & mandatis legati Posonium vtrinque missi, hinc Thomas Iauriensis episcopus, qui eo tempore vniuersa fermè regni negotia, quærat præditus sapientia, administrabat: illinc Stephanus Bathoreus, & Ioannes Paumchircher, Boemus cancellarius, vir grauissimus. Cùm de concordia agi cœptum esset, Germani intolerandas propè conditiones ferebant: iura scilicet fœderis cum Matthia rege quondam initi, cùm in ciuitate noua Friderici Imperatoris permissu corona restituta est, repetentes. Maximilianus vero regno Hungariæ se in perpetuum cessurum esse negabat: sed soli Vladislao, propter sanguinis cōiunctionem, in præsens concessurum dicebat, communemque cum eo interea regni titulum deposcebat, & belli gesti sumptus postulabat. Has tam asperas conditiones, quibus se Austriacorum imperio Hungari subiicerent, legatis se accepturos esse negantibus: Germanis autem contra pertinacissimè insistentibus, ac sæpe accensis vtrinq; grauiter animis, & desperata prorsus concordia, è colloquio recedentibus, multum temporis est transactum. Interea præter opinionem omnium, maiorum vndique malorum nuncii deferuntur: Albertum ad obsidionem Cassouiæ reuertisse: Prinianæ familiæ adolescentes eximios, cum expeditissimo equitatu, priusquam castra locarentur, aduersus Polonos temerè progressos, miserandum in modum occubuisse: ad Corneuburgum in Danubii ripa milites, qui in præsidio erant, turri, quam in speciem castelli extruxerant, vt commeatus secundo amne deuectos Viennensibus intercluderent, à Germanis de improuiso irrumpentibus, succensa, ad vnum omnes cæsos fuisse: Kinisium crebris à Turcis acceptis incommodis, diris barbaram illam gentem cruciatibus ab incursandis finibus prohibere conatum, maioribus indies calamitatibus inferendis causam attulisse: Albertum iam non solùm Cassouianum agrum vastare, sed etiam effusè omnia populantem, duo milia cadorum vini in Poloniam remisisse, multa etiam temerè effudisse, non pauca in belli vsum reseruasse: postremò, Sueuos Maximiliani milites, excursionibus in Morauiam factis ac magno pecoris numero abducto, ad Tyrnauiæ obsidionem Danubium traiecisse. His, aliisque eiusmodi rebus, & simul intestina seditione & discordia, quæ in inferiore vigebat Hungaria, perturbati: cum pacis cupiditas summa, ac recens superiorum detrimentorum memoria, metusque futurorum omnes vrgeret: legati haud sibi moram interponendam existimarunt, quin primo quoque tempore, quibus conditionibus possent, pacem compararent. Itaque re diu multumque agitata, tandem ex regis auctoritate his legibus est transacta: vti pacta cum Matthia rege de restituenda corona inita, renouarentur: vt regnum Hungariæ ad Maximilianum, aut eo mortuo, ad legitimos eius hæredes recideret, si Vladislaus sine filiis legitimis decessisset: interea, vt regni titulus penes ambos resideret: vt pro belli superioris impensis, Vladislaus Maximiliano centies mille nummûm aureûm penderet: ne summi honores vlli, vt duumuiratus sacri diadematis, Palatinatus, vt munia tam sacra, quàm prophana, & prouinciarum præfecturæ, nisi interposita amborum autoritate, & iureiurando vtrique dato capi possent: vt eosdem vterque amicos rebelles, hostesque haberet: iureque [illegible] alter alterum bello iuuaret, Hungaros, Germanosque eodem loco atque honore haberet: ne Hungaris vllis fraudi esset, quòd ad Maximilianum se [illegible] neq; vlla aut nota, aut pœna affici propterea possent: sed bonis suis,

Sabazium à Turcis obsessum.

Vide supra hac pagina 655.

Tyrnauia.

quæ publicata fuerant, restitutis, eodem, quo fideles loco ducerentur, & essent: ad postremum, vt omnes antistites & metropolitæ, proceres, præsides, legatique & ciuitates, cum vniuersa nobilitate legatis Maximiliani præsentibus, se has fœderis leges inuiolatas in perpetuum cum sua posteritate seruaturos iurarent. Pax populo Martinalibus, his tamen suppressis cõditionibus, in magna omnium expectatione renunciata est. Pòst autem cũ legati se Budam recepissent, vt fœdus communi sententia comprobarent: rex cum Senatu, legatisque à ciuitatib. missis, ex arce descendit in concionem, quæ tum ante regiam habebatur: ibiq; Boemica lingua Varadiensi antistite singula populo interpretante, à principio regni sui omnia, quæ intercesserant, incommoda persequutus: ad pacis demum conficiendæ necessitatem peruenit: eamq; vt libentibus ac lætis acciperent animis, tam multis præsertim cõflictati difficultatibus, est hortatus: hisq; dictis, protinus se cum patribus in regiam retulit. Rege è concione profecto, Iauriensis & Bathoreus, duo pacis arbitri atque legati surrexerunt, vt patria lingua, quæ de pace dicenda essent, multitudini exponerent. Ex iis Iauriensis longam ingressus orationem, primum omnia, quæ perpessi erant belli damna, ac detrimenta ostendit: publicis & priuatis pecuniis consumptis, agricolis, quorum laboribus tam sacri, quàm prophani ordines se alerent ac tuerentur, in citeriore & inferiore Hungaria spoliatis, regno domesticis discordiis in multas partes distracto, Rempub. diutius resistere non potuisse: se ex communi consilio, pacem, & vnicum omnium malorum remedium requisiisse, eamque his conditionibus impetrasse. Inde pacis conditiones, quæ adhuc occultatæ de industria fuerant, recitauit: easq; quanquam fortasse parum æquas, tamen vt reip. commodissimas, vt iuberent se eis suadere, dixit. Sic enim fore, vt Germanico soluti bello, irrumpentes Polonos nullo negotio propulsarent. Multitudo vbi conditiones audiuit, statim cum stomacho perinde obstrepere & reclamare cœpit, quasi non pacis, sed seruitutis conditiones essent accipiendæ: nihilque propius factum est, quàm vt ingentem seditionem propterea excitarit. Satis certè constat, & patres nonnullos, & ipsos pacis legatos per aliquot dies, nisi armorum turba stipatos, tutò in curiam non venisse, & ex nobilitate multos de secessione à patribus facienda consilia habuisse. Itaque cum singulis noctibus tabellæ triuiis, & templorum valuis à populo affigerentur: in quibus denunciarent, se milies morituros prius, quàm tam turpes fœderis conditiones approbarent: rex omnes ad se placatis antè per Palatinum & Bathoreum illorũ animis, aduocari iussit: & paucis, vt de sua deque regni dignitate fidei suæ commissa bonum animũ haberent, cohortatus: temperatis cum legatis conditionibus, eos ad fœdus iureiurando sanciendum, ne tanta concordia solueretur, adduxit. Eodem quoque mense, ad Hunam amnem in Croatia, ex Turcis mille & quingenti, qui in prouinciam populabundi descenderant, cæsi, totidemque capti: ex quibus centum & viginti ad regem, nonnulli quoque ad reginam a Bano muneris loco sunt missi. In eo bello Bernardini comitis virtus inprimis enituit. Fœdere cum Germanis, quemadmodum demonstrauimus, confirmato, rex comperto Cassouiensem agrum ab Alberti militibus deuastari, Boemos statim, qui ad septem millia erant, ex Austria reuocatos celeriter, quanquam sæuissima hyeme, ad Pestum traiicere iussit. Cum Stephanus Scepusiensis Id. Decemb. magno cum equestrium pedestriumque copiarum præsidio in prouinciam missus, nihil adhuc memorabile ibi gessisset, multos in timorẽ adduxerat: ne sicut antè Austria, sic nunc per negligentiam Cassouia pelleretur. Ob eam rem ille magno prælii committendi studio accensus, illa tamẽ difficultate afficiebatur, quòd Boemi se, nisi persolutis stipendiis, in aciem descensuros, aut pugnaturos negabant. Cui incommodo vti obuiam iret, præfectos equitũ & cẽturiones, inprimisq; Hugieriez, virum fortissimum, & maximo rei militaris vsu præditũ, in suam sententiam donis præmiisq; perducit. Deinde militibus regni, Reiq; publ. periculo, nisi prælio cum hostibus decernatur, exposito: pollicitusq; se daturũ operam, vt perfunctà his calamitatibus & periculis, rep. cum fœnore omnib. merita & stipendia &

præmia

præmia persoluantur, ac geminata deinceps militia honestentur: omnes ad arma alacri ac prompto animo capienda deducit: ac tumultuariis militibus, agrestibusque hominibus vndique euocatis, maximis exercitum supplementis adauget. Albertus vbi Hungarum prælii causa propius accessisse vidit, etsi se numero militum inferiorem cernebat, tamen haud sibi pugnam detrectandam ratus: & simul exercitus sui viribus & fortunæ, qua sæpius secunda erat vsus, fauore subnixus, audacter occurrit, & castra in conspectu Hungarorum locauit. In posterum diem cum pugna esset indicta, par vtrinque cura, & solicitudo per totam noctem animos agitauit: sed causa non pari: quippe cum illi de dignitate, hi de incolumitate propria cogitarēt. Vbi illuxit, Stephanus, antequam exercitum suum è castris educat, milites allocutus, admonet, non se nunc, vt quondam regnante Matthia, pro augendo imperio, & domestica cumulanda gloria: sed de defendendo regno, & publica salute certare: incommoda, atque iniurias omnes, quas per biennium ab Alberto acceperint, sigillatim exponit. perfidiam eius in eos, & importunam in fratrem regem immanitatem edocet: qui nefaria cupiditate regnandi accensus, regnum illi legitimum eripere, & Hungaris inuitis inuadere studeat. aduersus hæc aut forti esse animo resistendum, aut seruitutis iugum turpissimum subeundum, addit. Victoriam autem sibi cum Hungarorum Boemorumque sociorum virtutem incredibilem, tum iustam belli causam, & diis ipsis immortalibus probatam, facilè polliceri. Contra Albertus Polonos hortari, vt quem ad fraternum iterum regnum oppugnandum impulissent, eum hoc ipso tempore acerrimè fortissimeque pugnando defenderēt. se quidem, quāquam numero copiarum esset inferior, sperare tamen eorum virtute fore superiorem: præsertim verò, cum res eis cum tumultuario exercitu, & Regis imperio nudato esset futura. Cæteraque eiusmodi adiicit, quibus aut aduersariorum opes imminuere, aut suas augere, aut certam victoriæ spem facere posset. Quibus rebus inflammatis Polonorum omnium animis, statim pugnæ signum dari postulant: ac clamore ingenti eum, etiam inuitum (quòd iam de disciplina & numero Hungarici exercitus, cui se imparem longè cernebat, certior factus, à prælio abhorrere cœperat) in aciem descendere cogunt. Signo pugnæ dato, primùm cum Boemis, qui in sinistro cornu locati erant, certamen initur, equitibus vtrinque egregiè pugnantibus: quorum multi equis deiecti, pugnam pedestrem non intermiserunt. ex altera parte Stephanus, qui dextrum cornu cum Hungaris tenebat, & eum sequuti, quos Beatrix regina miserat, pugnare incipiunt: & pari impetu congressi, clamore & strepitu omnia complent. multis vtrinque cadentibus, pugna vsque ad serum diei est perducta. Tandem Albertus, quòd, quos defessis suis integros, recentesque summittere non habebat, & qui diu pugnassent, vix consistere iam præ labore & vulneribus possent, valde laborare cœpit. Qua re animaduersa, Hungarorum manus, quæ castris præsidio relicta fuerat, eruptione facta, Polonos inuadit, ac diuturno prælii labore defatigatos, nullo negotio pellit. Solus cum equitatu in vltima acie resistit Albertus: qui multis amissis, postremò se in fugam dare coactus, accepta eius noctis è captiuo quodam milite tessera: per medias hostium custodias, cum paucis tanquam amicus, imprudētibus illis elapsus, ad Eperies peruenit. Ex proceribus pauci euasere: plerique aut desiderati, aut capti: reliquus exercitus profligatus, castra direpta, impedimenta omnia, & totus bellicus apparatus, inprimisque ænea tormenta inusitatæ magnitudinis Cracouia deuecta, in potestatem peruenerunt: captiui, qui paulo antè à Polonis capti fuerant, recuperati. Stephanus centum & quinquaginta equites secunda noctis vigilia ad hostes insequendos immittit: quorum alii palati ab agrestibus, alii ab equitibus cæsi, ac spoliati sunt. Albertus in oppido Eperies, quò cum equitibus viginti confugerat, postero die à Stephano & Obice obsessus: cum inde euadere non posset, nec subsidium in tempore speraret, ad pacem accipiendam demum compellitur, his legibus: vt tuto ex Hungaria abiret: tormenta, captiuosq; omnes reciperet: Saros, Cibinium, Eperies, & reliqua quæ in vlterio-

Alberti victi fuga.

re Hungaria oppida occuparat, restitueret: Hungaris nunquam posthac bellum faceret: fœdus & amicitia in perpetuum integra permaneret. Quæ vbi Budam nunciata sunt, maiorem ex pace, quàm ex victoria lætitiam omnibus attulerunt: regi verò in primis, quòd fratre ipso incolumi, bello maximo, ac periculosissimo liberatus esset. Finito iam Germanico & Polonico bello, & regno grauissimis periculis exoluto, vnum restabat Turcarum bellum, quod superioribus impliciti curis, intermittere coacti fuerant. cuius causa rex ad Kalend. Feb. concilium Budæ frequentissimum indicit: quò, dum regni proceres coeunt, nuncius allatus, Turcam ad obsidionem Albæ Græcæ, quæ Belgradum vulgò dicitur, properare: quod non Hungariæ solùm, sed Christianæ quoque Reip. primum putabatur propugnaculum esse, aliquantulum concilium perturbauit. Paucis pòst diebus, cùm iidem ad Sinderouiam cõuenissent, vt Danubio (quem frigoris magnitudine & vi conglaciasse existimabant) transmisso, vlteriorem Hungariam incursarent: opinione decepti, ne frustra se mouisse viderentur, clàm ad Sabazium diuerterunt: ac dimissis in ripa Saui cunctis equis, cùm occultè suburbia adorti, die nocteque oppidum oppugnassent, præsidii virtute & robore inde depulsi, incensis tamen suburbiis, recesserunt. In eo prælio ex Turcis quingenti,

Turcarum clades.

ex præsidio quinquaginta ceciderunt: non tormentis, sed manibus hostes deturbati, quòd æneæ machinæ omnes loco dimotæ fuerant, quæ res proditionis suspicionem non leuissimam attulit. Per eosdem dies alia Turcarum manus, quæ in vlteriorem Hũgariam irruperat, cùm in Kinisii turmas incidisset, in potestatem ferè tota concessit, multis cæsis, aliis captis: ex quibus purpurati quoque nonnulli ad regem missi. Quibus de rebus publicè diis gratulationes & supplicationes habitæ sunt. Neq; ita multo post sexcenti fermè alii, ad Albam Græcam profligati nunciantur: qui cùm præfectos duos Budam ad concilium abituros sentientes, expeditos in insidiis equites, vt eos incautos opprimerent, collocassent: ab iisdem eadem, qua in eos vsi erant, arte, nec opinantes circumuenti, & præter paucos deleti sunt. Ita melioribus auspiciis, re bene cum Germanis, Polonis & Turcis administrata, annus M. CCCC. XCII. est initus. In concilio au-

1492. tem cum Petrus metropolita, qui eò cum ducentis equitibus cataphractis, & expeditis trecentis venerat: de Beatricis sponsalibus celebrandis retulisset, ab vniuersa concione reclamatum est: cùm regem omnes fœcundam virginem ducere oportere, & regno Hungarico nihil sterilitate reginæ incommodius accidere posse assererent. More Seuerini castelli præfectus, cum victoriæ de Turcis partæ, defensæq; strenuæ arcis, ac propriæ virtutis testandæ gratia, currus duos cæsorum hostium capitibus onustos, ad conciliũ veheret: in medio itinere graui morbo correptus interiit. quos cum Georgius frater Budam, atque in ipsum quoque conuentum iussu regis detulisset, eo spectaculo proceres incredibili omnes lætitia æquè ac stupore repleuit: cum truculenta adhuc, & crudelitatem minantia mortuorum ora despicerent. denique summo omnium consensu propterea laudatus, ac magnificè donatus: fratrique mortuo, qui fortissimus vir, & Turcis formidolosissimus fuerat, regis & patrum auctoritate est subrogatus. Dimisso concilio regina, vbi neque per legatos, neque per nuncios, quid de sponsalibus suis patres decreuissent, accipere potuit, ludificari se rata: è Strigonio Budam veterem eo animo venit, vt, quod posset, sibi & causæ suæ ne deesset, & in regiam profecta, inde, nisi re perfecta, non discederet. Neque tamen ad nouam Budam sine autoritate regis & senatusconsulto ascendere est ausa: verita, ne occlusis fortasse portis, parum honeste retrocedere cogeretur. Ad eam multi principes, maxime ii, quos ipsa sibi muneribus & promissis obstrinxerat, officii gratia venerunt: rex vix adduci potuit, vt eam semel interuiseret. Quamobrem delusam se existimans, dolensq; quòd eò venisset, die septimo se Strigonium recipit: & à patre Ferdinando rege Neapolitano, vt per legatum Vladislai animum exploraret, petiit. Igitur circiter Kalen. Iunii, Andreas Carafa, vir summo loco natus, missus, hoc à rege responsum tulit: Se per legatum Ferdinando regi, quid sui de reginæ coniugio consilii sit, expositurum. cuius rei causa postea Antonium

episco-

episcopum Nitriensem, ad Alexandrum pont. max. qui Innocentio mortuo subrogatus, Hungaros in clientelam acceperat, & regem Ferdinandũ Idibus Octobris, cum mandatis ire in Italiam iussit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER III.

IN magna omnium trepidatione, summaque ex incommodis dissipatis de bello Turcarum rumoribus multis, regis patrumque solicitudine, Martinus Zobor, qui à rege multo antè ad Baiazetem imperatorem legatus de summis rebus missus: ab eo de industria, ne bellica causa sua consilia enunciaret, diu nullo responso reddito, dicebatur fuisse retentus: tandem VI. Idus Iunias reuertit: atque omnia, quæ de recenti Turcarum motu compererat, ex ordine recitauit. Baiazetem ingentẽ terra marique belli apparatum confecisse: quippe ducentis triremibus ad Propontidem coactis, & multis in Ponto nauigiis constructis, actuariisque ratibus non paucis, quibus Istrum subiret, lembisq; leuioribus in Bosna pluribus, quos in Sauum deduceret, comparatis, ex Asia atque Europa incredibilem copiarum multitudinem euocasse, & ducentorum milium hominum numerum effecisse. quorsum ea pertinerent, haud se afferre pro comperto posse. hominum enim varias in vulgus opiniones iactatas, aliis in Cyprum, nonnullis in Dalmatiam, multis in Getas & Valachos eam belli molem conuersum iri dicentibus. De Alba Græca haudquaquam sibi videri, cur hoc tempore maximè laborandum sit: quod Baiazetes cum exercitu Sophiam vsque, inferioris Mysiæ vrbem, Bassæ cuiusdam auctoritate progressus, vt inde ad Albam, Hungaris externis interea bellis & intestinis discordiis occupatis, eripiendam contenderet: postquam recentẽ Hungarorum cum Germanis Polonisque compositionem, cuius dono egrediens ignarus omnino fuerat, perceperit: vehementer accusata Bassæ temeritate, totam belli rationem, & sententiam commutarit: quinetiam pacem eum cũ Hungaris illa se conditione facturum ostendisse: si sibi per eos in Valachos & Epidaurios, & per Dalmatiam in Carnos & Noricos impunè excurrere licuisset. Quibus à se conditionibus repudiatis, eum adeò vehementer animo fuisse commotum, vt iracundia elatus, pilos è barba semel iterumque euelleret; posteroque die infecta re, se sine cunctatione dimiserit. præsentem porrò eius exercitum ad peditum equitumque viginti tantùm milium numerum peruenire: reliquos omnes collectitiam manum, inermem, & bello parum idoneam esse: agrestium verò turbam propè infinitam secum illũ trahere, nullo alio telo quàm scipione præfixo ferro armatam: omnesque tunc, vt qui aqua duntaxat & vilissimo cibo alerentur, pestilentia ac dysenteria correptos grauissimè laborare. His auditis rex, quanquam multis de rebus animo efferebatur: tamen haud sibi tanti hostis tantos motus contemnendos existimans, extemplo finitimas Turcis arces omnes milite, tormentis, commeatu & armis munit. Seuerinum, Sabatium & Iayzam duplicato præsidii numero confirmat: arcemque Albæ Boemis militibus mille, & rebus quæ bello vsui essent, omnibus instruit: reliquos Boemos ad Paulum Kinisium ire in inferiorem Hungariam iubet. Inde toto regno delectum magna cura ac diligentia habet, & pro iure societatis auxilia à Germanis etiam postulat. nam remotiora in tempore, si Baiazetes vltrà procederet, adesse non videbantur posse. Tanto vero studio, tantaque animi propensione, ab omni ordine, ætate, sexuque impetrata, omnia pro salute & dignitate regni administrata sunt, vt in magna militum nomina ad bellum vltrò profitẽtium turba, sacerdotes etiam cum monachis sponte se militiæ offerrent: sacræ autem virgines, pueri ac senes, quos aut sexus & ordinis pudor, aut ætatis & virium imbecillitas a grauioribus operibus amoueret, quotidianis supplicationibus vota pro incolumitate regni Deo facere non desisterent. præfecti verò ad suam

quisque prouinciam firmo cum pręsidio tutandam repentè magna animi alacritate discurrerent. Quibus de rebus rex in eam spem venerat, se si arma inferre Turcæ perrexisset, dum primis regni arcibus expugnandis tempus tererent, exercitum sexaginta milium hominum facilè duorum mensium spacio contracturum. Nam Bathoreus, & Stephanus Valachorum regulus cum Transalpino, viginti milia pollicebantur: totidemque inferioris & superioris Hungarię regiones. Germanos verò Boemosque, & iis attributas regiones, viginti item milia præbituros planè non diffidebat. Baiazetes autem, qui Sophiam vsque, Albæ ex improuiso occupandæ consilio, processerat: tanto hominum consensu rerumq; apparatu cognito, spe concepta deiectus, neque vltrà progrediendum ratus, exercitum dimisit: & Bassis duobus cum triginta milibus hominum Sophiæ relictis, atque Oratore ad Vladislaum de induciis misso, Byzantium se recepit. Dum autem de induciis agitatur, Bassarum alter perfidia plus quam barbara, Valachiam populatus, non paucis suorum desideratis, turpiter retrocedere coactus est: alter montanos Albanenses adortus, qui loci editissimi, & sua natura insuperabilis munitione freti, à Turcarum ditione defecerant, ipse cum validissimo equitatu concisus est: quamuis redintegrato postea exercitu, eius Turcæ loci potiti sint. Octo autem milia ad obsidendum Seuerinum missa, Kanisiano maturè subueniente subsidio, subitò recesserunt. Eodem tempore Casimiro patri, Poloniæ regi, in Lithuania mortuo, amplissimas exequias, magna procerū totius regni assistente ac funus decorante frequētia, rex ipse solicitudine, ac mœrore propę confectus, parauit. *Ant. Bonfi. Bonf.* Antonius Bonfinius qui has scripsit historias, totius regii generis serie altius ad laudem familiæ repetita, eius vitam quàm ornatissima potuit oratione laudauit. Post autem cum comitia regi in Casimiri locum creando apud Polonos essent indicta, duos eò legatos, Ladislaum Cassinerum, & Ioannem Boemiæ cancellarium rex misit: qui suo nomine Polonici regni iura, quæ ad se, vt ad maiorem natu fratrem, meritò pertinerent, Alberto fratri syncera fide remitterent. ad quod officium satis constabat, regem assiduis & patris quondam, & tum matris viuentis precibus, & inprimis singulari ipsius quondam erga fratrem pietate, per se satis excitatum fuisse. Augusto verò, qui insequutus est, mēse, *Boemi.* Boemorum cohortes, quæ veteranorum & nigrorum appellabantur, cum essent ad tutandos inferioris Hungariæ fines, & Turcarum incursiones reprimendas missę: Paulo Kinisio præfecto, ob intolerandam eorum libidinis auaritiæque licentiam, meritas pœnas dederunt. Cum enim quàm fœdè, misereque superioris iidem Hungariæ partes omni latrociniorum, sacrilegiorum, & libidinum genere turpiter exercendo antè tractassent, ille in memoriam reuocaret: centuriones eorum primo ad se aduentu liberalissimè acceptos, munitissimeque donatos, impensius est hortatus, vt ab iniuria, maleficioque se, suosque prohiberent: ne forte quæ in superiore Hungaria sceleris & intemperantiæ suæ exempla, cum maxima ignominiæ nota, prodidissent, eadem in inferiore quoq; relinquerent: quibus nihil vel ad famam ipsorum turpius, vel ad retinendos in fide populos alienius, vel certè à pietate Christiana remotius esse posset. Nam quod ad eorum commoda pertineret, se grauissima pœna edicturum, vt præter pabula, quæ gratuitò haberentur, reliqua ad victum necessaria certo, eoque etiam modico precio præberentur. Cuius orationem cum centuriones omnes ita approbassent, vt se, quoad possent, ne quid tale committeretur, posthac annisuros esse contenderent: Segidinum, amplum, sanè, atque opulentum oppidum, in æstiua dimissi sunt. Vbi per aliquot dies morati, & quasi ad semet reuersi: adeò se intemperanter & auarè gerere cœperunt, vt nec fortunis, nec pudori, nec sæpe etiam vitæ prouincialium parcerent, quo insatiabilem & immensam cupiditatis & libidinis suæ sitim explerent. Fama est, matronam quandam honesto & bono genere natam, nudato corpore, sed pudendis manipulo herbæ contectis, fletus & lachrymarum plenam ad Paulum venisse: atque ad pedes eius prouolutam, insignem in se Boemorum militum iniuriam exposuisse: per quos omnibus fortunis euersa, etiam propriis vestibus ad velandum corporis pudenda di-

da dispoliata fuisset: ab eoque, vt omnium iniuriarum & contumeliarum æquissimo vindice, durissimæ fortunæ suæ auxilium implorasse. neque ita multo pòst pagi cuiusdam sacerdotem mœstum accessisse, de audacia petulantiaque cuiusdam militis acerrimè conquerentem: qui loculum argenteum, in quo Christi Domini nostri corpus esset inclusum, è templo abripuisset, & ipsum sanctissimũ corpus in terram, nefario quodam, & inaudito scelere abiecisset. Paulus autem, qui militares eiusmodi mores semper damnasset, iustis primùm lachrymantis mulieris querelis auditis, vehementer animo est commotus, libenterque meritum de cohortium nefanda petulantia supplicium sumpsisset: ni eorum animos parum idoneo tempore alienatum offensumq; iri dubitasset: cum infestæ quotidie Turcarum excursiones in prouinciam timerentur, quibus se fideli veteranorum, & probata inprimis opera occursurum esse sperabat. Pòst autem cùm literas, quas assiduis perditorum agricolarum querelis fatigatus, ad eos super ea re miserat, manibus ab iis discerptas, & pedibus in sui contumeliam cõculcatas audisset: eosque eò demum intemperantiæ ac vecordiæ processisse, vt nullam neq; disciplinæ militaris, neque Christianæ pietatis, ipsiusq; adeò Christi curam aut rationem haberent: tacita quadam religione ad contemptum Christi nomen seuerius vindicandum accẽsus, haud vltra tantam eorum sibi temeritatem, atque intolerantiam perferendam putauit. Itaque protinus ab inferioris Hungariæ regulis, & vicinis ciuitatibus, auxiliis occultè per certos nũcios euocatis, & agrestium turba alterius simulatione belli coacta, & ex omnibus pagis militibus accersitis, iustum aduersus eos exercitum ducit. Præmissæ expeditissimorum equitum turmæ, cùm fortè in septingentos Boemorum equites incidissent, cõmisso prælio, strenuè dimicarunt. par ab initio vtrinque pugnæ conditio fuit: tandem Boemi, qui ad explorandum potius, quam pugnandum instructi venerant: retrò se ad suos referre coacti, eos, quo res versetur in periculo docent: &, vt se castris subitò communiant, admonent, si erumpentis in se Pauli sustinere impetum velint. Hoc illi audito, vt in re trepida potuerunt, protinus ad villã, quam Piscinam vocant, impigrè castra locant, eaque vallo, fossaque circumdant, scilicet, vt & aquæ copiam habeant, & saltem à piscinæ parte defensi sint. Præuenit eorum iter & consilium Paulus, neque longè ab eo loco castra & ipse ponit, & satis egregiè se pro tempore ad omnem belli rationem expediendam parat. Cùm autem hostium castris ita appropinquasset, vt eos eminus percutere se facile posse confideret: frequentibus eos glandibus æneis incessere per tormenta minora emissis instituit, atque in campum aciemque prodire cogit: cùm duas vexillationum, & expeditorum equitum alas in cornibus, in medio verò cataphractorum turmam collocasset. Boemi quadrato agmine castris egressi, tanto se in cataphractos impetu intulerũt, vt Pauli agmen longius summouerent. Qua ille re animaduersa, decurionibus statim & præfectis equitum signum dat, vt sensim se recipiant, & hostes effusius insequentes longius à castris abducant. *Nigrorum clades.* Id erat hominis consilium, vt remotos à castris hostes facilius circumueniret, ac pro arbitratu concideret: quod non secus euenit, atque animo destinarat. Dum enim cedentibus Hungaris, Boemi vehementius instarent, neq; se longius à castris præ insequendi studio progressos sentiũt: Paulus eos vtrinq; agrestium multitudine, qui falcibus poplites equorum succidũt, quasi quadã indagine claudit: & alas equitum, qui à tergo instent, vrgeantq;, immittit: tum fugientes suos subsistere, rusticos equitesq;, q̃ imperauerat, exequi iubet. Ita cum mandata ab omnib. diligenter atq; industriè fierent, Boemi vehementer laborare cœperunt, cum nec terga dare, nec per circumfusam falcatorum agrestium turbam euadere, & à tergo & à laterib. pressi, nec à fronte quidem, obiicientib. se validissimè Hungaris, erũpere possent. Quamobrem ad extrema redacti, multis desideratis, deditionem facere coacti sunt. Profligato exercitu, castra inde, quæ pro vallo carros obductos habuerant, non sine aliqua cæde capta & direpta sunt. Quadringentos cecidisse (nã fuerunt qui septingentos dicerent) constans opinio fuit. Deditio his conditionibus facta est: vt Boemi se paulo posthac audientes dicto futuros, & in Hungaros

nihil in posterum molituros, neque præteritorum temporum posthac stipendia flagitaturos iurarent. Quo se illi iureiurando flentes obstrinxerunt. Pòst autem, cum Paulus apoplexia repētè correptus, de vita pertimescens, eosdem nouo adigere iureiurando vellet, fore vt regi inprimis, deinde Bathoreo perpetuò obsequerentur: id vsque adeò recusarant, vt ad regis opem confugientes, non modò posteriore sacramēto non sint astricti, sed priore exoluti: optimus eorum quisque à rege, multi quoq; à Bathoreo & Palatino conscripti sint: reliqui, cùm se à pristinis quibus assueti erant maleficiis temperare nequirēt, in fines Austriæ & Morauiæ secesserunt. qui quotidianis furtis & rapinis intolerabiles facti, ab Austriæ præside comprehēsi, ac variis suppliciis affecti, prope omnes deleti sunt. Paucis pòst diebus, cùm palātes Turcæ in fines Hungariæ introrupissent, & multos captos, ac barbara crudelitate excruciatos, ad Gemonias Constantinopolitanas necassent, meritis pœnis affecti sunt. Paulus enim fera illorum immanitate accensus, positis aduersus eos insidiis, cùm facilè imprudentes, nec opinantesque multos in potestatem redegisset, ac Themesuarum transtulisset: inauditis antè apud Christianos generibus tormentorum affectos interemit: cùm alios pistrini in aqua se versantibus rotis alligasset, alios igni sensim, admotos lento incendio confecisset, non paucos cute vt belluas exuisset, nonnullos etiam in hara reuinctis post terga manibus, esurientibus suibus obiecisset: nimirum vt pari suppliciorum metu intra fines suos barbarum hostem deterritum contineret. In-

1463.

sequenti anno, qui fuit supra millesimum, & quadragesimum, nonagesimus tertius, Matthias Gerebus, Matthiæ quondam regis consobrinus, ea belli scientia & vsu præditus, vt vulgo Matthiæ alumnus diceretur: itemq; Stephanus Bathoreus, vir summæ in bello paceque auctoritatis atque prudentiæ, magno cum omnium dolore diem suum obierunt. In Bathorei locum, qui se sponte paulò antè Transsyluaniæ præfectura abdicarat, Vladislaus Lassontius, & Bartholomæus Draghi, à rege suffecti sunt. Ioannes Chanadiensis episcopus, desperata regni quiete, & contempta humanæ vitæ conditione, sacerdotum D. Pauli primi eremitæ professione disciplinę se obligauit. Circiter Kal. Feb. Alibechum, Baiazetæ imperatoris Sinderouiæ præfectum, cum valido exercitu in Transsyluaniæ fines ingressum, & cum ingenti præda per quinque dies coacta redeūtem Syculorum tumultuaria manus, adempta præda exuit, & plerosque Turcas occidit.

Friderico III. Imp. mortuo Maximilianus F. succedit.

Kal. autem Augustis Friderico Imp. Cæsare mortuo, Maximilianus filius, quem pater viuens regem Romanorum declarandum curauerat, imperium excepit. Per quos eosdem dies insignem, atque adeò memorabilem in Croatia cladem nostri à Turcis acceperunt. Croatiæ Dalmatiæque reguli iam pridem Coruini ducis imperium detrectantes, & se regi duntaxat obsequuturos affirmantes: nouarum rerum cupidi, partim finitimis vim inferre, partim oppida maiorū ignauia amissa, armis recuperare, vel ipso duce inuito, instituerant, initio à Ioanne Frangepano, qui principatum quōdam in prouincia obtinuerat, introducto. Quibus Coruinus conflictatus incommodis, prouinciæ imperium regi renunciarat, Iaiczæ maximè periculo conturbatus: quam se aduersus quotidianum imminentium Turcarum impetum posse defendere desperauerat. Ita prouincia Emerico Drenceno, summæ industriæ, singularisque consilii viro à rege commissa, bellum vehementer vtrinque geri erat cœptum. Cùm autem Emericus Berardinum in lapidea maritima regione castellis quatuor occupatis, adiuncto fratre, ad obsidionem Segniæ profectum, magna vi ad sua inde se oppida recipere coegisset: vniuersam inde in Frangepanum belli molem, apparatumq; conuerterat, qui Breuiam, vt auitam possessionem, per dolum occupatam, se repetēti regi redditurum esse negarat: motisque aduersus eum castris, Breuiam obsidione premere, rebus in eū annum cum proximo Turcarum præfecto compositis, instituerat. Dum autem arcem, quæ natura magis, quam arte munita oppido imminebat, diligentius ipse cum collega suo Bothlano oppugnat: factum est, vt Bothlanus pila æneì tormenti percussus, miserè occubuerit, cuius morte ipse, aliique omnes grauissimè perturbati, maioribus opibus animisque oppidum oppugnan-

pugnandum aggressi, eò Frangepanum adduxerūt, vt postquam se resistere diu non posse vidit, cum proximo Turcarum Bassa secreto pepigerit, vt si ad auertendos à Breuiæ obsidione Hungaros, cum delectis equitum turmis, Carniolæ & Carinthiæ fines populabundus inisset: ipse pro tanto beneficio in perpetuum Baiazetis ditioni imperioque subiectus esset. Tum Bassa haud sibi, tanta spe obiecta, cessandum ratus, confestim cum octo milibus expeditissimorum equitum per Croatiam regnicolas Germanorum infestus incursat, & ad Iuliam & Petouiam vsque prædas facit, ac Cilianum agrum continenti prope populatione deformat. Quibus incommodis occurrere cupiens Drencenus, Frangepanum sibi reconciliat: & soluta obsidione, magnum ex tota prouincia delectum habet: cùm ad eum non reguli solùm frequentes, sed etiam ex Illyrico plurimi conuenissent: & ex pagis magna contracta manus, quanquam inermis, & ad ferēda arma parū idonea, accessisset. Ita Bassæ cum ingenti præda citius quam statuerat, metu copiarum Maximiliani, quæ imminere populantibus dicebātur, redeunti, Hungari se Drenceno duce ad prouinciæ fines obiiciunt, atque à fronte exitum intercludunt. nam à tergo Iacobus Zechel cum quingentis equitibus, magnis auxiliis succedentibus Germanorum, instabat. Quæ vbi Bassa in Modrusiēsium progressus agrum, cognouit, per nuncios Drencenum inprimis admonet, vt pactis stare velit. neque enim se Hungariæ prouinciæ detrimenti aliquid attulisse: neque si quo ipse alienum agrum incōmodo affecerit, eius ad illum vindictam iniuriæ pertinere: quam si, quemadmodum ostendit, armis persequi pergat, se deos violatæ fidei acerbos semper vindices inuocantem, ac sibi affuturos sperantem, alacriter quamcunq; pugnæ aleam subiturum. Non desunt, qui addant, Bassam à Drenceno etiam incolumem inde exitum precio redimere volentem, ęqui nihil ab eo impetrare potuisse, cum diceret: se à Rege mandatum habere, vt Christianos captiuos, quacunq; ratione posset, è seruitute eriperet. Itaque si captiuos ille dimitteret, nullo ei se impedimēto futurū: sin minus, se regis iussa exequentem, prælio pro illorum libertate decertaturum. His Bassa conditionibus superbè repudiatis, haud sibi diutius in syluis, per quas iter faciebat, morādū existimauit: simulq; veritus, ne dum cunctantius ageret, adauctis magis Christianorum copiis, à fronte & à tergo interclusus, fœdissimè cæderetur: succisis arborib. iter per syluam aperit. Egressuris iam ex sylua Turcis, & se in apertum campum cum vniuersis copiis effusuris: variis inter nostros duces de re gerenda disputari sententiis cœptum est. Drencenus, qui eos, quoad se campo cōmitterent, inuadēdi causa extra saltum expectauerat: cum se ab iis equitum numero & robore superari videret, prorsus iam à conserendo prælio abhorrebat: esse enim no[illegible]uē Turcarum milia, omnes belli militiæq; peritos, & longo tempore labor[illegible] militaribus induratos compererat. sibi verò vix septem milium summam adesse conscius erat, ex quibus quingenti tātùm equites: reliqui aut collectitii milites, aut euocati, aut rustici essent, qui rarò gladio, nulla lorica, galeaq;, sed pedali tantum scipione ferro præfixo, ligneaque claua, aut rudi arcu armati, operam haud pręclaram, vt aduersus tantum hostem, nauaturi essent: quos ipsos expeditissimo Turcarum equitatui obiicere, loco præsertim sibi ad pugnā iniquissimo, inconsulti ducis esse, aut parum de suorum salute cogitantis, arbitrabatur. Ab hoc diuersam Berardinus Frangepanus sequutus sentētiam, pugnandum omnino, atque audaci conatu tantam prædā, & tam multos Christianos de manibus hostium extorquēdos dicebat: atq; eius officii curam maximè ad Drencenum Croatiæ præsidem pertinere contendebat. quod si ille lenius atq; remissius ageret, se suo consilio vsurum, & in quemcunq; fortunæ casum hostes metu (vt satis apparebat) exanimatos, aggressurum, & Christianos captiuos, vel sui capitis periculo è barbarorum fœdissima seruitute pugnando excmpturum. quo in pręlio si quid forte acceptum detrimenti fuisset, eius omnem culpam penes ipsum, qui pugnam detrectasset, futuram: deque ea re & regem, & patres, se maximè (si inde viuus euaderet) accusante, in iudicio cognituros. Quibus rebus victus Drencenus, tandem respōdit, se, quod salutare in præsens consilium duceret, idipsum

in medium attuliſſe: verum quando illi omnino certum, fixumque pugnæ conſilium ſit: ſe eundem, ne ignauia certamen refugere videatur, & caput ſuum, & filii vnici, & fratris amantiſſimi, quos ſecum habeat, in apertiſſimum periculum pro ſalute & libertate Chriſtiani nominis adducturum, vnum illud à Deo omnibus precibus petere, vt cœpta ſua, præcipiti potius audacia, quam maturo ſubnixa conſilio, ſecundaret. Dum hæc inter noſtros conſilia agitantur, iam Turcæ ex ſyluis egreſſi, explicatis in campo ordinibus ad prælium ſe inſtruxerant. Contra quos noſtri confeſtim, quadratis tribus agminibus ductis, & immiſſa prima acie, fortiter manum conſerunt. Cùm vtrinque cōſtanter, & non timidè pugnaretur: Baſſa ſuos iam inclinatos animaduertens, ex geminato ſubſidio ſubmiſit agmen: hinc Berardini aciem Drancenus opponit, ipſe ſubſidium ſibi depoſcit, & ab vtroque latere peditatum diſponit. Vrgentium hoſtium impetum cùm Berardinus ſuſtinere non poſſet, fuga ſalutem petere contendit, ac ſuos in prima acie laborare pugnando defatigatos deſerit, ſuaque fuga ſecum perturbatos ordines trahit. Fugientibus inſtant Turcæ, profligatisque primis in laborantem aciem irruunt, atque inclinatas turmas nullo negotio pellunt. Qua re cognita Drācenus, ab vltimo agmine clamitans, fugientes retinere, & in hoſtem conuertere nititur: & Berardinum prælii huius auctorem, & mortis periculum glorioſe & iactanter verbis paulo antè contemnentem, identidem increpat, & incuſat: qui priſtini decoris & antiquæ laudis oblitus, effuſiſſime fugiebat. In ſumma verò rerum omnium iniquitate, ac propè deſperatione, melius eſſe pulchrè mori quā incruentam hoſti victoriam relinquere arbitratus: extremum agmen in hoſtes promouet: & in confertiſſimam inuectus aciem, multos interficit, à multis ipſe petitur: donec ſuffoſſo, quo vehebatur, equo, pedes manum conſerere cogitur, quod cum ſtrenuè aliquanto temporis ſpacio, multis circum ſe vulneratis ac ſtratis feciſſet: tādem gladii capulo fracto, ab hoſte circumuenitur. cui cùm filius vnà cum fratre, paucisque aliquot militibus, ſubuenire periclitanti properaret, ipſe vnà cūm ſociis obtruncatur. Drancenus viuus ab hoſtibus comprehenditur. Ita fugato demum ac profligato exercitu, Ioannes Frangepanis vir ſtrenuus, & ingenio corporeque præſtanti cæſus, & ex eadem familia Nicolaus captus, & Carolus dux equitatu magna ex parte exutus eſt. alii turmatim ſtrati, fugatique, quocunque ſe conferebant, ibi cum inſequente hoſte certamen inſtaurare coacti, pari fortunæ euentu aut necati, aut in ſeruitutē omnes abſtracti ſunt. Ex noſtris quinque milia, & ſeptuaginta ſeptem: ex hoſtib. mille circiter cecidere. Hungaris omnibus naſi amputati, vt in certum victoriæ argumentum, ex naſorum numero non dubius cæſorum hominum numerus colligeretur. Clades v. Septembris accepta. Captiuorum inde turba in vnum coacta, nobiles multi: inter cæteros autem dux ipſe Drancenus, vinctis poſt tergum manibus, in Baſſæ conſpectum adductus, omnium in ſe ora oculosq; conuertit. Qui cùm inter cœnandum filii, fratrisque capita ſibi iuſſu Baſſæ in menſam appoſita cognouiſſet, altiſſimo dolore perculſus: Cur non me potius, inquit, vita ſpoliaſti, quam hoc diro fœdoque ſpectaculo affeciſti? Cui ille: Iure, inquit, hæc pateris Emerice, qui prior fidem feſelleris, ac tot ſtrenuos milites, fortiſſimosque duces in diſcrimen adduxeris. quid enim in prouinciam ego tuam incommodi importaram, cur tu tam infeſto armorum conatu meum reditū impedires? Quamobrem noli ſperare, te ærumnis his morte finem impoſiturum. ego enim ad tuas augendas cumulādasque miſerias dabo operam, vt tua in longinquum vita mea maxima diligentia protrahatur. Itaque cum paulo pòſt cum cæteris captiuis Conſtantinopolim, ſubligatis equo pedibus, & cuſtode adhibito veheretur, idemque prouocandi in ſuum exitium ferocis & iracundi hoſtis gratia, cuſtodem extracto è proximi militis latere gladio, necauiſſet: eum tamen Baſſa interimi vetuit, quod diceret, diuturnam ei vitam quacunque morte duriorem atque acerbiorem futuram. Pòſt autem ad Baiazetem adductus, cùm priſtinam in vultu ſuo ferociam retineret, iuſſu eius in ſatis mitem carcerem eſt coniectus. deinde cum duobus familiaribus in paruam inſulam relegatus, ibi tribus pòſt menſi-

Conflictus miſerabilis.

mensibus ex pestilentia aeris, vel (vt fama quoque fuit) veneno extinctus est. Socii partim in Gemonias conditi, partim centurionibus & præfectis benè meritis distributi. Rex tanta audita clade, æquè & ducis & exercitus fortissimi tristem casum ac miserum deplorauit: & iustitio indicto, de vlciscendo tanto incommodo cogitare instituit. In Croatia plena omnia luctus & lamentationum fuerunt, cum alii patrem, alii filium, alii fratrem, alii alium lugerent, vt sibi quisque sanguine & amore coniunctus erat. & cum nemo extaret, qui aut populantibus hostibus resisteret, aut aliis publicis necessitatibus consuleret: magna iam rerum omniũ inopia affligebantur: quæ mala vt quoquo modo possent, curarent, sese in prouinciam, quæ inter Sauum & Drauum sita est, retulerunt, atq; ita vim & impetum incursantium hostium euitarunt. Alexander pont. max. in cuius manu Baiazetis frater erat, Hungarica accepta clade permotus; Baiazetem, vt Drenceni vitæ parceret, obsecrauit. Eodem anno legati Venetorum, cum ad regem venissent, ab eo liberalissimè atq; honorificentissimè habiti sunt. Hi prosperos fortunæ accessus humanissimè gratulati, cùm vires ac facultates Reipub. suæ omnes pro rege, regniq; salute detulissent: regia iura in parte Dalmatiæ, quam ipsi antè armis occupatam possidebant, cumulatè sibi remitti postulant. quã rem etsi non impetrarunt, renouato tamen antiquo fœdere, amici discessere. atq; inde Poloniam transgressi, ac regi Alberto nouam dignitatis accessionem; vetere ciuitatis exemplo, gratulati, antiquam cum Poloniæ regibus societatem instaurarunt. Post hos Epidauriorum legati accessere, qui pro vetusto societatis & clientelæ iure debitum Hungaris, vt patronis legitimis, obsequii officium præstiterunt: & aurea, argenteaq; magni precii pocula dono, cum annuis tributis attulerunt. nec minore animi propensione à rege accepti, sed magnificis contrà donis exculti, & equestri præterea dignitate ornati, pristina societate redintegrata, dimissi sunt. Eadem hyeme in concilio à nobilitate corona regia repetita est, quã ad eam diem Stephanus Syrmiensis episcopus, & Andreas Bathoreus asseruarant. Videbatur quippe multis indignum, perpetuam eos sibi tantæ rei custodiã asciuisse, magistratusque perpetuos parum libertati publicæ vtiles aut commodos esse, propter tyrannidis suspicionem, dicebant. Eodem in cõcilio rex omnium propè pontificum, & ex proceribus inprimis Stephani Palatini paulo antè creati, & Laurentii ducis, qui se cum Palatino fraterno propè fœdere, affinitateque coniunxerat, multorumq; aliorum nobilium grauibus vocibus & acerbioribus querelis exagitatus, atque concerptus est: quòd belli iam pridem, reique militaris memoriam, & curam omnem deposuisset, & in Budensi arce ociosus & iners se contineret: neque ad bellum vllum vel regni, vel dignitatis suæ tuendæ causa procederet. nimirum aut ipsum in aciem esse cogendum, aut si id facere non posset, summam belli administrandam esse alteri permitter. Iam. Hos autem sermones multi ob eam rem à principibus illatos interpretabantur, vt regẽ ab insita animi magnitudine deturbatum, ac simultatum significatione perterritum, libidini magis suæ obstrictum haberent, ac prope sibi seruire cogerent. Itaque non deerant, qui regis causam tuentes, dicebant, culpam esse non in regis ignauiam, sed in Hungarorum auaritiam & petulantiam transferendam: regem per biennium sæuos hostium impetus fortiter excepisse: seq; ex iis, quantum per iniquitatem temporum licuit, summo consilio explicuisse: quid in tantis cum ærarii difficultatibus, reique nummariæ angustiis proficere posse, cum nec tributa, nec vectigalia imposita persoluerentur, sed in priuatum vsum verterentur: nec legitimus copiarum numerus in bellum suppeditaretur, sed contrà omnia vetustatis exempla; semiplena omnia præberentur? Neque verò obscurum esse, quorsum hæc vniuersa pertineant: scilicet vt regia Maiestate depressa, multi regiam potestatem inuadant, & suam quisque imperii partem ad priuatas rationes, commodaq; traducat. Proinde regis auctoritatem contemnere, & eius imperiũ ludificare desinerẽt, ne, dum vnũ regem rite creatum, atq; calumniatum opprimere, aut imminuere priuatis incitati simultatibus, aut propriis adducti cõmodis velint, impotentes tyrannos multos inducerẽt, libidinem inprimis,

Epidaurii.

& auaritiam, quæ omni bene conſtitutæ reipub. nocuiſſet. Sic enim fore, vt odiis alendis, fouendisque diſcordiis, & animis inter ſe prouincialium diſtrahendis, & ab ipſo capite auertendis, breui regnum vel inteſtino ſeditionum morbo corruptum, vel externis hoſtium armis labefactatum, rueret prorſus, & interiret. Hac autem diſputatione rex, cùm ad eum delata eſſet, grauiſſimo animo perturbatus, ſubitò ſenatum habuit: ibiq; acerbis inimicorum conuiciis in hunc modum reſpondit: ſe per annum tantùm, & quidem inuitum, domi ocium agitaſſe: quia pacato regno, & veteribus hoſtibus ſibi reconciliatis, nulla res alia gerenda, quàm Turcica, ſupereſſet: quam ipſam ſe, deficiente re pecuniaria (qua vna bellorum rationes expediuntur, & ſuſtinentur) attingere auſum non eſſe. Ex Hungaria enim vix ſe ad eam diē quadraginta millia nummûm aureûm percepiſſe: Boemis autem vectigalibus non modò regiam, ſed magna ex parte regnum ſuſtinuiſſe. Quare ſi copiæ, ſtipendiaque debita expediantur, nullum ſe vel fortunarum vel capitis periculum pro Reipub. ſalute & dignitate recuſaturum. Eo nimirum prudentis regis ſententia & ratio pertinebat, vt omnibus (ſi ita opus eſſet) contumeliis perferendis, importuna antè Hungarorum ingenia, & diſtracta voluntatum ſtudia noſſet, quam vllum eorum libidini, ac petulantiæ remedium adhiberet, cui malo vt maturius, & conſideratius ſubueniret, cum Alberto rege, reliquisque fratribus conſilium communicare conſtituit, diemq; per clandeſtinos nuncios ad colloquium certò condixit. Interea in concilio Budæ multa decreta facit, ac multa multis petentibus indulget. Coronam verò ex arce Vicegradenſi a cuſtodibus repetitam, Stephano Palatino, Thomæq; Agrienſi pontifici, interpoſito iureiurando, aſſeruādam committit: idq; cùm ſummæ illorum auctoritati, tum exploratæ vtriuſq; erga remp. fidei tribuit. Per eoſdem dies legati a Maximiliano de rebus magnis, ſed ſecretis, ad regem venerūt. Quibus celeriter expeditis, ſtatim Agrienſis epiſcopus, princeps Senatus, & Nicolaus Banffii, vir grauiſſimus, ad Maximilianum Viennam miſſi ſunt: partim vt priuati officii cauſa Auguſtalibus Friderici mortui exequiis intereſſent, partim vt regia mandata ſecretiora peragerent. Neque ita multo pòſt, eadem hyeme, illuſtres Maximiliani & Blancæ Mediolanenſis nuptiæ celebratæ ſunt. Vix dum dimiſſum concilium erat, cum Stephanus Palatinus, qui ius loco prætoris vniuerſo regno dicebat, & iudiciis omnibus præerat, corona regia cum Agrienſi collega potitus, præter omnium opinionem, & contra ſuam dignitatem, animum reb. nouis intendit. Inter Palatini oppida, Coruini ducis caſtellum erat, quod Sombor appellabant, in excelſo admodum colle ſitum, nō tam arte quàm natura ipſa munitum: cuius potiundi mira Palatinus iam pridē cupiditate flagrabat, vel vectigalium & portoriorum magnitudine, & pagorum ſuorum præſidio adductus: vel certè, ne oborto aliquando bello, magnis inde afficeretur incommodis, metu maximè perturbatus. Itaque cùm caſtellum aut vi, aut fraude occupare conſtituiſſet, primùm cum præfecto eius, homine, vt res ipſa docuit, leuiſſimo agit, magnaque cum pecunia & ingentibus promiſſis onerat: ſi ſibi caſtellum, quacunq; ratione poſſit, tradat. Quibus ille præmiis excitatus, cum ſucceſſorem ſibi propediem venturum cognouiſſet, cōſilium capit: arcem ſine munitione, commeatu, armiſq; relinquere, vt ſe inde profecto, oppidani rerum ad defenſionis vſum idonearum difficultate atq; inopia preſſi, continuo ſeſe imperio Palatini dedere cogerentur. Itaque tormenta ænea alia humi infodit, alia ferreis clauis configit: puteos pecorum ingeſtis cadaueribus inficit, reſq; omnes quæ ad victum opus ſint, diligenter aut diſſipat, aut corrūpit. Quibus rebus effectis, ac Palatino, quo res loco eſſet, & quid opus facto eſſet, edocto, traditoq; ſucceſſori caſtello: Palatinus repentè, vt conuenerat, iuſto cum exercitu ſe oſtendit, atq; caſtellum acriter obſidere inſtituit. Duriſſima verò hyeme obſeruata, qua Coruinus abſens in Illyrico ſubſidio ſuis maturè venire non poterat: turres ex materia & terra egeſta circūagit: & ne quid efferri inferrive poſſit, vallo foſſaq; perpetua caſtellū obducit. vicinis verò, niſi pro hoſtib. haberi velint, ne quod obſeſſis auxilium ferāt, apertè denunciat. Qua re cognita, rex mirabūdus Palatinū quàm primùm ab obſeſſione caſtelli

Decreta minora.

ne castelli recedere iubet: eumque, vt, si quid fortasse cum Coruino controuersiæ habeat, de ea iudicio potius, quàm armis experiri velit, hortatur. neq; enim decere, eum qui ius aliis dicat, vim aut iniuriam cuiquam inferre, aut vllum hominibus maledicendi sibi locum, facultatemq; relinquere. Palatinus autẽ cum regiæ se obsequuturum auctoritati dixisset, haudquaquam tamẽ à cœpto opere destitit: sed in suscepto obsessionis consilio, omni regis imperio spreto perseuerauit. Quæ res mirabiliter regis, patrumq; animos perculit, veritos, ne Palatini exemplo, optimatũ haudquaquam reip. vtilis audacia ad similia edenda facinora incitaretur: quæ plus iusto indies iam præualente licentia, inferendis iniuriis adaugebatur. Itaq; cùm obsessos iam acrius premi, atq; omnium rerum difficultate conflictari rex audiret, Palatinum iterum, vt famæ suæ, & honori, multis rebus præclarè antè gestis, parto consuleret, admonuit: eumq;, vt ab eiusmodi armis recederet, obsecrauit. Ad quæ ille non antè responsum reddidit, quàm cum oppidanis de oppidi deditione trãsegit. Itaque legatis regiis cum superbo & contumaci responso dimissis, ac protinus castello in deditionem accepto, iustum regis atq; omnium bonorũ in se odium, atq; inuidiam concitauit. Eodem tempore Luca Chanadiensi episcopo, quòd Quæstoris (quem Thesaurarium vocant) munus parum integra fide per biennium obiisset, magistratu abire iusso, Sigismundus Quinqueeclesiensis antistes, regis & senatus precibus impulsus, vir ea tempestate diuitiis clarissimus, munus illud reipub. causa suscepit. Ladislaus autem Gerebus Matthiæ regis consobrinus, pontifex Transsyluanus, rege cum senatu, ac vniuerso procerum comitatu, conuiuio inprimis splendido excepto, atque argenteo poculo insanæ magnitudinis, & equis pernicibus, ac desultoriis, nonnullisque aliis muneribus, quæ nummorum aureûm quatuor milibus cẽsebantur, rege donato: non tam noua muneris magnitudine, quàm grato officii genere mirificè omnium sibi studia voluntatesque deuinxit. Hippolytus autem Estensis, metropolita Strigoniẽsis, & Fridericus Casimiri regis filius, & regis Vladislai frater, vir non generis solùm splendore, sed morum etiam sanctitate memorandus, in numerum cardinalium ab Alexandro VI. pont. max. summa omnium gratulatione relati sunt. Ferdinandoque Neapolitano rege vita functo, Alfonsus filius eius natu maximus omnium, regnum excepit. Sequitur inde annus nobili inter omnes fermè Christianos principes fœdere percusso insignis, quo Carolus VIII. rex Gallorum cum Maximiliano in gratiã rediit: & cum Hispaniæ rege Ferdinando, reddito Perpenniano, finitimaque Roncilioni prouincia, pacem iniuit: qua eadem se Britanniæ insulæ rex, cæterique Occidentis principes obstrinxere: bello verò omnium maximo pòst in Italia repentè excitato clarissimus, quod Galli aduersus Alphonsum Neapolitanum regem intulerunt, magno in Oceano, Ligusticoque mari classe constructa, & numerosis equitum peditumque copiis contractis, & Mediolani, Ferrariæque regulis in societatem adscitis, & Carolo ipso rege adolescente in eam spem excitato, fore vt auito recuperato regno, Turcarum Imperatorẽ, cuius infestis sæpe armis & excursionibus Italia, finitimæq; prouinciæ diuexatæ fuissent, bello persequutus, suis ipsum finibus continere compelleret. Iam Nitriensis antistes, quem rex ad Ferdinandum Neapolitanum regem, Alexandrumque pontificem, legatum de Beatricis nuptiis miserat, (conuento vtroque, & regis nomine exposito, regem sororis amantissimæ loco Beatricem habiturum, eamq; oppidis bonisque suis frui ab omni intactã iniuria concessurum: at contra leges Boemorum, & voluntates Hungarorum, nequaquam eam in matrimonio habiturum) ex legatione reuerterat. Eius rei causa nonis Martiis Vrsus Vrsinus legatus à pontifice ad regem missus est, vt postquam propositis solennibus peccatorum expiationibus Christianos ad arma aduersus Turcas capienda concitasset, regias etiam cum Beatrice nuptias pro virili parte conciliaret. Qui rem aggressus, ex omni parte difficilem, vbi reluctantem regis animum, procerumq; auersas ab ea re voluntates, & veram mulieris, quæ iactabatur, sterilitatem perspexit: non vltra sibi conandum; sed regem admonitionibus potius quam nuptiis flectendum ratus (sic, enim à

Vrſini mors. pontifice mandatū habebat) inde receſſit: & in itinere moriens, apud Villacum in Noricis ſepelitur. Eadem hyeme, ſupremo, frequentiq; conuentu, quas octauas appellant, rege & cuncto ſenatu pro tribunali ſedente, & controuerſias cognoſcente, multa ab adoleſcēte Coruino oppida, quibus à patre donatus fuerat, antiqui poſſeſſores, non ſine magno multorum dolore, ac propè miſericordia poſtularunt. Vere autem appetente, finitimæ Turcarum regiones magno à noſtris incommodo, Pauli maximè Kiniſii conſilio, atque induſtria conflictatæ ſunt. is enim in eam cogitationem dies noctesq; intentus, vt ſuperiorem à Turcis cladem vltus, afflictosq; nimium, ac debilitatos noſtrorum animos excitaret, & triſtem præteritorum damnorum memoriam recentis alicuius inſignis victoriæ gloria prorſus obrueret, in fines Turcarum, abeunte iam hyeme cum decem milibus equitum, rege turmas ſubmittente, populabundus inuaſit: ductoque præter Danubii ripam exercitu, infra Sinderouiam per aſtrictum adhuc præ alta glacie flumen, tria milia expeditorum equitum ad vaſtandam Myſiam ire iuſſit: ipſe in riparum commoditate reliquo exercitu ſubſiſtens, quod ſæuitia frigoris vere iam imminente langueſceret, currusq; onerati haud ſatis tutò iam trahi per glaciem fluminis poſſent, caſtris locum muniuit: equites autem per prouinciam effuſi, ſubitò ſeſe ad duo proxima Alibechi præfecti caſtella, vbi ingentes Turcarum prędas aſſeruari audierant, contulerunt: quodq; opulentius erat, & in quo Alibechi filii, vxorq; cum concubinis eſſe dicebantur: id prius adorti, adeò hoſtem latuerunt, vt prius foſſam vallumque ſuperarint, quàm oppidani ſpacium ad arma aduerſus ſubeuntem Hungarum capienda nanciſci potuerunt. Dum autem trepidatione intus exorta, præſidium per mœnia diffuſum, ſuccedentes iam vndique noſtros ſumma ope è muro deuoluere, præcipiteſque turbare conatur: quidam Croatus, eximiæ fortitudinis virtutisque per omnia ſecula memorabilis vir, murum aduerſus infeſto omnium conatu aſcendit: & quanquam vigintiquinque vulneribus affectus, præſidium de munitionibus deiicit: & ſuccedentibus impigrè ſociis, muri partem defenſoribus vacuam tradit. Quo tumultu omnibus in oppido perturbatis, Alibechi filii ſibi, rebusque ſuis diffiſi, per poſteriorem oppidi partē elapſi, in propinquum caſtellum alterum ſe recipiunt. Ita noſtri præſidiariis omnibus trucidatis, caſtellum auidè occupant: ac ſpoliorum prædarumque promptuaria, quæ dicebantur, diripiunt: oppidanos Chriſtianæ ritum pietatis, quanquam Græca ſuperſtitione colentes, mitius, humaniusque tractant. Caſtelloque illo accenſo, ad alterum, vix refectis corporibus, & coacta præda, incitato curſu contendunt, atque eius paucorum in iactura equitum, haud ægrè potiti comburunt. Quibus rebus cognitis, Paulus duo milia equitum auxilio ſummiſit, vt victores latius vagarentur, & longius prædando vaſtandoque progrederentur. Itaque finitimis omnibus duorum incendio caſtellorum, etiam proprio imminente periculo exanimatis, facilè ad quinquaginta milia paſſuum prohibente venire, incendio, rapinisque omnia miſcuerunt. Præda ingens coacta: Roxianæ terræ incolæ omnes cū coniugibus & liberis & armentis abducti, pecuniarum, quas quotidianis diuturnæ militiæ ſtipendiis coaceruarant, vis ingens egeſta, argentea aureaq; vaſa permulta, veſtes Perſicæ, gemmati calices, pretioſa ſupellex aſportata: inter quæ Ladislai regis candelabra ex argento fabrefacta, quæ ſuccenſo Varadino, regnante Matthia, Alibechus per incurſionem abſtulerat: quod ad memoriam poſteritatis inſigne fuit, eodem, quo ablata fuerant die recuperata, omnes cis Danubium incolumes Pauli in caſtra ſe retulerunt. Poſtero autem die Alibechus ad horum detrimentorum nuncium perculſus, cum octo milium exercitu in Danubii vlteriore ripa, diligenter noſtrorum inſiſtens veſtigiis, ſe oſtendit: ſed flumē ipſum vapore ſolis iam reſoluta glacie, traiicere nequiuit. Itaq; magna tum prædæ recuperandæ, tum vlciſcendi, quod optabat, hoſtis ſpe repentè depulſus, in eum dolorem furoremq; prouectus eſt: vt inſpectantib. omnibus barbam ſæpe dilacerarit, & manus momorderit, & dentib. infrendens, deos deasq; omnes ſuperba quadam omnium numinū deſpicientia, execratus ſit. Quæ cùm noſtri ex altera ripa iam

Alibechi infamia.

iam in tuto collocati conſpicerent, incredibili ex proſpero arridentis aliquando fortunæ ſucceſſu lætitia, acrioribus in barbaros vocibus inſultabant: & ſe grauiora multò, ni quieſcerent, illaturos eis detrimenta ſignificabant. Inde reducto Themeſuarum exercitu, Paulus opimæ militibus prædæ partem diuiſit: partem aliis, quorum beneficio parta erat, qua erat pietate præditus, conſecrauit. His rebus Budam nunciatis, rex lætus, ſupplicationibus indictis, primùm gratias diis agendas putauit, deinde Croatum, qui inſigne in muris fortitudinis exemplum ediderat, murali corona, ducentiſq; aureis nummis, purpureaq; veſte donauit: & vt regnum ad perpetuam pacem tranquillitatemq; redigeret, & ſuperioris ignominiæ labe deleta, maiorum gloriæ geſtarum rerum magnitudine reſponderet, maiores inde res animo agitare, ac ſpe bona tacitus concipere inſtituit. Paulus autem, cum præſidiarios milites de Alba Græca Turcis prodenda, conſilia habuiſſe audiſſet: manibus continuò eius principibus coniurationis iniectis, nefarium per cruciatum ſcelus confeſſos acerbiſſimo, atq; haud ſcio an aliàs vnquam audito ſupplicii genere omnes affecit. quippe in carcerem fœdiſſimum cōditos, ſingulis diebus eorū ſingulos, hœdorum in modum veru præfixos, & ad ignem diligenter aſſatos, ſociis veſcendos appoſuit: identidem, ad indignum cruciatum aſperitate conuicii cumulandum, vt proditorum caro ad palatum reſponderet, interrogans. nouiſſimum autem eorum, nemine omnium extante, cui ipſe cibus apponeretur, lenta inedia, cibiq; neceſſarii ſubtractione confecit. Exinde VI. Id. Mart. rex conſilio regulis omnibus, & fratribus colloquio Leuchouiam indicto, cum epiſcopis & proceribus Caſſouiam verſus proficiſcitur: Budæ, Sigiſmundo, Quinqueeccleſienſi, & Stephano Syrmienſi epiſcopis, cum Blaſio arcis præfecto relictis, vt ſe abſente ciuitatem regni caput adminiſtrarent. Stephanus, qui pro rege ius dicebat, præturamq; iuſtè ac ſanctè gerebat, paucis pòſt diebus IX. Aprilis exitiali morbo oppreſſus interiit, cum omnes fortunas ſuas pauperib. Chriſtianis, eccleſiiſque legaſſet: vſque adeò, vt vix ſibi, quantum ad funus parādum, familiamque dimittendam ſatis eſſet, reliquiſſet. In eius locum regis auctoritate, & ſenatuſconſulto, paucis pòſt diebus Dominicus præpoſitus Albenſis eſt ſubrogatus: vir integritate vitæ, ſingulari iuſticia, & magno rerum gerendarum vſu inſignis: atque is Budæ iuriſdictioni, vnà cum Blaſio, per regis abſentiam præfuit. Abſente autem rege, grauiora & memoratu digna aliquot incommoda accidere. Nam Laurentium, cognomento Magnum, virum pugnacem ac fortem, ob controuerſiam inter ipſum, & ſocerum ſuum natam, in villa eius, quæ in Peſtano agro ſita erat, ſoceri frater, ope familiarium adeò immaniter & miſerè obtruncauit: vt vxor eius tenella, ſe è tumultu proripiens, cum interiore tātùm tunica Budam, timore exanimata, confugeret: bona eius ſeueriſſimè in publicum redacta, & fiſco adiudicata ſunt. Oſualdus autem Zagrabienſis epiſcopus, qui poſt regis diſceſſum in Illyricum ſe receperat, caſtella epiſcopatus à Coruino duce occupata (quippe quæ à Germanis paulo ante receperat) bello recuperare contendit: nimirum opportuna Coruini, qui apud Kiniſium erat, abſentia inuitatus. Quare Rochonico obſeſſo & capto, arma inde ad alia oppida, militibus, quos è Germania euocarat, crudeliſſimè ſe gerentibus, tranſtulit. Coruinus tantæ rei nuncio conſternatus, nulla interpoſita mora, omnes ferè inferioris Hungariæ copias permittente Kiniſio cogit: & Laurentio duce, Priore Auraneæ, & Kishorwatho, & aliis nonnullis ad ſe cum equitatu ſuo traductis, in Zagrabienſem profectus agrum, omnia quæcunque ademta fuerant, interpoſitis conditionibus, recipit. Et Oſualdi exercitu, qui trium milium numerum explebat, profligato, omnes epiſcopatus villas incendit: neque agris, neque incolis vllis, quanquam innocentibus, parcit. Ladislaus autem Caniſai, qui prouinciæ cum imperio præerat, vt tanti belli incēdium extingueret, quo multas regiones facilè conflagraturas, non inani ductus coniectura, proſpiciebat: Coruino caſtellum ab Oſualdo receptum, ipſo non repugnante Oſualdo, reſtituit: & iis inter ſe reconciliatis, qui prior à pactis & à fœdere receſiſſet, is vt Maieſtatis reus eſſet, edicto ſanxit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTAE LIBER IIII.

VM rex Leuchouiam, quò proceribus, reguliſq; conuẽtum indixerat, & Albertũ Poloniæ regẽ, fratreſq; alios inuitarat, ire pergit: per Agrienſem agrum iter faciẽs, a pontifice Thoma honorificè, pro vtriuſq; dignitate, ſuſcipitur. Inde Caſſouiã cùm veniſſet, atq; eodẽ mox vniuerſi principes acceſſiſſent, vno Laurentio duce excepto; qui ſuperbè regis imperiũ inani quadã inflatus arrogantia, detrectauit: ibi fratres, quos ſatis maturè (quippe lõga ac difficilia emenſuros itinera) aduenire nõ poſſe proſpiciebat, ſibi expectãdos putauit. Legatis autẽ Hippolyti Strigonienſis archiepiſcopi, qui paulo antè Cardinalis deſignatus erat, petentibus, vt Hippolyto in Italiã ire, atq; pontificẽ maximum Apoſtolicumq; ſenatum de more cõuenire liceret: ad id muneris octo menſiũ ſpacium ægrè permiſit. Inde audito, fratres iã finibus Hungariæ appropinquare, Leuchouiã per Eperyes, Cibinum, & Scepuſium iter ingreſſus, apud Saros caſtellũ, q; inter Cibinum, & Eperyes, in edito monte ſitum interiacet, magnifico inprimis apparatu, cum toto põtificum ac procerum comitatu à Palatino ſuſcipitur: parique ab eodem liberalitate in Scepuſienſi arce, quinque milibus paſſuum à Leuchouia diſtante, tractatur. Vbi verò Leuchouiam venit, omni in eam curam animo incumbere cœpit, vt fratres & ſororis virum ducem Brandeburgenſem, quos multos ante annos nõ viderat, quàm honorificentiſſimè poſſet, acciperet: quam ad rem inſignis quoque Palatini liberalitas, non leuiſſimo auxilio fuit, qui ad eos honores, quos regi per oppida ſua iter capeſſenti habuerat, Leuchouiæ quoque nouos adiunxit: cùm regi ducentos vini cados, pontificibus & optimatibus centum dono miſiſſet, ac piſcium cuiuſque generis ſummam copiam, ac boum, vitulorum, hordei & annonæ magnum omnibus numerum (eodem Boemos, quo Hungaros proſequutus amore, vel officio) miniſtraſſet. ex quo cum paulo pòſt ad conuentum veniret, mirifico ab omnibus honore exceptus eſt. Regis inde iuſſu, Ioanne Erneſto curante hoſpitia Polonis, eximio apparatu inſtructa, veſtes, lecti, abaci magni precii, & operis mirifici ſunt expoſiti, culinæ in foro diſpoſitæ, & ſingulis diſpenſatores ſinguli attributi, nullumque omnino à rege officium, quod ad cohoneſtandum illuſtriſſimum Germanorum aduentum pertineret, eſt prætermiſſum. Palatinus, cum Albertum propediem acceſſurum ſentiret, acerbum eius odium ſuperiore Polonico bello in ſe conceptum, ſimulque offenſum regis ab occupatis Coruini caſtellis animum extimeſcens, impetrato à rege commeatu, è conuentu receſſit. Polonis longa propter intumeſcentes ex aſſiduis imbribus amnes in itinere tracta mora, deſidentibus tandem fluuiis, tridui abeſſe itinere nunciatis: rex ad patres de illorum aduentu excipiendo retulit. Eam verò difficultatem res offerebat, vtrum Polonis hoſpitibus, cum validiſſimo atque ornatiſſimo equitatu venientibus, armatos, an inermes occurrere Hungaros æquum eſſet. Erant, qui armatis armatos obuiam ire oportere cenſerent, ne ſe temerè firmiſſimo Polonorum equitatui, acerrimo paulo antè hoſti, obiicerent. libidinem enim dominandi, perpetuam omnium parentem ſcelerum, meritò debere ſemper eſſe ſuſpectam: neque nimiam in rege cautionem ac diligentiam aliquando fuiſſe vituperatam: contrà aliqui ad clementiorem ſententiam traducti, praui nihil atque atrocis à tam coniunctis inter ſe fratribus eſſe timendum: imò ne malignæ quidem ſuſpicionis ſignum vllum eis afferendum cenſebant: hominibus exteris, qui tam longum, ac periculoſum iter ingreſſi, ad ſe venirent, licere arma ferre: ſibi verò, ex propriis penatibus honoris cauſa obuiam ad exiguum viæ ſpacium exeuntibus, ſine armis omnia comitatis, humanitatis, fideique officia diligenter eſſe præſtanda. Atque hæc quidem ſententia obtinuit, vt ornato quidem, ſed tamen inermi cum agmine Polonis obuiam prodiretur. Itaq; condicto

condicto à rege die, episcopi ferè omnes, & Petrus Colociensis archiepiscopus, & regni proceres certatim, egregio omnes in speciem cultu instructi, affuerunt: ex pontificum autem ordine, Thomas Agriensis maximè conspicuus erat, quòd cum præstantissimo cataphractorum equitatu, & cum magno puerorum comitatu accesserat: quos vnionibus, gemmatisque torquibus, & pileis aureis mirabilem in modum exculptos, equis eximiè frenatis, ac phaleratis imposuerat. Itaque longe cum rege ordine aduentanti Alberto vrbe obuiam egressi, cùm lento gradu ad quintum vsque lapidem processissent: rex ex opposito monte descendentem conspicatus Albertum, proceribus ibi subsistere iussis, ipse cum duodecim equitibus citatiore præ nimia lætitia gradu profectus est: & quoniam quadrato Polonis agmine præcedentibus, Albertum cum fratribus in medio, ante nouissimum agmen, incedere vidit: ipse per transuersum tramitem properans à latere se in eorum ex improuiso conspectum dedit, ibi comiter salute vltro citroque dicta, omnes ex equis subitò descendentes, mutuis se amplexibus implicantes, osculis aliquantisper hæserunt. Reges autem verba facere cupientes, suaui quodam fletu ex nimia gratulatione, interioribus scilicet inusitato gaudio sensibus occupatis, impediente, magno interim plausu milites cum regibus animorum gratulatione certantes, has sæpe voces ingeminarunt: Faustæ Poloniæ domini feliciter, Vladislao & Alberto regibus feliciter, Sacrosancto Cardinali Fridericho, Alexandro, & Sigisimundo feliciter: Hungaris, Poloniæ, Boemiæque feliciter: æterna pax, & concordia hæc tria regna tueatur, & societas inuiolata permaneat. Resipiscentibus inde aliquantulum ex concepta animi voluptate sensibus, ac sæpe redintegratis amplexibus, & initio colloquendi facto: reges equos ascenderunt, & ad eum locum, vbi Vladislaus Hungarorum principes subsidere iusserat, processerunt. Illis ex equis subitò, vt Albertum fratresque venerarentur, digredientibus, Vladislaus ad Albertum conuersus, Ecce, inquit, fratres, nostri vestriq; Vngari. nec mora, Albertus fratresq; de equis se deiicientes, manus venerantibus Hungaris pontificibus, & proceribus porrigũt, & maxima omnes comitate excipiũt, inde in equos resilientes, duo reges, duoq; exercitus, qui durissimo inter se paulo antè bello armati conflixerant, iunctis mixtisq; mirè concordes agminibus, togatus vnus, sagatus alter, gratulantibus cũctis, omnibusq; locis vocum, tubarum, æneorumque tintinnabulorum sonitu ad publicam significandam lætitiam perstrepentibus: Leuchouiam peruenerunt. ibi Vladislaus, Alberto fratribusq; in hospitium, quod eis erat in foro paratum, perductis, ipse in alterum è regione recessit, ac deinde sua cuique principi assignauit. Alberti fratrumque hospitia continuatis ædibus ita disposita fuerunt, vt perforatis parietibus facilè inter se conuenire, & ignaris omnibus ad arbitrium colloqui possent. Conuentu inito quinq; viri ab vtraque parte ad componendas discordias inter Hungaros, & Polonos, ex superiore bello natas, creati sunt. Huic rei expediẽdæ magna obiiciebatur difficultas, quòd absente Palatino, cuius vniuersa erat iurisdictio, nihil omnino decerni, aut transigi poterat, ille verò adesse sine diplomate fidei ab Alberto fratribusq; datæ nolebat. Albertus autem de diplomate rogatus, cùm respondisset: maiores suos nunquam, nisi verbo incolumitatem alteri præstitisse, neq; se ab eorum exemplo tradito velle discedere: tandem Vladislai & optimatum precibus exoratus, dixit: Quidquid ab Vladislao fratre vltrò Palatino de vitæ incolumitate promissum esset, id se fratresq; suos, cum Polonis omnibus, fide integerrima seruaturos. Ita Palatinus primùm a rege, de præstita securitatis fide literis acceptis: & deinde ab Agriensi episcopo, homine sibi coniunctissimo, & viro summa autoritate prædito, & tunc moderatore rerum omnium, symbolo incolumitatis accepto, cum maximo grauis & leuis armaturæ equitatus comitatu, Leuchouiam, occursu omnium principum Hungarorũ exceptus, accessit, ac maximam commeatus omnis generis copiam post se aduexit. Quæ in foro longo ordine exposita, cùm omniũ aliquantulum ora aspectantium defixisset, subitò ad arbitrium regis hospitibus Polonis est distributa, & postero die ab Vladislao ad Albertũ deductus, mirificam eius erga se facilitatem,

incredibilemque humanitatem expertus est. Inde cognoscendis iudicandisque controuersiis opera dari cœpta, regibus alia ad Quinqueuirum iudicium reiicientibus, alia suo arbitrio reseruantibus. Quinqueuiris autem sæpe sententiarum inter se contentione certantibus, placitum est, vt res omnes ad regum, cardinalis Agriensis episcopi, Palatinique iudicium deferrentur. Reges interea sæpe horas quinque integras soli, remotis arbitris omnibus, adeò secretò inter se collocuti sunt, vt nemo, quid tacita eorum colloquia coquerent, perspicere, nisi coniectura posset. De concordia tamen, & mutuis auxiliis, quibus ambo regna sua, deletis inimicorum opibus, confirmarent, sermones contulisse, vulgò creditum est. Brandenburgensem certè ducem, qui sororem eorum in matrimonio habebat, non eos solum ad pacem & concordiam hortatum esse: sed palàm se ei inimicum futurum denunciasse constat, per quem stetisset, ne inita concordia æterna esset. Hinc publicæ hilaritatis causa, magnifica multa conuiuia apparata, insignesque ludi editi: in quibus etiam fuit, vt Hungari & Boemi cum Polonis, infestis contra se hastilibus, in veræ pugnæ speciem concurrerent, ex quibus nobilissimi Hungari aliquot, qui se strenuè gesserant (vt Georgius Bathoreus, & Gabriel Perenii filius) magnifica à rege præmia retulerunt. Memorabile illud, cùm per se Polonorum & Vngarorum principum quisque gemmis certatim & margaritis, ad inanem diuitiarum ostentationem ornaret, ac Polonus quidam se totum preciosissimis aliquãdo vnionibus onerasset: Palatinus, qui per eos dies nullum gestamen vnquam tulit, quod non minimum tribus nummûm aureûm millibus censeretur, quasi à Polono prouocatus, è vestigio lapidem adeò preciosum exposuit, vt ad primum eius aspectum Polonus se victum confessus, gemmatam illam vestem, qua se oculos Hungarorum perstricturum esse putarat, exuerit. His rebus confectis, Fridericus cardinalis regum fratrum rogatu, sacris magna pompa cæremoniaque patratis: Deum pro vtriusque regni, & regum populorumque amborum incolumitate orauit. Quo spectaculo nullum aliud nobilius, augustiusque esse potuit, vel si sacerdotem operantem intuereris, regium iuuenem omnibus & corporis, & animi muneribus, quæ à natura conferri possunt, longè cæteros excellentem: vel si sacri ipsius rationem spectares, in quo duobus maximis assistentibus regibus, duobusq; prçstantissimis audientibus populis, vota publicè pro vtrorumque concordia sanctissima nuncupata sunt. Cùm autem per mensem ferme ibi fuissent, multæque res causam conuentui dirimendo afferrent: tum Vladislaus fratres omnes in secretum adductos, in hunc modum est alloquutus: Si meo mihi arbitrio, charissimi fratres, vitam hanc ducere liceret, nihil equidem iucundius statuerem, quam vobiscum in eadem domo, atque apud eosdem penates diu familiarissime viuere: sed quoniam res ita tulit, vt ad regendos, gubernandosque populos terrarum longe spaciis vocati, distraheremur, prouinciæ suæ quisque præesse, non ex nostra, sed ex Dei iudicio & voluntate debemus. Equidem paucorum horum dierum, quos vnà fuimus, voluptatem vere possum cum diuina illa beatorum conditione conferre: quippe qui adolescens ad Boemiæ regnum euocatus, & magnis difficultatibus iactatus, à vestro parentumque dulcissimo conspectu semper abfuerim: quorum dierum breuem fructum quoniam sæpius vobis præsentibus vsurpare non licet, reliquum est vt incommodam absentię nostræ iacturam quotidiana fraternæ charitatis memoria sarciamus: & quoad opes nostræ ferent, mutuis imperia ac regna nostra auxiliis tueamur, quibus diuino munere à septentrionali Oceano vsque ad mare Adriaticum imperamus. Hinc cùm alia præcipue ad Albertum conuersus, de matre fratribusque pie fouendis addidisset, finem dicendi fecit. Ad hæc Albertus, cum alacri animo se nullo vnquam erga illum officio defuturum, & maiestatem eius omnibus viribus defensurum, cæteraque quæ præsentis suppeditabat sermonis occasio, respondisset: amice & liberaliter ab Vladislao donis excultus dimissus est. Dona verò fuere gemmata pocula decem, inusitatæ magnitudinis & mirifici operis: & præter purpureas, aureasque vestes, equi decem eximiæ pulchritudinis ac celeritate, frenis, phalerisq; aureis, & gemmatis ephippiis ex-

piis exornati: octoq; alii, quos cardinali: & ſex, quos Sigiſmundo: totidem, quos Brandeburgenſi, vnà cum magnificis multis veſtibus impertiuit. Quibus rebus ex ordine adminiſtratis, rex abeuntes omnes eodem, quo exceperat, comitatus cultu (ad quatuordecim equitū millia fuiſſe dicuntur) ad tertium vſque lapidem proſequutus dimiſit: Nicolao Banffii, qui eos officii gratia ad veſpertinū hoſpitium deduceret, cum ſexcentis equitibus miſſo. Inde frequentiſſimo conuentu ſoluto, Leuchouia Caſſouiam reuerſus, cùm prouinciam vniuerſam perluſtrare in animo haberet, Sigiſmundus Quinqueeccleſienſem antiſtitem, quem quæſtorem Budæ iuri dicundo proficiſcens præfecerat, ad ſe accerſit, vt eius potiſſimum conſilio ad grauiſſima, quibus affectam eſſe prouinciam nouerat, ſananda vulnera vteretur. Quo factum eſt, vt Caſſouia Varadinum, atq; inde in Tranſſyluaniam, quam prauis vſque ad exitum lacerati partim ſtudiis audierat, ſe contulerit. His diebus fama diuulgatur, Gallos Alpes in Italiam traiicere incipientes, quadringentos iam ad Aſtam equites præmiſiſſe, & ad Genuam & Rhodani oſtia ingentem claſſem comparatam habere: Alexandrum pontificem Oſtiæ oppidum occupaſſe: & Iulianum cardinalē, qui relicto pontifice ad Caroli partes acceſſerat, clam Oſtia Genuam profugiſſe: pontificem, qui à principio non modò Caroli rebus fauere, ſed eum quoque ad hanc contentionem adduxiſſe putabatur, iam mutata voluntate, cum Alphonſo rege, Florentiniſque ſe cōiunxiſſe: & coronato Alphonſo, filiam eius ex concubina natam vxorem filio ſuo deſpondiſſe. Neque verò hi rumores inanes, irritique fuerunt. Nam paulo pòſt Carolus, Lodouico Sfortia Mediolanenſium præſide, & Hercule Ferrarienſi duce fauente, ſuperatis Alpibus cum ſexaginta millibus hominum Italiam penetrauit: Alphonſus autem, qui ingentem terra marique belli apparatum confeciſſe dicebatur, triremes octo cum aliquo peditatus numero in litore Liguſtico amiſit. Carolus cum per Italiam iter capeſſeret, ne à tergo Italorum inſidiis premeretur, Ticini, Florentiæ, & Lucæ arcibus, quas obſidum loco ſibi dari cōtendit, præſidia Gallorum impoſuit, & mutui nomine à liberis ciuitatibus, pecuniæ numerum magnum exegit. Florentiæ verò ſuſceptus, Mediceos (qui paucorum potentia ſubnixi, in ea ciuitate tyrannidem occuparant) vrbe exegit. Alcamius Cardinalis Lodouici Sfortiæ frater, cùm ad Gallum à pontifice deſciuiſſet, per dolum Oſtiam occupauit. Abeunte autem Auguſto, regii Quæſtoris procuratores aliquot, cùm impoſita tributa exigere vellent, haud procul Albam, in Laurentii ducis pago, iuſſu eius occiſi ſunt. Quanquam maieſtatem ſuam imminutam rex videbat: tamen quoniam in Tranſſyluaniam properabat, eius cognitionem & animaduerſionem in aliud tempus ſibi differendam exiſtimauit. Turcæ autem, cum caſtellum, edito in loco ſitum, quòd defenſoribus vacuum eſſe audierant, occupaſſent: variis excurſionibus totam prouinciam infeſtare, maiore iam ſubnixi audacia, inſtituerant. Itaque Albam Græcam, quam ducētorum tantum militum præſidio cuſtodiri perceperant, ex improuiſo adorti: ſeptem ſignis iam in montibus collocatis, facilè in poteſtatem redegiſſent: ni Pauli Kiniſii præfectus, à Themeſuaro properè cum inſtructa legione profectus, eos à mœnibus acerrimè detraxiſſet: atque à Syrmienſi agro, cui iam iam imminebant, abſtinere coegiſſet. Illi verò cum præter Sauum iter inſtituiſſent, vt locum inuenirent, quo flumen commode vadarent, ad D. Demetrium, Laurentii ducis caſtellum, nullo prohibente, tranſgreſſi ſunt; cum incendiis rapiniſque eam omnem oram vaſtaſſent, atq; homines, iumenta, ſupellectilem omnis generis abduxiſſent, idque inſigni Laurentii ducis potiſſimum erga regem regnumq; perfidia, cuius illi villis etiā omnibus peperciſſe dicuntur: quas ex notatis quibuſdam ſignis, vt cucurbitis, laceriſque mappis appoſitis, cognouerit. Quinetiam tempus maximè idoneum nacti, quod & rex in Tranſſyluaniæ finibus aberat, & perpetua ſex menſium ſiccitas omnes propè amnes, qui Hungariæ propugnacula ſunt, ita exhauſerat, vt multis in locis facilè traiici vado poſſent: per totū Octobrē menſem populationes atq; incendia vſq; ad Petouiam perduxerunt. Inde Drauo ad Petouiam traiecto, & magnis detrimētis illatis, hominum ad ſeptem millia ab

duxerunt. Post autem metu, ne intumescentibus sub imminentem hyemem omnibus aquis, intercluderentur: ad Sauum regressi, quicunque aut ætatis, aut corporis imbecillitate láguoreque sequi non potuerunt, eis capita in ripa fluminis detruncarunt: atque in Croatiam, crebris incursionibus iam propè desertam illapsi, complures redeundo pueros fame laboreque enectos, in sepes immaniter abiecere. Paulò verò antè, cùm traiecto inferiore loco Sauo, in Posegam, regionem vini feracissimam, & amœnissimam, & multis pagis, & castellis, oppidisque plurimis frequentissimam, penetrassent, magnam inde prædam abegerant. Iisdem mensibus, Tyrnauiæ Iudæi quidam cùm se diro atque immani quodam scelere obstrinxissent, meritum sanè supplicium inuenerunt. Duodecim viri, cum duabus mulieribus, ingenuum adolescētem Christianum occultè captum, atque in proximas ædes abductum, obstructis repentè faucibus miserè strangularant, & adapertis venis sanguinem eius, dum animam sensim & singultim efflaret, partim absorbuerunt, partim aliis asseruarunt: corpus autem in partes dissectum, membratim humi defoderant. Cùm adolescens diu à parentibus quæsitus, nusquam appareret: satisque constaret eum, pridie in vico Iudæorum versatum, haud postea fuisse conspectum: legitima in Iudæos quæstio constituitur. Lictores in eorum ædes immissi, deprehensis recentibus cruoris notis, dominum cum tota familia comprehendunt. in quæstionem abreptæ mulieres, metu tormentorum adactæ, totam facinoris indignissimi seriem confitentur: quarum testimonio conuicti reliqui, Palatini iussu, qui præfectus vrbis erat, omnes, magno ad id excitato in foro incendio, conflagrarunt: alii, qui minus videbantur obnoxii, magno pecuniæ numero sunt multati. Cùm autem è senibus causas tanti patrandi facinoris, per tormentorum cruciatum eruerent, quatuor eas esse reperiebant, quibus Tyrnauiæ tum, & alias sæpè in aliis regionibus, eo se Iudæi flagitio astrinxissent. Vnam, quod ita maiorum auctoritate persuasum haberent, Christiani hominis sanguinem præputiis in circumcisione appositum, sistendo sanguini opportunum esse remedium. Alteram, quod eundem ad conciliandum inter se amorem plurimum valere, in cibo datum, existimarent. Tertiam, quod cùm viri ac mulieres æquè apud eos fluxu menstrui laborarent: sanguinem hominis Christiani epotum, idoneam ad id morbi esse medicinam experti erant. Quartam, vt vetus apud se, sed reconditum decretum exequerentur, quo quotidianis sacrificiis in aliqua regione Christianum Deo sanguinem libare coguntur: quo factum esse dictitabant, vt in eum annum ea sors Iudæis Tyrnauiensibus obtigisset. Hæc omnia Salutis anno quadringentesimo nonagesimo quarto supra millesimum incommoda contigerunt. Dum rex aut Leuhouiæ conuentum peregit, aut eo dimisso, in Transsyluania fuit, quibus ille malis obsistere non potuit, partim remotis locorum interuallis exclusus: cum in extrema iam Daciæ parte versaretur, ac Turcæ regnum à superioris Mysiæ, Bosnæque finibus infestarent, partim regulorum quorundam intemperantia præpeditus, qui regia autoritate contempta, quacunque ratione vires, opesque regis frangi, ac debilitari, quo ipsi licentius dominarentur, optabant: non minimum etiam momentum in pecuniarum penuria fuit positum, quare exercitus maturè comparari, & aduersus hostes in tempore adduci non potuerunt. Transsyluaniam autem, cùm prouincia opulentissima esset, ac intestinis seditionibus agitata, debita sibi vectigalia pendere recusaret: rex idoneo sibi maximè tempore, compositis publicis priuatisque Hungariæ rebus, inuisendam putarat: vt ea pacata, præsentem inde rei nummariæ difficultatem, veteribus pensionibus exigendis, aliqua ex parte leuaret. Duo ibi ius dixerant præfecti, Bartholomæus Dragffi, & Ladislaus Lossontius. Qui vt diuerso inter se erant ingenio, sic diuersam in iure dicundo rationem sequuti: atque propterea apud omnes contempti, non veteres solùm factiones aluerant, sed nouas etiam alias excitarant. Vnde fœda quædam in potentioribus latrocinandi rapiendique libido, quòd id impunè omnibus liceret, erat exorta. Quibus detrimentis vt mederetur rex, Ladislao ad Magistri curiæ honorem euecto, Bartholomæum solum in præfectura retinuit: ratus, si

Tyrnauiæ Iudæorum facinus.

Iudæorum facinoris commissi causa quatuor.

1494.

tus, si penes vnum iurisdictio esset, eum commodius animaduertendi seueritate prauam ipsam peccandi licentiam repressurum. Idque Bartholomæus mox latronibus & sicariis omnibus aut palis ligneis infigendis, aut in crucem agendis, aut igne comburendis, aut capite multandis, facilè ex regis sententia consequutus est. Inde sexaginta milibus nummûm à Transsyluanis exactis, iustoq; apud eos exercitu cõparato, rex in inferiorib. Hungariæ fines, Themesuarum, compositis iam (vt quidam in præsens potuit) Transsyluaniæ rebus, cõcessit: eo cõsilio, vt iustis cõtractis copiis, Turcicas incursiones vlcisceretur: & Syrmiensi agro, & Illyricis, Croatiæque rebus afflictis, iam propè ac perditis, opem ferret: quam regionem intestinis odiis, & perfidia exitiabili iamiam præcipitẽ, ad exitium ruituram videbat. Paulus enim ex pristina seueritate multum remiserat: siue quòd noua societate, qua se cum multis procerib. occultè deuinxerat, apertè eorum cupiditatibus obuiam ire non auderet: siue, quòd apoplexiæ vi, qua superiore anno correptus fuerat, vnà cum corporis viribus, animo ferociã amisisset: cùm sermonis & linguæ vsu præpedito, nutibus & gestib. animi sui sensa tantum exprimeret, & vix familiaribus summam sententiæ suæ notam facere posset: Regem cum Agriensi, Quinqueecclesiensi, & Varadiensi episcopis, & Bartholomæo Transsyluaniæ præfecto, qui lateribus eius hærebant, vbi ad se veniẽtem Paulus audiuit: cõfestim incredibili quodam elatus studio, cum instructis copiis ad Themesiens. fines occurrit, & in eius conspectum delatus, atque ad eius pedes proiectus, quoquo modo potest, Turcarum, quibus resistere non potuerit, vastationes & incendia lamentatur. Et quoniam præpedita lingua exprimere verba non potuerat, voce & dextra in Turcarum fines intenta, regem ad tantas persequendas iniurias obtestatur: tactoque gutture suo, se ibi iugulum suum cupidè pro regni salute obiecturum, & sanguinem animumque profusurum pollicetur. Hominem incredibili laude & fortitudinis & pietatis insignem, rex sublevatum amplexus, bono esse animo lachrymabundus iubet: seque tantæ causæ nullo modo defuturum, sed caput etiam suum, si opus fuerit, in dubium deuocaturum affirmat, vt regnum contra effrenatam barbarorum licentiam tueatur. Inde subsequentes eum inspectare copias iubet, quo aspectu (erãt enim inprimis ornatæ illæ) vsque adeò exhilaratus est, vt se cõtinere nequiuerit, quin cæsim, punctimque gladium eductum, vt in acerrima quondam solebat iuuentute, vibrarit. Vladislaum inde eum omni comitatu, magnifico adeò apparatu, excepit, vt à summo rege, cuius opes ille ex diuturna prouinciæ præfectura adeptus erat, amplius splendidiusque desiderari ad lautitias, sumptusq; laudem nihil potuerit. Cumque ei dies noctesq; assisteret, nullum alium sermonem, quã de bello Turcis inferendo intulit: vt & antiqua bellicæ virtutis apud Hungaros fama conseruaretur: & vt animis regno ab externis defendendo incursionibus occupatis, domesticæ interea, ciuilesq; discordiæ obruerẽtur. Quibus rex vocibus excitatus, inde ad Petri Varadinum ascendit: quod est oppidum in excelso monte situm, supra Belgradum quadraginta millibus passuum, Danubio imminẽs: vt inde, tanquam ex altissima specula, omnia despectaret, & vlciscendæ quoquo modo iniuriæ, salutare aliquod consiliũ caperet. *Petri Varadinum.* Cum autem certis nunciis comperisset, Turcarũ equites per Perouiam in Illyricũ & Croatiã irrupisse, ibiq; Mysia sine præsidiis propè direptioni incendiisq; relicta, prædis agendis agrisq; vastandis intentos esse: tempus idoneũ sibi dari inuadẽdæ Mysiæ ratus, ex grauis & leuis armaturæ equitibus ad quatuordecim millia legit, eosq; Paulo & Bartholomæo ducibus ad depopulandã hostium prouinciã tradit. Budę verò, & in aliis regni ciuitatibus, rei bene gerendæ causa supplicationes indicit rex. Alibecchus prouinciæ pręfectus, re per exploratores cognita Roxianos† prouincię incolas, ne Christianæ pietatis, quã Græco licet ritu colebant, studio incitati, ad Hungaros deficerent, vltra montem quem Nigrum appellant, traiicere iubet. *† Razones.* Nostri verò alacri animo Synderouiam versus profecti, traiecto Sauo, prouinciam hoc ordine Turcicam inuadunt. Maximum cataphractorum agmẽ, tanquam totius belli præsidium, lento gradu præcedere iubent: in medio, quòd in hostili so-

lo foret, militum impedimenta locant. Vexillationum interea turmæ longe lateq; discurrentes, pagos incendere, domos diripere, agros vastare, vtriusq; sexus, & omnis ætatis homines, cum pecoribus abducere, & in munitissimũ cataphractorum agmen omnia referre contendunt. Inde ad prædandum reuersi, Synderouiæ suburbiis ignem iniiciunt: & castris vltrà promotis, hostẽ nullum inueniunt: omnibus, q. se nostris pares esse non viderent, metu se intra mœnia cõtinentibus. Cum ad dies quindecim, rebus omnibus ex sententia succedentibus, vagati cuncta per centum milia passuum ferro igniq; vastassent: tantũ prædæ coaceruarunt, vt nec iumenta, nec currus ad eam reuehendam vlli sufficerẽt. In castris quinq; boues aureo numo veniebant: eodemq; precio hordei & auenę tantum, quantum quatuor equis per annum alendis satis fuisset. Mater cũ quatuor puellis duodeuiginti nummis vendita est. Qui sine stipendio militabãt, prædam in commune conferre non erant coacti. Quo factum erat, vt nullo aliqua ex parte detrimento accepto, mirifice omnes essent locupletati. Paulo ex secundo rerũ gestarum successu elato, & vltrà progredi, & latius populationis circumferre terrorẽ cupienti, pleriq; turmarum præfecti restiterunt: cũ dicerent, exercitum graui & opulenta præda onustũ, vltrà progredi non posse: insidiosum, fallacemque præterea hostẽ inprimis timendũ: neq; tãtopere arridenti fortunæ credendum, eiusq; temeritati exercitum eum cõmittendum, in quo tota salus Reipublicæ, & regni tutela esset reposita: neq; enim eandẽ, quę adhuc fuit, populationis rationẽ futurã: cùm montes inaccessi, & amnes rapidissimi, magno labore traiiciendi, superessent. Contrà Paulus, continuandã victoriam, & fortunæ parum sæpe fauẽti constantibus occurrendũ animis esse: Omnes bellorum casus ex temporum momentis vnis pendere, hanc si de manibus vlciscendorũ hostium occasionem dimisissent, eam frustra alias quæsituros. Ita reclamantib. illis, & se dicto ei audientes fore negantibus, Paulus lætissimã de acerbissimo hoste victoriã dimittere coactus est.

Petrus More. Vt enim Petrum More, qui tum Constantinopoli Orator erat, postea narrantem audiui: Turcæ audito infesto Pauli & Hungarorũ incursu, adeò perculsi metu erant, vt prætorianæ cohortes, quæ Constantinopoli præsidebant, in Asiam repẽtè traiecerint, imperatore præsertim tum in Ægypto absente, & bello cum Sulthano grauissimo cõtendente: quinetiã, si milites Paulum audissent, potuisse facilè Constantinopolim vsq; populationẽ, direptionemq; perduci. Quare motis castris, & Nigro monte prætermisso (quẽ si superassent, facilè quadraginta milia hominum voluntate sequentium, secum ex superiori Mysia deduxissent) Calendis Nouembris ad Albam Græcam incolumes omnes, cum opulentissima omnium præda, se receperunt: & castris in proximo monte factis, de præda traiicienda, & de Synderouia obsidenda cogitare cœperunt.

Mors kinisii. Paulus interea lethali febre correptus, ad D. Clementis oppidum, q. est in citeriori Saui ripa situm, cum multis equitum turmis se deferri iussit. neq; ita multo pòst, testamento nullo (q. iam pridem mutus erat) confecto, nullaq; prole relicta, Christianè, pientissimiq; hominis ritu ex hac vita decessit, & regi, ac vniuerso regno incredibile virtutis ac prudentiæ suæ desiderium reliquit. In præfectura Temesiensi Iosephus, qui ab eo fuerat educatus, & per quem ille omnia domi forisque in senectute gerere consueuerat, audacia, robore & disciplina militari, eius non dissimilis, à rege suffectus est: Budæ ob populatam prosperè Mysiã supplicationes ad omnia deorum puluinaria habitæ. His rebus peractis, rex inde ad Baciam cum patribus Bartholomæo, Petro Gerebo, cæterisq; optimatibus ascendit, vti armis, prouinciã intestino bello fluctuantem, pacaret: occasione maximè è recenti Pauli morte quæsita, qui nimia indulgentia nonnullorum factiones aluerat: & quod hyems suberat, exercitum, dum tormenta & munitiones è Buda Danubio deueherent, in hyberna dimittit. Huic bello causam Petrus Bachiensis, idemq; Colociensis archiepiscopus, Kishoruatus, Prior Auraneæ, & præcipuè dux Laurẽtius attulerũt. Nam viginti antè diebus Petrus, vt basilicæ suæ iura tueretur, Ioãnis Kishoruati arcem occuparat, & vxorem ac liberos cum fortunis primùm abduxerat, deinde incolumes restituerat. Kishoruatus autem cum lectissimo equitatu aduenien, castello

castello per vim recepto, ex suis aliquot, qui illud Petro prodiderant, grauissimo supplicio, aliis palis infixis, aliis pelle spoliatis, affecerat. Baciæ verò rex cùm esset, Vngariæ principes omnes, quorum infirmam fidem ex detrectato sæpe imperio suspectam habebat, ad se venire iubet: ex quibus alii inconstantiæ vitio nutantes, non venerunt: alii, ex conscientia rerum gestarum, variis interpositis moræ causis, omnino venire recusarunt. Inter cæteros autem Laurentium ducem accersit. huic enim præcipuè succensebat, quòd facinorosum & seditiosum, & contumacem principem nouerat, & Turcicæ paulò antè incursionis auctorem. Erat enim fama, eum Turcas, aureo nummo à singulis accepto, per agrum suum in Illyricum induxisse: & quibusdam signis appositis, villas ex pacto suas à Turcarum direptionibus & incendiis conseruasse: & villicos suos fortè ab iis captos gratuito redemisse. Constabat etiam, eundem in Colociensem archiepiscopum arrogantem intemperantemque fuisse: & Stephano Syrmiense vixdum vita functo, episcopatus castella tria diripuisse: regis autem Maiestatem semper adeò despexisse, vt neque edictis eius paruisset vnquam, & ipsum ad contumeliam bouis nomine appellare in sermone solitus esset. Quibus rebus mansuetum alioquin & remissum regis animum vsque adeò ira incenderat, atque aduersus se concitarat, vt in nouissima contra Turcas incursione trecentos ab eo missos equites, indignabundus remiserit, & pocula, aliaque ab eodem missa munera, aspernatus sit. Hic ergo edicto, vt dixi, regio accersitus, flagitiorum, scelerumque suorum conscius, non venit: matrem suam iam natu grandem, & lectissimam in primis fœminam misit, quę speciosis excusationibus incitatum regis animum demulceret, inflammatumq; odium ad istas de se capiendas pœnas extingueret. Interim ipse Vylaki arcem, cæteraque ditionis suæ castella munit, nouisque præsidiis firmat. Vxorem verò & familiam cum opibus in Nemetuiuarum, castellum loco & opere munitissimum, Austriæque finitimum, transfert, delectuq; sociorum habito, facinorosorum hominũ vndecumq; potest, in arcem, tanquã in asylum, multitudinem cogit, & quo regis erga se animum duriorem acerbioremq; à matre accepit, eo maioribus viribus, & conatu intentiore in bellum incumbit: vt etiam vini cados, quos pro regis aula coemerat, Vylaki in arcẽ subitò transferret. Vylakum oppidum est in vertice montis situm non muro, sed vimineo vallo, & exigua fossa circumdatum, haud aliter atq; Buda Danubio imminens: ad medium ædes est D. Stephano consecrata: in arce beati Ioannis Capistrani sepulchrum visitur. hinc decem millibus passuum abest Bacia, vbi rex tum cum patribus erat, ac de bello aduersus Laurentium inferendo consilia conferebat. Reperiebat autem, vt ferè fit, diuersas patrum, neque satis explicatas de tota rei suscipiendæ ratione sententias. Agriensis enim episcopus, quem fidum regis comitem, & prudentem in primis consiliorum eius moderatorẽ fuisse, sæpe suprà ostendimus, bellum quidem iustũ esse, sed multis difficultatibus impeditum dicebat: quippe cum hoste non opibus solùm, sed etiam fratrum, propinquorum & potentum multorum cognatione, & societate florente: proinde cautè suscipiendum, videndumq; diligenter, ne ad turpem rei exitum, locus etiam sermonibus hominum daretur: qui dicerent regem, vt maiore licentia tyrannidis dominatum inuaderet, regulorum, procerumq; suorum opes oppugnare, & conterere instituisse: se tamen, quodcunq; ille cõsilium suscepisset, & sententia probaturum semper, & capitis etiam periculo defensurum. Huic cõtra rex belli æquitatem opponebat, quod pro regiæ Maiestatis incolumitate, pro violatis sacris, pro salute Reip. iniretur: seq; opibus, cognatione, fratribus & propinquis regibus superiorem: & duobus præterea regnis potentissimis subnixũ ad iustissimam armorũ contentionem descendentem sperare, Deos etiã sibi secundos & propitios affuturos. Quinqueecclesiensis autẽ, quid sui iudicii esset rogatus, cum eadem, qua rex ratione, consilii sui summã explicaret, iisdemq; adductus rationibus, in bellum tutus incumberet, nutantem iam pridẽ, atq; inclinatũ regis animum facilè secũ in belli sententiã traxit: ita tamẽ, vt Agriensis consiliũ rex haud quaquam contemneret: qui cautè prudenterq; arma ista tractanda esse cẽsebat.

Itaq; eorum vtrunque perpetuò adesse sibi voluit, illum, vt clypeum, hunc, vt gladium, cautum illum, pugnacem hunc: ambos tamen copiis, fidelitate, & rerum experientia pares iudicaret. Suscepto autem belli consilio, extemplo Bartholomæo, Petro Gerebo, Nicolao Banffii, cæterisq; proceribus ad se vocatis, quid sui decreti sit aperit: & ex hybernis omnes copias euocari iubet. Præfectis ergo equitum regis iussa cupidè facientibus, paucis diebus magnus conuenit exercitus. Quod vbi Laurentius per exploratores cognouit, Futacho, quod Quinqueeclesiensi antistiti ante per arma ademerat, communito, præsidioq; firmato, in Illyricum cum paucis ad Raholczam citato cursu contendit, vti propius, si posset, suis præstò adesset. Interea Bartholomæus exercitui præesse, & totius rei militaris summam administrare iussus, copias ad Villakum ante lucem adducit: & quòd erat vallo fossaque firmatum oppidum, adortus arcem, ad portas & ad muros pugnam committit. Cum regii alii fossas ingesta materia replere, alii vado transire contenderent: oppidani verò, quorum numerus suburbanis omnibus cum vxoribus & commeatibus intra oppidum receptis, valde excreuerat, contrà resisterent, missilibusque & tormentorum pilis regios propellere conarentur, æquo inde marte discessum est. Postridie autem adaucto exercitu, iterum ad arma congressumque descenditur, ac paribus vtrinque animis decertatur: quippe indignitate hi moueri, quòd pridie perrumpere viminea septa non potuissent: illi capitis & fortunarum manifesto periculo permoueri. Instantes tandem regii, & vt deditionem facerent, oppidani clamantes, rescisso ac subruto ab vna parte vallo, in oppidum omnes irrumpunt. Quo cognito oppidani abiectis armis, sese dediderūt: rati facilius se veniam, positis subitò armis, quàm diu retentis impetraturos, quos omnino non fefellit opinio. Sic enim dux ipse mandauit, vt impetu in commeatum & in pabula facto, manus ab oppidanis omnibus abstinerent. cùm præsidiarii, quos pugna non sustulisset, omnes in arcem se recepissent, edictum statim à rege promulgatur: Ne quis Laurentio fauisse, aut ab eo stipendia accepisse vellet: qui id fecisset, ei reditum ad regis gratiam intra mensem patere, qui non rediisset, capitis ei & fortunarum multam, & perpetuam perfidiæ notam intentum iri. Quo audito, nonnulli statim Laurentium reliquerunt: alii in proposito manentes, se & suas res in extremum periculum adduxerunt. Arx interea diligentius obsideri cœpta est, quòd nullam conditionem acciperet, & demissa oppidi tecta vehementius infestaret. Itaque tormenta inusitatæ magnitudinis Buda, secundo amne deuecta, per Iacobum Fabrum magistrum, ad ædem in medio diuo sitam subducuntur, vti inde propius arcis mœnia quaterentur: turres ad portas per alios excitantur, ne quis foras egrederetur, & cùm in iugum montis oblongum, quod partim ab arce, partim ab vrbe erat occupatum, trepidis in rebus sese ditiores homines contulissent, inde exire prohibentur: vt quò citius frumentum consumpsissent, eò celerius se regis imperio, potestatique permitterent. Concussa tandem multis in locis maioribus ex æde tormentis, & turribus machinis minoribus valde labefactata arce, multisque sæuo impetu tormentorū fœdissimè interfectis, præsidium metu exterritum, cum Bartholomæo clàm de deditione colloquitur: orat, vt bellum lenius gerat: non enim cum externis & alienis, sed cum ciuib. & cognatis & familiaribus geri: arcem omnino in regis potestatem esse venturam. Itaq; muros eius lacerari, perforarique grauioribus tormentorum muralium pilis, neque vtile neque pium videri. petit inde in paucos dies inducias, quibus de deditionis conditionibus quieto vtrinque ab armis animo transigatur. Verbis approbatis, facilè paucorum dierum Bartholomæus concedit inducias, sed ea tamen conditione: vt, si intra eos dies nulla Laurentii auxilia apparuissent, sine vlla exceptione deditio fieret. Interim quiescente vtrinque bello, præsidiarii milites quassatū arcis murum occulte reficiūt, & munitiones instaurant: & tēpore induciarum exacto, allatis certis in speciē causis se pacta seruare nō posse dicunt. Tum Bartholomæus flagranti ira feruidus, vt qui præsidio non obscurè esset delusus, prælium redintegrat, & oppugnationem instaurat. Laurentius interea sibi

ac suis

ac ſuis rebus planè diffiſus, ad Palatinum, quo cum affinitate & fœdere ſe deuinxerat, citato gradu contendit: & vetere commemorata amicitia, auxiliũ aliquod dubiis rebus ab eo ſuis implorat. Palatinus prudenter iniquæ cauſæ turpitudinem auerſatus, ſe hominem morbo ſenioque languentem, ac periculis vndique circumuentum, copiis ſuis auxilio ei futurum eſſe negat: auctoritate autẽ, & gratia apud regem, ei omnino in cauſa eius quoad poſſit ſubleuanda, non defuturum, & diligenter pro eius incolumitate ſupplicaturum pollicetur. Hoc contentus Laurẽtius, & Palatini monitu celeriter inde, ne fortè regis iuſſu capiatur, profectus: proceres, cognatos, amicoſque cæteros adit, & ab eis quamplurimos poteſt milites cogit. Palatini autem oratores continuatis itineribus, Baciam ad regem cùm perueniſſent, conuocatis patribus admiſſi, ita verba fecerunt. Palatinus, cuius nomine nos ad te, rex clementiſſime, venimus, miratur inprimis te, cui iura huius regni omnia debent eſſe notiſſima, Laurentium ducem leuibus criminibus inſimulatum, indicta cauſa hoſtẽ iudicaſſe, bello oppugnaſſe, & Vylakum denique illius imperii caput, arctiſſima obſidione cinxiſſe: ſe Palatinum, ſe prætorem, ſe regni iudicem ait: eumque demum, ad quem non ſolùm à rege prouocatio ſit, ſed cuius etiam cognitioni, atque iudicio Maieſtas ipſa regia ſæpe ſubiiciatur. Si de Laurentio iudicium erat conſtituendum, eum non modò in forum, ſed in campum Rakos, indictis comitiis, reum trahi, & capitali per leges ſupplicio affici potuiſſe. Bellum neque more neque indicta cauſa inferri: & planè hominis non regnantis, ſed ad tyrannidem non obſcurè aſpirantis, factum videri. His de rebus te ob vetera ſua erga tuam Maieſtatem beneficia orat, vt obſidione Vylaki ſoluta, & conuentu Budæ indicto, cauſam eius agi, centumuirali iudicio patiare: vbi, ſi aduerſus Maieſtatem tuam ille deliquiſſe coarguetur; non modò ſe pro eo non ſupplicaturum, ſed immiſſis extemplo lictoribus, ad mortem duci iuſſurum. Eiuſmodi Palatini legationem vt ſuperbam, arrogantemq; nimis rex iniquiſſimo animo audiuit: quippe, quòd ſe ille facinoris eius aut iudicem, aut defenſorem profiteri non dubitaſſet: de quo nemo ex optimatibus verbum aduerſus ſe facere auſus eſſet. Quamobrem reſpondit legatis, Palatino vt renunciarent, multò iniquius eſſe prætorem, quem iniurias omnes prohibere oporteret, iniuſtam aliquando vim alteri attuliſſe, neq; regis ipſius auctoritate deduci ab incepto potuiſſe: quam regem indicta cauſa publicum hominum deorumque hoſtem armis vlciſci, eumq; demum Palatini non rogantis, ſed propè minantis, non voluntati, ſed imperio denegare. Laurentium grauiſſimorum criminum reum, ſæpius à ſe citatum, ob rerum patratarum cõſcientiam imperium detrectaſſe: & Maieſtatem regiam, quantum in ipſo fuit, in ordinem coegiſſe. Se autem cuius pro regiæ dignitatis amplitudine tanta ſit auctoritas, vt eius merito voluntas vim iuſtiſſimæ legis obtineat: in ea cauſa, in qua regni ſalus, & publica quies contineatur, neque iniqua iudicia ſequuturum, neque recuſaturum ſeuera iudicia, neque bella & pericula vlla reformidaturum. Proinde Palatino ſemper fore integrum, an manſuetum & facilem, an prædurũ & inexorabilẽ velit habere dominũ. Si cum Republica bene ſenſerit, neque magnificos adeò aduerſus regem ſpiritus geſſerit, ſe ipſo æquiſſimo & clemẽtiſſimo ſemper vſurum. atque ita dimiſſis oratoribus, adaucto exercitu, arcis obſidionẽ, oppugnationẽq; acriori intendi ſtudio iubet, edictumq; iterum promulgari: vt qui Laurentiũ obſtinata peruicacia defendiſſent, niſi primo quoq; tẽpore ad officium rediiſſent, ſeq; ad regem contuliſſent: parẽ cum eo capitis ac fortunarũ pœnã exſpectarẽt. Quo metu Laurentii mater exterrita, ad Bartholomæum magno pecuniarũ numero redimendi periculi cauſa cùm veniſſet, nihil ab integerrimo hominis impetrauit. Rex autem, vbi ſatis attrita arcis mœnia, perpetua maiorum tormentorum verberatione, cognouit: intempeſta nocte, qua certi per tenebras ab hoſtibus ictus deſtinari non poſſent, & ad pericula ſubeunda audaciores homines eſſe conſueſſent, vrbem, arcemq; ex omni parte adoriendam imperat. Hora conſtituta, regii clàm oppidi mœnia ſubeũt: magnaq; vſi audacia, prius in muris conſiſtũt, quam cæcis inde hoſtiũ ictib. deiici poſſent. Cùm in pugna, paucis amiſſis,

ſed multis ſaucijs editi iugũ oppidi occupaſſent: nulla in oppidanos, ducis iuſſu, crudelitate patrata: extemplo maturatur ad arcem, vbi multo acrius ſupereſſe prælium apparebat. Capti oppidi periculo, qui in arce erant, exanimati, quamquam in paucos etiam dies ſuſtinere ſe virtute ac diligentia potuiſſent: tamen, ne deluſi prius à ſe imperatoris conceptum aduerſus ſe odium vehementius inflammarent, corporis incolumitatem pacti, eadem ſe illi nocte tradiderunt. Ita Vyllakum, nulla facta cuiquam iniuria, ante lucem XII. Kalend. Ian. captum eſt. Rex validiſſima nobiliſſimi oppidi, & munitiſſimæ arcis expugnatione, debilitatis fractiſque prorſus inimicorum ſuorum animis, eodem die hora duodecima, eo ordine vrbem eſt ingreſſus, vt Agrienſis antiſtes cum longa equitatu grauis armaturę phalange præcederet: hunc Varadienſis, cum pari peditum numero ſequeretur: ipſe cũ Boemis, quæ prætoria manus erat, medius incederet: Quinqueccleſienſis autem extremum agmen ornatiſſimum clauderet. Ei ad arcem iam proximè accedenti, ecce Laurentii mater atrata veſte, paſſis crinibus, & manibus in cœlum ſublatis, ſupplex, lachrymanſque occurrit: & protinus miſerere iam (inquit) noſtri, rex clementiſſime, miſerere, neque enim iuſticiæ laus magis in regem conuenit, quàm clementiæ: ſatis adhuc iuſticiæ feciſti: nunc memento miſericordiæ, teipſum vince, qui nos viciſti: & victos demum benignitate, ac moderatione conſerua: da hoc petenti matri, mulierculæ, viduæ, & lachrymis iam propè ſenioque confectæ, ne ira in filium meum tua longius exardeſcat. En capta vrbs, expugnata arx: nunc à fortunis eius & capite temperato, neq; cum turpiſſimo inimicorum ſuorum ludibrio eſſe finito. Da hoc filio eius paruulo, in certam ſpem tuæ aliquando fouendæ Maieſtatis educato: da coniugi miſeræ, non iã de imperio, ſed de ſalute viri ſolicitæ, & à regis faſtigio ad extremam miſeriam calamitatemq; redactæ. Rex non vltrà loqui aniculam paſſus, per Agrienſem interpretem bono eam animo eſſe iuſſit: fore enim, vt libertas & dignitas filii ſtaret, ſi innocens iudicatus fuiſſet. Nam ſe ea expeditione perfecta, Budam reuerſurum: ac frequentiſſimo conuentu indicto, nomen eius ad centumuirale iudicium delaturum: à quo ſi abſolutus fuiſſet, ſe damna eius vniuerſa ſincera fide reſarciturum: ſi damnatus, omnibus ei ciuitatibus fortuniſq; remiſſis, capite tantum inſolentis hominis fore contentum: vt exemplum cæteris proderetur, qui aliquando de negligenda, & conculcanda Maieſtate regia cogitaſſet. Hiſque dictis, mulierem cum ancillis, & cum honeſto comitatu Budam traduci iuſſit, integra ſupellectili reddita, & paulo pòſt, tribus etiam oppidis reſtitutis, & ſi quid ad vitam ex dignitate ducendam deeſſet, opportuno ex regio ærario ſupplemento decreto. Ingreſſus autem arcem, haud modicas opes, commeatuſque inuenit: veſtes nimirum trecentas vario pretioſarum pellium genere ſuffultas, vaſa ex auro argentoque cælata plurima, cadorum vini ad tria millia, ex quibus alia fortibus viris, alia proceribus, pro cuiusque virtute & meritis, diſtributa ſunt. Quibus rebus confectis, relicto firmo in oppido præſidio flagranti atque intento in Kishoruatum impetu fertur: caſtriſq; motis, quatridui ſpacio, repentina obſidione, quatuor eius oppida circumuenit. Ex quibus vno per nobilium iuuentutem primo congreſſu in poteſtatem adducto, reliqua vi capta, & incenſa ſunt, milites pariter debitum virtutis amorem acceperunt. Quin & Petrus Bathiani duobus prope Tatham oppidulis, altero vi, altero deditione potitus eſt. Deinde oppidum diui Demetrii, ad Sauum amnem ſitum, non minimi momenti locus, quòd per eum Turcæ infeſta in Illyricum arma ferre conſueuiſſent, miſſo Deſpote obſeſſum, cùm reſiſtere non poſſet, deditionem fecit. Ita omnibus, quæcunq; Laurentii fuerant in inferiore Vngaria, duobus menſibus in ditionem adductis, & Futacho quoq; recuperato, & Quinqueccleſienſi antiſtiti, cuius fuerat, reſtituto, & regia vbique aduerſus contumaces & rebelles principes dignitate cumulatè à rege defenſa, hic annus abiit. Eodẽ anno Ladiſlaus Egheruari, vir probitatis & prudentiæ ſingularis, nõ ſine magno Reip. detrimẽto mortuus eſt. Hic Matthiæ regi bello Auſtriaco egregiè operã fidemq; ſuã probarat, cũ exercitũ eius ſemper duxiſſet, & Sileſiæ ac Luſatiæ præfecturã

Diui Demetrii oppidũ.

magna

magna cum laude gessisset: & Dalmatiæ, Illyrico & Croatiæ ea virtute præfuisset: vt Turcarum copias memorabili clade, quinque eorum millibus occidione occisis, afficeret: & Germanis ex Illyrico pulsis, prouinciam ad fidei pristinæ officium redegisset. Demum præfectura deposita, magister Tauernicorum creatus, in eo vsque ad mortem munere perseuerauit. Kal. Ian. Franciscus Budensis antistes, Agriensis frater, vir vtraque lingua eximiè eruditus, ad Iauriensis episcopatus honorem euectus est.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER V.

INEVNTE anno, qui fuit à partu Virginis supra mille & quadringentos nonagesimus quintus, Vladislaus magni interesse ad regni tranquillitatem, & nominis sui dignitatem existimans: peruicaci superborum regulorum contumacia fracta, neminem sibi dicto non audientem in prouincia reliquisse: pacata inferiore Vngaria, rebusq; omnibus ibi prosperè administratis, traiecto Drauo, bellum in Illyricum transferre, cæterasq; Laurentii arces expugnare contendit. Itaque ad Verrucem, quod erat oppidum in potestate Nicolai Banfhi positum, conuentu & iudiciis octauarum indictis, Raholczam, & Neemetuiuarum, duas inuictissimas Laurentii arces, in excelsis montibus magna vi expugnare constituit: quem quidem fama erat, exercitu valido in finibus Austriæ comparato, Palatinum ad suas partes & belli societatem facilè traducturum: quanquam vix credibile multis videbatur, Palatinum, summæ sagacitatis atque prudentię virum, eo vesaniæ progressurum, vt res suas integras cum Laurentii perditis afflictisq; miscere, & inclinato, profligatoque bello se fortunasque suas omnes in apertũ periculum deuocare velle, cùm à fronte, atque à tergo, regiis omnia teneri copiis atque præsidiis cerneret. Qua de causa rex Iosam nuper è Themesuaro euocatum, cum quibusdam cohortib. peditum, & sex millibus equitum, quæ obsidẽdo Neemetuiuaro destinarat, aduersus Laurentium mittit: Bartholomæum verò Waiuodam in Simigiensem agrum, cum Hippolyti cardinalis copiis, & Bornamissæ vexillationibus, ad Caposuiuarum, castellum in plano situm, idemque triplici fossa, aquaque munitum, oppugnandum ire iubet: ipse cum cæteris Verruce conuentum habet, & seuerè iudicia exercet, quæ plerique Croatiæ principes, maximorum sine dubio perculsi conscientia scelerum, deuitabant. Ibi cùm Priori Auranæ, quem à Laurentio defecisse constabat, amicis multis pro eo supplicantibus, veniã condonasset: Palatinus celeri, & secũda Villacki expugnatione parumper præferuidam illam regis aduersus Laurentium iracundiam deferbuisse, ac facilius iam omnia se, quæcunque vellet, pro eo impetraturum existimans: Oratores duos, viros longè grauissimos, ad eum mittit, qui obsecrent, ne Laurentium vltrà armis oppugnet: sed sumptis pœnis contentus, ad conuentum Budensem causam eius omnem, ex vetere regni instituto, reiiciat: & tum demum conuictum, damnatumq;, magno omnium consensu, vltimo supplicio afficiat: absolutum verò, in antiquam patriorum bonorum possessionem omni præstito detrimento restituat. Hi cùm mandata exposuissent, vetus & constans responsum à rege tulerunt: se cõtumaces, ac Reipub. inimicos homines oppugnandi finem nunquam facturum, donec egregiè castigati, supplices ad implorandam misericordiam accessissent, & legitima sibi obsequia præstitissent: supplicii de tanto scelere nondum satis exactum esse, atq; eius rei modum non à priuato, sed à principe iudicandum. Quinetiam paulò pòst familiarem quendam à Laurentio, pro petenda venia missum admonuit, vt domino suo renunciaret, bouem illum, quem per iocum appellare solebat, iam vnum magnum cornu habere: alterumque modo enatum, valde in- Rex Ios.

1495.

dies crescere: proinde sperare se breui suos hostes gemino cornu petiturum, eosque fœdè laniaturum. Inde Illyricorum Croatorumque inter se controuersiæ auditæ, multæ inter multos lites compositæ sunt. Osualdus Zagrabiensis episcopus, cum ad conuentum cum ducẽtis equitibus venisset, facilè castella, decimasque basilicæ suæ, à quibusdam regulis interceptas, recuperauit. Decretum etiam vtrique prouinciæ salutare factum est, vt ad Turcicos euertendos incursus, stipendia quadraginta milia nummûm aureûm, decem milibus equitum prouincialium, belli tempore, penderentur: qui regni fines ab eo tempore tuerentur. Ioannes Coruinus vtrique prouinciæ, cum duobus equitum millibus, summa optimatum omnium voluntate præfectus est. His diebus mirificum in cœlo ostentum apparuit, quod nos ab iis qui viderũt auditum, nullo modo prætermittendum esse duximus. Nicolaus Sigismundus quæstoris familiaris, Buda ad regem, dominumq; suum properans: in villa, cui Solita nomen est, magna in aere luce, cum ingenti fragore oculis auribusq; suis obiecta, repentè rei nouitate exterritus, in terram procubuit, suspiciensq; inde in cœlum, beatæ Virginis speciem cum filio, nimbo fulgentissimo circumfusam, per aera descendentem, & Budã versus cursum intendentẽ vidit, idq; ipsum statim Boemo cuidam, & vxori eius hospiti, & aurigæ suo venerabundus ostendit. Quod vbi regi & Sigismundo retulit, magna vtrunque admiratione affecit. is dies erat qui Deiparæ virginis conceptioni dicatus est: quem postea semper Vngari religiosius coluerunt. Interea cùm Bartholomæus, qui in Simigiensi Caposuuiarum obsidebat, nuptiarum celebrandarum causa parumper à castris in castellum proximum secessisset: Dauidus Dombaii, Laurentii præfectus, vir impiger & audax, eius absentia cognita, clàm elucescente luna, cum expeditissimo equitatu castra intempesta nocte adortus, semisomnes, atque improuisos omnes aggreditur, & cõuersis tormentis, non paruam ad portam prætoriam stragem edit. Ex regiis alii acriter obstitere, alii in proximam syluam se incolumes recepere: ex Hippolyti copiis multi trucidati. Bornamissa vbi impetũ ferre nõ potuit, quindecim amissis equitibus, salutem sibi fuga quærere maturauit: reliqui pariter, multis vulneribus acceptis, castra demum deseruere. Laurentiani castris captis direptisq;, cõmeatus æneaque tormenta in castellum omnia conuehunt, arcisq; munitionib. instaurant: inde ducentis currib. eductis, ad quandã Bornamissæ villam, vbi mercatus agebatur, se conferunt: & mercatoribus omnibus spoliatis, lateque villis illis depopulatis, præda onusti, in castra sua refugiunt. Ea re incitatus Bartholomæus, tertio die collectis auxiliis, & reparato exercitu, castellum repetit, idq; à Budensibus Pestanisq; valida peditum cohorte accepta, acrius oppugnare constituit: cũ milites fossa triplici, aquaq; traiecta, prælium eminus acerrimũ cõseruissent: atq; ad extremum prouecti vallum, pugnam iam inituri cruentã essent, casu tormentarius apud hostes puluis ignem corripuit, atque subito incendio munitiones, commeatus, septa, aciemq; ipsam comprehendit: cuius rei terrore periculoque Laurentiani compulsi, dato signo deditionem se facturos, si sibi venia concedatur, ostendunt: ac statim accepta, dataque fide, clementis præfecti iussu dimissa pugna, & patefacta porta, cuncti ad arcem incendio liberandam, & ignem extinguendum contendunt. Raholza inde languidius obsessa est: quia præfectus arcis, posteaquam cætera Laurentii oppida in potestatem regis peruenisse audiuit, deditionem se facturum esse, sine dimicatione ostendit, adhortationib. maximè obsidentium, ne diu in loco inexpugnabili tempus tererent. excitatus autem est mons hic in Illyrico altissimus, sylua magna, atq; glandifera conuestitus, sub vertice paulò demissus: in prominenti præruptoq; saxo castellum est, quod ab vna tantùm, eaque angusta via ex transuerso aditum habet. Sub iugo montis fons est perennis, ex quo amnis aquæ calidæ manat, qui per castellum deuolutus in arce, oppido & suburbio fontes, piscinas & viuaria efficit. Ad radicem montis sparsim villæ subsunt, cultiq; ac feraces agri, amœnitas vbiq; summa ex mirifica cœli clementia nitet. Laurentius autem ad Nemetuiuarũ cum ab Iosæ se vrgeri exercitu

Ostentum.

ani-

animaduerteret, de imploranda venia, & quæcunque ferretur, conditione accipienda cogitans, inducias in aliquot dies postulauit. Quinqueeclesiensi maximè vt darentur hortante, dissuadentibus verò iis, qui ex rerũ confusione, & Reipub. perturbatione spes suas alunt. Sunt qui dicant, Turcæ per legatos auxilium, si vnum modò sibi castellum in Illyrico concessisset, per quod in Illyricũ irrumpere, & latè populari fines posset, pollicenti eum respondisse: Malle se fortunæ acerbitates perferre, quàm à suo rege tam scelerate deficere. quibus rebus gestis, rex se ad Quinqueeclesias circiter Cal. Martias, cum vniuersis optimatibus retulit: & quod iam satis pœnarum peruicaciæ, temeritatisq; suæ dedisse Laurentium duceret, faciliorem inde se iis, qui pro eo se interponerent, præbere cœpit. Quo factum est, vt per Andream Bot, qui sæpius vltrò citroq; commeauit, in gratiam eum tandem suam receperit: ita vt veniendi ad se facultatẽ, & res suas componendi concesserit. Ita Iosæ mandatum vt exercitum reduceret, atq; omni maleficio abstineret, secumque Laurentium duceret: qui si venire recusaret, bellum maiore conatu redintegraret. Quibus mandatis acceptis, confestim Iosa, data fide, Laurentium Quinqueeclesias duxit, atque ad decem millia passuum, lõgè à Nemetiuaro exercitum reliquit: ne infecta pace, grauius bellum gerere cogeretur. Laurentius Kishorwato, & Nicolao Zechy comitantibus, ab omnibus pontificibus proceribusque honestissimè exceptus, & ab iisdem ad regem perductus: orationem habuit humilem, & verè fracto, supplicique homini congruentem, in qua erratum insaniamque suam apertè confessus est: ita tamen, vt rerum à se actarum in socios suos culpam omnem transtulerit, quorum prauis consiliis abstractus ipse perierit, eos fuisse, qui latrocinia fecerint, qui stupra exercuerint, qui Turcis aditum patefecerint, qui regiam demum maiestatem pro nihilo habendam docuerint, homines rapaces, & prædæ auidos, quibus turbæ cordi, & bella, vnde se & libidines suas alerent, iucundissima sint. se id vnum maximè deliquisse, quòd secundis rebus, & nimis arridente fortuna, cæcatus, quid sui officii fuerit, planè non viderit, & se à pessimis hominum perditorum consiliis, quasi quodam fluctu, longè à vero, æquoq; abripi passus sit. Nunc, quoniam virtute fortunaque regis effectum est, vt quàm tenues suæ sint opes, quas temerariis assentatorum vocibus impulsus plus nimio magnifaciebat, agnoscat: se eximia vnius eiusdem regis clementiæ opinione subnixum petere, vt qua fortitudine, atque constantia se fato potius, quam voluntate contumacem rebellemq; cõtuderit: pari mansuetudine ac misericordia vltro supplicem, atque eius veniã humiliter implorantem, subleuet, & in spem fortunæ melioris adducat: quidquid enim posthac sibi ad dignitatem, vel ad vitam accesserit, id totum, vt singulare eius vnius beneuolentiæ clementiæque beneficium posthac & prædicaturũ semper & habiturum. Ad ea rex valde adhuc animo commotus, respõdit, se inuitum, atque necessitate suæ tuendæ maiestatis adductum, hoc bellum & suscepisse, & gessisse: gaudere tamen sibi locum datum, quo non tam seueritatis in contumaces: quàm clementiæ in supplices edere exemplum possit: suæ illum insaniç, pertinaciæq; meritas dedisse pœnas: quarum si iam illum pœniteat, & ad officiũ sincera fide reuertat, se dignitatis commodorumq; eius rationem pro mansuetudine sua non neglecturum. Atq; his dictis illum in secretum seduxit: multaq; ab eo, quæ ab illo dicente significata potius quàm expressa fuerunt, exquisiuit. Eodemque die Priorẽ Auranæ à Iosa cõprehendi, & custodiæ tradi, familiares spoliari; currus, equos, argenteamq; supellectilem totam diripi iussit: qua inopinata re, reliqui regis inimici adeò sunt perculsi, vt nisi portæ consultò antè clausæ fuissent, multi protinus se in fugam coniecturi fuerint. Neq; verò Laurentius timore caruit, quãuis fide à duob. pontificib. accepta venisset. Cùm Prior vitæ timens regẽ orari iussisset, vt sibi ad religiosam vitæ professionem transire, & bonis omnibus atq; adeò prophanæ huius vitæ conditione se abdicare liceret: rex indignatione accensus, Qui nam (inquit) tam perditum sceleratumq; hominem religiosus hominum cœtus excipiet, aut vitæ socium patietur? eiusque statim membris omni- *Auranensis scelus.*

bus arcto catenarum vinclo astringi iussis, ne sibi necem consciscere fortè posset, ad populum rei nouitate tumultuantem, per Agriensem edixit, ne quis animo conturbaretur: se Prioris nefanda & inaudita post hominum memoriam flagitia amplius ferre non potuisse. Per eosdem dies Turcarum oratores cum Petro More, qui superiore anno Constantinopolim missus fuerat, Budam inducias in decennium exposcentes, venere, ac barbarica dona, & cælata nonnulla ex argento pocula ad regem tulere. Hi liberaliter accepti, magnificisque contrà donis exculti, induciis tantum in triennium datis, dimissi sunt, his conditionibus: Ne vlla vtrinque vis & incursio per triennium fieret: vt sine fraude, doloque captiui ex clade Croatica redderentur: Vladislao vero integrum esset inducias aut producere, si vellet: aut intercipere, si commodum esset, modo tribus id antè mensibus indicaret. Ita, quod alias raro antea Vngaris acciderat, hoc anno omnia domi forisque quieta, seditionibus compositis, & induciis cum Turcis triennalibus partis, egregia Vladislai inprimis prudentia atque fortuna fuerunt. Nec multo pòst, in inferiore Vngaria magno oborto in quibusdam villis, vbi mercatus Christianis & Turcis communis frequentissimus habebatur, incendio merces omnes, cum sexaginta circiter millium nummûm aureûm detrimento, combustæ sunt. In Italia verò postquam Carolus rex Florentia profectus est, rectà iter capessens, ad vrbem Romanam primùm Senas, deinde Viterbium venit: ibique aliquandiu substitit. Alexander pontifex in diuersa tractus, relictis Gallorum partibus, Alphonsi iam, quem paulo ante corona donarat, rebus fauebat: populus Romanus omnium rerum inopia conflictatus, & obsidionis timore perculsus, se, si Carolo regi à pontificis factione iter impediretur, ad eum defecturum minabatur: cui omnia à Galliis Romam vsque oppida, omnesque portæ patuissent, & obsidum loco multa tradita essent. Pontifex cardinales tres, quos violata fide comprehendi iusserat, obsidionis periculo permotus, restituit. Alphonsi exercitum, quem in vrbe tenebat, dimisit. Postero die Gallorum in vrbem exercitum recepit. Carolo ex vrbe Campanum agrum versus castra mouente, Alphonsus desperatis rebus, Neapolim cum filio, populis interea deditionem Carolo facientibus, se recepit, idemque Ferdinando filio regno tradito, & tribus triremibus, cum duabus onerariis nauibus paratus, in Siciliam abiit. Carolus motis castris, ac nemine vspiam occurrente, nono die Neapoli in deditionem accepta potitur. Ferdinandus cognita populi voluntate, primò in castellum nouum, deinde in proximam, ad triginta millia passuum, insulam se recepit. His rebus prosperè gestis, nimia iam omnibus principibus Christianis Caroli potentia terrori esse atque inuidiæ cœperat. Quare fœdus inter pontificem, Venetos, & Lodouicum Sforciam Mediolanensium ducem, Maximiliano quoque Cæsare & Ferdinando Hispaniæ rege assumptis, communis salutis causa initur: de quo Veneti Vladislaum, adhuc Quinqueeclesiis morantem, certiorem fecerant. In Polonia verò Albertus rex in Prutenos profectus, regulum quendam perfidiæ insimulatum, præter amnem Vistulam imperantem, in itinere regno spoliat: & ab omnibus Prussiæ principibus magistratibusque, perpetua fide atque obsequio, interiecto iureiurando acceptis, prouinciam vniuersam pacat. Alexander autem dux Lituaniæ, filiam ducis Mazouiæ in matrimonium ducit, magna dote, & prouinciis ciuitatibusque ad vnam omnibus, quæ ad Lituaniensem principatum pertinebant, recepta, nuptiæ absente rege, præsente tantum Cardinale fratre, peractæ sunt. Sponsa cùm Græco ritu Christum coleret, à Cardinale ad sacra Romana traducta est. Casimirus, Vladislai & Alberti regum frater, diem suum in Lituania obiit: cuius aliquot miraculis editis, spectata sanctitas effecit, vt hodie apud Polonos, tanquam Deus, à piis hominibus in vota vocetur, & religiosissimè vulgò colatur. Vladislaus interea rebus omnibus ex sententia administratis, antequam se Quinqueeclesiis moueret, frequentissimum Budæ cõuentum, ac iudicia octauarum edixerat, vt pacato regno ius diceret, & meritas à facinorosis hominibus, ex instituto vetere, pœ-

Induciæ.

Vladisl. Fortuna.

Casimirus sanctus.

re, pœnas exigeret, ac bellorum eo anno gestorum rationem omnibus redderet. Ita cum magna gloria per Batam, Sexardiam, Albamque regalem, v. Nonas Aprilis, ea de causa Budam se contulit, conuentus paucis diebus frequẽtissimus fuit. Summa quippe pontificum, regulorumque & procerum omnium, & maxima nobilium, quorum ex singulis comitatibus decem conuenerant, celebritate nobilitatus rex: de rebus omnibus ab inito regno à se gestis, & maxime de Laurentiano eius anni bello verba facturus, & rationem redditurus, patrumque iudicium erat subiturus, vt vna & maleuolis obtrectatorum sermonibus occurreret, & iuste à se, sapienterque gesta omnia demonstraret. Quo factum erat, vt multi, cùm quęstionem aduersus regem parari, ab eoque rerum gestarum rationem reposci viderent, quanquam eo facto maxime lætarẽtur, sibi tamen valde timerent, ne ipsi pari quoque ratione iudicium pati, & res per vim ablatas restituere cogerentur. Agriensis autẽ, & Quinqueeclesiensis, patrumq; cęterorum sapientissimus quisque ad Reip. otium, regiamque dignitatem tuendam magni interesse arbitrantes, ne regis acta, quæ satis iusta fuisse constaret, populi iudicio subderentur, nihil de bello cum Laurentio sociisque gesto, quod id populus sine dubio confirmaturus esset, deque eorum vita, ne maius eis odium conflatetur, cum reconciliati Reip. mirifico aliquando vsui esse possent, referri ad populum voluerunt: ac summa prudentia vtriusque partis dignitati, honoriq; consuluerunt: Laurentio tamẽ, ac sociis eius potestas supplicãdi permissa est. quinetiam ex S. C. & nobilitatis consensu duo viri creati, qui pro iis ad regem supplices accederẽt. Ille mutata veste, demisso capite, mœsto vultu, suppliciq; aspectu cum paucis comitibus per cõuentum incedens, facile apud omnes sui misericordiam concitauit. Rex tamen duumuiris supplicantibus, nihil, nisi spem bonorum restituendorum exiguam dedit. Plerique interpretabantur, regem ad id propterea difficiliorem esse, quod è re sua non videretur, quæ in inferiore Vngaria adempta Laurẽtio fuerant, restituere: ne ille viciniorũ Turcarũ aliquando auxiliis fultus, timori sibi ac formidini esset. Deinde inter nobilitatẽ (quæ vniuersum regnum refert) & patres, proceresq;, sæua, ac inprimis memorabilis seditio excitata est, cum de tributis pendendis ageretur. Rex vt sæpe fecerat, singulos nũmos aureos, per singulas domos annui tributi nomine repetebat. Nobilitas autem ad veterem tributorum consuetudinem reuocabat, in quam rex, *Tributum.* dum coronaretur, iureiurãdo adactus erat: nimirum vt à quinque domibus aureus nummus exigeretur, pacisque præsentis qua omnia prope bella in perpetuum extincta essent, rationem habendam esse contendebat: aut si singularũ domorum tributum vellet, non cum patribus, sed cum nobilitate sentiret, ac vetera regni de vi, de decimis, ac vectigalibus exigẽdis instituta, vetustate nimia obruta, renouaret: patres esse, qui debita regi vectigalia interciperent, cum ipsi nihil penderent, & pro rege à suis quisque populis tributum exigerent: patres esse, qui libertatem nobilium imminuerent, & plebem seruitute opprimerent, & regis opes exhaurirent: decimis non rerum, vt lex iubet, sed pecuniarum tantummodo exigendis, & rebus omnibus ad vtilitatem propriam traducendis. Sin autem nobilitatis tutelã aspernaretur, & patrum fouere potẽtiam vellet: se haudquaquam hæc inusitata vectigalia soluturos. hoc modo clamãtibus, & ante curiam exposcentibus, rex & patricii veriti ne plebs (vt est nouarum rerum natura sua cupida & multorum capitum belua) longius, si quid negaretur, vecordia & temeritate proueheretur: repentinum fluctuantis ac tumultuantis multitudinis motum quacunque ratione sedare conantur. non ignari autem quàm sæpe secundis, quæ nunquam soluerentur, promissis magnæ etiam flagitantis populi seditiones essent restinctæ, planè se nobilitatis voluntati obsequuturos ostendunt. Dominicumque Albensem, & Ioannem Vesprimiensem antistites decretis renouandis præficiunt: eisque protonotarios, qui ius dicenti semper adsunt, adiiciunt, rati nobilitatem haudquaquam moræ, sumptusque tædium vsque ad rei, quæ consulto prorogaretur, exitum perlaturum. Neque *Protonotarii.*

verò eorum vana irritáve fuit cogitatio. nam dum decretis scribendis, ad populum ferendis, & ad Senatum referendis, tempus teritur: multi è nobilibus moræ & sumptus impatientes, abeundi potestatem poposcerant. Alii, ac commeatu quidem petito discesserunt: reliqui qui remanserunt, partim ab optimatibus corrupti, partim rei perficiendæ desperatione adducti: totos se senatui permiserunt. Ita nobilium cœptis astutè delusis, decreta intercepta, & tributum annuum in singulas domos impositum. Interea Valentino Varadiensi antistite, qui regi semper mirificè charus, ac perpetuus constansque eius Reip. defensor fuerat, ex aqua inter cutem extincto, multisque sese in eius locum petitores professis, ac pecunia etiam contendentibus, rex in senatu Dominicum præsulem Albensem singularibus virtutibus eius, ac rebus sub Matthiæ primùm, deinde sub suo imperio pro Repub. bene gestis expositis, magna senatus & populi voluntate XIII. Calend. Iunias episcopum Varadiensem pronunciauit, cùm sua erga illum volũtate adductus, tum maximè studio Agriensis, & Quinqueecclesiensis, antistitis & Ioannis Boemiæ cancellarii, qui principem tum locum apud se autoritate & gratia obtinebãt. in Albensis autem locum Georgium Frangepanum declarauit, cum generis splendore, tum literarum, virtutumque omnium nomine apud omnes maximè commendatum. Die autem altero Pentecostes, pontifices regulosque solennibus epulis omnes excepit, vbi præter exquisitissimas epulas, preciosum inprimis abacum, gradibus septendecim instructum, exposuit: qui gemmato elaboratoque auro, atque argento onusti, omnium ad se oculos traducebant. Supremum ordinem duo cygni naturalis formæ & magnitudinis tenebant, inter quos laterna crystallina, variaque pocula erant interiecta, reliquos ordines gemmatæ phialæ, lagenæ, cuppæque aureæ, canthari, scyphi, chyothæ tineæ, hydriæque quatuor eximiæ magnitudinis cœnæ Domini destinatæ. Chrysendeta verò, & anaglypha multa ad nouissimum gradum subcerãt, cui ea tantum commissa erant, quæ vsui conuiuarum essent, cum superiora omnia pompæ atque spectaculo inseruirent. Triclinium autem aulæis erat nobilissimis conuestitum: in quibus Troiani belli series nimio artificio, summoque opere erat intexta, hæc omnia Matthiæ regis quondam fuerant: sed interregni tempore, Ioanne Coruino profligato, per Palatinum, & Iosam ad Vladislaum colligendæ eius beneuolentiæ causa, vt fama hominum erat, fuerant delata.

Abacus.

Deinde cum priuatis rebus opera daretur, & de vi, deque dolo malo causæ cognoscerentur, Petrus Pokius inter cæteros, regis omniumque suffragio capitali supplicio condemnatus est: cum multorum testimonio, Coruini familiaris sui castellũ Palatino prodidisse, eidemque Coruino sæpe interficiendi causa insidias tetendisse: fratrem germanum fraterna hæreditate cedere recusantem, in profluentem abiecisse, & cum euadere niteretur, lancea trãsuerberasse constaret. Prouocante eo ad Cæsarem, tum rex, Ne Cæsarẽ, inquit, spectato: sed tibi repentè moriendum esse statuito. Sunt qui dicant, eum postea latrocinia tredecim vltrò confessum fuisse, quo factum est, vt postridie in foro D. Georgii, inspectante populo, viuus in quatuor partes discerptus, fœdè perierit: quã mortem constanti tamen ille inprimis animo, & Christiano homine digno, assiduè Dei misericordiam implorando, sustinuit.

Petri Pokii supplicium.

Prior autem Auraneæ, qui non modò à rege sæpe defecerat, & iudiciis decretisque eius parere recusarat, sed vim etiam multis intulerat, & alienis castellis occupatis, nomen regium in illis partibus vsurparat, & falsa nota nummos adulterinos signarat, virginibusque stupratis nihil omnino pii sanctive inuiolatum reliquerat: quo supplicio affectus sit, parum constat. Alii, Budam aduectum; & quòd quibusdam sacris initiatus esset, in Danubium demersum, alii, quæ constãtior fama est, apud Themesuarũ perpetuæ custodiæ traditum opinantur. Quibus rebus cum magna seueritatis & sapientiæ laude confectis: rex, vt sumptibus nobilium: quos diuturna Budæ commoratione propè exhauserat, aliqua ratione consuleret, concilium dimisit: & octauas in Octobrem mensem prorogauit. In Italia verò (mortuo Barbaro,

Prioris Auraneæ interitus.

Miran-

Mirandulano, Politanoque, & aliis) rex Galliæ, cùm se Neapoli commouisset, ne à tergo à fœderatorum exercitu premeretur, & vt castra cum Aureliensi duce suo coniungeret, qui Italiã cum magno exercitu ex vlteriore Gallia paulo antè traiecerat: magnis itineribus ad pontem tremulum venit, vt in agrum Parmensem, per angustias montium, atque inde in Galliam penetraret. reditu verò à fœderatorum copiis sese auidè obiicientibus, intercluso, summo & memorabili ad Tarrim fluuium prælio, maximum eorum exercitum, octo milibus stratis, profligauit: & patefacto aditu, in Galliam ad renouandas belli copias, explicandaq; noui belli consilia properauit. Vladislaus interea fœda afficiente Vngariã pestilentia, totum Augustum mensem venando, vt se longè à periculosa sæuientis morbi contagione subduceret, in syluis obeundis, perlustrandisq; consumpsit. Demum habito in Schaguar cum pontificibus quibusdã colloquio, ad Segedinũ cõcilium habuit. Pestilentiæ verò magnitudine adactus, Chianadium, Baciam, sanctum Michaelem, Verrucemq; peragrauit: & traiecto Drauo, Babotiam, atq; inde per Simigium & Sabariam, Semproniumque, Posonium contendit, vbi Boemorum, Morauorumque cõuentum egit, & Antonium Nitriensem legatum ad regem Poloniæ Cracouiam misit: quibus rebus ritè constitutis, inde Budam se, quò concilium octauis indixerat, retulit. ibi in Senatu regio Sigismundus Quinqueeclesiensis spontè quæstura se abdicauit, quam parum secundè hominum admurmuratione gesserat: cùm in soluendis debitis pensionibus difficillimus, nec minus in publicis pecuniis erogandis, quàm in priuatis condonandis lentus ac tenax fuisset. Sigismundus præpositus, homo & literarum, & rationum ærarii non ignarus, proquæstorẽ esse iussit; ei Nicolaus episcopi Nitriẽsis frater, qui apud Boemos prouisoris munere functus fuerat, collega additus est. Institutis Octauis, quærentibus plebeiis, quòd lites immortales à iudicibus redderentur: & quæ eductæ dicerentur, nunquam decernerentur: rex edicto proposito cauit, vt expedito de eductis causis iudicio statueretur, grauem quæ imminebat opportuno consilio seditionem coercuit. Inde in frequentissimum nobiliũ conuentum, qui in æde D. Ioannis habebatur, ex arce vltrò progressus, pauca quæ tempus poscebat, de Beatricis nuptiis, & de dicarum exactionibus per interpretem Varadiensem disserenda sibi putauit: ac de Beatrice quidem eadem, quæ antea semper, se ab ea ducenda auersum animum habuisse, ætatis eius grauitate & naturæ sterilitate deterritum, atque in hoc non suo magis, quàm eorum commodo inseruisse, ne vlla ex se superstite prole, regnum ad aliorum imperium necessariò traductum, graui seditione aliqua tandem excitata corrueret: eam verò, quò voti sui compos fieret, nihil prætermisisse, vsque adeò, vt se perfidiæ etiam apud pontificem regesque omnes Christianos insimularit, & multa in regno suo sæpe mala molita sit: quæ, ne cum muliere bellum gerere videretur, ipse dissimularit. Verba ei se dedisse, non posse inficiari, at id se cùm patrum autoritate, & aperta rei in senatu contestatione, tum eo iure facilè tueri posse, quòd ne illa quidem promissa ingentia sua præstiterit: quibus si stetisset, Austria nunquam amissa esset: se tamen eorum consilio, si secus videatur, vsurum, inque eorum potestate semper futurum. De dica verò ita locutus est, vt eam necessariò pendendam esse contenderit: quia per certos exploratores compertum haberet, Turcas inter Synderouiam & Taururum castellũ ligneum machinantes, multam eò materiam aduexisse, qua repentinum opus educerent, & inde Albæ Græcæ portis quotidie contumeliosius insultarent. Regi hæc dicenti, alacriter ab vniuersa nobilitate responsum est: placere omnino vt virginem duceret, cuius matura fœcunditate faustissima regia proles longè propagetur: atque vt ex singulis ordinibus bini oratores deligerentur, qui Beatricem disertè, aliam vt sibi conditionem quæreret, admonerent. De dica verò, vetera regni decreta seruari sibi placere, quibus ille se, dum coronaretur, iureiurando interposito, obstrinxisset: nam cum diui quondam reges sanxissent, ne, nisi in quinas domos quotannis nummus imponeretur: ipsum regiis institutis neglectis, in sin-

1495.

Dica seu contributio.

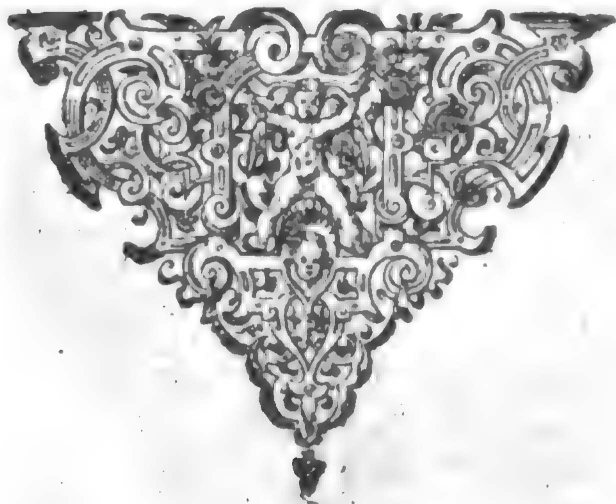
gulos indixisse, & bis in anno exegisse. Quinetiam populos eius omnes grauissimè expostulare dixerunt, quòd intra sex annos bis decies octies centena millia nummûm aureûm regi pependissent: neque in quos Reipub. vsus ea collata essent, pateret. Cumque ad hoc rex subitò, sexaginta tantùm millia nummûm se accepisse dixisset, tum vniuersa nobilitas exclamauit: Enimuerò ferendum non est, vt dica imponatur, nisi in manus regias tota perueniat: imò verò in eos etiam, qui peculatum fecerint, constituenda quæstio est: nec dicas in priuatas necessitates conuerti, cùm tanto regni detrimento, permittere oportere. Demum quod ad præsens tempus attineret, se non modò vnam in anno, sed duas etiam, aut tres, si rex iussisset, soluturos: & gratuito etiam, si rex poposcisset, stipendia pro republica merituros dixerunt. Quod si ille, ne optimatum à se voluntates verteret, triste hoc quęstionis officium recusaret: se apud tribunos plebis eorum qui peculatum fecerint, nomina delaturos, & eorum iudicio mulctaturos. Esse autem è quæstoribus, ad quosnam illa vectigalia peruenerint, eruendum. His in ea concione ita peractis, paucis diebus intermissis, cùm imposita dica obtineri non posset: nobiles, qui bini ex singulis comitatibus acciti venerant, longæ tædio moræ occultè domum, cæteris Budæ remanentibus, abierunt. Nec ita multo pòst, atroci inter patres plebemque veteribus simultatibus accensę seditioni, nouam res propè minima causam attulit. Tumultus à Christianis pueris in vico Iudæorum casu est excitatus, indecora nimis petulantia in eorum ianuas insultantibus, ac vitrea fenestrarum specilla temerè lacerantibus: quos cùm summouere pro viribus Iudæi instituissent, ingentem aduersus se humilium hominum multitudinem concitarunt, & eorum maximè, qui rebus domesticis impediti, facilè spe prædæ & rapinarum ad quodcunq; flagitium adducantur. Quem tumultum cùm quoquo modo possent sedare Agriensis familiares domo egressi vellent, maiorem multo fecerunt, & grauius plebis etiam animos irritarunt: quod Agriensis imponendæ dicæ vulgo auctor existimaretur, & superiore item anno familiares eius ad defendẽdas Iudæorum iniurias missi, mortem trib. Christianis adolescentibus intulissent. Rixa vsque ad noctem perducta, aliquorum regulorum intercursu demum sedata, repressæque rapinæ sunt. Illucescente autem die multi partim superioris diei parum secunda pugna incensi, partim spe prædę certiore illecti, Iudaicarum ædium oppugnationem renouant, crescenteque in horas multitudine, in eorum tecta valuis ianuisque refractis illapsi, supellectilem diripiunt, pignora asportant vasis aureis argenteisque, vestibus sericis auroque intextis manus iniiciunt: alii longè ab ædibus, quasi in statione locati, abeuntes cum prçda homines opportuniore consilio aggressi, nouum diuersis vrbis in partibus tumultum spoliandorum illorum causa miscent, & quod tumultum magis augebat, familiares procerum, qui regis, dominorumque suorum iussu ad reprimendum tumultum occurrerant, pariter ad ædium populationem cõuersi, iniurias, quas defendere simulabant, vehementius inferebant. Quare in tanta totius ciuitatis trepidatione, & vniuerso omnium propè periculo, rex ad summum remedium deueniendum ratus, præfectum aulæ, cum prætorianorum cohorte immittit: qui cum vnum, alterumve abreptum subito inspectantibus cæteris obtruncasset: reliquos omnes facilè instantis supplicii terrore continuit. longius autem in plebem inuehi rex non est ausus, ne eius animos in pontifices vehementius irritaret, atque ex seditione seditionem multo acriorem sereret. Iisdem diebus cùm Pragenses oratores ad regem venissent, decem ei equitum millia, atque adeò, si necessitas posceret, quindecim millia polliciti sunt: petentique regi, vt viritim vnius grossi vectigal penderent, responderunt, se summo studio bis, quaterve in anno ad eius arbitrium soluturos. Egerunt ei etiam quàm amplissimis verbis gratias, quod causam hæreticorum pontifici Romano maximo studio commendasset, ostenderuntque se ad officium, ritusque Romanos libenter redituros, si iisdem conditionibus, quas Sigismundo imperatore obtinuissent, in gratiam redire pontificis, & senatus Apostolici posset.

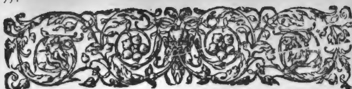
Iudæorum turba.

Boem. legati.

posset. Demum supplicarunt, vt regnum suum inuiseret: seque suis sumptibus vniuersam aulam alituros, & omnia ecclesiarum bona à se ante adempta, vltro restituturos, & in sacros vsus collaturos receperunt. Dica vero, quam rex maiores iam res in animo agitans imposuerat, in proximum reiecta concilium est, eius rei omnis penes Sigismundum & Agriensem, quorum ex autoritate imposita putabatur, inuidia fuit. Qua de causa Sigismūdum peculatus reum quidam fecere. Iudices extemplo dati, è pontificibus Varadiensis & Nitriensis, è proceribus Lossoncius, ex plebe Franciscus Bornemissa, qui in secūda seditione magnam adepti laudem fuerant. Iudicio agitato, ex confusis eius rationibus aperte peculatum reum commisisse statuerunt. Itaque iussu regis repente comprehensus, & in carcerem magna plebis gratulatione conditus est. Captus quoq; cum eo Dombaii proquæstor eius, qui propter eximium auariciæ artificium, omnis peculatus author habebatur: cum soluendo non esset, ad Themesuarum perpetuo carceri traditus est. Sigismundus autem in Rempublicam se deliquisse vltro confessus, cum carceris fœditatem ferre non posset, dignissimum se, qui fortunis, episcopatu, vitaque ipsa spoliaretur, tacita religione, & conscientia compellente professus, quamcunque pecuniæ summam, vt inde eximeretur, soluturum esse pollicitus est. At vero vbi de pœna iudices decreuerunt, quadringentorum millium multa contenti fuerunt, moderante quidem & censente omnia rege: cuius tanta in omni actione grauitas, & in castigandis flagitiis seueritas erat, vt vulgo omnes acerbum iam nimis & acrem putarēt, quem paulo ante plus iusto patientem & lentum iudicassent: metuque perculsi, omnes dicam, quam antea recusatant, ad minimū se regis etiā nutum soluturos, & omnia ex eius voluntate mandata enixe facturos esse profiterentur: plebsq; semper mobilis & titubans, vnum se tandem nunc regem habere, voce constantissima prædicaret.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTAE LIBRI V. FINIS.

BREVIS APPENDIX DE EODEM LADISLAO, ET RELIQVIS, PER IOANNEM SAMBVCVM TIRNAVIENSEM.

ATTHIAS cùm ętatis quadragesimo & nono, imperii verò tam variè feliciterq; aucti, septimo ac trigesimo, post Viennam captam anno quinto, ad pręmia diuina, hæcque labentia prorsus neglige͂da, humanis excessisset: regni proceres mœstissimi, iustis parentatis, de alio, si fieri posset, non deteriore illo sublegendo, deliberationem suscipiunt: conuentũ de more maiorum edicunt. Non ita longè pòst, qui apud Matthiam internuncii fuerant, ad suos principes, attentatis, conductisque nõnullorum suffragiis, vt, quanta possint diligentia, celebritateque, alios sibi subsidio ad solicitandum, verbaq; pro rei magnitudine facienda allege͂t, scribunt. Multo maxima parte baronũ coacta, ecce vndique legati accurrunt, prehensant, captant, conciliare animos student. Cõmunicatis rebus igitur, vel cum aliquot nimis tardis, ambitioneq; inflatis absentibus, quibus cũ haud conuentũ iri sibi saniores rebantur: Ioanne͂ Coruinum toties à Matthia cõmendatum, nec degenerem tamen, sed illegitimo thoro susceptum, proponunt, quod in eo auitę paternæq; virtutis indolem ac seminaria deprehenderent: ac memoria hoc beneficio Matthię, meritisq; redderetur grata: opibus & ditionibus hunc pollere: nec aliam fuisse cum Friderico, Ladislaoque rationem repetiti fœderis, quam vt magis essent deinceps sui filii rationes ad regnum expeditæ. Maximiliani quoque, ac Poloni, patrisq; Beatricis interpretes veniunt: multis argumentis ad impetrandam coronam quisq; vtitur. Sed cæteris, Ladislaus Boemiæ rex, qui cum Matthia erat coniũctissimus, adeoque in altero Olomucii conuentu ab ipso regiis ornatus dimissusque muneribus, & Vngaris collaudatus, interuentu milleque precibus, & artibus Beatricis, quæ occultè cõiugium Ladislai pridem conceperat, anteponitur: licet, qui Ioãnem Albertum eius fratrem, quo cum bella gerere pòst coactus est, præferrent, non defuerint. Perfecit igitur inprimis regina, sua eloquentia, totque promissis, ac immunitatibus profusis, vt Bohemiæ rex, Sigismundi Poloni frater, non tamen ilicò publicato decreto, nec aliis omnino oratoribus spe deiectis (quòd præsules quidam, & Banus Croatiæ nondum affuerint) pulcherrimo, Augustoque regno potiretur. Tandem vulgò non paucis obsistentibus, legatorum etiam indignatione expostulationibus mixta, rex deposcitur, acclamatur, pronunciatur: quique hoc illi denuncient, atque, vti fieri solet, in fines regni adducatur, in verba præscripta, priuilegiaq; Andreæ regis iuret, iustis copiis expediuntur. Rex nuncio tam læto accepto, voluntateq; Beatri-

Beatricis,ac ſtudio(cuius tamen nuptias, cùm valde à vetula, ſterilique abhorruerit,tantùm ſimularat)intellecto: de Bohemis & aliis, quas poteſt, manus facit:quorum comitatu,quia diuerſas adhuc de ſe opiniones, propenſum de ſpurio Matthiæ ſtudium,ſententiamque audierat:ad Sempthe arcem, vago fluuio circumfuſam,quòd de fratris Alberti quoque furore, patriſque cõſilio, ad ciuiles tumultus excitatum quiddam ſubolfecerat,cõſedit:donec, quid omnino futurum,ſperandumque eſſet,certò ſciret. Auxerat idem exercitum; quia Maximilianus de recuperanda Vienna aliiſque occaſionem non neglecturus, ingentem edixiſſe militem ferebatur. Adducitur Ladislaus voto, applauſuque omnium. Maximilianus interea,Vienna ſine difficultate, fideque Auſtriacorum ciuium mutata,præter arcem, in qua Stephanus Scepuſius præſidium, clàm elapſus,reliquerat, potitur.Sed ea quoque,mox ſubuerſis muris,& ad irruptionem apertis,ſe dedidit. Quo ſucceſſu Clasternaburgum , vicinaque oppida recuperantur.Sunt,qui ſponte Ladislaum Vienna ceſſiſſe, ob ius quod Auſtria domus de Vngaria cum Matthia confirmarat, dicant. Verùm non contentus Maximilianus iis,quæ citra laborem,& annuente rege, fiebant: eodem anno Albam regalem,quam Paulus Kiniſius apto præſidio, commeatuque copioſo tenebat, ſubſidio Germanici imperii circumſedit:eamque vigeſimoquarto,ab expugnatione inchoata die,haud ſine ſuorum cæde,capit:itemque Veſprinium, non ita pertinaciter defenſum,vnà cum aliis bene munitis locis, & ad quaſuis inimicitias infeſtis. Marte ſatis proſpero Maximilianus vſus, perſequi victoriam, militum importunitate, prædaque onuſtorum, nequiuit. Etenim, quod ſtipendii ſolutionem differri ſibi cauſabantur, ſcalas non admouebant, ſubire cuniculis, aut vlterius progredi recuſabant: vt paſſim relicto præſidio, Viennam ſuorum inobedientia reuerſus ſit, idq; etiam fecit, quod Ladislaum oppoſiturum ſe ad Budam valida manu, & omnia experturum, perceperat. His ita geſtis, Ladislaus anno altero, magna pompa, numeroque baronũ ſtipatus ingenti, Budæ conuentum promulgat: quo de præſidiis Germanorum eiiciendis, regnoq; aſſerendo,prorſus concludatur. Eo per aliquot dies expedito, quæ ad ſalutem regni, fineſq; purgandos attinebant,decreta certo fuere: pauloq; poſt Cæſarianis paſſim præmonitis, ſi ſe cuperent incolumes, finibus libere excederẽt, eandem Albam grauiſſime oppugnat,breuiq; iniuriam & damna ea recepta vleiſcitur, cunctaq; reſtituit:ibidem diademate Stephani, nullo vexillo vſitato regibus iſtic reliquo à Germanis facto, éque Matthiæ ſepulchro quodam detracto, confirmatur. Quem Ladislai ſucceſſum permoleſte quidem Maximilianus tulit: ſed ob imperii negocia tum abſens, rebus, vti voluiſſet, ſuccurrere non potuit. Dum Ladislaus vbertatem ſoli Pannonici deguſtat, totque à Baronibus cumulatus donis, præſertim reliquiis Matthiæ gratiam eius adiungentibus, & animum: fertur in hæc verba locutus ad Bohemos: Domini, vnctuolior eſt culina Vngarica: bone Deus, quam hîc omnia ſunt expedita, quam vili veneunt. Perque fabricas & triclinia Matthiæ commeans, conſpectoq; pro foribus Matthiæ ad viuum effictо ore, inquit: Vere bonus hic fuit paſtor: multas oues & pingues nobis reliquit miles fortiſſimus. Ibi Laurentium Ducem ſubieciſſe aliquot verba Vngarica,quibus eius rideret admirationem,aiunt:fuiſſe Marcũ,non Lucam,Matthiam. Quibus ſignificabat, non eum ignauum, aut ocioſum, ſed leone fuiſſe promptiorem, animoſioremque. His rex verbis non intellectis, rogat à proximo, quid Baro dixerit.interpres, vt periculum à Barone auerteret, laudat veſtram Maieſtatem, meliorem eam vel certe non fore deteriorem. Multa hunc regem bella ſimul excepere: vt nemini debeat mirum videri, ad affectiorẽ ætatem nonnihil lentum fuiſſe, de quibus cum edita quarta Decas Bonfinii, cum Quintæ dimidia, ampliſſime narret, à repetitione ſuperſedeo. Illud certe non tacebo, Iayzam 1502 anno à barbaris iterum vexari cœptam, prælio cruentiſſimo ipſum liberaſſe, tutioremq; Dalmatiæ oram ab exteris præſtitiſſe. Ter Turcam a Perſis, eius tempore, cæſum. Subeo, cum Veneti a Matthia & Pannoniis toties exorati, & ad ſui defenſionem exciti, denegato annuo promiſſo auro ſe-

cessionem fecissent, cum Turcis centum annorum ac vnius diei fœdus, 100c00. vt audio, addita corona, Methona, aliisq; in Peloponeso traditis, redemisse: idque anno quingentesimo supra millesimum, qua adhuc societate illigati tenentur. Inter Maximilianum & regem crebra legatione vtrinque de pace perpetua tractari cœptum est, legibus, transactioneque veteri, qua domus Austria nitebatur, iam inde ab Alberto cum Vngaris, postea Matthia quoque facta: ambo vt dimitterent exercitus, præsidia iniquis locis tollerent: ac si Ladislao vita functo, hæredes masculi superessent, exigua pensione ius illud ab Austriis quotannis redimeretur; sin aptum, propriumque regno ex se successorem nō relinqueret, pacta Austriis valere debere: oppida ditionis Cæsaris, sine mora, restituerentur: quæ fines Pannoniæ loca contingerent, vt Prukh, Gunsium, Ferrea ciuitas, Hamburgum, excepta lege piorum redituum ad ecclesias Vngaricas pertinentium, Austriorum esse: nec secus, quæ Germani prope Stiriam in Sclauonia & alibi occupassent, reddi debere. Beatrix spem diu matrimonii fouens, per legatos parentis nuptias vrsit: bella fuisse in causa, quo minus celebritas, vereque nuptiæ à Ladislao fuissent completæ, rata. Sed aduocato rex primorum consilio, animoque, & voluntate de coniugio mutando patefacta, illam pontificis venia aperte recusat: atque filiam Annam, principis cuiusdam de Gandala, diligentissimam (si ita licet appellare) matremfamilias, quæ nixu Lodouici extincta est, in matrimonio habuit. Sub annum deinde XIIII. supra M D. Selymus, erepto Baiazethi imperio, cum in alias Vngariæ partes, post terrę motū, arma resumpsit: tum vero in Croaciam, maximo cū impetu, viq; apparatus nō æstimabili transit, isticq; segniores nostros à morte Matthiæ, nec ita fortunatos, obseruans, Sabazium expugnat: atq; simul fortissimū oppidum, vnde pacis, & bellorū spes eius regni pendebat, Thinninium inuadit: de vniuerso maritimo tractu se triumphaturum sperans: quia Christianos externis bellis laborare, Ladislaum, & Polonum occupatissimos non ignoraret: contemni etiam regem ab Vngaris, & offensum aliquoties ab iis, & muneribus exhaustum, ad sibi resistendum non facile descensurum. Claruit tum consilio, dignitate, opibusq; Thomas Cardinalis, qui vt periculū regno, nisi aliter prouisum ei sit, impendere extremum sensit: milites se absque pecunia, pontificis liberalitate, mox in hostem corrogaturum promittit. Vt igitur olim per Iulianum Cardinalem contra Amuratem factū: sic præsul à Leone decimo, qui Selymum Italiæ insidiari, priusquā Vngariam infestare cōstituisset (ob pacem ab eo vltro Ladislao oblatam, ideoq; corruptis quibusdam Pannonis, ne cum Selymo pacem facerent, impedierat: totius Christianitatis auxilia est pollicitus. Diploma perfertur, quo remissio delictorum, vitaque sempiterna, qui pro Christi nomine propriis sumptibus arma capesserent, vulgo enunciatur. Ex qua demum indulgentia, quoniam eo nuncio Selymi feruor imminutus erat, & quia nuper adeptum imperium, tribus affectum à Sophi cladibus, debilitatumque, nec in diuersa bella suffecturum se norat: ideoque, vt paulo antea dictum, à Ladislao pacem impetrarat: imperita multitudo, paganorumq; coitio à nobilibus diu male iniqueve habita, eos spiritus ac licentiā sumpsit, vt quas cū Turcis manus conserere volebant, suorū nobilium cæde & sanguine imbuendas clamitarint: aliter se vel Turca reconciliato, aut repulso, quā sperarent, nunquam habituros quietem. Peruicit opinio confusæ incertæq; plebis: ilico incendio, rapinis omnia conflictantur; nec illius mentē quicquā sanare, aut reducere in piam memoriā, cuius amore signo crucibus notato ad militiam, societatēq; concurrissent, Christi potuit. Hinc illud incendiū horrendū, ciuileq; malū exortū, quod nobilitatem oppugnauit: seruis libertatē, si insanire liberet, promitteret. Varie, turbulenterq; ab eis re cœpta, optimis quibusque è medio sublatis, spe nihil minus veniæ scelerū perpetuæ retenta, suæ libidini pæne satis indulsere, ac sane victoriā in manu gessissent, iugumq; debitum excussissent, nisi à Ioanne Vayuoda, non paruæ iam tunc virtutis opinione iuuene, Georgio Zekel, & aliis eius æstus furorisque antesignanis, trans Tibiscum fugatis, multoque maxima rusticorum cæsa parte, paucis dispalatis, multis comprehensis, sedi-

ſis, ſeditio agreſtium qua cuncta cruore miſcuerant, fuiſſet extincta. Quo facto, rex animo & viribus cum nobilitate receptis, omnem cogitationem ad pacem optatam, ſalutisque tutelam cõtulit: rebusq; ſedulo ad quietem deductis, autore Deo, rectaq; Baronum conſcientia, vniuerſa Chriſtianorum pacificatio eſt cõſecuta. ſiquidem Maximilianus, cum Ladislao iam ætate graui, podagra debilitato, & Sigiſmundo fratre, quem de liberis ſuis per legatos certiorem fecerat, ipſoque approbante adſciuerat, Poloniſque eum inſinuarat, licet falſis rumoribus de incurſationibus Turcæ, à Vayuoda Ioanne (vt quidam volunt) ſparſis, regnum vt turbatum aliqua arte, adipiſceretur: ad oppidum Prukh, prope Laytam fluuiolum, conuenerat. Vbi dextris peramanter iunctis, offenſa omni aduerſum Sigiſmundum à Maximiliano depoſita, Viennam liberaliſſime inuitantur: hoſpitalitatem & amicitiam vt exemplo ibidem experiantur, à Cæſare rogantur: fœdusque perpetuum nuptiis mutuis vt confirmare velint, admonẽtur. eſſe eius neceſſitudinis occaſionem liberos Ladislai, ſuosque nepotes, ac neptem: id ſi admiſerint, omnia fore certiſſima & integra. Quapropter Viẽnam læti, ſed imbri copioſiſſimo excepti, & madidi, via ſpurciſſima ingrediuntur: Ladislao cum liberis in ipſa arce hoſpitio deſignato: Sigiſmundo verò in ædes lepo ribus inſignes pictis deducto. Quid hîc ſplendorem, apparatusq; conuiuiorum: quid oſcula, compoſitos & beneuolos ſermones, hilaritatis omne genus, ludosq; commemorem? Facile igitur, cuius gratia Cæſar iſtud omne cupiebat, vt ex nepotibus alteri filiam Ladislai nuptiis illigaret, perfecit: quod vigeſima ſecunda Iulii menſis, concordia principum vulgo recitata, ſupplicationibusque in diui Stephani iuſte cõfirmata, nuptiæ binæ, & illæ viciſſim iunctæ ſint anno Chriſtiano 1514. Etenim, licet de Anna Cæſari optio, ſibi eam velit, an alteri nepotum, data fuerit: quam etiam Ioan. Scepuſiẽſis, ab obitu ſenis patris ſe impetraturum aliquando ſperabat, Ferdinando ea deſpondetur, Maria verò neptis Lodouico, iam tum regi Vngariæ copulatur. Etſi certis literis doceor, Lodouicum, retentam Viennæ, linguæ Germanicæ addiſcendæ cauſa, ſororem per Georgiũ marchionem laboraſſe, fratri vti ſponſo, Carolo electo Romanorum regi, non obſtante filia regis Galli, locaretur: poſſe id Romanum pontificem prȩſtare: vtque hac de cauſa vel in Hiſpaniam Carolũ marchio ſequeretur, per Georgiũ Thurzo cameræ præfectum, ſumptus 2000 aureorum, & amplius, ſi opus fuerit, imperatos. His ita fauſtè peractis, Ladislaus Budam cum filio reuerſus, Anna Viennæ relicta, cum procerum odia contumeliasque diſſimulaſſet, podagricus, & multa carne annisque grauis Budæ vitam cum morte commutat. Viſus eſt multis hic rex ad ocium & pacem, quàm militiam & gubernationis molem aptior: ſuarum enim rerum nimis pertæſus, ac profuſus, eas duxerat ſuos reditus in anguſtias, tenuitatemque (licet id coactus à Baronibus, ſemper exigentibus aliquid & obiectantibus, præter iuſiurandum illum, ipſisque inuitis, fœdus cum Cæſare male percuſſiſſe, facere viſus ſit) vt interdum, quod menſæ apponeretur, vix habuerit. Cætera vitæ ſanctæ, precibus indefeſſis, multum ignorantia linguæ Vngaricæ illi obfuit, dum omnia per interpretes agebat, opinionemque maieſtatis non parum exterarum nationum clientela apud Barones ſuo modo & genio imperitare aſſuetos, ac viuere, detraxit. Albæ vbi cæteri reges conduntur depoſitus eſt, MDXVIII. regni vigeſimo quarto.

CONTRACTVS MATRIMONIORVM REGALIVM INTER SERENISSIMVM QVONDAM LVDOVICVM VNGARIÆ Regem, & Mariam Regis Hiſpaniarum filiam; necnon Sereniſſimum Ferdinandum, tunc Archiducem Auſtriæ, & Annam Ladislai, Regis Vngarię filiam, medio Maximiliani Imperatoris factus.

OS Maximilianus diuina fauente clementia, Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Lothoringiæ, Brabantię, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucẽburgæ, & Geldriæ; Landgrauius Alſatiæ, Princeps & Comes Burgũdiæ, Ilindię, Tyrolis, Goriciæ, Artheſiæ, Holandię, Selandiæ, Fereti in Kyburg, Namurci, & Zutphanciæ, Marchio ſacri Romani Imperii, ſupra Anaſum Burgoniæ, Dominus Phriſiæ, Marchię, Sclauoniæ, Meclunę, Portus Naonis, & Salinarũ, &c. Nos Ladislaus Dei gratia, Rex Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Ramę, Seruiæ, Galliciæ, Lodomeriæ, Cumaniæ, Bulgariæ, Marchio Morauiæ, Dux Sleſiæ, & Lucẽburgenſis, ac Marchio Luſatiæ, &c. Nos Sigiſmũdus, eadem gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lythwaniæ, Ruſſiæ, Pruſſię, &c. Dominus & Hæres. Tenore præſentium recognoſcimus, & ad perpetuã rei memoriam notum facimus vniuerſis, Quòd cùm ſuopte naturæ noſtræ inſtituto, ea, quæ ad ornamentum, dignitatem, amplificationem, & conſeruationem regnorum ac ſubditorum noſtrorum, quibus diuina diſpoſitione ſumus præfecti, ſpectare nobis vidētur, pace, concordia, atque amicitia potius, quàm vllo alio ſtudio, ſiue officio, quærenda putauerimus, ac præſertim amicitiam, atque fraternam inter nos vnionem, quamuis alias auita neceſſitudo, ſanguinisque ſtricta cõiunctio inter nos intercedat, nouis & arctioribus vinculis ſtringere, atque conſolidare cogitauerimus, quò cęteri Chriſtiani Principes exemplum noſtrum imitati, facilius etiam inter ſe ad ſancta pacis fœdera coirent, & religio Chriſtiana propriis atque concordibus viribus & armis aliquando ſubnixa, ſibiipſi decori, conſeruationi & incremento, ſuis verò hoſtibus immaniſſimis formidini, ac demum exitio eſſet futura. Cumque eius rei cauſa ex multis nunc annis tam ſuper ſponſalibus, quam vinculis matrimonialibus inter noſtros Maximiliani Imperatoris, & Wladislai Regis nepotes & liberos formandis eſſet tractatum aliàs, tandem diuino annuẽte fauore, his negotiis extremam manum apponere voluimus, & in hoc celeberrimo, atque ſanctiſſimo conuentu noſtro, quem Deus propitius ſua benignitate clementer indulſit, ac fieri ordinauit, vltra ea, quæ ad publicam vniuerſalis Chriſtianę religionis vtilitatẽ inter nos acta & conſultata ſunt, memoratos Spõſaliorum & Matrimoniorum tractatus felici fine atque concluſione duximus firmandos, atque ſanciendos. itaque ad laudem & gloriam in primis Dei opt. maximi, & ad vtile religionis incrementum, necnon ad perpetuam tranquillitatem, quietem, ſtabilitatem, atque conſeruationem, nõ tam noſtram, quam nepotum, liberorum, regnorum, dominiorum, & ſubditorum noſtrorum: ad hos infra ſcriptos contractus & tractatus deuenimus. In primis contracta, celebrata, & firmata ſunt ſponſalia, per verba matrimonialia, & de præſenti cum ſolennitatibus, & ceremoniis in huiuſmodi actibus interuenire ſolitis & cõſuetis, inter Sereniſſimam Dominam Mariam, noſtri Maximiliani Imperatoris neptem chariſſimam, & Sereniſſimi quondam filii noſtri Philippi Regis Caſtellæ filiam, ex vna, & Sereniſſimum Dominum Ludowicum Hungariæ, Bohemiæque Regem, noſtri Ladislai Regis filium chariſſimum, parte ex altera, accedente ad hoc mutuo,

mutuo,& expresso, quantū per ætatem licuit,eorum consensu, & volūtate, proferente præfato Rege Ludouico hæc verba formalia: Ego Ludouicus accipio te Mariam in meam legitimam vxorem: contrà autem ipsa Domina Maria pronunciante: Ego Maria accipio te Ludouicū in meum legitimum maritum: coram Reuerendissimo in Christo patre domino, Domino Thoma tituli Sancti Martini in Montibus Presbytero: Cardinale, & Archiepiscopo Strigoniensi,& Patriarcha Constantinopolitano,& sedis Apostolicæ de latere legato,huiusmodi cōtractum per annulorum subarrationem, & aliis necessariis firmante & solennisante, hac potissimum lege & fine, vt succedente per tempus legitima atq; idonea ætate, præfati Dominus Ludouicus rex, & Domina Maria, huiusmodi matrimonium per copulam carnalem, vt conuenit, inter se consumere debeant. Quod indubitanter ita futurum, nos Maximilianus, & nos Wladislaus Rex in verbo nostro Cæsareo & regio promittimus. Secundo, Nos Maximilianus hodie contractum matrimonialem cum serenissima Domina Anna nostri Wladislai Regis filia charissima per verba de præsenti, & talem actum necessaria, & proferri vtrinq; solita, celebrauimus, & solenniter in facie Ecclesię firmauimus, nobis Imperatoribus hæc verba formalia pronunciantibus: Ego Maximilianus accipio te Annam in meam legitimam vxorem: & econtrà ipsa Domina Anna referente, Ego Anna accipio te Maximilianum in meum legitimum maritum: coram supradicto Reuerendissimo Domino Cardinale legato, huiusmodi contractum nostrum matrimonialem per annulorum subarrationem, & alia ad hæc requisita, & adhiberi solita, firmante & solennisante. Priusquam tamē nos Maximilianus cum Domina Anna præfata cōtraheremus, coram Notariis, ac testibus specialiter ad hoc requisitis, & vocatis, nos Maximilianus, & ipsa Domina Anna solennem protestationem fecimus, & declarauimus, Quod si alter ex nepotibus nostris Maximiliani, videlicet, aut Illustrissimus Dominus Ferdinādus, Archidux Austriæ: siue Serenissimus Dominus Carolus, Dux Burgundiæ, & Hispaniarum Princeps, dummodo is à cōtractu cum Domina Renata, olim Ludouici, Regis Franciæ filia, aliàs facto, liber & immunis fieret, & opportuna sanctissimi Domini nostri & sedis Apostolicæ dispensatio interueniret, cum præfata Domina Anna infra spacium vnius anni à data præsentis contractus proximè futuri contrahere vellet: Quod istud de expresso consensu & voluntate amborum nostrorum fieri posset, & præsens contractus inter nos Maximilianū imperatorem, & ipsam Dominā Annam, in isto casu annihilatus, annullatus, & cassatus esse debeat, prout in Instrumēto protestationis desuper cōfecto latius continetur & exprimitur, debemusq; ac volumus nos Imperator Maximilianus huiusmodi contractum matrimonialem cum Domina Anna, nisi alter nepotū nostrorum in tēpore præfixo, vnius videlicet anni, eam per verba de præsenti ducet, per copulam carnalem infra trimestre post & supra annum, à die præsentis contractus computando, consummare & cōplere, & in hunc finem pręfata Domina Anna ad manus nostras fuit tradita, & liberè consignata. Nos vero Wladislaus Rex, cum vtraq; ista matrimonia non solum de cōsensu & voluntate nostra, imo ex ardētissimo nostro desiderio facta sunt, vt præfatam filiam nostram charissimam, dote decenti, & conuenienti honestaremus, eidē filiæ nostræ Annæ ducenta millia florenorum Hungaricorum, dotis nomine, tenore præsentiū inscribimus, & assignamus: ita tamen quod huiusmodi pecuniæ solutio. neq; ad præsens, neque tempore consummationis matrimonii fieri, sed ad illud tempus differri debet, quo charissimus filius noster Ludouicus cū Domina Maria matrimonium per copulā consummabit, cui Dominæ Maria similiter, vt infra patebit, ducenta millia florenorum Hungaricalium dotis loco sunt inscripta. Hoc namque matrimonio filii nostri, cum Domina Maria per copulā consummato, huiusmodi dos vtrinque compensata, & neutra partium ad illius solutionem alteri obligata sit, vel esse debeat. Vt autem vicissim nos Maximilianus Imperator, Dominam Annam, vt par esset, debite & ingenue remuneremus: loco donationis propter nuptias, seu contradotis, eidem Dominæ Annæ reditus annuos vi-

ginti quinq; millium Ducatorum Hungaricalium super certis castris, locis, seu territoriis nostris in tenore præsentium assignamus, videlicet, medietatem illorum redituum in prouinciis nostris Australibus inferioribus, videlicet super oppidis & castris Iudenburg, Leolen, Styra, Lembach ad Sanctum Hippolytum, & Gars, vna cum omnibus ac singulis ipsorũ territoriis, districtibus, & emolumentis. Alteram autem medietatem in Comitatu nostro Tyrolis, videlicet, super oppidis, & Castro Ymbst, Caltharn, vna cum officio in Altemburg, & super oppido & castro in Ratenberg, vna cũ eorum omnibus pertinentiis, vt supra ascribimus, vna cum omnibus aliis, quæ vel ex priuilegio, consuetudine, aut de iure prouinciæ nostræ Austrialis Archiducissæ debentur, pro contradote. Si autem istorum locorum, per nos assignatorum, reditus ad præscriptam summam non ascenderet, ex aliis reditibus nostris huiusmodi defectum, vt par est, suppleri vsque ad integrum valorem summæ viginti quinque millium Ducatorum Hungaricalium curabimus, & pari firmitate promittimus, ipsamque Dominam Annam statim post consummationem matrimonii inter nos per copulam in possessionem supra dictorum locorum ponemus, & introducemus, curabimusque vt omnes officiales, ac subditi supra dictorum locorum Dominæ Annę per nos assignatorum homagia, & alia fidelitatis iuramenta, eidem Dominæ Annæ præstare debeant. Ipsaque Domina Anna de omnibus istorum locorum officiis ac personis instituendis ad arbitrium suum disponere possit & valeat; ita videlicet, vt præfata Domina Anna huiusmodi reditibus, vita sua durante, vti, frui, ac gaudere, & ex illis statum suum sustinere, & intertenere possit & valeat. In causa autem quo alter ex nepotibus nostris Ferdinandus, aut Carolus, cum præfata Domina contraheret, nos vnà cum Serenissimo Principe, Domino Ferdinando Aragonum, vtriusque Siciliæ, & Hierusalem rege Catholico, communium nepotum nostrorũ auo, concordabimus & prouidebimus, vt Domina Anna pro supra dicta summa contradotis viginti quinque millium ducatorum Hungaricalium conuenienter ac sufficienter assignetur & assecuretur. Circa verò contractum Domini Ludouici Regis cum Domina Maria: Nos Imperator eidẽ Dominæ Mariæ dotis nomine similiter summam ducẽtorum millium florenorum Hungaricalium tenore præsentium adscribimus, & assignamus recompensandam tum suo tempore, cum alia dote, sicut superius est expressum clarè. Vicissim verò nos Wladislaus Rex, nomine charissimi filii nostri Ludouici, loco donationis propter nuptias, siue contradotis præfatæ Dominæ Mariæ reditus annuos valoris viginti quinque millium florenorum Hungaricalium super bonis, ac locis in regnis nostris Hungariæ & Bohemiæ Reginis assignari solitis, inscribimus, & per tenorem præsentium assignamus, videlicet, in regno nostro Hungariæ, Maromarusium, cum Camera salium, & Castrum Hwzth, cum quinque oppidis, & aliis possessionibus: in regno autem nostro Bohemiæ, Hrades, super Albini fluuium, Chrwdini, Dwnor, & Iaroneiir, cum attinentibus vnà cum aliis omnibus, quæ vel ex priuilegio, consuetudine, aut de iure præfatorum regnorũ nostrorum Reginis debentur, pro contradote. Quibus omnibus ipsa Domina Maria temporibus vitę suæ libere gaudere, vti, ac frui possit, & valeat, hoc pacto, vt si supra dicta summa in eorum reditibus summam præfixam, videlicet, viginti quinque millium florenorum Hungaricalium, non attingeret, quod de aliis reditibus nostris hunc defectum supplere debeamus. Si autem hanc summam viginti quinque millium Ducatorum excederent, nihilominus id totum Dominę Mariæ cedere debet. Ipsamque Dominam Mariam statim post consummationem matrimonii cum filio nostro, Domino Ludouico, per copulam in possessionem supra dictorum locorum ponemus, & introducemus; curabimusq; vt omnes officiales, ac subditi præfatorum locorũ Dominæ Mariæ per nos assignatorum homagia, & alia fidelitatis iuramenta, eidẽ Dominæ Mariæ præstare debeant. Ipsa quoque Domina Maria de prædictorum locorum officiis, & personis instituendis, & destituendis, ad arbitrium suum disponere possit, & debeat. Hæc duo matrimonia tametsi ad laudem in primis Dei gloriosi, & ad propagationem

tionem

tionem regalis sanguinis, qualis esse debet finis & intentio Sacramēti matrimonii, à nobis instituta & formata sunt: tamen, si Deo æterno placeret, sicut omnes mortalitati obnoxii sumus, reuocare ad se (quod tamen longius abesse velit) vnum ex sponsis, & sponsabus, ante vel post matrimonium per copulę cōsummationem: ita inter nos est conuentum, & conclusum est, & in primis in casu, quo sponsum siue maritū Dominæ Annæ, siue nos, siue alterū nepotum nostrorū ex humanis ante copulā discedere cōtingeret, quod tunc præfatæ Dominæ Annæ, summa centū milliū Ducatorū in spacio vnius anni tunc proxime futuri persoluatur, aut iocalia tanti valoris, secundū verā æstimationem ad numerum cētum millium florenorū Hungaricaliū, quæ apud prouinciales nostros inferioris Austriæ deponere debemus, in euentū nō solutionis supra dictæ summæ centū millium florenorū Hungaricalium tradantur, cū conditione tamē, nos aut hæredes nostros de Domina Anna, aut hęredibus suis, huiusmodi iocalia, cū summa memorata centū millium Ducatorū Hungaricaliū redimere posse. Pro qua re Pręlati, Comites, Barones, Nobiles, Comitatus, omnesq; status & ordines prouinciæ Austriæ sufficiēter sub fide atq; honore suo, & sub hypotheca omniū bonorū suorum, mobiliū & immobiliū, se obligabūt: quod in supra scripto casu summa 100000. Ducatorum Hungaricaliū, absq; omni diminutione, aut iocalia ipsa à nobis apud eos deponēda, manibus præfatæ Dominæ Annæ, aut Serenissimorū Regum Vngariæ, & Boemiæ, siue aliorū, quos Serenitates suæ, aut regna ipsa ad hoc deputabūt, in arce Posoniensi tradent, & assignabunt, omni dolo & fraude, & quauis machinatione sinistra procul remotis. Quod vt faciāt illis tenore præsentiū præcipimus, iniungimus & mandamus, ipsosq; ab omni obligatione subiectionis, fidelitatis, & obedientiæ, quibus nobis & hæredibus nostris sunt astricti, ad hunc duntaxat effectū absoluimus, & liberos fore circa executionē prædictorum expresse pronunciamus, & ex nunc declaramus. Hi autem, qui huiusmodi pecuniā siue iocalia in supra dicto casu ad arcem Posoniensem perferēt, numerum ducētorum, siue equites, siue pedites fuerint, excedere nō debebūt. Similiter moriente ante consummationē matrimonii per copulā sponsæ pręfatę dominæ Annæ quicunq; is fuerit, idem Prouinciales nostri, ipsam Dominā Annam cum omni honestate, saluis personis, & omnibus rebus suis, & omniū suorum, ad omnem eius atq; Serenissimorum Regum Hungaricorum volūtatem, & arbitriū, ad regna paterna, Posonium videlicet, aut Znaymam reducere debebunt, & tenentur. In casu vero quod vnā ex sponsabus ante matrimonii consummationem per copulam mortem obire contingeret; nihilominus alteri spōsæ, quæ superstes erit, dos expressa, videlicet, ducentorum millium Ducatorum, persoluatur. Similiter si vnus ex maritis post matrimonii consummationem fatis cōcederet, & vxor relicta ad secunda vota trāsire vellet; eidem relictæ summa illa ducentorum millium Ducatorum persolui, & ipsa relicta statim, è reditibus pro contradote sibi assignatis, sibi cedere debet. Interim vero, & quamdiu solutio dotis ducentorum millium Ducatorum non fit, reditus annuos, & statum suum tenere, & percipere poterit, ac debet. Quæ omnia supra dicta inter nos Maximilianum, nostrosque nepotes, ac nostros Wladislai filium, & filiam contracta, firmata & conclusa, postquam matura deliberatione præhabita, à nobis sancita sunt, procerum vtriusque imperii ac regnorum nostrorum accedente consilio, grata, rata, firma habemus, eaque omnia in fide ac verbis nostris Regiis obseruare, exequi, ac adimplere pro vobis nepotibus, liberis, & hæredibus atq; successoribus vestris, neq; ex illis quoquo modo cōtrauenire directe, vel indirecte, ex quacunq; causa, occasione, siue colore, dolo & fraude penitus exclusis, tenore præsentium promittimus, & nos obligamus. Nos vero Sigismundus Poloniæ Rex, postquā hæc omnia supra dicta, nedum in præsentia nostra, sed & cum scitu & voluntate, atque consensu nostro sancita atque firmata sunt; nosq; vt sic fierent, omni opera & studio laborauimus, rati non tā præfatis Maiestatib. sacratissimi Cæsaris, & fratris nostri Hungariæ, Boemiæq; Regibus, Regnis & eorū liberūm, sed & vniuersæ Reipub. Christianę rem tam sanctam &

saluberrimam profuturam eadē fide nostra regia, atq; in verbo ingenui Principis præsentium tenore promittimus, nos omni fide, studio, ac opera nostra, quantum fieri per nos poterit, vt supra dicta omnia obseruētur, exequantur, integra atque illęsa cōseruentur, & manu teneantur, & compleantur, sincere atq; ingenue curaturos atque elaboraturos.

Ad hæc nos Maximilianus Imperator, Wladislaus, & Sigismundus Reges, pro præmissorum omnium confirmatione, sanctissimum Dominum nostrū requirimus, si contractus supra scripti debitis solennitatibus, vel personarum ætate, aut alia quauis causa, siue defectu non satis essent fulciti, vt beatitudo sua ad incrementum pacis & vniuersorum salutem huiusmodi defectus suppleat, & omnia, vt acta sunt, confirmet, & approbet, omnibus in contrarium facientib. derogari. In quorum omnium fidem indubitatam, atque testimonium, nos tres præfati Principes ternas cōformes literas manibus & chirographis nostris propriis subscripsimus, ac sigillis nostris imperialibus, atque regalibus, communiri fecimus. Cumq; res istæ etiā consilio & industria atq; opera Reuerendissimorū Dominorum Cardinalium, supra dicti videlicet Strigoniensis, & sedis Apostolicæ legati, Matthæi sancti Angeli Diaconi Cardinalis Gruczenn. Coadiutoris Saltzpurgensis, & nostri Imporatoris in Italia locumtenētis generalis, actæ, tractatæ, & conclusæ sint: manibus suis præsentes literas ad maius robur & efficaciam etiam duxerunt subscribendas. Datum in ciuitate Viennē. Dominica die festi Sanctæ Mariæ Magdalenæ, 22. Iulii, Anno 1515. Regnorum nostrorum, nostri Maximiliani, regni Romanorum 30. Hungarici vero 26. nostri autem Wladislai Hungariæ 25. Bohemiæ vero 45. nostri autem Sigismundi regni Poloniæ 9.

Nos itaque præfatus Wladislaus, Rex Hungariæ, & Bohemiæ, &c. vt hoc supra scriptum exemplum ex literis originalibus fœdus affinitatum nobiscū cum Cæsarea Maiestate continētibus, ad verbum transsumi, & transcribi fecimus: & vt oratoribus nostris ea in re sanctissimus Dominus noster plenam & indubitatam fidem faciat, sigillo quoque nostro corroborari iussimus.

CONCORDIA VNGARICA, INTER SERENISSIMOS ET GLORIOSISSIMOS PRINCIPES, ET DOMINOS, DIVVM Fridericum III. Roman. Imperatorem, &c. & inuictissimum Principem & Dominum, Dominum Maximilianum Rom. & Vngariæ Regem, &c. Augustos, ex vna: & serenissimum Vladislaum, Vngariæ & Boemiæ Regem, inclytumq; regnum Vngariæ, ex altera: Posonii conclusa, Anno MCCCCXCI.

Os Vladislaus Dei gratia, Vngarię, Bohemię, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, Seruiæ, Galliciæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæq; rex: nec non Slesiæ & Lucēburgēsis dux, Marchioq; Morauiæ & Lusatiæ, &c. Recognoscimus, & tenore pręsentiū notū facimus vniuersis. Cū nos, qui pacis & concordiæ cupidi semper sumus, & illam cū omnibus principibus Christianis, quantū in nobis est, habere, & tenere, viresque & facultates nostras pro bono cōmuni, & salute Reipublicæ Christianę, in hostes potius fidei, sanguinem Christianum & perniciem religionis Catholicæ sine fine sitientes, quàm in Christianos ipsos conuertere & expendere semper optamus: in causa guerrarum, & dissensionum earū, quæ inter serenissimos principes

cipes D. Fridericum imperatorem & Maximilianum regem Rom. semper Augustos, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. similiter reges, nec non serenissimum principem quondā D. Matthiam, similiter Vngarię & Bohemiæ regem, &c. prędecessorem nostrum, claræ memoriæ, & tandem inter nos suscitatarum, infra nominatos oratores, & nuncios nostros speciales, cum plena & omnimoda nostra & eiusdē regni nostri Vngariæ facultate, ad conueniendum & tractandū similiter cum infrascriptis oratoribus, & nunciis specialibus, præfatarum imperialis & regiæ Rom. maiestatum, his diebus superioribus deputassemus, & ii ex vtraq; parte in ciuitate nostra Posoniensi fraterne & amicabiliter conuenissent, pluribus prius, ac notabilibus inter se habitis tractatibus: postremo, bono (vt nō dubitamus) assistente spiritu, in infrascriptos articulos pacis & concordiæ, cum bona ac matura deliberatione, deuenerunt: illosq; pari, & vnanimi volūtate, & cōsensu, in virtute mandatorū, quæ vtrinq; habebāt, pro vtriusq; partis cōmodo & quiete, proq; totius Reip. Christianæ consolatione, & tranquillitate ac bono cōmuni, concluserunt, literisq; ac sigillis eorum in hunc, qui sequitur modū, firmauerunt. Nos Thomas episcopus ecclesiæ Iauriensis, &c. regius cancellarius in Vngaria, comes Stephanus de Bathor, iudex curiæ regiæ & Vayuoda Trāsyluanus, Ioannes Schellenberg, regni Bohemiæ cancellarius, Ladislaus Orzag de Guth agazonū, alter Ladislaus de Rozgon cubiculariorū regiorū magistri, Genesius Weitmulner burggrauius in Karlstein, & magister monetarum in montibus Cuthniz, Wilhelmus Paumkircher de Zalanok, & Ioānes de Ruppou, magister curiæ regni Bohemiæ: pro serenissimo principe, & D. domino Vladislao Vngariæ, Boemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rege, marchione Morauiæ, ac Slesiæ, & Lucemburgensi duce, &c. D. nostro gratiosissimo, & præfato regno Vngariæ, nuncii, & oratores specialiter deputati: recognoscimus, & notum facimus, tenore præsentium, vniuersis. Quod ad tollendas, & prorsus extinguendas hostilitates, guerras & dissensiones inter serenissimos & inuictissimos principes, & D. dominos Fridericum imperatorem, & Maximilianum regem Roman. semper Augustos, &c. ac Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. reges, eorumque terras, principatus, dominia, subditos & incolas ex vna: & serenissimū quondā D. Matthiam Vngariæ & Boemiæ regem, & consequenter serenissimum principem & D. dominum Vladislaum, regem Vngariæ & Bohemiæ, & inclytum regnum Vngariæ, regna, principatus & dominia illi pertinentia, eorundemque subditos, & incolas, partibus ex altera; dudum tempore serenissimi principis quondam D. Matthiæ similiter Vngariæ & Bohemiæ regis, &c. claræ memoriæ exortas: & occasione iuris, quod idem D. Maximilianus rex ad ipsum regnum Vngariæ, vigore cuiusdam inscriptionis habere dinoscitur, post eius mortem vsque in hęc tempora nostra cōtinuatas suffulti plenaria & omnimoda autoritate, & potestate præfati serenissimi, & gratiosissimi D. nostri Vladislai regis, prout in literis mandati nostri nobis desuper dati, clare contineri dinoscitur: Cum spectabilibus, magnificis & generosis D. Thobia de Goskouitz & de Cschernahora, præfatę maiestatis imperialis capitaneo generali, Matthæo de Spaur, suæ maiestatis camerario, ac pincerna hęreditario comitatus Tyrolonēsis, Bernardo Perger, iuris pontificii licentiato, imperiali protonotario, & Ioanne Fuchsmagen doctore, imperiali consiliario, pro eodem serenissimo principe, & D. domino Friderico Rom. imperatore semper Augusto, &c. oratoribus, & nunciis specialiter deputatis: item Yttel Friderico comite de Zolarn, regiæ Ro. maiestatis capitaneo in Hohenburg, Bernardo D. de Polhaim, Decretorum doctore, regio cōsiliario, Heinrico Pruschinkh, libero D. in Stettenberg, regio camerario, Ioanne Kiisćboruath de Halapsich, & Georgio Rottaler, regiis cōsiliariis, pro eodē serenissimo principe & D. domino Maximiliano Rom. rege semper Augusto, &c. Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. similiter rege, archiduce Austriæ, duce Burgūdiæ, Britānię, Barbātiæ, Stirię, Carinthiæ, Carniolę, Geldrię, &c. comite Flandrię & Tirolis, &c. similiter oratoribus, & nūciis specialiter deputatis: in vnum cōueniētes, & inter pręfatos principes, nec nō regna, & dominia, atq; subditos eo

rum pacis materiam diu longeque tractantes: tandem post diuturnos & inexhaustos labores, diuina aspirante clementia, de communi & vnanimi consensu, & concordia cum præfatis oratoribus, pro quiete & tranquillitate dictorum principatuū, & dominiorum, tum & vniuersæ Christianæ religionis cōsolatione, huiusmodi bella, guerras, dissensiones & differētias præsentium tenore sopiuimus, & prorsus extinximus, sub modo & forma articulorum infrascriptorum, ad quos deuenimus, eosdemque in virtute præfati mandati nostri conclusimus, in hunc, qui sequitur, modum. Primò conuenimus, quod serenissimus D. Vladislaus rex, deinceps pro vero & indubitato Vngariæ rege maneat: regnumque ipsum etiam in hæredes suos masculos legitimos, ex lumbis suis procreatos, sub conditionibus infrascriptis transmittatur, & deuoluatur. quodque inter præfatos Rom. imperatorem, & vtrosque reges, eorum regna, principatus, terras, dominia, subditos, incolas & habitatores eorundem, hinc in antea firma atque perpetua sit & maneat pax, venia & concordia: ac quicquid hactenus ab initio belli huius, à tempore præfati quondam regis Matthiæ vsque in hanc horam, præda, captiuitate, homicidio, exustione aut quacūque alia vi bellica inter hæc dominia subditos, habitatores, stipendiarios & ministros commissum est, id vniuersaliter abolitum sit, & perpetuo extinctum. Et principes ipsi amicitia, beneuolentia & fauore se mutuo complectantur: præcipue vero Cæsarea, & regia Rom. maiestates, ipsum D. regem Vladislaum, vti suarum maiestatum cōsanguineum regnique sui Vngariæ statum apud sanctissimum D. nostrum summum pontificem, sedem Apostolicam principes sacri Ro. imperii, & alias, vbi opus fuerit, præsertim in facto defensionis præfati regni ab incursione & vastatione nephariæ gentis Turcorum sincere promoueāt, & faueant eisdem. Vicissim quod ipse D. Vladislaus rex & regnum, prænominatis Ro. imperatori & regi, omni studio & cōsilio & fauore adesse debeant, statū & dignitatem eorum pro posse suo adiuuando & ampliando. Item conclusum est, quod omnia ablata in hoc bello, præter bona mobilia (quæ, vt fit, illico distrahuntur, ad quorumq; restitutionem nemo præsentis tenore cogatur) principibus, & ipsorum subditis, moderationibus & conditionibus sequentibus restituantur. Inprimis, D. Vladislaus rex, vniuersa castra, ciuitates, munitiones, & alia loca cum suis pertinentiis, in Austria, Stiria, Carinthia, Carniola, & aliis dominiis hæreditariis Cæsareæ maiestatis, quæ in suæ serenitatis & suorum subditorum manibus sunt, & per quōdam dominum Matthiam regem vi armorum, & in bello, quod cōtra imperialem & regiam Rom. maiestates gessit, obtenta fuerunt, aut alias quoquo modo in manus suas venerūt, cum omni iure (si quod in illis habere potuit Rom. imperatorum) infra tempus, modos, & conditiones hîc proxime descriptas, præsentis tenore reddere teneatur. Similiter & eidem Cæsareæ maiestati omnia iura, quæ idem D. Matthias rex in castris, quæ sua maiestas Cæsarea vsque hodie in terris suis hæreditariis recuperauit, forma & modo melioribus, vt fieri potuit, cessisse intelligatur. Item conuentum est, quod ipse D. Vladislaus rex, loca subscripta infra hinc, & festum sanctæ Luciæ proxime venturum, Rom. Imperatori, aut eius officialibus, quos ad hoc maiestas sua deputabit, reddere teneatur: & prouidere, quod in reddendo huiusmodi loca, ipse rex hominibus suis præcipiat, & disponat, vt pacifice, sine spoliis oppidanorum, aut asportatione bombardarum, & aliarum machinarum bellicarum, quæ in præsentiarum in ipsis locis sunt constitutæ, & ad ea præcise pertinent, recedant, huiusmodi machinis illic relictis, & sunt hæc loca, quæ infra hinc, & festum sanctæ Luciæ cedere debent: Stuchsenstein, Starhenberg, Gutēstein, Liechtenuerd, Potēdorff, Korneunburg, Schmida, Laa, Egenburg, Cisterstorff, Schonberg, Hohenprugk: & alia castra, loca, & munitiones, quæ forte sunt in manibus D. regis Vladislai, aliis non obligata, hoc tempore cedet. At oppidum Retz, & castrum Wolkerstorff, D. Vladislaus rex assignare tenebitur Rom. imperatori, infra hinc & festum S. Blasii proxime venturum: infrascripta vero castra, oppida & munitiones cum sint aliis obligata & inscripta, & hoc tempore egeat ipse D. rex Vladislaus, vt ea ex illorum manibus redi-

redimat,conuentum est,vt ea infra medium annum, aut ad summum, infra annum, initium eius à festo S. Martini nunc instante computādo, vel citius, vt fieri poterit, ad manus Cæsareas vel Rom. regias, si (quod absit) Cæsar interea excederet ex humanis,consignare debebit: videlicet Kirchslach,Ebenfurt, Walterstorff,Horn,Alentsteig,Gmund,Meilperg,Grœbern,Katenbrun,Potēberg, Kreutzen, Stettē,Kadau,Schaunstein,Obern Ruospach,Krainberg: similiter & alia omnia,& si quæ castra,& loca cum suis pertinentiis,in præfatis Cæsareę maiestatis dominiis hæreditariis sita, quæ aliis obligata esse possint, & hîc nominata non sunt, infra præfatum annũ Cæsareæ maiestati ipse D. Vladislaus rex assignare debebit. Ex parte autem castri Schœnkirchen, quoniam istud non vi armorum, sed emptionis titulo ad manus Sigismundi Schnaitpekh, à quondā nomine Reutter deuenisse constat, conclusum est, quòd idem castrũ in manibus ipsius Schnaitpekh maneat: saluo tamē, ꝙ hæredibus,& aliis ius ad dictũ castrũ prætendētibus,ad eorũ impetitionem corā principe patriæ, vti alius patriæ incola, stet iuri: quodq; sententia mediante decretũ fuerit,exequi patiatur absq; aliquo impedimēto: castrum verò Iohenstein Ioanni Sokolskii, ad quem iure hæreditario pertinet, restituatur. Item conuentum est,si aliqui,quibus dicta castra, & munitiones obligatæ sunt, pro honesta & cõuenienti satisfactione, quam D. Vladislaus rex ipsis offeret,infra nominatum annum,aut quencunq; , ab ipso D. Vladislao rege, in tali tempore anni requisiti fuerint, cedere nollent: quòd tunc Cæsar & Rom. rex armis,auxiliis, & consiliis aut aliis viis & modis, prout principes ipsi inter se conuenerint,D. Vladislao regi adesse tenebuntur,quo tāto cõmodius huiusmodi rebelles ad traditionē ipsorũ castrorum,quæ tenēt, Cęsareę maiestati cõstringere possit: quodq; ipse rex Vladislaus tenentib. huiusmodi castra, talem ponat modum, quod in hoc tempore, quosque Cæsareæ maiestati consignari debent, redditibus ad ipsa castra pertinentibus sint contenti, & vicinos non molestent, neque perturbent, neque pacis huius violatores aut turbatores in ea castra intromittant, neque cum eis fœdus vllum (sub quocunque colore aut forma id fieri possit) ineant: contrauenientes,vt pacis violatores, puniendo. Item conuentum est,quòd infrascripta loca ecclesiis,aut ecclesiarũ prælatis pertinentia,per ipsum D. Vladislaum regē ad manus Cæsareas,sub eadē inscriptione,& obligatione,sub qua ea tenuit Matthias rex præfatus, aut ad manus regias,casu,si interea Cæsar vita fungeretur,cõsignari debent: ita tamen, vt cùm ipsi prælati,ad quos huiusmodi loca pertinent, Cæsareæ maiestati, aut post suam maiestatē, Rom. regi satisfecerint; quod tũc suæ maiestates ea loca ipsis prælatis reddere,& nullo modo ab ecclesiis alienare valeant. Sunt autē hæc, & nonnulla alia loca,ferè omnia apud manus Iacobi Zekelii: videlicet,Petouia,Prischatz,vel alio nomine Kain, Liechtemuald, Reichēstein,& si qua sint alia hic non nominata,eadem lege tradi debebũt. Item conuentũ est,quod Cęsarea & regia Rom. maiestas,ipsum Iacobum Zekelii seriose,& omni via meliori requirere debebũt, quod omnia, & singula castra, oppida & munitiones,quæ in terris hæreditariis Cæsareæ maiestatis quondā D. regis Matthiæ nomine tenuit,& hodie quocunq; nomine tenet,siue sit ecclesiarum,siue Cæsareæ maiestatis,siue aliorum suæ maiestati absq; vlla dilatione restituat. Et ne eis sese rex per fidem præstitā,vel alio modo,ac ea traditione faciēda excusare possit: cõuentũ est quod ipse D. Vladislaus rex,similiter & illustris D. dux Coruinus (quādoquidē regnum cum eodē duce cõcordauit,ꝙ huiusmodi castra regno reddere debeat) eidē seriosē scribāt, & admoneant,vt huiusmodi loca præfata Cæsareæ maiestati,ad eius requisitionem,absq; vlteriori mora cedat in effectu. Qui si post huiusmodi requisitionem adhuc cedere nollet, prætendens occasionē alicuius obligationis,qua vel D. rex Vladislaus,regnum,vel dux Coruinus,sibi videatur esse obligatus,ad huiusmodi cessionem,donec sibi satisfiat, artari non debere: conclusum est, quod in tali casu Rom. imperator, vel rex, tres viros eligere, similiter & D. Vladislaus rex tres nominare, qui sex in oppido Haimburg,in termino duodecim hebdomadarum initiũ earũ à tēpore requisitionis dictorũ castrorum cõputando,constitui; vbi &

ipse Iacobus, & aliquis cum sufficiente mandato, nomine D. regis Vladislai & ducis Coruini, coram illis comparere, qui more arbitrorũ hinc inde quilibet, & querelas, differentias, & actiones, & responsionẽ vtriusq; partis sufficiẽter audire debebunt. Quibus auditis, studebunt partes amicabili cõpositione vnire. Quam si reperire non possint, ex hinc inde deductis, quid iuris sit, cognoscent. Qui si sic sententiando omnes, vel maior pars concordabunt, quod decretum est, illico exequutioni demãdent. Si verò sic sententiando sint pares quoq; pro parte sua sententiam dicentes, extunc acta iudicii vnà cum arbitrorum sententiis clausa, & signata, ad illustrẽ principem & D. Ottonẽ ducem Bauariæ: tanquã superarbitrum, qui ab ambabus partib. vt se huic negotio intromittat, interpellari debebit, trãsmittent. Qui visis actis, vnã ex illis sentẽtiis probare teneatur: & quamcunq; suo laudo probandã duxerit, ea absq; mora in executionẽ mitti debebit: vbi si dominus Vladislaus rex, aut Dux Coruinus, in aliqua pecunia soluẽda sententiati fuerint: neq; in prompta pecunia ii subito soluere habeant: debet ipse Iacobus Zekelii, positis pignoribus sufficientibus, pro æquitate & qualitate debiti contentari. Totus autẽ ille iudicii seu arbitrii actus, in termino duorũ mensium, postquam partes in Hamburgo cõparuerint, finiri debebit: nisi ius ipsum longius tempus expostularet. At nihilominus teneatur Iacobus Zekel prænominata castra, absq; mora, ad manus Cæsareas consignare: qui si super hæc omnia rebellare, & hanc conditionem neq; suscipere, neq; loca præfata Cæsari cedere vellet: extunc ambo reges & Cæsar se mutuo iuuare debebunt, eundẽ ad obedientiam cõpellendo. Si tamen idem Iacobus castra & loca præfata Cæsari sine difficultate, & dilatione, postquã requisitus fuerit, restituet: conuẽtum est, quòd extunc D. Vladislaus rex de eo sit contentus, & ei quietantiã absolutoriam de omnibus præstet, si & in quantũ nihil obligationis à sua serenitate, vel duce requiret. Item quãtum pertinet ad castra & oppida intra fines regni Vngarię cõstituta videlicet Ferreã ciuitatem, Forchtenstein, Kobelstorff, Hornstein, Rohonz seu Rechnitz, Gunz, Perstain, & alia loca, quæ ante bellum quondam regis Matthiæ fuerunt in manibus sacræ imperialis maiestatis: cõuentũ est, quod ea loca omnia præter Rechnitz, cum suis pertinẽtiis antiquis (quod imperialis celsitudo de gratia speciali D. Wilhelmo Paumkircher, iuxta suæ maiestatis literas donauit) debeant apud suam maiestatẽ remanere, secundũ vim & tenorem prioris inscriptionis & concordiæ, tempore præfati regis Matthiæ cum imperiali maiestate factę. Sed quoniã Ferrea ciuitas, & Forchtenstein, & Kobelstorff, vsq; hodie in manibus D. regis Vladislai, aut suorũ subditorũ habentur, conclusum est, quòd ea loca cum suis pertinentiis idem D. rex Vladislaus ad manus Cæsareas, infra hinc, & inde sanctæ Gerdrudis proximè venturam, quæ est decimæ septima Martii, anni nonagesimi secundi, consignare debebit: retentis tamen omnibus conditionibus, circa ea loca in priori tractatu notatis, in suo vigore: pręsertim in facto impositionis super homines illorum locorum, ob generale passagium, pro defensione regni, & iurium, & exercitii iurisdictionis pertinentiis ad ecclesiam Iauriensem, aut alias ecclesias regni. Et quidem non solum in locis præfatis, sed quibuscunq; aliis locis regni, in quib. decimæ de iure ipsi ecclesiæ Iauriensi, vel aliis ecclesiis in regno consistentibus percipi solent. Vbi si quisquam locorum illorum capitaneus vel officialis, aut alius subditus imperialis maiestatis in solutione decimarum, aut aliorum iurium, ecclesiæ rebellis, vel ea iura (vti ius postulat) non soluisse compertus fuerit: cõpelli debet per Cæsaream maiestatẽ, ad satisfactionem integram, vna cum expensarũ solutione. Quocirca vt huiusmodi turbationes, quæ pro tẽpore fieri possent, vitentur, dignabitur sacra imperialis maiestas tales illic ponere castellanos, qui cũ vicinis amicabiliter viuant, via facti nihil cõtra eos attentent, & ecclesiis sua iura (vt ab antiquo est introductũ,) relinquãt. Itẽ quòd ipse D. Vladislaus rex & regnũ, literas illas obligatorias pro centũ millibus florenorum, datas quondã Matthiæ regi in prima cõcordia, Cæsareæ maiestati reddere debeant: quam si habere non possent, obligabũntur dare suæ maiestati quietantiã sufficientem, qua sua maiestas, subditi, & omnes status ducatuũ & dominio: um

miniorum suæ Maiestatis sint assecurati. Et nihilominus literæ huiusmodi, præsentis tractatus vigore, ipso facto intelligantur cassæ & extinctæ. Item ipse D. Vladislaus rex, & vniuersum regnum, veteres illas inscriptiones super successione factas ratificare, confirmare, & renouare teneatur: ita videlicet, quòd si ipsum Vladislaum regē hæredem masculum non contingat suscipere, aut susceptum vita fungi, nullo hærede masculo per lineā rectam descendente, post eum relicto; regnum ipsum, cum vniuersis aliis regnis, prouinciis & dominiis, ad coronā regni Vngariæ spectantibus, in ipsam regiam Rom. maiestatem, aut eius hæredes lineam rectam ex lumbis suis descendentes, deuolutum intelligatur ipso facto. Item quo regia Rom. maiestas de huiusmodi successione magis assecuretur, cōclusum est: quòd D. Vladislaus rex huius rei ac aliorum negotiorū regni gratia citius (vt fieri potest) diætam indicat, de cuius tempore D. cōsiliarios Cęsareæ aut Regiæ Maiestatū Viennæ existentes auisabit tempestiuè, ad quam cōuocet prælatos, barones, ciuitates, & alios regni status potiores, in maiori (vt pro temporis breuitate fieri potest) numero: vbi & Rom. regis oratores adesse debebūt. Qui prælati, barones, ciuitates, & alii status regni, illic comparēdo hunc pręsentem tractatū solenniter acceptabunt. At omnes & singuli sese, pro se, hæredibus & successoribus suis, literis patentibus inscribent, in hanc sententiam: Si D. Vladislaum regem liberis masculis, ex lumbis suis legitimè procreatis, non relictis, aut eisdem relictis & sine hæredibus descendentibus mortuis decedere cōtingat. quòd in tali casu, ipsum Maximilianū Rom. regem, aut eo non existente, aliquē ex filiis suis, aut iis non existētibus eorum hęredibus masculis, per lineam rectā ex lumbis eorum descendentibus, quem eligendum duxerint, pro suo legitimo & indubitato rege acceptabunt, ad possessionem regni absque omni difficultate venire permittent, in possessionem regni inducent, & illi vti regi & domino suo debita obsequia præstabunt: hancq; sententiā publicè & solenniter in eadē congregatione Rom. regi in præfatorū regis Rom. oratorum præsentia iurabunt. Itē, quoniā multi fortassis, quorum interest, aut interesse debebit, in hāc cōgregatione nō cōparebunt: & ipsius negotii magnitudo expostulat, vt hæc præsens concordia omnium auribus immittatur: cōclusum est, vt hac & aliarum regni necessitatum gratia, D. rex Vladislaus alterā diætā generalem ad festa Pētecostes proximè ventura, vel circa, in aliquo insigni loco, seu ciuitate regni, indicat: vbi similiter oratores Rom. regis adesse debebunt: in qua conuocatis omnibus incolis totius regni, & dominiorum illi pertinentium, hunc tractatum & vnionem vniuersaliter publicari, & ab vniuerso populo Rom. regem aut suos hæredes, casu, quo ipse Vladislaus rex sine legitima prole masculina superstite mortem obiret, in futurum Vngariæ regem acceptari faciat. Et si qui illic comparentes in priori congregatione visi nō fuerint: illi prænominatum iuramētum publicè, modo, quo supra dictum est, præstare, & literas confitentes, itidē, quod generales illæ literæ in prima cōgregatione recognouerunt, roborare debebunt. Item conclusum est, quòd huiusmodi literarum roboratio, & iuramētum, deinceps de persona in personā descendat tam diu, quousque talis casus de succedēdo Rom. rege, aut sua prole verificetur: ita, quòd quotiescunq; aliquem regni prælatum ad prælaturā suam de nouo assumi cōtingat; quòd is in assumptione sua, præsentem tractatum de successione Rom. regis aut suorum hæredum, iuret velle obseruare, & eum prosequi, vt de iuramēto in prima cōgregatione superius dictum est, insuper & literis patētibus, quibus & iuramētum huiusmodi se præstitisse, & tractatum præsentem seruare velle, se se obligare tenebitur. Alioquin nisi hæc fecerit, ad huiusmodi prælaturam admitti non debet. Pari modo palatinus regni, Banus Croatiæ, Vayuoda Transyluanus, comes Themesiensis, Bani de Iaytza, Zeuerinensis, & Nandor Albensis, Castelli, castri Budensis, comes Posoniensis, & alii officiales maiores, & castellani potiorum castrorum regni, quæ in finibus regni sunt constituta, quotiescunq; tales de nouo ad sua officia assumi contingat, iurare Rom. regi & literas dare, modo, quo suprà de prælatis dictum est, tenebuntur: neq; alias homini eorum officiis præficiantur. Itē conseruatores sacræ

coronæ regni præsentes & futuri, in ingressu officii sui iurabunt Rom. regi, eam coronã, si accidat D. Vladislaum regem sine legitima prole decedere: nulla post eum masculina relicta, modo quo suprà dictum est, ad nullius manus dare, sed pro coronatione ipsius Rom. regis, aut sui sanguinis, ex se per lineã rectã descendẽtis, fideliter conseruare. Similiter & cum ipso castro Vissegrad, soli Rom. regi aut hæredibus suis, in tali præfato casu obedire velle: & de his literas suas patentes roborabunt. Item, si D. Vladislaus rex excederet ex humanis, hærede masculo annis minore relicto: conuentum est, quòd hi qui hæredem talem iuxta regni ordinationes & consuetudines sub tutela sua tenebunt, pari modo & de nouo iurabunt, cùm tutelam huiusmodi suscipient, præsentem tractatũ, quãtum ad successionẽ, manu tenere, & secundum illius tenorem viuere. Hæres insuper ipse, cum ad legitimã ætatem peruenerit, tenebitur omnia hic in præsenti tractatu cõclusa, literis & sigillis pro se & hæredibus suis, eo modo, quo D. Vladislaus rex fecit, antequã regni gubernacula assumet, roborare & confirmare. Et is modus seruandus erit de hærede in heredẽ, & tutoribus eorundẽ, continuãdo quousque successio ipsa in sanguinem Rom. regis, si superextat, deuoluatur. Itẽ conuentum est, quòd literæ roborandæ in prælatorum, officialium, aut tutorũ assumptione, notiæ, & aliæ literæ omnes, de quibus supra fit mentio, mox vt fuerint roboratæ, præsentari debeant in Hamburgum, reponendo eas ad iudicẽ, & consulatum, aut castellanum ibidem, vti placitum siue ordinatum fuerit per Rom. regem, quorũ opera vlterius ad manus Rom. regis transimittentur. Item cõclusum est, si D. Vladislaus rex, sic, vti præmittitur, sine hæredibus masculis decedens, filiam vnam, vel plures reliquerit, tenebitur rex Rom. vel hæredes eius, qui tunc regno præficientur, easdem pro consuetudine regni honestè dotare, & maritare. Item si D. Vladislaus rex, sic, vt præmittitur, sine hæredibus masculis decederet, vxore sua vidua relicta, tenebitur Rom. rex dotem ipsi viduæ iuxta regni consuetudinem debitã, soluere. Ex integro idem conclusum intelligatur de hæredibus succedentibus, hæredibus Rom. regis, quotiescunque viduas vxores post se superstites reliquerint. Item conclusum est, quòd Rom. rex aut hæredes sui, regnũ suscepturi, pro eiusdem regni & incolarum suorum consolatione, & commodiori contra hostes defensione, in ipso regno, saltẽ pro maiori parte temporis, habitare dignentur. Item conuentum est, si regni Vngariæ hæreditas modo prædicto in sanguinem Cæsareum deuoluetur, quòd is, qui iuxta capitula præfata à regnicolis rex acceptabitur, vel eligetur: pro regni defensione, & consolatione, quàm primũ venire, & accelerare debeat. Qui similiter non armis, vt hostis, regnũ intret, sed se in limitibus regni iuxta morem expectet, quousque per prælatos, barones, & alios regnicolas honorificè susceptus, sine dilatione introducatur: qui & tunc iura, & consuetudines regni antiquas, & approbatas seruare, & regnicolas omnes in suis iuribus, & libertatibus, & approbatis consuetudinibus conseruare & confirmare promittet, quemadmodũ & alii reges prædecessores sui promittere, & cõfirmare cõsueuerunt. Item, Rom. rex titulo regni Vngariæ vti poterit, & ita a domino rege Vladislao & regnicolis appellabitur, quemadmodũ Cæsarea Maiestas eodem hactenus vsa fuit, & deinceps vtetur. Vicissim, quod Cæsar, & Rom. rex, & ipsorũ subditi, D. Vladislaum regem Vngariæ cũ titulo solito regni Vngariæ appellare, & intitulare tenebuntur. Insuper pro solidiori perpetuæ huius vnionis fundamento conuentum est, quòd idem D. Vladislaus rex, circa regnicolas regni Bohemiæ laborare, & omnem sibi possibilẽ dare debebit operam, & studium impendere, quò eosdẽ inclinet, & in hãc sententiã trahat, vt eo sine liberis masculis decedente, hunc D. Maximilianũ regem, aut hæredes suos legitimos ex lumbis suis descendentes, regẽ sibi præficiant. idq; quantocius fieri potest incipere, & omnes fauores, & studia sibi possibilia adhibere debebit: vt ipse rex Rom. & nemo alius, in hoc Bohemiæ regno sibi in tali casu succedat. Item conuentũ est, quòd in recompensam aliqualẽ expensarũ, factarũ per Rom. regẽ in hoc bello, & requisitione iuris sui, ipse D. Vladislaus rex soluere debebit Rom. regi centũ millia florenorũ Vngaricaliũ, in auro iusti ponderis, vel argẽto,

aut

aut moneta currente in Austria,cõputando semper quatuor Renenses,aut tantũ monetæ sic currentis,pro tribus florenis Vngaricalibus, in spacio duorum annorum:quorum initium computando sit à festo S. Martini nunc instanti. Ita tamen,quòd triginta millia teneatur soluere in termino primi dimidii anni,& alia triginta millia in fine primi anni:reliquę verò summę medietatem in fine secundi anni dimidii, & alteram medietatem in fine secundi anni. Et pro huiusmodi pecunia ipse D. Vladislaus rex & regnum, Romanorum regem assecurabunt literis,& sigillis,in ea forma & obligatione.Quòd si aliquam ex illis summis soluere neglexerit,quòd ex tunc eius loco duplum,hoc est, pro triginta sexaginta, & pro viginti quadraginta millia soluere sit obligatus. Liceat insuper Rom. regi, negociatores regni,& eorum bona, vbicunq; ea inuenire poterit,arrestare tamdiu,quousque huiusmodi duplum solutum fuerit:& occasione arrestationis huius,non intelligatur præsens vnio & pax esse violata.Item conuentum est, quod omnes iniuriæ, dissensiones,discordiæ & differentiæ, quoquo modo occasione præsentis belli, adhæsionis Rom. regi infra scriptarum personarum, videlicet reuerendissimi Ioannis episcopi Vesprimiensis,& magnificorum,& nobilium virorum D.Ioannis comitis Czetin, Iacobi & Nicolai Zekelii, Ioannis Kiishoruath, Stephani & Georgii fratrum eius, Laurentii Banffii ,Ioannis Berizlo, & Francisci filii eiusdem,ac Ioannis filii quondam Martini Berizlo,Ladislai Ioannis & Stephani fratrum de Kanisa,Nicolai Zechii de Alsoliindua,Iacobi Banffii de Liindua, Ioannis & Stephani fratrũ de Elderbach, Nicolai comitis de Frangepan,Michaelis comitis Dwian, Nicolai Hagmas de Zenthgroth,Ioãnis Bornemiisza, Georgii de Stresele, Georgii de Welike, Petri Ampolith Elezuaiida,Nicolai Kalmaniitz, Petritz, Matthiæ Clasitz, Petri Eletz, Nicolai & Ladislai filiorum Franconis quondam Bani de Tallotz,Ioannis Banffii filii quondã Perconis.Bani Bernardi & Georgii filiorum quondam Francisci Banffii,& Ioannis filii Nicolai de Tallotz,Ladislai Oschsi,inter prælatos,barones,nobiles,oppidanos,& alios regni Vngariæ & pertinentiarum incolas, & eorum subditos exortæ,prorsus sint sublatæ & extinctæ. Quodque præfati, & alii quicunque adhærentes & confœderati Romanorum regi, hic suis nominibus nõ designati, apud D. Vladislaum regem eadem gratia & beneuolẽtia, vti cæteri incolæ regni,tractentur,cum oblatione omnium præteritorum,quouis modo in hoc bello contra suam serenitatem & regnum attentatorum, & sublatione omnis indignationis omnino. Quibus & cuique eorum seorsum, sua serenitas huiusmodi reconciliationis in forma honesta:insuper & libertatem,& facultatem vbicunque,aut cuicunque principum, qui non sit hostis suæ maiestatis, aut regni, aut hostibus adhærens,& præsertim ad honorem Rom. regis præstita: tamen prius obedientiæ & fidelitatis iuramento, instar aliorum ipsi D. regi Vladislao extra regnum standi,& seruiendi,prout ipsis libitum,aut conueniens fuerit, libertatibus regni, & oneribus,circa eorum bona,& redditibus supportandis,semper saluis, ad eorum instantiam & petitionem clementer concedere & admittere debebit. Conclusum est insuper,quod in spacio quatuor mensium, initium eorum à prædicti S.Martini festo sumendo, præfati adhærentes in omnia eorum bona immobilia & iura,quæ post mortem regis Matthiæ Rom. regi adhęrentes perdiderunt, restituantur. Si autem huiusmodi bona in quorundam baronum aut incolarum regni manibus teneantur, quæ D. rex Vladislaus non nisi armis,ob eorum temeritatem,ac eis eripere valeat:conclusum est, quod hoc casu sua serenitate contra tales ipso facto armis procedendo, quicquid temporis vltra dictum spacium quadrimestre pro recuperatione eorundem locorum curret: neque imputari, neque huic tractui obesse debebit. Ipsi insuper adhærentes, quibus castra sua in hoc bello non sunt adempta:tenebuntur in spacio octo hebdomadarum, initiũ earum à festo S.Martini iam dicto compudando,nisi à regno abessent ipsi, D. Vladislao regi præstare iuramentum fidelitatis,quemadmodum moris & consuetudinis est in regno hactenus obseruatæ. At absentium loco sufficiet, quòd huiusmodi iuramentum fratres eorum præsentes vsque ad eorum reditum in-

Rrr 3

terea præstare teneantur, & præstent: ipsis autem superuenientibus huiusmodi iuramentum per se præstare tenebuntur. Quicunque autem hæc vti præscripta sunt, siue præsentes, siue absentes, facere neglexerint: præsens tractatus ipsis minimè suffragari debebit. Quibus verò castra, vel alia bona sua hoc tempore belli sunt ablata, illi tunc tandem iuramentum huiusmodi præstare tenebuntur, cùm eorum bona ipsis modo iam præscripto restituta fuerint. Prętcrea si qua telonia, vel alia bona, siue hæreditaria, siue pignoraticia, nominati adhærentes aliis occasione præsentis belli abstulissent, vel occupassent, teneantur & isti post notificationem præsentis concordiæ, ad restituendū ea illis quibus pertinent, aut è quorum manibus abstulerunt: si tamen aliqua ex huiusmodi bonis receptis vel occupatis per adhærentes rursus ex manib. eorū erepta essent, apud illos, quibus pertinent, maneant: qui quidem adhærentes, si alias aliquid iuris ad huiusmodi bona habere prætendant, id iure mediante requirere debebunt, quibus ad eorum instantiam ius expeditum administrari debebitur. Simili modo & via, vti iam de adhærentibus regiæ Rom. maiestati scriptum est, agatur in reddendo castra & alia bona circa subditos Cęsareæ maiestatis. Si qui fortassis in hoc bello D. Vladislao, aut quondam Matthiæ regi adhærere, & ea gratia castra sua perdere potuissent: superioribus articulis saluis, in suo robore permanentibus, circa castra tamen reddenda D. de Liechtenstein de Murau ita conuentum est, vt ea tandem Cæsarea maiestas teneatur eidem reddere, cùm fiet vltima restitutio castrorum prædictorum ad manus Cæsareas, ita quòd simul & semel hinc Cæsar, D. de Liechtenstein, illinc D. rex Vladislaus castra restantia Cæsari reddat: quandoquidem D. de Liechtenstein, cùm hoc tempore captiuus teneatur, cõmuni articulo captiuos concernente gaudere debebit. Item cùm comites Croatiæ in hoc bello Rom. regi adhærentes conquerantur de bonis ipsis ablatis, conclusum est, quòd omnia & singula eorum bona & iura, quæ, postquam Romanorū regi adhæserunt, perdiderunt, eis restitui debent in tempore, quo supra de adhærētibus dictum est. De his autem bonis quæ ante adhæsionem, aut tēpore regis Matthiæ ipsis ablata sunt, ad eorum instantiam D. rex Vladislaus expeditam iusticiam, remotis superfluis dilationibus, & exceptionibus, magis ad differendum negotium, quam ius promouendum proponi solitis: iuxta morem & regni consuetudinem administrare, & in propria persona, pro huiusmodi iure reddendo, sedere debebit. Item de castris comitum de Zagoria ita conuentum est, quòd Iacobus Zekelii ea castra ad fideles manus domini Vladislai regis, tanquam tertiam personam, resignet: & postea vocatis comitibus, & D. duce Coruino, cui ea castra per Matthiam regem perhibent esse donata, ipse D. rex Vladislaus iuxta regni consuetudinem, seruatis seruandis, expeditam iusticiam ministret, & cui parti prædictarum per huiusmodi sententiam ipsa castra obuenient, illius manibus rex ipse ea tradere teneatur inuiolatè. Item, in facto debiti & querelarum, quas nobilis vir D. Thobias de Tschernahora proposuit; in hunc modum est conuentum: inprimis D. rex Vladislaus tenebitur ipsi infra mensem, initium eius à festo S. Martini computando, villas illas in Morauia, sibi pro certa pecuniarum summa obligatas, & per quondam Matthiam regem vi ablatas, restituere: & illis iuxta vim, & tenorem literarum obligationis liberè vti possit: duo insuper millia florenorum quondam Matthiæ regi pręfato per ipsum D. Thobiam mutuata, si ipse D. Thobias per has, vel alia euidentia documenta, huiusmodi debitum probauerit, ipse rex Vladislaus infra annum, eius initium à sæpe dicto S. Martini festo computando, ipsi D. Thobiæ, aut eo non existente, hæredibus suis restituere teneatur. De quinque millibus florenorum inscriptis ipsi D. Thobiæ per ipsum Matthiam regem super castro Schonberg, quandoquidem ex illis D. Thobias D. Vladislao regi, tria millia de bona voluntate remisit: conuentum est, vt reliqua duo millia D. rex Vladislaus eidem in spatio duorum annorum (initium eorum iterum à festo Sancti Martini iam instanti computando) soluat. Quantum verò ad impensas factas in ædificia in Spilberg pertinet: conuentum est, quòd de huiusmodi impensis D. Thobias

bias capitaneum Morauiæ edoceat: quibus edoctis, & ad regiam Maiestatem per capitaneum deductis, & constito ex ipsius capitanei relatione, quod sua serenitas pro huiusmodi impensa soluere debeat: infra annum a tempore declarationis ipsius capitanei, ipsi D. Thobiæ soluere tenebitur. Item in facto crediti nobilis viri domini Wilhelmi Raumkircher, quod contra prouinciales Stiriæ proponit: conuentum est, quod Maiestas imperialis demandabit præfatis prouincialibus, vt ei dictum creditum soluant. Qui si se in eo mandato grauari querantur, tanquam iamdudum ab eo sint absoluti, constituere debebit Cæsarea Maiestas præfatis prouincialibus diem ad Gretz, in festo purificationis celebrandam: vbi & ipse dominus Wilhelmus factores suos, vna cum aliquo D. regis Vladislai seruitore, habere debebit: & facta ratione & computo de perceptis ex dicto credito, & constito, quantum post huiusmodi computum soluendum eidem restet, istius summæ dimidium in termino primi anni (eius initium à conclusione computi faciendum) & alterum dimidium in termino secundi anni immediatè sequentis, præfati prouinciales ipsi D. Wilhelmo soluere debebunt. Quod verò ad castrum Kecz, siue eius redditus & prouentus spectat: conuentum est, quòd idem dominus Wilhelmus Cæsaream Maiestatem de huiusmodi literis, & sigillis (vt prætendit) munitis informet: quibus iuribus si Cæsarea Maiestas excipiendo contradicat, ex tunc illi sex in Hamburgum in facto Iacobi Zekelii, vt præfatum est, venturi, an hanc D. Wilhelmi an Cæsaris Maiestatis contra easdem exceptio præualeat, decernant. Qui si cognoscendo sint pares, ex tunc dominus Thobias de Schernahora, à nobis Cæsareis & regis oratoribus, vt hoc omnis in se assumat interpellatus, in præsentiarum, vti superarbiter, vni dictarum sententiarum accedere debebit. Ex cuius cognitione, si castrum præfatum, aut eius redditus, ipsi D. Wilhelmo accedere debebunt: ex tūc in spacio dimidii anni (eius initium à tempore huius decisionis computando) Cæsarea Maiestas D. Wilhelmo castrū ipsum, vel eius redditus restituere, aut eius loco octo millia florenorum Vngaricalium auri soluere debebit. At si præfati sex, occasione dicti Iacobi (vt puta, quia eius causa absque eorum conuentu terminari poterit) in Hamburgum non essent accessuri: nihilominus præsentis cognitionis gratia illac venire debebunt. Item conuentum est insuper, quòd D. rex Vladislaus, & regnicolæ, hos, qui se neutrales in hoc bello constituerunt, vt Sopronienses, & alii, æquè, vt alios regni subditos, gratia & beneuolentia complectantur: & occasione illius neutralitatis, aut cuiusuis alterius cum Rom. regè intelligentiæ, nulla indignatione, aut statuum suorum detrimento persequantur. Item, quantum spectat ad castra ipsius Giileis, ita conuentum est: si coram præfatis sex in Hamburgum, in facto Iacobi Zekelii venturis, documentis apertis docebitur pro parte Cæsareæ Maiestatis, Cæsaream Maiestatem eius castra, vt hominis rebellantis suæ Maiestati, obsedisse, prius quam suæ Maiestati de nouo (quandoquidem post mortem Matthiæ regis se in subiectionem Cæsaris dederit) nomine D. regis Vladislai diffidauerit, exclusus sit à beneficio præsentis tractatus: si autem ostendetur, quia ante huiusmodi obsessionem, & post reconciliationem, & agnitam naturalis domini sui superioritatem, Cæsari nomine regis Vladislai bellum indixerit; gaudeat beneficio præsentis tractatus: ita quòd castra sua sic ablata, eidem restituantur. Item, ex quo castra & dominia omnia ipsius domini de Potendorff, ad manus Cæsareas venire debebunt, iuxta prius conclusa, ipse autem filiam vnicam reliquerit superstitem: conuentum est, quod sua maiestas eidem bona sua hæreditaria, aut iure ei debita, restituat: & donec sit minor annis, ei de tutore prouideat. Item conuentum est, quod ex aduerso Romano Rex vniuersa castra & munitiones hoc tempore belli per suam Maiestatem in Vngaria, Croatia, Sclauonia & cæteris prouinciis qualitercunque ad Vngariam pertinentibus, per se, aut alios expugnata, vel aliàs qualitercunq; in deditionem recepta, infra hinc, & festum Luciæ præscriptum, ita vt castrorum huiusmodi traditio hinc inde eodem tempore fiat, his quorum fuerint, & de quorum manibus recepta sunt, reddere vel restitui facere teneatur,

& præsertim Sabariam, vulgariter Stainamanger, Zenthgroth, Kemend, Maruankew, Kostel, & alia omnia, quæ in suis, aut suorum subditorum manibus habet, & hìc non sunt expressa suis nominibus. At castrum Tersat, quod (vt fertur) est in manibus Cæsareis, conuentum est, vt in suæ Maiestatis manibus cum suis pertinentiis, quoad vitam suæ Maiestatis duntaxat, maneat: & sua Maiestate ex humanis sublata, absque vlteriori cunctatione, ad regnum redire debeat. quod vt certius fiat, tenebitur se D. Maximilianus rex de tradendo huiusmodi castro post Cæsaris mortem, ipsi regno, vel regi (si interea modo superius expresso regno nō præficietur) pro se, & hæredibus suis inscribere, & obligare. Item quantum ad castrum Zdeucz attinet, conuentum est, vt ex quo ad illud D. Vayuoda Transsyluanus plenum ius habere se asserit, manibus suis per regiam Rom. Maiestatem assignetur. castrum verò Schorffenegk, tunc tandem manibus regiis, aut illius, cui pertinet, assignetur, quando D. Vladislaus rex vltimam faciet Cæsari castrorum prædictorum restitutionem: ita quod huiusmodi restitutio hinc inde eodem tempore fiat. Item conuentum est, quod D. Vladislaus rex filiis quondam Vdalrici Graffenegker prouideat de aliquo honesto tutore, qui castrum Scharffanegk è manibus Rom. regis, aut suorum subditorũ, suo tempore recipiat, & ad manus dictorum filiorũ, vna cum aliis eorum bonis, fideliter custodiat: & ipsis ad legitimam ætatem peruenientibus, castrum ipsum, cum suis pertinentiis, & aliis bonis reddat, & rationem perceptorum & expositorum faciat. Item ex quo tres Maiestates in hanc sententiam cōuenerunt, quòd hinc inde adherentium castra & dominia, quibus ablata sunt, restituantur: & fortassis aliqui ex his in regno Vngariæ, qui huiusmodi castra tenent, in eisdem reddendis siue restituendis sese difficiles exhibere, aut prorsus inobedientes ostēdere possent: conuentum est, quod tam Cæsar & Rom. rex, quàm D. Vladislaus rex, regnum Vngariæ vnanimi consilio & auxilio contra tales insurgere, & eos ad restitutionem huiusmodi castrorum, his quibus ablata sunt, non solùm compellere: verumetiam contumacia eorum crescente, & exigente, omnia eorum bona confiscare, & personas ipsas exterminare debebunt. Ita similiter de subditis Cęsar. Maiestatis obseruari debere in hoc casu, conuentum est. Si tamen aliqui se ad huiusmodi castra sic obtenta ius habere prætendant: illud iuxta consuetudinem patriæ, iure non violentia, requirere teneantur. Item conuentũ est, quod neque Cæsarea Maiestas, neq; Rom. rex subditos coronæ regni Vngariæ rebelles, inobedientes, aut aliàs quocunque pacto cum D. rege Vladislao non bene sentientes, in sui protectionem & defensionem, aut castra & munitiones eorum, quos tali casu auferre possent, recipiãt, aut quoquo quæsito fuco auxilia & consilia occulta, aut manifesta, præstent: sed ad eos confugientes repellant, & se neque de personis, neque de bonis & castris eorum intromittant: idque cum subditis & baronibus eorum fieri disponant, contrauenientes seriosè puniendos. Idem vicissim fiat de subditis Cæsareæ, aut Regiæ Rom. Maiestatum rebellantibus, dolo & fraude remotis. Item, omnes in bello isto captiui ab vtraque parte, quàm primùm post festum sancti Martini, absque vlteriori detrimento, liberi pronuncientur: & holdæ, & aliæ exactiones iure belli promissæ, insuper & captiuorum taxationes, vsque in hanc diem S. Martini non solutæ, deinceps non soluantur, neque petantur: tum & earum solutionum gratia fideiussores, à sua fideiussione liberi pronuncientur: non obstante quacunque pactione, sub quacunque conditione inter partes hinc inde conclusa, etiam expressis verbis beneficio præsentis relaxationis renunciassent: omnib. nempe huiusmodi & aliis obligationibus non obstantibus, quicquid vsque ad præfatum festum sancti Martini solutum non fuerit, deinceps non soluatur. Item mercatoribus liber sit omnino accessus, & negotiatio, tam in aquis, quam in terris: solutis tamen teloniis, & aliis pro eorum mercibus solui consuetis. Sed quoniam quidam mercatores tempore restitutionis Albæ regalis, ad manus D. Vladislai regis, sese in mercibus, & seruitoribus eorum illic, contra articulos in sessione loci præfati conclusos, & quidam ex illis etiam contra saluum conductum regium, vim & da-

mnum

minum passos conqueruntur: conuentū est, vt eius querelæ discussio ad illos sex in Hamburgo conuenire debentes, remittatur, & in hac re eorum iudicio stetur. Item generaliter omnes confœderati, omnes adhærentes principes sacri Romani Imperii, & alii quacunq; dignitate, titulo vel officio sint insigniti, cum eorum seruitoribus, in hac pace & vnione intelligantur esse inclusi. Omnes insuper vasalli, occasione præsentis adhæsionis & belli, feuda sua petere negligentes: illud deinceps à Domino cuius est feudum, petant. Quod quidem feudum ob tempus neglectum, aut adhæsionem, ad Dominū feudi nō intelligatur deuolutum. Item si quisquam subditus coronæ regni Vngariæ, actionem siue querelam habuerit, vel habiturus sit, contra subditum Cæsareæ aut regiæ Rom. Maiestatum, conueniat eum coram officialibus Cæsaris, vel regis Rom. pro vt iuris est, & patriæ consuetudinis. Similiter fiat ex aduerso: si subditus Cæsareæ Maiestatis, aut Rom. regis, actionem vel querelam habeat, vel habiturus sit, contra subditum coronæ. Et vt pro vtraque parte vitentur ambages, & expensæ, capitanei à parte Cæsareæ Maiestatis, aut à parte D. regis Vladislai & regni, in loco rei vel conuenti querulātibus, simpliciter & de plano iusticiam summariè, quoties opportunum fuerit, ministrare debebunt. Qui si causam huiusmodi diffinire non possent, eam remittent ad principem rei, vel conuenti: qui post remissionem, in spacio vnius mensis, in quantum ius admittit, causam huiusmodi, iusticia mediante, finire teneatur. Item, si quisquam subditorum Cæsareæ Maiestatis, aut Rom. regis, contra subditum coronæ actionem habens, non quæsita, aut expectata iusticia, propria autoritate, aut vi armorum, illi, contra quem huiusmodi actionem habet, aut alteri regnicolæ, quocunque quæsito colore, damnum inferre præsumpserit: ex tunc hinc Cæsar, vel rex, illinc Vngariæ rex, per Cæsarem vel Rom. regem requisitus, contra huiusmodi subditum insurgere, & eundem pro modo excessuum suorum, etiam vsque ad exterminium, & eiectionem è patria, & bonorum confiscationē, castigare tenebuntur. Simili modo per omnia procedant circa subditum regni, simili temeritate cōtra subditum Cæsareæ, aut regię Rom. Maiestatum, quicquam contra ius attentare conantem. Item conuentum est, quòd Cæsar, & Rom. rex hanc pacem & vnionem sub generalibus scripturis sanctissimo domino nostro & collegio cardinaliū intiment, Sanctitatem suam certiores reddendo, quòd hunc D. Vladislaum regē deinceps pro vero & indubitato Vngariæ rege habeant, & recognoscant. Obedientiam, quam præstiterit, accipient. Et suā serenitatem, vt in principio huius Tractatus scriptum est, promouēdo. Itē conuentum est, si stipendiarii vtriusq; partis pro conuenienti & honesta laborum satisfactione nō contenti, fraternitates & vniones inter se facere, & regna, principatus, & dominia illius, aut alterius principis, vi aut armis inuadere constituerent: ex tunc ambo reges, & Cæsar, vnà cum suis subditis, pari consensu contra tales insurgere, & eos, vti pacis violatores, punire & eiicere teneantur. Item conclusum est, quòd sacra Imperialis Maiestas, Rom. rex, & D. Vladislaus rex hunc præsentem tractatum, cum insertione articulorum de verbo ad verbū, de nouo roborent, & confirment: & huiusmodi roborationis & confirmationis literę, Cæsareæ & regiæ Rom. Maiestatum, vnà cum literis concernentibus castrum Tersat, similiter & D. Vladislai regis, in Hamburgum, ad diem sancti Fabiani & Sebastiani proximè futurum, portentur, & illic hinc inde consignentur: ita quòd huiusmodi literarum assignatio hinc inde eodem die fiat. Item certis respectibus necessariis, præsertim pro solidiori pręsentium articulorum firmatione, & integritate amicitiæ eorum, manutentione regnorum, terrarum & dominiorum suorum, tum & noua inter reges ambos & Cæsarem confœderatione, & pro mutuis auxiliis contra quoscunque præstandis, & aliis rebus ingruentibus: conuentum est, quòd post festa Pentecostes, cùm D. Vladislaus rex ab illa generali diæta, de qua in articulis præscriptis, absolutus fuerit, Rom. Imperator & rex, & sua Serenitas in aliquo loco, de quo postea concordabunt, personaliter conuenient, & illic de omnibus, quæ opus sunt, concordabunt. Item conuentum est finaliter, quòd deinceps nullius differentiæ, aut dissensionis causa, etiam

inter principes ipsos, aut eorum subditos, quantumcunque potentes, aut inferiores, siue occasione iurisdictionis aut contractus cuiuscunque, sine confinium aut metarum dominiorum, siue dilecti subditi, & siue alia quacunq; causa, nulla excepta, exortæ, principes ipsi ad arma aut hostilitatem deueniant: sed quotiescunque talis casus accidet, si quidem is per capitaneos & officiales locorum determinari non possit, principes ipsi consiliarios suos vtrinque in aliquo loco competenti conuenire faciant, & illis plenam autoritatem huiusmodi differentias sopiendi & prorsus tollendi concedant. Et quicquid per huiusmodi consiliarios decretum fuerit, id ab vtraq; parte obseruari debebit. Postremò, quantum ad castrum Kostel pertinet, quod tanquam in præsenti bello hostiliter captum esset, inter alia, vt D. regi Vladislao assignaretur, in articulis præcedentibus connumeratur: conuentum est, quòd idem castrum in illius manibus, qui hoc hodie tenet, remaneat: seruitiis omnibus & impositionibus generalibus ad colonos, vt aliis regni colonis fieri est consuetum; similiter & præstatione fidelitatis de eodem castro regni Vngariæ, vti ab antiquo introductum est, ac aliis iuribus, si quod quisquam ad idem castrum habere prætendit, semper saluis. In quarum rerum robur, fidem & testimonium, has præsentes literas scribi, & sigillis nostris solitis communiri fecimus. Et pro maiori securitate omnium supradictorum, manus nostras proprias hic infrà subiunximus. Datum, & actum Posonii, die Lunæ post festum S. Leonardi, Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

Nos itaque Vladislaus rex præfatus, qui, vt præmissum est, pacis semper zelatores & amatores sumus, communeq; bonum, & Catholicæ religionis incrementum cordi semper habemus, semperque pro nostra virili promouere cupimus, visis & examinatis prædictis articulis, capitulis, & conclusionibus, pensantes illos non solum honori, quieti & commodo vtriusque partis, ac regnorum, statuumque, & principatuum earundem, sed etiam rebus fidei, & vniuersæ Reipub. Christianæ plurimum conducere: eosdem igitur in omnibus suis partibus, capitulis & punctis, laudauimus, approbauimus, acceptauimus, & ratificauimus, ex certaque nostra scientia, & animo deliberato, laudamus, approbamus, acceptamus, ratificamus, & roboramus per præsentes, promittendo pro nobis, & hæredibus nostris, in verbo nostro regio, & bona fide mediantibus, quod illos firmiter & inconcusse obseruabimus, eisdemque in præmissis omnibus clausulis, punctis & sententiis, realiter, & cum effectu satisfaciemus, dolo & fraude in his omnibus cessantibus quibuscunque. In cuius rei fidem, & testimonium, secretum sigillum nostrum, quo vt rex Vngariæ vtimur, præsentibus fecimus appendi. Datum Budæ in festo beati Nicolai episcopi, & confessoris. Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo: regnorum nostrorum, Vngariæ anno secundo, Bohemiæ verò vigesimo primo.

DE LVDOVICO REGE.

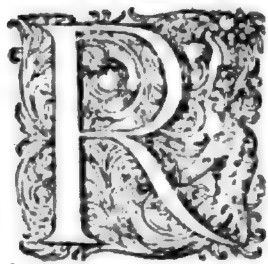
LODOVICVS anno M D V I. natus, quod ei Galla mater nomen, Iulium pater volens appellari, dederat: pænè bimulus, viuo patre, Vngariæ sceptrū nactus, insignisque corona fuit, ætatis autem quarto, Pragæ, Marchione sororio Brandēburgense, Stanislao pręsule Agriensi testibus, Boemorum etiam rex vocatur, diademateque confirmatur. Vbi Anna sex annorū soror, tantis apparatibus augeri fratrem, coronaq; conspicuum videret, fertur conquesta illachrymasse, se Ladislai quoque esse prolē, eosdē mereri honores, atque ornamenta, peractisque solennibus, patrem ioco coronam capiti imposuisse, itáque placasse eam. vbi paulo pòst ob nefarium quēdam & conuiciosum ibidē turbæ in Vngaros datæ, vt vix Stephanus Bathoreus euaserit. Fuit Lodouicus corpore valido, colore sano, & subfusco, ad quæuis natus solatia, largus, nemini molestus: sed sine extrema cute, quam ἐπιδερμίδα vocant, editus:

editus: arteque, & inunctionibus ea producta, vt vel adolescens canos aliquot alebat capillos: ingenio satis excitato, sed à formatoribus minus educatus, præterq; Maiestatē, nullis exercitus priuatis curis, nec laboribus corroboratus: imperitare initio non admodum norat: nec dicto audientes habebat Vngaros, cùm vellet. Ioannes Scepusiensis maturiorē ad hanc Maiestatem requirebat ætatem, & fortasse suam magis idoneam putabat: sed Maximiliano, Sigismundoq; Polono autoribus, ad publicam omnium regni ordinum eam pertinere consultationem respondentes, comitia indicunt. Quibus habitis, Vayuoda sexcentis equitibus, qui accurrerant, Pestho ob suspicionem cupidinis regni, Budam euocatur: resque componitur omnis. Puero Georgius Brandenburgicus moderator additur. Palatinatus, quia tunc vacabat, Stephano Bathoreo committitur: itaq; de ambitione Vayuoda, speque deiicitur. Excusare quosdam non possumus, etiam religionis cura & titulis principes, quòd quorum puer consiliis informari debebat, instructiorq; ad regendum effici, quod ipsi sui omnino iuris esse volentes, sine solicitudine principem viuere permiserant diutius neglectum. Ea etiam re postea nō parum factum, quòd cum Turca iampridem in Vngariam oblata occasione, dissensionibusq; Baronum & antistitum penetrare cupiisset (quod ipsum, septē annis retento B.rnaba Belaii Seuerini Bano, iam à Ladislao de pace misso, satis declararat) nostrorum ocio, quod voluit, obtinuerit. Etenim cōmotus à Parthis, accepta tanta per patrem clade, quòd ipse quoq; contra eos profectus exercitu 100000. vix cum octuaginta saluus cædem effugisset, vt suos tyrones ad grauiora confirmaret, reliquos veteranos in officio polliciti retineret: Mysiam, & Pannoniam se scilicet occupaturum, eisq; diuisurum dixit, imperiumq; paulo post stabiliturum: nec obfuturum consilio suo vllum de Vngaria impedimentū: Primates diuisos esse, theatrisq; deditos, negligi regem, multos sceptri æmulos, paucos duces militiæ peritos: Christianos principes intestinis ardere bellis, ac odiis, ciuilibus armis longius à finibus Pannonicis distineri: nullū, aut serum nimis externum Vngaris affore subsidium docebat. Hunc iampridem Lodouicus eius animum exploratum habebat, nec semel à præfectis Albensi & aliis de periculis erat, nisi caueret, tempore admonitus: nec sanè officio idē ab aliquot annis defuit. Bis anno MDXXI. Iunii XXIX. ad pontificem Adrianum, vt Carolum Gallo reconciliaret, & labantibus Vngariæ rebus succurreret, supplex miserat. Nunciauit, Solymanum ficta pace, cōtra Polonum Tartaros concitasse: Mechmetum Valachiā infestare, cum 20000. bellatorum, præter naues instructas ad Albā Græcam occupandam cogitare: nouisse eundem tyrannum, Romæ, Budæ Hierosolymisq; aras Machumeto consecraturum, si de Pānonibus triumpharit: quare, orare se, vt Hadrianus in medium cōsulat. Postea ad Gallum quoque mittit, idem exponit, grauem imminere defensionem: scutum adhuc contra inimicos nominis Christi per multos annos obiectum ab Vngaris, nisiq; de sanguine ciuili abstineāt, infractum iri, vnde periculum in totam Europam effunderetur. Ad sororis quoque maritum archiducem Ferdinandum suos ablegat, Turcam, ponte iam per Danubium structo, vicinumq; Belgrado, exitium apportantem, docet. nec secus apud Polonum agit suam causam: oratoresque Posonio mittit, qui ad opem eum, licet confœderatum, flectant: sed nihil effecere. Polonus enim res Christianas impares tāto hosti ratus, fœdus cum eo pepigerat: aliis, vt pacem acceptarent, quomodocunque expeterent, colerēt, dum possent, semper autor fuit: ideoq; à pactis vt recederet, nunquam potuit persuaderi. Miserat antea etiā ad Emanuelē Portugalum, de aucto nauigationibus imperio qui gratularentur, simulque aperirent, Solymannum tribus, validissimis exercitibus, pace cum Persis facta, dissidentibus Carolo cum Gallo, in Pannonias irrupturum. Ducentis millibus Taurino appropinquare, centum millibus Mechmetbegum Transyluaniæ insidiari, cum totidem Verbosouiæ Bassam, in Croatiā & Dalmatiā furere, deuicta Ægypto, Syriaq;. valdè clarū: orare igitur vehemēter, vt pecunia sese adiuuet, Carolum cum Gallo componat. Sed dum Spiræ nostri cōuentus agitat, nihil impetrat. Quocirca magno impetu in Vngariam Turca concepto, per loca

quæ ante annos ſeptem prohibere acceſſu potuiſſent, Valentino Torok præfecto, Belgradum receptum, & alia tranſit, Salankemeno quoque, & Varadino Petri occupatis, arteque, & terrore ſibi via communita, Valpone & Sokloſchio vix tentatis, tranſmiſſo, noſtrorum ſocordia, Drauo, Tolnam verſus, nemine obſeruante, Zegedimque conuentum Lodouico de occurrendo habente, opinione celeriùs feſtinat: vndique quantæ noſtræ eſſent vires, quid ſperarent, aliunde cognoſcit. Quo nuncio, regis, Baronumque ceſſantium, & non credulorum animis perculſis, ad arma ſubitò concurrendum, qualemcunque defenſionem arripiendam, regi perſuadere incipiunt. Cumque multi Lodouicum, vt Budæ, vel Poſonii, exitum rerum potius, quàm præſens expectaret, hortarentur: minuſq; ignominiæ, ac periculi, reliquis omnibus interfectis, modò rex ſaluus ſuperſit, putarent: per Thomoreum tamen è cœnobio vi ad militiam retractum, in aliam ſententiam impellitur. Confirmat, Turcorum non eſſe numerum ſelectum: in tanto numero, 30000. eſſe, qui aliquid audeant, inermes reliquos: adeſſet igitur, aliosque ſuo exemplo animaret: non defuturum Deum ſuę cauſæ. Qui ſaniores erant, Ioannem Vayuodam, cogentem ingentes copias, fineſque & præceptos dolos à Tranſalpinis obſeruantem, acceſſitumque, expectandum ſuaſere. Sed Solymanno nullam moram intermittente, noſtriſque iam ad duo millia imminente, collecto rex miſerandus ad viginti quinq; millium exercitu, quamuis exteriorum vicinorumq; ſperata ope fruſtratus, tandem ſe opponit: aduentumq; Vayuodæ tardiorem fore, quàm neceſſitas poſtularet, veritus, ſuaſu monachi ſe ſuoſque in conflictum animosè, pioq; zelo, præcipitauit. Nam promotis Segedino ad Mohacz oppidum caſtris, quod hoſtis æquo in loco numerũ Chriſtianorum exiguum valde conſediſſe, ſine machinis, cautiſque ductoribus, ſenſerat: ilicò laceſſere, carpere, cædere, vt vires ſepararet, velitando diſtrahere cœpit, tormenta ſua innumera in quadam valle, ne appareant, cum præcipuis militibus, floreq; iuuentutis collocat, noſtros incautius progreſſos excipit: parte meliori confecta, reſiduum ſine ſuorum detrimento comprehenſos, victoſq; tenuit. Nempe cunctis à rege per Paulum Tomoreum ad certamen vtcunq; diſpoſitis, & in aciẽ ordinatis, regi, cuſtodibus, & certo faciliq; è periculo ad elabendũ loco definito, iniquiſſimè cum tanto hoſte confligunt, effuſo terrore, machinarumq; & globorum iniuria, fugati ſine fine cæduntur. Rex vitæ conſulturus, cũ paucis, quos aliòs illapſos viderat, in lacum ex Danubii inundatione, alias quidem vadoſum, ſed tum tranſmiſſo exercitu Turcico, imo vngulis equorum altiùs cauato, defertur: Zetrizium iuuenem nobilem, & miniſtrum ante ipſum tranantẽ inſecutus, equo in tergum freno inuerſo, palude hauritur. cuius tandem cadauer, indicio eiuſdem cubiculo miniſtri repertum, Albæ inuita Regina à Ioan. Zapolya luctuoſiſſimè ſepultum fuit. Occiderũt ibi omnes, vnico excepto, Epiſcopi, cum Georgio Scepuſienſi, & aliis proceribus, quorum caſum paulo pòſt incredibilis vaſtitas, prædæ, cædes paſſim conſecutæ: cæſa & abducta eo anno ex Vngaria ad trecenta pænè hominũ millia. Hic fuit miſerabilis, ac deplorandus boni regis atque innocentis exitus. Vtinam, vtinam Chriſtiani principes hîc nomen, autoritatemq; vulgò præceptam in occaſionem præſtitiſſent, tantum periculum conſenſu & armis auertiſſent: longè felicius vel cum remotiſſimis gẽtibus ageretur. Sed, proh dolor, ea eſt humanitatis impotentia, vt acrius in domeſticam feratur vindictam, quam longiſſimam: intuſque alat omnium cruentiſſimam, & maximè horribilem. Solymãnus victoria celeriùs, quàm putarat, regnoq; ampliſſimo facillimè potitus: rectà Budam, præmiſſis calonibus tantum, & impedimẽtorum ſectatoribus, progreſſus, Peſthum occupat, ignique, nemine prohibente, (cùm tamen id fieri potuiſſet) exurit, inq; Thraciam ad ſeditiones exortas reuocatus, Vngariam præſidio vacuam deſerit. Regina onerariis aliquot nauibus, cum Alexio Turzo, comitatu ciuium promiſcuo, Poſonium, Strigonio haud ſine moleſtia & ſuarum rerum iniuria, euaſit. Huius cladis recens eſt memoria: & quando eam copioſius veriuſq; Stephanus Broderith, ſocius eius periculi, conſcripſerit, integram hîc commodamque ſubiiciam.

BRODE-

BRODERITHI DESCRIPTIO RECOGNITA A SAMB.

REGNABAT eo tempore, quo Solymanus Hungariam validissimo exercitu est aggressus, anno 1526, Ludouicus, eius nominis secundus, Hungariæ, Boemiæq; rex, Vladislai Cazimiri ex Anna de Cãdale Galla filius: qui patre in ætate pupillari amisso, agebat eo tempore, quo bellum est ei per Turcam motum, primum & vigesimum annum. Fuerat ei paucis mensibus ante mortuum patrem, desponsata Caroli Imperatoris, ac Ferdinandi archiducis Austriæ soror, Maria: quã statim, vt ad annos pubertatis peruenit, duxit in vxorem: sorore sua natu maiore Anna, eodem tempore Ferdinando in matrimonium tradita. Erat Ludouicus iuuenis procerus, forma corporis supra alios æquales egregia, naturæ singulari bonitate, & præclara indole: virtutis ita insignis, vt si eum ad maturiorem ætatem peruenire contigisset, habuissemus in eo proculdubio, longe optimum, ac præstantissimũ principem. Ingenio erat miti admodum, ac minime feroci, ad omne rectũ & honestum mire flexibili, & sua etiam sponte procliui. Præterea armorum tractandorum, equitandi, venandi, & alia huiusmodi iuuenalia, & militaria opera exercendi studiosus, verax, constans, & secreti, si quod ei credidisses, tenacissimus. Erat eodem tempore regni Comes Palatinus, quem vocant, quæ prima est à rege inter seculares dignitas, Stephanus Bathori superstes, Stephani Bathori, qui sub Matthia rege impigre, & magna cum laude rem Transyluanam administrauerat, ex fratre Andrea nepos: & Transyluaniæ præerat Ioannes Zapoli, comes Scepusiensis, is qui paulo post regnum est adeptus. A patre Stephano in amplissimis opibus cum fratre Georgio est relictus: tanta apud nobilitatem gratia, & fauore, vt iam inde à puero omnes eum, veluti regni successorem, si illud hærede legitimo vacuum remansisset, obseruarent, & in eum vnum omnium oculi essent coniecti. Maiori Walachiæ, quam Moldauiam appellant, Stephanus; minori, quam Transalpinam vocant, Radul imperabant, vterque regi Hungariæ subiectus. Banus Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclauoniæ (nam hæ tres prouinciæ ab vno magistratu regebantur, quem nos maritimum etiam præfectum dicimus) erat Franciscus Batthiani, obsequiis familiaribus iuuenis olim regi adhuc puero conciliatus. Arcem Themesiensem, & eas regni partes, quas inferiores vocamus, Petrus Pereni tuebatur: & is coronam etiam regni, post mortem patris Emerici Pereni, apud eum relictam, cum eo, quem diximus, Ioanne Zapoli comite Scepusiensi, seruabat. Sirmio, & ei regni parti, quæ inter Sauum & Drauum per ripam Danubii iacet, Paulus Tomorii, archiepiscopus Colocensis præerat, ex ordine eorum, quos fratres minores de obseruantia vocamus: vir strenuus, & qui, antequam eam religionem intrasset, plurima exhibuerat, nec modica suæ virtutis argumenta, cum hoste sæpius cõgressus. Vacante postea archiepiscopatu Colocensi, cum ea bona, amisso paulo ante Belagrado, non minus defensore, quam sacrorum ministro indigere viderentur: postulatum fuit in publico regni conuentu ab omnibus, vt Paulus è religione, si exire abnueret, etiam vi, & authoritate summi Pontificis Romani extractus, illi ecclesiæ, illisq; locis ab hoste defendendis præficeretur. Diu, multumque, ac vere, non simulate reluctatum, tandem voluntati regiæ ac regni parere coegerunt. In qua præfectura, confessione omnium, perperam etiam de eo iudicantium, (vt nulla excellens virtus sine inuidia est) ita se gessit, vt nihil penitus prætermiserit, non solum quod ad strenuum militem, & Imperatorem, sed etiam, quod ad virum religiosum, & bonum archiepiscopum pertineret: nihil de priore vitæ austeritate, neque in cultu corporis, neque in vlla alia re remittens, aut immutans. Comes Christophorus de Frangepanibus, ante menses aliquot, ab obsequiis Ferdinan-

Palatinus.

Ioan. Vayvoda.

di Archiducis, magnis promissis ad regni obsequia accersitus: cum postea loco beneficiorum, quæ expectabat, iniuria non mediocri affectus fuisset, illuc, vnde venerat, ad Ferdinandum redierat. Cancellarii munere fungebatur Stephanus Brodericus, in ea parte Pannoniæ superioris natus, quæ nunc peculiariter Sclauonia nominatur: ad eum magistratum, ex legatione Romana, quam tunc obibat, paucis ante mensibus accersitus, maiore ad bene agẽdum animo, quam facultate: qui hæc prodit. Thesaurarii magistratus erat penes Alexiũ Thurzonem, hominem (vt opinio multorum de eo erat) prædiuitem, & eo magistratu aliquoties antea diligenter functum. Ioannes Bornemizza Posoniensis & Budensis arcis præfectum agebat, non paruæ apud regem, quem ab incunabulis educauerat, eodem in hanc, vel in aliam voluntatem mouendo, autoritatis: apud alios fere omnes magnæ venerationis, cum ob senium, tum propter immotæ cuiusdam seueritatis, & bonitatis, ac illibatę in regẽ fidei opinionem. Hi fere, quos diximus, erant tunc publici magistratus. cæteri prælati & barones suis quisque priuatis rebus operam dabant: præter Ladislaum Salcanum, archiepiscopum Strigoniensem, regni primatem, & supremum Cancellarium: qui licet paucis ante mensibus, vel quia aliter facere nõ poterat, vel quietioris vitæ studio, sigillum regium, quod secretum vocant, in manus regias tradiderat, quod Stephano Broderico fuit datum: penes hunc tamen magna pars authoritatis residebat, resq; huius etiam nutu, pro magna parte, regebantur, cui ob dignitatem, ętatem, prudentiam, & rerum quas longo tempore administrauerat, agendarum peritiam, rex adhuc inter omnes plurimum tribuere videbatur: præsertim vbi de summa rerum agebatur. Et is fere erat status rerum in Hungaria: quando regi Ludouico nunciatum est, Solymãnum, pace cũ omnibus finitimis in annos plures firmata, arma infesta contra se terra aquisq; mouere. Cui ad id faciundum magnam præbebat opportunitatem, Belgradum, & Sabacz, paucis ante annis in potestatem redacta: Zalankemen, & omnibus aliis oppidis citra Sauum, eodem tempore dirutis, vsq; ad Varadinum Petri: quem totum tractum nos, durãte adhuc antiquo vocabulo, Sirmium appellamus. Quæ res talem hosti aditum in Hungariam patefecerat, vt quoties Sauum transire, & in Hungariam irrumpere vellet, ægre posset ab eo prohiberi. Præerat tunc ei Pannoniæ inferioris parti, quod superius dictum est, Paulus Thomorii: qui, vbi exploratum habuit Turcæ in Hungariam aduentum, non contentus id per literas & nuncios sæpe antea regi significasse: cõscensis raptim leuibus curribus, quos nos à loco Kotcze appellamus, vigesima Martii, ad regẽ tunc Vissegradi agentem, repente aduolat: aduentum, & apparatum hostis, ac pericula, quæ regno imminerent, edocet: suarum ad hostem reprimendum virium imbecillitatem narrat, celeritate esse opus, arcendum hostem Saui apud Belgradum transitu: & rem, si in tempore prouideatur, tametsi difficilem, non tamen esse prorsus factu impossibilem. Ad id, si necessaria sibi præstentur, suam operam pollicetur. Rex his rebus motus, & quod aduentus Turcæ ex pluribus etiam aliis locis vehementer cõfirmabatur, ex eorum, qui tunc secum erant, consilio, conuentum publicum indicit, ad diem diui Georgii martyris, quæ proxima erat sacra, ad quam cum frequentes omnes omnium prouinciarum ordines conuenissent, decernuntur ibi ea, quæ ad regni defensionem pertinere videbantur: illudque inprimis, vt ad diem Virgini matri ab Elisabeth visitatæ dicatam, quæ in secundam mensis Iulii diem cadere solet, omnes regni proceres, tam ecclesiastici, quam seculares, & tota nobilitas, viritim cum certa rusticorũ parte, Tholnam armati cõueniant, hosti inde cum rege obuiam ituri. Rex interim ad bellum necessaria parat. Principes Christianos, maxime vicinos, per oratores, communis periculi admonet: Boemos item, & Morauos, ac Slesitas tã nunciis, quam literis vrget, ad auxilia debita, & alias sibi ad hanc rem promissa præstanda. Neq; omittit pontificem Romanum vrgere, quantum maxime possit, ad eam pecuniam, quãm in Hungaria ad militem conducendum pontifex habebat, adaugendam. Nam de rege Poloniæ Sigismundo, patruo regis, alia prorsus ratio videbatur: quod is fœdus cum Turca pau-

Sirmium.

ca paulo antè pepigerat, extremum excidium à suo regno (quando aliter inter tot Christianorum principum dissidia non posset) vel hoc pacto auertere conatus. neque videbatur princeps integerrimus, & fidei obseruantissimus, contra confœderatum principem auxilia vlla præstiturus. Eadem de Venetis ratio erat. Permittitur præterea in eodem conuentu regi, vt, si ob ærarii publici penuriam (quod mala administratione eorum, qui Reipub. præfuerant, penitus exhaustum erat) videretur ei thesauri ecclesiastici pars aliqua attingenda, id ei facere liceret: quod ne fieri sine aliqua noxa posset, Romanus etiam pontifex suo iam diplomate indulserat. Designantur postremò inter illos, quos domi habebamus, duo huic bello gerendo duces: Christophorus comes, quem ad Ferdinandum redisse, superius diximus: & Nicolaus comes de Salm. Cùm hæc, *Salm.* & plura alia in hunc modum essent in conuentu illo generali constituta: rex rebus omnibus ritè consultatis conuentum dimittit: ipse, quæ statuta in conuentu fuerant, quanta maximè potest diligentia, exequitur. Primùm omnium scribit de his periculis ad omnes principes Christianos, omnium auxilia implorat, maximè Cæsaris Caroli, & regis Gallorum Francisci, paulo antè ex captiuo in libertatem restituti: vtrunque summis precibus obtestatur, ne se in tāto discrimine deserant. Regi Gallorum & illud in memoriam reducit, quid sibi in oppido Piczigytone prope Mediolanum captiuus, per oratorem suum de defendenda Hungaria, & de ferendis, si Deus eum pristinæ libertati restituisset, suppetiis promiserit: nunc esse tempus, vt promissa huiusmodi persoluantur, quando ei facta esset diuino munere eorum adimplendorum potestas, & sibi extrema immineret eorundem exposcendorum necessitas. Mittit præterea oratorē expeditum ad alium sororium suum principem Ferdinandum, & ad alios Imperii principes, qui tunc Spyræ conuentum Imperialem habebant. Mittit in Boemiam, Morauiam, Slesiam. Agit cum Ioanne Antonio barone Burgii, qui tunc Pontificis nomine apud regem oratorem agebat, vt instet apud Pontificē pro maiori pecunia, ad tantum onus belli sustinendum, suppeditanda. Præficit dimidii argenti ex ecclesiis accipiendi summæ, Ladislaum Macedonium, paulo antè ex episcopo Sirmiensi Quinqueecclesiēsem, in gratiam Cancellarii factū, cum pluribus aliis: Nicolaum verò Gerendi Transyluaniæ præsulem, argento huic vel in monetam cudendo, vel ex assensu oratoris Pontificii ad hos tantùm solos belli vsus militibus distribuendo. Exigitur præterea per thesaurarium pecunia ab abbatibus, præpositis, capitulis, à ciuitatibus, quas appellamus liberas, à Saxonibus, Transyluanis, à Iudęis: conquiritur vndique neruus belli, ita, vt intra paucissimos dies, collecta sit in hunc modum non parua vis pecuniarum, in eosdem, quos diximus, neruos belli distributa. Veniunt interim assiduè modò literæ, modò nuncii ab archiepiscopo Colocensi, à Waiuoda Transyluano, Turcam iam Belgrado appropinquare: & aliquam copiarum partem, quæ præmissa erat, iam Sauum transire. Quę res acriores addidit & regi, & his qui apud regem erant, stimulos, rerum omnium approperandarum: & ante omnia hostis, quando iam Saui transitu arceri non posset, à Draui transitu prohibendi. Verùm hic locus postulare videtur, cùm sit sæpe tam Saui, quam aliorū fluminum, & locorum, mentio facienda: vt situm vniuersæ Hungariæ, & maximè eorum locorum, per quæ hostis contra nos venit, per quæ nos illi obuiam processimus, vbi prælium commissum sit, breuiter explicemus.

HVNGARIÆ DESCRIPTIO.

Hungariam totam (quam nunc vel ab Hunnis, vel ab Hungaris, populis ex Scythia certè profectis, qui eam incolunt, ita appellari constat) Danubius, omniū, quos Europa habet, fluuiorum maximus, in Martiana sylua ad Vlmam ortus, ex Germania defluens, mediam interfluit, atq; in partes scindit, in citeriorē, & vlteriorem. (nam nunc ita loquimur, ac si Budæ, quæ regni sedes est, essemus.) Citerior est ea, vbi olim Pannoniæ fuerunt: hæc ab vlteriore Hungaria

Danubio,& Austria,& Norico, radicibus ad Viennam Cæcii, sic olim dicti, mõtis: à Slauonia Drawo, à Bozna & Rascia Sauo fluminibus terminatur. Nam in locis Danubio propinquis, & ad Belgradum spectantibus, ad Saui vsq; fluminis ostia, cum Danubio excurrit, Walko, Posegam, Sirmiũ, tres insignes prouincias, quas nos comitatus vocamus, à Slauonia diuellens. Huius citerioris Hungariæ caput est ea, quam paulo antè nominauimus, Buda, regni sedes. Nobiliora in ea oppida, Alba Regalis, coronatione & sepultura regum insignis, Strigonium metropolitana, Quinqueeclesiensis, episcopalis sedes, præterea Sopronium, Iaurinum, & Sabaria, diui Martini, & Stridon, diui Hieron. patria. Flumina multa in ea nobilia, præter Danubium & Drauum, quos superius diximus. Lacus habet duos nobilissimos, Balaton, & Ferto, alterum tredecim circitèr milliarium in lõgitudinem protensum, alterum non ita longum, sed Balatone longè latiorem. Huic citeriori Hungariæ, vbi Drauum transieris, annexa Sclauonia est, pars olim Pannoniæ superioris, inter Sauum & Drauum posita: sed Sauum etiam longè Hun. fl. transgressa, & vsque ad flumen Hunam (hoc enim illi non est nomen) protensa, vbi Croatia incipit. Post quam Dalmatia sequitur, per oram Adriatici maris, quæ partim Veneto, partim Turcæ paret: minima eius particula est regi Hungariæ subiecta: loca mediterranea Boznenses tenent, & Rasciani, qui olim Mesi superiores fuerunt. Sclauoniæ caput Zagabria est: sedes Episcopalis Croatiæ nunc Bigihon est, antea Fumium erat. Dalmatiæ, in ea parte, vbi Hungaro paret, Segnia, Bozna, Iaycza, Rasciæ siue Seruiæ Belgradum: & in hunc modum se Hungaria citerior, & ea quæ inter Danubium & sinum Adriæ sunt, habent. Vltra Danubiana Hungaria montibus Carpathiis, supra Posonium incipientibus, & longissimo flexu ad littus Euxini maris porrectis, à Morauia, Slesia, Poloni, & à Russia distinguitur, vsque ad eum locum, vbi regio est, quam Maromarusiam vocamus. Ibi iam alii montes, & syluæ ab eo loco Seuerinum versus tendentes, à Transsyluania & Valachia Transalpina separant. hanc vlteriorem Hungariam Tibiscus fluuius, omnium, quos Septentrio habet, fluuiorum (quantũ adhuc intelligere licuit) piscosissimus, in montib. Maromarusiis & salinariis ortus, mediã interfluit: præter alia minora duo nauigabilia flumina, in se recipiens Zamossium, & Marysium, vtrumque ex Transsyluania defluentem. Hæc Hungaria vlterior habet oppida nobiliora, ad Septentrionem Posonium, Tirnauiam, Trincinium, & ibidem fluuium Vagum, prope Comarom in Danubium influentẽ: Nitriam, & inibi Bistriciam, cum aliquot montanis oppidis, auri & argenti, cupriq; fodinis nobilibus: item Vaciam, Pestum, Budæ oppositum, Agriam, Cassouiam, & aliquot Scepusii oppida non ignobilia: ad Meridiem verò Colociã, Bachiam, Zegedinum: vltra Tibiscum, Varadinum, Debrecinium, Riuulos dominarum cum fodinis auri & argenti, Chanadinum Episcopale, & nobilissimam arcem Themesiensem: præfecturam, quæ tertium inter regni præfecturas locum obtinet: Seuerinum, vbi pontis olim à Traiano Imper. extructi vestigia etiam nunc apparent, & alia quę breuitas historica nunc prolixius vetat enumerare. Tibiscus ipse circa Titulium præpositura insigne, non procul à Varadino Petri, in citeriore eius fluminis ripa sita, Danubium influit. Vltra eos montes, quos à Carpathiis Seuerinum protendi diximus, Transsyluania est, Daciæ olim pars. Eius caput Alba Iulia, vel à Iulio Cæsare, vel ab Hiiula potius quodam Hunnorum principe, ita dicta. Oppida complura nobilissima, in quibus Cibinium, Brassouia, Colosiũ, Bistricia, & plura alia à Germanis, quos nos Saxones appellamus, cõdita, & habitata. in ea sunt Siculi, vulgò Zekel dicti, genus hominum ferox, & bellicosum: inter quos nullus neq; nobilis, neque rusticus, omnes eodem iure censentur, Heluetiorum instar. Transsyluania ipsa rerum omnium est feracissima, præcipuè auri, argenti & aliorum metallorum: ad hæc salis montani equos generat nobilissimos, vino abundat, sed nõ æquè excellẽti, vt Hungaria, & Sclauonia. Transsyluaniam duæ cingunt Valachiæ, Transalpina, & Moldauia: illa Danubio, hæc mari Euxino admota vtraque cum Transsyluania eam Europæ nunc occupat partem, quæ olim Dacia erat. Sic to-

tus iste

tus iste tractus Transdanubialis, qui non solùm Hungariam vlteriorē, sed Trāsſyluaniam quoque, cum vtraque Valachia, continet: Danubio, montibus Carpathiis, mari Euxino, & rursus eodem Danubio ex omni parte includitur. Et hæc de generali Hungariæ situ: nunc restat de his locis dicere paulò aliquanto particulatius, in quæ tota huius belli vis incubuit. Infra Budam, per ripam Danubii descendentibus, præter quosdam ignobiliores pagos, & vicos, Rakos, pòst Tholna est, sedecim milliariis nostris Hungaricis à Buda remota. Inde Batha, sub Batha Mohacz, ad ripam Danubii situm. Mohacz ad dextram, in locis mediterraneis, Quinqueecclesias habet, ciuitatem ante hanc cladem in Hungaria satis insignem, quatuor milliariis, vel paulò amplius à Danubio, tribus à Drauo remotam. Drauum versus Soclosium. vltra Drauum, Valpo arces nobiles habentem: à Mohacz porrò, vsque ad Drauum flu. quatuor, vel paulò amplius milliaria sunt. Supra eum autem locum, vbi Drauus Danubio miscetur, in vlteriori ripa est oppidum Ezeck, & ibidem vestigia magnæ alicuius, tempore quo Romani Pannonias obtinebant, vrbis: coloniæ fortasse Romanorum, ab ostio Draui non nisi duobus milliariis remotæ. In eo loco, vbi Ezeck est, Drauus in angustum coarctatus, ponti faciendo est aptissimus: quod sequuti nostri, tempore, quo Belgradum amissum est, pontem ibi, per quem exercitus traduceretur, extruxerāt. Post Ezeck, Erdewd est, arx præposituræ Thituliensis, locus vndique syluis cinctus, & qui paruo labore, natura adiuuante, munitissimus effici posset. Post Baroh, Walko, Zatha, & è regione Bachia, quam diximus: altera Hungaræ metropolis, in loco campestri sita, vt sunt omnia alia vlteriora, quæ inter Tibiscum & Danubium iacent, campestria & plana, atque ob id pecori & armentis alendis inprimis vtilia. A Zatha per eandem ripam, est Wilak, oppidum cum nobilissima arce, atque ibi primùm aperitur beata illa, & fertilissima regio Sirmiensis, non vini solum tota Septentrione laudatissimi, sed etiam rerum omnium, quæ ad vsum humanum pertinent, ferax: tot olim Imperatoribus, atque etiam (vt annales Romani habent) vnius ad pontificatum Romanum euecti, mater, & alumna, oppido olim eiusdem nominis insignis, cuius etiam nunc vestigia extare dicuntur. Mira ibi est locorum amœnitas, mira soli fœcunditas, incredibilis aeris temperies: quod propterea iam esse constat, quòd ea regio non est à littore Adriaco nisi tridui, aut, ad summum, quatridui itinere remota. Prima in Sirmia ab Wilak recedentibus, occurrit Bakmonostra, sedes episcopatus Sirmiensis: ac, antequam ad Varadinum Petri perueneris, Kamanceh nobile oppidum: intra illud est Varadinum Petri, oppidum cum arce ecclesiæ Colociensi subiectum: quem locum, amisso Belgrado, pro Belgrado numeramus. postea est Zalankemen, & alia non magni nominis oppida, superiori Belgradensi clade per Turcas diruta. Inde in eo angulo, vbi Sauus Danubio influit, arx Zemlen: inter hanc arcem, & Belgradum, ostia Saui, & in altero confluentis angulo Belgradum illud, tot nobilissimis cum hoste Turca commissis præliis insigne: à cuius iam penè captæ oppugnatione, Ioannes Huniad, Matthiæ regis pater, Hungariæ gubernator, cum fratre Ioanne Capistrano, Amurathem olim Turcarum imperatorem, summa cum nominis nostri gloria repulit. Hanc arcem nos Nandor Albam vocamus, aliqui Albam Græcam dicunt, antiqui Thaurinum adpellarunt. Sita est, quà Hungariam spectat, in rupe præcipiti, oppidum habens sub se eiusdem nominis, hinc Sauum, vbi Danubio miscetur, illinc Danubium præterfluentem despiciens. Et in hunc modum se habet Hungaria, & eorum locorum vbi tantam cladem accepimus, situs. Nam ad dotes Hungariæ, quibus supra omnes Europæ prouincias (si verum dicere licet) abundat, referendas peculiari volumine esset opus. nos situm eius, vt magis esset conspicuus, oculis legentium subiicere ita voluimus.

Ezek.

Rex, igitur, vt ad institutum redeamus, vbi accepit, Turcorum copias iam iam Sauū transire, veritus ne illo superato, e uestigio ad ripas Draui, & ad oppidū quod diximus Ezeck, ante se occupandum festinaret: ad eum locum præsidio retinendum, animum adiecit, quæ res demandata est comiti Palatino, qui tunc

non procul à Drauo, in arce fraterna erat. Qui licet malè pedibus affectus, id tamen curandum impigrè suscepit. Cæterùm illis, quibus mandatum erat, vt eodem vel irent, vel copias suas mitterent, mandata segnius, quam par erat, obeuntibus, Palatinus frustra id quod aggressus fuerat, facere conatus, Budam ad regem venit: vbi accusata eorum, qui sibi adesse noluerunt, negligentia, postea apud regem mansit, regiæ exhinc contra hostem profectionis comes. Sub idem ferè tempus, rex factus est certior per secretum nuncium à quodam, cui hostis consilia, ac rerum eius status erat exploratissimus, nihil esse consultius, quam si Vayuoda Transyluanus, cum Transalpino, (nam & huius fides regi in hac parte explorata esse videbatur) vel à tergo aggrederentur hostem, nihil tale cogitantem: vel illo rectà contra regem tendente, ipsi iunctis viribus Thraciam, omni præsidio nudatam, inuaderent. ita enim fore, vt hostis vel opprimeretur in medio, vel certè ab incepto desistere, atque ad sua defendenda redire cogeretur. Fuit id consilium primò suspectum, ob nonnullas causas, quas longum esset commemorare. Deinde cum Strigoniensi archiepiscopo res fuit communicata: illo consilium approbante, præceptum est Vayuodæ Transyluano, per Vrbanum Batthiani, qui tunc fortè in Moldauiam mittebatur, vt re plenius cognita, id faceret, quod magis è Repub. esse arbitraretur. Et, si id putaret vtilius, vires suas, & Transyluanorum, cum Vayuoda Transalpino, ad illa loca conuerteret. Quæ res pro magna parte in causa esse potuit, quòd Vayuoda ad tempus præsto adesse non potuerit. Iam dum hæc agebantur, non aderat solum, sed & præterierat tempus conuentui Tholnensi designatum, & nemo adhuc ad eum locum venisse audiebatur: videbanturque omnes solum regem inspicere, neque prius Tholnam venturi, nisi regem ibi intellexissent esse. Inualescebant interim in dies magis ac magis rumores de Turcæ vlteriori progressu: donec auditum est, eum Sauo transito, aliquot castellis obuiis dirutis, Varadinum Petri obsidere: & iam arcem (nam oppidum parum munimentum habebat) acerrimè terra & aquis oppugnari. Tum denique rex licet neque ex Boemia, neque aliunde quisquam adhuc aduenerat, & paucas admodum copias apud se haberet, ne quid tamen in tanto regni periculo omisisse videretur, quod à se fieri posset, XXIIII. Iulii Buda exiguo comitatu egreditur, penes Danubii ripam, Tholnam versus paulatim iturus: sperans interim, alios quoque ad se venturos. Paulo ante hunc regis ex Buda egressum, missus fuerat Stephanus Bathori de Somlio, ad Vayuodam Transyluanum, qui eum iuberet, reiectis omnibus aliis consiliis hostis aduentu ita iam exigente, cum omnibus copiis Transyluanis ad regem properare. Habuit tunc rex, cùm ex Buda egrederetur, cum his, qui Mariæ reginæ & archiepiscopi Strigoniensis erant, equitum ac peditum ad tria millia. Eo die quo Buda egressi sumus, ad suburbanum Ambrosii Sarkani peruenimus, duobus milliariis a Buda distans, Erd loco est nomen, ibi rex equum amisit, quem habebat omnium charissimum, ac præstantissimum, repentino morbo absumptum: ex quo incredibili dolore est affectus. multi id pro infausto omine habuere. Vbi cùm aliquot diebus rex fuisset commoratus, neque quisquam ad eum venisset, cum iisdem copiolis, cum quibus illuc venerat, vlterius ad vicinum pagum, Erchii vocatum, procedit: ibi etiam multis diebus inutiliter consumptis, & solo Andrea Bathori ex primoribus tum, non contemnendis copiis ad eum veniente, per ripam Danubii ad Penteleum est itum, locum & ipsum (sicut & de Ezeek diximus) vetustate alicuius etiam Romanorum coloniæ vestigia seruantem, vbi nobis a Vayuoda Transyluano Georgius Basii cum mandatis præstò fuit. Summa mandatorum hæc erat: Vayuodam valde ancipitem esse, quid agere debeat, ob tantam, qui ad eum missi illis diebus fuerant, nunciorum varietatem. venisse ad se primùm aliquot literas regias, deinde frequentes nuncios (in quibus Gasparum etiam Horwath de Wimgard, regiæ dapis in mensam apponendæ præfectum) quibus ad regem venire iuberetur. venisse postea Vrbanum Batthiani, qui consilia quædam de hoste à tergo cum Vayuoda Transalpino aggrediendo, ad se detulerit: venisse postremò Stephanum

Erd suburbanum

phanum Bathori de Somlio, qui rursus priora illa mandata repetiuerit, non reuocatis apertè iis, quæ per Vrbanum Batthiani fuerant nũciata. Atque ita prorsus se incertum esse, quid inter tot consiliorum mutationes agere; vel quidnam horum mandatorum exequi debeat: ad omnia se, quæcũque regia Maiest. iubeat, esse paratum. Sibi tamen videri illud consilium longè esse salutarius, quo ad regem venire iuberetur. Serum esse iam illud de Turca à tergo aggrediendo: & vt valde periculosum, ita iam factu longè, quàm antea, difficilius, etiam si maximè conducat. Iam enim Transalpinum, cum quo id facere iuberetur, coactum esse mittere in castra Cæsaris Turcarum, pro obside filium, quem vnicum haberet. His à Georgio Basii cognitis, rex inde ad Felduar (ita oppidum in eadem ripa Danubii situm appellamus) eodem, quo Basii mandata domini sui exposuerat, manè profectus, Georgio ibi in senatum vocato mandat, vt dies, & noctes, quantum maximè possit, ad Vayuodam festinet: placere regi, Vayuodæ consilium: & ita nunc, hoste limites regni ingresso, & contra se properante, ex vsu esse. Itaque rebus omnibus & consiliis aliis postpositis, Vayuoda cum omnibus tam Transsyluanorum copiis, quàm aliis, quos per viam ad regis castra veniens vbique offenderit, ad regem festinet, omnes, quoscunque possit, in castra regia trahat, non nobiles solùm, & militares, sed etiam agricolas. Dantur literæ ad Transsyluanos, dantur & ad episcopũ illius prouinciæ Ioãnem Gozthoni, reginæ cancellarium. dantur ad Vayuodam ipsum, Georgio id ex voluntate (vt dicebat) domini sui suadente. hæ, quas ille aliis ad eos facilius mouendos ostendere posset, solito arctius scriptæ: & in quibus sub pœna infidelitatis ei mandabatur, vt ad regem dies & noctes festinaret. Mittitur cum Georgio Basii, vt res facilius & celerius confici posset, Ioannes Statilius, acris & prompti ingenii vir, ac non mediocris literaturæ, Petri Berizlai episcopi Vesprimiensis & Bani Martini, viri pacis & belli artibus clari, ex sorore nepos. alii nondum à rege discesserant: & ecce infaustus nuncius, Varadinum Petri per plures dies à nostris viriliter defensum, omnibus ferè defensoribus interemtis, muro (quo peruetusto, & ideo non satis valido, arx erat circumdata) crebris tormentorum ictibus in terram deiecto, in hostium potestatem venisse: atque eos inde terra & aquis ad alias propinquas arces, maximè ad Vylak oppugnandum, properare. Rex hoc nuncio consternatus, tanto magis properare iubet eos, quos ad Vayuodam mittebat. scribuntur præterea literæ ad omnes partes. mittuntur nuncii ad Georgium comitem Scepusiensem, qui non longè ab Alba regali, cum quinque hominũ millibus esse dicebatur; ad Frãciscum Batthiani, Banum Croatiæ ad comitẽ Christophorũ, quem iam fama erat à Ferdinando digressum, in Croatiam ad patrem peruenisse, vt acceptis inde armis, equis & domestico milite, ad regẽ instructior veniret. Ad hæc Ladislaus Macedo Budam ad reginam celeri cursu ire iubetur. Petitur à regina, vt fratrem Ferdinandum, & in eius absentia præsides Austriæ, pro subsidiis antea petitis, regi quamprimum submittendiis vrgeat: & maximè pro tormentis bellicis, quibus hostem instructissimum audiebamus, nos non valde abũdabamus. Deinde, vt regina vrgeat Boemos quoq; & illas copias Boemicas, pro quibus nomine & ære suo priuato conducendis Mezericio Morauo regulo pecuniam dederat. Vrgetur per literas Thomas Nadasdinus, qui ad Ferdinandum missus fuerat, vt instet apud eum, narratis & regni ac regis periculis, & præcipuè Varadini Petri amissione, ne princeps, regi duplici cognatione, & periculorum etiam societate cõiunctus, regem in tãta necessitate deserat. Idem agere iubetur Nadasdinus apud alios Imperii principes, qui tunc (vt superius dictum est) Spiræ conuentum Imperialem habebant. Inter hæc Paulus Thomorii, qui adhuc ante Varadinum Petri expugnatum, dum duo equitum millia haberet, quæ sola nunc cum eo erant, summæ temeritatis esse iudicat, tantæ hostium multitudini se opponere: relictis in præsidio arcis mille circiter peditibus, & paucis equitibus, quos in arce ab hostibus defendenda periisse diximus, in alteram Danubii ripam transgressus fuerat. vbi quantum poterat, hostis celeritatem retardabat, tam terra quam aquis. Habebat enim & super

Danubio copias nauales, eorum, quos nos Nazadistas appellamus, non paruas, hosti tamen longè impares. Rex verò oppugnatione Varadini Petri audita, per ripam Danubii, ex eo loco, quem suprà diximus ad Pakos, ibi biduum commoratus, & erat dies transfigurato saluatori sacra, Tholnam peruenit, aucto iam aliquantulum exercitu: & cùm Tholnam intraret, habuit ad quatuor, vel paulò amplius equitum millia. Tholnam intranti regi, prodiit obuiã, cum his qui pauci iam Tholnam conuenerant, comes Palatinus: qui adhuc ex secundis castris, quæ eum in Erchii diximus habuisse, Tholnam fuerat præmissus. Rege Tholnæ existente, conuenerunt ex omnibus ferè tam citerioris, quàm vlterioris Vngariæ prouinciis, quæ nos comitatus appellamus, frequens numerus. superuenit & comes Georgius Scepusiensis cum trecentis, vel paulò amplius equitibus grauis & leuis armaturæ, ac mille circiter ducentis peditibus. Affuit & Hannibal Carthaginensis Cyprius cum mille trecentis peditibus, pontificiis pecuniis conductis. Venerunt & aliæ pedestres pontificis copiæ, quæ omnes in vnam summam collectæ, efficiebant quatuor peditum millia, armis & robore militum eleganter instructæ. Atque ex hoc numero, duce Leonardo Gnoienskii Polono, egregio castrorum metatore, & ad hoc ipsum præcipuè conducto, Poloni mille & quingenti: qui rebus omnibus, quibus hoc militum genus commendari solet, alios peditatus longè anteibant. Venerunt per hoc ipsum tempus & nonnulli ex episcopis: Paulus Vardaii Agriensis, Franciscus Perenni Varadiensis, & plures tã episcopi, quàm seculares. Dum Tholnæ essemus, consultatũ est diligẽter frequẽtissimo senatu, quotidie ferè, diebus regni, de vlteriori regis progressu, ac rursus de retinendo transitu Draui: quando iam & de Sauo, & de Varadino Petri actum esset: & Turca, expugnatis iam omnibus penes Danubium castellis, & arce etiam Vilak in potestatem recepta, ad Ezeck aduentare diceretur. Designatur itaque rursus, qui properet ad Draui transitum antẽ hostem occupandum, idem comes Palatinus, qui prius. Adduntur plures ex optimatibus, qui eum sequantur cum copiis: quorum aliqui, dum mandatum regium exequi recusant, dum priuilegia sua, & morem baronum sub regiis tantùm signis militandi iactant, ea quoque res, Draui scilicet defensio, fuit prætermissa: Palatino, tametsi eadem qua prius corporis valetudine impedito, nullum tamen laborem recusante: quem cùm ad Mohachium progressum, cæteri qui mittebantur, sequi recusarent, priuilegia sua (vt diximus) allegantes; rex in frequenti senatu, vbi de hoc agebatur, subitò in iram versus: Video, inquit, ego vnumquenque capite meo (verba enim regis, sicuti fuerunt, ita ponemus) excusationem & salutẽ capiti suo quærere. Ego personam & caput meum ideo in hæc pericula adduxi, vt illud pro huius regni & vestra salute omni fortunæ discrimini obiicerem. Ne quis igitur sit, qui possit excusationem aliquam suæ ignauiæ capite meo prætendere, neve possit aliquid mihi imputari: ibo ego, Deo optimo bene iuuante, cras vobiscum in persona, eò, quò alii sine me ire nolunt. His dictis applausu multorum, admiratione verò omnium, qui aderant, subsequuto, signum in sequentem diem proficiscendi canere iubet: quibusdam, qui non ignorabant, quid inde periculi sequi posset, frustra profectionem huiusmodi dissuadentibus. Ex Tholna igitur sequenti die profecti, pridie eius diei, qui erat assumptæ Virgini matri dicatus, Zeckzardum, inde binis castris Batham peruenimus. Fuerunt prius missi, inualescente in horas hostis appropinquatione, qui exercitum per pagos & vicos huc illuc dispersum in vnum cogerent, & Batham compellerent. Fuit missus episcopus Boznensis, Georgius de Palina, vir iuris scientia, & vitę integritate clarus, qui Paulum Tomori eodem venire iuberet. Cùm itaq; Batham omnes conuenissent, & tempus exigere videretur (id quod & ad eam diem videbatur non sine graui detrimento & incommodo dilatum) imperatorem aliquem exercitui præficere: rex animis ac suffragiis omnium à singulis secretò exploratis, cum multo maioris partis vota in Monachum inclinare videret: eum, cum comite Georgio Scepusiensi, fratre Vayuodæ, totius exercitus imperatorem declarat: non omnibus eam ducum, præsertim Monachi, declarationẽ approbantibus,

tibus, quibuſdam etiam ſatis grauiter id ferentibus: quos tamen poſtea omnes vidimus dicto ducũ obſequentiſſimos fuiſſe. Verùm Tomorii,cùm regis voluntatem eam circa ſe eſſe videret, vt curam ducendi exercitus omnino ſuſciperet, diu eſt, multumq; reluctatus, nunc regularem profeſſionem, nunc imperitiam, ac virium ſuarum tanto oneri ferendo imparitatem cauſatus:habere dicebat regiam Maieſt. multos claros viros, ex ordine patritio, ſeculares, quibus hoc muneris longè magis conueniret. nominabat comitem Palatinum præſentem, & Vayuodam abſentem: vtrumque in magnis expeditionibus verſatum, & ducendi exercitus aliis omnibus quos Hungaria haberet, peritiorem: ad hæc, Zondii iuuenes, non carentes tamen & ingenio, & miniſtris longè ſe bello gerendo aptioribus. ſe tanto oneri omnino imparem, vt qui tale bellum, quale tunc ſuæ Maieſt. inſtaret, ne oculis quidem vnquam vidiſſet: neque id onus vllo pacto ſubiturum, etiam ſi rex caput ei amputare iuberet. His & aliis eiuſmodi tam publicè,quàm in ſecretis regis colloquiis fruſtra ſæpe commemoratis,rex nihilo ſecius eum ducem belli declarat. Addit ei, quod diximus, Georgium comitem, Vayuodæ fratrem, qui & ipſe diu eſt eam prouinciam pertinaciſſimè deprecatus. Tandem ea lege conſenſit,quòd ei nemo alius,niſi frater Paulus (ita enim dicebat) collega daretur: vtq;,vbi frater aduenisſet,liberum eſſet ei ſtatim hoc munere ſeſe abdicare,quod facilè fuit conceſſum: quòd longè iam antea fuerat decretum,vt cum Paulo Tomorii, & comite Chriſtophoro Vayuoda,dux huic bello gerendo præficeretur. nam comes Nicolaus de Salm valetudinem aduerſam excuſauerat. His itaque peractis, duces ad locum caſtris prope oppidũ Mohacz capiendum proficiſcuntur. Erat id oppidum epiſcopatus Quinqueccleſiẽſis, inter Batham & oſtia Draui fluminis,in ripa Danubii ſitum.Danubius paulò ſupra Bathã ſcinditur in duos alueos: quorum maior vlteriorem, quæ campeſtris eſt, Hungariam ſecat:minor Bathã & Mohaczium alluit:ambo infra Mohaczium in vnum coeuntes,inſulam ibi efficiunt.Mohaczi vicus ſiue oppidum eſt ſatis celebre, habet circa ſe quaque verſum ingentem planiciem, nullis collibus, vel ſyluis impeditam.Habet ad ſolis occaſum Quinqueccleſias, ciuitatem (vt diximus) ante hanc cladem ſatis inſignem. A Septentrione eſt ei,quam diximus, Batha:ab Oriente habet illum minorem Danubii alueum, à Meridie quatuor & amplius milliariis remotum Drauum fluuium, inter quem & Mohaczium ſunt partim colles vitiferi,partim paluſtria quædam loca. & in hoc ipſo ſpacio erat, non procul à Mohacz, aqua potius quædam paluſtris,quàm quòd ea vel palus,vel amnis vocari poſſit,Kraſſo eum incolæ appellant. vltra quem habebat Tomorii quinq; aut ſex equitum millia in caſtris, partim ex his qui ab initio cum eo fuerant, partim qui poſtea cum Petro Perenni, & cum aliis ad eum aduenerant, quos iuſſu regis ex vlteriori ripa Danubii in citeriorem traduxerat, cum exercitu regio coniungendas. Loco igitur caſtrorum cum collega prope Mohaczium capto, ac diligenter ex præſcripto etiam Leonardi Gnoienskii metato, & ſua cuique ſtatione aſſignata:ipſe rurſus ad ſuos,qui vltra illam aquam in caſtris erant,cum Petro Perenni proficiſcitur, illos quoque, ſi id ei perſuaderi poſſit, in caſtra regia ſecum adducturus. Quò vbi peruenit,& vbi militibus & copiarum ductoribus in vnum conuocatis, voluntatem regiam, & pariter ſuam de caſtris retroducendis expoſuit:tum verò milites ad vnum omnes fremere,indignari,ſeſe ab hoſte, cui obuiam iri oportebat, cum quo manus, ſi viri eſſent, ſtrenuè forent conſerendæ, adduci: fugam meditari, non pugnam, Principes, qui talia regi ſuaderent ocio & inertiæ aſſuetos. Veniat modò rex & ſecum in hoſtem arma ferat: victoriam fore in manibus ſuis. Exploratum ſibi eſſe, habere quidem hoſtem ingentem vim hominum & tormentorum: exercitum tamen eius imbellem eſſe, & inermem:vix decimum, aut vigeſimũ quemq; telũ aliquod habere, quo nocere poſſit.Illud etiam eſſe ſibi compertum dicebant,omnẽ illam ſtrenuã olim,& inuictã Turcarum manum primum ſub Belgrado,pòſt in expugnatione Rhodi cecidiſſe: agat modò magnanimus dux cum collega, quæ ſint ſtrenui ducis:omnia proſpere caſura. Auellat regem, & ſtrenuum quemque militem ab illa inerti

[Margin note:] Mohacz.

[Margin note:] Kraſſo palus.

ſacerdotum,& aliorum pugnam detrectantium turba, qui regem etiam ipſum de animo & corpore præſtantem, ſuis ignauis moribus,& conſiliis corrumpere, & effœminare, & ex præſtantiſſimo iuuene,ſui ſimillimum reddere conentur. Dũ hæc in illis caſtris aguntur, iam apud Mohaczium omnes loca in caſtris ſibi deſignata occupauerant, & ſub tentoriis agebant. Rex adhuc ſe in Noua villa Macedoniorum,quæ inter Batham,& Mohaczium eſt, cum paucis continebat:non paruo expoſitus periculo,ſi hoſtis non multum inde remotus,paucitatem,quæ apud regem erat,animaduertere potuiſſet. Sed regis fatum in aliud tempus, vbi longè glorioſius pro patria occumberet, fortuna reſeruabat. Aduolat interim repentè ex caſtris,nocte intẽpeſta, ad regem ſomnũ carpentẽ Michael Podnamiczkii, ab optimatibus miſſus,afferens pro re certa, Cæſarem Turcarum Drauum iam tranſiuiſſe, cum magna copiarum parte: reliquam cũ omni celeritate traduci:certamen nullo iam modo differri vlterius poſſe. Orare optimates regiã Maieſt. vt,omni mora poſtpoſita,ad eos in caſtra veniret,de prælio cum hoſte conferendo cõſultaturus. Rex his quæ Podnamiczkii attulerat cognitis,& aduocatis his paucis conſultatoribus,quos ſecum habebat,conſultat quid in re tam trepida & ardua agendum eſſet. Occurrebat regi conſilium Vayuodæ Tranſſyluani, & comitis Chriſtophori, quorum vterque per nũcios, qui ab illis paulo antè redierant, damnarat conſilium eorum, qui regem ante tempus ad locum hoſtis adeò propinquum adduxerãt. Fuiſſe regi vel Budę expectandum, vel in alio quopiam remotiore ab hoſte loco ſubſiſtendum, dum omnes regni vires & auxilia conueniſſent. Hortati fuerant regem, ne ante ſuũ ſaltem aduentum,manus cum hoſte confereret. Nunciabat & illud Vayuoda, per Ioannem Statilium, venire ſecum ex Tranſſyluania copias cùm numero, tum robore militum ita præſtantes, vt in eis poſſet rex vel præcipuam ponere ſpem victorię. Et hæc igitur veniebant regi in mentẽ,& ante oculos ei verſabantur quæ Senatus nunciabat. Cui ſi non paruiſſet, ſi quid aduerſi contigiſſet,hoſte præſertim adeò propinquo,& militibus tantò ardore pugnæ flagrantibus, videbat omnem rei malè geſtæ, aut occaſionis prætermiſſæ culpam in ſe vnum coniectum iri. His curis anxius, ſtatuit tentare optimatum animos, ſi quo pacto ad Vayuodam ſaltem & comitem Chriſtophorum expectandum, & ad caſtra interim, ſi hoſtis vrgeret, in tutiorem locum transferenda induci poſſent. Mittitur ergo in caſtra, eadem fermè illa noctis hora, qua Podnamiczkii venerat, cancellarius,qui apud regem erat,ſuaſurus primoribus, maximè ducibus belli, & Strigonienſi archiepiſcopo, ac comiti Palatino (nam reliquam procerum ſimul & vulgi multitudinem a nutu iſtorum pendere non ignorabat)prælii dilationem. Iubetur cancellarius commemorare omnia ex ordine, quæcunque à Vayuoda, & à Chriſtophoro fuerant regi nunciata: ponere eis ante oculos,quã manifeſtũ excidium regno immineat, ſi rex cum tot primoribus, tanto totius regni Hungariæ nobilitatis & militiæ flore, ſeſe tã aperto periculo exponeret. Nam ſi contingat (id quod hoſtium multitudine & apparatu cum paucitate ſuorum collata,magnopere eſſet extimeſcendum) regẽ ſuccumbere,quid poſtea eſſe,quod poſſit hoſtem remorari,aut impedire,quò minus tota Hungaria paruo negocio potiatur? Dicebat inſuper,eſſe longè fortaſſe vtilius,dum alii veniẽt, dum Vayuoda cum Tranſſyluanis, Banus Sclauis, Chriſtophorus ex Croatia, Boemi cũ Morauis,& Sleſitis,& ſi quæ alia auxilia eſſent vẽtura, adeſſe poſſent, exercitum abducere in aliquem tutiorem locum: vel retro etiam, ſi hoſtis eam neceſſitatem imponat, aliquantulum cedere: minus calamitatis accepturã eſſe Hungariam, ſi hoſtis eam totam à Mohaczio vſque ad Poſoniũ peruagetur, ac ferro & igni deuaſtet: quam ſi tanti exercitus, in quo rex,& tanta ſic procerũ nobilium & militum turba, vno prælio deleantur. His enim deletis, quid poſtea ſpei regno reliquum eſſe? Rege autem,& tot proceribus,ac tali milite ſaluo, faciliora fore omnia: eo præſertim rege,qui generis propinquitate ac neceſſitudine ſit longè lateque vniuerſum Chriſtianum orbem circumplexus. Hęc cũ cancellarius,quemadmodũ iuſſus erat, eadem illa nocte ad proceres, primùm primoribus

ribus

ribus singulis seorsim nocte additis, deinde ad Senatũ vniuersum detulisset, nihilo magis profecit, quam si nihil eis fuisset nunciatum: adeò omnium animi erant partim vana victoriæ spe certaminis auidi, partim metu dissuadendæ pugnæ, cuius desiderio videbant militum animos accensos, occupati. Rex igitur sub primam lucem in castra venit: & quia nondum ex Buda naues venerãt, quæ tentoria, & alia in castris regi necessaria deferebant, in domum episcopi, oppido adiacentem, diuertit, tentaturus ibi quoque, quod per Cancellarium paulo ante frustra tentauerat. Conuocantur igitur ad regem omnes omnium ordinum & nationum consiliarii, diu Senatui ex ordine etiam militari interfuere frequẽtes: & ex Boemis quoque, & Morauis, illi qui ad eos præuenerant. Agitur diligenter cum senatu, & militari ordine, quid facto sit opus: cum nemo adhuc eorum qui ex Transyluania, Sclauonia, Croatia, Boemia, Germania expectarentur, adesset: quorum plerosque certa spes esset breui affuturos. hostis autẽ in propinquo esset, non nisi duobus ad summum milliariis à castris regiis remotus, pugnã fortasse nullo pacto dilaturus: quid faciundum regi censerent: transferendáne aliunde castra, pugnæ, interim dum hi qui expectabantur, aduenirent, differendæ gratia; an belli fortunam cũ hoste experiundam? Aderat his consultationibus Paulus etiã Thomorii, proxima nocte ex aliis castris hac ipsa de causa accersitus: qui cũ à prælio cum hoste conserendo videretur non alienus, rex miratus, qua spe animũ haberet, & eius etiam à tali proposito auertẽdi gratia coram vniuerso senatu iubet eum interrogari, primum de suorum, deinde hostiũ numero. Nam & id sciebat ille, magis ipsi, quam vlli alii constare, ob frequentes exploratores & transfugas, qui ad eum assidue veniebant. Ad primum respondit, tam in castris regiis, quam in suis (erant enim, quod supra diximus, diuisa) non esse suo iudicio supra viginti millia armatorum. In castris vero hostium, dixit se certo intelligere ad 300000. hominum. quæ res, & tanta nostrorum cum hostibus imparitas, cum animos omnium vehementer perculisset: subdidit repente ille, non esse hostes propterea magnopere formidandos. esse enim illam multitudinem & inermem magna ex parte, & imbellem. Instanti regi rursus percunctando, quotnam crederet hostium millia esse bello aptiora & selectiora? respondit, 70000. Is quoque numerus visus est exercitum nostrum quam longissime exuperare: præsertim cum idem tormẽta etiam bellica grandiora dixisset esse supra 300. His tamen diu multumque consultatis, & tam Monachi consilio, quam animis fere omnium (præter paucos, qui nescio quo vano metu ducti, non audebãt palam quod sentirent, proferre) iam per se ad pugnam decernendam spectantibus: superuenere repente inter medias has consultationes, missi ex aliis castris: qui cum in senatum intromissi fuissent, dixerunt, se nomine eorum, qui in aliis castris erant, tam ad regem, quam ad senatum mandata habere. Ita prius cũ solo rege in secreto conclaui collocuti, postea inde cum eodem rege egressi, monent senatum accurate, nomine suorum, ne regem à pugna cum hoste conserenda dehortentur, habere se vires hostium, licet hi numerosi sint, plane exploratas: victoriam esse in manibus, modo fortuna, quam Deus eis obtulisset, vti velint. Venirent igitur cum rege, & castra, Deo bene iuuante, cum suis castris hosti vicinioribus, & illi inuadendo opportunioribus, iungerent. Quod si quid aliud regi persuadere niterentur illis paratum esse exitium: seque ab hoste contra nos, si castra nostra castris illorum quamprimum non admoueremus, venturos affirmabant. His inter ipsas belli consultationes coram rege & senatu expositis, illis etiam qui saniora cõsilia sequebantur, tam atroci denunciatione deterritis, pugna decernitur: nulla spe, neq; Vayuodam, neq; Christophorum, neq; Boemos ad tempus prælii affuturos. Banus tãtum Croatiæ, Fran. Bathianii, qui iam non procul à Quinqueeclesis cum copiis Sclauonicis erat, spem faciebat, sese intra biduum, aut triduum affuturum. Id quod postea euenit ita. Fuerunt qui dimisso etiam senatu, multum improbarent consilia pugnæ, ita præcipitanter ineundæ. *Episcopus Varadiensis.* Fuit inter alios Franciscus Perenni episcopus Varadiensis, festiui ingenii iuuenis, & ita certo scribendi charactere præditus, vt ei neminem nostrorum

(nisi fortasse Thomam Zalahazii episcopũ Vesprinienſem) in hoc genere præferri velim, præſertim ſi tantum ingenio excolendo, quãtum ocio, & his rebus, in quibus iuuenes nobiliores magno ſuo & patriæ damno tempus plerunq; cõterere ſolent, indulſiſſet. Is igitur, quaſi eorum, quæ paulo poſt ſequuta ſunt, præſcius, regi, non ſine omnium, qui aderant, admiratione dixit, eum diem, quo pugnandum eſſet, poſtquam ita placeret, 2000. Hungarorum martyrium (nondum enim hunc numerum exercitus excedebat) duce fratre Paulo Thomorii, pro Chriſti religione occiſorum fore conſecrandum: ac pro eorum canoniſatione, quod vocant, cancellarium, ſi is huic bello ſuperſit, in vrbem fore mittendum, vt qui põtifici, & ſupremis patribus ſit ad legationes Romæ defunctas bene notus. in quo vtinam ille falſus fuiſſet vates. Sed erũt fortaſſe, qui accuſaturi ſint audaciam noſtrorum, qui ita cupide pugnam hanc expoſcebant: & hanc vel temeritatem, vel improuidẽtiam ſint vocaturi: quod neque nunc deeſſe video. Sed ignorant multa illi fuiſſe in cauſſa, quæ prudentiſſimos etiam, & ſummos Imperatores, ad idem facile impellere potuiſſent: & ante omnia, mirus & incredibilis, ac fatalis pene quidem militum ardor, ac certa & indubitata in omnium fere animis victoriæ ſpes. Ad hæc, occulta quædam Pauli Thomorii, cum magna hoſtilis exercitus parte, conſilia, cum his ſcilicet, qui vel Chriſtiani ipſi, vel Chriſtianis parentibus nati erant, & qui tormẽtorum bellicorum apud hoſtem curam habebant, partim Germani, partim Italici generis. quin & illud accedebat, quod nõ videbatur ſatis tutus ab hoſte adeò propinquo receſſus: hoſte præſertim ob equorum velocitatem ad nullam rem magis apto, & prompto, quam ad perſequendum cedentes. Pugna igitur in hunc modum decreta, ea quæ ad pugnã pertinebant, curantur. Ante omnia Thomorii in caſtra ſua, quæ in proximo fuiſſe diximus, proficiſcitur: ibi ægre à ſuis impetrat, vt retro aliquantulum concedant, & ſe cum exercitu regio coniungi patiantur. Ita ſequenti die caſtra noſtra cum caſtris illorum, medio fere milliari, infra Mohaczium coniuncta fuerunt; ſic tamen, vt & ibi noſtri illis non miſcerentur, ſed eſſet paruum interuallum inter noſtra & illorum caſtra relictum. Eodem tempore venerunt ex Buda naues tormentis bellicis maioribus, & minoribus, puluere item bombardico, & quibuſdam aliis ad pugnam neceſſariis plenæ: nouem etiam machinas à Viennenſibus miſſas aduehentes. Venerũt & Alexii Turzonis 200. fere pedites, cum aliquot machinis. nam ipſe cum epiſcopo Veſprinienſi Budæ relictus erat apud reginam. Hi duo ad eius cuſtodiam & obſequia deputati fuerunt: fugę etiam eius poſtea comites, qui in hunc vſque diem in reginæ obſequiis permanſerunt. affuit Banus etiam Croatiæ, die dominico, qui pugnam præceſſit, cum elegantiſſimis copiis: fuere ad tria millia equitum, ac non ita multi pedites. Venerant cum eo Ioannes Tahii, Ioannes Banffii, & nonnulli alii ex regni Sclauoniæ proceribus. Venit poſtridie eius diei mane, rege etiam inſtruente (nam eo etiam die creditus eſt hoſtis in prælium deſcenſurus) Simon de Erdewd, epiſcopus Zagrabienſis, cum fratre Petro Erdewdii, cum ſeptingentis amplius equitibus, viris, equis, armis decenter inſtructis. Aduenit eodem fere temporis momento Stephanus Azel, cum 300. equitibus ferme, quos Ioannes Bornemiſſa regi in ſubſidium miſerat, cum aliquot millibus aureorum, ſupremum à patre filio alumno munus. Venit circa ſerum eiuſdem diei, Ioannes Zerechen, ſupra 2000. peditum, eorum qui circa Drauum colunt, & inſignes ſagittarii habentur, ducẽs partim in ſuis, partim in capituli Quinqueeccleſienſis poſſeſſionibus collectorum. Venerunt & alii plures intra illud triduum: illi præcipue, qui propinqui erant, & in his Philippus More epiſcopus Quinqueecleſienſis, & frater eius Vladiſlaus

Laslo More.

More. Quibus omnibus ſimul congregatis (fuere autem ad viginti quatuor vel viginti quinque hominum millia: nam naualium copiarum, quæ & ipſæ eodem in loco erant, nullus in eo bello fuit vſus, Cæſare cum illo ſuo tam numeroſo & potenti 300000. hominum exercitu, nõ niſi per duo milliaria diſtante) conſumpti ſunt illic tres dies, qui pugnam anteceſſerant, partim in pugnæ pręludiis, quæ aſſiduæ fiebant, maiori ſemper hoſtium quam noſtrorum damno: partim in conſil-

sultando, quo pacto, & in quo loco cum hoste congrediendum, quem in modum acies esset struenda: vbi rex in acie stare, vbi eques, vbi pedes, vbi bombardæ poni deberent, quas ad octuaginta habebamus, cũ hostilibus minimè conferendas. Disputatum fuerat ante illud tempus diligenter de regis persona: fuerãt, qui censebant eum cum aliquot hominum millibus selectis, procul ab acie stare debere. quod cùm nullo pacto exercitus laturus esse videretur, qui regem de more volebant prælio interesse: agitatum est & illud, vt regis loco, armis regiis alius indueretur. Sed id quoque visum est, sine ingenti exercitus reclamatione, ac consternatione fieri non posse. Decretum igitur postremò est, cum satis anceps pugna imminere videretur, vt essent qui regis seruandi curam haberent, si quid grauius accidisset: & regẽ simul, ac aciem, ita vt restitui posse amplius non speraretur, inclinare viderent, ex media acie ereptum abducerent. Demandata fuit hæc cura Gasparo Raskaii, Valentino Torok & Ioanni Kalnaii, tribus præstantissimis viris, & regi sine vlla controuersia, fidissimis: dispositis etiam ad id equis velocioribus, quibus rex, si ita necessitas postulasset, in euadendo vteretur. Sed vt ad rationem disponendæ aciei redeamus, erant non pauci, & in his Lampert Gnoinskii, qui consultissimum nimium censerent, si curribus quibus rex maximè abundat, acies vndique cingeretur: ac si intra septa & munimenta certamen fieret: hoc enim pacto futurum dicebant, vt hostis non ita facilè nos posset (quod magnopere timendum erat) circumuenire. Approbant hanc struendæ aciei formã Radisch, Bosich, & Paulus Bakith: ex quib. posterior tribus legitimis præliis a Solymãno cum hoste commissis, interfuisse se dicebat. Itum est igitur pedibus in hanc sententiam. Demandataque ea cura Gnoinskii, & quibusdam aliis: serius tamen, quam oportebat, & eo demum vesperi, quo in sequentem diem est cum hoste pugnatum. Itaque hæc quoque res sicut alia multa, fuit neglecta. Aciem eo die, quo est pugnatum (qui fuit XXIX. Augusti mensis, diui Ioanni Baptistæ decollato sacer) ex sententia eorum, quos paulo antè nominauimus, ita extruere placuit: vt quanto latius extendi posset, extenderetur: in quo illud est potissimum spectatum, ne ab hoste circumueniremur. Deinde diuisus est vniuersus exercitus in duo agmina. In primo agmine, duces belli erant nullo certo loco: sed vbi res postulasset, dextrum eius cornu Banus Croatiæ, cum Ioanne Thahii: sinistrum, quod Vayuodæ Transsyluaniæ, si adesse potuisset, designatum fuerat, Petrus Perennii curabat. Erant in hoc priori agmine plures ex primoribus, in quib. Antonius Paloczii, Franciscus Hommonaii, Gabriel Perennii, Thomas Zechii, Andreas Bathorii, Emericus Czibak, & plures alii. Tormenta bellica statim post principia posita erant. Secundum agmen, siue illa acies, quam nos statariam appellamus, in qua rex erat, ex equitatu magis constabat, paucos admodum pedites à lateribus habebat: inter hanc aciem, & primam, non intercedebat, nisi spacium lapidis iactus. In eo agmine ante eum ordinem, in quo rex erat, triplex erat ordo, magna ex parte ex cubiculariis regiis & baronibus conflatus: quorum dux erat Nicolaus Tharczay, vir & manu promptus, & singulari in regem fide. Ibidem erat vterq; aulæ regiæ præfectus Petrus Corlatkei, & Andreas Trepka Polonus. Erat & Stephanus Sliik Boemus, cum aliis Boemis, & Morauis: & hi ante regem, regi proximi erant. Tres illos ordines subsequebatur ordo regius, & in eius ordinis medio rex ipse, nempe

Ingenio, specie, virtuteq;, numinis instar,
Spes patriæ, regumq; decus, si fata tulissent.

Acierum ratio.

Ad regis dextram erant, antistes Strigoniensis, & Zagrabiensis: nam Agriensis adhuc ex Batha Budã fuerat missus, post Zagrabiẽsem, Varadiensem, Quinqueeclesiensem, Sirmiensem: duo enim ex prælatis, Iauriensis & Vaciensis, ad læuam positi erant. Post Cancellarium, Nitriensis, Bosnensis, præpositus Albensis, & post hunc secretarii ac cubicularii regis in parte sinistra, penes regem, locus erat relictus Comiti Palatino: qui licet æger pedibus, & vix equo insidens, tamen modò in primo, modò in secundo agmine diligentissimè versabatur. In

læua igitur parte, cùm Palatinus à loco suo abesset, erant penes regem aliquot barones: & illi duo, quos diximus, antistites, Regi à tergo adhærebant Czetricz, Maiilath, & Caspar Horwath, stabuli regii magister. Post proceres simili modo erant hi, quos quisque sibi magis fidos, & strenuos pro tutela corporis sui delegerat: his erat coniunctus post regem & proceres, equitum cataphractorum pulcherrimus globus, 1000, vel paulò amplius cataphractos continens. nam alii huius generis equites per primum agmen sparsi erant. In medio huius globi erat vexillum regis quod Ioannes Dragffii iudex curiæ, quæ tertia est inter seculares à rege dignitas, sustinebat. Hanc statariam aciem cingebant vndique equites leuis armaturæ, & pedites quoque à lateribus, quod superius diximus. In latere eius dextro, post antistites & secretarios, erant illi tres, quibus tutelam regii corporis commissam fuisse diximus Locus, vbi acies fuit instructa, recesserat à Mohaczio milliari vno, à Danubio præterfluente milliario medio. Erat, quod & superius dictum est, in eo loco ingens & lata planicies, nullis neque syluis, neque virgultis, neque aquis, neque collibus impedita, nisi quòd ad læuam, inter eum locum & Danubium, erat aqua palustris, & limosa, crebra arundine caricibusque plena, vbi postea multi mortales perierunt. Contra nos collis erat in longum protensus, in theatri quodammodo formam, vltra quem Cæsar Turcarum castra habebat. in collis imo descensu, pagus modicus cum templo, Feuldwar ei pago est nomen. Ibi fuerunt positæ machinæ hostiles. eum locum oculis nos postea, circa extremum certaminis tempus, conspeximus, hostibus fuisse oppletum, maximè Ianiczaris, quos vocant, qui quicquid erat vltra illius pagi casulas, omnia longo ordine occupabant: inter quos fuisse Cæsarem, postea fuit cognitum. Tormenta ita erant ibi posita, quasi in quadam valle: propter quod nostris longè minus, quam si in plano fuissent, nocere potuerũt, & plus terroris, quàm damni intulerunt. Acie in hoc quem diximus loco, eo quem diximus modo & die, paulo post solis exortum instructa, (erat autem dies clara, & multum serena) Palatinus regem ex eo loco, quem ei designatum fuisse diximus, eductum, quod & triduo antè fecerat, per vniuersum exercitum circumducit: ibi eum præsentem, de quo aliqui dubitauerant, omnibus manu ostentans, paratum dicebat omnia extrema & mortem etiam subire pro patria, pro sacra Christi Dei opt. max. religione, pro coniugibus & liberis eorum. Agerent itaque ipsi quoque viri fortissimi, Hungaros se esse meminissent: & eos qui & ipsi sæpe, & eorum olim maiores inclyti illi heroes, & fortissimi Christianæ Reipub. propugnatores, tot clara trophæa, ex eodem illo, cum quo pugnaturi essent hoste, retulissent. Nec esse quòd hostium multitudine deterreantur: non enim in multitudine, sed in robore militum, sitam esse victoriam. Deum etiam ipsum ex alto, pro sua sancta religione pugnaturis affuturum: in manu ipsorum positam esse dicebat, non patriæ solùm, quam hostis occupare venisset, sed totius Christianæ Reip. salutem. Hæc & alia talia cùm Palatinus, & simul etiam rex, omnib. ordinibus obequitatis, commemorassent: rex locum & ordinem suum repetiuit. Consumpsimus postea maiorem diei partem in expectando hoste: qui se ita haud multis, qui leuia cum nostris certamina ac belli præludia exercebant, præmissis, adhuc post colles illis continebat, dubium nostrosne, vt ad illas locorum angustias pertraherent, an vt pugna in sequentem diem dilata, nos ea nocte in castris ex improuiso aggressos opprimeret. quod pro ea militum & tormentorũ copia, qua abundat, non erat ei difficile factu: vel vt potius nos longa prælii expectatione fatigaret. Quicquid in hoc hostis fuerat secutus, non mihi de hoc est compertum. Tenuit certè nos tota ferè illa dies suspensos. Sic suspensis, & expectantibus apparuit, iam sole in vesperam inclinante, agmen hostium, per vallem, quæ nobis ad dextram subiecta collibus erat, tacitè incedens sola hastarũ summitate illud prodente. Monachus igitur, ratus id quod erat, illos vel ad castra nostra diripiẽda, vel vt nos circũuenirent, tendere, de prima acie ad regem aduolans, iubet Casparum Raskay cum duobus aliis, quos ad custodiam regii corporis deputatos fuisse diximus, ire exploratum, quidnam illi moli-

Palatini exhortatio.

molirentur, & vt eos si possent, ab incepto itinere auertant. Ille non immemor, quid ei antea fuerat de regis custodia mandatum, recusata, quantum honestè potuit, prouincia demum cùm & Monachum instare videret, & regem Monachi imperio non contradicere: ne, quod non sine magna causa faciebat, id in ignauiam vel timiditatem ei verteretur: subdit equò calcaria, & illuc, quo mittebatur, cum sociis, & tota equitum, qui eis parebant, cohorte festinabat, ea etiam spe (quod non videbatur vllo modo dubitandum) illum ad tempus, quo regi eius opera esset necessaria, inde facilè reuerti posse. At his eò, quò diximus, profectis, adhuc incertum erat, vtrum hostis facturus esset eo die pugnandi potestatem: & erat post meridiem hora ferè tertia. Nec deerant ex primoribus, qui tàm longam expectationem pertęsi, signa recep[illegible] canenda, & in castra redeundum censerent. Quod cùm Monachus sensisset, repentè ad regem cum collega aduolat, pugnam nullo modo differendam esse monet: minus esse periculi nunc, cum parte copiarum hostilium, quàm in posterum diem: cum toto exercitu congredi: non esse de victoria dubitandum. Ad quam vocem rex statim signa canere iubet: & simul cum tubarum clangore, & tympanorum sonitu exoritur clamor, vel cantus potius nostrorum: Iesu Saluatoris nomen inuocantium de more. & eodem tempore, vidimus ingentem copiarum hostilium vim de colle illo, qui nobis oppositus erat, sese sensim demittentium, vbi Cæsar Turcarum etiam erat. Tum demum regis capiti galea est imposita, quo tempore magnus in eius ore pallor apparuit, quasi futuri mali præscius. Signo belli datò, viriliter cum hoste concurrere hi, qui in prima acie erant: bombardæ quoque nostræ omnes emissæ fuerunt: paruo tamen hostium damno fit certamen, multo acrius quam pro numero militum nostrorum: plures ex hostibus, quàm ex nostris cadunt: donec nostris fortissimè pugnantibus, hostis cedere, siue nostrorum impressione coactus, seu vt nos ad tormentorum loca pertraheret, cœpit. Et repentè aduolat ad regem Andreas Batorii, hostes terga dare, victoriam esse nostram, promouendum esse gradum, & nostros hostem fugientem persequentes adiuuandos. Properamus igitur per æqua & iniqua: verùm, vbi ad eum locum ventum est, in quo paulo antè fuerat certatum: ibi verò multa nostrorum, plura hostium cadauera per campos iacentia vidisses & quosdam semiuiuos, & adhuc spirantes: interim nostris hosti instantibus, & fortiter cum eo pugnantibus, agmine regio eodem, quantum à cataphracto milite properari poterat, properante: inclinari cornu dextrum cœpit, & plerique ex eo cornu fugam capessere, tormentis (credo) quæ hostis tunc primum iaculari cœperat, exterriti: quæ res, & globorum iam nostris etiam, qui penes regem eramus, capitibus superuolantium, crebri iactus, non parum terroris omnibus incusserunt: & eo ipso tempore rex in ordine nostro non comparuit, siue priores illos ordines, quos ante ipsum diximus fuisse, progressus, (quod antea ita erat statutum, ne rex in eodem loco staret) siue sublatus ex acie ab his, quos ei post tergum fuisse diximus. nam vtrinque fieri potuit. Nec desunt, qui dicunt, eum priores sui agminis ordines transgressum, vsque ad principia processisse, atque illic viriliter cum hoste pugnasse. quod ego neque affirmare ausim, neque apertè inficiari. Illud mihi certò constat, eum tunc à nostro ordine, & à suo loco abfuisse, quando tormenta hostilia tonare cœperunt, & quando ex cornu dextro fuga fieri cœpit. Secundum ex eodem ordine, penè eodem tempore, quo regem, sensimus abfuisse archiepiscopum Strigoniensem, & nonnullos alios regi propinquos. Ego regis amissi culpam neque in eos ausim conferre, qui ei custodes fuerunt adhibiti: neque in eos, qui eum fortasse intempestiuè ex acie subduxerunt, sed infelici cuidam nostro fato: vt rege etiam amisso, non solum pateremur ea, quæ ab externo hoste passi sumus, sed domesticis etiam dissidiis, & factionibus ob alium regem in locum demortui substituendum agitaremur: nostris flagitiis, his etiam grauiora merentibus. Illos enim vtrosque scimus regi fidissimos fuisse, & regiæ salutis studiosissimos. Nam quod ad tres illos attinet, ad custodiam regii corporis deputatos, constat eos ab hoste, ad quem reprimendum missi fuerant, non prius redire po-

tuiſſe, quàm fuerit tota acies noſtra in fugam conuerſa, capto etiam vno ex eis, & eodem in loco liberato. Quò moleſtiore animo ferendum cenſeo, quod auſus ſit quidam, oratione de hoc publicata, (ſi oratio illa vocari debet) noſtros ſui regis deſertores falſo vocare. An deſeruiſſe regem ſint cenſendi, qui omnia illi officia bonorum ac fideliſſimorum ſubditorum præbuerunt, qui omnes ferè in eodem, in quo rex iacuit, campo iacuerunt, teſtati morte etiam, quàm fidi ſuo regi, quàm amantes patriæ fuerint. Sed idem ille egregius hiſtoriarum ſcriptor, qui hæc ſcribit, & qui tot conuitia in gentem noſtram ingerit, huius etiam cladis hiſtoriam ita ſcripſit, vt me pudeat eum ita impudenter rem ſibi ignotam in vulgus prodere fuiſſe auſum. Sed nos ad inſtitutum redeamus. Regis exercitu per ea, quæ diximus, vehementer turbato, & ad fugam ſpectante: diu tamen etiam poſtea eſt pugnatum, iam non in latiore illa planicie, ſed ante ipſa tormenta: quæ nobis adeò erant propinqua, vt non fuerint à nobis decem paſſibus remota: donec non ſolùm terrore, ſed & fumo tormentorum omnia replente, ac viſum etiam prohibente, coacta fuit magna exercitus pars in vallem, quæ aquis illis paluſtribus iuncta erat, deſcendere, reliquis adhuc ante tormenta viriliter pugnantibus. Cæterùm cùm hi quoque, qui ſe in vallem receperant, rurſus in pugnam inſtaurandam rediiſſent, neque iam vlterius vis tormentorum & fumi ſuſtineri poſſe vllo modo videretur: magna exercitus parte in fugam dilapſa ipſi etiam ſunt fugere coacti. Fugam igitur ad vnum omnes, qua cuique proximum erat capeſſunt, ac per ea potiſſimum loca, per quæ paulo antè ouantes, & ſpe victoriæ pleni veneramus, & per caſtrorum loca, quæ fuerant antea ita per hoſtes direpta & diſiecta, vt veſtigia tantum eorum ſupereſſent, & plena eſſent omnia eorum qui in caſtris remanſerant cadaueribus. Hoſtes viſa noſtrorum fuga, vel fraudem ſubeſſe rati, vel pugna fatigati, diu ſe intra aciem ſuam continuerunt: & niſi tenebris noctis inſequentis ſeſe intendentibus, nequaquam noſtros ſunt inſequuti. Quæ res, & quòd nox paulo pòſt cum imbribus effuſiſſimis eſt ſubſequuta, multis mortalibus ſaluti fuit. Durauit certamen iuſtum per vnam ferè, & mediam horam, ſuntque non pauci & illa paluſtri voragine abſumpti. Nam regis corpus, quem & ipſum ibi periiſſe nonnulli dicebant, fuit poſtea repertum in hiatu quodam terræ prærupto, ſupra Mohaczium, milliario medio ſub pago, quem Czelie vocamus: qui locus tunc Danubii inundatione aquam ſolito maiorem habebat: ibi ſimul cum equo ita, vt erat armatus, ab aquis fuit ſuffocatus: quo in loco plures etiam alii perierunt, atq; ab eo loco non procul repertum eſt corpus Andreæ Trepka, & Stephani Azel. Monachus in prima acie fertur cecidiſſe, fortiter pugnans. eius caput à trũco abſciſſum, poſtero die per caſtra hoſtium loco triumphi fuit circumlatum, longæ haſtæ affixum: quod poſtea ante tabernaculum Cæſaris ſtetiſſe aiunt. Eo die, qui pugnam eſt inſequutus, mille & quingenti ex his capti fuerant, & inter hos magna primorum nobilium pars in coronam poſiti, coram exercitu victoriæ capite ſunt truncati, Cæſare ſanguinem illorum libante diis ſuis. pauci ex captiuis ſeruati: vt eſſent, à quibus Cæſar, & Hibrahim Baſſa ea, quæ opus erãt, poſſent ſciſcitari. Inter hos Nicolaus cognomine Hertzek, quod lingua noſtra ducem ſignificat, dux reuera, & theſaurarius regius exiſtimatus: item Ioannes Pileczkii, & Ioannes Maczieiiowskii, Poloni, omnes cubiculi regii miniſtri, à quibus poſtea ad reginam reuerſis multa cognouimus, quæ breuitas hiſtorica commemorare nunc non permittit. Seruatus fuit & Michael Fekethe, & Bartholomæus Maytinii, qui poſtea magno ære fuerunt inde redempti. Perierunt in eo prælio, & in fuga, præter regem, ex antiſtitibus Ladiſlaus Zalkanus archiepiſcopus Strigonienſis, Paulus Thomori Colocenſis dux belli, Franciſcus de Peren Varadienſis, Philippus More Quinqueeccleſienſis, Blaſius Paxii Iaurienſis, Franciſcus Chaholi Chanadienſis, Georgius de Paliina Boznenſis epiſcopus. Ex baronibus, Georgius de Zapolia, comes Scepuſienſis, alter belli dux: Ioannes Dragſſii, iudex curiæ: Franciſcus Orzag cubiculariorum, Petrus Corlathkwii, & Andreas Trepka ianitorum, Simon Horwath pincernarum

rum

rum regalium magistri: Thomas Zechii, Gabriel Perinni, Ambrosius Zarkan, Antonius Paloczii, Matthias Czethini, comes de Frangepanibus, Sigismundus Banffii, Franciscus Hampo, Ioannes de Batian, Stephanus Slyk Boemus, & nõnulli alii Bohemi, & Moraui. Ex nobilioribus & potioribus regni, Franciscus Balaszy, Nicolaus Tharzay, Ioannes Paxy, Ioannes Istwanffii, Emericus Warday, Michael Podmaniczkii, Georgius Orlowchicz capitaneus Segniensis, Stephanus Azel castellanus Posoniensis, Sigismundus Pogan, Ioannes Tornaly, Ioannes & Stephanus Kalnay, Nicolaus Forgach. Prętér hos, nobiles potiores vsq; ad quingentos. Quin tum præter tria, vel quatuor millia peditum, paucissimi euaserunt. fuerunt autem vsque ad duodecim, vel tredecim millia peditum: ex quorum ducibus vix euasit quisquam alius, præter Hannibalem Cyprium. Tormenta bellica omnia, & illa, quæ in acie fuerunt, & ea quæ partim in castris, partim in nauibus remanserunt, habuit hostis. Horum cura demandata fuerat, sed serò, & non, nisi eadem illa nocte, quæ pugnam præcessit, Comiti Ioãni Hardek, viro strenuo, industrio, & qui circa regem ab initio fuerat diligentissime versatus, regi inter paucos charus. Nocte & die quæ pugnam insequuta est, hostes in omnes partes propinquas cursu effusi, obuia quæque vastarunt, & combusserunt, nulli mortalium parcentes, non sexui, non ætati, nõ religioni, omnia fœda & crudelia in miseram gentem exercentes. Neque est mearum virium, cladem illius noctis, & sequentium dierum deplorare: quæ tanta fuit per omnem illam Hungariæ citerioris partem, vt non possim mihi persuadere, ab vllo vnquam hoste crudelius esse sæuitum. Illud inter alia contigit, nunquam fortasse antea auditum, quòd infantuli viui, ne vagitu proderentur, fuerunt ab infelicissimis matribus in terram defossi, ibidem aere terra intercluso, matribus inde aufugientibus, miserè suffocati. Processit hostis vsque ad Balatonem lacum, Quinqueecclesiensi ciuitate insigni combusta: cuius tamen arx, & nobilissimum templum, quod in arce est, remansit intactum. Dum hæc agerentur, iam Vayuoda circa Zegedinum erat, cum copiis Transsyluanis: quæ cum ita citò subsequi nõ possent, ipse conscensis leuibus rhedis, cum paucis ad regẽ properabat: vt vel solus prælio, quod intellexerat minimè dilatum iri, interesset. Comes Christophorus Zagrabiam peruenerat: Boemorum aliqua pars, eorum qui in auxilium regi veniebant, partim non longè ab Alba Regali, partim circa Iaurinum erat, & circa eadem loca Georgius Marchio Brandenburgensis, & Cancellarius Boemiæ Adam de Noua domo. Regina hac clade audita, cum episcopo Vesprimiensi, & Alexio Thurzone, & oratore pontificio, incerta adhuc de regis interitu, trepidè Posonium confugit, rerum suarum magna parte per Danubium subuecta: in quibus, & in his, quæ ciuium Budensium erãt, licet Andreas Orbancz, qui arci Strigoniensi præerat, nonnulla damna fecerit, tamen in huius rei commemoratione longè à veritate recessit ille, qui militibus nostris leuis armaturæ, quos vero nomine Hussariones appellant, eam impingit culpam, quòd puellas reginales inhonestius habuerint, & in earum soleis per ludibrium saltauerint. Cæsar paucis diebus circa ea loca, vbi prælium fuit, commoratus, omnibus deinde, quos prædatum dimiserat, ad se reuocatis, inde Budam versus mouit: ad quam sextis aut septimis castris ripam Danubii legens cùm peruenisset, oppidis & villis obuiis omnibus exustis, eam sine omni præsidio relictam reperit, & cõbussit, arce sola cum stabulo regio ac viuario ferarum relicta. Inde dimissis in omnes Hungariæ citerioris partes prædatoribus, quicquid inter Danubium & lacum Balatonem iacet, vsq; ad Iaurinum, omnia ferro & flamma vastauit. Strigonii tamen arx, per eum, quem superius nominauimus, Andream Orbancz deserta, per hominem humillimæ sortis, & qui paulo antè peditum illius capituli ductor erat, Matthæum cognomento Nagh, qui illuc cum paucis confugerat: arx Wissegradii, coronæ regiæ conseruatorium, per rusticos & monachos fuerunt seruatæ. Tãtus terror inuaserat animos nostrorum, audito Cæsaris Budam aduentu: quæ quidem arces, cum his Thata, & Comarum, atque etiam Alba Regalis: propterea etiã ab hoste non fuerunt captæ, quòd is, nescimus quo con-

Com. Hardek.

Neuhaus.

filio, regnum vastare tantùm contentus, de arcium & locorum munitiorum expugnatione nihil habuit pensi. Nusquam est hosti sic in Hungariam sæuiẽti magis repugnatum, quàm in loco, cui Marotho est nomen, non procul à Strigonio. *Maroth.* Secessus est archiepiscopi Strigoniensis, nõ inamœnus, inter eas syluas, quas nos Wiertesias appellamus, syluis & nemore vndique cinctus. Huc se aliquot millia nostrorum receperant, cum coniugibus & liberis, angustiis freti. Cum his hosti fuit non semel acerrimum certamen, magna hostium strage. Postremò, cum nullo modo castra nostrorum, quæ curribus circumduxerant, expugnari ab hoste possent, coactus est hostis tormenta quoque bellica illac adducere, & ita demum & castra disiecta, & omnes ferè ad vnum cæsi fuerunt: ingentes cadauerum cumuli, qui nunc quoque eo in loco visuntur, facilè magnitudinem cædis declarant: fuere autem, vt hi, qui pauci inde effugerunt, referunt, vsq; ad 25000. nostrorum. Omnium verò vbique tam cæsorum, quàm captorum numerum in vnam summam colligendo, affirmare ausim, ex his quæ cognoscere potui, periisse hac clade, propè 200000. hominum. Citeriore Hungaria in hunc, quem diximus, modum, à Draui ostio ad Iaurinum vsque vexata, terrore non modico etiam his qui procul erant, & Viennensibus quoque iniecto, ponte super Danubio ad Pesthum facto, decimoquarto quum Budam venerat die, Cæsar in Hungariam vlteriorem transiit: dimissis inde quoque ad omnes partes, quæ inter Danubium & Tibiscum sunt, qui omnia similiter vastarent, & cõburerent, sicut in citeriore Hungaria fecerat: multitudinem omnem, quę Tibiscum non trãsierat, partim gladio interimit, partim in seruitutem rapit. Ipse satis iam in miseram Hungariam debacchatus, domesticis, quæ interim in Asia minore (quam Natholiam vocant) exorta fuerunt, dissidiis eum reuocãtibus, omnibus, quæ intra Drauum & Danubium occupauerat, locis, atque ipsa etiam arce, & ciuitate Budensi sine vllo præsidio relictis, domum est reuersus.

DE FERDINANDO REGE, SAMB.

EXcipit regnum Ferdinandus, diuinitus omnium voto nunc Imperator & Rex, idq; suo iure non modò connubiali, sed maiorum cum Matthia, postea Ladislao quoque conuentionibus & pactis, quæ vel ab Ibraimo Bassa per Lascium aliquando Byzantii recitata, & audita comprobata fuisse lego. Non tamen sine labore, diuersisq; Baronum studiis, illud est consecutus, coronamq; Albæ in festo Emerici accepit, 1527. anno: ac Budæ in regia collocatus est, cum Ioann. Vayda iam ad Tokay militem colligeret, & à Nicolao Salmensi ferrea manu dicto fusus, turpiterque profligatus erat. Ille enim flagrans cupiditate regni, quod illi à Ladislao ferè, & proceribus, excito ad rusticanum bellum sopiendum, quidam etiam promissum fuisse dicere non verentur, quid animi haberet, quã Lodouico & Ferdinando studeret, in interregno ipso testatus est. Iam enim à conuentu illo Pesthiensi, vbi omnia loca armis obsederat, vim minatus, cum de Lodouici confirmando imperio tractaretur, quid ambitio, prehẽsationes, & id genus artes valeant, experiri est ausus: exercitu quoq; ad Mohaczium tardius moto (licet id accidisse contrariis Lodouici legationibus & mandatis multi asserant) spem concepisse de Solymanni erga se, adque regnum tradendum propensa liberalitate, non imperiti rerum fateri audent. nec omnino spe falsus est, siquidem Ferdinando ritè electo, præripere coronam aggressus, promissis innumeris, vt à quibusdam rex crearetur, obtinuit. Sed infaustus illi dominatus, & semper inconstans fuit, adeoque cladibus sæpe cumulatus. Ferdinandus enim conscripto exercitu paratissimo, illius molitionibus, ac subitariis, tumultuariisq; turmis obuiat: rectà Budam obsessurum vt Vayda intellexit, conscius viriũ profugit. Bis ad Tokay fusis eius per Velsium & Nicolaum à Salmis copiis, satis Vngarorum societate firmatis, nusquam tutus esse potuit: & diu in Polonia hospes latuit, donec se, suosque & regnum ad extrema redactus, in turpissimã tutelam, seu potius seruitutem acerbissimam Solymãni abiecerit. Quo variè precibus ad restituen-

restituendum sibi regnum,& securum præstandum excito, imperium cùm ipse suum amiserat,tum verò negociũ Europæ,solicitudinemq; attulit maximã. Postremo tamen Caroli V.aliorumq; principũ opera, Varadini anno 38.reconciliatus opera Burgii & Salmẽsis interpretum pactis laudabilibus ad mortem stetit. Non obscurum est, Vayuodam apud Turcam non parum commendationis opera Venetorum inuenisse,quòd Syrmiensis præfectura Grittio, Transsyluaniæque concessa fuerit: nec desunt literæ, quibus docetur, Francorum regem annua tricena millia aureûm nummûm Venetiis subsidio Ioanni aliquandiu dependisse. Verùm quod ad hunc optimum, clementissimum, fidissimumq; regem Ferdinandum attinet,non deerunt qui memoria,& stylo,quid amore Christi molitus sit,per 38.annos susceperit,aususq; sit,copiosè,vereque narraturi sint: quando recentes historiæ post obitum commodius diuulgentur, liberiusq; cognosci,iudicariq; soleant. Materiam & argumentum tamen omnis illius vitæ integerrimæ oratione mea sequenti ad funus conscripta,subiiciam,quod ipsum & alios nuper suarum scriptores rerum fecisse video.

IN OBITVM IMP. FERDINANDI PRIMI, ORATIO IOAN: SAMBVCI.

VEM vniuersus orbis nunquam comprehendebat,cuius ad Imperiũ,& societatem, omnes Reges ac principes confluebant,qui tot bella fortiter intulit,propulsauit,confecit, prudentia, consilioq; omnẽ memoriam superauit: eũ,auditores nobilissimi,thecula summi diei celebritate subitò efferri, vel eripi potius,Opt.Principem, P.P. nonne per omnem vitam lugere,lachrymisq; eius vestigia colluere debemus? Quod ipsum certè funestissimè à vobis, & piissimè fieri video: quos ad hanc cõcionem communi mœrore & querelis contestatam, gemitibusq; assiduis plenã concurrisse intueor. Miserum est, Christiani auditores, consuetudine familiarem amittere: miserius, orbatum parentibus, in negociis propriis inopem ac dubiũ versari: miserrimum, destitui iusto patrocinio: sed calamitosum etiã,huiusmodi Principem, quem Deus in publicum vsum contulerat, ista scilicet erga omnes lenitate,clementia, fortitudine, victoriisque clarissimum Cæsarem, non semper videre præsentem posse,qui suorum casus,proprios ducebat: quemadmodum sibi concreditos, fartos, tectos, florentesq; conseruaret, dies noctesq; cogitauit: qui semper in periculis cum laude versatus est, Christi spe, posteritatisque, & fructu ductus. Sed dum ista attingo, mirabitur quispiam,qui ipse hæc pronuncians, non spiritu præcludat: præ lachrymis vos intueri, præ dolore animi & singultibus vel hiscere queam: cùm vos, quotquot adestis, contractis & depositis animis,angore,multorumque iam dierum squalore obsitos, ac penè confectos sentiam. Sanè, pii auditores, nisi hac oratione quiddam aliud,quam luctum augendum putarem: nisiq; breuiter tanti herois vitam, & quas meretur laudes, quasi præteriens percurrere, iustaq; cohonestare, vt eorum memoria leuationem vobis quandam afferret, constituissem: haud ego hunc locum siccis oculis, minus consistentibus pedibus conscendissem. Sed ita est, cuius res præclarè & immortaliter gestæ in omnium recenti memoria & sermone versantur, qui ad sempiternum est domicilium abreptus, qui tot beneficiis in rem Christianam positis, hoc ocium expetiuit,aliis honores,triumphos,imperia concedit,adeoq; hãc rerum gestarum vacatio, honoris amplitudo, ætatis excusatio vendicat quietem: eius ego aliquot verbis mentionem faciam: vtq; diuturnitatem temporis, quo dolor minui solet, factorum recordatione, vestraque in mortuum pietate pru-

denti repræsentetis, cohortabor, ne ingrati, aut nullam æternitatis ſpem alere, ſed his beneficia caducis temporib. emetiri velle videamur. Sum quidem ego, quos copioſa illius clementia & voluntas clientes fouit, omnium minimus: nec diffiteor eſſe longè diſertiores, ad quorum me aggregare numerum, niſi inſolenter, nunquam poſſem: & in funere tanto non modò egregia eius facinora, ſed omnes omnino virtutes ipſæ laudandæ eſſent: (quæ ea ſunt dignitate, vt cuiuſuis eloquentiam fatigarint) quia tamẽ ob patriæ afflictiſſimæ ſtatũ, præcipuum mihi hũc luctum, & acerbiſſimum propoſui: officioſè me facturũ putaui, ſi vngues tantùm, de quo molem leonis veſtris animis conciperetis, proponerem, indicarem tantùm, morem Palladis in hoc ſecutus, quæ cùm Tireſiæ luminibus priuato, reſtituere vſum cernendi non poſſet: vt tamen ſonos, & auium quarũuis ſtrepitus agnoſceret, auribus expurgatis effecit. Ardua res, atque difficilis eſt diuinos & bonos viros laudare, atque aberrare in aliquo, graue peccatum: ſiquidem qui cœleſtibus ſimiles vituperat, aut diſſimiles probat, in Deum illũ peccare Socrates veriſſimè dixit: quippe ſancti ſunt boni Principes, atque ad Deorum naturam accedunt, & quaſi illorum congreſſu & conſiliis quotidie erudiuntur, vt Homerus de Minoe alicubi prodidit. Sed voluntatem & conatus, etiamſi vires non vſquequaq; tanto oneri ſufficiant, omnes æquo animo accepturos, non dubium habeo. Aſſenſum itaq; me, non reprehenſionem: gratiam, non irriſionem, initurũ iſto conſilio, mihi perſuaſi: benignis igitur, & conſtitutis ad audiendum, & paratis auribus, quæſo, adſitis, & à grauiorib. curis animos ſubleuatote. FERDINANDVS Cæſar Habenſpurgia, nunc Auſtria, familia oriundus fuit: quæ quã ſit incolumis, quàm celebris, quàm omnes alias ſplendore & vetuſtate, ſucceſſioneque Imperatorum anteeat, nemini eſt inauditum, qui de Carolo Magno aliquid vnquam, vel ſaltem Rodolpho Imperatore didicere. nam vulgare non eſt, iſtius familiæ ſobolem ac propagationem, omnium regnorum Chriſti, præter Cyprum & Scotiam, fuiſſe dominos: octauum hunc Maximilianum eſſe Imperatorem. Hiſtoriæ id narrant integræ: pleni ſunt omnium Commentarii & in lucem editi, & inſtituti. Et quanquam fatendum eſt, nullos ferè Comites ætate Caroli Magni cum dominii aut locorum appellatione fuiſſe notos, aut inſignes: tamen horum non male à Gothis etiam, & Carolo Magno, deducimus agnationem. Sed quid opus tot verbis? Nonne ſe ſatis illuſtres poſteris, tot annorum ſingulari, ſummoque Imperio Chriſtiani orbis, effecere? Ex hac igitur familia omnium opt. Principes, orbis deliciæ, atque exemplum antiquæ virtutis & maieſtatis, prodiit, fauſtiſſimo die, lætis auſpiciis, in Hiſpaniis, regno Caſtellæ, oppido amœniſſimo Complutenſi, fluuio Henares vulgò dicto nobili, ad octauum lapidem à Madridio, anno à rediuiua ſalute omnium M. D. III. ſub ingreſſum ſolis in arietem, decima Maii, patre Philippo, auo illo Maximiliano primo; proauo Friderico III. Huius frater germanus fuit, Carolus ille V. cuius nõ fama ſolùm, ſed gloria, nullis orbis regionibus terminatur. Noſter itaque Cæſar admodum adoleſcens, cùm in Belgiis ſummæ rerum eſſet præfectus, quòd frater audita regis Catholici morte, in Hiſpanias rediiſſet: paulo poſt, conditione Pannonicarum nuptiarum, rebus ibidem bene compoſiteque adminiſtratis, in Hungariam Vormacia Rex deſignatus, proficiſcitur. Exin 27. anno rex elicitur Boemiæ, coronamque 24. Febr. accipit: vxor verò Anna, die pòſt tertio 29. quo Carolus à Clemente Imperii diadema ſolenne accipit, Solymannus grauiſſimè Viennam circumſedit: quem obſeſſi fortiter ſpe, & authoritate Ferdinandi repulerunt, viresque & minas 200000. vanas eluſerunt. Anno verò 30. Coloniæ, ſollicitante, & præſente fratre Carolo Romanorum rex deſignatus, Aquis eius dignitatis ferreum inſigne 31. tulit. Cumque ſe pacem amplexurum, ſuisq; ocium daturum putaſſet, 32. anno iugum, interitum vniuerſo orbi Chriſtiano, non tantum Viennæ, Turca denuo minitante, cum fratre paratiſſimo, & validiſſimo exercitu occurrit, terrore ſuos exemit: &, ne poſthac longe potentioribus periculum moliretur, præcauit. Hic ego vos obteſtor, auditores, quorum memoria fidelis, & grata eſt: quot ille ex eo tempore coactus vel ſuſcepit, vel depulit bella?

quo-

quoties ob salutem Hungariæ attentatus fuit? quot millia hominum contra æmulos in aciem expediuit? quos sumptus fecit? Etsi enim regnum hoc Hungaricum longè amplissimum, omnium rerum feracissimũ semper (vt Galliæ quoque præpositum sit) amœnitate, cœli temperie commodissimum: populum verò alit animis & armis potentem, infractum, alienis regnis olim quoque locupletissimum, & infestissimum: si tamen rationes putentur neruorum etiam bellicorum, si exterorum tot millia recenseantur, qui amore communis libertatis & pacis nil refugiebant, inueniet semper armis defensum, ac propagatum id regnum fuisse: vt qui duriora non sunt experti, etiam macellum hominum ausi sint vocare, atque numorum voraginem. Conditionibus huic sancto regi veteribus & vsitatis matrimonii oblatum à iustis regibus, consensu multò maximæ partis Baronum, Regnumque firmatum fuit. Sed quàm illud tranquillum, quàm integrum acceperit, omnes meminerunt. Viribus enim regni à Turca, & partim intus diuortiis labefactatis, fractis, perpetuas optimo Principi solicitudines (etiamsi quædam recuperauerit, & à fidis receperit) exiguum fructum attulit, ab infestis, quibus quisque malo animo opportunissimus veniebat, nullam pro meritis gratiam sensit. Nolo hic commemorare Catzianum in Turcas apparatum, & stragem ad Ezekium: minus Rogendorffii infelicem reditum: longè omnium minimè Marchionis Electoris validissimum, & in hostem promptissimum quidem animum, sed re, aliorum (vt aiunt) negligentia infecta, communes clamores, querelas consecutas: taceo Ferdinandi Archiducis ad Baboczam consilium, & egregiè fortiterq; inchoatum negocium: quod iniuria temporis, & cessione hostium intermissum fuerat. Hæc, inquam, & alia huius generis expeditiones prætereo: quòd ab historiographis omnia contexantur, & multos, qui supersunt, recens lædat historia. Illud apud vos cogitate, quoties separatos, beneque instructos milites inter illa, & postea quantis impensis, apparatu passim in Hungariæ fines dimiserit, quàm miserabilis illa ruina nostrorũ edita ducibus Sfortia & Teiffelio ad Palastum, vbi non minus religione, quàm dextera paratus antistes Vaciensis Sbardellatus, fortissimè occubuit. Hæc obiter adduco, non quidem, vt exitus infaustos, & ærumnas, exiguum fructum exaggerem, aut labem aliquam consiliis Imperatoris & Principum aliorum turpem allatura ista putem: absit hoc, nec quisquam me tam inconsideratum, & à gratia relictum æstimet, qui nesciat quantum nos Hungari beneficentissimo huic P. Patriæ, totique Germaniæ, & aliis debeamus: sed vt clementem, & amicam voluntatem erga Regnum intelligeretis, eò verò mea oratio spectat, vt pro libertate nec Q. Fab. nec Ful. Flaccus, nec Marcellus, nec P. Æmylius, neque Cl. Nero, non Scipio sudarint. Tumultus quoque incertos ille rusticorum pacauit: & vt suis parerent heris, nec se infirmis & fraudulenter comparatis sententiis circumscribi paterentur, per suos, & publicè impetrauit. Commune bellum in Saxonia, & arduum, subitoque natum, & velut incendium vento distractum, sustinuit: Albi, vt Iulio, Rubicone, traiecto, extinxit: atque Imperii & Cæsarum virtus, dignitasque, ea victoria, belloque intra tres ferè menses (quod Carolus Magnus in 30. annis vix potuit) confecto, aucta stabilitaque fuit. Vix eo finito, Boemos quosdam, rerum nouarum studiosos, suique (vt ferunt) oblitos, & à vetere fortitudine, & fide discedentes, compescuit, grauiterque puniuit: libertatis amplitudinem, vt memor posteritas esset, castigauit, inq; angustum adduxit: prædia communia ciuitatum ad nobilitatem, suo etiam redituum detrimento, transtulit, tantum iusta se exuscitans ira. Non paucos de Hungariæ primatibus ob fidem suspectam cepit, vt Pekrium, Bodonem, Prinium, Catzianum: in custodia, & arbitrio vitæ necisque habuit. Quod in Virtembergensi regione ius sibi reliquum esse, certasque conditiones potestatis comprobabat. Ducem eius expulerat: & ne tam citò restitueretur, obfuit, cùm præsertim bellum à Lantgrauio in Carolum inepte decretum videret: dum Hispani, belli Parmensis causa euocati, prouinciam eam liberarint, Aspergi præsidio Germano relicto. In Marchionem quoque Albertum inimico postremò fuit, & hostili animo,

communeque bellum in eum cum Mauritio parabat. Sed hæc dixi alterius esse loci, ac temporis: nunc ad virtutes eius oratiunculam cõuertamus. Nec morem hîc sequar multorum, qui cum elogiis aliorum vetustatis exempla, & comparatè quiduis recitant: proprias ego huius Monarchæ sanctissimi laudes, non similes aliorum rebus gestis percurram: atque in his quoque rerum ab eo gestarum non ero immemor. Fit enim, vt facilius res heroum de natura & moribus cognitis coniectura trahi, & elici queant. A metu igitur diuino, quem pietatem appellamus, cultuque in suos, & amore, si molestum non est, exordium ducamus. Quis in omni vita sanctius eo cogitauit, quis priuatim & publicè constantius Deo preces, cultũque adhibuit? vt nihil vnquam in animum induxerit, proposuerit, absque diuinorum memoria, authorisque fœlicis professione. Nec quisquam inficias ierit, ipsum iam à suscepto imperio studiosissimum, atque cupidissimum corrigendæ atque constituendæ religionis, hominum dissensione & ambitione controuersæ, fuisse: id in omnibus colloquiis, vniuersis & separatis, monuisse, vrsisse, adhibitis moderatis iudicibus, negotium fidei denique amore omnium componeretur: vtrinque de iure humano, vitioq; per odium collecto quiddam in optatam concordiam remitteretur: potissimam gloriæ Christi caussam esse, deponendas singulorum offensas: rectis animis, deliberatis iudiciis, sana voluntate, studio cœlesti, beneficio in quemque proximum parato, tractari hæc debere: nec omnino quosdam numero annorum, legumque non scriptarum, sed vsitatarum vetustate niti, cum labes sint non obscuræ, debere, & qui se literarum elegantia, multaque lectione, primæque Ecclesiæ authoritate munitos arbitrarentur, de rigore ad æquitatem, dum per salutem, & in Principem Creatorem offensionem iustis, & ad tempus factis causis fieri posset, tractabiles & mites offerre debere. Hæ voces ex illius ore & pectore non semel exiuere: sanitatemque Ecclesiæ, qua sine politiæ nullæ sunt moderatæ, omnes infirmæ & morbosæ, omnium odiis omnibus præponebat. In hunc finem multi conuentus publici conuocati, res tentata non leuiter, sed frustra, & dolenter, fuit. Quod autẽ quibusdam durior in accipiendis excusationibus, & acerbior in pœnis expetendis religionis visus sit, veteremque Ecclesiarum morem obiecerit: facilè, si criminose id dicatur, & in vitio ponatur, respondebimus. Initio quidem renascẽtis per Saxones libertatis, reprehendendi abusus tempore, vt in re insolenti & admirabili, attonitum illum, iudicioque turbatum fuisse, persuasum quoq; à nonnullis, fortasse non sitientibus sanguinem, sed in medium gratiose consulentibus & suarum rerum curiosis, ad quandam seueritatem, & ad sustinendum eos difficultatem impulisse. Quid enim vehemẽtius Principem, quàm religionis emendatio, intermissarumq; disputationum, & longissimo relictarum interuallo, subitoque repetitarum consuetudo commoueat? Deinde authoritatem renouatæ religionis apud ipsum minuebat, ingens diuortium professorum & sectarum: quæ concordiam dissuebant, ab amore & fide dominorum abstrahebant, seditiones, bella, domestica etiam dissidia sanguine tincta creare à non paucis dicẽbantur. Hæc alioqui popularem & mitem illius animum immutabant, & ambitione rem geri, priuatisque simultatibus disceptari persuadebatur. nam quod Bion fertur dixisse, Grammaticos, de Vlyssis erroribus disceptando suos non videre: idem ille in Theologis quibusdam obseruabat, aliena qui insectarentur, sua non attingere. Hanc ille tantis conatibus, tot reprehensionibus, pœnis, temeritatem liberè, varieq; sentiendi, adimere, & ad vnum sensum reducere adnisus est: licet addiderit, non in hominum eam pacificationem studiis constitutam, negotium esse cœleste, quod nisi iussu & subsidio cœlestium coalescere nequiret: cupere se tamen, & expetere, vt domicilium habitatioque Ecclesiæ in certa firmaque tranquillitate rerum superiorum vigeret, hanc omnis Imperii, vt in homine animam, in Repub. leges. vitam qua viueret, esse. Quid? nonne testes nominare primos à consiliis, & Ecclesiarum præfectos possem, qui multoties ipsum mœrore contritum viderunt, atque dicentem audiere: Si Saxonici à tot variis sententiis inferendis, inter seq; alienis cessarent, animo recto, temperateque coirent,

irent, non alios statim damnarent, fore se nõ postremum, qui ab illis non abhorreret. Qua ex voce quid quæso inclemẽtius aut corde acerbo profectũ in quenquam, quid crudelius statutum fuisse obieceris? qui eo fuit sensu, potentique animo, vt etiamsi vsitatam minus, & tritam suis religionem, ac ceremonias viderit: Christianorum tamen conciliandorum ergò, a se recessurum, omniumque complexurum quietem professus sit. Hæc illius fuit seueritas, hæc videlicet diuulgata & exaggerata illa crudelitas, hi foci & ignes, quibus intemperantius grassatum aliquando in miseros fuisse clamatur: & si aliqua exempla visa sunt inusitata, non malo animo, sed meliorum spe, atque consilio acta, mihi facilè rectéque persuadeo: vt cùm ignitum plumbum argento mixtum est, illud quamuis grauius, tamen supernatat, argentum vt in imo colligatur: ita non quid factum sit, & quod modò in oculos incurrit spectandum; sed cuius ergò laborarit, illud potius recenseamus. Et quidẽ meum non est de Dei voluntate firma, ac decretis pronunciare: sed quid si à Deo ad has repetendas pœnas adhibitus fuerit, vt castigata luxuria, infinitos, libertateque prolixos Theologiæ professores commonefaceret, atque offensionibus voluntariis nihil profici, caritatem posse in omnibus plurimum ostenderet? Nunquam ille probauit, qui se solutos nimium religione iactabant, qui superstitiosè minus roboratorum animis eam vtcunque iniicerent, modum præscribebat. Atque vt manifestius doceam, non accensas priuato odio eius fuisse sententias, non cupidum vltionum, extremis quoque præclarissimis, & optatis exemplis testatus est. Nonne quarum in rerum, alieno vsu obscuratarum, desiderio ac votis à tot annis eius ditiones fuere: ante annum per Synodum, postea pontificem obtinuit, non sine graui suspicione mutati consilii, vt integra, & primis vsitata seculis, Christi institutio vltimæ cœnæ, seu memoris communicationis, à pontificibus, ob quasdam suas causas sublatæ, vulgò redderetur? vt etiam sacrorum ministri, qui idonei forent, nõ coacti, sed liberè, ætate & moribus exigentibus, in matrimonio esse legitimo, non adulterato, possent? Hæc certè illius voluntas publica, repetita apud sacros electores, fuit, nec quorum causa tantopere volebat, id effectum malè, aut ingratè accepissent: sed nec omnino hæc postulationis pars reiecta est, inque maturam deliberationem collata. Quantum tribuerit omnium concordiæ, Patauienses conatus & compositiones docent: non minus in Saxonicis metallorum secturis libera tot annorum, & tranquilla Augustanæ confessionis doctrina, nullius offensionibus excitata aut introducta mutatio. Nemo hunc acutissimum & oculatissimum Cæsarem, fuisse inertem adeò, & rerum expertem cogitet, qui abusus ceremoniarum non notarit, vitam cleri non sit detestatus: summum in illis ardere odium, incredibilem auaritiam, ignorantiam, luxum non deprehenderit, emendationem exoptarit. Sed aduersariorum quoque vitam non omnino puram ab his vitiis, dissensiones verò iudiciorum longè plures, nec omnes felices & sanas intelligebat: ideoque ad frugem & mentem vt meliorem vtrique redirent, auebat, Deumque solicitè precabatur. Id etiam tempore patrum in religionis doctoribus multi querebantur, *[illegible]* & sordes in mora fuisse, quò minus tot Synodis aliquid præstiterint: vt ad Procopium quadam ipse Nazianzenus apud Basilium epistola confitetur. Iam sub horam discessionis à nobis, & per omnem morbum, quam conscientiam prætulerit, ore & animo testatus constanter sit, qui affuerunt, ipsumque fortitudinis & regionum Dei admonuerunt, testes ad omnem posteritatem erunt: nihil à pietate, rectoq; alienum commisit: nihil dissimulauit, nihil tecti odii secum, aut vindictæ asportauit: omnem offensam remisit, ac deposuit omnibus: sibi idem vltimum & maximum concedi atque reddi Christianè officium petiuit: compositè solum filii Dei meritum, & gratiam ad omnem æternitatem suffecturam asseuerauit: quæ ex hominum voluntatibus prodirent, citra summi Dei permissionem & auxilium, nunquam niti cœlestium gaudio posse: vt à Deo vniuersa proficiscantur, in ipsum omnia reditura, eius amori nihil humanum respondere, beneficentiæ eius nihil simile, &, nisi ipsummet per nos, neminem quicquam potuisse. Titulos

quoque in appellando se, & confirmando, prohibuit: nihil se præstare cæteris apud Deum asseruit: mortem æquare omnes, atque indicium esse conditionis mortalis, secuturæque lætitiæ hanc interquietem. O diuinum Imperatorem! ô exitum de his calamitatibus, quas nos etiam opes miseri putamus, felicem! ô exemplum non filiis, & præsentibus, sed reliquo omni tempori salutare, & in aduersis vsurpandum! Vltimæ voces (auditores) & finis, vitam antegressam, cuiusmodi fuerit, abunde arguunt. Si enim honesta mors vitiosam commendat vitã, quem hunc Cæsarem fuisse dicemus, qui se diuinum semper ostenderit, aliosq; similes esse optarit? A tali Principe nunquid alienam esse iusticiam & æquitatẽ, qua omnia tẽperari potuisse vos credideritis? non, si mille obducantur testes, totidemque manes excitentur, assentiar. Neque hîc Socratis ementitam definitionem Iustitiæ accipi volo: vt malum pro malo si & priuatim reponas, suũ quoque aduersario ius nos tribuisse mentiamur. Nunquid non cum omnibus suis hostibus mitissimè egit? noxiam facilè condonauit? in victoria tantum vsum, & disciplinam militarem retinuit, priuatorum nunquam acerbius meminit: atq; semper faciliorem rationem duxit beneficiorum remunerandorum, quàm vlciscendæ iniuriæ? Hoc ille pactum è disciplina Christiana valere putauit, non semper summum ius vrgere, moderatis fauorem obtineri: & pacem, communes contractus, & emptiones alia ratione, magistratus & dignitates distribui alia debere: nihil confusè, nihil turbatè committi, & tolerari in publicis debere. Quot ille principum lites atque cõtrouersias de iure soluit? bella auertit? inhibuit, summa lenitate & æquitate ad pacem vocauit? Iactent alii Salomonem, iactent Minoa nescio quem, iactent in seruandis promissis Regulum, & alios: ab huius exemplis obscuritatem illi accipient. Quapropter iustus fuit, quia imperare norat: legum rationes tenuit, nec vtilitate, sed natura & pietate illas proponebat, valere quodque suo loco & tempore iussit. Etenim fundamentum iuris est, ipsa propensio ad diligendum genus mortale, misericordiamque declarandam. hinc omnia, quæ vidistis vos, vel audistis, exempla manarunt: hinc vt iusticia, amore & coniunctione, quæ nobis cum Deo est, non metu, conseruaretur, operam dedit: nec se vllis cuiusquam meritis, προσωποληψίᾳ, pactis à tramite recto inflecti passus est, nec vllo priuato odio, aut commodo æquitatem conuulsit: latrocinia, adulteria, proditiones, luxum omnem conuiuiorum, & lauticias vestium, tanquã escam malorum sustulit: nimiam auaritiam, & regulorum tyrãnidem cõpescuit. Qui sibi impotentiores fieri iniuriam à iudicibus querebantur, ipse pro tribunali causam cognouit, & quæsiuit: pauperibus, & ad ius suum prosequendũ non instructis: patronos, pecuniam è publico imperauit. nescio quid amplius in hoc ordine Principum dici, aut poni laudabilius queat. Cuius nõ vulgare fuit quoque exemplum, restitutio illa studiosa, & custode imperii, locupletatoreque digna, Alphonsi secundi Finariorum marchionis, quem in communitatem Imperii, & priuilegia, ex agnatione non obscura (vt fertur) ducum Saxoniæ oriundum, pro maiestate asseruit, tituloque imperialis Principis auxit. Consiliis autem, & prudentia (quam primam in virtutibus iure Plato collocat, vt secundam continentiam) quantum hic Monarcha potuerit, næ sus Mineruam, si exponere vellem, docerẽ. qui interfuistis eius dictis & cogitationibus, auditores multi. Quod enim imperium ita munitum, tot nationum præsidiis firmatum, tam solerter ornatum, atque huius ipsius, vnquam fuit? Infans is est, qui ante pedes tantùm quæ sunt, futuris & præteritis neglectis, de rebus iudicat, subitò in omnem euentum sua coniicere velit, neque recordatione antegressorum, quæ consequentur notare, & comparare. Memoria in eo supra fidem singularis erat, grauissimarum & variarum rerum multiplex & suauis commemoratio. Ea re, nemo miretur si omnium rerum, quarum vsus est necessarius, atque etiam honorificus, ille scientiam tenuerit. Nam præter legum a natura & doctrina haustã cognitionem, tanta erat in rebus obscuris promptitudine explicandi, tanta facilitate argumẽtandi, docendi, conferendi, vt vel summis Philosophis, Historicis, Medicis, quærẽdo, & aliter sentiẽdo, negocium præbuerit: interdum nimis ociosos vẽtres Latinis re-

nis rerum appellationibus eluserit: vt nihil adeò longinquum fuerit, nihil inuisum & insolens, cuius non ille exempla, causas, naturam scire, si ignorasset, quæsierit, & docilis statim hauserit, memoriaque sepiuerit: vt aliquando fratri Carolo V. ob nimium studium, & velut tanto insolens loco, admirationi fuerit. Nam si vera repeto, Augustæ cùm simul pransi essent, atque bubulæ magnum pondus mollitę aceto, & sale conditę appositum esset, auidiusque edentem Carolum rogare causam cœpisset, quare tam sensui, qui genera quibus vescimur, maximè & voluptariè percipit, grata, & aliàs dura, & ad conficiendum & diuidendum caro inepta illi saperet: atque Carolus alia animo versans, responsum distulisset, hicque amanter idem requisiisset, tandem responsum ab illo fuisse: Sibi nondum à curis suis perpetuis tantum suppetiuisse ocii, quo hæc, & similia condiscere, aut quærere potuisset. Illud quoque acutè dictum ab eo, esculenta & potulenta vt probæ linguæ atque gustatui probarentur, eadem conditione ad stomachum ventura, atq; corporum nutritionem adiutura: ideoq; modicè vino vtebatur, sed commodo, & optimo. Cumq; aliquando à regulo Pannonico interpellaretur, tot negociorum molem requirere pleniorem victum; quòd multi essent mediocris & ciuilis status, qui ferè lauticias æquarent suis conuiuiis, & cum vellent, sumere liceret: respondit, vulgarium id esse, atque heluonum, qui cruditates alerent: atq; ideo se sustinere tot molestias posse, quia minus de ventre solicitus esset. Scire se multos esse infimæ conditionis, qui liberius viuerent. Sed cum ita summo Deo visum sit, vt orbis Christiani negocia sustineat: id onus beneficium singulare ducere, malle se vtiliter interdum, licet incommodè, pati, quam vulgi more, abuti tempore: legem se aliis sumptuariam posse ponere. Solida igitur, & extra ordinem ille doctrina, consiliis valuit: cuius cum omnes illius familiares testes sunt, tum verò inspicite qui dubitatis, vestigia huius commendationis in tribus eius filiis, principib. nostris clementissimis, quid illi sapiant, quantũ præsentes in consiliis didicerint, viderint: vt quod pater multorũ annorũ diligẽtia collegerat, id isti paratum à primis annis & promptũ haberẽt. Cur igitur quis miretur, iamdiu hos fratres imperiis, & regnis, ditionibusq; hæreditariis præpositos, iam pridem diœceses definitas habuisse, iubendi volendique eis potestatẽ concessam? cuius institutionis nunc demum nos fructus, & omnes mortales capiemus quàm vberrimos. Non quidem disputo, ipsum demortuum in omni genere literarũ summúm fuisse, more priuatorum scholas sectantium philosophũ: sed quod à curis & occupationib. iam puero infanti secessionis fuit atque vacui temporis, idipsum in honorifica literatura consuetum ponere: nec sibi Socratis aut Platonis sapientiam contingere posse, tot rebus distracto sciebat: φιλήκοος & sciens tamen, non tantum φιλοθεάμων fuit. Qui enim iudiciis & armis distinentur, sufficere ad solidam cognitionem omnium nequeunt: sed quantum necessitas exigit, ne deterior inferioribus esset, tantum operæ se insumpsisse liberalibus artibus libenter confitebatur, atque ita lectione bonorum scriptorum sese muniebat: quoniam ex illis eorum admonebatur, quæ multi non fuissent ausi dicere: & plus se literis debere confirmabat, quam armis tantum. Neq; ars militaris & fortitudinis exempla cum literis pugnant, quòd etiam in Arcadia templum commune Herculi & Mineruæ conspectum sit, vt vult Pausanias. Norat nimirum, quibus summa rerum sese tueatur, prudentiæ atque vsus potiorem in gubernando, quàm sapientiæ esse locum: & nimia illa studiorum cura, nescio an non principibus interim plus mali, quàm commodi apportet. Hispanam linguam à matre cum lacte hauserat, Latinam frequentabat, Gallica delectabatur, Italicè & Germanicè non indiserte loquebatur, omnis generis vocibus ac fidibus summe fruebatur: venationis quoq; perstudiosus, vt vel in ocio, disciplinæ & similitudinis armorum recordaretur. neque has tamen animi, molestiarumque remissiones fecit tanti, vt dignitatem humanam cum bestiis cõmutaret, quodque voluptatis & rei ludicræ partem aliquis præripuisset, perdere illico vellet: sed grauibus minis, atq; edictis plebem ab interceptione ferarũ deterrebat, metuq; iniecto, intra ipsos suum continebat opus. Cumq; aliquando è ruricolis quidam

aliquoties nocuisse feris esset deprehensus, atque ad ipsum Cæsarem adductus: pœnam edictã, vt oculis priuaretur, repetiuit. sed paulò pòst reuocato, cui negocium exequendum dederat, dimitti reum iussit, nolle se animal ratione destitutum cum homine adaquare: & cui ne pilum adiungere posset, maximè necessario organo illum beluæ causa perpetuò carere. Istud exemplum afferre obiter volui, de quo reliqua iudicari possint: repeto superiora. Mira de Nestore Homerus, cuius sapientem & suauem orationem in gratia omnium posuit. Xenophontem quidam in cœlum, is Cyrum suum quoque extollit: sed etiam ex huius consuetudine & eloquentia, mira efflorescebat prudentia, copia & prõptitudo subitò dicendi enituit. quod ipsum Imperii Germanici Principes, exteræque nationes plurimùm sunt admiratæ: qui ipse proponere, respondere in comitiis quæ vtilia fore putauit, maluit, quàm per interpretes agere: eaq; dicendi facilitate cum singulari humanitate copulata, perpetuam sibi beneuolentiam omnium ordinum adiunxit atque retinuit, suisque posteris firmam transmisit. Erant excellentes & multæ diuinæ in aliis dotes, fortuna amicissima, consilii acumen, in occultandis conatibus prudentia, in præproperis mora, in negociis suscipiẽdis patientia & constantia: sed venia omnium liceat dicere, quod sentio, & nõ offensurum me cuiusquam piissimos manes spero, fuisse nostrum hunc Cæsarem verè apertum, largum, in consultando expositum, in exequendo aliquoties celeriorem, in congressibus familiariorem, munificentia certè & pietate plurimis superiorem. Vitiosa quidem est in principibus abiecta familiaritas, vulgarisque salutatio, & contemptum non semel demissio maiestatis peperit. ideoque Vlysses laudatur, cùm in præliis à Mineruа in tutum subducitur: quòd consilia, & armorum apparatus, allocutioque non frequens, sed rara, tectæ & reconditæ cogitationes esse debeant: sed quem intimè nouimus, & naturæ bonitate pari obseruamus in seriis non iocosum, in ludicris non austerum, cur improbarim? os in regibus, & vultus paternus requiritur, comitas affabilitasq; sermonis erga domesticos, abditus animus erga hostes, truces gestus, & horrendæ notæ. Ex huius ore veræ illæ apes euolabant, linguam omnium amore & studio imbuebant: propterea in amicitia omnes fouit atque aluit, & tãto in illo præclarior fuit sermo, quò maior erat conditio: & (vt ita dicam) cœlestium agnatione, quàm nos, & gente maiori tenebatur. Quamobrẽ nulla est optabilior, auditores, nulla gratior virtus, imperiumq;, quam sine armis, lingua & prudenti amabiliq; studio hostium animos inflectere, sine sanguine ad concordiam persuadere: neque tam immansuetum in hominum genere vitium, quàm confisum potentia & armis, quod securè & obsequio rehabere possis, crudelitate requirere. ex quo efficitur, vt Principes à Deo dati credantur, qui proximè authoris vestigia persequantur. Ita naturam conseruantem ratio imitata, hanc partem vitæ & compositionibus necessariam solerter est consecuta, & oratione, vt reconditi mores patefierent, perfecit. Sed iam de fortitudine quoque adiiciamus, ne minus dextera & viribus, quàm verbis præstitisse quispiam suspicetur. Iracundum nemo fu[illegible], & facili ad commouendum animo dicet, neminem ψήφῳ δάκνειν voluisse. & didicerat illud Philosophi: δεῖ διαιτητὰς, ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι, τοὺς μέλλοντας τὸ ἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς. Ac licet legibus fuerit solutus, tamen iisdem quas proponebat, iustissimè vixit: & quomodo medicus bonus is sit, qui non præcipit modò, sed agit idem: ita ab optimo viro melius putabat regi omnia quàm à lege tantùm. Nec volebat Christianos subditos vt barbaros esse, vt in quibus literarum atque rationis maior vis eluceret. Nam barbari semper libentius quàm cultæ nationes seruiunt, quod etiam olim in Asiaticis & Europæis animaduersum est: ideoque illa semper tyrannica fuerunt, & ab humanitate regna relicta, vt adhuc Moscouia, Turcia, &c. modò enim sint securi ab aliis, omnia perferunt à suis. Secus est inter nos, auditores, qui Principes nostros non metu, sed amore, mandatoque summi Dei colimus. Est profectò ira in Imperatoribus necessaria, & calcari stimuloque ad fortitudinem opus cuiuis gregario militi: nec hominem sine ira quenquam sapere, aut intelligere quid honestum, quid turpe sit, crediderim. Sed noster hic Princeps ea, vt aliis,

vt aliis,cùm vsus exigebat,vti poterat,seseque ad egregia facinora suscitare. Non ille temerarius fuit, non, nisi in loco, vehemens: & si disciplina armorum poscebat,etiam asper,in puniẽdis vitiis inexorabilis,quod in multis suis docuit. Nec rarò in armis vigilauit, speculator hostiliũ conatuum, paucis sibi assumptis, fuit: ad nuncios subitos,& periculum importantibus intrepidus,nihil à cõstantia discedens, alios in prælia exciens, cessantes cogẽs. Vtinam per fidẽ nonnullorum, auditores,illi præsenti expeditionibus quibusdam adesse licuisset: nemo quid iuuenili ætate,quid affecta poterat,dubitasset. Sed nemo magni & excelsi animi, nemo victoris meretur laudem,qui dubiis eorum,quos in hostem ducas,animis nimium confidenter, vel temere sese inferat: cùm cauere satis suorum saluti, & prouidere nequeat. Non minus strenua facta consiliis solertiaque eduntur, quàm dextera in pugnam parata: sæpe cautio vnica totum exercitum à fuga & cæde liberauit, eadem in pestem summi periculi coniecit: exempla nõ adduco. Quocirca qui hunc beatum nunc Imperatorem magnitudine in suscipiendis arduis, & tractando prudentia, in perpetuando constantia, in aduersis perturbationeq; sustinenda superarit, lego neminem: qui inferiores sint, noui multos. Non est negandum quidem, illum non semper prosperam habuisse fortunam, nõ tam felices rerum exitus vidisse, non tot captiuis & triumphis lætatum, quot nonnullos: sed quorum id culpa fortassis interdum acciderit, malo vos suspicari, quàm à me recitari. Nam cùm in Imperatore aliæ virtutes plurimum possint: fortitudo, consilium, modus, disciplina sint necessaria: si tamen fortunam habeat nouercam, sine optato exitu omnia fiunt. Veruntamen pius hic heros fortunam & sortem, ipsum Deum putabat, cuius ad nutum omnia molitus est: non aliquod numen sensu carens, cæcum, ociosum, volubile, rarò quiescens: non in amphoris Dianæ, vt Hannibal, rerum disceptationem ponebat: minus in serpentib. lagenis fictilibus contra Eumenem portata nauali victoria, éque terrestri in mare trãslata. suo iste duce summo Deo nitebatur, hunc rebus suis quomodocunq; gestis & cõfectis scopum præfigebat, cuius rem agi per se inter homines rebatur. Se non Imperatorem, sed ministrum; non hominum dextris, sed cœlestium custodia & præsidio tutum cuncta gerere: cui Deo si videretur, sese victoriam reportaturum: sin aliter, æquo animo & patienter laturum: licet non ita cæcus fuerit, quin sæpe sibi maleuolentia & odio suffusum animum impedimento fuisse, moramque & perniciem iniectam senserit. Sæpe suorum quoque intemperatam & sceleribus coopertam vitam, impunitatemque, Dei prouocasse iram, iustè cogitabat, in pœnamque propriam illorum militem conscriptum: præsertim cùm Turcarum vexationes à Deo permitti, vt denique nos à vitiosis & noxiis abducamus, sanctéque veniam erratorum deprecemur, piè sciamus: subsidium tamen Dei precibus & conatibus excitare non prohibemur. Atque sanè nihil minus, quàm fortunæ cum sapientia conuenit: sed euentus tamen similes efficere solent, vt vix discernas. Nam & opibus augent, & honoribus ambæ, imperatores creant. Sed laudabilius est, ex virtute sapienter mediocrem potestatem, quàm fortunæ arbitrio summam adipisci, ac rectè Plutarchus iudicauit, Romanos non tam fortitudine, quàm fortunæ assentatione, quam primigeniam colebant, tantos euasisse. Sæpe tamen Ferdinandus quoque noster vicit. Nonne bis vniuersam à Christianis ille seruitutem auertit? sæpissime ab Hungaria & vicinis incendia, populationes, cædem, repulit? prohibuit? & adhuc velut in cathenis & metu habuit Turcas? Etenim, auditores, nisi tam potenti ac dextro exercitu primos illorum insultus, minas à ceruicibus nostris, nisi ea diligentia & celeritate cruorem reiecisset Ferdinandus, furorem fregisset, miserrimi essemus: nosque qui annis consequentur, perpetuam seruirent seruitutem. Verùm istius præcipuè solicitudine, pietate in cogenda manu, promptitudine in occurrendo, & exigendo prouidentia, & maturitate factum: quò minus ille sitiens, omnem sanguinem hauserit, atq; repressus, crudeles impetus remiserit, vlterius non sit progressus: quodque ademit, non tam illi periculis & Marte, quàm Christianorum negligentia & dissidiis constiterit.

Et quæ pars eſt Chriſtiani orbis, quàm ille non anticipatam animo, & ad cędem notatam non teneret, miſerrimeq; vaſtaſſet? Non igitur noſter Imperator neque valetudini, liberiſve, neque theſauris, & ad alios precibus, vt ſuccurrerent, vnquam pepercit: omnia ſua in has reliquias Hungariæ, vt aliis remotioribus conſuleret, deprompſit, exhauſit, nec vnquã facti pœnituit, profuit bonitate omnibus: vt Menandri illud verum ſit, χαῖρον ἀίδεξ πολλάκις τῷ σωτηρίᾳ. Multos legimus & vidimus eximia rerum cognitione inſtructos, cõſiliis promptos, & deliberationibus admirabiles, qui vbi ad rem ventũ eſt, nihil pollebant, euenta ſubitò conſiliorum contraria ſenſerunt: alios item non pauciores, qui in conſiliis rerũ gerendarum capiundis prorſus pueri, & inepti viſi ſunt: ſed cùm hoſtis eſt præſens, occaſioni & manibus conſilium ſubitò ac feliciter occurrebat. At hic & ſeparatim admirabilis, & rebus gerẽdis ſingularis. Quid hoc animo altius, quæſo, quid admirabilius, qui maxima reliquorum regnorum ſuorum cura, acceptos Pãnoniæ fines, attritos toties, peſſimè vexatos, tam alacriter & conſtanter, tam impauidè, & ſumptuosè, vel ſuorum profuſus, inque eos medium dans hoſtem, tutatus ſit? tyrannidem inhibuerit? Quid, ſi ille integrum partibus, florens legibus & concordia, pacatum ciuibus regnum à Lodouico excepiſſet, illaque miſerabili ad Mohaczium clade non omnia infeſta conſumptaque forent, amore nũc libertatis non feciſſet? Quo in ſtatu res futuras nunc putaretis, ſi diminutæ & laceratæ etiam reliquiæ fuiſſent? ſi multi ſuis contenti, non regnum appetiuiſſent, huncque dimouere diuinitus & ritè datum regem non eſſent conati? nullum mehercle hodie regnum tam copioſum, amœnum, tam fertile, frequentia cultius vſpiam conſpiceretur. Nemo igitur laudabit ſenſum eorum, qui ipſi ſibi, excitis denique barbaris, malum & dedecus acceſſiuere, aliis perpetuam curam temere multoque innocentum ſanguine imbutam, modò non diffluentem, metumq; incuſſere. Sed neq; Turca vnquam hos fines attẽtare, minus ponere pedem auſus fuiſſet, ni errore dicam, an ſummorum in Eccleſia virorum conſilio & perſuaſu id effectũ fuiſſet. Italiam ille (patriæ enim dolor fateri iubet) & circumiacentes locos ad triumphum deſcripſerat. non eſſet nunc Roma, nõ Neapolis fortaſſis (quibus à periculis tamen illas & omnes nos Deus præſeruet) nõ, inquam, in hoc luxu & maieſtate multæ eſſent Italiæ vrbes, niſi Turcæ cõſilium per nos ipſos mutaſſent pontifices, periculumq; (non ſecus atque Stilico apud Theodoſium exauthoratis Gothis, qui Italiæ minabantur, eos in Pannoniam & Illyricum creato Alarico tranſtulit: vel vt Philippus Achæos ὑπολαβὰς διδομένους videns, πρὸς δὲ τὸν Ῥωμαίων πόλεμον ἐσπούδαζε κατὰ πάντα τρόπον ἐμβιβάσαι αὐτοὺς εἰς ἀπέχθειαν) in Pannoniæ fines effudiſſent. Nam cũ conſceleratiſſimus hic tyrannus Italiam cum maleficio inuadere cõſtituiſſet, omniaq; iam ad perniciem comparaſſet, inſtitit põtifex apud Vladiſlaum per Iulianum Cardinalem: quomodo etiã Sixtus à Venetis impulſus, tempore Lodouici per Thomam Cardinalem, tertiò, qui omnibus diris ſe deuoturos, & cruciatibus Hungaros, tradituros infernis aiebant, ſi Turcæ fœdus tum expetenti amicitiam pollicerentur: indignum fore nomine Pannonico, qui pro fide tam fortiter ſæpe depugnaſſent, tot ab pontificibus ornati eſſent præmiis, ſi cum immani belua pacem facerent: quin potius vel non laceſſiti, ſeſe armarent, eos ſibi depoſcerent hoſtes: accepturos tam qui deſiderarentur, quàm qui ſuperforent, æterna longeque his leuibus & fugacibus nobiliora præmia. His illi monitis, minis admixtis, metuque conſcientiis & religione allatis, noſtros à pace & conditionibus Turcæ abſtraxere, deterruerunt: itaque factum, vt cùm ille in Italiam irrupturus, non ſatis à vicinis ſe Pannonibus (quorum ille vim & fortitudinem periculosè erat expertus) ſecurum animaduerteret, priores nos aggreſſus adeò atterat. Etſi hæc à vobis accipi nolim, quaſi Italis, aut cuiquam alii citius malum optarim: &, ſi poſſim, non in me libentius partem deriuarim. id enim officium pietatis requirit, vt in proximi bonis æquè ac noſtris cupiamus, ſi quid mali vicino accidit, quantum poſſis, tuo etiam damno caſum ſubleuare: ſed vnde occaſionẽ Thracicus iſte hoſtis, in Pannoniã vt tamdiu graſſaretur (qui ab an. 1415. nobis adeò ſe infeſtum prębuit) ſumpſerit,

sumpserit, aliquot perstringere verbis volui: hæcque de Hungaria, quæ se pro Christianis iam tot annos, velut scutum obiicit, sufficiant. Bellum verò Saxonicum vndecunque ortum habuerit, qua virtute & fortitudine cum fratre administrauit? quibus ille se casibus, & hunc Imperatorem Maximilianum carissimum filium non obtulit? sæpe inermem, imparatum obiecit? quas ille non tempestates, quas minas non facilè tolerauit? quotusquisque audiebatur, qui aliquod indicium victoriæ in horum castris restare putaret? Sed præter aliorū expectationem, mille offensis animo non inflexo, vim vi, virtutem virtute reiecit. Victoriam tamen optimi Principis ita persecuti sunt, vt ipsi victi, & in triūpho ducti quibusdam dicerentur: ea moderatione & obliuione iniurias fouêre, vt se captiuorum causa dolere apertè testarentur: arma tamen fecisse, quò minus eos non illico ad suos remiserint, non retentum odium, non vindictæ cupiditatem. Si quid præter opinionem accidebat, & vexari se aduersis sentiebat, cum se ostendebat, vt dubitares inimicáne fortuna plus in eo premendo, doloribusq; accumulandis esset occupata, an ille negligendo & resistendo. De bello Transsyluaniensi multiplici, obituque non sperato fratris Georgii, variæ sunt voces: de quibus singulis aliorum esto iudicium. Veruntamē, pace omnium dictum velim, non iussu Ferdinandi, qui cum iureiurando mutuò se obstrinxerat, ea cædes facta est: Etenim quædam vsitatæ, vt ferunt, illius ad Turcas literæ, quibus eius morari vim, & eludere apparatum solebat: à minus consciis cùm essent deprehensæ: metu præsentium periculorum exercitu vtrinque ad confligendum per Varkocz solicito, ne qua mora etiam nostris fortè aliquibus eius literis aliquando fieret, suo quidam consiliò, non regis mandato, vitam illi, nihil tale metuenti, (ob veniam & incolumitatem Vlmanbecko è Lippa impetratam, suspicione collectà) eripuere. Hæc non à me dico, audita narro: absit in quenquam mortuum intemperantior sim. De filio Ioannis regis (cuius pater per conuentiones vti fruiq; titulo regio potuisset, filio in res solo possessionesq; auitas successuro, nisi vana spe omnia deforasset, & imperandi siti etiam sanguinem bibisset) omnium est votum & spes, breui à consilio iniquè suggesto discessurum, & malum (ita volente Deo) in autores turbulentos, quod etiam antè vsuuenit, conuersurum: vt communibus armis, animisque coniunctis, in beluam Orientis conruamus, illumque cum nomine extinguamus: Græcis amissam libertatē, & aliis, nobis diminutam mox florentem reddamus. Quod si vnquam, auditores, hoc Duce & imperatore Maximiliano sperandum est, qui mentem & animum cogitatione gestorum parentis conformauit, nec (quod Demosthenes in suis grauiter notat) τῶν παρεληλυθότων καιρῶν, οὐ τῶν αὖ καταλειπομένων πραγμάτων κρίνειν putat, sed memoriam veterum repetens, sua instruit: modò initia Imperii constituat, inq; vsus necessarios domi & apud exteros, quorum interest, paret, expeditaq; habeat. Frustra enim & leuiter Imperator Ferdinandus tantis se molestiis occupasset, tot sumptibus obruisset, tot præliis & victoriis eius libertatis auspicia edidisset, spemque ostendisset, nisi, quod ipse per vitam ad finem perducere nequiit, id suos cumulatissimè, & penitùs confecturos & præstituros præsensisset. Reliquit nobis tres optimos, fortissimos, plenos spei ac libertatis heroes, singulari prudentia, & præter ætatem consiliis abundantes, quemque dignum maiestate Christiani Imperii & Orbis: qui in hoc iam incumbunt, id procurant, quemadmodum religionis dissidiis finitis, animis reconciliatis, eadem fide & cœlestium persuasione, spe prælucente optima, contra Turcam proficiscantur, illumq; euertant, pristinumque decus Christianæ maiestatis & salutis recuperēt, instaurent, perpetuumque faciant. Quod omnes qui pio sunt animo, velle non dubito, Deumque comprecari, his Principibus felices successus largiatur, debilitata & fracta stabiliant, aureaque reuocent secula. Porrò tanti huius Imperatoris actionum, sermonum, consiliorum, quod potuit esse condimentum maius illa omnis vitæ temperie, modoque in gestibus, vultu? Profectò, si virtutum natura dimensione quadam mediocrium, & non in alterutram partem declinante nimium ratione, censetur: hæc sola virtus, quam temperantiam, & modū appellamus,

cunctas reliquas complectitur, & absoluit. Nam quid prudentia, iusticia, quid in aduersis contemptus, nisi luxu reposito, ad temperiemq; accommodatis actionibus vti omnia ritè fiant, possunt? Rectè igitur ille:

Est virtus placitis abstinuisse bonis.

Id qui sponte, à se munitus, & paratus, minimè coactus, facit, temperantem eum vocamus, non aberrantem à recta via: continentem quoq; dicimus. etsi aliqua est differentia in his duobus nominibus, vt non omnino idem sit continens, qui temperans: sed hæc ociosis relinquamus. Quare cum fortitudine & constantia, nihil æquè ac temperantia, societatem habet: quòd qui impetus regere iudicio, & moderari voluptates norint, affectibusque, ne sese nimium effundãt, nec omnino lateant, imperant: vanis illecebris obstant, in quibus alii felicitatem ineptè statuunt, & finem suum, illa negligunt, nec vlla se deliniri dulcedine patiuntur, hoc est, se ipsi vincere didicerũt: hos ego magnanimos & fortes dico: nõ qui se seruos, & ministros deliciis abiecerunt, vnde, tanquam è cœno, nunquam ad frugem, ad constantiam, & honestas cogitationes, producendamq; salutariter & tuendam vitam, emergunt. Qui suis viribus hostẽ vincunt, nonne maiorem, quam qui alienis, laudem merentur? qui se à moderata vita nullis blanditiis, nulla mollitie dimoueri sinunt, nonne hos aptos communibus vsibus fore, & expetandos putes? Talis hic Cæsar noster fuit, qui non sordibus, ocio, non vnquam gulæ, aut abdomini seruiuit: sed sobrius, vigil, vt publicè sufficeret, vitam, dum cœlo licuit, bene castissimeque duxit: tantum edens, ac bibens, quantum quotidianæ curæ, & exercitationes virium absumebant. insolentior nunquam visus est: hominem quippe se sciebat; nec, vt humanitatis memor esset, opus monitore (vt Alexander, vel Pausanias) habuit: ac quod de Antonio fertur, ὅμως δ' ἐκ πάντων ἐξῆπτο, ὅτι οὐδὲν ... ὅτι δὴ ἀγαθὸς ἀνὴρ ἦν, καὶ οὐδὲν προσποιητὸν εἶχε. atque illud Seueri Imp. est secutus, ἐπιμελὴς ἦν τῶν πρακτέων, ἀμελὴς δὲ τῶν περὶ αὐτοῦ λογοποιημάτων. nam de se voculas per assentatores illatas, aut aliorum interdum iniquius de suis rebus sentiẽtium nomina, audire noluit. Sanè vbi voluntas temperatè, iusteque agendi cum summa potestate iungitur, & ipse beatus est, & qui ipsum audiunt. In hoc profectò Cæsare, quia prudentia & temperantia cum potentia viguit vniuersa: optimarum author legum, naturaque bonus conditor extitit. Non facilè consuetudines mutabat: quippe quem non fugiebat, nihil esse molestius, atque ad alienandum suorum voluntatem promptius, antiquatione, mutationeq; vulgi morum: nisi publica offensione, ac turpitudine laborarent: tantum probitas, & oratio pos sunt. Etsi enim Menander ad persuadendum orationem excludit, tamen vtrunque copulandum est. Non vnquam huic Cæsari quisquam, vt Cimoni vinum, vt somnolentiam Scipioni, obiecerit; non fraudulentos sermones. cuius animus, cogitationesque, non secus bonis (atque Iulius Drusus Publicola suas ædes perspicuas, vt vitæ rationes domesticæ omnibus patere possent, cupiebat) apertæ, testatæque fuere. Quod exemplo liberorum quoque, honestissimaque educatione orbi constat: quos sui similes voluit, ac effecit: ne rempublicam gubernasse, qui familiarem ignorasset, posteris videretur. Consuetudine scilicet heroica, iustaque indolem diuinarum virtutum excoluit, confirmauitque, Lycurgi ad Lacedæmonas exemplum haud ignorans. A morte charissimæ suæ reginæ, ea fuit continentia, vt illi Medici eam constantiam, & pudicissimæ coniugi custoditam memoriam, valetudini obfuturam dicerent. In societate verè cum illa suauissima & rarissima ita vixit, vt nulla vnquam suspicio temeratæ fidei extiterit, non leuitatis. Neq; enim minus casti esse possunt, qui in matrimonio sunt, quã in omnino illa negata, & seclusa à consortione fœminarũ vita, homines inueniuntur. Quis vnquam audiuit, more aliorum Principum, qui numerum liberorum fugiunt, atque imperio suo, ne multitudine hæredum distrahatur, cauẽt, hunc in coniugio extra ordinem & fidem, aut postea, vel suspicione vllam reliquisse prolem? Non igitur continens ille, sed temperatus fuit. quis enim prudens est, qui simul continere se nequeat: quod non in rerum tantùm intelligentia, sed δύναμιν ad agendũ, prudentiã definiamus. Nihil ab inuito, nihil per iniuriã accepit: in com-

in commune consulebat, non vt Caligula, sed vt Adrianus & Antoninus: vt quæ etiam fisco debebantur, liberis reorum relinqueret, ne filii insontes paternum scelus luerent: nec quinquennium tantùm clemens, quod Traianus de Nerone dicebat, sed perpetuò mitis fuit, καὶ [illegible]. nec fiducia Imperii, vt Caligulam, Neronem, Caracallam, Heliogabalum, in vitia deiecit, sed vires & dominatus stabilierunt. Largus in omnes, effusus in benemeritos fuit, humanitate & comitate inaudita, vt multi eius bonitate abusi sint: reuerentiamque detrahere, & in societatem conuertere ineptè voluerint. Sed illud in ipso verè fuit heroicum humanitatis indicium maximum, quòd quos aliquando conspexerat, aut allocutus est, si post viginti annos rediissent, illico agnouerit, extensa manu veterem gratiam obtulerit: diligenterque circumspiciendo cauerit, ne quem in comitatu suo insolentiorem, appellatione, aut nutu clementi præteriret. Quorum sibi operam vtilem & diuturnam, fidelemque expertus erat, prosequi omni liberalitate, & exornare eos studebat: nec passus est beneficium, atque remunerationem expectatione fieri maiorem: ocium fessis, non negocium imperabat: præsens & viuus præsentibus & viuis gratiam referebat, non ad vltimam ætatem differebat: satis eos fidos & promptos fore semper sibi ratus, quos beneficiis cumulasset. Vbi enim expectatio gratiarum extrahitur, minus illæ caræ sunt: & onus baiulo, si tempore subleuetur, ad perferendum fit leuius, quàm si, vbi metam contigit, exoneretur. neque ego meritorum meorum fruitionem vllius in morte heri constitui velim: sed accepto beneficio, exemplo alios ad officia & labores vocari, inque fructuum possessione meos locari. Testata dico: non more auari patrisfamilias, à suis rationes exigebat, nec vnquam ille magistratus opibus quorundam metiebatur, minus iis vendendis aut locandis mercaturam faciebat. Etenim vbi fortunæ virtus postponitur, venalesque sunt dignitates, vt res optimorum non consistit, ita Cæsari & Regibus sua imperia infirma concidunt. Lucri certè spes optimos quosque à petitione rerum gerendarum & honorum auertit, qui sumptus facere nolunt. Itaque quos idoneos duxit noster Imperator oneribus honorabat etiam nolentes: quos auaros, aureoque, piscari hamo suspicabatur, nunquam administrationi negociorum vel cupidos præponebat, licet nominum, seu titulorum interdum ambitionem, importunis inanem, non difficilè impertitus sit. quoniam iustitiam ad alterius prȩmium referimus, ideo non pecunia proximè virtuti sactisfacit, sed iustitia. Atqui sunt qui non omnino laudent, variis locis & curis singulos præfuisse curatores, seu officiales, eamque multitudinem inutilem, onerosamque eidem fuisse. Sed hos ego velim audire, vtrum melius sit pluribus magistratibus vnum præficere, qui ad voluntatem omnia gerat; & cùm ipse non in omnes partes sufficiat, per seruos cupidos multa agat, an multos? nonne si singuli partitas curationes obtineant, diligentius cuncta molientur, quàm vnus, & quidem per seruos pecunia conductos? Non igitur spe magni lucri tantæ moli ac sceptro præerat, nec alienorum admodum cupidus fuit: quòd tantum Principem sciebat à Deo constitutum, eiusque esse muneris, non solùm vt multorum gentium sit dominus: quomodo nec diuitem, vt possideat, prematque multa: sed vt bene agatur, & viuatur. Liberaliter Ferdinandus Cæsar, & citò suos fouebat: simul rem, spem & memoriam comprehendebat, bonumque, iustum & iucundum rectè coniungebat: secus quàm Delphis in vestibulo notatum erat. Nam dare, iusticiæ est: accipere laborum fructus, bonum: iucundissimum verò, cuius causa sudaris, aliquando consecutum esse. Alia fuit quorundam ratio, alia nostri Imp. sed fortasse genera negociorum, populorum, regionumque, quibus illi præfuere, hanc diuersitatem peperere, vt in officio, nisi spe, contineri multi nequiuerint. Adulatores, pestē & domesticos sicarios vocabat, & libertate sua plurimos perire. omnium animalium perniciosissima hæc duo esse: de agrestibus, tyrannus: de domesticis, quos alimus, nobiscum circumducimus, gratiæ & ventri, auribusq; homines inseruientes. quorum conditio tam est iniqua, quam si quis vomicam, aut vulnus in ventre habens, curatum si velit, adhibito medi-

co, barbæ, aut vnguibus forficem is adiungat, malum nō attingi videat: loco scilicet alieno medicinam, non exigenti, fieri quereretur. Eò enim res dementiæ apud quosdam venit, vt non voluptatis, sed iam ambitionis ergò scurras & parasitos alendos censeant: quod vitium summè Plato reprehendit. Heluii Pertinacis consuetudinem secutus, cauebat, ne ex vanis alicuius sermonibus communiter periculum crearetur: atque alteram in Creta Iouem auriculam habuisse, vt puram aliis quoque, & integram seruaret, meminerat. Procul ergo hoc genus hominum à se esse voluit, subitò tales notauit, sibi à consuetudine cauit, consessores nunquam collusores fieri est passus: quid enim ea rē perniciosius? Neque hic repetam, quo animo & ope erga literatos, ipsasque literas semper fuerit, ipse honestæ, & iustæ literaturæ Princeps. Exempla consiliariorum id declarāt, quos non vetustate titulorum munitos, non alienis claros virtutibus, sed subsidio proprio instructos, rerum experientia claros esse voluit. Maluit ille exemplo aui Maximiliani primi eruditos & sanos iudicio, linguarumque vsu, vel è tenui familia in consilium, quàm generis longissima serie nobiles, aptos tamen minus, & ociosos, euocari. Notat sapientissimus Imperator, armis & legibus imperia conseruari: quorum istud absque mediocri rerum & literarum subsidio, nunquam feliciter institui posset: illud verò, nisi munitum esset consiliis, frustra suscipi. Ac quod Sozomenus Theodosio, amorique literarum eius tribuit, huius prorsus exemplis congruunt. Nec tamen nobilitatem neglexit, suum illis locum dedit, complexus amanter est: sed hos vt necessarios, illos vt ornamentum habuit, & comitatum: & in bellis nobilitati præcipuus fuit locus: καλὸν γὰρ θεωρεῖς περὶ παρρησίαν εὐψυχία, vt ait Plutarchus. Et quod in rebuspubl. videmus fieri, vt magistratus: alii sint necessarii, vtiles alii: ita hic diuinus Cæsar, omnium habuit aptam rationem. Collegia multa instituit, collapsa penè Gymnasia instaurauit, inque lucem & dignitatem vocauit, libertate & priuilegiis extulit, eoque modo iuuentutem ad studia inuitauit. Fabricandi magister non ignarus, & copiosus: quod ex his perpetuis & sumptuosissimis substructionibus, & pomœrii Viennensis, ex confiniū locis munitis, & tutis, ex fani illius OEnipontani, celebritate, & artificio domicilioque pauperum hic admirando patet, multisq; aliis passim in oculos omnium incurrentibus, & eos oblectantibus operibus. Sed quid opus tot verbis? Omnes ille modos, rationes conseruandæ dignitatis, & imperandi, vt à suis amaretur, tenebat. Ciues enim in Repub. amore sunt & pace retinendi. Non facilè præsentem statum immutauit: suis mandatis exemplo ipse, quantum dignitas patitur, præiuit. Qui noxia nulla tenentur, à sontibus & latronibus discernebat: iudicioque in puniendo vsus est: à damnis & aduersariis sartos tectos conseruauit. habuit quoque, vnde ista suppeditata sint, neruos & sumptus: præcipua verò Dei religionisque puræ cogitatio fuit: qua sine, nulli fructus, aut progressus, nullum honorificum nomen neque in hominibus, neque apud cœlestes inuenitur. Has ille omnes artes callebat: nihil quod ad hanc dignitatem, opemque requiritur tutandam, illi defuit: omnibus ad summam virtutibus affluebat: quodque ab alio nullo, fortasse tanto Heroe, religiosius prǣstitum, vel hostibus abiectissimis, inimicissimis fidem seruare voluit, nec vllam bene gerendæ rei occasionem extra fidem arripere. Non scilicet pollicum confœderatorum nexu huic, expressoque sanguine, communiterque hausto, opus fuit: nihil illo Numæ templo, nō externis cæremoniis, quod in animo habuit, sed reconditè quoque testabatur: in ore illud sæpe habens Platonis, πεπείσμεθα ἤδη δὲ λόγου, τοῦτον ἐκ αἰεί ποτε γίνεσθαι. Itaque non famam solùm, vt Lysander, vel Alcibiades, sed gloriam veram, vt Cymon, vt Aristides sibi constituit. In cunctis rebus κατόρθωσιν spectauit, vt propemodum ipsi Stoæ, verbum illud non mollienti, satisfecerit. Sed longius, quàm putabam, vestras aures demoror. His, igitur, præclaris, & inauditis virtutibus & factis Heroa hunc fuisse, omnium seculorum memoria mihi testimonium perhibebit: natura & fortunis saluti nostræ potissimum fuisse coniunctum, non tacebit. Qui XXV. Quinctilis, acerbo rerum statu nos reliquit. Nam vt hoc addamus, ex infinitis laboribus ac molestiis ante septennium grauissimè ac desperatè decumbenti,

non

non parum,& nutriendi, & vis animalis damni contraxerunt, inq; reliquũ tempus fomitem symptomatibus quibusdam præbuere: vt 22. Aprilis, anni, quo est mortuus proximo ante Palmarum festum die, manè abluturus pedes, in vertiginem, ac animi turbationem inciderit, vix Zithardo à concionibus & solis cõfessionibus eius Theologo ipsum sustinente: cumq; se collegisset, ait, Vos putabatis me prorsus non rediturum? non tam citò id fiet. certum habeo, me ante Pentecosten è vita non migraturum. cumque eum diem, & octauum pòst attigisset, repetiit: Spiritus sanctus noluit vt morerer ante festum Iacobi: vt, quo modo is peregrinus apud nos, ita ego infans Hispaniarum extra solum natale cum ipso peregriner. Ex eo tempore grauius habere cœpit, medicosque sibi aliquid exhibere ferè coegit: non facturos ipsos officium, si naturæ cuncta permittantur. Sæpe repetebat, se ad vitam & mortem paratum, nihil abhorrere, cuius malum ac periculum sanguine Christi exhaustum esset, ac sublatum. Imo iucundissimè animi promptitudinem ac volũtatem declarauit, cùm adiecit: Se morti illigatum, eamque non recusare, quòd si maiores ipsius mortui non essent, per numerum tot superstitum successorum, se ruricolam, aut pastorem fortè, cùm Imperator sit, futurum fuisse: idcirco se suis quoque ad Maiestatem cessurum, vt dignitatem obtineant æquam, dum per Deum Austriæ domui liceat. Sæpe Deum precatus est, vt, si quos offendisset, se proderent: vitamque sibi, dum errorem deprecetur, ac illis detrimentum compenset, produci orabat. Ministrorum indicẽ, & nomina, quibus debebat, quos dignè locupletarit, quibus immerentibus spe liberorum quid largius indulserit, repetebat. Per 38. annos Turcæ se opposuit; nulli tamen eius causa se inopes factos queri possunt. ac si ocium fuisset ditandi, quis eo vspiam potentior, amplior fuisset? cuius causa Solymannus sextùm redire sit coactus, ad 130. milliaria continua ditiones possederit. Defectis paulatim viribus, die à se definito Iacobi, facillimè, vi morbi, nullo graui mortisque præsentis indicio cessit, hora post prandiolum, etiam ouo iusculo soluto, cumulatum, inspectãtibus suis, vix digresso filio Maximiliano, nec tum eiusmodi quicquam cogitante, & ad subitum nuncium etiam addubitante. Cuius vltima vox detenti somno, ac de hora quærenti (cuius machinationis semper fuit amantissimus) ad Cratonem medicum fuit, aliis absentibus: Quomodo habeo? Aperto corpore, visceribusque vacuo, in sinistro rene plurimi lapilli; atque etiam in vesica (de quibus tamen nunquam fuerat conquestus) reperti fuere. Conducamus igitur hunc opt. parentem patriæ ad sepulchrum, animis demissis, ac dolentissimis cohonestemus: quod maximũ post Deum pietatis est exemplum: eiusque memoriam, dum vita suppetet, reuerenter colamus. in hac enim parte sita est gratiæ vis, non quod Atheniensis de Legibus apud Platonem ait, vt conditorium neque maius, neq; minus mortuo, nec ignobilius dignitate sit, ornamẽtorumque annuorum instauratio: sed, quod subiicit, quotidie repetita memoria. Quis igitur nostrum casum non lugeat? qui tanto præsidio literarum, consiliorum, potestate munitissimum, ornatissimumque amiserimus: his præsertim locis, & temporibus, vndique periculum & bella significantibus: qui ferrum Scythicum præcauendo reiecit, debilitauit, compressit, in eius etiam fines erumpens. Ac sanè, qui tantas dotes æstimare norunt, in perpetuo squalore, lachrymisque forẽt: tabesceremus in hac calamitate, nec salutis subesse spem putarem: nisi nos tres isti Principes ad iniurias & vim pellendam promptissimi solarentur, & iam cœptis conatibus in optima spe ponerent. Hi sui officii rationem omnibus sine dubitatione persoluunt: & ne vlla in eis sit mora, nullaque hæreat culpa, prouidebunt: non mediocribus consiliis, non vsitata via Vngariam florentem, & coniunctam exhibebunt: hostem Turcam non repellent & eiicient modò alienis, sed propriis quoque possessionibus, ac sedibus vicinos suis collocabunt: non Euphrate fines, sed ipsa iusticia (quomodo Pomp. fertur dixisse) atque fortitudine inaudita terminabunt. Quamobrem, auditores, moderemur lachrymis, & hanc mortuo quietem, à tot laboribus emensisque occupationibus, concedamus: ad reficiendas enim vires, animumque colli-

gendum,& cœlestium conspectu reficiendum,abiuit. Neque ille opinione humana non satis vixit:in corpore quippe isto inerti, & exangui, diuinus spiritus LXI.annos,cum aliquot mensibus,copulatus fuit, tot virtutibus & molestiis sese orbi fruendum dedit.His diligentia vestra mihi adiungenda fuit. nam certa est fides, nec authoritate dictum quicquam, sed factis vos æquissimos exhibuistis: nec opinione, sed ratione, sed veritate omnia libentius animis comprehendistis. Si igitur quemuis pro patriæ periculis & iniuriis se obiectantem,omni præconio maiorem, & relaxatione virium longissima dignum censemus?qua hunc conditione esse debere,quem locum meritum dicemus? quo ære,auro, argentove expressam eius imaginem circumferamus, & in penetralibus & atriis locemus? Alexandri imaginem auro argentoque formatam qui habere olim, & gestitare potuit,felicitatem ea re sibi vulgò pollicebatur: hunc verò heroa certum, beatum, pacificum, si à collo, vel in sinu geramus, quanto maior opinio consequetur? Iam quid ad fructum vitæ atque gloriam huic acquiri luce producta, quis cumulus potuisset?Itaque liberior factus, suprema illa præsens, luce non aliena,sed purissima, videt,miratur,variosq; nostros casus,errores,futura, vt præterita, intuetur: hanc vitam non ille cupit amplius, in qua Maximiliano triũ potentissimorum regnorum insignia,paucos intra menses, imposita (quod tantùm Alberto cõtigit)ille vidit,cæteris imperia iustè partitus est, elocauit filias regibus & ducibus: illam mauult, vbi Rodolphum illustratum perpetuitate, vbi Albertos,Fridericum,Maximilianum, Philippum patrem, Carolum fratrem, & alios videt, amplectitur, diuûmque choro mixtos,ipse socius, miratur:ibique Deum ipsum,quem tribus personis confitemur,iucũdissimè aspicit,colit,societate fruitur beata: donec tandem recepta, quæ iam corrumpitur & vanescit, carne longè puriore, beatissimus floreat, indissolubilique compage cum Deo æternũ hæreat.Quod vt certò,communeque nobiscum aliquãdo fiat,desideriis piis & precibus congruis flagitemus: simul vna voce,& ardentibus votis à Deo contendamus, Maximiliano Cæsari,(ad cuius Imperii auspiciũ,quot ad nullius vnquam alîus, legationes ex vniuerso orbe tot confluunt, gratulantur, contra hostes progressus sunt felicissimi) eiusque fratribus, mentem det bonam : regat, instruat, tueatur salutariter: vt omnibus satisfaciant,de iusta via & regione nunquam deflectant: omnibus omnia, se sibi rectè, atque Deo reddant. Amen.

III. NON. SEXTIL. M. D. LXIIII.

FINIS.

LOCO TVMVLI EIDEM. POSTERITATI SACRVM.

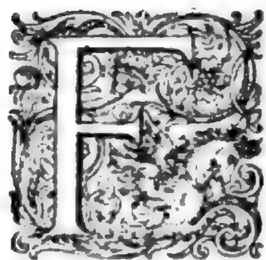
MPERATORI Cæs. Diuo Ferdinando, Philippi Castellæ,fratri Caroli V.nepoti Maximil.I.pronepoti Friderici III. &c.Germanico,Pannonico,Boiemico,Dalmatico, Croatico,& Cæsari pientiss. Augustiss.feliciss. vigilantiss. liberalitate,lenitate, iusticia, prudentia singulari, & optimo Principi, tyrannorum maximo & infestiss. hosti, Pacis amantiss. Vita modestiss. Consiliis sano, Armis inuictiss. Consuetudine facili, Religione vsitata & vniuersa,Omnibus desideratiss.Qui quum se molestiss. ac perpetuis occupationibus non modò non exoluere, sed ne relaxare quidem vnquam vellet,obscura primùm febri, ac variè arreptus, mox per VI. menses ea palam vehementius ac intestinè adurente, vt partes aliquandiu solidas attentarit: pituita quoque tenui socia per fauces acriter & tabidè pectus iam replente, sanguinis etiam probitate,habitudineq; vniuersa, extremo tumore indice, in aquam penè conuersa:tribus filiis Maximiliano II.Imp.Ferdinand. & Carolo Archiducibus,

chiducibus, nouemque filiabus relictis, compositè & facillimè ab hominum societate ad cœlestem regionem, quò eius perpetuò conatus, mens, precesve respectabant, ipso Iacobi die, omnium mœrore incredibili excessit. vt quomodò is Apostolus Hispanos primus ad Christi amorem atque professionem vocauit: ita hic infans Hispan. eidem Apostolo die sacro, cæteris, vt vitam Christianè exuant, præiret. Cuius ex voluntate ad coniugis dulciss. ossa cineribus apparatiss. funestissimeq; depositis, corporis cum anima hic rediuiuam coniunctionē, spe certa, interquie incerta exspectat. Cuius manibus, hospes, læta precator: pòst abi, hancque conditionem beatam scito.

VIXIT ANN. LXI. M. VI. D. XIIII. H. XX.

RERVM AD AGRIAM M. D. LII. ANNO GESTARVM

NARRATIO IO. SAMBVCI.

ERDINANDVS Rex, Annò M. D. XLVIII. Agriam in suam fidem ac tutelam à Perenii obitu receptam, quam post Nicolaus Salmensium Comes (Czabragio, Lewa, Zythna, Murano à malæ fidei possessoribus assertis) à nouis studiis purgarat, ibidemq; peste obierat 50. anno: cùm non satis munitam præsidio, necessariisq; doctus esset, procuratorem arcis constituit, & (si vsus posceret) eundē omnis defensionis artificē, & adminiculum, Stephanum Dobo de Rusca, vi animi, & promptitudine admirandum, probatissimisq; facinoribus nobilem. Collega huic adiungitur Franciscus Zay, & ipse longa experientia, & consiliis vir clarus. Anno sequenti, nomine sacerdotii, dignitatisque religionis, eum ipsum locum Nicolaus Olahus, paulo antea Zagrabiæ episcopus, ritè consecutus est. Itaque vt omnia expeditiora essent, salutariusque præfectorum vigeret accuratio: anno quinquagesimo supra M. D. à constitutis custodiæ ducibus fide iureiurandoque accepto, pollicentur Regi, Præsuli, vniuersoque orbi Christiano, si imminere hostis quando iis forum tutelæ, insidiarique velle videretur, inuictam se virtutem prosperè, constantissimeque daturos. Haud multo pòst, Agrienses de regis mandato ad Zolnok profecti, eam eripiunt: quo loco hostibus ademto, beneque armato, Frāciscum Zay cum autoritate imposuerunt. Qui vir, quem se præbuerit, omnes liberiter agnoscunt: Ferdinandus etiam legatione illi cum Antonio Veraucio ad Solymannū tutissimè cōmissa, non diffitetur. Eo ipso ex Agria transportato, Olahus antistes ipsi Doboni Stephanum Meczkey addidit, animo inexpugnabili, & multis præliis hominem clarum (erga quem se fortuna tamen postea iniquius gessit) quò isti duo mutuā & vicariā sibi administrādi operā traderent: idcircoq; iusiurandum ab eisdem exactum: quo religiosè deposito, vicissim illi omni se ope atq; subsidio sine exceptione affore, multis promiserunt. Et quando ipso loco, & circumstantiis cognitis, melius res gestæ annotari queant: operæpretium fecero, si omnem Agrię situm quàm breuissimè recitaro, vt quid quoq; in loco sit factum, *Agriæ situs.* sine mora intelligatur. Mons quidam est, in cuius latere accliui, sed eo suspecto & insidioso, inque profundam vallem vergente à Diuo Stephano, vt fertur, velut applicata cernitur Agria. A Septentrione sedes regia obiicitur: ab Ortu montem habet alium editissimum, cuius de summo liber in arcem patet prospectus. Exitus & ingressus Occasum versus, ad meridiem amœnissimus cāpus visitur. Ab eadem plaga oppidum in valle constitutum, præseptum illud, ac munitum tectorio ex argilla facto: vbi fluuiolus Agria dictus, haud lento cursu per medium fertur. Templum verò primatu episcopatus nobile, Occasum spectat.

Cæterùm arx ipsa cùm aliàs semper, tum verò reiecta fortiter obsidione, nunc magis innotuit, atque à paucis annis munitiones, atque ornamenta insignia recepit. Etenim à meridie ingens propugnaculum, vicinàque illi Thomæ Varcocz porta se ostentat: adeoque infestiorem hostibus, propinqua sibi Occidentem versus turri, comminatur. Nec parum præsidii obsessis in propugnaculo, quod ibidem Dobo exædificarat, constitutum fuisse videtur. Intra hoc operæ craticeæ, ad vsq; insignem iam dictam molem perductæ. Interiecta his fossa humilis, atque etiam prope septa portæ congestus tumulus, irruptioni hostium oppositus. In cuius vertice rates terra completæ, ac tormentis ad disturbandum hostem quoquò versus dispositæ apparent. Post hæc alius quidam agger olim excitatus, inter septentrionem & meridiem prominet. Videas etiam gerras in tectis, ac pluteos ipsius arcis, eiusque angulo erectos: hæcque sepibus artificiosè obducta. Haud procul ab his, paulò tamen interius ad angulum, de silice præmunitio constructa, quæ in septentrionem porrigitur, vbi carcer est: statim magnifica quæque ædificia Austrum intuentia, sese offerunt. Sub quibus remotior ille murus qui proximè sepibus magnis excipitur: item alius in exitu palatiorũ subest, qui ipse Alexandri propugnaculo terminatur. Porrò autem, recens memoria tenet, Petrum Perenii hanc arcem in duas diuisisse partes: interiorem, & exteriorem. In illa cœnobium inclusisse, atque custodiam facinorosorum in propugnaculum redegisse: ab exteriore arce ad dictum modo locum, aggeres eundem eiecisse, qui bombardis in tres plagas directis repleti, plurimum ad arcendum hostem profuere. In sanctuario ibidem, statiua multorum erant. Siquidem aliquot tabulatorum turres constructæ superius, ac mole completæ, conspiciebantur: insuper vt omni incursu irruentes prohiberẽtur, gerræ, ac viminea completa tormentis extabant. Adiacet his pendula porta, quæ in arcem exteriorem defert. Ab hac rectus murus, de quo paulo antè, ad angulum vsque pertinens, terra ingesta ad proiecturas plenus & coronas vsque ostenditur. Ibidem tumulus murum exæquans adiectus, qui & ipse textis, & corbibus emunitus est: cuius fastigium obseptum, ne ex monte conspectus in arcem daretur, multum depugnationem adiuuit. Deinde à mole Alexandrina adusque angulum, extra muros fossa est altissima, pari cum muro longitudine. Isthinc rursum alius sine ambagibus intermissus, ad magnam extenditur portam: in cuius extremo turricula quædam velut latens conquiescit. Hic est situs arcis interioris: nunc alterius quoque formam paucis indiceemus. Hæc Alexandrinum, adeoq; murum interpositum ab Austro aspicit. fossa etiam, quæ communis intercedebat, exteriore ipsa arce concluditur: vbi propugnaculum à Stephano Cyabii factum est, qui diuisionem arcis hanc à Perenio perfectam instituerat. Apud Cyabianũ, paulùm ad occasum, angulus alter procedit, qui palatio muri exterioris loco venit. Ab eodem Cyabiano tenuis murus, ad latus montis, excurrit, in cuius angulo turris rotunda existit, inædificata illa, & graui materia solida. Cæterùm Emericus Bebek, penes alterum murum peculiare propugnaculum fieri curauerat, quod ipsum tandem nomen etiam ab autore sumpsit. Atque ita in excedentes duos angulos huius arcis finis desinit. Mox refer pedem à Bebekiano, ad ingentem veteris portæ molem, vbi inualidus cernitur murus. Supra quem lapidea turris locata: sub qua olim ianiculum fuit: hodie quoque fœno & similibus importandis commodum. Paulò inferiùs, penes angulum, alius ruinosus quidam murus in meridiem tendit: qui vbi ad interiorem secessit arcem, fossam impedit, quòd tenuis murus secretæ arcis habet fossam perangustam, intus a Cyabiano ad præfatum angulum vsque productam. Hîc duplicato vimine sepes sunt iunctæ: quibus terra summo conatu & vi completis, minutas turres ad arcendos hostium globos, si præeminens murus deturbatus fuisset, adiecere. Eandem rationem communitionis in propugnaculo portæ cogitandum: inter murum scilicet ac sepes fossam currere amplissimam, eamque crebrò interceptam, ac turriculis ad tormentorum opus extructis firmatam. Ad summam nihil defuisse, quod ad munimenta attinet, credendum: quòd præsertim sepibus densis, & variè decussatimq;

cuſſatimque effectis, bene tuta loca fuerint. Atque hæc de omni ſitu arcis, & communitione ſufficiant. Subinde dicendum de præfectorum cura & ſolicitudine, qua ſe ad excipiendam obſidionem, ſuoſque comparabant. Etenim haud parum ſæpe, non tantùm rumuſculis, ſed certo ſermone ferebatur, excurſiones luctuoſas fieri, infeſtari paſſim agros, & munitiſſima quæq; loca expugnari: conſternatos multorum animos, atque ſeriò ad occupandam vniuerſam Vngariam tyrannum incumbere. Augebat famam fortiſſimi herois Stephani Loſonczii interitus: non minus Lippæ, Solymos, Chynadinæ arcis ſubita, & inſueta quoque amiſſione perculſi: vt cuncta minari obſidionem videres præſentem. Id enim temporis, quo ſolicitius Agrienſes afficiebantur, Amhatbaſſa cum Beglerbeko, & ipſo Caſſon, intra fluuium Themes quietus ſe continebat. Cis Tibiſcum autem, & vltra Danubium, Alybaſſa Budenſis conſederat: vt meditatum aliquid facilè animaduerterent. nam Budenſis Veſprimio capto, & mox traiecto Danubio, ſimiliter locis ſibi ſuſpectis, aliiſque ademptis, quaſi victoriam proſecuturus, Budam reuiſit. Ferdinandus tot detrimentis paſſim acceptis, metuque maiorum, rebus communiter occurrere volens, haud exiguis ex tempore copiis, Matthiam Theiſſ præponit. Verùm hunc non ſatis cautum Alybaſſa, ad Palaſtum cum Sforzia, præſuleque Sbardellato, vnà cum exercitu paratiſſimo, circumuenit, & miſerè cecidit. Quo ſucceſſu non ſperato, ille de Agria conſilium captat: quòd nuſquam vlla manus aduerſaria eſſet relicta, cuius auxilio niti ad reſiſtendum Chriſtiani poſſent. De quo Agrienſes per certos homines ſtatim admoniti, armare ſe, & ad obſidionem omnia prouidere, vtque auerti iugum poſſit, vel ſi caput deuocandum in periculum foret, cogitare: ſed amplitudine loci, & præſidii tenuitate conſiderata, nuncios ad regem maturè expediunt, non ſecus ad præſulem ſuum, & alios regni proceres, qui celeri auxilio eſſe opus, ſe vix ad tutandam Agriam ſuffecturos, edoceant. Per eoſdem dies conuentus de more in Sixo ex diœceſibus vicinis cogitur: vt ſi ſe, agroſque ſuos, totam adeò patriam ſaluos cupiant, conſultationem de rebus imminentibus ſanam, & maturam ſuſcipiant. Id enim ſedulò eos Stephanus Meczkey hortabatur. ſed valdè ineptè tanto viro, & quod exacerbare quemuis facilè poſſit, reſponſum fuit: Non debuiſſe quenquam in ſummo ocio cuſtodiam arcis in ſe recipere, dubiis qui temporibus ingenio & viribus ſuis diffideret: atque ſe nihil aliud conſulere, quàm vt iuxta prouerbium, deuoratis carnibus, ius etiã abſorbeatur. Quo audito, Meczkey vehementer commotus, ſatis contumelioſa ſententia ſibi reſponſum ratus, domum reuertitur: ac ſociis vanam legationem, quémque vicini animum induerint, cum dolore breuiter exponit: cóque eſſe rem loco, vt ſoli Deo ſit fidendum: ſerum nimis fore auxilium, quod expetiuerint. quamuis poſtea mediocriter à conuentibus illarum partium, de mandato regis, fuerint adiuti. In hoc rerum ſtatu, & non paruo metu, & negligentia amicorum, dum à rege nuncii dimittantur, quos iterum, ac tertiò iam obſeſſi remiſerant: ipſi ex iis, quæ ditionis ac iuris erant Agriæ, quod poſſunt, ſeſe comparant. Namque ex prouentibus annuis certos habebant equites, cc. totidemque pedites: quibus tum neceſſariò LXXX. conſcriptos addidere. Dimittunt quoque verſus aliquot ex præcipuis, cum mandatis, vt qui ditionis ſunt Agriæ, comportata ſupellectili, ſe in arcem conferant: inſtare periculum, quod illi facilè perſuaſerunt: vtque XL. equites Agriam venirent, pagani officiales, vt vocant, perfecerunt: inſuper de colonis c. cum bombardis. Interea rex amanter & benignè literis ſcriptis, præſides conſolatur, omniq; celeritate, ac virib. propediem illis ſe affore pollicetur. Cuius animi vt ſignificationẽ præberet, Caſparo Peteu, Stephano Zoltay equitum ductori, & Gregorio Bornemiſſa planè imperat, vt extemplo ſe Agriam conferant, fidem iſtic & fortitudinem reb. arduis declarent: quod illi manipulis quibuſdam ſecũ adductis, non moleſtè fecerunt. Etenim Bornemiſſa CCL. pedites conquiſiuit, Perteu XV. equites, totidemque promptus Zoltay. Neq; ſecus rex ad omnes illarum regionum conuentus, cum mandatis ſcribit, vt ratione capitis ac fortunarum habita, quodcunque poſſent,

ad Agriæ defensionem conuerterent. Hoc modo breui contractis vndique militibus, præsidio firmata non paruo Agria fuit. Constat enim, ex comitatibus circumiectis, & nobilitate attributos fuisse equitum, ac peditum, ad MD: vt in vniuersum MDCCCC. & LX. fuerint, de quibus tamen quidam se postea clàm subduxerant. Sed principes, & cum actoritate qui aliis anteibant, & quorum industria & ingenio militari potissimum res administrabantur, fuere: Stephanus Dobo, vir inexpugnabili fortitudine: Stephanus Meczkey, in bello manu potẽs: postea Caspar Peteu, vir laudatus: quartus, Stephanus Zoltay, arte ac belli casibus eruditus: quintus, Gregorius Deak, arduis in pugnis sæpe iam perspectus: deinde Ioannes Figedy, experientia & consilio præclarus. Fuerunt & alii innumeri, licet dignitate inferiores, tamẽ virtute & ausis pariter celebres: qui partim ducum illorũ vices gerebant: partim sua sorte contenti, rem non minus strenuè gessere. quorum hic nomina referre non necessarium duco. Ac quoniam ad obsidionem sustinẽdam multa requiruntur: prudenter ipse Dobo chirurgos XIII. accersit, materiarios V, fabros ferrarios IIII. carpentarios totidem, molitores IX, laniones VIII. Iudices pagani quoque LXXV. selectos de plebe secum adduxerant. Eodem in tutum mulieres XL. cum liberis confugerant, quæ panes cum aliis conficerent. Dum hæc à nostris ita procurantur, Alybassa literas mittit ad Amhatbassam, & Beglerbecum: quibus indicat, multum impedire Zolnok & Agriam, ad potiendum tota Vngaria: se igitur, vt posthac nihil victoriam moretur, eas circumuenturum: & si paulùm adnitatur, expugnaturum: quòd exploratum haberet, fuso nuper exercitu regio, nullius affore subsidium, quo res Christiana subleuetur. Igitur obsidet Zolnok, arcem non ita pridem ad vim sustinendam constructam: quò etiam Amhat accurrit. horum multitudini facilè nostri cessere, vacuamque arcem IIII. Septembris deserunt: satius fore omnes rati, si in Agria, vnde totius regni salus penderet, occumberent, quàm vt vires diuidantur. paulo pòst mittuntur Agriam literæ à Turcis, per villicum quendam: quas, nuncio in vincula detruso, coram omnibus recitari voluerunt, deinde ad Regem mittere. Quarum habita sententia, inter se leges sanciunt firmissimas, & perscribi eas sanguine iubent, vt quibusdam omnem spem defectionis adimerent, & ad mortem vsque pugnandum cogitarent. Legum hæc fuit summa. I. Si quis posthac cum literis ad se mitteretur, is vnà cum illis Vulcano dicaretur. II. Ne quisquam in obsidione vocem ad Turcas emitteret, aut quoquo modo hiscere auderet. III. Ne vspiam conuenticula fierent, & in aurem sibi loquerentur, sed palàm omnia fierent. IIII. Quicunque deditionis moueret aliquam mentionem, morte is multaretur. Aduersus has nemo dixit: sed precibus ad Deum, cuius ope nitebantur, piè fusis, hostem expectabant. Literarum autem hæc erat sententia: Ego ille Natulay Bassa, summus & dux & consiliarius Cæsaris, vobis Agriæ præfectis salute præmissa, significo, per me vtramque oram fluuiorum Themes & Maros, itemque Zolnok, in ditionem Imperatoris cõcessisse: atq; amicè hortor, vt de fide ac pertinacia remittatis vestra, ne vos in periculum extremũ præcipitetis. quod quidem fiet omnino, nisi subiectissimè arcem cum oppido Bassæ a me istuc misso, tradatis. Quòd si vos dedideritis, per autoritatem, qua multum ego possum, ac fidem vobis affirmo, ac denuncio, Imperatori vos gratos fore: meq; perfecturum, vt donis ampliter dimissi, agris & possessionibus liberi in amicitiam Cæsaris veniatis, & legibus vsitatis suauiter perfruamini: vtque rata hæc promissa videatis, eadem sigillo proprio communienda censui. Sin verò ad perniciem in fide steteritis, ac pertinaciter Cæsaris iram depopósceritis omnia, vos extrema subituros. Verum nihil Turcarum minis, Heroum animi flectuntur: sed quo maiora ostendebantur, hoc magis creuere, adeoque spe meliorum erigebantur. Explorata igitur penitus hostium voluntate, vniuersa disponunt, armant, peditibus equites permixtos aptis locis, cum obseruatoribus, distribuunt. Cuius rationem lubens quoq; hîc prætereo. Custodiarum negocio cautè & temporè confecto, quatuor ordines certos deligunt, in medio interioris arcis foro, ad omnia paratos constituunt

CCLXIX. equites, ac pedites longè exercitatissimos. Horum omnium in genere Capitaneus fuit Ioannes Wayda: Equitibus Dobo præerat, peditum dux Ambrosius Zadornik. In altero foro CCX. non minus fortes collocati; quibus præfecti erant Georgius Iuany, & Antonius Blasko, Ianisco. sed tamen potissima omnium cura in Meczkey consistebat. Tertius exercitus CI. militum, ante portam arcis exterioris excubabat, quorum rectores Casparus Peteu, atque Petrus Antonius Kys Gomerensis Capitaneus fuere. Quartus in exteriori arce statarius erat, qui continebat ducentos quinquaginta tres: quibus dux additus Gregorius Bornemissa: in his quoque selecti cum imperio Albertus Nagh de Soklios, Antonius Nagh, Stephanus Zoltay, & Ioan. Figedy, omnes virtute & prudentia insignes viri. Cæterùm bombardarum ex ære potissima in Dobonem cura reiecta: cuius postea industria, & nunquam satis laudata vigilantia, ruinæ ac subuersiones murorum restituebantur. Sed neque excubiarum ordinem, & custodias, eodem modo perpetuas fuisse existimandum: pro loco & tempore omnia prouisa, aucta, diminuta: præsertim quando insignis illa ruina patuit, quæ tot hiatus edidit, de qua infra dicetur. Nunc ad ipsam veniamus obsidionem.

Nona Septembris, præcursores & velites hostium in Maklar veniunt, atque duos de speculatoribus Agriensium intercipiunt. quem casum vix alii duo elapsi, vt Agriam euasere, de consilio præfectorum Cassouiensis Capitaneus exit cum aliquot equitibus & peditibus, vt palantes ac vagos excipiat. Sequenti luce summis copiis Bassa Eunuchus eodem subsequitur; in cuius comitatu erant multi duces: Albæ Græcæ, ac Zenderouiæ Beky, Memhetan Arczlanbekus, & & Hasonbekus, Velibekus, & (qui Segedino præest) Mustaffanbekus, Kamberbekus, & Deruisbekus. Ex Amhati quoque castris multi submissi, vt circiter triginta quinque millia ad obsidionem festinarint. Sed quò propius accedebant, hoc minus metus nostri ostendunt: quòd Zoltay, Peteu, Figedy, & Stephanus Fekete, 90. promiscuè de equitibus & peditibus assumptis, agmen hostium non contemnenda præda, quibusdam ad internecionem quoque cæsis, turbauere. Interea hostis per patentes locos, valles & montes, ad Nemtii vsque castra faciunt, sub regiam sedem, & ibi profluentem. vbi confestim Agrienses tecta, & cōtignationes palatiorū, ne facibus iniectis corripiantur, diripiunt, nudantq;. idem de quibusdam ciuium ædibus, ac molendinis factum: vt hinc nihil opus tormentorum impediret. Die Dominica, proximè natalem diuæ virginis sequenti, Alybassa montem procul ab arce conscendit, ac tribus machinis muralibus, curulibusq; eò subuectis, nondum aggere & loriculis factis, ter singularum vim in arcem experitur. Die pòst tertio, munimento sibi de aggestibus & turribus constructo, ex regia fulminare in monasterii vallum frequentissimè incipit: quòd ex eo loco magnam à nostris machinis exhiberi sibi molestiam cognouerat. Etenim illinc vsq; eò fatigabatur, vt rotis & statuminibus tormentorū deletis, optimos quosq; eorum magistros, velut turbine, sustulerint. Plurimum ei loco molestus fuit hostis, ira percitus. sed quas pilæ grandes triginta pondo ruinas interdiu secum trahebant, easdem nostri per quietem (vt erant prompti) celeriter restituere: atque iste insolitus globorum commeatus & vibrationes quinque dierum fuerunt. Sed quando id perpetuari sine maxima pulueris iactura non posse Dobo aduertit, & quandiu obsidione concluderentur, soli tantùm Deo constare nouisset: grauiores machinis vrgere desistit. Triduo pòst, multi ex arce aquatum in oppidum concedunt, & incolumes ad suos redeunt. Eodem tempore Arczlanbekus ad diuæ Virginis sua castra ponit: & altero die, non minus ac cæteri, in omnes partes furibundus tormenta procul mœnibus admouet. Ipso hoc die multi de nostris excurrunt, ac passim hostes leuibus præliis carpunt: inprimis autem Zoltay, Peteu, Figedy, Franciscus Bay, & Ioannes Ormandi: qui dum morantur hostem, eliciunt. Ianiczeri ex insidiis, Stephanum Budahazy sclopetis equo deiiciunt. cui sublectus est Gabriel Orozy. vbi ex improuiso nostros circumplexuri sine numero existunt: quorum multitudini longè im-

pares hi cedunt, & in arcem se recipiunt. inter hæc augetur exercitus indies hostium, & adglomerati omnibus in locis, ne quisquam ex arce egrediatur, insidias locant: sed tamen audacter nostri aliquoties aquatum profecti, de Turcis aliquot interficiebant. Per hos dies plurimi Ianiczeri apud Al Maghyari, prope mōtis latus considunt: qui equis merebant, per conualles & colles sua explicantes tentoria, & papiliones varios. Beklerbekus ad Tihemer constitit. Vltra fluuiolum Amhatbassa in theriotrophium, seu ferarium se contulit, vt nihil præter castra passim, & tabernacula conspexisses. atque vt omnia cautè disponebant, minis pleni, ac furientes: tamen spretis illis, ne tertio quidem ab obsessa iam arce die portas clauserant. tanta vis animi, & contemptus barbarorum fuit. Septima luce hostis aggeres iacit, turriculas circumagit, cuncta præmunit, atque ex prædiolo Heczey biduum suo tonitru arcis culinam infestat: nec parum nocuit, quòd bene instructus à tormentis venerat. Etenim tria insignis magnitudinis adduxerat muralia, quodlibet 55. lib. pilas sustinens: colubrinas vndecim, quæ intra aggeres in arcem directa latebant, & confestim ita puluere onera explodebant, vt plerisque vulneratis, etiam aliquot bestias delerint. Quamobrem defensores quò tutius versarentur, visum est in exteriorem arcem, egestis aliquot fossis, exercitum producere, & constituere illinc excubitores. Tum verò primùm hostis omnis generis tela per machinatores contorquere, & globis funditus delere vniuersa conatur, sulphure & bitumine compactis agere: sed egregius custos Dobo, vt irrita omnia euaderent, commodum adinuenit remedium. Iussit stabulorum tecta, fœnum, stramina, frumentum, & quæ materia ad exardescendum facilis erat, partim exuri, partim pecori copiosius, & temere proiici, vnico fœni aceruo, & modico tritici reseruato: mox ciliciis & coriis crudis passim loca obtegi sine mora, multa præterea madida & humida, quib. faces restinguantur, vt suppetant, apparari. Ante omnia in parietes palatiorum collimat ictus. sed murus ibidem tenuis prolatus, impediebat ruinas illius, in quo demoliendo vehementer sudat. Inde alteram partem aggressus, non minori conatu murum simul non ita validum, ad portam veterem pertinentem, aperit. In interiori parte Dobo, & Meczkey senatu habito aduigilant, textis & terra fossa pertusa obstruunt. eadem quoque sedulitate in exteriore cuncta fiunt, palos & trabes in foramina ingerunt, materiam septis obducunt: ac neglecta salute, quiduis contrà fortiter audent, vt hosti de se non paruam admirationem suis occursib. præbuerint. Pauca interiecta mora, portam regiarum adoritur, cuius potiundæ sibi spem finxerat. verùm nostri hypogæis & concameratis terra impletis, tormenta imponunt, & more solito, acriter omnia deturbant, vbi tum ex vnius curulis bombardæ dissultu, Blasius Nagh sociis ereptus est. Redit hostis intentius ad exteriorem arcem, propugnaculum veteris portæ corruit: sed confestim obsessi ruinas restituunt. Ibi videres iam perforatis instare, diligenter, ne quis prodat, collibrare missilia, minutisque machinis detergi obuia: proiecturas, coronas & pinnas decutere, atque cuncta ostendi extrema, nisi per noctem indefesso labore, quoquo modo hiatus reparassent. tantusque furor conceptus hostibus fuit, vt opus hoc tormentorum tredecim dies insuetè continuarint. Videns autem nostrorum pertinaciam, & haudquaquam rem ex voto successuram, attentare animos, & ad deditionem inuitare, pollicitationibusque implere instituit, idque literis ad primores diligenter & amicè perscriptis agit: quibus nostri, ex lege non resignatis, sed in ignem abiectis, earumque fumo tabellario excruciato, mox vincto, inq; fossam deturbato, constantiam non contrahunt. Ea re vehementer commotus hostium animus: non tormentis rem gerendam, sed acerrimis insultibus, incumbendum decernunt: ita fore, vt quid defensores valeant, consertis cominus armis, & manibus, facilè cognoscatur. Addebant illis animum, & non parum inuitabant ruinæ aliquot ab ipsis iam factæ, si confertim ac tumultuariè inuolarent. Quatuor enim non satis tutæ extabant: destructio palatiorum in arce interiori, altera prope angularem turrim, tertia sub Bebekiano, quarta penes propugnaculum veteris portæ: cuius turrim cum

exteriore

exteriore portula mirè euaſtarant. ſed quanto ampliores illæ patebant, tãto magis Bornemiſſa, renouatis cuſtodiis, milites diuinè ſolatus, excitabat: ſecuturam proculdubio iam iam ſæuam oppugnationem; ſed Deum affore in omnes caſus, quòd pro ſalute patriæ atque religione certarent. In feſto igitur, qui diuo Michaeli tribuitur, hoc eſt vndeuigeſima die obſidionis, intra munitiones & ſuos aggeres noctu XXVIII. cohortibus conductis, tantum hoſtis clamorem & tumultum edit, à palatinis præſertim partibus, vt vel ſola horrenda voce, qui eos nunquam noſſet, incutere metum poſſint: exinde arreptis ad gerendum leuibus ſcalis, certatim inſtant ruinis: ſed re infecta proturbati nõ ſine cæde, latebras receptant. Tum Georgius Gwlay ſimiliter ſclopeto de vita migrauit, quomodo etiam pridie eius oppugnationis, Thomas Polyki per Ianiczeros extinctus erat. capitaneus is Borſedenſis fuit, longiore dignus vita: cuius vigilantia, ad angularem turrim, de terra illa inſignis moles congeſta, & defenſata mirabiliter fuit. huius virtute ſocii adducti, ad quam concidit turrim, ex eius caſu & nomine Polykanam ſemper vocarunt, quam præcipuè hoſtis impetebat. ac vt Turcæ maximam vaſtitatem mœniorum habuerint propoſitam; nunquam tamen ad propugnaculum ipſius portæ furor illorum peruaſit, veteris tantum molẽ inuadebant. continuò XXV. cohortibus ſoli cupidius inſidiati ſunt: donec ibidem ſupra portam euaderent, atque ex occupata turri, de noſtris aliquot tollerent. Quorũ eo loci numero conſpecto, prudenter Dobo cedit, & intra aggeres ſe coniicit; ſupra quos iam antea bombardas eduxerat, muros conſcenſuris lethales. Mox in hoſtem omnia cõuertit, qui in turri ſuperbiebat: muros diſiicit, & ita vniuerſa turbat, vt complurimis illorum interfectis, non paucioribus læſis, retrò acti, in caſtra confugerint. Id temporis Emericus Nagh, ſecundus peditum ductor, ex geminato vulnere cadit: ipſeq; Peteu in pede læſus, aliquandiu decubuit: cuius locum integer Franciſcus Vitez tuebatur. Ioannes quoque Poſgay tum occidit. Dum hæc vtrinque tam ardenter fiunt, Meczkey metuens ſubſecuturam longè maiorem impreſſionem, ex tempore, ſubitum militem in arce interiore diſponit: nec ipſum metus fefellit. Summo quippe manè, hoſtis redit, oppugnationem grauius vrget: qua in meridiem extracta, vtrinque multi occubuerunt: ſaucii verò de noſtris, non ſine gemitu, peritia chirurgorum curati fuere. Finita ita propitio Deo ardua prima oppugnatione, confert ſe Meczkey ad exteriorem regionem, quod Peteu nondum omnino conualuerat. De deditione hîc rurſum ex improuiſo Baſſæ literis, & per Andream Saray tractant, amicitiam potius, quàm vim ſuam defenſores experiri velint. Sed nec lectis literis, atque iis conuulſis, earum dimidium nuncius in vinculis deuorare cogitur, igni reliquum dicatur. Exactis aliquot diebus, de nuncio cuſtodia liberato exquirunt, quæ ſententia fuerit literarum. Tum ille, ſcripſiſſe Arczlanbekum, ſi ſe dediderint, habituros Imperatorem benignum, & qui omniũ iniuriarum memoriam depoſuerit: de hac ipſius fide neminem dubitare debere, quod obſidem idoneum eſſet daturus: & ſi quid ipſos Loſonetii caſus moueret, nõ alterius, quàm ſua ipſiuſmet culpa, qui ad mortem infeſtus eſſe ſica voluerit, mortem accerſiuiſſe credant: quodq; amplius eſt, omnemq; abiiciãt metum, ſuum exercitum Baſſam retrò ad tria milliaria abducturum, ac ſi vacuam omni præſidio arcem relinquant, in planum eam deducturum: ne aliquando ex ea ſe nocere vllis partibus voluiſſe ſuſpicentur: cunctos Agriẽſes, militare ſi Cæſari nollent, ſarcinis, vita, & fama incolumes, inſuper dignis muneribus auctos dimiſſurum: abſcedant modò pertinacia, potentia, & futuris ex victoria malis leniri animos patiantur, implacabilem eſſe aliter in expugnatos Cæſaris iram. Bona in ſpeciem verba, & fallacia, mitigare fortiſſimum quemque potuiſſent, niſi longo vſu & perpetuis docti exemplis, à cõſtantia demoueri nequiuiſſent. Vbi Turca, internuncio retento, moram trahi, & nullum reddi ſibi reſponſum videt, acrius tormenta palatio inhibet: prætorem quoque oppidanum, multis aliis læſis, conficit. Vbi in locum Kendy ſuffectus eſt quidam Stephanus Hegeduus: quem perfidum deinde & comprehenſum, digno ſupplicio puniuerunt. Is enim per quoddam foramen, aliquot coniu-

ratis sibi assumptis, crebras omnis generis voces ac promissiones ab hostibus profectas cùm hausisset; res nouas mouendas,& profugiendũ censuit:eiusq; rei bellam occasionem,facinus qua excusari possit, præmeditatur: quò præmium rei fortiter in hostem à se gestæ postularet, & repulsam sceleri prætenderet. Atqui diuinitùs re illico patefacta,Dobo & Meczkey aduocata concione, crimen quæri iubent,& coniuratione elicita, ipsum autorem pro medio foro suspendi: reliquis, affines tam horrendi sceleris quos compererunt, aures præciduntur. Quantam,per Deum, vnius profligati hominis conscelerata mens vniuersæ Vngariæ solicitudinem ac metum importasset, nisi diuina tum quoque ope perniciem diuortisset? In illius nequam locum, ne statio vacua esset, Emericus Pribek substituitur,homo bellis assuetus:cuius fides hoc maior in omnibus eluxit, quantò alter minus in defensionem animatus erat. Quarta Octobris, horrendus ex puluere casus nostris accidit, quo haud parum hostis exultabat, & suam fore Agriam planè affirmabat. Puluis enim fortè flamma concepta, magnam sacrarii partem,in quo asseruabatur,vnà & ruinarum farcta excindit, multosq; eandem calamitatem traxit: quòd Paulus Nagh, Georgii Bathori capitaneus, cum aliis octo disiectis periit: Georgius Horwath ob manum auulsam,non diu superfuit: molæ etiam,cum iumentis seclusis & rebus in sacrario preciosis, absumptæ. Quis enim tantam ignis vim compesceret, nisi cumulare periculum velit? Haud exiguus nostros tum pauor incessit,quòd rem ex composito fieri non obscura suspicione colligebant. Igitur seriò ad certamen se accingunt, si proditio subsit, vltimo se prælio casuros, aut dolum prohibituros. Eiicit se Dobo ad custodiarum loca: vtque tot fortium miserable fatum conspicit, cunctos eodem euocat,pauidos claua cogit: similiter alii, qui cum dignitate præerant,ad excubias discurrunt, milites exigunt: atque ipsi consolationis egentes, intrepidè suis metum excutiunt. Addunt,parum, aut nihil pulueri decessisse, cùm tamen 24.vascula correpta fuerint: etsi antea de materia pulueris ita prospectum fuerit, vt eo casu nihil diminutum iri constaret. Ex reliquiis pistrini duarum molarum, vt farinæ copia sit, vnam instaurant: ad ruinas autem eo infortunio editas,qui omnia restitueret, Benedictus Sigismundus est datus,in eoque celeritate sua multum profuit. Hostis quia videt, per quoddam foramen nostris exitum & regressum dari:sine interuallo in mediam portam globos promittit, eaque commoditate arcet: sed nostri ima muri cuniculis adactis subeuntes,non minus commodè,qua se eiectent, receptentque, spacium aperuere. Vbi Turca insignem ruinam, quasi desertam, &nostros, quòd non ita apparebant, cessisse putans, contentius vndique tormentis agere, prope ædes Maioris, vt vocant, Præpositi,vallum proiicere, eò tria maxima tormenta educere,paulo infrà propugnaculum, ex terra comportatum, ab Occasu turrim cum ædificiis & palatii lateribus destruere, ex Regia molē carceris verberare tanta vi, & successu, iam vt prospicere in forum potuerint, fornicumque tabernas exurere. Verùm incēdio per nostros extincto,foraminibus propugnaculi ouinis pellibus madidis obturatis,farctisq;,& vnde periculum metuebatur,contra sedem, vulgò regiam nominatam, aggere constructo: labores illorum vanos, & spem falsam reddiderunt. Iam hostis in vallum excesserat, structisque ante se scutis, progressurum opinabatur:cum subitò repulsus per foramen, ad fundamentum a nostris,vt dixi,effractum,neque in castris tutò illi esse licuit. In hac disturbatione scutorum præcipui extiterunt, Colomanus Porkolab cum Philippo Demetrii:quorum ille saucius, Michaelem Gasparith submisit, sed is quoq; postea sclopeto euanuit. Ne solus igitur Philippus periclitaretur, additus est illi Ioannes Zukany. Turcæ interim ab ædibus Heczey fossam nil segnius sub vallo cæcam ducunt, eamque vasis repletis, præmuniunt: vt igni muros disiicere, nostris nihil suspicantibus, valeant. Manè tamen quodam, dolum suum exustis sepibus & fumo vanè suscitato produnt: ad quos nostris, quia non statim bombardis penetrare dabatur,factis operosè ad eiiciendos globos foraminibus, iisque pariter latentibus,hostem igni obruto expulerunt. Nihilominus tamen impe-

impetu in terreum & vastum illud opus facto, cōtinuò id infestarũt: septorum stipites, & palos excindebant, quibus euulsis, vasa etiam subuersa, inaniaq; sternerentur. At nostri locis submotis, cathenas prætendunt, hostemque cœptis inhibent, eodemque tempore, vt omnia securiora sint, supra portam arcis interioris & oppidi aggeres tormenta conuehunt, adeoque prope ipsam portam de muro parum abducunt. Turca nihil minus se exercet, feruet, insanè de fossis aliquo modo complendis consilium init: ideoque vallum contra propugnaculum, quò nostrorum tela impediat, cōstituit primum: mox audacissimè in turrim, prætensis maioribus scutis, cochleisque egreditur, atque dum sub tabulatis protusis latitat, & minaci sclopeto, si quis prodeat, expectat, incommodè defensoribus inhiat. Vt adniti hostem nostri extremè vident, machinis aduncis, & hispis, corium proiecturarum & tabulatorum auellunt: ac suspensis ab hastilibus hamis, & cathenis, operas hostium promptè excipiunt, perturbant; saccos tumentes & distentos eruunt, denique tabulatis illorum pice & seuo illitis, ignem addunt, comburuntq;. Ibi Turca dolo suo frustratus, cautius aliquid moliendum arbitratur. Magno pecorum sudore, struem materiæ sectæ comportat, colles frequentes contra arcem, turrium modo, accumulat, ex quibus in Bebekianum se effundat. Hinc per foramina scalis ad murum protrusis, & lignorum frustis eiectis, eadem foramina saccis turgentibus obstruunt: Sed illis culeis ex arce remotis, & patefacto illorum perfugio, molitiones liberius cernebantur. Prope eadem loca bombardis apta, cæsæ materiæ in fossam multum proiiciunt, vt per struem facilius murum subeant: sed hîc quoq; dolus incendio mirè dato, elusus est. Siquidem Bornemissa minutim dissecta cremiola, & ligneas tegulas, sarmentosaque in vascula cum sclopetulis inclusit, deinde paleam pice, sulphure, & seuo imbutā in materiem deiicit, aliud stramen axungia & lardo compositum, superaddit, accenditque. Ibi Turcæ ignem dum conantur prohibere, ab conclusis intra vascula sclopetulis diuexati, intra colles regrediuntur. Exacerbatus inimici furor isto inuento fuit, omniaq; extrema tentare constituit. Eidem itaque propugnaculo grauius minatur, ac nō parum ex altera muri parte demolitur: deniq; suffossione curule tormentum quoddam ad marginem vsq; fossarum adducit, sed propugnaculo terra solido, nihil obsuere. Hîc aliud idem Bornemissa, homo pariter ad omnia instructus, cōminiscitur, vt de fossa hostem abigat. Rotas vehiculorum rapit, harū marginem asseribus obtectam, clauibus, velut sclopetulis minutis, ludicrisq; quibusdam obducit. Vas deinde amplum lignorum præsegminibus, addito sulphure, ac pice, similiter explet: quæ in propugnaculum sublata, & accensa, in fossam detruduntur: vt, dum vas igni volitare hostis miratur, crepitu inditarum clauium, obiecto periculo, excedere clamosus sit coactus. Qua ex re aduersum sibi Deum, & non ociosam Maumethæ iram colligebat: dolum hunc non ab hominibus, sed aliunde profectū vanus suspicabatur. Nihilo remissius ad portæ propugnaculum reuertitur, & cuniculorū subsidio ad muros subrepit: vbi foraminibus aptè factis, Ianiczeri neque globis, neque pulueri pepercerunt: hastulas quoque & pilas amentatas impellebant, portàque succensa, discessere. Sed, quæ fecerant illa foramina, nostris postea in opportunos vsus cessere. Etenim bolides ignitas per ea exerentes, multorum extrema cuti ablata, dum illas prehensant, ac eripere cupiūt, manus amburunt. Id hostis admodum ægrè ferens, magna indignatione omnibus nostros diris deuouebat: sed hi risu & cachinnis eius execrationem auerterunt. Meczkey nunquam ociosus, eòdem venit: atq; arcis dolosam igni subuersionem veritus, quòd quiddam olfecerat, contra illorum cuniculos ex disciplina fossores adhibet: qui vbi ad hostium dolos penetrant, non ilico eos adoriuntur: sed modico interuallo, & contiguo relicto, per medium ventrem Turcicum magistrū glande feriunt. quo illi viso, Medet Medet, clamabundi aufugerunt. Hac quoque iniuria molestissimè accepta, in propugnaculum omnes neruos intendunt: vbi quid patere viderunt, ignem in septa & arundinacea coniiciunt, quibus compescendis Meczkey subitò affuit, nec serpere flammam est passus: nostri ex aduerso pariter

omni genere missilium, laminæ, & globi forma effictorum non cedunt, sed fugant potius, ac insequuntur: & præsertim Andreas Balog, cum Paulo Syrmai, & aliquot ad muros, vnico de suis amisso, trucidant. Omnibus ita desperatis, denuò Turca cum Agriensibus de induciis, aut traditione per literas agit, orat, minatur, promittit, sed frustra: siquidem literis illorum ex more discerptis, nulla vnquam eos responsione fuere dignati. Aliter igitur persuadendum censuit, Græcè, Latinè, Hungaricè, Boemicè munera & libertatem pollicetur, schedulas quoque diuersis linguis exaratas sagittis immittit, quibus fortitudine & custodia nostrorum collaudata, satis iam lusum fuisse significat: quid ipsorum valeāt animi, & vires, declaratum: igitur iam se dedant, quòd sibi constet, pulueris & cōmeatus inesse magnam difficultatem: rogare se itetum ac tertiò, ne se perditum eant, à cæde abstineant. cæteróqui, si in manus victi perueniant, crudeliter ad vnum interfectum iri. Huiusmodi voculis ne aliqui de suis caperentur, præfecti arcis tympanis, tubis, ac tormentorum intonationibus, ab aurib. eas auertunt. nec toties expetitum responsum hostis vnquam abstulit: eoque nostrorum animi collecti magis nisi sunt, etsi non parum a tot ruinis periculi suberat, ne scilicet summa vi copiarum, nostris penè fessis, ille in arcem inuolaret. quippe hiatus præcipui, vt hoc quoq; dicam, isti fuerunt: vnus ingens, apud portam arcis interioris: alter non minor, inter nouum, & ex terra illud factum propugnaculum: tertius penes carcerē, cum septorū exustione ad nouam vsq; molem, cum aliis ibidem: quartus, murus eodem in loco stratus, quo propugnaculū arci iungebatur: quintus propugnaculi è carcere facti, & palatiorum deuastatio: sextus, vbi murus exterioris arcis ad Alexandrinum vsque, vnà cum corona Bolykianæ turris, procubuerat: septimus, quando Bebekianum, & antiqua porta, cum intercedente muro prociderat. Hæ omnes inuitare hostem ruinæ, nisi Deus noluisset, ad producendam obsidionem potuissent: sed qui Deo fidunt, & nihilominus quiduis amore suorum audent, eos deseri nunquam videmus. Duodecima Octobris, post intermissam requiem, iterum se de operibus commouet hostis: ac renouandam oppugnationem extrema contentione ac viribus, ex vtilitate fore ducit. Ante omnia, vigintiocto cohortibus in propugnaculum veteris portæ se cupidius inferunt, quòd antea igni subiecto eandem portam conflagrasse viderant: sed Meczkey iamdudum lapidibus ac mediis colubrinis ea communita, ingenti alacritate expectabat. Hostibus igitur cæcè ingruentibus, Meczkey, suis ad memoriam pristinæ virtutis reuocatis, fessis integros subdit: ad occursum timidos fuste compellit, omnique genere telorum, vt vim pellant, cohortatur. Qua in oppugnatione, prout imperarat, se inuictè, ipsemet lapide ictus, gesserunt: quem suppeditarit aliis animū, vulnere testatus est. Ex altera parte hostis in terrenum propugnaculum denuò signa infert: centum equites ad munitionem illam de carcere factam, ablegat, vtque in ruinas excedant Ianiczeri & Sagittarii, diligenter collaudatione accendit. Hic eius impetus extremum Agriensib. malum attulisset, nisi Dei beneficio secus rem cadere oportuisset. Nam intus qui locum tueretur, nemo fuit: quoniam tunc Dobo alibi milites ad virtutem solicitabat. Ne igitur locus periculo maximo ab hostibus caperetur, Ioannes Zukany cum Ioanne Pribek tempore accurrunt, supra ruinam hastilibus auidè insiliunt, remque feliciter sustinuere. Consequitur plurimus hostium clamor quasi triumphantiū, vexillis parentibus ruunt denuò, furiunt in muros, omnia conantur obsidionis pertæsi. Sed si vnquam antea, hîc certè aduersum certamen experiuntur. nam Peteu propugnantium ibidem numerum auxerat, & summam vim adhibuerat: ac regulis hamatis, & lateribus, & malleolis, & plumbeis ad obiiciendum globis, absque interquiete, donec reprimerentur, cædem cumulabat. Dum ista fiunt, Dobo sese in lucem profert, oculisq; in munimentum ex carcere factum coniectis, signum fortè videt deiectum. Alio igitur arrepto, Stephano Nagh illud cōmendat: qui non multò pòst ibidem sclopeto expirauit: quo casu etiam à Dobone deprehenso, signum lapsurum corripit, ac pediti cuidam non ignauo tradens, Stephanum Nagh humari ex pietate curauit. Eo ipso tempore

octo

octo signa hostium in Bolikianam incurrunt: quam Bornemissa, Zoltay (tum aliquantum læsus) & Figedy, magna inimicorum strage, tutabantur. Quos contra illi dolo, vt astus nostrorum simili arte vlciscantur, huiusmodi vtuntur. Hastilium oblongorum ac teretum extremitates orbibus ferreis præmuniunt, quibus extantibus, vacuum intra circulos locum minutissimis clauibus replent: hisque instructi, ad oppugnationem procursant: neque tamen eo inuento profecere. paucissimis enim læsis, astus nostri cauere didicerant. Istud certamen in quàm maximum serum diei continenter durauit, quo etiam ad pristinum decus, & spem victoriæ obsessis multum accesserat. Die proximè sequenti, omnis generis ordines vndique hostis cõuocat, hortatur, imperat, vt se ad vltimam oppugnationem accingant, atque hac vice digna se stipendia facere ostendãt. Nostri haud segnius tota nocte in statione perseuerando, aduentum illorum parati, ac seruitutis iugum auersuri, præstolãtur. Tum subito strepitu, & clamoribus, quò magis terribiles videãtur, suo more sublatis, aduolant, & ærea tympana ingeminant. In quos nostri constanter tormentis agendo, plerosque interficiunt, atque agmina eorum diuidunt. Concessit Dobo ad ruinam carceri proximam: simul capit arma, cædem facit: ipse in manibus ac pedibus vulneratus, ensiferum suum amittit. Remisso clamore, totis viribus in propugnaculum terreum contenditur: quo animo eius statim deprehenso, milites Dobo confirmat: & ad comportandos lapides, quibus postremò noceatur, dimittit. Tum vidisses fœminarum etiam præsentem animum, qui lapidibus hostem reiiciebant. Adiuuit tunc fessos integris Peteu, qui signo Budensis præfecti aureo ibidem potitus est. In hoc æquo certamine Valentinus Papa concidit: alii etiam à cæde non abstinuerunt, donec ipsi quoque confecti sint. Ibidem plurimis Ianiczeris, Besliacisque interfectis, Velibekus vulnus abstulit cruentum. Aliunde non minus in Bolikianam aduolant: tantus ibi furor eos tenuit, vt pilis dolosè instructis, præter alios, ipsius quoque Bornemissæ dexteram percusserint. Sed hac etiam inusitata vi retruduntur: & ipsorum animi pugna infelici cadebant, quòd plures de illis, quàm nostris desiderabantur. Vltimò coactis omnibus signis, & viribus, quicquid aderat, coniunctis, perfundere animos vano timore nostrorum integra vi conati, eidem propugnaculo aduertunt. Sed promptè à nostris, vel iam fessis, occurritur. causa enim vires in milite iusta attollebat. Quid enim ibi virtus Meczkey, & præsentia nõ fregit? qui telis ignitis, & mille artibus congressus, hostium ingentem numerum prostrauit, reliquos in castra exturbauit. Non obscurè circumferebatur, tot cladibus acceptis, Amhatum lachrymantem, in Alybassam grauissimè inuectum, quòd se in hanc infamiam socium adduxisset: longè aliter habuisse rem, quàm ille iactabundus affirmarit: Neminem fore, qui aduersus tantam vim & apparatum Cæsaris vel hiscere ausit. Se, Agria cuiusmodi caula, vt ille nominarit, elevaritque, & ouile sit, expertum: nusquam se in tales infantes incidisse, qui arma tam scienter tractare, omnibusque casibus obuiare didicissent: plurimũ ea obsidione de armis & virtute Cæsaris demtum, discedendum castris adeò ignominiosè nunquam ratum. Finita hac postrema incursatione quidam de hostibus in hæc verba, vt nostri exaudirent, profatur: Laudo vos Agrienses, ac strenuos semper fatebor. Non est quòd iam vobis metuatis: abscedite armis, & requiescite: relinquere castra volumus, quòd satis nũc dimicatum nostro malo fuerit. Sed tamen anno insequenti ex hybernis huc referemus castra, longè ampliora, vt labem hanc & ignominiam vlti regeramus: hæc quodam prolocuto, nihilo minus tormentis omnia quatiebant, & variè insidiabantur. Sollicitus Dobo de iis, qui in Bolikiana manserant, vt illi haberent, puerum suum Christophorum Tariauinum istuc mittit: sed is inter eundum globo interceptus perit. Finita hac, vt dictum, ardentissima pugna, quã in discrimen perductum iri nostros sperabant, detrimentum ac dedecus submoti acceperunt: nec renouandum impetum deinceps putarunt, sed in hyberna concedendum. Id quidem non obscurè præ se ferebant. nostri tamen non increduli semper, dum præter spem insolenti clamore atque fremitu se com-

mouerunt, atque in Fel Nemeth cuncta hostiliter fumare viderunt, mox de operibus adduci tormenta & machinas viderunt. Quos euestigiò apta occasione quidam insecuti ad diripienda castra, omnis generis præda onusti, magnã etiam vim pulueris nostri ademerunt. Eadem nocte, succensis castris, & multis ibi nostrorum metu impedimentis relictis, exercitum comminutum Bassæ tremebundi Pestum versus dirigunt. Quorum discessu nostri nihil elati, quòd subesse dolum metuêre, dum rapinis & incendio cuncta miscent; quisque in suo loco, & statione, explicatis Turcarum signis, iisque lacessentibus, operiebatur. Sed omni apparatu longius progressi deformatis agris, reliqua cura nostros penitus liberarunt. Beneficium hoc, & finem laborum, quia diuinitùs accidisse nostri agnouerunt, precibus ad Deum vulgò indictis, etiam ad vulneratorum lectos, quorum amplius ducenti strati iacebant, linguis & animis Dei gratiam professi sunt. Tandem congestis hostium 12000. globis, eos cum suis tormentis apto in loco condiderunt. Illico de præcipuis quatuor, Ioannem Wayda, Georgium Vitezi, Andream Somoghy, & Albertum Kuusegy, aliis duobus additis, ad regem aureo vexillo, qui gaudium nuncient, pręmittũt. Quos Ferdinandus clementer exceptos, & in singulos centenis aureis donatis, sericeisque superadditis collaudat. Eam læticiam rex cum Nicolao Olaho, nunc archiepiscopo Strigoniẽse, atque Mauricio Saxonum duce, communicauit. Legatos Agrienses idem præsul sine muneribus non dimissurus, præter alia eiisdem quotcunque venerãt, inaurata pocula hilariter contulit. Eosdem Mauricius 400. taleris liberaliter auxit. Dum hi absunt, constantia & rerum gestarum gloria Dobo celebris, Stephanum Fekete cum aliquot non minus impigris exploratum mittit, vt hostem consectando, hyberna obseruet. Quod ille tam celeriter & audacter confecit, vt preciosissimis quibusque spoliis, quæ in commune diuisa sunt, relatis, multos sub hasta, auctionatuque vendiderit, plures ceciderit, in potestate viuos habuerit, nomenque sibi perpetuum constituerit. Finis hic fuit obsidionis Agriæ, quã profectò à solo Deo conseruatam nemo negauerit: quòd tanta vi reiecta, tot prę liis infestissimis, de nostris 300. tantũm desiderati sint: hostis verò nusquam, tot locis expugnatis, maiorem sensisse cladem sit questus. Mox Diis supplicationes, & grates ad omnia habitæ puluinaria. Sed vt paucis, quæ consecuta fuere, adiiciam: soluta obsidione, à rege ac præsule suo Dobo exorat, vt exhaustis tot laboribus onere custodiæ se liberent, & reditum ad suos domum itionemque concedant. Quod rex eius virtuti largitus, Agriam qui excipiat, aliosque præficiat idoneus, Sfortiam Pallauicinum, cum mandatis ablegat. Cui Dobo claues tradit, ac pro arbitrio cuncta disponere facilè est passus. Sfortia neminem tunc ad rem tantam idoneum istic offendens, Stephanum Meczkey per amorem regis & patriæ obtestatur, velit duos tantum menses pristinum onus in se recipere: fore vt illius virtus hoc magis exornetur. quod ille admisit. Elapso igitur altero mẽse, Gregorius Bornemissa in illius locũ sufficitur: & banatu Agriensi decoratus, claues accipit: huicque socium curarum Paulum Sarkandi adiungunt, non minoribus ausis hominem: quorum industria nunc res Agriæ cum laude administrantur. Cæterùm Ferdinandus memor inauditæ fortitudinis, & constantiæ Agriensium, Stephanum Dobo Vayuodam Transsyluanorum declarauit, aureũ prouinciæ signum illi porrexit, clementiam denique, & non dubiam beneuolentiam obtulit, admonens vt spectatæ virtutis memor, cùm vsus posceret, similiter operam saluti patriæ nauaret. Cui Dobo: Ita sibi vitam potare, si pro rege atque patria omnia fideliter & promptè ageret. A rege aliis quoque partim nobilitate, ac pagis, villisque, partim auro cumulatis, vulgoque ab omnibus, qui discrimen euaserãt, liberalissimè habitis, soli Stephano Meczkey sors in fructu gloriæ inimica extitit. qui Agria domum ad suauissimam coniugem, liberos & amicos profecturus, ad Warkonq; pagum veniens rusticis, vt se in tutum prosequãtur, humaniter compellatis, furenter, non satis cognitus, interimitur: nam cedere temeritati multitudinis ignominiosum ducente, inter ipsam altercationem, & cõuitia, quidam nefarius securim secundum frontem fortissimo viro infligit: alii duo

alii duo cuspidata bolide in vtrunque latus transuerberant: atque ita confecerunt. Multos tanti viri casus in plebem exacerbauit, & sine discrimine cæsi, pœnam communiter luebant. Eius cadauer Scepusium, publico funere deportatum, in diui Martini sepelitur, cognatorumq; & amicorum luctu in ipsum amor expromitur. Sed finem hîc narrationi tandem imponamus: & siquid præteritum fuit, aut pro dignitate minus politè ob res & nomina dictum, venia detur.

OBSIDIONIS ZIGETH BREVISSIMA, VERAQVE EXPOSITIO, ANNO 1553. Samb.

OST grauissimam & omni posteritatis memoria dignam Agriæ defensionem, de regis, & communi ordinum regni, totiusque adeò Christianitatis voto ac sententia, internuncii, & pacificatores ad Turcā deliguntur, Antonius Verancius, & Frāciscus Zay: qui obseruantia, & muneribus placata tyrāni voluntate, reb. patriæ fessis requiem tandē impetrarent. Dum hi amplius biennium absunt, Thuigon Bassa, qui Budę id temporis præerat, iniuriarum à suis illatarum immemor, de damnis, quæ ipsi à Zigethiensibus, Babocza, aliisque vicinis Quinqueecclesiis locis accepissent, queritur: ea re non pacem ostendi, aut peti, sed violari ius gentium, ac debitam induciis fidem, testatus. Qui quidem non omnino causam iniquam fouebat, quòd vulgò Haydones è stipendio liberi, ex rapto viuerent, multas hostium nauiculas interciperent: sed rex eiusmodi latrones vagos ac prædones à vi prohibere cōmodè vix potuit. Tandem noua quadam permotus iniuria, decem millium exercitū coacto, Capos Vyuarum, defectione sociorum, capitur: Babocza nihil grauius experta, proditione se dedit. Idem fore de Zigeth sperans, egregiè fallitur. Etenim illam, præfecto adhuc Ladislao Kereczeny, obsessurus, ad colubrinæ iactum castra facit: acceptoque per medium tentorium magni ponderis globo, retrocessit. quò nostris omnis metus demitur, ac inanis admiratio Turcarum efficitur. Bis enim leuiter congressi, trecentos Turcas animosè necarant. Atque constituerat Thuigon, Zigethienses tormentis quoque aggredi: nisi hortatu suorum, & periculis, constantiaque nostrorum, ne Cæsaris in se iram, infecta re, deuocaret, perterritus, consilium mutasset. Hæc autumno acta. Consequens hyems, pace dubia, nihil hostiliter edidit: donec Cæsar ex Persia reuersus, qui & ipse antea regem non semel de crebris iniuriis monuerat, ineunte vere, Alybassam in Vngariam expediit, ac iniunxit, Budam, nisi Zigetho prius capto, minimè ingredi ausit. Qui Bassa in Sirmia aliquandiu moratus, regi obsidionem superbissimè prænunciarat: responsumque tulit, non de iure idipsum facturum, cùm suos interpretes apud Cæsarem habeat: veruntamen, si aliter nolit, ad defensionem se coactum descensurum. Bassa subitò accitis ad obsidionis societatem aliis, vigesima Maii, custodiæ arcis & oppidi Marco Horuath Kereczinio sublecto, præfecti Deruisbek Quinqueecclesiarum, Amhatbek Baboczienses, Nazufbek Coppanienses, veteranorum ingenti numero, contra Zigeth, ad interuallum vnius milliaris, considunt: ac de ratione obsidendi, reque bene gerenda, inter se solicitè conferunt. Neque enim eos latebat fortitudo, & præsens propugnatorum, quorum vim toties experti fuerant, animus: & decreuerat Marcus, sociis iureiurando in omnes euentus sibi obstrictis, integra fide istic aut mori, aut impetum velle sustinere. Mouebant hostes non parum, loci quoque situs, & munitiones. Etenim Zigeth ab Antemo quodam, genere ac opibus illustri, posita, in loco plano est, eoq; paludoso: quæ a Septentrione lacum adiunctum habet, vnde triplici fossæ,

ac vallo arcis, itemque oppido, aquā opportunè circumfunditur. Ad Occasum satis amplum, ac frequens oppidum, & illud subterraneis cuniculis importunum cernitur: propugnaculis præsertim duobus arx non parū tuta: aggeribus etiam subitariis, de virgultis terra coactis, ad speciem plus, quā necessitatem extructis, firmata. Præsidium non quidem firmum admodum, sed tamen vsu cognitum & exercitatum, duorum millium inerat. Equites 180. horum dux Sebastianus Vylaky, reliqui pedites, & sclopetarii expediti: quibus præibant Benedictus Topordii, & Iacobus Radouanuayda. Haud igitur ad oppugnandum temere festinans, colonos primùm omni inuectione commeatus, & accessu ad nostros, vt fieri solet, arcet. Non illi tamen semper conatus successere: sed, nostris omnib. saluis, repressi, & plerique interfecti sunt. Mox præsentia Alybassæ confirmati, qui decima Iunii ad lustrandum Zigeth, non exiguis secum adductis copiis, aduolarat: sed nostri, vt animati essent, declaraturi, literas deditionem suadentes conuellunt: ac emissis vndique militibus, prælium à meridie in noctem extraxerunt. Haud parum ea pertinacia commotus Bassa, de plaga meridionali tertio pòst die, arcem cum oppido circumuentam, nouem maioribus tormētis aggreditur: sed eo quoque die, ac sequenti, nullo de nostris desiderato, quid animus & dextræ fortium istic heroum valeant, inimici obseruarunt. Nocte obsidionis quarta, multa cura & labore sua castra textis, cespitibus, & terra inæquata hostis permunit: ac luce proxima, propugnaculum minimè contemnendum, quod Kesas Bastiam vocant, colubrinis suis machinisque vehementer infestat: dumque se cupidius extra castra eiicit, Rodouanus, cuius præcipuè virtus in defensione constitit, 50. sclopetariis expeditis, quamplurimis vitam eripuit. In oppidanis vt magnum esse præsidium ac spem obsessis aduertit, eodem die pilis flammam inferentibus multas ædes, sepium luto inductarum ab Ortu magnam partem exussit: arcis portam, & murum exteriorem prope templum, sine mora quatit. Sed labor omnis eius elusus ac irritus fuit: nisi quòd duo pedites tunc, & biduo pòst quatuor occiderint. Expugnato; & solo æquato, iam dicto propugnaculo, ac porta ipsius oppidi orientali: Gregorius, & Michael Byksith pilulis conficiuntur. Vigesima prima Iunii, nocte, beneficio lunæ, ab Occasu, iuxta molas frumentarias, de limosis glebis, terra & similibus, ex vsu tormentorum opera extruit. In quæ nostri manè, omnibus machinis & globis non minutis, ea vt ipsum commoditate arcerent, sine aliquo euentu, conati sunt. Eodem die, ad eripiendum oppidum, se omni vi & artibus comparat. Et quia iam antea illud multò maxima parte ruinis vastarat, viamque igni patefecerat: completis paulo antè ingenti strue lignorum fossis, quæ vix decem millia plaustrorum sustinuissent, quater in oppidum penetrat: totiesque reiectus, materiem nostri statim incenderunt. Quintò demum, cùm pertinacissimè fureret, nostri in arcem secedunt. Aduersarii oppido vtcunque potiti, ibidem sua vexilla contra arcem passim erigunt, vallari opere, ac fossis cuncta circunducunt. Et quoniā istic hærere diutius, sine maximo nostrorum periculo, nequiuissent: supplicatione ab infessis publicè decreta, sacrisque ritè peractis, occulta quadam & hostibus ignota via erumpunt, ac hostem oppido iterum feliciter, octingentis sublatis, exigunt. Vbi Nasufbek Zanczyakus terribilis Coppaniensis, cum aliis aliquot Bekis, interiit. Quinetiam Amhatbek sclopeti vulnere discessit. Viuus etiam captus Agha: viginti nouem insuper capita præcisa, inque arcem illata. Non tamen hoc ipsum sine nostrorum clade & molestia contigit. Etenim genere ac virtute nobilissimi quidam equites, non sine luctu, & communi omnium dolore amissi: quos inter præcipui, Georgius Macedonay, Georgius Paladii, Ioannes Hagmasii, Ioannes Hozthotii, Georgius Zekel, vnà cum Vayuodis, & peditum nō paucis ductoribus, occubuere. Vulneratus etiam tum Rodouanus, cum aliis quibusdam fuit: sed opinione celerius curatus, strenuè rem gessit. De Coppaniensi Zanczyako illud obiter addendum, fuisse hominem vasto corpore, & Herculis prorsus audacia: qui cùm auidius cædi cum aliquo successu esset intentus, & ne quidem alios decem metueret; quidam ex Haydonibus, velut Dauid contra

Goliad,

Goliad, minimus, saltu in eum ex improuiso facto, gladium incuruum per medium abdomẽ, & totum ventrẽ eius inflixit, vt exanimatus, intestina simul ederet.

Vigesima secunda Iunii, turrim hostis interioris arcis, quæ Occasum spectabat, atq; adeò cunctas munitiones inusitatæ magnitudinis tormentis quatuor, aliisq; minoribus, haud sine morte quorundam è nostris, grauissimè concutit: ac sub noctem, prope defensaculum Henyeii, extra tamen oppidum, aggeres eiicit: nocteque obscura, machinis æneis inductis, eandem turrim, cum porta lapidea, &, qui intercedebant, parietes prosternere, ac in planum deducere cõtendit. Inde aliquo successu rem cõtentius vrsurus ex aduerso arcis, pro porta oppidi, longè lateq; vallare, & mirabiliter se firmare incipit. Duo solùm aperta loca, quibus se emittat, & recuperet, reliquerat: alterum ab Occasu, molendinum versus, sub aggere, quo aqua ex palude, velut aluco, in oppidi & arcis fossas dimittenda coercebatur: ad molem Henyeii alterũ: intra quæ loca fossas intus lignis expleturus, & margini æquaturus, materiem operosè congerebat. Hac occasione tutius vigesima quarta Iunii totum diem sulphureo puluere ac globis, in defensores, quibusdam peditibus occisis, sæuiit. Die sequenti, eodem ipso modo, aliquot peditibus ereptis, fossam aquaticam, in qua nõ exigua nostris spes relinquebatur, turbant: vtq; locus in sicco destitueretur, omneis sategerunt. Triduo pòst, alio aggere, & vallo è regione arcis excitato, vniuersas communitiones labefactare, ac diruere suo vulnere decreuit: vbi proxima luce quinque sclopetarios è nostris sustulit. Quinq; interpositis diebus, cùm aliter se profecturum diffideret, interfectis Georgio Kisdezii, Demetrio, Thessenii, & Petro Petrudii: ingentem vndiq; materiem è duobus angulis laboriosè cogit, qua fossam arcis expleat. Sed quod ille ab Ortu comportarat, hoc est, viginti millibus plaustris, Deo propitio, & sacris perpetratis, obsessi, larido, pice, ac puluere compactis variè pilis totũ exurũt. Quam ille flammam prohibiturus, septingentos, non sine Christianorum etiam sanguine, amittit. De nostris, quorum gloria & virtus inprimis cõstabat, moriuntur, Nicolaus Czernel eques, Stephanus Balogh decurio, pedites nõ obscuri sex: paulo pòst Franciscus etiam Kesas vita fungitur. Vbi igitur cuncta ex ea parte hostis fore vana præuidet, consilium idem nocte proxima repetit, & ab Occasu viginti millibus plaustris, vt aiunt, ligna conuecta, in fossam, contra angularẽ molem, deturbat: sed ibi quoque, Deo immortali volente, conatus subdita flamma consumpti, ac hostium quadringentis extinctis: è nostris cadunt Lazarus Nagh, cum aliis duobus, Martino Radouanii adolescente, ac Valentino Thot. Die sequenti, multis eius promissis, ac illecebris denuò à nostris refutatis, quòd arcem humilem, ac plano in loco vluoque sitam videbat, iterum in fossas ligna cum terra, vt facilius in muros euadat, obnixè deiicit: & ex aduerso duorum angulorum terra plenos corbes, aliaque texta, ordine triplicato, erigit: quæ super saccos pariter completos imponit, ibique spaciis ex commoditate sclopetorum relictis, Ianiczeri ex alto in nostros crudeliter agebant: & qui faces arci subiicerent, passim latebant. Non secus ab Occidente contra alterum angulum, eodem modo loculis aptitudine ad iaculandum sibi constitutis, decima Iulii Ianiczeri fuere molestissimi: & quicquid spacii fossa intra eos angulos tenebat, terra induxerant, ibidemque Casparum Bathaseghii grauiter vulnerant. Duodecima Iulii, per noctem ex opposito arcis, lignis ac terra colles proponit, vnde omnis generis vi tormentorum ad expugnandum incumbat. Manè interiorem arcem cum eiusdem operibus, & exteriorem vnà cum propugnaculis euastat, non paucos virtutis spectatæ equites, ac pedites fortissimè obnitentes, eripit: ac si vnquam antea, tunc certè fuerunt totos quinque dies, haud sine damno suorum, telis noxii: vt à rege, simul & comite palatino Thoma Nadasdii, subsidium reb. afflictis implorare fuerint coacti. Verùm nostri quoque postea ingens Turcarum illud ex terra & e-culeis tumentibus opus, ad portam, quò illi refugiebant, editum; muralibus tormentis, vbi septem nostri pedites ceciderunt, seriò sternũt, dum penitus molem deiecerint, adeoque ligna, quæ non cepissent decies mille currus, fossis ingesta, duobus in tanta vi è nostris ibi relictis, concremarunt. Die vigesima, continuus

tormentorum vſus, pilarumque coniectus vtrinque durauit. Dumque ita ſtrenuè ſeſe noſtri obiectant, vigeſima prima die, nocte tormenta & machinæ hoſtium Quinqueeccleſias verſus commouentur: & Baſſa, occaſione Baboczienſis obſidionis oblata, de qua alibi dicetur, eò recurrit. Cæterum vigeſima ſexta eiuſdem mẽſis, cùm noſtri liberatos iam ſe, refectis ſubitò maximis ruinis, putaſſent: ecce ad obſidendum, accepta memorabili ad Baboczam clade, animum hoſtis reiicit: & à Septentrione, prope ſyluam Hazerdinu dictam, conſidit. Cuius caſtra tormento omnium maximo Zigethienſes tecto metu pertentant, ac eruptionibus crebris numerum hoſtium proſperè minuebant. Quo ipſo die, militari audacia, & ſingulari certamine Martinus Horuath, quendam Turcum glorioſè ſuperauit: eiuſque capite à ceruice liberato, incolumis ad ſuos rediit. Dum hæc fiunt, nihilominus ab Ortu hoſtis ex inſidiis & latebris furenter agit, ſed omnis victoria noſtris incruenta euaſit. Poſtremò quaſi noſtros animis deiecturus, vniuerſa caſtra & furorem Alybaſſa vigeſima ſeptima Iulii ſub caſtrum admouet: ſed hi audaciſſimè rem defenſuri, penes Baſſal ſe effundunt, ac feliciter pugnam edidere. Neque tamen cœptis inimicus abſtitit: ſed velut obſidionem continuaturus, aggeres ſubitarios erigit, pilæ magnum arcis ſpacium pertundunt, nũc extrema minatur, nunc aureos montes, libertatem amicitiamque Cæſaris memorant: ſed citra moram noſtri congreſſi, ac fugientes inſecuti, cædem, auſpice Deo, luctuoſam illis faciunt. Sequenti die iterum cominus cum illo noſtri agendum rati, octo horarum certamen cõtrahunt: nec vnquam ex combuſto, & iam deuaſtato oppido intra arcem compelli potuerunt. & ſi quando in deſerta opera hoſtis cum ſignis incurrebat, ilico reiectus, in caſtra ſua & latebras, complurimis amiſſis, repellebatur. Quamobrem idem nocte proximè ſequenti, nõ deſertam, ac indefenſam fore Zigeth arbitratus, quòd per eos quinque dies vnicum tantum è Chriſtianis cæſum audierat: obſidionem ſoluit, tormenta & omnis generis machinas bello idoneas de locis aufert, ac vniuerſus exercitus, fugæ modo Quinqueeccleſias properat: noſtri verò plus quàm decem millia in ſe globorum excuſſa, diligenterque collecta, ſeponunt. Atque hic fuit exitus & finis, quæ initio longè maiorem vim ac periculum minabatur, obſidionis: ideoq; metu, quo magno tenebantur, liberi, & obſidione graui à Deo exempti Zigethienſes, ſummo ſuo patrono & defenſori cœleſti gratiis ritè peractis, non parum laudis meritò ſibi compararunt. Iam verò qui ex noſtris paſſim & promiſcuè ceciderint, ſingulorum nomina vt referantur, non duco neceſſarium: illud conſtat, hoſtium ad duo millia & amplios cæſa, de noſtris vix centum & ſedecim extinctos. Hæc breuiter, quid ſingulis ferè diebus geſtum fuerit, notaſſe ſufficiat: cuius omnis victoriæ ac laudis, ſecundum Deum, ac pientiſſimum regem Ferdinãdum, maximam partem induſtriæ Marci Horuath iure tribuendam cenſeo. Qui, etſi globo ictus, quem teſtem adhuc voluntatis præclaræ in cruce defert, aliquantum valetudinarius fuerit: quod tamen ſua virtute ac neceſſitate dignum exiſtimabat, nihil vnquam prætermiſit, aut neglexit. Quem non iniuria ſibi quidam, locis qui periculoſis cum autoritate & cuſtodia præſunt, ad imitandum proponere queunt, & gloriam regiis auctam præmiis, comparare.

EXPVGNATIO ARCIS TEMESVARI, DESCRIPTA PER IOANNEM SAMBVCVM, 1552.

VITA rege Ioanne in Zazebes functo, vix hęredem infantulum à se infeliciter conspectum, curæ Monachi, Petrouithii, matrisque solicitè commendat: amicitiam, & fœdus cũ Ferdinando Varadini ante duos annos renouatum, simul vt retineant, hortatur: & vt multi affirmant, si quæ vis inimica, externaq; ingrueret illorum saluti ac tutelæ, Solymãnum quoque non defuturum addidit, q̃ ab illo contra officiũ ex fœdere per internuncium Caroli V. (vt ei conditionib. à Ferdinando præscriptis amicitiam pristinam omnino renunciaret) factum videtur. Ferdinandus cũ iniquè tradita Buda Turcæ, & aliis munitissimis locis, impieq; secum agi sentiret: cum ipsa Buda Iazygum quoq; regionẽ populosam, vbertate soli, metallorumq; feracissimam, Dacum veterũ coloniam, vnde Gręcis recentioribus Pannodacia est dicta, recuperare constituit. Dum enim ea gens vicina periculis, & Constantinopolitanis insidiis Transalpinorumq; esset obnoxia, atque per Palatinos seu Vayuodas, sceptro Pannonico semper paruisset: ne astu hostium, aut odio, perfidiaque tutorum infantuli in Turcorũ manus aliquando deueniret: omnib. modis de ea sibi concilianda, in subsidiumque defensionis Christianæ adiungenda, cogitat: omnes amicitiæ rationes, fœderisque cum præfectis init. Sed quia nonnullos ex illis suis inde opibus, ac dominandi libidini potius inseruire, quã Reipub. omniumque libertati cupere obseruabat, dum fidem Ioanni datam se per quæuis pericula nunquam relicturos iactabant, qui à Turca excito iam egregiè tamen fuerant illusi, Lippamque ablegati: rex disiungit illorum societatem: & ad Monachum, qui thesaurum, coronamque, & præcipuam ciuitatum nobiliumq; clientelam possidebat, mittit Nicolaum Salmensem, & Sigismundum Herberstainium, tot legationibus spectabiles, in conuentum ad Bathor: vt cum eo quibusuis promissis in communem salutem, amicitiam, & diuortium à cæteris paciscantur: reginam cum puero in tutelam suam, quibus pro dignitate omnia ampla & expedita esset largiturus, conferat. Id tractari admonita regina, insidias & iugum sibi pueroque parari suspicata, metu Lippam commigrare incipit: ac se Monachi rebus nouis, studioque mutato non magis, quàm Turcicæ fidei posse assentiri, existimat: dedecus se nunquam tantum in familia suscepturam, vel laturam, vt ad peregrinos mendicatum abeat, filiolumque abiiciat, constanter ait. Abitionem parari Monachus docetur: qui eam facilè retrahit, dum exclusurum se ipsam cum hærede, si redire aliquando velit, prorsus è Transyluania minatus erat. Redit igitur illa non sine suspicione de mutata fide Monachi, necessitudinisque Germanicæ: cum Petrouithio, Pathoczio, Antonioque Losonczio rebus communicatis, sine mora illi exercitum 5000. cogunt, Albam Iuliam occupatam præsidio insident. Qua re accensus, offensusque frater Georgius, vrbem cum 10000. obsidet. per octo dies, ni sese dedant, & ad sanitatem redeant, grauibus interminatur: donec quorundam procerum interuentu re composita, ab armis vtrinque discessum est. Hæc autumno acta. Sequens bruma cùm sese fregisset, conatus pristinos vrget Georgius: nec iam obscurè, submissis à Ferdinando mediocribus copiis, reginam oppugnat, coronamque custoditam indicio amicæ suæ clientelæ Viennam mittit. Vehementius hac molitione Petrouithius & cæteri perculsi, cauere sibi vndecunq;, & puero nituntur: clanculum igitur, non inscio Solymãno, qui Satrapæ Budensi, vt opem illis ex tempore consilioq; ferret petentibus, iam mandarat: Rascianorum, Bulgarorumque non paruam contrahunt manum, occurrendumque insidiis quamprimùm arbitrantur.

Sed Monachus facilè illorum vim, Turcicamque, obductis viginti millibus nostrorum, qui duce Thoma Varkocz confligere cum illis debebant, inhibuit. Verum, quare vtrinque prælium non sit commissum, culpam multi in Monachum contulere: atque etiam ob dimissionem incolumem è Lippa Vlambeko impetratam, consilii non firmi suspicione præbita, quibusdam authoribus, aliquot vulneribus confossus, nihil tale vnquam opinatus, vitam amisit: ex eoque tempore Transsyluania pactis internuncio Castaldo Bathoreoque nouis cum regina, in manus Ferdinandi iustè rediit. Sed hæc alterius sunt loci, ad Temesuarum nos conferamus. Quò tutiora ab iniuria, vindictaque Turcarum, quando ab eius patrocinio abducta regina esset, cuncta forent: ingenti numero bellatorum Castaldus summæ rerum præpositus, sedulò prospicit, præsidia mutat, passim restituit, confirmatque: cumque Stephanum Losonczium nobilitate, virtutumque exemplis principem virum, fide nunquam mota intellexisset: custode, seu Vayuoda Andrea Bathoreo in biennium constituto, Temesuarum, qui locus cognomine fluuio tripartitò discedens, tertiam è dignitatibus comitum, præsidiisque Vngariæ obtinet, Losonczii vigiliis attribuit. Qui qua erat modestia, imparem licet tantis se curis, viribusque propediem aduolaturo hosti non difiteretur: amore tamen patriæ, cui se tutandæ post Deum, in primis in lucem editum, totque exemplis ac periculis probatum intelligeret: assumptis fide sibi Gabriele Perenio, Nicolao Bathoreo, Simoneque Forgacz, duobus item fratribus Hispanis ductoribus Campo vocatis strenuis, & militiæ assuetis hominibus, nulla se quouis casu pericula pro rege, patriáve, cũ his recusaturum pollicetur. Vtque hostem imminentem à vicinis locis anteuerteret, multis vexationibus eorum stationibus, ac prædis molestissimus, propter Tibiscum illorum custodias exigit, crebris prædis fatigat, longè lateque circum sibi creditam sedem insidias dimouet: quoque sint ad obsidionem instituendam eius virtute cognita hostes difficiliores, miris artibus, sæpe commissis velitationibus, eliberatis quibusdam à nexu Christianis, perficit: piratis, & myoparonibus, plagiariisque ripas perpurgat, mira fallacia in tectam rapinam elicitos intercipit.

Tot eius facinoribus infestis Turca in rabiem actus, & quòd Germanorum imperio, quæ ille dudum spe deuorarat, concessa vidit, aditus in Vngariã præcipuos alieno iure teneri, occludi facultatem aduerteret imperitandi, quæuis tentanda sibi, & persequenda extrema, vel cum maiestatis & opinionis diminutione, duxit: non referendum diutius ratus, cuius regni iam quinquies ipse potiundi ergò se in pericula dedisset, vnius Monachi, aut fœminæ dolis vt eripi cum ignominia videret.

Mittit igitur Solymãnus ad decus obtinendum, fines propagandos Beglerbekum, cum sexaginta millibus exercitatorum, serióque (vt assolet) iniungit, Transsyluaniam iuri suo adhibeat, ignominiam factam aliis quoque locis expugnandis deleat: Losonczium temerarium, inauditaque audacia coerceat, custodia nudet, viuum aut mortuum ad se mittat: quod ni efficiat, offensionem sibi propositam, & aduersariam grauem dignitatis certò sciat, muniisque suis priuatum iri. Beglerbekus ingens sibi onus, ac periculosum impositum non ignorans, ferro, igni, cruciatibus in vtrumque sexum sibi viam ad consilium & scopum patefaciendam existimat, infirma loca in itinere facilè capit, ad Temesuari limites properat: quod, vt quiddam metuat, Lippam quoque recipit, seseque ad expugnandum Losonczium curiosè accingit, commeatuum rationes & annonæ præripit, castra industriè definit: duodecim totos dies, sed frustra, nostris aduersissimis, premit. Itaque desperatis rebus, ad Fellak castra remouet, ad Losonczii se laudes cumulandas infelicem queritur, paratam sibi esse Cæsaris iram nil dubitat. Nam obsidione liberati, illius terga acrius persequentes, & animosè vndique carpentes, dolorem Beko non parum auxerant. Dum hæc fiunt, conuentus Posonii edicitur solennis, quò de Transsyluaniæ labantibus adhuc rebus, præsidióque finibus augẽdo, sentẽtiis exquisitis definiatur: absq; dubitatione

bitatione Temesuarũ cum maiore furore impetitum iri, locanda esse noua præsidia, præfecturas vel commutandas, vel constituendas. Eodem accurrit Losonczius, admirandus heros, nouo exemplo omnium in se animos conuertit. variè ibi consultatum, multa necessariò prouisa: sed præcipuè, vt Losonczius prouinciam adeò fortiter tutatam continuet, Temesuarum gloriosè defenset, recepturum illum à Deo præmia, & posteritatis memoria laudem: quoad res vsui aptas futuras, nihil ei denegatum iri: in discrimine, si aliter fieri nequeat, ipsummet regem, vel liberos illi præstò affore, periculum depulsuros. Esse in Daciæ limitibus non spernendum, qui succurrat laboranti, exercitũ: fidat modò regis procerumque verbis, nunquam fiduciæ illum periculum sensurũ. Salutatis igitur coniuge, ac liberis, vnde venerit, eodem se apto comitatu recipiat: loca infirma bene communiat, pecuniam victuiq; necessaria importet, defensoribus arcem compleat. Animus solicitus, ac dubius, quippe qui antea nullam obsidionem subsidio admisso commemorabat leuatam, quòd Beglerbekum honore deiectum, non tam facilè quemuis ad inchoatos reuersurum conatus, Losoncziumque irritandum opinari deberet: in metu alios fore maiori, si quid inimicè attentarint. His Stephanus demum persuasus, omnibus sibi carissimis posthabitis, rebus nonnihil familiariter compositis, in omnem euentum locum pristinum repetit, delibatum laudis & integræ famæ sensum nemini leuiter concessurus.

Vbi ad suos expectatus reuisit, qui vices absentis obierant, tanta omnes læticia effusi plausum dederunt, vt se eius ductu fortunatos, auspiciisque nihil aduersi timere acclamarint: cumque eo non modò arcam sartam, tectamque præstituros, sed exigua manu quasuis copias intrepidè fusuros. Idcirco animis, & sententiis liberè collatis, à consilio veteranis quoque gregariis haud exclusis, quorum in manu iuxtà vim & consilium esse agnoscebat: infractos; debilitatosque impressionibus & glandibus locos arcis & oppidi reficit, tutiora a scalarum appensione, & irruptionibus cuncta efficit, quòd per captiuos ac exploratores alteram parari oppugnationem cognorat: præcipueq; Amhat Bassæ callidissimo, & vsu expeditionum commendato, omne negocium conficiundum datum.

Expetito igitur Amhat (qui Beglerbekum per prætorianos in gratia Cæsaris reposuerat, socium adsciuerat) duplicato fermè exercitu, æneis machinis non globos paruos euomentibus centum, muris concutiendis paratis duodecim, omni genere crudelitatis rectà Temesuarum anhelat, cæde, ac libidine furenter vt nostros percellat, sæuit. Pollicitus erat Solymãnus, si necessitas exigat, submissurum promptè auxilium, nulli periculo parceret, nec instrumentis bellicis: non deesse sibi aliam manum, quæ Transsyluanas aliquid copias minitantes reprimant, per Valachiam se expeditè illas tardaturum, intraq; limites contenturum.

Die igitur Ioannis Baptistæ, Amhat Losonczium cupiditate malefaciendi euagatum intelligens, aduolat, obsidet omnes vias, exclusurum eius opem præsentem ab arce sperans, ad expugnandum se expedit: sed antè quam castra ritè describit, vallos aggeresq; parat, eodem Losonczius vesperi cum aliquot suis, fiducia causæ Christianæ, mirabiliter in arcem subiit, allocutione nondum roboratos munit, singulisq; ad operas certas dispositis, impauidè tantis periculis se opponit: recenset diligenter socios: equites mille cum oppidanis numerati, pedites cum Hispanis & Boemis, aliisq;, mille & quingenti.

Castra Turcas ad meridiem sua locat, ad insidias opportunitates emetitur, moxque circumfudit exercitum. difficultatem haud contemnendam obiici situ, & infessis concipit: quòd Temesuarum, fluuio Temes è Poloniæ iugis ad extremum Daciæ percurrente, tripartitoque insulas velut tres efficiente, arcẽ cum oppido, aquaticoque præsidio, ne aqua cuniculis, aliàve auertatur arte, discludebat: fossis commodis, tribus extantibus portis, propugnaculis duobus immensis è terra excitatis, asylumque tutum prębentibus, negocium exhibiturum videretur. Hausto itaque furore, cupiditateque ambitionis obuersante, in mœnia

tormentis, perpetuisque ictibus insanit, omnem adeò reficiendi pertusa moram imbri glandium adimit, per quatriduum, vt ab ea regione magnum spacium aperuerit, mœniaque ad ruinam facilem concitarit. Qua eius vi continua, nostri insulam deserunt: casulas ex arce incendunt: hærendi, subeundique, ac tegendi se copiam eripiunt: quòd ex eo loco importuni esse poterant, ac facilè mœniis insultare, quomodo prohibere id paulo pòst nostri non potuere. Inde enim alteram arcis molem puluere ita quassarunt, tam pertinaciter & impunè vi omni institere, vt penè eam partem deiecerint, vltimumque discrimen importarint: Don Casparum eo loco exegerint: patefactoque spacio, scalis appositis, quiduis egerint, nec periculo temeritas vacabat, turbatique defensores nonnihil videbantur. Verùm pristino Casparus animo, cuius egregia facta nemo digne breuiterque commemorarit: suos ad custodiam reducit, strenue periculis obuiat, increpat, orat, nisi perseuerent salutem sociorum tueri, ensem in ceruices se inhibiturum. Huius exhortatione milites, præter hostium opinionem, ita animati ad officium rediere, vt Nicopolis Satrapem, non sine dolore indignationeq; Bassę, de medio sustulerint: mutuoque illi ictu, dum foramina Casparus sarcit, egregium propugnatorem conficiunt. Vtrinque ob amissos socios oboritur dolor, augetur Amhato, quòd destitutus nitro & globis esset: nostris, quòd fessis nec vires, nec pecunia, victusque suppeteret, diminutisq; tanto numero, difficillimam fore depugnandi rationem. Sed paulo pòst vtrosque spes subsidii collegit. Amhatus enim per Nattoliensem præfectum 100c. integros equites, materiam tormentis fatigandis acceperat: Losonczius, quia in tãtis curis fidum suum Stephanũ Deack emissum, oppidatim etiam Thomæ Varkocz opera aliquot milites, pecuniam imperatam, corrogatamque mira felicitate viderat importatam. Turca denuò operi instat, nullis parcit adminiculis, omnes vires in affectum conuertit locum, vt Losonczius in magnæ portæ eminentem, firmamque illam turrim se recipere sit coactus, iamque per multam intercapedinem nudatos milites ad constantiam diuina immortalitatisque spe suo exemplo, oratiunculaque animarit, inque labore demoratus sit. Inter alia confirmat, fessos ac pertæsos molestiarum hostes secessuros: non esse, quàm vnicam adhuc rabiem expectãdam: puluere mox destitutum, aut ad tempus certè ab insania dimotum iri. Superesse autem suo negocio Deum, cuius nomen indefesse tutarentur: qui in illo spem locarint, nunquam falsos: vnico cœlesti duce, multa millia data neci: nec deserere facile suam causam solitum, ne gentes & inimici contumeliose eis insultent, dicantque: Vbi est Deus eorum? peccare, qui plus Turcis adesse numina, quàm Christianus, putarent: vanam sequi opinionem, qui contra voluntatem Dei, quicquam tyrannos posse dictitent: admonitos esse vel vulgatis per conuiuia carminibus, fideles omni periculo mirandum in modum exemptos: si quando frustrati sint precibus, vitio id nostro accidisse, impatientisque moræ animo. Durarent ergo, nec cederent malis, sed contra audentius irent. Quòd si aliqui imbecilliores, non corporis libertatem, vitamque sperarent, patriæ suisque saltem fortiter nauarent operam, nec remitterent: reposita esse his mundi illecebris apud Deum potiora longe præmia, nomẽ, reliquam memoriam facinoraq; pia iugiq; suffragatione culturam. Hisce illos, & similibus dictis erigit, solicite omnia denuò procurat, in omnes partes curam partitur, stationes peruolitat: occisis viuos, fessis refectos substituit, omnes difficultates ad tricesimum & secundum vsq; diem inuicti perferunt. Quo die obsidionis vniuersam molem, atque minas in se concitatas dum negligunt, promptéq; impetus euibrant luduntque, turrim intermediam cõmeatui oppidanorũ in arcem inseruientem infessi amittunt, inque arcem profugiunt: hi penetrare insectãdo contentissime operã dant: & parum superesse discriminis rati, vnica se adhuc impressione effecturũ, quod tantopere optarent, sibi persuadebant: nisi suorum, de quibus optimi quique perditum ierant, nullam ducere vellent rationem, actaq; silentio conterere. Quamobrem subsistunt parũper: nimis magno arcem emptũ iri, si milites obiiciant: cogitantes, atque non ignari, Cæsari molestam accessuram, ingratamq; victoriam,

quæ

quæ tanti conſtiterit: ad preces ſe, deditionemq; impetrandam conuertunt: copioſis omnis generis promiſſis aures complent: ad colloquium familiare, ſalutisque plenum noſtros inuitant, iuſiurandum, diplomata, ſi dubitent, interpoſituros, cedant modò eſſe obſtinati, præſentem occaſum vita libertateq; permutent: clementiam oblatam ne ſpernant, effecturos tuta fide, vt eos ceſſionis nunquam pœniteat. Tot pollicitationibus oppidani dites facti, quod ſatis factū ſuo officio putarent, ad Loſonczium intercedunt, orant, obſecrant, ducat ſui, coniugumq; rationem: cùm præſertim omnium ſit oculis teſtatum, hoſti minimum ad potiendum rerum ſumma deeſſe, propoſitam ſibi contrà liberaliter opinionem incolumitatis vitæ, bonorumq;, ac neminem iure induſtriam fortitudinemq; poſt hac illorum requiſiturum, qui tot adhuc exantlaſſent labores: Turcam pactis conuentisque in tutum ſe, ſuaque proſecuturum. Victus tot miſerandorum ciuium improbis deniq; precibus heros, cùm præcipuè 700. globos non vane in ſe immiſſos conſpexiſſet: atque vnica ſe opprimi poſſe irruptione plane vidit. Nunquam ille Turcis obediſſet, quos ſemper fuiſſe periuros ſciebat: ni, vt dixi, oppidanorum miſertus fuiſſet. Deditur arx, excesſionis leges præſcribuntur, vt rebus & ſarcinis in currus elatis, inter eos medii oppidani, cæteri Turcis ſepti abirent. Progrediuntur ex ordine, vbi Loſoncziuм adhuc recentem animo, nec vlla metus ſignificatione aduentãtem offendunt, Amhat cum Beglerbeko eum ambit, complexum, ſtipatumq; obſeruant, occaſiones conditionum rumpendarum captant: eius fidum & cariſſimum Achatem Tomoreum, qui enſem prægrãdem ad manus illi ſuggerere ſolitus erat, à tergo ſurripiunt. Quod Heros ægerrime ferens, Puniceque ſecum ac dolo agi percipiens, excandeſcit, ad arma ſuos clamore obteſtationeque reuocat: vim, plagiatumque admiſſum queritur, ac protinus erepta cuidam Turcæ ſica incurua, Sanczacum principem conficit, vlterius cædem cumulaturus, ni armis caruiſſet: & ne quid amplius moliatur, aliquot vulneribus lethaliter accipitur. Iubetur ad Baſſam reduci, vinciri: exprobratur illi violata fides, itidem non ita pridem à Chriſtianis in Vlmanbeko factum, cuius abitionem præter promiſſa, cæde rapinisque morati ſint. Contrà Heros, canes eos, fœdifragos, impios appellat: ſibi conſtitiſſe quidem ſemper ipſorum fallacem leuitatem, ſed parcere aliis deditione voluiſſe: atque ſi poſſit, declaraturum morte conſtantiam, & in eos ſummum odium, ſe nomen ſemper vitæ antetuliſſe: quidquid igitur in ſe ſtatuerint, æque ſubiturum. Non parum eius minacibus verbis Amhatus commotus, & quia per tot vulnera eius vitæ ſpes exigua oſtendebatur, abſcindi à ceruice caput imperat: idque ab oſſibus liberum, & palea repletum, piloque affixum circumferri, moxque Conſtantinopolim triumphi in modum præmittit. Oppidani ſeſe excuſantes, futurisque operibus, agrorumque culturæ idonei, legitime cum priuilegiis ſuis domum remittuntur: reliqui ab obſidione milites ad vnum miſere trucidati. Hic fuit magnanimi Loſonczii, ſociorumque, calamitoſus quidem, at gloria perpetuitateque memorabilis exitus. Præcipui horum, Alphonſus Pereſius Kyscampo, qui erepto è cuiuidam Turcæ manibus Chriſtiano, dum eundem perimit, in Chryſium amnem temere delapſus, aquis ſuffocatus erat. Adfuit & inſignis Bathiani Farcas, Stanislaus Shiulok, Simon Forgach, iuuenis in excurrendo dexter, conuellendisque hoſtibus mirus artifex, qui adhuc ſuperſtes, fines cuſtodia integra patriæ tuetur: & alii non minus fortes, familia, maiorumq; agnatione clari, qui Loſoncziuм extreme ſunt ſecuti, pulchramque petiere per vulnera mortem. Ferdinandus tantæ cladis nuncio valde cum Caſtaldo, Bathoreoque territus, ingemuit, aperteque condoluit: nec tanti exempli oblitus, filias eiuſdem Herois permiſſione omnium bonorum auget: nomen vetuſtiſſimæ familiæ maſculæ vſurpandum, velut maribus, concedit: eamque conditionem in poſteros eorundem producit, vt Loſonczii poſteri vel quouis alio genitore ex filiabus eius prognati appellentur, ne cum occidione optimi, & eius cognominis ſolius reliqui præclariſſimi, & inauditi Loſonczii, propugnationis exemplum aboleri queat. Conſecuta eſt hunc acerbum caſum, Lippæ quoque

receptio, Quinqueecclesiarum ac Solimosii amissio: eodemq; anno infanda illa ad Palastum Erasmi Teufelii strages, de quibus aliàs verba faciemus.

EXPVGNATIO ARCIS TOKAY, M. D. LXV. ANNO, PER LAZARVM A SCVENDE, &c. Sambuco authore.

Qvvm Ioannis regis proles Turcica cum Ferdinando pace comprehensus, in officio, nonnulla etiam affinitatis specula, persisteret: vix eiusdē pientissimi Cæsaris morte audita, suone, an maleuolorum consilio, data (vt quidam aiunt) nō minima per præfectū Zathmariensem Melchiorem Balassam, infestandis Vaydæ pagis, decimisque vinearum præter morem & conuenta exigendis causa: dum idem à custodia fuit absens, pacem violat: rebellesque Zathmarienses, accito Stephano Bathore de Somlyo, eius se ditioni asserunt. Vayda Bathoreum, quem ad hoc non impigrum est ratus, quòd antea id oppidum eius fuisset, cum paucis opportunè submittit: atque ingentem Balassi thesaurum, quem ex Riuulis cōfecerat, vnà cum coniuge eius quatuor liberis concipit: non leui ad futuram obsidionem præsidio firmat, præsertim repertis istic munitionibus, ac tormentis nostrorum aptissimis. Causam Vayuodiani etiam non veriti obtendere, factumque excusare, nihil eos periurii admisisse, perfugam Balassi cōsiliorum suorum & arcanorum præsidem, à Ferdinando iniquè, contráque decorum pacis ac leges receptum, indeque illum temerarium esse, odium è vicinia effundere in suos solitum, ad frequentes querelas, nihil remedii factum. Hinc non speratum ciuile incēdium, hoc diuortio inter optimum & constantiss. Imperatorem Maximilianum, & Transsyluanum extitit: iustéque ille motus, iam triennium ferè vindictam tāto sceptro congruam, non absque magnis, & aliò conuertendis potius (ni causa & maiestas cogerent) sumptibus, duce Lazaro à Schuende, persequitur. Valde insolens fuit Maximiliano, de capto Zathmar, nuncius: nec id à Vayda potuisset vnquam sperare, vt tot beneficiis affectus, patrocinio non leui apud Ferdinandum parentem semper à se commendatus, & sæpe excusatus, hanc patrono gratiam referret. Luctus publicus erat, nondum cadauer bene refrixerat, curarum moles intolerabilis: de pecunia pacta, mittendaque Constantinopolim varia grauisque deliberatio: de componendis imperii negotiis, comitiisque ex more edicendis, cogitatio: fratrum quoque ex testamento (quæ lenissimè & facillimè inter sanctè educatos & dicto semper audientissimos fuit) compositio: sororum nondū matrimonia conclusa, & alia incumbebant: cùm ille iniuria publicè prouocare incepit, ac omnibus conatibus tāto Cæsari, per occupationes aliquam notam labem aspergere. Sed nō inermem, nec imparatum inuenit: nec senatus eius, quem iniquè, nulloque suo merito irritarunt, bene expendit. Itaq; cùm præfectus huic vlciscendæ iniuriæ, belloque ducendo idoneus, præ cæteris, Schuendius duceretur: hunc Cæsar, consensu regis Philippi, euocat, negotii reiq; prosperè citoq; gerendæ omnem molem imponit: & quò minus is de nōdum visis regionibus, nec de insuetis sibi Vngaris dubitaret, addit Andream Bathoreum, cuius laudes cuiusuis veterum præconia superant: itemque Melchiorem Balassam, gnarum, & in aduersariorū rebus diu versatum: tertium Gabrielem Perennium, qui fidus in omnibus, & copiosus fuit comes. Exercitum sine mora Lazarus Germanum, non mediocrem, in Scepusiensem agrum deducit, augetur is Vngarorum fortissimorum numero, è præsidiis quoque euocato. Et quia Tokay arx natura, arte, & in Trāssyluaniam aditu commodo, firmissima potissimum obiiciebatur, bru-

maque

mæque vis vrgebat celeritatem;neglectis aliis leuioribus in itinere castellis,hãc vt Schuende agrediatur,à Balassa & aliis persuadetur:cuius hîc breuissimè subiicio auspicatam, & subitam expugnationem. Pridie igitur Cal. Feb. M V L X V I nomine Maximiliani secundi, præfectus rei summæ Schuendius, mentis consiliorumque Cæsaris bellicorum intimè conscius, adeoque summus in Vaydam iniuriæ vlciscendæ,damnique dati imperator,Franciscum Popendorfium cum tormentis,aliisque militiæ adminiculis necessariis,quibus is præerat, addito illi in tutum peditum signo,Cassouia in oppidum Guncz præmittit: vbi ipsum cum vniuerso exercitu commodè opperiatur. Itaque Calend. Febr. Schuendius cum turmis equitum,peditibusq; diuina sese spe cõmouet: eodemq; die Guntzium peruenit: postero, vt expeditiores, & coniuncti omnes ad obsidionẽ proficiscerentur, ibidem substitit. Tertio die vniuersæ copię Tokay versus promouent:proximeq; sequenti,ad agrum,& arcem,vt fit,præmissis velitibus Vngaris & germanis ad explorandum, ac malè habendum dimittit:ac vt pro arce oppidulum Kerestur, ad commoditatem rei gerendæ,& acerrimum frigus à militibus ferè nudis arcendum,præriperent,in mandatis omnia peruestigantibus, & peruolitantibus Lazarus dedit.Quod nostrorum consilium etsi Tokayenses impedire suo præsidio aliquoties,& oppidulum pro arce flamma corrumpere fuerint adnisi:re tamen vix tentata, fortiter a nostris, & non sine illorum cæde,ad portas nostris vsq; insequentibus, fuere repulsi:eoq; oppidulo obtento, facilius se ad expugnandi rationes instruxerunt.Nocte,propter fluuium Bodrog,aggere iecto,tribus ad infestandas luto obductas sepes,æneis aptè inductis, die quinto defensacula,& turres, vbi præcipua propugnandi supellex hostium extabat;decutere nostri vehementer ceperunt:atq; oppositis propius nostris propugnaculis,eosdem diuexare.Ea ipsa luce in colliculo ad Bodrog,duobus extructis è terra molibus: inuectisq; machinis quatuor ingentibus, in nudatorum stationes glandibus iteratis,tutiue hostem loco deturbant.Postero die,ad eundem fluuium omni opera vallisq; se nostri præmunire pergunt: verùm ob vim hiemis terra ad opus importuna, fossarumq; penuria minimum proficiebatur:infracto tamen, & labore pertinaci ampliatis aggeribus, machinæ imponuntur, cæcumq;, ac insidiis promptum cõtra arcem fit munimentũ.Sexta eiusdem mensis, nocte intempesta,inter Tibiscũ,& Bodrog,alius excitatur vallus,cui maximis tormentis cauetur:hocq; opere prior agger dilatatus ea ratione fuit, vt quinque muralibus mane sequenti arcem fatigare potuerint, illamq; substructionem,& ad Bodrog molem productam minacemq;, qua præcipuè spem impunitatis alebant hostes nostri duobus è locis totum diem,cuniculisq; subiectis deiecerunt: eadẽ via scalis & incursioni aditus communitus ita est,vt eadem fortassis,vel insequẽte die, modò niuium perpetua iniuria, ventoq; inimico non fuissent prohibiti, in ipsam arcẽm euasissent. Vltra Tibiscũ seorsim Balassa egesto tumulo,sibi prospexerat:aditusq; omnes, & vias,equitibus Vngaricis, Vaydonibusq; insederat: sed duabus tantũ mediocribus serpentariis obsidionem premere,iuuareq; potuit:nec verò Gabriel Perenius,cõmoditate riuuli,è Bodrog circum Tokay à Nemethio circũfusi,cessauit,variisq; inuentis fidelẽ,expeditamq; operam contulit. Nona & decima Febr.cùm obsessi vndiq; grauiter solicitarẽtur,insignis illa & vasta,proruptaq; moles procũbit,hianteq; magno,loco, ad inuolandũ, qui nõ putarant alterã esse in recessu arcem,nostris animus datus:remq; nõ sine cæde sua, paruo emolumẽto,vrserũt:dũ,cuius auspicio antè omnia debebãt moliri,Schuẽdius arcanò militẽ in fossas tutumq; reuocauit, inq; stationes pristinas redegit: quòd pręproperа festinatione peditũ ea irruptio infausta, cruentaque acciderit, dũ aliter,quam dux præmeditatus cum mora erat,iusseratq;,mœnia inuaserant. Decimo die,à meridie hora secũda,quia vniuersam fortassis oppugnationẽ,vimque extremam adactum iri Nemethius gener Emerici Balassa veritus est,qui arcem alieno iure, tutelæq; à Scherediis nomine,propriã vsurparat,cumq; pręsidio tenebat,ad Schuendium supplex mittit,orat,à tanta deniq; vi, furoreq; desinat,spacium de deditione,cõpositioneq; cogitandi permittat:sed conditionibus

id nullis, nec temporis mentione, quamdiu consultare velit, additis expressisve. Sed Schuendius Christiani sanguinis & commiserationis memor, ad solis vsque obitum spacium concludendi concedit: sed cùm dilato responso, fraudulenter, non animo pacificandi, secum agi videret, nostri repetito auxilio cælesti, summis conatibus impressionem fecerunt: maximeque munitam, insanamque struem illam, terraque ingesta molem, vnde acerbissimè resistebatur, vnà cum tormentario apparatu eripuit, inque abditam arcem, quæ fossis, aqua, parietibusq; cingebatur æquatis, superstites à strage depulerunt. Quem in receptum etsi propugnator eo consilio cum reliquiis se corripuerat, vt nostris, quomodo cœperat, negotium lethale facesseret: eiusque animi omnibus è fastigiis, & foraminibus, palam, serioque, haud sine nostrorum sanguine, ediderat indicium: considerata tamen victoria, successuque nostrorum recenti, qui exteriorem arcem cum machinis occupatam tenebant: eademque subsidia contra se obiecta, compositaq; videret, præsertim eadē nocte muris, sine interuallo verberatis, cunctis in se adminiculis conuersis, turrique demoliendæ comparatis: denique hostes, vocem precibus mixtam (quòd propositum tenere nequirent) extulere, cœpto supersederent, colloquium nostri admitterent obsecrant, esse quod scilicet illis aperire velint, nec ingratum nuncium afferre. Quo illis à Schuendio dato, aliquot egressi, præfecti sui Nemethii mortem significant: sclopeti vulnere secundum tempora accepto, pridie nunciant confectum, idcirco se diutius neq; posse, nec velle esse pertinaces, & si pactis mediocribus possint, ab armis & defensione desisterent, deditionique locum relinquerent. Ibi Lazarus, ad summam, cum illis transigit: licere hostibus solo gladio accinctis, aliaque omni supellectili bonisq; relictis, excedere. Quam victi accepere legem: insuper eorum additum precibus, licere illis herum suum, quò vellent, ad sepeliendum deportare. Excedunt igitur ad CCCL. sed magna parte vulnerati, sacramento, religioneque non violanda obstricti: ne per id bellum, aduersum Cæsarem vllo modo & prætextu stipendia facere ausint. Atque ita Tokay à Ferdinando antea bis, nunc Maximiliano tertiò receptum, præsidio frequenti, necessariisq; impositis, ingenti omnium ad vsum parandorum ibidem copia reperta, tenetur, nec vllas trans Tibiscū minas horret: quod firmissimum sit propugnaculum, expeditumque in Trāssyluaniæ fines cōmeatum præbens: eaq; loci natura, vt aquarum inundatione, hoc est, Tibisci Bodrogiiq; confluente circumplexa, facilè vim, insidiásque externas auertere omnes possit. Nec sanè vnquam antea ita instructa ad resistendum, nec tam valida oppugnatione (singulari Dei beneficio, primisque Cæsaris huius belli auspiciis secundissimis) atque nunc fuit recuperata. Siquidem Zathamarum hostis sibi metuens, deseruit: paulò pòst Erdod quoque, per Georgium Bathoreum vix hostiliter tentatum, viis, & aditu impedito, receptum est: & progressus, nisi vana spe de pace à Vayda per Stephanum Bathoreum legatione allata (dum ad maiores sese apparatus in nostros fortassis confirmarent) facillimi in Transsyluaniam patuissent. Huius omnis victoriæ, aliorumque honor, gratesque Deo Opt. Max. debentur perpetuæ: quo sine, euentus omnes sunt infelices.

CHRI-

CHRISTIANO LECTO-RI SAMBVCVS.

Maximillianus secundus omnium curarum orbe absoluto, stadio meta sudante inoffensè decurso: sed fatali septimana vix detrita, exsertaq; cœlesti nitori, atq; integritati est restitutus. Exiguam hanc humum, & conditionis præstantiam, quisquis est, vndecunq; veniat, nemo inuideat, aut ritè æmuletur: vti indeptus, eodem domicilio genialiter habeatur. Quod ipsum, nisi priuilegio, ac præiudicio Christi, nemini adhuc quidem contigit. Abi, vale, & hoc diuorticulo nil tibi periisse scito: Manibusq; hisce piè animo, linguave faueto.

IN MOERORE FVNERIS D. MAXIMILIANI II. LAVDATIVNCVLA, SAMBVCO autore.

VA vos expectatione, acerbo in munere diligentia, lachrumis, squalore, pullis ipso territo sole, concurrisse video, Auditores: non illo Atheniensium miniato funiculo ad concionem agente, opus animaduerto: quo item ipse languore animi, luctu, singultibus, ac orationis tenuitate ad hũc me locum cõparatum sentio: Equidem dubito, qui præcipuarum virtutum, rerumque gestarum in primis cõscii adestis, num vos consoler, an ex studio, vestraque in demortuum obseruãtia, ipse leuationem petam, qui extra compedes vniuersi casus, vos vt ad fortitudinẽ & constantiam reuocarem, haud eum Prometheo sim constitutus. Sed vtrumque, præsenti ope cælesti, efficiam, vt & immortali Principi extremum officium, qui ex oculis, non mente, aut memoria effugit, præstemus, & verò nos homines, quibus nihil insolens acciderit, esse meminerimus. Cùm præsertim, quem reposcimus, non amiserimus, cum filio regnum permutarit, quo superstite, res omnium sint saluæ futuræ. Equidem scio fore innumeros, copia, ornatu, gratia rebus idoneis narratione instructa paratos, qui ad exhauriendum præconiis nunquam, facilem Heroa, sint ad posteros conseruaturi: Veruntamen nostri quoque munusculi esse duxi, oloribus, ac lusciniis quiddam miscere, quod vobis gratum potius, quàm graue futurum confido. Si quos igitur non audiuimus modò, aut ipsi vidimus, sed perspecta sensuum testatione, aliquando sumus complexi: si fortè iidem loci aut temporis interuallo discedant, suiq; desiderium afferant? vitam acerbam, nisi consuetudine se, nobisque fruendos quamprimum reddant, efficiunt: quid doloris ac perturbationis non crearint, si non ad paucos dies, horasq; semigrarint, sed quasi perpetuò erepti videantur? Catellas, simias, passerculos in deliciis habitos adfectè requirimus; parentes, cognatos ista diremptos societatẽ, ad horulæ adspectum totis thesauris depaciscimur: quid Maximil. obitu, illi optato, nobis calamitoso facias? vt planctibus modereris? profectò, nullum penè lachrumis modum descripseris, qui filium, patrem, generum, pronepotem Cæsarũ, ipsum Cæsarem, secundum Deum, custodem pietatis, autorem pacis, virtutũ speciem, exemplum antiquæ constantiæ, moderationis, clementiæ, hac præsertim orbis tristi facie, spectaculo regionum horrendo, amiseris: vt non abs re Fridericus Elector Palatinus, accepto fatali ad mensam eius nuncio, dixerit, Magnum, prudentem nos Dominum amisisse, multa rem Christianorum passuram; ipseq; aliquot pòst diebus, hydrope sit consecutus. Est quidem humana potestas incerta, καὶ θρόνος ὀρθὸς ὄνειρον: Sed quę ista pietate, consiliis, temperatione nititur, omnium salute distenta, aliis, non sibi vixerit, non quenquam offenderit, beneficiis obstrictos indies cumularit, exteros, ac immerentes clementia prouocarit, iniuria neminem lacessiuerit, datam fidem vel hostibus seruarit, immites placandi, leniendi duros, insontes fouendi, latrocinia, fraudes, turpes quæstus castigandi, admodum quædam exigendi, artem tenuerit, de animis anticipatam opinionem leuare non facilè tentarit: talem, inquam, tantumque orbis decus à communione vsitata excitum, quis, nisi stipes, vel cœlo deripere, si possit, non tentarit? Non ego debitum fati accuso, si certum petatur, quis recuset? Sed nostra Cæsarem causa superesse velim: quo vix melior est successurus, potentior forsan potest. Qui morti aliquid incõmodi subesse docuerunt, hactenus, non futurorũ conscientia, id illi autumabant, exteriorum, ac præsentium amore dolorem testabantur, vim fati, quod etiam difficultatibus expediret, haud metuendum censuere. Rectè illi quidem, cum hoc: ad felicitatem meliora, & gloriam ista compage, hospitiove carnis relicto, bonis reseruari, hominumque satus cum fœnore redditum iri,

istaque

istaque piaculatione terræ occasus etiam oriri. Hæc ad mitigandos dolores antiquitas nisi piis restaret, non luctus feralia, insanæ procurationes iusta conficerent; Sed vita passim temerè profusa tanti Monarchæ desiderium vix repræsentaret, minus compensaret. Quippe, si caducorum spe, gloriolæ tenuiculo sensu vetustas suis monumēta picta, sculpta, fusa, pilas, sepulchra, obeliscos, pyramides, colossos erexit: cur nos minus pientissimi Cęsaris obitu cōmoueamur, non ad aurea secula expostulemus? qui nimirum, fidem coluit, omnium ocio consuluit, nullius offensione quicquam instituit, præter decorum & vires, nihil vrsit, nulli hominum imperio Dei statuta posthabenda voluerit, qui scierit, vim diuinam nulla ætate, aut præiudicio posse confici: cur tanto subsidio orbati, non quiddam grauius præcipiamus? Quare importunam mortem nostra voluntate iudicioque malum accersitum, dolere cogimur: sed tamen diuinis oraculis aduersaria est moderanda, ne hominum ergò in Deum simus contumeliosi: sic omnis generis cultus in eum congeramus, vt rediturum speremus, & à diuinis abstineamus. Lux hæc plena est acerbitatum, sæpe à cursu honorum opumve excutit, vt vires colligamus, ista interquiete opus est, ideo nox εὐφρόνη dicta fuit, leuatio quædam molestiarum. Sed nec omnes casus, etiamsi acerbè conuulnerent, ad iram Dei extremam sunt accipiendi, non ad singula fulgura ictus consequuntur: quando adsit RODOLPHVS, quem suo loco parens, sedeque locarit, qui, quod nobis expedierit, suppeditabit: vt, si commodi nostri tantum gratia Maximilianum humi statuendum putemus, ipsam gratiam deseramus, consilio futura non emetiente insistamus, si pristina conditione sanctè meritum efflagitemus, quòd ille æs reliquū exoluerit, ergastulo, in quo optimis etiam rebus solicitudo adiiciatur, tempestiuè euaserit, contagem copulatorum, cognationemq; purgatiorem sit recepturus, familiaritatibus beatorum triumphet, auos, & proauos longa serie complexus, recenseat, ima secretus horreat, vobis meliora comprecetur. Quid enim vel Epicurei cum Empedocleis è Schola sua prodidere? Quid illi Gymnosophistæ, qui plures superstites in vita, quàm mortuos, rogati, responderunt, quia mortui quoque viuerent? &, hominum genere nihil robustius dixerunt, quòd algere tantum, ferreque cogerentur, ac possint? Tædet hîc barbara & Romana exempla in ferundis accidentibus fortia recitare; piget Siculi poetæ, similiumque narrare factum, qui saniora, & ad diuinitatem propriora nouimus. Nemo quidem tam præsenti, fateor, ad pericula animo, aut inexpugnato fuit, quin infractus horruerit, vtcunque Sophorum clamores suam constantiam iactarint: sed vbi compedibus expediti, in summum illud Capitolium euadimus: cur nos doloribus abiiciamus? cur ad sanctorum integrum senatum non euoles? quod ipsum sanctissimo nostro Imperatori nunc via venisse quis in contentionē vocarit? Cum vero istud Maiestatis nomen auditis, quantum Heroa intelligitis vsurpari, auditores? quibus dotibus eximium caput? quantum honorum domicilium? spem indigorum, moderatæ pietatis asylum, historiarum pectus, amplam scribendi segetem, materiamque oblatam? in quo fortitudinis, clementiæ, magnificentiæ, sapientiæ, eloquentię sedes, literarum ornamentum eluxerit? qui morbos spreuerit; his naturæ angustiis non contentus, immortalitatis amore flagrarit, insultantes sibi colluctantesq; anhelitus strenuè tractarit, mortem, vt somnum acceperit? De quo me pauca narraturum, obsecro, audiatis.

Quis Imperatorem, maximis vulgò dissidiis rempub. conuellentibus, si modò ætatum factis, non tantùm annis summam facias, domi & foris inimicè accensis, cunctam extremo furore labem minitātibus ne in perniciem excederent, promptius cauit, dubia firmius constituit? Quis tot molestiis, atque artibus, senatu in omnes partes scitè versato, à subditis iugum & cædem, ab agris vastitatem, flammas à tectis auertit, omnibus salutarius consuluit? pacata contractaque religionis libertate, ne quid posteritas detrimenti caperet, ecquis accuratius præstitit? Rodolpho filio, breui tot regnorum potestate muni-

to, prouidit? Seriò, & castè educatus, literisque non modò istis humanioribus, sed etiam acroamaticis, & epopticis mediocriter tinctus (qui doctos non minus, quàm Aristonem Iulius, Pomp. Cratippum, Mæcenatem Augustus, vti bene imperaret, nec regeret modò, sed fines augeret, in pretio duxit) ad alta se totum contulit, omnium oculos, & suffragia in se nutusque regios corripuit, vel inuidos comitate vicit, vndique beneuolentiam contraxit, humanitate in amore, suique reuerentia aluit, frequenti congressu, & sermonibus quiduis impetrauit, cum remotissimis amicitiam Borealibus, societatemque, proaui & patris exemplo, pepigit, vnius vel ordine, Senatuque Principis importunitatem, plurium mediocrium modestiæ posthabuit. Ianum Cobentzelium Equitem ordinis Teutonici, ad Moscum allegauit, itaque subitò concepit, vt ille Ratisponam vsque suos remiserit, omni genere munusculorum honorarit, in fratrum numero deposuerit. Anglicum connubium fratre Carolo ea magnificentia, conditionumque temperie inchoarat, vt vani euentus Elizabetham valde pœnituerit, ad Bauaricas nuptias discessum non obscure questa doluerit. Sororis Reginæ Poloniam linquentis, vices quàm fortiter, iniurias cum prioris sororis morte coniunctas tulerit, sitque interpretatus, presso alto dolore vicerit, omnes norunt. Antiquitatis porrò memoriam, ac literatos ita habuit, vt quid vellet, posset, eisque deferret, Bibliotheca nobili, marmoribus, signis, picturis, docuerit: quantum substructionum artificio & iudicio valeret, raris inuentis, magnificè ostenderit: passim ædificauit, hortos variè, adque normam veterum consitos, parauit, vt nec Marcum Philosophum, nec Ptolemæos, Hadrianum, non Valesios adoptaris. Adultior, bello Saxonico (quod ab hostibus nescio an fugacius, an abs Carolo v. audacius iniquo numero gestum est. certè maiori periculo, quam exercitus damno, per vada transitu opportuno, euasit) cum patruo, & parente, quæ ille pericula subterfugit? quis infestius sese hostibus obiectauit? quis interim suis nocte dilapsis, somnoque stratis, equi lapsu eidem iniectus, recurrit, vt pyrobolis ictibus ad Ingolstadium penè conceptus, fortissimi Ductoris palàm documenta extulerit, ad patrem in Saxoniam? Cur autem equis ad celeritatem concitatis, à patruo se subduxerit, & quasi retractus cuncta exhilararit, varia est memoria. In Hispanias accitus pro Rege quos ille animos & autoritatem biennio omisit? Regno, fisciq; Senatui præfectus an quid neglexit? quibus venatib. periculosis nõ se roborauit? vt discessum cũ Maria coniuge, Caroli filia, multis externis Regib. experita, negataq; moderatus sit, piratarũ insidias, Gallicas in Insubribus allatrationes virtutis recta via grassaturus, comitatu equitum Pãnonicorum eluserit, vt eodem tempore semisomnes flamma haustos, vinoque sepultos, riserit, recens est narratio. In Austria quoque olim aulico imperii Senatui præfectus, quid non sapienter discreuit? mansuetè quæsiuit, vtiliter nõ definiuit? absque vllo gratiæ morbo, non impetrauit, admiratione patris statuit? Quis, per Deum, supplex iuuentutis adhuc Principem, mox Bohemis Regem datum, adiit, quin lætior abierit? quis prolixius omnium accessibus patuit? quem illa frontis serenitas, adlocutio, dextra porrecta, sermonis vbertas, in consiliis promptitudo extra se non locauit? Quis Pontificum, Ducum congressus, aut intrepretum, allegatorumve salutauit, negotiatus cum eo est: quin eximiam linguarum copiam benignè quærendi, explorandi respondendiq; modum, rationum conclusiones non stupuerit? leporem, oris alacritatem, intelligendi vim præstantem, inuestigandi acumen, rerum consequentium intelligentiã, artiumq; illud vinculum (encyclion) historias, iudicium antiquitatis, de Dei excellentia pios sensus non affectarit? ad amandum subacti dominio suo excluserunt? Ecquis, inquam, Austriæ domui ampliores amicitias, affinitatesq; adquisiuit, Nobilitatem frequentauit, patriam Viennam opibus, aulam clientelis, & exterorum concursu, obedientia, in fidem Imperii submissione, Gymnasia eruditis certius euexit? Iam qua cõmoderatione offensiunculas tulerit, aliorum errores, impotentiã locò dissimularit, modificatus est, vt amor tamẽ semper extaret, vix iliade pertexuerim. Quantopere in subiectos, & ob religionẽ mutatã sæuientes, dehortatus sit, inter-

interuentu suo rogos quorundam sopierit, omni vita sua prætulit. Nemo, præter Albertum V. nunc Rodolphum II. tot simul diademata accepit, minus felicius suis tradidit, qui M. D. XLVIII. Rex Boemis collatus, eius insignia, & Romana LXII. itidem sustinuit, anno insequente à Pannoniis Rex nominatus, etiam corona enituit.

Quæ tum illa cælo vbertas erat, quæ blandimenta, quis regnorum, Principumque concursus, qui applausus omnium ordinum, vt pene modum tot celebritatibus fessus expetiuerit? A morte nunquam satis laudati parentis, orbis præcepto studio, in rep. quietem totus, animo nunquam territo, crebris Comitiis in Vngariæ salutem, libertatemque apertè incubuit; ab eo scopo non somnus, venatus, vxor, liberi, fratres, non vlla impedimenta demouerunt, non apparatus fregerunt, vel exhauserunt; vt insontum animas à iugo & laqueis Turcæ auerteret, occupatas laxaret, prorsusque eliberaret. Si omnem vetustatem cogas, memoriamque replices, qui vno impetu fulmineo, noxia, domique nata studia sustulerit, vicinorum flammas restinxerit, vindictæ graui pepercerit, vix repereris. Quid enim ductu Schwendii memorabilis, cati, ordinatique ductoris, contra Dacum, eiusque sequaces, pro dominio spiritus iactantes, non edidit? vt Turcæ subsidia Tartarorum immanitate firmata, & infestissima nobilitati, Bebeci, Nemethii perfidia aucta, obtriuerit, & conculcarit, latrociniorum mansionibus raptim eiecit, Tokaii, Zakmar, & alia in potestatem redegerit, vel aniculis, & lippis ad lyram concinentibus, haud obscurum est. Quibus quidem diuortiis, si Lazarus Heros, militum manus continens, nec Aurelianis regulis mitius tractans, id temporis distentus non fuisset, vnaque cum Saxonico, & Boemorum equitatu, per factiosos impedito, ad Zigethi obsidionem aduolasset, Solimanni consilium eo euentu fortassis egregiè fuisset frustratum: nihilominus tamen nec corpusculi parum solidi Cæsar, non sumptuum memor, hostium insana castra dissoluit, sexaginta M. ad Bregetium occursu, Albæ præfecto per Thurium intercepto, Tyranni minas non sustinuit modò, spemque extraxit; sed mentem, animamque eripuit. Si Christiana coniunctio odiis non laboraret, Turcarum impetus vanos semper in nos fore, illa ipsa cunctatione manifestè declarauit, eaque efficacitàte, vt tertium ab eo Byzantii Dominum verbis, & quibusdam munusculis attinuerit; non æquore sicco, sed vdo tentare fortunam illi deinde maluerint, exitio classis extremo: fidem tamen Maximilianus illæsam, omni opportunitati rei gerendæ, vel Selymi admiratione, prætulit; nec illigari se classicæ societati vnquam est passus, hucque illud suum, DEVS PROVIDEBIT, semper spectasse affirmauit. Non eo inficias, constantia religionis violata, quosdam molliculos inuentos, stipendia in splendore, non baltheis gerentes; quorum vitio aliquot loca in Vngaria turpiter sint prodita, munitiones, arces manu situque tutas effractas, heris & custodibus eiectis perditas: sed nulla Cæs. culpa. & quis eosdem fortunæ successus vnquam obtinuit, nisi περιπετειῶν. non etiam labem & offensiones expertus est? Cyprus Venetis adempta est, contra pacta seruitus denunciata, pleræque prouinciæ vexatæ. Melita quid non passa, licet meliore exitu? Dissidium mari copulatorum quid Goletæ, Africæque litoribus perniciei non attulit? Temeritate Bakessii, Budensis Bassa commotus, num quid non Balassio ad Nouizolium aliquot arces ademit? Austriacam multitudinem, insperata molitio, nonne ita trepidatione corripuit, vt Cæsar Pragæ ad tristem, subitumque nuncium, vix lachrimas inhibuerit, commiseratione turbas sit prosecutus? Et culpam in Principes omnem conferemus? quasi ab euentis, causæ integritas sit semper extimanda? De Giula, & Zigetho, vtroque paucorum interuallo dierum erepto, variæ sunt voces: sed in Imp. nulla hæsit mora, non Maiestatem tuendi ille vias seposuit. Vtinam, vtinam, auditores, Kereczenius datæ fidei meminisset, spemque munificentia Cæsaris elatam, sustinuisset, Magoczii rationes prudentiam sibi defensionique proposuisset. Vtinam Comiti Zerinio citius auxilia subuenissent, non, me hercle, So-

limannum cani aſtutiæ ſuæ, nõ inſolens vigiliarum moleſtia, minus vndique excitæ vires, non ſumma vi tormentorum oppugnatio iuuiſſent, vel melius, ſi puluis nitratus inſeſſos non defeciſſet, vel decuſſis, patefactis, hiantibuſque propugnaculis, tantiſper Comes furorem ſuſtinuiſſet; dum potenti noſtro exercitu præſens Maximilianus periculum ſubmouiſſet. Profectò ea conſilia, excubiæ, manus depugnantium, auſpicio Zerinii impoſitorum valuere, vt Barbarus ea mora nil impotentius tulerit, locum illimi ſitu, ſed robore lacertorum muſculorumque humanorum repletum, vita redemerit, dedecore ſuorum Vngariam reliquerit, vlterius cautè nil molitus ſit. Ibi enim tum ne momentum infeſtis caſtris Zerinius Heros interquieuit, à norma fortitudinis nil remiſit, infinitè circumiectorum cuſtodiam eruptionibus turbauit, tormentorum verberantium vi latera, & ſumma cratium & exaggerationum diſiecit, non exiguo numero raſos diminuit. Verùm enimuero, vt Zygethi negotium grauaret Solymannus, non pauca ipſum ad comprimendum infeſtius reddiderant: nimirum antea vanè iterata eius circumſeſſio, Melitenſium oppugnatione infamia ſuſcepta, Palothæ per Georgium Thury Pannonium, heroa nunquam aduerſis commotum, alterum fulmen Achilleum, ſtrenua defenſio. Et, ſi addendum liberius eſt, ſolicitatione Reguli Tranſyluaniæ, patrem imitati, qui Turcæ obuiam ſe comitatu & donis emiſerat, è tutela vti liberaret, Solymannus tam hoſtiliter in Vngariam ſæuit: non Maximiliani huius conatibus, & quòd à paternis fœderibus receſſurus videbatur, ſenium extremum, & cunctam vim Zygethi aris, ſacriſque victimam extulerat: quod ipſum Georgius Hozzutothii, nobilitate & Senatu fiſci Poſonienſis clarum, eiuſdem Tyranni in ipſa via minas leniturum, deprehendiſſe, quidam confirmarunt. Sed ſi ipſi nos amaremus, fateremur ni fallor, Giulæ & Zygethi iacturam, Solymanni caſtris ſolutis, vitaque eius iſtic prodacta, non minima parte compenſatam. Dum præter ſpem & auditum antea exemplum, nil barbaris metuentibus, Comes Eccius Salmenſis. Iaurini indefeſſus cuſtos, Veſprimium cum Tata, inſidiis loca inſtructiſſima, celeriter cum Thurio recuperauit, infinitos agros nobiliſſimæ fertilitatis, non paucis effusè vaſtatis, auertit, vt deinceps ſpeculas ſuas & concilia ſolicitius inſtitueret, à vicinia Machmetani cauerent, digna laude perfecerit. Inter hoc ipſum curriculum, rebus ad ſententiam Cæſari planè ſuccurrentibus; tamen non defuit quorundam beneficiariorum maleuolentia, qui ſiue odio, ſiue aliis morbis nouandi, Maieſtatem minuere Principis, ſeditionibus coniurare, libertatem communem adfligere, cunctorum ſtudia nobis dedita ſubtrahere, inque calamitates vertere ſint conati. Sed illi, authore Deo, ac iuſto vindice, flammas in tecta aliena ſubiectas, mox ſinu proprio concepere, triumphis à Cæſare ductis, inhibitiſque vinclis, agnoſcere facinus, ac profiteri ſunt coacti. Commodum Opt. Princeps è periculis, æreque circumforaneo in vſum reipub. profuſo, ſe collegerat, cùm ecce ab ſociis claſſicis, victoria mari illuſtri parta, ſolicitatur, eius vti fœderis caput, Duxque foret: legatione ſplendida Cardinalis Comendonus Viennæ rem prolixè ornat: Sed Imperator animo puro, nullo periurii næuo oblito, valetudine dubia, &, quod facilius bella cogitare, quàm gerere ſit ratus, non eſt adſenſus, deliberatione ſana, pluribuſque exemplis antegreſſis, opus produxit. Credo, quod ex regulis militiæ didicerat, aliorum pollicitis ac neruis bella nõn conſciſcenda, ſæpe vrbem libertatis perditam, dum caſtella defenderentur, ignorationem cauſarum in rebus nouis initio mirationem vulgò facere: ſed malum in ſuos, niſi manifeſta victoria, haud leuiter deriuandum, ſanctitatem fœderis offenſiunculis diſſolui teſtabatur, fortaſſe cariſſimos quoq; liberos ille reſpexit, quorum animos domeſticis vnire ſtudiis, non remotis incertiſque diſtractos voluit, audaciam temeritatis, prudentiam moræ officinam ratus. In ſumma tranquillitate, ſpiritibus Byzantinis remora obiecta, inque

octo

octo annos pacatis furoribus, ecce Poloniæ sceptrum, Baronum, Litauorumq; summa contentione, suffragiorum applausu subiectè offertur. Quod quidem ipsum Cæsar primò suo iudicio recusauit, pòst, importunitate victus, spe de Ernesto præbita, suscepit, mutuoque iureiurando re confecta, Stephanus Bathorius cliens, ac pro Rege Daciam obtinens, nobilitate, & opibus auitis non vulgaris, se ingerit, inque Coronam artibus factiosorum, & celeritate opeque diuina, vt putat, inuolat. Quod factum Princeps meliorum expectatione, & quòd Ratisponam cogitabat, tacitè haberi dissimulatione, dumq; rediret, pati statuerat, magis quid isto loco dignum foret, quàm quid in tales fieri iure possit, meditatus. Certè à vi cùm ipse abstinuit, tum, qui clientis audaciam mirabantur, graui equitatu, & expeditis copiis fines Sarmaticos insederant, ab cæde abduxit, non defore ratus occasionem, qua mutati consilii consocios, facti pœniteret, adeòque plebis commiseratione turbulentis ad sanitatem receptum, tempusque adiecit: alioqui non pauciores vno die Polonos per Germanos concidi potuisse, quàm illi Vladislaum Iagellonem vna clade Teuthonum hausisse gloriãtur, quis diffiteatur? Quocirca Tiberii Augustam profecturus, quo de perpetuo subsidio ad fines Vngariæ muniendos conficeret, diuturna podagra, & à nephritide vix dum receptis viribus, antea vix lecticæ agitationem præ morbi grauitate admittens, Vienna se commouit: cùm Strubingam peruenisset, aliquot diebus istic subsistere cogitur, calculum exigit; cui malo causam vsus etiam fructuum horariorum ac piscium longo tempore intermissus, præbere forsan potuit: mox Comitiorum loco, Cardinale Morono eius aduentum præstolante, adplicuit. Vbi non leuibus vigiliis exercitus, & quia iniquius negotium quidam sua cunctatione eleuare velle visi sunt, conuiuarum hilaritate gelidius hausisse dicitur; eam ad rem subitò pugna intestinorum orta, ad lectulum festinasse, quibus sudorum meatus paterent, poculum arripuisse, inde pulmonum, ac pectoris laxitate contracta, in liquidis attrahendis palàm noxam proditam spiritusque productionem negatam: frigoris simul vim per vias renum discedentem, stomachum euertisse, calculos è latebris motu excitos, dorsum & latera fatigasse. Ea paulò pòst ventriculi euersione, cordis quoque domicilium ad societatem difficultatum, arreptum, mox atrum è regione lienis humorem ad pectus elicitum, aiunt, vomituque graui expeditum. Notas indidem distenti bilis receptaculi, laterumque flatus editas, dolore dextri hypochõdrii aquam nullo exitu apto collectam, pulmones defluxionibus & fuligine oppressos, flabra inhibita, fibram cordis dura pituita obsessam, locum eius diffluentem, iecore nitido, plenoque, non horrido, citra vllam Epilepsiæ suspicionem, mentisque importunitatem, cuncta in exitium eualuisse. Fama est, vltima ista renum molestia, varia medicata ipsi oblata, non pota tamen, fomentis laterum firmitudinem laxatam, accessisse his omnibus denique imæ sedis valorum incommodum; ac Rodolpho ad decretorum promulgationem præmisso, Augusta sacris diutius detenta, lucem hanc Opt. Cæs. reliquisse, vt beneficentiæ diuturnæ commoda ferret, vel potius breuem moram infinita propagaret memoria. Hoc scilicet, erat, quod quinto antè die, lunæ frons totidem ferè horis obtecta, labore pronunciabat: idem gradus, & processus septenarii ætatis, vix dum in se toties ducti conspirarant, casumq; nobis longè acerbissimum importarint. Corpus eius purgatum, odoribusque repletum, loculo idoneo compositum est, vt ad sepulturam parentum Pragam deportaretur. Heu crudelem astrorum virtutem, lunæ faciem turpem, impudentem, quæ tam pio, indulgentique P. P. non pepercerit. Tam præsenti, & excelso animo cùm Cæsar morbis illuderet, horam fati adesse ratus: ne quid silentium mortis alicui fraudis afferret; vti obitus sui nuncius ilicò exiret, triduove cadauer solito habitu indutum spectatoribus exponeretur, iusserat. Quantum nos, Auditores, hoc mentis & corporis eius diuortio iaceamus, quantum patronum exteri quidam Reges, ac Principes, ad res suas foris bene gerendas amiserint, alii enuncient. Multa, me Deus,

Cæſaris amore ac reuerentia tecta latuere, quæ aliter ad manus erupiſſent, multa ipſe diſtulit, vel propria iactura, iniectiſque ſcrupulis, diſſimulauit, non paucorum taciturnitate apud nimium curioſos ſuſpicionem irritauit. Atqui Rodolphum nobis decus ac lumen futurum loco, riteque cùm antè commendaſſet, non immeritò ſibi hanc viam abeundi facilem comparauit, quo Rodolpho vix ad tantam molem aptiorem cogitaris, idque adeò verum eſſe mecum vos conſiderate. Nemo ſecus iudicat, in noui Cæſaris indole contra tela præſidium Chriſtianis ingens repoſitum, moribus & conſiliis eſſe rarum, monitorum & exemplorum parentis tenacem futurum, de concordia vniuerſa cogitaturum, nullam occaſionem, ipſo autore, ad res obtinendas effluxuram, non præteruolaturam opportunitatem, reducturum temporum illam Neruæ, Traiani felicitatem, vbi, quod licet, quiſque ſentiet, quod ſentit, loqui auſit: ſeu qui vela ſalo, ſeu quis dat ſemina terræ. Nec ſpem, nec metum cum Hannibale ex vano habiturum, in fratrum patruorumque amore φιλοψυχίᾳ, ope, conſiliis acquieturum, qui neceſſaria, ſanaque dixerint, auditurum, ne offendat, veteranorum ſenatu cauturum, quod in ſuorum diſſidium, vel detrimentum abierit, nil moturum, vel vitæ incommodo, vt imperii fines dilatet, dies noctéſque acturum, qui à teneris Aulæ præfecto, illuſtri, literatoque Barone, Dietrichſteinio palatii Magiſtro, Senatuſque arcani compote & participe vſus, Ioanne autem Tunnero, I. C. ad formandos principes nato, inſtructoque viro, Aulici conſilii ſocio, adſuefactus, quæ in veſtibulo duriora occurrent, ferret: quò Deus Optimus Maximus Maieſtatis faſtigia, vela, vires, virtus, ſorſque vocarint, intendet: φιλαδελφίαν Cyri filiis traditam, tuebitur, æternis monimentis impreſſam famam efferet, cauebitque, vt tandem toto Mars impius orbe quieſcat. Quamobrem, ſi talem Maximilianus nobis contulit, Deus præfecit; quis de morte patris queratur? quis non eum mille in cœlum linguis, vt animo ſincero, atque labe iſta immuni, deinceps viuat, cooptarit? Cæterùm, quia opinio animos omnium peruaſit, publicas & arduas res, è ſecretis pectoris, naturaque hominum in lucem manare, vt de mortui moribus etiam penitius aliquid vobiſcum cogitetis, nonnulla ab eodem vel acutè, ac ſapienter, vel magnificè, & fortiter moderateque, vel ioco pronunciata, obiter inſeram. De religionis diſſidiis aliquando familiarius conferens, iudicauit, ad capita & fontes, vnde ea ducta peruersè fuerint, ambitione & priuatis affectibus repreſſis ſopoſitiſque, reuocanda, aberrationes caritate interprete, ac duce, quæ in hominibus frigeat, & modò non extincta videatur, ſanandas, quæ ſeparatim ſuperſtitionibus animos terrerent, viduarum domos vacuarent, ſenſim caſtiganda. Ad venationes quibuſdam frequentius euolantibus: egregiam, & Principe dignam exercitationem dixit, minimum lædi homines, quando cum beluis fit negotium, dum ne ludicris ſeria elabantur, quæ nulla opima cæde ferarum farciri queant. Quidam è Senatoribus adhuc iuueni ſignificabat, à nobis Turcas captiuos nimis benignè, molliterque tractari: ne lernæi monſtri exemplo mala ſuccreſcerent, tollendos eſſe: cui noſter: Cum quibus igitur poſthac nobis bellum foret? qui labores ad memoriam, lumenque literarum eſſent reliqui? & quod maius eſt, paciſci te cum hoſtibus oporteret, ne ad talionem conciperemur. Qui expugnare iudicium, & conſtantiam eius Cabalæ, Chymiciſq; rationibus eruditi, aut machinarum compendiis adgreſſi ſunt: audiuit libenter, ſed videri eos ſibi, ait, non diſſimiles, & qui in hypocauſtis, ferro nunquam accincti, ad pocula, vel ſomnos acies recenſerent, caſtraque tractarent: facilem eſſe rationem paruorum, monſtrandorum exemplorum, in magnis autem, & vſibus longè difficillimam. Magiſtratuum, ac dignitatum opulentia breui elatos, & importunius vacationes exigentes, miratus eſt, ſui eos commodi cauſa ſuam aliquandiu induſtriam vni, & operam nauare nolle: ſe verò per-

rò per-

rò perpetuò omnium salutis nomine, cunctis vt bene sit, & satisfiat, cum cura laborare: nil hominum genus minus ferre, quàm ocium, lautosque dies, laxamque seruitutem posse. Exteros ad quamuis artem excellentes priuilegiis & viatico prosequebatur, neminem exclusit. Maledicos, ac tectè infestos tulit, obliuione si memoriam ex animo depellere nequibat: tamen ad suos clementer: satius esse, alii quærant, cur non puniat, quàm nimium, aut modicè si punierit. Iniurius quidem delationem anteuorterat, cui Princeps facetè & acutè: se de fenestra prospicere aduentantem, & vix animam receptantem reum; illius pedibus se scalarum aliquot gradus prohibere nolle, dum adsit, & sinistram aurem quiddam intus pulsasse. Furtum cuiusdam Senecionis Magnus patronus excusaturus, quod ab auaro & ditissimo reculam, v i i i. florenorum, egestate summa coactus, alienasset, respondit: se videre factum exigui damni, ideò nec se offenso sumptum laturum: veruntamen seni, quem ad eam ætatem operis suis & labore tantum acquirere piguisset, quando alias non diu esset superfuturus, in pœnam duorum obolorũ funiculum imperaturum. Adulterio cuidam notato nunciari iussit, eo vitio ne amplius se fœdaret, cæteroqui ipsum in familiam artificis, qui ab operis suis ante medium diem cessare soleret, concessurum. Iuuenem robustum liberius Veneri deditum, sed aulæ priuilegio sese ab ciuili Prætore, & neruis adserentem, virgis actum, à pomœriis arcendum censuit: quòd, qui tam imperiosa & onerosa animalia sustinuisset, aliquot betulæ ramos tractabiles tergo facilius esset laturus. Quos ventris, gulæque insania, sed maiorum ordinum distineri, & αἰχμαῖς audiuit, doluit: quod, qui omnia, quæ licerent facerent, adduci aliquando, quæ non liceant, vt committant. Doctore ipso adolescentulus insigni vate vsus, eius indulgentiam non tulit, & ad patrem aliquando: se ista lenitate, & erga se reuerentia Præceptoris diu sub ferula hæsurum: stimulo acriore opus fore, vt vmbris parietibusque relictis, ad patula gymnasia citius expediretur. Quidam colloquio læto ad focum inieceràt, ciuium & plebeias Matronas superare suo cultu, mundoque nobilitatem cœpisse: iniuriam fieri altioribus, qui non haberent, aut non curarent, non lege Oppia teneri posse, plus semuncia auri eas ferre solitas, iunctisque vehiculo iumentis, iam non ad mille passus, (vt ille ait) aut publica sacra, sed viciniam abuti, luxum vulgi esse castigandum. Cui noster: non audisti, imitationem morum in nobilibus facile, pernicie illapsa, eandem in populo existere, & simul exuberare: quæ vitiosa cernis, tu verò abstine, & oculos auerte. Quod Senatus quosdam diu conscios profugisse, alios sperato euentu suas legationes non obiisse, idque impunè ipsum tolerasse cum vulgi querela & murmure senserat; subiecit, non quos sibi perpetua fide addictos, & perspectos sciret, mulcendos, sed nonnihil suspectos demerendos, illos sibi si vellent nunquam nocituros, idem ad quosdam pro talibus interuenientes respondebat. Cuidam à proceribus, nullis disciplinis liberaliter imbuto, de libellorum Magistris, & Secretariorum dignitatibus, & splendore questo dixisse fertur; quid inter Achilleam, & Alexandri lyram intersit, quia non didicisset, ideò frigidè accusationem instituisse. In quadam præclara sua vrbe, ab aulæ domesticis admonitus, ad libram non vendi bubulos aliarum ciuitatum more: negotium Vrbano Magistratui dederat, querelam & incommodum hoc tollerent. Cui lanii accersiti: si Maiestas Cæsarea vt Viennæ, ita apud se cum Aulicis perpetuò hæserit, facile se vsitatum morem abiecturos, aliter priuilegio suo vim non allaturos. Ad hæc Cæsarem ad suos familiares in cubiculo risisse, ac subdidisse, Reges ac Principes suam Maiestatem laniorum & carnificum rationibus & lucris nondũ permutasse, itaq; pertinaciam eorum perstrinxisse. Symbolũ illud sacrũ: DEVS PROVIDEBIT, quantam pietatem, & fortitudinem, inq; posteros omnes spem extulit? De quo, cùm aliquando à me subiectissimè admonitus esset, Impe-

ratoriam dignitatem ea verba, qui altius in humanis euadere nequiret, nonnihil mutare debere: respondit, nolle se ingratum esse de authore beneficiorum, qui huc loci ipsum perduxisset, vimque eorum verborum ad successores quoq; pertinere velle. In domesticis turbis, intestinè malis subortis, dictum celebris illius oratoris, aureis characteribus in Regiarum vestibulis notandum, secutus est, Herodis Græci: Fatendum aliis extremis malis tanto bellum esse grauius, quantum bonitate pax esset vtilior: quanto tamen bello securior esset pax, tanto seditione bellum optabilius: Siquidem in remoto à finibus bello libertatis seruandæ studio, in ciuili semet perdendi quemq; desiderio pessum ire solere. idq; exemplo singulari docuit, cùm à Principe viro rogatus, fratrum discordiam, leui de causa ardentem, vbi compesceret, respondit: Rotam ad cuiusq; cõmotionem facilem se præbere, sed ab concitato, feruentique cursu, manus omnes libenter cohibere, non se tamen precibus supplicis, Maiestatique defore. Chymico ineptè exiguis adminiculis in magnos thesauros verbis effuso, qui xx. flor. in carbonum sumptus petebat, significari iussit, mirari se tantillum tot annis ad Crœsi opes non comparasse. Symphoniæ, hoc est, vocalis concentionis sodalitatem, ea liberalitate in admirationem adduxit, vt ex omni ætate eam præstantiam carminum haud collegeris: quod etiam cœlum canere didicerat, & à siderum scientia nuuquam abhorruit: extremam pœnam, & difficillimam eorum, quorum liberi ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ, secundum Mitylenæos, educati sint, iudicarit. Lusores, talos est auersatus, damnauit, vt insignem humanitatis perniciem, nobilem conuictorum mœrorem, pœnamq; iustam: qui autem vicissent, dedecus, & contẽptum ad periurium irritamentum paratum. Astris multa concessit, vt causarum quibusdam adiumentis: sed superstitiosam credulitatem cuidam Bohemo Cypriano exprobrauit, qui συμφάσεις illi, seculi reuolutione vix rediture, ante paucos annos omnem diuinam vim agentem tribuebat. Quæsiuit enim, quod alius de Cannensi pugna: si cœlo adfecto, sideribusve compositis, fidendum prorsus sit, qui insigni clade simul concidissent, an vt exitus vnus idemque omnium fuisset, etiam idem vnumque astrum natalibus comminatum esset? & qui ingenio excellerent, an etiam vi variorum siderum eadem die in lucem suscepti essent? Astrologo neganti idem, vnumque eualuisse sidus, vniuersè responsum: non esse igitur opinationi astrorum & schematibus fatalia adscribenda, & qui in pluuiis essent diu versati, facilè eos maduisse. Quàm piè, & scitè, auditores? Fama noua, quæ in consiliis capiundis multum interim pollet, non seducebatur, quòd illam cuiusdam velocitatis, hæc constantiæ moræque officium putaret. Præstigiatores semel admittebat, veritatem imitari sæpe casus solere cogitabat. Sortibus, quæ manu alicuius ducerentur, non credidit, minus ariolis, auguriis & omnia metuentibus: quod claro exemplo die coronationis Vngariæ, D. Steph. sacro, quo Posonium proficiscebatur, docuit: quo & Posonii incendium datum, & mœniorum Viennæ pars desedit, & equi prolapsione nil territus fuit: non fixa hæc cœlo, sed socordia hominum accidere confirmauit. Consuetas nonnullis leges, sed variè ad casus deflexas, cereos nasos appellabat: Rumusculos exortos, quibus suam aulam diffluere querebatur, incertè cupidiusve iactatos spreuit: scurras, & assentatores neglexit, qui eis caperentur, leues dixit, vt qui Regibus initiò inutiles miscerentur, pòst ad perniciem suppeterẽt, vt Alexandro accidisse Arrianus memorat. Nobilitatem nuper ortã probauit, locis tamen, & honoribus etiam castrensibus, & contributionibus distinctam habuit. De sene quodam canos, barbamque fuco dissimulante, ad proximè adstantem: quid hûc integræ mentis & consilii intus alere putas, qui patula cunctis, notaque obscurare non vereatur? His singulis, & cunctis cùm redundarit Imperator, reperias tamen, qui Cephei astri modo, ceruice ad onus ventris detorto, eius Maiestati labeculas aspergere aliquando tentarint, quorum insaniam Anticyrana antidoto retuderis; sin non suffecerit, succedat illud Ausonii: At qui condiderat, postquã non repperit aurum: aptauit collo, quem reperit laqueum. Nõ quidem sanctissimus Cæsar, fateor, emeritos beneficiis ilicò obruebat, ipe ductabat longius tempore

pore gratiam retulit, nec obscuros statim illustrabat, remotos tamen acciebat, familiares quasi negligeret, ad tempus tractabat, nil petenti nil detulit: at spem potiorum illis apud se reseruabat, saluamque tutatus est. Nec cuiusuis Senatus ille sentētias arripuit, iudicio suo experientia instructo, suffragiorum varietati indulsit. Pietatis negotium in tanto diuortio ad Christi oracula exegit: ita eos, qui nescio quid in disputationibus dissidentes totis voluminibus se conciderunt, temperauit, turbarum occasionibus dilutis, Typicorum, seu suffiguratorum, Balaccianorum, Ariomanitarumq; libellis explosis, Maiestatis nutus & gubernationem cunctis sanis, & probioris sensus, comprobarit. Iniuriarum non facilè oblitus, vindictam distulit, raroque infensè est persecutus: Parentum lapsus grauiores in liberis valere noluit, vitia profusionum reprehendit, libidines fregit, Comitatum palatii sui modestia inusitata definiuit, vt interdum ad quotidianarum impensarum iudices inspiciendos otium impertierit: nil ægrius, quàm terminorum in agris fraudes, & accisos fines exarationesve tulerit, ad recognitionem vocarit. Serenissimos liberos ea moderatione splendoris, reuerentiæ ergà idoneos opinione, in omnes humanitate eduxit, vt se fere eo loco natus ignorarint, nec ante tempus curarint. Promissa in conuentibus, ac nuda, non literis, signisque verba sua munita, vel aliorum Regum, Principumve diplomatis adæquauit. Regna, & subiectos ad necessariorum subleuationem ita volentes pertraxit, vt, quo plus requisierit, plus dantibus accreuerit, & quod sæpe sola Austriá sibi vno anno ad 700000. contribuisset, peregrè cũ gloria iactarit. Vngariam vel partibus suis adhuc florentem, eam opulentiam & nummorum copiam nunquam tractasse senserat, quam mercatores, & vectigalium præfecti sibi nunciarint. Sæpe ille compressam annonam ab auaris, qui vulgus miserum fame, & vrbes suffocare conabantur, liberauit, vulgò sumptus ademit: quædam suis maioribus incognita, sed à subditis concessa tributa, vt ornamenta pacis, belli subsidia, Reip. neruos, ita exercuit, vt hypothecarii, & feudi possessores, quorum eius generis exactiones intererant, plus lucri ex conductione & locatione sibi conflarint, quàm ad ærarium sit inlatum. In amicis iungendis, fœderibus paciscendis, & affinitatibus tardus, circumspectus, in alēdis, retinendisve sedulus, in soluendis vinclis, aut laxandis difficilimus semper est visus: quibus multum licere vidit, minimum vt liberet, cautionem existimabat. Linguarum proprietati deditus, rudi pronunciatione vocum, aut literarum transpositione facilè offendebatur, nec ὦ παῖδες, ὦ παιδίον cum Pellæo dixisset, nec vati Aristandro de aquila superuolitáte credidisset. Nescio, me Deus, auditores, quid in maximo mortalium mortali amplius formaueritis seu ad ocium seu decus, nisi cœlum terræ iunxeritis: Nam qui dissipatas sententias ita probè collegerit, prauas suggestiones eleuarit, vt aliquando Christiana virtus expergefieret, & ad commune vinculum excitaretur, accurarit, neminem ex omnibus annalibus obieceris: qui ad volūtatem & præscripta Dei suos sensus, cunctorumque ocium redegerit, erratis veniam, receptum ad frugem adiecerit, transuersa studia, ne quid contaminarent, aduigilarit, & quem nemo cum fastidio audierit, à quo supplices repulsam nunquam tulerint, qui obsolescere virtutem in hostibus sordidis scierit, tumultus & animos vulgi dictis rexerit, compescuerit furores, morbos sanarit, beneficiorũ sempiternam gratiam coluerit, vix vllum laudaris. Contulisti nimirum te, Maximiliane, ad locum pacatum, splendidum ad quem nullæ blanditiæ leues, non vis, fraus peruenerint, nulla iunctorum confusio, rerumque obitus accesserit. Nos, ô nos infelices, quos tua custodia nudos despicis, ad societatem expectas. Dedisti tamen nobis, Maximiliane, tuarum virtutũ imagines expressas, substituisti hunc Rodolphum, quem complexi, omni submissa reuerentia colemus, cui nil eorum, quæ in tuis actionibus redundarunt, vel ad pietatem & prudentiam, vel integritatem, pacem, clementiam, vitamque beatam, longam defuerit. Sub iuga iam Seres, iam barbarus ibit Araxis, Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo. Ea re vos optimi auditores, sanctè, riteque suis muneribus defuncto, eiusque Manibus læta, felicia, nullo termino gaudia descripta, compreccmini: Rodolphi

auſpiciis, genio, conſiliis, inſtitutis progreſſus vberes, euentus nullo æuo aut mora impeditos, qui Pannoniam reſtituet, alia regna morbis aut fato laborantia ſanabit, ne per orbem terrarum vaſtitas, lachrymæ, bella, cædes vrgeant, prouidenter curabit: nobis ipſis conſtantiam, fidem, ocium, & tranquillitatem poſteris, idque per nomen Chriſti Ieſu, ad eiuſdem gloriam, Patris, & Spiritus ſancti, exoptemus, Amen.

ELOGIVM EPITAPHIVM D. MAXIMIL. SECVNDI: PER SAMB.

HIc ſunt reliqua Imperatoris Maximiliani II. A. F P. generi, patris, filii, pronepotis Cæſarũ. Quem hoſtes, & amici æquè coluere, cuius pectus cõſiliis & prudentia nunquam exhauſtum, iudicio & arbitrio certum, actis firmum, euentis ſalutare, vniuerſa incolumitate diu conſtitit, ſtabitq;. In quo Maieſtas cum humanitate coiit, amor, non metus, aut ſimulatio omnes in officio, & admiratione tenuit; iuſſa pro oraculis, eiſdem ipſe ſubiectus, ſanxit. Cuius ſi nutus quidam tuliſſent, minus domi laborarent. Fidem hoſtib. ſeruandã duxit, lanienas, in ſeruos imperium ſæuũ non probauit, multorũ faces, incendia ſopiit, aliena non turbauit, cuiuſuis ius loco, apteque adſeruit, ad quietem & concordiam, vel impari ſorte, damnoq; proprio cuncta redegit, iniurias obliuione contriuit. Iberos adoleſcens biennio rexit, Imperii Romani Maieſtatem vel proximo capitis periculo in Saxonia tutatus eſt, tribus diadematis, vno velut ſpiritu, ſuſceptis, abs ſe ſponte alienatos, in ordinem ad Gotham triumphis, vincliſve coercuit: Daco iniurio gratiam nepte Cliuenſe aliquando expetita à Ferdinando, conſenſu ſuo reddidit: Galli impedimentum è Polonia excedentis, liberaliſſimo hoſpitio expediuit. Danum, & Suecum, proprio exitio flagrantes compoſuit; Franciſco Medici, quod patri Coſimo negarat, pontificios honores confirmauit, Ianum Balaſſa, Dobonem communi fama ſuſpectos, è cuſtodia priſtinæ dignitati, opibusve reſtituit; Bebecum cũ Nemethio bonis & vita per Schuendium exuit. Solymanni ad Zygethum furores non modò retudit, ſpirituſque exhauſit, & ſpem eluſit: ſed ipſam è fœda compage, membriſque ſceleratis animam noxiam, perditamque, validiſſimis obiectis ad Iaurinum caſtris, eliſit, pacem à Zelymo, & ſucceſſoribus tum minis, tum blanditiis extorſit, quid fratrum amore voluerit, inque rebus eorum cupierit, Caroli nuptiis Anglicis inchoatis declarauerat. Vniuerſum, & ſacrum illud mari colligatorum fœdus, tam prolixè oblatum, fide, ſuorumque conſcientia, & quiete diſtulit. Sarmatarum ſceptrum tam ſuppliciter accidens, ſpe quadam de Erneſto ſubiecta, moræ ſalutaris memor;, initio quaſi diſſimulauit, poſt, ſeditioſis ad ſanitatem & frugem tempus receptumque concedens, admiſit. Quam, vt Chriſti, communiaque negocia beatè vigerent, ambitione excluſa, nil vnquã eſt meditatus. vltimo difficiliq; ſpiritu Ratiſponæ idem comprobauit, longam prolem ad decus, Rodolpho electo, & imperia dedit. Ecquid maximo mortalium mortali, pio, iuſto, ſapienti, clementi, forti, felici, indulgẽtiſſimo P.P. ad diuinitatem, rebus tot geſtis, morbisque victis, decima & quinta prole edita, filiis ſceptro idoneis, filiabus maximorum Regum tædis accenſis, reliqui fuit? Diuturna igitur podagra conflictatus, è nephritide ſocia ſtomacho debilitato, anheli ſpiritus officina defluxione ac fuligine oppreſſa, cordis vieti globo ad vibram dura pituita obſeſſo, bilis receptaculo nimia ſolidioréve copia diſtento, imæ ſedis vaſis importunè ad ferrum iniquis, viis etiam, quibus in omne corpus cibi diuiſi, adque alendum modificati, diſcedunt, impeditis; vitioſa inter ventrem, & latus, nullo exitu ſeſe prodente, aqua collecta; quorum ergo Comitia edixerat, iis ad finium Pannonicorum ſecuritatem ampliſſimè confectis, palamque per Rodolphum paulo antè vulgò enunciatis, cupideque Chriſti meritis auditis, admiſſiſque: ad ſedes liquidas, motibus compoſitis, euolauit: vbi perpetui comitiatus maiores,

dies

dies omnes fasti, sacrisque obeundis idonei. Vixit ann. IL. M. II. D. X. Romani Imperii & Pannonici XII. Bohemorum XXVII. Obiit August. Tiberii, H. X. A. M. III. Eid. IIxbr. MDXXXCVI. ipso nominis solenni die, totidem ferè ab lunæ labore diebus, quot illa horis obscurior latuerat, Anno quadratè in se ducto septimo, eoq; exacto. P. B. M. C. H. V. DVM ARTVS REPOSCAT.

FINIS.

Maximil. ad Viatorem.

NOn mihi, nec tibi, sed mihi vel tibi, iamq; neutri:
Sat mihi sat tibi, non satis est, erit ast sat vtrique.
Sum, morior, viuo vt moriar, viuam morituris.
Non superes viuax, superata morte superstis.
Nec spiro, nec mutus eo, sed vtroque cadauer,
Quod mutum est, spirat, loquitur, neutrum per vtrumuis.
Dum cesso moneor, dum labor labe resurgo.
Dic cito dum pendes, nec sido summus & imus,
Cur sim, quid teneam, perdam lucrerq; profectus?

EPITAPHIVM.

RELIQVA vetera labis Maximiliani secundi his cineribus, dum ad contagionem perpetuorum vocetur, Christoque pura amictus occurrat, sunt abolita.

DE CORONA SERENISS. RODOLPHI REGIS VNGARIÆ, &c. ARCHIDVCIS AVSTRIÆ, &c. SAMB. ORAtiuncula, Posonii, 25. Sept. 1572.

QVOD optimo cuique ex animo erat, soliciteque à Deo contendendum: id vltrò Diuina voluntas, miserta nominis Pannonici, hodie obtulit: scilicet ad frugem nos denique vt redigeret, & ad meliora inuitaret. Quid enim illo cælesti domicilio potius Christiano esse debet? Quid non suscipiat, audeat, amoréque communitatis æternæ, nō subeat? Secūdum illos sensus, tāquam exemplum, & quoddam simulachrum; libertate ista humanæ cōditionis, patriæve integritate, quid cupidius quęramus? Nonne vita pro hisce ab gentilibus, & prorsus ignaris pietatis, cum laude, animoque vulgò profundebatur? Sed hæc publica magis, quæ natro, quam singulorum sunt. Quæ verò priuatim accidunt, quibus quisque sibi placet, opes, cōiunx, liberi, ditiones, & alia huius generis quam sunt, me Christus, chara, quàm ea nostris conatibus intuemur? quòd hæc tāquam virtutum fructus, & ad laudē consectaria, nostras actiones ornare, & separatim ad posteritatem solcant suffragatione commendare. Hæc initiò si quis, cur commemorem, requirat: Vt publico Dei munere domi, & vbique lętemur, Rodolphum ex alto missum amplectamur, ipsi nostris commodis gratulemur: passim templa, aras precibus, omnes parietes puluinaribus cumulemus. Maximo Deo grates concinamus: quòd tanta annorum serie, perpetuoque subsidio domus Austria nos facilè, libenterque texerit: Austria, inquā, cuius stemmate nihil in toto orbe nobilius, dignitate co-

piosius, progenie amplius, in omni humanitate, generatione sanctius enituerit, patrisque more, viscera intima omnibus Regni periculis ad defensionem præbuerit, nosque propriis morbis ac diuortio intestino aliquandiu vexatos, coniungere studuerit, contineatque, vt adhuc post Deum Austriorum benignitate & sinu respiremus, iugumque Asiæ auersati, breui, proceres, hoc, hoc præcipuè electo Rege Rodolpho, quem coram spectatis, iniurias persecuti, firmissimè insistamus. Idem pater omnium clementissimus Deus, robur, sociosque huic adhibebit, qui cum Venetis Philippum ad dedecus, & vindictam Orientis excitauit, qui ductu Iani Austrii detrimento Turcam inuiso inauditoque afflixit, vim minasque maritimas compressit. Iam enim videntur mihi obuersari Angelorum cœtus, Regum Principumque colligatorum exercitus, ad victoriam acies ordinatæ: quæ nos ab immani belua eripiant, pulcherrimamque Vngariæ possessionem reddant. Itaque nemo dubitat, diuinitus vos istud consilio egisse, vt Rodolphum, cuius mentione omnes virtutes nominatas volo, dominum & Tutorem depoposceritis, honorandumque desideretis. Et verò, quem omnibus ad tantam Maiestatem conditionibus magis idoneum, propiorem Regno, contiguum meritis expeteretis: nisi ingrati de Deo, obliti tot beneficiorum, studii in vos perpetui inimici esse velitis? Calamitates Pannoniæ, quæ aliunde accersita fuerint, nouorum peregrinorumque Regum studio mala hîc nolo commemorare, odii plena sunt exempla: Alias nationes, quæ eodem morbo sese perdidere & adhuc laborant, animo reputetis: nimirum reperietis, nihil ad vires, finesque tenendos certius intestinis vel proximis heris definiendis: qui longinquius nonnullorum ambitione acciti sunt, aut sese ipsi clàm ingessere, vel non obscurè dominandi libidine inuolarunt, non diuturnum fuisse regnum: coniunctorum sanguine, ac multis nominibus meritorum imperium felix, amplumq; euasisse. Sed vno, quod animo præcepistis, verbo dicam: Quis Regum dissitorum ea potestate, Regulorum ac principum ea clientela, societateque fuerit: qui nos extremè in faucibus Turcarum hærentes, saluet, tam commodè tutari, diutius conseruare potuisset? Semper Austrii nobis, vt vicini, parietibusque intergerinis, & assiduitatibus deditissimi, ita opibus & depugnatione sumptuosi, præsentesque accurrere. Plurimum, quod non nescitis, hæc gens propriè sine aliis valet. Imperatores & Reges præter Cyprum & Scotiam, penè omnibus, & Reginas edidit, fouitque populis: societate autem & sanguinis amplitudine omnes facilè excessit: vt ad huius nutum & amorē, vniuersa Christianitas aduolet, se subiiciat, consilium accommodet, libenterque, bono euentu morem gerens, mandata capessat. Profectò bella suis non comparat, priuatis odiis in discrimē nihil dat, a bello abhorret, iniurias molestissimas procul arcet, nec ipsius gratia plectuntur Achiui. Ac cum de illustrissima gente fit sermo (istud obiter hic inseram) haud de superioris Pannoniæ aut Marchiæ orientalis Regibus, quos etiam Drusi & Traiani fuisse temporibus aiunt, loquimur, nec de Marchionibus è Sueuiæ ducibus profectis, quorum octauus Bauariæ quoque Dux fuit creatus, quive alaudarum insigne gerebant, accipiendum est, minus de quinque Ducibus, quorum hodierna arma secūdus, de Austrasiæ & Lotaricis coniuncta, extulit, a Barbarossa, vti Bohemiæ Reges, sic Austriæ Principes mandante, datis, est disputandum: sed de Rhenanæ veterisque, seu occidentalis Austriæ, adeoque ipsa Francorum Regum posteritate, ad Rodolphum primum vsque, est repetenda omnino, censendaque memoria. Ac sine tot ambagibus, de nomine allatis, remotoque Auētico. Scimus veteris Austrasiæ, seu regni Lotarici, sub quo Habspania quoq; fuit, dominos hanc diuinam familiam extitisse, arcemque ipsam, vt caput, & Regiam, ad quam Vindonissenses vsq; pertinebant Habspurgum fortè vocatam, nam & hodie Span, *Spanschafft*, diœcesim cum Iuris potestate intelligimus. nec dubito à Gryphone, Pipini fratre, qui Rumerici, ad angustias Lotharingicas, vicinave Iuræ loca insederat, non tantum in Saxoniam vel vlteriorem Aquitaniam confugerat, propius hanc Syngeniam abduci posse. Applaudite igitur proceres, populareque optimi, pectus & arcas, viresque, summo ordini, ac Rodolpho nostro

con-

conferatis: nemo non ad optatissimi Regis nomẽ excitetur, eiusque auspicatum imperium, plenum victoriis, ac triumphis exoptet: si rem Christi saluam, negocia patriæ tuta, securos vicinos, remotos lætos esse velit. Huius enim Regis aspectus iocundissimus, Maiestas verenda, disciplina, vsibusq; & itineribus progressus non mediocres, aurea nobis sæcula pollicentur, vel potius iam in manib. nostris ea deponuntur. Ad cuius imperium & iussa qui se aggregarint, nunquam fidei, factique pœnitere poterit: quòd breui omnibus sit ille satisfacturus. Haud de maiorum hic paternisque exemplis desciscet, humanitatem & clementiam colet, liberalitatem effundet, thesauros, vicinos, propinquos, fratres, vitam denique ipsam promptè in communem defensionem dabit. Hos iste, absque dubitatione, spiritus, & animum fouet, Deo & omnium bono, suæ prodigus vitæ, vti inseruiat, atque diuinitus crescat. Qui in eius consuetudine, colloquiis sunt intimi nunc, & primis annis fuere, rationes & sermones notarunt, alta & sana consilia omnes tribuunt, animum ad repellendum hostem, purgandosq; seditiosos, & latrones ita propensum, iamq; anhelum: vt modò vos vniti velitis, nullas iniurias aduersariorum sit curaturus, ac fines Pannoniæ florentes consensu, munitos pace, firmatosque præsidiis celerrimè præstaturus. O inauditos in iuuene sensus, meditationes heroicas, planeq; ipsius maioribus dignas; Pannoniæ rebus etiam necessarias, & proprias. Huic diadema non obtrudamus? Hunc non patrem patriæ canamus, omniq; genere exquisiti cultus veneremur? Non ætas, anni, non semper quę in oculos incurrunt, quomodo in obscuris & vulgaribus, in heroum natis ita spectanda sunt. Eugenia illa maiorumque virtus, quæ in posteros, vt aquilarum in pullos, pertinere solet, eosque agitare, monere, impellere ad munus susceptum, graueque nomen persequendum, consideretis. Nunquid sine vestro, proceres, Nobilitasque, exemplo hæc recenseo? Qui scintillas nobilitatis, tanquam stimulos à parentibus haustos, vel teneris adhuc annis, & membris imbecillis excitare soletis, vosque ad magna, ardua, præter domi suæ natorum morem, velut euehere nitimini? Si membrorum decens positio, oris oculorumque honesta facies, in vobis, vestrisque antecellit, profectò animus deformior ignobiliorque rarò contingit: vt & mentis indolisque commẽdatione, vitia corporis pensari, perficique, & simul temperiem corporis generosi, & excelsi animi esse indicium plerumque dicamus. Quare, cùm ingenuo, liberalique aspectu adolescentem, cùm agiles, moderatosq; artus videmus, vel pro dignitate, non satis vestib. decoros: iudicamus nobiles, amabili ingenio, moribus temperatis, & ad quamuis laudem natos. Non me cæcus vllius amor tenet, non gratia exercet, temerè de futuris nihil soleo pronunciare: sed du huius Regis ego animum, cogitationes, & alia colligo: veritas à me exprimit, fatear, nõ minus fore hunc ortum & velut nouam stirpis perpetuæ Regum Vngariæ radicem, concordia, & in libertate deinceps victurorum: quam nulla vis peruertat, nulla imbrium diluuio exhauriat vel violet: vt Rodolphum illum magnum, qui hãc felicissimam prosapiam in cœlum, longumque extulit, subdidisse propaginem Augusto Imperio nouimus. Non est tempus, Pannonii, de laudibus, & spe certa, quam opt. Rex ostentat, concionandi: sed cuius ergò coronam recipit, iam quasi præstitum arbitremini. Iuuenta plerunque nonnullis morbis laborat, temeraria vulgò hæc ætas, imprudens censetur: verùm de hoc nil tale sperandum: ac nunc silebo, alio tempore plurib. agam; si vox me defecerit, calamo de virtutibus, vt nõ præsentes modò, sed qui annis consequentur innumerabilibus, eius legant, mirentur dotes, ac præconio in omne æuum producant; agam: illud præterire nequeo: de hac summa gente Austria, quæ nos hodierno die beat, & qua hora de hoc Rege cogitastis, salutariter cogitastis: nulla in alia tot linguarũ effloruisse vsum, morum, & humanitatis, tractandorumq; subiectorũ, si ad alios extimes; nulla in alia magis diuinam, sanctamq;: nulla in alia maius, ne dicam par studium, amoremq; erga omnes exteros viguisse: quæ in nostris periculis amplius voluerit, salute perfecerit, prorsus dico nullam extitisse: vt Austriam penu sobolis Cæsarum, & Regum, virtutum, pietatisq; domicilium, humanitatis exemplum, studium rei commu-

nis, libertatis vindictam dicas: Rodolphum à vestigiis suorum non declinaturũ, omnia loca trophæis, & hostibus captiuis completurum speremus. Cumque, proceres, hodierno die Rodolpho insignia, multo interuallo, decursuque annorum non vlli alii iterãda (seu magis, eo viuo ne quidem animo præcipienda) sint tradenda: fauete, adeste, oro, linguis, & animis celebritati: quisque mente, & officiis animum deditum, & gratum Austriis declaret: in primis Maximil. II. clementissimo, deinde Regi filio, eiusque patruis, atque fratribus sereniss. hanc familiam in oculis feramus, ab ea nullæ nos insidiæ, minæ, nullæ maleuolorum subiectæ causæ dimoueant, nulla vis deterreat. Ita enim nos Pannonios Deus benignè respiciet, errores facilè condonabit, hocque Rege pristinis & auctis finibus ornabit. Salue, igitur, Diuina proles Rodolphe. Viue, viue, Rex inclyte. Benedicat Dominus ex Sion, bene sit tecum nobis in sempiternum, millies tibi stella oriatur matutina:

Felices populi, felicia Regna Rodolphi,
Si nutus prompti & iussa sequamur Heri.

Tu quoque Rex placidissime, in cuius animo ruga non est, aut næuus deprehensus: genus Vngaricum in amore, vti cœpisti, & clementia ponito: quod tibi, vt Macedones Alexandro, periclitationibus constanter aderit, quo addicto omnino eius neruorum & potestatum omnes ferent fructus. Non enim sub te, vt liberi modò sint, arma capient, sed maiorum more, vt aliis imperes, seruitutẽ longinquissimis minere, integra omnia tibi & gloriosa eueniant, plena lætitiæ, plena obseruantiæ, & pietatis, efficient. Vix alia natio, si frenum habeat, & bona verba, tractabilior, ab ira ad lenitatem paratior videtur: quod ex magnis ducibus intellexi, & vetusta monimenta comprobant, Vngarum non indulgentia, sed seueritate molliri: nõ clemẽtia, sed virga ferrea in obsequio retineri. Mutuũ, scis, habent reditum pater, & filius; patronus, & cliens; Rex, & subiecti, nec minus sceptra facilitate, & mitibus sensibus, quàm sæuitia, aut contemptu semper constituere: In quorum altero est suauis amor, & reuerentia; metus, & turbæ in altero: quod vel in turpissimo Caligula extabat. Olim, dum immanitatem Turcæ, & funus proximi Vngari vehementer horrebant: distracto quorundam studio ambitiosaque voluntate, non omnibus satisfecere: sed voragines, & scopuli quidam, perniciesque Reip. contra officium admiserunt: factum nemo excusat, autores, vnà cum posteritate extincti, pœnas luere: sed non obscuræ Regiones aliæ, æquè, ne dicam grauius, quas nulli barbari attingunt, nullæ causæ vrsere, peccarunt, sponteque exitium ac dedecus sibi dicuntur creasse: Vt istius vulgatæ de Vngaris opinionis ac vocis notas aliorum non minus animos subiisse, atque exercitos labefactasse audiamus. In exteros Dominos, longius excitos interdum leguntur illi fuisse duriores, minusq; dicto audientes: erga suos, & proprios, aut vicinos non item. Hæc non affectè, aut morbo dicta, minus in vllius iniuriam trahi velim: Veruntamen subiicio, vt quisque intelligat, decus Vngaricum non aliquot leuium hominum facinoribus obscuratum: sed plurimorum fidorum optimatum in Domum Austriam constantia, semper valiturum. atque de his nunc satis.

FINIS.

DE GIV-

DE GIVLAE, ET ZYGETHI EXITV, 1566. SAMB.

GIVLAM Bertah Bassa vi summa, & ope nisus, omnino sibi expugnandam, rebus orientis pacatis, & ad offensam nostram comparatis, depoposcerat; imò iam pridem ad Zolnok familiaritate Kereczenii spem deditionis, eiusq; potiundæ haud obscurè deuorauerat: Mouerant eum nonnullæ ad tantum opus, onusq; causæ: quòd multis locis & partib. suos cruentissimè passim acceptos, tractatosq; à Pānoniis cognorat: ac nisi tempestiua expeditione, qua leuia & angusta quædā obstacula, velut auerteret, præcaueret, nullum interuenientium impedimentorum fore modum putabat: tum intellexerat ipsum Sultanum herum suum, frustra iterum Zygethū aliquando tentatum, cum dedecore, & capitis discrimine tertiùm impetiturum: deq; eo triumphum ad grauem ætatem, velut suarum præclarè gestarum rerum coronidem, additurum: vti cuncta expedita per Hungariam posteris forent: & in oras, viciniamq; Stiriæ simul, & Germaniæ irreperent, vestigiumq; ponerēt. Coacto, igitur, Bertah ex omnibus Natoliæ, Cappadociæ; Mœsiarum ditionibus vsitato milite, aucto eo paganorum quoq; & tumultuariorū numero, ad 80000, Giulam aduolat. Castris metandis oppidi situm Chrysio amne per fossas tutum, definit. primis conatibus lentè omnia, remisseq; agit, consilia nostrorum explorat, vt amnem riuulis auortat, in sicco oppidum destituatur, machinationibus accurat. Non diu cessandum ratus, amnem traiicit, obductisq; defensaculis & prætextibus, sese ad fossas, vallosq; proripit, è latebris nostros infensius petit, oppidanos ita exercet: vt diu furorem sustinere se, abducta aqua, vix sperare potuerint. Nihilominus ita resistunt, ita leuioribus concertationibus occurrūt, rarò vt cesserint, suoq; periculo illi nostros elicuerint. Sed quinta obsidionis luce, cùm sese nostri impares perpetuis laboribus, fatigarive quererentur: in laxiorem, & exteriorem se arcem, quatuor portis insignem, textis, sepibusque terra cohibita, & aggeribus circumfusa, nil sibi metuendum, si intrò cesserint, æstimabant. Succendunt, igitur, oppidum, & nihil opportuni istic hosti relinquentes, ex arce vehementius agere, insultare, cædibus miscere omnia occipiunt: vt hostium numero diminuto, horrendas minas, & lanienam, si furere nostri perrexerint, breui sensuros Turcæ dictitarint. Sed Turcam præbita spes deditionis animabat: conscios, non diuturnam fore depugnationem, si pacta clàm inchoata cum Ladislao Kereczenio, valitura essent. Vtinam ad extremum per præfectos, & nonnullos consilii participes, eam præsidiariis virtutem, animorumque pręstantiam exercere licuisset. Sed metu inani ab fidei desertoribus, vulgo iniecto, falsisque rumusculis de Zigetho occupata instructo: omnes videlicet adhuc obsessos, à Germanis nunquam subsidio liberatos, Schuendio negotium cum Daco & Tartaris futurum, Cæsarem ad Iaurinum castris motis laboraturum: Turcas vltrò pacem offerre, aquæ subductam esse commoditatem: spectare ista cuncta eos debere: ni sanius & mitius quid cogitarint, ad omnium perniciem obsidionem excessuram. Hortantur ea re fraudulenter subordinati gregarios: sæpe ad colloquia clàm foras proreptant: vincunt bonis verbis, vti de arce quoque exteriore deserenda senatum habeant: quò si se receperint, suaq; conduxerint: tutiora omnia futura, eiusque etiam opinionis esse Schuendium, & Cæsarem iubere asserunt. Leges ad speciem voce præconis de constantia retinenda, omnis vt suspicio cordatioribus eximeretur, promulgatæ consiunt. Ne scilicet vllæ literæ telo, aut alia arte emissæ, vel intromissæ accipiantur: ne quisquam, si vitā amet, verbum de deditione cogitanda proferat. sed falsæ, non veræ rigidæq; fuerūt hæ leges, corruptæ vitio præfecti, renitentibus palàm æquioribus: in primis viceccapitaneo Ioanne Gyzio, & Stephano Glythi, peditum ductore, & aliis: qui dolum

pridem subolfecerant, cæterosq; ad immotam fortitudinem firmabant: sentire se quidem, nescio quid relaxionis in præfectis aiunt, Deo tamen votum iusiurandum, & gloriæ, officioq; quo inautorati essent, plus, quàm cuiusquã blandis & lenibus verbis debere, a depugnatione ne auerti se patiantur, orare. Quibus monitis haud parum profecissent, nisi cæca quædã peruersaq; ratio præfecti, promissaq; vana plus apud imperitiores potuissent. Semper, vt à multis audiui, Kereczenii ambitus, & ea præfectura Giulæ, tot muneribus & precib. ob lucri amplitudinẽ expetita, obtẽtaq;, suspecta esse cœpit: præsertim, quòd affinitate Christophori Bathorei, cuius sororem priore matrimonio sibi adsciuerat, ac Reguli Transyluani sese tueretur. Non obscurè præ se tulit: eam esse autoritatem Bathorei apud Ioannem Sigemundum, huius apud Solymannum, vt si aduersi quid Giulæ ingrueret: se eoũ autoritate, & vinculo, citra omnis dedecoris labem, auersurum: imò si vellet, hostium arma sibi adiuncturum, & quiduis obtẽturum. Quapropter cùm Giula firmissimo equitum & peditum veteranorum præsidio munita, cunctisq; ad necessitatem & manus affluentibus copiosa esset: nec aliquid metuẽdum sibi miles putaret, quòd nullam vim integra interiore arce, sese foris, præter aliquot loca patefacta, conspicerent: tamen persuadentur, vt in arcem vetustissimam, quadrãgularem, tegulis latericeis, vnica pro porta turricula prominente, ad nullam offensam constructam, confugerent: ibiq; securitatem, suisq; incolumitatem omnem ponerent. Res omnis suspicionem intelligentibus auxit, digressus frequentes, clandestini commeatus displicuere, præsertim ad propugnacula ruinis hiantia, itemq; aliquot dierum vtrinque admissa à vi cessatio. Sed pertinaciter probiores constant: vitam cum hoste se permutaturos potius, quam vllo indicio in vllam deditionis rationem demissuros, profitẽtur, idq; se dextris comprobaturos. addunt, sese denuò schedulã in castra hostiũ emissam deprehendisse: in autorem lege capitali inquirendum, nec vlli parcendum. Ilicò factum de schedula Præfectus excusat, esse in hostibus exploratorẽ suum tutum Nososky, quem ad colloquium salutare, necessariumq; acciuerit, ex eo se nuncium lætum accepturum: non vllo dolo, animoq; sinistro se id commisisse: meliora sperent, seq; vt purgaret, ilicet per præconẽ horrendã vocem iterandam, quicũq; deditionis vel temere meminisset, correptum intra & extra muros verberandũ, laqueoq; puniẽdum, fingit. Caussas vtcunq; prolixius recitatas alii accipiũt, sed inter se murmure agere, capita, vitam pro patria, Rege deuouere, circumspecte agendũ, inq; omnes partes & angulos oculos coniiciendos dicere. Paulò pòst sparguntur voces, aduenturũ Bathoreum, Bertha-Bassam amicitiam polliceri: integram, saluam Giulam mansuram, nec se cupere aliud, quàm vt citra dedecus, obsidionem laxet: dimissum iri præsidiũ conditionibus quibus velint. satis esse depugnatum: IX. septimanis insanam vim expertos. Amhatum Temesuaro scripsisse obsides dentur: cuncta fausta, mitiaq; sensuros. Quibus quidem pollicitationibus quid non obiectum fuit? Nihilominus consciis nonnullis etiam Germanis (vt aiunt) res, obsistentibus nequicquam potioribus, in deditionem ornatam verbis, & promissis tolerabilibus, at pòst cæde cruenta, exituq; miserabili præstitis, datur. Perscribuntur missis Kereczenio purpuris & aliis literæ, legesq; deditionis à Turca: intermittuntur Matthias Kereczeni cum aliis obsides, dum per Bathoreum cuncta definiantur. Sed oblata incolumitas meritò præfectum cum sociis fefellit, ex disciplina, moreq; Turcorum veteri. Nam vix ad X. M. passus, reliquiis dimissis, relictis istic tormentis, armisq;, sarcinis in onerarios currus elatis: ecce Ianiczari è latebris nostros complectũtur, sanguine, præda omnia replent, paucis admodum elapsis: quos adhuc præstans virtus commendat, inque viuis, vt Ioannem Gyzi, Stephanum Fewldwarii tenet. Ita perfidia pœnas in autores redegit. Nam secunda Septemb. arce superiore nullã vim experta, deditur: cuius exitum quinta pòst die Zygeti amissio, cùm triduò antè Solymannus ibidem animam euomuisset, fortissimiq; Nicolai Zerinii mors immortali memoria digna consecuta est. Cuius Herois exemplum vtinam bonus Kereczenius sibi ad constantiam proposuisset: pristinæque ibidem virtutis

memor,

memor, decus suorum, spemque præmiorum esset intuitus. Sed tamen tanta iactura, non exigua parte subitò, præterque omnium spem, per Comitem Eccium Salmensem restituta, sartaq; fuit. Is enim cùm longius malum discessurũ, suamq; custodiam Iaurini in angustias coactũ iri prospiceret: memor Zerinii & sui officii, assumpto Achate suo, Georgio Thurio, Vesprimium cum Tata ab hoste recuperat, vias & aditus infestos, obsessosq;, ad Iaurinum celeriter expedit, agros & fines cultoribus propagat, ad prospiciendas & auertendas insidias, ita inuia purgat, vt omni metu agricolas, & nobilitatem tot annis pressam, opibus & prosperitate auxerit. In reditu Maximiliani II. qui 60000. exercitum ex vniuersæ Christianitatis societate, Italicis, Gallicis principibus, & Germanis (in quo ad 16000. equitum fuere) instruxerat, vti Zygetho succurreret: nuncio casus dolenter accepto, præfectove Albensi paulò antea intercepto, & capite Zerinii ad Iaurinum in castra misso, pompaque curato, cum Iaurinum rediisset, per Croatam, vt ferunt, subdito igni, damnum mercatoribus incendio ad 200000. fl. datum, conflagrarunt ad 100. ægroti & infantuli. Cumque sua Maiestas 14. August. hinc Vienna se mouisset, mense Septembri salua rebus, & comitatu, Deo duce, dempto passim metu, & periculo hostium, eodem rediit. Sed de his, & Zygetho alibi copiosius dicetur. Ne tamen, dum plura legeris, summa historiolæ hîc apta fraudere: paucis, quid propemodum quoque die per obsidionem actum sit, accipe. Solimannus vltima senecta vindictam, & aliquot iniurias persecuturus: finem vt aliquando bello Pannonico imponeret, cùm ei Transsyluanus in via, comitatu amplo, & muneribus, se vt tutela quasi absolueret, pristino tamẽ patrocinio foueret, occurrisset: ecce 200000. exercitu ad Drauum consistit: cuius eluuies tam est importuna, vt viciniam ad M. passus interdum lacunis, paludibusque fœdet, inundetq;. Ponte igitur, iam antea mandatu Tyranni subitaria & promiscua subditorum opera, longè strato: sexta Augusti, præfectis castrorum, Mechmeto, Hazonbeco, Karanbeco, Bosnensi custode, ad Soklosium prius Budensi Orozlambeco strangulato, apertè ab regione S. Laurentii imminet, cumq; locum vdis & caricosis impedimentis difficilem prospiceret: arcem duobus munitis oppidis, & suburbanis, pòst totidem intus latentibus arcibus, & præsidii Zerinii dudum noti, aliisque fortissimis Heroibus, molestias sibi præbituros Mahmeto dixisset: primis diebus velitationibus nostros fatigat, tormentisq; continuò in nouum oppidum directis, ita sepes, & cophinos exaggeratos, concutit, conuellitque, vt nostri cedere, à se subiecta flamma, inque veterem ciuitatem fugere compulsi fuerint. quò vbi se iniecerunt, ad vim insecuturam depellendam, mirè se firmant, ad omnes aditus instruunt, ne quid furor hostium temerè noceat. Interea propugnaculũ ingens, terra effossa, inque aceruũ congesta, quo machinas subleuent, éque alto in nostros ardentius agant, Turcæ procurant: vnde plurimum dãni, ac postea ruinarum manauit. Quare Ianizari ad insultus vallo, cratibus, & virgultis per paludes stratis, ad mœnia interiora, viasque moliuntur, sæpe dimicant, tamque insanè conatus vrgent, vt defensores iam tum loco moturi, vehementer turbârint, metuque perculerint: dum 19. maius quoque oppidum importunitate, ac vehementia sua obtinuerint, præcipua nostrorum iactura, qui subsidii externi omnem spem dudum & alleuationis abiecerant. Tum certè præcipui milites, ab Wayuodæ, vna cum omnis generis machinis, & ad sustinendam obsidionem annona copiosa, periere. Hinc spe maiore ab oppugnatoribus concepta, dum nil ad victoriam intermittunt, 26. impetum in arcem exteriorem è propugnaculo foris emunito, egestoque, faciunt: viam iniquam, lutosam, & vliginosam, quibuscunque modis, ad commoditatem explere, & connectere instituunt: cumque ibi tanto furore dimicatum aliquot horis fuisset; elusi hostes, Bassam, cum innumeris aliis, duobusque signis cohortium, amisere: sed animos nostris addiderat ipsius Zerinii præsentia: cuius dextera cum acinace cruore hostium madebat. Hæc victoria, si quid aliunde foris auxilii admitti intrò potuisset, nostrosq; à perpetuis iniuriis recreare: haud parum ad obsidionem producendam, dum Cæsaris castra propius accessissent, recentique milite lassos, fatigatosq; Turcas aut sub-

Zygethum.

mouissent, aut prorsus depulissent, opinionis, speique attulisset. Sed aduerso fato cuncta illis mora & fatigationibus accidêre: intrepidè tamen Capitanei omnem sociis metum excutiunt, mortem sibi propositam à Deo, perpetua gloria enunciarunt. Donec septima denique Septembris, hostis numero suo, & recentium militum manu subinde obiecta, fretus, & quod celeritate sibi opus esse, ob Maximiliani II. accursum, videret: insanis fulminibus propugnaculum præcipuum maioris arcis verberat, partibus dissoluit, passim per texta & mœnia foramina ad conscensum pertundit. postremo ignem iniicit, quo correptis intus fere omnibus locis, ad pulueris vsque nitrati turrim, & consumptis: primum Zerinio & sociis, fumus & ardor animum infregit: extremoque periculo in interiores receptus confugiendum animaduertunt. Sed eo quoque flamma penetrante: tandem subsidiis cunctis, & salutis viis remissis, Zerinius concione suorum pectoribus vltima corroboratis: exiliendum ex intima quoque arce censet, proque portis & fossis ibidem fortiter cadendum. Quem constantissime Heroes secuti, paucis superstitibus habitu mutato, reliquis: pulcherrima morte, exemplum posteris, suique immortale desiderium ediderunt, memoriã triumpho cœlesti consecrarunt. Ita Solymano, qui triduo ante stomacho facto & nonnullo metu tacto, luce excesserat, Zygethum suorum 30000. occasu, vitaque propria constitit: cuius obitus tectus, tacitusque ad inaugurationem vsque filii Selymi, prudentia cati Mehmeti permansit.

FINIS.

CHRONOLOGIA PANNONIÆ, PER IO. HEROLD.

H A V D *dubium est ab Adamo omnes sibi nationes ortũ sumere posse vel tribuere: manifestissime autẽ à Noe post diluuii cladẽ citra iactãtiam suam sibi quisque gentem, nomen vendicare. Qui quum* CCCL *annos postea vixisset, non sat habuit tribus filiis orbẽ terrarum diuidere: sed procreatis adhuc multis liberis, orbẽ circumire, instruere ab eo editos, qua arte quove ingenio ac iure viuiersi, quos vna regio non comprehendebat, vitam possent viuere tranquilliorẽ. Cum Tuyscone igitur gigante filio, Semi progeniem etiam ad Arcticũ misit: vbi nepotis Mesæ, Aramei filii, proles Bannon Istri regionem inferiorem ac vberiorem sortitus, prouinciæ nomen suum imposuit. Hi deinde Græcis Paones dicti: postquam autem Latinis innotuere, Pannones vocitati sunt.*

Anno diluuii CLV.

B A N N O N *primus in* Pannonia *regnauit, & prouinciæ nomen dedit.*

Anno diluuii MDCCXCVI.

Dareius, Hydaspis *filius horum libertati ac virtuti insidiatus est. Liberos Megabyzo, Europæ præfecto operã nauante subegit: subactos magna ex parte in seruitutem abegit. Sed anno statim tertio, quum Aristagoras Mileti tyrannus rebellaret, iterum in patriam rediere.*

Anno diluuii MDCCCCXXXII.

C*um finitimis formidolosi essent, Amyntas Macedonum rex, populi ferocitatem pertæsus, bellum illis intulit, infeliciter vero pugnauit: ad stipendium soluẽdum adactus, illis philippum filium obsidem dare coactus est.*

Anno diluuii MDCCCCXLV.

Hanc cladem quum Perdiccas *Macedo vlcisci vellet, ipse ad captiuitatem, vltimamq; miseriam redactus est.*

Anno diluuii MDCCCCXLVI.

B A R D Y L L V S *autem ob victoriam elatus, Macedoniam inuadere ausus regem* Philippum, *disciplina militari apud Epaminũdam principem Græciæ instructũ, cladem parentis ac iniuriam propriã qui vindicaret, inuenit: ab eo victus, precario pacem impetrauit. Sed*

anno

anno deinde quinto Philippi, quum iterum rebellasset, in ius Macedonum compulsi sunt.

Anno diluuii MDCCCCLXXI.

LAGARVS *vero, regni Alexandri anno primo, Autoritatos, ne negocium Asianam expeditionem meditanti Alexandro facesserent, edomuit. Macedonũ Agrianos contra Darium Arsami filium sequi iussit: quo in bello & regiam custodiam, & nomen celebre adepti sunt. Vnde facile libertatem suam diu retinuerũt, adeo quod Sylla cũ edomitis Scordiscis ferocissimis, pari delicto reos, pari vindicta castigandos cẽsebat: tam turpiter ab ipsis reiectus est, vt deinceps per longum tempus, qui Consulatũ apud Romanos inirent, Pannonũ à bello abstinuerint.*

Hactenus Pannones liberi suis legibus viuebant: sed Augusti fortuna, eos, vt cæteras orbis nationes, Imperio Romanorum adiecit.

ROMANA PROVINCIA PANNONIA

Anno à nato Christo IX.

Cesserat orbis imperium Augusto: cederet vt Pannonia, in fatis quoque fuit. Libertatem eorum repressit primo, misso Vibio: deinde per Tyberium Romano Imperio adiecta, sub Galieno superiore Pannonia aucta: sub Probo, vineis consita, legionibus duabus ad Constantinum vsque coheʀcita.

VANDALI PANNONIAM OCCVPANT

Anno à nato Christo CCCXXXVI.

Exhausta deinde, peste ac principum impietate dilacerata vndique, cum Imperii ruina à Romanorum fide detracta est, postquam sub Romanis CCCXXVII *annos degerat. Constantini ergo permissu, Vandali propriis sedibus à Gothis expulsi, eam per* XL *fermè annos inhabitarunt.*

GOTHI PANNONIAM INHABITANT

Anno à nato Christo CCCLXXXII.

Gothi autem hos, Theodosio Imperatore Orientali ægrotãte, duce Alatheo & Safra, expulerunt, Pannoniam ex fœdere, cum Gratiano icto possidentes.

HVNNI PANNONIAM INTRANT

Anno à nato Christo CCCCI.

KEVA *autem duce Hunni, Arcadio imperante, Gothis expulsis, Pannoniam, pugna cruentissima cum Macrino Illyrici & Thetrico Germaniæ præfecto, coemerunt. occiso nanq; duce,* CXC *millibus desideratis, Romanis victoriam reliquerunt, quod posthac contra Hunnos exercitus reparare haud potuere. Pacata deinde prouincia reges habuerunt duo: quorum primus à nato Christo 428. Atila, regnauit 27 deinde 455. Ernacus, regnauit 3. Sed is fraterno ac ciuili bello exhaustis viribus, in Scythiã ab Ostrogothis pellitur, paucis ex Hunnis in Panonia relictis.*

OSTROGOTHI PANNONIÆ IMPERANT

Anno à nato Christo CCCCLVIII.

Valamir regnauit annos 4, Theudomer 11, Theodoricus 51, Athalaricus 3.

LONGOBARDI PANNONIAM REGVNT.

Anno à nato Christo DXXVI.

Andoinus rex, expulsis Ostrogothis, regnauit in Pannonia annos 17. quem insequutus Albuinus, 25: donec à Narsete in Italiã vocatus, Hunnis veteribus amicis ex pacto cessit, vt si quo tempore Longobardis necesse foret reuerti, sua rursum arua reciperent.

HVNNI PANNONIAM RECVPERARVNT

Anno à nato Christo DLXVII.

Auarius, quum regnasset 29 annos, Chacanum habuit successorem.

ROMANI PANNONIAM RECIPIVNT

Anno à nato Christo DCIIII.

Mauricius Imperator Pannoniam recepit, vnde variis casibus sub Orientalis Imperii iure CXL. *annos agitata est.*

HVNNI PANNONIAM TERTIO INVADVNT

Anno à nato Christo DCCXLIIII.

ALMVS *Vngarorum, qui iam Pannoniam inhabitant, dux, auitas sedes repetens, Suathen Imperio subditum debellauit. Eius autem Genealogiam Bonfinius ex Annalibus Vn-*

garorum excerptam, quum ediderit, ne Vngaros suæ antiquitatis fraudaremus, visum est addere.

1 *Noe,* 2 *Iaphet,* 3 *Cham,* 4 *Chus,* 5 *Nembroth,* 6 *Hunor,* 7 Boras, 8 *Damas,* 9 *Cheledus,* 10 Cenes, 11 Chear, 12 *Beler,* 13 *Radar,* 14 *Othmar* 15 *Sarcans,* 16, *Bondojardus,* 17 *Buccnes,* 18 Canadus, 19 *Ruldus,* 20 Beztur, 21 *Micas,* 22 *Misces,* 23 *Ompudes,* 24 Chulcas, 25 *Leuentas,* 26 *Lechel,* 27 Zambur, 28 *Balugus,* 29 Bulchus, 30 *Sulthanus,* 31 *Berendus,* 32 Cadica, 33 *Opus,* 34 *Etheus,* 35 *Stemenes,* 36 *Turda,* 37 *Bendecucus,* 38 *Atila,* 39 Chabas, 40 *Edus,* 41 *Vegecus,* 42 *Elendus,* 43 *Almus.*

Huius ergo progenies quum imperasset, Pannoniamq́ prouinciam iterum pacasset, tādem inito fœdere cum Tassilone Bauariæ duce, cladem tulit famosissimam, ac imperio excidit.

PANNONIA A FRANCIS SVBIVGATA
Anno à nato Christo DCCCV.

CAROLVS *Magnus Hunnos ad internecionem vsque deleuit fermè, sed sub Francis quum per cetum annos, in* Caroli Pipini, *Lindeuti, Lodouici,* Carlomanni *fide perstitissent: sobole aucta, Arnulpho extincto, Germaniam & Galliam calamitosam incursionibus fecerunt.*

PANNONIÆ IAM QVARTO PRÆSVNT HVNNI,
Anno à nato Christo DCCCCXCIX.

TOXIS *dux Almi nepos, Italiam inuasit: decem modiis argenti sumptis rediit:* GEYSAM *filium reliquit hæredem, qui orthodoxa fide, quàm bello clarior, Stephanum produxit regem.*

CERTVM REGNVM VNGARORVM IN PANNONIA,
Anno à nato Christo M.

RIGVM *igitur Vngariæ series, quorum quidem annos apud* Bonfinium *& alios inquirere licet, hæc est:*

1	*Stephanus*		12	*Geysa*	II	23	*Venceslaus*	
2	*Petrus*		13	*Stephanus*	III	24	*Otho*	
3	*Aba*		14	Bela	III	25	*Lodouicus*	
4	*Andreas*		15	*Emericus*		26	*Maria*	
5	Bela		16	*Ladislaus*	II	27	Carolus	II
6	*Salomon*		17	*Andreas*	II	28	*Sigismundus*	
7	*Geysa*		18	Bela	IIII	29	*Albertus*	
8	*Ladislaus*		19	*Stephanus*	IIII	30	*Vladislaus*	
9	Colomannus		20	*Ladislaus*		31	*Ladislaus*	IIII
10	*Stephanus II*		21	*Andreas*	II	32	*Matthias.*	
11	Bela	*II*	22	Carolus				

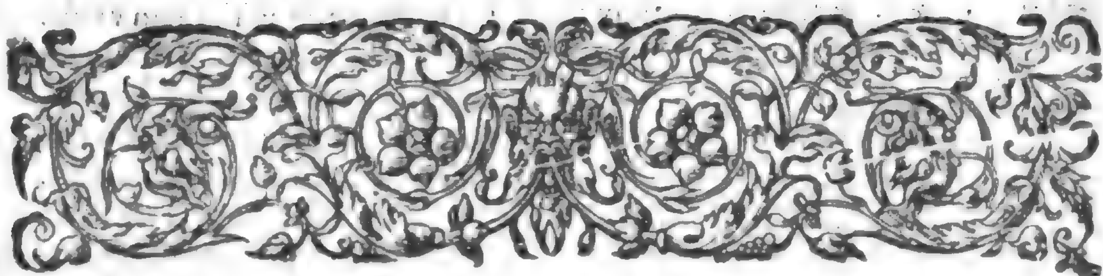
HIS *si Reges, qui à Matthia, quos* Bonfinius *non descripsit, addere voles, quatuor inuenies:*

Vladislaum II
Ludouicum II
Ferdinandum
Ioannem.

Quid mali autem inuexerit Ioannis pertinacia, Respublica Christiana *animi angore inæstimabili sentit: quid synceritas* FERDINANDI *exposcat, in omnium voto est.*

HABES *Lector, humanissime, Pannonici Imperii variationem paucis: imminentem mutationem, quam, ne malum aliquod omen effutiam, nominare non audeo: vt Deus auertat, supplex ora.*

FINIS. MDXLIII.

VNGARICAE HISTORIAE CORONIS AVTORIBVS,

Michaele Ritio Neapolitano, Bonfinii Rhapsodo:
P. Callimacho Experiente:
Nicolao Olaho:
T. Alexandro Cortesio.

MICHAELIS RITII NEAPOLITANI DE REGIBVS VNGARIÆ LIBER PRIMVS.

VALENS in Vrbe rerum potiebatur, & Damasus erat pontifex, eius nominis primus: vel (vt alii sentiunt) Flauii Iustini principatu, qui Iustiniano successit, anno Salutis trecētesimo septuagesimo tertio, Scythię gens Hunni, quos aliqui vocant Vngaros, assumptis Cheme Chadichiaq; Germanis, & Bela ducibus, relictis patriis sedibus, ad armatorum decies cētum & octoginta millia, cum liberis vxoribusq;, & supellectili, iumentisq; & omni pecore, superata Mæotide, quò primùm delati sunt, Gothorũ fines occuparũt. Deinde Bessos, Sudalos, & vtramque Cumaniã, scilicet Albam Nigramque, quæ Madouia nunc appellatur, & Rutenos in ditionẽ redegerunt, traiectoq; Tanai, iuxta Pannoniam castra posuerunt, ad ripas amnis Titii. Tenebãt eo tempore Pannoniam Longobardi, quum capti facie locorumque vbertate Hunni, eam sibi perpetuam sedem designant. Ea re comperta Macrinus, qui Pannoniæ, Dalmatiæ, Thracięque, & Macedoniæ præerat, is quum per literas ab imperatore petisset auxilia, Dietrichus Veronensis, qui Germaniam, vnde oriundus † erat, obtinebat, belli socius ei datus est. Et iam conuenerant ad Potentiam, secundum fluminis Danubii ripam, ciuitatem: deque ratione belli consultando, multos absumpsere dies, ab hoste nihil metuentes, interiecto Danubio, qui non facilè transitum dabat. Interim, distentis vribus & spiritu plenis Hunni Danubium constrauerant, iniectaque materia, veluti per pontem, traiecerant in alteram ripam, ac Romanos inopinantes adoriuntur: eorumque multos, subita re perculsos, interemerunt. Dietrichus autem Macrinusque, collectis ex fuga quæ supererant copiis, hosti se opponunt: consertaq; manu dubio Marte vtrinq; acerrimè pugnatum est vsq; ad vesperam, quum Romani Barbaros in fugam vertunt, iterumque Danubium traiicere, qua prius arte compulerunt, amisso vno ex ducibus Cheme, centumque vigintiquinque millibus in acie desideratis. Nec incruenta Romanis ea victoria fuit: nam ducenta de-

† Borna.

cemque millia suorum amiserunt. Postridie Romanus exercitus Tulnam versus iter fecit: ea re comperta, Hunni traiecto Istro, castra posuerunt, vnde Romani discesserant. Commilitonum pridie cæsorum cadauera, more Scythico tumulauerunt in via militari: locusque ex re, Cheueoza dictus, hodieque mutatis syllabis, Cheazo nominatur. His rebus Hunni confectis, aduersus hostes pergunt, instauratoque prælio fundunt, cæduntq; in campo Chesmaurilis. Tantisque vtrinque animis concursum, vt Macrinus, vnus ex ducibus Romanis, Bela, Chemes & Chadichia reciderint, Hunnorum duces. Hunni tamen ex hac victoria, tota Pannonia potiti sunt.

Anno Salutis itaque quadringentesimo primo, post eorumque in Pannoniam aduentum duo de trigesimo, Hunnorum omnium consensu, rex Atila creatus est, quem Hunni gentiliter Ethele vocant. Is Hunnorum primus in Pannonia rex, acris ingenii vir, rei militaris peritissimus, ingentis animi, corpore robustus, in hoste fallendo callidus, habitu cæterisq; domi forisq; splendidus: insigne gestabat asturem, ex accipitrum genere, coronatum. Decies centena armatorū millia, præter gregarios, sub eo meruisse traditur. In epistolis diplomatibusq; ita se inscribebat: ATILA, FILIVS BENDECVCI, NEPOS MAGNI NEMBROTH, NVTRITVS IN ENGADDI, DEI GRATIA REX HVNNORVM, MEDORVM, GOTHORVM, DACORVM, METVS ORBIS ET FLAGELLVM DEI. Fuit Atilæ frater nomine Buda, cui regni portionem concessit, quicquid ab amne Tirio ad Tanaim vsque interiacet, exercituq; ducto, Mœsiam, Achaiamq;, & Macedoniam, ac vtramq; Thraciam redegit in potestatem. Motus ea re Gepidarum rex Alaricus Marcomanni Sueuiq;, Quadi, Erulique & Turingi vltrò in Atilæ ditionem venerunt. Exinde Germaniæ fines ingressus Atilas, obuium habuit Sigismundum Constantiæ principem, cum valida Germanorū manu, quem tamen ad Basileam prælio victum fugauit, expugnataq; Argentina, muros vrbis diruit, ac solo æquauit, vt inde Strasburg appellata sit. Excisæ per idem tempus Auxona, Bisoutium, Cabilo, Lingonensis & Lugdunum sunt ab Atila, qui profectus Aurelios, vrbem circumsedit, etsi tertiā copiarum partem miserat aduersus Soldanum Miromanum, qui Bethicæ fines attrectabat. Ethius interea Patricius in Atilam comparauerat ingentes copias, in eiusq; belli societatem Theodericum Gothorū regem pellexerat, Atilæ frustrato consilio, qui Theodoricum sollicitabat, omnique studio conabatur ad se traducere. Vnde coactus Atila, ab Aureliis abducit exercitum in campum Cathalonicum, qui Campania nunc appellatur, in quo Chathalonensis vrbs est. Eodem duxit agmen Ethius, qui præter legiones Romanas, auxilia Cathorum, regisque Theoderici, Merouæum tertium Gallorum regem, Saxones Sarmatasq; & Britones, aliosque præterea multos in castris habuit. Atila primò missitandis vltrò citroq; legationibus, specie petendæ pacis & induciarum, rem differre tentabat, quoad reliquam exercitus partem à Bethica reuocaret. Eius consiliū non fefellit Ethium, qui abscissa pacis spe, prælio decernere properabat, antequam omnes Atilæ copiæ conuenirent, & primo leuibus vsi certaminibus, ira demum gliscente, quum non possent animi militum contineri, necesse fuit Atilæ, præter animi sententiam, iniquo suo tempore manum conserere. Quod vnum licuit, augurιorum fidem sequutus, certamen ad serum diei distulit, eo quoque consilio, vt si victoria penes hostem fuisset, noctis interuentu, fugæ daretur occasio. Collatis itaque signis, diu æquo Marte pugnatur, donec Atilæ cessit exercitus. Occubuerunt in eo prælio Merouæus Gallorum rex, & Theodericus Gothorū. Publica opinio est, ad hominum centum octoginta millia vtrinque cecidisse. Theorismundus autem Theoderici filius, audita morte patris, ad internecionem persequi Atilam iurauit. Quod vbi comperit Atilas, ephippiorum sellarumve struem componi iussit, imperauitque suis, vt si quando conscenderet eū rogum, facem subderent: malebat enim suorum manu perire, quam viuus in hostium potestatem venire. Sed Ethius, veritus ne Theorismundus, Atila deleto, desiceret ab amicitia Romanorum, suasit, vt antequam Theorismundus in Atilā grassaretur

faretur, regni res constitueret, in quo fratris cupiditatem non iniuria deberet habere suspectam. Quæ res effecit, vt Atila reparatis viribus Gallos adoriretur, vrbemque Trecarum vi cepit in Campania, intra quam ductus est à diuo Lupo episcopo. Mouebatur enim Lupus Atilæ titulo, quòd flagellum Dei se diceret. Inde reuersus ad vrbem Remorum, vastata prius omni regione, expugnauit, ac diripuit, ab eoq; Remorum pontifex Nicasius, ac eius soror Eutropia, sanctitate vitæ maximi, crudeliter interempti, martyrum diuorumque numerum auxerunt. Sunt qui tradant, Vrsulam regis Britanniæ filiam, cum virginum vndecim millibus, dum secundo Rheno veheretur, in Atilæ milites incidisse, quum fortè Agrippinam vrbem, quæ Colonia nunc dicitur, obsiderent, ab eisque trucidatas omnes, ideoque relatas in cœlum. Subegit insuper Atila totam ferè Galliam, Lothoringiamque. Mox in Pannoniam rediit, eiusque fratrem Budam sua manu iugulauit per causam, quòd is in se nouas res molitus esset, armisque depositis apud Sicambriam, quam Budam vocant, quinquennio quieuit. Inde mouens per Stiriam Dalmatiamque populabundus, Salonas, Spaletrum, Iaderamque & Sibinicum, cæterasque maris Adriatici vastauit vrbes. Aquileiam per tres obsedit annos, donec edixit, vt equitum suorum quisque ex quatuor ephippiis ligneis sellis vnam coniiceret in fossam, congestoque ingenti aceruo, immitti ignem iussit, eoque incendio labefactatis corruptisque iam mœnibus, augurioque ciconiæ confirmatus, vndique inuadit vrbem. Acriter aliquandiu ad mœnia pugnatum, sed quum Hunni fessis integri succederent, oppidanique nullam alicunde sperarent opem, capta vrbs est, atque in omnem sexum ætatemque sæuitum, præterquam si qua præstanti forma puella victoris libidini seruabatur. Id quum matrona quædam, honesto loco nata, pulcherrimaque, audisset, ex ædium fastigio in vortices subiecti amnis se præcipitauit, ne a turpissimo hoste vim pateretur. Excidium Aquileiæ, vrbi Venetiarum dedit originem. Scribunt enim quidam, ciues Aquileiæ, proximarumque vrbium plerosque dum belli pericula timerent, cum omni familia ac supellectili, ad Riuum altum traiecisse, securos Hunnorum, quippe quos vsu nauigiorum carere probè scirent. Euersa Aquileia, Patauium, Veronam, Vicentiam & Brixiam, Cremonam, Bergamum, Mantuamq;, & Ferrariam, totam denique Æmiliam vsque ad Rauennam Hunni imperata facere coegerunt. Rauennates Atilæ portas aperuerunt, suasu Ioannis eorum pontificis. Atilas ab omni iniuria temperauit, nisi quòd vrbis portas deiici, certamque mœnium partem dirui iussit, qua ingredi egredique posset. Inde Mediolanum profectus occisis ad internecionem ciuibus, vrbem diripuit, ac solo æquauit. Æqua Ticino clades illata, quod oppidum, mutato priore nomine, Papiam vocant. Positis castris inter confluentes, qua Mincius influit in Padum, agitare secum cœpit, an Romam agmen raperet. Ardebat enim inexpiabili in Romanos odio, sed Alarici Gothorum regis exemplo terrebatur, qui non ita multo post vrbem vastatam diem clausit. Interea pontifex maximus, victus assiduis Romanorum precibus, ad Atilam ex vrbe venit, quem rex obuiam progressus humanissimè excepit, omniaque pontifici, quæcunque petiit, vltrò concessit: itaque pontifex in vrbem rediit, Atila Rauennam. Expressis à Ioanne pontifice sexaginta marchis auri, in eum omnesque Arianæ sectæ capitali supplicio animaduertit. Itaque Italica præda, optimisque spoliis onustus in Pannoniam se recepit, vxoremque superduxit, regis Bactrianorum nomine Milzoth, etsi plures alias habebat in matrimonio. Quumque nuptiales epulas apparatissimè celebrasset, liberiùs solito crapulatus, in cubiculum se recepit, erumpenteque è naribus sanguine in os dormientis, extinctus est anno ætatis centesimo vigesimo quarto, regni sui quadragesimo quarto. Ex pluribus Atilæ iam defuncti filiis inter se de regni successione duo certauerũt, alter nomine Chaba, quem susceperat ex Honorii filia Constantinopolis imperatoris: alter Aladarius, ex matre ducis Saxoniæ filia. Dietrichus Veronensis inter primos Atilæ præfectos, ac plerique omnes Germaniæ principes Aladario fauebant; Hunni Chabam regem salutauerant. Vterque apud suos aliquandiu regnauit, donec magnis

vndique comparatis copiis, in Sicambriæ finibus acri prælio cæsis externis militibus; Hunni inter se pugnauerunt ad dies ferè quindecim cũ maxima sua clade. Chaba, quamuis Aladarius in acie ceciderat, ipseq; victor initio videbatur, impar hostium viribus, cum sexaginta fratribus, & Hunnis viginti quinque reliquis, ad Honorium confugit: apud quem moratus annis tredecim, neglecta imperii parte, quam maternus auus Honorius ei pollicebatur, ad antiquos maiorũ suorum lares, in Scythiã rediit. Vbi Bendecucus aui paterni consilio duxit vxorem ex Corosmiouorum familia, duosq; suscepit liberos, Edemen & Ed, nec ita multò pòst excessit è vita. Pannoniæ non magna manus Hunnorum substitit, hodieque causa discriminis appellantur Siculi. Deinde, siue quòd ea regio vacua cultoribus, ob ingentes belli clades, fuit; siue quòd Marotus miles Polonus, bellica virtute clarus, ab Atila Mesiæ Vulgariæq; & Santepoluch impositus, Vngaris imperauit aliquandiu, proprium non habuit regẽ, donec anno Salutis septingentesimo quadragesimoquarto, relictis Hũni sedibus suis, rursus effusi cum liberis vxoribusque, omnique supellectili, septifariam diuisi, sub totidem ducibus in Pannoniam redierunt. Vbi primo aduentu benignè recepti, nihil hostile moliebantur: postea Santepoluch armis eiecto, fines occuparunt, ita tamen, vt quisque partem suam sortiretur. Ex septem ducibus, quos diximus, vnus Seiita, primus ad fidem Christi traducere tentauit Hunnos, quum multos Christiani generis homines in exercitu haberet, & in his Adeodatum ex familia sancti Seuerini in regno Siciliæ nobilissima, qui duo cœnobia statuit in Pãnonia, alterum cognomento de Tata, alterum de Parato. Regemque Stephanum eius nominis primum, qui postea consecratus est, ab Alberto Racensi pontifice baptizatum, die lustrico de sacro fonte leuauit, vnde Tata ab ipso Rege, honoris causa appellatus est: etenim Tatam, generaliter illi patrem vocant, ex quo monasteriũ, quod Adeodatus extruxit; de Tata cognominatum dicitur. Sub eisdem ducibus in Germania, Gallia, & Italia, plurima moliti, tantùm prædas ex agris egerunt.

Hucusque prima Bonfinii decas.

MICHAELIS RITII NEAPOLITANI
DE REGIBVS VNGARIÆ LIBER II.

VENTVM iam est ad annũ nostræ Salutis vndeseptuagesimum supra nongentos, quo Stephanus ex Geysæ ducis antè dicti stirpe genitus, amisso patre, qui Simingiensis erat dux, obuiam Cupã progressus, implorato diui Martini numine, victor, ipsius hostis capti corpus quatuor in parteis fœdè discerptũ, totidem portis vrbium suis in finibus illustrium suspendi curauit, hac de causa, quòd is Stephani matrem secundas ad nuptias compellebat, Stephanoque per insidias necem moliebatur. Itaque Stephanus omnem, quæ sub imperio erat Cupan, regionem redegit in potestatem, regiumque nomen vltrò deferentibus suis accepit. Mox eiecto Giula duce Vltrasyluano, fecit etiam sui iuris Herdechelim, quam vocant Prouinciam, quam Giula possidebat. Mouit & aduersus Sclauorum Bulgarorumque ducem, quem difficili longeque bello tandem vicit, abactaque inde ingenti præda, quendam proauum suum gentibus his imposuit. Albensemque basilicam condidit, vbi reges Vngariæ de more capitis insigne diadema accipiunt. Apud Budam preterea, cognomento veterem, cœnobium sub titulo Petri Paulique statuit Apostolorũ. Fuit Stephano filius Emericus, honestate morum, regiisque virtutibus inclytus, quem quum successorem sibi destinasset, intempestiuo fato subreptum pater acerbissimè luxit, ex eoque mœrore, vir alioquin ætatis ingrauescẽtis, paulò pòst diem clausit, quum regnasset annis trigintaseptem. Nec regnum Buda consequutus est, Egruth patruelis sui filius, vt animo proposuerat. Nam Cheila Stephani vxor, præter defuncti viri voluntatem curauit, vt Petrus eius frater & Stephani

phani tantùm conſanguineus, vt quem ſoror eius pepererat ex Guilielmo, Sigiſmundi Burgundionum regis fratre, regni habenas occuparet.

Petrus itaque voti compos, Vngaros omnes ſibi alienauit, quū ſuperbè, crudeliter, auareque dominaretur. Itaque communicato conſilio, nobiliſſimi quique vno agmine regem adeunt, hortanturque, vt in melius imperandi rationem commutet, auunculumque Stephanum ſibi proponat imitandum, cuius dignitatem affectaſſet.

Sed quum nihil eo quoque modo profeciſſent, iſque perſeueraret in propoſito, regem declarant Abam, cui ſoror antè dicti Stephani nupta erat, Andrea, Bela, Leuentaque, ſobrinis ipſius regis repulſam paſſis: qui cum Cheilæ Petriq; ſæuitiam formidarent, in Boemiam ſe receperant. Aba collectis Vngarorum copiis, in Petrum proficiſcebatur. at is hoſtis aduentu non expectato, ſupplex ad Henricum confugit imperatorem, qui per id tempus erat Bauariæ. Potitus Aba ſine cæde toto regno, nihil habuit antiquius, quàm publico omnium decreto res à Petro geſtas, vt irritas inducere. Nec Henricus hoſpitem Petrum neglexit, annoque ex fuga tertio tentauit eum reſtituere. Sed Aba non expectandum ſibi ratus, vltrò cum copiis irruit in Auſtriam, factiſq; maximis incurſionibus, onuſtus ingenti præda rediit in Pannoniam. Vnde Henricus infeſtior in eum factus, apud Agrippinam Coloniam coacto concilio, ſummo principum Germaniæ conſenſu ſtatuit vlciſci iniuriam. Sed Vngari per Legatos imperata ſe facturos pollicentur, modò Petri tyrannidem non reduceret. Interea Gothofredus Lothoringiæ dux aduerſus imperatorem bellum mouet. Ad huius ergo conatus imperator omni ſtudio conuerſus, Vngaris pacem dat, his conditionibus, vt ab armis vtrinque diſcederetur, Vngari prædam captiuoſque reſtituerent. Exinde metu ſolutus Aba, quum nihilominus ſæuiret in ſuos, quàm Petrus, in eius cædem multos excitauit. Quorum comperta coniuratione, per ſpeciem conuentus Chianadunum perduxit, omneſque qui conuenerant, in cubiculo quodam necandos curauit, reliqui confugiunt ad Henricum, apud quem Petrus adhuc morabatur. His hortantibus, Henricus & Petrus cum valida armatorū manu aduerſus Abam pergunt. Ingreſſiſque Pannoniæ finibus, occurrit Aba in Menſeu iuxta Taurinum, collatiſque ſignis, diu acriterque pugnatum eſt, donec Aba deſertus (vt aiunt) à ſuis, ſalutem fuga quærens, in villa Scobæ captus ab Vngaris occiditur, ibique primùm tumulatus, deinde corpus in monaſterium de Saar, ex eo loco translatum fuit. Henricus exercitu victore Petrum proſequutus, ad vſque Albam vrbem perducit, ſolennibuſque de more celebratis, in priſtinum regni faſtigium reſtituit, ac Vngaris, quoad per eum fieri potuit, omni ſtudio conciliare conatus eſt. Sed ea gratia diuturna non fuit, quum Petrus ad priorem vitam rediiſſet, Vngarique eius impotentiam non ferrent. Quumq; Bela ſancti Stephani ſobrinus, Calui Ladiſlai filius eius, de quo iam diximus, apud Poloniæ ducem moraretur, eiuſq; filiam cum ſumma dote promiſiſſet vxorem ducere, Belæq; fratres, Andreas & Leuenta veniſſent ad regem Ruthenorum, nonnulliq; nobiles apud Petrum, quòd his ſtuderent, eſſent delati, capitalique ſupplicio affecti: Pannones excitato tumultu conueniunt ad Chanad. Andreamque & Leuentam per Legatos accerſunt ad imperium, quod omnes Vngari ſummo ſtudio deferrent. Nec in iis quicquam moræ fuit, exceptique ſunt honorificè, omni paſſim nobilitate plebeque obuiam effuſa, ab eoque primò petierunt, vt eis liceret ad antiquam patrum religionem redire, ſecus aduerſus Petrum negabant arma ſumpturos, nec id ægrè impetratum. Extemplò omnes ſacris initiatos ad vnum trucidauerunt, eorumque cæde baſilicas & ſacra templa polluerunt. Quumque ſatis in Petri præfectos vbique debacchatum videretur, in ipſum Petrum verterunt impetum. is Albam contendebat, ab Vngariſque præuentus, inde excluſus eſt. Quumque honoris gratia Andreæ Leuentæq; plerique Pontifices occurriſſent, in traiectu Danubii, quem vocant Peſth, omnibus exemplis interempti ſunt, & in iis Gerardus epiſcopus Chianadinus, is qui relatus in cœlum, martyrum auxit numerum. Petrus autem rex, quū ſe recipere ten-

taret in Austriam, ab itinere retractus occiditur, ac in basilica Quinqueecclesiensi,quam ipse condiderat,sepultus est, anno reditus sui vigesimotertio.

Nec ità multò pòst excessit è vita Leuenta,regnumque rediit ad vnum Andream,qui coronari voluit ab episcopis,si qui superfuerant ex cæde, catholicis, apud vrbem Albam,edictoq; iussit,vt omnes Vngari,relicta superstitione,redirent ad verum Dei cultũ, Christiq; fidem,qua diuus Stephanus eos instituerat, vltimumq; supplicium statuit in eos, qui contrà facerent. Andreas igitur eo nomine primus,& in ordine regum quartus, Belam fratrem ducis Poloniæ generũ,cum tota familia, reuocauit in Vngariam,regnique participem fecit, vt ipse duas regni partes obtineret, Bela tertiã Ducis appellatione. Suscepit Andreas ex iusto matrimonio filiæ Ruthenorũ Ducis Salomonem & Dauid, ex pellice verò Georgium. Bela genuit ex Geysa Poloniæ Ducis filia Ladislaum, exul apud Poloniam, postque eius in Vngariam reditum, alterum nomine Lambertum. Condidit Andreas cœnobium diui Aniani pontificis Aureliorum, in loco qui dicitur Thion. Henricus autem rursus instaurato bello,petit Vngariam, persequuturus recens illatam Petro iniuriam. Sed eius conatus irriti fuerunt, ingruente tanta rerum omnium inopia,vt coactus Andreæ Belæque pacem perpetuam dare fuerit, infectáque re, reductis in Germaniam copiis,Vngariam fratribus habendam reliquit,affinitate contracta. Nam filiam despondit Andreæ filio Salomoni, quem pater appellari regem se viuẽte passus est, etsi nondum quinquennium puer excederet. In quo fratri quoque Belæ fecit iniuriam, cui spem succedẽdi post eius obitum dederat,& post inuitũ cõpulit a Teutiri coronationi Salomonis. Hac indignatione Bela motus,in Poloniam secessit, Andreas ad imperatorem socerum Salomonẽ emandauit, vnà cum pluribus Vngariæ principibus. Interea Bela, paratis ad bellum necessariis, acceptas à socero copias in Vngariam ducit. Andreas ad nuncium tumultuario exercitu comparato,accersitisq; auxiliaribus ab Henrico duce Boemiæ, quem mercede conduxerat, obuiam Belæ progreditur. Ad amnem Titiam collatis signis dimicatum, donec ad Belam belli Mars inclinauit. Andreas à suis desertus, in fugam se cõiecit, interceptus ab insequutis equitibus occiditur, ac in monasterio diui Aniani,quod ipse condiderat,humatus est.

Bela victoria clementer vsus,Germanorum duces apud eum captiuos,humanissimè tractatos, gratis dimisit. Albam profectus,regium capitis insigne cepit,regnoque pacato diu potitus est,omniumq; primus apud Vngaros ex argento monetam signauit,forumque & precia rebus constituit,census ac tributa minuit. Quumque vno agmine magna vis Vngarorum concurrisset ad eum, dum Albæ morabatur, ac insano fremitu flagitaret, vt abiurata Christi fide, veteres cæremoniarum ritus instauraret,ampliationem tridui postulauit:interea subitarium militem iussit in eos irruere, multisque repentè oppressis, hominum væcordiam compescuit. Obiitque tertio,ex quo regnare cœperat,anno,fortè prolapsus ex regali solio, dum ius in hominum conuentu diceret. Conditus est in cœnobio Saluatoris Zeukzard,ab ipso constituto.

Audita Belæ morte Salomon,acceptis à socero copiis,Vngariam petit,vnde Geysa Belæ filius,viribus suis diffisus,Poloniam se recepit ex fuga. Sed vbi Salomon auxilia Germanorum dimisit,imperatorque reuersus in sua,Geysa reparato bello, contra Salomonem mouet. Sed res ad pacem certis conditionibus versa est, auctoreque Desiderio episcopo conuenit, vt Geysa Ducis appellatione contentus, eadem quæ pater Bela possideret. Ictum fœdus est apud vrbem Quinqueecclesiensem, in qua Salomon præsente Geysa diadema accepit, insequentiq; nocte, ea vrbs incendio fortuito penè tota conflagrauit. Precibus deinde Zolomeri Dalmatiarum principis,vterque copias eò duxit auxiliares, aduersus Corinthios,qui Dalmatiæ quosdam fines occupabant. Re prosperè gesta,reduces,quod cœnobium diuo Iacobo Palatinus in Zechim erexerat,dedicandum curauerunt. Et Salomon eiusq; frater Dauid,ex se nullam sobolem susceperunt. Ipse verò Geysa filios habuit, Colomannum & Almum. Quumque

Boemi,

Boemi, violato fœdere, irrupiſſent in Vngariam, cum magna ſua ſtrage repulſi ceſſerunt: Vngarique Boemiæ fines ingreſſi, ferro ignique omnia populati ſunt. Eadem fortuna Chunos excepit, in Pannoniæ fines auſos irrumpere, magnamque abegiſſe prædam. Mox exercitum Salomon & Geyſa duxerunt in Albam, oppidum Bulgariç, ex cauſa, quod hoſtibus Vngarorum, contra pacis conditiones, portas aperuiſſent. Trimeſtris obſidio fuit, donec ab Vngaria quadam puella, apud Albanos captiua, iniectus ignis ædificia corripuit, occaſionemque dedit Vngaris, vt trãſcenſis mœnibus, vrbem caperent. Ingens inde præda aſportata, in qua partienda inter regem ducemque diſſenſio oborta eſt: paulatimq; gliſcente ira, re ad cædem verſa, primo rex ducem pepulit; accedentibus deinde Boemis ad Geyſam, inſtaurato prælio, regem compulit in fugam, qui ſe recepit in arces Moſon & Poſon.

Dux ergo Geyſa victoria potitus, regium nomen vſurpauit, accepto de more diademate, ſtatimque templum Vacienſe conſtruxit. Interea Salomon imperatoris opibus Vngariam recipere tentauit, irritaque ſpes eius non fuiſſet, niſi Germaniæ principes à Geyſa corrupti, perduxiſſent imperatorem, vt infecta re domum rediret. Porro Geyſa ductus (vt aiebat) conſcientia; voluit in Zugard ereptum Salomoni regnum reſtituere, res tamen effectu caruit. Geyſaque tertio quam rex appellatus eſt anno, morbo implicitus obiit, elatusque eſt ad baſilicam Vacienſem.

Succeſſit ei Ladislaus frater, eius nominis primus, ab Vngaris habenas imperii ſuſcipere coactus, quum diceret, alterum nefas eſſe coronari, Salomone ſuperſtite, qui prior inſigne regis acceperat, affirmabatque, ſi pax inter eos tuta futura eſſet, vltro Salomoni regno ceſſurum, ducatu contentum. Rege Zolomero, cui nupta Ladislai ſoror erat, ab humanis abſq; liberis exempto; Dalmatia Croatiaque Pannoniæ finibus acceſſit. Et cum Salomone rem cõpoſuit anno, quam regnare cœpit, quarto, pactus ingentem annuam pecuniam. Verum comperta Salomonis in eum conſpiratione, comprehenſum coniecit in carcerem Viſſegradi, vnde poſtea emiſſus, apud regem paucis admodum diebus moratus, ad ducem Hunnorum confugit. Hunc ad belli ſocietatem perpulit, quum fidem dediſſet, eius filiam in matrimonio ſe habiturum, Tranſſyluanamque prouinciam dono daturum. Itaque paribus auſpiciis in Ladislaum mouentes, ab eo victi, fuga vix euaſerunt. Tandem Salomon vitam agens ſolitariam e medio ſublatus eſt, ſepultusque apud oppidum Iſtriæ Polam. Ipſe vero Ladislaus aduerſus Chunos, frequenter incurſionibus Vngariam vexantes, proſpere pugnauit: Rutenos inſuper & Polonos domuit. Quumque bellum moliretur in Santepoluch, qui Pragam vrbem occupauerat, vt eam nepoti Chomado Boemorum duci reſtitueret, in ægritudinem lapſus, haud ita multo poſt obiit. Imperium non peruenit ad Almum Geyſæ filium, quem Ladislaus ſucceſſorem ſibi deſtinauerat, ſed ad Colomannum fratrem natu maiorem Geyſa ætatis verecundia cedente.

Colomãnus ergo ſtatura breuis, lingua bleſus, & altero pede claudus, ab Vngaris in regium faſtigium euectus eſt. Inde inter eum Almumque fratrem orta diſſenſione, auctoribus vtriuſque amicis, ab acie diſceſſum, ventumq; in colloquium, allatisque in medium cladibus acceptis à domeſtica ſeditione, leuique de cauſa, patrum memoria fratres inter ſe ſobrinosq;, & alia neceſſitudine coniunctos, paricidali prælio occubuiſſe, placuit ita rem componere: A bello abſtinerent, ſi quid haberent inter ſe fratres, quod expoſtularent, ſingulari certamine deciderent. His conditionibus firmata pace, Colomannus exercitum duxit in Rutenos, qui mulieri tum parebant. Ea ſupplex ad regem venit, inclementerque reiecta, à deſperatione ſumpſit animos & conſilium. nam Hunnos eius auxiliares, in Vngarorum caſtra repente emittit, hi incautos adorti vertunt in fugã, ingentique ſtrage cædunt. Habuit Colomannus ex priore coniuge Ladislaum Stephanumque filios. Amiſſo Ladislao ſuperduxit alteram, quam paulo poſt dimiſit in adulterio deprehẽſam, quũ iam ex ea ſuſcepiſſet filiu nomine Borich, ex

quo natus est auito nomine Colomannus. Quumque res nouas subinde moliretur, Almũ fratrem, eiusque filium Belam, captos luminibus priuauit. Rumor est Colomannum, quũ Varadiensis episcopus esset inauguratus, à Romano pontifice resecratum, eiusque permissu, deposito sacerdotio creatum regem. Misit & is in Apuliam copias, à Venetis conducta classe, duobusq; maritimis oppidis occupatis, Monopoli Brundusioque Venetorum præsidium imposuit. Obiit anno Salutis millesimo centesimo quartodecimo, quum regnasset annis vigintiquinque, mensibus quinque.

Habenas regni Stephanus excepit eius filius, qui Roberti Guischardi filiam duxit vxorem. Copiis insuper auxiliaribus in Ruthenos immisit, vt opem duci ferret, aduersus fratrem bellum gerenti, sed infecta re, duce mortuo, rediit à principibus regni coactus. Bellum quoque suscepit in Græcos, à quibus maximis affectus incommodis, pacis cõditiones accepit. Quumque nihil liberorum suscepisset, Almi filium Belam, sobrinum suum, quem Colomannus (vt diximus) obcęcauerat, in spem successionis erexit, in matrimonium data comitis Seruię filia, quæ Geysam filium peperit. Exinde lapsus in ægritudinem, defunctus est anno, postquam regnare cœpit, duodeuigesimo.

Belæ tametsi capto luminibus regnum stetit, ex eademq; coniuge, cui nomen Helena, treis alios habuit filios, Ladislaum Stephanumq; & Almum. Crudeliter animaduertit in eos, quorum consilio Colomannus Almum patrẽ, seque obcæcauerat. Interea Brochus, ex adulterio secundæ Colomanni coniugis editus, affectans regnũ, Ruthenorum Polonorumq; copiis adiutus, in Belam suscepto bello, parum feliciter ad locum, cui nomen Sceo, pugnauit. Anno deniq; principatus sui decimo Bela diem clausit, elatusque est in Albensem basilicam.

Geysa patri successit, in lucem editus in priuata patris fortuna, qui fratres ex arce Poson, quam ex improuiso occupauerant, res nouas molientes facilè pepulit. Imperatorem præterea Conradum, Lodouicumq; Francorum regem, copias ad recuperandam Hierosolymam ducentes, hospitio suscepit. Exercitum quoque duxit in Ruthenos, vt illatam socero persequeretur iniuriam. Quumque regnasset annis viginti, mensibusq; tribus, ab humanis excessit, anno Salutis millesimo centesimo sexagesimo primo, situs in eodem cum patre conditorio.

Imperium Stephanus excepit, eo nomine tertius, Geysa patre ortus. Is à Ladislao primùm patruo, moxq; eo defuncto, à Stephano, Ladislai fratre bello petitus est. Sed acie victor, & superato Stephano, regnauit annis duodecim, morte obita, Stridoni conditus est.

Bela, Stephani tertii filius, ab humanis exempto patre, loco fratris habenas imperii suscepit. Hic externo nullo bello tentatus est, ocio potitus pacis, opibus intentus, mores acri censura correxit, in facinorosos animaduertens omnes, vndecunq; compertos habuit ex sua ditione: nec præterea memorabile quicquam gessit, annis decem & septem, quibus in vita fuit. Apud Albam sepultus est, Emerico & Andrea superstitibus liberis.

Res ad Emericum peruenit, eaque potitus est ociosè, & absque iniuria belli, annis circiter nouem. Decessitq; superstite filio Ladislao, quem sustulit ex Constantia Aragonia: tumulaturque in Agriensi templo, anno Salutis millesimo ducentesimo.

Ladislaus ab eo, nomine eo secundus, amisso patre, regnum breui tenuit: nam intra sex menses, adolescens adhuc, immaturo ruptus est obitu.

Ladislai morte, Andreę secũdo, Ladislai patruo, ad principatum patuit aditus. Huic ex Gertrudis connubio liberi fuere, Bela, Colomannus, Andreas, & Elisabeth, ea quæ pòst, vbi hominem exuit, in cœlum relata est. Gertrudis autem, quum vni suorum fratrum, qui eam visum venerat, Bancabani militis sororem produxisset, in se cædem conuertit. Nam Bancabanus, comperto germanæ stupro, debacchatus est in auctorem. Gertrudimq; iteratis vulneribus interemit. Andreas Hierosolyma duxit exercitum ex voto, quod Bela pater susceperat. Indeque protomartyris Stephani, Margaritæq; virginis auexit capita, dextrasque Bartho-

Bartholomæi Thomæque apostolorum, hydriamque vnam ex sex, in quibus aquam Deus noster in vinum cōmutauit. Annos triginta iam regnauerat, quum morbo solutus, elatus est in cœnobium De Egrus, vt appellant.

Eius liberûm natu maximus, ab suo nomine quartus, imperiū Bela suscepit. Hic ex Maria, Cōstantinopolitani Imperatoris filia, genuit Belam, qui viuo patre decessit, & Stephanum. Belæ regno, Tartari cū maximis Vngariam copiis inuadunt. Iis obuiam Bela progressus, apud flumen Sceo, cōmissa pugna victus, ægre pedibus salutē quæsiuit, omni fere iuuentute desiderata. Tartaros Vngaria triennio potitos, in suā conuerti coegit, inopia cōmeatuum orta, bellis interiuncta satione, ex qua multa hominū milia periisse constat, etiam postquam Tartari copias reduxerunt. Cum Boemis idem Bela prospere pugnauit. Apud insulam Budensem fato concessit, anno regni sui trigesimoquinto, elatus in basilicā Deiparæ Virginis, quæ curationis est eorum flaminum, qui se Minores appellant.

Mortuo Bela, Stephanus eius nominis quartus, fratrum natu minimus, patri successit auspiciis melioribus: nam domuit Boemos, eorum superato duce Othocaro, secundum amnem Rapcha, Bulgaros imperata facere compulit: & hæc omnia, intra biennium quo regnauit. Obiit & ipse mortem, in qua pater, insula Budensi, superstitibus liberis, Ladislao, Mariaque ea, quæ Carolo nominis eius secundo, Siciliæ regi, nupsit.

Ladislaus itaque sui nominis tertius, anno ab humanitate Dei nostri millesimo ducētesimo septuagesimosexto regium capitis insigne sumpsit. Auxiliaribusq; Germanorum copiis, Othocarū bello repetit, eoque in acie cæso, vertitur in Cumanos, qui fines Vngariæ hostiliter ingressi, populabantur duce Oldamur. Eadem belli fortuna fuit, quæ cum Boemis: nam Cumanis ad internecionē cæsis, vix effusa fuga pauci elapsi, ad Tartaros vsque penetrauerunt, eosq; ad repetendam bello Vngariam facile perpulerunt, omniaque ad vsq; locum, qui Pesth appellatur, igni ferroque vastarunt. Huic Ladislao, Caroli filia sui nominis primi, nupta fuit, sed ea dimissa, plures ex Cumanis vxores superduxit, nec à Legato Pontificis, eo nomine Vngariam profecto, perduci potuit, vt iniuriose rem vxoriam non tractaret. A Cumanis, quorum affinitatē ceteris omnibus habuit potiorem, miserabiliter interemptus est, anno principatus sui decimoquarto, ex eoque regni fortuna relabi cœpit, quum nullam sobolem reliquisset.

Iamque ventum est ad Andream nominis eius tertium, Andreæ secundi nepotem, eius qui fuit Ladislai, qui nouissime vita functus est. Vnde satis apparet, Andream & Ladislaum fuisse sobrinos. Andreas enim secundus, dum rediit ab expeditione, quam susceptam demonstrauimus in Hierosolyma, Marchionis Estensis vsus hospitio, eius filiam duxit in matrimonium, ex eaque genuit Stephanum, in lucem mortuo iam patre editum, quem vocant Posthumum. Huic Veneti generis matrona peperit Andream, cognomēto Venetum, quod matre Veneta ortus, Venetiis educatus esset. Andreas igitur interempto Ladislao, diadema sumpsit, annoque principatus sui secundo, bello domuit Austriam. Verum Bonifacius octauus, efflagitantibus Vngariæ principibus, Carolum Robertum Caroli secundi nepotem Mariæque, regem Siciliæ, qui Carolo Martello patre natus erat, in Vngariæ regem declarat, eo nomine, quod Vngariæ regnum magis ad Carolum Robertum, quam ad Andream pertineret, quoniam Ladislai tertii soror Maria, fuerit auia Caroli, Ladislausque nulla relicta sobole decesserit. Sed ea res Andreæ nihilo profuit, nā contemptis Legatis, quos ob id ipsum pontifex Vngariā miserat, Andreas, ex quo regimen accepit, annis vndecim populos in officio suaque fide continuit, obitaque die, Budæ conditus est ad ædem fratrum Minorum.

Mortuo Andrea Carolum loco regis habebant hi, qui eum euocarāt. Verum Colocensis Archiepiscopus, Agriensis, Varadiensisq;, & Vaciensis, Chianadiensis, Boznensis, & Scepsenensis episcopi, Venceslaum, quem genuit Othocarus is, quem Ladislaus in acie cecidit, Boemiæ regem frequentes adeunt, hortanturq;, vt Vngariæ regnum capessat, quod ad se iure pertineret.

Erat enim Venceslaus Annæ, Belæ quarti filiæ, Venceslai de quo toties iam diximus, amitæ nepos. Is extra Boemiæ fines dum nollet egredi, paterno nomine filium Venceslaum regẽ dedit Vngaris. Ea res maxime mouit Vngariæ proceres, vt Venceslaum mauellent, quod verebãtur, ne pontifex ius imponẽdi regis vsurparet. Ac vt facilius, quo iure Carolus & Venceslaus ad regnum niterentur, omnes intelligant, infra gradus & stemma descripsimus.

Andreas secundus, stipes.

Ex Stephano { Stephanus natu proximus, Ladislaus sine liberis, & Maria regina Siciliæ.

Ex Maria { Carolus Robertus, Carolus Martellus.

Ex Carolo Martello { Anna Boemiæ Regina, Venceslaus filius, Venceslaus nepos.

Contendentibus itaque Carolo Roberto, quem simplici nomine Carolum vocant Vngari, Venceslaoq; qui Ladislaus ab eis appellatus est, cuius res superior fuit, acceptoque solio, quum non omnes, etiam qui studiose euocauerant, eius imperata facerent, in Boemiam se recepit ad patrem, cum diademate.

Quod occasionem dedit Vngaris, vt Othonem Bauariæ ducem, regem salutarent. Is à Ladislao capitis insigni recepto, venit Vngariam, annoque à Christi natiuitate millesimo trecentesimoquinto inauguratus est in regem, à Vesprimiensi Chianadiensique Pontificibus, apud Albam. Quumque regionem peteret Cedeln, Bela filio comite, comprehensus à Ladislao Vaiuoda Transsyluano, coniectus in carcerem. In sequenti autem anno millesimo trecentesimo nono, frater Gentilis Cardinalis, a latere legatus, totum annum moratus Vngariæ, censuras, & à pontifice diras in eos promulgauit, qui Carolo non parebant, & in Vaiuodam Transsyluanum, quod ereptum Othoni diadema non restitueret. Vngari neglecta religione, dirarum securi fuerunt ad annum millesimum trecentesimum decimum, donec in campum, cui Raptum nomen, aduocata vndique concione, omnium consensus & studia inclinauerunt in Carolũ, quem recuperata à Ladislao Vaiuoda corona, de more ornauerunt. Exinde quum arcem obsideret, eo quod ab eo defecerat aduersus Vngaros, qui Præfecto fauebant, immite cruentumque prælium gessit, ex eo tamen excessit victor. Vxores habuit treis, Mariam, Chazmeri ducis Polonorum filiam; deinde Beatricem, cui pater, Romanorum fuit Imperator, sororem regis Boemorum, de familia Lucenburgensi; tertiam Elisabeth, alterius Boemorum ducis filiam Ladislai. Quæ duos ei peperit filios, Carolum, qui intra annum, diem clausit, Ladislaum, quem pater amisit, exacto prope lustro, Loysiumque, & Andream. Quidam Felicianus eques, regi, eiusq; coniugi & liberis necem parare per insidias ausus est. Apud Vissegradum prandebant in regia Calendis Maii, quum Felicianus impetu facto regem percussit in dextera, quatuorq; reginæ digitos amputauit, sed accurrentibus illico stipatoribus, ipse trucidatus est, omnesq; coniurati per omnia exempla ludibriaque excarnificati, supplicio affecti sunt. Mouit exinde contra Bazarad Vaiuodam, Valachorum hortatu, Vaiuodæ Transsyluani, Dionysiique filii Ianchga. Principioque vltro à Bazarad pacis honestam conditionem recusauit, eamq; paulo post, exercitu commeatuum penuria laborante, petere coactus est. Pactisque cum Bazarad induciis, exercitum reducebat: vbi vero quasdam fauces, præruptis vtrinque ripis, angustas ingressus est, Valachi, qui subsidebant, a tergo fronteque, repente sublato clamore, sarcinis impeditos Vngaros aggrediuntur iniquis locis, omnesq; ad vnum pene trucidauerunt. Ipse rex, ope familiariũ, subinde mutata veste trepida fuga vix euasit. Egit etiam cum Ioanne vigesimosecundo, Romano pontifice, vt Andream eius filiũ a maximo natu proximum, Siciliæ regem declararet, assentiẽte Roberto qui tum rerum in ea potiebatur, quod Andreæ Ioanna eius neptis nupta erat. Ipseq; eum

filio

filio profectus est ad regnum, sed infecta re, se recepit in Pannoniam, Andrea filio sine diademate principatuq; sub ipsius Roberti potestate relicto. Reuersus in sua Carolus, cum Boemiæ Poloniæq; regibus in Vissegrado in colloquium venit, in omnemq; vitam cum iis pacem fecit. Ibi quoque cum Carolo fœdus iniit Lochka Ruthenorum dux, Chasmirus Poloniæ Rex anno Salutis millesimo trecentesimonono. regno cessit apud Vissegradum Lodouico, Caroli filio maiori natu, eius ex sorore nepoti. Ipse Carolus obtinuit etiam à patre acceptum Salerni principatum, montemq; Garganum, regnaque Vngariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Ramæ, Seruiæ, Galatiæ, Lodomeriæ, Comaniæq;, & Bulgarię, quadraginta duobus annis. Annoque Salutis millesimo trecentesimo quadragesimosecundo, decimoseptimo Calendas Augusti, vita functus est apud Vissegradū: cadauer Albam translatum, magnifice sepultum est.

Patri successit annos agens septemdecim Lodouicus. Is in finibus Transsyluanis domuit Saxones, Alexandrumque Vaiuodam Transalpinum, qui sublatis animis à patre desciuerat, imperata facere compulit. Elisabeth eius mater in Apuliam venit, indeque Romam, mox in Vngariam, e uestigio relicto reuertit itinere. Lodouicus impetum Ioannis Boemorum regis, aduersus Chasmirū Poloniæ regem, per Legatos expeditione facta compescuit, & Tartaros, qui Transsyluanos attentabant, ingenti eorum edita clade. Cum Stephano Bano Boznensi rege iunxit affinitatem, ducta vxore Elisabeth eius filia, cuius opibus elatos Croaciæ principum spiritus contudit, coegitque dicto audientes esse. Profectus Iaderam cum copiis, vt eam vrbem eximeret, infecta re domum redit. Quumque eius frater Andreas, Siciliæ rex, reste serica suspensus apud Auersam fuisset, à Ioanna eius nominis prima Andreæ coniuge, Lodouicus non minus ac debuit, ea re permotus, collato exercitu, Neapolim persequuturus iniuriam pergit, vltro expeditionem sequutis, Malatesta Ariminensi, Philippoque Mantuano principe, & Francisco Foroliuiensi. Diffisa rebus itaque suis Ioanna, cū Lodouico Tarenti principe, cui interempto Andrea nupserat, aduentum Lodouici non expectauit, sed tribus tantum longis nauibus appulsi Massiliam, inde Auinionem se receperunt. Itaque Lodouicus omnium summo studio exceptus, Neapoli totoque regno potitus est. Habitaque in conscios necis Andreæ quæstione, Dyrrhachii ducem vltimo supplicio affecit. Duosq; Lodouici principis Tarenti fratres, in catenis Vngariam deducendos curauit. eo Carolum quoque, Andreæ impuberem filiū, misit. Ipse paulo post, impositis regni præsidio, Laczk Vaiuoda Transsyluano, Volfradoque De Volfrad equite Germano, cui Neapolim præcipue credidit, in Pannoniam reuersus est. Quumq; Neapolitani, Campanique, eiecto Volfrado defecissent, copiasque ducerent in Vaiuodam; is obuiam progressus in agro Auersano hostem confecit. Exercitum quoque Lodouici Tarenti principis, prope mœnia Neapolis ipse Vaiuoda cecidit. Sed Ioanna Lodouicusque Tarentinus, Auinione Pontifici vendita, ex ea pecunia reparatis viribus, Neapolim bello repetebant, quum Lodouicus Vngariæ rex, euocatis vndique regni sui Principibus, auxiliisque Germanorum peditum quatuor millium, per Adriaticum mare, copias in Apuliæ littus exposuit ad vrbem Sipontum, quam Manfredoniam nunc appellant. Eaq; statim deditione recepta; Germani milites, quum rex hibernaret apud oppidum Bari, quum diripere Sipontum vellent, orta inter se ciuesq; & repugnantes Vngaros seditione, in cædem versi, magna ex parte trucidati sunt. Reliquiæ Germanorum a Lodouico dimissæ hac lege, ne se hosti adiungerēt. Ex Baro Lodouicus protinus in Canusium duxit, in cuius expugnatione, dum per scalas muris admotas intrepido gradu nititur, ictu lapidis accepta plaga, prolapsus in arcis fossam, ope suorum, suaq; virtute incolumis euasit. Inde Neapolim per Luceriam petit, Auersamq; statim obsidione cinxit, vbi vulnus accepit in pede ex ictu sagittæ, nec eo destitit vrbem premere, tertioque post mense compulit ad deditionem, penuria cōmeatuum. Nec oppidum solum, sed & arcis Præfectus, Iacobus Pignatellus, in regis fidem venit. Appetente Ludorum sæcularium solenni tempore, quod in melius con-

uerſo ritu cæremoniarum, Iubileum noſtri vocant, quum regnum præſidio firmaſſet, ipſe Lodouicus in Vrbem venit, & inde paulo poſt Vngariam. Sed triennio poſt victus, aſſiduis efflagitationibus Clementis Sexti, regno ceſſit Eccleſiæ, fratresque Lodouici Tarentini, quos apud Viſſegradum ſeruabat in vinculis, dimiſit, in Venetos ſuſcepto bello, pro recipienda Dalmatia, quam Vngari conturbatam occupauerant. Obſeſſoque Taruiſio, quum plura circum finitima oppida vi cepiſſet, Legatos obſidioni caſtrisque præfecit, ipſe paruo præſidio domum rediit. Et iam non tantum Dalmatiam receperat, ſed antiqui quoque Venetorum iuris aliqua redegerat in poteſtatem, ſed ea poſtea, pacta pace cum Venetis, reſtituit. Ab incurſionibus etiam Lituanorum Rutenos exemit, eamque gentem per ſuos aliquandiu duces adminiſtrauit. Auxilia ter Eccleſiæ miſit in Italiam, contra vim tyrannorum, qui contrectabant ea quæ Pontificis erant, Barnabamque & Galeaz Vicecomites, infeſtos Bononiæ compeſcuit. Alberto prçterea Auſtriæ duci ſuppetias tulit in Turegienſes, qui ab eo defecerãt: hi noſtro tempore ſocii ſunt Heluetiorum. Suſcepit expeditionem quoq; in Vulgariam, & Strachmerum Vulgariæ, vt ſemetipſe nuncupabat, Imperatorem imperata facere coegit, ac habuit in cuſtodia apud arcem Gamnech, demum recepta ab eo fide, iuramentoque, ſe dicto regis obedientem fore, nec vnquam hoſtili amoliturum, dimiſit in regnũ. Mouit & aduerſus imperatorem Carolum, verſus Morauinum, ſed nulla memorabili re geſta reduxit exercitũ. Eius auunculo Chaſimero vita functo, Poloniæ regem ſe geſſit. Ab omnibus Vngariæ finibus Hebræos exegit, hique ſe in Auſtriam Boemiamque receperunt. Condidit & Eremitarum cœnobia, ſacellaque Deiparæ virginis honori dicata. Lodouici principatu, eoque maxime adnitẽte, Cumani Tartarorum cæremoniis abiectis, ad verum Dei cultum, Chriſtianumque dogma tranſierunt. Eorum ſequuti ſunt exemplum in Bozna Patrini, Sclauique, ſed in religione diu non perſtiterunt. Per idem tempus, Olachi Moldauiam vacuam cultoribus occuparunt. Habuit Lodouicus in matrimonio Margaretam, quæ nullo edito partu, mature deceſſit, ac Eliſabeth, ex qua tres tantum puellas ſuſcepit. Quarum Catharinã natu maximam virginem, innuptamque extulerunt, alteram nomine Mariam Sigiſmundo Brandẽburgenſi Marchioni collocarunt, cum ſpe ſucceſſionis in regnũ Pannoniæ. Tertia fuit Aduiga, cui Poloniæ regnum ceſſit in partem paternæ hæreditatis, quæ Principum conſenſu, Iagulæ nupſit, Lituanorum regulo, qui nuper acceperat Chriſti religionem cum duobus fratribus, ipſoque die luſtrico ſacri baptiſmatis pro Iagula Ladiſlaus eſt appellatus. Obiit aũt Lodouicus tertio idus Septẽbris, anno Salutis milleſimo trecenteſimo octogeſimoſecũdo. Conditus in ſacello iacet, quod ipſe viuens in baſilica diuę Virginis apud Albam conſtruendam curauerat, regnauit annis quadraginta, menſe vno, diebus viginti duobus.

Hucuſque ſecunda Bonfinii decas.

A morte Lodouici, Pãnoniæ regnum recidit in Mariam, Lodouici filiã, quæ biennio poſtquam capitis inſigne ſumpſit, ab iis, qui maxime ſibi debebãt, à Lodouico patre ſummis affecti beneficiis, inita conſpiratione, valde laborauit.

Euocatus enim Carolus, Andreæ filius, è regno Siciliæ, per Epiſcopũ Zagrabienſem, claſſe delatus, oram Signiæ tenuit, inde Zagrabiam profectus, Budam tranſiit per ſpeciem componẽdi tumultus, ex commodo ſororis. Ab vtraq; Regina, matre filiaq; obuiam progreſſis, honorifice exceptus, arcem occupat. Eliſabeth cum filia Maria metu periculi elapſæ, à fuga retrahuntur, Albamque cum rege deductæ ſunt, vbi Carolus accepto diademate, Budam reuerſus. Haud ita multo poſt Eliſabeth, & Nicolai Palatini de Gara, per ſpeciẽ colloquii, circumuentus inſidiis, à Blaſio Forgach accepta lethali plaga, comprehenſus in carcerem coniectus eſt, vbi vel ex vulnere, vel indito veneno vitam miſerabiliter exhalauit. Ipſæ vero Reginæ forte extra Budæ muros egreſſæ, modico familiarum comitatu, vix oppido, cui nomen Diaco, propinquauerant, & ecce Ioannes Banus de Horuath eas adortus, Nicolao Palatino, Blaſioque obtruncato, captiuas agit. Proximaque nocte, Eliſabeth in proximum flumen mergitur, Mariam Ba-

nus in

nus in Croatiã deduxit, ibique in vinculis habuit in arce Cupræ, donec aduentu Sigiſmundi Marchionis, ipſius Mariæ ſponſi, qui nũciabatur validam Boemorum manum ducere, territus, adactam iurare Reginam, iniuriam non vlturam dimiſit ad Sigiſmundum, Budam.

Salutis igitur anno milleſimo trecenteſimo octuageſimo ſexto, regni Principes, habito conuentu, referente Regina, apud Albam decreuerũt, vt Sigiſmundus, celebrato connubio, Pannoniæ regnum capeſſeret. Ornatus itaque corona, contractas vndique copias in Banum, Ioannemque De Horuath, vt iniuriam coniugis, cædemque ſocrus vlciſceretur, educit. At ipſe Banus, vbi Poſegheuar oppidum, quò ſe receperat, obſidione premi vidit, amne proximo Sauæ tranato, fuga peruenit in caſtrum Dobor. Inſequente Sigiſmundo magnis itineribus, & iam poſitis ad oppidum caſtris, ad ſolitas artes conuerſus Banus, elabi tentauit, ſed in hoſtes incidit, ad Sigiſmundumque deductus eſt. Qui Dobor expugnato, Boſnaque & Croacia coactis imperata facere, Ioannem Banum, omnibus exemplis antea cruciatum, vltimo ſupplicio affecit apud vrbem Quinqueeccleſiẽſem, contentus Epiſcopum Zagabrienſem, quo ad vixit, exilio mulctauiſſe. Moldauiam deinde domuit, Stephanoque Vaiuodæ veniam petenti dedit, coactumque iurare in eius verba tributum quotannis de more perſoluturum, dimiſit in honore magiſtratus. Sextus agebatur annus, ex quo regno potitus, exercitum conduxit in Valachos, qui Turcas euocauerunt in auxilium, rebusque proſperè geſtis, ac hoſtibus profligatis, oppidum Nikod obſidione cinxit, ac vi cepit. Interea Regina diem clauſit, & Ladiſlaus, cui nupta Reginæ ſoror erat, Poloniæ rex Vngariæ regnum iure hæreditatis ad vxorem ſuam trahebat, ingentiq; manu Vngariæ fines ingreſſum Ioannes Strigonienſis pontifex, quoad maiores aduenirent copiæ, moratus eſt. Interea Turcarum princeps Amurathes, qui Græcis inter ſe ſuper imperio diſſidentibus, ex Aſia traiecerat in Europam, magnamque Thraciæ partem ſubegerat, obiit diem. Eiusque filius Paſahites, incredibili ſucceſſu omnem Thraciam, Theſſaliam, Macedoniamque, Phocidem & Bœotiam occupauerat, & iam Myſiam, quam Bulgariam vocant, Vngariæ contributam bello petebat, vnde Sigiſmundus ab eo, miſſo caduceatore petiit, vt ab eo conatu deſiſteret. Is aſtuto callidoque conſilio reſponſum diſtulit, quoad tota prouincia potitus eſt: pòſt armorum varia genera conferri iuſſit in quandam ſuæ domus aulã, accerſitoque caduceatori, Hæc, inquit, poſſidendis Myſiæ finibus habeo iura, arma digito monſtrans. Ex quo Sigiſmundo neceſſe fuit, anno regni ſui decimo, collatis vndique viribus, expeditionem ſuſcipere contra Turcas. Habuitque voluntarios belli ſocios ex Anglia Galliaque plurimos, illuſtri loco natos, & in iis Burgundiæ ducem, qui ſtudio defendendæ religionis, vltrò ſuis ſumptibus, ad id bellum properabant. Et iam Myſiæ fines agmen Sigiſmundi tenebat, oppidaque Oriſzum, & Biolinium, Turcarum præſidio firmata, vi ceperat, quum caſtra circa Nicopolim poſuerunt, anno Salutis milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſexto, intra Calendas Octobris. Ea re Turcarum principi nunciata, quàm maximis potuit copiis, Bulgariam proficiſcitur. Ad diem prælio conſtitutum, dum Galli primam aciem ſibi expetunt, primum hoſtium impetum ſuſtinere, pulchrum ducunt, auidius inchoato prælio, prius quàm omnis acies explicaretur, ab equis deſilierunt, vt æquo Marte cum Turcis experirẽtur. Quumque equi ſine cuſtodibus in caſtra rediiſſent, Vngari Gallos ab hoſte cæſos rati, tumultuari cœperunt, ordinibusque turbatis, à Turcis grauiter inſiſtentibus in fugã coniecti, Sigiſmundum quoq; traxerunt. is primò Conſtantinopolim, deinde Rhodum, demum Dalmatiam Croaciamq; peruenit. Interea Pannoniæ quidam principes, verſis in Ladiſlai iam defuncti filium ſtudiis, è regno Neapolis euocant, ſed is infelici patris euentu monitis, approperandum minimè ratus, aliquandiu rem diſtulit. Interim Ioannis Strigonienſis Pontificis, illorumq; de Canuſa, Ioannisque de Maroth ope, Sigiſmundus in regnum receptus eſt, ſed non ita multò pòſt à principibus in carcerem coniectus, in oppido Soclos cuſtoditur. Tum Ladiſlai vexillum per Vngariam circumfertur, lætisque multorũ

acclamationibus absens rex appellatur, ad ea Ladislaus iter in Vngariã capessit. Interea Sigismundus frustratis vinculis elapsus est, opera cuiusdam viduæ, quæ Nicolai Palatini fuerat vxor, eorumq; mater, quibus custodia Sigismundi credita erat. Ab iis itaque Morauiam deducto Sigismundo, dedito iam suæ fugę rumore, diuersarũ partiũ factiones intestina bella excitauerunt. Ipse vero Sigismundus, exercitu propere coacto, popularibus suis obnixe nauantibus operam, fauentibus etiam nonnullis Vngaris, in Vngariã rediit, nec multo post sua recuperauit. Ad eam famam Ladislaus, qui iam Dalmatiam magnis itineribus appulerat, è vestigio Neapolim rediit. Sigismundus aduocato totius regni conuentu Stephanum Vaiuodã vltimo supplicio affecit, apud oppidum Cheuceusum, sociosq; coniurationis partim egit in exilium, partim capite damnauit, eoq; terrore continuit omnes in officio, nec intestino bello sollicitatus est in vita. Quumq; regnasset annis viginti tribus, Romanorum rex creatus est. Iterumq; bellũ mouet in Turcas, obsessaq; arce Chalabocz, accepta clade, multis desideratis, domum rediit. Per idem tempus superstitio, quam vocant Hussitanorum, in Boemia a Ioanne Hus, in Anglia à Ioãne Vikleff instituta est, & cœtus Adamitarum, qui primi parentis exemplo, nudi degebant in speluncis, omnia quærentes in commune. Quumq; maximus eorum natu, rem diuinam suo ritu perfecisset, ad plebem conuersus, illa Geneseos effatus verba, Crescite & multiplicamini, restinctis luminibus, omnes passim discurrebant ad amplexus illius, quamcunque sors obuiam proximamq; dedisset. Is hominum furor quum breui tantum conualuisset, vt non modo se ab aliorum iniuria tueri, sed vltro etiam bello peterent eos qui nõ idem sentirent, Sigismundus, ex Pannonia Germaniaq; collectis copiis, in eos mouit. Hi vero duce Zisca lusco, qui altero captus erat oculo, raptis armis obuiam progressi, imperatorem vertunt in fugam, tanto ardore impetuq; ferebantur, insigne calicis in vexillo portantes: nam & hic error eos tenebat, vt contenderent in vtraque specie communicandum. Quumq; Sigismundus concilio Constantiensi interesset, hi quibus proficiscens Vngariæ gubernacula commiserat, aduersus Heruoiam Spaleti ducem, qui specie vẽdicandæ libertatis Vngariæ, res nouas moliebatur, infœliciter pugnauerunt. Annoq; trigesimoquarto, quam regnare cœpit in Vngaria Sigismundus, insigne diadematis accepit ex regno Boemiæ, & si longe prius eo potitus erat, Venceslao fratre sublato. Tumultus insuper excitatus est a rusticis affectantibus, vt iactabant, regnum, qui diu vagati longe lateque igne ferroque vastatis omnibus, ægre tandem superati sunt. In capita coniurationis vltimo supplicio animaduersum, alios effossis oculis, aut præcisis manibus ad vnum dimisit. Exinde Sigismundus in vrbem venit, vbi ab Eugenio Quarto pontifice maximo, imperiali corona coronatus est. Vngariamque magno cum plausu quasi triumphans ingressus ad compescendos Boemiæ tumultus recta pergit, subitaque vi morbi correptus apud oppidum Pragam, grauis etiam annis, vt Vngaros illuc cum sequutos à faucibus Hussitanorum eximeret, aggrauante etiam morbo, extra Boemiæ fines efferri voluit. Sed nondum peruenerat in Pannoniam, quum fessus ætate, ægritudineq; & itineris labore, apud Znoimam migrauit è vita. Quum regnasset apud Vngaros annis quinquaginta vno, in Boemia septemdecim, rexque Romanorum fuisset annis vigintiseptem, imperatorque quinque, ætatis agens annum septuagesimum, elatusque ad basilicam Varadiensem, conditus in ea iacet. Vngariæ Boemiæque regnum, Sigismundi gener, Austriæ dux excepit, Elisabeth vnicam Sigismundi filiam, ex secunda cõiuge nomine Barbara, Ciliæ comitis Hermanni filia, habens in matrimonio, quam viuo patre, cum spe successionis ad vtrunque regnum sponderat.

Is Albertus anno Salutis millesimo quadringentesimo duodequadragesimo, Calendis Ianuariis, apud Albam coronatus est. Eius principatu Panones res omnium Teuthonicorum, qui negociabantur, aut alia de causa sedes habebant in finibus Vngariæ, diripuerunt, edita ingenti eorum cæde. Copias etiam duxit Albertus in Hussitanos, qui se receperant ad oppidum Tabor, ab se conditum,

natu-

natura loci & opere munitiſſimum, quumque tribus menſibus obſidione fruſtra cinxiſſet oppidum, infecta re domum rediit. Exercitum quoque numeroſum coegit aduerſus Turcas, qui quum diu morarentur, occupati expugnandis Raſcia, Epiro, Ætoliaque, Pannones longa in caſtris expectatione grauati, quum Lupo gentili lingua conclamaſſent, inuito rege, ad propria redierunt. Albertus aduerſa valetudine correptus, itinere non intermiſſo quum Viennam contenderet, inualeſcente morbo, diem clauſit in oppido Neſine, quum biennio ferè regnaſſet, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo vndequadrageſimo, relatusque Albam ibi ſepulturæ honorem ſortitus eſt. Eliſabeth, vxor Alberti, ferens vterum, poſt viri mortem rem tenuit. Ambigentibus Vngaris, vtrius ſexus editura partum foret, Eliſabeth in deteriorem magis inclinabat, & puellam fore certis argumentis augurabatur.

Itaque ea auctore, regni principes miſſis legatis euocauerunt Vladiſlaum Lituaniæ ducem, fratrem Chaſimiri Poloniæ regis. Interim regina puerum peperit, cui nomen Vladislaus etiam fuit. Verum ſero reuocatis Senatoribus, Vladiſlaus dux in Vngariam magnis itineribus, rapto venerat agmine, plurimorum ſtudiis exceptus ad regnãdum: nec eo ſecius Eliſabeth, cum ſuæ factionis hominibus, infantem quatuor à partu menſium detulit Albam, coronaque de more ornatum, peractis ſolennibus, Viſſegradum rediit. Tenebat Vladislaus Budæ arcem ſponte à præfecto facta deditione. Diadema ſecum regina ſeruandum aſportauit, eluſisque proceribus, & filium & coronam emandauit ad Fredericũ Stiriæ ducem, qui creatus Romanorum rex erat, & pueri conſanguineus. Quũque varia fortuna diu certaſſent, Vladislai factio ſuperior fuit, opera pręcipuè Ioannis de Hunyad, à quo Matthias Vngariæ rex originem traxit, Vladislausque rex appellatus, inſigne capitis accepit. Per eoſdem dies ipſe Ioannes de Hunyad Vaiuoda Tranſyluanus, aduerſus Turcas feliciter ſæpe pugnauit. Agebatur de conditionibus pacis inter Eliſabeth & Vladislaum, per legatum quendam de latere, quum repentè Eliſabeth è vita exceſſit. Induciæ annorum decem, Turcas inter & Vngaros pactæ ſunt, quas Vngari graui ſua clade violauerunt. Nam commiſſo prælio, rex Vladislaus in acie deſideratus, & ipſi fuſi fugatique, maxima accepta clade vix euaſerunt, anno principatus Vladislai quarto. Rebus afflictis, Vngari animum appulerunt ad Ladislaum puerum, Alberti filium, quem apud Fredericum educari demonſtrauimus. Habitoque ſolenni conuentu totius gentis in campo Racos, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſexto, vno cõſenſu regem creant Ladislaum, tutoremque impuberi dant Ioannem Hunayd Vaiuodam, moderaretur omnia, quouſque rex integræ eſſet ætatis. Is Ioannes, accepta tutela, nihil habuit antiquius, quam Drakul vlciſci, & eum quoque Vaiuodam, qui Ioannem detinuerat in vinculis, ad vſque ſuperioris Vladislai mortem. Expletoque eius pœna animo, rebusque pro tempore compoſitis, Ioannes & Vngari, à Frederico diadema, regemq; ſuum repoſcunt, Optimateſque vna cum Ioanne, Viennam regem ſalutatum profecti ſunt. Ipſeque Ioannes titulo comitatus Byſtricenſis honore iureq; donatus eſt à rege, nec non inſignibus rubri leonis in albo campo. Per eoſdem dies, Nicolaus Quintus Romanus pontifex omnes cruce ſignatos euocauit, duceq; Ioanne Capiſtrano, viro ſummæ ſanctitatis, eius ſectæ, quæ Minorum dicitur, in Pannoniam finitimaque loca miſit, vt bellum contra Turcas gererent. Nam Mahumetus Amurathis filius, obſidione Conſtantinopolim cinxerat, & antequam noſtri auxilio irent, expugnauit.

Ladislaus annum agens quartumdecimum, Chriſtiani natalis anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo tertio venit in Vngariam, bienniõq; pòſt Mahumetus victoria Conſtantinopolis elatus, Vngariæ fines ingreſſus, obſidione cinxit oppidum Nandoralbenſe. Quumque rex Ladislaus, & comes Vdalricus, Ladislai maternus auus, cuius conſilio gerebat omnia, Viennam fuga petiſſent, auderetque nemo cum tam numeroſo horrendoq; hoſte congredi, Ioannes Vaiuoda comes Byſtricenſis vltro nomẽ dedit, & ab omnibus deſperatã

ducis prouinciam sumpsit, hortatuq; Ioannis Capistrani plurimi mortales eum sequuntur. Primumq; nauali prælio Fortuna fauit Vngaris, deinde machinis tormentisque mœnibus, intra quindecim dies, ex quo venerant, adeò concussis, vt leui momento casura viderentur, circa arcem acri pugna diu certatum, versaque Fortuna ab Vngaris ad Turcas aliquoties est, ad vltimum fusus, ac in fugam versus, omnia opera machinasque amisit. His ita gestis, comes Bystricensis incidit in aduersam valetudinem, ex qua paulò pòst moritur, Vladislao Matthiaq; superstitib. liberis: haud ita multò pòst, & ipse Ioannes Capistranus ab humanis excessit. Ladislaus interea, quem Viennam cum Vdalrico profectum demonstrauimus, in regnum rediit. Quumque comes Vdalricus in caput filiorum Ioannis Vaiuodæ nefaria moliretur, ab Vladislao Vaiuodæ liberûm natu maximo præuentus, in arce Nandoralbensi susceptus hospitio, ab Vladislao trucidatur. Ea cædes admiratione formidineque regem simul & principes Vngariæ perculsit, indeque statim mouerunt versus oppidum Themesuar. Ipseq; Matthias Vladislai frater, alter Vaiuodæ filius, & Elisabeth Matthiæ mater, obuiam progressi, regem benigno hospitio susceperunt, ab eoque veniam cædis Vladislao facilè impetrauerunt, affirmante inuito rege se non persequuturum comitis Vdalrici mortem. Verùm quum Budam venisset, assiduis quorundum suasionibus instigatus, ab Vladislao pœnas sumere statuit: sed expectabat occasionem, vt vno tẽpore, vnaque causatione, & Vladislaum vltimo supplicio afficeret, & Matthiam fratrem in carcerem coniiceret. Interea crebris nunciis afferebatur, adesse Turcarum copias: ac Vladislaus exemplo patris in eas iturus, quum bello necessaria pararet, hortantibus iis qui maximè eius optabant necem, dedit operam vt Matthias quoque ad regem veniret, vt per eius absentiam vicem personamq; suam sustineret: oblitus mandatorum patris, qui moriens vetuit, vtrunque simul apud regem versari. Simulac itaque Matthias Budam venit, ambos in vincula coniecit, tertioque exinde die Vladislaus securi percussus est. aiunt adhuc post tertium ictũ, vt erat manibus post terga vinctis, sese in pedes erexisse, atq; multis audientibus expressè loquutum. Commouit Vladislai casus multos, qui properè correptis armis, aduersus sontes insontesque iuxtà debacchati, peruastatis igne finibus, ingentes ediderunt strages. In iis Michael Zilagii de Horogzeg, auunculus Vladislai comitis, Transyluanos aggressus, omnia breui redegit in potestatem. Quumque fracto carcere euasissent aliqui, qui cum Matthia seruabãtur in vinculis: ex eo, abducto secum Matthia, Viennam petiit, ibique Matthiam Paulumque Modrat custodiendos reliquit. Ipse in Boemiam profectus est: Pragæque moratus aliquandiu, subita morbi vi correptus, paucis exinde dieb. obiit, non sine dati veneni suspicione, anno ætatis duodeuigesimo, quoto tempore regnasse dicendus est: quia posthumus à partu Alberto patri successit, annoque Salutis millesimo quadringentesimo duodesexagesimo apud basilicam Pragensem sepultus est.

Allato nuncio mortis Ladislai, Pannones vniuersæ gentis indicto conuentu apud vrbem Pesthensem, de creando nouo rege agere cœperunt, vnoque cõsensu ad Matthiam conuenerunt: acceptaque Michaelis Zilagii sponsione, Matthiam fratris Ladislai necem non vlturum. itaque eum absentem regem appellarunt, hac lege, vt quinquennio Michael Vngariæ rem gubernaret, quoulque Matthias imperio maturior esset. At Boemi Georgium de Podebra regem sibi creant, eum qui pro Ladislao puero iam defuncto Boemiæ præfuerat. Hic Georgius, incertum quomodo, Matthiam tamen habuit in potestate, seu viuẽte ad huc Ladislao, ex arce Viennensi deductum: siue post Ladislai mortem falso regis nomine signatis literis. non antea certè dimisit, quàm filiam eius vxorem duxit. Connubioque iam celebrato, acceptaque à socero magna pecunia, venit in Vngariam: primoq; ingressus oppidum Straznice, plura domi forisque egregia edidit facinora: sextoque demum, quàm regnare cœpit, anno, apud Albã capitis insigne cepit. Oppidum Iaycza ab obsidione Turcarum exemit, comitatumque Sirmiensem ab eorum populationibus. Boemum quoque Suyhlam virum bellico-

bellicosum: Fredericumque Romanorũ regem, qui regnũ Vngariæ affectabat, acie superauit. Transsyluanos, qui alio creato rege ab eius fide defecerant, recepit, & imperata facere compulit. Stephanum Vaiuodam, cum magna manu cõtra se venientem, noctis silentio fudit, fugauitque. Sumpsit expeditionem contra Boemos Hussitanos, quibus cum continenter bellum septennio gessit, magnamque Boemiæ partem suo subiecit imperio: Boemiæque rex appellatus, in vrbe Olomucẽsi de Boemia coronatus est, Archiepiscopus interea Strigoniẽsis, & pontifex Quinqueecclesiẽsis, Cazimirum Cazimiri, Poloniç regis filium, priuatis consiliis euocant ad Vngariç regnum capessendum. qui potitus arce Nitriensi, obsessus à Matthia, vix fuga in Poloniam euasit. Ipseque Matthias non contentus recepisse sua, missis in Poloniam copiis, omnia cædibus impleuit. Quumque Cazimirus in finibus Slesianis res nouas moliretur, vtrinque comparatis ingentibus copiis, ad vrbem Vratislauiensem castra castris contulerunt. Sed antequam de summa rerum dimicaretur, agi de pace cœptum: qua firmata à bello discesserunt. Inde Matthias exercitum reducens, oppidum Sabatz, Turcarum præsidio firmatum obsedit, atque vi cepit. *Hucusque tertia Bonsinii Decas.*

Iterumque bellum contra Fredericum gessit, multaque iuris eius oppida redegit in potestatẽ, & in his vrbem Austriæ Viennã. Habuit vxorẽ secũdo matrimonio Matthias Aragonem Beatricẽ, Ferdinandi regis Siciliæ natu minorem filiam. Quumq; Turcæ maritimos Apuliæ fines occupassent, Matthias auxiliares Vngarorum copias misit. Obiit nulla superstite sobole, trigesimoseptimo, quàm regnare cœpit, anno. Vngariæ regnũ competitores ad se quisq; trahebant, Maximilianus Romanorũ rex, & Vladislaus Cazimiri Poloniæ regis filius, quẽ mortuo Georgio de Podebrad Boemi regẽ sibi creauerant ea lege, vt sineret Hussitanos ex instituto viuere, quem Matthias (vt iam dictũ est) magna regni sui parte spoliauerat. Quumq; statim post obitum Matthiæ, Vladislaus Boemiæ regnum, Maximilianusq; Austriã occupasset, vterque reginæ Beatricis (eius enim maxima apud Vngariæ principes, ob naturæ liberalitatẽ, auctoritas erat) gratiam captabat.

Quum vero Maximilianus cunctaretur eam ducere, præuenit Vladislaus: adiunctaque sibi matrimonio Beatrice, superior fuit. Ipseque paulo post omnibus iam pacatis, Vngariæ rex appellatus, insigne capitis accepit: cum Maximiliano pactus, vt si decederet absque legitima prole, Vngariæ Boemiçque regna ad eum eiusque successores peruenirent. Sed haud ita multo post diuortium cum Beatrice fecit. nam regno priuatam compulit assentiri futuris cum altera nuptiis, affirmans nunquam secum matrimonium traxisse: grandique pecunia ab Alexandro Sexto pontifice maximo impetrauit, vt ei liceret aliam superducere. itaque filiam domini de Gandala Vasconis, vxorem sibi iunxit.

MICH. RITII LIBRI SECVNDI FINIS.

P. CALLIMACHI EXPERIENTIS ATTILA.

GOTTHOS, siue agri inopia domi laborantes, siue benigniorem cœlo terraq; patriam quærentes, Berith duce ingẽti multitudine originum suarũ insulis auctos, excepit prius id littus Germani Oceani, cui hodie quoque nomen Gotthiscantia. Qua regione etiam postea improbata, sub Filmiro, quinto a Berith rege, pulsis indigenis, Vlmerigorum terras occupauere. Deinde viribus animisq; adauctis, cæteras penè omneis terrarum orbis partes, varia bellorum fortuna euentuq; peruagati, cùm interim alii atque alii iugi successione apud eos regnarent: tandem versi in Pontũ, inter

Bicem paludem & Borysthenis ostia sedem cum cepissent, ad suorũ ducum nomina suum accõmodantes, qui propinquiora flumini tenuere, Vissegotthos, cæteri Ostrogotthos se appellauere. Vnius tamen eiusdemq; regis nutũ omnes intuentes, inde subiectis sibi Vandalis, Marcomannis, Quadorumque nomine vniuerso, circumtulere arma ad Septentrionem: quo tempore imperii eorum summa erat penes Emenricum Amalum. Quem plerique laudibus Alexandri Magni æquandum putant, gloria rerum gestarum, domitis subactisque, ductu auspiciisque ipsius Herculis, Roxolanis, Venetis, Helstorumque populis, cum nationibus cæteris, vsque ad glacialem Oceanum. Eam gerendorum bellorum audaciam ac felicitatem, sic vndique à Gotthis ingenti nominis sui terrore circumactam, florentibus tum maxime Emenrici rebus prouocatã, post multa certamina, vicissem aduerso prosperoque euentu commissa, submouere procul à Bice, Pontique littoribus: tenuereq; aliquandiu sub imperio Hunni. De quibus tradita ab authoribus summatim repetam, quo vitæ, moribusq; & bellis Attilæ, ipsorum quarti à transitu in Europam regis, explicandis, si qua humanæ virtutis modum in eo viro supergressa videbuntur, relato ad Deos originis argumento, fidem accipiant. Scribunt pleriq;, Filmirum Gotthorum regem. Sed rerum antiquarum peritiores memoriæ proditum reliquere, Idantirsum exercitu lustrato, nonnullas fœminas, alirumnas Scythæ vocant, vltra communem aliarum speciem corpore atque indole augustas, Scytharum castris exclusisse, easq; subinde in solitudine trans Mæotidem in Asia agitantes, à Faunis & Satyris compressas, Hunnos genuisse: quorum mox soboles tanta fœcunditate propagata, vt credi par foret, Deorum quoque cuiuspiam ad id operam accessisse. Sic geniti, sic propagati, nullius vsquam diuinæ aut humanę rei commercio, cum alio quopiam genere hominum habito, diu natalia loca, ab omnib. lingua, victu, habitu, moribus discrepantes incoluere, sine vllis ædificiis, sub dio passim, & tantum ferarum pellibus, aduersus cœli terræque rigorem & tempestates circumtecti magis, quam amicti, sine vlla inter se cultus iactatione. Capitum tegumenta, galericuli incurui informesque: ac multo informiores ex libro calcei, sub hœdinis pellibus crurum inuolucrum. Sed nec vllo colendi agri serendarumve frugum vsu cognito, venatum, palustriumque arundinum radices (quas regio prædulces fert) pro cibo habuere: & eum quidem neque coctum, neque saporibus incitamentisve gulæ adulteratum, sed aut in sole, aut sub alis calefactum. Non religio apud eos, numinisve vllius vel metus, vel reuerentia. Corpora hirsuta, facies terribilis ac minax desæuientibus in filios parentibus ipso natali die, marium scilicet omnium genas candenti ferro insecando, & ante primam alimoniam vulnerum patientiam incutiendo: ex quo sine formæ venustate fere imberbes semper cicatricosa & sulcata cute, tempestiuam pilorum gratiam non admittente. Cæterum ad robur, valetudinemque, cum agilitate admiranda, tanta sitis, inediæ, frigoris, cæterarumque humanarum necessitatum tolerantia, vt vel exinde diuini in eis seminis origo argueretur. Argenti aut auri nec vsus, nec possessio: vilium ac promiscuorum commercia permutatione exercentibus, diuitiæ solæ & gratiæ in armẽtis, maxime equorum, quibus insidere iam tum à pueritia honesta meditatione assuescentes, facile postea nationes cæteras obeundis equestri disciplina præliis superarunt. Iracundum, sed per se deferens, nouarum rerum studiosum, ac prædæ immodice cupidum. paulatim deinde aut domi excogitata, aut peregre accepta lanificii ratione, paulo humaniori habitu sese excoluere. Religio quoque incessit animos, suscepta Iouis, Veneris, Mercurii, sed in primis Martis veneratione: quorum deorum a Scythis mysteria cum accepissent, etiã Scythicis nominibus appellabãt. Sed & prædæ studio grassantes in gentes alias, vt quæque proximior erat, & minus valida, à saxis fustibusq; vel duratis igne, vel cornibus exasperatis, quæ tela à principio illis fuere, ad noticiã prius armorũ, deinde etiam ad vsum peruenere, arcuumq; in primis: in quib. tantum studium exercenda iuuentute impendere, vt eos quoq; ipsos, à quib. sagittandi peritiam accepissent, breui antecellerent. Iam tamen frequentibus incursionibus

nibus

nibus rapinisq́; ; gladiorum etiam ac loricarum ingentem numerum adepti, iuuentutis suæ maiorem partem propè iustis armis ad Scytharum speciem armauerant, cùm Baudetes, post regiam stirpem primę apud eos nobilitatis, venandi studio ceruam insequens, sic ante se fugientem, vt lassitudini mox cessura videretur, non prius abstitit, quàm superata Mæotide, se velut in orbem aliũ elapsum vidit. Cum itaq; cerua, quam oculis pedibusq; subsecutus vsq; ad paludis extrema progredientem nusquam appareret, in campis vndiq; lõgè lateq; patẽtibus, venerabundè speciemq; & situm locorum miratus, simul adoratis Diis, in quorum tutela regio foret, nec dubius secum, numinis alicuius ductu se illuc vsque peruenisse, retro ad suos, seruatis vestigiis, cum gratulatione reuersus, omnia vt acta erant, & quæ vidisset, exponit. Quibus auditis, qui ad id locorum paludem imperuiam crediderant, erectis in spem lætioris fortunæ animis, tum verò cupiditate intuendi ea quæ à Baudete contrà ac prius opinabantur, audiebãt, tumultuario consensu, Velambro regi suo prope necessitatem illuc mouẽdi imposuere. Non prius tamẽ mota sunt castra, quàm qui exploratũ missi, haud difficilimi laboris rem fore transitum retulerant: tentatæque in euentum sortes, fœlicẽ faustamque migrationem portenderant. Superata igitur Mæotide, duce Baudete, positisq; in Europa castris, primum impetum vertere in Sarmatas, paludis extrema sub ostium Tanais accolentes: quos improuisos, & nihil minus quam bellum cogitantes adorti, facili negocio superauere: direptisque ipsorum curribus, & magna iumentorum præda abacta, captiuis subinde armis, quicquid militaris ætatis inerme inter suos adhuc supererat, armauere. Creuit (vt fit) animus victoribus à re bene gesta, & multiplicata arma etiam fiduciam augebant. Itaque per mediterranea in Daciam, Mysiamque declinantes, cum Gepidis atque Alanis pari ac cũ Sarmatis fœlicitate pugnauere, hostibus non tam armis cedentibus, quam nouum trucemque oppugnãtium aspectum non sustinentibus. Difficilior res cum Gotthis fuit, exercitatis omnium ferè gentium bellis & victoriarũ numero & magnitudine tum insignibus; tum supra quam vt vinci se posse crederent elatis. Nam licet primus congressus Hunno ex sententia cessisset, propter militarem seditionem apud Gotthos, ab Saro atq; Amnio, inter primores gentis opibus atque authoritate præpollentibus, contra Emenricum regem suum excitatum, in vltionem coniugum suarum, quas velut ad dominatum viros incitarent, paucis ante diebus, iussu regio, equi caudis suis alligatas non minus fœdè quam crudeliter in partes lacerauerant. Qua occasione seruata, cum rex non minus senio (quippe quòd vigesimum supra centesimum annum ageret) quam vulnere quod in eo tumultu acceperat, confectus occubuisset, facilè Hunni victores euasere, pulsis Gotthis ad interiora Sarmatiæ, quà maximè in Septentrionem porrigitur. Sed Vinitarius, Emenrici fratruelis, suorum reliquiis collectis, imploratisque à Vitulfo auo suo auxiliis, mox tanta fœlicitate bis aduersus victores copias eduxit, vt maximam gentis partem deleuerit. Tertio prælio, in ipso congressu sagitta transuerberatus interiens, non eius tantum certaminis, sed belli etiam totius victoriam Hunnis reliquit, suis verò parendi necessitatem. Nam exinde Gotthi Hunnis paruere. Inter initia gerendarum rerum contra Gotthos, Mundruth, qui & Mazuchus dictus, mortuo Velambro, successerat illi in regno, post quem licet Attilam Bledamque filios reliquisset, tamen quia propter ætatem adhuc teneram principatui gerendo impares videbantur, Hunni suarum rerum summam detulere ad Hottarem & Rugilam, Mazuchi fratres, quorum ductu & auspiciis multa & præclara gesserunt: inter quæ memorantur in primis duæ in Burgundos expeditiones, propter vtriusque gentis maximè insignes clades. Quandoquidem Burgundi, priore bello multis certaminibus re malè gesta, vbi rursus contra se Hunnum mouisse senserunt, ad diuinam opem cõfugere: Christianisque mysteriis initiati, magno prælio fusos hostes cæsosque finibus suis exturbauere. Hottari & Rugilæ successere Attila & Bleda, statimq; à principio dominatus vertere arma in Gepidas, frustra sępe ab Hottare & Rugila tẽtatos. Sed affuit cœptis fortuna: quippe & supra spem

consurgēdi ad arma rursus, primo certamine cæsi, in deditionem venere Attilæ, qui cæteras subinde Sarmaticas nationes haud magno negocio sibi subiecit. Ea dum gererentur, Vissogotthi ferentes indigne Hunnorum imperium, Daciam Mysiamque vtramque incolendas à Valente Imperatore Romano impetrauerant: quibus persequendis dum pararet Attila expeditionem, Bleda interiit. Et quia mors eius subita, vulgò dictum est, à fratre veneno necatum, vt aut socium regni, aut æmulum submoueret. persolutis itaque more apparatuque regio iustis Bledæ, Attila in Vissogotthos mouit: victosque Mysia, & subinde Dacia, in Pannoniam subsecutus est. Vnde fessos cæsosque multis ac magnis certaminibus, tandem commigrare in Gallias coegit. ipse verò victoria illectus, in Thraciam & Macedoniam transcendit, penetrauitq; vsque ad Achæos, ad Ægeum mare. Quę res compulit Martianum, qui Orientale tenebat imperium, vt cum Persis & Vandalis, qui in Asiam se receperant, pacem firmaret. volebat enim stabilitis trans Pontum rebus, Hunno occurrere. Sed Attila, seu affuturi Martiani cum ingentibus copiis fama motus, seu territus ostento, quod sereno & tranquillo cœlo, nemine impellente, tabernaculum ipsius corruit, cùm renunciaretur pacatam esse Asiam, Martianumque Constantinopolim properare, conuerso agmine rediit in Pannoniam, ibique sedem suam ponere constituit. Simul locorum captus amœnitate, simul perspecta opportunitate retinendis sub ditione sua nationibus, quas deuicerat, quòd velut in ceruice illarum positus, omnem tumultuandi facultatem omnibus ademturus appareret: nec minus magnis & frequētibus fluminibus vndique circumsepta regione, à subitis quorumcunque incursionibus tutum fore se credebat. Sed & cogitationis suæ exitum per sortes exploranti, fœlicia omnia & stabilia obuenerant. Captis igitur descriptisq; locis, per quæ gentibus suis distributis, regionem munitam, clausam insultibus externis redderet, aliquantulum temporis stabiliendis rebus ac regno suo totum scribendis legibus, quibus agitarent inter se, absumpsit. Putabat enim conscriptis legibus homines fieri meliores, cùm intuerentur quotidie quæ bene merentibus de communi vtilitate proposita essent præmia, & quæ flagitiis pœna immineret. cæterùm principem viuam esse legem, in quo & laxamentum aliquod vitiorum virtutumque, pro conditione rerum atque temporum compensatione. Mox domi & quacunque à Pannonia in Boream & Subsolanum Europa porrigitur, pacata omnia & firma sibi cum intueretur, reputans secum Gotthorū in Italia & Gallia successus, ad Occidentale imperium animum adiecit. Erat enim gloriæ ac bellorum percupidus: quibus gerendis tantundem consilii adhibebat, quantū studii suscipiendis. Et cùm manu strenuus foret, non minus erat temperatus. Cæterùm supplicib. propè ad mollitiem facilis: & qui in fidem semel receptos, in perniciem vsq; suam tueretur. Moliendis efficiendisq; rebus mira in eo tum dexteritas, tum velocitas, & multo admirabilior subeundis periculis constantia. Sed vt clemētis animi in deditos, ita inexorabilis in deuictos. Vestitu quam splendidissimo vtebatur, putabatq; id ad maiestatem pertinere. Inter prandendū raro sedit: in cœna profusus erat, cibumq; auidissimè conficiebat. Cæterū carne plurima se farciens, à pane ferè abstinuit, vt qui inepti & pauci succi alendis corporibus eū arbitraretur: vino immodicè cùm indulgeret in ocio, semper tamen sibi ipsi constabat. Religioni verò persuasionibusq; de Diis à gente sua susceptis vsq; ad superstitionē addictus. Dicebatq;, nullo sanctius sacrificio deos piari, quàm si iustè & beneficè inter homines agitaretur. Incitabat autē exēplo suos cùm ad cæteras virtutes, tū maximè ad temperantiam in bellicis expeditionibus, cū plerunq; aqua & plebeia pulte contentus in publico pranderet: existimans eam tolerantiā humanarū necessitatum, quæ obsidendis expugnandisque vrbibus, tum itineribus ac reliquis muneribus obeundis militi est necessaria, nulla re magis impediri frangiq; posse quam delicatioris victus consuetudine. Pecunias, veteri maiorum suorum instituto, propè contemnebat: auditusque est sæpe, cùm diceret, plus esse molestiæ in earum amissione, quam in possessione voluptatis. Armorum meditationes ad tyrones exercendos minimè necessarias arbitrabatur, quocunque periculo satis ex tem-

tempore inferendis propulsandisque vulneribus erudiẽte. Statura corporis fuit infra mediocrem, pectore ac toris supra staturam sese in robur efferentibus: capite autẽ maiusculo aut erat aut apparebat, ex oculorum orbibus, ad Sauromatum speciem paruis: barba illi rara admodum, & iam tum raris adspersa canis: at color, qui eius agreste originis genus indicaret. Sermo horridus & minax, ac propter barbaram pronunciationem auribus grauis. Incessu quoque adeò gestuosus & compositus, vt vel exinde superbissimi animi contraxerit infamiam. Accedebat verò ad naturalem audaciam, periculorumque contemptum, Martis gladius: quo accinctus, supra humanæ spei modum securus, certaminibus se inferebat. Ferunt Scytham ex media plebe, cùm res ab Hunnis contra Gotthos ad Bicem paludem gererentur, cruentum vitulæ vestigium retro insecutum, inuenisse gladiũ temere in campo iacentem, moxq; ad Attilam detulisse, cùm ille per quietem armari à Marte se vidisset, itaque plane creditum ab Attila, sibi destinatum diuinitus eum gladium, veluti subigendi à se orbis terrarum pignus & subsidium. Adiectis igitur ad suos, quàm potuit, numerosissimis copiis ex Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis, Rugiis, quas omnes nationes iampridem dicto habebat audientes, vna cum Harderico Gepidarum, & Valamiro Ostrogotthorum, regibus, nec non Dietmaro & Vittimaro regulis, quingentorum millium expleuit exercitum. In qua multitudine pauci pro numero pedites erant. impellendis enim conturbandisque aciebus aduersis, efficacissimum semper putauit Attila equorum impetum, humana insidentis ratione directum. Cæterum vt, quod viribus facile posse credebat, consilio & sine periculo assequeretur, præmisit legatos Romam ad Valentinianum, qui benigne eum alloquentes, nunciarent, se bello accingi contra Theodoricũ, qui Vissogotthis in Gallia præerat: instituisse delere gentem, publicæ omnium gẽtium pacis perturbatricem. Nihil sibi rei cum Romanis esse, & viros eos fortes ac bonos credere, quorum imperiũ & latè pateret, & æquissimo à subditis ferretur animo: pollicerentur præterea, si ex vsu fore appareret, initurum se cum illis fœdus: atque amicitiam, viresque, & consilia communicaturum, quocunque res ac discrimen vocaret. Haud dissimilibus quoque mãdatis instructam legationem ad Theodoricum misit in Gallias, vt separatim postea eos aggrediens, facilius vtrunque superaret. Transmisso deinde Danubio, per mediam ferè Germaniam in Rhenum se conuertit, tam seuera disciplina militem coercẽdo, in gratiam nationum quibus imperitabat, vt neque libidinis neque auariciæ tam diuersarum gẽtium tantus exercitus vestigium post se relinqueret à principio: postea diuina & humana omnia quacunque progrediebatur, diripuit. Pacato enim agmine in Galliã properaturum, conuenerant in se pleræque nationes, non solum negando cõmeatum, verum etiam transitu arcendo, vt paludium syluarumve aut fluuiorum opportunitates retinendi eam spem faciebant. Senserat Valentinianus astu se peti, & vt conatus Attilæ illic retunderentur, misit in Galliam Etium patricium, qui, vt erat vir non minus ciuilium artium quàm bellorum peritus, agendo suadendoque attraxit nationes Gallicas, vt secum aduersus tam terribilis hostis impetum progrederentur. Itaque conuenere ad eum Luciani, Armorinani, Saxones, Riparioli, Brictones, Lambriones, tum Frãcorum rex Merouеus, & Alanorum Sangibanus. Vissogotthum etiam mouerat non minus timor hostis, à quo vinci cõsueuerat, quam Etii suasiones, vt percusso cum Romanis fœdere, socias copias aduersus Attilam educeret. Bis eo anno luna defecerat, & frequens terræmotus vrbes etiam nonnullas penè totas euerterat: & cum crinita stella noctibus aliquot ad occidentem apparuisset, visum est cœlum patefieri velut sanguineo hiatu, plurimis hastis igneo splendore perlucidis, hiatum per transuersum intersecantibus: quæ ostenta, populorum animos religiosa formidine complerant. Itaque quo plus discriminis etiam velut diuinitus significabatur, eo diligentius Theodoricus atque Etius circumspiciebant, præparabantque omnia aduersus Attilam: qui vt terrore sui Gallorum in se animos à Romanis Vissogotthisque auerteret, diripiendo incendendoque vicos atque oppida quęcunq; obuia, trãs-

gressus Rhenum, cùm Gundicario Burgundorum regi, prius quàm Etio atque Theoderico se cum suis adiungeret, vitam simul & copias ademisset. Peruenerat iam ad Cathalanicos campos, qui & Mauriaci vocantur. quo in loco cùm vidisset ex aduerso hostem tot fortissimarum nationum auxiliis instructum, appareretque ad id peruentum esse discrimen, in quo non vnius tantummodo prælii, sed totius belli fortuna periclitaretur, Attila de victoria exta consulens comperit, se pugna quidem inferiorem futurum, sed eum qui summus erat in hostili acie, casurum. Itaque conuerso in Etium animo, cuius virtutem atq; ingeniũ cœptis suis maximè obstiturum sentiebat, etiam cum suorum clade pugnare cõstituit. Non tamen prius, licet hostis explicatis ordinibus pugnam exposceret, suos in aciem eduxit, quàm sol vergeret in occasum, vt si vinci contingeret, nox prælium dirimeret. secutusq; est consilium euentus in eo. nam nox quidem, animoq; & viribus magnis accensum prælium diremit. Cæterùm non Etius, sed Theodericus interiit. Parum tamẽ præsidii, fusis fugientibusque Hunnis, fuisset in nocte, nisi se ad castra curribus obuallata recepissent: tanto enim ardore à victoribus vbiq; cædebantur, quòd actum erat de Attila, si aut abesse munitiones lõgius contigisset, aut aggredi & demoliri noctu sine oppugnãtium confusione potuissent. Tradunt quidam, supra centum septuaginta millia, ea in pugna cæsa. Alii à numero exprimendo abstinent, sed augenda cædis specie scribunt, riuulum, qua modicè inclinant campi, allabentem, occisorum sanguine auctum, saxa etiam & cadauera euoluisse. Sed vt vincentium numerus maior fuerit, armisque & militaribus artib. instructior, nihil magis ad victoriam fecisse creditum, quam quòd Attila, vbi suos ad fugam inclinaturos vidit, veluti fato cedens, prælium deseruit. Postridie cum Thurisinundus Theoderici filius, simul dolore amissi patris, simul victoria iuuenilem animum stimulante, castra oppugnaturus copias admoueret: Attila, quòd vbi ad arma discurri cœptum, maiorem lõgè, quàm putaret, stragem factam animo aduerteret, equorum stratis in cumulum congestis, ingentẽ veluti pyram excitauit, cui supposito igne, se superiniiceret, si castra capi contigisset: ne tot tantarumque gentium & nationum victor, in potestatem eorum, quibus vltro bellum inferebat, viuus veniret. tubis tamẽ in portis cani præcepit, vt eruptionis expectatione hostem eluderet. Cæterùm Etius forsan non reprehendenda, sed parum fœlici suspicione veritus, ne deleto Hunno, Romanis subinde difficilior res foret aduersus Vissogotthos, Thurismundum ab instituto auertit, proposito ei consilio, paternum regnum, antequam frater suus Valamirus communire illic se posset, præoccupandi. Qua monitione percitus iuuenis, cùm suorum reliquias secum trahens ad eam partem Galliæ, quam pater habuerat, citatissimo itinere properasset, Attila noua spe erectus, solenne sacrificium Marti celebrauit, vouitque in annos singulos, rogansque, & veniam petens, vt quæ bello gesturus subinde erat, propitio & volente ipso ex animi sui sententia transigerentur. Moxque in Tungros mouit, quorum metropoli expugnata, promiscuè in omnem sexum ætatemq; desæuiens, ad vnum omnes deleuit: quia cùm præmisisset qui deditionem peterent, non impetrauerat. Nil æquè admiratum eum ferunt à principio, quàm tormenta bellica, quib. grandiores lapides excutiuntur. Nam qui ad id locorũ missilia nulla nosset, præterquã quæ altera manu tractari mittiq; possent, vbi vidit ingentibus saxis, viresq; humanas excedentibus, nõ singulos milites, sed ferè totos sæpe manipulos prosterni, cum terrore admirabatur. Et vtcunq; seu diuina ope, seu humano torquerentur ingenio, detestabatur, quasi iniustum genus auxilii, saxa vastiora quàm vt vnum corpus aut ferret, aut mitteret: mox tamen illis assueuit, nec expugnandis modò vrbibus, sed campestribus etiam certaminibus plerunque adhibuit. Profectus ex Tungris Trecas venit, vbi Lupus episcopus, sacerdotibus omnibus comitantibus, cum sacris, solenniori apparatu & ceremonia, ad mille passus obuiam progressus, venerabundè per frenum equi arreptum, suis ad vim armatis instructisq; cum subsequẽtibus, in ciuitatẽ perduxit, & tam pacata omni silentio, per portã alterã eduxit, vt tenuerit fama, captis tãtisper luminibus, dum præterirent, nõ vrbẽ, non circũfusum ad spectandũ populũ animad-

animaduertentes, se per vastā solitudinem traduci existimasse. Dimissus à Lupo, paulò pòst assecutus est in via plerosque, qui ciuitatis direptionem timentes, cum liberis & rebus charioribus ad syluas properabant. Inter quos mulier fuit, quæ decem filiarum matre, minorem, quæ bima erat, linteolo ad collum suū alligatam apportabat, stimulans simul iumentum, cui ex reliquis teneriores duas superposuerat, subsequentibus adultioribus cæteris, non tātum forma, sed quadam etiam inter se similitudine insignibus: quæ armatorum superuenientium terrore exanimes, matri se circumfuderant. At illa, iam pridem suorum patriæque casu, quam captam euersamq; putabat, adflicta, tum verò ad præsentem fortunam exanguis, & vix animi compos, omnia calamitosa & fœda de se ac liberis animo sibi præfigurans, in flumen, cuius in ripa substiterat, præcipitem se datura videbatur. Cùm qui circumsteterant, admirati indolem & numerum filiarum, ab omni abstinentes iniuria ad Attilam perducunt: mouit suapte natura mitem Regis animum, etiam sæuissimis ingeniis spectaculum miserabile, cùm mater, & quæ per ætatem mala sua sentiebant filiæ, pedibus suis effusæ, lachrymis ac vocibus, quas inter desiderium & tædium vitæ dolor metusq; suggerebat, misericordiam captarent. Itaque clementer matrem eleuans, bono animo esse iussit, à se quidem ac suis inuiolatam fore: mox data ei non mediocri pecunia, vt exinde quoque animi eius sensus, in tam naturæ raro, fortunæ verò miserabili exemplo indicaretur. Ad filias matri liberatas, adiecit etiam alios, qui vnà fugiebant; & quò vellent, omnes redire permisit. Interea Thurismundus, compositis rebus domi, cum Romanis iterum se coniungere pararet, Attila nouas copias ad veteres adiecturus, rediit in Pannoniam. Et pòst paulò, ne ocium detrectandi obsequium materiam curamque suggereret militibus, quorum animos labore ac periculis tractabiles mansuetosque reddi compererat, tum rei malè gestæ in Gallia pudore stimulante, viribus & copiarum numero longè quàm prius validiorem exercitum ducens, per Noricos & Rhetos, licet aspera pleraque & salebrosa, vel præaltis obsessa syluis prædicerentur, in Italiam se conuertit, iræ ac minarum plenus, quasi Galliarum victoriam ex manibus sibi Etius eripuisset. Putabat verò, non tam facilè Vissogotthos Romano in Italiam affuturos, quàm ille Vissogotthis affuisset in Gallia, eoque haud magno discrimine Italia potiri posse: qua sub imperium suum missa, cæteras subinde nationes aut fœlicitati & gloriæ suæ, aut viribus succubituras. Non desunt qui scribant, Bledam fuisse in Gallia cum fratre, sublatumque de medio. Postea cùm progrederetur Attila contra Italos, iamq; ad expeditionem paratus equum cum ascendisset, coruus ab ortu Solis aduolans, dextrum ipsius humerum propè insedit, statimq; sublime petens, paulatim sic elatus est, vt tandem visum effugeret. quo omine supra modum lætus, fidensque mouerat. Cæterùm inter progrediendum, angustæ ac frequenter præruptæ viæ vix aliquando ternos armatos accipiebant, campestribus itineribus assuetos, tædiosa progrediendi mora per impedita montium iuga adeò adflictos habebat, vt conuertendi agmen iraq; & tædium sæpe impetum suggererent, seditiosis vocibus, vt cuiusque fortuna erat, inter milites erumpētibus: Sed Attila, vt erat difficultatibus interritus, vbi desperatio maior immineret, accurrens docebat ad finem simul montium laborumq;, peragratis Noricis & Rhetis, peruenisse. Iam inde Italiam perspici, paruo impendio sui illuc peruenturos, vbi essent terrarum orbis præmium habituri. Mox tamen cùm renunciaretur, Valentiniani Augusti copias in ipso Italiæ aditu angustias insedisse, transitu eum prohibituras, conuertit se ad Illyricū ac Dalmatiam: & Tragurium, Sibinicū, Belgradum, Iadram, Segnam, Polam, Parentum, Emoniam expugnauit, & diripuit: Versusque iterum in Italiam, occurrentem sibi Romanorum exercitum, haud procul à Tergestino sinu, non vicit modò, sed etiam propè deleuit. Et tandem per Carnos illapsus in Forum Iulii, Aquileiam tam obstinato capiendi animo aggressus est, quòd cùm eam expugnare impetu primo non potuisset, triennio obsidere perseuerarit. Erat maior obsidentium numerus, quam vt tādiu vna in regione ali posset, cogebanturq; tā homines quam iumenta insolitis vesci alimentis: quæ

res diuersa morborum genera in corporibus excitabat, vulgabatque. Et cum obsessi etiam frumenti inopia laborarent, non fames modo, sed valetudo etiam aduersa, desperatioque & tædium victoriæ, Hunnicam tolerantiã vexabat. Et iam prope tumultũ & seditionem res erat, indignantibus vociferantibusque militibus, Minime ferendum, se bellicosarum nationum omnium domitores, in cursu victoriæ suæ, circa vnius vrbis mœnia, cum foueis turribusq; & lapidibus pugnando consenescere, vbi neque præmium neque gloria laboribus ac periculis par foret. Si, quãtum posset aduersus inanima, vulneribus & ferro imperuia, hominum victor exercitus experiri placeret, duceretur saltem ad vrbem Romam, quæ operæ precio imperii totius Italiæ expugnaretur. Præter id quod parũ momenti aut ad laudem, aut ad prædam, in direptione Aquileiæ: cedendum necessitatibus humanis, illicque pugnandum, vbi ferro, virorum more, non fame ac lassitudine, veluti debilibus pecudibus, occumbendum. Nec in stationibus modo hæc, sed passim per exercitum, vt referentium exquirentiumq; sua mala turbas fortuna congregabat: Cum inspecta ciconia, quæ pullos suos ex arcis culmine, in quo nidum fecerat, asportabat, capiendæ vrbis nouam spem omnibus ingessit: asseuerante Attila, futurorum præscias aues iamiam casuram arcem relinquere. mox omni expugnãdarum vrbium apparatu murum aggressus, tanto ardore obsequentes ad primum impetum milites habuit, cum ipse armis adhortationeque insignis progrederetur, vt quæ triennio se defenderat, trium horarum spacio ciuitas caperetur. Direpta à militibus præda: & præter paucas fœminas, beneficio formæ ad libidinem reseruatas, in omnes sæuitum, propemodum rabiose propterea, quod tam obstinate se defenderant. Traduntur cæsa illic supra trigintaseptem millia hominum, & tãdem vrbs etiam incensa, simul vt deleretur ignominiosum monumentum tam diuturnæ obsidionis, simul vt cæteris metus incuteretur. Fuit in ciuitate digna mulier, forma & diuitiis insignis, sed pudicitiæ laude in primis venerabilis, quæ vbi barbari hostis iramq; & libidinem, per omnia fœda & immania, victoria abutentem vidit, vitã potius suo scelere, quam alieno pudicitiam amissura, domesticã turrim, præterfluenti Natasoni imminentem, conscendit, obuolutoque capite, in subiectum turri gurgitem se præcipitauit. Perseuerante vero obsidione, Attila muros plerunque circuibat solus, mutatis vestimentis expugnationi opportuniora designans. Itaque cum solitudo & silentium inuitasset aliquando, vt muro succederet, incidit in armatos, qui longe venientem conspicati, propere elapsi per cloacam sub mœnibus ductam, in insidiis expectabant, ignari tamen eum regẽ esse, sed cupiebant exquirere per tormenta ab hostium exploratore, quid consilii in exercitu, quæve capiendæ vrbis spes esset. Exorti igitur subito Attilam circumsistunt, & dum viuum capere nituntur, abstinent vulneribus: at ille, cui fuga interclusa, defendique se à tam multis haud magna fiducia esset, vt saltem non inultus moreretur, prærupta foueæ sic occupauit, vt à tergo tutus, cum aduersis tantummodo rem gereret, sed vt vidit velut parci sibi ab hoste, & prope negligenter insultari, ratus timorẽ, magno impetu & clamore prosiliens, duos obtruncat, illatusque in alios, vt via ferro patefacta, suburbani cuiusdam maceriam saltu superauit, pręperique deinde cursu ad suos se recepit. Fertur eos, qui capturi ipsum circumsteterant, retulisse suis, cum Attila se in vires collegit circumspectans, qua impetum faceret, apparuisse in oculis nitentis clamantisque cœleste quiddam, & scintillas igneas quam simillimas vigori, qui deorum oculis inesse creditur. Dum oppugnaretur Aquileia, Taruisium ac Verona, sponte imperiũ Hunni suscepere, illud authore Helmundo Antistite, hæc Diamerico. Cœptumque præterea condi Vtinum ab Attila, vt si re infecta, ab Aquileia humanæ necessitates discedere coegissent, eam munitionem post se relinqueret, veluti liberi regressus pignus ac subsidiũ, si quid præter spem sibi in Italia contigisset. Digressus inde Concordiam, cuius murũ primus incendisse creditus, mox Altinum, Patauium, aliasq; nominis & momenti minoris quam plures vrbes capras, prope funditus deleuit. Vir enim natus educatusque in castris, & campestribus assuetus munitionibus, muros, vrbanaque ædifi-

ædificia, rebellandi animos opportunitatemque ciuibus ſuggerere arbitrabatur. Venit ad eum poſt victoriam Patauium, Marullus Calaber, Poeta eius temporis egregius, compoſitumque in adulationem carmen recitauit. In quo vbi Attila per interpretem cognouit ſe Deum, & diuina ſtirpe ortum vaniſſimè prædicari, aſpernatus ſacrilegę adulationis impudentiam, cum Authore Carmen exuri iuſſerat, à qua ſeueritate ſubinde temperauit, ne Scriptores cæteri ab laudibus ipſius celebrandis terrerentur. Par ſpecimen magni & ſeueri animi dederat paulò antè, ab Aquileia Concordiam petens, medio fermè itinere, in vico ignobili. Circulatores plærique ætate ac viribus integris, ſpe mercedis illecti, per infeſtos enſes nudi miris flexibus agilem ſaltationem coram ipſo quum exhibuiſſent, cæteris ludicro cum admiratione exhilaratis, Attila indignè ferens, tam robuſta corpora, & quæ omnia militiæ decora implere poſſent, circumforaneo mendicabulo adulterari ac proſtitui, iuuenes ad ſe vocat, ſtatim armari facit, tum armatus ipſe, ſaltuque in equum receptus imitari ſe iubet: quod quum armis inſueti efficere non poſſent, rurſus prouocauit ſagittando. Sed cùm neque arcum tendere, neque ſagittam neruo applicare ſcirent, tam diu victu tenuiſſimo tradidit macerandos, quàm cibum longiſſimo interuallo propoſitum ſagitta contingerent, & armati in equum dextra læuaque tam facilè, quàm paulò antè nudi per gladios ſalirent, vſuſque eſt eis poſtea fortiſſimis commilitonibus ad pleraq; difficilia obeunda. A Patauio per Venetiam ducens ad læuam, Vincentiam prius, tum Brixiam, Pergamum velut continuato impetu expugnauit, ac diripuit: ſed ab igne vbique temperatum, quanquam portæ inſultans, cum caperetur Brixia, vulnus accepit, cuius dolore accenſum vix retinuere amici, cùm inſtituiſſet incluſum populum vna cum ædificiis incendio delere. Sed & Vincentiæ ad foueam, qua ciuitas ambitur, cæteris tam altitudine aquæ inexplorata, quàm lubrico per procliue deſcenſu territis, hæſitantibuſque in margine, præcipiti curſu deſiliens in aquam, papillis tenus extantem, ad murum euaſerat, recurrenſque ad accliuum, verecundia ſuos adegerat, vt muro ſuccederent tanta feſtinatione, dum quiſque prioris tarditatis pudore, primum deſcendendi decus exoptat, quòd plerique attrahendoque & impediendo ſe viciſſim, à cliuo in profundiorem aquam dilapſi, ſimulq; impliciti tenentium eluctantiumque ſpecie, ſubmerſi ſunt, priuſquam in ciuitatem tranſcenderetur. Circumuaſtata exinde Æmilia, pluribuſq; ſolo æquatis vrbibus, cùm Rauennam obſideret, Tones Epiſcopus cum vniuerſo populo, candidatus ac ſupplex, ſuſcepto imperio, vt ciuitati ædificiiſq; parceretur, obtinuit. Victoriæ tamen ingentem ſpeciem præbuere fores vrbis a victis depoſitæ, pedibus intrantis, & per aduerſam partem exeuntis exercitus ſubiectæ & calcatæ. Mox in eo loco caſtra poſuit, vbi Mintius amnis Pado illabitur. Nam etſi animus ad imperii caput Romam feſtinabat, anxius tamen erat ſecum, propter Alarici Gotthorum regis euentum, qui captæ direptæque à ſe Romæ haud multum ſuperuixerat. Deliberanti igitur, ſuam ne fortunam ad excidium Vrbis ſequeretur, an illius fatum deuitans, per Picenum in Samnium, reliquamque Italiam vſque ad fretum Siculum victorem exercitum prius circumduceret, accurrit Leo Pontifex maximus, doctrina & ſanctitate inſignis, qui poſitis pontificalibus ornamentis, oratione atque habitu miſerabili, pacem Italię impetrauit. Ferunt Attilam, dimiſſo ab ſe Leone, cum interrogaretur à ſuis, cur hoſti ſe tam facilem præbuiſſet, aſſeueraſſe viſum à ſe iuxta illum, cùm pacem peteret, humana ſpecie auguſtiorem iuuenem minari ſibi mortem, ſi paci aduerſaretur. Qui verò miraculum excludentes, rationibus coniecturiſque humanis factum expēdunt, putant Attilam, aut tractabili mitique natura ſua in ſupplices id præſtitiſſe, aut ingenio Leonis & doctrina victum. Cùm ille omiſſa Italia, quæ ſponte victoris nutum ſpectatura eſſet, ſubigendos Viſſogotthos in Italia perſuaſiſſet, quæ vna gens in toto orbe Hunnici imperii æmula atque hoſtis eſſet, id vtique non ambiguè inter milites iocular iter iactatum: Haud immerito Leoni ceſſiſſe in Italia, qui Lupum in Gallia reformidaſſet, pluſq; cohibendo Attila momenti habere ferarum nomina, quàm hoſtium armatas acies. Interea Honoria, Valentiniani

principis ſoror, cùm ſeuerè ad modum à fratre vltra legitimos annos domi ſeruaretur, per Eunuchum ſuum clã ab Attila impetrauerat, vt ſe in matrimonium peteret: itaque cùm firmata pace, in Pannoniam retro ſe conuertiſſet, Legatos ad Valentinianum miſit, qui ſuaſionibus minas adiicientes, concedi ſibi poſtulata peruicere. Habebat Attila more gentis ſuæ vxores plures. Cęterùm priuſquam Legati Roma reuerterentur, captus ſpecie puellæ, fama ac nobilitate inter ſuos eximiæ, cui Hildico nomen fuiſſe traditur, eam quoque ſibi coniugauit, hauſtoque immodicè vino in nuptiali conuiuio, cùm ſupinus obdormiuiſſet, ſanguis per nares erumpens, vitalium ſpirituum meatus intercluſit, ſubitoque extinctus eſt: qua nocte Martianus Imperator Cõſtãtinopolis per ſomnium vidit, arcum illius fractum, quo genere armorum Hunnos maximè excellere diximus. Poſtridie cùm Rex præter conſuetudinem ad diei multum conquieſcere videretur, miniſtri id primùm noui matrimonii voluptatibus tribuebant, indulgebantque: qui mox in ſuſpicionem verſi, intimo cubiculi reſerato, mortuum inuenere; puellam verò ſic iuxta eum iacentem, vt quæ timeret dormientem excitare. Quæ cùm renunciaſſent, planctu & lachrymis vniuerſa regia completa, variæque erant accurrentium acclamationes, inter mortui Regis laudes & deſiderium: ſemitonſis deinde capitibus, laniatoque more ſuo vultu, elatum corpus. Vbi equeſtres ludos concelebrauere, ſepulturæ mandarunt, nõ ſine paludamentis, phaleris, ſigniſq;, & aliis militaribus imperatoriiſq; ornamentis, quæ ille vario ex hoſte attulerat. vixit annos ſex & quinquaginta. Signa verò mortis præceſſerant, quòd reuertenti ab Italica expeditione, in tranſitu Lici amnis, qui Rhetos diuidit à Vindelicis, mulier phanatica temerè in equum inuecta clamauit ter, Retro. Equuſq;, quem propè in deliciis habebat, ipſo nuptiarum die, nullo ægritudinis ſigno præcedente, ſubito interiit. Et nouæ nuptæ cubiculum intrantis pes dexter, ſic limini impactus eſt, vt præ dolore aliquantiſper aſſederit, auditaque eſt eius vox dicentis, Si tempus eſt, veniam. quibus verbis mortem in dolore compellaſſe credidere. Sed & cœlo eius viri curam fuiſſe teſtatus eſt cometes, qui ante obitum ipſius, ter ſeptem noctes ad vernum ſolis exortum apparere perſeuerauerit. Sunt qui ſcribant Attilam reuerſum ex Italia, iterum contra Viſſogotthos arma mouiſſe, varioque præliorum euentu bellum inter eos aliquandiu extractum, ſed tandem in eiſdem campis, in quibus ab Etio debellatus prius fuerat, victum, fugatum, & poſtea à Viſſogottho, exitu, quo deſcriptum eſt ſuprà, interiiſſe.

P. CALLIMACHI ATTILAE FINIS.

NICOLAI OLAHI, METROPOLITÆ STRIGONIENSIS, PRIMATIS HVNGARIAE, LEGATI SVMMI ET SECRETARII & Cancellarii S. Cæſ. Regiæq; M. ac Locumtenentis Regni, &c. viri doctiſſimi,

ATILA.

Caput I.

Vo primùm tempore Hunni, ſub ducibus Bela, Cheua, & Cadica, & in ripa Tibiſci caſtra poſuere, Pannonias incolebant diuerſæ gentes: quarum limitibus ad arcendos barbarorum excurſus, aduerſa Danubii ripa, Maternus, aut (vt alii tradũt) Matrinus præfectus fuit. Hic non eas modo prouincias quæ nunc Hungaria appellatur, ſed etiam Dalmatiam, vtraſq; Myſias, Achaiam, Thraciam & Macedoniam adminiſtrabat. Igitur cer-

tur certior à suis factus, Hunnorum gentis antea incognitæ multitudinem intra prouinciam suam magna vi in ripa Tibisci castra posuisse, statuit Detrici, qui id temporis non minimæ Germaniæ parti præerat, quod se obiicere tantæ barbarorum multitudini vereretur, auxilium implorare. Is cõscripto celeriter magno vicinarum omnium gentium velut ad commune extinguendum incendiũ exercitu, in Pannoniam aduenniens, in eo qui nunc Zaazhalom vocatur campo nõ longe à meridionali ripa Danubii consedit. Vrbs non multum ab eo loco aberat Potentiana, inter campum memoratum, & oppidum Thethem, ad eiusdem fluminis ripam sita, loco aliisque commoditatibus memorabilis. Hic quum Maternus ageret, copiasque ad arcendum repẽtinum hostium aduentũ conscriptas haberet, eo profectus est Detricus, vt quid facto opus esset, cum eodem consultaret: decerneretq;, præstaretne traiecto Danubio Hunnos in castris imparatos adoriri, an aliam rationẽ eos opprimendi inire, quisve modus cum hostib. tam inopinatis atq; incognitis esse deberet pugnandi. Qua re per exploratores Hunnis nunciata, dum consultatio iusto diutius inter imperatores protrahitur, relicto in castris ad vxores & res suas tutandas præsidio, Hunni cum cętera militum multitudine, Tibisco traiecto ad loca Danubio propinqua peruenere. Licet autem Detricus & Maternus ab exploratoribus accepissent, hostes appropinquare arbitrati sunt, tamẽ inter eos mutum fortem interiectũ esse, Danubii flumen, quem Barbari non facile essent superaturi. Hac ducti fiducia, quũ segniores in rẽ sua curanda essent: Hungari, haud multi laboris esse rati, post tot arduos plurimosq; inuios montes, præcipitia & flumina superata, Danubio trãsuehi: vtribus, quorũ magnũ numerũ ad vsum castrorum habebant, Danubiũ, pręter spẽ hostiũ infra Budam ciuitatẽ traiecere. cui loco, vbi nũc oppidum est, ob hũc traiectum postea Hungarice Kelenfewlde, id est terra traiectus, nomẽ est inditũ. Hic coactis & in ordinem redactis militibus Maternum & Detricum in tentoriis ad vrbem Potentianam, tunc quietos, somnoque deditos nocte intempesta subito inuasere. Qui insuetis Hunnorum, quos more Scythico edebant, clamorib. exciti, quid facerent, qua erumperent, qua hostibus resisterent, non satis sciebant: Milites quoque & socii eorum non minus quam duces, tam repentina hostium irruptione perculsi, arma & castra deserere. Hunni fugientes persequi, tota nocte cædere, trucidare, & ferro omnia delere. Lucescente die insequenti, Hunni, vt se & milites cæde hostium nocturna iam fessos reficerent, in valle Tharnok, *Tharnok vallis.* non longe à Potentiana vrbe, castra metantur. Hac clade & internecione suorum Detricus & Maternus vehementer perturbati, versabant dies & noctes animo, quo modo acceptã ignominiã insigni aliquo facinore delerent. Cõtractis igitur qui adhuc à clade supererant militibus, & his ac omnib. aliis quoq; qui in præsidio vrbis atq; aliis in locis erant, in ordinẽ redactis, antequam Hunni vires recenti cæde fatigatas recuperare possent, eos in ipsa valle Tharnok inuadunt. Hunni tum clade noctis præteritæ, sine magno labore hostibus à se illata, animati, tum suorum multitudine cõfisi, strenuo animo contra hostes tendere, acriter se defendere. Duces partitis inter se exercitus ordinibus, quisquę nunc monendo, hortando, nunc hostium impotentiam & paucitatem eleuando, vt milites acrius fortiusve hostibus insisterent, summam operam nauare: nunc vbi hostes vehementius vrgerent, etiam ipsi concurrere, strenue se gerere, pugnare, & virtutis suæ facinora edere. Contra, Romani quoque haud segniter Hunnorum *Pugna inter Hunnos & Detricũ.* impetum propulsabant, se vitamque tutabantur, magnam nostrorũ cædem stragemque edebant: memores, de facultatibus, imperio, & salute sua in eo agi certamine. Fit igitur atrox pugna, magna vtrinq; strages: campus vtriusq; partis cadaueribus cõsternitur. A prima luce cędes ad solis occasum protrahitur. Qua ex re virturẽ vtriusq; populi, quantum quisq; manu & robore valeret, posletq;, satis cerneres. Verum declinante iam sole, res Hũnica fit inferior, ob pręteritæ noctis vigilias, inquietem, & labores. Dant igitur nostri terga. Quos, quia iam pugnãdo defessi erant, Detricus & Maternus persequi non potuerunt. Hungari ea qua prius celeritate Danubium traiicientes, ad castra, quæ vltra eum reliquerant

Numerus vtrinque cæsorum.

amnem, rediere. Centum & vigintiquinque millia Hunnorum in ea pugna desiderata esse traduntur: inter quos etiam Keuue vnus è ducibus interficitur. Hostium vero ducenta & decē millia dicūtur cæsa, præter eos qui in castris periere. Funesta sanè pugna, & memoratu digna. Sequēti die Detricus & Maternus, etsi victores, noluerunt tamen Hunnorum reditum eò loci expectare: ac præliū sequens, quod futurum esse rebantur, tanto suorum periculo committere. Cum militum igitur suorum reliquiis Tulnam oppidum versus, quod à Vienna, nunc Austriæ ciuitate, olim non multum aberat, celeri itinere sese recipiunt.

Caput II.

Cadauera sepulta.

HVNNI accepta hac hostium fuga, in campum vbi erat pugnatum reuertūtur. In quo conquisitis suorum cadaueribus, maxime vero Keuue ducis, ea iuxta viam publicam more Scythico magna pompa sepeliunt. Quo in loco statuam ponunt lapideam, rerum ibi gestarum apud posteritatem monumentum. Huic loco additum nomē Keuehaza, id est domus Keuue: qui nunc mutatis & detractis literis Keazo appellatur. Post, vbi suorum funeribus Hunni more suo parentarunt, non multo tempore omnem Pannoniæ inferioris regionē quæ circa Danubium est, partim vi, partim deditione subigunt. In qua vxoribus, liberis & omni familia collocatis, fortunā vlterius experiundam rati, magno exercitu, quem ex omni plebe iam rursus validum conscripserant, victoria superiore elati, Tulnam oppidum versus tendunt. Detricus & Maternus post prælium antea confectum coacto nouo milite, in campo Kesmawr eis occurrunt. Nostri statuunt prius mori, quàm pugnam detrectare, ac loco cedere, & virtutis suę pristinæ, tot iam laboribus & periculis partæ, gloriam obscurare. Primi igitur aciem instruentes, in terrorem hostiū clamorem terrificum edere, tympana more patrio pulsare, iaculis ac telis hostem eminus ferire, ordines turbare cœperunt: vbi turbata omnia vident, impressione facta cominus pugnare. Nec Detricus cum suis rem segniter gerebat. Quà impetus & vis maior ingruerat, eà nostris resistere, & se suosque strenue defendere. At Hunni in quam partem incubuerant, omnia cædibus prosternere. A primo diluculo ad horam diei nonam acerrimè pugnatum est. Ad extremum, hostes multis acceptis vulneribus terga vertunt.

Materni cædes.

Hunni, quoscunque fugientes consequi poterant, passim omnes trucidant. Maternus ea pugna obtruncatus est: Detricus in fronte sagitta grauiter vulneratus, vix euasit. ex quo vulnere ægrè tandem conualuit. Ob quod vulnus acceptum, cognomen Detrico ab Hunnis inditum Immortalis. quem in hunc diem Hungari in suis cantionibus, more Græco historiā continentibus, Detricum immortalem nominant. Teli huius quo fronte ictus erat partem, vt plagæ acceptæ & cicatrice & teli fragmento fidem Imperatori faceret, dicitur Romam tulisse. Tantum sanguinis in loco pugnæ fluxit, vt campus fere totus cruore maduerit. Nec Hunni lætam & incruentam victoriam sunt consequuti. nam quadraginta millia ex eis occisa esse dicuntur: inter quos Bela, Keme, & Kaydicha, duces occubuere. quorum corpora ad statuam lapideam, de qua suprà diximus, in sepulchro Keuue, tradita sepulturæ sunt. Hostium maxima pars concidit, præter paucos qui elabi fuga potuere. Nihil post eam pugnam tentatum fuit cōtra nostros, nec a Germanis, nec ab aliis hostibus: ita duorum præliorum strage ac calamitate vires eorum fuerunt debilitatæ & concisæ.

Caput III.

POTITI hac Hunni victoria, iam vniuersæ Pannoniæ, & regionibus his quæ Materno suberant, libere imperitare cœperunt: nec erat quispiam, qui arma illis obtendere auderet. Ita magnum imperium subita fortunæ mutatione, breui tempore, de manu in manum venit. Igitur amissis, vt diximus, quatuor aliis ducibus, arbitrati sunt Hungari, imperium magnum, laboribus, periculis & vi partum, ita demum duraturum, si illius gubernationi quispiā & animi & corporis viribus præstans perficiatur. Memores namque erant, ad conseruanda non minore virtute opus esse, quam paranda regna. Diu itaque inter se primum agitant, quisnam potissimum par esset tanto oneri ferendo, & tantæ multitudini,

dini, iam prosperis rebus magis quàm antea elatæ, è bono publico regẽdæ. Tandem sententia omnium, Anno incarnationis Domini quadringẽtesimo primo, Athila, qui solus è numero ducum Hunnorum cum fratre Buda adhuc supererat, rex creatur. De cuius natura, moribus, & corporis habitu, non absurdum videtur pauca referre. Athila, Hũgaricè Ethele dictus, statura media fuit, pectore & humeris latis, capite ad membra cętera ęquo, fusca facie, oculis nitentibus, ipso intuitu seueritatem quandam præ se ferentibus, rarus barba, simo naso, incessu superbus, pronus in venerem: corpore laboris, inediæ, vigiliæ, & frigoris iuxtà ac caloris patientẽ: magna vi animi, consilio bono, audax, manu strenuus, & in rebus militaribus exercitatus, cupidus gloriæ: in hostibus fallendis, dolis, insidiisque struendis, vitandisve, & ingeniosus, & callidus: in præliis omnia circunspiciens, nunc militis strenui, nunc ducis optimi agens officium: vt illud Homericum,

Callimachus aliter, Athilam in regnum successisse, non electum esse dicit.

Statura & mores Athilæ.

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής,

meritò ei conueniret. erga superbos ferox, supplices verò facilis & misericors. Hac ipse corporis & animi vi præditus, imperio accepto, agitabatur indies magis ac magis cupiditate regni sui proferendi: & eos populos, quorum auxilio Maternus contra se ac suos bellum gesserat, inuadendi, iniuriæque acceptæ vindicandæ. Statuit igitur Illyriam, Mysias, Achaiam, Macedoniam & Thraciam, qui Materno milites auxiliares antea miserant, primo quoque tempore adoriri. Verum ne domi imperio suo aliquid se absente decederet, & vt esset qui suo nomine regno præesset, Budam fratrem toti illi regioni quæ à Tibisco vsque ad Tanaim amnem, ad Septentrionem protenditur, præficit. Iubet barbaras omnes nationes quæ Hungarico iam subiectæ erant imperio, illi parere: ipse vero ex Sicambria ciuitate, quam sibi regiam delegerat, cum exercitu decies centum millium militum (hunc enim copiarum eius numerum, præter nationes illas quæ ad eum vndique conuenerant, Chronicon tradit Hungaricum) in campum progreditur. Apparatum ipsius bellicum talem fuisse, ex scriptoribus comperimus. Tentoria habebat varia, ex more regnorum quæ antea subegerat, mira arte contexta. Id quo ipsemet vtebatur, ex serico, auro, gemmis intextum ornatumque erat, preciosis interiectis lapidibus* huius mali aurei, quorum commissiones atque iuncturas vniones splendidi ornabant. Aliud, in quo equi stabulabantur, sericeũ totum. Lectus quo cubabat, tum mensæ & conuiuiorum, præterea, culinæ instrumentum, ephippia, phaleræ, & alia equorum ornamenta, auro gemmisque decora. Iam statim ab initio imperii, vt erat earum rerum quæ bello vsui sunt studiosus, tormẽtorum & machinarum bellicarum, ad mœnia diruenda, & ad vallum castrorum suorum muniendum, non paruam vim compararat. Constituerat ad hæc, decem millia curruum falcatorum, quibus castrorum suorum munitionem veluti muro, cingeret. Gladio vtebatur, vt ipse putabat, diuinitus ei misso. Namque dum quadam nocte per quietem vidisset se à Marte armari, postero die quidam ex gregariis militibus detulit ad eum ensem, in campo patenti, dum vestigium cuiusdam vitulæ sauciatæ insequeretur, forte fortuna repertum. Quæ res fidem præcedentis sui somnii non modicè confirmauit. Insigne tam in scuto quàm velis gerebat * Asturem auem, coronam in capite gestantem. militum suorum arma erant ex Scythia exportata: clypeus corio tectus, ferroque polito superinductus: arcus cũ sagittis, lanceæ cuspidibus acuminatæ, & ensis femori accinctus. Habitus corporis non adeo magnus, at vultu aspectuq; horridus: barba promissa, crinibusq; incõptis. Indumentum, pelles hirsutæ, more Scythico. His ornamentis, populis omnibus terrori erant. quem Hunni cultum vsque ad tempora Geysæ ducis, filii Toxan (de quo, & aliis etiam Hungarię ducibus ac regibus, si per occupationes licebit, alias forte dicemus) in omnibus suis expeditionibus seruarunt. Deos colebant, Iouem, Martem, Mercurium, & Venerem: quorum auspiciis omnia sibi prospere successura arbitrabantur. Titulus Athilæ, quo vtebatur, erat: Athila filius Bendegicz, nepos magni Nemroth, in Engadi nutritus: Dei gratia Hunnorum, Me-

Athila apparatus & copia.

Gladius Athila, & insigne.

*aquilam.

dorum, Gothorum, Danorum rex, metus orbis. Cui poſterioribus temporibus, propter verba Eremitæ adiecit, flagellum Dei: de quo infra fuſius dicetur. In hūc modum comparato inſtructoque exercitu, non modo ſuis, verum etiam omnibus mortalibus Athila admirationi atque terrori erat.

Caput IIII.

MEMOR igitur Athila, Illyricos, Myſos, Achiuos, Macedones & Thraces, aduerſum ſe ſuosque, Materno non minimo antea fuiſſe auxilio, horumq; ope magnam genti Hunnicæ ſtragem illatam: eorum prouincias ſumma inuadens alacritate diripit, vaſtat, ac late populatur. Iam Byzantio victor imminebat, dum inter belli apparatum Theodoſius imperator moritur. Sabellicus tradit, Hunnos à Theodoſii ducibus vno prælio ſuperatos. At vetus noſtrorum Chronicon, nulla accepta aut clade, aut damno, victores lætosque magna præda cum Athila Sicambriam reuertiſſe refert. Theodoſio ſucceſſit Martianus, qui vires Athilæ, multorum iam regnorum imperio auctas veritus, ne ſcilicet quatuor ſimul potentiſſimi populi, ab Oriente Perſæ, ab Occidente Viſigothæ, ab Aphrica Vandali, à Septentrione Hunni, eodem tempore bello ſe premerent, cum Genſerico Vandalorum rege, & cum Perſis in certum tempus inducias paciſcitur: ratus, his quieſcentibus, ſe facilius armis Hunnicis obuiam iturum. Dum Athila, ſiue metu venturi contra ſe ex Aſia Martiani Imperatoris, vt quidam tradidere: ſiue tentorii ſui, ſereno cœlo ſubito prolapſi, portento perculſus, Sicambriam reuerſus fuiſſet: dimiſſo exercitu ad ea Pannoniæ loca, quæ illis ad curanda corpora, quietemque aliquantiſper agendam diſtribuerat: ipſe ne id quoque temporis quod à bello ſupererat gerendo, inutiliter, ac prẹter publicum ſuorum commodum abſumeret: ſtatuit, regnum legibus ſtabilire: arbitratus leges regno firmando non minus neceſſarias eſſe, quam arma. Igitur quum legibus ex æquo & bono publico conſcribendis, ſubditis in ordinem quo viuerent redigendis, operam daret: reges & populi complures, partim nominis, fortitudinis, ac in rebus militaribus gloriæ ipſius fama, quæ totum fere iam penetrauerat orbem, pellecti: partim exiſtimantes, depoſita priore præferoci natura, eum iam ad mores ciuiliores conuerſum iri, atque regnum ſuum legibus firmaturum, hacque re aliquam præbiturum & continentiæ & iuſticiæ ſuæ ſpeciem, ex diuerſis orbis regionibus indies ad eum confluebant. Quos, vt externorum animos ſibi conciliaret, benigne excipiens, liberalibus donis onerabat. Inter quos Valamirus, Orientalium rex Gothorum: Hardericus, Gepidarum rex ſtrenuiſſimus, & ob res præclare geſtas inſignis: nec non Dietmarus & Vittimarus ex Oſtrogothorum regulis: præterea populi Marchomanni, Sueui, Quadi, Heruli, Turingi & Rugii, militari virtute omnes præclari, regis Athilæ imperium atque ſocietatem vltrò ſubierunt. Athila plurimis iam auctus victoriis, regumque ac multorum populorum elatus imperio, arbitrabatur non magni eſſe laboris totum Occidentem bello ſubiugare. Qui vt partim opum ſuarum oſtentatione, partim humanitate, beneficiis, & munificentia eos qui nondum in ſui admirationem exciti erant, ſibi conciliaret, diem ſtatuit, quo non modo ſubditi, ſed etiam alii externi, quorum eſſet id faciendi animus, præſtita eis fide & ſecuritate ad ſe venirent. Quæ res fecit, vt multi mortalium ex longinquo populo ad ipſum vltro commearint. Detricus Veronenſis, quem cum Materno contra Hunnos rem infeliciter geſſiſſe, ſupra docuimus, cum pleriſque Germaniæ, cui præerat, principibus, benignitate admonitus Athilæ, ſponte ad eum venit. Quibus Athila ſumma humanitate ac beneuolentia appellatis, exceptisque, magna munera largitus eſt. Detricus animum Athilæ in ſe & ſuos comem atque beneuolum eſſe animaduertens, eum belli & rerum gerendarum ſuapte etiam natura auidum, ad arma ſuperiori primum Germaniæ, dein Galliæ inferenda accendit. Quod eo facilius illi perſuadet, quod & Germaniæ & Galliæ populos præſidio vacuos eſſe, certo affirmat. Igitur Athila ingenti & ſuorum & externorum, qui ad eum confluxerant, & quorum beneuolentiam atq; fidem iam ſibi ſatis perſpectā eſſe arbitrabatur, conſcripto exercitu, ex

citu, ex Sicambria castra mouit. Exercitum eius ad quingenta millia armatorum, Sabellicus fuisse tradit. Ducto igitur milite per Austriam, Bauariam, Sueuiam, & eas Germaniæ, quæ Rheni ac Danubii fontibus inclusæ sunt, regiones: atque interim omnibus quæ ei obuia erãt oppidis, partim propter rebellionem, & quod commeatu prohibebatur, viarumque angustiis vbique intercludebatur, funditus euersis, partim in fidem acceptis, Constantiam versus exercitum ducit. Sigismundus, eius regionis ea tempestate princeps, non longe à Basilea, ad Rheni ripam sita, magnis copiis illi occurrit. Quem Athila cum exercitu pene omni facile posternit, atque fugat. Hic fractus prælio, posteaquam videt fortuna ac viribus Athilæ se esse longe inferiorem: non grauatim cum regno in deditionem eius concedit. Hinc auctus indies vi & opibus Athila, Argentinam, ad Rhenum pariter sitam, obsidione circumsedit. Ea vrbs à nemine ante id tempus imperatorum vi capta esse traditur. Hæc non multis post obsidionem diebus expugnata, in prædam direptionemque datur militum: omnibus structuris, quæ in modum munitionis in ea erant ædificatæ, dirutis & demolitis. Mœnia illius in multis locis solo ęquata sunt, vti in memoriam nominis Athilæ cunctis mortalibus aditus libere pateret. Promulgatumque est ipsius iussu per præconem, ne muros demolitos viuo se incolæ reficere auderent. Hanc ob rem vrbi Alemanico vocabulo Strasburg nomen inditum esse dicitur, quod sonat, Arx viæ. Post hæc, traiecto Rheno, per Tulingos, Heduos & Sequanos, qui nostra ætate Burgundi dicuntur, exercitum ductat. Gũdicarium eorum regem iam tum magnis viribus se Aetio & Theodorico coniungere volentem, cum omnibus suis copiis iusto conflictu interficit, deletque. Qua parta insigni victoria, multas Sequanorum & Galliæ munitas vrbes, opibus viribusque præstantes (inter quas Lixouium, Besontionem, Matisconem, Lugdunũ, Cabilonem, & Lingonum vrbem memorant) funditus euertit. Autor est Sabellicus, eum in Gallia Rhemenses primo adortum esse: & Nicasium eius vrbis episcopum, de quo paulo post dicemus, virum moribus, vita & sanctitate illustrem, ibi iugulatum. Verum satis constat ex historia nostrorum, Rhemensium expugnationem, & Nicasii mortem, post pugnam Catalaunicam esse factam.

Copia Athilæ in Germanica expeditione.

Sigismundus rex ad Basileam ab Athila victus, fugatusque.

Argentina cur Strasburg dicta.

Caput V.

PAVLO ante quàm Athila intima Galliæ penetraret, videns fortunam rerum omnium dominam, quoquò versum tenderet, rebus suis victoriam polliceri: simul etiam arbitratus, neminem in Gallia obuium sibi futurum, qui fortunæ & viribus suis resistere posset: rem suam segnius solito agere, multitudini suæ plus iusto fidere. Hac ex re, quoniam nondum de Aetii copiis aduersum se iam conscriptis certi quicquam acceperat, minore exercitu satis se munitum esse rebatur, ad ea quæ animo conceperat perficienda. Tertiam igitur copiarum suarum partem ad fines Hispanicos diripiendos, depopulandosque mittit. Refert Chronicon nostrum, hos Athilæ milites, Hispaniæ aliqua parte ferro igneque vastata, vsque ad regulum Bæticæ prouinciæ, cui nomen Miromanno fuisset, penetrauisse, eumque terrore Hunnorum, omnia cædibus longe lateque vastantium, vehementer perculsum, ex Hispali, vbi degebat, per fauces Gaditani freti in Africam elapsum fuisse. Id tamen pro comperto affirmare non ausim, quum & Galliam Aquitanicam, & Hispaniam eo tempore Visigothos possedisse constet. Nunc tempus admonet vt quoniam in Aetii mentionem incidimus, quæ de eius origine & fortuna acceperim, quam paucissimis referam. Aetius ordine patricius, ex Dorastana Mysiæ erat oriundus. Is initio ob virtutem, & rei bellicæ artes, ab Honorio imperatore in locum Constantii copiis suis præfectus, multa præclara contra Burgundos, Francos, Halanos, virtutis suæ ediderat facinora. Postremo quia Halanis, Vandalis & Sueuis, qui ad Emeritam, quæ ad Aram fluuium sita est, consederant, viribus impar, ad interiorem Hispaniam, siue metu hostium, siue quod tantæ multitudini suos non putauit temere obiiciendos, exercitum suum retraxerat: eum Honorius imperio copiarum priuauit. In cuius locum, Castinum quen-

Miromãnus regulus Bæticæ.

De Aetii patricii origine.

dam, magiſtrum militum, Scythici generis virum, ſuffecit. Hac Aetius accepta contumelia Romam reuerſus, ſtatuit ruri vitam agere priuatam: in qua nihilo magis ab inimicorum ſuorum accuſatione tutus eſſe potuit. Itaque reus moliendarum rerum nouarum factus, mortem proculdubio euadere non poterat, ni fuga in Pannoniam occulte abiiſſet: vbi viuente Honorio commoratus, Athilæ & Hunnis charus erat, tam ob inſignes animi virtutes, quam quod omnem Italicarum rerum ſtatum Hunni ab eo didicerant. Hic igitur Honorio mortuo, & in locum eius Valentiniano ſuffecto, Romam reuertitur. Vnde ductus ad Valentinianum, Placidiæ matris ſuaſu, gratiæ & amicitiæ Cæſaris (Caſtino, quem in locum eius ſurrogatum fuiſſe ante memorauimus, in exilium miſſo) reſtituitur. Huic Aetio Valentinianus Galliam tuēdam committit. pollicitus enim ei fuerat, ſe facile prohibiturum Hunnos, ne Pannoniæ fines egredi auderent. Igitur Athila cum his quos ſupra diximus regibus & populis, Galliam, Aetio magiſtratum eius gerente, primum inuadere ſtatuit: ſiue quod Aetius promiſſa, quæ Hunnis de rebus Italiæ olim fecerat, minus ſeruaſſet: ſiue potius, quod Gallia deuicta, Italia, ad quam diripiendam iampridem Aeti hortatu animum intenderat, minori poſtea negotio ſe potiturum ſperaret. Occiſo igitur Gundicario rege, ac euerſis, vt ſupra retulimus, oppidis Burgundiæ, ſecus Rhodanum flumen progreſſus, omnibuſque locis quæ occurrebant demolitis, contendit Aureliam, vrbem ad ripam Ligeris ſitam, eamque obſidet. Cuius oppugnationi quum totis intenderet viribus, tum primùm certior eſt factus, Actium ſollicitare reges & populos, vti magna vi contra ſe tenderent. Ea res Athilæ præter expectationem accidit. Quare veritus, ne Aetius, quod iam factum erat Theodoricum Gothorum occidentalium regem, cum quo iampridem graue ſuſceperat bellum, ſibi conciliaret: ſtatuit animum Theodorici, Hiſpaniarum & Galliæ Aquitanicæ tenentis imperium, an ad ſe pellicere poſſet, ſollicitare. Mittit igitur ad eum legatos, qui dicerent ſe veniſſe in Galliam, magis vt regum populorumque amicitiam, quam inimicitias quæreret. Nihil aut præclarius, aut ad imperia diu conſeruanda tutius ſibi viſum, quam beneficio & beneuolentia, vbi eius ſit facultas, animos regum ſibi fauentes facere. Igitur in primis ſe cupere amicitiam & fœdus cum eo inire, ab omni bellorū motu eum abeſſe: ſibi cum ſolis Romanis belli eſſe cauſam, qui ab initio Hunnis infenſi ſemper fuiſſent. His Theodorico fruſtra recitatis, legati re infecta reuertuntur. Nam iam antea Aetius ſuſpicatus Athilam Theodorici ſocietatem affectaturum, ipſe prior in amicitiam ſuam, belliquе communionem, illum traxerat, partim promiſſis, partim antiqui inter Hunnos & Gothos odii commemoratione: Gentem Gothicam magna olim ab Hunnis contumelia, ſimulque ignominia eſſe affectā dictitans. Maiores ipſius à ſuis ſedibus illorū rabie expulſos: Hunnos feciſſe, vt extorres Gothi patria virtute nouas ſibi ſedes in Gallia Hiſpaniiſque quærerent: iam inſtare iterum, vt his quoque quas olim virtute pararant ſedibus, eos deturbarent. Veniſſe nunc Athilam eo conſilio in Galliam, vt & Gothorum & Romanorum imperium per ſummum eorum dedecus, ni rebus ſuis vna proſpiciant, ſimul armis occupet. Proinde nunc eſſe à Diis datam occaſionem, qua antiqua Gothis illata à barbaris iniuria & calamitas vindicetur, qua Hunnorum ferocia atque ſuperbia refrenari poſſit. Id autem factu eſſe facillimum, ſi vires Theodoricus ſuas, viribus Romanorum coniungat: ſe omnibus modis curaturum, ni ſolus ſibi deeſſe malit, vt ſe duce, veteres maiorum ſuorum iniurias, Diis fauentibus ſit vindicaturus, atque Galliam à barbarorum tyrannide liberaturus. Hac oratione Theodoricus rex, ſimul memoria antiquæ etiam inimicitiæ permotus, ſe Aetio belli ſocium contra Hunnos pollicetur: hiſque conditionibus fœdus cum illo firmat, vt paribus viribus, communique impendio bellum Hunnicum ſint adminiſtraturi, & confecturi.

Aetii fuga in Hungariam.

Aurelia obſidetur.

Athila legatos ad Theodoricum regem.

Aetii apud Theodoricum oratio.

Caput VI.

POSTEAQVAM Athila de Theodorici & Aetii fœdere à ſuis legatis fit certior, putauit vlterius non eſſe ſibi cunctandū: ſed ſine mora hoſtibus obuiam pro-

prodeundum, ne mora & cunctatione inimicorum vires ex finitimis populis magis ac magis indies crescerent. Igitur soluta obsidione Aureliana, cũ exercitu aduersum hostes ire properat: eo fretus consilio, vt eos incautos, imparatosque adoriatur. Dum iter faceret, repertus à suis in præcipitio ardui cuiusdam montis Eremita quidam, qui, vt à mundanis procul tumultibus, in Dei ministerio vitam tranquillam ageret, eò loci tugurium vile extruxerat, ad Athilam ducitur. Huius aduentu rex multum lætatus, sciscitatur quisnam hominum esset, cuius Dei cultum obseruaret, quid in loco aspero vitam sibi agendam decreuisset? quem sibi Dii euentum belli promitterent? is post diuturnum silentium, veluti numine afflatus diuino, regi respondet: Se hominem Gallum esse, & cultorem illius Dei, quem Christiani in persona trinum, in substantia tamen & diuinitate vnicum, verè & sanctè colerent: ac illum, vnde abductus esset, elegisse habitationis suæ locum, vt à terrenis tumultibus seiunctus, Deo ipsi, cuius nomen profiteretur, carne rationi subacta, & vigiliis, abstinentiave macerata, quietiori mente famulari, illiusque legem meditari, & præcepta seruare posset. Quòd verò, inquit, fortissime regum me cogis, vt Dei voluntatem tibi aperiam, tuique consilii euentum: etsi illius, qui res mortalium omnes manu sua continet, minimus sim vermiculus, vt non sit possibile quempiam illius immensa consilia comprehendere: tamen ne arbitreris voluntatis Dei mei, quem tu ignoras, cuius religionem, populos cultui eius deditos, persequi in animum induxisti, me, quatenus eius finit benignitas, ex omni parte esse ignarum: non sis nescius, Deum ipsum ob flagitia sui populi irritatum, qui vt eos à iustitia & vera religione ad impietatẽ prolapsos, ambitione, superbia, iniusta imperandi libidine accensos, pauperum oppressione plenos, nulli magis rei quàm bello intestino deditos, voluptatem & corporis delicias ratione neglecta quærentes, turpis lucri auidos, proborum virorum contemptores, adulatoribus, perniciosis tum Principum tum regnorum proculdubio euersoribus, aliisque aurium oblectamentis plusquam veritate & honestis studiis gaudentes, aliis etiam facinoribus scelestis contaminatos, & rebus omnibus impiis obnoxios, ad modestiam, humilitatem, temperantiam, iustitiam, charitatem, pacemque mutuam, continentiam, liberalitatem in pauperes, ad æstimationem proborum, ad veritatem (quæ & Regum & imperii est conseruatrix) audiendam, & studia recta, aliasque virtutes & verum sui cultum (qui præcipuè in fide & charitate erga ipsum atque proximum nostrum consistit) iustamque vitam te stimulante reducat, gladium suum in manus tuas nunc dedit. Tu enim Dei es flagellum, ad vitia Christiani populi corrigenda missus. Hunc à te, reuerso ad sanitatem suo populo, dum volet, rursus auferet, & alteri pro suo arbitrio tradet. Te tantisper tua hac potentia terrena vti patietur, dum ei visum fuerit: qui vt certus sis, cogitatus, consilium, & vires tuas, præter Dei arbitrium, nihil roboris habituras: omniaque non modò terrena, sed etiam cœlestia in ipsius nutu esse posita, astrorum portenta te animaduertisse existimo. Hoc prælio, quod contra Romanos facturus es, eris inferior. Non tamen potentia & imperium tuum è manibus tuis mox elabetur: sed eo ad id temporis vsurus es, quoad Deus, vt populus suus ad meliorem te vrgente redeat frugem, tibi constituit. Athila vbi Eremitæ verba accepit, admiratus homunculi huius tam sapientem eloquentiam, inopinato tamen perculsus nuncio, iubet eum amoueri, & in custodia ob prudentiæ reuerentiam honesta seruari: donec ab aruspicibus, vatibusque suis, quorum magnus apud eum id temporis erat numerus, de rerum suarum euentu certiora intelligeret. Accersitis igitur illis, qui de prælio futuro sentiant, percontatur. Hi extis pecorum pro sua disciplina inspectis, vaticinia Eremitæ vera esse affirmant. Addunt ad hæc, ducem hostium prælio casurum. Proinde licet Athila animo erat sollicitus de aduerso futuri prælii euentu, maluit tamen fortunæ se committere, & extrema omnia experiri, quàm terga vertere, ac virtutis suæ gloriam fœda fuga dedecorare. Eremita donato, & in tugurium suum, ex quo abductus erat, remisso, cum toto exercitu suo campum

Eremita vates ad Athilam per milites ductus.

Vaticinium Eremitæ ad Athilam.

Athila Dei flagellum.

Catalaunicum versus, vbi Aetius & Theodorico cum Sangibano Alanorum, & Merouco Francorum regibus, atque populorum, Burgundorum, Frācorum, quibus Meroueus rex præerat, Lucianorum, Armoricorum, Saxonum, Ripariolorum, Brigonum, Lambriorum, Sarmatarum, Lutetianorum & Britannorum, odio potius Athilæ quam amicitia Aetii concitatorum, magnis copiis conuenerant, celeri contendit itinere. Quo dum peruenit, edoctus hostium numerum longe quam antea credidisset, maiorem esse, tum primum facti sui pœnitere cœpit, quod exercitus sui tertiam partem Hispaniam versus misisset. Dum igitur hæ suæ copiæ ad se reuerti possent, bellum ducere, trahereque constituit. Ita castris suis, decem illis, de quibus supra diximus, curruum falcatorum millibus, è disciplina militari firmatis, prætextu pacis mutuo tractandæ legatos ad Aetium, inducias petitum mittit. Is tum quod consilii Athilæ non omnino ignarus erat, tum quod tot regum, populorum ac nationum viribus plus iusto fidebat, inducias se vllas daturum negat. Animus Athilæ, etsi inter spem & metum variæ agitabatur, reuoluens identidem secum, suorum præ hostium multitudine paucitatem: simul etiam Eremitæ ac aruspicum suorum vaticinia: tamen ducis hostium interitu, quem vates prædixerant, semet consolabatur, animumque subtrepidum spe aliqua subleuabat, arbitratus Aetium proculdubio ea pugna interiturum. Itaque exercitus etiam sui quouis discrimine, belli subire fortunam constituit, modo Aetium, vt ipse sperabat, interfectum conspiceret.

Athilæ legati ad Aetiū.

Multa prodigia huius prælii atrocitatem prænunciarunt. Luna binam eo anno passa est eclipsim: plurimæ vrbes repentino terræmotu corruerunt: cœlum cruento hiatu apertum, mutuis hastis ignitis id oblique scindentibus. visus præterea cometes aliquot noctibus radios suos Occidentem versus porrigens. Quibus ostentis multi mortales terrebantur: & non Athilam tantum, sed etiam Aetium & Theodoricum magna incesserat cura, res suas quam diligentissime fieri posset, ad futurum conflictum præparandi, vtrisque vtpote rem suam superiorem futuram sperantibus. In campum igitur Catalaunicum siue Mauriacum, quem haud procul à Tholosa in longitudinem ducentis, in latitudinem vero septuaginta protendi leucis Sabellicus tradit: magna tendit festinatione. Quo dum peruenisset, concione conuocata, hæc ad milites hortandos verba loquutus est.

Ostenta, quæ pugnam Catalaunicam præcesserūt.

Caput VII.

Athilæ oratio ad milites ante pugnam Catalaunicam. Exordium. Beneuolentia ab ipsa re.

RES ipsa hortatur, commilitones & socii fortissimi, hodierno die me apud vos verba facere. Ea enim tam ardua est & necessaria, vt nisi velimus opes, facultates, & salutem nostram in apertum discrimen ponere, summam eius curam nos habere oporteat. Nam quod omnibus ætatis nostræ temporibus, acrius, vrgentius & periculosius propositum fuit nobis negocium, quàm nunc, vbi de regno, salute & vita nostra agitur? Non sum dubius de vestra, milites optimi & socii fidissimi, in rebus gerēdis fortitudine, animi constantia, omniumque rerum aduersarum incredibili patientia. Quod enim hisce oculis in multis dubiis & periculosis rebus intuitus sum, de eo vix me animo hæsitare conuenit. Nam prætermissis omnibus aliis vestris facinoribus, superioribus annis magna fortitudine editis: quid rerum & arduarum & difficilium per Germaniam vniuersam, atque alias hostiles terras, per quas nobis armatis proficiscendum erat, non forti animo superauistis? Licet autem id vestrapte virtute effeceritis, nonnullum tamen etiam mea præsentia, & rerum omnium difficilium patiendarum societas, stimulum virtutis edendæ vobis addiderunt. Quid enim vnquam curarum, quid laboris, quid periculi, si quod nobis omnibus fortuna obtulerit, non pari animo vobiscum vna subierim? Quæ res me vnquam prospera elatiorem fecerit? Non vt ducem & Imperatorem iure optimo facere conuenit, me vobis prætuli? sed in omni vtriusque fortunæ euentu æqua vobiscum sum vsus conditione. Quarum rerum causa non arbitror opus esse, nequetempus patitur, multis me vos ad ea hortari, ad quæ ipsa necessitas, durum mortalium telum, vos suapte natura impellere debet. Quàm potens hostis socii

A personis militum.

A persona sua.

socii fortissimi, nunc nobis obiectus sit, qua multitudine, quibus apparatibus, considerate. *Propositio.* Quid opportunitatis commoditatisve hostes ad pugnandum habeant, omnium maxime videtis: vtpote intra regnum suum, in patria, in domesticis sedibus constituti. Contra, quo nos præ illis simus numero, quam dubium sit in solo hostili manum conserere, quemque vestrûm animo bene perpendere necesse est. Hodierno die vel victoria diis bene iuuantibus præclara nobis acquirenda est, ni in seruitutem morte acerbiorem deuenire malimus: vel omnibus ad vnum vsque moriendum. *A necessitate.* Eò loci progressi sumus, commilitones integerrimi, vt non nisi virtute & armis hinc euadêdi detur nobis potestas. A fronte hostes nos vrgent: à dextra Ligeris flumen obstat: à læua Rhodanus: post nos oppidani, & reliqua Gallicanæ gentis colluuies, itinera, per quæ venimus, arcta obsident, atque prælii huius exitum præstolantur, prædæ nostræ inhiantes. *Anthypophora.* Quod si persuasum esset animo, intra munimenta nos continere, & ordinibus nostris bene firmatis, paulatim retrocedere: quid ea specie fugæ gloriæ nostræ iam multis maximisque victoriis partæ, esset indignius? quid inhonestius? quid nobis turpius? quid Scythico nomini, vniuerso orbi formidabili, minus conueniens? quid maiorum nostrorum virtutibus & fortitudini magis aduersum? Satius semper habitum est, & pulchrius, cum dignitate gloriaque mori, *Ab honesto.* & maiorum nostrorum manes inuisere, quàm imbellium atque socordium more, hostes nostros turpi fuga deuitantes, infamem & dedecore plenam agere vitam. Si forti animo constiterimus, hostibus obuiam progredientes, sperandum est Martem belli, peculiare gentis nostræ numen, nobis propitium futurum. Si victoria manu & armis nostris parabitur, quid non vtilitatis ex ea nobis sequuturum est? *Ab vtilitate & commodo.* Spolia inprimis hostium, nobis victoribus proponentur: tum regnum Galliæ opulentissimum, & fertilissimum, imperio nostro accedet: postremo, gloria non minima, res à nobis fortiter gestas abunde cumulabimus. Præterea non vlli alii in tota Eutropa occurrent, his deletis, hostes, qui totius orbis opes & imperium nobis sint remoraturi. Regnum Galliæ imperio nostro Pannonico & Germanico, quæ iugum nostrum iam subierunt, coniunctum, quantam adferet opibus nostris accessionem? quantam vitæ felicitatem? Quid à diis immortalibus commodius, fortunatius & felicius nobis hoc dari potest? *Aduersariorũ eleuatio.* Nec vos terreat hostium multitudo, non alienæ regionis ignoratio. Quid enim in hunc diem aliud egimus, quam quod in alieno solo multos reges, nationes & populos strenue deuicerimus? Hostes, quos nunc intuemini, non sunt vobis incogniti. Horum robustiorem validioremque partem iam olim vos milites fortissimi, mecum vna è sedibus suis expulistis. Vestram ipsi virtutem, fortitudinem, & arma iamdudum experti sunt. Hos primo statim è sedibus nostris paternis egressu, primum sub Emerico, deinde sub Vinitario rege turpiter fugatos, omni regno priuauimus. Non sunt hi maioribus suis Gothis aut præstantiores, aut fortiores. Omne robur Gothicum iampridem à nobis vestra virtute, milites fortissimi, est debilitatum, extinctum, deletum. Hæ quæ adhuc supersunt sub Theodorico duce Gothorum reliquiæ, non impetum, non arma, non vires expectabunt vestras, si modo viderint vos forti animo se aggressuros. Præteritæ cladis & calamitatis suæ à maiorib. primum nostris, tum à vobis, milites optimi, acceptæ memoria, versatur eis ob oculos. Quæ non minimum animi, &, si qua adhuc eis inest, virtutis, ipsis adimet. *Eleuatio ducis hostium.* De Aetio autem tacendum mihi potius apud vos, est, quam pauca dicendum. Ingenium, mores & conditio hominis, iampridem non aliter vobis quam mihi comperta sunt: quippe qui expulsus ob ignauiam suam Italia, sub imperium nostrum confugerit, in castris nostris longo satis tempore inter vos militauerit, nulla tamen vnquam maiora quam vnus ex vobis minimus, ediderit virtutis facinora. Imo si quid vnquam fecit, id reuera præstitit, vestra confisus, munitus & animatus, socii, societate. Esto, sit in eo aliqua rei militaris scientia. *Concessio.* Eam certe vestra doctrina didicit. Nouit vestra inuicta arma, nouit virtutẽ, nouit in rebus gerendis prudentiam, fortitudinem, constantiam. Non sua vestris armis obtendet,

si viderit nostro ductu vos sibi occursuros. Denique inducite in animum, quos ducat milites: nempe Gallos, non tam armis quàm ocio aptos: corporis quidem proceritate præstantes, sed laboris impatientes, post primum armorum concursum oblanguescere mox solitos. Quum igitur, socii & commilitones præstantissimi, hoc prælio de honore, gloria, salute & vita omnium vestrûm sit depugnandum: quum regnum amplissimum nobilissimumque hodierno die imperio nostro non difficulter adiungi possit: quum vobis cum eo hoste sit congrediēdum, cuius maiores è sedibus suis facilè expulistis, atque etiam cum populis quieti potius quàm bello deditis manus sitis conserturi, quorum Imperator non minus quàm quiuis ex commilitonibus vestris, vobis sit cognitus: forti & constanti decet vos esse animo, omniaque bona & felicia sperare. Deos in primis immortales, quorum auspiciis in hunc locum salui peruenistis, deinde me & ducem & commilitonem vestrum sequamini. Adiuuabunt dii fortunam vestram, augebunt vires, gloriam & opes. Ego verò nusquam sum vobis defuturus: vobiscum vnà omnia pericula, si sors ita ferat, constanti animo subiturus: vobiscum vnà & victurus, & moriturus. Me igitur proponite vobis ob oculos: perficiam, vt meum prius sanguine hostili tepefactum gladium, quàm vestra arma cruore respersa, conspicere possitis. Et vos mea facta imitemini: ac dum me strenuè rem gerentem videritis, alacri intrepidoque animo hostem vrgete, profligate, prosternite. Non magno periculo victoriam consequuturi sumus, si pari virtute, vnoque animo cum hostibus depugnauerimus. His ab Athila recitatis, tantum animorum milites sumpserunt, tantus ardor pugnam poscentium est excitatus, tanta vndique omnium acclamatio facta, vt sua sponte hostem primi inuadere optauerint. Verùm Athila præmissis aliquibus saltem præcursoribus, qui tenuia primùm futuri conflictus ederent præludia, iustæ pugnæ committendæ quærit tempus & occasionem. Quam in solem iam declinantem consilio differt, vt si pugna (sicuti prædictum ei fuerat) hostis superior esset futurus, noctis aduenientis præsidio sibi suisque prospicere posset. Dum igitur sol in occasum vergeret, exercitum Athila in locum aptum deducit, atque aciem ita instruit. Ostrogotthos, cum parte sociorum, in dextrum cornu collocat: iubet eis Valamirum regem præesse. Sinistrum cornu ex Gepidis, & parte reliqua sociorum efficit: quos Ardaricum regem curare iubet. In acie alios regulos cum armatis militibus locat. Ipse cum robore suorum, propter signa consistit. Exercitus postremam partem delecto iuuentutis robore ex ordine firmat, ne hostes multitudine freti, à tergo circumuenire suos possent. At ex alia parte Aetius cum Romanorum viribus sinistrum tenet cornu: Theodoricus cū Wissegotthis, dextrum. Sangibanum regem Alanorum, quoniam iampridem in suspicionem venerat ad Athilam deficiendi, & vrbem Aurelianam, regiam suam, in potestatem illius dedendi, in medium agmen includunt. Ita instructo vtrinque exercitu, Athila die iam aduesperascente dat signum. Acies paulatim vtrinque incedit. Vbi intra teli iactum ventum est, Hunni, hostes, iaculis, quibus maximè possunt, eminus feriunt: equos virosque passim sauciant. Hostes contrà adproperant, vt à iaculorum sagittariorumque vulneribus liberati, manu gladiisq; queis plurimùm fidebant, prælium cominus conserant. Valamirus ex dextro cornu cum Ostrogotthis, Aetium, Romanumque robur acrius vrget. Nec minor Ardarici Gepidarum regis in Theodoricum & Wissegotthos fit incursio. Posteaquam omnes vtriusq; partis vires, honorem, fortunam, vitam & salutem suam strenuè defendentes, cædibus atque sanguine permistæ fuissent: tanta vtrinque infertur & accipitur strages, tam atrox & cruenta, vt vix vlla hominum memoria atrocioris vnquam meminerit. Cadaueribus ita campus repletur, vt super occisorum cadauera postremò fuerit pugnatum. Tanta vis sanguinis & hominum & equorum effusa, vt riuulum, qui in campi medio labebatur, torrentis instar, sanguine subitò auctum, interfectorum cadauera deuexisse, autores tradiderint. Ad centum & octoginta millia hominum vtrinq; ea in pugna desiderata esse dicuntur. Theodoricus rex, Trasimundi pater, dum equo circumuectus

Epilogus, cum præmissorum enumeratione.

Numerus cæsorum in campo Catalaunico.

ctus suos ad pugnam hortatur, deiectus per quempiam Hunnorum in terram, à pugnantibus conculcatur. Sunt qui dicant, cuiusdam Audagis Ostrogothi telo confixum, exhalasse animam. Trasimundus Theodorici filius, dum intempesta nocte errore viarum in Hunnorum incidisset castra, necessitatem in virtutem vertens, fortiter dimicat. Quem capite saucium, equoque ob id delapsum, sui ægre liberarunt. Aetius etiam, clade suorum turbatus, vix ad suos errabundus rediit. Variant scriptores, Hunnine an Romani fuerint superiores. Sunt qui scripsere, Aetianos, cognita Theodorici morte, primos se fugæ cõmisisse. Nonnulli contra, inter vtrumque diu, æquo Marte pugnatum, ac postremo Athilam cæde prostratum, se in munimenta curruum falcatorum contulisse. Vtcunque sit, satis certe constat, hanc pugnam extremo fere vtriusque populi periculo, cæde ac internecione comparatam.

Caput VIII.

TRASIMVNDVS Theodorici patris interitum acerbissime ferens, postero die inuento inter cæsorum cadauera patris corpori, regali pompa, Hunnis id ex castris inspectantibus, iusta primum facit: tum castra Athilæ cum copiarum suarum reliquiis, dato tempore commodo inuadere statuit, mortemque patris Hunnorum sanguine vindicare. Athila vero, amisso præcedentis diei pugna militum suorum robore, cognitaque per exploratores Trasimundi voluntate, rebus suis pene desperatis, milites suos conuocat: orat, monet, & obtestatur, postquam tot bella obiuerint, magna vbique suæ virtutis testimonia ediderint, reges ac regna complurima cum summa virtutis ac fortitudinis suæ gloria deuicerint: huncque eundem Romanum hostem, qui nunc castris eorum superbus instaret, oppugnandis, & quem hesterna die insigni affecerint clade, vires & animum resumerent: meminissent maiorum, suæque tot iam annos partæ virtutis ac victoriæ. Si hostes erumpere, eosque inuadere auderent, quum nulla alia spes salutis adsit, gloriam laboribus ac periculis quæsitam, manu, ferro ac virtute alacres conseruarent. Hostium vires pristinas esse fractas, vnicam noctem non multum roboris atque animi addere illis potuisse: cum his certamen eis fore, quos hesterna die magna ex parte debilitarint, fugarint, & pecudum instar prostrauerint. Sibi vltra animum inuictum, vires quoque, ad extrema omnia fortiter perpetienda, magno iam rerum militarium vsu corroboratas: rem eo tutiorem esse, quod castris, rebus omnibus belli abunde munitis, veluti fortissimo muro circumuallati essent. Itaque nihil formidinis adesse, fortunam eis futuram propitiam: se ducem sequerentur, in eum quisque conijceret oculos. Eo die se facturum, vt aut hostium copias, Hunnorum virtute diis fauentibus prosterneret: aut more maiorum suorum, qui semper vincere soliti fuissent, non vinci, gloriosam eis inspectantibus mortem oppeteret. Hac exhortatione recreatis parumper militibus, ipse nihilo secius fluctuans animo, victoriam, si ingruant hostes, desperare, omnia timere: suis rebus, si quid aduersi contingat, prouidere. Paucis, quibus magis fidebat, conuocatis, docet, rem Hunnicam in dubio esse, se vereri hostium multitudinem: ne si fortius constantiusque institerint, suorum hesterno die debilitatam vim prosternant. At quum fortuna belli gloriam euentumque in sua habeat manu, se eam sequuturum: ac vna cum eis omni cura, labore, virtute enisurum, ne hostes victoria potiantur. Verum si fortuna ita ferat (quæ varia atque dubia est, ac non melioribus semper fauere solet) vt castra sua ab hostibus expugnentur: se malle suorum manu interire, quam in hostium deuenire potestatem, atque his tot iam rebus fortitudine eorum præclare gestis clarum, per summum dedecus esse ludibrio. Iubet ergo ex equorum ephippiis, ac aliis impedimentis, quæ tunc ad manum erant, in vnum coniectis, tumulum parari. Amicis, quorum fides ei magis nota erat, cæteris remotis, consilium suum clam aperit: se, si hostes castris expugnatis superiores futuri sint, supra congestum ephippiorum cumulum ascensurum. Proinde monere eos, hortari, orare, vt ignem illi subijciant: elegisse se, suorum magis opera mori, quam per summam ignominiã in hostium

Oratio Athila ad suos, post cladẽ Catalaunicã

Athila post cladem Catalaunicam desperatio.

Pomp. Mela tradit sapientiores Indorũ aquid ignibus se ingerere, & mortem expectare.

venire seruitutem. His ita fieri, atque etiam tubicinibus tuba canere iussis, ne aliquam timoris a se cōcepti speciem hostibus præberet, sed potius quo attentus esse, & pugnam iterum reposcere velle videretur, hostium irruptionem, insomnem ducens noctem, præstolatur. Nec minus etiam socii & milites attenti, promptiores erant ad omnia, quæcunque fortuna ferret, forti animo perferenda. Dum & Hunni in castris & Trasimundus cum suis fluctuarent animo, consultarentque quid esset commodius factu: Aetius consilii Trasimundi non ignarus, verebatur, ne si Hunnorum castris potirentur Gothi, & res Trasimundi superiores forent, sexox iuuenis victoria recenti, tumidus, Hunnis deletis fidem violaret, ac omnem militum suorum vim contra se ac Romanum populum verteret. Itaque aliis remotis arbitris, huiuscemodi orationem ad Trasimundum habuit:

Aeti ad Trasimundum oratio, simulationis plena.

Fœdus, amicitia, & belli primum societas, quæ mihi cum Theodorico patre intercefferat: dein tua virtus ac fortitudo, quam & antea in multis rebus cognoui, & heri contra barbaros, communes bonorum omnium hostes, omnibus nobis circumspectantibus intrepido animo declarasti, me hortantur, rex Trasimunde: vt quod tu ob ætatem iuuenilem, animumque licet suapte etiam natura industrium, tamen accepta recenti patris clade magis af-

Narratio.

fectum, accensum, ferocemve, parum animaduertere nunc potes. Id ego tibi in memoriam redigam. Hostes inuadere, castra eorum expugnare, moliri, ad internecionem vsque delere, magnæ sunt virtutis, generosique animi indicia. Nec aliud ambos curare, conari, agereque licet, quam acceptam iniuriam ferro vindicare: hostes, vbi adsit opportunitas, inuadere, expugnare, delere, glo-

Ab honesto.

riam præclaris factis dum possis augere. Verum si vires nostras, magna superioris pugnæ attritas calamitate: si belli fortunam, quæ non valentioribus audentioribusve, sed quibus ex libidine sua fauet, victoriam plerunque præstare solet, diligentius animo reuolueris: si denique rerum tuarum priuatarum amisso patre conditionem circumspexeris: difficile deliberatu est, quid melius vtiliusque sit factu: nobisne nunc aliquid tentandum, agendumve, ac copiarum nostrarū reliquias, & eas bello diuturno viribus exhaustas, fortunæ te-

A fortitudine hostium.

mere committendum, an in futurum belli vsum conseruandum. Hostes etsi non minimum & ipsos hesterna clade fractos: tamen præter multa eorum facinora, quæ in hunc diem ediderunt, etiam ex magna nostrorum ab eis accepta strage, pro comperto habemus, esse feroces, fortes, strenuos, & extrema prius pati omnia quam vinci solitos. Si tibi est animus eos inuadere, aut vincent, quod dii auertant: aut ad vnum omnes morientur. Horum mors nequaquam nobis erit incruenta. Si contrà vicerint, in eam res nostræ communes redigentur difficultatem, vt de tuo ac Romanorum Imperio, non minimum sit futurum timoris, discriminis ac periculi. Magnæ semper virtutis & consilii fuit, res futuras præuidere: pericula quæ euenire possunt, prudentia anteuertere: consilium, vt res poscit, pro tempore mutare: atque dum tempus adhuc est, possisque, omnia animo circumuoluere, ne postea re deplorata, frustra sapere, consiliumve mutare velle videare. Equidem in tua societate, amicitia, fide, constanti permansurus sum animo: atque, sicuti fortem decet virum, est animus me omnibus periculis intrepidum obiicere, si quid gloriæ ex temeri-

Ab vtilitate communi.

tate comparari possit. Verum maiorem nos non modo vtilitatem, sed etiam laudem consequuturos existimauerim, si hostibus iam fusis fugatisque, ac in castra per summum eorum dedecus hesterno diem compulsis, militum nostrorum reliquias in futurum nostrum vsum, Imperiique nostri tutelam integras conseruauerimus. Ad hæc Trasimunde rex, priuatis etiam rebus tuis (quæ vt integræ sint, pro amicitia ac societate nostra mutua, non minori mihi curæ sunt, quam meæ) maximæ conducere arbitror, si eas omnibus aliis prætuleris: & salutem tuorum militum, qui adhuc supersunt, quique tibi tuisque rebus vsui esse poterunt, non postremo loco habueris. Pater tuus te, & Valamirum fratrem domi nunc agentem, regni sui reliquit hæredes. Frater regnandi cupidus, audita patris morte, quid domi te absente moliatur, non satis compertum habes.

habes. Pauci mortalium priuatam necessitudinem, sanguinis vinculum, dominandi libidini præponunt. Quod si is rebus nouis animum intenderit, cupiditateque imperandi victus, Imperium paternum te excluso sibi vendicauerit, opes domesticas manibus implicuerit, popularium animos ad omnem fortunæ flatum procliues, beneuolentia, munificentia, aliisque illecebris sibi conciliauerit: quid tibi fortuna reliqui faciet? Quid supererit, nisi vt ius tuum à fratre bello repetas? regni imperium, opesque, magno variantis fortunæ periculo armis vindices? Deletis autem, aut saltem attritis in præsentia militum tuorum viribus, quid tibi præsidii fore, aut quid domi sperandum censes? Age igitur Trasimunde, delibera, vtra res sit vrgentior: fratrisne tui consiliis obuiandi & regnum paternum in ius tuum integris adhuc militibus vendicandi: an Hunnos dubio Marte, in re ancipti, inuadendi. Si meam expetis sententiam, suadeo, nostrarum copiarum reliquas saluas conseruari: & te tuis potius rebus, dum tempus est & potes, consulere, quam in nouam belli fortunam nos coniicere: ne, dum plura consequi velis, etiam à maioribus tuis maximo labore parta, turpiter amittas. Quando hostes adhuc superesse nos viderint, nihil aduersum nos (vt arbitror) molientur, noui. At contra, semper aliquid, nobis integris, versabitur illis ante oculos, quod vereantur, formident, fugiant. Hac Aetii simulata beneuolentia, orationeque, Trasimundus facile persuasus, dimisso consilio oppugnationis castrorum Athilæ, conuocatis suis, qui patrem sequuti, in eam venerant belli societatem, Tholosam reuertitur. Cuius profectione & Aetius, & hi populi qui Romanis auxilio venerant, alius alio dilabuntur. Fama huius Catalaunicę pugnæ, tam atrocis ac cruentæ, vniuersum iam peruagata fuerat orbem: cuius, tertia etiam illa exercitus Athilæ pars, quam ad Hispaniam missam fuisse, ex relatione Chronici supra memorauimus, non erat ignara. Quare veriti milites iram Athilæ, quem supra quam dici potest timebant, nunquam ad eum in Pannoniam reuertere, ne moram supplicio luerent. Verum post ipsius ex campis Catalaunicis profectionem, circa eius campi confinia consedisse, ac à suis ducibus seu præfectis, qui Hungaricè Hispani appellantur (vt ab aliis, qui de eorum scripserũt origine, dissentiam) regno Hispaniæ (sicuti Chronicon refert, penes quod fides sit) nomen inditum esse, a nostris nescio quo argumento putatur: quamuis Trogus Pompeius, eam quæ antea Iberia ab Ibero diceretur, ab Hispali Hispaniam cognominatam esse tradat. Aetius non multo pòst tempore Valentiniani imperatoris iussu Romæ interficitur, siue quod in suspicionem affectatæ tyrãnidis venerit: siue potius, quod accusatus fuerit, præbuisse caussam, quod Athila, qui cum omnibus copiis post pugnam memoratam modico negotio deleri poterat, manus Romanorum euaserit.

Epilogus. — *Trasimundus persuasus ab Aetio domum reuertitur.*

Caput IX.

POSTEAQVAM Aetium & Trasimundum, aliosque hostes Athila alium alio dilapsum cognouit, supra quam par erat superbire cœpit: ratus, Romanorum exercitum in posterum non sibi obuiam venire ausurum. Dixisse igitur fertur, superbum illud dictum: Stellas præ se cadere, terram tremere, se malleum esse vniuersi orbis. dein in id arrogantiæ processit, vt iusserit, sicuti Eremita dixerat, flagellum Dei adiici suo titulo: ac eo epitheto se & nominari, & in litteras referri. Profectus igitur ad locum pugnæ, aliquot ibi dies, vt milites quiete ac ocio reficerentur, commoratus est. Vbi sacrificio Marti pro more gentis suæ facto, votisque pluribus pro prosperis successibus rerum feliciter gerendarum solenniter nuncupatis, exercitũ suum ad reliquas Galliæ ciuitates, maiore quam prius terrore inuadendas, ducit. Primum igitur omnium Trecassiorum vrbem (quæ & Trecæ, & interdum Troia dicitur) in finibus Senonum, ad flumen Sequanam sitam, venit. Callimachus refert, eum primum ad Tungros profectum, eorumque metropolim expugnasse, ac ciues eius sine vllo sexus & ætatis discrimine ad vnum omnes occidisse. Verum si quis recte perpendat, Tungri sunt Eburonum populi, non longe a flumine Mosa in terra Leodiensi, longe ab hoc itinere Athilæ distiti. Superflui igitur laboris fuisset, à Tungris Trecas

Athilæ arrogans dictum.

Diuus Lupus, Trecarũ, vel Troiæ vrbis antistes.

cum reuertisse, sicuti Callimachus dicit. Huius igitur Troiæ antistes diuus Lupus, habitu indutus pontificali, cum multitudine cleri Athilæ aduenièti fit obuius. Is facta salutatione, interrogat Athilam, quisnam esset, qui tot regibus deuictis, nationibus ac populis prostratis, vrbibus euersis, cuncta vi sibi subderet. Cui Athila: Ego, inquit, sum rex Hunnorum, flagellum Dei. Qua voce Lupus territus: Quis, inquit, mortalium flagello Dei mei resistet, quo minus in omnes, quos volet, sæuiat? Veni igitur, vt dicis, Dei mei flagellum: quò libet proficiscare: omnia tibi, vt Dei ministro, me non repugnante parebunt. Iubet inde portas vrbis reserari, ac Athilam (frenum equi honoris causa manu tenens) summa veneratione introducit. Qui siue humanitate ductus episcopi, siue Dei voluntate, sine vllius cæde & detrimento, per vrbem mediam cum omnibus suis copiis progressus, altera vrbis parte egreditur. Chronicon Hungaricum tradit, eum hinc Tholosam vrbem versus profectum, eamque in fidem & amicitiam eius deditam. Sed id vix verisimile esse videtur. Tholossa enim per id tempus Trasimundi regia, ad fines Galliæ Narbonensis, non procul à radicibus Pyrenæi montis, ad ripam Garumnæ fluuii sita est: ciuitas adhuc opulenta populo, archiepiscopo, Academia, ac negotiatorum commerciis inclyta. Quod iter à proposito Athilæ longè fuit alienum. Cõstituerat enim, expugnatis quibusdam Galliæ oppidis ad Boream vergentibus, Sicambriam regiam suam reuerti. Dum igitur relicta Treca, ad Rhemos exercitum duceret, magnum suæ clementiæ in itinere edidit testimonium. Nam quum plerosque Trecæ vrbis accolas, metu perterritos, cum coniugibus & liberis ad syluas vicinas, salutis suæ tuendæ causa, profugientes, in itinere conspexisset: eos bono animo & intrepido esse iussos, dohr um abire permisit. Inter quos adducta est ad eum per milites, ex ripa fluminis, in quod se metu ferè exanimata, præcipitare volebat, quædam mulier: quæ paruula filiola, quò sinus vlnæque faciliore grauarentur onere, collo fasciis alligata, ac duabus minoribus iumento, quod agebat, impositis, deinde aliis quoque septem, per annorum seriem maioribus, circumsepta erat filiabus. Mouit Athilam miseræ mulieris ad pedes eius lachrymosa prouolutio, ac tot prolium infantium numerus: iussamque assurgere, manibus propriis erexit. Quam amplius deinde donis, vt filiolas nutriret, & maritis collocaret, donatam, domum redire iubet.

Athila clementia in fugientes colonos, & mulierculam prolibus oneratam.

Athila Rhemos obsidet.

Paulò post Athila Rhemenses obsidet: concepta iamdudum in eos ira: quòd, dum ad campum Catalaunicum (vt suprà memoratum est) properaret, magna calamitate, multisque malis milites affecerant. Horum igitur memor, vastata igne ac ferro vniuersa Rhemensibus adiacente regione, ciuitatemque eorum dura cingens obsidione, machinis bellicis mœnia eius quati, diruere, demoliri: ita vt tum ob telorum densitatem, tormentorumque frequentes iaculationes, tum ob instantis multitudinis crebram oppugnationem, nemo mortalium ad mœnia defendenda accedere auderet. Quo factum est, vt ciues non modò formidare, trepidare: sed omnia malorum genera, quæ in obsessa solent esse ciuitate, tolerare, pati: mulieres, pueri & puellæ lachrymari, eiulare, voces ad cœlum tollere: alii voluentes animo victoris crudelitatem, quam ex conscientia factorum antea in Athilanos à se perpetratorum, aduersum se futuram metuebant, omnes vias & occasiones pertentare, vt periculum vitare possent.

Diuus Nicasius episcopus Rhemensis.

Erat ea tempestate eius vrbis episcopus beatus Nicasius, vir iusticia, morum integritate, sanctimonia insignis: & ob fidem, vitæq; puritatem, Deo acceptus. Hic cum Eutropia sorore, virgine à teneris annis Deo dicata (quæ nõ minus pulchritudine corporis, quam omnib. animi dotibus insignis erat) toto hoc quo obsidebantur tẽpore, assiduis vacabãt orationibus: vt Dei iram, cuius gratia Athilam malis ciues afficere arbitrabantur, placarent, atq; eius misericordiam, supplicibus omnibus præsentem cõsequerentur. Ad hunc, quum Athila obsidioni vrbis vehementius intenderet, nullaq; spes esset reliqua salutis, ciues, pars alta ex pectore trahentes suspiria, pars lachrymabundi, humiles confugiunt. Quem eo tempore orantẽ, his verbis aggrediutur: Nisi compertum nobis esset, vir optime, Deũ opt. maximũ id gratiæ ac misericordiæ tibi impartitum

Rhemẽsium ad Nicasium supplex oratio.

partitum esse, vt tuæ apud illum preces ob vitæ integritatem sint gratissimæ: atque hanc omnem calamitatem propter nostra scelera nobis ab eo immissam: ac dum in meliorem viuendi ordinem nos cōuerterimus, hostes à ceruicibus rursus nostris Deum aut depulsurum, aut placabiliores humanioresque redditurum: non esset nobis integrum deliberatu, vtrum ad te confugiendum, vel ex desperatione (qua malis iam quamplurimis crudeliter afflicti, vehementer detinemur) aliter rebus nostris prouidēdum nobis esset. Verùm quum & Dei clementiam præter omnes res mortalium omni tempore æstimauerimus: & te ex signis compluribus, pater optime, comprehenderimus illi esse acceptum: non dubitauimus ad te venire, cuius consilio patrociniove & viuere & mori iamdudum constituimus. Quæ sit hostium multitudo, vides: quæ in omnes crudelitas, & tu & nos scimus. cuius multa circumiacentium vrbiū cadauera aperto sunt documento. Tantæ barbarorum multitudini diutius propriis viribus resistere nequaquam possumus. aut spōte nos dedere hostibus oportet, & fidem quam professi sumus mortis terrore abnegare: aut, ne vim eorum, tyrannidemque experiamur, voluntaria est nobis mors consciscenda. Alterum horum perpetiendum erit, ni aut diuinitus adiuti, aut tuis, pater optime, consiliis spes aliqua propulsandi à nobis periculi, ob oculos proposita fuerit. Honestas quidem ipsa induceret, vt ad extremum spiritus halitum hosti tam crudeli resistentes, à constantia, fortitudine, fide nostra, metu mortis non auocaremur, si quid spei esset conseruandæ vrbis. Neque etiam ignari sumus, fore nobis vtilius hæc obsidionis mala ad breue aliquod tempus perferre, deuorareque, vt pace postea & libertate cum coniugibus & liberis frueremur optata: quam per socordiam & ignauiam, hostibus non repugnando, in fœdam nos coniicere, eamque perpetuam seruitutem. Sed quid remedii huic malo adhibendum, quid longis iam laboribus, vigiliis, inedia defatigatis faciēdum nobis sit, vt mortem immaturam vitemus, non plane constat: vt pote quibus iam præter spiritum longa inquietudine haud bene spirantem, & ossa, cutemque diuturna fame corrugatam, parum decoris (vt vides) humani superesse videatur. Tu, quem Dei voluntatis non omnino expertem esse credimus, consule, vtrum ex malis nobis impendentibus deligere debeamus. Si dediderimus hosti ciuitatem: facultates, salutem, vitamq; omnium nostrûm in discrimen haud dubium dederimus. Contrà, si vi expugnati fuerimus, quæ non malorum genera nos manebunt? Quibus cruciatuum generibus, quorum hæc tua plebecula impatiens est, in nos miseros à barbaris sæuitum non fuerit? Esto sint nostrûm aliqui malorum cruciatusve patientes. At longè plures sunt, qui humana victi imbecillitate, horrore, viq; tormenti, Deum abnegent, fidem professam deserant, animæ suæ detrimentum faciant. Tuum igitur est, vir Dei, nobis his malis vehementer afflictis prouidere, gregi tuo tremebundo consulere, remedium si quod potes pro tempore adhibere: ne ab eo quod honestum est, & pium, malis coacti præsentibus, auocemur, atque à Dei optimi maximi voluntate desciscamus.

Benevolentia a'i episcopi persona.

Narratio.

Caput X.

AD hæc Nicasius, iam ante exitum rerum oraculo edoctus, ita paucis respondet: Tametsi nō multum, vt vos censetis ciues optimi, inesse mihi video virtutis: quicquid tamen est Dei donorum in me collocatum, id omne acceptum refero illius in me charitati, misericordiæ, beneficio. qui non meis meritis, sed propria sua benignitate, me suæ gratiæ, suorum inæstimabilium bonorum participem esse voluit: cui quicquid in me est, totum adscribo. Nec est cur vos, quod Dei donum est, meis tribuatis viribus. ille vim, potentiam, bonitatemque suam in me exerit. Mihi eius spiritui, afflatui & voluntati est parendum. Cuius si præceptis obseruandis toto quo possumus animo incubuerimus, promissaque vitæ cœlestis spe indubitata expectauerimus, nihil in rebus his mundanis tam graue nobis obuenerit, quod non in illius fide constanter perferre possimus: nihil tam arduum, tam hostile, quod nō peruium, toleratuq; sit nobis facillimum. Multitudinem, tyrannidemque barbarorum, Remenses viri, iampridem & no-

Nicasii ad Remenses responsio.

ui, & extrema vicinorum populorum calamitate exploratam habeo. Quæ certè ipsa ex Dei procedit permissione. Athila vobis obesse, vimque suam contra vos exercere non posset, ni nostris delictis Deum in nos concitassemus. Apud quem nunc statutum est, quod mihi illius oraculo iam diu satis constat, vrbem hanc in manus hostium postremo venturam: vosque mecum vna tyrannidi barbarorum destinatos, vt delicta carnis, quibus sumus obnoxii, momentaneis his nunc cruciatibus expiantes, ad visionem diuinam, cœlestemque vitam læti aduolemus, atque illius beatæ simus participes. Agite igitur, fratres charissimi, quicquid vos manebit calamitatis atque periculi, constanti & forti perferte animo. Me sequamini & pastorem & patrem vestrum, me oculis vestris proponite: vt vos spiritu salui sitis, me primū obiiciam periculis. Breuia erunt quæ à barbaris patiemur tormenta. Illa cœlestia, quæ Deus nomen suum in fide & charitate professis ab initio constituit præmia, vt sensibus incomprehensibilia sunt humanis: ita felicia, immortalia, ac nullis vnquā seculis finienda. Non igitur vos corporis terreat aut malum, aut cruciatus: qui initium est, si constantes in fide fueritis, vitæ perpetuæ. Nec licet his qui vos persequuntur, malum precari: sed imitati Christi IESV & doctrinam & factum, pro inimicis vestris, vt ad veram Dei cognitionem, rectamque vitam reuertantur, mecum vna iugiter deprecemini. Nihilo secius Eutropia etiam virgo, ciues ad ea forti animo perferenda, quæ iamiam aduersa imminerent, intrepidè hortatur: sese, licet fœminam, tamen ante eorum oculos constanti ingenio Dei auxilio declaraturam: hostes, etiamsi corpori tormenta intendant, non menti tamen constantiam, ac in bono perseuerantiam adimere posse. His diuorum admonitionibus, timore paulisper ciues deposito, quæuis aduersa alacriore iam animo sustinenda expectabant. Interea Hunni superatis mœnibus, aliisque deiectis munimentis, vrbem subitò ingrediuntur: fit vbique militum armatorum rabidus discursus. Hi obuios trucidare, puberes & impuberes necare: non ætati, non sexui parcere. Nicasius & Eutropia virgo tantæ hostium truculentiæ ducti admiratione, ad ædem beatę Virginis, quam beatus hic episcopus extruxerat, hymnum canentes læti profugiunt, eo consilio, vt vbi rebus prosperis preces fuderant, ibi in extremis quoque animam Deo redderent. Hunni rabie perciti, ad ædem etiam ipsam concurrere. Quos Nicasius, manibus silentium indicans, paucis alloquitur: Video ego, milites fortissimi, vos à verorum fortiumque militum sanguine longe degenerauisse: ac mansuetudinis, quæ plerisque etiam feris animantibus natura inesse solet, omnino esse immunes. Cuius si vel minimam partem aliquam haberetis, non certe victoria, quæ victis sæpe parcere, & in solos superbos sæuire consueuit, insolesceretis: nec eo crudelitatis progrederemini, vt omnia ferro delere, quam in visum vestrum conseruare malletis: quasi alterius, non vestræ iam ditionis sint, quæ nunc non viribus magis vestris, quam Dei permissione consequuti estis. Præ subito furore haud animaduertitis, & populum omnem in seruitutem, & opes, aliaque omnia nostra in vestrum ornamentum potita vrbe, cessisse: populus Christianus supplex ad genua vestra accidit, salutem à vobis precaturus. Cæterum vos obuium quemque sicuti pecora trucidatis, præter omnem pietatis humanæ morem. Si nullum vestræ ferociæ modum statuitis, sed pietatis & commodorum vestrorum obliti, crudelitate omnia implere vultis: in me, qui illorum sum pastor vestram conuertite (milites) rabiem. A pernicie strageque horum vestras continete manus: parcite humilibus, supplicibusque: superbos & contumaces, qui vobis resistunt, prosternite. Me præsulem, si crudelitas magis, quam pietas vos excitat, me inquam, qui vestram hactenus remoratus sum victoriam, inuadite, petite, conficite: meam, quatenus Deo ita visum est, eripite animam: his meis ouibus, nullum commeritis malum, vitam donate. Quum his hortatibus Hunnorum ferocia nihil leniretur, sed in omnes, etiam in ædem sacram congregatos sæuirent, diuus Nicasius preces lachrymis plenas ad Deum, vt antea, fundere cœpit: atque vbi il-

Nicasii episcopi verba ad milites Athilæ furentes.

Nicasii cædes.

vbi illud Dauidicum carmen, Anima mea adhæsit pauimento, psalleret, mox à quodam satrapa gladio educto inuasus, capite truncatur. Cuius caput à membro etiam auulsum, diuinum canticum non intermisit: sed illud protulit Psalmistæ, Viuifica me Domine secundum verbum tuum. Hoc modo beatus hic vir inter diuinas laudes in cœtum martyrum gloriosus aduolauit. Post hæc Hunnorum milites, sine modo furentes, Eutropiæ virginis pulchritudine capti, vim illi intentare. quæ constans in pudicitiæ iampridem Deo deuotæ custodia, ad Nicasii interfectorem conuersa: Crudelissime omnium, inquit, quos terra genuit, barbarorum, an ignoras in quem Dei virum, innocentia ac sanctitate vitæ insignem, manus tuas sacrilegas extenderis? quem nihil mali merentem, impiè vita priuaris: meritò te, ob tale facinus sceleratum, iustum Dei manebit iudicium. Non satis tibi ducis, te virum plurima sanctitate conspicuum, in templo Dei trucidasse: sed & me tuæ spurcissimæ libidini inseruire cogis? Cæterum, Deus virtutis & pudicitiæ vindex, hoc tuum facinus temerarium impiumve, me ministra, inultum non patietur. His dictis Eutropia in capillos tyranni inuolat, arreptisque magna vi illius faucibus, oculos mox euellit. Alii milites, qui fortitudinis huius fœminæ spectatores aderant, commilitonis sui periculo commoti, Eutropiam virginem, & alios qui in templo erant Christianos, furibundi inuadunt, & ad vnum omnes trucidant. Fuere scriptores, qui tradiderunt, Hunnos, posteaquam in omnes vbique tum in templo, tum in aliis vrbis locis repertos, truculenter satis sæuiissent, atque prædæ, ac direptioni vrbis animum adiecissent, terrore cœlesti subito fuisse perculsos. Vidisse in aere cœlestes acies dimicare, audisse sonum fragoremque terribilem templum edere. Quibus signis exanimatos, à præda abstinuisse, & ad diuersa quemque loca extra vrbem tremebundos fugisse. Vrbem deinde diu vacuam stetisse, tot martyrum cæde consecratam. Faces ardentes supra ciuitatis verticem sæpe ac diu visas: cantus cœlestes auditos: ciues plerosque, qui metu tyrannorum aufugerant, visis tot signis diuinisque prodigiis, ac cognita hostium abitione, ad vrbem tandem reuertisse: & Nicasii ac Eutropiæ, cæterorumq; martyrum corpora magnis lamentis atque lachrymis sepulturæ tradidisse.

Eutropiæ virginis constantia.

Signa plurima post captã Remẽs. vrbe edita.

Caput XI.

DVM hæc ad Remensem vrbem ita vt memorauimus aguntur, interea Athila quendam exercitus sui ducem Giwlam, vel (vt quidam volunt) Iulium nomine, cum parte copiarum misit, qui Coloniam Agrippinam, ciuitatem tunc quoque (vt nunc) insignem & amplam, obsideret. Is, vt iussum erat, vrbem forti cinxit obsidione. Ea tempestate Æthereus Anglorum regis filius, pulchritudine, virtute ac moribus diuæ Vrsulæ, Britanniæ regis filiæ vnigenitæ ardentissimè commotus, eius per legatos apud patrem ambire cœpit connubium. Quem, quum sollicitus esset quid responsi daret legatis, Vrsula anxium mœstumque admonet, vt deposita animi sollicitudine, Æthereo eam despondeat. Oraculo enim se accepisse, ne id detrectatura esset ea lege matrimonium, vt triennium illi consummando concederetur, quo peregrinationem à se votam interea exequi posset. Hanc autem eam esse vt vrbem Romanam, comitata decem millibus virginum, inuiseret. Proinde ipse & Æthereus procus curarent pari opera, decem spectatæ pudicitiæ virginis conquirere: harum singulis mille, & sibi quoque totidem subdere, quarum spectata esset omnium probitas ac pudicitia. Legati accepto à patre Vrsulæ hoc responso, læti redeunt. Æthereus & Britanniæ rex Vrsulæ pater, conscripto vt designatum erat virginum agmine, eas Vrsulæ sodalitio adiungunt. Quæ accepta hac nobili societate, atque comparatis vndecim magnis nauibus, aliisq; rebus in peregrinationis vsum necessariis, ex Britannia ad ostia Rheni, vbi nunc Hollandiæ pars est, applicuit. Vnde aduerso flumine Coloniam, cum magno ciuium applausu ac lætitia: ex Colonia Basileam, peruenit. Ibi relictis nauibus, cum aliis impedimentis, pedestri itinere Romam proficiscitur. Quæ tandem sanctorum reliquiis, & sacris omnibus locis, vt eius erat votum, Romæ perlustratis, Basileam reuertitur:

Vrsula Britannica regis filia.

Diua Vrsula despondetur matrimonio.

Cyriaco papa, cuius alii(præter ſcriptorem Hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quod ſciam) autores nullam faciunt mentionem, eam ſummo vbique honore proſequente. Conſcenſa igitur ad Baſileam naui, ſecundo Rheni flumine Coloniam deuehitur. Quę egreſſa in continentem, nihilque hoſtile, ſed omnia (vt antea) tuta eſſe arbitrata, vbi vrbi appropinquare cœpit, mox ab Hunnis vndique inuaditur, atque cum omni ſocietatis ſuæ turma crudeliſſime trucidatur.

Vrſula reuer[illegible] vrbe cū [illegible] millib. [illegible] Coloniæ trucidatur.

Ita ſanctiſſima virgo, ſuo Ætherei ſponſi (qui accepto Vrſulæ reditu, cum matre, & ſorore Florentina, nonnullisque aliis epiſcopis Coloniam vſque, ei obuiam venerat) atque Cyriaci pontificis ac cæterarum virginum ſanguine, pudicitiam ſuam Chriſto Domino, virginitatis vero ſponſo, conſecrauit. Harum reliquiis illuſtris eſt Colonia. Inter ſcriptores non ſatis conuenit, de huius necis tempore. Verum quoniam Chronica noſtra hoc tempus virginum trucidatarū tradunt, creditu non abſurdum eſt, per id tempus quo Athila erat in Gallia, Vrſulam cum ſuis virginibus fuiſſe ab Hunnis necatam. Athila Remenſibus expugnatis, peruagata Gallia, ac Flandria direpta, depopulataque, in Thuringiam proficiſcitur. Hic volens declarare, ſe vniuerſæ Galliæ totiusque Occidentis eſſe victorem, ſolennem(vt vocant)curiam in Iſinaca vrbe ſe celebraturum indixit.

Athila in [illegible] [illegible] curiam [illegible].

Plerique vicinorum regum ac populorum, partim metu, partim quod eum eiusque apparatum videre optabant, eò confluxere. Quos Athila magnis oneratos donis, liberos remittit. Erant plerique populi circa littora maris Britannici & Balthici, ſiue Germanici, degentes: quibus non adhuc magnæ erat formidini Athilæ potentia. Igitur vt ii quoque eius arma ſentirent, delegit aliquot duces: qui cum exercitu Normānos, Caletes, Morinos, Tungros, Phriſos, Cimbros & Pruthenos inuadant, omniaque(ni eius pareant imperio) ferro igneque vaſtent. Hi omnes aduentu hoſtium timore perculſi populi, Hunnorum imperium vltro accepere. Athila interim certior factus, Romanos ac Gothos conſcribere milites, comparare exercitum, bellum contra ſe renouare: proinde veritus, ne ipſe ſuique tot laboribus, tot bellis geſtis, victoriis varia fortuna partis, vehementer defatigati, circumueniri ab hoſtibus poſſent: relictis Galliis, Sicambriam, regiam in Hungaria ſuam, vbi Budam fratrem reliquerat, reuertitur.

Caput XII.

Buda Athilæ frater eius [illegible] cædes.

OCCVPATO Athilā in bello Gallico, Buda frater, ſiue quòd de victoria vitàque Athilę dubius erat: ſiue potius, quòd regnum duos vix admittere ſoleat, imperium Hungaricum, excluſo fratre, occupare in animum induxit: quod hac ex re, è libidine ſua, domi adminiſtrare cœpit. Cuius rei indicium erat, quod & arcem illam, quam Athila prope Sicambriam vrbem ædificari à ſe cœptam, iuſſerat Athilam nominari: ipſe ſpreta fratris voluntate, è ſuo nomine vocauit Budam.

Buda arx.

His nominibus Buda inſimulatus, quum Athila propter auctam ipſius potentiam, manum ei palam iniicere non auderet, inſidiis adortum capit, trucidatque: ac cadauer in Danubium, ad cuius ripam Sicambria & Buda, ſedes regis Hungariæ, ſita eſt, detrudi iubet. Sunt autores, qui Budam ante pugnam Catalaunicam interfectum eſſe, ſcriptum reliquerint. Ego tamen ſequutus Chronicon Hungaricum, poſt eam pugnam id factum eſſe crediderim. Buda interfecto, iubet edicto, vt eam quiſque arcem ex Athilæ nomine appellet, Budæ memoria abolita. Id tamen (vt varia ſunt hominum ingenia, ad prohibitas res magis tendentium) non fuit à pleriſque obſeruatum. Hungari eam arcem, & vrbem etiam in præſentia, Budam: Teutones verò, nunc Eczelburg, id eſt arcem Athilæ: nunc à furnis calcis, quæ olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen vocant.

[illegible] aliàs [illegible].

Qua ex re ſatis conſtat, Alemanos, veluti iure belli ab Hungaris quæſitos; ea quoque tempeſtate Athilæ fuiſſe dicto audientiores. Poſt necem Budæ, rebus omnibus Hungariæ pacatis, & in ordinem redactis, Athila quinque annos Sicambriæ commoratus eſt. Interea temporis milites ipſius, rapinis prædiſve aſſueti, Myſiam, Macedoniam, Achaiam, Theſſaliam & Thraciam infeſtare, prædari, diripere: quin & vrbes

& vrbes

& vrbes quoque ac populos Hungariæ, Athilæ subditos, damno afficere, vexare, adeo vt coloni plerique impatientes tantarum direptionum, de relictis pecoribus & armentis suis, impetrata primum ab Athila ad id facultate, alio migrare coacti fuerint, ad ea quisque quæ maluerunt loca. Ipse vero Athila, vt rerum quæ in omnibus orbis regionibus agerentur esset conscius, quatuor veredariorum constituit stationes: primam in Colonia Agrippina, alterā in Iadera ciuitate Dalmatiæ, tertiam in Lithuania, quartam ad fluuium Tanaim. Ex his locis singula totius fere orbis acta, permutatos in locis suis nuncios, Sicābriam ad eum deferebantur. Contra ipse quoque illorum quoslibet voluntatis suæ certiores faciebat. His ita compositis, tum opportunitatem rei contra hostes à se bene gerendæ obseruabat, tum quid illi aduersum se aggredi vellent, satis exploratum in tempore habebat.

Veredarii Athilæ.

Caput XIII.

SIcambriam vrbem, cuius frequentem fecimus mentionem, tradūt scriptores, Gallos, Pannonia ductu Antenoris Troiani vastata, in sui nominis memoriā olim condidisse, & in multos annos habitasse. Hanc Athila, posteaquam Hunni Pannonias (vt supra docuimus) subegissent, instaurauit, regiamq; sibi delegit. Quæ siue à Sicambris populis Germaniæ Rheno finitimæ, quam olim Galli infestabant, siue alia ex causa Sicambria vocata sit, non satis compertum habeo. Hic licet corpore Athila quietem agere statuisset: glorię tamen atque ambitionis cupidus, voluebat indies animo imperium propagare, regnum regno adiicere, populos quosuis suæ ditionis facere, gloriam bello augere. Simul memoria repetens stragem suorum Catalaunicam, ea voluere animo, meditari, ad id totis viribus incumbere: omnes vias artesq; quærere, quibus iniuriam illius cladis vindicare posset. Inter hæc accepto de Aetii morte nuncio, ratus ad ea quæ animo iamdudum conceperat, commode exequenda, diuinitus datam esse occasionem: atque neminem iam superstitem esse, qui suis viribus par esse posset, statuit primo quoque tempore Italiam inuadere: vt ea deuicta, pugnæ ad campum Catalaunicum funestæ memoriam, noua virtute, nouaque belli gloria aboleret. Igitur conuocatis regibus ac populis, qui per id tempus signa sua sequebantur, huiusmodi verbis disseruit. Quando virtutem vestram, animi ad res bellicas alacritatem, duces optimi, militesque strenui, mecum ipse considero: simulque, quot populos, nationes, prouincias, regna virtute vestra, viribus, societate fretus, meo imperio subieccerim: quantum deniq; victoriæ vbique terrarum pepererim: non videtur esse operæpretium, me vos multis ad ea quæ vestrapte natura, consilio ac virtute ducimini, aut hortari, aut excitare. Quandoquidem ad omnia strenua ac militaria facinora, quæ fortes decent viros, intrepide subeunda, quam propensi ab initio fueritis, re ipsa compertum habeo. Enitendum modo est, ac summis contendendum viribus, vt rei bene gerendæ occasionem, quæ rerum omniū apud mortales prima habetur, dum occurrerit, haud grauatim capessamus. Quam si amplexabimur, socii optimi, res omnis demum in promptu nobis erit Si contra neglexerimus, quid non laboris, curæ ac solicitudinis ante nobis subeundum erit, quam ea se nobis rursus offerat? Romanorum vires, imperiumque magnum, amplum, magnificum & memorabile fuerit vniuersum cōplectens terrarum orbem, iampridem vobis satis est perspectum. Id quo latius, illustrius & excellentius antea fuerat, eo maiori nunc obnoxium est præcipitio, ruinæ, periculo. Si enim diligentius conditionem illorum cōsideraueritis, quid non detrimenti atque generis malorum, siue fato nostra hac tempestate passi sunt, siue viribus eorum iam consenescentibus ac debilitatis. Vandali, Visigotthi, Britanni, Germani, Romanorum imperium sua ex libidine inuadentes, sunt nobis documento, quam sint illorum vires nunc tenues, attritæ, exhaustæ. Africam, Iberiam, Galliæ, non minimam partem, Britanniam, quæ omnia Ro-

Oratio Athilæ ad reges & milites suos, antequam Italiam inuaderet.

mano parebant imperio, nunc hostis habet. Pannonia, Mysia, Thracia, Macedonia, Illyria, ac aliæ Oriētis regiones, virtute (milites) vestra Romanis adeptæ, nostro parent imperio. Quid igitur iam aliud restat, quā vt Italiam, omnium regionum quas dixi principem, inuadētes, nostræ subiiciamus ditioni? quod ni occasionem diuinitus vobis datam (milites) è manibus ignaue turpiterque emittere malueritis, factu erit vobis haud difficile. Nā quę oppida, vrbes, qui deniq; populi, quę prouinciæ, quæ regna, arma vestra nō timuerunt, senserūt, experta sunt? Quid vnquam visum est (milites fortissimi) vobis tā difficile, quod vestra virtus, fortitudo, in rebus omnibus cōstantia, nō facile reddiderit? Quod si in regnis & prouinciis, quas memoraui, suo imperio antea parentib. resistere vestris Romani armis, virtuti ac potentiæ haud quaquam potuerunt: quid nunc contra vos viribus integros, temporis quiete corroboratos, multorum sociorum accessione auctos, Romanum imperium iam fractum posse censebitis? Pugna Catalaunica (ne nostram etiam cladem, dum mala commemoro aliena, silentio præteream) licet aliquam sociorum & commilitonum nostrorum stragem, Aetii olim virtute intulerit: si tamen hostium cęsorū numerum nostris amissis contuleritis, ludum iocumq;, quę passi sumus, præ his iudicabitis. Nec hanc etiam pugnæ præteritę, si quam accepistis, calamitatem, ignauiæ atque socordiæ vestræ expensam ferre debeo. Quotus enim quisque vestrum fuit, cuius manus sanguine hostium nō maduerit, vitamque hostis non eripuerit? Verum quicquid nobis illatum fuit malorum, id euenit Martis vario euentu, ac fortunæ: quæ viros fortes & ignauos, sine discrimine, detrimento plerunque afficere solet. Nunc igitur, socii & milites strenui, tempus est, vt hanc quoque olim acceptam cladem noua virtute vindicemus. Quod fiet procul-dubio, ni ignauia, torpore, occasioni præsenti deesse, quam eam prosequi, malueritis. Animus meus, earum quæ sequuturæ sunt rerum vates, mihi præsagit, Italiam breui non magno labore nostram futuram. Qua in potestatem nostram redacta, quid residui in Europa erit, quod nō facile iugum vestrum admittere cogatur? *Epilogus.* Agite igitur, socii optimi, vt alia in hunc diem omnia, ita hanc quoque expeditionem Italicam alacri capessite animo. Non desitis fortunæ, opibus, & dignitati vestræ. Quæ vsui sunt bello, nunc nunc parate. Mecum vna prosequimini fortunam. Equidem non labore, non periculo, non aliis quę in bello accidere solent rebus incommodis, à vestris opibus augendis, ab amicitia societateque colenda, salute vestra tuenda auocabor. Omnia vobiscum vna subire, imo ante vos experiri volo: me modo, Fortunam atque Occasionem, quæ solæ res in bello primæ habentur, sequamini. Faciam, Diis volentibus, vt Italię non minima pars vestro ante pareat imperio, quam Romanorum vires vobis occurrant. Hac oratione Athilæ principum ac militum animi concitati ita fuere, vt magna acclamatum sit lætitia, se non modo ad Italiam cum eo profecturos: sed in omnem orbis partem, quam Athila iubeat, illius signa intrepide sequuturos, iussaque facturos. *Athila in Italiam expeditio.* Coacto igitur Athila suo, & Ostrogothorum, Erulorum, Turcilingorum; Quadorum, Rugorum, quos ab initio in societate belli habuerat, exercitu, quum itineri accinctus equum conscenderet, dicitur coruus ab oriente aduolans, humero eius dextro insedisse: ac deinde tantisper in sublime volasse, dum visum omnium effugeret. Hoc auspicio lętus Athila, mox iter capit: primumq; Stiriam, Carinthiam, Illyriam & Dalmatiam inuadit. Quibus depopulatis, Salonaque ac Spalato vrbibus incensis, ad littora Adriatici maris peruenit: dein Tragurium, Scardonam, Sibinicum, Iaderam, Nouam segniam, Potentiam, Polam, Tergestum, Capiferiam, vrbes opulentissimas iuxta ac fortissimas, diruit, & in prædam suorum vertit. Nonnullæ Valentiniani Imperatoris copiæ in ipso Italiæ ingressu, fauces viarum obsederant, conati Athilam à cœptis auertere. Dum tamen eò properaret, subito omnes metu distrahuntur. *Quo anno Athila Italiam inuaserit.* Annus, quo inuasit Athila Italiam, erat à natali Domini quadringentesimus quinquagesimus. Eusebius vnum, Sigebertus vero quatuor his superaddit. Veneti, quos rege Pylemene ad Tro-

iam

jam amisso, ad intimum Adriatici maris sinum duce Antenore venisse, scriptores memoriȩ mandarunt, ea tempestate circa Adriam habitabant. Hi cum plerisque Aquileiæ ciuibus aliisque vicinarum vrbium accolis, metu Athilæ sedibus suis relictis, primum in insulam quandam Aquileiȩ vrbi vicinam: dein rati, eò quoque Athilæ vim penetraturam, in aliam insulam à maris æstibus tutiorem, cui Riuo alto nomen est, migrarunt. Quo in loco hanc, quæ nunc Venetiȩ dicitur, vrbem ædificare cœperunt.

Venetiarum vrbis origo.

Caput XIIII.

DIrutis memoratis ciuitatibus, dum Athila Aquileiam versus pergeret, occurrit ei a sinu Tergestino Romanorum satis validus exercitus. Quo prostrato, deletoq́; Aquileiam vrbem obsidet. Ea licet difficilis esset expugnatu, partim quod eius accolȩ audito iampridem Athilæ aduentu, eam omnibus rebus ad sustinēdam obsidionem, & se defendendum necessariis, satis muniuerant: partim quod præsidium numerosum firmumque eò collocauerant. tamen ne vnica hȩc regis tam magnanimi potentiam viresq́; non persentisceret, voluit extrema quȩque sub ea experiri. Igitur admotis illius oppugnationi machinis bellicis, quas complures secum ferre erat solitus, quum res nunquam ex animi sententia cederet, triēnium in obsidione frustra absumit. Interea omnis circumquaq; ager depopulatur. Quȩ res fecit, vt in castris Athilȩ inopia commeatuum non parum sit laboratum. Eaq; ex causa tam homines quam iumenta insuetis vesci cogebantur alimētis, varia morborum genera inferentibus. Eo iam deuentū erat, vt & Athilam obsidionis eius vrbis tæderet: & militū animi tū malis diuturnæ obsidionis, tum penuria rerum necessariarum vehementer fuerint cōsternati, & corpora admodum debilitata. Iam passim murmur & fremitus in exercitu audiebatur militum indignantium se nō cum hominibus iusto Marte, sed lapidibus & munimentis vix expugnabilibus, rē habere: cuius laboris & tolerantiæ nec gloriā, nec præmium vllum esset futurū. Et honestius & vtilius sibi esse, Romā caput Italiȩ statim proficisci, si obsidio vrbiū Athilam delectaret: qua expugnata, cæterarum ciuitatū deditio facile sequeretur, atq; totius Italiæ opes Hunnis accederent. At hȩc, perpetua gloria res eorum gestas, capta Roma, abunde cumularet. Has militum vociferationes promiscuas, tametsi Athila iniquo ferret animo: ne tamen vnicȩ huius vrbis fortitudo, gloriā suam multis rebus præclare gestis per totum orbem iam florentem obfuscaret, militum animos partim spe iamiam potiundȩ vrbis, partim pollicitationibus magnificis demulcendo, sibiq́; reconciliando, statuit tantisper in obsidione perseuerare, donec eius vrbis quoquo modo potiretur. Quod vt citius fieri posset, neq; suo ipsius periculo parcebat, obequitans frequenter vrbis muros, vt vbi illius expugnandȩ facilior esset insultus, experiretur. Itaq; quum quadam die taciturnitas obsessorum, & muri solitudo inuitasset eū propius mœnia accedere, armati quidā hostium per cuniculos & cloacas subterraneas, sub mœnibus ad Hunnos fallendos productas, clanculum erumpentes, subito eum inuasere. Athila, quū neq; in fuga, nec in alio suorū prȩsidio, preterquā sui ipsius robore & virtute, spes vlla salutis esset: ne inultus moreretur, intrepide eos aggreditur: duobusq; interfectis, quū reliqui visa eius audacia non iā temere eum inuaderent, saluus ad suos remeauit. Dicūt, milites hos vrbanos retulisse tandē suis, ex huius, quicunq; fuerit (ignorabant enim Athilā esse) militis oculis, scintillas veluti igneas, quū eos fremebundus circūspiceret, emicuisse. Altero dein die, dum multis frustra tentatis oppugnationibus Athila anxius & curarū plenus, more suo mœnia vrbis circumequitaret, vidit ciconiā auē in summo cuiusdam turris culmine nidū habere: ex quo auis ipsa pullos adhuc implumes, vnum post alium, in arundinetū vrbi vicinum rostro deferret. Cuius rei spectaculo quū Athila diutius cogitabundus cōstitisset, tandē ad suos dixisse fertur: Auē ruinȩ ciuitatis iamiā imminētis prȩsciā, pullis suis prȩparare securitatem. Nam q; in arundinetū cū pullis migraret, protendere, vrbē propediē in manus

Aquileia ab Athila obsessa triennio.

Ex ciconia aue præsagiū.

suas deuenturam: velleque ciconiā mali futuri præsciam, pullos suos, ne simul cum vrbe incendio aut ruina paulo post absumerētur, liberos esse. Hoc igitur augurio admonitus Athila, vrbis ipsius oppugnationi eo ipso die vehementius instare cœpit. Verum quum res tunc quoque, vt antea, minus successisset, postero die iubet ephippia quarti cuiusque equi, ex omni suo exercitu conferri, & in fossam vrbis, ex ea parte qua murus erat debilior, coniici, incendiue, vt murus ardore ignis confectus, aut sponte desideret, aut tormentis postea petitus ruinam daret faciliorem. Interim Athila instrumentis ad quatiendum murum compositis, militibusque ad inuadendam vrbem admonitis, exspectabat tempus, quo, sopito incendio, mœnia aggrederetur. Consilium hoc eum non fefellit, nam murus ignis vehementia consumptus, sponte ruinam dedisse traditur. Athila, visa hac capiundæ vrbis opportunitate, milites hortatur, vt pro virtute quisque sua adniteretur mœnia superare, vrbemque ingredi. Hi magna alacritate id capessentes negotii, in vulnera ac armatos muri defensores ruunt. Nec armati ciues, nec vllum periculum eos ab incœptis arcebant, sed intrepido impauidoque animo mœnia superare quisque contendebat. Nihilo minore animo obsessi quoq; stationē quisq; suā vrbē, se suamq;, coniugum ac liberorū vitā defendere: non ignari, nullam aliā superesse spem vitę, quā si hostem longo iam labore malisq; defatigatum repellere, ac vrbem vi virtuteq; conseruare possent. Quod Athila videns, vulnerib. confectos ad castra referri, & fessis nouos succedere iubet. Ipse (quę res etiā ignauos milites in re quoq; dubia accendere, strenuosq; facere solet) spectator cuiusq; facinoris atque virtutis adesse, quemq; nomine compellare: hortari, rogare, ne à cœpto desistāt: maximū, quod fuerit, oneris ac periculi iam superatum: exiguum adhuc superesse vrbis potiundæ laborem, cuius magna cuilibet apud se parata essent præmia. Itaque milites summa vi mœnibus annixi, trium horarum spatio vrbem capiunt, diripiunt: iuuenes, viros, senes passim trucidant: non ętati, non sexui parcunt: paucis, quibus decor ac pulchritudo inerat, fœminis exceptis. Omnia quę in vrbe erant, in prædam dantur militum. Vltra triginta septem millia hominum traduntur illic cæsa. Erat tū in ciuitate fœmina, non religione & pudicitia minus quam genere nobilis: forma vero tam insignis, vt omnes alias eius vrbis fœminas facile praecelleret. Huic nomen Digna fuit. Hęc, quum audiret Hunnos in omnes ad mortem vsque sæuire, præterquam feminas pulchritudine præstantes: in superiorem ędium suarum partem confugit, statuens prius mori, si quis Hunnorum vim sibi intentare vellet, quam pudicitiam amittere. Igitur dum quispiam militum, decore ipsius captus, eamque insequutus, violare conaretur: Digna in fluuium Natisonem, sub ędes, defluentē, se præcipitauit. ita pudicissima femina, militis spurcissimi turpem libidinem morte sua euasit.

Aquileia capitur.

Digna femina pudicitia, cuius nomen Sabellicus reticet: Chronicon tamen Hungaricum, Callimachus & Eutropius ponunt. nominat hic tamen Dugnam.

Caput XV.

DIruta funditus Aquileia, atque sub ea obsidione dedito Taruisio, ac Verona: hoc autore Diatherico: illo autem, Helmundo præsule: atque etiam Vtino per Athilam exstructo, vt memoriam sui nominis, si Aquileia potiri non posset, apud posteros relinqueret: Concordiam versus digreditur. Quo in itinere pulcherrimum fortis animi dedit specimen. Circulatores plerique, vici cuiusdam rustici, robusta ætate ac viribus, spe lucelli consequendi ad Athilam veniunt, inter gladiatorum artificiosos flexus mira arte agiliter saltitantes. Aliis spectatoribus in risum hoc spectaculo solutis, Athila turpe ducebat, tā valida corpora, militię potius quam huiuscemodi quæstui circulatorio, & rebus inaniter ludicris conuenientia, ociosam atque inutilem agere vitam. Iubet igitur eos armari, ac se quoque armis indutum equo insilientem imitari. Quod quum propter insuetudinem præstare non possent, & neque arcum tendere, neque neruo sagittam adhibere scirent: corpora superfluo prius per ocium pastu saginata, eo vsq; tenui cibo extenuari mandat, vt postea abstinentia & exercitatione, optima rerū omniū magistra, edocti vtramq; rem

De circulatoribus, Athilæ iudicium.

facile

facile præstiterint. Quorum tandem opera & fortitudine in pluribus est vsus rebus militaribus. Igitur dum Concordiam peruenit, eam cum internecione septem & decem millium Hunnorum, cuius mœnia primus ipse inscendit, expugnauit, diripuitque. Cæteris item vicinis vrbibus partim vi captis, dirutisque, partim deditis, Athila primum Patauium (vbi Marulli Calabri poetæ carmen de laudibus suis conscriptum, in ignem coniici iussit, quia licentia poetica originem Athilæ ad Deos retulerat: arbitratus impudentem esse impudentiam, dum mortales homines se à Diis immortalibus traxisse originem confingerent) deinde Vincentiam, Mantuam, Brixiam, Bergamum, Cremonam, Ferrariam, vrbes munitas & opulentas, vi cepit, & in prædam concessit militum. Quibus tamen omnibus tum propter magnificentiam ædificiorum, tum amicorũ retentus precibus, pepercit, ne igne absumerentur. Vnicam Brixiam, ob vulnus in porta vrbis, dum acrius illi expugnandæ instaret, sibi inflictum, vnà cum ciuibus omnibus eo inclusis, incendio funditus delere decreuerat: sed ab amicis, ab eo quoque proposito fuit reuocatus. In Vincentiæ quoque oppugnatione egregium fortitudinis suæ testimonium præbuit. Quum enim milites, propter obsessorum vim & aquæ profunditatem, propius mœnia accedere cunctarentur, ipse in fossam qua vrbs ambitur, præcipiti cursu desiliens, per aquam papillarum tenus altam, ad murum euasit. Quo ipsius facto excitati milites, concitante eos verecundia, certatim murum superare contendunt, nõnullis eorum altitudine aquæ submersis. Hinc Rauennam versus castra mouit. Erat ea tempestate huius ciuitatis præsul Ioannes hæreseos Arrianæ defensor acerrimus. is opibus iam olim congestis prædiues, non minus in æmulationem quam contumeliam Romani pontificis, duodecim crearat episcopos Arrianæ hæreseos professores, vt eorum opera & adminiculo hæresim suam latius in Italia diffunderet. Hic Athilæ Rauennam appropinquanti, cum multitudine cleri ac ciuium obuiam profectus, eius indignationem supplex deprecatur: pollicitus se effecturum, vt si Athila ipsius professionem susciperet, eosque qui Romanæ ecclesiæ dicto audientes sunt, persequeretur, breui Romana vrbe, totaque Italia, Africaque sine labore ac periculo potiri posset. Ad quem Athila: Humilibus quidem parcere se, ait; & promissa, si ea præstare posset, libenter expectaturum: tamen ne interea (inquit) posteritas ciuium tuorum pacto potius quam vi vrbem hanc à me deuictam esse glorietur, omnes vrbis portas mox detrahi volo, ac per certam mœniorum partem dirutam, equorumq; nostrorum vngulis attritam, cum vniuerso exercitu nostro armatus ciuitatẽ ipsam victoriis instar ingredi. Ioannes episcopus, ciuesque, accepta Athilæ voluntate, portis vrbis resignatis, læti iussa faciunt, ac regem gratulantes in vrbem deducunt. In ea, cum omnibus suis copiis Athila, tanto tempore quo voluit, est commoratus. Ticino deinde, quæ nunc Papia dicitur, Placentia, Parma & Mutina direptis, Mediolanum vi expugnat: ciues trucidat, vrbem diripit, soloque æquat. Militibus hinc eo loci vbi Mincius Padum ingreditur, in statiua ductis, deliberare secum cœpit, an exercitum suum Romam duceret: casu Alarici regis Gotthorum permotus, quem ea vrbe ante se expugnata atq; direpta, inopinato fato defunctum fuisse acceperat. Igitur dum animo dubius in castris hæsitaret, proceres Romani veriti ne Athila ad vrbis Romanæ oppugnationem properaret, Leonem pontificem adeunt, orant, obtestantur, ad Athilam supplex proficiscatur, iram eius deprecetur, salutem Romanis petat: se sperare, id eum non grauatim ab illo impetraturum: qui Ioanni Rauennæ vrbis archipræsuli ad pedes eius prouoluto, veniam largitus fuerit. Leo tum Romanorum precibus, tum periculo Ecclesiæ suæ inductus, constituit se id facturum. Tradit Sabellicus, Leonem ad hoc inductum Valentiniani imperatoris hortatu. Dum hæc ita aguntur, interea Athila, ne laboribus ac rebus semper agendis assueti milites, ocio & quiete torpescerent: quendam Zowar exercitus sui ducem deligit, qui parte copiarum accepta Apuliam, Calabriam, & ea Italiæ loca quæ mari adiacent Adriatico, depopulatur. Sub cuius tandem cum ingenti præda redi-

Marulli poetæ assentatio Athila improbata.

Memorabile Athilæ facinus.

Callimachus hunc episcopum Tonem nominatum fuisse dicit.

Vide Suidã, in dictione ναςυνις. de Athila, dũ cepisset Mediolanum. quid fecerit.

Mediolanũ expugnatur

Zowar, dux exercitus Athilæ.

Gratio Leonis pontificis ad Athilã supplex.

tum, Leo pontifex, vti constituerat, cum magno cleri agmine, sacris ornati vestimentis, ac (vt Sabellico placet) altero Consulum, magnaque parte senatus Romani, ad regem venit, qui ab Athila obuiam ei prodeunte ingenti acceptus honore, hæc verba habuisse dicitur: Magna olim, rex inuictissime, Romanorum, totius orbis victorum, erat gloria. Romani dare victis veniam, supplices in fidem amicitiamq; recipere, victoriam misericordia lenire solebant. Quibus rebus Imperium, opesque augebant: famam verò ac gloriam nominis sui immortalem faciebant. Hæ, dum vsus ferebat, Romanorum erant artes, mores, ingenia. Cæterum mutata rerum vice, quod nobis eripuit, id tibi, rex Athila, nunc fortuna tribuit. Quantum nobis detractum est, tantum tuæ virtuti accreuit gloriæ. Multa licet oppida, nationes & regna deuiceris, præclaros rerum à te gestarum triumphos egeris, omnes ferè orbis terrarum regiones, virtutis ac fortitudinis tuæ fama iam occupauerit: non tamen hæc omnia maiorem laudem, si rem animo bene perpendas, tribuere possunt, quàm dies hæc hodierna apud omnem posteritatem est tibi comparatura. Populus Romanus olim totius mundi dominus, à quo multi antea populi ac reges iura legesque petebant, nunc tua ductus potentia, supplex ad te venit, pacem à te petiturus, & omnes quas velis sponte subiturus pacis conditiones, modò tua nos dignos putes misericordia, fide, amicitia. Non necesse est te armis Romanam vrbem, & ea quæ illi parent, tibi vendicare. Sua sponte tua est Roma, nos tui sumus: tua omnia sunt, quæ nostra. Omnia ex tua fac libidine, fruere tuis legibus: singula tuo nutui parebunt, verbis pro armis vtere. Age igitur, rex potentissime, qui in hunc diem alios vincere solitus es, nunc tu te vince: animum offensum reprime, iram contine, qua fortè contra nos seuerior esse constitueras. Nulla re propius immortalitati accedere potes, Deoque esse simillimus, quàm parcere humilibus, & misericordiam petentibus impartiri. Post hæc consul & Romanus senatus ad genua Athilæ lachrymabundi accidunt. Quibus Athila assurgere, bonoque animo esse iussis, veniam pacemque se daturum, ac eos in fidem, societatem & amicitiam recepturum affirmat. Accepta igitur conditione tributi à populo Romano deinceps Athilæ quotannis pendendi, Leo pontifex omnia quæ petiuit, voluitque, liberaliter ab eo impetrauit. Dimissis Pontifice & Romanis senatoribus, duces qui sub eo militabãt, interrogauere Athilam: Cuius rei causa, præter solitũ, tam facilis & indulgens erga Romanos fuisset: atque lenibus illorum motus lachrymis ac precibus, tam certam è manibus emisisset victoriam, totiusque Europæ imperium, in omnibus rebus Pontificis consentiens voluntati? Quibus Athila respondit: Ita factum & conuenisse, & oportuisse. Satis esse supplices ad se venisse, pedibus suis totius mundi dominos prostratos: Romam, quæ vniuerso orbi olim imperitabat, se victam fateri, suo nunc subditam imperio: tributum Romanos imperatum sponte suscepisse, omniaque iussa facturos. Quòd verò omnium maximum esset, se supra caput Leonis, qui ad eum venerat, vidisse hominem habitu augustiore, veneranda canicie, stricto ense assistentem: sibique, ni illius votis pareret, mortem minitantem. Hinc militum iocosum dictum vulgo iactabatur: Athilam plus timere ferarum immanium sola nomina, quam exercitum armatum: qui in Gallia contra Lupum, in Italia verò aduersus Leonem, suo non vsus fuisset imperio.

Caput XVI.

Verba Athilæ ad duces sui exercitus, quum reuerti vellet in Hungariam ex Italia.

ATHILA Rauennam reuersus, Ioannem archipræsulem in vincula conicit: acceptisque ab eo ac à ciuibus Rauennatibus sexaginta marcarum auri millibus, ipsum & eos qui Arriana infecti erant hæresi trucidari iubet: siue quod Leo pontifex id ab eo impetrauerit: siue potius, quod aliquid eo absente sinistri contra ipsum moliti fuerint. Post hæc conuocatis exercitus sui regibus ac ducibus, breuiter enumerat, quæ bella ipsorum virtute confecerit: quàm potentes reges, populos, vrbes, oppida ditionis suæ fecerit: quibus laboribus ac periculis, vt illis gloriam immortalem pareret, sæpe se commiserit. Nunc se in animum induxisse, omnes mortales eo laborare, vt vltra perennem gloriam, quieti etiam

rei etiam corporis non diu spirantis, quantum liceret, post duros diuturnosque labores bene consultum esse velint. Proinde si nomen laudemque à se eis hactenus partam, satis sibi ducerent: se constituisse in Hungariam, destinatam suæ & ipsorum quietis sedem, post tanti temporis moram & labores reuerti: satis iam opum, satis triumphi gloriæque, satis ornamenti apud omnes gentes esse partum. Decere quietem laborum comitem esse, hisque illam succedere, posteaquam omnia cum summa laude peregerint. Omnes homines exantlatis laboribus ocium amplecti solitos, præmium scilicet curarum, solicitudinum, ac inquietudinum anteactarum. Comprobato à ducibus consilio, Athila in Panoniam redire properat. Valentiniano imperatori, cuius suprà meminimus, soror erat Honoria. Quæ olam fratre, misso nuncio Athilam orat, vt si id non dedignaretur matrimonium, se duceret vxorem. Quæ, si ei videretur, aut rediret, aut ad Valentinianum fratrem mitteret Legatum, suum connubium Athilæ deposcentem. Italiæ fines rex iam excesserat, quum nuncius ad eum peruenit. Licet autem gratū ei erat de tam honesto insignis pudicitiæ ac nobilitatis fœminæ matrimonio, delatum ad se nuncium: maximi tamen tum laboris esse, tum etiam dedecoris arbitratus est, exercitum suum iam ab Italia amotum, & tot itineribus lassum, & qui Pãnoniæ iam propior esset quàm Italiæ, vnius mulierculæ amore reducere. Itaque misso Legato ad Valentinianum, Honoriam sororem cum Imperii parte sibi deposcit: quod ni faceret, reuersurum se mox ad Italiam, & illum vniuerso imperio priuaturum, sororisque vi potiturum minatur. Dimisso nuncio, ipsemet in Pannoniam regreditur. Dum Sicambriæ in regia sua vitam degeret, etsi (vt supra dictū est) ocium agere, post tot bella ex animi sui sententia iam confecta, statuerat: non facile tamen fit, vt animus ad aliquid semper agendum natus, bello instructus, magnarum rerum cupidus, quiescere possit. Non contentus igitur parta tot iam rebus gestis gloria, contra id quod prius militibus approbantibus decreuerat, cogitabat dies ac noctes, vt deuicta iam Europa, vires suas in Asiam, Assyriam, Ægyptum conuerteret: arbitratus parum laudis imperiique à se quæsitum, nisi illæ quoque orbis regiones fortitudinem & arma eius experirentur, eique parerent. Tradit Iornandis, Athilam per id tempus misisse Legatos ad Martianum Orientis imperatorem, qui dicerent, ni Theodosii præcessoris promissa sibi seruaret, se illius imperium vastaturum. Hoc autem Athilam eo animo fecisse dicit, ne Trasimundus Visigothorum rex conatus ipsius præscire posset. Nam paulo post Alanos populos, quos trans Ligerim flumen sub Wissegothorū imperio habitasse testatur, Athila subito inuasisset: quem Trasimundus nihilo secius præueniens, iusto prælio deuictum coegisset in Pannoniam turpiter refugere. Regem Athilam in Galliam secundo reuertisse, & cladem à Trasimundo accepisse, non satis memini me apud alios comperisse: reuera neq; Chronico, neq; aliis autoribus, alioqui reticētibus tam longam eius profectionem, & dedecus acceptum, si quid eius [illegible] eo cōstitisset. Dum igitur animo, vt dictum est, fluctuaret, impotētia amoris victus, non expectato Valentiniani responso de Honoriæ connubio, filiam regis Bactrianorum Mycoltham nomine vxorem ducit, virginem omnibus corporis dotibus illustrem, cunctisq; aliis fœminis pulchriorem: in cuius nuptiis regali apparatu celebratis, quum solito largius se vino ingurgitasset, nocte insequēti illam comprimens, venereis rebus plus æquo dat operā. Quibus vtrisque, vino scilicet & venere immodica, etiam adolescentibus periculosis, ne dum seni, quum sanguis in vniuerso corpore efferbuisset, naris profluuio, dum altiore tenetur somno, suffocatur: anno Domini (vt Chronicon testatur Hungaricum) quadringentesimo quadragesimoquinto: non, vt Eusebius ac Sigebertus tradunt, hic quadringentesimo quinquagesimoquinto, ille quinquagesimo quarto. Mycoltha sanguinis in sinum suum profluxis calore experrecta, maritū attrectare, excitareve cœpit. Cuius corpus quū exangue frigidumq; tactu sensisset, ac nihil in eo spiritus inesse, inopinato malo territa, eos qui ad fores cubiculi accubabāt, magno eiulatu acclamat. Qui excitati reginæ clamore, facibusq; incensis, ædes Athilæ interio-

Valentiniani imperatoris soror Honoria.

res ingressi, illum animam cum sanguine iamdudum efflasse comperiunt. Fit mox clamor omnium, vlulatus ad cœlum vsque tollitur. Sicambria tota lamentis excitatur, quisque tanti regis mortem magno singultu deflentes. Fama de eius morte per totam Hungariam breui diuulgata: lugubrem quisque induit vestem: mœroreque ita omnia complentur loca, vt diu ab omnibus lætitiæ signis fuerit temperatum. Factis igitur more Hunnico iustis: ludisque Circensium more equestribus circa cadauer celebratis, atque cātu funebri qui laudes & res regis gestas continebat solenniter decantato, tandem Athila regali apparatu sepelitur in maiorum suorum sepulchro, in valle Keazo, prope lapideam columnam: vbi Keme, Kewe, Cadica & Bela, vt supra memoratū est, fuerant tumulati. Nocte illa qua Athila extinctus fuerat, Martianus imperator Constantinopolitanus, vidisse dicitur in somnis, arcum Athilę fractum esse. Memorant, Athilam eo die natum fuisse, quo C. Iulium Cæsarem: & Idibus Martiis mortuum, quibus ille in Capitolio tribus ac viginti confossus erat vulneribus. Vixit autem, vt nostra tradunt Chronica, centum & viginti quatuor annos. Sabellicus dicit, eum mortuum anno ætatis quinquagesimosexto: quod non videtur esse verisimile. *De ætate Athilæ, error Sabellici.* nam satis constat, Athilam inter alios Hunnorum duces vnum fuisse ea tempestate, qua Hunni expulerunt Gotthos è sedibus suis, & postea ingressi sunt Hungariam. Non absurdum autem est creditu, eum id quoque temporis ætatem egisse virilem: qui scilicet è tot millibus hominum à gentibus ad bellum natis, ob animi consilium, rei bellicæ peritiam, & corporis vigorem, in numerum aliorum ducum fuerit delectus. Ingressi autem fuerunt Hungari Pannoniam, *373.* vt supra memoratum est, anno à nato Christo, trecentesimo septuagesimo tertio: post quem annum electus fuit in regem Athila, vigesimooctauo anno, qui erat annus Domini quadringentesimus primus: à quo regnauit quadraginta quatuor annos. Si Athila, secundum Sabellicum, anno ætatis suæ quinquagesimosexto mortem obiisset, quum electus fuit in regem, agebat annum duodecimum: quod vix est rationi consonum. Nam non facilè à populo bellicoso, ac multis rebus gestis tunc quoque claro, rex impubis, & non modò rerum publicarum, sed ne suarum quoque priuatarum administrandarum peritus, maxime in initio regni armis acquirendi, & strepitu bellorum fuisset admissus. Secundum igitur supputationem prædictam, quæ veritati magis est conformis, dum creatus fuerat Athila in regem, septuagesimum secundum agebat ætatis annum. Hinc ergo liquet, eum eo temporis quo Hunni Scythia egressi fuere, natum fuisse quinquagesimumsecundum annum. Quæ omnia si in numerum redigas, Athilam vixisse comperies centum & viginti quatuor: *Anni vitæ Athilæ.* non, vt Sabellicus tradit, quinquagintasex annos. Præterea tam Eusebius quam Sigibertus in suis Chronicis concordant, ab Hunnis profligatos esse Gotthos, & Hunnicum imperium inceptum esse anno nati Domini trecentesimo octuagesimo: mortuum autem Athilam quadringentesimo quinquagesimoquarto. Quorum temporum annos si contuleris, cognosces Athilæ vitam fuisse septuagintaquatuor annorum: etiamsi tum fuisset natus, quum Hunni Gotthos regno priuarant. Sic Sabellicus conuinci etiam horum duorum testimonio potest. Quod autem tot annos exegisse traditum sit, id nihil mirum videri potest. Nam inter multos, quos nunc consultò prætereo, etiam Emericus Visigotthorum rex, de quo in initio Operis mentionem feci, tantundem ferè annorum transegit. Præterea parcius mirabimur annorum vitæ Athilæ multitudinem, si in animum induxerimus, Hunnos quoq; anni tempus potuisse breuiori spacio computare, sicuti Arcades trium, Chares & Acarnanes sex, Ægyptii in initio quatuor mensium habuerunt annum. Aut quòd Athila ob naturæ fortitudinem, bonamque corporis temperaturam, tantum annorum solarium, vt alii, facile conficere potuerit. Plurima mortem eius prodigia præsignauere. *Prodigia quæ mortē Athilæ præcesserunt.* Nuptiali eius die, equus quo in præliis & optimo & sibi fidissimo vtebatur, nullo signo præcedentis morbi apparente, subito est mortuus. Mycoltha etiam sponsa ingressura cubiculum, tam fortiter pedem dextrum limini impegit

pegit, vt ex dolore nimio aliquandiu desidere fuerit coacta. Cometes ante eius mortem viginti circiter noctibus ad ortum solis vernum visus. Ad hoc, traditur quædam mulier fanatica, equo inuecta, Athilæ redeunti ex Italia in Pannoniam, sub traiectum Lyci amnis, inter Rhetos & Vindelicos defluentis, ter fremẽti voce acclamauisse, Retro Athila.

Caput XVII.

MORTVO rege Athila, duo legitimi, & animo & virtute nothis filiis præstantiores (alter Chaba, ex Herriche, Honorii Græcorum imperatoris filia: alter Aladaricus, ex matre Kreinheiltz, filia ducis Bauariæ, geniti) de imperio certabant. *Chaba.* *Aladaricus.* Detricus à Verona, qui neptem Athilæ ex sorore, vxorem duxisse dicitur, cuius scilicet supra mentionem fecimus, princeps militiæ Athilæ, cum reliquis Germanorum & aliarum exterarum nationum principibus, qui Athilam sequebantur, Aladarico adhæserat: vtpote ex genere nationis suæ Alemannicæ orto. Chaba maiorem Hunnorum partem sibi fauentem habebat. Hi duo regii iuuenes dominandi libidine perciti, quisque imperium Hunnicum pro se occupare studebat. Comparato igitur vtrinque magno exercitu, in campum Sicambricum castra posuere. Vbi acie collata, tanta commissa est cædes, vt Danubii aqua, à Sicambria ad Potentianam vsque vrbem, mixta sanguine defluxisse tradatur. *Hungarorum clades.* Durauit hæc pugna ad quintumdecimum diem: nec finis eius ante fuit, quam maior pars externorum militum ab Hunnis trucidata fuerit. Aladaricus in prælio cecidit. Victor primum Chaba: postremo Detrici Veronensis arte victus, cum sexaginta suis fratribus, nothis Athilæ, ac vigintiquinq; millibus Hunnorum, qui ex clade adhuc supererant, in Græciam ad Honorium imperatorem, auunculum suum, confugit. Apud quẽ tredecim annos commoratus, derelicta ea regni parte, quæ ex materna hæreditate eum attingebat, in Scythiam itinere vnius fere anni reuersus est. Nondum Bendegicz auus ipsius paternus, vita (vt Chronicon tradit, penes quod fides sit) defunctus erat. Cuius, extremo iam senio confecti, consilio, duxit vxorem ex gente Corosmanorum, Scythiæ vicina, ortam. Ex qua duos suscepit filios, Edemen & Ed. *Edemen & Ed, Chaba filii.* Qui memor fertilitatis regni Hungariæ, sæpe filios admonebat, vt dum per ætatem liceret, Hungariam repeterent. Cuius admonitionem posteri eorum postea obseruarunt. nam à morte Athilæ post annum circiter trecentesimum, Hunni ex Scythia magno exercitu reuersi, Hungariam secundo occupauere. Is Chaba non ita diu in Scythia viuens, fato concessit. Non desunt autores, qui à Chronico dissentientes, de Hunnico post Athilæ mortem in Pannonia imperio, vsque ad Mauricii imperatoris fere tempora, meminerint. Non tamen est instituti nostri, historiam vltra Athilæ mortem in præsentia producere: quam sequentem, his qui me plus & ocii & virium habent, relinquo describendam.

Caput XVIII.

POST pugnam in agro Sicambrico commissam, præter exercitum Chabæ, qui in Græciam erat profectus, tria millia Hunnorum cædem elapsa, in campo Czegled, vbi nunc oppidum est eius nominis, consedere. Hi metuentes Detrici & aliorum Germanorum potentiam, in eam Daciæ partem quæ nostra hac tempestate Transsyluania, siue Septem castra (à septem ducibus Hunnicis, qui in secundo ingressu Hunnorum in Pannoniam, castra sua eo loci fixerãt) denominantur, celeri itinere appulere. Qui vt facilius persuaderent se non esse Hunnorum reliquias, mutato agnomine Hunnico, se Siculos denominarunt. Hic populus etiam nunc à nostris putantur vetustiores esse Hunnorum, qui in Hungaria remanserint. Sunt in eum hi aucti iam numerum, vt dum bellum eis ingruat, facile ad quinquaginta & amplius armatorum hominum millia conscribere, in campumque educere possint. Grauatim patiuntur suam familiam, domumque, externæ nationis misceri connubio: moribus, ritibus ac legibus aliorum Hungarorum sunt longe dissimiles. Ad explicandam animi sui sententiam ac voluntatem quotidianam, præter vsum papyri & atramẽti, aut characteris aliarum linguarum, notas quasdam bacillis ligneis incidunt, aliquid inter se signi-

Siculorum in Transsyluania mores.

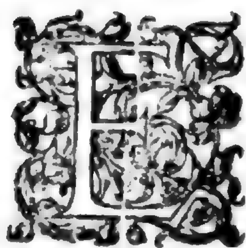
ficantes: quibus ita incisis, apud amicos ac vicinos vice nuncii, epistolæve vtuntur. Hi Siculi in hunc diem credunt, Chabam non reuertisse in Scythiam, sed in Græcia peremptum. Cuius rei gratia, in hominem ex aliquo loco remoto nũquam rediturum, hoc vtuntur dicterio: Eum tunc reuersurum, dum Chaba ex Græcia in Hungariã. Volunt se omnes haberi ingenuos, vtpote qui sint veterũ Hunnorum reliquiæ. Nec abs re ea vti curant libertatis prærogatiua. neminem enim patiuntur inter se libertate esse superiorem. Minimus eorum eam habet inter eos immunitatem, quam maximus. Sunt diuisi in comitatus, Czik, Gyrgyo, Kysdy, Orbay, & alios aliquot: quos ipsi regiones, vel potius sedes vocant. In quibus, ex his qui sunt vetustioris familiæ, ditiores ac potentiores, cõstituunt sibi capitaneos siue patronos, quos lingua sua Lofysekel vocant. hos obseruant, verentur, atque colunt. Si quid contra eos excitatum fuerit hostile, horum signa sequuntur. Hi potestatem summam habẽt eos iudicandi, conuocãdi, & de summa totius rei cum eis vna decernendi. Tributum nemini nec regi nec aliis pendunt, præterquam quod, quum rex coronatur Hungariæ, aut vxorem ducit, aut nascitur ei filius, viritim singulos conferunt regi boues. Verum id quoque non sine magna difficultate plerunque faciunt; quod mea ætate, non sine patris mei incommodo, euênit. Nam quum Paulus Thomoreus iussu Vladislai regis, sub tempore natiuitatis Ludouici filii, ad hos boues Siculos stigmate notandos (cauterio enim boues regi donati, inuruntur) cum aliquanto militum numero missus fuisset, atque in eius auxilium sedecim equites Stephanus Olahus pater meus misisset, Paulus ipse repetens boues regi pro more gentis debitos, quum illi se ea in re difficiles præberent, & contra eum tenderent, coactus est cum illis manum conserere. Qui, fortioribus multitudine Siculis, cum suis copiis, quas ad numerũ quingentorum & vltra equitum habebat, victus prostratusque, viginti sauciatus fuit (si satis memini) vulneribus. Quo in conflictu multi suorum militum fuerunt occisi: maior pars rebus spoliati, ægre domum recurrerunt: inter quos patris etiam mei equites tres occubuêre, reliquis semilaceris redeuntibus. Pœna hac in suos delinquentes vtuntur: Quum quempiam eorum contra Rempublicam bonumque commune aliquid perpetrasse, aut contra libertatẽ, quam vltra res omnes mortalium merito ęstimãt, clam moliri senserint: aut ad edictum eorum publicum contra hostes non assurgere, comparereque viderint: direptis ipsius facultatibus ac rebus, domum funditus demoliũtur. Et si eius copiam habere possunt, occidunt. Parent, post regem, nemini quam Vaywodæ Transsyluano: quem rex Comitem eorum, dum hanc Vaywodatus confert aut mutat præfecturam, semper creat. Verùm huic quoque sæpe sunt inobedientes. Superioribus annis, quum dicto Ioannis a Zapolya (tũc comitis Scepusiensis, & Vaywodæ Transsyluani, ac Siculorum comitis: nunc vero, regis) minime parerent, coactus est cõtra illos exercitum comparare, arma sumere, vi eos persequi. Hic viriliter ante aciem exercitus sui, aliquot saltem suorum stipatus, omnibus inspectantibus præcurrens, cum eis conflixit: ac eos profligatos dicto audientes esse coegit. Ita hac quoque tempestate Siculi veterum morum ac libertatum Scythicarum nec dum sunt obliti.

Siculi qua pœna in suos inobedientes vtantur.

FINIS.

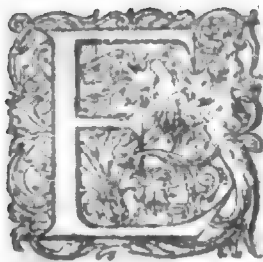
ORNA-

ORNATISSIMO VIRO D. SEBASTIANO HALLERO, LEGVM IMPERIALIVM Doctori, Vincentius Obsopœus.

TSI serenissimus rex Vngariæ Matthias Coruinus, plurima virtutũ suarum monumenta posteris reliquerit, vt non solum earundẽ præconem & testem requirat (nam virtus per se satis clara & æterna est) tamen cum inter alia literarum egregia monumẽta, ex illius bibliotheca ad manus meas peruenerint, maxime beneficio illustrissimi Principis Georgii Marchionis Brãdeburgensis, Principis nostri clementissimi, huius eximii Poetæ T. Alexandri Cortesii versiculi, in eius laudem conscripti: non passus sum, vt illi ipsi diutius in tenebris delitescerent, cũ luce sint dignissimi, tum ob tanti Principis & bello & pace maximi immortalem gloriam, tum istius Poetæ mirificã eruditionem, & ingenium singulare. Fuit hic vnus ex numero, quos felicissimũ illud & politissimum Angeli Politiani, seculum produxit, quo nunquã felicium ingeniorũ vberior prouentus extitit. Qui, si ad iustam ingenii maturitatem peruenisset, nũ priscis Poetis immerito annumeratus esset, huius lucubrationis fœtura documento est. Hos autem versiculos, ornatissime Sebastiane, merito tibi dicare videor, non tantũ ob id quod homines musicos incredibili quodam amore complectaris, sed quod ipse inter eximios Poetas honestissimũ locũ obtineas: hoc est, quod omni humanitate, amore, suauitate, lepore gratia, venere, facetiis, vrbanitate, comitate, ciuilitate, neque non eruditione, & multarum rerũ cognitione, vna cum iuris ciuilis ac pontificii prudentia, omnium mortalium es exultissimus & excellẽtissimus. Quapropter hoc amoris erga te mei pignus non grauate accipe, & vale ex sententia. Ex ædibus nostris Onoltzspachii, Idibus Iuniis, Anno M. D. XXXI.

T. ALEXANDER CORTESIVS, REGI MATTHIÆ CORVINO, IOANNIS CORVINI FILIO, VNGARIAE, Boemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Ramiæ, Seruianiæ, Galitiæ, Lodomeriæ, Romaniæ, Bulgariæ: Duci Austriæ, Slesiæ, Lucemburgensis: Marchioni Morauiæ, Lusatiæ: optimo fortissimoq; Principi, ob rempublicam Christianam conseruatam, & imperium regni Vngariæ propagatum insignibus virtutibus eius domi forisque, S. P.

TSI nihil difficilius videtur, optime Rex, quã de te scribere, in quo omnis est laus imperatoria, & digna Principe virtus: tamen quum existimarem, si non facultatem, at certe voluntatem hanc optimum quemq; probaturum, mouererque admiratione rerũ à te gestarum, scripsi de tuis laudibus libros duos. Et quum bello & pace æque clarus sis, vno res bellicas, altero pacis artes sum persecutus. Mitto priorem hunc: secundum, qui adhuc est in manibus, paulo post missurus. Nam ne hunc ipsum quidem mitterem, nisi indignum putarem, quæ ab aliis legerentur, ea tibi, cui dicata sunt, esse ignota. Leguntur autem, non quia sint scripta eleganter, (parum enim aut ingenio aut doctrina valeo) sed quia tuas & veras continent laudes, quæ ita passim amantur, celebranturq;, vt & quoquo modo scriptæ delectent: & qui eas scripserit, charum omnibus reddant. Nam quum omni es laude cumulatus, tum maius quiddam atque præstantius in te est, quam quod ætas nostra pati videatur, & plane cum antiquitate conferendũ. Quare vrbs nostra, dea (vt ita dicam) terrarum ac gentiũ Roma, vnde tu originem ducis, tuis gestis virtutibus, tibi gratias agit. Ipsaq;, cui natus es, Respublica Christiana, quo frequentius glorietur, in quove magis conquiescat, habet neminem. In tanto itaque to-

tius orbis terræ consensu, ego quoque absens atque ignotus feci hoc (qualecunque est) poema, vt simul immortalem tuam gloriam meis versibus venerarer, simul egregiam in te ostenderem voluntatem. Tu verò, si nunquam ab his studiis te auertit cura regnorum, lege (oro) atque cognosce: & si merui, in tuorum numerum adscribe. Vale.

AD LIBRVM.

Chare liber, magnum qui iam volitare per orbem,
Notus & argutis auribus esse cupis:
Qui cupis Arctoi tectis succedere regis,
Numinis & propius ora videre mei:
Qualiscunque, mihi multo vigilate labore,
I felix Genio candidiore liber:
Neu blatta informi lædat rubigine, neve
Tempus edax noceat, neu mala lingua tibi.
Sic faueant Musæ: & studiis seruata nepotum,
Quæ canis, hæc olim secla futura legant,
Quantus & Alcides, & quantus nomine Achilles,
Matthias hominum peruolet ora meus.
Matthias, Romanus honos, cui vertice sacro
Pierias laurus bellica fert hederas.

T. CORTESII DE MATTHIÆ CORVINI REGIS VNGARIAE LAVDIBVS BELLICIS Carmen.

Iliacas alii flammas, Thebanaq; fratrum
Arma, & Iasonis insignem heroibus Argo,
Astrorum cursus, & Ditis inania regna,
Fictaq; Pierio referant miracula cantu:
Nos propriis spectanda oculis, nos inclyta dextræ
Facta tuæ canimus, quibus aurea sidera viuus
Tangis, & æthereas fama petis arduus arces.
Sed sine te, nunquam tenues ad carmina tanto
Subsistant vires oneri: tu numine toto
Dexter ades: da Mæoniam tua facta canenti
Matthia Coruine chelyn, si Delphica parent
Templa tibi, sentitq; frequens tua nomina Cyrrha,
Si Musæ, si Phœbus amant, hoc tempore solus
Carminibus si digna facis, quæ nulla vetustas
Deleat, annorumq; graui situs obruat æuo.
Quamq; absens tanto rerum splendore tuarum
Excitor, assensu laudum procul omnia plaudunt
Fortunæ momenta tuæ, neque clarius axe
Lumen ab Arctoo micuit: sonat omnis vbique
Nomine terra tuo, & famam vaga gloria cœlo
Terminat, immensumq; ingens accedit Olympum.
Non hæc ingenio complecti, aut versibus optem
Posse meis, cupido non si torrentia vati
Pieridum sint ora nouem, sit ahenea lingua.

Littoreas

Littoreas aliquis citius numerabit arenas,
Paruaque per densum volitantia corpora mundum,
Et tenues per inane globos, quam singula versu
Expediam. Potui satius tacuisse, furentem
Ni dulcis raptaret amor, qui frena pudoris
Rumpit, & immenso cogit decurrere campo:
Conueniunt omnes quando, tua cura, poetæ,
Certatimq́ nouas contendunt scribere laudes.
Nec bene Romano de nomine Musa meretur.
Quæ tua facta silet. Regum tu maximus ille es,
Et maris & terræ domitor: tua fulmina passim
Horret Hyperboreæ regio Mæotica brumæ.
Te duce tuta fides, tibi relligiosa parentum
Debetur pietas: in te fiducia duris
Militibus sita, Threicii fera munera Martis
Te penes, in te anceps belli fortuna recumbit.
Tu vallum Italiæ, Romana palatia seruas.
Impia tu gentis contundis monstra profanæ,
Bisaltamque, Scythamque ferum. Tu Norica vincis
Arma, & bellacem non vno Marte Boemum.
Tu mores hominum domitas, & iura per vrbes
Restituis, lapsisq́ potens succurrere rebus,
In faciem antiqui mutas mala tempora cultus.
Verum ego non Hydræ magis indelebile collum,
Fœcundumque iecur Tityi consumere posse
Desperem, aut Ixionios firmare rotatus,
Quandoquidem primo tantarum in limine laudum
Hinc decus, hinc rerum incertam fert copia mentem.
Ac veluti rubra dubitat rimator arena,
Quam prius è variis gemmam legat, ardet hyaspis,
Lucet onyx, viridi radiat fulgore smaragdus,
In partes dubium varias, & singula circum
Illum agit hærentem spectandi immensa voluptas.
Nam quid principio referam? vnde exordia sumam?
Maiorum ne prius repetens exempla tuorum,
Messalas atauos memorem, stirpemque togatam,
Vnde tuum magnis genus est auctoribus ortum?
An patris Hunniadæ tot bella exhausta tot annos
Persequar, vt sæuos toties disiecerit hostes,
Fuderit vt dirum Taurini ad mœnia Turcam?
(Nunc Albam appellant) albent quando ossibus arua
Bistoniis, galeæq́ micant, effossaq́ pila,
Et madidæ humano pinguescunt sanguine glebæ.
Sed genuisse tamen Matthiam, gloria maior,
Quam variis septem bellis domuisse triones.
Et tetigisse altum vicina fronte Bootem.
Romuleæ decus Hunniadæ memorabile gentis,
Quo duce Pannonium pulsauit sidera nomen.
Non vlla pro laude, pater, nullisq́ triumphis,
Plus tibi res Italæ debent, quam pignore tanto,
Fulmina quod belli populo rediuiua Latino,
Et tanta euersis peperisti commoda rebus,
Tu nato concede tuo: quantumque priores
Vicisti, tantum vinci patiaris ab illo.
Non secus Æacidem proles Pellæa Philippum

Fortior, & bello Peleum superauit Achilles.
Sic vinci Anchises nato gauisus, & AEgeus
Magnanimum læto miratus Thesea vultu.
Atque equidem, nasci Romano semine, multum est,
Matthia armipotens: auctorum fortibus actis
Et genus & famam renouare, & fata suorum:
Scilicet ante alios cursu Neptunius auras
Altius efflat equus, virtusq; immissa propagat
Indole, diffusas cognata in pectora vires.
In te creuit honos rerum successibus auctus,
Et noua maiorum virtus tua nomen obumbrat,
Sola bonis contenta suis, nihil indiga patrum.
Te vario casti venturum carmine vates,
Te cecinit multo quondam pius ore sacerdos,
Quique auium cantus, quique ardua sidera norunt,
Aut qui diuinum spirant sub pectore numen.
Tum cœlum sua signa dedit, Phœbeaque lucem
Natalem prædixit auis, quum decidit æthra
Annulus, in gremium matris delapsus Elysæ.
Ipsa sub vmbrosa, fatorum nescia, quercu
Carpebat placidam seclusa in valle quietem:
Huic puer in somnis, vtero quem languida pleno
Gestabat, subito fætæ circum vbera visus
Ludere, & infantis facto velut agmine in ora,
Plurima præcipiti labentia flumina cursu,
Pectore sub magno, dictu mirabile, condi.
Quum subito gemmam, digitis quæ lapsa, iacenti
Errabat, rostro præpes librauit acuto,
Inq; sinum celsa demisit ab arbore coruus,
Et leuiter molli distinxit lumina penna.
Excidit extemplo somnus: tum læta salutani
Augurium, verbis supplex his Diua precatur:
Corue sacer, longa superis gratissime vita,
Seu tu sponte venis, nostri præsagus honoris,
Seu Pater altitonans cœlo te misit ab alto,
Adsis, & tanto fortunes omine natum.
Tu gentilis honor, cognomen nobile nostri
Tu generis, te nostra ferent insignia semper,
Parq; aquilis toto venies victricibus orbe,
At tu rex superûm, primis cui pugnat ab annis
Hunniades, cui sese vltro deuouit, & omnem
Progeniem (quando eueniunt sine numine nunquam
Ista) tuo charum felici lumine fœtum
Aspice, & auspiciis insomnia læta secundis:
Vt quot ab innumeris manabant fontibus amnes,
Tot sint regna meo late parentia nato,
Vndique cæruleis circumdata regna fluentis.
Hæc ait, & tacitis veneratur Numina votis,
Pannonius quo more senex, aut Dalmata sueuit,
Qui desiderio cæli, terraque, marique
Longum iter emensus, tandem peruenit ad arces
Maxima Roma tuas, & flexo poplite supplex
Ardua clauigeri succedit limina Petri.
Ipse pius tremulis titubantia murmura labris
Integrat ipse preces: & cana fronte peractis,

Concretam

Concretam votis exemit pectore labem:
Non aliter cælum diuosq; precatur Elysa.
At pater omnipotens, melioris conditor æui,
Proxima maturi repetens iam tempora partus,
Atque animum castæ precibus commotus Elysæ,
His incorruptam compellans vocibus ultro,
Affatur Mariam: Quanquam facta impia cogunt,
O mater, diro pœnas de sanguine sumam,
Immittamque globos flammarum in viscera terræ,
Et genus humanum deleto semine perdam,
Iam pudet in nostras armari Numina vires,
Quæ superis depulsa polis, damnauimus Orco.
En rursus fera bella cient, rursusq; Gigantes,
Monstraque de superis audent decernere regnis.
Pars quota terrarum restat mihi, possidet orbem
Turca ferox, Eurumq; premit Magmedus & Austrũ:
Nec patriam tantum Solymam, nec Achaica tantum
Regna, sed Illyricum tenet, Epirumq; superbus.
Augusto vix tuta freto Roma inclyta, diuûm
Roma locus, Roma imperii pulcherrima sedes.
Quid memorem infandis tot diruta templa ruinis,
Dedecus in nostrum, versum fasq; omne, nefasq;,
Pollutamque fidem, & temeratas cædibus aras?
An frustra ignifera torquemus fulmina dextra,
Miscemusq; cauis horrenda tonitrua nymbis?
Me tamen Hunniadæ pietas mouet, actaque bello
Fortia, & effusus nostro pro nomine sanguis.
Sed quoniam emeritum iampridem sede locare
Siderea, certum est, & iam nunc filius illi
Nascitur: hunc rebus bellantem imponere fessis;
Hoc sæuos ductore paro compescere Turcas.
Ergo age tu Lucina parens, tu maxima Iuno
Da faciles matri partus, natumque rubentem
Excipe: quumq; suo vocem formauerit ore,
Fac Turcas puer ille meas se iuret ad aras
Igne secuturum & ferro, terraque marique.
Postquam alacres magnis vires firmauerit ausis;
Is premat immanes inuicto milite gentes,
Aureaque Arctois componat secula terris.
Hæc ubi dicta, polus tremuit, tremuere cauernæ
Tellurisq; cauæ, & sonitum maria alta dedere.
Palluit anguiferis impexus crinibus ora,
Territus atque imo latuit Magmedus auerno:
Ceu latet intonso pauidus sub gramine serpens,
Vicina apparet quotiens Iouis armiger æthra:
Dulcibus is prædam natis rimatur, & acres
Dat pennâ stridente sonos, super aera raptus:
Ille anceps glacie torpet, latebrasq; propinquas
Intrat, & optatæ tumulo sese abdit arenæ.
Interea charæ nullo languore parentis,
Continuo in dias ope numinis editus auras,
Ipse puer strictos primis vagitibus enses
Complesti, in patriis repsisti paruulus armis,
Militis exceptus manibus, plausuq; fauentum,
Othrysium tenero spirabas pectore Martem:

Qualis vbi in cunis genitus Ioue mollibus infans,
Elisit geminos manibus Tirynthius angues.
At tibi nascenti Fortuna innoxia plausit,
Permulsitq; manu blandum Rhamnusia pectus:
Adfuit AEneadum genitrix formosa Dione,
Gradiuusq; parens, atq; vrbis Romulus author:
Exoriare, inquit, nostro de sanguine tandem,
Magne nepos, patriæ decus & tutela ruentis.
Quanta tibi placidi fauet indulgentia cœli,
Qualibus AEgoceros radiis, quo lumine Mauors
Prospicit, & quanto rutilus Ioue fulgurat æther?
Ingens AEtnæis stridet fornacibus ensis,
Ingentem Siculi formant thoraca Cyclopes,
En tibi iam rupes Vulcania tota remugit.
Incipe diue puer tenero vibrare lacerto
Tela virûm, iam nunc animos ostendis auitos:
Quippe his Scipiades oculis, hoc paruulus ore
Cæsar erat, sic Coruinus mihi riserat olim.
Aspice, iam nostri quantum stat roboris instar,
Fronte tibi, & patrios effingit imagine vultus:
Qualis erit, quũ mœstus Arabs, quũ territus Indus
Cernet, adhuc superesse mea de gente nepotem,
Ausit qui domitis totiens iuga ponere Dacis?
Perge modo, non hæc equidem te oracula fallent,
O spes Ausonidum & Romani nominis hæres.
Dixerat, ipsa fouens gremio Tritonia Pallas
Hastam insertabat dextræ, & Phorcynida læuæ,
Et paruo auratum capiti diadema locabat.
Ter lauro cinxere comam ter blanda dedere
Oscula, ter lætæ cecinerunt omnia Parcæ.
Vix fari poteras, breuibus quum longa lacertis
Tela dari toruus, patre exultante, petebas:
Assuetus clangore tubæ, atque hinnitibus ipsis
Lætari, & galeæ flammis ardore coruscæ.
At non armorum sonitum, pugnæue fragorem
Confertæ horrebas, gemitus vocesq; cadentum
Auribus intrepidis, tormentaque pectore suetus
Audire impauido, quum saxea fulminis instar
It pila, flammiferi sonitusq; imitatur Olympi.
Non amnis tumidi murmur, spumantiaque vndis
AEquora, non rapidis terrebant flamina ventis.
Sic in Chaoniis generosæ viuidus aruis
Pullus equæ, visoq; truci venaticus apro,
Indolis ante annos catulus dat signa Molossæ.
Post vbi paulatim creuit robustior ætas,
Atque metus expers adoleuit corpore virtus,
Non tergo, sed fronte vago notissimus hosti,
Iam volucres solitus cursu præuertere ceruos,
Flammea vel celeris saltu vestigia damæ,
Telaque nunc arcu, nunc saxa emittere funda,
AErea sulphureis tormenta incendere tædis,
Murorumq; frequens lapsam ingeminare ruinam.
Ac velut Hesperium Pœnus quum presserat orbem
Hannibal, aeriasq; furens animosa per alpes,
Et Pyrenæos raptauerat agmina saltus,

O quoties

O quoties ausus vastos vmbone molares
Pellere, centenis quoties occurrere telis,
Intactas super ire niues, fluuiosq́ minaces,
Et tumidum audaci pelagus tranare natatu!
Quum trepidum genitor castris educeret agmen,
Ipse author pugnæ stabas, & terga daturis
Firmabas dubium rerum discrimine pectus.
Quumq́ per insidias à tergo inuaderet hostis,
Et furtim missas tremeret procul Alba phalanges,
Vertebas strictis pauidas mucronibus alas,
Ceu ferus AEneades, premeret dum Neruius arces,
Iulius emicuit, raptaq́ à milite parma
Restituit fusos media inter signa maniplos.
Et quod defixum est Othomanni regis in ore,
(Vulnere quo turbatæ acies) tua dextera telum
Torserat: auspicio parta est victoria tanto.
Inde chorus diuûm, cœliq́ exercitus omnis,
Pro te bella manu telis infesta ciebant.
Ipse pater superûm, summo tibi Christus Olympo
Propugnator erat: iam tum pia numina voces
Audiuere tuas, & votis annuit æther.
Ille Pharaonias summersit fluctibus alas,
Ille & legifero Mosæ Deus adfuit, vndas
Disiiciens, mediumq́ viam patefecit in æquor.
Nimirum Macedûm populi, atq; Alemannia pugnax,
Aduentu tremuere tuo, responsaq́ diuûm
Bosporus, & Scythicis Hypanis procul horruit vndis.
Interea Hunniaden, referentem signa cruentis
Turcarum spoliis, ne quid mortalibus vltrà
Viribus auderet maius, reuocare parabat
Iuppiter, & vacuo terræ decus addere cœlo.
Isq́ vbi labentes artus & frigida membra
Sensit, anhelantemq́ anima fugiente iuuentam,
Sic fatur moriens, dictisq́ ita pectora firmat:
Nate mihi vita semper iucundior ipsa,
Flos regum, nate Ausonidum lumenq́ futuræ,
Accipe, & hæc memori præcepta in pectore fige.
Nam te qui supra est annis, & vertice toto,
Fratrem, fata mihi comitem dant mortis acerbæ:
Iam propior mors atra ruit. quid lactea colla,
Quid flauos calido conspersos sanguine crines
Commemorem? Heu tenero sanguis meus occidis æuo,
Proiicis & truncum ferro, ceu victima, corpus,
O dolor, o lachrymæ, dulcis Ladelae, tuorum!
Tu, cui felices ostendunt numina cursus,
Qui patriam, nomenq́ feres ad sidera nostrum,
Vtere sorte tua, nec fœdi carceris horror
Terreat, aut duri imperium crudele tyranni:
Inueniet fortuna viam, victorq́ redibis,
Quadriiugo insignis subiecta per oppida curru.
Quum te Pannoniæ regem te Mysia & alta,
Noricus Illyricis mundus venerabitur oris,
Successuq́ ferens sese letabitur omnis
Armipotens Europa tuo, & caput efferet astris.
Amplum nate tibi regnum, famamq́ relinquo,

Duratum castris Hunnum, assuetumq́ periclis,
Qui nulli inferior genti pietate vel armis
Quique tuis nunquam desit conatibus audax,
Aude omnes tentare vias hoc milite, & omnes
His belli contemne minas puer inclyte dextris.
Debellanda manu variarum horrenda ferarum
Monstra tibi, & multæ diuersis finibus vrbes:
Augendum bello decus, & sudore paranda
Gloria. nam magnos fortunant Fata labores.
Ergo nec somno indecori, nec tempora segni
Perde situ, & patrem duris imitare sub armis.
Incumbent alii Sarrano mollius ostro,
Argutas tenui ducent de gutture voces,
Pulsabunt citharam melius, saltuque choreas
Intexent agili, & conuiuia lauta parabunt:
Tu bellare frequens, & vincere nate memento:
Hoc tibi erit studium, regnique extendere fines,
Exercere fidem, & contingere sidera factis.
Ingredere, & tantos iam nunc ordire labores,
Iam noua pertentant moribundum gaudia pectus.
Hæc memorans dulci genitor dedit oscula nato,
Et simul astrigeris conscendit in æthera bigis:
AElius vt Solyma vates leuis excitus aura,
Egit sidereo candentes igne quadrigas.
Obstupuit mediis agitantem in nubibus axem,
Sublatumq́, polo nequicquam exclamat Elyse:
Quo ruis, & dulcem linquis crudelis amicum?
Sic pater Hunniades cælo sese intulit alto,
Tum diua immenso regnum paritura labore
Matthiæ Fortuna suo, fratrem impulit acrem,
Vlcisci patrium ferro decus, hoste perempto.
Ipsius ante oculos Agelai regis, & ora,
Ense virum necat indomitum, patrique parentat
Audax Hunniadæ natus, nec iura, nec arma,
Regalemve manum veritus, fascesve tremendos,
Sumeret vt meritas hostili à sanguine pœnas.
At rex Pannoniæ tremuit Germanus in aula,
Insontemq́, dolis iuuenem, & nil tale verentem
Occupat, ac multo fœdatum vulnere sæuus
Imperat intonsa caput à ceruice reuelli.
Heu pietas! hæret vinctis post terga lacertis
Infelix puer, & crudelia fata moratur,
Terq́, quaterq́, ferus nequicquam fortia lictor
Colla ferit, crebrisq́, addit super ictibus ictus,
Purpureo niueos humeros dum cæsa cruore
Infecit ceruix, & pulchros abluit artus.
Non lachrymas pueri, non plebs, patriusve senatus
Continuit, tristesq́, necem fleuere cateruæ,
Turpauit senior squalentes puluere canos
Danubius, gemuere alto sub gurgite Nymphæ,
Et Riphæa iuga, & Boreæ glacie obsita tellus.
Sed non ille diu casu lætatus acerbo est:
Dum noua regifico celebrat connubia luxu,
Interit inter vina miser libata, dapesq́,
Lætaque lugubri turbat conuiuia planctu.

Nil adeo certi miseris mortalibus vsquam est.
Tu, velut alterna Pollucis morte redemtus
Castor, Amyclaeum stellis ostendit honorem,
Et certam nautis tranquilla luce salutem:
Talis ades regno euerso, patriaeq; ruenti.
Quum primum lapsas miles tibi victor habenas,
Et regni vaga frena dedit ceruicibus ipsis
In solium regale ferens, fractisq; catenis,
Tradidit Arctoae late moderamina gentis:
Principio infensas acies, populosque rebelles,
Impia non grati periuria militis vltus,
Sub iuga depresso misisti regia collo.
Nec dum etiam primo vestibat flore nitentes
Barba genas, quum laeta tuos Victoria currus
Circumit, & virides substrauit Gloria lauros.
Prima triumphales fronti concessit honores
Seditio pacata tuae, prima impulit armis
Discordes late gentes frenare seueris.
Nec mora, Sidonio longe spectabilis ostro
Sacra facis, sacrasque Deum veneraris ad aras:
Vocalem veluti fama est Dauida tonantem
Placauisse Deum, teneri fundamina regni
Dum iacit, & puram sacris fert curribus arcam.
Macte animis, & chare tuis caelestibus Heros,
Qui sancta imperii pietate exordia firmas.
Non vires, non arma magis, legumve potestas,
Relligione valent: mundum terrore subactum
Haec regit, haec saeuas moderatur numine gentes.
Protinus hostilem ductor capis acer Iasam,
Inuictumque doces vinci certamine Turcam.
Ac prius indomitum fugientia vertere cogis
Terga ducem: nec te belli vis vlla, nec vllus
Impetus auertit dura obsidione prementem
Moenia, disiectis donec patefacta ruinis
Intrasti curru victor sublimis ouanti,
Et magnam infandis rapuisti ex hostibus vrbem.
Sed dum persequeris victricis praemia pugnae,
Vltoresq; trahis iurata ad praelia diuos,
Dira superstitio patrias inuaserat vrbes:
Hussius huic auctor quondam, nec templa, nec aras
Erexit superis: & quae constructa manebant,
Diruit impius, infelix: ac peste cruenta
Tristia periurae maculauit moenia Pragae,
Multaque de superis demens infanda canebat.
Hinc ortae monstris facies, bacchataque passim
Prodigia, Herculeis non contemnenda lacertis,
Tisiphones atrae stimulis accensa fremebant.
Nec contenta suis iampridem finibus ingens
Bellua, Pannonias spiris inuoluerat ambas:
Mille manus illi fuerant, & cornua mille,
Et totidem intortis armabat colla colubris.
Quum procul obsessas regni circumspicis arces
Tartareae labis tabo, sic protinus orsus:
Quid Thracũ sequar indomitas, Arabumq; phalãges,
Quos terra, & vastis dirimit mare fluctibus altum?

Monstra domi vincenda mihi maiora supersunt,
Intestina mei populatur viscera regni
Sacra lues, propiusq; sedens in limine labes.
Indigetes diui, patriæ tutamina nostræ,
Et tu sanctorum columen, Stephane inclyte, regum:
Si me cana fides, pietasq; illæsa ciere
Bella iubet, mediis artus opponere telis,
Nunc precor, o Superi, sinite hac me sternere dextra
Prodigium, diroque manus fœdare cruore,
Nunc sinite his terris sceleratam auertere pestem.
His dictis, monstrum patria vi perdere adorsus,
Non claua accinctus, non in certamina pelle
Venisti: rigido pugnatum est vndique ferro,
Vndiq; commissæ cumulatos stragis aceruos
Cernere erat. Tepidas Oderæ cruor inficit vndas,
Inuoluitq; ruens labentia corpora vertex.
Pars flammis ambusta sonat, piceoque crematur
Igne lues, nigris lucent incendia bustis,
Et sparsos rapiunt cineres in nubibus Euri.
Ergo victa tuis portenta Boemica telis,
Tempora victrici flauentia fronde coronant,
Præceduntq; duces onerati colla catenis,
Atque sacerdotes cœtu comitantur honoro
Florentes visentem vrbes, & vota sacrantem.
Aurea cæsaries humeris volitabat eburnis,
Lætaque purpurea flagrabant ora iuuenta.
Qualis vbi auricomos eduxit Lucifer ignes,
Vere nouo roseus rutilo Sol enitet astro:
Sic formæ splendore nites, clarisq; verendæ
Virtutis bellique notis, o nobile Martis
Numen adoratum, o terræ decus omnibus ingens,
Iura manu pacemque geris, viridesq; triumphos,
Et scelerum vltores educis in agmina diuos.
Imperium tibi grande comes, tibi regna, laborq;
Clarus, & insignis generoso vulnere mortis:
Bello iura Getis, bello data iura Britannis.
Parta quies populis & vita gloria maior.
Adde tot erectas vrbes, positosq; colonos,
Tot pacata fero late loca vasta latrone,
AEquoraque inuectas quondá per inhospita merces.
An memorem iunctas diuerso à littore gentes,
An notas rerum causas, sedesq; locorum,
Et mores hominum, & variæ commercia linguæ?
Hoc cœlum Alciden, victoque Oriente Lyæum
Extulit, hoc Persas, Pœnos, Gallumq; potentem,
Romanosq; tuos: & te fortissime Princeps,
Qui nunc extremis Europæ victor in oris,
Immanem auertis Tyrrhenis vrbibus hostem.
Salue certa salus rerum pater inclyte Mauors,
Certa virûm: tibi nunc æternæ laudis honorem,
Inuictumque cano Romano carmine regem.
Quod si nascentis vix dum Cortesia Musæ
Orsa iuuent, dicique meo dignabere versu
Matthia, incipiam rursum, & primordia laudum
Exequar, exemptus vulgo, doctasq; per aures

Ipse vi-

Ipse virum longos viuax volitabis in annos.
Nox cælum interea nigris inuoluerat alis,
Et placido miles laxabat corpora somno,
Strataq́ per terras animalia fessa iacebant:
Rex vigiles animo curas, casusq́ futuros,
Et rerum ingentem voluebat pectore molem:
Extemplo Latiis iuuenis cui fulgidus armis
Visus adesse procul, Martemq́ accendere dictis:
Chare nepos, potes hoc tardare ingentia cursu
Fataq́, Fortunamq́, tibi quæ tradita custos?
Imperio superum, magnis accingere rebus:
Pugnandum meliore Deo, seruandaq́ rursum
Roma tibi, & generi rursum data gloria nostro.
Aspice me, tanti qui sum cognominis auctor,
Cui quondam galea coruus consedit in ista,
(Coruigerumq́ altè quatiens caput) eia age segnem
Rumpe moram, & tantis sanguis meus vtere fatis.
Hæc fatus, cristis fulgentibus exuit arma,
Telaq́ terribilem nodis ac viribus hastam,
Insignemq́ ensem, atque iterum sic ore profatur:
Accipe digna tuis tandem virtutibus arma,
Quæ tibi tam multos olim seruata per annos,
Hæc Cytherea suo quondam dedit aurea noto:
Hæc soliti gestare patres, his fortiter vsi,
Dum stetit imperium: sed postquam à culmine lapsa
Roma ruit, passimq́ omnem distracta per orbem est,
Occului mecum Elysiis arma inclyta campis.
At modo Sicaniis iterum Vulcanus in antris
Firmauit, crassumq́ oris superaddidit aurum.
Hæc tibi do, generis lux ô clarissima nostri:
Ne dubites acres in prælia poscere Turcas:
Indue, & Ausoniam factis fer ad æthera famam.
Talia narrabat, croceo quum flaua serenum
Ore ferens Aurora diem, pulsabat Olympum:
Sensit, & ambrosio respersum rore nepotem
Deserit, & cæcæ nocti se immiscuit Heros.
Matthias monitis & tanto munere lætus,
Singula miratur rutilis radiantia flammis,
Et galeam & clypei longè venerabile textum.
Nunc illustre caput vestit, nunc brachia, latos
Nunc humeros, aptatq́ altis accommoda membris,
Et solito magis armorum fremit excitus æstro:
Qualis vbi Hetruscis Volaterræ in finibus vrbis,
Ætnæo par flamma iugo, de rupe cauata
Exilit, aspirant Boreas si fortè, Notusq́:
Sulphureos tum terra vomens eructat aceruos
Acrius, ignescuntq́ magis per nubila flammæ:
Sibilaq́ ingeminant latrantibus effera saxis.
Ex illo assiduis vitam traducere castris
Matthia, & duris statuisti incumbere rebus,
Arma cibos, dant arma thoros, placidumq́ soporem
Instratus clypeo, nudoq́ in cespite carpis.
Contemptamne sitim referam, somnumq́, famemq́,
Concretas sudore comas, spretosq́ calores,
Ac rapidos longis superatos solibus æstus,

Frigoraq́; Arctois deuicta rigentia brumis?
Mollities alios, turpiq́; ignauia luxu
Lenta iuuet, tenerisq́; quies ingloria plumis:
At te artes tractare iuuat Mauortis. anhelum
Quis melius te frenat equum, quis flectit in orbes
Ocyus? His stimulis agitari mallet Arion,
Te sessore ferox pensaret Cyllarus acrem
Castora, pensaret te Persea Pegasus ales.
Quem Bellona magis rutila tegit horrida parma?
AEgide quem tantum Pallas fulgente tuetur?
Cuive suum toties Gradiuus commodat ensem?
Quis dura inuictæ dextra quatit acrius hastæ
Robora? cui pectus thorax animosius ambit?
AEneas non maior erat, non diuus Achilles,
Ambo animis alacres, armis cælestibus ambo.
Quis vaga castra locat te cautius, opprimit hostem
Durius, aut cingit melius munimine vallum,
Aut premit obsessas bello constantius vrbes?
Quis patrio latos de more agitare per agros,
Ponere quis iunctos sciat aptius ordine currus?
Scis tormenta hosti venturo aduersa locare,
Et loca fluminibus vicina & pinguibus aruis
Deligere, & duplicem castris deducere fossam.
In quamcunq́; libet faciem componere pugnæ
Agmina, siue tua placeat, seu lege priorum,
Omnia militiæ calles documenta seueræ:
Quin genus armorum variū, & quo quisq́; superbit
Ense minax, qua vi telum, qua torqueat hastam,
Pectoraq́; & latos quo tegmine muniat armos.
Callida Sertori, & regis mens vafra Molossi
Talis erat, virtusve senis matura Camilli.
An tu Cantabricis Cimbrorum septa maniplis
Castra perhorrescas: aut iuncto Gotthus Alano,
Aut coniurato si Vandalus aspera Pœno
Bella tibi moueant? An quisquam eludere tectis
Lætetur te posse dolis, telisq́; fugare?
Firmior vndisonis scopulis, quos impete frangunt
Auster, & insanis nequicquam fluctibus æquor,
Obsistit bellis animus, casusq́; futuros
Præsaga cum mente videt, vis corporis acres
Strenua belligera sternit virtute cohortes.
Ac velut obscura densus caligine nimbus,
Qui varias atra concepit nube procellas;
Post ignes rutilos, & crebra tonitrua, præceps
In syluam per inane ruit, magnoq́; fragore
Frondiferas auium sedes, atque alta volucrum
Culmina, perpetuum geminās quatit ictib. imbrem,
Et rapido tonsos prosternit turbine ramos.
Nulla equidem raræ monumenta ingentia pugnæ
Egregia te clade latent. Marathonia nosti
Bella, Saguntinasq́; faces, Cannasq́; Padumq́;
Et quanto Leucas, quanto Cathalanica tellus,
AEmathii quoties rubuerunt sanguine campi.
Ergo rudimenta, & corruptæ munera firmas
Militiæ, vt bello teneris assuescat ab annis,

Vt sese

Vt sese ad varium fingat certaminis vsum,
Et parere ducum dicto matura iuuentus
Discat, & iniussæ fugiat discrimina pugnæ:
Iussa eadem infestis hosti concurrere telis,
Ardeat ire ferox, curuo seu tendere gyro,
Aut sit opus recto aut firmo decernere gressu,
Siue vrgere procul iaculis, seu cominus ense.
Ire, ducemq́ sequi legio per vulnera discat,
Siue pedes, siue asper equo procedit anhelo,
Tentarit seu valle viam, siue ardua montis
Per iuga, seu cæcis syluarum anfractibus erret:
Annosum veluti cerui ramosa ferentem
Cornua, Strymoniaq́ grues super atra sequuntur
Nubila ductorem, & certo procul ordine cingunt.
Tum verò assensu felix exercitus altè
Conclamant vario: Dubia iam nulla timemus
Fortunæ te rege mala, & te extrema iubente
AEthiopum facilè impauidi penetrabimus arua.
Tecum fluctisonis capita obiectare periclis
Non pigeat, tecum diris obsistere monstris,
Et proprios piceis artus opponere flammis,
Aut quà lethiferas muralis machina glandes
Spargit, & excussis creber sonat aere telis
Scorpius, innumeræq́ volant per spicula mortes.
Talia magnanimo fundebant pectore dicta:
Et quocunque ruas, penitus te quisque ruentem,
Prodigus in strictos animæ comitabitur enses.
Vt tener insuetas iuuenis cui pectore flammas
Ignis alit, charaq́ animis in virgine fixis,
Ille mare in medium, medios ille ibit in ignes
Intrepidus, quum iussit amor, quumq́ impulit æstus:
Proiiciet dulcem per mille pericula vitam,
Optabitq́ sua dominæ placuisse ruina.
Et quoniam solers vires industria firmat,
Horrida continuis exerces corpora bellis.
Si quando siluere tubæ, valloq́ refixo
Agmina sedatis iam captant ocia rebus,
Venatum interea studiis flagrantibus itur:
Tum miles positis vibrat venabula pilis,
Tum nemorum canibus saltus, atq; auia lustra
Circuit, & vastis figit pecora abdita syluis,
Indicitq́ feris alio certamine bellum.
Mœnia seu vacuus, pacatis vrbibus, intrat,
Multaq́ belligeris edit spectacula ludis,
Aut ferit ense virum vir cominus, aut petit hasta
Eminus: armorum conflictu personat æther,
Vicinæq́ procul syluæ, montesq́ reclamant.
Qualiter indomiti longis per compita tauri
Quos trahit implicitos laqueis Romana iuuentus,
Agmine cum toto Capitoli in vertice pugnant,
Si iuuenem curuis elatum cornibus altè
Excutiant, ac more pilæ super æthera iactant,
Tum vero arrectis animis AEneia pubes
Incessunt, magnisq́ implent clamoribus vrbem,
Tum voce per septem responsant murmura montes:

Præterea valido franguntur robora nixu,
Ictibus & sonipes tantis collisus vtrinque
Ingemuit, fusis equites labuntur habenis,
Semineces rubroque lauant fora lata cruore.
Facta virûm trepida mirantur fortia turbæ,
Pectoraq́ inuadit pauor, & miserabile murmur.
Martia ceu magnis vrbs quondam effusa theatris
In ferrum audaces vidit concurrere turmas,
Auertit largo mæstos à sanguine vultus,
Plurimaq́ exanimi matrona expalluit ore.
Quisque sibi dubiis hinc te fortissimus optat
Rebus habere ducem, tecum maioraq́ bello
Audet, & in pugnam violentiùs ardet Erinnys,
Et magis horrendo duce te Mars intonat ore.
Nam quid lecta canam generosæ robora pubis?
Quisquis Parrhasia fama celebratur ab Arcto,
Te colit: & multo compulsus nomine, gaudet
In partes transire tuas, tuaq́ arma fouere.
Haud equidem desunt, magna qui Stentora voce,
Qui cursu Aiacem, qui viribus Hectora vincant:
Non vnus tibi Tydides, non vnus Vlysses
Militat: Heroas post hæc veneranda vetustas
Parciùs, Heroumq́ duces extollat Atrides.
Non his Matthia modo formidabilis armis,
Militibusq́ venis: nec te solertia tantùm.
Victorem, aut duris facit experientia rebus.
Sed quòd prisca fides, pietasq́, Astræaq́ virgo
In pugnas te læsa ciet, quis iustius arma
Induit, aut pacis studio mage bella capessit?
Causa, Deo præsente, ipso stat in agmine victrix,
Vna tibi quando ante alios defenditur omnes
Relligio, sequiturq́ ducem felicibus ausis,
Conatus comitata tuos: ipsa vnica bellis,
Vrbibus, ipsa tibi præses, tecum ipsa volentes,
Signiferosq́ in bella trahit memoranda Penates.
Quippe aliquis superûm turmas circumuolat ordo,
Arma inter: fiunt ignes, flagrantia fiunt
Fulmina, grandiferis ventiq́ imbresq́ procellis.
Ergo numinibus fidens, & nobile vasto
Munitus patriæ virtutis robore pectus,
Cuncta tuis veluti subsidant viribus arma,
Nulla oblata feri detrectas prælia Martis,
Et nullum pugnæ vitas genus acer iniquæ,
Occurrisq́ hosti, vel inundent milite montes,
Obuia vel densis peditum seges horreat hastis.
Ecce autem à Stygio Furiarum prima barathro
Bella ferens, flammasq́ Asiam bacchata per omnem.
Threicium iuxta demissis Bosporon alis
Constitit: vrbs magnis vbi curuo in littore fatis
Spartano fundata duci sese erigit: illic
Gens effrena, fero quondam cognata Gelono,
Massagetæ, Turcæq́ horrendo Marte fremebant.
Impius, & Graio perfusus sanguine pectus,
Arcem instaurabat domita iam victor in vrbe
Magmedus, quem successu Fortuna secundo

Cœperat ignauo captum corrumpere luxu.
Hic iuuenem tristi virgo Cocytica vultu,
Patris Amurathæ in faciem mutata labantem
Increpat, & sæuas dictis ità suscitat iras:
Ergone, quem neque bella valent, neque nate labores,
Inuictum superare, quies atque otia frangent?
Non ita te cædes inter, pugnasq; cruentas
Erudii attritus galea pater: eripe paci
Te nate, & bellis immanibus insere bella.
An tibi bellorum precium sit vile, Corinthus,
Tunditur Euboico quæq; inclyta marmore Chalcis,
Scodraq; Dalmatiæ pudor? En procul aspice, in armis
AEmulus AEneadum quantus tibi sanguine surgat
Matthias: huius fatis contraria nostris
Fata vides, sæuo iuuenem prius opprime ferro,
Pannoniam patrio quàm firmet robore gentem.
Solus hic infirmo poterit, nisi sternis, ab æuo
Fortunæ promissa tuæ rescindere fata,
Illius auspiciis fusum te vidit, & armis:
Taurinum vidit, cuius stat fronte cicatrix
Vulnus, an hoc vnquam vulnus patieris inultum?
Quid, pater Hunniades quantis me affecerit olim
Cladibus, & diræ memorem discrimina mortis?
Diripe iam factis lacerum crudelibus hostem,
Teq; simul patremq; tuis vlciscere bellis,
Et satura infenso Maiorum sanguine manes,
Tantarum si te vlla mouent præconia laudum.
Dixit, & ardentes oculos suffusa cruore,
Tænarias imo fixit dea pectore flammas,
Et scelus, & geminos per viscera concutit angues.
Dein pennis inuicta atris, super agmina belli
Eumenis inferno signum canit improba cornu,
Et victrix Erebi subitò se reddidit vmbris.
Illi atrox mediis rabies insueta medullis
Sæuit, & insano Stygius furor æstuat igni,
AEgraq; lethiferum sudant præcordia virus.
Tum vero laxis præceps Othomannus habenis,
AEolus vt cæcis ventos emittit ab antris,
Agmina per terras effundit, & omnia latè
Arua ferox animis numeroso milite complet.
Ac velut obscœnis Maurusia terra locustis
Quum tegitur, nigroq; alarum obducitur imbri,
Vnà agros glomerata omnes tot millia vastant,
Et lætas densa populantur grandine messes:
Sic in Dalmatico consedit littore Turca.
Haud ego crediderim iuuenum tam multa sequuta
Millia Cambysen, Lagæa in regna furentem:
Aut Xerxem, AEgæo minitantem verbera Ponto.
Hæc inter, Scythica rex implacabilis ira
Talibus incendit ductoris pectora Lydi,
Illum propter Halym Boccho concepit Amazon,
Mixta Deo, mixtumq; illi dedit Ombrima nomen.
Magnanime, antiquum diuûm genus, inclyte bello,
Ante alios Halybocche, meis fidissime regnis,
Dum me Dalmatico nequicquam Scodra tumultu

Infelix tenet, i, sæuis tu Pannonas armis,
Coruinumq; impelle ducem: licet ille superbos
Iactet auos, patriisq; insultet viribus hostis,
Tu iuga Danubio, Breucisq; impone subactis.
Noui ego, quos animos ingenti pectore verses,
Turcarum decus, imperii spes maxima nostri:
I celer, & spoliis redeas ornatus opimis.
Extemplo Illyricis ductor se Lydius oris
Intulit, aut Euro, Icariis quum pugnat in vndis,
Aut Coro similis, magno quum murmure frangit
Herculeam Calpen, serpentiferumve Atlanta:
Non illum aerii montes, non alta retardant
Flumina, concedit Macedo, Mysusq;, Triballusq;
Impiger, & Turco calcantur milite Carni.
Verùm vbi collatis acies Coruina furenti
Obuia processit signis, atq; agmina contra
Matthias Tyrio emicuit Romanus in ostro:
Tum primùm trepidare animis, atq; auertere vultu
Ductor Amazonius, cœpitq; indigna suorum
Fata queri. Bisq; infaustis assultibus amens,
Vix celeri peruectus equo, sese agmine fuso
Proripuit, bis terga fugæ dedit obrutus hastis.
Vt se relliquias inter collegit, & omnes
Palantes trepidus toto videt æquore turmas,
Multa gemens, cælumq; obtestans, vocibus infit:
Quis Deus his Magmede pater, quæ tanta tuetur
Matthiam superûm facies, quid nostra relinquis
Signa, quid in primo mentem certamine turbas?
Non hæc auspiciis olim sperare iubebas,
Heu heu, quot periere viri, quot clara meorum
Lumina sunt extincta ducum: da dedecus istud
Vlcisci pater, & dignas me sumere pœnas.
Hæc fatus, toto vires parat acer ab orbe,
Et maiore virûm vi percitus, emicat ardens.
Ac veluti primi victus certamine cursus
Acer equus, rursum cura firmatus herili,
Carpit iter, mediisq; effert sese arduus aruis,
Et palmam, & raptos incassum exposcit honores:
Talis se bello Mæandrius intulit heros.
Quo vesane ruis fatis malè fretus auitis?
Matthia sternente cades, nec mater Amazon,
Corniger aut genitor morientem iuuerit Euan.
Interea magno celsam muniuerat arcem
Aggere Taurinum contra, curuamq; bicornis
Ille Saui muris ripam firmauerat altis.
Non his audacem passus consistere Turcam
Finibus, obsessas admoto milite turres
Vi capis, & captas radicibus eruis imis.
Nec te Matthia belli vis vlla, nec vllus
Impetus auertit dura obsidione prementem,
Mœnia deiectis donec patefacta ruinis
Intrasti, curru victor sublimis ouanti,
Et validam infandis rapuisti ex hostibus arcem,
Tum vero obnixis animis Basterna iuuentus,
Ante arcem toto concurrunt agmine versam:

Terq́, quaterq́, duces ineunt mala prælia Turci,
Effusiq́, pedem retrò impellente dedere
Pannone: tum disiectæ acies, resoluta phalangis
Et tristi compago ruit per vulnera casu.
Inclinat turbata cohors, vndantiaq́, vrget
Agmina, per medios volitans rex Hunnicus hostes,
Agminis ipse instar totius, millia letho
Multa dat, & vastam diuersa strage ruinam.
Quæ postquam extremo prospexit ab agmine ductor
Lydius, & versis nescit succurrere rebus,
In cuneum coiere duces, nec iam amplius vlla
Cura fugæ est, fœda squallent arua omnia clade.
Tum demum iubet ira, truci decernere ferro,
Et decus, & chara mortis pro laude cupido.
Euolat infelix, cœlum diuosq́, precatus:
Bacche pater, mundi quondam regnator Eoi,
Quisquis es, & cœli quacunque in parte moraris,
Extremam, si me genuisti, hanc accipe vocem.
Non ego iam vlterius genitor, non vlla reposco
Effugia, haud superesse velim tot cædibus vnus
Testis, & in patriam gentem pudor ipse reuerti.
Iamq́, vale, tuq́, ipse tibi cape funere tanto
Deuotum hoc Magmede caput: iuuat ire per enses,
Degenerem nec me vlla olim damnauerit ætas.
Hæc memorans, densũ properat moriturus in agmen,
Interea nigro quantos demittit Auerno
Ille viros? quot calcat equo? quot traiicit hasta?
Quis mihi, dux inuicte, tuæ nunc fortia dextræ
Facta canat? Stupuit mediis rex Martius aruis
Prælia miscentem, & geminantem vulnera ferro.
Tunc inter gemitus magno sic ore minatur:
Quo te dira lues, veriq́, ignara tonantis
Relligio, miserum quo te rapit improbe, lethum
Quin potius fugis? atq; equidẽ iam septima prõptum
Te potuit fecisse fuga: aut si tanta cupido est
Morte tuos maiore sequi, sequere, inquit, & ensem
Fulmineum assurgens adigit per pectora dextra.
At iuuenis tanti prostratus mole lacerti,
Thermoodontiaco respersit sanguine terram,
Lapsus equo, dulcemq́, animam vomit ore cruento.
Infelix, seu æterna manent incendia sontem,
Seu diræ exercent in te tormenta sorores,
Lætior hac Stygias dextra fugis ictus ad vmbras.
Hic oritur cædes, faciesq́, miserrima pugnæ,
Arua rubent alto latè stagnata cruore,
Plenaq́, sanguineis crescunt torrentia riuis,
Et loca corporibus complentur tristia truncis:
Vt quum Phlegræis genitor Saturnius aruis
Terrigenas contra fratres stetit, atque flagranti
Corripuit telo Enceladum, simul ad Styga trusit
Centimanum Briareũ, simul anguipedem Typhonã.
Bis septem vacuo Turcarum millia campo,
Alitibusq́, ferisq́, iacent data pabula diris.
Vt procul, heu, tantum congesta strage cadauer,
Sæuaq́, magnanimus vidit spectacula Princeps,

Vtq; aruo stetit in medio: Sat chara superq;
Sæuitum est, clamat, legio, iam parcite victis.
Si quisquam cladi superest, finite ille supersit
Nuncius, & Scythico referat mea facta tyranno.
Tum genibus terram amplectens: Tibi maxime vota
Christe deûm toto soluam non immemor æuo:
Tu puerum regno insignem, clarisq; triumphis
Auxisti: Fortuna mihi te præside læta est:
Successu interea tali da sancte superbos
Excutere Ausoniis longe ceruicibus hostes.
Hæc ait, & magna responsant voce cohortes.
Vt primùm tantæ cladis per nubila raptus
Peruenit pauidas Othomanni rumor ad aures,
Ac velut instaret tergo, & iam castra teneret
Pannon, ab Illyrico properans iactantior Istro:
O nimium Turcis Matthia nate ruinis,
Exclamat, quanta fraudas mea nomina laude?
Tum secum illachrymans, Scodram obsidione repentè
Liberat, & Graiis subitò se reddidit oris:
Qualis Hyperboreum penna crepitante columba
Accipitrem fugit, & præceps in tecta reuertit.
Quod nisi ciuilis reuocassent fata tumultus,
Nunc tota imperio pareret Mysia nostro,
Sub iuga Turca ferox nec tot gauderet adacta,
Vrbibus insultans miseris, nec strage cruenta
Tam multis vacuas viduasset regibus oras.
Scit Carnutus ager Turcam, scit Mysia tota,
Quum premeres, quanto torquebas turbine telum,
Fatifero cædens disiectas ense cateruas,
Ceu secat incuruus flauentes messor aristas.
Talem belligera miscentem prælia mala,
Crinibus & vastis fretum Samsona lacertis,
Sæpe Palæstinas fama est mactasse phalanges.
Ipse ruens rapido per strata cadauera cursu,
Cæsorum informes cumulis addebat aceruos,
Pulsabatq; acies mala stridente coruscas:
Quot natos fleuere patres, & dulcia matres
Pignora? quot viduæ raptos in bella maritos?
Quid modo, quàm cautè nosti ductare cateruas,
Commemorē, aut pugnæ quæ captas tempora, quaue
Componis cuneos, quaue instruis arte maniplos,
Seu densas campo explicuit, seu totus aperto
Ordinibus longis sectas exercitus alas?
Vt solet accliuem per collem ponere vites
Agricola innumeras, tum recto limite passim
Mille vias, & mille vias secat, omnis in vnguem
Structus ager sudibus, cannisq; palustribus horret.
Hinc fregisse mora nemo est te promptior hostem,
Fortiter & duri tolerare incommoda Martis.
Insomnis celsa qualis de puppe magister,
Veliuoli fluctus pelagi qui nouerit omnes,
Quà lateat rupes, vbi ferueat æstus arenis,
Vnde ruant imbres, ventorum vnde ingruat agmen,
Surda prius taciti scrutatur murmura Ponti,
AEoliamq; auras captando prouidet iram,

Armat

Armat, & ad quæcunque parentur prælia, sese.
Sæpe nemus, fluuiumq;, & inexuperabile dorsum,
Humano qua pressa pede vestigia non sunt,
Ense viam faciente subis: properandaq; suetus
Maturare, hostem securo in limine segnem,
Antè expectatum vicino Marte lacessis.
Ergo vagus toto peragrat quem Sarmata tractu,
Quem Geta, quemq; Aquilo glacialibus obruit alis,
Vt procul insonuit Coruini nuncia latè
Fama ducis, linquunt tauros & aratra coloni,
Auiaq; auersi sese in deserta relegant
Pastores, errant incustodita per agros
Armenta, at curuis trahitur casa pendula plaustris,
Diiq; Lares, frugesq; focusq;, & parua supellex.
Sæpe puer charæ nutricis ab vbere pendens,
Continuit querulos audito nomine fletus.
Quinetiam subito partum clangore tubarum
Territa, abortiuum rupta nurus edidit aluo.
At non & celeres raptantem in prælia turmas
Territa deseruit charum Regina maritum:
Italidum Regina decus, cui luce micantes
Sidera flagrant oculi, vt quum dulce decori
Extulit os formosa genis, velut æthere puro,
Roscida puniceis oriens Aurora quadrigis.
Non satis est castæ mores, studiumq; Mineruæ,
Non satis ambrosios Veneri rapuisse capillos,
Et plenas puero pharetras & lumina Phœbo;
Musarum fruitur donis, decimumq; sedile
Implet, Amazonios audax æquare labores,
Et comes armatos it tecum fida per hostes.
Qualis per densas acies Mithridatica coniux,
Magnanimum sequiturq; virum, tergoq; receptà
Acris equi, tenditq; arcus, & spicula vibrat,
Atque huc atque illuc circumuolat omnia, solum
Respiciens, soloq; oculos in coniuge fixa,
Et secura sui, charo timet illa marito.
Haud aliter generisq; memor, laudumq; priorum,
Millibus in mediis ardens pharetra Beatrix,
Robur Aragonium tenero sub pectore versat,
Ingentesq; subit curas, ingentia facta
Fœmina, fœmineis maioraq; viribus audet.
Talibus excitus patriis non degener armis,
Vndique collecto tota iam milite victor
Regni mole, paras crudelem expellere Turcam,
Thraciaq; Ausoniis auertere tela vocatis.
At te finitimis bellatrix Austria regnis
Impulit inuitum sæuis accingier armis,
Atq; aliò vires, aliò conuertere ferrum.
Quid mea plus æquo, clamasti, vota moraris?
Quàm malè consultum rebus Fortuna secundis
Quid me sæua tenes? Ineat, dic, fœdera Cæsar,
Qua ratione velit, dum patria iura supersint:
Quæq; tot ingenti bellis ditione paraui,
Tuta domi sint regna mihi. Iam nulla recusem
Prælia, nulla necis fatiq; horrenda pericla.

Ibo per Ambracios saltus, & Pontica scindam
AEquora, & Argolica committam signa sub Isthmo.
Prosternensq; truces Dacos & Iazygas armis,
Mœnia tormentis quatiam Byzantia nostris.
Nulla mora est, gelido tremuit conterrita vultu
Quam gestas Fortuna sinu: nihil hiscere contrà
Ausa, tuam geminis ceruicem amplectitur vlnis,
Occultumq; animis pugnandi inspirat amorem,
Atq; nouum molitur opus, noua bella ministrat.
Heu, quantū infelix lachrymarū, atq; Austria quantū
Sanguinis effundes, quid bellum insana lacessis?
Num te desidiæ tædet, vitæq; prioris,
Otia degeneri fugis illaudata veterno?
Quo duce si mentem bellorum gloria tangit,
Tu melius toto fieri potes inclyta mundo.
Quam fuerat satius, victorem admittere regem
Mœnibus, & nullos contrà tolerare labores!
Ecce triumphata iam nunc ceruice recumbis,
Et piget ingratis tantùm durasse periclis.
Scilicet illa tuis Matthia obsistere demens
Viribus optabat, quem non compage niuali
Caucase rupes, Rhodopæaq; saxa ruentem
Sustineant, cui terra patet, cui panditur æther,
Cui via per medios aperitur in æquore fluctus.
Pone modum lachrymis, nec solùm Roma Quirites,
Marcellos iacta, & Fabios, & nomina prisca:
Coruinos, Mariosq; refert en magnus auitos
Matthias virtute duces, & fortibus ingens
Patricios æquat factis bellator honores.
Nam velut exarsit rapta pro coniuge in iras
Taurus, vbi & duris acuit sua cornua saxis,
Et pedibus iam spargit humum, iamq; ora cruentus,
Terrifico terram mugitu & sidera complet:
Talis finitimos bellum molitur in hostes
Matthias: quaq; arma trahit, quaq; agmina ducit,
Omnia debilitata labant, ceu mœnia vastis
Arietibus concussa. Quid aut castella relicta,
Aut desolatas versu nunc prosequar vrbes?
Quid memorem euersas acies, pugnataq; bella,
Germanosq; bono superatos milite montes,
Nec non Danubii victricia signa ferentis
Mille, altum, ingentem, contectum nauib. alueum?
Aut quid marmoreæ dicam expugnata Viennæ
Mœnia, & oppressas tantis conatibus arces,
Et longa insignem partum obsidione triumphum?
Atque nouam nuper tam magni nominis vrbem,
Ardua disiectis curuantem brachia muris,
Adiiciam, iam nunc spoliis vestire decor[illegible]
Et postes, & templa, iuuat, iuuat humida ferre
Serta coronatis victrici fronde capillis.
Vrbs equidem vigili nunc primùm libera cura
Soluitur, & festis ornat delubra corymbis:
Ipsaq; letiferi nutrix Germania belli,
Palladiæ crines ramis præcingit oliuæ.
Incedunt patrio princeps de more senatus,

Et plebs

Et plebs, & niuea velatus veste sacerdos,
Exemploq; tuo soluunt pia vota per aras,
Et sacro vnigenæ peragunt solennia Christo:
Per fora, perq; vias paßim diffusa iuuentus
Ingreditur, cessantq; operum artificumq; labores.
Ipse triumphales inter victa agmina pompas
Lætus agens, curruq; rotis inuectus ahenis,
Quadriiugo procedis ouans, plaususq; frementes
Excipis: ingenti quum te clamore salutat
Miles, & armisonis complentur vocibus auræ.
Iam videor rutilas auro spectare curules,
Et regale auro solium, argentoq; superbum,
In medio populis te dantem iura subactis.
Quanta quies animo, diris circumdatus armis
Pacem fronte geris. Quàm formidabile nomen,
Hostis eras: tam dulcis ades præsentia chari
Principis. In te omnes, in te mirantia figunt
Lumina, & oblitis immoti sensibus hærent:
Pœnitet exacti per tanta pericula Martis.
Conclamant: Validis cui propugnacula muris
Clausimus, & duras ærato cardine portas?
In quem tam multos bellum produximus annos?
O vtinam vallo trepidam quum cingeret vrbem,
Nota ducis pietas placidi, spectata fuisset
Maiestas vultus: vltrò in sua castra ruentes
Issemus, tantis summißi colla trophæis.
Hæc vbi dicta, citos Virtus auriga iugales
Ducit, lora ferens, & læto candida vultu:
Ponè sequens Fortuna, deam comitatur ouantem:
Vno eodem Fas atque Pium vectantur in axe,
Atque Honor, & niueis volitans Victoria pennis.
At chorus Aonidum, cithara modulatus eburna
Mille modos, totum vertunt à fontibus imis
In laudes Helicona tuas, & flumina Dirces.
Ipse egomet vario laudum distractus honore
Obruor, & captæ blanda dulcedine mentis
Confusus stupeo, nec sum (mihi crede) furori
Lætitiæq; satis, cunctos æquare Poetas
Ardeo, & Ausoniis superare Æneida plectris.
Pars quota sed rerum, Matthia, est illa tuarum?
Nam superant cœptis maiora audacibus, & quæ
Nunc facis, & quæ venturos moliris in annos.
Ac veluti si quis studeat cohibere tumentem
Eridanum, aut septem geminus quum creuerit Ister,
Noctes atque dies incuruas aggere ripas,
Agricola incassum metuens felicibus aruis
Munit, & obducto circumdat flumina vallo:
Illi exundantes sinuoso gurgite latè,
Obiectam superant molem: campoq; potiti,
Qualibet obiicibus bacchantur in æquore ruptis.
Non aliter, quicunque tuas describere laudes
Dicendo cupit, ingenti stupet ille labore,
Irrita pertæsus tantarum exordia rerum.
Calcatas ne loquar glacies, pulsataq; crebris
Æquora quadrupedũ pedibus, vitreasq; per vndas,

Candida fluminibus tentoria fixa gelatis?
Aut perlustratas referam tot cursibus oras,
Tot loca, tam multis vulgò exornata tropæis,
Ac vario latè fusos discrimine Dacos,
Illyrios, Mysosq́, securiferosq́, Polonos,
Et domitum fractis iampridem cornibus Albim?
An procul expulsos Nomadas, ferasq́, luentes
Pastores rupto Siculos pro fœdere pœnas,
Trinacriæ Siculos quondam, Scythiæq́, colonos,
Fortia magnanimos præbentes colla Valachos,
Qui referunt prisca Romanam ab origine gentem?
Turcarum an seruile iugum, populisq́, paratum,
Proh dolor, Hesperiis dominæq́, minantia Romæ
Fracta tua tot tela manu, gentisq́, nefandæ
Addam Dalmaticis tot strata cadauera campis?
Magnanimus veluti Libycis regnator in aruis,
Quum dirùm fremit ore leo, si fortè lacessit
Venator, seu dura fames impellit in iras,
Dant quercus, dant saxa locum: fugit æquore toto
Segne pecus, trepidæq́, feræ spelea requirunt:
Æstuat ipse sui vindex, ac cæde cruentus
Mactat apros, vario lacerat certamine tauros,
Vnguibus & volucres lyncas discerpit aduncis,
Ora madent sanie, & fuluos cruor irrigat armos.
Mira fides, cristis quoties flagrantibus ardens
Inuolitas, celsaq́, micas ceruice tremendus,
Vt quum terrifico Mauors horrentia cursu
Bistoniis terit arua rotis, victricia tecum
Fata trahis, diuumq́, omnes hominumq́, fauores.
Ipse ferox oculis volucrem spirantibus ignem
Instructos latè cuneos, sinuataq́, lustras
Cornua, disponens peditumq́, equitumq́, cateruas:
Tum te pulsa tremit magno cum murmure tellus,
Bellatorum auidum stimulantem pectus equorum.
Nec mora, terribiles quum primùm ad sidera toruum
Intonuere tubæ, quum se clangore vicissim
Increpitant, prior aduersus ruis acer in hostes:
Quaq́, inuadis atrox, & qua vi feruidus instas,
Nil te ferre valet: tanto conamine præceps
Funditùs obtritas acies procul impetus aufert.
Thracius haud aliter Boreæ quum spiritus atris
Nubibus, & pelago incubuit stridentibus alis,
Fit strepitus: qua parte ruit, cælumq́, fretumq́,
Proripiunt, ceduntq́, minis: ille agminis instar
Diripit horrifero volitantem flamine mundum.
Atque vbi crudescit Furiarum verbere cædes,
Et fera vipereo sæuit Bellona flagello,
Non secus aggeribus ruptis, torrentia torquent
Saxa simul, simul omne pecus, syluasq́, natantes.
Non impune tibi quisquam venit obuius vltro,
Irritatq́, acres animos, iramq́, lacessit.
Namq́, minax vultu, requiemq́, moramq́, perosus,
Sanguineum perrumpis iter, per tela, per enses,
Sternis agros, quatis infensas terroribus vrbes.
Quale viam rapidum mediis vbi rupit ab astris

Fulmen,

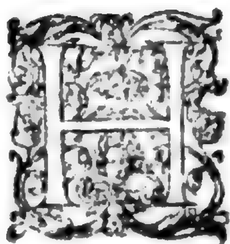
Fulmen, & aerios disiecit turbine montes,
Concussæ reboant turres, vrbsq; alta remugit,
Et precibus pauidæ cumulant altaria matres.
I nunc, & secli laudatrix fama prioris,
Hesperiam mirare fidem, atque ingentia regum
Nomina Gallorum, & raptos Orientis honores.
Non Attilæ fortuna prior, non Gotthica laurus,
Germanumque decus, nec victo maior Oronte,
Matthia, Saladinia erat: nec Græcia reges,
Nec Babylon quos alta tulit, quosq; horrida laudat
Aphrica, quos tepidi mirantur flumina Nili.
Quæ regio laudum, Matthia, ignara tuarum,
Qui locus est vsquam? Tanais te sentit, & Arctos,
Te Gades Scotusq; sonant, te cœlifer Atlas,
Eousq; tuo turbatur nomine Ganges.
Quin prostrata ducum concedant facta priorum,
Imperio quemcunque suo Byzantia tellus,
Aut Romana dedit fretus victricibus armis,
Transierit licet Euphratem, & superauerit Indum.
Nec vero AEgides tantis sese extulit actis,
Centauros ferro, Lapithas, & Cressia quamuis
Mactarit monstra, & Stygium concusserit orbem:
Nec Libycam secuit qui Gorgona, quiq; Chimæram,
Igniuomo rapidas efflantem gutture flammas:
Nec qui Colchiacum nudauit vellere Phasim,
Ausus inassueta primùm freta scindere puppe.
Præferri iam nemo potest tibi iure, superbis
Semideos armis æquas, & solus in omnes
Heroas iam stare potes: lux temporis huius,
Militiæq; parens, & belli gloria, magnis
Laudibus obscuras veterum miracula rerum.
Salue Martis honos, Martis genus, optima bello
Dextera, Romanis maioribus æmula Virtus.
O felix nimium soboles, felicia quæ te
Tempora: quæ talem, tantum, tulit inclyta tellus?
Non magis aut Phœbo Delos, aut Creta Tonante,
Aut gemino pugnax Lacedæmon gaudeat ouo.
In freta prorumpens septena per ostia magno
Gurgite dum fluctus Ister turbabit amaros,
Dum patriis Latiæ Musis memorabile linguæ
Viuet opus, nullo Diui periturus in æuo
Matthiæ durabit honos: nec nominis vnquam
Deficient monumenta sacri, venturaq; quondam
Secula palmiferos delebunt nulla triumphos.
Scilicet Eois olim subnixa columnis,
Mausolæa ruent, altosq; æquantia montes,
Marmora pyramidum scindet longæua vetustas.
At tua venturi vatum celebrata nepotes
Carmine facta legent: & sero traditus æuo,
Notus eris ducibus, decus exemplarq; futuris
Christe pater, tuq; æthereæ qui ianitor aulæ es,
Qui Vaticanum, & Latialem respicis vrbem,
Si bene facta iuuant, & nominis vllus auiti
Restat honos, date felici pia numina cursu
Longæuas in luce moras, placidamq; salutem:

Et rapta imperii referentem ſceptra Latini,
Ne prohibete Italas Orienti imponere leges.
Quanquam ſtelligeri toties plaga candida cœli
Te reuocat, cupidè iampridem celſa morantur
Aſtra, nouum Arctoo ſidus factura trioni.
Tu potius præſens hominum labentia cura
Fata diu, lentoq́, leuis pete ſidera greſſu,
Dum magnus maiora paras intexere rebus,
Affectasq́, viam merito ſublimis Olympo.
Quippe vbi tot terrere Italas ſucceſſibus vrbes
Pergit, tam multis elatus Turca triumphis,
Claſſe natat tanta victor freta, maximus orbem
Heſperium timor ingenti formidine pulſat.
In te ſpes arrectæ hominum, curæq́, repoſtæ:
Vt quum cæruleis tempeſtas imbribus orta
Collectas glomerat nubes, ac turbine nigro
Præceps iam ruitura ſatis ſyluisq́, minatur,
Si fax diſiectos rutilis Titania nimbos
Cœpit equis afflare, neque irrita vota feruntur.

FINIS.

ABRAHAMI BAKSCHAY SCHEMNICENSIS PANNONII, SECRETARII ILLVSTRISSIMI DOMINI PALATINI SYRADIENSIS, Chronologia de Regibus Hungaricis.

INGRESSVS HVNNORVM IN Pannoniam.

Sex capitanei Hunnorum. HVNNORVM ſiue Hungarorum decies centena & octuaginta millia ex Aſiatica Scythia, ſoli ſterilitatem populorumque multitudinem cauſata, ſub ſex ducibus, Bela, Keme & Kadicha, filiis Chele, de genere Zemen ortis: item Athila, Kewe & Buda, filiis Bendeguz, de genere Kadar, in Europam traiecerunt, & in Hungariam (quam tunc diuerſæ nationes præſide quodam Matrino, alias Martino, dicto de Sabaria, propter ſoli **Matrinus præſes Pannoniarum.** fœcunditatem incolebant) peruenientes, ad Tibiſci amnis ripam caſtra ſua fixerunt. Matrinus audito ignotæ gentis Scythicæ aduentu, Thetrici de Verona, vniuerſæ Germaniæ ex Romanorum gratia præſidentis, petiuit auxilium: & ſic ambo, **Prima victoria Hunnorum.** coacto ingenti exercitu, ad Potentianam vrbem, inter Theten & Zazhalom ſitam, conſederunt, vbi primo per Hunnos, qui ſub Sicambria Danubium adhibitis inflatis vtribus tranſnatabant, intempeſta nocte miſerrima cęde affecti, ſunt fugati. In agro deinde Tharnokwelg, eoſdem Hunnos ſuperioribus vigiliis & laboribus exhauſtos, viciſſim in fugam conuerterunt: qui renatato Danubio ad **Hunni victi.** ſuos peruenere. In hoc conflictu, ex Hunnis cum vno ducum Kewe, hominum centum & vigintiquinque millia cæſa: è Romanis, aliiſque nationibus, præter eos qui in caſtris ſuperiori nocte ceciderant, ducenta & decem millia deſiderata ſunt. Deinde prope Thulnam, nunc Auſtriæ, olim Hũgariæ ciuitatẽ, Matrinus ab Hunnis

Hunnis cæsus occubuit: innumera multitudo ad interneccionem vsque profligatur. Thetricus verò sagitta in fronte ictus, cũ paucis euasit. Hunnorum quadraginta millia in hoc prælio desiderata: tres etiam duces, Bela, Keme & Kadicha mortem oppetierunt: qui tandem solenni pompa ad marmoream columnã Kaiazo dictam, penes ducem Kewe prædictũ sepulti sunt. Hac Hunni potiti victoria, vniuersæ Pannoniæ cum imperio præesse cœperunt.

Matrinus cæsus. Noua victoria Hunnorum.

ATHILA, omnium consensu in primum regẽ Hunnorũ eligitur, & declaratur, Anno mundi 4362: anno Christi 401. ingressus Hunnorum in Pãnoniam 28. Hic imperii sedem posuit in Sicambria ciuitate: & profecturus cum innumera copiarum multitudine in bellum, Budam fratrem suum vniuersæ Pannoniæ, loco sui, præfecit, vsurpato sibi hoc titulo: ATHILA BENDEGVZ FILIVS, MAGNI NEMROTH NEPOS, IN ENGADI NVTRITVS, DEI GRATIA REX HVNNORVM, MEDORVM, GOTHORVM, DACORVM, METVS ORBIS, FLAGELLVM DEI.

Athila primus rex Hungariæ.

Athilæ titulus.

Adoritur in primis vtramq; Mysiam, Thraciam, Achaiam, Macedoniam, & Illyriam: redit victor. Sicambriam, quo etiam Thetricus Veronensis, acerrimus olim Hunnorum hostis, cum frequẽtissimis Germanorum proceribus beneuolentia & liberalitate regis allectus venit, seque gratum & familiarem regi exhibuit. cuius etiam suasu rex, quietis alioquin impatiens, occiduas Romani Imperii prouincias inuadendas esse decreuit. Ideo progressus, igne & ferro totã Germaniam miscet. Sigismundum, eius regionis principẽ, cum magna manu occurrentem, inter Constantiam & Basileam fundit, fugatq;. Argentinam per eum direptã, dirutis iã mœnibus, Polyodopolim, id est Strasburg, edixit appellari. Hinc amoto exercitu, Gallias vastat & subuertit: ac in Hispanias vsq; Beticam & Hispalim, victricibus armis penetrat: & in cãpis Catalaunicis cum rege potẽtissimo Theodorico, & Aetio Romano senatore, crudelissimo omniũ prælio cõfligit. Expugnatisq; multis vrbibus, Sicambriam regreditur: vbi Budam fratrem suum, eo quod Sicambriã, quam nunc veterem Budã nominamus, vocabulo sui nominis denominauerat, propiis suis manibus interfecit, cadauerq; illius in Danubium demergi fecit. Dumq; quinquenniũ quieuisset, per Styriam, Carinthiam, & per Dalmatiam ciuitates plurimas demolitur: Italiam inuadit, & deuastat. Reuersus vltimo Sicambriã, tantorum iam laborum pertæsus, virginem Hildicó, alias Mykolth, Bactrianorũ regis filiam, in vxorem ducit. in cuius amplexibus, dum vino & venere corpus eius inflammatũ esset, nocte sanguine copioso è naribus in fauces exundante, extinctus est Anno mundi 4407. Christi 445. Ingressus, 72. Imperii, 44. Ætatis, 124. apud supradictam columnam sepultus.

Argentina Strasburg appellata.

Athila Budam fratrẽ occidit.

Athilæ mors.

Defuncto Athila, imperium penes duos filiorum suorum, quorum alter Aladarius, Chaba alter fuit, cæteris ætate & fortitudine eminentiores, remansit. Hi cum de successione inter se per longum tempus dissiderent, rex Gepidarum Ardaricus bellum aduersus Hunnos mouit: & trucidatis multis Hunnorum millibus, filio itẽ Athilæ Aladario, potitus est optima parte regni Pannoniæ. Alter autem frater Chaba, ante istam cladem, cum sexaginta fratribus suis natu minoribus, & bona parte Hunnorum in veterem patriam rediit. Pars quæ in Pannonia, mansit, sub quamplurimis & diuersis principibus, peregrinæ gentis in Pãnoniam, propter regionis fertilitatem, & opportunitatem, infusę, multiplicẽ experta est fortunam. Ideoque oratoribus suis in Scythiam missis effecerunt, vt longè plures prioribus denuo egrederentur.

ALADArius & Chaba regnum excipiunt.

SECVNDVS INGRESSVS HVNNORVM IN PANNONIAM.

HVNNORVM ingens multitudo secundario ingressa est Pannoniam, Anno mundi 4706, Christi 744. obitus Athilæ 301, sub septem capitaneis: quorum primus fuit Arpad filius Almi, qui est prognatus ex Elendo filio Vgek:

Hunnorum duces VII.

Vgek ex Edo, Edus ex Chaba filio Athilæ. Secundus capitaneus fuit Zabolch, à quo & nūc locus comitatus de Zabolch. Tertius Gyula, à quo & hodie familia propagata extat Gywlay. Quartus Kewnd, à quo capitaneo Kendii familia deducitur. Quintus, Lehel. Sextus, Berbulcho. Septimus capitaneus fuit Wrs. Hi se Hunnis Pannonicis adiūxerunt, & consederunt in Transsyluania, positis ibi septem castris: vnde etiam ipsa prouincia Sibenburg, id est septem castrorum nomen habet.

Transsyluania cur Sibenburg.

A dicto autem Arpad, capitaneo scilicet primario, profluxerunt duces complures eiusdem gentis, qui Pannoniam vsque ad tempora diui Stephani regis, cruentissima sæpissime cum aliarum diuersarum nationum generationibus pugna interueniente, possederunt, & gubernarūt. Ex Arpad enim dux Zultan processit: ex quo Toxon, pater Gayczæ & Michaelis. Gaycza genuit diuū Stephanum regem: Michael vero genuit Ladislaum Caluum, & Wasul. Ladislaus Caluus genuit Andream, Belam & Leuente. Gaycza prædictus, primus inter Hungaros fidem Christi amplexus est, fuitq; baptizatus à S. Adalberto episcopo. Moritur Anno mundi 4959, Christi vero 997.

Gaycza primus rex Christianus inter Hungaros.

SEQVVNTVR REGES CHRISTIANI.

	Mundi	Christi	Conuers.	Regiminis
1. S. STEPHANVS I. filius Geyczæ, nascitur Strigonii, & à S. Adalberto Pragensi antistite, & Adeodato Comite, de sacro baptismi fonte leuatur.	4931	969		
Tota ferè Hungariæ pars, intentissima cura Geyczæ & S. Stephani, ad fidem Christi est conuersa, circa annum.	4950	989		
In regem, omnium miro consensu & applausu coronatus, Strigoniensem ecclesiā metropolitanam & Colocensem basilicam, aliaq; templa fundauit, & thesauris dotauit.	4963	1001		
Suscepit gessitq; bella aduersus Cupam Simigiensem ducem: item contra Giulam auunculum suum: præterea contra Bulgarorum & Sclauorum ducem Ceanum. Horum autem susceptorum bellorum causas iustissimas fuisse, Historici & Annales tradunt. Moritur in festo assumptionis B. Virginis Anno Mundi 5000. CHRISTI verò millesimo & tricesimooctauo: Regiminis sui Hungarici tricesimo septimo: conuersionis Hungarorum ad fidem Christianam, quadragesimo nono: sepultus in Albæ regalis basilica, ab ipso condita. Hic genuit filium D. Emericum, qui decessit ante obitum patris.				
2. PETRVS Alemanus, filius Guilhelmi, fratris Sigismundi Burgundiorum ducis, ex sorore S. Stephani nepos: eligitur in regem post S. Stephani obitum. Cùm superbè, crudeliter & auarè dominaretur, fuit è regno expulsus.	5003	1041	55	3
3. ABA Hungarus, sororius S. Stephani, expulso Petro electus & coronatus est in regem. Hic quoq; crudelis & iniustus fuit, ideoque prope amnem Tibiscum occisus. Sepelitur in cœnobio Saar.	5006	1044	58	3
PETRVS Alemanus mox post mortem Abæ viribus Henrici Imperatoris reductus in regnum, denuò				

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regni.
denuo Albæ coronatur: & tandem occiditur. Sepelitur in Quinqueecclesienſi baſilica, quam ipſe condiderat.	5009	1047	61	3
Eo tempore magna pars Hungarorum a fide Chriſtiana defecerat. 4. ANDREAS I. primogenitus ſupradicti Ladiſlai Calui, eligitur & coronatur in regem eodem anno. Genuit duos filios, Salomonem & Dauid. Salomonem, quintum ætatis annum agentem, coronari fecit in regem.	5021	1059	73	12
Tandem in bello contra Belam geſto occiditur; & in monaſterio diui Aniani in Thilon iuxta lacum Balathonem ab ipſo extructo, humatus eſt, Bela permittente.	5024	1062	76	15
5. BELA I. frater Andreæ prędicti, deuicto & defuncto eodem Andrea, ęgre tulit Salomonem electum fuiſſe in regem (nam ideo bellum contra fratrem geſſerat) in regnum ſucceſſit. Habuit filios, Geyczam, Ladislaum & Lampertum. Hic rex monetam argenteam cudi fecit: menſuras & pondera conſtituit: precia rerum venalium ſtabiliuit. Hungaros ad idola colenda regreſſos, ad vnum interfici iuſſit. Struxit celeberrimum monaſterium Saluatoris in loco Zewkzard, vbi poſtea mortuus defunctus eſt.	5027	1065	79	3
6. SALOMON, filius Andreæ regis prędicti, defuncto Bela, ope Henrici Imperatoris (cuius filiam in vxorē ſibi deſtinatam habebat) Hungarorumq; ſuffragio Albæ denuo coronatus eſt. Hic cum Geycza & Ladislao patruelibus ſuis, adhuc ducibus, bella geſſit acerrima contra Cumanos & Bohemos, regnum deuaſtantes. Quibus perdomitis, auxilio eorundem Geyczæ & Ladislai Nandor Albam imperio Hungarico adiecit. tandem ab eiſdem patruelibus ſuis fugatus, regnoque exutus eſt. In habitu religioſo diem ſuum obiit Polæ, oppido Iſtriæ.	5039	1077	90	11
7. GEYCZA I. primogenitus regis Belæ I. filius, fugato Salomone, regiam dignitatem adeptus eſt. Genuit duos filios, Colomannum & Almum. Tempore huius validiſſima fames Hungariam afflixit. Obiit, ſepultus in eccleſia B. Virginis, Vaciæ, quam ipſe conſtruxit.	5042	1080	93	3
8. S. LADISLAVS I. frater Geyczæ (quē Hūgari propter vitæ ſanctitatem, ſanctum regem nominabant) demortuo Geycza, & viuente adhuc pulſo Salomone, in regnum ſucceſſit. Hic Dalmatiæ & Croatiæ regna, Hungarorum regum iunxit imperio. Geſſit multa bella contra Tartaros, & alios aduerſarios, æmulos regni. Deceſſit abſque liberis 3. Calen. Auguſti. Sepultus honorificentiſſimis exequiis in eccleſia Varadienſi, ab eo extructa.	5057	1095	108	15 alii 19
9. COLOMANNVS, filius Geyczæ regis, fuit (opinione quorundam) primum epiſcopus Waradienſis, deinde per diſpenſationem ſucceſſit S. regi Ladislao. Sub eo Hungari multa grauia, Deoq; & mortalib. quam moleſtiſſima perpeſſi ſunt. multa enim inique atque crudeliter geſſit. Excæcauit fratrem ſuum Almum du-				

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regiminis
cem, & filium eius Belam. tandem & ipſum Almum interimi fecit, in eccleſia Demeſienſi. Habuit hic rex filios duos, Ladislaum & Stephanum. Obiit diem impiè, vt vixerat: ſepultus in Alba Regali.	5076	1114	127	19
10. STEPHANVS II. eius filius, adhuc adoleſcentulus regno præficitur. Cognominabatur is à vulgo fulmen: propterea quòd non conſilio ſed ſubito animi furore cuncta faciebat. Cumque ex vxore nullos ſuſcepiſſet filios, moriendique ſibi tempus adeſſe animaduertiſſet, regno ſe abdicauit, acceptoque monachorum habitu deceſſit. Corpus ex Agria in Varadienſem eccleſiam translatum, ibique reconditum.	5093	1131	145	18
11. BELA II. Cæcus appellatus, filius Almi ducis, cuius oculos Colomannus eruerat, regalia ſceptra adipiſcitur. Regnum prudentiſſimè ſanctiſſimeque gubernauit. Genuit filios quatuor, Geyczam, Ladislaum, Stephanum, & Almum. Borichum filium Colomanni regis, natum ex pellice, regnum ſibi vendicare contendentem, in fugam vertit, ſuumque numeroſiſſimum exercitum profligauit. Hungaros autem, qui illius fauerant partibus, interfecit. Deceſſit Chriſtianiſſimè: ſepultus eſt Albæ.	5103	1141	155	10
12. GEYCZA II. filius Belæ ſecundi, fratrum ſuorum natu maximus: adoleſcentulus Chriſtiana pietate inſignis, ad regni faſtigium effertur. Fudit Teutonum ac Saxonum Auſtrenſiumq; & Bauarorum copias, quæ Poſonio occupato Hungariam inuaſerant, horumq; exuuiis templa per Hungariã ditauit. Secundum hoc bellum Pannonias (vt Annales memorant) ſæua fames inuaſit. Genuit filios quatuor, Stephanum, Belam, Arpad & Geyczam. Migrauit è vita, mira cum religione: Albæ ſepultus.	5123	1161	175	20
13. STEPHANVS III. filius præfati regis Geyczę ſecundi, rex declaratur & coronatur. Multa contra Venetos in Dalmatia, ac contra Emanuelẽ Imper. Græcorũ geſſit: multa quoq; à Ladislao & Stephano ducibus, patruis ſuis, filiis videlicet Belæ Cæci, perpeſſus: quibus tandẽ exterminatis, deceſſit è viuis abſq; liberis: ſepultus in eccleſia Strigonienſi.	5134	1172	186	12
14. LADISLAVS II. filius Belæ Cæci, viuente adhuc Stephano III. vſurpata ſibi regni poteſtate, ſex menſibus imperauit: mortuus eſt, & Albæ ſepultus.	5134	1172	186	
15. STEPHANVS IV. Ladislai huius frater, & Belæ itidem Cæci filius, mortuo eodem Ladislao, & viuente adhuc Stephano tertio, vſurpata corona, potitus eſt ea quinque menſibus. Tandem à rege Stephano tertio acie victus, in caſtello Zemlin mortuus eſt, eodem anno quo & Stephanus: ſepultus in Alba Regali.	5135	1173	187	
16. BELA III. Stephani tertii frater, Geyczæ itidem ſecundi filius, poſt Stephanum regnauit. Is regnum ſuum latronibus & furibus quorum ingens tum				

rum erat in Hungaria copia, intentissima cura purgauit. Hic superstitibus filiis duob. Emerico & Andrea, diem obiit Albæ, vbi & sepultus iacet.

Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
5158	1196	210	23

17. EMERICVS, filius huius Belæ tertii ritè succedens præfuit regno: & relicto filio vnico Ladislao, mortuus est, Agriæ sepultus.

Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
5166	1204	219	9

18. LADISLAVS III. eiusdem Emerici filius, regnauit post patris obitum sex tantum mensibus. nã immaturo fato surreptus est, sepultus Albæ.

19. ANDREAS II. filius Belæ tertii regis, omnium suffragiis rex optatur, & Albæ regiis insignibus donatur. Vxorem duxit Gertrudem, nobili Germanorum genere natam: ex qua liberos suscepit, Belam, Colomannum, Andream & Elizabethã, fœminam præ vitæ sanctimonia omnibus perpetuò celebrandam. Hic dictus est Hierosolymitanus, ex eo quòd in terra Sancta, commissa atrocissima pugna aduersus Babyloniorum Sultanum, victor gloriosus euaserit. Antequam autem idem rex continuaturus eò iter, copias suas Constantinopoli in Asiam traiiciendas curaret: Gertrudis regina à Bancbano locumtenente regio in Hungaria, propterea quòd vxorem eius, fratri suo, ex Germania qui aduenerat, violandam tradiderit, lethali vulnere conficitur. rex in reditu à terra Sancta, filiam Hestensis marchionis alteram duxit vxorem: ex qua genuit Stephanum, patrem Andreæ Veneti. Hic rex priuilegia libertatis optima Hungaricæ nobilitati cõcessit. ad cuius etiam decreti obseruationem, vniuersi Hungariæ reges, tempore coronationis ipsorum, solẽt iurare. Excessit è vita rex, & in cœnobio quod Egres appellant, conditus.

20. BELA IV. Andreæ secundi filius, natu maior, ab Hungaris omnibus rex consalutatur, & ex more coronatur. post patrem regnauit, multis afflictus incommodis. eius enim tempore tota Hungaria per Tartaros crudeliter incendiis, ferroque fuit deuastata: per quos etiam Rex ipse expulsus fuit ad insulas maris Adriatici: vnde post Tartarorum in Hungaria triennium consumentium abitum, auxilio Rhodianorum Crucigerorum & Frangepanum comitum, fuit in Hungariam restitutus. à quo posthac non solùm ampliss. priuilegiis, sed oppidis & pagis honorificè donati sunt. Obiit, sepultus Strigonii apud fratres minores.

Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
5197	1235	250	31
5237	1275	289	39

21. STEPHANVS V. filius Belæ quarti, hæreditario iure Pannoniæ regnum accepit: fuitq; in armis plurimum fortunatus. Hic superato rege Othocaro, Bohemos domuit. Bulgarorum regem cum vniuersa Mysia stipendiarium sibi fecit. Superstitib. liberis Ladislao & Maria, ea quæ Carolo Claudo Siciliæ regi nupsit, ex qua ille genuit Carolum Martellum, qui filium Carolum quoque nomine genuit: excessit humanis, sepultus in insula Budensi.

Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
5240	1278	292	3

22. LADISLAVS IV. Stephani quinti filius,

	Mundi	Christi	Conuers.	Regiminis
qui Kwnlazlo nominatus est, successit patri. Cuius tempore 1285. Tartari infestis armis denuo Hungariam ingressi sunt, qui omnia penè longè lateq́; vsque ad Pesthum, direptionibus atque incendiis absumpserunt. Anno deinde 2. ab eorum ingressu, nõ sine maxima præda excessere. Hic rex a Cumanis, haud procul à castello Kereszeg, miserabiliter interfectus est. Sepultus iacet Chanadini.	5253	1291	305	13
23. ANDREAS III. filius Stephani, filii Andreæ secundi, qui & Venetus est cognominatus, electus est & appellatus rex. Coronabatur à nece Ladislai. Austriam hic in potestatem suam redegit. Obiit, Budę sepultus, in æde B. Ioannis euãgelistæ, apud fratres minores. Legatus pontificius eo tẽpore profectus	5263	1301	316	11
est in Hungariam, commendaturus in regem, Carolum filium Martelli. 24. VENCESLAVS, quem Hungari Ladislaum nominabant, filius regis Bohemiæ, inductus fuit per quosdam Hungaros contra Carolum pronepotem Stephani quinti, in tenera ętate existẽtem: pro quo scilicet à nonnullis procerũ regni missus erat. Hic Venceslaus, aliter Ladislaus, propter dissensiones Hungarorum (habebat enim pars Carolum, pars ipsum, pars etiam tertium regem, Othonem scilicet Bauariæ ducem) reliquit regnum, & reductus fuit per patrem in Bohemiam.	5266	1304	319	3
25. OTHO dux Bauariæ, similiter per factiones quorundam Hungarorum inductus fuit, Albæque coronatus: regnauit annis ferè tribus. sed per Ladislaum Wayuodam Transsyluaniæ fuit postea captus, spoliatus & è regno expulsus. 26. CAROLVS I. Caroli Martelli filius, puer existens, in regem Hungariæ anno Domini 1310. coronatur. Genuit plures filios, qui ante eũ mortui sunt. Postremò genuit Ludouicum, Andreã & Stephanum. Hic Matthæum Trintschiniensem comitem, armis opibusq́; potentem, & illius ingentẽ exercitum, prope Cassouiã prælio vicit. Regnum nõ mo-	5274	1312		2
do fortiter tutatus est, sed & plurimum auxit. tenuit namq; sua ditione Dalmatiã, Croatiam, Seruiam, Lodomeriam, Russiam, Comaniam, Bulgariã, Bosnam. Felicianus quidam aulicorum, in die Paschæ, regem Carolũ & reginam, cum eorũ liberis, mensæ assidentes, in arce Wissegrad, ense interimere cona-	5291	1329		19
tur. pro quo scelere debitas dedit pœnas. Dux Rutenorũ venit ad Carolũ, ad Wissegrad.	5301	1339		29
Casimirus rex Poloniæ, & Ioannes rex Bohe-	5302	1340		30
miæ, venerunt Carolum inuisendi gratia, ad Wissegrad. Locustarum pestis Hungariam incessit. Casimirus rex Poloniæ veniens ad Wissegrad, resignat regnum Poloniæ Ludouico, filio Caroli, ex sorore Casimiri suscepto: carebat enim alio hærede. Mortuus est autem XVII. Calendas Augusti, sepultus in Alba Regali.	5304	1342	357	32

27. LV-

	Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
27. LVDOVICVS I. filius Caroli præfati, successit patri. Multa bella feliciter gessit, multaq; regno suo recuperauit. Præter alios rebelles & æmulos regni, qui in Croatia & Dalmatia motus magnos exciuerant, Moldauos & Rutenos perdomuit. Gentem Comanorum, ritu Tartarico inuolutam, ad fidem Christianam conuerti procurauit. Ex Hungaria verò Iudæos pepulit. Electus & coronatus fuit Poloniæ rex. Hæredes masculinos non habuit, sed filias genuit: Mariam, quæ tandem Vngariæ: & Heduigam, quæ Poloniæ sortita est regnum. Obiit mortem die 2. Septembris. Sepultus est Albæ, in sacello quod viuens extruxerat.	5344	1382	397	40
28. MARIA, filia Ludouici primi, post obitum patris in regem coronatur, decerniturq;. quæ Maria fuit postea nupta Sigismundo, filio Caroli quarti Rom. Imperatoris. Cum Elizabetha, matre sua, regnauit annos quatuor: & contra hanc, adhuc sine marito, admodum iuuenem, à plerisque introductus est, & coronatus.				
29. CAROLVS II. cognomento Paruus, rex Neapolitanus, Ludouici primi ex fratre Andrea nepos: qui in arce Budensi ex voluntate Elizabethæ reginæ, procurante Nicolao de Gara, regni palatino, per Blasium Forgach occisus est, Anno Dominicæ incarnationis 1385. Maria post hæc adhuc viuens, ius suum regium Sigismundo marito spontè cessit, ac mortua est, sepulta in ecclesia Varadiensi.		1392		
30. SIGISMVNDVS, Mariæ sponsus, anno ætatis suæ xx. fuit per dominos regnicolas ritè electus, & regni corona donatus, in festo Pentecostes. qui				
postea & Imperator Romanorum & rex Bohemorum fuit. Hic rex gloriosus, viriliter, licet infeliciter, cum Bayazite Turcarum imperatore, apud Nicopolim vrbem conflixit.	5348	1386		
Postquam cladem Hungarici proceres eum in castrum Soklos captiuitati dederunt 1401.	5363	1401		15
Breui tamen clam emissus, prudenter & fortiter regna gubernauit, ac in factiosos grauiter animaduertit. Blasko quidam Boemus, humili genere natus, coacto facinorosorum exercitu, Tirnauiam clam intrauit: viribusque militum suorum fretus, haud parua ciuium multitudine, in potestatem suam vrbem redegit.	5393	1431		45
Non multo ante tempore, duplex rusticorũ bellum in Hungaria emersit. cæsis autem seditionis autoribus, agrestis quoque multitudo graues pœnas dedit. Hic imperator & rex tredecim comitatus Scepusiensis oppida, Poloniæ regiæ Maiestati titulo pignoris inscripsit. Obiit autem diem suum anno ætatis LXXI. in Morauia Znoimæ, in festo conceptionis Mariæ virginis. In Varadiensi ecclesia honorificè traditus est sepulturæ.	5399	1437	448	51

	Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
31. Albertus, Romanorum Imperator, & archidux Austriæ, qui Elizabetham filiam Sigismundi regis & imperatoris in vxorem habebat: ipsis Calendis Ianuariis Albæ rex salutatur, & coronatur. Duos in regno annos claudere non potuit: siquidem excessit humanis in fine Octobris, Albæ sepultus.	5401	1439	450	2
32. Elizabetha regina, mortuo Alberto rege, remansit grauida: & dum nesciretur, an filium vel filiam esset paritura, proceres regni miserunt suos oratores pro iuuene Wladislao Lithuaniæ duce, regisq; Poloniæ fratre. qui antequam induceretur, regina peperit filium Ladislavm: & contradixit electioni, de Polono factæ: fecitq; mox infantem cum bona parte dominorum regnicolarum Hungarorum coronari, & coronam regni secum in Austriam ad infantis patruum Fridericum Rom. Cæsarem, archiducem Austriæ, asportauit.	5402	1440	451	
33. Wladislavs introductus, cùm corona regni nō haberetur, diademate quodam reliquiarum de capite sancti Stephani desumpto, coronatus est.	5402	1440	451	
Sub huius imperio Amurathes Turcarum imperator subegit vtramq; Mysiam, moxque ingredi parabat Hungariam. Quo tempore Ioannes Coruinus, Huniady dictus, intra paucos menses contra Turcas, multas victorias, magna cum laude, assecutus est. Cuius etiam virtute castrū Zenderew, regi Wladislao, ab Amurathe restitutum est. Rex hic magnanimus, & bellicosus princeps, persuasus à legato pontificio Iuliano Cæsarino, cruentissimo illo & maxime memorabili prælio conflixit cum Amurathe, apud oppidum Varna: vbi & cum Cardinale periit, in festo sancti Martini.	5406	1444	455	4
Agens annum XXI. ætatis, Ioannes Corvinvs Huniady dictus, comes Bistriciensis & Vayuoda Transsyluanus, post Varnensem cladem Ladislao puero in manibus Friderici Augusti existente, pronunciatur à regni optimatib. in gubernatorem Hungariæ.	5407	1445	456	
Qui, cùm Fridericus Ladislaum puerum, tanquam legitimum regni regem, cum corona regni restituere recusaret, infestis armis per Austriā, Styriam, Carinthiā & Carniolam, multarū ciuitatum & villarum agros, incendiis & ferro vastauit. Mouit & bellum aduersus Georgium Seruiæ Despotam, quod & ad extremum feliciter confecit: item contra Bohemos, qui duce Hiskra, aliquot in Hungaria arces expugnauerant, atque occupauerant. quibus recuperatis, non modò hostium exercitum profligauit: sed & multa castella, oppida & pagos, illis ademit. Deinde & cum Amurathe Turcarum imperatore Rasciam inuadere parante, commissa pugna, victor euasit.				
Ladislavs V. filius Alberti regis supradicti, circa				

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regi.
circa XII. ætatis annũ Vienna in Hungariam, circa Feſtum Purificationis beatæ Virginis, reductus eſt.				
Quo tempore & Ioannes Coruinus officiũ gubernationis depoſuit. Vrbs Conſtantinopolitana, olim Byzantium dicta, à Mahomethe, filio Amuratis, ex Othomanni genere, ſeptimo Imperatore	5414	1452	463	12
Turcarum, feria tertia pòſt Corporis Chriſti, capitur. Ioannes Coruinus, dux & miles ſolertiſſimus, vnà cum Capiſtrano, qui ſuis Cruciferis ſignũ crucis præferebat, Mahumethem hunc, capta iã Conſtantinopoli, Nandor Albam vrbem, à Ptolemæo Taurinum dictam, cum exercitu quadringẽtorum millium, hominum lectiſſimorum, propria in perſona obſidentem (quòd nulli in Europa regũ contigit) parua manu fudit & fugauit: ereptis & ademptis illi æneis tormentis pluſquam cẽtum, raræ magnitudinis, machinis & ingeniis bellicis maximi va-	5415	1453	464	13
loris. Deceſſit Coruinus ex hac lachrymarum valle, cum perpetuo ſui deſiderio Zemlini: quarto I-	5417	1455	466	15
dus Septembris. Corpus in Tranſſyluaniam delatũ: & in æde Albæ Giulẽſi, per eum fundata, magnificè ſepultũ eſt. COMES Ladislaus, filius Ioannis Huniady, cum Matthia fratre ſuo, iuſſu regio in carcerem coniicitur: tertioq́; die Ladislaus comes, annum ætatis XXVI. agens, ob cædem aduerſus Vlricum Ciliç comitem patratam, de mandato regis, Budæ obtruncatur.	5418	1456	467	16
Id autem contra regis gratiam & iuramentum, Temeſuarini Ladislao ſuperinde præſtitum, factum eſſe, Bonfinius Decadis tertiæ libro octauo tradit. Rex Viennam, moxq́; Pragam, relicto Viennæ ſub firma cuſtodia Matthia, proficiſcitur: vbi dum nuptiæ appararentur, cum Magdalena, Caroli regis Gallorum filia, obiit, nõ ſine veneni adminiſtrati ſuſpicione: ætatis & coronationis XVIII.	5419	1457	468	17
anno, ſepultus ibidem more regio. 34. MATTHIAS Coruinus, eo quo rex è viuis deceſſit tẽpore, Pragam ex Auſtria aduectus: inq́; Georgii a Podebrad, qui tandem rex Bohemiæ declaratus extitit, poteſtatem deuenit.	5420	1458	469	18
Hic in regem Hungarorum electus & declaratus, à Georgio rege non prius dimiſſus eſt, quam Catharinam eius filiam vxorem duceret. Dehinc Matthias a Bohemis vſque Straſniczã, arcem munitiſſimam (nunc generoſi & magnifici Domini, D. Bernhardi a Serothina, liberi Baronis, &c. pocillatoris Cæſarei) Morauo circumfluam, vbi vniuerſa Hungarorum nobilitas conuenerat, deducitur. Vnde, rege accepto, longis itineribus Budã properant. Hoc & ſequentibus duobus annis, multa domi foriſque præclara facinora edidit. Et in repetenda corona regni (quæ annos multos ſub Cæſarea poteſtate fuerat) non deſtitit, donec eam rehabuerit.	5420	1458	469	
	5424	1462	473	4

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regi.
Ciuitatem & arcem Iaycza, ac ſeptem & viginti circùm finitima oppida, vi & armis à Turcis recepit.	5425	1463	472	5
Mahometes Othomannus, audita Iayczæ captiuitate, cum ingenti exercitus multitudine viciſſim oppugnare Iayczam adoritur. Audito autē ſolùm rumore aduentus Matthiæ, ſoluit obſidionem.				
Ad diē Paraſceues, Albæ Regali frequētiſſimus indicitur conuentus: vbi Matthias ſacro diademate cum incredibili populorum plauſu coronatur.	5426	1464	475	6
Appropinquante autumno, rex, vndecunq; poteſt, auxilia cogit: traiectoq; flumine Sauo, Myſiam ſuperiorem ingreditur. vbi Zrebernicū, quod ab argentifodinis nomē habet, arcta obſidione per eum circumuentum, vno atq; altero prælio capit. Zoynichum verò Raſciæ oppidū, in arduo monte ſitum, acerrimè obſeſſum, expugnari non potuit. nam Mahumetem cum quadraginta millibus hominum, in horam adfuturum, audiebatur. Itaque ſoluta obſidione rex Sauum remenſus, in Syrmienſem agrum rediit. In oppugnatione autem nouiſſima, Emericus comes de Zapolia, emiſſa ab oppidanis ſagitta, oculo altero præfigitur.	5427	1465	476	7
Segedini cōuentus generalis indicitur: vbi Michael Orzag, vir ſub quinq; legitims regibus Hungariæ, ſapientia, probitate & felicitate conſpicuus, à rege Palatinus declaratur. Duoq; oratores Romam, & in reliquas partes Italiæ, pro auxilio contra Turcas impetrando, mittuntur.	5427	1465	476	7
Rex in Croatiam caſtra mouere decreuit. cumque vix Zagrabiam fortè veniret, informatur, qualiter Swehla Bohemus, vir bellicoſus, immemor fidelitatis, caſtellum regium apud Tirnauiam, Coſtolian dictum, occupaſſet: & coacta ingenti prædonum manu, in rapinas effunderetur, pagos & oppida incendiis & ferro vaſtaret. vnde rex è veſtigio pedem referens, Bohemum obſidione in caſtello cinctum, cœpit, deq; eo atque ſociis eius ſupplicium ſumpſit.	5418	1466	477	8
Rex in Tranſſyluanos, ſequenti anno (qui, ſuadente & hortante quodam Benedicto Rufo, Ioannem comitem ſancti Georgii, etiam inuitū, in regem declarabant & ſalutabant, ſacræq; coronæ obſequia detrectabāt) expeditionem decreuit: & relictis in regno, ad protegendos aduerſus Turcas regni fines, Michaele Zylagy auunculo ſuo (qui rege expeditionem propoſitam cōtinuante, infeliciter cum hoſtib. congrediendo capitur, & imperatoris Turcici iuſſu Conſtantinopoli capitis ſupplicium ſubire cogitur) & Nicolao Wylaky, cum numeroſis cohortibus & turmis: ipſe octo millia equitum, & quatuor millia peditum ſecū ducendo, in Tranſſyluaniam contendit. Ad quē Ioānes comes Wayuoda extemplo cum vniuerſis prouinciæ iudicib. occurrit, ſupplexque veniam exorauit. Rex omnibus ve-				

Mundi | Christi | Conuers. | Regiminis

bus veniam, præterquam perfidiæ ac defectionis autoribus, dedit.

Transsyluania itaque pacata, rex cum Michaele Palatino, Nicolao Bamphy, Stephano Batori, cæterisq; proceribus in Moldauiam (vbi Stephanus Wayuoda, qui Transsyluanas quoq; factiones fouerat, latè dominabatur) castra mouit. Primo igitur impetu oppidũ Romanuasar occupat: quo incenso, pagos & oppidula igne ferroque passim cuncta vastat, abigit pecora, in captiuitatẽ omne genus hominum cum ingenti præda miles asserit. Tertio tandem die, ad ciuitatẽ Molduabania dictam peruenit: vbi rex in prima vigilia noctis, cũ insidioso hoste, acerrimo & atrocissimo prælio congredi & confligere cogitur. Vbi, licet & ipse ea nocte circa spinã dorsi sagitta Getica cõfossus sit: militis tamen & imperatoris optimi præstitit officium, seque & exercitum seruauit: grauissimas è rebellantib. Valachis pœnas exegit, & ad internecionem tunc septẽ millia Valachorum cecîdit. Sicq; Stephanũ ad obsequia grata legitimaq; præstanda adegit. 5429 | 1467 | 478 | 9

Rex igitur pacata vtraque prouincia, in Hungariam rediit: traiectoq; Tibisco, Agriam ouans peruenit, & conuentum nouum indixit, in quo de duplici suscipiendo bello tractandũ censebat: quorũ alterum Turcorum, Bohemorum alterum, à Paulo videlicet Rom. pontifice, & Friderico Imperatore Rom. delegatum.

In hoc conuentu honorificè adducti fuere per Nicolaũ Wylachy, tunc præfectum inferioris Pannoniæ, legati Turcorum, qui Mahumethis nomine inducias in Senatu petebant.

Rex eos nunquam ad se introduci imperauit, quin Draculã, quẽ captiuum habebat, acerrimum Turcarum hostem, illis semper obiiceret: confirmandiq; metus gratia, rex inducias illis abnegat.

In eo quoque conuentu nonnulli proceres (vt Michael Palatinus, Nicolaus Banffii, & reliqui, qui in Moldauiæ bello se optimè gesserant) à rege magnificè donati sunt.

Rex Agria mouens, Budam venit, & Posonium contendit: regiq; Bohemiæ Georgio bellum indixit (quod & prosecutus est per septenniũ) optimates interim & auxiliares copias Posonii expectans. 5430 | 1468 | 479 | 10

Integras Morauiæ (præter nobilissimam ciuitatem Hradisht, quam propugnante fortiter veteranorum militum virtute atque præstantia, etiam ob inundationes fluuii Moraui, expugnare non potuit) Silesiæ, Lusatiæq; prouincias, sibi cum imperio subactas reddidit.

Ideoq; in regem Bohemorum, & marchionem Morauiæ Olomutii in frequẽtissimo conuẽtu declaratus, coronatus & salutatus est. quo etiam titulo, vita comite, honorificè est vsus. 5431 | 1469 | 480 | 11

Georgius rex Boemiæ moritur: & Wladislaus 5432 | 1470 | 481 | 12

Mundi	Christi	Conuers.	Regi.

vix quindecim annorum, filius Casimiri regis Po-
loniæ,in Cuthna Bohemiæ ciuitate,in frequentiss.
conuentu rex declaratur. Rex Matthias ob id in
Bohemos vehementer excandescens, è Morauia
crebris incursionibus igne & gladio Bohemiã lon-
gè lateque vastat: tamq; assiduis rapinis & popula-
tionibus regnum Pragam vsque afficit, vt oppido-
rum ac ciuitatum pars magna pacem mercari, mul
taque sese dedere cogerentur.

Casimirus,Casimiri regis Poloniæ filius, à pon-
tificibus nonnullis ac procerib. Nitriam vsq; intro- 5433 1471 482 13
ducitur,vt eo rege declarato, copiis eiusdem Mat-
thiam eiicerent. Re intellecta,rex rectà cũ suis, ali-
isque auxiliaribus cohortib. Nitriam versus castra
mouit:Casimirumq;,inhibito prius cõmeatu,obsi-
dione valida circũuenit. Casimirus Hungarorum
facinore euocatum se ingenuè fassus, per internun
cios clam cum rege agit: impetratq; vt intempesta
nocte sibi egredi,& tutò in Poloniam redire liceat. 5434 1472 483 14

Copiarum rex Matthias magnam partem mit-
tit,vt Poloniæ fines omnib. quibus fieri posset mo-
dis popularentur. 5435 1473 484 15

Nunciatur regi Matthiæ,Casimirum regem Po-
lonorum,adiuncto sibi filio Wladislao rege Bohe-
morum, numerosissimum parare exercitũ, in suo-
rum Vngarorum exitium. Alterum itaque Matthi-
as, hosti tamen numero multò inferiorẽ, cogit ex-
ercitum, Wratislauiamq; in Silesia petit: ad cuius
vrbis agrum Polonus quoq;,cum Bohemo,paucis
pòst diebus castra metatur: & quoniam eius exer-
citus maiori abundabat multitudine, ideo stataria
collatis signis nunquã, tumultuariæ verò frequen-
tissimæ pugnæ committuntur.

Interea quoq; temporis clàm in Poloniam Ste-
phanum de Zapolia, cum expeditissimo vexillatio
num equitatu,vt omnem regionem popularetur,i-
gni ferroq; omnia absumeret,misit. Ea re effectum
est, vt vtrinq; proceres pro pace & cõcordia inter-
cesserint. Data acceptaq; pariter fide publica,ad
præstitutum diem, post multa vltrò citroq; dicta,
pax & concordia benigna atque honesta inter tres
reges componitur,& promulgatur.

Stephanus comes de Zapolia,ob egregia sua fa-
cinora, in Bohemica & Polonica expeditione edi-
ta,Trentschinio à rege donatur. Rex Nagmibal & 5436 1474 485 16
Homonna à Polonis recuperat. Anno eodem ca-
strũ Sabacz munitissimum,Turcicisq; prȩsidiis re-
fertissimum,Matthias rex victoriosiss. expugnat. 5437 1475 486 17

Exercitus regius Alibechũ & Xenderbechum,
castris exutos,ad internecionem confecit,ad oppi-
dum Pozazyn. 5438 1476 487 18

Beatrix regina,sponsa regis Matthiæ,in Hunga-
riam deducitur,& Albæ coronatur: transactaq; co-
ronatione,Budã ad nuptiarum solennia ducitur. 5438 1476 487 18

Mahumetes Turcarum Imperator,dũ regẽ cum
tota

Mundi | Christi | Conuerſ. | Regi.

tota Pannonia nuptiis occupatum eſſe intelligit, Dalmatiā & Croatiæ fines populatur: nec non tria caſtella ad Synderouiam facta expugnat. moxque Valachiam flamma ferroque vaſtat, inque Myſiam præda onuſtus rediit. Exactis nuptiis, rex bellū aduerſus Fridericum III. Rom. Imperatorem, ſuſcepit. Huius autem ſuſcepti belli cauſæ, in Epitome Ranzani, indice XXXVI. & Decadis quartæ rerum Vngaricarum libro quarto apud Bonfinium, recen-
ſentur. Mouet igitur ex Vngaria cum vniuerſo in- 5439 1467 488 19
ſtructoque exercitu, Germaniæ fines ingreditur: excurſionibus, quicquid occurrit locorum, populatur: inuadit, diripit, vaſtat, incendit. arcē Troutmanſdorff expugnat, Petersdorffiū capit: Nouamque ciuitatem & Viennā interiacentia oppida numero quatuordecim, vno die (qui erat XVII. Iulii) regi deditionem vltrò deferunt.

Clauſtroneuburgū intempeſta nocte adoritur, expugnatq; XVIII. Iulii.

Corneuburgum X. obſidionis die à rege capitur.

Tulna in regis poteſtatem peruenit VII. die obſidionis. Interim etiam Chremſium, Stan, præfecti regii obſident: omniaq; circumſtantia illa loca terrore complent, obuios obtruncant, incendio & ferro circumfuſam regionem vaſtant.

Ad hæc imperator Rom. Chremſienſium periculo ac commiſeratione, nec non Viennenſiū obſidione commotus, legatos ſuos pro componenda pace, & percutiendo cum rege fœdere, in regia caſtra miſit: à quibus rex exoratus, Cæſareæ Maieſtati cuncta quæ ceperat, ſponte reddidit. Ceſſit Au-
ſtriæ: reuocatiſque in Hungariam exercitibus, Po- 5440 1478 489 20
ſonium deſcendit: ac vna cum maxima aulicorum manu, reginaque Beatrice ſua, animum recreandi gratia, per regnum vagatur, vrbes, locaq; præſtantiora luſtrat, vxoriq; oſtendit. Ciuitates montanas, vbi educendi è fodinis metallicis auri & argēti, item molendi, diuidendi, conflandique modum, nunquā antea ipſis viſum, admirantur: præcipuè Schemnicii, ciuitate iuſtitia, fide in ſuum regem, cōſtantia, opibus, auctoritate, gloria & dignitate celebri. Cuius quidem vrbis præſtantiam, Gymnaſium literarium, rectore D. Thoma Fabri Pannonio, viro vndequaq; doctiſſ. clariſſimoque, nunc adauget, & illuſtrat.

Eo tēpore, præſtituta Matthiæ regi à Rom. pontifice, Venetoq; Senatu ſtipendia, abrogata ſunt. Id autem factum, ne aduerſus Rom. Cæſarem, Matthiæ opem adferre viderentur. Turci re cognita, per Dalmatiam & Carnos emenſi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios tranant, montes ſuperant, & in Venetorum prouincias deſcendunt, viginti millia hominum ditionis Venetæ in ſeruitutem redigunt: caſtella & arces, oppidaque munitiſſima

	Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
expugnando diripiunt. Hæc autem mala aliquoties reiterata, è destituta bellicosi regis Matthię societate promanarunt. ideoq; Veneti desperata regis reconciliatione, cum se Turcis tunc temporis impares esse cognoscerent, sub certis cōditionibus cum Mahumete fœdus percussere.				
Rex Matthias cum rege Wladislao Olomutii fœdus repercussit, societatemque, & fraternitatem redintegrauit.	5441	1479	490	21
Turci absente rege Pannonias inuadunt, ad castrū vsq; Ferreum & in Stiriā discursant: in pagos, homines & pecora iuxta desæuiunt: xxx. hominū millia, cum ingenti præda, incensis vastatisq; prouinciis, secum abducunt in Bossenam vsque.				
Rex, Romanorum Imperatorem crebris literis, multisq; legationibus ad promissa persoluenda, pactaque præstanda solicitat: nihil autem præter verba impetrat. Ideoque cum duobus rerum humanarum Imperatoribus, vno eodemque tempore dimicare cogitat, bellumque duplex suscipit. Turcos cum expeditissimo exercitu, vsque ad amplissimum Illyrici oppidum, quod Werbos nominant, insequitur: maxima ibi cædes oboritur, miserrimè Turci trucidātur, omnia diripiuntur: præda vltimo onusti Hungari, in castra redeunt. paucisq; pòst diebus, quæcunque ditionis Turcorum in Illyrico fuere, ab Hungaris igni ferroq; crudeliter vastantur.	5442	1480	491	22
Rex Zagabriam se è Bossena, accepta victoria, recepit. Rumor eo adferebatur, exercitum Imperatoris, Rom. Hungariam Iaurinum vsque longè lateque vastare. Rex ira inflammatus (præmissis copiis in Stiriam, qui ductu comitis Stephani de Zapolia, & Iacobi Zekel, Petouiam, Rakospurgū, & pleraque oppida Cæsaris, in regiam ditionem coegerunt) Zagabria castra mouit, ditiones alias Imperatorias vastaturus. Ad quem legatus pontificius Prosper Asculanus antistes, cum oratoribus Cæsareis occurrit, per hos Cæsar excusatur, culpaque omnis in quosdā magnates, qui inscio Imperatore in Hungariam descēdissent, deriuatur. Rex Budam proficiscitur. Turcarum triginta circiter millia cum insigni regis victoria, capitaneis Stephano Bathory Transsyluaniæ Vaiuoda, & Paulo Kynisy, fortissimo & robustissimo milite, in Kenyer Mezeye (Vaiuoda vulneribus ferè confecto) profligantur.				
Mahumetes Cæsar Turcarum, non sine veneni suspicione, quinto nonas Maias, septimo & vigesimo Constantinopolitani Imperii anno, item mense vndecimo, & die quinto, moritur: relictis duobus liberis Baiazete & Zoliabo.	5443	1481	492	23
Rex Matthias Hamburgum, in Hungariæ Austriæque finibus situm, pridie Calen. Octobris expugnat.	5444	1482	493	24

Eodem

Mundi | *Christi* | *Conuerſ.* | *Regni.*

Eodem menſe Turcarum tria millia in campo Beczkereke, Synderouiæ proximo, ductu Pauli Kyniſy Deſpotis, & Petri Doczy in acie, præter captos & ſaucios multos, cum præclara victoria cæſa quingentis ex Hungaris deſideratis.

Rex Pruck ciuitatem præterit, & Viennenſem agrum adoritur, infeſtatq́;, nōnullis in ſuburbanis captis, finitima quoq; circùm oppida (vt S. Vitum, Podonam, & alia) in ſuam ditionem traxit. mox & Nouā eccleſiam, item Kewzegh, aliàs Guncz, oppidum haud procul à Sopronio ſitum, & alia circumſtantia fortalitia, ſine magno negotio obſedit & expugnauit. Sequiente ergo bruma, in Hungariam copias ad hybernandum reducit.

Clauſtroneuburgum, & oppidum ſancti Hippolyti, ab inſigni equitū præfecto Thobeſch à Tſchernyhor, à rege Matthia miſſo, occupantur. Prukh ci- 5445 | 1483 | 494 | 25
uitas, quā Cæſar validiſſimo præſidio & quauis arte muniuerat, iuſſu regis Matthiæ à Stephano Dauidhazy obſidetur, magnaq; cum difficultate expugnatur, præter arcem. cuius præfectus poſt mēſem, inedia coactus, deditionem fecit. 5446 | 1484 | 495 | 26

Corneuburgum, ciuitas & amœniſſima & municiſſima, acerrima obſidione circumducitur. Obſidio autem vt repentè ſoluatur, è Noricis & Vindelicis auxiliares copias inſtructiſſimas Imperator mittit, manus collatis vtrinq; ſignis conſeritur, fortiter pugnatur. Germanorum vltimò equitatus inclinatur.

Eodem tempore, ſeptem Turcarum equitū millia per Croatiam, Carinthiam & Carniolā, ad diripienda quædam emporia, eruperunt. in reditu ad Oonwyze amnem Croatiæ, abductis decem millibus captiuorum, & ingenti præda, à nonnullis prouinciæ ducibus, vtpote Deſpota Lupo, comite Berardino de Frangepan, & Gereb bano, ad internecionem cæſa ſunt, & omnia recuperata.

Rex potitus victoria, Corneuburgenſes tam diu obſedit, donec deſperatis nouis Cæſareis auxiliis, iam inedia ferè abſumpti, deditionem vltrò facerent. Similiter & alia oppidorum & agrorum per eam Auſtriæ partem loca, in ditionem regiam peruenere.

Rex Viennam obſidione circūuenerat XXVIII. 5447 | 1485 | 496 | 27
Ianuarii: præripiuntur ab eo pontes vrbis, & potiſſimus rei frumentariæ aditus obſtruitur: ſuburbana acriter oppugnat & diripit: eximias, amœniſſimaſq; villas, curias, hortos, alodia, miles igni & ferro proterit. Viennenſes tandem omni auxilio deſtituti, execrabiliq; fame adacti, haud ſine perpetuo regiæ victoriæ monumento deditionem fecere, Calendis Iuniis. 5447 | 1485 | 496 | 27

Conuentus Budæ frequentiſſimus, Vienna capta à rege indictus, celebratur Calendis Ianuariis. 5448 | 1486 | 497 | 28
Reſpublica optimis legibus & inſtitutis inſtaura-

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regi.

tur. Quibus habitis, in alia Auſtriæ loca rex proficiſcitur: Cziſterſdorſſum nobiliſſimum oppidum obſidetur, & in fidem rex accipit. Motis hinc caſtris, Lauam conceſſit: ciuitas ea cum arce, nõ infirmo præſidio munita, inclementer à rege quatitur.

Conuentus Iglauiæ celebratur generalis, quò Bohemorum & Hungarorum proceres cum vtriuſque regni regibus conuenere. Tertiò repercuſſum hîc è ſententia fœdus, & priſtina confirmabatur amicitia, Wladislaus in Bohemiam, Matthias ad obſeſſam Lauam ſe recepit, eamque in fidem acceptauit.

Ciuitatem & arcem Auſtriæ Rhecz, acerrimè rex oppugnat. Rhecziani vltimò quoque in fidem accepti.

Egnburgũ, ciuitas munitiſſima Auſtriæ, XXXVIII obſidionis die in ditionem regis peruenit.

Noua ciuitas, vrbs Auſtriæ, regi Matthiæ arte & viribus per anni ſpacium obſtinatiſſimè reſiſtens, à rege acerrimè oppugnatur: incenduntur circùm oppida, pagiq́;, & omnia diripiuntur. Schadwien continuò capitur: & patefactis anguſtiis viarum, in Styriam regis legiones eruperunt, & oppidula circiter vicena eo tempore ceperunt. XVII. tandem die Auguſti vrbs regi deditur. 5449 | 1487 | 498 | 29

Capta iſta Neapoli, proxima hyeme apud diuũ Hippolytum conuentus indictus. cò rex cum oratoribus Cæſareis, & cum duce Saxoniæ Alberto, conuenientes, inducias fecerunt.

Rex ad venundandas varias vrbes cum municipiis, item dominatus in Sileſia & Luſatia (Ioannis gnati ſui, ex illegitimo thoro nati, gratia) proceres nonnullos prouinciarum impulit, cuius imperium cò vſque in Luſatia propagatum eſſe dicunt, vt duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret. 5450 | 1488 | 499 | 30

Hoc quoq; anno Styrii & Carinthii, ob frequentes Pannonũ incurſiones pacem ſæpe à rege mercari ſunt adacti.

Rex motibus prouinciarum omnibus compoſitis, podagra in tantum corripitur, vt nunquam pedibus vltrà conſtiterit. 5451 | 1489 | 500 | 31

Eo anno multi ex vniuerſo orbe oratores ad Matthiam confluxere. Rex etiam, quamuis Viennæ, ingraueſcente in dies aduerſa valetudine, ſenſim extenuaretur, nunquam tamen à curandis rebus domi vel foris ceſſare viſus eſt. ruinas paſſim mœniorum vrbis reſtitui & reparari fecit. Tãdem Matthias, princeps inuictiſſimus, feria tertia poſt Dominicam Palmarum, ætatis anno quadrageſimoſeptimo, non ſine maximo Hungarorum luctu, moritur. 5452 | 1490 | 501 | 32

Corpus Albam Regiam deducitur, inq́; regum conditorio magnificè ſepelitur.

35. WLADISLAVS II. rex Bohemorum, filius Caſimiri

	Mundi	Christi	Conuers.	Regiminis
Casimiri regis Poloniæ, defuncto Matthia, ab Hungaris in suum regem declaratus: venit in Hungariam cum oratoribus Pannonicis, & primò in arce Schempte consedit.				
Maximilianus Rom. Cæsar, sub id tempus recuperauit Viennam, Nouam ciuitatem, Prukh, & totam ferè Austriam. Hoc etiam anno Alba regalis, Vesprimium, vnà cum aliis castris fortissimis, & ad quamuis oppugnationem infestis, à Cæsare (non sine cæde suorum) expugnatur. Hæc tamen vicissim à rege Wladislao obsessa, breui cuncta restituuntur.	5452	1490	501	
Rex Wladislaus vndecimo Calen. Octobris, de communi consensu Albæ ritè coronatur.	5453	1491	502	
Horrendum illud rusticanum & seruile aduersus Nobilitatem bellũ in Hungaria exoritur: quod & præ cæteris Ioannes Waiuoda Transsyluaniæ, præfectis eius seditionis captis, maximaq; parte cæsa rusticorum, sedauit.	5478	1514	525	24
Moritur Wladislaus rex, Budæ. Sepelitur verò in Alba Regali.	5478	1516	527	26
36. LVDOVICVS II. filius Wladislai, viuo adhuc patre, in ipsis cunis rex Hungariæ creatur. Regnauit hic adinstar patris sui, in ocio, vsque ad expeditionem Mohacziensem.				
Solymannus Turcorum imperator Belgradum, alias Nandor Albam, maximum regni Hungariæ propugnaculum, capit, in festo decollationis Ioannis Baptistæ.	5483	1521	532	
Hic etiam Sclauoniæ, Croatiæ & Hungariæ maximam partem sibi subactam reddidit: Moldauiam & Transalpinam sibi tributaria regna fecit.				
Eodem anno Maria neptis Imperatoris Maximiliani, filio Wladislai regis Ludouico in vxorẽ datur. Contrà soror Ludouici Anna, Cæsaris nepoti Ferdinando desponsatur.				
Solymannus Turcorum imper. Iunio mense, magna vi & copiis Rhodum obsidere cœpit: ac tãdem septimo mense, Decembris die 25. deditione cepit, anno Domini 1522.				
Solymannus idem, Hungariam rectà petit, prælioque decernit cum Ludouico Rege: qui in campo oppidi Mohacz, in festo decollationis beati Ioannis Baptistæ victus, in fuga periit.	5488	1526	537	10
Cadauer eius in riuulo Czelepataka, integrè post duos menses inuentum: & in Alba Regali perhonorificè, summa cum luctus omnium contestatione, fuit sepultum.				
37. IOANNES de Zapolia, Waiuoda Transsyluaniæ, & comes terræ Scepusiensis, post Ludouici regis funestum & calamitosum occasum, sua potentia fretus, à nonnullis factiosis proceribus & nobilibus regni, ei adhærentibus, rex salutatur, in festo Martini 1526. palatino regni Stephano de Bathor, atque saniori dominorum præla-				

Mundi | Christi | Conuers. | Regi.

torum, baronum & magnatum atque nobilium regni parte non consentiente.

38. Ferdinandus Infans Hispaniarum, & archidux Austriæ, in regem Bohemiæ 14. Februarii coronatus, fœdere cōnubiali, maiorumq; suorum pactis & conuentionibus, iure optimo regni gubernacula excipit, & sacro diademate Albæ coronatur,
die 28. Octobris. 5489 | 1527 | 538

His ritè peractis, Wayuoda Transsyluaniæ contra vim Ferdinandi regis, in tutelā Solymanni Turcarum Imperatoris confugit.

Solymannus solicitatus à Ioanne, cùm numerosissimo exercitu Viennam vrbem Austriæ, ad Idus Septembris obsidet. Sed cum nihil proficeret,
tandem postridie Idus Octobris soluit obsidionem, & 5491 | 1529 | 540 | 2
fuga sibi consulere cogitur: multisq; Turcarum millibus in reditu desideratis, Budā rectà rediit: ibique Ioannem regē constituit, & cōfirmauit. Budam autem Wayuoda vsq; ad mortem possedit. Mortuus est Anno Domini 1540. mense Iul. relicto infante filio Ioanne, ex Isabella Sigismundi Poloniæ regis filia. Hūc tutores patrocinio imperatoris Solymāni commendant. Memhetbeck Bassa terram Mathy-
uusfetuulde comburit, atque proterit. Regius ex- 5492 | 1530 | 541 | 3
ercitus ductore Ioanne Koczian, in Sclauonia incidit in aduersarios Turcas, ex quibus magna ex parte cōciditur. Ibi magnificus D. Paulus Bakyth de Laak, vir eximiè bello fortis, cum acerrimè con-
tra Turcas pugnaret, extinctus est. Solymannus 5499 | 1537 | 548 | 10
imperator illustrissimum & clarissimum disciplinæ militaris principem, Dominum Hieronymū à Lasco, Wayuodam Syradiensem, &c. felicis recordationis, quem Ferdinandus, vt ipsum placaret, Constantinopolim anno Domini 1540. miserat, in vinculis detinet, (de huius Lasci illustribus & probatissimis actis, Paulus Iouius libro 32. Ioannes Sleidanus libro 13. Andreas Fricius de Reub. in Orat. de pœna homicidii, Roterodamus passim) simulq; auxiliares copias pupillo Ioanni mittit, atque Budam
& Pesth occupat. 5503 | 1541 | 552 | 14

Pesth à Ioachimo Brandeburgensi marchione
frustra tentatur. 5504 | 1542 | 553 | 15

Eodem anno Hieronymus à Lasco, ex veneno sibi à Solymanno in dimissione ex Turcia ad bibendum administrato, moritur: & in basilica arcis Cracouiensis honorificè sepelitur.

Turca in Hungariam iterum irruit: castrū Walpo, Suklos, Quinqueeclesias, Stridonium, aliaque insignia regni loca capit, & Albam Regalem expu-
gnat. 5505 | 1543 | 554 | 16

Hungari, ductore illustri D. Petro Bakyth, bello
Saxonico occupantur. 5508 | 1546 | 557 | 19

Serenissima princeps Anna, regina Hungariæ, moritur ex partu Ioannæ, 27. Ianuarii, 1547. Salutis anno, Pragæ sepulta.

Locustæ

	Mundi	Christi	Conuers.	Regi.
Locustæ Hungariam peruolitant, & inficiunt. Lewa, Zythnia, Czabrag, Muram, & alia fortalicia expugnata ab exercitu Ferdinandi regis, imperatore supremo Nicolao comite à Salmis,	5511	1549	560	22
summa in quaque fortuna præstantia conspicuo viro. Themeswar, Lippa, Zolnok, Czanad, & quædam alia castella, à Turca capta. Themesuari magnanimus ille & fortissimus Stephanus Lossonczy, à Turcica immanitate periit.	5514	1552	563	25
Exercitus regius, ductore Erasmo Teuffel, quẽ Hungari Ördeg Matthias nominant in Palast, alias Plessouicz, circa montanas ciuitates; à Bassa Herrelt dicto, ad internecionem conciditur. in quo Hungarorũ acerbissimo casu præter multos rerum bellicarum instructissimos, reuerẽdissimus, & amplissimus præsul, Augustinus Sbardellatus, antistes Vaciensis interiit.	5514	1552	563	25
Turca victoria potitus, arcem Dregelt, item Giarmat, Szeczen, & alia adiacentia loca capit. Agria arctissima obsidione ab Amhatbassa, Balibassa, Beglerbego, & Kaszonbego, frustra circũuenta: propugnantibus fortiter magnificis militibus D. Stephano Dobo, Stephano Mekczey, Stephano Zolthay, Gregorio Literato, & Ioanne Figedy. Eam historiam Io. Sambucus diligenter cõscriptam edidit.	5514	1552	563	25
Post grauissimam Agrię obsidionẽ totius Christianitatis voto internũcii & pacificatores ad Turcam Byzantium deliguntur, reuerendissimus D. Antonius Verantius, episcopus nunc Agriensis: & magnificus Dominus Frãciscus Zay, Cæsareus Cassouiæ capitaneus.	5518	1556	567	29
Zygeth arx frustra à Turcicis copiis obsidetur, propugnante fortiter D. Marco Horuath. De ea quoque D. Ioan. Sambucus. Serenissimus & illustriss. archidux Austriæ & comes Tyrolis, &c. Ferdinandus, FERDINANDI regis filius, validissimis copiis pro tempore contractis, in Hungariam descendit, hostem aggreditur, & cum immortali præclaræ victoriæ monumento reprimit, anno eodem. De his clarissimus D. Petrus Raymundus Amadonus, Medicinæ doctor, in ea expeditione physicus. Eodem anno Transsyluani à diuo Ferdinando, rege suo, ad Ioannem filium regis Ioannis nuper reductum, deficiunt.	5520	1558	569	31
FERDINANDVS Rom. Hungariæ, Bohemię, &c. rex, &c. Imperator Christianorum declaratur, 24. Februarii.	5521	1559	570	32
ZAKOLCZA ciuitas ignе memorabili cõflagrata. ALBERTVS A LASKO, &c. Iacobum Heraclidem Basilicum Despotam, in Moldauiam introducit: & Alexãdrum, eius loci crudelem principem, suumque numerosissimum exercitum, parua manu, 18. Nouembr. fundit, fugatque: atque	5523	1561	572	34

	Mundi	Christi	Conuerſ.	Regi.
regnum ipſum ampliſſimum, locupletiſſimum, diuerſiſque populis refertiſſimum, vſque ad vltimos ſuos terminos victrici ſua fortitudine adeptum, ingrato Deſpotæ ſubactum reddit. De hac glorioſa victoria, Andreas Tricesius, Adamus Schroterus, Ioachimus Tanneberger, & alii, copioſius.				
39. Diuus MAXIMILIANVS II. Romanorum Imperator Auguſtiſſimus, coronatur Pragæ in regem Bohemiæ, 26. Septembris, Anno Virginei partus 1562. Francoforti in regem Romanorum, eodem anno, vltimo Nouembris: denique Poſonii, in regem Hũgariæ, die natiuitatis glorioſæ virginis Mariæ. Sequenti die, qui erat 9. Septembris, Sereniſſima princeps Maria Imperatrix, in Hungarorum reginam ritè coronatur.	5525	:563	574	36
Dignetur Deus opt. max. huius Chriſtianiſſimi principis imperium, in ſui nominis gloriam, Chriſtianorum ſalutem atque incrementum, liberationemq; calamitoſæ & afflictiſſimæ patrię noſtrę, fortunare, & diutiſſimè conſeruare.				
Deſpota à ſuis Valachis dolo & aſtu circumuentus, 5. Nouemb. occiditur. Dux Demetrius Viſnouecius ab eis vocatus, Solymanno vinctus Cõſtantinopolim, crudeliſſimo mortis genere extinguendus traditur. Interim loco huius Thomſſa, princeps à factioſis ſalutatur. hic breuiſſimo ſui regiminis ſpacio exacto, ab Alexandro in Ruſſiam vſq; fugatur: ac tandem Leopoli, primaria Roxolanorum vrbe, iuſſu Sereniſſimi regis Poloniæ, capite plectitur.	5525	1563	574	36
Auguſtus, pius, fœlix, pacificus Imperator Chriſtianorum, diuus FERDINANDVS, P.P. vitam fœliciter cum morte commutat Viennæ, 25. Iulii, hora ſexta pomeridiana. Sepelitur Pragæ.	5526	1564	575	37
Arces & dominia ampliſſima, Thokay, Zerencz, Zathmar, Erdeud, Kwar, Bathor, Wybania, Zendereu, aliaq; inſignia loca, nomine ſacratiſſ. Rom. Cæſareæ Maieſtatis, à generali exercituum regni Hungariæ imperatore D. Lazaro de Swendy, conſilio, prudentia, celeritate ac militari diſciplina inclyto viro, expugnantur.	5527	1565	576	2
Palotha fruſtra à Budenſi Baſſa obſidetur: reſiſtente bellicoſo viro Georgio Thwry, eius loci capitaneo Cæſareo.				
Thata & Veſprimium per illuſtrem à Salmis comitem Ecchium, ſupremum Iaurienſem capitaneum, &c. bello & pace de regno optimè meritum, vi & armis recuperantur.	5528	1566	577	1
Solymannus Turcorum Cæſar ad Hungariam vaſtandam, quotidianis incurſionibus, & rapinis infeſtandam, ſuoque imperio ſubiugandam, in regnum propria ſua perſona venit, arcemq; Zygeth arctiſſima obſidione adoritur, & non abſque cruentiſſima ſuorum cæde expugnat. Vbi fortiter, cũ bona Hungaricæ nobilitatis parte, occubuit heros perpetua memoria celebrandus, comes Nicolaus à Zrinio,				

Mundi	Christi	Conuerſ.	Regiminis

à Zrinio, genere, opibus, dignitate, animiq; fortitudine & conſtantia illuſtris.

Solymannus victoria iſta potitus, moritur.

Sultan Selim, anno ætatis 42. Imperator Turcicus tredecimus, de domo Othomannica (quę 266. annos durauit) ſuccedit patri, 26. Septembris, anno eodem.

Arx Gyula, Baſſæ Pertano Vezirio deditionem facit.

Tartari, gens immanitate barbara, ſuperioris Hungariæ partes vltra & citra Tibiſcũ latè diſcurrunt, prædas abigunt, omnia flãma vaſtant, omniſque ætatis & ſexus homines partim cædũt, partim in ſeruitutem perpetuam abducunt.

MAXIMILIANVS Cæſar cum numeroſiſſimo expeditiſſimoq; Chriſtianitatis exercitu generaliter parato, in regnum Hungariæ Komaron vſque, ad hoſtium vim reprimendam, deſcendit: vbi non ſolùm regni huius, ſed & totius Chriſtianitatis propugnacula, contra hoſtiles incurſiones tutatus eſt.

Zabathka, Pelſewcz, Gombazzek, Kraznahwrka, Gadg, & alia circumiacentia caſtella & fortalicia, per Schwendium expugnata, eodem anno.

Tartari, adiuncto Turcorum validiſſimo munitiſſimoq; equitatu, & innumera Ianiczarorũ multitudine, animis obſtinatiſſimis arcem Thokay circumueniunt. quos Iacobus Raminger, fide & militari diſciplina conſpicuus vir, arcis capitaneus digniſſimus, inuicta animi fortitudine inclinauit: cõſternatoſque animis, palantes fugauit, anno eodem.

Georgius Hozzuthothy, nobilitate generis & animi excellentia vir clariſſimus, Sacræ Cæſareæ Maieſt. cameræ Hungaricæ conſiliatius, Orator à ſua Maieſt. ſuperiori anno ad Solymãnum Byzantium miſſus, Dei beneficio nobis optatiſſimè ex Turcia remittitur, in fine Decembris, anno prædicto.

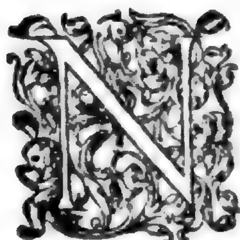
Zadwar arcem munitiſſimam Georgii Bebek, à fide Imperatoria deficientis, Turciſq; adhærẽtis, Schwendius capit.

Mundi	Christi	Conuerſ.	Regiminis
5529	1567	578	4

Munkacz forti obſidione à Cæſarianis, capitaneo Schwendio cincta, expugnatur.

FINIS.

ILLVSTRISSIMI DOMINI ALBERTI A LASCO, PALATINI SYRADIEN. &c. EXHORTATIO AD MILITES, IN EXPEDItione Moldauica, cum Iacobum Basilicum Despotam in regnum introduceret, Anno Domini 1561.

ON tam elatum animum, neque tam superbam mentem Dii immortales dedere mihi, Milites, vt auiditate dominandi, in dubium Martis discrimen vos huc, in alienam, & nobis omnibus prorsus incognitam terram, ex patriis sedib. educere, consilium haberem: neque tam diuitiarum cupidam, vt earū studio & vitam meam, & sanguinem etiam vestrûm, periculo obiicere vellem. Si enim nullum vnquam triste imperium, in eos quos mihi natura subiugauit, exercui: & si tot ditiones, iure hæreditario ad me delapsas, parui apud me semper feci: quis quæso erit, qui me vel superbe affectantem imperia, vel auarè ambientem diuitias, aut esse existimet, aut me huc venisse propterea putet? FAMA, Milites, fama atque immortalitatis studium eò me pertraxit, vt oblitus quietis domesticæ atque vitæ priuatæ (quam hi tantùm felicem putant, qui sub diuo somno se dare inhonestum existimant: & iniurias ventorum, niuis, frigoris, algoris, inediæ ac vigiliæ subterfugiunt) vobiscum vnà huc meme contulerim: iniquissimi ac crudelissimi tyranni vitam salutemque persequuturus. Antiqua secula Herculem non modò laudibus & gloria prosequuta sunt, sed etiam in numerum Deorum immortalium retulerunt: propterea quòd is contra Diomedem Thracum regem (qui carnibus hospitum, & sanguine ipsorum, equos suos pascebat) bellum instituisset: deuictumque & in frusta dissectum, in pabulum præbuisset. Philantum quoque, Dryopum regem, Apollinis Delphici templum violare ausum (Deûm hæc iniuria fuit) regno spoliauit, illudque Meliensibus incolendum dedit. Quod ab eo factum esse, multi autores sunt, non vt regnum affectaret: sed, vt & iniuriam Diuorum, hominum denique, vltum iret, & famam virtutis suæ æternitati relinqueret. Is animus mihi est, Milites. Bellum enim suscepi, gloria magis quam diuitiarum aut imperii cupiditate ductus: & suscepi contra eum, qui nec Diis, nec mortalib. vnquam pepercisse videtur: & cui præter inferendas iniurias, & exercendam crudelitatem, nihil pensi vsquam est. Non veretur, homo omnium quos terra sustinet sceleratissimus, in dona Deûm auaras, in sanguinem autem mortalium cruentas manus iniicere. Quod enim fanum ab illius auaritia intactum mansit? Taceo homines ab illo contra ius, fasque violenter trucidatos, quorum sanguine hic fluuius sæpe inundauit: cadaueribus autem hæ syluæ, hæc prata repleta, & volucres in aere volitantes pastæ sunt. Hæc sua voluptas est: in conspectu vxorum maritos, ante oculos liberûm parentes vita spoliare. In hunc modum iusti principis officio se persungi existimat, vbi fana & delubra Deorum spoliauerit, liberos in præsentia parentum trucidauerit, in iustum æquè ac iniquum sæuierit, neminem nisi fraudis & cædis alicuius reum in suis reposuerit. Ad quem vindicandum hæ arbores, quas cernitis, Milites, hi lapides, qui pedibus vestris teruntur, hic fluuius, qui equos vestros vosq; metipsos potat, hic locus denique, quem occupastis, hi etiam montes quos cernitis eminere, si sensus illis inesset, consurrexissent: ostensuri, tam atrocem & crudelem tyrannum nequaquam ferri debere. Qui cùm alienam patriam fraude astuque occupasset, in deliciis id vnum habere videtur, vt eam sanguine humano conspergat: ostendens nimirum, se hic aduenticium & peregrinum, non hæredem: tyrannum, non iustè dominantem esse. Nam si patria esset hæc sua, num necesse haberet, vt patrium solum ita immaniter depopularetur?

pularetur? vtiq; verus hæres, veræ hæreditati pepercisset. Si legitimus princeps, lege ageret non vi, bona subditorum occuparet. Si iustus gubernator, iustè ad supplicia condemnaret. Sed non est ita, Milites. facta quenque sua, qualis quisque sit, declarant, & orbi demonstrant: vt & hunc iã satis liquidò demonstrauerunt, esse illum omnium mortalium iniquissimum. Videtis, qui mihi astat, Despotam nobilissimum, nobilissimæ & antiquissimæ familiæ virum, verum huius prouinciæ successorem & hæredem: cuius ille sedem & patriam à longo iam satis tempore, malis artibus occupauit: & contra quem exercitum nunc parauit, milites coegit, vt patria prius spoliatum, vita nunc etiam ipsa priuet. At ego, qui certò scio, apud tyrannum imperatorem, milites metu magis quàm amore imperatoris rem agere: ita apud me constituo, etiam numerosissimam phalangem, exiguam, vbi ad rem ventum fuerit, & satis imbellem fore. Qui enim præsentem metuit, absentem odit: id quod de militibus suis certò sibi persuadere potestis. Oderunt eum, & non nisi inuiti militiam susceperunt. Non est itaque quòd paucitatem vestram respiciatis, Milites: in robore militum, & bonitate causæ, victoria, non in numero hominum consistit. Et Macedonum regem parua manu magnas copias fudisse, scimus. Cogitate autem in primis, periculo ingenti maximum præmium propositum esse. Totus orbis virtutem vestram, si eum vicerimus, admirabitur, & in cœlum feret. Hi autem quos è tyrannide, veluti è faucibus inferorum, in libertatem eduxeritis, non modò gratias acturi sunt: sed etiam omnia sua vobiscum esse communia existimabunt. Nihil erit ita eorum, quod non æquè idem sit vestrum. Sed quid ego de præmio dico, & apud vos dissero? qui nunquam hìc pedem intulissetis, si me non singulari quodam amore prosequuti essetis. Itaque vos oro & obsecro, si vobis mea salus (quæ in eodem cardine, in quo & vestra, vbi ad prælium ventum est, versabitur) si fama & gloria (cuius studio & vos eduxi in hanc prouinciam, & me ipsum omnibus penè discriminibus obieci) curæ est, ostendatis vos eos esse, quibus nihil æquè displicet, quam vitam sine gloria & bellicę artis fama transegisse: & enitamini, vt ego vestra virtute vincam. Nam vt vos meo consilio salui sitis, ipse operam dabo.

DE TRIBVS SVMMIS IN IMPER. VIRTVTIBVS GNOMÆ GENERALES AD INVICTISS. CÆsarem Rodolphum II.

ACCIPE *nonnullos canones, Bellator in armis,*
Hostes vt norma, subiicias que manu.
Alte animo Cæsar, Gethicos exscinde furores
In rabiem gelido versaque monstra polo:
Assere Pannonias, tuaque incunabula serua,
Sic Patriæ Pater, & gratus alumnus erit.
Quis potu est melius: cui cœlum, terra, fretumve
Arrident, proprium hoc munus, onusque canunt?
Haud numero semper decus, & victoria constat:
Caussa mouet, frangit pectora, vincit honos.
Præcipuam hanc laudum segetem tibi numina tradunt,
Post atauos, proauos gloriaque ista tua est.

Nil animum vertat, licet arserit antè Cometes.
Alitus æterna sub regione minax.
Est certè è caußis qui talia suscitat aptis,
Qui precibus veniam pandet, eritque Deus.
Si quid in his nugis fuerit quod fortè mouere,
Aut monuisse queat, suscipe lenis opus.
Sum maiora breui, rebusque æquæua daturus:
Sis modò Mæcenas fulgeat aura rati.

V. Cæs. Maiest. Clientulus
& Cons. & Histor.
Ioan. Sambucus.

PRVDENTIA SEV SCIENTIA REI MILITARIS, APPARATVSVE.

DEVM *cum tuis antè timeto.*
Intellectus aliorum modicè cogito.
Iustam caussam foueto.
Vbi paruisti, imperato.
Procul à penatibus bellato.
Amicis quasi hostem, his vt amicum te præbeto.
Honorem virtutum præmium extimato.
Digniora ætate ne concupiscito.
Ingenium, animumque comis habeto.
Euentu causam, exordio finem ne metitor.
Verbis dies rerum ne terito.
In aliena cupidius ne inuolato.
Cupidinis morbo nil feruentius ducito.
Res, & occasio praeant, non sequuntor.
Necessitati cum consilio manum porgito.
In subitis aberrationes vitato.
NON PVTARAM, *numquam dicito.*
Vim, vt semper in metu sis, ne facito.
Militem legito, non emito.
Annona tempore abundato.
Rei frumentariæ suffocationem castigato.
Fœdera cum remotis pacisci tor.
Pacta, & conuenta colito.
Domi morborum mala antè curato.
Bellum seditione optabilius scito.
Consilia multorum fugito:
Imperitæ multitudini rarius seruito.
Eandem ad deteriora paratam ne obliuiscitor.

Dolum

Dolum virtuti, sed loco, æquato.
Patriam ciuibus tuetor.
Aduentitios proxumè amato.
Fortunam culpam habere ne queritor.
Virtutem præ fortuna sectator.
Semel infames factos arceto.
Vel ingratos aliquando laudato.
Idoneos mage, quàm charos deligito.
Aduersa diu tecum ne coquito.
Classem terra, hanc illa obtineto.
Externos prouentus re familiari suppleto.
Alienis neruis, & pollicitu bella ne consciscito.
Ex rumore nil statuito.
Triumphaturus agrum anteuortito.
Metu te adularier ne sinito.
Maleficio modum statuito.
Nil, ni liceat, libère tibi adsuescito.
Quà rediturus es, nil vastato.
Domi quid in omnes euentus habeto.
Subditos sæpe lustrato, censetóve.
Quibusuis animum leuiter ne contrahito.
FORTVNAE *semper memento.*
Gregario te familiarius ne propinato.
Vacationes venales auerruncato.
Quod diu suffecerit, per licentiam ne prodigito.
Retine quid potius, quàm totum perdito.
Consilia cum paucis inita, multis expedito.
Numero summam ne tribuito.
Pœnarum metum ad defectionem lubricum scito.
Quos tueris, uti constent, amato.
Cautè, raróve tribunis diffidito.
Militem sine vxore esse patitor.
Emeritos consultatione ne priuato.
Fortiorē, nisi vicinorū animo explorato, ne lacessito.
Paucos, ac securos fines comprendito.
Proxumæ flammæ succurrito.
Ampla pedetentim, angusta celeriter vrgeto.
IVS *gentium ne violato.*
Vim ad persuadendum possideto.
Quiduis, quàm vectigalis, efficitor.

CASTRA SEV VIRTVS, ET AVTORITAS,&c.

A Sociorum tectis, nisi hyemis perfugio, abstineto.
Exercitum seueritate contineto.
Itinera certa præscribito.
Eorundem motus & molimina celato.
Dissidium in hostibus serito.
Impossibilia ne molitor.
Autoritatem virtute, hanc illa præstato.
Famæ opinione cogito, non modò terreto.
Plus à milite, quàm hoste, timetor.
In alieno castra meditator.
Eorundem, vt vrbium, formam quadratam laudato.
Extra ea pro latis fossis & vallo velites locato.
Præmium non generis, sed virtutis esto.
Mercenarios largitionibus obstringito.
Tui contemptu cuncta difficiliora fore credito.
Loca munita copiosis anteponito.
Castra lata aquationi, aggestui accommodato.
Deliberationes in manibus ponito.
Edicta seriò, ne vilescant, asserito.
Secundis aquis, & syluis gaudeto.
Si hostis altior, aquas deciduas declinato.
Edita editis, humilia paribus vexato.
Quæ palam sunt, opportunitati captandæ anteferto.
In hybernis æstiua comparato.
Quouis modo, quàm prælio, hostem compescito.
Ad opus lixis & machinis te instruito.
Hostem in sicco destituere satagito.
Nauibus ad iungendas ripas abundato.
Domi antea discordibus, foris cautè vtitor.
Castris opimis interim cedito, & egentem concipito.
Flumen traiicere, minus vt elabatur, sustineto.
Ob paucos velites vniuersa ne misceto.
Seditiones ilicet deleto.
Leuiores mora castigato.
Signa pro prætorio figito.
Qui ea prophanat, eum multato.
Ob contumaciam solus miles plectitor.
Cohortes crebrò alloquitor.
Feciales solidos allegato.
Pœnam ad paucos, ad multos exemplum extendito.
Exercitationes serijs ne capessito.

Sordes

Sordes procul à castris amouentor.
Militem animi ergò longius euagari prohibeto.
Si viribus diffidas, inuisos ne admittito.
Ante ignem fumum ne suscitato.
Obsessus arcana ne aeri quidem credito.
Qui linguam variarit, suspendito.
Vlcus vbi caluit, ne refricato.
Metum vel grauem premito.
Iterum ne delinquito.
Locis asperis ac desertis tuos solator.
Ad victoriam angustias & vastitates fugito.
Militem ociosum ne sustineto.
Suspicione nil infelicius arbitrator.
Fideles, non perfidiâ strenuos foueto.
Muneris oblitum statione amoueto.
Recentibus excubias committito.
Quò vi nequis, arte saltem irrepsato.
Hostem, ne roboretur, fatigato.
Insomnia concocta ne spernito.
Crapulam, talos tollito.
Cœli, solive hostem insuetum, mora frangito.
Induciis, ac spe pacis ne languescito.
Rebus debilitatis ipsa mala, non remedia differto.
Tesseras aliquando signaque mutato.
Inducias vicinis raro, pacem dissitis concedito.
Fidem hosti, nisi cresceret, seruato.
De absentibus maiora vulgari notato.
In malo ciuili singulorum audaciam vitato.
In eo plus militi, quàm duci licere memento.
Largis ex metu promissis ne fidito.
Vindictam citra damnum versato.
Offensas Dei, publicave caussa persequitor.
Impedimenta in via retrò, periculis media concludito.
Pugnam spe potiundi, non fame aggreditor.

FELICITAS SEV CONGRESSVS, &c.

IN iustis vi opprimi turpe ne ducito.
Nil arduum numini censeto.
Dies astrave occasioni ne præferto.
Mori, quàm turpiter superesse mauulto.
Equitum indagine vias aperito.
Prior aciem ordinato.

CASTRA SEV VIRTVS, ET AVTORITAS,&c.

A Sociorum tectis, nisi hyemis perfugio, abstineto.
Exercitum seueritate contineto.
Itinera certa praescribito.
Eorundem motus & molimina celato.
Dissidium in hostibus serito.
Impossibilia ne molitor.
Autoritatem virtute, hanc illa praestato.
Famae opinione cogito, non modò terreto.
Plus à milite, quàm hoste, timetor.
In alieno castra meditator.
Eorundem, vt vrbium, formam quadratam laudato.
Extra ea pro latis fossis & vallo velites locato.
Praemium non generis, sed virtutis esto.
Mercenarios largitionibus obstringito.
Tui contemptu cuncta difficiliora fore credito.
Loca munita copiosis anteponito.
Castra lata aquationi, aggestui accommodato.
Deliberationes in manibus ponito.
Edicta seriò, ne vilescant, asserito.
Secundis aquis, & syluis gaudeto.
Si hostis altior, aquas deciduas declinato.
Edita editis, humilia paribus vexato.
Quae palam sunt, opportunitati captandae anteferto.
In hybernis aestiua comparato.
Quouis modo, quàm praelio, hostem compescito.
Ad opus lixis & machinis te instruito.
Hostem in sicco destituere satagito.
Nauibus ad iungendas ripas abundato.
Domi antea discordibus, foris cautè vtitor.
Castris opimis interim cedito, & egentem concipito.
Flumen traiicere, minus vt elabatur, sustineto.
Ob paucos velites vniuersa ne misceto.
Seditiones ilicet deleto.
Leuiores mora castigato.
Signa pro praetorio figito.
Qui ea prophanat, eum multato.
Ob contumaciam solus miles plectitor.
Cohortes crebrò alloquitor.
Feciales solidos allegato.
Poenam ad paucos, ad multos exemplum extendito.
Exercitationes feriis ne capessito.

Sordes

Sordes procul à castris amouentor.
Militem animi ergò longius euagari prohibeto.
Si viribus diffidas, inuisos ne admittito.
Ante ignem fumum ne suscitato.
Obsessus arcana ne aeri quidem credito.
Qui linguam variarit, suspendito.
Vlcus vbi caluit, ne refricato.
Metum vel grauem premito.
Iterum ne delinquito.
Locis asperis ac desertis tuos solator.
Ad victoriam angustias & vastitates fugito.
Militem ociosum ne sustineto.
Suspicione nil infelicius arbitrator.
Fideles, non perfidia strenuos foueto.
Muneris oblitum statione amoueto.
Recentibus excubias committito.
Quò vi nequis, arte saltem irrepsato.
Hostem, ne roboretur, fatigato.
Insomnia concocta ne spernito.
Crapulam, talos tollito.
Cœli, soli ve hostem insuetum, mora frangito.
Induciis, ac spe pacis ne languescito.
Rebus debilitatis ipsa mala, non remedia differto.
Tesseras aliquando signaque mutato.
Inducias vicinis raro, pacem dissitis concedito.
Fidem hosti, nisi cresceret, seruato.
De absentibus maiora vulgari notato.
In malo ciuili singulorum audaciam vitato.
In eo plus militi, quàm duci licere memento.
Largis ex metu promissis ne fidito.
Vindictam citra damnum versato.
Offensas Dei, publicaue caussa persequitor.
Impedimenta in via retrò, periculis media concludito.
Pugnam spe potiundi, non fame aggreditor.

FELICITAS SEV CONGRESSVS, &c.

IN iustis vi opprimi turpe ne ducito.
Nil arduum numini censeto.
Dies astra ve occasioni ne præferto.
Mori, quàm turpiter superesse mauulto.
Equitum indagine vias aperito.
Prior aciem ordinato.

Nisi expertos producito.
Signiferum in medio locato.
Si scalis euadit, primum mittito.
Hostem prior, si potis, adoritor.
Moram tamen tutam ne præcipitato.
Hostem quemuis ne contemnito.
Stratagemata paribus eludito.
Ordinum consilium gregarium celato.
Si potis, insidiis inuadito, ac premito.
Infensos, si profugiant, ne curato.
Ne quid confundas prospicito.
Tironibus aliquando frontem pertentato.
Congressurus, tuos ne distrahito.
Grandibus terreto, paruulis machinis conficito.
De via fessos statim ne instruito.
Globatos fuge, diuisi ne coeant, dispalato.
Lassos si diffidant, à pugna arceto.
Recentes potius suffice, quam territos reuocato.
Suspectos emittito, redituros sic excludito.
Superfluos extra aciem habeto.
Posterioribus mage, quam confligentibus terreto.
Tormenta editiore loco, vel ante aciem ductato.
Præmia delatorum, vti scelera, inuisa sunto.
Pedes in plano resistito.
Si tormenta desint, te equite tegito.
Pedites locis densis, equites laxis statuito.
Eosdem circa cataphractos imperato.
Vbi minus periculi, in fronte cogito.
Vndiq; densus terga, frontem, latusq; ipse tuetor.
Equis celeribus quid commoueto.
Sæpè commouendo hostem minuito.
In plano eques, ambagibus pedes agito.
Imperator in dextro, inter equites, pedites, quandoq; medius esto.
Graues à latere equis muniti sequuntor.
Si frons tutior, robustioribus latera quatito.
Miles debilior cornu debilius infestato.
Pedes cuneo stet, aut in cuneum forfice ruito.
Imbelles, & suspectos in medio colligito.
Quos promissis corrumpis, præbitor ne maneto.
Si potis, aciem versatilem formato.
Trigona, si opus, vti quadres, accurato.
Aciem humilior secus, æquus, æquè moderator.
Vniuersos citius impelli posse, quàm singulos vitari, scito.
Equis circumuentus, pedes rem gerito.

Firmior

Firmior cominus, debilior eminus pugnatô.
Arma vel insueta, si meliora, capeßito.
Fundis, sagittis, hastis, scorpionibus inito.
Sub pugnam in ordine nil moueto.
Equiti graui expeditum misceto.
Ab ala, cornuve sinistro ne frustrator.
Triariis cum accensis reliquum permittito.
Clamores, ni extremè decernis, inhibeto.
Fugituros ad angustias pellito.
Fugatos leuibus insequitor.
Deditioni, siue larte sfuerit admotus, côniuetò.
Fugatus ipse, ad prima, secundaue redito.
Vi subiectos ocio torpescere sinito.
Fracti Tyrannuli ne hiscant, cohibeto.
Quæ expugnasti ad ignauiam ne deleto.
Antiquos possessores loco ne facilè traducito.
Terræ motu conuulsa prætergreditor.
CVIVS virtuti fortuna, & victoria parcitò.
Loca sacra, & publ. priuis ne polluito.
Quæ alii auarè tollunt, tu ne quidem adspicito.
Sceleratum, vt diis inuisum, vel ab aris auellitò.
Fidem in victoris libidine ne insinuato.
Superatis noua præsidia imponito.
Militi congium, donatiua elargitor.
Ius hastæ, sectionem ne tollito.
Ob quæstum noxios minimè laxato.
Hosti cæsos ne recusato.
Quos desideras, humandos dato.
Finem laboribus tuis definito.
Rebus gestis pacem, posteros intuetor.
Famam integram transilito.
Quod vegetus obtinuisti, lassus ne perdito.
Viuus vti partis fruare, adnititor.
His Fœlix IMPERATOR nominator.

FINIS.

RERVM IN HISCE BONFINII DECADIBVS ET CÆTERIS NOTATV DIGNIORVM INDEX

epitomes vicem præstans.

Berenga-

Diophan-

Odalrici

Terna-

INDICIS IN BONF. FINIS.

DECRE-